ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ, ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ & ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

Διδακτορική διατριβή του

Ζαχαρία Δ. Αντωνάκη

Αθήνα 1821-1833. Μία κοινότητα μέσα στην Επανάσταση

Τόμος πρώτος

Τριμελής επιτροπή: Ελευθερία Ζέη (επιβλέπουσα)

Ηλίας Κολοβός

Δημήτρης Δημητρόπουλος

Ρέθυμνο, 2022

Τόμος πρώτος

Αντί προλόγου

Εισαγωγή **12**

Ι. Γενικότεροι στόχοι της έρευνας

ΙΙ. Βασικοί στόχοι έρευνας που αφορά την περίοδο της Επανάστασης
ΙΙ.α. Τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα
ΙΙ.β. Οι αγροτικοί πληθυσμοί
ΙΙ.γ. Τα πεδία σύγκρουσης και οι τομές μέσα στην Επανάσταση

ΙΙΙ. Μεθοδολογία της έρευνας **45**

IV. Πηγές της έρευνας

IV.α.Δημοσιευμένες
IVβ. Αδημοσίευτες

V. Βιβλιογραφία **49**

Μέρος Α΄. Τοπική διοίκηση και πολιτικές εξουσίες στην Επαρχία Αθηνών

Κεφάλαιο Πρώτο. Σε αναζήτηση των προυχόντων ή αλλιώς προεστών, των νοικοκυραίων και των οπλαρχηγών

Ι.α. Πολιτικές όψεις της προεπαναστατικής Αθήνας **51**

Ι.β. Το γενικό πλαίσιο

ΙΙ. Ονόματα αρχόντων, προεστών και νοικοκυραίων στα προεπαναστατικά χρόνια **64**

ΙΙΙ. Ονόματα υπερασπιστών της Ακρόπολης και της πόλης των Αθηνών το 1826. Παρατηρήσεις για τη στρατολόγηση στην «Ανατολική Χέρσο Ελλάδα» **86**

Κεφάλαιο Δεύτερο. Η «Τοπική Διοίκησις των Αθηνών»

Ι. Έφοροι, Κριτές και πατριώτες: 1821-1822 **100**

ΙΙ. Μια κοινότητα χωρίς τόπο. Στη Σαλαμίνα (Κούλουρη) το 1822 και στην Αίγινα το 1826-1827 **105**

ΙΙΙ. Το πολιτικό πλαίσιο της σύγκρουσης Αρείου Πάγου-Προσωρινής Διοίκησης και ο ρόλος του Οδυσσέα Ανδρούτσου 114

IV. Ο πολιτικός ρόλος των οπλαρχηγών της Αθήνας το 1822 119

V. Ο Ανδρούτσος στην εξουσία χωρίς την Εφορία 129

VI. Εκλογή δημογερόντων μέσα στην Επανάσταση 132

Κεφάλαιο Τρίτο. Κοινοτικές και εξωκοινοτικές θέσεις πολιτικής διοίκησης και εξουσίας μέσα στην Επανάσταση πέρα από την Εφορία και τη Δημογεροντία

Ι. Το κοινοτικού συμβούλιο και η κοινοτική συνέλευση την περίοδο της Επανάστασης 142

Ι.α. Η κοινοτική συνέλευση το έτος 1825

Ι.β. Περιπτώσεις κοινοτικών συνελεύσεων («κοινήν συνέλευσιν») το έτος 1826: 74 μέλη της «κοινότητας Αθηνών» και 69 «πολίται της επαρχίας Αθηνών» 150

Ι.β.1. Μέλη της Κοινότητας

Ι.β.2. Πολίτες της Επανάστασης

Ι.β.3. Παρουσία νέων μελών στο κοινοτικό συμβούλιο και στην κοινοτική συνέλευση 154

Ι.γ. Το κοινοτικό συμβούλιο και η κοινοτική συνέλευση το έτος 1830 και 1831

ΙΙ. Εκλογές παραστατών, πληρεξουσίων και μελών του Επαρχιακού Κριτηρίου στην Κοινότητα των Αθηνών 163

ΙΙ.α. Παραστάτες, 1823
ΙΙ.β. Επαρχιακό Κριτήριο, 1823-1825
ΙΙ.γ. Πληρεξούσιοι, 1826

ΙΙΙ. Συγκεντρωτικοί πίνακες του κοινοτικού συμβουλίου και των κοινοτικών συνελεύσεων της Κοινότητας Αθηνών την περίοδο 1821-1833 169

IV. Διάφορες άλλες πολιτικές θέσεις στην Κοινότητα των Αθηνών: Επιστάτες των Προσόδων και Εξόδων, Επιστάτες της επαρχίας και «επιστατοδημογέροντες» 172

V. Τα εξωκοινοτικά όργανα διοίκησης στην Επαρχία Αθηνών 176

Συμπεράσματα 192

Μέρος Β΄. Πολιτική διαχείριση και οικονομική ισχύς: αγοραπωλησίες ακινήτων μέσα στην Επανάσταση

Κεφάλαιο Πρώτο. Γενικές παρατηρήσεις για τη βάση δεδομένων των νοταρίων Αθηνών και της μικτής οθωμανικής επιτροπής

Ι. Το γενικό πλαίσιο της βάσης δεδομένων 196

ΙΙ. Η σύσταση και λειτουργία της μικτής οθωμανικής επιτροπής την περίοδο 1830-1832 208

ΙΙ.α. Το διπλωματικό πλαίσιο.
ΙΙ.β. Η στάση των ανώτερων στρωμάτων της Αθήνας απέναντι στον Κυβερνήτη. 218

Κεφάλαιο Δεύτερο. Αγοραστές μέσα στην Επανάσταση με συμμετοχή στην πολιτική διαχείριση της Κοινότητας Αθηνών

Ι. Νοικοκυραίοι αγοραστές με πολιτικό ρόλο μέσα στην Επανάσταση 223

Ι. α. Ποσοτικά χαρακτηριστικά των αγορών των νοικοκυραίων με πολιτικό ρόλο στην Κοινότητα Αθηνών

Ι. β. Ποιοτικά χαρακτηριστικά των αγορών των νοικοκυραίων με πολιτικό ρόλο στην Κοινότητα Αθηνών 228

ΙΙ. Προεστοί αγοραστές με πολιτικό ρόλο μέσα στην Επανάσταση 234

ΙΙ. α. Ποσοτικά χαρακτηριστικά των αγορών των προεστών με πολιτικό ρόλο στην Κοινότητα Αθηνών

ΙΙ. β. Ποιοτικά χαρακτηριστικά των αγορών των προεστών με πολιτικό ρόλο στην Κοινότητα Αθηνών 236

Κεφάλαιο Τρίτο. Αγοραστές που δεν κατέχουν πολιτική θέση μέσα στην Επανάσταση

Ι. Γενικά χαρακτηριστικά αγοραστών χωρίς πολιτική θέση μέσα στην Επανάσταση. 242

ΙΙ. Ποσοτικά χαρακτηριστικά αγοραστών χωρίς πολιτική θέση 245

ΙΙΙ. Αγοραστές χωρίς πολιτική θέση μέσα στην Επανάσταση με πάνω από μία αγορά, 1821-1833 246

IV.α. Ποσοτικά χαρακτηριστικά των αγορών των αγοραστών χωρίς πολιτικό ρόλο και με πάνω από μια αγορά στην Κοινότητα Αθηνών. 1821-1832 249

V.β. Ποιοτικά χαρακτηριστικά των αγοραστών χωρίς πολιτικό ρόλο και με πάνω από μια αγορά ανά νοταριακό αρχείο στην Κοινότητα Αθηνών 253

VI. Αγοραστές χωρίς πολιτική θέση μέσα στην Επανάσταση με μία αγορά, 1821-1833 256

VII. Οι «νοικοκυραίοι» ως οικονομική κατηγορία: αγοραστές εμπορευματικών καλλιεργειών, εργαστηρίων, ελαιοτριβείων και μύλων 274

VIII. Αγοραστές του Α.Μ.Ο.Ε. με πάνω από δύο αγορές 278

VIIII. Η αγροτική τοπιογραφία της Αττικής 280
α. Οι περιηγητές

β. Ο παραγωγικός χώρος της Αττικής και η γεωγραφική αποτύπωση των αγοραπωλησιών 283

β.1. Αγοραπωλησίες ποτιστικών γαιών

β.2. Τα είδη των καλλιεργειών ανά περιοχή

γ. Αποτύπωση του παραγωγικού χώρου σε χάρτη 295

Κεφάλαιο Τέταρτο. Πωλητές ιδιόκτητων περιουσιών στην Αθήνα, 1821-1833 298

Κεφάλαιο Πέμπτο. Ένας παράλληλος επενδυτικός χώρος: Αγοραστές «εθνικών φθαρτών κτημάτων» στην Αθήνα την περίοδο 1824-1826 305

Συμπεράσματα 318

Μέρος Γ΄. Οικονομικές και πολιτικές λειτουργίες της Κοινότητας Αθηνών

Κεφάλαιο Πρώτο. Ο θεσμός της ενοικίασης των δημοσίων προσόδων και το πολιτικό πλαίσιο των δημοπρασιών

Ι.α. Όψεις των οικονομικών διαδικασιών και των σχέσεων εξάρτησης στην Αθήνα της Επανάστασης

Ι.α.1. Φόροι και φορολογία 325
Ι.α.2. Η ενοικίαση των προσόδων στην Επαρχία Αθηνών 336

Ι.α.3. Το πολιτικό πλαίσιο των δημοπρασιών: «καταχρήσεις» και «κινήματα» 341

Ι.β. Η περίοδος από τη συνέλευση των Αθηνών (1822) έως και το τέλος της θητείας του Επάρχου Λάμπρου Νάκου (Ιούνιος 1824) 360

Ι.β.1. Η πολιτική του επάρχου Δρόσου Μανσόλα.
Ι.β.2. Η στάση της Διοίκησης απέναντι στις τοπικές δημοπρασίες 368
Ι.β.3. Η πώληση του εθνικού λαδιού το 1824 372

Ι.γ. Η πολιτική στροφή της Επαρχίας Αθηνών προς το νέο πλαίσιο διοίκησης. (μέσα 1824 - μέσα 1826) 378

Ι.γ.1. Η στάση των στρατιωτικών απέναντι στις δημοπρασίες
Ι.γ.2. Η δημοπρασία του εθνικού λαδιού Αθηνών 384
Ι.γ.3. Η ενοικίαση του εθνικού ελαιώνα της Επαρχίας Αθηνών 395
Ι.γ.4. Η πολιτική του επάρχου Μιχαήλ Σούτσου 402
Ι.γ.5. Ενοικιαστές και υπενοικιαστές των εθνικών προσόδων Αθηνών 419
Ι.γ.6. Η ενοικίαση των εθνικών περιβολιών 421
Ι.γ.7. Η θητεία του επάρχου Ιωάννη Γενοβέλη 425

Κεφάλαιο Δεύτερο. Από το τοπικό στο εθνικό ταμείο: Οικονομικές σχέσεις και συναλλαγές στην Επαρχία Αθηνών μέσα στην Επανάσταση (1824-1826)

Ι.α. Λογαριασμοί της Επαρχίας Αθηνών την περίοδο 1824-1825 433

Ι.α.1. Έσοδα
Ι.α.2. Έξοδα 438

ΙΙ. Οικονομικές σχέσεις και συναλλαγές την περίοδο του Εθνικού Ταμείου (1825-1826) 443

ΙΙΙ. Ο έρανος του 1826 450

Συμπεράσματα 451

Μέρος Δ΄. Οι συνελεύσεις και οι πολιτικές συνέπειές τους

Κεφάλαιο Πρώτο. Από τη συνέλευση της Αθήνας (1822) στη συνέλευση των Σαλώνων (1824)

Ι. Ο πολιτικός ρόλος των στρατιωτικών μετά το 1822 454

ΙΙ. Η συνέλευση των Σαλώνων το 1824 471

Κεφάλαιο Δεύτερο. Οι πολιτικές εξελίξεις στην Επαρχία Αθηνών

Ι. Η Κοινότητα της Αθήνας απέναντι στον Οδυσσέα Ανδρούτσο 476

Ι.α. Η απώλεια των εξουσιών του αρχιστράτηγου στην «Ανατολική Χέρσο Ελλάδα»
Ι.β. Η καταδρομή του αρχιστράτηγου
Ι.γ. Ο πολιτικός ρόλος των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων της Αθήνας το 1825 493

ΙΙ. Πολιτικές διεργασίες και συσχετισμοί δυνάμεων στην Κοινότητα Αθηνών κατά τη διάρκεια της πολιορκίας της Ακρόπολης το 1826 (3 Αυγούστου 1826 - 25 Μαΐου 1827): Από τη συνέλευση του Κοινού στη συνέλευση των στρατηγών και των στρατιωτών 498

ΙΙ.α. Η δημιουργία τακτικού συντάγματος στην Αθήνα
ΙΙ.β. Κινήματα και καταχρήσεις των «στρατιωτικών» στην «Ανατολική Χέρσο Ελλάδα» 500
ΙΙ.γ. Στρατιωτικές προετοιμασίες στην Κοινότητα Αθηνών 502
ΙΙ.δ. Η πολιορκία της Αθήνας 506
ΙΙ.ε. Η συνέλευση των στρατηγών και των στρατιωτών 510
ΙΙ.στ. Η περίοδος μετά την πτώση της Ακρόπολης 515

Συμπεράσματα 518

Βιβλιογραφία 527

Τόμος δεύτερος

Παράρτημα

Παράρτημα εικόνων

Τόμος πρώτος
Αντί προλόγου

Ακόμη και στις μέρες μας το έμπειρο μάτι μπορεί να διακρίνει τα υλικά απομεινάρια μιας εποχής που φαντάζει τόσο μακρινή όσο και κοντινή στους καιρούς μας. Μακρινή ίσως γιατί το τοπίο είναι εντελώς διαφορετικό λόγω της απόλυτης αστικοποίησης που έχει επέλθει στον τόπο, κοντινή γιατί αποτελεί την περίοδο της ιδρυτικής διακήρυξης του νεότερου ελληνικού κράτους, που την ίδια στιγμή απέχει παρασάγγας από άλλες περιόδους, όπως, για παράδειγμα, την αρχαιότητα και τους αιώνες της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Περπατώντας στα ίδια μέρη που έζησαν οι άνθρωποι της Επανάστασης του 1821 διαπιστώνει κανείς τις τρομακτικές αλλαγές στο ίδιο το τοπίο, το οποίο έχει τη δική του ιστορία και συνάμα αποτελεί τον τόπο της ιστορίας μας. Κι όμως στη διαδρομή αυτή μπορεί ακόμη να συναντήσεις υλικά κατάλοιπα αυτής της εποχής: Το Ωρολόγιο του Κυρρήστου ή «Πύργο των Αέρηδων που ήταν τεκές δερβίσιδων τότε, οικίες της περιόδου, όπως η οικία Μπενιζέλου, κρήνες, όπως η κρήνη του Χασεκή στον Ελαιώνα, τζαμιά, όπως του Τζισταράκη, το Φετιγχιέ τζαμί και το Κιουτσούκ (Μικρό) τζαμί, το περίγραμμα της θεμελίωσης του οποίου διακρίνεται επάνω από τον περίβολο της Ρωμαϊκής Αγοράς στην αρχή της οδού Πανός), μοναστήρια, όπως η Μονή Ασωμάτων (ή Μονή Πετράκη από το επίθετο του ιδρυτή της) και η Μονή Καισαριανής, η πόρτα και ο τοίχος του Ιεροδιδασκαλείου (Μεντρεσές), το λουτρό των Αέρηδων, κομμάτια οθωμανικών αγγείων επιχρωματισμένα με καφέ, μπλέ, κίτρινο και πράσινο χρώμα στην Ακρόπολη και στο Λόφο του Άρεως, μικρά ή μεγάλα θραύσματα από τις σιδερένιες μπάλλες των κανονιών, οθωμανικών και χριστιανικών, που έβαλλαν κατά την πολιορκία της Ακρόπολης και διάσπαρτα καρφιά διαφόρων χρήσεων εκείνης της εποχής. Απέναντι από την Ακρόπολη, στο λόφο των Νυμφών, από κάτω του στην Πνύκα και στο Λόφο του Φιλοπάππου (Λόφος Μουσών ή Σέγγιος), όπου οι Οθωμανοί είχαν στήσει τα κανονιοστάσιά τους κατά την δεύτερη πολιορκία, ίσως δεις διάσπαρτα θραύσματα μικρά από τις μπάλλες των κανονιών της πολιορκίας της Αθήνας. Αυτά τα συναντάς σε μια βόλτα στα μέρη της Ιστορίας μας και αποτελούν αδιάψευστο μάρτυρα μιας άλλης εποχής, μακρινής, όσο και κοντινής. Το τοπίο τότε και σήμερα μπορεί να οριστεί με βάση τις εκκλησίες και τα μοναστήρια που διατηρούν στοιχεία αρχιτεκτονικής από την εποχή εκείνη. Επίσης οι αρχαιότητες δείχνουν κάποια σημάδια της χρήσης τους που έκαναν οι άνθρωποι τότε, όπως και η σημερινή αγορά στο Μοναστηράκι θυμίζει το παζάρι και διατηρεί τη μορφολογία του καιρού του, με τους στενούς και δαιδαλώδεις δρόμους του, τους γεμάτους από ζωή και κάθε είδους προϊόντα. Το έμπειρο μάτι θα μπορέσει να διακρίνει τα ίχνη των οθωμανικών οικιών της Ακρόπολης, τα υπολείμματα του τείχους του Χασεκή και της Υπαπαντής διάσπαρτα και σε κακή κατάσταση, την ύπαρξη ναών που πια δεν υπάρχουν στο τοπίο, όπως ο Άγιος Ιωάννης στα Σκαλιά, του οποίου διασώζεται μια τοιχογραφία, ο Βυζαντινός ναός της Αγίας Σωτήρας της Παζαρόπορτας, ο Άγιος Ιωάννης Μαγκούτης (κατεδαφίστηκε το 1850), ο ναός του Προφήτη Ηλία («Παναγία των Καταλανών», κατεδαφίστηκε το 1843) και η Αγία Παρασκευή κοντά στο αρχαίο θέατρο του Διονύσου στις υπώρειες της Ακρόπολης, της οποίας σώζονται μόνο τα θεμέλια, την τείχιση για προστασία των πηγών ύδρευσης της Ακρόπολης με την επιστασία του ίδιου του Οδυσσέα Ανδρούτσου και άλλα πολλά.

Οι περίπατοι στον τόπο της Ιστορίας στάθηκαν πάντοτε αφορμή για σκέψεις και ανατροφοδοτήσεις και αφετηρία προβληματισμών για τη χρήση του περιβάλλοντος, της γης, των οικιών, των αρχαιοτήτων, που έκαναν τα υποκείμενα της

Ιστορίας μας. Η περιήγηση στις βυζαντινές εκκλησίες της Αθήνας χαρτογραφεί την ίδια στιγμή και τα όρια του τότε οικιστικού χώρου της οθωμανικής Αθήνας. Πρόκειται για ναούς που σώζονται περίπου όπως τότε, την περίοδο της Επανάστασης: Άγιος Ιωάννης της Κολώνας, Άγιοι Θεόδωροι, Αγία Μαρίνα Θησείου, Καπνικαρέα, Άγιος Νικόλαος Ραγκαβάς, Άγιοι Απόστολοι Σολάκη στην αρχαία Αγορά, ναός Αγίων Ασωμάτων Πετράκη (Μονή Πετράκη), ο ναός της Παναγίας Γοργοεπηκόου και Αγίου Ελευθερίου, Άγιος Δημήτριος Λουμπαρδιάρης (Κανονιέρης), το Μετόχι του Παναγίου Τάφου, Άγιοι Ασώματοι στο Θησείο, η Μεταμόρφωση του Σωτήρος κάτω από τα τείχη της Ακρόπολης στη βόρεια πλευρά, στην αυλή του οποίου θάφτηκε αρχικά ο Οδυσσεύς Ανδρούτσος, ο Ιερός Ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου Παντανάσσης στην πλατεία Μοναστηρακίου, Ο Ναός Κοιμήσεως Θεοτόκου ή Παναγία της Ρόμβης και η εκκλησία του Αγίου Δημητρίου κοντά στην Μονή των Καπουκίνων, όπου διακόνεψε ο Αθανάσιος Διάκος πριν την Επανάσταση. Ο ναός του Ηφαίστου στο Θησείο ήταν τότε ο ναός του Αγίου Γεωργίου. Τέλος, η Μονή Δαφνίου υπήρξε σημαντικός τόπος και κατά την Επανάσταση του 1821. Πιο κάτω από το πέρασμά της έγιναν οι δύο μάχες στο Χαϊδάρι στις 6 και 8 Αυγούστου του 1826. Στον Πειραιά (Πόρτο Λεόνε ή Δράκος) υπήρχε η σημαντική μονή του Αγίου Σπυρίδωνα, εκεί που σήμερα είναι ο ομώνυμος ναός του πολιούχου του Πειραιά. Πέρα από το μοναστήρι και μια καλύβα για τελωνείο, οι ακτές του Πειραιά ήταν τότε έρημες. Πέρα από το «Δράκο» υπήρχαν και μικρότερα λιμάνια περιφερειακά των ακτών της Αττικής, όπως ο Άγιος Νικόλαος στην Ανάβυσσο και το Πόρτο Ράφτη.[1] Μάλιστα τα δυτικά λιμάνια είχαν επαφές συχνές με το κομβικό λιμάνι της Κέας. Σχεδόν τίποτα από εκείνη την περίοδο δε σώζεται σήμερα στα Μέγαρα και στην Ελευσίνα ή «Λεψίνα», όπως την αποκαλούσαν τότε οι ντόπιοι.[2]

Στην αρβανίτικη περιφέρεια σημαντικές για τους ντόπιους κατοίκους εκκλησίες γίνονταν το επίκεντρο της κοινωνικής ζωής. Στο Μενίδι γίνονταν το πανηγύρι στη Ζωοδόχο Πηγή του Γκατζανά,[3] ενώ σημαντική εκκλησία υπήρξε ο Άγιος Βλάσης, προστάτης του χωριού. Άλλες εκκλησίες υπήρξαν ο Άγιος Πέτρος (Άσπρη Εκκλησία ή Κλησαμπάρδα), οι Άγιοι Θεόδωροι και ο Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος παρεκκλήσι του Άγιου Βλάσση. Στην οδό για τη Χασιά και πριν την είσοδο στο διάσελο υπάρχει ακόμη η Ιερά Μονή του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου, όπου έγιναν σημαντικές μάχες στα γύρω υψώματα. Πιο πάνω από τη Χασιά και μετά τη Μονή Κλειστών βρίσκεται πάνω στο σημαντικό πέρασμα από και προς τα Σκούρτα και τα άλλα Δερβενοχώρια το αρχαίο φρούριο της Φυλής. Στο Μαραθώνα στέκει η Μονή του Αγίου Γεωργίου Βρανά, στο Κορωπί η Μονή της Αγίας Τριάδας (1791), στην Κάνζα (Παλλήνη, τότε Χαρβάτι) ο Άγιος Νικόλαος Λεονταρίου, ο Ναός της Κοίμησης της Θεοτόκου του 18ου αιώνα στο Κορωπί (Λιόπεσι και Κουρσαλάς τότε) και στο Μαρκόπουλο ο ναός της Αγίας Παρασκευής (1741) και ο παρακείμενος

---

[1] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 70, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν σώμα. Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 11 Μαρτίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος»,* Δ. Α. Ζακυθηνός, «Ειδήσεις περί της εμπορικής κινήσεως των λιμένων της Αττικής κατά τα μέσα του ΙΖ΄ αιώνος», *Ελληνικά* 7 (1934), σ. 253-265 και Ελένη Γιαννακοπούλου, «Ανέκδοτος έκθεσις περί της Αττικής κατά το 1817», *Μνημοσύνη*, τ. 6ος (1976-1977), Αθήνα Δεκ. 1977, σ. 217-239.

[2] Σατωβριάνδος, *Οδοιπορικό του 1806. Πελοπόννησος-Αττική-Σμύρνη-Κωνσταντινούπολη*, Αθήνα, 2019, σ. 125.

[3] Βλέπε σχετικά, Θανάσης Κατάρας (επιμέλεια), *Λαογραφικά των Αχαρνών. Το Πανηγύρι της Ζωοδόχου Πηγής*, Αχαρνές 2018.

ναός της Αγίας Θέκλας (1730-1750). Όλοι τους σημαντικοί τόποι την περίοδο της Επανάστασης στις περιοχές της Μεσογαίας, όπου κυριαρχούσαν οι αρβανίτικοι πληθυσμοί.

Για ό,τι δε σώθηκε στην ιστορία του τόπου υπάρχουν μάρτυρες για την παρουσία του στις μαρτυρίες των περιηγητών, στις εικαστικές αποτυπώσεις πριν και κατά τη διάρκεια της Επανάστασης, κυρίως ελαιοχρωμίες, στις φωτογραφικές απεικονίσεις σε υστερότερους χρόνους που όμως αποδίδουν ένα τοπίο που μοιάζει με αυτό της περιόδου της Επανάστασης. Αναφέρω εδώ την πρώτη φωτογραφική αποτύπωση του Παρθενώνα από τον Joly de Lotbiniere τον Οκτώβριο του 1839 με την τεχνική της δαγκεροτυπίας. Στη φωτογραφία παρουσιάζεται ένας διαφορετικός Παρθενώνας με το τζαμί στο εσωτερικό του, τους γεμάτους θραύσματα πληγωμένους κίονες και τα υπολείμματα των οθωμανικών κτισμάτων γύρω από αυτόν αναμεμειγμένα με κομμάτια αρχαίων κιόνων. Πρόσθετο υλικό για την καλύτερη αντίληψη της εποχής και των ανθρώπων της μπορεί να είναι οι χάρτες, τα νομίσματα, τα αντικείμενα, όπως οι πιστόλες και οι παλάσκες, τα αγγεία και οι φορεσιές, καθώς και η σαφής αντίληψη της τοπογεωγραφίας που οι ιστορικοί περίπατοι μπορούν να δώσουν στον ερευνητή. Όλα τα παραπάνω συνυπάρχουν και εμπλουτίζουν την έρευνα του ιστορικού στις βιβλιοθήκες και στα αρχεία. Της προσδίδουν μια υλική διάσταση που μπορεί να συνεισφέρει στην ευρύτητα και ακρίβεια της έρευνας, τουλάχιστον να κάνει πιο συναρπαστική τη μονότονη και μοναχική δουλειά του ιστορικού με την πένα ανά χείρας και την αναμέτρησή του με το αρχειακό και όχι μόνο υλικό. Μία προσωπική συλλογή από πρωτότυπους χάρτες και εικονογραφήσεις της περιόδου, καθώς και μία υποτυπώδης νομισματική συλλογή με νομίσματα της περιόδου της Επανάστασης από όλο τον ευρωπαϊκό χώρο, έκαναν τη σκέψη να ταξιδεύει στους ανθρώπους της εποχής εκείνης πολύ πριν η πένα αρχίσει να καταγράφει μέρος της Ιστορίας τους. Τέλος, τα ταξίδια στη Χαλκίδα, την Κάρυστο, την Αράχωβα, το Δίστομο, την Λιβαδειά, το Ναύπλιο, την αρχαία Κόρινθο, τις Σπέτσες, την Ύδρα, τη μονή Φανερωμένης στη Σαλαμίνα, την Αίγινα και σε ολόκληρη την Αττική, με τη στοχευμένη αναζήτηση απαντήσεων στον τόπο και το τοπίο, συνέβαλαν με τον τρόπο τους στην καλύτερη κατανόηση όσων πραγμάτων οι γραπτές πηγές αποκάλυπταν ή απέκρυπταν. Οι διαδρομές στο φυσικό περιβάλλον, μέσα σε ένα πλήρως αστικοποιημένο χώρο σχεδόν στο σύνολό του, αποτέλεσαν και ένα ταξίδι στην ιστορία του τόπου τον καιρό της μετάβασης από την οθωμανική κατάκτηση στο ανεξάρτητο ελληνικό βασίλειο.

Δε θα ξεχάσω την αρχή της δικής μου διαδρομής, όταν συναντηθήκαμε για άλλο θέμα, με τον Ομότιμο Καθηγητή Νεώτερης Ιστορίας Χρήστο Χατζηιωσήφ και τέθηκαν τότε από τον ίδιο μια σειρά ερωτήσεων για την Αθήνα της Επανάστασης που θα άξιζε τον κόπο και το χρόνο να διερευνηθούν. Ήταν η αρχή για κάτι που είχε ήδη ξεκινήσει όταν μαζί με τον επόπτη της διπλωματικής μου εργασίας καθηγητή Χρήστο Λούκο, πολύ παλιότερα, είχαμε συζητήσει για τη δυνατότητα μιας διδακτορικής διατριβής πάνω στην Επανάσταση του 1821. Και οι δύο με σύστησαν στην Επίκουρη Καθηγήτρια Ιστορίας του Πανεπιστημίου Κρήτης Ελευθερία Ζέη, τη συνοδοιπόρο μου στο ταξίδι αυτό. Ανοίχτηκα, λοιπόν, μαζί της σε νέες θάλασσες γεμάτες δράση και περιπέτεια από τη μια, μελέτη και πειθαρχία από την άλλη. Από το υστέρημα πια του χρόνου μου έδωσα δυνάμεις στο ταξίδι αυτό προσπαθώντας κάθε μέρα για το ταξίδι αυτό. Για να υπάρχει μια διαρκής πλεύση με νόημα…

Ένα πρωινό το Μάρτιο του 2019, σε συνέδριο για το 1821 στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, αναγνώρισα στο διάδρομο προς το αμφιθέατρο το πρόσωπο του Δημήτρη Δημητρόπουλο, οικείο και χαμογελαστό. Ήταν η πρώτη μας γνωριμία. Νωρίτερα

χρονικά, σε μία συνάντηση του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης γνωρίστηκα με τον κ. Şükrü Ilıcak, οι μελέτες του οποίου για την Αθήνα της Επανάστασης με βάση το οθωμανικό αρχείο της Κωνσταντινούπολης συμπλήρωσαν τη δική μου οπτική. Ξαναείδα παλιούς γνώριμους, συμφοιτητές και συναδέλφους, που με βοήθησαν ο καθένας με τον δικό του γόνιμο τρόπο. Γόνιμες για τη συγγραφή και ουσιαστικές υπήρξαν οι συναντήσεις με συναδέλφους ιστορικούς στον κύκλο παρουσιάσεων του ερευνητικού προγράμματος του Ε.Α.Π. *«200 χρόνια από την Επανάσταση του 1821».* Οι συζητήσεις με τους συναδέλφους και συνοδοιπόρους στο πρόγραμμα αυτό, ιδιαίτερα κατά τις οχταμηνιαίες παρουσιάσεις μας, διεύρυναν τους προβληματισμούς και το πεδίο της έρευνας για αυτή τη συγγραφή.

Στο ταξίδι αυτό υπήρξαν πρόσωπα που με τη στάση τους με βοήθησαν σε πολλές φάσεις της έρευνάς μου: Στα Γενικά Αρχεία του Κράτους η κυρία Βάσω Ψιμούλη, η κυρία Αμαλία Παππά και η συνάδελφος Υπακοή Χατζημιχαήλ. Στις κλειστές συλλογές της βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Κρήτης η κυρία Ελένη Κωβαίου. Εκτενείς και οφέλιμες πάντα υπήρξαν οι συζητήσεις με τους κυρίους Γιώργο Μαργαρίτη, καθηγητή μου στα προπτυχιακά χρόνια, Παναγιώτη Στάθη, Νίκο Θεοτοκά, τους καθηγητές Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Κρήτης Σωκράτη Πετμεζά, Γιάννη Κοκκινάκη, Ηλία Κολοβό, Παρασκευά Ματάλα και Αντώνη Αναστασόπουλο, τους οποίους και ευχαριστώ για τις συμβουλές και τις παρατηρήσεις τους. Ευχαριστίες χρωστώ στην Ειρήνη Ρενιέρη και την Ελένη Νικολάου που με στήριξαν ιδιαίτερα στα χρόνια του μεταπτυχιακού μου· Στον Κωστή Ντεμιρτζόγλου, του οποίου το σπίτι είναι πάντα ανοιχτό σε εμένα, τον ανηψιό του, και στην Ιστορία, λόγω καταγωγής και ενδιαφέροντος προσωπικού.

Σημαντικές για την πρόοδο της έρευνας και τη συγγραφή στάθηκαν οι θερινές συναντήσεις των μεταπτυχιακών φοιτητών και υποψηφίων διδακτόρων που διεξάγονται ανελλειπώς κάθε έτος στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης. Οι παρατηρήσεις στις ανακοινώσεις που εκεί έκανα βοήθησαν σημαντικά την έρευνά μου. Επιπλέον το «δημοκρατικό» πάντα κλίμα και η αλληλοκατανόηση στο Τμήμα αυτό υπήρξαν πάντοτε ενθαρρυντικά για την έρευνα σε όλα της τα στάδια. Τέλος, η συμμετοχή μου σε συνέδρια με αφορμή και την επέτειο των διακοσίων χρόνων από την έναρξη της ελληνικής Επανάστασης με βοήθησαν στο να ξαναδώ μέρη του κειμένου, να τα επεκτείνω ή/και να τα διορθώσω σε σημεία τους.

Εισαγωγή

Ι. Γενικότεροι στόχοι της έρευνας

Η μελέτη μιας σημαντικής επαρχίας μέσα στην Επανάσταση του 1821 αποτελεί ζητούμενο μέσα στη σύγχρονη βιβλιογραφική παραγωγή για την περίοδο αυτή. Σημαντικές μελέτες έχουν γίνει για τα νησιά του Αργοσαρωνικού μέσα στην Επανάσταση, αλλά και την Πελοπόννησο, όμως, μια πιο εξειδικευμένη ματιά σε ένα διοικητικό χώρο και στο πώς αυτός λειτουργούσε μέσα σε συνθήκες πολέμου είναι αναγκαία για να καταλάβουμε και τις ευρύτερες επαναστατικές διαδικασίες σε πολιτικό και οικονομικοκοινωνικό επίπεδο. Η Επαρχία της Αθήνας μπορεί να αποτελέσει ένα καλό παράδειγμα για τις αλλαγές ή τις συνέχειες που προκύπτουν στην κρίσιμη μετάβαση από τις προεπαναστατικές συνθήκες στο νεοτερικό κράτος που δημιουργείται. Αυτό που συμβαίνει μέσα στην Επανάσταση δεν είναι μόνο η σύγκρουση των όπλων, δεν είναι ο πόλεμος χριστιανών και μουσουλμάνων. Ως επαρχία Αθηνών ορίζεται διοικητικά μια περιοχή που ταυτιζόταν γεωγραφικά με έναν αγροτικό κατά βάση χώρο γύρω από το αστικό κέντρο της πόλης των Αθηνών. Μετά υπήρχαν τα χωριά που επικοινωνούσαν με το κέντρο. Στόχος της συγκεκριμένης μελέτης είναι να προσεγγίσει ζητήματα που προκύπτουν από συγκεκριμένα ερωτήματα που η έρευνα θέτει και όχι η απλή γεγονοτολογική παράθεση και ο κορεσμός από πληροφορίες που μπορεί να απατώνται και αλλού. Άρα βασική μας στόχευση είναι η ανάδειξη της λειτουργίας του ίδιου του γεγονότος μέσα σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο ερωτημάτων και όχι το ίδιο το γεγονός καθ' εαυτό. Στην ίδια λογική βαρύτητα θα δοθεί στην άρθρωση μεταξύ των γεγονότων και η προσπάθεια ερμηνείας της δράσης των κοινωνικών ομάδων πίσω από τα γεγονότα.

Η επιλογή της Αθήνας ως αντικείμενο μελέτης έγινε για δύο βασικούς λόγους: πρώτον γιατί η περιοχή της διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο, όχι μόνο ως πεδίο μαχών αλλά και ως τροφοδότης υλικής και συμβολικής δύναμης. Η πόλη κατά τη διάρκεια της Επανάστασης σταδιακά αποδέχεται τους νεοτερικούς θεσμούς και ένα δίκτυο ανθρώπων υιοθετεί αυτόν τον υλικό και ιδεολογικό προσανατολισμό. Δεύτερον γιατί έχουμε στη διάθεσή μας έναν αρχειακό πλούτο που μπορεί να υποστηρίξει με τα κατάλληλα ερωτήματα τις υποθέσεις μας και τους στόχους που θα εκτεθούν παρακάτω για τη μελέτη μας. Η Αθήνα, λοιπόν, αν και ως πόλη πληθυσμιακά υπήρξε μετρίου μεγέθους μέσα στην Επανάσταση, ως οικονομικοκοινωνικό σύνολο, αυτή, η ύπαιθρός της και τα γύρω από αυτήν χωριά, υπήρξαν σημαντικά για την Επανάσταση στην «Ανατολική Χέρσο Ελλάδα».[4] Άρα μπορεί να αποτελέσει για τον ιστορικό ένα παράδειγμα κοινότητας ώστε να διερευνηθούν και γενικότερα ερωτήματα ως προς τον προσανατολισμό της Επανάστασης, τις επαναστατικές διαδικασίες και τις οικονομικοκοινωνικές μεταβολές. Η πόλη της Αθήνας επιλέχτηκε τελικώς ως πρωτεύουσα του ελληνικού βασιλείου για συμβολικούς λόγους.

Στόχος μας είναι να δούμε τις συμπεριφορές εκείνων που είχαν την εξουσία στο πλαίσιο της Κοινότητας της Αθήνας την προεπαναστατική περίοδο μέσα στις νέες συνθήκες που δημιουργούνται από την άρση της κατάκτησης και των όρων που αυτή έθετε. Ο λόγος για τους προεστούς από τη μια μεριά και από την άλλη για τους ανθρώπους των όπλων, πρώην πια αρματολών και κλεφτών. Θα δούμε πώς οι

[4] Γενικά για τις πόλεις βλέπε Fernad Braudel, Υλικός Πολιτισμός, *Οικονομία και Καπιταλισμός (15ος-18ος αιώνας), τόμος Α΄, Οι δομές της καθημερινής ζωής: το δυνατό και το αδύνατο*, Αθήνα 1995, σ. 519-604.

ηγετικές αυτές ομάδες, αφού πρώτα τις προσδιορίσουμε και τις ονομάσουμε, προσαρμόζονται στις επαναστατικές συνθήκες. Από την άλλη η Επανάσταση αναδεικνύει νέες κοινωνικές δυνάμεις που βγαίνουν στο πολιτικό προσκήνιο, αλλά και διαδραματίζουν σημαντικό οικονομικό ρόλο. Μέσα, λοιπόν, στην Επανάσταση αναδεικνύεται η κοινωνική κατηγορία των «νοικοκυραίων», όπως ονομάσαμε τις νέες αυτές κοινωνικές δυνάμεις, με πολιτική συμμετοχή για πρώτη φορά στο κοινοτικό συμβούλιο της πόλης. Οι «νοικοκυραίοι» θα τοποθετηθούν στην ανώτερη κοινωνική ιεραρχία μέσα στην Επανάσταση, δίπλα στους προεστούς και τους σημαντικούς οπλαρχηγούς. Όλοι τους επενδύουν στην αγορά ακινήτων μέσα σε ένα κοινωνικό πλαίσιο που δίνει αξία στην πρόσκτησή τους, ιδιαίτερα της γης. Ήδη από τα προεπαναστατικά χρόνια οι νοικοκυραίοι συμμετείχαν στην εκλογή δημογεροντίας, δεν φαίνεται, όμως, να είναι μέλη των κοινοτικών συμβουλίων και του «κοινού των Αθηνών». Αυτό προεπαναστατικά απαρτιζόταν μόνο από προεστούς, η σύνθεσή του, όμως, αλλάζει κατά τη διάρκεια της Επανάστασης.

Η Επανάσταση μόνο σε ένα πρώτο επίπεδο επηρεάζει όλους στον ίδιο βαθμό. Οι συνέπειές της στην ίδια την επαναστατημένη κοινωνία μπορούν να ανιχνευτούν στο επίπεδο της πολιτικής εκπροσώπησης, των οικονομικών σχέσεων και των νέων μορφών κοινωνικής οργάνωσης. Η Επανάσταση δίνει ευκαιρίες σε νέα στρώματα να ανελιχθούν στην κοινωνική δομή, να συσσωρεύσουν πλούτο και να εκφράσουν την οικονομική ισχύ τους και σε πολιτικό επίπεδο. Αυτές τις νέες κοινωνικές δυνάμεις που αμφισβητούν τις προεπαναστατικές ισορροπίες στο πλαίσιο της κοινότητας θα προσπαθήσουμε να τις εντοπίσουμε και να τις ονομάσουμε. Τα κριτήριά μας για τους νοικοκυραίους θα είναι διπλά. Από τη μια θα τους εντοπίσουμε ως νέα μέλη των κοινοτικών συμβουλίων και από την άλλη θα περιγράψουμε τη θέση τους στις οικονομικές λειτουργίες της κοινότητας ως ενοικιαστές των προσόδων, των εθνικών κτημάτων, ως αγοραστές γης και εθνικών φθαρτών. Τέλος θα τους δούμε σε επιτηδεύματα όπως του εμπόρου και του τεχνίτη, που σχετίζονταν με τη λειτουργία της κοινότητας σε καιρό πολέμου.

Τα πεδία στα οποία ανταγωνίζονται οι κοινωνικές δυνάμεις πρέπει να οριστούν, καθώς αυτά επηρεάζονται και από έναν εξωκοινοτικό πόλο εξουσίας, αυτόν της «Προσωρινής Διοίκησις της Ελλάδος». Η τελευταία επεμβαίνει με την ισχύ που της δίνει ο Νόμος και τα Συντάγματα στην οργάνωση των επαρχιών και πολλαπλασιάζει τις δυναμικές που αναπτύσσονται μέσα στο πλαίσιο της κοινοτικής οργάνωσης. Κύριο μέλημά της θα είναι η ενοποίηση του χώρου γύρω από αυτή στην πορεία δημιουργίας του εθνικού χώρου. Στο νεοτερικό πλαίσιο διοίκησης οι οικονομικές και πολιτικές δομές μιας επαρχίας αλλάζουν προσανατολισμό και μέσα από σύνθετες διαδικασίες μαθαίνουν να λειτουργούν στον υπό ενοποίηση εθνικό πια χώρο. Οι επιπτώσεις των μετασχηματισμών αυτών πέρα από ιδεολογικές είναι και οικονομικοκοινωνικές.

Εάν μπορέσουμε να εντοπίσουμε πού ακριβώς συμβαίνουν οι τομές και πού υπάρχουν συνέχειες σε σχέση με το προεπαναστατικό πλαίσιο κοινωνικής οργάνωσης θα είναι κέρδος για την έρευνά μας. Στη μέχρι τώρα υπάρχουσα βιβλιογραφία εξετάζονται κυρίως τα γεγονότα του πολέμου και οι πληθυσμιακές μεταβολές. Δεν υπάρχει ενδελεχής έρευνα για τις οικονομικοκοινωνικές διεργασίες που υφέρπουν των πολιτικών αποφάσεων και των στρατιωτικών γεγονότων. Η Αθήνα ως το επίκεντρο της έρευνας, αλλά και τα περίχωρά της, μέσα στα όρια της επαρχίας Αθηνών, δεν απέχει από τις επαναστατικές τομές που δημιουργούν έναν νέο κόσμο που ναι μεν ενσωματώνει τον παλαιό, όμως τον προσαρμόζει στις ανάγκες του χρόνου της συγγραφής. Νέες έννοιες αναδύονται, ένα καινούριο λεξιλόγιο, καθώς και

περισσότερες ευκαιρίες για κοινωνική ανέλιξη με ταυτόχρονη αμφισβήτηση του προεπαναστατικού πολιτικού πλαισίου. Οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές συντελούνται. Η Επανάσταση γκρεμίζει και ξανακτίζει μια κοινωνία στην οποία δρουν τα ίδια πρόσωπα που υπήρχαν και προεπαναστατικά. Ανιχνεύονται, όμως, και συνέχειες αφού η οικονομία συνεχίζει να λειτουργεί μέσα σε συνθήκες πολέμου, ώστε η αλλαγή των κοινωνικών σχέσεων σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο να είναι αργή και να μην οδηγεί σε μια άμεση ρήξη. Κάτι τέτοιο θα είχε αρνητικές επιπτώσεις και στην ίδια την Επανάσταση.

Το γεγονός ότι η κοινωνία συνέχιζε τις προεπαναστατικές λειτουργίες της μέσα στην Επανάσταση και πως η Επανάσταση επιτάχυνε τις ίδιες λειτουργίες προς μια άλλη κατεύθυνση στην πορεία δημιουργίας του ελληνικού βασιλείου, συνιστά από μόνο του μια σαφή αμφισβήτηση της συμβατικής εθνικής ιστοριογραφίας που θέλει όλους ταγμένους σε έναν εθνικό σκοπό που εξαρχής αποκαλύπτεται με σαφήνεια. Δεν ήταν, όμως, έτσι τα πράγματα. Εάν ξεκινήσουμε αντίστροφα, από τους ίδιους τους ανθρώπους και το πώς εκείνοι αντιλαμβάνονται τις επαναστατικές διαδικασίες, θα δούμε πολλές διαφοροποιήσεις και στόχους μεταβλητούς ανάλογα με την εξέλιξη του ιστορικού χρόνου. Η Επανάσταση αλλάζει τους κοινωνικούς συσχετισμούς και τους ίδιους τους ανθρώπους που εκούσια ή ακούσια οφείλουν να προσαρμοστούν στο θεσμικό πλαίσιο της κεντρικής εξουσίας. Η προσαρμογή αυτή προφανώς και δε σημαίνει την εξάλειψη του παραδοσιακού κόσμου, καθώς συντελούνται αλλαγές που τέμνουν κάθετα τους φαινομενικά αντίθετους αυτούς κόσμους.

Άραγε πίσω από τους ιδεολογικά αντίθετους κόσμους ανιχνεύονται αντιθέσεις και ανταγωνισμοί στον υλικό κόσμο; Αντίστροφα αυτό που προκύπτει ως ανταγωνισμός έχει τα ερείσματά του στην υλική επικράτηση και ποιες μορφές παίρνει αυτή; Η Επανάσταση θα μπορούσε να οδηγεί σε ανακατανομή του πλούτου και αυτές οι δυναμικές να αποτυπώνονται και στις ιδιοκτησίες της γης, στην αγορά των προσόδων και των άλλων «εθνικών δοσιμάτων». Η επανάσταση προκάλεσε μια ραγδαία αλλαγή με επιπτώσεις και στην οικονομία, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν υπήρχαν και συνέχειες με το παρελθόν. Η ανασύσταση των περιουσιών, οι γαιοκτησίες και οι καλλιέργειες, τα ακίνητα, παρουσιάζουν μια οικονομία που προσπαθούσε να ακολουθήσει τους κανόνες του προεπαναστατικού θεσμικού πλαισίου -εγγύηση για αυτό ήταν η ύπαρξη νοταρίων- όμως, δε θα ήταν δυνατόν να μένει ανεπηρέαστη από έναν πόλεμο που σηματοδοτούσε και έντονες κοινωνικές ανακατατάξεις και μια κινητικότητα που επηρέαζε την οικονομία και την πολιτική στον ίδιο βαθμό.

Η Αττική ανήκε διοικητικά στο σαντζάκι της Εύβοιας (Ευρίπου) με πρωτεύουσα τη Χαλκίδα και αποτελούσε έναν από τους συνολικά δώδεκα (12) καζάδες του στις παραμονές της Επανάστασης του 1821.[5] Όπως θα δούμε παρακάτω,

[5] Γιάννης Γιαννόπουλος, *Η διοικητική οργάνωσις της Στερεάς Ελλάδος 1393-1821*, Αθήνα 1971, Αλ. Σαββίδης, *Η Οθωμανική κατάκτηση της Θήβας και της Λιβαδειάς*, Αθήνα 1993, σ. 35-37, Δ. Ν. Καρύδης-Μ. Kiel, «Σαντζάκι του Ευρίπου 15ος-16ος αιώνας. (Συνθήκες και χαρακτηριστικά της αναπτυξιακής διαδικασίας των πόλεων και χωριών.)», *Τετράμηνα*, τόμος 28-29, 1985, σ. 1859-1903 και Δημήτρης Θ. Τσιάμαλος, *Οι αρματολοί της Ρούμελης. Μελέτη για τις αρματολικές συγκρούσεις και τα αρματολικά-συγγενικά δίκτυα της περιοχής κατά την προεπαναστατική και επαναστατική περίοδο του 1821*, Αθήνα 2009, σ. 187. Το 1470 οι καζάδες της Λιβαδειάς και της Θήβας ενσωματώθηκαν στο σαντζάκι της Ευρίπου. Βλέπε και Ν. Γ. Μοσχοβάκης, *Το εν Ελλάδι δημόσιον δίκαιον επί τουρκοκρατίας*, Αθήνα 1882, σ. 68-86 και 112-117, Θεοφάνης Καλαϊτζάκης, *Η Ανατολική Στερεά Ελλάδα και η Βοιωτία στον ύστερο μεσαίωνα (c. 1400-1500). Η μετάβαση από την ύστερη Φραγκοκρατία στην πρώιμη Τουρκοκρατία,* Αθήνα 2002.

η Αττική ήταν μαλικιανές στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα, και η παρουσία του Οθωμανού βοεβόδα επηρέαζε όχι μόνο τις σχέσεις Οθωμανών και χριστιανών, αλλά και τις εσωτερικές συμμαχίες και δεσμούς των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων της χριστιανικής κοινότητας. Γύρω από την πόλη υπήρχαν σημαντικά χωριά που ανήκαν στον Καζά της Αθήνας: Κηφισιά, Μαρούσι, Μενίδι, Χασιά, Μαρκόπουλο. Στα 1506 υπήρχαν στην περιφέρεια της Αθήνας 36 χωριά, από τα οποία τα 29 ήταν αρβανίτικα.[6] Σχηματικά ο χώρος που η κεντρική οθωμανική διοίκηση είχε εκχωρήσει στους Χριστιανούς οριζόταν από α) το προνόμιο της εκπροσώπησης, β) τον τομέα του εμπορίου και γ) τη συλλογή των φόρων.[7] Μέσα σ' αυτό το χώρο οι χριστιανοί υπήκοοι είχαν το δικαίωμα της εσωτερικής οργάνωσης και της οργάνωσης της οικονομικής τους ζωής. Οι χριστιανοί κοινοτικοί άρχοντες[8] βρίσκονταν σε μια ιεραρχική σχέση με τους Οθωμανούς αξιωματούχους στους οποίους και έπρεπε να καταβάλλουν τους φόρους των χριστιανών υπηκόων. Επιπλέον εκμίσθωναν κάθε χρόνο το μουκατά του καζά κερδίζοντας σημαντικά ποσά από τη διαφορά του ποσού εκμίσθωσης και του τελικού ποσού που κατέβαλαν στον Οθωμανό βοεβόδα. Την ίδια στιγμή δάνειζαν τους καταχρεωμένους χριστιανούς υπηκόους της κοινότητας.[9]

Για την οργάνωση των κοινοτήτων, τη διάρθρωση της κοινοτικής εξουσίας και το ρόλο του προεστικού στοιχείου ως ρυθμιστών αφενός της έκφρασης των χριστιανών υπηκόων σε πολιτικό επίπεδο και αφετέρου ως αποδεκτών του οικονομικού πλεονάσματος των αγροτικών νοικοκυριών της Πελοποννήσου, διαθέτουμε επαρκή βιβλιογραφική τεκμηρίωση.[10] Το ίδιο ισχύει και για το νησιωτικό

---

[6] Καρύδης-Kiel, 1985, ό.π., σ. 1890. Βλέπε σχετικά και την τοπογραφία των αγοραπωλησιών μέσα στην επανάσταση στο Μέρος Β΄.

[7] Μάρθα Πύλια, «Λειτουργίες και αυτονομία των κοινοτήτων της Πελοποννήσου κατά τη δεύτερη Τουρκοκρατία (1715 – 1821)», *Μνήμων*, τ. 23, (Αθήνα 2001), σ. 75. Επίσης για τις χριστιανικές κοινότητες και την ιστορία τους βλέπε, Socrates D. Petmezas, "Christian communities in 18th and 19th centuries Ottoman Greece: their fiscal functions", *Princeton Papers, Interdisciplinary Journal of Middle Eastern Studies* 12 (2005), σ. 71-127: στο άρθρο γίνεται διαχωρισμός του όρου "commune" και "community" στη προεπαναστατική περίοδο. Εμείς με τον όρο «κοινότητα» αναφερόμαστε και στην πολιτική εκπροσώπηση των χριστιανών και στα εδαφικά όρια αυτής της πολιτικής δικαιοδοσίας, που σαφώς ήταν διευρυμένη σε σχέση με την προεπαναστατική περίοδο. Για τις συνέπειες της αλλαγής του συστήματος νομής της γης και τη διοικητική αποκέντρωση που συντελέστηκε στην Πελοππόνησο βλέπε, Αλίκη Φακούρα, «Ο παλιός κόσμος του Μοριά: Τοπικά εξουσιαστικά μορφώματα στη Β΄ οθωμανική κυριαρχία (1715-1821», *Δοκιμές*: έκδοση των μεταπτυχιακών φοιτητών Τμήματος Κοινωνιολογίας Παντείου Πανεπιστημίου, τεύχος 17-18, 2013, σ. 61-75. Για τις προεπαναστατικές σχέσεις πόλης-υπαίθρου βλέπε, Βασίλης Παναγιωτόπουλος, «Ο οικονομικός χώρος των Ελλήνων στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας», *Τετράδια Εργασίας αρ. 18, Ιστορικά Μελετήματα, ΕΙΕ*, Αθήνα 2003, σ. 27-47.

[8] Στην Αθήνα και στην Αίγινα οι προεστοί ονομάζονταν και γέροντες ή επίτροποι, στο Γκέοργκ Λούντβιχ Μάουερ, *Ο Ελληνικός Λαός. Δημόσιο, ιδιωτικό και εκκλησιαστικό δίκαιο από την έναρξη του Αγώνα για την ανεξαρτησία ως την 31 Ιουλίου 1834*, μτφρ. Όλ. Ρομπάκη, Αθήνα, Τολίδης, 1976, σ. 34. Για τους προεστούς βλ. Μάουερ, 1976, ό.π., σ. 69-70 και 78-81.

[9] Μάρθα Πύλια, «Πολιτικοί όροι και οικονομικές λειτουργίες στην προεπαναστατική Πελοπόννησο» στο: Πετμεζάς, Σωκράτης, κά. *Θεωρητικές αναζητήσεις και εμπειρικές έρευνες. πρακτικά διεθνούς συνεδρίου οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας, Ρέθυμνο 10-13.12.2008*, Αθήνα Αλεξάνδρεια 2012, σ. 295-296. Για τη διοίκηση των Επαρχιών και των κοινοτήτων βλέπε και Μάουερ, 1976, ό.π., σ. 314-316.

[10] Βασικά, Μιχαήλ Σακελλαρίου. *Η Πελοπόννησος κατά την δευτέραν Τουρκοκρατίαν (1715 – 1821)*, Αθήνα 1978. Αθανάσιος Φωτόπουλος, *Οι Κοτζαμπάσηδες της Πελοποννήσου κατά τη δεύτερη Τουρκοκρατία (1715 – 1821)*, Διδακτορική διατριβή, Αθήνα 1995. Αναστασία Κυρκίνη – Κούτουλα, *Η Οθωμανική διοίκηση στην Ελλάδα. Η περίπτωση της Πελοποννήσου*, Αθήνα 1996. Από τις δημοσιευμένες πηγές έχουμε τα αρχεία των Ανδρέα Λόντου και Κανέλλου Δεληγιάννη.

χώρο,[11] καθώς και για άλλες περιοχές του ελλαδικού χώρου.[12] Λίγες είναι οι βιβλιογραφικές αναφορές που έχουμε για τους κοινοτικούς θεσμούς της Ανατολικής Στερεάς και γενικότερα της Ρούμελης, τόσο κατά την εκατονταετία που προηγήθηκε της Επανάστασης όσο και κατά τη διάρκεια της Επανάστασης, την ιδιαίτερα κρίσιμη για την ύπαρξη των κοινοτήτων περίοδο του Πολέμου.[13]

Γενικότερος στόχος της έρευνάς μας είναι η συμβολή της στην εξέταση του θεσμού των κοινοτήτων στην «Ανατολική Χέρσο Ελλάδα», όρος που μπορεί να προσδιορίζει την πολιτική αρχή του Αρείου Πάγου σύμφωνα με το καταστατικό κείμενο της 15ης Νοεμβρίου 1821 με την ονομασία «Νομική Διάταξις της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος», ανταποκρίνεται, όμως, και στα γεωγραφικά όρια της προτεινόμενης μελέτης, που περιλαμβάνει ακριβώς εκείνες τις κοινότητες που θα τεθούν υπό ενιαία διοίκηση τους πρώτους μήνες της Επανάστασης.[14] Πιο συγκεκριμένα, θα ασχοληθούμε με την Κοινότητα των Αθηνών, δίνοντας προτεραιότητα στα προβλήματα που ανακύπτουν από τη σύνθεση και τη λειτουργία του κοινοτικού θεσμού στην περιοχή της Αττικής. Όπως, όμως, θεωρούμε αλληλένδετες και συμπληρωματικές τις κοινοτικές λειτουργίες μεταξύ της πόλης Αθήνας και των χωριών γύρω απ' αυτή, έτσι και η εξέταση του κοινοτικού θεσμού στην περιοχή αυτή απαιτεί την ενασχόλησή μας και με τις άλλες κοινότητες της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος, ιδιαίτερα μέσα στα χρόνια της Επανάστασης, όπου εξωκοινοτικά όργανα διοίκησης και εντέλει η κεντρική Εθνική Διοίκηση καθορίζουν από κοινού και με τον ίδιο τρόπο εκείνες τις οικονομικοπολιτικές διαδικασίες που θα πρέπει να διέπουν τη λειτουργία κάθε κοινότητας χωριστά. Με άλλα λόγια, τόσο στα χρόνια πριν την Επανάσταση μέσα στο πλαίσιο της ενιαίας οθωμανικής διοίκησης της Ανατολικής Ρούμελης, όσο και κατά τη διάρκεια της Επανάστασης, η ζωή των κατοίκων στους διάφορους καζάδες της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδας επηρεάστηκε από αποφάσεις που ελήφθησαν εκτός των επιμέρους κοινοτικών οργάνων και σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό δέσμευαν και ήλεγχαν τις τοπικές πολιτικές εξουσίες των ισχυρών οικογενειών στις κοινότητες του κάθε καζά.

Χρησιμοποιώντας ως κύρια πηγή της έρευνάς μας τα νοταριακά αρχεία της Αθήνας την περίοδο της Επανάστασης, που αποτελούν μια σημαντική αρχειακή ενότητα για την πόλη, αφού το αρχείο της δημογεροντίας ή άλλα κοινοτικά αρχεία δεν έχουν διασωθεί παρά μόνο αποσπασματικά, θα προσπαθήσουμε να δείξουμε τις αγοραστικές κινήσεις, τις χρηματικές συναλλαγές και τις μεταβιβάσεις περιουσιών μέσω των αγοραπωλησιών. Σημαντικό ρόλο για την περίοδο 1830-1832 έχει το

---

[11] Βλ. Ελένη Κούκκου, *Οι κοινοτικοί θεσμοί στις Κυκλάδες κατά την Τουρκοκρατία, Ανέκδοτα έγγραφα*, Αθήνα 1989, Ευτυχία Λιάτα, *Η Σέριφος κατά την Τουρκοκρατία (1705 – 1903)*, Αθήνα 1987 και Δημ. Δημητρόπουλος, *Η Μύκονος του 17ο αιώνα. Γαιοκτητικές σχέσεις και οικονομικές συναλλαγές*, Αθήνα 1997.

[12] Σωκράτης Δ. Πετμεζάς, «Διαχείριση των κοινοτικών οικονομιών και κοινωνική κυριαρχία. Η στρατηγική των προυχόντων: Ζαγορά 1784-1822», *Μνήμων*, 13, σ. 77-102.

[13] Για το κοινοτικό σύστημα και τη λειτουργία του στα προεπαναστατικά χρόνια βλέπε, Σπύρος Ασδραχάς κ.α., *Ελληνική οικονομική ιστορία, ΙΕ΄-ΙΘ΄αιώνας*, τόμος 1, Αθήνα 2003, σ. 264-269 και του ιδίου, «Φορολογικές και περιοριστικές λειτουργίες των κοινοτήτων στην τουρκοκρατία», *Τα Ιστορικά*, τ.χ. 5 (Ιούνιος 1986), σ. 351-445. Τα άρθρα του Ασδραχά άνοιξαν τη συζήτηση για τις κοινότητες ως οικονομικούς μηχανισμούς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Επίσης βλ. Ε. Λιάτα, «Οι κοινότητες. Ένας θεσμός με πολλές όψεις», στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000,* «Τα Νέα», Αθήνα 2003, τ. Β΄, σ. 309-326.

[14] Για το μετασχηματισμό των κοινοτήτων σε όργανα επαναστατικής διοίκησης βλέπε, Διονύσης Τζάκης, «Πόλεμος και σχέσεις εξουσίας στην Επανάσταση του 1821», στο *Όψεις της Επανάστασης του 1821*, Πρακτικά συνεδρίου, Αθήνα 12 και 13 Ιουνίου 2015, Ε.Μ.Ν.Ε., περιοδικό Μνήμων, Αθήνα 2018, σ. 153-174.

αρχείο της Μικτής Οθωμανικής Επιτροπής, το οποίο καλύπτει χρονολογικά μια περίοδο ανακατατάξεων στην πόλη. Και οι δύο αρχειακές ενότητες, τα νοταριακά αρχεία και το αρχείο της μικτής επιτροπής, θα παρουσιαστούν αναλυτικά στο Μέρος Β΄ της διατριβής.[15] Η μελέτη των αγοραπωλησιών μπορεί να μας δώσει μια εικόνα των οικονομικών σχέσεων μεταξύ των μελών της κοινότητας και να ερμηνεύσει ακόμη και συγκεκριμένες πολιτικές στρατηγικές που ακολουθήθηκαν μέσα στην Επανάσταση.

Η μη ενασχόλησή μας, έστω και επιλεκτικά, και με τις άλλες κοινότητες αυτού του γεωγραφικού χώρου, όπως για παράδειγμα, αυτές του καζά της Λιβαδειάς, του καζά των Σαλώνων, της Θήβας, της Αταλάντης, της Ευρίπου, αλλά και των κοινοτήτων της Σαλαμίνας και της Αίγινας, θα αδυνάτιζε την προοπτική της έρευνάς μας, ιδιαίτερα μέσα στα χρόνια της Επανάστασης, όπου ο σχηματισμός μιας κεντρικής εξουσίας απειλεί στον ίδιο βαθμό και μέσα από κοινές διαδικασίες την πολιτική αυτονομία των κοινοτήτων της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδας. Άλλωστε οι περιοχές αυτές ιδιαίτερα στην ύπαιθρό τους, κατοικούνται σε μεγάλο βαθμό από πληθυσμούς με κοινή εθνολογική προέλευση (Αρβανίτες) και παρουσιάζουν ομοιότητες στον τρόπο κοινοτικής οργάνωσης, σε αντίθεση, ενδεχομένως, με τις κοινότητες της Πελοποννήσου. Σε πολλές περιπτώσεις ο ορισμός του τι κάθε φορά θεωρούμε ως κέντρο και τι ως περιφέρεια είναι ένα ζητούμενο. Για παράδειγμα, πώς είναι δυνατή η μελέτη της Κοινότητας Αθηνών μέσα στην Επανάσταση, χωρίς τη διερεύνηση του τρόπου σύστασης, της σύνθεσης και λειτουργίας των εκάστοτε Προσωρινών Διοικήσεων και των διαδικασιών μέσω των οποίων η κεντρική εξουσία απέβλεπε στην οριστική υπαγωγή των πολιτικών λειτουργιών των κοινοτήτων στον έλεγχό της. Τα ερωτήματα της μελέτης μας μπορούν να προεκταθούν και για άλλες πόλεις του επαναστατημένου χώρου, όπως την Κόρινθο και τη Λιβαδειά. Αναδεικνύει στις περιπτώσεις αυτές η Επανάσταση νέες πολιτικές δυνάμεις, που αμφισβητούν ένα προεπαναστατικό παρελθόν και διαγράφουν ένα μέλλον όπου τα ανερχόμενα οικονομικά στρώματα αποχτούν και πολιτικό λόγο;

Ακόμη και στο επίπεδο της οικονομίας των κατακτημένων[16] πόλη και ύπαιθρος συμμετείχαν από κοινού στην ομαλή λειτουργία των κοινοτήτων, πάντα μέσα στο πλαίσιο που οι όροι της κατάκτησης έθεταν. Η σημασία της υπαίθρου στην οικονομική λειτουργία της κοινότητας έχει βαρύτερη σημασία από την εναλλαγή των προκρίτων στα αξιώματα της δημογεροντίας. Το πλαίσιο της δράσης των υποκειμένων μας είναι ευρύτερο των ορίων της πόλης, οι λειτουργίες της τελευταίας διαρθρώνονται σ' έναν ιστό με τις παραγωγικές συνθήκες της υπαίθρου, αλλά και σ' ένα ευρύτερο πλαίσιο η κοινωνία των κατακτητών, χωρίς να αποτελεί στο σύνολό της τους κυρίαρχους της οικονομίας,[17] έχει, ωστόσο, καθοριστικό ρόλο στη λειτουργία των χριστιανικών κοινοτήτων, όπως, για παράδειγμα, καθορίζει τα εξουσιαστικά όρια των ισχυρών οικογενειών της κοινότητας.

Αν ο ένας βασικός πόλος της πολιτικής οργάνωσης της κοινότητας προεπαναστατικά είναι οι πολιτικοί της άρχοντες (δημογέροντες, κοτζαμπάσηδες, προύχοντες), που προέρχονταν από το σώμα των προεστών, ο άλλος πόλος πρέπει να θεωρηθεί ότι ήταν εκείνοι που διασφάλιζαν με τα όπλα την ομαλή λειτουργία των κοινοτικών θεσμών, που απομάκρυναν, δηλαδή, κάθε απειλή αμφισβήτησης του

---

[15] Ευχαριστίες χρωστώ στον ομότιμο καθηγητή Νεότερης Ιστορίας κύριο Χρήστο Λούκο, στη συνάδελφο Υπακοή Χατζημιχαήλ και στην τότε διευθύντρια των Γ.Α.Κ. κυρία Βάσω Ψιμούλη για τη διευκόλυνση της έρευνάς μου στα Γενικά Αρχεία του Κράτους.

[16] Σπύρος Ι. Ασδραχάς, *Ελληνική Οικονομική Ιστορία, ΙΕ΄- ΙΘ΄αιώνας*, τ. Α΄, 2003, σ. 21-45.

[17] Ασδραχάς, τ. Α.΄, 2003, ό.π., σ. 23.

status quo στο οποίο εδραζόταν και η ισχύς των κοινοτικών εξουσιών. Πρόκειται για το θεσμό των αρματολών της Ανατολικής Ρούμελης, χωρίς να αγνοούμε ότι ήταν δυνατή η χρήση στρατιωτικών σωμάτων και από τους χριστιανούς προκρίτους, πράγμα ο οποίο είναι αυτονόητο για τους Οθωμανούς προκρίτους. Βέβαια οι αρματολοί είχαν σχέση και εξάρτηση κυρίως με την οθωμανική διοίκηση και λιγότερο με την χριστιανική κοινότητα. Ωστόσο, συνέβαινε σε μερικές των περιπτώσεων τα ένοπλα σώματα των χριστιανών προκρίτων να είναι υπέρτερα σε αριθμό από αυτά των Οθωμανών. Οι πρώην αρματολοί διεκδικούν συμμετοχή στην πολιτική οργάνωση της κοινότητας μέσα στην Επανάσταση και δεν ήταν λίγες οι φορές που η δράση τους αυτονομούνταν από το κοινοτικό πλαίσιο, για παράδειγμα, επέβαλαν αυθαίρετα δοσίματα στους χωρικούς ή άλλες φορές έρχονταν σε άμεση αντιπαράθεση με τους τοπικούς άρχοντες. Στην περίπτωση της Αττικής, που μας αφορά, πέρα από τους δερβεντζήδες στα περάσματα, το ένοπλο στοιχείο, οι «καπετανέοι» των πηγών, φαίνεται πως υπάγονταν στον έλεγχο της κοινοτικής εξουσίας και αποτελούσε μέρος της και όχι κάποιο διαφορετικό ανταγωνιστικό θεσμό. Ακόμη και οι Ντερβεντζήδες χωρίς την παρουσία κλεφτών στην περιοχή δεν είχαν λόγους να ανταγωνίζονται τους τοπικούς κοτζαμπάσηδες: «Όπου τα φαινόμενα της ληστείας παρουσιάζουν υποχώρηση και παγιώνεται η εξουσία των εκπροσώπων του πλούτου, ο αρματολισμός γίνεται υπηρετικός της διευθυντικής τάξης ή εκλείπει τελειωτικά», αναφέρει ο Σπύρος Ασδραχάς.[18]

Η ενασχόλησή μας με τον έναν από τους δυο πόλους της κοινοτικής οργάνωσης δε σημαίνει ότι αγνοούμε την ύπαρξη του άλλου, όταν μάλιστα η δράση των ενόπλων θα δοκιμάσει τα όρια του εξουσιαστικού κύρους των προεστών, ιδιαίτερα μέσα στην Επανάσταση. Επιπλέον, οι προεστοί και οι οπλαρχηγοί συνιστούν από κοινού τις παραδοσιακές εκείνες ομάδες που θα επιχειρήσουν τόσο σε πολιτικό όσο και σε στρατιωτικό επίπεδο να προβάλουν αντιστάσεις σ' όσους προωθούν την ακύρωση της αυτονομίας της κοινότητας και επιβουλεύονταν με αυτό τον τρόπο τα κοινά προεπαναστατικά τους συμφέροντα. Ο ρόλος και των δύο πόλων θα είναι αποφασιστικός σχετικά με την κατεύθυνση που θα πάρει τελικά η πολιτική έκφραση των κοινοτήτων μέσα στην Επανάσταση. Όμως, οι αρματολοί και οι έχοντες τα όπλα περισσότερο διαμορφώνουν τη δράση τους στην περιφέρεια της κοινότητας, παρά αμφισβητούν τους κοινοτικούς θεσμούς και τις εξουσίες των τοπικών αρχόντων. Ένας τρίτος, τέλος, πυλώνας της κοινοτικής οργάνωσης αποτελούνταν από τους «νοικοκυραίους», που μπορούσαν να είναι τεχνίτες, ενοικιαστές των εθνικών προσόδων και κτηματίες, έμποροι ή/και οργανωμένοι σε συνάφια.[19] Τα τελευταία αφορούσαν κάθε είδους επαγγελματική οργάνωση είτε εμπόρων είτε τεχνιτών.

---

[18] Ασδραχάς, 1988, (α΄ έκδοση 1988), ό.π., σ. 232. Για το φαινόμενο του αρματολισμού στο ίδιο το κεφάλαιο «Από τη συγκρότηση του αρματολισμού. (ένα ακαρνανικό παράδειγμα)», σ. 231-252. Για τις σφοδρές συγκρούσεις προεστών και αρματολών πριν την Επανάσταση, αλλά και μέσα σε αυτήν βλέπε, Νικόλαος Κασομούλης, *Ενθυμήματα στρατιωτικά της Επαναστάσεως των Ελλήνων 1821-1823*, τόμος πρώτος, 1997, (α΄έκδοση 1940), σ. 253-322. «Προεστώς και Καπιτάνος επαρχίας, λέγει (σημ. ο Καραϊσκάκης) ανέκαθεν είναι δύο άκρα αντικείμενα», Κασομούλης, τ. Α΄, 1997, σ. 313. «Ιδού ο Μήτζιος Κοντογιάννης· καθάρισεν τέσσαραις αδελφούς <προύχοντας> Πατρατζικιού, οίτινες άλλοτε συνήργησαν τον αφανισμόν του σπιτιού του, και ησύχασεν», Κασομούλης, τ. Α΄, 1997, ό.π., σ. 319. Γενικά για το φαινόμενο του αρματολισμού βλ., Π. Στάθης, «Αρματολισμός: χριστιανοί ένοπλοι στην υπηρεσία των Οθωμανών», στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000,* «Τα Νέα», Αθήνα 2003, τ. Β΄, σ. 339-360 και Διονύσης Τζάκης, *Αρματολισμός, συγγενικά δίκτυα και εθνικό κράτος. Οι ορεινές επαρχίες της Άρτας στο πρώτο ήμισυ του 19ου αιώνα*, ανέκδοτη διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο / Τμήμα Κοινωνιολογίας, Αθήνα 1997, σ. 26-106.

[19] Η σημαντικότερη λειτουργία των συντεχνιών στην Οθωμανική Αυτοκρατορία υπήρξε η «χρησιμοποίησή τους ως μέσου διοικητικής σύνδεσης ανάμεσα στην κυβέρνηση και τον αστικό

Οι πρώην κλέφτες και αρματολοί ήταν εκείνοι που τροφοδότησαν το ένοπλο κομμάτι της Επανάστασης, προερχόμενοι από μια τριακονταετία που προηγήθηκε της Επανάστασης κατά την οποία αμφισβητήθηκαν οι τοπικές εξουσίες τους στα όρια των αρματολικίων τους. Ο Οδυσσέας Ανδρούτσος ήταν ένας πρώην αρματολός που ακολούθησε τον Αλή Πασά και μάλιστα για λίγους μήνες κλείστηκε μαζί του στα πολιορκημένα Ιωάννινα, όταν ξέσπασε η σύγκρουση το καλοκαίρι του 1820 ανάμεσα στον Αλή και την κεντρική οθωμανική εξουσία.[20] Όταν ξεσπά η Επανάσταση οι πρώην και οι νυν αρματολοί της Στερεάς επιλέγουν τη συμμετοχή τους σ' αυτήν ως καπεταναίοι, ακριβώς για να διασφαλίσουν τα ήδη κεκτημένα τοπικά προνόμια ή/και για να διεκδικήσουν πρόσθετα στον αγώνα εναντίον των Οθωμανών.[21] Οι πρώην αρματολοί θα εξελιχθούν σταδιακά στους «στρατιωτικούς» της Επανάστασης και μετά το 1824 θα υπαχθούν πλήρως υπό τις διαταγές της κεντρικής διοίκησης, η οποία θα εμπεδώσει την εξουσία της ελέγχοντας τους Σουλιώτες οπλαρχηγούς και τις χρηματοδοτήσεις μέσω των δανείων. Στην Αθήνα οι στρατιωτικοί θα ελέγχουν μέχρι το 1824 τους οικονομικούς πόρους της επαρχίας, από τους οποίους θα χρηματοδοτούν τις στρατιωτικές επιχειρήσεις και τη συντήρηση των ενόπλων.

Τουλάχιστον στα πριν την Επανάσταση χρόνια η διαμάχη τους με τους προεστούς φαίνεται να έχει υπερτονιστεί από την ιστοριογραφία, δεν ξέρουμε, όμως, αν ήταν στις προθέσεις του ένοπλου στοιχείου η μεθόδευση της κοινωνικής ανατροπής στα χρόνια της Επανάστασης. Τέλος, θα πρέπει να αναφέρουμε και την περίπτωση κατά την οποία είναι δύσκολο να διακρίνουμε τη διαφοροποίηση ανάμεσα σε προεστούς και αρματολούς ή για την περίπτωση της Κοινότητας Αθηνών να διαχωρίσουμε τις προεστικές εξουσίες από την εξουσία της επιβολής της τάξης με τα όπλα. Αυτό που διαφαίνεται είναι πως ήταν δυνατόν στον αρματολό στα χρόνια πριν την Επανάσταση να επιτυγχάνει την αύξηση του προσωπικού και κοινωνικού του κύρους μέσα στα πλαίσια και της οθωμανικής νομιμότητας και της νομιμότητας των κοινοτικών εξουσιών. Οι συμπεριφορές των πρώην αρματολών μέσα στην Επανάσταση διαμορφώνονται μέσα σε ένα εντελώς καινούριο θεσμικό πλαίσιο. Το πλαίσιο αυτό δεν αποκλείει παρεκκλίνουσες συμπεριφορές, αλλά αντίθετα θα λέγαμε πως τις ενισχύει: λεηλασίες, καπάκια με τον εχθρό, καταδυνάστευση των αγροτικών πληθυσμών, καταπάτηση των νόμων του κράτους.

Το χώρο που η κεντρική οθωμανική διοίκηση εκχώρησε στους χριστιανούς τον διαχειρίζονταν και στις τρεις συνιστώσες του το σώμα των ισχυρών εκείνων οικογενειών που πήραν την ονομασία κοτζαμπάσηδες, δημογέροντες, γέροντες, επίτροποι και προεστοί. Τα ονόματα αυτών των οικογενειών εναλλάσσονταν με ενιαύσια εκλογή στο ανώτερο κοινοτικό αξίωμα, των κοινοτικών εκείνων αρχόντων που συνέθεταν το κοινοτικό συμβούλιο. Αυτό αποτελούσε σε μια πιο διευρυμένη μορφή του τη νομοθετική, εκτελεστική και δικαστική εξουσία κάθε τόπου και οι αποφάσεις του είχαν γενική ισχύ. Συνήθως, το αξίωμα του δημογέροντα ήταν αιρετό, ενώ αυτό του κοινοτικού άρχοντα κληρονομικό. Μπορούσε κάποιος να' ναι άρχοντας και να μην είναι δημογέροντας, όχι, όμως, το αντίστροφο. Οι άρχοντες ήταν ισχυρές

πληθυσμό». Βλέπε σχετικά Gabriel Baer, «Οι διοικητικές, οικονομικές και κοινωνικές λειτουργίες των τουρκικών συντεχνιών», στο Σπ. Ι. Ασδραχάς (επιμ.), *Η οικονομική δομή των βαλκανικών χωρών στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας, ιε΄- ιθ΄αι.,* Μέλισσα, Αθήνα, 1979, σ. 580.

[20] P. Stathis, "From Klephts and Armatoloi to Revolutionaries", στο: (επιμ.) A. Anastasopoulos-Elias Kolovos, *Ottoman rule and the Balkans, 1760-1850, Conflict, Transformation, Adaptation, Proceedings of an international conference held in Rethymno, Greece, 13-14 December 2003,* Ρέθυμνο 2007, σ. 177.

[21] Stathis, 2007, ό.π., σ. 178-179.

οικογένειες του τόπου που η καταγωγή τους αναγόταν στα χρόνια του Βυζαντίου, σίγουρα υπήρχαν στα χρόνια της ενετικής κυριαρχίας στα τέλη του 16ου αιώνα.

Η έρευνά μας θα ξεκινήσει αντίστροφα, από την ανάδειξη των πολιτικών ισορροπιών στο εσωτερικό της Κοινότητας Αθηνών, για να καταλήξει στον τρόπο λειτουργίας της μέσα στην Επανάσταση. Οπωσδήποτε σε αυτήν προβάλλουν οι προεπαναστατικοί συσχετισμοί δυνάμεων και υπάρχει μια συνέχεια στις λειτουργίες που επιτελεί η κοινότητα υπό άλλες βέβαια συνθήκες. Υπάρχει το «κοινόν» στο οποίο μετέχουν και οι εκπρόσωποι των χωριών της Αττικής, υπάρχει η δημογεροντία, καθώς και η κατανομή της φορολογίας στα μέλη της κοινότητας που πια δεν αποδίδονταν στον Οθωμανό κατακτητή, αλλά στο Εθνικό Ταμείο. Ήδη από τα προεπαναστατικά χρόνια, όπως διαπιστώνει και η Ευτυχία Λιάτα, είχαν συντελεστεί σημαντικές αλλαγές ιδιαίτερα την περίοδο του Χατζή Αλή Χασεκή. Το δικαίωμα για εκλογή στη θέση των κοινοτικών αρχόντων επεκτάθηκε και στη «δεύτερη τάξη», «καθώς κινδύνευε να μετατραπεί σε προνόμιο μιας μικρής ολιγαρχίας της πόλης των Αθηνών». [22] Η δεύτερη αυτή τάξη στα τέλη του 16ου αιώνα σχετίζεται με αυτούς που εδώ αποκαλούμε προεστούς, ενώ όσοι ανήκαν στην τρίτη και τέταρτη τάξη της βενετικής ταξινόμησης των εξόριστων αθηναϊκών οικογενειών σχετίζονται με αυτούς που αποκαλούμε εδώ νοικοκυραίους. Η σχέση αφορά τα επίθετα των οικογενειών που σε γενικό βαθμό παραμένουν σταθερά. Σε επόμενο κεφάλαιο θα δούμε πώς αμφισβητήθηκε η εξουσία των αρχόντων από την προεστική τάξη ακριβώς την περίοδο του Χατζή Αλή. Μέσα στην Επανάσταση οι προεπαναστατικές ισορροπίες στο εσωτερικό της κοινότητας θα αμφισβητηθούν εκ νέου, αυτή τη φορά από την ανερχόμενη πολιτικά τάξη των νοικοκυραίων.

Η ανασύνθεση των προεστικών δικτύων που λειτούργησαν στην Κοινότητα Αθηνών θα μας οδηγήσει στην τελική κατανόηση του τρόπου διαμόρφωσης των κοινωνικών σχέσεων στο πλαίσιο της κοινότητας. Έτσι θα μπορέσουμε ασφαλέστερα να διερευνήσουμε και τις ιδεολογικές συνιστώσες των ηγετικών ομάδων και τους μέσους όρους.[23] Η εξέταση και ερμηνεία των εκάστοτε διαμορφωμένων σχέσεων, του πλέγματος των πελατειακών σχέσεων, και των συμφερόντων του ανώτερου κοινωνικού στρώματος της Κοινότητας Αθηνών καταλήγει να προωθεί τα ερωτήματά μας και για τον υπόλοιπο κοινοτικό ιστό. Σε αυτόν εμφανίζονται να αποκτούν πολιτικό λόγο εκείνοι που προεπαναστατικά είχαν αποκτήσει οικονομική ισχύ μέσα από τις εμπορικές, κυρίως, δραστηριότητες και που η Επανάσταση τους δίνει την ευκαιρία να ανελιχθούν σε θέσεις πολιτικές και οικονομικές, ικανές να αμφισβητήσουν την παντοδυναμία των προεστών στα προεπαναστατικά χρόνια.

Βασικό σημείο της διατριβής μας αποτέλεσε η ανάδειξη των νέων προσώπων που συμμετέχουν στην πολιτική ζωή της πόλης μέσα στην Επανάσταση, η κοινωνική και οικονομική τους συγκρότηση, καθώς και η αντιπαράθεσή τους με όσους κατείχαν την πολιτική διαχείριση της κοινότητας κατά την προεπαναστατική περίοδο. Στο πρώτο μέρος της διατριβής παρουσιάζονται όλα τα κοινοτικά συμβούλια και οι κοινοτικές συνελεύσεις την περίοδο της Επανάστασης, καθώς και η συνολική

[22] Λιάτα, 2003, ό.π., σ. 314.

[23] Για ένα νέο ερμηνευτικό πλαίσιο της Επανάστασης και τα ερωτήματα που αυτό θέτει στο Χρήστος Λούκος. «Η Επανάσταση του 1821. Από κυρίαρχο αντικείμενο έρευνας και διδασκαλίας, στην υποβάθμιση και τη σιωπή», *Βιβλιοθήκη*, τ.χ. 248, εφ. *Ελευθεροτυπία*, σ. 14-18. Επίσης βλ. Christos Loukos, "Some suggestions for a bolder incorporation of studies of the Greek Revolution of 1821 into their ottoman context", ed. A. Anastasopoulos-Elias Kolovos, *Ottoman rule and the Balkans, 1760-1850, Conflict, Transformation, Adaptation, Proceedings of an international conference held in Rethymno, Greece, 13-14 December 2003,* Ρέθυμνο 2007, σ. 195-203.

πολιτική οργάνωση της κοινότητας την προεπαναστατική και κύρια κατά την επαναστατική περίοδο. Αναδεικνύονται τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, καθώς και το στρατιωτικό στοιχείο της Επαρχίας Αθηνών. Θα παρακολουθήσουμε τους συσχετισμούς δυνάμεων ανάμεσα στους παλαιούς και τους νέους διεκδικητές της κοινοτικής εξουσίας. Στο κίνημα του 1822 διαμορφώθηκαν εκ νέου οι πολιτικές ισορροπίες με τη συμμετοχή και των στρατιωτικών.

Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζεται η σχέση της πολιτικής εξουσίας με την οικονομική ισχύ μέσα από την έρευνα των αγοραπωλησιών που έλαβαν χώρα μέσα στην Επανάσταση. Αναδεικνύεται η κοινωνική και οικονομική συγκρότηση των αγοραστών ιδιόκτητων και εθνικών περιουσιών. Αφού παρουσιάσουμε αναλυτικά το νοταριακό αρχείο Αθηνών και το αρχείο της μικτής οθωμανικής επιτροπής (Α.Μ.Ο.Ε.) θα ασχοληθούμε με τη διαμόρφωση των γαιοκτητικών στρατηγικών των προεστών και των νοικοκυραίων. Μετά το 1830 νέες εξωκοινοτικές δυνάμεις θα διεκδικήσουν την πρόσκτηση των οθωμανικών περιουσιών.

Στο τρίτο μέρος παρουσιάζονται οι οικονομικές και πολιτικές λειτουργίες της Κοινότητας Αθηνών, όπως η φορολόγηση, ο θεσμός της ενοικίασης των προσόδων και η λειτουργία του Επαρχείου Αθηνών. Στο μέρος αυτό θα αναδείξουμε την συμμετοχή των νοικοκυραίων σε οικονομικές λειτουργίες της Επαρχίας Αθηνών, καθώς και την αναλογία μεταξύ των επενδύσεων σε ιδιόκτητες και εθνικές περιουσίες. Η τοπιογραφία των αγοραπωλησιών θα έχει σημασία για τη φύση των επενδύσεων.

Τέλος, στο τέταρτο μέρος συνδέονται οι πολιτικές εξελίξεις στην Κοινότητα Αθηνών με τις ευρύτερες πολιτικές διαδικασίες στο πλαίσιο της συγκρότησης κεντρικής εξουσίας στον επαναστατημένο χώρο. Θα δούμε πώς το πολιτικό πλαίσιο επηρεάζει και επηρεάζεται από τις οικονομικές λειτουργίες που διαμορφώνονται από την κεντρική διοίκηση.

Τα χρονολογικά όρια της έρευνάς μας εκκινούν στις τελευταίες δεκαετίες που προηγήθηκαν της Επανάστασης και έχουν ως τελικό όριο το έτος 1833. Μπορεί το κυριότερο μέρος της έρευνας να επικεντρώνεται στα χρόνια της Επανάστασης, όμως εάν μέναμε εκεί δε θα μπορούσαμε να θέσουμε το ερώτημα για τα αίτια που ωθούν το προεστικό σώμα στη συμμετοχή του στην Επανάσταση, και το σημαντικότερο, θα στερούμασταν τη δυνατότητα της σύγκρισης για το αν αλλάζει κάτι και σε ποιο βαθμό στο τρόπο που διαρθρώνονται τα κοινοτικά δίκτυα μέσα στον Αγώνα. Επιπλέον, δε θα κατανοούσαμε την εμμονή του προεστικού σώματος στην υπεράσπιση των προεπαναστατικών τους συμφερόντων, που ως ένα βαθμό διασφάλιζε ο προεπαναστατικός τρόπος λειτουργίας της κοινότητας. Η μονοπώληση της κοινοτικής εξουσίας δε συνεπαγόταν και την αυτονομία της κοινοτικής εξουσίας απέναντι στους Οθωμανούς προεστούς και την οθωμανική διοίκηση. Η χριστιανική κοινότητα και οι επικεφαλής της για τους Οθωμανούς ήταν συστατικό της οθωμανικής διοικητικής μηχανής και δεν ήταν επάλληλες εξουσίες. Άλλοτε τα δυο όμορα και αλλόθρησκα κοινωνικά σώματα σέβονταν τα όρια τους και άλλοτε η οθωμανική διοίκηση πρόβαλε προσκόμματα στην οικονομική και πολιτική επιβολή των χριστιανών προκρίτων στην κοινότητα, τη διεύθυνση της οποίας ορίστηκαν να έχουν.

Η εναλλαγή από την κεντρική οθωμανική διοίκηση των βοεβόδων της Αττικής στις τελευταίες δεκαετίες πριν την Επανάσταση, δεν μπορεί παρά να επηρέαζε και τον τρόπο άσκησης της κοινοτικής εξουσίας, αφού μερίδα των αρχόντων (των ονομαζομένων και «Γκαγκαραίων») αλλά και των προεστών συνέδεε τα συμφέροντά της με τον εκάστοτε βοεβόδα. Αναφέρουμε για παράδειγμα, την

κακή φήμη που άφησε ο Βοεβόδας Χατζή Αλής Χασεκής, που για πρώτη φορά πήρε το αξίωμα το 1772.[24] Πέρα από την καταχρέωση των αγροτών της Αττικής, κατάσταση που δεν την αναιρούσε η χριστιανική προεστική διοίκηση,[25] την περίοδο του Χατζή Αλή το πλήγμα για τις οικονομικές δραστηριότητες των Αθηναίων προεστών υπήρξε μεγάλο. Είναι ένα ερώτημα αν αυτή η οπωσδήποτε δυσχερής κατάσταση των σημαντικών της Αθήνας αλλάζει όσο πλησιάζουμε στα χρόνια της Επανάστασης, λαμβάνοντας υπόψη κάθε δυνατότητα διαμεσολάβησης που μπορούσε να προκύψει, για παράδειγμα, την απευθείας προσφυγή των προεστών στην Υψηλή Πύλη με το αίτημα του περιορισμού ή της εξάλειψης της αυθαιρεσίας των τοπικών τοπαρχών. Οι τελευταίοι στα μέσα του 18ου αιώνα ανέπτυσσαν και έντονες χωριστικές τάσεις από την Πύλη, πέρα από την κακομεταχείριση των τοπικών πληθυσμών, οθωμανικών και χριστιανικών.[26]

Ως μια γενική διαπίστωση, οι προεστοί των Αθηνών δε φαίνεται να επενδύουν στη διαμόρφωση μεγάλων ιδιοκτησιών γαιών και η εμπλοκή τους στο χώρο της παραγωγής συντελείται, κυρίως, μέσα από εξωοικονομικούς διαύλους. Όπως, επισημαίνει ο Σπύρος Ασδραχάς «το οικονομικό καθεστώς μόνο για λόγους μεθοδολογικούς μπορεί να απομονωθεί από την κοινωνική και πολιτική του συνάφεια και στην πραγματικότητα ήταν αυτή η τελευταία που το προσδιόριζε και όχι αφηρημένα ο γενικός μηχανισμός ιδιοποίησης του πλεονάσματος στον οποίο υπόκειντα».[27] Μέσα από τις καλλιεργητικές συμβάσεις, τα πωλητήρια γης, τις τοκογλυφικές δραστηριότητες και την ενοικίαση των προσόδων θα προσπαθήσουμε να δούμε τον τρόπο συμπεριφοράς των ισχυρών οικογενειών μπροστά στην προοπτική της ενίσχυσης του κοινωνικού κύρους τους και της πολιτικής τους εξουσίας, μόνο στο βαθμό που η θέση στον τρόπο παραγωγής προσδιορίζει και την θέση στην κοινωνική ιεραρχία. Οι προεστοί της Αθήνας, για παράδειγμα, δεν φαίνεται να συγκεντρώνουν μεγάλη ιδιοκτησία ελαιόδεντρων, ώστε μέσω της εμπορευματοποίησης του λαδιού να επηρεάσουν τις γενικότερες συνθήκες παραγωγής. Στην ενοικίαση του εθνικού ελαιώνα Αθηνών μετέχουν ως ενοικιαστές και νοικοκυραίοι και προεστοί. Θα παρακολουθήσουμε και τη δραστηριοποίηση των Αθηναίων προεστών και νοικοκυραίων στο εμπόριο και στη βιοτεχνία, τομείς, όμως, που δεν αποτέλεσαν προνομιούχο χώρο επένδυσης και λειτούργησαν επικουρικά στις κοινοτικές τους οικονομικές δραστηριότητες.

Αν μπορούσαμε από τώρα να συγκεκριμενοποιήσουμε κάποια ερωτήματα σχετικά με τις λειτουργίες των ισχυρών οικογενειών της Αθήνας αυτά θα αφορούσαν: α) τι σήμαινε για τα συμφέροντα των προεστών η μεταβολή του συστήματος κατοχής/νομής της γης που συντελείται το διάστημα 1760-1821 και αφορά την ενοικίαση των προσόδων[28] με την μορφή της ισόβιας εκμίσθωσης από τον εκάστοτε

---

[24] Δημήτριος Γρ. Καμπούρογλου, *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηναίων*, 1891, τόμος Α΄, σ. 119. Για τον Χασεκή βλέπε Γιώργος Πάλλης, Ηλίας Κολοβός, «Η περιοχή του Γεωπονικού Πανεπιστημίου από τους βυζαντινούς χρόνους ως το τέλος της οθωμανικής κυριαρχίας», στο: Δ. Γ. Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Θεά Δήμητρα: Ο Μύθος που έγινε Ιστορία. 1920-2020*. Επετειακή έκδοση για τα εκατό χρόνια του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 2021, σ. 71-75.

[25] Μάρθα Πύλια, «Λειτουργίες και αυτονομία των κοινοτήτων της Πελοποννήσου κατά τη δεύτερη Τουρκοκρατία (1715 – 1821)», *Μνήμων*, τ. 23, (Αθήνα 2001), τ. 23, ό.π., σ. 77-78.

[26] Σβορώνος, 1996, ό.π., σ. 40-51.

[27] Ασδραχάς, 2003, ό.π., σ. 31.

[28] Για το σύστημα της ενοικίασης των φόρων βλέπε, Halil Inalcik και Donald Quataert, (επιμ.), *An Economic and Social History of the Ottoman Empire, 1300-1914*, Cambridge, 1994, σ. 64-66 και Murat Cizakca, *Islamic Capitalism and Finance: Origins, Evolution and the Future,* Cheltenham, Edward Elgar, 2011, σ. 59-62.

αγοραστή του μαλικιανέ (malikâne sahibi), εκπρόσωπος του οποίου στην περιοχή υπήρξε ο βοεβόδας[29] β) ποια είναι τα όρια της αυτονομίας των κοινοτήτων της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος απέναντι στους εκπροσώπους της οθωμανικής διοίκησης, γ) ποιες στρατηγικές συσσώρευσης και επένδυσης του οικονομικού πλεονάσματος διαμορφώνονται από τις ισχυρές οικογένειες των Αθηνών, δ) πώς περιγράφονται οι ανταγωνισμοί μέσα στο σώμα των προεστών, τη στιγμή που το κοινοτικό συμβούλιο δεν απηχούσε πάντοτε κοινά συμφέροντα και ενιαίους πολιτικούς στόχους των προεστικών οικογενειών και ε) πώς διαρθρώνονται οι σχέσεις και με τα άλλα κοινωνικά στρώματα της πόλης και της υπαίθρου, τι μορφή παίρνουν αυτές και πώς εκφράζονταν οι κοινωνικές συγκρούσεις με δεδομένη τη διογκούμενη αγροτική δυσαρέσκεια και τις συγκρούσεις μεταξύ «νοικοκυραίων» και προεστών.

Ξέρουμε ότι υπήρξαν δυσαρέσκειες από την κοινοτική διαχείριση, ότι ο αγροτικός χώρος υπήρξε εχθρικός για τους προεστούς της πόλης και ότι οι δημογέροντες των χωριών δεν συναινούσαν πάντοτε με τις αποφάσεις της κοινότητας των Αθηνών. Στο πλαίσιο αυτό θα μπορούσε να τοποθετηθεί και η εχθρική στάση των καπεταναίων της Αττικής απέναντι στους προεστούς, που, όμως, δεν ήταν γενικευμένη, αφού υπήρχαν περιπτώσεις που καπεταναίοι δρούσαν υπό τις διαταγές προεστών και κάποιοι προεστοί ήταν οι ίδιοι καπεταναίοι. Αναφέρουμε, για παράδειγμα, το ξέσπασμα κινημάτων τρία χρόνια πριν την έναρξη της Επανάστασης, με τα οποία απειλήθηκε η ομαλή λειτουργία των κοινοτικών θεσμών, κινήματα τα οποία εξέφραζαν περισσότερο την οικονομική και πολιτική δυσαρέσκεια μερίδας των προεστών έναντι των αρχόντων παρά αποτύπωναν μια προσπάθεια των κατωτέρων κοινωνικών στρωμάτων να απαλλαγούν από το συγκεντρωτισμό και τις αυθαιρεσίες των ηγετικών ομάδων της πόλης.[30] Η αντιπαλότητα καπεταναίων και προεστών προφανώς δεν παίρνει τη μορφή μιας γενικευμένης σύρραξης, όμως προβάλλει μέσα στην Επανάσταση σε γεγονότα όπως το κίνημα του 1822. Αυτό που συμβαίνει, λοιπόν, μέσα στην Επανάσταση είναι μια ανακατάταξη δυνάμεων μέσα στα ηγετικά στρώματα της κοινότητας. Η διαφορά, κατά τη γνώμη μας, σε σχέση με την προεπαναστατική περίοδο, υπήρξε το πέρασμα από την πολιτική ανυπαρξία των νοικοκυραίων στη διεκδίκηση της πολιτικής εξουσίας μέσα στην Επανάσταση.

Η πολιτική άνοδος των «νοικοκυραίων» δεν συνεπαγόταν και την υπερίσχυσή τους έναντι των «προεστών» Αθηνών. Προφανώς και οι δύο «τάξεις» έπρεπε να λαμβάνουν υπόψη τους στρατιωτικούς, που μετά την συνέλευση των Αθηνών ήλεγχαν την κοινότητα και τους οικονομικούς της πόρους. Οι προεστοί θα προσπαθήσουν να ανταποκριθούν στις νέες συνθήκες και να προσαρμοστούν, κάτι που το επιτυγχάνουν. Σταδιακά ως προς τις νοοτροπίες και τις συμπεριφορές οι

[29] Ο βοεβόδας στη Λιβαδειά είχε αστυνομικά καθήκοντα και αναλάμβανε την είσπραξη των φόρων. Η Λιβαδειά, όπως θα δούμε, προεπαναστατικά υπήρξε βακούφι, στο Δημήτρης Δημητρόπουλος, «Το οικιστικό πλέγμα της περιοχής της Λιβαδειάς (τέλη 18ου - αρχές 19ου αιώνα»), *Τα Ιστορικά*, τεύχος 42 (2005), σ. 75-112. Αυτή η «ισόβια εκμίσθωση» φαίνεται πως επέτρεπε με μεγαλύτερη σχετικά ευκολία την εναλλαγή των βοεβόδων στην Αθήνα, όταν η πολιτική των τελευταίων έθιγε τα συμφέροντα της χριστιανικής κοινότητας. Επιθυμία και πολιτικός στόχος ήταν η ειρηνική συμβίωση μουσουλμάνων και χριστιανών για τον ιδιοκτήτη του μαλικιανέ. Βλέπε και Petmezas, 2005, ό.π., σ. 80-81. Για την προεπαναστατική Αθήνα βλέπε την πολύ καλά τεκμηριωμένη εργασία, Μάρκος Κομίνης, *Η Αθήνα κατά τα τελευταία χρόνια της Οθωμανικής Διοίκησης (18ος – 19ος αιώνας). Η πόλη και το διοικητικό καθεστώς*, μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης (Α.Π.Θ.) Θεσσαλονίκη 2008. Για τη λειτουργία του θεσμού του μαλικιανέ στην Αθήνα βλ. του ιδίου, σ. 41-47.

[30] Καμπούρογλου, 1891, τ. Α'., ό.π., σ. 253-256, *«Πρακτικόν ειρηνεύσεως των κατοίκων Αττικής τω 1819 Απριλίου 4 Αθήναι».*

προεστοί δεν θα ξεχωρίζουν από τους νοικοκυραίους. Άρα η διατήρηση των δύο αυτών κατηγοριών έχει μόνο πολιτική σημασία, χαρακτηρίζοντας ως νοικοκυραίους τα νέα πρόσωπα που αποχτούν πολιτικό λόγο στο κοινοτικό συμβούλιο, ενώ εκείνους που προεπαναστατικά σχεδόν μονοπωλούσαν την πολιτική εκπροσώπηση της κοινότητας τους αποκαλούμε προεστούς σε όλη την επαναστατική περίοδο. Οι προεστοί εξακολουθούν να είναι παρόντες στις αγοραπωλησίες ιδιωτικών περιουσιών μέσα στην Επανάσταση, αν και οι επενδύσεις τους είναι σαφώς μικρότερες από αυτές των νοικοκυραίων. Το ίδιο συμβαίνει και με τις αγορές εθνικών οικιών, την ενοικίαση του εθνικού ελαιώνα και των εθνικών περιβολιών, όπου οι προεστοί υπολείπονται σημαντικά των νοικοκυραίων. Τέλος ως υπενοικιαστές των εθνικών προσόδων οι προεστοί είναι σχεδόν οι μισοί σε σχέση με τους νοικοκυραίους. Όμως, δίνουν το παρών κυρίως πολιτικά και αυτό προβάλλει στα μέλη της Δημογεροντίας τα οποία στην συντριπτική τους πλειοψηφία είναι προεστοί. Έχοντας από τα προεπαναστατικά χρόνια τις πολιτικές παρακαταθήκες επιβιώνουν πολιτικά μέσα στην Επανάσταση αποδεχόμενοι τελικά την πολιτική παρουσία των νοικοκυραίων της πόλης. Άλλωστε έχουν πια να αντιμετωπίσουν κοινές καταστάσεις, τον πόλεμο που περνά και από την Αττική, καθώς και ευρύτερες πολιτικές εξελίξεις όπως τη συγκρότηση του Αρείου Πάγου και της κεντρικής του έθνους Διοίκησης, καθώς και την παρουσία της Επαρχίας Αθηνών στις Εθνοσυνελεύσεις.

ΙΙ. Βασικοί στόχοι έρευνας που αφορά την περίοδο της Επανάστασης

Βασικός στόχος μας είναι: α) να δούμε τις συμπεριφορές εκείνων που είχαν την εξουσία στο πλαίσιο της κοινότητας την προεπαναστατική περίοδο μέσα στις νέες συνθήκες που δημιουργούνται από την άρση της κατάκτησης και των όρων που αυτή έθετε. Ο λόγος για τους προεστούς από τη μια μεριά και από την άλλη για τους ανθρώπους των όπλων, πρώην πια αρματολών και κλεφτών. Θα δούμε πώς οι ηγετικές αυτές ομάδες, αφού πρώτα τις προσδιορίσουμε και τις ονομάσουμε, προσαρμόζονται στις επαναστατικές συνθήκες. β) Πέρα από τις ηγετικές ομάδες στόχος μας είναι να μελετήσουμε τους ευρύτερους αγροτικούς πληθυσμούς που χρησιμοποιούν τη συμμετοχή τους στην Επανάσταση ως πολιτικό μέσο για την άρση των υφιστάμενων κοινωνικών ισορροπιών σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο. Η Επανάσταση μόνο σε ένα πρώτο επίπεδο επηρεάζει όλους στον ίδιο βαθμό. Οι συνέπειές της στην ίδια την επαναστατημένη κοινωνία μπορούν να ανιχνευτούν στο επίπεδο της πολιτικής εκπροσώπησης, των οικονομικών σχέσεων και των νέων μορφών κοινωνικής οργάνωσης. Η Επανάσταση δίνει ευκαιρίες σε νέα στρώματα να ανελιχθούν στην κοινωνική δομή, να συσσωρεύσουν πλούτο και να εκφράσουν την οικονομική ισχύ τους και σε πολιτικό επίπεδο. Αυτές τις νέες κοινωνικές δυνάμεις που αμφισβητούν τις προεπαναστατικές ισορροπίες στο πλαίσιο της κοινότητα θα προσπαθήσουμε να τις εντοπίσουμε και να τις ονομάσουμε. γ) Τα πεδία της κοινωνικής και πολιτικής σύγκρουσης μέσα στην Επανάσταση διαρκώς μεταβάλλονται καθώς ανάλογα με τις συγκυρίες διαμορφώνονται και οι αντίστοιχες συμμαχίες από τη μια και από την άλλη η αυτονομία των κοινοτικών δομών δοκιμάζεται μέσα στις επαναστατικές συνθήκες που απαιτούν τη διαμόρφωση νεοτερικών πλαισίων άσκησης της πολιτικής εξουσίας.

Πιο αναλυτικά αντικείμενα μελέτης θα είναι:

Π.α. Τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα

Στα προεπαναστατικά χρόνια η οθωμανική εξουσία είχε εκχωρήσει στις χριστιανικές κοινότητες τον ζωτικό εκείνο χώρο για την ανάπτυξη λειτουργιών που τελικά εξυπηρετούσαν το ίδιο το σύστημα της οθωμανικής διοίκησης πρωτίστως στον τομέα των φορολογικών εσόδων. Οι λειτουργίες αυτές ήταν κυρίως οικονομικές, αλλά και δικαστικές και πολιτικές. Οι κοινοτικοί άρχοντες εκλέγονταν από την κοινοτική συνέλευση, ενώ η εκλογή επικυρωνόταν με χοτζέτι από την οθωμανική αρχή.[31] Επιπλέον η χριστιανική κοινότητα έπρεπε να συνεργάζεται με την μουσουλμανική κοινότητα με σχέση παραπληρωματική, ώστε να επιτυγχάνεται η καλύτερη δυνατή απόδοση των οικονομικών πόρων για την Πύλη αφενός, αφετέρου να διασφαλίζεται η ευταξία και η «ειρήνη» στους κόλπους των χριστιανικών κοινοτήτων. Επιφορτισμένοι για το ρόλο αυτό στα προεπαναστατικά χρόνια υπήρξαν οι χριστιανοί δημογέροντες, καθώς και το κοινοτικό συμβούλιο και η κοινοτική συνέλευση.[32] «Οι μουσουλμάνοι άρχοντες μαζί με τους πιο σημαντικούς πολίτες της πόλης και τους εκπροσώπους του νόμου, […] σχημάτιζαν ένα ντιβάνι ή συμβούλιο, όπου συζητούσαν τις υποθέσεις της κοινότητας και συνέτασσαν τις αναφορές προς τον πασά της επαρχίας, ή ακόμη έστελναν αναφορές στους υπουργούς της Πύλης, με τα παράπονα που είχαν από τον πασά. […] Οι αναφορές «των οικοκυραίων, από τους πλέον χρησίμους της πατρίδος», ενίσχυαν τις προτάσεις των προκρίτων στην Πύλη, όπως επίσης, όταν επρόκειτο για χριστιανούς, και τις προτάσεις στο Πατριαρχείο».[33] Νοικοκυραίοι, προεστοί και οι κατά τόπους οπλαρχηγοί[34] (στα δερβένια στην περίπτωση της Αθήνας) αποτελούσαν από κοινού τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα και πριν την Επανάσταση και μέσα σ' αυτήν. Οι ρόλοι τους ήταν δυσδιάκριτοι μέσα στις πηγές που αφορούν την Αττική και πολλές φορές αλληλεπικαλυπτόμενοι, αφού κάποιος μπορούσε να έχει ακόμη και τις τρεις ιδιότητες ή/και να μεταπηδά από τη μία στην άλλη. Άρα η απόδοση των κοινωνικών χαρακτηρισμών από ένα σημείο και μετά δεν απηχεί και την κοινωνική συμπεριφορά των υποκειμένων μας, αλλά γίνεται για λειτουργικούς λόγους, ώστε να μπορούμε να διακρίνουμε τις διαδρομές των προσώπων αυτών από τα προεπαναστατικά χρόνια μέχρι και το τέλος της Επανάστασης.

Ιδιαίτερα για την περίοδο της Επανάστασης θεωρούμε πως οι προεστοί, επειδή ακριβώς παύουν να έχουν το μονοπώλιο της εξουσίας, συμπεριφέρονται στο

---

[31] Δ. Γρ. Καμπούρογλου, *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηναίων*, τόμος Β΄, Αθήναι 1891, σ. 319-323. Επίσης, «εν Πελοποννήσω, Απάντησις της Ελληνικής Κυβερνήσεως της 18/30 Οκτωβρίου 1830 εις τα 28 ερωτήματα προς τους Αντιπροσώπους των τριών Συμμάχων Αυλών», στο Α. Μάμουκα, *Τα κατά την Αναγέννησιν της Ελλάδος*, τόμος ΙΑ' , Αθήναι, 1852, σ. 314. Για την εξέταση του κοινοτικού φαινομένου σε σχέση με την ανάδυση των προυχοντικών στρωμμάτων το 18ο αιώνα βλέπε, Δημήτριος Παπασταματίου, *Οικονομικοκοινωνικοί μηχανισμοί και το προυχοντικό φαινόμενο στην οθωμανική Πελοπόννησο του 18ου αιώνα: η περίπτωση του Παναγιώτη Μπενάκη*, διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Τομέας Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας, Λαογραφίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 186-197.

[32] Αναλυτικά για τη λειτουργία των κοινοτήτων στην προεπαναστατική Πελοπόννησο, βλέπε, Πύλια, 2001, ό.π., σ. 67-98.

[33] Πύλια, 2001, ό.π., σ. 72, όπου και η μόνη αναφορά στους «οικοκυραίους».

[34] Για την έννοια του οπλαρχηγού- «καπεταναίου», βλέπε, Γιώργος Μαργαρίτης, *Ενάντια σε φρούρια και τείχη. Μία μικρή εισαγωγή για την Ελληνική Επανάσταση,* εκδόσεις Διόπτρα, Αθήνα 2020, σ. 264-272. Επίσης, για την περίπτωση πολιτικού και οπλαρχηγού την ίδια στιγμή, καθώς και για την πολιτική ισχύ των καπεταναίων βλέπε το παράδειγμα του μέλους του Αρείου Πάγου και οπλαρχηγού Γεώργιου Αινιάνος (Αινιάν) στο Δημητρίου Αινιάνος, *Απομνημονεύματα*, Απομνημονεύματα αγωνιστών του 21, 7, επιμελητής της εκδόσεως Εμμανουήλ Γ. Πρωτοψάλτης, Αθήνα 1956, σ. 7-13.

οικονομικό πεδίο ως νοικοκυραίοι, αυτοχαρακτηρισμένοι μάλιστα ως τέτοιοι (για παράδειγμα, η περίπτωση του Παναγή Σκουζέ). Άρα ενώ η έννοια του προεστού έχει μόνο πολιτική διάσταση ως χαρακτηρισμός, η έννοια του νοικοκυραίου έχει βασικά οικονομική διάσταση που αποτυπώνεται και σε πολιτικό επίπεδο με τη συμμετοχή νέων προσώπων στην πολιτική διαχείριση της Κοινότητας Αθηνών μέσα στην Επανάσταση. Ως «νοικοκυραίοι» αναφέρονται στις πηγές αυτοί που έχουν κάποια ακίνητη ιδιοκτησία στην κατοχή τους. Η σύνδεση της έννοιας του νοικοκυραίου με την ακίνητη ιδιοκτησία θα επικρατήσει και στα τέλη του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ου.[35] Στη μελέτη μας θα χρησιμοποιήσουμε τον όρο «νοικοκυραίοι» καταχρηστικά για να χαρακτηρίσουμε τις ανερχόμενες κοινωνικές δυνάμεις στην Αθήνα της Επανάστασης. Αυτό που φαίνεται πως προκύπτει από τις πηγές είναι μία νέα κοινωνική κατηγορία που διεκδικεί και πολιτικό ρόλο μέσα στην Επανάσταση, και που αρχικά έρχεται σε αντιπαράθεση με τους έχοντες προεπαναστατικά τον πολιτικό έλεγχο της κοινότητας, αυτούς που ονομάζουμε «προεστούς».

Οι τελευταίοι είχαν ήδη συγκρουστεί με εκείνους που είχαν το κληρονομικό δικαίωμα για τη μεταβίβαση των πολιτικών εξουσιών στο πλαίσιο της κοινότητας, οι οποίοι αποκαλούνταν «άρχοντες». Στην μελέτη μας η χρήση του όρου «προεστός» αφορά μια διευρυμένη κατηγορία ανθρώπων στην κορυφή της κοινωνικής ιεραρχίας.[36] Η κοινή βάση πλουτισμού -αγροτικές και εμπορικές δραστηριότητες, ενοικίαση προσόδων- ανάμεσα στους προεστούς και τους νοικοκυραίους τους εξίσωνε κοινωνικά και οικονομικά, οπότε και η όποια διάκριση γίνεται για να αναδειχθούν τα νέα πρόσωπα που έρχονται στο προσκήνιο με την Επανάσταση. Ενώ μπορούμε να υποστηρίξουμε τον μεταξύ τους πολιτικό διαχωρισμό στην πολιτική εκπροσώπηση στα όργανα της κοινότητας, ο διαχωρισμός τους με οικονομικά κριτήρια γίνεται για τις ανάγκες της έρευνας, αφού αντικειμενικά αποτελούν ένα ενιαίο σύνολο: τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα της Αθήνας. Άρα η χρήση της τυπολογίας προεστός/νοικοκυραίος στοχεύει στην περιγραφή των οικονομικοπολιτικών συνθηκών που διακρίνουν τον τρόπο λειτουργίας της κοινότητας σε δύο χρονικές περιόδους, πριν την Επανάσταση και μέσα σε αυτή. Τα ιστορικά υποκείμενά μας δεν θα προσδιορίζονταν με αυτό τον τρόπο, όπως θα δούμε και παρακάτω. Υπήρχαν άλλωστε και προεστοί που αυτοχαρακτηρίζονταν ως «οικοκυρέοι», οπότε στη μελέτη μας δίνουμε μια άλλη χρήση της έννοιας στη βάση της διάκρισης προεστός/νοικοκυραίος.

Στο Μέρος Β' χρησιμοποιούμε τον όρο «νοικοκυραίος» και για όσους επενδύουν σε αγορές μέσα στην Επανάσταση χωρίς να είναι «προεστοί», εκπροσωπώντας ήδη από τα προεπαναστατικά χρόνια μία δυναμική κοινωνική ομάδα που ανερχόταν οικονομικά. Άρα οι νοικοκυραίοι αποτελούν και μία οικονομική κατηγορία. Μέσα στην Επανάσταση οι «νοικοκυραίοι» θα συμμετάσχουν στην αγορά εθνικών φθαρτών κτημάτων, θα επενδύσουν στην ενοικίαση του εθνικού ελαιώνα της Επαρχίας Αθηνών και θα εμφανιστούν ως ενοικιαστές των προσόδων των εθνικών περιβολιών. Παράλληλα οι νοικοκυραίοι αποτελούν τους υπενοικιαστές των εθνικών

[35] Για την έννοια του νοικοκυραίου στα τέλη του 19ου αιώνα βλέπε Νίκος Ποταμιάνος, *Η παραδοσιακή μικροαστική τάξη της Αθήνας. Μαγαζάτορες και βιοτέχνες 1880-1925,* διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, επιβλέπων καθηγητής: Χρήστος Χατζηϊωσήφ, Ρέθυμνο 2011, σ. 532-536.

[36] Βλέπε για τον καζά της Καλαμάτας τον κατάλογο με τα ονόματα των προυχόντων της στο Παπασταματίου, 2009, ό.π., σ. 313-315. Καταγράφονται τα ονόματα 71 χριστιανών προυχόντων του καζά. Επίσης καταγράφονται τα ονόματα 29 προυχόντων της Πάτρας που μετέχουν στην εκδίκαση μιας συγκεκριμένης υπόθεσης.

προσόδων και των τελωνείων της επαρχίας τους. Ταυτόχρονα θα προβούν σε επενδύσεις όπως ήταν η αγορά ιδιόκτητων γαιών και εργαστηρίων. Ιδιαίτερα θα επενδύσουν στις εμπορευματικές καλλιέργειες της ελιάς και του αμπελιού. Είναι αυτή η κοινωνική ομάδα που βρήκε πολιτική έκφραση μέσα στην Επανάσταση, εξαργυρώνοντας με αυτόν τον τρόπο την οικονομικοκοινωνική της άνοδο.

Στα προεπαναστατικά χρόνια οι «νοικοκυραίοι» είχαν περιορισμένο πολιτικό ρόλο, ενώ θεωρούμε πως δε συμμετείχαν στις φοροενοικιάσεις σε αντίθεση με αυτούς που αποκαλούμε «προεστούς» και οι οποίοι αναλάμβαναν την προαγορά των φορολογικών επιβαρύνσεων κάθε μαχαλά της Κοινότητας Αθηνών. Ενδεχομένως, μπορεί να υπήρχαν και άλλες διαφοροποιήσεις ως προς τις πηγές πλουτισμού και στο βαθμό της συμμετοχής τους σε κάθε μία από αυτές. Ο βαθμός της γαιοκτησίας και της συμμετοχής σε εμπορικά δίκτυα θα μπορούσε να είναι κάποια από αυτές. Η παρουσία των νοικοκυραίων ανιχνεύεται στα εμπορικά εκείνα δίκτυα που σχετίζονταν με την ικανοποίηση των επισιτιστικών αναγκών του Επαρχείου Αθηνών και των στρατοπέδων της Αττικής, ενώ αναπτύσσουν εμπορικές δραστηριότητες ή/και προσφέρουν υπηρεσίες που αμείβονταν από το Εθνικό Ταμείο.

Τελικά μέσα στην Επανάσταση οι κοινωνικές ομάδες που καταχρηστικά διακρίναμε σε προεστούς και σε νοικοκυραίους φαίνεται πως αναπτύσσουν περισσότερα κοινά χαρακτηριστικά παρά στοιχεία οικονομικής και πολιτικής αντιπαράθεσης. Οπωσδήποτε τα τελευταία εξακολουθούν να υφίστανται και προβάλλουν μέσα στην Επανάσταση, όπως, για παράδειγμα, στο κίνημα του 1822. Όμως τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα της κοινοτικής οργάνωσης διαμορφώνουν μια κοινή πολιτική τοποθέτηση, αλλά και μια κοινή οικονομική συμπεριφορά που συνιστά η επένδυση στην αγορά γης. Η κοινωνική αντιπαράθεση δεν είναι εκείνη που επιδρά περισσότερο, όσο η κοινή στάση προεστών και νοικοκυραίων απέναντι στις πολιτικές και οικονομικές προκλήσεις που θέτει η Επανάσταση. Συνοψίζοντας, επαναλαμβάνουμε πως η υιοθέτηση του διαχωρισμού προεστών/νοικοκυραίων γίνεται για να αναδειχθούν υφέρπουσες κοινωνικές αντιπαραθέσεις, αφού οι προεστοί αποχτούν ανταγωνιστές, αλλά και για να αναδειχθεί στο τέλος η κοινότητα των συμφερόντων μεταξύ των δύο κοινοτικών πόλων. Ο διαχωρισμός προεστοί/νοικοκυραίοι τελικά προβάλλει σε μια κοινή σύμπλευση των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων, σε κοινές οικονομικές στρατηγικές και σε κοινές πολιτικές θέσεις μέσα στο κοινοτικό συμβούλιο και στην κοινοτική συνέλευση της Κοινότητας Αθηνών. Ωστόσο τον υιοθετούμε παρά τις όποιες θεωρητικές αδυναμίες του κυρίως για να εκφράσουμε τα στρώματα εκείνα που για πρώτη φορά αποχτούν πολιτικό λόγο στο κοινοτικό συμβούλιο και στην κοινοτική συνέλευση, αλλά και που υιοθετούν οικονομικές συμπεριφορές που προεπαναστατικά χαρακτήριζαν κυρίως το προεστικό σώμα. Σημειώνουμε, λοιπόν, πως η κοινωνική διάκριση δεν αποκλείει την κοινότητα συμφερόντων των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων της Αθήνας, παρά τους επιμέρους ανταγωνισμούς. Άρα η εμφάνιση νέων προσώπων στο κοινοτικό συμβούλιο και την κοινοτική συνέλευση δε συνεπάγεται αυτόματα και την κάθε φορά αντιπαράθεσή τους με τους προεστούς. Οπωσδήποτε, όμως, υπήρξε μια αλλαγή σε σχέση με την προεπαναστατική περίοδο, που ως ένα βαθμό πρέπει να είχε και πολιτικές επιπτώσεις.

Ο διαχωρισμός σε προεστούς και σε νοικοκυραίους μπορεί να εκκινεί από την παραδοχή πως νέα πρόσωπα κάνουν την πολιτική τους εμφάνιση στην Επανάσταση, όμως, δε φαίνεται να αντανακλά έναν απόλυτο διαχωρισμό στην ίδια την κοινωνία. Αντικειμενικά αναπτύσσονται πολιτικές και οικονομικές συμπεριφορές που διαπερνούν οριζόντια το δίπολο προεστοί/νοικοκυραίοι. Υπάρχουν αποφάσεις στα

κοινοτικά συμβούλια και τις κοινοτικές συνελεύσεις που λαμβάνονται από κοινού, όπως επίσης αναπτύσσονται κοινές οικονομικές στρατηγικές. Αναπτύσσονται, δηλαδή, χαρακτηριστικά που δεν προϋποθέτουν αναγκαστικά μια διχοτομική λογική. Αυτό δε σημαίνει πως δεν υπήρξαν πολιτικές και οικονομικές αντιπαραθέσεις στην Κοινότητα Αθηνών, όμως, η διάκριση που υιοθετούμε αποτελεί ένα μόνο μέρος για την ερμηνεία τους. Η κοινότητα των συμφερόντων ξεπερνούσε πολλές φορές τον κοινωνικό διαχωρισμό ανάμεσα σε προεστούς και σε νοικοκυραίους, ενώ οι συναινέσεις υπερτερούσαν των αντιπαραθέσεων. Άρα αντικειμενικά τα υποκείμενά μας δεν σημαίνει πως ακολουθούσαν πολιτικές και οικονομικές στρατηγικές με βάση τον διαχωρισμό που βασίζεται στο δίπολο προεστός/νοικοκυραίος. Το τελευταίο χρησιμοποιείται από εμάς ως ερμηνευτικό σχήμα που τελικά καταλήγει στην ίδια την αναίρεσή του. Η χρήση του έχει ισχύ μόνο ως προς την ανάδειξη των νέων πολιτικών δυνάμεων μέσα στην Επανάσταση, οι οποίες φαίνεται πως εκφράζουν και νέες οικονομικές δυνάμεις που επενδύουν σε τομείς που προεπαναστατικά ήλεγχαν οι προεστοί της Κοινότητας Αθηνών. Η ύπαρξη κοινών χαρακτηριστικών μεταξύ προεστών και νοικοκυραίων δεν σημαίνει πως δεν υπήρχε ανάμεσά τους αντιπαλότητα και μια αίσθηση διαφοράς. Στην Επανάσταση εκδηλώθηκαν και δολοφονίες προεστών, ενώ στο κίνημα του 1822 οι νοικοκυραίοι φαίνεται να στηρίζουν την έλευση του Οδυσσέα Ανδρούτσου και να υποστηρίζουν τους τοπικούς καπεταναίους.

Με τη χρήση, λοιπόν, της διάκρισης προεστός/νοικοκυραίος υποθέτουμε πως υπάρχει μια κοινότητα συμφερόντων στο εσωτερικό της κάθε κατηγορίας που αντιστοιχεί σε μια συγκεκριμένη πολιτική και οικονομική συμπεριφορά. Τα ίδια τα υποκείμενά μας, όπως θα δούμε παρακάτω, δεν αυτοχαρακτηρίζονται στη βάση αυτού του διαχωρισμού. Αυτός υιοθετείται από εμάς για να διακρίνει τον τρόπο λειτουργίας της κοινότητας κατά την προεπαναστατική και την επαναστατική περίοδο. Σίγουρα υπάρχουν αλλαγές και διαφοροποιήσεις ανάμεσα στις δύο χρονικές κατηγορίες που, όμως, δεν στηρίζονται αποκλειστικά στη διαμόρφωση των δύο κοινωνικών κατηγοριών. Αυτές έχουν μόνο μερική αξία για την κατανόηση των οικονομικοπολιτικών διεργασιών που λαμβάνουν χώρα στην Κοινότητα Αθηνών. Η δράση των νοικοκυραίων, για παράδειγμα, μπορεί να αντιστοιχεί στη δράση των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων και να μην υπακούει οπωσδήποτε στα χαρακτηριστικά μιας κατηγορίας. Προεπαναστατικά βέβαια ως κυρίαρχη πολιτικά ομάδα παρουσιάζονταν αποκλειστικά οι προεστοί, οι οποίοι ήταν επιφορτισμένοι με την ενοικίαση των προσόδων, το δανεισμό και τη διατήρηση της κοινωνικής τάξης και ηρεμίας. Στους προεστούς εντάσσουμε και τους άρχοντες, που είχαν χάσει το αποκλειστικό προνόμιο της εκλογής στη Δημογεροντία, όπως θα δούμε παρακάτω. Φαίνεται πως η ανώτερη κοινωνικά τάξη διευρύνεται αριθμητικά μέσα στην Επανάσταση, αφού αποκλειστικά προνόμια των προεστών διεκδικούνται από τις νέες κοινωνικές δυνάμεις.

Στα έγγραφα ο όρος «νοικοκυραίος» δεν έχει τα χαρακτηριστικά της κοινωνικής κατηγορίας, τα οποία μπορούσε να έχει ο όρος «προεστός». Ο όρος «νοικοκυροί» απαντάται στον ελλαδικό χώρο και ως μια φορολογική κατηγορία, σε αντιδιαστολή με την φορολογική κατηγορία του «ελεύθερου».[37] Άρα ο νοικοκυραίος αποτελούσε μια φορολογική μονάδα στο επίπεδο του νοικοκυριού, της διευρυμένης

[37] Σπύρος Ι. Ασδραχάς «Αγορές και τιμή του σιταριού στην Ελλάδα το ΙΗ΄αιώνα», στο Ασδραχάς Σπ. Ι. (εισαγωγή- επιλογή κειμένων), *Η οικονομική δομή των βαλκανικών χωρών στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας, ιε΄- ιθ΄ αι.,* Μέλισσα 1979, συλλογικός τόμος, σ. 571. Η αναφορά γίνεται για την Πάτμο.

δηλαδή, οικογενειακής μονάδας. Συνηθισμένη επίσης ήταν η έκφραση «και είσθε οικοκυραίοι»[38], η οποία εννοούσε πως είστε κύριοι-υπεύθυνοι των πραγμάτων, πως είναι δική σας η απόφαση. Αλλού χρησιμοποιείται ως οικονομική κατηγορία ανθρώπων: «[…] Η Διοίκησις θέλει διορίσει ανθρώπους να εξετάσωσι τας ζημίας, διά να αποζημιωθώσιν οι οικοκυραίοι».[39] Ή σε άλλη περίπτωση: «Ημείς νοικοκυραίοι δεν εγνωρίσθημεν ως είρητε, αλλά κείνται τα προϊόντα του μουκατά της λοιπής επαρχίας υπό την πρόνοιαν και εξουσίαν σας αδίκως και παρανόμως […].[40] Οι δημογέροντες και επιστάτες Σαλώνων το 1825 κάνουν λόγο για τους «δυστυχείς οικοκυραίους», οι οποίοι υπήρξαν θύματα των καταχρήσεων του στρατηγού Πανουριά.[41] Αλλού η αναφορά της λέξης «οικοκυραίος» έχει πιο σαφή χαρακτηριστικά: «[…] οι οικοκοιραίοι εκείνων των μερών (του Κορινθιακού κόλπου-παράλια σταφίδας) είναι σήμερον επιφορτισμένοι με άλλα βάρη της εκστρατείας».[42] Το 1827 αναφέρεται πως ο επιστάτης των προσόδων των Μεγάρων Γιάννης Φραγκήστρας (Φραγγίστας), ο οποίος είχε διοριστεί από τον Καραϊσκάκη τον Απρίλιο του 1826, συνέλαβε και φυλάκισε στη Σαλαμίνα τρεις «νοικοκυρέους» για υποτιθέμενα χρέη μιας χρεωστικής προς αυτόν ομολογίας του κοινού των Μεγάρων.[43] Στην ίδια λογική εντάσσεται και η πολιτική χρήση του όρου στην «Ανατολική Χέρσο Ελλάδα» με σαφή όπως προείπαμε ταξικά χαρακτηριστικά: «Επειδή οι τε πρόκριτοι, οι αρχηγοί των όπλων, και οι οικοκυραίοι εκάστης ελευθέρας επαρχίας της Ανατολικής Ελλάδος διακεκριμένως τε και περιστατωμένως έγνωμεν οίον μέγιστον κίνδυνον πανοικί τρέχομεν εκ του διότι απάτη και δολιότητι εισεχώρησαν μέλη τινά εις το του Αρείου Πάγου τοπικόν ημών σύστημα και άνευ νομίμου εκλογής των επαρχιών των […]».[44] Σε αναφορά της Κοινότητας Αθηνών προς την «υπερτάτη Διοίκησιν» στις 4 Οκτωβρίου 1823[45] αναφέρεται πως «δημογέροντες και οικοκυραίοι εθεωρήσαμεν […], όπου οι υπογράφοντες το κείμενο της αναφοράς σαφώς και δεν είναι όλοι ούτε δημογέροντες, ούτε νοικοκυραίοι.

Στις 4 Οκτωβρίου του 1823, γίνεται αναφορά σε κοινοτικό έγγραφο σε «δημογέροντες και οικοκυραίους».[46] Τέλος, στη γλώσσα της κεντρικής Διοίκησης

---

[38] Ενδεικτικά, βλέπε, *Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας* (εφεξής ως *Α.Ε.Π.*), τόμος ΙΔ΄, 1981, ό.π., σ. 186 και τόμος ΙΖ΄, 1999, σ. 72 και 102.

[39] *Α.Ε.Π.*, τόμος Β΄, 1972, σ. 278.

[40] *Α.Ε.Π.*, τόμος ΙΖ΄, 1999, ό.π., σ. 45.

[41] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 50, *«Υπερτάτη Διοίκησις. […] Εν Σαλώνοις, τη 5 Ιανουαρίου 1825. Οι ταπεινοί πατριώται, επιστάται και δημογέρονται».*

[42] *Α.Ε.Π.,* τόμος Η΄, 1974, σ. 255, *«Τη 10 Ιουνίου 1825, εν Ναυπλίω. Το Βουλευτικόν Σώμα προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν, ο Πρόεδρος Πανούτζος Νοταράς».*

[43] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 198, *«Προς τη Σ. Κυβέρνησιν της Ελλάδος Επιτροπήν […] τη 5 Ιουνίου 1827: εν Αιγίνη. Οι ευπειθείς πατριώται […]».* Τελικά, η Αντικυβερνητική Επιτροπή ζητεί την απελευθέρωση των φυλακισμένων, φ. 198, ό.π., *«[…] τη 7 Ιουνίου 1827, Πόρος. Η αντικ. Επιτροπή, Γ. Μαυρομιχάλης, Ιωάννης Μ. Μιλαήτης, Ιωαννούλης Νάκος*.

[44] *Α.Ε.Π.,* τόμος Θ΄, 1976, σ. 20-21, *«Τη 19 Σεπτεμβρίου 1822. Οι εξ Αθηνών, οι εξ Λεβαδείας, οι εκ Θηβών και Ταλαντίου, οι εξ Ευρίπου».* Ζητούν την κατάργηση του Αρείου Πάγου κατηγορώντας ως διεφθαρμένους τους Αρεοπαγίτες. Επιθυμούν τη διατήρηση των Εφοριών μέχρι τη σύγκλιση της Γενικής Εθνικής Συνέλευσης, καθώς την εκπροσώπηση των ελευθέρων επαρχιών από τους παραστάτες της κάθε επαρχίας». Για την Επαρχία Αθηνών υπογράφουν οι εξής: ο Αθηνών Διονύσιος, Χατζη- Παναγής Ζαχαρίτζας, Θωμάς Λογοθέτης, Παναγής Σκουζές, Ιωάννης Παπαβλάχου, Άγγελος Γέροντας, Διονύσιος Πετράκη, Χατζη-Σπύρος Γκικάκη, Συμεών Σπύρου (ορθό: Σπυριδωνίτη), Χαρίτος Χτενάς, Αγγελάκης Καντζιλιέρης, Δημήτριος Μπιρσής (Μπερσής). Συνολικά υπογράφουν δώδεκα (12) πρόσωπα από την Αθήνα, η Εφορία της.

[45] *Α.Ε.Π.*, τόμος ΙΑ΄, 1978, σ. 101.

[46] *Α.Ε.Π., τόμος έντεκα,* 1978, ό.π., σ. 101. *«Υπερτάτη Διοίκησις […] Εν Αθήναις τη 4η Οκτωβρίου 1823. Οι Επιστάται […] Οι Δημογέροντες Αθηνών».*

γινόταν αναφορά σε «προκρίτους και δημογέροντας της επαρχίας Αθηνών», χωρίς να υπάρχει αναφορά σε νοικοκυραίους.[47] Όμως, το 1822 ο «οικοκυραίος» διαχωρίζεται από τον πρόκριτο. Στην Ανατολική Χέρσο Ελλάδα γινόταν αναφορά σε «πρόκριτους, αρχηγούς των όπλων και οικοκυραίους».[48] Η αναφορά σε «προκρίτους», το 1823 είτε γίνεται μόνο για τους προεστούς είτε απευθύνεται ως επιθετικός προσδιορισμός τόσο στους προεστούς, όσο και στους νοικοκυραίους που μετέχουν στο κοινοτικό συμβούλιο. Σε άλλες περιπτώσεις, όπως για τη νήσο Κέα, επιθετικός προσδιορισμός γίνεται η λέξη «οικοκύρης»: «μετά ταύτα δε συγκροτήσας συνέλευσιν των προυχόντων, κλήρου, δημογερόντων και άλλων οικοκυρίων […]».[49] Στα νησιά υπάρχει ταύτιση ανάμεσα στους προκρίτους και τους νοικοκυραίους.[50] Στη νήσο Σαλαμίνα το 1825 την αναφορά προς τη Διοίκηση των κατοίκων της υπογράφουν οι «πρόκριτοι και λοιποί οικοκηρέοι».[51] Στην περίπτωση των νησιών (Ύδρα, Σπέτσες, νησιά των Κυκλάδων) δηλαδή, ο πρόκριτος είναι ο δημογέροντας. Στον Πόρο υπήρχαν οι «προεστώτες της Καντζελαρίας», οπότε η έννοια του προεστού ταυτιζόταν με αυτή του προκρίτου-δημογέροντα.[52] Φαίνεται, λοιπόν, πως στον κυρίαρχο λόγο περί πολιτικής διοίκησης μέσα στην Επανάσταση οι όροι του «κοτζαμπάσης, πρόκριτος και προεστός» ταυτίζονταν.[53]

Στην καθημερινή χρήση του ο όρος «νοικοκυραίος» μπορούσε να αποδοθεί σε όσους ασχολούνταν με παραγωγικές διαδικασίες, όπως, στους ιδιοκτήτες ελαιοτριβείων, για παράδειγμα.[54] Υπήρχε στον καθημερινό λόγο και η φράση «και έμεινε τελείως νοικοκύρης αυτών», εννοώντας πως κάποιος έγινε κάτοχος και διαχειριστής χρηματικού ποσού.[55] Ο «νοικοκυραίος» είναι σε άλλες περιπτώσεις ο

---

[47] Βλέπε για παράδειγμα, *Α.Ε.Π., τόμος Β΄,* Πρακτικά του Βουλευτικού και Προβουλεύματα της Β΄ Βουλευτικής Περιόδου (1823-1824), έτος έκδοσης 1862, (επανέκδοση 1972), ό.π., σ. 616, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα. Προς τους προκρίτους και δημογέροντας της επαρχίας Αθηνών. Τη 15 Οκτωβρίου 1823, εν Σαλαμίνι. Ο Επιτροπικώς Πανούτσος Νοταράς».*

[48] *Α.Ε.Π.*, τόμος 9ος, 1976, ό.π., σ. 20, [Λυτά έγγραφα Α΄ & Β΄ Βουλευτικής Περιόδου (1822-1824)]: *«Η Πελοποννησιακή Γερουσία προς τους φιλογενείς εφόρους και υπεφόρους, προκρίτους και άπαντας τους κατοίκους […] τη 21 Νοεμβρίου 1822, Τριπολιτζά, επί του νώτου […]».*

[49] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 101, *«Προς το έξοχον Υπουργείον των Εσωτερικών. […] τη 27 Ιουνίου 1825, Ναύπλιον. Ο πατριώτης Γεώργιος Σκεβάς»* Η αναφορά γίνεται για τη συνέλευση του «κοινού της Κέας» το 1825.

[50] Για παράδειγμα, *Α.Ε.Π.,* τόμος 13ος, 1981, ό.π., σ. 213-214, *«Προσωρινή Διοίκησιν της Ελλάδος. Προς τον εξοχώτατον Μινίστρον των Εσωτερικών και προσωρινόν του Πολέμου κύριον κύριον Ιωάννην Κωλέττην. […] Εν Νάξω, τη 22 Μαρτίου 1823. Ο Έπαρχος Νάξου και δούλος της προθυμότατος Παναγιώτης Δ. Δημητρακόπουλος»* και ό.π., τόμος 16ος, 1999, σ. 186, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Ο Έπαρχος Νάξου. Προς άπαντας τους φιλογενεστάτους προκρίτους, και λοιπούς οικοκυραίους της Χώρας Νάξου. […] Εν Νάξω, τη 21 Μαρτίου 1823. Ο Έπαρχος της Νάξου Παναγιώτης Δ. Δημητρόπουλος».*

[51] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 95, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Θρησκείας. […] 1825: Μαΐου: 26, εν Σαλαμίνη. Οι ευπειθείς πατριώται. Οι πρόκριτοι και λοιποί οικοκηρέοι της νήσου Σαλαμίνος».*

[52] Ενδεικτικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 70, *«Πόρος, 6 Δεκεμβρίου 1825. Οι Προεστότες της Καντζελαρίας Νήσου Πόρου».*

[53] *Α.Ε.Π.*, τόμος 4ος, 1973, ό.π., σ. 280-288. *«Ερώτημα ΚΔ΄. Ποίαι αι κατά την Ελλάδα οθωμανικαί Αρχαί από τον πασάν έως τον κοτζαμπάσην;»*

[54] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α΄*, φάκελος 192, *«Προς το Έξοχον Επαρχείον Αθηνών. […] Τη 22 Αυγούστου 1825. Εν Αθήναις. Οι ενοικιασταί των εφετεινών Εθνικών Προσόδων Αθηνών Ιωάννης Μακρυμούρης και Συντροφία».* Εκεί αναφέρεται η φράση «από τους νοικοκυραίους λαμβάνουν τα πύρηνα» οι ενοικιαστές των εθνικών ελαιοτριβείων.

[55] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 13, «Αθήναι, 24 Οκτωβρίου 1825. Ιάκοβος Βάρδης. Ότι αληθής και γνησία υπογραφή. Ο Γεν. Γραμματεύς Αθηνών Δημήτριος Βύας». Ο Ιάκωβος Βάρδης δίνει 1.250 γρόσια από το Εθνικό Ταμείο στον στον Ευθύμιο Γεωργίου Βαλδούρη.

κάτοχος γης, δηλαδή, ο ιδιοκτήτης και όχι απλά ο καλλιεργητής της, που μπορεί να μην είναι ο κάτοχος της γης που καλλιεργεί.[56] Στα νοταριακά έγγραφα «καθολικός νοικοκύρης» σήμαινε τον ιδιοκτήτη με πλήρη κυριότητα.[57] Και για την κεντρική Διοίκηση «οικοκυραίος» είναι ο ιδιοκτήτης που πληρώνει φόρους, ο «καθώς πρέπει» πολίτης.[58] Στην τελευταία περίπτωση νοικοκυραίος μπορεί να είναι και ένας «προεστός». Τον Σεπτέμβριο του 1822 αναφερόταν «[…] οι τε πρόκριτοι, οι αρχηγοί των όπλων και οι οικοκυραίοι εκάστης επαρχίας της Ανατολικής Ελλάδος […]» στο έγγραφο-ψήφισμα της κατάργησης του Αρείου Πάγου, το οποίο προερχόταν από τον ίδιο τον αρχιστράτηγο Ανδρούτσο, αν και ο ίδιος δεν υπογράφει το συγκεκριμένο ψήφισμα.[59] Το ψήφισμα που υπογράφουν οι προεστοί το 1822 -πλην του Πετράκη- κάνει σαφή αναφορά σε προκρίτους, καπεταναίους και νοικοκυραίους.

Σκοπός μας δεν είναι η κατάταξη των κατοίκων σε τάξεις, αφού τα όρια κατάταξης είναι δυσδιάκριτα ακόμη και στα προεπαναστατικά χρόνια.[60] Με την χρήση των όρων «προεστός» και «νοικοκυραίος» περιγράφουμε κατηγορίες του κοινωνικού συνόλου που μπορεί να αλληλοεπικαλύπτονται. Όμως αυτό που διαπιστώνουμε είναι πως μέσα στην Επανάσταση κάνουν την εμφάνισή τους στο πολιτικό και οικονομικό πεδίο πρόσωπα που ανήκουν στην τρίτη και τέταρτη τάξη παλαιότερων διαχωρισμών και τα οποία εμείς τα χαρακτηρίζουμε ως «νοικοκυραίους». Αυτά αντιδιαστέλλονται με όσους είχαν την πολιτική εξουσία στα προεπαναστατικά χρόνια τους οποίους αποκαλούμε «προεστούς». Στο Μέρος Β΄ καταγράφουμε ως νοικοκυραίους όσους προχωρούν σε αγορές μέσα στην

---

[56] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 56, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Η Γενική Αστυνομία και Λιμεναρχείο Βοστίτζης προς τους κυρίους ενοικιαστάς των εθνικών προσόδων και λοιπούς οικοκυραίους. […] τη 22 Αυγούστου 1825. Από Βοστίτζαν. Ο Γενικός Αστυνόμος και Λιμενάρχης Κωνσταντίνος Κοδρικάς».* Αναφέρεται στην πηγή ότι «[…] οπού οι νοικοκυραίοι μετά των ενοικιαστών συμφώνως με τους αγοραστάς εδιώρησαν καδαρτζήδες διά να ζυγίζουν […]».

[57] Αλ. Δ. Γέροντας, *Περί του εθιμικού δικαίου των Αθηνών της Τουρκοκρατίας και της Επαναστάσεως,* Αθήνα 1964, σ. 116-117.

[58] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 61, «Σεβαστή Διοίκησις. […] σεπτεμβρίου 21, 1825» («αναφορά τινών Καλαβρυτινών κατά του στρατηγού Μελετόπουλου»). Γίνεται αναφορά σε «οικοκυραίους» από τη Διοίκηση, ταυτίζοντάς τους με τους έχοντες ιδιοκτησία (γη). Η λέξη «οικοκυραίος» μπορεί να σημαίνει γενικά τον ιδιοκτήτη των γεννημάτων («να αποζημιωθώσι οι οικοκυραίοι»), βλέπε για παράδειγμα και στο *Α.Ε.Π.*, τόμος 2ος, 1972, ό.π., σ. 278, [Β΄ Βουλευτική Περίοδος (1823-1824): Πρακτικά του Βουλευτικού και Προβουλεύματα.]: «τη 27 Απριλίου» [1824] και τόμος 7ος, 1973, ό.π., σ. 359, [Γ΄ Βουλευτική Περίοδος (1824-1826): Πρακτικά του Βουλευτικού Σώματος.]: *«Τη 17 Οκτωβρίου 1825, συνεδρίασις 263, Προεδρία του κυρίου Πανούτζου Νοταρά»: «[…] να λάβωσιν όμως ακριβείς και πραγματικάς πληροφορίας δι' όσα γεννήματα επρόφθασαν οι οικοκυραίοι να συνεμβάσουν εις τας οικίας των […]».* Στα νησιά γινόταν αναφορά σε «πλοιάρχους και οικοκυραίους», για παράδειγμα βλέπε, *Α.Ε.Π.,* τόμος 4ος, 1973, ό.π., σ. 542, [Δ΄ εν Άργει Εθνική Συνέλευση 1828-1829]: *«Προς τη σεβαστήν Δ' των Ελλήνων εν Άργει Συνέλευσιν. […] Εν Αιγίνη τη 15 Ιουλίου 1829. Οι πλοίαρχοι και οικοκυραίοι των Ψαρών».*

[59] *Α.Ε.Π.,* Λυτά έγγραφα Α΄και Β΄περιόδου, τόμος 9, 1976, ό.π., σ. 20-21, *«Τη 19 Σεπτεμβρίου 1822».* Από την Αθήνα υπογράφουν: «Ο Αθηνών Διονύσιος, Χατζή-Παναγής Ζαχαρίτζας, Θωμάς Λογοθέτης, Παναγής Σκουζές, Ιωάννης Παπαβλάχου, Άγγελος Γέροντας, Διονύσιος Πετράκη, Χατζή-Σπύρος Γκικάκη, Συμεών Σπύρου (Σπυριδωνίτης), Χαρίτος Χτενάς (Κτενάς), Αγγελάκης Καντζιλιέρης, Δημήτριος Μπιρσής (Μπερσής)». Οι Θωμάς Λογοθέτης, Χαρίτος Χτενάς και Ιωάννης Παπαβλάχος, όλοι τους προεστοί, δεν υπάρχουν στον Πίνακα 1 του παραρτήματος. Ο μόνος που αναφέρουμε ως νοικοκυραίο είναι ο Διονύσιος Πετράκη. Η οικογένεια Πετράκη ακόμη κι αν θεωρηθεί προεστική οικογένεια δεν είχε τη πολιτική συμπεριφορά άλλων προεστικών οικογενειών πριν την Επανάσταση, δηλαδή, δεν κατέχει πολιτικές θέσεις.

[60] Βλέπε, Μάρκος Κομίνης, *Η Αθήνα κατά τα τελευταία χρόνια της οθωμανικής διοίκησης (18ος-19ος αιώνας). Η πόλη και το διοικητικό καθεστώς*, Θεσσαλονίκη 2008, μεταπτυχιακή εργασία, Α.Π.Θ., Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, σ. 27-28.

Επανάσταση χωρίς να είναι προεστοί, δηλαδή αποτυπώνουμε μια οικονομική κατηγορία που για πρώτη φορά εκφράζεται και πολιτικά μέσα στην Επανάσταση. Άρα με τον όρο νοικοκυραίος ορίζουμε μια οικονομική και κοινωνική συνάμα κατηγορία.

Σύμφωνα με τα παραπάνω η διάκριση προεστός/νοικοκυραίος δε σημαίνει πως μεταφέρεται όπως είναι μέσα στα κοινοτικά συμβούλια και τις κοινοτικές συνελεύσεις. Σε αυτά εμφανίζονταν χαρακτηριστικά που υπερβαίνουν την παραπάνω διάκριση. Ακόμη και αν οι αποφάσεις λαμβάνονταν κατά πλειοψηφία δεν ξέρουμε αν αυτή προκύπτει μέσα από τον συσχετισμό δυνάμεων προεστών και νοικοκυραίων. Επίσης η συγκρότηση των κοινοτικών συμβουλίων και των κοινοτικών συνελεύσεων δεν γίνεται σύμφωνα με μια ποσοστιαία αντιπροσώπευση μεταξύ προεστών και νοικοκυραίων. Η ανάδειξη, όμως, νέων προσώπων σε αυτά εκφράζει και την οικονομική άνοδο νέων κοινωνικών δυνάμεων. Γίνεται έτσι κατανοητό πως η υιοθέτηση των παραπάνω κοινωνικών κατηγοριών έχει ως στόχο τη σχηματική ανάδειξη των νέων κοινωνικών δυνάμεων που αμφισβητούν την πολιτική και οικονομική κυριαρχία των προεστών, χωρίς αυτό να σημαίνει τη διαρκή αμφισβήτηση της εξουσίας τους και τον μεταξύ τους ανταγωνισμό. Τελικά, όπως θα φανεί στη μελέτη μας, αναπτύσσονται περισσότερο κοινές συμπεριφορές, ώστε προεστοί και νοικοκυραίοι να αποχτούν τα χαρακτηριστικά των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων στο εσωτερικό της κοινότητας. Η μία κοινωνική κατηγορία δε στεκόταν αναγκαστικά απέναντι στην άλλη. Από την άλλη αυτή η σύμπνοια δεν αποκλείει τους πολιτικούς και οικονομικούς ανταγωνισμούς στο εσωτερικό της κοινότητας, τους οποίους και αναδεικνύουμε υιοθετώντας στη μελέτη μας τη διάκριση προεστός/νοικοκυραίος. Οι αντικειμενικές οικονομικοπολιτικές συνθήκες φαίνεται να επιβεβαιώνουν τον παραπάνω διαχωρισμό παρά τις ενστάσεις που διατυπώσαμε.

Ακόμη, όμως, και η ίδια κοινωνική κατηγορία, όπως ήταν, για παράδειγμα, οι προεστοί, ενείχε τη διαφοροποίηση των συμφερόντων και τον ανταγωνισμό για την κατοχύρωση και τη διεύρυνση του κύρους της κάθε προεστικής οικογένειας.[61] Διαφοροποιήσεις, οικονομικές και πολιτικές, καθώς και ανταγωνισμοί, προφανώς ενυπάρχουν ανάμεσα στα ανώτερα στρώματα της αθηναϊκής κοινωνίας μέσα στην Επανάσταση, αλλά και προεπαναστατικά. Επιπλέον, οι κοινωνικές διαβαθμίσεις μέσα σε κάθε κοινωνική κατηγορία, αλλά και μεταξύ τους, διαμόρφωναν και διαφορετικές οικονομικές στρατηγικές. Το τι κάθε φορά προβάλλει ως πολιτική τοποθέτηση της κοινότητας έχει να κάνει με το ποιες συμμαχίες διαμορφώνονται στην εκάστοτε χρονική συγκυρία ανάμεσα στους προεστούς και τους νοικοκυραίους, με τη συνδρομή και των αντίστοιχων συμμαχιών με τους οπλαρχηγούς. Επιπλέον, μετά το 1823 οι τοπικές αυτές συμμαχίες και αντιπαλότητες όφειλαν να λαμβάνουν υπόψη και την κεντρική του έθνους διοίκηση και το αντίστροφο: η νέα κεντρική διοίκηση, που διαδέχεται την οθωμανική, επιλέγει τους τοπικούς της συμμάχους και «κατασκευάζει» τους εχθρούς της. Πέρα από τον πολιτικό λόγο που αρθρώνεται στα κοινοτικά όργανα, στον Άρειο Πάγο, στις Εθνοσυνελεύσεις και στα όργανα της Προσωρινής Διοίκησης, στο Βουλευτικό και το Εκτελεστικό, η έρευνά μας θα επεκταθεί στις συμπεριφορές και τις στρατηγικές που αναπτύσσουν τα κυρίαρχα κοινοτικά στρώματα και στους άλλους τομείς της κοινοτικής οργάνωσης, ώστε να είμαστε σε θέση να ερμηνεύσουμε καλύτερα τις πολιτικές τους επιλογές, από τις

[61] Βλέπε και Παπασταματίου, 2009, ό.π., σ. 27-32.

οποίες άλλες εκφράστηκαν στο πεδίο ελέγχου της δημογεροντίας και άλλων τοπικών αξιωμάτων, ενώ άλλες λειτούργησαν στο πεδίο της οικονομίας. Θα μας απασχολήσει, δηλαδή, ο τρόπος με τον οποίο οι ισχυρές οικογένειες διαμορφώνουν τα χρηματικά τους εισοδήματα, καθώς και η μορφή που λαμβάνουν οι επενδυτικές τους δραστηριότητες. Θα διερευνήσουμε το βαθμό εμπλοκής των προεστών και των νοικοκυραίων στα εμπορικά δίκτυα, τα βιοτεχνικά εργαστήρια, στην ευρύτερη οικονομική λειτουργία της κοινότητας, για να μπορέσουμε να εντοπίσουμε αν τα κυρίαρχα οικονομικά στρώματα αποτελούν τελικά και τα κυρίαρχα πολιτικά στρώματα και το αντίστροφο. Η χρήση της τυπολογίας προεστός/νοικοκυραίος αξιοποιείται στην ανάδειξη των οικονομικοπολιτικών αλλαγών στο πλαίσιο της κοινότητας και στο πώς οι αλλαγές αυτές προβάλλουν στα ίδια τα ιστορικά υποκείμενα. Τα τελευταία με τη δράση τους δείχνουν να υπερβαίνουν την παραπάνω κατηγοριοποίηση και διάκριση. Μπορεί τα νέα πρόσωπα που μετέχουν στην πολιτική διαχείρηση της κοινότητας να μην έχουν τη συνείδηση ότι αποτελούν μια ενιαία ομάδα, όμως, εμείς οφείλουμε να τα εντοπίσουμε στις πηγές μας ως τέτοια: να υποθέσουμε πως ενεργούν στη βάση μιας κοινότητας συμφερόντων που αντίκειται στα συμφέροντα του προεστικού στοιχείου της πόλης.

Η κυριαρχία των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων αντανακλάται και στον τρόπο που αξιοποιούν ή διαμορφώνουν το κοινωνικό τους κύρος, όπως για παράδειγμα, στους γάμους και στη σύναψη άλλων δεσμών συγγένειας, στην προικοδοσία, ακόμη και στη σύνταξη των διαθηκών τους. Στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα θα πρέπει να τοποθετηθούν και οι καπεταναίοι-οπλαρχηγοί. Κάποιοι από αυτούς θα έχουν και πολιτικό λόγο στο κοινοτικό συμβούλιο, ενώ κατά την περίοδο 1822-1824 ουσιαστικά ελέγχουν οικονομικά την Κοινότητα Αθηνών. Μάλιστα σε άλλες επαρχίες της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος οι καπεταναίοι προσπαθούν να αναπαραστήσουν τις πρώην αρματολικές τους εξουσίες υπό το νέο πλαίσιο της ύπαρξης μιας εθνικής κεντρικής εξουσίας. Πολλές φορές υπερβαίνουν το νομιμοποιητικό της πλαίσιο και προχωρούν σε καταχρήσεις, ανταρσίες και καπάκια με τον εχθρό, οπότε και αντιμετωπίζονται ανάλογα είτε ως παράνομοι είτε ως εχθροί του έθνους. Όσο προχωράμε μέσα στην Επανάσταση προεστοί, νοικοκυραίοι και οπλαρχηγοί συνειδητοποιούν ότι η αναπαραγωγή του κοινωνικού κύρους τους δεν ήταν μόνο υπόθεση των συσχετισμών δυνάμεων εντός των ορίων της κοινότητας, αλλά και των συσχετισμών δυνάμεων στο επίπεδο της κεντρικής εξουσίας. Η τελευταία επηρέαζε τα κοινοτικά πράγματα και σταδιακά απέκλεισε το ενδεχόμενο της επανόδου σε μια μορφή οργάνωσης των κοινοτήτων όμοιας με εκείνης των προεπαναστατικών χρόνων. Άλλωστε σημαντικές αλλαγές είχαν ήδη επέλθει πολιτικά και πριν το 1823, οπότε και αρχίζει ουσιαστικά η πολιτική παρουσία μιας υπερτοπικής διοίκησης του έθνους. Παρόλα αυτά η κοινοτική οργάνωση και επιβιώνει μέσα στην Επανάσταση και τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα της κοινότητας φαίνεται να διαδραματίζουν κάποιο πολιτικό και οικονομικό ρόλο και μετά την Επανάσταση, στο νεόδμητο Βασίλειο της Ελλάδας: ρόλο περιορισμένο από την άφιξη των οικονομικά ισχυρών παροίκων.

ΙΙ.β. Οι αγροτικοί πληθυσμοί

Η ταξική διαστρωμάτωση στην Αθήνα της Επανάστασης αποτυπώνεται στην πολιτική εκπροσώπηση της κοινότητας, αλλά περιλαμβάνει και άλλες κοινωνικές κατηγορίες, όπως τις συντεχνίες -που τις εντάσσουμε κυρίως στους νοικοκυραίους, χωρίς να αποκλείεται η παρουσία προεστών σε αυτές και μέσα στην Επανάσταση-,

αλλά και ευρύτερες κοινωνικές ομάδες που δεν εκπροσωπούνται στην κοινότητα και που οι πηγές τους αποκαλούν «πτωχούς» και συνήθως διαμένουν σε καλύβες. Αυτοί μπορεί να περιλαμβάνουν και ευρύτερους αγροτικούς πληθυσμούς (τους «ξωτάρηδες»), καλλιεργητές και κτηνοτρόφους της Επαρχίας Αθηνών.[62] Τα κοινωνικά αυτά στρώματα δεν έχουν προφανώς ομοιόμορφη κοινωνική και πολιτική συμπεριφορά, ακριβώς γιατί δεν βρίσκονταν στην ίδια οικονομική θέση και παρά το γεγονός, όπως, είπαμε πως χαρακτηρίζονται ως «πτωχοί». Οι τελευταίοι δεν ήταν κάτοχοι ακίνητης περιουσίες, το ίδιο και οι ακτήμονες καλλιεργητές.

Η εξέταση των συμπεριφορών των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος μπορεί να εντάξει στην προοπτική της το σύνολο της κοινωνικής ιεραρχίας της κοινότητας, τη στιγμή που τα δίκτυα των ισχυρών οικογενειών διακρίνονταν για την ευρύτητά τους, κάτι που ήταν αναγκαίο για την ίδια την επιβίωσή τους στο σύστημα κυριαρχίας της κοινότητας. Δεν μας ενδιαφέρουν, όμως, μόνο τα ηγετικά στρώματα, όταν η Επανάσταση σε μια πρώτη τουλάχιστον φάση εμπλέκει στα προτάγματά της ευρύτερες κοινωνικές δυνάμεις, οι οποίες θα διαδραματίσουν ενεργό ρόλο, τόσο στο στρατιωτικό πεδίο, όσο και στο πεδίο της πολιτικής διαχείρισης και της οικονομίας. Αυτοί ήταν οι καλλιεργητές και οι κτηνοτρόφοι που τροφοδοτούσαν την «χώρα» με τα αναγκαία αγαθά και που θα υποστούν τη μεγαλύτερη εκμετάλλευση από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα. Θα μελετήσουμε την κινητοποίηση των αγροτικών πληθυσμών, το πέρασμα των οποίων στον ένοπλο αγώνα ενέχει την υπέρβαση ποικίλλων κινδύνων και την ανάληψη ενεργειών που σε περίπτωση αποτυχίας τους θα είχαν τρομακτικό κόστος για τις οικογένειές τους. Οι αγροτικοί πληθυσμοί απασχολούνταν ως κολλήγοι στις μεγάλες αγροτικές ιδιοκτησίες, τα τσιφλίκια, τα οποία μετά την Επανάσταση θα περάσουν στην ιδιοκτησία χριστιανών και ξένων επενδυτών.

Πέρα από τη με θρησκευτικούς όρους απονομιμοποίηση της οθωμανικής αρχής, εκείνο που κινητοποιεί τις ευρύτερες αγροτικές μάζες είναι και η προσδοκία του προσωπικού κέρδους από την ανακατανομή της τοπικής εξουσίας. Όπως, επισημαίνει ο Σπύρος Ασδραχάς «το οικονομικό καθεστώς μόνο για λόγους μεθοδολογικούς μπορεί να απομονωθεί από την κοινωνική και πολιτική του συνάφεια και στην πραγματικότητα ήταν αυτή η τελευταία που το προσδιόριζε και όχι αφηρημένα ο γενικός μηχανισμός ιδιοποίησης του πλεονάσματος στον οποίο υπόκειντα».[63] Θα είχε, λοιπόν, ενδιαφέρον να προσδιορίσουμε εκείνους που αποκτούν πολιτικό λόγο, εκπροσωπώντας ακριβώς εκείνους τους πληθυσμούς που βλέπουν στην Επανάσταση μια άλλη προοπτική, αυτής της κοινωνικής ανατροπής. Για παράδειγμα, αναφέρουμε τους οπλαρχηγούς στο κίνημα του 1822 ή ακόμη και τους νοικοκυραίους στο ζήτημα της υπερφορολόγησης. Οπωσδήποτε στο τέλος της Επανάστασης τα κατώτερα στρώματα φαίνεται να έχουν διαμορφώσει μία νέα αντίληψη για την ιδιοκτησία, τα φυσικά και απαράγραπτα δικαιώματά τους, ωστόσο η ταξική θέση τους δε δείχνει να μεταβάλλεται.

Παρά το γεγονός ότι δεν είχαμε προεπαναστατικά έντονες συγκρούσεις των αγροτικών πληθυσμών με τις τοπικές αυθεντίες, χριστιανικές και οθωμανικές, ωστόσο η συσσωρευμένη αγροτική δυσαρέσκεια φαίνεται πως οδηγούσε τις μάζες αυτές στο να προσδίδουν στην Επανάσταση μια προοπτική άρσης των όρων που ευθύνονταν για την προεπαναστατική δυσμενή κοινωνική θέση τους. Τα στρώματα αυτά συμμετέχουν στον Αγώνα αποβλέποντας συνάμα και στην ανατροπή των

[62] Για τον κόσμο της υπαίθρου στην οθωμανική αυτοκρατορία, βλέπε Παναγιωτόπουλος, 2003. ό.π., σ. 31-38.

[63] Σπύρος Ι. Ασδραχάς, *Ελληνική Οικονομική Ιστορία, ΙΕ΄- ΙΘ΄αιώνας*, τόμος Α΄, 2003, σ. 31.

κοινωνικών συσχετισμών δυνάμεων, που μόνο με την πολιτική συμμετοχή στη νομή της παραδοσιακής εξουσίας θα ήταν εφικτή.[64] Στο πλαίσιο αυτό θα πρέπει να διερευνηθεί πώς διαρθρώνονται οι σχέσεις και με τα άλλα κοινωνικά στρώματα της πόλης και της υπαίθρου, τι μορφή παίρνουν αυτές και πώς εκφράζονταν οι κοινωνικές συγκρούσεις με δεδομένη τη διογκούμενη αγροτική δυσαρέσκεια και τις συγκρούσεις μεταξύ νοικοκυραίων και προεστών.

Αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία για την οπτική της παρούσας διδακτορικής διατριβής είναι ότι η επαναστατική διαδικασία αποδιαρθρώνει ορισμένες λειτουργίες των τοπικών κοινωνιών που εμπλέκονταν σ' αυτήν, όμως, δεν τις αναστέλλει, καθώς οι κοινωνικές σχέσεις των ανθρώπων αναπροσαρμόζονται στις νέες συνθήκες του πολέμου. Ακόμη και στην περίπτωση που ευρύτερες μάζες αδρανοποιούνται και δε συμμετέχουν ένοπλα στον αγώνα, δε σημαίνει ότι παύουν αυτές να υφίστανται τις συνέπειες των αλλαγών, καθώς οι νέες συνθήκες δε μπορεί παρά να διαπερνούν την καθημερινότητά τους. Οι αγροτικοί πληθυσμοί εφαρμόζουν στρατηγικές επιβίωσης όχι μόνο απέναντι στον εχθρό, οι δυνάμεις του οποίου ενσκήπτουν στις περιοχές τους, αλλά και απέναντι στην οικονομική δυσπραγία, την πείνα, την απειλή του θανάτου και γενικότερα απέναντι στα προβλήματα εκείνα που ο πόλεμος φέρνει. Οι πληθυσμοί τους μένουν στα χωριά και στις καλύβες των χωραφιών που καλλιεργούσαν. Αυτές χαρακτηρίζονταν ως «γεωργικαί καλύβαι» και «ήσαν έργα των χειρών των γεωργών».[65]

Μετά το 1830 και παρά τις προσπάθειές τους για τη μετατροπή τους σε ιδιοκτήτες της γης που καλλιεργούσαν, το μεγαλύτερο μέρος των χωρικών θα επανέλθει στην προεπαναστατική κατάσταση της εξαρτημένης καλλιέργειας, η οποία σε μεγάλο βαθμό διατηρήθηκε και μέσα στην Επανάσταση με τη μορφή της ενοικίασης των προσόδων.

ΙΙ.γ. Τα πεδία σύγκρουσης και οι τομές μέσα στην Επανάσταση

Τα πεδία στα οποία ανταγωνίζονται οι κοινωνικές δυνάμεις πρέπει να οριστούν, καθώς αυτά επηρεάζονται και από έναν εξωκοινοτικό πόλο εξουσίας, αυτόν της «Προσωρινής Διοίκησις της Ελλάδος». Η τελευταία επεμβαίνει με την ισχύ που της δίνει ο Νόμος και τα Συντάγματα στην οργάνωση των επαρχιών και πολλαπλασιάζει τις δυναμικές που αναπτύσσονται μέσα στο πλαίσιο της κοινοτικής οργάνωσης. Κύριο μέλημά της θα είναι η ενοποίηση του χώρου γύρω από αυτή στην πορεία δημιουργίας του εθνικού χώρου. Στο νεοτερικό πλαίσιο διοίκησης οι οικονομικές και πολιτικές δομές μιας επαρχίας αλλάζουν προσανατολισμό και μέσα από σύνθετες διαδικασίες μαθαίνουν να λειτουργούν στον υπό ενοποίηση εθνικό πια χώρο. Οι επιπτώσεις των μετασχηματισμών αυτών πέρα από ιδεολογικές είναι και οικονομικοκοινωνικές.[66]

---

[64] Βλέπε σχετικά, Νίκος Θεοτοκάς, «Παράδοση και Νεωτερικότητα. Σχόλια για το '21, *Τα Ιστορικά,* τχ. 17 (Δεκέμβριος 1992), σ. 345-370.

[65] *Α.Ε.Π.*, τόμος 21, 2008, σ. 43-44, *«Ελληνική Πολιτεία. Ο Κυβερνήτης της Ελλάδος προς την Γερουσίαν […] Εν Ναυπλίω, τη 2 Ιουλίου 1830. Ο Κυβερνήτης Ι. Α. Καποδίστριας»*. Ο Κυβερνήτης Καποδίστριας θα ζητήσει να μην εκποιηθούν αυτές οι οικίες ως εθνικές και να αναγνωριστούν ως ιδιοκτησία των γεωργών. Βλέπε και *Α.Ε.Π.,* τ. 21, 2008, ό.π., σ. 51. Ο Κυβερνήτης προτείνει να δοθεί ως ιδιοκτησία στον γεωργό όχι μόνο η καλύβα αλλά και η εθνική γη στην οποία υπάρχει αυτή.

[66] Για την ώσμωση των παραδοσιακών και των νεοτερικών στοιχείων με αφορμή την πορεία του Μακρυγιάννη στην Επανάσταση βλέπε, Παναγιώτης Στάθης, «Ανανεώνοντας τη ματιά μας για το εικοσιένα. Με αφορμή τον Μακρυγιάννη του Νίκου Θεοτοκά», *Μνήμων*, τόμος 33, 2014, σ. 233-256.

Εάν μπορέσουμε να εντοπίσουμε πού ακριβώς συμβαίνουν οι τομές και πού υπάρχουν συνέχειες σε σχέση με το προεπαναστατικό πλαίσιο κοινωνικής οργάνωσης θα είναι κέρδος για την έρευνά μας. Στη μέχρι τώρα υπάρχουσα βιβλιογραφία εξετάζονται κυρίως τα γεγονότα του πολέμου και οι πληθυσμιακές μεταβολές. Δεν υπάρχει ενδελεχής έρευνα για τις οικονομικοκοινωνικές διεργασίες που υφέρπουν των πολιτικών αποφάσεων και των στρατιωτικών γεγονότων. Η Αθήνα ως το επίκεντρο της έρευνας, αλλά και τα περίχωρά της, μέσα στα όρια της επαρχίας Αθηνών, δεν απέχει από τις επαναστατικές τομές που δημιουργούν έναν νέο κόσμο που ναι μεν ενσωματώνει τον παλαιό, όμως τον προσαρμόζει στις ανάγκες του χρόνου της συγγραφής. Νέες έννοιες αναδύονται, ένα καινούριο λεξιλόγιο, καθώς και περισσότερες ευκαιρίες για κοινωνική ανέλιξη με ταυτόχρονη αμφισβήτηση των προνεοτερικών αξιών. Οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές συντελούνται. Η Επανάσταση γκρεμίζει και ξανακτίζει μια κοινωνία στην οποία δρουν τα ίδια πρόσωπα που υπήρχαν και προεπαναστατικά. Ανιχνεύονται, όμως, και συνέχειες αφού η οικονομία συνεχίζει να λειτουργεί μέσα σε συνθήκες πολέμου, ώστε η αλλαγή των κοινωνικών σχέσεων σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο να είναι αργή και να μην οδηγεί σε μια άμεση ρήξη. Κάτι τέτοιο θα είχε αρνητικές επιπτώσεις και στην ίδια την Επανάσταση.

Άραγε πίσω από τους ιδεολογικά αντίθετους κόσμους ανιχνεύονται αντιθέσεις και ανταγωνισμοί στον υλικό κόσμο; Αντίστροφα αυτό που προκύπτει ως ανταγωνισμός έχει τα ερείσματά του στην υλική επικράτηση και ποιες μορφές παίρνει αυτή; Η Επανάσταση θα μπορούσε να οδηγεί σε ανακατανομή του πλούτου και αυτές οι δυναμικές να αποτυπώνονται και στις ιδιοκτησίες της γης, στην αγορά των προσόδων και των άλλων «εθνικών δοσιμάτων». Χρησιμοποιώντας ως κύρια πηγή της έρευνας μας τα νοταριακά αρχεία της Αθήνας την περίοδο της Επανάστασης, που αποτελούν τη μοναδική αρχειακή ενότητα αφού το αρχείο της δημογεροντίας ή άλλα κοινοτικά αρχεία δεν έχουν διασωθεί παρά αποσπασματικά, θα προσπαθήσουμε στη μελέτη μας να δείξουμε τις αγοραστικές κινήσεις, τις χρηματικές συναλλαγές και τις μεταβιβάσεις περιουσιών μέσω των αγοραπωλησιών και των κληρονομικών μεταβιβάσεων. Η ανασύσταση των περιουσιών, οι γαιοκτησίες και οι καλλιέργειες, τα ακίνητα, παρουσιάζουν μια οικονομία που προσπαθούσε να ακολουθήσει τους κανόνες της ομαλότητας του προεπαναστατικού θεσμικού πλαισίου -εγγύηση για αυτό ήταν η ύπαρξη νοταρίων- όμως, δε θα ήταν δυνατόν να μένει ανεπηρέαστη από έναν πόλεμο που σηματοδοτούσε και έντονες κοινωνικές ανακατατάξεις και μια κινητικότητα που επηρέαζε την οικονομία και την πολιτική στον ίδιο βαθμό.

Στο σημαντικότερο μέρος της έρευνάς μας θα μας απασχολήσει η νέα κατάσταση που προκύπτει από τη συμμετοχή των υποκειμένων μας στην επαναστατική διαδικασία. Το βασικό ερώτημα που προκύπτει είναι πώς δικαιολογείται η συμμετοχή των ηγετικών ομάδων της Κοινότητας Αθηνών στην Επανάσταση, δηλαδή, το πώς νοηματοδοτούν την προοπτική συγκρότησης μιας ενιαίας και ανεξάρτητης πολιτικής οντότητας και εντέλει αν οι διαμορφούμενοι συσχετισμοί δυνάμεων ανταποκρίθηκαν στις αρχικές προσδοκίες και στρατηγικές τους. Η πολιτική έκφραση της κοινότητας Αθηνών θα στηριχτεί και μέσα στην Επανάσταση στην εναλλαγή προσώπων που ανήκαν στην ηγετική ομάδα των προεστών. Επιπλέον για όσο διάστημα οι ισχυρές προεστικές οικογένειες της Αθήνας διατηρούσαν τον απόλυτο έλεγχο των λειτουργιών της κοινότητας, οι μηχανισμοί

άντλησης του οικονομικού πλεονάσματος, διαχείρισης των οικονομικών λειτουργιών της κοινότητας και αναπαραγωγής του εξουσιαστικού τους κύρους παρέμεναν αμετάβλητοι σε σχέση με τη συμπεριφορά και τη στρατηγική του ηγετικού αυτού στρώματος στα πριν την Επανάσταση χρόνια. Όμως, η διατήρηση των προεστικών εξουσιών δεν προκύπτει ως κάτι το αυτονόητο ή ως συνέπεια του ιεραρχικού συστήματος της οθωμανικής νομιμότητας. Αγρότες, «νοικοκυραίοι» και πρώην αρματολοί/καπεταναίοι δραστηριοποιούνται μέσα στην Επανάσταση με άμεσο στόχο την αναβάθμιση της οικονομικοκοινωνικής τους θέσης.

Ο πόλεμος, τουλάχιστον, στα πρώτα έτη επιτρέπει την αναδιαμόρφωση των στρατηγικών επιβίωσης και κοινωνικής ανάδειξης και σε άλλες κοινωνικές δυνάμεις που επιθυμούν τη βελτίωση της κοινωνικής και της οικονομικής τους κατάστασης σε βάρος των ισχυρών προεστικών οικογενειών σ' ολόκληρη την Ανατολική Χέρσο Ελλάδα. Σε πολλά πεδία της κοινοτικής και προπάντων την εξωκοινοτικής οικονομικοπολιτικής οργάνωσης οι προεστοί των Αθηνών αποκτούν αντιπάλους. Οι προεστοί ανασυντάσσονται, αναδιαμορφώνουν τους στρατηγικούς στόχους τους και ανασυστήνουν τα προεπαναστατικά δίκτυα επιρροής τους με σκοπό την τελική επικράτηση στα πολιτικά πράγματα της κοινότητας. Εκ των πραγμάτων, πολλά θα κριθούν όχι μέσα στο πλαίσιο των κοινοτικών ορίων, αλλά και σε αλλά κέντρα αποφάσεων που υπερβαίνουν αυτό το στενό πλαίσιο.

Το ενδιαφέρον της παρούσας έρευνας επικεντρώνεται και στις πολιτικές διαμάχες των προεπαναστατικών χρόνων που απασχόλησαν την Κοινότητα Αθηνών. Η Αθήνα υπήρξε και πεδίο οικονομικού ανταγωνισμού μεταξύ των εγκατεστημένων σε αυτήν προξενείων, στο οποίο εμπλέκονταν και οι τοπικές άρχουσες ομάδες, όσοι απασχολούνταν με το εμπόριο και άλλες συναφείς δραστηριότητες. Το 1803 Πρόξενος της Γαλλίας εγκαθίσταται ο Λουί Φωβέλ (Louis Francois Sébastien Fauvel, 1753-1838). Υπήρξε στην πόλη ο Πρόξενος της Αγγλίας Λογοθέτης, που διαδέχτηκε τον Βερνάρδο Καπετανάκη, ο Πρόξενος της Σουηδίας ιππότης de Palin (2 Απριλίου 1811 – 14 Νοεμβρίου 1820) και ο Αυστριακός Πρόξενος Γεώργιος Χριστιανός Γκρόπιος (Gropius).[67] Η παρουσία των προξένων στην πόλη μαρτυρεί τις εμπορικές σχέσεις με τις αντίστοιχες χώρες, αλλά και ευρύτερα με όλους τους συναλλασσόμενους στο Λεβάντε.[68] Σημειώνουμε εδώ μόνο δύο σημεία που μας ενδιαφέρουν: η προστασία που παρείχαν τα Προξενεία της Αυστρίας και της Γαλλίας στους Οθωμανούς που είχαν παραδοθεί τον Ιούνιο του 1822 δεν κατάφερε να αποτρέψει τη σφαγή των αιχμαλώτων αυτών στις 27 και 28 Ιουνίου 1822. Το δεύτερο σημείο αφορά την επιστροφή του Γρόπιου στην Αθήνα μέσα στην Επανάσταση. Ο Γρόπιος θα προχωρήσει σε πέντε αγορές όλες μετά το 1829: αγοράζει χωράφια 8 στρεμμάτων στις 24 Σεπτεμβρίου 1829 για 480 γρόσια στο Ντολάπι (Μάντρα Χαϊμανδά),[69] δύο περιβόλια στις 25 και 26 Ιανουαρίου 1830 για συνολικά 10.000 γρόσια,[70] έναν οσπητότοπο στις 23 Ιανουαρίου 1831 για 2000 γρόσια[71] και τρία ζευγάρια στον Ασώματο στις 2 Σεπτεμβρίου 1832 για 1.300 γρόσια.[72] Το Φεβρουάριο του 1822 από την Αθήνα που βρισκόταν πληροφορεί τους

---

[67] Βλέπε σχετικά, Εμ. Πρωτοψάλτης, *Ο Γεώργιος Χριστιανός Gropius και η δράσις αυτού εν Ελλάδι*, Διδακτορική διατριβή, Αθήνα 1947. Ο Γρόπιος γεννήθηκε στις 20 Μαρτίου 1776 στο Räbke, Γερμανία και απεβίωσε στις 26 Νοεμβρίου 1850 στην Αθήνα.

[68] Για τα εμπορευόμενα «έθνη» στα λιμάνια της Ανατολής βλέπε, Σβορώνος, 1996, ό.π., σ. 170-239.

[69] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 80, Αίγινα, 24 Σεπτεμβρίου 1829.*

[70] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 154, Αίγινα, 25 Ιανουαρίου 1830 και Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 155, Αίγινα, 26 Ιανουαρίου 1830.*

[71] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 254, Αθήνα, 23 Ιανουαρίου 1831.*

[72] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 648, Αθήνα, 2 Σεπτεμβρίου 1832.*

Αρεοπαγίτες για την παρουσία πάνω από δέκα εμπορικών πλοίων «υπό την επιτροπίαν του» με σιτάρι στη Σίφνο, τα οποία θα τα οδηγούσε όπου του έλεγαν για να τους πουλήσει το φορτίο.[73] Τον Απρίλιο του 1826 συναντάμε τον Γρόπιο ως επιστάτη των δρόμων της Αθήνας και κατασκευαστή αυτών.[74] Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε το εύρος των δραστηριοτήτων του Αυστριακού Προξένου στην Αθήνα. Ο Γρόπιος παρέμεινε και πέθανε στην Αθήνα.

Η οργάνωση της Φιλικής Εταιρείας με την κατήχηση μελών από την Επαρχία Αθηνών υπήρξε σχεδόν ανύπαρκτη. Ενώ σε άλλα μέρη της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος, όπως τη Λιβαδειά, είχαν κατηχηθεί ακόμη και προεστοί στην Εταιρεία, αυτή φαίνεται να απουσιάζει από την Αθήνα. Από την ευρύτερη περιοχή της Επαρχίας Αθηνών με τα Δερβενοχώρια και τα νησιά του Αργοσαρωνικού εμφανίζονταν ως μέλη της Φιλικής Εταιρείας τα εξής:

	όνομα	**επίθετο/πατρόνυμο**	**καταγωγή/τόπος μύησης**
	έτος 1819		
1.	Παπά Λεφτέρης (Ελευθέριος)	Πανούσης	Μέγαρα
2.	Γεώργιος	Λιβερόπουλος	έμπορος στην Αίγινα
3.	Αθανάσιος	Μαρκέλος	Αίγινα[75]
4.	Παπά Πανούσης	Πρίσκου/Στάμος	Μέγαρα[76]
5.	Παπά Σακελλάριος		Μέγαρα[77]
6.	Γεώργιος	Διδασκαλόπουλος	Μέγαρα[78]
	έτος 1820		
7.	Σπυρίδων	Μαρκέλλος/Αντώνιος	Αίγινα[79]
8.	Γρηγόριος	Ηγούμενος Σαλαμίνας	Σαλαμίνα[80]
9.	Αντώνιος	Μπούρμπουλης/Κόλιας	έμπορος στη Σαλαμίνα[81]
10.	Παπά Αθανάσιος	Ηγούμενος της Μονής Σωτήρος στα Δερβενοχώρια Κορίνθου	Μέγαρα[82]
11.	Μιχαήλος	Κασσανδρίδης (Κατσανδρής)	Αθήνα[83]

[73] *Α.Ε.Π.,* τόμος 9ος, 1976,, ό.π., σ. 61.

[74] *Α.Ε.Π.,* τόμος 7ος, 1973, ό.π., σ. 480, «τη 5 Απριλίου 1826, Συνεδρίασις 362»: Ο Γρόπιος κατασκευάζοντας σε ευθεία ένα δρόμο αναγκάστηκε να πάρει «μέρος τόπου» από την οικία του Μακρυγιάννη. Ζητείται από το Βουλευτικό διαμέσου των επιστατών των εθνικών κτημάτων Αθηνών Νικόλαου Γερακάρη και Δ. Δενδρινού να δοθεί το εθνικό ερείπιο του Γκανά ως αποζημίωση στον Μακρυγιάννη, το οποίο βρίσκεται πλησίον της οικίας του.

[75] Βαλέριου Γ. Μέξα, Οι *Φιλικοί, κατάλογος των μελών της Φιλικής Εταιρείας εκ του αρχείου Σέκερη*, Αθήνα 1937, σ. 64-65. Ο Μαρκέλος μύηση στην Εταιρεία τους Πανούση και Λιβερόπουλο το Νοέμβριο 1819.

[76] Μέξας, 1937, ό.π., σ. 65.

[77] Μέξας, 1937, ό.π., σ. 65.

[78] Ιωάννης Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικόν περί της ελληνικής Επαναστάσεως*, Τ.1, Αθήνα 1859, σ. 392.

[79] Μέξας, 1937, ό.π., σ. 70.

[80] Μέξας, 1937, ό.π., σ. 70. Ο Γρηγόριος μύησε τον Σπυρίδωνα Μαρκέλλο, έμπορο, την 1η Μαρτίου 1820.

[81] Μέξας, 1937, ό.π., σ. 71.

[82] Μέξας, 1937, ό.π., σ. 71.

[83] Διδάσκαλος από την Αθήνα, ο οποίος μυήθηκε στην Κων/πολη από τον Ιωάννη Γεβίδη, στο Φιλήμων, 1859, ό.π., σ. 396.

12.	Νεόφυτος	Παπαδημητριάδης	Αθήνα[84]

Πηγή πίνακα: Μέξας, 1937, ό.π..

Εξαίρεση αποτελούν δύο ονόματα με τόπο καταγωγής την Αθήνα: ο Μιχαήλος Κατσανδρής, από προεστική οικογένεια, και ο ιερομόναχος Παπαδημητριάδης. Δεν ξέρουμε σε ποιο βαθμό τα επαναστατικά κηρύγματα είχαν παρεισφρύσει στην Κοινότητα Αθηνών. Η Φιλόμουσος Εταρεία[85] βρισκόταν στον αντίποδα αυτών, όμως, με την κήρυξη της Επανάστασης γρήγορα κάμφθηκαν οι αρχικοί δισταγμοί, αφού με κάποιο τρόπο οι προεστοί έπρεπε να ελέγξουν τη συμμετοχή των χωρικών στην Επανάσταση. Προφανώς, δεν αρκούσε μόνο «η πνευματική αφύπνησις και κίνησις, ήτις ήρξατο να επικρατή εν Αθήναις κατά τας δύο μετά τα 1800 δεκαετηρίδας» και τα «φιλελεύθερα φρονήματα»[86] για την κήρυξη της Επανάστασης στην Αττική.

Με την έναρξη της Επανάστασης στην Αττική την 1η Απριλίου 1821, ένας συνασπισμός προεστών και οπλαρχηγών-καπεταναίων παρουσιαζόταν επικεφαλής των πολεμικών επιχειρήσεων στην περιοχή γύρω από την πόλη της Αθήνας, έχοντας ήδη επιστρατεύσει σημαντικό αριθμό χωρικών από τη Χασιά, το Μενίδι, τη Σαλαμίνα, τα Λιόσια, το Καματερό και τα Αρβανιτοχώρια στις εισόδους του λεκανοπεδίου (Κακοσάλεσι, Μαλακάσα, Σπάτα, Μαρκόπουλο, Λιόπεσι). Στις 25 Απριλίου 1200 Αθηναίοι υπό τον Μελέτη Βασιλείου ξεκινώντας από το Μενίδι εισέρχονται στην πόλη της Αθήνας.[87] Η είσοδος τους έγινε από την πύλη της Μπουμπουνίστρας και ανάγκασε τους μουσουλμάνους να υποχωρήσουν στην Ακρόπολη. Οι κάτοικοι της πόλης συνέδραμαν τους Χασιώτες του Βασιλείου και του Μήτρου Σκευά, τους Μενιδιάτες του Χατζή Αναγνώστη Κιουρκατιώτη και τους Μεσογείτες του Ιωάννη Δάβαρη. Στους κατοίκους της πόλης συνυπάρχουν και Παναγή Κτενά (Χτενά), τους οποίους θα συναντήσουμε να συμμετέχουν και στο κίνημα του 1822, τους προεστούς Νικόλαο Ζαχαρίτζα (και καπεταναίος), Ιωάννη Βλάχο, Νερούτζο Βενιζέλο, Σπύρο Κυριακό, Αντώνιο Πούλο, Δημήτριο Ξάνθη και Σωτήριο Βουζίκη, καθώς και τους νοικοκυραίους Αποστόλη Κορθινό και Χατζή Νικόλαο Κόρδα.[88] Πλήγμα για τους προεστούς θα θεωρηθεί ο αποκεφαλισμός οχτώ από τους έντεκα προεστούς που είχαν συλληφθεί και βρίσκονταν στην Ακρόπολη. Θα διασωθούν μόνο τρεις: Προκόπης Βενιζέλος, Άγγελος Γέροντας και Παλαιολόγος Βενιζέλος.[89]

Η πρώτη πολιορκία της Ακρόπολης διήρκεσε από τις 25 Απριλίου έως τις 20 Ιουλίου 1821, όταν ο Ομέρ πασά Βρυώνης κατέφτασε στην Αττική διασκορπίζοντας

[84] Ιερομόναχος που κατηχήθηκε στην Κων/πολη από τον Π. Μηχανίδη το 1820, στο Φιλήμων, 1859, ό.π., σ. 407.

[85] Για τη Φιλόμουσο Εταιρεία βλ. Γ. Κωνσταντινίδου, *Ιστορία των Αθηνών: Από Χριστού γεννήσεως μέχρι του έτους 1821 /συγγραφείσα υπό Γεωργίου Κωνσταντινίδου μακεδόνος*, Αθήνησι: Εκ του Τυπογραφείου της Φιλοκαλίας, 1876, σ. 555-563.

[86] Κωνσταντινίδου, 1876, ό.π., σ. 569.

[87] Διονύσιος Σουρμελής, *Ιστορία των Αθηνών κατά τον υπέρ Ελευθερίας Αγώνα, αρχομένη από της Επαναστάσεως μέχρι της αποκαταστάσεως των πραγμάτων*, α΄ έκδοση 1834, εν Αιγίνη, σ. 3. Για τα πολεμικά γεγονότα βλ. Δ. Τζάκης, «Τα πολεμικά γεγονότα: Α. Οι εξελίξεις στα μέτωπα του πολέμου (1822-1824)», στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τόμος 3ος, Η ελληνική Επανάσταση, 1821-1832, ελληνικά γράμματα, Αθήνα 2003, σ. 73-102 και Γιάννης Γιαννόπουλος, «Τα πολεμικά γεγονότα: Β. Η κρίσιμη τριετία, 1825-1827», στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τόμος 3ος, Η ελληνική Επανάσταση, 1821-1832, ελληνικά γράμματα, Αθήνα 2003, σ. 103-118.

[88] Σουρμελής, 1834, ό.π., σ. 4.

[89] Σουρμελής, 1834, ό.π., σ. 7.

προσωρινά τις επαναστατικές δυνάμεις.[90] Τότε ήταν που η «αριστοκρατία» διέφυγε στα νησιά Σαλαμίνα και Αίγινα. 8 με 10 κομμένα κεφάλια μουσουλμάνων που έφτασαν στην Αίγινα μετά τη νικηφόρα μάχη που δόθηκε στο Χαλάντρι από το πεσόντα τότε Αναστάσιο Λέκκα (αδερφός του Δημήτριου Λέκκα) έπεισαν ότι η επανάκτηση της Αθήνα ήταν εφικτή.[91] Ο φόβος των προεστών για αποτυχία των πολιορκητικών προσπαθειών τους ανάγκασε να μετριάσουν την άκαμπτη στάση τους και να αποδεχθούν τη συμμετοχή οπλαρχηγών στη διοίκηση των στρατιωτικών πραγμάτων, όχι, όμως, και στη διαχείριση της πολιτικής εξουσίας. Οι προεστοί πίστευαν πως οποιαδήποτε υποχώρησή τους στην κρίσιμη και ρευστή αυτή περίοδο θα απέφερε σημαντικές ζημίες ως προς την τοπική επιρροή τους μετά την ήττα των οθωμανικών δυνάμεων. Τελικά και για να αποτραπεί η επικείμενη εμφύλια σύγκρουση μεταξύ οπλαρχηγών και προεστών ο ακόμη ισχυρός Δημήτριος Υψηλάντης με παρέμβασή του διόρισε ως «πληρεξούσιο αρχηγό» των στρατευμάτων της Αθήνας τον Υδραίο Λιβέριο Λιβερόπουλο, που αποβιβάστηκε στον Πειραιά στις 29 Ιουνίου 1821.[92]

Ο κοινός συνασπισμός προεστών και οπλαρχηγών κατά των Οθωμανών δε σήμαινε και την αναγνώριση από μέρους των οπλαρχηγών των προεστικών αξιώσεων να ελέγχουν αποκλειστικά αυτοί την επαναστατική εξουσία. Ιδιαίτερα μετά τις πρώτες επιχειρήσεις στην Αττική οι προεστοί έπρεπε να υπολογίζουν ένα σημαντικό αριθμό ενόπλων χωρικών και οπλαρχηγών της υπαίθρου που αξίωναν στον ίδιο βαθμό τη συμμετοχή τους στη διαχείριση της επαναστατικής εξουσίας: «[…] στίφη χωρικών ενόπλων βαδιζόντων με βήμα πολεμικόν προς το μέρος όπου η οικία του Ζαχαρίτζα […] διά να καταστρέψουν τον Χατζήν», αναφέρει πως είδε ο Γεώργιος Ψύλλας.[93] Στις 8 Νοεμβρίου 1821 «κοινή γνώμη των Αθηναίων, Καπηταναίων και όλου του στρατεύματος αποφασίζεται το ρεσσάλτον εις το κάστρον των Αθηνών».[94] Θα περνούσαν αρκετοί μήνες μέχρι την παράδοση της Ακρόπολης στις 10 Ιουνίου 1822 και την φυγή των φτωχών μουσουλμάνων προς τη Σμύρνη.[95]

Με την έναρξη, λοιπόν, της Επανάστασης οι προεστοί έχουν να αντιμετωπίσουν παλιούς τους εχθρούς, που, όμως, μέσα στη διαμορφούμενη συγκυρία της Επανάστασης, οι εχθροί αυτοί προκύπτουν πιο δυναμικοί και άρα πιο απειλητικοί. Στην πλούσια κοινότητα της Λιβαδειάς οι εκεί προεστοί ενώ είχαν εξασφαλίσει τη διατήρηση των προεπαναστατικών ισορροπιών στο πλαίσιο της κοινοτικής διοίκησης και αποτρέψει το ενδεχόμενο της «από τα κάτω» αμφισβήτησης των εξουσιών τους, η δυσμενής πορεία των επαναστατικών επιχειρήσεων δεν τους άφησε περιθώρια πέρα από την εκβιαστική αποδοχή της ηγεμονικής παρουσίας του Οδυσσέα Ανδρούτσου αρχικά στην κοινότητά τους και κατόπιν σ' ολόκληρη την Ανατολική Χέρσο Ελλάδα. Οι προεστοί της Λιβαδειάς υπήρξαν σταθερά οι κυριότεροι υποκινητές ενεργειών που είχαν σαν στόχο την οριοθέτηση των εξουσιών

---

[90] H. Sukru Ilicak, *"Those infidel Greeks". The Greek War of Independence through Ottoman Archival documents*, volume 1, Brill, 2021., σ. 153.

[91] Γεώργιος Ψύλλας, *Απομνημονεύματα του βίου μου*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα, 1974, σ. 72.

[92] Για τον Λιβέριο Λιβερόπουλο βλέπε, Κ. Σ. Κώνστας, «Ο Λιβέριος Λιβερόπουλος αρχηγός της επαναστατημένης Αθήνας», *Τα Αθηναϊκά*, τεύχος 36, Πάσχα 1967, σ. 9-16.

[93] Ψύλλας, 1974, ό.π., σ. 56. Ο Μελέτης Βασιλείου είχε κατηγορήσει τον Ζαχαρίτσα πως χωρίς προηγούμενη συνεννόηση με τους ντόπιους αρχηγούς είχε έρθει σε επαφή με τον Υψηλάντη για την αποστολή αρχηγού στην Αττική, ό.π., σ. 57.

[94] *Α.Ε.Π.,* τόμος πρώτος, 1971 (α΄έκδοση 1857), [Α΄ Βουλευτική Περίοδος (1822-1823): Πρακτικά του Βουλευτικού και Προβουλεύματα. Έγγραφα των Τοπικών Συνελεύσεων. Δημόσια έγγραφα των ετών 1821-1823], σ. 539-540.

[95] Ilicak, volume 1, 2021., ό.π., σ. 460.

του πρώην αρματολού Ανδρούτσου και τη σταδιακή απομάκρυνσή του από το πολιτικό προσκήνιο της Ανατολικής Ρούμελης. Από την άλλη ο οπλαρχηγός έθετε ως κέντρο των δυνάμεών του την Επαρχία Λιβαδείας και το βουνό του Παρνασσού. Οι Αθηναίοι προεστοί όμως θα έχουν τον τελευταίο λόγο στον στρατιωτικοπολιτικό παροπλισμό του οπλαρχηγού, η φυσική εξόντωση του οποίου μπορεί να θεωρηθεί ως μια ύστατη προσπάθεια αντίστασης των κοινοτικών αυθεντιών απέναντι στην ολοένα και συρρικνούμενη οικονομικοπολιτική τους δύναμη.[96] Η τελευταία έχει υποστεί ήδη μια συρρίκνωση από την άνοδο των νοικοκυραίων.

Η προοπτική της ανατροπής των πολιτικών εξουσιών των προεστών υπήρξε σύμφωνη με τον ορίζοντα προσδοκιών των πρώην αρματολών και γενικότερα των οπλαρχηγών της Ανατολικής Ρούμελης. Αυτό που μας ενδιαφέρει είναι το πώς η κοινοτική εξουσία αντιμετωπίζει μέσα στην ιστορική συγκυρία κάθε μορφή αμφισβήτησης των προεστικών εξουσιών. Δεν πρέπει να θεωρείται δεδομένη ούτε η επικράτηση μιας πολιτικής σύγκρουσης και σθεναρής αντίστασης των προεστών, ούτε και η έλλειψη προσπαθειών για την προώθηση πιο μετριοπαθών πολιτικών απέναντι στο ένοπλο στοιχείο. Σε πολλές περιπτώσεις η προάσπιση των συμφερόντων των τοπικών αυθεντιών γινόταν μέσα από τη στήριξη πολιτικών επιλογών, που με μια πρώτη ανάγνωση εμφανίζονταν απειλητικότερες για την αυτονομία της κοινότητας από την απειλή την οποία υποτίθεται πως αντιμετώπιζαν. Αναφέρουμε, για παράδειγμα, την πολιτική επιλογή των προεστών στην προοπτική συγκρότησης μιας τοπικής διοίκησης στην Ανατολική Χέρσο Ελλάδα, γεγονός που συνιστά την εισαγωγή μιας νεοτερικότητας μέσα στο πλαίσιο της παραδοσιακής κοινωνίας.

Η δημιουργία στις 15 Νοεμβρίου 1821 του Αρείου Πάγου επέβαλε στα υποκείμενά μας τον επαναπροσδιορισμό των στρατηγικών τους, αφού έπρεπε να εκχωρήσουν μέρος των εξουσιών τους σ' έναν κεντρικό και συγκεντρωτικό φορέα διοίκησης, παρά το γεγονός ότι ο φορέας αυτός δεν αναιρούσε την τοπικότητα και τον υφιστάμενο τρόπο διοίκησης των κοινοτήτων («τοπικόν σύστημα»). Στο σημείο αυτό της υπεράσπισης των τοπικών κοινοτικών εξουσιών, που θα απειληθούν από τη δημιουργία κεντρικής επαναστατικής διοίκησης το 1822, διαπιστώνεται η σύγκλιση των συμφερόντων και των δύο πόλων των εξουσιαστικών μηχανισμών της κοινότητας, των προεστών και των οπλαρχηγών. Όταν φαινόταν για τους προεστούς να απομακρύνεται το ενδεχόμενο της βίαιης ανατροπής τους, η προοπτική της διαμόρφωσης συμμαχιών με το ένοπλο στοιχείο ανταποκρινόταν στην κοινή προσπάθειά τους να προβάλλουν αντιστάσεις στην μεθόδευση του διοικητικού και οικονομικού ελέγχου των κοινοτήτων από την κεντρική διοίκηση. Το νεοτερικό πρόταγμα της δημιουργίας μιας νέας κρατικής οντότητας, με συγκεντρωτικές και διακριτές εξουσίες και εθνικό στρατό, εμφανιζόταν για τους προεστούς πιο απειλητικό από τις πολιτικές επιδιώξεις των οπλαρχηγών, οι οποίοι δεν εμφανίζονταν ικανοί να εκτοπίσουν τους προεστούς, ούτε και στο πολιτικό σχέδιο τους περιέλαβαν τελικά μια τέτοια προοπτική. Οι διαδικασίες μέσα από τις οποίες οι προεστοί προάσπιζαν την τοπικότητα, οι πολιτικές συμμαχίες που συνήψαν σε μια προσπάθεια υπεράσπισης των τοπικών τους εξουσιών, καθώς και οι δυνατότητες συναίνεσης και διαπραγμάτευσης που κάθε φορά προέκυπταν, θα τεθούν στο επίκεντρο της έρευνάς

[96] Το ζήτημα του πολιτικού ρόλου ενός πρώην αρματολού στην Ανατολική Χέρσο Ελλάδα πραγματεύεται η διπλωματική μεταπτυχιακή μου εργασία με τίτλο *«Η Επανάσταση στην Ανατολική Χέρσο Ελλάδα: ο πολιτικός ρόλος του Οδυσσέα Ανδρούτσου (1821-1825*), Ρέθυμνο, 2003, (σελίδες 147), που ενεκρίθη από το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης. Κατατέθηκε στις «Κλειστές Συλλογές» της βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Κρήτης: https://elocus.lib.uoc.gr/dlib/8/b/2/metadata-dlib-2003antonakis.tkl

μας ως προς την πολιτική συμπεριφορά των προεστικών οικογενειών της κοινότητας Αθηνών και γενικότερα της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδας.

Όσο προχωράμε μέσα στην Επανάσταση οι προεστοί συνειδητοποιούν ότι η αναπαραγωγή του κοινωνικού κύρους τους δεν ήταν μόνο υπόθεση των συσχετισμών δυνάμεων εντός των ορίων της κοινότητας, αλλά και των συσχετισμών δυνάμεων στο επίπεδο της κεντρικής εξουσίας. Η τελευταία επηρέαζε τα κοινοτικά πράγματα και σταδιακά απέκλεισε το ενδεχόμενο της επανόδου σε μια μορφή οργάνωσης των κοινοτήτων όμοιας με εκείνης των χρόνων πριν την Επανάσταση. Παρόλα αυτά η κοινοτική οργάνωση και επιβιώνει μέσα στην Επανάσταση και οι προεστοί φαίνεται να διαδραματίζουν ρόλο και μετά την Επανάσταση, στο νεόδμητο Βασίλειο της Ελλάδας. Ξεπερνώντας το στερεότυπο που θέλει τους προεστούς να αποτελούν ένα ενιαίο και αντιδραστικό κοινωνικό σώμα, άλλα και τις μανιχαϊστικού τύπου αντιλήψεις στηριγμένες σε δάνειους όρους ως προς το τι θεωρείται παραδοσιακό και τι νεοτερικό, θα επιχειρήσουμε να αντιμετωπίσουμε τις ηγετικές ομάδες της κοινότητας Αθηνών όχι ως ένα αποκλειστικά αντιδραστικό σώμα, που δεν μπορούσε να αντιληφθεί τις αλλαγές που συντελούνταν μέσα στην Επανάσταση, αλλά ως ένα σώμα με διαπερατά όρια ανάμεσα στο παραδοσιακό και στο νεοτερικό. Η συμπεριφορά τους δεν ήταν αναλλοίωτη και η προσφυγή τους στις διαμεσολαβήσεις υπήρξε συχνή. Προσεγγίζουν οπλαρχηγούς και νοικοκυραίους, αποδέχονται το θεσμικό πλαίσιο της Διοίκησης, προσαρμόζονται στην αντίληψη μια οικονομίας οργανωμένης από εξωκοινοτικά κέντρα, αποδέχονται την παρουσία τακτικού στρατού στην Αττική και εν τέλει εξελίσσονται σε υπερασπιστές ενός θεσμικού εκσυγχρονισμού, αποδεχόμενοι το γεγονός ότι η επάνοδος στο προηγούμενο καθεστώς οργάνωσης και διοίκησης των κοινοτήτων δεν αποτελεί εφικτό στόχο. Η πολιτική παρουσία της διοίκησης στην Αττική αναγκάζει τους προεστούς στην αναθεώρηση της στρατηγικής τους ως προς την υπεράσπιση των συμφερόντων τους. Εμφανίζονται διατεθειμένοι να προβούν σε υποχωρήσεις, αλλά προς την κατεύθυνση ότι η Διοίκηση θα σεβαστεί έστω και τμήμα των προεπαναστατικών τους προνομίων. Προκύπτουν πάλι ζητήματα που αφορούν την ενοικίαση των προσόδων, τον έλεγχο των τελωνείων, τα όρια εξουσιών της τοπικής δημογεροντίας, του ελέγχου των ενόπλων και της διαχείρισης του κοινοτικού ταμείου. Όλα αυτά εντάσσονται στο νέο θεσμικό πλαίσιο της Επανάστασης και στους συσχετισμούς δυνάμεων που κάθε φορά διαμορφώνονται μέσα στην ιστορική συγκυρία.

Θεωρούμε πως η συνέλευση των Σαλώνων στις 25 Απριλίου 1824 σηματοδοτεί την αποδοχή από μέρους των προεστών της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος του θεσμικού πλαισίου της Διοίκησης, όπως αυτό ορίστηκε από τις αποφάσεις της Β' Εθνοσυνέλευσης στο Άστρος (Μάρτιος-Απρίλιος 1823). Τότε παρά τις υπαρκτές και σημαντικές διαφωνίες, αποτυπώθηκε στα ψηφίσματα της Εθνοσυνέλευσης η κοινή πεποίθηση των εκσυγχρονιστών και των προεστών για την αναγκαιότητα της ύπαρξης ενός πλαισίου κεντρικής διοίκησης του έθνους. Από το σημείο αυτό και μετά οι προεστοί Αθήνας δεν μπορούσαν να καλυφθούν πίσω από τις αποφάσεις της Συνέλευσης των Αθηνών (1^{η} Σεπτεμβρίου 1822), η οποία μπορεί να κατήργησε τον τοπικό οργανισμό του Αρείου Πάγου (18 Σεπτεμβρίου 1822), δεν επιβεβαίωσε, όμως, με τις αποφάσεις της την πολιτική κυριαρχία της Προσωρινής Διοίκησης στην Ανατολική Χέρσο Ελλάδα. Ωστόσο, ο εξαναγκασμός των προεστών δε σήμαινε και την εγκατάλειψη της επιδίωξης του προεστικού σώματος να διατηρήσει τα συμφέροντά του μέσα στα όρια της Κοινότητας Αθηνών. Θυμίζουμε εδώ πως πάλι στα Σάλωνα έγινε και η ιδρυτική συνέλευση του Αρείου Πάγου στις 13 Νοεμβρίου 1821.

Στην τελική διαμόρφωση των στρατηγικών τους τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα έπρεπε να συνυπολογίζουν και την απειλή που προερχόταν από την ανάδυση στο προσκήνιο των κατώτερων κοινωνικών τάξεων, τα οποία έδειχναν να αντιλαμβάνονται τη ρευστότητα των καταστάσεων και προσπαθούσαν από τη μεριά τους να προβάλλουν αντιστάσεις απέναντι στην ασυδοσία και τις καταχρήσεις των προεστών.[97] Η συμμετοχή ενόπλων χωρικών στην εκλογή της δημογεροντίας το 1826, οι συχνές αναταραχές τόσο στην πόλη των Αθηνών, όσο και στην ύπαιθρο της, καθώς και η δημιουργία σωμάτων πολιτοφυλακής, φαίνεται να επιβεβαιώνουν την υπόθεσή μας σχετικά με τις πιέσεις που δέχονταν οι τοπικές αυθεντίες «από τα κάτω» να εγκαταλείψουν την αδιάλλακτη στάση τους, να αποδεχτούν τον έλεγχο της κεντρικής εξουσίας και να επανακάμψουν σε πιο μετριοπαθείς πολιτικές επιλογές. Σημειώνουμε πως από τα τέλη του 1826 και μετά η πόλη των Αθηνών τελεί «υπό ειδικές συνθήκες».

Ο πόλεμος περνά πάνω από την πόλη των Αθηνών. Εκτοπίζει τους κατοίκους της και αναγκάζει τους προεστούς της να αναζητήσουν καταφύγιο στα νησιά που βρίσκονταν κοντά της. Το 1822 καταμετρούνται 1235 σπίτια στην Αθήνα[98], ενώ το 1830 γινόταν λόγος για μόνο 300 όρθια σπίτια. Όμως η Αθήνα δεν θα απολέσει τις ισχυρές της οικογένειες, όπως συνέβη για την πόλη του Μεσολογγίου τον Απρίλιο του 1826, και θα επανακάμψουν μετά το 1830, οπότε και εδραιώθηκε η ελληνική κυριαρχία σε όλη την Ανατολική Χέρσο Ελλάδα. Στην Αττική οι συνθήκες δεν μπορούσαν να θεωρηθούν ομαλές, αφού η παρουσία ισχυρής οθωμανικής φρουράς στην Ακρόπολη έκανε επισφαλή την οριστική επάνοδο των ισχυρών οικογενειών της πόλης. Εκείνο που έχει σημασία είναι πως οι ισχυρές οικογένειες των Αθηνών δεν έχουν την δυνατότητα να αμβλύνουν την επισφαλή θέση στην οποία βρέθηκαν επενδύοντας στην απόκτηση ακίνητων ιδιοκτησιών τη στιγμή της προσφοράς. Στο σημείο αυτό οι προεστοί Αθηνών δεν πρέπει να βρήκαν σύμμαχο μία θετική συνδρομή από τον Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια, παρά τις αρχικές διαβεβαιώσεις.[99] Ο Κυβερνήτης προστάτευσε βέβαια την ιδιοκτησία και επέτρεψε τελικά τις ιδιωτικές πωλήσεις, όμως, έδειξε και ιδιαίτερη μέριμνα για όσους δεν είχαν γη, αλλά και στο ζήτημα της ελάφρρυνσης της φορολογίας των αγροτικών πληθυσμών. Εκείνο που δεν κατάφερε να αποτρέψει ήταν τον σχηματισμό τσιφλικιών, με ό,τι αυτό συνεπαγόταν για τους αγροτικούς πληθυσμούς εντός των τσιφλικιών.

Η επανεξέταση των συμπεριφορών των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος μπορεί να εντάξει στην προοπτική της το σύνολο της κοινωνικής ιεραρχίας της κοινότητας, τη στιγμή που τα δίκτυα των ισχυρών οικογενειών διακρίνονταν για την ευρύτητά τους, κάτι που ήταν αναγκαίο για την ίδια την επιβίωσή τους στο σύστημα κυριαρχίας της κοινότητας. Δεν μας ενδιαφέρουν,

---

[97] Ο Ψύλλας κάνει λόγο για «μέλη της αριστοκρατίας» από τη μια, δεύτερη και τρίτη τάξη από την άλλη, Ψύλλας, 1974, ό.π., σ. 72.

[98] *Αρχείον Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας* (αρ.1736), «καταγραφή διά τά όσα οσπήτια έχει ο κάθε μαχαλάς, 1822 Οκτωβρίου 8», στο Δημήτρη Ν. Καρύδη, *Πολεοδομικά των Αθηνών της Τουρκοκρατίας*, διδ. διατριβή, 1981, πιν.xvi (παράρτημα).

[99] Χρήστος Λούκος, *Η αντιπολίτευση κατά του κυβερνήτη Ιω. Καποδίστρια 1828-1831*, 1988, σ. 49. Για την αντιμετώπιση της καποδιστριακής περιόδου ως τη τελευταία φάση της Επανάστασης βλ., του ιδίου, «Η αντιπολίτευση κατά του Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια: Επανεξέταση κάποιων προσεγγίσεων», *Ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας: Κριτικές προσεγγίσεις και επιβεβαιώσεις*, επιμ. Γιώργος Γεωργής, Αθήνα 2015, σ. 61. Βλέπε επίσης του ιδίου, *Ιωάννης Καποδίστριας*, στη σειρά Οι ιδρυτές της νεότερης Ελλάδας, εφ. Τα Νέα, Δεκέμβριος 2009, σ. 52-73.

όμως, μόνο τα ηγετικά στρώματα, όταν η Επανάσταση σε μια πρώτη τουλάχιστον φάση εμπλέκει στα προτάγματά της ευρύτερες κοινωνικές δυνάμεις, οι οποίες θα διαδραματίσουν ενεργό ρόλο, τόσο στο στρατιωτικό πεδίο, όσο και στο πεδίο της πολιτικής διαχείρισης. Θα προσπαθήσουμε να δώσουμε μια ερμηνεία στην κινητοποίηση των αγροτικών πληθυσμών, το πέρασμα των οποίων στον ένοπλο αγώνα ενέχει την υπέρβαση ποικίλλων κινδύνων και την ανάληψη ενεργειών που σε περίπτωση αποτυχίας τους θα είχαν τρομακτικό κόστος. Πέρα από τη με θρησκευτικούς όρους απονομιμοποίηση της οθωμανικής Αρχής, εκείνο που κινητοποιεί τις ευρύτερες αγροτικές μάζες είναι και η προσδοκία του προσωπικού κέρδους από την ανακατανομή της τοπικής εξουσίας. Παρά το γεγονός ότι δεν είχαμε προεπαναστατικά έντονες συγκρούσεις των αγροτικών πληθυσμών με τις τοπικές αυθεντίες, συμπεριλαμβανομένων και των Οθωμανών προεστών, ωστόσο η συσσωρευμένη αγροτική δυσαρέσκεια φαίνεται πως οδηγούσε τις μάζες αυτές στο να προσδίδουν στην Επανάσταση μια προοπτική άρσης των όρων που ευθύνονταν για την προεπαναστατική δυσμενή κοινωνική θέση τους.

Στο επίκεντρο της έρευνάς μας θα θέσουμε και την εξέταση της εικόνας που παρουσιάζει η πόλη της Αθήνας και ο αγροτικός χώρος που την περιβάλλει μέσα στην Επανάσταση, επικεντρώνοντας τα ερωτήματα ακριβώς σ' εκείνες τις στρατηγικές που αναπτύσσουν τα κατώτερα στρώματα για να συνεχίσουν να επιβιώνουν στις συνθήκες του πολέμου. Θα διερευνηθούν οι νέες νοηματοδοτήσεις των πραγμάτων, η θρησκευτικότητα των πληθυσμών, οι κοινωνικές σχέσεις που διαμορφώνονται μπροστά στον κοινό κίνδυνο, οι μετακινήσεις τους μπροστά στο φόβο της προέλασης του εχθρού, οι αλλαγές στις δημόσιες και ιδιωτικές πράξεις, καθώς και οι προσδοκίες των στρωμάτων αυτών, οι ελπίδες και οι φόβοι τους. Δε θα μπορούμε να κατανοήσουμε τους ανθρώπους εάν δεν βλέπαμε συνάμα και τις οικονομικές λειτουργίες της πόλης της Αθήνας, την πληθυσμιακή της σύσταση, την κοινωνική διαστρωμάτωση, το δημόσιο χώρο της, τον ιδιωτικό, την αγορά και το παζάρι της. Οι άνθρωποι εξακολουθούν μέσα στον πόλεμο να καλλιεργούν και να εμπορεύονται με τις εκμεταλλευτικές σχέσεις όχι μόνο να μην υποχωρούν, αλλά να οξύνονται λόγω του πολέμου. Παράλληλα, όμως, διαμορφώνεται μια νέα συλλογικότητα πρωτίστως στις ανώτερες κοινωνικά τάξεις που υπογράφουν όπως θα δούμε τα πολιτικά κείμενα και συμμετέχουν στα συμβούλια και τις συνελεύσεις της Κοινότητας Αθηνών.

Το ερώτημα που πάντα θα υφέρπει στην έρευνά μας είναι αν τελικά και σε πιο βαθμό βελτιώθηκε η θέση των πληθυσμών αυτών σε σύγκριση με τη θέση που κατείχαν στο πλαίσιο της κοινοτικής οργάνωσης και λειτουργίας τις δεκαετίες πριν την Επανάσταση. Αν οι συνθήκες διαβίωσης στο τέλος του πολέμου φαντάζουν τελικά καλύτερες από την κοινωνική πραγματικότητα την περίοδο, για παράδειγμα, της εξουσίας του Βοεβόδα Αθηνών Χατζή Αλή ή αν έστω έχουν τεθεί καλύτεροι όροι για μια βελτίωση της θέσης των κατώτερων στρωμάτων στη μετεπαναστατική κοινωνία.

Το πλαίσιο των γενικών ερωτημάτων που διαγράψαμε παραπάνω θα πρέπει κάθε φορά να ενταχθεί στις συνθήκες που διαμορφώνουν την εκάστοτε ιστορική συγκυρία. Στο βαθμό που μας το επιτρέπουν οι πηγές μας είναι δυνατή η παρακολούθηση των κοινωνικών φαινομένων μέσα σε συγκεκριμένες συγκυρίες. Για παράδειγμα, η στάση των υποκειμένων μας απέναντι στο θάνατο δε μπορεί παρά να μεταβάλλεται ανάλογα με την εγγύτητα ή την απομάκρυνση της απειλής του εχθρού. Ανάλογη πρέπει να είναι και η αντιμετώπιση των γεννήσεων, των γάμων και άλλων φαινομένων των κοινωνικών σχέσεων. Θα πρέπει, δηλαδή, να εξετάζουμε τη

συγκεκριμένη ιστορική συγκυρία κατά την οποία τα κοινωνικά αυτά φαινόμενα πυκνώνουν ή παρουσιάζουν φθίνουσα πορεία και να ερμηνεύουμε στο πεδίο των κοινωνικών σχέσεων και νοοτροπιών τις μεταβολές της στάσης των ανθρώπων μπροστά στα φαινόμενα αυτά. Το αίτημα των αγροτικών πληθυσμών για διανομή της γης και για την κυριότητα των μέσων παραγωγής θα αναδειχθεί σε ένα πολυδιάστατο πρόβλημα, για την επίλυση του οποίου θα προκύψουν και άλλοι τρόποι πέρα από την προοπτική της κοινωνικής ανατροπής. Μέσα από τις καλλιεργητικές συμβάσεις, τα πωλητήρια γης, τις τοκογλυφικές δραστηριότητες και την ενοικίαση των προσόδων θα προσπαθήσουμε να δούμε τον τρόπο που τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα απαίτησαν από τους κοινοτικούς θεσμούς την ευόδωση των αιτημάτων τους ή αν τελικά και με ποιους όρους αποδέχτηκαν το συμβιβασμό και τη ματαίωση των προσδοκιών τους.

Ο φόβος μιας πιθανής κοινωνικής και πολιτικής αναταραχής στην Αττική υπήρξε το σημείο σύγκλισης των παραδοσιακών ηγετικών ομάδων της κοινότητας Αθηνών. Ενδεχομένως, οι κοινοτικές αυθεντίες να αντιμετώπισαν διαφορετικά τα κατώτερα στρώματα, προτείνοντάς τους κίνητρα για συναίνεση, ακόμη και κάποια πολιτικά δικαιώματα στο πλαίσιο της κοινοτικής διοίκησης. Ένα ακόμη σημείο σύγκλισης και ενσωμάτωσης υπήρξε η επιστράτευση ενόπλων από τα στρώματα αυτά για λογαριασμό της κοινότητας. Αναφέρουμε για παράδειγμα την επιμελητεία των εννιακοσίων απλών στρατιωτών της φρουράς της Ακρόπολης από έσοδα του κοινοτικού ταμείου, χωρίς να υπολογίζουμε τις φρουρές πόλης και υπαίθρου, τα ένοπλα σώματα των οπλαρχηγών, καθώς και τη συμπλήρωση της αποτρεπτικής δύναμης της πόλης με δυνάμεις πολιτοφυλακής. Στην εξέλιξη της Επανάστασης οι τύχες των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος θα κριθούν από την κεντρική διοίκηση, η οποία σταδιακά ισχυροποιείται, ελέγχει τις κοινοτικές εξουσίες και κατευθύνει τα πολιτικά πράγματα προς την κατεύθυνση που εκείνη επιθυμούσε.

ΙΙΙ. Μεθοδολογία της έρευνας

Το αρχειακό υλικό νομίζω είναι σε θέση να υποστηρίξει την προσπάθειά μας. Το ότι διασώθηκε ως σύνολο το νοταριακό αρχείο της Αθήνας που αφορά τα έτη της Επανάστασης είναι ενδεικτικό των μετασχηματισμών που συντελούνταν και της σημασίας αυτών των τεκμηρίων για την διαδικασία των οικονομικών και κοινωνικών μετασχηματισμών εκείνης της περιόδου. Τα υποκείμενά μας κατέγραφαν σε καιρό πολέμου τις οικονομικές τους πράξεις ως αδιάψευστες μαρτυρίες των οικονομικών συναλλαγών και των περιουσιακών μεταβολών μέσα στην Επανάσταση. Η μελέτη των αγοραπωλησιών μπορεί να μας δώσει μια εικόνα των οικονομικών σχέσεων μεταξύ των μελών της κοινότητας και να ερμηνεύσει ακόμη και συγκεκριμένες πολιτικές στρατηγικές που ακολουθήθηκαν μέσα στην Επανάσταση. Η διαμόρφωση των γαιοκτητικών σχέσεων μέσα στην Επανάσταση μπορεί να μας οδηγήσει στην εξαγωγή συμπερασμάτων και για τη διαμόρφωση των κοινωνικών σχέσεων, καθώς αυτές ως σύγκρουση οικονομικοπολιτικών συμφερόντων αποτυπώνονταν και στο ποιος είχε τη δυνατότητα να ελέγξει τη γη και τις γύρω από αυτή οικονομικές δραστηριότητες. Η συγκέντρωση της γης αποτελεί απόρροια των κοινωνικών ανισοτήτων που υπήρχαν και προεπαναστατικά, αλλά όμως παρουσιάζεται και ως μια δυνατότητα για την ανατροπή των προεπαναστατικών κοινωνικών ισορροπιών και συσχετισμών δυνάμεων ανάμεσα σε κοινωνικές ομάδες με διακριτά και αντικρουόμενα συμφέροντα.

Οι ιστορίες για την πόλη των Αθηνών του 19ου δυστυχώς δεν μας δίνουν επαρκείς πληροφορίες για τις οικονομικοκοινωνικές μεταβολές που συντελούνται στην Επανάσταση. Μένουν στην γεγονοτολογική αφήγηση, στη συμβολή των σημαντικών οικογενειών, στον εθνικό στόχο και στις πολεμικές και πολιτικές εξελίξεις. Το ίδιο παρατηρείται και στην περίπτωση των απομνημονευμάτων Αθηναίων αγωνιστών και σημαντικών προσωπικοτήτων και μόνο έμμεσα μπορούν να διαφανούν οι κοινωνικές αντιθέσεις και οι ταξικές συγκρούσεις. Ο εθνικός στόχος και οι διαφορετικές από τον ιστορικό χρόνο αναφοράς συνθήκες γραφείς μέσα στο μετεπαναστατικό πια περιβάλλον θέτουν διαφορετικές προδιαγραφές στη γραπτή έκφραση των υποκειμένων μας. Θέλουν να μιλήσουν για την προσφορά τους στον αγώνα κατά του αλλόθρησκου δυνάστη προσηλωμένοι πάντοτε στον εθνικό στόχο της δημιουργίας ανεξάρτητου ελληνικού κράτους.

Το βασικό αρχειακό υλικό, αυτό των νοταριακών κωδίκων (εφεξής ως Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1832) θέτει ως χρονολογική αφετηρία της μελέτης μας το 1821, έτος έναρξης της Επανάστασης. Το απώτερο όριο τίθεται από ένα άλλο αρχειακό σύνολο εξίσου σημαντικό. Πρόκειται για το αρχείο της Μικτής Οθωμανικής Επιτροπής (εφεξής ως Α.Μ.Ο.Ε.), το οποίο στην πρώτη φάση του τελειώνει το 1833. Ένα χρόνο μετά η Αθήνα των περίπου 7.000 κατοίκων θα γίνει πρωτεύουσα του ελληνικού βασιλείου.[100] Η διεξοδική ανάλυση και παρουσίαση του αρχειακού αυτού υλικού γίνεται στο Μέρος Β΄. Το εκτενές παράρτημα συμπληρώνει τα στοιχεία που παρουσιάζονται στις υποσημειώσεις του κειμένου και λειτουργεί με τους πίνακές του ως επεξεργασμένο αρχειακό υλικό έτοιμο για χρήση και από άλλους ερευνητές.

IV. Πηγές της έρευνας

IV.α. Δημοσιευμένες

Ως δημοσιευμένες πρωτογενείς πηγές μπορούν να θεωρηθούν και τα απομνημονεύματα των Αθηναίων αγωνιστών Π. Μοναστηριώτη, Δ. Χρηστίδη, Π. Πούλου και Ν. Καρώρη. (Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών (Επιμ. Εμμ. Πρωτοψάλτης), Αθήναι 1957). Άλλα σημαντικά απομνημονεύματα που αφορούν την Αθήνα είναι αυτά του Δημήτριου Αινιάν (Αινιάν Δημήτριος, *Απομνημονεύματα,* Αθήνα, Βιβλιοθήκη Τσουκαλάς και Υιός, 1956), του Γεώργιου Γεωργαντά (Γεωργαντάς Αντώνιος, *Αναμνήσεις,* Αθήνα, 1957), του Γεωργίου Ψύλλα (Ψύλλας Γεώργιος, *Απομνημονεύματα του βίου μου,* Αθήναι, Ακαδημία Αθηνών-Κέντρο Ερεύνης της Ιστορίας του Νεώτερου Ελληνισμού, 1974) και του Παναγή Σκουζέ (Παναγής Σκουζές, *Απομνημονεύματα. Η τυραννία του Χατζή-Αλή Χασεκή στην τουρκοκρατούμενη Αθήνα (1772-1796)*, Κέδρος, 1975).

Σημαντικές είναι και οι τοπικές ιστορίες για την πόλη της Αθήνας την περίοδο που μας αφορά. Αναφέρουμε τις εξής: α) Σουρμελής Διονύσιος, *Ιστορία των Αθηνών κατά τον υπέρ ελευθερίας αγώνα, αρχομένη από της Επαναστάσεως μέχρι της αποκαταστάσεως των πραγμάτων*, έκδοσις Δευτέρα, εν Αθήναις, 1853 (ά έκδοση το 1834, εν Αιγίνη) [Οι δύο εκδόσεις δεν έχουν ουσιαστικές διαφορές, όπως διαπιστώθηκε από την ανάγνωση και των δύο. Υπάρχουν διαφορές εκφραστικές,

[100] Χρήστος Λούκος, «Η αντιπολίτευση κατά του Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια: Επανεξέταση κάποιων προσεγγίσεων», *Ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας: Κριτικές προσεγγίσεις και επιβεβαιώσεις*, επιμ. Γιώργος Γεωργής, Αθήνα 2015, σ. 60: «[…] θα ήταν λάθος να περιορίζουμε τους επαναστατικούς χρόνους έως το 1827 ή το 1830· η νέα εποχή αρχίζει πράγματι με την άφιξη του Όθωνα και των Βαυαρών το 1833».

συντακτικές και γλωσσικές. Οι παραπομπές γίνονται στη μεταγενέστερη έκδοση του 1854 για πρακτικούς λόγους. Όπου, όμως, κρίνεται οι παραπομπές γίνονται και στην πρώτη έκδοση της Αίγινας με ρητή αναφορά στο έτος έκδοσης.] β) Καμπούρογλου Δημήτριος, *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηνών*, τόμος πρώτος 1889, τόμος δεύτερος 1890 και τόμος τρίτος, Εν Αθήναις, 1892 και γ) Θ. Ν. Φιλαδελφεύς, *Ιστορία των Αθηνών επί τουρκοκρατίας, από του 1400 μέχρι του 1800*, Καραβίας 1991. Στο δημοσιευμένο αρχειακό υλικό αναφέρουμε α) το *Αθηναϊκόν Αρχείον, Τόμος τιμητικός επί τη 150ετηρίδι της Επαναστάσεως του 1821,* Διαμαντής Κωνσταντίνος (επιμ.), Εν Αθήναις, Δήμος Αθηναίων, 1971 και β) *Ο κώδιξ του νοταρίου Αθηνών Παναγή Πούλου 1822-1833*, εκδιδόμενος υπό Γεωργίου Πετροπούλου, Αθήναι 1957.

Το σύνολο σχεδόν της βιβλιογραφικής παραγωγής αφορά τον 19ο αιώνα, όταν άνθρωποι που έζησαν την Επανάσταση θέλησαν να αφήσουν το γραπτό αποτύπωμά τους, περιγράφοντας κυρίως τις προσωπικές τους διαδρομές μέσα από τις επιταγές του μετεπαναστατικού κόσμου. Αναφέρουμε τα ονόματα των Σουρμελή, Μακρυγιάννη, Ψύλλα, Κωνσταντινίδου, Μπενιζέλου (Ιωάννης Μπενιζέλος, *Ιστορία των Αθηνών*, 2 τόμοι, Αθήνα 1986) και πιο πρόσφατα των απογόνων προεστικών οικογενειών και τοπικών ιστορικών όπως του Δ. Γέροντα (Δημήτριος Αλ. Γέροντας, *Οι Αθηναίοι στην Επανάσταση του 1821,* 1984-1991).

Πέρα από την ειδικότερη για την Αθήνα βιβλιογραφική παραγωγή του 19ου αιώνα, υπάρχει και η γενικότερη ιστοριογραφική παραγωγή που αναφέρεται στην Επανάσταση και στην Αθήνα. Και εδώ οι δυνατότητες των προσεγγίσεων της παραδοσιακής ιστοριογραφίας περιορίζονται στην αφήγηση της Επανάστασης του 1821 μέσα από την επιλεκτική προβολή των στοιχείων εκείνων που δικαιολογούσαν τη συνέχεια της εθνικής ταυτότητας και την ύπαρξη έθνους με εθνικούς στόχους και δράση, καταλήγοντας σε συμπεράσματα που αδυνατούσαν να καταδείξουν την πολυπλοκότητα και τις σύνθετες όψεις των πραγμάτων. Αναφέρουμε τα ονόματα των Παπαρρηγόπουλου (Κ. Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΣΤ΄, μέρος Α΄, 1932), του Τρικούπη, η *Ιστορία* του οποίου ακολούθησε αυτής του Παπαρρηγόπουλου, εκδιδόμενη στο Λονδίνο (1858-60) (Σπυρίδων Τρικούπης, *Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως*, τ. Γ΄, ΝΕΒ, εν Αθήναις, [1971]) και του Ιωάννη Φιλήμονα (Φιλήμων Ιωάννης, *Ιστορικόν Δοκίμιον περί της Ελληνικής Επαναστάσεως,* 1860, τ. Α΄ -Δ΄).

Η Επανάσταση του 1821 όπως ήταν φυσικό κίνησε το ενδιαφέρον και ξένων ιστορικών του 19ου αιώνα. Αναφέρουμε τις εξής γενικότερες ιστορίες: α) *Greece in 1823-1824; Being a series of letters and other documents on the Greek Revolution, written during a visit to that country,* by the honourable colonel Leicester Stanhope, London, Gilbert & Pipe, 1824, β) Leake William Martin, *An Historical Outline of the Greek Revolution with a few remarks on the present state of affairs in that country,* Λονδίνο, C. Roworth, Bell-Yard, Temple Bar, 1826 γ*) History of the Greek Revolution,* by John L. Comstock, M.D., New York, 1828 δ) Pouqueville F. C. H., *Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως ήτοι η Ανεξαρτησία της Ελλάδος,* 2006, τ. Α΄ - Β΄ ε) Gordon Thomas, *Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως,* Αθήνα, Μπάιρον, 1976, τ. Α΄ - Β΄ στ) Finlay George, *Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως,* Αθήνα, 1954, τ. Α΄ -Β΄ ζ) Gervinus Gottfried Georg, *Ιστορία της Επαναστάσεως και Αναγεννήσεως της Ελλάδος,* Εν Αθήναις, Χ. Φιλαδελφέας, 1864-1865, τ. Α΄-Β΄ και η) *The war of Greek Independence 1821 to 1833,* by W. Alison Philips, M.A. London. 1897.

Σημαντικά επίσης είναι και τα κείμενα περιηγητών κυρίως στα χρόνια πριν την Επανάσταση, αλλά και μέσα σ' αυτήν: α) Holland Henry, *Travels in the Ionian Isles, Albania, Thessaly, Macedonia & c. During the years 1812-1813,* Λονδίνο,

Longman, Hurst, Rees, Orme, and Brown, 1815, τ. Α΄ - τ. Β΄ β) Waddington George, *A visit to Greece in 1823 and 1824*, Λονδίνο, William Clover, 1825 γ) Pecchio Giuseppe, "A Visit of Greece in the Spring of 1825", στο *A Picture of Greece in 1825; as exhibited in the personal Narratives of James Emerson, Esq., Count Pecchio and W. H. Humphreys, Esq.*, Λονδίνο, Henry Colburn, 1826, τ. Β΄, σ. 5-142.

Ιδιαίτερα χρήσιμες πηγές αποτελούν οι εφημερίδες από τις οποίες μία μόνο είναι δημοσιευμένη, ενώ οι υπόλοιπες εντάσσονται στις αρχειακές ενότητες: *Εφημερίς Αθηνών, 1824-1826* (αδημοσίευτη), *Ελληνικά Χρονικά Μεσολογγίου, Εφημερίς εκδοθείσα κατά την πολιορκίαν του Μεσολογγίου 1824-1826*, Αθήνα 1958, και η *Γενική Εφημερίς της Ελλάδος, 1827-1832* (αδημοσίευτη).

IV.β. Αδημοσίευτες

Οι βασικές πηγές που θα χρησιμοποιήσω στην έρευνά μου απόκεινται στο μεγαλύτερο μέρος τους στην κεντρική υπηρεσία των Γενικών Αρχείων του Κράτους.[101] Αποτελούνται: α) από έγγραφα του Βουλευτικού Σώματος, του Εκτελεστικού Σώματος, του Υπουργείου του Πολέμου, των Εσωτερικών, της Οικονομίας και του Δικαίου, β) από έγγραφα της Συλλογής Βλαχογιάννη από τον Κατάλογο Α', μέρος του οποίου υπάρχει σε μικροφίλμ, γ) κώδικες Νοταρίων των Παλαιών Αθηνών, δ) αρχεία της Μικτής Επιτροπής Οθωμανικών Κτημάτων, ε) οθωμανικό κτηματολόγιο Αθηνών και στ) αρχεία ρουμελιωτών οπλαρχηγών. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στα έγγραφα του Μινιστερίου της Οικονομίας, του Μινιστερίου του Εθνικού Ταμείου και του αρχείου του Εκτελεστικού Σώματος. Ιδιαίτερα για τη διατριβή αυτή αξιοποιήθηκε το αρχείο (κώδικες) των νοταρίων Αθηνών, που θα παρουσιασθεί αναλυτικά στο Μέρος Β΄.

Η Συλλογή Γιάννη Βλαχογιάννη περιέχει τους εξής έξι καταλόγους:
-Κατάλογος Α' (Αρχείον Αγώνος, Αρχείον Καποδιστριακής περιόδου, Αρχείον περιόδου Όθωνος, Αρχείον περιόδου Γεωργίου Α', Ιδιωτικαί Συλλογαί)
-Κατάλογος Β' (Χειρόγραφα)
-Κατάλογος Γ' (Φάκελοι εγγράφων και υλικού)
-Κατάλογος Δ' (Κυτία με υλικό μελετών)
-Κατάλογος Ε' (Κυτία με βιβλιογραφικά δελτία και σημειώσεις)
-Κατάλογος ΣΤ' (Αρχεία Καραϊσκάκη και Οδυσσέως Ανδρούτσου)

Από τη Συλλογή Γιάννη Βλαχογιάννη οι κατάλογοι Α' και Β΄ είναι ψηφιοποιημένοι και αναρτημένοι στον Αρχειομνήμονα. Ιδιαίτερα μας ενδιαφέρουν οι παρακάτω αρχειακές ενότητες:
«Φάκελος 193 - "Αθηναϊκά (Δημόσια έγγραφα)" [1826 – 1833]
Περιέχει αλληλογραφία του Επαρχείου Αθηνών προς τους κατοίκους της επαρχίας.
Φάκελος 077 - Πετράκη μονή εις Αθήνας [1825 - 1826]
Συμφωνητικά και αποδεικτικά εισπράξεως προσόδων των μοναστηρίων Βρανά, Καισαριανής, Πεντέλης και Πετράκη της Επαρχίας Αθηνών.
Φάκελος 025 - "Πολέμου" [Αύγουστος - Δεκέμβριος 1824]
Περιέχει αλληλογραφία του Υπουργείου/Μινιστέριου Πολέμου, διαταγές του Εκτελεστικού Σώματος για τη στρατολόγηση στρατιωτών στο Τάγμα, για

[101] Βλέπε ως μια πρώτη επαφή με το αρχειακό υλικό των Γενικών Αρχείων του Κράτους, Βιβλιοθήκη Γ.Α.Κ., *Τα περιεχόμενα των Γ.Α.Κ.*, τόμος Δεύτερος, επιμέλεια: Κ. Αθ. Διαμαντή, Αθήναι 1973 και τόμος τρίτος, Αθήναι 1974. Επίσης, Βιβλιοθήκη Γ.Α.Κ., *Τα Ιστορικά έγγραφα του αγώνος του 1821 των Γενικών Αρχείων του Κράτους εις περιλήψεις και περικοπάς*, κατάλογος πρώτος, πρόλογος Παναγιώτου Ι. Ζέπου, επιμέλεια: Κωνσταντίνου Αθαν. Διαμαντή, Αθήναι 1971.

προβιβασμό στους βαθμούς της αντιστρατηγίας, στρατηγίας, χιλιαρχίας, υποχιλιαρχίας, ταξιαρχίας, πεντηκονταρχίας, εκατονταρχίας, στρατιωτικό λογαριασμό, καταγραφή των στρατιωτών του στρατηγού Νικήτα Σταματελόπουλου, καταλόγους στρατιωτών, κ.ά. Επίσης, περιλαμβάνει αλληλογραφία του Γενικού Επιθεωρητή των Στρατευμάτων, του Έπαρχου Γαστούνης, του Γραμματέα του Γενικού Επιθεωρητή των Στρατευμάτων, της Προσωρινής Διοικήσεως της Ελλάδος προς το Υπουργείο/Μινιστέριο Πολεμικών, του φροντιστή στρατοπέδου Αθηνών, του Έπαρχου Αθηνών και των δημογερόντων προς το φροντιστή του στρατοπέδου των Αθηνών, του Αρχειοφύλακα της Επικρατείας, του Υπουργείου/Μινιστέριου Πολέμου προς τον Ιωάννη Μακρυγιάννη, κ.ά».

V. Βιβλιογραφία

Η μέχρι τώρα υπάρχουσα βιβλιογραφία σχετικά με την Αθήνα μένει σε ένα απλοϊκό επίπεδο γεγονοτολογικής εξιστόρησης χωρίς να εμβαθύνει σε ζητήματα κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης. Μόνη εξαίρεση αποτελεί ίσως ο Καρύδης που παρακολουθεί την οικιστική και πληθυσμιακή οργάνωση του δομημένου χώρου μέσα στην Επανάσταση, ο οποίος προβαίνει και σε αναλύσεις της κοινωνικής δομής και διαστρωμάτωσης της αθηναϊκής κοινωνίας μέσα στον Πόλεμο (Καρύδης Δημήτριος Ν., *Πολεοδομικά των Αθηνών της Τουρκοκρατίας*, διδ. διατριβή, 1981). Οι υπόλοιπες νεότερες μελέτες για την ιστορία της Αθήνας εμπίπτουν στο ειδικότερο ενδιαφέρον άλλων επιστημών, όπως για παράδειγμα του αρχιτέκτονα Ιωάννη Τραυλού το 1960 (Ιωάννης Τραυλός, *Πολεοδομική εξέλιξις των Αθηνών. Από των προϊστορικών χρόνων μέχρι των αρχών του 19ου αιώνος*, Αθήνα, Δεκέμβριος 2005). Ως προς τις αγοραπωλησίες σημαντική είναι η μελέτη του Θωμά Δρίκου, που, όμως, επικεντρώνεται στο τσιφλίκι των Άνω και Κάτω Τραχώνων. Η μελέτη του Α.Μ.Ο.Ε. στο Β΄ Μέρος της μελέτης μας συμπληρώνει, ελπίζουμε, τις ορθές παρατηρήσεις του Δρίκου σχετικά με τις αγοραπωλησίες ιδιωτικών Οθωμανικών περιουσιών.

Αν και δεν μπορεί να ενταχθεί στις μελέτες για την Αθήνα της περιόδου της Επανάστασης οι αναφορές που γίνονται στη διδακτορική διατριβή της Υπακοής Χατζημιχαήλ είναι και χρήσιμες και σημαντικές για την περίοδο αυτή, ιδιαίτερα στην περιγραφή του αθηναϊκού αστικού και αγροτικού τοπίου (Υπακοή Ε. Χατζημιχαήλ, *Συμβαλλόμενοι εν Αθήναις…: οικονομικές και κοινωνικές όψεις της Αθήνας στο πρώιμο ελληνικό κράτος (1833-1843)*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, 2011, επιβλέπων καθηγητής Χρήστος Λούκος). Χρήσιμη στάθηκε και η μελέτη των Paul Sant Cassia και της Κωνσταντίνας Μπαντά σχετικά με τη δημιουργία της σύγχρονης ελληνικής οικογένειας. Μεγάλο μέρος της μελέτης εστιάζει στις γαμήλιες πρακτικές που αναπτύσσονται στην Αθήνα του 19ου αιώνα, αξιοποιώντας, όμως, το σημαντικό αρχειακό υλικό των νοταρίων Αθηνών που αφορά την περίοδο 1788-1834.[102] Η μελέτη αυτή, αν και οι γενικεύσεις της εν μέρει επιβεβαιώνονται από τις πηγές, συμπληρώνει την έρευνα στο αρχείο των νοταρίων Αθηνών, κυρίως, θεματικά, αφού βασίζεται στα προικοσύμφωνα της παραπάνω περιόδου.

Νεότερες μελέτες άρχισαν να επικεντρώνονται στις κοινωνικές διαδικασίες που απλώνονται σε ένα ευρύ φάσμα τους και στις πολλαπλές όψεις τους. Οι μελέτες αυτές αφορούν τις νησιωτικές κυρίως κοινωνίες, παρακολουθούν την πληθυσμιακή

[102] Paul Sant Cassia with Constantina Bada, *The making of the modern Greek family. Marriage and Exchange in Nineteeth-Century Athens*, Cambridge University Press, 1992.

συγκρότησή τους, τις εμπορικές δραστηριότητες, τις αγοραπωλησίες ακινήτων, την αγροτική παραγωγή, τις γαμήλιες στρατηγικές, τη στάση απέναντι στο θάνατο και γενικότερα προσεγγίζουν την κοινότητα ως σύνολο την ίδια στιγμή που επικεντρώνονται στις επιμέρους λειτουργίες της. Σε νησιά, όπως η Σαντορίνη, έχει διασωθεί και το οθωμανικό φορολογικό κατάστιχο, το οποίο αποτυπώνει το σύνολο των ιδιοκτησιών.[103] Στην Πάρο, για να αναφέρουμε μια άλλη περίπτωση, έχει διασωθεί το κτηματολόγιό της.[104] Στην περίπτωση της Αθήνας δεν υπάρχει πληροφορία για τον αρχειακό εντοπισμό αντίστοιχου κατάστιχου και κτηματολογίου, οπότε δε διαθέτουμε την πλήρη εικόνα των ιδιοκτησιών. Στις μελέτες αυτές, που δεν αφορούν την Αθήνα, θα θέλαμε να συμβάλουμε με τη μελέτη της κοινότητας Αθηνών μέσα στην Επανάσταση, υιοθετώντας τα ερωτήματα εκείνα που μπορούν να δώσουν απαντήσεις για την κοινωνική, οικονομική και πολιτική οργάνωση της κοινότητας.

[103] Μαρία Σπηλιωτοπούλου, «Στη Σαντορίνη του 17ου και 18ου αιώνα: αγοραπωλησίες ακινήτων», *Τα Ιστορικά*, τόμος 9ος, τ.χ. 17, Δεκέμβριος 1992, σ. 243-274. Ζητήματα κοινοτικής οργάνωσης στα νησιά του Αιγαίου τίθενται στην μελέτη Δημήτρης Δημητρόπουλος, «Δόμηση και κοινωνική παρέμβαση στα νησιά του Αιγαίου, 17ος- αρχές 19ου αι.», *Μνήμων* 23 (2001), σ. 37-65.

[104] Ελευθερία Ζέη, «Το ακίνητο και ο χρέος στην Πάρο, 18ος-19ος αι., *Τα Ιστορικά*, τ. 13, τχ. 24-25, Ιούνιος-Δεκέμβριος 1996, σ. 67-84.

Μέρος Α΄. Τοπική διοίκηση και πολιτικές εξουσίες στην Επαρχία Αθηνών

Κεφάλαιο Πρώτο. Σε αναζήτηση των προυχόντων ή αλλιώς προεστών, των νοικοκυραίων και των οπλαρχηγών

Ι.α. Πολιτικές όψεις της προεπαναστατικής Αθήνας, 1776-1821

Οι κοινότητες την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας στηρίζονταν στην τοπικότητα και αποτελούσαν τον διοικητικό μηχανισμό διά του οποίου η οθωμανική εξουσία μπορούσε να ασκεί πολιτικό και οικονομικό έλεγχο στους χριστιανούς.[105] Το κοινοτικό σύστημα εξυπηρετούσε τις φορολογικές απαιτήσεις της οθωμανικής κεντρικής διοίκησης, που συνιστούσαν η συλλογή και απόδοση των φόρων.[106] Έτσι, σύμφωνα με τον Παπασταματίου «ο ρόλος των προεστών στις εξοκοινοτικές διεργασίες αποτελούσε σημαντικότερο στοιχείο της ισχύος του από τη συναίνεσή του στο κοινοτικό δικαικό περιβάλλον».[107]

Οι κοινότητες στην Επανάσταση θα προσφέρουν βασικές οργανωτικές λειτουργίες. Σταδιακά η δημιουργία αρχικά των τοπικών διοικήσεων και μετέπειτα της κεντρικής επαναστατικής διοίκησης θα αμφισβητήσουν την οργανωτική δομή των κοινοτήτων, απειλώντας την πολιτική και οικονομική δύναμη των τοπικών τους ελίτ. Η Προσωρινή Διοίκηση της Ελλάδος θα πάρει από τις κοινότητες κάθε δυνατότητα στρατολόγησης και εφοδιασμού με τη συγκρότηση ενός κεντρικού ταμείου, του Εθνικού Ταμείου. Τελικά η ένωση των κοινοτήτων σε ένα ενιαίο κράτος θα μπορούσε να γίνει μόνο με την κατάργηση μέρους των εξουσιών τους.

Οι βασικές λειτουργίες που επιτελούσε η Κοινότητα Αθηνών την προεπαναστατική περίοδο -που δεν διαφέρουν από τις λειτουργίες των υπόλοιπων κοινοτήτων- αφορούσαν την οργάνωση των μελών τους με σκοπό την είσπραξη των φόρων και την εφαρμογή της αρχής της κοινοτικής ευθύνης απέναντι στην Οθωμανική εξουσία.[108] Στην Αθήνα υπήρξε μία μόνο κοινότητα, η χριστιανική, και στο κοινό της, όπως έχουμε αναφέρει, μπορούσαν να συμμετέχουν και οι εκλεγμένοι αντιπρόσωποι των χωριών. Αρχικά στο αξίωμα των δημογερόντων εκλέγονταν μόνο άρχοντες, όμως, αυτό, όπως θα δούμε, θα αλλάξει με την αμφισβήτηση της εξουσίας των αρχόντων -προερχόμενων από οικογένειες που οι ρίζες τους ανάγονταν στα βυζαντινά χρόνια- από την κοινωνική ομάδα των προεστών. Δημογέροντες θα εκλέγονται και από την ομάδα αυτή με τη συμμετοχή και νοικοκυραίων ως

---

[105] Για τις κοινότητες την οθωμανική περίοδο βλ. Περικλή Αργυροπούλου, *Δημοτική διοίκησις εν Ελλάδι*, τόμος 1 και 2. Αθήναι, 1859, Κωνσταντίνος, Άμαντος, «Οι προνομιακοί ορισμοί του μουσουλμανισμού υπέρ των χριστιανών», *Ελληνικά*, 9 (1936), σ. 103-166, Ιάκωβος Βισβίζης, «Η κοινοτική διοίκησης των Ελλήνων κατά την τουρκοκρατίαν», *L'Hellénisme contemporain*, "Η πεντακοσιοστή επέτειος από της αλώσεως της Κων/πόλεως», 29 Μαΐου 1953, Αθήνα 1953, σ. 183-204, Ν. Μοσχοβάκης, *Το εν Ελλάδι Δημόσιον Δίκαιον επί Τουρκοκρατίας*, Αθήνα 1882 και Νικόλαος Πανταζόπουλος, *Ελλήνων συσσωματώσεις κατά την Τουρκοκρατίαν*, Αθήναι: χ.ο. 1958. Για τη σύγχρονη προσέγγιση του όρου της «κοινότητας» στο οθωμανικό πλαίσιο βλέπε Eleni Gara, "In Search of Communities in Seventeenth Century Ottoman Sources: The Case of the Kara Ferye District", *Turcica*, tome 30, 1998, σ. 138-140 και 156-160.

[106] Πέτρος Πιζάνιας, «Επανάσταση και έθνος: μία ιστορική-κοινωνιολογική προσέγγιση του ΄21», στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000, Η ελληνική Επανάσταση, 1821-1832*, τόμος 3ος , ελληνικά γράμματα, Αθήνα 2003, σ. 35, 43-44.

[107] Παπασταματίου, 2009, ό.π., σ. 188.

[108] Λιάτα, 2003, ό.π., σ. 310-311, 321.

επιτρόπων-βοηθών. Μέσα στην Επανάσταση θα εκλεγούν στο αξίωμα του δημογέροντα και νοικοκυραίοι. Παρακάτω θα παρουσιάσουμε το πώς διαμορφώνονται οι πολιτικές δυνάμεις στο εσωτερικό της Κοινότητας Αθηνών ξεκινώντας από τα έτη εξουσίας του βοεβόδα Χατζή Αλή Χασεκή και καταλήγοντας στο έτος 1833.

Ως χρονικό όριο της μελέτης της προεπαναστατικής περιόδου τοποθετήσαμε την έναρξη της εξουσίας του Χατζή Αλή ως βοεβόδα Αθηνών. Σε αντίθεση με το «μουκατά» (mukata'a) που αφορούσε ενιαύσια θητεία των αγοραστών, ο «μαλικιανές» (malikâne)[109] υπήρξε μακρόχρονη ή ισόβια εκμίσθωση από έναν ενοικιαστή, μπορούσε, όμως, να υπάρξει εναλλαγή του βοεβόδα που εισέπραττε τις προσόδους. Από το 1773 οπότε και διορίστηκε βοεβόδας Αθηνών ο Χασεκής αρχίζει μια μακρά περίοδος με εσωτερικές «ταραχές και σπαραγμούς» στην κοινότητα Αθηνών που διήρκεσαν πάνω από είκοσι έτη.[110]

Μία πρώτη διαπίστωση που παρουσιάζεται αναλυτικά στο επόμενο κεφάλαιο αφορά την παρουσία προεστών του έτους 1815 και 1820 και μέσα στην Επανάσταση. Πρόκειται για τα ίδια πρόσωπα προεστών, στα οποία αποτυπώνεται μια συνέχεια στη πολιτική διαχείριση της κοινότητας Αθηνών από τα προεπαναστατικά χρόνια που μας αφορούν, μέχρι και μέσα στην Επανάσταση. Επίσης, έριδες που φαίνεται να βάρυναν στο εσωτερικό της Κοινότητας Αθηνών έχουν τις ρίζες τους ακόμη και πριν το 1815, στα χρόνια του βοεβόδα Χατζή Αλή Χασεκή (βοεβόδας κατά διαστήματα την περίοδο 1773, 1775-1795), όπου υπήρχε διαίρεση ανάμεσα σε άρχοντες και προεστούς ή μια κατηγορία προεστών. Όλα τα παραπάνω δικαιολογούν μια σύντομη αναφορά στα χρόνια πριν από την Επανάσταση από την περίοδο του Χασεκή και εφεξής, και πιο συγκεκριμένα από την περίοδο που ξέσπασαν οι διαμάχες ανάμεσα στους προεστούς υποστηρικτές του Χασεκή και σε εκείνους που ήθελαν την εκδίωξή του. Το 1785 ο «λαός» της Αθήνας θα καθαιρέσει τους εννέα προεστούς που υποστήριζαν από το 1775 τον Χασεκή και θα τους αναθεματίσει στην εκκλησία του Αγίου Δημητρίου «Τζιρίτι».[111] Υπήρχε, όμως, και πριν την έλευση του Χασεκή μία σειρά εξεγέρσεων και ταραχών στην Κοινότητα Αθηνών. Τον Ιούλιο του 1754 οι Αθηναίοι εξεγέρθηκαν εναντίον του βοεβόδα Σαρρή μουσελίμη λόγω της υπέρογκης φορολογίας και με αφορμή την εκτέλεση ενός προεστού.[112] Και στα χρόνια του Χασεκή οι αιτίες των συγκρούσεων ανάγονται στην κατανομή και συλλογή των φόρων στο εσωτερικό της κοινότητας. Μια μερίδα Αθηναίων έκανε πολλές παρεμβάσεις στην Υψηλή Πύλη με στόχο την εκδίωξη του Χασεκή.[113]

Ο Μπενιζέλος στις πρώτες καταγραφές του του έτους του 1776 αναφέρεται στους Σωτήριο Λατίνο[114] και Σωτήρχο Κάλκο, οι οποίοι απεστάλησαν στην Κωνσταντινούπολη εκ μέρους μερίδας των αρχόντων (και ως «αριστοκρατών» στις πηγές) και των νέων προεστών της πόλης για να στηρίξουν την επιλογή του Χασεκή.

---

[109] Γέροντας, Δ., Αλ., «Τα πρώτα έτη της διοικήσεως του «Μαλικιανέ» των Αθηνών παρά του Χασεκή και η μάχη του Χαλανδρίου», *Τα Αθηναϊκά*, τεύχος 40 (Σεπτέμβριος 1968), σ. 39-48.

[110] Κωνσταντινίδου, 1876, ό.π., σ. 550.

[111] Αλεξάνδρου Ηρ. Γέροντας, «Περί της Αθηναϊκής οικογένειας Πιττάκη», *Τα Αθηναϊκά*, τεύχος 4 (4 Ιουλίου 1956), σ. 7-14.

[112] Κυριάκος Σιμόπουλος, *Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα*, τόμος Β΄ (1700-1800), Αθήνα 1999, σ. 276-279. Βλέπε και Eleni Gara, "Patterns of collective action and political participation in the early modern Balkans", στο: Antonis Anastasopoulos (edit.), *Political initiatives "from the bottom up" in the Ottoman Empire,* Halcyon Days in Crete VII. A Symposium Held in Rethymno 9-11 January 2009, Crete Univercity Press, Rethymno 2012, σ. 414-417, 422.

[113] Gara, 2012, ό.π., σ. 414-417 και 422-433.

[114] Αντίθετα ο Μιχαήλ Λατίνος θα βρεθεί το 1783 έγκλειστος από το Χασεκή.

Εξαιτίας της αριστοκρατίας της Αθήνας «ούτως [ο Χασεκής] εγκαθίσταται το δεύτερον ζαμπίτης (πρόσωπο με αστυνομικές και δικαστικές εξουσίες) χάρις εις την μωρίαν και διχόνοιαν των Αθηναίων».[115] Μήπως, όμως, και μερίδα των νοικοκυραίων στήριξε την επιλογή του Χασεκή; Το επίθετο Λατίνος απαντάνται στους άρχοντες Αθηναίους, ενώ το επίθετο Κάλκος, όπως αναφέρεται και παρακάτω, απαντάται στους νοικοκυραίους. Μπροστά στον κοινό κίνδυνο των Αλβανών που επέδραμαν ανεπιτυχώς στην Αθήνα,[116] προεστοί και νοικοκυραίοι συναινούν προσωρινά και στηρίζουν τον Χατζή Αλή. Το 1778 «απόντος του Χ. Αλή εις βασιλεύουσαν ο (Χατζή) Μουσταφάγας και τινές των δευτερευόντων κινούνται κατ' αυτού και κατά των προεστώτων και αναφέρονται τω πασά Ευρίπου».[117] Οι Μπέλος Τζιαβρής και Μπεκίρης εμφανίζονται ως οι κύριοι εχθροί του Χατζή Αλή Χασεκή. Το 1789 με την επιστροφή του στην Αθήνα ο Χατζή Αλής θανατώνει τους Μπέλο, Μπεκίρη, Νικόλαο (Νικολάκης) Μπάρμπανο και Πέτρου Πιττάκη, διαψεύδοντας τις όποιες προσδοκίες για χρηστή διοίκηση.[118]

Ο Χασεκής αποκρούει το 1791 με επιτυχία την επίθεση του πασά της Ευρίπου, στις μάχες στην Πύλη των Μεσογείων και στο τείχος της.[119] Τα πράγματα σταδιακά επιδεινώθηκαν και «ουδείς ηδύνατο διά τας αγγαρείας να καλλιεργήση τον αγρόν αυτού. Και αυτά τα ζώα των αγροτών είχον εξαντληθή. Πολλοί δε και οι τα πάντα αποτίσαντες, εφυλακίζοντο πάλιν διά νέας αυθαιρέτους απαιτήσεις».[120] Ο Χασεκής στράφηκε προς την απόκτηση των ατομικών ιδιοκτησιών (μουκλίων ή μουλκίων), των τσιφλικίων, των περιβολίων και των ελαιοδένδρων οθωμανών και χριστιανών, πληρώνοντας «όσην τιμήν αυτός ήθελε, εις άλλους μη δίδοντας τίποτε. Ήθελε δε να φυτεύση και εδικόν του νέον ελαιώνα. Αρπάζοντας ουν τα καλλίτερα χωράφια πλησίον της πόλεως με ολίγον τι αγοράς, και άλλα παντάπασιν αμισθί […]. Εις τον ίδιον καιρόν εκατεγίνετο και εις την οικοδόμησιν των οσπιτίων του, κρεμνίζοντας εργαστήρια και άλλα οπίτια, όσα ήσαν πλησίον, και εμβάζοντας παλαιά σοκάκια διά να αυξήση και να μεγαλώση τα οσπίτιά του, και προσέτι εις άλλας οικοδομάς και εκδουλεύσεις των έξω μουλκίων οπού είχεν αρπάσει εις Κηβισίαν και Αρακλήν και εις άλλα μέρη».[121] Ταυτόχρονα αυξήθηκαν οι αγγαρείες, οι κατασχέσεις ελαιολάδου και το χρέος της Κοινότητας Αθηνών προς τρίτους αυξήθηκε και αυτό με αυθαίρετο τρόπο.

Στις χρονιές που ακολούθησαν μπορεί ο Αλή να έλειπε από την Αθήνα, όμως, είχε φροντίσει να ελέγχει και τους Οθωμανούς αξιωματούχους και τους χριστιανούς προεστούς. Ως προς τους πρώτους αναφέρουμε το όνομα του Ιμπραήμ Εφένδη, ο οποίος έγινε βασιλικότερος του βασιλέως σε τέτοιο βαθμό που ο Χασεκής τον αντικατέστησε με τον Μουλά Καδίρη, Βολιώτη.[122] Εκείνος, όμως, που πραγματικά ασκούσε την ίδια περίοδο εξουσία εκ μέρους του Αλή ήταν ο Μελέκ Εφένδης. Η αντιπροσωπεία δεκατεσσάρων Αθηναίων στην Κωνσταντινούπολη πέτυχε την εξορία του Αλή στην Κω και τελικά τη θανατική καταδίκη του, καταδικασμένου για

---

[115] Ιωάννου Μπενιζέλου, *Ιστορία των Αθηνών*, με προλεγόμενα Ιωάννου Γενναδίου, επιμέλεια έκδοσης Ι. Κόκκωνα- Γ. Μπώκου, Αθήνα 1986, τόμος Α΄, σ. 62, 258.

[116] Μπενιζέλος, 1986, ό.π., σ. 261-266.

[117] Μπενιζέλος, 1986, ό.π., σ. 62, 259.

[118] Μπενιζέλος, 1986, ό.π., σ. 69, 331-332. Ο Αλέξανδρος Γέροντας αναφέρει τον Σωτήριο Μπάρμπανο αντί του Νικολάκη Μπάρμπανου, στο Γέροντας, 1956, ό.π., σ. 7.

[119] Μπενιζέλος, 1986, ό.π., σ. 347-351. Ο ίδιος ο Χασεκής είχε φροντίσει να τειχιστεί η Αθήνα.

[120] Μπενιζέλος, 1986, ό.π., σ. 69, 269.

[121] Μπενιζέλος, 1986, ό.π., σ. 281.

[122] Μπενιζέλος, 1986, ό.π., σ. 352-354.

αυθαιρεσίες και αυταρχική διοίκηση στην Αθήνα.[123] Στις 23 Δεκεμβρίου 1795 ο Χασεκής αποκεφαλίζεται στη Κω.[124] Οι Αθηναίοι πέτυχαν να απαλλαγούν από το χρέος, να πάρουν πίσω τα μούλκια τους και να τους δοθεί ζαμπίτης και καδής.[125] Όσο για τους προεστούς αυτοί έμπαιναν από τη μία φυλακή στην άλλη, συνεχίζοντας να υποστηρίζουν τον εξόριστο πια Χασεκή, γεγονός που προκαλεί και την έκπληξη του ίδιου του Μπενιζέλου. Αργότερα και κάτω από πιέσεις θα μεταστραφούν και θα ενωθούν με τους Αθηναίους- με τα μέλη της κοινότητας-, αν και ο φόβος να «ορθοποδήσει» ο Αλή ήταν υπαρκτός και ενίσχυε τους όποιους δισταγμούς τους.

Υπήρχε η ανάμνηση της κοινής αντίστασης όλων των τάξεων και νίκης εναντίον των Αλβανών του Γιαχόλιορη το 1776.[126] Το 1785 ήρθε αντικαταστάτης του εξορισμένου από την Πύλη Χατζή Αλή Χασεκή, ο Σιληχτάραγας. Τότε έγινε μια σημαντική εκκαθάριση στο κοινοτικό συμβούλιο της Αθήνας, αφού η αντίδραση εναντίον των «κοτζαμπάσηδων», υποστηρικτών του Χασεκή, ήταν δυναμική και γενικευμένη. Δε θα κρατούσε όμως για πολύ.

Το σύστημα εκλογής των δημογερόντων άλλαξε το 1785 «διά να γίνεται εκλογή ελευθέρα διά τους κοτζιαμπάσηδες, και όχι ως το πρώτο, ως κληρονομικό». Ο Σκουζές χαρακτηρίζει ως κοτζαμπάση τον Δημογέροντα. Τότε εκλέχτηκαν οι Πέλος (Μπέλος) Τζιαβρής και Πέτρος Πιττάκης και άλλοι δύο επίτροποι-προεστοί (τα αδέρφια Μπάρμπανοι). Η νέα, λοιπόν, δημογεροντία αποτελούνταν από προεστούς εκλεγμένους από συνέλευση και όχι από άρχοντες Αθηναίους. Η ελεύθερη εκλογή δημογερόντων δε σήμαινε πως υπήρχε η δυνατότητα ένας νοικοκυραίος να θέσει υποψηφιότητα για το αξίωμα του επικεφαλής της κοινότητας. Ήδη όμως η μετάβαση σε αυτό που αναφέρεται ως «κοινήν γνώμην» δείχνει πως νέες κοινωνικές δυνάμεις απαιτούσαν να έχουν λόγο τουλάχιστον στην επιλογή-εκλογή των επικεφαλής της κοινότητάς τους. Σε αυτό πρόβαλε η ανάδειξη μια κοινοτικής αριστοκρατίας που στηριζόταν στην κατοχή γης, στο εμπόριο και στον έλεγχο οικονομικών λειτουργιών της πόλης. Υπήρξε δηλαδή το αποτέλεσμα κοινωνικών διεργασιών και μιας διαδικασίας με υπερτοπικά χαρακτηριστικά.[127]

Ο Σκουζές αναφέρει πως με ψευδή αναφορά των «παλαιών κοτζαμπάσηδων» επιστρέφει για τρίτη φορά από την εξορία το 1788 ο Χασεκής. Τότε «οι φρονιμότεροι από αυτό το νέον σύστημα»[128] έφυγαν. Αναφέρει ως ονόματα τούς Γεωργαντά (Γεωργαντάς Βλάσαρης), Δανίλη (Γεωργαντάς Δανίλης) και Κανταράκη (δεν υπάρχει στον κατάλογο του Σουρμελή). Όσοι δε διέφυγαν φυλακίστηκαν, βασανίστηκαν και κάποιοι εκτελέστηκαν. Κρεμάστηκαν οι Αβράμιος (γραμματέας της κοινότητας), Πέλος (Μπέλος Τζιαβρής -το επίθετο καταχωρείται στους άρχοντες-προεστούς που υπήρξαν Δημογέροντες στα προεπαναστατικά χρόνια-) και Πέτρος Πιττάκης, καθώς και οι Νικολάκης και Σωτήριος Πάρπανος (Μπάρπανος) και Μήτρος Κιαχαγιάς (αρχιφύλακας των υποστατικών).[129] Οπωσδήποτε η εκτέλεση έγινε μετά τις 3 Μαρτίου 1788 (30 Μαρτίου στη δεύτερη αυτοβιογραφία του) οπότε και τα ονόματα των κοτζαμπάσηδων του νέου συστήματος υπογράφουν την καταγραφή των υπαρχόντων της αποθανούσης μητέρας του Σκουζέ Σαμαλτάνας Σκουζέ-

[123] Μπενιζέλος, 1986, ό.π., σ. 73, 399-424.
[124] Για τον Χατζή Αλή Χασεκή, αναλυτικά στο, Κομίνης, 2008, ό.π., σ. 64-69.
[125] Μπενιζέλος, 1986, σ. 401.
[126] Σκουζές, 1948, ό.π., σ. 28-35.
[127] Petmezas, ό.π., 2005, σ. 71-73.
[128] Παναγής Σκουζές (1777 - 1847), *Χρονικό της σκλαβωμένης Αθήνας: στα χρόνια της τυρανίας του Χατζαλή γραμμένο στα 1841 από τον αγωνιστή Παναγή Σκουζέ, παληό και το χειρόγραφο επιμελημένο και αποκαταστημένο από τον Γ. Βαλέτα,* Αθήνα, έκδοση Α. Κολολού, 1948, σ. 47.
[129] Σκουζές, 1948, ό.π., σ. 47-49.

Παναγιωτάκη (πέθανε το 1786).[130] Στους υπόλοιπους προεστούς ο Χασεκής επιβάλλει μια εξοντωτική φορολογία με τη χρήση βίας,[131] αγγαρείες κάθε είδους, ενώ ανάγκαζε τους Αθηναίους να δίνουν τα κτήματά τους σε εξευτελιστικές τιμές.

Αυτά όλα τελειώνουν το έτος 1795. Η άρνηση του Χασεκή να συμμετάσχει στον αυτοκρατορικό στρατό υπογράφει την καταδίκη του.[132] Οι μπέηδες επιστρέφουν στην Αθήνα και η περιουσία του Χατζή Αλή δημοπρατείται.[133] Ήταν μια μεγάλη ακίνητη περιουσία κυρίως σε ελαιόδεντρα. Φαίνεται πως από τις δημοπρασίες την περίοδο μετά τον Χασεκή ευνοήθηκαν οι προεστοί της Αθήνας, οι οποίοι και συγκέντρωσαν μεγάλες εκτάσεις γης στην κυριότητά τους, κυρίως ελαιώνες και αμπελώνες.[134] Δεν ξέρουμε αν και οι ανερχόμενοι νοικοκυραίοι συμμετείχαν στις δημοπρασίες αυτές.

Τα αντίπαλα στρατόπεδα που είχαν ήδη διαμορφωθεί στην Αθήνα πριν το θάνατο του Χασεκή περιλάμβαναν πρόσωπα που σαφώς σκέφτονταν τη «διαλλαγή» με το Χασεκή και κρατούσαν μια επαμφοτερίζουσα στάση εν αναμονή και των εξελίξεων από την Κωνσταντινούπολη.[135] Τα πρόσωπα αυτά είχαν συνδέσει τα οικονομικά συμφέροντά τους με αυτά του καθεστώτος του Χασεκή. Τέτοια στάση, για παράδειγμα, κράτησαν οι προεστοί Δημήτριος Καλογεράς και Νικόλαος Πατούσας, τους οποίους ο Σκουζές κατατάσσει στους υποστηρικτές του Χασεκή. Όμως, η πολυπλοκότητα των πολιτικών σχέσεων δεν επιτρέπει την απευθείας κατάταξή τους σε κάποιο στρατόπεδο. Ο Χασεκής είχε υποστηρικτές και ανάμεσα στους πλούσιους μουσουλμάνους της πόλης, οι οποίοι συνέκλιναν στο πλευρό των αντίστοιχων χριστιανών υποστηρικτών του. Ήταν μία περίοδος που συνεχώς καλούνταν το «κοινόν» (προεστοί, μέλη της κοινότητας και οι συντεχνίες, τα «ρουφέτια»[136]) να υπερασπιστεί τον έναν ή τον άλλο με συνεχείς συνελεύσεις και κάτω από απειλές προερχόμενες από όλες τις κατευθύνσεις. Η «κίνηση» εναντίον του Χατζή Αλή Χασεκή ήταν και μία προσπάθεια να εκδιωχθούν οι άρχοντες-προεστοί. Η τελευταία φαίνεται να αποτελεί διαμάχη με ταξικά χαρακτηριστικά, δηλαδή, η κίνηση προέρχονταν και από μερίδα των νοικοκυραίων που ήθελαν την πολιτική έκφραση και μια δικαιότερη κατανομή του χρέους και των ομολογιών στα μέλη της Κοινότητας Αθηνών. Με τους νοικοκυραίους συμμάχησαν και οι προεστοί εναντίον των αρχόντων, οι οποίοι εκλέγονταν αποκλειστικά ως δημογέροντες. Και αυτοί είχαν τους λόγους τους, λοιπόν, να στραφούν εναντίον των «παλαιών» προεστών-αρχόντων, όπως τους αποκαλεί ο Ιωάννης Μπενιζέλος, ο οποίος, σε αντίθεση με τον Σκουζέ, ανήκει στην τάξη τους. Σταδιακά προκύπτει δυσαρέσκεια εναντίον του Χασεκή και στην τάξη των αρχόντων. Για παράδειγμα αναφέρουμε το όνομα του Αγγελάκη Καντζιλιέρη και του Βασίλειου Γέροντα, οι οποίοι καταφέρονται κατά του Χασεκή για το επαχθές κοινοτικό χρέος.[137] Ο Μπενιζέλος δεν ξεκαθαρίζει τα πράγματα, αντίθετα τα συσκοτίζει. Από τη μια δείχνει τους προεστούς να

[130] Σκουζές, 1948, ό.π., σ. 73-74. Επιπρόσθετα αναφέρει ως «άρχοντες-προεστούς» τους Νικόλαο Παπαμάρκο, Αντρέα Παλαιολόγο και Νικόλαο Μισαραλιώτη.
[131] Σκουζές, 1948, ό.π., σ. 54-55.
[132] Gara, 2012, ό.π., σ. 417.
[133] Σκουζές, 1948, ό.π., σ. 48.
[134] Βλέπε σχετικά Πάλλης-Κολοβός, 2021, ό.π., σ. 75. Η περιουσία του Χασεκή τέθηκε σε πλειστηριασμό από το νέο θησαυροφυλάκιο που είχε δημιουργήσει ο σουλτάνος Σελίμ Γ΄, προς όφελος μουσουλμάνων και χριστιανών προκρίτων της Αθήνας και παραγόντων της Υψηλής Πύλης στην Κωνσταντινούπολη.
[135] Βλέπε και Gara, 2009, ό.π., σ. 424-429.
[136] Μπενιζέλος, 1986, ό.π., σ. 360.
[137] Μπενιζέλος, 1986, ό.π., σ. 386.

καταφέρονται κατά του Αλή, από την άλλη αναφέρει πως οι «συμπατριώτες τους» κατηγορούν εξίσου προεστούς και Χασεκή για τον «αφανισμό» της κοινότητας.[138] «Δεν έλειπον δε οι συμπατριώται εις όλον αυτό το διάστημα να προτρέπουν τους προεστώτας εις το να αφήσουν τον Χ. Αλή και να ενωθούν μετ' αυτών και να ομολογήσουν την αλήθειαν».[139] Η διαμάχη είχε μεταφερθεί στην Κωνσταντινούπολη ενώπιον των εκεί οθωμανικών αρχών.

Ο Μπενιζέλος αναφέρει ως υπέρμαχους της παρουσίας του Αλή στην Αθήνα τους «πρώτους» προεστούς: Δημήτριος Καλογεράς και Νικόλαος Πατούσας που αναφέραμε, Σπυρίδων Λογοθέτης, Κωνσταντίνος Ιαννούλης (Γιαννούλης), Σταύρος Βροντογούνης, Χατζή Δημήτριος Σαλωνίτης, Χατζή Δημήτριο Πανταζής και Θεοδωράκη Καντζιλιέρης,[140] όλοι τους άρχοντες-προεστοί.[141] Υποστηριχτές του Χασεκή υπήρξαν και οι Γεώργιος Κανακάρης (Καναριώτης στο Σουρμελή), Νικόλαος Καλογεράς (άρχοντας), οι οποίοι είχαν συμβάλλει στην εκ νέου επάνοδο του Χασεκή στην Αθήνα ως ζαμπίτη το 1783 στη θέση του Χατζή Μουσταφάγα.[142] Η υποστήριξη των προεστών αυτών στο πρόσωπο του Αλή Χασεκή υπήρξε αποτέλεσμα μιας σύνθετης οικονομικοπολιτική σχέσης αμοιβαίων συμφερόντων με τον βοεβόδα, αλλά ενίοτε υπήρξε και το αποτέλεσμα απειλών και εκβιασμών, όπως, για παράδειγμα, στην περίπτωση του Σταύρου Βροντογούνη.[143] Ο μοναδικός νοικοκυραίος που εμφανίζεται να υποστηρίζει τον Χασεκή ήταν ο Γεώργιος Κανακάρης. Ίσως πρόκειται για τον Γεωργάκη Καναριώτη που τον συναντάμε και το 1819 στους νοικοκυραίους της προεπαναστατικής περιόδου που υπογράφουν την εκλογή της Δημογεροντίας στις 26 Φεβρουαρίου 1819.

Στο στρατόπεδο των αντιπάλων του Χασεκή, ο Μπενιζέλος τοποθετεί ως αρχηγούς τους Νικόλαο Κακούρη, Πέτρο Πιττάκη, Νικόλαο Ζητουνιάτη και Δημήτριο Αστρακάρη.[144] Στους αντιπάλους του Χασεκή προσθέτουμε και τα ονόματα του Ιωάννη Λιανοσταφίφα, Αντωνάκη Μπόλπατζα,[145] Νικόλαου Μπερδελή, Χαρίτου (Νικόλαου), Ιωάννη Μπενιζέλου, των αδερφών Νικολάκη (τους θανατώνει ο Χασεκής), Σωτήρη και Λεονάρδου Μπάρμπανου, Σπυρίδωνα Νίκα, Γιαννάκη Κανταράκη, Μιχαήλ Τυρναβίτη, Αντώνιου Ρούτου, των αδελφών Χατζή Ρήγα και Χατζή Αζίζη Τρικαλινού, Δημητρίου Κάλκου, Σταμάτη Σαρή, Νικολάου Κουκούπετρου, παπά Αθανάσιου Ντάβαρη, παπά Φιλόθεο Κινάτο, Γεωργάκην Βλασαρού (άρχοντας), Μήτρου Μπουιουκλή (Βουγιουκλή), Χατζή Παναγιώτη Αργυρού, Παναγιώτη Καρώρη (Καρόρης), Νικόλαου παπά Μάρκου και του Συμεών Νικολέτου. Από τους παραπάνω ως νοικοκυραίους[146] αναφέρουμε τους: Νικόλαο παπά Μάρκο, Ν. Μπερδελή, τον Αντώνιο Ρούτο, το Συμεών Νικολέτο, τον Αντωνάκη Μπόλπατζα (Πόλπατζη), τον Γιαννάκη Κανταράκη, τον παπά Αθανάσιο Ντάβαρη, τον παπά Φιλόθεο Κινάτο, τον Δημήτριο Κάλκο, το Σταμάτη Σαρή, τον Χατζή Παναγιώτη Αργυρό και τον Νικόλαο Ζητουνιάτη.

---

138 Μπενιζέλος, 1986, ό.π., σ. 388-393.

139 Μπενιζέλος, 1986, ό.π., σ. 398.

140 Μπενιζέλος, 1986, ό.π., σ. 312 και 327.

141 Όλοι τους ήταν Άρχοντες. Ο Σωτήρχος Κάλκος αναφέρεται ως προεστός, αλλά μάλλον εννοείται επίτροπος, Μπενιζέλος, 1986, ό.π., σ. 361.

142 Μπενιζέλος, 1986, ό.π., σ. 280.

143 Μπενιζέλος, 1986, ό.π., σ. 356-357.

144 Μπενιζέλος, 1986, ό.π., σ. 273-274.

145 Με επιφύλαξη, αφού σε άλλο σημείο ο Αντώνιος Μπόλπατζας (Πόλπατζης) φαίνεται να ενεργεί υπέρ του Αλή, Μπενιζέλος, 1986, ό.π., σ. 324.

146 Για τη διαίρεση σε προεστούς και νοικοκυραίους, βλέπε παρακάτω, Κεφάλαιο Πρώτο. Σε αναζήτηση των προεστών ή αλλιώς προυχόντων.)

Ως χριστιανούς υποστηρικτές του Χασεκή καταγράφονται από τον Σκουζέ τα εξής δέκα (10) ονοματεπώνυμα και επίθετα αρχόντων:

	Ονοματεπώνυμο/επώνυμο
1.	Σπυρίδων Λογοθέτης
2.	Πατούσας (Νικόλαος)
3.	Καλογεράς (Δημήτριος)
4.	Πανταζής (Χατζή Δημήτριος) (υπήρχε και ο Σταματάκης Πανταζής)
5.	Κωνσταντάκης (Κωνσταντιλάκης στον κατάλογο του Σουρμελή.)
6.	Αστράκαρης (Αστρακάρης)[147]
7.	Καγγελέρης (Θεόδωρος) (Καντζηλιέρης)
8.	Σταύρος Βροντογούνης
9.	Τομαράς
10.	Χατζή Δημήτριος Σαλωνίτης (Το επίθετο Σαλωνιτίδης το εντάσσουμε στους νοικοκυραίους.)

Στο δεύτερο χρονικό (1845) ο Σκουζές αναφέρει ως υποστηρικτή του Χασεκή και τον Σωτήρχο Κάλκο.[148] Το επίθετο δεν ανήκει σε οικογένειες αρχόντων, ούτε σε προεστικές οικογένειες, αλλά απαντάται στην κατηγορία των νοικοκυραίων. Ο Κάλκος, σύμφωνα με τον Μπενιζέλο, είχε μεταβεί στην Κωνσταντινούπολη, απεσταλμένος του Χασεκή, με γράμματα εναντίον του Ασάναγα και υπέρ του Χασεκή. Οπωσδήποτε ο Μπενιζέλος είναι πιο αναλυτικός στη δική του διήγηση σε σχέση με τον Σκουζέ, όμως, στο ζήτημα των υπερμάχων του Χασεκή οι αφηγήσεις του Σκουζέ και του Μπενιζέλου σχεδόν ταυτίζονται. Ο Σκουζές γράφει το 1841, ενώ ο Μπενιζέλος σχεδόν ταυτόχρονα με τα γεγονότα κάνει και τις αντίστοιχες καταγραφές.

Προεπαναστατικά, οι άρχοντες υποστηρικτές του Χασεκή, δέχτηκαν ένα σημαντικό πολιτικό πλήγμα από τους προεστούς της Αθήνας, εκείνους, δηλαδή, που δεν είχαν κληρονομικά δικαιώματα, όμως ως γαιοκτήμονες διεκδικούσαν τη συμμετοχή τους στην πολιτική διαχείριση της Κοινότητας Αθηνών. Το 1806 ο Nicholas Biddle διαπιστώνει την εξής κατάσταση: «Οι άρχοντες εκλέγονται από το λαό κάθε δύο χρόνια, αλλά τα πράγματα είναι έτσι κανονισμένα, ώστε αν κάποιος εκλεγεί μια φορά, να μην υπάρχει τρόπος να απαλλαγεί κανείς απ' αυτόν».[149] Όπως,

[147] Ο Δημήτριος Αστρακάρης αναφέρεται από τον Μπενιζέλο στους εχθρούς του Χασεκή.
[148] Σκουζές, 1948, ό.π., σ. 115.
[149] R. A. McNeal, (Edit.), *Nicolas Biddle in Greece, The Journals and the Letters of 1806*, Pennsylvania State University Press, 1993, σ. 148.

όμως, θα δούμε και παρακάτω, από την 1η Νοεμβρίου του 1816 έως τις 2 Ιουλίου 1818, επικράτησε ένα σύστημα ελέγχου της Δημογεροντίας από μία «Δωδεκάδα», από δώδεκα πρόσωπα που προέρχονταν από τους προεστούς και όχι από τους άρχοντες της πόλης, αλλά και τα συνάφια.[150] Ως πρώτη διαπίστωση κρατάμε αυτό που επιβεβαιώνεται και από τη σύνθεση, για παράδειγμα του συναφιού των «ζευγητών και περιβολαρέων», ότι, δηλαδή, και οι προεστοί ανήκαν σε εσνάφια και μάλιστα τα εκπροσωπούσαν απέναντι στις οθωμανικές και κοινοτικές αρχές του τόπου. Δεύτερον, επιβεβαιώνεται η πολιτική κίνηση εναντίον των αρχόντων από μερίδα των προεστών, και τρίτον διαπιστώνεται πως από τα δώδεκα μέλη του συμβουλίου, όλα τους προεστοί, τα εννέα θα υπογράψουν δύο χρόνια αργότερα το «πρακτικό ειρηνεύσεως».

Ο έλεγχος αυτός της Δημογεροντίας αποτύπωνε μια βαθύτερη κοινωνική κρίση που φαίνεται να είχε σχέση και με την ενοικίαση και κατανομή μέρους των κοινοτικών φόρων, αφορούσε, δηλαδή, «τα γρόσια του εστιρά».[151] Το 1816, όπως θα δούμε και παρακάτω, ο δημογέροντας Προκόπιος Βενιζέλος είχε κατηγορηθεί άδικα για παρακράτηση του λαδιού που θα στέλνονταν στην Πύλη. Όπως σε κάθε κρίση έτσι και τώρα η κοινότητα ενεργοποιήθηκε ώστε να επιτευχθεί η «κοινωφελεστάτη ειρήνη» και η πολιτική ομόνοια. Επιστέγασμά της θα είναι το «πρακτικό ειρηνεύσεως» του 1819. Είχε προηγηθεί στις 14 Ιανουαρίου 1819 το πρακτικό της κοινότητας που προέβλεπε «ότι αν κανένας από ημάς οποιασδήποτε τάξεως ήθελε κινηθή παραλόγως και χωρίς την άδειαν των προεστώτων εις πολιτικόν τι ομούρι, του οποίου το κίνημα ήθελε προξενήση ζημίαν εις τον τόπον, ο τοιούτος λέγομεν, ως επιζήμιος της Κοινότητος να ήναι εις χρέος να πληρόνη από την ιδικήν του κατάστασιν προς τον Υψηλότατον Ζαρπχαναεμίνη Αυθέντην του τόπου μας γρόσια χιλιάδες πενήντα νούμ. γρ. 50.000». Το «αποδεικτικό γράμμα» με αποδέκτη και τις οθωμανικές αρχές υπέγραφαν τριάντα τρία μέλη του κοινοτικού συμβουλίου, συνολικά 36 μαζί με τη δημογεροντία. Από αυτά, μόλις τρία, οι Δ. Τυρόπουλος, Χατζή Γεωργαντάς Σκουζές και Χατζή Νικόλαος Μπούκρας είχαν συμμετάσχει και στη Δωδεκάδα της Αθήνας το προηγούμενο διάστημα. Άρα η κατάργησή της έγινε με κάποια συμφωνία που διατήρησε και τους άρχοντες-προεστούς Σπ. Πατούσα, Π. Χαλκοκονδύλη και Σπ. Ρίστο (Ρύστο) στη θέση του δημογέροντα. Τα 31 από τα 33 μέλη θα τα συναντήσουμε να υπογράφουν στις 4 Απριλίου 1819 το έγγραφο ειρηνεύσεως, τα ίδια ή συγγενικά τους πρόσωπα. Δεν θα υπογράψει ο άρχοντας-προεστός Γιαννάκος Κακούρης και ο νοικοκυραίος Χρήστος Τουφεκτζής.

---

[150] Αθανασία Αβδάλη, «Ανέκδοτα έγγραφα του Αθηναίου Δημογέροντα Σπ. Πατούσα», *Τα Αθηναϊκά*, τεύχος 71, Δεκέμβριος 1978, σ. 33-43: «Η Δωδεκάς Αθηνών Δ. Ντεμερτζής, Δ. Τυρόπουλος, Μ. Μπυρσής, Μ. Πούλος, Χατζή Γεωργαντάς Σκουζές, Σπ. Σκαπέσος, Χατζή Νικόλαος Μπούκρας, νικολός εκ των Μεσογείων, Νικόλαος Πυρής, Σπ. Χατζή Μπενάρδου, Σπ. Βουγικλής, Χατζή Νικολός Μπανάνας». Για τον ρόλο των συντεχνιών που μπορούσε να είναι και πολιτικός στο πλαίσιο της κοινότητας βλ. Μαρία Ευθυμίου, «Οι συντεχνίες: η κρατική οργάνωση τεχνών και επαγγελμάτων», στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000,* «Τα Νέα», Αθήνα 2003, τ. Β΄, σ. 325-338. Επίσης, Σπύρος Ασδραχάς, «Οι συντεχνίες στην Τουρκοκρατία: οι οικονομικές λειτουργίες», στο *Ζητήματα Ιστορίας*, Θεμέλιο, Αθήνα 1983, σ. 97-115, Baer, 1979, ό.π., σ. 575-596 και του ιδίου «Μονοπώλιο και περιοριστικές πρακτικές των τουρκικών συντεχνιών», στο Σπ. Ι. Ασδραχάς (επιμ.), *Η οικονομική δομή των βαλκανικών χωρών στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας, ιε΄- ιθ΄αι.,* Μέλισσα, Αθήνα, 1979, σ. 599-612.

[151] «*Ιστιράς*» (istira) ονομάζονταν οι αγορές που έκανε η Υψηλή Πύλη και αντιστοιχούσαν στο 12% της παραγωγής. Η Πύλη αγόραζε συγκεκριμένες ποσότητες λαδιού ή σιταριού στην τιμή του ιστηρά. Τον φόρο συνέλεγε ο ιστηρατζής, ο οποίος και τον είχε προαγοράσει, βλέπε σχετικά, Σβορώνος, 1996, ό.π., σ. 77-78.

Λίγο πριν την Επανάσταση, λοιπόν, έλαβε χώρα μια σημαντική κοινωνική ανατροπή μέσα στο πλαίσιο της αριστοκρατίας της γης. Οι προεστοί διεκδίκησαν και πέτυχαν την ανατροπή των αρχόντων, τόσο των αρχόντων χριστιανών, όσο και των αρχόντων μουσουλμάνων που ήταν γύρω από τον Χασεκή. Η αντίδραση στον Χασεκή και στους συμμάχους του ίσως θα πρέπει να συσχετιστεί και με μια προσπάθεια υπεράσπισης της νομής της εξουσίας στην Αθήνα από τους προεστούς. Μαζί τους θα κάνει την εμφάνισή της και η τάξη των νοικοκυραίων. Η πλειοψηφία των κατοίκων της Αττικής θα απασχολείται στα χωράφια των μεγαλοκτηματιών ως επίμορτοι καλλιεργητές.

Ι.β. Το γενικό πλαίσιο

Έχοντας στη διάθεσή μας ένα σημαντικό αρχειακό υλικό για την Αθήνα της επαναστατικής περιόδου θα προσπαθήσουμε να εμβαθύνουμε και να κατανοήσουμε τις πολιτικές σχέσεις και τις κοινωνικές αντιπαραθέσεις που εκδηλώνονται στο πλαίσιο της κοινότητας μέσα στην Επανάσταση. Μιας κοινότητας που μετασχηματίζεται διαρκώς μέσα από τη δυναμική των κοινωνικών σχέσεων οι οποίες εκφράζονται και σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο. Χωρίς να έχει τον κεντρικό ρόλο μέσα στην Επανάσταση η Αθήνα διεκδικεί μια ιδιαίτερη θέση ως πεδίο εκδήλωσης των περιφερειακών συγκρούσεων ανάμεσα σε διαφορετικούς κόσμους. Η πορεία προς τη δημιουργία δυτικού τύπου κράτους ενέχει πολλές μεταμορφώσεις σε πολιτικό και σε οικονομικό επίπεδο. Στο τελευταίο η αποτύπωση των έγγειων σχέσεων μέσα από τις αγοραπωλησίες των νοταριακών εγγράφων και η δημιουργία ενός χάρτη των σχέσεων ιδιοκτησίας, μπορεί να μας δώσει πρόσθετες πληροφορίες και για την κοινωνική οργάνωση και σύνθεση της αθηναϊκής κοινωνίας μέσα στην Επανάσταση.[152]

Σε μια προσπάθεια να ορίσουμε τη σχέση της κατηγορίας των αγοραστών της περιόδου 1821-1833 με όσους αποχτούν πολιτική εξουσία μέσα στην Επανάσταση, χρησιμοποιήσαμε αρχικά δύο κατηγορίες εγγράφων, όπου περιέχονται ονοματεπώνυμα είτε ως υπογραφές είτε ως αναφορές καταλόγου. Πρόκειται για επιστολές της παραπάνω περιόδου, καθώς και για καταλόγους μισθοδοσίας ή άλλης χρήσης. Αφού πρώτα καταγράψαμε τα ονόματα όσων έχουν κάποιο πολιτικό ρόλο μέσα στο πλαίσιο της κοινότητας ή/και έξω από τα όρια της στη συνέχεια διασταυρώσαμε τα ονόματά τους με τη βάση δεδομένων των νοταριακών εγγράφων που εμπεριέχουν δικαιοπραξίες αγοραπωλησιών. Κατόπιν και μέσα από τη μελέτη των πρωτογενών αρχειακών μας πηγών επιχειρήσαμε να αποτυπώσουμε την πορεία συγκεκριμένων προσώπων στα οποία μπορεί να γίνει ταύτιση των οικονομικών τους δραστηριοτήτων με την πολιτική τους δράση μέσα στην Επανάσταση. Στόχος μας είναι να περιγράψουμε αφενός ποιοι αποτελούν το σώμα των προεστών, της

[152] Για ένα παράδειγμα των ποικίλων μεταβολών στις έγγειες σχέσεις στο πέρασμα από τον 17ο στο 18ο αιώνα βλ. Ελευθερία Ζέη, «Χρόνοι και χρόνος στις νησιωτικές κοινωνίες μέσα από τα νοταριακά αρχεία (17ος-18ος αι.)», *Μνήμων*, τόμος 27 (2005), σ. 9-26. Επίσης κατατοπιστική για τις συνέχειες και τις ασυνέχειες στο οικονομικοπολιτικό πεδίο σε μια νησιωτική περιοχή στο πέρασμα από την ενετική στην οθωμανική κατάκτηση, αλλά και για το πώς διαμορφώθηκαν οι κοινωνικές σχέσεις μέχρι και την παραμονή της Επανάστασης, είναι η μελέτη Ηλίας Κολοβός, *Η νησιωτική κοινωνία της Άνδρου στο οθωμανικό πλαίσιο. Πρώτη προσέγγιση με βάση τα οθωμανικά έγγραφα της Καϊρείου Βιβλιοθήκης (1579-1821)*, Άνδρος, Ανδριακά Χρονικά, τ. 39, Καϊρειος Βιβλιοθήκη. Για ένα παράδειγμα οικονομικών συμπεριφορών των «ελίτ» στο νησιωτικό χώρο, βλέπε Ελευθερία Ζέη, «Πρώτες προσεγγίσεις στη διαμόρφωση τοπικών «ελίτ» στο Αιγαίο του 18ου αιώνα: οι «άρχοντες» του μακτού», *Τα Ιστορικά*, Δεκέμβριος 2013, τόμος 30ος, τχ. 59, σ. 385-398.

κοινότητας και των υπερασπιστών της Αθήνας και αφετέρου να δούμε τη σχέση που αναπτύσσουν οι παραπάνω ή και άλλες κατηγορίες με την έγγειο ιδιοκτησία και τις αγοραπωλησίες την περίοδο της Επανάστασης.

Εκείνοι που άφησαν τα περισσότερα ίχνη στα έγγραφα της περιόδου είναι οι τοπικές ελίτ της Αθήνας, που μπορεί στα προεπαναστατικά χρόνια να ανήκαν κυρίως στο αθηναϊκό αρχοντολόι και στους προεστούς, στα χρόνια, όμως, της Επανάστασης οι ελίτ αυτές περιλαμβάνουν και εκπροσώπους της κοινωνικής ομάδας των νοικοκυραίων, ακόμη και οπλαρχηγούς που αρχικά αμφισβητούν το προεπαναστατικό status quo. Όπως σημειώνει ο Σπύρος Ασδραχάς «η ελίτ είτε δημιουργεί καινούρια εξουσία είτε υπηρετεί την παλιά». Στην περίπτωσή μας οι «νοικοκυραίοι» δε δημιούργησαν νέα εξουσία μέσα στην Επανάσταση.[153]

Ψάχνοντας τα ίχνη των προεστών της Κοινότητας Αθηνών χρησιμοποιήσαμε κυρίως τρεις πηγές, ώστε να αντληθούν τα κύρια ονοματεπώνυμα όσων συγκροτούν το σώμα των προεστών. Ως πρώτη πηγή παραθέτουμε τον κατάλογο προεστών του 1819, ακριβώς δύο χρόνια πριν το ξέσπασμα της Επανάστασης. Έπειτα παραθέτουμε δύο «καταλόγους» του έτους 1826 με μικρή χρονική διαφορά ανάμεσά τους, λίγων ημερών. Την ίδια στιγμή προσπαθήσαμε να προσδιορίσουμε και όσους για πρώτη φορά διεκδικούν και έχουν πολιτικό ρόλο και λόγο στη διαχείριση των κοινοτικών θεμάτων, χωρίς οι ίδιοι να ανήκουν στους προεστούς. Στη μελέτη μας υπάρχει σαφής διάκριση ανάμεσα στους δημογέροντες και στους προεστούς ή προκρίτους. Μέσα στην Επανάσταση μπορούσαν να είναι δημογέροντες και πρόσωπα που δεν ήταν προεστοί. Η διάκριση αυτή επιβεβαιώνεται λεκτικά και σε μία γραπτή πηγή όπου οι πρόκριτοι διαφοροποιούνται από τους δημογέροντες.[154] Αυτό, όμως, είναι κάτι που επιβεβαιώνεται και με την ενδελεχή εξέταση των ονομάτων που αναφέρονται στις πηγές μας στην περίπτωση της Επαρχίας Αθηνών. Αφού πρώτα καταλήξουμε σε μια σειρά ονομάτων στη συνέχεια θα κάνουμε τη διασταύρωση των ονομάτων αυτών με τη βάση δεδομένων της περιόδου 1821-1833, ώστε να δούμε αρχικά ποια από αυτά εμφανίζονται και στους καταλόγους των αγοραστών. Σε επόμενα βήματα θα εξειδικεύσουμε την έννοια του «αγοραστή» με στοιχεία μέσα από τη βάση δεδομένων και με σχετικό αρχειακό υλικό. Δεν ξέρουμε βέβαια αν το αρχειακό μας υλικό είναι σε θέση να περιγράψει τις περιουσιακές διακυμάνσεις στο σύνολό τους. Προφανώς υπάρχουν οι προεστοί, που όμως αποτελούν έναν μικρό αριθμό του συνόλου των αγοραστών μέσα στην Επανάσταση του 1821. Οι υπόλοιποι, πέρα από κάποιους «νοικοκυραίους» που ανιχνεύονται και σε πολιτικές θέσεις, μας είναι άγνωστοι και θα πρέπει να τους κάνουμε να μας μιλήσουν. Τα μεγέθη των περιουσιών θα μας πουν αν ευρύτερα αγροτικά στρώματα προχωρούν σε αγορές ή παραμένουν «αρχειακά σιωπηλά».[155]

Στη μελέτη μας η καταγραφή των ονομάτων έχει ως στόχο να αναδείξει τις κοινωνικές ομάδες που αποκτούν πολιτικό λόγο μέσα στην Επανάσταση, και να ανιχνεύσει το συλλογικό αποτύπωμα της Επανάστασης και να εντάξουμε τα πρόσωπα σε ένα ερμηνευτικό πλαίσιο με στόχο τη διερεύνηση των συλλογικών συμπεριφορών και στρατηγικών. Επομένως η καταγραφή γίνεται αφενός για να συνδεθεί με την

---

153 Σπύρος Ασδραχάς, «Η έννοια της αυθεντίας», *Τα Ιστορικά*, Δεκέμβριος 2013, τόμος 30ος, τχ. 59, σ. 278-281: 281. Για τους νοικοκυραίους και τους προεστούς της Ύδρας βλέπε Ελευθερία Ζέη, *Ο Αγώνας στη θάλασσα*, Αθήνα 2010, σ. 43-48.

154 Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 64, *«Προς την Υπερτάτην Σεβαστήν Διοίκησιν. […] τη 27 Φεβρουαρίου 1825. Βοστίτζα. Οι πρόκριτοι. Οι δημογέροντες της Επαρχίας. Οι δημογέροντες των χωρίων».*

155 Χατζηιωσήφ, 2005, ό.π., σ. 124.

καταγραφή των ονομάτων όπως αυτή εμφανίζεται στη βάση δεδομένων, αφετέρου για να προκύψει από αυτή η σύνδεση των οικονομικών πραγματικοτήτων με την πολιτική τους έκφραση στην Κοινότητα των Αθηνών. Μια τέτοια έρευνα μπορεί να διεξαχθεί αμφίδρομα, να διαπιστωθεί, δηλαδή, αν οι πολιτικοί συσχετισμοί δυνάμεων ανταποκρίνονται στους οικονομικούς συσχετισμούς και σε πιο βαθμό οι μεν ευθύνονται για την αύξηση ή την ελάττωση της ισχύος των δε. Οι αρχειακές πηγές και η σχετική βιβλιογραφία είναι επαρκείς για την καταγραφή αυτή, καθώς περιλαμβάνουν όσους απαντώνται σε έγγραφα που αφορούν την κοινότητα και προφανώς έχουν ή διεκδικούν πολιτικό ρόλο στη διαχείριση των κοινοτικών πραγμάτων.

Η οικονομία της Επανάστασης σε μία επαρχία, όπως αυτής της Επαρχίας Αθηνών, μπορούσε να δημιουργήσει πλεονάσματα, στην κάρπωση των οποίων στόχευαν υποκείμενα συγκεκριμένων κοινωνικών κατηγοριών με τους εξής τρόπους: α) μέσα από τις αγοραπωλησίες ιδιωτικών περιουσιών β) μέσα από τις αγοραπωλησίες εθνικής περιουσίας γ) με τις ενοικιάσεις των κάθε είδους προσόδων της Επαρχίας, συμπεριλαμβανομένων και αυτών των τελωνείων. Μέσα από την παρακολούθηση της χρηματικής κυκλοφορίας και στα τρία αυτά πεδία μπορούμε να διαμορφώσουμε μια εικόνα για εκείνους που εκμεταλλευόμενοι τη συγκυρία της Επανάστασης, καρπώθηκαν το οικονομικό πλεόνασμα και διαμόρφωσαν ένα δίκτυο κοινωνικών και πολιτικών σχέσεων. Την ίδια στιγμή, όμως, ήταν εκείνες οι κοινωνικές και πολιτικές σχέσεις που έκαναν εφικτή την κάρπωση του πλεονάσματος και εδώ η συγκυρία της Επανάστασης παίζει καθοριστικό ρόλο. Διαμορφώνει τις προϋποθέσεις για την ανέλιξη νέων πολιτικών και οικονομικών δυνάμεων, σπάει τα στεγανά της τοπικής οικονομίας και μέσα από τη σύγκρουση των κοινωνικών δυνάμεων επανακαθορίζει σε σχέση με τα προεπαναστατικά χρόνια όχι τόσο τον τρόπο όσο το ποιόν των κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων που αναδιανέμουν το παραγόμενο πλεόνασμα, εξασφαλίζοντας συνάμα και τους όρους της αναπαραγωγής του.

Η έναρξη της Επανάστασης, όπως είδαμε παραπάνω, φαίνεται να αιφνιδιάζει και τους μουσουλμάνους της Αττικής και τους εκεί χριστιανούς δημογέροντες. Οι μουσουλμάνοι της Αθήνας ζητούν εγγυήσεις ότι δε θα πειραχθούν και ως τέτοια εγγύηση λαμβάνουν τη οικειοθελή αιχμαλωσία της χριστιανικής δημογεροντίας, αλλά και άλλων επιφανών Αθηναίων.[156] Ο Διονύσιος Σουρμελής αναφέρεται σ' αυτούς χαρακτηρίζοντάς τους ως «προκρίτους πολίτες». Αναφέρει το 1834: «Μόλον τούτο ανήσυχοι οι Τούρκοι, και πλήρεις υποψιών μετά σπουδαίας τινάς συζητήσεις ενέκριναν, και τη β΄ ημέραν του πάσχα Απριλίου 10 1821 συλλαμβάνουσι δώδεκα άνδρας εκ των προκρίτων πολιτών, και ανάγουσι αυτούς εις το φρούριον, Προκόπιον Βενιζέλον, Άγγελον Γέροντα, Παλαιολόγον Βενιζέλον, Φιλάρετον Τριανταφύλλην ιερομόναχον, Άνθιμον Αγιοταφίτην ιερομόναχον, Αγγελάκην Βενιζέλον, Γεώργιον Βάρβανον (εννοεί τον Γ. Μπάρμανο), Ιωάννην Πανταζήν, Χ. Φίλιππον Γουναράκην, Σπυριδ. Χ. Φ. Γουναράκην, Χ. Δημήτριον Καρόρην, και Βασίλειον Σαράντην».[157] Όλοι τους (εκτός τους δύο ιερομόναχους) αναφέρονται στον πίνακα 1 του παραρτήματος ως προεστοί Αθηνών. Οι τρεις πρώτοι, Προκόπης Βενιζέλος

[156] Δημήτριος Γρ. Καμπούρογλου, *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηναίων*, Εν Αθήναις 1891, τ. Γ΄, «Απομνημονεύματα Αγγέλου Σωτηριανού Αλεξάνδρου (Γέροντα), Δημογέροντος Αθηνών», σ. μγ΄-να΄. Βλέπε για τις πρώτες αντιδράσεις απέναντι στην Επανάσταση και τη φυγή του Γάλλου Προξένου Fauvel, Σιμόπουλος, 1999, τόμος Γ. 2, ό.π., σ. 572-582.

[157] Διονύσιος Σουρμελής, α΄ έκδοση 1834, εν Αιγίνη, ό.π., σ. 2 και στην έκδοσις Δευτέρα, εν Αθήναις [1853], ό.π., σ. 10-11.

(Μπενιζέλος), Άγγελος Γέροντας και Παλαιολόγος Βενιζέλος, αποτελούσαν τη Δημογεροντία των Αθηνών. Στόχος και των δύο μερών να αποφευχθεί η γενική σφαγή.

Στην αρχή της Επανάστασης, λοιπόν, η δημογεροντία θα κινδυνεύσει με αφανισμό, όμως, με το πέρασμα των χρόνων και πέρα από τα φυσικά πρόσωπα, ο θεσμός της θα επιβιώσει ακόμη και μετά το τέλος της Επανάστασης. Χαρακτηριστική, για παράδειγμα, είναι η πορεία του Άγγελου Γέροντα μέσα στην Επανάσταση. Το 1822 ανέλαβε το δικαστικό αξίωμα του κριτή, και την περίοδο 1824-1825 φαίνεται ότι είχε αναλάβει το καθήκον της είσπραξης του φόρου της δεκάτης στις περιοχές Κηφισιάς, Αμαρουσίου και Χαλανδρίου με εντολή της Διοίκησης. Θα παραμείνει στη Δημογεροντία μέχρι το 1832. Αυτός μαζί με τους Παλαιολόγο και Προκόπιο Μπενιζέλο θα αποτελέσουν τη δημογεροντία που για επτά μήνες κρατήθηκε αιχμάλωτη στην Ακρόπολη από τους Οθωμανούς. Όμως, πλησιάζοντας προς την απελευθέρωση, οι προεστοί των Αθηνών θα έχουν να αντιμετωπίσουν και την απειλή που προκύπτει από τις φιλοδοξίες των νοικοκυραίων της πόλης να ελέγξουν τα πολιτικά πράγματα και τη διάδοχη κατάσταση. Στην προσπάθειά τους αυτή θα βρουν εν δυνάμει συμμάχους και τους καπεταναίους της Αττικής. Για παράδειγμα, ο σημαντικός προεστός Χατζή Γεωργαντάς Σκουζές θα αποκεφαλιστεί μετά από εντολή του καπεταναίου Σπυρίδωνα Κτενά, αφού θα συλληφθεί βιαίως στη Σαλαμίνα.[158]

Στις 10 Ιουνίου 1822 η Ακρόπολη θα πέσει στα χέρια των Επαναστατών.[159] Τον Αύγουστο του 1822 ο Οδυσσέας Ανδρούτσος (αυτο-)ανακηρύσσεται αρχιστράτηγος της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος στην Αθήνα, αφού πρώτα είχε επιβάλλει τη θέλησή του στους εκεί δημογέροντες, που σε εκείνη τη συγκυρία συνέδεσαν τελικά τα συμφέροντά τους με αυτά του Οδυσσέα Ανδρούτσου. Άλλωστε δε θα μπορούσαν να κάνουν διαφορετικά αφού ο Ανδρούτσος εμφανιζόταν τότε ως ο μόνος εγγυητής της ασφάλειας της πόλης της Αθήνας, αλλά και ευρύτερα της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδας, απέναντι στον Οθωμανό κατακτητή. Η κατάσταση θα αλλάξει δραματικά το 1825. Η ανατροπή των ισορροπιών θα συντελεστεί με την παρουσία των δυνάμεων του Ιμπραήμ, αλλά και στο εσωτερικό του επαναστατικού στρατοπέδου θα διαταραχθούν οι σχέσεις ανάμεσα στους οπλαρχηγούς και τους προκρίτους. Η Αθήνα μετά το 1822 θα επιστρέψει στη εξομάλυνση των οικονομικών και κοινωνικών λειτουργιών που είχαν εμφανώς υποχωρήσει με την κήρυξη της ελληνικής Επανάστασης, σε ένα νέο πλαίσιο, εκτός της οθωμανικήςδιοίκησης. εξομάλυνση την οποία αποτυπώνουν τα νοταριακά έγγραφα.

Η αισιοδοξία και η ομαλότητα θα διαρκέσουν μικρό χρονικό διάστημα, ικανό, όμως, μέσα στις επαναστατικές συνθήκες για την επιτάχυνση των οικονομικοκοινωνικών διαδικασιών. Το 1825 θα είναι το έτος όπου οι προεπαναστατικές ισορροπίες θα ανατραπούν οριστικά τόσο σε βάρος του πρώην αρματολικού στοιχείου, όσο και σε βάρος του προεστικού στοιχείου της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος. Συγκεκριμένα για την Αθήνα οι τοπικοί δημογέροντες θα αναγκαστούν να αποδεχτούν το πλαίσιο διοίκησης της κεντρικής εξουσίας, διασώζοντας όσα τοπικά προνόμια μπορούσαν στο πλαίσιο της πρώην κοινότητας

[158] Νίκος Θεοτοκάς, *Ο βίος του στρατηγού Μακρυγιάννη. Απομνημονεύματα και Ιστορία*, Αθήνα 2012, σ. 144. Για τη σημασία του βιβλίου αυτού βλέπε τη βιβλιοκριτική, Παναγιώτης Στάθης, «Ανανεώνοντας τη ματιά μας για το Εικοσιένα. Με αφορμή τον Μακρυγιάννη του Νίκου Θεοτοκά», *Μνήμων*, τόμος 33, 2014, σ. 233-256.

[159] Για το επαναστατικό μέτωπο της Πελοποννήσου το εναρκτήριο έτος της Επανάστασης βλέπε, Μαργαρίτης, 2020, ό.π., σ. 159 κ.ε..

Αθηνών, ενώ την ίδια στιγμή θα επιχειρήσουν με επιτυχία να ελέγξουν τους οπλαρχηγούς. Ο Οδυσσέας Ανδρούτσος θα περιθωριοποιηθεί σταδιακά με τη σύμπραξη του προεστικού στοιχείου της Αθήνας, των νοικοκυραίων και της επαναστατικής διοίκησης. Την πολιτική εξόντωση του οπλαρχηγού θα ακολουθήσει η φυσική. Ενώ άλλοι οπλαρχηγοί, όπως ο Καραϊσκάκης, αναδιαμορφώνουν τις στρατηγικές τους και προσεγγίζουν την κυβέρνηση Κουντουριώτη, ο Ανδρούτσος παρά τις προσπάθειές του για διαπραγμάτευση έρχεται αντιμέτωπος με ένα πλέγμα πολιτικών συμμαχιών (Ιωάννης Κωλέττης- Γεώργιος Κουντουριώτης) που επεδίωκαν την χωρίς όρους υποταγή του στη βούληση της Διοίκησης, προκρίνοντας τον παροπλισμό του στην περίπτωση που δεν πειθαρχούσε. Ο φόβος, όχι τόσο της Διοίκησης όσο των τοπικών αυθεντιών, για ενδεχόμενη επάνοδο του Ανδρούτσου στα πολιτικά πράγματα με τη στήριξη του Καραϊσκάκη και ανάκτηση της επιρροής του στην περιοχή, έκανε πολλούς να μη θέλουν την αμνήστευσή του. Η φυσική του εξόντωση, ουσιαστικά, νομιμοποιείται από τους νέους συσχετισμούς δυνάμεων στην περιοχή. Η παρουσία του δε θα μπορούσε να κλονίσει τη δύναμη της Διοίκησης ούτε να επηρεάσει τα πολιτικά πράγματα. Ήταν όμως δυνατόν να προκαλέσει προστριβές και αντεκδικήσεις σε προσωπικό επίπεδο μέσα στα όρια της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος. Εκείνο που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι το γεγονός ότι η δολοφονία του, τη νύχτα της 5ης Ιουλίου 1825, δεν είχε τις συνέπειες εκείνες που θα περίμενε κανείς, αναλογιζόμενος τις διαστάσεις που θα λάμβανε μια τέτοια πράξη αν είχε συντελεστεί στα προγενέστερα χρόνια. Οι συνέπειες απορροφήθηκαν γρήγορα μέσα στο νέο πλαίσιο εξουσίας, χωρίς να προκληθούν ιδιαίτεροι κραδασμοί στη Διοίκηση.

Οι κατηγορίες εναντίον του Ανδρούτσου για «προδοσία» προήλθαν από έναν συγκεκριμένο κύκλο τοπικών προεστών που ενώ είχαν συνδεθεί με την «κεντρική του έθνους» διοίκηση επιδίωκαν σε τοπικό επίπεδο να επικρατήσουν έναντι των στρατιωτικών μέσα από πρακτικές που εμφανίζονταν ως σύννομες με τους νόμους της επαναστατικής διοίκησης. Θα είναι οι ίδιοι και η τάξη τους που θα σταθεί, τη στιγμή που θα πληττόταν η δική τους τοπική εξουσία, ενάντια στους νόμους του έθνους και δε θα διστάσουν προκειμένου να υπερασπιστούν τις τοπικές τους εξουσίες να φτάσουν ακόμη και στη δολοφονία του Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια. Στη δολοφονία του αρχιστράτηγου Ανδρούτσου συναίνεσαν πολιτικά και οι νοικοκυραίοι της πόλης.

Το επόμενο έτος οι τοπικοί άρχοντες των Αθηνών θα κληθούν να διαχειριστούν μια πιο δύσκολη κατάσταση από αυτή του 1821. Ο Ομέρ πασάς της Καρύστου με δύναμη 5000 ανδρών και ο Κιουταχής με 2000 άντρες και 1000 ιππείς θα εισβάλλουν στην Αττική. Στις 30 Σεπτεμβρίου 1826 ο υπερασπιστής της πόλης, διάδοχος στα όπλα του Οδυσσέα Ανδρούτσου, φρούραρχος Ιωάννης Γκούρας πέφτει νεκρός από εχθρικό βόλι. Η κεντρική διοίκηση με απεσταλμένο το Φαβιέρο θα αποτύχει να διασπάσει την πολιορκία της Ακρόπολης και να προσφέρει βοήθεια στους υπερασπιστές της. Μπροστά στον άμεσο κίνδυνο απώλειας της Ακρόπολης και ενώ ο πληθυσμός της Αθήνας έχει ήδη διαφύγει στη Σαλαμίνα, τον Πόρο και την Αίγινα, ο Γεώργιος Καραϊσκάκης θα αναλάβει μια ύστατη προσπάθεια να αποσοβήσει την καταστροφή. Αυτό που κάνει έχει τη σημασία του. Θα αναζητήσει τη συνδρομή βοήθειας από την Ανατολική Χέρσο Ελλάδα, από εκείνους, δηλαδή, που δε θα ήθελαν να δουν τον Οδυσσέα Ανδρούτσο φυλακισμένο της Διοίκησης με την κατηγορία της εσχάτης προδοσίας. Στις 23 Απριλίου 1827 ο Καραϊσκάκης θα χτυπηθεί από βόλι και θα υποκύψει αργότερα στα τραύματά του. Ένα μήνα αργότερα, στις 25 Μαΐου 1827 η Ακρόπολη παραδίδεται στους Οθωμανούς. Λίγο πριν ο

επιφανής καπεταναίος των Αθηνών, προερχόμενος από την τάξη των προεστών, Συμεών Ζαχαρίτζας (Ζαχαρίτσας) θα σκοτωνόταν σε μάχη.

ΙΙ. Ονόματα αρχόντων, προεστών και νοικοκυραίων στα προεπαναστατικά χρόνια

Στα προεπαναστατικά χρόνια η επίσημη και η καθημερινή χρήση των όρων άρχοντας, κοτζαμπάσης, δημογέροντας, προεστός και νοικοκυραίος αφορούσε επιθετικούς προσδιορισμούς που συνόδευαν είτε το αξίωμα είτε την κοινωνική θέση του προσώπου.[160] Αναφέραμε παραπάνω πως και ένας προεστός μπορούσε να αυτοπροσδιοριστεί ως νοικοκυραίος και πως η οριοθέτηση των κοινωνικών κατηγοριών μέσα στα ανώτερα στρώματα υπήρξε ρευστή και ασαφής. Ο Cassia υιοθετεί τη διάκριση αρχόντων και νοικοκυραίων, χωρίς να κάνει αναφορά στους προεστούς ως κοινωνικής ομάδας της αθηναϊκής κοινωνίας.[161] Φαίνεται, όμως, έτσι πως περιορίζονται τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα που προεπαναστατικά ήλεγχαν την πολιτική διαχείριση της Κοινότητας Αθηνών, αφού εξοβελίζονται οι προεστοί, οι οποίοι νέμονταν τότε μαζί με τους άρχοντες την κοινοτική εξουσία. Τέλη 18ου με αρχές 19ου αιώνα, διαπιστώνει ο Cassia, οι άρχοντες αρχίζουν να χάνουν δύναμη, πολιτική και οικονομική, ενώ κάνουν αισθητή τη δύναμή τους οι νοικοκυραίοι οικονομικά και πολιτικά.[162] Η μεταβολή των συσχετισμών των δυνάμεων στο εσωτερικό της κοινότητας εντοπίζεται μέσα στην Επανάσταση, όταν συντελείται η δυναμική εμφάνιση στα κοινά των νοικοκυραίων. Συμφωνούμε, όμως, με το συμπέρασμα: "As Athenian society progressively lost its agrarian character, a new mercantile-oriented group, the nikokirei, largely superseded and incorporated previous elites and went on to dominate and control the new resourses created by the nation state".[163]

Σύμφωνα με τον Cassia οι άρχοντες «ενσωματώνονται» από την ανερχόμενη ομάδα των νοικοκυραίων. Η εξίσωση και τελική ενσωμάτωση αποτυπώθηκε και στα προικοσύμφωνα, όπου η τάση των νοικοκυραίων να δίνουν μεγάλη προίκα στην κόρη υιοθετείται από τους άρχοντες αναγκαστικά, όταν χάνουν τα πολιτικά προνόμια που προεπαναστατικά κατείχαν.[164] Οι γάμοι, επιπλέον, μεταξύ αρχόντων και νοικοκυραίων οδηγούν σταδιακά στην αφομοίωση των πρώτων στους δεύτερους. Συμφωνούμε, λοιπόν, με τη διαπίστωση του Cassia αν στη θέση των αρχόντων τοποθετήσουμε και τους προεστούς, αυτούς, δηλαδή, που προεπαναστατικά ήλεγχαν το κοινοτικό συμβούλιο της Αθήνας: "By the early 1830s the old archon class of signori had lost most of their traditional privileges and in some cases their wealth".[165]

---

[160] Στην περίπτωση της αμερικάνικης Επανάστασης είχαμε τη διατύπωση από τον πληρεξούσιο στο Ηπειρωτικό Κογκρέσο Τσαρλς Πίκνεϋ (Pinckney, Charles, 1757-1824) της τριμερούς κοινωνικής διαστρωμάτωσης: α) τους «ανθρώπους των ελεύθερων επαγγελμάτων», β) «τους ανθρώπους του εμπορίου» και γ) «τα γαιοκτητικά συμφέροντα», στο Γιάννης Κοκκινάκης, *Εξουσία και Ελευθερία. Η συγκρότηση των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής 1776-1789*, Π.Ε.Κ., 2012, σ. 283.

[161] Cassia, 1992, ό.π., σ. 13, 23, 48-49. Βλέπε και Gara, 2009, ό.π., σ. 415: "By the mid eighteeth century the management of town affairs appears to have been in the hands of a few prominent families, and guilsmen were largely excluded from decision-making".

[162] Cassia, 1992, ό.π., σ. 29-31 και 51-52.

[163] Cassia, 1992, ό.π., σ. 13.

[164] Cassia, 1992, ό.π., σ. 53.

[165] Cassia, 1992, ό.π., σ. 58-79. Αρχικά οι άντρες άρχοντες είχαν την τάση να παντρεύονται γυναίκες κατώτερης τάξης, ενώ οι γυναίκες της τάξης των αρχόντων παντεύονταν περισσότερο «ενδοταξικά». Οι τάσεις αυτές χαρακτηρίζονται ως δυναμικές, που αλλάζουν σταδιακά, αποτυπώνοντας το συμπέρασμα του κειμένου, για απορρόφηση της τάξης των αρχόντων από τους νοικυραίους. Από

Τέλος, η αναφορά σε μία τάξη «πτωχών», που σύμφωνα με το Σκουζέ, δεν είχαν σπίτι, συμφωνεί με τις ιστορικές πηγές και υιοθετείται στη μελέτη αυτή.

Ο Παναγής Σκουζές (1777-1847)[166] στο χρονικό του αναφέρεται σε δώδεκα οικογένειες «αριστοκρατών κοτζαμπάσηδων» και σε είκοσι τέσσερις οικογένειες που ανήκουν στη δεύτερη τάξη. Η δεύτερη τάξη στη σκέψη του προσδιορίζεται ως «τάξη των νοικοκυραίων», δηλαδή όσων κατείχαν κάποια ιδιοκτησία. Ο ίδιος ο πατέρας του ο Δημήτριος Νικολάου Σκουζές, σαπωνοποιός στο επάγγελμα, ο πατέρας της μητέρας του Σαμαλτάνας, Θανάσης Λιμπέριος Παναγιωτάτζη (Παναγιωτάκης), καθώς και ο νονός του Γεωργαντάς Ταμπάκης[167] ανήκαν στην τάξη που στον πίνακα 1 του παραρτήματος χαρακτηρίζεται ως η τάξη των προεστών, ενώ οι δώδεκα οικογένειες (κατά το Σκουζέ), που καταμετρούνται ως περισσότερες από εμάς, ανήκουν στους άρχοντες των Αθηνών. Σταθερά ο Σουζές αναφέρεται σε «άρχοντες και νοικοκυραίους», στις δώδεκα οικογένειες και στα είκοσι τέσσερα σπίτια αντίστοιχα.[168] Οι άρχοντες είναι εκείνοι που κατονομάζονται και ως προεστοί.[169]

Μέσα από τη μελέτη του αρχειακού υλικού παρουσιάζονται σταθερά σε όλη τη διάρκεια του Αγώνα, αλλά και στα προεπαναστατικά χρόνια, τα ονόματα επιφανών Αθηναίων που εκπροσωπούν τους παραδοσιακούς κλάδους της ανώτερης κοινωνικής τάξης της Αθήνας. Ανάμεσά τους είναι και τα επίθετα των Αθηναίων που αναφέρει στο χρονικό του ο Σκουζές. Τα ονόματα αυτά είναι οι: Γέροντας Γεώργιος και Άγγελος, Ζαχαρίτζας Συμεών και Νικολάκης, Ζωγράφος Κωνσταντίνος, Μπενιζέλος Σωτηράκης, Παλαιολόγος Γρηγόριος και Σπύρος, Πατούσας Σπυρίδων, Πετράκης Ανάργυρος και Διονύσιος, Πούλος Νικόλαος και Παναγής, Ράπτης Χατζη-Αγγελάκης, Σικελιανός Μιχαήλ, Σκουζές Παναγής και Δημήτριος, Χατζη-Γκικάκης Σπύρος, Χτενάς Μιχαήλ Σωτήριος.

Στα προεπαναστατικά έγγραφα για την Αθήνα οι όροι δημογέροντας, άρχοντας και προεστός ταυτιζόταν στον καθημερινό λόγο και στα περισσότερα επίσημα έγγραφα της Κοινότητας Αθηνών, ενώ διαφοροποιούνται στα χρόνια της Επανάστασης. Την εκλογή τους, ετήσια, την έκαναν οι «κάτοικοι Αθηνών» και την υπέγραφαν όλοι ανεξαιρέτως στο πρακτικό εκλογής που πιστοποιούσε τη νομιμότητα των διαδικασιών. Προφανώς την εκλογή δεν την έκανε το σύνολο του πληθυσμού της πόλης, αλλά διορισμένοι εκπρόσωποί του που συνιστούσαν την κοινοτική συνέλευση. Την εκλογή της Δημογεροντίας στις 26 Φεβρουαρίου του 1818, για παράδειγμα, την υπογράφουν ενενήντα (90) πρόσωπα της κοινοτικής συνέλευσης: «Ημείς οι κάτωθεν υπογεγραμμένοι πιστοί ραγιάδες του Κραταιοτάτου ημών Βασιλέως κοινή γνώμη συνελθόντες όλοι συμφώνως και εκλέξαντες διωρίσαμεν Προεστώτας του παρόντος έτους τον Κύριον Σπυρίδωνα Πατούσαν, Κύριον Παναγή Χαλκοκονδύλην και Σπύρον Ρύστον, οπού να επαγρυπνούν καθώς πρέπει μετά πίστεως και θεοφοβίας εις τας τυχούσας υποθέσεις της πατρίδος μας, συμβουλευόμενοι εν καιρώ τω προσήκοντι

κάποιο σημείο και μετά ο πλούτος και όχι οι τίτλοι επηρεάζουν και χαράζουν τις γαμήλιες στρατηγικές. Το παράδειγμα στη σ. 62 είναι χαρακτηριστικό της μετάπτωσης των αρχόντων. Το 1796 ο Αγγελάκης Καντζηλιέρης (Καγγελέρης) είναι άρχοντας (σιόρ), ενώ το 1825 χαρακτηρίζεται ο ίδιος ως νοικοκυραίος (κύριος). Το ίδιο συμβαίνει και με τον Σκουζέ. Εμείς διατηρούμε την αρχική ταξική τοποθέτηση αρχόντων και προεστών, χωρίς να αγνοούμε την κοινωνική δυναμική, η οποία αποτυπώνεται στα συμπεράσματά μας.

[166] Κ. Θ. Δημαράς, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Από τις πρώτες ρίζες ως την εποχή μας*, Αθήνα, εκδόσεις Γνώση , 2000, σ. 327-328.

[167] Σκουζές, 1948, ό.π., σ. 18. *«1841. Εν ονόματι Κυρίου, εγώ ο Παναγής Σκουζές, Αθηναίος, θέλω ιστορίσει τον βίον μου* [...]», ό.π., σ. 2.

[168] Σκουζές, 1948, ό.π., σ. 25 και 31.

[169] Σκουζές, 1948, ό.π., σ. 32.

χρείας τυχούσης και ντην εκλεχθείσαν παρ' ημών Δωδεκάδαν και τους νουνεχεστέρους των άλλων, παρελθόντος δε του χρόνου να δίδωσι ακριβή λογαριασμόν της αυτών διοικήσεως και να λαμβάνουν παρ' ημών γράμμα αποδεικτικόν της αθώας των και θεοφόβου διοικήσεως […]. Δίδεται εις αυτούς χάριν της πολυπόνου ταύτης επιστασίας των και μισθός ετήσιος γρόσια επτακόσια πενήντα νούμ. 750 εις τον καθένα».[170]

Την εκλογή των τριών δημογερόντων του 1818 κάνουν οι «πιστοί ραγιάδες». Πρόκειται, όπως προκύπτει από τους πίνακες των επόμενων εκλογών για την ανάδειξη δημογεροντίας, για μία συνέλευση που την πλειοψηφία έχουν οι προεστοί, ενώ συμμετέχουν και νοικοκυραίοι. Από τα 90 πρόσωπα που υπογράφουν την εκλογή της Δημογεροντίας του 1818 τα εβδομήντα τέσσερα (74) ή το 82,2% θα ανήκουν στους προεστούς, ενώ τα υπόλοιπα δέκα έξι (16) ή το 17,8% στους νοικοκυραίους. Και οι τρεις εκλεγμένοι δημογέροντες ανήκουν στη τάξη των αρχόντων. Ο Σπυρίδων Ρύστος και ο Παναγής Χαλκοκονδύλης δε θα εκλεγούν ξανά στη θέση του Δημογέροντα, σε αντίθεση με το Σπυρίδωνα Πατούσα που θα εκλεγεί πάνω από μία φορά δημογέροντας μέσα στην Επανάσταση. Τα περισσότερα από τα πρόσωπα που εκλέγουν τη δημογεροντία αυτή θα επανεμφανιστούν στη συνέλευση της «ειρηνεύσεως».[171] Ειδικά για τους προεστούς ακόμη κι αν δεν είναι τα ίδια πρόσωπα θα είναι μέλη συγγενικά, όμως, στους νοικοκυραίους αυτή η συγγενική διαδοχή δεν υπάρχει ή δεν εμφανίζεται συχνά.[172]

Στο σημαντικό έγγραφο της ειρηνεύσεως των κατοίκων Αθηνών του 1819 δεν αναφέρεται αυτό που διατυπωνόταν ρητά στην εκλογή των δημογερόντων του ίδιου έτους: «Ημείς οι κατοικούντες εις τας Αθήνας […] συνελθόντες σήμερον εις εν όλοι ομού, διηρημένοι εις τάξεις και συνάφια επροβάλαμεν αναμεταξύ μας την συνήθη εις τον τόπον εκλογήν Δημογερόντων και προεστώτων της πατρίδος ταύτης […]».[173] Όσοι υπογράφουν το έγγραφο αυτό της εκλογής δημογεροντίας του 1819, συνολικά 108 ονόματα, θεωρούμε ότι ανήκουν και στην «τάξη» των προεστών και στους νοικοκυραίους, οι οποίοι συμμετέχουν στην εκλογή δημογερόντων.

Στο έγγραφο της ειρηνεύσεως δε διατυπώνεται τέτοια διάκριση σε τάξεις και συνάφια, αντίθετα υπογράφουν το έγγραφο οι «κάτοικοι Αθηνών», συνολικά 126

---

[170] Αρχεία της Νεωτέρας Ελληνικής Ιστορίας, επιμελεία Ιωάννου Βλαχογιάννη, *Α΄ Αθηναϊκόν αρχείον*, τόμος πρώτος, Εν Αθήναις 1901, σ. 550-551.

[171] Βλέπε πίνακα 1 του παραρτήματος.

[172] Αναφέρουμε ονομαστικά και τους 16 νοικοκυραίους που υπογράφουν την εκλογή της δημογεροντίας του 1818: Νικολός Παπάς (Μεσόγεια), Δημήτριος Σουρμελής, Μήτρος Καλοπαναγιώτης, Γιωργάκης Στρέφης (αλλού ως Στέφας-Στέφης), Αναγνώστης Μυλωνάς, Νικολός Σαΐτας, Νικολής Κολοκέντης, Γιαννάκος Στάθης, Σωτήρης Ταλαντιανός, Αναγνώστης Σίνας (αλλού Σίνης), Σωτήρης Παπαμάρκος, Προκόπης Μουστάκας, Γιαννάκος Φυντικλής, Ν. Σαλονίτης, Απ. Κουβελιάνος και ο Χ. Φιλίππου. Οι Νικολός Παπάς, Γιωργάκης Στρέφης, Αναγνώστης Μυλωνάς, Νικολής Κολοκέντης, Σωτήρης Ταλαντιανός και Γιαννάκος Φυντικλής δεν θα εμφανιστούν ξανά σε άλλες εκλογές δημογεροντίας ή σε άλλη πολιτική θέση μέσα στην Επανάσταση. Οι έξι (6) από τους συνολικά 17 δε θα εμφανιστούν ξανά να έχουν πολιτικό ρόλο μέσα στην Επανάσταση, ούτε εμφανίζονται ως αγοραστές. Στην ίδια εκλογή του 1818 εμφανίζονται και δώδεκα προεστοί (12) που δε θα υπογράψουν ένα χρόνο αργότερα το πρακτικό ειρηνεύσεως των κατοίκων Αττικής. (Βλέπε πίνακα 1 παραρτήματος). Οι προεστοί αυτοί είναι οι εξής: Σπύρος Κυριακού, Λυμπέρης Λάμπρος, Κυριάκος Μπόρσας, Σπύρος Μπόρσας, Χατζή Σπύρος Χαλκοκονδύλης, Λινάρδος Καλογεράς, Γιαννάκης Δημητρίου, Χατζή Βασίλης Καζαντζής, Μιχαήλ Πούλος, Λάμπρος Κοπίδης, Κωνσταντής Ματούκας και Βασίλης Σαράντης. Κανείς από αυτούς δεν εμφανίζεται ως αγοραστής μέσα στην Επανάσταση.

[173] Καμπούρογλου, *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηναίων*, Εν Αθήναις 1891, ό.π., τ. Α΄, σ. 251-253, «Πράξις εκλογής των Δημογερόντων Νικολάου Λογοθέτου και Νικολάου Τυρναβίτου και των επιτρόπων Αγγελάκη Κατζιλιέρη και Παλαιολόγου Αλεξάνδρου (Βενιζέλου). Εν Αθήναις τη 26 Φεβρουαρίου 1819».

ονόματα. Μπορεί το «προεστώτες Αθηνών» να αναφέρεται στους δημογέροντες του έτους εκείνου, θεωρούμε, όμως, ότι υπογράφουν οι πιο επιφανείς των Αθηναίων που για τις ανάγκες της έρευνας χαρακτηρίζονται ως «προεστοί».[174] Με το όρο αυτό δηλώνονται όσοι προεπαναστατικά είχαν την πολιτική εξουσία στην Κοινότητα Αθηνών, ήταν, δηλαδή, επιφορτισμένοι κυρίως με τη συλλογή των φόρων, αλλά και το δανεισμό της κοινότητας. Προφανώς ο χαρακτηρισμός «κάτοικοι» δεν ταυτίζεται με τον αριθμό των κατοίκων της Αθήνας, αλλά πρόκειται για συμβολικό χαρακτηρισμό των επιφανών Αθηναίων της ανώτερης κοινωνικής τάξης. Αυτό γίνεται σαφές αν κρίνουμε και από τα πληθυσμιακά μεγέθη. Ο Διονύσιος Σουρμελής καταγράφει στο έργο του τα επίθετα 558 οικογενειών Αθηναίων που συμμετείχαν στην Επανάσταση.[175] Με την απογραφή της Αστυνομίας στις 26 Οκτωβρίου 1824 καταγράφηκαν 1.605 εστίες και συνολικά 9.040 κάτοικοι.[176] Από τις συγκρίσεις των πινάκων, οποιοδήποτε νέο όνομα που θα προστεθεί στα ονόματα του 1819 θα χαρακτηρίζεται από εμάς ως προεστός, νοικοκυραίος και οπλαρχηγός-καπεταναίος σε σχέση με τα επίθετα του 1819 που υπογράφουν το έγγραφο της ειρηνεύσεως. Αν ανήκε δηλαδή στην τάξη των προεστών θα πρέπει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο να υπάρχει και στον πίνακα του 1819.

Την υπόθεσή μας ότι η κοινοτική συνέλευση αποτελούνταν από προεστούς επιβεβαιώνει και το έγγραφο εκλογής δημογερόντων του έτους 1820. Σ' αυτό εισάγεται για όσους υπογράφουν την εκλογή ο όρος «προύχοντας». Αναφέρεται πως «[…] τη σήμερον συνελθόντες όλοι ενταύθα οι, τε προύχοντες και εκ των Συναφίων όλων, κοινή γνώμη απάντων και ομοφώνω αποφάσει συμβουλευσάμενοι διορίζομεν […]».[177] Από τα πενήντα τέσσερα (54) ονόματα που υπογράφουν τα πενήντα δύο (52) υπάρχουν και στο έγγραφο της «ειρηνεύσεως» με τα 126 ονόματα, τα περισσότερα που έχουν εντοπιστεί σε έγγραφο της προεπαναστατικής περιόδου για την Αθήνα. Μόνη εξαίρεση αποτελούν ο Σταμάτης Σαρής και ο Χρήστος Γενίτης. Μήπως είναι οι εκπρόσωποι των συναφίων, νοικοκυραίοι; Τα δύο αυτά ονόματα περιλαμβάνονται και στον πίνακα 10 του παραρτήματος, «Ονομαστική αναφορά του «λαού των Αθηνών» στην εκλογή Δημογεροντίας στις 25 Μαρτίου 1825». Σημαντικός καπεταναίος της Επανάστασης έχει επίσης το επώνυμο αυτό: ο Νικόλαος Σαρής. Ο Αποστόλης Ταμπάκης ταυτίζεται με ένα από τα δυσανάγνωστα ονόματα του πίνακα 1 του παραρτήματος, όπως επίσης και ο Σιδέρης Αργύρης.

Ο Παναγής Πούλος υπογράφει ως γραφεύς στο συγκεκριμένο έγγραφο (δεν περιλαμβάνεται στα 54 ονόματα), αν και το όνομά του υπάρχει στον πίνακα 1 του παραρτήματος, χωρίς εκεί να έχει την ιδιότητα του γραφέα. Ενώ στην εκλογή Δημογεροντίας στις 26 Φεβρουαρίου του 1819, όπως θα δούμε παρακάτω, υπογράφουν 22 ονόματα που δεν υπάρχουν στον πίνακα 1 του παραρτήματος και θεωρούμε πως ανήκουν σε νοικοκυραίους, αφού το έγγραφο αναφέρεται σε τάξεις, στην εκλογή δημογεροντίας του Φεβρουαρίου του 1820, στην οποία εκλέγονται οι

---

[174] Ο διαχωρισμός ανάμεσα σε Δημογέροντες και προύχοντες ίσχυε και σε άλλα μέρη, όπως, για παράδειγμα στην Πελοπόννησο: «Ανεγνώσθη αναφορά των Δημογερόντων και Προκρίτων του τμήματος Κατζάνας (Επαρχίας Καλαβρύτων) […]», στο *Α.Ε.Π.*, τόμος Ζ΄, 1973, ό.π., σ. 359, « τη 17η Οκτωβρίου 1825 συνεδρίασις [του Βουλευτικού Σώματος] 263, προεδρία του κυρίου Πανούτζου Νοταρά».

[175] Σουρμελής, 1853, ό.π., σ. 309-312, «Αι οικογένειαι των Αθηνών αι επαναστατήσαι κατά των κρατούντων». (σ. 291-300 στην πρώτη έκδοση του 1834).

[176] Ιωάννης Τραυλός, *Πολεοδομική εξέλιξις των Αθηνών. Από των προϊστορικών χρόνων μέχρι των αρχών του 19ου αιώνα,* Αθήνα 1960, σ., 232-233.

[177] Καμπούρογλου, *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηναίων*, Εν Αθήναις 1891, τ. Α΄, ό.π., σ. 256-257, *«Πράξις εκλογής Δημογερόντων διά το έτος 1820. Εν Αθήναις, 1820 τη 28 Φεβρουαρίου».*

ίδιοι Δημογέροντες με το 1819, υπάρχουν μόνο δύο ονόματα που δεν εντοπίζονται στον Πίνακα 1 του παραρτήματος, θεωρούνται όμως προύχοντες-προεστοί σύμφωνα με το έγγραφο που δεν αναφέρει ότι υπογράφουν τάξεις, παρά μόνο προύχοντες και συνάφια («τε προύχοντες και εκ των Συναφίων όλων»). Γιατί δεν αναφέρονται «νοικοκυραίοι» στην εκλογή του Φεβρουαρίου 1820; Υπήρξε «ειρήνευση» των κατοίκων στις 4 Απριλίου του 1819; Η απουσία τους συνδέεται με τη σοβαρή δικαστική διαμάχη ανάμεσα στον δημογέροντα Νικόλαο Λογοθέτη και στον προεστό Χατζή Παναγή Ζαχαρίτσα στις 3 Μουχαρέμ 1820;

Ο Χατζή Παναγής Ζαχαρίτσας «[…] είπεν ότι έβαλα ανθρώπους να φονεύσωσι αυτόν […]», αναφέρει στην κατάθεσή του ο Νικόλαος Λογοθέτης.[178] Αυτό που διαπιστώνουμε είναι πως μήνες πριν το ξέσπασμα της Επανάστασης οι εντάσεις μέσα στην Κοινότητα όχι μόνο δεν είχαν εκλείψει, αλλά φαίνεται πως είχαν ενταθεί. Άρα και ο ρόλος του κοινοτικού συμβουλίου-συνέλευσης είχε θεωρητικά ακυρωθεί, αφού ένας από τους βασικότερους ρόλους του, αυτός της κοινωνικής σύμπνοιας και αρμονίας, δεν μπορούσε να επιτευχθεί λόγω των κοινωνικών εντάσεων. Από την άλλη γινόταν προσπάθεια στα κοινά για την άμβλυνση των κοινωνικών εντάσεων. Εντάσεις που αφορούσαν και την αντιπαράθεση προεστών - νοικοκυραίων και τις μεταξύ των προεστών συγκρούσεις για τον έλεγχο της κοινότητας. Αν και τα επίθετα Ζαχαρίτζας και Λογοθέτης αναφέρονται στον πίνακα των αρχόντων, την περίοδο των συγκρούσεων με τον Χασεκή, ο Σπυρίδων Λογοθέτης καταγραφόταν στους υποστηρικτές του Χασεκή, ως άρχοντας -προεστός, ενώ το επίθετο Ζαχαρίτζας δεν εμφανίζεται ούτε στους εχθρούς, ούτε στους υποστηριχτές του Χασεκή. Η μακρινή περίοδος των εσωτερικών κοινοτικών συγκρούσεων την περίοδο του Χασεκή προβάλλει και στα κατοπινά χρόνια και καθορίζει σχέσεις και πολιτικές συμμαχίες και μέσα στην τάξη των προεστών και των αρχόντων-προεστών. Από κοντά παρακολουθούν και οι νοικοκυραίοι, που ως ανερχόμενη οικονομική δύναμη επιδιώκουν τη συμμετοχή τους στη διοίκηση της κοινότητας και σε οικονομικές δραστηριότητες που ως τότε ελέγχονταν από τους προεστούς, όπως, για παράδειγμα, ήταν η ενοικίαση των προσόδων.

Σημειώνουμε εδώ πως ο Χασεκής ταυτίστηκε πολιτικά με την τοπική αριστοκρατία των αρχόντων, «ήβρεν κόλακες τους αριστοκράτας των Αθηνών, τους έκαμεν φίλους και οπαδούς...».[179] Μετά το θάνατο του Χασεκή η περιουσία του δημοπρατήθηκε, όμως αυτή περιήλθε στα χέρια λίγων οθωμανών και χριστιανών συντηρώντας το καθεστώς ανισοτήτων και τοπικών ανταγωνισμών ανάμεσα στα ανώτερα στρώματα της κοινότητας Αθηνών.[180] Μέρος των κτημάτων του Χασεκή περιήλθαν στην κυριότητα του Γιουσούφ Κεχαγιά.[181] «Επί Ισούφ Πασιά» εκδηλώθηκαν οι κατηγορίες εναντίον της χριστιανικής Δημογεροντίας που αναφέρονταν στο πρακτικό της ειρηνεύσεως. Οι κατηγορίες όπως θα δούμε παρακάτω σχετίζονταν με καταχρήσεις αναφορικά με την ενοικίαση των προσόδων και ενδεχομένως συνδέονταν με την πολιτική στήριξη που παρείχαν οι δημογέροντες στον βοεβόδα. Στο πρακτικό της ειρηνεύσεως οι κατηγορίες αυτές θα αρθούν.

Το έτος 1820 είναι το μόνο έτος με δύο εκλογές για την ανάδειξη Δημογεροντίας. Το 1820 δε συμμετέχουν νοικοκυραίοι σε καμία από τις δύο εκλογές,

---

[178] Καμπούρογλου, *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηναίων*, Εν Αθήναις 1891, τ. Α΄, ό.π., σ. 323-324, *«Δικαστικόν Χοτζέτι της μεταξύ Λογοθέτου και Ζαχαρίτσα ποινικής διαφοράς. Εγράφη την 3ην του μηνός Μουχαρέμ του έτους 1238 (1820)».*

[179] Σκουζές, 1948, ό.π., σ. 70.

[180] Σκουζές, 1948, ό.π., σ. 82 και Κομίνης, 2008, ό.π., σ. 44-47.

[181] Καμπούρογλου, τόμος Α΄, 1891, ό.π., σ. 367-368.

ενώ συμμετείχαν το 1818, το 1819 και παλαιότερα το 1815[182], έτη για τα οποία διαθέτουμε στοιχεία. Στη δεύτερη εκλογή στα τέλη του 1820 δεν μετέχει ο Νικόλαος Λογοθέτης (άρχοντας-προεστός) που για κάποιο λόγο εκτοπίζεται πολιτικά: ήδη είχε αντικατασταθεί από τον Σπύρο Καπετανάκη, που καταγράφεται, όμως, στους άρχοντες. Μια, δηλαδή, αντίστροφη πορεία από την περίοδο του Χασεκή στις σχέσεις Λογοθέτη-Ζαχαρίτζα.

Μια άλλη σημαντική διαπίστωση αφορά τον αριθμό των προσώπων που μετέχουν στις δύο εκλογές Δημογεροντίας, οι οποίες απέχουν εννέα μήνες η μία από την άλλη. Στην εκλογή Δημογεροντίας στις 28 Φεβρουαρίου 1820 υπογράφουν 54 προεστοί, ενώ στις 23 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους υπογράφουν μόλις δώδεκα (12). Όλα τα ονόματα και των δώδεκα είχαν πριν από ένα χρόνο υπογράψει ως συνέλευση της Κοινότητας Αθηνών το πρακτικό της ειρηνεύσεως (θεωρούμε πως ο Παπανδρέου Παλαιολόγος είναι ο Σπ. Ανδρέου Παλαιολόγος και ο Π. Πατούσας ο Σπ. Πατούσας και πως πρόκειται για λάθος μετεγγραφή). Από τους δώδεκα, οι επτά (οκτώ με τον Αγγελάκη Κατζιλιέρη που εκλέχτηκε δημογέροντας, αλλά δεν υπογράφει την εκλογή του) υπογράφουν μόνο για λίγους μήνες την εκλογή της δημογεροντίας των Νικόλαου Λογοθέτη, Αγγελάκη Κατζιλιέρη και Νικόλαου Τυρναβίτη.

---

[182] Βλέπε για την εκλογή της Δημογεροντίας του 1815, Καμπούρογλου, 1891, τόμος Α΄, ό.π., σ. 320-321: «Μουσταφᾶς δικαστής τῆς πόλεως Ἀθηνῶν ἔγραψεν ὁ πτωχός (φουκαρᾶς) τον παρόν· ἴλεως γένοιτο αὐτῷ ὁ Θεός.
Ὁ ἐν τῇ πόλει Ἀθηνῶν διαμένων καὶ ἐκ μέρους τοῦ Πατριάρχου διωρισμένος Μητροπολίτης τῆς εἰρημένης πόλεως, ὁ ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου τῆς Πεντέλης Κύριλλος, ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς Πετράκη Διονύσιος καί ὁ ἡγούμενος τῆς Σπυρίδωνος καί ὁ ἡγούμενος τῆς Χασιᾶς (Κλειστῶν) Κύριλλος, Ἀντώνιος Καρόρης, Σπύρος Ζιγγαρᾶς, καί ἄλλος Σπύρος Ζιγγαρᾶς, Παλαιολόγος Ἀλεξάνδρου, Μιχαλάκης Μπάρμπανος, Νικολάκης Καλεφουρνᾶς, Παναγῆς Καλεφουρνᾶς, Ἀγγελάκης Παλαιολόγος, Σπύρος Κυριακού, Χατζή Φιλιππῆς, Δημητράκης Κοπίδης, Στάμος Ἀδριανοῦ, Στεφανῆς Λιανοσταφίδας, Στάμος Λιανοσταφίδας, Δημητράκης Ξάνθης, Δημητράκης Κυριακοῦ, Χατζῆ Δημήτρης, Βασίλειος Χατζῆ Παναγιώτου, Χαντζῆ Παπαστάμος, Σιδέρης Αργύρης, Παναγιώτης […]. Γιαννάκος Καρόρης, Μιχαλάκης Αστρακάρης, Παυλάκης Ῥοῦτος, Σπύρος Παλαιολόγος, Νικολῆς Στάθης, ἡ συντεχνία τῶν σαπονοποιῶν, τῶν πραγματευτάδων, τῶν ἀρτοποιῶν, ἀρωματοπωλῶν (μπαχαρικοπωλῶν) καί ἄλλοι κάτοικοι τῶν χωρίων καί τῆς πόλεως, πάντες ἐμφανισθέντες ἐνώπιον τοῦ ἱεροῦ δικαστηρίου τοῦ πεφωτισμένου φυλακίου τῆς ὑψίστης πίστεως, παρόντων καί τῶν Κοτσαμπασίδων Σπύρου Καπετανάκη, Νικολάου Λογοθέτου, Ἀγγελάκη Κατζιλέρη καί Σπύρου Μισαραλιώτου ἐξέθηκαν καί ὡμολόγησαν ὅτι κατά το ἀνέκαθεν ἐπικρατοῦν ἔθος συμφώνως πρός τό ὑψηλόν φιρμάνι ὅπως κατά μῆνα Μάρτιον ἐκλέγωμεν κοινῇ ψήφῳ καί γνώμῃ ἄνδρας ἐκ τῆς κοινότητος ἡμῶν εὐϋπολήπτους καί ἀξιοχρέους, οἵτινες θά ἐπιμελῶνται πάσας τάς ἀναφυομένας ἐν τῇ διοικητικῇ περιφερείᾳ ὑποθέσεις ἡμῶν, ἐξελέξαμεν νῦν ὡς τοιούτους τούς ἀπολαύοντας τῆς πλήρους ἐμπιστοσύνης καί ὑπολήψεως πάντων τῶν κατοίκων τῆς χώρας, τόν Σπῦρον Καπετανάκην, Νικόλαον Λογοθέτην, Ἀγγελάκην Κατζιλέρην καί Σπύρον Μισαραλιώτην οἵτινες θά ἐπιμελῶνται πασῶν τῶν ὑποθέσεων τοῦ τόπου. Διά πᾶσαν δέ βλάβην ἡ ζημίαν προξενούμενην ἐκ μέρους αὐτῶν, θέλομεν λογίζεσθαι πάντες ὑπεύθυνοι. Ἐπειδή δε καί οἱ εἰρημένοι κοτζαμπάσιδες ὡμολόγησαν ὅτι παραδέχονται νά ἐκπληρώσωσιν εὐόρκως τά ἀνατεθείμενα αὐτοῖς καθήκοντα, ἐξαιτούμεθα ὅπως ἐκδοθῇ παρά τῆς ἱερᾶς Κρίσεως πρακτικόν (Χοτζέτ) περιεκτικόν τῶν ἄνω συνομολογηθέντων καί δοθῇ εἰς χεῖρας αὐτῶν. Ἐπειδή δέ καί οἱ παρόντες Κοτζαμπασίδες ὡμολόγησαν ἐνώπιον τῆς ἱερᾶς κρίσεως ὅτι ἀναδέχονται τά καθήκοντα τῆς Δημογεροντίας, ἅτινα ὑπόσχονται νά ἐκτελέσωσιν εὐόρκως, συνετάχθη κατ' αἴτησίν των το παρόν και ἐδόθη εἰς χεῖρας τῶν εἰρημένων. Ἐγράφη κατά τάς ἀρχάς Μαρτίου καί τήν 15 του μηνός Ῥεμπί-οὐλ αχίρ ἔτους 1231 (1815)». Για τα μέλη που υπογράφουν την εκλογή της Δημογεροντίας του 1815 βλέπε και το παράρτημα, πίνακας 30, όπου και η αναλυτική επεξεργασία των ονομάτων, που εγγυόνταν την εκλογή. Από τους 30 υπογράφοντες την εκλογή της Δημογεροντίας οι 7 ήταν νοικοκυραίοι, ενώ οι 23 προεστοί. Από τους νοικοκυραίους ένας μόνο εμφανίζεται και ως αγοραστής μέσα στην Επανάσταση. Από τους προεστούς τρεις είναι οι αγοραστές. Στην πηγή εντοπίζονται τρία ονόματα προεστών που δεν υπάρχουν στον πίνακα 1 του παραρτήματος. Η Δημογεροντία του 1815 αποτελείται μόνο από προεστούς, μη αγοραστές. Στην εκλογή μετέχουν και τα συνάφια, καθώς και κάτοικοι των χωριών και της πόλης.

Και στις δύο εκλογές οι δημογέροντες του έτους προέρχονται από τους τριάντα δύο επώνυμους άρχοντες. Αυτό που συμβαίνει είναι πως εξοβελίζεται ο Νικόλαος Λογοθέτης και πως την εκλογή της Δημογεροντίας της 23 Δεκεμβρίου 1820 τη νομιμοποιούν με την υπογραφή τους προεστοί προερχόμενοι μόνο από την τάξη των αρχόντων (Οι έντεκα που υπογράφουν είναι Άρχοντες. Δε συμπεριλαμβάνουμε τον ηγούμενο Πεντέλης Κύριλλο που απλά επικυρώνει θεσμικά την εκλογή ως χριστιανός εκκλησιαστικός άρχοντας). Ο Νικόλαος Λογοθέτης ενώ φαίνεται να δικαιώνεται δικαστικά, στην πράξη δεν γίνεται αποδεκτός από την ίδια την τάξη του. Θεωρείται ότι κινήθηκε εναντίον της ζωής του Χατζή Παναγή Ζαχαρίτσα. Οι υπόλοιποι σαράντα δύο προεστοί -μη άρχοντες- μήπως στηρίζουν τον Νικόλαο Λογοθέτη και απέχουν της εκλογής της 23ης Δεκεμβρίου 1820;

Από τα προεπαναστατικά έγγραφα καταλήγουμε πως οι εκατόν είκοσι έξι υπογράφοντες το πρακτικό της ειρήνευσης και οι δύο προεστοί της εκλογής Δημογεροντίας του Φεβρουαρίου του 1820 αποτελούν την προεπαναστατική ανώτερη τάξη της αθηναϊκής κοινωνίας, αυτούς που εδώ αποκαλούμε προεστούς. Κάποια από τα ονόματά τους επαναλαμβάνονται και στο κοινοτικό συμβούλιο της 15 Ιουλίου 1820 με την παρουσία 40 μελών. Είναι αυτοί που είχαν τον πολιτικό έλεγχο της κοινότητας και αποφάσιζαν για το πώς θα πρέπει αυτή να διαχειρίζεται τους κοινοτικούς πόρους.

Σε περίπτωση που δεν υπάρχει το όνομα ή το επίθετο στο έγγραφο της ειρήνευσης του 1819, θα χαρακτηρίζεται από εμάς το πρόσωπο που ασκεί πολιτική εξουσία ως νοικοκυραίος ή οπλαρχηγός-καπετάνιος, αν και τα ονόματα των τελευταίων είναι λιγοστά. Σημειώνουμε πως κάποιοι προεστοί είχαν και το ρόλο του καπεταναίου, όπως για παράδειγμα, ήταν ο Συμεών Ζαχαρίτζας και ο Αλύπιος Καλογεράς.[183] Η κατάταξη αυτή δεν πρέπει να θεωρείται απόλυτη σε καμία περίπτωση, όμως, αποτυπώνει τις κοινωνικές διαφορές ανάμεσα στην προεπαναστατική και την επαναστατική περίοδο, αφού νέα πρόσωπα εμφανίζονται στο πολιτικό και οικονομικό προσκήνιο της Κοινότητας Αθηνών. Προεστοί και νοικοκυραίοι φαίνεται και προεπαναστατικά πως ανήκουν στις ανώτερες κοινωνικά τάξεις της αθηναϊκής κοινωνίας, με πρόσβαση στην κατοχή γης. Οι «νοικοκυραίοι της προεπαναστατικής περιόδου» δεν εμφανίζονται αποκλεισμένοι από τις κοινοτικές συνελεύσεις για την εκλογή Δημογεροντίας των ετών πριν το 1820. Δεν συμμετέχουν, όμως, στη Δημογεροντία. Από κάποιο σημείο και μετά υπάρχει μια κοινή μοίρα για νοικοκυραίους και προεστούς απέναντι στην Επανάσταση, πέρα από τις μεταξύ τους εσωτερικές αντιπαλότητες και έριδες για την νομή της εξουσίας.[184]

Ο ίδιος ο Παναγής Σκουζές, για παράδειγμα, αυτοπροσδιορίζεται ως νοικοκυραίος (δηλαδή ως κάτοχος ιδιοκτησίας), ενώ υπογράφει το 1819 το έγγραφο της ειρηνεύσεως.[185] Μπορούσε κάποιος προεστός να είναι και νοικοκυραίος, όπως και το αντίστροφο, κάποιος νοικοκυραίος που συμμετέχει σε πολιτικό αξίωμα να προσδιορίζεται ως πρόκριτος. Η ίδια η λέξη «οικοκυρέος» σήμαινε στον καθημερινό

---

[183] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 104, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον του Πολέμου. […] τη 27 Ιουλίου 1825, εν Ναυπλίω. Η επιτροπή των Πολεμικών. Α. Μεταξάς, Αδάμ Δούκας».*

[184] Στην περίπτωση της γαλλικής Επανάστασης η είσοδος, ιδιαίτερα μετά το 1792, ευρύτερων λαϊκών στρωμάτων στην πολιτική, οδήγησε τους αστούς να έρθουν σε συνεννόηση με την αριστοκρατία στο όνομα της προστασίας της ιδιοκτησίας. Η μετατροπή της Επανάστασης σε μία εμφύλια διαμάχη ανάμεσα σε «έχοντες» και «μη έχοντες» προκαλούσε εύλογη ανασφάλεια στους αστούς που επιδίωκαν να ελέγξουν τις μάζες, στο Hampson, 1986, ό.π., σ. 142-143.

[185] Παναγής Σκουζές, *Απομνημονεύματα. Η τυραννία του Χατζή Αλή Χασεκή στην τουρκοκρατούμενη Αθήνα (1772-1796),* Αθήνα 1975, σ., 64, 66.

λόγο μέσα στην Επανάσταση εκείνον που μπορούσε να αποδώσει το φόρο ως ιδιοκτήτης,[186] με άλλα λόγια σύμφωνα με μία ερμηνεία, εκείνον που δεν έχει εκκρεμότητες στις οικονομικές του δραστηριότητες, που έχει τακτοποιημένες οικονομικές σχέσεις: «Μας εμποδίζεις από του να φανώμεν οικοκυραίοι και αγορασταί».[187] Υπάρχει η έκφραση «οικοκυραίος εις παράν»[188], που δηλώνει αυτό ακριβώς. Ο Μακρυγιάννης στα Απομνημονεύματά του αναφέρεται σε «νοικοκυραίους» και σε «τίμιους ανθρώπους», αντιδιαστέλλοντάς τους με τους προκρίτους των Αθηνών.[189] Στη λογική του νοικοκυραίος είναι ο ιδιοκτήτης. Ως «τίμιος νοικοκύρης» αναφέρεται από τον Μακρυγιάννη ο Χατζή Γεωργαντάς Σκουζές, που το 1822 θα δολοφονηθεί, αν και ανήκει στους προεστούς, όπως και ο Παναγής Σκουζές που αναφέραμε παραπάνω.

Στην εκλογή της Δημογεροντίας του 1819, αλλά και σε κάθε εκλογή δημογερόντων, έπαιρναν μέρος και οι άρχοντες-προεστοί και εκείνοι οι νοικοκυραίοι που εκπροσωπούσαν τις συντεχνίες, τα ονομαζόμενα, όπως είπαμε, συνάφια. Εξαίρεση, ενδεχομένως, να αποτελεί η εκλογή Δημογεροντίας του 1820, όπως είδαμε παραπάνω. Στην Αθήνα αναφέρονταν ως κυριότερες οι συντεχνίες των σαπωνοποιών, υφασματοπωλών (πραματευτάδων), αρτοποιών, αρωματοπωλών (μπε(α)χαρικοπωλών) και των γουναράδων.[190] Προεπαναστατικά υπήρχαν συνολικά δώδεκα συντεχνίες και κάθε μία εξέλεγε έναν αντιπρόσωπο για ένα συμβούλιο δώδεκα αντιπροσώπων, οι οποίοι εκπροσωπούσαν τις συντεχνίες απέναντι στις αρχές της κοινότητας και τις οθωμανικές αρχές. [191] Στις πηγές εντοπίσαμε το συνάφι των χτιστάδων, αλλά και το συνάφι των «ζευγήτων και περιβολαρέων». Η ύπαρξη βυρσοδεψείων στην Αθήνα δεν αποκλείει την παρουσία της συντεχνίας των βυρσοδεψών.

Το συνάφι των «ζευγήτων και περιβολαρέων» αφορούσε προεπαναστατικά - το 1816- τους μικρούς και μεσαίους κτηματίες της Αττικής.[192] Στο πρακτικό εκλογής

---

[186] Το νοικοκυριό αντιστοιχεί στο οθωμανικό hane.

[187] *Α.Ε.Π.*, τόμος ΙΖ΄, 1999, σ. 27. Βλέπε και Petmezas, 2005, ό.π., σ. 82, όπου και ο όρος «νοικοκύρηδες».

[188] *Α.Ε.Π.,* τόμος Α΄, α΄ έκδοση το 1857, επανέκδοση το 1971, ό.π., σ. 476-477.

[189] *Απομνημονεύματα Μακρυγιάννη*, εισαγωγή-επιμέλεια Έλλη Αλεξίου, πρόλογος-μελέτη Γιάννη Βλαχογιάννη, εκδόσεις Μέρμηγκα, χ.χ., σ. 163.

[190] Καμπούρογλου, *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηναίων*, Εν Αθήναις 1891, τ. Α΄, ό.π., σ. 321-323. *«Χοτζέτιον αναγνωρίσεως εκλογής Δημογερόντων. Ο Χατζή Δερβίσης Ισμαήλ, Καδής της πόλεως Αθηνών έγραψεν ο πτωχός (φουκαράς) το παρόν· ίλεως γένοιτο αυτώ ο Θεός. Την 17ην του μηνός Τζεμάι-ουλ-εβέλ του έτους 1235 (1819)».*

[191] Αθανασία Αβδάλη, «Ανέκδοτα έγγραφα του Αθηναίου Δημογέροντα Σπ. Πατούσα», *Τα Αθηναϊκά,* τεύχος 69, Απρίλιος 1978, σ. 50-51.

[192] Βλέπε Αβδάλη, 1978, ό.π.. Αναφέρονται στο πρακτικό της 1ης Νοεμβρίου 1816 για την εκλογή ως αντιπροσώπου του προεστού Μιχαήλ Πατούσα τα εξής ονόματα στο συνάφι των «ζευγήτων και περιβολαρέων»: Στάμος Ζαφείρης, Σταμάτης Χοϊμπότης, Κυριάκος Αγάπιος, Αναστάσιος Ντούνης, Μήτρος Τζιρίκος, Παναγιώτης Ξεροτάγαρος (προεστός), Γιάννης Δοντάς, Σπύρος Μαρκουράκης (προεστός), Γιάννης Μαρκουράκης (προεστός), Παναγιώτης Δέγλερης, Γιάννης Ρήγας, Κόλιας Δέγλερης, Δημητράκης Σαρδελάς, Νικολός Τοτόμης, Μήτρος Χοϊμπότης, Γιάννης Μωραΐτης, Γεωργάκης Ξεροτάγαρος (προεστός), Χατζή Γιάννης Χέλμης (προεστός), Σπύρος Βουτζαράς (προεστός), Σιδέρης Χασιώτης, Σπύρος Μπερσής (προεστός), Μήτρος Σαμαρτζής, Γιάννης Λιγουργιώτης, Γιάννης Γκαστρωμένος, Νικολός Μπανάνας (προεστός), Γιωργάκης Χουντουμάδης, Σιδέρης Τοτόμης, Γιάννης Σαρδελάς, Γεωργάκης Τσίγκρης, Γεωργάκης Μαντάδης, Γιάννης Μαντάδης, Γεωργάκης Πισπιρίκος, Πανούσιος Τζίνης, Γιάννης Δεμερτζής (προεστός), Αντώνης Μαρίνης, Μήτρος Πούλος (προεστός), Κόλιας Δέγλερης, Σιδέρης Λουκά Λιούμης, Γιάννης Κουλουριώτης, Γιάννης Σκουπέρης, Κόλιας Στέγκος, Κόλιας Παπαγιάννης, Σταύρος Στάθης, Θανάσης Αργυρός, Βασίλης Ντελετάρης.

του αντιπροσώπου τους προεστού Μιχαήλ Πατούσα υπογράφουν σαράντα πέντε (45) μέλη του συναφιού, από τα οποία τα δέκα χαρακτηρίζονται ως προεστοί, ενώ τα υπόλοιπα τριάντα πέντε μέλη ως νοικοκυραίοι. Παρατηρούμε πως στο συγκεκριμένο συνάφι των ιδιοκτητών την πλειοψηφία την αποτελούν νοικοκυραίοι, που, όμως, εκλέγουν έναν προεστό για να τους εκπροσωπεί απέναντι στην οθωμανική και κοινοτική εξουσία. Η τελευταία παρατήρηση επιβεβαιώνεται και από άλλες πηγές -τις αναφέρουμε στην εκλογή των προεπαναστατικών κοινοτικών συμβουλίων- όπου προεστοί μετέχουν σε συντεχνία και μάλιστα την εκπροσωπούν στο κοινοτικό συμβούλιο και στην οθωμανική διοίκηση.

Για την κοινωνική διαίρεση της Αθήνας προεπαναστατικά υπάρχει αναφορά στο Σκουζέ σε άτυπες νομοκατεστημένες τάξεις (τρεις με τέσσερις), ενώ από άλλα έγγραφα γνωρίζουμε πως γινόταν αναφορά στα συνάφια χωρίς να καταγράφονται διακριτά τα ονόματα των μελών τους. Τέλος, ως παρατήρηση αναφέρουμε πως οι άρχοντες-προεστοί προσφωνούνται ως «κάτοικοι της πόλεως ταύτης» και μετά με το αξίωμά τους (δημογέροντες-κοτζαμπάσηδες-προεστοί). Το 1815, για παράδειγμα, ο δημογέροντας ονομάζεται κοτζαμπάσης. Μέσα στην Επανάσταση ο δημογέροντας διαχωρίζεται από τους προκρίτους (αν και η λέξη περιγράφει έναν προσδιορισμό) ως αξίωμα: «[…] οι κύριοι Δημογέροντες και πρόκρητοι του τόπου»[193] και «οι πρόκριτοι και δημογέροντες και λοιποί κάτοικοι Αιγίνης». Στο αξίωμα του δημογέροντα μπορούσαν πλέον να ανέλθουν με εκλογή και νοικοκυραίοι.

Με μια διασταύρωση των ονομάτων παρατηρούμε πως εμφανίζονται είκοσι δύο νέα ονόματα που δεν υπογράφουν το πρακτικό ειρηνεύσεως των «κατοίκων Αττικής» τον Απρίλιο του 1819, ενώ είχαν υπογράψει την εκλογή της νέας Δημογεροντίας στις 26 Φεβρουαρίου 1819.[194] Σε αυτούς θα προσθέσουμε και άλλα

---

[193] Για τα δύο παράδειγμα βλέπε αντίστοιχα, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 73, *«Σεβαστή Διοίκησις. […] Εκ Γαστούνης, 1825 Φεβρουαρίου 25. Οι ταπεινοί δούλοι και πατριώται Παλαιοπατρίται»* και στο ίδιο *«Υπερτάτη και σεβαστή Διοίκησις. […] 1825 Μαρτίου 10, εν Αιγίνη».*

[194] Παραθέτουμε την πηγή: «Πράξις εκλογής των δημογερόντων Νικολάου Λογοθέτου και Νικολάου Τυρναβίτου και των ἐπιτρόπων Αγγελάκη Κατζιλιέρη και Παλαιολόγου Αλέξανδρου (Βενιζέλου-Μπενιζέλου)».

«Εν Αθήναις, τη 26 Φεβρουαρίου 1819.

Ημείς οι κατοικούντες εις τας Αθήνας πιστοί ραγιάδες του κραταιοτάτου και πολυχρονίου ημών άνακτος και βασιλέως, ου το κράτος είη αήττητον! συνελθόντες σήμερον εις εν όλοι ομού, διηρημένοι εις τάξεις και συνάφια επροβάλαμεν αναμεταξύ μας την συνήθη εις τον τόπον εκλογήν Δημογερόντων και προεστώτων της πατρίδος ταύτης κατά τους βασιλικούς νόμους και παλαιάν της πατρίδος μας συνήθειαν. Λοιπόν συνηγμένοι όλοι κοινή γνώμη και αποφάσει εκλέγομεν και διορίζομεν δια προεστώτας της πατρίδος τους ευγενεστάτους κυρίους Νικόλαον Λογοθέτην και Νικόλαον Τυρναβίτην· διά δε επιτρόπους τους κυρίους Αγγελάκην Κατζηλέρην και Παλαιολόγον Αλεξάνδρου, εις τους οποίους εν φόβω θεού και εν βάρει συνειδήσεως αφίνομεν την επιστασίαν της πατρίδος μας δια ένα χρόνον. Οι οποίοι να έχουν χρέος εις κάθε αναγκαίαν υπόθεσιν να συμβουλεύωνται με τους απ' έξω τιμίου ανθρώπους και συνάφια. Διά δε μισθόν των μεν προεστώντων υποσχόμεθα ανά χίλια γρόσια, των δε επιτρόπων, ανά επτακόσια πενήντα. Τα δε κοινά εις την πολιτείαν δοσίματα να είναι εις χρέος και οι προεστοί και επίτροποι να τα πληρώνουν. Και ούτω κοινή γνώμη αποφασίσαντες έγεινε το παρόν και εδόθη εις χείρας των υπογεγραμένον παρ' ημών εις ένδειξιν.

Ηγούμενος Πεντέλης Κύριλλος, Ηγούμενος Πετράκης Διονύσιος, Ηγούμενος (Σπυριδωνίτης) Συμεών, Χ. Παναγής Ζαχαρίτζας, Σπ. Ανδρέου Παλαιολόγου, Σπ Μισαραλιώτης, Σπυρίδων Πατούσας, Παναγής Χαλκοκονδύλης, Σπυρίδων Ρύτος, Μιχαήλ Μπάρμπανος, Νικόλαος Καρόρης, Ιωάννης Πανταζής, Πέτρος Δημητρίου, Σπύρος Καλλογεράς, Αναστάσιος Δεμεργγής, Γεώργιος Σκαρβούλης, Αποστόλης Τουφεξής, Παναγιώτης Μπάτης, Νικόλαος Καλλιφουρνάς, Δημήτριος Αθανασίου, Μήτρος Κοροπιώτης Γεώργιος Κρητικός, Δημήτριος Μποζίκης, Νικολής Κοπίδης, Αντώνιος Δήμου, Νικολής Χαϊμαντάς, Χρήστος Μπόρσας, Χ. Μήτρος Φωτόπουλος, Αναγνώστης Μωραίτης, Αναγνώστης Μαζιότης, Ιωάννης Λαγάνας, Μητρός Σουρμελής, Χ. Γεωργαντάς Σκουζές, Ιωάννης Πάλλης, Μήτρος

έξι ονόματα, τα οποία αναφέρονται στο Χοτζέτι αναγνωρίσεως της Δημογεροντίας του 1819,[195] όμως, δεν υπογράφουν την πράξη εκλογής της, ούτε αργότερα το έγγραφο της ειρηνεύσεως.[196] Συνολικά εντοπίζονται είκοσι οκτώ ονόματα τα οποία δε χαρακτηρίζονται ως προύχοντες-προεστοί, ούτε συμμετέχουν στο διευρυμένο κοινοτικό συμβούλιο της 4ης Απριλίου 1819 που συναινεί στην ειρήνευση. Να υποθέσουμε πως πρόκειται για νοικοκυραίους, ανθρώπους που δεν ανήκουν στην τάξη των προεστών και μετέχουν μόνο στην εκλογή δημογερόντων, όχι, όμως, και στην πολιτική διαχείριση της κοινότητας; Τα ονόματά τους είναι τα εξής:

α/α	**Όνομα**	**Επώνυμο** **(Παρόνομα)[197]**
1.	Διονύσιος	Πετράκης (Ηγούμενος)[198]
2.	Μήτρος	Σουρμελής
3.	Γεώργιος	Σκαρβούλης
4.	Αποστόλης	Τουφεξής (Τουφεκτζής στη βάση δεδομένων και

Χαμαϊντάς, Αναστάσιος Θηβαίος, Σταματάκης Νικολάου, Σταυρός Πατούσας, Γιαννακάκης Καντζηλέρης Γεωγράκης Καναριώτης, Χ. Ιωάννης Χαλκοκονδύλης, Σπύρος Θιάσπρας, Παναγής, Πανταζής, Γιάννης Βαριπόπης, Γεώργιος Μπάρμπανος, Χ. Σπύρος Γκικάκης, Συμεών Γαλάκης, Φιλακτός Δεμεργγής. Δημήτριος Τυροπούλος, Βασίλειος Χατζηπαναγιώτου, Δημήτριος Κοπίδης, Χ. Δημήτριος Καρόρης, Στεφανής Λιανοσταφίδας Σωτήρης Κυριακού Θηβαίος, Αργυρός Πυρής, Θεοδωρής Τρίμης, Γιαννάκης Θηβαίος, Παναγής Γελαδάκης, Αντώνης Καντύλης, Σπύρος Μπόρσας, Λέκας Νίκας, Νικολός Καρταλάς, Χ. Νικόλαος Θηβαίου, Δημητράκης Μαδαρός, Νικολής Γκολέμης, Δημητράκης Τυροπούλος, Παναγιώτης Μυλωνάς, Λάμπρος Νέρης, Σπύρος Πηγαδίτης, Παναγής Κρατικός, Χαγγηβασίλης, Παναγιώτης Τσάκονας, Θεοδώρας Σουρμπάτης, Γιαννάκης Χλαμπούρης, Κυριάκος Μπόρσας, Παναγής Μανταδάκης, Χ. Λάμπρος Κόσκρος, Κωνσταντής Πιττάκης, Γιάννης Μπάρμπανος, Παναγής Μισαραλιώτης, Ανδρέας Τζάννης, Σωτήριος Τρικαλιώτης, Θανάσης Ξηροτάγορος, Ιωάννης Χέλμης, Βασίλειος Χέλμης, Αναγνώστης Δεμερτζάς, Χάριτος Μωραΐτης, Νικόλαος Στάθης», στο Καμπούρογλου Δημήτριος, *Μνημεία της ιστορίας των Αθηναίων*, τόμος πρώτος, Εν Αθήναις, 1889, ό.π., σ. 251-253.

[195] Καμπούρογλου, τ. Α΄, 1889, ό.π., σ. 321-323.

[196] Μία επιφύλαξη κρατάμε για τον Σπύρο Ζιγγαρά, το επίθετο του οποίου εμφανίζεται ανάμεσα στα τριάντα ένα (31) επίθετα Αρχόντων-Δημογερόντων. Μάλλον πρόκειται για νοικοκυραίο-επίτροπο. Για τους νοικοκυραίους-επιτρόπους, βλέπε, Μπενιζέλος, 1986, ό.π., σ. 161.

[197] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 3, *«[…] την 3 Μαρτίου 1825: Ναύπλιον. Π. Κεφάλας».* Κατάλογος των στρατιωτών του Στρατηγού Παναγιώτη Κεφάλα, όπου δηλώνεται το «όνομα, παρόνομα, πατρίς» κάθε στρατιώτη.

[198] Η οικογένεια Πετράκη είναι παλαιά οικογένεια ιερωμένων και πολιτικών. Η καταγωγή της είναι από την Δημητσάνα και το αρχικό επώνυμο ήταν Παπασταμάτης. Τον 17ο αιώνα ο Πέτρος Παπασταμάτης (Μοναχός Παρθένιος) εγκαταστάθηκε στην Αθήνα και ανακαίνισε την Μονή Ασωμάτων Ταξιαρχών, η οποία από τότε ονομάστηκε *Μονή Πετράκη*. Από τότε (1673) μέχρι και το 1840 οι ηγούμενοι (οκτώ συνολικά) της μονής προέρχονταν αποκλειστικά από την οικογένεια Πετράκη. Τα ονόματα των οκτώ ηγουμένων, οι περισσότεροι εκ των οποίων ήταν και ιατροί, είναι: Παρθένιος, Ιωακείμ, Δαμασκηνός, Σεραφείμ, Παρθένιος, Άνθιμος, Διονύσιος και Διονύσιος Β΄. Από την ίδια οικογένεια είναι και ο Ανάργυρος Πετράκης, ο οποίος δεν ακολούθησε την οικογενειακή παράδοση και ασχολήθηκε με την πολιτική εκλεγόμενος βουλευτής και δήμαρχος Αθηναίων. Στη μελέτη μας εντάσσουμε το επώνυμο Πετράκη στους νοικοκυραίους αν και μπορούν να θεωρηθούν προεστική οικογένεια, που όμως, δεν μετέχει σε πολιτικές θέσεις προεπαναστατικά. Επίσης, δεν υπογράφει στον Πίνακα 1, στο έγγραφο ειρηνεύσεως των κατοίκων που συντάσσουν οι προεστοί Αθηνών. Για τη Μονή Πετράκη βλέπε Αναστάσιος Ορλάνδος, *Μεσαιωνικά μνημεία της πεδιάδος των Αθηνών και των κλιτυών Υμηττού – Πεντελικού, Πάρνηθος και Αιγάλεω,* Τεύχος Γ'. 1933, Αθήναι: Τύποις «ΕΣΤΙΑ».

		στον Σουρμελή, Τουφεχτζής)[199]
5.	Αναγνώστης	Μωραΐτης (Μοραΐτης)
6.	Γεωργάκης	Καναριώτης (Καναργιώτης)
7.	Σπύρος	Θιάσπρας (Θιάσπυρας στη βάση δεδομένων)
8.	Γιάννης	Βαριπόπης (Βαριμπόμπης και Βαρυμπόμπης)
9.	Θεόδωρος	Τρίμης
10.	Νικολός	Καρταλάς (Καρτελάς)
11.	Δημητράκης (Δημήτριος)	Μαδαρός
12.	Νικολής	Γκολέμης
13.	Παναγιώτης	Μυλωνάς
14.	Σπύρος	Πηγαδίτης
15.	Χαγγη- Βασίλης (Χατζή Βασίλης)	
16.	Παναγιώτης	Τσάκονας (Τζάκωνας στη βάση δεδομένων)
17.	Θεοδωρής	Σουρμπάτης
18.	Γιαννάκης	Χλαμπούρης
19.	Παναγής	Μανταδάκης
20.	Ανδρέας	Τζάνης (αλλού Τζουάνης)
21.	Χαρίτος	Μωραΐτης
22.	Νικόλαος (Νικολής)	Στάθης
23.	Σπύρος	Ζιγγαράς (Το επίθετο υπάρχει και στους άρχοντες. Επειδή δεν επαναλαμβάνεται στους προεστούς του 1819 το εντάσσουμε στους νοικουραίους)
24.	Δημητράκης (Δημήτριος, Μήτρος)	Τσαρές (Τσαμπρές-Τζαμπρές)
25	Χατζή Μήτρος	Φώτη
26.	Γιαννάκος	Μήτσου (Μήτρου) (Μήτζου στο Σουρμελή)
27.	Αντώνιος	Μαρίνης
28.	Παναγής	Νεμουνάρης

Πηγές πίνακα: Καμπούρογλου, 1889, τ. Α΄, σ. 251-253.

[199] Ο Χρήστος Τουφεχτζής υπογράφει το πρακτικό της 14ης Ιανουαρίου 1819.

Από προηγούμενη εκλογή Δημογεροντίας, αυτής του 1815, υπάρχουν και τα ονόματα των νοικοκυραίων Κύριλλου, Ηγούμενου Χασιάς, Σπύρου Ζιγγαρά (διαφορετικό πρόσωπο από τον άλλο Σπύρο), του Χατζή Παπαστάμου και του Παυλάκη Ρούτο. Και αυτοί οι νοικοκυραίοι ανήκουν σε αυτούς που είχαν πολιτική θέση προεπαναστατικά, συμμετείχαν τουλάχιστον, στην εκλογή Δημογεροντίας. Δε νομίζω, όμως, πως συμμετείχαν σε άλλου είδους κοινοτικές αποφάσεις, αφού υπεύθυνη γι' αυτές ήταν μόνη η Δημογεροντία και ένα κοινοτικό συμβούλιο προεστών.

Υπάρχουν και δεκατέσσερα πρόσωπα που μπορεί να μην εμφανίζονται τα ίδια στο έγγραφο της ειρηνεύσεως, υπάρχουν, όμως, συγγενικά τους πρόσωπα σ' αυτόν. Υπάρχει μια διαδοχή πατέρα-υιού ή εναλλαγή μεταξύ αδερφών. Στόχος μας είναι να ερευνήσουμε αν μέσα στην Επανάσταση εμφανίζονται στα πολιτικά πράγματα της Κοινότητας Αθηνών νέα ονόματα, τα οποία δεν συμμετείχαν στη διαχείριση των κοινοτικών ζητημάτων στα προεπαναστατικά χρόνια. Τα νέα ονόματα που θα προκύπτουν μέσα στην Επανάσταση θα χαρακτηρίζονται από εμάς ως νοικοκυραίοι, άνθρωποι, δηλαδή, που αποχτούν λόγο στο κοινοτικό συμβούλιο και στην κοινοτική συνέλευση που προεπαναστατικά δεν είχαν -πέρα από τη συμμετοχή τους στην εκλογή δημογεροντιών. Θεωρούμε πως τα ονόματα του εγγράφου της ειρηνεύσεως του 1819 που υπογράφουν με το γενικό όρο «κάτοικοι Αττικής» αντιπροσωπεύουν εκείνους που είχαν τον έλεγχο της κοινότητας αμέσως πριν την έναρξη της Επανάστασης.

Παραθέτουμε τα χαρακτηριστικότερα αποσπάσματα του εγγράφου ειρηνεύσεως του 1819: «Όθεν θεία εμπνεύσει συνελθόντες όλοι εις εν και εξετάσαντες ακριβώς περί των κακώς εχόντων της πατρίδος ημών και γνόντες το της πατρίδος υμών επικίνδυνον θεραπείας δεόμενον κοινή γνώμη και αποφάσει μεθ' όλων ημών των υπογεγραμένων και μη, συναινέσει δε και ζητήσει και των ευγενεστάτων Αρχόντων και Προεστώτων του παρόντος χρόνου διά να στηριχθή η επιποθουμένη γενική ειρήνη και σύμπνοια πάντων των συμπολιτών δικαιολογούντες τους υπό Σατανικής ενεργίας συκοφαντηθέντας και ζημιωθέντες ου μικρόν και τους εσώτερον διαβεβλημένους πατριώτας διά τινά άτακτα κινήματά των, αποφαινόμεθα πάντες ομοθυμαδόν εν ενί στόματι ίνα αφεθώσιν οι, τε πρώτοι και δεύτεροι και ίνα εις το εξής διατελώμεν ειρηνεύοντες και γνωρίζοντες έκαστος κατά το ίδιον χρέος τους μεγαλειτέρους του υποτάσσωνται αυτοίς ως μείζοσι, νουνεχεστέροις, αυτοί δε ίνα αγαπώσι τους υποτασσομένους αυτοίς υπερασπιζόμενοι και φροντίζοντες αυτών ώσπερ ιδίων τέκνων· λοιπόν κοινή και αυτοπροαιρέτω γνώμη απάντων των συμπατριωτών εκάστης τάξεως και βαθμού μικρών και μεγάλων δίδεται τοις ευγενεστάτοις ημών άρχουσι κυρίοις Ν. Λογοθέτη, Αγγελάκη Κατζηλέρη και Παλαιολόγο Βενιζέλω άπασα η οφειλομένη πληρεξουσιότης ίνα δικαιώσωσι τους τε δικαίως και μη ζημιωθέντας. Και ίνα προχωρούσα κατά την εγκάρδιον ημών έφεσιν η αναλάμπουσα ήδη γενική ειρήνη και σύμπνοια σώζεται απαραμείωτος· εκθέτομεν τα εξής κεφάλαια ίνα περάσωσιν εις βάρος της Κοινότητας ημών.

Α΄. Η άδικος ζημία των παλαιών Προεστώτων, ήτις ηκολούθησεν επί Ισούφ Πασιά εν έτει 1816[200] ως αναιτίως γενομένη να συναριθμηθή εις την καταγραφήν του χρέους

[200] Γνωρίζουμε πως ο δημογέροντας Προκόπιος Βενιζέλος είχε εκείνο το έτος άδικα κατηγορηθεί από τις οθωμανικές αρχές (τον Χασεκή Μεχμέταγα) πως παρακρατούσε το λάδι που θα στέλνονταν στην Κωνσταντινούπολη. Η Πύλη θα τον καταδικάσει σε θάνατο και θα διατάξει τη δήμευση της περιουσίας του. Βλέπε, Καμπούρογλου, τόμος Β', 1890, σ. 70 και Αβδάλη, 1978, ό.π.. Αργότερα, το 1818, θα αποκαλυφθεί η σε βάρος του συκοφαντία, ο Προκόπιος Βενιζέλος θα επιστρέψει από την εξορία και θα αποκατασταθεί η τιμή του με παρέμβαση των κοινοτικών αρχών. Μαζί με τον Προκόπιο είχε

της Κοινότητας ημών, δίδοντες εισέτι οπίσω και την βιαίως γενομένην αυτών ομολογίαν όντων εν φυλακή και ούτω να λάβωσι και η ευγενία των το δίκαιον των ως αδίκως ζημιωθέντες.
Β΄. Όσα έξοδα έκαμαν οι απεσταλμένοι εις Βασιλεύουσαν και αυτά να πληρωθώσιν από το Κοινόν.
Γ΄. Το χισμέτι του μπουμπασίρη (δηλαδή, η αμοιβή της υπηρεσίας του δικαστικού κλητήρα) της πόλεως οπού ήλθε διά τους λογαριασμούς των τευτερίων και αυτά να δοθώσι από το κοινόν χωρίς να πειραχθή ουδείς άλλος.». [201]

Η ανώτερη κοινωνικά τάξη υπογράφει για να ρυθμίσει ζητήματα της κοινότητας το 1819, τα οποία έχουν να κάνουν με την άρση της αμφισβήτησης της κοινοτικής αρχής του 1816. Φαίνεται πως τα μέλη της κοινοτικής συνέλευσης του 1819 αποτελούσαν τους οικονομικούς διαχειριστές των φορολογικών ενοτήτων της Κοινότητας Αθηνών. Αυτοί επεμβαίνουν για τη ρύθμιση των οικονομικών διαφορών με απώτερο στόχο αφενός την επάνοδο της κοινότητας στην ομαλότητα, αφετέρου την αποκατάσταση των σχέσεων της κοινότητας με τις οθωμανικές αρχές. Η διατάραξη των σχέσεων οφειλόταν σε φορολογικές εκκρεμότητες της κοινότητας («γρόσια του ιστηρά»), για τις οποίες προφανώς είχαν κατηγορηθεί οι προεστώτες του έτους 1816. Οι τελευταίοι χρεώθηκαν την υπεξαίρεση του «ιστηρά», με αποτέλεσμα να βρεθεί η κοινότητα χρεωμένη και εκτεθειμένη στις οθωμανικές αρχές.[202] Η κοινότητα είχε ζητήσει τότε την αρωγή των οθωμανικών δικαστικών αρχών για την αποκατάσταση του δικαίου.[203] Οι διαμάχες μέσα στην κοινωνική ομάδα των προεστών φαίνεται να τερματίζονται με την «ειρήνευση» του 1819. Μία τέτοια ειρήνευση απομάκρυνε και τη δυνατότητα των μουσουλμάνων τοπικών αρχόντων να εμπλακούν σε κοινοτικά ζητήματα, απομακρύνοντας τους χριστιανούς προεστούς που δεν ήταν της αρεσκείας τους. Η ειρήνευση κοινοποιείται και στις οθωμανικές αρχές, οι οποίες συνάμα την πιστοποιούν με επιφανείς εκπροσώπους ως μάρτυρες.

Τέτοιοι ήταν οι εξής:

Μάρτυρες ειρηνεύσεως 1819.				
1.	Χαμζά Εφέντης			Μουφτής Αθηνών
2.	Αχμέτ Εφέντης			καθηγητής Μενδρεσέ
3.	Μεχμέτ	Μουχιεδίν Εφέντης		υιός Μουφτή
4.	Μαχμούτ Εφέντης			υιός καθηγητού
5.	Νειμάν Εφέντης			υιός καθηγητού
6.	Ιβραήμ Αγάς			υιός Οσμάν Αγά
7.	Χασάν Αγάς			υιός Εμίν Αγά
8.	Χαλίλ Αγάς	Κιουπελλή		
9.	Μεχμέτ Αγάς			υιός Γιουσούφ

Προφανώς, για τις ανάγκες της έρευνας δεν ταυτίζονται οι άρχοντες με την έννοια του προεστού, που θεωρούμε πως ήταν σαφώς πιο διευρυμένη από τα τριάντα

κατηγορηθεί και ο Χατζή Παναγής Ζαχαρίτζας, δημογέροντας και αυτός το 1817. Όπως αναφέραμε παραπάνω η διαμάχη στο εσωτερικό της κοινότητας αφορούσε τα «γρόσια του ιστηρά».
[201] Καμπούρογλου, *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηναίων*, Εν Αθήναις 1889, τ. Α΄, ό.π., σ. 253-256, «Πρακτικόν ειρηνεύσεως των κατοίκων Αττικής, τω 1819 Απριλίου 4 Αθήναι».
[202] Για μια υπόθεση κατάχρησης φορολογικών προσόδων βλέπε Gara, 1998, ό.π., σ. 148-149.
[203] Gara, 1998, ό.π., σ. 155.

ένα επίθετα των αρχόντων που αναλάμβαναν προεπαναστατικά (1750-1821) το αξίωμα του δημογέροντα (στο αξίωμα του Επιτρόπου μπορούσαν να είναι και νοικοκυραίοι). Τα επίθετα Κάλκος, Τρίμης, Παπαμάρκος, Μπότζης, που απαντώνται στο επιτροπικό αξίωμα, θεωρούμε πως ανήκουν σε νοικοκυραίους. Οι άρχοντες της Αθήνας ήταν απόγονοι παλαιών αρχοντικών οικογενειών της πόλης (Γέροντες, Χαλκοκονδύληδες, Σωτηριανοί), απόγονοι βυζαντινών αρχοντικών οικογενειών (Παλαιολόγοι, Ραγκαβής), οικογενειών που ήρθαν στην Αθήνα από άλλα μέρη (Καρίκες, Γάσπαρη, Δούσμανη, Χειλάς), δυτικοευρωπαίοι τιτλούχοι (Λίμπονες, Περούληδες) και κάτοχοι βυζαντινών ή εκκλησιαστικών αξιωμάτων (οι Ιέρακες και οι Σκαραμαγκάδες).[204] Στους άρχοντες αναφέρονται οι Κοδρικάδες και οι Χαλκοκονδύληδες που δεν ανέλαβαν, όμως, αξίωμα δημογέροντα την περίοδο 1750-1821. Το επίθετο Χαλκοκονδύλης θα υπάρχει στο συμβούλιο της κοινότητας το 1820 (υπάρχει ο Σπυρίδων Χαλκοκονδύλης). Ως τέτοια επίθετα αρχόντων-προεστών[205] που ανέλαβαν το αξίωμα του Δημογέροντα την περίοδο αυτή καταγράφονται τα εξής:

Επίθετα αρχόντων-προεστών που ανέλαβαν το αξίωμα του Δημογέροντα την περίοδο 1750-1821.	
1.	Αλεξάνδρου (Αλέξης στον Σουρμελή)
2.	Λειβαδίτης
3.	Καντζηλιέρης (Καντζιλιέρης, Καγγελέρης στον πίνακα 1 του παραρτήματος)
4.	Λατίνος
5.	Ταρωνίτης-ίδιος με Τυρναβίτης
6..	Καλογεράς (Καλογερόπουλος)
7.	Παλαιολόγος
8.	Ρύστος[206] (Όμοια στον κατάλογο Σουρμελή.) (και ως Ρίστος-Ρύτος)
9.	Μπάρμπανος
10.	Κακούρης
11.	Πατούσας

[204] Νικόλαος Νικολούδης, «Η άγνωστη Αθήνα, 1456-1686», *αδημοσίευτη ομιλία στο Μουσείο της Πόλεως των Αθηνών,* 2011 .

[205] Το 1771 καταγράφονται από τον Ιωάννη Μπενιζέλο οι εξής άρχοντες-προεστοί: Χατζή Ιωάννης Λειβαδίτης, ο Χατζή Αγγελάκης Καντζιλιέρης, ο Δημήτριος Καλογεράς, ο Νικόλαος Λατίνος, ο Νικόλαος Πατούσας, ο Μιχαήλ Παλαιολόγος, ο Ιωάννης Βροντογούνης, ο Αντώνιος Ρούτος, ο Λεονάρδος Μπάρμπανος και ο Νικόλαος Κακούρης, στο Μπενιζέλος, 1986, ό.π., σ. 434-435. Το 1798, 27 χρόνια αργότερα, ο Μπενιζέλος καταγράφει ως προεστούς της πολιτείας τους Σπυρίδων Καπετανάκη, Αλέξανδρο Μπενιζέλο, και τον Χατζή Λάμπρο [Σαλωνίτη]. Ως επιτρόπους αναφέρει τους Αναστάσιο Τυρναβίτη και τον νοικοκυραίο Χατζή παπά Μάρκο, στο Μπενιζέλος, 1986, ό.π., σ. 461. Ο Hobhouse το 1809 αναφέρει ως άρχοντες Αθηναίους πέντε πρόσωπα: Σταύρος Τομαράς, Νικολέτος, Καπετανάκης, Zingaras (Ζιγγαράς) και Ζαχαρίτσας. Αναφέρει πως από τους οχτώ άρχοντες είχαν μείνει οι πέντε παραπάνω. Από αυτά δεν καταγράφουμε το επίθετο Νικολέτος ως επίθετο άρχοντα, στο Σιμόπουλος, 1999, τόμος Γ. 2 (1810-1821), ό.π., σ. 90. Υπάρχει ο Συμεών Νικολέτος που έχει καταγραφεί παραπάνω ως νοικοκυραίος αντίπαλος του Χασεκή.

[206] Για παράδειγμα, ο Σπυρίδων Ρίστος (Ρύστος) υπήρξε προεστός το έτος 1818 μαζί με τους Σπυρίδων Πατούσα και Παναγή Χαλκοκονδύλη. Και οι τρεις τους ανήκαν στους άρχοντες της Αθήνας.

12.	Βροντογούνης
13.	Λογοθέτης-Χωματιανός
14.	Γιαννούλης (Ιαννούλης)
15.	Πανταζής
16.	Αστρακάρης
17.	Πιττάκης (προεστός)[207]
18.	Τζιαβρής (Τζιαβρής) (προεστός) (ενώ Τσιαμπρές-Τσαρές έχει θεωρηθεί νοικοκυραίος)
19.	Διαγγελής (προεστός, Μανωλάκης Διαγγελής, αναφέρεται στο Σκουζέ). Το επίθετο Αγγελής-Άγγελος υπάρχει στους νοικοκυραίους.
20.	Βλασαρός
21.	Μισαραλιώτης
22.	Δανίλης (Δανίλης στον Σουρμελή, Καντήλης στον πίνακα 1 του παραρτήματος) (προεστός)
23.	Καπετανάκης
24.	Γέροντας
25.	Χατζή Λάμπρος (Χατζή Σαλωνίτης ίσως κατά Σκουζέ) (Υπάρχει στον πίνακα 1 του παραρτήματος ο Χατζή Λάμπρος Κόσκορος)
26.	Τρικαλινός (Τρικκαλιανός στο Σουρμελή). Το επίθετο Τρικαλιώτης υπάρχει στους νοικοκυραίους.
27.	Μπενιζέλος (Βενιζέλος)
28.	Ζαχαρίτσας (Ζαχαρίτζας)
29.	Τομαράς
30.	Ζιγγαράς (ως επίτροπος-νοικοκυραίος)
31.	Χαλκοκονδύλης

Αν το αξίωμα του δημογέροντα το αναλάμβαναν αποκλειστικά πρόσωπα προερχόμενα από την κοινωνική ομάδα των αρχόντων, τότε ως τέτοιους άρχοντες πρέπει να χαρακτηρίσουμε όσους φέρουν τα παραπάνω επίθετα. Όμως, όπως παρατηρούμε στον πίνακα εγγράφονται και ονόματα προεστών που ανέλαβαν αξίωμα δημογέροντα, ακόμη και νοικοκυραίων-επιτρόπων που δηλώνονται στον πίνακα ως τέτοιοι. Η συμμετοχή των προεστών έχει να κάνει ακριβώς με την αμφισβήτηση του εθιμικού κληρονομικού δικαιώματος των αρχόντων να ανέρχονται στη θέση του

[207] Γέροντας, 1956, ό.π., σ. 7-14.

δημογέροντα, που εκδηλώθηκε μετά την περίοδο του Χασεκή, όπως είδαμε. Μία τέτοια αμφισβήτηση συνδεόταν με τη διοικητική αποκέντρωση στην ίδια την Οθωμανική αυτοκρατορία, η οποία ανέδειξε νέους οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες σε τοπικό επίπεδο.

Η έννοια του δημογέροντα ταυτίζεται σε έγγραφα με αυτήν του προεστού, του κοτζαμπάση και του άρχοντα: Αναφέρεται: «Αρχόντων και Προεστώτων του παρόντος έτους». Οι άρχοντες της Αθήνας μπορούμε να πούμε πως θυμίζουν την αριστοκρατία του αίματος της γαλλικής προεπαναστατικής κοινωνίας.[208] Μια «αριστοκρατία», όπως τους αποκαλεί ο Γεώργιος Ψύλλας, που είχε διευρυνθεί από άτομα που αγόραζαν τίτλους και τους κληροδοτούσαν στα παιδιά τους. Υποστηρίζουμε πως η τάξη των αρχόντων που στηριζόταν στα κληρονομικά προνόμια είχε ήδη δεχτεί ένα ισχυρό πλήγμα στην μετά Χασεκή εποχή, αφού η ίδια είχε συνδέσει τα οικονομικά συμφέροντά της με τον «τύραννο» των Αθηνών.

Στην περίπτωση της Αθήνας η ανατροπή θα επιχειρηθεί αρχικά μέσα στους κόλπους της άτυπης αριστοκρατίας με την επικράτηση των προεστών έναντι των αρχόντων, και μέσα στην Επανάσταση η αμφισβήτηση της πολιτικής κυριαρχίας των προεστών θα επέλθει από τους νοικοκυραίους. Οι τελευταίοι βασιζόμενοι στην οικονομική ισχύ που απέχτησαν στα προεπαναστατικά χρόνια θα εκμεταλλευτούν την Επανάσταση για να αποκτήσουν και πολιτική ισχύ μέσα στην κοινότητα της Αθήνας. Λιγότερο ριζοσπαστικοποιημένοι σε σχέση με την αστική τάξη της Γαλλίας,[209] οι νοικοκυραίοι δε θα επιχειρήσουν κάποια κοινωνική ανατροπή, ακριβώς γιατί δεν επιθυμούσαν κάτι τέτοιο. Θα συμμαχήσουν με τη «τάξη των προεστών», θα αποδεχθούν το θεσμικό πλαίσιο της Διοίκησης και από κοινού θα κρατήσουν τους χωρικούς μακρυά από τη πολιτική και την άρση των φορολογικών τους υποχρεώσεων.

Η κοινωνική ομάδα των προεστών θεωρείται αντικειμενικά ευρύτερη από τις εικοσιτέσσερεις οικογένειες του Σκουζέ, σε ένα πληθυσμό περίπου 10.000 κατοίκων για την πόλη της Αθήνας.[210] Στο έγγραφο της ειρηνεύσεως λαμβάνεται μια σημαντική απόφαση που στόχο έχει την αποκατάσταση της ειρήνης στο εσωτερικό της

---

[208] Η κληρονομικότητα στο αξίωμα του άρχοντα στην Αθήνα δεν είναι θεσμοθετημένη στην οθωμανική περίοδο, όπως ήταν στη γαλλική ευγένεια.

[209] Οι στόχοι της αστικής τάξης το 1789 περιγράφονται στο Hapson, 1986, ό.π., σ. 63: "Boardly speaking, ther intention was to replace the ancient regime by a society based on the political and economic ideas of Enlightenment, the experience of representative government in Britain and the social and economic realities of late-eighteenth-century France. They stood for the abolition of all privileges conferred by birth and the unlimited enjoyment of the ownership of property. They aspired to a share in political power for themselves and the protection of all against arbitrary government. They wished to replace the archaism, particularism, and arbitrariness of the ancient regime by a society that woyld be efficient, national, orderly and humane".

[210] Παρατηρώντας το σχεδιάγραμμα 3 στον Cassia, 1992, ό.π., σ. 130 βλέπουμε πως ο συγγραφέας θεωρεί τις οικογένειες Καρώρη (Καρόρη) και Μπενιζέλου (Βενιζέλου) ως οικογένειες οικοκυραίων και όχι προεστών όπως εμείς. Σκοπός μας είναι να τονίσουμε το διαχωρισμό όσων είχαν πολιτική εξουσία στα προεπαναστατικά χρόνια από αυτούς που αποχτούν πολιτική εξουσία μέσα στην Επανάσταση. Η διάκριση του Cassia μόνο σε άρχοντες και νοικοκυραίους δεν ευνοεί την ανάδειξη των πολιτικών αλλαγών που ακολούθησαν μέσα στην Επανάσταση. Οι οικογένειες των Καρώρη και Μπενιζέλου, ως κλάδος οικογενειών, είχαν πολιτική εξουσία στα προεπαναστατικά χρόνια, όταν οι οικοκυραίοι δεν είχαν σημαντικό πολιτικό ρόλο. Επίσης, δεν υιοθετούμε την άποψη του Cassia πως όσοι είχαν την προσφώνηση «κύριος» ανήκαν στους νοικοκυραίους. Στα νοταριακά έγγραφα της Επανάστασης δεν ήταν σύνηθες να υπάρχει προσφώνηση πριν το όνομα, οπότε και γι' αυτό το λόγο, σε αντίθεση με τον Cassia, δεν το θεωρούμε ασφαλές κριτήριο κοινωνικής κατάταξης. Επίσης έχουμε παραδείγματα προεστών που στα νοταριακά έγγραφα έχουν την προσφώνηση «κύρ-κύριος», όπως για παράδειγμα του Λουκά Μπάρμπανου και του Παναγή Σκουζέ.

χριστιανικής κοινότητας. Όσοι την υπογράφουν αποτελούν το διευρυμένο συμβούλιο/συνέλευση της κοινότητας και τους κατατάσσουμε στους προεστούς, δίνοντας στη λέξη μια ευρύτερη έννοια για την προεπαναστατική περίοδο. Θα μπορούσε στο κοινοτικό συμβούλιο να υπάρχουν ονόματα προεστών που σε ένα επόμενο συμβούλιο να μην εμφανίζονται και το αντίστροφο. Άλλωστε η απουσία κάποιου από ένα συμβούλιο μπορούσε να είναι και τυχαία, λόγω κάποιας ασθένειας ή ταξιδιού για παράδειγμα.

Σημειώνουμε, για παράδειγμα, τα ονόματα του Κωνσταντίνου Μαζιότη (Μαζιώτη) και του Σπυρίδωνα Χαλκοκονδύλη. Μήπως το ίδιο μπορεί να ισχύει και για άρχοντες που δεν αναφέρονται ξανά σε έγγραφα, όπως το επώνυμο Ζιγγαράς; Το Σπύρο Ζιγγαρά προτιμήσαμε να τον κατατάξουμε στους νοικοκυραίους, αφού το όνομά του δε το συναντούμε ξανά. Δεν υπάρχει στον πίνακα 1 του παραρτήματος και ως επώνυμο δεν αναφέρεται στον κατάλογο επιθέτων των αθηναϊκών οικογενειών του Σουρμελή. Ενδεχομένως, να αφορά όχι άρχοντα-δημογέροντα, αλλά επίτροπο-νοικοκυραίο.

Πέρα από αυτά τα τριάντα ένα επίθετα των αρχόντων, τα ονοματεπώνυμα του Πίνακα 1 του παραρτήματος τα εκλαμβάνουμε ως επίθετα ανθρώπων της ανώτερης κοινωνικής τάξης στην Αθήνα της προεπαναστατικής περιόδου που ανήκουν στην κατηγορία των προεστών. Την αλλαγή των προσώπων θα παρακολουθήσουμε σε σύγκριση με τα ονοματεπώνυμα που εμφανίζονται την περίοδο της Επανάστασης να υπογράφουν κοινοτικά έγγραφα, να λαμβάνουν αποφάσεις ως κοινοτικό συμβούλιο ή συνέλευση και να μετέχουν στις αγοραπωλησίες της επαναστατικής περιόδου. Αυτό που διαπιστώνουμε είναι η είσοδος στην πολιτική διαχείριση της Κοινότητας της Αθήνας νέων προσώπων μέσα στην Επανάσταση, που δεν έχουν σχέση με τα πρόσωπα εκείνα που προεπαναστατικά ήλεγχαν πολιτικά την κοινότητα, αν και κάποια από αυτά ήδη από τα προεπαναστατικά χρόνια φαίνεται να συμμετέχουν, τουλάχιστον, στην εκλογή της Δημογεροντίας σε περιορισμένο, όμως, αριθμό. Μία σύγκριση, λοιπόν, ανάμεσα στον προεπαναστατικό κατάλογο των «προεστών» Αθηνών του 1819 (αυτών που θεωρούμε πως ανήκουν στην ανώτερη κοινωνική τάξη της προεπαναστατικής περιόδου) και στα ονόματα των αγοραστών των νοταριακών μας εγγράφων της Επανάστασης εμφανίζει ουσιαστικές συγκλίσεις και αποκλίσεις, όπως θα δούμε παρακάτω. Ο Νικόλαος Λογοθέτης, προεστός, δεν εμφανίζεται ανάμεσα στους αγοραστές της επαναστατικής περιόδου. Ούτε οι Άγγελος Καγγελέρης, Μπενιζέλος Παλαιολόγος, Ηγούμενος Κύριλλος Πεντέλης, Χατζή Σπύρος Χαλκοκονδύλης, Αντώνης Δήμου όπως και πολλοί άλλοι. Υπάρχουν περιπτώσεις, όμως, που ως αγοραστές εμφανίζονται τα παιδιά τους ή μέλη των στενών συγγενικών δικτύων με το ίδιο επώνυμο.

Η Επανάσταση δίνει πολιτικό λόγο στους «οικοκυραίους» που επιζητούν την αναδιανομή του πλεονάσματος και θεωρούν πως επειδή η Επανάσταση γίνεται από πολλούς, οι πολλοί πρέπει να έχουν πολιτικό και οικονομικό ρόλο σε μια Επαρχία.[211] Αυτό που τελικά ζητούν είναι η κατάργηση των προνομίων των προεστών επί των προσόδων της γης και η αντιπροσώπευσή τους στο κοινοτικό συμβούλιο της Αθήνας. Συμμαχούν με τους καπεταναίους εναντίον των προεστών, που τελικά φαίνονται διατεθειμένοι να απολέσουν τα προνόμιά τους και να αποδεχθούν τους νέους όρους που η ανερχόμενη τάξη των «καθώς πρέπει» ανθρώπων θέτει. Σε αντίθεση με τη Γαλλία, οι νοικοκυραίοι δεν διαθέτουν εξαρχής ικανή πολιτική δύναμη, όμως, είναι

[211] *Α.Ε.Π.*, τόμος 12ος, 1979, ό.π., σ. 103-104, *«Προς την Υπερτάτην Διοίκησιν της Ελλάδος. […] τη 16 Ιουνίου 1823, Πύργος, Οι ευπιθέστατοι δούλοι σας».*

σε θέση να αμφισβητήσουν τις τοπικές εξουσίες των προεστών. Στην Γαλλία του Ιουλίου του 1789 η αστική τάξη θα είναι η κυρίαρχη τάξη, που αποφασίζει να ηγηθεί, παρά να έρθει σε συμβιβασμό με το βασιλιά στο όνομα της προστασίας της ιδιοκτησίας.[212] Στην Αθήνα της Επανάστασης οι νοικοκυραίοι θα οδηγηθούν σε συμβιβασμό με τους προεστούς ή καλύτερα θα αποδεχθούν τη νομή της τοπικής εξουσίας με τις παραδοσιακές ηγετικές τάξεις, προεστών και καπεταναίων. Στο πλαίσιο αυτό η όποια δυσαρέσκεια των καλλιεργητών θα εκτονωθεί.[213] Οι καλλιεργητές θα αποκλειστούν από την πολιτική, ενώ φαίνεται να είναι οικονομικά εξαρτημένοι από τους ιδιοκτήτες γης.[214]

Μετά την αναδιανομή των πολιτικών και οικονομικών ρόλων μέσα στην Επανάσταση, νοικοκυραίοι και προεστοί, συμμαχούν, αποκλείοντας οποιαδήποτε «από τα κάτω» κίνηση για την «φιλελευθεροποίηση» της κοινωνίας. Άλλωστε η συγκεντρωτική «κεντρική του Έθνους» Διοίκηση μπορούσε να κάνει πράξη όσα επαγγέλονταν τα Συντάγματα του Αγώνα, στο βαθμό που δεν αμφισβητούνταν η ιδιοκτησία, ακόμη και εκείνη των προεστών. Δεν έδωσε, όμως, την εθνική γη στους μικροκαλλιεργητές, αλλά ενίσχυσε ακόμη και στρατιωτικά αυτούς που μάζευαν το φόρο. Θυμίζουμε πως η παρουσία του Οδυσσέα Ανδρούτσου στην Αθήνα σηματοδοτεί αυτήν ακριβώς τη στιγμή της συναίνεσης των προεστών της Αθήνας σε μια «εκδημοκρατικοποίηση» του κοινού της. Από την άλλη η αναγόρευση του Ανδρούτσου σε αρχιστράτηγο ουσιαστικά του έδινε συγκεντρωτικές εξουσίες, ακριβώς για να μη υπάρχει χώρος για αυθαιρεσίες από την μεριά των οπλαρχηγών.[215]

Σε αντίθεση με την αμερικανική Επανάσταση το σύνολο των τάξεων επιθυμούσε η επανάσταση να κερδηθεί. Ίσως κάποιοι χωρικοί να δέχτηκαν τις κατηγορίες πως προσκύνησαν εύκολα το 1826, όμως, προεστοί και νοικοκυραίοι δεν μπορούν να σκεφτούν άλλο δρόμο από την ανεξαρτησία. Ακόμη και ο Ανδρούτσος δεν θεωρούσε μόνιμη κατάσταση τη συμμαχία του με τους Οθωμανούς. Ήθελε συμμετοχή στην επιμελητεία, ενώ στην αντίθετη περίπτωση επιδίωξε την κατάσχεση των αναγκαίων, ζητώντας τα γρόσια από την Επαρχία Αθηνών. Η πρόσβαση σε χρηματοδοτικές πηγές ήταν ζήτημα ζωής και θανάτου για τις στρατιωτικές δυνάμεις ενός καπεταναίου μέσα σε συνθήκες πολέμου. Στον Πόλεμο της Ανεξαρτησίας στην Αμερική η επιμελητεία του επαναστατικού στρατού αναδεικνύεται σε μείζον ζήτημα, το οποίο σε πολλές περιπτώσεις θα αλλάξει και την αντίληψη του Κογκρέσου για τον πόλεμο, επιτρέποντας τις κατασχέσεις. Ο ίδιος ο Ουάσινγκτον στα τέλη του 1777 επισημαίνει πως η έλλειψη των αναγκαίων προμηθειών φέρνει το στρατό αντιμέτωπο

---

[212] Hapson, 1986, ό.π., σ. 71-72.

[213] Στη Γαλλία η αστική τάξη θα προσπαθήσει να ελέγξει τη δυσαρέσκεια των αγροτών, ώστε να μην απειληθεί η ιδιοκτησία, παρά μόνο τα προνόμια των αρχόντων πάνω στην ιδιοκτησία, Hapson, 1986, ό.π., σ. 80-85. Ωστόσο στη γαλλική περιφέρεια θα εκδηλωθούν κινήματα αγροτών, τα οποία θα αμφισβητήσουν τις ιδιοκτησίες των αρχόντων, Hapson, 1986, ό.π., σ. 96. Η απειλή στην ιδιοκτησία θα οδηγήσει τους αστούς στο να υιοθετήσουν όσα απέρριπταν το 1789, αναφορικά με τα φεουδαλικά δικαιώματα και τα προνόμια των αριστοκρατών. Η σύγκρουση με την αριστοκρατία θα θέσει υπό αίρεση τον όποιο συμβιβασμό. Η φυγή του βασιλιά τη νύχτα της 20ης Ιουνίου του 1791 θα δώσει τη δυνατότητα στους ριζοσπαστικούς να ανέλθουν πολιτικά, στο Hapson, 1986, ό.π., σ. 102-109.

[214] Στη Γαλλία το 1791 υπήρχε η αντίθεση ανάμεσα στη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Αθρώπου και στις αποφάσεις της Συνέλευσης του 1791 που διατήρησε σχεδόν όλα τα φεουδαλικά δικαιώματα, τα οποία μετατράπηκαν σε νόμους του κράτους, Hapson, 1986, ό.π., σ. 112. "So far as the law was concerned, the majority of peasants were not very much better off than they had been before the Revolution.", Hapson, 1986, ό.π., σ. 128.

[215] Κάτι αντίστοιχο αποτελούσε και η εκχώρηση δικτατορικών εξουσιών στον στρατηγό Ουάσινγκτον κατά την Αμερικανική Επανάσταση, αλλά για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα στην περίπτωσή του, βλέπε, Κοκκινάκης, 2012, ό.π., σ. 100.

με τρία ενδεχόμενα: «είτε να πεθάνει από την πείνα, είτε να διαλυθεί, είτε να διασκορπιστεί».[216]

Στην Αθήνα όλοι είχαν μεταμορφωθεί σε «πατριώτες» και συμμετείχαν σε μία κοινή αγορά, κεντρικά διευθυνόμενη, με την προστασία του Νόμου της επαναστατικής διοίκησης και με εγγυημένη την ιδιοκτησίας τους. Συχνά στα τεκμήριά μας, κύρια μετά το 1825, έχουμε αναφορές με την επίκληση «πατριώτας και δημογέροντες»[217] που υπογράφουν τις αποφάσεις του κοινού. Η λέξη «πατριώτης» μπορούσε να αντικατασταθεί στο ίδιο είδος εγγράφου με τις λέξεις «πολίτης» και «κάτοικος». Πέρα από τις αποφάσεις των «κοινών» η ίδια η Διοίκηση στην επίσημη αλληλογραφία της απευθύνεται σε «δημογέροντας και κατοίκους».[218] Ενίοτε, όπως αναφέρουμε παραπάνω, προσθέτει και τη λέξη «προκρίτους» ως τιμητικό προσδιορισμό περισσότερο παρά ως ταξικό προσδιορισμό.[219] Προεστοί και νοικοκυραίοι συμμετείχαν στον κοινό αγώνα αλλά για διαφορετικούς λόγους ο καθένας. Οι προεστοί επιδίωκαν την διεύρυνση του πλούτου τους σε μια εθνική αγορά, ενώ οι νοικοκυραίοι στόχευαν στην πολιτική εξουσία για την προστασία του πλούτου τους. Η συναίνεση με τους προεστούς αν ήταν λόγος ανάγκης για τους δεύτερους για τους πρώτους αφορούσε την οικονομική και πολιτική ένταξη της Κοινότητας Αθηνών στο νεοτερικό πλαίσιο διοίκησης του έθνους-κράτους που τότε στηνόταν. Προεστοί και νοικοκυραίοι της Επαρχίας Αθηνών είχαν ένα κοινό γνώρισμα που θα τους επέτρεπε, κυρίως στους δεύτερους, τη συμμετοχή σε χρηματοδοτικές πηγές και στις πολιτικές εξελίξεις: ήταν ιδιοκτήτες.

Η καταγραφή όλων των προσώπων, προεστών και νοικοκυραίων, που εμφανίζονται στο πολιτικό προσκήνιο αμέσως πριν και μέσα στην Επανάσταση, μπορεί να φωτίσει -έστω και με τρόπο έμμεσο- και τους αφανείς πρωταγωνιστές της Επανάστασης, αυτούς που αποτελούν την ευρεία μάζα που υφίσταται τις κοινωνικές αλλαγές και τις συνέπειες που παράγει η πραγματικότητα του πολέμου. Τουλάχιστον, αποκαλύπτει αυτούς που αποκτούν πολιτικό λόγο μέσα στην Επανάσταση, σε μία περίοδο, δηλαδή, όπου τα υποκείμενά μας αρχίζουν να σκέφτονται όχι μόνο με κοινωνικούς όρους, αλλά και οικονομικούς όρους.[220] Στο πλαίσιο αυτό οι προεστοί θα έρθουν σε συμβιβασμό με τους νοικοκυραίους των Αθηνών, ενώ σε μέσα σε αυτή ακριβώς την κοινωνική «συμμαχία» -σε αυτόν τον κοινωνικό συμβιβασμό- θα απορροφηθεί και η όποια αγροτική δυσαρέσκεια.

---

[216] Κοκκινάκης, 2012, ό.π., σ. 58.

[217] Για παράδειγμα, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 83, *«Προς το έξοχον Επαρχείον. […] τη 20 Απριλλίου 1825, εν Κορίνθω. Οι Επιστάται […] Οι πατριώται και δημογέροντες».*

[218] Για παράδειγμα, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 85, *«Προς τους Δημογέροντας και άπαντας τους κατοίκους των πέντε κάτω χωρίων της Επαρχίας Άργους. […] Ναύπλιον, 1825: Μαΐου: 5. Ο Αντιπρόεδρος».*

[219] Ενδεικτικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 86*, «Προς τους Δημογέροντας Προκρίτους και λοιπούς κατοίκους της Επαρχίας Μιστρά. […] τη 4 Μαΐου 1825, Ναύπλιον. Ο Αντιπρόεδρος»* και ό.π., φ. 88, *«Προς τους Δημογέροντας και προκρίτους της Επαρχίας Αθηνών. […] Εν Ναυπλίω, τη 13 Μαΐου 1825. Ο Αντιπρόεδρος».*

[220] Η πολιτική πράξη, σύμφωνα με τον Norman Hampson, είναι ο κινητήριος μοχλός της γαλλικής Επανάστασης και ο φορέας της κοινωνικής αλλαγής. Στην προεπαναστατική Γαλλία "a relatively rigid society, still bearing many traces of its feudal origins, led all sides to think primarily in social rather in economic terms", στο Hapson, 1986, ό.π., σ. vii, 5.

Πίνακας 1. Καταγραφή των μελών της ανώτερης κοινωνικής τάξης της προεπαναστατικής περιόδου (προεστών) και των μελών της που εμφανίζονται ως αγοραστές την περίοδο 1821-1833.

	αριθμός προσώπων	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού)
προεστοί αγοραστές	37	27%
προεστοί που δεν αγοράζουν	100	73%
σύνολο	137	

Πηγές πίνακα: Καμπούρογλου, 1889, τ. Α΄, σ. 251-253, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε. 1830-1832.

Ο Πίνακας 1 αναφέρεται στο «Πρακτικόν ειρηνεύσεως των κατοίκων Αττικής»,[221] το οποίο συντάχτηκε στις 4 Απριλίου 1819. Πρόκειται για ένα «πρακτικό» που προήλθε από μία κοινοτική συνέλευση, χωρίς την παρουσία νοικοκυραίων σε αυτή. Οι προεστοί, αρκετοί από τους οποίους εμφανίζονται και μέσα στην Επανάσταση, κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν ένα ζήτημα που απειλούσε τη συνοχή της κοινότητας και να διασφαλίσουν τη νομιμότητα της εξουσίας της δημογεροντίας, η οποία αποτελούνταν από μέλη τους.

Από τα εκατόν τριάντα επτά ονόματα της συνέλευσης της Κοινότητας Αθηνών της 4ης Απριλίου 1819 τα τριάντα επτά ή το 27% θα προχωρήσουν κάποια στιγμή σε αγορές μέσα στην Επανάσταση.[222] Το ποσοστό των προεστών-αγοραστών είναι μικρό και δείχνει πως οι προεστοί ήταν ήδη ιδιοκτήτες που δεν ενδιαφέρονταν να διευρύνουν τις ιδιοκτησίες τους μέσα στην Επανάσταση, στο βαθμό, τουλάχιστον, που ήθελαν να το κάνουν οι νοικοκυραίοι. Η κοινοτική συνέλευση αναλαμβάνει το 1819 να επαναφέρει την κοινότητα στην ομαλότητα μετά τις διαμάχες μέσα στην τάξη των προεστών που είχαν σαν αποτέλεσμα τη διαίρεση των κατοίκων της Αθήνας. Τριάντα επτά προεστοί της συνέλευσης αυτής, ίσως νεότεροι από τους υπόλοιπους, επενδύουν στην αγορά γης μετά το 1823.

[221] Δημήτριος Γρ. Καμπούρογλου, *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηνών*, τόμος πρώτος, εν Αθήναις 1889, σ. 254-256.

[222] Σύμφωνα με τον Πίνακα 1 του Παρατήματος οι προεστοί των προεπαναστατικών χρόνων (του 1819) που εμφανίζονται ονομαστικά να προχωρούν σε αγορές μέσα στην Επανάσταση (1821-1833) είναι οι εξής τριάντα επτά (37): Σπ. Παλαιολόγος Ανδρέου, Σπυρίδων Παλαιολόγος, Σπυρίδων Πατούσας, Χ. Νικολής Μπούκρας, Χ. Σπυρίδων Γκικάκης, Φυλακτός Δεμεργής (Δεμιρτζής), Παναγής Σκουζές, Σωτήριος Θηβαίος, Νικολής Καρμετζάνης, Αναγνώστης Ξη(ε)ροτάγαρος, Δημήτριος Κοπίδης, Γιαννάκος Καρόρης, Δημητράκης Καζάκη (Καζαντζής), Χρήστος Μπόρσας, Μήτρος Κοροπιώτης, Νικολής Χαϊμαντάς (Χαϊμανδάς), Συμεός (Συμεών) Γαλάκης, Γιάννης Χτενάς (Κτενάς), Σπύρος Χ. Μπενάρδος, Παναγής Πούλος, Λάμπρος Βλάχος, Παναγής Πανταζής, Κωνσταντής Πιττάκης (Πιτάρης), Χρήστος Ταβάνης, Δημήτρης Βουζίκης, Νικόλαος Κοκόσης (Κοκώσης), Άγγελος Γέροντας, Αλύπιος Σαντζήρης Σπύρος Καλογεράς (ως Καλογερόπουλος), Συμεών Ζαχαρίτζας, Παναγής Γελαδάκης, Παναγής Ρίντας (Ρέντας), Στάμος Ματούκας, Δημήτριος Μπιρσής (Μπερσής), Σπυρίδων Καλογεράς (Καλογερόπουλος), Σωτήριος Μπενιζέλος (Βενιζέλος) και από τους προεστούς τους προερχόμενους από τα χωριά ο Γιαννάκης Ανδρέα (Ανδρέου) από το Μαρκόπουλο.

Στον Πίνακα 1 του Παραρτήματος εμφανίζονται και ονόματα υιών προεστών που αγοράζουν. Είναι οι εξής: ο υιός του Χατζή Γεωργαντά Σκουζέ Δημήτριος, οι υιοί του Μήτρου Θηβαίου Θεοδωρής, Γεώργιος, Ανδρέας, ο υιός του Γεωργάκη Χαϊμαντά Σωτήριος, ο υιός του Δημήτριου Μπο(υ)ζίκη Μιχαήλ, ο υιός του Στάμου Μπουλίτζη Νικολής, ο υιός του Χ. Νικόλαου Μπανάνα Δημήτριος, οι υιοί του Παναγιώτη Βλάχου, Αναστάσιος και Σπύρος, ο υιός του Αγγελάκη Μπενιζέλου, Σωτηράκης, ο υιός του Νικόλαου Πιτάρη Κωνσταντίνος, ο υιός του Χ. Ιωάννη Χέλμη, Βασίλειος, ο υιός του Νικόλαου Καλιφουρνά (Καλλιφρονάς), Δημήτριος και ο υιός του Αναστάση Κροντηρά, Παναγής. Άρα υπάρχει μια διαδοχή μέσα στην κοινωνική κατηγορία των προεστών, καθώς νέα ονόματα του ίδιου κλάδου οικογενειών κάνουν την εμφάνισή τους μέσα στην Επανάσταση. Γνωρίζοντας τα ονόματα των προεστών που αγοράζουν μέσα στην Επανάσταση μπορούμε να εντοπίσουμε όσους αγοράζουν και δεν ανήκουν στους προεστούς ή δημογέροντες

Θα μελετήσουμε αν οι πολιτικές και κοινωνικές αλλαγές που προκαλεί η επαναστατική δυναμική προβάλλουν και σε αλλαγές στην οικονομική βάση της αθηναϊκής κοινωνίας με τη διερεύνηση των ονομάτων των αγοραστών, το είδος και τα μεγέθη των αγοροπωλησιών. Αυτό θα είναι το ένα μέρος της μελέτης μας. Το άλλο θα αναφέρεται στις πολιτικές εξελίξεις στην Ανατολική Χέρσο Ελλάδα με επίκεντρο την Αθήνα, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια του έτους 1825 και μετά. Οι πολιτικές ανακατατάξεις που διαδραματίστηκαν από την έναρξη της Επανάστασης μέχρι το 1825 φαίνονται να παγιώνονται. Αυτό, όμως, δεν προϋποθέτει και την εξάλειψη των πολιτικών και κοινωνικών ανταγωνισμών, αλλά την έντασή τους σε μια νέα βάση όπου κυρίαρχο ρόλο διαδραματίζει πλέον η επαναστατική διοίκηση και οι εκπρόσωποί της σε τοπικό ή όχι επίπεδο. Διακρίνουμε τους δημογέροντες και προεστούς, τους νοικοκυραίους και τους οπλαρχηγούς που επιδιώκουν το δικό τους μερίδιο σε ένα μελλοντικό κράτος. Θα ασχοληθούμε, λοιπόν, με κάποιες επιλεγμένες σημαντικές προσωπικότητες της κάθε πλευράς και θα παρακολουθήσουμε μέσα από πρωτογενείς πηγές τη διαμόρφωση της πορείας τους, χωρίς τους παραμορφωτικούς φακούς της μεταγενέστερης ιστοριογραφικής παραγωγής του 19ου αιώνα. Τα πράγματα θα παρουσιαστούν όπως είναι στο βαθμό που μας το επιτρέπουν οι πηγές μας.

Για τα προεπαναστατικά χρόνια έχουμε, λοιπόν, μια σαφή εικόνα των αρχόντων και των προεστών. Γνωρίζουμε ποιοι ήταν στην πολιτική διαχείριση της κοινότητας και τις διαμάχες στους κόλπους της ίδιας αυτής ανώτερης τάξης: οι προεστοί επιδίωξαν να περιορίσουν την εξουσία των αρχόντων και το κατάφεραν. Σε έγγραφο-ομολογία προς την Κοινότητα Αθηνών της 15ης Ιουλίου 1820 διαπιστώνουμε πως και τα σαράντα μέλη του κοινοτικού συμβουλίου ανήκαν σε προεστούς.[223] Από αυτά τα τριάντα οχτώ μέλη εμπεριέχονται στον Πίνακα 1 του

[223] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 93, «τη 15 Ιουλίου 1820 Αθήναις». Για την υπόθεση βλέπε ό.π., φ. 93, *«Ευγενεστάτη κυρία Αβραμιότησα. […] Εν Αθήναις, τη 16 Απριλίου 1825. Οι Δημογέροντες Αθηνών Συμεών Μαρμαροτούρις, Σπυρίδων Πατούσας, Στ. Σεραφήμ, Μ. Μ. Βουζίκης».* Η κοινότητα Αθηνών δεν μπορεί να πληρώσει «υπό αυτές τις περιστάσεις» χρέη προς τρίτους για την πριν την Επανάσταση περίοδο. Επιπλέον οι Δημογέροντες επικαλούνται το γεγονός πως οι προκάτοχοί τους Δημογέροντες Αθηνών δεν είχαν πληρώσει κανένα μέρος του ποσού. Παραπέμπουν, λοιπόν, στην αποπληρωμή υπό καλύτεριν περιστάσιν» του χρέους. Το 1820 ο δόκτωρ Διονύσιος Αβραμιώτης είχε δανείσει με ομολογία 11.000 γρόσια στην κοινότητα Αθηνών, στο ό.π., φ. 93, *«Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν. […] εν Ναυπλίω, τη 28 Μαΐου 1825. Μαρία Αβραμιότι».* Η συμβία του γέροντα πια Αβραμιώτη εξηγεί τις οικονομικές δυσκολίες που έχουν και ζητά τη φιλανθρωπία και δικαιοσύνη της πολιτείας.

παραρτήματος.[224] Μόνο τα ονόματα των Κωνσταντή Μαζιώτη και Σπυρίδωνα Χαλκοκονδύλη δεν υπάρχουν στον Πίνακα 1 του παραρτήματος, εκτός και αν ο Καμπούρογλου, όπως και αλλού έχει συμβεί, έχει κάνει λάθος μετεγγραφές. Με βάση και τα στοιχεία που έχουμε για την περίοδο της Επανάστασης μπορούμε να ισχυριστούμε με ασφάλεια πως στην περίπτωση του Πίνακα 1 του εγγράφου ειρηνεύσεως των κατοίκων έχουμε μια απόφαση που υπογράφεται από τα μέλη της κοινοτικής συνέλευσης, ενώ στην περίπτωση της ομολογίας προς την κοινότητα υπογράφουν τα μέλη ενός κοινοτικού συμβουλίου. Και στις δύο περιπτώσεις υπερτερούν κατά πολύ οι «προεστοί», ενώ εμφανίζονται και κάποιοι «αρχόντες» που πια έχουν απεκδυθεί αυτόν τον τίτλο.

Αυτό που θα τεκμηριώσουμε είναι πως νέα ονόματα εμφανίζονται με την Επανάσταση να διεκδικούν ολοένα και μεγαλύτερη συμμετοχή στο «κοινόν» και παρουσιάζουν μια δυναμική επένδυση στην αγορά κυρίως γης. Αυτοί καταγράφονται ως «νοικοκυραίοι» μολονότι στις πηγές ο όρος αυτός καθαυτός διακρίνεται από ασάφεια -κάτι που εξετάσαμε- αποτυπώνει, όμως, κάτι πολύ σαφές: την παρουσία στην Κοινότητα Αθηνών μιας δυναμικής τάξης που θα αμφισβητήσει σταδιακά την πολιτική εξουσία των προεστών και θα προχωρήσει σε επενδύσεις, έχοντας συνείδηση των οριζόντων που ανοίγει η Επανάσταση. Πέρα από τις επενδύσεις θα διεκδικήσει και συμμετοχή στην πολιτική εξουσία, αλλά και στη διαχείριση των προσόδων. Οι χαρακτηρισμοί «προεστοί» και «νοικοκυραίοι» έχουν για τα ίδια τα υποκείμενα μια δυναμική που υπερβαίνει σαφώς τα πλαίσια τους. Άλλωστε στην οικονομική συμπεριφορά όσο και στον τρόπο ζωής, για παράδειγμα στις γαμήλιες πρακτικές, οι προεστοί τείνουν να μοιάσουν στους νοικοκυραίους. Η ίδια η Επανάσταση, για παράδειγμα, το 1826, θα τους ονομάσει όλους ανεξαιρέτως «πολίτες». Στις πηγές και στα τεκμήρια, ωστόσο μπορούμε να διακρίνουμε τις διαδρομές των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων της Αθήνας, τις συγκλίσεις των συμφερόντων και τις διαμάχες, χωρίς να αγνοούμε πως οι διαδρομές αυτές των ιστορικών υποκειμένων μας μέσα στην Επανάσταση δεν υπακούουν de facto σε ταυτότητες που εμείς τους αποδίδουμε, αυτές του προεστού και του νοικοκυραίου. Πέρα από αυτούς, προεστούς και νοικοκυραίους, υπήρχαν και οι καπεταναίοι της Αττικής ή αλλιώς οι άνθρωποι των όπλων και οι στρατιωτικοί των πηγών.

[224] Τα ονόματα των 38 μελών είναι τα εξής: Νικόλαος Λογοθέτης, Αγγελάκης Καγγελάριος, Παλαιολόγος Μπενιζέλος, Χατζή Παναγής Ζαχαρίτζας, Στέφανος Λιανοσταφίδας, Σπυρίδων Πατούσας, Νικόλαος Τυρναβίτης, Ιωάννης Μπανταζής (Πανταζής), Χατζή Δημήτριος Καρόρης, Σπύρος Χατζή Μπερνάρδος, Φυλακτός Δεμερτζίς, Βασίλειος Σαράντης, Παναγιότης Βλάχος, Δημήτριος Κοπίδης, Χαζτή Γεωργαντάς Σκουζές, Π. Σκουζές, Χατζή Φιλιπής, Αλίπιος Σαντζίρις, Σιδέρις Αργίρις, Συμεός Γαλάκης, Χρίστος Ταβάνης, Αντώνης Δύμου, Δημήτριςο Μποζίκης, Σπύρος Μπουγιουκλής, Γιάννης Χτενάς, Αναγνώστης Κανέλου, Χατζή Σπύρος Γγικάκης, Μήτρος Πάλης, Αντώνης Καλοπαναγιώτου, Σταύρος Βουζίκης, Βασίλης Χατζή Παναγιώτου, Παναγιωτάκης Νικολάου, Πέτρος Δημητρίου, Νικολός Πυρίς, Σπυρίδων Μισαραλιώτης, Νικολής Χαϊμαντάς, Σπυρίδων Χαλκοκονδίλης, Παναγιώτης Μπάτης, Σπύρος Παναγιωτάκης, Κωνσταντής Μαζιώτης.

ΙΙΙ. Παρατηρήσεις για τη στρατολόγηση στην «Ανατολική Χέρσο Ελλάδα». Ονόματα υπερασπιστών της Ακρόπολης και της πόλης των Αθηνών το 1826.

Η Αττική δεν είχε μία εκτενή αρματολική οργάνωση,[225] όπως είχαν άλλα μέρη της Ρούμελης, όπως, για παράδειγμα, η Λιβαδειά. Εξαίρεση αποτελούσαν τα Δερβένια (Ντερβένια), συστάδες χωριών που παρείχαν δερβεντζήδες για τη φύλαξη των περασμάτων στο λεκανοπέδιο. Οι δερβεντζήδες (ντερβεντζήδες), που ήταν πρόσωπα με καταγωγή από τα χωριά των Δερβενοχωρίων, αμείβονταν για τις υπηρεσίες τους από τα ίδια τα χωριά που προστάτευαν.[226] Ως Δερβένια θεωρούνται αφενός τα Δερβενοχώρια της Μεγαρίδας ή Μεγάλα Δερβένια (Κούντουρα, Βίλια, Περαχώρα, Μάζι, Μπίσια, Μέγαρα και Εξαμίλια), αφετέρου τα Δερβενοχώρια στα σύνορα Αττικής-Βοιωτίας στο οροπέδιο της Πάστρας μεταξύ του Κιθαιρώνα και της Πάρνηθας.[227] Αυτό που διαφοροποιεί την Αττική από τις υπόλοιπες περιοχές της Στερεάς είναι ότι δεν ανήκε προεπαναστατικά στην επικράτεια του Αλή πασά, μολονότι τα δερβένια ήταν τυπικά υπό τον έλεγχό του, επειδή ήταν «ντερμπεντάτ ναζίρ», είχε, δηλαδή, στο πασαλίκι του την εποπτεία των δερβενίων. Χωρίς εκτεταμμένη αρματολική οργάνωση η Αττική δε στερήθηκε τους ανθρώπους των όπλων, όπως για παράδειγμα, υπήρξε ο Μελέτης Βασιλείου. Αυτοί προέρχονταν από τα χωριά της περιφέρειας και υπήρξαν κυρίως κτηνοτρόφοι. Θα τους συναντήσουμε ξανά στο «κίνημα του 1822». Μέσα στην Επανάσταση καταγράφηκαν περιπτώσεις που η ένοπλη δράση δε συνδεόταν με τον απελευθερωτικό αγώνα, αλλά με την οικονομική αφαίμαξη των αγροτικών πληθυσμών.

Το στρατιωτικό στοιχείο συμπληρώνει τον πολιτικό χάρτη της Αττικής μέσα στην Επανάσταση. Οι διάφοροι στρατιωτικοί βαθμοί, που είχαν απονεμηθεί από την επαναστατική Διοίκηση, έδειχναν και τη δυνατότητα στρατολογίας ανάλογου αριθμού ανδρών.[228] Αφού αναφερθήκαμε στους προεστούς και τους νοικοκυραίους, θα παρουσιάσουμε παρακάτω τον τρίτο πόλο της πολιτικής εξουσίας, τους «καπεταναίους» της Αττικής. Στην Αττική η διοίκηση της κοινότητας Αθήνας μπορεί να ανήκε στο «κοινό» και τη Δημογεροντία, όμως, η παρουσία των καπεταναίων λειτουργούσε συμπληρωματικά στις αποφάσεις των πολιτικών οργάνων.[229] Για την πολιτική παρουσία των οπλαρχηγών, του Ανδρούτσου, του Γκούρα και του Μαμούρη, θα αναφερθούμε σε άλλο κεφάλαιο. Εδώ θα παρουσιάσουμε έστω και «στατικά» τις στρατιωτικές δυνάμεις τις οποίες θα έπρεπε να λαμβάνει υπόψη της η

---

[225] Η οικονομική αδυναμία της οθωμανικής διοίκησης να συντηρεί αυτά τα αρματολικά σώματα από το τέλος του 16ου αιώνα οδηγεί την οθωμανική εξουσία σε προσπάθειες περιορισμού του αριθμού και των οικονομικών απολαβών των αρματολών. Από τότε οι θιγόμενοι αρματολοί εκτρέπονται στη ληστεία ως τρόπο αντίδρασης στη μείωση της οικονομικοκοινωνικής τους δύναμης, εξέλιξη που οδηγεί σε μεγάλη ένταση τη ληστρική δραστηριότητα τον 17ο και 18ο αιώνες. Οι κλέφτες ληστεύουν αδιάκριτα χριστιανούς και μουσουλμάνους, ισχυρούς αξιωματούχους και φτωχούς αγρότες κα ιμάλιστα περισσότερο τους χριστιανούς αγρότες επειδή αυτοί είναι και οι πιο αδύναμοι να αντισταθούν, στο Παναγιώτης Στάθης, *Νεότερη Ιστορία. Σημειώσεις*, τ. Α΄, Ηράκλειο, Οργανισμός Τουριστικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης-Σχολή Ξεναγών Κρήτης, 2005, σ. 53-69.

[226] Για τους δερβεντζήδες βλ. Στάθης, 2003, ό.π., σ. 340-343.

[227] Για τα πρώτα βλέπε, Σπύρος Ασδραχάς, «Πραγματικότητες από τον ελληνικό ιη΄ αιώνα», στο *Ελληνική κοινωνία και οικονομία, ιη΄ και ιθ΄ αι. (Υποθέσεις και προσεγγίσεις)*, Αθήνα, Ερμής, 1988, (α΄ έκδοση 1982), σ. 155-198, 363-370. Για τους δερβεντζήδες βλέπε και σ. 123. Για τα δεύτερα βλέπε Γεώργιος Τσεβάς, *Ιστορία της Θήβας και της Βοιωτίας από τα αρχαιότατα χρόνια μέχρι σήμερα*, Θήβα, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Θηβαίων, 2006.

[228] Μαργαρίτης, 2020, ό.π., σ. 147.

[229] Gunnar Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936*, τόμος Α΄, 2004, σ. 78-79.

Κοινότητα Αθηνών σε κάθε σχεδιασμό της. Ποιες ήταν οι δυνάμεις αυτές στην Αθήνα που θα προσέτρεχαν να την υπερασπιστούν στα μέσα του 1826 από την επίθεση του Κιουταχή; Εκκινώντας από το έτος 1826 σε μια αντίστροφη πορεία θα παρουσιάσουμε τις δυνατότητες στρατολογίας στην Επαρχία Αθηνών φτάνοντας μέχρι και το έτος 1822. Σε αυτό το διάστημα οι όποιες στρατιωτικές δυνάμεις συνέδεαν τις τύχες τους με την ύπαρξη μιας σταθερής χρηματοδότησης είτε από το τοπικό ταμείο της Αθήνας είτε από το Εθνικό Ταμείο της επαναστατικής Διοίκησης.

Στα μέσα του 1824 ο Γκούρας διορίστηκε από τη Διοίκηση «γενικός οπλαρχηγός της Ανατολικής Στερεάς Ελλάδας» και παράλληλα εξακολούθησε να είναι φρούραρχος Αθηνών. Ως στρατηγός και φρούραρχος ο Γκούρας μερίμνησε για τη συγκρότηση φρουράς στην Ακρόπολη, με δυνάμεις διακριτές από τις δυνάμεις που διατηρούσε ο ίδιος και άλλοι καπεταναίοι στην πόλη και στην ύπαιθρο της Αττικής. Επιδιόρθωνε τις ζημιές στο μύλο και στις στέρνες του φρουρίου (της Ακρόπολης), συντηρούσε τα κανόνια και επωμιζόταν την τροφοδοσία του φρουρίου. Ο Γκούρας έδινε ιδιαίτερη σημασία στη φρουρά, τον απόλυτο έλεγχο της οποίας επιδίωξε να έχει. Αυτός την τροφοδοτούσε και αυτός μεριμνούσε για τους μισθούς της. Δεν ήθελε να αναμειγνύονται οι στρατιώτες της με «πολίτες και πολιτικούς» κάτω στην πόλη, όπως ο ίδιος έγραφε χαρακτηριστικά.[230] Για το σκοπό αυτό πρόσταξε η διανομή των τροφών να γίνεται στο φρούριο και όχι στην πόλη υπό τον έλεγχο άλλων φροντιστών και επιθεωρητών. Ο ίδιος ήταν που εξοικονομούσε τα αναγκαία στους στρατιώτες της φρουράς λόγω της απουσίας του Γενικού Φροντιστού του στρατοπέδου της Ανατολικής Ελλάδος. Αγόρασε, για παραδειγμα, το 1825 από τον Γεώργιο Ιωάννου Ευφροσύνη 14.000 οκάδες σιταριού έναντι 6.475 γροσίων (18,5 παράδες η οκά), τις οποίες και θα πληρωνόταν ο Ευφροσύνης από τις εθνικές προσόδους της Διοίκησης.[231]

Στο «Ημερολόγιον της Επαναστάσεως» ο Παναγιώτης Πούλος αναφέρει πως «ο Γκούρας ήτον με την γνώμην να' αφήσωμεν την χώραν (εννοεί την πόλη), οι Αθηναίοι αποφασίζουν να την βαστάξουν».[232] Η καταγραφή γίνεται στις 30 Ιουνίου 1826. Διαθέτουμε τον Στρατιωτικό κατάλογο του φρουρίου Αθηνών της 1ης Μαρτίου 1826.[233] Είναι οι στρατιώτες που τελικά υπερασπίστηκαν την πόλη. Μαζί τους και ο Γκούρας που τελικά θα μείνει στην πόλη. Πρόκειται για έναν κατάλογο με 247 ονόματα υπερασπιστών του φρουρίου, που τηρούνταν για τις ανάγκες της τροφοδοσίας και την μελλοντική υποβολή του στην κεντρική Διοίκηση. Επιπλέον οι καταγραφές των στρατιωτών επαναλαμβάνονταν σε τακτά χρονικά διαστήματα, ώστε να υπάρχει μια σαφής εικόνα για την διάταξη της άμυνας. Ο αριθμός της φρουράς συγκριτικά με άλλες φρουρές πόλεων υπήρξε μέτριος. Η πόλη της Τριπολιτζάς, για παράδειγμα, το Μάρτιο του 1825 είχε ως φρουρά 150 στρατιώτες.[234] Η φρουρά,

---

230 Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φ. 5, *«Σεβαστή Διοίκησις. […] Εν Αθήναι, τη 11 Μαρτίου 1825. Ευπειθέστατος. Ιωάν. Γκούρας».*

231 Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φ. 5, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 24 Μαρτίου 1825. Ο Υπουργός του Πολέμου Αδάμ Δούκας».*

232 Καμπούρογλου, *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηναίων*, Εν Αθήναις 1892, τ. Γ΄, «Παναγιώτου Πούλου, *Ημερολόγιον της Επαναστάσεως*», σ. κά.

233 Γ.Α.Κ*., Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α', φάκελος 193, τεύχος χαρτών διαστ. 0,285Χ0,190 εκ φύλλων 4.*

234 Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 71*, «Σημείωσις των στρατιωτών όσοι δουλεύουν υπό την οδηγίαν μου εις την φρουράν Τριπολιτζάς. […] Μήτρος Μποταΐτης»*, επισυνάπεται στο *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 12 Μαρτίου 1825. Ο Υπουργός του Πολέμου Αδάμ Δούκας».*

όμως, της Ακροκορίνθου το Σεπτέμβριο του 1825 αριθμούσε 544 στρατιώτες υπό τις διαταγές του φρουράρχου και στρατηγού Σωτήριου Θεοχαρόπουλου.[235]

Άραγε οι υπερασπιστές μέχρι τέλους του σημαντικού φρουρίου της Αθήνας υπήρξαν πριν ή μετά το 1826 αγοραστές στην Αθήνα της Επανάστασης; Επένδυσαν πέρα από το μισθό και την προσδοκία λείας από τις πολεμικές επιχειρήσεις και στην συμμετοχή σε αγοραπωλησίες που έλαβαν χώρα; Τα 247 ονόματα αποτελούν μικρό αριθμό σε σχέση με αριθμούς στρατευμάτων που καταγράφηκαν στην Αττική, για παράδειγμα, τον προηγούμενο χρόνο (1825). Σε επιστολή του μισθοδότη Αθηνών Κωνσταντίνου Σπανόπουλου τον Ιανουάριο του 1825 αναφερόταν πως η φρουρά των Αθηνών αποτελούνταν από 410 στρατιώτες, ενώ 191 στρατιώτες διαφόρων οπλαρχηγών («αρχηγών» στην πηγή) βρίσκονταν στην πόλη.[236] Οι διακόσιοι σαράντα επτά στρατιώτες αποτελούσαν το 1826 τον κεντρικό πυρήνα της φρουράς της Ακρόπολης. Πρόκειται για εκείνους που κλήθηκαν να υπερασπιστούν το φρούριο στην τελευταία γραμμή άμυνας, αφού η πόλη είχε πέσει στα χέρια του εχθρού. Υπήρχε, επίσης, διαχωρισμός ανάμεσα στη φρουρά της Ακρόπολης και στα στρατεύματα που προσέτρεξαν για να την υπερασπιστούν.[237]

Την υπόθεσή μας επιβεβαιώνει ο λόγος του Μακρυγιάννη σχετικά με την πολιορκία της Αθήνας: «Εις τα μπροστινά τείχη τα μακρύτερα, οπούναι πρόσωπον των Πατησιών, φυλάγαμεν οι Αθηναίοι κι ο γενναίος κι αγαθός πατριώτης ο Μορφόπουλος· από την Μπουμπουνίστρα κι ως το ριζό του κάστρου ο Μαμούρης μ' ανθρώπους του Γκούρα και χωργιάτες από τις Κολώνες, τον Αγιώργη, ως το ριζό του κάστρου ο Στάθης Κατζικογιάννης. […] Ο Γκούρας ήταν εις το κάστρον κι ούθεν έκανε ανάγκη, οπού ήταν πολύς πόλεμος, πρόφτανε».[238] Το Μάρτιο του 1826 η πολιορκία της Αθήνας δεν είχε ακόμη αρχίσει. Αυτή θα ξεκινήσει στα τέλη Ιουνίου 1826 με την άφιξη του Μουστάμπεη και στα μέσα Ιουλίου του Μεχμέτ Ρεσίτ πασά Κιουταχή. Ακόμη και όταν θα αρχίσει η πολιορκία της πόλης η Ακρόπολη δεν θα βρεθεί στο επίκεντρο των εχθροπραξιών. Αυτό θα συμβεί στις 3 Αυγούστου 1826 με την κατάρρευση της άμυνας της πόλης και την υποχώρηση των επαναστατών στο φρούριο. Η διάταξη των στρατιωτών στη μάχη, άλλοι στα τείχη και άλλοι στο φρούριο, προφανώς αντανακλά και τις εσωτερικές διαβαθμίσεις πολιτικής και στρατιωτικής δύναμης στο εσωτερικό του στρατοπέδου των επαναστατών. Ήταν λογικό ο Γκούρας να θέλει πριν την έναρξη της πολιορκίας να ελέγχει με δικούς του στρατιώτες το φρούριο, στο οποίο ήταν συγκεντρωμένες οι αναγκαίες προμήθειες. Ο παρακάτω πίνακας μπορεί να μας δείξει όψεις της προέλευσης των στρατιωτών αυτών.

---

[235] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 122*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. Ο Γ. Επιθεωρητής των στρατευμάτων. […] Εν Ναυπλίω, τη 23 Σεπτεμβρίου 1825. Ο Γ. Επιθεωρητής Α. Αλεξόπουλος».*

[236] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 53, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σ. Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον των Πολεμικών. […] τη 18 Ιανουαρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός των Πολεμικών Α. Παπαγεωργίου».*

[237] Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών Π. Μοναστηριώτου - Δ. Χρηστίδου - Π. Πούλου - Ν. Καρώρη, στο *Απομνημονεύματα Αγωνιστών του ΄21*, τόμος 13, επιμελητής της εκδόσεως Εμμ. Γ. Πρωτοψάλτης, Αθήνα 1957, σ. 105-106. Για τους βαθμούς των στρατιωτικών και τους μισθούς βλ. *Α.Ε.Π.,* τόμος 3ος, 1971, ό.π., σ. 37-39.

[238] Αρχεία Νεωτέρας Ιστορίας. *Αρχείον του Στρατηγού Ιωάννου Μακρυγιάννη*, τόμος Β΄, Περιέχων τα Απομνημονεύματα [(1829) - 1851, αυτόγραφο, πρόλογος, κείμενον, σημειώσεις Ι. Βλαχογιάννης, Αθήνα 1907, σ. 198. Για την πολιορκία της Αθήνας βλέπε, Θεοτοκάς, 2012, ό.π., σ. 223-249.

Πίνακας 2α. Κατανομή των στρατιωτών του φρουρίου Αθηνών το 1826.

	αριθμός στρατιωτών	ποσοστό (επί του συνολικού αριθμού)	αριθμός στρατιωτών που αγοράζουν μέσα στην Επανάσταση
Αθηναίοι-γηγενείς	29	11,7%	7
μη Αθηναίοι	218	88,33%	-
σύνολο	247		7

Πηγές πίνακα: Γ.Α.Κ., Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α', φάκελος 193, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε. 1830-1832.

Αυτό που φαίνεται ως γενική διαπίστωση από τον παραπάνω πίνακα είναι πως ο κεντρικός πυρήνας των υπερασπιστών του φρουρίου της Αθήνας δεν ήταν γηγενείς κάτοικοι της περιοχής. Ο αριθμός τους φαίνεται να προσεγγίζει τον αριθμό στρατιωτών που είχαν και άλλοι φρούραρχοι της Διοίκησης.[239] Επιπλέον διαπιστώνεται πως ελάχιστοι από αυτούς προέβησαν σε κάποιου είδους καταγεγραμμένη αγορά την περίοδο της Επανάστασης στην περιοχή της Αθήνας.[240] Το γεγονός πως οι περισσότεροι υπερασπιστές της ελευθερίας των Αθηνών κατάγονται εκτός Αθήνας, δεν είναι Αθηναίοι και δεν εμφανίζονται, για παράδειγμα στον κατάλογο αθηναϊκών οικογενειών κατά τον Σουρμελή, δε σημαίνει πως δεν τους αντιμετωπίζουμε ως μέρος της αθηναϊκής κοινωνίας της περιόδου της Επανάστασης.

---

[239] Ενδεικτικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο, φάκελος 2,* «*Προς το σεβαστόν Υπουργείον των Πολεμικών. […] Εν Ναυπλίω, τη 3 Φεβρουαρίου 1825. Ο Φρούραρχος Ναυπλίου Φωτομαράς».* Αναφέρεται ο αριθμός των 350 στρατιωτών της φρουράς υπό τις οδηγίες του φρούραρχου Νάσσου Φωτομαρά. Το ημερήσιο κόστος ενός στρατιώτη της φρουράς για γεμεκλίκια ήταν 11,25 γρόσια. Ο φρούραρχος της Ακροκορίνθου στρατηγός Γεώργιος Κίτζου (Κίτζιου) είχε υπό τις οδηγίες του 239 στρατιώτες το χρονικό διάστημα Δεκεμβρίου 1824 και Ιανουαρίου-Φεβρουαρίου 1825. Αριθμός κοντινός προς τις δυνάμεις του Στρατηγού Γκούρα (247 στρατιώτες) το 1826, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 3, *«Λογαριασμός του στρατηγού και φρουράρχου της Ακροκορίνθου κ. Γεωργίου Κίτζου διά τους εις το φρούριον ευρισκομένους στρατιώτας […] Εν Ναυπλίω, τη 9 Μαρτίου 1825. Ο Γεν. Γραμματεύς Δημήτριος Τομαράς».* Ο φρούραρχος, όμως, Νεοκάστρου Καπετάν Δημήτριος Σαχτούρης είχε το 1825 μόλις 100 στρατιώτες για τη φρουρά της πόλης, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο, φάκελος 2, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 13 Φεβρουαρίου 1825. Οι Υπουργοί των Πολεμικών και εις απουσία αυτών ο Γεν. Γραμματεύς Δημήτριος Τομαράς».*

[240] Από τα 247 ονόματα των υπερασπιστών του φρουρίου μόλις επτά εμφανίζονται ως αγοραστές μέσα στην Επανάσταση: Γεωργάκης Πούλος, Κολοβός, Χρήστος Τουφεκτζής, Σταμάτης Θηβαίος, Μιχάλης Χασιώτης, Γιάννης Μαυρομάτης και Στάθης Παπαγεωργίου. Αναφέρονται, όμως, και επίθετα οικογενειών που, ενδεχομένως, άλλα μέλη τους προέβησαν σε αγορές κατά τη διάρκεια της Επανάστασης: Λαγουμιτζής, Κολοβός, Γκίκας, (παπά-) Χρήστου, Ψωμάς, Δρακοσπηλιώτης, Θηβαίος, Μησηρλής (Μισιρλής), Τζουρκατιώτης, Καλαντζής, Βλάχου, Γεωργίου, Ανδρίτζου, Πολίτης (Πολίτζης;), Ντάμπαρης (Ντάβαρης), Καραγιάννης, Σπανόπουλος, Νίκας, Πάλης, Παπα-Γεωργίου, Χελιώτης και Ζωγράφος.

Από τη στιγμή που είναι ενταγμένοι στις οικονομικές δομές της κοινότητας αποτελούν μέλη της Κοινότητας Αθηνών, έστω και αν δεν έχουν γεννηθεί στην Αθήνα. Είδαμε, όμως, πως η παρουσία μη Αθηναίων στις επάλξεις της Ακρόπολης το 1826 υπήρξε συγκυριακή και αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός πως δεν προχωρούν σε αγορές. Ήταν εκεί για να υπερασπιστούν την Αθήνα ως μισθοφόροι του φρουράρχου Γκούρα. Δεν είχαν λόγο να αγοράζουν ακίνητα, επιπλέον δεν διέθεταν και ικανό αριθμό μετρητών. Τη φρουρά συνέδραμαν και Αθηναίοι στρατιώτες υπό την οδηγία Αθηναίων καπεταναίων που υπάκουαν στο στρατηγό Γκούρα. Όπως θα δούμε[241] μεγάλο μέρος των εσόδων του Εθνικού Ταμείου από την Αττική και τις προσόδους της κατευθύνονταν στην ικανοποίηση των αναγκών της. Τα υπόλοιπα στρατεύματα που ενέδρευαν στην Αττική θα έπρεπε σύμφωνα με τη διαταγή της Διοίκησης να είναι διαμοιρασμένα στα χωριά της επαρχίας. Μπορεί οι μισθοί και η επιμελητεία να ήταν αρμοδιότητα της κεντρικής Διοίκησης, δεν έλειπαν, όμως, οι «καταχρήσεις» των στρατιωτών σε βάρος των χωριών.[242]

Το σχέδιο του Εκτελεστικού σώματος για τις πολεμικές επιχειρήσεις τον Ιούνιο του 1824 προέβλεπε για την Αττική την παρουσία δυνάμεων του Γκούρα με εξακόσιους πενήντα στρατιώτες και του Στάθη Κατσικογιάννη με τριακόσιους πενήντα. Στο στρατόπεδο του Ζεμενού θα βρισκόταν ο Οδυσσέας Ανδρούτσος με τη σημαντική δύναμη των χιλίων ανδρών. Στα Σάλωνα θα βρισκόταν οι Σαλωνίτες, ο Κώστας Μπότσαρης και ο Γεωργάκης Δυοβουνιώτης με συνολική δύναμη 2500 ανδρών. Τέλος στο στρατόπεδο των Δερβενοχωρίων θα στέκονταν ο Διονύσιος Ευμορφόπουλος με Δερβενοχωρίτες, Κορίνθιοι, Αργείτες, Αιγινίτες, Κουλουριώτες και ο Νικήτας Σταματελόπουλος ως αρχηγός του στρατοπέδου, με συνολική δύναμη 1400 ανδρών.[243]

Οι περισσότεροι καπεταναίοι είχαν μικρό αριθμό στρατιωτών, όπως για παράδειγμα ο Λίτζας που θα δούμε παρακάτω, ο Γεώργιος Λέκκας και ο Γεράσιμος Φωκάς. Ο τελευταίος είχε υπό τις οδηγίες του σαράντα στρατιώτες από την 1η Μαΐου 1826 έως τέλη Ιουνίου, και μόλις δεκαεπτά από 1η Ιουλίου έως τις 24 Μαΐου 1827.[244] Ο Γεώργιος Λέκκας στην πιο κοντική με την ημερομηνία υπεράσπισης της Αθήνας περίοδο, είχε υπό τις οδηγίες του είκοσι πέντε στρατιώτες, στην πλειοψηφία τους Μενιδιάτες.[245] Ο Μεσογείτης[246] Πέτρος Μουζάκας είχε στη φρουρά της Ακρόπολης τριάντα πέντε στρατιώτες γηγενείς Αθηναίους, οι οποίοι συμπλήρωναν τις

---

[241] Στο Μέρος Δ΄.

[242] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 51, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Σεβαστόν Βουλευτικόν Σώμα. […] Εν Ναυπλίω, τη 9 Ιανουαρίου 1825. Ο Επιτροπικώς του Προέδρου προσωρινώς».*

[243] *Α.Ε.Π.,* τόμος 11, 1978, ό.π., σ. 213-217.

[244] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 198, *«Προς την Σεβαστήν Κυβέρνησιν. […] τη 19 Ιουνίου 1827, εν Ναυπλίω. Ο πατριώτης Γεράσιμος Φωκάς».*

[245] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 50*, «1824 Νοεμβρίου 20, κατάλογος των εν Νοεμβρίου γραμμένων στρατιωτών του αντιστράτηγου Γεωργάκη Λέκα οπού επιθεωρημένου τελευταίως».* Αναφέρεται η ημερομηνία της 20 Νοεμβρίου 1824, όμως, ο κατάλογος επικυρώνεται στις 18 Ιανουαρίου 1825 από τον Αθανάσιο Μπόρα, σε απουσία του επιθεωρητή των στρατευμάτων. (Τα ονόματά τους παρουσιάζονται στο Παράρτημα, Πίνακας 31.)

[246] Για τα Μεσόγεια βλέπε, Κώστας Πρίφτης- Λευτέρης Βεκρής, «Μεσογείτες αγωνιστές του ΄21: Μία αρχειακή έρευνα», *Πρακτικά Β΄επιστημονικής συνάντησης ΝΑ Αττικής*, Καλύβια 1986, σ. 643-663. Αναφέρεται πως έχουν εντοπιστεί συνολικά 229 ονόματα μεσογειτών αγωνιστών, από τους οποίους οι 52 προέρχονται από το Λιόπεσι, οι 49 από το Κορωπί, οι 41 από την Κεραταία, οι 29 από τα Σπάτα, οι 28 από το Μαρκόπουλο, οι 13 από τα Καλύβια, οι 12 από τον Κουβαρά, οι 4 από το Χαρβάτι και 1 από την Ανάβυσσο.

στρατιωτικές δυνάμεις του στρατηγού Γκούρα.[247] Ο Αθηναίος προεστός-καπεταναίος Νικόλαος Μπενιζέλος δηλώνει ως στρατιώτες του στη φρουρά της Ακρόπολης εξήντα έξι γηγενείς Αθηναίους (πρόκειται για δυνάμεις πρόσθετες στους 247 στρατιώτες της φρουράς).[248] Ο προεστός-καπεταναίος Αλύπιος Καλογεράς λαμβάνει στις 14 Σεπτεμβρίου 1824 το δίπλωμα της χιλιαρχίας του.[249] Ο Αθηναίος προεστός-καπεταναίος Συμεών Ζαχαρίτζας -που εμφανίζεται πρώτος στον κατάλογο στρατιωτών της 15ης Μαΐου 1826- εμφάνιζε εκατόν εξήντα έξι γηγενείς στρατιώτες (με ελάχιστες εξαιρέσεις μη Αθηναίων), δύναμη ιδιαίτερα σημαντική για την υπεράσπιση της πόλης της Αθήνας. Γκούρας και Μαμούρης είχαν αναλάβει την πληρωμή των λουφέδων τους από το Εθνικό Ταμείο.[250]

Αν και οι βασικοί υπερασπιστές της Ακρόπολης δεν ήταν μέλη της Κοινότητας Αθηνών, υπήρξαν, όμως, και Αθηναίοι οπλαρχηγοί που υπερασπίστηκαν την πόλη, όπως ο Μαρουσιώτης καπεταναίος Μήτρος Λίτζας (Λίτσας), ο οποίος διέθετε Αθηναίους ενόπλους. Ο Λίτζας είχε πενήντα ένα «συντρόφους» υπό την αρχηγία του, οι οποίοι ήταν γηγενείς κάτοικοι της Επαρχίας Αθηνών.[251] Από αυτούς δηλώνονται ως νεκροί οι είκοσι τέσσερις (με μία επιφύλαξη για έναν από αυτούς, τον Κώστα Χασιώτη, που δεν δηλώνεται στους πολεμιστές). Οι απώλειες της μάχης δείχνουν τη σφοδρότητά της, λίγο καιρό πριν ξεκινήσει η πολιορκία της ίδιας της Ακρόπολης. Δείχνουν πως η πόλη δεν μπορούσε πια να κρατηθεί. Από τους πενήντα ένα συντρόφους-πολεμιστές, υπερασπιστές της πόλης, οι σαράντα εννιά καταγράφηκαν ως νοικοκυραίοι και δύο ως προεστοί-καπεταναίοι (Θηβαίοι στο επίθετο, ο Κίτσος και ο Κολιός). Από τους νοικοκυραίους οι έξι ήταν αγοραστές μέσα στην Επανάσταση, δύο είχαν πολιτική θέση και δεκαέξι εμφανίζονται ως ενοικιαστές του εθνικού ελαιώνα Αθηνών. Αρκετοί από αυτούς ήταν και ιδιοκτήτες. Από τους δύο προεστούς, ο ένας υπήρξε αγοραστής μέσα στην Επανάσταση.

Στον κατάλογο στρατιωτών του Μαΐου του 1826 υπάρχουν εκατόν εξήντα έξι στρατιώτες με σημείωση υστερότερη -όχι από τον ίδιο τον συντάκτη του καταλόγου είτε πρόκειται για τον ίδιο τον Γκούρα είτε για τον Συμεών Ζαχαρίτσα- αν έχουν λαβωθεί, πεθάνει ή σκοτωθεί δίπλα στο όνομά τους.[252] Ο ίδιος ο Ζαχαρίτζας έχει δίπλα στο όνομά του τη λέξη «εσκοτώθι», που σημαίνει πως ο κατάλογος

---

[247] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 193, *«Κατάλογος των υπό την οδηγίαν του Πέτρου Μουζάκα στρατιωτών εν τη φρουρά της ακρόπολις Αθηνών από 1826: Μαΐου: 15».* Αναφέρει ο ίδιος ο Μουζάκας έξοδα 400 γροσίων.

[248] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 193, *«Κατάλογος των υπό την οδηγίαν του καπετάν Νικολάου Μπενιζέλου στρατιωτών εν τη φρουρά της ακροπόλεως Αθηνών, 15 Μαΐου 1826».* Αναφέρει ως έξοδα των στρατιωτών 965 γρόσια.

[249] *Α.Ε.Π.,* τόμος 2ος, 1972, ό.π., σ. 406.

[250] Βλέπε Μέρος Δ΄.

[251] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 194*, «κάτωθεν σημειώνω τους συντρόφους οπού έχω μαζή μου εις την φρουράν της Αθήνας, 1826: Ιουλίου: α΄ Μήτρος Λήτζας».* Αναφέρει ως έξοδα δικά του 260 γρόσια. Τα ονόματά τους παρουσιάζονται στο Παράρτημα, Πίνακας 32.

[252] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 193*, «1826 Μαΐου 15 Αθήνας. Καταγράφο όσους άντρες έχομε μαζί μας».* (Υπάρχει μία πιθανότητα, επείδη ο κατάλογος είναι ανυπόγραφος σε αντίθεση με άλλους καταλόγους στρατιωτών, συντάκτης του καταλόγου και επικεφαλής των στρατιωτών να είναι ο ίδιος ο Γκούρας.) Πολλά από τα ονόματα των θανόντων αναφέρονται και στο Διονύσιος Σουρμελής, *Τους υπέρ πατρίδος αποθανόντας, εν τη πολιορκία των Αθηνών. Εντός της πόλεως και του φρουρίου, Έτει σωτηρίω 1826. Και τον επιτάφιον εις αυτούς λόγον. Ταις ενδόξοις και αειμνήστοις οικογενείαις των προμάχων της ελευθερίας Ελλήνων. Και φιλελλήνων των συνδραμόντων εις τούτο διά τας μεγάλας αυτών υπέρ της Ελλάδος Θυσίας μετά της προσηκούσης ευγνωμοσύνης. Ανατίθησιν ο Διονύσιος Σουρμελής*, εκ της Ανεξαρτήτου Τυπογραφίας Παντελή Κ. Παντελή, Εν Αιγίνη: 1828, σ. 1-9. Ως έξοδα των 166 στρατιωτών δηλώνονται 1.550 γρόσια.

συμπληρώθηκε με τις παραπάνω σημειώσεις πιθανόν μετά την πτώση της Ακρόπολης το επόμενο έτος. Ο Ζαχαρίτζας σκοτώνεται στη μάχη του Ανάλατου στο Φάληρο στις 25 Απριλίου 1827. Ο Γκούρας έχει σκοτωθεί τον Οκτώβρη του 1826 (1η Οκτωβρίου). Στον κατάλογο συνυπάρχουν προεστοί και νοικοκυραίοι των Αθηνών, κάτι που μόνο ο Γκούρας ή ο Αθηναίος καπεταναίος-προεστός θα μπορούσαν να έχουν πετύχει το 1826. Ελάχιστοι είναι οι μη Αθηναίοι που βρέθηκαν στην Αθήνα υπό τις οδηγίες και διαταγές Αθηναίων οπλαρχηγών, τουλάχιστον, στο συγκεκριμένο κατάλογο.

Πίνακας 2β. Κατανομή στρατιωτών της πόλης των Αθηνών, 15 Μαΐου 1826.

		ποσοστό (επί του συνολικού αριθμού)	**αγοραστές 1821-1833**	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού των στρατιωτών)	**Ενοικιαστές Εθνικού Ελαιώνα Αθηνών**	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού)
προεστοί	39	23,5%	12	7,2%	3	1,8%
νοικοκυραίοι	127	76,5%	9	5,4%	21	12,7%
σύνολο:	166		21		24	

Πηγές πίνακα: Γ.Α.Κ., Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου, φάκελος 193, Γ.Α.Κ., Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας, φάκελος 67, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε. 1830-1832.

Αν κρίνουμε από το γεγονός πως πέντε νοικοκυραίοι από τους στρατιώτες της πόλης των Αθηνών του 1826 είχαν πολιτική θέση μέσα στην Επανάσταση και ότι αρκετοί από τους προεστούς του πίνακα 2β. του παραρτήματος είναι αναγνωρίσιμοι σε πολιτικές θέσεις, -ο Ιωάννης Πάλλης μάλιστα υπήρξε και δημογέροντας την περίοδο 1822-1825- θα πρέπει να είμαστε προσεκτικοί στην απόδοση της ιδιότητας του επαγγελματία στρατιώτη σε όσους ακολοθούσαν τους καπεταναίους-οπλαρχηγούς. Μπροστά στον κοινό κίνδυνο οι Αθηναίοι τέθηκαν υπό τις οδηγίες των καπεταναίων-οπλαρχηγών για την υπεράσπιση της πόλης, ενώ η φρουρά της Ακρόπολης τέθηκε υπό την άμεση οδηγία του ίδιου του Γκούρα. Οι Αθηναίοι καπεταναίοι-οπλαρχηγοί στρατολογούσαν από τους τόπους καταγωγής τους κυρίως, ενώ εντύπωση προκαλεί η συμμετοχή μεγάλου αριθμού προεστών στα ένοπλα σώματα.

Στον Πίνακα 2β. «Στρατιώτες της πόλης των Αθηνών, 15 Μαΐου 1826» του παραρτήματος περιλαμβάνονται συνολικά εκατόν εξήντα έξι ονόματα «στρατιωτών» από τα οποία τα εκατόν είκοσι επτά καταγράφονται ως νοικοκυραίοι και τριάντα εννιά ως προεστοί. Εννέα νοικοκυραίοι ήταν αγοραστές, ενώ είκοσι ένας νοικοκυραίοι επενδύουν στην ενοικίαση του εθνικού ελαιώνα Αθηνών. Πέντε νοικοκυραίοι κατείχαν και πολιτική θέση μέσα στην Επανάσταση. Οι προεστοί-στρατιώτες ήταν τριάντα εννέα. Από αυτούς δώδεκα ήταν αγοραστές μέσα στην Επανάσταση και τρεις ήταν ενοικιαστές του εθνικού ελαιώνα Αθηνών. Συνολικά μόλις το 12,6% επί του συνολικού αριθμού των γηγενών υπερασπιστών της πόλης θα προχωρήσει σε αγορές μέσα στην Επανάσταση. Θυμίζουμε εδώ πως το 1822 από τη Σαλαμίνα το κοινοτικό συμβούλιο είχε τάξει εθνική γη στους υπερασπιστές της πόλης. Ως προς την ενοικίαση του εθνικού ελαιώνα, που το Μάιο του 1826 δείχνει να απειλείται από την παρουσία των εχθρών στην περιφέρεια της Αττικής, το συνολικό ποσοστό των ενοικιαστών του, που παράλληλα είναι και στρατιώτες της πόλης, φτάνει το 14,5%, λίγο μεγαλύτερο από το ποσοστό των αγοραστών ιδιωτικών γαιών.

Οι νοικοκυραίοι εμφανίζονται σύμφωνα με τον Πίνακα 2β. να επενδύουν στην ενοικίαση του εθνικού ελαιώνα Αθηνών σε μεγαλύτερο ποσοστό σε σχέση με τους προεστούς, ενώ αντίθετα περισσότεροι θα είναι οι προεστοί που προχωρούν σε αγορές μέσα στην Επανάσταση, λαμβάνοντας υπόψη και την περίοδο μετά το 1830.

Αυτοί που ανέλαβαν την υπεράσπιση της πόλης είχαν συμφέροντα για την υπεράσπισή της και αυτό αφορά κυρίως τους προεστούς που επένδυαν σε διάφορες αγορές μέσα στην Επανάσταση. Αντίθετα οι υπερασπιστές της Ακρόπολης, ως μη Αθηναίοι στο μεγαλύτερο μέρος τους, δεν είχαν άλλα συμφέροντα πέρα από αυτά της μισθοδοσίας και των «ταϊνίων». Τα τελευταία τα είχαν και οι Αθηναίοι στρατιώτες, οι οποίοι και αμείβονταν από το Εθνικό Ταμείο. Λίγο διάστημα πριν, αρχές Σεπτεμβρίου 1824, ο Γεώργιος Λέκκας είχε περισσότερους στρατιώτες υπό τις οδηγίες του. Από κοινού διέθεταν ένα σώμα τριάντα ένα στρατιωτών ο Γεώργιος Λέκκας και εκατόν πέντε ο Δημήτριος Λέκκας, συνολικά 136 στρατιώτες.[253] Αν συγκρίνουμε τα ονόματα των στρατιωτών που βρίσκονταν υπό την οδηγία του Γεωργίου Λέκκα στις αρχές Σεπτεμβρίου του 1824 και μετά στα τέλη Νοεμβρίου του ίδιου έτους, θα παρατηρήσουμε πως μόλις επτά στρατιώτες του εμφανίζονται και στους δύο καταλόγους στρατιωτών. Οι στρατιώτες αυτοί ήταν από την Επαρχία Αθηνών και ένας ήταν από τη Θήβα. Στον δεύτερο κατάλογο έντεκα στρατιώτες ήταν Μενιδιάτες, έξι ήταν Αθηναίοι, δύο Θηβαίοι, ένας από το Καπανδρίτη, ένας Καλύμνιος, ένας Ελευθεροχωρίτης, δύο «Μουλτζώτες» και ένας «Πρατζότης». Παρουσιάζεται μια ανθρωπογεωγραφία με έντονη την εντοπιότητα, δηλαδή, με στρατιώτες στρατολογημένους από τον τόπο καταγωγής του οπλαργηγού-καπεταναίου. Στον πρώτο κατάλογο δεν υπάρχει αυτή η εντοπιότητα.

Το ίδιο συμβαίνει και με τους στρατιώτες του Μήτρου Λέκκα, όπως και με αυτούς του στρατηγού Ιωάννη Γκούρα το 1824. Ίσως η παρουσία των δύο Αθηναίων καπεταναίων-οπλαρχηγών στο στρατόπεδο του στρατηγού Διονύσιου Ευμορφόπουλου να προσέλκυσε υπό τις διαταγές τους και στρατιώτες που δεν ανήκαν στα κύρια σώματα στρατιωτών τους. Στην περίπτωση του Γεωργίου Λέκκα, για τον οποίο διαθέτουμε δύο κοντινούς χρονικά καταλόγους στρατιωτών, ίσως πρέπει να υποθέσουμε για τη συντήρηση δύο διακριτών σωμάτων στρατιωτών από τον ίδιο, όμως, επτά στρατιώτες υπάρχουν και στους δύο καταλόγους.:

όνομα	**επίθετο**	**καταγωγή**	**Είναι προεστός. (υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833./ ενοικιαστές εθνικού ελαιώνα.**
Γιάννης	Δημήτρη Παπα-Διαμάντη[254] (Διαμαντής)		όχι	όχι
Θανάσης	Κόλια Παπα-Δημήτρη [Διαμάντη]		όχι	όχι

[253] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 26, «Καταγραφή των στρατιωτών των υπό την οδηγίαν των χιλιάρχων Γ. και Δ. Λέκιδων, οπού ευρίσκονται με το στρατόπεδον του στρατηγού Διονυσίου Ευμορφόπουλου, Αθήναις τη ά Σεπτεμβρίου 1824». (βλέπε παράρτημα, Πίνακας 33)

[254] Ο Δημήτρης Διαμαντής, πατέρας των δύο αδερφών Γιάννη και Θανάση, ήταν ενοικιαστής του εθνικού ελαιώνα Αθηνών.

	καπαντριώτης			
Γεωργάκης	Αναστάση Μπόλμπατζη (Πόλπατζης)		όχι	όχι
Κυριάκος	Γεωργάκη Βέρδη (Βάρδης, Μπάρδης)	Αθηναίος	όχι	όχι
Ιωάννης	Θανάση Στηχιό	Θηβαίος	όχι	όχι
Θανάσης	Μήτρου Κατζανδρή[255]		όχι	όχι
Γεωργάκης	Δημήτρη Γκουμπήτζη (Γκουμπίτζη, Κουμπίτζη)	Αθηναίος	όχι	όχι

Πηγές πίνακα: Γ.Α.Κ., Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου, φάκελος 26, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Και οι επτά στρατιώτες του Γεωργίου Λέκκα ανήκουν στους νοικοκυραίους μη αγοραστές.

Η μελέτη των στρατιωτικών καταλόγων μας δείχνει πως οι Αθηναίοι καπεταναίοι είχαν έναν έμπιστο μόνιμο πυρήνα συναγωνιστών-στρατιωτών, μπορούσαν, όμως, να επιστρατεύουν στρατιώτες από διάφορες περιοχές, τους οποίους και χρησιμοποιούσαν για συγκεκριμένες επιχειρήσεις, χωρίς η επιστράτευση αυτή να είναι διαρκής σε περίπτωση μετακίνησης του οπλαρχηγού-καπεταναίου. Άλλωστε οι ίδιοι οι στρατιώτες πήγαιναν εκεί που οι ίδιοι έκριναν την πιο συμφέρουσα επιλογή.

Ο Γκούρας στις 26 Ιουλίου 1825 δήλωσε 878 απλούς στρατιώτες για τη φρουρά της Ακρόπολης και για την εκστρατεία στον Προφήτη Ηλία.[256] Ένα χρόνο αργότερα ο αριθμός τους, αυτός που δηλώνεται από τον οπλαρχηγό, πέφτει στους 247, τουλάχιστον όσον αφορά τη φρουρά της Ακρόπολης (1826). Ενδεχομένως, ο Γκούρας την περίοδο αυτή να είχε και ένοπλα σώματα στην πόλη των Αθηνών και αλλού, πέρα από τους ενόπλους της Ακρόπολης. Σημειώνουμε πως ο Γκούρας ήταν ήδη από τα μέσα του 1824 (στις 24 Ιουνίου 1824 διορίζεται φρούραρχος της Αθήνας και στις 27 του ίδιου μήνα Γενικός αρχηγός της Ρούμελης) «Γενικός Αρχηγός» της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος και «πατριώτης», όπως συνήθιζε να υπογράφει.[257] Στις 20 Αυγούστου 1824 ο Γκούρας δηλώνει εκατόν πενήντα τέσσερις στρατιώτες,

[255] Ο πατέρας του Μήτρος Κατζανδρής είχε πολιτική θέση μέσα στην Επανάσταση. Ο ίδιος ο Θανάσης Κατζανδρής ήταν πωλητής μαζί με τα αδέρφιά του ενός σπιτιού στην Ενορία Αγίου Δημητρίου Νέον, στο *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 81, Αθήνα, 22 Σεπτεμβρίου 1824.*

[256] Δημητρίου Αλ. Γέροντα, Οι Αθηναίοι στην Επανάσταση του 1821, τόμος πρώτος, Αθήνα 1984, σ. 344-345, «Επιθεωρήθη τακτικώς το σώμα του στρατηγού Ιωάννου Γκούρα, τους όσους στρατιώτας έχει εις το φρούριον Αθηνών και εις την εκστρατείαν του εις το μοναστήρι Προφήτη Ηλία και ευρέθησαν στρατιώται απλοί αριθ. 878 […] η 26η Ιουλίου 1825, Μοναστήρι Προφήτου Ηλία, Ο Επιθεωρητής Νικόλαος Μπούφης». Την ίδια περίπου περίοδο ο συμπολεμιστής του Γκούρα στη μάχη της «Φουντάνας» το 1822, ο Πελοποννήσιος στρατηγός Δημήτριος Μελετόπουλος, δήλωνε στην κεντρική Διοίκηση 600 στρατιώτες, στο *Γ.Α.Κ., Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο, φάκελος 4, «Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. […] τη 14 Μαρτίου 1825: Βοστίτζα. Των επιταγών αυτού ευπειθέστατος Δημήτριος Μελετόπουλος».*

[257] Ενδεικτικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 193, *«Προς τον κύριον φροντιστήν των Δερβενοχωρίων […] τη 31 Μαΐου 1826: Σαλαμήνα. Ο πατριώτης και Γενικός αρχηγός Ι. Γκούρας».*

κανένας από τους οποίους δεν ήταν Αθηναίος.[258] Η πλειοψηφία των στρατιωτών αυτών ήταν από την Εύριπο (91 στρατιώτες), την Κάρυστο (40), τα Στούρα (Στύρα Εύβοιας) και το Αλιβέρι. Στις 29 Αυγούστου 1824 ο Γκούρας δήλωνε 610 στρατιώτες με τον ίδιο επικεφαλής.[259] Ένα χρόνο πριν και για το διάστημα από 1η Δεκεμβρίου 1823 έως τέλη Φεβρουαρίου 1824 ο Γκούρας δήλωνε 425 στρατιώτες.[260] Από τους 425 θα πάει στους 485 στρατιώτες το διάστημα από 1η Μαρτίου έως τέλος Μαΐου 1824. Το Φεβρουάριο του 1825 ο Γκούρας αναφέρεται σε 1.200 «περίπου» στρατιώτες του φρουρίου Αθηνών.[261] Άρα παρατηρούμε από το 1823 μία αυξητική τάση στον αριθμό των στρατιωτών του στρατηγού Γκούρα, που μόνο φαινομενικά πρέπει να μειώνεται όσον αφορά στη φρουρά της Ακρόπολης το 1826. Άλλωστε ως Γενικός Αρχηγός είχε υπό τις διαταγές τους όλους τους ενόπλους των υπόλοιπων αξιωματικών όλων των βαθμών της Ανατολικής Στερεάς. Επίσης για μια περίοδο ο Γκούρας συνυπάρχει στο στρατόπεδο Αθηνών με δυνάμεις του τακτικού στρατού, οι οποίες ενδεχομένως, να προσμετρώνται στους 1.200 στρατιώτες του φρουρίου Αθηνών το 1825.

Ο διαφορετικός αριθμός στρατιωτών, καθώς και η διαφορετική κάθε φορά σύνθεση του στρατεύματος, σημαίνουν αντίστοιχα και διαφορετικά ποσά χρηματοδότησης του στρατηγού για τη συντήρηση των στρατιωτών και τη μισθοδοσία τους. Αν ανήκαν σε στρατόπεδο και τελούσαν υπό εκστρατεία η χρηματοδότηση γινόταν από πόρους της κεντρικής Διοίκησης μέσω του Εθνικού Ταμείου. Αν η στρατολογία αφορούσε την Επαρχία των Αθηνών η συντήρηση (ταΐνια-σιτηρέσια-γεμεκλίκια-ταχιρές)[262] και η μισθοδοσία (λουφέδες, μηνιαία μισθοδοσία, συνήθως, είκοσι γρόσια μηνιαίως το 1823, είκοσι πέντε με τριάντα γρόσια μετέπειτα) γινόταν από εντόπιους πόρους μέσω πάλι του Εθνικού Ταμείου για το διάστημα μετά το 1824. Η σύσταση στρατοπέδου αποσυνέδεε τη χρηματοδότησή του αποκλειστικά από τοπικούς πόρους και τη χρηματοδότηση αναλάμβανε η κεντρική Διοίκηση. Εντολή στρατολογίας μπορούσε να πάρει και ένας μη στρατιωτικός, όπως συνέβη με τον Γενικό Έφορο των στρατοπέδων της Ανατολικής Ελλάδας και πρώην αρεοπαγίτη Γεώργιο Αινιάν (1788 - 9 Ιανουαρίου 1848).[263]

Για την αντιμετώπιση της οθωμανικής επίθεσης στην Αθήνα είχε ήδη από τις 26 Ιουνίου 1826 συγκροτηθεί το στρατόπεδο της Ελευσίνας.[264] Το στρατόπεδο (στις

---

[258] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 24, 28-31 Αυγούστου 1824, *«Καταγραφή στρατιωτών του στρατηγού Ιωάννη Γκούρα, εν Αθήναις 20 Αυγούστου 1824».*

[259] Γέροντας, 1984, ό.π., σ. 230-231*, «Αθήναι 1824 Αυγούστου 29. Καταγραφή των στρατιωτών οπού ευρίσκονται υπό την οδηγίαν του στρατηγού Ιωάννου Γκούρα».*

[260] Αθηναϊκόν Αρχείον, 1971, ό.π., σ. 150. Ο μισθός τους ήταν κατά μέσο όρο 20 γρόσια το μήνα.

[261] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 2, *«Προς το έξοχον Υπουργείον του Πολέμου. […] τη 24 Φεβρουαρίου 1825. Εν Ναυπλίω. Ο στρατηγός Ι. Γκούρας».*

[262] *Ενδεικτικά για τα έξοδα σιτηρεσίων βλέπε,* Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 79, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβ. Εκτελεστικόν Σώ,α το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 4 Απριλίου 1825. Ο Υπουργός του Πολέμου Αδάμ Δούκας».* Αναφέρεται πως το ημερήσιο σιτηρέσιο για ένα στρατιώτη ήταν 15 παράδες, ενώ ανέβαινε για ένα στρατηγό στα 5 γρόσια. Ο εκατόνταρχος έπαιρνε ακριβώς 1 γρόσι.

[263] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο, φάκελος 2, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς τον Γενικόν Έφορον των κατά την Ανατολικήν Ελλάδα στρατοπέδων κύριον Γεώργη Αινιάν. […] Εν Ναυπλίω, τη 17 Αυγούστου 1824. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».* Ο Αινιάν παρέλαβε υπό τις οδηγίες του 100 στρατιώτες του Γενικού χιλίαρχου Γεωργάκη Βαλτινού και επιπλέον 50, τους οποίους θα συνάθροιζε ο ίδιος με μισθό 25 γρόσια το μήνα.

[264] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 194, *«Κατάλογος των όσων στρατηγών και οπλαρχηγών των υπό την οδηγίαν του αρχηγού Καραϊσκάκη θέλει εκστρατεύσουν από το εν Ελευσίνι στρατόπεδον εις Χαϊτάρι […] τη 5 Αυγούστου. Εκ του στρατοπέδου της Ελευσίνος».*

πηγές αναφέρεται και ως στρατόπεδο Αθηνών) αποτελούνταν από συνολικά 3.276 στρατιώτες, ανάμεσά τους και οι 1.120 του τακτικού σώματος υπό τις οδηγίες του Φαβιέρου. Αυτοί ήταν ο κεντρικός πυρήνας του στρατοπέδου, το οποίο, όμως, περιελάμβανε και ικανές δυνάμεις ατάκτων υπό την ηγεσία διαφόρων καπεταναίων. Η κατανομή ανά οπλαρχηγό-καπεταναίο ως προς το συγκεκριμένο στρατόπεδο Αθηνών είχε ως εξής:

	Όσοι στρατιώτες θα εκστρατεύσουν εις Χαϊτάρι	**όσοι ψυχογιοί[265] και σεΐζιδες των αντίκρυ οπλαρχηγών θα μείνουν εις Ελευσίνα.**			
Αριθ.		**Αριθ.**			
365	του αρχηγού Καραϊσκάκη	32			
520	του στρ. Ν. Γκριζώτη [Νικόλαου Κριεζώτη]	45			
312	του Βάσου Μαυροβουνιώτη[266]	24			
160	του αντιστρατήγου Χελιώτη	20			
110	του Μήτρου (Δημήτριου) Λέκκα	15			
120	του στρ. Πανωριά [Πανουριά]	48			
80	του στρ. Χρ. Περραιβού το Θετταλομακεδονικόν σώμα	11			
110	του καπ. Στέφου Σέρβου	16			
120	των Επτανησίων	20			
11	του Λαζόπουλου	3			
45	του Βερέ	7			
22	του Δήμου Τζέλιου	5			
20	του Χρήστου Μακρή [δεν ήταν Αθηναίος]	3			
17	του Αναστάση Δημορούκα	7			
14	του Σπύρου Ξύδη	8			
27	του Αντώνη Γεωργαντά	3			
32	του Μπούζγου [Μπούσγος]	5			
34	του Μήτρου Τριανταφύλλου [από Νευρόπολη]	3			
36	του Γιάννη Στεφάνου	2			
11	του Φαρμάκη	2			
1.120	του Φαβιέ ελληνικόν τακτικόν	2			
3.276		289			

Πηγή πίνακα: Γ.Α.Κ., Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου, φάκελος 194.

[265] Οι ψυχογιοί ήταν συνήθως ανήλικα παιδιά που βοηθούσαν στον άτακτο πόλεμο αναλαμβάνοντας την επιμελητεία, για παράδειγμα, να φέρνουν νερό στους στρατιώτες, στο Νικολάου Δ. Κασομούλη, *Ενθυμήματα Στρατιωτικά της Επαναστάσεως των Ελλήνων, 1821-1833*, τόμος Τρίτος, Αθήναι, 1942, σ. 33.

[266] Από τις 24 Οκτωβρίου 1824 ο στρατηγός Βάσος Μαυροβουνιώτης είχε υπό τις οδηγίες του 74 στρατιώτες. Από την 1η Δεκεμβρίου του 1824 έως τα τέλη Φεβρουαρίου 1825 ο Μαυροβουνιώτης θα έχει 170 στρατιώτες, δύναμη υπερδιπλάσια από το προηγούμενο χρονικό διάστημα, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 3, *«Λογαριασμός του στρατηγού Βάσσου Μαυροβουνιώτη διά 170 στρατιώτας. […] Εν Ναυπλίω, τη 7 Μαρτίου 1825. Ο Γεν. Γραμματεύς Δημήτριος Τομαράς»*. Τον Ιούνιο του 1826 θα φτάσει τους 312 στρατιώτες, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 3, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Εθνικόν Ταμείον. […] τη 12 Μαρτίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

Παρατηρούμε τη μετακίνηση των στρατιωτών του Μήτρου Λέκκα από το στρατόπεδο του στρατηγού Διονύσιου Ευμορφόπουλου το 1824,[267] στο στρατόπεδο του Καραϊσκάκη το 1826. Μετακινήσεις στρατιωτών από το ένα στρατόπεδο στο άλλο ήταν συνήθεις γι' αυτό και η δύναμη ενός καπεταναίου δεν έμενε ποτέ σταθερή για μακρά περίοδο. Ο γραμματικός του Γκούρα Αντώνιος Γεωργαντάς ήταν επικεφαλής 27 στρατιωτών. Ο αντιστράτηγος Μήτρος Λέκκας θα βρεθεί μέσα στην πολιορκημένη Ακρόπολη με 163 στρατιώτες, αυξάνοντας τις δυνάμεις του σχεδόν στο διπλάσιο σε σχέση με το 1824. Στα τέλη του 1824 είχε υπό τις οδηγίες του 91 στρατιώτες[268] και τον Ιούλιο του 1825 δήλωνε 144 στρατιώτες συνολικά.[269] Όταν συντάσσεται ο κατάλογος στις 5 Αυγούστου 1826 η Αθήνα ήταν στα χέρια του Κιουταχή ήδη από τις 3 Αυγούστου 1826. Μία δύναμη της τάξης άνω των εκατό στρατιωτών ήταν μία σημαντική μέσα στην Επανάσταση στρατολογία. Αρχές του 1825, για παράδειγμα, ο στρατηγός Μακρυγιάννης, σε μία κρίσιμη για τη Διοίκηση περίοδο, δηλώνει 188 στρατιώτες για την περίοδο από 18 Οκτωβρίου έως 18 Νοεμβρίου 1824 και 200 από 18 Νοεμβρίου μέχρι τέλος Νοεμβρίου 1824. Για την πρώτη περίοδο με 25 γρόσια μηνιαίο μισθό και 15 παράδες ημερησίως για σιτηρέσιο, οφείλονταν στο στρατηγό συνολικά 6.815 γρόσια για ένα μήνα.[270]

Ένας άλλος αγαπημένος στρατηγός της Διοίκησης ο Νάκος Πανουργιάς δήλωνε για τις αρχές του 1825 τριακόσιους ογδόντα έξι στρατιώτες, οι οποίοι για ένα μεγάλο διάστημα από 1η Ιουλίου 1824 έως 1η Μαρτίου 1825 έλαβαν από τις δημόσιες προσόδους το ποσό των 44.804 γροσίων για μισθούς.[271] Αύξηση των στρατιωτικών τους δυνάμεων θα έχουν και άλλοι «αγαπημένοι» οπλαρχηγοί της Διοίκησης μέσα στο 1825, όπως ο Δ. Ευμορφόπουλος, ο Γεώργιος Δυοβουνιώτης,[272] ο Δήμος

---

[267] Ο στρατηγός Διονύσιος Ευμορφόπουλος έφτασε το μήνα Αύγουστο (5 Αυγούστου) του 1824 να δηλώνει δύναμη 523 στρατιωτών στο στρατόπεδό του στα Δερβένια. Στις 30 Νοεμβρίου 1824 διέθεται σώμα 265 στρατιωτών. Κι όμως ο Ευμορφόπουλος ξεκίνησε με λόλις 25 στρατιώτες στις 21-24 Μαΐου 1824, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 3, *«Λογαριασμός των υπό την οδηγίαν του Στρατηγού Ευμορφοπούλου στρατιωτών από 21 Μαΐου έως 30 Νοεμβρίου 1824. […] Εν Ναυπλίω τη 6 Μαρτίου 1825. Ο φροντιστής* (του στρατοπέδου των Δερβενίων) *Α. Μαρκέλλος».*

[268] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 2, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 26 Φεβρουαρίου 1825. Εν απουσία των Υπουργών ο Γενικός Γραμματεύς Δημήτριος Τομαράς».*

[269] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο, φάκελος 9, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβ. Εκτελέστικόν Σώμα. Το Υπουργείον του Πολέμου. Εν Ναυπλίω, τη 15 Ιουλίου 1825. Η Επιτροπή των Πολεμικών. Α. Μεταξάς, Αδάμ Δούκας».*

[270] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο, φάκελος 2,* «*Λογαριασμός του στρατηγού Μακρυγιάννη διά τους υπό την οδηγίαν του ως ακολούθως στρατιώτας. […] Εν Ναυπλίω, τη 29 Ιανουαρίου 1825. Ο Γεν. Γραμματεύς Δημήτριος Τομαράς».*

[271] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 39, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα. Προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 20 Μαρτίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης».*

[272] Ο Γεώργιος Δυοβουνιώτης παρουσίασε στη Διοίκηση λογαριασμούς για μισθούς και σιτηρέσια από την α΄ Ιουλίου 1824 έως α΄ Μαρτίου 1825 για 300 στρατιώτες, οι οποίοι και έγιναν δεκτοί από τη Διοίκηση. Το ποσό που εξοφλήθηκε άγγιζε τα 67.810 γρόσια, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 4, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 17 Μαρτίου 1825. Ο Υπουργός του Πολέμου Αδάμ Δούκας»* και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 73, *«Προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […. Ναύπλιον, 18 Μαρτίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος».* Από το προς εξόφληση ποσό 6.000 γρόσια θα λάβει από το μισθοδότη των Σαλώνων Ιωάννη Μελά από τις προσόδους του ελαιώνα της περιοχής. Τα υπόλοιπα χρήματα θα τα έδινε το Εθνικό Ταμείο. Το συνολικό ποσό που θα λάμβανε ο στρατηγός Δυοβουνιώτης έφτανε τα 67.820 γρόσια. Ο ίδιος στρατηγός θα αυξήσει τις δυνάμεις του το Μάρτιο του 1825 κατά 100 άντρες, έχοντας συνολική δύναμη 400 ανδρών, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο*

Σκαλτσάς,[273] ο Στάθης Κατσικογιάννης[274] και ο Βάσος Μαυροβουνιώτης. Μπορεί τότε να μην έφτασαν το μέγιστο αριθμο στρατολογίας που κάποτε είχαν, όμως, η σταθερή χρηματοδοτική ροή από το Εθνικό Ταμείο επέτρεπε στους καπεταναίους αυτούς τη διατήρηση ενός σταθερού και ετοιμοπόλεμου αριθμού στρατιωτών. Προφανώς πρόκειται για στρατιώτες άτακτους που ήξεραν μόνο τον πόλεμο με ενέδρα, με «χωσιάν»,[275] όπως ήταν στη γλώσσα τους.[276]

Υπήρχαν περιπτώσεις που και η ίδια η Διοίκηση αδυνατούσε να βρει πόρους για τη συντήρηση των στρατευμάτων της και δεν ήταν λίγες οι φορές που αντιμετωπιζόταν εχθρικά από τους τοπικούς πληθυσμούς μια τέτοια προσπάθεια.[277] Καπεταναίοι έβαζαν οι ίδιοι χρήματα για να κινήσουν τους στρατιώτες τους.[278] Ο μεγάλος κίνδυνος που αντιμετώπιζε, για παράδειγμα, ο Γκούρας το 1825, ήταν οι λιποταξίες των στρατιωτών, γι' αυτό και μετακυλούσε τα οικονομικά βάρη για τον επισιτισμό των ανδρών του στην τοπική κοινωνία.[279] Όταν ένας οπλαρχηγός δε λάμβανε τη χρηματοδότηση, αμέσως, κινητοποιούνταν ένας μηχανισμός διαμαρτυρίας και πίεσης προς την κεντρική εξουσία: «[…] Παρακαλώ να με δοθεί ο λογαριασμός του μισθού των, διότι είναι γυμνοί και καθημερινώς παραπονούντες, καθώς να με καταδεχτή να καταβάλλει τους δεκαοχτώ μισθούς οπού με αφήρεσε και να ζημιωθή ο εδικός της ο Μακρυγιάννης, όστις δεν έλλειψε ποτέ από τας διαταγάς της […].[280] Αυτά σημειώνει ο στρατηγός, την περίοδο που ένας άλλος στρατηγός,

---

Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα, φάκελος 74, *«Προς το Υπουργείον του Πολέμου. […] τη 20 Μαρτίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος».*

[273] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 64, *«Προς το σεβαστόν Εκτελστικόν Σώμα. […] τη 25 Φεβρουαρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο ευπειθής των διαταγών της Δήμος Σκαλτζάς».* Ο Σκαλτσάς διατηρούσε το Φεβρουάριο του 1825 274 στρατιώτες στο στρατόπεδο της Άμπλιανης.

[274] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 3, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 11 Μαρτίου 1825. Ο Υπουργός του Πολέμου Αδάμ Δούκας».* Ο Στάθης Κατσικογιάννης έλαβε 10.403:32 γρόσια από τις εθνικές προσόδους Αθηνών μέσω του Εθνικού Ταμείου. Ο Κατζικογιάννης είχε υπό τις διαταγές του 220 στρατιώτες την περίοδο από 1η Δεκεμβρίου 1824 έως τα τέλη Φεβρουαρίου 1825 στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 3, *«Λογαριασμός των μισθών των υπό την οδηγίαν του στρατηγού Στάθη Κατζικογιάννη στρατιωτών. […] Ο Γεν. Γραμματεύς των Πολεμικών Δημήτριος Τομαράς».* Επισυναπτόμενος λογαριασμός σε έγγραφο του Υπουργείου του Πολέμου με ημερομηνία 17 Μαρτίου 1825.

[275] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 4, *«Προς το έξοχον Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 14 Μαρτίου 1825. Ο πατριώτης Δημήτριος Γεωργίου Ρουμελιώτης».*

[276] Η σημασία της στρατολογίας και της χρηματοδότησης στη δυνατότητα ενός οπλαρχηγού να ασκεί και πολιτική θα αναλυθεί επαρκώς με αφορμή τη σύγκρουση του Γκούρα με τον Οδυσσέα Ανδρούτσο.

[277] Ενδεικτικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 2**,** *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον των Εσωτερικών προς το Εκτελεστικόν Σώμα. […] Εν Ναυπλιω, τη 19 Φεβρουαρίου 1825. Ο Υπουργός των Εσωτερικών Γρηγόριος Δικαίος».* Αναφέρεται πως οι *«οι κάτοικοι της επαρχίας εκείνης (της Καλαμάτας) δεν θέλουν να προμηθεύσουν τας αναγκαίας τροφάς και λοιπά, κατά την περί αυτών διαταγήν της Διοικήσεως εις την εκείν εκτελεστικήν δύναμιν και ο Πολιτάρχης μετά των υπ' αυτού εζήτει πόρον εξοικονομήσεως».*

[278] Βλέπε την αναφορά που κάνει ο αντιστράτηγος Δημήτριος Ηλιού Δικαίος για το στρατόπεδο Αθηνών, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 2, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα, Το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 18 Φεβρουαρίου 1825. Οι Υπουργοί του Πολέμου Αναγνώστης Παπαγεωργίου, Αλέξανδρος Βλαχόπουλος».*

[279] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 6, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα, Το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 5 Απριλλίου 1825. Ο Υπουργός του Πολέμου Αδάμ Δούκας».*

[280] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 2, *«Υπερτάτη σεβαστή Διοίκησις. […] Την 28η Ιανουαρίου 1825, Ναύπλιον. Ο ευπειθέστατος δούλος Μακριγιάνις».* Ο στρατηγός Μακρυγιάννης ως πολιτάρχης Αρκαδίας διέθετε δύναμη 200 στρατιωτών, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 4, *«Λογαριασμός του Πολιτάρχου Αρκαδίας διά τους υπό την οδηγίαν του 200 στρατιώτας από*

Αρχιστράτηγος μάλιστα, αποκλειόταν από τις χρηματοδοτήσεις της κεντρικής Διοίκησης.

Παρακάτω[281] θα προσπαθήσουμε να περιγράψουμε την υποστήριξη όλων των παραπάνω στρατευμάτων από τις οικονομικές και πολιτικές λειτουργίες της Επαρχίας Αθηνών. Έχει σημασία να δούμε τη διαπλοκή του τοπικού με το υπετοπικό, να εντοπίσουμε τις διαδρομές του χρήματος, να συστήσουμε τα πρόσωπα που διαδραμάτισαν κεντρικό ρόλο στις διαδικασίες οικονομικές, πολιτικές, στρατιωτικές που κατεύθυναν τις χρηματοδοτήσεις και εν τέλει να ανασυστήσουμε τα οικονομικά και πολιτικά δίκτυα που ήταν πιθανόν να επηρέασαν ηθικές ή ιδεολογικές στάσεις ή προσλήψεις προσώπων στην επανάσταση (πατριώτες ή προδότες κλπ.). Οι λογαριασμοί των καπεταναίων, του φρουρίου της Ακρόπολης, καθώς και οι καταστάσεις προσεξόδων του Εθνικού Ταμείου και του Επαρχείου Αθηνών αποτυπώνουν τις παραπάνω διεργασίες και διαδρομές των χρημάτων, που δεν κατευθύνονταν πάντα σε αυτό για το οποίο προορίζονταν. Οι χρηματοδοτικές αυτές ροές στην Επαρχία Αθηνών υπήρξαν, όπως και σε κάθε άλλη Επαρχία της επαναστατημένης επικράτειας, συνεχείς σε όλη τη διάρκεια της Επανάστασης, θα πρέπει, όμως, να εντάθηκαν πλησιάζοντας τους μήνες της έναρξης της πολιορκίας της Αθήνας. Στο σημείο αυτό των στρατιωτικών χρηματοδοτήσεων συγκλίνουν πολλαπλές χρηματικές διαδρομές μέσα στην Επαρχία της Αθήνας, είτε, για παράδειγμα, από τις ενοικιάσεις του ελαιώνα είτε από την ενοικίαση των προσόδων, οπωσδήποτε από τον πλούτο που εισρέει στο Εθνικό Ταμείο και είναι πλούτος που έχει παραχθεί στην Αθήνα. Ο έλεγχος του παραγόμενου πλούτου από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα της Αθήνας διαμορφώνει και διαρφώνεται από πολιτικές και κοινωνικες συμμαχίες, με καίρια τη συμμετοχή και παρουσία των οπλαρχηγών-καπεταναίων σε αυτή τη διανομή. Όλα αυτά υπό την επίβλεψη σημαντικών προσωπικοτήτων που στηρίζονταν σε συμμαχίες κοινωνικές, του Ανδρούτσου, του Γκούρα και του Μαμούρη.

Ερευνώντας τις συμμαχίες αυτές βρισκόμαστε ακριβώς μπροστά στη διαχείριση του παραγόμενου πλούτου της Επαρχίας Αθηνών. Συμβαίνει, όμως, και το αντίστροφο: ερευνώντας τον παραγόμενο πλούτο με αφορμή τους διάφορους λογαριασμούς, βρισκόμαστε μπροστά σε πολιτικές και κοινωνικές συμμαχίες που καθόρισαν την πορεία της Επανάστασης στην Αθήνα και ευρύτερα στην επαναστατημένη επικράτεια. Τα έξοδα των στρατιωτικών σε καιρό πολέμου ήταν λογικό να καταλαμβάνουν ένα σημαντικό μέρος του συνολικού προϋπολογισμού κάθε επαρχίας. Στην Επαρχία Αθηνών μπορεί τα έξοδα αυτά να μην έφτασαν τα έξοδα του Κανέλλου Δεληγιάνη την περίοδο 1821-1827[282], υπήρξαν, όμως, σημαντικά και δεν συνδέονταν μόνο με τον αριθμό των στρατιωτών κάθε οπλαρχηγού. Μέχρι και τα μέσα του 1824 ο Γκούρας έχει τον έλεγχο και την εποπτεία της διαδρομής των χρημάτων από την ενοικίαση των προσόδων προς το

α΄ Δεκεμβρίου έως τέλη Φεβρουαρίου 1825 κατ' επεξεργασίαν του Υπουργείου του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 19 Μαρτίου 1825. Ο Γεν. Γραμματεύς Δημήτριος Τομαράς».

[281] Στο Μέρος Δ΄ της διατριβής.

[282] Τα έξοδα του Κανέλλου Δεληγιάνη για τη μισθοδοσία στρατιωτικών σωμάτων και την τροφοδοσία τους έφτασαν τα 843.630 γρόσια, το 1,20% των συνολικών δαπανών της Επανάστασης, στο Ευάγγ. Ν. Χατζίκος, «Η οικονομική ζωή των Ελλήνων κατά την Επανάστασιν μέχρι του Καποδιστρίου», ανάτυπο από *το Μελέται προς τιμήν Στρατή Γ. Ανδρεάδη*, τόμος Γ΄, Αθήνα 1974, σ. 105. Για τις συνολικές δαπάνες του Αγώνα όπως αυτές υποβλήθηκαν στη Γ΄ Εθνοσυνελευση βλέπε, Ευτυχία Λιάτα, «Οι αναβαθμοί της Απομνημόνευσης και οι πολιτικές στρατηγικές μιας οικογένειας», *π. Ο Ερανιστής*, 20 (1995), σ. 180. Αναφέρεται το ποσό των 70.116.828 γροσίων ως έξοδα της Επανάστασης.

Εθνικό Ταμείο και τις επιμέρους χρηματοδοτήσεις. Αργότερα, σύμφωνα με τους νόμους της επαναστατικής Διοίκησης, στόχος του γίνεται ο έλεγχος των εισροών και εκροών από το Εθνικό Ταμείο, με στόχο τις κάθε είδους χρηματοδοτήσεις. Έχει ήδη συντελεστεί η μετάβαση από το τοπικό ταμείο της Επαρχίας της Αθήνας στο Εθνικό Ταμείο, όπου και εισρέουν τα έσοδα των εκποιήσεων και των εθνικών προσόδων των Αθηνών.

Οι στρατιωτικοί στην Αθήνα θα παίξουν ένα πολλαπλό ρόλο. Θα είναι και οι άνθρωποι των όπλων που θα την υπερασπιστούν, αλλά θα έχουν και πολιτικό ρόλο. Ιδιαίτερα για την περίοδο 1822-1824, οι στρατιωτικοί θα καρπώνονται τον μουκατά της Αθήνας, χωρίς φυσικά να τον έχουν αγορασμένο σύμφωνα με τους νόμους της Διοίκησης. Ανδρούτσος, Γκούρας και Μαμούρης θα ελέγχουν την Δημογεροντία και θα προωθούν τις δικές τους αποφάσεις. Όπως θα δούμε παρακάτω, από το κίνημα του 1822 έως τη συνέλευση των στρατηγών το 1827, οι στρατιωτικοί δεν θα μπορούσε παρά να επηρεάσουν και τις πολιτικές εξελίξεις στην Κοινότητα Αθηνών. Ως στρατιωτικούς ορίσαμε κυρίως τους επικεφαλής των στρατιωτικών σωμάτων, καθώς οι ένοπλοι στρατολογήθηκαν στο σκοπό της Επανάστασης και προέρχονταν και αυτοί από τα ανώτερα στρώματα της κοινωνίας, χωρίς να αποκλείονται προφανώς και οι αγροτικοί πληθυσμοί από τη στρατολόγηση, καθώς και οι επαγγελματίες στρατιώτες. Όπως θα δούμε στο Μέρος Γ΄ το Φθινόπωρο του 1825 η πόλη θα γίνει η βάση του τακτικού στρατεύματος, κυρίως γιατί στην Αθήνα υπήρχε η δυνατότητα να προσποριστούν οι στρατιωτικοί τα έξοδα της συντήρησής του αφενός και αφετέρου η παρουσία του Γκούρα εγγυόνταν τη στρατολόγηση ανδρών στο σώμα αυτό.

Κεφάλαιο Δεύτερο. Η πολιτική εκπροσώπηση της κοινότητας Αθηνών μέσα στην Επανάσταση. Η «Τοπική Διοίκησις των Αθηνών»[283]

Ι. Έφοροι, Κριτές και πατριώτες: 1821-1822

Ο προσδιορισμός εκείνων που ανήκαν στο προεστικό σώμα μας επέτρεψε να ορίσουμε πάλι με ονομαστική αναφορά και όσους δεν ανήκαν στο σώμα αυτό, είχαν, όμως, μέσα στην Επανάσταση ρόλο εκπροσώπησης στα όργανα της κοινότητας που λάμβαναν τις αποφάσεις. Πρόκειται το 1826 για «πολίτες» και «μέλη» της Κοινότητας Αθηνών που βάζουν την υπογραφή τους σε έγγραφα που τα προεπαναστατικά χρόνια τα υπέγραφαν οι μοναδικοί εκπρόσωποι της κοινότητας, οι προεστοί και τα μέλη του θεσμοθετημένου οργάνου της Δημογεροντίας, οι εκάστοτε δημογέροντες.[284] Αυτοί μόνο είχαν λόγο εκπροσώπησης της κοινότητας απέναντι τόσο στις οθωμανικές αρχές όσο και ανάμεσα στους χριστιανούς κατοίκους. Στα προεπαναστατικά χρόνια σημαντικός ήταν ο ρόλος της δημογεροντίας στη ρύθμιση των σχέσεων με την μουσουλμανική κοινότητα της Αθήνας. Προφανώς την περίοδο της λειτουργίας του Αρείου Πάγου στην «Ανατολική Χέρσο Ελλάδα» είχε επέλθει και μετονομασία στα όργανα της κοινοτικής διοίκησης. Υπήρχε η Εφορία και

[283] Ο όρος «Τοπική Διοίκησις των Αθηνών» αναφέρεται στο Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α'*, Φ. 192, «Την σήμερον χίλια οκτακόσια είκοσι τέσσερα Απριλίου είκοσι έξι, η Τοπική Διοίκησις των Αθηνών, το Επαρχείον, οι Δημογέροντες, επιστάται και λοιποί πατριώται και τοποτηρηταί του λαού […]». Ο όρος χρησιμοποιείται από τους ίδιους τους Δημογέροντες και επιστάτες Αθηνών, όχι από την κεντρική Διοίκηση.

[284] Για την έννοια της δημογεροντίας το 18ο-19ο αιώνα με βάση το παράδειγμα της Συνασού βλέπε, Χατζηιωσήφ, 2005, ό.π., σ. 149-206.

υπήρχαν και οι Κριτές.[285] «Εφορίες» για πρώτη φορά συστάθηκαν από την οργανωτική αρχή της Φιλικής Εταιρείας, ήταν μυστικές και σκοπό είχαν να οργανώσουν στρατιωτικά, διοικητικά και οικονομικά τον επαναστατικό αγώνα.[286] Η Εφορία αποτελούσε τη διάδοχη κατάσταση της Δημογεροντίας, ενώ οι Κριτές αποτελούσαν μια προγενέστερη μορφή του μετέπειτα «Επαρχιακού Κριτηρίου», το οποίο είχε δικαστικές αρμοδιότητες. Στις 29 Ιανουαρίου 1822 αναφέρονταν ως Κριτές οι Θωμάς Λογοθέτης, Άγγελος Γέροντας, Νεόφυτος Ιεροδιάκων Πενδελιώτης και ο Χατζή Γεωργαντάς Σκουζές.[287] Όλοι τους καταγράφονται ως προεστοί. Αν και για ένα σύντομο διάστημα παραμένει σε ισχύ ο τίτλος των Εφόρων, σύντομα την κοινότητα θα διοικούσαν ξανά οι Δημογέροντες, το κοινοτικό συμβούλιο και η κοινοτική συνέλευση της πόλης.

Στις 22 Οκτωβρίου 1822 ο Οδυσσέας Ανδρούτσος διορίσε ως φρούραρχο της Ακρόπολης της Αθήνας τον χιλίαρχο Ιωάννη Γκούρα: «Αθηνών Διόνυσος επιβεβαιοί: Κοινή ψήφω και γνώμη του καπητάν Οδυσσέως, των Εφορών και όλων των επαρχιωτών, εκλέγεται και ονομάζεται φρούραρχος της ακροπόλεως των Αθηνών ο γενναιότατος χιλίαρχος καπητάν Ιωάννης Γκούρας, δια να επιστατή εις την φύλαξιν και διοίκησιν τόσον της ακροπόλεως, όσον και της όλης πόλεως και επαρχίας, ομού μετά των Εφόρων, επαγρυπνών και εις την λοιπήν αρμονίαν και ευταξίαν αυτής από κακοποιούς ανθρώπους. Και ούτως εδόθη το παρόν εις χείρας του, εσφραγισμένου τη σφραγίδι της κοινότητος, του καπητάν Οδυσσέως, και υπογεγραμμένον παρά των Εφόρων και λοιπών πατριωτών. Εν Αθήναις, τη 22 Οκτωβρίου 1822».[288]

Από την έναρξη της Επανάστασης ο φρούραρχος της Ακρόπολης ήταν εκείνος που ουσιαστικά ήλεγχε και την πόλη της Αθήνας και την επαρχία της. Το σημαντικό αυτό έγγραφο, ενδεικτικό των επαναστατικών διαδικασιών και μετασχηματισμών ήδη από τον δεύτερο χρόνο της Επανάστασης, αποτελεί μαρτυρία για την πολιτική εκπροσώπηση της Κοινότητας Αθηνών, την οποία συνιστούσαν οι διορισμένοι από τον Άρειο Πάγο Έφοροι, που είχαν και τη σφραγίδα της Κοινότητας Αθηνών, και οι «λοιποί πατριώται».[289] Ποιοι είναι, όμως, αυτοί που αποκαλούνται πατριώτες και εκπροσωπούν πολιτικά την κοινότητα το έτος 1822, πέντε ουσιαστικά μήνες μετά την παράδοση της Ακρόπολης από τους Οθωμανούς στις 10 Ιουνίου 1822; Ο Νικόλαος Νάκου που υπογράφει και αυτός το έγγραφο υπήρξε προεστός της Λιβαδειάς και Έφορος του Αρείου Πάγου στην Αθήνα. Ο Συμεών Ηγούμενος Σπυριδωνίτη ήταν ο Έφορος με καταγωγή από την Αθήνα, μετέπειτα δημογέροντας,

---

285 Για τη δημιουργία του Αρείου Πάγου και τη «Νομική Διάταξις της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος», στο Ανδρέου Ζ. Μάμουκα, *«Τα κατά την αναγέννησιν της Ελλάδος» «Ήτοι, συλλογή των περί την αναγεννώμενην Ελλάδα συνταχθέντων πολιτευμάτων, νόμων και άλλων επισήμων πράξεων από του 1821 μέχρι του 1832»*, Τόμος Α', Πειραιάς, Τυπογραφία Ηλίου Χριστοφίδου, Η αγαθή τύχη, 1839, σ. 43-103.

286 Ιωάννης Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικόν περί της Φιλικής Εταιρίας /υπό Ιωάννου Φιλήμονος*, Εν Ναυπλία :Εκ της τυπογραφίας Θ. Κονταξή και Ν. Λουλάκη, 1834, σ. 236-247.

287 *Γ.Α.Κ., Κ. 47, Β΄φ.3α, «Σεβαστέ Άρειε Πάγε! […] Εν Αθήναις τη 29 Ιανουαρίου 1822, Οι Έφοροι, ο Αθηνών Διονύσιος, ο ηγούμενος Βρανά Γαβριήλ, Σπ. Πατούσας, Χατζή Σπύρος Γκικάκη, Διονύσιος Πετράκης, Ιωάννης Π. Βλάχου, οι Κριταί […]»*. Το έγγραφο υπογράφουν έξι Έφοροι και τέσσερεις Κριτές.

288 *Α.Ε.Π.*, τόμος Α΄, 1971, ό.π., σ. 541-542.

289 Για τον Άρειο Πάγο, βλ. Χαράλαμπος Φραγκίστας, «Αι βάσεις των πολιτευμάτων του Αγώνος», στο *Αφιέρωμα εις τα 150 χρόνια από της επαναστάσεως του 1821,* Θεσσαλονίκη, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, 1971, σ. 36-45.

οπότε και τον αναφέρουμε στον πίνακα 6 του παραρτήματος σε αντίθεση με τον Νικόλαο Νάκου που δεν ήταν Αθηναίος, αλλά καταγόταν από την Λιβαδειά.

Το έτος 1821, στην αρχή της Επανάστασης, υπεύθυνοι για την κοινότητα είχαν οριστεί με «με κοινή συνεύλευση των Αθηνών» οι Χατζή Παναγής Ζαχαρίτζας, Σπυρίδων Πατούσας, Γεώργιος Ψύλλας, Χατζή Γεωργαντάς Σκουζές και ο Χατζή Σπύρος Γκικάκης.[290] Την εποπτεία της πολεμικής κατάστασης είχε ο Πληρεξούσιος Αρχηγός της Αττικής Λιβέριος και ο Αθηνών Διονύσιος.[291] Οι «έφοροι» αυτοί όπως αποκαλούνταν είναι διαφορετικοί από τους Εφόρους που θα εκλεγούν αργότερα, στις 15 Δεκεμβρίου 1821.[292] Άρα η εκλογή τους θεωρούμε πως έγινε για το χρονικό διάστημα πριν το Δεκέμβριο του 1821, μάλλον τον Ιούνιο-Ιούλιο του 1821. Η εκλογή τους υπό την παρουσία του Γενικού Αρχηγού, πολιτικού και στρατιωτικού, Λιβέριου, φαίνεται πως στάθηκε η αιτία για την εκτόνωση της κατάστασης, που θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια ένοπλη αντιπαράθεση μεταξύ των κατοίκων των χωριών και των προεστών. Σε άλλο κοινοτικό έγγραφο υπογράφουν ως «οι βουλευταί».[293] Τα πρόσωπα αυτά, προεστοί στο σύνολό τους, διαχειρίστηκαν πολιτικά την πρώτη αυτή περίοδο της πολιορκίας της Ακρόπολης. Παράλληλα ο Δημήτριος Υψηλάντης συμβούλευε τους Αθηναίους στις 21 Σεπτεμβρίου 1821: «Φεύγετε πάντοτε τας διαιρετικάς αρχάς και σχίσματα. Ιδού στέλλω προς υμάς διά του κ. Λιβερίου το σύστημα, το οποίον επρόβαλα εδώ εις Πελοπόννησον, κατά το οποίον, αν το εγκρίνετε, διοργανίσατε την Αττικήν όλην με τον πληρεξούσιόν μου κύριον Αλ. Μαυροκορδάτον. Περί δε της εθνικής συννελεύσεως θέλω ενεργήσει να συστηθή […]».[294] Τους επόμενους μήνες ο Δημήτριος Υψηλάντης θα απευθύνεται στους «προκρίτους των Αθηνών και πάντας τους κατοίκους της πόλεως ταύτης και όλης της Αττικής».[295] «Προ πάντων λοιπόν πρέπει, ω Αθηναίοι, να ενωθήτε όλοι εις εν και να μην είναι καμμία διαίρεσις μεταξύ χωρικών και αστών […] πρέπει να συγκροτήσετε μίαν βουλήν, ήτις να περιλαμβάνη μέλη απ' όλα τα χωρία της Αττικής, ή τουλάχιστον από τα μεγαλήτερα, και να συστήσετε μίαν διοίκησιν […].

Από τις 15 Δεκεμβρίου 1821 οι διορισμένοι Έφοροι Αθηνών σύμφωνα με τις εντολές του Αρείου Πάγου και τις παραινέσεις του Υψηλάντη ήταν πέντε (λίγο αργότερα οι Έφοροι θα γίνουν δώδεκα, ουσιαστικά θα είναι η δωδεκάδα που αναφέρουμε παρακάτω): Ηγούμενος Γαβριήλ, Έφορος των Προσόδων, Χατζή Σπύρος Γκικάκης, Ποριστής των Αναγκαίων, Χατζή Γεωργαντάς Σκουζές, Έφορος των Πολεμικών, που αργότερα θα δολοφονηθεί, Σπυρίδων Πατούσας, μέλος και Προκόπης Βενιζέλος, Έφορος των Ηθών.[296] Τους πέντε αυτούς Εφόρους πλαισίωναν δώδεκα σύμβουλοι, καθώς και οι Έφοροι των χωριών. Ήταν δυνατόν κάποιος από σύμβουλος να γίνει ο ίδιος Έφορος, όπως θα συμβεί στα μέσα του 1822 με τους Ιωάννη Βλάχο και Νικόλαο Ζαχαρίτζα. Ρόλο στα συμβούλια της Κοινότητας Αθηνών είχαν ο πληρεξούσιος αρχηγός Αθηνών Λιβέριος και ο αρχιερέας των Αθηνών Διονύσιος. Η επαναστατική αυτή διοίκηση των πρώτων μηνών του Αγώνα, όπως θα

---

[290] Ψύλλας, 1974, ό.π., σ. 60.
[291] Βλαχογιάννη, *Αθηναϊκόν Αρχείον*, 1901, Α΄, σ. 515.
[292] Βλαχογιάννη, *Αθηναϊκόν Αρχείον*, 1901, Α΄, σ. 518-519.
[293] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης,* κατάλογος Α΄, φάκελος 191: *«Εν Αθήναις τη αη Ιουλίου 1821».*
[294] Ιωάννης Φιλήμονος, τόμος Δ΄, σ. 504-506. *«Υψηλάντης, πληρεξούσιος του Γενικού Επιτρόπου, από τα Βασιλικά τη 21 Σεπτεμβρίου 1821, προς τους Αθηναίους».*
[295] Βλαχογιάννη, *Αθηναϊκόν Αρχείον*, 1901, Α΄, σ. 516-518, *«Τοις φιλογενεστάτοις προκρίτοις των Αθηνών και πάσι τοις κατοίκοις της πόλεως ταύτης και όλης της Αττικής, ο πατριώτης Δημήτριος Υψηλάντης, Πληρεξούσιος του Γενικού Επιτρόπου, εξ Άργους τη 1 Νοεμβρίου 1821».*
[296] *Α.Ε.Π.,* τόμος Α΄, 1971, ό.π., σ. 542-543, *«Αθηνών Διονύσιος επιβεβαιοί, εν Αθήναις, τη 15 Δεκεμβρίου 1821».*

φανεί και στον παρακάτω πίνακα 3, περιελάμβανε το προεστικό στοιχείο, που φαίνεται ότι διακύβευε πολλά με την είσοδό του στην Επανάσταση. Εφόρους εξέλεγαν και τα χωριά, τουλάχιστον τα μεγαλύτερα από αυτά. Διακρίνονται δύο μεγάλες περιοχές χωριών στην Αττική: α) τα χωριά των Μεσογείων και β) τα χωριά του Καταδέματος. Τον Ιανουάριο του 1822 υπογράφουν ως Έφοροί τους οι Αναγνώστης των Μεσογείων (Αναγνώστης Γεωργίου) και Αγγελάκης Κηβισιώτης (Κηφισιώτης), Καταδέματος.[297] Προς το παρόν θα εξεταστεί η ονομαστική σύνθεση του πίνακα 6 του παραρτήματος και θα γίνει σύγκριση με τον πίνακα 7 του παραρτήματος, ώστε να τεκμηριωθούν τυχόν αλλαγές στην εκπροσώπηση της Κοινότητας Αθηνών μέσα στα δύο πρώτα έτη του Αγώνα.

Χρονολογικά τοποθετημένος ανάμεσά τους βρίσκεται ο διορισμός του Ιωάννη Ειρηναίου στις 26 Ιανουαρίου 1822. Το έγγραφο έχει σαράντα δύο υπογραφές, χωρίς να κάνει διάκριση σε προεστούς και νοικοκυραίους, αλλά φέρει το γενικό χαρακτηρισμό «Αθηναίοι». Το έγγραφο υπογράφουν οι επτά εκπρόσωποι της «Εφορίας του Πολιτικού» και οι τρεις εκπρόσωποι της «Εφορίας του Δικανικού». Τους δέκα Εφόρους συμπληρώνουν οι δύο «Έφοροι των χωρίων» Αναγνώστης και Αγγελάκης. Συνολικά δώδεκα Έφοροι υπογράφουν τον Ιανουαριο του 1822. Ο Χατζή Νικόλαος Μπούκρας, ο Ιωάννης Πετράκης, και ο Ιωάννης Σκουζές δεν θα αναφέρονται στην εκλογή της 15ης Δεκεμβρίου 1821 ως Έφοροι, ούτε θα είναι μέλη της δωδεκάδας των συμβούλων. Εμφανίζονται, όμως, ως Έφοροι του Πολιτικού στις 26 Ιανουαρίου 1822. Αντίθετα αναφέρονται και στα δύο έγγραφα ως Έφοροι οι Ιωάννης Π. Βλάχου (μέλος της δωδεκάδας), ο ηγούμενος Βρανά Γαβριήλ, ο Σπυρίδων Πατούσας και ο Χατζή Σπύρος Γκικάκης. Μέσα σε κάτι παραπάνω από ένα μήνα εμφανίζονται νέα μέλη στην Εφορία, που χωρίζεται σε πολιτική και δικανική. Ως Έφορος του Δικανικού υπογράφει ο Νεόφυτος ιεροδιάκονος Πεντέλης, ο οποίος δεν εμφανίζεται το Δεκέμβριο του 1821 ως Έφορος, ούτε ανήκει στη δωδεκάδα. Οι Θ. Λογοθέτης, και ο Χατζή Γεωργαντάς Σκουζές, ο πρώτος ως μέλος της δωδεκάδας και ο δεύτερος ως Έφορος των Πολεμικών στις 15 Δεκεμβρίου 1821 υπογράφουν και τα δύο έγγραφα. Τέλη Ιανουαρίου ο Σκουζές υπογράφει με άλλη ιδιότητα, ως Έφορος του Δικανικού. Παρατηρούμε, λοιπόν, μια διαρκή εναλλαγή σε πρόσωπα της ίδιας κοινωνικής ομάδας στο κοινοτικό αξίωμα της Εφορίας.

Τον έλεγχο της Εφορίας θα έχουν οι προεστοί με τους νοικοκυραίους να αρκούνται σε μια ισχνή αντιπροσώπευση. Από τα σαράντα τρία ονόματα (βλέπε

---

[297] Γ.Α.Κ., *Μικραί Συλλογαί,* φάκελος 3, ό.π., *«Οι κάτοικοι των Αθηνών και των πέριξ χωρίων, εν Αθήναις τη 26 Ιανουαρίου 1822. Αναφορά Αθηναίων διά το μέλος εις τον Άρειον Πάγον».* Το έγγραφο αφορά το διορισμό του Ιωάννη Ειρηναίου στη θέση του παραστάτη της Αττικής στον Άρειο Πάγο. Έπονται σαράντα τρεις υπογραφές: «Ο Αθηνών Διονύσιος, ηγούμενος Πενδέλης Κύριλλος, ηγούμενος Πετράκης Διονύσιος, Οι Έφοροι της Πολιτικής: Χατζή Νικόλαος Μπούκρας αντί Χατζή Παναγή Ζαχαρίτζα, ο ηγούμενος Βρανά Γαβριήλ, Σπυρίδων Πατούσας, Ιωάννης αντί Διονυσίου Πετράκη, Χατζή Σπύρος Γκικάκη, Ιωάννης Π. Βλάχου, Ιωάννης Σκουζές, Οι Έφοροι του Δικανικού: Θ. Λογοθέτου, Νεόφυτος Ιεροδιάκονος Πενδέλης, Χατζή Γεωργαντάς Σκουζές, Οι Έφοροι των χωρίων: Αναγνώστης των Μεσογείων, Αγγελάκης Κηβισιώτης Καταδέματος/ Προκόπιος Μπενιζέλος, Μιχαήλ Μπάρμπανος, Παλαιολόγος Πανταζής, Χαρίτος Χτενάς, Νικόλαος Καλογερά, Σπυρίδων Μισαραλιώτης, Σωτήρης Μπερσή, Παναγής Μισαραλιώτης, Ιωάννης Πάλλης, Νικολής Κολοβός, Νικόλαος Τυρναβίτης, Σπυρίδων Παλαιολόγος, Λεονάρδος Καλογερά, Παναγής Κάλκος, Παναγής Χαλκοκονδύλης, Σπύρος Βουγικλής, Χατζή Σπύρος Χαλκοκονδύλης, Αθανάσης Μαρουλάκης, Αντώνης Δήμου, Ελευθέριος Σκουζές, Νικολής Πυρής, Σπ. Χατζή Μπενάρδος, Σωτήρης Κυριακού, Γιαννούλης Τυρναβίτης, Στάμος Μαντουκάς, Σταύρος Πατούσας, Σπύρος Κυριακού, Παλαιολόγος Μπενιζέλος».

υποσημείωση 299) καταγράφονται ως νοικοκυραίοι μόνο ο Διονύσιος Πετράκης, ο Ιωάννης Πετράκης και ο Αθανάσης Μαρουλάκης.[298] Τους δύο Εφόρους των χωρίων Αναγνώστη [Γεωργίου] και Αγγελάκη Κυφησιώτη (Κηφισιώτη) τους θεωρούμε νοικοκυραίους. Άρα το 88.4% ανήκει στους προεστούς, σε αυτούς που το επίθετό τους εμφανίζεται σε κοινοτικό αξίωμα στα προεπαναστατικά χρόνια, ενώ μόλις το 11.6% ανήκει στους νοικοκοιραίους.

Πίνακας 3. Κατανομή όσων υπογράφουν ως «Η δωδεκάς και λοιποί πατριώται» στα τέλη του 1821 (15 Δεκεμβρίου 1821).

	αριθμός μελών	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού των μελών)	**μέλη της δωδεκάδας και των πατριωτών που αγοράζουν**	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού των μελών)
προεστοί	25	86,2%	8	27,6%
νοικοκυραίοι	4	13,8%	2	6,9%
σύνολο	29		10	

Πηγές πίνακα: Α.Ε.Π., τόμος Α΄, 1971, ό.π., σ. 542-543, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε. 1830-1832.

Ο παραπάνω Πίνακας 3 είναι ενδεικτικός της εκπροσώπησης της Κοινότητας Αθηνών αμέσως μετά την έναρξη της Επανάστασης. Μία νέα αρχή έχει ήδη συσταθεί με υπερτοπικά χαρακτηριστικά κατ' εντολή του Δημητρίου Υψηλάντη και του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου. Είναι η αρχή του Αρείου Πάγου που επιθυμεί να έχει λόγο στη διαχείριση των κοινοτήτων της «Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος», οπότε και η Αθήνα δε θα μπορούσε να αποτελέσει εξαίρεση. Φυσικά οι σχέσεις της Κοινότητας Αθηνών με τον Άρειο Πάγο κάθε άλλο παρά αγαστές ήταν. Η εκλογή των Εφόρων, όμως, δείχνει μια πρώτη συναίνεση στη κεντρική διαχείριση της Επανάστασης από την αρχή του Αρείου Πάγου. Την συναίνεση στην αρχή του Αρείου Πάγου, που νωρίτερα δεν υπήρχε, δίνουν είκοσι πέντε προεστοί σε σύνολο είκοσι εννέα προσώπων που υπογράφουν. Το 86% όσων υπογράφουν καταγράφεται στους προεστούς. Τα τέσσερα πρόσωπα που δεν ανήκουν στους προεστούς ήταν οι Διονύσιος, Ηγούμενος Πετράκη, Παΐσιος, Ηγούμενος Παρθενώνα, Ανάργυρος Πετράκης, ιατρός, και ο Στέφανος Χατζή Φιλίππου. Οι δύο τελευταίοι μάλιστα περιλαμβάνονται και στους δώδεκα εκπροσώπους της Κοινότητας Αθηνών στον Άρειο Πάγο. Από τα είκοσι εννέα πρόσωπα που υπογράφουν το κείμενο της εκλογής μόνο οι δέκα ή το 34,5% εμφανίζονται ως αγοραστές μέσα στην Επανάσταση. Όπως φαίνεται και στον πίνακα 3 η πλειοψηφία που υπογράφει την εκλογή των Εφόρων καταγράφεται στους προεστούς. Το σύνολο των Εφόρων είναι πρόσωπα που

[298] Το επίθετο Μαρουλάκης εμφανίζεται στον κατάλογο Σουρμελή. Ο Αθανάσης Μαρουλάκης δεν αγοράζει μέσα στην Επανάσταση.

προέρχονται από την κατηγορία των προεστών. Στην παρούσα περίοδο η Εφορία του Αρείου Πάγου δε θα μπορούσε παρά να προέρχεται αποκλειστικά από αυτούς.

Μέσα στο 1822 και παρά την κατάργηση των τοπικών οργανισμών, εξακολουθεί η Εφορία να εκπροσωπεί την Κοινότητα των Αθηνών. Το πρόβλημα άλλωστε δεν ήταν τόσο απέναντι στην Εφορία όσο απέναντι στους αρεοπαγίτες. Άλλωστε ο Ανδρούτσος ελέγχει πολιτικά την Εφορία της Επαρχίας Αθηνών[299] μετά τη συνέλευση στις 18 Σεπτεμβρίου 1822 (συνέλευση Αθηνών).[300] Έφοροι και Εφορία θα εξακολουθήσουν να υφίστανται στην Αθήνα με σαφώς υποβαθμισμένο ρόλο στα θέματα της Διοίκησης, αφού τον κύριο λόγο θα τον έχουν οι στρατιωτικοί. Υπάρχει αναφορά για την ύπαρξη Εφόρων ακόμη και το 1823.[301] Η διάδοχη κατάσταση στα τέλη του 1822 δεν θα είναι πολιτικά ομαλή, όσο κι αν φαινομενικά έτσι παρουσιαζόταν, σε μια ελεύθερη από Οθωμανούς Αθήνα και με την παρουσία του Ανδρούτσου σ' αυτήν. Τότε εκλέγεται η πρώτη μέσα στην Επανάσταση Δημογεροντία.

ΙΙ. Μια κοινότητα χωρίς τόπο. Στη Σαλαμίνα (Κούλουρη) το 1822 και στην Αίγινα το 1826-1827

ΙΙ.α.) Εισαγωγικά Η Σαλαμίνα, αλλά και η Αίγινα, ο Πόρος[302] και το Αγκίστρι, κρατήθηκαν μακριά από τα πεδία των μαχών και δεν δέχτηκαν την επιδρομή του εχθρού.[303] Αυτό δε σημαίνει πως δεν βίωσαν τις συνέπειες της Επανάστασης, ακόμη και με σκληρό για τους κατοίκους τρόπο. Ανήκαν στην Επαρχία «Αιγίνης, Σαλαμίνος και Αγγιστρίου».[304] Τα νησιά αυτά, κυρίως η Σαλαμίνα,[305] αποτέλεσαν κόμβο για τη μετάβαση στρατευμάτων στην ηπειρωτική

---

[299] *Α.Ε.Π.*, τόμος Θ΄, 1976, ό.π., σ. 20-21.

[300] Το κείμενο δεν έχει διασωθεί. *Αθηναϊκόν Αρχείον*, 1971, ό.π., σ. 50. Υπάρχει, όμως, το ψήφισμα της 19ης Σεπτεμβρίου 1822 που υπογράφουν προεστοί και ο Διονύσιος Πετράκης, ως νοικυραίος, στο *Α.Ε.Π.,* Λυτά έγγραφα Α΄και Β΄περιόδου, τόμος 9, σ. 20-21, *«Τη 19 Σεπτεμβρίου 1822».*

[301] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης*, Κατάλογος Α', φάκελος 191, *«Εν Αθήναις τη 12 Μαΐου 1823, Προς τον Σεβασμιώτατον Μινίστρον της Λατρείας, οι Έφοροι Αθηνών Θ. Λογοθέτου, Παναγής Σκουζές, Ιωάννης Πάλλης, Χ΄΄ Αναγνώστης».*

[302] Για ένα διάστημα το 1823 ο Πόρος είχε εξαιρεθεί από τον κατάλογο των νήσων επειδή οι κάτοικοί του είχαν υποστατικά στην Πελοπόννησο. Οι κάτοικοί του είχαν μάλιστα ζητήσει να ενωθούν με την Επαρχία Κορίνθου, στο *Α.Ε.Π.,* τόμος 2ος, 1972, ό.π., σ. 434. Το αίτημά τους δεν έγινε δεκτό και ο Πόρος, η Αίγινα, το Αγκίστρι και η Σαλαμίνα θα ενωθούν σε μία επαρχία με πρώτο Έπαρχο τον Ιωάννη Λογοθέτη, *Α.Ε.Π.,* τόμος 2ος, 1972, ό.π., σ. 436. Μητρόπολη των νησιών αυτών και έδρα του επάρχου ορίστηκε η Αίγινα, στο *Α.Ε.Π.,* τόμος 2ος, 1972, ό.π., σ. 451.

[303] Για μια περιήγηση στα νησιά Αίγινα και Πόρο, βλέπε, Aderson, Rufus, *Observations upon the Peloponnesus and Greek islands, made in 1829*, Boston- New York 1830, σ. 148-153. Ο περιηγητής αντικρύζει από την Αίγινα της Αθήνα και με τη βοήθεια ενός μικρού τηλεσκοπίου βλέπει την Ακρόπολη και τον Παρθενώνα. Στα χέρια των Οθωμανών το 1829. Βλέπε, ό.π., σ. 152. Η Σαλαμίνα είχε κυρίως αρβανίτικο πληθυσμό, στο Π. Α. Φουρίκης, «Γάμος και γαμήλια σύμβολα παρά τοις αλβανοφώνοις της Σαλαμίνος», *Λαογραφία,* Δελτίον της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας, τόμος Θ΄, Εν Αθήναις, τυπογραφείον «Ελλάς», 1926, σ. 507-563.

[304] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 6, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον των Εσωτερικών. Προς το Εκτελεστικόν Σώμα. […] Εν Ναυπλίω, τη 8 Απριλλίου 1825. Ο Υπουργός των Εσωτερικών».* Αναφέρεται ο Κ. Ράμφος ως Γεν. Γραμματέας του Επαρχείου.

[305] Σημαντικό για την Επανάσταση μέρος υπήρξε η μονή της Φανερωμένης στη Σαλαμίνα. Υπήρξε καταφύγιο σε όλη τη διάρκεια της Επανάστασης για τους κατατρεγμένους πολεμιστές, στρατηγείο, καθώς και κέντρο επιμελητείας και συγκέντρωσης πολεμοφοδίων για την ηπειρωτική χώρα. Η μονή είχε αρκετούς μοναχούς που έπιασαν τα άρματα, με αποτέλεσμα να μείνει με μόνο δύο ιερωμένους ικανούς για την τέλεση των μυστηρίων. Βλέπε, Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 142, Προς το Υπουργείο της Θρησκείας, Ναύπλιο, 30 Νοεμβρίου 1825.

χώρα, συνεπώς και στην Αττική. Άρα οι κάτοικοι έπρεπε και να προσφέρουν τα γεννήματά τους για τη συντήρηση των στρατιωτών και να αποδίδουν στο Εθνικό Ταμείο ό,τι τους καταλογιζόταν ως συνεισφορά. Τα διερχόμενα στρατεύματα δημιουργούσαν πρόσθετα προβλήματα με καταχρήσεις και αταξίες. Το 1825 η Δημογεροντία της Σαλαμίνας θα ζητήσει τη δημιουργία εκτελεστικής δύναμης στο νησί για την τήρηση της τάξης.[306]

Πέρα από τα διερχόμενα στρατεύματα, έντονη υπήρξε η παρουσία προσφύγων στο νησί αυτό. Τα προσφυγικά κύματα από τον ηπειρωτικό χώρο (Ασπροχωτίτες, Ολύμπιοι, Σαλωνίτες) έφτασαν νωρίτερα από το μεγάλο κύμα των Αθηναίων το 1826. Το Μάιο του 1825, για παράδειγμα, η Σαλαμίνα θα δεχθεί τους πρόσφυγες από τα Σάλωνα.[307] Οι πρόσφυγες θα βρουν ένα ασφαλές καταφύγιο, χωρίς ωστόσο να λείπουν και οι εχθρικές κινήσεις απέναντί τους από μερίδα των ντόπιων κατοίκων, αλλά και η μεταξύ τους αντιπαλότητα. Καταγράφηκαν κλοπές, καθώς και βιασμοί. Οι παραστάτες της «Ανατολικής Χέρσου Ελλάδας» θα ζητήσουν από τη Διοίκηση το διορισμό πολιτάρχη για τους παροίκους στη Σαλαμίνα, ώστε να προστατευτούν οι πληθυσμοί αυτοί.[308] Η Διοίκηση θα ανταποκριθεί θετικά, χωρίς να αναλαμβάνει το οικονομικό κόστος της συντήρησης του πολιτάρχου, παρά τις πιέσεις των παραστατών.[309] Η διαταγή της Διοίκησης ήταν οι «πάροικοι» να συντηρούν τον πολιτάρχη.

Το Σεπτέμβριο του 1825 οι εκπρόσωποι των παροίκων από την Λιβαδειά, τη Θήβα, το Ταλάντι, την Εύριπο, τα Σάλωνα και τον Ασπροπόταμο θα διαμαρτυρηθούν για την αδικία αυτή, υποστηρίζοντας πως η Διοίκηση δεν είχε ποτέ εκδώσει παρόμοια διαταγή σε άλλη επαρχία.[310] Τελικά οι τοπικοί εκπρόσωποι της Διοίκησης στα νησιά αυτά θα επωμιστούν ένα μεγάλο βάρος της οικονομικής ενίσχυσης και της εξασφάλισης της αναγκαίας τροφοδοσίας των προσφυγικών πληθυσμών. Ανάμεσα τους υπήρχαν και οικογένειες Οθωμανών. Σε πολλές περιπτώσεις οι τοπικές αρχές θα φτάσουν στα όριά τους.[311] Πιέσεις ασκούνταν και προς τους τοπικούς δημογέροντες

---

[306] Ενδεικτικά βλέπε, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 91*, «Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον του Πολέμου. Ναύπλιον, τη 23 Μαΐου 1825. Ο Αντιπρόεδρος».*

[307] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 46, *«Υπερτάτη Διοίκησις! […] Εν Σαλαμίνι, τη 28 Μαΐου 1825. Οι ταπεινοί πατριώται Σαλωνίται».*

[308] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 114*, «Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα! […] τη 26 Αυγούστου 1825, εν Ναυπλίω. Οι Παραστάται της Ανατιλικής Ελλάδος Καρύστου Νεόφυτος, Χ. Ζαχαρίτζας, Ιωαννούλης Ν. Νάκου, Παναγιώτης Λογοθέτης, Θανάσις Ν. Λιδορίκης, Νικόλαος Βριζάκις, Αθανασούλις Αναγνώστου, Αναγνώστης Γκολφόπουλος».* Για περιπτώσεις συγκρούσεων μεταξύ μεταναστών/προσφύγων και ντόπιου πληθυσμού, βλέπε Δημήτρης Δημητρόπουλος, «Πειρατές στη στεριά; Πρόσφυγες, καταδρομείς και καθημερινότητα των παράκτιων οικισμών στα χρόνια του Αγώνα», στο *Όψεις της Επανάστασης του 1821*, Ε.Μ.Ν.Ε., περιοδικό Μνήμων, Αθήνα 2018, σ. 87-105.

[309] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 116, *«Προς το Υπουργείον των Εσωτερικών. […] Εν Ναυπλίω, τη 4 Σεπτεμβρίου 1825. Ο Πρόεδρος».*

[310] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 121*, «Σεβαστή Διοίκησις. […] εν σαλαμίνι τη 19 Σεπτεμβρίου 1825. Επαρχία Σαλαμίνος, Λεβαδείας, Σαλώνων, Θηβών, Ταλαντίου, Ασπροπόταμο, Ευρίπου».*

[311] Για παράδειγμα, ο Γεν. Γραμματέας της Επαρχίας Αιγίνης Κωνσταντίνος Ράμφος θα απειλήσει με παραίτηση αν η Διοίκηση δεν εγγυώνταν την ασφάλειά του, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 76, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον των Εσωτερικών προς το Εκτελεστικόν Σώμα. […] Εν Ναυπλίω, τη 13 Μαρτίου 1825. Ο Υπουργός των Εσωτερικών Γρηγόριος Δικαίος».* Ο Ράμφος αναφέρεται στην ανυποληψία της τοπικής διοίκησης και στις απειλές «κακούργων» που γυρίζουν άφοβα στο νησί. Μάλιστα ο Ράμφος αναφέρει την αδυναμία του Έπαρχου να σταθεί στο ύψος των περιστάσεων, ρίχνοντας μάλιστα τις ευθύνες στον ίδιο τον Γραμματέα, στο ό.π., φ. 76, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον των Εσωτερικών. […] Αίγινα, τη 19 Μαρτίου 1825. Ο Πατριώτης Κ. Ράμφος».*

και επιστάτες να παρέχουν τα αναγκαία για την επιβίωση των παροίκων. Στα τέλη του 1825 η δύναμη του πολιτάρχη Σαλαμίνας Γιαννάκη Δημητρίου θα φτάσει τους τριάντα άντρες τη στιγμή που ο πολιτάρχης Γεώργιος Λιδωρίκης στην Αθήνα είχε δύναμη μόλις είκοσι αντρών.[312]

Ως τόπος διαμετακομιστικού εμπορίου και ως ασφαλές πέρασμα από την Ανατολική Ρούμελη προς τις ακτές της Πελοποννήσου, η Σαλαμίνα δέχτηκε μεγάλο όγκο και ανθρώπων και πραγμάτων μέσα στην Επανάσταση. Υπήρξε και μέρος όπου κατέφευγαν καράβια με την λεία τους, νόμιμη ή παράνομη.[313] Το 1825 κάτοικοι της Σαλαμίνας διαμαρτυρήθηκαν στη Διοίκηση ότι αποδεκατώνονται από τους Τελώνες ακόμη και χωράφια «με άγρια χόρτα» στο νησί τους.[314] Επιπλέον, οι Σαλαμίνιοι κατείχαν περιουσίες στην αντικρυνή πλευρά του πορθμού των Μεγάρων, οι οποίες ήταν αρκετές, ώστε να φαντάζει η Σαλαμίνα «αποθήκη» των γεννημάτων τους.[315] Τελικά μετά από διαμαρτυρίες προς τη Διοίκηση για τον Τελώνη Σαλαμίνας το 1825, θα πετύχουν την εξαίρεση των προϊόντων τους από τα τελωνιακά δικαιώματα.[316]

Το ίδιο ζητούν και οι Αθηναίοι οι οποίοι είχαν επιστρέψει στην Αθήνα από την Κούλουρη στην οποία είχαν καταφύγει με τις οικογένειές τους στην αρχή της Επανάστασης, και τα πράγματά τους είχαν φορολογηθεί στο τελωνείο της Σαλαμίνας.[317] Η Διοίκηση μεριμνεί για τελωνειακές απαλλαγές και στις δύο αυτές περιπτώσεις, παρά τις αντιδράσεις του ενοικιαστή του Τελωνείου. Ο τελευταίος μάλιστα κατηγορεί και τους Δημογέροντες της Σαλαμίνας ότι ενώ τάχθηκαν υπέρ του νόμου, υπεχώρησαν στη συνέχεια.[318] Και εδώ το σκεπτικό της Διοίκησης είναι «ότι επεκράτησεν συνήθεια παλαιά να μη πληρώνωσι τελώνια δι' αυτά (εννοεί τα προϊόντα) όταν τα εμβάζωσιν εις Σαλαμίναν». Στην περίπτωση των Αθηναίων η διαταγή της Διοίκησης προς τον Τελώνη Σαλαμίνας υπήρξε σαφής: «[…] να μη

---

[312] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 143, Κατάλογος των εν ενεργεία Πολιταρχιών, Ναύπλιο, 5 Δεκεμβρίου 1825.

[313] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 57, *«Προς τον Έπαρχον και Δημογέροντας Αιγίνης και Σαλαμίνος. […] τη 3 Φεβρουαρίου 1825: Ναύπλιον. Ο Επιτροπικώς του Προέδρου προσωρινώς».* Ο Κυριάκος Παξινός Υδραίος βρήκε με τη σκούνα του στο λιμάνι της Κέας ένα Αυστριακό εμπορικό πλοίο στο οποίο επιβάτες ήταν Τούρκοι. Το κράτησε και το μετέφερε στη Σαλαμίνα, όπου και άρχισε να πωλεί ως λεία το φορτίο του. Η κίνηση αυτή κρίθηκε παράνομη από τη Διοίκηση, αφού το πλοίο ήταν Αυστριακό. Η Διοίκηση, μάλιστα, θα στείλει τον καπετάν Χατζή Γεώργη με εντολή να συλλάβει τον Παξινό και να τον μεταφέρει στο Ναύπλιο «δια να κριθή».

[314] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 36*, «Προς τη Σεβαστήν Διοίκησιν. […] τη 2 Μαρτίου 1825, Σαλαμίνα, Οι κάτοικοι της νήσου Σαλαμίνας».*

[315] Μικρά νησιά που γειτνίαζαν με ένα αντικρυνό μεγαλύτερο γεωγραφικά χώρο αποτελούσαν αποθήκη των γεωργικών εκμεταλεύσεων που οι κάτοικοι συντηρούσαν στις αντικρυνές ακτές. Τέτοια ήταν η Ύδρα και οι Πεταλιοί στην Εύβοια. Για τους Πεταλιούς βλέπε, Κώστας Κόμης, «Μικρονησιωτικά: το παράδειγμα των Πεταλιών», *Δωδώνη*, Επιστημονική Επετηρίδα Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, τόμος 27 (1998), σ. 217-245. Για τον Πόρο βλέπε *Α.Ε.Π.,* τόμος 2ος, 1972, ό.π., σ. 434.

[316] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 54, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τον Τελώνην Σαλαμίνος. […] Τη 11 Αυγούστου 1825, Ναύπλιον. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[317] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 54, «Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Ναύπλιον τη 11 Αυγούστου 1825. Ο πληρεξούσιος των Αθηνών Δημήτριος Σαλωνιτίδης». Ο Σαλωνιτίδης υπήρξε επιστάτης των Εξόδων της Επαρχίας Αθηνών, νοικοκυραίος μη αγοραστής.

[318] Ο νόμος έλεγε πως αναγνωρίζει ως τελωνειακά σύνορα αυτά που υφίσταντο το 1820. Άρα υπάρχει σύνορο μεταξύ Μεγαρίδος και Σαλαμίνας, που δικαιολογεί τη λήψη των τελωνειακών δικαιωμάτων στη Σαλαμίνα, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 54, «Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 12 Αυγούστου, Ναύπλιον. Ο Πατριώτης Κ. Σπανόπουλος». Στη Σαλαμίνα αγοραστές του Τελωνείου για το 1825 ήταν ο Κωνσταντίνος και ο Παναγής Σπανόπουλος.

λαμβάνεις τελώνιον εκ των πραγμάτων, όσα διά τας εχθρικάς επιδρομάς εις Σαλαμίνα μετακομίζοντοντο προς ασφάλειαν».[319] Όμως, η Διοίκηση εξαιρεί για τους παροίκους από την Ανατολική Ελλάδα, άρα και για τους Αθηναίους, τα πράγματα εκείνα που ήταν εμπορεύσιμα. Οι Δημογέροντες Σαλαμίνας και ο Έπαρχος Σαλαμίνας Ιωάννης Γκίκας επανήλθαν προς τη Διοίκηση ζητώντας την απόδοση από αυτούς των τελωνειακών δικαιωμάτων. Εκείνοι, φυσικά, προφασίζονταν «δικαιολογήματα» για να εξαιρεθούν από τα τελώνεια.[320]

Όμως, ακόμη και αν όλα γίνονταν νόμιμα η συμπεριφορά του Τελώνη Σαλαμίνας Κωνσταντίνου Σπανόπουλου προς τους παροίκους μπορεί να χαρακτηριστεί προβληματική. Χαρακτηριστικό ήταν το παράδειγμα των Βλάχων της Σαλαμίνας οι οποίοι έβγαζαν τα προς το ζην εξασκώντας την τέχνη της καποτοποιΐας, εισάγοντας μαλλί γι' αυτό το λόγο από μέρη εκτός της Σαλαμίνας. Ενώ, λοιπόν, καταβάλλουν κανονικά το νόμιμο τελώνειο για εισαγωγή μαλλιού και εξαγωγή καποτών, ο Τελώνης τους ζητά δικαιώματα και για εσωτερικό εμπόριο εντός του νησιού της Σαλαμίνας.[321] Η Διοίκηση στις 3 Νοεμβρίου 1825 τοποθετείται υπέρ των Βλάχων.[322] Ο ίδιος ο Υπουργός της Οικονομίας Πονηρόπουλος θα απειλήσει ανοιχτά τον Τελώνη Σπανόπουλο να μην παρανομήσει ξανά, στην αντίθετη περίπτωση θα καταστεί «ένοχος απολογίας» με ό,τι αυτό συνεπαγόταν για τη θέση του. Του αναφέρει ρητά πως για τα υφάσματα που πηγαίνουν στην νεροτριβή και που πωλούνται ατομικώς στην πόλη της Σαλαμίνας οι Βλάχοι δε θα πληρώνουν τελώνιο.[323] Από τη μεριά του ο Τελώνης Κωνσταντίνος Σπανόπουλος θα διαμαρτυρηθεί στη Διοίκηση και για τους Σαλωνίτες και για τους καποτάδες και για τους Αθηναίους, ακόμη και για τους «κρεατοπώλες» (κρεοπώλες) για τη μη καταβολή τελωνίων από σφαχτά που έφερναν από την απέναντι ακτή.[324] Στην τελευταία περίπτωση η Διοίκηση θα προειδοποιήσει με τη λήψη μέτρων («η Διοίκησις μέλλει να σας παραδώσει εις την αυστηρότηταν των Νόμων») για την αντιμετώπιση της «δυστροπίας» τους που βλάπτει το Εθνικό Ταμείο.[325]

Η είσπραξη των νόμιμων τελωνειακών δικαιωμάτων στην περίπτωση του εμπορίου των προϊόντων ήταν ένα θέμα που προκαλούσε διαρκώς προστιβές, ακόμη και με το Ηγούμενο της Μονής Φανερωμένης που δεν κατέβαλε το τελωνειακό δικαίωμα για προϊόντα που ο ίδιος πώλησε, φέρνοντάς τα από τα Μέγαρα στη Σαλαμίνα.[326] Η Διοίκηση θα επιπλήξει τον Ηγούμενο που παρουσίασε τα προϊόντα

---

[319] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 54, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τον ενοικιαστήν του Τελωνείου Σαλαμίνος. […] Τη 16 Αυγούστου 1825, Ναύπλιον. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[320] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 59, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας το Επαρχείον Αίγινας, Σαλαμίνας κλπ. […] Εν Σαλαμίνι τη 21 Σεπτεμβρίου 1825. Ο Έπαρχος Ιωάννης Γκίκας».*

[321] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 64, *«Σεβαστή Διοίκησις! […] τη 30 Οκτωβρίου 1825, εν Σαλαμίνι. Οι ευπειθείς πατριώται Βλάχοι».* (υπογράφουν 14 πρόσωπα)

[322] Ό.π., φ. 64, σημείωση στο πίσω μέρος του εγγράφου.

[323] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 65, *«Προς τον Τελώνην Σαλαμίνος. […] τη 5 Νοεμβρίου 1825. Ναύπλιον. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[324] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 65, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Σαλαμίνι, τη 8 Νοεμβρίου 1825. Ο ενοικιαστής του Τελωνείου Σαλαμίνος Κωνσταντίνος Σπανόπουλος».*

[325] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 71, *«Προς τους εν Σαλαμίνι κρεοπώλας. […] τη 5 Ιανουαρίου 1826, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[326] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 70, *«Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 28 Δεκεμβρίου 1825, Ναύπλιον. Ο Πατριώτης Π. Σπανόπουλος».*

δήθεν ως μοναστηριακά και θα απαιτήσει την καταβολή των τελωνείων σε πιο ήπιους τόνους σε σχέση με αυτούς που χρησιμοποίησε απέναντι στους κρεοπώλες.[327] Αυτό που θα του ζητηθεί από τη Διοίκηση ήταν «[…] ανάγκη πάσα να σέβησαι τους νόμους του Έθνους εκπληρών αυτούς πραγματικώς προς καλόν παράδειγμα […]», γι' αυτό και έπρεπε άμεσα να καταβάλει τα σχετικά τελώνια.[328] Ο «μεγαρικός πορθμός» υπήρξε η κύρια δίοδος επικοινωνίας με την ηπειρωτική χώρα και από εκεί γινόταν η μεταφορά των προϊόντων. Ο Ηγούμενος δικαιολόγησε προς το Επαρχείο Σαλαμίνος την εισαγωγή τροφών, πως αυτή γινόταν για τη ζωοτροφία των πατέρων και των άλλων διαμενόντων στη Μονή Φανερωμένης.[329] Η συγκεκριμένη Μονή θα εξελιχθεί σε στρατιωτικό κέντρο του στρατάρχη Τζώρτζ το 1828 και μετά την άφιξη του Ιωάννη Καποδίστρια. Γύρω από τη μονή θα καταλύσουν πολλοί Δερβενοχωρίτες.[330]

Το 1827 ενοικιαστές του τελωνείου Σαλαμίνος εμφανίζονταν ο Αντώνιος Γεωργαντάς, γραμματικός του Ανδρούτσου και μετέπειτα του Γκούρα, και ο Ιωάννης Μποζίκης. Οι Σαλαμίνιοι νόμιμοι ενοικιαστές του Τελωνείου θα διαμαρτυρηθούν για την παράνομη κράτηση τελώνειου, τη στιγμή που τα στρατεύματα του στρατηγού Κριεζιώτη είχαν φύγει από το νησί.[331] Η Αντικυβερνητική Επιτροπή κάνει αναφορά σε «ταραχές και αταξίες» που λαμβάνουν χώρα στο νησί και ζητά από τον Κριεζιώτη να επιβάλλει την «ησυχίαν» στο νησί.[332] Προφανώς οι ταραχές, οι καταχρήσεις και οι κλοπές δεν ήταν σπάνιο φαινόμενο στη Σαλαμίνα, αλλά και στην απέναντι Επαρχία των Δερβενοχωρίων. Στη Σαλαμίνα η άφιξη των οικογενειών από την περιοχή του Ολύμπου συσσώρευσε πρόσθετα προβλήματα επισιτισμού στα ήδη υπάρχοντα.[333] Το 1829 αναφέρονταν 3.500 άτομα στη Σαλαμίνα, 9.000 στην Αίγινα και 10.000 στον Πόρο.[334] Η πτώση της Αθήνας στα χέρια του εχθρού επιδείνωσε την κατάσταση για τον Έπαρχο Σαλαμίνας Γκίκα.

ΙΙ.β.) 1821-1822 Στις 18 Ιουλίου του 1821 ο Ομέρ Βρυώνης θα εισέλθει στην Αττική με ισχυρή δύναμη προερχόμενος από την Εύβοια και με στόχο να διασπάσει τις γραμμές των πολιορκητών, ελευθερώνοντας τους πολιορκημένους Οθωμανούς. Οι οθωμανικές πηγές αναφέρουν πως στις 30 Ιουνίου 1821 οι Οθωμανοί έχουν διασπάσει την πολιορκία της Ακρόπολης. Μέχρι τις 20 Ιουλίου 1821 και μετά την αποτυχία του Μελέτη Βασιλείου (1778-1826) να προβάλλει αντίσταση στο Λιάτανι Βοιωτίας (σήμερα Άγιος Θωμάς) βορειοδυτικά της Πάρνηθας (Οζιάς), ένα

---

327 Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 71, «Προς τον Ηγούμενον της εν Σαλαμίνι Φανερωμένης. […] *τη 5 Ιανουαρίου 1826, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

328 Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 73, *«Προς τον παναγιώτατον Ηγούμενον του εν Σαλαμίνι μοναστηρίου της Φανερωμένης. […] τη 7 Φεβρουαρίου 1826, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

329 Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 75, *«Προς το Επαρχείον Σαλαμίνος. […] τη 25 Φεβρουαρίου 1826, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

330 Νικολάου Δ. Κασομούλη, *Ενθυμήματα Στρατιωτικά της Επαναστάσεως των Ελλήνων, 1821-1833*, τόμος Τρίτος, Αθήναι, 1942, σ. 58-60.

331 Γ.Α.Κ., *Μινιστέριο του Πολέμου*, φάκελος 197, *«Προς την Σεβαστήν Αντικυβερνητικήν Επιτροπήν της Ελλάδος. […] τη 3 Ιουνίου 1827, εν Πόρω. Ευπειθείς πατριώται Αναγνώστης Μαραλής, Κωστής Λουκάς, Σωτήρης Ανδριανού, Θανάσης Παπούρας».*

332 Γ.Α.Κ., *Μινιστέριο του Πολέμου*, φάκελος 197, *«Ελληνική Πολιτεία. Η επί των πολεμικών Γραμματείαν της Επικρατείας. Προς τον στρατηγόν Νικόλαον Κριεζιώτην. […] τη 4 Ιουνίου 1827, εν Πόρω. Ο επί του πολέμου Γραμματεύς της Επικρατείας Γ. Γλαράκης.»*

333 Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 145, Το Επαρχείο Αιγίνης, Σαλαμίνος κτλ. Προς το Εκτελεστικό Σώμα, Αίγινα, 13 Δεκεμβρίου 1825.

334 *Expedition scientifique de Moree*, τ. ΙΙ, μέρος Α΄, 1833-1834, σ. 62.

μεγάλο μέρος του πληθυσμού της Αθήνας θα έχει περάσει στη Σαλαμίνα και την Αίγινα.

Ο Βρυώνης θα στρατοπεδεύσει στα Πατήσια και θα ενώσει τις δυνάμεις του με τους πολιορκημένους Οθωμανούς της Ακρόπολης. Η Αθήνα κινδύνευσε να χαθεί, όμως, μικρά ένοπλα σώματα γύρω από την πόλη συνέχιζαν να παρενοχλούν τις οθωμανικές δυνάμεις. Η πτώση της Τριπολιτσάς στις 23 Σεπτεμβρίου 1821 θα σημάνει και την άταχτη φυγή του Βρυώνη από την Αθήνα, υπό το φόβο δυσάρεστων εξελίξεων. Όμως στην Ακρόπολη συνέχιζαν να βρίσκονται ενισχυμένες δυνάμεις του εχθρού, τη στιγμή που οι Επαναστάτες αποφάσιζαν στις 8 Νοεμβρίου 1821 το «ρεσσάλτον εις το κάστρον των Αθηναίων».[335] Μόλις στις αρχές Ιουλίου του επόμενου έτους η Ακρόπολη θα πέσει στα χέρια των Επαναστατών, μετά από οχτώ μήνες πολιορκίας. Ήδη μεγάλος αριθμός Αθηναίων προσφύγων θα βρισκόταν στην Σαλαμίνα. Το ίδιο και οι πολιτικές αρχές της πόλης.

Στις αρχές του Ιουλίου 1822 εξήντα ένας Αθηναίοι (ως «πατριώται» στην πηγή) με τη σύμφωνη γνώμη της «Σεβαστής Διοίκησις του Αρείου Πάγου» προσφέρουν δέκα χιλιάδες «εθνικές ελαίες» στους υπερασπιστές Αθηναίους της Ακρόπολης. Όσοι υπογράφουν την απόφαση βρίσκονταν ήδη από τα τέλη του 1821 και αρχές του 1822 στη Σαλαμίνα, μακριά από τον τόπο των εχθροπραξιών. Πρόσωπα που υπογράφουν την εκλογή της Εφορίας στα τέλη του 1821 το επόμενο έτος βρίσκονταν στη Σαλαμίνα. Για τη φυγή αυτή, τη μετοίκηση, τα πρόσωπα αυτά είχαν κατηγορηθεί κυρίως από τους οπλαρχηγούς-στρατιωτικούς. Η οικονομική τους προσφορά δεν ήταν αμελητέα και προφανώς στόχευε στη δημιουργία των προϋποθέσεων για μια ομαλή επάνοδό τους στην Αττική: «Εάν δε η Υπερτάτη Διοίκησις δεν ήθελε συγκατανεύση εις τα ειρημένα, υποσχόμεθα ημείς οι Αθηναίοι να τα δώσωμεν εξ ιδίων κατ' αναλογίαν έκαστος ως υπογραφόμεθα».[336] Η οθωμανική αρχή είχε παύσει να υπάρχει και η ανησυχία για τη διάδοχη κατάσταση ήταν εύλογη. Αυτό που θα συμβεί οδηγεί στη συναίνεση των προεστών στις πολιτικές επιταγές του στρατιωτικού στοιχείου με επικεφαλής τον Ανδρούτσο αφενός, αφετέρου στην πλήρη απαξίωση του Αρείου Πάγου και των τοπικών εκπροσώπων του, των Εφόρων.

Εσωτερικοί μετασχηματισμοί και διεργασίες που είχαν σαν συνέπεια τις ιδεολογικές μετακινήσεις και την αλλαγή των συμμαχιών θα αποτρέψουν μια γενικευμένη εμφύλια αντιπαράθεση λίγο πριν την πτώση της Ακρόπολης και τελικά μέσα από ένα δούναι-λαβείν θα επικρατήσουν οι συμβιβαστικές λύσεις. Οι οπλαρχηγοί (οι «καπεταναίοι») που δεν ήταν ακριβώς αρματολοί, οι εκπρόσωποι των αγροτικών περιοχών, οι νοικοκυραίοι και οι προεστοί θα υπαχθούν στη γενική αρχηγία του Ανδρούτσου, θα οχυρωθούν στην τοπικότητα απέναντι σε μια ολοένα και πιο παρεμβατική κεντρική εξουσία στα τοπικά πράγματα. Υποστηρίζουμε, όμως, πως ειδικά η κοινωνική ομάδα των προεστών, εκείνων, δηλαδή, που προεπαναστατικά είχαν την εξουσία, δεν πρόκειται για ένα πολιτικά συμπαγές και αδιαφοροποίητο σώμα προσώπων. Όπως θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο υπήρχαν διαφοροποιήσεις ανάμεσά τους, στις οποίες άλλωστε στηρίχτηκε και ο αρχιστράτηγος Ανδρούτσος προκειμένου να προσεγγίσει τους προεστούς. Ποιοι, όμως, ήταν εκείνοι που μετοίκησαν στη Σαλαμίνα και εμφανίζονται να έχουν πολιτικό ρόλο;

---

[335] *Α.Ε.Π.,* τόμος Α΄, 1971, σ. 539-540, Έγγραφα της Κοινότητος Αθηνών, «*Εν Αθήναις, τη 8η Νοεμβρίου 1821, Λιβέριος, πληρεξούσιος αρχηγός,ο Γαβριήλ, Νικόλαος Κοπίδης, Νικολής Καρκατσάνης».*

[336] Γενικά Αρχεία του Κράτους (Γ.Α.Κ.), Ιστορικά Αρχεία Γιάννη Βλαχογιάννη, *Αθηναϊκά, Δημόσια Έγγραφα, «Αθηνών Διονύσιος. Εν Σαλαμίνι τη 5η Ιουλίου 1822».*

Πίνακας 4. Κατανομή όσων υπογράφουν ως «πατριώται Αθηναίοι» στα μέσα του 1822 (5 Ιουλίου 1822) στη Σαλαμίνα.[337])

	αριθμός μελών	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού των μελών)	**Πατριώτες Αθηναίοι που είναι και αγοραστές**	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού των πατριωτών)
προεστοί	37	60,7%	10	16,4%
νοικοκυραίοι	24	39,3%	5	8,2%
σύνολο	61		15	

Πηγές πίνακα: Αθηναϊκόν Αρχείον, 1901, ό.π., σ. 537-538. Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε. 1830-1832.

Το έγγραφο στο οποίο βασίζεται ο παραπάνω πίνακας 4 υπογράφεται στη Σαλαμίνα σχεδόν κάτι λιγότερο από ένα μήνα μετά την φυγή των Οθωμανών από την Ακρόπολη των Αθηνών. Ουσιαστικά πρόκειται για μία απόφαση της κοινοτικής συνέλευσης Αθηνών. Μέχρι και τις 21 Αυγούστου 1822 οπότε και καταφθάνει ο Ανδρούτσος και ο Νικηταράς στην Αθήνα επικρατούσαν συνθήκες ανασφάλειας και ο φόβος της επανόδου των Οθωμανών με ικανά στρατεύματα ήταν υπαρκτός. Ο πίνακας 4 μας παρουσιάζει μια πραγματικότητα που ενδεχομένως ερμηνεύει τις πολιτικές εξελίξεις στην Αθήνα το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί από την κατάληψη της Ακρόπολης μέχρι την έλευση του Ανδρούτσου στην περιοχή. Δεν ήταν όμως μόνο η απειλή της κοινότητας από τον εξωτερικό εχθρό, τον οθωμανικό στρατό. Όπως διαφαίνεται υπήρχε και ένας «εσωτερικός εχθρός» που απειλούσε τα συμφέροντα αμφότερων, και των προεστών και των νοικοκυραίων. Πρόκειται για όσους οπλαρχηγούς αποφασίζουν να αυτονομηθούν και να διεκδικήσουν πολιτικό ρόλο και λόγο στα κοινοτικά πράγματα, τη στιγμή μάλιστα που οι πολιτικοί αντίπαλοι απουσίαζαν στη Σαλαμίνα και σε άλλα νησιά του Αργοσαρωνικού.

Από τα εξήντα ένα ονόματα που υπογράφουν το κείμενο τα τριάντα επτά (37) ή το 60,7% καταγράφονται ως προεστοί, ενώ τα είκοσι τέσσερα (24) (39,3%) ως νοικοκυραίοι. Υπογράφουν από κοινού ένα κείμενο που τους εμφανίζει ως ιδιοκτήτες γης. Επιβεβαιώνεται, λοιπόν, η αναφορά του Διονύσιου Σουρμελή για το συγκεκριμένο έγγραφο-ψήφισμα: «Οι εν Σαλαμίνι Αθηναίοι οι πλείστοι κτηματίαι ευγνωμοσύνη κινούμενοι, και προτροπή του Αρείου Πάγου ψηφίζουσι τα ακόλουθα […]».[338] Μπροστά στον κοινό κίνδυνο γίνεται μια σύμπραξη σε πολιτικό επίπεδο μεταξύ προεστών και νοικοκυραίων μακριά από την Αθήνα, μια σύμπραξη όμως που ήδη συνιστά μια μετατόπιση των πολιτικών ισορροπιών υπέρ των νοικοκυραίων σε

[337] Γενικά Αρχεία του Κράτους (Γ.Α.Κ.), Ιστορικά Αρχεία Γιάννη Βλαχογιάννη, *Αθηναϊκά, Δημόσια Έγγραφα*, ό.π.. Βλ. και Αρχεία της Νεοτέρας Ελληνικής Ιστορίας, επιμέλεια Ιωάννου Βλαχογιάννη, *Α΄ Αθηναϊκόν Αρχείον*, τόμος Πρώτος, Εν Αθήναις 1901, σ. 537-538. Κατά τη μεταγραφή του πρωτότυπου εγγράφου στα *Αθηναϊκά* καταγράφονται 61 ονόματα με αρκετά λάθη στην ορθογραφία τους, ενώ στο *Αθηναϊκόν Αρχείον* καταγράφονται από το πρωτότυπο έγγραφο 63 ονόματα με ακρίβεια στη διατήρηση της γραφής της αρχικής πηγής.

[338] Σουρμελής, 1834, ό.π., σ. 34 (στην έκδοση του 1853, σ. 47).

σύγκριση με τις πολιτικές ισορροπίες των ετών πριν την Επανάσταση. Επιπλέον το στρατιωτικό στοιχείο είχε τον πρώτο λόγο και αυτό έπρεπε να αποτυπωθεί και σε μια πολιτική απόφαση.

Από τα τριάντα εφτά ονόματα των προεστών του πίνακα 4 τα είκοσι ένα εμφανίζονται και στον πίνακα 1 του παραρτήματος με τους «προεστούς» των Αθηνών του 1819. Τα δεκαέξι ονόματα πρόκειται για προεστούς που αποκτούν πολιτικό λόγο για πρώτη φορά και ενδεχομένως να στέκονται πιο διαλλακτικοί στη συνύπαρξη με τους νοικοκυραίους. Ως αγοραστές εμφανίζονται οι δέκα από τους τριάντα εφτά προεστούς, μόλις το 27% επί του συνολικού αριθμού των προεστών. Οι προεστοί αυτοί ήταν ήδη ιδιοκτήτες, διέθεταν περιουσίες, οπότε οι αγορές δεν ήταν στις προτεραιότητές τους.

Από τα είκοσι τέσσερα ονόματα των νοικοκυραίων τα πέντε ή το 20,8% επί του συνολικού αριθμού των νοικοκυραίων προχωρούν σε αγορές μέσα στην Επανάσταση. Σε σύνολο εξήντα ένα μελών του συμβουλίου το 24,6%, το ¼ δηλαδή, αγοράζει μέσα στην Επανάσταση. Το ποσοστό είναι χαμηλό, όμως μπορούμε να υποθέσουμε πως οι νοικοκυραίοι αυτοί, όπως και οι προεστοί, είχαν ήδη επαρκείς περιουσίες και μπορούσαν να εκχωρήσουν μέρος της εθνικής γης για την ενίσχυση των υπερασπιστών της Αθήνας. Αυτή αφορούσε 10.000 εθνικά ελαιόδεντρα, τα οποία μπορεί να μην ήταν δυνατόν να πωληθούν, αποτελούσαν, όμως, μια σημαντική πηγή εσόδων για όσους τα ενοικίαζαν. Στη συγκεκριμένη απόφαση του κοινού στη Σαλαμίνα παρουσιάζεται η εκχώρηση ιδιοκτησίας των δέντρων αυτών, κάτι που ποτέ δε θα εγκρίνει η επαναστατική Διοίκηση.

Πρόκειται, λοιπόν, για νοικοκυραίους που είχαν ήδη προεπαναστατικά διαμορφώσει τις περιουσίες τους και αποχτούν πολιτική δύναμη μέσα στην Επανάσταση, με ταυτόχρονη υποχώρηση του μονοπωλίου της εκπροσώπησης της κοινότητας από τους προεστούς. Οι πέντε νοικοκυραίοι του πίνακα 4 που αγοράζουν μέσα στην Επανάσταση είναι οι εξής[339]:

1.	Προκόπης	Μουστάκας
2.	Αναστάσιος	Μουστάκας
3.	Χ΄΄ παπά Παρθένιος	Πετράκη
4.	Νικολής	Διπλάρης
5.	Σπ.	Ταραμένος

Κανένας από αυτούς, όπως συνολικά κανείς από τους νοικοκυραίους του πίνακα 4, δε θα εμφανιστεί πολιτικά ανάμεσα σε εκείνους που υπογράφουν το έγγραφο του διορισμού του Ιωάννη Γκούρα στη θέση του φρουράρχου Αθηνών. Αντίθετα, ονόματα προεστών, όπως του Θ. Λογοθέτη, του Άγγελου Γέροντα, του Ιωάννη Πάλλη και του Δημητρίου Τυρόπουλου, θα εμφανιστούν να στηρίζουν τις επιλογές του Ανδρούτσου στα τέλη Οκτωβρίου 1822. Συμπερασματικά, το τρίμηνο

[339] Βλέπε και πίνακα 7 του παραρτήματος.

Ιουνίου-Αυγούστου 1822 ήδη από τη Σαλαμίνα οι νοικοκυραίοι εμφανίζονται δυναμικά στο πολιτικό προσκήνιο. Ό,τι όμως συντελέστηκε στη Σαλαμίνα δεν εξαργυρώθηκε πλήρως σε πολιτικά οφέλη, αφού οι προεστοί μεταστράφηκαν, δυσαρεστημένοι από τον Άρειο Πάγο, και στήριξαν τον Ανδρούτσο και το στρατιωτικό στοιχείο της Αθήνας. Η πολυπλοκότητα των συνθηκών υπό και την απειλή του εχθρού, αλλά και των οπλαρχηγών, όπως θα δούμε παρακάτω, ευνοεί μια πολιτική ισορροπιών και συμμαχιών, τουλάχιστον για το 1822, από όλες τις πλευρές, με τους νοικοκυραίους για πρώτη φορά μέσα στην Επανάσταση να αποκομίζουν τα περισσότερα πολιτικά οφέλη.

ΙΙ.γ.) 1826-1827 Το δεύτερο μεγάλο προσφυγικό κύμα συνέβη με την έναρξη της πολιορίας της Αθήνας το 1826 και κυρίως μετά τη διαφαινόμενη πτώση της Ακρόπολης. Οι πρόσφυγες αυτοί ονομάζονται «πάροικοι» στα νησιά εγκατάστασης.[340] Σε αυτό το κύμα φαίνεται πως οι Αθηναίοι επιλέγουν να πάνε στην Αίγινα κυρίως και όχι στη Σαλαμίνα, που βρισκόταν σε κοντινότερη απόσταση με τον προευλαύνοντα εχθρό. Να θυμίσουμε πως ένα μεγάλο μέρος των νοταριακών πράξεων του Ιωάνη Λαγάνη, αλλά και μέρος των πράξεων του Παναγή Πούλου συντάσσεται και υπογράφεται στην Αίγινα. Η Αίγινα φαίνεται να διαθέτει οικονομικούς πόρους, κυρίως λόγου του εμπορίου, ώστε να μπορεί, με αναγκαστικό βέβαια έρανο, να δώσει 1.251 γρόσια για την πληρωμή ναύλων για τη μετάβαση τακτικού συντάγματος στην Αθήνα και για πληρωμή μισθών του Πολιτάρχου της.[341] Ως ένα νησί με ελιές και αμπέλια, η Διοίκηση μερίμνησε το 1825 να δημοπρατήσει το δέκατό τους στον Ανδρέα Κάππαρη, Αθηναίο νοικοκυραίο.[342]

Το κοινοτικό συμβούλιο επίσης φαίνεται να μετοικίζει στην Αίγινα και συγκαλείται όποτε το απαιτούν οι εκεί περιστάσεις για την αντιμετώπιση ζητημάτων που απασχολούσαν τους πρόσφυγες Αθηναίους. Ένα τέτοιο ζήτημα υπήρξε και η έξωση από τα ξύλινα καλύβια των προσφύγων Αθηναίων από ανθρώπους διορισμένους από τη Διοίκηση για την εύρεση καταλυμάτων, με αφορμή την παρουσία της Διοίκησης (Αντικυβερνητικής Επιτροπής) στην Αίγινα. Οι στεγαστικές ανάγκες για δικούς της ανθρώπους που προέκυψαν απαιτούσαν την έξωση των Αθηναίων από τα καλύβια. Οι καλύβες αυτές αποτελούσαν τη μοναδική στέγη για τους πρόσφυγες, παρά το γεγονός πως και αυτές καταγγέλλονταν από το κοινό της Αίγινας ως ακατάλληλες για την περίοδο του χειμώνα.[343] Στις 23 Αυγούστου 1827 τριάντα δύο «Πολίται Αθηναίοι»[344] συντάσσουν έγγραφο διαμαρτυρίας προς την Αντικυβερνητική Επιτροπή Ελλάδος. Ουσιαστικά πρόκειται για ένα κοινοτικό συμβούλιο της πόλης των Αθηνών που συγκαλείται μακρυά από την Αθήνα.

---

[340] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 198, *«Γενναιότατε στρατηγέ. […] Εν Σαλαμίνι τη 10 Ιουνίου 1827. Οι κάτοικοι και πάροικοι της νήσου Σαλαμίνος».* Αναφέρεται πως ο στρατηγός Νικόλαος Κριεζώτης διόρισε ως Πολιτάρχη Σαλαμίνας τον χιλίαρχο Ιωάννη Δημητρίου Δράμαλη, πρόσωπο στο οποίο συναινούν κάτοικοι και πάροικοι της Σαλαμίνας.

[341] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 66*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Ναύλιον, τη 15 Νοεμβρίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης».* Ο έρανος είχε αρχικά γίνει μεταξύ των κατοίκων της Αίγινας για την κατασκευή πυρπολικού και συγκέντρωσε 6.000 γρόσια. Στη συνέχεια μέρος των εισπράξεων κατευθύνθηκε εκεί που διέταξε η Διοίκηση.

[342] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 66*, «Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] 1825: Νοεμβρίου 16: εν Αιγίνη. Οι ευπειθείς πατριώται πρόκριτοι της Νήσου Αιγίνης».*

[343] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 142, Το κοινό της Αίγινας προς το Εκτελεστικό Σώμα, Αίγινα, 3 Δεκεμβρίου 1825.

[344] Γ.Α.Κ., *συλλογή Γιάννη Βλαχογιάννη, κατάλογος Α΄,* φάκελος 193: *«Προς τη Σεβ. Αντικυβερνητικήν Επιτροπήν της Ελλάδος. […] Αίγινα 23 Αυγούστου 1827. Οι Πολίται Αθηναίοι».*

Στο κοινοτικό αυτό συμβούλιο κάτω από ιδιαίτερες συνθήκες και χωρίς τη σφραγίδα της κοινότητας συμμετέχουν τριάντα δύο μέλη.[345] Τα δεκαεπτά ή το 53% ανήκουν στους προεστούς, ενώ τα δεκαπέντε ή το 47% στους νοικοκυραίους. Συνολικά οκτώ μέλη του συμβουλίου εμφανίζονται ως αγοραστές μέσα στην Επανάσταση από τα οποία πέντε καταγράφονται ως προεστοί και τρεις ως νοικοκυραίοι.

ΙΙΙ. Το πολιτικό πλαίσιο της σύγκρουσης Αρείου Πάγου - Προσωρινής Διοίκησης και ο ρόλος του Οδυσσέα Ανδρούτσου

Κύριο μέλημα του Αρείου Πάγου το Μάιο του 1822 αποτέλεσε η λήψη μέτρων για την προστασία των καλλιεργημένων εκτάσεων σ' ολόκληρη την Ανατολική Χέρσο Ελλάδα. Οι αυξημένες ανάγκες του στρατεύματος σε τροφές καθιστούσαν τις καλλιέργειες σιταριού ζωτικής σημασίας για την εξέλιξη των στρατιωτικών επιχειρήσεων.[346] Η προστασία και των υπολοίπων καλλιεργειών, για παράδειγμα αυτών της ελιάς, του καλαμποκιού, των αμπελιών, θα απέδιδε την αναγκαία αγροτική παραγωγή, αφενός για την κάλυψη των διατροφικών αναγκών, αφετέρου για την αύξηση των χρηματικών εισροών από την εμπορευματοποίηση μέρους της παραγωγής. Η προστασία της αγροτικής παραγωγής απαιτούσε τη στρατιωτική κάλυψη των αγροτικών εκτάσεων, ώστε να αποτραπεί το ενδεχόμενο της ιδιοποίησης της παραγωγής ή/και της καταστροφής των καλλιεργειών από τις οθωμανικές δυνάμεις, και την παροχή εγγυήσεων ότι οι δυσαρεστημένοι αγροτικοί πληθυσμοί δε θα επιχειρήσουν την ανατροπή των υφισταμένων συνθηκών εκμετάλλευσης.

Ο κίνδυνος αυτός μπορούσε να προέρχεται και από τους οπλαρχηγούς, ακόμη και τους προεστούς, που θα επιδίωκαν να αποσπάσουν μέρος του αγροτικού πλεονάσματος, παρακάμπτοντας σε τοπικό επίπεδο την επαναστατική Διοίκηση και τον Άρειο Πάγο. Σε διάγγελμά του ο Άρειος Πάγος προς τους κατοίκους της νήσου Ευρίπου αναφέρει: «ειδοποιούμεν εις όλους σας ότι επειδή πλησιάζει το θέρος, να μη τολμήση κανένας να βάλη χέρι εις το χωράφι του, μήτε αστάχυ να κόψη προτού να δώση είδησιν εις την εφορίαν, αλλά καθώς γίνουν έτοιμα τα σπαρτά σας να δώσητε είδησιν εις την εφορίαν να στείλη τους χρειαζόμενους ανθρώπους. Προς τούτοις εις όποια χωριά είναι εθνικά κτήματα, ή τούρκικα πράγματα, ήγουν χωράφια, ελιές, σπίτια, σπόροι, και ό,τι άλλα να τα καταγράψητε εσείς οι υποέφοροι των χωρίων εις τα παστρικά κατάστιχα, και να τα υπάγητε εις τους εφόρους να μας τα δώσουν».[347] Με πρόσθετες διαταγές ο Άρειος πάγος προσπάθησε την ασφαλή σύναξη των δεκάτων και στις υπόλοιπες επαρχίες της Ανατολικής Ελλάδος. Στις 30 Μαΐου 1822, για παράδειγμα, αποστέλλει επιστολή προς τον Άγιον Θηβών Παίσιο, ζητώντας να συνεργήσει στη σύναξη των δεκάτων κατά την απόφαση της «υπέρτατης» Διοίκησης και τη μεταφορά τους σε ασφαλή μαγαζιά. [348]

---

[345] Βλέπε τον πίνακα 8 του παραρτήματος.

[346] *Γ.Α.Κ., Πρωτόκολλον Αρείου Πάγου*, ό.π., νούμερο 273, *«Άρειος Πάγος προς τον αρεοπαγίτην κύριον Ιωάννην Φίλωνος, τη 21 Μαΐου 1822, εκ Ταλαντονήσι».*

[347] «Άρειος Πάγος προς τους κατοίκους της νήσου Ευρίπου, 13 Μαΐου 1822», *Γ.Α.Κ., Πρωτόκολλον Αρείου Πάγου* , ό.π., νούμερο 291.

[348] «Άρειος Πάγος προς τον Άγιον Θηβών, 30 Μαίου 1822», *Πρωτόκολλον Αρείου Πάγου*, ό.π., Νο 288. Βλέπε και Νο 277, « Αρειος Πάγος προς τους κυρίους υποεφόρους Ράχωβας, Διστόμου, Βελίτζας και Δαδίου, 30 Μαΐου 1822», *Γ.Α.Κ., Πρωτόκολλον Αρείου Πάγου*, ό.π.,Νο 291.

Η επένδυση του Αρείου Πάγου στη γη δεν απέδωσε τα αναγκαία, τουλάχιστον, εκείνα κεφάλαια για την εξόφληση των χρεών του τόσο απέναντι στη Διοίκηση όσο και προς τρίτα πρόσωπα. Πόσο μάλλον δεν ήταν εφικτό να ανταποκριθεί ο Άρειος Πάγος στις στρατιωτικές δαπάνες, γεγονός που μεγέθυνε την απόσταση ανάμεσα σ' αυτόν και στους οπλαρχηγούς. Χαρακτηριστικό των πενιχρών οικονομικών δυνατοτήτων του Αρείου Πάγου ήταν το επεισόδιο που αναφέρει το μέλος του βουλευτικού Γρηγόριος Κωνσταντάς προς την Διοίκηση στα τέλη του Αυγούστου 1822. «Τον Αρεοπαγίτην Άνθιμον Γαζήν, όστις μόνος ευρίσκετο εις Λιθάδα και ενήργει τα του Αρείου Πάγου, τον επήρεν ένα μπρίκι ιμπεριαλικόν πολεμικόν, δια χρέος όπου εχρεώστει ο Άρειος Πάγος εις ένα σούδιτον ιμπεριάλον, και δεν ειξεύρομεν εις την βουλήν τον έφερεν ή αλλού τον επήγεν˙ ώστε ο Άρειος Πάγος διελύθη εφ' εαυτού, και είναι συμφέρον να φροντίση η υπερτάτη Διοίκησις διά την αποκαταστασίν του».[349]

Η Διοίκηση, προφανώς, κινήθηκε προς την αντίθετη κατεύθυνση απ' ό,τι πρότεινε ο Κωνσταντάς, δηλαδή, μεθόδευσε την παράκαμψη του Αρείου Πάγου, ενισχύοντας τις συγκεντρωτικές τάσεις στο πεδίο της διαχείρισης της εξουσίας. Οποιαδήποτε, όμως, υποκατάσταση του τοπικού διοικητικού οργάνου, θεωρούσε η Διοίκηση, δεν θα έπρεπε να δώσει χώρο στην ενίσχυση της δύναμης προεστών, νοικοκυραίων και οπλαρχηγών. Η φαινομενική ταύτιση Διοίκησης και Ανδρούτσου, για παράδειγμα ως προς τον περιορισμό του Αρείου Πάγου και της προεστικής δύναμης, δεν πρέπει να θεωρήσουμε ότι πήγαζε από κοινά ελατήρια δράσης και αντιλήψεις, παρά το γεγονός της μεταξύ τους σύμπραξης. Από την άλλη, στο χρονικό σημείο που βρισκόμαστε, το θέρος του 1822, η από κοινού αντιμετώπιση της κατάστασης της Ευρίπου και γενικότερα της Ανατολικής Ελλάδος, αποτελούσε επιτακτική ανάγκη και για τη Διοίκηση και για τον Άρειο Πάγο, παρά τις μεταξύ τους αντιπαλότητες και διαφωνίες, σχετικά με τα όρια των αρμοδιοτήτων τους σε στρατιωτικό και οικονομικό επίπεδο.[350]

Η μη επίτευξη της οικονομικής ανάκαμψης του ταμείου του Αρείου Πάγου δεν θα πρέπει να αποδοθεί στη χαμηλή παραγωγικότητα των καλλιεργημένων εκτάσεων, ιδιαίτερα, όσον αφορά τις επαρχίες της Ευρίπου και αυτής της Αθήνας, όσο στην παράλυση των μηχανισμών συλλογής του αγροτικού πλεονάσματος, δηλαδή των τοπικών Εφοριών, της Ευρίπου κυρίως. Φυσικά, ένα τέτοιο γεγονός δεν μπορεί να αποδοθεί σε μια ανατροπή των κοινωνικών ισορροπιών από τη μεριά των χωρικών, αντιθέτως, υπήρξε αποτέλεσμα της αυτόνομης λειτουργίας των κοινοτικών μηχανισμών για την προάσπιση των συμφερόντων των τοπικών ανώτερων κοινωνικών τάξεων. Στο πλευρό τους, τάχθησαν και οι αγροτικοί πληθυσμοί που δεν ήθελαν να υποστούν τις συνέπειες, που συνεπαγόταν και η πιθανή συμμετοχή του Αρείου Πάγου στην άντληση και κάρπωση των πλεονασμάτων. Στη διαδικασία της παρακράτησης της παραγωγής και της παράκαμψης των τοπικών εφοριών παρεμβάλλονταν και οι διάφοροι οπλαρχηγοί, που δρούσαν στην Εύριπο, και που δεν επιθυμούσαν να υπαχθούν ούτε στην υπηρεσία των προεστών ούτε του Αρείου Πάγου. Η αδυναμία αυτή του Αρείου Πάγου να επιβληθεί στα τοπικά ανώτερα στρώματα, αλλά και η έκρυθμη κατάσταση από τις ενδογενείς συγκρούσεις μεταξύ

---

[349] «Γρηγόριος Κωνσταντάς εκ της Σκιάθου, προς τω εξοχωτάτω Μινίστρω των εσωτερικών και προσωρινό Μινίστρω του πολέμου, τη 27 Αυγούστου 1822», *Α.Ε.Π.*, τ. Α΄, 1971, ό.π., σ. 427-428.

[350] Βλέπε για παράδειγμα τη συνεργασία στο στρατιωτικό πεδίο. Στις 23 Ιουνίου 1822 το εκτελεστικό σώμα ενέκρινε τον προβιβασμό του Νικόλαου Κριεζιώτη στο βαθμό του πεντηκοσιάρχου κατόπιν αναφοράς των απεσταλμένων της Καρύστου, *Α.Ε.Π.*, τ. Α΄, 1971, ό.π., σ. 297, *«Α. Κανακάρης προς πρόεδρο βουλευτικής επιτροπής».*

προεστών και οπλαρχηγών, οδήγησαν τη Διοίκηση στη λήψη μέτρων για τον έλεγχο της κατάστασης, χωρίς, όμως, την de jure κατάργηση του τοπικού οργανισμού.

Παρά την προφανή ενδυνάμωση της θέσης του και την ισχυροποίησή του, ο Ανδρούτσος προσπάθησε -όπως και η Διοίκηση από την άλλη- να αποφύγει την άμεση αντιπαράθεση, η οποία θα τον οδηγούσε σε μια απευκταία απομόνωση και περιθωριοποίηση. Αντιθέτως, προσπάθησε να διατηρήσει την υποστήριξή της στο πρόσωπό του με το να εμφανίζεται πρόθυμος να προστατεύσει το «έθνος» από τα προελαύνοντα οθωμανικά στρατεύματα. Η μετατόπιση της αντιπαράθεσής του με την κεντρική Διοίκηση σε μία οξεία επίθεση εναντίον του Αρείου Πάγου είχε ακριβώς αυτόν το σκοπό, να αποδώσει τις όποιες ευθύνες για τις «αντιδιοικητικές» πράξεις και την πορεία της Επανάστασης στη δυσλειτουργία του τοπικού οργανισμού. Μέσα στο πλαίσιο διαμόρφωσης των συμμαχιών του ο Ανδρούτσος για μία ακόμη φορά απευθύνεται στους προκρίτους της Ύδρας, οι οποίοι τον Ιούνιο του 1822 είχαν συναινέσει στην αποκατάστασή του, εκφράζοντας την εμπιστοσύνη τους στις στρατιωτικές του ικανότητες. Πίστευε ο Οδυσσέας ότι οι πρόκριτοι της Ύδρας με την ισχύ τους και έχοντας ως μέλος του εκτελεστικού τον Ιωάννη Ορλάνδο, θα μπορούσαν, ενδεχομένως, να μετριάσουν τις ενέργειες της Διοίκησης εναντίον του. Επιλέγει, λοιπόν, να απευθυνθεί σε αυτούς.

Σε επιστολή του προς τους Υδραίους προκρίτους κατηγορεί τους αρεοπαγίτες ότι «ακολουθούν τα ίδια των κέφια, [...] τα χωρία τα βαρυφορτώνουν με άπειρα δοσίματα, τα οποία μη υποφέροντας, επήγαν και επροσκύνησαν τους Τούρκους, [...] εγώ είμαι έτοιμος να εκστρατεύσω με όσα στρατεύματα έχουν απομείνη διά τα επάνω μέρη (εννοεί τον Εύριπο) όπου μας επαπειλεί κίνδυνος˙ πλην και τούτο των ποτέ αρεοπαγιτών δεν μας ταράττει ολίγον˙ λοιπόν έστω εις είδησιν σας και σκεφθήτε περί διορθώσεως, ινα μη καταντήση το πράγμα εις εμφύλιον πόλεμον παρ' ημών και αυτών».[351] Στην ίδια επιστολή ο Ανδρούτσος αναφερόταν στα γεγονότα της Ευρίπου, όπου ο Άρειος Πάγος τοποθέτησε «έναν κάποιον Διαμαντή Ολύμπιον, και με αυτόν εκτελούν τους αχρείους σκοπούς των. [...] Τας εφορίας ανακατεύουν προσπαθώντας και να τους σκοτώσουν (΄) τους πρώην καπηταναίους όπου ευρέθησαν με αρκετάς εκδουλεύσεις και όπου εβαστούσαν τον πλόκον της Ευρίπου τους απέβαλαν ζητώντας και να τους θανατώσουν».

Την περίοδο αυτή, άλλωστε, πολλοί «καπεταναίοι» είχαν επενδύσει στην προσδοκία της ανατροπής των προεστών και του Αρείου Πάγου, ώστε στο πρόσωπο του Οδυσσέα να βλέπουν τον κατάλληλο ηγέτη, που θα μπορούσε με τη βία να κάμψει τις προεστικές αντιστάσεις. Η είσοδος του Ανδρούτσου στο αστικό κέντρο των Αθηνών στις 21 Αυγούστου 1822 δεν άφηνε καμιά αμφιβολία γι' αυτό και

---

[351] «Οδυσσεύς Ανδρούτσος προς προκρίτους Ύδρας (την επιστολή υπογράφουν και οι Έφοροι των Αθηνών), 22 Οκτωβρίου 1822 εξ Αθηνών», *Αρχείον της κοινότητος Ύδρας 1778 – 1832*, δημοσιευόμενον υπό του Αντωνίου Λιγνού, προέδρου της κοινότητος Ύδρας, προέδρου της Επιτροπής του Ιστορικού Αρχείου Ύδρας, τόμοι Ε΄- Θ΄, εν Πειραιεί, 1926, *(εφεξής Α.Κ.Υ.)*, τ. Η΄, 1926, ό.π. σ. 571. Ο Ανδρούτσος διατηρούσε συχνή αλληλογραφία και το διάστημα Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου 1822 με τους προκρίτους της Ύδρας, τους οποίους φρόντιζε να ενημερώνει για την εξέλιξη των στρατιωτικών επιχειρήσεων σε Ανατολική Στερεά και Εύριπο, ζητώντας τη συνδρομή τους σε πολλές περιπτώσεις. Οι πρόκριτοι της Ύδρας πρόθυμα του ανταποκρίνονταν, χωρίς ωστόσο, όπως θα φανεί και στη συνέχεια, να παύουν να έχουν επιφυλάξεις για το πρόσωπό του. Βλέπε, για παράδειγμα, επιστολή των προκρίτων της 2ας Οκτωβρίου 1822 προς το «γενναιότατο αρχιστράτηγο» Ανδρούτσο : « υπευχαρεστούμεν δε δια τας της Ανατολικής και Δυτικής Ελλάδος ειδήσεις με την συνέχειαν των οποίων θέλετε μας υποχρεώσει τα μέγιστα», *Α.Κ.Υ.*, τ. Η΄, 1926, ό.π., σ. 521-522. Αλληλογραφία με τους προκρίτους της Ύδρας διατηρούσαν το αντίστοιχο διάστημα και οι αρεοπαγίτες, που από το Ξεροχώρι της Ευρίπου εξακολουθούσαν να παρουσιάζονται ως εκπρόσωποι του Αρείου Πάγου.

πολλαπλασίαζε το φόβο των αρεοπαγιτών, που αντιλαμβάνονταν την σε βάρος τους ανατροπή των ισορροπιών. Ο Άρειος Πάγος, η δύναμη του οποίου είχε περιοριστεί στην Ανατολική Στερεά και μόνο στην Εύριπο είχε ακόμη κάποια επιρροή, κατήγγειλε τις ενέργειες του Ανδρούτσου στη Διοίκηση, προσδοκώντας την αποκατάσταση των πραγμάτων με την επέμβασή της. Ο Ανδρούτσος παρουσιαζόταν στη Διοίκηση από τους αρεοπαγίτες ως υπαίτιος για την προέλαση των οθωμανικών δυνάμεων στην Ανατολική Χέρσο Ελλάδα. Πέρα από το γεγονός της αδυναμίας της Διοίκησης να επιβληθεί στον Ανδρούτσο, η αποκατάσταση της διοικητικής εξουσίας του τοπικού οργανισμού δεν είχε τίποτα να της προσφέρει και, επιπλέον, αποτελούσε ανυπέρβλητο εμπόδιο στην απόπειρα της προσέγγισης του οπλαρχηγού, που ήλεγχε την Ανατολική Χέρσο Ελλάδα και τους προεστούς της.[352] Υπήρξε επιθυμία της περισσότερο να επέμβει για την αποκατάσταση των σχέσεων της με τον οπλαρχηγό -ήδη από τον Ιούνιο του 1822 είχε κινηθεί στην κατεύθυνση αυτή- παρά να συγκρουστεί μαζί του, προκαλώντας την αντιπάθεια των υπολοίπων οπλαρχηγών της Ανατολικής Στερεάς.[353]

Ως προς τις σχέσεις του με την «Προσωρινή» Διοίκηση αυτές αποκαταστάθηκαν μετά από απαίτηση των οπλαρχηγών της Ανατολικής Ρούμελης και των Υδραίων προκρίτων. Οι προεστοί της Λιβαδειάς δε φάνηκε να αντέδρασαν στην απόφαση της Διοίκησης να «συγχωρέσει» τον Ανδρούτσο για τους φόνους του Νούτσου και Παλάσκα, αφού καταλάβαιναν ότι οποιαδήποτε ενέργεια ήταν καταδικασμένη σε αποτυχία, τη στιγμή που οι πρόκριτοι της Ύδρας είχαν δρομολογήσει τις εξελίξεις. Αρκέστηκαν στο γεγονός ότι η Διοίκηση προτίμησε τη συμβιβαστική πρόταση να επιστρέψει ο Ανδρούτσος στις πολεμικές επιχειρήσεις ως χιλίαρχος, όχι, όμως, και ως αναγνωρισμένος απ' αυτήν αρχηγός των επαναστατικών δυνάμεων της «Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος», ίσως με τον βαθμό της αρχιστρατηγίας.[354]

---

[352] Η άποψη των Υδραίων προκρίτων ως προς την αντιμετώπιση του Αρείου Πάγου ήταν χαρακτηριστική: «Αί Γερουσίαι ήγουν, ο Άρειος Πάγος, οι αρχηγοί, όλοι ομιλούν ως να ήσαν διοίκησις. Ουδείς αυτών εκτελεί ως υποτακτικόν πολιτικόν σώμα. […] ενί λόγω, ας αφήσωμεν την καφαλήν να διατάξη, ημείς δε όλοι ας ενεργήσωμεν ο καθείς τα εις αυτόν διορισθέντα», *Α.Κ.Υ*, τ. Η΄, 1926, 1η Νοεμβρίου 1822, σ. 590-591. Οι πρόκριτοι της Ύδρας επιθυμούσαν την ισχυροποίηση της Διοίκησης και συνάμα την αποτροπή κάποιας εμφύλιας σύγκρουσης στη κρίσιμη αυτή καμπή της Επανάστασης. Βλ., για παράδειγμα, την επιστολή τους που αναφέρεται στον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη (*Α.Κ.Υ*., τ. Ή, 1926, ό.π., σ. 591-592): "περί της ανάγκης του να επιστηρίξωμεν καλά την Διοίκησιν γράφομεν εκτεταμένα προς τον γενναιότατον κύριον Θεόδωρον Κολοκοτρώνη, και βλέπετε από την προς αυτόν επιστολήν μας πόσα οικονομικά μέσα η Ελλάς διά να βαστάξη τον πόλεμον, χωρίς να καταβαρύνη τον λαόν και να κάμωσι μεγάλας θυσίας οι πλούσιοι. Βλέπετε δε ότι όλα αυτά τα μέσα είναι αμελημένα μόνον δια την έλλειψιν της ευταξίας, ήτις μόνον ηξήρτηται από την ενδυνάμωσιν της Διοίκησης».

[353] *Α.Ε.Π*., τ. Α΄, 1971, ό.π., σ. 48-49: «Έν Άργει, τη 24 Ιουνίου 1822, συνεύλευση της βουλευτικής επιτροπής, επί Προέδρου Δ. Υψηλάντου., υπό αριθ.152 προβούλευμα»: *«[…] εν ω η βουλευτική επιτροπή δίδει γνώμην ότι, κατά τα γράμματα και αίτησιν των Κ.(απετάνιων) της Ανατολικής Ελλάδος καί του στρατηγού Νικήτα, να δοθή η συγγνώμη είς τον αμαρτήσαντα Οδυσσέα και να γίνη συμβιβασμός μεταξύ εκείνου και των Αρεοπαγιτών»*.

[354] Ο τίτλος του Αρχιστράτηγου δεν αποτέλεσε ποτέ θεσπισμένο από Εθνοσυνέλευση στρατιωτικό βαθμό της Διοίκησης. Αναφερόταν βέβαια σε ψήφισμα της Α΄ Εθνοσυνέλευσης της 9ης Ιανουαρίου 1822 ότι σε προσδιορισμένη εκστρατεία ο γενικός αρχηγός λαμβάνει τον τίτλο του Αρχιστράτηγου και κατόπιν επιτυχίας του φυλάττει αυτόν τον τίτλον με άδεια της Διοίκησης, παίρνοντας το βαθμό του στρατηγού, Ακαδημία Αθηνών, *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη, τόμος Α΄, μέρος πρώτο και δεύτερο (Αύγουστος 1788 – Ιούνιος 1824)*, Αθήνα 1996, σ. 207. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι παρατηρήσεις του Παναγιώτη Κοδρικά για τον τίτλο της Αρχιστρατηγίας, που διατυπώνονται μετά τη Β΄ Εν Άστρει Εθνοσυνέλευση και αφού ο Ανδρούτσος είχε πραξικοπηματικά ανακηρυχθεί Αρχιστράτηγος*: «Η αρχιστρατηγία είναι πράξις και ενεργητική εκτέλεσις του αρχηγού του στρατιωτικού τάγματος, και όχι*

Παρόμοια στάση απέναντι στην πολιτική απόφαση της επαναστατικής Διοίκησης κράτησαν και οι αρεοπαγίτες, κρίνοντας ότι σε καμία περίπτωση δεν ήταν συμφέρουσα γι' αυτούς η άμεση αντιπαράθεση με την κεντρική εξουσία στη χρονική συγκυρία του Ιουνίου 1822. Η προοπτική που διαγραφόταν ήδη από τα τέλη Μαΐου του 1822 για την επίτευξη μιας νέας συμφωνίας παράδοσης της Ακρόπολης των Αθηνών από τους Οθωμανούς του κάστρου είχε προκαλέσει την αναδιαμόρφωση των πολιτικών σχεδίων όλων των πλευρών που επεδίωκαν μέσα και από υπόγειες διαδρομές και συμμαχίες τον πολιτικό και οικονομικό έλεγχο της Επαρχίας Αθηνών. Σε κάθε περίπτωση, ο Άρειος Πάγος, η Διοίκηση και ο Ανδρούτσος έπρεπε να υπολογίζουν στη διαμόρφωση της στρατηγικής τους, τις πολιτικές συνθήκες και τους συσχετισμούς των δυνάμεων που επικρατούσαν στην Κοινότητα της Αθήνας ήδη από τα τελευταία προεπαναστατικά χρόνια.[355]

Η κατοχή της Ακρόπολης μετά από τη διαγραφόμενη παράδοσή της αποτέλεσε το στόχο για τη Διοίκηση που θα διευκόλυνε την πολιτική επικράτησή της σ' ολόκληρο το γεωγραφικό χώρο της «Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος». Χωρίς να αποκαλύπτει τις προθέσεις του, προφανώς για να παραπλανήσει τη Διοίκηση και να προλάβει τις εξελίξεις, ο Ανδρούτσος προετοίμαζε το έδαφος, άλλοτε προσφεύγοντας στην απειλή της βίας και άλλοτε προωθώντας τοπικές συμμαχίες, για μία ηγεμονική εμφάνιση στην Κοινότητα των Αθηνών. Το πέρασμα της Ακρόπολης στην εξουσία του θα ερχόταν να επιβεβαιώσει αυτό που ήδη είχε συντελεστεί τους μήνες πριν τον Αύγουστο του 1822.

τίτλος. Τίτλος κατ' ευταξίαν στρατιωτικήν είναι το στρατηγός, αρχιστράτηγος, εκατόνταρχος, χιλίαρχος. Η εκτελεστική άρα ενέργεια της αρχιστρατηγίας δεν ημπορεί να είναι απαράδεκτος εις εν έθνος, το οποίον έχει έννομον πολίτευμα και ακολούθως πολιτικήν και στρατιωτικήν ευταξίαν», Ιστορικόν Αρχείον Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου, Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας, τόμος ΙΙΙ, τόμος IV τόμος Ε΄, τ. χ. ΙΙ/ΙΙΙ., Αθήνα 1965, τ. ΙΙΙ, ό.π., σ. 25.

[355] Σε πολιτικό επίπεδο στα προεπαναστατικά μία συνέλευση προεστών και «νοικοκυραίων» εξέλεγε ανά έτος την τοπική Δημογεροντία, που τα μέλη της έπρεπε οπωσδήποτε να ανήκουν στο προεστικό στοιχείο της πόλης. Ιδιαίτερα μετά τον τερματισμό της διοίκησης της κοινότητας από τον τυραννικό βοεβόδα Χατζή Αλή Χασεκή το 1796, η τοπική επιρροή των προεστών αυξήθηκε σε βάρος των αγροτικών πληθυσμών, αλλά και των «νοικοκυραίων», που επιδίδονταν σε αστικές δραστηριότητες και ανήκαν οι περισσότεροι σε συντεχνίες (καζάζηδες, ταμπάκηδες, τουφεξήδες, κεμερτζήδες κ.α.). Η νομή του μικρού κλήρου (1-2 στρέμματα) με τις λίγες ελιές συνήθως, ή με αμπέλι και οπωροφόρα δένδρα, δεν ήταν ικανή για τον αγρότη της ενδοχώρας –με αρβανίτικη καταγωγή στην πλειοψηφία – για να καλύψει τις υπερβολικές απαιτήσεις των προεστών επί της παραγωγής. Ο αγροτικός πληθυσμός αντέδρασε με την εντατικοποίηση της καλλιέργειας της γης, την επιλογή εμπορευματικών καλλιεργειών (αμπέλι, δημητριακά) και με τη στροφή σε συμπληρωματικές δραστηριότητες (κτηνοτροφία, μελισσουργία). Όμως, ο απόλυτος έλεγχος της οικονομίας της αγοράς από τους προεστούς επιτάχυνε την υποθήκευση των μέσων παραγωγής (τη γη, κυρίως) στους ίδιους, παρά το γεγονός ότι το ενδιαφέρον τους για την ιδιοκτησία της γης ήταν μειωμένο. Όσο πλησιάζουμε προς την Επανάσταση τα πωλητήρια ιδιοκτησιών πληθαίνουν, αλλά ως επί το πλείστον πρόκειται για μεταπωλήσεις των ιδιοκτησιών σε μικροκαλλιεργητές, πράγμα που λειτουργούσε αποτρεπτικά στο σχηματισμό μεγάλων έγγειων ιδιοκτησιών. Μόνη εξαίρεση στον κανόνα αποτέλεσαν τα ισχυρά μοναστήρια της Αττικής, που είχαν μεγάλες εκτάσεις γης στην κατοχή τους και οι Οθωμανοί προεστοί της κοινότητας (υπό ειδικό καθεστώς οι τελευταίοι ως προς τη σχέση τους με την κεντρική εξουσία). Βλέπε για τα παραπάνω, Δημήτριος Ν. Καρύδης, *Πολεοδομικά των Αθηνών της Τουρκοκρατίας*, διδ. διατριβή, 1981, Ελ. Γιαννακοπούλου, «Ανέκδοτος έκθεσις περί της Αττικής κατά το 1817», *Μνημοσύνη*, τ. 6ος, σ. 217-239, Στάθης Ν. Τσοτσορός, *Οικονομικοί και Κοινωνικοί μηχανισμοί στον Ορεινό χώρο Γορτυνία (1715-1828)*, Ιστορικό Αρχείο Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδας, Αθήνα 1986, και Δημήτριος Καμπούρογλου, *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηνών*, τόμος πρώτος 1889 και τόμος τρίτος, Εν Αθήναις, 1892.

IV. Ο πολιτικός ρόλος των οπλαρχηγών της Αθήνας το 1822

Αγρότες, «νοικοκυραίοι» και «καπεταναίοι» δραστηριοποιούνται μέσα στην Επανάσταση με άμεσο στόχο την αναβάθμιση της οικονομικοκοινωνικής τους θέσης. Η Επανάσταση, τουλάχιστον, στα πρώτα έτη, επιτρέπει την αναδιαμόρφωση των στρατηγικών επιβίωσης και κοινωνικής ανάδειξης και σε άλλες κοινωνικές δυνάμεις που επιθυμούν τη βελτίωση της κοινωνικής και της οικονομικής τους κατάστασης σε βάρος των ισχυρών προεστικών οικογενειών σ' ολόκληρη την Ανατολική Χέρσο Ελλάδα και στην Αθήνα. Οι αγοραπωλησίες που συντελέστηκαν στην Αθήνα την περίοδο 1821-1833 αποτελούν έναν οικονομικό δείκτη αυτής της κοινωνικής μεταβολής, που σε βάθος χρόνου αποτυπώνει την αυξανόμενη συμμετοχή σε σχέση με την προεπαναστατική περίοδο των νοικοκυραίων και των καπεταναίων στην αγορά ιδιωτικών γαιών, σπιτιών και εργαστηρίων. Στο «κίνημα» του 1822 διαμορφώθηκαν οι όροι και οι προϋποθέσεις για την αποδοχή του Οδυσσέα Ανδρούτσου από την Κοινότητα των Αθηνών. Η τελευταία βρήκε στο πρόσωπό του την απαραίτητη συναίνεση, ώστε να αποτραπούν εμφύλιες αντιπαραθέσεις.

Η σύγκλιση των προεστών της Αθήνας με τις ανερχόμενες κοινωνικές δυνάμεις διαμόρφωσε τις κατάλληλες συνθήκες και για τον εξοβελισμό του Αρείου Πάγου. Ο λόγος για μια από τις κοινωνικές κατηγορίες, τους νοικοκυραίους, που αποκτούν πολιτικό λόγο μέσα στην Επανάσταση και φαίνεται να στοχεύουν στην πρόσκτηση ακίνητης περιουσίας, κυρίως γης. Δεν είναι, όμως, οι μόνοι που αντιλαμβάνονται την ακίνητη ιδιοκτησία ως κριτήριο για την κοινωνική και πολιτική τους ισχυροποίηση. Τη στιγμή της προσφοράς γης και μια άλλη ομάδα επενδύει στη γη, οι προεστοί, καθώς και κάποιοι καπεταναίοι, που σε πολλές περιπτώσεις έχουν σχέσεις συγγενικές με τους προεστούς. Κάθε κοινωνική κατηγορία διαμορφώνει συγκεκριμένες στρατηγικές μέσα στη συγκυρία του πολέμου, που τελικά συγκλίνουν σε κοινές επιλογές και αποφάσεις στα κοινοτικά όργανα.

Χρησιμοποιώντας τον όρο «εκλογή», οι Έφοροι και Κριτές της Κοινότητας Αθηνών ήδη από τις αρχές του 1822 είχαν εκλέξει ως επικεφαλής των στρατιωτικών δυνάμεων τον Παναγή Χτενά, με το βαθμό του Ταξίαρχου. Η «Υπερτάτη Εθνική Βουλή» με τη σειρά της τον αναγνώριζε ως εκπρόσωπο των πολεμικών υποθέσεων της Αττικής. Αυτός πλαισιωνόταν και από τους γηγενείς Δημήτριο Λέκκα, Πεντηκόνταρχο, Συμεών Ζαχαρίτζα, Πεντηκόνταρχο, Νικόλαο Σαρρή, Πεντηκόνταρχον, Μήτρο Τζεβά Χασιώτη, Πεντηκόνταρχο, Χατζή Αναγνώστη Τζιουρκατιώτη (Σκουρτατιώτη, Μενιδιάτη), Πεντηκόνταρχο και τον Γιάννη Ντάβαρη, επίσης Πεντηκόνταρχο.[356] Οποιοσδήποτε δεν ακολουθούσε τις διαταγές της επαναστατικής Διοίκησης μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «αντάρτης»[357] και ως «προδότης» του Έθνους στην περίπτωση που υπέκυπτε σε ακόμη μεγαλύτερο ατόπημα. Ανάλογα με τη στάση του η Διοίκηση μπορούσε να τον τιμωρήσει ή να τον αμνηστεύσει, οπότε απαλλασσόταν από κάθε προηγούμενη κατηγορία και δινόταν σ' αυτόν «συγχώρεση».

---

[356] Γ.Α.Κ., Κ. 47, Β΄ φ.3α, *«Σεβαστέ Άρειε Πάγε! […] Εν Αθήναις τη 29 Ιανουαρίου 1822, Οι Έφοροι, ο Αθηνών Διονύσιος, ο ηγούμενος Βρανά Γαβριήλ, Σπ. Πατούσας, Χατζή Σπύρος Γκικάκη, Διονύσιος Πετράκης, Ιωάννης Π. Βλάχου, οι Κριταί […]».* Το έγγραφο υπογράφουν έξι Έφοροι και τέσσερεις Κριτές.

[357] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 3, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Αστυνομίας προς το Εκτελεστικόν Σώμα. […] Τη 7 Μαρτίου 1825: εν Ναυπλίω. Διά τον Υπουργόν των Εσωτερικών και Προσωρινόν της Αστυνομίας ο Γεν. Γραμματεύς Γεώργιος Γλαράκης».* Αναφέρεται ο αρνητικός χαρακτηρισμός «αντάρτης εις το φρούριον».

Στο χρονικό διάστημα του Απριλίου-Μαΐου 1822 ο Άρειος Πάγος προωθούσε χωρίς αντιρρήσεις τις διαταγές της Διοίκησης προς την Κοινότητα της Αθήνας με σκοπό να διευκολύνει τη δική του πολιτική στρατηγική και να υπερβεί τις αντιστάσεις των προεστών της Αθήνας στην υιοθέτηση των δικών του πολιτικών επιλογών. Από τη μια μεριά εμφανιζόταν ως εγγυητής των αποφάσεων της Διοίκησης την ίδια στιγμή που απέβλεπε στη μονοπώληση του ελέγχου των οικονομικών λειτουργιών της Κοινότητας Αθηνών, απειλώντας στον ίδιο βαθμό με τη Διοίκηση τις προεπαναστατικές ισορροπίες στην περιοχή.

Το Μάιο του 1822 ήταν σαφές πως ο Άρειος Πάγος αδυνατούσε να επιβάλει την πολιτική του στην Κοινότητα των Αθηνών, οπότε και η προσφυγή του στην «Υπερτάτη» Διοίκηση για τη συνδρομή της αποτελούσε μονόδρομο για τα μέλη της Εφορίας των Αθηνών: «[…] παρρησιαζόμεθα διά της παρούσης ημών αναφοράς να σας φανερώσωμεν […] τα τρέχοντα σήμερον δεινά εις την πατρίδα μας, και τον επιφερόμενον όλεθρον με ολεθριώτερα τέλη του αφανισμού της εξ αιτίας της διαιρέσεως, ταραχής και ακαταστασίας, την οποίαν κατ' αυτάς εκίνησαν εις το στατιωτικόν μας δύω κακότροποι και επίβουλοι πεντηκόνταρχοι, Χατζή Αναγνώστης Τσουρκατιώτης (και ως Σκουρτατιώτης-Μενιδιάτης) και Μήτρος Λέκκας […] διεγείραντες εις εμφύλιον επανάστασιν κατά των πολιτών Αθηναίων άπαντας σχεδόν τους υπ' αυτούς χωρικούς στρατιώτας, τους οποίους έστειλαν και μετεκάλεσαν από χωρία, και ενωθέντες εις ένα σώμα μετά τινός Κυριάκου Ρουμελιώτου, φαυλοβίου και κακωτικού υποκειμένου, να καταπωλεμήσωσι τους πολίτας Αθηναίους, μάλιστα δε να επιβουλευθώσι προ πάντων εις την ζωήν τον ταξίαρχόν μας Παναγή Χτενά […]. Ημείς […] επροσπαθήσαμεν πολλά και με πολλούς τρόπους να καθησυχάσωμεν και να ειρηνεύσωμεν αυτούς. […] αυτοί δεν θέλουν να γνωρίσουν μίαν κεφαλήν να υποτάσσωνται, ούτε Εφορείαν, ούτε Διοίκησιν σέβονται».[358]

Η Εφορία Αθηνών[359] θα αποστείλλει και το Στάμο Σεραφείμ στη Διοίκηση για να της παρουσιάσει εκ του σύνεγγυς την κατάσταση. Ο Παναγής Χτενάς (Κτενάς) θα πέσει νεκρός ένα μήνα αργότερα άγνωστο πώς. Ο Κυριάκος Ρουμελιώτης δεν θα αναφερθεί ξανά στις πηγές, όμως στο κίνημα του 1822 φαίνεται πως παίζει ενεργό ρόλο.

Στις 22 Μαΐου 1822 σε επιστολή του Αρείου Πάγου προς τους Εφόρους Αθηνών αναφερόταν ότι «επειδή μέλλει να γένη η αναγκαία πρόνοια περί των μελλούντων δεκατιών τόσον εις κριθάρι, σιτάρι, όσον και διά κάθε άλλο πράγμα, ηξεύροντες λοιπόν δια το θερμό του τόπου, ότι εις αυτόσε ήρχισαν να θερίσουν, δια τούτο πρέπει να επαγρυπνήτε εις όλα, διά να μή γένη κανένας σφετερισμός, έως να σταλθή παρ' ημών ο αναγκαίος Αρεοπαγίτης».[360] Στις 5 Ιουνίου 1822 κατέφτασε στην Αθήνα ο Νικόλαος Σάββας με αποστολή να επιστατήσει για λογαριασμό του Αρείου Πάγου τη σύναξη των δεκάτων. Προβλεπόταν σύμφωνα με τις αποφάσεις της Διοίκησης η αποδεκάτωση του 1/10 από τα ιδιόκτητα κτήματα και των 3/10 από τις εθνικές γαίες.[361] Ήδη, όμως, μέσα στο Μάιο του 1822 η πολιτική αντιπαράθεση που είχε ξεσπάσει στην Κοινότητα Αθηνών και οι διαμάχες περί την τοπική εξουσία που

---

[358] *Α.Ε.Π.*, τ. Α΄, 1971, σ. 217-218: *«Τη υπερτάτη Βουλή των Ελλήνων. Τη 15 Μαΐου 1822, εξ Αθηνών. Οι Έφοροι Αθηνών: Ο Ηγούμενος Βρανά Γαβριήλ, Θ. Λογοθέτου, Σπυρίδων Πατούσας, Νεόφυτος Πεντελιώτης, Διονύσιος Πετράκης, Ιωάννης Π. Βλάχος, Χ. Γεωργαντάς Σκουζές, Χ. Σπύρος Γκικάκη, Νικόλαος Ζαχαρίτσας. Ο Αρχιγραμματεύς: Ιωάννης Σκουζές».*

[359] Για την εκλογή της Εφορείας βλέπε, Δ. Αλ. Γέροντας, *Οι Αθηναίοι στην Επανάσταση του 1821*, τόμος Α΄, Αθήνα 1984, σ. 70-71, σ. 74, «Εκλογή των Εφόρων παρά του Δήμου κατά την διάταξιν του Αρείου Πάγου, 27 Ιανουαρίου 1822». Η εκλογή της έγινε στις 15 Δεκεμβρίου 1821.

[360] Γ.Α.Κ., *Πρωτόκολλον Αρείου Πάγου*, Νο 276, 22 Μαΐου 1822.

[361] Γ.Α Κ., *Πρωτόκολλον Αρείου Πάγου*, Νο 298, 5 Ιουνίου 1822.

σε ανύποπτο χρόνο αποκαλύπτονταν στο πλαίσιο της κοινότητας, είχαν συμπαρασύρει και τις τύχες των δεκάτων. Οι διεκδικητές της τοπικής εξουσίας ήταν και διεκδικητές των δεκάτων, ώστε το ζήτημα της εκμετάλλευσής τους να παραμένει ανοικτό όσο διαρκούσαν οι διαμάχες. Η Διοίκηση είχε επιχειρήσει με την αποστολή του βουλευτή Αναγνώστη Μοναρχίδη στα μέσα Μαΐου «να ερευνήση περί των εκεί εθνικών κτημάτων και εισοδημάτων»[362] χωρίς άμεσα αποτελέσματα. Το ζήτημα, λοιπόν, του ελέγχου των οικονομικών λειτουργιών της Κοινότητας Αθηνών απασχολούσε τη Διοίκηση, τη στιγμή που η μετάβαση της κυριότητας της Ακρόπολης από τους Οθωμανούς προεστούς στη Διοίκηση δεν ήταν σε καμία περίπτωση εξασφαλισμένη μπαίνοντας χρονολογικά στον Ιούνιο του 1822.[363]

Μία ημέρα πριν την παράδοση της Ακρόπολης, πριν λάβει τέλος η δεύτερη πολιορκία της Ακρόπολης (3 Νοεμβρίου 1821-10 Ιουνίου 1822), έγιναν συνθήκες με τους πολιορκημένους Οθωμανούς, ώστε να διασφαλιστεί αφενός η ζωή των πολιορκημένων και αφετέρου η ομαλή μετάβαση της εξουσίας στους εκπροσώπους της Διοίκησης. Το ζήτημα της ομαλής μετάβασης των εξουσιών, περιελάμβανε πρωτίστως τον έλεγχο των λαφύρων: «Από ασημικόν, μαλαγματικόν, μαργαριτάρι, συμπεριλαμβάνοντας και μετρητά και κάθε τζοβαερικόν όπου ήτον εξ αρχής κτήμα εδικόν των των Τούρκων εκτός δηλαδή των όσων ελαφυραγώγησαν από Χριστιανούς να λάβουν το ήμισυ».[364] Τη συμφωνία υπογράφουν ο Αλέξανδρος Αξιώτης, αρεοπαγίτης και ο Ανδρέας Καλαμογδάτης, γερουσιαστής, ως εκπρόσωποι της Υπερτάτης Διοίκησης. Τη συνθήκη από τη μεριά των επαναστατών υπογράφουν οι Έφοροι των Αθηνών και οι καπεταναίοι της Αθήνας. Παραθέτουμε τα ονόματα των καπεταναίων, οι οποίοι και έχαιραν τον Ιούνιο του 1822 της εμπιστοσύνης των Εφόρων και της επαναστατικής Διοίκησης, του Αρείου Πάγου εν προκειμένω:

α/α	**Όνομα**	**Επίθετο/ιδιότητα/καταγωγή**	**Αγοραστές 1821-1833.**
1.	Παναγής	Κτενάς (Χτενάς) (Ταξίαρχος)	όχι
2.	Χατζή Αναγνώστης	Μενιδιάτης (Τσουρκατιώτης, Σκουρτατιώτης)	ναι
3.	Νικόλαος	Σαρής (Σαρρής)	όχι
4.	Συμεών	Ζαχαρίτζας (προεστός-καπεταναίος)	ναι
5.	Αναγνώστης	Πιρπίλης (Μπιρμπίλης) (από τη Σαλαμίνα)	όχι

[362] *Α.Ε.Π.*, τ. ΙΒ΄, 1979, σ. 18, πρακτικά Βουλευτικού της 6ης Μαΐου 1822, Επιπλέον καθοριζόταν «να του δοθώσι γράμματα (εννοεί του Μοναρχίδη) από μεν του μινιστερίου της Οικονομίας […] δια να τον γνωρίσωσιν επιθεωρητήν και να συνάξη όσα χρήματα ευρεθώσιν, από δε του μέρους του μινιστερίου τον Πολέμου να του δοθή άλλο γράμμα προς τον εκεί ταξίαρχον όπου, αν απαντήση εναντίοτητα, να μεταχειρισθή την εκτελεστικήν δύναμιν εις το να φέρη εδώ εις την Διοίκησιν τον οικονόμον Γαβριήλ τον Κανδηλιώτην και τον Θωματζίκον». (οι τελευταίοι ανήκαν στο συνασπισμό των οπλαρχηγών, βλ. και παρακάτω).

[363] Αντωνάκης, 2003, ό.π., σ. 77-78.

[364] Γεωργίου Δ. Χατζησωτηρίου, *Το 1821. Οι Μεσογείτες και ο Γιάννης Ντάβαρης*, Αθήνα 1971, σ. 141-142: «Συνθήκαι, τας οποίας έκαμαν οι υπογεγραμμένοι Επίτροποι της υπερτάτης Διοίκησης, οι τε Έφοροι των Αθηνών, και Καπιτάνιοι με τους εν τη Ακροπόλει πολιορκημένους Τούρκους, ότε καταπολεμηθέντες ούτοι υπό των Ελλήνων και εις εσχάτην ανάγκην ελθόντες, επρεσβεύσαντο περί συνθηκών, Εν Αθήναις τη 9η Ιουνίου 1822». (Ακριβές αντίγραφο του πρωτότυπου εγγράφου που βρέθηκε στο σπίτι των αδελφών Στάμου, κατ' ευθείαν απογόνων του Γιάννη Ντάβαρη.)

6.	Απόστολος	Σοφθέος	όχι
7.	Αναγνώστης	Μέξης	όχι
8.	Γιωργάκης	Λέκας (Λέκκας)[365]	όχι
9.	Γιάννης	Ντάβαρης	ναι[366]
10.	Δήμος (Μήτρος στη βάση δεδομένων)	(Τζεβάς) Χασιώτης	ναι
11.	Χριστόδουλος	Ραυτόπουλος	όχι

Πηγές πίνακα: Χατζησωτηρίου,1971, ό.π., σ. 141-142, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε. 1830-1832.

Αυτό που παρατηρούμε σε σύγκριση με τον πίνακα 5 είναι πως από τους έντεκα καπεταναίους που υπογράφουν τη συνθήκη παράδοσης συμμετέχουν στο κίνημα του 1822 τρεις καπεταναίοι, από τους οποίους μόνο ο Γιάννης Ντάβαρης προχωρά σε αγορά μέσα στην Επανάσταση. Το 73% των οπλαρχηγών-καπεταναίων από όσους υπογράφουν την παράδοση μένουν πιστοί καταρχήν σ' αυτήν, δηλαδή στο συμφωνημένο τρόπο διαχείρισης των λαφύρων κυρίως, και στην «Υπερτάτη» Διοίκηση. Οι Νικόλαος Σαρής (Σαρρής), Γιωργάκης Λέκας (Λέκκας) και Γιάννης Ντάβαρης, όμως, έχουν έτοιμες τις συμμαχίες με άλλους καπεταναίους των χωριών της Αττικής για να αναλάβουν τον έλεγχο της Ακρόπολης. Σημειώνουμε ακόμη την παρουσία του προεστού Συμεών Ζαχαρίτζα με την ιδιότητα του καπετάνιου, γεγονός που επιβεβαιώνει τη στενή προεπαναστατική σχέση των προεστών και των οπλαρχηγών.[367]

Στις 10 Ιουνίου 1822 αρχίζει η υποχώρηση των Οθωμανών από την Ακρόπολη υπό την προστασία των προξενικών αρχών της πόλης. Οι οθωμανικές πηγές αναφέρουν την 21η Ιουνίου 1822 ως ημερομηνία της συνθηκολόγησης και την 22α Ιουνίου 1822 ως ημέρα παράδοσης της Ακρόπολης στους Επαναστάτες. Την ίδια ημέρα γίνεται και η παράδοση της διοίκησης του φρουρίου στον Παναγή Χτενά, ο οποίος απολάμβανε την εμπιστοσύνη της Διοίκησης και της Εφορίας Αθηνών. Δεν πρόλαβε όμως, να ασκήσει τα καθήκοντα του φρούραρχου γιατί κατά τη διάρκεια της τελετής παράδοσης έπεσε νεκρός από βόλια αγνώστου ή αγνώστων. Ήταν βόλια οθωμανικά ή επρόκειτο για μια πράξη που απέβλεπε στη δημιουργία πολιτικής κρίσης με την αποτροπή της ανάληψης του ελέγχου του φρουρίου και των στρατιωτικών δυνάμεων από τον Παναγή Χτενά (Κτενάς στον κατάλογο του Σουρμελή);[368] Υποστηρίζουμε το δεύτερο. Στις 15 Μαΐου 1822 είχαν ανοιχτά εκφραστεί φόβοι για τη ζωή του φρουράρχου Παναγή Κτενά από τους Εφόρους των Αθηνών. Οι Έφοροι κατονόμαζαν ως υποκινηνητές των απειλητικών ενεργειών δύο πεντηκόνταρχους, τους Χατζή Αναγνώστη Τσουρκατιώτη και τον Μήτρο Λέκκα.

[365] Ο Γεωργάκης Λέκκας, νοικοκυραίος-καπεταναίος, σκοτώνεται κατά την υπεράσπιση της Αθήνας το 1826. Βλέπε και Παράρτημα, Πίνακας 8. Στρατιώτες («συντρόφους») υπό την οδηγία του Μήτρου Λίτζα (Λίτσα) στη φρουρά της Αθήνας (1η Ιουλίου 1826).

[366] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 261, Αθήνα, 10 Νοεμβρίου 1825.* Ο Γιάννης Ντάβαρης αγοράζει από τον Ντανούρδη Σπύρο του Κωνσταντή σπίτι στην Ενορία Κανδύλη «καυμένον όλον με τέσσαρης τοίχους κρημνισμένους, περιέχον δύο πηγάδια», για 425 γρόσια: «πλησίον Σπ. Χοϊμπόη παίδων, χήρας Γιαννάκου Πούλου, παίδων Σπ. Μπισμπυρίκου και εκ των δύο μερών ρούγαι».

[367] Σε κάποιες περιπτώσεις, όπως εν προκειμένω, ο προεστός ήταν και καπετάνιος. Αλλού υπήρχε συγγενική σχέση προεστού-καπετάνιου, όπως στην περίπτωση του καπεταναίου Αναγνώστη Αργύρη με τον προεστό Σιδέρη Αργύρη.

[368] Ο Σουρμελής αποδίδει το θάνατο του Παναγή Κτενά σε ατύχημα με κανόνι. Σουρμελής, 1834, ό.π., σ. 28 (στην έκδοση του 1853, σ. 42)

Αυτοί ήταν που ξεκίνησαν την «εμφύλια επανάστασιν» ή όπως αναφέρουν οι πηγές το «κίνημα», μαζί με τον Κυριάκο Ρουμελιώτη,[369]με στόχο τον έλεγχο της «γέμουσας λαφύρων» Ακρόπολης.[370]

Ο νέος φρούραρχος, ο αδελφός του Σπυρίδων Χτενάς (Κτενάς) ή Μπατζακάτσας, απέτυχε κατά τον επόμενο μήνα να αποκτήσει αφενός τη συναίνεση των οπλαρχηγών, όπως του Νικόλαου Σαρή, αφετέρου τον έλεγχο των ενόπλων χωρικών[371] που από την Ακρόπολη διέρρεαν προς κάθε κατεύθυνση, απειλώντας την εξουσία των προεστών.[372] Επιπλέον, ο Σπυρίδων Κτενάς έδωσε εντολή για τη δολοφονία του Επιστάτη των Προσόδων Χατζή Γεωργαντά Σκουζέ και τη φυλάκιση πέντε με έξι κτηματιών προκρίτων, ανάμεσά τους ο Ιωάννης Βλάχος και ο Νικόλαος Ζαχαρίτζας.[373] Οι προεστοί Βλάχος και Ζαχαρίτζας «δραπετεύουν» από την Ακρόπολη και μαζί με 500 ενόπλους του Συμεών Ζαχαρίτζα συναντούν τον Υψηλάντη και τον Νικήτα Σταματελόπουλο στα Δερβενοχώρια, οι οποίοι ανέμεναν τις δυνάμεις του Δράμαλη. «Αλλ' ο κύριος σκοπός των ήτον να ενεργήσωσι τι κατά του Σαρή».[374] Ο Μακρυγιάννης παρουσιάζει την εμφύλια διαμάχη στην Αθήνα ως σύγκρουση των προκρίτων με τους «νοικοκυραίους και τίμιους» που υποστήριζαν τους οπλαρχηγούς Σαρή, Λεκκαίους και Μελέτη Βασιλείου.[375]

Η γενική σφαγή των απερχόμενων από την Αθήνα Οθωμανών στις 28 Ιουνίου 1822 (10 Ιουλίου 1822 σύμφωνα με τις οθωμανικές πηγές) έδειχνε ότι οι καταστάσεις είχαν υπερβεί την εξουσία των προεστών και της τοπικής Εφορίας στην περιοχή. Το πλήθος επηρεάστηκε από φήμες για επικείμενη οθωμανική επίθεση, που όμως δεν ευσταθούσαν. Πολλοί από τους προεστούς είχαν ήδη αναζητήσει καταφύγιο στην κοντινή Σαλαμίνα και στην Αίγινα. Όταν η απειλή του Δράμαλη προσπέρασε την Αθήνα -ο Δράμαλης προτίμησε την είσοδο στην Πελοπόννησο με στόχο την κατάκτηση του Άργους και την απελευθέρωση των Ναυπλίου από τον πολιορκητικό κλοιό των επαναστατών- ο Νικολής Σαρής με τη συνδρομή του Δημήτριου Λέκα κινήθηκαν εναντίον του φρουράρχου Σπυρίδωνα Χτενά, τον οποίο και εκδιώκουν. Χωρίς να αντιμετωπίζουν άμεσο κίνδυνο από μία επέμβαση στρατευμάτων της Διοίκησης στην Αθήνα υπέρ των προεστών, ενώ, αντίθετα, οι οπλαρχηγοί που μπορούσαν να ενισχυθούν με σώματα ενόπλων χωρικών απ' όλη την Ανατολική Χέρσο Ελλάδα, έκριναν πως οι συνθήκες ήταν ευνοϊκές για μία άμεση και δυναμική αντίδραση κατά των τοπικών προεστών. Η «κίνηση» ορισμένων οπλαρχηγών με επικεφαλής τον Νικόλαο Σαρή και το Δημήτριο Λέκκα να υποκαταστήσουν ή να

---

[369] *Α.Ε.Π.,* τόμος Α΄, 1857 (επανέκδοση 1971), ό.π., σ. 217-218, *«Τη Υπερτάτη Βουλή των Ελλήνων. […] Τη 15 Μαΐου 1822, εξ Αθηνών. Οι Έφοροι Αθηνών, Ο Ηγούμενος Βρανά Γαβριήλ, Θ. Λογοθέτου, Σπυρίδων Πατούσας, Νεόφυτος Πεντελιώτης, Διονύσιος Πετράκης, Ιωάννης Π. Βλάχος, Χατζή Γεωργαντάς Σκουζές, Χατζή Σπύρος Γκικάκη, Νικόλαος Ζαχαρίτζας. Ο Αρχιγραμματεύς Ιωάννης Σκουζές».*

[370] Για τον «εμφύλιο πόλεμο» που τότε ξέσπασε βλέπε, Ψύλλας, 1974, ό.π., σ. 87-89.

[371] Σε μια προσπάθεια να αποσπάσει τους ενόπλους χωρικούς από τους οπλαρχηγούς που αντενεργούσαν στις διαταγές της Εφορείας και να τους κρατήσει πάνω στην Ακρόπολη, ώστε να την υπερασπιστούν σε περίπτωση επιδρομής του Δράμαλη, «η σεβαστή Διοίκηση του Αρείου Πάγου και οι πατριώται Αθηναίοι (οι προεστοί, προφανώς) πρσφέρουσι εις αυτούς (εννοείται στους μετέχοντες της άμυνας) κοινώς αρετής ένεκεν δέκα χιλιάδας δένδρα ελαιών εκ των εθνικών», *Γ.Α.Κ., συλλογή Βλαχογιάννη*, ό.π., διακήρυξη της 5 Ιουλίου 1822, Σαλαμίνα.

[372] Ψύλλας, 1974, ό.π., σ. 84-88.

[373] Σουρμελής, 1834, ό.π., σ. 36-41 (στην έκδοση του 1853, σ. 49-54) και Γέροντας, 1984, ό.π., σ. 97-106.

[374] Σουρμελής, 1834, ό.π., σ. 37 (στην έκδοση του 1853, σ. 50).

[375] *Απομνημονεύματα Μακρυγιάννη*, ό.π., σ. 162-167.

διεκδικήσουν μερίδιο εξουσίας από τους προεστούς της Αθήνας με την κατάληψη της Ακρόπολης, χαρακτηρίζεται στις πηγές ως «κίνημα».

Την πολιτική ρευστότητα στο χρονικό διάστημα αμέσως μετά την πτώση της Ακρόπολης επιβεβαιώνουν οι κινήσεις των οπλαρχηγών να εκμεταλλευτούν το κενό εξουσίας για να ελέγξουν την Ακρόπολη, χωρίς να έχουν σαφείς εντολές από την κεντρική διοίκηση για μια τέτοια αυτονομημένη δράση. Τους εν ζωή Εφόρους οι καπεταναίοι τους πήγαν στην Αθήνα μέσα στο φρούριο και τους κρατούσαν σε καθεστώς ομηρίας.[376] Οι καπεταναίοι αυτοί δεν θα ήθελαν να δουν τους προεπαναστατικούς άρχοντες της Αθήνας να ελέγχουν ξανά την πόλη, πολιτικά και οικονομικά. Ο έλεγχος των Εφόρων σήμαινε τον έλεγχο μιας πηγής αμφισβήτησης των έκτακτων εξουσιών τους. Επιπλέον ενίσχυαν τη θέση τους στην περίπτωση μιας διαπραγμάτευσης με τον Άρειο Πάγο και τη Διοίκηση. Στην καλύτερη περίπτωση ήθελαν να έχουν και αυτοί πολιτικό λόγο.[377] Από την άλλη δεν υπάκουαν σε συγκεκριμένες εντολές που προέρχονταν από τον εκπρόσωπο της επαναστατικής Διοίκησης Δημήτριο Υψηλάντη.

Οι «καπεταναίοι» Μελέτης (Βασιλείου), Γεωργάκης Λέκας, Αναγνώστης Αργύρης, Μήτρος Λίτζας (από το Μαρούσι), Αναγνώστης Τζουρκατιώτης (Σκουρτατιώτης και ως Μενιδιάτης) (από το Μενίδι) και Γιάννης Ντάβαρης (από το Λιόπεσι) δεν πειθαρχούν στις εντολές της Διοίκησης να πάνε στα Δερβένια και να τοποθετήσουν τους στρατιώτες τους σε συγκεκριμένες θέσεις.[378] Ο καπετάν Μελέτης Βασιλείου όπως είδαμε και στον πίνακα 5 του παραρτήματος «Ονοματεπώνυμα όσων υπογράφουν ως «πολίται της επαρχίας Αθηνών» ήταν ένας οπλαρχηγός που διαδραμάτισε πολιτικό ρόλο και στη μετά το θάνατο του Ανδρούτσου περίοδο. Στο διάστημα που εξετάζουμε υπήρξε ένα από τα ηγετικά πρόσωπα που προσπάθησαν να επιτύχουν αυτό που τελικά δεν επικράτησε στην Επανάσταση. Αυτό δε σημαίνει πως δεν έγινε προσπάθεια για την ανατροπή των υφιστάμενων κοινωνικών σχέσεων. Στον πίνακα 5 προσθέτουμε και τους οπλαρχηγούς Νικόλαο Σαρή, Μήτρο Λέκα και Κυριάκο Ρουμελιώτη.

Πίνακας 5. Οπλαρχηγοί που μετέχουν στο «κίνημα» του 1822.

	Όνομα	**Επίθετο**	**Αγοραστές 1821-1833.**
1.	Μελέτης	Βασιλείου (Χασιά)	όχι (υπάρχει στη βάση ένας Κωνσταντίνος Βασίλη (-είου) του Μιχαήλ)
2.	Γεωργάκης	Λέκας	όχι (εμφανίζεται ως αγοραστής ο

[376] *Α.Ε.Π.,* τόμος 1ος, 1971, ό.π., σ. 497-498, *«Άρειος Πάγος τη υπερτάτη Διοικήσει των Ελλήνων ευ πράττειν. […] Εκ Σαλαμίνος, τη 15 Ιουλίου 1822. Οι Αρεοπαγίται Ταλαντίου Νεόφυτος, πρόεδρος, Κ. Τασσίκα, Πανούσης Θραψιάδης, Δημήτριος Σταματογιάννη».*

[377] Υπήρχε και το προηγούμενο με την πολιορκία της Τριπολιτσάς το Σεπτέμβριο του 1821, βλέπε σχετικά τις επισημάνσεις που γίνονται στο Μαργαρίτης, 2020, ό.π., σ. 303-306.

[378] Καμπούρογλου, *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηναίων*, Εν Αθήναις 1891, ό.π., τ. Γ΄, σ. ζ΄, *«Από Κουλούρης την 5 Αυγούστου 1822, Δημήτριος Υψηλάντης».*

			υιός του Μήτρος)
3.	Αναγνώστης	Αργύρης	όχι (Υπάρχει στη βάση ένας Αργύρης Παναγιώτης, χωρίς να γνωρίζουμε τη σχέση τους. Επίσης υπάρχει ο προεστός Σιδέρης Αργύρης στον πίνακα 1 του παραρτήματος.)
4.	Αναγνώστης	Τζουκατιώτης (και ως Μενιδιάτης) (Τζουρκατιώτης στη βάση) (Αχαρνές)	όχι (εμφανίζεται ως αγοραστής ο υιός του Μήτρος)
5.	Γιάννης	Ντάβαρης (Δάβαρης στη βάση δεδομένων) (Λιόπεσι)	ναι
6.	Μήτρος	Λίτζας[379] (Λήτζας, Λίτσας)	όχι (υπάρχει στη βάση ένας Αναστάσης Λίτζης)
7.	Νικόλαος	Σαρής (Υπάρχει ο νοικοκυραίος Σταμάτης Σαρής.)	όχι
8.	Μήτρος (Δημήτριος)	Λέκας (Λέκκας)	ναι

[379] Βλέπε στο Παράρτημα, τον πίνακα 32, τον κατάλογο με τους «συντρόφους» που είχε υπό την οδηγία του στην υπεράσπιση της πόλης της Αθήνας το 1826.

9.	Κυριάκος	Ρουμελιώτης	όχι

Πηγή πίνακα: Καμπούρογλου, 1891, τ. Γ΄, σ. ζ΄, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε. 1830-1832.

Από τον πίνακα 5 διαπιστώνουμε πως από τους εννέα οπλαρχηγούς (καπεταναίους) που πρωτοστατούν στο «κίνημα» μόνο ο Μήτρος Λέκας (Λέκκας), υιός του Γεωργάκη Λέκα, και ο Γιάννης Ντάβαρης προχωρούν σε αγορές μέσα στην Επανάσταση. Υπάρχουν, όμως, μέλη των οικογενειών τους (οι υιοί) που προχώρησαν σε αγορές, καθώς και συγγενικά τους πρόσωπα. Επίσης, κανείς από τους εννέα καπεταναίους δεν αναφερόταν ανάμεσα σε αυτούς που είχαν υπογράψει το συμφωνητικό για το «ρεσσάλτο» στην Ακρόπολη στις 8 Νοεμβρίου 1821, όπου και καθοριζόταν λεπτομερέστατα η διαχείριση των λαφύρων και των αρμάτων, αλλά και το πολιτικό καθεστώς της διοίκησης του φρουρίου Αθηνών.[380] Αντίθετα επικεφαλής τότε είχαν τεθεί οπλαρχηγοί από άλλα μέρη.

Τριακόσιοι στρατιώτες από τέσσερα μέρη -Αθήνα, Μενίδι, Χασιά και Σαλαμίνα- θα έμεναν για τη φρούρηση της πόλης μετά την κυρίευση του φρουρίου. Αυτοί θα ήταν «υπόμισθοι της πολιτείας». Αρχές Αυγούστου 1822 τα πράγματα θα οξυνθούν σε σημείο τέτοιο που όσοι δεν πειθαρχούν στις διαταγές της Διοίκησης θα αντιμετωπιστούν ως «εχθροί του έθνους». Υψηλάντης και Σταματελόπουλος απειλούν τους Αθηναίους που ακολουθούν τους καπεταναίους με γενική σφαγή: «[…] όχι μόνον τους εχθρούς θε να αφήσωμεν να έλθουν εδώ, αλλά ημείς οι ίδιοι και τας γυναίκας και τα παιδιά σας θε να κατακόψωμεν με ασπλαχνίαν, και τα σπήτια σας και τα πράγματά σας θα κατακαύσωμεν παρευθύς ταύτην την ώραν […]». Η εντολή και προς τους καπεταναίους είναι μία: «ενωθήτε με το έθνος».[381] Με τη μεσολάβηση των Εφόρων οι καπεταναίοι επικεφαλής του κινήματος Νικόλαος Σαρής και Μήτρος Λέκας μεταστρέφονται παίρνοντας εγγυήσεις και αποφασίζουν την παράδοση του φρουρίου «στους Εφόρους και νοικοκυραίους» και στον Οδυσσέα Ανδρούτσο που θα κατέφθανε την επομένη ημέρα. «[…] ημείς όλοι οι έφοροι και νοικοκυραίοι γινόμεθα νταβιτζίδες να μη πειραχθήτε εις το παραμικρόν, και να λάβετε την συγχώρησιν».[382]

Στον παρακάτω πίνακα 6 καταγράφονται όσοι υπογράφουν την επιστολή (γράμμα) της 26ης Αυγούστου 1822 προς τους καπεταναίους Νικόλαο Σαρή και Μήτρο Λέκα. Συνολικά υπογράφουν δώδεκα πρόσωπα από τα οποία τα δέκα καταγράφονται ως προεστοί, ενώ τα υπόλοιπα δύο αναγνωρίζονται ως νοικοκυραίοι. Τη «συγχώρεση», λοιπόν, τη δίνουν από κοινού προεστοί και νοικοκυραίοι με το συσχετισμό δυνάμεων να κλίνει υπέρ των προεστών. Η πολιτική, όμως, παρουσία των νοικοκυραίων σε μια τόσο κρίσιμη συγκυρία είναι εμφανής. Στους δέκα προεστούς περιλαμβάνονται τρεις έφοροι καθώς και δύο μέλη της δωδεκάδας που επικουρούσε το έργο της Εφορίας του Αρείου Πάγου (Νικόλαος Ζαχαρίτσας και Ιωάννης Π. Βλάχου). Υπενθυμίζουμε πως το σύνολο των Εφόρων προέρχεται από την ομάδα των προεστών σύμφωνα με το έγγραφο εκλογής τους της 15ης Δεκεμβρίου 1821.[383] Από τους νοικοκυραίους υπογράφουν οι Στέφανος Χ. Φιλίππου, Σιδέρης Αργύρης και Σπυρίδων Σεραφείμ. Διαπιστώνουμε πως ένας από τους σημαντικούς καπεταναίους ονομάζεται Αναγνώστης Αργύρης με προφανή συγγενική σχέση με τον

[380] *Α.Ε.Π.*, τόμος Α΄, 1971, (α΄έκδοση 1857), ό.π., σ. 539-540.
[381] Καμπούρογλου, 1891, τ. Γ΄, ό.π., σ. η΄, Δημήτριος Υψηλάντης, Νικήτας Σταματελόπουλος προς τους «Στρατιώται οι ευρισκόμενοι εις το Κάστρον.»
[382] Καμπούρογλου, 1891, τ. Γ΄, ό.π., σ. η΄-θ΄, «Κύριοι καπεταναίοι Νικόλαε Σαρή, και μήτρο Λέκα».
[383] *Α.Ε.Π.*, τόμος Α΄, 1971, ό.π., σ. 542-543.

προεστό Σιδέρη Αργύρη. Ο Σιδέρης Αργύρης είχε υπογράψει το Χοτζέτι αναγνώρισης της Δημογεροντίας του 1815 και φαίνεται πως μετείχε και στην κοινοτική συνέλευση που εγκρίνει την ειρήνευση το 1819. Αργότερα υπογράφει την εκλογή Δημογεροντίας του 1820.

Από τα συνολικά δώδεκα πρόσωπα που υπογράφουν τα επτά ή το 58% προχωρούν σε αγορές μέσα στην Επανάσταση. Πιο αναλυτικά παρατηρούμε πως το σύνολο των αγοραστών που δίνουν την «συγχώρεση» στους καπεταναίους αφορά αποκλειστικά προεστούς που προχωρούν σε αγορές μέσα στην Επανάσταση. Και οι επτά ανήκουν στους προεστούς. Με άλλα λόγια επτά από τους εννέα προεστούς ή το 78% των προεστών του πίνακα 6 εμφανίζονται ως αγοραστές. Διαπιστώνουμε πως πραγματικά είναι οι Έφοροι και οι νοικοκυραίοι που μεσολαβούν για την παράδοση του φρουρίου. Συμπληρώνουμε, όμως, πως και κάποιοι προεστοί, καθώς και μέλη της δωδεκάδας που, όμως, δεν ήταν Έφοροι αναγνωρισμένοι από τον Άρειο Πάγο, υπογράφουν το γράμμα.

Νοικοκυραίοι που αποχτούν πολιτικό λόγο, καθώς και προεστοί που είναι και αγοραστές, συγκλίνουν τελικά πολιτικά απέναντι στους καπεταναίους με σκοπό την παράδοση του φρουρίου στον αρχιστράτηγο Ανδρούτσο. Ο τελευταίος φαίνεται πως επέβαλλε τις κοινωνικές συναινέσεις. Η πολιτική συμφωνία και σύμπραξη δείχνει μια φαινομενική ήττα των καπεταναίων, αφού ο αρχιστράτηγος δε θα μπορούσε παρά να εκπροσωπεί και τα δικά τους συμφέροντα στην περιοχή, πάντως όχι αυτά των προεστών. Από την άλλη οι πολιτικές προθέσεις του αρχιστράτηγου είναι αυτές που θα έχουν την τελική βαρύτητα. Από τους πέντε Εφόρους υπογράφουν μόνο οι τρεις. Δεν υπογράφουν ο Χατζή Γεωργαντάς Σκουζές, που είχε δολοφονηθεί, και ο Προκόπης Βενιζέλος. Υπενθυμίζουμε πως κανείς από τους δύο δεν αγοράζει μέσα στην Επανάσταση. Έχουμε, λοιπόν,μια διαιρεμένη Εφορία, μία Αρχή του Αρείου Πάγου σε παρακμή, προεστούς διαιρεμένους, τη Διοίκηση απούσα, σε μια Αθήνα που θα δινόταν στον έλεγχο του Οδυσσέα Ανδρούτσου με τη συναίνεση των νοικοκυραίων της πόλης.

Οπωσδήποτε τα λόγια του Δημήτριου Υψηλάντη ήδη από το Νοέμβριο του 1821 έκρυβαν τις αντιθέσεις που υπέβοσκαν μεταξύ των κοινωνικών τάξεων και απλά περίμεναν να εκδηλωθούν: «Σας συγχαίρω λοιπόν, ότι απαλλαγέντες των εχθρικών επιδρομών επεστρέψατε εν καιρώ εις την φιλτάτην κοινήν Πατρίδα σας διά να συνάξετε τους καρπούς των ελαιών σας, και να αναλάβετε πάλιν την πολιορκίαν του φρουρίου· είναι όμως ανάγκη μεγαλειτέρας προσοχής διά να προλάβετε πάντα τα εις το εξής δυνάμενα να προέλθωσι δυστυχήματα εκ της αβουλίας, ή διχόνοιας. Προ πάντων λοιπόν πρέπει, ώ Αθηναίοι, να ενωθήτε όλοι εις έν, και να μην ήναι καμμία διαίρεσις μεταξύ χωρικών, και αστών, αλλά πάντες να συγκροτήσετε μίαν αδελφότητα αχώριστον και αδιαίρετον υπέρ της κοινής σωτηρίας, και ευταξίας. Πρέπει να συγκροτήσητε μίαν βουλήν, ήτις να περιλαμβάνη μέλη απ' όλα τα χωρία της Αττικής, ή τουλάχιστον από τα μεγαλήτερα […]».[384]

[384] Καμπούρογλου, 1891, τ. Γ΄, ό.π., σ. γ΄-ε΄, *«Φιλογενέστατοι Πρόκριτοι των Αθηνών, και πάντες οι κάτοικοι της πόλεως ταύτης, και όλης της Αττικής […] Εξ Άργους την 7 Νοεμβρίου 1821, Ο Πατριώτης Δημήτριος Υψηλάντης Πληρεξούσιος του Γενικού Επιτρόπου».*

Πίνακας 6. Ονομαστικός πίνακας όσων αποδέχονται τη «συγχώρεση» των καπεταναίων, 26 Αυγούστου 1822.

α/α	**Όνομα**	**Επίθετο/Πατρώνυμο/ ιδιότητα**	**Είναι προεστός.** **(υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον Πίνακα 1 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833.**
1.	Γαβρίλης (Γαβριήλ)	Ηγούμενος Σπυριδωνίτη (Έφορος)	ναι	όχι
2.	Σπυρίδων	Πατούσας (Έφορος)	ναι	ναι
3.	Χατζή Σπύρος	Γγικάκης (Γκικάκης) (Έφορος)	ναι	ναι
4.	Νικόλαος	Ζαχαρίτσας (Ζαχαρίτζας)	ναι	ναι
5.	Ιωάννης	Π. Βλάχου	ναι	ναι
6.	Παναγίς	Σκουζές	ναι	ναι
7.	Στέφανος	Χ. Φιλίππου (Χατζή Φιλίππου)	όχι	όχι
8.	Χρίστος	Ταβάνης	ναι	ναι
9.	Δημήτριος	Τυροπούλος	ναι	όχι
10.	Σιδέρης	Αργύρης	ναι	όχι
11.	[Σπύρος]	Χατζή Μπενάρδος	ναι	ναι
12.	Στάμος	Σεραφείμ	όχι	όχι

Πηγές πίνακα: Καμπούρογλου, 1891, τ. Γ΄, ό.π., σ. η΄-θ΄, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε. 1830-1832.

V. Ο Ανδρούτσος στην εξουσία χωρίς την Εφορία

Στα τέλη του 1822 κάποια πράγματα θα έχουν αλλάξει για την Κοινότητα Αθηνών. Στην πράξη ο Άρειος Πάγος έχει καταργηθεί, η Αθήνα έχει ελευθερωθεί από τους Οθωμανούς και ο Οδυσσέας Ανδρούτσος εισέρχεται στην πόλη ως ο στρατιωτικός και πολιτικός επικεφαλής. Όλοι οι υπογεγραμμένοι του κοινοτικού συμβουλίου της 22ας Οκτωβρίου 1822 (πίνακας 7) με εισήγηση του Ανδρούτσου αποδέχονται το διορισμό του Ιωάννη Γκούρα ως φρουράρχου της πόλης. Η επάνοδος στην Αθήνα όσων είχαν διαφύγει στη Σαλαμίνα έχει συντελεστεί.[385] Από όσους υπογράφουν το διορισμό του Γκούρα οι τριάντα τέσσερις ή το 79% ανήκουν στους προεστούς (πίνακας 9 παραρτήματος).[386] Άρα οι υπόλοιποι εννέα, το 21% επί του συνόλου, πρόκειται για πρόσωπα που για πρώτη φορά μέσα στην Επανάσταση υπογράφουν κάποιο επίσημο έγγραφο.

Αυτό που διαπιστώνεται είναι πως νέα πρόσωπα πέρα από τους προεστούς διεκδικούν μερίδιο στην άσκηση της τοπικής εξουσίας. Αυτοί που ήταν αποκλεισμένοι στα προεπαναστατικά χρόνια αποκτούν εκπροσώπηση και λόγο στα ζητήματα της Κοινότητας Αθηνών, εν προκειμένω αποφασίζουν για το διορισμό του Γκούρα ως φρουράρχου της πόλης. Για την αλλαγή των συσχετισμών δυνάμεων ευθύνεται η πολιτική πια παρουσία του Οδυσσέα Ανδρούτσου που σαφώς και δεν έχει κανένα λόγο να ενισχύσει το προεστικό στοιχείο έναντι των νοικοκυραίων και των αγροτικών πληθυσμών της Αττικής. Παρά τις διαθέσεις του το προεστικό στοιχείο παραμένει ισχυρό με μία διαφορά. Αυτή τη φορά ο αρχιστράτηγος έχει εξασφαλίσει την πολιτική συναίνεση μέσα και στο πλαίσιο της διαμάχης των προεστών με τον Άρειο Πάγο. Οι προεστοί που απειλήθηκαν από το κίνημα του 1822 και από τις εξουσίες του Αρείου Πάγου αποδέχονται τον Γκούρα ως φρούραρχο της πόλης.

Από τους τριάντα τέσσερις προεστούς του πίνακα 7 σχεδόν οι μισοί (οι 15 από τους 34 ή το 44,1% επί του αριθμού των προεστών) εμφανίζονται ως αγοραστές μέσα στην Επανάσταση. Από τους εννέα νοικοκυραίους μόλις οι δύο θα είναι αγοραστές. Συνολικά το 39,6% των σαράντα τριών μελών του κοινοτικού συμβουλίου της της 22 Οκτωβρίου 1822 θα προχωρήσουν σε αγορές. Άραγε οι προεστοί-αγοραστές, που εμπνέονταν από μια διαφορετική αντίληψη πρόσκτησης κοινωνικής ισχύος, είναι εκείνοι που αποφασίζουν να συνδέσουν τα συμφέροντά τους με τον Οδυσσέα Ανδρούτσο, τον άλλοτε εχθρό της προεστικής τάξης; Αντίθετα, νοικοκυραίοι που είχαν αποκλειστεί από τις αγοραπωλησίες βλέπουν την πολιτική ευκαιρία να αναδειχθούν οικονομικά μέσα από την στήριξη του αρχιστράτηγου και του νέου φρουράρχου Αθηνών.

Η συναινετική στάση των προεστών δεν μπορεί παρά να μαρτυρεί την ανατροπή των κοινωνικών ισορροπιών που αποτυπώθηκε και σε πολιτικό επίπεδο. Στο προσκήνιο εισήλθαν δυναμικά εκπρόσωποι των νοικοκυραίων που εξαρχής είχαν συστρατευτεί με τον κόσμο των όπλων και τον Οδυσσέα Ανδρούτσο. Ο Ανδρούτσος, όμως, επέμενε να παίρνει στις εκστρατείες του τους δικούς του στρατιώτες και όχι πολίτες από την κοινωνική ομάδα των νοικοκυραίων. Έλεγε χαρακτηριστικά πως «στράτευμα πολιτικόν δεν καταλαμβάνει πώς δύναται να του χρησιμεύση».[387] Σε σχέση με το 1821 η αυξημένη παρουσία τους το 1822 στα πολιτικά πράγματα της πόλης σηματοδοτεί ανατροπές και σε οικονομικό επίπεδο.

---

[385] Βλέπε πίνακα 7 του παραρτήματος.
[386] *Α.Ε.Π.*, τόμος Α΄ , 1971, ό.π., σ. 541-542 (45 υπογραφές).
[387] Ψύλλας, 1974, ό.π., σ. 89.

Σε πολιτικό επίπεδο από τα σαράντα τρία ονόματα του πίνακα 9 του παραρτήματος τα εννέα ή το 21% μόνο υπάρχουν και στον πίνακα 6 του παραρτήματος «Ονομαστική αναφορά όσων υπογράφουν ως «Η δωδεκάς και λοιποί πατριώται» στα τέλη του 1821 (15 Δεκεμβρίου 1821)». Παρατηρούμε, δηλαδή, μία αλλαγή στην πολιτική εκπροσώπηση της κοινότητας κατά την οποία επιβιώνουν μόνο αυτοί οι εννέα που στο σύνολό τους είναι προεστοί. Πρόκειται άραγε για εκείνους τους προεστούς που επιθυμούν την παρουσία του αρχιστράτηγου αποδεχόμενοι τις πολιτικές επιλογές του; Πέντε από τους εννέα αυτούς προεστούς εμφανίζονται ως αγοραστές.

Κανένας από τους πέντε Εφόρους Αθηνών που διορίστηκαν στα τέλη του 1821 ως εκπρόσωποι του Αρείου Πάγου δεν υπογράφει στα τέλη του 1822. Ωστόσο από τους δώδεκα «συμβούλους» της Εφορίας θα υπογράψουν οι πέντε. Διαπιστώνεται, λοιπόν, η οριστική ρήξη του αρχιστράτηγου Ανδρούτσου και με τους τοπικούς εκπροσώπους του Αρείου Πάγου στην Κοινότητα της Αθήνας που ήταν συνάμα και φορείς της προεστικής εξουσίας στην περιοχή. Ήδη, όπως είδαμε, θα πρέπει να υπήρξε ρήξη και στα μέλη της Εφορίας το διάστημα αμέσως πριν την έλευση του Ανδρούτσου στην Αθήνα. Στη συνέλευση της 1ης Σεπτεμβρίου 1822 ο Άρειος Πάγος καταργείται de facto από τον Οδυσσέα Ανδρούτσο.[388] Σημειώνουμε πως το ίδιο κοινοτικό συμβούλιο της 22ας Οκτωβρίου 1822 αποδέχεται με έγγραφό του το δανεισμό της κοινότητας με το ποσό 14.609,10 γροσίων από χρήματα του ίδιου του Ανδρούτσου.[389] Τα χρήματα δόθηκαν για τις ανάγκες του κάστρου.

Πίνακας 7. Κατανομή των μελών του κοινοτικού συμβουλίου που υπογράφουν ως πατριώτες το έγγραφο διορισμού του Γκούρα στα τέλη του 1822 (22 Οκτωβρίου 1822), (45 υπογραφές).

	αριθμός μελών	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού των μελών)	**μέλη του συμβουλίου που είναι και αγοραστές**	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού των μελών)
προεστοί	34	79,1%	15	34,9%
νοικοκυραίοι	9	20,9%	2	4,7%
σύνολο	43[390]		17	

Πηγές πίνακα: Α.Ε.Π., τόμος Α΄, 1971, σ. 541-542, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε. 1830-1832.

[388] Στις 18 Σεπτεμβρίου 1822 γίνεται η κατάργηση του τοπικού οργανισμού και στις 24 του ίδιου μήνα η ανακήρυξη του Ανδρούτσου σε αρχιστράτηγο, στο Γέροντας, 1984, ό.π., σ. 116-117.

[389] Γιώτα, 1990, ό.π., σ. 359. Στο συμβούλιο που αποδέχεται το δανεισμό προστίθεται ο νοικοκυραίος Στέφανος Χατζή Φιλίππου που δεν παρίσταται στην εκλογή του φρουράρχου Γκούρα. Τυπικά, όμως, πρόκειται για ένα κοινοτικό συμβούλιο.

[390] Σαράντα πέντε (45) ήταν οι συνολικοί υπογράφοντες, μαζί με τις δύο υπογραφές του αρχιστράτηγου Ανδρούτσου και του αρεοπαγίτη Νικόλαου Νάκου.

Οι αυθαιρεσίες των προεστών της Λιβαδειάς σε βάρος των αγροτικών και ποιμενικών πληθυσμών της επαρχίας ενίσχυαν την ήδη συσσωρευμένη δυσαρέσκεια των χωρικών, με αποτέλεσμα όταν ο Ανδρούτσος θα θελήσει να κατισχύσει έναντι των προεστών να έχει ένα ήδη προετοιμασμένο πληθυσμό με «αντιπροεστωτικά αισθήματα» που θα μπορούσε να τον υποστηρίξει στην προσπάθειά του. Η πολυπλοκότητα των πραγμάτων ήταν τέτοια, ώστε οποιαδήποτε γραμμική ερμηνεία να αδυνατεί να παρακολουθήσει πολιτικές συμπεριφορές που διαμορφώθηκαν μέσα σ' ένα συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο, όπου τίποτα δεν θεωρείται αυτονόητο, ούτε πάντοτε συνάδει με συμπεριφορές των προεπαναστατικών χρόνων. Για παράδειγμα, η σύμπτωση των «αντιπροεστωτικών αισθημάτων» ανάμεσα στους χωρικούς της Λιβαδειάς και τον Οδυσσέα Ανδρούτσο δε σήμαινε και την ύπαρξη κοινών ελατηρίων συμπεριφοράς και πολύ περισσότερο την ταύτιση των γενικότερων συμφερόντων. Μπορεί στη συγκεκριμένη χρονική συγκυρία να προβάλλεται ο οπλαρχηγός ως υπερασπιστής του αγροτικού πληθυσμού έναντι των προεστών, αυτό, όμως, δε συνεπαγόταν και παραίτηση του οπλαρχηγού από τα συμφέροντά του πάνω στους χωρικούς ή την οριστική ρήξη των σχέσεων του με τους προεστούς, ιδιαίτερα με τους προεστούς των Αθηναίων.

Θα πρέπει, επίσης, να κατανοήσουμε ότι ήταν πέρα από τις προθέσεις του οπλαρχηγού να αμφισβητήσει το προεπαναστατικό πλαίσιο διαχείρισης της εξουσίας και στην περίπτωση ακόμη που διαπραγματεύεται με την κεντρική εξουσία θεωρεί ότι η διαπραγμάτευση εκκινεί με την παραδοχή και από τη Διοίκηση της πάγιας πολιτικής του θέσης να γίνουν σεβαστές οι διοικητικές και οικονομικές ενότητες των κοινοτήτων, πράγμα που προϋπόθετε την αυτονομία των Επαρχιών ή κάποιο βαθμό αυτονομίας απέναντι στην κεντρική εξουσία. Όποτε η επαναστατική Διοίκηση επιχειρούσε να θέσει υπό αμφισβήτηση αυτή την πολιτική τοποθέτηση του οπλαρχηγού, που συνεπαγόταν και την αμφισβήτηση του ζωτικού χώρου αναπαραγωγής των εξουσιαστικών του συμφερόντων, ο Ανδρούτσος επεδίωκε τον εξαναγκασμό της σε πολιτικές υποχωρήσεις.

Αντίθετα με τα παραπάνω, ήταν εντός των προθέσεων του οπλαρχηγού η αλλαγή των προεπαναστατικών πολιτικών ισορροπιών, μέσα, όμως, στο πλαίσιο της κοινοτικής οργάνωσης της πολιτικής εξουσίας. Ο στόχος του υπήρξε σαφής. Εκείνο που δεν κατέστη δυνατόν στο χρονικό διάστημα αμέσως πριν την έναρξη της Επανάστασης και τους πρώτους μήνες των πολεμικών επιχειρήσεων να γίνει εφικτό μόλις ο συσχετισμός των δυνάμεων το επιτρέψει. Στα άμεσα σχέδια του Ανδρούτσου ήταν να επιτύχει την ανατροπή των πολιτικών εξουσιών των προεστών, ώστε να τους υποκαταστήσει στην τοπική εξουσία. Η ανατροπή των προεστών μπορούσε να είναι βίαιη, εκδοχή που προέβλεπε ακόμη και τη φυσική τους εξόντωση, με απρόβλεπτες, όμως, συνέπειες ως προς την αντίδραση της κεντρικής εξουσίας, σε μία διαφορετική εκδοχή μπορούσε να είναι μία ομαλή μεταβίβαση εξουσιών, αποτέλεσμα της αναγνώρισης από την μεριά των προεστών της πρωτοκαθεδρίας και της ισχύος του οπλαρχηγού.[391] Δεν επιλέχτηκε τελικά η βίαιη μεταβίβαση των εξουσιών.

Η παρουσία του αρχιστρατήγου λειτουργεί σε κάποιο βαθμό συναινετικά και εξομαλύνει ενδεχομένως προεπαναστατικές έριδες και συγκρούσεις μεταξύ των προεστών και των αρχόντων. Η εκλογή -ο διορισμός καλύτερα- της Δημογεροντίας του 1822 το επιβεβαιώνει αυτό. Όλοι τους οι δημογέροντες ανήκουν στο προεπαναστατικό κοινοτικό συμβούλιο, στην ανώτερη κοινωνική τάξη της Αθήνας ή αλλιώς στους προεστούς και από αυτούς οι τρεις μάλιστα ανήκουν στους αρχοντες.

[391] Αντωνάκης, 2003, ό.π., σ. 66-67.

Το κίνημα του 1822 είναι σημαντικό γιατί δείχνει ακριβώς πώς συγκεκριμένες ομάδες της Κοινότητας Αθηνών δρούσαν με βάση οικονομικούς και πολιτικούς στόχους, που σε καμία περίπτωση δεν εγκαταλείπουν στη συνέχεια της Επανάστασης. Η μελέτη των αγοραπωλησιών μέσα στην Επανάσταση μπορεί να μας δείξει αφενός μια κοινότητα οικονομικών συμφερόντων που θέλουν να εκφραστούν και σε πολιτικό επίπεδο στην περίπτωση των νοικοκυραίων και των καπεταναίων, αφετέρου πώς η Επανάσταση απελευθέρωσε νέες κοινωνικές δυνάμεις, που μπορεί να ηττήθηκαν πολιτικά, όμως, συνέβαλλαν καθοριστικά στην επιτυχία της ίδιας της Επανάστασης.

VI. Εκλογή δημογερόντων μέσα στην Επανάσταση

Η ύπαρξη των Εφόρων και μετά το 1822, καθώς και του Επάρχου, δεν απέκλειε την παρουσία των δημογερόντων στα πολιτικά πράγματα της Αθήνας. Προφανώς ο ρόλος του δημογέροντα είχε διαφοροποιηθεί σε σχέση με το ρόλο του στα προεπαναστατικά χρόνια, όχι μόνο στον τρόπο εκλογής, αλλά και στα καθήκοντά του ως κοινοτικού άρχοντα. Η Εθνική Συνέλευση της Επιδαύρου είχε ορίσει με νόμο στις 30 Απριλίου 1822 οι δημογέροντες να εκλέγονται από το λαό. Το σύστημα εκλογής διατηρήθηκε μέχρι και την έλευση του Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια, οπότε και τροποποιήθηκε στις 16 Ιανουαρίου 1828 με τη σύσταση των «επαρχιακών δημογεροντιών».[392] Στην Αθήνα η Δημογεροντία καταργήθηκε στις 31 Μαρτίου 1835.

Μέσα στην Επανάσταση ο «λαός των Αθηνών» αποφάσιζε για διάφορα κοινοτικά ζητήματα ή/και για ζητήματα που η «Προσωρινή Διοίκηση της Ελλάδος» έθετε στην κοινότητα. Οι αποφάσεις παίρνονταν «διά της ψήφου των πλειόνων». Κάθε μαχαλάς της Αθήνας έστελνε και το δικό του τοποτηρητή πληρεξούσιο στο «κοινόν συμβούλιον της πατρίδος»,[393] που σε άλλες περιπτώσεις ονομαζόταν «Συνέλευση». Η τυπική έκφραση «ημείς οι κάτωθεν υπογεγραμμένοι πιστοί ραγιάδες του Κραταιοτάτου ημών Βασιλέως κοινή γνώμη συνελθόντες όλοι συμφώνως και εκλέξαντες […]»[394] δεν υπάρχει πια, υπάρχει, όμως, η συνέλευση και η εκλογή για τα διάφορα ζητήματα και για τη Δημογεροντία σύμφωνα με την αρχή της πλειοψηφίας. Στις 26 Απριλίου 1824 με τον όρο «Δημογέροντες Αθηνών» φαίνεται πως υπογράφει το σύνολο ενός δωδεκαμελούς συμβουλίου μαζί με δύο εκπροσώπους των δύο ενοτήτων χωριών, των Μεσογείων και του Καταδέματος.[395] Μάλλον πρόκειται για ένα δωδεκαμελές συμβούλιο, διατηρείται δηλαδή, η ανάμνηση της δωδεκάδας της Εφορίας Αθηνών. Επίσης, μέσα στο 1824 συναντάμε την έννοια του «χωρικού Δημογερόντα», που αναφέρεται σε δημογέροντες των χωριών.[396]

---

[392] Γ. Π. Παρασκευόπουλος, *Οι Δήμαρχοι των Αθηνών (1835-1907) μετά προεισαγωγής περί Δημογεροντίας*, Εν Αθήναις, 1907, σ. 9-23.

[393] Αθηναϊκον αρχείον, 1901, ό.π., σ. 552. Ο μαχαλές Γοργοπήκοος αποφάσισε με συνέλευση να εκλέξει για τοποτηρητή πληρεξούσιο τον Σπυρίδωνα Παλαιολόγο στις 23 Φεβρουαρίου 1824.

[394] Αθηναϊκον αρχείον, 1901, ό.π., σ. 550-551.

[395] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης*, Κατάλογος Α΄, φ. 192, *«Την σήμερον χίλια οκτακόσια είκοσι τέσσερα Απριλίου είκοσι έξι, η Τοπική Διοίκησις των Αθηνών, το Επαρχείον, οι Δημογέροντες, επιστάται και λοιποί πατριώται και τοποτηρηταί του λαού, διά να απαντήσωσι τας κατεπειγούσας χρείας και έξοδα της Επαρχίας εσυμφώνησαν με τον κυρ Γιαννάκην Μεμούρην και του επούλησαν από το ερχόμενον εθνικόν λάδι ξιστία τοπικά χίλια, αριθ. ξιστ. 1000 […] προς γρόσια τρία και παράδες είκοσι το ξιστί, φέρει γρόσια τρεις χιλιάδες πεντακόσια, αριθ. γρ. 3500 […] Οι Δημογέροντες των Αθηνών […] Οι επιστάται της επαρχίας».*

[396] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α΄,* φ. 192, *«Λογαριασμοί της Επαρχίας Αθηνών».*

Το θεσμό της Δημογεροντίας συνεπικουρούσε ο Γενικός Γραμματέας της Κοινότητας Αθηνών, ο υπογραμματέας και τέσσερεις ακόμη διοικητικοί άνθρωποι, που υποστήριζαν το έργο της Δημογεροντίας και αμείβονταν από την κοινότητα.[397] Η κεντρική Διοίκηση επιβλέπει την ομαλή και απρόσκοπτη λειτουργία των τοπικών οργάνων και παρεμβαίνει όπου αντιλαμβάνεται ότι καταστρατηγούνται οι «νόμοι του έθνους». Για παράδειγμα, η Διοίκηση επεμβαίνει δίνοντας αυστηρή διαταγή στον Ιωάννη Γκούρα «να αναγκάσης τους Δημογέροντας να πληρώσουν τους μισθούς των ρηθέντων (εννοεί τους μισθούς του Γραμματέα, του υπογραμματέα και των τεσσάρων διοικητικών) αμεταθέτως και να παύσουν εις το εξής από του να μετέρχωνται τοιαύτας ιδιορρυθμίας».[398] Όπως είδαμε, το 1824, το Επαρχείο, οι δημογέροντες και οι επιστάτες αναφέρονταν ως «Τοπική Διοίκησις των Αθηνών».

Σημαντική για την κατανόηση του τρόπου εκλογής των δημογερόντων της Αθήνας μέσα στην Επανάσταση αποτελεί η εκλογή της 25ης Μαρτίου 1825. «Ο λαός των Αθηνών αισθανόμενος επί μάλλον τα φυσικά και πολιτικά δικαιώματά του, τα οποία μετά την χύσιν τόσου πολυτίμου αίματός του και μετά τον τέλειον θρίαμβον των νόμων εναντίον της καταδυναστείας απολαμβάνει ήδη πλήρως από τον Νόμον της Επιδαύρου, αυθορμήτος σήμερον συνήλθεν εις κοινήν και νόμιμον Συνέλευσιν διά να σκεφθή καθ' όσον εις αυτόν ανήκει περί της εσωτερικής του ευδαιμονίας και καλής αρμονίας των τοπικών πραγμάτων του. Εν ταύτη τη Συνελεύσει ο λαός ευρών τους κυρίους Ν. Ζαχαρίτζαν, Ι. Π. Βλάχου, Χ΄΄ Σ. Γγικάκην και Ι. Πάλην ότι κατέχουν διά τας περιστάσεις δύο και τρεις κατά συνέχειαν χρόνους (σημ. με προσθήκη μεταγενέστερη: το αξίωμα των Δημογερόντων της Πόλεως) εναντίον του ελευθέρου πολιτεύματος της Ελλάδος, το οποίον δεν συγχωρεί ούτε εις αυτάς τας επισημοτέρας αρχάς, Εκτελεστικόν και Βουλευτικόν, ειμή ετήσιον διάρκειαν, και εναντίον του παλαιού και πατρίου Νόμου της Πόλεως , τον οποίον έχει, να εκλέγη κατ' έτος τους Δημογέροντάς του, κατ' αυτήν μάλιστα την ώραν του χρόνου, ελευθέρα και ομοφώνω ψήφω έκρινε συμφέρον εις την πολιτείαν του, συντείνον εις την ελευθερίαν του και κατάλληλον εις τον Οργανικόν Νόμον της Ελλάδος να εμποδίση ανυπερθέτως την επί πλέον διάρκειαν τούτων των Δημογερόντων. Όθεν και διά της ψήφου των πλειόνων εκλέγει Δημογέροντας της πόλεως τους πατριώτας κυρίους Συμεών ηγούμενον Σπυριδωνίτην, Στάμο Σεραφείμ, Σπυρίδωνα Πατούσαν και Μιχαήλ Βουζίκη, οίτινες από σήμερον δυνάμει του παρόντος ψηφίσματος να ενεργώσιν όσα εις το υπούργημα τούτων προσδιορίζονται από τον Οργανικόν Νόμον των επαρχιών καθήκοντα. Επιπλέον διά να μην ήθελεν εμφιλοχωρή εις αυτό το είδος των αρχόντων του ο εχθρός εις την ισονομίαν δεσποτισμός, ο λαός των Αθηνών προσδιορίζει την διάρκειαν τούτων των νυν εκλεχθέντων Δημογερόντων ρητώς ενιαύσιον, επικυρεί και διά το μέλλον τον παλαιόν τοπικόν και δίκαιον νόμον του να

[397] Τα αρχεία της Δημογεροντίας Αθηνών, του κοινοτικού συμβουλίου και της κοινοτικής συνέλευσης δεν μας έχουν σωθεί, όπως αναφέρει και ο Διονύσιος Σουρμελής στην «Ιστορία των Αθηνών». Χάθηκαν κατά μία εκδοχή στις μετακινήσεις των κατοίκων από την Αθήνα στη Σαλαμίνα, όπου και υπάρχει η αναφορά για τη μεταφορά του αρχείου της κοινότητας στη Μονή Φανερωμένης. Επιτόπια έρευνα στη Μονή δεν έδειξε την ύπαρξη αρχείου της Κοινότητας Αθηνών. Ένα άλλο ενδεχόμενο, το πιο πιθανό, είναι μέρος του αρχείου ή το σύνολό του να καταστράφηκε στις πολιορκίες της Ακρόπολης. Η ανασύσταση, λοιπόν, του τρόπου λειτουργίας της κοινότητας γίνεται από έμμεσες μαρτυρίες για την περίοδο της Επανάστασης. Ως πολιτικές λειτουργίες της κοινότητας ορίσαμε την εκλογή της Δημογεροντίας, τη λειτουργία της Δημογεροντίας και τις αποφάσεις των κοινοτικών συμβουλίων και των κοινοτικών συνελεύσεων.

[398] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, κατάλογος Α΄*, φ. 192, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος, Το Υπουργείον των Εσωτερικών. Προς τον γενναιότατον στρατηγόν κύριον Ιωάννην Γκούραν, Ναύπλιον 12 Ιανουαρίου 1823, Ο Υπουργός των Εσωτερικών Γρηγόριος Δικαίος, Ο Γενικός Γραμματεύς Γ. Γλαράκης».*

εκλέγωνται κατ' έτος και να παρρησιάζωνται εις την Διοίκησιν νέοι Δημογέροντες χαρακτηρισμένοι όμως με πατριωτισμόν και με την προς τους νόμους ευπείθειαν. Εγένετο εν Αθήναις το χιλιοστόν οκτακοσιοστόν πέμπτον έτος, τη εικοστή Πέμπτη Μαρτίου μηνός.»[399]

Το έγγραφο περιέχει σημαντικές πληροφορίες για το θεσμό της Δημογεροντίας στην πόλη της Αθήνας. Μιας Δημογεροντίας που συνήθιζε να συνέρχεται στο Τζαμί του Συντριβανίου της Ενορίας του Καθολικού (Τζαμί Τζισταράκη), όπου και διατηρούνταν και το αρχείο της.[400] Καταρχάς διαθέτουμε τα ονόματα των δημογερόντων της επαναστατικής περιόδου, τα οποία έχουν συμπληρωθεί και από άλλες πηγές, ώστε να υπάρχει μια συνολική καταγραφή των ονομάτων για την περίοδο της Επανάστασης (πίνακας 8).

Πίνακας 8. Ονομαστική αναφορά των δημογερόντων Αθηνών, 1819-1833.

	Όνομα	**Επίθετο/ιδιότητα**	**Είναι προεστός.** **(υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833.**
	Περίοδος 1819-1820[401]			
1.	Νικόλαος	Λογοθέτης	ναι	όχι
2.	Νικόλαος	Τυρναβίτης	ναι	όχι
3.	Αγγελάκης	Κατζιλιέρης (επίτροπος) (Καγγελέρης στον πίνακα 1 του Παραρτήματος)	ναι	όχι
4.	Παλαιολόγος	Αλεξάνδρου Βενιζέλου (Μπενιζέλου στον	ναι	όχι

[399] Αρχεία της Νεωτέρας Ελληνικής Ιστορίας, επιμελεία Ιωάννου Βλαχογιάννη, *Α΄ Αθηναϊκόν Αρχείον*, Τόμος Πρώτος, Εν Αθήναις, 1901, σ. 524-525*, «Έγγραφα του Δημογέροντος Σπύρου Πατούσα»*. Στον πίνακα 16 διατηρήθηκε η ορθογραφία του κειμένου. Βλ. και Παρασκευόπουλος, 1907, ό.π., σ. 11-12.

[400] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α΄,* φ. 192, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον των Εσωτερικών. […] Εν Ναυπλίω, τη 10 Μαΐου 1825. Ο απεσταλμένος των Αθηνών Νικόλαος Καρόρης».* Ζητά από τη Διοίκηση τον ορισμό του Τζαμιού του Συντριβανίου ως «Αρχείον του Οφφικίου τούτου» σύμφωνα με τον Εθνικό Νόμο.

[401] Καμπούρογλου, *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηναίων*, Εν Αθήναις 1891, ό.π., τ. Α΄, σ. 251-253, «Πράξις εκλογής των Δημογερόντων Νικολάου Λογοθέτου και Νικολάου Τυρναβίτου και των επιτρόπων Αγγελάκη Κατζιλιέρη και Παλαιολόγου Αλεξάνδρου (Βενιζέλου). Εν Αθήναις τη 26 Φεβρουαρίου 1819».

		Πίνακα 1 του Παραρτήματος) (επίτροπος)		
	Περίοδος 1820 (Φεβρουάριος)[402]-1820 (Δεκέμβριος)	**«δευτέρω χρόνω»**	**Ισχύουν τα ίδια με την περίοδο 1819-1820.**	**Ισχύουν τα ίδια με την περίοδο 1819-1820.**
1.	Νικόλαος	Χωματιανός (Λογοθέτης Αθηνών)	ναι Σπύρος Καπετανάκης[403] δημογέρων Αντικατέστησε προσωρινά τον Ν. Λογοθέτη.	όχι Για τον Σπ. Καπετανάκη σημειώνουμε πως δεν ήταν αγοραστής σύμφωνα και με το πίνακα 1 του παραρτήματος.
2.	Άγγελος	Κατζιλέρης (Καντζηλιέρης)	ναι	όχι
3.	Παλαιολόγος	Βενιζέλος (Μπενιζέλος)	ναι	όχι
	Περίοδος 1820 (Δεκέμβριος)[404]-Δεκέμβριος 1821[405]	Είναι οι τελευταίοι Δημογέροντες που προέρχονται από την τάξη των Αρχόντων και η εκλογή τους επικυρώνεται με Χοτζέτι.		
1.	Προκόπιος	Μπενιζέλος	ναι	όχι
2.	Παλαιολόγος	Μπενιζέλος	ναι	όχι

[402] Καμπούρογλου, 1891, τ. Α΄, ό.π., σ. 256-257, *«Πράξις εκλογής Δημογερόντων διά το έτος 1820. Εν Αθήναις 1820 τη 28 Φεβρουαρίου».*

[403] Βλ. Καμπούρογλου, *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηναίων*, Εν Αθήναις 1891, ό.π., τ. Α΄, σ. 323-324, *«Δικαστικόν Χοτζέτι της μεταξύ Λογοθέτου και Ζαχαρίτσα ποινικής διαφοράς. Εγράφη την 3ην του μηνός Μουχαρέμ του έτους 1238 (1820)».*

[404] Καμπούρογλου, *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηναίων*, Εν Αθήναις 1891, ό.π., τ. Α΄, σ. 188-189, «Πράξις εκλογής των Δημογερόντων Αθηνών. Τη 23 Δεκεμβρίου 1820». Στο αντιγραμμένο έγγραφο που απόκειται στα Γ.Α.Κ., στη συλλογή Βλαχογιάννη, Κατάλογος Α΄, φ. 191, αναγράφεται λανθασμένα το έτος ως 1821, ενώ η εκλογή έγινε το έτος 1820.

[405] Στις 15 Δεκεμβρίου 1821 εκλέχτηκε η Εφορεία Αθηνών σύμφωνα με τις διαταγές του Αρείου Πάγου.

3.	Άγγελος	Γέροντας	ναι	ναι
	Περίοδος 1822 **(1η Σεπτεμβρίου 1822)[406]-τέλη Ιανουαρίου με αρχές Φεβρουαρίου 1825**			
1.	Νικόλαος	Ζαχαρίτζας	ναι	ναι
2.	Ιωάννης Π.	Βλάχος	ναι	ναι
3.	Χατζή Σπύρος	Γκικάκης	ναι	ναι
4.	Ιωάννης	Πάλης (Πάλλης)	ναι	ναι
5.	Ιωάννης	Πανταζής[407]	ναι	όχι
6.	Σπυρίδων	Πατούσας[408]	ναι	ναι
7.	Αναγνώστης	Χρυσούλης[409]	όχι	ναι
	Περίοδος Φεβρουάριος 1825-1826[410]			
1.	Συμεών	Μαρμαροτούρης/ Ηγούμενος Σπυριδωνίτη	ναι	όχι
2.	Στάμος	Σεραφείμ (Σεραφείμης)	όχι	όχι
3.	Σπυρίδων	Πατούσας	ναι	ναι
4.	Μιχαήλ	Βουζίκης (Μπουζίκης στον Πίνακα 1 του παραρτήματος)	ναι	ναι
	Περίοδος 1826-1827[411]			

[406] Ο Κασομούλης αναφέρει πως το 1822 εκλέχτηκε Δημογέροντας ο Θωμάς Λογοθέτης Χωματιανός κάτι που δεν επιβεβαιώνεται στα τεκμήρια. Μήπως ο Κασομούλης έκανε λάθος και εννοεί τον νοικοκυραίο Αναγνώστη Χρυσούλη; Μία άλλη εξήγηση είναι πως ο Ανδρούστος στηρίζει το Λογοθέτη ως Έφορο σε έναν οργανισμό που σε λίγες μέρες ο ίδιος θα καταργήσει. Ο Θωμάς Λογοθέτης ανήκει στους εκλεγμένους Εγόρους Αθηνών από τα τέλη του 1821. Βλέπε, Κασομούλης, Ν., *Ενθυμήματα στρατιωτικά της Επαναστάσεως των Ελλήνων 1821-1823*, τόμος πρώτος, 1997, σ. 242-243.

[407] Κωνσταντίνος Αθ. Διαμαντής, *Αθηναϊκόν Αρχείον*, Εν Αθήναις, 1971, σ. 84-84, *«Έξοδα των Δημογερόντων διά τον μέχρι τούδε αγώνα και ανάγκη ενισχύσεως διά την συνέχισιν.[…] Τη 7 Ιουλίου 1824 Αθήναι»*. Το έγγραφο υπογράφει ως Δημογέροντας και ο Ιωάννης Πανταζής.

[408] Καμπούρογλου, *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηναίων*, Εν Αθήναις 1891, ό.π., τ. Α΄, σ. 237-238, *«Πράξις εκλογής Δραγάτμπαση. Εν Αθήναις τη 9 Ιαν. 1824».*

[409] Ο νοικοκυραίος Αναγνώστης Χρυσούλης αναφέρεται ως δημογέροντας στους λογαριασμούς του Ταμείου της Επαρχίας Αθηνών το 1824, στο Γ.Α.Κ., Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α', Φ. 192, Κατάστιχον χαρτών διαστ. 0,31Χ0,21 εκ φύλλων 10 ων τα υπ' αριθ. 1, 8β, 9, 10, περιλαμβάνον, α) Έξοδα γεγονότα Ιούλιον και Αύγουστον (1824) (σ. 1-20), β) Όσα εδόθησαν εις διαφόρους και εις μισθούς και εις έξοδα λιανικά γεγονότα κατά Σεπτέμβριον (1824) (σ. 21-30).

[410] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 44*, «Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Αθήναις, τη α΄ Μαΐου 1825. Οι Δημογέροντες Αθηνών Συμεών Μαρμαροτούρης, Στάμος Σεραφείμης, Σ. Πατούσας, Μιχαήλ Βουζίκης».*

1.	Νικόλαος	Ζαχαρίτζας	ναι	ναι
2.	Νικόλαος	Καρόρης	ναι	όχι
3.	Στ. (Σταύρος)	Βλάχος	ναι	ναι
4.	Στ.(Στάμος)	Σεραφείμ	όχι	όχι
	Περίοδος 1829-30[412]	**Στην Αίγινα. (διορισμένη από τον Κυβερνήτη)**		
1.	Σπυρίδων	Πατούσας	ναι	ναι
2.	Σπυρίδων	Μπενιζέλος (Βενιζέλος)	ναι	όχι
3.	Στέφανος	Φιλιππίδης (Υπάρχει ένας Στέφανος Χατζή Φιλίππου) (Φιλιππής στον κατάλογο του Σουρμελή)	όχι	όχι
	Περίοδος 1831[413]**-1832 (μέχρι τέλη Μαΐου 1832)**[414]	**«Προσωρινή Δημογεροντία»**		
1.	Άγγελος	Γέροντας	ναι	ναι
2.	Ανάργυρος	Πετράκης	όχι	ναι
3.	Νικόλαος	Ζαχαρίτζας	ναι	ναι
4.	Μιχαήλ	Βουζίκης (Μπουζίκης)	ναι	ναι
5.	Δημήτριος	Καλλιφρονάς «ο και Γραμματεύς»	ναι	ναι
6.	Ιωάννης	Βλάχος	ναι	ναι
	Έτος 1833[415] **(25 Ιανουαρίου 1833-23 Απριλίου 1833)**			

[411] Διονύσιος Σουρμελής, *Ιστορία των Αθηνών κατά τον υπέρ Ελευθερίας Αγώνα, αρχομένη από της Επαναστάσεως μέχρι της αποκαταστάσεως των πραγμάτων*, έκδοσις Δευτέρα, εν Αθήναις [1853], (α΄έκδοση 1834, εν Αιγίνη), σ. 147 (σ. 142 στην α΄έκδοση). και Παρασκευόπουλος, 1907, ό.π., σ. 12.

[412] *Αθηναϊκόν Αρχείον*, Τόμος Πρώτος, 1901, ό.π., σ. 526*, «Την 23 Ιουνίου 1829, εν Αιγίνη. Οι εκλέκτορες της Επαρχίας Αθηνών»*. Ο Μακρυγιάννης αναφέρει πως η δημογεροντία αυτή συστήθηκε εκ νέου με την έναρξη της πολιορκίας της Ακρόπολης από τον ίδιο τον Γκούρα με γραμματέα της τον Διονύσιο Σουρμελή. Βλ. *Απομνημονεύματα Μακρυγιάννη*, ό.π., σ. 275.

[413] Η Δημογεροντία αυτή επικυρώνει και υπογράφει την αναφορά του κοινοτικού συμβουλίου υπέρ του Συντάγματος της 8ης Ιουλίου 1831, στο *«Ο Απόλλων», Εφημερίς της Ύδρας πολιτική και φιλολογική, 1831*, φωτοτυπική ανατύπωση Ηλ. Ρίζος, Αθήνα 1971, φύλλο 42/173-170.

[414] Σουρμελής, 1834, ό.π., σ. 269 (1853, ό.π., σ. 286-287) και Παρασκευόπουλος, 1907, ό.π., σ. 13.

[415] Σουρμελής, 1834, ό.π., σ. 284-287 (1853, ό.π., σ. 301-304) και Παρασκευόπουλος, 1907, ό.π., σ. 17. Η περίοδος αυτή, που ακολουθεί τη δολοφονία του Ιωάννη Καποδίστρια, χαρακτηρίζεται ιδιαίτερα έκρυθμη στην πόλη της Αθήνας. Αυτό αποτυπώνεται και στις προσπάθειες εκλογής Δημογεροντίας που προκαλεί έντονες αντιπαραθέσεις και αρχικά δεν ευδοκιμεί. Στις 2 Ιουνίου 1832 ορίζεται προσωρινή Δημογεροντία για έξι μήνες που διαρκεί τελικά μέχρι τις 23 Σεπτεμβρίου οπότε και παραιτούνται «διά γενομένας προς αυτούς υβρισίας τινών Πολιτών». 9 Οκτωβρίου 1832 διορίζεται δωδεκαμελής επιτροπής για τις κοινοτικές υποθέσεις. Στις 25 Ιανουαρίου 1833, 500 Αθηναίοι συνήλθαν στον Άγιο Γεώργιο Καρύκη για την εκ νέου εκλογή Δημογεροντίας με αφορμή και την έλευση του βασιλιά στο Ναύπλιο. Και στη συνέλευση αυτή επικρατεί διχόνοια, όμως, 153 τελικά πολίτες εκλέγουν ως Δημογέροντες τους Μιχαήλ Τυρναβίτη, Σταύρο Πατούσα και τον Σταύρο Βλάχο. Ο Παρασκευόπουλος δίνει διαφορετικά από τα παραπάνω ονόματα ως δημογέροντες.

1.	Γιαννακός (Ιωάννης)	Βλάχος	ναι	ναι
2.	Γεώργιος	Μεταξάς	όχι	ναι
3.	Νικόλαος	Ζαχαρίτζας	ναι	ναι
	κατά Σουρμελή	**Εκλογή της 25ης Ιανουαρίου 1833**		
1.	Μιχαήλ	Τυρναβίτης	ναι	όχι
2.	Σταύρος	Πατούσας	ναι	όχι
3.	Σταύρος	Βλάχος	ναι	ναι

Πηγές πίνακα: Καμπούρογλου, 1891, Γ.Α.Κ., Αρχείο Αγώνος, Σουρμελής, 1834, Αθηναϊκόν Αρχείον, 1901, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Η Δημογεροντία του 1822 δεν ταυτίζεται με την Εφορία, που ήταν όργανο της αρχής του Αρείου Πάγου. Ζαχαρίτζας, Γκικάκης και Βλάχος, όμως, υπήρξαν και Έφοροι. Ο Ιωάννης Πάλλης (Πάλης) ανήκε στη δωδεκάδα, συμβουλευτικό όργανο της Εφορίας. Οι Ηγούμενος Γαβριήλ, Έφορος των Προσόδων, Χατζή Γεωργαντάς Σκουζές, Έφορος των Πολεμικών, Σπυρίδων Πατούσας, μέλος, και Προκόπης Βενιζέλος εξοβελίζονται από τον Οδυσσέα Ανδρούτσο.[416] Επιβεβαιώνονται οι δύο υποθέσεις μας πρώτον για διάσπαση της Εφορίας και δεύτερον για τον προσεταιρισμό μερίδας των προεστών από τον Οδυσσέα Ανδρούτσο. Όλοι οι Δημογέροντες του 1822 υπήρξαν προεστοί και αγοραστές μέσα στην Επανάσταση, με εξαίρεση τον Αναγνώστη Χρυσούλη, που καταγράφεται ως ο μοναδικός νοικοκυραίος. Όλοι τους ανήκαν στην Εφορία του Αρείου Πάγου, έστω και ως μέλη της δωδεκάδας.

Ποιοι, όμως, είναι αυτοί που υπογράφουν την εκλογή της δημογεροντίας στις 25 Μαρτίου 1825; Ο αριθμός των εκατόν τριάντα έξι υπογραφών, ιδιόχειρων αν κρίνουμε από τις ανορθογραφίες των υπογραφών, δείχνει ότι το σύνολο των υπογεγραμμένων ταυτιζόταν με το «λαό των Αθηνών», δηλαδή, με το ίδιο το σώμα των εκλογέων. Αυτό δίνει μία σημαντική διάσταση στο έγγραφο της εκλογής σε μία περίοδο ιδιαίτερα κρίσιμη για την Επανάσταση στην περιοχή της Αττικής. Το Μάρτιο του 1825 έχει ήδη αρχίσει η καταδρομή του Οδυσσέα Ανδρούτσου από τα διοικητικά στρατεύματα και τους προεστούς των Αθηνών, οπότε αυτή η μεταστροφή των πολιτικών ισορροπιών δε θα μπορούσε παρά να αποτυπώνεται και στο σώμα των εκλογέων της συνέλευσης. Η έννοια του «λαού» δείχνει να είναι ευρύτερη σε σχέση με την έννοια του «πατριώτη», του «πολίτη» και των «μελών της κοινότητας Αθηνών». Όπως και στην περίπτωση των «κατοίκων» Αθηνών, η έννοια του «λαού» δεν ανταποκρίνεται στο σύνολο, αλλά αποτελεί ένα σχήμα συνεκδοχής με το οποίο το γενικό ή όλο αντικαθίσταται από το μέρος.

[416] Βλέπε στο παράρτημα τον πίνακα 6, «Ονομαστική αναφορά όσων υπογράφουν ως «Η δωδεκάς και λοιποί πατριώται» στα τέλη του 1821 (15 Δεκεμβρίου 1821)».

Πίνακας 9. Σύνθεση και κατανομή του «λαού των Αθηνών» στην εκλογή Δημογεροντίας στις 25 Μαρτίου 1825. (131 ονοματεπώνυμα)[417]

	αριθμός μελών	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού των μελών)	**μέλη της συνέλευσης που είναι και αγοραστές**	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού των μελών)
προεστοί	73	55,7%	26	19,8%
νοικοκυραίοι	58	44,3%	16	12,2%
σύνολο	131		42	

Πηγές πίνακα: Γ.Α.Κ., συλλογή Βλαχογιάννη, κατάλογος Α΄, φάκελος 192, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Τα ονόματα του πίνακα 10 του παραρτήματος αποτελούν το «λαό» της Αθήνας που εκλέγει στις 25 Μαρτίου του 1825 τη Δημογεροντία της περιόδου 1825-1826. Τα δύο ονόματα, Γιαννάκης και Παρασκευάς, που δεν εμφανίζουν επίθετο δεν τα προσμετράμε ούτε στους προεστούς, ούτε στους νοικοκυραίους.[418] Επίσης, δεν προσμετράμε τα ονόματα που επαναλαμβάνονται από λάθος μετεγγραφής. Σε σύνολο, λοιπόν, εκατόν τριάντα ενός ονομάτων οι εβδομήντα τρεις ή το 55,7% είναι προεστοί, ενώ οι πενήντα οκτώ καταγράφονται ως νοικοκυραίοι (το 44,3%). Σαράντα δύο μέλη ή το 32% της κοινοτικής συνέλευσης εμφανίζονται ως αγοραστές. Και εδώ παρατηρούμε πως οι προεστοί υπερέχουν σε αγορές έναντι των νοικοκυραίων με πολιτική θέση. Η αύξηση του αριθμού των νοικοκυραίων που μετέχουν σε αυτήν τη σημαντική εκλογική διαδικασία, που παρίστανται και υπογράφουν, δείχνει οπωσδήποτε μια ενίσχυση της πολιτικής θέσης τους σε σύγκριση με τα τελευταία δύο χρόνια πριν το ξέσπασμα της Επανάστασης. Μπορεί να μην υφίσταται ένας κάθετος πολιτικός διαχωρισμός μεταξύ προεστών και νοικοκυραίων, οπωσδήποτε όμως η παρουσία στην κοινοτική συνέλευση και στο κοινοτικό συμβούλιο νέων προσώπων αποτελεί μια τομή της Επανάστασης.

Το 1825 το 44.3%, σχεδόν οι μισοί, από αυτούς που υπογράφουν το έγγραφο εκλογής είναι νοικοκυραίοι. Στην εκλογή της Δημογεροντίας του 1819 (28 Φεβρουαρίου) μόνο το 21% (22 ονόματα σε σύνολο 108) χαρακτηρίζονται ως νοικοκυραίοι (που δεν συμμετέχουν στην κοινοτική συνέλευση του 1819). Το έτος 1820 είναι το μόνο έτος με δύο εκλογές για την ανάδειξη Δημογεροντίας στις οποίες δε συμμετέχει κανείς νοικοκυραίος. Μέσα στην Επανάσταση, στις 5 Ιουλίου 1822, το 38,7% (24 από τα 62 ονόματα) που υπογράφει το έγγραφο με το οποίο ενισχύονταν οικονομικά και ηθικά οι υπερασπιστές της Ακρόπολης ήταν νοικοκυραίοι, που συνήλθαν στη Σαλαμίνα. Από όσους υπογράφουν ως πατριώτες στα τέλη του 1822 (22 Οκτωβρίου 1822) το έγγραφο διορισμού του Ιωάννη Γκούρα μόνο το 21% (9

[417] Γ.Α.Κ., *συλλογή Βλαχογιάννη, κατάλογος Α΄, φάκελος 192, «Αθήναι. Ίσον της των Δημογερόντων εκλογής. Σημειωμένη τη 25 Μαρτίου 1825».*

[418] Βλέπε τον πίνακα 10 του παραρτήματος.

στους 43) θα είναι νοικοκυραίοι. Σε μία άλλη εκλογή αυτής της 1ης Ιανουαρίου 1823 από τα τριάντα δύο μέλη του συμβουλίου της εκλογής των τριών παραστατών του 1823 οι δεκαπέντε ή το 46.9% καταγράφονται στους προεστούς, ενώ οι δεκαεπτά ή το 53.1% στους νοικοκυραίους.[419] Ήταν η πρώτη φορά που σε εκλογή του κοινοτικού συμβουλίου υπερτερούν αριθμητικά οι νοικοκυραίοι έναντι των προεστών. Αυτό δε σημαίνει πως όλοι οι νοικοκυραίοι ακολουθούσαν μία κοινή πολιτική, η οποία να τους προσδίδει διαφορετικά πολιτικά χαρακτηριστικά από τους προεστούς. Οι αποφάσεις κατά πλειοψηφία υποθέτουμε πως δεν ακολουθούσαν πάντοτε τον κάθετο διαχωρισμό με βάση τις κοινωνικές κατηγορίες προεστών και νοικοκυραίων.

Το ποσοστό των νοικοκυραίων που μετέχουν στην εκλογή της Δημογεροντίας του 1825 φαίνεται να επιβεβαιώνεται και από το ποσοστό όσων νοικοκυραίων υπογράφουν ως μέλη της «κοινότητας Αθηνών», έγγραφο του 1826 (έγγραφο της 9ης Απριλίου 1826 με το οποίο η «Κοινότητα» της Αθήνας δηλώνει στη Διοίκηση την εμπιστοσύνη της προς το Φαβιέρο). Συνολικά είκοσι οκτώ ή το 37,8% από τα εβδομήντα τέσσερα ονόματα καταγράφονται ως νοικοκυραίοι.[420] Στο προγενέστερο έγγραφο της 30ης Μαρτίου 1826 (εντολή των «προκρίτων» των Αθηνών προς τον Στάμο Σεραφείμ να αντικαταστήσει τον πληρεξούσιο Γεώργιο Ψύλλα)[421] το ποσοστό των νοικοκυραίων που υπογράφουν ως «πολίτες Αθηνών» είναι σαφώς μικρότερο, μόλις το 32,8% (21 από τα 64 ονόματα χωρίς να υπολογίζονται οι εκπρόσωποι του Μενιδίου), όμως αυξημένο σε σχέση με την προεπαναστατική περίοδο.

Όπως θα δούμε παρακάτω, στην «Ονομαστική αναφορά όσων υπογράφουν το πρακτικό εκλογής πληρεξουσίων της επαρχίας Αθηνών στις 17 Ιανουαρίου 1826.[422] (55 υπογραφές)» υπογράφουν το έγγραφο εκλογής των πληρεξουσίων τριάντα έξι νοικοκυραίοι ή το 66,7% του συνόλου των υπογεγραμμένων. Η ανατροπή του 1823 στο συσχετισμό δυνάμεων εντός του κοινοτικού συμβουλίου των Αθηνών ολοκληρώνεται το 1826 με την κατίσχυση των νοικοκυραίων σε μια πιο διευρυμένη εκλογή διαδικασία. Στο μεσοδιάστημα, όμως, και στις εκλογές για την ανάδειξη Δημογεροντιών η προεστική παρουσία θα παραμείνει ισχυρότερη αυτής των νοικοκυραίων, παρά τη σαφή αμφισβήτησή της. Ήδη, στις 23 Απριλίου 1825, στη σύγκλιση της κοινοτικής συνέλευσης για ένα οικονομικό ζήτημα, οι νοικοκυραίοι θα υπερτερούν αριθμητικά έναντι των προεστών για πρώτη φορά σε κοινοτική συνέλευση. Η υπεροχή αυτή δε μεταφραζόταν αναγκαστικά και σε πολιτική αντιπαλότητα. Προεστοί και νοικοκυραίοι συγκλίνουν σε πολιτικές αποφάσεις και εγγυούνταν για την εφαρμογή τους.

Όσο, λοιπόν, διαπιστώνεται μια ομαλότητα στις οικονομικές λειτουργίες της Κοινότητας Αθηνών, προτού, δηλαδή, (ξανά-)αρχίσουν οι πολεμικές συγκρούσεις στα μέσα του 1826, η πολιτική εκπροσώπηση των νοικοκυραίων είναι αύξουσα και ενισχυμένη αριθμητικά. Σε κάποιες περιπτώσεις υπερισχύει αυτής των προεστών ιδιαίτερα στις διαδικασίες εκλογής πληρεξουσίων (1823, 1826). Αν κάτι, λοιπόν, σηματοδοτεί μια πολιτική αλλαγή στη διοίκηση της κοινότητας δεν είναι υποστηρίζω τόσο η παύση εναλλαγής των αρχόντων στο αξίωμα του δημογέροντα, όσο η διεύρυνση της εκλογικής βάσης, εκείνων που μετέχουν στην πολιτική διαχείριση της Κοινότητας Αθηνών μέσα στην Επανάσταση. Σε επόμενο κεφάλαιο θα ερευνήσουμε

[419]Βλέπε Πίνακα 16 του Παραρτήματος: Ονομαστική αναφορά όσων υπογράφουν το πρακτικό εκλογής της 1ης Ιανουαρίου 1823 για τους παραστάτες της Εθνικής Βουλής στην Επίδαυρο. (32 υπογραφές)

[420] Βλέπε τον πίνακα 3 του παραρτήματος.

[421] Βλέπε τον πίνακα 4 του παραρτήματος.

[422] *Α.Ε.Π.*, τόμος 20ος, 2001, σ. 80-82.

αν αυτή η διεύρυνση αντιστοιχεί και σε μια οικονομική διεύρυνση των συγκεκριμένων νοικοκυραίων ή/και άλλων που δεν μετέχουν στην πολιτική διαχείριση.

Μέσα στην Επανάσταση συντελείται η άρση των προεπαναστατικών πολιτικών ισορροπιών και την ίδια στιγμή προετοιμάζεται η διάδοχη κατάσταση σε συνθήκες εντελώς διαφορετικές με το πριν. Μια προσεκτικότερη ανάλυση των ονομάτων των προσώπων που κάθε φορά συνιστούν τη δημογεροντία της Κοινότητας Αθηνών μέσα στην Επανάσταση συνεπικουρεί την παραπάνω άποψη. Όπως έχουμε πει και αλλού ο Οδυσσέας Ανδρούτσος στα τέλη του 1822 θα αποδεχτεί μια Δημογεροντία της οποίας τα μέλη ανήκουν στην ανώτερη κοινωνική τάξη των προεστών. Εξαίρεση φαίνεται να αποτελεί ο Αναγνώστης Χρυσούλης, ο οποίος πρέπει να ήταν ο έμπιστος του Ανδρούτσου μέσα στη Δημογεροντία και δεν φαίνεται να έχει εκλεγεί. Ο Αναγνώστης Χρυσούλης ήταν από το Μαραθώνα, καπεταναίος, υπό τις οδηγίες του καπετάν Σκουρτανιώτη. Από τους επτά δημογέροντες της περιόδου 1822-1825 οι έξι καταγράφονται στους προεστούς. Στην εκλογή της Δημογεροντίας του 1825 από τα τέσσερα πρόσωπα της Δημογεροντίας, το ένα καταγράφεται ως νοικοκυραίος. Πρόκειται για τον άλλοτε πληρεξούσιο Στάμο Σεραφείμ, ο οποίος θα εκλεγεί δημογέροντας και την επόμενη χρονιά. Στην εκλογή της Δημογεροντίας του 1829-1830 θα εκλεγεί ένας ακόμη νοικοκυραίος, ο Στέφανος Φιλιππίδης. Δύο ακόμη «νοικοκυραίοι» θα βρεθούν στο αξίωμα του δημογέροντα μέχρι το 1833. Ο Ανάργυρος Πετράκης (1831-1832) και ο Γεώργιος Μεταξάς το 1833. Συνολικά πέντε νοικοκυραίοι θα εκλεγούν δημογέροντες μέσα στην Επανάσταση και μέχρι την απελευθέρωση της Αθήνας το 1832. Από ένα σύνολο δεκαεννέα δημογερόντων μέσα στην Επανάσταση (προσμετράμε μία φορά το όνομα ενός δημογέροντα που μπορεί να κάνει δύο θητείες) οι δεκατέσσερεις θα είναι προεστοί και οι πέντε νοικοκυραίοι. Από τους δεκατρείς προεστούς Δημογέροντες οι επτά θα ανήκουν σε οικογένειες «πρώην» αρχόντων. Άρα μέσα στην Επανάσταση οι άρχοντες-προεστοί χάνουν την αποκλειστική συμμετοχή τους στη Δημογεροντία, ένα προνόμιο που είχε αμφισβητηθεί ήδη στα προεπαναστατικά χρόνια, την περίοδο μετά τον Χατζή Αλή Χασεκή.

Την περίοδο που η αντιπολίτευση κατά του Ιωάννη Καποδίστρια πέρασε στη ριζοσπαστική της φάση το 1831 δημιουργήθηκε στην Αθήνα αντιπολιτευόμενη δημογεροντία την οποία αποτελούσαν τα μέλη της «προσωρινής δημογεροντίας». Όλοι τους θα υπογράψουν αργότερα την αναφορά εναντίον του κυβερνήτη. Σε αυτήν την δημογεροντία αντιτάχθηκαν οι Γεώργιος Ψύλλας, Παναγής Πούλος και Σπυρίδων Βλάχος, συστήνοντας δημογεροντία που εκπροσωπούσε μερίδα των Αθηναίων. Οι διαφωνίες αφορούσαν σε οικονομικά ζητήματα που έγειραν εναντίον της επίσημης δημογεροντίας. Και οι δύο δημογεροντίες ωστόσο θα ταχθούν αργότερα εναντίον του κυβερνήτη και της αυταρχικής στροφής του καποδιστριακού καθεστώτος.

Η Επανάσταση επιβεβαιώνει την αμφισβήτηση των προνομίων των αρχόντων κυρίως μέσα από την ομάδα των προεστών και λιγότερο μέσα από την ομάδα των νοικοκυραίων. Οι τελευταίοι αρχίζουν να αποχτούν μέσα στην Επανάσταση πολιτικά προνόμια που σε μικρό βαθμό αποτυπώνονται στη σύνθεση των Δημογεροντιών. Η πολιτική τους ισχύς εδραιώνεται σταδιακά στη σύνθεση των μελών των κοινοτικών συμβουλίων και των συνελεύσεων.

Κεφάλαιο Τρίτο. Κοινοτικές και εξωκοινοτικές θέσεις πολιτικής Διοίκησης και εξουσίας μέσα στην Επανάσταση πέρα από την Εφορία και τη Δημογεροντία

Ι. Το κοινοτικό συμβούλιο και η κοινοτική συνέλευση την περίοδο της Επανάστασης

Ι.α. Η κοινοτική συνέλευση το έτος 1825

Προεπαναστατικά στην πόλη της Αθήνας υπήρχαν δύο βασικές κοινότητες, η οθωμανική και η χριστιανική. Η χριστιανική κοινότητα αποτελούσε προεπαναστατικά και το πολιτικό όργανο ως «Κοινότητα των Αθηνών» που μεριμνούσε για όλα τα ζητήματα των χριστιανών κατοίκων της πόλης και ήταν υπεύθυνη και για την εύρυθμη συμβίωση με τους αλλόθρησκους κατοίκους της πόλης. Μέσα στην Επανάσταση η Κοινότητα των Αθηνών γίνεται το πολιτικό όργανο των επαναστατημένων πια χριστιανικών πληθυσμών της πόλης και της ευρύτερης Επαρχίας Αθηνών. Το κοινοτικό συμβούλιο (ως «το Κοινόν Αθηνών» στις πηγές) και η κοινοτική συνέλευση ως όργανα διοίκησης της Κοινότητας Αθηνών («τοπικόν σύστημα») προϋπάρχουν της Επανάστασης και εξακολουθούν να υπάρχουν και μετά την Επανάσταση, τουλάχιστον ως το 1834.[423] Για σημαντικά ζητήματα το συμβούλιο της Κοινότητας Αθηνών χαρακτηρίζεται ως «κοινήν συνέλευσις» με τη συμμετοχή ενός ευρέος αριθμού μελών, τα οποία μπορεί να χαρακτηρίζονται ως μέλη της «Κοινότητας Αθηνών», ως «πολίτες Αθηνών» και ως «ο λαός των Αθηνών». Το θεσμικό πλαίσιο που θέτει η Α΄ Εθνοσυνέλευση προέβλεπε τη διατήρηση του θεσμού των κοινοτήτων και των δημογεροντιών.[424] Όλα τα νησιά του Αργοσαρωνικού επίσης θα έχουν «κοινόν» και δημογέροντες-προεστώτες, αν και στην περίπτωση του Πόρου η δημογεροντία ονομάζεται «καντζελαρίαν».[425] Το συμβούλιο της κοινότητας από όργανο εκπροσώπησης της χριστιανικής κοινότητας απέναντι στην οθωμανική εξουσία μετασχηματίζεται σε όργανο της Επανάστασης αντανακλώντας τους συσχετισμούς των πολιτικών και οικονομικών δυνάμεων τόσο στο εσωτερικό της Επαρχίας των Αθηνών όσο και τους πολιτικούς συσχετισμούς της κεντρικής εξουσίας, του Εκτελεστικού και του Βουλευτικού. Εκπροσωπεί πολιτικά την κοινότητα απέναντι στην «κεντρική του Έθνους» Διοίκηση σε σχέση με την οποία διαμορφώνει τις στρατηγικές του. Είναι αυτές οι στρατηγικές που τελικά καθορίζουν και τη σχέση με την κεντρική εξουσία που από τη μεριά της επιδιώκει να αμβλύνει τις τοπικές δυναμικές προς όφελος ευρύτερων στρατηγικών.

Με την αναφορά στους νοικοκυραίους των κοινοτικών συμβουλίων και των συνελεύσεων θα προσπαθήσαμε να δείξουμε την πολιτική ανανέωση που επέρχεται μέσα στην Επανάσταση στην Κοινότητα Αθηνών. Όποιο κι αν ήταν το πολιτικό

---

[423] Ενδεικτικά για άλλες πόλεις βλέπε, «το Κοινόν Καλαμάτας» το 1825 με τις υπογραφές 46 μελών, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 77, *«Εκλαμπρότατε κύριε. […] 1825: Μαρτίου 26: Καλαμάτα. Το Κοινόν Καλαμάτας».*

[424] Βλέπε τον «Οργανισμό των Ελληνικών Επαρχιών» της 30ης Απριλίου 1822 στο *Α.Ε.Π.*, τόμος 1ος , 1857 (επανέκδοση 1971), σ. 160-163*, «Αριθ. 12 του Κώδικος των Νόμων. Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. […] Περί Κοινοτήτων. […] Τη 30 Απριλίου 1822, εν Κορίνθω. Ο Αντιπρόεδρος του Βουλευτικού Σωρήριος Χαραλάμπης. Επικυρούται Α. Μαυροκορδάτος, Πρόεδρος».*

[425] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ.148, Οι προεστώτες της Καντζελαρίας Πόρου προς τη Διοίκηση, Πόρος, 10 Δεκεμβρίου 1825. Το έγγραφο αναφέρεται στους ποιμένες του Πόρου που πέρασαν τα γιδοπρόβατά τους στην Ύδρα, καθώς και βαμβάκια, χωρίς να πληρώσουν τα τοπιάτικα στον Πόρο.

όργανο διοίκησης, Εφορία ή Δημογεροντία, η πολιτική βάση της κοινότητας διευρύνεται σε σχέση με την προεπαναστατική περίοδο. Η περίοδος μέχρι το 1825 διακρινόταν από την παρουσία των στρατιωτικών στις κοινοτικές υποθέσεις, η οποία οφειλόταν στις συνέπειες του κινήματος του 1822 και στην παρουσία, πολιτική και στρατιωτική, του Οδυσσέα Ανδρούτσου στην Αθήνα. Η παρουσία πάντως των στρατιωτικών δεν αποτυπώθηκε και στη συμμετοχή τους στα κοινοτικά όργανα. Το τέλος της εξουσίας του Αρείου Πάγου σήμανε ο έλεγχος της Αθήνας από τους στρατιωτικούς, οι οποίοι διατήρησαν τις προϋπάρχουσες δομές διοίκησης της κοινότητας, τη Δημογεροντία, το κοινοτικό συμβούλιο και την κοινοτική συνέλευση. Μετά το 1825 διαμορφώνεται ένα πλαίσιο συμμαχιών, με την εδραιωμένη πια παρουσία των νοικοκυραίων στην πολιτική διαχείριση της κοινότητας, απέναντι στον αυξανόμενο έλεγχο της κοινότητας από τους κεντρικούς διοικητικούς μηχανισμούς. Στις επόμενες γραμμές θα εξεταστεί η μετά το 1825 περίοδος ως προς τη σύνθεση του κοινοτικού συμβουλίου. Μέχρι το 1833 μεσολαβεί η κατάκτηση της Αθήνας από τους Οθωμανούς.

Στο «Κεφάλαιο Δεύτερο. Η πολιτική εκπροσώπηση της κοινότητας Αθηνών μέσα στην Επανάσταση. Η «Τοπική Διοίκησις των Αθηνών», παρακολουθήσαμε την ονομαστική σύνθεση των κατά περιόδους οργάνων διοίκησης της Κοινότητας Αθηνών, κυρίως της Εφορίας και αργότερα της Δημογεροντίας. Βασικό όργανο, χωρίς να κατονομάζεται, αποτελούσε το κοινοτικό συμβούλιο, τα έγγραφα του οποίου έφεραν τη σφραγίδα «Αθηναίων ελευθερία» της κοινότητας. Υπήρχε βέβαια ο όρος «μέλος της κοινότητας Αθηνών», όμως, η λέξη «συμβούλιο» δεν αναφέρεται ποτέ στα κοινοτικά έγγραφα που έχουν διασωθεί. Σε συγκυρίες και ζητήματα που δεν αφορούσαν κάποια εκλογή η πιο συνηθισμένη σύνθεση ήταν η περιορισμένη αριθμητικά, δηλαδή, αυτή του συμβουλίου και όχι της κοινοτικής συνέλευσης («κοινόν»). Πρακτικά δεν θα ήταν δυνατή η συγκέντρωση μελών ενός αριθμητικά εκτεταμένου συμβουλίου για ζητήματα που προέκυπταν και απαιτούσαν την άμεση διευθέτησή τους. Αυτή η αριθμητικά περιορισμένη σύνθεση (υπάρχει έγγραφο με 32 μόνο υπογραφές) κυριαρχούσε, για παράδειγμα, σε έγγραφα της αλληλογραφίας τακτικής ή μη με τα όργανα και Μινιστέρια της Προσωρινής του Έθνους Διοίκησης.

Διακρίνουμε, λοιπόν, ένα κοινοτικό συμβούλιο με μία σύνθεση που δεν ήταν πάντοτε σταθερή, κυρίως από τριάντα δύο πρόσωπα όταν επρόκειτο για αποφάσεις που αφορούσαν ζητήματα της κοινότητας που απαιτούσαν άμεση λύση.[426] Όταν, όμως, επρόκειτο για εκλογή προσώπων σε θέσεις αξιωμάτων υπήρχε συνήθως μια πιο διευρυμένη μορφή, με περισσότερα από σαράντα πρόσωπα, οπότε καταγράφεται ως κοινοτική συνέλευση. Για παράδειγμα, εκατό τριάντα ένα πρόσωπα θα υπογράψουν το πρακτικό εκλογής της Δημογεροντίας στις 25 Μαρτίου 1825. Ήδη

[426] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Εκτελεστικού, 1824,* φάκελος 8: *«Προς την υπερτάτη Διοίκησιν. […] εν Αθήναις τη 18 Μαΐου 1824».* Το αίτημα προς τη Διοίκηση υπογράφουν 32 πρόσωπα και το έγγραφο φέρει τη σφραγίδα της Κοινότητας Αθηνών. Τα πρόσωπα που υπογράφουν είναι τα εξής: Νεόφυτος Πενδελιώτης, Διονύσιος Πετράκης, Συμεών ηγούμενος Αγίου Σπυρίδωνος, ηγούμενος Γαβριήλ, Νικόλαος Ζαχαρίτσας, Σπυρίδων Πατούσας, Παναγής Σκουζές, Σπ. Χατζή Μπενάρδος, Χατζή Νικόλαος δυσανάγνωστο το επίθετο, Σπυρίδων Παλαιολόγου, Π. Πούλος, Σταύρος Π. Βλάχου, Χατζή Σπύρος Γκικάκης, Δημήτριος Βουζίκης, Αγγελάκης Καντζελιέρης, Παναγής Μισαραλιώτης, Μιχαήλ Τυρναβίτης, Ιωάννης Πάλλης, Αναγνώστης Χρυσούλης, Ιωάννης Πανταζής, Συμεών Ζαχαρίτσας, Αλύπιος Καλογεράς, Χατζή Νικόλαος Μπούκρας, δυσανάγνωστο, Δημήτριος Κοπίδης, Χατζή Μήτρος Φωτόπουλος, Νικολής Πιτάρης, Σαράντης Κατσαδρής, Παναγής Γαλανός, Μήτρος Θηβαίος, Σιδέρης Αργύρης, Χρίστος Ταβάνης. Όλα τα ονόματα επαναλαμβάνονται σε άλλους πίνακες. Μόνο οι Διονύσιος Πετράκης, Αναγνώστης Χρυσούλης και Παναγής Γαλανός αναγνωρίζονται ως νοικοκυραίοι.

το 1825 νέα πρόσωπα έχουν μπει στην πολιτική εκπροσώπηση της κοινότητας, τα οποία μικρή σχέση έχουν με τους προεστούς του 1819.

Αναφέρουμε δύο κοινοτικές συνελεύσεις μέσα στο Μάιο του 1825, που γίνονται δύο μήνες μετά την εκλογή της Δημογεροντίας και συνοδεύονται από αναφορές προς τη Διοίκηση με καταγραφή των ονομάτων των μελών τους. Η πρώτη συνεύλεση αποτυπώνεται στην αναφορά της 20ης Μαΐου 1825 προς τη Διοίκηση με την οποία γίνεται καταγγελία εναντίον του Επάρχου Αθηνών Μιχαήλ Σούτσου για «τυραννική και δυναστική» συμπεριφορά.[427] Τον κατηγορούν πως προσπάθησε να εμποδίσει προηγούμενη συνέλευση με αντικείμενο τις δεκατώσεις της Επαρχίας Αθηνών. Στη συνέλευση συμμετέχουν συνολικά σαράντα έξι μέλη. Η δεύτερη συνέλευση του «κοινού των Αθηνών» θα έχει πέντε μέλη περισσότερα φτάνοντας τα πενήντα ένα συνολικά. Γίνεται μόλις έξι ημέρες μετά την προηγούμενη συνέλευση με την παρουσία σχεδόν των μισών μελών της προηγούμενης συνέλευσης. Είκοσι τέσσερα μέλη της συνέλευσης της 20ης Μαΐου 1825 θα είναι παρόντα στη συνέλευση της 26ης Μαΐου 1825.[428] Το θέμα του συμβουλίου της 26ης Μαΐου 1825 ήταν από κάθε άποψη έκτακτο και όχι προγραμματισμένο. Αιφνιδιαστικά δεκαπέντε εχθρικά πλοία προσορμίζονται στο Βαθύ, κοντά στον Ωρωπό, προκαλώντας τρόμο στην Επαρχία Αθηνών την περίοδο μάλιστα που ο Γκούρας απουσιάζει από την Αττική. Θυμίζουμε πως ο Ανδρούτσος είχε παραδοθεί στις δυνάμεις του Γκούρα στις 7 Απριλίου 1825, χωρίς να μεταφερθεί άμεσα στην Αθήνα.[429] Το συμβούλιο της κοινότητας απευθύνει αίτημα προς τη Διοίκηση για την άμεση ανάγκη επιστροφής του Γκούρα στην Αθήνα.[430]

Πίνακας 10α. Σύνθεση και κατανομή των μελών της κοινοτικής συνέλευσης που υπογράφουν την αναφορά προς τη Διοίκηση στις 20 Μαΐου 1825. (46 συνολικά υπογραφές)

	αριθμός μελών	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού)	**μέλη του συμβουλίου που είναι και αγοραστές**	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού)
προεστοί	34	73,9%	15	32,6%
νοικοκυραίοι	12	26,1%	5	10,9%

[427] *Γ.Α.Κ., Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 92*, «Προς το Σεβαστόν Βουλευτικόν Σώμα. […] Εν Αθήναις, τη 20 Μαΐου 1825.* Την αναφορά προς τη Διοίκηση υπογράφουν οι Δημογέροντες Αθηνών Σπυρίδων Πατούσας, Στάμος Σεραφείμης, Μ. Βουζίκης, καθώς και 43 μέλη του κοινού των Αθηνών (46 πρόσωπα συνολικά).

[428] Τα 22 μέλη της συνέλευσης της 20ης Μαΐου 1825 που δεν θα είναι παρόντα στη συνέλευση της 26ης Μαΐου 1825 ήταν τα εξής: Νεόφυτος Πενδέλης, Ιωσήφ Καισαριανής, Ηγούμενος Βρανά Γαβριήλ, Συμεών Γαλάκις, Κωστής Βρυζάκης, Νικολής Καρακατζάνης, Γεώργιος Ψύλλας, Παναγίς Σαράντης, Παναγής Πούλος, Δημητράκης Τυρόπουλος, Σπυρίδων Ανδρέου Παλαιολόγος, Συμεών Ζαχαρίτζας, Νικόλαος Καλλιφουρνάς, Χατζή Αγγελής, Νικόλαος Καζαντζής, Ιω. Κατζιλέρης, Νικόλαος Λιανοσταφίδας, Ελευθέριος Σκουζές, Σπύρος Καλόγερος (Καλογεράς, Καλογερόπουλος), Ισίδωρος Μπεκούσης, Νικολής Μπάτης, Χαρίτος Χτενάς.

[429] Γενικά Αρχεία του Κράτους (Γ.Α.Κ.), *συλλογή Βλαχογιάννη, κατάλογος ΣΤ΄*, *«Προς την Προσωρινώς Διευθύνουσαν τα κατά την Ανατολικήν Ελλάδα Έξοχον Επιτροπήν […] Εν Αθήναις. Τη 26 Μαΐου 1825».* Ακολουθούν συνολικά σαράντα οχτώ (48) υπογραφές.

[430] Στον πίνακα 11α. και 11β. του παραρτήματος παρουσιάζονται αναλυτικά τα μέλη των δύο κοινοτικών συνελεύσεων: σαράντα έξι μέλη για τις 20 Μαΐου 1825 και πενήντα ένα μέλη για τις 26 Μαΐου 1825 από τα οποία τέσσερα μέλη παρουσιάζονται για πρώτη φορά μεσα στην Επανάσταση.

σύνολο	46		20	

Πηγές πίνακα: Γ.Α.Κ., Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα, φάκελος 92, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Πίνακας 10β. Σύνθεση και κατανομή των μελών της κοινοτικής συνέλευσης που υπογράφουν την αναφορά προς τη Διοίκηση στις 26 Μαΐου 1825. (51 συνολικά υπογραφές)

	αρθμός μελών	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού)	**μέλη του συμβουλίου που είναι και αγοραστές**	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού)
προεστοί	32	62,7%	12	23,5%
νοικοκυραίοι	19	37,3%	6	11,8%
σύνολο	51		18	

Πηγές πίνακα: Γ.Α.Κ., συλλογή Βλαχογιάννη, κατάλογος ΣΤ΄, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Σύμφωμα με τον πίνακα 10α. από τα σαράντα έξι μέλη της συνέλευσης της 20ης Μαΐου 1825 τα τριάντα τέσσερα ή το 73,9% επί του συνολικού αριθμού των μελών καταγράφονται ως προεστοί, ενώ τα δώδεκα ή το 26,1% ως νοικοκυραίοι. Παρατηρούμε πως σε σύγκριση με τον Πίνακα 10β. οι προεστοί ήταν πιο ενισχυμένοι για ένα θέμα που αφορούσε τις καταχρήσεις, υποθετικές ή μη, του Επάρχου Μιχαήλ Σούτσου. Τα είκοσι ή το 43,5% από τα σαράντα έξι μέλη της συνέλευσης υπήρξαν αγοραστές μέσα στην Επανάσταση. Σε σχέση με τον πίνακα 10β. τα μέλη που ήταν αγοραστές ήταν περισσότερα. Θυμίζουμε πως η δυσαρέσκεια εναντίον του Επάρχου αφορούσε και το ζήτημα των δεκατώσεων. Από τους είκοσι αγοραστές οι δεκαπέντε ήταν προεστοί, ενώ μόλις πέντε ήταν οι νοικοκυραίοι. Οι Νικόλαος Ζαχαρίτζας, Σπυρίδων Πατούσας, Μιχαήλ Βουζίκης, Χατζή Σπύρος Γκικάκης, που θα είναι ενοικιαστές μέρους των εθνικών προσόδων, υπογράφουν την καταγγελία εναντίον του Επάρχου. Οι Χαρίτος Χτενάς, Νικόλαος Καλλιφουρνάς που ήταν υπενοικιαστές των εθνικών προσόδων υπογράφουν και αυτοί.[431]

Το ζήτημα των δεκατώσεων δεν φαίνεται να αφορά τους γηγενείς ενοικιαστές και υπενοικιαστές των εθνικών προσόδων, αλλά τους μη Αθηναίους ενοικιαστές που απαιτούσαν τη δεκάτη από το ριζάρι, το μετάξι, το βαμβάκι και τα αμπέλια. Όμως, η σύγκρουση αυτή ήταν και μια πολιτική αντίδραση της Κοινότητας Αθηνών απέναντι στις «αυθαιρεσίες» του εκπροσώπου της Διοίκησης στην Επαρχία Αθηνών. Προεστοί και νοικοκυραίοι από κοινού αντιδρούν με αφορμή το ζήτημα των δεκατώσεων. Έξι μέρες μετά θα ζητήσουν και την επιστροφή του Ιωάννη Γκούρα στην Αθήνα, σε μία κρίσιμη περίοδο για την ασφάλεια της πόλης. Για το ζήτημα των δεκατώσεων είχε συσταθεί κοινοτική συνέλευση και στις 23 Απριλίου 1825 (βλέπε παρακάτω). Αν κάτι διαπιστώνουμε είναι η πολιτική μετατόπιση των προεστών που συναινούν με τους νοικοκυραίους στη νέα συνέλευση της 20ης Μαΐου 1825 εναντίον των μη γηγενών ενοικιαστών των εθνικών προσόδων της Επαρχίας Αθηνών, καθώς και του Επάρχου της.

[431] Για τους ενοικιαστές και υπενοικιαστές των εθνικών προσόδων της Επαρχίας Αθηνών βλέπε Μέρος Γ΄, «Ενοικιαστές και υπενοικιαστές των εθνικών προσόδων και τελωνείων της Επαρχίας Αθηνών και περιοχών της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος, 1824-1826».

Σύμφωνα με τον πίνακα 10β. τα τριάντα δύο ή το 62,7% από τα πενήντα ένα μέλη της συνέλευσης της κοινότητας της 26ης Μαΐου 1825 χαρακτηρίζονται ως προεστοί και τα δεκαεννέα μέλη ή το 37,3% ως νοικοκυραίοι. Από τα μέλη που χαρακτηρίζονται ως προεστοί αγοραστές είναι οι δώδεκα ή το 37,5% του αριθμού των προεστών, ενώ από τους νοικοκυραίους υπάρχουν έξι αγοραστές ή το 31,5% των νοικοκυραίων. Συνολικά δεκαοκτώ μέλη της κοινοτικής συνέλευσης ή το 35,3% επί του συνολικού αριθμού των μελών θα αγοράσουν κάποια χρονική στιγμή μέσα στην Επανάσταση. Σχεδόν διπλάσιος είναι ο αριθμός των προεστών αγοραστών σε σχέση με τους νοικοκυραίους αγοραστές.

Στη συνέλευση του ίδιου έτους (25 Μαρτίου 1825) με τα εκατόν τριάντα ένα μέλη το 44.3%, σχεδόν οι μισοί, από αυτούς που υπογράφουν το έγγραφο εκλογής της Δημογεροντίας καταγράφηκαν ως νοικοκυραίοι. Οι νοικοκυραίοι εμφανίζουν, δηλαδή, μια πιο ενισχυμένη πολιτική παρουσία στην εκλογή της Δημογεροντίας του 1825 απ' ότι στην κοινοτική συνέλευση της ίδιας χρονιάς. Βέβαια σε ένα άλλο θέμα, όπως αυτό της καταπάτησης γης από τους Ψαριανούς, οι νοικοκυραίοι θα έχουν ενισχυμένη παρουσία. Στα κοινοτικά συμβούλια οι προεστοί εξακολουθούν να έχουν τον έλεγχο της πλειοψηφίας με ενισχυμένη έναντι των νοικοκυραίων παρουσία.

Και στις τρεις περιπτώσεις που εξετάσαμε η συνέλευση αντιμετωπίζει κάποιο μείζον πρόβλημα ή απαιτείται από αυτήν η λήψη μιας σημαντικής για την κοινότητα απόφασης. Αρχές του 1825 προκύπτει το πρόβλημα της καταπάτησης από τη μεριά των Ψαριανών μέρους ιδιόκτητων από Αθηναίους εκτάσεων και εκτάσεων της Μονής του Αγίου Σπυρίδωνα στον Πειραιά, ενώ όφειλαν να αξιοποιήσουν για τη διαμονή τους μόνο εθνικές εκτάσεις.[432] Οι Αθηναίοι αντιδρούν μέσα από τη σύγκληση της κοινοτικής συνέλευσης που εκπροσωπεί τους Αθηναίους ιδιοκτήτες στην περιοχή του Πειραιά. Συντάσσουν αναφορά προς τη Διοίκηση και αποφασίζουν να στείλουν στην έδρα της Διοίκησης τους Συμεών, ηγούμενο Αγίου Σπυρίδωνος, και Αγγελάκη Καντζελέρη «να παρρησιάσωσι και διά ζώσης φωνής προς την Σ. Διοίκησιν τα δίκαια ταύτα των Αθηναίων»· «[…] ένα μέγα μέρος Αθηναίων σχεδιάζει προ χρόνων να μετοικήση εις τον Πειραιά, διά το οποίον και ηγόρασαν πολλοί γην εδικήν των».[433] Θυμίζουμε πως ο «λαός των Αθηνών» συμμετείχε στην εκλογή της Δημογεροντίας του 1825. Θα είχε σημασία να βλέπαμε αν πρόκειται για πρόσωπα που υπογράφουν και την προγενέστερη αναφορά της 21ης Ιανουαρίου 1825 προς τη Διοίκηση για την υπόθεση των Ψαριανών.[434] Σίγουρα πρόκειται για

---

[432] Βλέπε σχετικά και *Εφημερίς Αθηνών*, αριθμός 35, 14 Ιανουαρίου 1825. Ήδη από τις 9 Ιανουαρίου 1825 σε συνέλευση στο τζαμί του Παζαρίου αναγνώστηκε διαταγή από τη Διοίκηση προς τους προκρίτους και τους κατοίκους της Επαρχίας των Αθηνών σχετική με την παραμονή των Ψαριανών στον Πειραιά. Αποφάσισαν τότε πως η παρουσία των Ψαριανών και η συνακόλουθη ανάπτυξη του εμπορίου θα ωφελούσε την Επαρχία Αθηνών. Τότε συμφώνησαν πως η καλύτερη τοποθεσία για την κατοίκησή τους ήταν η μοναστηριακή γη στον Πειραιά. Φαίνεται πως η τελευταία απόφαση αλλάζει στη συνέχεια και προκρίνεται η εθνική γη ως η πιο κατάλληλη για τη μετοίκηση των Ψαριανών.

[433] *Αθηναϊκόν Αρχείον*, επιμέλεια Κωνσταντίνου Αθ. Διαμαντή, 1971, ό.π., σ. 263-265.

[434] *Εφημερίς Αθηνών*, αριθμός 37, 21 Ιανουαρίου 1825. Οι Αθηναίοι απαιτούν να μη γίνει χρήση μοναστηριακής γης και ιδιόκτητης από τους Ψαριανούς. Προτείνουν τη χρησιμοποίηση εθνικής γης για την εγκατάσταση των Ψαριανών. Ιδιαίτερα για τη γη που ανήκει σε ιδιώτες τονίζουν πως νόμοι εγγυόνται την ασφάλεια της ιδιοκτησίας και δεν την αφαιρούν. Για το ζήτημα των δικαιωμάτων των Αθηναίων αποστέλλονται εκ μέρους της κοινότητας στη Διοίκηση ο Ηγούμενος Αγίου Σπυρίδωνος Συμεών και ο Αγγελάκης Κατζελιέρης. Στις 10 Φεβρουαρίου 1825 καταφτάνουν στην Αθήνα εκπρόσωποι των Ψαριανών μαζί με τον Έπαρχο Σαλώνων Κωνσταντίνο Δεληγιάννη για να μετρήσουν την ιδιόκτητη και μοναστηριακή γη του Πειραιά. Ταυτόχρονα βγήκε προκήρυξη για όσους έχουν ιδιόκτητη γη να προσέλθουν στην περιοχή. Μετά από αυτό λέγεται ότι θα ξεκινήσει αμέσως η

διαδικασίες με διαφορετική βαρύτητα στις κοινοτικές υποθέσεις και εξετάζονται χωριστά, έστω και αν κάποια πρόσωπα συμμετέχουν και στις δύο, στην εκλογή μιας Δημογεροντίας και στη «κοινή συνέλευσις» για ένα κοινοτικό ζήτημα

Το πρόβλημα του προσδιορισμού των ιδιοκτησιών του Πειραιά απασχόλησε τη Διοίκηση και μετά τη συνέλευση της Κοινότητας των Αθηνών. Ο απεσταλμένος της Επαρχίας στο Ναύπλιο το Μάιο του 1825 Νικόλαος Καρώρης αναφέρεται και σε αυτό το ιδιοκτησιακό ζήτημα των εκτάσεων του Πειραιά. Αναφέρει πως τα 2/3 της γης είναι μοναστηριακή ή ιδιόκτητη, ενώ η υπόλοιπη εθνική. Η Διοίκηση, με βάση την αναφορά του, ζητά από τους ενοικιαστές των προσόδων να λάβουν τα «τοπιάτικα» και τη δεκάτη των ελαιώνων μόνο από την εθνική γη, η οποία και είχε δοθεί προς αξιοποίηση στους Ψαριανούς.[435] Το να ζητήσουν τη δεκάτη από τους ιδιοκτήτες χαρακτηρίστηκε ως πράξη παράνομη. Οι ενοικιαστές των προσόδων ανταπαντούν πως οι αναφερόμενες εκτάσεις είχαν χαραστηριστεί το 1824 εθνικές, και όχι ιδιόκτητες ή μοναστηριακές, και πως εκεί έβοσκαν βόδια και δινόταν ο φόρος περί εθνικών. Διαμαρτύρονται την ίδια στιγμή και για τα εθνικά περιβόλια που κάποιοι καλλιεργητές θέλουν να τα περάσουν ως «οικιακούς κήπους», ώστε να μην αποδώσουν το δέκατο στους ενοικιαστές των προσόδων.[436] Ζήτημα θέτουν και για τα νερά της Αττικής που συμπεριελήφθηκαν στην τιμή που προκατέβαλλαν οι ενοικιαστές ως εθνική πρόσοδο, για τα οποία η πρόσοδος αυτή δεν δίνεται. Ερωτούν, λοιπόν, τη Διοίκηση: «Εάν το έξοχον Υπουργείον θέλη να αφήση τούτο, ως προνόμιον εις τους Αθηναίους, είναι πρέπον να ζημιωθώμεν ημείς;»[437]

Πίνακας 11. Σύνθεση και κατανομή όσων υπογράφουν ως «λαός των Αθηνών» στις 21 Ιανουαρίου 1825.

	αριθμός μελών	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού)	**μέλη της συνέλευσης που είναι και αγοραστές**	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού)
προεστοί	53	57,6%	23	25%
νοικοκυραίοι	39	42,4%	10	10.9%
σύνολο	92		33	

Πηγές πίνακα: Αθηναϊκόν Αρχείον, 1971, ό.π., σ. 263-265, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Στις 21 Ιανουαρίου 1825 σύμφωνα με τον πίνακα 11 τα πενήντα τρία ή το 57,6% από τα συνολικά ενενήντα δύο πρόσωπα καταγράφονται στους προεστούς και

οικοδόμηση του τείχους για την οχύρωση των λιμανιών και της μέλλουσας πόλης, στο Εφημερίς *Αθηνών*, αριθμός 41, 14 Φεβρουαρίου 1825.

[435] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 45, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τους ενοικιαστάς των εθνικών προσόδων της επαρχίας Αθηνών. […] τη 11 Μαΐου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[436] «[…] Διά τα λαχανικά είδη και εις άλλα τοιαύτα οι ενοικιασταί δεν είναι εθισμένον να αποδίδωσι δέκατον· αλλά σιταρίου, κριθαρίου, αραποσιτίου και εις των τοιούτων χρεωστούν να αποδίδωσι το νόμιμον δέκατον […]», στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 47, *«Το Επαρχείον Αθηνών προς τους κυρίους ενοικιαστάς των εφετεινών προσόδων της επαρχίας ταύτης. […] τη 16 Ιουνίου 1825, Ναύπλιον. Ο Έπαρχος Αθηνών Μιχαήλ Σούτζος».*

[437] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 47, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη α΄ Ιουνίου 1825, εν Ύδρα. Οι ενοικιασταί της Επαρχίας Αθηνών Νικόλαος Μπατζακζής και επιτροπικώς διά Δημήτριον Θεοδωράκην».*

τα υπόλοιπα τριάντα εννέα ή το 42,4% στους νοικοκυραίους. Σε αντίθεση με άλλα γραφειοκρατικά έγγραφα της Κοινότητας Αθηνών, ένα ζήτημα που αφορά τη γη και τις ιδιοκτησίες παρουσιάζει μια αυξημένη συμμετοχή των νοικοκυραίων στην υπόθεση. Είναι η πρώτη φορά που εμφανίζεται μια ισχυρή παρουσία νοικοκυραίων πέρα από τις εκλογές για την ανάδειξη Δημογεροντίας μέσα στην Επανάσταση. Από τους πενήντα τρεις προεστούς οι είκοσι τρεις ή το 43,4% αγοράζουν μέσα στην Επανάσταση. Το ποσοστό μειώνεται αναφορικά με τους νοικοκυραίους, αφού δέκα ή το 25,6% από αυτούς προχωρούν σε αγορές. Για ένα ζήτημα που αφορά την καταπάτηση ιδιοκτησιών μόλις τριάντα τρεις ή το 35,9% του συνόλου που υπογράφει το κοινοτικό έγγραφο είναι αγοραστές.

Λίγους μήνες αργότερα, όπως ήδη έχουμε δει, διεξάγεται η εκλογής της Δημογεροντίας με την παρουσία εκατό τριάντα ένα μελών. Στην εκλογή της Δημογεροντίας στις 25 Μαρτίου 1825 το 44.3% (58 ονόματα), σχεδόν οι μισοί, από αυτούς που υπογράφουν το έγγραφο της εκλογής καταγράφονται ως νοικοκυραίοι. Στο έγγραφο της 21 Ιανουαρίου το 42,4% (39 πρόσωπα από τα συνολικά 92) όσων το υπογράφουν καταγράφεται στους νοικοκυραίους. Τα ποσοστά των νοικοκυραίων και στις δύο περιπτώσεις εμφανίζονται υψηλά, είναι τα υψηλοτέρα που καταγράφονται σε μία κοινοτική συνέλευση σε όλη την περίοδο της Επανάστασης. Θυμίζουμε την περίπτωση της εκλογής παραστατών του Ιανουαρίου του 1823 όπου οι νοικοκυραίοι υπερτερούν των προεστών. Θα περίμενε κανείς να συναντήσει πολλά κοινά ονόματα ανάμεσα σε όσους υπογράφουν τον Ιανουάριο και σε όσους υπογράφουν το Μάρτιο του 1825. Δε συμβαίνει, όμως, κάτι τέτοιο. Μόλις τριάντα τρία πρόσωπα εμφανίζονται να υπογράφουν και τα δύο έγγραφα Στο έγγραφο του Ιανουαρίου του 1825 πενήντα εννέα πρόσωπα από τα συνολικά ενενήντα δύο δε θα συμμετάσχουν τρεις μήνες αργότερα στην εκλογή της Δημογεροντίας του 1825. Διαπιστώνεται, όμως, πως υπογράφουν συγγενικά τους πρόσωπα που φέρουν το ίδιο επίθετο.

Ένα μήνα αργότερα μετά την εκλογή της Δημογεροντίας, στις 23 Απριλίου 1825, η κοινοτική συνέλευση θα συγκληθεί ξανά για να συντάξει αναφορά προς τη Διοίκηση για ένα οικονομικό ζήτημα που προέκυψε στην Επαρχία Αθηνών. Φαίνεται πως η απαίτηση των ενοικιαστών των προσόδων (των μη Αθηναίων) να ζητούν τα δέκατα από καλλιέργειες που μέχρι τότε δεν δεκατίζονταν προκάλεσε μια έντονη αναταραχή στους κόλπους της κοινότητας. Και πάλι, όπως και με την υπόθεση της καταπάτησης ιδιόκτητων περιουσιών από τους Ψαριανούς πρόσφυγες στον Πειραιά, η κοινοτική συνέλευση με επικεφαλής τη Δημογεροντία συγκλήθηκε για να πάρει θέση σε ένα οικονομικό ζήτημα που προκαλούσε ένταση στους κόλπους της κοινότητας.[438] Το όργανο της κοινότητας όφειλε να κάνει αυτό που ήταν στις υποχρεώσεις του, να κατευνάσει τις κοινωνικές εντάσεις, ώστε να επανέλθει η ηρεμία στην κοινότητα. Η σοβαρότητα του ζητήματος πιστοποιείται από τις εκατό δεκαοχτώ υπογραφές της αναφοράς προς τη Διοίκηση.

[438] Για το ζήτημα το δεκατώσεων συγκεκριμένων προϊόντων, βλέπε Μέρος Γ΄.

Πίνακας 12. Σύνθεση και κατανομή όσων υπογράφουν ως «επαρχιώτες Αθηνών» στις 23 Απριλίου 1825.

	αριθμός μελών	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού)	**μέλη της συνέλευσης που είναι και αγοραστές**	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού)
προεστοί	48	41%	19	16,2%
νοικοκυραίοι	69	59%	20	17,1%
σύνολο	117[439]		39	

Πηγές πίνακα: Παράρτημα, πίνακας 13, Γ.Α.Κ., Αρχείο Αγώνος, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Στις 23 Απριλίου 1825 μία κοινοτική συνέλευση συγκαλείται εν μέσω και σημαντικών πολιτικών εξελίξεων. Η σύνθεσή της μαρτυρεί και την ανατροπή των πολιτικών ισορροπιών στο εσωτερικό της Κοινότητας Αθηνών. Τη στιγμή που συντελείται η ανατροπή των εξουσιών του αρχιστράτηγου Οδυσσέα Ανδρούτσου με την παράδοσή του στον Ιωάννη Γκούρα, η σύνθεση της συνέλευσης μαρτυρεί την αριθμητική κατίσχυση των νοικοκυραίων έναντι των προεστών της Αθήνας. Η ερμηνεία που μπορεί να δοθεί είναι πως σε αντίθεση με τους κατοίκους της Λιβαδειάς, για παράδειγμα, οι κάτοικοι των Αθηνών συνδράμουν τον Γκούρα στις πολιτικές κινήσεις του, είναι, δηλαδή, σταθερά προσανατολισμένοι και συναινούν στον πολιτικό σχεδιασμό του, όπως άλλωστε κάνουν και οι προεστοί των Αθηνών. Αυτό δεν τους εμποδίζει την ίδια στιγμή να αμφισβητήσουν τον οικονομικό σχεδιασμό της επαναστατικής Διοίκησης και να αρνηθούν την εφαρμογή των δεκατώσεων στις ιδιοκτησίες τους, μια πρακτική που θα έπληττε τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα. Από κοινού προεστοί και νοικοκυραίοι θα κινηθούν τόσο κατά των ενοικιαστών των εθνικών προσόδων, των μη γηγενών, όσο και κατά του Επάρχου Αθηνών Μιχαήλ Σούτσου, όπως αναφέραμε παραπάνω. Προεστοί και νοικοκυραίοι δείχνουν να συναινούν σε μια κοινή γραμμή για την υπεράσπιση των πολιτικών και οικονομικών τους συμφερόντων.

Από τα στοιχεία του πίνακα 12, σε σύνολο εκατό δεκαεπτά μελών της κοινοτικής συνέλευσης τα σαράντα οχτώ ή το 41% καταγράφονται στους προεστούς, ενώ τα εξήντα εννέα ή το 59% στους νοικοκυραίους. Οι μισοί σχεδόν από τους νοικοκυραίους, όπως θα φανεί παρακάτω, είναι νέα πρόσωπα που συμμετέχουν για πρώτη φορά σε συνέλευση της κοινότητας. Τα τριάντα εννέα ή το 33,3% από τα εκατό δεκαεπτά μέλη θα προχωρήσουν σε αγορές κάποια στιγμή μέσα στην Επανάσταση ή είναι ήδη αγοραστές. Από αυτούς οι δεκαεννέα ή το 48,7% είναι προεστοί αγοραστές, ενώ οι είκοσι ή το 51,3% επί του συνόλου των αγοραστών είναι νοικοκυραίοι. Συνολικά τριάντα τρία μέλη της συνέλευσης ή το 33,3% επί του συνόλου των μελών θα είναι αγοραστές μέσα στην Επανάσταση, περίπου το 1/3 των μελών. Θυμίζουμε πως η πρώτη αριθμητική ανατροπή έγινε στην εκλογή παραστατών της 1ης Ιανουαρίου 1823, όπου από τα τριάντα δύο μέλη του συμβουλίου της εκλογής των τριών παραστατών του 1823, τα δεκαπέντε ή το 46.9% καταγράφονται στους προεστούς, ενώ τα δεκαεπτά ή το 53.1% στους νοικοκυραίους . Ήταν τότε που με την παρουσία του αρχιστράτηγου Ανδρούτσου περιορίζεται η πολιτική δύναμη των προεστών για πρώτη φορά.

[439] Τα μέλη της συνέλευσης ήταν 118, όμως το ένα όνομα είναι δυσανάγνωστο.

Τριάντα τρία μέλη που δεν προχωρούν σε αγορές εμφανίζονται για πρώτη φορά σε πολιτικές θέσεις μέσα στην Επανάσταση. Είναι ένας ιδιαίτερα μεγάλος αριθμός νέων προσώπων και αυτό έχει την πολιτική του σημασία. Σημειώνουμε πως τα τριάντα ένα από αυτά αφορούν νοικοκυραίους σε ένα σύνολο εξήντα εννέα νοικοκυραίων, που αποχτούν πολιτικό λόγο σε μία κοινοτική συνέλευση για ένα ζήτημα οικονομικό, που, όμως, αντανακλά και την ευρύτερη διαμόρφωση των πολιτικών και κοινωνικών ισορροπιών στο εσωτερικό της Κοινότητας Αθηνών.

Ι.β. Περιπτώσεις κοινοτικών συνελεύσεων («κοινήν συνέλευσιν») το έτος 1826: 74 μέλη της «κοινότητας Αθηνών» και 69 «πολίται της επαρχίας Αθηνών»

Στο κεφάλαιο αυτό θα εξεταστούν οι κοινοτικές συνελεύσεις κατά το έτος 1826, ένα κρίσιμο για την Αθήνα έτος. Η κοινοτική συνέλευση συνήλθε για δύο ζητήματα. Το πρώτο ήταν η αντικατάσταση του νοικοκυραίου Γεώργιου Ψύλλα από τον επίσης νοικοκυραίο Στάμο Σεραφείμ στη θέση του πληρεξουσίου Αθηνών, ενώ το δεύτερο αφορούσε την έκφραση εμπιστοσύνης της κοινότητας προς το πρόσωπο του Φαβιέρου σε κρίσιμες ώρες.

Ι.β.1. Μέλη της Κοινότητας

Ήδη από το 1825 διαπιστώνεται, έστω και με καθυστέρηση, η εφαρμογή των αποφάσεων των Εθνοσυνελεύσεων του Άστρους, με την κατάργηση των τοπικών οργανισμών και την εδραίωση των εξουσιών της «Προσωρινής του Έθνους» Διοίκησης. Στην πράξη αυτό θα σήμαινε την εξασθένιση των εξουσιών των τοπικών αυθεντιών με το διορισμό επάρχου και τη συνεχή εποπτεία των οικονομικών της κοινότητας από την κεντρική εξουσία. Με τη φυσική εξόντωση του Οδυσσέα Ανδρούτσου συντελείται η ευθυγράμμιση των τοπικών αυθεντιών με την κεντρική Διοίκηση, όμως, η ανακατανομή των εξουσιών στο δυτικού τύπου πλαίσιο διοίκησης δε σήμανε και την εξάλειψη της κοινότητας. Από την άλλη μεριά η επαναστατική Διοίκηση προσπαθεί να αποκτήσει τον έλεγχο της κοινότητας και να εφαρμόσει με τους διορισμένους εκπροσώπους της τους ψηφισμένους Νόμους. Ο έλεγχος των οικονομικών λειτουργιών στο πλαίσιο αυτό αποτέλεσε το βασικότερο στόχο, καθώς και ο σχεδιασμός των στρατιωτικών επιχειρήσεων, στόχοι ενίοτε συνυφασμένοι. Την 1η Ιανουαρίου 1826 η «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος» αποφάσισε την αποστολή στην Αθήνα των εκπροσώπων της Ν. Γερακάρη και Δ. Δενδρινού για «να ενεργηθή η εκποίησις των εθνικών κτημάτων και εις Αθήνας».[440]

Λίγο διάστημα πριν την έναρξη της πολιορκίας της Αθήνας το 1826 η «Κοινότητα» της Αθήνας δηλώνει στη Διοίκηση την εμπιστοσύνη της προς το Φαβιέρο: «Διά τούτο η κοινότης των Αθηνών συνελθούσα σήμερον εις κοινήν συνέλευσιν, αφ' ου έμαθεν ότι ο συνταγματάρχης κύριος Φαβιέρος έδωσε την παραίτησίν του, με λύπην της λαμβάνει την τόλμη να αναφέρη προς την σεβαστήν Διοίκησιν το πόσον γνωρίζει ασύμφωρον εις τα εθνικά συμφέροντα την έλλειψιν του τοιούτου ανδρός».[441]

---

[440] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας,* φάκελος 71, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος, Το Εκτελεστικό Σώμα, διαταγή Αριθ. 15935, Ναύπλιο 1η Ιανουαρίου 1826».*

[441] *Α.Ε.Π.*, τόμος 18ος, Αθήνα 2000, σ. 114-115: *«[Η κοινότης των Αθηνών δηλώνει στη Διοίκηση την εμπιστοσύνη της προς τον Φαβιέρο], Εν Αθήναις τη 9 Απριλίου 1826».*

Πίνακας 13. 1826. Κατανομή των μελών της «Κοινότητας της Αθήνας» που εμφανίζονται ως αγοραστές (9 Απριλίου 1826).

	αριθμός μελών	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού των μελών)	**μέλη της συνέλευσης που εμφανίζονται ως αγοραστές**	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού των μελών)
προεστοί	47	63,5%	20	27%
νοικοκυραίοι	27	36,5%	11	14,9%
σύνολο	74		31	

Πηγές πίνακα: Α.Ε.Π., τόμος 18ος, Αθήνα 2000, σ. 114-115, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε. 1830-1832.

Από τα εβδομήντα τέσσερα ονόματα που υπογράφουν ως μέλη της κοινότητας των Αθηνών το 1826 τα τριάντα ένα ή το 41,9% καταγράφονται στα νοταριακά αρχεία της περιόδου 1821-1833 ως αγοραστές. Περίπου το 1/3 των νοικοκυραίων εμφανίζονται ως αγοραστές, ενώ από τους προεστούς λίγο κάτω από τους μισούς. Πρόκειται για μια κοινοτική συνέλευση στην οποία πλειοψηφούν οι προεστοί. Επιπλέον στη συνέλευση υπάρχουν και οχτώ επώνυμα κλάδων οικογενειών που μέλη τους, συγγενικά μεταξύ τους, προχωρούν σε αγορές: Στέφας, Κροντηράς, Παναγιωτάκης, Καλαϊτζής, Καλλιφουρνάς, Καρακατζάνης, Μπόρσας, Χτενάς και Αργύρης. Μπορούμε, λοιπόν, με βάση τα παραπάνω, να διατυπώσουμε την υπόθεση πως μεγάλο ποσοστό μελών της Κοινότητας των Αθηνών που εμφανίζονταν να έχουν αγορές έγγειας ιδιοκτησίας ή άλλου τύπου αγορές, είναι αυτά που διατυπώνουν το αίτημα για την παρουσία στρατευμάτων της Διοίκησης στην περιοχή. Είναι αυτοί που εκφράζουν την αγωνία τους για την έκβαση των πολεμικών επιχειρήσεων στην «Ανατολική Χέρσο Ελλάδα» και αισθάνονται την απειλή του εχθρού προ των πυλών. Έχουν σαν τελευταία σκέψη να εγκαταλείψουν την Αθήνα για τα νησιά του Σαρωνικού ή άλλους κοντινούς προορισμούς.

Βρισκόμαστε στο 1826, λίγο πριν την έναρξη της πολιορκίας της Αθήνας. Υπάρχει άραγε σύνδεση ανάμεσα στους αγοραστές -τους έχοντες στην τοπική κοινωνία- και σε αυτούς που ζητούν την στρατιωτική παρουσία της Διοίκησης στην περιοχή; Η μελέτη του παραπάνω πίνακα δίνει μια καταφατική απάντηση. Το αίτημα για την παρουσία τακτικού στρατού στην Αττική μπορούσε να διατυπωθεί μόνο από όσους ενστερνίζονταν τα προτάγματα της Διοίκησης, καθώς υπήρχε και η δυνατότητα της επιστρατεύσεως από τις επαρχίες της Ανατολικής Ελλάδας. Ως μέλη της κοινότητας υπογράφουν και πρόσωπα που δεν ανήκαν στον κύκλο των προεστών της Αθήνας.

Πίνακας 14. Ανάλυση ονομάτων των αγοραστών που εμφανίζονται ως Κοινότητα Αθηνών το 1826. (συνολικά 31 ονόματα)

Είναι προεστοί. (υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)	**Εμφανίζονται πρώτη φορά ως μέλη της «Κοινότητας Αθηνών».**
20 ονόματα	11 ονόματα

Πηγή πίνακα: Α.Ε.Π., τόμος 18ος, Αθήνα 2000, σ. 114-115.

Από τον παραπάνω πίνακα εξάγουμε το συμπέρασμα πως από τα τριάντα ένα ονοματεπώνυμα των αγοραστών της Κοινότητας Αθηνών τα είκοσι αφορούν προεστούς-αγοραστές, ενώ τα υπόλοιπα έντεκα αναφέρονται σε πρόσωπα που, τουλάχιστον στον πίνακα του 1819, δεν καταγράφονται ως προεστοί, μέλη της ανώτερης κοινωνικής τάξης με συμμετοχή στην πολιτική διαχείριση της κοινότητας. Από τα υπόλοιπα σαράντα τρία ονόματα ανιχνεύονται με την ιδιότητα του προεστού, οι ίδιοι ή συγγενικό τους πρόσωπο στον πίνακα του 1819, που, όμως δεν προχωρούν σε αγορές, τα είκοσι επτά ονόματα. Επομένως, τα υπόλοιπα δεκαέξι ονόματα υποθέτουμε πως ανήκουν σε πρόσωπα που δεν ανήκαν στην ομάδα των προεστών, υπολογίζονται, όμως, ως μέλη και εκπρόσωποι με την υπογραφή τους της «κοινότητας Αθηνών» το έτος 1826. Από τους είκοσι προεστούς-αγοραστές οι δέκα υπήρξαν προεστοί και το 1819.

Πρόκειται ουσιαστικά για μια διαδοχή μέσα στο πλαίσιο της ίδιας οικογένειας, αφού τα εννέα νέα ονόματα αφορούν υιούς προεστών που καταγράφονται το 1819. Η πολιτική διαδοχή ταυτίζεται εδώ με μια μη θεσμοθετημένη κληρονομική διαδοχή. Συνολικά, σύμφωνα με τον πίνακα 13, είκοσι επτά ή το 36,5 % από τα εβδομήντα τέσσερα ονόματα δεν ανήκουν στον προεστικό κλάδο. Τα υπόλοιπα σαράντα επτά ή το 63,5% είναι προεστοί, ανήκουν στο συγγενικό κύκλο εκείνων που προεπαναστατικά είχαν πολιτική θέση ή πρόκειται για τα ίδια πρόσωπα.

Ι.β.2. Πολίτες της Επανάστασης

Πέρα από τον κατάλογο με τα ονόματα της 9ης Απριλίου 1826 όσων υπογράφουν ως μέλη της «Κοινότητας» Αθηνών, από τα οποία τα σαράντα επτά ανήκουν στην ομάδα των προεστών, διαθέτουμε έναν προγενέστερο κατάλογο από το έγγραφο της 9ης Απριλίου 1826 με υπογραφές «προεστών» που υπογράφουν ως «πολίται της επαρχίας Αθηνών».[442] Διαπιστώνεται πως τα σαράντα ονόματα αναφέρονται σε «προεστούς» της πόλης της Αθήνας, σχεδόν ισάριθμα με τον «κατάλογο» της 9ης Απριλίου 1826, σαφώς λιγότερα από τον «κατάλογο» του 1819

[442] *Α.Ε.Π.*, τόμος 20ος, 2001, ό.π., σ. 139-141. [Εντολή των «προκρίτων» των Αθηνών προς τον Στάμο Σεραφείμ να αντικαταστήσει τον πληρεξούσιο Γεώργιο Ψύλλα με ημερομηνία: 30 Μαρτίου 1826].

(πίνακας 1 παραρτήματος). Είναι, όμως, όλοι οι πολίτες προεστοί; Πέρα από τη σύγκριση με τον «κατάλογο» του 1819 διασταυρώνουμε τα επώνυμα όσων υπογράφουν το 1826, αφού ήταν σύνηθες οι υιοί των προεστών να διαδέχονται τους γονιούς τους στην εκπροσώπηση της οικογένειας. Η ίδια η έννοια της λέξης «πολίτης», με σαφείς ιδεολογικές καταβολές από την περίοδο της Γαλλικής Επανάστασης,[443] σηματοδοτεί και λεκτικά τη συμμετοχή ευρύτερων κοινωνικών στρωμάτων στην άσκηση διοίκησης της πόλης. Ήταν τότε, το 1826, μία σαφής ένδειξη της ισότητας, αλλά και της ενότητας των ανώτερων τάξεων, προεστών και νοικοκυραίων μαζί. Η έννοια του «πολίτη» αντικατέστησε την έννοια του «κυρίου», χαρακτηρισμός που έδειχνε ακριβώς αυτή την πολιτική εξίσωση προεστών και νοικοκυραίων και αντικαθιστούσε τον ιεραρχικό όρο «κύριος». Ο παρακάτω πίνακας επιβεβαιώνει την υπόθεσή μας.

Πίνακας 15. Κατανομή των μελών της κοινοτικής συνέλευσης που υπογράφουν ως «πολίται της επαρχίας Αθηνών». (30 Μαρτίου 1826)

	αριθμός μελών	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού των μελών)
προεστοί	41	68,3%
νοικοκυραίοι	19	31,7%
σύνολο	60	

Πηγές πίνακα: Α.Ε.Π., τόμος 20ος, 2001, σ. 139-141, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε. 1830-1832.

Ποιοι είναι αυτοί που υπογράφουν και χαρακτηρίζονται ως «πολίται»; Από μία διασταύρωση των ονομάτων οι πολίτες του πίνακα δεν είναι όλοι τους προεστοί. Πιο συγκεκριμένα από τα εξήντα τέσσερα ονόματα που υπογράφουν ως «πολίτες Αθηνών» και αφού αφαιρέσουμε τα τρία ονόματα που αφορούν την εκκλησιαστική ιεραρχία (Ηγούμενοι Πεντέλης, Αγίου Σπυρίδωνος και Πετράκη) και τον «Τοποτηρητή Αθηνών» Ταλαντίου Νεόφυτο, παρουσιάζονται οι υπογραφές εξήντα «πολιτών Αθηνών». Από αυτούς οι δεκαεννέα δεν καταγράφονται ως προεστοί, οπότε οι υπόλοιποι σαράντα ένας του πίνακα ανήκουν στον προεστικό κλάδο. Το επίθετό τους, δηλαδή, υπάρχει στο προεπαναστατικό κοινοτικό συμβούλιο στην περίπτωση ακόμη που δεν εμφανίζεται το ονοματεπώνυμό τους. Από τους πέντε που υπογράφουν ως εκπρόσωποι του Μενιδίου δεν αναγνωρίζεται κανένα όνομα που να υπάρχει στον προγενέστερο «κατάλογο προεστών του 1819» και να αφορά την ίδια περιοχή (βλέπε πίνακα 1 παραρτήματος). Εκπρόσωποι των χωριών Μαρκόπουλο, Κουβαρά και Λιόπεσι απουσιάζουν από τους «πολίτες της Επαρχίας Αθηνών». Η επαρχία-ενδοχώρα, λοιπόν, της Αθήνας εκπροσωπείται το 1826 μόνο από «πολίτες»

[443] Hapson, 1986, ό.π., σ. 150. Για την έννοια του πολίτη βλέπε, τη βιβλιοκριτική, Αλεξάνδρα Σφοίνη, «Jean-Clément Martin, Nouvelle histoire de la. Révolution française, Παρίσι, Perrin 2012», *Μνήμων*, τόμος 33, 2014, σ. 287-295.

του χωριού Μενιδίου και αυτό σηματοδοτεί, ενδεχομένως, μια πιο δυναμική παρουσία των αγροτικών πληθυσμών της υπαίθρου στα πολιτικά πράγματα της Αθήνας. Σε αυτό συνηγορεί και η απουσία -ο πλήρης εκτοπισμός- των προεστών Μενιδίου («Πρωτόγεροι») που εμφανίζονται στο «κατάλογο του 1819».

Οι προεστοί Αθηνών εμφανίζονται, σε σχέση με το 1819, σαφώς λιγότεροι στην εκπροσώπηση της Επαρχίας Αθηνών το 1826. Με άλλα λόγια εκείνοι που προεπαναστατικά είχαν τον κυρίαρχο λόγο στο πλαίσιο της κοινότητας μειώνονται αριθμητικά, ενώ νέα ονόματα εισέρχονται στο πολιτικό προσκήνιο. Σαράντα επτά προεστοί υπογράφουν το 1826 ως μέλη της κοινότητας, σαράντα ένας προεστοί υπογράφουν την ίδια χρονιά ως πολίτες Αθηνών. Αυτό που παρατηρούμε είναι πως σε διάστημα λίγων ημερών ο αριθμός των προεστών που υπογράφουν παραμένει σχεδόν σταθερός. Υπάρχει, λοιπόν, μια διαδοχή στην εκπροσώπηση των προεστών, ο αριθμός των οποίων παραμένει σχεδόν σταθερός σ' αυτήν την πολιτική συγκυρία.[444] Θα λέγαμε πως πρόκειται για μία νέα γενιά προεστών που παίρνει τα ινία μέσα στην Επανάσταση και αποφασίζει να ηγηθεί της κοινότητας μέσα σε συνθήκες ρευστές και ευμετάβολες. Ο αριθμός τους στην κοινοτική εκπροσώπηση παραμένει σταθερός, οπωσδήποτε, όμως, κατά πολύ μικρότερος σε σχέση με τα προεπαναστατικά χρόνια. Την ίδια στιγμή θα ερευνήσουμε αυτό που μας ενδιαφέρει, ποιοι από αυτούς τους προεστούς εμφανίζονται ως αγοραστές, θα δούμε, δηλαδή, αν κάποιο νέο όνομα προστίθεται στους προεστούς-αγοραστές. Το τελευταίο θα το διαπιστώσουμε με μία σύγκριση των ονομάτων των προεστών με τον προεπαναστατικό κατάλογο προεστών του 1819.

Από τα είκοσι τρία ονόματα προεστών, τα οποία δεν εμφανίζονται στον μεταγενέστερο κατάλογο της «κοινότητας» Αθηνών, τα δέκα αναφέρονται στον προεπαναστατικό κατάλογο προεστών του 1819. Τα υπόλοιπα δεκατρία ονόματα εμφανίζονται στο πολιτικό προσκήνιο της Κοινότητας Αθηνών για πρώτη φορά.

Ι.β.3. Παρουσία νέων μελών στο κοινοτικό συμβούλιο και στην κοινοτική συνέλευση

Νέα πρόσωπα εμφανίζονται πολιτικά και σηματοδοτούν εμφατικά την αλλαγή των ισορροπιών και των συσχετισμών δυνάμεων στο εσωτερικό της Κοινότητας Αθηνών. Στον πίνακα 3 του παραρτήματος της 9ης Απριλίου 1826 αναγράφονται σαράντα νέα πρόσωπα στη εκπροσώπηση της κοινότητας μαζί με τους πέντε εκπροσώπους του Μενιδίου, ενώ στον πίνακα 4 του παραρτήματος της 30ης Μαρτίου 1826 δεκαοχτώ. Αν και δεν είμαστε σε θέση να καταγράψουμε τις εσωτερικές αντιπαραθέσεις στα πολιτικά όργανα της κοινότητας, ωστόσο οι διαφωνίες και οι συγκρούσεις που προέκυπταν ξεπερνούσαν ενδεχομένως την αντιπαράθεση προεστών και νοικοκυραίων. Από την άλλη ο διαχωρισμός προεστών και νοικοκυραίων δεν αποκλείει μια κοινή στρατηγική στη βάση κοινών συμφερόντων, αφού σκοπός των συμβουλίων και των συνελεύσεων ήταν και η χάραξη μιας κοινής πολιτικής γραμμής για την κοινότητα.

[444] Εκείνο στο οποίο υπάρχει διαφοροποίηση μετά τη σύγκριση των δύο πινάκων είναι στα ονόματα όσων εκπροσωπούν τους προεστούς, αφού ο πίνακας 4 του παραρτήματος με τα ονόματα των «πολιτών Αθηνών» εμφανίζει είκοσι τρία νέα ονόματα προεστών που δεν υπάρχουν στον μεταγενέστερο κατάλογο της «Κοινότητας Αθηνών» του πίνακα 3 του παραρτήματος. Τα ονόματα των είκοσι τριών προεστών που δεν εμφανίζονται στον πίνακα 3 του παραρτήματος παρουσιάζονται στον πίνακα 5 του παραρτήματος.

Με τη διασταύρωση των προσώπων των σχετικών πινάκων του παραρτήματος (πίνακες 3 και 4) με τον κατάλογο όσων εμφανίζονται ως μέλη της «Κοινότητας Αθηνών» και δεν είναι προεστοί διαπιστώνουμε πως από τα δεκαεννέα ονόματα μη προεστών που υπογράφουν ως «πολίτες Αθηνών», τα οκτώ θα υπογράψουν λίγες μέρες αργότερα και ως μέλη της «Κοινότητας Αθηνών»[445]. Άρα απομένουν έντεκα ονόματα μη προεστών που θα προστεθούν στα συνολικά είκοσι οκτώ ονόματα μη προεστών που υπογράφουν ως «Κοινότητα Αθηνών» (11 μη προεστοί αγοραστές και 17 μη προεστοί που δεν αγοράζουν. Τα νέα ονόματα που δεν αναφέρονται στον προγενέστερο κατάλογο (πίνακας 4 παραρτήματος) με την προσθήκη και των πέντε εκπροσώπων του Μενιδίου είναι αυτά που καταγράφονται παρακάτω στον πίνακα 16.

Πίνακας 16. Αγοραστές που υπογράφουν ως «πολίται της επαρχίας Αθηνών» και δεν ανήκουν στους προεστούς, ούτε υπογράφουν αργότερα ως μέλη της «Κοινότητας Αθηνών».

	Πολίται Αθηνών (μη προεστοί)	**Είναι αγοραστές την περίοδο 1821-1833.**
1.	Οικονόμος Βαρθολομαίος	ναι
2.	Δημήτριος Σαλωνιτίδης (Σαλωνίτης σύμφωνα με τον κατάλογο του Σουρμελή. Υπάρχει ένας Χατζή Σαλωνίτης στους άρχοντες σύμφωνα με το χρονικό του Π. Σκουζέ. Εδώ εντάσσουμε το επίθετο στους νοικοκυραίους αφού δεν εμφανίζεται στον Πίνακα 1 του παραρτήματος.)	όχι (στη βάση δεδομένων εμφανίζεται μια Σαλωνιτίδη Ελένη του Κωνσταντάκη)
3.	Γεώργιος Ψύλλας	ναι
4.	Μήτρος Παλιατζής	όχι
5.	Αγγελάκης Κυφησιότης (Κηφισιώτης, Κυβισιώτης στον Σουρμελή))	όχι
6.	Ισίδωρος Μπε(ι)κούσης (Σιδέρης Μπικούσης στη βάση	ναι

[445] Βλέπε τον πίνακα 3 του παραρτήματος.

	δεδομένων)	
7.	Κωνσταντής Μωραΐτης	ναι
8.	Χατζή Νικόλαος Παΐδας (Σαΐτας)	όχι
9.	Χατζή Μήτρος Φραγκογιάννης	όχι
10.	Φυλακτός Γαρδέλης	ναι
11.	Φώτης Τρικαλιώτης (Υπάρχει βέβαια το επίθετο Τρικαλινός στους Άρχοντες. Όμως στον κατάλογο του Σουρμελή το επίθετο είναι Τρικκαλιώτης και είναι διαφορετικό από το Τρικκαλιανός.)	όχι
	Μενιδίου (μη προεστοί)	
12.	Χατζή Αναγνώστης	όχι
13.	Παπά Δαμιανός	όχι
14.	Χατζή Γεωργάκης	όχι
15.	Νικολός Ντούνης (ή Τούνης)	όχι
16.	Αναγνώστης Πίνης (Σίνης)	ναι

Πηγές πίνακα: Α.Ε.Π., τόμος 20ος, 2001, σ. 139-141, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε. 1830-1832.

Στα συμπεράσματα μας θα κινηθούμε σε δύο διακριτά επίπεδα. Το πρώτο αφορά τα συγκεντρωτικά αποτελέσματα σχετικά με το ποσοστό επί του συνόλου του αριθμού των εκπροσώπων της Κοινότητας Αθηνών που δεν ανήκουν στον προεστικό κλάδο. Στο δεύτερο επίπεδο θα δούμε το ποσοστό επί του συνόλου των νοικοκυραίων που προχωρούν σε αγορές μέσα στην Επανάσταση του 1821. Καταλήξαμε για το έτος 1826 στα εξής συγκεντρωτικά αποτελέσματα: Ως «πολίτες Αθηνών» στις 30 Μαρτίου 1826 σε σύνολο εξήντα εννέα ονομαστικών υπογραφών οι δεκαεννέα υπογραφές ή το 27,5 % δεν καταχωρούνται στον προεστικό κλάδο. Λίγο αργότερα το ποσοστό συμμετοχής νέων προσώπων στα κοινοτικά πράγματα αυξάνεται. Ως μέλη της «κοινότητας Αθηνών» στις 9 Απριλίου 1826 σε σύνολο εβδομήντα τεσσάρων ονομαστικών υπογραφών οι είκοσι επτά ή το 36,5% δεν ανήκει στον προεστικό κλάδο.

Το δεύτερο επίπεδο στο οποίο αναφερόμαστε έχει να κάνει με την παρουσία όσων έχουν πολιτική παρουσία και δεν ανήκουν στους προεστούς στον κατάλογο των αγοραστών της περιόδου 1821-1833. Από τα έντεκα καταγεγραμμένα νέα ονόματα

νοικοκυραίων, που έχουν πολιτική παρουσία και υπογράφουν ως «πολίτες Αθηνών», τα πέντε ή το 45,5% προχωρούν σε αγορές μέσα στην Επανάσταση. Από τα δεκαεννιά μοναδικά ονόματα νοικοκυραίων που υπογράφουν ως Κοινότητα Αθηνών, τα έντεκα ή το 57,9% προχωρούν σε αγορές. Συνολικά από τα καταγεγραμμένα τριάντα οκτώ πρόσωπα που για πρώτη φορά εμφανίζονται στο πολιτικό προσκήνιο και δεν είναι καταγεγραμμένοι ως προεστοί, τα δεκαέξι ή το 42,1% επί του συνολικού αριθμού εμφανίζονται ως αγοραστές.

Μέσα στο 1826 και συγκεκριμένα στις 17 Ιανουαρίου 1826 θα γίνει η εκλογή των πληρεξουσίων της Επαρχίας Αθηνών από μία κοινοτική συνέλευση πενήντα πέντε μελών.[446] Τέσσερεις μέρες αργότερα, στις 21 Ιανουαρίου 1826, θα συνταχθεί έγγραφο που απευθύνεται στο Επαρχείο Αθηνών και υπογράφεται από «Δημογέροντες και Επιτροπή της Πόλεως Αθηνών». Η ύπαρξη σφραγίδας της κοινότητας παραπέμπει σε ένα κοινοτικό συμβούλιο με τη συμμετοχή δεκαεπτά μελών, συμπεριλαμβανομένων των Δημογερόντων. Το έγγραφο άλλωστε αφορά την προσφορά της επαρχίας στις ανάγκες του τακτικού στρατού σε κατοικίες, κριθάρι, άχυρα για το ιππικό, παπούτσια από τα εργαστήρια και δάνεια από τους πλέον ευκατάσταστους της πόλης. «Εθνικά λοιπόν, απαιτούνται εθνικά έξοδα, εθνικοί πόροι και τοιούτους δύναται να χορηγήση η Αττική διά της καλής οικονομίας».[447] Η πρότασή τους ήταν να ενοικιασθούν οι εθνικές ελαίες για τρία ή τέσσερα χρόνια. Μήπως η «Επιτροπή της πόλεως» του 1826 αφορά και τους πιο ευκατάσταστους Αθηναίους; Το κείμενο υπογράφουν τα εξής δεκαεπτά μέλη:

α/α	**Όνομα**	**επώνυμο**	**Είναι προεστός.** **(υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833.**
1.	Συμεών	Μαρμαροτούρης (Δημογέρων)	ναι	όχι
2.	Σπυρίδων	Πατούσας (Δημογέρων)	ναι	ναι
3.	Στάμος	Σεραφείμης (Δημογέρων)	όχι	όχι
4.	Μιχαήλ	Βουζίκης (Δημογέρων)	ναι	ναι
5.	Διονύσιος	Βιτάλης	όχι	όχι
6.	Παλαιολόγος	Μπενιζέλος	ναι	όχι
7.	Προκόπιος	Μπενιζέλος	ναι	όχι
8.	Άγγελος	Γέροντας	ναι	ναι
9.	Ανάργυρος	Πετράκης	όχι	όχι
10.	Νικόλαος	Ζαχαρίτζας	ναι	ναι

[446] Βλέπε αναλυτικά Μέρος Β΄.

[447] *Αθηναϊκόν Αρχείον*, 1971, ό.π., σ. 368-370: *«Προς το Έξοχον Επαρχείον Αθηνών. […] Αθήναις τη 21 Ιανουαρίου 1826. Οι Δημογέροντες και Επιτροπή της Πόλεως Αθηνών».*

11.	Χατζή Αναγνώστης	Κανέλου	ναι	όχι
12.	Γιάννης	Τάβαρης (Ντάβαρης)	όχι	όχι
13.	Μελέτης	Βασίλη (Βασιλείου)	όχι	όχι
14.	Αναγνώστης	Σίνης (Πίνης)	όχι	ναι
15.	Αναγνώστης	Λαγάνας (Λαγάνης)	ναι	όχι
16.	Αγγελάκης	Κηβισιώτης	όχι	όχι
17.	Ιωάννης	Π. Βλάχος	ναι	ναι

Πηγές πίνακα: Αθηναϊκόν Αρχείον, 1971, σ. 368-370, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε. 1830-1832.

Από τα δεκαεπτά μέλη τα δέκα ή το 58.8% καταγράφονται στους προεστούς, ενώ τα υπόλοιπα επτά ή το 41.2% στους νοικοκυραίους. Μόλις έξι μέλη θα προχωρήσουν σε αγορές μέσα στην Επανάσταση, πέντε προεστοί και μόλις ένας νοικοκυραίος, ο Αναγνώστης Σίνης. Οι πέντε προεστοί είναι οι Ιωάννης Βλάχος, Νικόλαος Ζαχαρίτζας, Άγγελος Γέροντας, Μιχαήλ Βουζίκης και Σπυρίδων Πατούσας. Οι δύο τελευταίοι ανήκουν βέβαια στη Δημογεροντία της πόλης. Μπορούμε να υποθέσουμε πως και οι τρεις, Βλάχος, Ζαχαρίτζας και Γέροντας, ανήκουν στους πιο «ευκατάσταστους» Αθηναίους.

Ι.γ. Το κοινοτικό συμβούλιο και η κοινοτική συνέλευση το έτος 1830 και 1831

Η κοινοτική συνέλευση του 1830 αποτελεί την πρώτη μετά την επιστροφή, ήδη από το Φεβρουάριο του 1830, των Αθηναίων στην Αττική από τα νησιά του Σαρωνικού όπου είχαν καταφύγει. Πρόκειται μάλλον για μία άτυπη κοινοτική συνέλευση με την παρουσία σεβαστών προσώπων που συμμετείχαν σε άλλα κοινοτικά συμβούλια και συνελεύσεις μέσα στην Επανάσταση, ηγούμενους των μονών της Αττικής κυρίως. Όμως, στη συνέλευση αυτή δε συμμετέχουν οι εκλέκτορες της περιόδου 1829-1830 της Αίγινας που συνιστούσαν την τότε Δημογεροντία Αθηνών: Σπυρίδων Πατούσας, Σπυρίδων Μπενιζέλος και Στέφανος Φιλιππίδης**.** Δεν ξέρουμε αν τα χωριά της Αττικής είχαν πολιτική εκπροσώπηση, σημειώνοντας πως η διάκριση ανάμεσα σε «κατοίκους της πόλης» και σε «κατοίκους των χωριών» πρέπει να λαμβάνει υπόψη της πως την περίοδο εκείνη η πόλη της Αθήνας είχε υποστεί εκτεταμένες καταστροφές. Θεωρούμε πως το αίτημα που διατυπώνεται προς τον Ιωάννη Καποδίστρια για την επάνοδο στη θέση του Τοποτηρητή της Μητροπόλεως Αθηνών του Ταλαντίου Νεόφυτου και την παύση του διορισμένου από τους Οθωμανούς Άνθιμου, προέρχεται από μια κοινοτική συνέλευση ενενήντα οκτώ μελών.[448] Περίπου ένα χρόνο μετά θα συγκληθεί από την «Προσωρινή Δημογεροντία» κοινοτικό συμβούλιο στο Δημογεροντείο παρουσία των Δημογερόντων.

[448] Γ.Α.Κ., *συλλογή Γιάννη Βλαχογιάννη, κατάλογος Α΄, φάκελος 193*: *«Προς την Α. Εξοχότητα τον Κυβερνήτην της Ελλάδος. Εν Αθήναις τη 28η Οκτωβρίου 1830 […] οι ευπειθείς πολίται. Οι κάτοικοι της πόλεως. Οι κάτοικοι των χωρίων».*

Πίνακας 17. Σύνθεση και κατανομή των «κατοίκων της πόλεως και των χωρίων των Αθηνών» που υπογράφουν το αίτημα της κοινοτικής συνέλευσης στις 28 Οκτωβρίου 1830 προς τον Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια.

	αριθμός μελών	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού)	**μέλη της συνέλευσης που είναι και αγοραστές**	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού)
προεστοί	38	39,2%	18	18,6%
νοικοκυραίοι	59	60,8%	17	17,5%
σύνολο	97		35	

Πηγές πίνακα: Παράρτημα, πίνακας 14, Γ.Α.Κ., συλλογή Βλαχογιάννη, κατάλογος Α΄, φάκελος 193, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Η συμμετοχή των μελών στη συνέλευση της 28ης Οκτωβρίου 1830 από την πόλη της Αθήνας και από τα χωριά ήταν ισόποση. Με μια Αθήνα κατεστραμμένη από τη στενή πολιορκία, η έννοια του «χωριού» θα μπορούσε να είναι όχι ο τόπος καταγωγής αλλά ο τόπος κατοικίας, μάλλον προσωρινής, για κάποια από τα μέλη της συνέλευσης. Από τα ενενήντα επτά μέλη (το ένα ήταν δυσανάγνωστο και δεν προσμετρείται) του πίνακα 17, τα τριάντα οχτώ ή το 39,2% καταγράφονται στους προεστούς, ενώ η πλειοψηφία των μελών, πενήντα εννέα μέλη ή το 60,8%, καταγράφεται στους νοικοκυραίους. Συνολικά τριάντα πέντε μέλη ή το 36,1% επί του συνόλου των μελών αγοράζουν κάποια στιγμή μέσα στην Επανάσταση. Από αυτά δεκαοχτώ είναι προεστοί και δεκαεπτά νοικοκυραίοι. Στη ρημαγμένη Αθήνα επανακάμπτουν δυναμικά οι νοικοκυραίοι, ενώ σημαντική είναι η παρουσία των αγοραστών τόσο από τους προεστούς όσο και από τους νοικοκυραίους. Παρατηρούμε πως από τους τριάντα οχτώ προεστούς που επανακάμπτουν στην Αττική και καταγράφονται ως μέλη της συνέλευσης οι δεκαοχτώ ή το 47,4%, σχεδόν οι μισοί από τους προεστούς, θα είναι αγοραστές.

Συνολικά πενήντα δύο νέα πρόσωπα εμφανίζονται στο πολιτικό προσκήνιο από τα οποία τα τριάντα εννέα καταγράφονται ως νοικοκυραίοι και δεκατρία ως προεστοί. Από αυτά τα νέα πρόσωπα αγοράζουν μέσα στην Επανάσταση τα δεκατέσσερα, εννέα νοικοκυραίοι και πέντε προεστοί.

Στις 8 Ιουλίου 1831 θα υπογραφεί αναφορά από διακόσια ενενήντα επτά μέλη μιας κοινοτικής συνέλευσης με τη συμμετοχή και αντιπροσώπων από τα χωριά του Καταδέματος αναφορικά με την αναστολή του Συντάγματος από τον Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια.[449] Η αναφορά εντασσόταν σε ένα πλαίσιο διαμαρτυρίας που σαφώς τασσόταν υπέρ του Συντάγματος και των ελευθεριών που πήγαζαν από αυτό. Την αναφορά υπογράφει και η Δημογεροντία Αθηνών. Είναι η περίοδος που ο Καποδίστριας οχυρώνεται πίσω από ένα άκαμπτο και συγκεντρωτικό πλαίσιο εξουσίας με αναστολή κάθε φιλελεύθερου θεσμού. Βλέποντας πίσω από κάθε κριτική εχθρούς του έθνους ο Κυβερνήτης διέρρηξε κάθε γέφυρα συνεννόησης ακόμη και με όσους θα μπορούσαν να στηρίξουν μια προσωρινή συγκεντρωτική εξουσία που θα

[449] Βλέπε αναλυτικότερα, Παράρτημα, Πίνακας 15. Αντιπολιτευόμενοι στον Ιωάννη Καποδίστρια από την Αθήνα και τα χωριά της: αναφορά πολιτών με ημερομηνία 8 Ιουλίου 1831 στην εφημερίδα «*Ο Απόλλων»* (φύλλο 42/173-170). (297 ονόματα. Στην εφημερίδα καταγράφονται λανθασμένα ως σύνολο 298 άτομα). Βλέπε και Μέρος Β΄.

πολεμούσε την ασυδοσία των προεστών. Όπως φαίνεται και παρακάτω ο Καποδίστριας χάνει από συνομιλητές τους νοικοκυραίους της Αθήνας, οι οποίοι συμπλέουν εναντίον του μαζί με τους προεστούς. Προεστοί και νοικοκυραίοι διαμορφώνουν μια κοινή πολιτική θέση απέναντι στην πολιτική του Κυβερνήτη.

Η κοινοτική συνέλευση αποτελούνταν από εκατόν οχτώ προεστούς, ή το 36,4% του συνόλου, και από εκατόν ογδόντα εννέα νοικοκυραίους ή το 63,6% του συνολικού αριθμού. Σημειώνουμε πως στη συνέλευση αυτή συμμετέχουν και σαράντα τρεις εκπρόσωποι («κάτοικοι») των χωριών του Καταδέματος και των Μεσογείων, οι οποίοι υπολογίζονται στο συνολικό αριθμό των μελών ως ισότιμα μέλη. Ακόμη, όμως, και χωρίς αυτά τα μέλη οι συσχετισμοί δυνάμεων μεταξύ νοικοκοιραίων και προεστών των Αθηναίων «πολιτών» δεν διαφοροποιούνται. Στους διακόσιους πενήντα τέσσερεις Αθηναίους «πολίτες» της συνέλευσης καταγράφονται ενενήντα έξι προεστοί ή το 37,8% επί του συνολικού αριθμού, ενώ οι νοικοκυραίοι ανέρχονται στους εκατόν πενήντα οχτώ ή στο 62,2% επί του συνόλου των Αθηναίων «πολιτών».

Η συνέλευση αυτή γίνεται σε μία Αθήνα ρημαγμένη από τον πόλεμο, μέσα σε έκτακτες συνθήκες, με την Ακρόπολη ακόμη στα χέρια των Οθωμανών. Συντελείται, όμως, μετά το 1830 η επάνοδος των Αθηναίων προσφύγων κάτι που αποτυπώνεται και στις αγοραπωλησίες. Οι Αθηναίοι ελπίζουν πως σύμφωνα με τις συνθήκες η κατάσταση θα ομαλοποιηθεί και το μέλλον της Επαρχίας Αθηνών είναι να ανήκει στο νεοπαγές ελληνικό κράτος. Άρα είναι λογικό όχι μόνο να επιστέφουν οι Αθηναίοι στις ιδιοκτησίες τους, αλλά να επιζητούν τη διεύρυνσή τους με νέες αγορές. Η ύπαρξη σημαντικού ποσοστού αγοραστών ανάμεσα στα μέλη της συνέλευσης του Ιουλίου του 1831 αποτυπώνει την αισιοδοξία για τις μελλοντικές τύχες της Επαρχίας Αθηνών, αλλά και το γεγονός πως η ιδιοκτησία θα βάρυνε και στην διεκδίκηση πολιτικών εξουσιών.

Σε σύνολο διακοσίων πενήντα τεσσάρων Αθηναίων πολιτών μελών της συνέλευσης οι εξήντα τρεις ήταν και αγοραστές. Από αυτούς οι τριάντα εννέα ή το 61,9% επί του συνόλου των Αθηναίων αγοραστών ήταν προεστοί, ενώ οι είκοσι τέσσερεις ή το 38,1% ήταν νοικοκυραίοι. Στα μέλη που προέρχονταν από τα χωριά -σημειώνουμε πως πολλοί Αθηναίοι είχαν μετοικήσει στα χωριά την περίοδο αυτή- υπήρχαν μόλις τρεις αγοραστές. Συνολικά, λοιπόν, στα διακόσια ενενήντα επτά μέλη υπάρχουν εξήντα έξι αγοραστές από τους οποίους οι σαράντα ένας ή το 62,1% επί του συνόλου των αγοραστών καταγράφονται ως προεστοί, ενώ οι είκοσι πέντε ή το 37,9% ως νοικοκυραίοι. Ως προς τους προεστούς, από τους εκατόν οχτώ που συμμετέχουν, οι σαράντα ένας ή το 38% ήταν και ιδιοκτήτες. Στους νοικοκυραίους με πολιτική θέση η ιδιοκτησία έχει μικρότερη βαρύτητα, αφού από τους εκατόν ογδόντα εννέα νοικοκυραίους μόλις οι είκοσι πέντε ή το 13,2% των νοικοκυραίων ήταν αγοραστές. Στους αγοραστές χωρίς πολιτική θέση, που αποτελούν και την ευρύτερη μάζα, διαπιστώνεται πως οι νοικοκυραίοι αγοραστές της περιόδου 1830-1832 είναι με διαφορά περισσότεροι από τους αντίστοιχους προεστούς.

Στην αρχειακή ενότητα Α.Μ.Ο.Ε. σε σύνολο διακοσίων τριάντα ενός αγοραστών χωρίς πολιτική θέση και με μία αγορά εμφανίζονται εκατόν ενενήντα έξι νοικοκυραίοι ή το 84,8% και τριάντα πέντε προεστοί ή το 15,2% της αρχειακής ενότητας.[450] Άρα η σύσταση της κοινοτικής συνέλευσης δεν αποτυπώνει τις πραγματικές διαστάσεις της ιδιοκτησίας -μέσα από τις αγοραπωλησίες-, αφού η

[450] Βλέπε αναλυτικά, Παράρτημα, Πίνακας 5. Α.Μ.Ο.Ε. Αγοραστές χωρίς πολιτική θέση και με μία πράξη αγοράς ανά νοταριακό αρχείο.

γενικότερη τάση της περιόδου είναι οι νοικοκυραίοι να ενδιαφέρονται για την πρόσκτηση ιδιοκτησιών περισσότερο από τους προεστούς. Όμως, η πολιτική συμμετοχή, όπως, είδαμε, δείχνει τις αλλαγές που είχαν συντελεστεί μέσα στην Επανάσταση και αποτυπώνει την αύξηση της πολιτικής δύναμης των νοικοκυραίων σε βάρος των προεστών, δηλαδή, εκείνων που προεπαναστατικά είχαν την εξουσία στην Κοινότητα των Αθηνών. Οι προεστοί συντάσσονται με τους νοικοκυραίους ζητώντας από κοινού Σύνταγμα, διεκδικώντας, δηλαδή, μία κατοχύρωση των τοπικών εξουσιών που δεν είχαν απολέσει στο σύνολό τους. Ακόμη και ο διορισμένος ως δημογέροντας στην Αίγινα Σπυρίδων Πατούσας θα στραφεί αργότερα εναντίον του Καποδίστρια υπογράφοντας την αναφορά εναντίον του. Τα άλλα δύο μέλη της Δημογεροντίας ωστόσο, ο Σπυρίδων Μπενιζέλος και ο Στέφανος Φιλιππίδης δεν θα την υπογράψουν.

Η απόφαση της κοινοτικής συνέλευσης συντάσσεται με την πολιτική της αντιπολίτευσης εναντίον του Κυβερνήτη. Τα πρόσωπα που θα αποτελέσουν την «προσωρινή» δημογεροντία της Αθήνας, τα οποία δεν θα είναι διορισμένα από τον Καποδίστρια, θα θεωρηθούν ύποπτα για αντικυβερνητικές ενέργειες λίγο αργότερα. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί ο Ιωάννης Βλάχος, όπως θα δούμε παρακάτω. Μέσα στον Αύγουστο του 1831 η Κυβέρνηση θα θεωρήσει εχθρική την παρουσία προσώπων από την Αθήνα. Από την έδρα της Κυβερνήσεως Αίγινα θα υποχρεωθούν στις αρχές Αυγούστου σε άμεση υποχρεωτική αναχώρηση με προορισμό την Αθήνα οχτώ αντιπολιτευόμενοι στον Καποδίστρια.[451] Η Αθήνα όπως χαρακτηριστικά λεγόταν από «τόπος σοφίας θα γίνει και τόπος εξορίας». Η διαταγή εκτελέστηκε από την αστυνομία της Αίγινας και αφορούσε τους εξής οχτώ:

[451] *«Ο Απόλλων», Εφημερίς της Ύδρας πολιτική και φιλολογική, 1831*, φωτοτυπική ανατύπωση Ηλ. Ρίζος, Αθήνα 1971, φύλλο 46/15 Αυγούστου 1834, «Εκ των ερειπείων των Αθηνών. Την 6 Αυγούστου 1831 Γ.Ζ.» Για την αντιπολίτευση κατά του Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια παραπέμπουμε στο Λούκος, 1988, ό.π.. Εδώ συμπληρώνουμε και βιβλιογραφικά κάποιες προσθήκες που εξαντλούν με την επάρκειά τους το θέμα: Χρήστος Λούκος, «Αντιτιθέμενες απόψεις για το κυβερνητικό έργο του Ι. Καποδίστρια», *Η Αιγιναία*, 15 (Ιούλιος-Δεκέμβριος 2008, σ. 12-21 και του ιδίου, «Η αντιπολίτευση κατά του Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια: Επανεξέταση κάποιων προσεγγίσεων», στον συλλογικό τόμο, Γιώργος Πετρής (επιμ.), *Ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας. Κριτικές προσεγγίσεις και επιβεβαιώσεις,* Αθήνα, Καστανιώτης, 2015, σ. 54-67.

α/α	όνομα	επώνυμο	Είναι προεστός. (υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)	Αγοραστές 1821-1833.
1.	Ιωάννης	Βλάχος	ναι	ναι
2.	Κ.[Κυριάκος]	Πιτάκης (Πιττάκης)	ναι	ναι
3.	Κ.	Σουρμελής	όχι	όχι
4.	Κ.	Ντελλαργύρης	όχι	όχι
5.	Κ. Σ. [Κλεάνθης]	Ολύμπιος (ιατρός)	όχι	ναι
6.	Δ.	Κεμπρέκος	όχι	όχι
7.	Κ.	Γκούστης	όχι	όχι
8.	Κ.	Βαλάνος	όχι	όχι

Οι διώξεις αφορούσαν τόσο τους προεστούς όσο και τους νοικοκυραίους. Υπήρχαν βέβαια και οι εξαιρέσεις, πρόσωπα που χαρακτηρίζονταν ως κυβερνητικοί, όπως οι προεστοί Νικόλαος Καρόρης και Γ. Φωτόπουλος, ο νοικοκυραίος Γ. Αινιάν, ο καπεταναίος Ι. Μαμούρης, ο Στάμος Σεραφείμ και ο Α. Λιδωρίκης.[452] Κανείς από τους παραπάνω δεν έδωσε το παρόν στη συνέλευση της 8ης Ιουλίου 1831. Ο Χατζή Δημήτριος Φωτόπουλος, όμως, θα είναι στη συνέλευση της 8 Ιουλίου 1831 ζητώντας Σύνταγμα.

Στις 13 Αυγούστου 1831 στη συνέλευση του κοινοτικού συμβουλίου στο Δημογεροντείο στην Αθήνα εμφανίστηκε ο Σπυρίδων Παλαιολόγος για να εξεταστεί αν ενεργεί μυστικά αντίθετα με τη θέση της κοινότητας «υπέρ του Συντάγματος». Ο Σπυρίδων Μπενιζέλος αποτελούσε μέλος της διορισμένης από τον Καποδίστρια δημογεροντίας και αργότερα δεν υπογράφει την εναντίον του αναφορά. Ο ίδιος «απαντών ωμολόγησε με λόγον της υπολήψεώς του, ότι δεν ενήργησε τοιαύτην αναφοράν».[453] Την ομολογία αυτή την επικυρώνει το κοινοτικό συμβούλιο από δεκαοχτώ μέλη.[454] Από τα δεκαοχτώ μέλη τα δεκατρία ή το 72.2% καταγράφονται στους προεστούς, ενώ τα πέντε μέλη ή το 27.8% στους νοικοκυραίους.

Πέρα από αυτά τα αμιγώς πολιτικά όργανα η τοπική κοινωνία φαίνεται πως στελέχωνε και άλλες σημαντικές θέσεις που μπορεί να μην ήταν αμιγώς πολιτικές, όμως, επηρέαζαν άμεσα την άσκηση πολιτικής και τους εσωτερικούς συσχετισμούς δυνάμεων στο εσωτερικό της κοινότητας. Έτσι βρίσκουμε μέλη του κοινοτικού συμβουλίου ή ακόμη και δημογέροντες να είναι και επιστάτες των προσόδων και εξόδων, εκτιμητές και δημοπράτες. Δεν προκαλεί, λοιπόν, εντύπωση οι θέσεις των

[452] Βλέπε, Λούκος, 1988, ό.π., Παράρτημα Β΄, σ. 408-433.

[453] Γ.Α.Κ., *συλλογής Γιάννη Βλαχογιάννη, Αντίγραφα.*

[454] Υπογράφουν οι Νικόλαος Ζαχαρίτζας, Δημήτριος Μισαραλιώτης, Ανάργυρος Πετράκης, Αγγελος Γέροντας, Μιχαήλ Βουζίκης (Μπουζίκης), Γεώργιος Ψύλλας, Ιωάννης Βλάχος, Σταύρος Βλαχόπουλος (Βλάχος), Διονύσης Σουρμελής, Δημήτριος Καλλιφρονάς, Σπυρίδων Πατούσας, Παναγής Πανταζής, Σπυρίδων Λιανοσταφίδας, Θωμάς Βρυζάκης, Σπύρος Κυριακός, Δημήτριος (Δημητράκης) Ξάνθης, Χρήστος Τουφεχτζής και Σπύρος Βουγικλής (Μπουγιουκλής).

επιστατών κάθε είδους που ήταν προβλεπόμενες για τη σωστή λειτουργία του Εθνικού Ταμείου να στελεχώνονται αποκλειστικά από ανθρώπους της Επαρχίας Αθηνών.

Η επαναστατική Διοίκηση διαθέτει τον έλεγχο αυτών που χαρακτηρίζουμε παρακάτω ως εξωκοινοτικών θεσμικών οργάνων, τα οποία και μισθοδοτεί ή παύει να μισθοδοτεί όποτε το κρίνει αναγκαίο.[455] Αυτά θεωρούμε πως είναι ο Έπαρχος, ο Γενικός Γραμματέας, ο φροντιστής- μισθοδότης του στρατοπέδου Αθηνών, ο Πολιτάρχης και ο Γενικός Αστυνόμος. Σημαντικότερο όργανο υπήρξε το Επαρχείο Αθηνών. Τα υπόλοιπα όργανα εποπτεύονταν άμεσα από το Επαρχείο, έμμεσα από το αντίστοιχο «Μινιστέριο της Προσωρινής Διοίκησης της Ελλάδος», ενώ ο Γενικός Γραμματέας υπαγόταν στο Επαρχείο, αλλά θα εξεταστεί ως θέση που έπαιζε πολιτικό ρόλο αμέσως μετά τον Έπαρχο.

Η λειτουργία αυτών τον εξωκοινοτικών οργάνων δεν αντιμετωπιζόταν πάντοτε θετικά από τα κοινοτικά όργανα. Για παράδειγμα, στα τέλη Δεκεμβρίου 1824 ο Γκούρας διορίζει δικό του πολιτάρχη, τον Αναγνώστη Κάρολο (Γκάρολον στο έγγραφο[456]), ενώ υπήρχε διορισμένος πολιτάρχης της Διοίκησης ο Σταύρος Σαχίνης: «Αυτός έκτοτε άρχισεν ημέραν παρ' ημέραν να οικειοποιήται τα χρέη μου και να μ' εμποδίζη από την εκτέλεσιν αυτών με τρόπον βάρβαρον και εμπαθή. […] αυτός εν ενί λόγω απεκατεστάθη ανεξάρτητος των Αθηνών Πολιτάρχης και αυτόν οι Αθηναίοι φαίνεται ότι θέλουν χαριζόμενοι προς τον Γούρα, τον οποίον αυτοί διά να κολακεύσουν καθώς εσυνήθισαν, αρνούνται τολμώ ειπείν και αυτόν τον Θεόν των».[457] Ο Σαχίνης έχει ήδη υποβάλλει την παραίτησή του, που δεν έγινε δεχτή, και η περίπτωσή του είναι ενδεικτική του τρόπου με τον οποίον αντιλαμβάνονταν την παρουσία της Διοίκησης στην καθημερινότητά τους οι Αθηναίοι: αποδέχονταν τον θεσμό της Διοίκησης, συγκεκριμένα αυτόν του πολιτάρχη, ήθελαν, όμως, τον δικό τους άνθρωπο στη θέση αυτή. Σημειώνουμε εδώ πως στον κατάλογο των ανά την επικράτεια Πολιταρχιών η Αθήνα δεν αναφέρεται έναν χρόνο μετά, στις αρχές Δεκεμβρίου του 1825.[458] Μάλιστα τότε λαμβάνεται και η απόφαση της Διοίκησης οι Πολιταρχίες να υπάγονται όχι στο Επαρχείο αλλά στους «επιστατοδημογέροντες» της κάθε επαρχίας.

ΙΙ. Εκλογές παραστατών, πληρεξουσίων και μελών του Επαρχιακού Κριτηρίου στην Κοινότητα των Αθηνών

ΙΙ.α. Παραστάτες, 1823

Ως πρόσωπα που φέρουν εξουσίες που τις δίνει η Κοινότητα Αθηνών εκλαμβάνονται και οι παραστάτες και πληρεξούσιοι που εκλέγονται από το κοινοτικό συμβούλιο και εκπροσωπούν την Επαρχία Αθηνών είτε στις εθνοσυνελεύσεις, είτε στα όργανα της Διοίκησης. Παραστάτες ή βουλευτές ονομάζονταν οι πρώτοι αιρετοί αντιπρόσωποι στο Βουλευτικό Σώμα, ενώ πληρεξούσιοι αποκαλούνταν όσοι μετείχαν

---

[455] *Α.Ε.Π.,* τόμος Η΄ (8ος), 1974, ό.π., σ. 269, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν […] 9 Ιουλίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Πρόεδρος Πανούτζος Νοταράς. Ο Α΄ Γραμματεύς Ιω. Σκανδαλίδης».*

[456] Ο Σουρμελής αναφέρει στον κατάλογο των αθηναϊκών οικογενειών το επίθετο Κάρλος, άρα ο Κάρολος πρέπει να ήταν Αθηναίος.

[457] Γ.Α.Κ., Κ.47, *«Προς το Υπουργείον του Πολέμου. […] Τας 30 Δεκεμβρίου 1824, εν Αθήναις. Ο Πατριώτης Σταύρος Σαχίνης».*

[458] *Α.Ε.Π.,* τόμος Η΄ (8ος), 1974, ό.π., σ. 377-378, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν […] Τη 5 Δεκεμβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Πρόεδρος».*

στις Εθνοσυνελεύσεις. Η «Ανατολική Χέρσος Ελλάδα» παρουσίασε μια σειρά προσωπικοτήτων και στα δύο αξιώματα. Συνολικά, είκοσι πρόσωπα εμφανίζονταν είτε ως παραστάτες, είτε ως πληρεξούσιοι στις διάφορες εθνοσυνελεύσεις της Επανάστασης.

Σε ότι αφορά την Αθήνα αναφέρουμε τους Ανάργυρο Πετράκη (αντικατέστησε τον Διονύσιο Πετράκη), Γεώργιο Ψύλλα, Σπυρίδωνα Πατούσα στην Α΄ Εθνοσυνέλευση, Δαμασκηνό Πετράκη, Αργύρη Πανταζή, Παναγή Πούλο και τον Χατζή Παναγή Ζαχαρίτζα στη Β΄ Εθνοσυνέλευση το 1823.[459] Από αυτούς τους επτά οι τέσσερεις καταγράφονται ως προεστοί και οι τρεις ως νοικοκυραίοι. Πέρα από αυτούς τους γηγενείς Αθηναίους πληρεξούσιοι της Ανατολικής Ελλάδος με συμφέροντα στην Αθήνα υπήρξαν και οι Γεώργιος Αινιάν ως πληρεξούσιος από το Πατρατζίκι, ο Λάμπρος Αλεξάνδρου από το Ταλάντι, μετέπειτα Έπαρχος Κορίνθου, ο Νικόλαος Βρυζάκης από τη Θήβα, ο Αθανάσιος Λιδωρίκης και ο υιός του Αναστάσιος Λιδωρίκης, ο Νάκος Ιωαννούλης από τη Λιβαδειά, ο υιός του Νικόλαος Νάκος και ο μετέπειτα δεύτερος στη σειρά Έπαρχος Αθηνών Λάμπρος Νάκος. Ο παραστάτης ήταν ο εκπρόσωπος της Επαρχίας στην εκάστοτε έδρα της Διοικήσεως και ανάμεσα σε αυτόν και την Δημογεροντία αναπτυσσόταν τακτική αλληλογραφία για θέματα που απασχολούσαν την Επαρχία Αθηνών.[460] Φαίνεται πως ο Χατζή Παναγής Ζαχαρίτζας ότι ήταν «σύμφωνος εις τα φρονήματα της Διοικήσεως».[461] Ο παραστάτης, λοιπόν, ήταν και εκπρόσωπος της επαρχίας και εκτελεστής της βούλησης της της Διοίκησης.

Αρμοδιότητα ενός σώματος εκλεκτόρων της κοινότητας ήταν και η εκλογή πληρεξουσίων για τις Εθνοσυνελεύσεις, οι οποίες συνέταζαν και ψήφιζαν τα Συντάγματα και ρύθμιζαν την πολιτειακή οργάνωση των επαναστατών. Σε άλλες περιπτώσεις πριν το 1826 ο πληρεξούσιος ονομάζεται «παραστάτης». Όπως είδαμε στην εκλογή παραστατών για την Εθνική Βουλή (στην Πηγιάδα-Επίδαυρο) την 1η Ιανουαρίου 1823 εκλέχτηκαν ως παραστάτες δύο νοικοκυραίοι και ένας προεστός: ο Σπυρίδων Πατούσας, προεστός, Διονύσιος Πετράκης, ηγούμενος Ασωμάτων, και Γεώργιος Ψύλλας.[462] Οι δύο πρώτοι δε θα επανεκλεγούν ως παραστάτες σε αντίθεση με τον Ψύλλα. Ο τελευταίος μαζί με τον προεστό Νικόλαο Καρόρη θα εκλεγούν παραστάτες Αθηνών στην Δ΄ Εθνοσυνέλευση στο Άργος τον Ιούλιο του 1829.[463]

Την εκλογή αυτή υπογράφουν τριάντα δύο πρόσωπα. Πρόκειται για μια σημαντική εκλογή, την πρώτη εκλογή παραστατών μέσα στην Επανάσταση, σε μια

---

[459] *Τα Συντάγματα της Επανάστασης (1822-1827),* εισαγωγή Σπύρος Βλαχόπουλος, Τα Νέα, Αθήνα 2021. Βλέπε και *Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος*, έκδοσις πρώτη, εν Κορίνθω, Α! Ανεξαρτησίας, αωκβ΄ και *Νόμος της Επιδαύρου ήτοι προσωρινόν πολίτευμα της Ελλάδος, εν Άστρει, τη ΙΓ Απριλλίου ΑΩΚΓ και Γ της ελληνικής Ανεξαρτησίας,* εν Ύδρα, 22 Αυγούστου 1824 και 4 της Ανεξαρτησίας. Στη Γ΄ Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας το Μάιο του 1827 δεν υπογράφουν ως μέλη της εθνοσυνέλευσης Αθηναίοι αντιπρόσωποι.

[460] Ενδεικτικά, βλέπε *Α.Ε.Π.,* τόμος 2ος, 1862 (επανέκδοση 1972), ό.π., σ. 50. Ο παραστάτης Χατζή Ζαχαρίτζας λαμβάνει στις 25 Μαΐου 1823 γράμμα των Γκούρα και Θ. Λογοθέτη το οποίο και διαβάζει στο Βουλευτικό στις 29 Μαΐου. Επίσης, *Α.Ε.Π.,* τόμος 2ος, 1862 (επανέκδοση 1972), ό.π., σ. 115. Στις 11 Ιουλίου 1823 αναγνώστηκαν γράμματα του στρατηγού Ανδρούτσου προς το βουλευτικό και τον παραστάτη Αθηνών της 28ης Ιουνίου. Ο Ανδρούτσος ενημέρωνε πως η ασθένειά του τον εμπόδισε να εκστρατεύσει μέχρι τότε, ενώ οι εκ νέου εκστρατείες του απαιτούσαν την επιμελητεία της Διοίκησης. Επιπλέον ενημέρωσε για το ποια κατάσταση ήταν το φρούριο Αθηνών όταν το παρέλαβε το 1822 και σε ποια κατάσταση ήταν» τώρα», τον Ιούνιο του 1823. Βλέπε και *Α.Ε.Π.,* τόμος 2ος, 1972, ό.π., σ. 186 και 546.

[461] *Α.Ε.Π.,* τόμος 2ος, 1972, ό.π., σ. 259.

[462] Αθηναϊκόν αρχείον, 1901, ό.π., σ. 520-521.

[463] *Α.Ε.Π.,* τόμος 4ος, 1973, ό.π., σ. 73- 77.

περίοδο που η εξουσία του Αρείου Πάγου τυπικά δεν υφίσταται . Περίπου ένα χρόνο πριν η Αθήνα δε θα αποστείλει παραστάτες στη συνέλευση του Αρείου Πάγου στα Σάλωνα (13 Νοεμβρίου 1821)[464], η οποία και θα εξέλεγε τους πληρεξουσίους της Ανατολικής Ελλάδας για την Α΄ Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου, αφού έθετε ως προϋπόθεση την προηγούμενη αναγνώρισή του Αρείου Πάγου από την «Εθνική Βουλή».[465] Το 1822 και αφού έχει πια αναγνωριστεί ο Άρειος Πάγος και έχει εκλεγεί και η Εφορία των Αθηνών, στέλνεται ως βουλευτής αντιπρόσωπος στο Βουλευτικό Σώμα ο ιατρός Ανάργυρος Πετράκης. Ένας νοικοκυραίος.[466] Ο ίδιος θα προτιμήσει το επόμενο έτος την παραμονή του στην Αθήνα ασκώντας το επάγγελμα του «δημόσιου ιατρού» και στη θέση του επιτρόπου της Αστυνομίας θα τον αντικαταστήσει αρχικά ο Γεώργιος Ψύλλας, μετέπειτα ο αδερφός του Δαμασκηνός Πετράκης.[467] Επίσης ο Ιωάννης Ειρηναίος θα διοριστεί τότε πληρεξούσιος Αττικής στον Άρειο Πάγο.[468] Ένας νοικοκυραίος που δεν αγοράζει μέσα στην Επανάσταση. Ο ίδιος θα αποκτήσει σύντομα το αξίωμα του αρεοπαγίτη.

Τον Ιανουάριο του 1823 θα σταλθούν ως παραστάτες ένας προεστός-αγοραστής, ο Σπυρίδων Πατούσας, και δύο νοικοκυραίοι, ο ηγούμενος (Ασωμάτων) Πετράκης Διονύσιος (αγοραστής) και ο Γεώργιος Ψύλλας (αγοραστής). Στον πίνακα 18 αποτυπώνεται η κοινωνική σύνθεση της εκλογικής βάσης των παραστατών του 1823, που για πρώτη φορά στέλνει η Κοινότητα της Αθήνας σε ένα υπερτοπικό θεσμό, την εθνική συνέλευση, η οποία με τις αποφάσεις της θα διαχειριστεί κεντρικά το ζήτημα της οργάνωσης και διοίκησης του Αγώνα.

Πίνακας 18. Σύνθεση και κατανομή όσων υπογράφουν το πρακτικό εκλογής της 1ης Ιανουαρίου 1823 για τους παραστάτες της Εθνικής Βουλής στην Επίδαυρο. (32 υπογραφές)

	αριθμός μελών συμβουλίου	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού)	**αριθμός μελών που είναι και αγοραστές**	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού)
προεστοί	15	46,9%	6	18,8%
νοικοκυραίοι	17	53,1%	3	9,4%
σύνολο	32		9	

Πηγές πίνακα: Αθηναϊκόν Αρχείον, 1901, ό.π., σ. 520-521, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Από τα τριάντα δύο μέλη του συμβουλίου της εκλογής των τριών παραστατών του 1823 οι δεκαπέντε ή το 46,9% καταγράφονται στους προεστούς, ενώ οι δεκαεπτά

[464] Γ.Α.Κ., *Επίσημα έγγραφα των ετών 1822-1823. Τμήμα Κ.-Μικραί Συλλογαί*, φάκελος 3, «Τα Πρακτικά της εν Σαλώνοις Συνελεύσεως, Σάλωνα τη ιγ΄ Νοεμβρίου αωκά».

[465] Σουρμελής, 1853, ό.π., σ. 33-36. [ά έκδοση 1834, ό.π., σ. 19-23.]

[466] Η οικογένεια Πετράκη καταγόταν από τη Δημητσάνα. Στα μέσα του 17ου αιώνα εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, για ν' αποφύγει το Σερντάρ Αγά. Οι περισσότεροι άνδρες της οικογένειας έγιναν παπάδες και καλόγεροι. Αυτοί έχτισαν και τη γνωστή μονή Πετράκη στ' όνομα των Ασωμάτων Ταξιαρχών.

[467] *Α.Ε.Π.,* τ. 12, 1979, σ. 38, *«Υπερτάτη και Σεβαστή Διοίκησις […] Εν Αθήναις τη 12 Φεβρουαρίου 1823, Ανάργυρος Πετράκης».*

[468] Γ.Α.Κ*., Μικραί Συλλογαί,* φάκελος 3, ό.π., *«Οι κάτοικοι των Αθηνών και των πέριξ χωρίων, εν Αθήναις τη 26 Ιανουαρίου 1822».* Έπονται 51 υπογραφές.

ή το 53,1% στους νοικοκυραίους. Από αυτούς τους δεκαπέντε προεστούς οι έξι θα προχωρήσουν σε αγορές μέσα στην Επανάσταση. Τα ονόματα τους μπορεί να τα έχουμε ξανασυναντήσει και σε άλλους πίνακες, όμως, εδώ μας ενδιαφέρει η αναλογία, το ποσοστό των αγοραστών προεστών επί του συνόλου των προεστών που μετέχουν στην συγκεκριμένη εκλογή. Απέναντί τους θα έχουν και δεκαεπτά νοικοκυραίους από τους οποίους οι τρεις μόνο εμφανίζονται ως αγοραστές. Συνολικά οι αγοραστές θα είναι εννέα ή το 28,2% του συνόλου των μελών του κοινοτικού συμβουλίου. Είναι η πρώτη φορά που σε εκλογή υπερτερούν αριθμητικά οι νοικοκυραίοι έναντι των προεστών.

Το κοινοτικό συμβούλιο δεν θα είναι αρμόδιο μόνο για την εκλογή παραστατών και δημογερόντων. Παρεμβαίνει, για παράδειγμα, και για την αντικατάσταση μελών του Επαρχιακού Κριτηρίου ή την αντικατάσταση πληρεξουσίων παραστατών, για έκτακτα, δηλαδή, ζητήματα που προκύπτουν, καθώς και για την αποστολή αντιπροσώπων της κοινότητας στην έδρα της Διοικήσης: «Τη 26η Νοεμβρίου 1824 […] ανεγνώσθη αναφορά των Δημογερόντων των Αθηνών, διά της οποίας συσταίνουσιν εις την Διοίκησιν τους απεσταλμένους των κυρίους Παναγήν Πούλον και Παναγήν Σκοτζήν (Σκουζέ) διά να αναφέρωσιν εκ μέρους της πατρίδος των όσα διετάχθησαν».[469] Ο Σκουζές στις 2 Μαΐου 1824 είχε εκλεγεί στο Επαρχιακό Κριτήριο Αθηνών και τέλη Νοεμβρίου 1824 τον βλέπουμε απεσταλμένο στη Διοίκηση.

ΙΙ.β. Επαρχιακό Κριτήριο, 1823-1825

Το Επαρχιακό Κριτήριο των Αθηνών υπήρξε ένα όργανο που ελεγχόταν από τη Διοίκηση, το Υπουργείο του Δικαίου συγκεκριμένα, που διόριζε ένα από τα τρία μέλη του.[470] Ωστόσο το όργανο αυτό δεν πρέπει να ξέφευγε στους όρους λειτουργίας του από τον τρόπο άσκησης της κοινοτικής εξουσίας και απονομής της δικαιοσύνης στο πλαίσιο της κοινότητας.[471] Στην πράξη όποτε η Διοίκηση έκρινε πως το όργανο αυτό δε λειτουργεί σωστά μπορούσε να το παύει, προφανώς παύοντας τη μισθοδοσία και ακυρώνοντας τις αποφάσεις του. Σκοπός των μελών του ήταν «να κρίνωσι κατά τους Εθνικούς νόμους τας εμπιπτούσας ενός εκάστου διαφοράς».[472]

Εν προκειμένω «ο λαός των Αθηνών» εξέλεξε τους Σπυρίδωνα Πατούσα και Παναγή Σκουζέ στη θέση των «Χατζή Ζαχαρίτζα» (του Χατζή Παναγή Ζαχαρίτζα) και Γεώργιου Ψύλλα, που θα στέλνονταν από την πατρίδα σε «άλλα κοινά υπουργήματα». Το διορισμένο από τη Διοίκηση μέλος ήταν ο Διαμαντής Ζαλογγίτης. Ο μηνιαίος μισθός των Κριτών ήταν εκατό γρόσια, ποσό ιδιαίτερα σημαντικό.

---

[469] *Α.Ε.Π.,* τόμος 7, 1973, ό.π., σ. 56.

[470] *Α.Ε.Π.,* τόμος 2, 1972, ό.π., σ. 104. Πρακτικά Βουλευτικού, 2 Ιουλίου 1823: «Έτι ανεγνώσθη αναφορά των προκρίτων Τριπολιτζάς δεομένων να διορίσωσι δύω υποκείμενα εντόπια εις το επαρχιακόν Κριτήριον […]». Βλέπε και Κ. Σ. Κώνστας, «Αθηναϊκά του ξεσηκωμού», *Τα Αθηναϊκά*, τεύχος 46, Σεπτέμβριος 1970, σ. 5-12 και τεύχος 48-49, Σεπτέμβριος 1971, σ. 15-17. Επίσης για την οργάνωση του νομικού συστήματος την περίοδο της Επανάστασης βλέπε, Διονύση Μοσχόπουλου, «Απόπειρες διαμόρφωσης κράτους δικαίου κατά την Ελληνική Επανάσταση. Η νομική παράδοση της Δύσης και η κοινοτική παράδοση: τομές και συνέχειες», στο *Όψεις της Επανάστασης του 1821*, Πρακτικά συνεδρίου, Αθήνα, 12 και 13 Ιουνίου 2015, Ε.Μ.Ν.Ε, περιοδικό Μνήμων, Αθήνα 2018, σ. 187-218.

[471] Μοσχόπουλος, 2018, ό.π., σ. 200-205.

[472] *Αθηναϊκόν αρχείον*, 1901, ό.π. ,σ. 522-523.

Γραμματέας του Κριτηρίου Αθηνών είχε διοριστεί ο προεστός Νικόλαος Καρόρης.[473] Ο Έπαρχος Μιχαήλ Σούτσος θα επανασυστήσει το θεσμό του Κριτηρίου στις 31 Αυγούστου 1824, ο οποίος και είχε μέχρι τότε de facto παύσει να υφίσταται. Με «συνέλευση του λαού» θα εκλεγούν στο αξίωμα του Κριτή τρεις Αθηναίοι, ο Στάμος Σεραφείμ, ο Ανάργυρος Πετράκης και ο Μιχαήλ Τυρναβίτης.[474] Στις αρμοδιότητες του υπουργήματος του Γενικού Κριτή ανήκε «πάσα εμπίπτουσαν των πολιτών διαφοράν, πολιτικήν, εγκληματικήν και εμπορικήν».

Το Επαρχιακό Κριτήριο των Αθηνών φαίνεται πως υπήρξε σημαντικό όργανο για την εύρυθμη λειτουργία της Κοινότητας Αθηνών, αν κρίνουμε από τον αριθμό των εξήντα εννέα υπογραφών που απαιτήθηκαν μόνο για την αντικατάσταση δύο εκ των τριών μελών του. Αν και όργανο της κεντρικής εξουσίας ήδη από τη σύστασή του, παρουσιάζεται ως βασικό όργανο της κοινοτικής λειτουργίας, τουλάχιστον το 1824. Ήδη, όμως, από το 1823 η Διοίκηση στοχεύει στον έλεγχο των Κριτηρίων: «Η γνώμη του Βουλευτικού είναι, ότι επειδή και εισέτι το ανώτατον Κριτήριον δεν εσυστήθη, τα επαρχιακά κριτήρια να εξαρτώνται αμέσως παρά της Διοικήσεως».[475] Ως σημαντικό όργανο για την εύρυθμη λειτουργία της κοινότητας έχει ιδιαίτερη σημασία να παρακολουθήσουμε την κοινωνική σύνθεση της συνέλευσης που εκλέγει και αντικαθιστά τα μέλη του. Ενώ, λοιπόν, στην προγενέστερη διαδικασία εκλογής πληρεξουσίων της Κοινότητας Αθηνών την 1η Ιανουαρίου 1823 σε σύνθεση των 32 μελών του συμβουλίου το 53.1% των μελών του αφορά στους νοικοκυραίους εκλογείς,[476] περίπου ενάμιση χρόνο μετά σε μια πιο διευρυμένη εκλογική βάση (συνέλευση) την πρωτοκαθεδρία αποχτούν ξανά οι προεστοί των Αθηνών.

Πίνακας 19. Σύνθεση και κατανομή όσων υπογράφουν το πρακτικό για την αντικατάσταση των δύο μελών του Επαρχιακού Κριτηρίου των Αθηνών στις 2 Μαΐου 1824.

	αριθμός μελών συνέλευσης	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού)	**μέλη της συνέλευσης που είναι και αγοραστές**	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού)
προεστοί	50	72,5%	18	26,1%
νοικοκυραίοι	19	27,5%	8	11,6%
σύνολο	69		26	

Πηγές πίνακα: Παράτημα, πίνακας 17, Αθηναϊκόν Αρχείον, 1901, ό.π. ,σ. 522-523. Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

[473] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 8, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβ. Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον του Δικαίου. […] Εν Ναυπλίω, τη 11 Μαΐου 1825. Ο Υπουργός του Δικαίου Ιωάννης Θεοτόκης»* και ό.π., *«Προς το Έξοχον Υπουργείον του Δικαίου. […] Εν Ναυπλίω, τη 9 Μαΐου 1825. Ν. Καρόρης».*

[474] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 8, *«Σεβαστή Διοίκησης. […] τη 21 Μαΐου 1825. Η Επιτροπή του Κριτηρίου Αθηνών Μ. Τυρναβίτης, Ανάργυρος Πετράκης»* και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 64, *«Προς το Εθνικόν Ταμείον. […] Εν Αθήναις τη 26 Οκτωβρίου 1825. Η Επιτροπή του Κριτηρίου Αθηνών Μ. Τυρναβίτης, Ανάργυρος Πετράκης».* Βλέπε και *Εφημερίς Αθηνών*, αριθμός 2, 6 Σεπτεμβρίου 1824. Στην εφημερίδα αναφέρεται ως μέλος του Κριτηρίου και ο Ιωάννης Πανταζής, ένας προεστός.

[475] *Α.Ε.Π.,* τόμος 2ος, 1972, ό.π., σ. 139. Πρακτικά Βουλευτικού, 31 Αυγούστου 1823.

[476] Βλέπε τον πίνακα 16 του παραρτήματος, «Ονομαστική αναφορά όσων υπογράφουν το πρακτικό εκλογής της 1ης Ιανουαρίου 1823 για τους παραστάτες της Εθνικής Βουλής στην Επίδαυρο».

Αναλυτικότερα, σύμφωνα με τον πίνακα 19, από τους εξήντα εννέα εκλογείς της 2ας Μαΐου 1824 οι πενήντα ή το 72,5% θα χκαταγραφούν ως προεστοί, ενώ μόλις οι δεκαεννέα ή το 27,5% στους νοικοκυραίους. Από τους προεστούς οι δεκαοχτώ ή το 36% επί του συνόλου των προεστών θα προσχωρήσουν σε αγορά/ές μέσα στην Επανάσταση. Από τους νοικοκυραίους μόλις οι οχτώ ή το 42.1% επί του συνολικού αριθμού των νοικοκυραίων της συγκεκριμένης εκλογής θα προχωρήσουν σε αγορές. Συνολικά είκοσι οχτώ μέλη ή το 37,7% επί του συνολικού αριθμού των μελών θα είναι αγοραστές.

Μέσα στο 1825 φαίνεται πως το Επαρχιακό Κριτήριο Αθηνών έπεσε σε δυσμένεια και παύτηκε από τη Διοίκηση. Στις 21 Σεπτεμβρίου 1825 η νέα Δημογεροντία παρακαλεί «θερμώς την Υπερτάτην Διοίκησιν εξ ονόματος των κατοίκων της επαρχίας ταύτης αν δεν βλάπτωνται τα γενικά συμφέροντα του έθνους κατ' άλλον τρόπον να διατάξη πάλιν την προσωρινήν του κριτηρίου επιτροπήν της επαρχίας των να επαναλάβη τας εργασίας της προς κοινήν ησυχίαν».[477] Στις 30 Σεπτεμβρίου 1825 το Εκτελεστικό Σώμα έκανε δεκτό το αίτημα των Δημογερόντων Αθηνών.[478] Τότε ήταν που διορίστηκαν οι Μιχαήλ Τυρναβίτης και ο Ανάργυρος Πετράκης ως μέλη του Κριτηρίου. Τα μέλη αυτά του Κριτηρίου αμείβονταν από τις προσόδους Αθηνών με διαταγές που εξέδιδε το «Μινιστέριο της Οικονομίας» διαμέσου του Εθνικού Ταμείου.[479]

ΙΙ.γ. Πληρεξούσιοι, 1826

Στις 30 Μαρτίου 1826 ο Στάμος Σεραφείμ θα αντικαταστήσει τον Γεώργιο Ψύλλα, που είχε εκλεγεί στις 17 Ιανουαρίου του 1826, στη θέση του πληρεξουσίου Αθηνών. Το αιτιολογικό της αντικατάστασης ήταν πως ο Ψύλλας «εμποδίζεται ως τώρα και θα εμποδισθή ίσως ακόμη από ιδιαίτερα βαρέα περιστατικά […]».[480] Ο Στάμος Σεραφείμ θα παραστεί στην Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου στις 6 Απριλίου 1826 και στη Γ΄ Εθνική Συνέλευση της Τροιζήνας που έγινε από τις 19 Μαρτίου μέχρι τις 5 Μαΐου 1827. Τα ονόματα των πληρεξουσίων συνολικά θα είναι τέσσερα: Γεώργιος Ψύλλας (νοικοκυραίος και αγοραστής), Νικόλαος Καρόρης (προεστός και δεν αγοράζει), Ιωάννης Βλάχος (Βλαχόπουλος) (προεστός και αγοραστής) και Στάμος Σεραφείμ (και ως Σεραφείμης στα τεκμήρια) (νοικοκυραίος που δεν αγοράζει).[481] Όπως έχουμε ήδη δει τα ονόματα των τεσσάρων πληρεξουσίων είναι γνωστά, ως πρόσωπα με πολιτική παρουσία και ρόλο και εντός της Κοινότητας της Αθήνας. Πληρεξούσιος στη Γ΄ Εθνοσυνέλευση πέρα από τα παραπάνω πολιτικά πρόσωπα θα παραστεί και ο Ιωάννης Γκούρας, ως «πληρεξούσιος των αρμάτων».[482] Ο Γκούρας θα

---

[477] Γ.Α.Κ. Κ. 47, ό.π., *«Υπερτάτη Διοίκησις […] Εν Αθήναις τη 21 Σεπτεμβρίου 1825. Οι Δημογέροντες Αθηνών Σ. Μαρμαροτούρης, Σ. Πατούσας, Στ. Σεραφείμης, Μ. Βουζίκης».*

[478] Γ.Α.Κ. Κ. 47, ό.π., *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα. Προς το Σεβαστόν Βουλευτικόν […] Εν Ναυπλίω τη 30 Σεπτεμβρίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπόταση».*

[479] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 13, *«Προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Ναύπλιον, τη 27 Οκτωβρίου 1825. Η Επιτροπή Γ. Μ. Αντωνόπουλος, Α. Μοναρχίδης, Γ. Σπηλιόπουλος».*

[480] *Α.Ε.Π.*, τόμος 20ος, 2001, σ. 139-141.

[481] Ενδεικτικά βλ., *Α.Ε.Π.,* τόμος 3ος, 1971, ό.π., σ. 590, 592, 593.

[482] *Α.Ε.Π.,* τόμος 3ος, 1971, ό.π., σ. 213. Οι υπόλοιποι πληρεξούσιοι των αρμάτων στην Γ΄ Εθνοσυνέλευση ήταν οι Θεόδωρος Κολοκοτρώνης και Ανδρίτσος Σαφάκας. Μάλιστα ο Γκούρας τον καιρό που ήταν στην Νέα Επίδαυρο δήλωσε εγγράφως στις 6 Απριλίου 1826 ότι θα προσέφερε 100.000 γρόσια για τη σωτηρία του Μεσολογγίου, τα οποία θα του επιστρέφονταν από τις εθνικές προσόδους της Ανατολικής Ελλάδος, στο *Α.Ε.Π.,* τόμος 3ος, 1971, ό.π., σ. 222-223.

συμμετάσχει μαζί με άλλους στρατιωτικούς στην επιτροπή για τη σύσταση και αύξηση τακτικού στρατού και «περί οργανισμού των μη τακτικών στρατευμάτων».[483] Η Γ΄ Εθνοσυνέλευση θα αντικαταστήσει την «Προσωρινή» Διοίκηση με τη «Διοικητική Επιτροπή» η οποία ανάμεσα στα καθήκοντά της θα έχει «την δύναμιν να κάμη την πώλησιν των προσόδων και των εθνικών φθαρτών κτημάτων […] να ενοικιάζη την φυτεμένην και γεωργουμένην γην· να εισπράττη φόρους, δασμούς και βίαιον δάνειον εντός της επικρατείας […]».[484]

Πίνακας 20. Σύνθεση και κατανομή όσων υπογράφουν το πρακτικό εκλογής πληρεξουσίων της Επαρχίας Αθηνών στις 17 Ιανουαρίου 1826.

	αριθμός μελών	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού)	**μέλη του συμβουλίου που είναι και αγοραστές**	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού)
προεστοί	19	34,5%	12	21,8%
νοικοκυραίοι	36	65,5%	8	14,5%
σύνολο	55		20	

Πηγές πίνακα: Παράρτημα, πίνακας 18, Α.Ε.Π., τόμος 20ος, 2001, ό.π., σ. 80-82, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Πενήντα πέντε πρόσωπα υπογράφουν το έγγραφο, χωρίς να προσμετράμε σ' αυτά τη Δημογεροντία της περιόδου αυτής (πίνακας 20). Από αυτά τα δεκαεννέα ή το 34,5% αναγνωρίζονται ως προεστοί. Το έγγραφο εκλογής των πληρεξουσίων υπογράφουν τριάντα έξι νοικοκυραίοι ή το 65,5% του συνόλου των υπογεγραμμένων. Από αυτούς οι είκοσι δύο ή το 61,1% επί του συνόλου των νοικοκυραίων που υπογράφουν, εμφανίζονται για πρώτη φορά στο πολιτικό προσκήνιο. Συνολικά εμφανίζονται είκοσι αγοραστές ή το 36,3% του συνολικού αριθμού των μελών της κοινοτικής συνέλευσης. Μετά από μία περίοδο σχετικής οικονομικής ομαλότητας διαπιστώνουμε μια σημαντική αντιστροφή στις πολιτικές ισορροπίες στο εσωτερικό της Κοινότητας Αθηνών. Τα μέλη των νοικοκυραίων πλεοψηφούν στη σύνθεση των μελών μιας κοινοτικής συνέλευσης.

ΙΙΙ. Συγκεντρωτικοί πίνακες του κοινοτικού συμβουλίου και των κοινοτικών συνελεύσεων της Κοινότητας Αθηνών την περίοδο 1821-1833

Ανακεφαλαιώνοντας: Το κοινοτικό συμβούλιο και η κοινοτική συνέλευση αποτελούσαν τα βασικότερα όργανα αποφάσεων της Κοινότητας Αθηνών. Η «κοινήν συνέλευσιν», δεν ήταν ωστόσο ανοιχτή σε όλα τα μέλη της κοινότητας, αλλά σε εκλεγμένους αντιπροσώπους. Παρόντες ήταν οι Δημογέροντες που έθεταν τα προς συζήτηση ζητήματα και νομιμοποιούσαν με την παρουσία τους την διαδικασία. Οι αποφάσεις λαμβάνονταν κατά πλειοψηφία. Παρόντες ως μέλη προεστοί και νοικοκυραίοι σε διαφορετικές κάθε φορά αριθμητικές ισορροπίες που αντιστοιχούσαν και στη διαμόρφωση των πολιτικών ισορροπιών μέσα στην εκάστοτε πολιτική συγκυρία. Οι αποφάσεις όμως μπορούσαν να υπερβαίνουν το διαχωρισμό με βάση τις

[483] *Α.Ε.Π.,* τόμος 3ος, 1971, ό.π., σ. 155 και 160.
[484] *Α.Ε.Π.,* τόμος 3ος, 1971, ό.π., σ. 181-182.

κατηγορίες των προεστών και των νοικοκυραίων ή να λαμβάνονταν και ομόφωνα. Η κατεπείγουσα ανάγκη μιας απόφασης οδηγούσε στη σύσταση ενός κοινοτικού συμβουλίου. Από την άλλη ζητήματα που απαιτούσαν ευρύτερες συναινέσεις οδηγούσαν τη Δημογεροντία στη σύγκλιση κοινοτικής συνέλευσης. Ο παρακάτω συγκεντρωτικός πίνακας (πίνακας 21) αποτυπώνει αυτόν ακριβώς τον συσχετισμό πολιτικών δυνάμεων. Η υιοθέτηση του διαχωρισμού προεστός/νοικοκυραίος, όπως σημειώσαμε, δεν σημαίνει και την ύπαρξη μιας πολιτικής αντιπαράθεσης που να στηρίζεται στα χαρακτηριστικά μιας τέτοιας διάκρισης. Διαχωρίζει ωστόσο τις παλαιές από τις νέες πολιτικές δυνάμεις της Επανάστασης.

Πίνακας 21. Συγκεντρωτικός πίνακας μελών κοινοτικού συμβουλίου και κοινοτικών συνελεύσεων της Κοινότητας Αθηνών μέσα στην Επανάσταση.

α/α	**Κοινοτικό συμβούλιο και κοινοτική συνέλευση της Κοινότητας της Αθήνας.**			
	Ημερομηνίες.	**Συνολικός αριθμός μελών.**	**προεστοί**	**νοικοκυραίοι**
1.	15 Δεκεμβρίου 1821	**29**	**25**	**4**
2.	26 Ιανουαρίου 1822	**43**	**40**	**3**
3.	5 Ιουλίου 1822 (Κούλουρη)	**61**	**37**	**24**
4.	22 Οκτωβρίου 1822	**43**	**34**	**9**
5.	1 Ιανουαρίου 1823	**32**	**15**	**17**
6.	2 Μαΐου 1824	**69**	**50**	**19**
7.	18 Μαΐου 1824	**32**	**29**	**3**
8.	4 Ιανουαρίου 1825[485]	**72**	**43**	**29**
9.	21 Ιανουαρίου 1825[486]	**92**	**53**	**39**
10.	25 Μαρτίου 1825	**131**	**73**	**58**
11.	23 Απριλίου 1825	**117**	**48**	**69**
12.	20 Μαΐου 1825	**46**	**34**	**12**
13.	26 Μαΐου 1825	**51**	**32**	**19**
14.	17 Ιανουαρίου 1826	**55**	**19**	**36**
15.	21 Ιανουαρίου 1826	**17**	**10**	**7**
16.	30 Μαρτίου 1826	**64**[487]	**41**	**19**
17.	9 Απριλίου 1826	**74**	**47**	**27**
18.	23 Αυγούστου 1827 (Αίγινα)	**32**	**17**	**15**
19.	28 Οκτωβρίου 1830	**98**	**38**	**59**
20.	8 Ιουλίου 1831	**297**	**108**	**189**
21.	13 Αυγούστου 1831	**18**	**13**	**5**

[485] Βλέπε Μέρος Γ΄.

[486] Στις 23 Φεβρουαρίου 1825 έλαβε χώρα ένα συμβούλιο με τη μορφή του κατεπείγοντος για να ζητήσει από τη Διοίκηση τη μέριμνά της απέναντι στην απειλή του εχθρού. Στο συμβούλιο συμμετείχαν συνολικά τριάντα μέλη από τα οποία οι είκοσι ή το 66,6% ήταν προεστοί, ενώ οι δέκα ή το 33,3% ήταν νοικοκυραίοι. Βλέπε αναλυτικότερα τον πίνακα 47 του παραρτήματος.

[487] Τρία μέλη του κοινοτικού συμβουλίου ανήκαν στην εκκλησιαστική ιεραρχία.

Διάγραμμα 1.

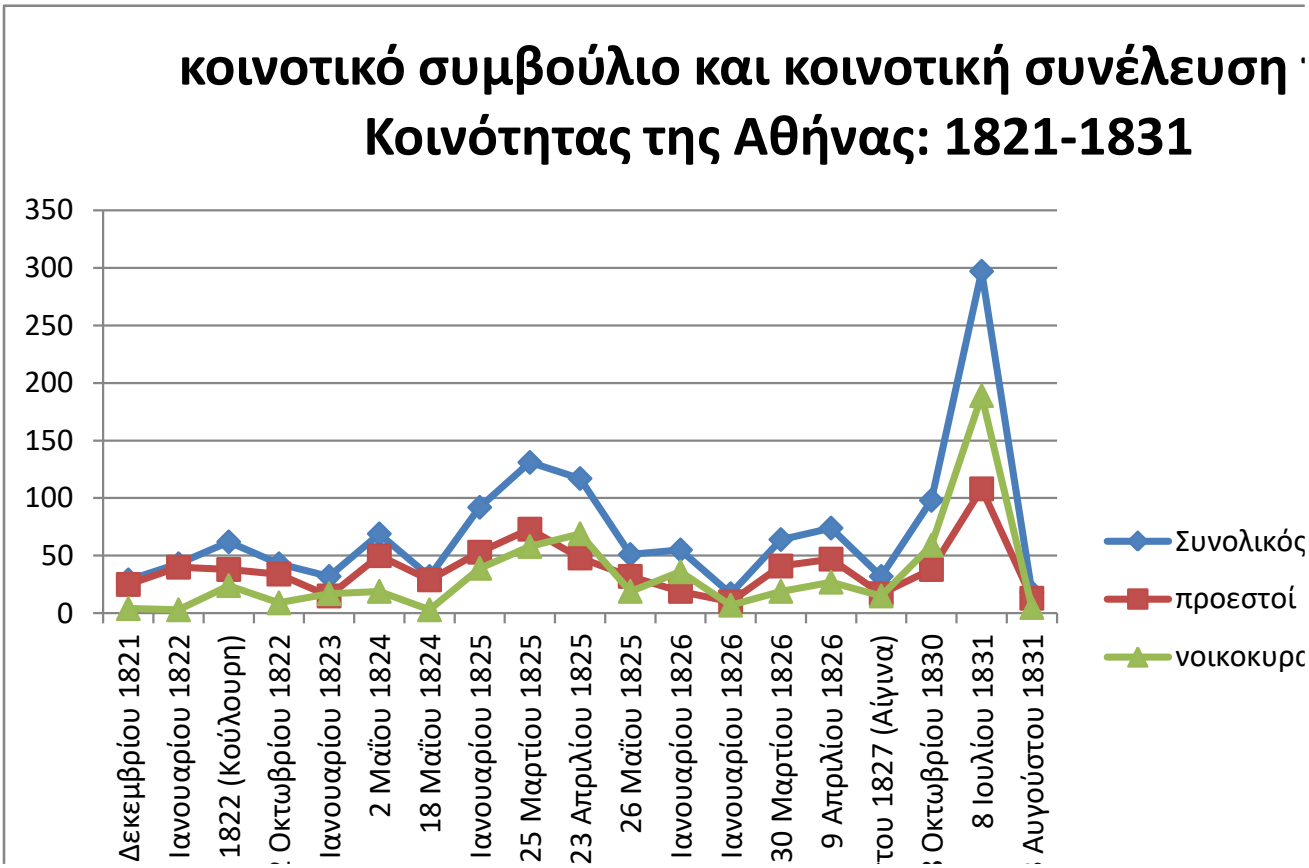

Οι γενικότερες τάσεις του παραπάνω διαγράμματος (διάγραμμα 1) συνοψίζονται στα εξής: Το έτος με τη μεγαλύτερη συμμετοχή μελών σε κοινοτικό συμβούλιο και συνέλευση, πριν την παράδοση της Ακρόπολης στους Οθωμανούς το 1827, υπήρξε το έτος 1825. Η μεγαλύτερη συμμετοχή προεστών καταγράφεται το ίδιο έτος, όπως αντίστοιχα το ίδιο συμβαίνει και για τους νοικοκυραίους. Ένα έτος κρίσιμο για την πολιτική κατεύθυνση της Κοινότητας Αθηνών, αφού τότε ήταν που έγινε ουσιαστικά η αποδοχή από την κοινότητα του θεσμικού πλαισίου της επαναστατικής Διοίκησης με ταυτόχρονη, όμως, διασφάλιση μέσα σε αυτό των τοπικών εξουσιών των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων της πόλης. Στις πολιτικές ισορροπίες, όπως ήδη έχουμε εντοπίσει, το έτος 1823 καταγράφεται η πρώτη ανατροπή του αριθμητικού συσχετισμού, με τους νοικοκυραίους να υπερτερούν έναντι των προεστών. Αυτό σε θα επαναληφθεί το 1825, τον κρίσιμο μήνα Απρίλιο. Τότε ήταν που παραδόθηκε στον Ιωάννη Γκούρα ο Οδυσσέας Ανδρούτσος (στις 7 Απριλίου 1825). Αυτός που το 1823 έδωσε τη δυνατότητα στους νοικοκυραίους να ενισχυθούν πολιτικά, το 1825, δύο χρόνια μετά, δε θα βρει πολιτικό στήριγμα ανάμεσά τους.

IV. Διάφορες άλλες πολιτικές θέσεις στην Κοινότητα των Αθηνών: Επιστάτες των Προσόδων και Εξόδων, Επιστάτες της επαρχίας και «επιστατοδημογέροντες»

Οι «Επιστάτες των Προσόδων και Εξόδων» μπορεί να αναφέρονταν στην «Υπερτάτη» Διοίκηση και να μισθοδοτούνταν από αυτή[488], όμως, η πολιτική τους κάλυψη γινόταν από το κοινοτικό συμβούλιο και τη συνέλευση, από τους δημογέροντες και τους «οικοκυραίους»: «[…] επί κοινή συνελθόντες συνελεύσει οι υπογεγραμμένοι της πόλεως και της έξω χώρας οι επιστάται και δημογέροντες και οικοκυραίοι εθεωρήσαμεν […]».[489] Το 1823 επιστάτες Αθηνών εμφανίζονται να είναι ο Μιχαήλ Βουζίκης και ο Αναγνώστης Γιάννη Πρίφτης. Ο Μιχαήλ Βουζίκης ανήκει στους προεστούς και είναι αγοραστής, ενώ ο Αναγνώστης Πρίφτης ανήκει στους νοικοκυραίους και δεν εμφανίζεται ως αγοραστής. Ρόλοι μοιρασμένοι σε καίριες πολιτικές θέσεις με οικονομική ισχύ. Ζητούν με τη συνδρομή των δημογερόντων, επειδή οι πρόσοδοι δεν επαρκούσαν, την εκποίηση «εθνικών» σπιτιών, για την εξοικονόμηση των αναγκαίων για τη φρουρά της Ακροπόλεως σε εφόδια, ζωοτροφίες και δαπάνες εκστρατειών. Την επιστολή τους προς τη Διοίκηση της 4ης Οκτωβρίου 1823 υπογράφουν είκοσι δύο πρόσωπα.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει να εξετάσουμε το πού ανήκουν και τα υπόλοιπα είκοσι από τα είκοσι δύο ονόματα που υπογράφουν ένα έγγραφο «διοικητικό», που θέτει ζητήματα οικονομικά της κοινότητας, ενημερώνει την κεντρική Διοίκηση για την οικονομική κατάσταση της Αθήνας και των Αθηναίων, και προτείνει μια οικονομικής φύσεως ρύθμιση που συνάμα είναι και πολιτική. Πολιτική γιατί αφορά την εκποίηση «εθνικών οσπητίων», ακόμη κι αν αυτά χαρακτηρίζονται «όντα ξύλινα τα πλείονα και κακής οικοδομής», τη σχετική διαταγή της οποίας τη δίνει μόνο η Διοίκηση. Άρα ένα τοπικό θέμα οφείλει να ρυθμιστεί κεντρικά, η πρόταση, όμως, γίνεται από τους τοπικούς ιθύνοντες, το κοινοτικό συμβούλιο.

Από τα εικοσι δύο ονόματα που υπογράφουν το έγγραφο προς τη Διοίκηση της 4ης Οκτωβρίου 1823 τα δεκαεπτά ή το 77.3% καταγράφονται στους προεστούς, οι οποίοι εμφανίζονται ονομαστικά και σε άλλα έγγραφα της κοινότητας. Έχει σημασία να πούμε πως από αυτούς τους δεκαεπτά οι δέκα προχωρούν σε αγορές μέσα στην Επανάσταση. Οι πέντε ή το 22,7% καταγράφονται στους νοικοκυραίους και από αυτούς μόνο οι δύο, οι Ανάργυρος Πετράκης και ο Σαράντης Καψεδρής (Κατσανδρής) είναι και αγοραστές. Άρα η πλειοψηφία του κοινοτικού συμβουλίου τον Οκτώβρη του 1823 είναι προεστοί και οι περισσότεροι από αυτούς είναι αγοραστές. Στις αρχές του ίδιου έτους, την 1η Ιανουαρίου 1823, στην εκλογή παραστατών την πλειοψηφία στο κοινοτικό συμβούλιο θα είχαν οι νοικοκυραίοι.

Οι Μιχαήλ Βουζίκης (Μπουζίκης) και Αναγνώστης Γιάννη Πρίφτης υπογράφουν αργότερα και ως επιστάτες της επαρχίας μαζί με ένα σύνολο προσώπων που είχαν την ίδια αρμοδιότητα. Ήταν πρόσωπα σημαίνοντα κυρίως από την πόλη - υπάρχουν και δύο εκπρόσωποι περιοχών της επαρχίας, οι Χατζή Νικόλαος, μάλλον των Μεσογείων, και ο Αγγελάκης Κυφησιώτης, επίτροπος Καταδέματος στη θέση του Μελέτη Βασιλείου- που σε συνεργασία με τη Δημογεροντία επέβλεπαν την

---

[488] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 58, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα. Προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω τη 12 Σεπτεμβρίου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[489] *Α.Ε.Π., τόμος έντεκα, Λυτά έγγραφα Α΄ και Β΄ περιόδου*, 1978, ό.π., σ. 101, «*Υπερτάτη Διοίκησις […] Εν Αθήναις τη 4η Οκτωβρίου 1823. Οι Επιστάται […] Οι Δημογέροντες Αθηνών».*

ενοικίαση των δεκάτων και την πώληση ή ενοικίαση των εθνικών δικαιωμάτων στην Επαρχία Αθηνών.

Στις 26 Απριλίου 1824[490] υπογράφουν ως επιστάτες και πατριώτες της επαρχίας οι εξής είκοσι πέντε: Σταύρος Πατούσας, Σπύρος Πατούσας, Αναγνώστης Γιάννη Πρίφτη (νοικοκυραίος, μη αγοραστής), Χατζή Μήτρος Φωτόπουλος, Σπ. Χατζή Μπενάρδος, Χατζή Νικόλαος (νοικοκυραίος, μη αγοραστής), Παναγής Σαράντης, Χατζή (Ιωάννης) Χέλμης, Φιλιππής Τζιώτης (νοικοκυραίος, μη αγοραστής. Ο υιός του Τζόρζης Μιχαήλ είναι αγοραστής μέσα στην Επανάσταση.), Συμεών Τρίμης (νοικοκυραίος, μη αγοραστής) (υπάρχει ο Θεόδωρος Τρίμης στους νοικοκυραίους της προεπαναστατικής περιόδου), Χαρίτος Χτενάς, Αγγελάκης Καντζελλέρης, Ιωάννης Καντζελλέρης, Παλαιολόγος Μπενιζέλος, Πέτρος Δημητρίου, Νικολής Διπλάρη, Δημητράκης Ξάνθης, Αντώνης Δήμου, Νικολός Μπανάνας, Θανάσης Ξεροτάγαρος, Σπ. Ανδρέου Παλαιολόγος, Αγγελάκης Κηβισιώτης (νοικοκυραίος, μη αγοραστής), Αλύπης (Αλύπιος) Σατζήρης, Μιχαήλ Βουζίκης, Δημητράκης Μπερσή (Μπιρσή). Συνολικά καταγράφονταν είκοσι τέσσερις επιστάτες και πατριώτες και ένας μάρτυρας ο Παλαιολόγος Μπενιζέλος.

Από τα συνολικά είκοσι τέσσερα πρόσωπα τα πέντε ή το 20.8% καταγράφηκαν στους νοικοκυραίους, ενώ τα υπόλοιπα δεκαεννέα ή το 79.2% στους προεστούς. Οι διορισμένοι από την 1η Μαρτίου 1824 «επιστάτες των προσεξόδων» από τη Διοίκηση και όχι από την κοινότητα θα είναι ο Σταύρος Πατούσας και ο Δημήτριος Σαλωνιτίδης με μισθό 100 γρόσια το μήνα.[491]

Πέρα από τους «επιστάτες των προσόδων και εξόδων» φαίνεται πως οι ίδιοι οι δημογέροντες εκτελούσαν και χρέη επιστάτη. Η επιστασία αφορά την είσπραξη και απόδοση των χρημάτων ή του καρπού στον ενοικιαστή και όχι την πώληση που την κάνει η Διοίκηση. Υπάρχει ο όρος «επιστατοδημογέροντες» που δείχνει ότι είχαν λόγο στην πώληση των «εθνικών» της Επαρχίας Αθηνών, αν και τον πρώτο ρόλο σύμφωνα με τους εθνικούς νόμους τον είχε η ίδια η Διοίκηση.[492] Το 1825 η Διοίκηση θα διορίσει για μία ακόμη χρονιά επιστάτη του εθνικού ελαιώνα της Αθήνας τον Στέφανο Κρήτη, που δεν ήταν Αθηναίος.[493] Ο Κρήτης ήταν διορισμένος και το έτος

---

[490] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α'*, Φ. 192, *«Την σήμερον χίλια οκτακόσια είκοσι τέσσερα Απριλίου είκοσι έξι, η Τοπική Διοίκησις των Αθηνών, το Επαρχείον, οι Δημογέροντες, επιστάται και λοιποί πατριώται και τοποτηρηταί του λαού, διά να απαντήσωσι τας κατεπειγούσας χρείας και έξοδα της Επαρχίας εσυμφώνησαν με τον κυρ Γιαννάκην Μεμούρην και του επούλησαν από το ερχόμενον εθνικόν λάδι ξιστία τοπικά χίλια, αριθ. ξιστ. 1000 […] προς γρόσια τρία και παράδες είκοσι το ξιστί, φέρει γρόσια τρεις χιλιάδες πεντακόσια, αριθ. γρ. 3500 […] Οι Δημογέροντες των Αθηνών […] Οι επιστάται της επαρχίας. (νώτον) Αρ. 126 Το όπισθεν ενεκρίθη και παρά του Επαρχείου και επικυρούται. Εν απουσία του Επάρχου. Ο Γενικός Γραμματεύς Ιωάννης Φιλιππίδης».* Τα έντεκα μέλη του κοινοτικού συμβουλίου μαζί με τους πέντε δημογέροντες που υπογράφουν είναι τα εξής: Μιχαήλ Τυρναβίτης, Ανάργυρος Πετράκης, Ιωάννης Πάλλης (δημογέροντας), Αναγνώστης Χρυσούλης (δημογέροντας), Χατζή Σπύρος Γκικάκης (δημογέροντας), Γιάννης Πανταζής (δημογέροντας), Νεόφυτος Πενδέλης, Ιωσήφ Καισαριανής, Σπ. Μισαραλιώτης, Δημητράκης Κυριακού, Σωτήρης Μπενιζέλος, Διονύσιος Τριανταφύλλου, Φυλαχτός Δεμερτζής, Σταύρος Βλαχόπουλος, Χατζή Ζαχαρίτζας (δημογέροντας), Δημητράκης Τυρόπουλος. Από τους συνολικά δεκαέξι που υπογράφουν οι δώδεκα καταγράφονται ως προεστοί ενώ οι τέσσερις ως νοικοκυραίοι. Ως νοικοκυραίοι χαρακτηρίζονται οι Ανάργυρος Πετράκης, Αναγνώστης Χρυσούλης, Ιωσήφ Καισαριανής και ο Διονύσιος Τριανταφύλλου. Τον Διονύσιο Τριανταφύλλου θα τον προσθέσουμε στους νοικοκυραίους αγοραστές.

[491] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Εκτελεστικού, 1824,* φάκελος 44, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Ναύπλιον, τη α΄ Μαίου 1825, Οι πατριώται Σταύρος Πατούσας, Δημήτριος Σαλωνιτίδης».*

[492] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Εκτελεστικού, 1824,* φάκελος 3, *«Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα […] Τη 11 Ιανουαρίου 1824 Ναύπλιον. Ο Μισθοδότης του στρατοπέδου των Αθηνών Κωνσταντίνος Σπανόπουλος».*

[493] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 47, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας! […] Εν Ναυπλίω, τη 25 Αυγούστου 1825. Ο ευπειθής πατριώτης Στέφανος Κρήτης».* Ο

1824, όμως, τότε είχε πάρει εντολή να μη προβεί στην ενοικίαση του ελαιώνα Αθηνών. Τη χρονιά αυτή βασική δουλειά των επιστατών ήταν α) η απόδοση λογαριασμών της Επαρχίας Αθηνών στο Επαρχείο Αθηνών και στο Υπουργείο της Οικονομίας,[494] και β) η σύναξη εκ μέρους των ενοικιαστών των προσόδων των εθνικών δικαιωμάτων.[495] Οι αμοιβές τους δίνονταν από τους ενοικιαστές των προσόδων της επαρχίας σε συνεννόηση με την «Προσωρινή» Διοίκηση.[496]

Το 1825 σε μια περίοδο χρηματικής στενότητας του Εθνικού Ταμείου υπήρχε η σκέψη να παύονται των καθηκόντων τους οι επιστάτες των προσεξόδων μετά το πέρας των δημοπρασιών ή αν το επιλέξουν να δουλεύουν αμισθί μέχρι την επόμενη δημοπρατική περίοδο.[497] Η σημασία του ελαιώνα Αθηνών απασχόλησε πολύ τη Διοίκηση που σύστησε τον Αύγουστο του 1825 και ειδική επιτροπή για να εισηγηθεί τρόπους αξιοποίησης του ελαιώνα Αθηνών, αλλά και του ελαιώνα των Σαλώνων και της Πελοποννήσου, προς όφελος του Εθνικού Ταμείου.[498] Στην τετραμελή επιτροπή εκπρόσωπος της Αθήνας ήταν ο Χατζή Σπύρος Ζαχαρίτζας, ενώ εκπρόσωπος των Σαλώνων ο Π. Λογοθέτης.[499] Σημειώνουμε πως για τα εκκλησιαστικά εισοδήματα

Κρήτης υπήρξε Επιστάτης του εθνικού λαδιού και το 1824, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 58, *«Το εθνικόν λάδι εις δέκατον της Επαρχίας Αθηνών του έτους 1824. […] Αθήναι, 17 Ιουλίου 1825. Οι Δημογέροντες Αθηνών Συμεών Μαρμαροτούρης, Σπυρίδων Πατούσας, Στάμος Σεραφειμίδης, Μιχαήλ Βουζίκης».* Ανάμεσα στα άλλα δουλειά του επιστάτη αποτελούσε και η προστασία του εθνικού ελαιώνα από κάθε είδους φθορές. Αυτή άλλωστε υπήρξε και η απαίτηση των ενοικιαστών του ελαιώνα. Χαρακτηριστική είναι η αναφορά των ενοικιαστών του ελαιώνα του Ναυπλίου: «[…] έχομεν, εν ενί λόγω, κάθε δικαίωμα εις τον ελαιώνα τούτον σχεδόν και άνθρωπον να μην αφίνωμεν να εισέρχεται εις αυτόν ούτε ελαίας να συνάζη, επειδή ζημιωνόμεθα, ούτε δένδρα να κόπτη, καθ ό φθείρεται ο ελαιών, ως τέλος δε μας συμφέρει παντελώς να περιφέρεται πας τις μέσα εις αυτόν […], στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 62, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας! […] εν Ναυπλίω, τη 9 Οκτωβρίου 1825. Οι ενοικιασταί Νικόλαος Σουΐδης κτλ.».* Βλέπε και ό.π., φ. 65, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Ετελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 3 Νοεμβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης».* Αναφέρεται πως οι κάτοικοι των Σαλώνων ζήτησαν τον διορισμό του Νικόλαου Λογοθέτη ως επιστάτη και φύλακα του ελαιώνα Σαλώνων. Η Διοίκηση αρχικά δε θα τους ακούσει και θα διορίσει ως επιστάτη τον Γεώργιο Σκληρό, στο ό.π., φ. 65, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Ετελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 3 Νοεμβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης».* Σύντομα, όμως, αναθεωρεί την απόφασή της και διορίσει ως επιστάτη τον Νικόλαο Λογοθέτη, στο ό.π., φ. 65, *«Προς τον κύριον Νικόλαον Λογοθέτην. […]»,* όπου και περιγράφονται αναλυτικά τα καθήκοντά του ως επιστάτη του εθνικού ελαιώνα Σαλώνων.

[494] Βλέπε το λογαριασμό των εθνικών προσόδων Αθηνών των μηνών Μαρτίου και Απριλίου 1825 στο, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 44, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας! […] Εν Ναυπλίω τη 8 Μαΐου 1825. Οι Επιστάται της Επαρχίας Αθηνών Σταύρος Πατούσας, Δημήτριος Σαλωνιτίδης».*

[495] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 46, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 26 Μαΐου 1825. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης».*

[496] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 44, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον του Πολέμου προς το της Οικονομίας. […] τη 6 Μαΐου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός του Πολέμου Αδάμ Δούκας».*

[497] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 79, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβ. Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 3 Απριλλίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[498] Βλέπε και Μέρος Δ'.

[499] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 56, *«Προς το Σεβαστόν Βουλευτικόν Σώμα. […] Εν Ναυπλίω τη 25 Αυγούστου 1825. Χ. Ζαχαρίτζας, Μ. Ιατρός, Π. Λογοθέτης, Γ. Διδασκαλόπουλος».* Η επιτροπή προτείνει για τον Ελαιώνα της Αθήνας την εκτίμησή του από έναν επιστάτη και τον Έπαρχο Αθηνών. Κατόπιν την ξεχωριστή δημοπράτησή του με συμμετοχή και των καλλιεργητών του ελαιώνα. Σε περίπτωση που ο ελαιώνας έμενε στους καλλιεργητές αυτοί θα έδιναν τα 2/3 της τιμής της δημοπρασίας και το υπόλοιπο σε λάδι. Αν δεν έμενε σ' αυτούς οι αγοραστές-

υπήρχε χωριστός επιστάτης, διορισμένος από τη Διοίκηση. Το 1825 επιστάτης των εκκλησιαστικών προσόδων της Επαρχίας Αθηνών και Λιβαδείας ήταν ο Αρχιδιάκονος Δανιήλ.[500]

Επιστάτες Προσόδων και Εξόδων (προσοδεξόδων) της Επαρχίας Αθηνών που υπογράφουν τους λογαριασμούς «προσεξόδων» του Επαρχείου Αθηνών.				
	όνομα	**επώνυμο**	**ιδιότητα/κατηγορία**	**έτος**
1.	Σπυρίδων	Παλαιολόγος	απεσταλμένος της Εφορίας Αθηνών ως δεκατιστής/προεστός, αγοραστής[501]	1822
2.	Θανάσης	Βιλιτανιώτης (Βιλδανιώτης στον κατάλογο του Σουρμελή)	απεσταλμένος της Εφορίας Αθηνών ως δεκατιστής/νοικοκυραίος, μη αγοραστής[502]	1822
3.	Γεώργιος	Πελοπίδας[503]	επιστάτης τελωνείου Αθηνών	1824
4.	Σταύρος	Πατούσας[504]	Επιστάτης των Εξόδων/ προεστός, μη αγοραστής	1824 (1η Μαρτίου)-1826
5.	Δημήτριος	Σαλωνιτίδης[505]	Επιστάτης των Εξόδων/ νοικοκυραίος, μη αγοραστής	1824 (1η Μαρτίου)-1826

ενοικιαστές όφειλαν να δίνουν στους καλλιεργητές το 1/5 σε λάδι. Τα οργωμένα μέρη και όχι καλλιεργημένα του ελαιώνα θα δίδονταν στη δημοπρασία χωρίς ο αγοραστής-ενοικιαστής να καταβάλει «το πέμπτο» (εννοεί το 1/5 στους καλλιεργητές). Προφανώς η επιτροπή ασχολήθηκε με τον εθνικό και όχι τον ιδιόκτητο ελαιώνατων Αθηνών, αν και πολλές φορές ο εθνικός είχε καταστεί ιδιωτικός λόγω των καταπατήσεων. Ενδεχομένως, η επιτροπή να αναφέρεται σε αυτούς τους καλλιερητές που είχαν καταπατήσει τον εθνικό ελαιώνα, αλλά και που της ήταν χρήσιμοι για τη συγκομιδή του καρπού και σε αυτήν και στους επίδοξους αγοραστές-ενοικιαστές του εθνικού ελαιώνα.

[500] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 95, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα! Το Υπουργείον της Θρησκείας. […] εν Ναυπλίω, τη 3 Ιουνίου 1825. Ο Υπουργός της Θρησκείας».*

[501] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, κατάλογος Α΄,* φ. 192, *«Προς τους κατοίκους των χωρίων Χαλαντρίου, Μαρουσίου, Κηφισιάς και του κάμπου του Μαραθώνος, Εν Αθήναις Σεπτεμβρίου 9, 1822, Οι Έφοροι Αθηνών Χατζή Ζαχαρίτζας, Θ. Λογοθέτου, Παναγής Σκουζές, Ιωάννης Π. Βλάχου».*

[502] Βλέπε, ό.π..

[503] Αναφέρεται ως προσωρινός επιστάτης του Τελωνείου Αθηνών το Φεβρουάριο του 1824, μέχρι την έλευση νέων αγοραστών, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 41*, «Η Γενική Αστυνομία Αθηνών. […] τη 27 Μαρτίου 1825. Ο Γενικός Αστυνόμος Αθηνών Π. Μοναστηριώτης».*

[504] Γ.Α.Κ., *συλλογή Βλαχογιάννη, Κατάλογος Α΄,* φ. 192, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος προς το Υπουργείον της Οικονομίας. Το Επαρχείον Αθήνας μετά του Εκτιμητού και Επιστατών των Προσοδεξόδων. […] Τη 16 Σεπτεμβρίου 1824. Εν Αθήναις. Ο Έπαρχος Μιχαήλ Σούτζος».*

[505] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Εκτελεστικού, 1825,* φάκελος 43, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Ναύπλιον, τη 28 Απριλλίου 1825. Οι επιστάται προσοδεξόδων Σταύρος Πατούσας, Δημήτριος Σαλωνιτίδης».*

V. Τα εξωκοινοτικά όργανα διοίκησης στην Επαρχία Αθηνών

Η επαναστατική Διοίκηση από τη σύστασή της στις 15 Ιανουαρίου 1822 έθετε τρεις βασικούς στόχους ως προς τη λειτουργία της: α) τον έλεγχο των οικονομικών πόρων των επαρχιών, β) τον έλεγχο των φρουριακών υποδομών και γ) την εποπτεία και τον έλεγχο των στρατιωτικών επιχειρήσεων στις επαναστατημένες περιοχές. Για την προώθηση των στόχων της και την εδραίωση της παρουσίας της επιβλήθηκε εξαρχής η θεσμική της παρουσία μέσα στις τοπικές κοινότητες και ο καθορισμός των αρμοδιοτήτων κάθε οργάνου διοίκησης σε τοπικό επίπεδο. Σε μια αντίστροφη πορεία θα επικεντρωθούμε στο πώς λειτούργησαν στην πράξη τα διοικητικά όργανα σε επίπεδο επαρχίας, χωρίς να αγνοούμε και τους κεντρικούς σχεδιασμούς του εθνικού κέντρου, που όμως είχαν διαφορετική εφαρμογή στην πράξη. Αυτό που δεν μπορούσε να προβλέψει ο κεντρικός μηχανισμός ήταν ακριβώς οι τοπικές αντιστάσεις, πολιτικές και οικονομικές, στους διοικητικούς μηχανισμούς, αφού δεν προκύπτει ως κάτι αυτονόητο η εκ των προτέρων αποδοχή των όρων του θεσμικού πλαισίου της Διοίκησης από ανώτερα κοινωνικά στρώματα της Επαρχίας της Αθήνας.

Ως εξωκοινοτικά όργανα διοίκησης, δηλαδή όργανα άσκησης εξουσίας στην κοινότητα, που ελέγχονται από την επαναστατική Διοίκηση, αποκαλούμε τα εξής: α) επάρχους, β) Γενικούς Γραμματείς, γ) τους Γενικούς Φροντιστές και τους φροντιστές-μισθοδότες στρατοπέδων, δ) Πολιτάρχης, ε) Γενικός Αστυνόμος Αθηνών.

V.α. Έπαρχοι[506] και Γενικοί Γραμματείς

Το κάθε επαρχείο υπαγόταν στο Υπουργείο των Εσωτερικών της Προσωρινής Διοίκησης της Ελλάδος. Σύμφωνα με το «Νόμο της Επιδαύρου» ο έπαρχος δεν έπρεπε να έχει εντοπιότητα στην περιοχή ευθύνης του.[507] Ο έπαρχος απευθύνεται στην κεντρική Διοίκηση από την οποία και έχει διοριστεί να εποπτεύει σε επίπεδο επαρχίας όλα τα πιθανά ζητήματα που μπορεί να ανακύψουν: «Ο Έπαρχος, παριστάνων την Διοίκησιν, έχει την πρόνοιαν της Επαρχίας. […] Έχει Εκτελεστικήν δύναμιν ανάλογον με την έκτασιν της επαρχίας, της οποία δυνάμεως τα μεν δύω τρίτα διορίζονται αμέσως παρά της Διοικήσεως μεθ' ενός αρχηγού, το δε έν τρίτον δίδεται εκ των κατοίκων της αυτής επαρχίας. […] Ενεργεί τας αποφάσεις των κριτηρίων διά της υπ' αυτόν εκτελεστικής δυνάμεως. […]».[508] Κύριο μέλημά του υπήρξε η τήρηση των «νόμων του Έθνους». Ζητήματα ζωτικής σημασίας όπως η στρατολογία, η επιμελητεία, η σύναξη των εθνικών δεκάτων, η εποπτεία των δημοπρασιών[509], εμπίπτουν στις αρμοδιότητές του. Ο ρόλος του ήταν να συνδέει τα τοπικά όργανα, εν προκειμένω της Κοινότητας των Αθηνών, με την επαναστατική Διοίκηση.

---

[506] Αναλυτικότερες αναφορές στη θητεία συγκεκριμένων Επάρχων Αθηνών γίνονται στο Μέρος Γ΄.

[507] *«Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος. Οργανισμός των Ελληνικών Επαρχειών. Περί Επάρχων. Εξεδόθη εν Άστρει τη ιστ΄ Απριλίου αωκγ΄ και Γ΄ της Ανεξαρτησίας. Ο Πρόεδρος της Συνελεύσεως Πέτρος Μαυρομιχάλης. Ο Αρχιγραμματεύς της Εθνικής Συνελεύσεως Θεόδωρος Νέγρης»*, σ. 25.

[508] *«Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος»,* ό.π., σ. 26. Βλέπε και *Α.Ε.Π.,* τόμος 3ος, 1971, ό.π., σ. 130. «περί επάρχων».

[509] Βλέπε, για παράδειγμα, Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, αντίγραφα, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Υπουργείον της Οικοκνομίας. Το Επαρχείον Αθηνών μετά του Εκτιμητού και Επιστατών των προσοδεξόδων.[…] προσεφέρθη παρά του κυρίου Αναστασάκη Λιδωρίκη τελευταία τιμή γρ. 460 χίλια τετρακόσια εξήντα δι' εν εθνικόν οσπίτι ονομαζόμενον του Μουλού Οσμάνη […] Τη 16 Σεπτεμβρίου 1824, εν Αθήναις. Ο Έπαρχος Μιχαήλ Σούτσος. Διά τον Γεν. Γραμματέα. Ο Γραμμ. Π. Θ. Νεγρεπόντης».*

Κάθε έπαρχος όφειλε να αποστέλλει λογαριασμούς της επαρχίας του στη Διοίκηση ή να πηγαίνει ο ίδιος με τους λογαριασμούς στην έδρα της.[510] Σε περίπτωση που αυτό δε γινόταν η Διοίκηση τον καλούσε στην έδρα της, μαζί με τους δημογέροντες «όσοι είναι ενάντιοι ή εύμενnοι εις αυτόν» και τον υποχρέωνε να δώσει τον λογαριασμό. Αυτή η διαδικασία μπορούσε να έχει και αναδρομική ισχύ και να αφορά και πρώην επάρχους.[511] Η Διοίκηση έκρινε τους επάρχους της και στην κρίση της λάμβανε υπόψη τυχόν δυσαρέσκειες των δημογερόντων και των κατοίκων της επαρχίας. Πολλές φορές ο έπαρχος προξενούσε δυσαρέσκειες στους κατοίκους με έκτακτα πρόστιμα («τζερεμές») που επέβαλλε και με την άσκηση βίας για την είσπραξη των τζερεμέδων διαμέσου του πολιτάρχη.[512]

Μπορούσε, όμως, να συμβεί και το αντίθετο και να επηρρεάσει θετικά τη Διοίκηση στην απόφασή της: Δημογέροντες και «κάτοικοι της επαρχίας» να εκφράζουν την ευχαρίστησή τους για τον έπαρχό τους και να ζητούν από τη Διοίκηση «να διορισθή εκεί και πάλην».[513] Ο έπαρχος φαίνεται πως είχε υπό τις οδηγίες του έξι στρατιώτες της Διοίκησης, ενώ ο μισθός του ήταν τριακόσια γρόσια το μήνα, προσαυξημένος κατά 50 γρόσια επί Λάμπρου Νάκου με αίτηση του Έπαρχου που μάλλον έγινε δεκτή από τη Διοίκηση.[514] Ο έπαρχος διατηρούσε την πολιτική αυτονομία του και είχε τη δυνατότητα να παραιτηθεί. Ο Έπαρχος Σαλώνων, για παράδειγμα, χρησιμοποιεί την απειλή της παραίτησης προκειμένου να εξοικονομήσει τα αναγκαία για τη λειτουργία του επαρχείου του τον Απρίλιο του 1825. Η Διοίκηση σπεύδει να ικανοποιήσει τα αιτηματά του.[515] Τέλος η Διοίκηση αποφάσισε το 1825 τη

---

[510] Ενδεικτικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 51*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον των Εσωτερικών προς το Εκτελεστικόν Σώμα. […] Εν Ναυπλίω, την 10 Ιανουαρίου 1825. Ο Υπουργός των Εσωτερικών Γρηγόριος Δικαίος».* (Κάθε παραπομπή με την ίδια ημερομηνία αφορά σε διαφορετικό έγγραφο.)

[511] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 51, *«Προς το Σεβ. Βουλευτικόν. […] Ναύπλιον, εν τη 10 Ιανουαρίου 1825. Ο εκπρ. του Προέδρου».*

[512] Για παράδειγμα βλεπε τις κατηγορίες προς τον Έπαρχο Κορίνθου Ιωάννη Λογοθέτη από τους κατοίκους των «πέντε χωρίων» της Κορίνθου, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 86, *«Προς το σεβαστόν Βουλευτικόν Σώμα! […] τη 4 Μαΐου 1825, εν Ναυπλίω. Οι ευπειθείς Αηνορίται Παπά Μιχάλης Γκότζης, Γιάννης Κελάρης, Σπύρος Λελέκος, Παναγιώτης Καλαράς»* και στο ίδιο *«Προς το σεβαστόν βουλευτικόν σώμα. […] τη 4 Μαΐου, εν Ναυπλίω. Οι ευπειθείς Λιμνιάται».* Τελικά η ευθύνη για τις καταχρήσεις πέφτει μόνο στον Πολιτάρχη, ο οποίος θα κληθεί σε απολογία στην έδρα της Διοίκησης, στο ό.π., φ. 86, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν. […] τη 6 Μαΐου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Πρόεδρος Πανούτζος Νοταράς».* Τα «πέντε χωριά» ήταν τα: Αηνορίτης, Λιμνιάτης, Χέλι, Στεφάνη, Μπαρπάτι.

[513] Ενδεικτικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 51, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον των Εσωτερικών προς το Εκτελεστικόν Σώμα. […] Εν Ναυπλίω, την 10 Ιανουαρίου 1825. Ο Υπουργός των Εσωτερικών Γρηγόριος Δικαίος».*

[514] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Εκτελεστικού, 1824,* φάκελος 13, *ό.π.*. Βλέπε και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο, φάκελος 2, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον των Εσωτερικών προς το Εκτελεστικόν Σώμα. […] Εν Ναυπλίω, τη 18 Φεβρουαρίου 1825. Ο Υπουργός των Εσωτερικών Γρηγόριος Δικαίος».* Αναφέρεται πως ο μηνιαίος μισθός του πρώην Επάρχου της Κορίνθου Λάμπρου Αλεξάνδρου ήταν 350 γρόσια το μήνα.

[515] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 7, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον των Εσωτερικών. Προς το Εκτελεστικόν Σώμα. […] Εν Ναυπλίω, τη 21 Απριλλίου 1825. Ο Υπουργός των Εσωτερικών Γρηγόριος Δικαίος»* και ο.π., *«Το Υπουργείον της Οικονομίας. Προς το Εθνικόν Ταμείον. […] Τη 21 Απριλλίου 1825, Ναύπλιον. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Στο έγγραφο επισυνάπτεται και η επιστολή του Έπαρχου με ημερομηνία 11 Απριλίου 1825. Στον Έπαρχο Σαλώνων Γιάννη Μαρούκη δόθηκαν 1.000 γρόσια.

μη καταβολή των μισθών από το Εθνικό Ταμείο σε υπαλλήλους της και σε επάρχους, των οποίων τα καθήκοντα είχαν ανασταλεί λόγω της εισβολής των εχθρών.[516]

Τις σχέσεις του Επαρχείου Αθηνών με τη δημογεροντία φανερώνουν οι σκέψεις του ίδιου του επάρχου Δρόσου Μανσόλα τον Ιούλιο του 1823: «στοχάζομαι ότι δεν θέλει είναι ανωφελές να εμφανίζωνται συχνά γράμματα του Υπουργείου των Εσωτερικών προς τους κατοίκους ταύτης της Επαρχίας, διά να ενθυμούνται οι Αττικοί ότι υπάρχει εις το έθνος το Ελληνικόν Διοίκησις».[517] Παρά τις διαπιστώσεις αυτές ο Μανσόλας θα συνεργαστεί με την δημογεροντία και θα συναινέσει τον Ιανουάριο του 1824 στην ενοικίαση του ελαιώνα Αθηνών στον Ιωάννη Γκούρα. Όπως θα δούμε και στο Μέρος Γ΄ ο Δρόσος Μανσόλας θα ξεκινήσει δυναμικά με ένα σχέδιο για την ενοικίαση των προσόδων, όμως, σύντομα, θα συμπλεύσει με τα συμφέροντα των στρατιωτικών της Αθήνας. Ήταν η περίοδος που τα εθνικά εισοδήματα εισέρχονταν στο τοπικό ταμείο της Επαρχίας Αθηνών, τον έλεγχο του οποίου είχαν οι στρατιωτικοί, Γκούρας και Μαμούρης. Ήταν αυτοί που εμφανίζονταν ως ενοικιαστές των προσόδων Αθηνών και οι τελικοί αποδέχτες των χρηματικών εισροών στο ταμείο. Στην πραγματικότητα αυτό υφίστατο μόνο λογιστικά, καθώς ουδέποτε τα ποσά που αναγράφονταν στους λογαριασμούς εισήλθαν σε αυτό. Αντίθετα οι πληρωμές γίνονταν άμεσα με έλεγχο των εσόδων και των εξόδων από τους ίδιους τους στρατιωτικούς.

Ο Λάμπρος Νάκος που θα τον διαδεχθεί για διάστημα λίγων μηνών θα πωλήσει ως εκπρόσωπος της Διοίκησης τα δικαιώματα του εθνικού λαδιού στον Ιωάννη Μαμούρη (στις 26 Απριλίου 1824) ή τουλάχιστον δεν θα προβάλλει αντιρρήσεις στις κινήσεις της Δημογεροντίας, την υποστήριξη του οποίου, ενδεχομένως, να επιζητεί για να νομιμοποιήσει τις ενέργειές της. Ούτε προφανώς επιχειρεί να έρθει σε αντιπαράθεση με τον Ιωάννη Γκούρα, εφαρμόζοντας τους νόμους της Διοίκησης. Το αντίθετο. Η σύμπλευση με τον Γκούρα ήταν απόλυτη και αργότερα ο ίδιος ο στρατηγός φαίνεται να μιλά επαινετικά για τον Λάμπρο Νάκο στην ίδια τη Διοίκηση: «η νάκικη φαμίλια είναι η πλέον ευγενεστάτη της Ρούμελης»,[518] γράφει το 1825 ο Γκούρας, ανταποδίδοντας ίσως τις εξυπηρετήσεις της περιόδου των λίγων μηνών της διοίκησης του Νάκου. Η επαναστατική Διοίκηση τουλάχιστον ως προς την περίπτωση του Γκούρα φαίνεται πως δεν είχε άγνοια της ενοικίασης των προσόδων στο στρατηγό. Αυτό δεν την εμποδίζει να τον διορίσει φρούραρχο λίγους μήνες αργότερα.

Αρχές Ιουλίου του 1824 ο νέος Έπαρχος Αθηνών Μιχαήλ Σούτζος (ή Σούτσος) φθάνει στην Αθήνα σε μια περίοδο όπου επικρατεί φόβος για μια επικείμενη επίθεση του εχθρού, αλλά και μια διάθεση από την πλευρά των τοπικών αρχών να μη συνεργαστούν με τον νέο έπαρχο: «Εγώ δε, αφ' ης ώρας έφθασα εδώ δεν παύω ζητών τους λογαριασμούς και καταγραφήν των εθνικών εισοδημάτων από τους ευρεθέντας Δημογέροντας πλην μέχρι τούδε δεν κατωρθώθη επειδή ο μεν προφασίζεται ότι έφυγεν ο σύνδροφός του, ο οποίος είχε τα κατάστιχα, ο δε δεν είχε διόλου. Εν ενί λόγω διά την αταξίαν και σύγχυσιν των πραγμάτων αι Αθήναι ομοιάζουν ως να μην είχον Έπαρχον ποτέ. Ελπίζω μ' όλον τούτο βαθμηδόν να εμβώσιν εις τάξιν τα πράγματα, να δώσω προϊόντος του χρόνου μορφήν τινα εις το

[516] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 104, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα. […] Εν Ναυπλίω, τη 29 Ιουλίου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[517] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α΄,* φάκελος 52, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Υπουργείον των Εσωτερικών. Ο Έπαρχος Αθηνών. Τη 5 Ιουλίου 1823, Αθήναι».*

[518] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 104, *«Σεβαστή Διοίκησις. […] τη 29 Ιουλίου 1825, εκ του ελληνικού στρατοπέδου Σαλώνου. Ο πατριώτης Ι. Γκούρας».*

Επαρχείον, να καταπαύσω των δημογερόντων και επιστατών τους σφετερισμούς και τας καταχρήσεις και τοιουτοτρόπως να εκπληρώσω το προς την Πατρίδα ιερόν χρέος μου εις αυτήν συντελεστικός».[519]

Η σύγκρουση του Μιχαήλ Σούτζου με τους δημογέροντες Νικόλαο Ζαχαρίτζα, Ιωάννη Π. Βλάχο, Χατζή Σπύρο Γκικάκη, Ιωάννη Πάλλη και Ιωάννη Πανταζή αποτυπώνεται στην έκθεση της οικονομικής κατάστασης της Επαρχίας Αθηνών που συντάσσει και αποστέλλει στη Διοίκηση ο νέος έπαρχος.[520] «Τόσον μόνον εννόησα (εννοείται ο Σούτσος), ότι το ταμείον δεν έχει ούτε οβολόν, αλλά και εις χρέος περιέπεσεν ικανόν, το οποίον οι εν τοις πράγμασιν έδωκαν ομολογίας να πληρώσωσι με 8 χιλ. ξεστία (ή ξυστία) λαδίου της ελευσομένης καρποφορίας, άτινα και επωλήθησαν προλαβόντως ανά τρία γρόσια το ξεστί και ότι τέλος πάντων τα καθημερινά στρατιωτικά σιτηρέσια καταντώσιν εις το ανοικονόμητον κατά τον παρόντα και ερχόμενον μήνα, εις τους οποίους είναι χρεία επέκεινα των τεσσαράκοντα χιλιάδων γροσίων […] ενώ το ταμείον δεν έχει λάβη σχεδόν ούτε οβολόν από κοινά εισοδήματα, ούτε να δανεισθή από κανένα μέρος δύνανται».[521]

Υπενθυμίζουμε πως όλοι οι παραπάνω δημογέροντες ανήκουν στο προεστικό στοιχείο και όλοι εκτός του Ιωάννη Πανταζή ήταν αγοραστές μέσα στην Επανάσταση. Ο Σούτζος προφανώς προσπαθεί να ασκήσει πιέσεις και προς τη Διοίκηση αναφέροντας πως επίκειται ακόμη και «στρατιωτική στάσις» και προς τη Δημογεροντία, την οποία παράλληλα καταγγέλλει για καταχρήσεις επί των εθνικών εισοδημάτων. Από τη μεριά τους οι δημογέροντες, έχοντας την κάλυψη του Γκούρα και Μαμούρη, απλά κάνουν τη δουλειά τους υπενθυμίζοντας εμφατικά στον Έπαρχο Σούτσο τα προσωπικά έξοδα του καθενός για τον Αγώνα, συγκεκριμένα για την ανοικοδόμηση και επιδιόρθωση της Ακρόπολης, και ζητούν με τη σειρά τους τη μέριμνα της «σεβαστής» Διοίκησης.[522]Λίγες μέρες αργότερα, στις 15 Ιουλίου 1824, η Κοινότητα Αθηνών θα στείλει αντιπροσωπεία στην έδρα της Διοίκησης στο Ναύπλιο για να εκθέσει την αδυναμία της κοινότητας να ανταποκριθεί σε πρόσθετα έξοδα και την έλλειψη των καθημερινών αναγκαίων.[523]

Ίσως αυτή η έκρυθμη κατάσταση που επηρέαζε άμεσα το στράτευμα να ήταν και ο βασικός λόγος που η Διοίκηση φρόντισε στις 24 Ιουνίου 1824 να διορίσει φρούραρχο της Αθήνας τον Ιωάννη Γκούρα, αγνοώντας, ενδεχομένως, οποιαδήποτε εμπλοκή του στις καταχρήσεις που έλαβαν χώρα από τους δημογέροντες και τις οποίες καταγγέλλει ο έπαρχος. Μάλιστα, φαίνεται πως υποχώρησε και στο ζήτημα των εθνικών προσόδων μπροστά στην απειλή του εχθρού, χωρίς όμως να ξεχνά τις ευθύνες της Δημογεροντίας Αθηνών: «[…] η Διοίκησις εφρόντισε μάλιστα διά την

---

[519] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α΄,* φάκελος 192, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Έξοχον Υπουργείον των Εσωτερικών. Το Επαρχείον Αθηνών. […] Εν Αθήναις τη 4 Ιουλίου 1824. Ο Έπαρχος Αθηνών Μιχαήλ Σούτζος. Ο Γ. Γραμματεύς Δ. Βύας».*

[520] Δημογέροντας την περίοδο αυτή υπήρξε και ο Σπυρίδων Πατούσας που, όμως, δεν αναφέρεται ούτε στη σχετική επιστολή που οι ίδιοι οι δημογέροντες αποστέλλουν στον έπαρχο.

[521] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α΄,* φάκελος 192, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Υπουργείον των Εσωτερικών. Το Επαρχείον Αθηνών. […] Εν Αθήναις τη 7 Ιουλίου 1824. Ο Έπαρχος Αθηνών Μιχαήλ Σούτζος. Ο Γ. Γραμματεύς Δ. Βύας».*

[522] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α΄,* φάκελος 192, *«Κύριε Έπαρχε Αθηνών! […] τη 7η Ιουλίου 1824 Αθήναι. Οι Δημογέροντες Νικόλαος Ζαχαρίτζας, Ιωάννης Π. Βλάχος, Χ΄΄ Σπύρος Γκικάκης, Ιω. Πάλλης, Ιωάννης Πανταζής».* Δεν υπογράφει ο Σπυρίδων Πατούσας, ενώ είναι Δημογέροντας.

[523] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Εκτελεστικού, 1824,* φάκελος 14: «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς την Υπερτάτην Σ. Διοίκησιν. Το Επαρχείον Αθηνών. […] Εν Αθήναις τη 15 Ιουλίου 1824. Αντί του Επάρχου. Ο Γ. Γραμματεύς Δ. Βύας».* Εντύπωση προκαλεί πως ο Έπαρχος Σούτζος δεν υπογράφει. Θα σταλθούν ο δημογέροντας Ιωάννης Π. Βλάχος και δύο «πατριώτες» οι Π. Πανταζής και Στάμος Σεραφείμ, ένας προεστός και ένας νοικοκυραίος δηλαδή.

επαρχίαν ταύτην. Σας άφησε τας εθνικάς προσόδους ελαιώνας και λοιπά […] καιρός είναι, τίμιοι δημογέροντες, να έλθητε εις τον εαυτόν σας, και να γνωρίσητε και σεις τα χρέη σας, καθότι παρόμοιαι διαμαρτυρήσεις είναι εις βάρος σας και η Διοίκησις θέλει ζητήσει εν καιρώ απολογίας, δι' όλα τα εναντία και δι' όσα δυνάμενοι να συντρέξετε αμελήσατε».[524]Από τη μεριά του ο έπαρχος Σούτσος προχωρά άμεσα στον έλεγχο των δημοπρασιών των εθνικών προσόδων εφαρμόζοντας τις σχετικές εντολές του Υπουργείου της Οικονομίας. Με οδηγίες που εκδίδει το Επαρχείο της Αθήνας παρακολουθεί και τις διαδικασίες των δημοπρασιών και εγγυάται το νομότυπο χαρακτήρα τους προς όφελος των αγοραστών ή ενοικιαστών. Σε περίπτωση μη εφαρμογής των διαταγών του επαρχείου υπήρχαν περιπτώσεις που οι αγοραστές (ενοικιαστές) προσέφευγαν στην ίδια τη Διοίκηση ζητώντας τη διαμεσολάβησή της.[525] Άρα το επαρχείο φαίνεται πως δε διέθετε τα μέσα για την επίλυση προβλημάτων που ανέκυπταν, οπότε οι άμεσα θιγόμενοι ζητούσαν την απόδοση δικαιοσύνης από την κεντρική εξουσία. Με τη σειρά της η τελευταία προσέφευγε ξανά πίσω στο επαρχείο αναζητώντας λύσεις.

Η απειλή της Διοίκησης φαίνεται πως έπιασε τόπο, αφού οι Δημογέροντες «επειδή ενεφανίσθη διαταγή του Υπουργείου του Πολέμου προς τον Έπαρχον και ημάς διά να προφθάσωμεν τον φροντιστήν του ενταύθα στρατοπέδου με τας αναγκαίας ζωοτροφίας από τα εφετινά δέκατα στέλλομεν τον λογαριασμόν της δεκατιάς και ακολούθως θα σταλούν και οι άλλοι λογαριασμοί διά να βαλθούν υπ' όψιν της Σεβαστής Διοικήσεως».[526] Δεν είναι, λοιπόν, τυχαίο πως ο αναλυτικός λογαριασμός εξόδων που αφορά το μήνα Οκτώβριο του 1824 είναι ο πρώτος που φέρει την έγκριση του επάρχου Μιχαήλ Σούτσου στις 10 Νοεμβρίου 1824.[527] Υποθέτουμε πως τότε, αναδρομικά δηλαδή, στάλθηκαν όλοι οι λογαριασμοί από το μήνα Μάρτιο του 1824 έως το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους προς την κεντρική

---

[524] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Εκτελεστικού, 1824,* φάκελος 15: *«Το Εκτελ. Σ(ώμα). Προς τους Δημογέροντας Αθηνών […] Τη 24 Ιουλίου 1824. Ο Πρόεδρος».*

[525] Βλέπε για παράδειγμα, Γ.Α.Κ., *Κ. 47*, ό.π., *«Προς το Έξοχον Υπουργείον του Πολέμου […] Εν Ναυπλίω τη 8 Απριλίου 1825. Οι πατριώται. Αναγνώστης Μοναρχίδης, Κ. Τασίκας»* και ξανά επανέρχονται με νέα αναφορά στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 48, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] εν Ναυπλίω τη 25 Ιουνίου 1825. Οι Πατριώται Αναγνώστης Μοναρχίδης, Κ. Τασσίκας».* Οι Μοναρχίδης και Τασσίκας αγόρασαν με δημοπρασία τρία εθνικά σπίτια στην Αθήνα – αυτά του Σαλή Αγά, Αχμέτ Ιμπραΐμ αγά και Χαλήλ Μουσάγα-, τα οποία, όμως, κατακρατούνται από τον καπετάν Μήτρο Λέκκα ο οποίος «ούτε να τα αδειάση θέλει, ούτε να συμφωνήση τον καιρόν». Ζητούν τη μεσολάβηση της Διοίκησης ώστε ή να φύγει ο Λέκκας από τα σπίτια ή να τους καταβάλλει ενοίκιο 1.500 γρόσια ετησίως αρχής γενομένης από το Φεβρουάριο του 1824. Υπεύθυνος θα είναι και για όσες ζημιές υποστούν τα σπίτια από χάλασμα ή κάψιμο. Η Διοίκηση καθυστερημένα, όπως προκύπτει, θα δώσει τη σχετική διαταγή προς τον Δημήτριο Λέκκα, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 48, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω τη 29 Ιουνίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης»: «[αναφέρεται] ότι διέταξε η Διοίκησις τον Έπαρχον Αθηνών διά να πειθαναγκάση τον κ. Δημήτριον Λέκαν να παραχωρήση το οποίον κατακρατή οσπήτιον εις την κυριότητα των νομίμων αυτού αγοραστών […]».* Προφανώς δεν επρόκειτο για ένα μόνο εθνικό σπίτι. Σημειώνουμε πως η μισθοδοσία του στρατηγού πια το 1825 Δημητρίου (Μήτρου) Λέκκα φαίνεται πως ουδέποτε διακόπηκε από τη Διοίκηση, στο ό.π., φ.50, «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω τη 18 Ιουλίου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[526] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α΄,* φάκελος 192, *«Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα […] Εν Αθήναις την 20ην Αυγούστου 1824. Οι Δημογέροντες Αθηνών Ιωάννης Π. Βλάχος, Χατζή Σπύρος Γκικάκης, Ιωάννης Πάλλης, Αναγνώστης Χρυσούλης».*

[527] *«Κατάστιχον χαρτώον, διαστ. 0,320Χ0,215, εκ φύλλων 4, ων τα 1 και 4β είναι λευκά, υπό τον τίτλον «Έξοδα γεγονότα κατ' Οκτώμβριον»* στο *Αθηναϊκόν Αρχείον*, επιμέλεια Κωνσταντίνου Αθ. Διαμαντή, Εν Αθήναις 1971, ό.π., σ. 105-111.

Διοίκηση. Οι λογαριασμοί που υπήρχαν αλλά δεν έφεραν ημερομηνία και έγκριση του Επάρχου, ήταν λογαριασμοί σταλμένοι προς την «Τοπική Διοίκηση Αθηνών».

Και το επόμενο έτος (1825) ο Έπαρχος επιχειρεί μια αναδρομική τακτοποίηση των λογαριασμών του Επαρχείου Αθηνών ώστε να προωθηθούν στη κεντρική Διοίκηση: «Το παρόν ίσον των παρά του Επαρχείου επικυρωθέντων και ενταύθα παραπεσόντων και χαθέντων λογαριασμών, θεωρηθέν επικυρούται. Την 27ην Απριλίου 1825, Ναύπλιον. Ο Έπαρχος Αθηνών Μιχαήλ Σούτζος».[528] Αναδρομικά, τέλος, στάλθηκαν από τους δημογέροντες Αθηνών, επί θητείας του Ιωάννη Γενοβέλη στη θέση του Έπαρχου Αθηνών, ο λογαριασμός της δεκάτης του εθνικού λαδιού της Επαρχίας Αθηνών του έτους 1824.[529] Οι Δημογέροντες Συμεών Μαρμαροτούρης, Σπυρίδων Πατούσας, Στάμος Σεραφειμίδης (Σεραφείμ) και Μιχαήλ Βουζίκης υπογράφουν το λογαριασμό στις 17 Ιουλίου 1825, που χωρίς βέβαια να αναφέρεται, αλλά συνάγεται, υποβάλλεται στο Επαρχείο Αθηνών και κατόπιν προωθείται στο Μινιστέριο της Οικονομίας.

Προκαλεί εντύπωση η αναφορά του Υπουργείου των Εσωτερικών προς το Εκτελεστικό Σώμα για τον Σούτσο «ότι δεν συμφέρει να ευρίσκεται εις την Επαρχίαν εκείνην». Πώς είναι δυνατόν ο Έπαρχος εκείνος που μπόρεσε να εφαρμόσει τους νόμους της Διοίκησης να αντιμετωπίζεται ως ανεπαρκής στα καθήκοντά του; Ήταν η περίοδος που στην Αθήνα είχε ξεσπάσει «κίνημα» εναντίον των δεκατώσεων και οι κατηγορίες εναντίον του Σούτσου ήταν πολλές.[530] Όμως η Διοίκηση τον στηρίζει για ένα διάστημα, οπότε και τον διαδέχεται ο Ιωάννης Γενοβέλης και ο Σούτσος μετατίθεται στην Επαρχία Πάρου και Αντιπάρου. Την περίοδο της καταδρομής του Οδυσσέα Ανδρούτσου η Διοίκηση έχει ανάγκη τον Ιωάννη Γκούρα περισσότερο από τον Σούτσο: «[…] ο ρηθείς Έπαρχος παρά άλλοτε τώρα πρό πάντων δεν θέλει δυνηθή να εκπληροί τα χρέη του εντελώς, διότι δεν θέλει εμπορέσει εις το εξής να ζήση συμφώνως με τους εκεί ευρισκομένους […] κατά τας πληροφορίας, τα οποία έχομεν και παρ' άλλων, κατ' εξαίρετον παρά του Στρατηγού Γκούρα». Το Υπουργείο των Εσωτερικών προτείνει να διοριστεί ως Έπαρχος ο Παναγιώτης Λιδωρίκης «άξιος και τίμιος πατριώτης, όστις εσχάτως κατετρέχθη και παρά του Οδυσσέως, και εδούλευσε μυριοτρόπως το Έθνος και με κίνδινον της ζωής του».[531] Όπως και στο θεσμό του πολιτάρχη και του Γενικού Αστυνόμου, έτσι και στο θεσμό του επάρχου ο Γκούρας ήθελε δικούς του ανθρώπους. Στην περίπτωση του επάρχου ο Σούτσος παρέμεινε στη θέση του μέχρι και τον Ιούλιο του 1825.

Το ίδιο συνέβη και στην περίπτωση του Γενικού Αστυνόμου Πάνου Μοναστηριώτη που και αυτός παρέμεινε στη θέση του παρά την πολεμική και τις κατηγορίες για καταχρήσεις από τους δημογέροντες Αθηνών. Τον Ιούλιο, όμως, του

---

[528] «*Κατάστιχον χαρτώον, διαστ. 0,32Χ0,22, εκ φύλλων 29, φέρον σελίδας ν1-57, ων αι υπ' αριθ. 16, 17, 18, 19, 20, 35-40, 49, 52, 53 και 58 είναι λευκαί υπο τον τίτλον «Λογαριασμός των εξόδων της Επαρχίας των Αθηνών από τη α΄Μαρτίου των 1824 μέχρι τέλη Φεβρ. των 1825», στο Αθηναϊκόν Αρχείον*, επιμέλεια Κωνσταντίνου Αθ. Διαμαντή, 1971, ό.π., σ. 199-254.

[529] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 58, *«Το εθνικόν λάδι εις δέκατον της Επαρχίας Αθηνών του έτους 1824. […] Αθήναι, 17 Ιουλίου 1825. Οι Δημογέροντες Αθηνών Συμεών Μαρμαροτούρης, Σπυρίδων Πατούσας, Στάμος Σεραφειμίδης, Μιχαήλ Βουζίκης».* Ο λογαριασμός της δεκάτης του εθνικού λαδιού επισυνάπτεται στην επιστολή του Επιστάτη Αθηνών Δημήτριου Σαλωνιτίδη προς τη Διοίκηση, στο ό.π., φ.58, *«Προς το έξοχον υπουργείον της οικονομίας. […] εν Ναυπλίω τη 9 Σεπτεμβρίου 1825, ελάχιστος πατριώτης Δημήτριος Σαλωνιτίδης».*

[530] Βλέπε και Μέρος Γ΄.

[531] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α΄,* φάκελος 192: *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον των Εσωτερικών προς το Εκτελεστικόν Σώμα […] Εν Ναυπλίω την 4 Φεβρουαρίου 1825. Ο Υπουργός των Εσωτερικών Γρηγόριος Δικαίος. Ο Γεν. Γραμματεύς Γεώργιος Γλαράκης».*

1825 και οι δύο, έπαρχος και Γενικός Αστυνόμος, θα αλλάξουν με απόφαση της Διοίκησης. Ο Παναγιώτης Λιδωρίκης παρέμεινε Έπαρχος Θηβών, Ταλαντίου και Λιβαδειάς, κατόπιν μόνο της Λιβαδειάς.[532] Ίσως εκεί διορισμένος εξυπηρετούσε καλύτερα τα συμφέροντα της Διοίκησης, σε μια επαρχία που οι κάτοικοί της ήθελαν για αρχηγό τους τον Ανδρούτσο.[533] Ο Σταματέλος Ν. Βρυζάκης διορίστηκε Γενικός Γραμματέας στην Επαρχία Θηβών.[534]

Ο νέος έπαρχος Ιωάννης Γενοβέλης διαμαρτύρεται πως η Διοίκηση δέχεται άκριτα τις αναφορές των δημογερόντων εναντίον των ενοικιαστών των προσόδων, οι οποίοι, όμως, ζημιώνουν το Εθνικό Ταμείο. Με τέτοιες πρακτικές που παρακάμπτουν το Επαρχείο η Διοίκηση δεν μπορεί να έχει «και Επαρχείον και εθνικά δικαιώματα». Αναφέρει, για παράδειγμα κακοδιαχείρισης, πως «εν τη αγορά εθνικού τζαμιού το οποίον επί Οδυσέως ενοικιάζετο 600 γρόσια το χρόνον, και τώρα ημπορούσε διά 1.000! και ανταυτού κάμνουν τας συνελεύσεις των και διαβούλιά των κατά του Εθνικού Ταμείου […]».[535] Ο έπαρχος Γενοβέλης, έχοντας γνώση για το ζήτημα της υπενοικίασης των δικαιωμάτων των εθνικών ελαιοτριβείων σε τρίτους,[536] καθώς και για το ζήτημα που είχε ανακύψει με την αποδεκάτωση του ριζαρίου ήδη επί Έπαρχου Σούτζου, στηλιτεύει τη συμπεριφορά των δημογερόντων, αλλά και των ενοικιαστών των προσόδων. Ο Γενοβέλης εμφανίζεται και αυτός, όπως και ο προκάτοχός του, πιστός στους «Νόμους του Έθνου»ς και στις διαταγές της Διοίκησης. Κανένας από τους επάρχους και τους Γενικούς Γραμματείς δεν ήταν Αθηναίος. Αθηναίοι μπορούσαν να είναι μόνο οι προσωρινοί αντικαταστάτες των Γ. Γραμματέων (ως Υπογραμματείς), όπως υπήρξαν ο Διονύσιος Σουρμελής και ο Θωμάς Καντιλλιέρης.

Τα ονόματα των Επάρχων Αθηνών και των Γενικών Γραμματέων τους την περίοδο της Επανάστασης είναι τα εξής:

Εξωκοινοτικά θεσμικά όργανα την περίοδο της Επανάστασης: Έπαρχος Αθηνών.[537]				
	όνομα	**επώνυμο**	**περίοδος**	**Αγοραστές 1821-1833.**
1.	Δρόσος	Μανσόλας	1823-τέλη Φεβρουαρίου 1824	όχι
2.	Λάμπρος	Νάκος[538]	Μάρτιος 1824- Ιούνιος 1824	όχι

[532] *Α.Ε.Π.*, τόμος Η΄, 1973, ό.π., σ. 136. Πρακτικά του Βουλευτικού Σώματος, *«Τη 24 Φεβρουαρίου [1825]».*

[533] *Α.Ε.Π.*, τόμος Η΄, 1973, ό.π., σ. 127, *«Τη 16 Φεβρουαρίου [1825] Ανεγνώσθη […] αναφοράν των κατοίκων της επαρχίας Λιβαδείας, διά της οποίας παρακαλούσιν πάλι την Διοίκησιν να διορίση αρχηγόν της επαρχίας των τον Οδυσσέα […]».*

[534] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 111, *«Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 20 Αυγούστου 1825. Ναύπλιον. Ο πρόεδρος».*

[535] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α΄*, φάκελος 192, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Έξοχον Υπουργείον των Εσωτερικών το Επαρχείον Αθηνών. […] Τη 23 Οκτωβρίου 1825, εν Αθήναις. Ο Έπαρχος Ιωάννης Γενοβέλης».*

[536] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α΄*, φάκελος 192, *«Προς το Έξοχον Επαρχείον Αθηνών. […] Τη 22 Αυγούστου 1825. Εν Αθήναις. Οι ενοικιασταί των εφετεινών Εθνικών Προσόδων Αθηνών Ιωάννης Μακρυμούρης και Συντροφία».*

[537] Ο Γκούρας τους προσφωνεί πρώτους: «Κύριοι Έπαρχοι Επιστάται Δημογέροντες […], Εν Αθήναις τη 5 Ιουλίου 1823, Ιω. Γκούρας», στο Γ.Α.Κ., *Κ.47.*

[538] Βλέπε σχετικά την έκθεση λογαριασμού του Επάρχου Λάμπρου Νάκου για έντεκα μήνες υπηρεσίας, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Εκτελεστικού, 1824,* φάκελος 13: *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον των Εσωτερικών προς το Εκτελεστικόν Σώμα […] Εν Ναυπλίω τη 1 Ιουλίου 1824. Ο Υπουργός των Εσωτερικών Γρηγόριος Δικαίος. Ο Γεν. Γραμματεύς Γεώργιος Γλαράκης».* Βλέπε και

3.	Μιχαήλ	Σούτζος (Σούτσος)	18.6.1824[539]-τέλη Ιουνίου 1825[540]	όχι
4.	Ιωάννης	Γενοβέλης	1η Ιουλίου 1825-1826	όχι

Εξωκοινοτικά θεσμικά όργανα την περίοδο της Επανάστασης: Γενικός Γραμματεύς Αθηνών.				
	όνομα	**επώνυμο**	**περίοδος**	**Αγοραστές 1821-1833.**
1.	Ιωάννης	Φιλιππίδης[541]	Αύγουστος 1823- Ιούνιος 1824	όχι
2.	Δημήτριος	Βύας[542]	18.6.1824-1826	όχι

Κανένας από τους Επάρχους Αθηνών και τους Γενικούς Γραμματείς δεν αγοράζει μέσα στην Επανάσταση στην Αττική. Μπορεί να μην αγοράζουν ιδιωτικές περιουσίες, όμως, υπάρχουν περιπτώσεις, όπως του Γραμματέα Δημήτριου Βύα, αγοράς δημόσιας περιουσίας και συγκεκριμένα φθαρτών εθνικών κτημάτων. Ο Βύας εμφανίζεται και ως υπενοικιαστής εθνικών προσόδων της Επαρχίας Αθηνών.

V.β. Γενικοί Φροντιστές και φροντιστές-μισθοδότες στρατοπέδων

Οι μισθοδότες και οι φροντιστές του «στρατοπέδου Αθηνών» διορίζονταν από την επαναστατική Διοίκηση και έδιναν λογαριασμό σ' αυτήν. Ο πιο σημαντικός φροντιστής του στρατοπέδου Αθηνών υπήρξε ο Ιωάννης Σβορώνος. Από τους μισθοδότες ο σημαντικότερος ήταν ο Κωνσταντίνος Σπανόπουλος. Αυτοί διαχειρίστηκαν σε μια κρίσιμη πολιτικά και στρατιωτικά περίοδο, αρχές του 1825,

---

Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 15, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] εν Ναυπλίω, τη 1 Ιουλίου 1824. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».* Για μισθούς 11 μηνών λαμβάνουν ο Έπαρχος γρόσια 5.458, ενώ ο Γραμματέας γρόσια 1.420 για το ίδιο χρονικό διάστημα. Τα ποσά αναφέρονταν και σε έξοδα που είχαν σε προηγούμενο από τη θητεία τους στην Αθήνα διάστημα.

[539] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Εκτελεστικού, 1824,* φάκελος 11*: «Το Εκτελεστικόν Σώμα. Δυνάμει του παρ. κστ΄ του νόμου της Επιδαύρου. Διατάττει αον) Ο κύριος Μιχαήλ Σούτζος διορίζεται Έπαρχος των Αθηνών. […] Εν Ναυπλίω τη 18 Ιουνίου 1824. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης, Παναγιώτης Μπόταση, Ιωάννης Κωλέττης, Αναγνώστης Σπηλιωτάκης Ο Προσωρ. Γεν. Γραμματεύς Π. Γ. Ρόδιος».*

[540] Η απόφαση για την μετάθεση του Μιχαήλ Σούτζου στην Επαρχία Πάρου και Αντίπαρου λαμβάνεται στις 25 Ιουνίου 1825, οπότε και αποφασίστηκε ο διορισμός του Ιωάννη Γενοβέλη στην Αθήνα, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 97, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν. […] τη 25 Ιουνίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Πρόεδρος Πανούτζος Νοταράς».* Ο Γενοβέλης καταφθάνει στην Αθήνα από το Ναύπλιο την 1η Ιουλίου 1825. Έχει αποδεχτεί τη θέση ως τιμητική και ζητά από τη Διοίκηση να διατάξει τον επιστάτη του μουκατά Αθηνών να του αποδίδει το μισθό του ιδίου και των υπαλλήλων του Επαρχείου, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 97*, «Προς το έξοχον Υπουργείον των Εσωτερικών. […] τη 29 Ιουλίου 1825, Ναύπλιον. Ο πατριώτης Ιωάννης Γενοβέλης».*

[541] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Εκτελεστικού, 1824,* φάκελος 13: «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον των Εσωτερικών προς το Εκτελεστικόν Σώμα. Ο κύριος Ιωάννης Φιλιππίδης εχρημάτισε Γεν. Γραμματεύς εις την επαρχίαν Αθηνών διά μήνας ένδεκα. Ο μισθός του δι' αυτούς τους ένδεκα μήνας προς 150 γρόσια τον καθέκαστον μήνα φέρει γρ. 1.650 […] Εν Ναυπλίω την 1 Ιουλίου 1824. Ο Υπουργός των Εσωτερικών Γρηγόριος Δικαίος. Ο Γενικός Γραμματεύς Γεώργιος Γλαράκης».*

[542] Υπήρχε στο Επαρχείο Αθηνών και δεύτερος Γραμματέας που την περίοδο του Δημήτριου Βύα ήταν ο Θ. Π. Νεγρεπόντε. Ο Δημήτριος Βύας πριν διοριστεί Γραμματέας στην Αθήνα υπήρξε μέσα στο 1824 για 3,5 μήνες Γραμματέας στην Επαρχία Ξηρομέρου και Βόνιτζας, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 3, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον των Εσωτερικών προς το Εκτελεστικόν Σώμα. […] Εν Ναυπλίω, τη 7 Μαρτίου 1825. Διά τον Υπουργόν των Εσωτερικών ο Γενικός Γραμματεύς Γεώργιος Γλαράκης».*

την οικονομική διαχείριση του στρατοπέδου Αθηνών αποδίδοντας τους λογαριασμούς στην κεντρική εξουσία.[543] Ως μισθοδότες και φροντιστές καταγράφονταν οι εξής:

Εξωκοινοτικά θεσμικά όργανα την περίοδο της Επανάστασης: μισθοδότης-φροντιστής στρατοπέδου Αθηνών[544] και Λερβενίων, Φροντιστής Αθηνών, Γενικός Φροντιστής της Ανατολικής Ελλάδος, επιστάτης τακτικού.[545]				
	όνομα	**επώνυμο**	**ιδιότητα**	**περίοδος**
1.	Κωνσταντίνος	Σπανόπουλος	φροντιστής-μισθοδότης στρατοπέδου Αθηνών[546]	25 Ιουλίου 1824[547]-1826
2.	Κωνσταντής	Γούσας[548] (Ιωαννίτης)	φροντιστής του στρατοπέδου Αθηνων μέχρι τον Ιούνιο του 1825.[549]	αρχές 1825[550]-Ιούνιος 1825
3.	Ιωάννης	Λ. Μελάς[551]	Φροντιστής	1824-1825

[543] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 53, *«Λογαριασμός παρρησιασθής παρά του Φροντιστού Ι. Σβορώνου και του Μισθοδότου Κωνσταντίου Σπανόπουλου […] Εν Ναυπλίω τη 15 Νοεμβρίου 1824».* Στο λογαριασμό αναφέρονται και τα έξοδα για 404 στρατιώτες και αξιωματικούς. Βλέπε και ό.π., φ. 53*, «Προς το Έξοχον Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 4η Ιανουαρίου 1825. Η Τριμελής Επιτροπή Ιωάννης Βιζούλας, Α. Τασσίκας, Κ. Σακελίωνος».*

[544] Ο Φροντιστής δίνει τις τροφές, ενώ ο Μισθοδότης τους μισθούς. Το στρατόπεδο το συστήνει η Διοίκηση με εντολές που δίνει σε στρατιωτικούς της. Στο στρατόπεδο των Σαλώνων μισθοδότης υπήρξε το 1825 ο Ιωάννης Μελάς, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 97, *«Προς το έξοχον Υπουργείον του Πολέμου. […] τη 20 Απριλλίου 1825, από Αλητσαλεπί. Ο ευπειθής πατριώτης Ιωάννης Δράκος».*

[545] Υπήρχε το 1825 και ο θεσμός του Επιθεωρητή της Ανατολικής Ελλάδος. Διορισμένος από τη Διοίκηση στη θέση αυτή ήταν ο Ιωάννης Καραγιάννης, ο οποίος είχε υπό την οδηγία του και στρατιώτες, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 48, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 10 Ιουνίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης».* Τέλος, το ίδιο έτος υπήρχε και η Φροντιστηριακή Επιτροπή. Οι θέσεις αυτές ήταν προσωρινές, απόλυτα ελεγχόμενες από τη Διοίκηση, και σχετίζονταν με τις αυγημένες ανάγκες της περιοχής σε επιμελητεία τη συγκεκριμένη περίοδο.

[546] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 33, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] εν Ναυπλίω, 8 Οκτωβρίου 1824. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[547] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 55, *«Προς το έξοχον Υπουργείον του Πολέμου. […] Τη 26 Ιανουαρίου 1825. Ναύπλιον. Ο Πατριώτης και Μισθοδότης του στρατοπέδου των Αθηνών Κωνσταντίνος Σπανόπουλος»* και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 54, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον του Πολέμου προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω τη 10 Αυγούστου 1825. Η Επιτροπή των Πολεμικών Α. Μεταξάς, Αδάμ Δούκας».* Αναφέρεται η οικονομική διευθέτηση της παράδοσης - παραλαβής μεταξύ του πρώην και του νυν μισθοδότη Αθηνών από τη Διοίκηση.

[548] Γ.Α.Κ., *Κ. 47*, ό.π., *«Προς το Έξοχον Υπουργείον του Πολέμου […] Τη 20 Φεβρουαρίου 1825, Ναύπλιον. Ο Φροντιστής του Στρατοπέδου των Αθηνών Κωνσταντής Ιωαννίτης Γούσιας».*

[549] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 48, «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] εν Ναυπλίω,τη 19 Ιουνίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης».*

[550] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 54, *«Προς τον εντιμότατον κύριον Κωνσταντίνον Σπανόπουλον Μισθοδότα του κατά τας Αθήνας στρατοπέδου. Τη 21 Ιανουαρίου 1825. Αθήναι. Ο Φροντιστής του κατά τας Αθήνας στρατοπέδου Κωνσταντάς Ιωαννίτης».*

		[παππά Μελάς]	στρατοπέδων Ανατολικής Ελλάδος-μισθοδότης στρατοπέδου Σαλώνων [552]	
4.	Αναγνώστης	Κεχαγιάς[553] (Κιαχαγιάς)	Γενικός Φροντιστής στρατοπέδων της Ανατολικής Ελλάδος-Φροντιστής στρατοπέδου Σαλώνων από 12.9.1825.[554]	Απρίλιος 1825[555]-1826
5.	Μαργαρίτης	Χατζή Κουτάβος (Κούταβος)[556]	Φροντιστής στρατοπέδου Αθηνών	Μάιος 1825[557]-1826
6.	Ιωάννης	Σβορώνος[558]	Φροντιστής Αθηνών (1825), φροντιστής φρουρίου Αθηνών (1826)	1824-1826
7.	Νικόλαος	Μπούφης[559]	Επιθεωρητής της	1η Αυγούστου

[551] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 87, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 10 Μαΐου 1825. Ο Πρόεδρος».*

[552] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 101, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς την Σεβαστήν Διοίκησιν η Προσωρινώς Διευθύνουσα τα κατά την Ανατολικήν Ελλάδα Επιτροπή. […] τη 19 Ιουλίου 1825, εν Μεγάροις. Η επιτροπή Νικολάκης Β. Γκήκας, Αλέξιος Λουκόπουλος».* Αλλού ο Ιωάννης Μελάς καταγράφεται ως φροντιστής του στρατοπέδου Σαλώνων, στο ό.π., φ. 102, «*Προς την Επιτροπήν την Διευθύνουσα προσωρινώς τα της Ανατολικής Ελλάδος . […] τη 20 Ιουλίου 1825, εν Ναπλίω. Ο αντιπρόεδρος».*

[553] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α΄,* φάκελος 192: *«Αποδεικτικόν των διορισμένων επιστατών μας της παραλαβής του κριθαρίου, το οποίον εστάλθη διά του Γενικού Φροντιστού Αναγνώστη Κιαχαγιά. Έλαβαν: 30 Μαΐου από καπ. Γιάννη Κεφαλληναίον κλ. 1139 οκ. 18.314, 31 Μαΐου από καπ. Νικόλα Λιμναίον κλ. 1485 οκ. 23.446, 2 Ιουνίου από την Γουλέττα την Γαλαξειδιώτικην κλ. 1072 οκ. 17.376. Εν Αθήναις τη 6 Ιουλίου 1825. Οι Δημογέροντες Αθηνών Δυμεών Μαρμαροτούρης, Σπυρίδων Πατούσας, Στάμος Σεραφείμ, Μ. Βουζίκης»* και ό.π., *«Προς το Έξοχον Υπουργείον των Πολεμικών. […] Ο Γενικός Φροντιστής της Ανατολικής Ελλάδος Αναγνώστης Κεχαγιάς», χ.χ.* [14 Δεκεμβρίου 1825].

[554] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 119, *«Το Εκτελεστικόν Σώμα διατάττει […] Εν Ναυπλίω, τη 12 Σεπτεμβρίου 1825. Ο Πρόεδρος».* Ο Αναγνώστης Κεχαγιάς διαδέχεται τον Ιωάννη Λ. Μελά στη θέση του Φροντιστή του στρατοπέδου των Σαλώνων.

[555] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 82, *«Προς το Υπουργείον του Πολέμου. […] Ναύπλιον: Απριλίου 16: 1825. Ο Αντιπρόεδρος».* Ο Κεχαγιάς διαδέχτηκε τον Παππά Μελά στη θέση του Γενικού Φροντιστή Ανατολικής Ελλάδος. Θεωρούμε πως ο Ιωάννης Μελάς είναι το ίδιο πρόσωπο με τον Παππά Μελά που συνατάμε στα τεκμήρια.

[556] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α΄,* φάκελος 193: *«Προς το Έξοχον Υπουργείον του Πολέμου […] Τη 30 Ιαν. 1826 Αθήναι»* και ό.π., φάκελος 192, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον των Πολεμικών. […] Τη 8 Οκτωβρίου 1825. Ο Φροντιστής των Αθηνών Μ. Κουτάβος»* και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 65, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον του Πολέμου προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 6 Νοεμβρίου 1825. Η Επιτροπή των Πολεμικών Α. Μεταξάς, Αδάμ Δούκας».* Το 1822 ο Μαργαρίτης Κούταβος θα είναι διοικητής ενός «βρικίου» και θα πολιορκεί την Εύριπο από τη θάλασσα, στο Κασομούλης, τόμος πρώτος, 1997, ό.π., σ. 238.

[557] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 91, *«Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον του Πολέμου. […] Ναύπλιον, 22 Μαΐου 1825. Ο Αντιπρόεδρος».*

[558] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 41, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω τη 10 Απριλλίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης».*

		(Μπούκης)	Ανατολικής Ελλάδος-Φροντιστής φρουράρχου Γκούρα.	1824-1825
8.	Κυριάκος	Τζένιος[560]	επιστάτης τακτικού Συντάγματος στην Αθήνα	αρχές Οκτωβρίου 1825-1826
9.	Α.	Μαρκέλος (Μαρκέλλος)	Φροντιστής στρατοπέδου Δερβενίων.	1824-1825
10.	Γεώργιος	Κυπριανός	Μισθοδότης στρατοπέδου Δερβενίων.	1824-1825[561]

V.γ. Πολιτάρχες και Γενικοί Αστυνόμοι/υπαστυνόμοι

Αν θεωρήσουμε πως ο πρώτος πολιτάρχης, ο Ιωάννης Παγώνας, ήταν πρόσωπο πιστό στον Γκούρα, ενώ ο Σαχίνης υπήρξε υπάλληλος της Διοίκησης, μπορούμε ίσως να κατανοήσουμε καλύτερα την αντίδραση του «λαού των Αθηνών» απέναντι στον Σαχίνη. Η εξουσία του Σαχίνη θα αμφισβητηθεί από τον ίδιο τον φρούραρχο Γκούρα, ο οποίος θα προσπαθήσει να δώσει, όπως είδαμε, την πολιταρχία στον Αναγνώστη Γκάρολο (Κάρολο), άνθρωπο δικό του, χωρίς την προηγούμενη έγκριση της Διοίκησης.[562] Πριν τον διορισμό του Παγώνα θέση πολιτάρχη ανέλαβε ο Ιωάννης Μακρυγιάννης διορισμένος την 1 Σεπτεμβρίου 1822 από τη Δημογεροντία Αθηνών.[563] Ο διορισμός του Μακρυγιάννη δεν έγινε με την έγκριση της Διοίκησης σε αντίθεση με το διορισμό του Παγώνα και του Σαχίνη. Έγγραφο από το έτος 1827 πιστοποιεί πως ο διορισμός του Μακρυγιάννη είχε την έγκριση του ίδιου του Ανδρούτσου.[564] Αργότερα ως στράτηγος πια ο Ιωάννης Μακρυγιάννης φαίνεται να λαμβάνει χρήματα για το διάστημα που πρόσφερε τις υπηρεσίες του στην Πολιταρχία Αθηνών την περίοδο 1822 και 1823.[565] Στα τέλη Φεβρουαρίου 1825 ο Μακρυγιάννης

---

[559] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 56, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω τη 27 Αυγούστου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[560] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 71, *«Προς το Εθνικόν Ταμείον. […] Εν Ναυπλίω, τη 13 Ιανουαρίου 1826. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[561] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 61, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελστικόν Σώμα. Το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 21 Φεβρουαρίου 1825. Ο Υπουργός του Πολέμου».*

[562] Γέροντας, 1984, ό.π., σ. 276.

[563] Αρχεία της Νεωτέρας Ελληνικής Ιστορίας, εκδίδονται επιμελεία Ιωάννου Βλαχογιάννη, Β΄ *Αρχείον του Στρατηγού Ιωάννου Μακρυγιάννη,* τόμος πρώτος, εν Αθήναις, εκ του τυπογραφείου Σ. Κ. Βλαστού, 1907, σ. 5, «Εν Αθήναις την α΄ Σεπτεμβρίου 1823, οι δημογέροντες Αθηνών, Νικόλαος Ζαχαρίτζας, Ιωάννης Π. Βλάχος, Χ΄ Σπύρος Γκικάκης, Ιω. Πάλλης, Α. Χρισούλλης». Βλ. και *Απομνημονεύματα Μακρυγιάννη*, ό.π., σ. 170. Από τα Απομνημονεύματα προκύπτει ότι η ημερομηνία διορισμού του Μακρυγιάννη ως πολιτάρχου Αθηνών πρέπει να είναι η 1η Σεπτεμβρίου του 1822 και όχι του έτους 1823 όπως εσφαλμένα αναγράφεται.

[564] *Αρχείον του Στρατηγού Ιωάννου Μακρυγιάννη,* τόμος πρώτος, 1907, ό.π., σ. 115: *«Ελληνική Πολιτεία. Η Αντικυβερνητική Επιτροπή πιστοποιεί […] Εν Πόρω, τη 9 Ιουνίου 1827. Η Αντικυβερνητική Επιτροπή, Γεώργιος Μαυρομιχάλης, Ιωάννης Μ. Μιλαήτης, Ιωαννούλης Νάκος».*

[565] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 33, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 5 Φεβρουαρίου 1825. Εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Δίνεται διαταγή να πληρωθεί ο Μακρυγιάννης με 6.000 γρόσια για δουλεμένους μισθούς του «επί της Πολιταρχίας Αθηνών» από «χρήματα της εκποιήσεως Αθηνών.

διορίζεται από τη Διοίκηση πολιτάρχης της Επαρχίας Αρκαδίας, στην οποία και καταφτάνει με είκοσι πέντε στρατιώτες του στις 21 Φεβρουαρίου.[566] Όπως είδαμε παραπάνω ο θεσμός του πολιτάρχη de facto καταργήθηκε με μία από «τα κάτω» κίνηση των τοπικών αυθεντιών της Κοινότητας Αθηνών στα τέλη του 1824, που ευθέως αμφισβητούσε τις τοπικές εξουσίες του Επαρχείου Αθηνών και κατ' επέκταση της επαναστατικής Διοίκησης.

Ο Σταύρος Σαχίνης, σύμφωνα με τον κατάλογο των «προσεξόδων» της Επαρχίας Αθηνών, παρέμεινε στη θέση του πολιτάρχου μέχρι και το Φεβρουάριο του 1825. Την ίδια περίοδο εμφανίζεται να μισθοδοτείται και δεύτερος πολιτάρχης στην Αθήνα, ο καπετάν Μιχαλάκης. Είναι πιθανόν ο Σαχίνης να ήταν μόνο τυπικά πολιτάρχης, αφού η Διοίκηση τον είχε ήδη ανταμείψει με το βαθμό του χιλιάρχου[567] και ο ίδιος δεν επιθυμούσε, όπως ανέφερε στην επιστολή του προς το Υπουργείο του Πολέμου, να είναι στη θέση αυτή, αλλά να διορισθεί «εις στρατολογίαν και […] εις τας πολεμικάς εκδουλεύσεις της Πατρίδος». Σε σχετική επιστολή του προς τη Διοίκηση ο Σαχίνης υπογράμμιζε με νόημα πως δεν μπορούσε πια να ασκεί «ελευθέρως» τα καθήκοντά.[568]

Ως νέος πολιτάρχης διορίστηκε ένας Πελοποννήσιος, ο καπετάν Μιχαλάκης Οικονόμου, μέχρι τις αρχές Ιουνίου 1825. Ο πολιτάρχης αυτός θα στηριζόταν στη στρατιωτική δύναμη του φρουρίου που ήταν υπό τις διαταγές του Γκούρα.[569] Είχε, όμως, και ο ίδιος υπό τις οδηγίες του περίπου τριάντα στρατιώτες, οι οποίοι αμείβονταν από τη Διοίκηση. Η τελευταία είχε και τη μέριμνα για τις καθημερινές ανάγκες των στρατιωτών αυτών σε ψωμί και σιτηρέσια, παρείχε, δηλαδή, και επιμελητεία.[570] Φαίνεται πως σε σύγκριση και με άλλες περιοχές η δύναμη του πολιτάρχη στην Αθήνα ήταν περιορισμένη. Αρκεί να σκεφτεί κανείς πως η στρατιωτική δύναμη του πολιτάρχη Καλαμάτας την ίδια περίοδο ήταν εκατό άντρες[571] και του πολιτάρχη της Τριπολιτζάς εκατόν πενήντα.[572] Το Μάρτιο του 1825 ο Έπαρχος Αθηνών θα πετύχει να αυξηθούν οι στρατιώτες του πολιτάρχη από

---

566 Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 35, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. Το Επαρχείον Αρκαδίας. […] Τη 25 Φεβρουαρίου 1825. Αρκαδία. Ο Έπαρχος Αρκαδίας Ιωάννης Δημητρόπουλος».* Αναφέρει ο Έπαρχος πως «ο Πολιτάρχης ούτος εκτελεί τα χρέη του πατριωτικώς».

567 *Α.Ε.Π.,* τόμος Ζ΄, 1973, σ. 64, Συνεδρίαση του Βουλευτικού Σώματος, *«Τη 8η Δεκεμβρίου 1824».*

568 Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 53, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον του Πολέμου. […] τη 13 Ιανουαρίου 1824* (λανθασμένη ημερομηνία στην πηγή, 1825 το ορθό), *εν Αθήναις. Ο Πατριώτης Σταύρος Σαχίνης».*

569 Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α΄,* φάκελος 192, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω τη 13 Απριλίου 1825. Ο Υπουργός του Πολέμου Αδάμ Δούκας».* Αναφέρεται πως η Πολιταρχία διέθεται 80 στρατιώτες, τους οποίους η Διοίκηση δεν χαρακτήριζε ως ικανούς να αναχαιτίσουν τους «εχθρούς της ανομίας αν είναι πολλοί.»

570 Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 6, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβ. Εκτελ. Σώμα. Το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 13 Απριλίου 1825. Ο Υπουργός του Πολέμου Αδάμ Δούκας»*, και ό.π., φ.6, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Εθνικόν Ταμείον. […] τη 16 Απριλλίου 1825. Ναύπλιον. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος»*. Δίνεται εντολή για την πληρωμή 2.000 γροσίων στον Πολιτάρχη Αθηνών για την επιμελητεία των στρατιωτών του.

571 Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 6, *«Λογαριασμός της Πολιταρχίας Καλαμάτας. […] Καλαμάτα, τη 7 Απριλλίου 1825. Ο Πολιτάρχης Καλαμάτας Αθανασούλης Ν. Καπετανάκης».*

572 Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 7, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Εθνικόν Ταμείον. […] τη 17 Απριλλίου 1825. Ναύπλιον. Νικόλαος Πονηρόπουλος»* και ό.π., *«Λογαριασμός του Πολιτάρχου Τριπολιτζάς κυρίου Ευθύμιου Ξύδη […] τη 14 Απριλλίου 1825. Ναύπλιον. Διά τον Πολιτάρχην Τριπολιτζάς, ο Γραμματικός αυτού Σταμούλης Μαυρομάτης».*

πενήντα πέντε άντρες σε ογδόντα σε μία ιδιαίτερα κρίσιμη περίοδο για την ασφάλεια της πόλης των Αθηνών.[573] Η αύξηση της δύναμης του πολιτάρχη προκάλεσε αντιδράσεις στο Υπουργείο του Πολέμου, αφού θεωρήθηκε ως υπεύθυνη για την οικονομική απόκλιση του λογαριασμού της Επαρχείας Αθηνών. Επιπλέον εκφράστηκε η άποψη πως οι στρατιώτες αυτοί δε χρησιμεύουν στον πόλεμο αφού διατρίβουν μέσα στην πόλη, άρα «ο Πολιτάρχης είναι περιττός εις τας Αθήνας».[574]

Στις 6 Ιουνίου 1825 με διαταγή της Διοίκησης θα διοριστεί πολιτάρχης Αθηνών ο Γεώργιος Λιδωρίκης (Λοιδωρίκης), άνθρωπος του Γκούρα. Ο διορισμός του έγινε μία ημέρα μετά τη δολοφονία του Οδυσσέα Ανδρούτσου. Όπως προκύπτει και από τον παρακάτω πίνακα ο Λιδωρίκης υπήρξε μάλλον ο τελευταίος διορισμένος από τη Διοίκηση πολιτάρχης πριν την παράδοση της Ακρόπολης το 1827. Από έναν λογαριασμό του προκύπτει πως για διάστημα περίπου ενάμισι μήνα έλαβε το ποσό των 1.412 γροσίων για εξόφληση μισθών και σιτηρεσίων του ίδιου και των υπ' αυτού είκοσι στρατιωτών του.[575] Αναφέρεται πως στις 19 Ιουνίου 1825 «διετάχθη να παραλάβη τους 40 στρατιώτας τους αδερφού του Μακρυγιάννη υπό την οδηγίαν του αποβάλλοντος 20 ιδικούς του». Ο Λιδωρίκης διαμαρτυρήθηκε πως στην καταμέτρηση της 8 Αυγούστου 1825 η επιτροπή πέρασε άδικα τους είκοσι δικούς του μέχρι τα τέλη του Ιουνίου 1825 διότι είχε τους στρατιώτες του «αδερφού του».[576] Επίσημα ο Λιδωρίκης θα έχει δύναμη είκοσι ανδρών, η οποία συνιστά μια μικρή δύναμη πολιταρχίας.[577] Την ίδια περίοδο ο πολιτάρχης Ναυπλίου Σπύρος Δρακόπουλος είχε εκατόν είκοσι άντρες, όσους και ο πολιτάρχης Έλους.[578] Το Σεπτέμβριο του 1825 το Επαρχείο Αθηνών σε επιστολή του προς τη Διοίκηση ανέφερε πως είναι αναγκαία για τη «διατήρησιν της πόλεως» η παροχή μισθών και σιτηρεσίων στους στρατιώτες του πολιτάρχη Λιδωρίκη.[579] Η εκτελεστική δύναμη της πολιταρχίας εδραίωνε την ασφάλεια και την τάξη στη πόλη, που σήμαινε την εύρυθμη λειτουργια της αγοράς, την αποτροπή ταραχών και κλοπών και άρα την απρόσκοπτη τροφοδοσία της Αθήνας. Ως πολιτάρχες Αθηνών καταγράφονται οι εξής:

---

[573] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 73*, «Προς το Υπουργείον των Πολεμικών. […] Εν Ναυπλίω, τη 18 Μαρτίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος».*

[574] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 80, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβ. Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 6 Απριλλίου 1825. Ο Υπουργός του Πολέμου Αδάμ Δούκας».*

[575] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 14, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Εθνικόν Ταμείον. […] τη 16 Νοεμβρίου 1825. Ναύπλιον. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[576] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 14, *«Λογαριασμός του Πολιτάρχου Αθηνών Γεωργίου Λοιδωρίκη. […] Εν Ναυπλίω, τη 15 Νοεμβρίου 1825. Ο Γεν. Γραμμ. των Πολεμικών».*

[577] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 136, Το Υπουργείο του Πολέμου προς το Εκτελεστικό Σώμα, Ναύπλιο, 7 Οκτωβρίου 1825.

[578] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 136, Κατάλογος Πολιταρχιών, 7 Οκτωβρίου 1825. Συνολικά 843 στρατιώτες συνιστούσαν τη δύναμη όλων των Πολιταρχιών το 1825.

[579] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 124, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν σώμα το Υπουργείον του Πολέμου. […] τη 28 Σεπτεμβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Η Επιτροπή των Πολεμικών Α. Μεταξάς, Αδάμ Δούκας».*

Εξωκοινοτικά θεσμικά όργανα την περίοδο της Επανάστασης: πολιτάρχης Αθηνών				
	όνομα	**επώνυμο**	**περίοδος διοίκησης**	**Αγοραστές 1821-1833.**
1.	Ιωάννης	Παγώνας[580]	Δεκέμβριος 1823-Φεβρουάριος 1824	όχι
2.	Σταύρος	Σαχίνης[581]	Μάρτιος 1824- 18 Ιανουαρίου 1825[582]	όχι
3.	(Καπετάν) Μιχαλάκης (Μιχαήλ)	Νικολάου Οικονόμου[583]	19 Ιανουαρίου 1825[584]-Ιούνιος 1825	όχι
4.	Γεώργιος	Λοιδωρίκης (Λιδωρίκης)	6 Ιουνίου 1825[585]- 7 Μαρτίου 1826[586]	όχι
5.	Ιωάννης	Μακρής (Μακρυγιάννης)	6 Απριλίου 1826 - Ιούνιος 1826 και εξής. Πολιτική Φρουρά Αθηνών	ναι

Στις 6 Απριλίου 1826 «διά τον κίνδυνον του πολέμου και διά εμπόδιον των καταχρήσεων, οι οποίες έγιναν ανυπόφορες, ο λαός των Αθηνών κοινή γνώμη

[580] Με αναφορά του Γκούρα το Βουλευτικό προτείνει στο Εκτελεστικό Σώμα να προβιβάσει σε χιλιάρχους τους Ιωάννη Μαμούρη, Αναγνώστη Πάρμη, Δημήτριο Πατούλα και τον Ιωάννη Παγώνα. *Α.Ε.Π.,* τόμος Β΄, 1972, σ. 317, συνεδρίαση του Βουλευτικού Σώματος, *«Τη 15 Ιουνίου [1824]».*

[581] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Εκτελεστικού, 1824,* φάκελος 17, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον του Πολέμου […] Εν Ναυπλίω τη 13 Αυγούστου 1824».* Ο μισθός του Πολιτάρχου ορίστηκε στα 150 γρόσια με ευθύνη των «επιστατοδημογερόντων» να τον εξοικονομούν. Στο έγγραφο του Εκτελεστικού η λέξη «πρόκριτοι» ταυτίζεται μάλλον με τη Δημογεροντία.

[582] Βλέπε σχετικά «Έξοδα γεγονότα κατά Ιανουάριον και Φεβρουάριον [1825]», *στο Αθηναϊκόν Αρχείον*, επιμέλεια Κωνσταντίνου Αθ. Διαμαντή, 1971, ό.π., σ. 247 και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 3, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον των Πολεμικών. […] Τη 7 Μαρτίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός των Πολεμικών Αδάμ Δούκας».* Ο πρώην Πολιτάρχης Αθηνών ζητεί τη εξόφληση μισθών των υπό την οδηγία του στρατιωτών ύψους 2.195 γροσίων, προσκομίζοντας και απόδειξη του Έπαρχου Αθηνών Σούτζου. Ο Σταύρος Σαχίνης είχε ζητήσει την παραίτησή του από την Διοίκηση, η οποία και έγινε δεκτή, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 53, *«Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, 18 Ιανουαρίου 1825».*

[583] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Εκτελεστικού, 1824*, φάκελος 42, «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. ΤοΕκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, την 15 Απριλλίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης».* Δίνονται 2.000 γρόσια στον Πολιτάρχη Αθηνών «προς εξοικονόμησιν των υπό την οδηγίαν τουτων στρατιωτών».

[584] Βλέπε το έγγραφο του διορισμού στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 53, *«Το Εκτελεστικόν διατάττει. […] τη 19 Ιανουαρίου 1825.* Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α΄,* φάκελος 192, *«Λογαριασμός των ψωμάδων διά το όσον ψωμί έδωσαν κατά Μάρτιον (1825)».*

[585] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννη, Αντίγραφα*, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα. Δυνάμει του παρ. κστ΄του νόμου της Επιδαύρου Διατάττει α΄) Ο Καπ. Γεώργιος Λιδορίκης με είκοσι, αρ. 20, στρατιώτας διορίζεται πολιτάρχης Αθηνών […]. Τη 6 Ιουνίου 1825 Ναύπλιον. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης, Αναγνώστης Σπηλιωτάκης, Ιωάννης Κωλέττης Ο Γεν. Γραμματεύς Α. Μαυροκορδάτος».* και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 66, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 14 Νοεμβρίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης».*

[586] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 78, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 15 Μαρτίου 1826, εν Ναυπλίω. Ο αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης» και φ.78, ό.π., «Προς το Εθνικόν Ταμείον. […] Εν Ναυπλίω, τη 17 Μαρτίου 1826. Εν απουσία Υπουργού ο Γεν. Γραμματεύς Νικόλαος Οικονόμος».*

απεφάσισε να συστήση Φρουράν Πολιτικήν […]». Η «Πολιτική Φρουρά» θα ήταν υπό την άμεση εξουσία των δημογερόντων της Επαρχίας. «Οι Δημογέροντες της Επαρχίας εισακουόμενοι με την σεβαστήν Επιτροπήν, με τον Έπαρχον και Αστυνόμον, με τους αρχηγούς των Τακτικών Στρατευμάτων και με τον Φρούραρχον, να προσδιορίζουν τα καθημερινά χρέη και δικαιώματα αυτής της Πολιτικής Φρουράς».[587] Αυτός που διορίζεται ως πολιτάρχης υπό το νέο διοικητικό καθεστώς θα είναι ο «πολίτης» Ιωάννης Μακρής, δηλαδή ο Μακρυγιάννης. Βασικός ρόλος της Πολιτικής Φρουράς ήταν η συγκρότηση καταλόγων οπλοφόρων πολιτών, καθώς και η τήρηση της εσωτερικής τάξης της κοινότητας σε συνεννόηση με τους δημογέροντες και τους «φρονιμωτέρους πολίτας».[588] Ο Μακρυγιάννης αναφέρεται σε έγγραφο με ημερομηνία 11 ή 29 Ιουνίου 1826 ως πολιτάρχης συνεπικουρούμενος στο έργο του από τον καπεταναίο-προεστό Συμεών Ζαχαρίτζα και τον προεστό Νερούτζο Μπενιζέλο.[589] Η επικεφαλής επιτροπή της πολιτικής φρουράς προήλθε μετά από συνέλευση του κοινού των Αθηνών, δίνοντας στον Μακρυγιάννη για δεύτερη φορά την πολιταρχία. Στα καθήκοντα της «Πολιτικής Φρουράς» αναφερόταν η επιθεώρηση των μπουρτζίων της πόλης, καθώς και η τιμωρία των λιποτακτών και εκείνων που εκτελούσαν πλημμελώς το καθήκον της φύλαξής τους. Η πολιτική φρουρά έδινε λόγο στους δημογέροντες και στον καπεταναίο Μελέτη Βασιλείου. Η δύναμή της έφτανε τα «χίλια νοικοκυρόπουλα» και σε περίπτωση εμφάνισης του εχθρού θα αναλάμβανε και στρατιωτικό ρόλο.[590]

Η περίοδος της πολιορκίας των Αθηνών από τα οθωμανικά στρατεύματα του Μεχμέτ Ρεσίτ-πασά (Κιουταχή) αποδεικνύεται μια εκ των πραγμάτων ιδιαίτερη περίοδος ως προς τη διοίκηση της Επαρχίας Αθηνών. Ο Μακρυγιάννης, όπως αναφέρει στα Απομνημονεύματά του, διορίστηκε μετά το θάνατο του Γκούρα εκ νέου πολιτάρχης στις αρχές Νοεμβρίου 1827 από τους πολιορκημένους, για να διατηρεί την «ευταξία» στο φρούριο.[591] Κυρίαρχος τότε γίνεται ο «Λαός των Αθηνών» με τη Δημογεροντία, το κοινοτικό του συμβούλιο και την κοινοτική συνέλευση. Στην ουσία η εξουσία πηγάζει από τον ίδιο το φρούραρχο Ιωάννη Γκούρα, με την «Επιτροπή της Ανατολικής Ελλάδας» να μην έχει ουσιαστικές αρμοδιότητες στην περιοχή. Υποστηρίζουμε, όμως, ότι η χάραξη μια πολιτικής αμφισβήτησης της λειτουργίας των εξωκοινοτικών θεσμικών οργάνων της Επαρχίας Αθηνών έχει ήδη διαμορφωθεί, πριν, δηλαδή, δημιουργηθούν έκτακτες πολεμικές συνθήκες, ιδιαίτερα και μετά την πτώση του Μεσολογγίου. Ως Αστυνόμοι Αθηνών καταγράφηκαν οι εξής:

---

[587] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α΄,* φάκελος 193, *«Εν Αθήναις τη 6 Απριλίου 1826. Απόφασις του Λαού».*

[588] Ό.π., και Αθηναϊκόν Αρχείον, 1971, ό.π., σ. 398-399.

[589] *Αρχείον του Στρατηγού Ιωάννου Μακρυγιάννη,* τόμος πρώτος, 1907, ό.π., σ. 41.

[590] *Απομνημονεύμα Μακρυγιάννη*, ό.π., σ. 269.

[591] *Απομνημονεύμα Μακρυγιάννη*, ό.π., σ. 274. Ο διορισμός του έγινε την 1 Νοεμβρίου 1827 και τον υπογράφουν οι δημογέροντες Αθηνών και οι στρατιωτικοί αρχηγοί Ν. Κριεζώτης, Στ. Κατσικογιάννης, Δ. Ευμορφόπουλος, Γιάννης Μαμούρης, Γερ. Φωκάς, Συμεών Ζαχαρίτσας, Χατζή Μήτρος Λέκας. Βλ. και *Αρχείον του Στρατηγού Ιωάννου Μακρυγιάννη,* τόμος πρώτος, 1907, ό.π., σ. 42-43. Δημογέροντες ήταν οι Νικόλαος Ζαχαρίτσας, Νικόλαος Καρώρης και ο Σταύρος Βλάχος.

Εξωκοινοτικά θεσμικά όργανα την περίοδο της Επανάστασης: Γενικός Αστυνόμος Αθηνών (και των εθνικών προσόδων)[592]/υπαστυνόμος Αθηνών.			
	όνομα	**επώνυμο**	**περίοδος**
1.	Λεονάρδος	Σαλωνιτίδης	1824[593] (Ιανουάριος-Ιούλιος 1824)
2.	Εμμανουήλ	Βασιλειάδης[594]	1824 (Ιούλιος-Οκτώβριος 1824)
3.	Μόσχος	Αθανασιάδης[595]	1824 (Πεθαίνει στις 29 Δεκεμβρίου 1824[596])
4.	Πάνος	Μοναστηριώτης (Μοναστηρλής)	Ιανουάριος 1825-αρχές Ιουλίου 1825[597]
5.	Ανδρέας	Ξάνθης	Ιούλιος 1825-1826
6.	Πελοπίδας	Ορέστης[598]	υπαστυνόμος Αθηνών (1825)

Ο ρόλος του Αστυνόμου Αθηνών ήταν να παρατηρεί και να αναφέρει οποιεσδήποτε κινήσεις ήταν αντίθετες στους νόμους της επαναστατικής Διοίκησης. Τον Αύγουστο του 1825 ο Αστυνόμος Πελοπίδας Ορέστης καλείται να παρακολουθήσει ένα πολεμικό Αυστριακό πλοίο που έριξε δύο άγκυρες στο λιμάνι του Πειραιά. Το πλοίο είχε καταφτάσει από τη Σμύρνη και τα ύποπτα «κινήματα» προκάλεσα την αντίδραση του Επαρχείου Αθηνών, παρακολουθώντας το πλοίο για κατασκοπεία.[599] Οι εξερχόμενοι πήραν γράμματα από τον Πρόξενο της Αυστρίας Γρόπιο, που λίγο καιρό είχε επιστρέψει στην Αθήνα, κάτι που είχε θεωρηθεί εξαρχής

[592] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 54, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 12 Αυγούστου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[593] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 15, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] εν Ναυπλίω, τη 2α Ιουλίου 1824, ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».* Ο Σαλωνιτίδης λαμβάνει για πεντέμισυ μήνες το ποσό των 825 γροσίων. Βλέπε και φ. 22, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη α΄ Οκτωμβρίου 1824. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[594] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Εκτελεστικού, 1824,* φάκελος 15: *«Προς το Υπουργείον της Οικονομίας […] εν Ναυπλίω τη 18 Ιουλίου 1824».*

[595] Γ.Α.Κ., *Μινιστέριο Αστυνομίας 1824,* φάκελος 16, *«Αριθ. 63. Η Γενική Αστυνομία Αθηνών, εν Αθήναις τη 26 Οκτ. 1284 προς το Υπουργείον της Αστυνομίας»*. Καταγραφή Μαχαλάδων, Εργαστηρίων, Κατοίκων και Παροίκων της πόλεως των Αθηνών.

[596] Γ.Α.Κ., *Μινιστέριο Αστυνομίας 1824,* φάκελος 17, *«Αριθ. 99. Το Επαρχείον Αθηνών, Αθήναι τη 29 Δεκ. 1824, ο Έπαρχος Μιχ. Σούτζος, προς το Υπουργείον της Αστυνομίας».* Ο Μόσχος Αθανασιάδης «επλήρωσε σήμερον το κοινόν χρέος από ασθένειαν λοιμικήν κατά τους ιατρούς Βιτάλην και Ανάργυρον».

[597] Ο Μοναστηριώτης ζητά από τη Διοίκηση να πληρωθεί 1841,23 γρόσια «δι' όσον καιρόν εχρημάτισα Γεν. Αστυνόμος Αθηνών […] διά μήνας έξ και εν τρίτον μισθοί από σιτηρέσια εμού, του γραμματέως και υπαστυνόμου.», στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 55, *«Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. Τη 17 Αυγούστου 1825, Ναύπλιον. Ο πρώην Αστυνόμος Αθηνών Π. Μοναστηριώτης».* Ο Πάνος Μοναστηριώτης συνέταξε ως Γενικός Αστυνόμος Αθηνών έκθεση για τις συνθήκες θανάτου του Οδυσσέα Ανδρούτσου στις 5 Ιουλίου 1825. Βλέπε επίσης, *Περίληψις συνοπτική περί διαφόρων υπηρεσιών του κυρίου Πάνου Μοναστηριώτου*, Εν Αθήναις, εκ του τυπογραφείου Νικολάου Αγγελίδου, 1858.

[598] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 8, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας. Προς το Εθνικόν Ταμείον. […] Τη 2 Μαΐου 1825. Εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαο Πονηρόπουλος».*

[599] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 111, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Έξοχον Υπουργείον των Εσωτερικών το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 19 Αυγούστου 1825, εν Αθήναις. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης».*

ύποπτο. Το επαρχείο πρότεινε να συσταθεί «υγειονομείο» για το πλοίο, ώστε να του γίνει ενδελεχής έλεγχος.

Συμπεράσματα

Μετά το 1822 η Αθήνα θα είναι η μοναδική πόλη στην «Ανατολική Χέρσο Ελλάδα» υπό την κυριαρχία των επαναστατών και της «Προσωρινής του Έθνους» Διοίκησης. Από μόνο του αυτό ήταν πολύ σημαντικό για την εξέλιξη των πολεμικών επιχειρήσεων σε ολόκληρη την Ανατολική Ρούμελη. Όπως θα φανεί και στο Μέρος Δ΄ η επιβολή της Διοίκησης στο γεωγραφικό αυτό χώρο δεν ήταν αυτονόητη, ούτε θα μπορούσε να συμβεί χωρίς να λαμβάνει υπόψιν της τις τοπικές άρχουσες τάξεις. Ό,τι συνέβαινε στην Κοινότητα Αθηνών επηρέαζε συνολικά τις πολιτικές διεργασίες σε ολόκληρη την Ανατολική Ελλάδα. Μέσα στο 1821, στα τέλη του, δημιουργείται μια πολιτική αρχή, η Εφορία Αθηνών, ως προέκταση των εξουσιών του Αρείου Πάγου στην Επαρχία Αθηνών. Από την εξουσία των καπεταναίων περνάμε στην εξουσία των πολιτικών αρχών, που ελέγχονταν από το προεστικό στοιχείο της πόλης. Ήδη, όμως, είχαν εκκινήσει οι πολιτικές εκείνες διεργασίες για τη συμμετοχή και νοικοκυραίων στην πολιτική διοίκηση της πόλης. Η παρουσία τους αποτυπώθηκε στα κοινοτικά συμβούλια και στις κοινοτικές συνελεύσεις όπως δείξαμε.

Στο Μέρος Α΄ παρουσιάσαμε την πολιτική σύσταση της Κοινότητας Αθηνών μέσα στην Επανάσταση, καθώς και την σύνθεση και κατανομή των μελών του κοινοτικού συμβουλίου και της κοινοτικής συνέλευσης σε προεστούς και νοικοκυραίους. Παράλληλα εντοπίσαμε ποια από τα μέλη του κοινοτικού συμβουλίου/συνέλευσης προχωρούν σε αγορές μέσα στην Επανάσταση, τα οποία και θα παρουσιαστούν αναλυτικά στο Μέρος Β΄, καθώς και στους πίνακες του παραρτήματος. Τα νέα μέλη των κοινοτικών συμβουλίων και συνελεύσεων μέσα στην Επανάσταση διακρίνονται σε αυτά που είχαν συγγενικούς δεσμούς με το προεστικό στοιχείο της προεπαναστατικής περιόδου και σε όσα εμφανίζονται για πρώτη φορά, άρα απουσιάζουν από τις κοινοτικές συνελεύσεις της προεπαναστατικής περιόδου. Μέσα στην Επανάσταση η διάκριση προεστός/νοικοκυραίος δεν αντανακλούσε πάντοτε και μια πολιτική διάκριση και αντιπαράθεση. Τα κοινά συμφέροντα ανάμεσά τους ήταν περισσότερα από τις όποιες πολιτικές διαφωνίες. Οι αποφάσεις στα πολιτικά όργανα της κοινότητας αποτυπώνουν μια κοινή σχέση απέναντι στα προβλήματα της κοινότητας, χωρίς ωστόσο να λείπουν και οι κοινωνικές αντιπαραθέσεις.

Το ξέσπασμα της Επανάστασης βρήκε απροετοίμαστες τις παραδοσιακές δυνάμεις της πόλης, οι οποίες γρήγορα συστρατεύτηκαν στον πόλεμο εναντίον των Οθωμανών. Ενώ διαπιστώνεται ο έλεγχος της Εφορίας Αθηνών από τους προεστούς στα τέλη του 1821, η δυναμική της Επανάστασης φέρνει στο προσκήνιο νέες δυνάμεις που διεκδικούν πολιτικό ρόλο σε ένα παραδοσιακό πλαίσιο που μετασχηματίζεται τόσο από την παρουσία του Αρείου Πάγου όσο και από την ανάγκη της Κοινότητας Αθηνών να ενδυθεί και νέους ρόλους, όπως αυτούς της επιστράτευσης και της συντήρησης των ενόπλων. Η Εφορία ως όργανο του Αρείου Πάγου βασιζόταν στις προεπαναστατικές παραδοσιακές πολιτικές δομές της κοινότητας, ενώ θεωρητικά τις αναιρούσε. Ωστόσο στην κοινοτική συνέλευση που συγκλήθηκε στην Σαλαμίνα το 1822 η πολιτική παρουσία των νοικοκυραίων ήταν δυναμική. Η αμφισβήτηση του Αρείου Πάγου συνιστούσε και αμφισβήτηση του κύρους της τοπικής Εφορίας των προεστών. Καταλύτη των πολιτικών εξελίξεων στο εσωτερικό της Κοινότητας Αθηνών θα αποτελέσει η έλευση στην πόλη του Οδυσσέα

Ανδρούτσου. Ήδη, όμως, η εξουσία των προεστών είχε αμφισβητηθεί στο εσωτερικό της κοινότητας. Προεστοί και νοικοκυραίοι συναινούν στην αποδοχή των αποφάσεων της «συνέλευσης των Αθηνών» και στην ανάληψη της φρουραρχίας από τον Ιωάννη Γκούρα.

Από τα παραπάνω γίνεται κατανοητό πως ως «νοικοκυραίοι» ορίστηκε εκείνη η κοινωνική κατηγορία που αποκτά πολιτική παρουσία μέσα στην Επανάσταση, ενώ προεπαναστατικά δεν εμφανιζόταν ούτε στο κοινοτικό συμβούλιο και την κοινοτική συνέλευση, ούτε σε θέσεις της Δημογεροντίας. Μόνη εξαίρεση αποτελούσε η παρουσία τους στην εκλογή Δημογερόντων σε περιορισμένο αριθμό: Ενδεικτικά, από τα ενενήντα πρόσωπα που υπογράφουν την εκλογή της Δημογεροντίας του 1818 τα εβδομήντα τέσσερα ή το 82,2% καταγράφονται στους προεστούς, ενώ τα υπόλοιπα δέκα έξι ή το 17,8% στους νοικοκυραίους.[600] Και οι τρεις εκλεγμένοι το 1818 Δημογέροντες ανήκουν στη «τάξη» των αρχόντων.

Οι νοικοκυραίοι, όπως θα δούμε, διαθέτουν και οικονομική δύναμη και πρωτοστατούν στις αγοραπωλησίες ιδιωτικών περιουσιών μέσα στην Επανάσταση. Από την άλλη υπάρχουν οι προεστοί οι οποίοι προεπαναστατικά ελέγχουν απόλυτα το «κοινόν των Αθηνών», μέσα στην Επανάσταση αποκτούν πολιτικούς «ανταγωνιστές». Οι νοικοκυραίοι μπορεί να μην είχαν διαμορφώσει μια κοινή ιδεολογία, είχαν ωστόσο ως στόχο να ασκούν απρόσκοπτα τις οικονομικές τους δραστηριότητες, μη αποδεχόμενοι την προεπαναστατική πρωτοκαθεδρία των προεστών. Από ένα σύνολο δεκαεννέα δημογερόντων μέσα στην Επανάσταση (προσμετράμε μία φορά το όνομα ενός δημογέροντα που μπορεί να κάνει δύο θητείες) οι δεκατέσσερις θα είναι προεστοί και οι πέντε νοικοκυραίοι. Από τους δεκατέσσερις προεστούς δημογέροντες οι επτά θα ανήκουν σε οικογένειες «πρώην» αρχόντων.

Μέσα στην Επανάσταση, όπως, θα δούμε στο μέρος Γ΄, οι νοικοκυραίοι διεκδικούν συμμετοχή στην ενοικίαση του εθνικού ελαιώνα και των εθνικών περιβολιών, στην αγορά κτημάτων, εθνικών σπιτιών και εργαστηρίων, επιζητούν, δηλαδή, συμμετοχή στον έλεγχο των οικονομικών λειτουργιών της κοινότητας και στο εμπόριό της. Αλλά και στην κεντρική Διοίκηση, στις εθνοσυνελεύσεις, οι πολιτικές αυτές δυνάμεις των νοικοκυραίων θα έχουν παρουσία και λόγο· και στο εσωτερικό της Κοινότητας Αθηνών και στις εθνοσυνελεύσεις εκφράζουν το «φιλελεύθερο» κομμάτι του πληθυσμού που αμφισβητεί τις προεπαναστατικές εξουσίες των προεστών και διεκδικεί πολιτικό λόγο. Όταν το καποδιστριακό καθεστώς θα πάρει την πιο αυταρχική μορφή του, αυτές οι δυνάμεις των νοικοκυραίων θα υπερασπιστούν το Σύνταγμα και τους νόμους.

Τέλος, οι στρατιωτικοί συμπληρώνουν τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα της Αθήνας, η παρουσία των οποίων ενδυναμώνεται με την άφιξη στην πόλη του Οδυσσέα Ανδρούτσου στα τέλη Αυγούστου του 1822 μετά την εκδήλωση του

[600] Αρχεία της Νεωτέρας Ελληνικής Ιστορίας, επιμελεία Ιωάννου Βλαχογιάννη, *Α΄ Αθηναϊκόν αρχείον*, τόμος πρώτος, Εν Αθήναις 1901, σ. 550-551. Αναφέρουμε ονομαστικά και τους δεκαέξι νοικοκυραίους που υπογράφουν την εκλογή της δημογεροντίας του 1818: Νικολός Παπάς (Μεσόγεια), Δημήτριος Σουρμελής, Μήτρος Καλοπαναγιώτης, Γιωργάκης Στρέφης (αλλού ως Στέφας-Στέφης), Αναγνώστης Μυλωνάς, Νικολός Σαΐτας, Νικολής Κολοκέντης, Γιαννάκος Στάθης, Σωτήρης Ταλαντιανός, Αναγνώστης Σίνας (αλλού Σίνης), Σωτήρης Παπαμάρκος, Προκόπης Μουστάκας, Γιαννάκος Φυντικλής, Ν. Σαλονίτης, Απ. Κουβελιάνος και ο Χ. Φιλίππου. Οι Νικολός Παπάς, Γιωργάκης Στρέφης, Αναγνώστης Μυλωνάς, Νικολής Κολοκέντης, Σωτήρης Ταλαντιανός και Γιαννάκος Φυντικλής δεν θα εμφανιστούν ξανά σε άλλες εκλογές δημογεροντίας ή σε άλλη πολιτική θέση μέσα στην Επανάσταση. Οι έξι από τους συνολικά δεκαεπτά δε θα εμφανιστούν ξανά να έχουν πολιτικό ρόλο μέσα στην Επανάσταση, ούτε εμφανίζονται ως αγοραστές.

κινήματος του 1822. Στόχο του κινήματος του 1822 αποτέλεσε ο έλεγχος των λαφύρων της Ακρόπολης, που άφησαν πίσω τους οι Οθωμανοί. Η πολιτική ενδυνάμωση δεν ήταν άσχετη με τον οικονομικό έλεγχο του φρουρίου, που τελικά μόνο στα χαρτιά θα περνούσε στην κυριότητα της επαναστατικής Διοίκησης. Παράλληλα με την πολιτική διαχείριση της Κοινότητας Αθηνών, παρουσιάσαμε στο Α΄ Μέρος αναλυτικά και όσους είχαν τη δυνατότητα να στρατολογούν στην Αθήνα της Επανάστασης. Σε μία «κοινωνία των όπλων» αυτοί που στρατολογούν, αυτοί που φέρουν τα όπλα, είναι και εκείνοι που αποχτούν δικαιώματα, πολιτικά και οικονομικά. Όπλα φέρουν και οι νοικοκυραίοι όταν η ανάγκη το απαιτεί, ενώ κάποιοι από τους Αθηναίους προεστούς στρατολογούν ένοπλα σώματα.

Στα επόμενα μέρη της μελέτης, στο Μέρος Β΄ και στο Γ΄, θα επιχειρηθεί να συνδεθεί η πολιτική παρουσία νέων μελών στο κοινοτικό συμβούλιο και την κοινοτική συνέλευση της Αθήνας με τις οικονομικές λειτουργίες της κοινότητας, οι οποίες θα χωριστούν σε αυτές που έχουν σχέση με την αγορά ιδιόκτητων περιουσιών από τη μια και από την άλλη με αυτές που αφορούν στη διαχείριση δημόσιων («εθνικών») περιουσιών στα όρια της επαρχίας. Στις τελευταίες περιλαμβάνονταν και η ενοικίαση των προσόδων, μέσω της οποία φορολογούνταν η παραγωγή και η ιδιοκτησία. Τα παραπάνω μπορούν να αποτελέσουν κατά τη γνώμη μας ένα ικανό εξηγητικό στοιχείο για το όλο της οικονομίας, όπως θα έλεγε ο Ασδραχάς. Ο στόχος της «Προσωρινής Διοίκησης του έθνους» για τη δημιουργία εθνικής αγοράς[601] αναδιαμόρφωσε, στην πράξη μετά το 1825, τις προεπαναστατικές οικονομικές λειτουργίες,[602] με την κατάρτιση εθνικών προϋπολογισμών, τη δημιουργία Εθνικού Ταμείου, την ενιαιοποίηση των οικονομικών διαδικασιών και του φορολογικού συστήματος.

Ιδιόκτητες και εθνικές περιουσίες μπήκαν μέσα σε ένα κύκλο οικονομικών δραστηριοτήτων που απέφεραν κέρδος σε τρίτους και στο Εθνικό Ταμείο είτε μέσω της ενοικίασης των προσόδων, είτε μέσω της απευθείας πώλησης των «εθνικών φθαρτών κτημάτων». Στα τελευταία ανήκουν τα εθνικά σπίτια, τα εθνικά εργαστήρια, οι εθνικοί μύλοι και αργότερα θα προστεθούν και οι φυτείες, οι αμπελώνες και οι ελαιώνες.[603] Άρα ακόμη και η εθνική γη με κάποιο τρόπο εισερχόταν μέσα στην Επανάσταση στο εμπορευματικό κύκλωμα. Επίσης, διαπιστώνεται η ύπαρξη χρηματικών αποθεμάτων συγκεντρωμένων στα προεπαναστατικά χρόνια τόσο από τους προεστούς όσο και από τους νοικοκυραίους, τα οποία επενδύονται μέσα στην Επανάσταση. Η επένδυση αυτή δε γίνεται στο όνομα του έθνους, αλλά σε επιλογές και ευκαιρίες που προκύπτουν μέσα στην Επανάσταση και εξαιτίας αυτής.

Οι προεπαναστατικές αριστοκρατίες γρήγορα κατανοούν τις στρατηγικές επένδυσης σε μια περίοδο που ο πολιτικός τους ρόλος έχει ήδη αμφισβητηθεί. Μέσα στην Επανάσταση οι ίδιες αυτές στρατηγικές δεν αποκλείουν την πολιτική συνεργασία με τους νοικοκυραίους και με τους στρατιωτικούς. Στις νέες ρευστές και υπό διαμόρφωση συνθήκες συγκρότησης πολιτικής αρχής, τοπικής και υπερτοπικής, οι άρχουσες τάξεις θα επαναπροσδιορίσουν αρκετές φορές την πολιτική τους θέση

---

[601] Βασίλης Κρεμμυδάς, *Το καριοφίλι και το γρόσι. Στεριανές οικονομικές πραγματικότητες στη νότια Πελοπόννησο (1750-1850)*, Αθήνα 2004, σ. 72

[602] Μάρθα Πύλια, «Λειτουργίες και αυτονομία των κοινοτήτων της Πελοποννήσου κατά τη δεύτερη Τουρκοκρατία (1715-1821)», *Μνήμων,* τόμος 23, Αθήνα 2001, σ. 67-98, Σπ. Ασδραχάς, «Φορολογικές και περιοριστικές λειτουργίες των κοινοτήτων στην τουρκοκρατία», στο *Οικονομία και Νοοτροπίες,* Αθήνα 1998, σ. 123-143 και του ιδίου «Οι κοινότητες στην Τουρκοκρατία», *Τα Ιστορικά*, τόμος 3 (1986), σ. 45-62.

[603] Εύη Καρούζου, «Ζητήματα κατοχής εθνικών γαιών (1833-1871)», *Μνήμων*, τόμος 12 (1989), σ. 149-150.

άλλοτε υπακούοντας στα τοπικά τους συμφέροντα και άλλοτε στους εθνικούς νόμους. Η ανάδειξη των νέων πολιτικών δυνάμεων τελικά δεν θα οδηγήσει στην κοινωνική ρήξη, αλλά στην πολιτική συναίνεση μέσα στο κοινοτικό συμβούλιο και την κοινοτική συνέλευση. Η σύμπλευση προεστών και νοικοκυραίων δεν σημαίνει πως δεν υπήρχε μια αίσθηση της μεταξύ τους διαφοράς και αντιπαλότητας, όπως αυτή εκδηλώθηκε στο κίνημα του 1822 με την στήριξη των τοπικών καπεταναίων. Οι κοινοτικές λειτουργίες μετά τη συνέλευση των Αθηνών το 1822 θα εξακολουθήσουν να υπάρχουν προς όφελος και των καπεταναίων (των στρατιωτικών στις πηγές).

Αφορμώντας από το ρόλο της κοινότητας, του κοινοτικού συμβουλίου και της κοινοτικής συνέλευσης στα προεπαναστατικά χρόνια και το ρυθμιστικό τους ρόλο τόσο στις σχέσεις των χριστιανών με τους Οθωμανούς, όσο και μεταξύ των μελών της κοινότητας, περάσαμε στο ρόλο του κοινοτικού συμβουλίου και της κοινοτικής συνέλευσης στα χρόνια της Επανάστασης. Μέσα στην Επανάσταση η κοινότητα δε στέλνει πια απεσταλμένους στην Πύλη, όπως έκανε προεπαναστατικά, αλλά στην έδρα της επαναστατικής διοίκησης. Ενώ όμως η πολιτική της οντότητα διασφαλιζόταν από την οθωμανική διοίκηση προεπαναστατικά, στην Επανάσταση η έκλειψη του αλλόθρησκου θα θέσει την πολιτική ύπαρξη των κοινοτήτων σε νέες βάσεις που σταδιακά θα πάρουν αποστάσεις από τις πολιτικές πρακτικές των προεπαναστατικών χρόνων.[604] Με την απουσία των Οθωμανών νέες προοπτικές ανοίγονται τόσο στο οικονομικό όσο και στο πολιτικό πεδίο. Η μετατροπή της γης σε εμπορεύσιμο είδος, είδος προς αγοραπωλησία, συνιστά το κυρίαρχο πεδίο ανταγωνισμού ανάμεσα στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα της αθηναϊκής κοινωνίας. Νοικοκυραίοι, προεστοί, πρώην άρχοντες και οπλαρχηγοί από την Αθήνα ανταγωνίζονται πριν το 1826 στην αγορά γαιών· αλλά και πρώην αριστοκράτες από τις παροικίες του εξωτερικού, νεοφερμένοι από την Κωνσταντινούπολη και άλλα μέρη του νησιωτικού και ηπειρωτικού «εθνικού» χώρου, εξίσου επενδύουν στη γη της Αττικής μετά το 1830, με καλύτερους όρους απ’ ότι οι ντόπιοι.

[604] Μαργαρίτης, 2020, ό.π., σ. 17-40.

Μέρος Β΄. Πολιτική διαχείριση και οικονομική ισχύς: αγοραπωλησίες ακινήτων μέσα στην Επανάσταση

Κεφάλαιο Πρώτο. Γενικές παρατηρήσεις για τη βάση δεδομένων των νοταρίων Αθηνών και της μικτής οθωμανικής επιτροπής

Ι. Το γενικό πλαίσιο της βάσης δεδομένων

Η Επανάσταση του 1821 αποτελεί κομβικό σημείο στην ιστορία του Νέου Ελληνισμού και παρά το γεγονός ότι αποτέλεσε ένα από τα κύρια αντικείμενα της νεοελληνικής ιστοριογραφίας εδώ και δεκαετίες, ωστόσο δεν παύει να θέτει διαρκώς νέα ερωτήματα η απάντηση των οποίων θα συμβάλλει σημαντικά στην παρουσίαση της πολλαπλότητας και πολυπλοκότητας πολλών πτυχών του σημαντικού αυτού γεγονότος. Προς την κατεύθυνση αυτή η συμβολή ενός αρχειακού υλικού κρίνεται σημαντική, δεδομένου ότι μέσα από την ενδελεχή επεξεργασία του μπορούν να αναδειχθούν νέα στοιχεία που να περιγράφουν πειστικότερα τις οικονομικοκοινωνικές πραγματικότητες της περιόδου της Επανάστασης. Ως παράδειγμα για τη συμβολή των δικαιοπρακτικών εγγράφων στην ιστορική έρευνα στάθηκε η επεξεργασία των νοταριακών αρχείων της Μυκόνου και της Πάρου,[1187] καθώς και η μελέτη για τις πωλήσεις οθωμανικών ιδιοκτησιών στην Αττική, με έμφαση στο κτήμα των Άνω και Κάτω Τραχώνων.[1188] Η μελέτη των αγοραπωλησίων αποτελεί μέρος της οικονομικής κινητικότητας που συντελείται μέσα στην Επανάσταση, αφού αυτή περιλαμβάνει και άλλες μορφές, όπως την ενοικίαση των προσόδων, την αγορά εθνικών «οσπητίων ή οικιών», την ενοικίαση των εθνικών ελαιώνων, την ενοικίαση των «εθνικών περιβολίων», τις τοκογλυφικές δραστηριότητες, τις εμπορικές δραστηριότητες και τις μεταβιβάσεις περιουσιών με τις διαθήκες και τα προικοσύμφωνα. Ιδιαίτερα τα προικοσύμφωνα και οι διαθήκες αποτελούν μια κύρια οδό μεταβίβασης κινητής και ακίνητης περιουσίας που έχει ευρύτατες συνέπειες στην κοινωνική κινητικότητα και μεταβολή.[1189] Ο γάμος και ο θάνατος αποτελούν άλλωστε καθοριστικές στιγμές της κοινωνικής αλλαγής.[1190] Η Νάξος, η Κως και η Σαντορίνη αποτελούν παραδείγματα για την αξιοποίηση των νοταριακών πηγών και των δικαιοπραξιών που αφορούν τα προικοσύμφωνα και τις διαθήκες.[1191]

[1187] Δημήτρης Δημητρόπουλος, *Η Μύκονος τον 17ο αιώνα. Γαιοκτητικές σχέσεις και οικονομικές συναλλαγές*, Κ.Ν.Ε., Αθήνα 1997, σ. 85 κ.ε. και Ελευθερία Ζέη, «Ο γάμος, ο θάνατος και η ακίνητη περιουσία στην Πάρο τον 18ο αιώνα», *Τα Ιστορικά*, τόμος 11ος, τχ. 20, Ιούνιος 1994, σ. 53-70. Αντίστοιχες μελέτες έχουν γίνει και για άλλα νησιά, όπως για παράδειγμα την Τήνο, βλέπε Ν. Γ. Αρμακόλας, *Οικονομικά της Τήνου, 1715-1822*, Πειραιάς, 1926.

[1188] Θωμάς Δρίκος, *Οι πωλήσεις Οθωμανικών Ιδιοκτησιών της Αττικής*, 1830-1831, Τροχαλία-Δήμος Γλυφάδας, 1994.

[1189] Cassia, 1992, ό.π., σ. 65-69 και 241-242. Αμπέλια και ελιές υπήρξαν οι κυριότερες προικοδοτήσεις την περίοδο 1788-1834. Οι νύφες στο μεγαλύτερο ποσοστό τους λάμβαναν ελαιόδεντρα, μετά ακολουθούσαν αυτές που προικοδοτούνταν με αμπέλια, οι μισές από αυτές λάμβαναν χωράφια, ενώ ένα 60% όλων των νυφών του δείγματος των νοταριακών αρχείων έλαβε χρήματα ως προίκα σε γρόσια (Cassia, 1992, ό.π., σ. 85.). Μετά το 1829 οι προικοδοτήσεις ελαιοδέντρων μειώνονται σημαντικά από το 94.5% για την πριν το 1830 περίοδο σε μόλις 5.5% για τη μετά το 1830 περίοδο. (Cassia, 1992, Πίνανας 15, ό.π., σ. 70.) Τότε ήταν που αυξήθηκε, αν και όχι σημαντικά, η μεταβίβαση ρευστού χρήματος, που de facto βρισκόταν σε ανεπάρκεια (δίνονταν προίκες με 300 γρόσια: 17% πριν το 1830, 20.7% μετά το 1830, στο Cassia, 1992, Πίνακας 16, ό.π., σ. 71.). Είναι εντυπωσιακό το πώς η κοινωνική μεταβολή και κινητικότητα αποτυπώνεται στις ενδυμασίες των προικιών, όπου σταδιακά εκλίπουν οι έντονες διαφοροποιήσεις της ιεραρχικής κοινωνίας της Οθωμανικής περιόδου, περνώντας σε μια εκχρηματισμένη κοινωνία, όπου το ρούχο τονίζει τον πλούτο (την «τιμή») και όχι την ταξική καταγωγή, πάντα μιλώντας για την προίκα, στο Cassia, 1992, ό.π., σ. 110-115, 124.

[1190] Ζέη, 1994, ό.π., σ. 53.

[1191] Aglaia Kasdagli, *Land and Marriage settlements in the Aegean. A case study of Seventeeth- century Naxos*, Βενετία 1999, Παναγιώτης Σαβοριανάκης, «Οικογένεια και γαμήλιες πρακτικές στο Νοτιοανατολικό Αιγαίο», *Μνήμων*, τόμος 22ος, 2000, σ. 31-68 και Μαρία Σπηλιωτοπούλου, *Η Σαντορίνη στην Τουρκοκρατία. Κοινωνικές*

Στην περίπτωση της Αθήνας έχει ήδη αναφερθεί ο Cassia. Στην περίπτωση της Σαντορίνης, όπως και σε αυτή της Αθήνας, οι αγοραπωλησίες ακίνητων αποτελούν το μεγαλύτερο σώμα εγγράφων, με 1.547 πράξεις.[1192] Στην περίπτωση της Αθήνας έχουμε 1.287 πράξεις εκποιήσεων. Παρατηρούμε, λοιπόν, πως ένα μικρό νησί έχει περισσότερες πράξεις εκποιήσεων απ' ότι η πόλη της Αθήνας. Στο αρχείο αγοραπωλησιών της Σαντορίνης, όπως και σε αυτό της Αθήνας,[1193] οι συναλλαγές αφορούν σε μικρό βαθμό και μεταβιβάσεις στους κόλπους της οικογένειας.

Η αρχειακή ενότητα «Νοτάριοι Αθηνών», που απόκειται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους (Γ.Α.Κ.) στην κεντρική υπηρεσία της Αθήνας και που καλύπτει χρονικά την περίοδο της ελληνικής Επανάστασης, αποτελεί το πρωτογενές υλικό στο οποίο βασίζεται η δημιουργία της βάσης δεδομένων των νοταρίων Αθηνών που αφορά τις εκποιήσεις ιδιωτικών περιουσιών μέσα στην Επανάσταση. Ο νοτάριος Παναγής Πούλος θα γίνει μετά το 1830 «ο Μνήμων της πόλεως», με τη Δημογεροντία να γνωμοδοτεί σε περιπτώσεις που χρειαζόταν η τέλεση της αγοραπωλησίας.[1194] Το ίδιο το Επαρχείο της Αθήνας είχε δικό του νοτάριο και πριν το 1826, για να επιβλέπει και να ελέγχει τις αγορές και ενοικιάσεις των εθνικών κτημάτων. Σύμφωνα με τον υπ' αριθμόν 13 νόμο της 2ας Μαΐου 1822 «Περί Νοταρίων Διατάξεις», ο Νοτάριος κάθε επαρχίας έπρεπε να είναι διορισμένος από την Προσωρινή Διοίκηση.[1195] Το αρχειακό υλικό μετά από την αναγκαία επεξεργασία εισήχθη στη βάση δεδομένων, ώστε να αποτελέσει υλικό ικανό να αξιοποιηθεί στην μελέτη της παραπάνω περιόδου. Έχουν καταχωρηθεί τρεις διαφορετικές αρχειακές ενότητες από τις οποίες οι δύο αναφέρονται στις νοταριακές πράξεις αγοραπωλησιών που έγιναν από τους νοταρίους της πόλης της Αθήνας Παναγιώτη Πούλο και Ιωάννη Λαγάνη, ενώ η τελευταία αποτελείται από πράξεις που έγιναν στο πλαίσιο της μικτής οθωμανικής επιτροπής. Συνεπώς, οι τρεις βασικές ενότητες της βάσης δεδομένων αντιστοιχούν στις τρεις διαφορετικές ενότητες, η πληρότητα των οποίων μας επιτρέπει να έχουμε μια εικόνα για το καθεστώς των αγοραπωλησιών στην Αθήνα την περίοδο της Επανάστασης. Οι νοταριακές πράξεις του Πούλου έχουν συνταχθεί στην Αθήνα,[1196] ενώ του Ιωάννη Λαγάνη στην Αίγινα. Οι πράξεις του αρχείου της μικτής οθωμανικής επιτροπής (Α.Μ.Ο.Ε.) έχουν στο σύνολό τους ως τόπο σύνταξης την Αθήνα.

Το σύνολο των εγγραφών στη βάση δεδομένων ανέρχεται στις 1.287 εγγραφές, οι οποίες αφορούν την περίοδο 1821-1832 και κατανέμονται στις τρεις ενότητες της βάσης δεδομένων ως εξής:

και οικονομικές πρακτικές στο πλαίσιο της οικογένειας, διδακτορική διατριβή, Ρέθυμνο 2005. Ειδικά για τις προίκες και τις διαθήκες στη Σαντορίνη βλέπε, σ. 170-490.

[1192] Σπηλιωτοπούλου, 2005, ό.π., σ. 22.

[1193] Για την Αθήνα βλέπε παρακάτω στο κεφάλαιο των πωλήσεων.

[1194] Βλέπε για παράδειγμα, *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 401, Αθήνα, 4 Φεβρουαρίου 1833*: *«[…] και διεκήρυξεν ότι κατά την γνωμοδότησιν της Δημογεροντίας υποχωρεί εις τους συγκληρονόμους και συμμετόχους του εριπείου, του οποίου τα τέσσερα έκτα ηγόρασεν υπ' αριθ. 62 κατά την 26ην Ιανουαρίου 1832».* Υπάρχει μια αναφορά πως νοτάριοι δημόσιοι δεν υπήρχαν στην Επανάσταση, πέρα από αυτούς που ήδη διέθεταν οι κοινότητας: «[…] μήτε η Ελλάς έχει τη σήμερον Δημόσιον νοτάριον να βεβαιοί τας διαθήκας των τεθνηκότων», στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 120, *«Προς το έξοχον υπουργείον του Δικαίου. […] εν Ναυπλίω, τη 15 Σεπτεμβρίου 1825. Η Δικαστική Επιτροπή».* Για το νοτάριο Παναγή Πούλο βλ. Αλ. Δ. Γέροντας, *Περί του εθιμικού δικαίου των Αθηνών της Τουρκοκρατίας και της Επαναστάσεως,* Αθήνα 1964, σ. 22-24. Γεννήθηκε το 1805 και πέθανε το 1870. Νοτάριος διορίστηκε το 1823 και παρέμεινε στη θέση αυτή μέχρι το 1833.

[1195] Αλ. Δ. Γέροντας, «Περί των Νοταρίων των Αθηνών», *Τα Αθηναϊκά*, τεύχος 16 (1960), σ. 27-32. Αργότερα ο Κυβερνήτης Καποδίστριας θα αφήσει το διορισμό του «Μνήμονα» στην ίδια την επαρχιακή Δημογεροντία, Γέροντας, 1960, ό.π., σ. 30. Πέρα από τον διορισμένο νοτάριο της επαρχίας μπορούσαν σε αυτήν να υπάρχουν και άλλοι «ιδιώτες» νοτάριοι. Για την «προϊστορία» του νοταριακού θεσμού κατά την Φραγκοκρατία και την Οθωμανική περίοδο στην Αθήνα βλέπε και, Αντ. Γ. Μομφερράτος, «Περί νοταρίων», *Παρνασσός*, 14 (1891), σ. 489-491. Βλέπε για την καποδιστριακή περίοδο αναλυτικά τα καθήκοντα του «Μνήμονα της επαρχίας» στο *Α.Ε.Π.*, τόμος 24, 2012, ό.π., σ. 1-12. Για τους νοτάριους των Αθηνών την περίοδο της τουρκοκρατίας βλ. Γέροντας, 1964, ό.π., σ. 15-21.

[1196] Αναλυτικά για τις εκποιήσεις του κώδικα του νοταρίου Παναγή Πούλου βλ. Γέροντας, 1964, ό.π., σ. 79-117.

ΣΥΝΟΛΟ ΕΓΓΡΑΦΩΝ ΣΤΗ ΒΑΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	
Π.ΠΟΥΛΟΣ	422
Α.Μ.Ο.Ε.	697
Ι.ΛΑΓΑΝΗΣ	168

Ο αριθμός των εγγραφών στη βάση δεδομένων δεν αντιστοιχεί ακριβώς στον αριθμό των νοταριακών πράξεων που αφορούν τις αγοραπωλησίες των τριών αρχειακών ενοτήτων Π.ΠΟΥΛΟΣ, Ι.ΛΑΓΑΝΗΣ και Α.Μ.Ο.Ε. . Αυτό οφείλεται είτε στο γεγονός ότι σε κάποιες περιπτώσεις ο νοτάριος σε μια νοταριακή πράξη ενσωματώνει περισσότερες από μια αγοραπωλησίες που καταγράφονται σε διαφορετικές εγγραφές, είτε γιατί κάποιες νοταριακές πράξεις δεν αφορούν τις εκποιήσεις και δεν καταγράφονται. Αρχικά θα επιχειρηθεί μια συνολική επεξεργασία του αρχειακού μας υλικού. Αυτό σημαίνει πως οι πράξεις αγοραπωλησιών που υπάρχουν στο αρχείο της μικτής οθωμανικής επιτροπής θα συνυπολογιστούν στις αγοραπωλησίες μεταξύ των χριστιανών της Αθήνας. Μετέπειτα στη μελέτη μας θα παρουσιαστούν χωριστά οι αγοραπωλησίες μεταξύ των χριστιανών και των Οθωμανών πωλητών, που είναι ενδεικτικές αφενός της εικόνας που παρουσίαζε η οθωμανική ιδιοκτησία την Αττική, αφετέρου του ύψους των συναλλαγών στο πεδίο της αγορά γης στο τέλος της Επανάστασης. Μια βασική υπόθεση είναι πως οι κινήσεις των αγοραπωλησιών, δηλαδή, η κατοχή, η συσσώρευση και εκποίηση της ακίνητης περιουσίας, μπορεί να αποτυπώσει τις κοινωνικές αντιθέσεις που οξύνθηκαν μέσα στη ρευστότητα των επαναστατικών συνθηκών, καθώς αίτημα της Επανάστασης αποτελούσε και η ανατροπή των υφιστάμενων προεπαναστατικά οικονομικοπολιτικών ισορροπιών.

Πιο αναλυτικά έχουμε 1.269 νοταριακές πράξεις εκποιήσεων που κατανέμονται ως εξής:

ΣΥΝΟΛΟ ΝΟΤΑΡΙΑΚΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ ΕΚΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗ ΒΑΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Π.ΠΟΥΛΟΣ	404
Α.Μ.Ο.Ε.	697
Ι.ΛΑΓΑΝΗΣ	168

Διάγραμμα 2.

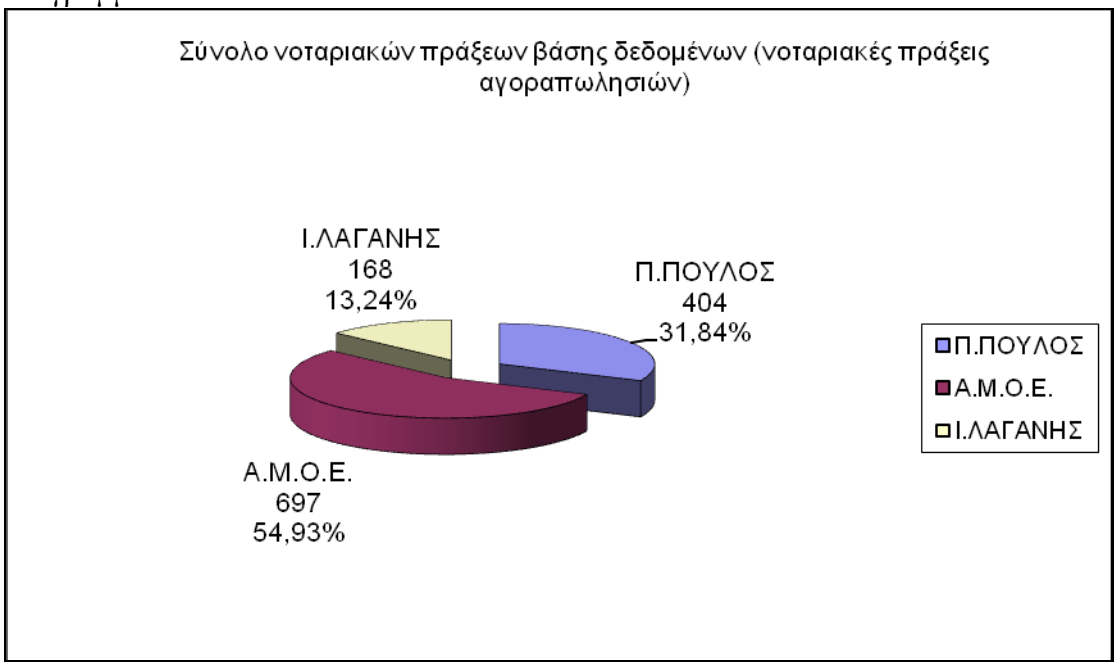

Οι αρχειακές ενότητες έχουν τη μορφή χειρόγραφων κωδίκων. Η μεταγραφή τους έγινε τηρώντας την ταξινόμηση του κάθε νοταρίου με τον αύξοντα αριθμό της κάθε νοταριακής πράξης. Οι παραπομπές στη διδακτορική διατριβή γίνονται στον αντίστοιχο ταξινομικό αριθμό των κωδίκων ή των φακέλων των νοταριακών πράξεων, στο όνομα του νοταρίου (Πούλος, Λαγάνης) και του Α.Μ.Ο.Ε., στον αύξοντα αριθμό της νοταριακής πράξης του ίδιου του νοταρίου και τέλος με την καταγραφή της ημερομηνίας που συντελέστηκε η πράξη. Η διάρθρωση της βάσης δεδομένων με την καταγραφή της πρώτης και της τελευταίας εγγραφής (σε αύξοντα αριθμό καικατά ημερομηνία) κάθε αρχειακής ενότητας -που δεν παρεκκλίνει από την ταξινόμηση του φυσικού αρχείου των νοταρίων Αθηνών και της μικτής οθωμανικής επιτροπής- διαρθρώνεται σύμφωνα με τον πίνακα 22.

Πίνακας 22.

πρώτη εγγραφή (αύξοντα αριθμού/κατά ημερομηνία)	**τελευταία εγγραφή(αύξοντα αριθμού/κατά ημερομηνία)**
Π.ΠΟΥΛΟΣ 1 4/12/1823	Π.ΠΟΥΛΟΣ 406 13/2/1833
σύνολο πράξεων (ακολουθεί την ταξινόμηση του νοταρίου): 406 σύνολο εγγραφών στη βάση: 422 (α/α 1-422) (μια νοταριακή πράξη αντιστοιχεί σε περισσότερες από μια εγγραφές στη βάση δεδομένων)	
Ι.ΛΑΓΑΝΗΣ 1 1/4/1828	Ι.ΛΑΓΑΝΗΣ 169 24/10/1827
Ι.ΛΑΓΑΝΗΣ 168 12/4/1826	Ι.ΛΑΓΑΝΗΣ 167 8/3/1830
σύνολο πράξεων: 169 σύνολο εγγραφών στη βάση: 168 (α/α 1108-1275) (μια νοταριακή πράξη ήταν διαθήκη) σύνολο νοταριακών πράξεων βάσης δεδομένων: 1281 σύνολο εγγραφών στη βάση: α/α 1287	
Α.Μ.Ο.Ε. 1 [1830]	Α.Μ.Ο.Ε. 706 -/12/1832
Α.Μ.Ο.Ε.208 13/1/1830	
σύνολο πράξεων: 706 σύνολο εγγραφών στη βάση δεδομένων: 697 (α/α 423-1107 και 1276-1287) (σε μία εγγραφή της βάσης δεδομένων μπορεί να αντιστοιχούν περισσότερες από μία νοταριακές	

Το κατάστιχο «Γ. 24 Κτηματολόγιο», που απόκειται στα Γ.Α.Κ., μας παρέχει πρόσθετες πληροφορίες που συμπληρώνουν τα αντίγραφα πωλητηρίων του Α.Μ.Ο.Ε. (Φ.123). Πιο συγκεκριμένα υπάρχει μια στήλη όπου καταγράφονται τα ονόματα των οθωμανών ιδιοκτητών, τα οποία σε αρκετές περιπτώσεις διαφέρουν από τα ονόματα εκείνων που προχώρησαν στην πράξη της εκποίησης, προφανώς ως επίτροποι των ιδιοκτητών. Επίσης αναφέρονται με λεπτομέρειες τα «κτήματα τα αναφερόμενα εις το χοτζέτι», τα «όρια κτημάτων αναφερομένων εις το χοτζέτι» και τα «κτήματα ομολογούμενα διά των μαρτυριών», καθώς και τα «όρια κτημάτων ομολογούμενα διά των μαρτυριών». Σε πολλές περιπτώσεις τα όρια που αναφέρονται στο χοτζέτι είναι διαφορετικά από τα όρια που αναφέρουν οι δύο μάρτυρες που επικαλούνται οι αγοραστές κατά την αγοραπωλησία. Η ημερομηνία της εκποίησης δεν καταγράφεται στο κατάστιχο, αλλά γίνεται καταχώρηση με τον αύξοντα αριθμό που είναι ο ίδιος με αυτόν που υπάρχει και στο Φ.123. Στη βάση δεδομένων χρησιμοποιούμε για όλες τις εγγραφές της μικτής οθωμανικής επιτροπής τα αρχικά Α.Μ.Ο.Ε. (Φ.123) έχοντας συμπληρώσει τα πρόσθετα στοιχεία πληροφοριών του καταστίχου «Γ. 24 Κτηματολόγιο».

Στους επόμενους πίνακες θα επιχειρηθεί μια γενική παρουσίαση της βάσης δεδομένων με την εξαγωγή κάποιων στοιχείων ενδεικτικών των γενικότερων τάσεων του αρχειακού μας υλικού όσον αφορά τις νοταριακές πράξεις των αγοραπωλησιών. Αρχικά θα

παρουσιάσουμε την κατανομή των νοταριακών πράξεων των αγοραπωλησιών κατ' έτος και μήνα.[1197]

Πίνακας 23.
Π.ΠΟΥΛΟΣ
σύνολο νοταριακών πράξεων ανά έτη και μήνα.

Π.ΠΟΥΛΟΣ													
Αριθμός νοταριακών πράξεων ανά έτος και μήνα.													
έτη/μήνες	**1821**	**1822**	**1823**	**1824**	**1825**	**1826**	**1827**	**1828**	**1829**	**1830**	**1831**	**1832**	**1833**
Ιανουάριος			1	10	24	7						2	9
Φεβρουάριος				17	26	11		5				6	6
Μάρτιος				20	14	7		15				6	
Απρίλιος				7	28	1		4			1	15	
Μάιος				4	3	4					1	5	
Ιούνιος				3	6								
Ιούλιος				1	9								
Αύγουστος					15						1		
Σεπτέμβριος			2	11	12						1		
Οκτώβριος				7	12		1				1	10	
Νοέμβριος				10	7						2	5	
Δεκέμβριος			11	7	5						4	2	

Διάγραμμα 3.

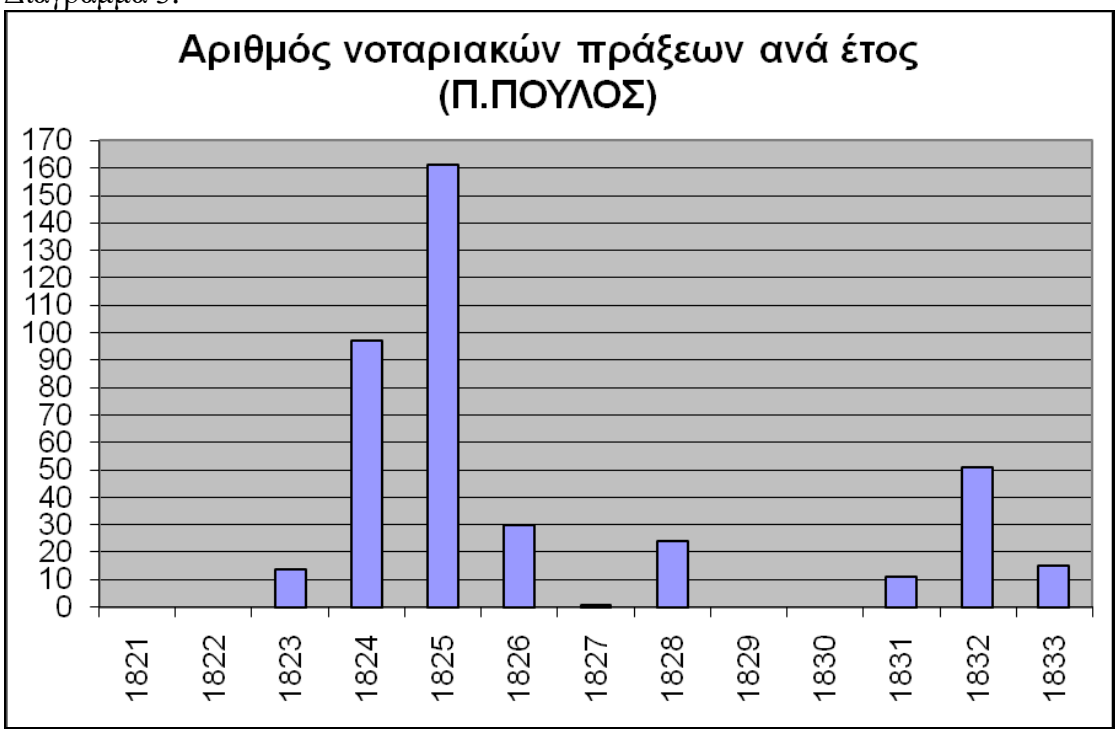

Πίνακας 24.
Ι.ΛΑΓΑΝΗΣ
σύνολο νοταριακών πράξεων ανά έτη και μήνα.

Ι.ΛΑΓΑΝΗΣ													
Αριθμός νοταριακών πράξεων ανά έτος και μήνα.													

[1197] Για την μικτή οθωμανική επιτροπή βλέπε και παρακάτω πίνακα 31 και διάγραμμα 28.

έτη/μήνες	1821	1822	1823	1824	1825	1826	1827	1828	1829	1830	1831	1832	1833
Ιανουάριος								1	2	17			
Φεβρουάριος										2			
Μάρτιος								3	2	1			
Απρίλιος						2		15	1				
Μάιος						1		8	1				
Ιούνιος								3	4				
Ιούλιος								2	12				
Αύγουστος									10				
Σεπτέμβριος							2		11				
Οκτώβριος							2	2	17				
Νοέμβριος							4	1	12				
Δεκέμβριος							3	6	21				

Διάγραμμα 4.

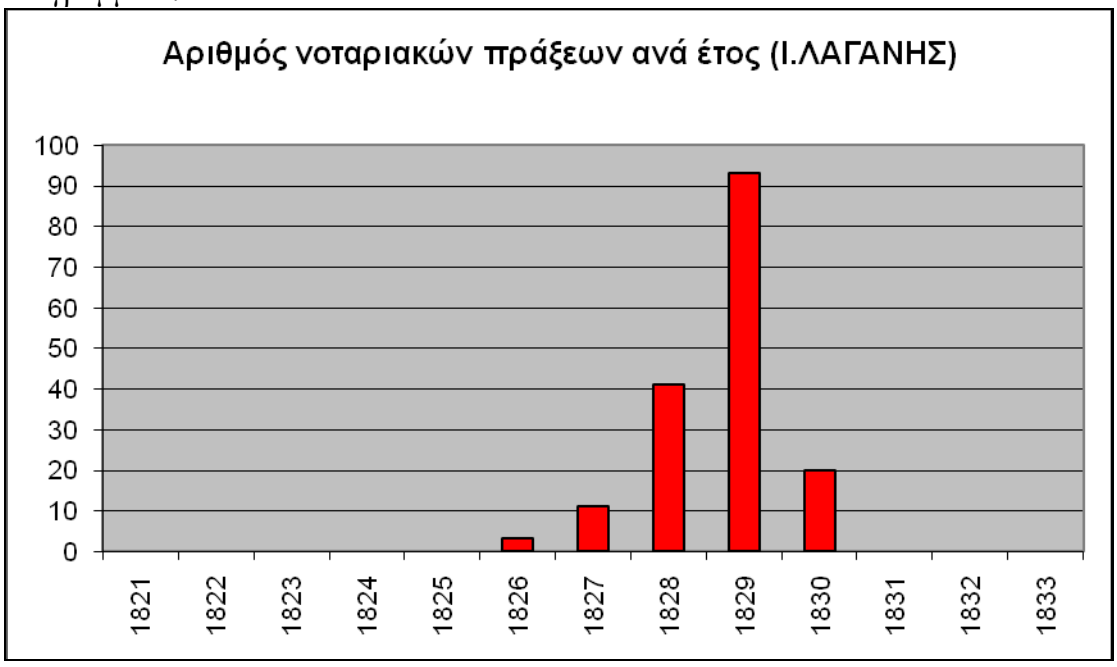

Από τους παραπάνω πίνακες (πίνακες 23-24) (βλέπε και παρακάτω το συγκεντρωτικό πίνακα 25), οι οποίοι και χρησιμοποιούνται σε διάφορα μέρη της διατριβής μαζί με τα αντίστοιχα διαγράμματα, διαγράφονται τρεις χρονικές περίοδοι που αφορούν την πραγματοποίηση των αγοραπωλησιών στην Αθήνα της Επανάστασης. Χωρίς ωστόσο την σύνδεση των οικονομικών δραστηριοτήτων με την πολιτική συγκυρία δεν είμαστε σε θέση να αντιληφθούμε τους λόγους για τους οποίους συντελούνται μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο οι εν λόγω αγοραπωλησίες. Διακρίνουμε, λοιπόν, μία περίοδο μέχρι τα μέσα του 1826, οπότε και ξεκινά η πολιορκία της πόλης των Αθηνών, μία περίοδο που συντελούνται αγοραπωλησίες με της νοταριακές πράξεις να συντάσσονται στην Αίγινα και τέλος την περίοδο μετά το Μάρτιο του 1830, οπότε και οι πρόσφυγες Αθηναίοι επιστρέφουν στην πόλη.

Κατά την πρώτη περίοδο (1823- μέσα του 1826) οι περισσότερες αγοραπωλησίες συντελέστηκαν το έτος 1825. Είναι το έτος στο οποίο η κεντρική εξουσία εδραιώνει την παρουσία της στην Επαρχία Αθηνών και ξεκινούν οι δημοπρασίες, τις οποίες θα παρακολουθήσουμε αναλυτικά στο Μερος Γ΄. Στην Αθήνα του 1825 διαμορφώθηκε μια πολιτική συμμαχία προεστών και νοικοκυραίων μέσα στο πλαίσιο των νόμων και των διαταγών της Προσωρινής Διοίκησης. Την ίδια στιγμή η απειλή από μια οθωμανική επίθεση ήταν μια μακρινή πιθανότητα, αφού ο πόλεμος είχε μεταφερθεί στην Πελοπόννησο με την

απόβαση των δυνάμεων του Ιμπραήμ. Στη δεύτερη περίοδο των αγοραπωλησιών (1827-Μάρτιος 1830), την οποία καλύπτει το αρχείο του νοταρίου Λαγάνη, το έτος με τις περισσότερες πράξεις ήταν το 1829. Στο συγκεντρωτικό πίνακα 25 εμφανίζεται το 1830 ως το έτος με τις περισσότερες πράξεις γιατί προστίθενται στις νοταριακές πράξεις του Λαγάνη και αυτές του Α.Μ.Ο.Ε. από το μήνα Οκτώβριο του 1830. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από το μεγάλο προσφυγικό κύμα στα νησιά του αργοσαρωνικού, κυρίως, εκείνων που είχαν την οικονομική δυνατότητα να το κάνουν. Οι αγροτικοί πληθυσμοί παρέμειναν στα χωριά και επανήλθαν στο καθεστώς της κατάκτησης. Τέλος, στην τρίτη περίοδο οι περισσότερες αγοραπωλησίες θα γίνουν το 1831. Οι άρχουσες τάξεις σταδιακά επιστρέφουν στην Αθήνα μαζί με νεοφερμένους μετανάστες και η προσδοκία της οριστικής απελευθέρωσης της Αθήνας έχει αυξηθεί.

Στους πίνακες 26 έως 28 θα παρουσιαστεί ο όγκος των πράξεων ανά συμβαλλόμενο κάθε αρχειακής ενότητας χωριστά. Στους συγκεντρωτικούς πίνακες 29 και 30 παρουσιάζεται ο αριθμός των πράξεων ανά αγοραστή και πωλητή: 624 αγοραστές συνάπτουν από μία πράξη αγοράς, ενώ 116 αγοραστές από δύο πράξεις. 698 πωλητές συνάπτουν από μία πράξη εκποίησης, ενώ 98 από δύο.

Πίνακας 25. Συνολικός πίνακας αγοραπωλησιών ανά έτος και μήνα

Π.ΠΟΥΛΟΣ, Ι.ΛΑΓΑΝΗΣ, Α.Μ.Ο.Ε.

Π.ΠΟΥΛΟΣ-Ι.ΛΑΓΑΝΗΣ-Α.Μ.Ο.Ε. Συγκεντρωτικός πίνακας 1821-1833.													
Αριθμός νοταριακών πράξεων ανά έτος και μήνα.													
έτη/μήνες	**1821**	**1822**	**1823**	**1824**	**1825**	**1826**	**1827**	**1828**	**1829**	**1830**	**1831**	**1832**	**1833**
Ιανουάριος			1	10	24	7		1	2	18	106	2	9
Φεβρουάριος				17	26	11		5		2	102	7	6
Μάρτιος				20	14	7		18	2	1	102	6	
Απρίλιος				7	28	3		19	1		83	15	
Μάιος				4	3	5		8	1		11	5	
Ιούνιος				3	6			3	4		27	3	
Ιούλιος				1	9			2	12		13	1	
Αύγουστος					15				10		8	4	
Σεπτέμβριος			2	11	12		2		11		3	16	
Οκτώβριος				7	12		3	2	17	13	2	24	
Νοέμβριος				10	7		4	1	12	67	2	10	
Δεκέμβριος			11	7	5		3	6	21	82	4	28	
χ.μ.										12			
σύνολο πράξεων			**14**	**97**	**161**	**33**	**12**	**65**	**93**	**195**	**463**	**121**	**15**

Διάγραμμα 5.

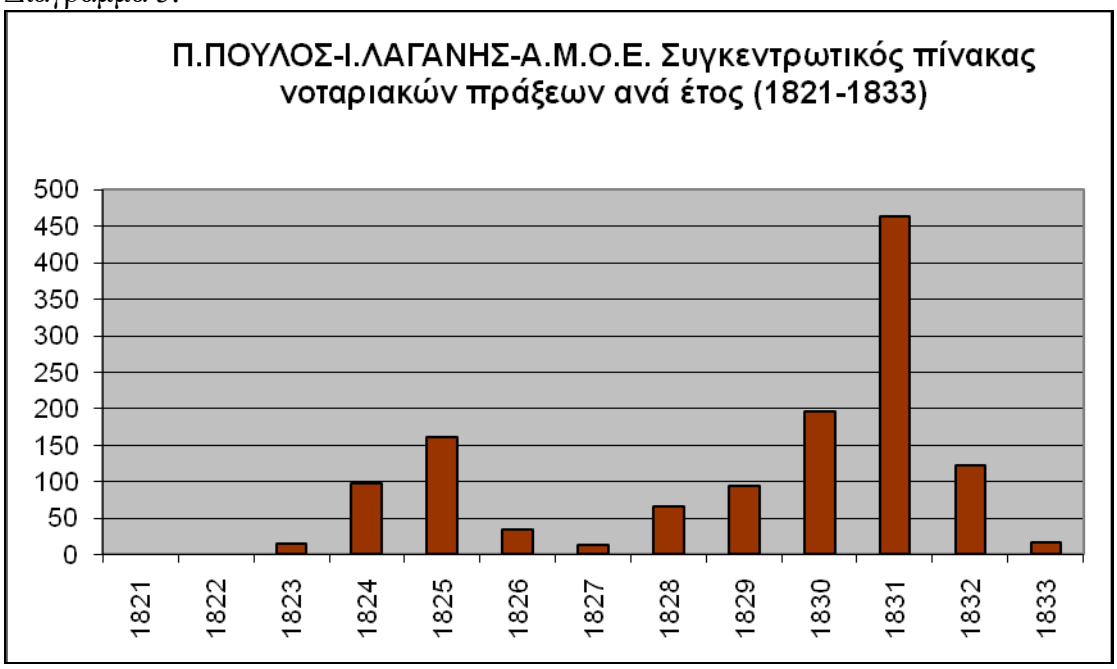

Συμβαλλόμενοι ανά φύλο.

Στις επόμενες γραμμές παρουσιάζεται η κατά φύλο σύσταση των συμβαλλομένων στις νοταριακές πράξεις των αγοραπωλησιών συνολικά και για τις τρεις αρχειακές ενότητες (διαγράμματα 6-8). Μέσα από τις νοταριακές πράξεις των αγοραπωλησιών μπορεί να αναδειχθεί η συμμετοχή του αντρικού και του γυναικείου πληθυσμού στη διαχείριση της ακίνητης περιουσίας και να εξαχθούν κάποια συμπεράσματα για τον ρόλο των γυναικών μέσα στην Επανάσταση. Αυτό που προκύπτει από το σύνολο του νοταριακού υλικού είναι πως οι αγοράστριες μέσα στην Επανάσταση αποτελούν την εξαίρεση. Σε ένα σύνολο 833 αγοραστών[1198] οι 75 ή το 9% θα είναι γυναίκες, ενώ οι 758 ή το 91% θα είναι άντρες. Αυξημένη θα είναι η συμμετοχή των γυναικών στις πωλήσεις περιουσιών φτάνοντας τις 251 ή το 27,8% επί του συνόλου. Αντίστιχα οι πωλητές θα είναι 653 ή το 72,2% επί του συνόλου των 904 πωλητών. Συνήθως οι γυναίκες πωλούν το μερίδιο της πατρικής τους περιουσίας στον αδερφό τους ή σε τρίτο πρόσωπο. Επιπλέον πολλές γυναίκες θα χηρεύσουν μέσα στην Επανάσταση και θα αναγκαστούν να προβούν σε εκποίηση περιουσιακών στοιχείων για να επιβιώσουν. Στις περιπτώσεις αγορών οι γυναίκες συνήθως είναι συμβαλλόμενες μαζί με άλλους αγοραστές, μέλη της ίδιας οικογένειας.

Διάγραμμα 6.

[1198] Βλέπε διάγραμμα 8.

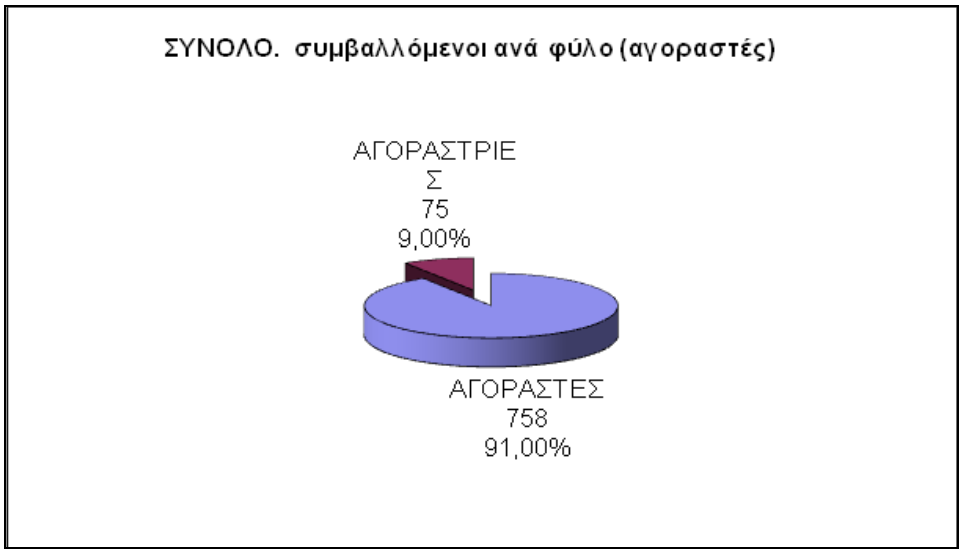

Διάγραμμα 7.

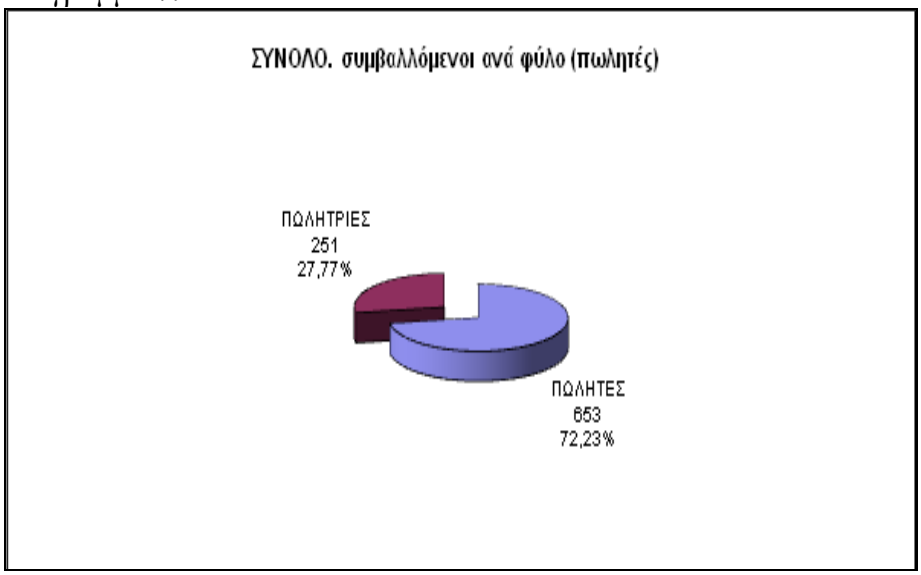

Διάγραμμα 8.

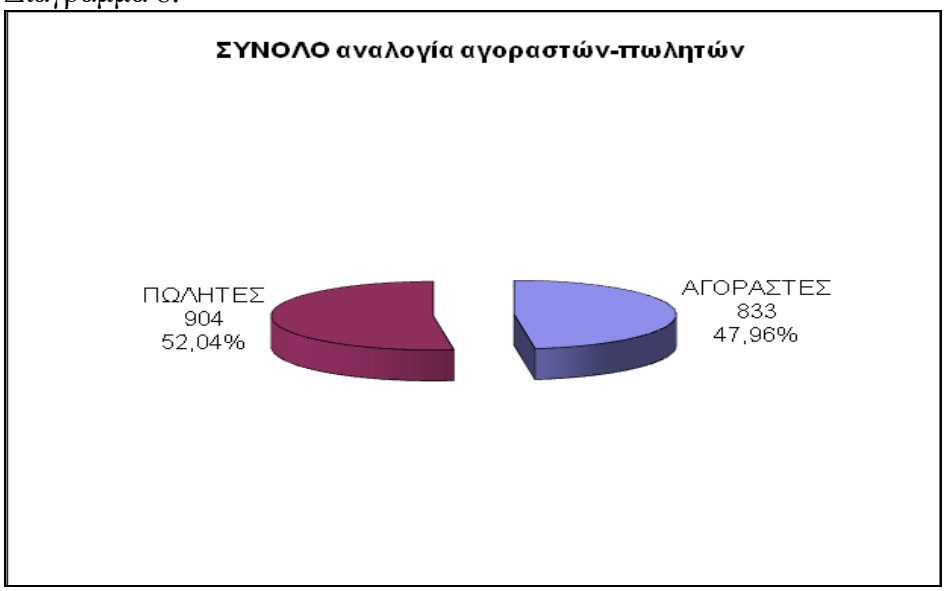

Όγκος πράξεων ανά συμβαλλόμενο

Στους παρακάτω πίνακες (26-27) παρουσιάζεται ο όγκος των πράξεων των αγοραστών και των πωλητών για κάθε μία αρχειακή ενότητα χωριστά. Στους πίνακες 29 και 30 παρουσιάζονται συγκεντρωμένα τα στοιχεία και των τριών αρχειακών ενοτήτων.

Πίνακας 26. (Π.Πούλος, Ι.Λαγάνης).

Π. ΠΟΥΛΟΣ ΑΓΟΡΑΣΤΕΣ (με τις περισσότερες πράξεις αγοράς)											**σύνολο**
αριθμός πράξεων	1	2	3	4	5	6	7	11	14	30	
αριθμός αγοραστών	**264**	**47**	**6**	**3**	**3**	**1**	**2**	**1**	**1**	**1**	**329**

Π. ΠΟΥΛΟΣ ΠΩΛΗΤΕΣ (με τις περισσότερες πράξεις εκποίησης)					**σύνολο**
αριθμός πράξεων	1	2	3	4	
αριθμός πωλητών	393	45	15	2	455

Ι.ΛΑΓΑΝΗΣ ΑΓΟΡΑΣΤΕΣ (με τις περισσότερες πράξεις αγοράς)								
αριθμός πράξεων	1	2	3	4	5	6	7	8
αριθμός αγοραστών	65	15	7	4	3	2	1	1

Ι.ΛΑΓΑΝΗΣ ΠΩΛΗΤΕΣ (με τις περισσότερες πράξεις εκποίησης)				
αριθμός πράξεων	1	2	3	4
αριθμός πωλητών	159	17	3	1

Πίνακας 27.

Α.Μ.Ο.Ε. ΑΓΟΡΑΣΤΕΣ (με τις περισσότερες πράξεις αγοράς)														
αριθμός πράξεων	1	2	3	4	5	6	7	9	11	12	13	20	21	
αριθμός αγοραστών	295	54	21	11	6	5	5	3	1	1	1	1	2	κάτοικοι Μαρκοπούλου

Διάγραμμα 9.

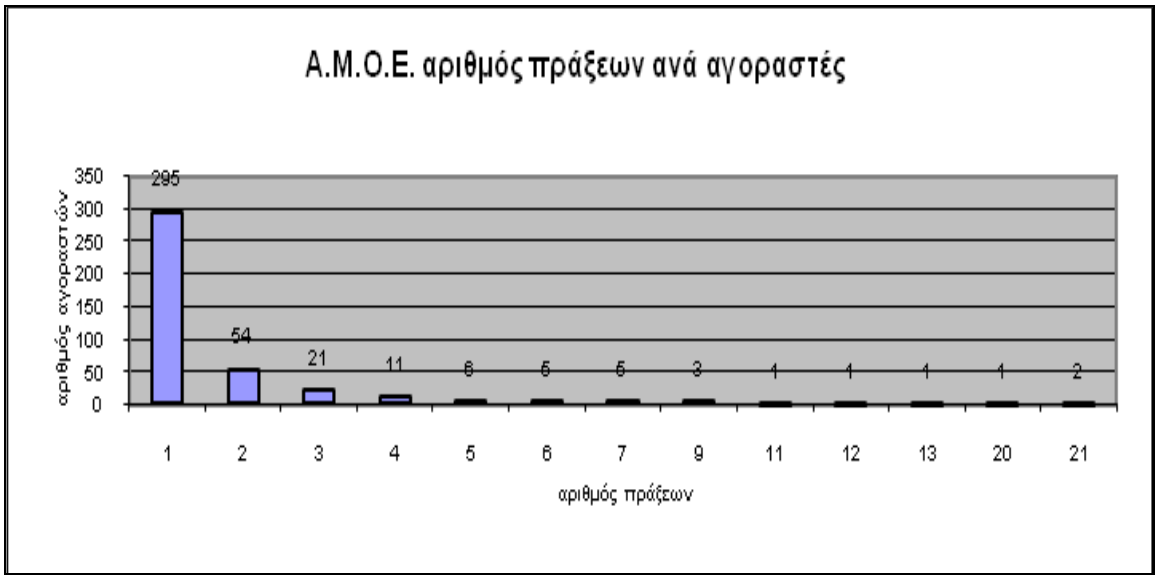

Πίνακας 28.

A.M.O.E. ΠΩΛΗΤΕΣ (Οθωμανοί, με τις περισσότερες πράξεις εκποίησης)																			
αριθμός πράξεων	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	17	18	24	28
αριθμός πωλητών	146	36	26	13	7	6	5	7	5	1	3	3	1	2	3	1	1	1	1

Διάγραμμα 10.

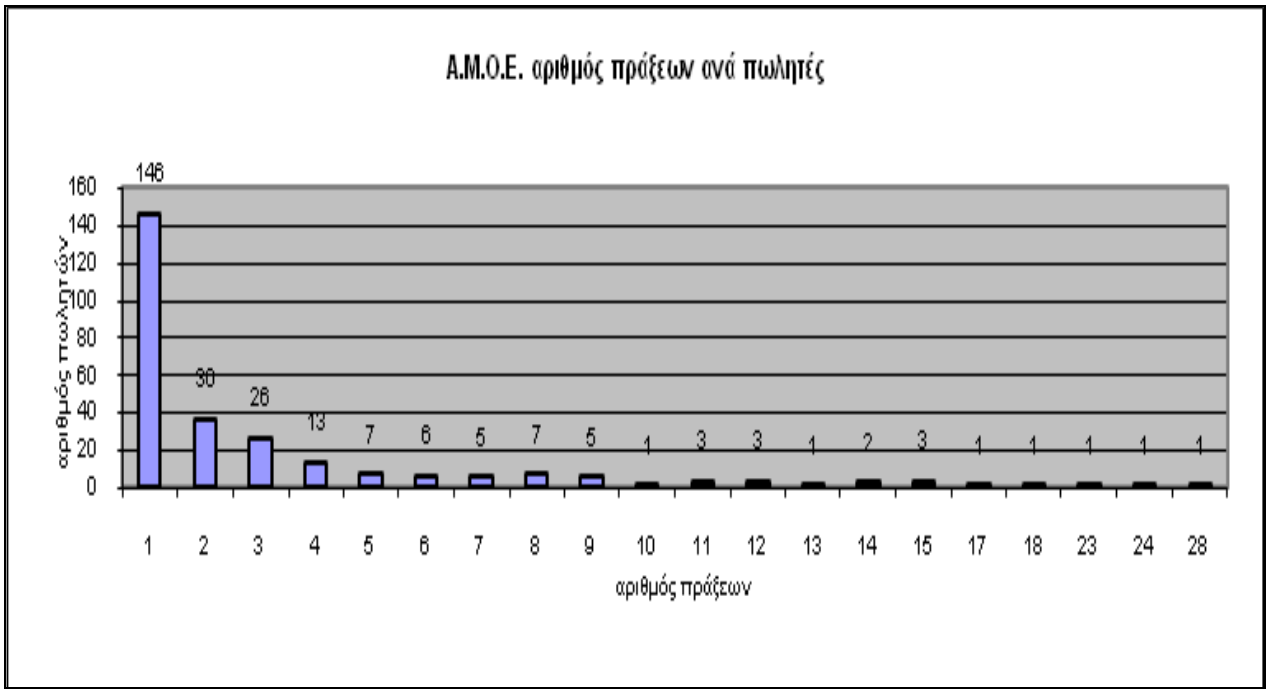

Πίνακας 29. Συγκεντρωτικός πίνακας του αριθμού πράξεων ανά αγοραστή

1821 αγοραστές (με τις περισσότερες πράξεις αγοράς)										
αριθμός πράξεων	1	2	3	4	5	6	7	> 7		
αριθμός αγοραστών	624	116	34	18	12	8	8	13	833	κάτοικοι Μαρκοπού-λου

Διάγραμμα 11.

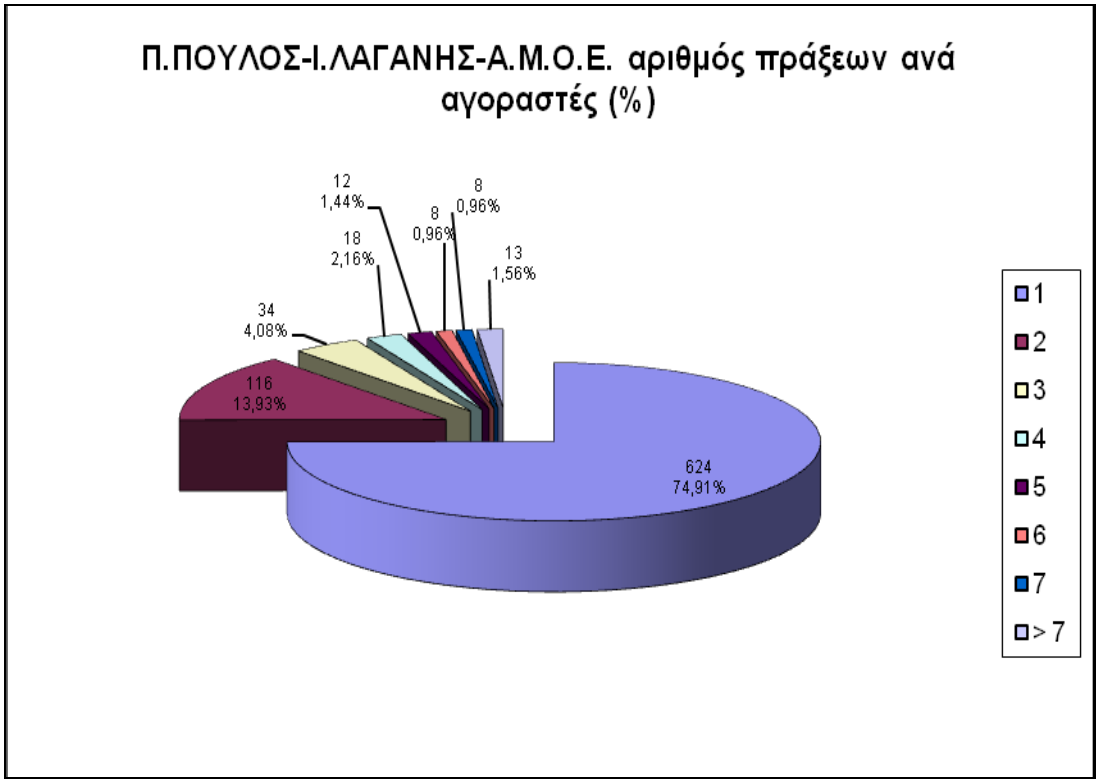

Πίνακας 30. Συγκεντρωτικός πίνακας του αριθμού πράξεων ανά πωλητή

1821 πωλητές (με τις περισσότερες πράξεις εκποίησης)									
αριθμός πράξεων	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**>7**	

αριθμός πωλητών	**698**	**98**	**44**	**16**	**7**	**6**	**5**	**30**	**904**

Διάγραμμα 12.

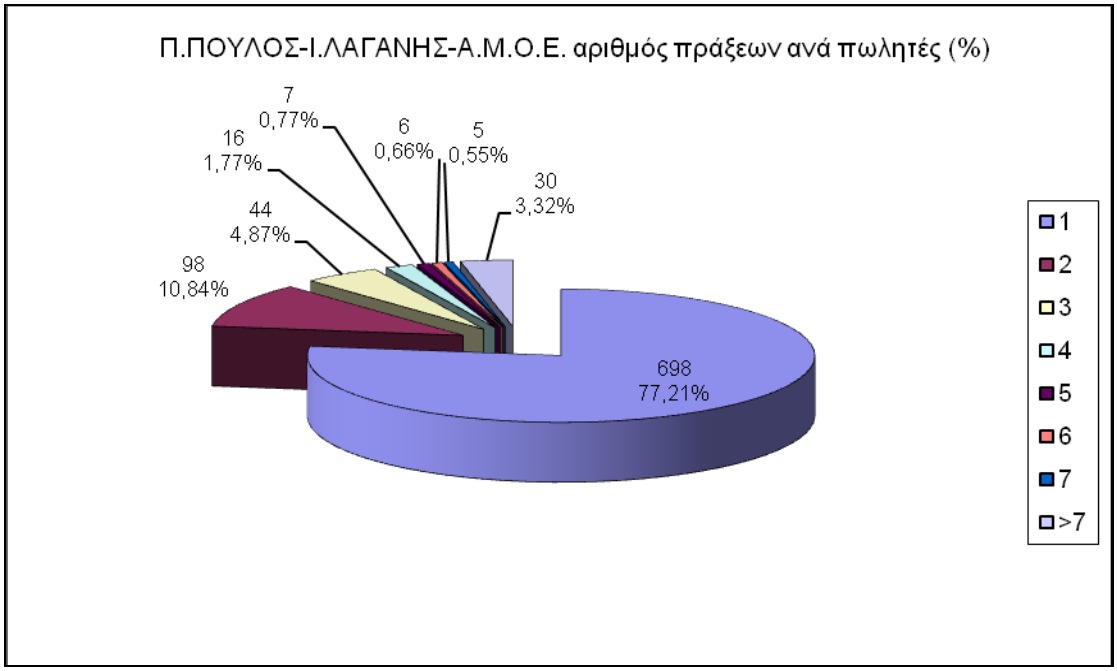

ΙΙ. Η σύσταση και λειτουργία της μικτής οθωμανικής επιτροπής την περίοδο 1830-1832

ΙΙ.α. Το διπλωματικό πλαίσιο.

Παραπάνω περιγράψαμε το αρχείο της μικτής οθωμανικής επιτροπής και τα τεχνικά χαρακτηριστικά του. Στο αρχειακό υλικό αποτυπώνονται οι αποφάσεις της μικτής οθωμανικής επιτροπής για την Αττική, η σύσταση και λειτουργία της οποίας εξετάζεται στις επόμενες γραμμές. Σημειώνουμε εδώ πως το σύνολο των αγοραπωλησιών σε όλα τα χρόνια λειτουργίας της επιτροπής, μέχρι και το 1872, ανήλθε στις 1.324 πράξεις.[1199] Στη βάση δεδομένων καταγράφονται περίπου 697 πράξεις, δηλαδή το 52,6% επί του συνολικού αριθμού, για την χρονική περίοδο 1830-1832. Από το ποσοστό επί του συνολικού αριθμού των αγοραστών μέχρι το 1872 κατανοούμε τη βαρύτητα της πρώτης περιόδου σύστασης και λειτουργίας της μικτής οθωμανικής επιτροπής. Θα παρουσιάσουμε παρακάτω τις διπλωματικές εξελίξεις που έχουν άρρηκτη σχέση με τη σύσταση της επιτροπής, καθώς και την αντίδραση των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων της Αθήνας απέναντι στην πολιτική του Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια. Στο αρχειακό υλικό της επιτροπής αποτυπώνονται οι απαρχές της αλλαγής της σύστασης των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων της Αθήνας με την άφιξη νεοφερμένων και οικονομικά εύρωστων πληθυσμών από την Κωνσταντινούπολη και από μέρη του επαναστατημένου χώρου. Οι νέοι αυτοί πληθυσμοί πρωτοστατούν, όπως, θα δούμε στις αγορές των οθωμανικών περιουσιών και στο σχηματισμό των μεγάλων γαιοκτησιών. Στην Επαρχία Αθηνών βάσει των Πρωτοκόλλων της Συνδιάσκεψης του Λονδίνου και της Συνθήκης της Κωνσταντινούπολης επιτράπηκε στους εκεί μουσουλμάνους γαιοκτήμονες να διατηρήσουν ή να πουλήσουν σε χριστιανούς ιδιώτες τις περιουσίες τους.[1200] Οι μουσουλμανικοί πληθυσμοί επέλεξαν την πώληση των ιδιοκτησιών τους σε

[1199] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Μικτής Επιτροπής Οθωμανικών Κτημάτων 1829-1877*. Η τελευταία αγορά έγινε το 1864. Βλέπε και Μάουερ, 1976, ό.π., σ. 585-586.
[1200] Χατζημιχαήλ, 2011, τόμος πρώτος, ό.π., σ. 373-376.

ιδιαίτερα χαμηλές τιμές, με αποτέλεσμα οι οικονομικά εύρωστοι πληθυσμοί που μετανάστευσαν στην Αθήνα μετά το 1830 να συγκεντρώσουν μεγάλες εκτάσεις γης.

Το πολιτικό πλαίσιο που περιγράφεται παρακάτω είναι αυτό που επιτρέπει τη δημιουργία ακίνητων περιουσιών και ευθύνεται τη δημιουργία μεγάλων ακίνητων περιουσιών (τσιφλικιών). Συνολικά στην αρχειακή ενότητα του Α.Μ.Ο.Ε. συνάπτονται 697 αγοραπωλησίες. Διακόσιοι τριάντα ένας αγοραστές θα πραγματοποιήσουν από μία αγορά, ενώ από δύο αγορές κάνουν σαράντα τέσσερις αγοραστές.[1201] Άρα την περίοδο αυτή οι Αθηναίοι καταφέρνουν να αγοράσουν ακίνητη περιουσία από τους αποχωρούντες Οθωμανούς. Όπως θα δούμε και παρακάτω από τους διακόσιους τριάντα ένα αγοραστές οι εκατόν ενενήντα έξι ή το 84,8% καταγράφονται ως νοικοκυραίοι, ενώ οι τριάντα πέντε ή το 15,2% ως προεστοί.[1202]Ανάμεσα στους νοικοκυραίους έχουν υπολογιστεί και όσοι εγκαθίστανται στην Αθήνα από τις παροικίες και την Κωνσταντινούπολη. Περίπου είκοσι δύο υπολογίζονται οι μετανάστες αυτοί μαζί με τους αλλοδαπούς, οι οποίοι πραγματοποιούν μία αγορά την περίοδο 1830-1832. Στους είκοσι τέσσερις ανέρχεται ο αριθμός των μεταναστών με πάνω από δύο αγορές την περίοδο 1830-1833. Το κύμα εσωτερικής και εξωτερικής μετανάστευσης προς την Αθήνα θα διογκωθεί μετά τη μεταφορά της πρωτεύουσας στην Αθήνα το 1834.

Ο πεντηκόνταρχος Λινάρδος Πρίντζιος (Πρίντζος) Συριανός με αλληλογραφία που είχε με την Διοίκηση και συγκεκριμένα με το «Μινιστέριο του Πολέμου», ζήτησε την επιστροφή των «πατριωτικών» κτημάτων της «τούρκας» συζύγου του σε εκείνην από τη στιγμή που αυτός την «έφερεν εις τα δόγματα της Ανατολικής Εκκλησίας».[1203] Ο λαβωμένος στο πόδι κατά την πρώτη πολιορκία («πήδημα») της Ακρόπολης Πρίντζιος εισακούστηκε από τη Διοίκηση. Επιπλέον πήρε αποζημίωση διακοσίων γροσίων και διορίστηκε αρχηγός των μπουρτζίων του φρουρίου Αθηνών. Ο ίδιος είχε αιτηθεί πέρα από την επιστροφή των περιουσιακών στοιχείων της συζύγου του το διορισμό του σε κάποιο «υπούργημα» με τη σύμφωνη γνώμη της Δημογεροντίας Αθηνών και του Έπαρχου Σούτζου.[1204] Τότε το 1825 δόθηκε εθνικό κτήμα πίσω στον ιδιοκτήτη.

Το 1830 κανείς Οθωμανός δεν ήταν πρόθυμος να μείνει στην Αθήνα, ούτε υπήρχε σκέψη για επιστροφή των εθνικών κτημάτων στους Οθωμανούς από την ελληνική πλευρά. Η παρουσία όμως, του οθωμανικού στρατού στην Ακρόπολη είχε οδηγήσει στην αλλαγή του ιδιοκτησιακού καθεστώτος. Κανείς Οθωμανός δεν ήθελε πια να μείνει, όμως, και κανείς δεν εγκατέλειπε τις ιδιοκτησίες του. Ήδη, από τον Ιούλιο του 1830 μεμονωμένοι Έλληνες αγοραστές είχαν αρχίσει να αγοράσουν από τους Οθωμανούς, πριν τις τελικές αποφάσεις της Κυβέρνησης του Ιωάννη Καποδίστρια σχετικά με τις περιουσίες αυτές.[1205]

Η Αθήνα, η πόλη και η ύπαιθρος της, ήταν μία περιοχή κατεστραμμένη. Ο άλλοτε πλούσιος εθνικός ελαιώνας απέδωσε το 1830 μόλις 800 ξεστία λαδιού ως δεκάτη, με τα 7 με 8/10 των ελαιοδέντρων να έχουν καταστραφεί. Αλλά και στον αστικό ιστό τα «όρθια» σπίτια υπολογίζονταν γύρω στα 300.[1206] Η γη θα εξακολουθούσε να έχει την αξία που είχε στους προεπαναστατικούς χρόνους, θα γινόταν σύντομα ξανά αντικείμενο αγοραπωλησιών, μαζί με τα εθνικά φθαρτά κτήματα, όπως τους μύλους, τις εθνικές οικίες και τα εθνικά εργαστήρια.[1207] Μαζί με αυτά θα πωλούνταν οι οθωμανικές ιδιόκτητες περιουσίες, τα μούλκια (mulk), με σημαντική κερδοφορία για τους χριστιανούς αγοραστές. Αυτό που θα

[1201] Βλ. και Πίνακα 57.

[1202] Βλ. και Πίνακα 28 του Παραρτήματος.

[1203] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 3, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 4 Μαρτίου 1825. Ο Υπουργός του Πολέμου Αδάμ Δούκας».*

[1204] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 3, *«Σεβαστή Διοίκησις! […] τη 23η Φεβρουαρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Πατριώτης Λινάρδος Πρίντζιος Συριανός»* και *Εθνικό Ταμείο*, ό.π., *«τη 15η Ιανουαρίου 1825, εν Αθήναις. Οι Δημογέροντες Αθηνών Ν. Ζαχαρίτζας, Ιωάννης Π. Βλάχου, Χ. Σπύρος Τζικάκης, Ιωάννης Πάλλης».*

[1205] Δρίκος, 1994, ό.π., σ. 20-21.

[1206] Δρίκος, 1994, ό.π., σ. 25.

[1207] Εύη Καρούζου, *Εθνικές γαίες, εθνικά δάνεια και εθνική κυριαρχία: Βρετανική διπλωματία και γαιοκτησία στο ελληνικό κράτος, 1833-1843*, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον ερεύνης της ιστορίας του νεώτερου ελληνισμού, Αθήνα 2018, σ. 20-22.

επακολουθούσε στην Αττική δεν ήταν στις προθέσεις του Κυβερνήτη, που, όμως, αδυνατούσε να κάνει κάτι για την αποτροπή του.

Στις 21 Μαΐου 1827 οι πολιορκημένοι στην Ακρόπολη των Αθηνών επαναστάτες έθεσαν τους όρους τους για την αποχώρησή τους και την παράδοση του φρουρίου στον οθωμανικό στρατό.[1208] Οι χριστιανικοί πληθυσμοί εγκατέλειψαν τις ιδιοκτησίες τους και μετοίκησαν στην Αίγινα, τη Σαλαμίνα, την Αίγινα και τον Πόρο.[1209] Οι τύχες των ιδιοκτησιών αυτών, αλλά και των ιδιοκτησιών που ανήκαν στους Οθωμανούς επρόκειτο να απασχολήσουν στο αμέσως επόμενο διάστημα τον Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια. Στα ερωτήματα των Αντιπρέσβεων των «Συμμάχων Αυλών» που διατυπώθηκαν από τον Πόρο στις 9 Οκτωβρίου 1828 και αφορούσαν μεταξύ άλλων την ιδιοκτησία, ο Ιωάννης Καποδίστριας απάντησε αναλυτικά με έκθεση που τους απέστειλε στις 18/30 Οκτωβρίου 1828.[1210] Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρουσιάστηκαν τότε η «τουρκική γη» στην Εύβοια εκτιμήθηκε σε 413.600 στρέμματα, ενώ η «ελληνική» σε 356.900 στρέμματα. Στην Αττική αντίστοιχα η τουρκική γη ήταν 171.700 στρέμματα, ενώ η ελληνική 173.100. Ως προς τα εθνικά κτήματα ο Καποδίστρια ήταν υπέρ της αξιοποίησή τους με τη βελτίωση της παραγωγής και την ενοικίασή τους: «Όλα τα κατά την επικράτειαν εθνικά κτήματα […] να ενοικιασθώσι δημοσίως κατά πλειοδοσίαν δι' έξ' έτη, επί συμφωνία να δίδουν οι ενοικιάσαντες εις το Ταμείον κατ' έτος το εν έκτον του συμπεφωνημένου ενοικίου και δέκατον, και να καλλιεργώσι τα ενοικιασθέντα παρ' αυτών κτήματα, καθ' ας συμφωνίας ήθελον κάμει με την Κυβέρνησιν».[1211]

Οι περιοχές αυτές τη στιγμή της ανακωχής του 1829 βρέθηκαν υπό την κυριότητα του οθωμανικού στρατού, αν και οι τύχες τους παρέμεναν ήδη από το 1828 αδιευκρίνιστες. Το ίδιο αδιευκρίνιστο παρέμενε και το ζήτημα των οθωμανικών περιουσιών, τη στιγμή που ο οθωμανικός πληθυσμός είχε ήδη αποχωρήσει εσπευσμένα από τις περιοχές αυτές, αφήνοντας πίσω σημαντικές περιουσίες, όπως αυτές αποτυπώνονταν και στην έκθεση του Καποδίστρια. Η μόνη δικλείδα ασφαλείας που εγγυούνταν την περιφρούρηση των ιδιοκτησιών αποτελούσε για τους Οθωμανούς κτηματίες η παρουσία του οθωμανικού στρατού και ο έλεγχος από αυτόν των φρουρίων. Από νωρίς, ήδη από το 1826, διαφαινόταν πως οι Μεγάλες Δυνάμεις θα είχαν ενεργό διπλωματικό ρόλο στη μελλοντική τύχη των περιουσιακών στοιχείων Οθωμανών και χριστιανών. Ειδικά για τους πρώτους μια εθελούσια μετανάστευση προκρινόταν ως λύση στην προοπτική δημιουργίας του εθνικού χώρου του μελλοντικού ελληνικού κράτους από τις Μεγάλες Δυνάμεις.[1212]

Το 1828 η κατάσταση υπήρξε ρευστή. Από τη μια μεριά οι συμμαχικές δυνάμεις ενεργούσαν για την ειρήνευση στην Ελλάδα και την κατάπαυση των εχθροπραξιών, από την άλλη τόσο οι επαναστάτες όσο και ο οθωμανικός στρατός προσπαθούσαν για τη δημιουργία τετελεσμένων καταστάσεων με τη συνέχιση των εχθροπραξιών.[1213] Στις 5 Νοεμβρίου 1828 παραδόθηκε με συνθήκη η οθωμανική φρουρά της Λιβαδειάς. Στη «Δυτική Χέρσο Ελλάδα» οι επαναστάτες κατέλαβαν τη Βόνιτσα στις 15 Δεκεμβρίου, όχι όμως και το φρούριο της. Η υπέρ των επαναστατών κατάσταση θα αλλάξει τον επόμενο χρόνο.[1214] Τον Ιανουάριο του 1829 οι επιτυχίες του Μαχμούτ πασά, Σερασκιέρη της Ρούμελης, και η αιχμαλωσία επαναστατών προβλημάτιζαν τις συμμαχικές δυνάμεις, που απεύχονταν μια ενεργητικότερη εμπλοκή των εκεί στρατευμάτων τους σε πολεμικές επιχειρήσεις. Η Γαλλική Κυβέρνηση

[1208] Διονύσιος Σουρμελής, *Ιστορία των Αθηνών κατά τον υπέρ ελευθερίας αγώνα. Αρχομένη από της επαναστάσεως μέχρι της αποκαταστάσεως των πραγμάτων. Διηρημένη μεν εις βιβλία τρία / Συγγραφείσα δε υπό Διονυσίου Σουρμελή*, Αθήναι 1834, σ. 237.

[1209] Σουρμελής, 1834, ό.π., σ. 267.

[1210] *Α.Ε.Π.,* τόμος 4ος, 1973, σ. 236-295, «*Προς τους Αντιπροσώπους των τριών συμμάχων Αυλών, Πόρος 18/30 Οκτωβρίου 1828*».

[1211] *Α.Ε.Π.,* τόμος 21, 2008, σ. 7-8, *«Ελληνική Πολιτεία. Ο Κυβερνήτης της Ελλάδος προς την Γερουσίαν […] Εν Ναυπλίω, τη 28 Οκτωβρίου 1829. Ο Κυβερνήτης Ι. Α. Καποδίστριας».*

[1212] Σπυρίδων Γ. Πλουμίδης, «Η έννοια του «θανάτου» στην Ελληνική Επανάσταση (1821-1832). Ιδεολογικές προσλήψεις και πολιτική πρακτική», *Μνήμων*, τόμος 32 (2011-2012), σ. 84.

[1213] Academy of Athens, *Correspondence between the Foreign Office and the British Embassy and Consulates in the Ottoman Empire 1820-1833, Foreign Office 78/97-221, 1820-1833,* Volume II, Athens 2005, P. Richards (H.M.S. Pelorus, Malta) to Godrington, 9/21 Jan. 1828, ό.π., σ. 20.

[1214] Douglas Dakin, *Η ενοποίηση της Ελλάδας, 1770-1923*, Αθήνα 2001, σ. 97-107.

διέταξε την επιστροφή του εκστρατευτικού της σώματος, τη στιγμή που ο επικεφαλής του Γάλλος στρατηγός Maison ετοιμαζόταν να εισβάλλει στην Αττική.[1215] Λίγους μήνες πριν, στις 7/19 Ιουλίου 1828, ο πρεσβευτής της Αγγλίας στην Πύλη S. Canning και ο ναύαρχος Malcolm είχαν πετύχει την τελευταία στιγμή να αναβάλουν την είσοδο των Γάλλων στην Αττική.[1216] Ο Άγγλος πρόξενος στην Πρέβεζα Meyer σε συνάντηση που είχε με τον Μαχμούτ πασά θα θέσει το αίτημα της ανακωχής, για να εισπράξει τις διαμαρτυρίες του για τις συνεχιζόμενες επιχειρήσεις του επαναστατικού στρατού στην ηπειρωτική Ελλάδα.[1217] Όμως, οι διπλωματικές πιέσεις προς την Πύλη θα αποδώσουν και ο σουλτάνος θα κρατήσει θετική στάση απέναντι στις συμμαχικές προτάσεις για ειρήνευση στην Ελλάδα.[1218] Το Πρωτόκολλο του Λονδίνου στις 10/22 Μαρτίου 1829 θα θέσει άμεσα το ζήτημα της κατάπαυσης των εχθροπραξιών και οι συμμαχικές δυνάμεις θα απαιτήσουν τόσο από την Πύλη, όσο και από την «Ελληνική Κυβέρνηση» την εφαρμογή των όρων του.[1219]

Το Μάιο του 1829 κοινοποιείται στον Καποδίστρια από τον αντιπρέσβη της Αγγλίας στην Ελληνική Κυβέρνηση Edward J. Dawkins η απόφαση των τριών Δυνάμεων να απαιτήσουν από την Ελληνική Κυβέρνηση και την Πύλη τη διατήρηση της ανακωχής την οποία ο Ρεΐς Εφέντης είχε ήδη αναγγείλει στις 10 Σεπτεμβρίου 1828, χωρίς, όμως, ποτέ να εφαρμοστεί στην πράξη, σύμφωνα και με το Πρωτόκολλο της 16ης Νοεμβρίου 1828.[1220] Στην ανταπάντησή του ο Καποδίστριας ισχυρίστηκε ότι ποτέ δεν κοινοποιήθηκε επίσημα στην Ελληνική Κυβέρνηση το έγγραφο της 10ης Σεπτεμβρίου 1828, ούτε και το Πρωτόκολλο της 16ης Νοεμβρίου 1828, οπότε και καμία αντίδραση από μέρους της Ελληνικής Κυβέρνησης δεν θα μπορούσε να έχει υπάρξει στο ζήτημα της παύσης των εχθροπραξιών.[1221]

Οι διπλωματικοί στόχοι του Κυβερνήτη ήταν προφανείς και αποσκοπούσαν στη διατήρηση των εδαφικών κεκτημένων, αλλά και σε μια μελλοντική ανάκτηση εδαφών στα οποία ο ελληνικός στρατός δεν είχε πια την κυριαρχία. Ο Κυβερνήτης δεν μπορούσε να συμμορφωθεί με τις υποδείξεις της Αγγλίας, η οποία ήθελε ένα περιορισμένο στην Πελοπόννησο και σε κάποια νησιά ελληνικό κράτος. Έγραφε ότι οι κάτοικοι των επαρχιών «θέλουν αποκριθή, ότι η πείρα των πολυχρονίων των δυστυχημάτων τους υποχρεώνει να είναι ασάλευτοι εις την απόφασίν τους να μην αφήσωσι του λοιπού την γενέθλιον γην ή τα ερείπια, τα οποία υπερασπίζουν ενόπλως […] ούτως εχόντων των πραγμάτων, δεν είναι αδύνατον ν' ακολουθήση το παράδειγμα των φρουρών της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος και η αδύνατος φρουρά των Αθηνών». Τέλος ζητά από τις συμμαχικές χώρες εγγυήσεις αποζημιώσεων και κυριαρχίας, θεωρώντας πως με τα μέχρι τότε δεδομένα η Ελληνική Κυβέρνηση δεν μπορεί να εφαρμόσει την ανακωχή, αν δεν μεσιτεύσουν οι Δυνάμεις και παράσχουν εγγυήσεις για την εφαρμογή της ανακωχής και από την μεριά της Πύλης.[1222]

Η αρχική άρνηση του Κυβερνήτη προκάλεσε την άμεση αντίδραση των Δυνάμεων, οι οποίες διαμέσου των Πρέσβεων τους στην Πύλη θα απαιτήσουν την άμεση αποδοχή της

[1215] *Correspondence,* Volume I, 2003, Meyer (Janina) to S. Canning, 16/28 Jan. ό.π., σ. 609 και Volume II., 2005, P. Malcolm (H.M.S. Asia) to Aberdeen (F.O.), 4/16 Oct. 1828, ό.π., σ. 25. Βλ. και Χρήστος Λούκος, *Η Αντιπολίτευση κατά του Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια, 1828-1831*, Αθήνα 1988, σ. 85.

[1216] Χ. Λούκος, 1988, ό.π., σ. 84.

[1217] *Correspondence,* Volume I, 2003, Mehemmed Reshid Pasha (Janina) to S. Canning and Guilleminot (Naples), 24 Jan./5 Feb. 1829, ό.π., σ. 610.

[1218] *Correspondence,* Volume I, 2003, Meyer (Janina) to S. Canning (Naples), 20 Jan./5 Feb. 1829, ό.π., σ. 611.

[1219] *Correspondence,* Volume I, 2003, S. Canning (Naples) to Aberdeen (F.O.), 31 March/12 April 1829, ό.π., σ. 613, Ο Canning αναφέρει ότι παρέλαβε το Πρωτόκολλο της 22ας Μαρτίου και αναμένει την έναρξη των διαπραγματεύσεων με την Πύλη και Aberteen (F.O.) το R. Gordon, 23 May/4 June 1829, ό.π., σ. 615, Οδηγίες που αφορούν την ανακωχή από τη μεριά των Ελλήνων. Επίσης, Aberteen (F.O.) το R. Gordon, 27 June/9 July 1829, ό.π., σ. 615. Βλ. και *Α.Ε.Π.,* τόμος 4ος, 1973, ό.π., σ. 86, «Κοινοποίησις των Πρέσβεων, Σμύρνη 9 Ιουνίου 1829».

[1220] *Α.Ε.Π.,* τόμος 4ος, 1973, ό.π., «Ε. Dawkins προς τον Πρόεδρον της προσωρινής ελληνικής Κυβερνήσεως, Εν Αιγίνη 6/18 Μαΐου 1829», ό.π., σ. 312-313. Βλ. και Λούκος, 1988, ό.π., σ. 107. Έμμεσα ο Dawkins απείλησε ότι, σε περίπτωση άρνησης του Κυβερνήτη, οι δυνάμεις θα λάβαιναν δραστικά μέτρα για την εφαρμογή του πρωτοκόλλου.

[1221] *Α.Ε.Π.,* τόμος 4ος, 1973, ό.π., απάντηση Καποδίστρια, 11/23 Μαΐου 1829, ό.π.,σ. 314.

[1222] *Α.Ε.Π.,* τόμος 4ος, 1973, ό.π., απάντηση Καποδίστρια, 11/23 Μαΐου 1829, ό.π., σ. 315-317.Βλ. και *Correspondence,* Volume I, 2003, «R. Gordon (H.M.S. Revenge, Smyrna) to Aberdeen (F.O.), 28 May/9 June 1829», ό.π., σ. 618.

ανακωχής και την υποχώρηση του επαναστατικού στρατού στην Πελοπόννησο.[1223] Ωστόσο θα διευκρινίσουν πως τα μέτρα αυτά δεν θα επηρεάσουν σε καμία περίπτωση τη μελλοντική οροθεσία του ελληνικού Κράτους.[1224] Υπό αυτές τις πιέσεις ο Καποδίστριας συναίνεσε σε μια μελλοντική ανακωχή στην περίπτωση που και η Πύλη έπραττε το ίδιο.[1225] Η Πύλη δύο μήνες αργότερα και υπό την πίεση των συνεπειών του ρωσοτουρκικού πολέμου θα υποχρεωνόταν σε αποδοχή του Πρωτοκόλλου της 22ας Μαρτίου 1829.[1226] Στο άρθρο 10 της Συνθήκης της Αδριανουπόλεως προβλεπόταν η άμεση εφαρμογή της ανακωχής ανάμεσα στους Οθωμανούς και την Ελληνική Κυβέρνηση.

Από νωρίς οι συμμαχικές δυνάμεις φρόντισαν να παράσχουν στους Οθωμανούς κάποιες εγγυήσεις για την τουλάχιστον υπό όρους αποχώρησή τους από την «Ανατολική Χέρσο Ελλάδα». Το υπ' αριθμό 32 Πρωτόκολλο της Διάσκεψης του Λονδίνου (1829) διευκρίνιζε πως κανείς Έλληνας ή μουσουλμάνος δεν μπορεί «εις το μέλλον να στερηθεί της ιδιοκτησίας του εξαιτίας της στάσης που τήρησε στην Επανάσταση».[1227] Μια τέτοια διατύπωση προοριζόταν να δημιουργήσει πρόσθετα προβλήματα σε μια οποιαδήποτε προσπάθεια καθορισμού του εδαφικού ζητήματος και της τελικής οροθεσίας μεταξύ των δύο εμπολέμων. Αποτελούσε το διπλωματικό μέσο πίεσης της Πύλης προς τις συμμαχικές δυνάμεις προκειμένου να παρατείνει την κατοχή των εδαφών και να διεκδικήσει είτε την ανταλλαγή τους σε μια επικείμενη τελική διαρρύθμιση, είτε την αποζημίωσή της για τα εδάφη που θα παραχωρούσε στο νεοσύστατο κράτος στην περίπτωση που αποχωρούσε.

Το Πρωτόκολλο της Ανεξαρτησίας της 22ας Ιανουαρίου/3 Φεβρουαρίου 1830 προέβλεπε την παράδοση της Αττικής και της Εύβοιας στο ελληνικό Κράτος.[1228] Στις 25 Ιουνίου 1830 ο εκπρόσωπος της Πύλης παρέδωσε στην Ελληνική Κυβέρνηση την Αττική και την Εύβοια, χωρίς, όμως, ο οθωμανικός στρατός να εγκαταλείψει τα φρούρια της Εύβοιας και την Ακρόπολη. Εκκρεμούσε να καθοριστούν οι τελικοί όροι με τους οποίους θα γινόταν αυτή η αποχώρηση. Κεντρικό πρόβλημα αναδεικνυόταν η εκποίηση των οθωμανικών περιουσιών, από τη στιγμή που οι ιδιοκτησίες κατοχυρώθηκαν και προστατεύτηκαν από τις εγγυήτριες χώρες.

Οι Οθωμανοί κάτοχοι ιδιοκτησιών και δικαιωμάτων επί των βακουφίων των περιοχών της Αττικής, της Εύβοιας, της Φωκίδας και της Θήβας είχαν δικαίωμα να διατηρήσουν τις ιδιοκτησίες τους και να τις εκποιήσουν εντός δεκαοκτώ μηνών, πριν εγκαταλείψουν την «Ελλάδα», όπως όριζε η παράγραφος 7 της Συνθήκης της Κων/λεως. Το ίδιο ίσχυσε και σε περιοχές που προστέθηκαν στο ελληνικό βασίλειο με τις συνοριακές ρυθμίσεις του 1832, όπως η Φθιώτιδα, περιοχές του Ζητουνίου και του Πατρατζικίου. Η συνθήκη της 27 Ιουνίου/9 Ιουλίου 1832, που υπογράφηκε στην Κωνσταντινούπολη, επιβεβαίωσε τις ρυθμίσεις των Πρωτοκόλλων του Λονδίνου, σύμφωνα με τις οποίες όλες οι οθωμανικές περιουσίες (δημόσιες, ιδιωτικές ή βακουφικές) σε επαρχίες που κατέχονταν από επαναστατικά στρατεύματα την 3 Φεβρουαρίου 1830 παραχωρούνταν στην ελεύθερη διάθεση του ελληνικού κράτους, χωρίς τη «γενική αποζημίωση» της Υψηλής Πύλης.

Η πραγματοποίηση των επιταγών των πρωτοκόλλων του 1830 και 1832 ως προς τη δυνατότητα εκποίησης των μουσουλμανικών ιδιοκτησιών ανατέθηκε στις μικτές ελληνο-

---

[1223] *Α.Ε.Π.*, τόμος 4ος, 1973, ό.π., «Guilleminot and R. Gordon to Compte de Capodistria, Smyrna, 9 Juin 1829. «Les Grecs cessent immédiatement les hostilités sur touts les points, et le Gouvernement provisoire de la Grèce fasse rentrer dans les limites du territoire garanti par l' Alliance les troupes grecques gui en sont sorties […]», ό.π. σ. 318-319 και *Correspondence*, Volume I, R. Gordon (Constantinople) to Aberdeen (F.O.), 5/17 Aug. 1829, ό.π., σ. 622.

[1224] *Α.Ε.Π.*, τόμος 4ος, 1973, «Guilleminot and R. Gordon to Compte de Capodistria, Smyrna, 9 Juin 1829», ό.π., σ. 319, «sans toute foies que cette derniere demanche préjuge aucunement la question de la delimitation du future état grec».

[1225] *Α.Ε.Π.*, τόμος 4ος, 1973, «Response que le Gouvernement Grec, 15/27 Juin 1829», ό.π., σ. 320-321.

[1226] *Correspondence*, Volume II, 2005, Diebich (Adrianople) to Royer (Constantinople), 22 Sept./ 4 Oct. 1829, ό.π., σ. 14.

[1227] Ακαδημία Αθηνών, Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας, 9, *Επιτομαί εγγράφων του βρεταννικού Υπουργείου των Εξωτερικών, Γενική αλληλογραφία (F.O. 32, φάκελοι 1-34, 1827-1832) / Ελλάς*, τόμος Α΄, Μέρος Πρώτον, Αθήναι 1975, Πρωτόκολλον [αρ. 32] της εν Λονδίνω Διασκέψεως, 4/16 Ιουνίου 1830, ό.π., σ. 211-212.

[1228] Θωμάς Δρίκος, *Οι πωλήσεις των οθωμανικών ιδιοκτησιών της Αττικής, 1830-1831*, 1994, Τροχαλία -Δήμος Γλυφάδας, σ. 20.

οθωμανικές επιτροπές, οι οποίες είχαν την εποπτεία όλων των πωλήσεων, τον έλεγχο τίτλων ιδιοκτησίας και την εξομάλυνση μερικότερων ζητημάτων. Η δημιουργία της «μικτής οθωμανικής επιτροπής» επέτρεψε την άμεση έναρξη των αγοραπωλησιών στις περιοχές που κατέχονταν από τον οθωμανικό στρατό, παρέμενε, όμως, η τελική επικύρωσή τους, καθώς και ο έλεγχος της νομιμότητάς τους.[1229] Παρά το επισφαλές των πωλήσεων και των αγορών και προτού οριστεί το αρμόδιο όργανο για τον έλεγχο και τις επικυρώσεις τους, αυτές φαίνεται πως διεξάγονταν ανεμπόδιστα και ανεξάρτητα από την πορεία των διαπραγματεύσεων για την τελική χάραξη των συνόρων και τη σύσταση του ελεγκτικού και επικυρωτικού των αγοραπωλησιών οργάνου.[1230] Οι πιέσεις προς τον Κυβερνήτη να προχωρήσει στη σύσταση της επιτροπής εντείνονταν και από τους κατόχους μεγάλων οθωμανικών περιουσιών, αλλά και από τους Δημογέροντες των Αθηνών.[1231]

Μετά τα πρωτόκολλα του 1829 προκύπτουν δύο πολύ σημαντικά ζητήματα για την Ελληνική Κυβέρνηση και τον Ιωάννη Καποδίστρια.[1232] Το πρώτο αφορά την ανταλλαγή των υπό κατοχή εδαφών και κατά συνέπεια τη τελική διαμόρφωση των συνόρων. Το ζήτημα της ανταλλαγής των εδαφών θα διαρκούσε αρκετό διάστημα, προκαλώντας πολλά προβλήματα στον Κυβερνήτη. Μια πρόταση έκανε λόγο για την ανταλλαγή της Εύβοιας και της Αττικής με την Ακαρνανία και τη Βόνιτσα, όμως ο Καποδίστριας είχε διαμηνύσει στις εγγυήτριες δυνάμεις πως δεν είναι σε θέση να επέμβει στην Ακαρνανία, εγγυώμενος την παράδοση των φρουρίων της, από φόβο για τυχόν έντονες αντιδράσεις από τους γηγενείς πληθυσμούς.[1233] Από την άλλη επιθυμούσε το συντομότερο δυνατόν τον τελικό καθορισμό των συνόρων. Το δεύτερο ζήτημα, που σχετιζόταν άμεσα με την πορεία των συνομιλιών και των επαφών για την τελική χάραξη των συνόρων με ταυτόχρονη αποχώρηση του ελληνικού και του οθωμανικού στρατού από τα υπό ανταλλαγή εδάφη, αφορούσε τις πωλήσεις των οθωμανικών περιουσιών στην Εύβοια και την Αττική. Οι εγειρόμενες αξιώσεις των Οθωμανών αξιωματούχων και της ίδιας της Πύλης για πώληση των κτημάτων της Λιβαδειάς, των Σαλώνων της Βουδουνίτσας, της Αταλάντης, της Θήβας, της Ελευσίνας και του Ταλαντίου, δεν ευοδώθηκαν από τις εγγυήτριες χώρες με το αιτιολογικό ότι τα εδάφη των περιοχών αυτών κατέχονταν από τον επαναστατικό στρατό. Σε πολλά από τα εδάφη αυτά οι Οθωμανοί διεκδικούσαν το δικαίωμά τους στη συγκομιδή της δεκάτης των ελιών, χωρίς ωστόσο να ενδίδουν στις πιέσεις οι εγγυήτριες χώρες.[1234] Έντονες υπήρξαν και οι αντιδράσεις του Καποδίστρια απέναντι στις παράλογες οθωμανικές απαιτήσεις.[1235]

Μετά την υπογραφή του Πρωτοκόλλου του Λονδίνου στις 3 Φεβρουαρίου 1830 στην Αθήνα συντελείται η σταδιακή επιστροφή των πολιτών από τα νησιά που είχαν διασπαρθεί, κυρίως την Αίγινα, όπου βρίσκονταν τα 2/3 των Αθηναίων προσφύγων. Ένα γεγονός που δείχνει την έκρυθμη ακόμη κατάσταση που επικρατούσε τότε στην Αθήνα, το οποίο μάλιστα είχε και σημαντικές οικονομικές συνέπειες, υπήρξε η καταστροφή του εθνικού ελαιώνα.[1236] Ωστόσο εκείνοι που συνέρρεαν στην Αττική δεν αποθαρρύνονταν από την αγορά γης:

[1229] Σουρμελής, 1831, ό.π., σ. 283.

[1230] Δρίκος, 1994, ό.π., σ. 21-22. Ήδη από τον Ιούλιο του 1830 μεμονωμένοι Έλληνες αγοραστές είχαν αρχίσει να αγοράζουν. Ως πρώτοι αγοραστές αναφέρονται οι Λουκάς Πύρρου και ο Γεώργιος Λεβέντης.

[1231] Σουρμελής, 1834, ό.π., σ. 287-289, «επιστολή Δημογερόντων προς Καποδίστρια, 8 Ιουλίου 1831, εκ των ερειπίων Αθηνών» και εφ. *Ο Απόλλων*, αρ. 42, 1 Αυγούστου 1831, «Αθηναίοι προς τον Κυβερνήτην». Στις 13 Μαΐου 1831 είχαν διοριστεί ως προσωρινοί Δημογέροντες οι Ανάργυρος Πετράκης, Νικόλαος Ζαχαρίτζας (Ζαχαρίτσας), Άγγελος Γέροντας και ο Μιχαήλ Βουζίκης (Μπουζίκης).

[1232] Για το πολιτικό έργο του Καποδίστρια βλ. Χρήστος Λούκος, «Ο κυβερνήτης Καποδίστριας: πολιτικό έργο, συναίνεση και αντιδράσεις», στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 1770-2000*, τόμος 3ος, Ο αγώνας της Ανεξαρτησίας και η ίδρυση του ελληνικού κράτους, Αθήνα 2003, σ. 185-216.

[1233] *Επιτομαί εγγράφων*, Μέρος Πρώτον, Αντιπρέσβεις (Ναύπλιο) προς Palmerston (F.O.), 28 Ιανουαρίου/9 Φεβρουαρίου 1831, ό.π., σ. 440-441.

[1234] *Επιτομαί εγγράφων*, Μέρος Πρώτον, Dawkins (Ναύπλιο) προς Aberdeen (F.O.), 19 Σεπτεμβρίου/1 Οκτωβρίου 1830, ό.π., σ. 316 και Χατζή Ισμαήλ Βέης (Αθήναι) προς τους Αντιπρέσβεις (Ναύπλιο), 15/27 Οκτωβρίου 1830, ό.π., σ. 348 και Πρακτικόν D συσκέψεως μεταξύ των Αντιπρέσβεων και του Χατζή Ισμαήλ Βέη, 4/16 Αυγούστου 1830, ό.π, σ. 298.

[1235] *Επιτομαί εγγράφων*, Μέρος Πρώτον, Ι. Καποδίστριας (Ναύπλιον) προς Dawkins (Ναύπλιο), 14/26 Σεπτεμβρίου 1830, ό.π., σ. 316-317.

[1236] Σουρμελής, 1834, ό.π., σ. 267 (στην έκδοση του 1853, σ. 283).

«Επειδή δε τα παρεπόμενα του διαληφθέντος Πρωτοκόλλου εσυγχώρησαν εις τους Τούρκους κατοίκους των Αθηνών να πωλήσωσι τα κατά την Αττικήν κτήματά των, συνέρρευσαν πολλοί εκ παντοδαπών πόλεων να αγοράσωσι κτήματα, ώστε πολλοί δυνάμει της ενταύθα ιδιοκτησίας των καυχώνται να λέγωνται Αθηναίοι».[1237] Ο ίδιος ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας συναντήθηκε με τον πληρεξούσιο της Πύλης και συζήτησαν για τα πωλητήρια έγγραφα. Η Πύλη ζήτησε την επικύρωσή τους.[1238] Πιέσεις ασκούσαν και οι αντιπρέσβεις των Μεγάλων Δυνάμεων και προς την κατεύθυνση της εκκένωσης των φρουρίων της Αττικής και της Εύβοιας και προς την αγορά των οθωμανικών κτημάτων.[1239] Από την πλευρά του ο Κυβερνήτης διαβεβαίωνε τους αντιπρέσβεις πως θα αναγνώριζε το κύρος των αγοραπωλησιών.[1240]

Ο Καποδίστριας πιέζε τις συμμαχικές χώρες και προς δύο άλλες κατευθύνσεις. Αφενός επιθυμεί την εφαρμογή του υπ' αριθμόν 17 Πρωτοκόλλου της Διασκέψεως του Λονδίνου με ημερομηνία 10/22 Μαρτίου 1829[1241], αφετέρου ζητά να τηρηθεί η προβλεπόμενη από το Νοέμβριο του 1830 ημερομηνία της εκκένωσης των φρουρίων της Αθήνας και της Βόνιτσας, της Ακαρνανίας και της Εύβοιας, που είχε οριστεί για τις 10/22 Ιανουαρίου 1831.[1242] Η αγγλική πολιτική ως προς το ζήτημα της εκκένωσης της Ακαρνανίας από τον ελληνικό στρατό απαιτούσε από την Πύλη «consented to the resignation of Akarnania».[1243] Ως προς την εφαρμογή του πρωτοκόλλου ζητείται επιτακτικά ο ορισμός μικτής επιτροπής από Έλληνες και Τούρκους η οποία θα επωμιζόταν τον έλεγχο των τίτλων ιδιοκτησίας, ενώ μία διαιτητική επιτροπή των τριών συμμάχων θα αποφάσιζε ανεκκλήτως για κάθε διαφωνία που θα προέκυπτε μεταξύ των μελών της μικτής επιτροπής.[1244] Όμως τον Ιανουάριο του 1831 και ενώ θα έπρεπε σύμφωνα με των προγραμματισμό να έχει ήδη εκκενωθεί η Αθήνα από τα οθωμανικά στρατεύματα καμιά κίνηση για το σχηματισμό της επιτροπής αυτής δεν είχε συντελεστεί.[1245] Παρά τις διαβεβαιώσεις και από τη μεριά του Κυβερνήτη ότι θα γινόταν σεβαστά τα οριζόμενα από το πρωτόκολλο και ότι οι μουσουλμάνοι μπορούν είτε να παραμείνουν στην Ελλάδα διατηρώντας τις περιουσίες τους, είτε να τις πωλήσουν στο προβλεπόμενο χρονικό διάστημα του ενός έτους από την τελική χάραξη των συνόρων που εκκρεμούσε, η αδυναμία σύστασης της μικτής επιτροπής δυσχέραινε τις αγοραπωλησίες των οθωμανικών περιουσιών και ενίσχυσε το διπλωματικό επιχείρημα της Πύλης ότι δεν θα εγκατέλειπε τα φρούρια προτού πωληθούν οι περιουσίες.[1246] Η Πύλη είχε συμφέρον από την διαρκή αναβολή της συγκρότησης της επιτροπής, αντίθετα η ελληνική πλευρά πίεζε προς την αντίθετη κατεύθυνση, προσκρούοντας έστω και προσωρινά στις συμμαχικές αποφάσεις.

Τον Φεβρουάριο του 1831 καμία κίνηση για τη εκκένωση του φρουρίου της Αθήνας δεν είχε πραγματοποιηθεί. Επιπλέον το πρωτόκολλο της 10/22 Ιανουαρίου 1831 θεωρούνταν ως μη υπάρχον για την Πύλη, γεγονός που επέτρεπε στο εκπρόσωπό της, τον υπεύθυνο από

[1237] Σουρμελής, 1834, ό.π., σ. 267-268 (στην έκδοση του 1853, σ. 283-284). Τον Ιούνιο του 1830 καίγεται ο ελαιώνας των Αθηνών, με πάνω από 50.000 ελιές να παραδίδονται στην πυρά. Ο Σουρμελής κατηγορεί τους χωρικούς της Χασιάς και του Μενιδίου, τους «κακεντρεχείς Τουρκολάτρας» για αυτό τον εμπρησμό, για να μην αποδωθούν γεννήματα και καρποί στους νέους κυρίους του ελαιώνα. Να σημειώσουμε εδώ τη δολοφονία από συντοπίτες του Χασιώτες το Μάιο του 1826 του καπεταναίου Μελέτη Βασιλείου. Ο Βασιλείου είχε προσεγγίσει τα ανώτερα στρώματα της Κοινότητας των Αθηνών, κάτι το οποίο δεν έβρισκε σύμφωνους τους Χασιώτες.

[1238] Σουρμελής, 1834, ό.π., σ. 268 (στην έκδοση του 1853, σ. 286).

[1239] *Α.Ε.Π.,* τόμος 21, 2008, ό.π., σ. 56-57. Η πώληση των κτημάτων θα γινόταν την ίδια στιγμή με την παραχώρηση των τόπων που κατείχαν οι Μουσουλμάνοι.

[1240] *Α.Ε.Π.,* τόμος 21, 2008, ό.π., σ. 57-58.

[1241] *Επιτομαί εγγράφων*, Μέρος Πρώτον, Πρωτόκολλον αρ. 17 της εν Λονδίνω Διασκέψεως, 10/22 Μαρτίου 1829, ό.π., σ. 371-372.

[1242] *Επιτομαί εγγράφων*, Μέρος Πρώτον, Καϊμακάμης (αντικαταστάτης του Ρεΐς Εφέντη, Κωνσταντινούπολις), 14/26 Νοεμβρίου 1830, ό.π., σ. 365.

[1243] *Correspondence,* Volume II, 2005, R. Gordon (Constantinople) to Palmerston (F.O.), 25 April/11 May 1831, ό.π., σ. 152.

[1244] *Επιτομαί εγγράφων*, Μέρος Πρώτον, Guilleminot και Gordon (Κωνσταντινούπολις) προς Ρεΐς Εφέντην (Κωνσταντινούπολις), 27 Ιουνίου/9 Ιουλίου 1829, ό.π., σ. 66-67.

[1245] *Επιτομαί εγγράφων*, Μέρος Πρώτον, Αντιπρέσβεις (Σαλαμίς) προς Ι. Καποδίστρια (Σαλαμίνα), 9/21 Ιανουαρίου 1831, ό.π., σ. 445.

[1246] *Επιτομαί εγγράφων*, Μέρος Πρώτον, Αντιπρέσβεις (Σαλαμίς) προς Ι. Καποδίστρια (Σαλαμίνα), 9/21 Ιανουαρίου 1831, ό.π., σ. 445.

τον Ιούλιο του 1830 για τις εκποιήσεις, Χατζή Ισμαήλ Βέη να κωλυσιεργεί ως προς το διορισμό Τούρκων αντιπροσώπων στην μικτή επιτροπή.[1247] Η κωλυσιεργία αυτή της Πύλης ερχόταν σε αντίθεση με τα παράπονα που επισήμως διατύπωνε προς τις εγγυήτριες δυνάμεις για την καθυστέρηση του καθορισμού των ελληνικών συνόρων και την πώληση των οθωμανικών ιδιοκτησιών.[1248] Η Ελληνική Κυβέρνηση στο αμέσως επόμενο διάστημα ενέτεινε τις προσπάθειές της για τη σύσταση της επιτροπής, αποσπώντας τελικά τη συναίνεση των αντιπρέσβεων στη Σαλαμίνα.[1249] Όμως, η πρόταση για τη σύσταση της μικτής επιτροπής θα απορριφθεί τρεις μήνες αργότερα από τους Πρέσβεις στην Κωνσταντινούπολη, παρά την αρχική προφορική αποδοχή των προτάσεων του Καποδίστρια από τους αντιπρέσβεις τον Ιανουάριο του 1831.[1250]

Το δυσάρεστο των εξελίξεων επέτειναν και οι διαπραγματεύσεις ως προς το ζήτημα της εκκένωσης της Αθήνας. Οι αντιπρέσβεις πρότειναν την παράταση της εκκένωσης, κρίνοντας ότι αυτή ήταν αδύνατη να γίνει στις 10/22 Ιανουαρίου 1831. Την ίδια στιγμή ο Χατζή Ισμαήλ Βέης ζητούσε νέες συνομιλίες για τα μέτρα που έπρεπε να εφαρμοστούν ως προς την χάραξη των συνόρων.[1251] Την ανησυχία του Κυβερνήτη ήρθαν να μεγεθύνουν οι εκθέσεις της «εν Αττική επιτροπής» με χρονολογία 24 Φεβρουαρίου/8 Μαρτίου 1831. Σύμφωνα με τις εκθέσεις η τουρκική φρουρά των Αθηνών, που αριθμούσε 140 στρατιώτες,[1252] εκτρεπόταν σε βιαιοπραγίες κατά των κατοίκων της περιοχής. Επιπλέον τονιζόταν πως η επιτροπή αδυνατεί πλέον να εμποδίσει τους κατοίκους από το να προβούν σε αντίποινα κατά της φρουράς.[1253] Το ενδεχόμενο να επιχειρούσαν οι Αθηναίοι δια της βίας να απελευθερωθούν θα προκαλούσε την αντίδραση των εγγυητριών δυνάμεων, με δυσάρεστες συνέπειες για την πορεία των διαπραγματεύσεων. Και στην Εύβοια από τα τέλη του 1830 τα πράγματα έπαιρναν μια δυσάρεστη τροπή, αφού οι εκεί Οθωμανοί προκαλούσαν ταραχές στα χωριά και προέβαιναν σε αρπαγές περιουσιών. Ως υποκινητής των ταραχών σε Εύβοια και Αττική κατονομαζόταν ο Γιουσούφ Σελικτάρ Βέης (Σιλιχτάρης).[1254] Στο νησί αυτό Τούρκοι κτηματίες όπως ο Ομέρ πασάς και ο Χατζή Ισμαήλ Βέης Μολλάς αντιστέκονταν στον αφοπλισμό των φρουρίων και στην πώληση των κτημάτων τους.[1255]

Λαμβάνοντας όλα αυτά υπόψη ο Καποδίστριας εκφράζει στα τέλη Μαΐου 1831 τη λύπη του για την απόρριψη της πρότασης της Ελληνικής Κυβέρνησης περί διορισμού μικτής επιτροπής από τους Πρέσβεις των συμμαχικών χωρών στην Κωνσταντινούπολη. Εκφράζει την απορία του για την κίνηση αυτή τη στιγμή που και οι ίδιοι οι Τούρκοι απαιτούν την επικύρωση των πολυάριθμων πωλήσεων.[1256] Επικύρωση και αναγνώριση του νόμιμου χαρακτήρα των πωλήσεων είχαν ζητήσει και οι ξένοι υπήκοοι που επένδυαν στην αγορά

[1247] *Επιτομαί εγγράφων*, Μέρος Πρώτον, Χατζή Ισμαήλ Βέης προς αντιπρέσβεις (Ναύπλιον), 11/23 Φεβρουαρίου 1831, ό.π., σ. 454.

[1248] *Correspondence,* Volume II, 2005, The Reis Efendi (Constantinople) to R. Gordon (Constantinople), 19/31 Dec. 1830, Memorandum, ό.π., σ. 144.

[1249] *Επιτομαί εγγράφων*, Μέρος Πρώτον, Αντιπρέσβεις (Σαλαμίς) προς Ι. Καποδίστρια (Σαλαμίνα), 9/21 Ιανουαρίου 1831, ό.π., σ. 445 και Συμφωνία (Σαλαμίς), 11/23 Ιανουαρίου 1831, ό.π., σ. 447.

[1250] *Επιτομαί εγγράφων*, Μέρος Πρώτον, Dawkins (Ναύπλιον) προς Palmerston (F.O.), 23 Μαΐου/4 Ιουνίου 1831, ό.π., σ. 479-480.

[1251] *Επιτομαί εγγράφων*, Μέρος Πρώτον, Αντιπρέσβεις (Ναύπλιον) προς Palmerston (F.O.), 28 Ιανουαρίου/9 Φεβρουαρίου 1831, ό.π., σ. 440-441.

[1252] *Επιτομαί εγγράφων*, Μέρος Πρώτον, Dawkins (Ναύπλιον) προς Palmerston (F.O.), 22 Ιανουαρίου/3 Φεβρουαρίου 1831, ό.π., σ. 437-438. Αναφέρεται ότι η Αθήνα έχει πληθυσμό 3000 κατοίκων. Στην Εύβοια οι Τούρκοι στρατιώτες ήταν 1000 περίπου.

[1253] *Επιτομαί εγγράφων*, Μέρος Πρώτον, Γραμματεία επί των Εξωτερικών, Μάρτιος 1831 (ν.η.), ό.π., σ. 463-464.

[1254] *Επιτομαί εγγράφων*, Μέρος Πρώτον, Σ. Καλογερόπουλος, Κ. Μάνος, Ι. Μίσιος (Επιτροπή διά την διευκόλυνσιν της πωλήσεως των εν Αττική και Ευβοία τουρκικών περιουσιών, Αθήναι) προς Ι. Καποδίστρια (Ναύπλιον), 5/17 Σεπτεμβρίου 1830, ό.π., σ. 317 και Dawkins (Ναύπλιον) προς Aberdeen (F.O.), 19 Σεπτεμβρίου/1 Οκτωβρίου 1830, ό.π., σ. 316.

[1255] *Επιτομαί εγγράφων*, Μέρος Πρώτον, Le Ray (Εύριπος) προς De Rigny, 12/24 Ιουλίου 1830, ό.π., σ. 274.

[1256] *Επιτομαί εγγράφων*, Μέρος Πρώτον, Ι. Καποδίστριας (Ναύπλιον) προς Dawkins (Ναύπλιον), 22 Μαΐου/3 Ιουνίου 1831, ό.π., σ. 481.

οθωμανικών ιδιοκτησιών.[1257] Γινόταν, λοιπόν, φανερό πως τόσο το ιδιοκτησιακό καθεστώς των βακουφίων, όσο και η αναγνώριση της εγκυρότητας των αγοραπωλησιών αποτελούσαν ζητήματα που έπρεπε να ξεκαθαρίσουν και για τις συμμαχικές δυνάμεις.[1258]

Το ανεξήγητο της αρνητικής στάσης των Πρέσβεων θα λυθεί τον Ιούλιο του 1831 όταν θα γίνει φανερό ότι η αντίρρηση των Πρέσβεων στη σύσταση της επιτροπής είχε ως σκοπό να δοθεί χρόνος για την λήψη των τελικών οδηγιών της Διασκέψεως σε σχέση με τα ελληνικά σύνορα. Έγινε, λοιπόν, κατανοητό πως οι όποιες ενστάσεις δεν αφορούσαν την ωφελιμότητα ή μη του μέτρου αυτού καθαυτού.[1259] Ο Καποδίστριας είχε ήδη ορίσει τους Έλληνες εκπροσώπους στην μικτή επιτροπή, εκκρεμούσε ωστόσο η Πύλη να διορίσει τους δικούς της. Στα τέλη του 1831, με τους Πρέσβεις να έχουν αλλάξει άρδην απόψεις πάνω στο ζήτημα της σύστασης της επιτροπής, φτάνει στο Ναύπλιο η τουρκική επιτροπή για να συζητήσει τα της εκκένωσης της Αττικής και της Εύβοιας και να επιληφθεί των πωλήσεων των τουρκικών ιδιοκτησιών στις περιοχές αυτές.[1260] Ως επίτροπος της Πύλης για την πώληση των οθωμανικών περιουσιών ορίστηκε ο Σεκίπ Εφένδης.[1261] Ο Καποδίστριας συνέχισε να αντιδρά στην ανταλλαγή της Αθήνας με τη Βόνιτσα, προβλέποντας ότι με τα νέα όρια θα προκύψουν στο μέλλον πολλά δεινά (γραμμή ουδετερότητας Ασπροπόταμος-Σπερχειός).

Για τις συμμαχικές δυνάμεις τα κεντρικά ζητήματα όσον αφορά το «ελληνικό ζήτημα» είχαν προ πολλού τεθεί και προς την διευθέτησή τους γίνονταν επαφές τόσο στην Κωνσταντινούπολη, όσο και στο ελληνικό κράτος. Από τις επαφές αυτές αναδεικνύονταν ως βασικά προβλήματα στις μεταξύ της Πύλης και της Ελληνικής Κυβέρνησης σχέσεις το ζήτημα του τελικού καθορισμού των συνόρων, της εκκένωσης της Αττικής, της Εύβοιας και της Θήβας, καθώς και αυτό της πώλησης των οθωμανικών περιουσιών, που συνδεόταν άμεσα με τη διευκρίνιση των βακουφικών ιδιοκτησιών. Οι προθέσεις της Πύλης ως προς την εκκένωση της Αθήνας από την ισχνή οθωμανική φρουρά είχαν και αυτές από νωρίς διαγραφεί. Η Αθήνα θα αποτελούσε το διπλωματικό μέσο πίεσης που θα ασκούσε η Πύλη στις συμμαχικές δυνάμεις είτε για την ανταλλαγή της με εδάφη της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος, είτε για την πώληση των οθωμανικών ιδιοκτησιών πριν την οριστική αποχώρηση του οθωμανικού στρατού.

Τον Αύγουστο του 1831 δόθηκε τελικά η εμπιστευτική πρόταση της Πύλης στο Foreign Office αναφορικά με την εκκένωση της Αθήνας.[1262] Ο Reis Efendi, υπουργός των Εξωτερικών της Πύλης, χρησιμοποίησε αναβλητική γλώσσα ως προς το ζήτημα της εκκένωσης, επιβεβαιώνοντας τη διπλωματική γραμμή της Πύλης από τις αρχές Ιανουαρίου του 1831. Παρά την αρνητική στάση της Πύλης οι διπλωματικές πιέσεις προς αυτήν θα ενταθούν, ώστε πέρα από τον τελικό καθορισμό των συνόρων, να επέλθει συμφωνία για τα βακούφια και την αποχώρηση του οθωμανικού στρατού από την Αθήνα.[1263] Στο αγγλικό υπουργείο των Εξωτερικών διατυπώθηκε μάλιστα η πρόταση να δοθούν στην Πύλη τέσσερα εκατομμύρια πιάστρα ως αποζημίωση για τα βακούφια της Αττικής και της Εύβοιας.[1264]

Τον Ιούλιο του 1832 οι πρέσβεις των συμμαχικών χωρών θα καταλήξουν σε μια τελική συμφωνία με τους Οθωμανούς υπουργούς για τα σύνορα της Ελλάδας και τα σχετικά ζητήματα της αποχώρησης των οθωμανικών δυνάμεων και της πώλησης των τουρκικών

[1257] *Correspondence*, v. II, 2005, R. Gordon (Constantinople) to Dawkins (Nauplia), 28 Oct./9Nov. 1830, ό.π., σ.33.

[1258] *Correspondence*, v. II, 2005, R. Gordon (Constantinople) to Palmerston (F.O.), 16/28 Feb. 1831, ό.π., σ. 146.

[1259] *Επιτομαί εγγράφων*, Μέρος Πρώτον, Backhouse (F.O.) προς Palmerston (F.O.), Ιούλιος 1831 (ν.η.), ό.π., σ.481-482.

[1260] *Επιτομαί εγγράφων*, Μέρος δεύτερον, Γλαράκης (Γραμματεία επί των Εξωτερικών και του Εμπορικού Ναυτικού) προς την Ε΄ Εθνικήν Συνέλευσιν (Ναύπλιον), Δεκέμβριος 1831, ό.π., σ. 677-678.

[1261] Ψύλλας, 1974, ό.π., σ. 239.

[1262] *Correspondence*, v. II, 2005, Mandeville (Constantinople) to Palmerston (F.O.), 30 Oct/ 11 Nov. 1831, ό.π., σ. 160.

[1263] *Correspondence*, v. II, 2005, S. Canning (Constantinople) to Palmerston (F.O.), 19/31 Jan. 1832, ό.π., σ. 224.

[1264] *Correspondence*, v. II, 2005, S. Canning (Constantinople) to Palmerston (F.O.), 1/13 June 1832, ό.π., σ. 240.

ιδιοκτησιών.[1265] Ο Reis Efendi, όμως, θα διαμαρτυρηθεί για τις δυσκολίες που ανέκυπταν ως προς την πώληση των τουρκικών ιδιοκτησιών σε Θήβα, Αττική και Εύβοια.[1266] Οι πρέσβεις θα ανταποκριθούν θετικά στα αιτήματα της Πύλης, που αφορούσαν και προβλήματα στο καθορισμό της συνοριακής γραμμής (το Ζητούνι περιήλθε τελικά στην οθωμανική Αυτοκρατορία και τα σύνορα καθορίστηκαν στη γραμμή Αμβρακικού - Παγασητικού).[1267] Οι χειρισμοί των πρέσβεων θα πετύχουν την αλλαγή των διαθέσεων της Πύλης ως προς τα ζητήματα που είχαν τεθεί. Έτσι στα τέλη του 1832 η Πύλη θα εκφράσει την ικανοποίησή της για τις σημαντικές αγορές τουρκικών περιουσιών που ήδη είχαν πραγματοποιηθεί στην Εύβοια και στη Θήβα, καθώς και για τον τετραπλασιασμό της αξίας των τουρκικών κτημάτων στην Αττική εξαιτίας της μεγάλης ζήτησης που προέκυψε για την περιοχή αυτή.[1268] Αναφερόταν ότι η αξία των βακουφίων σε Αττική και Εύβοια δεν υπερβαίνει τα 3.700.000 γρόσια, ενώ η αξία των βακουφίων της Άμφισσας και των Θηβών εξακολουθούσε να είναι μικρή.[1269] Ο Ψύλλας αναφέρει πως για τα βακούφια της Αττικής (χαρακτηρίστηκαν όλα ως «εβλάτ» βακούφια, δηλαδή, βακούφια που είχαν μέρος της ιδιοκτησίας τους και ιδιώτες) επήλθε συμβιβασμός ανάμεσα στους πληρεξούσιους της Πύλης και της Ελληνικής Κυβέρνησης, με την τελευταία να καταβάλλει για αυτά 150.000 δραχμές.[1270]

Από την έρευνα και τις ημερομηνίες που μας δίνει το αρχειακό υλικό φαίνεται ότι οι αγοραπωλησίες είχαν ήδη ξεκινήσει, πριν καν συσταθεί η μικτή επιτροπή, και το μόνο που απέμενε ήταν η τελική επικύρωσή τους, ώστε να διευκρινιστεί και η νομιμότητα της αγοραπωλησίας, καθώς και η διευθέτηση των αναφυόμενων διαφορών μεταξύ των συμβαλλομένων. Το ζήτημα της εκποίησης των οθωμανικών περιουσιών είχε ήδη αποσυνδεθεί από αυτό της διευθέτησης των συνοριακών διαφορών, ακόμη και από αυτό της αποχώρησης του τουρκικού στρατού από τα υπό κατοχή εδάφη.[1271] Έτσι ενώ το 1833 ο οθωμανικός στρατός αποχωρούσε από την Εύβοια[1272] και την Αττική, το καθεστώς των οθωμανικών περιουσιών που άλλαξε χέρια παρέμενε ακόμη αδιευκρίνιστο. Εκκρεμούσαν ακόμη πολλές επικυρώσεις χοτζετίων που περιήλθαν στην κατοχή των χριστιανών αγοραστών, ενώ την ίδια στιγμή παρέμεναν ενεργές οι οθωμανικές αξιώσεις πάνω σε περιουσίες που δεν είχαν ακόμη περιέλθει στην κυριότητα είτε των χριστιανών αγοραστών είτε της ελληνικής Κυβέρνησης. Στη Σκάλα των Ωρεών Ξηροχωρίου, για παράδειγμα, ο Χασάν Μπέης διεκδίκησε το 1834 αγρούς που είχαν καταπατηθεί από Θεσσαλούς και Μακεδόνες πρόσφυγες, οι οποίοι είχαν χτίσει σ' αυτούς καλυβόσπιτα για τη διαμονή τους. Το Ειρηνοδικείο αρχικά είχε κατακυρώσει τους αγρούς υπέρ του Χασάν Μπέη, κατόπιν, όμως, η απόφαση έμεινε ανεκτέλεστη γιατί η γη αυτή θεωρήθηκε παράλια, άρα δημόσια.[1273] Η μικτή επιτροπή μετά τη διακοπή της λειτουργίας της τον Οκτώβριο του 1832 θα επαναδραστηριοποιηθεί το 1836 για την αντιμετώπιση αυτών ακριβώς των ζητημάτων, καθώς και του «βακουφικού ζητήματος», στην Εύβοια κυρίως.[1274]

[1265] *Correspondence*, v. II, 2005, Agreement signed by S. Canning, A. Boutenev and Varenne (Constantinople), 9/21 July 1832, ό.π., σ. 242.

[1266] *Correspondence*, v. II, 2005, Mandeville (Constantinople) to Dawkin (Nauplia), 26 Nov./8 Dec. 1832, ό.π., σ. 262 και The Reis Efendi (Constantinople) to Mandeville (Constantinople), 19 Nov./1 Dec. 1832, ό.π., σ. 262.

[1267] *Correspondence*, v. II, 2005, Mandeville (Constantinople) to Palmerston (F.O.), 5/17 Dec. 1832, ό.π., σ. 262.

[1268] *Επιτομαί εγγράφων*, Μέρος δεύτερον, Dawkins (Ναύπλιον) προς Palmerston (F.O.), 17/29 Δεκεμβρίου 1832, ό.π., σ. 804-805.

[1269] *Επιτομαί εγγράφων*, Μέρος δεύτερον, Αντιπρέσβεις (Ναύπλιον) προς τους εν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις των τριών δυνάμεων, 12/24 Φεβρουαρίου 1832, ό.π., σ. 691-692.

[1270] Ψύλλας, 1974, ό.π., σ. 265.

[1271] *Επιτομαί εγγράφων*, Μέρος Πρώτον, Αντιπρέσβεις (Ναύπλιον) προς Χατζή Ισμαήλ Βέη, 2/14 Φεβρουαρίου 1831, σ. 453

[1272] Στις 22 Μαρτίου 1833 το φρούριο του Καράμπαμπα παραδινόταν στον βαυαρικό στρατό. Στις 26 Μαρτίου ολοκληρώθηκε η πλήρης εκκένωση της Ευρίπου από τον οθωμανικό στρατό, Ψύλλας, 1974, ό.π., σ. 204-205.

[1273] Ψύλλας, 1974, ό.π., σ. 237-240.

[1274] Βλ. Διάταγμα της 26ης Ιουνίου 1836 «περί συστάσεως ειδικής μεικτής επιτροπής», *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, αρ. 30, 26 Ιουνίου 1836, Ψύλλας, 1974, ό.π., σ. 261-262.

ΙΙ.β. Η στάση των ανώτερων στρωμάτων της Αθήνας απέναντι στον Κυβερνήτη.

Οι Αθηναίοι, προεστοί και νοικοκυραίοι, που δε θα μπορούσαν παρά να συνταχθούν με τις αποφάσεις του Κυβερνήτη ως προς το ιδιοκτησιακό καθεστώς, σπεύδουν να προβούν σε αγορές από τους συνολικά 269 Οθωμανούς που πώλησαν τις ιδιοκτησίες τους την περίοδο 1830-1832. Όπως φαίνεται και στον Πίνακα 31 (και στο διάγραμμα 13) το 1830 οι αγορές έφτασαν τις 175, το 1831 τις 452, οι περισσότερες της περιόδου 1830-1832, και το 1832 τις 70. Το 1831, ενώ ήταν η χρονιά με τις περισσότερες αγοραπωλησίες που επικυρώθηκαν από τη μικτή οθωμανική επιτροπή, ήταν και η χρονιά που εδραιώθηκε η αντιπολίτευση κατά του Κυβερνήτη με ξεκάθαρα χαρακτηριστικά και αιτήματα και στην Επαρχία της Αθήνας. Στη συνέλευση της Κοινότητας Αθηνών της 8ης Ιουλίου 1831[1275], που είχε σαφή αντιπολιτευτικά χαρακτηριστικά, σε σύνολο διακοσίων ενενήντα επτά μελών τα εκατόν οχτώ ή το 36,4% καταγράφονται ως προεστοί, ενώ τα εκατόν ογδόντα εννέα ή το 63,6% ως νοικοκυραίοι. Ανάμεσα στα μέλη της συνέλευσης υπάρχουν εξήντα έξι αγοραστές από τους οποίους οι σαράντα ένας ή το 62,1% επί του συνόλου των αγοραστών ήταν προεστοί, ενώ οι είκοσι πέντε ή το 37,9% ήταν νοικοκυραίοι. Ως προς τους προεστούς οι σαράντα ένας ή το 38% είναι και ιδιοκτήτες. Στους νοικοκυραίους με πολιτική θέση η ιδιοκτησία έχει μικρότερη βαρύτητα, αφού από τους νοικοκυραίους που μετέχουν στη συνέλευση μόλις οι είκοσι πέντε ή το 13,2% των νοικοκυραίων ήταν αγοραστές. Στους αγοραστές χωρίς πολιτική θέση, που αποτελούν και την ευρύτερη μάζα, αυτό που διαπιστώνεται είναι πως οι νοικοκυραίοι αγοραστές της περιόδου 1830-1832 είναι με διαφορά περισσότεροι από τους αντίστοιχους προεστούς. Στην αρχειακή ενότητα Α.Μ.Ο.Ε., όπως είδαμε, σε σύνολο δια 231 αγοραστών χωρίς πολιτική θέση και με μία αγορά εμφανίζονται 196 νοικοκυραίοι ή το 84,8% και 35 προεστοί ή το 15,2% της ενότητας.[1276]

Άρα η σύσταση της κοινοτικής συνέλευσης της 8ης Ιουλίου 1831 δεν αποτυπώνει τις πραγματικές διαστάσεις της ιδιοκτησίας -μέσα από τις αγοραπωλησίες-, αφού η γενικότερη τάση της περιόδου δείχνει πως οι νοικοκυραίοι ενδιαφέρονται για την πρόσκτηση ιδιοκτησιών περισσότερο από τους προεστούς. Από την άλλη, την περίοδο μετά το 1830, οι προεστοί έχουν ίσως περισσότερα χρηματικά διαθέσιμα απ' ότι οι νοικοκυραίοι, δεδομένου της αναστολής των παραγωγικών διαδικασιών και του εμπορίου, τομείς που πρωτοστατούν οι νοικοκυραίοι. Αν κρίνουμε από τις αγορές των εθνικών φθαρτών, οι προεστοί είχαν την οικοκομική δυνατότητα να συμμετάσχουν στις δημοπρασίες και παράλληλα διατηρούσαν την πολιτική τους ισχύ. Τίποτα από τα δύο δεν ήθελε ο Καποδίστριας για τους προεστούς, οι οποίοι πίστευε πως θα πρόβαλαν τις ισχυρότερες αντιστάσεις στην εφαρμογή της πολιτικής του. Σε πολιτικό επίπεδο, όμως, μπορούμε να υποθέσουμε πως η αναστολή του Συντάγματος βάρυνε περισσότερο από τις όποιες θετικές συμβολές του Κυβερνήτη στο ζήτημα των ιδιοκτησιών, αφού η κατάργηση των τοπικών εξουσιών έθιγε εξίσου τα συμφέροντα των προεστών και των νοικοκυραίων της Αθήνας. Η αντιπολίτευση στον Κυβερνήτη θα εκδηλωθεί ανοιχτά το 1830 και από την Κοινότητα των Αθηνών.[1277] Θα συσταθεί «προσωρινή δημογεροντία», όπως είδαμε, και θα υπογραφεί αναφορά εναντίον του Καποδίστρια.

Πίνακας 31.

Α.Μ.Ο.Ε. σύνολο νοταριακών πράξεων ανά έτη και μήνα

Α.Μ.Ο.Ε.													
Αριθμός νοταριακών πράξεων ανά έτος και μήνα													
έτη/μήνες	**1821**	**1822**	**1823**	**1824**	**1825**	**1826**	**1827**	**1828**	**1829**	**1830**	**1831**	**1832**	**1833**
Ιανουάριος										1	106		
Φεβρουάριος											102	1	
Μάρτιος											102		

[1275] Βλέπε και Μέρος Α΄.

[1276] Βλέπε αναλυτικά, Παράρτημα, Πίνακας 28. Α.Μ.Ο.Ε. Αγοραστές χωρίς πολιτική θέση και με μία πράξη αγοράς ανά νοταριακό αρχείο.

[1277] Ψύλλα, 1974, ό.π., σ. 195-198.

Απρίλιος											82		
Μάιος											10		
Ιούνιος											27	3	
Ιούλιος											13	1	
Αύγουστος											7	4	
Σεπτέμβριος											2	16	
Οκτώβριος										13	1	14	
Νοέμβριος										67		5	
Δεκέμβριος										82		26	
χ.χ.										12			
σύνολο										**175**	**452**	**70**	

Διάγραμμα 13.

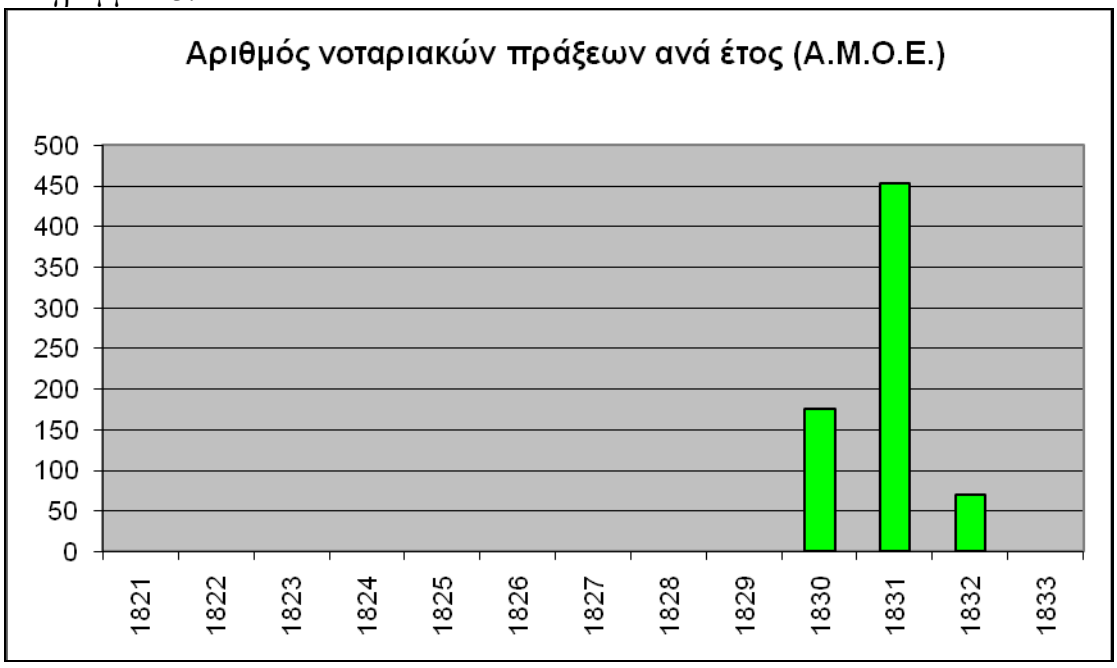

Ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας προσπάθησε να είναι διαλλακτικός, τουλάχιστον στην αρχή, ως προς το καθεστώς ιδιοκτησίας, επιτρέποντας τις ιδιωτικές πωλήσεις. Άλλωστε το μείζον πρόβλημα που αντιμετώπιζε είχε σχέση με τη διεύρυνση των συνόρων και όχι με το καθεστώς της ιδιοκτησίας στη Στερεά. Ως προς το τελευταίο μέλημά του υπήρξε η ανάγκη να υπάρχει σαφής διάκριση μεταξύ δημόσιας (βακουφικής) και ιδιωτικής οθωμανικής γης. Το ονομαζόμενο στη διπλωματική αλληλογραφία ως «βακουφικό ζήτημα» επιχειρήθηκε να τεθεί εξαρχής στις διπλωματικές ρυθμίσεις, αλλά για μεγάλο χρονικό διάστημα σε πρακτικό επίπεδο παρέμεινε αδιευκρίνιστο. Ο φόβος του Κυβερνήτη ήταν μήπως τα δημόσια βακουφικά κτήματα χαρακτηρίζονταν ως ιδιωτικά και ως τέτοια επιτρεπόταν η εκποίησή τους σε ιδιώτες. Τα δημόσια βακουφικά κτήματα προβλεπόταν ότι θα περιέρχονταν απευθείας στην ιδιοκτησία της Ελληνικής Κυβέρνησης, χωρίς την καταβολή αποζημιώσεων.[1278] Προφανώς κτήματα που θα χαρακτηρίζονταν ως βακουφικά δεν θα αποτελούσαν αντικείμενο αγοραπωλησίας.

Ο Καποδίστριας γρήγορα ωστόσο κατάλαβε τη σύνδεση του ζητήματος της εκποίησης των ιδιωτικών οθωμανικών περιουσιών και του ζητήματος του τελικού καθορισμού των συνόρων. Για το λόγο αυτό επιχείρησε με κάθε τρόπο να ενθαρρύνει αφενός τους Έλληνες αγοραστές, αφετέρου να παράσχει εγγυήσεις στους Οθωμανούς είτε με ένα συνολικό διακανονισμό, είτε με το να επισημαίνει ότι η παράδοση των τουρκικών φρουρίων δεν θα

[1278] *Επιτομαί εγγράφων*, Μέρος Πρώτον, Dawkins (Ναύπλιον) προς Aberdeen (F.O.), 30 Ιουλίου/11 Αυγούστου 1830, ό.π., σ. 275.

στεκόταν εμπόδιο στην εκποίηση των περιουσιών αυτών, ούτε στην εκμετάλλευσή τους.[1279] Έτσι τον Αύγουστο του 1830 ο Κυβερνήτης εξέδωσε διακήρυξη προς τους Έλληνες αγοραστές ότι η Ελληνική Κυβέρνηση θα αναγνωρίσει εκ των προτέρων το έγκυρο των αγορών στις οποίες αυτοί νομίμως θα προβούν.[1280] Από την μεριά του Κυβερνήτη ο σεβασμός των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων υπήρξε πλήρης, όμως, ως προς τη δημόσια περιουσία εκείνος θα αποφάσιζε αν θα εκποιηθεί ή όχι, αφού προηγουμένως αυτή θα είχε επακριβώς προσδιοριστεί.[1281] Τέλος ο Καποδίστριας αποδέχτηκε την πρόταση που οι αντιπρέσβεις έριξαν στο διπλωματικό τραπέζι να αγοραστούν από την Ελληνική Κυβέρνηση συνολικά τα κτήματα στην Εύβοια, ώστε να επισπευσθεί η εκκένωση των εδαφών και η ανταλλαγή τους, πριν την εκκένωση των φρουρίων της Καρύστου, της Χαλκίδας και του Καράμπαμπα.[1282] Στην προσπάθεια αυτή ο Κυβερνήτης αντιμετώπισε δυσκολίες στην εξεύρεση των αναγκαίων πόρων για μια τέτοια μαζική αγορά.

Υπό την πίεση των Ελλήνων αγοραστών ο Καποδίστριας θα ορίσει μονομερώς πληρεξούσιο για την επικύρωση των πωλητηρίων, τον γερουσιαστή Δημήτριο Περρούκα, ο οποίος, όπως και ο Κυβερνήτης, δεν επιθυμούσε το σχηματισμό μεγάλης ιδιοκτησίας.[1283] Ήδη είχε αποσταλεί στην Αθήνα από τις 20/28 Αυγούστου 1830 επιτροπή αποτελούμενη από τους Σ. Καλογερόπουλο, Κωνσταντίνο Μάνο και Ιωάννη Μίσσιο, αρμόδια για την εξέταση της νομιμότητας των αγοραπωλησιών.[1284] Η οθωμανική πλευρά είχε εξουσιοδοτήσει τον Χατζή Ισμαήλ Βέη για την έκδοση των χοτζετίων και η επικύρωσή τους γινόταν άμεσα από τον Περρούκα.[1285] Από τον Σεπτέμβριο του 1830 έως και το Νοέμβριο του ίδιου έτους είχαν πραγματοποιηθεί 365 αγοραπωλησίες ύψους 1.250.000 γροσίων, ποσό που καταβλήθηκε άμεσα στους Οθωμανούς πωλητές. Το Σεπτέμβριο του 1831 οι πωλήσεις έφτασαν τις 900.[1286]

Παρά το γεγονός ότι οι αγοραπωλησίες προχωρούσαν με ικανοποιητικό ρυθμό, οι Έλληνες αγοραστές, ιδιαίτερα εκείνοι των μεγάλων κτημάτων, διαμαρτύρονταν για τις καθυστερήσεις των επικυρώσεων. Στα διαβήματα προς την Κυβέρνηση πρωταγωνιστούσαν οι Κωνσταντίνος Ζωγράφος, Γεώργιος Κατακουζηνός, Ιωάννης Σούτσος, Γεώργιος Λεβέντης, Ιωάννης Μιαούλης, ο Ιωάννης Βλάχος, Παναγής Πούλος και ο Κυριάκος Πιττακής. Ο Καποδίστριας βρέθηκε μπροστά στο δίλημμα αφενός να πιέσει προς την κατεύθυνση της ενθάρρυνσης της αγοράς οθωμανικών περιουσιών, αφετέρου να αποτρέψει το ενδεχόμενο να βρεθούν μεγάλες οθωμανικές περιουσίες (τσιφλίκια) στα χέρια λίγων κτηματιών, οι οποίοι ακριβώς θα εκμεταλλεύονταν τη ρευστότητα του καθεστώτος των εκποιήσεων.[1287] Όταν το Φεβρουάριο του 1831 θα γινόταν η πρώτη επικύρωση των πωλητηρίων, η Ελληνική Κυβέρνηση θα αρνιόταν την επικύρωση των αγοραπωλησιών των μεγάλων ιδιοκτησιών, ιδιαίτερα εκείνων που περιέκλειαν βουνά και δάση.[1288]

[1279] Για τους φόβους των Τούρκων ιδιοκτητών, *Επιτομαί εγγράφων*, Μέρος Πρώτον, Gordon (Κωνσταντινούπολις) προς Dawkins (Ναύπλιον), 28 Οκτωβρίου/9 Νοεμβρίου 1830, ό.π., σ. 363-364.

[1280] *Επιτομαί εγγράφων*, Μέρος Πρώτον, Ι. Καποδίστριας (Ναύπλιον) προς αντιπρέσβεις (Ναύπλιον), 8/20 Αυγούστου 1830. ό.π., σ. 301, Dawkins (Ναύπλιον) προς Aberdeen (F.O.), 17/29 Αυγούστου 1830, ό.π., σ. 295-296.

[1281] Στην αμερικανική Επανάσταση η έννοια της δικαιοσύνης ταυτιζόταν συχνά στα έργα των «Πατέτων του Έθνους» με τον σεβασμό των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων. Βλέπε, Κοκκινάκης, 2012, ό.π., σ. 267. Στην ελληνική περίπτωση υπήρχε επιπλέον το πρόβλημα του τι ήταν δημόσιο, τι ιδιωτικό και ποια ήταν τα μεταξύ τους όρια.

[1282] *Επιτομαί εγγράφων*, Μέρος Πρώτον, Dawkins (Ναύπλιον) προς Aberdeen (F.O.), 17/29 Αυγούστου 1830, ό.π., σ. 295-296.

[1283] Δρίκος, 1994, ό.π., σ. 31.

[1284] Δρίκος, 1994, ό.π., σ. 22.

[1285] Η επικύρωση των πωλητηρίων δεν γινόταν με παράλληλο έλεγχο της εγκυρότητάς τους. Η τελευταία θα ήταν αρμοδιότητα της μικτής επιτροπής που θα επωμιζόταν αυτόν ακριβώς το ρόλο. Την αναγκαιότητά της την είχε διαγνώσει από νωρίς ο Κυβερνήτης. Οι Οθωμανοί κτηματίες δεν παρουσίαζαν τίτλους ιδιοκτησίας, ούτε και παρουσιάσθηκε ποτέ, παρά τις επανειλημμένες αιτήσεις, κτηματολόγιο των περιοχών όπου συντελούνταν οι εκποιήσεις. Βλ. σχετικά, Δρίκος, 1994, ό.π., σ. 33. Ενδεικτικό της κατάστασης ήταν και η προσπάθεια του Καποδίστρια να εντοπιστεί το κτηματολόγιο, όπως αυτή αποτυπώνεται στην τελευταία αλληλογραφία που είχε με την ελληνική επιτροπή στις 20 Αυγούστου 1831, Δρίκος, 1994, ό.π., σ. 41.

[1286] Δρίκος, 1994, ό.π., σ. 29.

[1287] Δρίκος, 1994, ό.π., σ. 36.

[1288] Δρίκος, 1994, ό.π., σ. 31 και 40.

Οι αγοραστές χρησιμοποίησαν μαρτυρίες γηγενών Αθηναίων για να οριστεί η ιδιωτική γη και τα όρια των κτημάτων. Ως αγοραστές κτημάτων και επικεφαλής των διαμαρτυριών για τις καθυστερήσεις της Κυβέρνησης στην επικύρωση των πωλήσεων εμφανίζονταν οι Αθηναίοι Ιωάννης Βλάχος, Παναγής Πούλος, Κυριάκος Πιττάκης, Χατζή Γκικάκης, Νικόλαος Καπετανάκης, Χρήστος Τουφεκξής, Αναστάσιος Βλάχος, Θωμάς Βρυζάκης, Νικόλαος Στρέφης, Αναγνώστης Χρυσόγελος, Αναγνώστης Τζίτζικας, Νικόλαος Κολοβός, Σ. Βρεττός και Σ. Βουγιουκλής. Σε αυτούς προστέθηκαν οι μη Αθηναίοι Κωνσταντίνος Ζωγράφος, Γεώργιος Κατακουζηνός, Ιωάννης Σούτσος, Γεώργιος Λεβέντης και ο Ιωάννης Μιαούλης.[1289] Ο τελευταίος αγόραζε για λογαριασμό του πατέρα του ναυάρχου Ανδρέα Μιαούλη.[1290] Τα συνολικά δεκατρία τσιφλίκια αγοράστηκαν από επτά ντόπιους Αθηναίους (δύο προεστούς και πέντε νοικοκυραίους), ενώ τα υπόλοιπα από μη Αθηναίους.

Ως ξένοι αγοραστές καταγράφηκαν η δούκισσα της Πλακεντίας, ο Άγγλος Πρόξενος Μάλκολμ, ο Φίνλεϋ και ο Αυστριακός Πρόξενος Γρόπιους. Ο Φίνλεϋ αγόρασε το τσιφλίκι Λιόσια με βελανιδιές και Μενιδιάτες χωρικούς για 64.000 γρόσια από τους υιούς του Κιαμήλ Μπέη.[1291] Πωλήθηκαν και άλλα τσιφλίκια, όπως οι Τράχωνες, το Χασάνι, ο Καρράς, ο Όλυμπος, η Σταμάτα, η Φοινικιά, το Σούλι, τα Κιούρκα, το Τατόι, ο Καρελλάς και το Χαρβάτι.[1292] Ενώ πριν το 1830 είδαμε πως κάτοικοι χωριών προσπαθούν και ενίοτε, όπως στην περίπτωση του Μαρκόπουλου, πετυχαίνουν να αγοράσουν κτήματα από Έλληνες αγοραστές, μετά το 1830, όχι μόνο δεν μπορούν να αγοράσουν, αλλά αποτελούν οι ίδιοι μέρος των μεγάλων ιδιοκτησιών.[1293] Υπήρξαν κάποιες αμυδρές αντιδράσεις χωρικών, όπως στην περίπτωση του κτήματος των Κιούρκων, καθώς και η προσπάθεια των χωρικών του Κουρσαλά (σημερινό Κορωπί) για αγορά τουρκικών κτημάτων με κοινά κεφάλαια.[1294] Τέτοια αγορά δε συναντάμε στο Α.Μ.Ο.Ε.. Από τη μια μεριά, λοιπόν, ο Καποδίστριας έπρεπε να προστατεύσει την ιδιοκτησία, την τιμή και τη ζωή κάθε πολίτη[1295] και από την άλλη να αποτρέψει την ενίσχυση της μεγάλης ιδιοκτησίας, με τη μετατροπή των χωρικών σε κολίγους. Ολόκληρα χωριά μπορούσαν να γίνουν ιδιόκτητα μέσα στα όρια του τσιφλικιού, αποδίδοντας συλλογικά τη γαιοπρόσοδο στον ιδιοκτήτη. Οι χωρικοί από ιδιοκτήτες μετατρέπονταν στην περίπτωση αυτή σε αγρολήπτες.[1296]

Ως προς την επικριτική στάση των Δημογερόντων Αθηνών απέναντι στο Ιωάννη Καποδίστρια για την πολιτική του στο ιδιοκτησιακό καθεστώς της Αττικής υψώθηκαν και αντίθετες φωνές, όπως αυτή του Γεωργίου Ψύλλα, παρά το γεγονός ότι ανήκε στην αντικυβερνητική παράταξη.[1297] Και αυτό «διότι δεν είναι εις θέσιν η πατρίς μας (Αθήνα), επικρίνουσα και κατακρίνουσα την Κυβέρνησιν, της οποίας τας πράξεις, ως κοινότης, δεν

[1289] Δρίκος, 1994, ό.π., σ. 35 και 70.

[1290] Για τις αγορές του Ιωάννη Μιαούλη ύψους 5.000 γροσίων βλέπε στο Παράρτημα, «Πίνακας 24. Ονομαστική αναφορά αγοραστών *με πάνω από μία αγορά ανά νοταριακό αρχείο* της περιόδου 1821-1833 *που δεν είχαν πολιτικό ρόλο* μέσα στην Επανάσταση». Επίσης, για τον Ιωάννη Μιαούλη βλέπε Κωνσταντίνα Αδαμοπούλου-Παύλου, Αννίτα Ν. Πράσσα, *Ανδρέας Μιαούλης [1769-1835]. Από την υπόδουλη ως την ελεύθερη Ελλάδα,* Αθήνα 2003, βιβλιοπωλείον της Εστίας, σ. 121. Ο Ιωάννης θα πεθάνει μέσα στο 1830 από επιδημία τύφου στην Αθήνα. Είχε προλάβει να αγοράσει περιβόλι στους Αμπελόκηπους, αμπέλι στις Κουκουβάουνες, κτήμα με 82 ελαιόδεντρα στο Κουμάρι, 496 ελαιόδεντρα στην περιοχή Μουσταφά Αλή Μπαμπά και δύο χωράφια στον Πειραιά. Για τα τσιφλίκια των Μεσογείων και του Καταδέματος βλέπε και παρακάτω, VII. Ο παραγωγικός χώρος της Αττικής και η γεωγραφική αποτύπωση των αγοραπωλησιών των αγοραστών με πολιτική θέση και των αγοραστών χωρίς πολιτική θέση.

[1291] Δρίκος, 1994, σ. 76. Βλέπε και την καλά τεκμηριωμένη εργασία: Αναστασία Μπαμίχα, *Δημόσια και ιδιωτική γη στην Αττική την πρώτη δεκαετία μετά την Ανεξαρτησία: η περίπτωση του George Finlay*, πρωτεύουσα μεταπτυχιακή εργασία (επιβλέπουσα: Αγγ. Σφήκα-Θεοδοσίου), Θεσσαλονίκη 2008.

[1292] Δρίκος, 1994, ό.π., σ. 109.

[1293] Το Μαρκόπουλο αποτελούσε οθωμανικό τσιφλίκι πριν την Επανάσταση και το 1822 καταγράφεται στα «εθνικά τσιφλίκια των Μεσογείων».

[1294] Δρίκος, 1994, ό.π., σ. 42 και 95.

[1295] Ακαδημία Αθηνών, Γεωργίου Ψύλλα, *Απομνημονεύματα του βίου μου*, Αθήναι 1974, σ. 187. Βλ. και C. M. Woodhouse, *Capodistria. The Founder of Greek Indipendence,* Λονδίνο 1973, σ. 403-404.

[1296] Ασδραχάς, 1988, ό.π., σ. 25.

[1297] Χ. Λούκος, 1988, ό.π., σ. 433. Ο ίδιος ο Ψύλλας θα απολογηθεί στα Απομνημονεύματά του ότι δέχτηκε πιέσεις να συστρατευτεί με τους αντιπολιτευόμενους τον Κυβερνήτη, στο Ψύλλας, ό.π., 1974, σ. 196.

γνώριζεν ουδέ τα αποτελέσματα αυτών εδοκίμαζεν, ημπορούσε δε να πάθη, εάν η Κυβέρνησις απέστρεφε το πρόσωπον της από αυτήν και δεν εχορήγει την αναγκαίαν κατά των Οθωμανών προστασίαν».[1298] Η κίνηση αυτή των Δημογερόντων αντανακλούσε βαθύτερες συγκρούσεις που διεξάγονταν ως προς τον οικονομικοπολιτικό έλεγχο της κοινότητας και τη συμμετοχή από θέση ισχύος στις διεξαγόμενες αγοραπωλησίες των οθωμανικών περιουσιών στην Αττική.

Αργότερα, το 1831, διάχυτη θα είναι η δυσαρέσκεια εναντίον της «προσωρινής» Δημογεροντίας που σχηματίστηκε από τους ευρισκόμενους στην Αθήνα Ιωάννη Βλάχο, Νικόλαο Ζαχαρίτζα και Δημήτριο Καλλιφρονά, χωρίς το διορισμό της από τον Καποδίστρια,[1299] κυρίως γιατί συνήψαν συμφωνία με τον Ομέρ πασά της Καρύστου για τη διανομή των επαρχιακών προσόδων. Στην κίνηση αυτή αντιτάχθηκαν κάποιοι Αθηναίοι, οι οποίοι και όρισαν δική τους δημογεροντία, αντιπολιτευόμενη επίσης τον Κυβερνήτη, αποτελούμενη από τους Γεώργιο Ψύλλα, Παναγή Πούλο και Σπυρίδωνα Βλάχο.[1300] Η «προσωρινή Δημογεροντία» ευθυνόταν για την επιστολή εναντίον του Κυβερνήτου, την οποία και θα υπογράψουν και τα δύο μέλη της παράλληλης «ανεπίσημης» δημογεροντίας, παρά τις διαφωνίες του Ψύλλα.[1301] Είναι η περίοδος που οι Αθηναίοι, που έχουν επιστρέψει στις εστίες τους, είχαν δυσαρεστηθεί από τη συνεχιζόμενη κατοχή της Ακρόπολης από τον οθωμανικό στρατό και τις συνεχείς αναβολές της εκκένωσης της πόλης από τους Οθωμανούς. Φαίνεται πως για μια περίοδο κάποιων μηνών οι Αθηναίοι συνυπάρχουν με κάποιους Οθωμανούς εγκατεστειμένους στην πόλη. Στην αντιπολιτευτική κίνηση, λοιπόν συμμετέχουν και οι δύο παράλληλες δημογεροντίες της Αθήνας, καθώς και ο Σπυρίδων Πατούσας από τη διορισμένη δημογεροντία της Αίγινας. Την επιστολή διαμαρτυρίας της 8ης Ιουλίου 1831 υπογράφουν οι Νικόλαος Ζαχαρίτζας, Ανάργυρος Πετράκης, Άγγελος Γέροντας, Ιωάννης Βλάχος, Μιχαήλ Βουζίκης και Δημήτριος Καλλιφρονάς. Οι όποιες ενδοκοινοτικές διαφωνίες παραμερίστηκαν στην περίπτωση αυτή.

Την ίδια περίοδο ο Οθωμανός Διοικητής της Αθήνας Σιλιχτάρης ενέτεινε τα κατασταλτικά κατά των Αθηναίων μέτρα, προχωρώντας και σε βίαιες ενέργειες, προκειμένου να υπερασπίσει τα συμφέροντά του. Για παράδειγμα, προχώρησε στη σύλληψη του αρχηγού της συντεχνίας των παντοπωλών Αναγνώστη Σχοινά, που απέβη τελικά μοιραία για τη ζωή του, επειδή ο τελευταίος αρνήθηκε να αγοράσει τα αποδεκατωμένα όσπρια που πωλούνταν υπερτιμημένα από το Σιλιχτάρη.[1302] Ο Αναγνώστης Σχινάς (Σχοινάς), νοικοκυραίος και αγοραστής μέσα στην Επανάσταση, τήρησε τους κανόνες της συντεχνίας που όριζαν να αγοράζουν σε διαμορφωμένη από τους ίδιους τιμή τα προϊόντα που μετά θα πωλούσαν, και όχι στην τιμή της αγοράς, πόσο μάλλον σε μια υπερτιμημένη τιμή από το Σιλιχτάρη. Αυτό το πλήρωσε με τη ζωή του. Ο θάνατος του Σχινά όξυνε ακόμη περισσότερο τις διαμάχες μεταξύ των χριστιανών για τον έλεγχο της κοινότητας και τις αντιδράσεις κατά του Ιωάννη Καποδίστρια.

Από τη διαμάχη αυτή μεταξύ του Κυβερνήτη και των μεγάλων γαιοκτημόνων κερδισμένοι θα βγουν οι τελευταίοι. Και αυτό γιατί μπόρεσαν να αποσπάσουν τη συγκατάθεση της ελληνικής επιτροπής ως προς την αναγνώριση των αγορών τους. Η από το Φεβρουάριο του 1831 νέα επιτροπή από τους Γ. Αινιάν, Δημητρακόπουλο και Γ. Χαραλάμπη, που αντικατέστησε τον ειδικό πληρεξούσιο Περρούκα,[1303] ευνόησε παρά

[1298] Ψύλλας, 1974, ό.π., σ. 195.

[1299] Σε άλλη πηγή αναφέρονται ως δημογέροντες το 1831 οι Ανάργυρος Πετράκης, Νικόλαος Ζαχαρίτζας (Ζαχαρίτσας), Άγγελος Γέροντας και ο Μιχαήλ Βουζίκης (Μπουζίκης). Δεν περιλαμβάνεται δηλαδή σε αυτούς ο Ιωάννης Βλάχος.

[1300] Ψύλλας, 1974, ό.π., σ. 196. Βλέπε και Μέρος Α΄.

[1301] Ο Γεώργιος Ψύλλας ανήκε στους δυσαρεστημένους από το κυβερνητικό καθεστώς του Καποδίστρια, στο Χ. Λούκος, *Ιωάννης Καποδίστριας*, στη σειρά Οι ιδρυτές της νεότερης Ελλάδας, εφ. Τα Νέα, Δεκέμβριος 2009, σ. 69.

[1302] Ψύλλας, 1974, ό.π., σ. 197-199.

[1303] Ο Περρούκας παρέμεινε στην Αθήνα μόλις μέχρι την 21η Οκτωβρίου 1830. Αναχώρησε για το Ναύπλιο αντιδρώντας στην έκταση των αγοραπωλησιών και στον τρόπο ιδιοποίησης των μεγάλων οθωμανικών περιουσιών, Δρίκος, 1994, ό.π., σ. 31

απέτρεψε τον σχηματισμό μεγάλων περιουσιών.[1304] Έτσι χαμένοι θα βγουν οι μικροκαλλιεργητές, αλλά και οι ντόπιοι Αθηναίοι κτηματίες που δεν διέθεταν ρευστό χρήμα για αγορές τέτοιας έκτασης. Οι χωρικοί της Αττικής, όπως είδαμε, προσπάθησαν να αντιδράσουν αγοράζοντας κάποια κτήματα με κοινό κεφάλαιο χωρίς, όμως, αποτέλεσμα.[1305] Η αντίδρασή τους πήρε και επιθετικότερη μορφή, στην προσπάθειά τους από νωρίς να ιδιοποιηθούν οθωμανική γη που την νέμονταν ως καλλιεργητές. Έτσι ερμηνεύονται οι εκτεταμένες πυρπολήσεις δέντρων στα οθωμανικά κτήματα, πρακτική που προκάλεσε την επέμβαση του Κυβερνήτη. Διαμηνυόταν σε αυστηρούς τόνους «προς τους κατοίκους των χωρίων Αττικής» ότι «η Επιτροπή […] βλέπει με μεγάλην απορίαν να ακολουθούν έξω αδιάκοπες πυρκαϊαίς, οι οποίες φέρουν μεγάλον αφανισμόν εις τα δένδρα και προξενούν ζημίαν σημαντική εις τον τόπον. Αυτό το πράγμα ο Κυβερνήτης δεν ημπορεί να το ιδή με αδιαφορία και διά τούτο σας διατάττομεν εξ ονόματος του Εξοχωτάτου Κυβερνήτου να βάλετε εις το εξής όλην την προσοχήν σας διά να μην γίνονται τα παρόμοια, και όποιος αίτιος της πυρκαϊάς, να πιάνεται και να παραδίδεται εις την εξουσίαν […], εν Αθήναις τη 28 Αυγούστου 1830, Η κατά την Εύβοιαν και Αττικήν Επιτροπή, Σ. Καλογερόπουλος, Κ. Μάνος, Ι. Μίσσιος.»[1306] Η τακτική αυτή των χωρικών δεν είναι άσχετη ως προς τις εγειρόμενες απαιτήσεις της Πύλης να καρπώνεται τα γεννήματα των κτημάτων μέχρι τη στιγμή της εκποίησής τους.[1307] Το αίτημα της Πύλης και των Οθωμανών κτηματιών ικανοποιήθηκε τελικά από τις εγγυήτριες χώρες.

Κεφάλαιο Δεύτερο. Αγοραστές μέσα στην Επανάσταση με συμμετοχή στην πολιτική διαχείριση της Κοινότητας Αθηνών: Αγοραστές νοικοκυραίοι και αγοραστές προεστοί

I. Νοικοκυραίοι αγοραστές με πολιτικό ρόλο μέσα στην Επανάσταση[1308]

Στην κοινωνική κατηγορία των «νοικοκυραίων», μία από τις ανώτερες ομάδες της Κοινότητας Αθηνών, τοποθετούμε καταρχάς όσους απέκτησαν πολιτικό ρόλο μέσα στην Επανάσταση. Ως πολιτικός ρόλος θεωρείται η παρουσία τους σε έγγραφα της Κοινότητας Αθηνών (ψηφίσματα, επιστολές της κοινότητας, εκλογές για την ανάδειξη Δημογεροντίας και των πληρεξουσίων) καθώς και η παρουσία τους σε θέσεις πολιτικής εξουσίας είτε ως δημογέροντες, είτε ως πληρεξούσιοι της Επαρχίας Αθηνών στις εθνοσυνελεύσεις. Σε αυτούς θα προστεθούν και οι νοικοκυραίοι της προεπαναστατικής περιόδου, κύρια όσοι συμμετέχουν στις εκλογές για την ανάδειξη των Δημογεροντιών του 1818 και του 1819.

Από τους τριακόσιους νοικοκυραίους με πολιτικό ρόλο που καταγράφονται σε διάφορες περιόδους μέσα στην Επανάσταση, μόνο οι εξήντα επτά ή το 22.3% θα προχωρήσουν σε καταγεγραμμένες αγορές μέσα στην Επανάσταση. Οι διακόσιοι τριάντα τρεις ή το 77.7% δεν θα προχωρήσουν σε αγορές στα χρόνια της Επανάστασης. Αυτό σημαίνει πως είχαν ήδη διαμορφώσει ένα κεφάλαιο, ενδεχομένως να ήταν κάτοχοι και γης από τα προεπαναστατικά χρόνια, που τους επέτρεπε να ανέλθουν πολιτικά, να αμφισβητήσουν την πολιτική κυριαρχία και πρωτοκαθεδρία των προεστών και τελικά να έχουν λόγο στις πολιτικές εξελίξεις.

Τα πρόσωπα αυτά απέκτησαν λόγο δημόσιο, αμφισβήτησαν αυθεντίες, και εκπροσωπούν τη μεγάλη μερίδα των νοικοκυραίων της Αθήνας και οπωσδήποτε οι αγοραστικές τους τάσεις αποτυπώνουν τις αγοραστικές νοοτροπίες και άλλων νοικοκυραίων πέρα από αυτούς. Οι αγοραστικές τους νοοτροπίες θα μας απασχολήσουν σε συνδυασμό με

[1304] Την περίοδο 1830-1831 πωλήθηκαν σημαντικά τσιφλίκια της Αττικής, όπως Άνω και Κάτω Τράχωνες, Χασάνι, Καρράς, Όλυμπος, Φοινικιά, Σταμάτα, Σούλι, Κιούρκα, Τατόι, Καρρέλας, Λιόσια και Χαρβάτι. Συνολικά πωλήθηκε καλλιεργήσιμη γη 40.000 στρεμμάτων, Δρίκος, 1994, ό.π., σ. 109, υποσημείωση 239.

[1305] Δρίκος, 1994, ό.π., σ. 95, υποσημείωση 153.

[1306] Δρίκος, 1994, ό.π., σ. 157 από το αρχείο μικτής οθωμανικής επιτροπής, Γ.Α.Κ., φ. 118, αρ. επιστολής 8.

[1307] *Επιτομαί εγγράφων*, Μέρος Πρώτον, Χατζή Ισμαήλ Βέης (Αθήναι) προς αντιπρέσβεις (Ναύπλιο), 15/27 Οκτωβρίου 1830, σ. 348.

[1308] Βλέπε τον πίνακα 19 του παραρτήματος.

την πολιτική τους ιδιότητα, οπότε έχοντας ως παράδειγμα νοικοκυραίων τους εκπροσώπους αυτούς, θα σκιαγραφήσουμε τις γενικότερες τάσεις και θα δούμε αν επαληθεύονται από την πλειοψηφία των νοικοκυραίων της Αθήνας.

Στον πίνακα 19 του παραρτήματος εντοπίζουμε τι ακριβώς αγοράζεται από τους νοικοκυραίους με πολιτικό ρόλο, σε ποια περιοχή και σε ποια τιμή. Έχει ιδιαίτερη σημασία και η χρονική περίοδος της αγοράς, αφού μας επιτρέπει να εξάγουμε συμπεράσματα για τις κοινωνικές συνθήκες, τη χρηματική ρευστότητα και τα χρηματικά διαθέσιμα των κατοίκων στις διάφορες χρονικές περιόδους. Επομένως, η μελέτη της διαμόρφωσης των γαιοκτητικών σχέσεων μέσα στην Επανάσταση μπορεί να μας οδηγήσει στην εξαγωγή συμπερασμάτων και για τη διαμόρφωση των κοινωνικών σχέσεων, καθώς αυτές ως σύγκρουση οικονομικοπολιτικών συμφερόντων αποτυπώνονταν και στο ποιος είχε τη δυνατότητα να ελέγξει τη γη και τις οικονομικές δραστηριότητες που απέρρεαν από αυτή. Η συγκέντρωση της γης αποτελεί απόρροια των κοινωνικών ανισοτήτων που και προεπαναστατικά υπήρχαν, αλλά, όμως, παρουσιάζεται και ως μια δυνατότητα για την ανατροπή των προεπαναστατικών κοινωνικών ισορροπιών και συσχετισμών δυνάμεων ανάμεσα σε κοινωνικές ομάδες με διακριτά και αντικρουόμενα συμφέροντα. Έχει, λοιπόν, σημασία να αποτυπωθούν τα ποσοτικά αλλά και ποιοτικά χαρακτηριστικά των αγορών στις οποίες προχωρούν οι εξήντα επτά νοικοκυραίοι αγοραστές με πολιτική παρουσία, ώστε να ανιχνευτούν σ' αυτές κάποιες γενικότερες τάσεις τις οποίες ακολουθεί η πλειοψηφία, ενδεχομένως, των νοικοκυραίων αγοραστών που δεν έχουν πολιτική παρουσία μέσα στην Επανάσταση.

Η πολιτική παρουσία των νοικοκυραίων και των οπλαρχηγών (καπεταναίων) είναι αυτή που αμφισβητεί την προεπαναστατική εξουσία των προεστών που έλεγχαν το συμβούλιο της κοινότητας και τις κοινοτικές συνελεύσεις. Η προβολή της οικονομικής τους βάσης στην αγοραστική τους δύναμη όπως αυτή αποτυπώνεται στα νοταριακά αρχεία Αθηνών, μπορεί να μας δείξει τα γενικά χαρακτηριστικά της ομάδας των νοικοκυραίων και των οπλαρχηγών που έχουν πολιτική παρουσία και ενδεχομένως να δώσει μια εικόνα για το πώς διαπλέκεται η πολιτική με την οικονομική τους παρουσία στην κοινότητα Αθηνών μέσα στην Επανάσταση. Είναι σημαντικό να παρακολουθήσουμε τη συχνότητα των αγορών, το χρηματικό ύψος της αγοράς, το αντικείμενο της αγοραπωλησίας και τη χρονική συγκυρία στην οποία πραγματοποιείται η αγορά. Σε γενικές γραμμές διαπιστώνονται δύο παράγοντες που φαινομενικά θα περιμέναμε να επηρεάζουν τις αγοραπωλησίες: ο πρώτος και σημαντικότερος παράγοντας είναι η Επανάσταση και το τι αυτή συνεπάγεται για την τοπική κοινωνία. Ο δεύτερος παράγοντας είναι η ίδια η τοπική πολιτική κατάσταση και η σταθερότητα που έχει με αυτήν εδραιωθεί στις οικονομικές λειτουργίες της κοινότητας. Οι δύο αυτοί παράγοντες, ένας «εξωτερικός», ο πόλεμος δηλαδή, και ένας «εσωτερικός», θα πρέπει να ελεγχθούν εάν και σε πιο βαθμό επηρεάζουν τις αγοραπωλησίες στην Κοινότητα της Αθήνας. Ήδη ξέρουμε πως το γεγονός πως ενσκήπτει ο πόλεμος στην Αττική αυτό δε σημαίνει ούτε την αναστολή των οικονομικών λειτουργιών, ούτε συνεπώς και την παύση των αγοραπωλησιών. Αυτές συνεχίζονται να συντελούνται στην Αίγινα, όπου και συντάσσονται νοταριακά συμβόλαια για αγοραπωλησίες στην Αττική. Αν και διακρίνουμε περιόδους «κανονικότητας» των οικονομικοπολιτικών λειτουργιών, κυρίως την χρονική περίοδο 1823-1826, με όλες βέβαια τις πολιτικές αναταράξεις που κύρια προκαλούνται από τη σύγκρουση του Οδυσσέα Ανδρούτσου με τον Ιωάννη Γκούρα και το συνασπισμό δυνάμεων που αυτός εκπροσωπεί, υπάρχουν και περίοδοι που η οικονομική δραστηριότητα αναστέλλεται ή υπολειτουργεί, όπως οι περίοδοι 1821-1822 και 1826-1830 (πρώτο μισό).

Πέρα από τα «πολιτικά» χαρακτηριστικά των αγοραπωλησιών σε συνάρτηση με τη χρονική περίοδο κατά την οποία πραγματοποιούνται μέσα στην Επανάσταση, υπάρχουν και τα «οικονομικά» χαρακτηριστικά, τα οποία αναφέρονται στην τάση για αύξηση της έγγειου ιδιοκτησίας μέσα σε ένα οικονομικό σύστημα φορολογικών επιβαρύνσεων, αλλά και ευκαιριών μέσα σε μία διευρυμένη «εθνική» αγορά που άρχιζε να σχηματίζεται. Η αγορά γαιών κυρίως, σήμαινε και την αύξηση των καλλιεργούμενων εκτάσεων για τον αγοραστή-ιδιοκτήτη που θεωρητικά του έδινε τη δυνατότητα να ανταποκριθεί καλύτερα και στην απόδοση της φορολογίας στη Διοίκηση και στα περιθώρια προσωπικού κέρδους με την αύξηση και εμπορευματοποίηση της παραγωγής. Διαπιστώνουμε πως οι αγορές αφορούσαν

άμεσα εκμεταλλεύσιμες εκτάσεις, ελαιότοπους, χωράφια και κτήματα, αμπέλια και περιβόλια. Αυτά θα τα εξετάσουμε στην ενότητα των ποιοτικών χαρακτηριστικών των αγορών αναφορικά με τους αγοραστές με πολιτική θέση και με τους αγοραστές, προεστούς και νοικοκυραίους, χωρίς πολιτική θέση.

Ι.α. Ποσοτικά χαρακτηριστικά των αγορών των νοικοκυραίων με πολιτικό ρόλο στην Κοινότητα Αθηνών

Πίνακας 32. Όγκος πράξεων ανά συμβαλλόμενο.

Νοικοκυραίοι αγοραστές με πολιτικό ρόλο (56) και οι τρεις (3) αγοραστές καπεταναίοι του 1822.											**σύνολο**
αριθμός πράξεων	1	2	3	4	6	7	8	10	11	12	158 πράξεις/αγορές
αριθμός αγοραστών	43	9	6	4	2	2	1	1	1	1	70 αγοραστές

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Συνολικά οι εξήντα επτά νοικοκυραίοι και οι τρεις καπεταναίοι αγοραστές προχωρούν σε εκατό πενήντα οχτώ αγορές και στη σύνταξη αντίστοιχου αριθμού νοταριακών πράξεων (πίνακας 32). Ο μεγαλύτερος αριθμός απ' αυτούς, οι σαράντα τρεις ή το 61.4%, εμφανίζει μία μοναδική αγορά, εννέα νοικοκυραίοι (12.9%) εμφανίζουν δύο αγορές, έξι εμφανίζουν τρεις αγορές, τέσσερεις εμφανίζουν τέσσερις αγορές, δύο νοικοκυραίοι εμφανίζουν έξι αγορές, δύο νοικοκυραίοι εμφανίζουν επτά αγορές και ένας προχωρά σε οχτώ αγορές. Ένας νοικοκυραίος, ο Αναγνώστης Μασούρας (Μασούρης) του Σωτήρχου, προχωρά σε δέκα αγορές. Ο οπλαρχηγός και νοικοκυραίος Ιωάννης Μακρυγιάννης και ο Μήτρος Τουφεκτζής είναι οι σημαντικότεροι αγοραστές με συνολικά έντεκα και δώδεκα αγορές αντίστοιχα. Είναι σαφές πως οι νοικοκυραίοι αγοραστές με πάνω από μία αγορά αποτελούν την εξαίρεση.

Έχει ιδιαίτερη σημασία να ελέγξουμε το είδος των αγορών, αν ήταν εμπορευματικές ή όχι, και το αντίστοιχο κόστος που αυτές συνεπάγονταν για τον αγοραστή νοικοκυραίο. Συνολικά τα ποσά που δαπανήθηκαν σε αγορές από τους νοικοκυραίους με πολιτική θέση ανήλθαν στο ποσό των 145.418,9 γροσίων και 29 δύστηλων συνολικά. Αντίστοιχα τα ποσά που δαπάνησαν οι προεστοί με πολιτική θέση ανήλθαν στα 117.562, 26 γρόσια, 80 δύστηλα και 197 και ¼ φοίνικες. Η τοπική κοινωνία την ίδια στιγμή που έπρεπε να στηρίζει μέσα από διάφορους μηχανισμούς άντλησης του πλεονάσματος τις πολεμικές επιχειρήσεις, τη στρατολόγηση και συντήρηση των στρατιωτών, σύμφωνα και με τους ορισμούς της επαναστατικής Διοίκησης, είχε εκείνα τα οικονομικά αποθέματα σε επίπεδο προσώπων για την επένδυσή τους σε αγορές μέσα στην Επανάσταση. Με άλλα λόγια παρά το γεγονός πως η Επανάσταση απορροφά τους περισσότερους υλικούς πόρους, εξακολουθούν στην Κοινότητα της Αθήνας να υπάρχουν χρηματικά διαθέσιμα, τα οποία και αξιοποιούνται σύμφωνα με προσωπικές ή/και οικογενειακές στρατηγικές και επιλογές. Τα ποσά αυτά είτε προϋπάρχουν έχοντας αποθησαυριστεί πριν την Επανάσταση, είτε προκύπτουν μέσα στην Επανάσταση μέσα από διαδρομές που δύσκολα μπορούν να ανιχνευτούν.

Η σύναψη πολλών νοταριακών πράξεων δε συνεπαγόταν πως ο αγοραστής επένδυε ποσά μεγαλύτερα από έναν αγοραστή που είχε συνάψει λιγότερο αριθμό νοταριακών πράξεων. Το ένα δε συνδέεται κατ' ανάγκη με το άλλο. Για παράδειγμα ο Ιωάννης Μακρυγιάννης που συνήψε έντεκα νοταριακές πράξεις, ξόδεψε λιγότερα ποσά από τον Κωνσταντίνο Ζαχαρίου που συνήψε μόλις μία νοταριακή πράξη. Επίσης, έχει σημασία και το είδος της αγοράς, όπως θα δούμε παρακάτω, για την απόδοση που εκείνη θα μπορούσε να έχει για τον αγοραστή. Σημειώνουμε εδώ και τη σημασία της χρονικής στιγμής που συντελείται μία αγορά για τη διαθεσιμότητα σε χρήμα, σε γρόσια, και τη διαμόρφωση αντίστοιχων τιμών εκποίησης ανάλογα με τις ανάγκες και της χρονικής περιόδου και του πωλητή. Είναι διαφορετικό να αγοράζεις και να πωλείς στα μέσα της Επανάστασης και

διαφορετικό στο τέλος της Επανάστασης, με την προοπτική μάλιστα της φυγής των Οθωμανών από την Αττική. Στον παρακάτω πίνακα 33 καταγράφονται οι δέκα νοικοκυραίοι που ξόδεψαν τα μεγαλύτερα ποσά σε γρόσια μέσα στην Επανάσταση.

Πίνακας 33. Νοικοκυραίοι αγοραστές με πολιτικό ρόλο με τα υψηλότερα ποσά που επένδυσαν σε αγορές μέσα στην Επανάσταση.

α/α	**όνομα**	**Επώνυμο/πατρώνυμο**	**ποσά σε γρόσια/παράδες**	**αριθμός νοταριακών πράξεων**
1.	Γεωργάκης	Λιόσης/Δήμας	16.300	1
2.	Χρήστος	Τουφεκτζής	12.712	12
3.	Πέτρος	Ράπτης/Δημήτριος	12.497	4
4.	Νικολής	Διπλάρης/Σίμος	6.200	1
5.	Γεώργιος	Ψύλλας	6.075	3
6.	Θωμάς	Βρυζάκης	6.063	8
7.	Κωνσταντίνος	Ζαχαρίου (Ζαχαριάς)	5.500	1
8.	Νικόλαος	Οικονόμου	5.416,10	4
9.	Γιαννάκος	Στάθης	5.082,50	4
10.	Ανάργυρος	Πετράκης	4.850	2

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Πίνακας 34. Αριθμός νοταριακών πράξεων νοικοκυραίων αγοραστών (70) με πολιτικό ρόλο ανά έτος και μήνα. (158 νοταριακές πράξεις)

έτη / **μήνες**	**1821**	**1822**	**1823**	**1824**	**1825**	**1826**	**1827**	**1828**	**1829**	**1830**	**1831**	**1832**	**1833**
Ιανουάριος					1			1	1	3	10	1	1
Φεβρουάριος				4	4						15	2	2
Μάρτιος				3	3	2		15			11	1	
Απρίλιος					5			4			5	1	
Μάιος					1	1					1	1	
Ιούνιος				1				1			2	1	
Ιούλιος					1								
Αύγουστος					2				1		2	1	
Σεπτέμβριος				2	3				1			1	
Οκτώβριος				1	1		1		2	1		1	
Νοέμβριος				1	2		1			4		1	
Δεκέμβριος				2			2	1	3	12		4	
σύνολο: 158 νοταριακές πράξεις				**14**	**23**	**3**	**4**	**22**	**8**	**20**	**46**	**15**	**3**

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Η απελευθέρωση της Αθήνας το 1822 δε συνιστά και την αφετηρία για την έναρξη αγοραπωλησιών, ενώ κανείς θα περίμενε το αντίθετο. Η αποκατάσταση των οικονομικοπολιτικών λειτουργιών της πόλης και η μεταβίβαση των εξουσιών από τις

οθωμανικές στις χριστιανικές αρχές δε συνιστούσαν και την αυτόματη επαναλειτουργία των προεπαναστατικών οικονομικών δραστηριοτήτων, όσων, δηλαδή, με την Επανάσταση είχαν ανασταλεί. Ούτε καν το επόμενο έτος, το 1823, δε σημειώθηκε καμιά αγοραπωλησία όσον αφορά τους νοικοκυραίους. Πώς η φαινομενική αποκατάσταση της πολιτικής σταθερότητας στην Κοινότητα των Αθηνών δε δημιουργεί ένα κλίμα σταθερότητας που να έχει αντίκτυπο και στις αγοραπωλησίες. Ως πολιτική σταθερότητα ορίζουμε τη σύμπραξη του Οδυσσέα Ανδρούτσου με τους προεστούς των Αθηνών, τη συναίνεση των νοικοκυραίων σε αυτή τη σύμπραξη με τη συμμετοχή τους, την κατάργηση του Αρείου Πάγου, το διορισμό φρουράρχου και την απομάκρυνση της εξωτερικής προς την κοινότητα απειλής του εχθρού. Η απραξία ενδεχομένως να συνδέεται με μια γενικότερη παράταση της αναστολής των οικονομικών λειτουργιών της κοινότητας ή/και με το γεγονός πως οι ίδιοι οι νοικοκυραίοι δεν αισθάνονταν ακόμη αρκετά ισχυροί πολιτικά. Η παρουσία των στρατιωτικών που τότε ήλεγχαν το τοπικό ταμείο και το μουκατά της Αθήνας ίσως ευθύνεται για αυτή την αναστολή των οικονομικών λειτουργιών της κοινότητας.

Οπωσδήποτε είχε αρχίσει να εμπεδώνεται ένα κλίμα πολιτικής και οικονομικής σταθερότητας, το οποίο είχε θετικό αντίκτυπο στις αγοραπωλησίες το επόμενο έτος, το 1824: δεκατέσσερις αγορές τότε, είκοσι τρεις το 1825. Τα επόμενα δύο χρόνια οι αγορές υποχωρούν (πίνακας 34). Υπήρξε πολιτική αστάθεια στο εσωτερικό της κοινότητας το 1826, ενώ από τα μέσα της ίδια χρονιάς ο πόλεμος ενσκήπτει στην Αθήνα. Τα έτη 1827, 1828, 1829 ενώ θα περίμενε κανείς πως δε συντελούνται πράξεις αγοραπωλησιών, αυτές διεξάγονται αν και φθίνουσες, εκτός από το έτος 1828, οπότε και οι νοταριακές πράξεις συντάσσονται στην Αίγινα από τον Γεώργιο Πούλο που αντικαθιστά τον νοτάριο Αθηνών Παναγή Πούλο: τέσσερις το 1827, είκοσι δύο το 1828 και οχτώ το 1829. Ο τόπος σύνταξης των πράξεων αυτών δεν θα είναι η εμπόλεμη Αθήνα, αλλά το νησί της Αίγινας. Στο νησί αυτό, τόπο αυτοεξορίας των Αθηναίων, θα συνάπτονται νοταριακές πράξεις μέχρι και τους πρώτους μήνες του 1830. Οι επόμενες νοταριακές πράξεις θα συναφθούν στην πόλη της Αθήνας, οπότε και συντελείται σταδιακά η επάνοδος των Αθηναίων: «[…] το εν Λονδίνω Πρωτόκολλον της τρίτης Φεβρουαρίου 1830 έκαμε να επανέλθωσιν οι πολλοί των Αθηναίων εις την Πατρίδα αυτών, και ακολούθως μέχρι τέλους του έτους τούτου συνήλθον σχεδόν πάντες εις τας Αθήνας, όπου εύρον την Πόλιν όλην ερείπιον, τον ελαιώνα κεκαυμένον το πλείστον μέρος, τους κήπους, αμπελώνας, και αγρούς εξηφανισμένους παντάπασι. Τα λαμπρά Πατήσια και Σεπόλια κατεστημένα άμορφα, γυμνά, και εις θέαν αξιολύπητον. Η ζημία δε των ελαιών της Αττικής καθ' όλον διάστημα του Πολέμου ανεβαίνει περί τας εκατόν πεντήκοντα χιλιάδας δένδρων».[1309]

Ο αριθμός των νοταριακών πράξεων μετά την επάνοδο των Αθηναίων εμφανίζει σαφή άνοδο: είκοσι το 1830, σαράντα έξι το 1831, οι περισσότερες που συνάπτονται σε ένα έτος, δεκαπέντε το 1832. «Οι κάτοικοι της Πόλεως άρχισαν να κτίζωσι κατοικίας, να οικοδομώσιν αποθήκας, εργαστήρις, να εργάζωνται την γην, να καλλιεργώσι κήπους, αμπέλους, ελαιόδενδρα, και παν το καρποφόρον».[1310] Τέλος, μόλις τρεις αγορές νοικοκυραίων θα γίνουν το 1833 και αυτές μέχρι το Φεβρουάριο. Πολλές από αυτές, αν όχι το σύνολό τους, θα αφορούν αγοραπωλησίες μεταξύ Οθωμανών πωλητών και χριστιανών αγοραστών, όπως προκύπτει από το αρχείο της Α.Μ.Ο.Ε.. Η Αθήνα και η Αττική παρέμειναν υπό οθωμανική κατοχή μέχρι την 1η Μαρτίου 1833, όταν ο διοικητής των Αθηνών, Γιουσούφ Σιλιχτάρ Μπέης, παρέδωσε την πόλη στον εκπρόσωπο της Ελληνικής Κυβέρνησης Ιάκωβο Ρίζο Νερουλό**.** Ο φρούραρχος, όμως, της Ακρόπολης, Δισδάρ Οσμάν αγάς**,** αρνήθηκε να παραδώσει το κάστρο και τότε η φρουρά με αρχηγό τον Βαυαρό αξιωματικό Χριστόφορο Νέζερ ανέβηκε αιφνιδίως στα τείχη, καταλαμβάνοντάς τα και υψώνοντας την ελληνική

[1309] Σουρμελής, 1853, ό.π., σ. 283. [1834, ό.π., σ. 267]. Στην πρώτη έκδοση του 1834 ο Σουρμελής είναι πιο αναλυτικός σχετικά με τον «κεκαυμένον» ελαιώνα. Αναφέρει πως τον Ιούνιο του 1830 έγινε πυρκαγιά και κάηκαν 50.000 δέντρα. Ως υπαίτιους εμπρηστές κατονομάζει κατοίκους «τουρκολάτρας» του Μενιδίου και της Χασιάς οι οποίοι εκμεταλλεύονταν τα γεννήματα και τους καρπούς των ελαιών χωρίς να είναι κύριοί τους. Ο χαρακτηρισμός «απαίδευτοι χωρικοί» και οι κατηγορίες περί εμπρησμού επιμελώς παραλείπονται στη δεύτερη έκδοση.

[1310] Σουρμελής, 1853, ό.π., σ. 286. [1834, ό.π., σ. 268-269].

σημαία. Οι τελευταίοι Οθωμανοί θα φύγουν από την Αθήνα και την Ακρόπολη στις 30 Μαρτίου του 1833.

Ι.β. Ποιοτικά χαρακτηριστικά των αγορών των νοικοκυραίων με πολιτικό ρόλο στην Κοινότητα Αθηνών

Το πού επενδύουν οι νοικοκυραίοι με πολιτικό ρόλο έχει ιδιαίτερη σημασία και μπορεί να αποτελέσει μια ένδειξη ευρύτερων αγοραστικών τάσεων και συμπεριφορών. (πίνακας 35, διάγραμμα 14) Η Επανάσταση με ποικίλους τρόπους τους φέρνει στο πολιτικό προσκήνιο δίπλα σε αυτούς που εκπροσωπούσαν την παλαιά πολιτική τάξη πραγμάτων και που η Επανάσταση, όπως, ήδη έχουμε πει, δε συνεπάγεται καθόλου τον πολιτικό εκτοπισμό τους. Διαμορφώνεται μια πολιτική συνύπαρξη με διαφορετικές κάθε φορά αριθμητικές ισορροπίες, άλλοτε υπέρ των νοικοκυραίων και άλλοτε υπέρ των προεστών μέσα στα κοινοτικά συμβούλια και τις κοινοτικές συνελεύσεις. Οι κοινές προκλήσεις δεν αποκλείουν μια σύμπλευση νοικοκυραίων και προεστών στα κοινοτικά όργανα.

Πίνακας 35. Αριθμός πράξεων ανά είδος αγοραπωλησιών. Νοικοκυραίοι αγοραστές με πολιτικό ρόλο.

α/α	**Κατηγορίες αγοραπωλησιών νοικοκυραίων με πολιτικό ρόλο, 1821-1833.**	**Αριθμός πράξεων ανά είδος αγοραπωλησιών.**	**Σημειώσεις/παρατηρήσεις**
1.	οσπητοκάθησις/ οσπήτιον/ σπήτι	16	**Σύνολο αγοραπωλησιών: 146**. Μία νοταριακή πράξη μπορεί να αντιστοιχεί σε παραπάνω από ένα είδος αγοραπωλησιών. Μπορεί να αγοράζεται στην ίδια πράξη χωράφι και περιβόλι, για παράδειγμα. Όπου ο αριθμός των ελαιοδέντρων είναι μικρός χαρακτηρίζεται ως χωράφι αν αυτό αναγράφεται και στην πηγή.
2.	Οσπητότοπος/οικότοπος	16	
3..	περιβόλι/περιβολάκι	13	
4.	αμπέλι	9	
5.	ελαιόδεντρα	44	
6.	ελαιότοπος	1	Μπορεί ένας ελαιότοπος να περιέχει και κάποια ελαιόδενδρα.
7.	χωράφι/ κτήμα	46	Σε μία πράξη η αναφορά σε «χωράφια» καταγράφεται ως «χωράφι».
8.	γρασιδότοπος	2	
9.	αλώνι	2	
10.	νερό	1	
11.	ερείπιο	1	
12.	εργαστήριο/ εργαστηρότοπος	7	
13.	ελαιοτριβείο/ ελαιοτριβότοπος	2	

14.	αυλή	1	
15.	τσιφλίκι (μύλος, αλώνι, ελαιόδενδρα)	1	
16.	ζευγάρια	1	
17.	ζευγαρόσπητο	1	
18.	αμπελότοπος	3	

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Διάγραμμα 14.

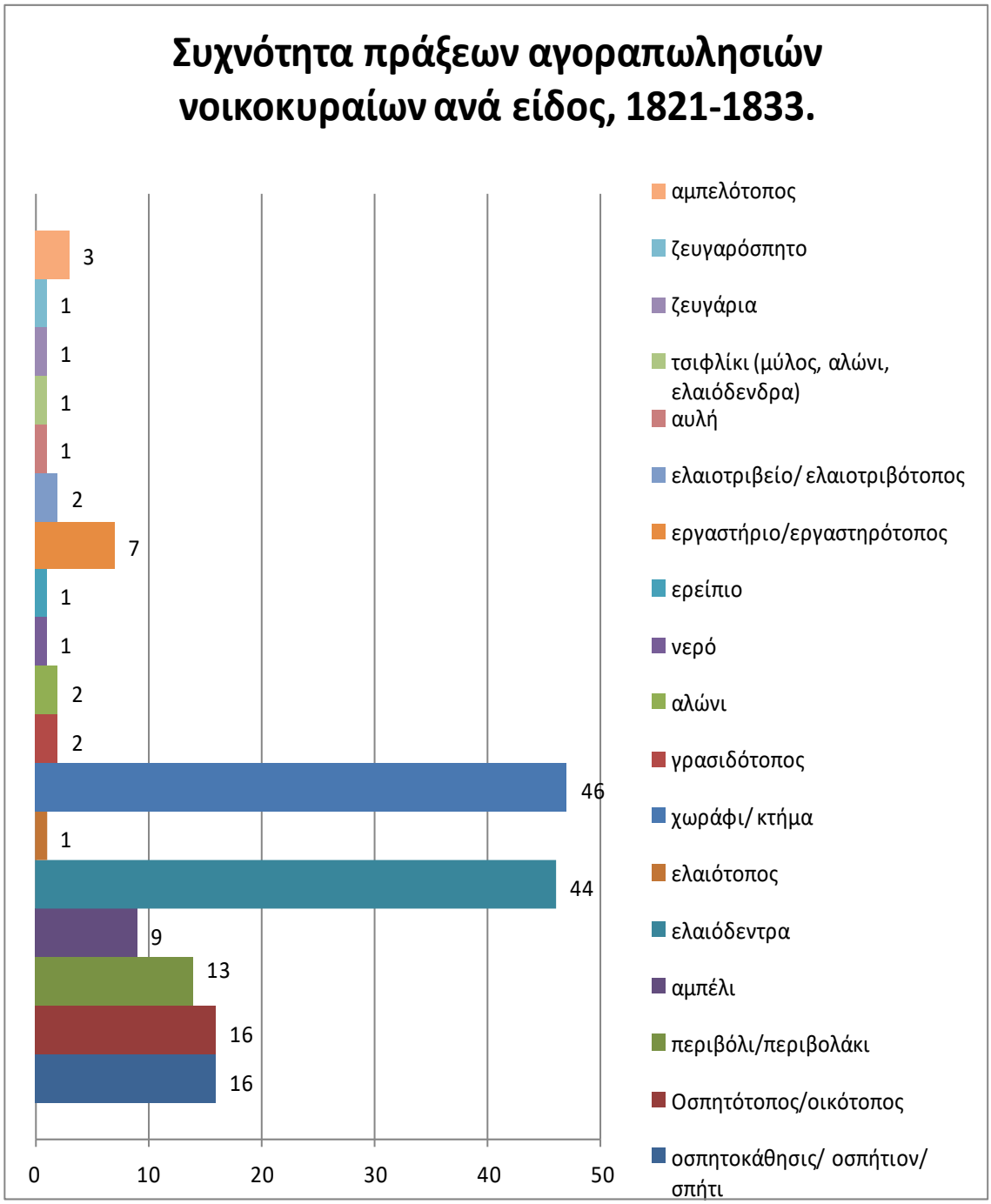

Ως κύρια μορφή επένδυσης μέσα στην Επανάσταση παραμένει η γη για τους νοικοκυραίους αγοραστές με πολιτικό ρόλο. Επενδύουν στην αγορά χωραφιών και ελαιοδέντρων, τα οποία ως κατηγορίες αναφέρονται ξεχωριστά, αφού ένα χωράφι μπορούσε να χρησιμοποιηθεί και για άλλες καλλιέργειες, για παράδειγμα, σιταριού και κριθαριού. Δεν αποκλείεται, όμως, ένα χωράφι να μετατρεπόταν σε χωράφι ελαιοκαλλιέργειας ή

αμπελλοκαλλιέργειας. Τα νοταριακά έγγραφα ονομάζουν χωριστά ένα χωράφι που εξαρχής είναι ικανό για μια τέτοιου είδους καλλιέργεια, είτε πρόκειται για ελαιές, ως «ελαιότοπο», είτε πρόκειται για αμπέλι, ως «αμπελότοπο». Οι τελευταίοι όροι μπορεί να σημαίνουν και χωράφια που εμπεριέχουν ελαιόδεντρα ή αμπέλια αντίστοιχα. Υπάρχει, για παράδειγμα, «ελαιότοπος» με ένα ελαιόδεντρο, ελαιότοπος με πενήντα ένα ελαιόδεντρα, ελαιότοπος με καμμένα ελαιόδεντρα και ελαιότοπος χωρίς να γίνεται καμία αναφορά σε ρίζες ελαιοδέντρων. Στα νοταριακά αρχεία η αγορά των ελαιοδέντρων συνήθως σημαίνει και την αγορά του ελαιότοπου, δηλαδή, του χωραφιού που τα εμπεριέχει. Υπάρχει στις πηγές αναφορά σε αγορά ελαιοδέντρων «με το ξεήλιο» τους, εννοώντας με τη γη στην οποία αυτά βρίσκονταν.[1311]

Άλλες συνήθεις αναφορές για πώληση ελαιοδέντρων μαζί με τη γη ήταν με «τη γη τους», τον «τόπον τους» και με το «χωράφι όσον εστί». Φυσικά στην περίπτωση ύπαρξης και πώλησης χωραφιού δινόταν στα νοταριακά έγγραφα και η έκτασή του, στην οποία εμπεριέχονταν τα ελαιόδεντρα, αλλά και άλλα δέντρα, όπως συκιές, αχλαδιές, μουργιές και λευκάδες. Επίσης, πέρα από την αναφορά σε χωράφι, ελαιόδεντρα μπορούσε να περιέχει και ένα αμπέλι ή ένας αμπελότοπος ή ακόμη και ένα περιβόλι. Η ύπαρξη, όμως, του χαρακτηρισμού δείχνει πως γινόταν και πώληση ελαιοδέντρων χωριστά με το χωράφι τους. Υπάρχουν νοταριακές πράξεις που δείχνουν την πώληση ελαιοδέντρων χωρίς να μνημονεύεται η ταυτόχρονη εκποίηση του χωραφιού τους. Άρα δεν αποκλειόταν η ιδιοκτησία των ελαιοδέντρων να είναι διαφορετική από την ιδιοκτησία του χωραφιού. Στα νοταριακά αρχεία η αναφορά σε πώληση ελαιοδέντρων δε σήμαινε και την πώληση του χωραφιού στο οποίο αυτά βρίσκονταν. Στους σχετικούς πίνακες των νοταριακών εγγράφων η αναφορά μόνο σε «ελαιόδεντρα» καταγράφεται μόνο ως πώληση ελαιοδέντρων και όχι ως πώληση χωραφιών, τα οποία μπορούν να ανήκουν σε άλλο ιδιοκτήτη. Στους πίνακες των αγοραπωλησιών, λοιπόν, σε μία νοταριακή πράξη μπορεί να αντιστοιχεί και σε πώληση ελαιοδέντρων και σε πώληση του χωραφιού στο οποίο αυτές βρίσκονται.[1312]

Από τις εκατόν εβδομήντα τρεις αγοραπωλησίες ελαιοδέντρων οι εβδομήντα δύο ή το 41,6% αναφέρονται σε από κοινού πώληση των ελαιοδέντρων με τη γη τους. Το ποσοστό είναι αρκετά υψηλό για να υποστηρίξουμε πως μέσα στην Επανάσταση υπάρχει ισχυρή τάση για την απόκτηση της πλήρους κυριότητας και κάθετης ιδιοκτησίας της γης με τα δέντρα της. Την ίδια ισχυρή τάση θα συναντήσουμε και στην αγορά των σπιτιών, όπου δίπλα στην οριζόντια ιδιοκτησία θα αρχίσει να εμφανίζεται και η κάθετη ιδιοκτησία με την αγορά ολόκληρου του σπιτιού από έναν αγοραστή.

Σημαντικό μέρος των αγορών των νοικοκυραίων με πολιτική θέση είναι οι αστικές επενδύσεις, στον τομέα των ακινήτων, οικοπέδων και οικιών. Είναι ενδεικτικό πως οι αγορές οικιών, αλλά και οικοπέδων ικανών για δόμηση μέσα στον αστικό χώρο της Αθήνας, κατέχουν την τρίτη κατά σειρά θέση στον πίνακα των επενδύσεων μετά την αγορά χωραφιών και ελαιοδέντρων. Ακολουθούν στη σειρά των επενδύσεων αυτές σε περιβόλια ποτιστικά, στα οποία και φύτευαν οι Αθηναίοι, τα αμπέλια και τα εργαστήρια, τα οποία ήταν χώροι εργασίας βιοτεχνικού τύπου.

Οι νοικοκυραίοι με πολιτικό ρόλο συντάσσουν δεκαέξι πράξεις που αφορούν την αγορά σπιτιού αποκλειστικά**,** οι προεστοί αγοραστές συντάσσουν οχτώ πράξεις, ενώ οι αγοραστές με πάνω από μία αγορά και χωρίς πολιτικό ρόλο συντάσσουν τριάντα οχτώ πράξεις που αφορούν την αγορά οικίας**.** Παρατηρούμε πως όσοι έχουν επενδύσει πολιτικά και κατέχουν κάποια αναγνωρίσιμη στην κοινότητα θέση δεν έχουν τόσο την ανάγκη της αγοράς οικίας όσο την επένδυση σε αγορά γης. Αντίθετα η πλατιά μάζα με πάνω από μία αγορά και χωρίς πολιτική θέση επενδύει σαφώς και στην αγορά οικίας. Επίσης, διαφαίνεται πως οι νοικοκυραίοι με πολιτικό ρόλο επενδύουν περισσότερο στην αγορά οικίας απ' ότι τα μέλη της παλιάς άρχουσας τάξης. Η τελευταία μπορεί ήδη να είχε αποχτήσει οικία, ωστόσο

[1311] Γέροντας, 1964, ό.π., σ. 108-111.

[1312] Στις νοταριακές πράξεις που συντελείται αγοραπωλησία και των ελαιοδέντρων και του χωραφιού (αμπελιού ή «περιβολίου») γίνεται στη βάση δεδομένων καταγραφή δύο διαφορετικών πραγμάτων σύμφωνα με τις συνήθειες της εποχής, των ελαιοδέντρων από τη μια μεριά και από την άλλη του χωραφιού, το οποίο και αυτό αγοράζεται.

προεπαναστατικά το σπίτι δεν είχε, όπως, διαπιστώνει ο Cassia, ιδιαίτερη οικονομική σημασία, ως διακριτικό των κοινωνικών τάξεων.[1313] Μέσα στην Επανάσταση η οικία μεταβάλλεται σε διακριτό σημείο ένδειξης πλούτου, οπότε τα νέα στρώμματα που έρχονται στο προσκήνιο επενδύουν στην απόκτηση αστικής οικίας.[1314] Σημειώνουμε πως πέρα από τις αγοραπωλησίες οικιών, ο κύριος τρόπος μεταβίβασης μιας οικίας ήταν με τα προικοσύμφωνα και τις διαθήκες. Σημειώνουμε επίσης πως η προσφορά προς πώληση εθνικών σπιτιών και η αυξημένη ζήτησή τους, δηλώνει τη μεταβολή της στάσης απέναντι στην αγορά οικιών, ως μιας επένδυσης επίδειξης του πλούτου. Στην περίπτωση της αγοράς εθνικής οικίας, αν και οι περισσότεροι αγοραστές δεν ήταν Αθηναίοι, οι περισσότεροι από όσους Αθηναίους που αγόρασαν υπήρξαν νοικοκυραίοι και καπεταναίοι.

Βλέπουμε, λοιπόν, τους βασικούς επενδυτικούς προσανατολισμούς των νοικοκυραίων αφενός στην επένδυση σε εμπορευματικές καλλιέργειες, όπως ήταν η ελιά, και στον αγροτικό τομέα γενικότερα με την αγορά χωραφιών, αφετέρου στην επένδυση στον αστικό χώρο με την αγορά οικοπέδων και ακινήτων, αλλά και εργαστηρίων. Έχει ιδιαίτερη σημασία να δούμε τον τόπο και των δύο βασικών επενδυτικών προσανατολισμών σε ύπαιθρο και πόλη, αν και ένα χωράφι μπορούσε να είναι μέσα στον αστικό ιστό, οπότε και τα όρια υπαίθρου και πόλης θεωρούνται ρευστά.[1315] Ο χαρακτηρισμός, λοιπόν, αγροτικός-αστικός αφορά τον τύπο επένδυσης και όχι το γεωγραφικό προσδιορισμό της επένδυσης, σύμφωνα και με τη παραπάνω λογική. Ο εντοπισμός της τοποθεσίας των επενδύσεων μπορεί να μας δώσει πρόσθετες πληροφορίες για τον οικονομικό χώρο και τη λογική των επενδύσεων (πίνακας 36). Μπορεί να φανεί αν ένας αγοραστής επιθυμούσε τη συγκέντρωση γης, ή αν επικρατούσε η διασπορά των κλήρων. Οι τοποθεσίες, όμως, των αγοραπωλησιών είναι γενικές αναφορές οι περισσότερες, όσες αναφέρονται στον αστικό ιστό κυρίως, γίνονται, όμως, λεπτομερέστερες με τη χρήση τοπωνυμίων ειδικά στην ύπαιθρο. Δυστυχώς δεν εμφανίζουν όλες οι αγοραπωλησίες την τοποθεσία της πράξης, όμως, το δείγμα είναι ικανό να μας δώσει την εικόνα της τοπογεωγραφίας των αγοραπωλησιών την περίοδο της Επανάσταση. Στο αρχείο της μικτής οθωμανικής επιτροπής δεν γινόταν καταγραφή της τοποθεσίας πέρα από ελάχιστες εξαιρέσεις. Επιπλέον ο νοτάριος κατέγραφε τα γεωγραφικά όρια της αγοράς αναφέροντας τους γειτονικούς ιδιοκτήτες («πλησίον») αν επρόκειτο για αγορά γης. Στις αγοραπωλησίες που γίνονται στον αστικό ιστό της πόλης κυριαρχούν ως γεωγραφικοί προσδιορισμοί οι «ενορίες».

Η πόλη της Αθήνας στα προεπαναστατικά χρόνια αλλά και μέσα στην Επανάσταση χωριζόταν σε ενορίες («μαχαλάδες») ή αλλιώς «πλατώματα» (πίνακας 37). Τον 17ο αιώνα τα πλατώματα ήταν εφτά: Πλάκα, Κοττάκη, Μονοκαλούφτη, Ρούμπη (Ρούμπα και Ρόμπη), Βορειά, Ψυρρή, Γερλάδα, Κόλυμπος. Μέσα στην Επανάσταση οι ενορίες ανήλθαν στις τριάντα πέντε.[1316] Δύο είναι οι βασικές πηγές πληροφοριών για τις ενορίες και τους μαχαλάδες.[1317] Η πρώτη είναι το χρονικό του Σκουζέ και η δεύτερη και πιο έγκυρη για την Επανάσταση είναι η απογραφή του πληθυσμού της Αθήνας στις 26 Οκτωβρίου 1824.[1318] Η κάθε ενορία ήταν από μόνη της ένα παραγωγικό σύστημα στα προεπαναστατικά χρόνια. Επίσης, ήταν και μια ενιαία φορολογική μονάδα την ίδια στιγμή, υπεύθυνη για τη συλλογή

[1313] Cassia, 1992, ό.π., σ. 34. Διαπιστώνει πως προεπαναστατικά μπορούσε κανένας εύκολα να αποχτήσει μια οικία. Το 1796 μια μέση οικία κόστιζε περίπου 50 γρόσια, το 1803 100 γρόσια , ενώ το 1820 230 γρόσια, ό.π., σ. 41.

[1314] Οι παραδοσιακοί διαχωρισμοί βασίζονταν όχι τόσο στον πλούτο, όσο στα πολιτικά προνόμια, στο Cassia, ό.π., σ. 47.

[1315] Αναλυτικά για το χώρο της Αθήνας, πόλης και υπαίθρου, πριν και μέσα στην Επανάσταση, βλέπε, Υπακοή Χατζημιχαήλ, *«Συμβαλλόμενοι εν Αθήναις…» Οικονομικές και κοινωνικές όψεις της Αθήνας στο πρώιμο ελληνικό κράτος (1833 – 1843),* διδακτορική διάτριβή, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο 2011, σ. 46-52 και 95-102. Σύμφωνα με τον Braudel «οι πόλεις αστικοποιούν την ύπαιθρο, και η τελευταία αγροτοποιεί τις πρώτες», στο Braudel, 1995, ό.π., σ. 527.

[1316] Δ. Ν. Καρύδης, *Πολεοδομικά των Αθηνών της Τουρκοκρατίας,* διατριβή, Αθήνα 1981, σ. 225, 236.

[1317] Βλέπε τον πίνακα 20 του παραρτήματος, «Οι κατά τον Παναγή Σκουζέ 36 (35) ενορίες-μαχαλάδες της Αθήνας».

[1318] Γ.Α.Κ., *Υπουργείον Αστυνομίας*, φ. 16, περίοδος Γ', Αριθ. 63: *«Κατάλογος των Μαχαλάδων, οσπητίων, εργαστηρίων, κατοίκων και παροίκων της πόλεως Αθηνών […] εν Αθήναις τη 26 Οκτωβρίου 1824. Ο Γενικός Αστυνόμος, Μόσχος Αθανασιάδης».*

των φόρων από τους κατοίκους της.[1319] Αν κάποιος δεν πλήρωνε το φόρο που του αντιστοιχούσε οι Οθωμανοί τον μετακυλούσαν στα υπόλοιπα μέλη της ενορίας-μαχαλά.[1320] Αποτελούσε, δηλαδή, μια αυτοτελή οικονομική μονάδα, έχοντας στην ιδιοκτησία της χωράφια, ελαιόδεντρα, εργαστήρια και μικρούς κήπους.[1321] Ο Σκουζές αναφέρει ως χαρακτηριστικό, παράδειγμα, τον Άγιο Ανδρέα, του οποίου οι καλόγριες ζούσαν από τα εισοδήματα των υποστατικών της Αγίας Φιλοθέης «οπού είχε έως χίλια διακόσια πενήντα ελαιόδεντρα, την Καλογρέζα, το τζιφλίκι, έως πέντε ζευγαριών γης, και το περιβόλι με το νερό, τρεχάμενο, και εις τα Πατήσια άλλο περιβόλι, και άλλα πρόβατα και λοιπά κτήματα».[1322]

Πίνακας 36. Τοποθεσίες (αγορών νοικοκυραίων με πολιτική θέση) με τις περισσότερες αναφορές σε νοταριακές πράξεις.[1323]

Ελαιόδεντρα/αριθμός πράξεων	
Ταύρος	ελαιόδεντρα (3)
Αγία Άννα	ελαιόδεντρα (3)
Σεπόλια	ελαιόδεντρα (2)
Ελαιώνας Αθηνών (Σεπόλια)	ελαιόδεντρα (2)
Κασσιμάκη	ελαιόδεντρα (2)
περιβόλια/αριθμός πράξεων	
Σεπόλια	περιβόλι (3)
χωράφια	
Μποστάνια	χωράφι (5)
Ενορία Καπνικαραίας-Δραγομάνος	χωράφι (3)
Περιστέρι	χωράφι (2)
Πειραιάς	χωράφι (2)
Οσπήτια, οσπητόποπος, εργαστήρια/αριθμός πράξεων	
Ενορία Σωτήρα Δικαία	οσπήτιο (1), οσπητότοπος (1)
Ενορία Καπνικαραίας-Δραγομάνος	οσπητοκάθηση (2)
Ενορία Ρόμπης	σπήτι (1), οσπητότοπος (1)
Καλογριώνης	οσπητοκάθηση (1)
Αγορά	εργαστήρια (2)
Ενορία Βλασσαρού	οσπητοκάθηση (1)
Ενορία Αγίας Ειρήνης	οσπητοκάθηση (1)
Ενορία Προδρόμου	οσπητότοπος (1)
Ενορία Ασωμάτων στα Σκαλιά	οσπητοκάθηση (1)
Ενορία Καρύκη	εργαστήρι (1), οσπητοκάθηση (2)
Ενορία Αγίου Δημητρίου Κατηφόρη	σπήτι (1)
τσιφλίκι/αριθμός πράξεων	
Πατήσια	τσιφλίκι Δερβισαγά (1)

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

[1319] Petmezas, 2005, ό.π., σ. 96-111.
[1320] Σκουζές, 1948, ό.π., σ. 57. Βλέπε και Gara, 1998, ό.π., σ. 146-151.
[1321] Σκουζές, 1948, ό.π., σ. 40-41
[1322] Σκουζές, 1948, ό.π., σ. 41
[1323] Βλέπε και τον πίνακα 20 του παραρτήματος «Τοποθεσίες αγορών των νοικοκυραίων με πολιτική θέση στην Επανάσταση».

Πίνακας 37. Κατάλογος των Μαχαλάδων, οσπητίων, εργαστηρίων, κατοίκων και παροίκων της πόλεως Αθηνών.

Α/Α	**Μαχαλάδες**	**οσπήτια**	**ψυχαίς**
1	του αγίου Αποστόλου	81	315
2	της Παναγίας Βλασαρούς	66	329
3	του Χριστοκοπίδη	59	341
4	Σωτήρας Δικαίου	64	316
5	του αγίου Φιλίπου	51	270
6	αγίων Αναργύρων	69	270
7	αγίου Αθανασίου	25	125
8	Μισό Σπηλιώτισσας	83	397
9	καθολικός	22	112
10	Μεγάλου Μοναστηρίου	8	56
11	αγίας Ειρήνης	53	328
12	Νέου Αγίου Δημητρίου	64	385
13	αγίου Ιωάννου Προδρόμου	59	278
14	αγίας Ελεούσσας	42	225
15	αγίου Νικολάου Χτενά	51	250
16	αγίας Κονόμας	38	177
17	Παναγία Ρόμπης (Ρούμπης)	58	250
18	Καμοκαρέας (Καπνικαρέας)	60	297
19	αγίων Θεοδώρων	31	164
20	αγίου Γεωργίου Καρύτζη	43	245
21	Παναγία Αγγέλου	80	430
22	Σωτήρας αγίας Γοργοπιού	30	136
	σύνολο:	*1137*	*5696*
23	Ασωμάτων Σκαλιά	17	84
24	αγίου Νικολάου	8	74
25	Ροδακίου	72	363
26	Σωτήρας Κωτάκη	102	506
27	αγίου Νικολάου Κοντίτου	28	119
28	Κανδήλας	82	346
29	Καμουκάτη	20	82
31	αγίου Νικολάου Ραγκαβά και Δουβέργινας	31	107
33	Α. Δημητρίου Κατεφορίτη και Ιωάν. Μ. (Μαγκούτη)	41	171
34	αγίου Θωμά	54	258
35	αγία Υπαπαντή	13	73
	σύνολο:	*1605*	*7899*
	όσοι των εργαστηρίων και παροίκων		1141
	σύνολο		*9040*
	εν Αθήναις τη 26 Οκτωβρίου 1824		
	ο Γενικός Αστυνόμος		
	Μόσχος Αθανασιάδης		
	ο Γραμματεύς		
	Δ. Γούτος		

Πηγή πίνακα: Γ.Α.Κ., Υπουργείον της Αστυνομίας, φ. 16.

ΙΙ. Προεστοί αγοραστές με πολιτικό ρόλο μέσα στην Επανάσταση[1324]

Ο αριθμός των προεστών αγοραστών με πολιτικό ρόλο είναι λίγο μικρότερος από τον αντίστοιχο αριθμό των νοικοκυραίων αγοραστών με πολιτικό ρόλο. Προεστοί και νοικοκυραίοι επενδύουν εξίσου στην αγορά γης, αμπελιών και ελαιοδέντρων: εξήντα επτά νοικοκοιραίοι αγοραστές μαζί με τρεις καπεταναίους αγοραστές του 1822 (συνολικά εβδομήντα αγοραστές) έναντι εξήντα τεσσάρων προεστών αγοραστών. Συνολικά εμφανίζονται στο πολιτικό προσκήνιο εκατό εννενήντα ένα πρόσωπα που τους αποδίδεται ο χαρακτηρισμός «προεστός».[1325] Από αυτούς προσχωρούν σε αγορές μέσα στην Επανάσταση οι εξήντα τέσσερις ή το 33.5%. Οι υπόλοιποι εκατόν είκοσι επτά ή το 66.5% δεν επενδύουν σε αγορές. Αντίστοιχα τριακόσιοι νοικοκυραίοι καταγράφονται να έχουν πολιτικό ρόλο. Οι νοικοκυραίοι, λοιπόν, με πολιτικό ρόλο είναι περισσότεροι από τους προεστούς. Η αλλαγή αυτή συντελείται μέσα στην Επανάσταση, όπου αποχτούν πολιτικό λόγο και ρόλο ευρύτερες μάζες, που αριθμητικά τουλάχιστον, ανατρέπουν τους προεπαναστατικούς συσχετισμούς των πολιτικών δυνάμεων στην Αθήνα. Εξήντα επτά νοικοκυραίοι ή το 22.3% θα προχωρήσουν σε καταγεγραμμένες αγορές μέσα στην Επανάσταση. Οι διακόσιοι τριάντα τρεις ή το 77.7%, όπως είδαμε, δε θα προχωρήσουν σε αγορές στα χρόνια της Επανάστασης.

Σημειώνουμε πως όλα τα παραπάνω αφορούν προεστούς και νοικοκυραίους που κατέχουν πολιτική θέση. Στη μελέτη μας οι αριθμοί των προεστών και των νοικοκυραίων που δεν κατέχουν, όμως, πολιτική θέση, διευρύνονται και από άλλες πηγές όπως είναι τα νοταριακά αρχεία, οι στρατιωτικοί κατάλογοι, οι κατάλογοι των ενοικιαστών εθνικών ελαιοδέντρων και εθνικών περιβολίων και από όσους αγοράζουν εθνικά φθαρτά κτήματα.

ΙΙ.α. Ποσοτικά χαρακτηριστικά των αγορών των προεστών με πολιτικό ρόλο στην Κοινότητα Αθηνών

Πίνακας 38. Όγκος πράξεων ανά συμβαλλόμενο.

Αγοραστές προεστοί με πολιτικό ρόλο μέσα στην Επανάσταση.												**σύνολο**
αριθμός πράξεων	1	2	3	4	5	6	7	9	16	18	43	195 πράξεις/αγορές
αριθμός αγοραστών	35	13	6	3	1	1	1	1	1	1	1	64 αγοραστές

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Τα ποσά που δαπάνησαν για αγορές οι προεστοί με πολιτική θέση ανήλθαν στα 117.562,26 γρόσια, 80 δύστηλα και 197 και ¼ φοίνικες. Όπως φαίνεται στον πίνακα 38 οι περισσότεροι προεστοί με πολιτικό ρόλο συνήψαν μία νοταριακή πράξη, ενώ ακολουθούν δεκατρείς προεστοί που συνήψαν από δύο νοταριακές πράξεις έκαστος. Όπως συνέβη και στους νοικοκυραίους με πολιτικό ρόλο έτσι και εδώ παρατηρούμε μια διασπορά των νοταριακών πράξεων που συντελέστηκαν στην Επανάσταση σε πολλούς αγοραστές προεστούς. Οι δέκα προεστοί αγοραστές με πολιτική θέση που επενδύουν τα μεγαλύτερα ποσά σε αγορές μέσα στην Επανάσταση παρουσιάζονται στον πίνακα 39. Το έτος με τις περισσότερες νοταριακές πράξεις των προεστών με πολιτική θέση ήταν το 1831, όταν συνάπτουν πενήντα μία πράξεις. (πίνακας 40)

[1324] Βλέπε τον πίνακα 22 του παραρτήματος «Ονομαστική αναφορά προεστών αγοραστών της περιόδου 1821-1833 *που είχαν πολιτικό ρόλο* μέσα στην Επανάσταση».

[1325] Από τα περίπου 126 ονόματα προεστών του έτους 1819, τα 24 ονόματα του 1826 και τα 13 νέα του ίδιου έτους, έχουμε ένα σύνολο, κατά προσέγγιση, ονομάτων προεστών των Αθηνών που ανέρχεται στους 163. Σε αυτούς θα προστεθούν: 5 προεστοί που υπογράφουν ως «Λαός των Αθηνών» στις 21 Ιανουαρίου 1825, 4 προεστοί που υπογράφουν ως «επαρχιώτες Αθηνών» στις 23 Απριλίου 1825, 13 προεστοί που υπογράφουν ως «κάτοικοι της πόλεως και των χωρίων των Αθηνών» στις 28 Οκτωβρίου 1830, 1 προεστός που υπογράφει στην εκλογή Πληρεξουσίων στις 17 Ιανουαρίου 1826 και 5 προεστοί που υπογράφουν ως «Πολίται Αθηναίοι» στην Αίγινα.

Πίνακας 39. Προεστοί αγοραστές με πολιτικό ρόλο με τα υψηλότερα ποσά που επένδυσαν σε αγορές μέσα στην Επανάσταση.

α/α	όνομα	επώνυμο/πατρώνυμο	ποσά σε γρόσια/παράδες	αριθμός νοταριακών πράξεων
1.	Χατζή Σπυρίδων	Γκικάκης/Νικόλαος	25.293, 26	43
2.	Ιωάννης	Βλάχος/Παναγιώτης	11.780	2
3.	Παναγής	Σκουζές/Δημήτριος	6.769	18
4.	Κυριάκος	Πιττάκης/Σωτήριος	6.728	16
5.	Παναγής	Γελαδάκης/Θεοδωρής	6.681	4
6.	Αναστάσιος	Βλάχος/Παναγιώτης	5.700, 197 και ¼ φοίνικες	3
7.	Νικόλαος	Ζαχαρίτζας/Σπύρος	5.375	2
8.	Νικολής	Καρμετζάνης/Γεωργαντάς	5.032	9
9.	Νικόλαος	Λιανοσταφίδας/Μιχαήλ	4.716	6
10.	Μιχαήλ	Βουζίκης/Δημήτριος	3.976	5

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Πίνακας 40. Αριθμός νοταριακών πράξεων προεστών αγοραστών (64) με πολιτικό ρόλο ανά έτος και μήνα. (195 νοταριακές πράξεις[1326])

Αριθμός νοταριακών πράξεων ανά έτος και μήνα.													
έτη/μήνες	**1821**	**1822**	**1823**	**1824**	**1825**	**1826**	**1827**	**1828**	**1829**	**1830**	**1831**	**1832**	**1833**
Ιανουάριος				7	1	2			1	2	7		1
Φεβρουάριος				4	4	2					12	2	
Μάρτιος				7	1	2		1	1		13	1	
Απρίλιος				1	3	1		6	1		13	2	
Μάιος				1		1		2	1		1	1	
Ιούνιος				1	4			1	1		1		
Ιούλιος									1		1		
Αύγουστος					1				2			1	
Σεπτέμβριος			2	3	2		1		4			5	
Οκτώβριος				3	2				2	3		1	
Νοέμβριος				5	1				5	8		1	
Δεκέμβριος			5	2	2			1	3	12	3		
σύνολο: 195 (+1) νοταριακές πράξεις: 196 συνολικά			7	34	21	8	1	11	22	26[1327]	51	14	1

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

[1326] Ελάχιστες πράξεις έχουν πάνω από έναν αγοραστή στην ίδια πράξη και ενώ αφορούν μία ενιαία πράξη λογαριάζονται ως ξεχωριστές πράξεις, όσες δηλαδή είναι και οι αγοραστές στον αριθμό.
[1327] Μία πράξη του 1830 δεν αναγράφει μήνα και απλά έχει προστεθεί στο σύνολο του έτους.

Π.β. Ποιοτικά χαρακτηριστικά των αγορών των προεστών με πολιτικό ρόλο στην Κοινότητα Αθηνών

Οι προεστοί με πολιτικό ρόλο στην Κοινότητα Αθηνών θα επικεντρωθούν κυρίως σε αγορές γης, χωραφιών, ελαιοδέντρων, αμπελιών και σε μικρότερο βαθμό περιβολιών (πίνακας 41).[1328] Σε μικρότερο βαθμό σε σχέση με τους νοικοκυραίους θα επενδύσουν και στην αγορά σπιτιών στην Αθήνα. Στον πίνακα 42 παρουσιάζονται οι τοποθεσίες με τις περισσότερες αναφορές στις νοταριακές πράξεις των αγοραστών προεστών με πολιτική θέση. Ελαιόδεντρα αγοράζονται στις περιοχές Βουνό, Ανάκασα και Αμπελουργείο, χωράφια στον Άγιο Δημήτριο Τζηρήτη, στη Βάρη και τα Μποστάνια, αμπέλια στη Βαρυλούστρα, ενώ σπίτια αγοράζονται κυρίως στην Ενορία της Αγίας Ειρήνης και της Ρόμπης.

Πίνακας 41. Αριθμός πράξεων ανά είδος αγοραπωλησιών. (Σε μία πράξη μπορεί να αντιστοιχούν παραπάνω από ένα είδος αγοραπωλησιών.) Προεστοί αγοραστές με πολιτικό ρόλο. (64 αγοραστές προεστοί, 195 πράξεις αγοραπωλησιών)

α/α	**Κατηγορίες αγοραπωλησιών προεστών με πολιτικό ρόλο, 1821-1833.**	**Αριθμός αγοραπωλησιών ανά νοταριακή πράξη.**	**Σημειώσεις/παρατηρήσεις**
1.	οσπητοκάθησις/ οσπήτιον/σπήτι	8	
2.	οσπητότοπος	11	Αναφορά σε οικόπεδο καταχωρείται ως οσπητότοπος.
3..	περιβόλι/περιβολάκι	8	Υπάρχει πράξη με «περιβόλι με ελαιόδενδρα». Προσμετρείται ως περιβόλι. Συχνά αναφέρεται σε μία πράξη «περιβόλι, ελαιόδενδρα». Την καταχωρούμε και στα δύο είδη αγοραπωλησιών.
4.	αμπέλι	20	
5.	ελαιόδεντρα	61	Υπάρχει πράξη «ελαιόδενδρα με χωράφι». Προσμετρείται και ως «ελαιόδεντρα» και ως «χωράφι».
6.	ελαιότοπος	2	Μπορεί ένας ελαιότοπος να περιέχει και ελαιόδενδρα. Καταχωρείται μόνο ως ελαιότοπος.
7.	χωράφι/ κτήμα/ αμπελότοπος	67	Μπορεί να υπάρχει χαρακτηρισμός για ένα μέρος (μία αγορά) και ως χωράφι και ως αμπελότοπος. Το καταχωρούμε ως χωράφι. Ο χαρακτηρισμός ως «ελαιοχώραφο» καταχωρείται ως χωράφι.
8.	γρασιδότοπος	1	
9.	αλώνι	4	

[1328] Βλέπε τον Πίνακα 41 και το διάγραμμα 31.

10.	νερό	3	Υπάρχει πράξη καταχώρησης «χωράφι και νερό», «περιβόλι και νερά». Προσμετρείται η πράξη και στα δύο.
11.	ερείπιο	1	
12.	εργαστήριο/ εργαστηρότοπος	10	Υπάρχουν καφενεία που προσμετρούνται στα εργαστήρια. Το ίδιο ένα χάνι και ένα σιδηρουργείο.
13.	ελαιοτριβείο/ ελαιοτριβότοπος	1	
14.	τσιφλίκι (μύλος, αλώνι, ελαιόδενδρα)	1	
15.	μάντρα	1	
16.	ζευγάρι/ ζευγαρόσπιτα	2	

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Διάγραμμα 15.

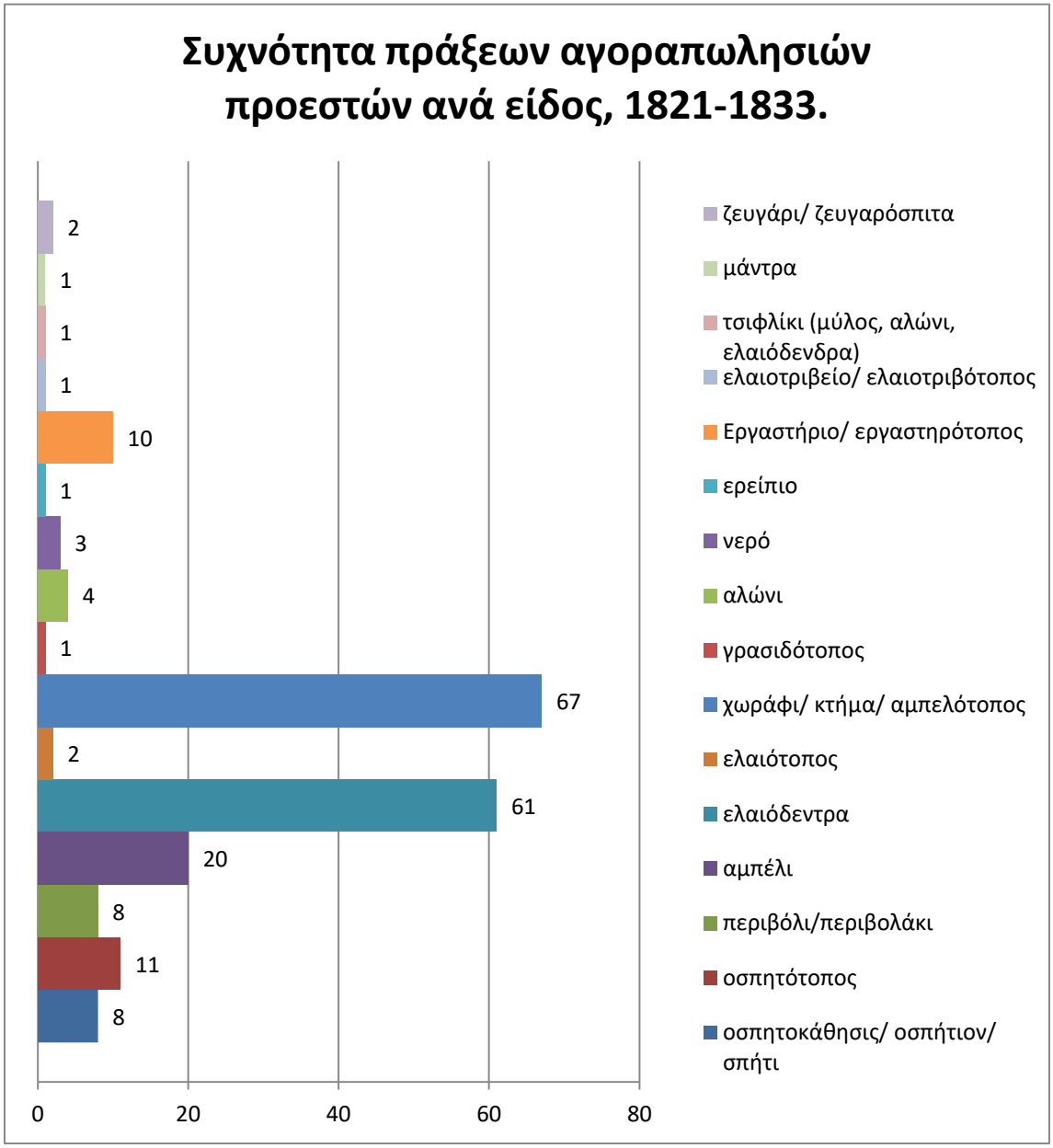

Πίνακας 42. Τοποθεσίες αγορών προεστών με πολιτική θέση με τις περισσότερες αναφορές σε νοταριακές πράξεις.

Ελαιόδεντρα/αριθμός πράξεων	
Βουνό	ελαιόδεντρα (3)
Ανάκασα	ελαιόδεντρα (3)
Αμπελουργείο	ελαιόδεντρα (3)
Πλαταία	ελαιόδεντρα (2)
Μοσχάτο	ελαιόδεντρα (2)
Αγά Βρύση	ελαιόδεντρα (2)
Λαρδοξύστης	ελαιόδεντρα (2)
Βασιλική	ελαιόδεντρα (2)
Χωράφια/αριθμός πράξεων	
Άγιος Δημήτριος Τζιρήτης	χωράφι (6)
Βάρη	χωράφι (3)
Μποστάνια	χωράφι (3)
Μοσχάτο	χωράφι (2)
Καρώνοι (Καρώνους)	χωράφι (2)
Πειραιάς (Περαίας)	χωράφι (2)
Μπυρσά (Στρατιώτης)	χωράφι (2)
Αμπέλια/αριθμός πράξεων	
Βαρυλούστρα	αμπέλι (3)
Αγία Άννα	αμπέλι (2)
Κυψέλη (Γυψέλη)	αμπέλι (1)
Πλατάνια	αμπέλια (1)
Ρέντης	αμπέλι (1)
Οσπήτια, οσπητότοπος, οικόπεδο, εργαστήρια/αριθμός πράξεων	
Ενορία Αγίας Ειρήνης	οσπήτιο (1), οσπητότοπος (1)
Ενορία Παναγίας Ρόμπης	οικόπεδο (1), οσπητοκάθηση (1)
Ενορία Δικαίας (Γύφτικα)	οσπήτιο (1)
Ενορία Αγίου Δημητρίου Νέον	οσπήτιο (1)
Ενορία Κατηφόρη	οσπήτιο (1)
Ενορία Ασωμάτων Χειλά	οσπιτοκάθηση (1)
Μαχαλάς Φετχιγιέ Τζαμί	εργαστήρι (1)
τσιφλίκι/αριθμός πράξεων	
τσιφλίκι Σιράκο	τσιφλίκι (1)

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα -των προεστών, των νοικοκυραίων και των καπεταναίων- που κατέχουν πολιτική θέση στην Κοινότητα της Αθήνας, επενδύουν τόσο στην αγορά γης όσο και στα αστικά ακίνητα, σπίτια και εργαστήρια. Τα τελευταία εντοπίζονται μέσα στον αστικό ιστό, στις ενορίες και στους μαχαλάδες της πόλης. Οι γαίες

εντοπίζονται οι περισσότερες εκτός της πόλης και του τείχους του Χασεκή, όμως, υπάρχουν ιδιοκτησίες και εντός του αστικού ιστού.[1329]

Πίνακας 43. Τοποθεσίες αγορών των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων με πολιτική θέση, προεστών και νοικοκυραίων που αφορούν την έγγειο ιδιοκτησία (ελαιόδεντρα, χωράφια, περιβόλια, αμπέλια, τσιφλίκι) με τις περισσότερες αναφορές σε νοταριακές πράξεις.

τοποθεσίες	**αριθμός πράξεων**
Ταύρος	(4)
Αγία Άννα	(5)
Ελαιώνας Αθηνών (Σεπόλια)	(7)
Κασσιμάκη Σωτηράκη	(3)
Βουνό	(7)
Ανάκασα-Επάνω Ανάκασα	(5)
Αμπελουργείο	(5)
Πλαταία	(2)
Μοσχάτο	(4)
Αγά Βρύση Περιβόλι Χασσεκή	(4)
Λαρδοξύστης	(4)
Βασιλική (Βασιλιές 1)	(6)
Μποστάνια	(8)
Ενορία Καπνικαραίας-Δραγομάνος	(5)
Περιστέρι	(3)
Πειραιάς	(4)
Άγιος Δημήτριος Τζιρήτης	(6)
Βάρη	(3)
Καρώνοι (Καρώνους)	(4)
Μπυρσά (Στρατιώτης)	(2)
Βαρυλούστρα	(4)
Κυψέλη (Γυψέλη)	(5)
Χαλάνδρι (Χαλάντρι) (Τζανεριά)	(2)
Ρέντης	(4)
Κηφισιά	(2)
Καμίνια	(2)
Αμπελόκηποι	(3)
Πατήσια	(5)
Μαρούσι (Χανούμης το Αμπέλι)	(2)
Λόχα	(4)
Κουλουριώτης	(3)
Βρωμοφρεάκη	(2)
Άγιος Σάββας (Ελαιώνας)	(3)

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

[1329] Βλέπε Πίνακες 43 και 44 και τα αντίστοιχα διαγράμματα 16 και 17.

Διάγραμμα 16.

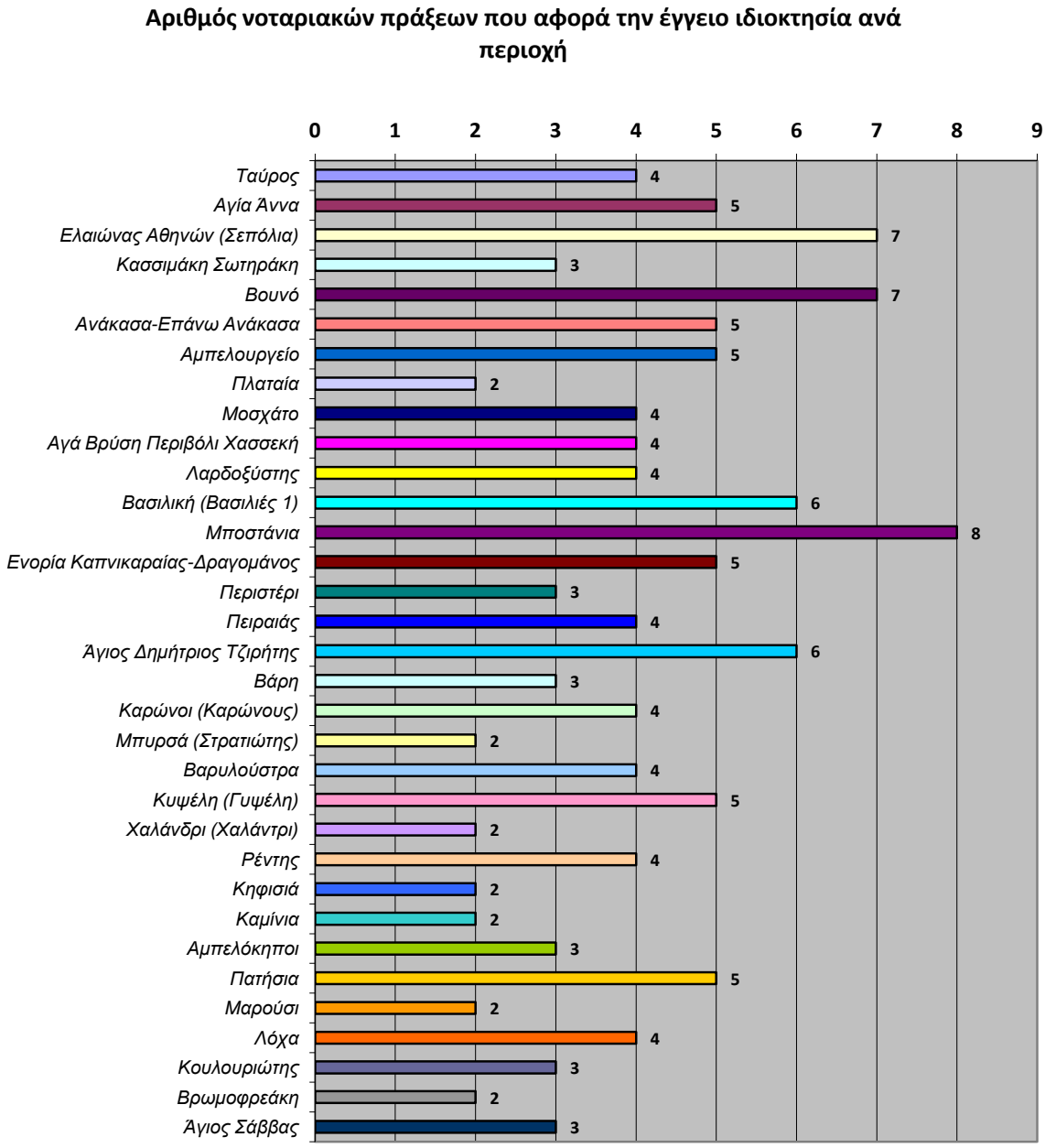

Πίνακας 44. Τοποθεσίες αγορών των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων με πολιτική θέση που αφορούν τα αστικά ακίνητα (οσπήτια, οσπητότοπος, οικόπεδο, εργαστήρια) και ο αριθμός αναφορών τους σε νοταριακές πράξεις.

Ενορία Σωτήρα Δικαία (Γύφτικα)	(2)
Ενορία Καπνικαραίας-Δραγομάνος	(2)
Ενορία Παναγίας Ρόμπης (Ρούμπης)	(4)
Καλογριώνης	(1)
Αγορά	(2)
Ενορία Βλασσαρού	(1)

Ενορία Αγίας Ειρήνης	(3)
Ενορία Προδρόμου	(1)
Ενορία Ασωμάτων στα Σκαλιά	(1)
Ενορία Καρύκη	(3)
Ενορία Αγίου Δημητρίου Κατηφόρη	(1)
Ενορία Αγίου Δημητρίου Νέον	(1)
Ενορία Κατηφόρη	(1)
Ενορία Ασωμάτων Χειλά	(1)
Μαχαλάς Φετχιγιέ Τζαμί	(1)

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Διάγραμμα 17.

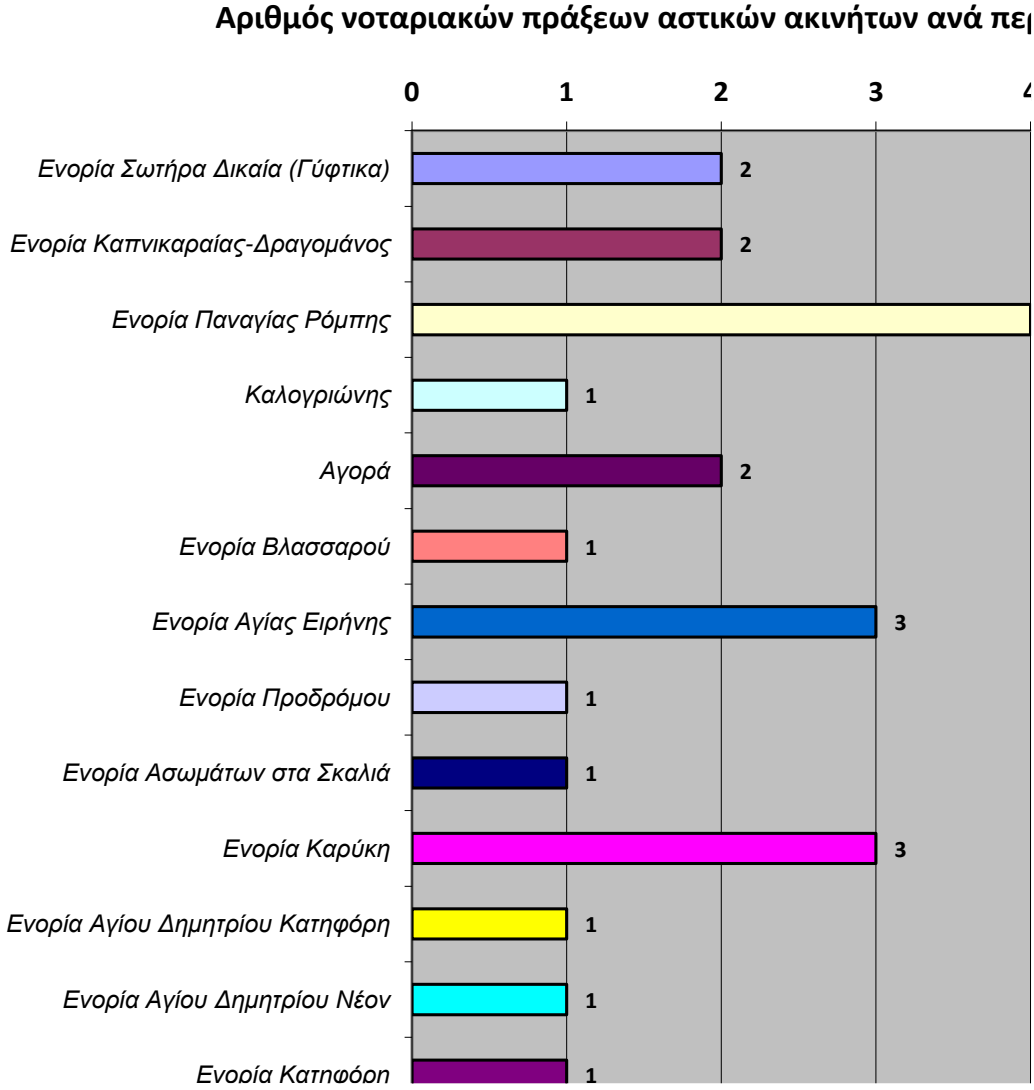

Κεφάλαιο Τρίτο. Αγοραστές που δεν κατέχουν πολιτική θέση μέσα στην Επανάσταση

Ι. Γενικά χαρακτηριστικά αγοραστών χωρίς πολιτική θέση μέσα στην Επανάσταση

Η πλειοψηφία των αγοραστών (συνολικά 619 αγοραστές μετά την εκκαθάριση της βάσης δεδομένων)[1330] δεν κατέχει κάποια θέση στο σύστημα εξουσίας μέσα στην Επανάσταση, είτε αυτό είναι η Διοίκηση με τους επαρχιακούς μηχανισμούς της, είτε η τοπική κοινότητα με τα διοικητικά της όργανα. Ένας μεγάλος αριθμός αγοραστών και αντίστοιχα πωλητών δεν παρουσιάζεται να έχει κάποιο εμφανή ρόλο στους συσχετισμούς πολιτικών και οικονομικών ισορροπιών μέσα στην Επανάσταση. Μπορεί, όμως, να χρησιμοποιούν τους μηχανισμούς της Επανάστασης για να αυξήσουν την οικονομική τους δύναμη και επιρροή. Θα πρέπει να διερευνηθεί το τι αγοράζουν μέσα στην Επανάσταση, ώστε να δούμε τους στόχους τους και κατόπιν να τους κατατάξουμε στις κοινωνικές κατηγορίες των προεστών και των νοικοκυραίων, αναγνωρίζοντας μια σχέση με όσους κατέχουν πολιτικές θέσεις. Οι κοινωνικές κατηγορίες διευρύνονται στην περίπτωση αυτή και αποτελούν και οικονομικές κατηγορίες: περιγράφουν τα ανερχόμενα οικονομικά στρώματα (νοικοκυραίοι) που επενδύουν στην αγορά γης, καθώς και τα στρώματα εκείνα που ήλεγχαν τους προεπαναστατικούς οικονομικούς μηχανισμούς -ενοικίαση των προσόδων- της κοινότητας (προεστοί).

Αυτούς που είδαμε μέχρι τώρα μπορούμε να τους χαρακτηρίσουμε ως ανώτερα κοινωνικά στρώματα, είτε πρόκειται για αυτούς που ονομάσαμε προεστούς, είτε για αυτούς που χαρακτηρίσαμε ως νοικοκυραίους. Έχουν και οι δυο κατηγορίες πολιτικό ρόλο και φαίνεται να έχουν ένα κοινό προσανατολισμό επενδύσεων στην αγορά γης και αστικών ακινήτων. Ο διαχωρισμός έγινε κυρίως για να δείξουμε τη διαφοροποίηση που η Επανάσταση φαίνεται να προκαλεί με την είσοδο στον πολιτικό και οικονομικό χώρο νέων προσώπων που δεν φαίνεται να έχουν σχέση, ούτε ονοματική συνέχεια, με όσους είχαν τη νομή της πολιτικής εξουσίας στα προεπαναστατικά χρόνια. Είναι νέα πρόσωπα που τα χαρακτηρίσαμε ως νοικοκυραίους, σε αντίθεση με τα πρόσωπα που προεπαναστατικά ασκούσαν εξουσία και που συνεχίζουν τα ίδια ή συγγενικά τους να ασκούν μέσα στην Επανάσταση. Η πλειοψηφία των αγοραστών δεν ασκεί καμία εξουσία πολιτική μέσα στην Επανάσταση, ούτε προφανώς, στα προεπαναστατικά χρόνια. Δε συμμετέχει στο κοινοτικό συμβούλιο και στις κοινοτικές συνελεύσεις.

Είναι βέβαιο πως και εκείνοι που στα προεπαναστατικά χρόνια είχαν πολιτική θέση και δεν ανήκαν στους άρχοντες και όσοι τώρα εμφανίζονται να αποχτούν

[1330] Έως τώρα προσπαθήσαμε να διερευνήσουμε τη συμμετοχή όσων κατείχαν πολιτικές θέσεις στην αναδιανομή του πλούτου μέσα από την αγορά γης. Αξιοποιώντας και τον κατάλογο με τα επίθετα των αθηναϊκών οικογενειών του Σουρμελή θα διαπιστώσουμε τι αγοράζει η πλειοψηφία των υποκειμένων της βάσης δεδομένων, ώστε να καταλήξουμε σε κάποιες γενικότερες τάσεις μέσα στην Επανάσταση. Ο Σουρμελής ως ντόπιος Αθηναίος είναι λογικό να επιδιώκει στην Ιστορία του για την Αθήνα της Επανάστασης να θέλει να αναδείξει το ρόλο των Αθηναίων. Ο ίδιος είχε σπουδάσει στην Αθήνα και την Κωνσταντινούπολη και μέσα στην Επανάσταση είχε διατελέσει γραμματέας της Δημογεροντίας. Γνώριζε, δηλαδή, ανθρώπους και πράγματα και δεν έχουμε λόγους να αμφισβητήσουμε την ακρίβεια των καταγραφών του.[1330] Τίθεται, όμως, το ερώτημα για το ποιες θεωρεί ως αθηναϊκές οικογένειες, άρα είμαστε επιφυλακτικοί ως προς τον κατάλογο που συντάσσει.

πολιτική θέση μέσα στην Επανάσταση ότι επενδύουν στη σταθερή αξία της κατοχής της γης και στον έγγειο πλούτο από τις προσόδους της.[1331]

Πέρα, όμως, από την αγορά γης ως μορφή επένδυσης, υπάρχει και η αγορά γης ως τακτοποίησης των οικογενειακών μεριδίων. Αυτό που παρατηρούμε είναι πως ανάμεσα στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα με πολιτική θέση οι περιπτώσεις αυτές είναι ελάχιστες και όπου υπάρχουν αφορούν συνήθως την τακτοποίηση μέσω της εκποίησης κάποιου προηγούμενου χρέους από τον πωλητή προς τον αγοραστή. Υπάρχουν όμως και ενδοοικογενειακές μεταβιβάσεις γης με τη μορφή της κληρονομιάς και της διανομής μεριδίου της. Αυτό χαρακτηρίζουμε τακτοποίηση, αφού δεν είναι μια άμεση μορφή επένδυσης, αλλά διανομή κληρονομιάς. Οπωσδήποτε είναι μια μαρτυρία της οικονομικής κατάστασης της οικογένειας και αφορά σε προγενέστερη επένδυση που κληροδοτείται σε καιρούς γεμάτους ανασφάλεια. Στους αγοραστές που δεν έχουν πολιτικές θέσεις παρατηρούμε περισσότερες τέτοιες περιπτώσεις.

Αφού σημειώσουμε πως οι όποιες μικρές αποκλίσεις στα γενικά στοιχεία της βάσης δεδομένων οφείλονται σε διπλές και τριπλές σε κάποιες περιπτώσεις εγγραφές του ίδιου ονόματος και στο γεγονός πως ένας αγοραστής μπορεί να εμφανίζεται και στα τρία νοταριακά αρχεία (Πούλος, Λαγάνης, Α.Μ.Ο.Ε.) οπότε καταγράφεται μία φορά.[1332] Συνολικά στην εκκαθαρισμένη από διπλογραφίες βάση δεδομένων έχουν καταγράφει 792 αγοραστές αφού έγινε εκκαθάριση διπλών εγγραφών σε όσους αγοραστές κατείχαν πολιτική θέση (134 πρόσωπα συνολικά) (διάγραμμα 18). Από αυτούς αφού αφαιρέσαμε όσους αγοραστές κατέχουν πολιτική θέση μέσα στην Επανάσταση καταλήξαμε πως η μεγάλη εικόνα αφορά εξακόσιους πενήντα οχτώ αγοραστές που δεν εμφανίζονται να κατέχουν πολιτική θέση.

Ανάμεσα σε αυτούς τους 658 αγοραστές σίγουρα υπάρχουν αρκετά επίθετα που θα μπορούσαν να κατατάξουν τον αγοραστή στις κατηγορίες των νοικοκυραίων και των προεστών. Άλλα, όμως, επίθετα εμφανίζονται για πρώτη φορά χωρίς να έχουν εμφανιστεί στους αγοραστές με πολιτική θέση. Στους αγοραστές χωρίς πολιτική θέση συναντούμε και αγοράστριες που χρησιμοποιούν συνήθως όχι το πατρώνυμο τους, αλλά το επίθετο του συζύγου τους. Οι περισσότερες από αυτές προχωρούν σε αγορές στο πλαίσιο των ενδοοικογενειακών και συγγενικών μεταβιβάσεων περιουσιών, είτε με τη μορφή της κληρονομιάς, είτε της διανομής μεριδίων, είτε ως σύζυγοι που από κοινού με το σύζυγο κάνουν μια αγορά, είτε τέλος ως αγοραστές με το δίκαιο της προτιμήσεως. Υπάρχουν, όμως, και γυναίκες που επενδύουν με σπουδαιότερη και σημαντικότερη την παρουσία στις πηγές της κόρης της Δουκίσσης της Πλακεντίας, Ελίζας.

Συνολικά οι 658 αγοραστές χωρίς πολιτική θέση συντάσσουν 1.024 νοταριακές πράξεις αγορών. Αναλυτικότερα στο νοταριακό αρχείο της βάσης δεδομένων Π.Πούλος 259 αγοραστές συντάσσουν 323 νοταριακές πράξεις αγορών, στο Ι.Λαγάνης 70 αγοραστές συντάσσουν 120 πράξεις και στο Α.Μ.Ο.Ε. 329

[1331] Βλέπε για τις νησιωτικές κοινωνίες τις παρόμοιες στρατηγικές που αναπτύσσουν τα ανώτερα κοινωνικά στρώματά τους ήδη από τις αρχές του 18ου αιώνα, Ελευθερία Ζέη, «Ο θάνατος στο Αιγαίο 17ος- 18ος αιώνας: μια στιγμή μετάβασης», *Δοκιμές*, τεύχος 11-12 (2003), σ. 167.

[1332] Τα νέα στοιχεία με τους εκκαθαρισμένους πια πίνακες μας δίνουν από μια αντίστροφη αφετηρία μια πιο σαφή εικόνα των αριθμητικών δεδομένων. Η απόκλιση των σαράντα ένα (41) παραπάνω εγγραφών αγοραστών (833-792) στα γενικά στοιχεία της βάσης δεδομένων σε καμία περίπτωση δεν αλλοιώνουν την εικόνα που εκεί δώσαμε. Επίσης διαφορές ως προς τη γενική εικόνα της βάσης δεδομένων παρουσιάζονται και στον αριθμό των νοταριακών πράξεων ανά πρόσωπο μετά την εκκαθάριση των πινάκων. Και πάλι η γενική εικόνα που εκεί δώσαμε δεν επηρεάζει τα γενικά συμπεράσματα για τη μορφολογία της βάσης των δεδομένων.

αγοραστές 581 πράξεις. Τους κατοίκους Μαρκόπουλου τους υπολογίσαμε ως έναν αγοραστή που συντάσσει μία πράξη. Σημειώνουμε πως ένας αγοραστής μπορεί να εμφανίζεται σε παραπάνω από ένα νοταριακό αρχείο οπότε και ο συνολικός αριθμός της κάθε νοταριακής ενότητας είναι ενδεικτικός και κοντά στον πραγματικό αριθμό. Όπως ήταν επόμενο οι αγοραστές χωρίς πολιτική θέση αποτελούν την πλειοψηφία του συνόλου των αγοραστών.[1333] Επιπλέον υπάρχει η περίπτωση των διπλών εγγραφών που είναι περιορισμένες και δεν επηρεάζουν τα γενικότερα σύνολα σημαντικά. Η εκκαθάριση των διπλών εγγραφών έγινε με την προσπέλαση της βάσης των δεδομένων με την διερεύνηση κάθε ονόματος και στα τρία νοταριακά αρχεία. Έτσι από το αρχικό σύνολο των 658 αγοραστών χωρίς πολιτική θέση καταλήγουμε στον αριθμό 619 μοναδικών εγγραφών.

Διάγραμμα 18. Αγοραστές με πολιτική θέση και αγοραστές χωρίς πολιτική θέση. (792 σύνολο: 134 αγοραστές (70 νοικοκυραίοι και 64 προεστοί) με πολιτική θέση, 658 αγοραστές χωρίς πολιτική θέση.)

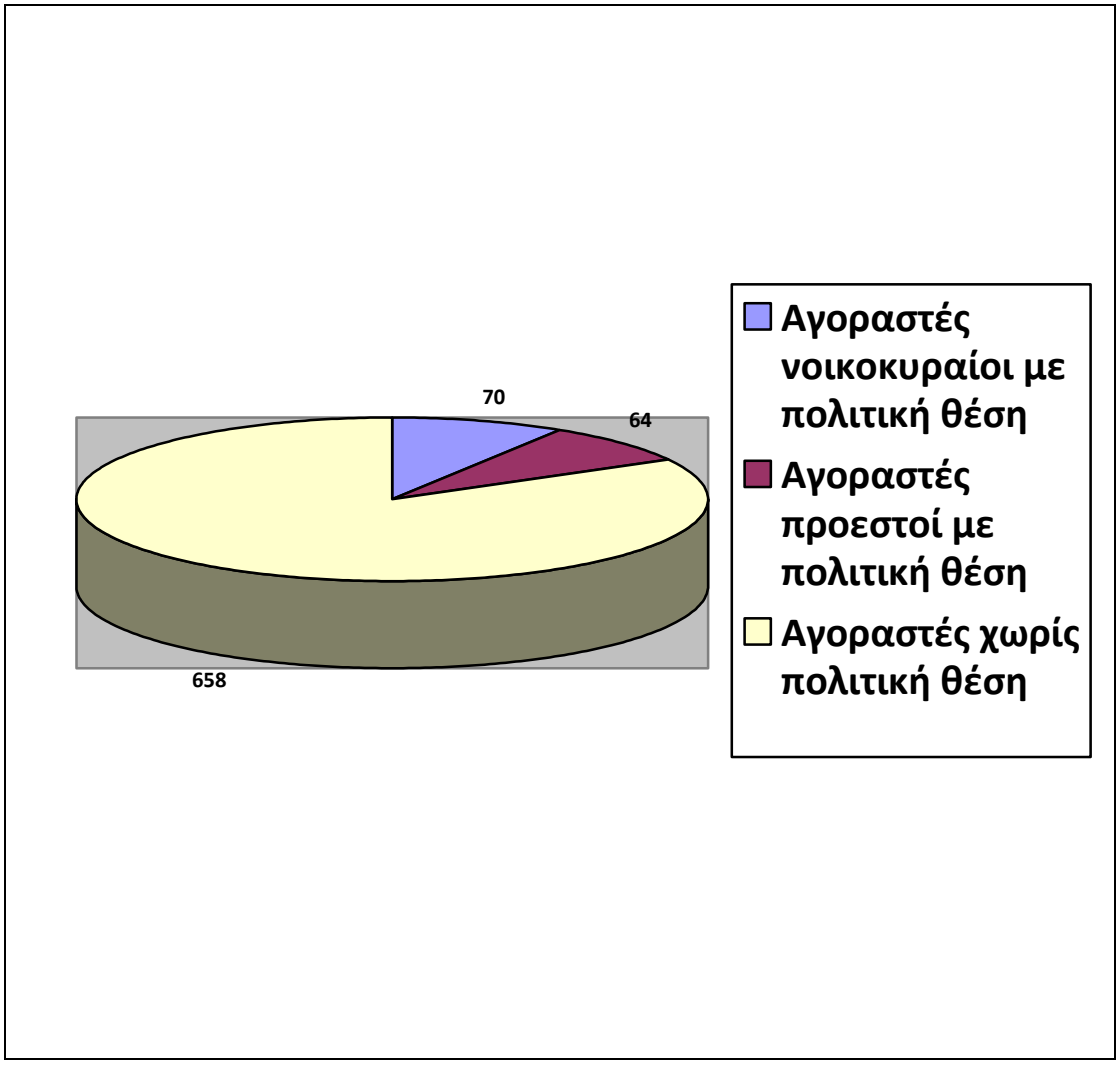

[1333] Βλέπε Πίνακα 45 και διάγραμμα 19.

Πίνακας 45. Στοιχεία αγοραστών χωρίς πολιτική θέση της εκκαθαρισμένης βάσης δεδομένων από τους αγοραστές που κατέχουν πολιτική θέση.

νοταριακά αρχεία βάσης δεδομένων	**εγγραφές ανά νοταριακό αρχείο αγοραστών χωρίς πολιτική θέση**
Π.Πούλος	259
Ι.Λαγάνης	70
Α.Μ.Ο.Ε.	329
σύνολο	658 (619 μετά την εκκαθάριση)

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Διάγραμμα 19.

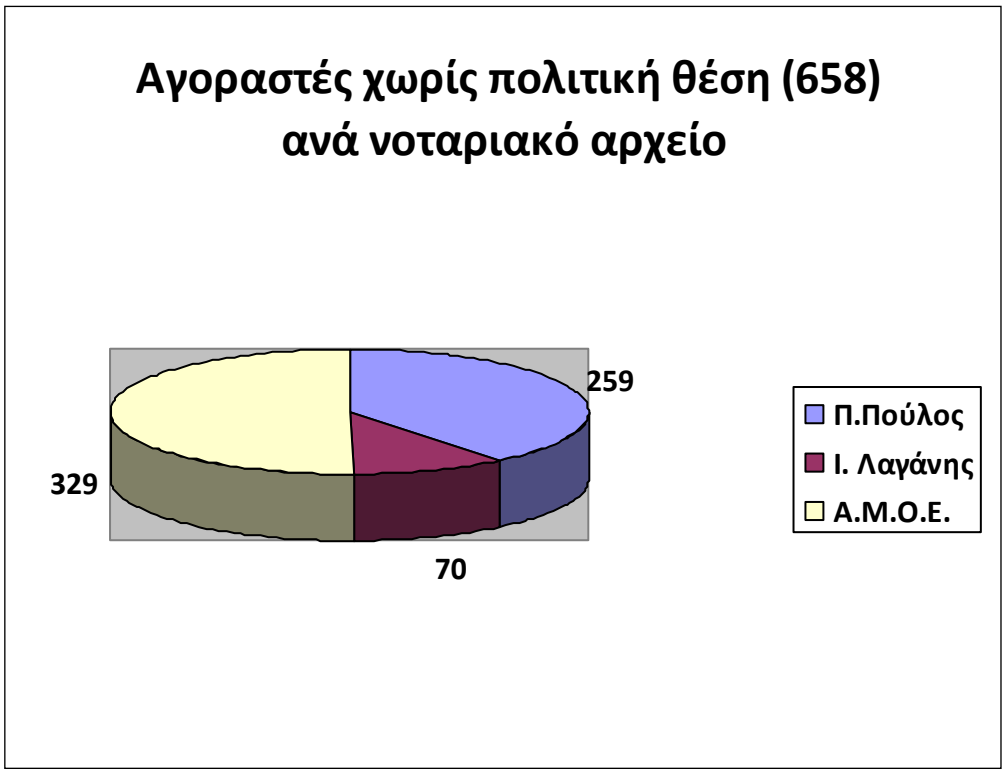

ΙΙ. Ποσοτικά χαρακτηριστικά αγοραστών χωρίς πολιτική θέση

Όπως φαίνεται στους παρακάτω πίνακες (Πίνακες 46-48) και στις τρεις αρχειακές ενότητες η πλειοψηφία των αγοραστών χωρίς πολιτική θέση πραγματοποιεί μία νοταριακή πράξη μέσα στην Επανάσταση: το 83,8% των αγοραστών στο αρχείο του Πούλου, το 70% στο αρχείο του Λαγάνη και τέλος το 72,9% στο αρχείο της μικτής οθωμανικής επιτροπής (Α.Μ.Ο.Ε.).

Πίνακας 46. Όγκος πράξεων ανά αγοραστή χωρίς πολιτική θέση (Π.ΠΟΥΛΟΣ).

Π. ΠΟΥΛΟΣ ΑΓΟΡΑΣΤΕΣ χωρίς πολιτική θέση (με τις περισσότερες								**σύνολο**

πράξεις αγοράς)								
αριθμός πράξεων	1	2	3	4	5	6	7	**323**
αριθμός αγοραστών	**217**	**32**	**5**	**1**	**2**	**1**	**1**	**259**

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Πίνακας 47. Όγκος πράξεων ανά αγοραστή χωρίς πολιτική θέση (Ι.ΛΑΓΑΝΗΣ).

Ι.ΛΑΓΑΝΗΣ ΑΓΟΡΑΣΤΕΣ χωρίς πολιτική θέση (με τις περισσότερες πράξεις αγοράς)								**σύνολο**
αριθμός πράξεων	1	2	3	4	5	7	8	120
αριθμός αγοραστών	49	9	5	2	3	1	1	70

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Πίνακας 48. Όγκος πράξεων ανά αγοραστή χωρίς πολιτική θέση (Α.Μ.Ο.Ε.).

Α.Μ.Ο.Ε. ΑΓΟΡΑΣΤΕΣ χωρίς πολιτική θέση (με τις περισσότερες πράξεις αγοράς)													**σύνολο**
αριθμός πράξεων	1	2	3	4	5	6	7	8	9	12	20	21	581
αριθμός αγοραστών	240	44	15	10	5	4	5	1	3	1	1	1	329

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

ΙΙΙ. Αγοραστές χωρίς πολιτική θέση μέσα στην Επανάσταση με πάνω από μία αγορά, 1821-1833

Στον πίνακα 24 του παραρτήματος καταγράφονται όλοι οι αγοραστές με πάνω από μία αγορά και στις τρεις ενότητες της βάσης των δεδομένων. Θεωρούμε πως επιβάλλεται η ονομαστική καταγραφή όσων, ενδεχομένως, επενδύουν στοχευμένα μέσα στην Επανάσταση και διαμορφώνουν στρατηγικές αναπαραγωγής της οικονομικής τους δύναμης, έχοντας κατά νου και την προοπτική δημιουργίας του εθνικού κράτους. Οι αγοραστές με μία αγορά δεν μπορεί να ακολουθούν κάποια στρατηγική, εκτός και εάν η αγορά αυτή είναι σημαντική σε μέγεθος και σπουδαιότητα, οπότε και θα καταγραφεί ονομαστικά. Αναφερόμαστε σε όσους έχουν μία και μοναδική αγορά και στις τρεις ενότητες της βάσης δεδομένων, γιατί υπάρχει περίπτωση κάποιος να έχει από μία αγορά σε κάθε αρχειακή ενότητα. Στους εκατό σαράντα τρεις αγοραστές χωρίς πολιτική θέση και με πάνω από μία αγορά, όπως

προκύπτει από τον πίνακα 49, καταγράφονται ως νοικοκυραίοι οι εκατόν είκοσι δύο ή το 85,3%, ενώ οι είκοσι ένας ή το 14,7% ως προεστοί.

Πίνακας 49. Σύνθεση και κατανομή των αγοραστών με πάνω από μία αγορά ανά νοταριακό αρχείο της περιόδου 1821-1833 που δεν είχαν πολιτικό ρόλο μέσα στην Επανάσταση.

	αριθμός αγοραστών	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού)
προεστοί	21	14,7%
νοικοκυραίοι	122	85,3%
σύνολο	143	

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Στον παραπάνω πίνακα των επεξεργασμένων στοιχείων από τη βάση δεδομένων παρουσιάστηκαν οι αγοραστές που δεν κατείχαν πολιτική θέση στην Κοινότητα της Αθήνας και παρουσιάζουν να προχωρούν σε πάνω από μια αγορά μέσα στην Επανάσταση. Ο αριθμός τους για τα πληθυσμιακά δεδομένα της Αθήνας είναι σημαντικός και αφορά εκατόν σαράντα τρία πρόσωπα. Από αυτά άλλα προχωρούν σε αγορές με τη μορφή επενδύσεων και άλλα γίνονται αποδέχτες κληρονομικών μεριδίων μέσα από μια ενδοοικογενειακή μεταβίβαση που επικυρώνεται από τον νοτάριο και καταγράφεται στα νοταριακά αρχεία. Η δεύτερη περίπτωση που μπορεί να αφορά και την αποπληρωμή χρεών αποτελεί ένα μικρό μέρος των περιπτώσεων αγοραπωλησιών, υπαρκτό, όμως, κάτι που δε συναντούσαμε στην περίπτωση των αγοραπωλησιών προεστών και νοικοκυραίων που κατείχαν πολιτική θέση. Τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα έχουν ξεκάθαρο στόχο την επένδυση κυρίως στη γη και στις παραγωγικές καλλιέργειες που συνδέονται με την εκμετάλλευσή της.

Από τους συνολικά εξακόσιους δέκα εννιά αγοραστές χωρίς πολιτική θέση μετά την εκκαθάριση οι εκατόν σαράντα τρεις ή το 23,1% εμφανίζουν πάνω από μια αγορά. Άρα τετρακόσιοι εβδομήντα έξι αγοραστές ή το 76,9% επί του συνόλου των αγοραστών χωρίς πολιτική θέση κάνουν μία αγορά ανά νοταριακό αρχείο. Σε σύγκριση με τους αγοραστές με πολιτική θέση παρατηρούμε πως οι αγοραστές χωρίς πολιτική θέση και με πάνω από μια αγορά είναι περίπου ισάριθμοι. Όπως ήδη είδαμε εκατό τριάντα τέσσερις (70 νοικοκυραίοι και 64 προεστοί) αγοραστές έχουν πολιτική θέση, εννέα λιγότεροι από τους εκατό σαράντα τρεις που δεν έχουν πολιτική θέση και πραγματοποιούν πάνω από μια αγορά. Στους αγοραστές, όμως, χωρίς πολιτική θέση και με πάνω από μία αγορά η κυριαρχία των νοικοκυραίων έναντι των προεστών είναι σαρωτική: εκατόν είκοσι δύο νοικοκυραίοι έναντι μόλις είκοσι ενός προεστών. Το ίδιο θα συμβεί, όπως, θα δούμε παρακάτω, και με τους αγοραστές χωρίς πολιτική θέση και με μία αγορά. Αντίθετα, στους αγοραστές με πολιτική θέση οι νοικοκυραίοι διατηρούν μία ισχνή υπεροχή έναντι των προεστών. Οι αριθμοί που αφορούν τους προεστούς είναι πιο περιορισμένοι και συνδέονται με όσους προεπαναστατικά είχαν τον πολιτικό και οικονομικό έλεγχο της κοινότητας. Αντίθετα οι αριθμοί των νοικοκυραίων είναι ευρύτεροι και συνδέονται με μια κοινωνική ομάδα που ανερχόταν οικονομικά ήδη από τα προεπαναστατικά χρόνια και που μέσα στην Επανάσταση αμφισβήτησε τις κοινοτικές εξουσίες των προεστών. Η συνολική εικόνα των αγοραστών παρουσιάζεται στο διάγραμμα 20. Αυτοί που κυριαρχούν στις αγορές είναι οι νοικοκυραίοι χωρίς πολιτική θέση.

Διάγραμμα 20. Κατανομή αγοραστών περιόδου 1821-1833.

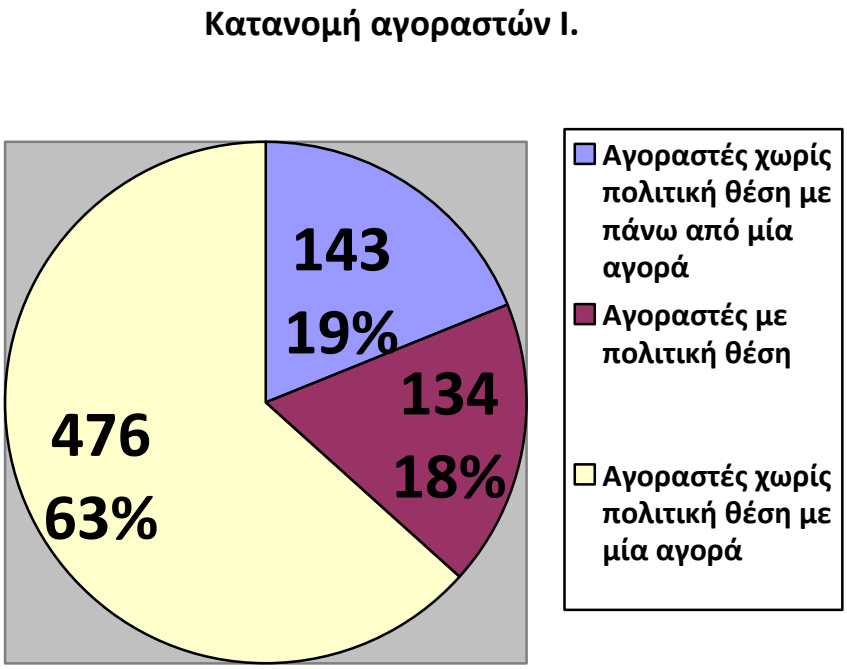

IV.α. Ποσοτικά χαρακτηριστικά των αγορών των αγοραστών χωρίς πολιτικό ρόλο και με πάνω από μια αγορά ανά νοταριακό αρχείο στην Κοινότητα Αθηνών, 1821-1832

Πίνακας 50. Αριθμός νοταριακών πράξεων αγοραστών (143) με πάνω από μία πράξη αγοράς και χωρίς πολιτικό ρόλο, ανά έτος και μήνα. (νοταριακές πράξεις)

έτη/μήνες	1821	1822	1823	1824	1825	1826	1827	1828	1829	1830	1831	1832	1833
Ιανουάριος					9	3				20	58	2	5
Φεβρουάριος				3	4	3		3			36	1	2
Μάρτιος			1	6	9	2		5			45	1	
Απρίλιος				3	6	1		3	1		47	8	
Μάιος				1	1	3		3			7	2	
Ιούνιος					1			1	1		17		
Ιούλιος				1	3				11		10	2	
Αύγουστος					3				4		3	1	
Σεπτέμβριος				1	1				3	1		16	
Οκτώβριος					3		3	1	5	5		16	
Νοέμβριος				1			2	1	8	42	1	3	
Δεκέμβριος			2	2			1	1	9	40		15	
σύνολο: 543 νοταριακές πράξεις	-	-	3	18	40	12	6	18	42	108	224	65	7

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Από τον παραπάνω πίνακα 50 διαπιστώνεται πως οι εκατόν σαράντα τρεις αγοραστές που δεν κατείχαν πολιτική θέση και πραγματοποιούν πάνω από μία αγορά ανά αρχειακή ενότητα συντάσσουν συνολικά πεντακόσιες σαράντα τρεις νοταριακές πράξεις (διάγραμμα 21). Τα αντίστοιχα μεγέθη με όσους κατείχαν πολιτική θέση στο πλάισιο της Κοινότητας Αθηνών έχουν ως εξής: 70 νοικοκυραίοι συνάπτουν 158 νοταριακές πράξεις και 64 προεστοί προχωρούν σε 196 νοταριακές πράξεις. Συνολικά τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα με πολιτική θέση αφορούν εκατόν τριάντα τέσσερις αγοραστές με πολιτική θέση που συνάπτουν τριακόσιες πενήντα τέσσερις νοταριακές πράξεις. Οι αγοραστές που δεν κατείχαν πολιτική θέση, λοιπόν, παρά την υπέρ τους ιχνή αριθμητική διαφορά των εννέα αγοραστών σε σχέση με τους αγοραστές με πολιτική θέση, προχωρούν σε πολύ περισσότερες αγορές, χωρίς ακόμα να έχουμε συγκρίνει τα οικονομικά μεγέθη των αγοραπωλησιών αυτών. Στους εκατόν σαράντα τρεις αγοραστές έχουν ενταχθεί και αυτοί της περιόδου 1830-1832 του Α.Μ.Ο.Ε. παρά το γεγονός πως θα τους παρακολουθήσουμε και χωριστά, ιδιαίτερα όσους συνάπτουν πάνω από δύο αγορές.

Οι περισσότερες αγοραπωλησίες για τους αγοραστές χωρίς πολιτική θέση και με πάνω από μία αγορά πραγματοποιούνται το έτος 1830, τον Ιανουάριο, κυρίως, και μετά από ένα «νεκρό» διάστημα επανεκκινούν το διάστημα του Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους. Στις αγοραστικές συμπεριφορές επιδρά η σταδιακή επάνοδος τον Ιανουάριο του 1830 στη γενέθλια γη από τους τόπους της αυτοεξορίας των Αθηναίων και η σύσταση της μικτής οθωμανικής επιτροπής, όπως είδαμε.

Εντύπωση προκαλεί το γεγονός πως ο αριθμός των νοταριακών πράξεων το χρονικό διάστημα 1827 (τέλη)-1828-1829, το κύριο διάστημα της εξορίας των Αθηναίων στα νησιά, συντελούνται συνολικά εξήντα έξι αγοραπωλησίες, λίγο περισσότερες σε σύγκριση με το πριν την πτώση της Αθήνας διάστημα, δηλαδή τα έτη 1823-1826, οπότε και συνάπτονται συνολικά εξήντα τρεις πράξεις. Την ίδια παρατήρηση με ελάχιστες αποκλίσεις μπορούμε να διαπιστώσουμε και στην αγοραστική συμπεριφορά των ανώτερων στρωμμάτων με πολιτική θέση. Στον παρακάτω πίνακα 51 αποτυπώνεται η σύγκριση ανά έτος των αγοραπωλησιών ανάμεσα σε όσους έχουν πολιτική θέση και όσους δεν ασκούν εξουσία στην Κοινότητα Αθηνών. Στον πίνακα αυτό θα προστεθούν παρακάτω και όσοι αγοραστές πραγματοποιούν μία αγορά ανά νοταριακή ενότητα.

Πίνακας 51. Σύγκριση αριθμού νοταριακών πράξεων ανά έτος των κατηγοριών αγοραστών με πολιτική θέση και χωρίς πολιτική θέση και πάνω από μία αγορά, 1821-1833.

κατηγορία αγοραστών/έτη	**1821**	**1822**	**1823**	**1824**	**1825**	**1826**	**1827**	**1828**	**1829**	**1830**	**1831**	**1832**	**1833**
αγοραστές χωρίς πολιτική θέση με πάνω από μία αγορά (>1): 543 νοταριακές πράξεις			3	18	40	12	6	18	42	108	224	65	7
αγοραστές νοικοκυραίοι με πολιτική θέση: 158 νοταριακές πράξεις				14	23	3	4	22	8	20	46	15	3
αγοραστές προεστοί με πολιτική θέση: 196 νοταριακές πράξεις			7	34	21	8	1	11	22	26	51	14	1
συνολικός αριθμός: 897			10	66	84	23	11	51	72	154	321	94	11

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Διάγραμμα 21.

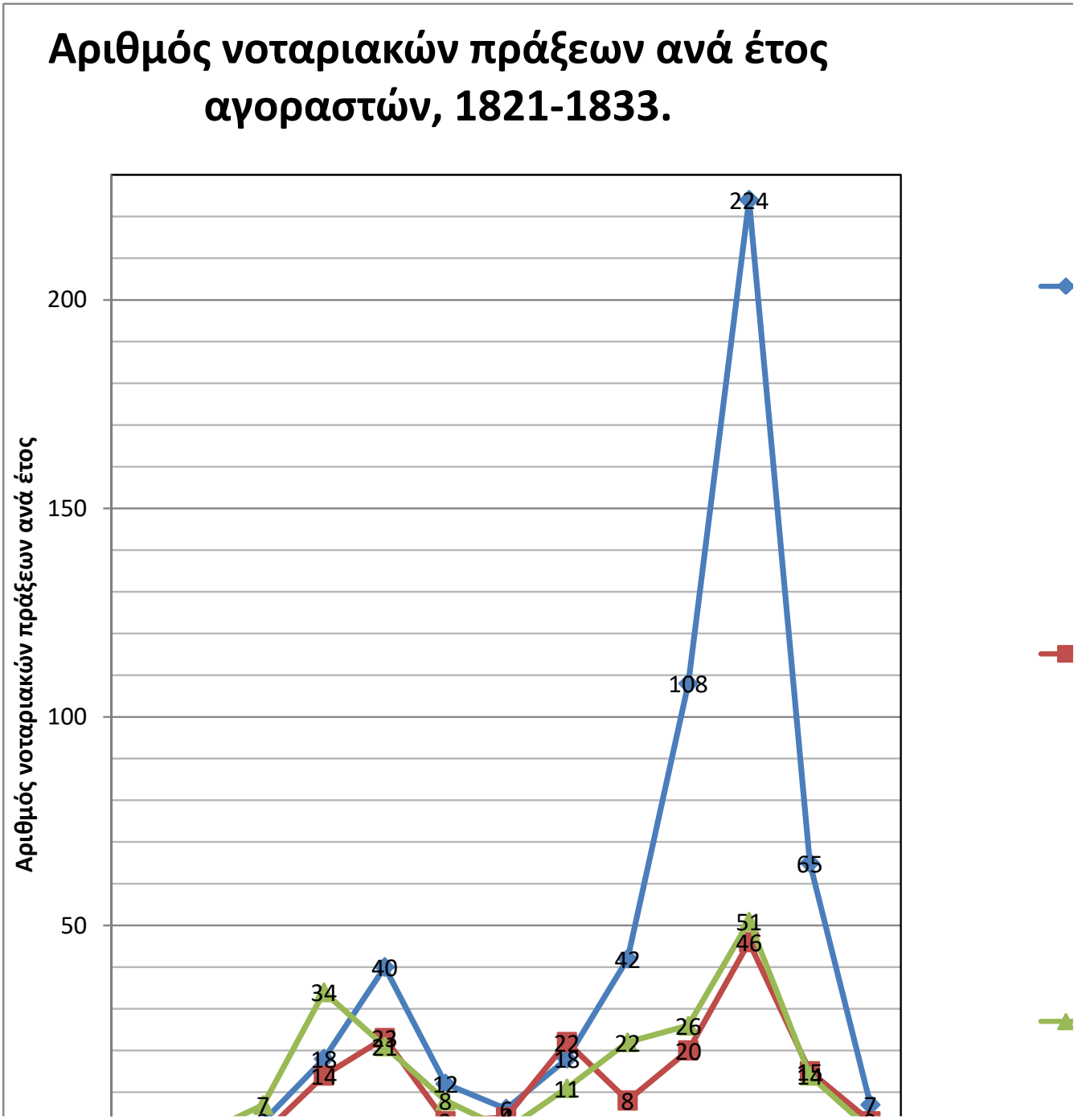

Πίνακας 52. Αγοραστές με πάνω από μία αγορά (1<) και χωρίς πολιτικό ρόλο με τα υψηλότερα ποσά που επένδυσαν σε αγορές μέσα στην Επανάσταση.

Αγοραστές με πάνω από μία αγορά χωρίς πολιτικό ρόλο με τα υψηλότερα ποσά που επένδυσαν σε αγορές μέσα στην Επανάσταση.				
α/α	**όνομα**	**Επώνυμο/πατρώνυμο**	**ποσά σε γρόσια/παράδες**	**αριθμός νοταριακών πράξεων**
1.	Βογγιάρης	Α. (κόμης Ιταλός)	160.673	12
2.	Ελίζα	κόρη Δούκισσας Πλακεντίας	141.495	21
3.	Ιωάννης	Σούτζος	101.000	2
4.	Ιωάννης	Φενερλής	77.572	20
5.	Γεώργιος	Λεβέντης	61.415	9
6.	Λουκάς	Πύρρος	47.700	5
7.	Νικόλαος	Γκίκας	43.000	7
8.	Κων/νος	Βλαχούτσης (Βλάχος)	40.490	8
9.	Αντώνιος	Αντωνόπουλος	39.720	6
10.	Γεώργιος	Μωραΐτης	32.500	4

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Αυτό που παρατηρούμε στον πίνακα 52 είναι πως στις δέκα πρώτες θέσεις με τους μεγαλύτερους αγοραστές υπάρχει μόνο ένας προεστός, ο Κωνσταντίνος Βλάχος. Οι εκατόν σαράντα τρεις αγοραστές (122 νοικοκυραίοι και 21 προεστοί) με πάνω από μία αγορά και χωρίς πολιτική θέση επενδύουν σε αγορές χρηματικού ύψους 1.397.511,15 γροσίων, 1.315,5 διστήλων (δυστήλων) και 413 πεντάφραγκων.[1334] Συνολικά 1.417.213,65 γροσίων και 413 πεντάφραγκων.

Αντίστοιχα, όπως είδαμε, τα ποσά που δαπανήθηκαν σε αγορές από τους εβδομήντα νοικοκυραίους με πολιτική θέση ανήλθαν στο ποσό των 145.418,9 γροσίων και 29 δίστηλων, συνολικά, δηλαδή, 145.853,9 γροσίων. Αντίστοιχα τα ποσά που δαπάνησαν οι εξήντα τέσσερις προεστοί με πολιτική θέση ανήλθαν στα 117.562,26 γρόσια, 80 δίστηλα και 197 και ¼ φοίνικες, συνολικά 118.126,395 γρόσια. Οι ανώτερες κοινωνικές τάξεις με πολιτική θέση (134 ονόματα) στην Κοινότητα Αθηνών δαπανούν συνολικά 263.980,295 γρόσια την περίοδο 1821-1833, ποσό κατά πολύ μικρότερο από το ποσό που δαπανούν οι εκατόν σαράντα τρεις αγοραστές χωρίς πολιτική θέση και με πάνω από μία αγορά την αντίστοιχη περίοδο. Περίπου το 1/6 του ποσού που δαπανούν όσοι αγοραστές δεν έχουν πολιτική θέση και έχουν πάνω από μία αγορά.

[1334] Η «διαφορά των νομισμάτων», όπως αναγέρεται στις πηγές δεν ήταν σταθερή. Η ισοτιμία καθοριζόταν από την κεντρική διοίκηση. Για παράδειγμα, το 1825 ένα τάλληρο ισοδυναμούσε με 7 γρόσια και 20 παράδες, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 10, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβ. Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Τη 12 Αυγούστου 1825. Εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Ν. Πονηρόπουλος».*

V.β. Ποιοτικά χαρακτηριστικά των αγοραστών χωρίς πολιτικό ρόλο και με πάνω από μια αγορά ανά νοταριακό αρχείο στην Κοινότητα Αθηνών

Το 1/4 του συνολικού αριθμού των αγορών (το 25,4%) της κατηγορίας των αγοραστών χωρίς πολιτικό ρόλο και με πάνω από μία αγορά αφορά τα χωράφια και τα κτήματα. Ακουλουθούν οι αγορές ελαιοδέντρων που καλύπτουν το 22,1% των συνολικών αγορών τους. Έπονται τα οικόπεδα και οι «οσπητότοποι» σε ποσοστό 17,3%. Τέλος, τα περιβόλια αφορούν το 12,2% (πίνακας 53). Όλες αυτές οι αγορές δείχνουν την επιλογή των αγοραστών για επενδύσεις τόσο στον αστικό τομέα όσο και στην αγροτική παραγωγή. Η μορφή της επένδυσης επιτρέπει στους αγοραστές να κάνουν παραπάνω από μία αγορά. Οι τοποθεσίες των αγορών του πίνακα 54 θα αναλυθούν στην ενότητα της περιγραφής του παραγωγικού χώρου παρακάτω.

Πίνακας 53. Αριθμός πράξεων ανά είδος αγοραπωλησιών. (Σε μία πράξη μπορεί να αντιστοιχούν παραπάνω από ένα είδος αγοραπωλησιών.) Αγοραστές με πάνω από μία αγορά χωρίς πολιτική θέση: 143 αγοραστές με 543 νοταριακές πράξεις.

α/α	**Κατηγορίες αγοραπωλησιών αγοραστών με πάνω από μία αγορά (1>) χωρίς πολιτικό ρόλο, 1821-1833.**	**Αριθμός πράξεων ανά είδος αγοραπωλησιών.**	**Σημειώσεις/παρατηρήσεις**
1.	οσπητοκάθησις/ οσπήτιον/σπήτι	38	**Σύνολο αγοραπωλησιών:** 543. Μία νοταριακή πράξη μπορεί να αντιστοιχεί σε παραπάνω από ένα είδος αγοραπωλησιών. Μπορεί να αγοράζεται στην ίδια πράξη χωράφι και περιβόλι, για παράδειγμα.
2.	οσπητότοπος/οικόπεδο	94	
3..	περιβόλι/περιβολάκι/ κήπος	66	
4.	αμπέλι	33	
5.	ελαιόδεντρα	120	
6.	ελαιότοπος	5	
7.	χωράφι/ κτήμα	138	1 ριζαρότοπος
8.	γρασιδότοπος	7	
9.	αλώνι	10	
10.	νερό	20	
11.	ερείπιο (οσπήτιο)	5	1 αχούρι
12.	εργαστήριο/ εργαστηρότοπος	16/11=27	1 μαγαζί
13.	ελαιοτριβότοπος	4	
14.	σταυλότοπος/ζευγαρόσπη-το/ζευγαροστάσιο/ σταύλος	15	
15.	τσιφλίκι	6	

16.	ζευγάρια	7	
17.	μύλοι	5	
18.	αμπελότοπος	11	
19.	πύργος/πυργότοπος	4	
20.	γιδοπρόβατα	1	
21.	καΐκι	1	
22.	μάνδρα	2	
23.	φουρνότοπος	1	

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Διάγραμμα 22.

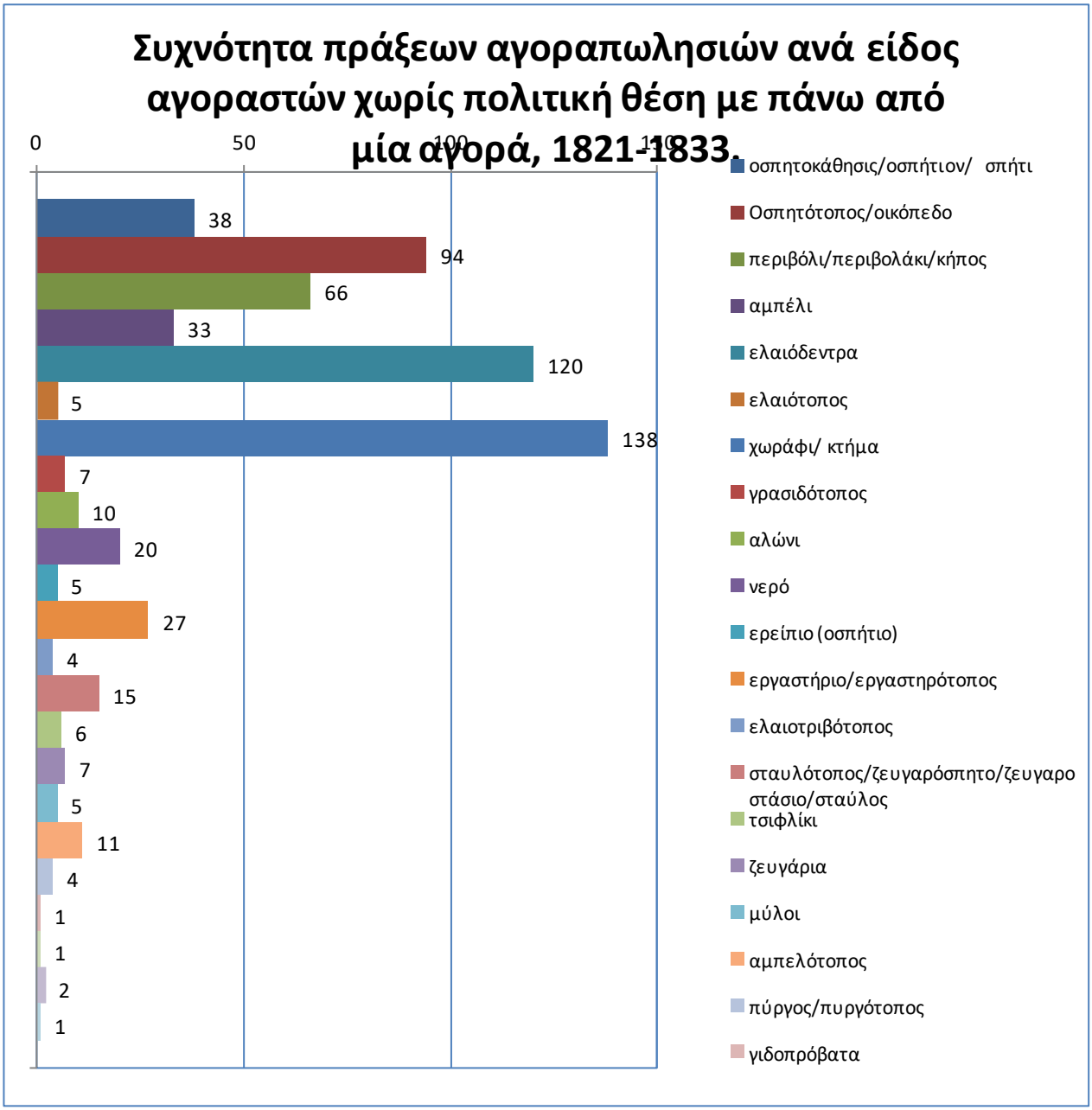

Πίνακας 54. Τοποθεσίες αγορών με τις περισσότερες αναφορές των αγοραστών χωρίς πολιτικό ρόλο στην Επανάσταση και με πάνω από μια αγορά ανά νοταριακό αρχείο.[1335]

α/α	**τοποθεσία αγοράς**	**Είδος επένδυσης/αριθμός νοταριακών πράξεων που εμφανίζεται στη συγκεκριμένη τοποθεσία.**
1.	Ρέντης	αμπελότοπος (4), αμπέλι (1), χωράφι/κτήμα (1)
2.	Ναός Αιώλου/ Πύργος Αιόλου	οικόπεδο/οσπητότοπος (2), ερείπιο (2)
3.	Πειραιάς (Περαίας-Δράκος-Μεγάλος Λιμένας)/ (Αγία Τριάδα, Μοναστήρι Αγίου Σπυρίδωνος)	χωράφι/κτήμα (6), ερείπιο (1)
4.	Ενορία Αγίου Δημητρίου Νέον	ελαιοτριβότοπος (1), ερείπιο (1), οσπητοκάθηση/οσπήτιο/σπήτι (2)
5.	Ενορία Χριστοκοπίδη	ελαιοτριβότοπος (1), οσπητοκάθηση/οσπήτιο/σπήτι (3),
6.	Ενορία Καρώνοι	οσπητοκάθηση/οσπήτιο/σπήτι (1), εργαστήριο/εργαστηρότοπος (1), χωράφι/κτήμα (1), ελαιόδεντρα (1)
7.	Περιστέρι	ελαιόδεντρα (2), χωράφι/κτήμα (3),
8.	Σεπόλια	ελαιόδεντρα (1), περιβόλι/κήπος (8), νερό (1)
9.	Μοσχάτο	χωράφι/κτήμα (2), αμπέλι (2)
10.	Αμπελόκηποι (Κουμπούνια)	χωράφι/κτήμα (4), περιβόλι/κήπος (2)
11.	Ενορία Αγίων Αναργύρων	οσπητοκάθηση/οσπήτιο/σπήτι (4)
12.	Μποστάνια (Πύργος Σπάρου)	χωράφι/κτήμα (4)
13.	Χαλάντρι (Καλομοίρα Δραμισιώτη, Αμυγδαλές)	αμπέλι (7), χωράφι/κτήμα (3), αλώνι (1), περιβόλι/κήπος (1), σταυλότοπος/ζευγαρόσπητο/ζευγαροστάσιο/ σταύλος (1), ελαιόδεντρα (1)
15.	Κηφισιά (Βαρλές, Τζινάρι, Βολτάνι)	ελαιόδεντρα (3), περιβόλι/κήπος (2), αμπελότοπος (2), οσπητότοπος/οικόπεδο (2), νερό (3)
16.	Βάρη	αμπελότοπος (2), χωράφι/κτήμα (4)
17.	Βουνό	ελαιόδεντρα (3), χωράφι/κτήμα (1)
18.	Όμορφη Εκκλησιά (Εύμορφη Εκκλησιά)	χωράφι/κτήμα (2), αλώνι (1), οσπητοκάθηση/οσπήτιο/σπήτι (1), σταυλότοπος/ζευγαρόσπητο/ζευγαροστάσιο/ σταύλος (1)
19.	τσιφλίκι Καρέλα	ελαιόδεντρα (1), ζευγάρια (1), αλώνι (1), πύργος/πυργότοπος (1)
20.	Μαραθώνας	ζευγάρια (1),

[1335] Βλέπε για το σύνολο των τοποθεσιών τον πίνακα 25 του παραρτήματος.

		σταυλότοπος/ζευγαρόσπητο/ζευγαροστάσιο/ σταύλος (1), αλώνι (1)
21.	τσιφλίκι του Καρρά	ζευγάρια (1), σταυλότοπος/ζευγαρόσπητο/ζευγαροστάσιο/ σταύλος (1), αλώνι (1), πύργος/πυργότοπος (1)
22.	τσιφλίκι Γιάντζα	ζευγάρια (1), σταυλότοπος/ζευγαρόσπητο/ζευγαροστάσιο/ σταύλος (1), ελαιόδεντρα (1), αλώνι (1)

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

VI. Αγοραστές χωρίς πολιτική θέση μέσα στην Επανάσταση με μία αγορά, 1821-1833

Πρόκειται για τετρακόσιους εβδομήντα έξι αγοραστές που πραγματοποιούν μία μοναδική αγορά ανά αρχειακή ενότητα. Τα ονόματά τους παρατίθενται στο παράρτημα, όπου και γίνεται η κατάταξή τους στις κοινωνικές κατηγορίες των προεστών και των νοικοκυραίων. Είναι η πλειοψηφία των αγοραστών και θα παρακολουθήσουμε αναλυτικά τα γενικά χαρακτηριστηκά τους. Θα διερευνήσουμε α) την αναλογία προεστών και νοικοκυραίων στους αγοραστές χωρίς πολιτική θέση και με μία αγορά μέσα στην Επανάσταση, β) το πότε αγοράζουν, γ) το τι αγοράζουν δ) το πού αγοράζουν και ε) τα ποσά που δίνουν στις αγορές. Σημειώνουμε πως η εμφάνιση δύο ή παραπάνω αγοραστών σε μία νοταριακή πράξη λαμβάνεται προσωπικά ως νοταριακή πράξη του κάθε συμβαλλομένου χωριστά, άρα έχουμε τόσες νοταριακές πράξεις όσες και οι συμβαλλόμενοι στην τελική καταμέτρηση των νοταριακών πράξεων ανά έτος.

Στην αρχειακή ενότητα Π.ΠΟΥΛΟΣ εμφανίζονται εκατόν εβδομήντα δύο νοικοκυραίοι ή το 86% σε σύνολο διακοσίων αγοραστών της αρχειακής ενότητας χωρίς πολιτική θέση και με μία αγορά. Είκοσι οχτώ πρόσωπα χαρακτηρίζονται ως προεστοί ή το 28% επί του συνόλου της ενότητας. Ως προεστοί κατατάσσονται όσοι έχουν επώνυμο που περιλαμβάνεται στον πίνακα 1 του παραρτήματος. Άρα οι νοικοκυραίοι αποτελούνται από όσους εμφανίζονται στο προσκήνιο μέσα στην Επανάσταση, πολλά από τα επίθετά τους διασταυρώθηκαν και ταυτοποιήθηκαν με τα επίθετα όσων νοικοκυραίων κατείχαν πολιτική θέση στην προεπαναστατική και κύρια στην επαναστατική περίοδο. Στην αρχειακή ενότητα Ι.ΛΑΓΑΝΗΣ σε σύνολο σαράντα πέντε αγοραστών εμφανίζονται τριάντα δύο νοικοκυραίοι ή το 71,1% της ενότητας και δεκατρείς προεστοί, το 28,9% της ενότητας. Στην αρχειακή ενότητα Α.Μ.Ο.Ε. σε σύνολο 231 αγοραστών εμφανίζονται 196 νοικοκυραίοι ή το 84,8% και 35 προεστοί ή το 15,2% της ενότητας. Συγκεκριμένα στην ενότητα αυτή θα πρέπει στον αριθμό των νοικοκυραίων να συνυπολογιστούν περίπου δέκα ξένοι που αγοράζουν στην Αττική, αρκετοί μη Αθηναίοι από άλλα μέρη του επαναστατημένου χώρου, καθώς και ετερόχθονες από την Κωνσταντινούπολη, κυρίως.

Συνολικά, σε τετρακόσιους εβδομήντα έξι αγοραστές με μία αγορά και χωρίς πολιτική θέση μέσα στην Επανάσταση εμφανίζονται τετρακόσιοι έξι νοικοκυραίοι ή το 85% του συνόλου και εβδομήντα προεστοί ή το 15% . Το αντίστοιχο ποσοστό στους αγοραστές χωρίς πολιτική θέση και με πάνω από μία αγορά ήταν 85,3% νοικοκυραίοι έναντι 14,7% προεστοί. (Από τους 143 αγοραστές χωρίς πολιτική θέση και με πάνω από μία αγορά χαρακτηρίζονται ως νοικοκυραίοι οι 122 ή το 85,3%, ενώ οι 21 ή το 14,7% ως προεστοί.) Οι αναλογίες είναι παρεμφερείς και πιστοποιούν την καταλυτική παρουσία των νοικοκυραίων στο χώρο των ιδιωτικών αγοραπωλησιών.

Αναλογικά, όμως, με την αριθμητική παρουσία που είναι υπέρτερη στους νοικοκυραίους, και οι προεστοί καταγράφουν σημαντικό αριθμό αγοραστών.

Συνολικά στους εξακόσιους δεκαεννιά αγοραστές χωρίς πολιτική θέση οι πεντακόσιοι είκοσι οχτώ ή το 85,3% είναι νοικοκυραίοι (με μερικούς μη Αθηναίους, ξένους και ετερόχθονες), ενώ οι ενενήντα ένας ή το 14,7% προεστοί. Στους εκατό τριάντα τέσσερις αγοραστές με πολιτική θέση οι εβδομήντα ή το 52,2% είναι νοικοκυραίοι, ενώ οι εξήντα τέσσερις ή το 47,8% προεστοί.

Έχει σημασία να δούμε γιατί η πλειοψηφία των αγοραστών είτε πρόκειται για νοικοκυραίους είτε για προεστούς, προχωρά στις συγκεκριμένες αγορές. Πολλές από αυτές αφορούν ενδοοικογενειακές μεταβιβάσεις από σύζυγο στη γυναίκα του, από πατέρα προς την κόρη του,[1336] από γονείς ή γονέα στα παιδιά,[1337] μεταξύ αδελφών[1338] για διακανονισμό χρεών, μεταξύ εξαδέλφων και σε συγγενείς σύμφωνα με το δίκαιο της προτιμήσεως.[1339] Σε μία περίπτωση η πεθερά πωλεί το μερίδιο του θανόντος υιού της στη χήρα πια νύφη της, προφανώς για να την αποκαταστήσει. Η νύφη δίνει πενήντα τρία γρόσια για την αγορά του αμπελιού και του αμπελότοπου.[1340] Άλλοι αγοράζουν με σκοπό την επένδυση είτε εκμεταλλευόμενοι οι ίδιοι τη γη, είτε νοικιάζοντάς τις προσόδους της. Οπωσδήποτε η γη παρέχει μια μορφή επενδυτικής ασφάλειας σε καιρό πολέμου, με τις τιμές αγοράς να κρατούνται στο χαμηλότερο δυνατόν επίπεδο. Ο χαρακτηρισμός κάποιου ως «κτηματία» του έδινε τη δυνατότητα και για περαιτέρω επενδύσεις βάζοντας υποθήκη τα υπάρχοντα κτήματά του. Ο Ασπροποταμίτης Κυριάκος Τασίκας (Τασσίκας) αναφέρει το 1825 πως έβαλε «μεσέγγυον» τα κτήματά του στην Αθήνα στην προσπάθειά του να ανταγωνιστεί τον

[1336] Για παράδειγμα βλέπε, *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 137, Αθήνα, 3 Φεβρουαρίου 1825*: «[…] διά μετρητών τα οποία έλαβεν (ο πωλητής Σκορδαράς Μήτρος) από τιμήν προικώων πραγμάτων της (της αγοράστριας Σκορδαράς Ελευθερίας Καρπολύρη), τα οποία εξέκαμε και ούτως απεπληρώθη […] πλησίον Θανάση Τουφεχτζή, Μελέκ εφέντη, Σπ. Καήλου και ρούγας».

[1337] Για παράδειγμα βλέπε, *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 235, Αθήνα, 31 Αυγούστου 1825*: «[…] χήρα Μήτρου Χούντα από Λιόπεσι (πωλήτρια) […] και έναν χαμόσπητον οπού ώριζεν από το σπήτι του ανδρός της, τα οποία αμπέλι και σπήτι τα έχει χάριν από τον Πατέρα τους Μήτρο Χούντα […] Τα οποία έκαμε καλά από χρέος οπού είχεν ο αδελφός της Αντώνης Χοϊμπόης εις τον Μήτρον Χούντα, και εις τον υιόν του Αποστόλην (αγοραστής) […]» και *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 294, Αθήνα, 2 Ιανουαρίου 1825*: «[…] πλησίον Σπ. Κιντζός, Γιάννη Ντώτη, Μήτρου Λέτζου».

[1338] Για παράδειγμα βλέπε, *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 93, Αθήνα, 26 Οκτωβρίου 1824*: «[…] τα τρία τέταρτα της πατρικής οικίας […] ο μεν Σωτήρης (Μπάρσας) τα δύω τέταρτα, ο δε άλλος Σπύρος (Μπάρσας) το έν τέταρτον […] πλησίον της όλης Μήτρου Αδάμη, Χάρης Λιμπέριου Κουμούση, Φιλππή Γριπιώτη και ρούγας». Πωλούν στον τρίτο αδερφό Μήτρο Νικολού Μπάρσα και *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 349, Αθήνα, 9 Μαρτίου 1832*: «[…] υπεχώρησε το μερίδιόν της (η Σταματελάκη Κλινώ Κολιάτσου) […] εις την αυταδέλφην της Ταρσίαν (Μπιλιγρή Κολιάτσου) […] πλησίον Μπιτσαχτζή Οθωμανού και μονοπάτι» και *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 29, Αίγινα, 10 Νοεμβρίου 1827*: «[…] ο Παναγής Αναγνώστη Ρέντα […] επώλησε το μερίδιον του από τα ελαιόδεντρα τα πατρικά του (στον αδερφό του Νικολή Ρέντα) […] πλησίον στου Νικολάκη Μαρμαροτούρη και του Κουτζουκούνα και των αδελφών του Γιανιού και Νικολή».

[1339]*Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 155, Αθήνα, 22 Φεβρουαρίου 1825*: «[…] ότι επούλησεν εις τον Μήτρον Κωνσταντή Τζιτζιμπάκον εξάδελφον του […] επτά, μεγάλα τρία και τέσσερα μικρά με το εν αυτοίς Παλιάμπελον […] πλησίον Σπ. Μισαραλιώτη, Γιαννάκου Γαλατάκη, Σπ. Κρανιδιώτη και Στράτας».

[1340] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 36, Αθήνα, 18 Φεβρουαρίου 1824*: «[…] πώλησεν (η Κρεούζα Σπαντίδου Ρήγα) εις την νύμφην της Φυλακτήν (Σπαντίδου Χελιώτη) […] το Μερίδιον του αποθανόντος υιού της Σπύρου […] (το αμπέλι) πλησίον Σιδέρη Σπαντίδου, Δημητράκη Στάθη και Θεοδωρή Κόκαρου […] (ο αμπελότοπος) πλησίον των παίδων αυτής Γεωργάκη, Σιδέρη, Μήτρου και Σταύρου».

Γ. Ορφανό για να δανειστεί χρήματα για κάποια εμπορική επένδυση.[1341] Ο Γ. Ορφανός υποστήριξε πως το δικό του «μεσέγγυον» ήταν μεγαλύτερο από αυτό του Τασίκα, καθώς έβαζε μεγαλύτερες ποσότητες ομολογιών. Ο Τασίκας, ένας μη Αθηναίος, εμφανίζεται ως ιδιοκτήτης μέρους εργαστηρίων «μπακάλικου και ψωμάτικου» από κοινού με τον Λάμπρο Γεωργαντόπουλο στην Αθήνα. Εμφανίζεται να πωλεί το μερίδιό του στον φούρνο για 1.702 γρόσια στον Λάμπρο Γεωργαντόπουλο.[1342] Ο Τασίκας διατηρεί στην ιδιοκτησία του το μπακάλικο. Στα αρχεία των νοταρίων Αθηνών ο Τασίκας δεν αναφέρεται ως αγοραστής κτημάτων. Ενδεχομένως, ως «κτήματα» να αναφέρονται τα εργαστήρια αυτά και όχι κάποια χωράφια.

Συμβαίνει μάλιστα κάποιες φορές ο αγοραστής να πωλεί ό,τι αγόρασε με σκοπό το άμεσο κέρδος. Για παράδειγμα, ο νοικοκυραίος Μήτρος Μπαλαμπανιώτης αγοράζει με δημοπρασία στις 3 Σεπτεμβρίου 1825 δεκαπέντε ελαιόδεντρα για εκατό έντεκα γρόσια[1343] και στις 19 Σεπτεμβρίου 1825, μόλις δεκαέξι ημέρες μετά, τα πωλεί στον Κοντόπουλο Παρασκευά Κεφαληναίο έναντι εκατόν τριάντα γροσίων.[1344] Το κέρδος του ήταν δεκαεννέα γρόσια. Σε κάποιες περιπτώσεις ο αγοραστής δε δίνει μετρητά, αλλά η αγορά του ισοσκελίζεται με κάποιο χρέος του πωλητή-ών, «διά χρέος οπού είχαν».[1345] Στις 19 Απριλίου 1825 αγοράζουν με το δίκαο της προτιμήσεως χωράφι ο Γκούτζης Χρίστος και η Σοφία Παπά Γιάννη.[1346] Το χωράφι αυτό πωλούν την ίδια ημέρα, χωρίς κέρδος, στον Δημήτριο Λέκκα.[1347] Προφανώς έγινε μια έμμεση αγορά και πώληση, οπότε μη έχοντας τα χρήματα ο Χρίστος Γκούτζης και η Σοφία Παπά Γιάννη, το χωράφι κατέληξε στην ιδιοκτησία του Λέκκα, αφού παρακάμφθηκε το «δίκαιο της προτιμήσεως». Στις 12 Νοεμβρίου 1825 ο Πασπαλιάρης Σπ. Γεώργης αγόρασε στην Ενορία Ρόμπης σπίτι «χάλασμα» έναντι

[1341] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 146, Κ. Τασίκας προς το Υπουργείο του Δικαίου, Ναύπλιο, 14 Δεκεμβρίου 1825 και ό.π., Γ. Θ. Ορφανός προς το Υπουργείο του Δικαίου, Ναύπλιο, 15 Δεκεμβρίου 1825.

[1342] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 205+, Αθήνα, 8 Μαΐου 1825*: «ο Πέτρος Τασσίκας πληρεξούσιος του αδελφού του Κ. Τασσίκα (επώλησε) [...] το δε ψωμάτικον αγορασμένον παρά της Σεβαστής Διοικήσεως εις τα οποία έδωσεν μέρος ο αδελφός του εις τον Λάμπρον Γεωργαντόπουλον εις γρόσια 1702, ωμολόγησεν ότι το μέρος του Βακάλικου Εργαστηρίου οπού ενέχετο ο κύριος Λάμπρος Γεωργαντόπουλος ήτοι γρόσια 851 του το απεπλήρωσεν εις το ψωμάτικον, ώστε αποξενωθείς τελείως από το Βακάλικον ενέχεται εις Ιδιοκτησίαν του από το ψωμάτικον εις γρόσια 1702».

[1343] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 237, Αθήνα, 3 Σεπτεμβρίου 1825*: «επί δημοπρασίας […] με νερόν κάθε μήνα μίαν νύκτα Παρασκευή βράδυ […] πλησίον Σιδέρη Αργύρη».

[1344] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 241, Αθήνα, 19 Σεπτεμβρίου 1825.*

[1345] Για παράδειγμα βλέπε, *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 199, Αθήνα, 24 Απριλίου 1824*: «[…] παρέδωκαν […] διά το χρέος οπού είχαν εις την Αιδεσιμότητά του (στον αγοραστή Παπά Δημήτριο Νέζη) οπού έκαμεν όλα τα Μνημόσυνα του αποθανόντος πατρός των (των αδερφών Σκουπέρη Σωτήρη και Μήτρου του αποθανόντος Σπύρου)». Αναφέρεται στους πωλητές και η σύζυγος Κληνώ χήρα Σπύρου Σκουπέρη.

[1346] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 193+, Αθήνα, 19 Απριλίου 1825*: «[…] ο Χρίστος Γκούτσης και Σοφία γυνή Παππά Γιάννη μου επαρρησίασαν Απόφασιν της Επιτροπής Κριτηρίου οπού έλεγεν το σπήτι του Μιχάλη Κατζούρη εις Καρύην οπού ηγόρασεν ο Γιάννης Γερμανού, κατά τον περί προτιμήσεως Νόμον να δοθή εις τον Χρήστον Γκούτζην και Σοφίαν Παππά Γιάννη τους συμπληαστάδες, ο δε αγοραστής να λάβη την τιμήν και το διάφορον και να δώση το Πωλητήριον εις αυτούς […] Κατ' αυτήν την απόφασιν έλαβεν ο Γιάννης Γερμανού τα γρόσια και τα έξοδα όλα γρόσια 570 και έδωσεν εις τους ειρημένους πλησίον το Πωλητήριον».

[1347] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 193, Αθήνα, 19 Απριλίου 1825*: «[…] περιέχουσαν Ανώγι με Χαγιάτι, Σκάλλα πέτρινην, υποκάτωθεν Κατώγι, Χαμόσπητον, Αχούρι, εις την ρούγαν και εις την Εκκλησίαν Καρύκι […] πλησίον Παππά Γιάννη, Γιάννη Τζούση, Χήρας Αντώνη Κουμάση, Χρήστου Γκούτζη και του Εργαστηρίου του Αγοραστού».

τριάντα γροσίων.[1348] Στις 23 Φεβρουαρίου 1826 το πωλεί στον στον Ταβάνη Γιάννη του Κωνσταντή έναντι εκατόν δέκα γροσίων.[1349] Το κέρδος που του απέφερε η αγοραπωλησία ήταν ογδόντα γρόσια. Οι παραπάνω περιπτώσεις αποτελούν την εξαίρεση, αφού οι περισσότεροι αγοραστές βλέπουν την αγορά ως μια μακρόχρονη επένδυση. Τέλος θα πρέπει να υπολογίσουμε πως κάποιοι αγοραστές υπέστησαν ζημίες με την αγορά τους ή ότι αναγκάστηκαν να προβούν σε εκποίηση εξαιτίας της ανάγκης ρευστού. Στις 7 Νοεμβρίου 1832 ο Πατρηνός (Πατρινός) Νικόλας του Κωνσταντή αγοράζει εργαστήριο στην ενορία Αγίου Φιλίππου για 1.650 γρόσια.[1350] Στις 14 Νοεμβρίου 1832 το πωλεί στον Καλαφάτη Ιωάννη για 825 γρόσια.[1351]

Στους διακόσιους αγοραστές της αρχειακής ενότητας Π.ΠΟΥΛΟΣ με μία αγορά το συνολικό ποσό που επενδύεται σε αγορές φτάνει τα 78.149,47 γρόσια. Στους αγοραστές της ενότητας Ι.ΛΑΓΑΝΗΣ με μία αγορά το ποσό αυτό ανήλθε στα 12.972,3 γρόσια. Τα μεγαλύτερα ποσά επενδύονται την περίοδο των «μεγάλων ευκαιριών», δηλαδή από τα τέλη του 1830 έως και το 1833. Το ποσό που επενδύουν οι αγοραστές με μία αγορά του Α.Μ.Ο.Ε. φτάνει τα 406.135 γρόσια κατά πολύ πολλαπλάσιο του αντίστοιχου ποσού των αρχειακών ενοτήτων του Ι.ΠΟΥΛΟΥ και Ι.ΛΑΓΑΝΗΣ.

Η διαφορά των οικονομικών μεγεθών μάς επιτρέπει να εξετάσουμε χωριστά τους αγοραστές του Α.Μ.Ο.Ε. και χωριστά τους υπόλοιπους αγοραστές. Οπωσδήποτε οι διαφορετικές πολιτικές συνθήκες υπαγόρευαν και διαφορετικές οικονομικές συμπεριφορές, σε μια περίοδο που σημαδεύεται από την διαγραφόμενη ενσωμάτωση της Αττικής στο ανεξάρτητο ελληνικό κράτος και άρα από τη φυγή των Οθωμανών. Αυτό από μόνο του είχε επιπτώσεις και στις προσφερόμενες ευκαιρίες με την αύξηση των πωλήσεων σε όλους τους τομείς. Παρά την αύξηση της προσφοράς η επίπτωση στη μείωση των τιμών δεν είναι αυτή που θα περίμενε κανείς, αφού διαπιστώνεται μια αύξηση των τιμών αγοράς σε όλους τους επενδυτικούς τομείς. Με άλλα λόγια διαφορετική τιμή αγοράς έχει ένα χωράφι το 1825 και διαφορετική το 1831 με αυξητικές τάσεις, που δεν μπορεί να στηρίζονται μόνο σε μια υποτίμηση του γροσίου.

Συνολικά τα ποσά που επενδύουν οι αγοραστές με μία πράξη αγοράς και χωρίς πολιτική θέση (476) ανέρχονταν στο ποσό των 497.256,77 γροσίων. Οι αγοραστές με πάνω από μία αγορά και χωρίς πολιτική θέση (143) επενδύουν σε αγορές ύψους 1.417.213,65 γροσίων και 413 πεντάφραγκων. Συνολικά, λοιπόν, οι 619 αγοραστές χωρίς πολιτική θέση επενδύουν σε αγορές το ποσό των 1.914.470,42 γροσίων και 413 πεντάφραγκων. Ποσό που ξεπερνάει κατά πολύ το αντίστοιχο των αγοραστών με πολιτική θέση (134) στην Κοινότητα Αθηνών (263.980,295 γρόσια).

Οι διακόσιοι αγοραστές με μία μοναδική αγορά στην αρχειακή ενότητα Π.ΠΟΥΛΟΣ, όπως φαίνεται στον πίνακα 55, αγοράζουν σε μια χρονική περίοδο που εκτείνεται από τον Ιανουάριο του 1823 μέχρι και τον Φεβρουάριο του 1833.[1352]

[1348] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 263, Αθήνα, 12 Νοεμβρίου 1825*: «[…] πλησίον Ν. Τζούση και Θεοδωρή Κόσκορου».

[1349] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 289, Αθήνα, 23 Φεβρουαρίου 1826*: «[…] πλησίον Ν. Τζούση και Θοδωρή Κόσκορη».

[1350] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 386, Αθήνα, 7 Νοεμβρίου 1832*: «[…] πλησίον του αυτού μέρους το έν μέρος παίδες Μιχ. Τσόκλη, τα άλλα δύο μέρη το σωκάκι».

[1351] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 387, Αθήνα, 14 Νοεμβρίου 1832*: «[…] από τον εργαστηρότοπον τον οποίον ηγόρασε παρά της Ώρσας Σταύρου Κοκονδίνη […] το ήμισυ αγνώριστον […] τα οποία έλαβεν ευθύς επί χείρας παρά του κύρ Π. Σκουζέ επιτρόπου του αγοραστού και απεπληρώθη, ευχαριστήθη και απεξενώθη του ημίσεος παντάπασιν […] πλησίον του αυτού μέρους το έν μέρος παίδες Μιχ. Τσόκλη, τα άλλα δύο μέρη το σωκάκι».

[1352] Βλέπε τον πίνακα 26 του παραρτήματος.

Κορυφώνουν τις αγορές τους το 1825 με εκατό τρεις συνολικά νοταριακές πράξεις αγοραπωλησιών. Το 1824 θα συνάψουν τριάντα οχτώ πράξεις, ενώ το 1826 δεκαπέντε. Μόλις το 1832 οι αγορές θα σημειώσουν μια θεαματική επανάκαμψη φτάνοντας τις είκοσι.

Παρατηρούμε, λοιπόν, δύο βασικές χρονικές διαιρέσεις, όπως και στις αντίστοιχες αγορές Π.ΠΟΥΛΟΣ που αφορούν αγοραστές με περισσότερες από μία πράξεις αγοράς. Η μία χρονική περίοδος αποτελείται από τα έτη 1824-1825 και η άλλη από τα έτη 1830-1832. Όπως έχουμε διαπιστώσει η περίοδος κατά την οποία οι παραγωγικές διαδικασίες διεξάγονται απρόσκοπτα είναι αυτή των ετών 1824 και 1825. Δεν είναι, λοιπόν, τυχαίο που σε αυτήν την χρονική περίοδο οι Αθηναίοι προχωρούν στις περισσότερες αγορές είτε γιατί έχουν χρηματικά διαθέσιμα προς επένδυση, είτε γιατί αισθάνονται ασφάλεια να το επιχειρήσουν μέσα σε συνθήκες πολέμου. Από τους διακόσιους αγοραστές με μία πράξη αγοράς και χωρίς πολιτικό ρόλο οι εκατό εβδομήντα δύο ή το 86% καταγράφονται ως νοικοκυραίοι, ενώ οι είκοσι οχτώ ή το 14% ως προεστοί. Οι τελευταίοι μπορεί να μην κατέχουν πολιτική θέση, όμως, ανήκουν σε συγγενικά δίκτυα προεστών που έχουν ενεργό πολιτικό ρόλο μέσα στην Επανάσταση ή είχαν κατά την προεπαναστατική περίοδο.

Πίνακας 55. Αριθμός νοταριακών πράξεων αγοραστών Π.Πούλος (200) με μία πράξη αγοράς και χωρίς πολιτικό ρόλο στην Επανάσταση, ανά έτος και μήνα. (200 νοταριακές πράξεις)

έτη/μήνες	**1821**	**1822**	**1823**	**1824**	**1825**	**1826**	**1827**	**1828**	**1829**	**1830**	**1831**	**1832**	**1833**
Ιανουάριος			1	3	16	5							3
Φεβρουάριος				11	15	6		2				2	5
Μάρτιος				5	8	3						5	
Απρίλιος				3	14	1						4	
Μάιος				1	5							3	
Ιούνιος				1	5						1		
Ιούλιος					5								
Αύγουστος					11						1		
Σεπτέμβριος				5	7						1		
Οκτώβριος				4	9						1	2	
Νοέμβριος				4	5						1	3	
Δεκέμβριος			7	1	3						1	1	
σύνολο 200: νοταριακές πράξεις			8	38	103	15		2			6	20	8

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Μόλις σαράντα πέντε αγοραστές με μία μοναδική αγορά καταγράφονται στην αρχειακή ενότητα Ι.ΛΑΓΑΝΗΣ. Οι αγορές ξεκινούν, σύμφωνα με τον πίνακα 56 τον Οκτώβριο του 1827 και οι νοταριακές πράξεις συνάπτονται στην Αίγινα. Ουσιαστικά ολοκληρώνονται το Μάρτιο του 1830, αν και μία αγορά γίνεται τον Μάιο του 1832.

Το 1828 και το 1829 θα συντελεστούν δεκατέσσερις και είκοσι δύο αγορές αντίστοιχα.[1353] Από τους σαράντα πέντε αγοραστές οι τριάντα δύο ή το 71,1% καταγράφονται ως νοικοκυραίοι, ενώ οι δεκατρείς ή το 28,9% ήταν προεστοί.

Πίνακας 56. Αριθμός νοταριακών πράξεων αγοραστών Ι.ΛΑΓΑΝΗΣ (45) με μία πράξη αγοράς και χωρίς πολιτικό ρόλο στην Επανάσταση, ανά έτος και μήνα. (45 νοταριακές πράξεις)

Ι.ΛΑΓΑΝΗΣ

έτη/μήνες	**1821**	**1822**	**1823**	**1824**	**1825**	**1826**	**1827**	**1828**	**1829**	**1830**	**1831**	**1832**	**1833**
Ιανουάριος										3			
Φεβρουάριος										2			
Μάρτιος									1	1			
Απρίλιος								7					
Μάιος								3				1	
Ιούνιος								1	1				
Ιούλιος									3				
Αύγουστος									4				
Σεπτέμβριος									3				
Οκτώβριος							1	1	4				
Νοέμβριος							1		2				
Δεκέμβριος								2	4				
σύνολο: 45 νοταριακές πράξεις							2	14	22	6		1	

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Στην αρχειακή ενότητα του Α.Μ.Ο.Ε. υπάρχουν οι περισσότεροι αγοραστές με μία μοναδική αγορά, διακόσιοι τριάντα ένας συνολικά. [1354] Οι αγορές αρχίζουν από τον Ιανουάριο του 1830 και εκτείνονται μέχρι και το Δεκέμβριο του 1832. Επειδή στην ταξινόμηση τοποθετήσαμε αρκετές αγορές που δεν δήλωναν το μήνα αγοράς για το έτος 1831, θα πρέπει να θεωρήσουμε ως κύριο μήνα έναρξης των αγοραπωλησιών τον Οκτώβριο του 1830. Συνολικά, σύμφωνα με τον πίνακα 57, έχουμε για το Α.Μ.Ο.Ε. εξήντα μία αγορές το 1830, εκατό σαράντα τέσσερις αγορές το 1831 και είκοσι έξι αγορές το 1832. Από τους διακόσιους τριάντα ένα αγοραστές οι εκατό ενενήντα έξι ή το 84,8% καταγράφονται ως νοικοκυραίοι, ενώ οι τριάντα πέντε ή το 15,2% ως προεστοί. Σημειώνουμε πως στους νοικοκυραίους της συγκεκριμένης ενότητας ενυπάρχουν και μη γηγενείς Αθηναίοι, που έχουν έρθει από τις παροικίες και την Κωνσταντινούπολη.

[1353] Βλέπε πίνακα 27 του παραρτήματος.
[1354] Βλέπε τον πίνακα 28 του παραρτήματος.

Πίνακας 57. Αριθμός νοταριακών πράξεων αγοραστών Α.Μ.Ο.Ε. (231) με μία πράξη αγοράς και χωρίς πολιτικό ρόλο στην Επανάσταση, ανά έτος και μήνα. (231 νοταριακές πράξεις)

Α.Μ.Ο.Ε.

έτη/μήνες	**1821**	**1822**	**1823**	**1824**	**1825**	**1826**	**1827**	**1828**	**1829**	**1830**	**1831**	**1832**	**1833**
Ιανουάριος										6	32		
Φεβρουάριος											39		
Μάρτιος											32		
Απρίλιος											20		
Μάιος											2		
Ιούνιος											10	3	
Ιούλιος											1	1	
Αύγουστος											5	1	
Σεπτέμβριος											2	4	
Οκτώβριος										5	1	7	
Νοέμβριος										21		1	
Δεκέμβριος										29		9	
σύνολο: 231 νοταριακές πράξεις										61	144	26	

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Οι διακόσιοι σαράντα πέντε αγοραστές των αρχειακών ενοτήτων Π.ΠΟΥΛΟΣ και Ι.ΛΑΓΑΝΗΣ με μία πράξη αγοράς και χωρίς πολιτική θέση επενδύουν κυρίως στην αγορά χωραφιών/κτημάτων (78 νοταριακές πράξεις) και στην αγορά οικιών (52 νοταριακές πράξεις). Ακολουθούν σε αριθμό νοταριακών πράξεων οι αγορές ελαιοδέντρων (42), αμπελιών (32), ερειπίων (17), οικοπέδων (14), περιβολίων/κήπων (7), εργαστηρίων (9) και αμπελοτόπων (5). Επενδύουν επίσης, στην αγορά δύο ελαιοτριβείων, δύο γρασιδότοπων, νερού και αλωνιού (από μία πράξη).[1355] Παρατηρούμε, λοιπόν, τον σταθερό προσανατολισμό των αγοραστών στη αγορά γης και αστικών ακινήτων.

Αντίστοιχα, οι διακόσιοι τριάντα ένας αγοραστές της αρχειακής ενότητας Α.Μ.Ο.Ε. με μία πράξη αγοράς και χωρίς πολιτική θέση επενδύουν κυρίως στην αγορά ελαιοδέντρων (71 νοταριακές πράξεις) και στην αγορά οικοπέδων (55). Ακολουθούν οι αγορές χωραφιών/κτημάτων (41 νοταριακές πράξεις), περιβολίων/κήπων (33), εργαστηρίων (24), αμπελιών (13) και αμπελοτόπων (9), νερού (13), σταβλότοπων (10), ζευγαριών (8), αλωνιών (9) και τσιφλικίων (3). Και εδώ η επενδυτική συμπεριφορά διαγράφεται κοινή με όλους τους προηγούμενους αγοραστές με μία διαφοροποίηση ως προς την αγορά οικιών. Η Επανάσταση, όπως προκύπτει και από τα νοταριακά αρχεία, έχει καταστρέψει μεγάλο μέρος των οικιών της Αθήνας, οπότε οι αγορές στράφηκαν είτε στην πρόσκτηση οικοπέδων για

[1355] Τα στοιχεία προκύπτουν από την επεξεργασία της βάσης των δεδομένων των τριών νοταριακών ενοτήτων (Ι.ΠΟΥΛΟΣ, Ι.ΛΑΓΑΝΗΣ, Α.Μ.Ο.Ε.).

μελλοντική ανέγερση οικιών, είτε ερειπίων για την αποκατάσταση ή οικοδόμηση νέων σπιτιών. Μόλις τρεις οικίες (3 νοταριακές πράξεις) αγοράζονται στην αρχειακή ενότητα Α.Μ.Ο.Ε., έναντι πενήντα δύο στις δύο άλλες αρχειακές ενότητες. Σημαντικές είναι και οι επενδύσεις σε εργαστήρια (24 στο Α.Μ.Ο.Ε. έναντι 9 σε Ι.ΠΟΥΛΟ-Ι.ΛΑΓΑΝΗ) και περιβόλια (33 έναντι 9 αντίστοιχα). Τέλος, στο Α.Μ.Ο.Ε. έχουμε τη αγορά τσιφλικιών τα οποία πωλούν οι Οθωμανοί ιδιοκτήτες αποχωρώντας οριστικά από την Αθήνα.

Όπως προκύπτει από τον συγκεντρωτικό πίνακα 58 οι δύο κορυφώσεις των αγορών σημειώνονται το 1825 με εκατό τρεις νοταριακές πράξεις και το 1831 με εκατό πενήντα πράξεις. Συμφωνούν, δηλαδή, με ό,τι περιγράψαμε παραπάνω για τις δύο βασικές αγοραστικές περιόδους μέσα στην Επανάσταση του 1821. Ο κατ' έτος όγκος αγορών των αγοραστών χωρίς πολιτική θέση και με πάνω από μία αγορά επιβεβαιώνει πως το 1825 και το 1831 είχαμε τις περισσότερες συναλλαγές. Στην περίπτωσή τους σημαντικός όγκος αγορών διαπιστώνεται και το 1824 και το 1830, ένα έτος πριν τις κορυφώσεις των δύο χρονικών διαστημάτων. Οι κορυφώσεις μετατοπίζονται στην περίπτωση των προεστών αγοραστών ως προς την πρώτη περίοδο, αφού οι περισσότερες νοταριακές πράξεις τους συντελέστηκαν το 1824 (34 νοταριακές πράξεις) και όχι το 1825 (21 νοταριακές πράξεις). Το 1831 οι προεστοί θα συντάξουν τις περισσότερες νοταριακές πράξεις αγορών (51 πράξεις).

Αντίστοιχα οι νοικοκυραίοι αγοραστές με πολιτική θέση πραγματοποιούν τις περισσότερες αγορές το 1825 (23 νοταριακές πράξεις) και το 1831 (40 νοταριακές πράξεις). Όμως, σε αντίθεση με όλους τους προηγούμενους αγοραστές εξακολουθούν να αγοράζουν και το 1828 (22 νοταριακές πράξεις) με αντίστοιχη συχνότητα όπως αυτής του έτους 1825. Θα λέγαμε ότι οι νοικοκυραίοι αγοραστές με πολιτική θέση έχουν μια πιο συγκρατημένη αγοραστική συμπεριφορά, που δεν διαθέτουν οι νοικοκυραίοι αγοραστές χωρίς πολιτική θέση.

Οι αγοραστικές συμπεριφορές δεν θα μας ήταν χρήσιμες αν δεν συνδέονταν με το πολιτικό εποικοδόμημα. Το 1825 είναι ένα έτος που χαρακτηρίζεται από την εδραίωση των διοικητικών θεσμών στην Επαρχία της Αθήνας, τη λειτουργία του Επαρχείου, τη σύνταξη καταλόγων προσεξόδων, την εμπέδωση της στρατιωτικής κυριαρχίας του Ιωάννη Γκούρα, καθώς και τη μεταστροφή των ανώτερων τάξεων, ιδίως των προεστών, προς το δυτικού τύπου θεσμικό πλαίσιο που συνιστά η επαναστατική Διοίκηση. Σε επόμενο κεφάλαιο θα μας απασχολήσει η διαμόρφωση των πολιτικών συσχετισμών δυνάμεων με την κυριαρχία του Ιωάννη Γκούρα, αλλά και η εδραίωση των διοικητικών θεσμών στην Αθήνα, δύο πράγματα που δεν είναι άσχετα μεταξύ τους.

Το 1831, έτος κατά τη διάρκεια του οποίου κορυφώνονται, κυρίως, οι αγορές του δεύτερου χρονικού διαστήματος αγοραπωλησιών στην Αττική, τουλάχιστον για το Α.Μ.Ο.Ε., οι Αθηναίοι προσπαθούν να επιστρέψουν σε μια κανονικότητα. Σε αυτό βοηθούν και οι εξελίξεις σε διπλωματικό επίπεδο όπως είδαμε, που προδιαγράφουν την οριστική αποχώρηση των Οθωμανών από την Αττική. Την περίοδο αυτή οι επενδύσεις αυξάνονται και αφορούν σε επενδύσεις σε τσιφλίκια, χωράφια, ελαιόδεντρα και οικόπεδα («οσπητότοπους»). Αυτή η ανοδική επενδυτική κίνηση αποτυπώνεται ευκρινώς και στους αγοραστές του Α.Μ.Ο.Ε. με μία μοναδική αγορά, αφού σε κάποιες περιπτώσεις τα ποσά είναι πολύ μεγάλα για μία αγορά. Τα ποσά βέβαια δεν φτάνουν τα αντίστοιχα ποσά που ξοδεύουν οι αγοραστές χωρίς πολιτική θέση με πάνω από μία αγορά: για παράδειγμα, ο Ιταλός κόμης Βογγιάρης επενδύει 160.673 γρόσια με δώδεκα νοταριακές πράξεις, ενώ ο Γεώργιος Λεβέντης επενδύει

61.415 γρόσια με εννέα νοταριακές πράξεις. Όμως, τα ποσά για μία και μοναδική αγορά είναι στην περίπτωση αυτή υψηλά.

Πίνακας 58. Αριθμός νοταριακών πράξεων αγοραστών (476) με μία πράξη αγοράς και χωρίς πολιτικό ρόλο στην Επανάσταση, ανά έτος και μήνα. (476 νοταριακές πράξεις)

έτη/μήνες	**1821**	**1822**	**1823**	**1824**	**1825**	**1826**	**1827**	**1828**	**1829**	**1830**	**1831**	**1832**	**1833**
Ιανουάριος			1	3	16	5				9	32		3
Φεβρουάριος				11	15	6		2		2	39	2	5
Μάρτιος				5	8	3			1	1	32	5	
Απρίλιος				3	14	1		7			20	4	
Μάιος				1	5			3			2	4	
Ιούνιος				1	5			1	1		11	3	
Ιούλιος					5				3		1	1	
Αύγουστος					11				4		6	1	
Σεπτέμβριος				5	7				3		3	4	
Οκτώβριος				4	9		1	1	4	5	2	9	
Νοέμβριος				4	5		1		2	21	1	4	
Δεκέμβριος			7	1	3			2	4	29	1	10	
σύνολο: 476 νοταριακές πράξεις			8	38	103	15	2	16	22	67	150	47	8

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Διάγραμμα 23.

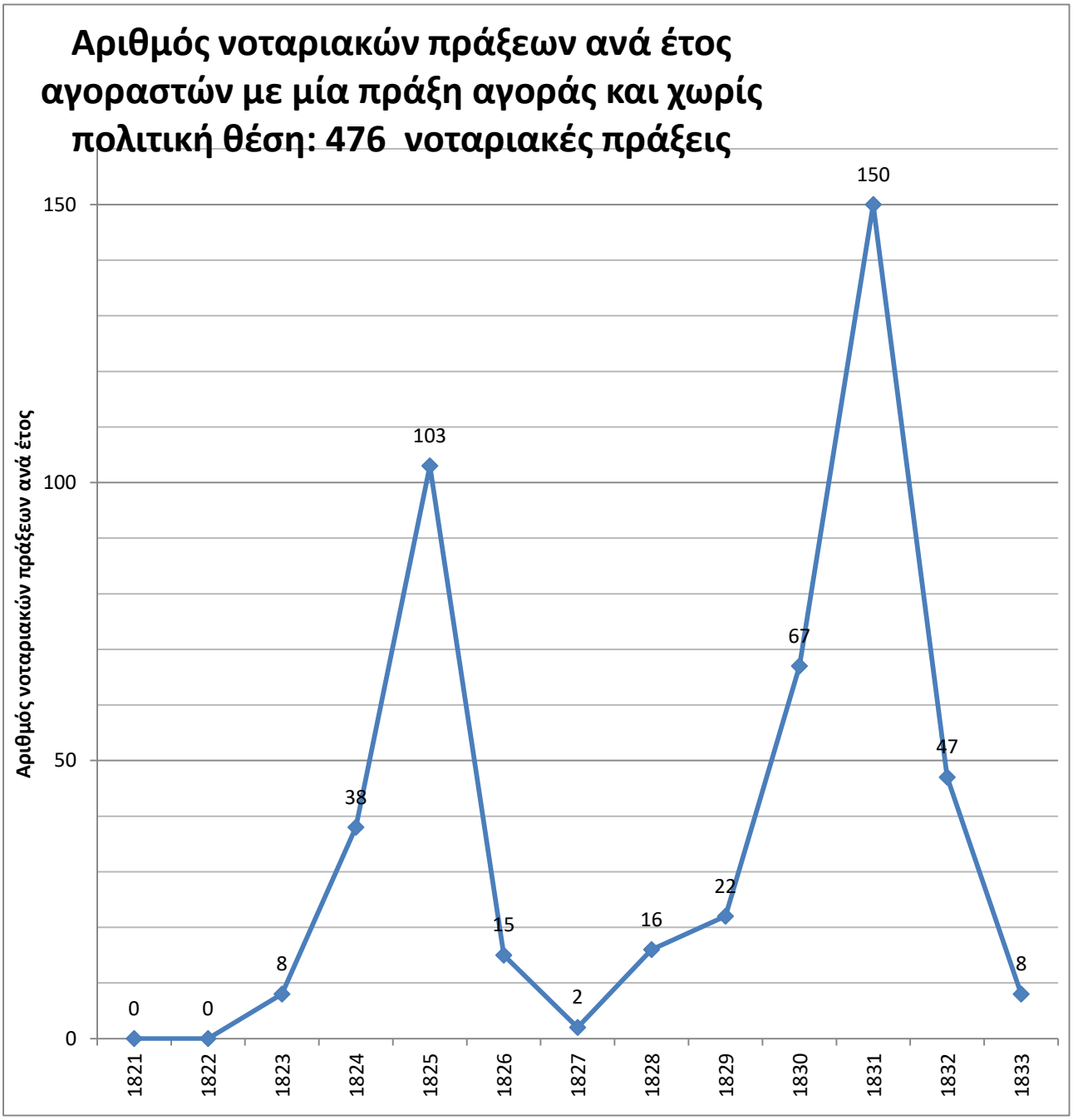

Συνολικά, σύμφωνα με τον πίνακα 59 από τους τετρακόσιους εβδομήντα έξι αγοραστές με μία πράξη αγοράς και χωρίς πολιτική θέση οι τετρακόσιοι ή το 84% καταγράφονται ως νοικοκυραίοι, ενώ οι εβδομήντα έξι ή το 16% ως προεστοί.

Πίνακας 59. Κατανομή των 476 αγοραστών χωρίς πολιτική θέση και με μία πράξη αγοράς μέσα στην Επανάσταση.

	αριθμός αγοραστών	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού)
προεστοί	76	16%
νοικοκυραίοι	400	84%
σύνολο	476	

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Όπως και στην περίπτωση των αγοραστών χωρίς πολιτική θέση και με πάνω από μία αγορά, έτσι και εδώ οι αγορές χωραφιών καλύπτουν το 25% των συνολικών αγορών. Ακολουθούν οι αγορές ελαιοδέντρων σε ποσοστό 23,7% και οι αγορές οικοπέδων σε ποσοστό 14,5%. Μετά ακολουθούν σε σειρά οι αγορές σπιτιών, αμπελιών και τέλος των περιβολιών (Πίνακας 60, διάγραμμα 24). Εκείνοι που επιλέγουν να πραγματοποιήσουν μία αγορά επενδύουν στην αγορά σπιτιού περισσότερο από ό,τι στην αγορά αμπελιών και περιβολίων.

Τα ποσά του Πίνακα 61 με τους μεγαλύτερους αγοραστές με μία αγορά είναι κατά πολύ μικρότερα συγκρινόμενα με τα ποσά που δαπανούν οι αγοραστές με πάνω από μια αγορά. Στον πίνακα 52, για παράδειγμα, ο Βογγιάρης δαπανά 160.673 γρόσια και ο Ιωάννης Σούτσος 101.000 γρόσια, ενώ στον πίνακα 61 με τους αγοραστές με μία αγορά, ο Κωνσταντίνος Ιππίτης δαπανά 36.475 γρόσια και ο Δημήτριος Αμυράς 18.000 γρόσια.

Η γεωγραφία των συνολικών αγοραπωλησιών του πίνακα 62 και 63 και του διαγράμματος 25 και 26 αντίστοιχα, θα εξεταστεί μαζί με τις τοποθεσίες των αγοραστών με πολιτική θέση αναλυτικά στην ενότητα του χώρου των αγοραπωλησιών μέσα στην Επανάσταση.

Πίνακας 60. Αριθμός πράξεων ανά είδος αγοραπωλησιών. (Σε μία πράξη μπορεί να αντιστοιχούν παραπάνω από ένα είδος αγοραπωλησιών.) Αγοραστές με μία αγορά και χωρίς πολιτική θέση: 476 αγοραστές με αντίστοιχο αριθμό νοταριακών πράξεων (476).

α/α	**Κατηγορίες αγοραπωλησιών αγοραστών με μία αγορά και χωρίς πολιτικό ρόλο, 1821-1833.**	**Αριθμός πράξεων ανά είδος αγοραπωλησιών.**	**Σημειώσεις/παρατηρήσεις**
1.	οσπητοκάθησις/ οσπήτιον/σπήτι	55	Σύνολο αγοραπωλησιών: 476. Μία νοταριακή πράξη μπορεί να αντιστοιχεί σε παραπάνω από ένα είδος αγοραπωλησιών. Μπορεί να αγοράζεται στην ίδια πράξη χωράφι και περιβόλι, για παράδειγμα. Όπου ο αριθμός των

			ελαιοδέντρων είναι μικρός χαρακτηρίζεται ως χωράφι αν αυτό αναγράφεται και στην πηγή.
2.	οσπητότοπος/οικόπεδο	69	
3.	περιβόλι/περιβολάκι/ κήπος	40	περιβολότοπος, περιβόλι με ελαιόδεντρα, μποστάνι
4.	αμπέλι	45	«παλιάμπελο»
5.	ελαιόδεντρα	113	
6.	ελαιότοπος	5	
7.	χωράφι/κτήμα	119	ριζαρότοπος, φυτεία, «με ελαιόδεντρα», ελαιοχώραφο, «αμπέλι νυν χωράφι», γαίες
8.	γρασιδότοπος	5	
9.	αλώνι	10	
10.	νερό	14	μαγκανοπήγαδο, πηγάδι
11.	ερείπιο	18	οσπήτιο, μαγαζί, εργαστηρότοπος, οικόπεδο, ανώγειο, καφενείο
12.	εργαστήριο/ εργαστηρότοπος	33	μπακάλικο, ψωμάτικο, ταμπάκικο, κουρείο, σαπουνοποιείο, σχοινάδικο, μαγαζί
13.	ελαιοτριβείο/ ελαιοτριβότοπος	5	
14.	σταυλότοπος/ζευγαρόσπη-το/ζευγαροστάσιο/ σταύλος	10	ζευγοστάσιο
15.	τσιφλίκι	3	τσιφλίκι Δερβίσαγα
16.	ζευγάρι	8	
17.	μύλοι	3	
18.	αμπελότοπος	14	
19.	πύργος/πυργότοπος	1	
20.	μάνδρα	1	

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Διάγραμμα 24.

Πίνακας 61. Αγοραστές με μία αγορά και χωρίς πολιτικό ρόλο με τα υψηλότερα ποσά που επένδυσαν σε αγορές μέσα στην Επανάσταση. (από τα 476 ονόματα)

Αγοραστές με μία αγορά και χωρίς πολιτικό ρόλο με τα υψηλότερα ποσά που επένδυσαν σε αγορές μέσα στην Επανάσταση.			
α/α	**όνομα**	**Επώνυμο/πατρώνυμο**	**ποσά σε γρόσια/παράδες**
1.	Κωνσταντίνος	Ιππίτης	36.475
2.	Δημήτριος	Αμυράς	18.000

3.	Πέτρος	Δείστης	12.000
4.	Κωνσταντίνος	Μπέλιον	9.800
5.	Γιαννάκος	Γεωργίου	9.300
6.		Μιγκίρογλου	9.000
7.	Τοσούν	Χασάνης/Χαλήλης	8.919
8.	Ραλού	Μαυρογέννη	8.000
9.	Λάζαρος	Τζαμαδός	8.000
10.	Κώστας	Παπά Αγγέλου	6.500
11.	Ταδές	Τιγκίρογλου	6.200
12.	Νικολής	Γιάννη	6.000
13.	Μεχμέτ	Ρεΐζης	5.875
14.	Δημήτριος	Τζογιάννης	5.600
15.	Γεώργιος	Γιαννόπουλος/Δημήτριος	5.600
16.	κάτοικοι Μαρκόπουλου (13 κάτοικοι)		5.200
17.	Σταμάτης	Κλεάνθης	4.875
18.	Δημητράκης	Μενιδιάτης	4.600
19.	Αναγνώστης	Παναγιώτου	4.500
20.	Σταματάκης	Λιόσης	4.075
21.	Παπά Γεώργιος	Νερούτζος	4.075
22.	Νικόλαος	Τζοκλίδης/Δημήτριος	4.075

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Πίνακας 62. Τοποθεσίες αγορών (των αγοραστών χωρίς πολιτική θέση συνολικά) που αφορούν την έγγειο ιδιοκτησία (ελαιόδεντρα, χωράφια, περιβόλια, αμπέλια, τσιφλίκι, νερό, αλώνι) με τις περισσότερες εμφανίσεις σε νοταριακές πράξεις.

α/α	**τοποθεσία αγοράς**	**αριθμός νοταριακών πράξεων[1356]**
1.	Ρέντης	14
2.	Λόχα (Φλόγα)	4
3.	Πειραιάς	11
4.	Ίσιος (Ίσκιος)	6
5.	Βρωμοφρεάκη (στο σημερινό Μοσχάτο)	9
6.	Περιστέρι	7
7.	Σεπόλια	17
8.	Πατήσια	11

[1356] Μία τοποθεσία ανάλογα με το είδος της αγοραπωλησίας (π.χ. χωράφι, αμπέλι, ελαιόδεντρα, μύλοι) μπορεί να προσμετράται παραπάνω από μία φορά στην τοποθεσία μιας νοταριακής πράξης.

9.	Μοσχάτο	7
10.	Αμπελόκηποι	16
11.	Αγία Άννα	7
12.	Μποστάνια	11
13.	Κουκουβάουνες	4
14.	Χαλάντρι	15
15.	Βασιλική	6
16.	Άγιος Βασίλειος	3
17.	Ανάκασα	9
18.	Δραγουμάνος (χωριό Κακουργιάνοι)	10
19.	Κηφισιά	19
20.	Αστρυφός (Άστρυφος)[1357]	8
21.	Παλιοπαναγιά	4
22.	Βάρη	10
23.	Μπάσταρδος	4
24.	Κατζιποδού (οδός)	4
25.	Βουνό	8
26.	Λαρδοξύστης	4
27.	Μαρούσι	12
28.	Μαραθώνας (Πύργος)	7
29.	Περόνια	6
30.	Πλατειά Στράτα	4

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

[1357] Περιοχή βόρεια της Ιεράς Οδού προς την περιοχή της Ακαδημίας, όπου βρισκόταν ο μικρός ναός του Αγίου Τρύφωνα, γνωστός και ως Άστρυφος. Βλέπε Πάλλης-Κολοβός, 2021, ό.π., σ. 67-69.

Διάγραμμα 25. (περιέχει το σύνολο των τοποθεσιών)

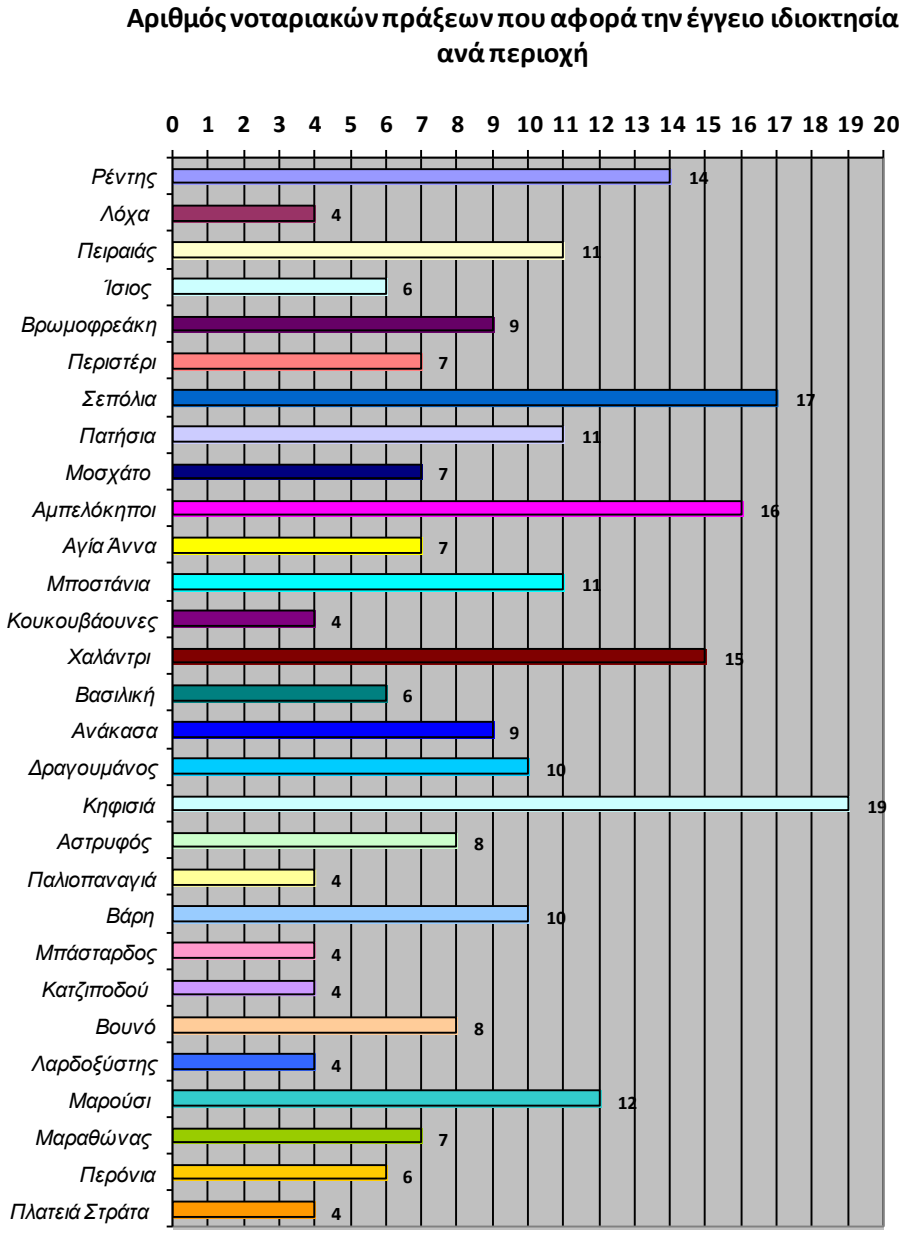

Πίνακας 63. Κυριότερες τοποθεσίες αγορών (των αγοραστών χωρίς πολιτική θέση) που αφορούν τα αστικά ακίνητα (οσπήτια, οσπητότοπος/οικόπεδο, εργαστήρια, ερείπια) με τις περισσότερες εμφανίσεις σε νοταριακές πράξεις.

α/α	**τοποθεσία αγοράς**	**Είδος επένδυσης/αριθμός νοταριακών πράξεων που εμφανίζεται στη συγκεκριμένη τοποθεσία.**[1358]
1.	Ενορία Άγιος Γεώργιος Καρύκη	4
2.	Πειραιάς	2
3.	Ενορία Αγίου Δημητρίου Νέον	8
4.	Ενορία Χριστοκοπίδη	5
5.	Ενορία Καρώνοι	3
6.	Ενορία Σωτήρας Κωτάκη (Σώτειρα του Κωτάκη)	4
7.	Ενορία Αγίων Αποστόλων (Σωκάκι)	4
8.	Ενορία Παναγίας Βλασσαρούς	8
9.	Ενορία Καλογριώνης	3
10.	Ενορία Σωτήρα Δικαίας (Γύφτικη Πόρτα, Γύφτικα)	9
11.	Ενορία Αγίου Νικολάου Κοντίτου	2
12.	Ενορία Καθολικού (Γοργοεπήκοος)	5
13.	Ενορία Καντήλι (Κανδήλι)	2
14.	Ενορία Άγιος Αθανάσιος	3
15.	Ενορία Ροδακίου (Ροδακιό)	5
16.	Ενορία Αγίου Φιλίππου	4
17.	Ενορία Σπηλαιώτισσας	6
18.	Κηφισιά	2
19.	Ενορία Αγίας Ειρήνης	2
20.	Ενορία Αγίων Θεοδώρων (Κοπριά)	4
21.	Ενορία Αγίου Νικολάου Κτενά	8
22.	Μαχαλάς Χασάν Μπέη Τζαμί	6
23.	Μαραθώνας (Πύργος)	2
24.	Ενορία Ρόμπης	8
25.	Μαχαλάς Κιουτζούκ Τζαμί (Μικρό Τζαμί)	3
26.	Πλάτωμα Πυργί (Πουργί)	3
27.	Καλαμιώτης (Καλαμιώτου)	3
28.	Κουβαράς	2
29.	Ενορία Αγγέλου	5
30.	Ενορία Καπνικαραίας (Μαχαλάς Καπνικαρέας, Καινούρια Βρύση)	3

[1358] Μία τοποθεσία ανάλογα με το είδος της αγοραπωλησίας (π.χ. χωράφι, αμπέλι, ελαιόδεντρα, μύλοι) μπορεί να προσμετράται παραπάνω από μία φορά στην τοποθεσία μιας νοταριακής πράξης.

31.	Ναός Αιώλου/Πύργος Αιόλου	4
32.	Ενορία Αγίων Αναργύρων	4
33.	Σωκάκι (Σοκάκι Τσεσμέ)	3

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Διάγραμμα 26. (περιέχει το σύνολο των τοποθεσιών)

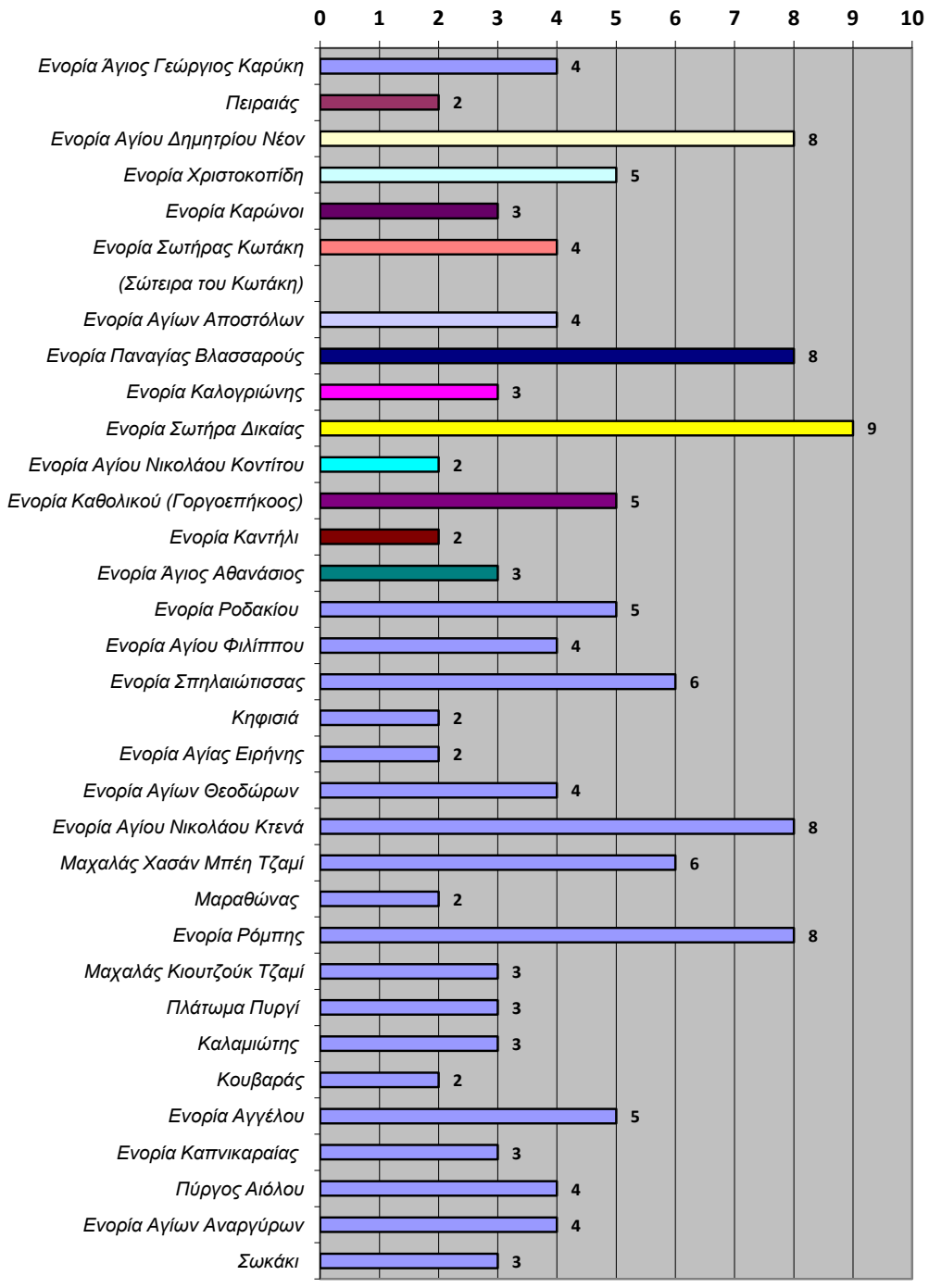

VII. Οι «νοικοκυραίοι» ως οικονομική κατηγορία: αγοραστές εμπορευματικών καλλιεργειών, εργαστηρίων, ελαιοτριβείων και μύλων

Οι εξακόσιοι δεκαεννιά αγοραστές χωρίς πολιτική θέση ανήκουν στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα της Αθήνας, διαθέτουν ιδιοκτησία και επενδύουν μέσα στην Επανάσταση. Την πλειοψηφία τους την αποτελούν όσοι καταγράφονται στην κατηγορία των νοικοκυραίων, οι οποίοι πέρα από πολιτική διαθέτουν και οικονομική ισχύ. Τους είδαμε παραπάνω ως αγοραστές εμπορευματικών καλλιεργειών, κυρίως ελαιοδέντρων και αμπελιών. Στο μέρος Γ΄ θα τους συναντήσουμε ως υπενοικιαστές των προσόδων, ως ενοικιαστές του εθνικού ελαιώνα και των εθνικών περιβολιών. Παράλληλα εμφανίζονται ως επενδυτές στην αγορά εργαστηρίων, ελαιοτριβείων και μύλων. Νομίζω πως θα μπορούσαμε να βγάλουμε κάποια συμπεράσματα αν εξετάσουμε τη σχέση τους τόσο με όσους έχουν πολιτική θέση προεπαναστατικά, όσο και με αυτούς που αποχτούν πολιτική εξουσία μέσα στην Επανάσταση. Η πολιτική θέση, αν κρίνουμε και από τον όγκο των συναλλαγών, δίνει τη δυνατότητα και για άλλες πηγές εισοδημάτων πέρα από την επένδυση σε αγορές κινητών και ακινήτων. Αντίθετα, οι αγοραστές χωρίς πολιτική θέση επενδύουν πολύ μεγαλύτερα ποσά σε αγορές που δυνητικά θα μπορούσαν να τους αποφέρουν κέρδη. Η σχέση, λοιπόν, με την εξουσία δε σημαίνει και μεγαλύτερης αξίας αγορές.

Αυτό που έχουμε δει μέχρι τώρα είναι σε μια προεστική οικογένεια να εναλλάσσονται σε πολιτικές θέσεις μέλη της, για παράδειγμα, να συμμετέχει άλλος κάθε φορά στο κοινοτικό συμβούλιο και στην συνέλευση, ή να προχωρούν σε αγορές κάποια από τα μέλη εκείνα των προεστικών οικογενειών που κατέχουν πολιτική θέση. Τι συμβαίνει, λοιπόν, με όσους αγοραστές δεν κατέχουν πολιτική θέση; Θα μας απασχολήσουν τα ερωτήματα αυτά για τους εκατό σαράντα τρεις αγοραστές που δεν έχουν πολιτική θέση μέσα στην Επανάσταση και εμφανίζουν να συνάπτουν πάνω από μία πράξη αγοράς. Θα είχε νόημα να δούμε αν ανιχνεύονται οικογενειακές στρατηγικές και τελικά να διαπιστώσουμε αν υπάρχει σύνδεση των αγοραστών χωρίς πολιτική θέση με τους αγοραστές με πολιτική θέση ή με όσους έχουν πολιτική θέση χωρίς να αγοράζουν.

Ήδη έχουμε καταγράψει τριακόσιους νοικοκυραίους από τους οποίους οι διακόσιοι τριάντα τρεις ή το 77,7% δεν θα προχωρήσει σε αγορές, θα έχει, όμως, πολιτική θέση μέσα στην Επανάσταση.[1359] Επίσης, καταγράψαμε τα ονόματα εκατό ενενήντα ένα προεστών με πολιτικό ρόλο από τους οποίους οι εκατό είκοσι επτά ή το 66.5% δεν προχωρούν σε αγορές. Άρα αναφερόμαστε σε συνολικά τετρακόσια ενενήντα ένα μοναδικά ονόματα προεστών και νοικοκυραίων με πολιτικό ρόλο μέσα στην Επανάσταση. Από αυτούς οι εκατό τριάντα τέσσερις ή το 27,3% των ανώτερων κοινωνικών τάξεων επενδύουν και σε αγορές. Αν σε αυτά τα ονόματα προσθέσουμε και τους εξακόσιους δεκαεννιά (143 με πάνω από μία αγορά και 476 με μία αγορά) αγοραστές χωρίς πολιτική θέση έχουμε ένα σύνολο χιλίων εκατό δέκα (1.110) μοναδικών ονομάτων για την Κοινότητα των Αθηνών για τα οποία είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε την κοινωνική τους θέση και μέρος των οικονομικοπολιτικών δραστηριοτήτων τους μέσα στην Επανάσταση. Σε αυτά περιλαμβάνονται μερικοί φιλέλληνες, ξένοι διπλωμάτες και μη Αθηναίοι, Κωνσταντινουπολίτες ή από άλλα μέρη, που ήρθαν στην Αθήνα για μόνιμη διαμονή κυρίως μετά το 1830 και το 1831.

[1359] Στον αριθμό αυτό θα προστεθούν και νέοι νοικοκυραίοι που εμφανίζονται ως αγοραστές χωρίς πολιτική θέση με πάνω από μία αγορά (περίπου ενενήντα έξι), ως ενοικιαστές ελαιοδέντρων του ελαιώνα Αθηνών, ως ενοικιαστές των εθνικών προσόδων, καθώς και νοικοκυραίοι που ενοικιάζουν εθνικά περιβόλια.

Δεν περιλαμβάνουμε στην καταμέτρηση αυτή τα ονόματα που συναντάμε σε στρατιωτικού καταλόγους, τα οποία συνιστούν το ένοπλο στοιχείο, προερχόμενα και από διάφορα μέρη της Αττικής.

Αυτά τα δίκτυα που αναφέραμε πιο πάνω θα προσπαθήσουμε να δούμε με τους εκατό σαράντα τρεις αγοραστές που δεν έχουν πολιτική θέση και διενεργούν πάνω από μια αγορά, κυρίως να διερευνήσουμε τη σχέση τους με όσους έχουν πολιτικό ρόλο στην Κοινότητα Αθηνών. Σύμφωνα με τον Πίνακα 64 διαπιστώνουμε πως μεγάλο μέρος των αγοραστών χωρίς πολιτική θέση, είτε αυτοί είναι προεστοί, είτε νοικοκυραίοι, έχουν συγγενικές σχέσεις με πρόσωπα που έχουν πολιτική θέση. Συγκεκριμένα στους εκατό σαράντα τρεις αγοραστές χωρίς πολιτική θέση και με πάνω από μία αγορά ανά νοταριακό αρχείο οι είκοσι ένας ή το 14,7% συγγενεύουν με προεστούς που έχουν πολιτική θέση, οι ενενήντα έξι ή το 67,1% δεν έχουν καμία σχέση είτε με προεστούς, είτε με νοικοκυραίους που έχουν πολιτική θέση, ενώ οι είκοσι έξι ή το 18,2% έχουν συγγενική σχέση με νοικοκυραίους που έχουν πολιτική θέση. Άρα το 32,9%, συνολικά σαράντα επτά πρόσωπα, έχουν κάποια συγγενική σχέση με πρόσωπα που έχουν πολιτική θέση μέσα στην Κοινότητα των Αθηνών. Από τα τελευταία, άλλα έχουν πολιτική θέση χωρίς να είναι αγοραστές, ενώ άλλα πρόσωπα είναι και αγοραστές και έχουν πολιτικό ρόλο.

Φαίνεται πως οι νέες αυτές πολιτικές δυνάμεις στο εσωτερικό της Κοινότητας Αθηνών εκπροσωπούν και τις ανερχόμενες οικονομικά δυνάμεις ήδη από την προεπαναστική περίοδο. Η κατηγορία των «προεστών» ενώ ορίστηκε ως πολιτική κατηγορία για εκείνους που και προεπαναστατικά είχαν πολιτικό λόγο, στην ουσία ήλεγχαν την Κοινότητα Αθηνών, στις οικονομικές τους συμπεριφορές δε φαίνεται να διαφοροποιούνται σε κάτι συγκρινόμενοι με τους νοικοκυραίους. Αμφότεροι επενδύουν στη γη και χρησιμοποιούν τις αγοραπωλησίες γης για την αύξηση του πλούτου και του κοινωνικού τους κύρους.

Από τον παρακάτω πίνακα 33 μπορούμε να διαπιστώσουμε πως τα εκατό είκοσι δύο ονόματα (σε αυτά περιλαμβάνονται μερικά ονόματα πέντε φιλελλήνων και τεσσάρων με πέντε μη Αθηναίων) ή το 85,3% των αγοραστών χωρίς πολιτική θέση και με πάνω από μία αγορά ανά νοταριακό αρχείο, αποτελούν μια, πολυπληθή οικονομική ομάδα ανθρώπων που επενδύουν χρήματα μέσα στην Επανάσταση σε παραγωγικές επενδύσεις και που μπορούν να χαρακτηριστούν ως «νοικοκυραίοι», εκπρόσωποι των οποίων σε μικρό αριθμό, αλλά με σημαντικό ρόλο, αποχτούν για πρώτη φορά μέσα στην Επανάσταση πολιτικό ρόλο. Τα υπόλοιπα είκοσι ένα ονόματα ή το 14,7% του συνόλου ανήκουν σε επίθετα της προεστικής τάξης, προσώπων που προεπαναστατικά ήλεγχαν οι ίδιοι ή οι εκπρόσωποί τους πολιτικά και οικονομικά την Κοινότητα της Αθήνας.

Πίνακας 33. Ανίχνευση της κοινωνικής προέλευσης των 143 αγοραστών χωρίς πολιτική θέση και με πάνω από μία αγορά.

	αριθμός αγοραστών	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού)
προεστοί	21	14,7%
νοικοκυραίοι	122	85,3%
σύνολο	143	

Πηγές πίνακα: Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Συνολικά καταγράψαμε τις επενδύσεις πεντακοσίων ενενήντα δύο νοικοκυραίων και εκατό εξήντα ενός προεστών, από τους οποίους οι εκατό τριάντα τέσσερις είχαν πολιτικό ρόλο στο κοινοτικό συμβούλιο και την κοινοτική συνέλευση. Πέρα από την αγορά γης και οικιών οι επενδύσεις αφορούν και εργαστήρια, ελαιοτριβεία και μύλους. Οι νοικοκυραίοι με πολιτικό ρόλο αγοράζουν επτά εργαστήρια («εργαστηρότοπους») και δύο ελαιοτριβεία (λιοτρίβι, ελαιοτριβότοπος), ενώ οι προεστοί με πολιτικό ρόλο αγοράζουν δέκα εργαστήρια και ένα ελαιοτριβείο. Από τους αγοραστές με πάνω από μία αγορά (122 νοικοκυραίους και 21 προεστούς) έχουμε την αγορά είκοσι επτά εργαστηρίων, τεσσάρων ελαιοτριβείων και πέντε μύλων. Τέλος, στους αγοραστές με μία αγορά και χωρίς πολιτικό ρόλο (400 νοικοκυραίοι και 76 προεστοί) έχουμε την αγορά τριάντα τριών εργαστηρίων, πέντε ελαιοτριβείων και τριών μύλων. Συνολικά οι αγοραστές χωρίς πολιτικό ρόλο αγοράζουν εξήντα εργαστήρια. Σε ένα σύνολο πενήντα τεσσάρων νοταριακών πράξεων της βάσης δεδομένων οι τριάντα τέσσερις θα αφορούν «εργαστήρια» και οι είκοσι «εργαστηρότοπους». Οι μοναδικοί που αγοράζουν εργαστήρια από τους προεστούς είναι όσοι έχουν πολιτική θέση, καθώς και μία γυναίκα, η Ειρήνη Πύρρου. Άρα το σύνολο των υπόλοιπων αγοραπωλησιών εργαστηρίων και εργαστηρότοπων αφορούν νοικοκυραίους αγοραστές. Σαράντα τέσσερις νοταριακές πράξεις που αφορούν εργαστήρια θα έχουν αγοραστές νοικοκυραίους.

Από τις οκτώ αγοραπωλησίες μύλων μία μόνο θα έχει ως αγοραστή προεστό, τον Χατζή Σπύρο Γκικάκη. Από τις έντεκα νοταριακές πράξεις με αντικείμενο αγοραπωλησίας μύλους, δύο μόνο θα αφορούν προεστούς, τον Σπύρο Βλάχο και τον Χατζή Σπύρο Γκικάκη. Από τις δώδεκα νοταριακές πράξεις που αφορούν ελαιοτριβεία και ελαιοτριβότοπους οι δέκα θα αφορούν νοικοκυραίους αγοραστές, ενώ μόλις δύο προεστούς αγοραστές.

Συνολικά τα ποσά που δαπανούνται στις πενήντα τέσσερις νοταριακές πράξεις που αφορούν την αγορά εργαστηρίου ή εργαστηρότοπου ανέρχονταν στα 67.048 γρόσια και 100 δύστηλα. Αν συγκρίνουμε το ποσό αυτό με τα 2.178.450,72 γρόσια και 413 πεντάφραγκα που συνολικά επενδύονται σε αγοραπωλησίες ιδιόκτητων περιουσιών, μπορούμε να καταλάβουμε πως μικρό μόνο μέρος των αγοραπωλησιών (το 3,1%) αφορούσε τα εργαστήρια της Αθήνας. Βέβαια ένας μεγάλος αριθμός εργαστηρίων αγοράστηκαν με την εκποίηση των εθνικών φθαρτών της Αθήνας, όπου και εκεί, όπως θα δούμε παρακάτω, οι νοικοκυραίοι καταγράφουν δυναμική παρουσία.

Οι προεστοί αγοραστές εργαστηρίων είναι οι εξής δέκα, με δύο προεστούς να κάνουν κοινή αγορά[1360]:

όνομα	**επίθετο**	**είδος εργαστηρίου**	**αξία σε γρόσια**
Κωνσταντίνος	Βλάχος	ταμπάκικο	2.500
Δαμιανός	Κανέλου	εργαστήριο	2.650
Νικόλαος	Καρακατζάνης	εργαστήριο	900
Κωνσταντίνος	Χατζή Δημητρίου	εργαστήριο με μαγαζί	4.600
Μιχαήλ	Μπουζίκης	καφενείο	800

[1360] Οι αγορές των προεστών με πολιτική θέση υπάρχουν στον Πίνακας 22. Ονομαστική αναφορά προεστών αγοραστών της περιόδου 1821-1833 που είχαν πολιτικό ρόλο μέσα στην Επανάσταση.

	(Βουζίκης)		
Μιχαήλ	Λιανοσταφίδας	εργαστήριο	
Γεώργιος	Πούλος		300
Λουκάς	Θηβαίος	εργαστήριο	500
Ειρήνη	Πύρρου	εργαστήριο	2.800[1361]
Νικόλαος	Λιανοσταφίδας	σαπουτζίδικο	1.250

Συνολικά οι προεστοί αγοραστές εργαστηρίων και εργαστηρότοπων σε δέκα νοταριακές πράξεις δαπανούν 21.350 γρόσια. Άρα οι νοικοκυραίοι αγοραστές εργαστηρίων σε σαράντα τέσσερις νοταριακές πράξεις επενδύουν αντίστοιχα 45.698 γρόσια και 100 δύστηλα. Γίνεται φανερό πως οι προεστοί αγοραστές με πολιτική θέση μπορούν να δαπανούν αναλογικά μεγαλύτερα ποσά απ' ό,τι οι νοικοκυραίοι αγοραστές. Η αριθμητική υπεροχή των νοικοκυραίων δεν συνεπαγόταν και τις μεγαλύτερες δαπάνες σε σχέση με την αριθμητική αναλογία τους με τους προεστούς αγοραστές. Οπωσδήποτε όμως η παρουσία τους τόσο στην αγορά ιδιωτικών εργαστηρίων όσο και εθνικών εργαστηρίων είναι δυναμική και τουλάχιστον αριθμητικά υπερβαίνει κατά πολύ την αντίστοιχη παρουσία των προεστών.

Οι δεκατέσσερις νοικοκυραίοι που δαπανούν τα μεγαλύτερα ποσά στην αγορά εργαστηρίων και εργαστηρότοπων είναι οι εξής:

όνομα	**επίθετο**	**είδος εργαστηρίου**	**αξία σε γρόσια**
Κωνσταντίνος	Στρατουδάκης	εργαστηρότοπος	3.500[1362]
Αναγνώστης	Τζερτζίκος	σχοινάδικο	3.000[1363]
Βασίλειος	Μπούσουλας	μπακάλικο	3.000[1364]
Πέτρος	Ράπτης	εργαστήριο	2.800[1365]
Χατζή Αγγελάκης	Ράπτης		
Γιάννης	Κοροβίλας	μπακάλικα δύο	2.600[1366]
Ελευθέριος	Μιχάλης	μπακάλικο	2.600[1367]
Αναγνώστης	Δερζί-Δημήτρη	εργαστήριο	2.400[1368]
Χατζή Αγγελάκης	Δερζί-Δημήτρη		
Γκίκας	Πλάκιζας	εργαστηρότοποι δύο	2.400[1369]
Αθανάσιος	Ιωαννίτης	εργαστήριο	2.200[1370]
Γεωργαντάς	Πρεσής	μπακάλικο	2.100[1371]
Νικολός	Μπιτζακτζής	σαπουνοποιείο	2.075[1372]
Κωνσταντής	Παπά Αντωνίου	εργαστήριο	2.000[1373]

[1361] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 371, Αθήνα, 24 Φεβρουαρίου 1831.*
[1362] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 606, Αθήνα, 26 Ιουνίου 1831.*
[1363] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 117, Αθήνα, 5 Δεκεμβρίου 1830.*
[1364] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 90, Αθήνα, 26 Νοεμβρίου 1830.*
[1365] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 330, Αθήνα, 28 Απριλίου 1831.*
[1366] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 352, Αθήνα, 19 Φεβρουαρίου 1831.*
[1367] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 98, Αθήνα, 29 Νοεμβρίου 1830.*
[1368] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 67, Αθήνα, 15 Νοεμβρίου 1830.*
[1369] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 367, Αθήνα,30 Απριλίου 1832.*
[1370] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 216, Αθήνα, 15 Ιανουαρίου 1831.*
[1371] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 160 , Αθήνα, 24 Δεκεμβρίου 1830.*
[1372] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 257, Αθήνα, 23 Ιανουαρίου 1831.*

Σε αυτούς προσθέτουμε τον Γεώργιο Γεννάδιο, ο οποίος δαπάνησε για σπίτι και εργαστηρότοπο το ποσό των 100 δυστήλων[1374] και τον Οριγώνα Αντωνίου, ο οποίος δαπάνησε το ποσό των 15.700 γροσίων για την αγορά ελαιοδέντρων, περιβολίων, οσπητότοπου, εργαστηρίου, αμπελότοπου και χωραφιών.[1375]

Αυτό που παρατηρούμε στις παραπάνω αγορές είναι πως συντελέστηκαν την περίοδο 1830-1832 στο πλαίσιο της μικτής οθωμανικής επιτροπής. Οι Οθωμανοί ιδιοκτήτες τους πέτυχαν υψηλές τιμές λόγω ίσως του ανταγωνισμού των αγοραστών αν κρίνουμε, για παράδειγμα, από την αξία ενός εργαστηρίου το 1824 που έφτανε μόλις τα διακόσια σαράντα γρόσια. Μέσα στην Επανάσταση ήταν λίγες οι αγορές ιδιόκτητων εργαστηρίων, τα περισσότερα από τα οποία ήταν εθνικά, τα οποία με τη σειρά τους είτε αγοράζονταν, είτε νοικιάζονταν.

Ως προς τις αγορές ελαιοτριβείων και ελαιοτριβότοπων οι νοικοκυραίοι αγοραστές δαπανούν συνολικά 16.950 γρόσια και 184 πεντάφραγκα, ενώ οι δύο προεστοί δαπανούν μόλις 2.483,13 γρόσια. Οι μύλοι (χαμόμυλοι, νερόμυλοι, αλευρόμυλοι) αγοράζονται την περίοδο 1830-1832 από νοικοκυραίους που δαπανούν 41.800 γρόσια, αν και στο ποσό αυτό υπάρχουν και πρόσθετες αγορές. Συνολικά στις αγορές εργαστηρίων, ελαιοτριβείων και μύλων δαπανούνται 128.281,13 γρόσια και 100 δύστηλα με 184 πεντάφραγκα, το 5,8% των ιδιόκτητων αγοραπωλησιών.

Από τα παραπάνω γίνεται κατανοητό πως οι νοικοκυραίοι κυριαρχούν όχι μόνο στην αγορά εμπορευματικών καλλιεργειών, αλλά και στις αστικές επενδύσεις (εργαστήρια, μύλους, ελαιοτριβεία) που αφορούν το εμπόριο κυρίως και την βιοτεχνική παραγωγή. Από μπακάλικα, φούρνους και μαγαζιά μέχρι «ταμπάκικα (βυρσοδεψεία), παπουτσάδικα, σχοινάδικα και σαπουτζάδικα», οι νοικοκυραίοι υπερέχουν σε επενδύσεις έναντι των προεστών. Οι τελευταίοι συνδυάζουν την πολιτική θέση με τις επενδύσεις στην αγορά εργαστηρίων και «εργαστηρότοπων». Αντίθετα οι περισσότεροι νοικοκυραίοι που επενδύουν στην αγορά εργαστηρίων δεν κατέχουν πολιτική θέση.

VIII. Αγοραστές του Α.Μ.Ο.Ε. με πάνω από δύο αγορές

Μελετώντας το αρχείο της μικτής οθωμανικής επιτροπής διαπιστώσαμε πως μέλη των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων της πόλης πραγματοποιούν έστω και μία αγορά: το 72,9% των αγοραστών χωρίς πολιτική θέση του Α.Μ.Ο.Ε. πραγματοποιεί μία αγορά. Αυτούς τους αγοραστές τους παρακολουθήσαμε παραπάνω ενταγμένους στους τετρακόσιους εβδομήντα έξι αγοραστές χωρίς πολιτική θέση και με μία αγορά μέσα στην Επανάσταση. Επειδή η περίοδος αυτή είναι κρίσιμη για τη δημιουργία της μεγάλης ιδιοκτησίας στην Αττική θα δούμε αναλυτικότερα τους εξήντα ένα αγοραστές με πάνω από δύο αγορές την περίοδο 1830-1832.

Οι πληθυσμοί που ήρθαν στην Αθήνα μετά το 1830 είχαν την οικονομική δυνατότητα να πραγματοποιήσουν πάνω από μία αγορά. Αναφέρουμε τα ονόματα τριάντα έξι μη γηγενών αγοραστών με πάνω από δύο αγορές από το αρχείο της μικτής οθωμανικής επιτροπής: Η Δούκισσα της Πλακεντίας πραγματοποιεί είκοσι μία αγορές. Ο Θεοδωράκης Δημήτριος Υδραίος πραγματοποιεί οχτώ αγορές το 1830. Ο Μαλκόλμ Πούλτνεϊ, ναύαρχος αγγλος πραγματοποιεί τέσσερις την ίδια χρονιά. Ο Ιάκωβος Ρίζος Ραγκαβής πραγματοποιεί πέντε αγορές το 1830. Ο Γεώργιος Φενερλής

[1373] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 526, Αθήνα, 7 Απριλίου 1831.*
[1374] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 337, Αθήνα,1 Δεκεμβρίου 1831.*
[1375] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 31, Αθήνα, 31 Οκτωβρίου 1832.*

έξι αγορές (8 συνολικά). Ο Γεώργιος Χρήστου Ιωαννίτης επτά. Ο Παναγιώτης Δημητρακόπουλος του Δημητρίου πραγματοποιεί έξι αγορές το 1831. Ο Μαρκάκης Θεόδωρος του Ιωάννου κάνει επτά αγορές μέσα στο 1831. Ο Μαυρογένης Γεώργιος με πέντε αγορές. Ο Πετροκόκκινος Ν. του Στρατή με τρεις αγορές. Ο Κωνσταντίνος Ζωγράφος, πραγματοποιεί δέκα αγορές το 1831. Ακουλουθούν και άλλοι όπως ο Αλέξανδρος Κοντόσταυλος από τη Χίο με τέσσερις αγορές, ο Α. Βογγιάρης (Βοτζάρης) (8 αγορές), ο Μικές Λαρόζης (5 αγορές), ο Γεώργιος Λεβέντης (6 αγορές), ο Μοράλια Γαϊτάνος Γενοβέζος (8 αγορές), ο Ιωάννης Παπαρρηγόπουλος (4 αγορές), ο Γ. Φίνλεϋ (8 αγορές), Δημητρακόπουλος Παναγιώτης του Δημητρίου (6 αγορές), Νικόλαος Δημητριάδης από τη Χίο (5 αγορές), Ανδρέας Μιαούλης (6 αγορές) και ο Σταύρος Σάββα με τέσσερις αγορές. Οι Γεώργιος Αντωνόπουλος, Νικόλαος Γκίκας του Θεοδώρου Υδραίος, Χατζηδιαμιανός Ι. του Κων/νου Υδραίος, Μιχαήλ Σικελιανός, Κ. Βλαχούτσης, Κομπατής Ανδρέας του Ιωάννη, Νικόλαος Οικονομίδης, Χριστόπουλος Ιωάννης του Χρήστου, Γεώργιος Κοροβίλας από τις Σπέτσες, Αυγερινός Γεωργίου, Αντώνιος Παξιμάδης, Κωνσταντής Παπαντωνίου Υδραίος, ο Βελησάριος Ιωσήφ και ο Δημήτριος Βόκος πραγματοποιούν από τρεις αγορές.

Από τους γηγενείς Αθηναίους ξεχωρίζουν είκοσι πέντε σε πάνω από δύο αγορές: α) από τους νοικοκυραίους συνολικά δεκαπέντε: ο Γεώργιος Μωραΐτης με τέσσερις αγορές, ο Σπύρος Καραγιάννης με τρεις αγορές, ο Καρταλάς Κωνσταντίνος του Σπύρου με τρεις αγορές, ο Θωμάς Βρυζάκης του Δημητράκη με τέσσερις αγορές, ο Νικόλαος Καρακατζάνης με τρεις αγορές, ο Μισιρλής Αναστάσιος του Δημητρίου με τρεις αγορές, ο από τα 1826 εγκατεστημένος στην Αθήνα, Σαλωνίτης στην καταγωγή, Λουκάς Πύρρος με πέντε αγορές το 1831, η Αλεξίου Κατίγκω (Αικατερίνη) με τρεις αγορές, ο Γεώργιος Ψύλλας με τρεις αγορές το 1831, ο Νικόλαος Κολοβός με πέντε αγορές το 1831, ο Στυλιανός Τζίγκρης του Κων/νου με τρεις αγορές, ο Πιέρος Κάππαρης με τρεις αγορές, ο Ιωάννης Κουτουμάς με τρεις αγορές, ο Σωτήριος Τζιώτης του Παναγιώτη με τρεις αγορές και ο Μήτρος Δούσης με τρεις αγορές β) από τους προεστούς συνολικά δέκα: ο Γρηγόριος Παλαιολόγος με πέντε αγορές, ο Νίκας Νικόλαος του Ιωάννη με τρεις αγορές, ο Παναγής Γελαδάκης με τέσσερις αγορές, ο Νικόλαος Λιανοσταφίδας με τέσσερις αγορές το 1830, Κωνσταντής Κυριάκος με τρεις αγορές, ο Πιττάκης Κυριάκος με δώδεκα αγορές, ο Μ. Μπουζίκης με έξι αγορές, ο Παναγής Σκουζές με τρεις αγορές, ο Χρήστος Τουφεκξής με εννέα αγορές και ο Χατζησπύρος Γκικάκης με τέσσερις αγορές.

Άρα από τους εξήντα ένα αγοραστές με πάνω από δύο αγορές οι τριάντα έξι υπήρξαν μετανάστες στην πόλη, ενώ οι είκοσι πέντε ήταν γηγενείς πληθυσμοί. Από τους τελευταίους οι δεκαπέντε καταγράφονται ως νοικοκυραίοι και οι δέκα ως προεστοί. Ο αριθμός των εξήντα ενός αγοραστών με πάνω από δύο αγορές προκύπτει από την επεξεργασία του αρχείου της μικτής οθωμανικής επιτροπής. Το αρχείο αυτό περιέχει λιγότερες νοταριακές πράξεις από αυτές των εγγράφων της περίληψης των αγοραπωλησιών (αρχειακή ενότητα Α.Μ.Ο.Ε.). Σύμφωνα με τον πίνακα 22 το Α.Μ.Ο.Ε. που βασίζεται στις περιλήψεις των εγγράφων περιέχει 697 νοταριακές πράξεις, ενώ στους φακέλους του αρχειακού υλικού της μικτής επιτροπής υπάρχουν 615 πράξεις, δηλαδή, 82 νοταριακές πράξεις λιγότερες. Προφανώς αυτές οι πράξεις προστέθηκαν στις περιλήψεις των εγγράφων χωρίς να καταχωρηθούν στο αρχείο της επιτροπής. Από τους συνολικά τετρακόσιους έξι αγοραστές του Α.Μ.Ο.Ε. οι εξήντα ένας ή το 15% προχωρούν σε πάνω από δύο αγορές την περίοδο 1830-1832. Άρα ένα μικρό ποσοστό αγοραστών, μεταναστών, αλλά και γηγενών, διαμορφώνει το σκηνικό

των αγοραπωλησιών των οθωμανικών περιουσιών στην Αττική, σύμφωνα πάντα με τον όγκο των νοταριακών πράξεων που συνάπτουν.

Στο αρχείο της μικτής οθωμανικής επιτροπής δεν καταγράφονται τα ποσά που δαπανήθηκαν για τις αγοραπωλησίες, ενώ σπάνια καταγράφεται και το είδος της αγοράς. Ογδόντα εγγραφές αναφέρονται σε περιβόλια, εργαστήρια, χωράφια και οσπιτότοπους. Οπωσδήποτε έγιναν αγορές φυτειών, τσιφλικίων, περιβολιών, χωραφιών και οικοπέδων μέσα στην πόλη. Οι τριάντα καταγραφές αφορούν σε αγορά περιβολίων, οι είκοσι σε αγορά οσπιτότοπων/οικοπέδων, οι δεκαέξι σε αγορά χωραφιών, οι έξι σε αγορά εργαστηρίων/εργαστηρότοπων, οι δύο σε αγορά κήπων και από μία σε αγορά ελαιοδέντρων, αμπελιών, γρασιδότοπου, ζευγαρόσπιτου, σπιτιού και μύλου.

Στο Α.Μ.Ο.Ε. καταγράφονται οι πωλήσεις δεκατριών τσιφλικιών: τον Οκτώβριο του 1830 αγοράστηκε το τσιφλίκι Χασάνη από τον Ιωάννη Σούτζο. Ο ίδιος θα αγοράσει το Φεβρουάριο του 1831 τα τσιφλίκια Σούλι, Τζούρκα και Τατόι. Το Νοέμβριο του 1830 αγοράζεται από το Δημήτριο Θεοδωράκη Υδραίο το τσιφλίκι Καρέλα. Την ίδια περίοδο το τσιφλίκι Λεβή αγοράζεται από τον Παλάσκα Κωνσταντίνο του Μήτρο, μεταπωλείται στον Παναγιώτη Τριανταφύλλου και καταλήγει στα χέρια του Χρήστου Τουφεκξή (προεστός) τον Μάιο του 1831. Το Δεκέμβριο του 1830 πωλείται στον Κωνσταντίνο Ζωγράφο το τσιφλίκι Σταμάτα. Την ίδια περίοδο αγοράστηκε το τσιφλίκι Δεβισαγά από τους Παναγιώτη Νερούτζο (νοικοκυραίος), Γιωργάκη Λιόση (νοικοκυραίος), Σταμάτη Λιόση (νοικοκυραίος) και Νικόλαο Τζοκλίδη. Επίσης, την ίδια περίοδο αγοράζεται το τσιφλίκι Συράκο από τον Χατζησπύρο Γκικάκη (προεστός). Στις 26/1/1831 ο Λουκάς Πύρρος μεταπώλησε τα τσιφλίκια των Άνω και Κάτω Τραχώνων στον Κωνσταντίνο Ζωγράφο που ενεργούσε για λογαριασμό του Ανδρέα Λουριώτη. Τον Μάιο του 1831 αγοράστηκε το τσιφλίκι Κάντζα από τον Γ. Μωραΐτη (νοικοκυραίος). Τέλος, τον Ιούλιο του 1831 αγοράζεται το τσιφλίκι Λιόπεσι-Μαχούνια από τον Γεώργιο Λεβέντη (νοικοκυραίος). Τα ονόματα όλων, εκτός των Ιωάννη Σούτζο, Γιωργάκη και Σταμάτη Λιόση, Νικόλαο Τζοκλίδη, Παλάσκα Κων/νου, Γ. Μωραΐτη και Παναγιώτη Νερούτζο που κάνουν μία αγορά, τα συναντάμε στους αγοραστές του Α.Μ.Ο.Ε. με πάνω από δύο αγορές.

Άρα ανάμεσα στους αγοραστές με πάνω από δύο αγορές βρίσκονται οι περισσότεροι αγοραστές τσιφλικιών της Αττικής. Σε αυτούς καταγράφονται αγορές από δύο προεστούς και πέντε νοικοκυραίους, ενώ οι υπόλοιποι πέντε αγοραστές δεν ήταν Αθηναίοι.

IV. Η αγροτική τοπιογραφία της Αττικής

Σκοπός μας δεν είναι εδώ να γράψουμε την ιστορία του τοπίου, δηλαδή, το πώς τα ίδια τα υποκείμενα προσλαμβάνουν το τοπίο μέσα στον ιστορικό χρόνο τους.[1376] Δεν θα εστιάσουμε στην «ιστορία του τοπίου», αλλά θα προσπαθήσουμε να περιγράψουμε τον τόπο της Ιστορίας μας, όπως αυτός αποτυπώνεται στα ιστορικά τεκμήρια. Αν και το «τοπίο της Αθήνας» συνδέεται με τις επισκέψεις των περιηγητών σε μέρη με αρχαιολογική σημασία, ωστόσο στις περιγραφές τους υπάρχουν και κάποια σχόλια για το σύγχρονο με αυτούς τοπίο, που αφορούν τις καλλιέργειες, τη δόμηση, τα προϊόντα και τις ασχολίες των ανθρώπων.[1377] Με άλλα λόγια δε μας

[1376] Για την ιστορία του τοπίου βλ. Παρασκευάς Ματάλας, *Σπάρτη: η ιστορία ενός τοπίου και το τοπίο της ιστορίας*, διδακτορική διατριβή, επιβλέπων καθηγητής Χρήστος Χατζηιωσήφ, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, τόμος Α΄, Ρέθυμνο 2009, σ. 7-28 και 33-36.
[1377] Παραπέμπουμε στο Χατζημιχαήλ, 2011, τ. 1, ό.π., σ. 46-52 και 95-102.

ενδιαφέρει η αναπαράσταση του τοπίου μέσα από την αρχαιολατρία και τον κλασικισμό των περιηγητών και επισκεπτών της Αθήνας, όσο τα αντικειμενικά δεδομένα του τοπίου, το «υλικό τοπίο» που αποτυπώνεται στη γεωγραφία και τα τοπικά χαρακτηριστικά του. Οι περιηγητές μας δίδουν πρόσθετες πληροφορίες που αφορούν το ίδιο το ταξίδι στο χώρο και στο χρόνο. Καταγράφουν αποστάσεις, όπως για παράδειγμα, κάνει ο Άντερσον για την Πελοπόννησο.[1378] Στόχος μας είναι να αποτυπώσουμε μια τοπιογραφία της πόλης όσο πιο εγγύτερα γίνεται χρονολογικά στην Επανάσταση, αλλά και μέσα σε αυτή. Ήδη διαθέτουμε, όπως, είδαμε στο Μέρος Α΄ στοιχεία για τον πληθυσμό της το 1824. Τον Οκτώβριο του 1824, επί φρουραρχίας Γκούρα, πραγματοποιήθηκε μια καταγραφή στην επαναστατημένη Αθήνα, σύμφωνα με την οποία στην πόλη υπήρχαν 9.040 κάτοικοι και 1.605 σπίτια, που κατανέμονταν σε 35-36 ενορίες.[1379]

α. Οι περιηγητές

Πολλοί περιηγητές συνοδεύονταν στο ταξίδι τους από ένα ζωγράφο. Κάποιοι υπήρξαν οι ίδιοι καλλιτέχνες που επισκέφτηκαν και απεικόνισαν την Αθήνα, όπως οι Heinrich Hubsch, Joseph Thurmer, Edward Dodwell, William Gell, Simone Pomardi, Andrea Gasparini, William Page, Charles L. Eastlake, William Williams και άλλοι.[1380] Μετέπειτα το ζωγραφικό σχέδιο ή πίνακας για τις ανάγκες της τυπογραφίας γινόταν γκραβούρα (χαρακτική) για την εικονογράφηση ενός βιβλίου ή τυπώνονταν και αυτόνομα. Κατά κύριο λόγο η χαλκογραφία ήταν ασπρόμαυρη, όμως, σε κάποιες μπορούσε εκ των υστέρων να γίνει επιχρωματισμός. Η γκραβούρα υπήρξε προσιτή στο ευρύ κοινό περισσότερο από έναν ακριβό πίνακα ζωγραφικής ή ένα γνήσιο χαρακτικό, οπότε συχνά ένα σχέδιο αναπαραγόταν πολλές φορές και σε μια ευρεία χρονική περίοδο. Οι πρωτότυπες γκραβούρες αναπαράγονταν και ενσωματώνονταν σε εγκυκλοπαίδειες και βιβλία του 19ου αιώνα. Η πρωτότυπη γκραβούρα μπορούσε να αντιγραφεί με μικρές παραλλαγές από άλλους χαράκτες (εικόνα 9α και 9β στο παράρτημα εικόνων[1381]). Υπήρχε όμως και η περίπτωση μια γκραβούρα να έχει αναπαραχθεί χωρίς να γνωρίζουμε το πρωτότυπό της ή την προηγούμενη διαδρομή της. Συνήθως κάτω από τις γκραβούρες αναφερόταν το όνομα του ζωγράφου-σχεδιαστή της εικόνας και το όνομα του χαράκτη της. Σπανιότερα δίδονταν και άλλες πληροφορίες όπως η ημερομηνία χάραξης και το εργαστήριο της εγχάραξης. Η αξιοποίηση των χαλκογραφιών της εποχής έχει σκοπό την περιγραφή της γενικής εικόνας της «χώρας και των περιχώρων της»,[1382] αλλά και ευρύτερα του τοπίου της Αττικής. Στη συνέχεια θα εστιάσουμε στον παραγωγικό χώρο, όπως αυτός διαμορφώθηκε μέσα στην Επανάσταση και τέλος θα εντάξουμε σ' αυτόν τα μέρη των αγοραπωλησιών που ήδη έχουμε αναφέρει.

[1378] Rufus Anderson, *Observations upon the Peloponnesus and Greek islands, made in 1829*, Boston-New York 1830, σ. 333-334.

[1379] Για τον προεπαναστατικό πληθυσμό της Αθήνας βλέπε Κομίνης, 2008, ό.π., σ. 12-16.

[1380] *Μεγάλοι περιηγητές της Αθήνας*, Μουσείο της Πόλεως των Αθηνών Βούρου-Ευταξία, 2004, σ. 15. Πολλές από τις εικόνες που εδώ σχολιάζονται και παρουσιάζονται υπάρχουν και σε αυτή την έκδοση του «Μουσείου της Πόλεως των Αθηνών Βούρου-Ευταξία».
Βλέπε και http://athensopenmuseum.com/pinakes-kai-charaktika-tis-palias-athinas/.

[1381] Όλες οι εικόνες βρίσκονται στο Παράρτημα εικόνων.

[1382] Οι ντόπιοι αποκαλούσαν την Αθήνα ως «χώρα»: «αφέντη, να η χώρα», είπε ο οδηγός του Λόρδου Βύρωνα και του Βαρώνου Hobhouse φτάνοντας το 1810 στην Αθήνα, στο J. C. Hobhouse, *A journey through Albania and other provinces of Turkey in Europe and Asia, to Constantinople, during the years 1809 and 1810,* Λονδίνο 1813, τ. Ι, σ. 286.

Το κύριο ενδιαφέρον των περιηγητών που επισκέφτηκαν την Αττική υπήρξε η επιλεκτική αποτύπωση σε λιθογραφίες και γκραβούρες της εποχής του «αρχαιολογικού» τοπίου της Αθήνας και των περιχώρων της.[1383] Για το λόγο αυτό το υπόλοιπο τοπίο, παρουσιάζεται σχεδόν γυμνό από μαρτυρίες της σύγχρονης με αυτούς εποχής. Δεν εμφανίζονται περιβόλια, τα δέντρα σπανίζουν, οι οικίες και τέλος οι άνθρωποι παρουσιάζονται σχηματικά, όταν δεν λείπουν εντελώς. Φυσικά υπάρχουν και οι εξαιρέσεις στο βλέμμα των περιηγητών στις οποίες θα αναφερθούμε παρακάτω. Αναφερθήκαμε και αλλού στα βουνά της Αττικής, κυρίως την Πάρνηθα (Οζιά), την Πεντέλη, τα Τουρκοβούνια, τον Αγχεσμό (Λυκαβητός) και τον Υμηττό.[1384] Όπου αποτυπώνονται σε γκραβούρες εμφανίζονται γυμνά από δέντρα. Ανάμεσά τους βρισκόταν η πεδιάδα.

Οι αποτυπώσεις του ελαιώνα της Αθήνας είναι σπάνιες. Αντίθετα παρουσιάζονται συχνά θέματα που αφορούν τις πηγές του Ιλισού ποταμού (εικόνα 1 στο παράρτημα εικόνων), τις στήλες του Ολυμπίου Διός, το ναό του Ηφαίστου, τον Άρειο Πάγο, διάφορους αρχαίους ναούς και φυσικά την ίδια την Ακρόπολη. Το τοπίο εμφανίζεται συχνά εξιδανικευμένο με εξαιρετικά πλούσια βλάστηση, εκεί που θα περίμενε κανείς πως η βόσκηση δεν θα επέτρεπε κάτι τέτοιο (εικόνα 13). Στην ίδια περιοχή του Ολυμπίου αλλά από διαφορετική οπτική γωνία αποτυπώνεται μέρος της εικόνας της πόλης το 1813 (εικόνα 16). Αρκετές γκραβούρες αποτυπώνουν μέρη του αστικού τοπίου που έχουν σχέση με την αρχαιότητα, όπως τους αέρηδες, τη ρωμαϊκή αγορά και την πύλη της Αθηνάς Αρχηγέτιδος (γνωστή ως παζαρόπορτα), το χορηγικό μνημείο του Λυσικράτη (Φανάρι του Διογένη), ή σύγχρονες εικόνες, όπως το παζάρι της Αθήνας, τη μονή των Καπουτσίνων, την οικία του προξένου της Αγγλίας Νικόλαο Λογοθέτη (J. Stuart et N. Revett, 1808) και του προξένου της Γαλλίας Fauvel (Louis Dupré). Στις δύο τελευταίες αποτυπώσεις σε γκραβούρα το ενδιαφέρον του ζωγράφου ήταν πάλι η αρχαιότητα, στην μεν πρώτη περίπτωση η βιβλιοθήκη του Ανδριανού και στη δεύτερη η Ακρόπολη.

Στο σημαντικό λιμάνι του Πόρτο Ράφτη αποβιβάστηκε ο Ιταλός ευγενής Alessadro Bisani στα τέλη του Ιουνίου του 1788. Κινούμενος προς την Αθήνα μας δίνει μια γλαφυρή περιγραφή του τι αντίκρυσε: «[…] η ύπαιθρος είναι σχεδόν έρημη από κατοίκους και δεν παρουσιάζει στη θέα τίποτα εκτός από βάτα και αγκάθια. Σε όλον αυτόν τον χώρο υπάρχουν μονάχα δύο ή τρία μικρά χωριά. Δεν είναι παρά μόνο στα περίχωρα της Αθήνας που η γεωργία γίνεται πάλι αντιληπτή».[1385] Η αντίληψη του Bisani επιβεβαιώνεται από την ύπαρξη κυρίως κτηνοτρόφων στα μέρη απ' όπου πέρασε κατευθυνόμενος στην Αθήνα. Στην αντίθετη απ' αυτή πλευρά της πόλης, στα δυτικά, ο Hobhouse παρατηρεί τον πλούσιο ελαιώνα σε μικρή απόσταση από τα Σεπόλια και τα Πατήσια. Ανάμεσά τους περνά ο ποταμός Κηφισός. Με κατεύθυνση

[1383] Ο χώρος αποτυπώνεται σε χάρτες και χαλκογραφίες (γκραβούρες) της περιόδου της Επανάστασης ή λίγο πριν, όμως, οι πιο εμπεριστατωμένες αποτυπώσεις σε χάρτες θα έρθουν το 1852 με τους γαλλικούς χάρτες της «Expedition».[1383] Η «αναπαράσταση» του χώρου θα γίνει κυρίως μέσα από τη ματιά του Ευρωπαίου που ενδιαφέρεται για την αρχαία Ελλάδα. Η αποτύπωση του τοπίου δεν ακολουθεί την πιστότητα που θα έχει αργότερα η φωτογραφία.

[1384] Για τα βουνά της Αττικής βλέπε, Κ. Η. Μπίρης, «Τοπωνύμια της Τουρκοκρατίας εις το λεκανοπέδιον των Αθηνών», *Τα Αθηναϊκά*, τεύχος 30, Πάσχα 1965, σ. 16-21.

[1385] [Alessandro Bisani], *A picturesque tour through part of Europe, Asia, and Africa: containing many new remarks on the present state of society, remains of ancient edifices, & c...,* J. Davis, Λονδίνο 1793, σ. 58. Στο έργο αυτό υπάρχουν γκραβούρες πρωτότυπες που αποτυπώνουν τον ναό της Αγροτέρας Αρτέμιδος στον Ιλισό, τη μονή των Καπουτσίνων με το χορηγικό μνημείο του Λυσικράτους, τη βιβλιοθήκη του Αδριανού και το σπίτι του προξένου της Βρετανίας Νικόλαου Λογοθέτη και αυτή των Αέρηδων με την Ακρόπολη στο βάθος.

βορρά-νότου και σε καμπυλοειδή σχηματισμό υπάρχει ο ελαιώνας που εκτείνεται σε επτά ή οχτώ μίλια μήκος. Πιο κοντά στα Σεπόλια και στα Πατήσια βρίσκονταν πλούσιοι κήποι που τροφοδοτούσαν την πόλη με φρούτα και λαχανικά.[1386]

Ο Σατωμβριάνδος επισκέφτηκε την Αθήνα το καλοκαίρι του 1806 (23 Αυγούστου 1806), ερχόμενος από την Πελοπόννησο. Η ρομαντική ματιά του διαφέρει από αυτή των άλλων περιηγητών που ενδιαφέρονται για το πραγματικό και όχι το ρομαντικό τοπίο. Μπαίνοντας από τα δυτικά στο λεκανοπέδιο μας δίνει μία γλαφυρή περιγραφή του τόπου: «Από το σημείο του Ποικίλου όρους όπου έβλεπα την πεδιάδα αυτή, φαινόταν να διαιρείται σε τρεις ζώνες ή περιοχές, που αναπτυσσόταν σε μια κατεύθυνση παράλληλα από βορρά προς νότον. Η πρώτη από τις περιοχές αυτές, η κοντύτερη σ' εμένα, ήταν χέρσα και θαμνότοπος. Η δεύτερη αντιστοιχούσε σε μια έκταση καλλιεργημένη που μόλις την είχαν θερίσει· η τρίτη αντιστοιχούσε σε έναν μακρύ ελαιώνα που απλωνόταν κάπως κυκλικά ξεκινώντας από τις πηγές του Ιλισού,[1387] περνώντας από τους πρόποδες του Αγχεσμού (ο σημερινός Λυκαβητός) και φτάνοντας μέχρι το λιμάνι του Φαλήρου. Ο Κηφισός κυλά μέσα στο δάσος […]. Ο Ιλισός έχει την κοίτη του ξερή από την άλλη πλευρά της Αθήνας, ανάμεσα στον Υμηττό και την πόλη».[1388]Ανάμεσα στον Αγχεσμό και την Ακρόπολη βρισκόταν η νέα πόλη. «Πρέπει τώρα να φανταστούμε αυτή την έκταση πότε γυμνή με μια κίτρινη θαμνώδη βλάστηση μόνο, και πότε με συστάδες ελαιόδεντρα, με χωράφια σπαρμένα με κριθάρι, με αμπελώνες· […] ασπρισμένους τοίχους και περιφράξεις κήπων να διατρέχουν τα χωράφια […]».[1389] Η εικόνα αυτή αποτυπώνει μια εύφορη περιοχή λόγω των νερών και επιβεβαιώνει την ύπαρξη αποδοτικών καλλιεργειών σε κοντινή απόσταση από την πόλη, ενδεχομένως, και μέσα από τα τείχη που την περιέβαλαν. Υπάρχει άλλωστε και ο χάρτης της Αθήνας σχεδιασμένος από τον Coubault περί το 1800, που εκτός από την κατοικημένη περιοχή, εντός των τειχών, περικλείονται μη οικοδομημένες εκτάσεις, χέρσες αλλά και καλλιεργημένες, προς τα βόρεια και τα βορειοανατολικά.[1390]

β. Ο παραγωγικός χώρος της Αττικής και η γεωγραφική αποτύπωση των αγοραπωλησιών

Περίπου δυόμιση ώρες απόσταση το Μενίδι[1391] από την αγορά της Αθήνας υπήρξε μαζί με τα άλλα χωριά του «Καταδέματος» ένας από τους κυριότερους τροφοδότες της με προϊόντα, κυρίως κτηνοτροφικά. Με την Πάρνηθα να δεσπόζει κοντά του, οι Μενιδιάτες, αλλά και οι Χασιώτες, εφοδιάζονταν απ' αυτήν ξυλοκάρβουνα. Ξέρουμε πως η Επαρχία Αθηνών και Δερβενοχωρίων τροφοδοτούσαν

[1386] John Cam Hobhouse, Baron, 1786-1869, *Travels in Albania and other provinces of Turkey in 1809 & 1810 /By the right hon. lord Broughton,* G.C.B. A new edition.Revised and corrected, 1858, vol. 1, London : John Murray, σ. 340-352. Η πρώτη έκδοση έγινε το 1813. Βλέπε παραπάνω, John Cam Hobhouse, *A journey through Albania and other provinces of Turkey in Europe to Asia, to Constantinoble, during the years 1809 and 1810,* James Cawthorn, London 1813.

[1387] *Πανδώρα, σύγγραμμα περιοδικόν,* τόμος 22ος, Εν Αθήναις 1872: «Η επί του Ιλισσού γέφυρα του παναθηναϊκού σταδίου», σ. 237-240. Στα τέλη του 18ου αιώνα η γέφυρα απωτυπώθηκε σε γκραβούρα, βλέπε την εικόνα 5.

[1388] Σατωβριάνδος, *Οδοιπορικό του 1806. Πελοπόννησος- Αττική- Σμύρνη-Κωνσταντινούπολη*, Αθήνα, 2019, σ. 132.

[1389] Σατωβριάνδος, 2019, ό.π., σ. 157-158.

[1390] Ο χάρτης παρατίθεται στο Ι. Μελετόπουλος, *Αθήναι 1650-1870*, έκδοση Τράπεζας Πίστεως, Αθήνα 1979.

[1391] Σιμόπουλος, 1999, τόμος Γ. 1, ό.π., σ. 421.

τα γυμνά από δέντρα νησιά με την αναγκαία «ψιλήν ξυλικήν» για την κατασκευή των πυρπολικών.[1392] Το Μενίδι διέθετε και ελαιώνα. Βορειότερα του Μενιδίου χωριά όπως το Μονομάτι, η Κηφισιά και οι Κουκουβάουνες, νοτιότερά του οι Χαλκοματάδες και τα Σεπόλια, οριοθετούσαν την ενδοχώρα της πόλης της Αθήνας από τα βορειοδυτικά. Ανατολικά στα πλούσια χωριά των Μεσογείων ήκμαζε η αμπελουργία, η κτηνοτροφία και η μελισσουργία. Στην Κεραταία και στο Πόρτο Ράφτη, για παράδειγμα, πέρα από την αμπελουργία υπήρχε και κτηνοτροφία βοδιών και προβάτων.[1393]

Ο Φέλιξ Μπωζούρ σε επιστολή του το 1817 προς τον Υπουργό των Εξωτερικών της Γαλλίας Richelieu παρατηρεί πως η γη της Αττικής είναι «σχεδόν παντού ξερή και άνυδρη ανίκανη να προσφέρει στις εξαγωγές μας παρά μονάχα ορισμένα φορτία ελαιολάδου και σχεδόν τίποτα στις εισαγωγές μας επειδή οι κάτοικοι της είναι ιδιαίτερα πτωχοί για να αγοράσουν τα βιοτεχνικά μας προϊόντα. […] Το λάδι είναι το κύριο εξαγωγικό και το σιτάρι το κύριο εισαγωγικό προϊόν, επειδή οι κάτοικοι της Αττικής καταναλώνουν ετησίως 120.000 εκατόκιλα στάρι, ενώ δεν παράγουν παρά 80.000. Την εξαγωγή λαδιού και την εισαγωγή σιταριού στην Αττική την κάνουν Υδραίοι. […] Σήμερα δεν υπάρχουν πάνω από 10.000 (κάτοικοι) στην πόλη και 10-12.000 στις εξοχές που δείχνουν όλες σχεδόν γυμνές και αποψιλωμένες από δέντρα και στα περίχωρα δε βλέπεις παρά ορισμένα χωριά που έχουν μια άθλια όψη σαν να έχουν πέσει θύμα ληστρικής επιδρομής».[1394]

Και στα Μεσόγεια και στο Κατάδεμα υπήρχε ανθηρός σε καρπό ελαιώνας, που μαζί με τον ελαιώνα Αθηνών ανατολικά του ποταμού Κηφισού[1395]και δυτικά του ποταμού Ιλισού, απέδιδαν τις αναγκαίες ποσότητες σε λάδι και καρπό για τους κατοίκους της πόλης, αλλά και για το εξαγωγικό εμπόριο. Ο ελαιώνας στα δυτικά του ποταμού Κηφισού αποτυπώθηκε αρχικά σε μια παρουσίαση της Αθήνας και του Πειραιά κατά την αρχαιότητα (εικόνα 20 στο παράρτημα εικόνων).[1396] Ο

[1392] Ενδεικτικά βλέπε, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 74, *«Προς το Σεβαστόν Υπουργείον των Ναυτικών. […] Ύδρα τη 17 Μαρτίου 1825. Οι πρόκριτοι της νήσου Ύδρας».*

[1393] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 76, *«Σεβαστόν Βουλευτικόν Σώμα. […] Εν Αθήναις, τη 18 Μαρτίου 1825. Οι Δημογέροντες Αθηνών Ν. Ζαχαρίτζας, Ιωάννης Κ. Βλάχου, Χατζή Σπύρος Γγικάκης, Ιωάννης Πάλης».*

[1394] Felix de Beaujour προς Le due de Richelieu, "Inspection d' Athenes, Description de l' Attique, Observation sur la Moree, 24 Juillet 1817", *Archives du Ministere des Affaires Etrangeres, Memoires et Documents, Turqie 38 (1817).* Το έγγραφο δημοσιεύει αμετάφραστο ο Δημήτριος Καρύδης στη διατριβή του ως πηγή του παραρτήματος, Δ. Καρύδης, *Πολεοδομικά των Αθηνών της Τουρκοκρατίας*, διδ. διατριβή, 1981. Βλέπε και F. Beaujour, *Πίνακας του εμπορίου της Ελλάδος στην τουρκοκρατία (1787-1797)*, Αθήνα 1974.

[1395] Δεν πρέπει να συγχέεται με τον βοιωτικό κηφισό. Εκεί η κοιλάδα του βοιωτικού Κηφισού, μαζί με την πεδιάδα της Κωπαΐδας δημιουργούσε τις πιο εύφορες περιοχές της «Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος». Εδώ αναφερόμαστε στον μεγαλύτερο ποταμό της Αττικής στον οποίο καταλήγουν πολλά ρέματα στης Αττικής, με μήκος 27 χιλιόμετρα. Πηγάζει από το φυσικό κόμβο της Πεντέλης δυτικά της Εκάλης και ανατολικά των Θρακομακεδόνων και της Πάρνηθας και κατευθύνεται δυτικά της «χώρας» εκβάλλοντας στο Σαρωνικό. Πριν την εκβολή του στο Φαληρικό όρμο συναντάται με τον Ιλισό. Διαπερνούσε το 1821 το Χαλάνδρι, την Κηφισιά, το Μονομάτι (σημερινό Τατόι), το Μενίδι, το Περιστέρι, το χωριό Σεπόλια, την περιοχή του Ελαιώνα, τον Ταύρο, το Μοσχάτο και τον Ρέντη.

[1396] Σε όλες τις απωτυπώσεις τις «αρχαίας Αθήνας», ξεκινώντας από αυτές του «Νέου Ανάχαρση» του Μπαρτελεμύ (Jean-Jacque Barthelemy) , ο ελαιώνας παρουσιάζεται εκεί όπου υπήρχε και στη σύγχρονη με τους περιξγητές εποχή. Εδώ το αρχαίο και το σύγχρονο ταυτίζονται. Βλέπε σχετικά, *Περιήγησις του Νέου Αναχάρσιδος εις την Ελλάδα / Παρά του Αββά Βαρθολομαίου Μετενεχθείσα δ' εκ της Γαλλικής εις την καθ' ημάς διάλεκτον και τύποις εκδοθείσα με τους ανήκοντας αυτή πίνακας παρά του ρωσσικού επωνύμ. Συμβούλου Χρυσοβέργη Κουροπαλάτου του εξ Αγχιάλου,* Εν Βιέννη της Αουστρίας: κατά την τυπογραφίαν του Κ: Ιωάννου Σνειρέρου, 8 τόμοι. 1819. Ο τόμος 8 περιέχει τους πίνακες του έργου, έργο διαφόρων χαρακτών, όπως του Barbie du Bocage και των P. F. Tardieu & L.

Μπαρτελεμύ ήταν αυτός που περιέλαβε στο έργο του «Νέος Ανάχαρσις» τις σχετικές γκραβούρες. Ξεκίνησε τη συγγραφή του το 1757 και εργάστηκε για την ολοκλήρωση του επί τριάντα χρόνια, ολοκληρώνοντας το έργο το 1787. Φαίνεται πως οι σύγχρονες εντυπώσεις για τον ελαιώνα πέρασαν στο έργο ως εντυπώσεις του ελαιώνα Αθηνών κατά την αρχαιότητα. Αυτό επιβεβαιώνει χάρτης του 1794 όπου η περιοχή του ελαιώνα ("olive grove") ταυτιζόταν με αυτήν της αρχαιότητας των γκραβούρων του «Νέου Ανάχαρση». Τέτοιο παράδειγμα είναι ο χάρτης του Γάλλου αρχιτέκτονα και αρχαιολόγου Julien – David Le Roy του 1758[1397] (εικόνα 27) που αποτυπώνει με ακρίβεια τον ελαιώνα του καιρού του, ο οποίος, όμως, δε διαφέρει σημαντικά από την εντύπωση του ελαιώνα στο χάρτη του Ανάχαρση. Νοτιοανατολικά της Αθήνας διέρχεται ο ποταμός Ιλισός, γύρω από τις όχθες του οποίου υπήρχε αρκετή βλάστηση, όχι, όμως, ελαιόδεντρα.[1398]

Ο πιο χαρακτηριστικός για την ρεαλιστική αποτύπωση περιηγητής-καλλιτέχνης υπήρξε ο Αγγλο-ιρλανδός μελετητής Edward Dodwell, ο οποίος επισκέφτηκε την Αττική δύο φορές (1801 και 1805 με 1806) και αποτύπωσε σχέδια και απόψεις των τόπων και των ανθρώπων της εποχής. Οι εντυπώσεις του από αυτά τα ταξίδια παρουσιάζονται στο έργο του «A classical and Topographical Tour through Greece» που κυκλοφόρησε το 1819. Χαρακτηρηστικές του τοπίου και των ανθρώπων λίγο πριν την Επανάσταση υπήρξαν οι αποτυπώσεις του παζαριού της Αθήνας (εικόνα 10 στο παράρτημα εικόνων), των οικισμών της Ακρόπολης που έφταναν τους διακόσιους (εικόνα 11 α. και β.) και της γενικότερης όψης της πόλης, που όμως είναι μακρινή, χωρίς λεπτομέρειες (εικόνα 12).[1399] Αντίθετα στην εικόνα 29 η πόλη με τα κεραμοσκεπή σπίτια και τα τζαμιά της διακρίνεται με λεπτομέρεια το 1820.

Στην Ακρόπολη υπήρχαν οι οικίες της οθωμανικής φρουράς, ενώ μέσα στην Επανάσταση διέμενε εκεί η φρουρά του Γκούρα (εικόνα 14, λεπτομέρεια). Στους πίνακες του Ζωγράφου (εικόνες 18-19) διακρίνεται ο «σερπετζές», το τείχος που προστάτευε την είσοδο της Ακρόπολης. Ιδιαίτερα στην εικόνα 19 β.2 ο σερπετζές διακρίνεται με τις πολεμίστρες και τα κανονιοστάσιά του. Σε γκραβούρα της προεπαναστατικής περιόδου εμφανίζεται και η ύπαρξη φυλακής στην είσοδο των Προπυλαίων. Σε πολεοδομική αποτύπωση της πόλης που παρήγγειλε ο ίδιος ο Γκούρας διακρίνονται στην Ακρόπολη οι κανονιοστοιχίες της, ενώ οι λευκές περιοχές αντιστοιχούν σε κατεστραμμένες περιοχές της πόλης από την πολιορκία των Οθωμανών (1826-1827) (εικόνα 15β.).

Στον πίνακα του Coubault του 1800 (εικόνα 14 στο παράρτημα εικόνων) αποτυπώνονται εντός του τείχους του Χασεκή περιβόλια καλλιεργημένα στα ανατολικά της πόλης, αλλά και έξω από το τείχος σε κοντινή απόσταση κυκλικά της

Aubert. Από τους πίνακες του έργου αυτού αναπαράγουν σχετικό υλικό και άλλοι χαράκτες της περιόδου.

[1397] Περιελήφθηκε με τίτλο "Plan de la plaine d'Athenes, et de quelques lieux qui l'environnent» στο έργο του 1758 "Les ruines des plus beaux monuments de la Grece, considérées du côté de ' histoire et du côté de l'architecture", vol. I, Paris, Louis-François Delatour, MDCCLXX.

[1398] Για τον Κηφισό και τον Ιλισό βλέπε, W. M. Leak., *The Topography of Athens and the Demi*, London 1841, σ. 7-9. Στην Αττική υπήρχαν και άλλοι ποταμοί -ρέματα όπως, ο Ποδονίφτης ανατολικά του Κηφισού, ο Ηριδανός παραπόταμος του Ιλισού, η Πικροδάφνη στα νοτιοανατολικά της Αθήνας και οι Τράχωνες στην περιοχή της σημερινής Γλυφάδας.

[1399] Edward Dodwell (1767-1832), *Views in Greece from drawings by Edward Dodwell*, London: Rodwell and Martin, 1821 και Dodwell, Edward, *Όψεις και Τοπία της Ελλάδος. Views and Landscapes of Greece*, Επιμέλεια-μετάφραση κειμένων: Μαρίνος Καχρίλας-Αργυριάδης. Συντονισμός έκδοσης: Δήμητρα Κουκίου, Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος, Αθήνα 2019.

πόλης. Το μετέπειτα σχέδιο του προξένου Fauvel ακολουθεί στα βασικά χαρακτηριστικά του τον πίνακα του Coubault, αποτυπώνοντας και αυτό το τείχος που έχτισε ο Χασεκής το 1778 (εικόνα 15, σχέδιο Fauvel). Το τείχος ουσιαστικά ακολουθούσε την αρχαία οχύρωση της πόλης και ήταν ύψους τριών μέτρων.[1400] Με αυτό οριζόταν η κατοικημένη «χώρα» και από εκεί και πέρα ξεκινούσε η ύπαιθρός της, αν και, όπως είπαμε, περιβόλια και κήποι υπήρχαν και εντός του τείχους, μέσα στη «χώρα». Στην εικόνα 6 αποτυπώνονται τα ερείπια του προστώου της δεξαμενής του Αδριάνειου Υδραγωγείου (Δεξαμενή) στους πρόποδες του Λυκαβηττού. Απεικονίζεται γαλακτοκομείο Αρβανιτών (μάντρα). Μοναχός κατευθύνεται από τη Μονή των Αγίων Ασωμάτων στην πόλη με το υποζύγιό του που κουβαλάει ελιές και κρασί. Στο βάθος ο Υμηττός με τη Μονή Καισαριανής. Στην εικόνα 5 ένα κοπάδι προβάτων βόσκει στις όχθες του Ιλισού κάτω από την ρωμαϊκή γέφυρα. Αντίθετα στην εικόνα 9 έχουμε μια όψη του αστικού τοπίου και της περιοχής γύρω από Υδραυλικό Ωρολόγιο του Ανδρονίκου Κυρρήστου το 1835, όμως, μάλλον αποτυπώνει μια παλαιότερη χρονική περίοδο. Όψεις του αστικού τοπίου πριν την Επανάσταση δεν διαθέτουμε παρά μόνο ως δευτερεύον σκηνικό πίσω από τα αρχαιολογικά μνημεία (εικόνα 16 και 29 στο παράρτημα εικόνων).

Στο κατάστιχο («τευτέρι» στις πηγές, τεφτέρι) με τα «αμπέλια χώρας»[1401] καταγράφονται τα «κομμάτια» των χωραφιών ανά τοποθεσία, παράλληλα με τη στρεμματική τους έκταση. Οι τοποθεσίες που αναφέρονται είναι οι εξής: Βουρλότοπος, Ίσος, Περόκα, Αράπικα, Μποστάνια, Μοσκάτο, Αμπελουριό, Ρέντη, Βουρλοπόταμος, Πλατάνια, Λαρδοξύστη, Ρουπάκη, Περιστέρι, Κουντουρδί, Λευΐ, Φλογά και Άγιος Μελέτιος. Στις περιοχές αυτές σε κοντινή απόσταση από την πόλη βρίσκονταν τα αμπέλια της Αθήνας, συνολικά εκατόν είκοσι έξι στρέμματα. Οι αγοραπωλησίες της περιόδου της Επανάστασης επιβεβαιώνουν τις τοποθεσίες αυτές, όπως, συγκεντρωτικά θα δούμε παρακάτω.

Σε άλλο κατάστιχο καταγράφονται τα «εθνικά χωράφια των μποστανίων». Εκεί ξεχωριστά καταγράφονται «όσα είναι σπαρμένα ριζάρι» για φορολογικούς λόγους, αφού εξαιρούνταν της δεκατώσεως. Το φυτό αυτό χρησίμευε στη βαφή των κλωστών. [1402] Στη στήλη «τα εθνικά», όλα έχουν οθωμανικά ονόματα των κατόχων τους, των προηγούμενων ιδιοκτητών στην περιοχή της «Χώρας»: Γεγέν αλή, αλή Πολίτη, Χουσεήν Κουρασαλή, Πετουλαύτη Ζέρβου, Ιλιάμπεη, Ισούφ Ρεΐζη, Ιμπραήμ Εφένδη, Μεμίσαγα, Γιαγχιά, Ιντρίζ Φεϊζουλά, Τατάρ Εφένδη και Μουφτή. Πολλά από τα ονόματα αυτά θα απαντηθούν και στον πίνακα 36 του παραρτήματος «αναφορά των πωλητών και του αριθμού νοταριακών πράξεών τους της αρχειακής ενότητας Α.Μ.Ο.Ε.». Τα σπαρμένα εθνικά περιβόλια με ριζάρι βρίσκονταν πέριξ της

[1400] Περισσότερα στο συλλογικό έργο Ανδρέας Βλαχόπουλος (επιμ.), *Αρχαία Αθήνα και Αττική. Ιστορική τοπογραφία του άστεως και της χώρας,* Εκδόσεις Μέλισσα, Αθήνα 2010 (συλλογικό έργο).

[1401] Γ.Α.Κ., Βλαχογιάννη, *κατάλογος Γ΄, Αθηνών και περιχώρων τουρκικά κτηματολόγια (1-13) τευτέρια,* φάκελος 24, «Αμπέλια χώρας», 9 Οκτωβρίου 1822.

[1402] Το ριζάρι ή αλιζάρι ή και μπογιά (*Rubia tinctorum*) είναι αυτοφυής θάμνος που φύεται στη νότια Ευρώπη και την νοτιοδυτική Ασία. Το επίσημο όνομά του είναι *ερυθρόδανο το βαφικό* ή *ρούβια η βαφική* (*Rubia tinctorum*). Το φυτό είναι αγγειόσπερμο, δικοτυλήδονο, και ανήκει στην οικογένεια των Ερυθροδανοειδών (Rubiaceae). Το ριζάρι ήταν ιδιαίτερα χρήσιμο στο παρελθόν, γιατί από την ρίζα του παραγόταν μία κόκκινη χρωστική, κατάλληλη για βαφή νημάτων. Στην Θεσσαλία, στα Αμπελάκια, δημιουργήθηκε από τον 18ο αιώνα ο πρώτος αγροτικός συνεταιρισμός που ασχολείτο με τη βαφή των νημάτων από το ριζάρι, τα οποία κατέκτησαν τις ευρωπαϊκές αγορές, στο Ελπίδα Χριστοφορίδου, Ελένη Αλεξανδρή, Σταύρος Πρωτόπαπας, Αριστείδης Κοντογεώργης, «Το περίφημο ριζάρι (ερυθρόδανο το βαφικό) και η τεχνολογίας του», *Αρχαιολογία και Τέχνες*, τεύχος 99, Ιούνιος 2006, σ. 85-91.

πόλης της Αθήνας στις περιοχές «Βασιλική, Βρωμοφρεάκη και Κουναία». Τα σπαρμένα με ριζάρι μαζί με τα μικρότερης έκτασης εθνικά μποστάνια έφταναν συνολικά τα εκατόν τριάντα στρέμματα (52 ¼ στρέμματα των εθνικών μποστανίων της πόλης και 77 ¾ στρέμματα των μποστανίων με ριζάρι). «Μποστάνια εθνικά» ή αλλιώς «εθνικά περιβόλια» υπήρχαν και σε άλλες περιοχές πέρα από την ίδια την πόλη: στο «Κατάδεμα Κηφυσιάς», στο «Χαλάνδρη», στο Μαρούσι, στις Κουκουβάουνες και στη Καλογρέζα. Συνολικά τα εθνικά περιβόλια της πόλης και των περιχώρων έφταναν τα 216,5 στρέμματα. Όπως θα δούμε στο μέρος Γ΄, τα εθνικά περιβόλια δημοπρατήθηκαν και ενοικιάστηκαν το έτος 1825. Η ύπαρξη του ριζαριού (ερυθρόδανο) σε συνδυασμό με τα καταγεγραμμένα εργαστήρια-βυρσοδεψεία (νηματοβαφεία) της πόλης δείχνουν την ύπαρξη μιας βιοτεχνικής παραγωγής που διοχετευόταν στο εμπόριο.[1403]

Πέρα από τα εθνικά αμπέλια της χώρας, τα εθνικά περιβόλια ή μποστάνια υπήρχαν και τα «εθνικά ζευγάρια της χώρας και τα πέριξ τσιφλίκια».[1404] Η καταγραφή των τελευταίων έγινε στις 19 Ιουνίου 1822, μόλις εννέα ημέρες μετά την παράδοση της Ακρόπολης στις 10 Ιουνίου 1822. Υποθέτουμε πως συνολικά η καταγραφή των «εθνικών φθαρτών κτημάτων» έγινε τότε και εντάχθηκε υστερότερα στο συγκεντρωτικό πίνακα της 9ης Οκτωβρίου 1822. Στο «χωρίον Λευή» (αλλιώς Λευΐ, Λεβή) στην περιοχή του ελαιώνα Αθηνών, καταγράφηκαν τότε εθνικά χωράφια έκτασης δεκαπέντε ζευγαρίων, με έξι «ζευγαρόσπιτα» και εννέα αλώνια. Στην περιοχή της χώρας, δηλαδή γύρω από την Αθήνα, ενδεχομένως και εντός των τειχών του Χασεκή όπως αναφέραμε παραπάνω, καταγράφονται έντεκα ζευγάρια, κανένα ζευγαρόσπιτο[1405] και δέκα αλώνια. Στον Αθανάσιο αναφέρονται το 1822 οκτώ ζευγάρια, κανένα ζευγαρόσπιτο και εννέα αλώνια. Στην περιοχή «Γερατζήνα» (Γερακίνα) υπήρχαν έξι εθνικά ζευγάρια, κανένα ζευγαρόσπιτο και τέσσερα αλώνια. Στις Κολώνες, έξω δηλαδή από το τείχος του Χασεκή, νοτιοανατολικά της Ακρόπολης, καταγράφηκαν έντεκα ζευγαρόσπιτα, ενώ στην περιοχή «Μπαμπά» έξι ζεγάρια. Στο «Μπράμι» (εννοεί Μπραχάμι, σημερινός Άγιος Δημήτριος) καταγράφονται δώδεκα ζευγάρια και στο «Ασάνη» (Χασάνη, σημερινό Ελληνικό) δέκα ζευγάρια. Τέλος, στο χωριό Καρά (σημερινή Ηλιούπολη) καταγράφηκαν μόνο τέσσερα ζευγάρια. Συνολικά στο κατάστιχο-τευφτέρι καταγράφηκαν ογδόντα τρία εθνικά ζευγάρια. Την υπόθεση για την παρουσία χωραφιών, κυρίως, περιβολιών, κατά μήκος του Ιλισού, επιβεβαιώνει η καταγραφή στη θέση «Καληρόη» εθνικών χωραφιών συνολικής έκτασης 222 στρεμμάτων.

Τα «εθνικά αμπέλια» της πόλης που είχαν έκταση 126 στρέμματα, τα εθνικά μποστάνια πόλης και περιχώρων των 216,5 στρεμμάτων και τα εθνικά ζευγάρια πόλης και περιχώρων των 83 ζευγαριών συμπληρώνονται από τα εθνικά τσιφλίκια. Τσιφλίκια, σύμφωνα με την καταγραφή του Ιουνίου 1822, υπήρχαν στα Μεσόγεια: Συγκεκριμένα, στη Χαρβάτα, στο Πικέρμι και τη Ραφήνα, «του μοναστηρίου

[1403] Για την οικοτεχνία και την βιοτεχνία βλέπε κάποιες γενικές παρατηρήσεις στο Βασίλης Πατρώνης, *Ελληνική Οικονομική Ιστορία. Οικονομία, Κοινωνία και Κράτος στην Ελλάδα (18ος-20ος αιώνας),* Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 2015, σ. 33-34: «Την πρώτη θέση στη βιοτεχνική παραγωγή κατείχε η Θεσσαλία (Αμπελάκια, Ραψάνη Τύρναβος), όπου αναπτύχθηκε η υφαντουργία, η μεταξουργία και η νηματουργία. Ακολουθούσαν η Μακεδονία, η Ήπειρος, ο Μωριάς, η Αττική και τέλος η περιοχή της Λειβαδιάς». Βλ. και Ασδραχάς, 2003, ό.π., σ. 357-422 και Σιμόπουλος, 1981, ό.π., τόμος Β΄, σ. 691, 697.

[1404] Γ.Α.Κ., Βλαχογιάννη, *κατάλογος Γ΄, Αθηνών και περιχώρων τουρκικά κτηματολόγια (1-13) τευτέρια,* φάκελος 24, ό.π., «1822 Οκτωβρίου 9: καταγραφή των εθνικών ζευγαρίων της χώρας και τα πέριξ τσιφλίκια».

[1405] Το ζευγαρόσπιτο ήταν σπίτι όπου διέμενε ο καλλιεργητής-κολλήγος έκτασης ενός ζυγαριού.

Πετράκι», «παπά Αγγελάκι ζευγάρια τέσσερα», στον Καρέλα, στην Ντάγλα, στο Λιόπεσι και τις Καριές, στον Κουρσαλά, στον Κουβαρά, στη «Τζερατέα» (Κεραταία), στο Μαρκόπουλο[1406] και στα Σπάτα. Εθνικά τσιφλίκια υπήρχαν και στο Κατάδεμα: στο Μπογιάτι, στα Λιόσια[1407], στα Τζούρκα, στο Σταμάτη, στα Περάκια, στο Τατόι, στα Παλαιά Σπάτα, στη Βαρυμπόπη[1408], στο Μονομάτι, στον Άγιο Νικόλαο, στο Μενίδι, στο Αρακλή, στις Κουκουβάουνες. Τέλος τσιφλίκια καταγράφτηκαν στο Μαραθώνα, στο Βρανά, στην Ελευσίνα, στο Χαλάνδρι, στο Μαρούσι, στο Διόνυσο και στο Βαρνάβα. Τα τσιφλίκια αυτά, όχι πια ως εθνικά, θα αγοραστούν από ξένους υπηκόους, ομογενείς και μετανάστες στην Αθήνα, αλλά και ντόπιους κατοίκους, την περίοδο 1830-1832.[1409]

Οι αστικές δραστηριότητες, από τη λειτουργία των συντεχνιών και τα παζάρια της πόλης (εικόνα 10 στο παράρτημα εικόνων) μέχρι την ανοικοδόμηση οικιών και τη διαμόρφωση του δημόσιου και ιδιωτικού χώρου, αποτυπώνονται και αυτές με λεπτομέρεια σε γκραβούρες των αρχών του 19ου αιώνα, πιο κοντά χρονικά, αν όχι και μέσα στην Επανάσταση. Ωστόσο λείπουν οι λεπτομερείς απεικονίσεις του ευρύτερου αστικού χώρου, της ίδιας της πόλης με τις οικίες, τις εκκλησίες και τα τζαμιά της. Οι αναφορές σε γκραβούρες εκείνης της περιόδου -τα πράγματα θα είναι διαφορετικά μετά την Επανάσταση και πολύ περισσότερο στα τέλη του 19ου αιώνα με την αξιοποίηση της φωτογραφίας (δαγκεροτυπίας)- είναι λιγοστές, μας δίνουν όμως μια εικόνα της πόλης λίγο πριν την Επανάσταση.

Στις εικόνες 21 και 23 στο παράρτημα εικόνων έχουμε μια σαφή εικόνα της έκτασης της πόλης το 1808 και μετά, με το μεγαλύτερο μέρος της να εκτείνεται βόρεια της Ακρόπολης. Η εικόνα της πόλης γίνεται πιο ευκρινής στην εικόνα 22 (α. και β.), όπου αποτυπώνονται τα κεραμοσκεπή οικήματά της -όπως και στην εικόνα 23 και 26-, οι ορθόδοξες εκκλησιές, τα τζαμιά και οι αρχαίοι ναοί της, με σχεδόν ρεαλιστική ακρίβεια. Όπως κοιτάμε την γκραβούρα διακρίνεται ο ναός του Ηφαίστου, πιο δίπλα το Τζαμί Τζισδαράκη ή Τζαμί του Κάτω Παζαριού (βλέπε και εικόνα 10), παραδίπλα το Φετιχιέ Τζαμί (του Πορθητή) ή Τζαμί του Σταροπάζαρου ή Μεγάλο Τζαμί, πιο κάτω μάλλον το Γενί τζαμί ή του Ροδακιού (Μπέινας). Ο ναός του Ηφαίστου (εικόνα 24) είχε μέχρι και το 1834 τη χρήση ορθόδοξου ναού προς τιμή του Αγίου Γεωργίου του Ακαμάτη. Συνολικά μετράμε τέσσερις μιναρέδες-τζαμιά και μαζί με το Τζαμί μέσα στον Παρθενώνα (διακρίνεται στην εικόνα 11 α.) συμπληρώνεται ο αριθμός των πέντε τζαμιών που είχε η Αθήνα πριν την Επανάσταση του 1821.[1410] Πέρα από το τείχος του Χασεκή διακρίνεται και εσωτερική τείχιση κάποιων οικιών προς τη μεριά του τείχους αυτού. Στην εικόνα 24 σε δεύτερο πλάνο διακρίνονται κεραμιδοσκεπή οικήματα, ένας μιναρές, φοίνικες και στο βάθος ο Υμηττός. Η εικόνα 22 του 1830 φαίνεται πως σε αδρές γραμμές αντιγράφει την εικόνα 29 του 1820. Οπωσδήποτε και οι δύο αποτυπώσεις της Αθήνας είναι

[1406] Το «κτήμα Ωρωπού» το αγοράζει ο Ιωάννης Παπαρηγόπουλος την περίοδο 1830-1832. Το χωριό Μαρκόπουλο ανήκε στα ιδιόκτητα κτήματα. Τον Αύγουστο του 1831 οι Μαρκοπουλαίοι: Πίτζος Αναγν., Μπούτζης Νικολ., Αλαγιάννης Αναγ., Παπάς Ιωάννης, Παπάς Γιαννάκος., Γιωργάκης Κόλιας Βασίλης και Μήτρος, Σιδέρης Μήτρος, Πέτρος Μιχάλης, Δρίτζας Μιχάλης, Σιδέρης Ηλίας, Μερκούρης Σωτηρ., Θανάσης Παπα Σιδέρης, αγοράζουν εκτάσεις από τον Χουσεΐνη εφένδη.

[1407] Το τσιφλίκι Λιόσια το αγοράζει το 1832 ο Φίνλαϋ.

[1408] Το τσιφλίκι της Βαρυμπόμπης και το τσιφλίκι Λιόπεσι Μαχούνια αγοράστηκαν από τον Γεώργιο Λεβέντη (1790-1847).

[1409] Βλέπε παραπάνω το κεφάλαιο «Αγοραστές Α.Μ.Ο.Ε. με πάνω από δύο αγορές». Στο Α.Μ.Ο.Ε. καταγράφονται δεκατρία τσιφλίκια. Προφανώς τα τσιφλίκια της Αττικής ήταν περισσότερα από αυτά σύμφωνα με την καταγραφή του Ιουνίου 1822.

[1410] Σε άλλη γκραβούρα του 1823 διακρίνονται μέσα στην πόλη της Αθήνας έξι (6) μιναρέδες.

λεπτομερείς. Με δεδομένο πως το 1830 η εικόνα της πόλης έδειχνε μια ρημαγμένη πόλη, θεωρούμε πιστότερη την αποτύπωση του 1820.

Ο παραγωγικός χώρος της Αττικής και η γεωγραφική αποτύπωση των αγοραπωλησιών των αγοραστών με πολιτική θέση και των αγοραστών χωρίς πολιτική θέση αφορούν τη «χώρα» με τον αστικό της χώρο και τα περιβόλια της, καθώς και την ύπαιθρο της Αττικής με τα χωριά της. Έχουμε ήδη καταγράψει τις τοποθεσίες των αγοραπωλησιών που αφορούν είτε την έγγειο ιδιοκτησία είτε τα αστικά ακίνητα, τόσο των αγοραστών με πολιτική θέση, όσο και των αγοραστών χωρίς πολιτική θέση. Στην ενότητα αυτή θα προσχωρήσουμε σε γενικές διαπιστώσεις που αφορούν το σύνολο των αγοραπωλησιών, άρα και το σύνολο των αγοραστών των νοταριακών πράξεων.

Ως προς την έγγειο ιδιοκτησία, η οποία περιλαμβάνει στις νοταριακές πράξεις κυρίως ελαιόδεντρα, χωράφια, περιβόλια, αμπέλια και τσιφλίκια, παρατηρούμε, σύμφωνα με τον πίνακα 49 του παραρτήματος, πως οι περισσότερες πράξεις αφορούν το χωριό της Κηφισιάς με είκοσι μία νοταριακές πράξεις, ενώ ακολουθούν ο Ελαιώνας και τα Σεπόλια μαζί (20 νοταριακές πράξεις), τα Μποστάνια (σημερινή περιοχή μεταξύ Νέας Σμύρνης και Παλαιό Φάληρο), οι Αμπελόκηποι, ο Ρέντης, οι Κουκουβάουνες (σημερινή Μεταμόρφωση), το Χαλάντρι, τα Πατήσια, ο Δραγουμάνος (χωριό στο σημερινό Ίλιον) και το Βουνό.

Μια πρώτη παρατήρηση που κάνουμε είναι πως πρόκειται για περιοχές με εξασφαλισμένη την άδρεση από τον Κηφισό και τους παραποτάμους του. Αν και η ελιά, το σιτάρι και το αμπέλι δε χρειάζονταν νερό, υπήρχαν καλλιέργειες που το απαιτούσαν. Τέτοιου είδους καλλιέργειες, περιβόλια λαχανικών και οπωροφόρων δέντρων, υπήρχαν και στον «Ελαιώνα», χωράφια ποτιστικά ανάμεσα σε συστάδες αιωνόβιων ελαιοδέντρων. Πιο κοντά στην πόλη και σε πολλές περιπτώσεις μέσα από το τείχος του Χασεκή υπήρχαν τα περιβόλια-κήποι, η παραγωγή των οποίων κατευθυνόταν στην τροφοδοσία του νοικοκυριού.

β.1. Αγοραπωλησίες ποτιστικών γαιών.[1411]

Το νερό υπήρξε και αυτό αντικείμενο αγοραπωλησίας μαζί με τις γαίες που αρδεύονταν με αυτό, αλλά και ξεχωριστά.[1412] Σύμφωνα με τους πίνακες 35 και 41, που αφορούν τους νοικοκυραίους και τους προεστούς με πολιτική θέση στην Κοινότητα Αθηνών, συντελέστηκαν συνολικά τέσσερις νοταριακές πράξεις που εμπεριείχαν και την αγοραπωλησία νερού, ενώ μία πράξη αφορούσε την αγορά τσιφλικιού που περιελάμβανε και μύλο. Από τους πίνακες 53 και 60 διαπιστώνεται πως οι αγοραστές χωρίς πολιτική θέση είναι συμβαλλόμενοι σε τριάντα τέσσερις νοταριακές πράξεις που αφορούν αγοραπωλησία νερού (νερό/ πηγάδι/ μαγκανοπήγαδο) και σε οκτώ πράξεις που αναφέρονται στην αγορά μύλων (νερόμυλων). Στις νοταριακές πράξεις αναφέρονται και μύλοι που συνορεύουν με χωράφια που αγοράστηκαν, όπως ο «μύλος του Καπανδριτίου» που έπαιρνε νερό από τα ποτάμια Λιόση και Σπάτας.[1413] Μύλοι υπήρχαν στο χωριό Λεβί (Λεβή),[1414] στις

[1411] Βλέπε τις προβληματικές που τίθενται στο Zei, 2017, ό.π., σ. 143-181.

[1412] Για τα τοπία γύρω από την Αθήνα και τα νερά τους βλέπε Ευάγγελος Α. Χεκίμογλου, *Υδάτινη Ιστοριογραφία. Χρονικό της διαχείρισης του νερού στην Αττική,* Αθήνα 2014, δίκτυο πολιτισμού Ε.Υ.Δ.Α.Π., Ελληνικές Εκδόσεις, σ. 71-72.

[1413] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 175, Αθήνα, 30 Δεκεμβρίου 1830.*

[1414] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 189, Αθήνα, 3 Ιανουαρίου 1831.*

Κουκουβάουνες και ο «μύλος του Βασιλικού» στην τοποθεσία Σταυρωμένος.[1415] Οι μύλοι ανήκαν στα εθνικά φθαρτά κτήματα και η αγορά τους υπήρξε ιδιαίτερα δαπανηρή για τον αγοραστή. Αναφέρουμε πως σε μία ιδιαίτερα ευνοϊκή περίοδο χαμηλών τιμών μετά το 1830, ο Γιάννης Κοροβίλας του Νικολάου αγόρασε έναν μύλο για 15.500 γρόσια. Επίσης, ο Λουκάς Πύρρος αγόρασε μύλο στις Κουκουβάουνες για 13.700 γρόσια.[1416]

Στη βάση δεδομένων παρουσιάζονται περισσότερες πράξεις με αγοραπωλησίες νερού, αφού σε αυτές περιλαμβάνονται και οι αγοραπωλησίες γαιών που εμπεριέχουν ως μέρος της συμφωνίας και την παροχή νερού. Αυτές οι αγοραπωλησίες έχουν καταχωρηθεί στους παραπάνω πίνακες ως αγορές γαιών, χωραφιών και περιβολιών, καθώς και σπιτιών, και όχι ως αγοραπωλησίες νερού. Το νερό χρησίμευε και για την άρδευση, αλλά και για την ύδρευση εντός του αστικού χώρου, οπότε και αναφέρεται στις αγοραπωλησίες ως στοιχείο σημαντικό της αγοράς.[1417] Στην τελευταία περίπτωση το ίδιο νερό χρησίμευε και για την άρδευση μικρών κήπων στο σπίτι, καθώς και περιβολιών, αλλά και εκτάσεων ποτιστικών ανάμεσα σε ελαιόδεντρα. Στην αξιοποίηση του νερού περιλαμβάνονταν και οι νερόμυλοι, οι στέρνες και τα πηγάδια.

Στις αγοραπωλησίες καταγράφονται νερά στις ενορίες Ποδαρού, Γαλάκη και Κοττάκη. Οι περιοχές με τις περισσότερες αγοραπωλησίες νερού βρίσκονταν κατά μήκος της διαδρομής του ποταμού Κηφισού, ανάμεσα στους ελαιώνες. Πέντε νοταριακές πράξεις με αγοραπωλησία περιβολίων με νερό αφορούν την Κηφισιά, τρεις τα Σεπόλια, δύο τα Πατήσια, δύο τη Μεγάλη Βρύση στον Ελαιώνα και από μία το Μαρούσι, ο Καλαμιώτης και ο Πειραιάς.[1418] Στη διαδομή αυτή εντοπίζονταν τα περισσότερα περιβόλια που αγοράστηκαν μέσα στην Επανάσταση. Το εύρος των τιμών αγοράς εξαρτιόταν από τη συνολική νοταριακή πράξη που μπορούσε να περιλαμβάνει μια κύρια αγορά, όπως το περιβόλι, η οποία συνοδευόταν από τη δευτερεύουσα αγορά, που ήταν το νερό. Από μόνο του το νερό στόχιζε το 1830 διακόσια πενήντα γρόσια για τρεις ώρες πότισμα, δηλαδή περίπου ογδόντα τρία γρόσια η ώρα.[1419] Η τιμή προφανώς ανεβαίνει όταν πρόκειται για αγορά περιβολιού, ανάλογα με την τοποθεσία και τα στρέμματα.

β.2. Τα είδη των καλλιεργειών ανά περιοχή

Οι περισσότερες νοταριακές πράξεις που αφορούν την έγγειο ιδιοκτησία εντοπίζονται, όπως έχουμε αναφέρει παραπάνω, στην περιοχή της Κηφισιάς, συνολικά είκοσι μία νοταριακές πράξεις. Στην Κηφισιά οι δεκατρείς πράξεις ή σε ποσοστό το 62% επί του συνολικού τους αριθμού αφορούν μικτές αγορές ελαιοδέντρων, περιβολιών και αμπελιών, οι τέσσερεις ή το 19% αφορούν την αγορά αποκλειστικά ελαιοδέντρων, ενώ δύο πράξεις ή το 9,5% αναφέρονται στην αγορά αμπελιού και αμπελότοπου. Από μία πράξη αντιστοιχεί στην αγορά νερού και περιβολιού. Αγορές αποκλειστικά αμπελώνων είχαμε τις εξής δύο: Στις 8 Μαρτίου

[1415] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 110, Αίγινα, 1 Δεκεμβρίου 1829.*

[1416] Βλέπε Πίνακα 51 παρατήματος.

[1417] Για τα όρια της πόλης και τα όρια του νερού βλέπε Χεκίμογλου, 2014, ό.π., σ. 73-75.

[1418] Βλέπε αναλυτικά τον Πίνακα 51 του παραρτήματος. Για τα αστικά και εξοχικά τοπωνύμια σχετικά με το νερό βλέπε Χεκίμογλου, 2014, ό.π., σ. 76-81.

[1419] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 167, Αθήνα, 29 Δεκεμβρίου 1830:* Η Σμαράγδα Αλεξίου αγόρασε από τον Σεΐχ Μεχμέτ Εφένδη νερό για 3 ώρες για 250 γρόσια. Βλέπε και *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 174, Αθήνα, 29 Δεκεμβρίου 1830.* Η Αικατερίνη Αλεξίου αγόρασε νερό στην Κηφισιά για 206 γρόσια από τους Μπερμπέρ Μαχμούτ Αγά και Μεχμέτ Γιουσούφ Ρεΐζη. Για τον έλεγχο του νερού βλέπε Χεκίμογλου, 2014, ό.π., σ. 82-88.

1826 ο Αναγνώστης Χρυσούλης, νοικοκυραίος με πολιτική θέση, αγοράζει από τον Σιδέρη Στέφα του Νικολάου αμπέλι με αχλαδιές πατρικό 6,5 στρεμμάτων στη Λυκόβρυση Κηφισιάς για πεντακόσια γρόσια «πλησίον Πέτρου Στέφα εξ των δύο μερών, Αντώνη Σαββατιανού, Ν. Τζικάκη, εκ των δύο μερών, Θανάση Μελέ και στράτα της Λυκόβρυσης».[1420] Τέλος, στις 29 Δεκεμβρίου 1830 η Κατίγκω Αλεξίου αγόρασε από τον Μεχμέτη Γιουσούφ Μεμίσαγα αμπελότοπο πέντε στρεμμάτων στο Βολτάνι Κηφισιάς για τετρακόσια γρόσια «πλησίον Σαλή Βείζη, Γγανάς».[1421]

Οι μεγαλύτεροι αγοραστές στην περιοχή της Κηφισιάς υπήρξαν ο Ιωάννης Φενερλής και ο Στέφανος Γεωργίου. Από κοινού αγοράζουν από τον Φεϊζουλάχ Οσμάνη «ελαιώνα με σαράντα οκτώ ελαιόδεντρα στην Κηφισιά, ελαιώνα με εβδομήντα δύο ελαιόδεντρα στο Τζινάρι, περιβόλι δέκα στρεμμάτων με είκοσι οκτώ ελαιόδεντρα και γλυκύ νερό, αμπελότοπο δύο στρεμμάτων, οσπητότοπο δύο στρεμμάτων στην Κηφισιά, και οσπιτότοπο στο Χασεκή Τζαμί [...]». Το κόστος της αγοράς που περιελάμβανε και το αστικό ακίνητο στην Αθήνα ανήλθε στα 8.800 γρόσια. Μεγάλες, τέλος, εκτάσεις στην περιοχή αγοράζει το 1830 ο Ανδρέας Μιαούλης: περιβόλια συνολικά είκοσι τεσσάρων στρεμμάτων με νερό από τον Χασάν Ρόσα Χαλίλη για 10.000 γρόσια.[1422]

Δεύτερη σε αριθμό νοταριακών πράξεων έρχεται η περιοχή των Σεπολίων και του Ελαιώνα Αθηνών. Τα Σεπόλια υπήρξαν χωριό και συνόρευαν με τον Ελαιώνα στα νότια. Οι περιοχές αυτές αρδεύονταν από τον ποταμό Κηφισό. Από τις συνολικά είκοσι νοταριακές πράξεις που αναφέρονται στην περιοχή των Σεπολίων και του Ελαιώνα Αθηνών οι δεκατρείς ή σε ποσοστό το 65% επί του συνολικού τους αριθμού αφορούν την αγοραπωλησία αποκλειστικά περιβολίων, οι τέσσερις ή το 20% είναι μικτές, δηλαδή, αφορούν περιβόλια με ελαιόδεντρα μαζί, ενώ άλλες τρεις ή το 15% θα έχουν ως αντικείμενο αγοραπωλησίας αποκλειστικά εκτάσεις ελαιοδέντρων στον Ελαιώνα και στα Σεπόλια. Οι τελευταίες αποτυπώνονται ως εξής:

Στις 8 Ιανουαρίου 1831 ο Δημήτριος Σαΐνης του Μιχαήλ αγόρασε από τον Χαμαμτζή Σεΐδ Απτουραχμάνη και τον Μεχμέτη Αλή Μερκάι δεκαέξι ρίζες ελαιοδέντρων στον Ελαιώνα για τετρακόσια γρόσια «πλησίον περιβόλι Μολά Οσμάνη, ελαιόδεντρα Μελέκ Εφένδη, ελαιόδεντρα Πετράκη, Κόκκινος Γιαννιτζαράκης, οδός».[1423] Στις 8 Νοεμβρίου 1831 ο Σωτήρης Μπυρσής (Βυρσής και Μπερσής) του Κωνσταντίνου αγόρασε είκοσι ένα ελαιόδεντρα στους Βουθούλους του Ελαιώνα από τον Νικόλαο Δημητριάδη για 1.000 γρόσια «συνορεύοντα από μεν το ανατολικόν μέρος με τα δένδρα του Ζιαφέρ Μπέι, από το δυτικόν με τον αγορα στήν Σωτήρην Βρυσήν, από το βόρειον με τον Φυλακτόν Δεμερτσήν και από το νότειον με την εμβολήν του Ταύρου».[1424] Στις 11 Ιανουαρίου 1832 τα αδέρφια Πέτρος και Χατζή Αγγελάκης Ράπτης του Δημητρίου αγόρασαν από τον Σταματάκη Χρυσοχό του Νικολάου δώδεκα ελαιόδεντρα για τριακόσια εξήντα γρόσια «πλησίον Εμβολής του Ποταμού, Δρόμου, Λιουτουφή, Μεϊντάμπαση».[1425]

Στην περιοχή των Μποστανίων[1426] κυριαρχούν τα «χωράφια», πολλά από τα οποία ήταν σπαρμένα με ριζάρι. Ήταν περιοχή με πολύ νερό και σε αυτήν, όπως

[1420] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 293, Αθήνα, 8 Μαρτίου 1826.*
[1421] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 172, Αθήνα, 29 Δεκεμβρίου 1830.*
[1422] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 11, Αθήνα, 1830.*
[1423] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 194, Αθήνα, 8 Ιανουαρίου 1831.*
[1424] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 336, Αθήνα, 8 Νοεμβρίου 1831.*
[1425] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 341, Αθήνα, 11 Ιανουαρίου 1832.*
[1426] Περιοχή μεταξύ Νέας Σμύρνης και Παλαιού Φαλήρου.

αναφέρει ο Μακρυγιάννης, είχαν τα περιβόλια τους οι Οθωμανοί.[1427] Η περιοχή αρδευόταν από τον Κηφισό και τον Βουρλοπόταμο. Στις 17 Ιουνίου 1825 ο Χατζή Σπύρος Γκικάκης αγόρασε από την Φλωρού Δημητρά Ντανούρδη (το πατρικό) «χωράφι παλιάμπελο σπαρμένο με ριζάρι και κυδωνιαίς», ένα στρέμμα, για εξήντα γρόσια. Το χωράφι ήταν «πλησίον παίδων Νικολάου Τυρναβίτη, Μουσταφά Παλαιικού, Ιμπραήμ Ουτάμπαση και δρόμου».[1428] Στις 22 Ιανουαρίου 1826 ο Σωτήρης Μπακνανάς (Μπανάνας) του Νικολάου αγοράζει από τον θείο του Αντώνη Μπακνανά ενάμισυ στρέμμα «χωράφι σπαρμένο με ριζάρι» για εκατόν εβδομήντα τέσσερα γρόσια στα Αράπικα (Μποστάνια), «πλησίον του αγοραστού, Μήτρου Σουρλατζή, Νοτεινά ο γιαλός και βορεινά χαντάκι».[1429] Στις 14 Ιουνίου 1829 ο Θεοδωρής Θηβαίος του Δημητρίου αγόρασε από την Επιστήμη κόρη του Σωτήρη Θηβαίου χωράφι με ριζάρι ενός στρέμματος για 190 γρόσια «πλησίον το εν μέρος Ανδρέας Κοπίδης, το άλλο παίδες Παναγιώτη Βλάχου, το άλλο παίδες Σουσουμάκη εκ δε του ετέρου το μονοπάτι».[1430] Ο Χατζή Σπύρος Γκικάκης, προεστός με πολιτική θέση, εμφανίζεται να κάνει στην περιοχή των Μποστανίων τις περισσότερες αγορές του, συνολικά τρεις. Στην περιοχή αγοράζει το 1828 και ο Μακρυγιάννης «χωράφι σπορές δύο, βήματα εκατόν τριάντα» από την Αίγινα, όπου γίνεται η νοταριακή πράξη.[1431]

Οι Αμπελόκηποι υπήρξαν χωριό στα βορειοανατολικά της πόλης της Αθήνας από το οποίο περνούσαν ρέματα -για παράδειγμα το ρέμα του Αγίου Δημητρίου- που προέρχονταν από τον Υμηττό και εξέβαλαν στον Ιλισό ποταμό. Στους Αμπελόκηπους υπήρχαν μεγάλες εκτάσεις με χωράφια, περιβόλια και ελαιόδεντρα. Στις 20 Φεβρουαρίου του 1828 ο Γεώργιος Καραμάνος του Μήτρου αγόρασε χωράφια εκατό στρεμμάτων από τον Γιαννάκο Μπούα για εννιακόσια γρόσια «πλησιάζοντα κατά νοτεινά Χατζή Παρθένιου Πετράκη, κατά δ' Ανατολάς η οδός Μεσογείων, κατά βορράν εθνικό του Χιντήρη κατά δυσμάς η οδός της Κηβισιάς».[1432] Στις 17 Απριλίου 1828 ο Ιωάννης Ανδρέου του Αποστόλη αγόρασε από τους Σταμάτη Τζοέρη, Στάμο Λιώρη, τη χήρα Μήτρου Βάθη και τον Ισίδωρο Στέρκα χωράφια εκατόν είκοσι στρεμμάτων για χίλια διακόσια γρόσια συνολικά.[1433] Στις 26 Αυγούστου 1829 ο Σταμάτης Ντάρας (Δάρας) αγόρασε από τον Χατζή Παρθένιο Πετράκη εκτάσεις χωραφιών εκατό στρεμμάτων στον Άγιο Δημήτριο Αμπελοκήπων για επτακόσια γρόσια «πλησίον το εν μέρος του Κολιάλη, το άλλο το ρέμα και προς βοράν το βουνόν, κατά πουνέντης η οδός και Χατζή Χαλκοκονδύλης».[1434] Αγοραστές στην περιοχή υπήρξαν επίσης ο Νικολός Θηβαίος, ο Μιχαήλ Ναστής Τζιημεϊντάνης, ο Γεώργιος Μπότζης, η Σοφία Μυρτίκαλη Ζιάπα, ο Ιωάννης Πάλλης, προεστός με πολιτική θέση, ο Αναστάσιος Βιάσου, ο Μάρκος Γλύνης (Γλυνής) και ο Γρηγόριος Παλαιολόγος. Ο τελευταίος, από οικογένεια προεστών που είχαν πολιτική θέση, κάνει αγορές ενός χωραφιού και δύο περιβολίων συνολικού ύψους 2.575 γροσίων.[1435] Είναι αυτός που δαπανά τα μεγαλύτερα ποσά στην περιοχή των Αμπελοκήπων. Το

[1427] *Απομνημονεύματα Μακρυγιάννη*, ό.π., σ. 310.
[1428] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 209+2, Αθήνα, 17 Ιουνίου 1825.*
[1429] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 277, Αθήνα, 22 Ιανουαρίου 1826.*
[1430] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 36, Αίγινα, 14 Ιουνίου 1829.*
[1431] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 36, Αίγινα, 14 Ιουνίου 1829.*
[1432] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 305, Αίγινα, 20 Φεβρουαρίου 1828.*
[1433] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 312, Αίγινα, 17 Απριλίου 1828.*
[1434] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 73, Αίγινα, 26 Αυγούστου 1829.*
[1435] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 645, Αθήνα, 13 Αυγούστου 1832, Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 657, Αθήνα, 13 Σεπτεμβρίου 1832* και *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 682, 1 Δεκεμβρίου 1832.*

ύψος της τιμής, που ήταν εξαιρετικά χαμηλό αναλογικά και με τα στρέμματα, δικαιολογείται από τη χρονική περίοδο κατά την οποία διενεργούνται οι αγοραπωλησίες. Την περίοδο 1827 με 1829 η επιστροφή στις ιδιοκτησίες της Αττικής υπήρξε αμφίβολη για πολλούς Αθηναίους.

Η περιοχή του Ρέντη βρισκόταν και αυτή κατά μήκος του ποταμού Κηφισού. Σε αντίθεση με τα Σεπόλια και τα Μποστάνια, όπου κυριαρχούν τα ελαιόδεντρα και τα χωράφια αντίστοιχα, στο Ρέντη τα αμπέλια και οι αμπελότοποι είναι αυτά που επικρατούν στις αγοραπωλησίες. Εννέα αγορές έχουν ως αντικείμενο το αμπέλι: Στις 4 Μαρτίου 1824 ο Αναγνώστης Σχινάς αγόρασε από τη Μινοδώρα Μπιθμανδύλη Κοντού αμπέλι ενάμισυ στρεμμάτων για τριάντα γρόσια «πλησίον Αναγνώστου Σχινά, Μπερού, Αναγνώστη Αργύρη, Λουκά Μπαρμπάνου».[1436] Στις 14 Απριλίου 1824 ο Αντώνης Χοϊμπόης αγόρασε από τον Σταμάτη Καζαντρή και την Αναστασία Βλάχου Μπακαρώζη μισό στρέμμα αμπελιού «πλησίον των παίδων Σπ. Σκλιάπα, Παναγιώτη Ούντρη και Οριγόνα» για είκοσι δύο γρόσια.[1437] Ο Μήτρος Λάλας αγοράζει στις 12 Ιανουαρίου 1825 αμπελότοπο «πλησίον του Αγοραστού, της Μητροπόλεως, Στάμου Σεραφείμ και παίδων Καπουράλιου» για είκοσι πέντε γρόσια.[1438] Στις 13 Ιανουαρίου 1825 ο Αναγνώστης Σχινάς αγοράζει επίσης αμπελότοπο «πλησίον Σωτήρη Μπακνανά, χήρας Χατζή Θωμά Ντανούρδη, παίδων Γεωργαντά Δέντα και Δανιλάκη» για δεκαοχτώ γρόσια και τριάντα παράδες.[1439] Ο ίδιος αγοράζει και άλλο αμπελότοπο ενάμισυ στρεμμάτων «πλησίον του Αγοραστού, Αναγνώστη Αργύρη, Παναγή Πανταζή, και της οδού» για τριάντα γρόσια.[1440] «Παλιάμπελο με δύο ελαιόδεντρα» 3 στρεμμάτων αγοράζουν η χήρα Λουκά Ζαχάρου και τα παιδιά της Προκόπης και Γεώργης «πλησίον παίδων Στάμου Λιανοσταφίδα, Σκαβάντζου, Γιάννη Κουβαριώτη και μονοπάτι» για εκατόν πενήντα γρόσια.[1441] «Αμπέλι πατρικό με ένα ελαιόδεντρο» αγόρασε ο καπεταναίος με πολιτική θέση Γιάννης Κτενάς (Χτενάς) για 13 γρόσια.[1442] Στις 29 Δεκεμβρίου 1829 ο Θεοδωρής Μήτρου Θηβαίος αγόρασε αμπέλι ενός στρέμματος για τριάντα πέντε γρόσια στη θέση Αμπελουργείο του Ρέντη «πλησίον στους παίδες Κουβαργιώτη και Κόλια Κούδη και Μαστρολάζαρου».[1443] Τρία στρέμμα αμπελιού αγόρασε τέλος ο Σωτήριος Τζώτης (Τζιώτης) για διακόσια είκοσι πέντε γρόσια το 1829.[1444]

Στις Κουκουβάουνες (σημερινή Μεταμόρφωση) οι αγορές αφορούν κυρίως τα ελαιόδεντρα και τα αμπέλια. Η ύπαρξη του νερόμυλου που αναφέραμε παραπάνω δεν αποκλείει την ύπαρξη και εκτάσεων με περιβόλια, που όμως δεν αναφέρονται στις αγοραπωλησίες.

Στο «Χαλάντρι» (Χαλάνδρι) κυριαρχούν οι αμπελλοκαλλιέργειες στις αγοραπωλησίες. Συνολικά επτά νοταριακές πράξεις αφορούν την αγορά αμπελιού σε διάφορες τοποθεσίες στο Χαλάνδρι: Αμυγδαλές, Καλομοίρα Δραμισιώτη και Τζανεριά. Στις 15 Φεβρουαρίου 1824 οι Χαρίτος Μωραΐτης, Μόσχος Γεωργούκης και Νικόλαος Κουκάκης αγόρασαν δύο αμπέλια για διακόσια τριάντα οκτώ γρόσια «πλησίον Παπά Χαϊμανδά και Σπ. Λέκκα».[1445] Στις 13 Μαρτίου 1824 ο Νικόλαος

[1436] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 46, Αθήνα, 4 Μαρτίου 1824.*
[1437] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 62, Αθήνα, 14 Απριλίου 1824.*
[1438] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 116, Αθήνα, 12 Ιανουαρίου 1825.*
[1439] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 118, Αθήνα, 13 Ιανουαρίου 1825.*
[1440] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 133, Αθήνα, 26 Ιανουαρίου 1825.*
[1441] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 162, Αθήνα, 1 Μαρτίου 1825.*
[1442] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 187, Αθήνα, 13 Απριλίου 1825.*
[1443] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 136, Αίγινα, 29 Δεκεμβρίου 1829.*
[1444] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 8, Αθήνα, 1830.*
[1445] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 35, Αθήνα, 15 Φεβρουαρίου 1824.*

Κουκάκης αγόρασε αμπέλι για 1εκατό πενήντα οκτώ γρόσια «πλησίον Αλή Τατάρ Αγμέτη».[1446] Στις 4 Οκτωβρίου 1825 ο Χρήστος Μπόρσας αγόρασε αμπελότοπο δύο στρεμμάτων «πλησίον παίδων Α. Λογοθέτου» για εκατό γρόσια.[1447] Στις 23 Οκτωβρίου 1827 ο Γιαννάκος Τζερατιώτης αγόρασε αμπέλι τεσσάρων στρεμμάτων για διακόσια σαράντα γρόσια «πλησίον στον Κωνσταντή Ντούση και Παναγής Μπαϊραχτάρης και Γιάννης Σιουρμπάτης εκ δε του ετέρου εθνικό».[1448] Ο Σπύρος Καλατζής αγόρασε στις 24 Οκτωβρίου 1828 αμπέλι ενός στρέμματος για εξήντα πέντε γρόσια «πλησίον στου Γιάννη Καλάτζη και τα άλλα δύο μέρη εθνικό της Μαργιόνας του Εμήτι, εκ δε του ετέρου χήρα Θανάσαινα».[1449] Ο Γιαννάκος Τζερατιώτης (Κερατιώτης) θα προχωρήσει και σε άλλες δύο αγορές αμπελιών στις 29 Οκτωβρίου 1827 και στις 30 Νοεμβρίου 1827. Το πρώτο ήταν ενός στρέμματος «πλησίον της Μονής του Αγίου Ιωάννη Κυνηγού και Αποστόλη Τρικαλιώτη και παίδες Κωνσταντή Ντούση» και αγοράστηκε για εκατό γρόσια μαζί με ένα χωράφι.[1450] Το δεύτερο αμπέλι ήταν επίσης ενός στρέμματος «πλησίον στον Βασίλη Καζάτζη και Γιαννάκος Γανοτζής και Μήτρος Άγγελος εκ δε του ετέρου ο Κωνσταντής Κουντουργιώτης» για σαράντα γρόσια.[1451]

Το χωριό Πατήσια στα δυτικά του είχε τον Κηφισό, νοτιοδυτικά τα Σεπόλια, ενώ βορειοδυτικά περνούσε ο χείμαρρος Ποδονίφτης, παραπόταμος του Κηφισού. Στις αγοραπωλησίες κυριαρχούν τα ελαιόδεντρα, οι ελαιότοποι και τα χωράφια με ελαιόδεντρα. Δύο αγορές έχουν ως αντικείμενό τους περιβόλια. Ως προς τα ελαιόδεντρα έγιναν οι εξής έξι αγορές: Στις 7 Ιανουαρίου 1824 ο Παναγής Σκουζές, προεστός με πολιτική θέση, αγοράζει από την Αναστασία Βλάχου Μπακαρώζα ελαιόδεντρα δεκαπέντε «πλησίον Βουγιαλή, Δημητρίου Νέζη, ιερέως, Ιντίζη Φεζουλά» για εκατό δεκαπέντε γρόσια.[1452] Ο ίδιος θα αγοράσει στις 10 Μαρτίου 1824 τριάντα οχτώ ελαιόδεντρα στην περιοχή Αναβρύτης για τριακόσια δεκαπέντε γρόσια «πλησίον χήρας Γιάννη Καραμπούλου, της Εκκλησιάς Ρόμπης και μονοπατίου».[1453] Οι Ελισάβετ και Καλομοίρα Μήτρου Σουρμελή αγόρασαν είκοσι τρία ελαιόδεντρα στα Πατήσια «πλησίον Γιώργη Αδάμη, Ρόμπης και οδού εις Πατήσια» στις 24 Ιανουαρίου 1825.[1454] Ο Χρίστος Λιμπέριος του Συμεών αγοράζει επτά ελαιόδεντρα για πενήντα γρόσια στις 14 Φεβρουαρίου 1826 «πλησίον Γιάννου Νάστου, παίδων Μ. Ριόη και χήρας Μαντζάκου».[1455] Τέλος τα αδέρφια Πέτρος και Χατζή Αγγελάκης Δημητρίου Ράπτη αγοράζουν στις 10 Φεβρουαρίου 1832 και στα Πατήσια «πλησίον δρόμος Αγίου Ελευθερίου, Πανταζή Λουκατζίκου και παίδων Ζωγράφου» μέρος μιας μεγάλης αγοράς που περιελάμβανε διακόσια είκοσι τέσσερα ελαιόδεντρα και περιβόλια σε δέκα μέρη, «αγορασμένα παρά του Μεχμέτη Χότζα επιτρόπου της γυναικός του Ραββιάς, θυγατρός και μόνης κληρονόμου του αποθανόντος Μουσταφά Οσμάνη Μπαλή».[1456]

Στο χωριό Δραγουμάνος (χωριό στο σημερινό Ίλιον) κυριαρχούν οι αγοραπωλησίες χωραφιών, κάποια μεγάλης έκτασης, και των αμπελιών. Στις 18

[1446] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 56, Αθήνα, 13 Μαρτίου 1824.*
[1447] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 249, Αθήνα, 4 Οκτωβρίου 1825.*
[1448] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 31, Αίγινα, 23 Οκτωβρίου 1827.*
[1449] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 30, Αίγινα, 24 Οκτωβρίου 1828.*
[1450] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 32, Αίγινα, 29 Οκτωβρίου 1827.*
[1451] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 33, Αίγινα, 30 Νοεμβρίου 1827.*
[1452] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 17, Αθήνα, 7 Ιανουαρίου 1824.*
[1453] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 51, Αθήνα, 10 Μαρτίου 1824.*
[1454] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 130, Αθήνα, 24 Ιανουαρίου 1825.*
[1455] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 283, Αθήνα, 14 Φεβρουαρίου 1826.*
[1456] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 344, Αθήνα, 10 Φεβρουαρίου 1832.*

Ιουνίου 1829 ο Νικόλαος Μπότασης Γκίκας αγοράζει δύο χωράφια συνολικά τριακοσίων στρεμμάτων «συνορεύοντα προς νότον το ρέμα με τους λοτοΐδας και τον Νικόλαο Ζαχαρίτζα, προς βόρειον και ανατολάς με τους Αναγνώστη Κακούρη και με τους αδελφούς του και προς δύσιν το βουνόν μέχρι της κορυφής συνορεύων με το στεφάνι όλην ομού εις μίαν μόνην θέσιν, στρέμματα τριακόσια τετραγωνικά γην δύο χωράφια προς γρόσια δέκα το καθέκαστον στρέμμα και αναβαινούσα όλη αποσώθει εις γρόσια 3000».[1457] Χωράφι εκατό πενήντα στρεμμάτων αγόρασε στις 28 Ιανουαρίου 1830 ο Αγγελής Γκολέμης για 2.250 γρόσια με «πλησιασταί εις αυτόν παίδες Ζαχαρίτζα, ο Γιάννης Μαρκουράκης, και οι Κακουργιάνοι».[1458]

Στην περιοχή Βουνό, η οποία αρδευόταν από τον Ιλισό, επικρατούν στις αγοραπωλησίες τα ελαιόδεντρα και τα χωράφια. Σε κοντινή απόσταση από την πόλη υπήρχαν στην περιοχή ιδιοκτησίες περιβολίων, οι οποίες ακριβώς λόγω της σπουδαιότητάς τους δεν άλλαζαν εύκολα χέρια: καμία αγοραπωλησία δεν αφορά τα περιβόλια.

Όπως θα φανεί και παρακάτω ο παραγωγικός χώρος της Αθήνας βρισκόταν κατά μήκος και πέριξ των υδάτινων διαδρομών των ποταμών και των ρεμάτων της.[1459] Μάλιστα ένα μέρος του ελαιώνα ήταν ποτιστικό και να αρδευόταν.[1460] Αυτό είχε ως συνέπεια η παραγωγή του να είναι πρωιμότερη των άλλων ελαιοδέντρων που δεν ποτίζονταν. Οι ποτιστικές ελιές απέδιδαν καρπούς πριν τον Οκτώβριο και μέσα στο Σεπτέμβριο. Όπως θα δούμε στο Μέρος Γ΄ στο κεφάλαιο των δημοπρασιών, τα ποτιστικά ελαιόδεντρα απέδιδαν περισσότερα ξεστία από τα «ξερικά» ελαιόδεντρα.

γ. Αποτύπωση του παραγωγικού χώρου σε χάρτη

Για την αποτύπωση των αγοραπωλησιών της έγγειου ιδιοκτησίας χρησιμοποιήσαμε ένα χάρτη χρονολογικά εγγύτερο προς την Επανάσταση, στον οποίο υπάρχουν οι ονομασίες περιοχών όπως ονομάζονταν τότε.[1461] Όπως έχουμε αναφέρει μία τοποθεσία ανάλογα με το είδος της αγοραπωλησίας (π.χ. χωράφι, αμπέλι, ελαιόδεντρα, μύλοι) μπορεί να προσμετρείται παραπάνω από μία φορά στην τοποθεσία μιας νοταριακής πράξης της βάσης δεδομένων. Στο χάρτη δεν αποτυπώνονται οι τοποθεσίες αγοραπωλησιών του Α.Μ.Ο.Ε., οι οποίες δεν καταγράφονται στο αρχείο.

Χάρτης 1. 1814. Χάρτης (λεπτομέρεια) του John Thomson (1777-1841). Εκδόθηκε το 1815 σε γκραβούρα του E. Mitchell (plate no. 25) για το έργο "New General Atlas" του Τόμσον. Αποτύπωση παραγωγικού χώρου της έγγειου ιδιοκτησίας.

[1457] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 34, Αίγινα, 18 Ιουνίου 1829.*

[1458] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 156, Αίγινα, 28 Ιανουαρίου 1830.*

[1459] Βλέπε και Πάλλης-Κολοβός, 2021, ό.π., σ.63-67.

[1460] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 18, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 23 Αυγούστου 1824, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1461] Βλέπε και *Χάρτες και χαρτογράφοι του Αιγαίου Πελάγους,* ιστορικά περιγράμματα και άρθρα: Βασίλης Σφυρόερας, Άννα Αβραμέα, Σπύρος Ασδραχάς, Ολκός, Αθήνα 1985.

Menidi Ruins
Monomati
Summit of Mendeli or Pentelicon
Kephisia
Mill
Eradi
Pelica
Cucovanes
Marasia
Braha
Campokoili
Calcomatades
Carvalo
Calandri
Kynegos
Monastery of Daphne
Sepolia
Patissa
Daphni Vuna or Corydalus
Ampelokipo
Philiati
ATHENS
Acropolis
Melochi
Hagia Trinda
Monastery of Syriani
Ruins of Axona
Trapisona
Marshy Ground
Pogania
Misia
Ruins
Teclo-Vuna or Hymettus
H. Athanasios
Bala
Careta
Cava
Phihali
Traconi
Palaio-Castro Ruins
Crepia
Hassani
Aqueosma
Mavro Vuni
Elada
Pyrges
Agyra
Vari

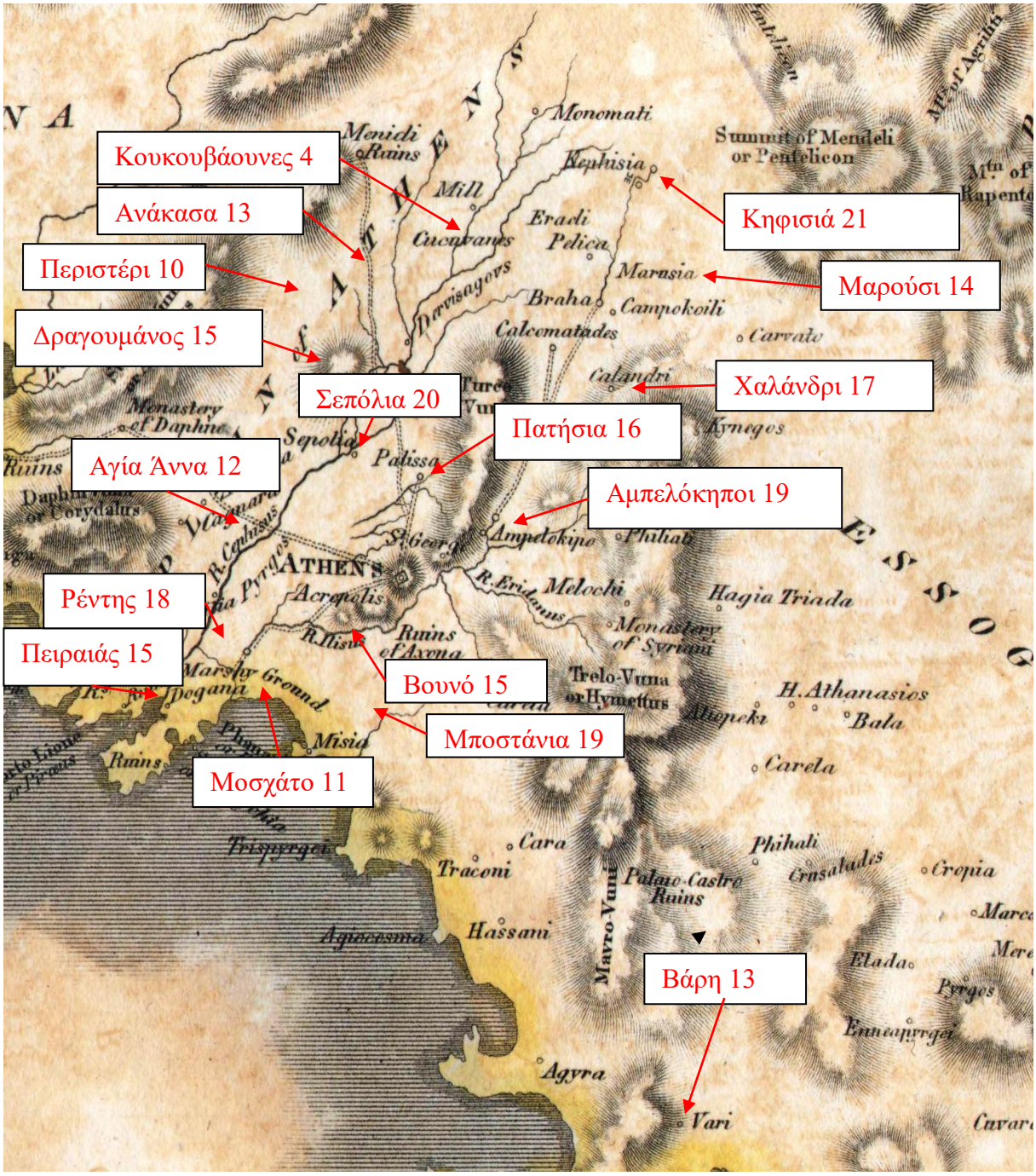
Κουκουβάουνες 4
Ανάκασα 13
Περιστέρι 10
Δραγουμάνος 15
Σεπόλια 20
Αγία Άννα 12
Ρέντης 18
Πειραιάς 15
Βουνό 15
Μποστάνια 19
Μοσχάτο 11
Κηφισιά 21
Μαρούσι 14
Χαλάνδρι 17
Πατήσια 16
Αμπελόκηποι 19
Βάρη 13
Menidi Ruins
Monomati
Summit of Mendeli or Pentelicon
Kephisia
Mill
Eradi
Cucuvaes
Pelica
Marasia
Braha
Campokoili
Calcomatades
Carvalo
Calandri
Monastery of Daphne
Sepolia
Palissa
Kyneges
Ruins
Daphne or Corydalus
Ampelokipa
Philiah
ATHENS
Acropolis
R. Ilissus
Melochi
Hagia Triada
Monastery of Syrami
Ruins of Axona
Trelo-Vuna or Hymettus
H. Athanasios
Bala
Marshy Ground
Dogana
Misia
Ruins
Carela
Cara
Traconi
Phihali
Crusalades
Palaio-Castro Ruins
Cropia
Agiacosma
Hassani
Mavro-Vuni
Elada
Pyrges
Agyra
Vari

Κεφάλαιο Τέταρτο. Πωλητές ιδιόκτητων περιουσιών στην Αθήνα, 1821-1833

Στο κεφάλαιο αυτό θα εξεταστούν οι πωλητές ιδιόκτητων περιουσιών μέσα στην Επανάσταση. Θα διερευνηθεί η κοινωνική τους προέλευση, αν δηλαδή, ανήκουν σε εκείνους που προεπαναστατικά είχαν την κοινοτική εξουσία, στους προεστούς δηλαδή, ή αν ανήκουν σε εκείνους που αναδεικνύονται πολιτικά και οικονομικά μέσα στην Επανάσταση, στους νοικοκυραίους. Το γιατί αγοράζουν τα υποκείμενά μας μπορεί να διαφωτιστεί αν εξετάσουμε το γιατί πωλούν οι άνθρωποι μέσα στην Επανάσταση. Μεταβιβάσεις ακινήτων γίνονταν και με κληρονομικές διανομές που καταγράφει ο νοτάριος ως εκποιήσεις, με ανταλλαγές και κυρίως, περίπτωση που εξετάζουμε, με τις πωλήσεις.[1462] Οι προεστοί στηρίζονταν ήδη σε μια διευρυμένη γαιοκτησία, οπότε η συμπεριφορά τους μέσα στην Επανάσταση έχει σημασία σε ποια κατεύθυνση κινήθηκε, αν δηλαδή, πωλούσαν περισσότερο απ' ότι αγόραζαν. Από την άλλη οι νοικοκυραίοι ως μία σαφώς ανερχόμενη οικονομική και πολιτική δύναμη είναι λογικό να κινήθηκαν σε πωλήσεις που, ενδεχομένως, τους διασφάλισαν καλύτερες προοπτικές μέσα στην Επανάσταση. Δεν είχαν, όμως, όλοι την οικονομική δυνατότητα και ευχέρεια για αγορές, εξαιτίας του πολέμου, οπότε και μέρος των πωλητών, προεστών και νοικοκυραίων, πωλούσε λόγω της δυσμενούς συγκυρίας. Προς το τέλος της Επανάστασης είναι σαφές πως οι περισσότεροι πωλητές είναι μουσουλμάνοι που πωλούν την ιδιόκτητη περιουσία τους, αφού δεν υπάρχει καμία προοπτική παραμονής στον τόπο που ζήσαν.

Οι Αθηναίοι προεστοί έπρεπε να συνηθίσουν να μοιράζονται όχι μόνο τα πολιτικά αξιώματα και την εξουσία στο πλαίσιο της τοπικής διοίκησης της Αθήνας, αλλά και την ιδιοκτησία, στην οποία προσέβλεπαν οι έχοντες προεπαναστατικά συσσωρευμένο πλούτο νοικοκυραίοι. Η ιδιοκτησία είτε σε γαίες, είτε σε άλλες μορφές διαφαινόταν ότι θα αποτελούσε απαραίτητο όρο για την επιβίωση και την κοινωνική ανέλιξη στο υπό συγκρότηση κράτος. Δεν ήταν πια τα κληρονομικά προνόμια ή τα δοτά από τους Οθωμανούς αξιώματα, αλλά το μέγεθος του πλούτου και της ιδιοκτησίας που θα έπαιξε ρόλο στους συσχετισμούς των κοινωνικών δυνάμεων. Φυσικά υπήρχαν και άλλοι παράγοντες, όμως, η ιδιοκτησία ήταν κάτι που αναδείχτηκε μέσα στην Επανάσταση ως αναγκαίος όρος για την πολιτική και κοινωνική ισχύ. Διακόσια ενενήντα οκτώ πρόσωπα από την Αθήνα και τα χωριά της Αττικής υπογράφουν στις 8 Ιουλίου 1831 αναφορά προς τον Κυβερνήτη με την οποία μαζί με άλλους ζητούσαν την σύνταξη συντάγματος.[1463] Προεστοί και νοικοκυραίοι της Αθήνας συμμαχούν πολιτικά υπό τον κίνδυνο του περιορισμού των ελευθεριών και παρά τις διαφορετικές τους απαρχές εναντιώνονται από κοινού στον Κυβερνήτη, αν και ο ίδιος προστάτευσε την ιδιοκτησία και ενθάρρυνε τις αγοραπωλησίες οθωμανικών περιουσιών.

Η περίοδος 1830-1833, γενικότερα η περίοδος μετά την πτώση της Ακρόπολης το 1827, είναι μια ιδιαίτερη πολιτικά περίοδος, την οποία χαρακτηρίζει η ρευστότητα και οι αντιφάσεις σε τοπικό επίπεδο. Στους πωλητές της περιόδου, Οθωμανούς στο σύνολό τους, δεν θα γίνει ειδική αναφορά. Κυρίως θα εστιάσουμε

[1462] Ζέη, 1996, ό.π., σ. 68. Στο κώδικα του νοταρίου Π. Πούλου καταγράφονται ως «συμφωνίαι» και «διανομαί κληρονομιών», ενώ οι πωλήσεις ονομάζονται «εκποιήσεις».
[1463] Λούκος, 1988, ό.π., σ. 322-323.

την έρευνά μας στην περίοδο πριν το 1827, οπότε και μπορούμε να δούμε καλύτερα τα κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά των χριστιανών πωλητών.[1464]

Στην περίπτωση της Σαντορίνης υπάρχει δημόσιος πλειστηριασμός των ακινήτων, δίνοντας τη δυνατότητα στον πωλητή να πετύχει την ανώτερη δυνατή τιμή, ανάλογα και με τη ζήτηση. Αντίστοιχη διαδικασία για τις ιδιόκτητες περιουσίες δεν υπάρχει στην Αθήνα, παρά μόνο για τα εθνικά φθαρτά κτήματα και τις ενοικιάσεις των εθνικών δικαιωμάτων, όπως θα δούμε σε επόμενο κεφάλαιο. Εκείνο που υπάρχει και στην Αθήνα και στη Σαντορίνη είναι το δίκαιο της προτιμήσεως.[1465] Στον κώδικα του Παναγή Πούλου αναφέρεται ως «Νόμος της προτιμήσεως»[1466] ή απλά ως «προτίμησις». Στην περίπτωση της πώλησης εξετάζεται η δυνατότητα να προτιμηθεί ως αγοραστής ο πιο στενής συγγενής του πωλητή και κατόπιν, αν δεν τελεσφορήσει η διαδικασία, να προτιμηθεί κάποιος από τους ιδιοκτήτες γειτονικών ιδιοκτησιών. Στην Αθήνα η προθεσμία που δινόταν για τη διαδικασία της «προτίμησης» ήταν οι πέντε ημέρες, οπότε και ο δικαιούχος έπρεπε να δώσει στο νοτάριο την απάντησή του.

Στο αρχείο των νοταρίων Αθηνών καταχωρήθηκαν συνολικά έντεκα νοταριακές πράξεις ή το 0,9% επί του συνόλου των πωλήσεων σύμφωνα με το «νόμο της προτιμήσεως», όλες τους στο νοταριακό αρχείο του Παναγή Πούλου. Από αυτές αναφέρονται σε εκποιήσεις που έγιναν με «προτίμηση» μόλις οι πέντε (το 0,4% επί του συνόλου των πωλήσεων). Η πρώτη εκποίηση σύμφωνα με το δίκαιο της προτίμησης έγινε στις 12 Ιανουαρίου 1825.[1467] Η δεύτερη εκποίηση έγινε στις 19 Απριλίου 1825,[1468] η τρίτη στις 9 Νοεμβρίου 1825[1469], η τέταρτη ως «πώλησις προς

[1464] Για το «προφίλ» των πωλητών και αγοραστών στο νησί της Σαντορίνης το 17ο και 18ο αιώνα βλέπε Σπηλιωτοπούλου, 1992, ό.π., σ. 262-263.

[1465] Για το δίκαιο της προτιμήσεως βλέπε Γέροντας, 1964, ό.π., σ. 101-107 και του ιδίου «Εκ του εθιμικού δικαίου των Αθηνών», *Τα Αθηναϊκά*, τεύχος 18, 1961, σ. 29-35. Επίσης, Ιάκωβου Βισβίκη, *Η πολιτική δικαιοσύνη κατά την ελληνική Επανάσταση μέχρι του Καποδίστρια,* Αθήναι 1941, σ. 283, 361 κ.ε.. και για τα νησιά του Αιγαίου Δημήτρης Δημητρόπουλος, «Το δικαίωμα προτίμησης στα νησιά του Αιγαίου: επιπτώσεις και προσαρμογές κατά τη διάρκεια της οθωμανικής περιόδου», *Τα Ιστορικά,* τόμος 17ος, τεύχος 33, Δεκέμβριος 2000, σ. 205-228. Για την Πελοπόννησο βλέπε Παπασταματίου, 2009, ό.π., σ. 102.

[1466] Ενδεικτικά, *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 117, Αθήνα, 12 Ιανουαρίου 1825.* Καταγράφεται η εκποίηση αμπελιού στην περιοχή Ίσιος (Ίσκιος) «το οποίον σήμερον δημοσίως εις έλλειψιν του υιού του Μήτρου επούλησε» ο Θεοδωρής Σκορδαράς για 60 γρόσια. Η αποπληρωμή της αγοράς έγινε άμεσα, «ευχαριστήθη, απεπληρώθη και απεξενώθη απ' αυτό τελείως. Τη αυτή εκίνησαν αγωγήν ο Σπ. Θ. Σκορδαράς διά την άνωθεν εκποίησιν, όθεν Δυνάμει του Νόμου περί Προτιμήσεως, εις την εκποίησιν Βιβλ. Γον τίτλ. Γος του Αρμενοπούλου, το άνωθεν αμπέλι και ως πατρικό και ως γειτονικόν εδόθη εις αυτόν ο οποίος απεπλήρωσε τον Αγοραστή και το παρέλαβε εις Ιδιοκτησίαν του». Αγοραστής του αμπελιού ήταν ο Αναγνώστης Γεωργάκης Μπιθμανέλης.

[1467] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 117, Αθήνα, 12 Ιανουαρίου 1825.* Καταγράφεται η εκποίηση αμπελιού στην περιοχή Ίσιος (Ίσκιος) «το οποίον σήμερον δημοσίως εις έλλειψιν του υιού του Μήτρου επούλησε» ο Θεοδωρής Σκορδαράς για 60 γρόσια. Η αποπληρωμή της αγοράς έγινε άμεσα, «ευχαριστήθη, απεπληρώθη και απεξενώθη απ' αυτό τελείως. Τη αυτή εκίνησαν αγωγήν ο Σπ. Θ. Σκορδαράς διά την άνωθεν εκποίησιν, όθεν Δυνάμει του Νόμου περί Προτιμήσεως, εις την εκποίησιν Βιβλ. Γον τίτλ. Γος του Αρμενοπούλου, το άνωθεν αμπέλι και ως πατρικό και ως γειτονικόν εδόθη εις αυτόν ο οποίος απεπλήρωσε τον Αγοραστή και το παρέλαβε εις Ιδιοκτησίαν του». Αγοραστής του αμπελιού ήταν ο Αναγνώστης Γεωργάκης Μπιθμανέλης.

[1468] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 193+, Αθήνα, 19 Απριλίου 1825*: «Ο Χρίστος Γκούτσης και Σοφία γυνή Παππά Γιάννη μου επαρρησίασαν Απόφασιν της Επιτροπής Κριτηρίου οπού έλεγεν το σπήτι του Μιχάλη Κατζούρη εις Καρύκην οπού ηγόρασεν ο Γιάννης Γερμανού, κατά τον περί προτιμήσεως Νόμον να δοθή εις τον Χρήστον Γκούτζην και Σοφίαν Παππά Γιάννη τους συμπληαστάδες, ο δε αγοραστής να λάβη την τιμήν και το διάφορον και να δώση το Πωλητήριον εις αυτούς . Κατ' αυτήν την απόφασιν έλαβεν ο Γιάννης Γερμανού τα γρόσια και τα έξοδα όλα γρόσια 570 και έδωσεν εις τους ειρημένους πλησίον το Πωλητήριον».

την γείτοναν» στις 5 Μαΐου 1832 ενός σπιτιού ερειπίου για πεντακόσια είκοσι γρόσια[1470] και η πέμπτη χωρίς να αναφέρεται ως προτίμηση αποτελούσε πώληση στον πιο στενό συγγενή ενός χωραφιού για εκατόν ενενήντα γρόσια.[1471] Οι τρεις πωλήσεις έγιναν μέσα στο έτος 1825, η πέμπτη κατά χρονολογική σειρά το 1829 και η τέταρτη το 1832. Αφορούσαν την πώληση χωραφιών, ενός σπιτιού στην Ενορία Άγιος Γεώργιος Καρύκη και ενός σπιτιού ερειπίου στην Ενορία Κοτάκη σε κάποιον από τους γειτονικούς ιδιοκτήτες ή στο πιο στενό συγγενή, που αποδέχτηκε τελικά την αγορά. Οι περισσότερες νοταριακές πράξεις που βασίζονταν στο νόμο της προτίμησης αφορούσαν τις εκποιήσεις. Δύο πράξεις ήταν συμφωνίες και δύο αποφάσεις του κριτηρίου που συνιστούσαν προσβολές προηγούμενων πράξεων εκποιήσεων. Σε περίπτωση που κάποιος ιδιοκτήτης ή συγγενής θεωρούνταν ότι αδικούνταν προσέφευγε στο κριτήριο και τη Δημογεροντία για να δικαιωθεί. Τέλος δύο πράξεις εκποίησης έγιναν με προτίμηση στον συνορεύοντα με το ακίνητο αγοραστή..[1472] Υποθέτουμε, λοιπόν, πως εφαρμόστηκε σε αυτές η προτίμηση χωρίς να αναφέρεται ρητά στην νοταριακή πράξη.

Αυτό που διαπιστώνεται από τις πράξεις των εκποιήσεων είναι πως η προτίμηση ίσχυσε σε ελάχιστες περιπτώσεις και πως υπάρχει η τάση για μια απελευθέρωση των αγορών από εθιμικούς περιορισμούς. Μπορεί, λοιπόν, να υποτεθεί πως η προτίμηση εγκαταλείπεται μέσα στην επανάσταση, ενώ αγοραστής μπορούσε να είναι αυτός που θα έδινε τα περισσότερα χρήματα στον πωλητή. Εξακολουθούν βέβαια να υπάρχουν και πωλήσεις σε συγγενικά πρόσωπα χωρίς ρητή αναφορά στην προτίμηση, κυρίως, σε περιπτώσεις που στην πώληση υφέρπει κάποιο χρέος ή γίνεται μια κληρονομική μεταβίβαση με τη μορφή της πώλησης. Και πάλι, όμως, οι περιπτώσεις αυτές είναι λίγες. Η πλειοψηφία των αγοραπωλησιών δείχνει μια απελευθέρωση της αγοράς σε καιρό πολέμου. Υποχώρηση του εθιμικού δίκαιου έχουμε, όπως θα δούμε παρακάτω, και στην περίπτωση της οριζόντιας ιδιοκτησίας ενός σπιτιού, η οποία εγκαταλείπεται και αντικαθίσταται από την κάθετη ιδιοκτησία. Η Επανάσταση, λοιπόν, επηρεάζει την Κοινότητα Αθηνών σε σημείο που να εγκαταλείπονται οι παλιές συνήθειες, όπως ήταν το δίκαιο της προτίμησης. Αν και εξακολουθεί ως ένα βαθμό να υπάρχει δε φαίνεται να επηρεάζει την πλειοψηφία των πωλήσεων, οι οποίες διενεργούνται ελεύθερα με την παρουσία αξιόπιστων μαρτύρων που επιβεβαιώνουν την αγορά, ώστε να μην μπορεί στο μέλλον να αμφισβητηθεί.

Τα ερωτήματα που αφορούν τους αγοραστές μπορούν να τεθούν αντίστροφα και για τους πωλητές μέσα στην Επανάσταση. Γιατί κάποιοι αναγκάζονται να πωλήσουν τα χωράφια τους μέσα στην Επανάσταση; Η γενικότερη διαπίστωση αφορά την ανάγκη διεύρυνσης των ιδιοκτησιών, όμως, υπάρχουν και περιπτώσεις που οι εκποιήσεις αφορούν είτε στην αποπληρωμή χρέους, είτε σε κληρονομικές

[1469] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 260, Αθήνα, 9 Νοεμβρίου 1825*: Ο Χατζή Σπύρος Γκικάκης αγόρασε χωράφι στα Μποστάνια για 43 γρόσια με το δικαίωμα της προτίμησης από τον Ντανούρδη Σπύρο του Κωνσταντή.

[1470] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 370, Αθήνα, 5 Μαΐου 1832*: «[…] αδελφός και ανεψιοί της αποθανούσης άπαιδος Φλωρούς χήρας Κυριακού Σκορδαρά, οι οποίοι έχοντες κληρονομίαν παρά της ειρημένης Φλωρούς […] επώλησαν προς την γείτοναν κυρίαν Ραλλού Παντολέοντος […]».

[1471] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 36, Αίγινα, 14 Ιουνίου 1829*: «[…] η Επιστήμη η θυγατήρ του Σωτήρη Κυριακού Θηβαίου […] επώλησε το χωράφι όπου της εχάρισε ο παπούς της εν τη τοποθεσία εις τα Μποστάνια ομού με το ήμισυ ριζάρι οπού έχει μέσα και με όσα κρόδια ήθελαν ευρεθούν εις αυτό χωράφι […]».

[1472] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 294, Αθήνα, 16 Μαρτίου 1826* και *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 126, Αίγινα, 6 Μαΐου 1828.*

μεταβιβάσεις.[1473] Το τελευταίο γίνεται εμφανές όταν ο πωλητής και ο αγοραστής έχουν συγγενική σχέση. Μέσα στο αρχείο των νοταρίων Αθηνών έχουν εντοπιστεί συνολικά σαράντα δύο πράξεις που αφορούν κληρονομικές μεταβιβάσεις υπό τη μορφή της εκποίησης, οι οποίες σε ένα μέρος τους ενέχουν την ύπαρξη κάποιου χρέους του πωλητή προς τον αγοραστή. Αποτελούν μόλις το 3,3% επί του συνολικού αριθμού των αγοραπωλησιών. Το κοινό επίθετο αγοραστή-πωλητή είναι μια σοβαρή ένδειξη της συγγένειας. Στην περίπτωση αυτή του χρέους το ακίνητο λειτουργεί στη θέση του χρήματος και η συναλλαγή σε γρόσια είναι εικονική. Αποτυπώνει το χρέος του πωλητή. Αυτό που διαπιστώνεται είναι πως οι περισσότερες «κληρονομικές» εκποιήσεις αφορούν μέρη ενός σπιτιού, εργαστηρίου ή ερειπίου και σπανιότερα εκποιήσεις ελαιοδέντρων και χωραφιών. Άρα οι εκποιήσεις δεν ήταν ο συνήθης τρόπος για τη διευθέτηση των κληρονομιών, όπως ήταν οι διαθήκες και τα προικοσύμφωνα. Αποτελούσαν την εξαίρεση στο σύνολο των 1287 πράξεων εκποιήσεων.

Αναφέρουμε ενδεικτικά κάποιες από τις περιπτώσεις της εκποίησης κληρονομιάς εντός της οικογένειας ή του στενού συγγενικού κύκλου, αρχίζοντας με ένα πρώτο σύνθετο παράδειγμα: στις 27 Φεβρουαρίου 1824 είκοσι ελαιόδεντρα στην τοποθεσία Βουνό και ένα χωράφι στην τοποθεσία Βασιλική δόθηκαν για εκατόν εξήντα γρόσια από τη μητέρα προς τους τέσσερεις υιούς της ως κληρονομιά από το ένα τρίτο της περιουσίας του αποθανόντος υιού της Σπύρου. Την περιουσία του Σπύρου είχε αρχικά κληρονομήσει ο θείος των παιδιών Μήτρος Μπαρκατζούλης, ο οποίος πέθανε και αυτός.[1474] Στις 3 Ιανουαρίου 1824 ο Μήτρος Κουρσαλιώτης πωλεί στον υιό του Χατζή Στάμο αμπέλι τριών στραμμάτων στην περιοχή Πηλός για εκατόν εξήντα γρόσια.[1475] Στις 4 Φεβρουαρίου 1824 ο Ανδρέας Θόδωρης πούλησε στη σύζυγό του Εργίνη μισό σπίτι στην Ενορία Δημητρίου Νέον για διακόσια γρόσια.[1476] Στις 6 Απριλίου 1825 ο Θεοδωρής Σκορδαράς πωλεί στον υιό του Σπύρο εργαστήριο «μπαρουχτζίτικο» στην Ενορία Κοτάκη για εκατόν πενήντα γρόσια.[1477] Στις 18 Απριλίου 1824 τρία αδέρφια πούλησαν το μερίδιό τους από την πατρική οικία στον τέταρτο αδερφό.[1478] Σε μια άλλη περίπτωση η μητέρα πωλεί την κληρονομιά του αποθανόντος υιού της στον άλλο της υιό. Στις 19 Μαρτίου 1825 η Μπουζίκη Αγαθή πωλεί στον υιό της Μπουζίκη Νικολή του Σταύρου κτήματα, χωράφι και ελαιόδεντρα

[1473] Ζέη, 1996, ό.π., σ. 80

[1474] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 40, Αθήνα, 27 Φεβρουαρίου 1824*: «[…] η αυταδέλφη αυτού Δόμνα γυνή Παναγή Μαστρογιαννάκη Θηβαίου, και η Μήτηρ αυτών Φυλακτή Κανάκη θυγατήρ, […] ωμολόγησαν ότι επώλησαν εις τους παίδας […] τα οποία εκληρονόμησαν από τον αποθανόντα θείον αυτών Μήτρον Μπαρκατζούλη, και εξαδέλφας αυτών πατρόθεν, εις τα οποία μετέσχεν η ειρημένη Μήτηρ αυτών Φυλακτή από κληρονομίαν του αποθανόντος υιού αυτής Σπύρου -του ενός τρίτον της ειρημένης όλης κληρονομίας το τρίτον».

[1475] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 15, Αθήνα, 3 Ιανουαρίου 1824*: Η αποπληρωμή έγινε άμεσα, «ευχαριστήθη και απεξενώθη από το ειρημένον Αμπέλι τελείως, το παρέλαβε δε ο ειρημένος υιός του Χατζή Στάμος εις ιδιοκτησίαν του δικαίαν και αναπόσπαστον κύριος να το κάμη και να το διοικήση εις το εξής καθώς θέλει, και βούλεται».

[1476] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 27, Αθήνα, 4 Φεβρουαρίου 1824.*

[1477] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 180, Αθήνα, 6 Απριλίου 1825.*

[1478] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 64, Αθήνα, 18 Απριλίου 1824*: Τα αδέρφια Σπύρος, Φιλιππής και Γιώργης Κτενάς ομολόγησαν «ότι επώλησαν εις τον αυτάδελφον των […] τρία τέταρτα οπού ανήκουσιν εις αυτούς από την πατρικήν των οικίαν […], περιέχουσαν ανώγι με τον Σοφάν του, και Μαγειρείον, Χαγιάτι, Σκάλαν πέτρινην εις την Αυλήν φούρνον, αναγκαίον, και πηγάδι». Η οικία βρισκόταν στην Ενορία Αγίου Φιλίππου και ο αγοραστής ήταν ο Σωτήρης Κτενάς (Χτενάς) του Μήτρου. Η τιμή αγοράς δεν αναγράφεται στο έγγραφο της εκποίησης.

στους Καρώνους και το Περιστέρι για τριακόσια πενήντα γρόσια.[1479] Το υπόλοιπο ενός πατρικού σπιτιού πωλείται στις 3-4 Μαΐου 1825 από τη μια χήρα αδερφή στην άλλη και το σύζυγο αυτής στην Ενορία Αγγέλου για τετρακόσια γρόσια.[1480] Στις 10 Νοεμβρίου 1827 από την Αίγινα ο ένας αδερφός θα πωλήσει το μερίδιο της πατρικής κληρονομιάς του στον άλλο αδερφό. Πρόκειται για πέντε ελαιόδεντρα στην περιοχή Φράγκαινα αξίας σαράντα γροσίων.[1481] Στις 6 Ιουλίου 1829 πωλείται χωράφι στους Καρώνους γιαεκατό γρόσια από τον ένα αδερφό στον άλλο.[1482] Στην αποπληρωμή χρέους προς τους υιούς του ύψους επτακοσίων γροσίων αναφέρεται και η πώληση οικοπέδου στην Ενορία Ρόμπης, για όσα χρήματα έλαβε ο πατέρας για να προικήσει την κόρη του.[1483]

Σε τριάντα τέσσερις πράξεις αναφέρεται η εκποίηση «πατρικής» περιουσίας. Κυρίως αφορά «ελαιόδεντρα και χωράφια πατρικά» και η εκποίηση γίνεται εκτός του συγγενικού κύκλου. Σε εννέα πράξεις υπάρχει η ένδειξη «ελαιόδεντρα μητρικά» και η πώληση γίνεται εκτός του συγγενικού κύκλου. Σε δύο πράξεις πώλησης «μητρικών» προτιμάται ο γείτονας.[1484]

Αυτό που διαπιστώνουμε διατρέχοντας το αρχείο των νοταρίων Αθηνών είναι πως μέσα στην Επανάσταση η συντριπτική πλειοψηφία των πωλητών ανήκει στην κατηγορία των νοικοκυραίων, το 73,6%, ενώ ένα μικρότερο ποσοστό (26,4%) από τους πωλητές ανήκει στους προεστούς. Αυτό δημιουργεί από μόνο του νέες υποθέσεις σχετικά με τους λόγους πώλησης γαιών μέσα στην Επανάσταση: Οι ιδιοκτήτες αυτοί που μπορεί να μην είναι οι άμεσοι καλλιεργητές των γαιών, πωλούν είτε για να εξασφαλίσουν χρήμα μέσα σε συνθήκες έλλειψής του, είτε για να προβούν σε άλλες επενδύσεις. Στην πρώτη περίπτωση το χρηματικό ισοδύναμο θα τους εξασφάλιζε ένα καλύτερο επίπεδο ζωάρκειας, κάτι που η παραγωγή των γαιών δεν τους το διασφάλιζε. Θα μπορούσε, όμως, αυτή εισροή χρήματος να κατευθύνεται

[1479] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 173, Αθήνα, 19 Μαρτίου 1825*: «[…] η οποία ωμολόγησεν ευχαρίστως, ότι επειδή μετά την Διανομήν της Μερίδος του κληρονομηθέντος υιού της Στάμου με τον υιόν της Νικολή έμεινε να μετρήση εις τον Νικολή γρόσια πενήντα και μισό ως φαίνεται εις τας διανομάς, και επειδή παρέλαβεν ακόμη και μίαν ομολογίαν χρέος του Μακαρίτου Στάμου του κληρονομηθέντος διά τετρακόσια γρόσια χρεωστούμενα εις τον Νικολή περισσεύσαντα και αυτά από την εκτίμησιν των δύω Σπητιών εις το Μερίδιον του Μακαρίτου Στάμου κατά την ομολογίαν της Μοιρασιάς του Σπητιού σημειωμένον εις τα 1823 Ιανουαρίου 31. διά τα ειρημένα γρόσια χρέος της προς τον Νικολή και διά άλλα περί τα διακόσια γρόσια οπού εξώδευσεν ο Νικολής εις τον θάνατον του Στάμου […] χωράφι εις Καρώνους […] και ελαιόδενδρα εις Περιστέρι».

[1480] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 204, Αθήνα, 3-4 Μαΐου 1825*: «Μοιρασία του άνωθεν σπητίου " η Άννα έλαβε το Νοτεινόν μέρος, την αυλήν με φούρνον […] Ο δε Σωτήρης Κουνενές εις το μερίδιόν του ίσον έλαβε το αποδέλοιπον της Αυλής χωριζομένης από τον Φούρνον με το αναγκαίον […] και έτζι μοιράσαντες τα εμέτρησε κάθε μέρος το ήμισυ της αγοράς και έμειναν ευχαριστημένοι και εξισάμενοι. Ίσον της παρούσης Μοιρασίας προστίθεται εις το άνωθεν πωλητήριον επιστατούντος του Πρωτομάστορη Νικολού Βάθη τη 4η Μαίου 1825».

[1481] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 29, Αίγινα, 10 Νοεμβρίου 1827*: «[…] ο Παναγής Αναγνώστη Ρέντα [...] επώλησε το μερίδιον του από τα ελαιόδεντρα τα πατρικά του […]» στον αδερφό του Νικολή Ρέντα (Ρέντη).

[1482] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 38, Αίγινα, 6 Ιουλίου 1829*: «[…] ο Νικολάκης Αγγελάκη Μπενιζέλου επώλησε το χωράφι το μερίδιον του το πατρικό το έν τρίτον […] το αυτό χωράφι το επώλησε του αδελφού του […] το επερήλαβεν ο αγοραστής με τη συμφωνίαν τιαύτην ότι αν καμίαν φοράν ήθελε σηκωθεί η αδελφή τους και ζητήσει το μερίδιον της του μακαρίτου αδελφού της Νερούτζου υπόσχετε ο πωλητής να της δώνει το ανάλογον της εις άλλο μέρος».

[1483] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 371, Αθήνα, 5 Μαΐου 1825*: «[…] ότι χρεωστών εις τους υιούς του […] γρόσια 700 με τα οποία απεπλήρωσε την προίκα της θυγατρός του Αικατερίνης πωλεί εις αυτούς […] τα οποία έλαβε ήδη διά να προικίση την θυγατέραν του […]».

[1484] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 294, Αθήνα, 16 Μαρτίου 1826* και *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 126, Αίγινα, 6 Μαΐου 1828.*

στην εξυπηρέτηση του φόρου μέσα στην Επανάσταση.[1485] Ο ιδιοκτήτης πωλεί μέρος της περιουσίας του για να πετύχει καλύτερους όρους στη ζωοτροφία του, που απειλούνταν μέσα στον πόλεμο.

Στη δεύτερη περίπτωση οι νοικοκυραίοι διευρύνουν τις καλλιεργούμενες εκτάσεις ή επενδύουν σε καλύτερης ποιότητας γαίες με τα χρήματα που βγάζουν από την πώληση χαμηλότερης αξίας γαιών. Αυτοί οι πωλητές, που ονομάσαμε νοικοκυραίους, απέκτησαν ιδιοκτησίες στα προεπαναστατικά χρόνια. Οι προεπαναστατικές αγορές πρέπει να συντελέστηκαν την περίοδο μετάβασης από το τιμαριωτικό σύστημα στη μεγάλη ιδιοκτησία των τσιφλικιών, ενώ η ιδιοκτησία που μας αφορά πρέπει να σχηματίστηκε στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα στο πλαίσιο του μαλικιανέ, οπότε η βαριά φορολογία ανάγκαζε τους χωρικούς Αθηναίους να πωλούν τα χωράφια τους: «Αφού όλη αυτή η δυστυχία ήρθεν εις τους Αθηναίους, εγνώρισε ο τύρανος πως δεν υπάρχει πλέον χρηματικό, διότι οι Αθηναίοι ετέλειωσαν τα πάντα, οπού ήρχοντο από άλλες πολιτείες, επίτηδες άνθρωποι και τα αγόραζαν. Ηκούστη, ότι εις Αθήνα πωλιόνται ευθηνά. Κάθε κινητό πράγμα, ως και τα ζώα, βόϊδα και λοιπά ζώα, οι χωρικοί τα εμπαρκάριζαν ομού και τας οικογενείας του και επήγαιναν εις Ανατολή αγεληδόν κρυφίως. Έτζι δεν ημπορούσε ο τύρανος να τους εμποδίσει. Άρχισε ο τύραννος και αγόραζε κτήματα, παίρνοντας του καθενός το κτήμα […]».[1486] Μετά το θάνατο του Χασεκή τα κτήματα αυτά δημοπρατήθηκαν εκ νέου. Υπάρχει στον Σκουζέ αναφορά πως λίγοι χριστιανοί ήταν σε θέση να μετέχουν τότε στις δημοπρασίες αυτές, όσοι είχαν ξενιτευτεί και διέσωσαν τα χρήματά τους.[1487] Αυτοί γίνονταν ιδιοκτήτες των γαιών και ανήκαν στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα. Οι καλλιεργητές μέσα από ένα ευρύ φάσμα τύπων αγροληψιών -με κυρίαρχο το τριτάρικο- αναλάμβαναν την παραγωγή.

Όπως είδαμε στα συγκεντρωτικά στοιχεία για τις αρχειακές ενότητες, τετρακόσιοι πενήντα πέντε υπήρξαν οι πωλητές στην αρχειακή ενότητα Π.ΠΟΥΛΟΣ. Οι περισσότεροι πωλητές εκποίησαν περιστασιακά συνάπτοντας μία νοταριακή πράξη. Αφού αφαιρέσουμε από τον συνολικό αριθμό των πωλητών της ενότητας αυτής δύο Οθωμανούς που πωλούν χωρίς προφανώς να αγοράζουν, διαπιστώνεται πως εκατό δεκαεπτά πωλητές ή το 25,8% του συνόλου των πωλητών της ενότητας Π.ΠΟΥΛΟΣ καταγράφονται ως προεστοί, ενώ οι τριακόσιοι τριάντα έξι ή το 74,2%, ως νοικοκυραίοι.[1488] Άρα οι νοικοκυραίοι όχι μόνο αγοράζουν μέσα στην Επανάσταση, αλλά και πωλούν για διάφορους λόγους, χωρίς να παραβλέπουμε το γεγονός πως και το ποσοστό των προεστών είναι σημαντικό σε σχέση και με το συνολικό αριθμό τους. Στη συγκεκριμένη αρχειακή ενότητα ογδόντα δύο πρόσωπα ή το 18,1% επί του συνολικού αριθμού των πωλητών θα είναι και αγοραστές μέσα στην Επανάσταση. Η πλειοψηφία, όμως, των πωλητών δεν προχωρεί σε επανεπένδυση των κερδών από τις όποιες πωλήσεις σε συναφείς με το είδος των πωλήσεων αγορές. Ένα μικρό ποσοστό, το 1/5 των πωλητών, το κάνει. Από αυτούς οι δεκαεννιά ή το 23,2% επί του συνολικού αριθμού των πωλητών-αγοραστών της ενότητας καταγράφονται ως προεστοί αγοραστές (μόλις το 16,2% των προεστών πωλητών της ενότητας), ενώ οι

[1485] Για τα προεπαναστατικά χρόνια, 17ο-18ο αιώνα, βλέπε, Σπ. Ι. Ασδραχάς (εισαγωγή- επιλογή κειμένων), *Η οικονομική δομή των βαλκανικών χωρών στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας, ιε΄- ιθ΄ αι.,* Μέλισσα 1979, συλλογικός τόμος., σ. 19-42, «εισαγωγικό σημείωμα».

[1486] Σκουζές, 1948, ό.π., σ. 56.

[1487] Σκουζές, 1948, ό.π., σ. 67-68.

[1488] Βλέπε, αναλυτικά, Παράρτημα, πίνακας 34, «Κοινωνικά χαρακτηριστικά πωλητών της αρχειακής ενότητας Π.ΠΟΥΛΟΣ».

εξήντα τρεις ή το 76,8% επί του συνόλου των πωλητών-αγοραστών είναι νοικοκυραίοι (το 18,8% των νοικοκυραίων πωλητών της ενότητας Π.ΠΟΥΛΟΣ).

Στην αρχειακή ενότητα Ι.ΛΑΓΑΝΗΣ παρουσιάζονται εκατόν ογδόντα πωλητές.[1489] Από αυτούς οι πενήντα ή το 27,8% επί του συνολικού τους αριθμού ανήκουν στους προεστούς, ενώ οι εκατόν τριάντα ή το 72,2% στους νοικοκυραίους. Και εδώ, λοιπόν, η πλειοψηφία των πωλητών ανήκει σε εκείνους που επίσης πλειοψηφούν ως αγοραστές μέσα στην Επανάσταση. Από τους εκατόν ογδόντα πωλητές οι είκοσι ένας ή το 11,7% επί του συνόλου εμφανίζονται να είναι και αγοραστές. Από τους είκοσι ένα πωλητές-αγοραστές οι δεκατρείς ή το 61,9% των αγοραστών καταγράφονται ως προεστοί (96% επί του συνόλου των προεστών πωλητών της ενότητας), ενώ μόλις οχτώ ή το 38,1% των πωλητών-αγοραστών ως νοικοκυραίοι (μόλις 6,2% επί του συνόλου των νοικοκυραίων πωλητών της ενότητας Ι.ΛΑΓΑΝΗΣ). Άρα στην ενότητα αυτή υπερτερούν στο σύνολο των πωλητών-αγοραστών οι προεστοί, ενώ στην ενότητα Π.ΠΟΥΛΟΣ υπερτερούν στο σύνολο των πωλητών-αγοραστών οι νοικοκυραίοι.

Συνολικά και στις δύο αρχειακές ενότητες καταγράφονται εξακόσιοι τριάντα τρεις πωλητές (διάγραμμα 27). Εκατόν εξήντα επτά ή το 26,4% καταγράφονται ως προεστοί πωλητές, ενώ οι τετρακόσιοι εξήντα έξι ή το 73,6% ως νοικοκυραίοι. Συνολικά εκατόν τρεις ή το 16,3 % του συνόλου των πωλητών των δύο ενοτήτων ήταν και αγοραστές μέσα στην Επανάσταση. Από αυτούς οι τριάντα δύο ή το 31,1% του συνόλου των πωλητών-αγοραστών καταγράφονται ως προεστοί και οι εβδομήντα ένας ή το 68,9% του συνόλου των πωλητών-αγοραστών ως νοικοκυραίοι. Διαφορετικά, το 19,2% του συνόλου των προεστών πωλητών και το 15,2% του συνόλου των νοικοκυραίων πωλητών αγοράζει μέσα στην Επανάσταση. Τέλος, αναφέρουμε πως διακόσιοι πενήντα επτά Οθωμανοί της ενότητας Α.Μ.Ο.Ε. πωλούν τις περιουσίες είτε τις δικές τους, είτε αυτών που εκπροσωπούν επιτροπικά.[1490]

Διάγραμμα 27.

Α.

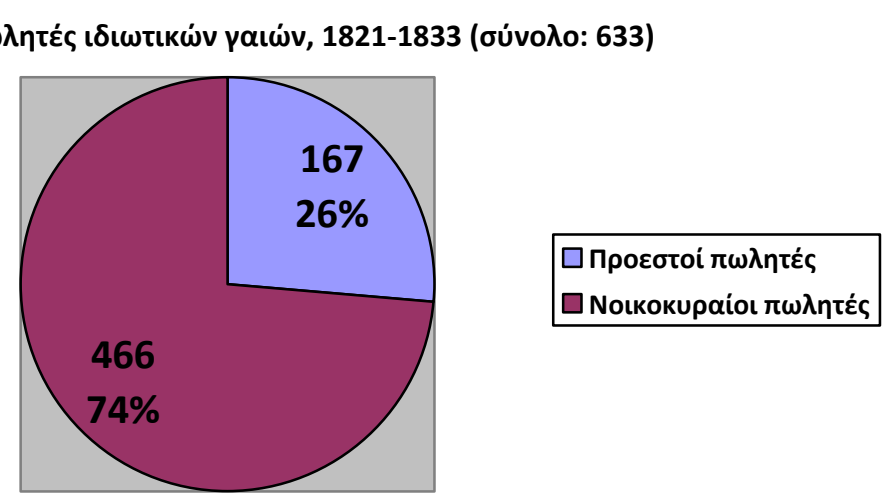

[1489] Βλέπε, αναλυτικά, Παράρτημα, πίνακας 35, «Κοινωνικά χαρακτηριστικά πωλητών της αρχειακής ενότητας Ι.ΛΑΓΑΝΗΣ.

[1490] Βλέπε τον πίνακας 36 του παραρτήματος, «Αναφορά των πωλητών και του αριθμού νοταριακών πράξεών τους της αρχειακής ενότητας Α.Μ.Ο.Ε».

Β.

Πωλητές-αγοραστές ιδιωτικών γαιών, 1821-1833
(σύνολο: 103)

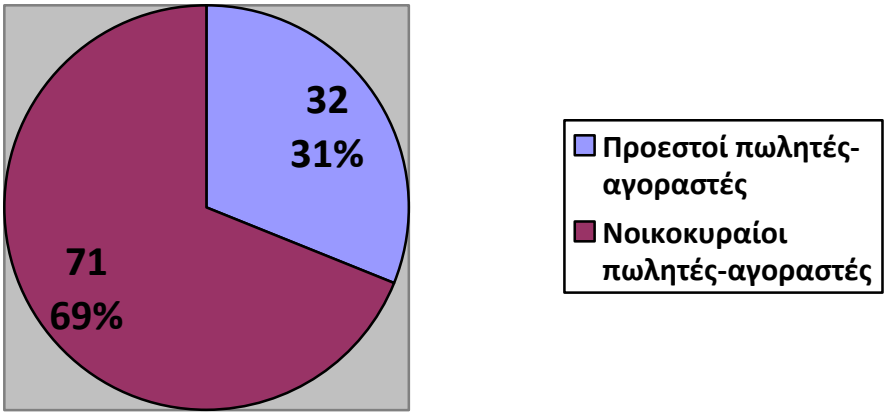

Κεφάλαιο Πέμπτο. Ένας παράλληλος επενδυτικός χώρος: Αγοραστές «εθνικών φθαρτών κτημάτων» στην Αθήνα την περίοδο 1824-1826

Τα εθνικά κτήματα αφορούσαν οθωμανικές ιδιοκτησίες που με την Επανάσταση περιήλθαν στην κυριότητα της επαναστατικής Διοίκησης και στις πηγές αποκαλούνται συνήθως ως «εθνικά φθαρτά κτήματα».[1491] Η Διοίκηση έθεσε την καλλιέργεια των εθνικών γαιών στην υπηρεσία του Αγώνα, προσπαθώντας με την ενοικίασή τους να εμβάσει χρήματα στο Εθνικό Ταμείο.[1492] Κυρίως, ενοικιάζονταν τα «άφθαρτα εθνικά κτήματα», που αποτελούνταν από γη στην οποία καλλιεργούνταν δημητριακά, ενώ και τα φθαρτά, όσα δεν εκποιούνταν, ενοικιάζονταν. Στα φθαρτά κτήματα περιλαμβάνονταν ενίοτε και ελαιώνες -φυτείες με ποτιστικά ελαιόδεντρα- και αμπελώνες, καθώς και τα περιβόλια, αφού θεωρούνταν ότι υπόκεινταν σε φθορές. Η Διοίκηση εκποιούσε και δεν ενοικίαζε τα φθαρτά κτήματα, όπως θα δούμε παρακάτω. Στην περίοδο του Καποδίστρια η εθνική γη είχε ήδη περιέλθει σε μια θολή ιδιοκτησιακή σχέση με πρόσωπα που είτε την ενοικίαζαν, είτε τη νέμονταν ως ιδιοκτήτες, είτε την καλλιεργούσαν ως καταπατητές. Οι καταπατητές μπορούσαν να είναι και ακτήμονες και μικροϊδιοκτήτες ιδιόκτητης γης.[1493] Η εθνική γη που δίνονταν ως ιδιοκτησία αφορούσε ακαλλιέργητες εκτάσεις.

Η Επανάσταση προωθεί και ενισχύει θεσμικά το δικαίωμα της ατομικής ιδιοκτησίας μέσα από ένα θεσμικό πλαίσιο αστικού χαρακτήρα.[1494] Η ύπαρξη χρημάτων στην ιδιωτική σφαίρα κατευθύνονταν τόσο στο κεντρικό ταμείο όσο και στις ιδιωτικές επενδύσεις που με τη σειρά τους απέφεραν έσοδα και στον ιδιώτη και

[1491] Βλέπε για την καποδιστριακή περίοδο, αλλά με ευρύτερη ισχύ, *Α.Ε.Π.,* τόμος 24, 2012, ό.π., σ. 147-149. Αναφέρεται χαρακτηριστικά πως απαγορευόταν η υποθήκη ή μεταπώληση των φθαρτών κτημάτων σε άλλον ή άλλους από τον πρώτο αγοραστή πριν την εξόφληση του χρέους του προς την Κυβέρνηση.
[1492] Εύη Καρούζου, «Ζητήματα κατοχής εθνικών γαιών (1833-1871)», *Μνήμων*, τόμος 12, 1989, σ. 149-161.
[1493] Καρούζου, 1989, ό.π., σ. 154.
[1494] Χατζημιχαήλ, τόμος 1ος , 2011, ό.π., σ. 372-373.

στο κεντρικό ταμείο μέσω της φορολογίας. Η Επαρχία της Αθήνας, ενώ δεν ήταν στις βασικές επαρχίες από τις οποίες η Διοίκηση απέβλεπε στην είσπραξη μεγάλου αριθμού εσόδων[1495], σε σύγκριση με τις επαρχίες της Πελοποννήσου για παράδειγμα, παρουσιάζει μια αξιόλογη επενδυτική δραστηριότητα στον τομέα των ιδιωτικών επενδύσεων, ιδιαίτερα στην πρόσκτηση εμπορευματικών γαιών. Η Διοίκηση δεν μπορούσε να βασιστεί σε αυτά τα κτήματα που δεν ξέρουμε αν καλλιεργούνταν μέσα σε συνθήκες πολέμου, οπότε στρεφόταν στον έλεγχο των προσόδων από τα λεγόμενα εθνικά (δημόσια) κτήματα, τους εθνικούς μύλους και τα εθνικά εργαστήρια. Τα εθνικά κτήματα ήταν καλλιέργειες που αφορούσαν αμπελώνες και ελαιώνες κυρίως. Άλλα έσοδα θα έμπαιναν στα κρατικά ταμεία από τους φόρους της παραγωγής (πρόσοδοι δεκάτων), τη σταφίδα, τις αλυκές και τα τελωνεία. Η σύσταση, λοιπόν, της επαναστατικής Διοίκησης σταδιακά θέτει υπό την εξουσία της τον έλεγχο των «εθνικών άφθαρτων κτημάτων» (εθνικά ακίνητα) και των «φθαρτών» (φθαρτά εθνικά ακίνητα), όπως φρούρια, εργαστήρια, σπίτια, μύλους, αλυκές, ιχθυοτροφεία, και αναλαμβάνει τον αποκλειστικό έλεγχο της ενοικίασης των προσόδων τους, της υποθήκης και εκποίησής τους.[1496] Οι εθνικές και σε μικρότερο ποσοστό οι ιδιωτικές καλλιεργήσιμες γαίες αποτέλεσαν τη σημαντικότερη πηγή εσόδων της κεντρικής εξουσίας μέσα από τις υφιστάμενες οικονομικές δομές.[1497]

Η Διοίκηση συστήνει επιτροπές υπεύθυνες για την εκποίηση των εθνικών κτημάτων από το 1824. Το προηγούμενο διάστημα το κάθε επαρχείο επωμιζόταν την εκποίηση των εθνικών κτημάτων. Τον Οκτώβριο του 1823 η Διοίκηση ενημέρωνε το Επαρχείο Αθηνών και τους εκεί δημογέροντες και επιστάτες πως απαιτούνταν ειδική τροπολογία για την εκποίηση των εθνικών κτημάτων, η οποία δε δικαιολογούνταν από τον «οργανικό νόμο». Επιπλέον η Διοίκηση απαιτούσε να υπάρχει διαρκής ενημέρωσή της για τις εκποιήσεις. Την ίδια στιγμή η Διοίκηση παρατηρούσε πως η Επαρχία Αθηνών «από της ενάρξεως του συστήματος (εννοείται των Επαρχιών) λογαριασμόν δεν έδωκε προς την Διοίκησιν», ώστε να λάβει γνώση των εσόδων και κατ' αναλογία να προβεί σε εκποιήσεις.[1498] Σε έντονο ύφος η Διοίκηση θα ζητήσει στις 15 Οκτωβρίου 1823 από τον Έπαρχο Δρόσο Μανσόλα να καλέσει στο επαρχείο τους πρόκριτους και δημογέροντες Αθηνών για να καταδικάσει «τα παράνομα κινήματά των».[1499]

Σύμφωνα με το Σύνταγμα της Επιδαύρου (1822) η Διοίκηση είχε το δικαίωμα να εκποιεί μέρος των εθνικών κτημάτων για την κάλυψη των χρηματικών αναγκών

[1495] Σίμος Μποζίκης, *Δημόσια οικονομικά και συγκρότηση εθνικού κράτους το 1821*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Κέρκυρα 2018, σ. 176-205. Η διατριβή αυτή στάθηκε για την παρούσα διατριβή σημείο αναφοράς ιδιαίτερα στο τρόπο λειτουργίας της κεντρικής «Διοίκησης του Έθνους». Η αντίληψη του γενικού πλαισίου της διατριβής αυτής συμπληρώνει την ειδικότερη προσέγγιση που επιχειρείται εδώ στην Επαρχία της Αθήνας. Βέβαια η θεσμική λειτουργία και όσα αυτή προέβλεπε απείχε από αυτό που συνέβαινε στην πράξη, στην πραγματικότητα της Επανάστασης. Η απόκλιση αυτή δεν είναι δύσκολο να ανιχνευτεί και στις πηγές, αν προβάλλουμε το ειδικό, αυτό που συμβαίνει στις τοπικές κοινότητες, στο γενικό, σε αυτό που επαγγέλλεται η κεντρική Διοίκηση, και όχι το αντίθετο.

[1496] Γ.Α.Κ., *Μικροί Κλάδοι αρχείου Αγώνος και Καποδιστρίου (Μ.Κ.Α.Κ.),* φάκελος 17, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα. […] Εκ Ναυπλίου τη 6 Οκτωβρίου 1823. Ο Πρόεδρος Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης».*

[1497] *Α.Ε.Π.,* τ. Α΄, Αθήνα 1857 (1971), σ. 409.

[1498] *Α.Ε.Π.,* τόμος 2ος, 1972, ό.π., σ. 592.

[1499] *Α.Ε.Π.,* τόμος 2ος, 1972, ό.π., σ. 615.

και τη σύναψη δανείων.[1500] Σε άλλες περιπτώσεις η Διοίκηση προχωρεί στην ενοικίαση των εθνικών εισοδημάτων, εργαστηρίων και «οσπητίων» και όχι στην πώλησή τους. Ήδη από τον Ιούλιο του 1824 οι Δημογέροντες Αθηνών είχαν ζητήσει από τον Έπαρχο Αθηνών Μιχαήλ Σούτσο «να πουληθούν το τέταρτον των εθνικών κτιρίων», χωρίς όμως να μπορεί να αγοράσει κανένας «επαρχιώτης» ή «ξένος»[1501]. Εδώ μπορούμε να διακρίνουμε δύο πρακτικές του Επάρχου. Ως προς τα εθνικά κτήρια οι δημοπρασίες που διενεργήθηκαν όχι μόνο δεν απέκλειαν μη Αθηναίους αγοραστές, αλλά όπως φαίνεται στον πίνακα 37 του παραρτήματος, οι περισσότεροι αγοραστές δεν ήταν Αθηναίοι. Ως προς την ενοικίαση, όμως, των προσόδων ο Έπαρχος Σούτσος αποδέχεται Αθηναίους αγοραστές (τους στρατιωτικούς) για το 1824, χωρίς μάλιστα να έχει λάβει σχετικές διαταγές από τη Διοίκηση, ακολουθώντας τα χνάρια του προηγούμενου Επάρχου Δρόσου Μανσόλα.

Στην περίπτωση της Αθήνας η Διοίκηση ενδιαφέρθηκε ιδιαίτερα για την εκποίηση των εκεί εθνικών κτημάτων (αφορά τα φθαρτά εθνικά ακίνητα). Ο «κλάδος των εθνικών οσπητίων» ανήκε στις προτεραιότητες των αρμοδιοτήτων του Επάρχου της Αθήνας. Πολλά από τα «εθνικά σπίτια» έστεκαν ερείπια στη φθορά του καιρού και των πλημμύρων, αλλά και στις αρπαγές των στρατιωτών που έψαχναν για ξύλα το χειμώνα.[1502] Έπρεπε, λοιπόν, να πωληθούν όσα ήταν γερά, αλλά και τα ερείπια που μπορούσαν να επιδιορθωθούν. Και για τη Διοίκηση το ζήτημα της εκποίησης ήταν επείγον. Σε δύο περιπτώσεις τότε δίνει διαταγές για την πληρωμή στρατιωτικών μισθών από την εκποίηση των εθνικών κτημάτων της Επαρχίας Αθηνών. Η πρώτη αφορούσε τον πρώην Έπαρχο Θηβών Λάμπρο Γεωργαντά και η δεύτερη τον Νικόλαο Κριεζώτη. Με επιταγή της Διοίκησης οφείλονταν 4.322 γρόσια από την εκποίηση των εθνικών κτημάτων της Αθήνας στον Λάμπρο Γεωργαντά «δι' εξόφλησιν εξόδων του και μισθών του, χρηματίσαντος Επάρχου εις την Επαρχίαν των Θηβών».[1503] Ο Νικόλαος Κριεζώτης θα λάμβανε το ποσό των 2.594 γροσίων «διά λογαριασμόν μισθών των υπό την οδηγίαν τριάντα στρατιωτών από 10 Μαΐου έως μία Ιουλίου (του 1824)».[1504] Μία ημέρα πριν ο ίδιος ο πρόεδρος του Εκτελεστικού Σώματος Γεώργιος Κουντουριώτης είχε δώσει εντολή στο Υπουργείο της Οικονομίας να δοθούν πεντακόσια γρόσια στον αντιστράτηγο Κριεζώτη για μισθούς των στρατιωτών του.[1505]

Επιπλέον τη Διοίκηση την ενδιαφέρει και η ενοικίαση των «εθνικών εργαστηρίων» και «οσπιτίων» της Αθήνας. Αντιδρά, λοιπόν, στην κατοχή τους από ανθρώπους «με σαφή ιδιοτέλεια» και αποστέλλει το Σεπτέμβριο του 1824 σαφείς

[1500] *Α.Ε.Π.,* τόμος 3ος, «Εθνικές Συνελεύσεις: Α΄ εν Επιδαύρω 1821-1822, Β΄ εν ΄Αστρει 1823, Γ΄ εν Επιδαύρω 1826, Γ΄ κατ΄επανάληψη εν Ερμιόνη και Τροιζήνι 1827 - ΠΡΩΤΟΣ (των Εθνοσυνελεύσεων)», 1971, ό.π., σ. 30-32, *«Περί των καθηκόντων του Εκτελεστικού Σώματος».*

[1501] Γ.Α.Κ., *συλλογή Βλαχογιάννη, Κατάλογος Α΄,* φ.192, *«Κύριε Έπαρχε Αθηνών! […] τη 7 Ιουλίου 1824. Αθήναις. Οι Δημογέροντες Νικόλαος Ζαχαρίτζας, Ιωάννης Π. Βλάχος, Χατζή Σπύρος Γκικάκης, Ιωάννης Πάλλης, Ιωάννης Πανταζής».*

[1502] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος*, Μινιστέριο της Οικονομίας, φάκελος 53, «*«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Ένδοξον Υπουργείον της Οικονομίας το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 3 Αυγούστου 1825, εν Αθήναις. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης».*

[1503] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος*, Μινιστέριο της Οικονομίας, φάκελος 21, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας εν Ναυπλίω τη 26η Σεπτεμβρίου 1824».*

[1504] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος*, Μινιστέριο της Οικονομίας, φάκελος 21, *«Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας, Εν Ναυπλίω τη 26η Σεπτεμβρίου 1824».*

[1505] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος*, Μινιστέριο της Οικονομίας, φάκελος 21, *«Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας, Εν Ναυπλίω τη 25η Σεπτεμβρίου 1824».*

διαταγές στον Έπαρχο Αθηνών:[1506] «Πληροφορείται το Υπουργείον (εννοείται της Οικονομίας) ότι γίνεται κατάχρησις αυτόθι εις το ενοικίασμα εργαστηρίων και εθνικών οσπιτίων και τινές μάλιστα επιφέρουν εμπόδια εις τούτον, σκοπούς ιδιοτελείας έχοντες». Το Υπουργείο θεωρεί πως η κατάχρηση αυτή αποβλέπει στη ζημία του Εθνικού Ταμείου. Απαιτεί, λοιπόν, την ιδιαίτερη προσοχή του Επάρχου και τον διατάσσει, πρώτον να κάνει καταγραφή των προς ενοικίαση εργαστηρίων και σπιτιών και δεύτερον να τα ενοικιάσει όλα με δημοπρασία σε όσους προσφέρουν τα περισσότερα χρήματα. Το Υπουργείο ελπίζει στο αίσιο τέλος της υπόθεσης αναμένοντας τα πρακτικά του Επάρχου. Πολιτική της Διοίκησης αποτελούσε η δημοπράτηση των φθαρτών κτημάτων («φθειρομένων κτημάτων») είτε επρόκειτο για πώλησή τους, είτε για ενοικίαση. Και στις δύο περιπτώσεις ήθελε να αποφύγει τις απευθείας μεταβιβάσεις, κάτι που θα μπορούσε να οδηγήσει σε καταχρήσεις και στην επακόλουθη απώλεια εσόδων για το Εθνικό Ταμείο. Όλα έπρεπε να περνούν από την έγκριση της εκποιητικής επιτροπής που ήταν υπεύθυνη για τις δημοπρασίες.[1507]

Δύο εβδομάδες αργότερα, στις 29 Σεπτεμβρίου 1824, έφτασε στο Υπουργείο της Οικονομίας η αναφορά του απεσταλμένου από την επαναστατική Διοίκηση στην Αθήνα εκτιμητή των εθνικών κτημάτων Νικόλαου Κ. Χατζή Νάκου (Νικόλαος Νάκης).[1508] Αυτός ανέφερε ότι διαβίβασε τις εντολές του Υπουργείου και ότι στις 30 Σεπτεμβρίου 1824, την επόμενη ημέρα από την ημερομηνία της επιστολής, θα έθετε σε δημοπρασία τα φθαρτά κτήματα. Ο Νικόλαος Νάκος θα οριζόταν αργότερα και εισπράκτορας των χρηματικών ποσών των αγοραπωλησιών, αποδίδοντας σχετικούς λογαριασμούς στη Διοίκηση. Όμως οι γραμμένοι για την δημοπρασία «κύριοι» είχαν τη γνώμη ότι όσα κτήματα σώζονται «ανεπηρέαστα και εις διαφύλαξιν καλών ενοικιαστών και έχουσιν ενοίκιον άξιον και συμφέρον κατ' έτος εις το εθνικόν ταμείον έκριναν να μη πωληθώσι». Όσα, όμως, υπόκεινται σε καθημερινή φθορά χωρίς να ωφελούν το ταμείο, όπως τα σπίτια, τζαμιά, μεντρεσέδες και τα εργαστήρια**,** αυτά να τεθούν σε δημοπρασία. Ο επιστάτης ζητά τη συμβουλή του υπουργείου για το ποια εθνικά κτήματα έχει την άδεια να θέσει σε δημοπρασία και ζητά να μάθει αν πρέπει να ενοικιαστούν όσα δεν πουληθούν. «Τα απώλητα μέχρι τούδε κατοικούνται οπλοφόρως», αναφέρει σχετικά.[1509] Ένα μέρος σημαντικό των φθαρτών εθνικών ακινήτων της Αθήνας εκποιήθηκε τελικά, σε αντίθεση με τα άφθαρτα εθνικά κτήματα που, κυρίως, ενοικιάζονταν ή δίνονταν σε υποθήκη για τη σύναψη των δανείων. Μετά το Ναύπλιο η Αθήνα καταγράφει τις περισσότερες εκποιήσεις εθνικών φθαρτών κτημάτων την περίοδο 1824-1826.

Όπως θα δούμε παρακάτω οι επενδύσεις στα εθνικά ακίνητα μπορεί να μην έφθαναν το ύψος των επενδύσεων στην αγορά γης, όμως, αποτελούσαν μια μορφή επένδυσης που εκμεταλλευόταν τη συγκυρία και τους συσχετισμούς των πολιτικών δυνάμεων στην Κοινότητα της Αθήνας. Πολλά «εθνικά οσπήτια» πριν τη δημοπράτησή τους με συγκεκριμένη τιμή εκκίνησης έχρηζαν επισκευής ή τουλάχιστον εκτίμησης από σχετικό αρχιτέκτονα για τα όρια και το μέγεθός τους. Σε

[1506] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 21, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τον ευγενή Έπαρχον και επιστάτην των προσεξόδων της Επαρχίας Αθηνών, Εν Ναυπλίω τη 16 Σεπτεμβρίου 1824 ».*

[1507] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 152, Το Υπουργείο της Οικονομίας προς το Εκτελεστικό Σώμα, Ναύπλιο, 13 Ιανουαρίου 1826.

[1508] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 52, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 13 Ιανουαρίου 1825. Εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1509] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 21, *«Προς το Υπουργείον της Οικονομίας, εν Αθήναις, τη 29η Σεπτεμβρίου 1824.»*

πολλές περιπτώσεις την επισκευή των σπιτιών και των εργαστηρίων έπρεπε να την επωμιστεί ο αγοραστής, με την προσδοκία ίσως μιας μελλοντικής έκπτωσης των εξόδων του από τη φορολογία. Σε κάποιες περιπτώσεις, όπως στους μύλους, δεν κάνουμε λόγο για επισκευή, αλλά για κατασκευή ενός κατεστραμμένου μύλου.[1510] Στις περιπτώσεις κατασκευής δινόταν από τη Διοίκηση για ένα χρονικό διάστημα «ατέλεια» στους ιδιώτες επενδυτές και μετά την παρέλευση του διαστήματος το «κτήμα» γινόταν «συντελή και εθνικό» και μπορούσε να δημοπρατηθεί. Η Διοίκηση αποστέλλει στην Αθήνα μαζί με τον Νάκο (Νάκη) τον αρχιτέκτονα Ιωάννη Δέδε γι' αυτή ακριβώς τη δουλειά.[1511]Άρα στην αγορά ή την ενοικίαση σπιτιών και εργαστηρίων ήταν αναγκαίο να επενδυθεί ένα κεφάλαιο, η απόσβεση του οποίου ήταν αβέβαιη.[1512]

Το παράδειγμα του Ιωάννη Γκούρα είναι χαρακτηριστικό για τη σχέση των στρατιωτικών με την πολιτική και οικονομική δραστηριότητα στην Κοινότητας της Αθήνας. Ο Ιωάννης Γκούρας δαπανά συνολικά 36.420 γρόσια σε αγορές φθαρτών ακινήτων, αλλά και άφθαρτων κτημάτων στην Αθήνα.[1513] Στις 12 Ιουλίου 1824 ο Γκούρας θα αγοράσει με «πληρεστάτη δημοπρασία» το εθνικό σπίτι το ονομαζόμενο «ο μεχκεμές του Καδί και του χαρεμίου» στο τζαμί Καρέα για 5.620 γρόσια τα οποία και «κατέβαλε» άμεσα.[1514] Σε ισολογισμό του Υπουργείου της Οικονομίας φαίνεται πως ό,τι κατέβαλε ο Γκούρας στο Εθνικό Ταμείο το λάμβανε πίσω για έξοδα δικά

[1510] Για παράδειγμα, βλέπε, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 82, «*Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 13 Απριλλίου 1825, εν Ναυπλίω. Οι πατριώται Νικόλαος Γελινίτης, Αργύρης Μιλιώτης».* Στον Επάνω Ναχιγιέ της Κορίνθου στην περιοχή Μικρή Βάλτζα υπάρχει ένας τόπος με ρυάκι, όπου σε παλαιότερη εποχή υπήχε ένας μύλος, τα θεμέλια του οποίου φαίνονταν ακόμη. Εκεί ζητούν από τη Διοίκηση οι υπογράφοντες να οικοδομήσουν ξανά ένα μύλο, ο οποίος να είναι ατελής για πέντε έτη. Μετά την παρέλευση του χρονικού αυτού διαστήματος ο μύλος θα ήταν «συντελής και εθνικός». Στην περίπτωση που τότε θα δημοπρατούνταν ζητούν να προτιμηθούν αυτοί από τη Διοίκηση. Η Διοίκηση τους δίνει την άδεια, όμως, επαναλαμβάνει πως στις δημοπρασίες-εκποιήσεις προτιμάται «όστις τα πλείονα προσφέρει», στο ό.π., φ. 82, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβ. Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 16 Απριλλίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Επίσης τους παρέχεται ατέλεια για 3 αντί για 5 έτη που ζήτησαν, στο ό.π., φ. 82, «εις απάντησιν». Για μια διαφορετική περίπτωση οικοδόμησης οικίας στον εθνικό τόπο του Μαχμούτ Εφένδη στους Μύλους Ναυπλίου από τον Σταύρο Γιαννακόπουλο βλέπε, ό.π., φ. 82, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον των Εσωτερικών προς το Εκτελεστικόν Σώμα. […] 17 Απριλλίου 1825. Ο Υπουργός των Εσωτερικών Γρηγόριος Δικαίος».* Η Διοίκηση του δίνει την άδεια με την προϋπόθεση αυτός να πληρώνει το «σύνηθες και νόμιμον ενοίκιον». Άρα εδώ δεν έχουμε ατέλεια και στην περίπτωση που η νέα κατοικία εκποιούνταν σε άλλο αγοραστή τα έξοδαν οικοδόμησης θα επιστρέφονταν στον Γιαννακόπουλο.

[1511] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 52, *«Ο Αρχιτέκτων Ιωάννης Δέδες από 1824 Σεπτεμβρίου 19 έως Ιανουαρίου 10 να λάβη […] από το Ταμείον διά τα όσα αγώγια από Πειραιάν έως εις Αθήνας γρόσια 4:35, δι' όσα έξοδα εις Πειραιάν 8:10 γρ., διά 500 κόλες τυπομέναις κατά το σχέδιον του εξόχου Υπουργείου της Οικονομίας 37:20 γρόσια […] τη 6 Ιανουαρίου 1825. Εν Ναυπλίω. Ο Εκτιμητής Νικόλαος Νάκης. Ο Αρχιτέκτων Ιωάννης Δέδες».*

[1512] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 73, *«Σεβαστή Διοίκησις. […] τη 17 Μαρτίου 1825, εν Ναυπλίω. Η Πατριώτις Βασιλίνα Τρολάνη γυνή του μακαρίτου Πάνου Παπουτζή».* Η σύζυγος αναφέρεται στην επένδυση ενός κεφαλαίου σε εργαστήριο εθνικό από τον μακαρίτη άντρα της.

[1513] Γ.Α.Κ., *Μικροί Κλάδοι αρχείου Αγώνος και Καποδιστρίου (εφεξής Μ.Κ.Α.Κ.), φάκελος 17, «Κατάλογος των κατά καιρούς εκποιηθέντων εθνικών κτημάτων από την Βαν Διοικητικής περιόδου μέχρι Διοικητικής Επιτροπής».* Στο φάκελο 17 υπάρχουν δύο κατάλογοι που τιτλοφορούνται το ίδιο, ο ένας με τις αναλυτικές αγορές ανά τόπο και ο άλλος με τα συνολικά ποσά των αγορών. Χρησιμοποιούμε εδώ και τους δύο καταλόγους για την αναφορά μας στις αγορές που λαμβάνουν χώρα στην Αθήνα.

[1514] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 33, «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] 1825 (24 Φεβρουαρίου) εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

του. Επιπλέον ο Γκούρας παρουσιαζόταν ως ο μοναδικός αγοραστής εθνικών κτημάτων, άφθαρτων δηλαδή, τη στιγμή που η Διοίκηση είχε απαγορεύσει την εκποίησή τους σε όλη την επικράτεια (δαπανά 21.520 γρόσια).[1515] Ενώ αυτά προβάλλουν ως συνέπεια καταπατήσεων των νόμων σε παρελθόντα έτη που εκ των υστέρων αναγνωρίζονται ως αγορές με καταβολή και αντιτίμου, οι υπόλοιπες αγορές του Γκούρα προβάλλουν σύννομες και αφορούν εθνικά ακίνητα, φθαρτά δηλαδή κτήματα. Μάλιστα φροντίζει ο ίδιος να το δηλώνει εμφατικά στη Διοίκηση. Τώρα είναι αυτός που καταγγέλλει τη διαδικασία εκποίησης ως μη σύννομη. Διαμαρτύρεται όταν, ενώ έχει προπληρώσει για δύο σπίτια εθνικά οχτώ και τρεις χιλιάδες γρόσια αντίστοιχα στον Έπαρχο και το δημοπράτη, αργότερα η τιμή τους αυξήθηκε χωρίς αυτός να συμφωνεί. Ζητά, λοιπόν, από τη Διοίκηση να του δοθούν οι οικίες στη συμφωνημένη τιμή ή να του επιστραφούν τα γρόσια «συν το τόκω».[1516] Η πρόταση του Γκούρα χαρακτηρίστηκε ως «παράνομη».[1517] Τελικά μάλλον επιστρέφονται τα χρήματα στον Γκούρα που αρκείται σε αγορές τριών εθνικών σπιτιών έναντι 7.450 γροσίων. Η δημοπρασία στην οποία αναφέρεται ο Γκούρας ήταν η πρώτη που διεξήχθη στην Αθήνα, σύμφωνα με τους νόμους της Διοίκησης.

Διαπιστώνουμε, λοιπόν, μια παράλληλη αγορά με αυτής της αγοράς ακινήτων που συναντάμε στα νοταριακά αρχεία, σαφώς πιο περιορισμένης, όμως υπαρκτής και κερδοφόρας για κάποιους. Είναι η αγορά των εθνικών ακινήτων που εκποιεί με δημοπρασίες η επαναστατική Διοίκηση για την εξοικονόμηση χρημάτων. Πρόκειται για μία αγορά που κυριαρχείται από την κάθετη ιδιοκτησία. Ο αγοραστής, δηλαδή, αγοράζει όλα τα μέρη του «εθνικού σπιτιού», καθώς και τον «οσπιτότοπο», το οικόπεδο στο οποίο υπάρχει η οικία.[1518]Αλλά και στις ιδιωτικές αγοραπωλησίες οικιών συνήθως πωλείται το «ανώγιον» μαζί με το «κατώγιον».[1519] Υπάρχουν βέβαια και περιπτώσεις όπου επικρατεί η οριζόντια ιδιοκτησία, η οποία προκύπτει λόγω κληρονομική διανομής. Συνήθως τότε υπάρχει ο χαρακτηρισμός «οσπήτιον από κληρονομίαν».[1520] Η τάση ήταν να αποκτιέται από τον αγοραστή ολόκληρο το σπίτι,

---

[1515] Ο στρατηγός Γκούρας αγοράζει εθνικά κτήματα συνολικής αξίας 21.520 γρόσια. Επενδύει σε δύο εθνικά σπίτια του Ιμπραήμη Ψαθά στην Ενορία «Καμουκαρέα» (Καπνικαρέα) για 3.400 γρόσια και στην αγορά του εθνικού σπιτιού του Μουλά Ντελή Αχμέτ στην ίδια ενορία για 4.050 γρόσια. Επίσης, φαίνεται ως αγοραστής και άλλων δύο εθνικών σπιτιών αξίας 11.000 γροσίων.

[1516] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 34, *«Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 20 Φεβρουαρίου 1825, Ναύπλιον. Ιω. Γκούρας».* Ο Γκούρας αναφέρεται σε προαγορά που δεν βρήκε σύμφωνη τη Διοίκηση, με αποτέλεσμα τη δημοπράτηση των δύο «οσπητιών» και την αύξηση της τιμής τους.

[1517] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 35, «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα. Προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […]* Εν Ναυπλίω τη 25 *Φεβρουαρίου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[1518] Για την κυριαρχία της οριζόντιας ιδιοκτησίας στα νησιά βλ. Δημητρόπουλος, 2001, ό.π., σ. 37-55.

[1519] Ενδεικτικά, βλ. *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 290, Αθήνα, 5 Μαρτίου 1826* και *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 299, Αθήνα, 11 Μαΐου 1826.*

[1520] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 61, Αθήνα, 1 Απριλίου 1824:* Η Όρσα Ζιαμανίκου «επώλησεν εις τον Αναγνώστης Μικρόν Νεκταρίου [ανηψιό της] από Κάλαμον από το σπήτι όπου έχει αγοράν της εις Καλαμιώτην το ήμισυ Νοτεινά χωριζόμενον εις την πόρτα του κατωγίου, Βορεινά κατευθείαν εις το Σωκάκι, περιέχον το Κατώγι όλον με Σοφάν και Πατητήρι, Γούρναν κτιστήν, κληματαριάν και νερόν τρεχούμενον και αυλήν εις την εμβασίαν του». Επίσης, *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 66, Αθήνα, 20 Απριλίου 1824, Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 181, Αθήνα, 8 Απριλίου 1825, Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 373, Αθήνα, 14 Μαΐου 1832* και *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 227, Αθήνα, 21 Αυγούστου 1825.*

αγοράζοντας στην περίπτωση αυτή και τα υπόλοιπα κληρονομικά μερίδια.[1521] Αυτά μπορούσαν να είναι το μισό σπίτι ή μέρος του σπιτιού. Σε ένα σύνολο σαράντα εννέα αγοραπωλησιών σπιτιών οι δεκατέσσερις ή το 28,6% αφορούν στην αγορά μέρος του σπιτιού από κληρονομιά, ώστε ο αγοραστής να γίνει ο κύριος ολόκληρης της οικίας. Από αυτές μία αγοραπωλησία αφορά μόνο την αγορά «κατώγιου», χωρίς να αναφέρεται σε ποιον ανήκει το «ανώγιο». Οι υπόλοιπες τριάντα πέντε αγοραπωλησίες ή το 71,4% επί του συνολικού τους αριθμού αφορούν την αγορά ολόκληρων σπιτιών και όχι σε μέρος τους.

Στην αγορά των εθνικών φθαρτών δεν μεσολαβεί νοτάριος, αλλά το Επαρχείο Αθηνών που επωμίζεται το βάρος της όλης διαδικασίας. Η αγορά των εθνικών ακινήτων υποστηρίζουμε πως συνδέεται με μια μορφή επένδυσης που εκμεταλλεύεται τη συγκυρία και, κυρίως, τους συσχετισμούς των πολιτικών δυνάμεων στο εσωτερικό της Κοινότητας της Αθήνας. Είναι μια επένδυση σαφώς μικρότερη σε σχέση με την αγορά γης, που, όμως, αποτυπώνει τις οικονομικές συμπεριφορές εκείνων που στόχευαν στην ενίσχυση της οικονομικής τους δύναμης και ενδεχομένως και της πολιτικής τους. Κατά καιρούς η Διοίκηση εκποιεί φθαρτά εθνικά κτήματα, κυρίως «εθνικά οσπήτια» στην Αθήνα. Τον Ιανουάριο του 1826 θα μεταβούν στην Αθήνα οι Νικόλαος Γερακάρης και Δημήτριος Δενδρινός για να «ενεργήσουν» την εκποίηση «των εκεί εθνικών φθαρτών κτημάτων».[1522]

Παρακάτω θα εξεταστεί αυτή ακριβώς η σύνδεση του οικονομικού με τον πολιτικό παράγοντα, αφού εξαρχής η επένδυση στην αγορά εθνικών ακινήτων υπήρξε συνδεδεμένη με τις τοπικές λειτουργίες της επαναστατικής Διοίκησης, αλλά και με τους τοπικούς πολιτικούς παράγοντες σε μια διαδικασία δημοπρατήσεων θεωρητικά ανοιχτών σε όλους. Τα πρόσωπα που αγοράζουν εθνικά ακίνητα δεν μπορεί παρά να είχαν τα ίδια και πολιτικό ρόλο ή/και να εκμεταλλεύονταν ένα δίκτυο πολιτικών γνωριμιών προκειμένου να πετύχουν την αγορά στην καλύτερη τιμή κατά τη δημοπρασία. Την ευθύνη για την εφαρμογή του ΝΓ΄ περί εκποιήσεως νόμου της Διοίκησης είχε η επταμελής επί της εκποιήσεως των εθνικών κτημάτων επιτροπή, η οποία και ενημέρωνε το Υπουργείο της Οικονομίας για την πορεία των δημοπρασιών, όπου αυτές λάμβαναν χώρα.[1523] Σε τοπικό επίπεδο (Επαρχιών) υπήρχαν τριμελείς επιτροπές, που υπάγονταν στην επταμελή, ενημέρωναν, όμως, απευθείας το Υπουργείο της Οικονομίας. Εκποιήσεις φθαρτών κτημάτων πέρα από την Αθήνα έγιναν κυρίως στο Ναύπλιο και στην Επαρχία του Άργους και αφορούσαν σε αμπέλια, εργαστήρια (καφφενέδες, φούρνους κ.α), εθνικά σπίτια, περιβόλια, μύλους και νεροτριβές για το πλύσιμο.

Στην Αθήνα η γενική δημοπρασία γινόταν στην «καθέδραν της Διοικήσεως», αφού η δημοπρασία «διελαλήθη τας τρεις τελευταίας ημέρας διά του κήρυκος».[1524]

[1521] Ενδεικτικά, *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 168, Αθήνα, 12 Απριλίου 1826*: «ο Γεωργαντάς Κόσκορος επώλησε την μισή οσπιτοκάθησιν την πατρικήν του οπού έχει μερίδιον […] του αδελφού του Βασίλη […]» και *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 164, Αίγινα, 19 Φεβρουαρίου 1830.*

[1522] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 71, «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα διατάττει.[…] τη α' Ιανουαρίου 1825, εν Ναυπλίω Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[1523] Ενδεικτικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 80, *«Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, την 29 Μαρτίου 1826. Η επί της εκποιήσεως των εθνικών κτημάτων επταμελής επιτροπή Στάμος Στάϊκος, Δημάκης Ιερομνήμων, Παναγιώτης Παπαγεωργόπουλος, Ν. Μακρόπουλος, Παναγιώτης Δηλιγιάννης, Γεώργιος Αντωνόπουλος».*

[1524] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 76, *«Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] την 4 Μαρτίου 1826, εν Ναυπλίω. Η Επιτροπή Σ. Τρικούπης, Κ. Ζώτος, Α. Ζαφειρόπουλος».*

Με την εκποίηση των «εθνικών οσπητίων» ή «εθνικών οικιών» και εργαστηρίων η κεντρική Διοίκηση έδινε το «δικαίωμα της ιδιοκτησίας»[1525] στους αγοραστές, σε αντίθεση με την ενοικίαση των εθνικών προσόδων που ήταν ενιαύσια και αφορούσε ιδιωτικές και εθνικές ιδιοκτησίες. Στην περίπτωση που η Διοίκηση έδινε χωρίς αγορά ένα εθνικό κτήμα, δεν έδινε την ιδιοκτησία του, αλλά το δικαίωμα της νομής του.[1526] Αυτό γινόταν και στην περίπτωση των «ομογενών Ελλήνων» που έρχονταν από «τας υπό τον οθωμανικόν ζυγόν Επαρχίας» σε ελεύθερες περιοχές. «Οι καταφεύγοντες ερχόμενοι εις τας ελευθέρας επαρχίας ημπορούν να κατοικήσουν εις εθνικούς τόπους, και εάν ευρίσκονται εθνικά οσπήτια, θέλουν κατοικεί αμισθί εις αυτά, και ημπορούν να καλλιεργήσουν και να σπείρουν την εθνική Γην, καθώς και οι αυτόχθονες, δίδοντες τα νόμιμα δικαιώματα της Διοικήσεως, καθώς και εκείνοι».[1527]

Στην περίπτωση των «ομογενών φαμιλιών» δεν γινόταν λόγος για αγορά των εθνικών οικιών, τη στιγμή που η Διοίκηση δημοπρατεί τις οικίες σε όλες τις ελεύθερες επαρχίες. Άραγε τι θα μπορούσε να μείνει γι' αυτούς; Βέβαια δεν πωλούνταν όλες οι εθνικές οικίες και εργαστήρια. Ένας αριθμός εθνικών σπιτιών κατευθυνόταν στην ικανοποίηση των αναγκών στέγασης των φρουρών των επαρχιών και για τις μετακινήσεις των στρατευμάτων.[1528] Το Υπουργείο της Οικονομίας ήταν υπεύθυνο για την καταγραφή των εθνικών και ιδιόκτητων εργαστηρίων.[1529]

Τυπικά η εκποίηση ενός εθνικού σπιτιού έπρεπε να γίνει με δημοπρασία από την Επαρχία Αθηνών. Μία αγορά ενός εθνικού σπιτιού εκτός δημοπρασίας σαφώς και θα στοίχιζε λιγότερο, αφού ο ανταγωνισμός δε θα ανέβαζε την τιμή εκποίησης. Στην περίπτωση του Γκούρα οι εκποιήσεις παρέκαπταν αυτή τη διαδικασία, όπως ακριβώς γινόταν και για τον εθνικό ελαιώνα Αθηνών, τουλάχιστον μέχρι τα μέσα του 1824.[1530] Τον Οκτώβριο του 1824 ο Γκούρας συμμετέχει στις δημοπρασίες εθνικών φθαρτών στην Αθήνα. Τον Σεπτέμβριο του 1824 η Διοίκηση θα αποστείλει, όπως αναφέραμε, στην Αθήνα τον Νικόλαο Κ. Αντωνίου Νάκη ως εκτιμητή των εθνικών φθαρτών, οπότε στις αρχές Οκτωβρίου 1824 είναι σε θέση το Επαρχείο Αθηνών να εκκινήσει τις δημοπρασίες των φθαρτών: στις 5 Οκτωβρίου 1824 ο Ιωάννης Βλάχος

[1525] Ενδεικτικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 56, *«Προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 30 Ιανουαρίου 1825, Ναύπλιον».*

[1526] Ενδεικτικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 56, *«Προς το Σ. Εκτελεστικόν. […] τη 30 Ιανουαρίου 1825 εν Ναυπλίω. Ο Β΄ Γραμματεύς Ανδρέας Παπαδόπουλος».* Ο Σακελλάριος Κακάνης ζήτησε από τη Διοίκηση ένα εθνικό αμπέλι στο χωριό Χαϊδάρι (Χαϊτάρι) για να το καλλιεργήσει δίδοντας στη Διοίκηση «το διωρισμένον». Τελικά η Διοίκηση θα ικανοποιήσει το αίτημά του, στο ό.π., φ. 57*, «Προς το Σ. Βουλευτικόν. […] τη 5 Φεβρουαρίου* [1825]» και φ. 57, ό.π., *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 17 Φεβρουαρίου 1825. Ο Πρόεδρος».*

[1527] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 70, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα διατάττει […] εν Ναυπλίω, τη 11 Μαρτίου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[1528] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 91, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 23 Μαΐου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1529] Σε συνεννόηση με τα Υπουργεία Εσωτερικών και Αστυνομίας, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 93, *«Προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 26 Μαΐου 1825. Ο Αντιπρόεδρος».*

[1530] Στην Αθήνα έγιναν και παράνομες δημοπρασίες «εκ τινών» οι οποίες δεν αναγνωρίστηκαν από τη Διοίκηση, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 24*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τον εκτιμητήν των εθνικών κτημάτων της Επαρχίας Αθηνών κύριον Νικόλαον Κ. Αντ. Νάκην […] τη 20 Οκτ. 1824, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Ν. Πονηρόπουλος».*

πρόσφερε 3.100 γροσίων για το εθνικό σπίτι του Αλή Ρήγα στον Ασώματο.[1531] Την ίδια μέρα ο Αναστάσιος Λοιδωρίκης θα προσφέρει 2.410 γροσίων για το εθνικό «ημιχάλαστον» σπίτι του Ισμαήλ Αλή Σαχί κοντά στον Ασώματο. Ακολουθεί στις προσφορές και ο Νικόλαος Ζαχαρίτζας[1532] και ο Θεόδωρος Νέγρης.[1533] Ο Ιωάννης Βλάχος και ο Νικόλαος Ζαχαρίτζας ανήκουν στους προεστούς αγοραστές. Ο Αναστάσιος Λοιδωρίκης, από προεστική οικογένεια του Λιδωρικίου, ανήκει στους αγοραστές. Ο Θεόδωρος Νέγρης, πρώην αρεοπαγίτης, δεν προχωρεί σε αγορές στην Αθήνα. Οι τρεις πρώτοι είχαν πολιτική θέση στην Αθήνα της Επανάστασης. Ο Νέγρης δεν είχε. Κανείς από τους τέσσερις δεν φαίνεται να πλειοδοτεί κατά τη δημοπρασία, οπότε και δεν πραγματοποιούν τις αγορές. Από αυτούς μόνο ο Λοιδωρίκης (Λιδωρίκης) θα επιτύχει αγορά εθνικού φθαρτού σε επόμενη δημοπρασία.

Στις 13 Οκτωβρίου 1824 ο Γκούρας έδωσε οχτακόσια γρόσια για ένα «εριπειοσπητότοπον» που ονομαζόταν «του μουλά και του Μεχμέτ Συτονατζή Δελή Αχμέτη».[1534] «Τελευταία τιμή» δίνουν σε δημοπρασία ο Ανάργυρος Πετράκης «ιατρός», ο Χατζή Σπύρος Γκικάκης, ο Παναγιώτης Αλεξάνδρου Κεφαλλινός, ο Αλύπιος Σαντζήρης[1535], ο Ρούκης, ο Παναγιώτης Πούλος, ο Ιωάννης Νικολάου Μάρκου Υδραίος, ο Βασίλειος Καλουπαξής (Καλπαξής), ο Ιωσήφ Ηγούμενος Καισαριανής,[1536] ο Κ. Καρούμπας και ο Σιδέρης Τζίτζικας.[1537] Ωστόσο τα ονόματά τους δεν περιλαμβάνονται στους αγοραστές, οπότε και δεν πλειοδότησαν στην τελική διαδικασία. Η «τελεία πώλησις» έπρεπε να γίνει στο Ναύπλιο, στην έδρα της Διοικήσεως. Άλλωστε η Διοίκηση σε περίπτωση που έκρινε πως η προσφερθείσα τιμή δεν ήταν ικανοποιητική έδινε διαταγή στο Επαρχείο για την εκ νέου δημοπράτηση των εθνικών φθαρτών. Αυτό συνέβη, για παράδειγμα, για τα εθνικά

[1531] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 22, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Υπουργείον της Οικονομίας το Επαρχείον Αθηνών μετά του εκτιμητού και και επιστατών των προσοεξόδων […] Εν Αθήναις, τη 5 Οκτωβρίου 1824. Ο Έπαρχος Αθηνών Μιχαήλ Σούτσος. Ο εκτιμητής Νικόλαος Αντωνίου Νάκης. Ο αρχιτέκτων Ιωάννης Δόντες. Οι επιστάται των προσοεξόδων Δημήτριος Σαλωνιτίδης, Σταύρος Πατούσας».*

[1532] Ό.π. (διαφορετικά έγγραφα με την ίδια ημερομηνία, 5 Οκτωβρίου 1824)

[1533] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 22, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Υπουργείον της Οικονομίας το Επαρχείον Αθηνών μετά του εκτιμητού και και επιστατών των προσοεξόδων […] Εν Αθήναις, τη 8 Οκτωβρίου 1824. Ο Έπαρχος Αθηνών Μιχαήλ Σούτσος. Ο εκτιμητής Νικόλαος Αντωνίου Νάκης. Ο αρχιτέκτων Ιωάννης Δόντες. Οι επιστάται των προσοεξόδων Δημήτριος Σαλωνιτίδης, Σταύρος Πατούσας».*

[1534] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 23, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Υπουργείον της Οικονομίας το Επαρχείον Αθηνών μετά του εκτιμητού και και επιστατών των προσοεξόδων […] Εν Αθήναις, τη 14 Οκτωβρίου 1824. Ο Έπαρχος Αθηνών Μιχαήλ Σούτσος. Ο εκτιμητής Νικόλαος Αντωνίου Νάκης. Ο αρχιτέκτων Ιωάννης Δόντες. Οι επιστάται των προσοεξόδων Δημήτριος Σαλωνιτίδης, Σταύρος Πατούσας».*

[1535] Ο Αλύπιος Σαντζήρης δίνει τελευταία τιμή 940 γρόσια για το ερίπειο του Μεχμέτ Γκόλη, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 27, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Υπουργείον της Οικονομίας το Επαρχείον Αθηνών μετά του εκτιμητού και και επιστατών των προσοεξόδων […] Εν Αθήναις, τη 14 Νοεμβρίου 1824. Ο Έπαρχος Αθηνών Μιχαήλ Σούτσος. Ο εκτιμητής Νικόλαος Αντωνίου Νάκης. Ο αρχιτέκτων Ιωάννης Δόντες. Οι επιστάται των προσοεξόδων Δημήτριος Σαλωνιτίδης, Σταύρος Πατούσας».*

[1536] Ο Ηγούμενος Καισαριανής Ιωσήφ δίνει 500 γρόσια για το εθνικό σπίτι του Χούση Μονεβασιώτη στην ενορία Κοτάκη, στο ό.π., φ. 27, *«τη 16 Νοεμβρίου 1824, εν Αθήναις».*

[1537] Ό.π. (διαφορετικά έγγραφα με την ίδια ημερομηνία, 14 Οκτωβρίου 1824). Βλέπε και τον κατάλογο ονομάτων που φτάνει στο Ναύπλιο, στο ό.π., φ. 27*, «καταγραφή των αναφορών όσαι ο Παναγιώτης φέρει μετ' εαυτού εις Ναύπλιον διά να γένη αυτού η τελεία πώλησις».*

σπίτια των Ισμαήλ Αγά Σαχή, Ιλιάχμπεη και Αλή Ρήγα.[1538] Τέλος ο καπετάνιος Γεώργιος Λέκκας αγόρασε «επί δημοπρασίας» εθνικό σπίτι για 5.000 γρόσια, έχοντας αποδεικτικό της Διοικήσεως για 7.222. Τελικά, δεν φαίνεται να λαμβάνει πωλητήριο γράμμα, οπότε και τα 5.000 δεν εξέπεσαν από το δάνειο της Διοίκησης των 7.222 γροσίων.[1539] Πωλητήριο δε λάμβανε κάποιος αγοραστής εάν προηγουμένως δεν εξοφλούσε σε μετρητά το ποσό της αγοράς.[1540]

Η επόμενη προκήρυξη δημοπρασίας αγοράς εθνικών ακινήτων στην Αθήνα έγινε στις 7 Νοεμβρίου 1825. Η «ποσότητα» των εκεί εκποιήσεων των εθνικών οικιών έπρεπε να φτάσει τα 100.000 γρόσια, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Διοίκησης. Τα χρήματα έπρεπε να δοθούν μέσα σε πέντε μέρες μετά την αγορά, ώστε να δοθούν στους αγοραστές τα πωλητήρια έγγραφα από το Υπουργείο της Οικονομίας. Τα χρήματα της αγοράς θα δίδονταν στην αρμόδια επιτροπή εκποιήσεων που αποτελούνταν από τους βουλευτές Βασίλειο Μπουδούρη, Αναγνώστη Ζαφειρόπουλο και Κωνσταντίνο Ζώτο. Η Διοίκηση έκανε δεκτά στην παρούσα χρονική περίοδο μόνο μετρητά χρήματα.[1541] Σε περίπτωση που ο πρώτος αγοραστής δεν έδινε τα χρήματα εντός της προθεσμίας των πέντε ημερών η δημοπρασία επαναλαμβανόταν σε βάρος του πρώτου αγοραστή στην περίπτωση που απέδιδε λιγότερα χρήματα από την πρώτη εκποίηση. Τη διαφορά την πλήρωνε ο αγοραστής της πρώτης δημοπρασίας.

Οι αγοραστές εθνικών φθαρτών ακινήτων που δαπανούν τα μεγαλύτερα ποσά φαίνονται στον πίνακα 65. Θυμίζουμε πως εκποιήσεις εθνικών άφθαρτων κτημάτων δεν έγιναν μέσα στην Επανάσταση είτε γιατί κάτι τέτοιο δεν έγινε εφικτό λόγω των αντιδράσεων των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων, είτε γιατί ο Κυβερνήτης Καποδίστριας θεώρησε πως μια τέτοια κίνηση θα ενίσχυε τους οικονομικά πιο δυνατούς. Αν κρίνουμε από τις εκποιήσεις των εθνικών φθαρτών που είδαμε παραπάνω, επιβεβαιώνεται η πολιτική στόχευση του Κυβερνήτη να μη προχωρήσει σε εκποίηση της εθνικής γης, τη στιγμή που επιδίωκε τον περιορισμό των ισχυρών συμφερόντων σε τοπικό επίπεδο. Η διαδικασία της δημοπράτησης θα οδηγούσε σε συγκεντρώσεις γης στα χέρια των οικονομικά και πολιτικά ισχυρών.

[1538] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 24, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τον Έπαρχον, επιστάτας και δημογέροντας της Επαρχίας Αθηνών και προς τον εκτιμητήν αυτής κύριον Νικόλαον Αντωνίου Νάκην. […] τη 20 Οκτωβρίου 1824, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1539] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 25, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Ναύπλιον, τη 28 Οκτωβρίου 1824. Ο Επιτροπικώς Ασημάκης Φωτήλας».* Άλλωστε η Διοίκηση ζητούσε την καταβολή μετρητών στις δημοπρασίες εθνικών ακινήτων.

[1540] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 27, *«Προς τον κύριον Ν. Κ. Α. Νάκην! […] εν Αθήναις, τη 14 Νοεμβρίου 1824. Ο Έπαρχος Αθηνών Μιχαήλ Σούτζος. Οι επιστατοδημογέροντες Νικόλαος Ζαχαρίτζας, Ιωάννης Π. Βλάχος, Ιωάννης Πάλλης, Αναγνώστης Χρισούλλης, Σταύρος Πατούσας, Δημήτριος Σαλωνιτίδης».*

[1541] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 136, Το Βουλευτικό Σώμα προς το Εκτελεστικό, Ναύπλιο, 7 Νοεμβρίου 1825.

Πίνακας 65. Αγοραστές εθνικών φθαρτών κτημάτων στην Αθήνα την περίοδο 1824-1826 με τις μεγαλύτερες δαπάνες αγορών.

α/α	Όνομα	Επώνυμο/πατρώνυμο	συνολικό ποσό σε γρόσια αγορών εθνικών ακινήτων, 1824-1826.	κοινωνικά χαρακτηριστικά-καταγωγή/ εμφάνιση στα νοταριακά αρχεία της Αθήνας και στο Α.Μ.Ο.Ε. ως αγοραστής
1.	Ιωάννης	Γκούρας	36.420	οπλαρχηγός/ιδιοκτήτης[1542]
2.	Λαμπίκης	Καρατζάς	19.835	Υδραίος. Αγοραστής θα είναι ο υιός του Νικόλαος.[1543]
3.	Κυριάκος	Τασσίκας	17.370	Με καταγωγή από την Ανατολική Χέρσο Ελλάδα, νοικοκυραίος/ιδιοκτήτης[1544]
4.	Αντώνιος	Μάρκου[1545] (Μάρκος) (πρόκειται για το ίδιο πρόσωπο με τον Αντώνιο του Καπετάν Μάρκου)	8.750 (συνολικά επενδύει 17.010 γρόσια)	Νοικοκυραίος/μη αγοραστής. Το επίθετο αναφέρεται στον κατάλογο Σουρμελή. Ο Σωτήριος Παπά Μάρκος και ο Μήτρος Μάρκος ανήκουν στους νοικοκυραίους χωρίς πολιτική θέση. Στη βάση δεδομένων οι παίδες Γιάννη Μάρκου είναι ιδιοκτήτες.[1546]

[1542] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 347, Αθήνα, 29 Φεβρουαρίου 1832:* «[...] αγοράν μου (του Αναστασίου Π. Βλάχου) παρά του Δημητρίου Σκουζέ, αγοράσαντος παρά του Αναγνώστη Τζόχα επιτρόπου του κυρίου Ιωάννου Ρούκη […] περιέχον οικήματα δύο με αυλήν […] κείμενον μεταξύ των σπητιών του κυρίου Ιωάννου Βλάχου και Ιωάννη του Γκούρα».

[1543] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 596, Αθήνα, 16 Ιουνίου 1831:* Ο Νικόλαος Λ. Καρατζάς αγοράζει οσπητότοπο για 1.800 γρόσια από τον Μουσταφά Αλή Μπαμπά.

[1544] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 205+, Αθήνα, 8 Μαΐου 1825:* «[…] ο Πέτρος Τασσίκας πληρεξούσιος του αδελφού του Κ. Τασσίκα [...] το δε ψωμάτικον αγορασμένον παρά της Σεβαστής Διοικήσεως εις τα οποία έδωσεν μέρος ο αδελφός του εις τον Λάμπρον Γεωργαντόπουλον εις γρόσια 1.702- ωμολόγησεν ότι το μέρος του Βακάλικου Εργαστηρίου οπού ενέχετο ο κύριος Λάμπρος Γεωργαντόπουλος ήτοι γρόσια 851 του το απεπλήρωσεν εις το ψωμάτικον, ώστε αποξενωθείς τελείως από το Βακάλικον ενέχεται εις Ιδιοκτησίαν του από το ψωμάτικον εις γρόσια 1.702». Πωλεί εργαστήριο «Μπακάλικο και Ψωμάτικο».

[1545] Όπως και οι αγοραστές Μοναρχίδης και Τασσίκας αντιμετώπισαν πρόβλημα με την εκκένωση των εθνικών σπιτιών από τον καπετάνιο Μήτρο Λέκκα που τα είχε καταλάβει, έτσι και ο Αντώνης Ν. Μάρκου δεν προρούσε να λάβει την κυριότητα του αγορασμένου από τον ίδιο εθνικού μαγαζιού από τον προηγούμενο κάτοχό του Αναγνώστη Τάγαρη, ο οποίος το παρακρατούσε, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 48, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] εν Ναυπλίω τη 24 Ιουνίου 1825. Ο Πατριώτης Αντώνης Ν. Μάρκου».*

[1546] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 311, Αίγινα, 15 Μαρτίου 1828.*

5.	Κων/νος	Μασκλαβάνης[1547]	14.400	Δεν ήταν Αθηναίος.
6.	Λάμπρος	Ηλιακόπουλος[1548]	12.510	Αθηναίος οπλαρχηγός-νοικοκυραίος με πολιτικό ρόλο/ιδιοκτήτης[1549]
7.	Ευφροσύνη	Μαυροκορδάτου[1550]	12.500	Δεν ήταν Αθηναία. Υπάρχει ένας Μαυροκορδάτος που αγοράζει στην Αθήνα της Επανάστασης.[1551]

Πηγές πίνακα: Παράρτημα, πίνακας 37, Γ.Α.Κ., Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Στον πίνακα 37 του παραρτήματος διαπιστώνουμε πως το 37,8% (είκοσι οχτώ ονόματα) των αγοραστών εθνικών φθαρτών κτημάτων ήταν Αθηναίοι. Από αυτούς οι δεκατρείς καταγράφονται ως νοικοκυραίοι χωρίς πολιτική θέση που δεν αγοράζουν μέσα στην Επανάσταση, ενώ πέντε ως νοικοκυραίοι χωρίς πολιτική θέση που, όμως, ήταν αγοραστές. Συνολικά δεκαοκτώ νοικοκυραίοι επενδύουν στην αγορά εθνικών φθαρτών, το 64.2% των γηγενών επενδυτών (δεκαοχτώ στους είκοσι οχτώ). Έξι οπλαρχηγοί της Ανατολικής Ελλάδας, οι Γκούρας, Μακρυγιάννης, Λάμπρος Ηλιακόπουλος, Αντώνιος Γεωργαντάς, Σκουρτανιώτης Γεώργιος και Λουκάς, αγοράζουν εθνικά σπίτια. Πέντε μόλις προεστοί με πολιτική θέση επενδύουν στην αγορά εθνικών σπιτιών, από τους οποίους οι δύο, ο Παναγής Σκουζές και ο Κωνσταντίνος Ζαχαρίτζας (Ζαχαρίτσας), θα είναι και αγοραστές ιδιόκτητων περιουσιών μέσα στην Επανάσταση.

Η αγορά των εθνικών ιδιοκτησιών, όσο αφορά τα φθαρτά κτήματα, δεν υπήρξε υπόθεση των γηγενών Αθηναίων. Το αντίθετο μάλιστα, αφού η πλειοψηφία

[1547] Για τον συγκεκριμένο μόνο αγοραστή βλέπε, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 66, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 16 Οκτωβρίου 1825. Ναύπλιον. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Ο Μασκλαβάνης αγοράζει με δημοπρασία για 2.250 γρόσια εθνικό σπίτι, μισοερείπιο, «ονομαζόμενον του Μάλαμα, κείμενον κοντά εις του Βλασαρού, αντίκρυ εις το κονσολάτικον Γαλλίας, κατ' άρκτον, κατ' ανατολάς του Κοΐζ Κοπάνη, κατά Δυσμάς του Σπύρου Κακούρη, κατά μεσημβρίαν του Σπύρου Μπαλακάκη […]». Επίσης για τη δεύτερη αγορά του Κ. Μασκλαβάνη βλέπε, ό.π., φ. 66, «*Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 18 Οκτωβρίου 1825. Ναύπλιον. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Αυτή τη φορά αγοράζει για 12.150 γρόσια «[…] το εθνικόν οσπήτιον και μεχτέπι (πετρόκτιστο κτήριο), ονομαζόμενον του Γέρο Μουφτί, με δύο κήπους κείμενον κοντά εις την Κωλώναν κατ' άρκτον, κατά δύσιν, και κατά μεσημβρίαν εις δρόμους, κατά δε ανατολάς γειτνιάζον με του Μουσταφάμπεϊ […]».

[1548] Σκοτώθηκε το 1826 στην πολιορκία της Ακρόπολης από τις δυνάμεις του Δράμαλη.

[1549] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 21, Αθήνα, 11 Ιανουαρίου 1824.* Ο Σπύρος Γκικάκης αγοράζει αμπέλι στην Αγία Άννα «πλησίον εκ των δύο Μερών Μελεκεφέντη Μιχάλη Λιούλη, Λάμπρου Ηλιακοπούλου».

[1550] Ευφροσύνη Μαυροκορδάτου: Υπήρξε σύζυγος του Πρώσου στρατιωτικού και φιλέλληνα Φρειδερίκου Φον Ράινεκ (*Baron Friedrich Eduard von Rheineck*, 1796-1854) και κόρη του Νικολάου Μαυροκορδάτου (Μέγας Μπάνος της Βλαχίας, σύζυγος της Σμαράγδας Καρατζά και γιος του Διερμηνέα της Υψηλής Πύλης Αλεξάνδρου Μαυροκορδάτου).

[1551] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 123, Αίγινα, 2 Νοεμβρίου 1829*: «[…] ο Νικόλαος Στύρης επώλησε το χωράφι το πατρικόν του επί δημοπρασίας […] με όλον οπού ευρίσκεται την σήμερον υπό την εξουσίαν των Τουρκών οπού ό μη γένοιτο εάν δε μπάμε εις τας Αθήνας να χάνει ο αγοραστής τα γρόσια του […] πλησίον το μέρος η Κοκώνα Ελένκω Νικολάου Ιωαννίδη Νικήτα, το άλλο του Μελέκ Εφέντη και το άλλο κατά ανατολάς του Σιαπαντζίκου και το άλλο του Παναγή Στύρη». Η αγορά έγινε για χωράφι ενός στρέμματος στον Μπυρσά (Μεγάλος Λιμένας) και στοίχισε στον Μαυροκορδάτο 240 γρόσια. Δεν αναγράφεται το όνομα του Μαυροκορδάτου. Ενδεχομένως να είναι ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος, πατέρας της Ευφροσύνης Μαυροκορδάτου που επενδύει σημαντικά ποσά στην αγορά εθνικών σπιτιών στην Αθήνα της Επανάστασης.

των αγοραστών ήταν από άλλα μέρη. Αυτός ήταν και ο λόγος που στις 25 Μαρτίου 1826 ο «λαός των Αθηνών» εξέφρασε την έντονη διαμαρτυρία του συνοδευόμενη με απειλές προς την επταμελή επιτροπή εκποιήσεως εθνικών κτημάτων: «[…] ο λαός όλης της Αττικής δεν έχειν ευχαρίστησιν διά την εκποίησιν εις τούτα τα μέρη […]».[1552] Το 62.2% των αγοραστών εθνικών φθαρτών κτημάτων προερχόταν από άλλα μέρη του επαναστατημένου χώρου και έβλεπε στην Επαρχία Αθηνών μια σημαντική επενδυτική ευκαιρία. Οι αγοραστές αυτοί επένδυαν και αλλού με την Αθήνα να αποτελεί ένα ακόμη πρόσφορο επενδυτικό πεδίο. Ο Λαμπίκης Καρατζάς, για παράδειγμα, επενδύει στην Αθήνα 19.835 γρόσια από τα συνολικά 22.675 που δαπανά μέσα στην Επανάσταση σε αγορές εθνικών φθαρτών. Ο Κυριάκος Τασσίκας, που δεν ήταν Αθηναίος, πραγματοποιεί όλες του τις αγορές στην Αθήνα.

Από τους γηγενείς επενδυτές ο Αντώνης Μάρκου επενδύει συνολικά 17.010 γρόσια και είναι ο δεύτερος Αθηναίος μετά τον Ιωάννη Γκούρα με τις μεγαλύτερες επενδύσεις σε εθνικά ακίνητα. Ο Αθηναίος Χατζή Παναγής Ζαχαρίτζας επενδύει στην Αθήνα 7.760 γρόσια και σε άλλα μέρη 5.150, συνολικά 12.910 γρόσια. Το ίδιο και ο στρατηγός Μακρυγιάννης που επενδύει 7.890 στην Αθήνα και 1.830 σε άλλα μέρη, συνολικά 9.720 γρόσια. Υπήρχαν και αγοραστές φθαρτών ακινήτων που μπορεί να μην είχαν καταγωγή από την Αθήνα, όμως, επένδυαν και στην αγορά ακίνητης περιουσία στην πόλη. Ο Κυριάκος Τασσίκας φαίνεται να κατέχει μπακάλικο και φούρνο. Καταγράφονται και περιπτώσεις όπου συγγενικά πρόσωπα επενδύουν στην αγορά ιδιόκτητων περιουσιών στην Αθήνα, όπως ο υιός του Γκίκα Μπόταση Νικόλαος.

Συνολικά επενδύονται σε αγορές εθνικών φθαρτών κτημάτων στην Αθήνα 439.395 γρόσια το χρονικό διάστημα 1824-1826. Τα αντίστοιχα ποσά που δαπανούνται για αγοραπωλησίες ιδιόκτητων περιουσιών, όπως έχουμε ήδη παρουσιάσει, κατανέμονταν ως εξής για την περίοδο μέχρι και το τέλος της Επανάστασης: τα ποσά που επενδύουν οι αγοραστές με μία πράξη αγοράς και χωρίς πολιτική θέση (476 αγοραστές) ανέρχονταν στο ποσό των 497.256,77 γροσίων. Οι αγοραστές με πάνω από μία αγορά και χωρίς πολιτική θέση (143 αγοραστές) επενδύουν σε αγορές ύψους 1.417.213,65 γροσίων και 413 πεντάφραγκων. Συνολικά, λοιπόν, οι εξακόσιοι δεκαεννιά αγοραστές χωρίς πολιτική θέση επενδύουν σε αγορές το ποσό των 1.914.470,42 γροσίων και 413 πεντάφραγκων.[1553] Ποσό που ξεπερνάει κατά πολύ το αντίστοιχο των αγοραστών με πολιτική θέση (134 αγοραστές) στην Κοινότητα Αθηνών (263.980,30 γρόσια). Άρα επενδύονται συνολικά 2.178.450,72 γρόσια και 413 πεντάφραγκα σε αγοραπωλησίες ιδιόκτητων περιουσιών έναντι 439.395 γροσίων σε αγορά εθνικής περιουσίας (βλέπε παρακάτω διάγραμμα 28).

Οι επενδύσεις σε αγορές εθνικών φθαρτών συντελέστηκαν σε μικρότερο χρονικό διάστημα σε σχέση με τις αγορές ιδιόκτητων περιουσιών που συντελούνται μέχρι τα μέσα του 1833. Άρα και τα ποσά που επενδύονται στα εθνικά φθαρτά μπορεί να αποτελούν περίπου το 1/5 των αντίστοιχων ποσών που επενδύονται σε ιδιόκτητες γαίες, ωστόσο, είναι σημαντικά αν αναλογιστούμε πως δαπανήθηκαν μέσα σε μια

[1552] *Α.Ε.Π.,* τόμος 18, 2000, ό.π., σ. 136-137, *«Προς την επί της Εκποιήσεως εθνικών στερεών κτημάτων επταμελήν Επιτροπήν το υποσημειούμενον μέλος αυτής. […] Τη 26 Μαρτίου 1826, εν Αθήναις. Ο Αντώνης Τζιούνης».* Βλέπε και ό.π., σ. 137-138, *«Προς το σ. Εκτελεστικόν Σώμα. […] Εν Ναυπλίω, τη 29 Μαρτίου 1826. Η επί της εκποιήσεως των εθνικών κτημάτων επταμελής Επιτροπή Δημάκης Ιερομνήμων, Παναγιώτης Παπαγεωργόπουλος, Ν. Πουκουρόπουλος, Πανάγος Δηλιγιάννης».*

[1553] Στο ποσό αυτό δεν έχει αθροιστεί το ποσό των αγοραπωλησιών της περιόδου 1830-1833 του Α.Μ.Ο.Ε. το οποίο υπολογιζόταν σε 1.874.657 γρόσια, δηλαδή όσο σχεδόν το σύνολο του ποσού των αγοραπωλησιών που έγιναν μέσα στην Επανάσταση. Για το ποσό αυτό παραπέμπουμε στο Δρίκος, 1994, ό.π., σ. 69. Στο Α.Μ.Ο.Ε. δεν υπάρχει καταγραφή των ποσών των αγοραπωλησιών.

τριετία. Οι αγοραστές με πολιτική θέση ξοδεύουν λιγότερα σε σχέση με τους αγοραστές εθνικών φθαρτών κτημάτων, όμως προσμετρώντας την αριθμητική τους διαφορά σε σχέση με τους υπέρτερους αγοραστές χωρίς πολιτική θέση, τα ποσά που δαπανούν ήταν σημαντικά.

Συμπεράσματα

Στο Μέρος Β΄ ασχοληθήκαμε με τους αγοραστές και τους πωλητές ιδιόκτητων περιουσιών μέσα στην Επανάσταση, καθώς και με τους αγοραστές «εθνικών φθαρτών κτημάτων» στην Επαρχία Αθηνών.[1554] Επιπλέον προσπαθήσαμε να δούμε το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο των αγοραπωλησιών και τη σύνδεση οικονομικής και πολιτικής εξουσίας στην Κοινότητα Αθηνών. Φαίνεται πως τα χρηματικά ποσά σε γρόσια που είχαν αποθησαυριστεί πριν την Επανάσταση επενδύθηκαν μέσα σε αυτήν τόσο σε αγορές ιδιόκτητων γαιών όσο και στην αγορά εθνικών φθαρτών.[1555] Ο προσδιορισμός «εθνικό» αποτυπώνει συμβολικά τη μεταστροφή των στρατιωτικών, των προεστών και των νοικοκυραίων από την τοπικότητα στην επιδίωξη του εθνικού στόχου και την προσήλωση στην επίτευξη

[1554] Στόχος της παρούσας μελέτης δεν είναι η καταγραφή με ακρίβεια των ποσών που επενδύθηκαν, όσο η ανάδειξη των αναλογιών και των οικονομικοπολιτικών συσχετισμών πάνω στους οποίους εδράζεται η πολιτική εξουσία στο πλαίσιο της Κοινότητας της Αθήνας. Η ακρίβεια στην καταγραφή των χρηματικών ποσών και στην πραγματική τους ισχύ πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις ισοτιμίες των νομισμάτων και την αξία τους που για την προεπαναστατική περίοδο τίθενται στο Ευτυχία Λιάτα, *Φλωρία δεκατέσσερα στένουν γρόσια σαράντα. Η κυκλοφορία των νομισμάτων στον βενετοκρατούμενο και τουρκοκρατούμενο ελληνικό χώρο, 15ος- 19ος αι.,* Αθήνα 1996. Οι αγοραπωλησίες μέσα στην Επανάσταση -και οι αγορές εθνικών φθαρτών και οι ενοικιάσεις των προσόδων- γίνονταν με το τουρκικό νόμισμα του γροσίου και των παράδων του, ενώ υπάρχουν λιγοστές αναφορές σε δίστηλα τάληρα, εικοσάρια χρυσά τουρκικά και πεντάφραγκα. Μετά το 1830 κάποιες αγορές γίνονται σε Φοίνικες και σε γρόσια που υπολογίζονται σε ισοτιμία με «ελληνικό νόμισμα». Θεωρούμε πως το τουρκικό γρόσι παρουσιάζεται και ως λογιστική μονάδα υπολογισμού της αξίας της αγοραπωλησίας, ενώ η πληρωμή μπορεί να γινόταν σε διαφορετικό νόμισμα. Μετά το 1830 αποτυπώνεται πιο έκδηλα η νομισματική πανσπερμία, οπότε και γίνονται αντιστοιχίσεις με ισοτιμίες του γροσίου ακόμη και σε χρυσό τουρκικό νόμισμα. Στις 31 Οκτωβρίου 1832 υπάρχει αναφορά σε αγοραπωλησία πως 8.000 γρόσια αντιστοιχούν σε 400 εικοσάρια χρυσά τουρκικά. Το ασημένιο νόμισμα ήταν το κυριότερο νόμισμα των συναλλαγών και του εμπορίου μέσα στην Επανάσταση, όπως ακριβώς και στα προεπαναστατικά χρόνια. Βλ. Λιάτα, 1996, ό.π., σ. 26. Για την κυκλοφορία του νομίσματος στην Αθήνα των αρχών του 19ου αιώνα γράφει η Ε. Λιάτα: «Στην Αθήνα στις αρχές του 19ου αι. (1814) το τούρκικο νόμισμα βρίσκεται στην πρώτη θέση κυκλοφορίας σε σχέση με οποιοδήποτε άλλο· εξαιτίας όμως των συναλλαγών με ξένους συνηθίζονται εδώ και τα ισπανικά νομίσματα», στο ίδιο σ. 67. Για το γρόσι (gurus) που αντικατέστησε τα άσπρα βλ., στο ίδιο σ. 85, 99, 105-114. Όπως παρατηρεί η Ε. Λιάτα «σε σχέση με τα τελευταία χρόνια του προηγούμενου αιώνα το γρόσι κατά το ξέσπασμα της Ελληνικής επανάστασης έχει χάσει περισσότερο από το μισό της αξίας του» (σ. 107). Γενικά για το νόμισμα βλέπε Braudel, 1995, ό.π., σ. 471-477.

[1555] Για την αποθησαύριση σε ασήμι βλέπε Λιάτα, 1996, ό.π., σ. 15. Θεωρούμε πως ακριβώς επειδή η αποθησαύριση έγινε πριν την Επανάσταση το γρόσι έχει μέσα σ' αυτήν σταθερή τιμή. Μία πτώση στις τιμές των γαιών μπορεί να οφείλεται και στη σπανιότητα του ασημιού όσο προχωρά η Επανάσταση, Λιάτα, 1996, ό.π., σ. 17-18. Για τους τρόπους αποθησαύρισης βλ., στο ίδιο σ. 35-40: «[…] σε 62 συνολικά αθηναϊκά προικοσύμφωνα απο το β' μισό του 18ου αι. στα 27, δηλαδή ποσοστό 43,5%, έχουμε επιπλέον και προίκα σε μετρητά, που κατά μέσο όρο κυμαίνεται στα 70 ρεάλια» (σ. 37.). Σημειώνουμε εδώ πως στις αγοραπωλησίες το χρήμα έπρεπε να χρησιμοποιηθεί ως μέσο συναλλαγής και όχι ως μέταλλο, οπότε και η αποθησαύριση των γροσίων δεν θα μπορούσε να έχει τη μορφή προίκας, παρά μόνο στην περίπτωση του ρευστού χρήματος, που μπορούσε με τη μορφή του να επιτελέσει τη νομισματική του λειτουργία. Σε καιρούς οικονομικής ανασφάλειας η αποθησαύριση εντείνεται, όπως και για κοινωνικούς λόγους, στο ίδιο σ. 54-56. Η αποθησαύριση των χρυσών νομισμάτων ήταν πιο συνηθισμένη από αυτή των αργυρών.

των προϋποθέσεων για την υλοποίησή του. Μία μεταστροφή με συνεχείς παλινδρομήσεις. Την ίδια στιγμή, για παράδειγμα, οι τοπικές ηγετικές ομάδες δεν επιθυμούν την αγορά γης από «ξένους». Η επένδυση σε εμπορευματικές καλλιέργειες, όπως ήταν το ριζάρι, τα ελαιόδεντρα και τα αμπέλια, καθώς και η ενοικίαση εργαστηρίων, δείχνει πως μέρος των επενδύσεων σχετίζονταν και με τον εμπορικό κύκλο εργασιών, αφού ολόκληρη η παραγωγή ή μέρος της διοχετευόταν στο εμπόριο από τους αγοραστές και τους ενοικιαστές. Τέλος, περιγράψαμε τον παραγωγικό χώρο της Αττικής και αποτυπώσαμε στο χώρο τις αγοραπωλησίες.

Εξετάζοντας την πολιτική και οικονομική ισχύ των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων της Αθήνας ορίσαμε τους νοικοκυραίους και ως μία οικονομική κατηγορία. Αποτελούσαν την πλειοψηφία εκείνων που αγοράζουν ιδιόκτητες και εθνικές περιουσίες μέσα στην Επανάσταση. Μπορεί η ανάλυσή μας να υιοθετεί τη διάκριση προεστός/νοικοκυραίος, ωστόσο και τα δύο μέρη αναπτύσσουν στρατηγικές που υπερβαίνουν τη διάκριση αυτή και προβάλλουν σε μία κοινή οικονομική στρατηγική. Προεστοί και νοικοκυραίοι επενδύουν στην αγορά γης, στις εμπορευματικές καλλιέργειες, ενώ προχωρούν και σε αστικές επενδύσεις, όπως ήταν οι αγορές εργαστηρίων και οικιών. Τα ανώτερα, λοιπόν, κοινωνικά στρώματα δεν διαφοροποιούν τις επενδυτικές τους επιλογές σε σχέση με την προεπαναστατική περίοδο. Η επένδυση στην αγορά γης προσδίδει στον αγοραστή και κοινωνικό κύρος πέρα από τα όποια οικονομικά οφέλη.

Αναφορικά με όσους προεστούς και νοικοκυραίους έχουν πολιτική θέση καταλήξαμε στα εξής συμπεράσματα: συνολικά εμφανίζονται στο πολιτικό προσκήνιο εκατόν ενενήντα ένα πρόσωπα που τους αποδίδεται ο χαρακτηρισμός «προεστός». Από αυτούς προσχωρούν σε αγορές μέσα στην Επανάσταση οι εξήντα τέσσερις ή το 33.5%. Οι υπόλοιποι εκατόν είκοσι επτά ή το 66.5% δεν επενδύουν σε αγορές. Αντίστοιχα τριακόσιοι νοικοκυραίοι καταγράφονται να έχουν πολιτικό ρόλο. Οι νοικοκυραίοι, λοιπόν, με πολιτικό ρόλο είναι περισσότεροι από τους προεστούς. Η αλλαγή αυτή συντελείται μέσα στην Επανάσταση, όπου αποχτούν πολιτικό λόγο και ρόλο ευρύτερες μάζες, που αριθμητικά τουλάχιστον, ανατρέπουν τους προεπαναστατικούς συσχετισμούς των πολιτικών δυνάμεων στην Αθήνα. Εξήντα επτά νοικοκυραίοι ή το 22.3% θα προχωρήσουν σε καταγεγραμμένες αγορές μέσα στην Επανάσταση. Οι διακόσιοι τριάντα τρεις ή το 77.7%, όπως είδαμε, δεν θα προχωρήσουν σε αγορές.

Ο αριθμός των αγοραστών χωρίς πολιτική θέση ανερχόταν στους εξακόσιους δεκαεννιά. Σε αυτούς κάναμε τη διάκριση ανάμεσα σε όσους είχαν πάνω από μία αγορά και σε αυτούς που είχαν μία αγορά. Αναφορικά με τους πρώτους στους εκατόν σαράντα τρεις αγοραστές χωρίς πολιτική θέση και με πάνω από μία αγορά, χαρακτηρίζονται ως νοικοκυραίοι οι εκατόν είκοσι δύο ή το 85,3%, ενώ οι είκοσι ένας ή το 14,7% ως προεστοί. Αναφορικά με τους δεύτερους συνολικά, σε τετρακόσιους εβδομήντα έξι αγοραστές με μία αγορά και χωρίς πολιτική θέση μέσα στην Επανάσταση εμφανίζονται τετρακόσιοι έξι ως νοικοκυραίοι (ή το 85% του συνόλου) και εβδομήντα ως προεστοί (ή το 15%). Περίπου ίδιος αριθμός νοικοκυραίων και προεστών με πολιτική θέση επενδύει στην αγορά γης. Στους αγοραστές, όμως, χωρίς πολιτική θέση οι νοικοκυραίοι υπερτερούν των προεστών και αυτό όχι μόνο λόγο της αριθμητικής υπεροχής των πρώτων. Οι προεστοί, ενδεχομένως, είχαν ήδη προβεί σε επαρκείς αγορές γης κατά την προεπαναστατική περίοδο. Επίσης, όπως θα δούμε παρακάτω, οι νοικοκυραίοι υπερτερούν έναντι των προεστών στην αγορά εθνικών σπιτιών. Οι προεστοί είχαν ήδη αποκτήσει οικίες κατά την προεπαναστατική περίοδο.

Όπως προκύπτει προεστοί και νοικοκυραίοι επενδύουν στον ίδιο βαθμό στην αγορά γαιών. Στην πρακτική αυτή, ενδεχομένως και σε άλλες πρακτικές (δανειοδοτήσεις, ενοικιάσεις φόρων), εντοπίζεται η σύγκλιση ανάμεσα στους προεστούς και τους νοικοκυραίους της επαναστατικής περιόδου: οι κοινές οικονομικές πρακτικές αναιρούν και τις όποιες κοινωνικές διαφοροποιήσεις στο εσωτερικό των ανώτερων στρωμάτων της αθηναϊκής κοινωνίας.

Ως προς την εκποίηση των εθνικών φθαρτών διαπιστώσαμε πως το 37,8% (είκοσι οκτώ ονόματα) των αγοραστών ήταν Αθηναίοι. Από αυτούς οι δεκατρείς καταγράφονται ως νοικοκυραίοι χωρίς πολιτική θέση που δεν αγοράζουν μέσα στην Επανάσταση, ενώ πέντε ως νοικοκυραίοι χωρίς πολιτική θέση που, όμως, ήταν αγοραστές. Συνολικά δεκαοχτώ νοικοκυραίοι επενδύουν στην αγορά εθνικών φθαρτών, το 64.2% των γηγενών επενδυτών. Έξι οπλαρχηγοί της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος, οι Γκούρας, Μακρυγιάννης (αλλού τοποθετείται στους νοικοκυραίους αγοραστές), Λάμπρος Ηλιακόπουλος, Αντώνιος Γεωργαντάς, Σκουρτανιώτης Γεώργιος και Λουκάς, αγοράζουν εθνικά σπίτια. Πέντε μόλις προεστοί με πολιτική θέση επενδύουν στην αγορά εθνικών σπιτιών, από τους οποίους οι δύο, ο Παναγής Σκουζές και ο Κωνσταντίνος Ζαχαρίτζας (Ζαχαρίτσας), θα είναι και αγοραστές ιδιόκτητων περιουσιών μέσα στην Επανάσταση. Το 62.2% των αγοραστών εθνικών φθαρτών κτημάτων προερχόταν από άλλα μέρη του επαναστατημένου χώρου και έβλεπε στην Επαρχία Αθηνών μια σημαντική επενδυτική ευκαιρία. Τα ποσά ωστόσο που επενδύθηκαν στην αγορά ιδιόκτητων περιουσιών υπήρξαν πολλαπλάσια όσων επενδύθηκαν στην αγορά εθνικής περιουσίας (διάγραμμα 28).

Την περίοδο 1830-1832 θα δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για το σχηματισμό μεγάλων περιουσιών στην Αττική, καθώς οι μουσουλμάνοι αποχωρούν και πωλούν σε χαμηλές τιμές τις περιουσίες τους. Είδαμε στο αρχείο της μικτής οθωμανικής επιτροπής πως συνολικά εξήντα ένα πρόσωπα πραγματοποιούν πάνω από δύο αγορές. Από αυτούς λίγο πάνω από τους μισούς δεν θα είναι γηγενείς. Από τους είκοσι έξι γηγενείς αγοραστές οι δεκαπέντε καταγράφηκαν ως νοικοκυραίοι και οι έντεκα ως προεστοί. Τα ποσά που δαπανήθηκαν σε αγορές ιδιόκτητων περιουσιών την περίοδο 1830-1833 ανήλθαν στα 1.874.657 γρόσια. Τα μεγάλα τσιφλίκια της Αττικής που προεπαναστατικά ανήκαν σε μουσουλμάνους περνούν στην κυριότητα χριστιανών αγοραστών την περίοδο 1830-1832.

Τα ονόματα όσων από τους γηγενείς Αθηναίους αγοράζουν ακίνητη περιουσία με πάνω από δύο νοταριακές πράξεις θα τα συναντήσουμε και σε αγορές που γίνονται μετεπαναστατικά στην Αττική. Ένας Αθηναίος, ο Χατζησπύρος Γκικάκης, αγοράζει μάλιστα και τσιφλίκι. Μετεπαναστατικά εμφανίζονται ως αγοραστές και οι μετανάστες που κατοικούν στην Αθήνα, οι οποίοι πραγματοποιούν αγορές με πάνω από δύο νοταριακές πράξεις την περίοδο 1830-1832. Άρα μέρος των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων της Αθήνας μετά την Επανάσταση διαμορφώνεται την περίοδο 1830-1832. Το ποσοστό τόσο των νοικοκυραίων όσο και των προεστών της Αθήνας που αγοράζουν την μετεπαναστατική περίοδο είναι ελάχιστο (περίπου το 2,3% των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων) συγκρινόμενο με την περίοδο πριν το 1827.

Μέσα από τα νοταριακά αρχεία της Αθήνας και τα διάσπαρτα αρχεία που αφορούν αποφάσεις του κοινοτικού συμβουλίου και της κοινοτικής συνέλευσης της Αθήνας έχουμε μια κρίσιμη μάζα 1.110 μοναδικών προσώπων με ονοματεπώνυμο μέσα σε ένα πληθυσμό 9.040 κατοίκων τον Οκτώβριο του 1824, όταν επί φρουραρχίας του Ιωάννη Γκούρα πραγματοποιήθηκε καταγραφή του πληθυσμού και

των οικιών.[1556] Τότε κατεγράφησαν και 1.605 σπίτια σε 35 ενορίες, δηλαδή περίπου 5.6 άτομα ανά οικία.[1557] Ο πληθυσμός αυτός υπήρξε συνεχώς μειούμενος με την περίοδο της πολιορκίας του Κιουταχή (Ιούνιος 1826-Μάιος 1827) να δίνει το τελειωτικό κτύπημα σε ανθρώπους και οικίες. Οι άνθρωποι αυτοεξορίστηκαν για να σωθούν, οι οικίες υπέστησαν μερική ή ολοκληρωτική ζημία. Ο εκ των Αντιβασιλέων Georg Maurer, που έφθασε στην Αθήνα το 1833 κατά τη διάρκεια της πρώτης επίσκεψης του Όθωνα, σημειώνει: «Η Αθήνα που πριν απ' τον Απελευθερωτικό Πόλεμο αριθμούσε 3.000 σπίτια, τώρα δεν είχε ούτε 300. Τα άλλα είχαν μεταβληθεί σ' έναν άμορφο σωρό από πέτρες.»[1558]

Μπορούμε, λοιπόν, να υποστηρίζουμε πως διαθέτουμε στοιχεία για το μεγαλύτερο μέρος από το παραγωγικό κομμάτι της πόλης των Αθηνών την περίοδο της Επανάστασης, οι οικονομικοπολιτικές δραστηριότητες και διασυνδέσεις του οποίου υφαίνουν τον βασικό ιστό οικονομικών και πολιτικών λειτουργιών της κοινότητας. Προφανώς και ένα μέρος δεν καταγράφεται είτε γιατί μπορεί να αφορά αγροτικούς ή αστικούς πληθυσμούς που εργάζονται στη γη ή σε μαγαζιά και εργαστήρια είτε πληθυσμούς που ακριβώς επειδή είναι ενταγμένοι σε οικονομικά δίχτυα δεν εμφανίζονται οι ίδιοι στις πηγές, ούτε σε πολιτική θέση, ούτε ως αγοραστές. Ένα επίσης σημαντικό κομμάτι του πληθυσμού πολεμά και συνιστά το ένοπλο στοιχείο.

Η πολιτική παρουσία της Διοίκησης θα γίνει αισθητή στην προσπάθεια να τεθεί ένα νομικό πλαίσιο για τις εκποιήσεις των εθνικών φθαρτών κτημάτων. Άλλωστε μέχρι τα τέλη του 1824 οι εκποιήσεις φθαρτών ήταν οι μοναδικές πηγές χρηματοδότησης του Εθνικού Ταμείου με πόρους προερχόμενους από την Αττική. Ήταν, λοιπόν, σημαντικό να τεθεί ένα πλαίσιο δημοπρασιών στηριγμένο στους νόμους της Διοίκησης. Οι δημοπρασίες έδωσαν τη δυνατότητα για πρώτη φορά σε μη Αθηναίους να επενδύσουν στην αγορά εθνικών φθαρτών, εκτοπίζοντας σε πολλές περιπτώσεις ντόπιους εκπροσώπους των ανώτερων στρωμάτων της Αθήνας. Εκποιήσεις εθνικών γαιών δεν πραγματοποιήθηκαν μέσα στην Επανάσταση.

Οι επενδύσεις στην αγορά εθνικών φθαρτών (εθνικών σπιτιών, εργαστηρίων, μύλων, ερειπίων) ήταν περίπου ίδιες με τις αντίστοιχες επενδύσεις σε ενοικίαση των προσόδων εθνικών φθαρτών και άφθαρτων εθνικών γαιών. Στα τέλη του 1824 η πληρωμή διαφόρων χρεών της επαναστατικής Διοίκησης θα γινόταν περισσότερο με τα έσοδα της πώλησης των εθνικών κτημάτων παρά από τα έσοδα της ενοικίασης των προσόδων ή της πώλησης των «εθνικών γεννημάτων».[1559] Σημειώνουμε πως καμία δημοπρασία δεν έλαβε χώρα το 1824 για την πώληση/ενοικίαση των εθνικών προσόδων Αθηνών. Η ενοικίαση των προσόδων ήταν βέβαια μια διαδικασία που επαναλαμβανόταν θεωρητικά και μπορούσε να αποδίδει ποσά στο Εθνικό Ταμείο κάθε έτος, αντίθετα με την αγορά των εθνικών φθαρτών που είχε συγκεκριμένα όρια. Άρα τελικά θεωρούμε πως οι επενδύσεις στην ενοικίαση των προσόδων ξεπερνούσαν τις επενδύσεις στην αγορά εθνικών φθαρτών.

[1556] Γ.Α.Κ., *Υπουργείον της Αστυνομίας,* φ. 16, *«Υπουργείον της Αστυνομίας η Γενική Αστυνομία των Αθηνών. […] Εν Αθήναις, τη 26 Οκτωμβρίου 1824. Ο Γενικός Αστυνόμος Μόσχος Αθανασιάδης. Ο Γραμματεύς Δ. Γούτας»* και Κ. Κωνσταντινίδης, «Απογραφή των Αθηνών κατά το 1824», *Νέα Εστία*, 13/1939, σ. 899.

[1557] Κ. Κωνσταντινίδης, «Απογραφή των Αθηνών κατά το 1824», *Νέα Εστία*, 13/1939, σ. 899.

[1558] G. L.von Maurer, *Ο Ελληνικός Λαός*, Αθήνα 1976 (α΄ έκδοση 1835)., σ. 410-411.

[1559] Ενδεικτικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 30, *«[…] τη 22 Δεκεμβρίου 1824, εν Ναυπλίω. Ο ευπειθής Κ. Τασίκας».*

Όπως θα δούμε στο Μέρος Γ΄ μία βασική πηγή εσόδων του Εθνικού Ταμείου, η ενοικίαση του «εθνικού» ελαιολάδου, απέδωσε τέλη του 1825 207.000 γρόσια στο Εθνικό Ταμείο. Η ενοικίαση των προσόδων της Επαρχίας Αθηνών με δημοπρασία το ίδιο έτος απέδωσε 220.500 γρόσια.[1560] Μπορούμε έτσι να αντιληφθούμε τη σπουδαιότητα του ελαιολάδου για τη Διοίκηση, αφού τα έσοδά του σχεδόν αντιστοιχούσαν στα έσοδα όλων των άλλων προσόδων μαζί, εξαιρουμένων των τελωνείων.[1561] Προφανώς, δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε τα ποσά που απέδιδαν οι υπενοικιάσεις των εθνικών προσόδων, οι ενοικιάσεις των εθνικών περιβολίων, καθώς και οι διάφορες άλλες ενοικιάσεις που γίνονταν με δημοπρασία υπό την επίβλεψη της Διοίκησης, όπως, αυτές των τελωνείων, των αλυκών, των νερών και των εθνικών εργαστηρίων.[1562] Τέλος, δεν είμαστε σε θέση να πούμε πως κατέχουμε το σύνολο των στοιχείων για τις ενοικιάσεις των προσόδων στην Επαρχία Αθηνών ή πως γνωρίζουμε αν αυτά που δηλώνονταν ανταποκρίνονταν στην πραγματικότητα. Διαθέτουμε στοιχεία που δόθηκαν στη Διοίκηση για ένα έτος, καθώς και επιμέρους στοιχεία για μερικούς μήνες, σαφώς πιο αξιόπιστα από τα στοιχεία που δόθηκαν από το Επαρχείο Αθηνών στη Διοίκηση.

Από τη σύγκριση των εσόδων που καταχωρούνταν και των υποθετικών εσόδων που εγκρίνονταν από τη Διοίκηση για το επόμενο έτος 1825-1826 προκύπτει πως ο Έπαρχος Μιχαήλ Σούτσος έκανε καλή δουλειά. Το ποσό των 227.250,02 γροσίων εισήλθε στο Εθνικό Ταμείο την περίοδο 1824 (α΄ Μαρτίου)-1825 (α΄ Μαρτίου) από την ενοικίαση των προσόδων Αθηνών.[1563] Το Φεβρουάριο του 1826 γινόταν λόγος για 91.900 γρόσια, τα οποία εισήλθαν στο Εθνικό Ταμείο από την ενοικίαση των προσόδων σε Αθήνα, Σαλαμίνα και Αίγινα. Αθροιστικά για την περίοδο 1825-1826 έχουμε το ποσό των 519.400 γροσίων, τα οποία κατεβλήθησαν από τους ενοικιαστές των προσόδων στο Εθνικό Ταμείο, οπωσδήποτε μια τεράστια επένδυση από τους είκοσι ενοικιαστές των προσόδων Αθηνών. Το τελικό ποσό αυξανόταν και από τα ενοίκια των εθνικών περιβολιών που για την περίοδο 1824-1825 έφτασαν το ποσό των 38.964,2 γροσίων και έχουν αθροιστεί στο παραπάνω ποσό των εθνικών εσόδων για την ίδια χρονική περίοδο. Αυτό που διαπιστώνουμε είναι πως το Εθνικό Ταμείο σε πραγματικά ποσά διπλασιάζει τα έσοδά του μέσα σε ένα χρόνο όσον αφορά την Επαρχία Αθηνών (διάγραμμα 29). Σε αυτή τη διαπίστωση προβάλλει η εδραίωση της πολιτικής παρουσίας των θεσμών της κεντρικής διοίκησης στην Επαρχία Αθηνών. Οι επενδύσεις στο δημόσιο πλούτο απέδιδαν στο Εθνικό Ταμείο ποσά μικρότερα από τα ποσά που οι επενδυτές αποκόμιζαν από τις κάθε είδους ενοικιάσεις.

[1560] Στο ποσό αυτό δεν περιλαμβάνεται η ενοικίαση του εθνικού ελαιώνα.

[1561] Για τα τελωνεία έχουμε μια αποσπασματική εικόνα που παρουσιάζεται στο Μέρος Γ΄, ΙΙ. Οικονομικές σχέσεις και συναλλαγές στην Επαρχία Αθηνών μέσα στην Επανάσταση (1824-1826): Από το τοπικό στο εθνικό ταμείο. Εκεί παρουσιάζονται τα ποσά που εισπράχτηκαν από τα «τελώνια» και αποδόθηκαν στο Εθνικό Ταμείο.

[1562] Αναλυτικότερα στο Μέρος Γ΄, ΙΙ. Οικονομικές σχέσεις και συναλλαγές στην Επαρχία Αθηνών μέσα στην Επανάσταση (1824-1826). α) Λογαριασμοί της Επαρχίας Αθηνών την περίοδο 1824-1825.

[1563] Το ποσό αυτό είναι μικρότερο από τις προσδοκίες που αποτυπώνονταν στον υποθετικό λογαριασμό της Β΄ Εθνοσυνέλευσης του Άστρους (Απρίλιος του 1823) για το τρέχον έτος 1823. Εκεί για την Αθήνα καταγράφονταν το ποσό των 302.000 γροσίων από εισοδήματα εθνικά και ιδιόκτητα. Στο *Α.Ε.Π.,* τόμος 7ος, 1973, ό.π., Γ΄ Βουλευτική Περίοδος (1824-1826): Πρακτικά του Βουλευτικού Σώματος, σ. 116-121, *«Εισοδήματα της Ελλάδος εθνικά και ιδιόκτητα ενιαύσια»* και *Α.Ε.Π.,* τόμος 3ος, 1971, ό.π., σ. 119.

Όπως διαπιστώνουμε και στο Μέρος Γ΄ υπήρχαν σημαντικά περιθώρια κέρδους για τους ενοικιαστές και υπενοικιαστές των εθνικών προσόδων της Επαρχίας Αθηνών. Στην περίπτωση της συλλογής των εθνικών γεννημάτων τα ποσά που καταγράφονται είναι τα πραγματικά και όχι τα υποθετικά. Αυτό που διαπιστώνεται είναι η αυξημένη συμμετοχή των νοικοκυραίων τόσο στην αγορά ιδιόκτητων περιουσιών όσο και στην ενοικίαση του εθνικού ελαιώνα και των εθνικών περιβολιών. Σημαντική επίσης είναι η παρουσία των νοικοκυραίων στην αγορά εθνικών φθαρτών, οι οποίοι και υπερτερούν αριθμητικά έναντι των προεστών που μετέχουν στις αγορές. Ωστόσο τις σημαντικότερες επενδύσεις σε αξία τις κάνουν οι μη Αθηναίοι επενδυτές, καθώς και οι στρατιωτικοί, όπως ήταν ο Ιωάννης Γκούρας.

Όσον αφορά τα έσοδα του Εθνικού Ταμείου αυτά διπλασιάζονται την περίοδο 1825-1826 συγκρινόμενα με την περίοδο 1824-1825. Ο διπλασιασμός αυτός έχει την πολιτική ερμηνεία του: η εδραίωση των θεσμών της διοίκησης στην Επαρχία Αθηνών επιτρέπει την καλύτερη εποπτεία των χρηματικών εισροών στο Εθνικό Ταμείο, κυρίως με την έναρξη της ενοικίασης των εθνικών προσόδων, του ελέγχου των τελωνειακών εσόδων και τη δημοπράτηση του εθνικού ελαιώνα. Μπαίνοντας στο έτος 1825 αφήνουμε πίσω την περίοδο που τον έλεγχο των οικονομικών λειτουργιών της κοινότητας μετά το 1822 είχαν οι στρατιωτικοί και η τοπική δημογεροντία. Όπως προκύπτει η συναίνεση στην πολιτική των στρατιωτικών αφορούσε το σύνολο της Κοινότητας Αθηνών, τόσο τους νοικοκυραίους όσο και τους προεστούς και εκφραζόταν μέσω της Δημογεροντίας και των κοινοτικών συμβουλίων και συνελεύσεων. Τα τελευταία, τη σύσταση των οποίων είδαμε στο Μέρος Α΄, φαίνεται πως εγκρίνουν κάθε απόφαση των στρατιωτικών αναφορικά με τη διαχείριση των προσόδων και γενικότερα για το οικονομικό καθεστώς της Επαρχίας Αθηνών. Ο τρόπος λειτουργίας της κοινότητας την παραπάνω περίοδο δεν θα είναι ίδιος με τη λειτουργία της την περίοδο μετά το 1825, ίσως και λίγο πιο πριν. Η διαφορά έγκειται στον τρόπο αναδιανομής του πλεονάσματος που μετατοπίζεται από τους κοινοτικούς μηχανισμούς στους εξωκοινοτικούς μηχανισμούς της επαναστατικής Διοίκησης.

Διάγραμμα 28.

Διάγραμμα 29.

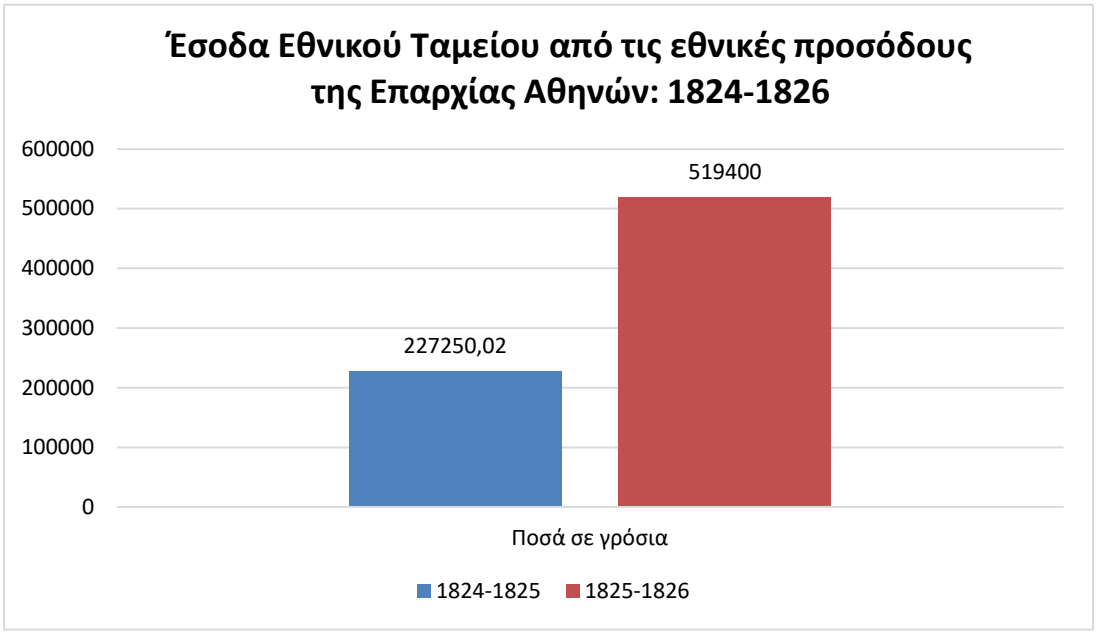

Μέρος Γ΄. Οικονομικές και πολιτικές λειτουργίες της Κοινότητας Αθηνών

Κεφάλαιο Πρώτο. Ο θεσμός της ενοικίασης των δημοσίων προσόδων και το πολιτικό πλαίσιο των δημοπρασιών

Ι.α. Όψεις των οικονομικών διαδικασιών και των σχέσεων εξάρτησης στην Αθήνα της Επανάστασης

Ι.α.1. Φόροι και φορολογία

Τα τεκμήρια μάς παρέχουν λίγα στοιχεία για τις οικονομικές δραστηριότητες που σχετίζονται άμεσα με την παραγωγή των καλλιεργειών. Αυτές αφορούν την παραγωγή των ελαιοδέντρων, των αμπελιών, των δημητριακών, των οπωροφόρων δέντρων, των περιβολιών και των κήπων.[982] Η έλλειψη φορολογικών τεκμηρίων και καταστίχων μας αναγκάζει σε έμμεσες παρατηρήσεις, που έχουν τη σημασία τους για τις αγοραπωλησίες ιδιωτικών περιουσιών μέσα στην Επανάσταση και για τις ενοικιάσεις των προσόδων, που θα δούμε παρακάτω. Υπάρχει ένα υποτυπώδες κτηματολόγιο, όπως είδαμε, που αφορά κυρίως τα εθνικά ζευγάρια και τσιφλίκια το 1822, το οποίο δεν παρέχει πρόσθετες πληροφορίες για την ενοικίασή τους και την απόδοση της φορολογίας. Οι ίδιοι οι φόροι που εισπράττονταν από το Εθνικό Ταμείο δείχνουν και το βαθμό εκχρηματισμού της κοινωνίας.[983]

Θεωρούμε πως οι ιδιοκτήτες γης ανήκαν στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, δηλαδή, στους προεστούς, τους νοικοκυραίους και τους καπεταναίους. Η πλειοψηφία των αγροτών-καλλιεργητών αναλάμβανε την παραγωγή μέσα από σχέσεις αγροληψίας.[984] Επιπλέον ο αγροτικός κόσμος δεν αποτελούσε ένα ενιαίο σώμα με κοινά συμφέροντα· οι σοβαρότερες διαφοροποιήσεις αφορούσαν τη διάκριση των βοσκών-κτηνοτρόφων και των γεωργών-καλλιεργητών.[985] Από τις ενδείξεις που έχουμε φαίνεται πως στην Επαρχία Αθηνών υπερίσχυαν οι αγροτικές εκμεταλλεύσεις έναντι των χέρσων εκτάσεων που δίνονταν για χορτονομή. Από την άλλη, όπως θα δούμε παρακάτω, υπήρξε ιδιαίτερη μεριμνα για τη φορολόγηση των βοσκοτόπων και των κοπαδιών, δηλαδή, φαίνεται να επιβάλλεται μια αυξημένη και αυστηρή

---

[982] Ασδραχάς, 1978, ό.π., σ. 138-145, όπου γίνονται διαπιστώσεις για την καλλιέργεια των δημητριακών και τις κατηγοριοποιήσεις τους, και σ. 146-151, όπου γίνονται διαπιστώσεις για την παραγωγή των αμπελιών. Η αμπελουργία υπήρξε σημαντική παραπληρωματική καλλιέργεια που αντιστάθμιζε τις ελλειμματικές καλλιέργειες των φτωχών δημητριακών και απέδιδε τη δεκάτη σε είδος, που μπορούσε να έχει και μια χρηματική αντιστοιχία. Στην Επανάσταση φαίνεται να υπάρχει και έγγειος φόρος για τα αμπέλια που αντιστοιχεί στην καλλιεργούμενη επιφάνεια του αμπελιού. Για την τιμή του σιταριού το 18ο αιώνα, βλέπε, Σπύρος Ι. Ασδραχάς, «Αγορές και τιμές του σιταριού στην Ελλάδα το ΙΗ΄αιώνα», στο Ασδραχάς Σπ. Ι. (εισαγωγή - επιλογή κειμένων), *Η οικονομική δομή των βαλκανικών χωρών στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας, ιε΄- ιθ΄ αι.,* Μέλισσα 1979, συλλογικός τόμος, σ. 547-574.

[983] Για τον εκχρηματισμό της οθωμανικής κοινωνίας βλέπε Λιάτα, 1996, ό.π., σ. 4-10 και κεφάλαιο Α΄.

[984] Αναλυτικά για τους τύπους αγροληψιών τον ιθ΄αιώνα στο Σπ. Ι. Ασδραχάς (εισαγωγή - επιλογή κειμένων), *Η οικονομική δομή των βαλκανικών χωρών στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας, ιε΄- ιθ΄ αι.,* Μέλισσα 1979, συλλογικός τόμος, σ. 19-42.

[985] Για την ημινομαδική κτηνοτροφία στα προεπαναστατικά χρόνια βλ. Παναγιωτόπουλος, 2003, ό.π., σ. 34-38.

φορολόγηση στα βοσκοτόπια σε βάρος των κτηνοτροφικών πληθυσμών.[986]Δεν ήταν τυχαίο που στις πρώτες του εισηγήσεις προς τη Γερουσία ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας θέτει ως ζητούμενο τη φορολόγηση των κτηνοτρόφων με τη δημοπράτηση των χειμερινών και θερινών λιβαδειών, από τη στιγμή που είχαν ήδη καταργηθεί τα «νόμιστρα και τα τοπιάτικα».[987]

Η μεγάλη πλειοψηφία των αγροτικών πληθυσμών δεν μπορούσε να ανταποκριθεί πλήρως στις χρηματικές καταβολές, ακόμη κι αν θεωρήσουμε πως είχαν περιορισμένη έστω πρόσβαση στην αγορά μέσω των εμπόρων-προμηθευτών. Μέσα στην Επανάσταση οι καλλιεργητές αυτοί συμμετείχαν με σχέσεις αγροληψίας -κυρίως το μισακάρικο και το τριτάρικο- στην παραγωγή και ανήκαν στους «πτωχούς» των πηγών μας. Η προαγορά της σοδειάς από τη μεριά του ενοικιαστή των προσόδων εμπόδιζε την άμεση πρόσβαση του παραγωγού στην αγορά, ώστε να επωφεληθεί από τις τυχόν υψηλές τιμές του προϊόντος. Αλλά και οι ιδιοκτήτες μπορούσαν μέσα στην Επανάσταση να μετέχουν στην παραγωγή ή να την αναλαμβάνουν εξ' ολοκλήρου οι ίδιοι. Πέρα από τους ιδιοκτήτες γης δεν πρέπει να ξεχνούμε και τους ιδιοκτήτες των εργαστηρίων και των ιδιόκτητων μύλων. Στην περίπτωσή τους ο ιδιοκτήτης ήταν και παραγωγός.

Θυμίζουμε πως προεπαναστατικά οι φόροι για τους λαχανόκηπους, τα αμπέλια -με εξαίρεση τη δεκάτη στο μούστο-, τα καρποφόρα δέντρα και τα μελίσσια καταβάλλονταν σε χρήμα. Μέσα στην Επανάσταση υπήρχε για τα αμπέλια ο φόρος επί της εγγείου ιδιοκτησίας, το «στρεμματιάτικον», ο οποίος αποτελούσε μια χρηματική πρόσοδο για τη Διοίκηση. Φαίνεται πως υπάρχει και ένα χρηματικό αντίστοιχο της γαιοπροσόδου, εφόσον η τελευταία μπορούσε να μετατραπεί από τον φορολογούμενο από είδος σε χρήμα, κυρίως μέσο του εμπορίου ή/και της τοκογλυφίας. Ενδεχομένως, ισχύει και το αντίστροφο, δεδομένου πως σε συνθήκες πολέμου περιοριζόταν η χρηματική κυκλοφορία, άρα ό,τι ήταν να δοθεί σε χρήμα μπορούσε να μετατραπεί σε είδος, το οποίο αναλάμβανε η Διοίκηση ή ο ίδιος ο εκμισθωτής-ενοικιαστής των προσόδων να πωλήσει. Σημειώνουμε πως και στα προεπαναστατικά χρόνια η δεκάτη σε είδος (φυσική πρόσοδος) είχε και ένα χρηματικό αντίστοιχο καταγεγραμμένο στα φορολογικά κατάστιχα. Όμως, ό,τι προεπαναστατικά πληρωνόταν σε χρήμα (διαφορική πρόσοδος) δε μπορούσε να μετατραπεί σε φυσική πρόσοδο. Μέσα στην Επανάσταση αυτό αλλάζει, ενώ συντελείται και η κατάργηση των κεφαλικών φόρων.[988]

Η φορολόγηση συνδεόταν αποκλειστικά με τη γη και την καλλιέργειά της -το είδος της καλλιέργειας και την έκταση της καλλιεργούμενης επιφάνειας- και σε καμία περίπτωση ο φόρος δεν ήταν προσωπικός. Η δεκάτη ήταν ένας επαχθής φόρος για τον καλλιεργητή. Μία κακή σοδειά, η εμφάνιση του εχθρού, οι πυρπολήσεις και οι κοπές, καθώς και οι αυθαιρεσίες των στρατιωτών μπορούσαν να απειλήσουν την ίδια του την επιβίωση. Από τη μεριά της η Διοίκηση διαπίστωνε πως «είναι αναντίρρητον ότι μόνη η φωνή του τριτοδεκάτου είναι απαράδεκτος και μεμπτέα από τον λαόν. Με

---

[986] Θα περίμενε κανείς σε περιόδους κρίσης και ανακατατάξεων να υπερισχύει η κτηνοτροφία έναντι της γεωργίας, όμως, αυτό δε φαίνεται να συμβαίνει στην Αττική μέσα στην Επανάσταση, βλέπε σχετικά με τις συμπεριφορές των μετακινούμενων κτηνοτροφικών πληθυσμών στη Βαλκανική, Στάθης, 2000, ό.π., σ. 16-18.

[987] *Α.Ε.Π.,* τόμος 21, σ. 5, *«Ελληνική Πολιτεία. Ο Κυβερνήτης της Ελλάδος προς την Γερουσίαν […] Εν Ναυπλίω, τη 18 Οκτωβρίου 1829. Ο Κυβερνήτης Ι. Α. Καποδίστριας».*

[988] Το τέλος προσωπικής περιουσίας, η «σπέντζα», και ο κεφαλικός φόρος («χαράτσι») «επί τυραννίας» δεν υπήρχαν μέσα στην Επανάσταση.

ευχαρίστησιν του δέχεται να δίδη διά τα εθνικά δύο εις τα δέκα, διά τα ιδιόκτηταν την δεκατιάν. Αλλά ασύμφορον διά το Εθνικόν Ταμείον. Συμφέρει δε αμφοτέροις δύω ήμισυ εις τα δέκα […]».

Ως προς τα «τοπιάτικα» καθοριζόταν για τα μεν γιδοπρόβατα δύο παράδες το ένα, για τα γελάδια και τα άλλα μεγάλα ζώα έξι παράδες. Σε περίπτωση που αυτά έβοσκαν σε εθνική γη ο ενοικιαστής των προσόδων είχε δικαίωμα να λαμβάνει τα «τοπιάτικα», αν έβοσκαν σε ιδιόκτητες εκτάσεις τα λάμβανε ο ιδιοκτήτης τους. Με τις ρυθμίσεις αυτές οι Διοίκηση προσπαθούσε να προλάβει τις ταραχές μεταξύ του «λαού» και των ενοικιαστών, αλλά και ανάμεσα στους ενοικιαστές. Στα «τοπιάτικα», για να αναφέρουμε ένα παράδειγμα, «επί Τουρκίας» οι «ποιμένες» δεν πλήρωναν για τη βόσκηση των ζώων τους μέσα στην περιφέρεια του χωριού τους, παρά μόνο σε περίπτωση που τα ζώα μεταφέρονταν σε άλλη περιφέρεια ή επαρχία.[989]

Ήταν σαφές πως η υπερφορολόγηση από τη μια, οι καταχρήσεις των ενοικιαστών των προσόδων από την άλλη, ζημίωναν το Εθνικό Ταμείο.[990] Η Διοίκηση έψαχνε λύσεις: «Όχι ολίγην παραμυθίαν εις τους χωρικούς και υπόληψιν της Διοικήσεως θέλει παράξει η κατάργησις της αποδόσεως εθνικού δικαιώματος εκ των αχύρων». Από την άλλη η Διοίκηση επειδή διαπιστώνει πως η κατ' αποκοπή («τουρκιστί μαχτού») είσπραξη του φόρου δημιουργούσε ζημίες και στο Εθνικό Ταμείο και στον ίδιο τον λαό, προχωρεί στην κατάργησή της.[991] Στην Επαρχία Αθηνών όλα τα παραπάνω θα βρουν εφαρμογή. Όμως και εκεί δε θα λείψουν, όπως θα δούμε παρακάτω, οι κοινωνικές ταραχές, η υπερφορολόγηση και οι καταχρήσεις.

Στην περίπτωση του φόρου των ζώων, αλλά και της βοσκής, αυτός συνδεόταν με τον αριθμό των ζώων και όχι με τον κάθε κτηνοτρόφο ως φυσικό πρόσωπο, ανεξάρτητα από τον αριθμό των ζώων του. Φόρο πλήρωνε, λοιπόν, ο ιδιοκτήτης της καλλιεργούμενης γης που ήταν και καλλιεργητής ή ο καλλιεργητής, σε περίπτωση που αυτοί δεν ταυτίζονταν. Η φορολόγηση με τη μορφή της γαιοπροσόδου καταβαλλόταν στον ενοικιαστή ή εκμισθωτή των προσόδων, ο οποίος είχε προπληρώσει την αγορά των φόρων στην Διοίκηση και στο Εθνικό Ταμείο. Η αγορά των φόρων σήμαινε την ίδια στιγμή και την προαγορά της σοδειάς. Ισχυριζόμαστε, όπως, θα δούμε παρακάτω αναλυτικότερα, πως σταδιακά επικρατεί μια ενιαιοποίηση της φορολογίας που αντιστοιχεί σε όσα η καλλιεργούμενη γη παράγει και στο είδος της καλλιέργειας, χωρίς να αναιρούνται μέσα στην Επανάσταση τυχόν αδικίες, και αυθαιρεσίες σε βάρος των αγροτικών πληθυσμών. Ένας φόρος επί της ιδιοκτησίας θα βάρυνε εξίσου και τους ιδιοκτήτες της γης, τη γαιοκτητική αριστοκρατία. Τώρα όλα τα βάρη έπεφταν στον απλό παραγωγό-καλλιεργητή. Η επικράτηση της δεκάτης, ενός φόρου επί της παραγωγής και όχι επί της εγγείου ιδιοκτησίας, δεν επέτρεπε μια

---

[989] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 15, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 14 Ιουλλίου 1824, εν Ναυπλίω. Ο Γεν. Γραμματεύς Σπυρ. Π. Αλεξόπουλος».*

[990] Ο Νόμος έγινε το καταφύγιο για τον απλό χωρικό και ποιμένα απέναντι στις καταχρήσεις των ενοικιαστών των προσόδων. Ίσως για πρώτη φορά μέσα στην Επανάσταση άνθρωποι απλοί που υπογράφουν μόνο με το βαπτιστικό τους ζητούν την προστασία του Νόμου, συνεπώς της Διοίκησης, για να προστατευτούν από τις καταχρήσεις των ενοικιαστών. Βλέπε ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 13, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας […] τη 10 Φεβρουαρίου 1824, εν Ναυπλίω, οι ποιμένες Κωνσταντής, Ζωγράφος, Παπά Νίκας, Ανδρίκος, Γιάννης, Σπύρος, Ανδρίκος, Γιαννάκης, Παναγιώτης, Βασίλης».* Αναφορά των ποιμένω Τραχιάς για υπερφορολόγηση των βοσκημάτων τους.

[991] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 13, ό.π., Κρανίδι, 9 Φεβρουαρίου 1824.

καλύτερη ανταπόκριση του καλλιεργητή στις φορολογικές υποχρεώσεις του, αφού μετακυλούσε τα φορολογικά βάρη από τους ιδιοκτήτες της γης σ' αυτόν.

Η Αθήνα αποτέλεσε το αστικό κέντρο όπου κατευθυνόταν το σύνολο της εμπορευματοποιημένης αγροτικής παραγωγής της αγροτικής περιφέρειάς της μέσα στην Επανάσταση. Το ίδιο ίσχυε και στα προεπαναστατικά χρόνια, όχι τόσο για το ελαιόλαδο, το μέλι και το μετάξι, που αποτελούσαν τα κύρια εξαγωγικά προϊόντα της επαρχίας, όσο για τα δημητριακά προϊόντα, σιτάρι, κριθάρι, καλαμπόκι και σε μικρότερο βαθμό τη βρώμη.[992] Από κοντά υπήρχε και η κτηνοτροφία, της οποίας τα προϊόντα κατευθύνονταν από τα αρβανιτοχώρια προς την Αθήνα, καθώς και η αμπελουργία (σταφίδα και μούστος-κρασί), κυρίως στην περιοχή των Μεσογείων. Η κύρια, όμως, αγροτική δραστηριότητα, που παρείχε και τα περισσότερα αγροτικά πλεονάσματα, υπήρξε η ελαιοκαλλιέργεια. Αυτό διατηρήθηκε και μέσα στην Επανάσταση, όπου η ενοικίαση του εθνικού ελαιώνα υπήρξε προτεραιότητα της επαναστατικής Διοίκησης.

Τα προϊόντα την περίοδο της Επανάστασης κατευθύνονταν στις ανάγκες της εσωτερικής αγοράς, αλλά και στις πρόσθετες ανάγκες που η ίδια η Επανάσταση δημιουργούσε, όπως, για παράδειγμα, τη συντήρηση των στρατευμάτων. Η εσωτερική αγορά μπορούσε να είναι η διαρκής αγορά, το παζάρι, η εβδομαδιαία και τα ετήσια εμπορικά πανηγύρια.[993] Ενώ στα προεπαναστατικά χρόνια η εσωτερική αγορά τροφοδοτούνταν επαρκώς από την ευρύτερη περιοχή της Αττικής στα βασικά προϊόντα, μέσα στην Επανάσταση η Ανατολική Στερεά, άρα και η Αττική με το εκεί στρατόπεδό της, θα χρειαστούν ανεφοδιασμό σε πρώτες ύλες και από άλλα μέρη της επικράτειας και εκτός αυτής.[994]

Καθοριστικό ρόλο για τις οικονομικές και πολιτικές λειτουργίες στην Επανάσταση, όπως και στα προεπαναστατικά χρόνια, είχε η είσπραξη της δεκάτης και του τριτοδέκατου.[995] Οι φόροι αυτοί, που ήταν φόροι επί της παραγωγής αποκλειστικά, συνδέονταν με μια χρηματική καταβολή σε κάποιες περιπτώσεις, σε άλλες είχαν τη μορφή γαιοπροσόδου. Από τις πηγές μας πιθανότερο είναι το δεύτερο, αφού ο εκχρηματισμός σε συνθήκες πολέμου de facto περιοριζόταν μεταξύ των ανώτερων στρωμάτων της κοινωνίας, με το χρηματικό φόρο να υποχωρεί απέναντι στη φυσική πρόσοδο από τη μεριά του καλλιεργητή. Αυτό που κυριαρχεί μέσα στην Επανάσταση είναι το προϊόν, τα «γεννήματα», όπως αποκαλούνται στις πηγές, το οποίο σε δεύτερη φάση έμπαινε στη χρηματική κυκλοφορία διαμέσου του εμπορίου. Επιπλέον τα τεκμήρια αναφέρουν πως οι «δεκατιστές» μάζευαν το προϊόν και το φύλαγαν σε αποθήκες, ενώ οι επιστάτες του εθνικού λαδιού συλλέγαν το ελαιόλαδο το οποίο αποθηκευόταν σε βαρέλια και «λάκκους». Σε άλλες, όμως, περιπτώσεις,

---

[992] Ασδραχάς, 1988, ό.π., σ. 3-19.

[993] Ασδραχάς, 1988, ό.π., σ. 33-38.

[994] Ενδεικτικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 13, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σ. Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον των Ναυτικών. Εν Ναυπλίω, τη 27 Οκτωβρίου 1825. Ιωάννης Ν. Λαζάρου, Ανδρέας Αργυρός»,* ό.π., φάκελος 14, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σ. Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον των Ναυτικών. Εν Ναυπλίω, τη 5 Νοεμβρίου 1825. Ιωάννης Ν. Λαζάρου, Ανδρέας Αργυρός».* Η Διοίκηση ναυλώνει «τα ανάλογα καΐκια διά μετακόμησιν τροφών και πολεμοφοδίων εις την Ανατολικήν Ελλάδα» και ό.π., φάκελος 16, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβ. Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω τη 3 Ιανουαρίου 1826. Η Επιτροπή των Πολεμικών Διονύσιος Μούρτζινος, Αδάμ Δούκας».*

[995] Ασδραχάς, 1978, ό.π., σ. 9-63. Οι φόροι εισπράττονταν σε γρόσια και παράδες και μέσα στην Επανάσταση. Για το προεπαναστατικό νομισματικό σύστημα και τις αντιφάσεις του βλέπε Eleftheria Zei, *Visages et visions d'insularité: Paros dans l'Archipel grec, XVII-XVIIIe siècles,* Isis, Istanbul, 2017, σ. 54.

όπως στην καταβολή του φόρου των ζώων, η αναφορά γινόταν σε χρηματικές αποδόσεις, σε γρόσια και παράδες. Και ο φόρος βοσκής που όριζε η Διοίκηση αναφερόταν σε παράδες. Οι κτηνοτρόφοι, όπως θα δούμε και αλλού, πρέπει να θεωρηθούν ως άμεσοι προμηθευτές οι οποίοι λάμβαναν χρήματα, άρα ήταν σε θέση να ανταποκριθούν σε μια χρηματική φορολογία.[996] Όπως και τα προεπαναστατικά χρόνια η λογική του συστήματος της ενοικίασης των προσόδων ήταν φορολογική και αφορούσε σε ένα σύστημα αναδιανομής του φόρου που η επαναστατική Διοίκηση προσδιόριζε με τους μηχανισμούς της. Η γνώση για να επιτευχθεί αυτό υπήρχε ήδη από τα προεπαναστατικά χρόνια.[997] Παρακάτω θα περιγράψουμε αναλυτικά τους φορολογικούς νόμους που ίσχυσαν μέσα στην Επανάσταση με επίκεντρο την Επαρχία Αθηνών.

Ο πρώτος φορολογικός νόμος που εκδόθηκε στις 26 Απριλίου 1822 διατηρεί τον προεπαναστατικό φόρο της δεκάτης (το 10% ή 1/10 επί του παραγόμενου προϊόντος) και τα 3/10 (το 30%) για τους καλλιεργητές των οθωμανικών κτημάτων, που θα ονομαστούν «εθνικές γαίες».[998] Ο υπ' αριθ. 39 νόμος του «Κώδικος των Νόμων», της 28ης Φεβρουαρίου 1825, «περί φορολογίας επί των συκών και συκαμίνων», εισήγαγε διαφορετικό καθεστώς αναφορικά με την ιδιοκτησία των δένδρων, ως μορφής χωριστής κυριότητας ανάμεσα στον ιδιοκτήτη του χωραφιού και τον ιδιοκτήτη του δένδρου. Διέκρινε τα εν λόγω δένδρα σε τρεις φορολογικές κατηγορίες: ως ιδιόκτητα φυτευμένα σε γη ιδιόκτητη με υποχρέωση την καταβολή στο Εθνικό Ταμείο της δεκάτης, ιδιόκτητα φυτευμένα σε γη εθνική με υποχρέωση καταβολής δύο δεκάτων και τα «εθνικά» φυτευμένα σε γη εθνική με υποχρέωση καταβολή «πεμπτοδέκατου».[999] Η δεκάτη υπήρξε άμεσος έγγειος φόρος που ενοικιαζόταν, όπως συνέβαινε και με τους τελωνειακούς δασμούς. Τέλος, μέσα στην Επανάσταση καταργήθηκαν οι «αβαρίες» (έκτακτες εισφορές) και ο «ιστηράς», ο οποίος συνιστούσε την υποχρεωτική καταβολή προϊόντων σε σταθερή προκαθορισμένη τιμή.[1000] Ως προς τις προσόδους των ελιών για τις ιδιόκτητες λαμβανόταν το δέκατο, στις εθνικές ελιές το τριτοδέκατο.

Υπήρχαν περιπτώσεις που «επί τουρκικής γης» είχαν φυτευτεί ελιές από ιδιώτες με τη συμφωνία της εκμετάλλευσης. Αυτή η συμφωνία δεν τηρούνταν πάντοτε από τους δημογέροντες και τους επιστάτες των προσόδων που απαγόρευαν στους ιδιώτες τη σύναξη των ελιών.[1001] Σε πολλές περιπτώσεις διαπιστώνεται πως η κατάταξη ενός χωραφιού ή/και μιας καλλιέργειας σε μία από τις παραπάνω κατηγορίες ήταν ζήτημα ερμηνείας που δινόταν από την πολιτική αρχή. Υπήρχαν

---

[996] Για την αντιστοιχία του κτηνοτροφικού πληθυσμού και της παραγόμενης προσόδου τον 16ο αιώνα παραπέμπουμε στο Ασδραχάς, 1978, ό.π., σ. 118-119. Διαπιστώνεται πως στο επίπεδο του χωριού για να παραχθεί το μεγαλύτερο τμήμα της κτηνοτροφικής πρόσοδου δεν απαιτούνταν μεγάλος αριθμός κτηνοτρόφων. Οι κτηνοτροφικοί πρόσοδοι αντλούνταν από τα εξής: φόρος προβάτων, φόρος βοσκής, φόροι στις μάντρες, στο τυρί, και φόρος στους χοίρους.

[997] Zei, 2017, ό.π., σ. 55.

[998] Πρόκειται για τον νόμο υπ' αριθ. 10 του «Κώδικα των Νόμων» της 26ης Απριλίου 1822, «περί επιβολής της δεκάτης (ή περί αποδεκατώσεως των καρπών)» της «Προσωρινής Διοικήσεως της Ελλάδος». Για τη διάρθρωση των φόρων μέσα στην Επανάσταση, βλέπε Βαγγέλης Σαράφης, «Φορολογία και Κράτος στα Χρόνια του Αγώνα. Ο Λόγος των Καταστίχων», στην ηλεκτρονική διεύθυνση *http://www.finances1821.eu/taxation,* [2021], σ. 14-19.

[999] Όπως έχουμε ήδη αναφέρει το πεμπτοδέκατο αντιστοιχούσε στο τριτοδέκατο των πηγών, ήταν, δηλαδή, ο ίδιος φόρος.

[1000] Για τη φορολογία στα μέσα του 18ου αιώνα βλέπε Σβορώνος, 1996, ό.π., σ. 59-101.

[1001] Ενδεικτικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 36, *«Σεβαστή Διοίκησις. […] Εν Ναυπλίω, 4 Μαρτίου 1825. Ο πατριώτης Ηλίας Κλάρας».* Η περίπτωση αφορά την Επαρχία Σαλώνων.

διαμαρτυρίες, για παράδειγμα, ότι ιδιόκτητες περιουσίες δεκατίζονταν ως εθνικές από τους ενοικιαστές των προσόδων.[1002] Δεν ήταν, όμως, μόνο οι ενοικιαστές των προσόδων που αυθαιρετούσαν. Οι ίδιοι οι καλλιεργητές πολλές φορές δε δέχονταν να αποδώσουν την δεκάτη και προσπαθούσαν να εκμεταλευτούν την ασάφεια του ιδιοκτησιακού καθεστώτος σχετικά με το αν η γη που κατέχουν/καλλιεργούν είναι ιδιόκτητη ή εθνική. Στην τελευταία περίπτωση η εθνική γη παρουσιαζόταν ως ιδιόκτητη.

Το ίδιο ακριβώς συνέβαινε με τις ιδιόκτητες ελιές που έφταναν στο ελαιοτριβείο από τους «παχτωναραίους εθνικών ελαιοδένδρων», οι οποίοι για να αποφύγουν τη δεκάτη των εθνικών ελιών τις άλεθαν μαζί με τις ιδιόκτητες. Ο καλλιεργητής προσπαθούσε να αποκρύψει ποσότητες κατά το άλεσμα των εθνικών, ώστε να αποφύγει μια επιπλέον φορολόγηση για τις ιδιόκτητες ελιές.Αυτό προφανώς, προκάλεσε την αντίδραση των ενοικιαστών-εκμισθωτών των δεκάτων, οι οποίοι ζήτησαν την παρέμβαση της Διοίκησης. Η Διοίκηση διατάσσει στο εξής να δηλώνεται η ποσότητα του «πάχτου», δηλαδή των εκμισθωμένων ελιών, και το υπόλοιπο που θεωρούνταν ως ιδιόκτητο να δεκατίζεται.[1003] Άρα στο εξής η διαδικασία του αλέσματος ήταν αυστηρά επιτηρούμενη και οι ποσότητες έπρεπε να δηλώνονται πριν το άλεσμα.

Οι αρχικοί νόμοι επαναλαμβάνονταν με εγκυκλίους, ενδεχομένως με μικρές τροποποιήσεις, σε όλη τη διάρκεια του Αγώνα από τη μεριά της Διοίκησης. Η «Διάταξις των Δημοσίων Προσόδων εκ των Προϊόντων της Γης»[1004] περιέγραφε με σαφήνεια τα ποσά που θα έπρεπε να αποδίδουν οι πρόσοδοι στο Εθνικό Ταμείο: τα

[1002] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 58, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 12 Σεπτεμβρίου 1825, Ναύπλιον. Οι ευπειθείς πατριώται Καπανδριτιώται Κωνσταντής Οικονόμου, Αναγνώστης Σιδέρης».* Οι Καπανδριτιώτες αυτοί έχουν ένα επιπλέον πρόβλημα πως ζητούν να δεκατίσουν τις ιδιοκτησίες τους στην περιοχή «Λιμικόν» και οι ενοικιαστές των προσόδων της Επαρχίας Λιβαδειάς και αυτοί της Επαρχίας Αθηνών. Οι ενοικιαστές των προσόδων των Αθηνών είναι εκείνοι που ζητούν να δεκατίσουν τα χωράφια τους ως εθνικά, επιδιώκοντας τη μεγαλύτερη δυνατή πρόσοδο. Τελικά το Υπουργείο της Οικονομίας θα διατάξει τους ενοικιαστές των προσόδων Αθηνών να μην ενοχλήσουν ξανά τους παραπάνω ιδιοκτήτες. Τους αναγνωρίζει, δηλαδή, και την ιδιοκτησία και το αίτημά τους για προσφορά του δεκάτου στους ενοικιαστές των προσόδων της Λιβαδειάς, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 59, *«Προς το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 16 Σεπτεμβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Σε μία άλλη περίπτωση αμφισβήτησης των ορίων της δικαιοδοσίας θα εμπλακεί ο καπετάνιος Αθανάσιος Σκουρτανιώτης, ο οποίος, προφανώς παράνομα, θα κατακρατήσει τα δέκατα και τριτοδέκατα των χωριών «Λιάτανης» και άλλων κοντινών χωριών, τα οποία το 1820 ανήκαν στην Επαρχία Λιβαδειάς. Οι ενοικιαστές των προσόδων της Λιβαδειάς τον καταγγέλουν στη Διοίκηση και ζητούν «άνευ προφάσεως» να τους αποδώσει τα νόμιμα δικαιώματά τους, στο ό.π., φ. 64, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 26 Οκτωβρίου 1825: Ναύπλιον. Οι ευπειθείς πατριώται ενοικιασταί των προσόδων της επαρχίας Λεβαδείας».* Βλέπε επίσης, *Γ.Α.Κ., Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα, φάκελος 92, «Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Ναύπλιον, τη 25 Μαΐου 1825. Ο Αντιπρόεδρος»*: Η παρουσίαση προς τη Διοίκηση οθωμανικών πωλητηρίων αποδείκνυε πως κάποιο χωράφι είχε αγοραστεί από τους «προγόνους» πριν την Επανάσταση, οπότε και θα έπρεπε να δεκατίζεται ως ιδιωτικό («να πληρώσωσι εις τον ενοικιαστήν μόνον το δέκατον»).

[1003] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 64, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Υπουργείον της Οικονομίας το Επαρχείο Αθηνών. […] τη 27 Οκτωβρίου 1825: εν Αθήναις. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης».* Εδώ η πηγή αναφέρει λανθασμένα τις ιδιόκτητες ελιές ως εθνικές, οπότε η σωστή διατύπωση θα ήταν πως οι εθνικές ελιές αλέθονταν ως ιδιόκτητες, που είχαν μικρότερη φορολογία.

[1004] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 65, *«Διάταξις των Δημοσίων Προσόδων εκ των Προϊόντων της Γης. […] τη 23 Φεβρουαρίου 1825. Εν Ναυπλίω. Ο Πρόεδρος του Βουλευτικού Πανούτζος Νοταράς. Επεκυρώθη τη 28 Φεβρουαρίου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

τρία δέκατα από τα εθνικά χωράφια και το δέκατο μόνο για τα ιδιόκτητα, όπως αναφέραμε παραπάνω. Οι δημόσιες πρόσοδοι μπορούσαν να πωληθούν είτε κατά επαρχία γενικά είτε μερικώς, τμηματικά, ανά χωριά. Στην Αθήνα η διαδικασία πώλησης των εθνικών προσόδων θα γινόταν το 1825 και θα αφορούσε ολόκληρη την επαρχία.

Όλα τα «εθνικά» περιβόλια ενοικιάζονταν για τρία χρόνια με δημοπρασία που αφορούσε ολόκληρη την επαρχία παρουσία του Επάρχου, των δημογερόντων και του αγοραστή των εθνικών προσόδων της επαρχίας. Αυτοί όφειλαν να ενημερώνουν το Υπουργείο της Οικονομίας για την τιμή των ενοικίων και να επιδιώκουν τις συμφερότερες τιμές για το Εθνικό Ταμείο. Τέλος μετά την ενοικίαση όφειλαν να λαμβάνουν το ενοίκιο από τους αγοραστές. Οι πρόσοδοι των βοσκημάτων πωλούνταν χωριστά από τις εθνικές προσόδους.[1005] Για τα μελίσσα λαμβάνονταν πέντε παράδες το μελίσσι. Εξαιρούνταν της «αποδεκάτωσης» οι οικιακοί κήποι, ιδιαίτερα τα άχυρα, το κριθάρι και η ρόβη. Καταργούνταν η κατ' αποκοπή είσπραξη του φόρου της εγγείου ιδιοκτησίας («τουρκιστί μαχτού κεσίμι»),[1006] οι «μιζράδες» (απόθεμα κοινοτικών γαιών), τα «καλέμια» (λογαριασμός σε κατάστιχο)[1007] και τα «σπαθιά».[1008] Η κατάργηση του «μαχτού», που συνιστούσε κατάργηση ενός τρόπου είσπραξης του έγγειου φόρου, που επιβάρυνε κυρίως τους πιο πλούσιους μιας κοινότητας που τον προπλήρωναν προεπαναστατικά στο βοεβόδα,[1009] ουσιαστικά αποκαθιστήσουσε μια φορολογική σχέση χωρίς διαμεσολαβήσεις μεταξύ της Διοίκησης, των ενοικιαστών των προσόδων, των ιδιοκτητών και των παραγωγών. Σε αυτή την αλυσίδα, λοιπόν, οι μόνες προπληρωμές-προαγορές φόρου που αναγνωρίζονταν από τη Διοίκηση αφορούσαν τους ενοικιαστές και υπενοικιαστές των προσόδων, οι οποίοι αποκλειστικά θα έπρεπε να συνάζουν τα «εθνικά δικαιώματα» από τους καλλιεργητές.

Η Διοίκηση όριζε τα εθνικά δικαιώματα να συνάζονται από την 1η Φεβρουαρίου έως τα τέλη Μαρτίου κάθε έτους. Τα χρήματα δίδονταν τα μισά στο χέρι μετά τη δημοπρασία και τα υπόλοιπα την 1η Σεπτεμβρίου. Βέβαια οι «εισπράκτορες» άρα και η Διοίκηση δεν λάμβαναν τα χρήματα πάντοτε στην καθορισμένη ημερομηνία όπως θα δούμε παρακάτω. Σε κάθε περίπτωση οι εισπράκτορες έπρεπε να δίνουν αναφορά με «Γενική καταγραφή της σύναξις» στη Διοίκηση τόσο για τα εθνικά, όσο και για τα ιδιόκτητα κτήματα. Οι πρόσοδοι των χωριών αποδίδονταν στην επαρχία εντός των ορίων της οποίας ανήκαν τα χωριά.[1010] Αν και «επί Τουρκίας» συνηθιζόταν οι πρόσοδοι ενός χωριού να «πωλούνται»

[1005] Τα βοσκήματα αφορούσαν τους κτηνοτροφικούς πληθυσμούς. Οι αγρότες που είχαν και ζώα άφηναν μέρος των χωραφιών ακαλλιέργητο, ώστε να βόσκουν εκεί τα ζώα τους και να μην καταστρέφουν τα φυτά και δέντρα των χωραφιών τους. Βλέπε σχετικά Zei, 2017, ό.π., σ. 65.

[1006] Ασδραχάς, 1978, ό.π., σ. 76. Μακτού (maktu) ήταν ο κατ΄ αποκοπή φόρος που πλήρωναν προεπαναστατικά οι ιδιοκτησίες που ανήκαν σε μούλκια. Το μακτού βασιζόταν σε ένα σύστημα αναδιανομής του φόρου που αρχικά καταβαλλόταν από τους ενοικιαστές των πρσοσόδων και στη συνέχεια ο φόρος εξατομικευόταν στα μέλη της κοινότητας. Άρα μέσα στην Επανάσταση εδραιώνεται η καταβολή της δεκάτης με βάσει την ενοικίαση των προσόδων. Βλέπε και Zei, 2017, ό.π., σ. 55.

[1007] Σαράφης, 2021, ό.π., σ. 17.

[1008] Αποτελούσε είδος πληρωμής εγγείου φόρου ιδιόκτητης περιουσίας. Το σπαθί ήταν είδος τσιφλικιού, στο Μάουερ, 1976, ό.π., σ. 666.

[1009] Βλέπε και Ελευθερία Ζέη, «Πρώτες προσεγγίσεις στη διαμόρφωση τοπικών «ελίτ» στο Αιγαίο του 18ου αιώνα: οι «άρχοντες» του μακτού», *Τα Ιστορικά*, Δεκ. 2013, τόμος 30ος, τχ. 59, σ. 385-398: το καθεστώς του βοϊβόδα ορίζεται ως συνώνυμο της αδικίας, ό.π., σ. 397.

[1010] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 68, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 5 Μαρτίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

χωριστά, την περίοδο της Επανάστασης η δημοπρασία γινόταν συνολικά σε επίπεδο Επαρχίας.[1011] Όπως θα δούμε παρακάτω σοβαρά προβλήματα προκαλούσε ο προσδιορισμός αυτών των ορίων, με αποτέλεσμα κάποια χωριά της «μεθορίου» να διεκδικούνται από δύο επαρχίες. Αλλά και στην «παραμεθόριο» δεν ήταν λίγα τα προβλήματα που μια κεντρική διοίκηση καλούνταν να επιλύσει: χιλιάδες «τουρκικά πρόβατα» μετά από συμφωνίες τοπικές έρχονταν να βοσκήσουν σε χωριά της επαναστατική επικράτειας σε «ελευθέρους τόπους». Η Διοίκηση απαντά πως «καμμία συνθήκη μερική δεν είναι συγχωρημένη να γίνεται με τους εχθρούς» και δίνει διαταγή, σύμφωνη με το «δικαίωμα του πολέμου», να κρατούνται τα τουρκικά πρόβατα, αλλά και να εμποδίζονται οι βοσκοί να επιστρέφουν σε περιοχές που ακόμη δεν έχουν ελευθερωθεί.[1012]

Ο Παναγής Σκουζές στο χρονικό του αναφέρεται στα χαρακτηριστικά της ιδιοκτησίας και της παραγωγής στην Αττική την προεπαναστατική περίοδο.[1013] Η περιγραφή αυτή, αν και στατική, θεωρούμε πως δίνει ένα μέσο όρο της παραγωγής και της φορολογίας της για την Αθήνα στα τέλη του 18ου με αρχές του 19ου αιώνα.[1014] Κύρια παραγόμενα προϊόντα της Αττικής υπήρξαν το σιτάρι, το κριθάρι, το λάδι, τα σταφύλια, το μέλι, το μετάξι, το μπαμπάκι, το ρύζι, ο καπνός, τα βελανίδια και τα ποτιστικά. Η Αθήνα ως μαλικιανές υποβαλλόταν από τον Οθωμανό αγοραστή του μαλικιανέ σε μια σειρά φορολογήσεων επί της παραγωγής και επί της ιδιοκτησίας:[1015]
[…] εις σιτάρι, κριθάρι και λάδι μόνον. […] Εις αυτά τα τρία έδιδαν φόρον εις τα δέκα, ένα, εκτός το πυρηνόλαδο, ληκοούτσι». […] Εις τα ποτιστικά περιβόλια, αμπέλια, γρασίδια, μπαμπάκια, ριζάρια, καπνούς, μποστάνια, βίκους, ρόβια, δέκα παράδες το κάθε στρέμα. […]. Εις το σιτάρι, κριθάρι, άμα είχεν ένας κάμει από δέκα κιλά και απάνω, εκτός από το δέκατο οπού επλήρωνε έδινεν ένα κιλό μόνο, όσην ποσότην και αν είχε κάμει. Το έλεγαν σαλάρια. […] Ομοίως και εις το λάδι, έδιδαν εις το ημερούσιον, που ελαιοτριβούσαν την κάθαν ημέρα ελιές οκάδες εφτακόσιες πενήντα, εκτός του δεκάτου, μιάν οκά λάδι σαλάρια. Εις το κάθε στρέμα, παλαιόν, βήματα 16.000 τετραγωνικά, δέκα παράδες το στρέμα και εις ό, τι άλλο είχε μέσα, δεντρικά, όπωρα, λαχανικά, κάθε είδος άλλο, εκτός από κριθάρι, σιτάρι και ελαιόδεντρα».[1016] «Τον καιρό του ελαιώνος, να μαζεύουν ελιές εις τους αγρούς, σκάλος και λοιπές εργασίες ελαφρές έξω, τρύγος και άλλα. Και εξούσαν οι πτωχοί

[1011] Βλέπε την περίπτωση του χωριού Κουρτακίου στην Πελοπόννησο και την αναφορά των κατοίκων του, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 68, *«Προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 7 Μαρτίου 1825, Ναύπλιον. Ο Πρόεδρος».*

[1012] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 61*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν. […] τη 18 Φεβρουαρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Πρόεδρος Πανούτζος Νοταράς».*

[1013] Για την καταγραφή των φόρων που αποδίδονταν στον εκάστοτε δικαιούχο του μαλικιανέ βλέπε και Πάλλης-Κολοβός, 2021, ό.π., σ. 75.

[1014] Για βασικούς φόρους επί της παραγωγής την περίοδο της οθωμανικής κατάκτησης παραπέμπουμε στο Ασδραχάς, 1978, ό.π., σ. 23-63.

[1015] Το χαράτσι, το δημοτελωνείο και το δικαστήριο δεν τα εισέπραττε ο μαλικιανές, αλλά οι γενίτσαροι, ο χαζινές και ο σεχουλισλάμης αντίστοιχα. Το αξίωμα του μαλικιανέ πουλιόταν και αγοράζονταν όπως όλα τα αξιώματα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Αποτελούσε μια ισόβια εκμίσθωση σε αντίθεση με το μουκατά που ήταν ετήσιος. Σημειώνουμε εδώ με τα λόγια του Σπύρου Ασδραχά πως «η διαφορά καθεστώτος αφορούσε τον τρόπο σύμφωνα με τον οποίο πραγματοποιόταν η κατανομή της προσόδου φεουδαλικού τύπου στο εσωτερικό των ιεραρχιών της οθωμανικής κοινωνίας», στο Ασδραχάς, 1978, ό.π., σ. 40. Άρα είτε πρόκειται για τιμάριο είτε για βακούφι είτε για μαλικιανέ αυτό δε συνιστούσε και διαφορετικούς τύπους φόρων στην περίπτωση κοινών καλλιεργούμενων ειδών ή διαφορετικές φορολογικές υποχρεώσεις για τους υπηκόους, χριστιανούς και μουσουλμάνους (re'aya).

[1016] Σκουζές, 1948, ό.π., σ. 22-23.

ακτήμονες και άοικοι γέροι, γρηές, δίχως να υπάγει κανένας να διακονεύει».[1017] Στον αστικό ιστό η οικονομική ζωή επικεντρωνόταν στο παζάρι: «Είναι μία πλατεία μαζί με τους γειτονικούς δρόμους. Κάπου-κάπου βλέπεις και πλατάνια και κληματαριές που προσφέρουν σκιά. Εκεί συνηθίζουν να περνούν την ώρα τους οι άρχοντες της πολιτείας». Στην περιοχή της αγοράς («παζάρι») συγκεντρώνονταν και τα περισσότερα εργαστήρια, όπως αυτά των «τσιμπουκιών», του σαπουνιού, του οινοπνεύματος, τα ταμπακαριά μαλιού και μπαμπακιού, καθώς και τα εμπορικά καταστήματα και παντοπωλεία.[1018] Στην αγορά κυριαρχούσαν τα συνάφια, όπως αυτό των παντοπωλών και των πωλητών λαδιού.

Στις 5 Ιουνίου 1822 οι Έφοροι των Αθηνών διατάσσονται από τη Διοίκηση διαμέσου του Αρείου Πάγου πως πρέπει να δεκατίζονται όλα τα είδη των γεννημάτων. Ο Άρειος Πάγος αποστέλλει τον Νικόλαο Σάββα για να επιστατήσει τη σύναξη, σύμφωνα με τις εντολές της Διοίκησης: 1/10 από τα «χριστιανικά κτήματα» και 3/10 από τα εθνικά. Τα δέκατα του σιταριού θα αποστέλλονταν σε δεμάτια και αμέσως θα αλωνίζονταν.[1019] Ελιές και αμπέλια («δέκατο των κρασίων»), ως ιδιόκτητες καλλιέργειες, έπρεπε να αποδίδουν το δέκατο.[1020] Για την Αθήνα αναφερόταν πως οι καλλιεργητές ιδιόκτητων αμπελιών έδιναν πέρα από τη δεκάτη επί της παραγωγής και φόρο επί της ιδιοκτησίας, το «στρεμματιάτικον, ανά δέκα παράδες το στρέμμα». Ο φόρος αυτός ονομάζονταν και «αμπελιάτικον» και υπήρξε το ίδιο ποσό σε όλη την επικράτεια, δέκα παράδες το στρέμμα.[1021] Στο κριθάρι και τα σιτηρά οι καλλιεργητές έδιναν το δέκατο.[1022] Δεν απέχουμε πολύ απ' όσα περιγράφει ο Σούτζος για την προεπαναστατική Αθήνα, αφού όσα γίνονταν «επί Τουρκίας ή επί Τυραννίας» εξακολουθούσαν να γίνονται «υπέρ της Ελευθερίας».

Οι κτηνοτροφικοί-ποιμενικοί πληθυσμοί φορολογούνταν με το «κεφαλιάτικο» των βοσκημάτων που δίνονταν σύμφωνα με νόμο της Διοίκησης κάθε Φεβρουάριο. Τότε μόνο γινόταν η καταμέτρηση των ζώων και δίνονταν δύο παράδες για τα μικρά και τρεις παράδες για τα μεγάλα.[1023] Αυτό θα αλλάξει το 1829 σε πέντε ή δέκα

[1017] Σκουζές, 1948, ό.π., σ. 40.

[1018] Σιμόπουλος, 1999, τόμος Γ. 1, ό.π., σ. 236-237.

[1019] Γ.Α.Κ., Πρωτόκολλον Αρείου Πάγου, αριθμός 298, «*Προς τους κυρίους Εφόρους Αθηνών, τη 5 Ιουνίου 1822, εκ Σαλώνων».*

[1020] Ενδεικτικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 52, *«Προς το Σεβαστόν Βουλευτικόν Σώμα. […] τη 27 Ιουλλίου 1825 εν Αιγίνη. Ο Πατριώτης Ανδρέας Κάππαρης».* Αναφέρεται στην πηγή η δεκάτη των αμπελιών και ως το «δέκατον των κρασίων» και ό.π., φ. 67, *«Προς το Σεβαστόν Βουλευτικόν. […] Εν Ναυπλίω, τη 24 Νοεμβρίου 1825. Ο Πατριώτης Ανδρέας Κάππαρης».* Ο Ανδρέας Κάππαρης διαμαρτύρεται πως δεν μέτρησε το κρασί το μήνα Αύγουστο στα τέλη του, αλλά τον Οκτώβρη με αποτέλεσμα την κλοπή κρασιού από τους προκρίτους Αιγίνης. Δεν του επέτρεψαν να λάβει το δέκατο στο στρέμμα, αλλά στη δόση επικαλούμενοι «συνήθειες» του τόπου. Όμως, αναφέρει ότι το «κατ' αυτούς δέκατον δεν λογίζεται δέκα τοις εκατόν εις ομοειδές πράγμα, αλλά 20 παράδες εις στρέμμα αμπέλου ή 8 εις βαρέλια οίνου». Προφανώς, αυτό δεν τον συμφέρει και το καταγγέλλει ως απάτη στη Διοίκηση. Η Διοίκηση θα υποστηρίξει τον ενοικιαστή Κάππαρη και θα διατάξει τους δημογέροντες και προκτίτους Αίγινας να του πληρώσουν το δέκατο, στο ό.π., φ. 67, *«Προς τους Δημογέροντας και Προκρίτους της Νήσου Αιγίνης. […] τη 27 Νοεμβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1021] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 19, *«Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας […] 1824: 3 Σεπτεμβρίου, Ανάπλι. Ο πατριώτης και επιστάτης των Αργείων Αναγνώστης Τζιώρτζης».*

[1022] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 57, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω τη 2 Σεπτεμβρίου 1825. Ο Επιστάτης των Αθηνών Δημήτριος Σαλωνιτίδης».*

[1023] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 43*, «Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 21 Απριλλίου 1825, εν Ναυπλίω. Οι βοσκοί Περθεριώτες, Αλονισιώτες και*

παράδες για όσα γιδοπρόβατα ή χοντρά ζώα των εγχωρίων βόσκουν στην περιοχή του χωριού. Για τους χοίρους που βόσκουν σε εθνική γη το ποσό ανερχόταν στους δεκαπέντε παράδες, ενώ για τα νομαδικά χοντρά ζώα πλήρωναν δέκα παράδες το κεφάλι, εξαιρουμένων των φορτηγών ζώων και όσων χρησίμευαν στην καλλιέργεια.[1024]

Οι κτηνοτρόφοι φορολογούνταν επίσης με τα «τοπιάτικα» που αργότερα θα καταβάλλουν στον ενοικιαστή των προσόδων της επαρχίας.[1025] Τα «τοπιάτικα» δίνονταν για βοσκή σε εθνικά κτήματα και όχι σε ιδιόκτητα.[1026] Για τα «τοπιάτικα» υπήρχαν και οι ονομασίες «βοσκιάτικον» και «λειβαδιάτικον»,[1027] που μάλλον

Μοναστηρίου Επάνω Χρέπας». Βλέπε και ό.π., φ. 75, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 16 Φεβρουαρίου 1826, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Εξαιρούνταν από το φόρο περί βοσκημάτων τα φορτηγά ζώα και όσα χρησίμευαν στη καλλιέργεια.

[1024] *Α.Ε.Π.,* τόμος 23, 2008, ό.π., σ. 79-80.

[1025] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 42, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 14 Απριλλίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Πατριώτης Γεώργιος Γούλας».* Πρόκειται για τη διαμαρτυρία προς τη Διοίκηση ενός βοσκού στο χωριό Χώνικα της Επαρχίας Ναυπλίου για την παράνομη απαίτηση για καταβολή του τοπιάτικου. Γενικά δημιουργούνταν συχνά προβλήματα μεταξύ των ενοικιαστών των προσόδων και των βοσκών αναφορικά με την καταβολή των τοιάτικων, καλοκαιρινών και χειμερινών. Οι βοσκοί διαμαρτύρονταν για διπλές πληρωμές σε περισυνούς και φετινούς ενοικιαστές των προσόδων ιδιαίτερα για τους μεταβατικούς μήνες Μάρτιο και Απρίλιο μεταξύ χειμερινού και καλοκαιρινού τοπιάτικου, παλαιών και νέων ενοικιαστών. Η Διοίκηση διέταξε τους νέους ενοικιαστές των προσόδων «να μην ενοχλήσουν τους βοσκούς, ζητούντας τους να λάβουν διά τον Μάρτιον και Απρίλλιον τοπιάτικον , εν ώ επλήρωσαν εις τους περισυνούς το χειμωνιάτικον», στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 81*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβ. Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 14 Απριλλίου 1825. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Σε πολλές περιπτώσεις οι ενοικιαστές κρατούσαν σε φυλακή τους βοσκούς και δεν τους άφηναν να αναχωρήσουν με τα κοπάδια τους. Σε άλλες περιπτώσεις οι ενοικιαστές ή αγοραστές των προσόδων αυθαιρετούσαν στην συλλογή του φόρου παίρνοντας 6 παράδες το πρόβατο, ενώ έπρεπε να πάρουν δύο παράδες. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση στην Επαρχία Κάτω Ναχαγιέ (Κρανιδίου) όπου ζητήθηκε τοπιάτικο -μάλλον για τους μήνες Μάρτιο και Απρίλιο- και από τους νέους αγοραστές των προσόδων, ενώ οι βοσκοί είχαν ήδη πληρώσει κατά το μήνα Φεβρουάριο το τοπιάτικο στους περισυνούς αγοραστές. Οι βοσκοί διαμαρτυρήθηκαν στη Διοίκηση για τις αυθαιρεσίες των αγοραστών: πρόσθετη φορολογία (διπλό χειμωνιάτικο) και λανθασμένη (εσκεμμένα) καταμέτρηση των βοσκημάτων, με αποτέλεσμα ο φόρος να ανέλθει στους 6 παράδες το πρόβατο, στο ό.π., φ. 82, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Οι πατριώται Παναγιώτης Τζούκας, Κυριαζής Τεβελέκας, Νικόλαος Ρούσος και λοιποί τέσσαρες».* Η Διοίκηση δικαίωσε τους βοσκούς σύμφωνα με τον Νόμο περί Βοσκημάτων, καλώντας τους αγοραστές να επιστρέψουν όσα παράνομα πήραν, στο ό.π., φ. 82, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβ. Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 16η Απριλλίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Το ζήτημα των βοσκών ήταν σημαντικό σε μια επικράτεια αγροτική και κτηνοτροφική. Η Διοίκηση, το Υπουργείο της Οικονομίας, με έμφαση δηλώνει ότι «και τους εκδοθέντας Νόμους δεν αγνοεί και για την εκτέλεσιν αυτών χρεωστεί να είναι άγρυπνον», στο ό.π., φ. 83, *«Προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 18 Απριλλίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος».*

[1026] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 48, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 7 Ιουνίου 1825, εν Ναυπλίω. Οι ευπειθείς δούλοι των χωρίων Καστρίου Ιωάννης Πετράκος, Ιωάννης Τζουλουφάς»: «[…] οι ενοικιασταί των χωρίων μας δυναστικώς μας έπιασαν και επήραν τοπιάτικα, μ' όλον ότι τα χωρία μας δεν έχουν διόλου εθνικήν γην, αλλά ό,τι κι αν έχομεν είναι ιδιόκτητον […]».* Επίσης οι κάτοικοι καταγγέλλουν ότι και για τα προϊόντα οι ενοικιαστές κάνουν «αποκοπαί υπέρογκους», άρα εισπράττουν παραπάνω από τη δεκάτη. Υπογραμμίζουν με έμφαση πως «επί Τουρκίας» τα προϊόντα ζυγίζονταν.

[1027] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 60, *«1824 Δεκεμβρίου 9, η περίληψις του λογαριασμού της δεκατιάς Λοιδωρικίου εις το ονομαστικόν τεφτέρι από σιτάρι, κριθάρι και καλαμπόκι, από τα τρίτα και δέκατα […] εν Ναυπλίω τη 28 Σεπτεμβρίου 1825. Ο Έπαρχος Λοιδωρικίου Γεωργάκης Βαλτινός. Οι Επιστάται Αναγνώστης Λοιδωρίκης, Αναγνώστης Μεργαλής».*

αναφέρονται στο ίδιο πράγμα.[1028] Διακρίνονταν σε «καλοκαιρινά και χειμωνιάτικα» και διέπονταν από τον «Νόμο περί των Βοσκημάτων».[1029] Τους μήνες Οκτώβριο ή Νοέμβριο τα βοσκήματα κατέβαιναν στα χειμαδιά και έπρεπε να μείνουν εκεί μέχρι το Μάρτιο και μέρος του Απριλίου (μέχρι τις 23 Απριλίου, μέρα του Αγίου Γεωργίου). Οι μήνες αυτοί ανήκαν φορολογικά στα «χειμωνιάτικα τοπιάτικα». Συνήθως οι συμφωνίες των ενοικιαστών των προσόδων με τους βοσκούς γίνονταν το μήνα Οκτώβριο. Ακολούσε νέα συμφωνία μετά τη μετάβαση των βοσκημάτων στα καλοκαιρινά χειμαδιά. Ο βοσκός κατέβαλε άπαξ το χειμωνιάτιο και άπαξ το καλοκαιρινό.

Οι κάτοικοι των χωριών που διέθεταν χειμαδιά («μεράδες» χωριών) δεν είχαν το δικαίωμα να μεταφέρουν τα ζώα τους σε εθνική γη παρά μόνο μετά από συμφωνία με τον έπαρχο ή τον αγοραστή. Για όσα «ξένα ζώα» έβοσκαν στις «μεράδες» των χωριών οι ιδιοκτήτες τους έπρεπε να καταβάλλουν το «δικαίωμα των χειμαδιών» στο Εθνικό Ταμείο. Η Διοίκηση ήταν σαφής για τα ζώα των ντόπιων, λέγοντας να μη πληρώνουν φόρο για βοσκή σε μεράδες και ιδιόκτητα χειμαδιά, όπως δεν πλήρωναν φόρο και «πριν της δυναστείας του αλή πασά».[1030] Οι κάτοικοι των χωριών που δεν είχαν δικά τους χειμαδιά και χρησιμοποιούσαν εθνική γη πλήρωναν τρεις παράδες για τα γιδοπρόβατα και εννέα παράδες για τα «χοντρά ζώα».[1031] Ένας άλλος φόρος, τα «νόμιστρα», αφορούσαν κυρίως τη βόσκηση γιδοπροβάτων και ήταν ετήσια η καταβολή τους, ενώ δεν περιλαμβάνονταν στην ενοικίαση των εθνικών προσόδων με απόφαση της Διοίκησης.[1032] Πρόκειται για φόρο βοσκής που καταβαλλόταν σε χρήμα κάθε έτος, ενώ το προεπαναστατικό «τζελεπικόν» που αποτελούσε φόρο ζώων σε είδος καταργείται μέσα στην Επανάσταση.[1033] Επί Καποδίστρια δινόταν η

[1028] Ο Επιστάτης των Εξόδων της Επαρχίας Αθηνών Σταύρος Πατούσας αναφέρει στη Διοίκηση πως συλλέχτηκαν για το Φεβρουάριο του 1825 από «βοσκιάτικον» γρόσια 4.960,19, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 57, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Η Γενική Γραμματεία Αθηνών. […] τη 2 Σεπτεμβρίου 1825, εν Αθήναις. Ο Γενικός Γραμματέας Αθηνών Δημήτριος Βύας».* Το ποσό για ένα μήνα είναι σημαντικό και προερχόταν από τα γιδοπρόβατα και γελάδια των Μεσογείων, από γελάδια, βόδια και φοράδια Καταδέματος και από τη Χασιά. Τα περισσότερα έσοδα προέρχονταν από τα Μεσόγεια (2.839,36 γρόσια). Στην περιοχή των Μεσογείων αναφέρονταν ο αριθμός των 47.327 γιδοπροβάτων και 3.155 γελαδιών και φοράδων. Στο Κατάδεμα αναφερόταν 25.055 γιδοπρόβατα και 1.118 γελάδια και βόδια. Στη Χασιά υπήρχαν 8.381 γιδοπρόβατα και 237 γελάδια (αναφέρονται στην πηγή ως «χοντρά»).

[1029] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 65, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας ο Έπαρχος Κορίνθου. Τη 5 Νοεμβρίου 1825, εν Σικυώνι. Ο Έπαρχος Κορίνθου Ιωάννης Λογοθέτης»* και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 80, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβ. Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 8 Απριλλίου1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1030] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 68, *«Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. […] Μισολόγγιον 7 Μαρτίου 1825. Η αντί Γεν. Διευθυντού ενεργ: επιτροπή» Ι. Μάγνης, Κωνσταντίνος Μεταξάς».*

[1031] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 61, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. […] εξεδόθη εν Ναυπλίω τη 18 Φεβρουαρίου 1825. Ο Πρόεδρος Πανούτζος Νοταράς. Επικυρούται τη 28 Φεβρουαρίου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης»*

[1032] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 79, *«Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Μεγάροις, τη 20 Μαρτίου 1826. Οι πατριώται και κάτοικοι των Δερβενοχωρίων (Μέγαρα, Κούντουρα, Βήλια, Περαχώρα)».* Οι κάτοικοι καταγγέλουν στη Διοίκηση τον ενοικιαστή των προσόδων της επαρχίας τους Ιωάννη Μπουσάκη ότι παράνομα συνέλεξε τα νόμιστρα των γιδοπροβάτων της Επαρχίας Δερβενοχωρίων.

[1033] Το τζελέπικο συνίστατο στην υποχρεωτική διάθεση ντόπιων προβάτων σε χαμηλές τιμές καθορισμένες από την Πύλη, βλέπε σχετικά, Δημήτρης Δημητρόπουλος, «Το οικιστικό πλέγμα της περιοχής της Λιβαδειάς (τέλη 18ου - αρχές 19ου αιώνα»), *Τα Ιστορικά*, τεύχος 42 (2005), σ. 79.

δυνατότητα στους ποιμένες ή να ενοικιάσουν τα εθνικά λιβάδια ή να καταβάλουν τα νόμιστρα.[1034]

Ι.α.2. Η ενοικίαση των προσόδων στην Επαρχία Αθηνών.

Ενώ προεπαναστατικά η ενοικίαση των προσόδων ήταν υπόθεση που αφορούσε αποκλειστικά τους προεστούς, μέσα στην Επανάσταση θα αφορά τόσο τους νοικοκυραίους όσο και τους προεστούς.[1035] Θα εξακολουθήσει παράλληλα με την ενοικίαση-αγορά των προσόδων να υπάρχει και η πρακτική της υπενοικίασης με δημοπρασία, στην οποία συμμετέχουν περισσότερα πρόσωπα απ' όσα αποτελούν τους ενοικιαστές των προσόδων της επαρχίας. Οι νοικοκυραίοι θα αναδειχθούν στους κυριότερους ενοικιαστές του εθνικού ελαιώνα και των εθνικών περιβολιών της Αττικής.

Κύριο μέλημα των ενοικιαστών και των υπενοικιαστών στα προεπαναστατικά χρόνια και στα χρόνια της Επανάστασης υπήρξε η συλλογή της δεκάτης.[1036] Τα παραπάνω δεν αφορούν προφανώς τις κατώτερες κοινωνικές τάξεις που αγωνίζονταν για την εξασφάλιση των αναγκαίων για να ζήσουν. Στα προεπαναστατικά χρόνια η προσφυγή στον δανεισμό επιβάρυνε τον καλλιεργητή ακόμη περισσότερο, αφού ο τόκος ήταν δυσβάστακτος και το «δόσιμο πραγμάτων», όπως, τυρί, μαλί, βούτυρο, σιτάρι, δεν επαρκούσε για το δανεισμό.[1037] Η έκλειψη του δυνάστη, της απειλής για την ίδια τη ζωή, de facto δημιουργούσε καλύτερους όρους για δανεισμό μέσα στην Επανάσταση. Από τη άλλη οπωσδήποτε το τέλος της Επανάσταση βρίσκει τον χριστιανό αγρότη, που έχει μάλιστα βιώσει τον Πόλεμο, να έχει διαφορετικές προσδοκίες σε σχέση με τα προεπαναστατικά χρόνια. Στα προεπαναστατικά χρόνια οι θιγόμενοι από μια υπέρογκη φορολογία μπορούσαν να συντάξουν ως μορφή αντίδρασης μια αναφορά προς τις οθωμανικές αρχές.[1038] Μέσα στην Επανάσταση, όπως, θα δούμε παρακάτω, η μη καταβολή των δεκάτων μπορούσε να θεωρηθεί από τη Διοίκηση ως «κοινωνικό κίνημα».[1039]

Η ενοικίαση των εθνικών προσόδων της Επαρχίας Αθηνών περιελάμβανε τα εθνικά νερά, τους εθνικούς οίκους, τους εθνικούς μύλους, τα εθνικά εργαστήρια, τα εθνικά περιβόλια, τα δέκατα των εθνικών και ιδιωτικών καλλιεργειών, τις αλυκές, τα εθνικά λιοτρίβια, τα βελανίδια, τα μετάξια, τα μελίσσια, τους εθνικούς ελαιώνες και περιβόλια, και τους εθνικούς αμπελώνες. Η Διοίκηση θα εκδώσει νόμο και «περί

[1034] *Α.Ε.Π.,* τόμος 21, ό.π., σ. 102.

[1035] Για τις φοροενοικιάσεις στην προεπαναστατική Πελοπόννησο τον 18ου αιώνα βλέπε, Παπασταματίου, 2009, ό.π., σ. 129-143. Υπήρχαν και εξαιρετικές περιπτώσεις όπου ολόκληρο νησί, το Αγκίστρι για παράδειγμα, ήταν ιδιοκτησία των κατοίκων του, οπότε και αυτοί είχαν τον πρώτο λόγο στην ενοικίαση των προσόδων. Αλλά και στην περίπτωση που ο ενοικιαστής δεν ήταν από τους κατοίκους του νησιού, αυτός όφειλε να συνάζει δέκατα μόνο ιδιόκτητων χωραφιών, αφού ολόκληρο το νησί θεωρούνταν ιδιοκτησία των κατοίκων, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 83, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν. […] τη 19 Απριλλίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Πρόεδρος Πανούτζος Νοταράς».*

[1036] Για τα προεπαναστατικά χρόνια (το έτος 1805) βλέπε, Σιμόπουλος, 1999, τόμος Γ. 1, ό.π., σ. 419.

[1037] Για τον δανεισμό και την τοκοφλυφία στα τέλη του 18ου αιώνα, βλέπε Ασδραχάς, 1988, (ά έκδοση 1982), σ. 177-179, 184.

[1038] Ασδραχάς, 1988, (α΄έκδοση 1982), ό.π., σ. 133.

[1039] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 57, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω τη 2 Σεπτεμβρίου 1825. Ο Επιστάτης των Αθηνών Δημήτριος Σαλωνιτίδης».*

καλλιέργειας βαλτωδών τόπων».[1040] Ο,τιδήποτε μπορούσε να καλλιεργηθεί αξιοποιούνταν από τη Διοίκηση και για την κάλυψη των αυξημένων επισιτιστικών αναγκών και για την αύξηση των εθνικών προσόδων προς το Εθνικό Ταμείο. Πέρα από τις βαλτώδεις εκτάσεις, αξιοιποιούνταν ξεχασμένες αλυκές, χέρσα χωράφια και ερείπια, τα οποία επισκεύαζε ο ενοικιαστής τους. Τα τελευταία μπορούσαν να είναι εργαστήρια-μαγαζιά, «εθνικά οσπήτια», ακόμη και μύλοι που είχαν υποστεί βλάβη ή εγκαταληφθεί.[1041]

Η Διοίκηση εφάρμοσε, λοιπόν, την προεπαναστατική πρακτική της ενοικίασης/εκμίσθωσης των προσόδων, όπου ο αγοραστής ή ενοικιαστής προκατέβαλλε το φόρο επί των διαπιστωμένων προσόδων στο Εθνικό Ταμείο και μετά ο ίδιος έπαιρνε στην κυριότητά του τα έσοδα από τους φόρους επί της παραγωγής.[1042] Στην περίπτωση της υπενοικίασης τα δέκατα τα λάμβανε ο υπενοικιαστής που είχε προαγοράσει με τη σειρά του τα δέκατα των γεννημμάτων από τον ενοικιαστή των προσόδων. Κατά την ενοικίαση των προσόδων δεν έλειπαν οι διαμάχες μεταξύ των αγοραστών, ενώ συνέβαιναν και ενοικιάσεις και πωλήσεις ήδη δημοπρατημένων προσόδων.[1043]

Όπως φορολογούνταν οι ιδιόκτητες περιουσίες, το ίδιο ή και ακόμη περισσότερο (τριτοδέκατο ή πεμπτοδέκατο) φορολογούνταν οι εθνικές περιουσίες που είχαν δοθεί προς ενοικίαση. Στα εθνικά ριζάρια, για παράδειγμα, λαμβάνονταν τα δύο δέκατα. [1044] Σε πολλές περιπτώσεις ήταν ζήτημα ερμηνείας του Νόμου αν ο καλλιεργητής θα έπρεπε να αποδίδει το τριτοδέκατο ή το πεμπτοδέκατο στους ενοικιαστές των προσόδων. Στην πράξη τριτοδέκατο και πεμπτοδέκατο έπρεπε να είναι η ίδια ποσότητα. Η διαμάχη, λοιπόν, επικεντρωνόταν στο αν έπρεπε να καταβληθεί μόνο δέκατο ή τριτοδέκατο (πεμπτοδέκατο). Αν ο καλλιεργητής, για παράδειγμα, δεν είχε λάβει «επιτροπικόν έγγραφον» από τη Διοίκηση για την καλλιέργεια χέρσου χωραφιού, τότε ο Νόμος έλεγε πως δε δίνει πεμπτοδέκατο στον ενοικιαστή των προσόδων.[1045] Στο εθνικό λάδι, για παράδειγμα, δινόταν το δέκατο της παραγωγής προς το Εθνικό Ταμείο.[1046]

[1040] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 71, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς την Γεν. Γραμματείαν. […] τη 12 Μαρτίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1041] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 71, *«Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 8 Μαρτίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο πατριώτης Βασίλειος Κουρουσόπουλος».*

[1042] Χρήστος Κ. Λούκος, «Η ενοικίαση προσόδων κατά την καποδιστριακή περίοδο: Απόψεις για την πολιτική διάσταση του ζητήματος», *Μνήμων* 8 (1980-1982) 370-378 και Σωκράτης Δ. Πετμεζάς, *Η ελληνική αγροτική οικονομία κατά το 19ο αιώνα. Η περιφερειακή διάσταση*, Ηράκλειο 1999, σ. 58.

[1043] Για παράδειγμα, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 25, *«Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 25 Οκτωβρίου 1824, εν Ναυπλίω, ο πατριώτης Νικόλαος Ανδρέα Σβέτα Ποριώτης».* Ο Ποριώτης θα αγοράσει «ζευγολατειά» με τα καλέμια τους στην Επαρχία Κορίνθου, όμως, αυτά δεκατίστηκαν από τους περισυνούς αγοραστές: «[…] εις εμέ δε έμεινε να δεκατίσω τας πέτρας». Ζητά από τη Διοίκηση να του αποδοθούν τα δέκατα. Ο Νικόλαος Ποριώτης είχε αγοράσει το μερίδιο του καπετάν Χριστόδουλου Ποριώτη, ο οποίος βρισκόταν στο στρατόπεδο των Αθηνών.

[1044] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 74, «*Διάταξις των Δημοσίων Προσόδων εκ των προϊόντων της γης. […] τη 23 Φεβρουαρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Πρόεδρος του Βουλευτικού Πανούτζος Νοταράς. Επικυρούται τη 28 Μαρτίου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[1045] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 61, *«Σεβαστή Διοίκησις. […] τη 6 Οκτωβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Πατριώτης Γεώργιος Λογοθέτου».*

[1046] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 58, *«Το εθνικόν λάδι εις δέκατον της Επαρχίας Αθηνών του έτους 1824. […] Αθήναι, 17 Ιουλίου 1825. Οι Δημογέροντες Αθηνών Συμεών Μαρμαροτούρης, Σπυρίδων Πατούσας, Στάμος Σεραφειμίδης, Μιχαήλ Βουζίκης»* και φ. 58, *«Προς το έξοχον υπουργείον της οικονομίας. […] εν Ναυπλίω τη 9 Σεπτεμβρίου 1825, ελάχιστος πατριώτης*

Σε άλλες περιπτώσεις δινόταν απευθείας η κυριότητα χωραφιών για τρία έτη σε καλλιεργητές με την υποχρέωση να δίνουν τη δεκάτη το έτος της καρποφορίας.[1047] Τα χωράφια αυτά χαρακτηρίζονταν ως χέρσα και τα έξοδα καλλιέργειας τα επωμίζονταν οι καλλιεργητές: «Θέλει δε καλλιεργεί αυτά χρόνους τρεις λογιζομένους αφ' ης ημέρας τα ανοίξουν […] και θέλει δίδει από των καρπών το δέκατον».[1048] Η Διοίκηση είχε το δικαίωμα να εκποιήσει τα χωράφια αυτά -βάλτοι και έλη, [1049] αλυκές, χέρσα χωράφια- μετά την παραπάνω προθεσμία και τη σύναξη των καρπών. Στις εκποιήσεις και στις ενοικιάσεις ήταν σε ισχύ και το «δικαίωμα της προτιμήσεως» για τους πιο κοντινούς ιδιοκτήτες στην προς ενοικίαση ιδιοκτησία, στην περίπτωση βέβαια που πρόσφεραν τα περισσότερα χρήματα.[1050] Ο ενοικιαστής των προσόδων συνέλεγε και τα ιδιόκτητα δέκατα τα οποία και προπλήρωνε μαζί με τα εθνικά.

Στην Αθήνα τα δέκατα και τα τριτοδέκατα συλλέγονταν σε δημόσιες αποθήκες, όπου οι «γεωργοί» είχαν υποχρέωση να τα μεταφέρουν χωρίς επιβάρυνση των ενοικιαστών των προσόδων.[1051] Στην περίπτωση που ένας ενοικιαστής έδινε χρήματα για την επισκευή κάποιου ερειπίου εργαστηρίου, σπιτιού, μύλου, συνήθως ζητούσε τα χρήματα αυτά να εκπέσουν της φορολογίας. Αν ένας εθνικός κήπος ήταν «ερείπιον», δηλαδή ακαλλιέργητος, όπως και ένα χωράφι, ο αγοραστής αναλάμβανε τα έξοδα καλλιέργειας «εξ ιδίων εξόδων» με μια διαδικασία που παρέκαμπτε για ένα χρονικό διάστημα τη δημοπρασία του εθνικού τόπου.[1052] Ο αγοραστής νέμονταν το χωράφι ή τον κήπο και απέδειδε τα εθνικά δέκατα στο Εθνικό Ταμείο. Οπωσδήποτε η επένδυση στα εθνικά σπίτια, εθνικούς κήπους και χωράφια ακαλλιέργητα, μύλους και εργαστήρια απαιτούσε την ύπαρξη κάποιου κεφαλαίου από τη μεριά του αγοραστή και για τις επισκευές -ή τις αναγκαίες καλλιέργειες στην περίπτωση κήπου και χωραφιού- που ήταν απαραίτητες να γίνουν. Στα εθνικά εργαστήρια και στους εθνικούς μύλους το κεφάλαιο για τις τυχόν επισκευές δεν αποδιδόταν πίσω, αλλά επιβάρυνε τον αγοραστή. Στην περίπτωση που γινόταν κατασκευή εκ θεμελίων, ενός

Δημήτριος Σαλωνιτίδης». Ο μεγαλύτερος εθνικός ελαιώνας βρισκόταν κοντά στην πόλη των Αθηνών. Εθνικός ελαιώνας υπήρχε και στις Κουκουβάουνες, στο Μενίδι, στο Κατάδεμα και στα Μεσόγεια. Τα περισσότερα ξεστία λαδιού τα απέδιδε ο Εθνικός ελαιώνας της Αθήνας. (βλέπε και παρακάτω) Ο Δημήτριος Σαλωνιτίδης διαμαρτύρεται στη Διοίκηση πως 1.000 ξεστία (ξυστία) εθνικού λαδιού έχουν αφαιρεθεί από λογαριασμό της Διοίκησης, τα οποία πήγαιναν για την κάλυψη αναγκών του φρουρίου Αθηνών.

[1047] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 44, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 6 Μαΐου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1048] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 45, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 13 Μαΐου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1049] Ενδεικτικά βλέπε τα συμφωνηθέντα Διοίκησης και Κώστα Γεωργαντά για το βάλτο του Αγαπασιά στην Επαρχία Ναυπλίου στο, *Γ.Α.Κ., Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας, φάκελος 55, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 17 Αυγούστου 1825, Ναύπλιον. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1050] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 66, *«Σεβαστή Διοίκησις. […] Εν Ναυπλίω, τη 25 Φεβρουαρίου 1825. Οι διά τας προσόδους πληρεξούσιοι των Δερβενοχωρίων. Γεώργιος Λογοθέτου».* Αναφέρεται στην περίπτωση μιας αλυκής στην παράλια θέση Καλαμάκι που ενοικιάστηκε για πέντε χρόνια χωρίς να προτιμηθούν ενοικιαστές από την Περαχώρα σε ιδιόκτητη γη της οποίας είναι η αλυκή.

[1051] Βλέπε για την Επαρχία Κορίνθου, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 61, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 6 Οκτωβρίου Ναύπλ: 1825. Ο Πατριώτης Ιωάννης Λογοθέτης».* Στην περίπτωση της Κορίνθου οι γεωργοί αντιδρούν και ζητούν διαταγή της Διοίκησης για τη μεταφορά των δεκάτων.

[1052] Για παράδειγμα βλέπε, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 83, *«Προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Ναύπλιον, τη 18 Απριλλίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος».*

μύλου για παράδειγμα, υπήρχε μέριμνα για φορολογική ατέλεια κάποιων ετών. Στα εθνικά σπίτια, όπου έχουμε αγορά τους και όχι ενοικίαση, φαίνεται πως υπήρχε επιστροφή των χρημάτων που έδινε ο αγοραστής για τις επισκευές του σπιτιού. Οι αγοραστές τουλάχιστον υπέβαλλαν προς τη Διοίκηση τα έξοδα επισκευής αναλυτικά και ζητούσαν αυτά να εκπέσουν από την τιμή αγοράς.

Ως «εργαστήριον» μπορούσε μέσα στην Επανάσταση να θεωρηθεί πέρα από τις μικρές βιοτεχνικές μονάδες (π.χ. βυρσοδεψεία) και κάθε είδους εμπορικό «μαγαζί», ακόμη και ένας «καφεννές» ή ένα «πανδοχείο». Και οι δύο όροι, «εργαστήριο» και «μαγαζί» απαντώνται στα τεκμήρια για να περιγράψουν το ίδιο πράγμα.[1053] Τα εργαστήρια ή μαγαζιά χωρίζονταν και αυτά σε ιδιόκτητα και σε εθνικά. Τα τελευταία δημοπρατούνταν και ο νέος ενοικιαστής έπρεπε να τα παραλαμβάνει από τους περυσινούς ενοικιαστές εισπράτοντας αυτός πια το ενοίκιο από εκείνους που λειτουργούσαν το εργαστήριο: «τα εργαστήρια των οποίων και προ της ελευθερώσεως […] ήτον και η Γη και η οικοδομή εθνική να λαμβάνη ενοίκιον όσων ήθελε συμφωνήση μετά των ενοικιαστών ως όντα εθνικά».[1054] Σε ορισμένα εθνικά εργαστήρια (ταμπακαριά, εργαστήρια τουφεκτζήδων,[1055] μαγειρεία, φούρνοι, μπακάλικα[1056]) η Διοίκηση δεν αναγνώρισε τη συμφωνία για το «δικαίωμα του γεντεκίου» που είχαν οι ενοικιαστές χριστιανοί με τους Οθωμανούς προκατόχους των εργαστηρίων (τα «γεντέκια εργαστήρια» δεν ήταν «απλώς εθνικά», αλλά ενέπιπταν στην κατηγορία των ιδιόκτητων).[1057] Μετά από διαμαρτυρίες των ιδιοκτητών η

[1053] Για παράδειγμα βλέπε, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 75*, «Σεβαστή Διοίκησις. […] τη 22 Μαρτίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο ευπειθής πατριώτης Νικόλαος Γιαννόπουλος».* Ο Γιαννόπουλος είχε μαγαζί στο Ναύπλιο που πωλούσε ταμπακέρες. Περιγράφει στη Διοίκηση ένα περιστατικό όπου ένα πελάτης, ίσως στρατιώτης του τακτικού, δε συμφώνησε με την τιμή και του επιτέθηκε με μια πέτρα. Όταν πήγε να μιλήσει για αυτό στον «κολονέλο» κάποιοι στρατιώτες του τακτικού τον ξυλοκόπησαν είτε επειδή τους έγινε ενοχλητικός είτε από «αλληλεγγύη» στον πελάτη συνάδελφό τους και δράστη της επίθεσης στο μαγαζί. Δύο φορές δαρμένος εκφράζει τα παράπονά του στη Διοίκηση.

[1054] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 83*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβ. Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 18 Απριλλίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1055] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 100, *«Προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 14 Ιουλίου, εν Ναυπλίω. Ο Αντιπρόεδρος».*

[1056] Ενδεικτικά βλέπε, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 60, *«Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Τη 22 Σεπτεμβρίου 1825. Ναύπλιον. Ο Πατριώτης Κ. Μώραλης».*

[1057] Το γεντέκι ή γεντίκι ήταν κυρίως μία μορφή δωρεάς προς ένα ιερό κατάστημα ενός ιδιώτη Τούρκου με τη μορφή της εκποίησης προς τρίτον και την καταβολή του ποσού της εκποίησης με τη μορφή ενοικίου στο ιερό κατάστημα. Το «γεντέκι» συνδεόταν με την εκποίηση από τον ιδιώτη Τούρκο εργαστηρίου ή άλλου οικήματος με την υποχρέωση του αγοραστή να καταβάλλει κάθε μήνα σε «ιερό κατάστημα» ένα ποσό ως τοπιάτικο, το οποίο και μάζευε ο επιστάτης του καταστήματος και γινόταν ελαφρύτερο όσο το ποσό πλησίαζε την αξία αγοράς του τόπου. Χωράφια, σπίτια και εργαστήρια «υπό νόβελον» (ενοίκιο-δόσιμον) ήταν αυτά που ονομάζονταν «τουρκιστί γεντίκι». Μια άλλη μορφή γεντικίου αφορούσε στην παραχώρηση από τον Οθωμανό μέρος γης σε χριστιανό που ήθελε να χτίσει οικοδομή και κατέβαλε ανά έτος ένα ποσό στον ιδιοκτήτη της γης. Σε μια τελευταία περίπτωση ο Οθωμανός παραχωρούσε και τη γη και το κτήριο και ο χριστιανός πλήρωνε ετήσιο ενοίκιο, στο *Α.Ε.Π.,* τόμος 21, 2008, ό.π., σ. 113-119. Βλέπε αναλυτικά για την προεπαναστατική περίοδο και *Α.Ε.Π.,* τόμος 23, 2008, ό.π., σ. 124-125. Επίσης για το γεντέκι (gedik) ως κληρονομικό δικαίωμα και μέσο ελέγχου των μελών των συντεχνιών βλ. Baer, Gabriel, 1979, σ. 605-608: «Η ίδια η λέξη gedik σημαίνει «παρεκτροπή» και απ' αυτό πήρε έπειτα τη σημασία του προνομίου. Έτσι gedik σήμαινε το δικαίωμα να ασκεί κανείς μια τέχνη ή επάγγελμα, είτε γενικά είτε σ' έναν ορισμένο τόπο ή κατάστημα, πράγμα που ήταν και το πιο συνηθισμένο» (σ. 605). Το gedik μπορούσε να οριστεί ως το δικαίωμα του να κατέχει κανείς μια στέγη ή έναν τόπο για να ασκεί ένα επάγγελμα έναντι πληρωμής ενοικίου. Για τα «γεδίκια» βλέπε και Μάουερ, 1976, ό.π., σ. 665.

Διοίκηση υπαναχωρεί και δίνει εντολή στους νέους ενοικιαστές των προσόδων του έτους 1825 να αναγνωρίσουν το δικαίωμα αυτό και να εισπράττουν μόνο το δέκατο δικαίωμα του Έθνους από τους κατόχους των εθνικών πια εργαστηρίων.[1058] Άρα οι ενοικιαστές εισέπρατταν από τα εργαστήρια αυτά, που ήταν εθνικά, ένα φόρο που αντιστοιχούσε σε ιδιόκτητο εργαστήρι και όχι το φόρο με τον οποίο φορολογούνταν τα εθνικά εργαστήρια. Οι νέοι ενοικιαστές των προσόδων, όμως, αντέδρασαν και κατηγόρησαν τους Αθηναίους ότι παρουσιάζουν τα εργαστήρια ως ιδιόκτητα, επικαλούμενοι το προεπαναστατικό «δικαίωμα του γεντεκίου (gedik)», ώστε να έχουν ευνοϊκότερη φορολόγηση. Το γεντίκι ήταν στην πράξη ενοίκιο που πλήρωναν οι τεχνίτες στον τούρκο κάτοχο του εργαστηρίου και ζητούσαν να το πληρώνουν και μετά το 1821 γιατί ήταν μικρό αλλά οι ενοικιαστές των προσόδων δεν το δέχονταν και απαιτούσαν να πληρώνουν ενοίκιο που θα προέκυπτε από μεταξύ τους διαπραγμάτευση. Άρα και τα ιδιόκτητα εργαστήρια είχαν χαμηλότερη φορολόγηση απ' ότι τα εθνικά εργαστήρια. Αυτό τελικά που ζητούν οι ενοικιαστές των προσόδων από τη Διοίκηση είναι να τους πούνε οι Αθηναίοι πόσο φόρο έδιναν πρωτύτερα, πριν το 1825, ώστε να ζητήσουν τον ίδιο φόρο για το 1825.[1059]

Μέσα στην Επανάσταση ενοικιάζονταν επίσης τα τελωνεία με τα τελωνειακά δικαιώματά τους,[1060] οι εθνικοί μύλοι, οι αλυκές,[1061] τα ελαιοτριβεία, οι εθνικοί κήποι και τα νερά, τα εθνικά σπίτια και το εθνικό έλαιο. Τα εθνικά σπίτια και εργαστήρια υπήρξαν και αντικείμενο πωλήσεως,[1062] όπως είδαμε στο Μέρος Β΄. Στην περίπτωση που κάποιος αγόραζε το «μουκατά» (mukata'a= ενοικίαση) του τελωνείου αγόραζε

[1058] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 45*, «Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] εν Ναυπλίω, τη 11 Μαΐου 1825. Ο απεσταλμένος των Αθηνών Ν. Καρόρης».*

[1059] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 47, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη α΄Ιουνίου 1825, εν Ύδρα. Οι ενοικιασταί της Επαρχίας Αθηνών Νικόλαος Μπατζακζής και επιτροπικώς διά Δημήτριον Θεοδωράκην».*

[1060] Τα τελωνεία εισέπρατταν τελωνειακά δικαιώματα από κάθε εμπορεύσιμο προϊόν: «Το τελώνιον πρέπει να λαμβάνεται από τον αγοραστήν και όχι από τον πουλητήν». Σε περίπτωση μη καταβολής του η πράξη συνιστούσε «κίνημα λαθρέμπορον», στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 55, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω τη 19 Αυγούστου 1825. Οι ευπειθείς πατριώται και Επιστάται Τελωνείου Δαμιανός Κωνσταντίνος Χατζή Δαμιανού, Πέτρος Περόγλης».* Δεν έλλειπαν και οι υπερβολές: Ο Γεώργιος Κρομύδας, ιατρός, αναγκάστηκε εξαιτίας της εφόδου των Οθωμανών στα Σάλωνα να μετεκινηθεί στη Σαλαμίνα το Μάιο του 1825. Οι εκεί τελώνες του κράτησαν τα ιατρικά του, «προς χρήσιν της ιατρικής του τέχνης, επειδή δεν κατέβαλε το φόρο των 80 γροσίων για αυτά. Η Διοίκηση θα παρέμβει ζητώντας από τους τελώνες Σαλαμίνας «να τον αφήσουν ανενόχλητον», στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 46, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τον κύριον Έπαρχον Σαλαμίνος. […] τη 25 Μαΐου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Για τα τελώνεια βλέπε και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 85, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] διατάττει […] εν Ναυπλίω, τη 10 Ιουλίου 1824. Εις έλλειψιν υπουργού ο Γεν. Γραμματεύς Σπυρίδων Παπαλεξόπουλος».* Πέρα από τα εμπορεύσιμα προϊόντα τελώνεια καταβάλλονταν και για τα σφαχτά «από μεν τα μεγάλα προς 8 παράδες έκαστον, από δε τα μικρά προς 4». Στα γεννήματα καταβάλλονταν 4 παράδες το κοίλον. Επιπλέον λαμβάνονταν τελωνειακό δικαίωμα 3% από όλα τα εισερχόμενα και εξερχόμενα προϊόντα.

[1061] Αλυκές υπήρχαν στην Αττική, στη Θήβα και στην Δόμπραινα (Δομβραίνα) της Επαρχίας Σαλώνων, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 55, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας;. […] Εν Ναυπλίω τη 21 Αυγούστου 1825. Ο Πατριώτης Αναγνώστης Ζωρογιαννόπουλος, ο πρώην παραστάτης των Αγράφων».* Στην Αττική αναφερόταν η ύπαρξη εθνικής αλυκής στο ακρωτήριο Κολώνες στην Ανάβησσο. Αυτή την αλυκή ανέλαβε να αποκαταστήσει και να εκμεταλευτεί ο Χατζή Χριστόφας Μάρκου, στο Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 147, Χατζή Χριστόφας Μάρκος προς τη Διοίκηση, Ναύπλιο, 10 Δεκεμβρίου 1825.

[1062] Ενδεικτικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 48, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 8 Ιουνίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης».*

και το κατάλυμμά του, οπότε και μπορούσε να μείνει σε αυτό.[1063] Από τη αποδεκάτωση εξαιρούνταν οι οικιακοί κήποι, τα άχυρα και η ρόβη. Η εξαίρεση αυτή σχετίζεται με την διασφάλιση ενός ελάχιστου ορίου για τη ζωάρκεια ανθρώπων και ζώων.

Η διαδικασία της ενοικίασης των προσόδων υπήρξε το κυριότερο «νόμιμο» μέσο πλουτισμού για τις ανώτερες κοινωνικές ομάδες, αλλά και η μόνη διαδικασία που επέτρεπε στην επαναστατική Διοίκηση να έχει μια εποπτεία της φορολογικής επικράτειας και να διασφαλίζει τη χρηματική ρευστότητα σε συνθήκες πολέμου**.** «Τα πωλητικά (ή πωλητήρια) γράμματα»[1064] αποτυπώνουν τις εισροές χρήματος στο Εθνικό Ταμείο από κάθε επαρχία.

Ι.α.3. Το πολιτικό πλαίσιο των δημοπρασιών: «καταχρήσεις» και «κινήματα»

«Ο λαός των Αθηνών αισθανόμενος επί μάλλον τα φυσικά και πολιτικά δικαιώματά του τα οποία μετά την χύσιν τόσου πολυτίμου αίματός του και μετά τον τέλειον θρίαμβον των Νόμων εναντίον της καταδυναστείας απολαμβάνει ήδη πλήρως από τον Νόμον της Επιδαύρου, αυθόρμητος σήμερον συνήλθεν εις κοινήν και νόμιμον Συνέλευσιν διά να σκεφθή καθ' όσον εις αυτόν ανήκεν περί της εσωτερικής ευδαιμονίας και της καλής αρμονίας των τοπικών πραγμάτων του».[1065] Η πορεία της Κοινότητας Αθηνών προς το θεσμικό πλαίσιο δυτικού τύπου που συνιστούσε η «Προσωρινή του Έθνους Διοίκηση» δεν ήταν ούτε αυτονόητη ούτε επιτεύχθηκε χωρίς συγκρούσεις και αντιστάσεις. Υπήρξε το αποτέλεσμα της διαμόρφωσης κατάλληλων συσχετισμών πολιτικών δυνάμεων που σταδιακά και για ποικίλους λόγους απέκλεισαν τις αντίρροπες πολιτικές δυνάμεις που μπορεί να πρέσβευαν μια παραδοσιακή αντίληψη περί πολιτικής, σαφώς πιο αυταρχικής, όμως, δεν απέκλειαν και αυτές να συνομιλούν με το θεσμικό πλαίσιο της Διοίκησης. Οι πολιτικές αυτές δυνάμεις που εκπροσωπούν την «καταδυναστεία», όπως αναφέρεται παραπάνω, νικήθηκαν οριστικά το 1825 από τις πολιτικές εκείνες δυνάμεις που συντάχτηκαν με τους «Νόμους», αφήνοντας πίσω πρακτικές «κατά συνήθειαν» και «επί Τουρκίας».[1066]

Η πορεία της Κοινότητας της Αθήνας όχι μόνο δεν παρουσιάζει αυτή την διαίρεση ανάμεσα στο «παραδοσιακό» και το «νεοτερικό» -πρακτικές «κατά

[1063] Όταν ο αγοραστής του μουκατά του τελωνείου Μαλανδρίνου Δημήτριος Ανατζιτόπουλος προσπάθησε να μείνει στο κατάλυμμα οι αγοραστές του μουκατά των εθνικών προσόδων Μαλανδρίνου του το αρνήθηκαν, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 76, *«Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. […] τη 23 Μαρτίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Ευπειθής δούλος Δημήτριος Ανατζιτόπουλος».*

[1064] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 68, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν. […] τη 7 Μαρτίου 1825, Ναύπλιον. Ο Πρόεδρος Πανούτζος Νοταράς».*

[1065] Γ.Α.Κ., *συλλογή Βλαχογιάννη, κατάλογος Α΄, φάκελος 192, «Αθήναι. Ίσον της των Δημογερόντων εκλογής. Σημειωμένη τη 25 Μαρτίου 1825».*

[1066] Βέβαια τα μοναστήρια συνέχιζαν «κατά συνήθειαν» να μην αποδεκατίζονται (ο όρος ήταν «εξηρημένον δεκατισμού»), στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 54, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας, τη 11 Αυγούστου 1825, Ναύπλιον. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».* Στην περίπτωση της αλυκής της Βάρης που την είχε υπό την κυριότητά της η Μονή Πετράκη, η Διοίκηση ακολούθησε διαφορετική τακτική, αποδεκατίζοντάς την, χωρίς πολλές περιστροφές. Το 1826, όμως, οι μονές της Αττικής απαλλάχτηκαν από τη δεκάτη όλων των προϊόντων, εκτός του σιταριού, του κριθαριού και του ελαίου. Για το καθεστώς της ιδιοκτησίας «επί Τουρκίας» και τους φόρους της βλέπε, Μάουερ, 1976, ό.π., σ. 114-119. Για τη φορολόγηση μέσα στην Επανάσταση βλ. και Μάουερ, 1976, ό.π., σ. 349-351.

συνήθειαν» συνεχίζονταν μέχρι το τέλος της Επανάστασης-, αλλά αντίθετα εντυπωσιάζει με την πολυπλοκότητα των σχέσεων των πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων στο εσωτερικό της κοινότητας. Η Διοίκηση δεν θα μπορούσε να ανεχθεί τη χρήση βίας ως μορφής διεκδίκησης ενάντια στο Νόμο. Η περίπτωση της καταδρομής του Οδυσσέα Ανδρούτσου από τη συμμαχία νοικοκυραίων και προεστών εντάσσεται στο πλαίσιο της αμφισβήτησης των Νόμων από τις παραδοσιακές πρακτικές του οπλαρχηγού. Η μεταστροφή των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων της Αθήνας συντελέστηκε στο δεύτερο μισό του 1824, όταν αποδέχτηκαν την εφαρμογή των νόμων της επαναστατικής Διοίκησης. Τα ανώτερα στρώματα συνέδεσαν τότε τους μηχανισμούς αναπαραγωγής της οικονομικής τους δύναμης με τους διοικητικούς θεσμούς. Κεντρικό ρόλο στο νέο πλαίσιο διοίκησης θα έχει η ενοικίαση των προσόδων. Ο θεσμός της ενοικίασης των προσόδων αποτέλεσε το βασικότερο μηχανισμό πρόσκτησης οικονομικής δύναμης. Ενοικιαστές και υπενοικιαστές προαγόραζαν την εκτιμώμενη παραγωγή αποδίδοντας τα χρήματα στην επαναστατική Διοίκηση. Η ενοικίαση, όπως θα δούμε παρακάτω, γινόταν με τις κατά τόπους δημοπρασίες. Ωστόσο σε πολλές περιπτώσεις οι στρατιωτικοί δεν επέτρεπαν τη σύναξη των γεννημάτων, ώστε να τεθούν αυτά σε δημοπρασία. Εμπόδια στη σύναξη της δεκάτης έθεταν και οι καλλιεργητές.

Χαρακτηριστική είναι η απουσία εγγράφων σχετικών με δημοπρασίες εθνικών προσόδων στην Επαρχία Αθηνών από τους φακέλους του Υπουργείου της Οικονομίας την παραπάνω περίοδο, μέχρι, δηλαδή, και τα τέλη του 1824. Οπωσδήποτε έγιναν προσπάθειες για τη δημοπράτηση ποσοτήτων εθνικού λαδιού χωρίς ωστόσο αυτές να καταλήξουν σε μία νόμιμη δημοπρασία και πώληση. Σημειώνουμε πως η Διοίκηση θεωρούσε ως άκυρες ακόμη και τις περιπτώσεις δημοπρασιών που γίνονταν χωρίς την άδειά της.[1067] Πόσο μάλλον τις «απευθείας» αναθέσεις. Μόλις τον Οκτώβριο του 1824 ο επιστάτης των προσόδων Δημήτριος Σαλωνιτίδης θα αποστείλει στη Διοίκηση μια πρώτη τριμηνία με τα εθνικά εισοδήματα της Επαρχίας Αθηνών για την περίοδο του Ιουλίου, Αυγούστου και Σεπτεμβρίου 1824. Το συνολικό ποσό ανήλθε στα 47.586,29 γρόσια και δεν προέκυπτε ως αποτέλεσμα δημοπρασιών ελεγχόμενων από τη διοίκηση. Αποτελούνταν από τις προσόδους των εθνικών περιβολιών της χώρας και του Καταδέματος (8.064,30 γρόσια), από τα ενοίκια των εθνικών εργαστηρίων (4.717 γρόσια), από τα ενοίκια των εθνικών μύλων (2.945,30 γρόσια), από τον λογαριασμό των εθνικών χωραφιών (7.549 γρόσια) και από έσοδα πουλημένων «γενημμάτων», όπως ήταν το κριθάρι. Άρα ένα μεγάλο μέρος των εσόδων κατευθυνόταν άμεσα σε στρατιωτικούς όπως τον Στάθη Κατζικογιάννη, τον αντιστράτηγο Κ. Ρούκη και στο φροντιστή του στρατοπέδου Αθηνών Κωνσταντίνο Σβορώνο. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε πως η «σύναξιν του τελώνιου από τη 23 Ιουνίου οπού έφυγαν οι Τούρκοι μέχρι τη 13 Αυγούστου» έφτασε μόλις τα διακόσια σαράντα ένα γρόσια. Ο λογαριασμός επικυρώθηκε από τον Έπαρχο Αθηνών Μιχαήλ Σούτσο.[1068]

[1067] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 14, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] εν Ναυπλίω, τη 19 Ιουνίου 1824. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[1068] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 24, *«Πρόσοδοι εκ των εθνικών δικαιωμάτων του Ιουλίου, Αυγούστου, Σεπτεμβρίου […] τη 18 Οκτωβρίου 1824, εν Αθήναις. Ο Επιστάτης των προσόδων Δημήτριος Σαλωνιτίδης. Ο Έπαρχος Αθηνών Μιχαήλ Σούτζος»* και ό.π., φ. 26, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Υπουργείον της Οικονομίας το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 12 Νοεμβρίου 1824, Αθήναι. Ο Έπαρχος Αθηνών Μιχαήλ Σούτζος».* Στην αναφορά αυτή ο Έπαρχος αναφέρεται στην εξοικονόμηση του στρατοπέδου Αθηνών από τα παραπάνω έσοδα του τετραμήνου.

Το Νοέμβριο του 1824 θα αποσταλλούν στη Διοίκηση οι «πρόσοδοι εκ των εθνικών δικαιωμάτων κατά Οκτώβριον».[1069] Αυτοί ανήλθαν στα 13.645,6 γρόσια και προέκυψαν από τη σύναξη που έκανε ο Γιάννης Κατζιλιέρης των αμπελιάτικων, μελισσιάτικων και από τα βαμβάκια του τμήματος Καταδέματος (966,20 γρόσια), τη σύναξη των ίδιων γεννημάτων από τον Ν. Δημαδή του τμήματος Μεσογείων (844 γρόσια) και «από το άκρον της χώρας» (1.100 γρόσια). Ακολουθούσαν τα εθνικά περιβόλια που απέδωσαν 9.000 γρόσια τα περισσότερα για το ένα τέταρτο όμως του έτους 1824 (τρεις μήνες δηλαδή). Τα εθνικά χωράφια απέδωσαν προσόδους μόλις οκτακοσίων πενήντα επτά γροσίων. Και αυτοί οι πρόσοδοι δεν ήταν αποτέλεσμα δημοπρασίας. Από τη συλλογή απουσιάζουν τα εθνικά γεννήματα και οι εθνικοί ελαιώνες. Αποτελούσαν μια υποτυπώδη σύναξη των γεννημάτων που κατευθύνονταν διαμέσου του επιστάτη Σαλωνιτίδη στη χρηματοδότηση των στρατιωτικών. Χρήματα λαμβάνουν ο στρατηγός Διούσιος Ευμορφόπουλος, οι κανονιέρηδες των μπουρτζίων, οι μυλωνάδες του φρουρίου, ο Ιωάννης Γκούρας, ο Δημήτριος Λέκκας, ο Νικόλαος Κριεζιώτης, ο αντιστράτηγος Ρούκης, ο Γεώργιος Λέκκας, ο Δ. Κότζου, ο χιλίαρχος Δημήτριος Παπάζογλου, ο καπετάν Γιάννης Κριτζίνης και ο πολιτάρχης Σταύρος Σαχίνης. Το ποσό των εξόδων ανήλθε στα 38.221,30 γρόσια. Τα έσοδα της τριμηνίας (Ιουλίου-Αυγούστου-Σεπτεμβρίου) (47.586,29) και του μηνός Οκτωβρίου 1824 (13.645,6) μπορούσαν να υπερκαλύψουν τα έξοδα των στρατιωτικών του φρουρίου και του στρατοπέδου Αθηνών.

Σταδιακά η επιρροή της κοινότητας («κοινού») στην τοπική οικονομία θα μεταβληθεί και ο έλεγχος θα περάσει μέσω του επαρχείου στην επαναστατική Διοίκηση. Η διαδικασία αυτή δε σημαίνει πως απωθεί τελείως τις τοπικές ελίτ από την πρόσβαση στις πηγές πλουτισμού. Δημιουργεί νέες κοινωνικές και πολιτικές σχέσεις με τον ίδιο στόχο. Για κάποιους μάλιστα Αθηναίους δόθηκε η δυνατότητα να επεκταθούν οικονομικά και σε όμορες επαρχίες, όπως στην Επαρχία Σαλώνων, για παράδειγμα. Συνέβη, όμως, και το αντίστροφο, με μη Αθηναίους να επενδύουν σε πόρους της κοινότητας. Η μετάβαση στο διοικητικό πλαίσιο οικονομικής και πολιτικής διαχείρισης της Κοινότητας Αθηνών βρήκε έτοιμους τους εκεί πολιτικούς εκπροσώπους των ανώτερων τάξεων, προεστών, καπεταναίων και νοικοκυραίων. Τους βρήκε έτοιμους πολιτικά, οικονομικά και πολιτιστικά, προσανατολισμένους στην προοπτική ενός κράτους με ενιαίες διοικητικές δομές. Από την άλλη τίποτα δεν έγινε αυτόματα, αλλά υπήρξε το αποτέλεσμα πολιτικών επιλογών που ωρίμασαν μέσα στην Κοινότητα των Αθηνών και που εγκόλπωσαν τις νέες πολιτικές δυνάμεις των νοικοκυραίων. Από κοινού προεστοί και νοικοκυραίοι επιδίωξαν να γίνουν «μέλη της ολοκληρίας του Έθνους» αποδεχόμενοι την κεντρική εξουσία και τους θεσμούς έκφρασής της.[1070] Καμία σοβαρή αντίδραση από τις ανώτερες τάξεις των Αθηναίων δεν προκλήθηκε εναντίον εκείνων, που για παράδειγμα, ενοικίαζαν τις προσόδους και δεν ήταν Αθηναίοι.

Θα είχε ενδιαφέρον να παρακολουθήσουμε στο βαθμό που οι πηγές το επιτρέπουν τη σύνδεση του τοπικού-κοινοτικού πλαισίου με το υπερτοπικό-κεντρικό πλαίσιο που συνιστά η «Προσωρινή του Έθνους Διοίκηση». Αυτή η αλληλοεπικάλυψη που μεγεθύνεται όσο προχωράμε χρονικά μέσα στην Επανάσταση

[1069] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 24, *«Πρόσοδοι εκ των εθνικών κατά Οκτώβριον [1824]», 10 Νοεμβρίου 1824, αθήνα. Ο επιστάτης των εξόδων Σταύρος Πατούσας. Ο Έπαρχος Αθηνών Μιχαήλ Σούτζος».*

[1070] Η φράση στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 41*, «Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. […] Ναύπλιον, 18 Μαρτίου 1825. Ο υποτελής δούλος Δημήτριος Λεοναρδόπουλος».*

συνίσταται στην εδραίωση νέων αντιλήψεων ως προς τον τρόπο διοίκησης του κράτους αφενός, αφετέρου στη θεσμική εδραίωση της Διοίκησης σε τοπικό επίπεδο. Είναι μια κίνηση από πάνω προς τα κάτω, που όμως, βρίσκει γόνιμο έδαφος σε αυτή την αλλαγή των νοοτροπιών και των πολιτικών στάσεων σε τοπικό επίπεδο μέσα στην Κοινότητα Αθηνών. Θα επικεντρωθούμε σε αρχειακές πηγές της «Προσωρινής Διοίκησης» που σχηματίζεται στις 15 Ιανουαρίου 1822 με το κλείσιμο των εργασιών της Α΄ Εθνοσυνέλευσης: αυτές του Μινιστέριου της Οικονομίας, αλλά και άλλων κλάδων της κεντρικής εξουσίας, όπως του Μινιστερίου του Πολέμου, ιδιαίτερα για την περίοδο του Αυγούστου 1826 έως τα μέσα του 1827, οπότε και ο εχθρός επελαύνει στην Επαρχία Αθηνών και πολιορκεί την Ακρόπολη.

Το Μινιστέριο της Οικονομίας «εντέλλονταν» να εφαρμόζει διαταγές και να εκτελεί ένα βασικό προϋπολογισμένο σχέδιο της Διοίκησης αποφασισμένο στο ανώτατο επίπεδο της διοικητικής ιεραρχίας.[1071] Τελικός αποδέκτης των διαταγών του υπήρξε το Εθνικό Ταμείο. Όλοι οι κλάδοι της Διοίκησης έχουν ως σημείο αναφοράς το Υπουργείο της Οικονομίας, το οποίο αποτυπώνει στο αρχειακό υλικό του και τις διεργασίες που συντελούνταν στα υπόλοιπα «μινιστέρια». Συμβαίνει σε πολλές περιπτώσεις έγγραφα του αρχείου ενός κλάδου της Διοίκησης να υπάρχουν και σε άλλο κλάδο της. Εμείς θα εστιάσουμε στις πραγματικές οικονομικές κινήσεις και όχι στους υποθετικούς σχεδιασμούς, για να εντοπίσουμε στοιχεία που δείχνουν την ποιοτική διαφοροποίηση των πρακτικών σε τοπικό επίπεδο σε σχέση με το τι γινόταν προεπαναστατικά και στα πρώτα έτη της Επανάστασης.

Κατά τη διάρκεια του έτους 1823 η «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος» προχώρησε στην εγκατάσταση πολιτικών και διοικητικών εκπροσώπων της στις επαρχίες που είχαν απελευθερωθεί. Σε τοπικό επίπεδο τον Έπαρχο πλαισίωναν ο πολιτάρχης και ο αστυνόμος. Σύμφωνα με τον ψηφισμένο «Οργανισμόν των Επαρχιών»[1072] κάθε επαρχία όφειλε να αποστέλλει «ανά διμηνίαν» στο Υπουργείο της Οικονομίας ακριβή λογαριασμό των προσεξόδων, σύμφωνο με τις εκθέσεις των επιστατών και του Επάρχου της.[1073] Την ίδια στιγμή η Διοίκηση διαπίστωνε πως «αι κυριότεραι πρόσοδοι του Εθνικού Ταμείου προς το παρόν δεν φαίνονται άλλαι, ει μη εκ των γεννημάτων, λοιπόν προϊόντων και τελωνίων νόμιμος είσπραξιν».[1074] Ο κάθε Έπαρχος, λοιπόν, υπήρξε και επιστάτης των «προσεξόδων» της επαρχίας του, υπεύθυνος, δηλαδή, να επιτηρεί την ενοικίαση των προσόδων και την απόδοση στο Εθνικό Ταμείο των χρημάτων της είσπραξης. Επιπλέον ο Έπαρχος ήταν ο εγγυητής της εύρυθμης λειτουργίας της «Προσωρινής Διοίκησις της Ελλάδος» σε τοπικό επίπεδο, μετά και την κατάργηση των τοπικών οργανισμών. Για παράδειγμα, στην

[1071] *Α.Ε.Π.,* τ. 14ος, Αθήνα 1981, [Λυτά έγγραφα Α΄ & Β΄ Βουλευτικής Περιόδου (1822-1824): Υπουργεία Β΄.], ό.π., σ. 64. Βλέπε και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 13, «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα […] εν Μύλοις Ναυπλίου, τη 22 Απριλλίου 1824, εν ελλέιψει υπουργού ο Γεν. Γραμματεύς Σπυρ. Π. Αλεξόπουλος»*: «χρέος σημαντικόν του Υπουργείου της Οικονομίας είναι το να φροντίζη διά την επαύξησιν των προσόδων του έθνους και διά την χρηματικήν του ταμείου ωφέλειαν».

[1072] Βλέπε το *«Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος»* στην ηλεκτρονική διεύθυνση https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/syn07.pdf

[1073] Ενδεικτικά βλέπε, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 13, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τον εξοχώτατον κύριον Κωνσταντίνον Μεταξάν πρώην Γεν. Έπαρχον Αιτωλίας και Ακαρνανίας […] εν Κρανιδίω, τη 22 Φεβρουαρίου 1824, ελλείψει υπουργού ο Γεν. Γραμματεύς».*

[1074] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 13, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον της Οικονομίας […] *τη 9 Φεβρουαρίου 1824, εν Κρανιδίω. Εις έλλειψιν υπουργού ο Γεν. Γραμματεύς Σπυρίδων Παπαλεξόπουλος».*

Επαρχία Ευρίπου ο εκεί Έπαρχος διατάσσεται στις 2 Αυγούστου 1823 να δώσει εκ μέρους της Διοίκησης γρόσια τριάντα έξι στον Γιάννη Μπρούσταρη λόγω του ενοικίου του εργαστηρίου του.[1075] Στην περίπτωση αυτή ο ενοικιαστής ήταν η Διοίκηση.

Σε ολόκληρο το έτος 1822 και στις αρχές του 1823, προτού, δηλαδή, η Διοίκηση εδραιώσει την παρουσία της στις επαρχίες, κύρια πηγή εσόδων υπήρξαν οι κατά τόπους έρανοι, καθώς και ο δανεισμός μέσω ομολογιών.[1076] Αλλά και μετά για ένα διάστημα οι έρανοι συνεχίστηκαν. Στον έρανο, για παράδειγμα, που διατάχθηκε στης 4 Ιουνίου 1823 τα προσδοκώμενα έσοδα ανέρχονταν σε 100.000 γρόσια από την Ανατολική Ελλάδα και σε 40.000 γρόσια από την Εύβοια.[1077] Με την άφιξη Επάρχου στην Αθήνα οι διαταγές για τη συντήρηση των στρατευμάτων δίνονταν σε αυτόν και όχι στους αρεοπαγίτες.[1078] Είναι ωστόσο χαρακτηριστική η απουσία αλληλογραφίας ανάμεσα στο Επαρχείο Αθηνών και το Υπουργείο της Οικονομίας τουλάχιστον μέχρι τα τέλη του 1823. Ο θεσμός αυτός προσπαθούσε να επιβιώσει σε ένα δυσμενές γι' αυτόν περιβάλλον με τους στρατιωτικούς να ελέγχουν τους τοπικούς πόρους και την Κοινότητα Αθηνών. Οποιαδήποτε διαταγή προς το Επαρχείο Αθηνών για δημοπράτηση των προσόδων ή/και για άλλα οικονομικά ζητήματα δεν μπορούσε να εκτελεστεί την παραπάνω περίοδο.

Στις 21 Απριλίου 1825 το Επαρχείο της Αθήνας διαβεβαιώνει πως οι διαταγές της Διοίκησης για τα έσοδα στο Εθνικό Ταμείο έχουν εκτελεστεί σε όλη «την επαρχιακήν έκτασιν» με την εφαρμογή του Νόμου.[1079] Την ίδια περίοδο δόθηκαν σε οπλαρχηγούς της Ανατολικής Ελλάδος συνολικά 174.000 γρόσια, τα δύο τρίτα σε μετρητά και το υπόλοιπο ένα τρίτο σε αποδεικτικά που θα πληρώνονταν από δόση του δανείου.[1080] Η απόφαση της Διοίκησης ήταν να μη επιτρέπει εφεξής σε

[1075] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 21, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τον Κύριον Έπαρχον και επιστάτην των προσεξόδων της Επαρχίας αυτής, Εύριπος, τη 2α Αυγούστου 1823».*

[1076] *Α.Ε.Π.,* τόμος 1ος, 1971, ό.π., σ. 148-149, *«αριθμός 2 του Κώδικος των Νόμων. Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα εθεσπίσατο: […] Εν Επιδαύρω, τη ιθ΄ Ιανουαρίου αωκβ΄, ο Αντιπρόεδρος Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης».* Βλέπε και «αριθμός 3 του Κώδικος των Νόμων», σ. 149-150.

[1077] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 8, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικό Σώμα […] διατάττει […] την 4 Ιουνίου 1823, εν Τριπολιτζά. Ο Πρόεδρος Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης».* Στόχος του εράνου ήταν να συγκεντρωθεί από όλη την επαναστατημένη επικράτεια το ποσό των 1.000.000 γροσίων. Η Πελοπόννησος θα συνέβαλε στον έρανο με το μεγαλύτερο ποσό των 500.000 γροσίων.

[1078] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 8, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Τριπολιτζά, τη 12 Ιουνίου 1823. Ο Πρόεδρος Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης».*

[1079] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 43, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 21 Απριλλίου 1825, εν Αθήναις. Εν απουσία του Επάρχου, ο Γενικός Γραμματέυς Αθηνών Δημήτριος Βύας».*

[1080] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 43, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείο της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω τη 23 Απριλλίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης»* και ό.π., φ.43, *«Το Υπουργείον της Οικονόμίας προς το Εθνικόν Ταμείον. […] 24 Απριλλίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος»,* όπου και δίνεται ο κατάλογος των οπλαρχηγών της Ανατολικής Ελλάδας και τα γρόσια που λαμβάνουν: Νάκος Πανουριάς γρόσια 44.804, Γεωργάκης Δυοβουνιώτης γρ. 67.810, Κωλέτζος Σουλιώτης γρ. 1.020, Γιάννης Κομπιταδίτης γρ. 10.010, Σταμούλης Χοντρός γρ. 3.192,20, Δημήτριος Κότζος γρ. 5.500, Γεώργιος Λέκκας γρ. 2.998,30, Στάθης Κατζικογιάννης γρ. 18.183,10, Νικόλαος Γκριζιώτης γρ. 8.659,22, Κώστας Βασιλείου 3.814,19 γρ. και Μήτρος Λέκκας γρ. 8.017,30. Συνολικό ποσό που δίνεται: 174.000 γρόσια.

στρατιωτικούς να καρπώνονται άμεσα τις εθνικές προσόδους.[1081] Αυτές έπρεπε οπωσδήποτε να περνούν από τη διαδικασία της ενοικίασης ή αλλιώς πώλησης των προσόδων, στην οποία, όμως, μπορούσαν να λάβουν μέρος και στρατιωτικοί. Αυτό ακριβώς θα προσπαθήσουν να πετύχουν ο στρατηγός Ιωάννης Γκούρας και ο Ιωάννης Μαμούρης παίρνοντας μέρος στις δημοπρασίες που λαμβάνουν χώρα στην Επαρχία των Αθηνών, κύρια στην ενοικίαση του εθνικού λαδιού το 1825, αλλά και των εθνικών προσόδων. Και αλλού, όπως, για παράδειγμα στην Τριπολιτζά με το στρατηγό Ράγκο, στο Άργος με το στρατηγό Τζόκρη, στρατιωτικοί αγοράζουν τις προσόδους και τα εργαστήρια και μάλιστα σε μεγαλύτερη έκταση απ' ό,τι συνέβη στην Αθήνα.[1082] Στις περιπτώσεις αυτές γίνεται λόγος για «αγορά» στην επίσημη αναφορά προς τη Διοίκηση, με προφανή στόχο αφενός τη νομιμοποίηση της σύναξης των δεκάτων, αφετέρου τη συμμετοχή των στρατιωτικών στις διαδικασίες των δημοπρατήσεων από τις αρχές του 1825.

Οι στρατιωτικοί σε ολόκληρη την Ανατολική Ελλάδα επιδίωκαν την ιδιοποίηση των προσόδων. Ο διορισμένος στην Επαρχία Θήβας καπετάνιος Στάθης Κατζικογιάννης ήρθε σε συνεννόηση με τους προεστούς της Επαρχίας που ήταν στη Σαλαμίνα να εξοικονομίσει τους αναγκαίους λουφέδες, 9.000 γρόσια, από την πώληση του αλατιού της αλυκής των Θηβών. Πηγαίνοντας στη Θήβα απαιτεί από τους αγοραστές της αλυκής την πώληση του αλατιού. Ο Αθανάσιος Σκουρτανιώτης[1083] στην ίδια επαρχία θα συνάξει τις εθνικές προσόδους. Οι αγοραστές-ενοικιαστές της εθνικής αλυκής αναφέρουν στη Διοίκηση πως την αγόρασαν για δεκαπέντε πουγγιά το 1822 και πούλησαν μέρος του αλατιού, έχοντας κάποιες ποσότητες απούλητες. Οι ενοικιαστές της αλυκής, Γεωργαντάς Μελέτης και Θωμάς Τζώτης, αντιδρούν στον Κατζικογιάννη και αυτός τους απειλεί να μην πωλήσουν. Εκείνοι προστρέχουν για προστασία στη Διοίκησης. Καταγγέλλουν τέλος πως οι Παπά Σπυρίδης και ο Κότζος Κόλιας τους υφάρπαξαν εκατόν πενήντα γρόσια, ζητώντας την επιστροφή των χρημάτων τους.[1084]

Ο Στάθης Κατζικογιάννης, ο μετέπειτα διώκτης του Ανδρούτσου το 1825 και «ευπειθής» αργότερα στη Διοίκηση, τότε, το 1823, νομίζω πως δεν θα διανοείτο να πράξει κάτι χωρίς την προηγούμενη έγκριση του αρχιστράτηγου της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος. Και αργότερα, όμως, θα είναι ο ίδιος καπεταναίος που θα απειλεί τον ενοικιαστή των προσόδων της αλυκής Θηβών Θωμά Τζώτη, τη στιγμή που οι

[1081] Βλέπε για παράδειγμα την περίπτωση αλυκής στη Θήβα, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 82, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβ. Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 15 Απριλλίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Η Διοίκηση όταν ήταν στη Σαλαμίνα είχε δώσει το δικαίωμα στους Θηβαίους να καρπώνονται τις προσόδους της αλυκής για την κάλυψη των εξόδων των εκεί στρατιωτών. Οι Θηβαίοι εκ νέου πώλησαν χωρίς νόμιμη δημοπρασία το εισόδημα της αλυκής, γεγονός που προκάλεσε την αντίδραση της Διοίκησης που έκρινε τη δημοπρασία αυτή παράνομη. Ως νόμιμοι αγοραστές της αλυκής αναγνωρίζονταν αυτοί που συμμετείχαν στη δημοπρασία της Διοίκησης στην Επαρχία Θηβών.

[1082] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 96, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] εν Ναυπλίω, τη 7 Ιουνίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος».*

[1083] Ο Αθανάσιος Σκουρτανιώτης γεννήθηκε το 1793 στα Σκούρτα των Δερβενοχωρίων,τα οποία ήταν το μεγαλύτερο χωριό της επαρχίας Θηβών. Το κανονικό του όνομα ήταν Γάτσης αλλά όταν έγινε γνωστός για τα κατορθώματα του κατά την διάρκεια της επανάστασης. Στα τέλη Οκτώβριο του 1825 θα σκοτωθεί στη μάχη στο Μαυρομάτι. Θα τον διαδεχθεί στην οπλαρχηγία ο αδερφός του Γεώργιος.

[1084] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 7, *«Προς τον Υπουργόν της Οικονομίας. […] Εν Τριπολιτζά την 3η Μαΐου 1823. Οι Θηβαίοι Γεωργαντάς Μελέτης, Θωμάς Τζώτης.»*

πράξεις του καταγγέλονται ως «παράνομες» στη Διοίκηση.[1085] Πρόκειται, λοιπόν, για ένα χαρακτηριστικό περιστατικό που καταδεικνύει τις αδυναμίες της κεντρικής εξουσίας σε τοπικό επίπεδο να εφαρμόσει την οικονομική πολιτική που είχε σχεδιάσει. Στην πράξη τα πράγματα αποδεικνύονταν τελείως διαφορετικά, αφού υπήρχαν παράγοντες που ακύρωναν τους όποιους σχεδιασμούς επί χάρτου. Δύο χρόνια αργότερα, το 1825, πάλι στρατιωτικοί θα επιχειρήσουν να συνάξουν τις εθνικές προσόδους της Επαρχίας Θηβών: ο αντιστράτηγος Αθανάσιος Σκουρτανιώτης (Σκουρτακιώτης στην πηγή) θα εμποδίσει τον Έπαρχο Θηβών να συλλέξει τις προσόδους.[1086]

Σε όλη την Ανατολική Ελλάδα οι στρατιωτικοί στόχευαν στην «παράνομη» σύναξη των προσόδων, ακολουθώντας τις αποφάσεις της συνέλευσης των Αθηνών του 1822. Αλλά και μετά την συνέλευση των Σαλώνων, όπου οι στρατιωτικοί αποδέχτηκαν το πολιτικό πλαίσιο της Διοίκηση, εξακολουθούσαν να υπάρχουν τα ίδια φαινόμενα καταχρήσεων σε βάρος του Εθνικού Ταμείου. Ο Δήμος Σκαλτσάς θα συνάξει γεννήματα παράνομα στο Μαλανδρίνο το 1825. Ο στρατηγός Πανουριάς, θα κάνει το ίδιο στην Επαρχία των Σαλώνων ήδη από το 1823-1824. Στάθης Κατζικογιάννης και Βάσος Μαυροβουνιώτης δημιουργούν προβλήματα σε Δερβενοχώρια και Αττική. Ο στρατηγός Διονύσιος Ευμορφόπουλος τρομοκρατεί τα Δερβενοχώρια. Στο Πόρτο Γερμενό το σώμα του στρατηγού Ρούκη θα σκοτώσει δύο χωρικούς και θα αφαιρέσει τα γεννήματα της περιοχής και ευρύτερα των Δερβενοχωρίων.[1087] Ο Κασομούλης αναφέρει τον ξυλοδαρμό του Γενικού Φροντιστή Ιωάννη Μελά το 1825 στο στρατόπεδο των Σαλώνων από στρατιώτες που ζητούσαν αλεύρι και ψωμί. [1088] Ο Γκούρας απειλεί τις κοινότητες της Ανατολικής Ελλάδας στα τέλη του 1825 με την αναγκαστική συνεισφορά τους σε μισθούς και σιτηρέσια στρατιωτών. Στην Επαρχία Μαλανδρίνου τον Οκτώβριο του 1825 ο καπεταναίος Κατζικάπης από κοινού με τον ενοικιαστή των προσόδων Αναγνώστη Σταματόπουλο θα πάρουν διπλή δεκάτη για τα ιδιόκτητα γεννήματα από τους κατοίκους της επαρχίας.[1089]

Στον Πόρο ο στρατηγός Σκούρτης έστειλε δικούς του ανθρώπους και σύναξαν τις εκεί εθνικές προσόδους προκαλώντας ζημία στο Εθνικό Ταμείο.[1090] Στην Επαρχία Λιβαδείας υποθέτουμε πως έλεγχε απόλυτα τις προσόδους της ο ίδιος ο Αρχιστράτηγος, πρώην αρματολός της περιοχής, Ανδρούτσος, τουλάχιστον μέχρι τα τέλη Οκτωβρίου 1824. Άλλωστε ο Παρνασσός σε όλη τη διάρκεια της Επανάστασης μέχρι και τις παραμονές της σύλληψής του υπήρξε το λημέρι του. Την «παράδοσιν του Παρνασσού» θα απαιτήσει η Διοίκηση ακόμη και μετά τη δολοφονία του.[1091]

[1085] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 110, *«Προς το Υπουργείον του Πολέμου. […] εκ Ν. τη 12 Αυγούστου 1825. Ο Πρόεδρος».*

[1086] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 106, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 5 Αυγούστου 1825. Ναύπλιον. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1087] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 145, Το Εκτελεστικό Σώμα προς το Υπουργείο του Πολέμου, Ναύπλιο, 11 Δεκεμβρίου 1825.

[1088] Κασομούλης, τόμος Τρίτος, 1942, ό.π., σ. 87.

[1089] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 128, *«σεβαστή διοίκησις […] τη 9 Οκτωβρίου 1825. Ναύπλιον. Οι ευπεθείς τον διαταγόν της πληρεξούσιοι της επαρχίας Μαλαντρίνου Παναγιώτης Λάτζης, Παναγιώτης Ρωμανός, Αναγνώστης Κάρπος, Δημήτρις Παπαθανασίου».*

[1090] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 26, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείο της Οικονομίας.[…] Ναύπλιον, τη 10 Νοεμβρίου 1824. Ο Επιτροπικώς Ασημάκης Φωτήλας».*

[1091] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 118, *«Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. […] τη 7 Σεπτεμβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Πρόεδρος [εννοείται του Βουλευτικού]».*

Μάλιστα στο σπήλαιο της Μαύρης Τρύπας η Διοίκηση θα βρει συσσωρευμένα γεννήματα από σιτάρι, αραποσίτι, καλαμπόκι, τα οποία σύμφωνα με την αναφορά του χιλίαρχου Π. Βασιλειάδη είχαν αρχίσε να «ξυνίζουν» λόγω της πολυκαιρίας.[1092] Στο ίδιο σπήλαιο θεωρούσαν πως έκρυβε ο Ανδρούτσος το «θησαυρό» του. Όμως, και στη μετά Ανδρούτσου περίοδο η Επαρχία Λιβαδειάς θα υποστεί τις καταχρήσεις των στρατιωτικών του στρατοπέδου των Σαλώνων.

Οι καταχρήσεις και οι αυθαιρεσίες των στρατιωτικών κατέληγαν να ζημιώνουν τόσο τους καλλιεργητές όσο και τους ενοικιαστές των προσόδων. Οι αναφορές προς τη Διοίκηση για αυθαιρεσίες των στρατευμάτων σε βάρος των κτηνοτρόφων («τζομπάνηδων») και των καλλιεργητών δεν έλειπαν. Στην Κεραταία και στο Πόρτο Ράφτη το Μάρτιο του 1825, για παράδειγμα, επικρατεί έντονη αναστάτωση μεταξύ των χωρικών από τις ληστρικές επιδρομές του καπετάν Γεωργίου Ζορμπά, του Χατζή Ψαρριανού και των συντρόφων τους.[1093] Αυτοί από θαλάσσης έβγαιναν και άρπαζαν βόδια και πρόβατα. Ανάμεσα στα θύματα της κλοπής των ζωντανών αναφέρονται τα ονόματα των τζοπάνηδων Νικολάου Κοροβέση, Αναστάση Δήμου Τζουρκατιώτη. Η Διοίκηση θα διατάξει την άμεση σύλληψη και τιμωρία του Ζορμπά.[1094] Καταχρήσεις κάνουν και τα διοικητικά στρατεύματα στην Αθήνα μπαίνοντας σε εργαστήρια και αρπάζοντας υπάρχοντα υπάρχοντα αθώων πολιτών. Πολλοί πολίτες θα ομολογήσουν πως τους υπερασπίστηκαν στρατιώτες του φρουρίου που υπάγονταν στον Γκούρα.[1095]

Σε μια άλλη περίπτωση, τον Αύγουστο του 1825, στρατιώτες του στρατηγού Βάσου Μαυροβουνιώτη αναστατώνουν τις Επαρχίες Αθηνών και Δερβενοχωρίων διαπράτοντας κλοπές, κυρίως προβάτων και γιδοπροβάτων, ενώ η Επιτροπή της Ανατολικής Ελλάδας δέχτηκε ακόμη και επίθεση από στρατιώτες του στο Λουτράκι.[1096] Αφορμή στάθηκε η μη καταβολή χρημάτων στο στρατηγό για παλαιά σιτηρέσια που έφταναν τα 7.980 γρόσια από την Επαρχία Αθηνών, μετά από εντολή της Επιτροπής της Ανατολικής Ελλάδος. Επίσημα ο στρατηγός Βάσος θα δικαιολογηθεί πως ο ίδιος ήταν απών, βαριά άρρωστος στη Μονή Φανερωμένης στη Σαλαμίνα, ζητώντας συγγνώμη από τη Διοίκηση για τη συμπεριφορά «τινών εκ των στρατιωτών του». Όμως, οι καταγγελίες των δημογερόντων Αθηνών ήταν σαφείς: ο στρατηγός «έκαμε τας πλέον φρικτάς και μεγάλας καταχρήσεις εις την επαρχίαν». Η Διοίκηση απλά έβγαλε διαταγή να μη ζητά ο Μαυροβουνιώτης τα χρήματά του από την Επαρχία Αθηνών, αλλά να τα λάβει από την ίδια.[1097] Επιπλέον του ζήτησε δώσει

[1092] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 129, *«Προς το Σεβ. Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον του Πολέμου. […] τη 11 Οκτωβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Η επιτροπή των πολεμικών Α. Μεταξάς, Αδάμ Δούκας».* Προτάθηκε η μεταφορά των «ξυνισμένων» γεννημάτων του σπηλαίου στο στρατόπεδο των Σαλώνων για να ανακατευτούν με νέα γεννήματα, ώστε να επανέλθουν σε βρώσιμη κατάσταση για τους στρατιώτες.

[1093] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 76, *«Σεβαστόν Βουλευτικόν Σώμα. […] Εν Αθήναις, τη 18 Μαρτίου 1825. Οι Δημογέροντες Αθηνών Ν. Ζαχαρίτζας, Ιωάννης Κ. Βλάχου, Χατζή Σπύρος Γιικάκης, Ιωάννης Πάλης».*

[1094] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 76, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν. […] τη 23 Μαρτίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Πρόεδρος Πανούτζος Νοταράς».*

[1095] *Εφημερίς Αθηνών*, αριθμός 10, 4 Οκτωβρίου 1824 και αριθμός 18, 31 Οκτωβρίου 1824.

[1096] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 107, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον των Εσωτερικών προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. […] Εν Ναυπλίω, τη 5 Αυγούστου 1825. Εν Ελλείψει Υπουργού ο Γεν. Γραμματεύς Γεώργιος Γλαράκης».*

[1097] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 109, *«Προς το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 11 Αυγούστου 1825. Ο Πρόεδρος».*

τα ονόματα των στρατιωτών που διέπραξαν τις λεηλασίες, κάτι που πρόθυμα κάνει.[1098]

Τον Αύγουστο του 1825 οι Δημογέροντες Αθηνών θα απαιτήσουν την απομάκρυνση του Στάθη Κατζικογιάννη και των στρατιωτών του από την Αττική, «διά τας αφορήτους καταχρήσεις και αταξίαις του».[1099] Περιπτώσεις καταχρήσεων και λεηλασιών είχαμε και σε περιοχές κοντινές στην Αθήνα, οι οποίες και στερούσαν έσοδα στο Εθνικό Ταμείο και δοκίμαζαν την αξιοπιστία της Διοίκησης ως τηρητή της τάξης και των Νόμων. Η Διοίκηση ήθελε με κάθε μέσο να πατάξει τα «ταραχοποιά στοιχεία». Τον ίδιο μήνα στα Δερβενοχώρια στρατιώτες του Διονύσιου Ευμορφόπουλου θα επιχειρήσουν ανεπιτυχώς να εισέλθουν βιαίως στα μαγαζιά των ενοικιαστών για να πάρουν σιτάρι. Ο Ευμορφόπουλος από το 1824 υπήρξε ο επικεφαλής του στρατοπέδου των Δερβενοχωρίων και δυνάμεις του ενέδρευαν στην περιοχή. Από τη Σκάλα των Μεγάρων κατάφεραν να αρπάξουν περισσότερες από 2,5 χιλιάδες οκάδες σιταριού. Επιπλέον συνέλαβαν τον υποφροντιστή και του αφαίρεσαν 488 ταΐνια.[1100]

Η Διοίκηση με μεγάλη δυσκολία θα διαχειριστεί εκεί τις καταχρήσεις τον στρατιωτικών που οξύνθηκαν ακόμη περισσότερο με τη δολοφονία του αδερφού του στρατηγού Ευμορφόπουλου.[1101] Οι Κουντουριώτες θα τον πιέσουν να αφήσει τους εκεί στρατιώτες του και να μεταβεί ο ίδιος στην Αττική.[1102] Και πάλι, όμως, οι κάτοικοι των Δερβενοχωρίων θα δεχτούν απειλές για τη ζωή τους και τις ιδιοκτησίες τους από τα στρατεύματα του στρατηγού Ρούκη το Νοέμβριο του 1825.[1103] Όπως και σε άλλες περιπτώσεις, για παράδειγμα, τον ξυλοδαρμό του Φροντιστή Αθηνών από άντρες του πολιτάρχου Λιδωρίκη, και εδώ η Διοίκηση δεν πειράζει τους «διοικητικούς» στρατηγούς και στρατιωτικούς. Στην Επαρχία Λιβαδειάς οι κάτοικοι έκρυβαν τα γεννήματά τους που άλεσαν στους μύλους το Σεπτέμβρη του 1825 επειδή οι στρατιώτες του στρατοπέδου των Σαλώνων τα άρπαζαν μαζί με ζώα τους.[1104] Το ίδιο, όπως είδαμε, είχε συμβεί στη Λιβαδειά και το 1824, με αρπαγές γεννημάτων. Η Διοίκηση θα παρέμβει καταδικάζοντας «την κακοήθειαν γενικώς των ελληνικών ατάχτων σωμάτων», θα αναγγείλει αποζημιώσεις για τους ζημιωθέντες κατοίκους και παράλληλα τη χρηματοδότηση του στρατοπέδου των Σαλώνων με 25.000 γρόσια από

[1098] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 110, *«Προς το Σ. Εκτελεστικόν Σώμα. […] την 12 Αυγούστου 1825, εν στρατοπέδω Σαλώνων. Ο ευπειθής πατριώτης Βάσσος Μαυροβουνιώτης».*

[1099] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 111, *«Προς το Υπουργείον των Πολεμικών. […] τη 17 Αυγούστου 1825. Ν. Ο Πρόεδρος».*

[1100] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 115, *«Προς τη Σεβαστήν Διοίκησις το Επαρχείον Δερβενοχωρίων. […] τη 1 Σεπτεμβρίου 1825, εν Μεγάροις. Ευπειθέστατος πατριώτης. Ο Έπαρχος των Δερβενοχωρίων Νικόλαος Νάκης».*

[1101] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 126, *«Προς το Σεβ. Εκτελεστικόν Σώμα. […] εν Ύδρα, τη 3 Οκτ. 1825. Ο πατριώτης Γεώργιος Κουντουριώτης».* Για τη σύλληψη των υπόπτων του φόνου του αδελφού του Ευμορφόπουλου από τις αρχές των Δερβενοχωρίων βλέπε, ό.π., φ. 127, *«Προς το Υπουργείον των Εσωτερικών. […] Εν Ν. τη 6 Οκτωβρίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος».*

[1102] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 126, *«Το Υπουργείον του Πολέμου. […] τη 3 Οκτωβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Η επιτροπή των Πολεμικών Α. Μεταξάς, Αδάμ Δούκας».* Ο Ευμορφόπουλος άφησε το χιλίαρχο Ανδρέα Παΐζη επικεφαλής των στρατιωτών του, επειδή φοβήθηκε μήπως οι Κουντουριώτες κάνουν κάτι εναντίον τους.

[1103] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 144, Το Επαρχείο Δερβενοχωρίων προς την Υπερτάτη Διοίκηση, 7 Νοεμβρίου 1825.

[1104] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 126, *«Προς το Σεβ. Εκτελεστικόν Σώμα. […] τη 3 Οκτωβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Αναφορά των επιστατοδημογερόντων της επαρχίας Λεβαδείας, ενεργήθη τη 16 Οκτωβρίου 1825».* Αυτό που προτείνουν ως λύση οι επισταοδημογέροντες Λιβαδειάς είναι να διαταχθούν από τη Διοίκηση και οι άλλες επαρχίες της Ανατολικής Ελλάδος να συνεισφέρουν γεννήματα στο στρατόπεδο των Σαλώνων.

τις επόμενες προσόδους.[1105] Καμία συγκεκριμένη τιμωρία ή έστω αναζήτηση των ενόχων δεν γίνεται από τη Διοίκηση.

Στα τέλη του 1825 ο «Γενικός Επιθεωρητής των στρατευμάτων της Ανατολικής Ελλάδος» Ιωάννης Γκούρας θα αποστείλει γράμματα στις επαρχίες της Ανατολικής Ελλάδος με τα οποία τους απειλεί «ότι θέλουν βιασθή να πληρώσωσι δυναστικώς τους μισθούς και τα σιτηρέσια των εκεί στρατευμάτων».[1106] Αυτή όμως η ενέργεια ήταν ευθύνη της Διοίκησης και όχι των στρατιωτικών. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης αναφέρει στη Διοίκηση τις καταχρήσεις των ατάχτων στρατιωτών στην πόλη της Αθήνας.

Τα διοικητικά στρατεύματα συνέδραμαν τους ενοικιαστές των προσόδων στη σύναξη των γεννημάτων «των απειθών εις τους Νόμους».[1107] Οι παραβατικές συμπεριφορές των καπεταναίων είχαν ως προηγούμενό τους φαινόμενα της προεπαναστατικής περιόδου, όπως ηταν η ληστεία και η λεηλασία.[1108] Απέναντί τους θα βρουν την αντίδραση της κεντρικής εξουσίας και τα ίδια τα διοικητικά στρατεύματα «ίνα παύσουν και αι τοιαύται καταχρήσεις, αίτινες κατασταίνουν μισητήν την ελευθερίαν».[1109] Οι «ταραχαί»[1110], λοιπόν, απ' όπου κι αν προέρχονταν ήταν ανεπιθύμητες και ενάντιες στο Νόμο και τη Διοίκηση. Από τη μια ο «λαός» που δεν ήθελε να πληρώνει τα δοσίματα στο Εθνικό Ταμείο και από την άλλη μεριά οι στρατιωτικοί που επιδίδονταν σε αρπαγές και λεηλασίες. Οι τελευταίοι δρούσαν σε όλη την Ανατολική Ελλάδα και η δράση τους ταυτίζονταν συνήθως με το χώρο που είχαν και στα προεπαναστατικά χρόνια. Η πιο χαρακτηριστική περίπτωση ήταν αυτή του Οδυσσέα Ανδρούτσου στην Επαρχία Λιβαδειάς.

Με την έλευση του Καποδίστρια θα τεθούν εκ νέου τα δημοσιονομικά ζητήματα, σε μια περίοδο που η Αττική ήταν υπό οθωμανική κατοχή. Ο ίδιος ο Κυβερνήτης θα ζητήσει ενημέρωση για τις εθνικές και ιδιωτικές ιδιοκτησίες από κάθε επαρχία. Υπέρμαχος της μικροϊδιοκτησίας ο Κυβερνήτης θα ενθαρρύνει τους αγρότες να αποχτήσουν γη. Ουσιαστικά με μικρές διαφοροποιήσεις θα τεθούν σε εφαρμογή οι ίδιοι φόροι, ενώ οι δημοπρατήσεις θα έχουν κάποιους περιορισμούς, αποτυπώνοντας την πρόθεση του Κυβερνήτη να αποφευχθούν «μονοπώλια». Οι «αβλαβείς» ελιές, για παράδειγμα, δεν θα νοικιάζονταν σε ποσότητα μεγαλύτερης των διακοσίων ριζών.[1111]

[1105] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 126, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον του Πολέμου. […] τη 3 Οκτωβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Η επιτροπή των Πολεμικών Α. Μεταξάς, Αδάμ Δούκας».*

[1106] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 126, *«Το Υπουργείον των Εσωτερικών προς το σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. […] εν Ναυπλίω, τη 5 Οκτωβρίου 1825. Εν ελλείψει Υπουργού ο Γεν. Γραμματεύς Γεώργιος Γλαράκης».*

[1107] Ενδεικτικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 14, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας […] εν Ναυπλίω, τη 13 Ιουνίου 1824. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[1108] Παναγιώτης Στάθης, *Από τους μετακινούμενους κτηνοτρόφους στους «κλεφταρματολούς». Όψεις της εξέλιξης και ιστοριογραφικές αναγνώσεις του θεσμού*, διπλωματική μεταπτυχιακή εργασία Α΄κύκλου (επόπτης καθηγητής: Αντώνης Λιάκος), Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 2000, σ. 149-154 και του ιδίου «"Κλεφταρματολοί" και ληστεία στην οθωμανική περίοδο: ιστοριογραφικά και μεθοδολογικά ζητήματα», στο *Σ. Παπαϊωάννου (επιμ.), Ζητήματα θεωρίας και μεθόδου των κοινωνικών επιστημών*, Κριτική, Αθήνα 2007, σ. 442-476.

[1109] *Α.Ε.Π.,* τόμος 2ος, 1972, ό.π., σ. 494.

[1110] Υπήρχαν περιπτώσεις που οι ενοικιαστές και οι επιστάτες έπεφταν θύματα «συλλήψεως και ξυλοδαρμού» από αγρότες. Βλέπε για παράδειγμα, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 15, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] εν Ναυπλίω, τη 3 Ιουλίου 1824. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης»,* όπου γίνεται αναφορά σε κατοίκους του χωριού Καστρί, οι οποίοι επιτέθηκαν σε ενοικιαστές και επιστάτες.

[1111] *Α.Ε.Π.,* τόμος 23, 2008, ό.π., σ. 86-88.

Από μία ενδελεχή ανάγνωση των εγγράφων του «Μινιστερίου της Οικονομίας» και του Εθνικού Ταμείου διαπιστώνεται πως τα έγγραφα που αφορούν την Αττική και ευρύτερα την Ανατολική Ελλάδα υπολείπονται σε όγκο σε σύγκριση με άλλα μέρη, όπως της Πελοποννήσου και των νησιών του Αρχιπελάγους. Η αλληλογραφία γίνεται κυρίως με την έδρα του «Μινιστερίου» στο Ναύπλιο, απ' όπου και εκδίδονταν οι σχετικές διοικητικές αποφάσεις. Οι διαταγές για τα περισσότερα οικονομικά ζητήματα προέρχονταν από το Εκτελεστικό Σώμα, το οποίο και συντόνιζε τα υπουργεία και έδινε τις πολιτικές κατευθύνσεις για την εκτέλεση των σχετικών διαταγών: «Διωρίσθησαν οι εις την επαρχίαν ταύτην (των Αθηνών) υπάλληλοι Υπουργοί της Διοικήσεως να […] δώσωσι τα καθημερινά σιτηρέσια και γεμεκλίκια […] έως ότου φθάση εκεί ο της Διοικήσεως φροντιστής».[1112] Τα κυριότερα θέματα που απασχολούν το Εκτελεστικό Σώμα και κατ' επέκταση το Μινιστέριο της Οικονομίας ήταν αυτά των ενοικιάσεων των εθνικών προσόδων, οι εκτελέσεις χρεωστικών, οι μισθοδοσίες προσώπων και στρατοπέδων και γενικότερα η εφαρμογή των νόμων και των διαταγών που απορρέουν από αυτούς προς όφελος του Εθνικού Ταμείου. Η νομιμότητα στις συναλλαγές απέρρεε από την εγγύηση που έδινε η επαναστατική Διοίκηση για την καταβολή των χρημάτων στους δικαιούχους, για τη μελλοντική εξόφληση των λογαριασμών και των εγγυητικών. Το δυτικού τύπου πλαίσιο διοίκησης υπήρξε φιλελεύθερο και εγγυόνταν την ατομική ιδιοκτησία.[1113]

Το αρχειακό υλικό περιέχει πολλές «δηλοποιήσεις», ότι κάποιος «εμέτρησεν εις το εθνικόν ταμείον», ώστε να του καταβληθούν τα οφειλόμενα. Πρόκειται συνήθως για ανθρώπους που «προπληρώνουν» για την ενοικίαση-εκμίσθωση των εθνικών κτημάτων και της παραγωγής τους, των εθνικών εργαστηρίων και μαγαζιών, για την αγορά «οσπιτίων», την ενοικίαση μύλων, τελωνειακών εισοδημάτων,[1114]

[1112] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Εκτελεστικού, 1824,* φάκελος 9: *«Το Εκτελεστικόν Σώμα. Προς τον γενναιότατον στρατηγόν κύριον Στάθην Κατζικογιάννην […] Εκ Μύλων Ν(αύπλιον) τη 25 Μαΐου 1824»* και στο ίδιο *«Το Εκτελεστικόν Σώμα. Προς τον Έπαρχον, Δημογέροντας και Επιστάτας των εθνικών προσόδων και εξόδων της επαρχίας Αθηνών. […] Εκ Μύλων Ν(αυπλίου) τη 25η Μαΐου 1824».*

[1113] «[…] η ασφάλεια της ιδιοκτησίας εκάστου πολίτου, χαρακτηρίζει τα ελεύθερα έθνη ως μόνην αυτήν βάσην έβαλον όσα στενάζοντα από βαρών δουλείας ζυγόν, ηθέλησαν να αποτινάξωσιν τούτον και να απολαύσωσιν όσα καλά η ασφάλεια αύτη χαρίζει εις τον άνθρωπον […]», στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 61, *«Σεβαστή Διοίκησις. […] σεπτεμβρίου 21, 1825»* («αναφορά τινών Καλαβρυτινών κατά του στρατηγού Μελετόπουλου»).

[1114] Για τη λειτουργία των Τελωνείων το 1825, βλέπε, *Γ.Α.Κ., Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα, φάκελος 61, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. […] Εν Ναυπλίω, τη 17 Φεβρουαρίου 1825. Ο Πρόεδρος του Βουλευτικού. Πανούτζος Νοταράς».* Τα τελωνεία μέσα στην Επανάσταση διατηρούσαν τα σύνορα που είχαν το 1820. Όλα τα πράγματα που εισάγονταν ή εξάγονταν επιβαρύνονταν με τελώνειο 4% της αξίας τους. Εξαιρούνταν από το φόρο το σιτάρι, το κριθάρι, η σύκαλη, το καλαμπόκι, η βρώμη και τα αλεύρια μόνο κατά την εισαγωγή τους. Στην εξαγωγή τους, όμως, το τελώνειο έφτανε το 8% της αξίας τους. Επιδίωξη, λοιπόν, ήταν το σιτάρι το παραγόμενο στην Αττική να κατευθύνεται στην τοπική αγορά και όχι να εξάγεται. Ήδη από τις αρχές Ιανουαρίου 1824 η Διοίκηση θέλησε να σταματήσει τις «μεταξύ εμπόρων και τελωνών ταραχαί», οι οποίες οδηγούσαν σε απώλειες εσόδων για εκείνη. Στόχος της ήταν η αύξηση των τελωνειακών προσόδων και ως πρώτο βήμα θεσμοθετεί εξ αρχής τους κανόνες: 3% τελώνειο για όλα τα εξερχόμενα και εισερχόμενα προϊόντα, εκτός του σιταριού όταν εισάγεται, οπότε και θα αποδίδεται μόνο 5 παράδες το κοίλον και 3 παράδες για τα υπόλοιπα γεννήματα. Όλοι ανεξαιρέτως οι έμποροι «οποιουδήποτε έθνους να πληρώνουν το αυτό τελώνειον, καθώς και οι αυτόχθονες Έλληνες». Ο έμπορος μπορεί να εξάγει τμηματικά την πραγμάτειά του εντός τριών μηνών πληρώνοντας τελώνειο μία φορά. Πέρα από το διάστημα αυτό πληρώνει ξανά. Σε σκάλες του ίδιου τελωνείου οι έμποροι πληρώνουν μία φορά. Μισό τελώνειο λαμβανόταν από τη μεταφορά πραγματειών από το ένα πλοίο στο άλλο. Για ενάμισυ μήνα μπορούσαν να μείνουν στην ξηρά τα πράγματα σε μυστική τοποθεσία του τελωνείου για μεταφόρτωση και όχι για πώληση. Πέρα από αυτό το διάστημα ο έμπορος κατέβαλλε μισό τελώνειο. Ο λογαριασμός γινόταν στο πρώτο στήσιμο των πραγμάτων κατά τον λογαριασμό του εμπόρου. Αν ο Τελώνης θεωρεί ότι

χανίων («ξενοδοχείων»)[1115], αλυκών, εθνικού αλατιού και διαφόρων «γεννημάτων».[1116] Η Διοίκηση εκδίδει στην περίπτωση αυτή αποδεικτικά, τις «εθνικές ομολογίες», και εγγυάται για τη μελλοντική εξαργύρωσή τους από το Εθνικό Ταμείο ή αργότερα από κάποια δόση του εθνικού δανείου. Για ένα διάστημα οι χρεωστικές αυτές γίνονταν δεκτές και στην εκποίηση των εθνικών κτημάτων, όταν, όμως, έγιναν τρόπος πληρωμής των δόσεων των δημοπρασιών για την ενοικίαση των προσόδων έπαψαν να γίνονται δεκτές, αφού η Διοίκηση ήθελε την καταβολή των ενοικίων σε χρήμα. Εξαίρεση αποτελούσαν οι ονομαστικές ομολογίες οι οποίες γίνονταν δεκτές από το Εθνικό Ταμείο. Το ζήτημα με τις χρεωστικές ομολογίες υπήρξε σύνθετο, καθώς μέσα στην Επανάσταση υπήρχαν ομολογίες προεπαναστατικές και ομολογίες που απαιτούσαν μια ενιαία ρύθμιση του τόκου. Οπωσδήποτε οι ομολογίες μπορούσαν να γίνουν αντικείμενο αγοραπωλησίας και να αποφέρουν κέρδη στον πωλητή τους, αλλά και στον αγοραστή. Αυτές αντιστοιχούσαν σε ένα οριζόμενο ποσό γροσίων και ανέγραφαν τον τόκο που θα δινόταν στον κάτοχό τους μετά από ένα εξάμηνο και σε βάθος τριών ετών. Η ομολογία «είναι δεκτή και εις τα συναλλάγματα, κατά το Νόμον τον εκδοθέντα εν Επιδαύρω την ιη Ιανουαρίου αωκβ΄ (1822) Αρ. α».[1117] Η ομολογία θεωρητικά έδινε ένα κέρδος στον κάτοχό της από την καταβολή του τόκου ή την «αύξησιν των Νομισμάτων».[1118]

αδικείται έχει το δικαίωμα να λαμβάνει μετρητά αντί για πράγμα. Τότε λάμβανε όχι το 3% αλλά το 2,5 % λόγω της διαφοράς των ειδών. Ο έμπορος δεν μπορούσε να εξάγει αν πρώτα δεν έδινε λεπτομερή λογαριασμό στον τελώνη και δεν λάμβανε από αυτόν έγγραφη άδεια. Σε περίπτωση που ανεβρισκόταν τότε πράγματα λαθρεμπορείου ο έμπορος πλήρωνε το τελώνειον εις τριπλούν, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 13, «*«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 9 Φεβρουαρίου 1824, εν Κρανιδίω. Εις έλλειψιν υπουργού ο Γεν. Γραμματεύς Σπυρίδων Παπαλεξόπουλος».* Αναλυτικά για τα τελωνιακά δικαιώματα και τις «ταρίφες» του έτους 1824, βλέπε ό.π., φ. 14, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] εν Ναυπλίω, την 19 Ιουνίου 1824. Εν ελλέιψει υπουργού ο Γεν. Γραμματεύς Σπυρ. Π. Αλεξόπουλος».*

[1115] Βλέπε για παράδειγμα, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 59*, «Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. […] Εν Ναυπλίω, τη 6 Φεβρουαρίου 1825. Ο ευπειθής πατριώτης Λουκάς Χατζής».* Αφορά την περίπτωση ενός εθνικού ξενοδοχείου (χάνι) που νοικιάζει ο Χατζής στο χωριό Καρούτες της Επαρχίας των Σαλώνων.

[1116] Για μια τέτοια διαδικασία μέσα στην τοπική κοινότητα Αθηνών βλ. Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α΄,* φ. 192, ό.π., *«Την σήμερον χίλια οκτακόσια είκοσι τέσσερα Απριλίου είκοσι έξι, η Τοπική Διοίκησις των Αθηνών, το Επαρχείον, οι Δημογέροντες, επιστάται και λοιποί πατριώται και τοποτηρηταί του λαού, διά να απαντήσωσι τας κατεπειγούσας χρείας και έξοδα της Επαρχίας εσυμφώνησαν με τον κυρ Γιαννάκην Μεμούρην και του επούλησαν από το ερχόμενον εθνικόν λάδι […]».*

[1117] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 21, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Εθνικόν Ταμείον. Ο Πρόεδρος του Εκτελεστικού Αλέξανδρος Μαροκορδάτος, Εν Κορίνθω τη 26 Σεπτεμβρίου 1824».*

[1118] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 43, *«Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. […] τη 30 Απριλίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο ευπειθής πατριώτης Γ. Σπηλιώπουλος».* Οι ομολογίες αποτελούσαν μια μορφή δανεισμού, πίστωσης. Εάν ο οφειλέτης δε ανταποκρινόταν σε μια ομολογία ο δανειστής μπορούσε πέρα από μια ημερομηνία να πουλήσει «τα ακίνητα αγαθά του» δανειολήπτη με δημοπρασία,ώστε να λάβει το οφειλόμενο ποσό. Αυτό στην περίπτωση που βρισκόταν αγοραστής, διαφορετικά ο δανειστής έμενε με τα ακίνητα πράγματα. Ως προς τις «παλαιές ομολογίες» επί οθωμανικής διοίκησης και της περιόδου του έτους 1821 αυτές προβλεπόνταν να μείνουν ως έχουν, με τον ίδιο τόκο και με το ίδιο νόμισμα (γρόσια τουρκικά). Σε αυτές καταργούνται τα «λεγόμενα προσθήκια» ή «σαλέμια» «εις δουλείαν και παντοτινήν πενίαν τον λαόν φέροντα». Με άλλα λόγια απαγορευόταν στον δανειστή να δανείζει σε γρόσια και να παίρνει από το δανειζόμενο τη χρηματική δόση σε λάδια, κρασιά, γεννήματα, μετάξια, τυριά και σε άλλα προϊόντα στην τιμή που έχουν τον καιρό της καταβολής της δόσης. Ως προς τις χρεωστικές ομολογίες των Επαρχιών θα ακολουθείται ο νόμος της Διοίκησης με τις ομολογίες να φέρουν υπογραφή και αριθμό καταχώρησης στο βιβλίο

Σε πρακτικό επίπεδο τους οι διορισμένοι από την Διοίκηση φροντιστές των στρατοπέδων κρατούσαν τους λογαριασμούς, όπου γινόταν τήρηση καταστίχων και έγγραφες ενημερώσεις.[1119] Η Επιτροπή Δασμών και οι γενικοί επιστάτες των δασμών κατέγραφαν το 1823 και το 1824 την απόδοση των φόρων από τους ενοικιαστές των προσόδων. Στην Αθήνα δε φαίνεται να υπάρχει διορισμένος τέτοιος γενικός επιστάτης, όπως υπήρχε για τις Επαρχίες Λιβαδειάς, Θηβών και Ταλαντίου.[1120]

Το «Μινιστέριο της Οικονομίας» είχε κεντρικό ρόλο στη διαχείριση του Εθνικού Ταμείου. Βέβαια εκτελούσε διαταγές από το Εκτελεστικό Σώμα, το οποίο είχε εποπτικό ρόλο πάνω σ' αυτό.[1121] Από το Ταμείο αυτό προέρχονταν οι μισθοδοσίες των στρατοπέδων της Επανάστασης. Υπεύθυνος πέρα από τους κατά τόπους Επάρχους υπήρξε ο Έφορος των στρατοπέδων. Την περίοδο του Σεπτεμβρίου του 1824 διαμορφώθηκαν σε πολλά μέρη της Ελλάδος στρατόπεδα, τα οποία είχαν την ανάγκη συντήρησης.[1122] Για το λόγο αυτό το Εκτελεστικό Σώμα εξέδιδε μια

πρωτοκόλλου των Επαρχιών. Αυτό ισχύει στα προικοσύμφωνα, στις εμπορικές συντροφίες και σε κάθε συναλλαγή εφεξής.

[1119] Βλέπε για παράδειγμα τους λογαριασμούς του φροντιστή του Ισθμού Αθανάσιου Μαρκέλου τον Ιανουάριο του 1824, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 13, «Προς το Υπουργείον της Οικονομίας […] τη 8 Ιανουαρίου 1824, ο πατριώτης Ιωάννης Θηβέος». Φροντιστής στον Ισθμό υπήρξε και ο Ρήγας Παλαμίδης. Στο Ναύπλιο φροντιστής το 1824 ήταν ο Ντάνος Οικονομόπουλος.

[1120] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 13, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Η περί Δασμών Επιτροπή προς τον Γεν. Επιστάτην Δασμών των επαρχιών Λιβαδίας, Θηβών και Ταλαντίου. […] εν Κρανιδίω, την 26 Ιανουαρίου 1824. Η Επιτροπή Ιώσηπος Παπα-Διαμαντόπουλος, Νικόλαος Οικονόμος, Ανδρέας Χατζή Αναργύρου, Νικόλαος Πονηρόπουλος»* και ό.π., φ. 26, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Η περί Δασμών Επιτροπή προς τους κυρίους προκρίτους και δημογέροντας των επαρχιών Λιβαδίας, Θηβών και Ταλαντίου. […] εν Σαλαμίνι, τη 19 Σεπτεμβρίου 1823. Η Επιτροπή Ιώσηπος Παπα-Διαμαντόπουλος, Νικόλαος Οικονόμος, Ανδρέας Χατζή Αναργύρου, Νικόλαος Τ. Λουμάκης, Χατζή Ζαχαρίτζας, Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Στις επαρχίες αυτές διορίστηκε Γενικός Επιστάτης Δασμών ο Ευστάθιος Επισκόπου το Σεπτέμβριο του 1823.

[1121] Βλέπε για παράδειγμα, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 21, «*Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας, Εν Ναυπλίω τη 25 Σεπτεμβρίου 1824»*: Το Υπουργείο διατάσσεται «*να μετρήση εις τον στρατηγόν Ιωάννην Νοταράν τα γρόσια δέκα οκτώ χιλιάδες αρ: 18000 τα οποία θέλουν εμβή εις το Εθνικόν Ταμείον από την πώλησιν των ελεών της επαρχίας Κορίνθου εις λογαριασμόν στρατιωτικών μισθών του και να λάβη την ανήκουσαν απόδειξιν».*

[1122] Ο,τιδήποτε μέσα στην Επανάσταση είχε την τιμή του. 513 φυσέκια κόστιζαν το 1826 500 γρόσια, δηλαδή, περίπου 1 γρόσι το φυσέκι, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 81, «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 5 Απριλίου 1826, εν Ναυπλίω. Ο αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης».* Ένα καλούπι (μήτρα) μολυβίων το 1825 κόστιζε το ποσό των 180 γροσίων, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φ. 5, *Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Εθνικόν Ταμείον. […] Εν Ναυπλίω, 28 Μαρτίου 1825. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Ένα τουφέκι κόστιζε 60 γρόσια. Ίδια τιμή είχε ένα ζευγάρι πιστόλες, 30 γρόσια το ένα, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 47*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον του Πολέμου. […] τη α΄ Ιουνίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός του Πολέμου Αδάμ Δούκας».* Η τιμές αυτές δεν ήταν σταθερές κατά τη διάρκεια της Επανάστασης. Λίγους μήνες μετά δόθηκαν 1790 γρόσια για 22 ζευγάρια πιστόλες, δηλαδή, κόστισε περίπου 81 γρόσια το ζευγάρι, περίπου 40,5 γρόσια η μονή πιστόλα, στο ό.π., φ. 54, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω τη 10 Αυγούστου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».* Για μολύβι 296 οκάδες και 100 δράμια δόθηκαν το 1825 γρόσια 572,10, στο ό.π., φ. 47, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη α΄ Ιουνίου 1825, Ναύπλιον. Ο πατριώτης Νικόλαος Πρασακάκης».* Η Διοίκηση έδωσε 8.704 γρόσια για 1088 παπούτσια, προς 8 γρόσια το ένα., για τις ανάγκες του στρατεύματος του «κολονέλ Φαβιέρου», στο ό.π., φ. 48, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον του Πολέμου. […] τη 12 Ιουνίου εν Ναυπλίω. Η Επιτροπή των Πολεμικών Αδάμ Δούκας».* Το 1825 ένα κοίλο αραποσίτου δινόταν στη Διοίκηση για 6,5 γρόσια, ό.π., φάκελος 48, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 13 Ιουνίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος*

σειρά διαταγών προς το Υπουργείο της Οικονομίας και το τελευταίο προς το Εθνικό Ταμείο ώστε να εξοικονομηθούν τα αναγκαία και για τη μισθοδοσία των στρατιωτών και για την τροφοδοσία των στρατοπέδων. Τα τεκμήριά μας αποτελούνται κυρίως από μια γραφειοκρατική αλληλογραφία, θεσμική και προσωπική, στις παρυφές της οποίας βρίσκονται κάποια οικονομικά δεδομένα για την περίοδο που εξετάζουμε. Από αυτά μπορούν να αντληθούν πληροφορίες για τις οικονομικες λειτουργίες με έμμεσο τρόπο και να εξαχθούν συμπεράσματα που δίνουν μια μερική και όχι συνολική εικόνα των λειτουργιών αυτών. Οικονομικά τεκμήρια, όπως οι φορολογικοί καταλόγοι, δεν διασώζονται για την Επαρχία Αθηνών. Τα οικονομικά στοιχεία των τεκμηρίων που έχουμε θεωρούμε πως είναι επαρκή για να αναχθούν στο πολιτικό επίπεδο και στο ρόλο που διαδραματίζουν οι οικονομικές λειτουργίες της Επαρχίας Αθηνών στην πολιτική διαχείριση της κοινότητας. Όπως είδαμε και στο προηγούμενο μέρος μέσα στην Επανάσταση υπήρχαν χρηματικά διαθέσιμα που επενδύθηκαν σε ιδιωτικές και δημόσιες αγορές. Η σπάνη του χρήματος έκανε αυτές τις αγορές σημαντικές μέσα στον πόλεμο, υπήρξαν αγορές που είχαν και κοινωνικό ρόλο, για να ενισχύσουν την κοινωνική θέση του αγοραστή μέσα στο πλαίσιο της κοινότητας.

Διαθέτουμε τον κατάλογο με τους «τεσκερέδες», δηλαδή, τις επίσημες καταγραφές λογαριασμών, που αφορούν το στρατόπεδο των Σαλώνων, το σημαντικότερο στρατόπεδο της «Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος» πριν το 1826. Τα ονόματα των αρχηγών μας είναι γνωστά: Νάκος Πανουριάς (Πανουργιάς), Κόμνας Τράκας και Στρατηγός Πανουριάς (γέρο-Πανουργιάς)[1123], ο πατέρας του Νάκου. Η τροφοδοσία του στρατοπέδου γινόταν από την ενοικίαση του ελαιώνα των Σαλώνων. Μπαρούτι, βόλια, στουρνάρια, φυσέκια και σιτηρά ήταν τα αναγκαία πέρα από τους μισθούς των στρατιωτών.[1124] Μέρος των χρημάτων που δίδονταν στο όνομα του Εθνικού Ταμείου εξυπηρετούσε και τις πληρωμές του ίδιου του διοικητικού μηχανισμού, δηλαδή, κατευθυνόταν σε μισθούς του πολιτικού προσωπικού της Επανάστασης. Αναλυτικά, «οι μεν επιστάται των επαρχιών πληρώνονται ανά γρόσια 125 τον μήνα, οι δε Δημογέροντες ανά 100».[1125]

Το στρατόπεδο των Σαλώνων υπήρξε και το επόμενο έτος (1825) η εμπροσθοφυλακή της Ανατολικής Ελλάδας, καθώς δεχόταν την πίεση των οθωμανικών στρατευμάτων της Ευρίπου και του Ζητουνίου. Αυτό δικαιολογούσε τη

Πονηρόπουλος». Η τιμή του αλευριού κυμαινόταν μεταξύ 38-40 παράδες η οκά, στο ό.π., φ. 54, *«Εν Τριπολιτζά τη 3 Απριλίου 1825. Ο φροντιστής Κωνσταντίνος Δεληγιάννης».* 5.200 τουφεκόπετρες στοίχισαν γρόσια 416 στη Διοίκηση τον Αύγουστο του 1825, στο ό.π., φ. 56, «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 26 Αυγούστου 1825. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Έξοδα πληρώνονταν και για την περίθαλψη των τραυματιών, στο ό.π., φ.58, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 11 Σεπτεμβρίου 1825. Ναύπλιον. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».* Αναφέρεται πως δόθηκαν 200 γρόσια γα την πληγή του Κ. Μερτίκα. Για την αγορά δύο ζευγαριών κανονιών που χωρούσαν σφαίρες πέντε οκάδων, δόθηκαν στον καπετάνιο Νικόλαο Αναγνώστη από τη Διοίκηση 7.000 γρόσια (3.500 γρόσια το ένα κανόνι) το Σεπτέμβριο του 1825, στο ό.π., φ. 60, «*«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 23 Σεπτεμβρίου 1825. Ναύπλιον. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης».*Ένα κοίλο κριθάρι αγοραζόταν από τη Διοίκηση από 4,10 έως 4,20 γρόσια, στο ό.π., φ. 63, *«Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Αστυνομίας προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 16 Οκτωβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Αστυνομίας Δ. Δεσύλλας».*

[1123] Το επίθετο ήταν και όνομα σύμφωνα με τον Κασομούλη. Το αναφέρουν και ως Δημήτριο Πανουργιά.

[1124] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 21, *«Ο Έφορος των στρατοπέδων της Στερεάς Ελλάδος προς το Υπουργείον της Οικονομίας, εκ Σαλώνων τη 25η Σεπτεμβρίου 1824».*

[1125] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 74, *«Προς το σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα, 12 Φεβρουαρίου 1826, εν Ναυπλίω».*

συνεχή μέριμνα από τη μεριά της Διοίκησης ως προς τον εφοδιασμό του στρατοπέδου και την καταβολή των μισθών των στρατιωτών.[1126] Από το στρατόπεδο αυτό πέρασαν οι περισσότεροι σημαντικοί οπλαρχηγοί της Ρούμελης, ανάμεσά τους ο Γκούρας και ο Καραϊσκάκης. Σημειώνουμε εδώ πως το «στρατόπεδο των Σαλώνων», το δεύτερο μισό του 1825, δημιουργούσε σοβαρά προβλήματα στις οικονομικές δραστηριότητες των κατοίκων της Λιβαδειάς, εξαιτίας της «αφαίρεσης γεννημάτων» και ζώων από τους στρατιωτικούς του. Αργότερα, το Νοέμβριο του 1826, ο Ανδρίτσος Σαφάκας θα καταλάβει τις αποθήκες του Λιδωρικίου, όπου φυλάσσονταν τα δέκατα των γεννημάτων της επαρχίας.[1127] Και στις δύο περιπτώσεις η Διοίκηση απέφυγε να εμπλακεί και να καταδικάσει τις έκνομες αυτές ενέργειες.

Τα κατά τόπους στρατόπεδα, οι στρατιωτικοί, τα πολιτικά όργανα και οι γραφειοκρατικοί μηχανισμοί τους είχαν την ανάγκη χρηματοδότησης από την ενοικίαση των προσόδων. Με την ενοικίαση των προσόδων εξασφαλιζόταν η άντληση χρήματος από τις τοπικές οικονομίες και γινόταν εφικτή η λειτουργία της επαναστατικής Διοίκησης. Παρά τις καταχρήσεις και τα «κινήματα» η ενοικίαση των προσόδων, του εθνικού ελαιώνα και των περιβολιών αποτέλεσε τη βασική πηγή άντλησης πλούτου για τη Διοίκηση από την Επαρχία Αθηνών. Μέχρι τα μέσα του 1824 η κοινότητα θα έχει τον πρώτο λόγο όχι μόνο στα πολιτικά ζητήματα, αλλά και στις οικονομικές λειτουργίες που συνδέονταν με τις παραγωγικές δυνατότητες της Επαρχίας Αθηνών: ο Γκούρας και ο Μαμούρης ελέγχουν το φρούριο[1128], τον εθνικό ελαιώνα και τις εθνικές προσόδους των Αθηνών (το «ιλτιζάμι»), οι δημογέροντες επιστατούν το τελωνείο, οι άρχουσες τάξεις ελέγχουν τα εθνικά σπίτια και τα εθνικά εργαστήρια. Η πρακτική αυτή φαίνεται πως συνέβαινε και στις υπόλοιπες επαρχίες της Ανατολικής Ελλάδας, οι οποίες άλλωστε ήταν υπό τον έλεγχο του αρχιστράτηγου Ανδρούτσου. Στόχος των κοινωνικών δυνάμεων που ήλεγχαν πολιτικά κάθε κοινότητα ήταν η εκμετάλλευση των εγχώριων πηγών πλουτισμού.[1129] Θεωρητικά η Διοίκηση επικροτούσε τη συμμετοχή του «κοινού» στη δημοπράτηση των εθνικών προσόδων κάθε επαρχίας.[1130] Όμως, παρά τη θετική στάση της η δημοπρασία ήταν

[1126] Ενδεικτικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 50, *«Ο Έπαρχος Σαλώνων δηλοποιεί. […] εν Σαλώνοις τη 17 Μαρτίου 1825. Ο Έπαρχος των Σαλώνων Γιάννης Μαρούκας»*. Η μη επιμελητεία ενείχε πάντα τον κίνδυνο της λιποταξίας των ενόπλων.

[1127] Αινιάν, 1956, ό.π., σ. 102.

[1128] Η επίσημη ονομασία του φρουρίου για τη Διοίκηση ήταν «φρούριο Ακροπόλεως», στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 47, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας, εν Ναυπλίω τη α΄ Ιουνίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης»*. Άλλες φορές ονομαζόταν «φρούριο Αθηνών», ακόμη και «φρούριο Ακροπόλεως Αθηνών», το οποίο και ενώνει τις προηγούμενες ονομασίες σε μία, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 58, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 11 Σεπτεμβρίου 1825, Ναύπλιον. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης»*. Στο Ναύπλιο φρούραρχος υπήρξε ο στρατηγός Νάσος Φωτομαράς, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 3, «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω τη 3 Μαρτίου 1825. Ο Υπουργός του Πολέμου Αδάμ Δούκας»*. Ως φρούραρχος αμοιβόταν από τη Διοίκηση με 8 γρόσια την ημέρα.

[1129] Ενδεικτικά, βλέπε το παράδειγμα της Θήβας στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 41*, «Σεβαστή Διοίκησις. […] τη 28 Φεβρουαρίου 1825. Εν Σαλαμίνι. Οι κάτοικοι των Θηβών»*. Έπονται 29 υπογραφές. Οι υπογράφοντες αναφέρονται στην ενοικίαση των δικαιωμάτων της αλυκής της Θήβας το 1824 κάτω από την πίεση των στρατιωτικών αναγκών του στρατηγού Ευμορφόπουλου. Το 1825 η αλυκή Θηβών θα τεθεί κανονικά σε δημοπρασία υπό την εποπτεία της Προσωρινής Διοίκησης της Ελλάδας.

[1130] Ενδεικτικά βλέπε, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 13, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τους Δημογέροντας, προκρίτους και άπαντας τους κατοίκους της Νήσου*

μια διαδικασία ανοιχτή στον οποιοδήποτε πλειοδότη. Αρχικά αυτό προκαλούσε αντιδράσεις στο «λαό», όμως, η Διοίκηση επέμενε πως η δημοπρασία έπρεπε να είναι «συμφερότερη» για το Εθνικό Ταμείο και να γίνεται «επιτοπίως».[1131]

Την ίδια περίοδο διεξάγονταν κανονικά οι δημοπρασίες των εθνικών ελαιώνων στο Ναύπλιο, την Κόρινθο και στα Σάλωνα.[1132] Στα Σάλωνα τα έσοδα από τις προσόδους των εθνικών ελιών κατευθύνονταν στη χρηματοδότηση του Επαρχείου Σαλώνων και του εκεί στρατοπέδου.[1133] Οι επιστάτες, οι πρόκριτοι και οι δημογέροντες των Σαλώνων διαμαρτυρήθηκαν για την είσπραξη από τρίτο των γροσίων από την πώληση του εθνικού λαδιού με δημοπρασία στον Ηλία Κόκκαλη, υπήκοο Αγγλίας.[1134] Θεώρησαν πως η είσπραξη έπρεπε να γίνει από τους επιστάτες

Πόρου […] τη 28 Φεβρουαρίου 1824, εν Κρανιδίω, εις έλλειψιν υπουργού, ο Γεν. Γραμματεύς Σπυρ. Παπαλεξόπουλος».

[1131] Βλέπε ενδεικτικά, , Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 13, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τους κυρίους επιστάτας, Δημογέροντας, προκρίτους και λοιπούς κατοίκους της επαρχίας Άργους […] εν Μύλοις Ναυπλίου, τη 24 Μαρτίου 1824, ο Γεν. Γραμματεύς Σπυρ. Π. Αλεξόπουλος»* και *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Η επιτροπή της δημοπρασίας των εθνικών προσόδων της Επαρχίας Άργους […] εν Άργει τη α΄ Απριλλίου 1824, η επιτροπή της δημοπρασίας των εθνικών προσόδων Άργους Νικόλαος Σαλταφέρτης, Λάζαρος Τζώρτζης, Σταμάτης […], Κωνσταντής Μασκλαβάνης, Νικόλαος Γέρας, Δημήτριος Καρλαφτόπουλος».* Στην ενοικίαση γινόταν σαφές πως από τα εθνικά θα λαμβανόταν το πεμπτοδέκατο, ενώ από τα ιδιόκτητα το δέκατο. Ιδιαίτερη μέριμνα λαμβανόταν για τις εθνικές σταφίδες. Στα μετάξια λαμβάνονταν στα ιδιόκτητα το δέκατο, στα εθνικά «αφ' ού ληφθή το δέκατον να λαμβάνεται και το ήμισυ». Εξαιρούνταν της δεκατώσεως οι οικιακοί κήποι, τα άχυρα και η ρόβη. Σε άλλες περιπτώσεις λαμβανόταν το τριτοδέκατο από τα εθνικά και όχι το πεμπτοδέκατο, βλέπε, ό.π., φ. 13, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Η επιτροπή της δημοπρασίας των εθνικών προσόδων […] τη 10 Μαΐου 1824, εν Κορίνθω. Η επιτροπή (της Επαρχίας Κορίνθου) Νικόλαος Κ. Αντωνίου Νάκης, Αναγνώστης Γαστήπας, Σταμάτης Δ. Μαστρακάς».* Ήταν όμως απλά ένα ζήτημα ορολογίας που ήθελε διευκρίνιση. Με διευκρινιστική επιστολή προς τους κατοίκους της νήσου Πόρου γινόταν σαφές πως πεμπτοδέκατο «θέλη να ειπή πέμπτον και δέκατον ήγουν εκ του όλου να λαμβάνεται ταυτοχρόνως και το δέκατον και το πέμπτον». Αν το όλο, δηλαδή, είναι 100 λαμβανόταν το 20 και το 10, το οποίο είναι ίδιο με το «τριτοδέκατον», δηλαδή το 30 στα 100. Άρα το «πεμπτοδέκατον λοιπόν δεν είναι άλλο ει μη τριτοδέκατον», στο ό.π., φ. 15, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τους κατοίκους της Νήσου Πόρου. […] τη 10 Ιουλίου 1824, εν Ναυπλίω. Εις έλλειψιν υπουργού ο Γεν. Γραμματεύς»* και ό.π., φ. 16*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς την επιτροπήν της Δημοπρασίας των εθνικών προσόδων των Επαρχιών Νεοκάστρου και Μεθώνης και Λοιπών. […] τη 29 Ιουλίου 1824, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος*. (πρόκειται για την πρώτη επιστολή του νέου Υπουργού) Σε μια άλλη περίπτωση, αυτής του Νεοκάστρου και της Μεθώνης, υπάρχει αναφορά των ενοικιαστών των προσόδων πως «οι χωρικοί φέρονται ιδιορρύθμως, δέκατον μόνο έν και πεμπτοδέκατον επιθυμούντες ν' αποδόσωσι». Οι χωρικοί εκεί δεν ήθελαν να δώσουν επιπλέον δέκατο για τα ιδιόκτητα χωράφια, στο ό.π., φ. 16, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] εν Ναυπλίω, τη 24 Ιουλίου 1824. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[1132] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 16, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σ. Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 13 Αυγούστου 1824, εν Ναυπλίω, Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος»* και ό.π., φ. 19, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας το Επαρχείον Σαλώνων. […] τη 2 Σεπτεμβρίου 1824, εκ Σαλώνων. Ο Έπαρχος Σαλώνων Κωνσταντίνος Δεληγιάννης».* Για την Επαρχία της Κορίνθου βλέπε, ό.π., φ. 18, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Επαρχείον, επιστάταις και Δημογέροντας της επαρχίας Κορίνθου. […] τη 19 Αυγούστου 1824. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1133] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 25, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] εν Ναυπλίω, τη 27 Οκτωβρίου 1824. Ο επιτροπικώς Ασημάκης Φωτήλας».* 40.000 γρόσια θα δίνονταν στο μισθοδότη του στρατοπέδου Σαλώνων Ιωάννη Μελά.

[1134] Στον Ηλία Κόκκαλη πωλήθηκαν 20 χιλιάδες λίτρα ελαιολάδου, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 29, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της*

για την πληρωμή του επαρχιακού χρέους.[1135] Η Διοίκηση απευθύνθηκε στον Έπαρχο Δηληγιάννη και του ζήτησε την παράδοση του λαδιού στον Κόκκαλη.[1136] Σχετικές εντολές δόθηκαν και στον επιστάτη του εθνικού ελαιώνος των Σαλώνων Γεώργιο Διαμαντόπουλο.[1137] Ο Διαμαντόπουλος ανέφερε στη Διοίκηση πως πωλήθηκαν διακόσιες βαρέλες εθνικό λάδι προς γρόσια 52,20 τη βαρέλα όπως όριζε το «κοντράτο».[1138] Οι στρατηγοί «έγιναν θεριά», αναφέρει ο Διαμαντόπουλος, και άρχισαν να ζητούν χρήματα από τα 40.000 γρόσια που πήρε ο μισθοδότης του στρατοπέδου των Σαλώνων. Και ο Έπαρχος Σαλώνων λίγο αργότερα θα καταγγείλει πιέσεις από τους εκεί στρατηγούς (εκεί ήταν και ο Κίτζος Τζαβέλας), ιδιαίτερα από τον Νάκο Πανουριά που απείλησε να «πατήση και να ξεγυμνώση το Επαρχείον».[1139] Η Διοίκηση δεν επιθυμούσε να δοκιμάσει μια αντίστοιχη εξέλιξη στην περίπτωση των Αθηνών. Για το λόγο αυτό έκανε διαφορετικούς χειρισμούς στην περίπτωση των Αθηνών και δεν αμφισβήτησε την πώληση του ελαιώνα στους Γκούρα και Μαμούρη.

Οπωσδήποτε τις δυνατότητες των επάρχων περιόριζαν καταστάσεις όπως η παρουσία των εχθρών, οι «ακατανόητες» ταραχές του λαού, αλλά και οι «καταχρήσεις» των ενοικιαστών των προσόδων.[1140] Αυτό που διαπίστωνε η Διοίκηση, ιδιαίτερα στην Πελοπόννησο, ήταν πως ο «λαός» παρασυρόταν σε «αντιπατριωτικές» ενέργειες, που στόχευαν στην αναβολή των δημοπρασιών. Στόχος, λοιπόν, των δημοπρατικών επιτροπών γινόταν εν μέσω εμφυλίου και η ανατροπή «των φθοροποιών σχεδίων των αντιπατριωτών κατά της γενικής οικονομίας».[1141] Σε μια άλλη περίπτωση, αυτής του στρατηγού Κυριάκου Σκούρτη, η Διοίκηση

Οικονομίας προς τον Έπαρχον και επιστάτας της επαρχίας Σαλώνων. […] τη 11 Δεκεμβρίου 1824, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος». Η Διοίκηση διατάσσει να γίνει άμεσα η παραλαβή από τον αγοραστή. Ο Κόκκαλης θα έδινε στον Δημήτριο Γιαννόπουλο 1.000 τάληρα Ισπανίας, ό.π., φ. 29, «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τον κύριον Ηλίαν Κόκκαλην. […][…] τη 11 Δεκεμβρίου 1824, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1135] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 25, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Υπουργείον της Οικονομίας το Επαρχείον Σαλώνων […] τη 31 Οκτωβρίου 1824: Σάλωνα. Ο Έπαρχος των Σαλώνων Κωνσταντίνος Δεληγιάννης»* και ό.π., φ. 25, *«Προς το Επαρχείον των Σαλώνων […] εν Σαλώνοις, τη 30 Οκτωβρίου 1824. Οι πρόκριτοι Σαλώνων Παπαγιάννης Οικονόμος, Αναγνώστης Παπανικόλαος, Αναγνώστης Κεχαγιάς, Δημήτριος ιερεύς και οικονόμος. Οι επιστάτες και δημογέροντες Ιωαννίτζος Κόντες, Ηλίας Καμμένος, Ιωάννης Νικολακόπουλος, Αναγνώστης Κοντοστάθης, Γιάννης Φιλογιάννης, Αναγνώστης Χριστοφόρου, Γιάννης Πετζοτάς. Ο Έπαρχος των Σαλώνων Κωνσταντίνος Δεληγιάννης».*

[1136] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 26, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τον Έπαρχον των Σαλώνων κύριον Κωνσταντίνον Δελιγιάννην. […] εν Ναυπλίω, τη 4 Νοεμβρίου 1824. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1137] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 26, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τον επιστάτην του εθνικού ελαιώνος της Επαρχίας Σαλώνων κύριον Γεώργιον Διαμαντόπουλον […] εν Ναυπλίω, τη 4 Νοεμβρίου 1824. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1138] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 27*, «Προς το έξοχον υπουργείον της οικονομίας […] τη 15 Νοεμβρίου, σάλονα»* και ό.π., φ. 27, *«την εξοχότητά σας δουλικώς προσκυνώ. […] τη 15 Νοεμβρίου 1824, σάλονα, ο δούλος σας Γεώργιος Διαμαντόπολυλος».*

[1139] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 26*, «Προσωρινή Διοίκσης της Ελλάδος. Το Επαρχείον Σαλώνων προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] 1824, 13 Νοεμβρίου, εκ του Επαρχείου. Ο Έπαρχος Σαλώνων Κωνσταντίνος Δελιγιάννης».*

[1140] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 13, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον της Οικονομίας […] *τη 9 Φεβρουαρίου 1824, εν Κρανιδίω. Εις έλλειψιν υπουργού ο Γεν. Γραμματεύς Σπυρίδων Παπαλεξόπουλος».*

[1141] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 13, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας […] εν Μύλοις Ναυπλίου τη α΄ Μαΐου 1824. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

περεμβαίνει υπέρ των κατοίκων: στον Πόρο οι κάτοικοι «απειθούντες δεν τον εδέχθησαν ως νόμιμον ενοικιαστήν των προσόδων αλλά έμειναν εις λογαριασμόν της Διοικήσεως».[1142] Η προκαταβολή των 10.000 γροσίων για την αγορά του επιστράφηκε. Στα τέλη του 1824 ο επιστάτης της συλλογής των εθνικών δικαιωμάτων του Πόρου Γεώργιος Βαγενάς «κρατούσε» από τα εθνικά δικαιώματα 1.820,6/20 γρόσια και 37 κοίλα διαφόρους καρπούς.[1143] Σε επόμενο κεφάλαιο θα αναφερθούμε και στο «κίνημα των δεκατώσεων» το οποίο επηρέασε τις σχέσεις των παραγωγών με τον έπαρχο Σούτσο.

Σε τοπικό επίπεδο γίνονταν αναφορές για ιδιωτικά έξοδα υπέρ του Αγώνα, για δάνεια και υποχρεωτικές εισφορές υπέρ του Αγώνα. Ο ίδιος ο Ανδρούτσος δανείζει αρκετές χιλιάδες γρόσια στην Κοινότητα Αθηνών. Άρα υπήρχε έστω και υπό όρους μια προσφορά. Από την άλλη υπήρχε η συντεταγμένη και προϋπολογισμένη από μέρους της κεντρικής Διοίκησης προσπάθεια να ελεγχθεί υπέρ του Εθνικού Ταμείου ο ιδιωτικός πλούτος μέσω της φορολογίας. Η Διοίκηση εκ των πραγμάτων περιορίστηκε στη φορολόγηση της παραγωγής και της ιδιοκτησίας της γης. Στο Εθνικό Ταμείο κατευθύνονταν τα χρηματικά ποσά από τις ενοικιάσεις-εκμισθώσεις των προσόδων της Επαρχίας της Αθήνας. Την ίδια στιγμή ο μηχανισμός αυτός υπήρξε και μέσο άντλησης του πλεονάσματος για τους ενοικιαστές των προσόδων, οι οποίοι προαγόραζαν την παραγωγή και σε διαφορετικό χρόνο απαιτούσαν από τον παραγωγό τη δεκάτη σε προϊόν, η οποία σε χρηματικό αντίστοιχο θα αποτελούνταν από το ποσό της προαγοράς και το κέρδος του ενοικιαστή.

Η αποδοχή του ευρωπαϊκού θεσμικού πλαισίου της Διοίκησης στην «Ανατολική Χέρσο Ελλάδα» από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα των κοινοτήτων δε συνεπαγόταν τις ίδιες συνέπειες για όλους. Υπήρξε μία διαδικασία συνεχών διαπραγματεύσεων που διαμόρφωνε τα όρια των τοπικών εξουσιών και των εξουσιών της Διοίκησης μέσα από αμφίδρομες διαδρομές, όπου η απόλυτη και ισοπεδωτική επικράτηση του συγκεντρωτισμού των εξουσιών δεν αντιστοιχούσε στην καθημερινή πολιτική πρακτική στην Ανατολική Ελλάδα. Όπως θα φανεί στο Μέρος Δ΄, οι τοπικές εξουσίες εξακολουθούν να υφίστανται και μετά τη συνέλευση των Σαλώνων (Απρίλιος 1824) και να προκαλούν συγκρούσεις μέσα στα όρια των κοινοτήτων. Η Διοίκηση Κουντουριώτη αποφεύγει τη δημιουργία ακραίων καταστάσεων και επεμβαίνει επιλεκτικά στις εσωτερικές διαμάχες των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων. Άλλωστε από τις αρχές του 1824 οι δημογέροντες των Αθηνών αντιμετωπίζουν το θεσμικό πλαίσιο της Διοίκησης ως ένα ιδιαίτερα ευνοϊκό πεδίο για την προάσπιση των συμφερόντων τους έναντι των οπλαρχηγών και του Οδυσσέα Ανδρούτσου. Προεστοί και νοικοκυραίοι της Αθήνας φαίνεται στα τέλη του 1824 να συναινούν στην δημοπράτηση των εθνικών προσόδων, κάτι που de facto αποκλείει χωρικούς και καλλιεργητές από τη συμμετοχή τους σε μια διαδικασία που ήθελε χρήμα.[1144] Μπορεί προεπαναστατικά η αποθησαύριση να αφορούσε όλα τα κοινωνικά στρώματα,[1145] ωστόσο μέσα στην Επανάσταση οι παραγωγοί και καλλιεργητές δεν μπορούν να θεωρηθούν επενδυτές, τη στιγμή που ακόμη κι αν είχαν χρηματικά

[1142] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 28, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας […] εν Ναυπλίω τη α΄ Δεκεμβρίου 1824. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[1143] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 29, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τον διορισθέντα παρά του Στρατηγού Σκούρτη επιστάτην της συλλογής των εθνικών δικαιωμάτων του Πόρου. […] τη 11 Δεκεμβρίου 1824, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1144] Στη Γαλλία το 1790-1791 η δημοπράτηση των εκκλησιαστικών γαιών απέκλεισε τους αγροτικούς πληθυσμούς από την αγορά ιδιοκτησίας, στο Hapson, 1986, ό.π., σ. 125.

[1145] Ασδραχάς, 1988, ό.π., σ. 55.

διαθέσιμα αυτά θα έπρεπε να διατεθούν για την επιβίωσή τους. Εκείνοι που έχουν χρήμα ανήκουν στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα της Αθήνας, στους προεστούς και στους νοικοκυραίους. Από αυτούς θα προέρχονται οι υπενοικιαστές των εθνικών κτημάτων στην Αθήνα της Επανάστασης.

Μέσα στο 1824 το προεστικό στοιχείο και οι νοικοκυραίοι ισχυροποιούν τη θέση τους στην Αθήνα, αποχτούν τον έλεγχο των οικονομικοπολιτικών λειτουργιών των κοινοτήτων στο όνομα της κεντρικής εξουσίας και του Εθνικού Ταμείου. Το σημαντικό ψήφισμα των Σαλώνων το 1824 θα πρέπει να θεωρηθεί, όπως θα δούμε, ως αποδοχή του σχεδίου διαπραγμάτευσης της Διοίκησης -ενδεχομένως, ενός σχεδίου του ίδιου του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου- από τις άρχουσες ομάδες της Ανατολικής Ρούμελης, με στόχο να εξασφαλίσουν τη συνδρομή του Κουντουριώτη στην προάσπιση τοπικών συμφερόντων. Στο νέο πλαίσιο πολιτικών ισορροπιών η συμμαχία προεστών και νοικοκυραίων θα διασπάσει το στρατόπεδο των οπλαρχηγών. Μία τέτοια ανατροπή των πολιτικών ισορροπιών έφερνε τον Ανδρούτσο στο περιθώριο των τοπικών κοινοτικών εξουσιών της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος. Από την άλλη η Διοίκηση επένδυσε στην διαχείριση των εθνικών κτημάτων και δημιουργούσε σχέσεις εξάρτησης μέσα από τη δημοπράτηση ή/και την εκποίησή τους. Επιπλέον η διανομή των χρημάτων από τις οικονομικές αυτές λειτουργίες, αλλά και τα χρήματα του δανείου, διαμόρφωναν ένα πελατειακό σύστημα, όπου ο «ευπειθής πατριώτης» και «δούλος» είχε την εύνοια των διοικητικών θεσμών.[1146] Τέλος η Διοίκηση χρησιμοποιεί τη βία των διοικητικών στρατευμάτων για την επιβολή του Νόμου, τους Επάρχους, πολιτάρχες και φρουράρχους της. Πέρα από τα παραπάνω η Διοίκηση φορολογεί, δημιουργώντας μια φορολογική επικράτεια που προσπαθεί να ελέγξει θεσμικά προς όφελος του Εθνικού Ταμείου.

Ο ίδιος ο θεσμός της ενοικίασης των προσόδων αποτελεί μέρος του πλαισίου της φορολόγησης μέσα στην Επανάσταση. Επρόκειτο ουσιαστικά για μια αγορά των φορολογικών εισοδημάτων από τον ενοικιαστή των προσόδων, ο οποίος και προκατέβαλε τους φόρους στη Διοίκηση εκ μέρους των παραγωγών και των ιδιοκτητών. Η ενοικίαση των προσόδων της Επαρχίας Αθηνών δεν περιελάμβανε και την ενοικίαση του εθνικού ελαιώνα. Ο ελαιώνας δημοπρατούνταν χωριστά. Ήταν, όμως, ευθύνη των ενοικιαστών των προσόδων η σύναξη του εθνικού και ιδιόκτητου λαδιού σύμφωνα με τους φορολογικούς νόμους της Διοίκησης. Το εθνικό λάδι στη συνέχεια πωλούνταν με δημοπρασία.

Εξαρχής θα διακρίνουμε για την Κοινότητα της Αθήνας δύο περιόδους στις οποίες χωρίζεται και το παρόν κεφάλαιο: η πρώτη μέχρι τα μέσα (Απρίλιο) του 1824 και η δεύτερη μέχρι την έναρξη της δεύτερης πολιορκίας της Ακρόπολης. Οι δύο περίοδοι αντιστοιχούν σε διαφορετικές πρακτικές που ακολουθήθηκαν και στο θέμα της ενοικίασης των προσόδων στην Κοινότητα των Αθηνών: στην πρώτη περίοδο καμία δημοπρασία δε συντελέστηκε παρά τις διαταγές της επαναστατικής Διοίκησης, ενώ στη δεύτερη περίοδο οι δημοπρασίες γίνονταν σύμφωνα με τους Νόμους της Διοίκησης. Αν και στην πρώτη περίοδο το Επαρχείο Αθηνών προσπάθησε να δημοπρατήσει το εθνικό λάδι, αυτό δεν κατέστη εφικτό λόγω της αντίδρασης των στρατιωτικών. Σε πολιτικό επίπεδο επίσης σηματοδοτούνται από το πέρασμα από τη συνέλευση της Αθήνας το Σεπτέμβριο του 1822 στο καθεστώς της συνέλευσης των

[1146] Είναι χαρακτηριστική η περίπτωση της χήρας του Χρίστου Παλάσκα Μαρίας, η οποία ζητά χρήματα από την εκποίηση των εθνικών κτημάτων για οκτάμηνη μισθοδοσία 40 στρατιωτών που είχε υπό την οδηγία του ο Χρίστος Παλάσκας, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 43*, «Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 20 Απριλλίου 1825. Μαρία Χ. Παλάσκα».*

Σαλώνων τον Απρίλιο του 1824 και στην αποδοχή του ευρωπαϊκού τύπου διοίκησης. Πλαίσιο που αποδέχτηκε όπως θα φανεί παρακάτω και ο Οδυσσέας Ανδρούτσος. Στη Λιβαδειά, περιοχή που ήλεγχε ο Ανδρούτσος, θα αποσταλλεί ο Ευριπαίος Κωνσταντίνος Βουλιώτης για να κάνει τη σύναξη των εκεί εθνικών γεννημάτων το Νοέμβριο του 1824.[1147]

Ι.β. Η περίοδος από τη συνέλευση των Αθηνών (1822) έως και το τέλος της θητείας του Επάρχου Λάμπρου Νάκου (Ιούνιος 1824)

Ι.β.1. Η πολιτική του επάρχου Δρόσου Μανσόλα.

Το 1822 θεωρήθηκε ως το πρώτο έτος της ελευθερίας και η σύσταση «Προσωρινής του έθνους» Διοίκησης είχε σαν αποτέλεσμα τη συγκρότηση ενός σώματος νόμων που επηρέαζαν συνολικά τις ελεύθερες επαρχίες. Ορατές είναι οι προσπάθειες δημιουργίας μιας κεντρικής διεύθυνσης του αγώνα με πρωταρχικό στόχο την επιμελητεία των στρατευμάτων: Το Βουλευτικό Σώμα θέσπισε «επειδή ο παρών πόλεμος είναι εθνικός, και το δίκαιον είναι δι' εθνικών συνεισφορών να προμηθεύωνται τα μεγάλα του πολέμου έξοδα».[1148] Το ρόλο αυτό επωμίζεται καταρχάς η Προσωρική Διοίκηση με τα υπουργεία (μινιστέρια) της.[1149] Από τις τοπικές Εφορίες συντασσόταν αρχικά ονομαστικός κατάλογος των κατοίκων κάθε χωριού και ένας εκπρόσωπος της Διοίκησης μαζί με ένα εκπρόσωπο διορισμένο από τις Εφορίες περιέρχονταν τα χωριά και μάζευαν τις εθνικές εισφορές, οι οποίες ήταν ένα γρόσι ανά «ελληνική ψυχή». Σε έγγραφο του Εκτελεστικού της 27ης Φεβρουαρίου 1822 αναφερόταν πως η ποσότητα των χρημάτων για την «Ανατολική Χέρσο Ελλάδα» ανερχόταν στο ποσό των 125.000 γροσίων από τα οποία τα 20.000 ήταν ονομαστικές εισφορές από Αθηναίους με βάση καταλόγους του Αρείου Πάγου. «Τα δε πάντα εν τάχη» είναι η φράση που βρίσκεται στο τέλος του εγγράφου.[1150] Στις 28 Φεβρουαρίου 1822, όπως αναφέρεται σε ομολογία του «Μινιστερίου της Οικονομίας» του έτους 1823, ελήφθησαν τα 20.000 γρόσια από την Εφορία των Αθηνών για τις ανάγκες του στόλου. Εκεί αναφέρεται πως εκείνοι που έδωσαν χρήματα θα προτιμώνται στην αγορά εθνικών κτημάτων και στην ενοικιάση των φορολογικών προσόδων (ιλτιζαμίων).[1151]

Όμως η Διοίκηση και το ταμείο της δεν είχαν προφανώς εισφορές μόνο από αυτή την έκτακτη εισφορά. Υπήρχαν και οι τακτικές εισφορές από τη σύναξη των

[1147] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 26, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τους Προκρίτους και Δημογέροντας των χωρίων Λιβαδίας. […] τη 8 Νοεμβρίου 1824, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος»* και ό.π., φ. 26, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τον κύριον Κωνσταντίνον Βουλειώτην. […] τη 5 Νοεμβρίου 1824, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1148] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 2, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Ο Πρόεδρος του Εκτελεστικού Σώματος δηλοποιεί ότι […] εγράφθη εν Επιδαύρω την 1 Ιανουαρίου 1822. Ο Πρόεδρος Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος».*

[1149] Για τον οικονομικό κλάδο της Διοίκησης βλέπε τη μελέτη των διοικητικών μηχανισμών, στο Μποζίκης, 2018, ό.π., σ. 105-142.

[1150] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 2, *«Ο Πρόεδρος του Εκτελεστικού προς τον Μινίστρον της Οικονομίας […] εν Κορίνθω τη 27 Φεβρουαρίου 1822. Α. Μαυροκορδάτος»*. Οι Λάμπρος Νάκος και Γεώργιος Ηλιακόπουλος ορίζονταν ως οι απεσταλμένοι της Διοίκησης για την παραλαβή της χρηματικής ποσότητας. Ο Λάμπρος Νάκος υπήρξε ο «Μινίστρος της Αστυνομίας».

[1151] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 7, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Ο Μινίστρος της Οικονομίας. […] Εν Κορίνθω τη 28 Φεβρουαρίου 1822. Ο Μινίστρος της Οικονομίας Πανούτζος Νοταράς».*

εθνικών γεννημάτων της κάθε επαρχίας, τις προσόδους, δηλαδή, από τα εθνικά κάθε είδους, πρώην οθωμανικά που περιήλθαν στα χέρια των Επαναστατών, και από τη διακίνηση των εμπορευμάτων στα τελωνεία.[1152] Τα χρήματα εισέρχονταν στο κεντρικό ταμείο. Οι Έφοροι μπορούσαν να δανεισθούν χρήματα στο όνομα του Εθνικού Ταμείου, αυτό, όμως, προϋπόθετε την ύπαρξη ομολογιών από την κεντρική Διοίκηση που θα επέτρεπαν τον άμεσο δανεισμό, χωρίς την άμεση καταβολή ρευστού. Οι ομολογίες, όπως και οι συναλλαγματικές, αποτελούσαν την εγγύηση της συναλλαγής και της μελλοντικής πληρωμής του δανειστή.[1153] Όμως και η Διοίκηση βρισκόταν στη θέση του δανειζόμενου, όταν πραγματοποιούσε αγορές για την τροφοδοσία των στρατευμάτων και τις πληρωμές υπαλλήλων, εμπόρων ή άλλων προσώπων. Με αυτό τον τρόπο, την χρήση των συναλλαγματικών, γίνονταν οι πληρωμές «διά τροφάς στρατιωτών και η ζωοτροφίαν αναγκαίων».[1154] Έτσι καταβαλλόταν και η μισθοδοσία των στρατευμάτων.

Ο «Μινίστρος της Οικονομίας» έδινε εντολή ή έπαιρνε εντολή «να μετρήση διά μισθόν των στρατιωτών». Ο ίδιος εξέδιδε έγγραφα για την καταβολή της ζωοτροφίας που αφορούσε «τη συνήθη τροφή και δίδονταν μόνο εις τους επιφέροντας το παρόν (έγγραφον)». Συναλλαγματικές γίνονταν δεκτές από τη Διοίκηση στην αγορά εθνικών φθαρτών. Άρα η εξαργύρωσή τους δεν γινόταν πάντα με χρήμα. Στις 23 Μαρτίου 1822 δόθηκε εντολή από το μινιστέριο της Οικονομίας «[…] προς τους κατοίκους απασών των επαρχιών της ελληνικής επικρατείας, άνευ τινός εξαιρέσεως, ότι κατά την εικοστήν του ερχομένου μηνός Απριλίου θέλουν πωληθή τα ενοίκια («ιλτιζάμι ή μουκατάς»), τελώνια («δογάναν») και όλα τα λοιπά εθνικά εισοδήματα δια δημοπρασίας («μαζατίου») εις την πρωτεύουσαν πόλιν εκάστης επαρχίας δια των εφόρων της επαρχίας, παρόντων και δύο υποκειμένων διωρισμένων του μεν εκ μέρους της Διοικήσεως, του δε εκ μέρους της κατά τόπον Γερουσίας».[1155] Όπως έχουμε αναφέρει οι δημοπρασίες ήταν μια ευκαιρία για τη Διοίκηση να αντλήσει ρευστό χρήμα. Όταν αυτό σπάνιζε οι συναλλαγματικές και οι ομολογίες το αντικαθιστούσαν και εξυπηρετούσαν τις συναλλαγές.[1156]

Για το έτος 1822 Μινίστρος του Πολέμου και των Εσωτερικών ήταν ο Ιωάννης Κωλέττης και Μινίστρος της Οικονομίας ο Πανούτζος (Πανούτσος) Νοταράς. Στην Αθήνα του Ιουνίου του 1822 ο Νοταράς απευθύνεται στον βουλευτή Ανάργυρο

[1152] Για τη φορολόγηση των εισαγόμενων και εξαγόμενων ειδών στο τελωνείο βλέπε *Α.Ε.Π.,* τόμος 2ος, 1972, ό.π., σ. 134-136. Αναφέρουμε μερικά παραδείγματα εισαγόμενων προϊόντων με τη φορολόγησή τους στα τέλη Ιουλίου 1823: «[…] Γαρούφαλον, η οκά γρόσια 1:20, κανέλλα, γρ. 1, Ταμπάκος της μύτης γρ. 2, καπνός, παράδες 20, καφφές, παράδες 20, ζάχαρι, κεφάλια, παράδες 10, όμοια σκόνη άσπρη, παράδες 8, […] σταφίδα, χοντρή ραζακιά, το καντάρι γρόσια 2:20, […] χρυσάφι και ασήμι εις λαμέτα και πούλιας, το δράμι παράδες 5 […]». Μερικά παραδείγματα εξαγόμενων προϊόντων είναι τα εξής: «[…] Τυρί, η οκά, παράδες 5, μέλι, η οκά, παράδες 2, μαλλί η οκά παράδ. 2, […] λάδι, η βαρέλλα, γρ. 5, σταφίδα χοντρή, το καντάρι γρ. 1, ριζάρι, το καντάρι, γρ. 2, αρνοτόμαρα και πριβιαίς, το κομμάτι παρ. 1 […]».

[1153] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 2, *«[…] από Πολιτικών χωρίου της Ευβοίας 1822 Φεβρουαρίου 7, Θεόκλητος Φαρμακίδης».* Ο Φαρμακίδης πήγε στην έδρα του Άρειου Πάγου και ζήτησε να πληρωθεί τα έξοδα της αποστολής του μη έχοντας ομολογίες της εθνικής Βουλής.

[1154] Για τη χρήση της συναλλαγματικής στα προεπαναστατικά χρόνια βλ. Λιάτα, 1996, ό.π., σ. 59-63.

[1155] *Α.Ε.Π.,* τόμος 14ος (1981), σ. 59, [Πώλησις των ιλτιζαμίων, των δικαιωμάτων τελωνείου και των λοιπών εθνικών εισοδημάτων διά δημοπρασίας εις τας πρωτευούσας των νομών], *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Ο Μινίστρος της Οικονομίας. Προς άπαντας τους κατοίκους της ελληνικής επικρατείας […] Εν Κορίνθω τη 23 Μαρτίου 1822. Ο Μινίστρος της Οικονομίας Πανούτζος Νοταράς».*

[1156] Λιάτα, 1996, ό.π., σ. 49 και 52-53. Το φαινόμενο του εμπορίου του χρήματος θα ανακοπεί όπως ήταν φυσικό τις παραμονές του ξεσπάσματος της ελληνικής Επανάσταση (σ. 52).

Πετράκη για να εξασφαλίσει την πληρωμή του Λάμπρου Ηλιακόπουλου, που πήρε μέρος στην πολιορκία της Αθήνας και χαραχτηρίζεται ως «καλός πατριώτης».[1157] Δεν ξέρουμε αν στις 16 Ιουνίου 1822, μόλις έξι ημέρες μετά την πτώση της Ακρόπολης στα χέρια των Επαναστατών (10 Ιουνίου 1822), οπότε και στέλνεται η επιστολή, η Διοίκηση μπορούσε να συνομιλήσει μόνο με τους βουλευτές της για τρέχοντα οικονομικά ζητήματα στην Αθήνα, αφού ήδη από το Μάιο του 1822 η πολιτική κρίση είχε ξεσπάσει στην Κοινότητα Αθηνών. Να θυμίσουμε πως η Διοίκηση είχε στείλει το βουλευτή Αναγνώστη Μοναρχίδη για να ελέγξει το ζήτημα των εθνικών εισοδημάτων της Επαρχίας Αθηνών χωρίς αποτέλεσμα.

Ένα χρόνο μετά, το Μάιο του 1823, η Διοίκηση απευθύνεται στον Έπαρχο Αθηνών Δρόσο Μανσόλα αυτή τη φορά για την εξόφληση του Λάμπρου Ηλιακόπουλου από τις προσόδους των εθνικών εισοδημάτων της επαρχίας.[1158] Ο Μανσόλας αποφεύγει να απαντήσει στη Διοίκηση. Ο Ηλιακόπουλος μένει στην Αθήνα, ως έμπιστος της Διοίκησης, και αναλαμβάνει τη διεκπεραίωση συναλλαγών της Διοίκησης με τους Υδραίους προκρίτους. Θα τον συναντήσουμε ξανά στα τέλη του 1824 οπότε, με καθυστέρηση δύο ετών, θα του καταβληθούν τα χρωστούμενα. Η περίπτωσή του είναι ενδεικτική των πολιτικών αλλαγών που έχουν τότε, το 1824, συντελεστεί στην Επαρχία Αθηνών. Το πρόβλημά του, λοιπόν, δεν ήταν οικονομικό αμιγώς, αλλά πολιτικό, αφού ο συσχετισμών των πολιτικών δυνάμεων το προηγούμενο διάστημα δεν επέτρεπε την καταβολή των γροσίων στον Ηλιακόπουλο.

Το Σεπτέμβριο του 1822, και ενώ η πολιτική και οικονομική κατάσταση στην Αττική φαίνεται να ομαλοποιείται μετά και την παράδοση της Ακρόπολης και την έλευση του Οδυσσέα Ανδρούτσου, γίνεται και η πρώτη καταγεγραμμένη προσπάθεια από την Κοινότητα Αθηνών να συναχθούν τα δέκατα από τα χωριά Χαλάνδρι, Μαρούσι, Κηφισιά και τον κάμπο του Μαραθώνα. Για το σκοπό αυτό στάλθηκαν από την Εφορία οι Σπυρίδων Παλαιολόγος και Θανάσης Βιλιτανιώτης «να περιέλθωσι τα χωρία σας δεκατίζοντες τα αραπόσταρα και καλαμπόκια και λοιπά, εις τους οποίους θέλετε παραδίδει τα δέκατα των άνωθεν ειδών ευπειθώς και άνευ τινός αντιστάσεως». Η Εφορία Αθηνών, που ελεγχόταν από την Κοινότητα Αθηνών και τον ίδιο τον Ανδρούτσο, θα φαινόταν αμείλικτη: «Επειδή όστις ήθελε φανή απειθής αφ' ου γένη γνωστόν το όνομά του από τους άνωθεν διωρισμένους ανθρώπους μας ας μην αμφιβάλλη ότι θέλει λάβει την πρέπουσαν παιδείαν του. Έχουσι πληρεξουσιότητα να εξετάσωσι και κάθε άλλο είδος εθνικόν».[1159]

«Το 1823 σωτήριον εις την ώραν του θέρους τα εις Εύβοιαν τουρκικάν στρατεύματα εισέβαλον εις την Αττικήν διά να λεηλατήσουν τα χωρία, και να συνάξωσι τα γεννήματα».[1160] Τον κίνδυνο για την Επαρχία Αθηνών διαπίστωνε και ο Έπαρχος Δρόσος Μανσόλας σε επιστολή του «προς τους κατοίκους των χωρίων της

[1157] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 7, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Ο Μινίστρος της Οικονομίας. Προς τον Ένδοξον Βουλευτήν κύριον Ανάργυρον Πετράκην εις Αθήνας. [...] Εν Αθήναις τη 16η Ιουνίου 1822. Ο Μινίστρος της Οικονομίας Πανούτζος Νοταράς».*

[1158] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 7, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. [...] τη 14η Μαΐου 1823, εν Τριπολιτζά. Ο Πρόεδρος Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης».*

[1159] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, κατάλογος Α΄,* Φ. 192, *«Προς τους κατοίκους των χωρίων Χαλαντρίου, Μαρουσίου, Κηφισιάς και του κάμπου του Μαραθώνος, Εν Αθήναις Σεπτεμβρίου 9, 1822, Οι Έφοροι Αθηνών Χατζή Ζαχαρίτζας, Θ. Λογοθέτου, Παναγής Σκουζές, Ιωάννης Π. Βλάχου».*

[1160] Διονύσιος Σουρμελής, *Ιστορία των Αθηνών κατά τον υπέρ Ελευθερίας Αγώνα, αρχομένη από της Επαναστάσεως μέχρι της αποκαταστάσεως των πραγμάτων*, έκδοσις Δευτέρα, εν Αθήναις [1853], σ. 69, (α΄ έκδοση 1834, εν Αιγίνη, σ. 56 στην α΄ έκδοση απ' όπου το παράθεμα).

επαρχίας ταύτης».[1161] Από τη Διοίκηση στέλνεται ο καπεταναίος Μήτρος Λίτζας να παροτρύνει τους κατοίκους να υπερασπιστούν σπίτια και παραγωγή. Θα κινηθούν όλες οι διαθέσιμες δυνάμεις του στρατηγού Γκούρα, ώστε να αποτραπεί μια αιφνίδια εισβολή του εχθρού από τα στενά. Ένα τέτοιο ενδεχόμενο θα στεκόταν καταστροφικό την περίοδο της σύναξης της παραγωγής, τη στιγμή που ήδη οι ελλείψεις για την επιμελητεία της φρουράς της Ακρόπολης και των υπόλοιπων στρατιωτών ήταν τραγικές: «Από τα λοιπά εθνικά δικαιώματα, ως τελώνια, μύλοι, εργαστήρια και τα εξής, με το να κατέφυγον όλοι οι κάτοικοι εις Σαλαμίνα διά τον φόβον του εις Λεβαδείαν και Θήβαν εχθρού, και με το να έπαυσε κάθε εμπόριον, δεν επωλήθη ουδέν και δεν ηξεύρω πώς έχει να οικονομηθή η εδώ ευρισκομένη φρουρά της Ακροπόλεως, και λοιποί στρατιώται των οποίων τα καθημερινά άφευκτα έξοδα δεν είναι ολίγα».[1162]

Σε άλλες περιπτώσεις η Διοίκηση ζητούσε η ίδια χρήματα, όπως τον Οκτώβριο του 1823, όμως «δεν εσυνάχθησαν μη θελήσαντος μήτε του Οδυσσέως, μήτε των Αθηναίων να καταβάλωσι τα σημειωθέντα […]». [1163] Διαπιστώνεται και από τις πηγές πως η Διοίκηση δεν μπορούσε να εδραιωθεί πλήρως το 1823 στην Αθήνα. Αναφέρουμε, για παράδειγμα, πως ενώ η Κόρινθος αρχές του 1823 είχε Γενικό Αστυνόμο, στην Αθήνα δεν είχε ακόμη εγκατασταθεί κανείς.[1164] Κι όμως, οι ανάγκες της κεντρικής διοίκησης είναι αυξημένες το 1823, για την ικανοποίηση των οποίων μπορεί να στηριχτεί κυρίως στις επαρχίες της Πελοποννήσου. Σε Κόρινθο, Άργος, Ναύπλιο και Τριπολιτσά οι δημοπρασίες γίνονταν απρόσκοπτα, καθώς και οι σχετικές πληρωμές των δικαιούχων από το Εθνικό Ταμείο με ομολογίες. Την ίδια περίοδο η παρουσία στην Ανατολική Ρούμελη τριών στρατοπέδων, των Δερβενίων, της Αθήνας και των Σαλώνων, έκανε επιτακτική την εξεύρεση χρημάτων.

Στη Στερεά Ελλάδα σχεδόν παντού -πλην λίγων εξαιρέσεων- δεν «βεβαιώθηκαν» πρόσοδοι το 1823 από την κεντρική διοίκηση.[1165] Διαφορετική είναι η κατάσταση στο Ανατολικό, για παράδειγμα, όπου ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος από τις αρχές του 1823 έχει διατάξει την εκποίηση με δημοπρασία των εκεί «εθνικών θεμάτων» με τη συμφωνία των προκρίτων της πόλης.[1166] Στην «Ανατολική Χέρσο Ελλάδα», όμως, η Διοίκηση είναι απούσα όχι, όμως, και οι πρόσοδοι. Οι τελευταίοι όμως φαίνεται πως δεν καταβάλλονταν στο κεντρικό ταμείο: «[…] έγνω το Σεβαστόν Εκτελεστικόν πως μήτε ο Οδυσσεύς, μήτε Γκούρας, μήτε Αθηναίοι κατέβαλον οβολόν […]».[1167] «Ο άγιος Άρτης […] ανεχώρησεν εις Ύδρας, φέρων μεθ' εαυτού τα έδωσε συναχθέντα γρόσια, δεκατέσσερες χιλιάδας και πεντακόσια δέκα, επειδή άλλα

[1161] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, κατάλογος Α΄,* Φ. 192, *«Αθήναι τη 22 Ιουνίου 1823».*

[1162] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α΄*, φ. 52, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Υπουργείον των Εσωτερικών. Ο Έπαρχος Αθηνών, Τη 5 Ιουλίου 1823, Αθήναι».*

[1163] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Εκτελεστικού, 1823,* φάκελος 2: *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα εις Ναύπλιον. […] Τη 9 Οκτωβρίου 1823. Εν Σαλαμίνι. Ο Επιτροπικώς Πανούτσος Νοταράς. Ο Αος Γραμματεύς Ιω. Σκανδαλίδης».*

[1164] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 7, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Ο Μινίστρος της Οικονομίας. […] την 25η Απριλίου εν Τριπολιτζά. Ο Μινίστρος της Οικονομίας Πανούτζος Νοταράς».*

[1165] Μποζίκης, 2018, ό.π., σ. 166.

[1166] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 7, *«[…] τη 18 Απριλίου 1823, εν Ανατολικώ, οι εγκάτοικοι Ανατολικού».*

[1167] *Α.Ε.Π.,* τόμος Β΄, Πρακτικά του Βουλευτικού και Προβουλεύματα της Β΄ Βουλευτικής Περιόδου (1823-1824), έτος έκδοσης 1862, επανέκδοση 1971, σ. 583-584, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα […] Τη 4η Οκτωβρίου 1823. Εν Σαλαμίνι. Ο Επιτροπικώς Πανούτσος Νοταράς».*

δεν εσυνάχθησαν, μη θελήσαντος μήτε του Οδυσσέως μήτε των Αθηναίων να καταβάλωσι τα σημειωθέντα […]».[1168]

Στις 15 Οκτωβρίου 1823 ο Πανούτσος Νοταράς κατηγορεί ευθέως τους «προκρίτους και δημογέροντας» της Επαρχίας Αθηνών με αφορμή τη μη καταβολή των δασμών υπέρ των τριών ναυτικών νήσων (Ύδρα, Σπέτσες, Ψαρά) για τις ανάγκες της κίνησης του στόλου: «Από την παράστασιν της επιτροπής περί δασμού πληροφορείται με απορίαν του το Βουλευτικόν, ότι παρανόμως νεωτερισμούς εισάγετε εις την Επαρχίαν σας και σχέδια καινοτομίας σχηματίζετε, προφασιζόμενοι τάχα τον φόβο του σφετερισμού, μη στοχαζόμενοι ότι εις δύω χρόνων διάστημα, αφ' ου σενεστήθη η Διοίκησις, σχεδόν τίποτες δεν συνεισφέρετε, και ταύτα ενώ η επαρχία σας ήττον πολλών άλλων επαρχιών έπαθε. […] στοχασθήτε ότι πεντήκοντα πλοία, ήδη τρίτον μήνα αρματωμένα, αντιπαρατάττονται τω εχθρώ, εις τα οποία χρειάζεται τουλάχιστον εν ήμισυ μιλλιούνιον γρόσια, και ενώ οι κάτοικοι των τριών νήσων δεν έχουσι λάφυρα ακροπόλεων, μήτε ελαιώνα και άλλα εθνικά […]».[1169]

Σε συνθήκες πολέμου οι λεηλασίες των στρατιωτικών εκμηδένιζαν το παραγόμενο προϊόν στα χέρια των αγροτικών πληθυσμών.[1170] Η διαρκής απειλή επηρέαζε εξίσου και την αγροτική παραγωγή και το εμπόριο. Ίσως για το λόγο αυτό το τελευταίο δεν μπορούσε να διεξαχθεί χωρίς την κάλυψη της Διοίκησης, αφού οι περισσότερες εμπορικές συναλλαγές μέσα στην Επανάσταση στην Ανατολική Χέρσο Ελλάδα γίνονταν για λογαριασμό της. Οι στρατιωτικές τροφοδοσίες ήταν μία επικερδής εμπορική δραστηριότητα για όσους μπορούσαν να εμπλακούν στον κύκλο των εργασιών της.[1171] Ενδεχομένως, οι στρατιωτικοί της Αθήνας να αντλούσαν κέρδος και από αυτόν τον κύκλο εμπορικών συναλλαγών άμεσα ή έμμεσα. Να θυμήσουμε πως ο Ιωάννης Γκούρας σε αρκετές περιπτώσεις γίνεται ο ίδιος αγοραστής σιτηρών και άλλων αναγκαίων γεννημάτων για τη φρουρά της Αθήνας. Πέρα από το γεγονός πως μπορεί ο ίδιος να τροφοδοτεί το στρατό του, η μετέπειτα απόζημίωση από τη Διοίκηση σίγουρα του άφηνε κάποιο κέρδος, αφού οι τιμές στις οποίες θα τον ξεπλήρωνε η Διοίκηση ήταν υπερτιμημένες. Αλλά και για τους υπόλοιπους προμηθευτές ίσχυε το ίδιο, χωρίς να γνωρίζουμε αν έπαιρναν επιπλέον προμήθειες για τις αγορές τους.[1172] Αυτό που σημειώνουμε εδώ είναι οι δύσκολες συνθήκες για των παραγωγό. Υπήρχαν περιπτώσεις που εχθροί αποβιβάζονταν στα παράλια της Αττικής προερχόμενοι από την Εύβοια και λεηλατούσαν ως πειρατές πια την αγροτική παραγωγή.[1173]

[1168] *Α.Ε.Π.,* τόμος Β΄, 1971, ό.π., σ. 595-596, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα […] Τη 9 Οκτωβρίου 1823 εν Σαλαμίνι. Ο Επιτροπικώς Πανούτσος Νοταράς».*

[1169] *Α.Ε.Π.,* τόμος Β΄, 1971, ό.π., σ. 616, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα. Προς τους προκρίτους και δημογέροντας της επαρχίας Αθηνών. Τη 15 Οκτωβρίου 1823 εν Σαλαμίνι. Ο Επιτροπικώς Πανούτσος Νοταράς».*

[1170] Οι επίσημες αναφορές προς τη Διοίκηση κάνουν λόγο για καταπατήσεις, επιθέσεις σε μαγαζιά και άλλες έκνομες πράξεις από στρατιωτικούς: Στάθης Κατσικογιάννης στη Θήβα, στρατηγός Πανουριάς στα Σάλωνα, Βάσσος (Βάσος) Μαυροβουνιώτης στην Αθήνα και στα Δερβενοχώρια, Διονύσιος Ευμορφόπουλος στα Δερβενοχώρια, στρατηγός Ρούκης στα Δερβενοχώρια επίσης, Δήμος Σκαλτσάς στο Μαλανδρίνο.

[1171] Βλέπε παρακάτω ΙΙ.β. Οικονομικές σχέσεις και συναλλαγές την περίοδο του Εθνικού Ταμείου (1825-1826).

[1172] Για τα κέρδη από τις εμπορικές συναλλαγές στα προεπαναστατικά χρόνια βλέπε, Σβορώνος, 1996, ό.π., σ. 116-143.

[1173] Για τη δράση των πειρατών που εξέδραμαν και στη στεριά τα προεπανασταικά χρόνια βλέπε, Σβορώνος, 1996, ό.π., σ. 156-165.

Στις 6 Μαΐου 1823 δόθηκε διαταγή προς τον Έπαρχο Σαλώνων να εξοικονομήσει γρόσια 8.000 για «παλαιούς» μισθούς των στρατιωτών του χιλίαρχου Μήτσου Κοντογιάννη, συναγωνιστή του Αθανάσιου Διάκου, από τα εισοδήματα της επαρχίας αυτής.[1174] Άραγε μπόρεσε ο Έπαρχος Σαλώνων να εκτελέσει την εντολή ή αυτή έμεινε κενό γράμμα λόγω των αντικειμενικών συνθηκών; Στην περίοδο μετά τη συνέλευση των Σαλώνων και ενώ οι στρατιωτικοί της Ανατολικής Ελλάδας συλλήβδην έχουν αποδεχτεί το θεσμικό πλαίσιο της Διοίκησης, διαπιστώνεται πως εξακολουθούν με ποικίλους τρόπους να στοχεύουν στην κατά τόπους οικονομική αφαίμαξη των κατοίκων σε βάρος του Εθνικού Ταμείου: είτε χρησιμοποιούν την ωμή βία για λογαριασμό τους, είτε σε συνεργασία με τους νόμιμους ενοικιαστές των προσόδων, όπως συνέβη στο Μαλανδρίνο, πιέζουν για ακόμη περισσότερα έσοδα. Οπωσδήποτε η δράση των στρατιωτικών της Ανατολικής Ελλάδας το 1825 σε σύγκριση με το 1823 χαρακτηρίζεται από τον περιορισμό της αυθαιρεσίας που επιβάλλουν τα όρια που θέτει η επαναστατική Διοίκηση. Μπορεί να συμβαίνουν αυθαιρεσίες από μέρους τους, όμως, τυχόν υπέρβαση των ορίων σημαίνει και την εξάντληση της ανοχής της Διοικησης απέναντί τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτέλεσε, όπως θα δούμε, η αντιμετώπιση του Οδυσσέα Ανδρούτσου.

Μπορεί de facto ο Άρειος Πάγος να καταργήθηκε το Σεπτέμβριο του 1822, φαίνεται ωστόσο το 1823 να είναι ακόμη όργανο της Διοίκησης που λαμβάνει πιστώσεις και αποδίδει λογαριασμό σε αυτή.[1175] Την πρώτη περίοδο διακυβέρνησης από τον Ιανουάριο του 1822 έως τον Απρίλιο του 1823 ο Άρειος Πάγος φαίνεται να πιστώθηκε με 326.260,53 γρόσια από την εθνική Διοίκηση.[1176] Οι κινήσεις των αρεοπαγιτών δεν μπορεί παρά να ήταν σε γνώση του Ανδρούτσου. Δεν ξέρουμε, όμως, αν μέσα στο εμφυλιακό κλίμα είχαν και την έγκρισή του. Υποθέτουμε πως δεν την είχαν. Το 1823 ο Ανδρούτσος εγκατέλειψε για λίγο τα πεδία των μαχών για να συμμετάσχει στην Εθνοσυνέλευση τον Απρίλιο του 1823. Απέτυχε να επηρεάσει τις εξελίξεις. Στις 18 Μαΐου 1823 ετοιμάζει από τη Σιλήμνα, χωριό κοντά στη Τριπολιτσά, τη βίαιη σύγκρουση με την κυβέρνηση του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, όμως η προσέγγιση του Θ. Κολοκοτρώνη με τους Δεληγιανναίους θα καταδικάσει κάθε σχέδιο ανατροπής της προεστικής εξουσίας σε αποτυχία. Ο Ανδρούτσος επέστρεψε στην Αθήνα, προλαβαίνοντας μια ενδεχόμενη προσέγγιση του φρουράρχου της Γκούρα με τη Διοίκηση. Οι επιθετικές ενέργειες του Ομέρ πασά της Καρύστου ανάγκασαν τη Διοίκηση να διορίσει τον Ανδρούτσο στις 14 Σεπτεμβρίου 1823 «προσωρινόν αρχηγόν των αρμάτων της Ευβοίας», παρά τις αντίθετες φωνές μέσα στους κόλπους της.

Στόχος της Διοίκησης ήταν η αξιοποίηση των εθνικών χωραφιών τα οποία και ενοικίαζε. Οι επιστάτες αναλάμβαναν την είσπραξη των εθνικών εισοδημάτων σε γρόσια «τα οποία παρελάβομεν έτοιμα μετρητά»[1177]. Οι εντολές αφορούσαν την είσπραξη για στρατιωτικές ανάγκες των εισοδημάτων από τα «εθνικά χωράφια και

[1174] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 7, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Ο Υπουργός της Οικονομίας προς τον κύριον Έπαρχον της Επαρχίας Σαλώνων […] τη 6η Μαΐου 1823, Τριπολιτζά. Ο Υπουργός της Οικονομίας Αναγνώστης Σπηλιωτάκης».*

[1175] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 7, *«Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα […] τη 7η Μαΐου 1823 εν Τριπολιτζά. Οι Αρεοπαγίται. Ταλαντίου Νεόφυτος, Γεώργιος Αινιάν, Δρόσος Μανσόλας, Παναγιώτης Κοντήλης».* Τέλη Μαΐου 1823 ο Άρειος Πάγος παύει και για τη Διοίκηση. Ο Γεώργιος Αινιάν γίνεται υπουργός της Αστυνομίας και ο Παναγιώτης Κονδύλης αναχωρεί για την πατρίδα του.

[1176] Μποζίκης, 2018, ό.π., σ. 268.

[1177] Ένα ενδεικτικό παράδειγμα, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 7, *«Ανατολικόν τη 23η Μαρτίου 1823 […] Οι επιστάτες της κοινότητος Ανατολικού».*

αμπέλια» και την «εθνική σταφίδα». Στα Δερβενοχώρια (Μεγάλα Δερβένια ή Ντερβένια), Μέγαρα, Βίλια, Κούντουρα, Περαχώρα και Μπίσσια, η Διοίκηση προκήρυξε το Μάιο του 1823 την πώληση των δεκάτων των ελιών και των τελωνείων. Ο παραστάτης των Δερβενοχωρίων Γεώργιος Διδασκαλόπουλος ζήτησε από τη Διοίκηση να συμμετάσχει στη δημοπρασία ως εκπρόσωπος των κατοίκων.[1178] «Τα Μέγαρα είναι μία πόλις και μία επαρχία χρησιμωτάτη διά την πλουσιώτητα της γης. Ο λαός είναι ο πλουσιώτερος της Ελλάδος λαός ως δωσμένος εις την γεωργικήν. […] τα προϊόντα είναι ελαίαι, γεννήματα, κρασιά, και δεν πληρώνουν εις την διοίκησιν ή μη 10.000 γρόσια, δηλαδή το τρίτον αφ' όσα ηδύναντο να πληρώσωσι μετρίως, εκάστη οικογένεια έχει μίαν καλήν οικίαν, εν τειχογύρισμα, μίαν μάνδραν, ποίμνια και όλα τα άλλα οικιακά». [1179] Σε κοντινή απόσταση από την Επαρχία Αθηνών η Διοίκηση φαίνεται να λειτουργεί ή τουλάχιστον να ξεκινά κάποιες διαδικασίες ενσωμάτωσης οικονομικής και πολιτικής περιοχών με ιδιαίτερη στρατηγική και οικονομική σημασία. Στη Θήβα η Διοίκηση διορίζει Έπαρχο το Λάμπρο Γεωργαντά, ο οποίος την ενημερώνει πως αποδέχεται τη θέση αν και γνωρίζει πως πηγαίνει σε μια «εμπόλεμη» επαρχία δίπλα στο στρατόπεδο του εχθρού.[1180] Επίσης υπάρχει συνεννόηση με τον Έπαρχο Σαλώνων για τα εκεί εθνικά εισοδήματα, τα οποία και αργότερα θα απειληθούν από τον στρατηγό Πανουριά και τα σαλωνίτικα στρατεύματά του.[1181]

Ενώ η Διοίκηση κατηγορεί τον Οκτώβριο του 1823 «τους προκρίτους και δημογέροντας της Επαρχίας Αθηνών» ότι δεν συνεισφέρουν τίποτα στο Εθνικό Ταμείο, σε άλλες επαρχίες, όπως αυτής της Καλαμάτας, οι πρόκριτοι ζητούν οι ίδιοι να αγοράσουν τον «μουκατά» της επαρχίας ώστε να μη δημοπρατηθεί αυτός από τη Διοίκηση, επικαλούμενοι το καλό της επαρχίας τους.[1182] Σε κάποιες περιπτώσεις η Διοίκηση επιτρέπει την πώληση των ενοικίων μιας περιοχής στους κατοίκους της με δύο προϋποθέσεις: α) τη διεξαγωγή δημοπρασίας και β) την καταβολή των χρημάτων στο Εθνικό Ταμείο.[1183] Ένα ακόμη ενδεικτικό στοιχείο είναι πως ενώ από το 1823 καταφθάνουν στο Μινιστέριο της Οικονομίας από μέρη της Πελοποννήσου, αλλά και από νησιά, όπως τη Σαντορίνη, για παράδειγμα, κατάλογοι προσεξόδων των επαρχιών, από την Αθήνα και ευρύτερα από τις επαρχίες της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος δεν έρχεται κανένα δείγμα αναφοράς, με εξαίρεση την Επαρχία Σαλώνων. Ο Έπαρχος Αθηνών δεν παίρνει καμία εντολή προφανώς λόγω της κατάστασης για

[1178] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 7, *«Προς τον Εξοχώτατον Υπουργόν της Οικονομίας. […] Εν Τριπολιτζά τη 16 Μαΐου 1823. Πρόθυμος των επιταγών της. Γεώργιος Διδασκαλόπουλος».* Το Σεπτέμβριο του 1823 τα Δερβενοχώρια θα αποτελέσουν και ξεχωριστή επαρχία με πρώτο βουλευτή το Διδασκαλόπουλο και έδρα τα Μέγαρα.

[1179] Για μια περιγραφή της πόλης των Μεγάρων βλέπε, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 127, *«Προς την προσωρινήν της Ελλάδος διοίκησιν. […] Αθήναι, 3 Οκτωβρίου αωκε΄ (1825) Ο κόμης Πόρρου».*

[1180] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 7, *«Εξοχότατε Κύριε. […] 1823 Μαΐου 18, εν Τριπολιτζά, ο Έπαρχος Θηβών Χατζή Λάμπρος Γεωργαντάς».*

[1181] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 7, *«Το Επαρχείον των Σαλώνων προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Σαλώνοις τη 22 Μαΐου 1823. Ο Έπαρχος Σαλώνων».*

[1182] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 7, *[Οι Παραστάται Καλαμάτας] «Τριπολιτζά τη 8η Μαΐου 1823».* Στο ίδιο έγγραφο επισυναπτόταν από τη Διοίκηση προσφορά αγοραστή ύψους 60.000 γροσίων για τα εθνικά δικαιώματα της Καλαμάτας με το Τελωνείο της μαζί με ημερομηνία 10 Μαΐου 1823.

[1183] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 7, [γράμμα πωλήσεως εθνικών δικαιωμάτων στους κατοίκους του νησιού Αγκίστρι.] *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Ο Υπουργός της Οικονομίας. […] Εν Τριπολιτζά. 1823 Μαΐου 21. Ο Υπουργός της Οικονομίας Αναγνώστης Σπηλιωτάκης».*

πώληση των «δημοσίων δεκάτων» με δημοπρασία στην Επαρχία της Αθήνας το 1823. Η κατάσταση, όπως, περιγράφεται από την ίδια τη Διοίκηση έχει να κάνει με τη διαμόρφωση από τη μεριά των «προκρίτων και των δημογερόντων» της Επαρχίας Αθηνών μιας πολιτικής μη εφαρμογής των διαταγών της Διοίκησης.

Στις αρχές του 1824 οι αποφάσεις της συνέλευσης των Αθηνών (1822) παρέμεναν ενεργές παρά τις κλιμακούμενες πιέσεις της διοίκησης Κουντουριώτη προς τις Εφορίες της Ανατολικής Ρούμελης. Ο Έπαρχος Αθηνών Δρόσος Μανσόλας αδυνατούσε από τα τέλη του 1823 να θέσει σε εφαρμογή σχέδια που προέβλεπαν την ενοικίαση των προσόδων και την πώληση των εθνικών κτημάτων υπό την επίβλεψη της κεντρικής εξουσίας. Η προσπάθειά του να διευρύνει τις εξουσίες του επαρχείου σε βάρος των συμφερόντων των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων της Αθήνας δεν κατέστη δυνατή. Η αντίδραση του Μανσόλα ήρθε σε μία περίοδο που το Εκτελεστικό του Μαυρομιχάλη, το οποίο ευθυνόταν και για τον διορισμό του, είχε εμπλακεί στην εμφύλια σύγκρουση με το γνωστό πολιτικό αποτέλεσμα.[1184]

Ακόμη, όμως, και στην περίπτωση που δεν ανατρεπόταν ο Μαυρομιχάλης, η Διοίκησή του δεν φαινόταν διατεθειμένη να συγκρουστεί με τις ηγετικές ομάδες της Κοινότητας Αθηνών. Ένα σημαντικό πολιτικό σχέδιο του Μανσόλα προέβλεπε την ακύρωση της πολιτικής της ενοικίασης των προσόδων στους στρατιωτικούς, η οποία ευθυνόταν για τις μειωμένες έως ανύπαρκτες χρηματικές εισροές στο κοινοτικό ταμείο. Παρά το γεγονός ότι η ενοικίαση των προσόδων αποτελούσε μια νόμιμη διαδικασία σύμφωνα με τις αποφάσεις της Β΄ Εθνοσυνέλευσης, ο Μανσόλας έκρινε πως η διεξαγωγή δημοπρασιών υπό το πολιτικό καθεστώς της συνέλευσης των Αθηνών οδηγούσε σε αντίθετα από τα επιθυμητά αποτελέσματα. Ο έλεγχος της ενοικίασης των προσόδων κυρίως από τους οπλαρχηγούς και κατά δεύτερο λόγο από το προεστικό στοιχείο της κοινότητας Αθηνών από κοινού με τους νοικοκυραίους της, ουσιαστικά, απέτρεπε τη συσσώρευση χρηματικών διαθέσιμων στο κοινοτικό ταμείο και οδηγούσε στην εκτροπή των χρηματικών πόρων από την κυριότητα της κεντρικής εξουσίας στα χέρια τωνστρατιωτικών.

Ο Έπαρχος Αθηνών Δρόσος Μανσόλας προσπάθησε να ακυρώσει μία διαδικασία που το μόνο που συνεισέφερε ήταν να τροφοδοτεί την εξουσιαστική κυριαρχία των οπλαρχηγών. Το σχέδιο του Οκτωβρίου του 1823 προέβλεπε «τα εκπωληθησόμενα εθνικά δια δημοπρασίας, να εκτιμηθώσι, και να δίδωνται εις αιώνιον δημοπρασίαν, επί συμφωνία να δίδη ο αγοραστής αιωνίως το δέκατον, ή εικοστόν, της τιμής κατ' έτος, κατά τριμηνίαν το τεταρτημόριον· […] Με αυτόν τον τρόπον, και οι πτωχότεροι ωφελούνται αγοράζοντες εκ των εθνικών κτημάτων και αι δυσμένειαι εμποδίζονται, και τακτικόν αιώνιον εισόδημα απολαμβάνει η πατρίς […].[1185] Ο προφανής σκοπός του επάρχου ήταν να αποφύγει η Διοίκηση τη μεσολάβηση των προεστών και των νοικοκυραίων, οι οποίοι είτε αρνούνταν να καταβάλουν τα ενοίκια είτε κατέβαλαν μικρότερα χρηματικά ποσά από τα οριζόμενα στην τιμή της δημοπρασίας. Το σχέδιο «δια να μεταλάβωσι πολλοί των καρπών της χρησικτησίας» εκχωρεί τις εκτάσεις των εθνικών κτημάτων στους καλλιεργητές χωρικούς, οι οποίοι αναλαμβάνουν την απόδοση των δεκάτων σε δόσεις στο μοναδικό ενοικιαστή των προσόδων που ήταν στην περίπτωση αυτή η ίδια η «Προσωρινή Διοίκηση». Προφανώς, το σχέδιο έμεινε ανεκτέλεστο από την κεντρική εξουσία, όμως, υποδείκνυε στο νέο Εκτελεστικό του Κουντουριώτη την βασική πολιτική κατεύθυνση στην οποία έπρεπε να κινηθεί, εάν επιθυμούσε αφενός την

[1184] Βλ. Ροτζώκος, 1997, ό.π., σ. 85-120.

[1185] Γ.Α.Κ., *Υπουργείον Οικονομίας*, φ. 12, Οκτώβριος – Δεκέμβριος 1823*, «Ο Έπαρχος Αθηνών προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Αθήναις τη 20 : Οκτωβρίου 1823».*

απομάκρυνση των οπλαρχηγών της Ανατολικής Ρούμελης από το χώρο της πολιτικής εξουσίας και αφετέρου την υπαγωγή των οικονομικοπολιτικών λειτουργιών της Κοινότητας Αθηνών - και των άλλων κοινοτήτων της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος - στο πλαίσιο των αποφάσεων της Β΄ Εθνοσυνέλευσης. Η νέα εκτελεστική εξουσία έπρεπε να εκμηδενίσει την πολιτική ισχύ των οπλαρχηγών και να περιορίσει τις τοπικές εξουσίες που αντιστρατεύονταν τα συμφέροντά της.

Ι.β.2. Η στάση της Διοίκησης απέναντι στις τοπικές δημοπρασίες

Η πολιτική βούληση του Γεωργίου Κουντουριώτη για την κατίσχυση πάνω στα τοπικά συμφέροντα των οπλαρχηγών της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος εκφράστηκε εξ' αρχής, από τις πρώτες ημέρες της εκλογής του νέου Εκτελεστικού. Σε μία προσπάθεια να ελεγχθούν οι κινήσεις των οπλαρχηγών εναντίον του εχθρού δημιουργήθηκαν στην Ανατολική Ρούμελη τέσσερα κεντρικά στρατόπεδα, τα οποία περνούσαν στον έλεγχο της κεντρικής εξουσίας˙ το στρατόπεδο της Αττικής, του Ζεμενού, των Σαλώνων και των Δερβενοχωρίων. Αργότερα τη θέση του στρατοπέδου του Ζεμενού θα πάρει το στρατόπεδο της Άμπλιανης, ενώ το 1825 θα δημιουργηθούν και μικρότερα στρατόπεδα, όπως αυτό του Αέρος (Δερβένι) και του Καστρίου (στους Δελφούς).[1186] Η Διοίκηση θα αναλάμβανε μέσα στο 1824 τον διαχειριστικό έλεγχο των στρατοπέδων, που αφορούσε την επιμελητεία, τους μισθούς, το διορισμό του διοικητικού και υπαλληλικού προσωπικού, και θα απαιτούσε την υπαγωγή των ενόπλων χωρικών που ανήκαν στις δυνάμεις των οπλαρχηγών της Ανατολικής Ρούμελης στο δυναμικό των στρατοπέδων αυτών.

Ταυτόχρονα -τις πρώτες εβδομάδες του Ιανουαρίου 1824- η Διοίκηση του Γεωργίου Κουντουριώτη διαμέσου του διορισμένου απ' αυτήν μισθοδότη του στρατοπέδου Αθηνών Κωνσταντίνου Σπανόπουλου και του Έπαρχου απαίτησε από την Εφορεία των Αθηνών την έκθεση του εθνικού ελαιώνα της επαρχίας σε δημοπρασία,[1187] ώστε να συγκεντρωθούν από τους ενοικιαστές των προσόδων του ελαιώνα[1188] τα αναγκαία χρηματικά ποσά για τη συντήρηση του στρατοπέδου της

[1186] Κασομούλης, τόμος Τρίτος, 1942, ό.π., σ. 149. Το Καστρί κατά το 1829 θα γίνει η έδρα του Πληρεξούσιου Τοποτηρητού της Στερεάς Ελλάδος, τότε Αυγουστίνου Καποδίστρια.

[1187] Η σημασία της ενοικίασης των προσόδων του εθνικού ελαιώνα της Αττικής υπήρξε τεράστια, καθώς ένα μεγάλο μέρος των εσόδων του κοινοτικού ταμείου υπολογίζονταν να προέλθει από τα ενοίκια των αγοραστών, που θα εκμεταλλεύονταν το λάδι και τα ελαιοκόκκια. Στο «Λογαριασμός των προσοδεξόδων της Επαρχίας των Αθηνών από τη α΄ Μαρτίου των 1824 μέχρι τη α΄ Μαρτίου των 1825» υπολογίζονταν τα έσοδα του ταμείου από «όσα από λάδια και ελαιοκόκκια της απερασμένης και τρεχούσης χρονιάς» πωλήθηκαν σε 35.359 γρόσια, ένα ιδιαίτερα σημαντικό χρηματικό ποσό και ανάμεσα στα υψηλότερα που κατεβλήθησαν στο ταμείο. *Αθηναϊκόν Αρχείον*, 1971, ό.π., σ. 256-258. Επιπλέον, η έγκαιρη πώληση του ελαιώνα συνεπαγόταν και την εξασφάλιση της σύναξης της παραγωγής από τους καλλιεργητές και τη μετέπειτα διάθεση μέρους των παραγώμενων ποσοτήτων για τις διατροφικές ανάγκες των στρατευμάτων της Διοίκησης. Βλ. έξοδα του ταμείου για την αγορά «ξεστίων λαδιού» που απέδιδε στους επικεφαλής των στρατευμάτων για τις διατροφικές ανάγκες των ενόπλων τους, *Αθηναϊκόν Αρχείον*, 1971, ό.π. σ. 120-127*, «Ταΐνια κονακίων»* τους μήνες Μάρτιο - Απρίλιο του 1824. Μία ενδεικτική διαδικασία δημοπρασίας ελαιώνα, στο *Α.Ε.Π*., τ. 14, 1981, ό.π., σ. 105, *«έκθεσις περί της δημοπρασίας των εθνικών προσόδων ελαιώνος επαρχίας Ναυπλίου»,* 10 Αυγούστου 1824.

[1188] Ο ελαιώνας της Αθήνας ήταν ο μεγαλύτερος ελαιώνας της Επαρχίας Αθηνών και βρισκόταν εκατέρωθεν και δυτικά του Κηφισού ποταμού, ο οποίος πηγάζει από τα βουνά της Πάρνηθας και της Πεντέλης. Απείχε μια απόσταση περίπου μισής ώρας με τα πόδια από τον οικισμένο χώρο. Για την αθηναϊκή ύπαιθρο βλέπε και Χατζημιχαήλ, 2011, ό.π., τόμος 1, σ. 95-102. Ο ελαιώνας χωριζόταν στον εθνικό ελαιώνα και στον ιδιόκτητο. Η εκτίμηση γινόταν χωριστά και ακολουθούσε η δημοπράτηση του εθνικού ελαιώνα. Συνήθως η εκτίμηση του καρπού γινόταν μετά τις 15 Σεπτεμβρίου για να είναι ο

Αττικής. Η απάντηση των δημογερόντων Αθηνών πιστοποιούσε τη σταθερή προσήλωσή τους στις αποφάσεις της συνέλευσης των Αθηνών και αποκάλυπτε τη διάθεση των οπλαρχηγών, που εξακολουθούσαν να υποστηρίζουν τον Οδυσσέα Ανδρούτσο, να μην αποδεχτούν την εφαρμογή του θεσμικού πλαισίου της Διοίκησης.

Στις 11 Ιανουαρίου 1824 στην αναφορά του Σπανόπουλου προς το Εκτελεστικό σώμα αναφερόταν ότι «ο Έπαρχος ηθέλησε μεν να βάλη εις πράξιν τας διαταγάς ταύτας, αλλά δεν ηδυνήθη διότι αφ' ενός μέρους οι επιστατοδημογέροντες επρόβαλον ότι έχουν πωλημένον τον ελαιώνα εις τον στρατηγόν Γκούραν δια τους μισθούς των στρατιωτών του και επομένως δεν εμπορούν να ενεργήσουν τας διαταγάς της Διοικήσεως και εκ του άλλου μέρους ο υποφρούραχος Ιωάννης Μαμούρης ανθίστατο και εκείνος εις την πώλησιν ταύτην […]».[1189] Ήταν φανερό πως η Δημογεροντία είχε υπακούσει στις εντολές του Ανδρούτσου να λάβει μέτρα για τη διασφάλιση του ελέγχου των προσόδων του ελαιώνα και γενικότερα όλων των εθνικών κτημάτων, ώστε να αποτραπεί η εξάρτηση κάθε οικονομικής διαδικασίας από την κεντρική εξουσία. Όταν η Διοίκηση Κουντουριώτη θα επιμείνει στην ενοικίαση των προσόδων του ελαιώνα Αθηνών, οι δημογέροντες θα αναγκαστούν να αποδεχτούν τη συμβιβαστική πρότασή της, που διατυπώνεται κατά τη διάρκεια της συνέλευσης των Σαλώνων (8-28 Απριλίου 1824). Η δημοπράτηση, όπως θα δούμε παρακάτω, φαίνεται να γίνεται το επόμενο έτος, τον Οκτώβριο του 1825 και θα αφορά την πώληση 18.000 ξεστίων λαδιού, ολική ή μερική.[1190]

υπολογισμός ακριβέστερος. Για τη χρονιά 1825-1826 κατ' εξαίρεση, σύμφωνα με το Επαρχείο, η εκτίμηση του καρπού που ήταν χοντρός μπορούσε να γίνει και πριν τις 15 Σεπτεμβρίου, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 52, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. Το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 30 Ιουλίου 1825, εν Αθήναις. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης».* Για τη σημασία των εθνικών ελαιώνων στην «πρόοδο της οικονομίας» και για το πόσο βλαπτική ενέργεια είναι η εκρίζωση των ελαιών για καύσιμη ύλη βλέπε, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 55, *«Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. (Το Υπουργείο της Οικονομίας) […] Ναύπλιον, τη 22 Αυγούστου 1825. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Ο Αλύπιος Καλογεράς, προεστός με πολιτική θέση, περιγράφει με γλαφυρά λόγια το πρόβλημα: *«[…] Οι ελαιώνες της Αττικής φθείρονται φθοράν όχι μικράν ξυλευομένων των διαβατών, των χωρικών και αυτών των καλλιεργητών· διότι ο καλλιεργητής, όταν ιδή, ότι ολίγον ωφελήται από την καρπολογίαν , προστρέχη εις την ξυλολογίαν […]», στο* Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 55, *«Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 22 Αυγούστου 1825, εν Ναυπλίω. Ο πατριώτης Αλύπιος Καλογεράς Αθηνέος».* Την ίδια περίοδο η Διοίκηση συστήνει ειδική επιτροπή για τους ελαιώνες Αθηνών, Σαλώνων και της Πελοποννήσου, βλέπε Μέρος Α΄, IV. Διάφορες άλλες πολιτικές θέσεις στην Κοινότητα των Αθηνών: Επιστάτες των Προσόδων και Εξόδων, Επιστάτες της Επαρχίας και «επιστατοδημογέροντες». Στην Αθήνα θα αποσταλούν οι Ν. Σπηλιοτάκης και Χ. Στρατής για να εκτιμήσουν τον εθνικό ελαιώνα Αθηνών ώστε να τεθεί αυτός σε δημοπρασία, στο ό.π., φ. 59, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Επαρχείον και επιστατοδημογέροντας της Επαρχίας Αθηνών. […] τη 19 Σεπτεμβρίου 1825, Ναύπλιον. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Σχετικές διαταγές λαμβάνουν άμεσα και οι δύο τους από τη Διοίκηση για μετάβαση στην Αθήνα και διενέργεια εκτίμησης των «φετεινών» εισοδημάτων του εθνικού ελαιώνα της, στο ό.π., φ. 59, «*«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τους κυρίους Ν. Σπηλιοτάκην και Χ. Στρατήν […] τη 19 Σεπτεμβρίου 1825, Ναύπλιον. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1189] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 3, *«Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. […] Τη 11 Ιανουαρίου, Ναύπλιον. Ο Μισθοδότης του στρατοπέδου των Αθηνών. Κωνσταντίνος Σπανόπουλος»* και *Αθηναϊκόν Αρχείον*, 1971, ό.π. σ. 64.

[1190] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 61, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας Διακηρύττει […] τη 5 Οκτωβρίου, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Αναφέρεται πως «η δε τιμή αυτού προκαταβάλλεται διά μετρητών […] οι αγορασταί μέλλουν να παραλαμβάνωσι το έλαιον εις την πόλιν των Αθηνών κατά τας δημοσίους αποθήκας, όπου μετακομίζεται ανεξόδως υπό των υποκοψάντων τας εθνικάς ελαίας […]».

Η μεταβολή της πολιτικής της κεντρικής εξουσίας ως προς το οικονομικοπολιτικό καθεστώς της «Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος» ήταν αναμενόμενη και χαρακτηριζόταν από τον αυξανόμενο έλεγχο των επαρχιών πάνω στο πεδίο δράσης των δημογεροντιών και την αποτελεσματική ενεργοποίηση πολιτικών πιέσεων προς τις ηγετικές ομάδες της Ανατολικής Ρούμελης. Ιδιαίτερα για την Κοινότητα Αθηνών, ο Κουντουριώτης έκρινε αναγκαία την αντικατάσταση του Έπαρχου Μανσόλα, αρχικά από τον Λάμπρο Νάκο (Μάρτιος 1824) και μετέπειτα από τον Μιχαήλ Σούτζο, ο οποίος καταφθάνει στην Αθήνα στα τέλη του Ιουνίου 1824. Ένα χρόνο μετά ακριβώς ο Σούτσος θα πάρει μετάθεση στο Επαρχείο Πάρου και Αντίπαρου.

Ο Δρόσος Μανσόλας πήρε μετάθεση για το Επαρχείο της Τήνου. Ένα χρόνο μετά ο Μανσόλας θα γίνει και ο ίδιος ενοικιαστής των προσόδων της νήσου Μυκόνου και Σύρας, καθώς και του τελωνείου της Άνδρου, μαζί με τον Αναγνώστη Μέξη.[1191] Οι σχέσεις του με τη Διοίκηση θα διαταραχθούν όταν θα βρεθεί σε δικαστική διαμάχη μαζί της διεκδικώντας χρήματα που δάνεισε στον Άρειο Πάγο το 1823.[1192] Γρήγορα, όμως, οι σχέσεις θα αποκατασταθούν και ο πρώην Έπαρχος Αθηνών θα βρεθεί σε οικεία μέρη, στο νησί της Ευρίπου, ως «Γενικός Έφορος των στρατευμάτων Ευβοίας και Τρικκέρων» τον Απρίλιο του 1825.[1193]

Μέσα στο Φεβρουάριο του 1824 προωθήθηκαν στην περιοχή των Αθηνών τα διοικητικά στρατεύματα του στρατηγού Στάθη Κατζικογιάννη με σαφείς εντολές να επιδιώξουν την εξασφάλιση χρηματικών διαθέσιμων από το ταμείο της Κοινότητας Αθηνών για τη συντήρηση και τη μισθοδοσία τους.[1194] Οι δημογέροντες Αθηνών αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν μπροστά στις κλιμακούμενες πιέσεις της κεντρικής εξουσίας να εγκαταλείψουν την αδιάλλακτη στάση τους μόνο στο βαθμό που τους επέτρεπαν οι οπλαρχηγοί των Αθηνών.

Η Διοίκηση Κουντουριώτη πάντα μέσα στο πλαίσιο της διαπραγματευτικής της τακτικής αποδέχτηκε τη διαχείριση του κοινοτικού ταμείου να την έχουν οι δημογέροντες Αθηνών, με την προϋπόθεση ότι τα χρηματικά διαθέσιμά του θα

Η Δημοπρασία θα διεξαγόταν στον «Πλάτανο», ημέρα Δευτέρα, και οι ενδιαφερόμενοι θα έπρεπε να δώσουν τιμή στη Διοίκηση στο Ναύπλιο.

[1191] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Εκτελεστικού, 1825,* φάκελος 39: *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Υπουργείον της Οικονομίας το Εθνικόν Ταμείον. […] Ναύπλιον τη 21 Μαρτίου 1825. Η Επιτροπή Ι. Μ. Αντωνόπουλος, Αναγνώστης Μοναρχίδης, Γ. Σπηλιόπουλος»* και ό.π., φ. 40, «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 25 Μαρτίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1192] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 6, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 2 Απριλλίου 1825. Εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Ο Μανσόλας ισχυριζόταν πως δάνεισε στον Άρειο Πάγο 500 τάλληρα «τα οποία έφερε τότε γρόστα 2.800», αλλά το Υπουργείο ερευνώντας το λογαριασμό του Αρείου Πάγου δε βρήκε σημειωμένη ούτε τη λέξη τάλληρα, ούτε ολόκληρο το ποσό των γροσίων που ζητούσε ο Μανσόλας. Βρέθηκε το ποσό των 2.530 γροσίων, το οποίο θα του κατέβαλλε η Διοίκηση μόνο από τις εθνικές προσόδους, χωρίς τόκους και διαφορά νομίσματος.

[1193] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 6, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το σεβ. Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον του Πολέμου. Εν Ναυπλίω, τη 2 Απριλίου 1825. Ο Υπουργός του Πολέμου Αδάμ Δούκας».*

[1194] Βλ. και αργότερα, το *«Εκτελεστικό σώμα προς τον γενναιόταταον στρατηγόν κύριον Στάθην Κατζικογιάννην. […] Επειδή η Ανατολική Ελλάς φοβερίζεται από πολεμικά κινήματα […] διατάττεσαι να απέλθης εκείσε και να στρατολογήσης επί του παρόντος διακόσιους στρατιώτας επιλέκτους και αξίους δια πόλεμον και να μείνης εις την επαρχίαν των Αθηνών έως δευτέρας διαταγής της Διοικήσεως. Διωρίσθησαν οι εις την επαρχίαν ταύτην υπάλληλοι Υπουργοί της Διοικήσεως να σου δώσωσι τα καθημερινά σιτηρέσια και γεμεκλίκια έως ότου φθάση εκεί ο της Διοικήσεως φροντιστής, Εκ Μυλών (Ναυπλίου) τη 25 Μαΐου 1824», Αθηναϊκόν Αρχείον*, 1971, ό.π., σ. 74.

δεσμεύονταν για τις ανάγκες του στρατοπέδου της Αττικής και της φρουράς της Ακροπόλεως. Το ταμείο θα ήταν εξαρτημένο από το διαρκή έλεγχο του Επάρχου Νάκου, ώστε να προλαμβάνεται οποιαδήποτε παρεκτροπή και ιδιοποίηση των χρηματικών πόρων για διαφορετικούς σκοπούς. Επρόκειτο, προφανώς, για μία προσωρινή διευθέτηση των οικονομικοπολιτικών λειτουργιών της κοινότητας και τοποθετείται στο μεταβατικό στάδιο που ακολούθησε την ακύρωση του πολιτικού status quo της συνέλευσης των Αθηνών. Η συμβιβαστική διάθεση της Διοίκησης δεν ανταποκρινόταν στην πολιτική βούληση του Κουντουριώτη για πλήρη έλεγχο της Επαρχίας Αθηνών, όμως, στη συγκεκριμένη συγκυρία εξυπηρετούσε τις προσπάθειες για τον προσεταιρισμό των ανώτερων στρωμάτων της Αθήνας στο στρατόπεδο της Διοίκησης.

Δεν ήταν τυχαίο, όπως θα δούμε σε επόμενο κεφάλαιο, πως η αποδοχή των προτάσεων συμβιβασμού συντελέστηκε αμέσως μετά την απόσπαση των εγγυήσεων ότι οι ηγετικές ομάδες της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος θα συντάσσονταν με τη Διοίκηση Κουντουριώτη και εγκατέλειπαν το status quo της συνέλευσης των Αθηνών (1822), που διατυπώθηκαν στο κείμενο του ψηφίσματος της συνέλευσης των Σαλώνων στις 24 Απριλίου 1824.[1195] Στις 26 Απριλίου 1824 η Διοίκηση διαμέσου του Επαρχείου Αθηνών αποδεχόταν την πώληση του συνόλου της παραγωγής του εθνικού ελαιώνα Αθηνών στον υποφρούραρχο («αντιφρούραρχος» στις πηγές) Ιωάννη Μαμούρη για τις ανάγκες της φρουράς της Ακρόπολης και του στρατοπέδου Αττικής.[1196] Αποφεύγεται να οριστεί ως ενοικιαστής των προσόδων του εθνικού

[1195] Βλέπε και τα πρακτικά της συνέλευσης των Σαλώνων της 25ης Απριλίου 1824, όπου οι εκπρόσωποι των παραδοσιακών ηγετικών ομάδων της Ανατολικής Ρούμελης απευθύνονταν προς τη Διοίκηση και διατύπωναν την προσήλωσή τους στους Νόμους, στο Άννινος, 1996, ό.π., σ, 42, υποσημείωση αρ. 1.

[1196] *«Την σήμερον χίλια οκτακόσια είκοσι τέσσερα Απριλίου είκοσι έξι, η Τοπική Διοίκησις των Αθηνών, το Επαρχείον, οι Δημογέροντες, επιστάται και λοιποί πατριώται και τοποτηρηταί του λαού, δια να απαντήσωσι τας κατεπειγούσας χρείας και έξοδα της Επαρχίας εσυμφώνησαν με τον κυρ. Γιαννάκην Μεμούρην και του επούλησαν από το ερχόμενον εθνικό λάδι ξιστία τοπικά χίλια, αριθ. ξιστ. 1000 επί τας εξής συμφωνίας. Α΄. Ο ειρημένος αγοραστής κυρ. Γιαννάκης Μεμούρης να μετρήση σήμερον εις το Ταμείον της Επαρχίας όλην την τιμήν των χιλίων τοπικών ξιστίων του λαδίου προς γρόσια τρία και παράδες είκοσι το ξιστί, φέρει γρόσια τρεις χιλιάδες πεντακόσια, αριθ. γρ. 3.500. Β΄. Η Τοπική Διοίκησις των Αθηνών να παραδώση εις τον ρηθέντα αγοραστήν κυρ. Γιαννάκη Μεμούρην εντός του Ιανουαρίου μηνός του 1825 όλο το συμφωνημένον είτε πουλημένον εθνικόν λάδι ξιστία τοπικά χίλια, καλό, παστρικόν από την σύναξιν του ερχομένου εθνικού δεκάτου […]»*, *Αθηναϊκόν Αρχείον*, 1971, ό.π., σ. 70-71. Υπογράφουν οι Δημογέροντες Αθηνών, Μιχαήλ Τυρναβίτης, Ανάργυρος Πετράκης, Ιω. Πάλης, Αναγνώστης Χρυσούλης, Χ΄΄ Σπ. Τζικάτζης, Γιάννης Πανταζής, Νεόφυτος Πενδέλης, Ιωσήφ Καισαριανής, Σπ. Μισαραλιώτης, Δημητράκης Κυριακού, Σωτήρης Μπενιζέλος, Διονύσιος Τριανταφύλλου, Φυλαχτός Τεμερτζής, Σταύρος Βλαχόπουλος, Χ΄΄ Ζαχαρίτζας και Δημητράκης Τυρόπουλος (επρόκειτο για μέλη της νέας Δημογεροντίας του 1824), οι επιστάτες της επαρχίας και εν απουσία του Έπαρχου Νάκου ο Γενικός Γραμματεύς Ιωάννης Φιλιππίδης. Επρόκειτο, προφανώς για μία «εικονική πράξη αγοραπωλησίας» που εξυπηρετούσε και τα συμφέροντα της Δημογεροντίας.

Το προσωρινό του μέτρου αποδεικνυόταν από τη μετέπειτα πολιτική της Διοίκησης σχετικά με τις εθνικές προσόδους του ελαιώνα των Αθηνών. Δυσαρεστημένη από τη συμπεριφορά των Δημογερόντων, που δεν κατέβαλαν τα οφειλόμενα ποσά στο ταμείο της κοινότητας, η Διοίκηση ασκούσε πιέσεις να εκτεθούν οι πρόσοδοι του ελαιώνα σε δημοπρασία σύμφωνα με το νομικό πλαίσιο της Β΄ Εθνοσυνέλευσης. Τελικά, τον Οκτώβριο του 1824 το Επαρχείο (με Έπαρχο τον Μιχαήλ Σούτζο) κατόρθωσε «τόσον τα περιβόλια, όσον και οι μύλοι και τα εθνικά χωράφια, […] να ενοικιασθούν από μέρους του Επαρχείου από πρώτης Νοεμβρίου του 1824 έτους δια χρόνον ολόκληρον, καθώς και τα εργαστήρια από πρώτης Δεκεμβρίου του αυτού έτους πάλιν δια χρόνο ολόκληρον […]. *Αθηναϊκόν Αρχείον*, 1971, ό.π., σ. 295-296, *«Το Επαρχείον Αθηνών προς του Κυρίους ενοικιαστάς των εφετικών εθνικών προσόδων της επαρχίας Αθηνών, τη 14 Απριλίου 1825, Αθήναι»*. Ο «ενιαύσιος τρόπος της ενοικιάσεως» του Οκτωβρίου του 1824, μπορεί να έγινε μονομερώς από το Επαρχείο, χωρίς την προηγούμενη έγκριση της Διοίκησης, όμως, τα προβλήματα που θα προκύψουν μέσα στο 1825, ως προς το καθεστώς της ενοικίασης των προσόδων του 1824, δεν αφορούσαν τη

ελαιώνα ο φρούραρχος Ιω. Γκούρας, γιατί η Διοίκηση δεν είχε ακόμη εξασφαλίσει την υποστήριξη του συγκεκριμένου φρουράρχου και φοβόταν μήπως ο Γκούρας απέρριπτε τελικά τις διαπραγματευτικές προτάσεις της για την παράδοση του φρουρίου Αθηνών. Η απόφαση της 26ης Απριλίου 1824, όμως, παρά τις επιφυλάξεις που προκαλούσε στη Διοίκηση, έδειχνε ότι ο Γκούρας ήταν διατεθειμένος όχι μόνο να θέσει τη φρουρά της Ακρόπολης στην υπηρεσία της Διοίκησης, αλλά και να της παραδώσει τον έλεγχο του φρουρίου.

Ι.β.3. Η πώληση του εθνικού λαδιού το 1824.

Μέσα στην Επανάσταση η Διοίκηση προσπάθησε να ελέγξει τις πωλήσεις του λαδιού και τις εξαγόμενες ποσότητες, επιβλέποντας τις διαθέσιμες ποσότητες για δημοπρασία από το εθνικό λάδι.[1197] Στα τελωνεία το «εξερχόμενο» λάδι επιβαρυνόταν με υψηλή φορολογία 5% τη βαρέλλα το 1823.[1198] Η εκτίμηση της Διοίκησης το 1824 για την Αθήνα έφτανε τις 1.500 βαρέλλες από το δέκατο του λαδιού και άλλες 2.000 βαρέλλες από το εθνικό λάδι, οι οποίες υπολογιζόμενες προς πενήντα γρόσια η βαρέλλα θα απέφεραν στο Εθνικό Ταμείο έσοδα 175.000 γροσίων.[1199] Οι εκτιμήσεις, όμως, αυτές δεν θα υλοποιούνταν στην πράξη.

Η διετής σχεδόν εμπόλεμη κατάσταση στην Αττική (1821-1822) δεν μπορεί παρά να επηρέασε τις οικονομικές δραστηριότητες της Κοινότητας Αθηνών, η οποία στα έτη 1823-1824 προσπαθούσε να επαναλειτουργήσει με οικονομικές πρακτικές που υπήρχαν και στα προεπαναστατικά χρόνια. Η τριετής αφορία του ελαιώνα Αθηνών αποτελούσε σοβαρό οικονομικό ζήτημα, αφού η μη απόδοση των

νομιμότητα του τρόπου διαδικασίας της ενοικίασης που ήταν απολύτως σύμφωνος με τις αποφάσεις της Β΄ Εθνοσυνέλευσης, όσο την επιλογή συγκεκριμένων προσώπων από το προεστικό στοιχείο της Αθήνας ως αγοραστές των προσόδων του 1824**.** Για τα προβλήματα που προέκυψαν το 1825, βλέπε, για παράδειγμα, *Αθηναϊκόν Αρχείον*, 1971, ό.π., σ. 293-194, 12 Απριλίου 1825, *«περί της ενοικιάσεως των δημοσίων προσόδων υπό των Ν. Μπατζαξή και Θ. Θεοδωράκη»*, σ. 295-296, «Το Επαρχείον προς τους ενοικιαστές των εφετικών προσόδων, ο Έπαρχος Μ. Σούτζος, 14 Απριλίου 1825», σ. 314-315, «ο απεσταλμένος των Αθηνών Ν. Καρόρης προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας, 6 Μαΐου 1825», σ. 327, «Νικόλαος Μπατζακζής, Ιω. Μακρυμούρης και Δημ. Θεοδωράκης προς το Επαρχείον, 27 Μαΐου 1825», σ. 286, «Συμφωνία μετά των ενοικιαστών των εργαστηρίων Αθηνών δια την πληρωμή του μουκατά (των προσόδων), σ. 344-345, «περί ενοικιάσεως των εθνικών ελαιοτριβείων, 22 Αυγούστου 1825, σ. 358-359*, «Οι ενοικιασταί των δημοσίων προσόδων Αθηνών προς το Υπουργείον της Οικονομίας, 3 Οκτωβρίου 1825*», και σ. 359-360, «*Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Εκτελεστικό, 6 Οκτωβρίου 1825».*

Τα εισοδήματα της Διοίκησης από την ενοικίαση των προσόδων του εθνικού ελαιώνα Αθηνών θα ανέλθουν σε 60.000 γρόσια μέχρι τον Νοέμβριο του 1825. Τα χρήματα θα δοθούν «δια την εξοικονόμησιν του φρουρίου των Αθηνών και δια την φρουράν αυτού», *Α.Ε.Π.*, τ. Ζ΄, ό.π., σ. 487, *«Μυστικαί Συνεδριάσεις του Βουλευτικού Σώματος της Γ΄ περιόδου, 3 Νοεμβρίου 1825».* Βλ. και *Αθηναϊκόν Αρχείον*, ό.π., σ. 366-368*, «Το Επαρχείον Αθηνών προς το Βουλευτικό, 9 Ιανουαρίου 1826*», όπου αναφέρεται ότι τα εθνικά περιβόλια της Αθήνας ενοικιάστηκαν το 1825 για γρόσια 44.612, ενώ το 1826 για γρόσια 60.101:15. Τα εθνικά εργαστήρια και οι μύλοι ενοικιάστηκαν το 1825 για γρόσια 97.136, ενώ το 1826 για 120.745:15. Οι αλυκές σε «αρτιγέννητη ακόμα κατάσταση» εξήγαν το 1825 50.000 κιλά αλάτι, που σύμφωνα με το κοστολόγιο της Διοίκησης (ένα γρόσι το κιλό) απέδωσε στη Διοίκηση 50.000 γρόσια. Τα συνολικά χρηματικά διαθέσιμα που υπολογίζονταν να συσσωρευτούν στο Εθνικό Ταμείο το 1826 από την Επαρχία Αθηνών ανέρχονταν στο ποσό των 700.000 περίπου γροσίων.

[1197] Το λάδι και προεπαναστατικά είχε ως προϊόν περιορισμούς στην εξαγωγή του, όπως και τα σιτηρά, βλέπε σχετικά, Σβορώνος, 1996, ό.π., σ. 315-316.

[1198] *Α.Ε.Π.,* τόμος 2ος, 1972, ό.π., σ. 134-136, «Κατάλογος των ειδών υποκειμένων εις δασμών. […] Τη 28 Ιουλίου 1823 εν Τριπολιτσά. Ο α΄ Γραμματεύς του Βουλευτικού Ιω. Σκανδαλίδης».

[1199] *Α.Ε.Π.,* τόμος 3ος, 1971, ό.π., σ. 116-127, «Εισοδήματα της Ελλάδος Εθνικά και ιδιόκτητα ενιαύσια» [1824].

γεννημάτων στερούσε την κοινότητα από μεγάλο μέρος των εσόδων της. Έσοδα αναγκαία πρώτα απ' όλα για την αναγκαία εξασφάλιση της ασφάλειας της πόλης. Ο «εθνικός ελαιώνας», επειδή αναγνωριζόταν ως μία από τις ελάχιστες πηγές εσόδων για την Κοινότητα Αθηνών είχε «πωληθεί» στο στρατηγό Γκούρα για τις ανάγκες των στρατιωτών του.[1200] Προφανώς, στο λογαριασμό της δεκάτης του λαδιού του 1824 αυτό δεν εμφανίζεται ρητά. Έτσι όταν η Διοίκηση θα επιδιώξει για λογαριασμό της να «πωλήσει» τον ελαιώνα για την εξοικονόμηση των διοικητικών στρατευμάτων του στρατοπέδου Αθηνών θα εισπράξει ως απάντηση και από τους δημογέροντες και από τον υποφρούραρχο Ιωάννη Μαμούρη (1797-1867) πως ο ελαιώνας έχει πωληθεί στο Γκούρα.

Στις 26 Απριλίου 1824 οι Δημογέροντες Αθηνών θα πωλήσουν το «εθνικό λάδι» στον «Γιαννάκη Μεμούρη» για 3.500 γρόσια. Συνολικά αυτός θα αγοράσει χίλια τοπικά ξεστία.[1201] Προφανώς πρόκειται για μία αγορά σε χαμηλότερη τιμή. Μέσα, λοιπόν, στο 1824 Γκούρας και Ιωάννης Μαμούρης φαίνονταν οικονομικά διασφαλισμένοι έχοντας πρόσβαση στην πιο σημαντική πηγή πλουτισμού της Κοινότητας Αθηνών, τον ελαιώνα της. Ο Γκούρας εμφανίζεται ως αγοραστής της προσόδου των εθνικών ελιών, ενώ ο Μαμούρης ως αγοραστής λαδιού σε χαμηλότερες τιμές. Τις ενέργειές τους φαίνεται πως στηρίζουν οι δημογέροντες των Αθηνών, αλλά και ενδεχομένως ο ίδιος ο έπαρχος. Όλα αυτά αφορούν τον Γκούρα πριν το διορισμό του από την Διοίκηση στη θέση του φρουράρχου Αθηνών στις 24 Ιουνίου 1824. Όπως θα δούμε παρακάτω ο Γκούρας και μετά το διορισμό του από τη Διοίκηση στη θέση του φρουράρχου Αθηνών θα ισχυρίζεται πως το εθνικό λάδι του έτους 1824 είναι πωλημένο σε αυτόν για τους «καστρινούς», τους στρατιώτες του φρουρίου.

Η Κοινότητα της Αθήνας αναγνωρίζει την συνεισφορά του στρατηγού Οδυσσέα και του Γκούρα, οι οποίοι και έμπρακτα έθεσαν την Αθήνα σε κατάσταση ετοιμότητας σε μια ενδεχόμενη επιδρομή του εχθρού ήδη από το 1823, αν και για τον πρώτο τα πολιτικά στηρίγματα στην Κοινότητα Αθηνών φαίνεται να λιγοστεύουν. Επιπλέον «συχνότατα δοσίματα και στενοχωρίαν των πολιτών» δόθηκαν για το σκοπό της ελευθερίας. Η επαρχία μισθοδότησε χίλιους στρατιώτες για την εκστρατεία της Ευρίπου, ενώ αναγκάζεται να συντηρεί και τα στρατεύματα που περνούν από την Αττική. Έτσι η Κοινότητα των Αθηνών διαμαρτύρεται στην «Υπερτάτη Διοίκηση»: «Τοιαύτα και τοσαύτα έξοδα καταθλίβουσι τώρα τρεις χρόνους μόνην την Επαρχίαν

[1200] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Εκτελεστικού, 1824,* φάκελος 3: *«Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα […] Τη 11 Ιανουαρίου 1824 Ναύπλιον. Ο Μισθοδότης του στρατοπέδου των Αθηνών Κωνσταντίνος Σπανόπουλος».*

[1201] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α'*, Φ. 192, *«Την σήμερον χίλια οκτακόσια είκοσι τέσσερα Απριλίου είκοσι έξι, η Τοπική Διοίκησις των Αθηνών, το Επαρχείον, οι Δημογέροντες, επιστάται και λοιποί πατριώται και τοποτηρηταί του λαού, διά να απαντήσωσι τας κατεπειγούσας χρείας και έξοδα της Επαρχίας εσυμφώνησαν με τον κυρ Γιαννάκην Μεμούρην και του επούλησαν από το ερχόμενον εθνικόν λάδι ξιστία τοπικά χίλια, αριθ. ξιστ. 1000 […] προς γρόσια τρία και παράδες είκοσι το ξιστί, φέρει γρόσια τρεις χιλιάδες πεντακόσια, αριθ. γρ. 3.500 […] Οι Δημογέροντες των Αθηνών […] Οι επιστάται της επαρχίας. (νώτον) Αρ. 126 Το όπισθεν ενεκρίθη και παρά του Επαρχείου και επικυρούται. Εν απουσία του Επάρχου. Ο Γενικός Γραμματεύς Ιωάννης Φιλιππίδης».* Οι δεκαέξι (16) Δημογέροντες Αθηνών που υπογράφουν είναι οι εξής: Μιχαήλ Τυρναβίτης, Ανάργυρος Πετράκης, Ιωάννης Πάλλης, Αναγνώστης Χρυσούλης, Χατζή Σπύρος Γκικάκης, Γιάννης Πανταζής, Νεόφυτος Πενδέλης, Ιωσήφ Καισαριανής, Σπ. Μισαραλιώτης, Δημητράκης Κυριακού, Σωτήρης Μπενιζέλος, Διονύσιος Τριανταφύλλου, Φυλαχτός Δεμερτζής, Σταύρος Βλαχόπουλος, Χατζή Ζαχαρίτζας, Δημητράκης Τυρόπουλος. Από τους δεκαέξι (16) που υπογράφουν οι δώδεκα (12) είναι προεστοί ενώ οι τέσσερεις (4) είναι νοικοκυραίοι. Ως νοικοκυραίοι χαρακτηρίζονται οι Ανάργυρος Πετράκης, Αναγνώστης Χρυσούλης, Ιωσήφ Καισαριανής και ο Διονύσιος Τριανταφύλλου.

των Αθηνών, το δε Έθνος μένη αδιάφορον».[1202] Η κοινότητα ζητά από τη «σεβαστή Διοίκηση» την αποστολή φροντιστή με τα «αναγκαία» για τη συντήρηση των «έξωθεν» στρατευμάτων, μη μπορώντας να αναλάβει η ίδια τα έξοδα αυτά και για να παύση η όποια κατάχρηση σε βάρος της Επαρχίας Αθηνών. Ακόμη, όμως, και η ενδεχόμενη παρουσία ενός φροντιστή δεν εγγυούνταν πως η καταβολή των χρημάτων για τη συντήρηση των στρατευμάτων δε θα γινόταν από το ταμείο της κοινότητας. Στην καλύτερη περίπτωση ο φροντιστής θα έβαζε μια τάξη στις πολλές φορές παράλογες απαιτήσεις των οπλαρχηγών, δε θα σταματούσε, όμως, την απαίτηση της Διοίκησης για την ανάληψη του οικονομικού αυτού βάρους ή μέρους αυτού από την τοπική κοινότητα. Δεν ήταν μόνο τα ποσά που αφορούσαν στην καθημερινή σίτιση των στρατιωτών (γεμεκλίκια και ταΐνια), αλλά και η ίδια η μισθοδοσία τους ανά μήνα, η οποία και ζητούνταν από τη Διοίκηση να καταβληθεί από τους επιστάτες των επαρχιών. Βέβαια, όπως, σε πλείστες περιπτώσεις δινόταν το «αναγκαίον αποδεικτικόν» στον πληρωτή για μια μελλοντική εξόφληση των εξόδων του προς το Έθνος είτε από τις εθνικές προσόδους είτε από τα ποσά του δανείου.[1203]

Μεταξύ της Διοίκησης και των ενοικιαστών-αγοραστών δημιουργείται ουσιαστικά μια οικονομική σχέση ζωτικής σημασίας για τα «εθνικά συμφέροντα». Η δημοπρασία χαρακτηρίζεται «πληρεστάτη» όταν έχει ουσιαστικά αποτελέσματα και οδηγεί στην προαγορά εκείνου του «εθνικού» αγαθού που δημοπρατούνταν. Ο αγοραστής μπορούσε να πληρώσει το μισό ποσό σε μετρητά, σε γρόσια δηλαδή, και το άλλο μισό «εις διαταγάς».[1204] Από τα έγγραφα διαπιστώνεται πως η Διοίκηση είχε άμεσα δικαιώματα ως προς τις εθνικές προσόδους που η ίδια έθετε σε δημοπρασία. Διαφορετικό νομικό καθεστώς ως προς τη φορολογία ίσχυε για προσόδους των ιδιόκτητων περιουσιών μιας επαρχίας, όμως οι ενοικιαστές-υπενοικιαστές εθνικών και ιδιόκτητων περιουσιών ήταν τα ίδια πρόσωπα.

Μπορεί στην Αθήνα να μη διενεργούνταν ακόμη δημοπρασίες, όμως, σε άλλα μέρη της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος, είχαν ήδη ξεκινήσει οι διαδικασίες της δημοπράτησης. Οι δημοπρατήσεις θα ολοκληρώνονταν το επόμενο έτος (1825) όχι χωρίς εμπόδια. Οι αγοραστές δεν θα λάμβαναν ποτέ στο σύνολό τους τις πληρωμένες ποσότητες. Η περίπτωση της Επαρχίας Σαλώνων που ακολουθεί δείχνει πως δεν αρκούσε η δημοπράτηση του εθνικού λαδιού για να πληρωθεί η Διοίκηση, αλλά θα

[1202] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Εκτελεστικού, 1824,* φάκελος 8: *«Προς την «υπερτάτη Διοίκησις», εν Αθήναις τη 18 Μαΐου 1824».*

[1203] Βλέπε χαρακτηριστικά για το 1824 το παράδειγμα του στρατηγού Στάθη Κατζικογιάννη, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Εκτελεστικού, 1824,* φάκελος 9: *«Το Εκτελεστικόν Σώμα. Προς τον Έπαρχον, Δημογέροντας και Επιστάτας των εθνικών προσόδων και εξόδων της επαρχίας Αθηνών […] Διατάττεσθε λοιπόν να του δίνετε καθεκάστην τα' αναγκαία σιτηρέσια προς τριακόσια δραμία ψωμί τον καθέκαστον στρατιώτην και δεκαπέντε παράδες γεμεκλίκι από τας εθνικάς προσόδους της Επαρχίας ταύτης. […] Εκ Μύλων (Ναυπλίου) τη 25 Μαΐου 1824. Ο Πρόεδρος».* Και στο ίδιο, *«Το Εκτελεστικόν Σώμα. Προς τον Έπαρχον, Δημογέροντας και Επιστάτας των εθνικών προσόδων και εξόδων της επαρχίας Αθηνών […] Διατάττεσθε εκ των του παρόντος χρόνου της επαρχίας ταύτης εθνικών προσόδων να πληρώσετε εις τον γενναιότατον στρατηγόν κύριον Στάθην Κατσικογιάννηνν γρόσια επτά χιλιάδες διά τριών μηνών απερασμένων μισθών εκατόν στρατιωτών του […] Εκ Μύλων (Ναυπλίου) τη 25 Μαΐου 1824. Ο Πρόεδρος».* Αργότερα το ποσό θα αυξηθεί στα 7500 γρόσια, όμως θα μείνει ανεκτέλεστη η καταβολή μέχρι την άφιξη του νέου Επάρχου Σούτζου. Ο Κατζικογιάννης δε θα προβάλλει αντιρρήσεις στην αναστολή της άμεσης καταβολής του ποσού από τους επιστάτες της επαρχίας Αθηνών, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Εκτελεστικού, 1824,* φάκελος 11. Για τον Ν. Παπάζογλου και την καταβολή 1.500 γροσίων ως στρατιωτικούς μισθούς βλ., Γ.Α.Κ., *Αρχείο Εκτελεστικού, 1824,* φάκελος 13, *«Προς το Υπουργείο της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω τη 27 Ιουνίου 1824. Ο Πρόεδρος».*

[1204] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 74, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος, τη 12 Φεβρουαρίου 1826, εν Ναυπλίω».*

έπρεπε και ο αγοραστής να λάβει τις ποσότητες που είχαν δημοπρατηθεί. Στην Επαρχία Σαλώνων η δράση των στρατιωτικών εμπόδισε την δημοπράτηση και την παράδοση του εθνικού λαδιού.

Η Προσωρινή Διοίκηση εξέδωσε διαταγές για την προστασία του καρπού του σημαντικού ελαιώνα των Σαλώνων, μέχρι την αποστολή δικού της ανθρώπου για να διενεργήσει την εκποίηση. Η προστασία από μέρους της τής παραγωγής ήταν καθοριστικής σημασίας για την τροφοδοσία των στρατοπέδων της: «Η Διοίκησις απεφάσισε να μένουν αι εθνικαί πρόσοδοι του ελαιώνος τούτου εις λογαριασμόν του Εθνικού Ταμείου. Διατάττεται το υπουργείον τούτο να διορίση τον Έπαρχον και εκεί επιστάτην, να επαγρυπνούν ώστε να μη γίνη η παραμικρά διαρπαγή αυτών, αλλ' αφού φθάση ο καιρός της συλλογής των, να διορίσουν ανθρώπους να συνάξουν τους καρπούς αυτών, και να αποθέσουν εις αποθήκας ασφαλείς το εξαχθησόμενον έλαιον, έως ού να αποστείλη η Διοίκησις άνθρωπον να ενεργήση τα περί τούτου αποφασισθόμενα».[1205]

Λίγες μέρες αργότερα το Υπουργείο της Οικονομίας φέρεται να έχει διορίσει επιστάτη του «εφετεινού εισοδήματος του ελαιώνος Σαλώνων» τον «κύριον» Γεώργιο Δημητρόπουλο.[1206] Ο επιστάτης της δημοπρασίας θα επωμίζονταν τη δημοπράτηση προς όφελος του Εθνικού Ταμείου σε ικανοποιητική τιμή για τη Διοίκηση. Φαίνεται από τα παραπάνω πως η κεντρική εξουσία έπαιρνε πρόσθετα μέτρα για τη διασφάλιση της διαδικασίας και δεν αρκούνταν μόνο στην παρουσία του επάρχου. Στρατόπεδο θα συσταθεί και στα Σάλωνα, την αρχηγία του οποίου θα αναλάβει το έτος 1825 ο Γκούρας.

Στα Σάλωνα το εθνικό λάδι που είχε συγκεντρωθεί σε βαρέλια έφτανε τις 800 έως 1.300 «βαρέλες» έτοιμο να φορτωθεί σε πλοία. Οι εκεί επιστάτες σημειώνουν πως «στρατιωτικοί» το «κατακρατούν τελείως».[1207] Αργότερα θα μάθει η Διοίκηση πως πρόκειται για τον στρατηγό Πανουριά (γέρο Πανουριά) και αξιωματικούς του, τους οποίους και θα απειλήσει πως θα χαρακτηριστούν «εγκληματίες».[1208] Μάταια περίμενε το λάδι στη Σκάλα Σαλώνων ο Αναγνώστης Λαζαρόπουλος, μέρος του οποίου μάλιστα το είχε προπληρώσει ήδη από το Νοέμβριο του 1824.[1209] Θα φτάσει ο μήνας Μάρτιος του 1825 και το εθνικό λάδι δε θα έχει αποδοθεί. Ζημίες υπέστη και ο Δημήτριος Ανατζιτόπουλος από το γαμπρό του Πανουριά, χωρίς να προσδιορίζεται το είδος τους. Τον τελευταίο θα τον αποζημιώσει η Διοίκηση με 2.902 γρόσια από τις

[1205] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 21, *«Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας, Εν Ναυπλίω τη 25η Σεπτεμβρίου 1824».*

[1206] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 21, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τον έπαρχον και επιστάτην της επαρχίας Σαλώνων και προς τον επιστάτην της δημοπρασίας του εφετεινού εισοδήματος του ελαιώνος της κύριον Γεώργιον Δημητρόπουλον, τη 28η Σεπτεμβρίου 1824, εκ Ναυπλίου».* Για να δώσουμε μια τάξη μεγέθους, ο εθνικός ελαιώνας της Βοστίτζας απαριθμούσε 1.796 ελαιόδεντρα, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 34, *«1825 Φεβρουαρίου 25. Καταγραφή των εθνικών ελαιών Βοστίτζης».*

[1207] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 53, *«Υπερτάτη Διοίκησις της Ελλάδος! Εν Σαλώνοις, τη 19 Ιανουαρίου 1825. Οι ταπεινοί επιστάται Σαλώνων Ιωαννούλης Κόντες, Ηλίας Καμένος, Ιωάννης Νοικολακόπουλος».*

[1208] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 54, *«Προς τον Έπαρχον και τους επιστατοδημογέροντας της επαρχίας Σαλώνων. […] τη 21 Ιανουαρίου 1825, Ναύπλιον».*

[1209] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 53, *«Σεβαστή Διοίκησις. […] τη 19 Ιανουαρίου 1825. Σκάλα Σαλώνων. Αναγνώστης Λαζαρόπουλος»* και ό.π., φ. 53, *«ίσον απαράλακτω κοντράτω: […] τη 11 Νοεμβρίου 1824, εν Σαλώνοις. Ο Έπαρχος των Σαλώνων Κωνσταντίνος Ντελιγιάννης».*

εθνικές προσόδους.[1210] Ενδεχομένως, η έσχατη διευθέτηση του ζητήματος να σήμαινε για τη Διοίκηση την καταβολή αποζημιώσεων και στην περίπτωση του Λαζαρόπουλου με χρέωση του Εθνικού Ταμείου.

Ως τόπος μεθοριακός θα λέγαμε, το «στρατόπεδο των Σαλώνων» θα αποτελεί την εμπροσθοφυλακή της ίδια της Επαρχίας Αθηνών και των στρατευμάτων της Διοίκησης. Ο Νάκος Πανουργιάς, χωρίς να συντάσσεται με τις συμπεριφορές του πατέρα του, αυτό έχει κατά νου και θέλει να θυμίσει στη Διοίκηση, όταν γράφει για τη «θέσιν» της Επαρχίας των Σαλώνων, παραθέτοντας και τις εκεί στρατιωτικές δυνάμεις τόσο του ίδιου, όσο και του πατέτα του.[1211] Στα τέλη Ιανουαρίου 1825 ο Έπαρχος Σαλώνων Κωνσταντίνος Δελιγιάννης θα παραιτηθεί και τη θέση του καταλαμβάνει ο Ιωάννης Μαρούκας (Μαρούκης).[1212] Ο νέος Έπαρχος Σαλώνων θα βρεθεί απέναντι σε προβλήματα που αφορούσαν τη ζωοτροφία των εκεί στρατιωτών και των αλόγων. Μάλιστα θα ζητήσει από τους περυσινούς αγοραστές των εθνικών εισοδημάτων (φοροεισπράκτορες[1213] τους ονομάζει ο Σβορώνος) που πήραν «ιλτιζάμι» την Επαρχία 3-4.000 γρόσια.[1214] Ποιοι να ήταν όμως αυτοί οι αγοραστές; Μήπως οι ίδιοι οι στρατιωτικοί από τους οποίους εκκινούσε το πρόβλημα των καταπατήσεων των εθνικών εισοδημάτων;[1215]

Τη λύση στην Επαρχία των Σαλώνων φαίνεται να δίνει η στρατιωτική παρουσία του φρουράρχου Αθηνών Ιωάννη Γκούρα στα τέλη του Φεβρουαρίου 1825. Οι εντολές του ήταν σαφείς και αφορούσαν τον εξαναγκασμό των στρατιωτικών, του ίδιου του στρατηγού Πανουριά, να παραδώσουν άμεσα το εθνικό λάδι.[1216] Από τις τελικά επτακόσιες συμφωνημένες βαρέλες ο Αναγνώστης Λαζαρόπουλος θα λάβει τις τετρακόσιες πενήντα δύο το διάστημα από τις 23 Δεκεμβρίου 1824 έως τις 24 Φεβρουαρίου 1825, διάστημα που το καράβι του ήταν στη Σκάλα των Σαλώνων.[1217] Το υπόλοιπο λάδι δε θα παραδοθεί ποτέ από τον στρατηγό Πανουριά, παρά το γεγονός πως η Επαρχία Σαλώνων δε θα συνδράμει τους μήνες Φεβρουάριο και

[1210] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 73, *«Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Ναύπλιον, τη 17 Μαρτίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος».*

[1211] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 54*, «Προς το Σεβαστόν Εκτεελστικόν Σώμα. […] Πύργος τη 24 Ιανουαρίου 1825. Ν. Πανοριά».* 160 στρατιώτες είχε ο στρατηγός Πανουριάς και 300 ο Νάκος Πανουριάς.

[1212] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 58, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Βουλευτικόν Σώμα. […] τη 10 Φεβρουαρίου 1825, Ναύπλιον. Ο Πρόεδρος Ιω. Κουντουριώτης»* και ό.π., φ. 59, *«Το Εκτελεστικόν Σώμα δυνάμει του κστ΄του Νόμου της Επιδαύρου διατάττει […] Εν Ναυπλίω, τη 12 Φεβρουαρίου 1825».*

[1213] Σβορώνος, 1996, ό.π., σ. 39.

[1214] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 73*, «Υπερτάτη Διοίκησις! […] εν Σαλώνοις, τη 18 Μαρτίου 1825. Οι ταπεινοί πατριώται επιστάται και Δημογέρονται Πανούτζος Κόντες, Ηλίας Καμένος, Αναγνώστης Κουτσόπουλος».*

[1215] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 74*, «Προς το Σ. Βουλευτικόν Σώμα. […] Εν Ναυπλίω, τη 19 Μαρτίου 1825. Οι Πληρεξούσιοι της Επαρχίας Σαλώνων Ηλίας Κόκαλις, Αναγνώστης Μαρκέλος, Ρούκης Στρετζόπουλος».* Βλέπε και ό.π., φ. 82, *«Προς τον Έπαρχον Σαλώνων. […] Εν Ναυπλίω, τη 17 Απριλλίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος».* Η Διοίκηση θα αποστείλει στα Σάλωνα επιτροπή αποτελούμενη από τους Γεώργιο Πολίτη, Νικόλαο Γκίκα και Αλέξιο Λουκόπουλο για να επιμεληθεί την τροφοδοσία των εκεί στρατευμάτων και για να επιβλέψει την ανεμπόδιστη πώληση των λαδιών από τους κατοίκους των Σαλώνων. Το ζήτημα των εθνικών προσόδων φαίνεται να έχει κλείσει υπέρ των στρατιωτικών.

[1216] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 62*, «Προς τον Γενν. στρατηγόν Ιω. Γκούραν. […] τη 21 Φεβρουαρίου 1825. Ναύπλιον».*

[1217] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 67, *«Υπερτάτη Διοίκησις! […] Εν Σαλώνοις τη 3 Μαρτίου 1825. Οι ταπεινοί πατριώται επιστάται Σαλώνων Ιωαννούλης Κόντες, Ηλίας Καμένος, Ιωάννης Νικολακόπουλος».*

Μάρτιο 1825, ούτε πολιτικά, ούτε στρατιωτικά τον Οδυσσέα Ανδρούτσο. Όπως αργότερα διαπιστώνει ο Έπαρχος Σαλώνων Γιάννης Μαρούκας την περίοδο του Μαρτίου 1825 τα «κοντράτα» με τους δημογέροντες Σαλώνων για παράδοση του εθνικού ελαίου de facto ακυρώθηκαν, αφού η παράδοσή του δεν έγινε ποτέ από τον επιστάτη Γιαννούτζο Κόντο.[1218] Ωστόσο η Διοίκηση αποφασίζει την αποζημίωση των αγοραστών, που είχαν δώσει προκαταβολές που δεν έφθασαν ποτέ στο Εθνικό Ταμείο: «πρέπει να αποζημιωθώσιν από την Διοίκησιν διότι συνεφώνησαν με υποκείμενα τα οποία έφερον πρόσωπον της Διοικήσεως».[1219] Όσο για τα χρήματα που είχαν δοθεί αυτά αναζητούνταν είτε στον στρατηγό Πανουριά είτε στον επιστάτη Κόντο.

Η παρουσία των στρατευμάτων του Γκούρα δεν θα δώσει οριστικό τέλος στους φόβους των κατοίκων των Σαλώνων. Μόνη ελπίδα για την επιβίωση των κατοίκων παρέμενε το ιδιόκτητο λάδι που το είχαν ακόμη απούλητο. Ο παραστάτης των Σαλώνων στο Ναύπλιο ζητά επειγόντως να μπει ένα καράβι στο Σκάλωμα Σαλώνων για να πάρει το λάδι αυτό, καθώς και το μαλλί των προβάτων.[1220] Ωστόσο ο φόβος των κατοίκων το Μάρτιο του 1825 δεν ήταν πια ο στρατηγός Πανουργιάς, αλλά οι Τούρκοι που κατεύθαναν στην επαρχία τους.[1221] Υπήρχαν φήμες πως απείχαν μόλις τρεις ώρες από τα Σάλωνα και συνεπώς η παραγωγή κινδύνευε να πέσει στα χέρια τους. Αρχές Μαΐου 1825 «αδειάζει η πόλις αυτή».[1222] Επίσης οι κάτοικοι θα εκκενώσουν το Λιδωρίκι, αλλά και άλλα μέρη της Στερεάς Ελλάδας με προορισμό την Πελοπόννησο.[1223] Ο φόβος μάλιστα για τον εχθρό ανάγκαζε πολλούς βοσκούς από την Ανατολική Στερεά να μετακινούν τα κοπάδιά τους στην Πελοπόννησο.[1224]

Μετά την παράδοση του Ανδρούτσου στον Γκούρα επικεφαλής για τη σύναξη του εθνικού λαδιού στην Επαρχία Σαλώνων ορίστηκε ο Νάκος Πανουριάς.[1225] Όμως,

---

[1218] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 85, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Επαρχείον Σαλώνων προς το Υπουργείον του Δικαίου. […] Εν Σαλώνι, τη 1 Μαΐου 1825. Ο Έπαρχος Σαλώνων Γιάννης Μαρούκας».* Η αναφορά γίνεται για τη μη παράδοση εθνικού λαδιού στον επίτροπο από τη Ζάκυνθο Ζαχαρία Βλαστό. Η Διοίκηση διατάσσει την επιστροφή των χρημάτων στο Βλαστό, ό.π., φ. 85, *«Το Εκτελεστικόν Σώμα προς τον κύριο Ζαχαρία Βλαστό. […] 1 Μαΐου 1825».*

[1219] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 87*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον του Δικαίου. […] Εν Ναυπλίω, τη 9 Μαΐου 1825. Ο Υπουργός του Δικαίου Ιωάννης Θεοτόκης».* Οι αγοραστές του ελαίου Σαλώνων αδερφοί Βλαστοί είχαν αποστείλει στην έδρα της Διοίκησης ως εκπρόσωπό τους τον Δημήτριο Ποτέσσαρο για να διεκδικήσουν την αποζημίωση από τους δημογέροντες των Σαλώνων. Βλέπε και ό.π., φ. 87, *«Περί της μετά των Βλαστών και Δημογερόντων υποθέσεως. Απάντησις. […] Ναύπλιον, 11 Μαΐου 1825».*

[1220] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 73*, «Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. […] Εν Ναυπλίω, τη 18 Μαρτίου 1825. Ο Παραστάτης Σαλώνων Αθανάσιος Λογοθέτης».*

[1221] Κασομούλης, τόμος δεύτερος, 1998, ό.π., σ. 298-299.

[1222] Ν. Κασομούλης, *Ενθυμήματα στρατιωτικά της Επαναστάσεως των Ελλήνων 1821-1823*, τόμος δεύτερος, Αθήνα 1998. (α΄έκδοση 1941), σ. 62. Η αρίθμηση των σελίδων είναι ίδια και στην α΄και στη β΄ έκδοση.

[1223] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 89, *«Προς το Υπουργείον τον Εσωτερικών. […] Εν Ναυπλίω, τη 16 Μαΐου 1825. Ο Αντιπρόεδρος».*

[1224] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 83*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα προς το Σεβ. Εκτελεστικόν. […] τη 21 Απριλλίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Πρόεδρος Πανούτζος Νοταράς».* Μάλιστα αυτοί οι βοσκοί συχνά έπεφταν θύματα των τελώνων που τους ανάγκαζαν να πληρώνουν τελώνειο, πέντε γρόσια για τα μεγάλα βοσκήματα. Η Διοίκηση παρεμβαίνει στις περιπτώσεις αυτές και απαγορεύει κάθε είσπραξη. Εξαίρεση φυσικά αποτέλεσε η μετέπειτα πώληση των βοσκημάτων, οπότε στην περίπτωση αυτή καταβαλλόταν ο φόρος.

[1225] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 84, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβ. Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 18 Απριλλίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Αναφέρεται πως ο Νάκος Πανουριάς ζήτησε από τους Αρίφη και Ρεμαντάνη το πεμπτοδέκατο του ελαίου για εθνικό διακαίωμα από τα κτήματά τους,

η αρχηγία του στρατοπέδου των Σαλώνων δόθηκε από τη Διοίκηση σε έναν «ξένο», το στρατηγό Γεώργιο Δράκο, γεγονός που προκάλεσε τη δυσαρέσκεια του Νάκου και του πατέρα του.[1226] Ήδη, όμως, η Επαρχία των Σαλώνων τελούσε «υπό ειδικές συνθήκες με την παρουσία εχθρικών δυνάμεων σε αυτήν.[1227]

Η Διοίκηση στόχευε σε δύο πράγματα: επιδίωκε τον έλεγχο της παραγωγής με την προπώληση του καρπού από τη μια και από την άλλη στην πώληση των φθαρτών εθνικών κτημάτων. Και στις δύο περιπτώσεις τα χρήματα χρεώνονταν στο Εθνικό Ταμείο, δηλαδή, δίνονταν για τη χρηματοδότηση των δραστηριοτήτων της κεντρικής εξουσίας. Η διαδικασία αυτή θα επιτευχθεί μόνο την περίοδο 1824-1825 για την Επαρχία Αθηνών, όπως θα φανεί παρακάτω.

Ι.γ. Η πολιτική στροφή της Επαρχίας Αθηνών προς το νέο πλαίσιο διοίκησης (μέσα 1824 - μέσα 1826).

Ι.γ.1. Η στάση των στρατιωτικών απέναντι στις δημοπρασίες

Στην Αθήνα του 1823 και του 1824 καμία δημοπρασία σύμφωνη με τις διαταγές της Διοίκησης δεν είχε συντελεστεί.[1228] Οι στρατιωτικοί ήλεγχαν τις προσόδους, καθώς και το τοπικό ταμείο. Ο μετέπειτα ισχυρισμός των δημογερόντων ότι είχαν «πωλήσει» τα εισοδήματα στους στρατιωτικούς δεν ήταν κάτι που συμφωνούσε με τις διαταγές της Διοίκησης. Άλλωστε καμμία «επαρχιακή συνέλευσις δεν είχε κανένα δικαίωμα να πωλήσει εισοδήματα. Τούτο είναι μόνον δικαίωμα της Διοικήσεως».[1229] Οι πληροφορίες που έφταναν στη Διοίκηση για τον ελαιώνα Αθηνών έκαναν λόγο για ανθρώπους που τον καλλιεργούσαν με δικά τους έξοδα, γι' αυτό και ζητούσε από τον Έπαρχο Αθηνών να πληρωθούν αυτοί από τις προσόδους

ενώ εκείνοι ισχυρίζονται πως οφείλουν να δώσουν «ως Έλληνες» το δέκατο μόνο, γιατί από την Επαρχία θεωρούνται Έλληνες και όχι Τούρκοι. Βλέπε και την αναφορά του στρατηγού Ιωάννη Γκούρα, στο ό.π., φ. 84, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 18 Απριλλίου 1825. Σάλωνα. Ο Στρατηγός Ιωάννης Γκούρας».* Ο Γκούρα ζητά από τη Διοίκηση να ενημερώσει τον Πανουριά «να μη τους ζητή την άνω ποσότητα» γιατί αυτοί «μάχονται τώρα πέντε χρόνους υπέρ της χριστιανικής πίστεως».

[1226] Κασομούλης, τόμος δεύτερος, 1998, ό.π., σ. 294.

[1227] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 97, *«Προς το σεβαστόν Υπουργείον της Θρησκείας. […] εν Ναυπλίω αωκε Ιουνίου 25, φαναρίου και φαρσάλων Γεράσιμος τοποτηρητής Σαλώνων».*

[1228] Η Διοίκηση είχε την πρόθεση να διενεργήσει δημοπρασίες και στην Επαρχία Αθηνών. Διόρισε μάλιστα ανθρώπους για να ετοιμάσουν τα «αναγκαία έγγραφα», στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 16, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Υπουργείον των Εσωτερικών. […] εν Ναυπλίω, τη 31 Ιουλίου 1824. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Σημειώνουμε πως τα όργανα της Διοίκησης στην επαρχία Αθηνών μισθοδοτούνταν κανονικά διά του μισθοδότη Αθηνών. Το 1824 δόθηκαν 50.000 γρόσια στο Επαρχείο Αθηνών. Σε μια άλλη περίπτωση μισθοδοσίας η Διοίκηση ζητά να πληρωθεί ο παραστάτης Χατζή Παναγής Ζαχαρίτζας το ποσό των 3.000 γροσίων από τις προσόδους της επαρχίας Άργους (!) και όχι από αυτές των Αθηνών, τις οποίες η Διοίκηση ούτε είχε δημοπρατήσει, ούτε έλεγχε πολιτικά, στο ό.π., φ. 18, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τους εννοικιαστάς των εθνικών προσόδων της Επαρχίας Άργους […] τη 29 Αυγούστου 1824, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1229] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 20, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας […] Εν Ναυπλίω, τη 11 Σεπτεμβρίου 1824. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

του ελαιώνα που θα δημοπρατούνταν.[1230] Πληροφορίες από τον παραστάτη Αθηνών ανέφεραν επιπλέον πως οι καλλιεργητές των ποτιστικών ελαιών απέδιδαν τα οχτώ δέκατα στον «κύριο» του ελαιώνα και κρατούσαν μόλις τα δύο δέκατα.[1231] Είναι φανερό πως οι στρατιωτικοί έπαιρναν περισσότερα απ' όσα θα έπαιρναν αργότερα οι ενοικιαστές και υπενοικιαστές του ελαιώνα Αθηνών. Ο Στέφανος Κρήτης διαμήνυε στη Διοίκηση πως «η πολημένη ποσότης» του εθνικού ελαίου θα δημιουργούσε προβλήματα στην δημοπρασία. Αναφερόταν στην πώληση του λαδιού που είχε συναχθεί το προηγούμενο έτος (1823). Η καρποφορία των 7.500 καλλιεργημένων ελαιοδέντρων δημιουργούσε φιλοδοξίες στον επιστάτη των εθνικών προσόδων του ελαιώνα για πώληση του λαδιού στα 7,5 γρόσια το ξεστίο.[1232] «Από τα 7.500 δέντρα πρέπει να δοθεί το εν τρίτο για την καλλιέργειά τους, αφού αφαιρεθούν 1.000 δέντρα χέρσα που δεν μπορούν να αποδώσουν κάτι».[1233]

Η διαταγή στα μέσα Δεκεμβρίου του 1824 προς τον Έπαρχο Σούτσο «να παραλάβη εις χείρας του όλον το εθνικόν λάδι […] το οποίον να πωλήση κατά τον συμφερότερον τρόπον» ώστε να εξοικονομηθεί με τα χρήματα η φρουρά, αγνοούσε τις τοπικές δυσκολίες.[1234] Το εθνικό λάδι φαινόταν ήδη πουλημένο αφενός, αφετέρου ένα μέρος του έπρεπε να δοθεί στους καλλιεργητές. Αρχές του 1826 η ενοικίαση του εθνικού ελαιώνα θα αποτελούσε θεωρητικά τη βασική πηγή τροφοδοσίας και του τακτικού σώματος στην Αθήνα.[1235] Το 1826 η ενοικίαση περιελάμβανε την προπληρωμή ενός καθορισμένου ποσού για κάθε ρίζα, ενώ θα έπρεπε ο ενοικιαστής να δίδει το δέκατο της παραγωγής όπως στις ιδιόκτητες ελιές.[1236] Τα ποσά που ζητούσε η Διοίκηση τόσο από τους φόρους όσο και από τις δημοπρασίες ήταν υπολογισμένα σε γρόσια. Ιδιαίτερα για τις δημοπρατικές διαδικασίες η Διοίκηση απαιτούσε την άμεση εξόφλησή της με την καταβολή του χρηματικού ποσού από τον πλειοδότη. Το ίδιο ίσχυε και για τους ενοικιαστές των εθνικών προσόδων, για τους αγοραστές των εθνικών φθαρτών και για τους ενοικιαστές-υπενοικιαστές των εθνικών ελαιώνων.

[1230] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 20, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας […] Ναυπλίον, τη 3 Οκτωβρίου 1824. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[1231] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 23, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Επαρχείον και Επιστάτας της Επαρχίας Αθηνών και προς τον επιστάτην της δημοπρασίας των εθνικών προσόδων του ελαιώνος αυτής κύριος Στέφανον Κρήτην […] τη 8 Οκτωβρίου 1824, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1232] Το ξεστίο ή ξυστίο ήταν κυρίως μέτρο ελαίου και αντιστοιχούσε σε χωρητικότητα 5,5 οκάδων, στο Γέροντας, 1964, ό.π., σ. 51. Ξέστα /ή/ (ξέστης, Λ. sextus, Ἰ. xesto) = μέτρον ὑγρῶν ἰσοδύναμον πρὸς 2 Ἰονικὰ μέτρα (13 περίπου ὀκάδας ἢ 16,5 χιλιόγραμμα). Πηγή: ξέστα (η) - Λεξικό του Λευκαδίτικου Γλωσσικού Ιδιώματος: https://lexikolefkadas.gr/xesta-i Τέσσερεις ξέστες ισοδυναμούσαν με μία βαρέλα. Ο Σβορώνος αναφέρει πως μία παρισινή ξέστα (setier) ισοδυναμούσε με 240 λίβρες. Επίσης, μία ξέστα Παρισιού ισοδυναμούσε με 4 κοιλά, Σβορώνος, 1996, ό.π., σ. 131 και 139. Στις πηγές αναφέρεται ως «ξεστίον» ή «ξυστίον», οπότε και εδώ χρησιμοποιείται η πρώτη γραφή.

[1233] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 25, *«Προς το εξοχώτατον Υπουργείον της Οικονομίας. […] εν Αθήναις, τη 28 Οκτωβρίου 1824. Ο επιστάτης των εθνικών προσόδων του ελαιώνος Στέφανος Κρήτης».*

[1234] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 29, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 17 Δεκεμβρίου 1824. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης»*

[1235] Γ.Α.Κ., *συλλογή Βλαχογιάννη, κατάλογος Α΄,* φάκελος 193, *«Το Επαρχείον Αθηνών προς τους κατοίκους της Επαρχίας ταύτης […] τη 22 Ιανουαρίου 1826, Αθήναι. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης».*

[1236] Γ.Α.Κ., *συλλογή Βλαχογιάννη, κατάλογος Α΄,* φάκελος 193, αποδεικτικό ενοικιάσματος του Νικόλαου Χαϊμαντά, Αθήνα, 8 Φεβρουαρίου 1826.

Αν εξαιρεθούν οι εκποιήσεις εθνικών φθαρτών με το «Νόμον περί εκποιήσεως υπ' αριθμόν 32 του Κώδικος των Νόμων», καμία άλλη οικονομική δραστηριότητα δεν περνούσε από τον έλεγχο της επαναστατικής Διοίκησης και του Επάρχου Αθηνών το 1824. Στις αρχές του 1825 το «κοινό» των Αθηνών θα δικαιολογηθεί απέναντι στην Διοίκηση λέγοντας πως αναγκάστηκε μαζί με τον τότε Έπαρχο Μανσόλα να προπωλήσει μέρος από το «ερχόμενον εισόδημα του εθνικού λαδιού, το οποίον από το άνθος των ελεών εφαίνετο να γένη άφθονον»[1237] στους στρατιωτικούς χωρίς προηγούμενη δημοπράτησή του, επειδή οι πολεμικές ανάγκες το απαιτούσαν. Ακολούθως το υπόλοιπο δημοπρατήθηκε από το επαρχείο -όχι από τη Διοίκηση- αλλά οι αγοραστές δεν μπόρεσαν να λάβουν το εθνικό λάδι, γιατί το κατείχαν οι στρατιωτικοί.

«Ο λαός των Αθηνών» ανάγκασε ακόμη και τους επιστάτες των προσεξόδων να εμφανιστούν στη Διοίκηση και να ζητήσουν τη συνδρομή της ώστε οι αγοραστές να λάβουν το λάδι και συνεπώς το ίδιο το επαρχείο να πληρωθεί για την εκποίησή του. Στην πραγματικότητα από την προς πώληση ποσότητα των 8.325 ξεστίων θα πληρώνονταν διαμέσου του επαρχείου οι μισθοί των στρατιωτών της φρουράς του Ιωάννη Γκούρα. Μάλιστα το Επαρχείο Αθηνών στην αναφορά του προς τη Διοίκηση της 6ης Ιανουαρίου 1825 επισημαίνει πως η παραπάνω ποσότητα του «εθνικού ελαίου» που θα δημοπρατούνταν ήταν στην πραγματικότητα πώληση «προς αυτόν (εννοείται ο Γκούρας) χρεωστουμένου εθνικού έλαιου».

Ενώ είχε βρεθεί αγοραστής προς οκτώ γρόσια το ξεστίο και συνεχιζόταν η δημοπρασία, σφραγίστηκαν οι λάκκοι με το λάδι από άλλους αγοραστές με την άδεια των «προκρίτων» της πόλης και κατοίκων της. Έτσι, όμως, εμποδίστηκε η δημοπρασία, η οποία κρίθηκε παράνομη από το επαρχείο.[1238] Μάλιστα τα 8.325 ξεστία εθνικού ελαίου εμφανίζονταν από την κοινοτική συνέλευση ως ήδη πωλημένα από το 1824 στους αγοραστές, οι οποίοι εντός δώδεκα ημερών θα έπρεπε να τα παραλάβουν.[1239] Αντί για δημοπρασία είχαμε τον έλεγχο της ποσότητας από τους στρατιωτικούς με τη συναίνεση των προεστών και των νοικοκυραίων της κοινοτικής συνέλευσης. Ωστόσο η κατακράτηση της ποσότητας του εθνικού λαδιού παρουσιαζόταν στη Διοίκηση ως το αποτέλεσμα «δημοπρασίας». Στην πράξη καμία δημοπρασία σύμφωνης με τους νόμους της Διοίκησης δεν είχε λάβει χώρα.

Η κοινοτική συνέλευση της 4ης Ιανουαρίου 1825 απαιτούσε από το Σούτσο «να αναγνωρήσετε την πώλησιν του προκατόχου σας», εννοώντας τον Έπαρχο Μανσόλα. Από τη μεριά του ο Σούτσος θα κάνει λόγο για σαφή παράβαση των διαταγών της Διοίκησης, αφού «φετινό λάδι» εμφανιζόταν ήδη πωλημένο, ενώ είναι «ιδιοκτησίαν της».[1240] Στην αναφορά του ο επιστάτης Στέφανος Κρήτης περιγράφει

[1237] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 31, *«Σεβαστή Διοίκησις, εν Αθήναις τη 4 Ιανουαρίου 1825 […] υποσημειούμεθα με το ανήκον σέβας».* Ακολουθούν οι υπογραφές των 72 μελών του κοινοτικού συμβουλίου.

[1238] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 31, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας το Επαρχείον Αθηνών. […] την 6η Ιανουαρίου 1825, Αθήναι. Ο Έπαρχος Αθηνών Μιχαήλ Σούτζος, εν απουσία Γεν. Γραμματέως Δημήτριος Φιλάρετος».*

[1239] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 31, *«1825 Ιανουαρίου 4, Αθήναι. […]».* Έπονται οι υπογραφές των 72 μελών του κοινοτικού συμβουλίου της Αθήνας, βλέπε τον Πίνακα 52 παραρτήματος.

[1240] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 31, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Ο Έπαρχος Αθηνών προς τους προκρίτους της πόλεως ταύτης. […] την 5 Ιανουαρίου 1825. Αθήναι. Ο Έπαρχος Αθηνών Μιχαήλ Σούτζος, εν απουσία Γεν. Γραμματέως Δημήτριος Φιλάρετος».* Βλέπε και ό.π., φ. 31*, «Εξοχώτατε κύριε! [Πονηρόπουλε] […] την 7ην Ιαανουαρίου 1825, Αθήναι. Μιχαήλ Σούτζος».*

πώς οι περυσινοί αγοραστές επέδραμαν στις αποθήκες με το εθνικό λάδι, παίρνοντας μάλιστα περισσότερο λάδι από αυτό που είχαν δηλώσει: από τα εννιακόσια πενήντα ξεστία που περιείχε μία αποθήκη δήλωναν πως πήραν οκτακόσια εβδομήντα ξεστία και στη συνέχεια πήγαιναν σε άλλη αποθήκη. Απειλούσαν μάλιστα τον Κρήτη πως «ερχόμενος ο Σ. Γκούρας θέλουν μας διορθώσι».[1241] Με τη συνοδεία μάλιστα «κακών στρατιωτών» προσήλθαν στο επαρχείο καταδιώκοντας τον επιστάτη Κρήτη που βρήκε σε αυτό άσυλο. Ακολούθως γροθοκοπώντας τους επιστάτες πήγαν σε ένα λάκκο και σπάζοντας τη σφραγίδα του αφαίρεσαν το λάδι.[1242] Πίστευαν πως δε διαπράττουν παρανομία αν παραβρεθούν άνθρωποι του επαρχείου στο άνοιγμα των λάκκων.[1243]

Η αναφορά της 4ης Ιανουαρίου 1825 της Κοινότητας Αθηνών, την οποία δεν υπογράφει ο Έπαρχος, ήταν απολογητική ως προς τις τύχες του εθνικού λαδιού της Επαρχίας Αθηνών. Με διπλωματικό τρόπο η κοινοτική συνέλευση θα επιδιώξει να μη διαρραγούν οι σχέσεις του με τη Διοίκηση, υποστηρίζοντας πως το πρόβλημα της πώλησης του εθνικού λαδιού είναι πρόβλημα διμερές των αγοραστών με το Επαρχείο Αθηνών. Την επιστολή υπογράφουν εβδομήντα δύο μέλη.[1244] Από αυτά τα σαράντα τρία ή το 59,7% καταγράφονται ως προεστοί, ενώ τα είκοσι εννέα ή το 40,3% ως νοικοκυραίοι. Δεκαεπτά από τα εβδομήντα δύο μέλη υπήρξαν αγοραστές, από τα οποία δεκατέσσερα καταγράφηκαν ως προεστοί και τρία ως νοικοκυραίοι.[1245] Η συνέλευση αυτή αποτυπώνει τους συσχετισμούς δυνάμεων ανάμεσα στους προεστούς και τους νοικοκυραίους που ισχύουν και στις επόμενες τρεις κοινοτικές συνελεύσεις των αρχών του 1825. Σε σχέση με το έτος 1824 διαπιστώνεται η ανοδική πορεία της πολιτικής δύναμης των νοικοκυραίων, που θα κορυφωθεί στις 23 Απριλίου 1825, οπότε και θα αποκτήσουν την πλειοψηφία σε μια κοινοτική συνέλευση εκατό δεκαεπτά μελών.

Τελικά το Επαρχείο Αθηνών θα προχωρήσει στη δημοπράτηση μέρους του εθνικού ελαίου για γρόσια οκτώ το ξεστίο «διά να εξοικονομήση διά τούτου τα σιτηρέσια των εν των φρουρίω στρατιωτών». Πρόκειται για ποσότητες εθνικού λαδιού του έτους 1823. Το λάδι βρισκόταν σε λάκκους κατάλληλα διαμορφωμένους τους οποίους και είχαν σφραγίσει οι «περισυνοί αγορασταί». Στόχος τους ήταν να μη πάρουν το λάδι οι νέοι αγοραστές και να ακυρώσουν στην πράξη τη δημοπρασία που έγινε από τον Έπαρχο Μιχαήλ Σούτσο.[1246] Η Διοίκηση τελικά υποχωρεί αν και αναφέρει στον Γκούρα και στον αντιφρούραρχο Μαμούρη πως θα μπορούσε να είναι μία λύση η αποζημίωση των «περισυνών αγοραστών» σε περίπτωση που επιτραπεί η δημοπράτηση και δοθεί το λάδι σε νέους αγοραστές.[1247] Το πρόβλημα ήταν πως οι

[1241] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 31, *«Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Αθήναι, τη 9 Ιανουαρίου 1825. Ο επιστάτης των προσόδων του εθνικού ελαιώνος Στέφανος Κρήτης».*

[1242] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 31*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το έξοχον υπουργείον της Οικονομίας το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 9 Ιανουαρίου 1825, Αθήναι. Ο Έπαρχος Αθηνών Μιχαήλ Σούτζος, εν απουσία Γεν. Γραμματέως Δημήτριος Φιλάρετος».*

[1243] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 31*, «Εξοχώτατε κύριε! […] Αθήναι, τη 9 Ιανουαρίου 1825. Οι ευπειθέστατοι πατριώται Σταύρος Πατούσας, Δημήτριος Σαλωνιτίδης».*

[1244] Βλέπε Πίνακα 52 του Παραρτήματος.

[1245] Βλέπε και Μέρος Α΄.

[1246] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 51*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. Το Επαρχείο Αθηνών. […] τη 6 Ιανουαρίου 1825. Αθήναι. Ο Έπαρχος Αθηνών Μιχαήλ Σούτζος».*

[1247] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 51*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 11 Ιανουαρίου 1825. Εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

«περισυνοί αγορασταί» ήταν στην πραγματικότητα ο ίδιος ο στρατηγός και ο αντιφρούραρχος Μαμούρης. Για τη Διοίκηση οι «περισυνοί αγορασταί» ήταν «στρατιώτες» που έδειξαν «απείθεια και αταξία»: «[…] αφ' ου κατεπάτησαν το Επαρχείον απόσπασαν εντεύθεν τους επιστάτας και προκρίτους· κατεχράσθηκαν την προσωπικήν των αξίαν και δις εφορμήσαντες εις τας αποθήκας επήραν μέχρι 9 του παρόντος (εννοεί μέχρι τις 9 Ιανουαρίου 1825) 1.270 ξεστία λάδι κακούς σκοπούς τρέφοντες και για το υπόλοιπον».[1248]

Αρχές του 1825 η κοινοτική συνέλευση θα κληθεί να επιδείξει σύμπνοια απέναντι στον ελεγκτικό μηχανισμό της Διοίκησης, αποδεχόμενη την ίδια στιγμή τον έλεγχο της κεντρικής εξουσίας στο τοπικό ταμείο Αθηνών.[1249] Τα γεγονότα, όμως, μπροστά στους λάκκους με το εθνικό λάδι έδειχναν πως η κοινοτική συνέλευση δεν αποδεχόταν το Επαρχείο ως εκφραστή της βούλησης της Διοίκησης. Ερήμην του Επάρχου η συνέλευση αποφάσισε να δοθεί το λάδι στους «αγοραστές του φρουρίου». Η χρήση βίας από μέρους τους δείχνει να ξάφνιασε ακόμη και τους επιστάτες των «προσοεξόδων», τους διορισμένους από την επαναστατική Διοίκηση, Σταύρο Πατούσα και Δημήτριο Σαλωνιτίδη.

Τον Σεπτέμβριο του 1824 η Διοίκηση θα αποστείλει στην Αθήνα τον Νικόλαο Αντ. Νάκη ως εκτιμητή των εθνικών φθαρτών κτημάτων.[1250] Οι εντολές του ήταν σαφείς και θα έπρεπε να εκτελεστούν σε συνεργασία με τον Έπαρχο Αθηνών και τους επιστάτες των «προσοεξόδων».[1251] Οι αμοιβές τους έπρεπε να καταβληθούν από τους «εκποιητάς των εθνικών κτημάτων Αθηνών» ύστερα από διαταγή της Διοίκησης.[1252] Ο Νάκης στις αρχές Νοεμβρίου 1824 ζήτησε επιτακτικά από τη Διοίκηση να παύσουν οι σχετικές διαταγές της για την πληρωμή διαφόρων -ανάμεσά τους και στρατιωτικών- από έσοδα της επαρχίας, τη στιγμή που καμία δημοπρασία για την ενοικίαση των προσόδων δεν είχε ακόμη συντελεστεί. Τα έσοδα από τις δημοπρασίες των εθνικών σπιτιών κατευθύνονταν στο Ναύπλιο και όχι στο τοπικό ταμείο, οπότε και θα έπρεπε να δοθούν στους στρατιωτικούς από εκεί.[1253] Στην πράξη

[1248] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 52, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 15 Ιανουαρίου 1825. Εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1249] Βλέπε παρακάτω.

[1250] Βλέπε και Μέρος Β΄.

[1251] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 20, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τον φιλογενέστατον κύριον Νικόλαον Αντ. Νάκην […] τη 19 Σεπτεβρίου 1824. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος»* και ό.π., φ. 20, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τον ευγενέστατον Έπαρχον και επιστάτας των προσοεξόδων της Επαρχίας Αθηνών […] τη 19 Σεπτεμβρίου 1824, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος»* και φ. 23, *«Εξοχότατε κύριε! […] τη 10 Οκτωβρίου 1824, εν Αθήναις, ευπειθέστατος και πρόθυμος των διαταγών σας Νικόλαος κ. Αντωνίου Νάκης»* (επιστολή προς τον Υπουργό της Οικονομίας Ν. Πονηρόπουλο).

[1252] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 18, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 25 Αυγούστου 1824. Ο Αντιπρόεδρος Παναγιώτης Μπότασης».* Δινόταν διαταγή στους εκποιητές εθνικών κτημάτων των Αθηνών να καταβάλλουν το ποσό 10.902 και μισό στον Αντώνιο Ν. Μάρκου για μισθούς την περίοδο που αυτός ήταν έπαρχος στην Καλαμάτα. Σε άλλη περίπτωση οι εκποιητές των κτημάτων θα έδιναν 890 γρόσια στον στρατηγό Στάθη Κατζικογιάννη για γεμεκλίκια και έξοδα 60 στρατιωτών του, στο ό.π., φ. 19, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας […] Ναύπλιον, τη 17 Σεπτεμβρίου 1824. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[1253] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 26, *«Προς το εξοχώτατον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 3 Νοεμβρίου 1824, εν Αθήναις. Όλος ευπειθής και εξηρτημένος (ο εκτιμητής των εθνικών φθαρτών) Νικόλαος Κ. Α. Νάκης».* Ο Χριστόδουλος Ποριώτης ήταν ένας από τους

τα γρόσια των εκποιήσεων δεν έφευγαν ποτέ από την Αθήνα, αφού με διαταγές της Διοίκησης αποδίδονταν είτε στο μισθοδότη του στρατοπέδου Αθηνών Κωνσταντίνο Σπανόπουλο είτε απευθείας στο στρατηγό Γκούρα.[1254] Από αυτά πληρωνόταν και ο γραφειοκρατικός μηχανισμός της Επαρχίας Αθηνών. Επιπλέον ο Νάκης διαμαρτυρόταν στη Διοίκηση πως από εκτιμητής είχε γίνει ο ίδιος αγοραστής: με κάποιο τρόπο επηρέαζε ο ίδιος την τιμή της δημοπρασίας με την προσθήκη τιμής στα προς εκποίηση φθαρτά.[1255] Την ίδια στιγμή αντιμετώπιζε προβλήματα στην εκτίμηση των εθνικών φθαρτών από ανθρώπους που έδιναν διαφορετική τιμή γι' αυτά («εκτιμούντες κατά την θέλησίν των τα πράγματα»). Επιπλέον υπήρχαν και κάποιες «φατρίες» που δεν άφηναν την πώληση ορισμένων εθνικών, τα οποία είχαν ιδιοποιηθεί: κάποιος κύριος Βλαχόπουλος κρατούσε ένα εργαστήριο «το ονομαζόμενον Χουσεΐν Μουτεβέλη».[1256]

Η εντολή της Διοίκησης προς τον Στέφανο Κρήτη, επιστάτη του εθνικού ελαιώνα Αθηνών, «να μην κάμητε καμμίαν πώλησιν των προσόδων του ελαιώνος της επαρχίας ταύτης»[1257] δίνει την εντύπωση πως η επαναστατική Διοίκηση δεν ήθελε στην παρούσα φάση την αντιπαράθεση με τους στρατιωτικούς της επαρχίας. Η μόνη εντολή που παίρνει αργότερα ο Κρήτης ήταν να συνάξει τις ελιές από το δέκατο των εθνικών και των ιδιόκτητων με ασφάλεια και χωρίς φθορά.[1258] Όμως και αυτά τα δέκατα δεν θα μπορέσει να τα βγάλει σε δημοπρασία αφού τα ήλεγχαν οι στρατιωτικοί, δηλαδή, ο Γκούρας και ο Μαμούρης. Ήδη ο Κρήτης είχε ενημερώσει για την πωλημένη ποσότητα λαδιού στον στρατηγό Γκούρα «και άλλους», οι οποίοι «άρχησαν να ζητούν το λάδι».[1259] Επιπλέον ο Κρήτης δεχόταν τις «ύβρεις» του Αναστάσιου Λοιδωρίκη και του δημογέροντα Νικολάκη Ζαχαρίτζα, οι οποίοι, θεωρούσε, πως αντιπολιτεύονταν τη Διοίκηση. Είχαν μάλιστα βάλει τον Παναγή

στρατιωτικούς που πίεζε τον Νάκη και ζητούσε «τα γρόσια να τα κόψομεν από πέτρας», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο ίδιος ο Νάκης στο Υπουργείο της Οικονομίας. Η Διοίκηση συνήθιζε να απαιτεί την καταβολή μισθοδοσιών από χρήματα επικείμενων δημοπρασιών ή/και εκποιήσεων εθνικών φθαρτών. Για παράδειγμα, ζητά από τον Έπαρχο και τους Δημογέροντες Αθηνών την καταβολή 30.000 γροσίων στο μισθοδότη του στρατοπέδου Αθηνών Κωνσταντίνο Σπανόπουλο από έσοδα που θα προέκυπταν από εκποιήσεις φθαρτών ή ενοικιάσεις εθνικών προσόδων. Ως προς τις τελευταίες αυτές θα αργούσαν ακόμη να διεξαχθούν στην Αθήνα, στο ό.π., φ. 26, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας […] τη 4 Νοεμβρίου 1824, Ναύπλιον. Ο επιτροπικώς Ασημάκης Φωτήλας».* Τα 30.000 γρόσια θα κατευθύνονταν στον στρατηγό Ιωάννη Γκούρα. Βλέπε και ό.π., φ. 27, *«τη 18 Νοεμβρίου 1824, εν Αθήναις. Χριστόδουλος ποριώτης».*

[1254] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 26, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τους κυρίους έπαρχον επιστάτας και δημογέροντας των Αθηνών. […] Εν Ναυπλίω, τη 4 Νοεμβρίου 1824. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1255] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 27*, «Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας! […] τη 26 Νοεμβρίου 1824, εν Αθήναις. Όλος ευπειθής και εκκρεμής Νικόλαος Α. Νάκης».*

[1256] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 28, *«Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας! […] τη α΄ Δεκεμβρίου 1824, εν Αθήναις. Ευθειθής και εξηρτημένος της εξοχότητός σας Νικόλαος Νάκης».*

[1257] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 18, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τον φιλογενέστατον κύριον Στέφανον Κρήτην εις Αθήναις. […] τη 25 Αυγούστου 1824, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1258] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 26, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τον επιστάτην των δημοσίων προσόδων του ελαιώνος της επαρχίας Αθηνών κύριον Στέφανον Κρήτην. […] εν Ναυπλίω, τη 4 Νοεμβρίου 1824. Ο Υπουργός».*

[1259] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 26, «*Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Αθήναι, τη 4 Νοεμβρίου 1824. Ο επιστάτης των προσόδων του ελαιώνος Στέφανος Κρήτης».*

Πανταζή και άλλους να εμποδίσουν τις δημοπρασίες.[1260] Ο Έπαρχος από τη μεριά του σύμφωνα με τα λόγια του Κρήτη, «θέλει να συμορφώνη την διαγωγίν αυτού με τας περιστάσις». Η ανοχή του Επάρχου Σούτσου δε σήμαινε πως ο Έπαρχος δεν αναγνώριζε το εθνικό δικαίωμα του Κρήτη να προχωρήσει στην πώληση του εθνικού λαδιού. Όμως μια πολιτική ισορροπιών επιβαλλόταν στη μετάβαση από το τοπικό ταμείο στο Εθνικό Ταμείο. Η Διοίκηση από τη μεριά της δεν επεμβαίνει στις εσωτερικές διενέξεις στην Επαρχία Αθηνών. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός πως η Διοίκηση επιλέγει να επιπλήξει τον Κρήτη πως ενώ αναφέρει την πώληση εξακοσίων ξεστίων ελαιολάδου προς πέντε γρόσια το ξεστίο δε φανερώνει πού πήγαν τα χρήματα.[1261] Καμία αναφορά δεν γίνεται στους στρατιωτικούς από τη μεριά της Διοίκησης.

Σε αντίθεση με την Αθήνα στην Επαρχία Σαλώνων, όπως είδαμε, η Διοίκηση δε διστάζει να καταδικάσει τον στρατηγό Πανουριά για την ανυπακοή του και την καταπάτηση των Νόμων.[1262] Δεν ήταν μεγάλο το διάστημα που είχε περάσει από τη συνέλευση των Σαλώνων το 1824, όταν επιτεύχθηκε συμφωνία μεταξύ της Διοίκησης και των καπεταναίων της Ανατολικής Ρούμελης. Επίσης τα ρουμελιώτικα στρατεύματα χρησιμοποιούνταν στην Πελοπόννησο από τη Διοίκηση Κουντουριώτη στην εμφύλια σύρραξη. Σε αυτό, λοιπόν, το χρονικό διάστημα η Διοίκηση Κουντουριώτη όφειλε να είναι προσεκτική επιλέγοντας ποιους να κατηγορεί και ποιους να επιβραβεύει. Ο Νικόλαος Νάκης απλά απορούσε με τη «σιωπή» της Διοίκησης για τα «άτακτα» πράγματα του τόπου, δηλαδή της Αθήνας.[1263] Ο Στέφανος Κρήτης δεν καταλάβαινε την αργοπορία για την πώληση του εθνικού λαδιού και απορούσε για την απόδοση του προσδιορισμού «πατριώτης» σε ορισμένους.[1264]

Ι.γ.2. Η δημοπρασία του εθνικού λαδιού Αθηνών

Η στενή εποπτεία στις τοπικές κοινότητες επιτυγχάνεται από τη Διοίκηση με το διορισμό ανθρώπων της εμπιστοσύνης της στις θέσεις του επάρχου. Οποιοδήποτε επίσημο έγγραφο συντάσσεται στο πλαίσιο της κοινότητας πρέπει να έχει την υπογραφή του επάρχου. Ο βασικός στόχος της Διοίκησης σε κάθε περίπτωση υπήρξε

[1260] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 27, *«Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Αθήναι, τη 25 Νοεμβρίου 1824. Ο επιστάτης του Ελαιώνος Στέφανος Κρήτης».*

[1261] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 28, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τον επιστάτην των δημοσίων προσόδων του ελαιώνος της επαρχίας Αθηνών κύριον Στέφανον Κρήτην. […] εν Ναυπλίω, τη 2 Δεκεμβρίου 1824. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Στις 9 Δεκεμβρίου 1824 ο Κρήτης θα ζητήσει χρήματα από τη διοίκηση για την πληρωμή του ιδίου και όσων ανθρώπων έχουν διοριστεί για τη συλλογή της δεκατιάς του εθνικού ελαίου, στο ό.π., φ. 28, ««*Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Αθήναι, τη 9 Νοεμβρίου 1824. Ο επιστάτης των προσόδων του ελαιώνος Στέφανος Κρήτης».*

[1262] Στη Επαρχία Σαλώνων «διατάττεται να λάβη εις εξουσίαν το Επαρχείον όλα τα παρανόμως χαρισθέντα εις έναν και εις άλλον από τους επαρχιώτας της επαρχίας ταύτης». Την ίδια στιγμή η Διοίκηση καταδικάζει τους «κατακρατούντας τα εθνικά», ιδιάιτερα τον στρατηγό Πανουριά και τους οπαδούς του, οι οποίοι σύναξαν τον εθνικό καρπό των ελαιών για λογαριασμό τους, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 18, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Υπουργείον της Οικονομίας το Επαρχείον Σαλώνων. […] τη 20 Οκτωβρίου 1824, εκ Σαλώνων. Ο Έπαρχος Κωνσταντίνος Δηληγιάννης».*

[1263] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 26, «*Την εξοχώτητά σας ταπεινώς προσκυνώ […] τη 4 Νοεμβρίου 1824, εν Αθήναις. Της εξοχώτητός σας όλως ευπειθής Νικόλαος Νάκης». Ο Νάκης αποστέλλει και νέα επιστολή στις 12 Νοεμβρίου 1824 προς τη Διοίκηση, ό.π.,* φ. 26, *«τη 12 Νοεμβρίου 1824, εν Αθήναις».*

[1264] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 26, *«Εξοχώτατε κύριε Νικόλαε [Πονηρόπουλε] […] Αθήναι, τη 10 Νοεμβρίου 1824. Μένω με το ανήκον σέβας Στέφανος Κρήτης».*

η ομαλή διεξαγωγή δημοπρασιών, ώστε τα «εθνικά εισοδήματα»[1265] να προαγοραστούν από αγοραστές που διέθεταν πλούτο. Συνήθως δημοπρατούνταν η παραγωγή των ελαιώνων και ενοικιάζονταν τα εθνικά εργαστήρια και σπίτια. Η Διοίκηση είχε εισοδήματα και από άλλες πηγές, όπως για παράδειγμα ήταν τα κατά τόπους τελωνεία.[1266] Τα «τελωνειακά δοσίματα» αφορούσαν συγκεκριμένα προϊόντα, που είχαν προσδιοριστεί από τη Διοίκηση.[1267] Σε τελώνεια υπόκεινταν και οι πωλήσεις ζώων, όπως είδαμε παραπάνω. Τα χρήματα των δημοπρασιών ανήκαν στο Εθνικό Ταμείο και προορίζονταν κυρίως για την καταβολή στρατιωτικών μισθών, την αγορά πολεμοφοδίων και την τροφοδοσία των κατά τόπους στρατοπέδων. Οι οπλαρχηγοί της Διοίκησης κατέθεταν τους λογαριασμούς στο Υπουργείο του Πολέμου και αυτό με τη σειρά του τους διαβίβαζε στο Υπουργείο της Οικονομίας, το αρμόδιο να δώσει την έγκριση για την έκδοση αποδεικτικού με το οποίο ο εκάστοτε οπλαρχηγός θα μπορούσε να λάβει την αναγκαία χρηματοδότηση και τροφοδοσία. Η όλη διαδικασία παρακολουθούνταν από το Εκτελεστικό Σώμα που έπαιρνε τις πολιτικές αποφάσεις.

Στις 27 Σεπτεμβρίου 1824 εγκρίθηκε από το Εκτελεστικό Σώμα και διαβιβάστηκαν οι σχετικές εντολές στο Υπουργείο της Οικονομίας για την καταβολή 6.988 γροσιών και 25 παράδων (6.988:25) για την εξόφληση μισθών των στρατιωτών υπό την οδηγία του χιλίαρχου Μήτρου (Δημητρίου) Λέκα (Λέκκα). Επιπλέον καταβαλλόταν ο μισθός ενός γραμματικού ύψους εκατόν πέντε γροσιών.[1268] Δεν ήταν, όμως, μόνο οι μισθοί που έπρεπε να καταβάλλονται στους στρατιώτες, καθώς μισθό έπαιρνε και το πολιτικό προσωπικό. Ο υπάλληλος, «υπογράμματος», του Βουλευτικού Σώματος Κωνσταντίνος Πανταζής Τζίτζου ήταν αυτός που σύνταζε τους εξαμηνιαίους μισθούς για τους Βουλευτές και υπαλλήλους του Βουλευτικού σώματος όσο καιρό αυτό ήταν στη Σαλαμίνα (Από την έναρξη της Β΄ περιόδου της Διοίκησης το 1823 έως τις 15 Ιουλίου 1824). Ο μισθός του υπολογιζόταν στα εκατόν

[1265] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 21, *«Προς το Υπουργείον της Οικονομίας, Ναύπλιο 29 Σεπτεμβρίου 1824».* Το έγγραφο αναφέρεται στην αγορά του εθνικού εισοδήματος του ελαιώνα της Ακροκορίνθου.

[1266] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 21, *«Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας, Εν Ναυπλίω τη 28η Σεπτεμβρίου 1824».* Η Διοίκηση διατάσσει τους τελώνες Αθήνας και Μεγάρων να μη λαμβάνουν δικαιώματα για όσα δεν είναι «προσδιορισμένα προϊόντα». Για τη σπουδαιότητα των τελωνείων ως πηγής εσόδων για το Εθνικό Ταμείο, βλέπε και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 34, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. […] Το Βουλευτικό θεσπίζει. […] Εν Ναυπλίω τη 17 Φεβρουαρίου 1825. Ο Πρόεδρος του Βουλευτικού Πανούτζος Νοταράς».*

[1267] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 21, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τον Τελώνην Μεγάρων κύριον Γιαννάκην Πουζίκην, εν Ναυπλίω τη 30η Σεπτεμβρίου 1824».* Όμοια επιστολή στάλθηκε και στον Τελώνη Αθηνών. Για τους τελωνειακούς δασμούς στα προϊόντα εισαγωγής και εξαγωγής στην οθωμανική αυτοκρατορία τον 18ο αιώνα, βλ. Σβορώνος, 1996, ό.π., 81, 192-100.

[1268] Γ.Α.Κ, *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 21, *«Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας, Ναύπλιον τη 27η Σεπτεμβρίου 1824».* Ο μισθός υπολογίζονταν με βάση τις προσφερόμενες ημέρες υπηρεσίας του κάθε στρατιώτη, δινόταν, δηλαδή, ημερομίσθιο πολλαπλασιασμένο με τις ημέρες υπηρεσίας. Κάθε γραμματικός σύνταξε αναλυτικό κατάλογο των στρατιωτών με τις ημέρες υπηρεσίας και το λογαριασμό αυτόν τον υπέβαλλε στο Υπουργείο του Πολέμου. Αναφέρεται, για παράδειγμα, το ημερομίσθιο (σιτηρέσιο) το 1824 ενός πυροβολητή που ήταν δεκαπέντε παράδες. Το 1826 ο μηνιαίος μισθός ενός στρατιώτη έφτανε τα 25 με 30 γρόσια, ενώ το ημερήσιο σιτηρέσιο κόστιζε 15 παράδες την ημέρα. Ο σημαιοφόρος έπαιρνε διπλάσιο μισθό, 50 γρόσια το μήνα.[1268] Το ημερήσιο σιτηρέσιο του χιλίαρχου ήταν 2 γρόσια 20 παράδες, του ταξίαρχου 1 γρόσι και 20 παράδες, ενώ του εκατόνταρχου ήταν 30 παράδες. Την ίδια περίοδο (1826) ο μηνιαίος μισθός ενός βουλευτή ήταν 500 γρόσια. Οι γραμματείς των Υπουργείων αμοίβονταν με μισθό που κυμαίνονταν από 150 έως και 300 γρόσια το μήνα.

πενήντα γρόσια τον μήνα.[1269] Οι καταστάσεις των στρατιωτών αφορούν την 1η Σεπτεμβρίου και την 20η Νοεμβρίου 1824, ενώ ο λογαριασμός που και οι δυο τους αποστέλλουν στη Διοίκηση έχει ημερομηνία 16 Σεπτεμβρίου 1824.[1270]

Την ίδια περίοδο, Σεπτέμβριος 1824, η Διοίκηση αποστέλλει διαταγές που αφορούν την εκποίηση των εθνικών κτημάτων της Επαρχίας Αθηνών. Γνωστοποιεί ποιοι θα πληρωθούν από τα χρήματα που θα εισρεύσουν στο Εθνικό Ταμείο, ώστε να διατηρήσει τη συνοχή και την ετοιμότητα των εκεί στρατοπέδων της. Από την εκποίση των εθνικών κτημάτων θα πληρώνονταν επίσης οι τροφοδότες και οι χρηματοδότες ακόμη και των προηγούμενων ετών, όσοι, δηλαδή έδωσαν χρήματα για υποθέσεις της Διοίκησης. Ο κύριος Λάμπρος Ηλιακόπουλος θα πάρει 25.637 γρόσια και 10 παράδες που «έδωσεν εις τόπον» και «δια τά μπουρλότα» γρόσια 12.818 και παράδες 25.[1271] Πρόκειται για έξοδα που ο Ηλιακόπουλος είχε κάνει το 1823, τον προηγούμενο χρόνο και πιο πριν. Για τα έξοδα αυτά η Διοίκηση ενημερώνει αναλυτικά τον Έπαρχο Αθηνών, δίνοντάς του διαταγή για την εξόφληση των οφειλών του Έθνους προς τον Ηλιακόπουλο από την εκποίηση των εθνικών κτημάτων.[1272]

Προς το τέλος του 1824 η Διοίκηση εγκαθιστά στρατόπεδο στην Αθήνα και δίνει διαταγές στον έπαρχο και στους «επιστοδημογέροντες» της επαρχίας να μεριμνήσουν για την τροφοδοσία του από τις εθνικές προσόδους των ελαιώνων. Οριζόταν το ποσό των 30.000 γροσιών για τους μισθούς και την τροφοδοσία του στρατοπέδου Αθηνών.[1273] Η επιμελητεία γενικά των στρατοπέδων γινόταν από τις εθνικές προσόδους των επαρχιών στις οποίες έδρευε το στρατόπεδο, οπότε οτιδήποτε λάμβανε το Εθνικό Ταμείο δινόταν άμεσα για την κάλυψη των αναγκών των στρατοπέδων. Το κύριο εξαγώγιμο προϊόν της Αθήνα προεπαναστατικά, το λάδι,[1274] έπρεπε τώρα να τεθεί στην εξυπηρέτηση των αναγκών του Αγώνα. Ο εθνικός ελαιώνας Αθηνών, λοιπόν, που αρχές του 1824 βρισκόταν στην κυριότητα του Ιωάννη Γκούρα, στα τέλη του ίδιου χρόνου περνά στον έλεγχο της Διοίκησης, η οποία θα προχωρήσει στην ενοικίασή του μετά από δημοπρασία. Ακόμη, όμως, και μετά τη δημοπράτησή του πάλι θα αποβλέπει στη χρηματοδότηση των αναγκών του στρατηγού Γκούρα.[1275] Το πολύτιμο εθνικό λάδι των Αθηνών ήταν αρκετό για το

[1269] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος*, *Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 21, *«Το Βουλευτικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας, τη 29η Ιουλίου 1824, εν Ναυπλίω».*

[1270] Ειδικά για το έτος 1824 διαθέτουμε τους λογαριασμούς και τους καταλόγους στρατιωτών του αντιστράτηγου Γιαννάκη και του χιλίαρχου Δημητρίου Λέκκα. Και οι δύο τους βρίσκονταν στο στρατόπεδο του στρατηγού Διονύσιου Ευμορφόπουλου και η δράση τους υπήρξε σημαντική στην περιοχή της Αττικής.

[1271] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος*, *Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 21, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας, εν Ναυπλίω τη 30 Σεπτεμβρίου 1824».* Το 1823 ο Ηλιακόπουλος έδωσε τα χρήματα στο Νούτσο «και των λοιπών» για την κατασκευή μπουρλότου με το οποίο έγινε ο εμπρησμός των εχθρικών δυνάμεων.

[1272] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 21, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τον έπαρχον Αθηνών, 30 Σεπτεμβρίου 1824».* Διαβιβάζεται στο Έπαρχο Αθηνών και προηγούμενη επιστολή της Διοίκησης με ημερομηνία 1η Ιουνίου 1823, όπου και αναλύονται τα έξοδα του Ηλιακόπουλου, ό.π., φάκελος 21, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τον Έπαρχον Αθηνών, εν Τριπολιτσά α΄ Ιουνίου 1823».*

[1273] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 33, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας.[…] εν Ναυπλίω, 8 Οκτωβρίου 1824. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[1274] Σιμόπουλου, Κ., *Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα*, τόμος Γ. 1, 1800-1810, Αθήνα 1999, σ. 68. Ως κυριώτερες εξαγωγές αναφέρονται το λάδι και το μέλι το 1801.

[1275] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 59, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας.[…] εν Ναυπλίω τη 21 Σεπτεμβρίου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

σκοπό αυτό. Η υλοποίηση των διαταγών της επαναστατικής Διοίκησης δεν θα είναι εύκολη υπόθεση για τον Έπαρχο Αθηνών Μιχαήλ Σούτσο.

Ως προς την ενοικίαση του εθνικού ελαιώνα Αθηνών για το 1824 ο μισθοδότης των Αθηνών Κωνσταντίνος Σπανόπουλος ανέφερε πως δεν έλαβε μετρητά γιατί ο ελαιώνας είχε «πωληθεί» στον στρατηγό Γκούρα για μισθούς της φρουράς Αθηνών.[1276] Και ο Φροντιστής του στρατοπέδου των Αθηνών ενημέρωνε με τη σειρά του πως δεν έλαβε το «εθνικό έλαιον».[1277] Την ίδια περίοδο καταγράφονταν έσοδα από τις εθνικές προσόδους 47.586,29 γρόσια για την τριμηνία Αυγούστου-Σεπτεμβρίου 1824. Οι πρόσοδοι αυτοί ανακατευθύνονταν στο στρατόπεδο Αθηνών και σε στρατιωτικούς υπό τον Γκούρα την ίδια στιγμή που εμφανίζονταν οι ίδιοι να καταβάλλουν μέρος τους για την αποπληρωμή τροφοδοσιών με κριθάρι. Η Διοίκηση σε μία κίνηση τακτικής θα πιέσει τους δημογέροντες να παραδώσουν το λάδι στον Έπαρχο, ώστε να «εξοικονομηθούν» οι στρατιώτες της Αθήνας.[1278] Στα μέσα του 1825 η πολιτική κατάσταση θα είναι διαφορετική και θα επιτρέπει την δημοπράτηση του εθνικού λαδιού, οπότε και οι «στρατιωτικοί» σε Αθήνα και Σάλωνα όφειλαν να ευθυγραμμιστούν με τις διαταγές της Διοίκησης.

Η πρώτη διαδικασία εκποίησης εθνικού λαδιού μετά τη συνέλευση των Σαλώνων (1824) ανακοινώθηκε μόλις στις αρχές Σεπτεμβρίου 1825, όμως θα αρχίσει να υλοποιείται ένα μήνα αργότερα για την Επαρχία Αθηνών.[1279] Πρόκειται για ποσότητες εθνικού λαδιού του έτους 1824. Πιο πριν έγιναν προσπάθειες δημοπράτησης, όπως είδαμε, που δεν καρποφόρησαν. Στην τριμελή επιτροπή μάλιστα για την εκποίηση του εισοδήματος των εθνικών ελιών που θα συστήσει το Βουλευτικό Σώμα συμμετέχει και ο Αθηναίος προεστός Χατζή Παναγής Ζαχαρίτσας (Ζαχαρίτζας), μαζί με τους Μιχαλάκη Ιατρό και Πανάγο Λογοθέτη.[1280] Μπορεί ο ίδιος να μην εμφανίζεται ως ενοικιαστής του εθνικού ελαιώνα Αθηνών, εκπροσωπεί στην επιτροπή, όμως, τους ενοικιαστές του σημαντικού για τη Διοίκηση ελαιώνα Αθηνών, ανάμεσα στους οποίους βρίσκονται ο Συμεών Ζαχαρίτσας και ο Νικολάκης Σπ. Ζαχαρίτσας. Ο ίδιος ο Χατζή Παναγής Ζαχαρίτσας θα αρκεστεί σε πολιτικές θέσεις, χωρίς να αγοράζει μέσα στην Επανάσταση, σε αντίθεση με τους Συμεών και Νικολάκη Ζαχαρίτσα. Το Εκτελεστικό σώμα προτείνει την αποστολή τίμιων και έμπιστων ανθρώπων στις επαρχίες για να εκτιμήσουν και τα έξοδα των

[1276] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 53, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σ. Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον των Πολεμικών. […] τη 18 Ιανουαρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός των Πολεμικών Α. Παπαγεωργίου».*

[1277] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 55, *«Προς τον κύριον Κωνσταντίνον Σπανόπουλον μισθοδότου του εν Αθήναις στρατοπέδου. […] τη 24 Ιανουαρίου 1825: Αθήνα. […] Ο φροντιστής του εν Αθήναις στρατοπέδου Κωνσταντής Ιωαννίτης».* Ο Ιωαννίτης αναφέρει και τη δυσκολία να δωθούν γεμεκλίκια (τρόφιμα) στους στρατιώτες, όχι προφανώς σε αυτούς του φρουρίου. Αυτοί έχουν προμήθειες από τον επιστάτη του στρατηγού Στάθη Κατσικογιάννη. Από αυτόν μάλιστα ο Ιωαννίτης θα ζητήσει πενήντα κουβέλια κριθάρι. Ο Επιστάτης θα ζητήσει έξι γρόσια το κουβέλι, σύνολο τριακόσια γρόσια, ποσό που δε διέθετε ο φροντιστής.

[1278] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 59*, «Το Υπουργείον του Πολέμου. […] Ναύπλιον, τη 12 Φεβρουαρίου 1825».*

[1279] Για τις δημοπρασίες δημοσίων προσόδων στην ελληνική Επανάσταση βλέπε Σίμος Μποζίκης, «Δημοπρασίες δημόσιων προσόδων στην Ελληνική Επανάσταση. Κόσμοι του Εικοσιένα στη διαδικασία ενός μηχανισμού», στο *Μνήμη Εύης Ολυμπίτου: τοπικές κοινωνίες στο θαλάσσιο και ορεινό χώρο στα νότια Βαλκάνια, 18ος-19ος αιώνας*, Κέρκυρα, 2014, σ. 321-345.

[1280] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 116, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν. […] τη 3 Σεπτεμβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Πρόεδρος Πανούτζος Νοταράς».*

καλλιεργητών και την απόδοση του εθνικού ελαιώνος σε λάδι.[1281] Προφανώς θα γινόταν εκτίμηση του παραγόμενου προϊόντος με σκοπό την προαγορά του «εισοδήματος των ελαιώνων» σε επικείμενη δημοπρασία, όπως και έγινε. Τέλη Σεπτεμβρίου 1825 η Διοίκηση εγκρίνει το σχέδιο της τετραμελούς αυτή τη φορά επιτροπής εκτιμήσεως για την πώληση του ελαιώνα Αθηνών και Σαλώνων.[1282]

Η εκποιητική επιτροπή πρότεινε να γινόταν τμηματική εκτίμηση του ελαιώνα Αθηνών και κάθε μέρος να δίνεται χωριστά σε δημοπρασία. Πρότεινε επίσης αν κατά τη δημοπρασία το μέρος του ελαιώνα μείνει στα χέρια των καλλιεργητών αυτοί να δίνουν στο έθνος τα δύο τρίτα της τιμής που ήθελαν να δώσουν σε δημοπρασία και «λάδι καθαρόν ελεύθερον από κάθε άλλον έξοδον». Σε περίπτωση που το πάρουν άλλοι (το μέρος του ελαιώνα) να είναι υποχρεωμένοι να δίνουν στους καλλιεργητές το ένα πέμπτο του λαδιού «άνευ τινός εξόδου» για αμοιβή της καλλιέργειας. Όσα μέρη του ελαιώνα δεν είναι «εντελώς καλλιεργημένα αλλά μένουν οργωμένα και εσπαρμένα να μένουν ελεύθερα εις την δημοπρασίαν» και να δίδονται σε όποιον πλειοδοτήσει χωρίς αυτός να είναι υποχρεωμένος να δίνει «το πέμπτον» (1/5) στους καλλιεργητές. Αυτός ήταν ο λόγος που οι εκτιμητές του ελαιώνα διαχωρίζουν τα ελαιόδεντρα σε «καλλιεργηγμένα και ακαλλιέργητα» ή αλλιώς «δουλεμένα και αδούλευτα». Η επιτροπή επιπλέον σημειώνει το παραγόμενο λάδι σε ξεστία και το διαχωρίζει σε λάδι παραγόμενο από καλλιεργημένα ελαιόδεντρα και σε λάδι παραγόμενο από ακαλλιέργητα. Ο αριθμός των ακαλλιέργητων ήταν κατά πολύ μικρότερος από τα καλλιεργημένα ελαιόδεντρα και αυτό αποτυπώνεται στο παραγόμενο λάδι: στον ελαιώνα Αθηνών το παραγόμενο λάδι από καλλιεργημένες ελαιές ήταν 17.885 ξεστία, ενώ το λάδι από τις ακαλλιέργητες ήταν 5.378,5 ξεστία. Συνολικά το παραγόμενο λάδι του εθνικού ελαιώνα Αθηνών ήταν 18.994 ξεστία από τις καλλιεργημένες ελιές και 6.006,5 από τις ακαλλιέργητες ελιές.[1283]

Σύμφωνα με τις υποδείξεις της επιτροπής που υιοθέτησε η Διοίκηση το ένα πέμπτο των ξεστίων των καλλιεργημένων ελιών θα δινόταν στους καλλιεργητές ως έξοδα καλλιέργειας. Το ποσό αυτό ανήλθε στα 6.314 1/3 ξεστία και αφαιρέθηκε από το λάδι που θα δημοπρατούνταν. Το λάδι που τελικά θα δημοπρατούνταν έφτανε συνολικά τα 18.421 ξεστία και για τα δουλεμένα και για τα αδούλευτα ελαιόδεντρα. Η Διοίκηση ήθελε να πετύχει ό,τι δεν είχε πετύχει τα προηγούμενα έτη για την Επαρχία Αθηνών. Το εθνικό λάδι θα μεταφερόταν ανεξόδως από τους συνάκτες των ελιών στις δημόσιες αποθήκες της πόλης.[1284] Το λάδι έπρεπε να είναι καθαρό και από νερό και από οποιεσδήποτε ακαθαρσίες και η παραλαβή του θα γινόταν από τους αγοραστές εντός των αποθηκών. Αυτό σήμαινε πως τα μεταφορικά έξοδα τα επωμίζονταν οι αγοραστές. Οι τελευταίοι θα έδιναν τα χρήματα σε μετρητά και σε τρεις δόσεις. Η πρώτη μόλις γινόταν η συμφωνία της τιμής, η δεύτερη με την

[1281] ό.π., σε επισυναπτόμενο στην επιστολή φύλλο με τίτλο «περί πωλήσεως του εισοδήματος του εθνικού ελαιώνος».

[1282] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 119*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν. […] τη 12 Σεπτεμβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Πρόεδρος Πανούτζος Νοταράς»* και ό.π., φ. 119, *«προς το Σεβαστόν Βουλευτικόν […] τη 28 Αυγούστου 1825, εν Ναυπλίω, Χατζή Ζαχαρίτζας, Μ. Ιατρός, Π. Λογοθέτης, Γεώργιος Διδασκαλόπουλος».*

[1283] Στον ελαιώνα στις Κουκουβάουνες το λάδι που απέδιδε η αντιστοιχία καλλιεργημένων και ακαλλιέργητων ελαιών ήταν 176 ξεστία και 81 ξεστία αντίστοιχα· στην Κηφισιά ήταν 292,5 και 206 ξεστία αντίστοιχα· στο Μαρούσι 646 και 278,5· στο Χαλάνδρι 874 και 298 ξεστία· τέλος στα Μεσόγεια η αντιστοιχία ήταν 1.059 και 628 ξεστία.

[1284] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 145, Διακήρυξη του Υπουργείου της Οικονομίας, Ναύπλιο, 5 Δεκεμβρίου 1825.

παραλαβή του λαδιού και η τρίτη με την παραλαβή ολόκληρης της ποσότητας.[1285] Η δημοπράτηση του εθνικού ελαίου Αθηνών μπορούσε να γίνει και για όλη την ποσότητα και για το «τριτημόριον του όλου».

Η επαναστατική Διοίκηση, όπως είδαμε, θα προβεί στις αναγκαίες ενέργειες, κυρίως στην καταγραφή του ελαιώνα, ώστε τελικά στις 5 Οκτωβρίου 1825 να είναι σε θέση να ανακοινώσει τη δημοπράτηση 18.000 ξεστίων «ελαίου καθαρόν των Αθηνών».[1286] Η δημοπράτηση αυτή αφορούσε τη συγκομιδή λαδιού του έτους 1824 και όχι τις ποσότητες του έτους 1823 που είδαμε παραπάνω. Παρατηρούμε πως η ποσότητα αυτή αντιστοιχεί στην ποσότητα του παραγόμενου λαδιού συνολικά από τον εθνικό ελαιώνα Αθηνών. Η ποσότητα των τετρακοσίων είκοσι ενός ξεστίων θα αποτελούσε την αμοιβή των υπηρεσιών όσων εμπλέκονταν στη δημοπρασία. Οι ενοικιαστές του εθνικού ελαιώνα Αθηνών όφειλαν να παραδώσουν στον αγοραστή ή τους αγοραστές του εθνικού λαδιού την ποσότητα των 18.000 ξεστίων.[1287] Η κατώτατη τιμή δημοπρασίας ορίστηκε πριν την έναρξη της δημοπρασίας στα επτά γρόσια το ξεστίο. Ως δημοπράτες ορίστηκαν οι δύο εκτιμητές του ελαιώνα και απεσταλμένοι της Διοίκησης Ευστράτιος Χριστοφής και Νικολάκης Σπηλιοτάκης (Σπηλιωτάκης). Άρα ο υπολογισμός των δημοπρατών αφορούσε την είσπραξη από το Εθνικό Ταμείο 126.000 γροσίων στην κατώτατη τιμή δημοπρασίας.[1288] Αυτή, όπως θα αποδειχθεί, ήταν μία προσδοκία που δεν ικανοποιήθηκε.

[1285] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 145, Το Υπουργείο της Οικονομίας προς το Εκτελεστικό Σώμα, Ναύπλιο, 12 Δεκεμβρίου 1825.

[1286] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 61, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας Διακηρύττει […] τη 5 Οκτωβρίου, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Το Επαρχείο μαζί με τους διορισμένους Επιστάτες θα καταφέρουν να δημοπρατήσουν αρχικά «ένα ικανό μέρος, περίπου των δεκατριών χιλιάδων ξεστίων λάδι, καθ' αυτό της Διοικήσεως, χωρίς να ενέχονται τα μερίδια των καλλιεργητών […]», στο ό.π., φ. 64, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας! […] εν Αθήναις, τη 25 Οκτωβρίου 1825. Ο Έπαρχος Αθηνών Ι. Γενοβέλης. Οι επιστάται Νικολάκης Σπηλιοτάκης, Ευστράτιος Χριστοφής, Σταύρος Πατούσας, Δημήτριος Σαλωνιτίδης».* Εξαιτίας των «ανωμαλιών» ο Έπαρχος διαπιστώνει ελλείψεις σε στάμνες και κιούπια και ζητά από τη Διοίκηση δαπάνη για την αγορά αγγείων για μεταφορά του λαδιού από τα ελαιοτριβεία. Την ενημερώνει πως οι αγοραστές θα τα χρεώσουν αυτά στην ίδια. Στην Αίγινα αρχικά η μεταφορά του λαδιού επιβάρυνε τους ίδιους τους ενοικιαστές των προσόδων και όχι τους «πτωχούς» κατοίκους καλλιεργητές. Ο ενοικιαστής των προσόδων Ανδρέας Κάππαρης, δανειστής της Διοίκησης, θα μετακυλήσει τα έξοδα της μεταφοράς σε αυτούς, προκαλώντας τη διαμαρτυρία των προκρίτων Αιγίνης, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 66*, «Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] 1825: Νοεμβρίου 16: εν Αιγίνη. Οι ευπειθείς πατριώται πρόκριτοι της Νήσου Αιγίνης».* Τελικά η Διοίκηση, αντίθετα με την περίπτωση της Αθήνας όπου οι γεωργοί αναλάμβαναν τα έξοδα μεταφοράς, θα διατάξει τον Ανδρέα Κάππαρη να πληρώσει «όσα έξοδα σε ανήκουν εις κάθε οκά» και να σταματήσει να ταλαιπωρεί «τους πτωχούς κατοίκους», στο ό.π., φ. 66, *«Προς τον ενοικιαστήν των δημοσίων προσόδων της Νήσου Αιγίνης κ. Α. Κάππαρην. […] τη 19 Νοεμβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Ο Ανδρέας Κάππαρης εμφανίζεται και ως δανειστής της Διοίκησης, γεγονός που δείχνει πως η οικονομική αυτή δραστηριότητα πρέπει να απέφερε κέρδος στο δανειστή, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 8, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εθνικόν Ταμείον. […] Ναύπλιον, τη 15 Μαΐου 1825. Η Επιτροπή Γ. Μ. Αντωνόπουλος, Αναγνώστης Μοναρχίδης, Γ, Σπηλιόπουλος».*

[1287] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 70, *«Προς τους ενοικιαστάς του ελαιώνα της επαρχίας Αθηνών. […] τη 23 Δεκεμβρίου 1825, Ναύπλιον. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1288] Δίνεται διαταγή να δοθούν στους επιστάτες Αθηνών 7.000 γρόσια από τις προσόδους Αθηνών από την τιμή της πώλησης 1.000 ξεστίων λαδιού, για τις ανάγκες σε μισθούς και σιτηρέσια της φρουράς της Επαρχίας, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 64, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας.[…] εν Ναυπλίω τη 31 Οκτωβρίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης».*

Είναι χαρακτηριστικό της σημασίας του ελαιώνα το αίτημα προς το Υπουργείο της Θρησκείας για αφορισμό («να μας σταλθεί ένα αφοριστικόν») όσων επιβουλεύονταν το εθνικό καλό και την ελευθερία με το να καταπατούν τα εθνικά δικαιώματα του ελαιώνα Αθηνών.[1289] Το επιτίμιο θα διαβαζόταν στις εκκλησίες.[1290] Η δημοπρασία του εθνικού λαδιού, που υπήρξε ξεχωριστή διαδικασία από την ενοικίαση των εθνικών προσόδων της επαρχίας και την ενοικίαση του εθνικού ελαιώνα Αθηνών, αφορούσε την πώληση του λαδιού που κατέβαλλαν στο οι ενοικιαστές του ελαιώνα.[1291] Η δημοπρασία του λαδιού θα γινόταν «υπό τον Πλάτανον» στην περιοχή του Μεντρεσέ της Αθήνας στις 9 Δεκεμβρίου 1825.[1292] Η δημοπράτηση του εθνικού λαδιού υποθέτουμε πως γινόταν την περίοδο μετά τη συγκομιδή του ελαιοκάρπου και το άλεσμα του καρπού στα ελαιοτριβεία την περίοδο του χειμώνα του προηγούμενου έτους. Βέβαια το ελαιόλαδο είχε καλύτερη τιμή κατά τους θερινούς μήνες, οπότε και το πωλούσαν οι ιδιώτες παραγωγοί.

Αυτό που παρατηρούμε είναι πως δεν προβλεπόταν δέκατο για τους ενοικιαστές των εθνικών προσόδων Αθηνών για τις εθνικές ελιές, σε αντίθεση με τις ιδιόκτητες ελιές οι οποίες και αυτές δεκατίζονταν. Οι ενοικιαστές των προσόδων θα διαμαρτυρηθούν, όπως θα δούμε, στη Διοίκηση στα τέλη του 1825 και για τη μη δεκάτωση των εθνικών ελιών και για την απώλεια εσόδων από τη δεκάτωση των ιδιόκτητων ελιών.

Τα δύο είδη ελαιοδέντρων που καταγράφονταν, τα καλλιεργημένα («δουλεμένα») και τα ακαλλιέργητα («αδούλευτα»), παραπέμπουν σε διαφορετικές καλλιέργειες των ελαιοδέντρων. Υπήρχαν τα «ξερικά» ελαιόδεντρα και τα ποτιστικά, που παρείχαν καλύτερη ποιότητα ελαιολάδου.[1293] Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Σατωμβριάνδου το νερό του Κηφισού εκτρεπόταν για να ποτίσει τις φυτείες των ελαιοδέντρων.[1294] Στην περιοχή της χώρας, δηλαδή, στον ελαιώνα της Αθήνας,

---

[1289] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 64, *«Εξοχόταται Υπουργαί. […] 1825: Οκτωβρίου 26. Οι ευπειθείς δούλοι Νικολάκης Σπηλιοτάκης, Στρατής Χριστοφής»* και των ιδίων ό.π., *«[…] 1825: Οκτωβρίου 29: Αθήνα».* Επισημαίνουν στον Υπουργό της Οικονομίας Πονηρόπουλο τις κοπές φορτωμένων ελαιοδέντρων του εθνικού ελαιώνα Αθηνών. Το φαινόμενο πήρε μεγάλες διαστάσεις μέσα στην Επανάσταση. Η Διοίκηση συναινεί στην εισήγηση των επιστατών και ζητά με τη σειρά της την έκδοση «επιτιμίου» εναντίον όσων κόβουν εθνικές ελιές στην Αθήνα, στο ό.π., φ. 65, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το της Λατρείας. […] τη 3 Νοεμβρίου 1825. Ναύπλιον. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος»* και ό.π., φ. 65*, «Προς τους δημοπράτας του εθνικού ελαιώνος Αθηνών, κυρίους Νικολάκην Σπηλιοτάκην, και Ευστράτιον Χριστροφήν. […] τη 4 Νοεμβρίου 1824, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός των Οικονομικών Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Η κεντρική Διοίκηση λαμβάνει μέριμνα διορίζοντας φύλακες για την προστασία όλων των εθνικών ελαιώνων από καταπατήσεις, κοπές δέντρων και κλοπές του καρπού, αναγνωρίζοντας το σημαντικό οικονομικό ρόλο τους, βλέπε χαρακτηριστικά και ό.π., φ. 70, *«Προς τον Τάσον Ταγαράν, Αντώνιον του Κώστα, Κυριάκον Ζεφιραΐδην, Γεωργάκην Δρίτζαν και Γιάννην Μπιθόσην [διορισμένοι φύλακες του ελαιώνος Ναυπλίου]. […] τη 19 Δεκεμβρίου 1825. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος»*.

[1290] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 66, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Θρησκείας προς το της Οικονομίας. […] εν Ναυπλίω, τη 9 Νοεμβρίου 1825. Ο Υπουργός της Θρησκείας».*

[1291] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 67, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας το Επαρχείον Αθηνών μετά των επιστατών του εθνικού ελαιώνος της επαρχίας ταύτης. […] τη 27 Νοεμβρίου 1825, εν Αθήναις. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης. Οι Επιστάται του εθνικού ελαιώνος Νικολάκης Σπηλιοτάκης, Ευστράτιος Χριστοφής. Οι Επιστάται Αθηνών Σταύρος Πατούσας, Δημήτριος Σαλωνιτίδης».*

[1292] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 68, *«Προς το Εθνικόν Ταμείον. […] [9 Δεκεμβρίου 1825] Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1293] Βλέπε και Μέρος Β΄.

[1294] Σατωβριάνδος, *Οδοιπορικό του 1806. Πελοπόννησος- Αττική- Σμύρνη-Κωνσταντινούπολη*, Αθήνα, 2019, σ. 134.

καταμετρήθηκαν με ακρίβεια από τους επιστάτες του ελαιώνα συνολικά 31.170 ελαιόδεντρα που απέδωσαν 17.885 ξεστία τα καλλιεργημένα και 5.378 ξεστία τα ακαλλιέργητα, συνολικά 23.263 ξεστία λαδιού. Η παραλαβή του λαδιού έγινε άμεσα, για να μην εμφανιστούν φαινόμενα καταχρήσεων, και το λάδι αποθηκεύτηκε στις δημόσιες αποθήκες, σύμφωνα και με σχετική διαταγή της Διοίκησης.[1295] Για την άμεση εξοικονόμηση του επαρχείου δόθηκε διαταγή αυτό να αναφέρεται στο Υπουργείο των Εσωτερικών.[1296]

Η τελική ποσότητα του συνόλου του εθνικού ελαιώνα ανήλθε στα 18.421 ξεστία λάδι «καθαρόν ανέξοδον από το ελαιοτρίβι».[1297] Την ποσότητα αυτή κατέβαλαν στο Εθνικό Ταμείο οι ενοικιαστές του εθνικού ελαιώνα ως μέρος της ενοικίασής του. Η απόδοση του ελαιώνα προφανώς υπήρξε πολλαπλάσια της παραπάνω ποσότητας που απέδιδαν οι ενοικιαστές του στο Εθνικό Ταμείο. Η ποσοτική καταβολή έπρεπε να μετατραπεί σε χρηματική με την πώληση του εθνικού λαδιού από τη Διοίκηση. Θα ακολουθούσε, λοιπόν, η πώληση του λαδιού με δημοπρασία στην Αθήνα στις 9 Δεκεμβρίου 1825.[1298] Στη δημοπρασία δόθηκαν τα 18.000 ξεστία και κρατήθηκαν για άλλες ανάγκες (πληρωμή μισθών και εξόδων των επιστατών του εθνικού ελαιώνα) τα 421 ξεστία.[1299] Η πώληση μπορούσε να γίνει και ολικώς και κατά τριτημόριο. Η καταβολή των χρημάτων θα γινόταν σε μετρητά, ενώ η παραλαβή του ελαίου από τις δημόσιες αποθήκες θα μπορούσε να γίνει το αργότερο μέχρι το Φεβρουάριο του 1826.[1300] Τα χρήματα από την πώληση του εθνικού λαδιού θα καταβάλλονταν στον ίδιο το στρατηγό Ιωάννη Γκούρα και στον Γραμματέα του Αντώνιο Γεωργαντά.[1301] Ο ίδιος ο Γκούρας, που είχε να λαμβάνει «στρατιωτικόν μισθόν» από το εθνικό λάδι, ζήτησε στις 8 Δεκεμβρίου 1825 με επιστολή του στον έπαρχο να διοριστεί άνθρωπος του επαρχείου για την ομαλή μεταφορά του λαδιού στις αποθήκες («να βάλωσι εις λάκκους το εθνικόν λάδι»).[1302]

[1295] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 68, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Επαρχείον Αθηνών και προς τους επιστάτας του ελαιώνος. […] τη 2 Δεκεμβρίου 1825, Ναύπλιον. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1296] Για τις απευθείας δαπάνες από τις προσόδους Αθηνών βλέπε παρακάτω, «Προμηθευτές-έμποροι ταϊνίων (τροφίμων) Επαρχείου-Πολιτάρχου Αθηνών, τακτικού συντάγματος Αθηνών, 1825. Πρόσωπα που αμείβονται από τις προσόδους Αθηνών».

[1297] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 68, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. […] τη 2α Δεκεμβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1298] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 68, *«Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 4 Δεκεμβρίου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».* Η αρχική δημοπρασία του εθνικού ελαίου Αθηνών άρχισε στις 9 Δεκεμβρίου 1825 και διήρκεσε μέχρι το βράδυ της 18ης Δεκεμβρίου 1825 χωρίς το λάδι να φτάσει την κατώτατη τιμή των 7 γροσίων ανά ξεστίο, στο ό.π., φ. 69, *«Προς το Εθνικόν Ταμείον. […] τη 18 Δεκεμβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικοκνομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1299] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 70, *«Προς τον Έπαρχο Αθηνών, και προς τους απεσταλμένους επιστάτας του ελαιώνος κυρίους Ν. Σπηλιοτάκη και Ευστράτιον Χριστοφήν.[…] τη 23 Δεκεμβρίου 1825, Ναύπλιον. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1300] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 68, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας διακηρύττει. […] τη 5 Δεκεμβρίου 1825. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1301] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 68, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. […] τη 2α Δεκεμβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1302] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 68, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 11 Δεκεμβρίου 1825, εν Αθήναις. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης. Ο Γεν. Γραμματεύς Δημήτριος Βύας».*

Η αρχική δημοπρασία δεν έδωσε «καλήν τιμή», οπότε το Εκτελεστικό Σώμα ζητά από το Υπουργείο της Οικονομίας να «ομιλήση» με τον πληρεξούσιο του στρατηγού Γκούρα «περί της συμφερότερης τιμής».[1303] Όπως θα δούμε παρακάτω ήταν στις δυνατότητες της «μυστικής επιτροπής» να αυξάνει με τεχνητό τρόπο την τιμή της δημοπρασίας. Από την άλλη, όμως, εκδηλώθηκε αντίδραση των «συντροφιών» της Ανατολικής Στερεάς που «εκ συμφώνου συνεφώνησαν, ίνα μη αυξήσωσι δι' όλου την τιμή των πωλήσεων», οπότε η πλειοδοσία της επιτροπής θα ήταν μάταιη.[1304] Το έγγραφο προς τη Διοίκηση υπογράφει και ο Νικόλαος Μπατζακξής (Μπατζαξής), οποίος υπήρξε και ο ίδιος ένας από τους ενοικιαστές των εθνικών προσόδων Αθηνών. Ο προσδιορισμός «συντροφία» παραπέμπει σε εμπορικούς οίκους που αγόραζαν και πωλούσαν στο εξωτερικό το ελαιόλαδο των εγχώριων ελαιώνων.[1305]

Το αρχικό κατώτατο ποσό των επτά γροσίων ανά ξεστίο δεν μπόρεσε να επιτευχθεί κατά τη διάρκεια της αρχικής δημοπρασίας. Έτσι η αρχική πρόβλεψη των περίπου 126.000 γροσίων στην κατώτατη τιμή δεν έγινε εφικτή. Αργότερα η τιμή της αγοράς στην Αθήνα ενός ξεστίου έπεσε στα 6,30 γρόσια. Αντίθετα η τιμή κατά τη διάρκεια της δημοπρασίας κατέβηκε ακόμη πιο κάτω από την τρέχουσα τιμή της αγοράς στα 5,20 (5.20/40) γρόσια ανά ξεστίο που έδινε ο Αντώνιος Γεωργαντάς και στα 5,21 γρόσια (5.2 1/40) που έδινε ο Σπύρος Κυριαλέξης.[1306] Αργότερα προτάθηκε στον Αντώνιο Γεωργαντά να ανεβάσει την τιμή εννέα παράδες στα 5,30/40 και ακόμη περισσότερο στα 6.30/40 το ξεστίο. Το Υπουργείο της Οικονομίας πρότεινε να πωληθεί το λάδι στα 5.30/40 στον πληρεξούσιο του στρατηγού Γκούρα και να δοθούν τα χρήματα στον ίδιο τον στρατηγό.[1307] Η τιμή αυτή αφορούσε μάλλον μέρος του εθνικού λαδιού, όμως, τελικά η ανώτερη τιμή που δόθηκε ήταν τα 5,21 γρόσια.[1308] Προφανώς η τιμή ήταν πολύ χαμηλή και κάτω από την κατώτατη τιμή, οπότε και δόθηκε χρονική παράταση στη δημοπρασία, ουσιαστικά έγινε νέα δημοπρασία του εθνικού ελαίου Αθηνών[1309] με τιμή εκκίνησης στα 5,30/40 «το οποίο εφωνάχθη πέντε ολόκληρους ημέρας».[1310] Στη δημοπρασία αυτή «επειδή εδώ δεν ευρίσκοντο

[1303] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 69, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 16 Δεκεμβρίου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης»* και ό.π., φ. 69, *«Προς το Εθνικόν Ταμείον. […] τη 17 Δεκεμβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1304] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 74, *«Σ: Εκτελεστιόν. […] Εν Ναυπλίω, τη 19 Μαρτίου 1825. Οι ευπειθέσταοι πατριώται Ν. Μπατζαξής, Εμ. Σεργόπουλος».*

[1305] Αντίστοιχα βλ. Σβορώνος, 1996, ό.π., σ. 215.

[1306] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 69, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Υπουργείον της Οικονομίας το Εθνικόν Ταμείον. […] Ναύπλιον, τη 18 Δεκεμβρίου 1825. Η Επιτροπή Γ. Μ. Αντωνόπουλος, Αναγνώστης Μοναρχίδης, Γ. Σπηλιόπουλος».*

[1307] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 70*, «Προς το σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 21 Δεκεμβρίου 1825, Ναύπλιον. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1308] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 70, *««Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Υπουργείον της Οικονομίας το Εθνικόν Ταμείον. […] Ναύπλιον, τη 21 Δεκεμβρίου 1825. Η Επιτροπή Αναγνώστης Μοναρχίδης, Γ. Σπηλιόπουλος».*

[1309] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 70, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 22 Δεκεμβρίου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[1310] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 71, *«Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Αθήναις, τη 6 Ιανουαρίου 1826. Οι επιστάται του εθνικού ελαιώνος Αθηνών Νικολάκης Σπηλιοτάκης, Ευστράτιος Χριστοφής».* Βλέπε και Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. Το Υπουργείο της Οικονομίας προς το Εκτελεστικό Σώμα, Ναύπλιο, 2 Δεκεμβρίου 1825. Τα χρήματα της δημοπρασίας του εθνικύ ελαίου θα πληρώνονταν στον στρατηγό Γκούρα στην Αθήνα.

πραματευταίς με κατάστασιν διά να πάρωσιν μίαν τοιαύτην ποσότηταν» το λάδι δόθηκε στην κατώτατη τιμή στο στρατηγό Γκούρα.[1311] Σημειώνουμε πως ενάμισυ χρόνο πριν, στις 26 Απριλίου 1824, Μαμούρης και Γκούρας είχαν αγοράσει το εθνικό λάδι στην τιμή των τριών γροσίων και είκοσι παράδων ανά ξεστίο, τιμή λογικά διαμορφωμένη σε «ειδικές συνθήκες». Ήταν η περίοδος που οι στρατιωτικοί ήλεγχαν τις εθνικές προσόδους της Αθήνας.

Το Νοέμβριο του 1825 το λάδι είχε ακόμη μεγαλύτερη τιμή αγοράς που έφτασε τα 7,5 γρόσια ανά ξεστίο. Τελικά πραγματοποιήθηκε αγορά 6.000 ξεστίων λαδιού από το «Σάλβο Μαλτέζο» (ο προσδιορισμός δείχνει την καταγωγή του) για επτά γρόσια, ο οποίος για να «απογεμίσει τα αγγεία του» σκόπευε να αγοράσει και άλλα 2.000 ξεστία. Επίσης περίμενε και πρόσθετα αγγεία από τον Τομπάζη για μία δεύτερη αγορά. Ο έπαρχος έδωσε στη Διοίκηση την πληροφορία πως πλοίο του Λεονταρίτζη Ζακυνθίου κατέφθασε στον Πειραιά «επί προφάσει να πωλήση ποσότητα τινά μπακαλάου, πλην κατά τη γνώμην τινών όσοι έλαβον τη γνωριμίαν του, ο ερχομός του εις αγοράν λαδίου αποβλέπει».[1312] Η εκτίμηση ήταν πως ο Αντώνιος Γεωργαντάς και ο Σπύρος Κυριαλέξης δεν πήραν ελαιόλαδο, αντίθετα ο Σάλβος Μαλτέζος έλαβε μια πρώτη ποσότητα στην κατώτατη τιμή της δημοπρασίας (6.000 ξεστία για 42.000 γρόσια.).

Για την εξέλιξη της δημοπρασίας ενημερωνόταν προσωπικά ο στρατηγός Γκούρας από τον Υπουργό της Οικονομίας Πονηρόπουλο. Ο Υπουργός του εξηγεί πως ο Γεωργαντάς δεν έδωσε τα περισσότερα χρήματα στην πρώτη δημοπρασία, ενώ τα χρήματά της θα τα παραλάβει ο ίδιος ο στρατηγός.[1313] Υποθέτουμε, λοιπόν, πως ο Γκούρας παρέλαβε στη δεύτερη δημοπρασία 14.000 ξεστία έναντι 74.200 γροσίων, ενώ ο Σάλβο Μαλτέζο έλαβε 6.000 ξεστία για 42.000 γροσία. Στην πρώτη περίπτωση το λάδι κατευθύνεται στην κάλυψη εγχώριων αναγκών χωρίς να αποκλείεται η μεταπώλησή του σε τρίτους, ενώ στη δεύτερη περίπτωση του εμπόρου Σάλβο «Μαλτέζου» το ελαιόλαδο διαμέσου των εμπορικών οδών θα διοχετευόταν στις αγορές του εξωτερικού.

Σε άλλη, όμως, αναφορά προς τη Διοίκηση αναφέρεται πως το σύνολο των 18.000 ξεστίων πέρασε στον έλεγχο του στρατηγού Γκούρα με τιμή 5,30 γρόσια το ξεστίο, οπότε υποθέτουμε πως εκ των υστέρων ο Σάλβο Μαλτέζο υποχώρησε, ίσως πριν τελεσιδικήσει το αποτέλεσμα της δημοπρασίας. Ο Γκούρας κατέληξε να είναι ο ίδιος αγοραστής του εθνικού λαδιού, όπως συνέβη και το προηγούμενο έτος. Στον στρατηγό δόθηκε ο ονομαστικός κατάλογος με τα ονόματα «των παρ' όσων μέλλει λάβη το ρηθέν λάδι των 18.000 ξεστία μερικών ενοικιαστών του με την τιμήν της ρηθείσας ποσότητας του λαδίου».[1314] Ήδη είχαν καταβληθεί 103.500 γρόσια για την αγορά στο Εθνικό Ταμείο. Ο Γκούρας έδωσε 78.314 γρόσια από τα εισοδήματα του

1311 Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 71, *«Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Αθήναις, τη 6 Ιανουαρίου 1826. Οι επιστάται του εθνικού ελαιώνος Αθηνών Νικολάκης Σπηλιοτάκης, Ευστράτιος Χριστοφής».*

1312 Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 70, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Επαρχείον Αθηνών. […] Εν Αθήναις, τη 20 Δεκεμβρίου 1825. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης. Ο Γεν. Γραμματεύς Δημήτριος Βύας».*

1313 Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 70, *«Προς τον γενναιότατον Στρατηγόν Ιωάννην Γκούραν εις Αθήνας. […] τη 23 Δεκεμβρίου 1825, Ναύπλιον. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

1314 Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 73, «*Προσωρινή Διοίκηση της Ελλάδος. Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 9 Φεβρουαρίου 1826, Αθήναι. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης».* Βλέπε και τον Πίνακα 38 του παραρτήματος, «Ενοικιαστές Εθνικού Ελαιώνα Αθηνών, 1825».

εθνικού ελαιώνα.[1315] Αθροιστικά εμφανίζεται να έχει καταβληθεί από τον Γκούρα το ποσό των 207.000 γροσίων. Δεν ξέρουμε αν αυτό το ποσό ανταποκρίνεται στο τελικό ποσό της τιμής της δημοπρασίας ή αν σε αυτό έχουν παρεισφρύσει και άλλες δαπάνες του στρατηγού προς το Εθνικό Ταμείο. Πάντως το τελικό ποσό ξεπερνούσε κατά πολύ τις αρχικές προσδοκίες της Διοίκησης για είσπραξη 126.000 γροσίων στην κατώτερη τιμή. Ουσιαστικά ο Γκούρας κατέβαλλε στο Εθνικό Ταμείο χρήματα από την ενοικίαση του εθνικού ελαιώνα. Για μία ακόμη χρονιά το εθνικό λάδι θα εξυπηρετούσε τις ανάγκες των στρατιωτικών, έχοντας, όμως, δημοπρατηθεί σύμφωνα με τους νόμους της Διοίκησης. Δεν γνωρίζουμε το λόγο για τον οποίο οι συντροφίες δεν πλειοδότησαν τελικά στη δημοπρασία. Μπροστά στο στρατηγό Γκούρα, ενδεχομένως, να υπαναχώρησαν, διατηρώντας έτσι τα δικαιώματά τους ως προς την ενοικίαση των προσόδων.

Τα τετρακόσια είκοσι ένα ξεστία που κρατήθηκαν για την πληρωμή των εξόδων και των μισθών των επιστατών, πουλήθηκαν από αυτούς στον Μισθοδότη στρατοπέδου Αθηνών Κωνσταντίνο Σπανόπουλο για γρόσια 6,10 το ξεστίο. Συνολικά τους δόθηκε το ποσό 2.631 γροσίων. Την ίδια, όμως, ποσότητα διεκδίκησε για τις ανάγκες του τακτικού και ο έπαρχος Γενοβέλης,[1316] οπότε οι επιστάτες καταρχάς υποχώρησαν επιστρέφοντας αφενός τα χρήματα στο Σπανόπουλο, αφετέρου διαμαρτυρήθηκαν στη Διοίκηση ζητώντας να «τραβήξει το χέρι» ο έπαρχος από το λάδι. Η τελική απόφαση της Διοίκησης θα δικαιώσει τους δημοπράτες και επιστάτες του εθνικού λαδιού Σπηλιωτάκη και Χριστοφή, αποδίδοντάς τους την ποσότητα των τετρακοσίων είκοσι ενός ξεστίων ελαιολάδου.[1317] Άρα ο Νικολάκης Σπηλιωτάκης και ο Ευστράτιος Χριστοφής, επιστάτες του εθνικού ελαιώνα Αθηνών, έλαβαν 2.631 γρόσια ως αμοιβή.[1318]

Τα προβλήματα που προέκυψαν από τη δημοπρασία του εθνικού λαδιού, καθώς αυτή ξεπερνούσε τα προβλεπόμενα χρονικά όρια, φαίνεται πως είχαν επιπτώσεις και στο ιδιόκτητο λάδι, με την πρόταση για θέσπιση πρόσθετης φορολογίας. Το επαρχείο ζήτησε ως πρόσθετο πόρο για την εξυπηρέτηση των τακτικών αναγκών του τη λήψη και δεύτερου δέκατου από το ιδιόκτητο λάδι των «κατοίκων», το οποίο θα αφαιρούνταν από τα δέκατα του επόμενου έτους 1826. Ο έπαρχος σημειώνει για την πρόταση του αυτή τη σημαντική ευφορία του 1825, η οποία συμβαίνει, όπως αναφέρει, μία φορά στα τέσσερα με πέντε έτη. Ως «κατοίκους» θεωρεί αυτούς της «πόλεως» γιατί τα «χωρία ήσαν ολίγον ηφανισμένα (εννοεί οικονομικά) από τους εχθρούς αλλά τώρα θέλη απαφανισθή από τους ατάκτους».[1319]

[1315] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 73, *«Δηλοποιώ. […] τη 7 Φεβρουαρίου 1826, Αθήναι. Διά τον στρατηγόν Ιωάννην Γκούραν ο Αντώνιος Γεωργαντάς».*

[1316] Βλέπε και την επιστολή που στέλνει στο Εκτελεστικό Σώμα, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 71, «*Προσωρινή Διοίκηση της Ελλάδος. Προς το σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 9 Ιανουαρίου 1826, εν Αθήναις. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης».* Στην επιστολή αιτιολογεί την αναγκαιότητα της λήψης των 421 ξυστίων (ή ξεστίων) λαδιού για έξοδα του Επαρχείου προς το τακτικό σώμα και τη φρουρά της Ακρόπολης.

[1317] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 71, *«Προς το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 12 Ιανουαρίου 1826, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος»* και ό.π., φ. 75, «*Προσωρινή Διοίκηση της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 25 Φεβρουαρίου 1826. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[1318] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 75, *«Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 25 Φεβρουαρίου 1826. Οι πατριώται και επιστάται Νικολάκης Σπηλιοτάκης, Ευστράτιος Χριστοφής».*

[1319] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 70, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 19 Δεκεμβρίου 1825, εν*

Μια άλλη αναφορά του Εθνικού Ταμείου για την ενοικίαση των εθνικών δεκάτων και την ανεπάρκειά τους έρχεται στα μέσα του 1825. Διαπιστώνεται πως για την Στερεά Ελλάδα οι υποψήφιοι ενοικιαστές των προσόδων υπήρξαν λίγοι σε αριθμό, με αποτέλεσμα να μην επιτυγχάνεται υψηλή τιμή πώλησης των προσόδων. Αυτό οδηγούσε σε λύσεις όπως την παραπάνω, με προαγορά των δεκάτων και του επόμενου έτους για τα ιδιόκτητα ελαιόδεντρα. Εξηγεί, όμως, και τη δυσαρέσκεια του Γκούρα για την τεχνητή μεταβολή τιμών της δημοπρασίας από μέρους της Διοίκησης με τον εξής τρόπο: ακριβώς επειδή οι μετέχοντες σε μια δημοπρασία ήταν λίγοι συνέβαινε η επιτροπή της δημοπρασίας να πλειοδοτεί και αυτή «προσποιουμένη τον αντίζηλον». Όμως, όπως είδαμε παραπάνω οι συντροφίες μπορούσαν να αντιδράσουν ώστε να κρατήσουν τις τιμές χαμηλά. Η πλειοδοσία της επιτροπής ενείχε το ρίσκο οι πρόσοδοι να μείνουν τελικά στα χέρια της «μυστικής επιτροπής», χωρίς να ξέρει τι να κάνει.[1320] Σε τέτοιες περιπτώσεις η Διοίκηση υπαναχωρούσε σε χαμηλότερες τιμές δημοπρασίας, στις τιμές, δηλαδή, που συμφωνούσαν να ικανοποιήσουν και οι συντροφίες. Σε τέτοιες χαμηλές τιμές φαίνεται πως αγόρασε και ο στρατηγός Γκούρας το 1825.

Ι.γ.3. Η ενοικίαση του εθνικού ελαιώνα της Επαρχίας Αθηνών

Η ενοικίαση του εθνικού ελαιώνα της Επαρχίας Αθηνών υπήρξε μια διαφορετική διαδικασία δημοπράτησης από την ενοικίαση των εθνικών προσόδων. Στην ενοικίαση του εθνικού ελαιώνα σημαντικό ρόλο έπαιζαν οι ρίζες των ελιών, καθώς και το αν πρόκειται για καλλιεργημένες ή ακαλλιέργητες ελιές. Προφανώς κάθε κατηγορία ελιών είχε διαφορετική απόδοση και έδινε διαφορετική ποιότητα λαδιού. Στην περίπτωση του ακαλλιέργητου ελαιώνα δίνονταν ένα γρόσι τη ρίζα, εκτός από τον πρώτο χρόνο που το ποσό συμψηφίζονταν με τα έξοδα καλλιέργειας. Ο εθνικός ελαιώνας προβλεπόταν πως μπορούσε να ενοικιαστεί για διάστημα δέκα ετών στα ίδια πρόσωπα.[1321] Ο αριθμός των ελαιοδέντρων που περιήλθαν στην κατοχή του κάθε ενοικιαστή έχει σημασία καθώς αποτυπώνει και την οικονομική του δύναμη μέσα στην Επανάσταση. Ο ενοικιαστής προπλήρωνε ένα ποσό ανάλογα με τις ρίζες («δέντρα»), καθώς και τη δεκάτη από το εθνικό λάδι, όταν ερχόταν η εποχή της συγκομιδής.[1322]

Αθήναις. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης. Ο Γεν. Γραμματεύς Δημήτριος Βύας». Φαίνεται πως το Επαρχείο αντιμετώπιζε οικονομικές δυσκολίες και δεν είχε την ανταπόκριση και υποστήριξη των Δημογερόντων Αθηνών. Ο ίδιος ο Έπαρχος Ιωάννης Γενοβέλης έδωσε 700 γρόσια στον στρατηγό Βάσο Μαυροβουνιώτη για σιτηρέσια, τα οποία ζητούσε να του επιστραφούν από το Υπουργείο του Πολέμου. Το Υπουργείο του Πολέμου παραπέμπει το ζήτημα στο Υπουργείο της Οικονομίας με τη σημείωση αυτά να καταβληθούν από τους Δημογέροντες, οι οποίοι με τη σειρά τους θα τα περάσουν ως έξοδα του λογαριασμού της Επαρχίας, στο ό.π., φ. 70, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον του Πολέμου προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 19 Δεκεμβρίου 1825. Η Επιτροπή των Πολεμικών Α. Μεταξάς, Αδάμ Δούκας»* και ό.π., φ. 70, *«Προς τους Επιστατοδημογέροντας των Αθηνών. […] τη 22 Δεκεμβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1320] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 72, *«Σεβαστόν Εκτελεστικόν. […] Εν Ναυπλίω, τη 14 Μαρτίου 1825. Οι πιστώτατοι πατριώται ο επίτροπος Δ. Δεσύλας, Θεόδωρος Μερτίκας , Εμμ. Σεργόπουλος».*

[1321] Ένα παράδειγμα για ακαλλιέργητο ελαιώνα στο, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 74, *«Σ. Διοίκησις. […] τη 14 Μαρτίου 1825, εν Ναυπλίω. Οι ταπεινοί πατριώται Ιωάννης, Χριστόδουλος, Νικόλαος Οικονομίδιδες».*

[1322] Η τελευταία δημοπράτηση εθνικών ελαιοδέντρων στην Αθήνα φαίνεται πως έγινε τον Ιανουάριο του 1826.

Έχει ιδιαίτερη σημασία να εξετάσουμε την κοινωνική προέλευση των ενοικιαστών στην περίπτωση που είναι «Αθηναίοι» και να δούμε αν εμφανίζονται και σε άλλες επενδύσεις, για παράδειγμα, στην αγορά γης, στην αγορά «εθνικών οσπητίων» και στην ενοικίαση των εθνικών περιβολιών.

Αντίθετα με ό,τι συνέβαινε με τους αγοραστές εθνικών φθαρτών κτημάτων, όπου το 62,7% των αγοραστών δεν ήταν Αθηναίοι, στην περίπτωση των ενοικιαστών του εθνικού ελαιώνα Αθηνών παρατηρούμε πως το σύνολο των ενοικιαστών είναι Αθηναίοι. Αν και δε διαθέτουμε την τιμή ενοικίασης σε γρόσια, μπορούμε με βάση τον αριθμό των ελαιοδέντρων που είχαν στην κατοχή τους να εκτιμήσουμε την οικονομική δύναμη των ενοικιαστών και να δούμε τελικά την οικονομική στρατηγική που ακολούθησαν ανάλογα ίσως και με την κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκαν. Πέρα από αυτό παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα 66 αν οι ενοικιαστές ήταν επίσης αγοραστές ή/και ιδιοκτήτες.

Πίνακας 66. Σύνθεση και κατανομή των ενοικιαστών του εθνικού ελαιώνα Αθηνών, 1825.[1323]

	αριθμός ενοικιαστών	**ποσοστό** (επί του συνόλου των ενοικιαστών)	**αριθμός ενοικιαστών που αγοράζουν ιδιόκτητες περιουσίες**	**ποσοστό ενοικιαστών που αγοράζουν ιδιόκτητες περιουσίες** (ανά κατηγορία προεστών και νοικοκυραίων)
προεστοί	53	26,2%	17	32%
νοικοκυραίοι	149	73,8%	31	21%
σύνολο	202		48	

1323 Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 67, *«1825, Νοεμβρίου 18. Κατάστιχον του εισοδήματος του εθνικού ελαιώνος οπού από δημοπρασίαν εδώθη εις τους κάτωθεν διά να δώσωσι το ανάλογον του Έθνους εις λάδι παστρικόν [δυσανάγνωστη λέξη] από το λιοτρίβι χωρίς αυτών έξοδον. […] Εν Αθήναις, τη 26 Νοεμβρίου 1825. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης. Οι Επιστάται του εθνικού ελαιώνος Νικολάκης Σπηλιοτάκης, Ευστράτιος Χριστοφής. Οι Επιστάται Αθηνών Σταύρος Πατούσας, Δημήτριος Σαλωνιτίδης».* Στις παρατηρήσεις για την εξαγωγή του συνολικού αριθμού των ενοικιαστών εθνικών ελαιοδέντρων του πίνακα 66 και του πίνακα 38 του παραρτήματος σημειώνουμε τις διπλές εγγραφές ονομάτων που ενοικιάζουν μαζί με άλλον ενοικιαστή ελαιόδεντρα ή νοικιάζουν σε άλλη περιοχή, την ενοικίαση ελαιοδέντρων μαζικά από κατοίκους περιοχών («οι Χασιώτες, οι Σπατανιώτες») ή ομάδες καλλιεργητών («οι κολύγοι, οι καρατιώτες του Βρίτζαγα, οι καρατιώτες του Μεσοίτη»), την καταγραφή ελαιοδέντρων σε περιοχές χωρίς να αναφέρεται το όνομα ή τα ονόματα του/των ενοικιαστή/ών (Τράχωνες). Για την ίδια περιοχή του ελαιώνα Αθηνών εμφανίζεται το επίθετο Μπανάνας, μία φορά με το όνομα του Χρίστου Μπανάνα και μία χωρίς όνομα. Θεωρούμε και εκεί πως πρόκειται για το ίδιο πρόσωπο. Υπάρχει μια εγγραφή ως Γιανάκης Δήμας και μια ως Γιαννάκος Δήμας για την ίδια περιοχή (Κουκουβάουνες), όπως επίσης και μια εγγραφή ως Κολιός Κονζιάς και μια ως Κόλιας Κονζιάς. Ενδεχομένως, θα πρέπει να θεωρηθούν ως διαφορετικά πρόσωπα, που διαφοροποιούνται στο πατρώνυμο που δεν αναγράφεται. Υπάρχουν αδέρφια που από κοινού ενοικιάζουν ελιές και θεωρούνται ως μια εγγραφή (Γεωργάκης και Δήμας Κανάκης, Νικολός και Πέτρος Πρίφτης) και δύο αγοραστές που από κοινού αγοράζουν και επίσης θεωρούνται ως μία εγγραφή (Πέτρος Μαργαρίτης και Νικολός Πρίφτης, Μιχάλης Λάμπρου και Μήτρος Κατάρας). Υπάρχει καταγραφή χωρίς όνομα ως «ο Τριανταφύλης» και μια με αναφορά του ονόματος ως «Αναστάσης Τριανταφύλης». Τέλος, υπάρχει καταγραφή με παραπάνω από ένα πρόσωπο ως ενοικιαστής («παίδες Ιγγλέζη»), καθώς και αναφορά σε χήρες χωρίς καταγραφή του ονόματός τους («χήρα Πάνενα»).

Πηγές πίνακα: Παράρτημα, πίνακας 38, Γ.Α.Κ., Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας, φάκελος 67, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Η καταγραφή του εθνικού ελαιώνα για λογαριασμό της επαναστατικής Διοίκησης έγινε με τη συνδρομή τριών «οδηγών», του Σιδέρη Κούβελου, του Μήτρου Ντέγλερη και του Αντάρα (Γεωργάκη).[1324] Η καταγραφή έγινε και με την παρουσία του νοταρίου και ενοικιαστή εθνικών ελιών Παναγή Μισιραλιότη (Μισαραλιώτης). Αυτό που παρατηρούμε είναι πως όλοι οι οδηγοί, γνώστες του ελαιώνα υπήρξαν και οι ίδιοι ενοικιαστές εθνικών ελαιοδέντρων. Αυτοί ήξεραν «του κάθε Τούρκου τα δέντρα ομού με του νοταρίου». Η καταγραφή έγινε σε «τεφτέρι» με την αναφορά των τοποθεσιών και τη συνδρομή του Κωνσταντίνου Σπανόπουλου, με τη συμφωνία αυτός να λαμβάνει λάδι στην τρέχουσα τιμή.[1325] Η καταγραφή γινόταν κατά το μήνα Νοέμβριο, οπότε και άρχιζε η συλλογή του εθνικού λαδιού, για να ακολουθήσει στα τέλη του έτους η απόδοση των δεκατιών.[1326] Σημαντικός υπήρξε και ο ρόλος των επιστατών του Ευστράτιου Χριστοφή και του Νικολάκη Σπηλιοτάκη (Σπηλιωτάκη), οι οποίοι ζητούσαν από τη Διοίκηση την πληρωμή 540,30 γροσίων για μισθούς και έξοδά τους.[1327]

Οι συνολικά τριακόσιες εξήντα πράξεις ενοικίασης δείχνουν αφενός την αυξημένη ζήτηση του ελαιώνα ως προνομιακού επενδυτικού πεδίου, αφετέρου την αδυναμία των λίγων να επιβληθούν στους πολλούς, αποχτώντας την κυριότητα του εθνικού ελαιώνα Αθηνών. Σε αυτή την προοπτική λειτούργησε αποτρεπτικά η δυναμική παρουσία των νοικοκυραίων. [1328] Άρα από τους δύο «ενοικιαστές» του εθνικού ελαιώνα Αθηνών της προηγούμενης περιόδου, τον Γκούρα και τον Μαμούρη, φτάνουμε στους τριακόσιους εξήντα της νέας περιόδου, που σηματοδοτεί την πορεία

[1324] Στους οδηγούς αναφέρεται και το επώνυμο Παλαιολόγος που ίσως πρόκειται για τον ενοικιαστή Σπύρο Παλαιολόγο.

[1325] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 67, *«Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας […] 1825: Νοεμβρίου: 28, Αθήναι. Οι Επιστάται του εθνικού ελαιώνος Νικολάκης Σπηλιοτάκης, Ευστράτιος Χριστοφής».*

[1326] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 64, *«Προς τους κατοίκους της Βοστίτζας. […] τη 15 Νοεμβρίου 1824, Κατοδιακοπτόν, Ανδρέας Λόντος».*

[1327] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 68, *«Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Αθήναις, τη 7 Δεκεμβρίου 1825. Οι Επιστάται του ελαιώνος Νικολάκης Σπηλιοτάκης, Ευστράτιος Χριστοφής».*

[1328] Τι συνέβαινε, όμως, σε άλλους εθνικούς ελαιώνες της επικράτειας; Για παράδειγμα, ως ενοικιαστές του εθνικού ελαιώνα του Ναυπλίου την ίδια περίοδο εμφανίζονται τέσσερα μόνο πρόσωπα, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 67, *«Σεβαστή Διοίκησις! […] Ναύπλιον, τη 28 Νοεμβρίου 1825. Ευπειθείς πατριώται. Οι ενοικιασταί του εθνικού ελεόνος Κάρολος Δρακόπουλος, Νικόλαος Σουΐδης, Δημήτριος Γαρόπουλος, Βαγγέλης Παυής (δυσανάγνωστο)».* Τις προσόδους του μικρού σε έκταση εθνικού ελαιώνα της Βοστίτζας αγοράζει για 6.350 γρόσια ο οπλαρχηγός Κυριακούλης Αργυροκαστρίτης, στο ό.π., φ. 68, *«Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 3 Δεκεμβρίου 1825. Διακοφτό. Ο Πατριώτης Κυριακούλης»* και ό.π., φ. 69, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω τη 15 Δεκεμβρίου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».* Ο Κυριακούλης Αργυροκαστρίτης μαζί με τον Χατζημιχάλη Νταλιάνη θα πέσουν υπερασπιζόμενοι το Φραγκοκάστελλο Κρήτης από τις δυνάμεις του Διοικητή Χανίων Μουσταφά Πασά στις 18 Μαΐου 1828. Ο Ανδρέας Κουβαράς ήταν ο ενοικιαστής του εθνικού ελαιώνος του Κάτω Ναχαγιέ Κρανιδίου, στο ό.π., φ. 70, *«Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. […] τη 19 Δεκεμβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Ο καπετάν Γεράσιμος Μεταξάς Λασκαράτος αγόρασε τους καρπούς των εθνικών ελαιώνων της επαρχίας Μονεμβασίας για 15.000 γρόσια, στο ό.π., φ. 70, *«Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας! […] τη 30 Δεκεμβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο απεσταλμένος του ενοικιαστού Βαγγέλις Σβορόνος (Ευάγγελος Σβορώνος)».*

της Αθήνας προς το θεσμικό πλαίσιο της Διοίκησης. Η Αθήνα δίνει μία απάντηση ίσως σε ένα ερώτημα που πολύ καιρό πριν είχαν θέσει οι «κάτοικοι» του Πύργου για το ποιος δικαιούται να αγοράζει τα εθνικά δικαιώματα της επαρχίας (τον «μουκατά» της): «Τώρα είναι δημοκρατία, δεν είναι αριστοκρατία», τόνιζαν προς τη Διοίκηση το 1823, διαμαρτυρόμενοι: «ή το μουκατά μας μάς δίδει η Υπερτάτη Διοίκησις ή μας φονεύει όλους ή καίομεν όλα μας τα γεννήματα και μετοικούμεν άλλοσε».[1329] Την ερώτηση τη θέτουν «οικοκυραίοι» του Πύργου και το κείμενο υπογράφουν οι επιστάτες των προσοδεξόδων, οι «τυχόντες πρόκριτοι» και οι δημογέροντες.

Αρχικά θα υιοθετήσουμε το διαχωρισμό με βάση τους ενοικιαστές των επιμέρους μερών αυτού που ονομαζόταν τότε «εθνικός ελαιώνας της Επαρχίας Αθηνών». Καταρχάς θα επικεντρωθούμε στην ανάλυση του βασικού μέρους του ελαιώνα, της Επαρχίας αυτού του ελαιώνα Αθηνών, που στην πηγή προσδιορίζεται ως «τα εν τη περιοχή της χώρας» ελαιόδεντρα.

Συνολικά, σύμφωνα με τον πίνακα 38 του Παραρτήματος, εκατόν δεκατέσσερις νοικοκυραίοι εμφανίζονται για πρώτη φορά στον κατάλογο των ενοικιαστών του ελαιώνα Αθηνών, από τους οποίους οι είκοσι εννέα θα είναι ιδιοκτήτες και οι δεκαεννιά αγοραστές. Στους νέους νοικοκυραίους θα προστεθούν οι τριάντα πέντε «παλαιοί» νοικοκυραίοι, δηλαδή, οι νοικοκυραίοι εκείνοι που κατείχαν πολιτική θέση μέσα στην Επανάσταση. Από αυτούς οι δεκατρείς θα είναι και ιδιοκτήτες, ενώ οι δώδεκα θα είναι και αγοραστές. Συνολικά ως ενοικιαστές του ελαιώνα Αθηνών εμφανίζονται εκατόν σαράντα εννέα νοικοκυραίοι, από τους οποίους οι σαράντα δύο ήταν ιδιοκτήτες και οι τριάντα ένας αγοραστές, σύμφωνα με τα νοταριακά αρχεία της Κοινότητας Αθηνών. Στους ενοικιαστές του ελαιώνα Αθηνών συγκαταλέγονταν και πενήντα τρεις προεστοί, από τους οποίους οι είκοσι δύο ήταν ιδιοκτήτες, ενώ οι δεκαεπτά αγοραστές. Έξι από αυτούς θα έχουν και πολιτική θέση.

Ο ελαιώνας Αθηνών ενοικιάζεται το 1825 από διακόσια δύο πρόσωπα συνολικά μέσα στην Επανάσταση. Ο αριθμός είναι μεγάλος και δείχνει τη σημασία του ελαιώνα στην οικονομική ζωή της Αθήνας. Τα εκατό σαράντα εννιά ή το 73,8% από τα διακόσια δύο πρόσωπα καταγράφονται ως νοικοκυραίοι, ενώ οι πενήντα τρεις ή το 26,2 % ως προεστοί. Από τα διακόσια δύο πρόσωπα (149 νοικοκυραίοι και 53 προεστοί) τα εξήντα τέσσερα ήταν ιδιοκτήτες, σύμφωνα με τα νοταριακά αρχεία, ενώ τα σαράντα οχτώ ή το 23,7% επί του συνόλου των ενοικιαστών θα προχωρήσουν σε αγορές κάποια στιγμή μέσα στην Επανάσταση. Το υπόλοιπο του 76,2% επί του συνόλου (154 πρόσωπα) δεν εμφανίζονται να αγοράζουν, αλλά επενδύουν στην ενοικίαση του ελαιώνα της Αθήνας. Τέλος, παρατηρούμε πως μόλις σαράντα ένα πρόσωπα, τριάντα πέντε νοικοκυραίοι και έξι προεστοί, εμφανίζονται να κατέχουν πολιτική θέση κάποια στιγμή μέσα στην Επανάσταση.

Δεν ήταν τόσο η πολιτική θέση, όσο η οικονομική δύναμη ο βασικός παράγοντας για να μπορέσει κάποιος να ενοικιάσει μέρος του ελαιώνα των Αθηνών με τη διαδικασία της δημοπρασίας. Στους ενοικιαστές του ελαιώνα Αθηνών θα προστεθούν συνολικά και οι ενοικιαστές των υπόλοιπων ελαιώνων της επαρχίας, αυτών των χωριών «Καταδέματος» (Κουκουβάουνες, Αρακλί, Κηφισιά, Μαρούσι και Χαλάνδρι) και των χωριών των «Μεσογείων» (Χαρβάτι, Ντράφι, Κάνζα, Πικέρμι, Μπάλα, Ντάγλα, Όλυμπος, Κουβαράς, Λιόπεσι, Καρέλας, Κόκλα). Αναφέρονται τέλος και τα χωριά Βαρυμπόπη, Λιόσα και Διόνυσος. Η συνολική εικόνα των

[1329] *Α.Ε.Π.*, τόμος 12, 1979, ό.π., σ. 103-105, *«Προς την Υπερτάτην Διοίκησιν της Ελλάδος. […] τη 16 Ιουνίου 1823, Πύργος. Οι ευπιθέστατοι δούλοι σας».*

ενοικιαστών του ελαιώνα της Επαρχίας των Αθηνών θα συμπληρωθεί με το οικονομικό μέγεθος της ενοικίασης που αποτυπώνεται στον αριθμό των ελαιοδέντρων, καλλιεργημένων και ακαλλιέργητων, που έχουν στην κατοχή τους. Ανάλογα με το ποσό των χρημάτων που διέθετε κάποιος ενοικίαζε και τον αντίστοιχο αριθμό ελαιοδέντρων και λογικά είχε τη δυνατότητα για μεγαλύτερη παραγωγή και κέρδος μέσα στη χρονιά.

Ο ελαιώνας της «χώρας» είχε συνολικά 27.074 δέντρα, από τα οποία τα 11.885 ήταν καλλιεργημένα («δουλεμένα»), ενώ τα 5.378 ήταν ακαλλιέργητα («αδούλευτα»). Η διαφορά, ενδεχομένως, να υποδηλώνει την ύπαρξη και άλλων δέντρων που δεν ήταν ελαιόδεντρα μέσα στον ελαιώνα. Οι κύριοι δεκαπέντε ενοικιαστές του ελαιώνα της «χώρας» με τα περισσότερα δέντρα παρουσιάζονται στον πίνακα 67.

Πίνακας 67. Ενοικιαστές του εθνικού ελαιώνα Αθηνών με τα περισσότερα δέντρα.

α/α	**Όνομα**	**επώνυμο**	**δέντρα**	**Είναι προεστός. (υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833.**
1.	Δημήτριος	Ξάνθης	1.139	ναι	όχι
2.	Δημήτριος	Χατζή Διαμαντής	853	όχι	όχι
3.	Νικόλαος	Μαντζιάκος	853	όχι	όχι
4.	Κων/νος	Σπανόπουλος	808	όχι	ναι
5.	Γιάννης	Μπούκρας	719	ναι	όχι
6.	Χατζή Σπύρος	Γκικάκης	661	ναι	ναι
7.	Προκόπης	Λάσος	657	όχι	όχι
8.		Χατζή Γεώργης	619	όχι	όχι
9.	Παναγής	Μισαραλιώτης	599	ναι	όχι
10.	Παλαιολόγος	Αγγελάκη Μπενιζέλου	580	ναι	όχι
11.	Φυλαχτός	Δεμερτζής (Ντεμερτζής)	543	ναι	ναι
12.	ηγούμενος	Πετράκη (Διονύσιος)	443	όχι	ναι
13.	Γιάννης	Γκαστρωμένος	432	όχι	ναι
14.	Σιδέρης	Κούβελος	396	ναι	όχι
15.	Χατζή Φώτης	Μήτρου	393	όχι	όχι

Πηγές πίνακα: Γ.Α.Κ., Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας, φάκελος 67, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Παρακολουθώντας τους δεκαπέντε ενοικιαστές του ελαιώνα της χώρας της Αθήνας μπορούμε να ισχυριστούμε πως ενώ εισέρχονται νέα πρόσωπα στη διαχείριση του ελαιώνα, που χαρακτηρίζονται ως νοικοκυραίοι, οι λιγοστοί

εκπρόσωποι της ομάδας των προεστών με τη σειρά τους επεκτείνουν την οικονομική παρουσία τους ως ενοικιαστές του ελαιώνα και μάλιστα επενδύοντας σημαντικά ποσά, χωρίς σε καμία περίπτωση να αποτελούν την πλειοψηφία των ενοικιαστών, όπως είδαμε. Η αριθμητική ισχότητα των προεστών δε σημαίνει πως δεν επένδυσαν σημαντικά ποσά στην ενοικίαση του ελαιώνα: επτά από τους δεκαπέντε ενοικιαστές με τα περισσότερα δέντρα υπήρξαν προεστοί, σχεδόν οι μισοί. Από την άλλη οχτώ νοικοκυραίοι, από τους οποίους οι τρεις θα είναι και αγοραστές, βρίσκονται ανάμεσα στους δεκαπέντε ενοικιαστές με τις μεγαλύτερες επενδύσεις. Οι ενοικιαστές αυτοί δεν γνωρίζουμε αν ήταν ταυτόχρονα και έμποροι του λαδιού ή αν το πωλούσαν σε εμπόρους.

Στους ελαιώνες των υπόλοιπων περιοχών της Επαρχίας Αθηνών, σ' αυτούς του Καταδέματος και των Μεσογείων, συνολικά εκατόν τριάντα επτά πρόσωπα εμφανίζονται ως ενοικιαστές των δέντρων. Από αυτούς οι εκατόν δεκαοχτώ είναι νέοι νοικοκυραίοι, χωρίς, δηλαδή, να τους έχουμε συναντήσει στους νοικοκυραίους με πολιτική θέση αμέσως πριν και μέσα στην Επανάσταση. Από αυτούς δύο μόλις, ήταν οι νοικοκυραίοι με πολιτική θέση. Από το προεστικό στοιχείο συναντάμε δεκαεπτά ονόματα, από τα οποία τα πέντε αφορούν ιδιοκτήτες καταγεγραμμένους στη βάση των δεδομένων, ενώ μόλις ένας προεστός εμφανίζεται να αγοράζει μέσα στην Επανάσταση. Ένας προεστός κατέχει πολιτική θέση. Από τους εκατόν είκοσι νοικοκυραίους ενοικιαστές οι δεκαέξι ήταν ιδιοκτήτες και οι δώδεκα αγοραστές. Άρα ο μεγαλύτερος αριθμός νοικοκυραίων, το 76.7% των νοικοκυραίων ενοικιαστών σε Μεσόγεια και Κατάδεμα, έχει ως μοναδική επένδυση την ενοικίαση του ελαιώνα, χωρίς, φυσικά, να είμαστε σε θέση να δούμε αν είναι και ιδιοκτήτες ή αν προχωρούν σε αγορές που δεν καταγράφονται σε νοταριακά έγγραφα. Οι δέκα ενοικιαστές με τα περισσότερα δέντρα στην κατοχή τους σε Κατάδεμα και Μεσόγεια παρουσιάζονται στον πίνακα 68.

Πίνακας 68. Ενοικιαστές του εθνικού ελαιώνα Καταδέματος και Μεσογείων με τα περισσότερα δέντρα.

α/α	**Όνομα**	**επώνυμο**	**δέντρα**	**Είναι προεστός. (υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833.**
1.	Ηγούμενος	Πετράκη (ο Διονύσιος)	1250 (Πικέρμι)	όχι	ναι
2.	Αναστάσης	Ντούντες	600 (Κηφισιά)	ναι	όχι
3.	Νικολής	Χαϊμαντάς	600 (Κηφισιά)	ναι	ναι
4.	Γεωργάκης	Βάσιας	455 (Κηφισιά)	όχι	όχι
5.	Κωνσταντίνος	Περδικάρης	383 (Μαρούσι)	όχι	όχι
6.	Αναγνώστης	Μαζιώτης	375 (Κηφισιά)	ναι	όχι
7.	Γιαννάκος	παπά Μαλδού	364 (Κηφισιά)	ναι	όχι
8.	Σωτήρης	Σαββατιανός	355 (Κηφισιά)	όχι	όχι
9.	Σωτήρης	Λίτζας	345 (Χαρβάτι-	όχι	όχι

			Ντράφι)		
10.	Γιάννης	Καρβελάς	337 (Μαρούσι)	όχι	όχι

Πηγές πίνακα: Γ.Α.Κ., Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας, φάκελος 67, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Ο «εθνικός ελαιώνας» της Επαρχίας Αθηνών αριθμούσε συνολικά 62.964 δέντρα το 1825. Άρα ο ελαιώνας της «χώρας» αριθμούσε λίγο κάτω από τα μισά δέντρα του εθνικού ελαιώνα της Επαρχίας Αθηνών. Οι μεγαλύτεροι ενοικιαστές των ελαιώνων Καταδέματος και Μεσογείων υπήρξαν νοικοκυραίοι (δέκα συνολικά), με τους προεστούς να έχουν μια σημαντική παρουσία πέρα από τη «χώρα» (τέσσερις προεστοί). Σημειώνουμε και τις μαζικές αγορές από σύνολα ανθρώπων που χαρακτηρίζονται από τον τόπο, Χασιώτες (Χασιά), Σπατανιώτες (Σπάτα), Κερατιώτες, και από το είδος της εργασίας («κολύγοι» της Μπάλας). Στις περιπτώσεις αυτές έχουμε μια συλλογική αγορά και τη μετατροπή του καλλιεργητή σε ιδιοκτήτη-καλλιεργητή.

Συνολικά το 1825 εμφανίζονται ως ενοικιαστές του εθνικού ελαιώνα της Επαρχίας Αθηνών, όπως φαίνεται στον πίνακα 69, διακόσιοι εξήντα εννιά νοικοκυραίοι και εβδομήντα προεστοί, συνολικά τριακόσια τριάντα εννιά πρόσωπα. Από τους νοικοκυραίους οι πενήντα οχτώ ήταν ιδιοκτήτες και οι σαράντα δύο αγοραστές, ενώ τριάντα επτά νοικοκυραίοι θα κατέχουν και πολιτική θέση. Από τους προεστούς οι είκοσι επτά ήταν ιδιοκτήτες και οι δεκαοχτώ αγοραστές, ενώ επτά προεστοί θα έχουν πολιτική θέση μέσα στην Επανάσταση. Συνολικά εξήντα ενοικιαστές του εθνικού ελαιώνα της Επαρχίας Αθηνών ή 17,7% επί του συνόλου των ενοικιαστών της Επαρχίας προχωρούν σε αγορές μέσα στην Επανάσταση. Από τα παραπάνω γίνεται σαφές πως εκείνοι που διεκδικούν πολιτικό ρόλο μέσα στην Κοινότητα Αθηνών εμφανίζονται την ίδια στιγμή και ως οικονομικοί ανταγωνιστές του προεστικού στοιχείου της κοινότητας.

Πίνακας 69. Σύνθεση και κατανομή των ενοικιαστών του εθνικού ελαιώνα της Επαρχίας Αθηνών, 1825.[1330]

	αριθμός ενοικιαστών	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού)	**αριθμός ενοικιαστών που αγοράζουν ιδιόκτητες περιουσίες**	**ποσοστό ενοικιαστών που αγοράζουν ιδιόκτητες περιουσίες** (ανά κατηγορία προεστών και νοικοκυραίων)
προεστοί	70	26%	18	25,7%

[1330] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 67, *«1825, Νοεμβρίου 18. Κατάστιχον του εισοδήματος του εθνικού ελαιώνος οπού από δημοπρασίαν εδώθη εις τους κάτωθεν διά να δώσωσι το ανάλογον του Έθνους εις λάδι παστρικόν [δυσανάγνωστη λέξη] από το λιοτρίβι χωρίς αυτών έξοδον. […] Εν Αθήναις, τη 26 Νοεμβρίου 1825. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης. Οι Επιστάται του εθνικού ελαιώνος Νικολάκης Σπηλιοτάκης, Ευστράτιος Χριστοφής. Οι Επιστάται Αθηνών Σταύρος Πατούσας, Δημήτριος Σαλωνιτίδης».*

νοικοκυραίοι	269	74%	42	15,6%
σύνολο	339		60	

Πηγές πίνακα: Γ.Α.Κ., Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας, φάκελος 67, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Η ενοικίαση του εθνικού ελαιώνα της Επαρχίας Αθηνών υπήρξε η σπουδαιότερη τοπική πηγή εσόδων για τη Διοίκηση. Η τελευταία άλλωστε έδινε ιδιαίτερη σημασία σε όλους τους εθνικούς ελαιώνες της επαναστατημένης επικράτειας.[1331] Υπήρχαν περιπτώσεις μάλιστα που διόριζε ενόπλους για να φυλάνε τους εθνικούς ελαιώνες από τυχών φθορές των «χωρικών».[1332] Οπωσδήποτε το λάδι αποτελούσε το κυριότερο προϊόν της Αθήνας από το οποίο η Διοίκηση προσδοκούσε έσοδα για το Εθνικό Ταμείο. Την ίδια στιγμή εποφθαλμιούσαν το εθνικό λάδι και οι στρατιωτικοί της πόλης, οι οποίοι και είχαν τον έλεγχό του μέχρι το 1824.

Ι.γ.4. Η πολιτική του επάρχου Μιχαήλ Σούτσου

Ενώ άλλες επαρχίες απέδιδαν λογαριασμό στη Διοίκηση ήδη από το 1823,[1333] η Επαρχία Αθηνών μόλις το 1825 θα επικυρώσει αναδρομικά τους σχετικούς λογαριασμούς «προσεξόδων» και θα τους αποστείλει στη Διοίκηση.[1334] Να θυμίσουμε πως τουλάχιστον είκοσι τέσσερα πρόσωπα είχαν διοριστεί ως επιστάτες των προσόδων και εξόδων της Επαρχίας Αθηνών, αλλά και οι ίδιοι οι δημογέροντες είχαν στα καθήκοντά τους την απόδοση λογαριασμού στον εκάστοτε έπαρχο. Από τα συνολικά είκοσι τέσσερα πρόσωπα των επιστατών της επαρχίας το 1824 τα πέντε ή το 20.8% καταγράφηκαν στους νοικοκυραίους, ενώ τα υπόλοιπα δεκαεννιά ή το 79.2% στους προεστούς.[1335] Αυτός ο συνασπισμός πολιτικών δυνάμεων, νοικοκυραίων και προεστών, στήριξε τον φρούραρχο Γκούρα. Ο Γκούρας θα αντιπροσωπεύει εκείνους που θέλουν να επενδύσουν μέσα στην Επανάσταση όντας ο ίδιος σημαντικός αγοραστής του εθνικού ελαιολάδου της Επαρχίας Αθηνών το 1825 και κάτοχος μέρους των φορολογικών προσόδων της. Μετά το διορισμό του ως

[1331] Υπάρχει αναφορά πως η κοπή οχτώ εθνικών ελαιοδέντρων από «παρήκοους χωρικούς» θεωρήθηκε «μεγάλην ζημίαν εις το έθνος», στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 51*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον των Εσωτερικών προς το Εκτελεστικόν Σώμα. […] Εν Ναυπλίω, την 10 Ιανουαρίου 1825. Ο Υπουργός των Εσωτερικών Γρηγόριος Δικαίος».* Βλέπε και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 51*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν. […] Εν Ναυπλίω, τη 13 Ιανουαρίου 1825. Ο Πρόεδρος Πανούτζος Νοταράς»*: Η Διοίκηση ζητά τη λήψη μέτρων εναντίον της φρουράς του Παλαμηδίου για φθορές που προξένησε στον εθνικό ελαιώνα Ναυπλίου.

[1332] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 52, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Αστυνομίας. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα […] τη 15 Ιανουαρίου 1825. Εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός των Εσωτερικών και Προσωρινώς της Αστυνομίας Γρηγόριος Δικαίος».*

[1333] Για παράδειγμα βλ. Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 7, *«Προς το έξοχον Μινιστέριον των Εσωτερικών. Ο Έπαρχος της Κάσσου. […] τη 30η Μαρτίου 1823, εν Άστρος […] τα όσα έλαβον […] τα όσα έδωσαν […]». διά λόγου* (Οι Επιστάται του εθνικού ελαιώνος) *Νικολάκης Σπηλιοτάκης, Ευστράτιος Χριστοφής».*

[1334] Το ίδιο θα ισχύει και για τις εκκλησιαστικές προσόδους. Αρχές του 1825 ο πρώην Τοποτηρητής Αθηνών Δανιήλ ανέφερε ότι συνέταξε καταλόγους εκκλησιαστικών «προσόδων και εξόδων της επαρχίας Αθηνών» ή αλλιώς «εκκλησσιαστικών κανονικών» και τους απέστειλε στη Διοίκηση, στο αρμόδιο Υπουργείο της Θρησκείας. Βλέπε σχετικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 32, *«Προς το Υπουργείον της Θρησκείας. […] τη 10 Ιανουαρίου 1825 εν Ναυπλίω. Ο πρώην Τοποτηρητής Αθηνών Δανιήλ».*

[1335] Βλ. Μέρος Α΄. Διάφορες άλλες πολιτικές θέσεις στην Κοινότητα των Αθηνών: Επιστάτες των Προσόδων και Εξόδων, Επιστάτες της Επαρχίας και «επιστατοδημογέροντες».

φρουράρχου στις 24 Ιουνίου 1824, έχοντας πάρει πολιτικές και οικονομικές εγγυήσεις από τη Διοίκηση, φαίνεται να μπορεί να συνεργαστεί με τον Έπαρχο Μιχαήλ Σούτζο (Σούτσο)[1336], τουλάχιστον ως προς την απόδοση λογαριασμού στη Διοίκηση, απαραίτητη προϋπόθεση για να έχει ο ίδιος τη φρουραρχία.

Η σύμπραξη του Γκούρα με τους προεστούς και τους νοικοκυραίους δε σήμαινε και την πλήρη ομαλοποίηση των οικονομικών λειτουργιών της επαρχίας σύμφωνα με τις διαταγές και τους νόμους της Διοίκησης. Ο Έπαρχος Αθηνών ενημέρωσε τη Διοίκηση για τη βίαιη αρπαγή του εθνικού λαδιού από εκείνους που «κατά το πρόσχημα των αγοραστών» επέφεραν ζημία στο Εθνικό Ταμείο. Η αναφορά γινόταν για τους «στρατιωτικούς», χωρίς να κατονομάζονται ο Γκούρας και ο Μαμούρης. Η Διοίκηση ζήτησε τον «σωφρονισμό» τους με τη λήψη μέτρων.[1337]

Ο Έπαρχος Σούτσος ήταν αυτός που τον Ιούλιο του 1824 δε δίστασε να καταγγείλει την κατάσταση ανομίας στην οποία είχε περιέλθει η Επαρχία Αθηνών. Ο Έπαρχος θα βρει υποστήριξη στο πρόσωπο του επιστάτη των προσόδων του εθνικού ελαιώνα των Αθηνών Στέφανου Κρήτη, ο οποίος υπήρξε ο επιστάτης του εθνικού λαδιού και του εθνικού ελαιώνα την περίοδο 1824-1825. Ο επιστάτης επιβεβαιώνει τα λεγόμενα του επάρχου και διαμαρτύρεται για τις καθημερινές νέες πράξεις των «πολιτών Αθηνών» για την υπόθεση του λαδιού. Αυτοί έδωσαν την άδεια στους «λεγόμενους αγοραστές» να αρπάξουν το λάδι και επιπλέον πήραν και τα τεφτέρια για τη σύναξη και του υπόλοιπου λαδιού λέγοντας πως «από εσάς αγοράσαμεν και από εσάς το θέλομεν, δηλαδή από τους Αθηναίους». Καταγγέλλει τη στάση του Παναγή Πανταζή και του Στάμου Σεραφείμ (Κριτή της πόλης των Αθηνών), οι οποίοι «καθημερινώς δεν παύουν αναισχύντως να λένε τα εξ αμάξης κατά της Σεβαστής Διοικήσεως» και να ξεσηκώνουν εναντίον της το λαό.[1338] Ένας προεστός και ένας νοικοκυραίος, και οι δυο σε πολιτικές θέσεις μέσα στην Κοινότητα Αθηνών, στράφηκαν εναντίον της Διοίκησης. Κι όμως η σύγκλιση με τη Διοίκηση γίνεται από αυτές τις κοινωνικές δυνάμεις, προεστούς και νοικοκυραίους των Αθηνών. Ο Στέφανος Κρήτης αν και αμειβόταν από το τοπικό ταμείο Αθηνών το 1824 ως επιστάτης του ελαιώνα, τηρεί γενναία στάση εφαρμόζοντας τις διαταγές της Διοίκησης στο πλευρό του επάρχου.

Οι καταγγελίες του επάρχου και του επιστάτη δεν εμποδίζουν τη σύγκλιση του Γκούρα με την Διοίκηση. Μάλιστα ο Γκούρας θα εξακολουθήσει να είναι κάτοχος του ενός τρίτου του «μουκατά», των φορολογικών εσόδων και το 1825.[1339] Στα τέλη Ιανουαρίου 1825 η Διοίκηση δίνει εντολή να πληρωθεί ο έπαρχος Σούτσος

[1336] Πριν διοριστεί Έπαρχος Αθηνών ο Σούτζος ήταν Αρχηγός του Κλάδου των Εξωτερικών, . Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 39, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Εθνικόν Ταμείον. […] 18 Μαρτίου 1825, Ναύπλιο. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Ο Ιωάννης Σούτζος διετέλεσε και Έπαρχος Καλαβρύτων μετά την ματακίνησή του από το Επαρχείο Αθηνών, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 78, «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείοντης Οικονομίας. […] τη 15 Μαρτίου 1826, εν Ναυπλίω. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης».*

[1337] Για παράδειγμα βλ. Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 32, «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω τη 18 Ιανουαρίου 1825. Ο επιτροπικώς του Προέδρου προσωρινώς. Αναγνώστης Οικονόμος».*

[1338] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 32, *«Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Αθήναι τη 21 Ιανουαρίου 1825. Ο Επιστάτης των προσόδων του Εθνικού Ελαιώνος. Στέφανος Κρήτης».*

[1339] Ο Ιωάννης Γκίκας (Γκικάκης) επίσης διορίζεται Έπαρχος Αιγίνης. Ο Μήτρος Λιβερόπουλος διορίστηκε Έπαρχος Λιδωρικίου και Μαλανδρίνου στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 4, *«Προς το έξοχον Υπουργείον των Εσωτερικών. […] τη 13 Μαρτίου 1825, εκ Ναυπλίω. Ο ευπειθέστατος πατριώτης Μήτρος Λιβερόπουλος».*

1.500 γρόσια και ο Γ. Γραμματέας του Επαρχείου 1.000 γρόσια από την εκποίηση των Αθηνών.[1340] Αυτό που μπορούμε να υποθέσουμε είναι πως σταδιακά η Διοίκηση εγκαθιστά ένα δίκτυο δικών της προσώπων στην Ανατολική Χέρσο Ελλάδα που εκπροσωπεί το νεοτερικό πλαίσιο διοίκησης, δηλαδή, την εφαρμογή των νόμων και των θεσπισμάτων μιας κεντρικής εξουσίας. Η μία μετά την άλλη επαρχία της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος προχωρά σύμφωνα με τους Νόμους στη δημοπράτηση των εθνικών προσόδων της μέσα στο έτος 1825.[1341] Σάλωνα, Θήβα, Μαλανδρίνο,[1342] Λιβαδειά, Δερβένια, Λιδωρίκι[1343] και τέλος η Αθήνα εμφανίζονται να δημοπρατούν τα εθνικά εισοδήματα των επαρχιών τους και να αποδίδουν λογαριασμό για την κατάσταση των εθνικών προσόδων στην επαναστατική Διοίκηση. Η ενοικίαση των προσόδων αφορούσε κάθε επαρχία στο σύνολό της. Εξαίρεση αποτελούσε η δημοπράτηση των εθνικών προσόδων σε χωριά που βρίσκονταν ανάμεσα σε δύο επαρχίες, με αποτέλεσμα να υπάρχει σύγκρουση συμφερόντων.[1344]

Η πορεία προς την εφαρμογή του νομικού πλαισίου της Διοίκησης δεν έγινε χωρίς προσκόμματα και αντιστάσεις, τόσο από τους κατοίκους των περιοχών, όσο και από τους πολιτικούς τους εκπροσώπους. Από την άλλη υπήρχαν οι ολοένα και αυξανόμενες πιέσεις προς τα επαρχεία για την επιμελητεία των στρατιωτών, από εκείνους που δεν απέδιδαν οι ίδιοι τα οφειλόμενα στο Εθνικό Ταμείο. Τα επαρχεία με

[1340] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 32, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω τη 21 Ιανουαρίου 1825. Ο επιτροπικώς του Προέδρου προσωρινώς. Αναγνώστης Οικονόμος».*

[1341] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 33, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Επαρχείον Θηβών προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 10 Φεβρουαρίου 1825 εκ Μεγάροις. Ο Έπαρχος Θηβών Αθανάσιος Οικονόμου».*

[1342] Στο Μαλανδρίνο οι αγοραστές των προσόδων του 1825 καταγγέλλουν στη Διοίκηση το Στρατηγό Δήμο Σκαλτσά, ότι δεν τους αφήνει «ούτε κόκκο» από τα γεννήματα, παρά το γεγονός πως η Διοίκηση ζητά αυτοί να «μείνουν παρά πάντων ανενόχλητοι και ακαταζήτητοι». Βλέπε Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 56, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 26 Αυγούστου 1825, εν Ναυπλίω. Οι πατριώται Αναγνώστης Κατζακαμπάς, Παπά Γεώργιος Πολίτης, Αναγνώστης Σταματελόπουλος, Γεώργιος Δεσπότου»* και φ.56, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 20 Μαρτίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1343] Για το Λιδωρίκι βλέπε την αναφορά των Επιστατών στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 53, *«Προς τη Σεβαστή Διοίκησιν. […] τη 8 Αυγούστου 1825, εν Ναυπλίω. Οι ευπειθέστατοι δούλοι σας Επιστάται Λιδωρικίου Αναγνώστης Λιδωρίκην Αναγνώστης Μαργούλας».* Ο Έπαρχος Λιδωρικίου Γεωργάκης Βαλτινός ενημερώνει αναλυτικά τη Διοίκηση για τις εισπράξεις από τις αποδεκατώσεις του 1824 από σιτάρι, κριθάρι και καλαμπόκι. Από αυτά συλλέχθηκε το τριτοδέκατο ως εθνικά, συνολικά 4.350 κουβέλια. Μετρητά εισπράχθησαν μόνο από τα «λειβαδιάτικα» και από αποκοπές που χρωστούσαν στους Οθωμανούς τα χωριά –αυτές πληρώθηκαν μία μόνο φορά το 1825 στο ταμείο της Επαρχίας-, στο ό.π., φ. 60, *«1824 Δεκεμβρίου 9, η περίληψις του λογαριασμού της δεκατιάς Λοιδωρικίου εις το ονομαστικόν τεφτέρι από σιτάρι, κριθάρι και καλαμπόκι, από τα τρίτα και δέκατα […] εν Ναυπλίω τη 28 Σεπτεμβρίου 1825. Ο Έπαρχος Λοιδωρικίου Γεωργάκης Βαλτινός. Οι Επιστάται Αναγνώστης Λοιδωρίκης, Αναγνώστης Μεργαλής».*

[1344] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 8, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας προς την τριμελήν επιτροπήν του Εθνικού Ταμείου. […] Τη 9 Μαΐου 1825. Ναύπλιον. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Ο νόμος αυτός υπήρχε για να καταστρατηγείται με τη βία από τον πιο ισχυρό. Θυμίζουμε την περίπτωση του Ανδρούτσου που προχώρησε στη σύναξη των εθνικών δικαιωμάτων στην Επαρχίας Δερβενοχωρίων, προκαλώντας την αντίδραση των Δερβενοχωριτών. Το 1824 ενοικιαστής των εθνικών προσόδων της Επαρχίας Δερβενοχωρίων υπήρξε ο Ιωάννης Μπουσάκης (Μπουζάκης), στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 14, *«Προς τους κυρίους προκρίτους των χωρίων Πέρα Χώρας, Πήσιας και Βίλιας […] εν Μεγάροις τη 15 Ιουννίου 1824, ο εννοικιαστής των εθνικών προσόδων Δερβενοχωρίων Ιωάννης Μπουσιάκης».*

τη σειρά τους πίεζαν τη Διοίκηση για την ύπαρξη μέριμνας.[1345] Από τη μεριά της η Διοίκηση επιδίωκε την εφαρμογή των Νόμων, ακριβώς και για να αντιμετωπίσει τις αυθαιρεσίες που συνεπάγονταν απώλεια εσόδων για το Εθνικό Ταμείο.[1346] Παρά τις διαφωνίες των προεστών και των νοικοκυραίων με την πολιτική της Διοίκησης στο εσωτερικό της Κοινότητας Αθηνών, η ίδια δε φαίνεται να αντιμετωπίζει σοβαρές αντιστάσεις ως προς την επιβολή του νόμου. Η κεντρική Διοίκηση στις 8 Ιανουαρίου 1825 δίνει τη διαταγή για τη διεξαγωγή δημοπρασίας εθνικών προσόδων «όπου διατρίβει η Διοίκησις».[1347] Ο έπαρχος Σούτσος προκηρύσσει για τις 10 Φεβρουαρίου 1825 απρόσκοπτα δημοπρασία των εθνικών προσόδων της Επαρχίας.[1348]

Ο Μιχαήλ Σούτσος διαγράφει μια πολιτική πορεία αντίθετη από αυτή του πρώην επάρχου Δρόσου Μανσόλα, ο οποίος δεν έδειξε προθυμία να συγκρουστεί με τις παραδοσιακές ομάδες και τους νοικοκυραίους προωθώντας τις εντολές της κεντρικής Διοίκησης. Ο Σούτσος ήδη από τον Οκτώβριο του 1824 θα αποστείλει έναν υποτυπώδη λογαριασμό των εθνικών προσόδων που είχαν συναχθεί για λογαριασμό του επαρχείου. Όμως, και αυτός θα προσπαθήσει να κρατήσει τις ισορροπίες ανάμεσα στον θεσμικό του ρόλου και τη στάση του απέναντι στον φρούραρχο Γκούρα. Φαίνεται πως στη διαπραγμάτευση ο Γκούρας δέχτηκε να υποχωρήσει εξασφαλίζοντας προνόμια μέσα στο νέο θεσμικό πλαίσιο διοίκησης της Κοινότητας Αθηνών. Η Διοίκηση παρά τις ενστάσεις των δημογερόντων Αθηνών, που κατηγορούσαν για καταχρήσεις τον Σούτσο, θα τον στηρίξει και θα τον περιβάλλει με «εμπιστοσύνη στο υπούργημά του».[1349]

Είναι φανερό πως το 1825, τη χρονιά με τις περισσότερες βεβαιωμένες προσόδους που εισήλθαν στο Εθνικό Ταμείο και το έτος όπου έρχεται το δεύτερο δάνειο, οι κοινωνικές δυνάμεις ακολουθούν τον πολιτικό διαχωρισμό ανάμεσα σε αυτούς που αποδέχονται το θεσμικό πλαίσιο της Διοίκησης και σε όσους επαναστρέφουν σε παραδοσιακές πρακτικές που απειλούν την επιβολή της κεντρικής εξουσίας. Όσοι αμφισβητούν το νεοτερικό πλαίσιο πέρα από τα επιτρεπτά όρια χαρακτηρίζονται ως εχθροί του έθνους. Αντίθετα η Διοίκηση χρηματοδοτεί τους πιστούς στρατιωτικούς: ο στρατηγός Μακρυγιάννης θα λαμβάνει για στρατιωτικούς

[1345] Βλέπε για παράδειγμα, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 39, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Επαρχείον Σαλώνων προς το ένδοξον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Σαλώνοις τη 18 Μαρτίου 1825. Ο Έπαρχος Σαλώνων Γιάννης Μαμούκας».* Ο Έπαρχος αναφέρει τον κίνδυνο από την «εγγύζουσαν λιποταξίαν των στρατιωτών».

[1346] Στις 22 Ιανουαρίου 1825 ο Ιωάννης Κωλέττης καταγγέλλει στη Διοίκηση πως οι Θηβαίοι πώλησαν την αλυκή της Δομπραίνας για το έτος 1825 έναντι 10.000 γροσίων, χωρίς «ειδήσεως ή αδείας της σεβαστής Διοικήσεως». Αυτό επιμένει ο Κωλέττης είναι «ενάντιον του Νόμου». Βλέπε σχετικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 32, *«Προς το σεβαστόν Υπουργείον της Οικονομίας. […] 22 Ιανουαρίου 1825. Εν Τριπολιτζά. Πατριώτης Ιωάννης Κωλέττης».*

[1347] *Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας,* τόμος 8ος, σ. 99, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν. […] Τη 8η Ιανουαρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Πρόεδρος Πανούτζος Νοταράς».* Από την αγορά αποκλείονταν «οι όλοι οι πολιτικοί, δηλαδή οι εκτελεσταί, βουλευταί, υπουργοί, έπαρχοι και εκ των στρατιωτικών οπι στρατηγοί»· «[…] εκ των χρημάτων τα μεν ήμισυ να πληρωθώσι ευθύς μετά την δημοπρασίαν, τα δε λοιπά ήμισυ την α΄ Σεπτεμβρίου».

[1348] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 32, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. Το Επαρχείον Αθηνών.[…] Την 31η Ιανουαρίου 1825. Αθήναι. Ο Έπαρχος Αθηνών Μιχαήλ Σούτζος. Εν απουσία Γενικού Γραμματέως Πελοπίδας Ορέστιος».* Αναφέρεται όπισθεν του εγγράφου η περιγραφή του «οσπιτίου του Μουλαγανή το νέον». Η δημοπρασία αφορά την εκποίηση εθνικών σπιτιών.

[1349] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 88, *«Προς τους Δημογέροντας και προκρίτους της Επαρχίας Αθηνών. […] Εν Ναυπλίω, τη 13 Μαΐου 1825. Ο Αντιπρόεδρος».*

μισθούς και σιτηρέσια σημαντικά ποσά.[1350] Το ίδιο ισχύει και για τον φρούραρχο Γκούρα, ο οποίος ζητά από την Διοίκηση 40.009:8 γρόσια[1351] για στρατιωτικούς μισθούς των 785 στρατιωτών του, από το συνολικό ποσό των 127.669:8 γροσίων που αφορούσε στο στρατόπεδο της Αττικής.[1352]

Η διαπίστωση των Υπουργών των Πολεμικών αντανακλά το γενικότερο κλίμα υπέρ του φρούραρχου: «Είναι αληθές ότι ο στρατηγός Γκούρας έδοξεν εν έργοις πολύν ζήλον και φιλοτιμίαν και συνετέλεσεν τα μέγιστα εις τα πράγματα κατά των αντιπατριωτών […]».[1353] Όπως θα φανεί στο επόμενο υποκεφάλαιο την ίδια περίοδο ο Οδυσσέας Ανδρούτσος είχε αποκλειστεί από οποιαδήποτε πηγή εσόδων, οπότε και αδυνατούσε να προβεί σε στρατολογία και πολύ περισσότερο να συντηρήσει τις στρατιωτικές του δυνάμεις. Από την άλλη διαπιστώνεται η οικονομική στήριξη που δίνει η Διοίκηση Κουντουριώτη σε «πατριώτες» είτε με την άμεση καταβολή χρημάτων, όπως στην περίπτωση του Μακρυγιάννη ή του Ηλιακόπουλου, είτε με την υπόσχεση αμοιβών από την εκποίηση των εθνικών κτημάτων της Επαρχίας Αθηνών, όπως στην περίπτωση του Λιβέριου Λιβερόπουλου (Λιμπερόπουλου).[1354] Ο Δημήτριος (Μήτρος) Λιβερόπουλος θα διοριστεί το 1825 Έπαρχος Λιδωρικίου και Μαλανδρίνου.[1355]

Η Διοίκηση επιδοκιμάζει τον πιστό σε αυτήν Γκούρα με την άμεση χρηματοδότησή του. Επιπλέον ο ίδιος ο Έπαρχος Μιχαήλ Σούτζος δίνει 3.004,10 γρόσια για γεμεκλίκια (τρόφιμα) των στρατιωτών του φρουρίου.[1356] Οι στρατιώτες του φρουρίου, όπως έχουμε δει, δεν ήταν Αθηναίοι και ουσιαστικά αποτελούσαν φρουρά του ίδιου του φρουράρχου Γκούρα. Σε μία κρίσιμη περίοδο πολιτικά και στρατιωτικά, ο Γκούρας θα λάβει το ποσό των 40.000 γροσίων για τους «εντός και εκτός του φρουρίου» στρατιώτες του για μισθούς και σιτηρέσια. Τα 20.000 γρόσια θα δίνονταν σε μετρητά και τα υπόλοιπα από τις εθνικές προσόδους.[1357] Ξεχωριστά από τους μισθούς των στρατιωτών η Διοίκηση θα δώσει στον Γκούρα 8.280 γρόσια από

[1350] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 32, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω τη 9 Φεβρουαρίου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[1351] Στην επιστολή του ο Γκούρας θα ζητήσει 40.839,8 γρόσια ακριβώς για αμοιβές των δικών του στρατιωτών, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 2, *«Προς το έξοχον Υπουργείον του Πολέμου. […] τη 23 Φεβρουαρίου 1825, Ναύπλιον. Ο ευπειθής πατριώτης Ι. Γκούρας».*

[1352] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 2, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 24 Φεβρουαρίου 1824. Ο Υπουργός των Πολεμικών Αναγνώστης Παπαγεωργίου».* Βλέπε και τον αναλυτικό λογαριασμό του στρατηγού Γκούρα στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 2, ό.π.. [Φεβρουάριος 1825].

[1353] Ο.π.., Οι Υπουργοί των Πολεμικών αναφέρουν πως ο Γκούρας δεν είναι καλός στους λογαριασμούς αφού πρόσθεσε 808 γρόσια παραπάνω σε όσα δικαιούται.

[1354] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 33, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας.[…] τη 12 Φεβρουαρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1355] Βλέπε και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 68, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν! […] τη 5 Μαρτίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Πρόεδρος Πανούτζος Νοταράς».*

[1356] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 33, *«25 Φεβρουαρίου, 2. Ο φροντιστής Κωνσταντής Ιωαννίτης Γούσιας».*

[1357] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 35, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα. Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας.[…] Τη 24 Φεβρουαρίου 1825, Ναύπλιον. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης»* και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 2, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Εθνικόν Ταμείον. […] Τη 26 Φεβρουαρίου 1825. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Ο τελικός αποδέκτης των διαταγών ήταν το Εθνικό Ταμείο.

«λογαριασμό προγενομένων εκποιήσεων Αθηνών» ως έξοδα για τις εκστρατείες του.[1358] Στις 26 Φεβρουαρίου 1825 ο Γκούρας λαμβάνει το σημαντικό ποσό των 106.524,20 γροσίων σε μετρητά αυτή τη φορά για τους στρατιώτες του φρουρίου Αθηνών.[1359] Ο Γκούρας αναφέρει τότε μια δύναμη 1.200 περίπου στρατιωτών και τετρακοσίων στρατιωτών της Αθήνας. Το φρούριο ανήκε στο Υπουργείο της Οικονομίας, το οποίο και είχε τη γενική ευθύνη του. Αποδέκτης των χρημάτων για την επιμελητεία του φρουρίου Αθηνών ήταν ο ίδιος ο φρούραρχος Γκούρας.[1360] Το Εκτελεστικό Σώμα θα επιμείνει τα γρόσια που θα δοθούν στο μισθοδότη και φροντιστή του φρουρίου Αθηνών από τις προσόδους να δοθούν μέσω του επάρχου.[1361] Η αναβάθμιση του θεσμικού ρόλου του Επάρχου Αθηνών ήταν προφανής.

Αργότερα η Διοίκηση θα αναζητήσει πόρους για το φρούριο Αθηνών και τους στρατιώτες του από τις εθνικές προσόδους χωρίς να τις προσδιορίζει πάντοτε τοπικά.[1362] Σε κάποιες περιπτώσεις η Διοίκηση όριζε πως τα χρήματα θα προέρχονταν από «εκποιήσεις των Αθηνών».[1363] Οι δημοπρασίες φαίνεται να έχουν ξεκινήσει ήδη από τις αρχές του Φεβρουαρίου 1825.[1364] Δεν έχουμε συναντήσει στις πηγές άλλες προγενέστερες δημοπρασίες δημοσίων προσόδων σύμφωνες με τους νόμους της Διοίκησης. Οι μόνες δημοπρατήσεις που διεξήχθησαν το 1824 ήταν αυτές των εθνικών ακινήτων. Η Διοίκηση διαμέσου του επαρχείου παρείχε κάθε προστασία στα συμφέροντα των αγοραστών των εθνικών ακινήτων.[1365]

[1358] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 35, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα. Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας.[…] Εν Ναυπλίω τη 25 Φεβρουαρίου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[1359] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 35, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα. Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας.[…] Εν Ναυπλίω τη 26 Φεβρουαρίου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης»* και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 2, *«Προς το έξοχον Υπουργείον του Πολέμου. […] τη 24 Φεβρουαρίου 1825. Εν Ναυπλίω. Ο στρατηγός Ι. Γκούρας».* Η Διοίκηση χρηματοδοτεί με ικανά ποσά και τον αντιστράτηγο Δημήτριο (Μήτρο) Λέκκα, βλέπε ενδεικτικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 35, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα. Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας.[…] Εν Ναυπλίω τη 27 Φεβρουαρίου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[1360] Ενδεικτικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 40, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω τη 22 Μαρτίου 1825. Ο αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης, Αναγνώστης Σπηλιοτάκης, Ιωάννης Κωλέττης».* Ο Κωνσταντίνος Παπα-Γεωργίου έλαβε γρόσια 4.100 για σιτάρι και κριθάρι που πούλησε στο Στρατηγό Γκούρα για τις ανάγκες του φρουρίου των Αθηνών.

[1361] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 36, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα. Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας.[…] Εν Ναυπλίω τη 6 Μαρτίου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[1362] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 35, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα. Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας.[…] Εν Ναυπλίω τη 23 Φεβρουαρίου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[1363] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο, φάκελος 2, «Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Εθνικόν Ταμείον. […] τη 27 Φεβρουαρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1364] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 33, *«[…] επώλησεν (ενν. το Υπουργείον της Οικονομίας) επί πληρεστάτης δημοπρασίας προς τον κύριον Λάμπρον Ηλιακόπουλον το εν Αθήναις εθνικόν πανδοχείον (χάνι) […] διά γρόσια 6.500 τα οποία και επλήρωσεν», στο «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] εν Ναυπλίω, 1825, τη Τετάρτη Φεβρουαρίου. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1365] Ο Λαμπίκης Καρατζάς, για παράδειγμα, αγόρασε «επί πληρεστάτης δημοπρασίας» σημαντικά εθνικά ακίνητα («εθνικά κτήματα» στη πηγή) όπως το ελαιοτριβείο του Βεζύρη στο Σταροπάζαρο, το σπίτι του Δερβίς Νταλιανάκη, το σπίτι και τον πύργο της Χανούμης κοντά στην Κολώνα και το σπίτι του Τότζικα στον Άγιο Θωμά. Επειδή υπήρχε καταπάτηση των σπιτιών αυτών η Διοίκηση δίνει εντολή

Παράλληλα με τις εκποιήσεις διενεργούνταν και οι ενοικιάσεις των εθνικών προσόδων και των δεκάτων, προφανώς από την ίδια επιτροπή δημοπρασιών και σύμφωνα με όσα είχε ορίσει η επαναστατική Διοίκηση.[1366] Πριν τη διεξαγωγή της δημοπρασίας η Διοίκηση κατάρτιζε καταλόγους εκτιμήσεων των τιμών των δημοσίων προσόδων για κάθε επαρχία χωριστά, βασιζόμενη σε πραγματικά δεδομένα και όχι σε υποθετικούς λογαριασμούς.[1367] Για την κατάρτιση των καταλόγων η Διοίκηση διόριζε εκτιμητές «των εκποιηθησομένων εθνικών κτημάτων».[1368] Στην Αθήνα εκτιμητής διορίστηκε ο Νικολάκης Νάκης (Νάκος), ο οποίος έδινε λόγο στον Έπαρχο Σούτσο. Αποκλίσεις φυσικά υπήρχαν μεταξύ της προσδοκώμενης τιμής και της τιμής της δημοπρασίας και οι δυσκολίες προφανώς και αναγνωρίζονταν.[1369] Δινόταν η δυνατότητα της έγγραφης προσφοράς προς τη Διοίκηση μιας τελικής τιμής από τον υποψήφιο αγοραστή. Ο Ιωαννούλης Νάκου, για παράδειγμα, προσφέρει εγγράφως προς τη Διοίκηση 110.000 γρόσια για τις εθνικές προσόδους και τα δέκατα της Επαρχίας Αθηνών και 20.000 γρόσια για το Τελωνείο της.[1370] Μπορεί ο Νάκος να

στο επαρχείο να συνδράμει στην απομάκρυνση των καταπατητών. Ο Λαμπίκης Καρατζάς ανήκει στους σημαντικότερους αγοραστές εθνικών ακινήτων στην Αθήνα με επενδύσεις ύψους 22.675 γροσίων την περίοδο 1823-1827.

[1366] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 51, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα προς το σεβ. Εκτελεστικόν. […] Εν Ναυπλίω τη 8 Ιανουαρίου 1825. Ο Πρόεδρος Πανούτζος Νοταράς».*

[1367] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 37, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας.[…] Ναύπλιον, τη 9 Μαρτίου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[1368] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 37, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 11 Μαρτίου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης»* και για την Αθήνα Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 38*, «Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 13 Μαρτίου 1825, εν Μεγάροις. Ο ευπειθής πατριώτης Νικόλαος Νάκης».*

[1369] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 37, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν. […] Ναύπλιον, τη 9 Μαρτίου 1825. Ο Πρόεδρος Πανούτζος Νοταράς».*

[1370] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 36*, «Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] εν Ναυπλίω τη 3 Μαρτίου 1825. Ο πατριώτης Ιωαννούλης Νάκου».* Την ίδια περίοδο προσφέρονταν για το τελωνείο Σαλώνων γρόσια 30.000 και για τους φούρνους της Επαρχίας των Σαλώνων γρόσια 10.500, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 37*, «Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] εν Ναυπλίω τη 7 Μαρτίου 1825. Οι ταπεινότατοι, Ηλίας Κόκαλης, Λουκάς (…)κόπουλος (δυσανάνωστο επίθετο), Αναγνώστης Μαρκόπουλος».* Οι ενοικιαστές των προσόδων, των χειμαδιών και του Τελωνείου Σαλώνων για την περίοδο 1825-1826 (1η Μαρτίου) ήταν οι Ηλίας Κόκαλης (ως Κόκκαλις στον κατάλογο του Σουρμελή του 1834), Λουκάς Κυριάκου (Κυριακός στον κατάλογο του Σουρμελή), και Αναγνώστης Μαρκόπουλος (ως Μαρκοπουλιώτης στον κατάλογο του Σουρμελή), στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 39*, «Προς το Υπουργείον της Οικονομίας το Εθνικόν Ταμείον[…] Εν Ναυπλίω τη 19 Μαρτίου 1825. Η Επιτροπή Ι. Μ. Αντωνόπουλος, Γ. Σπηλιόπουλος».* Οι ενοικιαστές των προσόδων της Επαρχίας των Σαλώνων ήταν Αθηναίοι. Ο Κυριάκος ανήκει στους προεστούς, που προεπαναστατικά είχαν πολιτικές εξουσίες στην Κοινότητα Αθηνών, ενώ οι άλλοι δύο ανήκουν στους νοικοκυραίους, σε αυτούς που εκπροσωπούνται πολιτικά για πρώτη φορά μέσα στην Επανάσταση. Κανείς από τους παραπάνω δεν εμφανίζεται ως αγοραστής στα νοταριακά αρχεία, ούτε κατέχει ο ίδιος κάποια πολιτική θέση. Η αγορά έγινε για 52.100 γρόσια και 15.000 για το Τελωνείο, σύνολο 67.100 γρόσια. Από αυτά κατέβαλαν στο Εθνικό Ταμείο σε μετρητά τα μισά (33.550 γρόσια). Οι αγοραστές αυτοί έχουν το δικαίωμα «να λαμβάνουν το ενοικιαστικόν εισόδημα από όλα τα προϊόντα της επαρχίας αυτής […]», στο ό.π., φ. 39, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 19 Μαρτίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Στις υπόλοιπες Επαρχίες της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος Λιδωρίκι και Μαλανδρίνο, Λιβαδειά, Θήβα, καθώς και στα νησιά Σαλαμίνα και Πόρο δεν εντοπίζονται Αθηναίοι αγοραστές των προσόδων και των Τελωνείων. Στην Επαρχία Μαλανδρίνου αγοραστές των προσόδων –εκτός του Τελωνείου της- ήταν οι Αναγνώστης Κατζοκαμπής, Παπά Γεωργίου Πολίτης,

μην πλειοδότησε,[1371] όμως, η προσφορά του είναι ενδεικτική του χρηματικού ύψους στο οποίο κυμαίνονταν οι δημοπρασίες των εθνικών δεκάτων το 1825. Ενοικιαστές του Τελωνείου Αθηνών το 1825 θα γίνουν ο Μανόλης Γαρουφαλιάς (Μανόλης Γαρουφαλιάς και συντροφία) και ο Ιωάννης Μπουσάκης (Μπουζάκης) (Ιωάννης Μπουσάκης και συντροφία), όπως θα δούμε παρακάτω. Τα χρήματα των δημοπρασιών για την ενοικίαση των εθνικών προσόδων καταβάλλονταν σε μετρητά ή σε ονομαστικά «αποδεικτικά πληρωτέα εκ των εθνικών προσόδων».[1372] Οι προσφορές αποστέλλονταν γραπτώς και προς το Μινιστέριο της Οικονομίας, το οποίο και όφειλε να ενημερώνει για το ύψος της μεγαλύτερης προσφοράς εντός του χρονικού διαστήματος της διεξαγωγής της δημοπρασίας. Αυτό συνήθως ήταν πολυήμερο.[1373] Ακολούθως η Διοίκηση διόριζε τις «δημοπρατικές επιτροπές» υπό την

Αναγνώστης Σταματελόπουλος και Γεωργίου Δεσπότου, στο ό.π., φ. 48, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη δύο Μαρτίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Στην Αίγινα αγοραστές το 1825 θα είναι ο Αναγνώστης Ελευθερίου και ο Αθηναίος Ανδρέας Κάππαρης, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 39, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 21 Μαρτίου 1825. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Στη Σαλαμίνα αγοραστές του Τελωνείου ήταν ο Κωνσταντίνος και ο Παναγής Σπανόπουλος, στο ό.π., φ. 39, «*«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Υπουργείον της Οικονομίας το Εθνικόν Ταμείον. […] τη 14 Μαρτίου 1825. Η Επιτροπή»* και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 4. Ο Δημήτριος Ανατζιτόπουλος αγοράζει τις προσόδους της Λιβαδειάς και το μουκατά του τελωνείου Μαλανδρίνου, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, ό.π., φ. 39, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 20 Μαρτίου 1825. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος»* και φ. 40, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Ναύπλιον, τη 23 Μαρτίου 1825. Ο αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης»* και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 76, *«Προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Ναύπλιον, τη 23 Μαρτίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος».* Ο Αναγνώστης Προσβίας αγοράζει τις προσόδους της Επαρχίας Ταλαντίου, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 45, «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εθνικόν Ταμείον προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 15 Μαΐου 1825, Ναύπλιον. Η Επιτροπή Γ. Μ. Αντωνόπουλος, Αναγνώστης Μοναρχίδης, Γ. Σπηλιόπουλος».* Στην Επαρχία Λιδωρικίου («Λοιδορικίου») αγοραστής των εθνικών προσόδων, εκτός των χειμαδίων, ήταν ο Κωνσταντίνος Δασκαλάκης, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 4, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Εθνικόν Ταμείον. […] τη 16 Μαρτίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Στο Μαλανδρίνο ενοικιαστής των προσόδων και των λιβαδιών υπήρξε για το 1825 ο Αναγνώστης Κατζαμπάς, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 4, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Εθνικόν Ταμείον. […] 17 Μαρτίου 1825. Ναύπλιον. Ο Υπουργός της Οικονομίας Ν. Πονηρόπουλος».*

[1371] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 13, *«Σύντομος έκθεσις του λογαριασμού του κυρίου Ιωάννου Μποσάκη, ενοικιαστού των περσυνών εθνικών προσόδων των ακολούθων: της επαρχίας και τελωνείου Δερβενοχωρίων γρ. 70.000, του Τελωνείου Αθηνών 23.100, της αλικής Θηβών 12.000 […]».*

[1372] Η Διοίκηση δεχόταν μόνο ονομαστικά αποδεικτικά του υποψηφίου αγοραστή στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 36, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω τη 4 Μαρτίου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[1373] Ενδεικτικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 36, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω τη 6 Μαρτίου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης»* και φάκελος 37, «*«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω τη 8 Μαρτίου 1825.Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

εποπτεία του επάρχου.[1374] Μετά το τέλος της δημοπρασία η Διοίκηση απαιτούσε την άμεση καταβολή των χρηματικών ποσών από τους ενοικιαστές των προσόδων.[1375]

Στους ενοικιαστές των προσόδων υπήρχε η δυνατότητα να υπενοικιάζουν σε τρίτους τα δικαιώματά τους, αποχτώντας άμεση ρευστότητα και κέρδος από τη διαφορά της τιμής πώλησης. Επίσης, εάν οι αγορασμένοι πρόσοδοι δεν κάλυπταν ένα συγκεκριμένο ποσό που είχε από πριν συμφωνηθεί, τότε η Επαρχία Αθηνών συνολικά έπρεπε να καλύψει το υπόλοιπο του ποσού και να το αποδώσει στους ενοικιαστές των προσόδων.[1376]

Πέρα από τις δημοπρασίες, ενδεχομένως, να υπήρχαν και αναθέσεις εκμετάλλευσης εθνικών κτημάτων που δεν έμπαιναν σε διαδικασία πλειοδοσίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούσαν οι αλυκές. Ο Ευστράτιος Χριστοφής[1377] αναφέρει το Μάρτιο του 1825 στη Διοίκηση πως ανακάλυψε ένα εθνικό κτήμα («τόπο») στην Ανάβυσσο που ήταν κάποτε αλυκή και ζητά να του επιτραπεί η εκμετάλλευση ως αλυκή με «ίδια έξοδα». Ο Χριστοφής θα καρπώνονταν το εισόδημα και κάθε χρόνο θα έβαζε στο Εθνικό Ταμείο πεντακόσια γρόσια.[1378] Η Διοίκηση αν κρίνουμε από τις επαναλαμβανόμενες επιστολές του Χριστοφή προς αυτήν φαίνεται να τον αγνοεί.[1379] Άλλωστε οι αλυκές Αθηνών και το τελωνείο της θα αγοραστούν από τον Εμμανουήλ (Μανόλη) Γαρουφαλιά στα τέλη Μαρτίου 1825. Φαίνεται πως η αλυκή του Μοναστηρίου Πετράκη στη Βάρη διέφυγε της προσοχής της Διοίκησης, η οποία ζητά από το επαρχείο πληροφορίες για την κατάστασή της. Ο από τον Ιούλιο του 1825 έπαρχος Ιωάννης Γενοβέλης ενημερώνει τη Διοίκηση, ώστε να τεθεί υπό την κυριότητά της η αλυκή αυτή ή τουλάχιστον να δεκατιστεί από τον ενοικιαστή των αλυκών της Αθήνας και του τελωνείου της Εμμανουήλ Γαρουφαλιά. Την αλυκή την είχε διεκδικήσει ο Μασταφά αγάς προεπαναστατικά και ο ηγούμενος του παραχώρησε τότε ένα μέρος της. Οι κάτοικοι του χωριού Βοϊβόντα λάμβαναν το δέκατο, ενώ το Μοναστήρι Πετράκη μέσα στην Επανάσταση είχε έσοδα έως 10.000

[1374] Ενδεικτικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 37, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω τη 20 Δεκεμβρίου 1824.Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1375] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 37, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστκόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 18 Μαρτίου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[1376] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 14, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σ. Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 25 Σεπτεμβρίου 1825: Εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1377] Αναφέρεται και ως επιστάτης του εθνικού ελαιώνα Αθηνών τον Οκτώβριο του 1825 διορισμένος από τη Διοίκηση

[1378] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 37*, «Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] εν Ναυπλίω, τη 7 Μαρτίου 1825. Ο πατριώτης Ευστράτιος Χριστοφής».*

[1379] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 39*, «Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 20 Μαρτίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο πατριώτης Ευστράτιος Χριστοφής».* Και ο Χατζή Χριστόφας Μάρκου (Μάρκος) θα ζητήσει από τη Διοίκηση την εκμετάλλευση παλαιάς αλυκής στο ακρωτήριο Σούνιο (Καβοκολώνα), στο ό.π., φ. 71, «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Τη 13 Ιανουαρίου 1826, εν Ναυπλίω. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».* Το 1824 ο Χατζή Χριστόφας Μάρκος αναφέρει πως αποδεκάτισε αλυκή στην Ανάβυσο, στο Ακρωτήριο Κολώνα, ό.π., φ. 71, *«Σεβαστή Διοίκησις! […] Εν Ναυπλίω, τη 10 Δεκεμβρίου 1825. Ο Πατριώτης Χ. Χριστόφας Μάρκου».* Η αίτηση του έγινε δεκτή από το Βουλευτικό Σώμα, ό.π., φ.71, «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα προς το Σεβαστό Εκτελεστικόν. […] Εν Ναυπλίω, τη 21 Δεκεμβρίου 1825. Ο Πρόεδρος Πανούτζος Νοταράς».* Όμως, μέχρι τον Μάρτιο του 1826 η σχετική έγκριση δεν θα έχει προωθηθεί στο Επαρχείο Αθηνών ώστε να κινηθούν οι διαδικασίες, φάκελος 79, ό.π*., «Προς το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 23 Μαρτίου 1826, Ναύπλιον. Εν απουσία του Υπουργού ο Γεν. Γραμματεύς Νικόλαος Οικονόμος».*

γρόσια κατ' εκτίμηση απ' αυτήν σε «ατυχούντας χρόνους».[1380] Στην Αττική υπήρχαν και εγκαταλελειμμένες («αμελημένες») αλυκές οι οποίες εξαιρούνταν της ενοικίασης σε περίπτωση που βρισκόταν αγοραστής να τις ανασυστήσει. Για να γίνει αυτό απαιτούνταν άδεια της Διοίκησης και κατόπιν γινόταν η συμφωνία για την απόδοση ενοικίου στο Εθνικό Ταμείο. Τον Οκτώβριο του 1825 ο Παναγιώτης Ζωγράφος συμφωνεί με τη Διοίκηση να ανασυστήσει μια τέτοια αλυκή στην Ανάβυσσο για τριακόσια γρόσια τα δύο από τα τέσσερα έτη που θα την εκμεταλλευόταν.[1381] Ο πληρεξούσιος Χατζή Παναγής Ζαχαρίτζας, που μεσολαβεί στη Διοίκηση για λογαριασμό του Ζωγράφου, επισημαίνει πως η αλυκή όταν καθαριστεί θέλει τρία με τέσσερα χρόνια για να αποδόσει ένα αντίστοιχο εισόδημα μιας παραπλήσιας ενεργής αλυκής.[1382] Μετά θα ενοικιαζόνταν μαζί με την «αλυκή Αθηνών». Η προσφορά υπήρξε ελκυστική και αντανακλούσε τις χρηματικές δυσκολίες της Διοίκησης την περίοδο εκείνη.

Οι για ένα διάστημα ασάφειες στην εφαρμογή των νόμων δεν άφησαν ανέγγιχτη την Επαρχία Αθηνών. Το Νοέμβριο και το Δεκέμβριο του 1824 το επαρχείο ενοικίασε μέρος των εθνικών προσόδων Αθηνών για ένα έτος, με αποτέλεσμα οι νέοι ενοικιαστές του 1825 να συμπέσουν μέσα στο χρονικό διάστημα ενοικίασης των προηγούμενων ενοικιαστών. Προφανώς η ενοικίαση υπήρξε μια μονομερής ενέργεια, ίσως να επρόκειτο για μια βεβιασμένη αντίδραση του επάρχου Σούτσου απέναντι στην «αυθαιρεσία» των δημογερόντων της πόλης που κάλυπταν τους στρατιωτικούς. Το Επαρχείο της Αθήνας επιθυμούσε το 1825 να ικανοποιήσει τους παλιούς ενοικιαστές του Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 1824 δίνοντας πλήρη αποζημίωση στους ενοικιαστές του Μαρτίου (1825) με την επιστροφή των χρημάτων της δημοπρασίας.[1383] Αυτή η λύση τελικά προκρίθηκε και από τη Διοίκηση με την επιστροφή της δόσης των γροσίων στους νέους ενοικιαστές των προσόδων.[1384] Η υπόθεση παραπέμφθηκε στο «Υπουργείο του Δικαίου», χωρίς καμία άμεση επίπτωση για τον Έπαρχο Σούτσο που παρέμεινε στη θέση του μέχρι τον Ιούλιου του 1825.

Ο Μιχαήλ Σούτσος συγκέντρωσε τη δυσαρέσκεια των δημογερόντων και προκρίτων της πόλης, οι οποίοι τον κατηγόρησαν για καταπάτηση της τιμής και της ιδιοκτησίας των Αθηναίων.[1385] Επιπλέον, όπως θα δούμε παρακάτω, ο έπαρχος

[1380] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 59, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 19 Σεπτεμβρίου 1825, εν Αθήναις. Ο Έπαρχος Αθηνών Ι. Γενοβέλης».*

[1381] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 129, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 12 Οκτωβρίου 1825, Εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Η αλυκή ονομαζόταν «Γκιόλη». Βλέπε και φ. 129, ό.π., Παναγιώτης Ζωγράφος προς το Υπουργείο της Οικονομίας, Ναύπλιο, 21 Σεπτεμβρίου 1825.

[1382] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 129, Χατζή Ζαχαρίτζας προς Υπουργείο της Οικονομίας, Ναύπλιο, 2 Οκτωβρίου 1825.

[1383] Γ.Α.Κ., *συλλογή Βλαχογιάννη Α΄,* φ. 192, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Επαρχείον Αθηνών προς τους Κυρίους ενοικιαστάς των εφετινών εθνικών προσόδων της επαρχίας Αθηνών. […] Τη 14 Απριλίου 1825 Αθήναι. Ο Έπαρχος Αθηνών Μιχαήλ Σούτζος».*

[1384] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 38, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] εν Αθήναις τη 15 Μαρτίου 1825, ο πατριώτης Αναστάσιος Αναγνώστη Λιδωρίκη».*

[1385] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 80, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον των Εσωτερικών προς το Εκτελεστικόν Σώμα. […] Εν Ναυπλίω, τη 7 Απριλλίου 1825. Ο Υπουργός των Εσωτερικών Γρηγόριος Δικαίος».* Φαίνεται, όμως, πως υπήρχαν και προσωπικές διαφορές μεταξύ του Στάμου Σεραφείμ και του Επάρχου Αθηνών ή τουλάχιστον έτσι αντιμετωπίστηκαν από τη Διοίκηση οι κατηγορίες της Δημογεροντίας εναντίον του Σούτζου. Επιτροπή με μέλη τους Χρήστο Βλάση, Σπύρο Παπά Αλεξόπουλο και Μαργαρίτη Κυρίτζη θα εξετάσει στην έδρα της Διοικήσεως της αναφορές κατά του Έπαρχου Αθηνών παρουσία του δημογέροντα Στάμου Σεραφείμ που ήρθε στο Ναύπλιο ως απεσταλμένος και του Γκούρα, στο ό.π., φ. 80, *«Προς το*

συγκέντρωνε τη δυσαρέσκεια των κατοίκων για την υπερβολική φορολόγηση από τους ενοικιαστές των προσόδων. Οι γενικές κατηγορίες περί καταχρήσεων του επάρχου δεν επηρέασαν τις αποφάσεις της Διοίκησης, η οποία και τον στηρίζει πολιτικά.

Σημειώνουμε εδώ πως οι ενοικιαστές των εθνικών προσόδων δεν ήταν Αθηναίοι στο μεγαλύτερο μέρος τους και πως η ενοικίαση των προσόδων αφορούσε ταυτόχρονα και τα εθνικά και τα ιδιόκτητα χωράφια.[1386] Την τιμή των δημοπρασιών έπρεπε με τη σειρά τους να τη μετακυλήσουν στους πληθυσμούς που εκμεταλλεύονταν τη γη ή οτιδήποτε άλλο εθνικό που ενοικιαζόταν (εργαστήρια, ελαιοτριβεία, μύλοι, αλυκές, τελωνεία, μαγαζιά, αποθήκες[1387] κ.α) και να τους αποσπάσουν σε ακόμη μεγαλύτερη τιμή κατ' αναλογία τον προβλεπόμενο από τη Διοίκηση φόρο. Οι ενοικιαστές των προσόδων επωμίζονταν και πρόσθετα κόστη που σε πολλές περιπτώσεις κάλυπτε η ίδια η Διοίκηση με τους επιστάτες της. Υπήρχαν έξοδα για τη μεταφορά και τη φύλαξη των γεννημάτων, «αγώγια και χαμαλιάτικα», έξοδα των μύλων, των κοσκινιστάδων και φυσικά των επιστατών.[1388] Αυτά τα έξοδα δεν περιλαμβάνονταν στην όποια δόση της δημοπρασίας και ήταν πρόσθετα. Σε κάποιες περιπτώσεις η μεταφορά των γεννημάτων επιβάρυνε τους ενοικιαστές των προσόδων. Σε αυτό το ζήτημα υπήρχε προστριβή με την κεντρική διοίκηση. Συγκρούσεις θα εκδηλώνονταν και ανάμεσα στους ενοικιαστές και την Κοινότητα Αθηνών ως προς το ζήτημα του τι εξαιρείται της «δεκατώσεως».

Όπως είδαμε στο Μέρος Α΄ η κοινοτική συνέλευση προστρέχει να αντιμετωπίσει μια διαγραφόμενη κοινωνική αναταραχή, η οποία προκαλείται από τη σύγκρουση των συμφερόντων των ενοικιαστών των προσόδων και των ιδιοκτητών-καλλιεργητών. Στην κοινοτική συνέλευση της 20ης Μαΐου 1825 με την παρουσία σαράντα έξι μελών συμπεριλαμβανομένης και της Δημογεροντίας, η επίθεση εναντίον του Επάρχου Σούτσου θα κυριαρχήσει και θα οδηγήσει στην πολιτική

Υπουργείον του Δικαίου. […] Εν Ναυπλίω, τη 6 Απριλλίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος». Η Διοίκηση, συγκεκριμένα τοΥπουργείο του Δικαίου, θα τοποθετηθεί με διπλωματικό τρόπο, λέγοντας πως δεν μπορεί να εξετάσει το ζήτημα με παρόντα το ένα μέρος της υπόθεσης, ενώ τα θέματα του στρατοπέδου Αθηνών και του στρατηγού Γκούρα μένουν πίσω, στο ό.π., φ. 80*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβ. Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείουν του Δικαίου. […] Εν Ναυπλίω, τη 8 Απριλίου 1825. Ο Υπουργός του Δικαίου Ιωάννης Θεοτόκης».* Ο Μιχαήλ Σούτσος θα παραμείνει Έπαρχος Αθηνών μέχρι και τον Ιούλιο του 1825, οπότε και θα τον διαδεχθεί ο Ιωάννης Γενοβέλης. Βλέπε και Μέρος Α΄. Το κοινοτικού συμβούλιο την περίοδο της Επανάστασης και τα όργανα διοίκησης στην Επαρχία Αθηνών. Α) Το κοινοτικό συμβούλιο το έτος 1825.

[1386] Στα νησιά του Αργοσαρωνιού συνέβαινε το ίδιο. Σαλαμίνα και Πόρος δεν είχαν Αθηναίους ενοικιαστές των προσόδων, παρά τη γειτνίασή τους με την Αθήνα. Εξαίρεση αποτελεί η Αίγινα όπου ενοικιαστής ήταν ο Αθηναίος Ανδρέας Κάππαρης, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 4, «*«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Εθνικόν Ταμείον. […] τη 14 Μαρτίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Για τον Πόρο βλέπε, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 4, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Υπουργείον της Οικονομίας το Εθνικόν Ταμείον. […] Εν Ναυπλίω, τη 13 Μαρτίου 1825. Η τριμελής Επιτροπή Γ. Μ. Αντωνόπουλος, Αναγνώστης Μοναρχίδης, Γ. Σπηλιόπουλος».* Ενοικιαστής των εθνικών προσόδων της νήσου Πόρου υπήρξε ο Γεώργιος Χριστοδούλου για το έτος 1825. Στην Αίγινα αγοραστής του τελωνείου ήταν ο Ιωάννης Μάγνης, ό.π., «*Εν Ναυπλίω, τη 13 Μαρτίου 1825»* (διαφορετικό έγγραφο).

[1387] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 54, «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τον κ. Γεώργιον Σισίνην. […] εν Ναυπλίω τη 10 Αυγούστου 1825. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Τα μαγαζιά στην πηγή περιλαμβάνουν και τις αποθήκες.

[1388] Ενδεικτιά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 6, *«1825: Φεβρουαρίου 24 έως Μαρτίου 24. Έξωδα των εθνικών γεννημάτων».*

σύμπλεση προεστών και νοικοκυραίων.[1389] Το ζήτημα των δεκατώσεων επηρέαζε τη σχέση της κοινότητας, προεστών και νοικοκυραίων, με τη Διοίκηση και τον ίδιο τον έπαρχο Σούτσο, του οποίου η αντικατάσταση θα ζητηθεί από τους δημογέροντες Αθηνών. Η βασική κατηγορία ήταν πως ο Σούτζος θέλησε να εμποδίσει τη συνεύλευση «του λαού της Επαρχίας», που έγινε για να διωρθωθούν τα «κοινά πράγματα».[1390]

Η Διοίκηση κάλεσε στο Ναύπλιο τον Σούτσο για να εξετάσει τις κατηγορίες. Ο φόβος της ήταν «να μην ακολουθήσουν ταραχαί και σχίσματα μεταξύ των Αθηναίων», στηρίζοντας, όμως, τον Έπαρχο την ίδια στιγμή.[1391] Οι «επαρχιώτες Αθηναίοι», οι «κάτοικοι» Αθηνών δηλαδή, συνέταξαν αναφορά προς τη Διοίκηση βεβαιώνοντάς την «εις το όνομα της ελευθερίας της Ελλάδος ότι τα τοιαύτα περιβόλια, αμπέλια, ριζάρια, βαμπάκια, γρασίδια δεν εδεκατίζοντο, και βάρος, το οποίον δεν είχε βαστάξει ο λαός, δεν είναι εύκολον να νοήση τώρα εις τον λαιμόν του ύστερα από τόσα οπού έπαθε διά να αναλάβη την ελευθερίαν του. Όθεν παρακαλεί θερμώς (εννοείται η Επαρχία των Αθηνών) την Σεβ. Διοίκησιν ως κοινή Μήτηρ να υπερασπισθή αυτά τα αρχαία και παλαιά δίκαια των Αθηναίων, μη συγχωρούσα να γένη ο τέτοιος νεωτερισμός».[1392]

Βέβαια οι ενοικιαστές των προσόδων είχαν διαφορετική άποψη για το ζήτημα των δεκατώσεων, θεωρώντας πως το ριζάρι, το μετάξι και τα άλλα προϊόντα δεκατίζονται σύμφωνα με το Νόμο: «[…] οι κάτοικοι της Αττικής μας εμπόδισαν την αποδεκάτωσιν διαφόρων πραγμάτων, εναντίον των Νόμων, των εθίμων και αυτής της Διοικήσεως. Π.χ. ο Νόμος εμποδίζη από την δεκάτωσιν μόνον το ρόμβι και τ' άχυρον, αυτοί δε μας εμπόδισαν το ριζάρι, το μετάξι και άλλα, και δεν μας άφησαν να διορίσωμεν τον Δραγάτμπασην κατά τη Συνήθειαν».[1393] Σύμφωνα με τον «Κώδικα των Νόμων» της Α΄ Εθνοσυνέλευσης από τους καρπούς και τα γεννήματα των εθνικών εξαιρούνταν τα «δι' αποκοπής» διδόμενα μόνο. Στα ιδιόκτητα κτήματα υπήρχε πράγματι η συνήθεια να μη δεκατίζονται τα παραπάνω «γεννήματα» (ριζάρι, μετάξι, βαμβάκι, αμπέλια). Επίσης οι ιδιόκτητοι κήποι για οικιακή χρήση εξαιρούνταν από κάθε δόσιμο.

Σκοπός του φορολογικού θεσμικού πλαισίου υπήρξε η άρση των αδικιών και των καταχρήσεων που γίνονταν «επί τυραννίας» στο ζήτημα της είσπραξης των προσόδων της γης. Το παραπάνω ζήτημα που ανακύπτει στην πράξη και που έχει κοινωνικές επιπτώσεις παρουσιάζει για μια ακόμη φορά τις αντιθέσεις ανάμεσα στις τοπικές εξουσίες και την κεντρική εξουσία που λειτουργεί στο όνομα ολόκληρου του έθνους και των καθολικών νόμων. Αυτή τη φορά μάλιστα το πρόβλημα

[1389] Βλέπε για τη συνέλευση της 20ης Μαΐου 1825, Μέρος Α΄. Το κοινοτικού συμβούλιο την περίοδο της Επανάστασης και τα όργανα διοίκησης στην Επαρχία Αθηνών. Α) Το κοινοτικό συμβούλιο το έτος 1825.

[1390] *Γ.Α.Κ., Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 92*, «Προς το Σεβαστόν Βουλευτικόν Σώμα. […] Εν Αθήναις, τη 20 Μαΐου 1825.* Την αναφορά προς τη Διοίκηση υπογράφουν οι Δημογέροντες Αθηνών Σπυρίδων Πατούσας, Στάμος Σεραφείμης, Μ. Βουζίκης, καθώς και 43 μέλη του κοινού των Αθηνών (46 πρόσωπα συνολικά).

[1391] *Γ.Α.Κ., Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 92*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα προς το Σεβαστόν Εκτελεστικό. […] τη 25 Μαΐου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Πρόεδρος Πανούτζος Νοταράς».*

[1392] Γ.Α.Κ., *συλλογή Βλαχογιάννη, κατάλογος Α',* φάκελος 192*, «Προς το Σεβαστόν Βουλευτικόν Σώμα […] Εν Αθήναις, Τη 23 Απριλίου 1825, (νώτον): Αναφορά προς την Διοίκησιν των επαρχιωτών Αθηνών, 30 Απριλίου ενεργήθη […] και πέμπεται προς το Υπουργείον της Οικονομίας διά να ενεργήση κατά τους προεκδοθέντας Νόμους. Ο Αος Γραμματεύς του Βουλευτικού Ιω. Σκανδαλίδης».*

[1393] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 49, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ύδρα, τη 10 Ιουλίου 1825. Ο αδελφός Δημήτρης Θεοδωράκης».*

κατονομάζεται και λεκτικά ως «νεωτερισμός». Αποτέλεσε μια αντιπαράθεση που διήρκησε από την ενοικίαση των προσόδων του Φεβρουαρίου του 1825 μέχρι τη πτώση της Αθήνας στους Οθωμανούς το 1826. Η Διοίκηση ήθελε να καθιερώσει για τους Αθηναίους κάτι που ακόμη και την περίοδο του Χατζή Αλή Χασεκή δε γινόταν. Δέκατα λαμβάνονταν τότε μόνο για το σιτάρι, το κριθάρι και το λάδι. Στα υπόλοιπα γεννήματα η φορολόγηση γινόταν όχι επί της παραγωγής, αλλά με βάση την έκταση της γης («στρεμματιάτικο»).[1394] Ο «Νόμος» το 1825, όμως, ήταν σαφής και επέβαλε το «νεωτερισμό» σε όλα τα ιδιόκτητα προϊόντα: «[…] επειδή ο Νόμος λέγει ότι όλα τα προϊόντα τα ιδιόκτητα πρέπει να δίδουν το δέκατον, τα δε εθνικά το πεμπτοδέκατον».[1395]

Η κοινοτική συνέλευση της 23ης Απριλίου 1825 είχε εκατό δεκαεπτά μέλη και οι νοικοκυραίοι αποτελούσαν την πλειοψηφία των μελών της (το 59%). Αν και ένα μικρό ποσοστό από αυτούς αγοράζει μέσα στην Επανάσταση, οι νοικοκυραίοι με πολιτική θέση τοποθετούνται στη συνέλευση για ένα ζήτημα που αφορά και τους αγοραστές γης και τους καλλιεργητές, στην περίπτωση που αυτοί οι δυο δεν ταυτίζονταν. Αν κρίνουμε από την διαμαρτυρία των ενοικιαστών των προσόδων -του Δημήτριου Θεοδωράκη που παρουσιάζεται ως εκπρόσωπος και των υπολοίπων ενοικιαστών- τον Ιούλιο του 1825 προς τη Διοίκηση φαίνεται πως η κεντρική εξουσία αντιλαμβανόταν τις κοινωνικές εντάσεις και επέλεξε να μη τις ενθαρρύνει στο ζήτημα των δεκατώσεων συγκεκριμένων προϊόντων. Η στάση της αυτή σύντομα θα άλλαζε, ένα μήνα αργότερα, όμως στην πράξη δεν μπορούσε να επιβάλλει τη δεκάτωση του ριζαρίου (ερυθρόδανο) παρά τις εντολές έδωσε στο Επαρχείο Αθηνών. Η Διοίκηση με μία σαφώς συμβιβαστική διάθεση απαιτούσε να πληρώνουν οι ιδιοκτήτες του ριζαρίου μόνο το δέκατο για τις ποσότητες που εξάγουν.[1396] Παρά την απόφαση της Διοίκησης η Κοινότητα των Αθηνών θα επιμείνει: «Εις τας Αθήνας μόνο επικράτησεν μίαν παλαιάν συνήθειαν διά να σπείρωσι και οι πτωχοί της κάτοικοι και εργασίαν, ώντας ο τόπος της στενός και ξηρός, ούτε καλήν δεν έχουσιν διά να σπείρωσιν βαμπάκια και άλλα τοιαύτα […] επί Τουρκίας επλήρωναν δέκα παράδες εις το στρέμμα κατ' έτος, διότι εμύρισαν (sic) ότι δε σηκώνει δέκατον αυτό το ήδος».[1397]

Ειδικά για το ριζάρι το 1822 είχαν καταγραφεί τα ονόματα των καλλιεργητών, που για λόγους φορολογικούς και τότε εξαιρούνταν της δεκατώσεως και απέδιδαν την παραγωγή απευθείας στην αγορά των βυρσοδεψείων της πόλης.[1398] Και οι εννέα καλλιεργητές ριζαρίου το 1822 καταγράφονται στους νοικουραίους και δεν προχωρούν σε αγορές μέσα στην Επανάσταση.[1399] Επιπλέον κανείς από αυτούς τους καλλιεργητές δεν θα γίνει ενοικιαστής εθνικών περιβολιών το 1825. Αλλά και οι ενοικιαστές των προσόδων για τα εθνικά και τα ιδιόκτητα χωράφια φαίνεται πως είχαν μεγαλύτερα προβλήματα να αντιμετωπίσουν, όπως τη μη καταβολή της δεκάτης

[1394] Σκουζές, 1948, ό.π., σ. 22.

[1395] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 53, *«Προς το Επαρχείον Αθηνών. […] Ναύπλιον τη 8 Αυγούστου 1825. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1396] Ό.π., φ. 53, 8 Αυγούστου 1825. Την περίοδο πριν την Επανάσταση θυμίζουμε πως για το ριζάρι αποδίδονταν δέκα παράδες το στρέμμα στον ιδιοκτήτη του περιβολιού.

[1397] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 54, *«Προς το Σεβαστό Βουλευτικόν Σώμα. […] Ναύπλιον τη 12 Αυγούστου 1825. Ο Πληρεξούσιος των Αθηνών Δημήτριος Σαλωνιτίδης».*

[1398] Γ.Α.Κ., Βλαχογιάννη, *κατάλογος Γ΄, Αθηνών και περιχώρων τουρκικά κτηματολόγια (1-13) τευτέρια,* φάκελος 24, ό.π., «1822 Οκτωβρίου 9» καταγραφή των εθνικών μποστανίων και εκείνων με ριζάρι. Βλέπε και Μέρος Β΄.

[1399] Αναλυτικά στον Πίνακα 48 του Παραρτήματος, «Καλλιεργητές εθνικών μποστανίων σπαρμένων με ριζάρι σύμφωνα με την καταγραφή της 9ης Οκτωβρίου 1822».

αυτή τη φορά από τα εθνικά περιβόλια,[1400] αλλά και το πρόβλημα των ενοικιαστών του 1824,[1401] που κατακρατούσαν τα δέκατα των ιδιοκτησιών.[1402] Επιπλέον ο Δημήτριος Θεοδωράκης κατηγορούσε ευθέως τη Διοίκηση πως έδωσε διαταγή διαμέσου του Συμεών Ζαχαρίτζα να μην καταβληθεί η δεκάτη των περιβολιών στους ενοικιαστές. Η Διοίκηση όχι μόνο διέψευσε πως έδωσε τέτοια διαταγή, αλλά ανέφερε πως διέταξε το επαρχείο για την καταβολή των ενοικιαστικών δικαιωμάτων του Θεοδωράκη.[1403] Η πρόσθετη φορολόγηση επηρέαζε όλους τους ιδιοκτήτες τέτοιων καλλιεργιών, αλλά και τους καλλιεργητές τους.

Αυτό που διαπιστώνεται στις πηγές ήταν πως υπήρχε αναβρασμός στα όρια του «κινήματος» μεταξύ των «κατοίκων» της Αττικής. Ως «κάτοικοι» πρέπει να εννοηθούν οι καλλιεργητές που δούλευαν σε ιδιόκτητα ή μη χωράφια και που αδυνατούσαν πολλές φορές να δώσουν το δέκατο και το στρεμματιάτικο ακόμη για «νόμιμες» απαιτήσεις του Εθνικού Ταμείου, όπως για τα σιτηρά, το κριθάρι και τα αμπέλια.[1404] Οι καλλιεργητές αυτοί δεν εκπροσωπούνταν πολιτικά. Μία μεταβολή στη φορολογία θα ήταν καταστροφική για τους ίδιους και τις οικογένειές τους. Οι καλλιεργητές αυτοί μπορούσαν να είναι μετακινούμενοι από αρβανίτικους τόπους, για παράδειγμα από τα χωριά Βίλια και Μενίδι ή και από μικρούς οικισμούς όπως την Κινέττα (ως Κανέττα και Καρνέτα στα τεκμήρια).[1405] Οι καλλιεργητές αυτοί ήταν οι «πτωχοί» των πηγών, ο «πτωχός Έλλην»,[1406] μένουν σε καλύβες και όχι σε οικίες, δεν έχουν ιδιοκτησία και είναι χειρώνακτες.[1407] Οι κάτοικοι των Δερβενοχωρίων, αλλά

[1400] Οι «περβολάρηδες» είχαν υποστεί ζημίες στις ιδιοκτησίες τους από στρατιώτες που εισήλθαν σε αυτές, γι' αυτό και ο έπαρχος μαζί με τους δημογέροντες ζητά από τη Διοίκηση να δώσει σχετικές εντολές στους οπλαρχηγούς. Η μη καταβολή της δεκάτης πρέπει να συνδέεται και με τις ζημίες αυτές, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 55, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 18 Αυγούστου 1825, εν Αθήναις. Ο Έπαρχος Αθηνών Ι. Γενοβέλης».* Το Επαρχείο Αθηνών μαζί με το νοτάριο Ιωάννη Λαγάνη προχώρησε σε εκτίμηση των ζημιών αυτών: 5.892 γρόσια στο, ό.π., φ. 55, ό.π., *«τη 18 Αυγούστου 1825, εν Αθήναις».* Η γραφή είναι του νοταρίου Λαγάνη.

[1401] Διαβιβάστηκε στη Διοίκηση η συμφωνία του Οκτωβρίου 1824 μεταξύ των Δημογερόντων της Κοινότητας Αθηνών και των τότε ενοικιαστών των εθνικών περιβολίων της Αθήνας. Αναφέρεται ότι η συμφωνία περιελάμβανε τέσσερεις δόσεις ανά τρεις μήνες και ¼ , για ένα χρόνο δηλαδή, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 59, *«[…] Αθήνα τη 27 Οκτωβρίου 1824. Νικόλαος Ζαχαρίτζας, Ιωάννης Π. Βλάχος, Χατζή Σπύρος Γκικάκης, Ιω. Πάλης (οι Δημογέροντες), Σταύρος Πατούσας, Δημήτριος Σαλωνιτίδης (οι Επιστάτες των προσεξόδων). Επικυρούται και παρά του Επαρχείου. Ο Έπαρχος Αθηνών. Και εν απουσία αυτού Ο Γεν. Γραμματεύς Δημήτριος Βίας. (σημείωση στο οπισθόφυλλο:) Αντίγραφον επικυρωμένον ενοικιαστών των περιβολίων από τους επιστάτας».*

[1402] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 49, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ύδρα, τη 10 Ιουλίου 1825. Ο αδελφός Δημήτρης Θεοδωράκης».*

[1403] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 52, «*Προς τον κύριον Δημήτριον Θεοδωράκην. […] τη 29 Ιουλίου 1825 εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1404] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 57, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω τη 2 Σεπτεμβρίου 1825. Ο Επιστάτης των Αθηνών Δημήτριος Σαλωνιτίδης».* Ο Σαλωνιτίδης ζητά από το Υπουργείο «να διατάξει σφοδρών διά να συναχθώσι τα αυτά δέκατα οπού να μην ζημιωθή το Εθνικόν Ταμείον». Κατονομάζονται ως κύριοι χρεώστες δεκάτων οι Γιάννης Ντάβαρης, Κώστας Σίδερις από Λιόπεσι και οι κάτοικοι του Μαραθώνα.

[1405] Σιμόπουλος, τ. Γ. 1, 1999, ό.π., σ. 73.

[1406] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 13*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβ. Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 15 Οκτωβρίου 1825. Η Επιτροπή των Πολεμικών Α. Μεταξάς, Α. Δούκας».* Μία επιδρομή του τακτικού ιππικού σε γεννήματα καλαμποκιού μπορούσε να καταστρέψει τόσο τον «πτωχόν Έλλην» καλλιεργητή, αλλά και να επιφέρει οικονομικές ζημιές στον ενοικιαστή των προσόδων. Το δεύτερο ήταν λόγος για την παρέμβαση ενός βουλευτή (Αθανασούλης Αναγνώστου) προς τη Διοίκηση, ζητώντας την πληρωμή των γεννημάτων.

[1407] Σιμόπουλος, τ. Γ. 1, ό.π., σ. 72, 77.

και του περάσματος των Βιλίων, πέρα από καλλιεργητές υπήρξαν και ιδιοκτήτες γαιών που είχαν αγοράσει προεπαναστατικά σε περιοχές χωρίς μεγάλες αποδόσεις, όπως, για παράδειγμα, ήταν η Ελευσίνα.[1408] Μια αλλαγή, λοιπόν, στη φορολογία ήταν δυνατόν να ξεσηκώσει ανάμεσά τους «κίνημα» το οποίο θα ήταν οργανωμένο από καλλιεργητές-ιδιοκτήτες που δεν ανήκαν στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα.

Η μόνη δυνατότητα αντίστασης των καλλιεργητών, των «φτωχών ανθρώπων»[1409] όπως αναφέρονται στης πηγές, υπήρξε η άρνηση της καταβολή της δεκάτης.[1410] Ήταν μια σημαντική μορφή κοινωνικής αντίστασης απέναντι στην ιδιοποίηση του παραγόμενου πλούτου από τους ενοικιαστές των προσόδων μια Επαρχίας αναφορικά με τα εθνικά κτήματα και τις ιδιωτικές περιουσίες που δεκατίζονταν. Η Διοίκηση σε κάθε περίπτωση θα σταθεί αμείλικτη απέναντι στα «κινήματα» αυτά, υπερασπίζοντας τους ενοικιαστές των προσόδων και τα συμφέροντά τους, χαρακτηρίζοντας «έγκλημα μέγα και τιμωρίας μεγάλης άξιον» κάθε τέτοια άρνηση.[1411] Η στάση της Διοίκησης ήταν απόλυτη: «[…] τινές των […] κατοίκων τα συμφέροντα του έθνους καταπατούντες τα εθνικά δικαιώματα των προσόδων τολμώσι να κατακρατήσωσι, χωρίς ποσώς να βάλωσι εις τον νουν τους, ότι το τοιούτον παρανομώτατον κίνημά των ως επιζήμιον εις όλον το Γένος είναι εξ' ίσου επιβλαβές και εις τα ιδία άτομά των. Καθότι αι παρούσαι μεγάλαι και κατεπείγουσαι ανάγκαι της πατρίδος έχουσαι χρείαν χρημάτων ποσότητος ου μικράς, μένουσι βέβαια ανοικονόμητοι, όταν δεν εμβαίνωσιν εις το ταμείον αι δημόσιαι πρόσοδοι της επικρατείας, και επομένως η πατρίς κινδυνεύει άνευ ελπίδος σωτηρίας. […] οι απειθούντες μέλλουν να παραδοθώσι εις την αυστηρότητα των Νόμων προς αξίαν ποινήν του εγκλήματός των».[1412] Στο όνομα του «Έθνους» και του «κοινού καλού» η ύπαρξη της κεντρικής εξουσίας είχε σκοπό να απορροφήσει τις όποιες αντιδράσεις των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων.

Η μη καταβολή της δεκάτης αφορούσε και τους «νοικοκυραίους» και τους «προεστούς» που ήταν ιδιοκτήτες και αντιδρούσαν σε οποιοδήποτε «νεωτερισμό» επιβάρυνε τις ιδιόκτητες καλλιέργειές με πρόσθετα φορολογικά βάρη. Στην Αθήνα οι κάτοχοι περιβολιών, για παράδειγμα, δεν μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως

[1408] Ασδραχάς, 1988, ό.π., σ. 174-176. Η συμπεριφορά των καλλιεργητών αυτών δεν θα είναι η ίδια μετά το 1830. Ενώ η Επανάσταση διαμορφώνει νέες προοπτικές για τη μετατροπή των καλλιεργητών αυτών σε ιδιοκτήτες, η οικονομική τους ανέχεια το 1830 θα σταθεί εμπόδιο στην έστω και συλλογική απόκτηση ιδιοκτησιών.

[1409] Ο Σκουζές χαρακτηρίζει ως πτωχούς αυτούς που δεν είχαν γη, ούτε σπίτι. Αναφέρει για το 1775 την ύπαρξη 1.000 πτωχών στην Αθήνα που έμεναν σε καλύβες και εργάζονταν ως καλλιεργητές στα χωράφια, στο Cassia, 1992, ό.π., σ. 28. Την αναφορά του Σκουζέ επιβεβαιώνει η ύπαρξη το 1825 πτωχών στην Αίγινα που διαμένουν σε καλύβες «ονομαζόμενον χωρίον». Ήταν οι κύριοι καλλιεργητές των ελαιών και συλλέκτες τους καρπού, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 66, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] 1825: Νοεμβρίου 16: εν Αιγίνη. Οι ευπειθείς πατριώται πρόκριτοι της Νήσου Αιγίνης».*

[1410] Στη γαλλική Επανάσταση η άρνηση καταβολής των φόρων υπήρξε άνα όπλο στα χέρια των αγροτών. Την περίοδο 1792-1793 οι αγρότες στη Γαλλία θα δεκδικήσουν και γη. Περιουσίες αριστοκρατών που έφυγαν από τη Γαλλία θα τους δοθούν σε μορφή μικρών κλήρων. Τα μέτρα βέβαια υπέρ των αγροτών περισσότερο ήθελαν να χτυπήσουν την αριστοκρατία παρά να απελευθερώσουν τους αγρότες από τα φεουδαλικά δεσμά, στο Hampson, 1986, ό.π., σ. 148-149, 184-186.

[1411] Ενδεικτικά βλέπε, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 66, *«Προς άπαντας τους κατοίκους του χωρίου Βουρλιά. […] τη 12 Νοεμβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1412] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 58*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τους Δημογέροντας, προκρίτους, και λοιπούς κατοίκους της Επαρχίας Ήλιδος. […] τη 14 Σεπτεμβρίου 1825, Ναύπλιον. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

«πτωχοί».[1413] Ούτε οι ενοικιαστές γης και περιβολιών μπορούσαν να ταυτιστούν με τους καλλιεργητές, αφού δεν ασκούσαν χειρώναχτη εργασία. Τη στιγμή της προσφοράς οι «πτωχοί» δεν μπόρεσαν να γίνουν ιδιοκτήτες.[1414]

Αυτό που επαναλαμβανόταν από τους ενοικιαστές των προσόδων του 1825 συνοψίζεται σε αυτό που εκστομίζει ο ενοικιαστής του Τελωνείου της Αίγινας Ιωάννης Μάγνης[1415]: «Πώς λοιπόν και πόθεν να πληρώσω, αφού δεν ημπορώ να συνάξω;».[1416] Από τη μεριά της η Διοίκηση με αφορμή τις καταχρήσεις των ιδιοκτητών ελιών στην Αθήνα θεωρεί ως ευθύνη των ενοικιαστών των προσόδων να ανακαλύπτουν τις συγκεκριμένες πια καταχρήσεις των ιδιοκτητών και να τις αναφέρουν στη Διοίκηση.[1417] Προφανώς, σύμφωνα με τη λογική της κεντρικής εξουσίας, η δικαιολογία του Μάγνη δε γινόταν αποδεχτή. Επιπλέον το Επαρχείο Αθηνών, έχοντας την κάλυψη της Διοίκησης, μπορούσε να χρησιμοποιήσει βία για την εξασφάλιση των ενοικίων.[1418]

Σε περίπτωση που οι πρόσοδοι, για παράδειγμα οι πρόσοδοι των ελιών, δεν ήταν αρκετοί για να καλύψουν το συμφωνημένο ποσό ανάμεσα στην Επαρχία Αθηνών και τους ενοικιαστές των προσόδων, τους «Καστρινούς» Γκούρα και Μαμούρη για το έτος 1824, τότε η πρώτη έπρεπε να καταβάλλει τη χρηματική διαφορά στους ενοικιαστές. Σε αυτή την περίπτωση οι ενοικιαστές των εθνικών προσόδων φαίνονταν καλυμμένοι σε περίπτωση ζημίας στην παραγωγή. Έτσι το Σεπτέμβρη του 1825 διαπιστώθηκαν πως οι πρόσοδοι των ελιών (προφανώς των ιδιόκτητων για το έτος 1824) ήταν «μόνον» 7.781 ξεστία, οπότε και η Επαρχία Αθηνών έπρεπε να δώσει στους αγοραστές των προσόδων το ποσό των 7.000 γροσίων για τα 1.000 ξεστία που υπολείπονταν από την συμφωνία ενοικίασης. Το

[1413] Στις πηγές έχουμε αναφορές σε «πτωχούς» και «πτωχαίς φαμελίαις», ενδεικτικά στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 62, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω τη 10 Οκτωβρίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης».* Η τάξη εκείνη που δεν εμφανίζεται ονομαστικά στις πηγές αφορά αυτούς τους «φτωχούς», που δεν έχουν ιδιοκτησία, δουλεύουν στα χωράφια ως καλλιεργητές και διαβιούν σε καλύβες. Βλέπε για παράδειγμα, ό.π., φ. 69, *«Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω,τη 17 Δεκεμβρίου 1825. Ο Επιστάτης των εξόδων της επαρχίας Τριπολιτζάς Γιάνος Παπαθανασόπουλος».* Ο επιστάζει ζητά από το Υπουργείο της Οικονομίας «να μου καταδείξει πόρον, διά να πληρώσω τους δανειστάς μου, και τόσους πτωχούς, οπού καταπιέζομαι καθ' ημέραν υπ' αυτών […]».

[1414] Αντίθετα, μέσα στη γαλλική Επανάσταση ένα περίπου 10% των αγροτών έγινε ιδιοκτήτης μικρών κλήρων της εκκλησιαστικής περιουσίας. Η αριστοκρατία μπορεί να δέχτηκε ισχυρό πλήγμα, όμως, παρέμενε υπολογίσιμος κάτοχος γης. Κερδισμένοι σαφώς βγήκαν οι αστοί, που σχεδόν διπλασίασαν τις ιδιοκτησίες τους στο γαλλικό βορρά, στο Hampson, 1986, ό.π., σ. 253-254, 261.

[1415] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 3*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Εθνικόν Ταμείον. […] τη 13 Μαρτίου 1825: Εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1416] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 61*, «Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Αιγίνη τη 2 Οκτωβρίου 1825. Ο Τελώνης Αιγίνης Ιωάννης Μάγνης».*

[1417] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 67, «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω τη 23 Νοεμβρίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης».*

[1418] Το Επαρχείο Αθηνών μπορούσε να εμποδίσει την εξαγωγή των γεννημάτων σε όμορες επαρχίες (κυρίως του σιταριού και του κριθαριού) και σε νησιά (Σαλαμίνα), ώστε και να αποδοθεί ο αναγκαίος φόρος και να μην εμφανιστεί έλλειψη τροφών. Βλέπε σχετικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 69, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 11 Δεκεμβρίου 1825. Αθήναις. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης. Διά του Γεν. Γραμ. Διονύσιος Σουρμελής».*

ποσό αυτό θα επιβαρύνει τελικά το ίδιο το Εθνικό Ταμείο.[1419] Το Υπουργείο της Οικονομίας δίνει διαταγή στο Εθνικό Ταμείο να δώσει τα 7.000 γρόσια στους επιστάτες της Επαρχίας Αθηνών για την αγορά 1.000 ξεστίων λαδιού για τις ανάγκες των στρατιωτών του φρουρίου.[1420] Άρα το ένα ξεστίο λαδιού κοστολογούνταν προς επτά γρόσια στην τιμή του εμπορίου, τιμή μεγαλύτερη από την τιμή αγοράς του ξεστίου στη δημοπρασία του εθνικού λαδιού του 1825.

Το ζήτημα των δεκάτων δεν αφορούσε μόνο την Επαρχία της Αθήνας. Στην όμορη Επαρχία της Θήβας προέκυψε μια αντίδραση απέναντι στην ταρίφα για τη σύναξη των δεκάτων από τις βελανιδιές, που αφορούσε το έτος 1824. Ο Έπαρχος Θηβών ανέφερε στη Διοίκηση πως οι κάτοικοι του χωριού Κακοσιάλεσι (Κακοσάλεσι: ο σημερινός Αυλώνας) αρνούνται να δώσουν δέκατο σε ιδιόκτητα και εθνικά χωράφια με βελανίδια «και καρπούμενοι εξ αυτών, ζητούν να δώσουν ένα μικρόν μαχτού, ως επί Τουρκίας η συνήθεια επικρατούσα προς αυτούς».[1421] Αυτή η ενέργεια ως αντίθετη με τα συμφέροντα του Έθνους προκαλεί την αντίδραση του επαρχείου, το οποίο και ενημερώνει τη Διοίκηση. Ο έπαρχος ζητά εντολές για να προχωρήσει στην είσπραξη των δεκάτων των βελανιδιών του έτους 1824 «κατά τον διορισμόν της ταρίφας, διά της οποίας και η Επαρχία των Αθηνών εσύναξεν διά των χωρίων της». Τη σύναξη θα αναλάμβανε ο αντιστράτηγος Αθανάσιος Σκουρτανιώτης (Θηβαίος) με τους στρατιώτες του. Από τα παραπάνω μπορούμε να συνάγουμε το συμπέρασμα πως η Κοινότητα της Αθήνας είχε ήδη αποδεχτεί την αποδεκάτωση ως προσφοράς προς το «Έθνος», όχι, όμως, για όλα τα γεννήματα. Οι δημογέροντες Αθηνών εμπόδισαν τους ενοικιαστές των προσόδων να λάβουν το δέκατο από τα κουκούλια «ως μη έχοντες κανένα δικαίωμα».[1422]

Στο «Γενικό τρέχων λογαριασμό του Υπουργείου της Οικονομίας μετά των ενοικιαστών των αποδεκατώσεων των δημοσίων προσόδων Αθηνών» αναφερόταν το ακριβές ποσό των αποδεκατώσεων αυτών που προκατέβαλαν οι ενοικιαστές των προσόδων στο Εθνικό Ταμείο για το έτος 1825: 220.500 γρόσια. «Εις την όλην ταύτην ποσότητα εμπεριέχεται και εκείνην των γρ. 32.534,34 διά τα οποία εδόθη ιδιαιτέρα ομολογία προς το Εθνικόν Ταμείον τη 17 Μαρτίου 1825 υπογραφής

[1419] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 14, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σ. Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 25 Σεπτεμβρίου 1825: Εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1420] Γ.Α.Κ., *Εθνικό Ταμείο,* φ. 14, Το Υπουργείο της Οικονομίας προς το Εθνικό Ταμείο, Ναύπλιο, 3η Νοεμβρίου 1825 και Γ.Α.Κ., *ΑρχΕκτελεστικόν Σώμα,* φ. 135, Προς το Υπουργείο της Οικονομίας, Ναύπλιο, 30 Οκτωβρίου 1825.

[1421] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 37*, «Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. Το Επαρχείον Θηβών. […] τη 10 Μαρτίου 1825, εκ Σαλαμίνος. Ο Έπαρχος Θηβών Αθανάσιος Οικονόμος. Ο Γεν. Γραμματέας Σπ. Νικολαΐδης».* Στον «υποθετικό λογαριασμό» του 1825 η Επαρχία Θηβών είχε έξοδα 16.000 γρόσια, όσα και η «Επαρχία Λειβαδίας». Τα περισσότερα έξοδα στο λογαριασμό είχε η Επαρχία Σαλώνων με 43.000 γρόσια, ακολουθούσε η Επαρχία Αθηνών με 37.000 και οι Επαρχίες Λιδωρικίου και Μαλανδρίνου με 31.000 και 32.000 γρόσια αντίστοιχα, στο ό.π., φ.42, *«Εκ του Υπουργείου των Εσωτερικών. Υποθετικός Λογαριασμός των Επαρχιών. […] Εν Ναυπλίω τη 14 Απριλίου 1825. Ο Υπουργός των Εσωτερικών».* Ουσιαστικά οι δύο τελευταίες επαρχίες αποτελούσαν μία επαρχία με έναν Έπαρχο «Λοιδωρικίου και Μαλανδρίνου», στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 57, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Ο Έπαρχος Λοιδορικίου και Μαλανδρίνου Δημήτριος Λιβερόπουλος […] ενεργήθη τη 7 Σεπτεμβρίου 1825».* Το 1824 Έπαρχος υπήρξε ο Γεώργιος Βαλτινός.

[1422] Βλέπε τη διαμαρτυρία των ενοικιαστών προς τη Διοίκηση στο Γ.Α.Κ., *συλλογή Βλαχογιάννη Α΄,* φ. 192, *«Προς το Έξοχον Επαρχείον Αθηνών. […] τη 27 Μαΐου 1825, Αθήναι. Οι Πατριώται ενοικιασταί των εφετινόν Εθνικών Προσόδων της Επαρχίας Αθηνών. Επιτροπικώς διά Δημήτριον Θεοδοράκην και Νικόλαον Μπατζακτζήν, Ιωάννης Μακρυμούρης».*

Δημητρίου Θεοχαράκην και Νικολάου Μπατζαξή».[1423] Από αυτά τα χρήματα άμεσα η Διοίκηση έδωσε 157.019,25 γρόσια σε λογαριασμούς της.[1424] Η καταβολή αυτή της Διοίκησης στους διάφορους λογαριασμούς δεν πρέπει να έγινε εξ ολοκλήρου σε μετρητά, από τη στιγμή που τα μετρητά που έλαβε από τους ενοικιαστές των προσόδων της Αθήνας ήταν λιγότερα.[1425] Το παραπάνω ποσό θα δινόταν σε δύο δόσεις, με τη δεύτερη δόση να καταβάλλεται τελικά στις αρχές Ιανουαρίου 1826.

Το Μάρτιο του 1825, σύμφωνα, με τον επιστάτη της δημοπρασίας Νικόλαο Πάλλη (Πάλη), δημοπρατήθηκαν «στον Πλάτανον» οι πρόσοδοι, τα τελώνια, τα ιχθυοτροφεία και οι αλυκές.[1426] Άρα οι αλυκές υπήρξαν εισοδήματα ξεχωριστά από τις προσόδους και δεν περιλαμβάνονταν σ' αυτές, οπότε και δεν ευσταθούσε ο ισχυρισμός των ενοικιαστών των προσόδων ότι είχαν υπό τον έλεγχό τους και τις αλυκές. Η Διοίκηση επιβεβαιώνει τον επιστάτη Πάλλη διαμηνύοντας στους ενοικιαστές των προσόδων Αθηνών πως «εις τας αλυκάς δεν έχετε ουδέν δικαίωμα».[1427]

Ο έπαρχος Σούτσος κλήθηκε να διαχειριστεί μια σημαντική κοινωνική αναταραχή, η οποία με τη συμβιβαστική παρέμβαση της επαναστατικής Διοίκησης μπόρεσε να καταλαγιάσει. Υπήρξε ο πρώτος έπαρχος που έθεσε σε δημοπρασία τόσο το εθνικό λάδι όσο και τις προσόδους της Επαρχίας Αθηνών. Η πολιτική του έπρεπε να λαμβάνει υπόψιν την ικανοποίηση των συμφερόντων των ενοικιαστών των προσόδων, τα οποία σε πολλές περιπτώσεις συγκρούονταν με αυτά της Κοινότητας Αθηνών. Ο ίδιος θα δεχόταν τις κατηγορίες των δημογερόντων, τις διαμαρτυρίες της συνέλευσης και του κοινοτικού συμβουλίου.

Ι.γ.5. Ενοικιαστές και υπενοικιαστές των εθνικών προσόδων Αθηνών

Η ενοικίαση του εθνικού ελαιώνα, η δημοπράτηση των εθνικών προσόδων και η ενοικίαση των εθνικών περιβολιών αποτελούσαν τρεις διαφορετικές οικονομικές διαδικασίες που καθόριζαν την νομή του παραγόμενου πλούτου, εθνικού, κυρίως, αλλά και ιδιόκτητου, μέσω της φορολογίας και της προσόδου. Ήταν τρεις δημόσιες οικονομικές διαδικασίες, οι οποίες θα συγκριθούν με την ιδιωτική οικονομία των αγοραπωλησιών, η οποία και αποτελούσε το προνομιούχο πεδίο επένδυσης του παραγόμενου πλούτου, ενδεχομένως, και για όσους επένδυαν στην αγορά των προσόδων, Αθηναίους και μη. Στις δημόσιες διαδικασίες μέσω

[1423] Γ.Α.Κ., *συλλογή Βλαχογιάννη Α΄,* φ. 192, *«Γενικός τρέχων λογαριασμό του Υπουργείου της Οικονομίας μετά των ενοικιαστών των αποδεκατώσεων των δημοσίων προσόδων Αθηνών, 1825 Μαρτίου 17»* και ό.π., *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Τη 21 Σεπτεμβρίου 1825, εν Αθήναις. Οι ενοικιασταί των αποδεκατώσεων των Δημοσίων Προσόδων Αθηνών διά Δημήτριον Θεοδοράκην και Νικόλαον Μπατζαξή, Ιωάννης Μακρυμούρης και συντροφίαν».*

[1424] Πλήρωσε τον νέο έπαρχο Ιωάννη Γενοβέλη, τους επιστάτες των προσεξόδων, τον φροντιστή Μ. Κουτάβο, τον Αλύπιο Καλογερά, τον Πολιτάρχη Μιχαήλ Ν. Οικονόμου και τον Έπαρχο Φαναρίου Δημήτριο Σαράτζογλου.

[1425] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 38*, «Προς το Υπουργείον της Οικονομίας το Εθνικόν Ταμείον. […] Εν Ναυπλίω τη 17 Μαρτίου 1825. Η Επιτροπή Γεώργιος Μ. Αντωνόπουλος, Αναγνώστης Μοναρχίδης, Γ. Σπηλιώπουλος».* Οι ενοικιαστές των προσόδων της Αθήνας δίνουν ως προκαταβολή σε μετρητά 110.250 γρόσια στο Εθνικό Ταμείο.

[1426] Βλέπε, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 71, *«Αναφορά περί τας αλικάς ενοικίασις Αθηνών. […] Εν Ναυπλίω, τη 10 Ιανουαρίου 1826. Ν. Πάλλης μιλώ ως επίτροπος της Δημοπρασίας».*

[1427] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 71*, «Προς τους ενοικιαστάς της Επαρχίας Αθηνών. […] τη 16 Ιανουαρίου 1826, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

δημοπρασίας πρέπει να προστεθεί και η αγορά εθνικών σπιτιών στην Αθήνα, καθώς και οι επιμέρους δημοπρασίες στην περίπτωση των υπενοικιάσεων. Επειδή η διαδικασία της ενοικίασης των προσόδων σε όμορες περιοχές με την Αθήνα μπορούσε να έχει μια οικονομική σχέση με την Επαρχία της Αθήνας, αναφέρουμε και τους ενοικιαστές των εθνικών προσόδων των περιοχών αυτών. Επίσης αναφέρουμε και όσους Αθηναίους επενδύουν σε περιοχές πέρα της Αθήνας. Τέλος, ο πίνακας 39 του παραρτήματος περιλαμβάνει μια παράλληλη διαδικασία με την ενοικίαση-εκμίσθωση των προσόδων, αυτής της υπενοικίασης των εθνικών προσόδων ή αλλιώς υπεκμίσθωσης των προσόδων, όπως αναφέρει ο Ασδραχάς. Ο ενοικιαστής των προσόδων είχε το δικαίωμα να πωλήσει με δημοπρασία τα ενοίκια των εθνικών προσόδων και των εθνικών εργαστηρίων σε τρίτους.[1428]

Πίνακας 70. Σύνθεση και κατανομή των ενοικιαστών και υπενοικιαστών των εθνικών προσόδων και τελωνείων της Επαρχίας Αθηνών και των όμορων περιοχών.

	αριθμός ενοικιαστών/ υπενοικιαστών	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού)	**ενοικιαστές που αγοράζουν ιδιόκτητες περιουσίες**	**ποσοστό ενοικιαστών που αγοράζουν ιδιόκτητες περιουσίες** (ανά κατηγορία προεστών και νοικοκυραίων)
προεστοί	8	21,9%	4	50%
νοικοκυραίοι	19	59,4%	5	26,3%
μη Αθηναίοι	4	18,7%	-	
σύνολο	32		9	

Πηγές πίνακα: Παράρτημα, πίνακας 39, Γ.Α.Κ., Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο, φ. 5, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Τα τριάντα δύο ονόματα του πίνακα 70 αναφέρονται στους ενοικιαστές και υπενοικιαστές των προσόδων των εθνικών κτημάτων της Επαρχίας Αθηνών και των όμορων περιοχών την περίοδο μιας τριετίας (όλο το 1824 έως τα μέσα του 1826). Ενώ τα ονόματα των ενοικιαστών του 1825 αφορούν και πρόσωπα που δεν ήταν Αθηναίοι, οι υπενοικιαστές στο σύνολό τους ήταν Αθηναίοι ή δραστηριοποιούνταν οι ίδιοι στην Αθήνα πολιτικά ή/και επενδυτικά. Αν και έχει σημασία το είδος και η διάρκεια της ενοικίασης, αυτό που διαπιστώνουμε είναι η ισχυρή παρουσία των νοικοκυραίων στο πεδίο της ενοικίασης των εθνικών προσόδων της Επαρχίας Αθηνών και όμορων περιοχών, όπως, αυτών των Δερβενοχωρίων, της Επαρχίας των Σαλώνων και της Αίγινας. Η παρουσία των νοικοκυραίων στους υπενοικιαστές των εθνικών προσόδων επιβεβαιώνει τα παραπάνω: σε σύνολο επτά προσώπων που υπενοικιάζουν από τους ενοικιαστές των εθνικών προσόδων, τα πέντε καταγράφονατι ως νοικοκυραίοι, από τους οποίους οι δύο θα είναι και αγοραστές. Δύο προεστοί, που

[1428] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 79*, «Προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Ναύπλιον, τη 3 Απριλλίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος».*

είναι και ιδιοκτήτες, υπενοικιάζουν προσόδους, με τον Χαρίτο Χτενά (Κτενά) να είναι και ενοικιαστής στον εθνικό ελαιώνα Αθηνών.

Συνολικά οι ενοικιαστές και υπενοικιαστές των εθνικών προσόδων της Επαρχίας Αθηνών και των όμορων περιοχών, ήταν τριάντα δύο πρόσωπα, από τα οποία τα τέσσερα δεν ήταν Αθηναίοι. Τα δεκαεννέα ή το 59,4% καταγράφηκαν ως νοικοκυραίοι, ενώ τα οχτώ ή το 21,9% ως προεστοί. Από όλους αυτούς, προεστούς και νοικοκυραίους ενοικιαστές και υπενοικιαστές των εθνικών προσόδων, οι εννέα ή το 28,1% επί του συνολικού αριθμού των ενοικιαστών προχωρούν και σε αγορές μέσα στην Επανάσταση. Όπως στην περίπτωση των ενοικιαστών του εθνικού ελαιώνα Αθηνών, έτσι και εδώ, οι νοικοκυραίοι παρουσιάζουν μία δυναμική ως οικονομική κατηγορία, που πλαισιώνεται και από την πολιτική τους δύναμη στο κοινοτικό συμβούλιο και την κοινοτική συνέλευση της Αθήνας.

Θυμίζουμε εδώ πως συνολικά δεκαοχτώ νοικοκυραίοι επενδύουν στην αγορά εθνικών φθαρτών κτημάτων, το 64,2% των γηγενών επενδυτών (18 στους 28). Επίσης, το 1825 εμφανίζονται ως ενοικιαστές του ελαιώνα της Επαρχίας Αθηνών 268 (ή το 79,1% του συνόλου) νοικοκυραίοι και μόλις 71 προεστοί (συνολικά 340 πρόσωπα). Νοικοκυραίοι υπήρξαν οι περισσότεροι αγοραστές με πολιτική θέση μέσα στην Επανάσταση: εξήντα επτά νοικοκοιραίοι αγοραστές μαζί με τρεις καπεταναίους αγοραστές του 1822 (συνολικά εβδομήντα αγοραστές) έναντι εξήντα τεσσάρων προεστών αγοραστών. Από τους εκατό σαραντα τρεις αγοραστές χωρίς πολιτική θέση με πάνω από μία αγορά ανά νοταριακό αρχείο διαπιστώνουμε πως τα εκατόν είκοσι δύο ονόματα (σε αυτά περιλαμβάνονται πέντε ονόματα φιλελλήνων και τέσσερα με πέντε μη Αθηναίων) ή το 85,3% αποτελούν μια πολυπληθή οικονομική κατηγορία ανθρώπων που καταγράφονται ως «νοικοκυραίοι» και επενδύουν χρήματα μέσα στην Επανάσταση σε παραγωγικές επενδύσεις. Τα υπόλοιπα είκοσι ένα ονόματα ή το 14,7% του συνόλου των αγοραστών χωρίς πολιτική θέση και με πάνω από μία αγορά καταγράφονται στους προεστούς. Τέλος, οι ενοικιαστές των εθνικών περιβολιών, όπως θα δούμε παρακάτω, ανήκαν στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα της Αθήνας, οι περισσότεροι από τους οποίους καταγράφηκαν στην κατηγορία των νοικοκυραίων. Διαπιστώνουμε από τα παραπάνω πως μέσα στην Επανάσταση εμφανίζεται δυναμικά και σε ποικίλα οικονομικά πεδία η κοινωνική κατηγορία των νοικοκυραίων, που, όμως, δεν κατέχει τον απόλυτο πολιτικό έλεγχο στη Δημογεροντία[1429] και στη Κοινότητα της Αθήνας.[1430]

Ι.γ.6. Η ενοικίαση των εθνικών περιβολιών

Ένα άλλο προσοδοφόρο για το Εθνικό Ταμείο κομμάτι των εθνικών κτημάτων ήταν τα περιβόλια. Στα περιβόλια, που ήταν ποτιστικά, καλλιεργούνταν συνήθως λάχανα, πράσα, σκόρδα, κρεμμύδια και άλλα τέτοια κηπευτικά.[1431] Έχουμε στη διάθεσή μας τα ονόματα εκείνων που ενοικίασαν το 1825 και καλλιεργούσαν οι ίδιοι

[1429] Από ένα σύνολο δεκαεπτά δημογερόντων μέσα στην Επανάσταση οι δεκατρείς καταγράφονται ως προεστοί και οι τέσσερεις ως νοικοκυραίοι. Από τους δεκατρείς προεστούς δημογέροντες οι επτά θα ανήκουν σε οικογένειες «πρώην» Αρχόντων.

[1430] Σε απόλυτο αριθμό, και όχι σε αριθμό μοναδικών μελών, είχαμε συνολικά 1.059 μέλη σε δεκαοχτώ κοινοτικά συμβούλια και συνελεύσεις, από τα οποία τα 622 καταγράφηκαν ως προεστοί και τα 437 ως νοικοκυραίοι.

[1431] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 67, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας το Επαρχείον Αθηνών. […] Εν Αθήναις τη 27 Νοεμβρίου 1825. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης».* Βλέπε και Σατωβριάνδος, ό.π., 2019, σ. 170.

ή εργάτες που έβαζαν τα εθνικά περιβόλια. Η ενοικίαση των εθνικών περιβολιών θα αφορά την περίοδο μιας τριετίας κατ' εξαίρεση, ώστε να μη μένουν αυτά ακαλλιέργητα.[1432] Τα περιβόλια βρίσκονταν, κυρίως, μέσα από το «τείχος του Χασεκή» και πολλά από αυτά μέσα στην ίδια την πόλη: «Κάθε σπίτι έχει τον κήπο του, φυτεμένο με πορτοκαλιές και συκιές».[1433] Περιβόλια και κήποι υπήρχαν και σε κοντινή απόσταση από την πόλη, στους Αμπελόκηπους, για παράδειγμα. Η καταγραφή των εθνικών περιβολιών ή «μποστανίων» έγινε αμέσως μετά την απελευθέρωση της Ακρόπολης το 1822. Τότε, όπως είδαμε στο Μέρος Β΄, έγινε και η καταγραφή όλων των εθνικών κτημάτων, πολλά από τα οποία πωλήθηκαν ως ιδιωτικά την περίοδο της μικτής οθωμανικής επιτροπής. Το 1822 καταγράφηκαν και οι πρώτοι καλλιεργητές εθνικών περιβολιών σπαρμένων με ριζάρι. Πρόκειται για εννέα συνολικά πρόσωπα νοικοκυραίων που δεν προχωρούν σε αγορές μέσα στην Επανάσταση, ούτε εμφανίζονται το 1825 ως ενοικιαστές εθνικών περιβολιών.

Το σύνολο των ονομάτων των ενοικιαστών του 1825 αφορούν πρόσωπα που ζούσαν στην Αθήνα της Επανάστασης. Αναφέρονται μάλιστα ανάμεσά τους και τρεις ως «πρωτοπερβολάρες»: ο Νικολής Τζότης (Τζιώτης), ο Μήτρος Σαμαρτζής και ο Γιάννης Γαστρωμένος. Οι ενοικιαστές των εθνικών περιβολιών ανοίγονταν επενδυτικά σε μία αγορά παράλληλη με τις αγοραπωλησίες ιδιόκτητων περιβολιών, που σημαίνει ότι διέθεταν ρευστό χρήμα, όχι σε τέτοια ποσότητα που να μπορούν να κερδίσουν σε μια δημοπρασία εθνικών προσόδων. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης μας δίνει την πληροφορία πως τα εθνικά περιβόλια ενοικιάστηκαν για 44.612 γρόσια το 1825, ενώ για το 1826 απέδωσαν στο Εθνικό Ταμείο 60.101,15 γρόσια ως ενοίκιο.[1434] Συνολικά εισήλθαν στο Εθνικό Ταμείο 104.713,15 γρόσια για την περίοδο 1825-1826 από τα ενοίκια των εθνικών περιβολιών Αθηνών.

Πίνακας 71. Σύνθεση και κατανομή των ενοικιαστές εθνικών περιβολιών.[1435]

	αριθμός ενοικιαστών	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού)	**ενοικιαστές που αγοράζουν ιδιόκτητες περιουσίες**	**ποσοστό ενοικιαστών που αγοράζουν ιδιόκτητες περιουσίες** (ανά κατηγορία προεστών και νοικοκυραίων)
προεστοί	26	27,7%	9	34,6%

[1432] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 65, *«Προς το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 4 Νοεμβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1433] Σατωβριάνδος, ό.π., 2019, σ. 135.

[1434] *Αθηναϊκόν Αρχείον*, 1971, ό.π., σ. 366-368, Το Επαρχείο Αθηνών προς το Βουλευτικό Σώμα, Αθήνα, 9 Ιανουαρίου 1826. Δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε αν πρόκειται για υπόλοιπο δόσης ενοικίου στην πραγματικότητα ή για το ενοίκιο της επόμενης χρονιάς (1826).

[1435] *«Καταγραφή πρώτη και δευτέρα φορά αι εζημίαις οπού έγιναν από τους στρατιώτας εις τα εθνικά περβόλια από Ιουνίου 15 έως Αυγούστου 7 [1825] […] Ιω Λαγάνης Νοτάριος»,* στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 55, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 18 Αυγούστου 1825, εν Αθήναις. Ο Έπαρχος Αθηνών Ι. Γενοβέλης».* Βλέπε και παραπάνω τη διαμάχη των ενοικιαστών των προσόδων Αθηνών με τους κατοίκους Αττικής για τη μη καταβολή της δεκάτης σε διάφορα προϊόντα.

νοικοκυραίοι	68	72,3%	13	19,1%
σύνολο	94		22	

Πηγές πίνακα: Παράρτημα, πίνακας 40, Γ.Α.Κ., Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας, φάκελος 66, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Από τα συνολικά ενενήντα τέσσερα άτομα που ενοικιάζουν εθνικά περιβόλια το 1825 τα εξήντα οχτώ ή το 72,3% καταγράφηκαν ως νοικοκυραίοι, ενώ οι υπόλοιποι είκοσι έξι ή το 27,7% επί του συνόλου των ενοικιαστών ως προεστοί.[1436] Στην πηγή δεν αναφέρονται οικονομικά μεγέθη, όμως, η αριθμητική υπεροχή των νοικοκυραίων μπορεί να αποδοθεί στην στροφή προς τις εμπορευματικές καλλιέργειες, σ' αυτές, δηλαδή, που μπορούσαν να τροφοδοτήσουν την αγορά. Είκοσι ένας από τους εξήντα οχτώ νοικοκυραίους θα είναι παράλληλα και ενοικιαστές του εθνικού ελαιώνα της Επαρχίας Αθηνών, δεκατρείς νοικοκυραίοι εμφανίζονται ως αγοραστές στα νοταριακά έγγραφα της Επανάστασης, ενώ δεκαέξι θα έχουν και πολιτική θέση.

Αντίστοιχα, από τους είκοσι έξι προεστούς οι έντεκα υπήρξαν και ενοικιαστές του εθνικού ελαιώνα, οι εννέα αγοραστές, ενώ δεκατέσσερις προεστοί θα κατέχουν και πολιτική θέση μέσα στην Επανάσταση ή λίγο πριν την έναρξή της. Το 1/3 του συνόλου των ενοικιαστών των εθνικών περιβολιών κατέχει πολιτική θέση (οι τριάντα ή το 31,9%) στο κοινοτικό συμβούλιο και την συνέλευση, ενώ πάνω από το 1/3 των ενοικιαστών των εθνικών περιβολιών υπήρξε και ενοικιαστής του εθνικού ελαιώνα. Οι είκοσι δύο ή το 23,4% επί του συνόλου των ενοικιαστών εθνικών περιβολιών ήταν παράλληλα και αγοραστές ιδιόκτητων περιουσιών μέσα στην Επανάσταση.

Ο Νικολής Τζότης (Τζιώτης), ο Μήτρος Σαμαρτζής και ο Γιάννης Γαστρωμένος, οι οποίοι και αναφέρονται ως «πρωτοπερβολάρες», ανήκουν στους νοικοκοιραίους, δύο από αυτούς ήταν και αγοραστές ιδιόκτητων περιουσιών και ενοικιαστές του εθνικού ελαιώνα (Μ. Σαμαρτζής, Γ. Γκαστρωμένος), ενώ ένας θα κατέχει πολιτική θέση (Νικόλαος Τζιώτης). Νομίζω είναι αντιπροσωπευτική η εικόνα αυτή και για τη «μεγάλη εικόνα» της οικονομικής συμπεριφοράς των νοικοκυραίων, αλλά ίσως και για το οικονομικό μέγεθος της επένδυσης στην ενοικίαση των εθνικών περιβολιών. Οι νοικοκυραίοι αριθμητικά τουλάχιστον υπερτερούν σε σχέση με τους προεστούς στην ενοικίαση των εθνικών περιβολιών. Την ίδια διαπίστωση κάναμε και για τους ενοικιαστές του εθνικού ελαιώνα και τους ενοικιαστές των εθνικών προσόδων Αθηνών.

Οι ενοικιαστές των περιβολιών έπρεπε να καταβάλλουν τη «δεκάτη» («τριτοδέκατο») στους ενοικιαστές των εθνικών προσόδων, όμως, κάτι τέτοιο δε συνέβη, με αποτέλεσμα οι ενοικαστές των εθνικών προσόδων να τους εγκαλούν για τη μη καταβολή 100.000 γροσίων.[1437] Οι ενοικιαστές των προσόδων απειλούσαν με

[1436] Αναλυτικά τα ονόματά τους στον Πίνακα 40 του παραρτήματος, «Ενοικιαστές εθνικών περιβολίων» το 1825.

[1437] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 66, *«Προς τον κύριον Δαμιανόν Κ. Χατζή Δαμιανόν. […] τη 29 Οκτωβρίου 1825, εν Αθήναις. Οι αδελφοί σας Λάμπρος Νάκος, Ιωάννης Μακρυμούρης, Λάζαρος Μικρού».* Όλοι τους υπήρξαν επίτροποι των ενοικιαστών των εθνικών προσόδων Αθηνών Δήμου (Δημήτριου) Θεοχαράκη και Νικόλαου Μπατζακτζή. Οι επιστάτες της Διοίκησης κάνουν αναφορά για προφορική συμφωνία με τους ενοικιαστές των εθνικών περιβολιών για καταβολή αποζημιώσεων σε περίπτωση «όπου ήθελαν έλθη οι Τούρκοι». Άρα δεν προβλεπόταν αποζημίωση από καταχρήσεις των ελληνικών στρατευμάτων, όπως απαιτούσαν οι συγκεκριμένοι ενοικιαστές «Περιβολαραίοι». Βλέπε σχετικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*,

συνέλευση και παραίτηση αν δεν υπήρχε θετική αναταπόκριση από την επαναστατική Διοίκηση. Εμφανίζονταν επιπλέον ιδιαίτερα ενοχλημένοι με τα ποτιστικά χωράφια της Αγίας Τριάδας που ενώ ενοικιάστηκαν σ' αυτούς, οι δημογέροντες και επιστάτες έγραψαν «κριφά» στο Ζαχαρίτζα στο Ναύπλιο «να ενεργήσει ωσάν να μην έχουν ενοικιαστεί». Ακόμη και η ίδια η Διοίκηση, το Εκτελεστικό Σώμα συγκεκριμένα, φαίνεται να αγνοεί το ιδιοκτησιακό καθεστώς των ποτιστικών χωραφιών της Αγίας Τριάδας και ρωτά το «Μινιστέριο της Οικονομίας» αν έχουν νοικιαστεί τελικά στους ενοικιαστές των προσόδων Αθηνών, ώστε να καταβληθεί το δέκατο στο Εθνικό Ταμείο για την πληρωμή των στρατιωτών του πολιτάρχη Αθηνών.[1438] Υπάρχει επιπλέον και διαφωνία ως προς τη φύση των χωραφιών αυτών, αν είναι αμιγώς περιβόλια ή με το να καλλιεργείται και κριθάρι σ' αυτά μπορούν να χαρακτηριστούν ως χωράφια. Το Υπουργείο του Πολέμου θα επιμείνει να αντιμετωπιστούν ως εθνικά νοικιασμένα στους ενοικιαστές των προσόδων Αθηνών, ώστε να ληφθούν από αυτούς τα δέκατα.[1439]

Τελικά η εκ νέου δημοπράτησή τους θα χαρακτηριστεί ως παράνομη, παρά την αντίθετη γνώμη του επάρχου Γενοβέλη ότι η εκ νέου δημοπράτηση για τρία χρόνια μόνο οφέλη θα είχε για το Εθνικό Ταμείο.[1440] Από τη μεριά τους οι νόμιμοι πια ενοικιαστές των προσόδων ζητούν την ενοικίαση για τρεις χρόνους αντί για έναν, αντιμετωπίζοντας τα χωράφια αυτά ως εθνικά περιβόλια.[1441] Με την καταβολή τριτοδέκατων αντί του στεμματιατικού θεωρούσαν οι ενοικιαστές πως θα οφεληθεί και το Εθνικό Ταμείο.[1442] Η Διοίκηση αποδέχτηκε να ενοικιάζονται αυτά ως περιβόλια, καθώς απέδιδαν μεγαλύτερο εισόδημα από ένα χωράφι, αλλά μόνο για ένα χρόνο.[1443] Οι εκτάσεις της Αγίας Τριάδας υπήρξαν πλούσιες και ενοικιάστηκαν σε καλλιεργητές που όφειλαν να αποδίδουν το τριτοδέκατο στους ενοικιαστές των εθνικών προσόδων Αθηνών, επειδή χαρακτηρίστηκαν κατ' εξαίρεση ως εθνικά περιβόλια που περιλαμβάνονταν στις εθνικές προσόδους Αθηνών.

φάκελος 66, *«Προς τους κυρίους ενοικιαστάς των εθνικών προσόδων της επαρχίας Αθηνών. […] τη 21 Οκτωβρίου 1825. Αθήναι. Οι Επιστάται Αθηνών Σταύρος Πατούσας, Δημήτριος Σαλωνιτίδης».*

[1438] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 67, *«Προσωρινή Διοίκηση της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας! […] Εν Ναυπλίω τη 24 Νοεμβρίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης».*

[1439] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 67, *«Προσωρινή Διοίκηση της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 29 Οκτωβρίου 1825. Η Επιτροπή των Πολεμικών Α. Μεταξάς, Α. Δούκας».*

[1440] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 67*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας το Επαρχείον Αθηνών. […] Εν Αθήναις τη 27 Νοεμβρίου 1825. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης».*

[1441] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 143, Οι ενοικιαστές των φετεινών προσόδων των Αθηνών Ιωάννης Μακρυμούρης και συντροφία προς το Επαρχείο Αθηνών, Αυήνα, 23 Νοεμβρίου 1825.

[1442] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 67*, «Προς το Έξοχον Επαρχείον Αθηνών. […] τη 23 Νοεμβρίου 1825, εν Αθήναις. Οι ενοικιασταί των εφετεινών εθνικών προσόδωννων Αθηνών Ιωάννης Μακρυμούρης και συντροφία».*

[1443] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 143, Το Υπουργείο της Οικονομίας προς το Εκτελεστικό Σώμα, Ναύπλιο, 4 Δεκεμβρίου 1825.

Ι.γ.7. Η θητεία του επάρχου Ιωάννη Γενοβέλη

Το «ζήτημα των δεκάτων» απασχόλησε και το νέο έπαρχο από την 1η Ιουλίου του 1825[1444] Ιωάννη Γενοβέλη, ο οποίος έπρεπε να μεσολαβήσει στη διαμάχη μεταξύ των δημογερόντων Αθηνών και των ενοικιαστών των προσόδων της επαρχίας, την ίδια στιγμή που έπρεπε να υπερασπίσει τα συμφέροντα του επαρχείου και του Εθνικού Ταμείου.[1445] Ο Γενοβέλης πίστευε στην εφαρμογή των «Νόμων» από μια κεντρική διοίκηση όπως συνέβαινε σε όλα τα «ευνομούμενα έθνη».[1446] Εκφράζει προς τον Υπουργό της Οικονομίας την αγανάκτησή του για τις υποθέσεις αντίστασης στην καταβολή των δεκάτων που συναντά στην Επαρχία Αθηνών: «[…] με το να έχουν οι δυνατοί ένα μέγα μέρος και τα καλύτερα […] (εννοείται από τα κτήματα)» ανταποκρίνονται όλο και λιγότερο στις απαιτήσεις των ενοικιαστών της επαρχίας. Ως προς την καταστρατήγηση του «Νόμου περί δεκατώσεως» υπάρχει σύμπνοια μεταξύ του επάρχου και των ενοικιαστών των προσόδων Αθηνών. Οι τελευταίοι καταφέρονται με οξύ τρόπο εναντίον των δημογερόντων, αλλά και εναντίον των προκρίτων Αθηνών: ο επίτροπος των ενοικιαστών των εθνικών προσόδων Κωνσταντίνος Δαμιανός έκανε αναφορά προς το Εκτελεστικό Σώμα «[…] περί των μεγάλων καταχρήσεων και αντενεργειών τινών ατόμων εκ των προκρίτων Αθηνών ως προς την έννομον σύναξιν των δεκάτων […]».[1447]

Μέσα σε αυτήν την κατάσταση ο έπαρχος Γενοβέλης εκφράζει την απογοήτευσή του και την αδυναμία του να ανταποκριθεί στις διαταγές της Διοίκησης.[1448] Ενδεικτική των προστριβών του με τους δημογέροντες ήταν η καταγγελία που κάνει πως οι δημογέροντες «βαστούν» το εθνικό Τζαμί για «Καγγελαρία» χωρίς να πληρώνουν το ενοίκιο των εξακοσίων γροσίων, λέγοντας πως τους το χάρισε η Διοίκηση. Ως «υπηρέτης» του Εθνικού Ταμείου ο Γενοβέλης ζήτησε από τη Διοίκηση να τους διατάξει ή να πληρώσουν το ενοίκιο ή το Τζαμί να περιέλθει στην ιδιοκτησία του επαρχείου. Τέλος ο Γενοβέλης, εφαρμόζοντας το

[1444] Η απόφαση για την μετάθεση του Μιχαήλ Σούτζου στην Επαρχία Πάρου και Αντίπαρου λαμβάνεται στις 25 Ιουνίου 1825, οπότε και αποφασίστηκε ο διορισμός του Ιωάννη Γενοβέλη στην Αθήνα, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 97, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν. […] τη 25 Ιουνίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Πρόεδρος Πανούτζος Νοταράς».*

[1445] Για παράδειγμα, αναφέρουν οι ενοικιαστές των προσόδων: *«Μας χρεωστείται γρόσια 800 διά ενοίκιον μαγαζίων εθνικών ευρισκόμεναν εις τον Πειραιά τα οποία οι Δημογέροντες οικειοποιούμενοι λέγουν ότι είναι δημόσια δηλαδή της Πολιτείας των»*, στο Γ.Α.Κ., *συλλογή Βλαχογιάννη Α΄,* φ. 192, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Τη 21 Σεπτεμβρίου 1825, εν Αθήναις. Οι ενοικιασταί των αποδεκατώσεων των Δημοσίων Προσόδων Αθηνών διά Δημήτριον Θεοδοράκην και Νικόλαον Μπατζαξή, Ιωάννης Μακρυμούρης και συντροφίαν».* Την πρώτη ημέρα του διορισμού του η Διοίκηση δίνει εντολή στους ενοικιαστές των προσόδων να δώσουν από τη δεύτερη δόση 2.000 γρόσια στον Έπαρχο για τις ανάγκες του Επαρχείου Αθηνών, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 49, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη α΄ Ιουλίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης».*

[1446] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 56, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Επαρχείον Αθηνών προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 19 Αυγούστου 1825 : εν Αθήναις. Ο Έπαρχος Ιωάννης Γενοβέλης. Εν απουσία του Γεν. Γραμματέως Κωνσταντίνος Γενοβέλης».* Ο Έπαρχος Γενοβέλης δε διστάζει να κατηγορήσει τη Μονή Πετράκη για σφετερισμό δημόσιας αλυκής και να απαιτήσει από τη Διοίκηση την εφαρμογή του νόμου.

[1447] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 66, *«Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. […] Εν Ναυπλίω, τη 16 Νοεμβρίου 1825. Ο πατριώτης Δαμιανός Κωνσταντίνος Χατζή Δαμιανού».*

[1448] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 65, *«Ευγενέστατε κύριε! Τη 18 Νοεμβρίου 1825, Αθήναι. […] εις τους ορισμούς σας πρόθυμος Ι. Γενοβέλης».*

Νόμο, θα ζητήσει και από τους «πρώην Δημογέροντες του παρελθόντος έτους (1824)» το ποσό των 1.227 γροσίων από οφειλόμενες εθνικές προσόδους που δεν κατεβλήθησαν επί της δικής τους θητείας, αλλά χρησιμοποιήθηκαν για την πληρωμή των ετήσιων μισθών τους.[1449] Η «[…] απαιτουμένην ευπείθειαν (είναι) ίδιον του χρηστού πολίτου» τους γράφει με νόημα. Ο έπαρχος, λοιπόν, δε θα διστάσει να συγκρουστεί με την Κοινότητα Αθηνών, ώστε να διασφαλίσει την εφαρμογή των νόμων της Διοίκησης.

Το έτος 1826 βρίσκει την Επανάσταση σε παρακμή. Ο Ιμπραήμ ανάγκασε σε αναδίπλωση τους Επαναστάτες κάτι που είχε σοβαρό αντίκτυπο και στις οικονομικές λειτουργίες. Ενδεικτικό της κατάστασης ήταν πως η Διοίκηση προσδοκούσε πια την χρηματοδότηση των οικονομικών της αναγκών από νησιά όπως η Ίος, η Ανάφη, η Μύκονος, η Μήλος, Ικαρία, η Σύρα και άλλα. Ο ηπειρωτικός χώρος δεν μπορούσε να αποδώσει στο Εθνικό Ταμείο όσα χρήματα ήταν σε θέση να δώσει πριν το 1825. Η παρουσία του Ιμπραήμ δημιούργησε σοβαρά προβλήματα στις ενοικιάσεις των προσόδων. «Ο πυρπολισμός και η λεηλασία» από τη μια και η αδράνεια των επαναστατικών όπλων από την άλλη έφεραν την απελπισία, τον πανικό και το φόβο στους πολίτες. Οι συμφωνίες, λοιπόν, δεν μπόρεσαν να τηρηθούν και τα αναγκαία για τη Διοίκηση έσοδα δεν εισέρρευσαν ποτέ στο Εθνικό Ταμείο. Ο καρπός δεν ήταν υπό τέτοιες συνθήκες δυνατόν να συναχθεί, ώστε οι ενοικιαστές των προσόδων να τηρήσουν τις συμφωνίες που έγιναν το 1825.[1450] Προβλήματα αντιμετώπισαν στην καταβολή του ενοικίου και οι περυσινοί ενοικιαστές των Τελωνείων (τα είχαν ενοικιάσει από την 1η Μαρτίου 1825 έως την 1η Μαρτίου 1826) «διά την νέκρωσιν του εμπορίου».[1451] Στις πρακτικές επισιτιστικές ανάγκες η Διοίκηση προσπαθεί με εισαγωγές να καλύψει όσα η εγχώρια παραγωγή δεν μπορεί, κάνοντας εισαγωγές ιδιαίτερα ποσοτήτων σιταριού.[1452] Για την αντιμετώπιση της «αχρηματίας» η Διοίκηση προχώρησε μέσω της επιτροπής εκποιήσεως των φθαρτών κτημάτων στην εκποίηση εθνικών οικιών και άλλων φθαρτών κτημάτων, κυρίως στην πόλη της Αθήνας, αλλά και σε άλλα μέρη του επαναστατημένου χώρου. Τους πρώτους μήνες του 1826 η Διοίκηση πωλεί και μοιράζει τίτλους ιδιοκτησίας. Οπλαρχηγοί που βρίσκονταν στην περιοχή των Σαλώνων χρηματοδοτήθηκαν με το ποσό των 15.257

[1449] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 68, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Επαρχείον Αθηνών προς τους κ. Δημογέροντας του παρελθόντος έτους. […] τη 5 Νοεμβρίου 1825, εν Αθήναις. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης, διά τον Γεν. Γραμματέα Θ. Καντζιλιέρης»* και ό.π., φ. 68, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Επαρχείον Αθηνών προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] εν Αθήναις τη 5 Δεκεμβρίου 1825. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιω. Γενοβέλης, ο Γεν. Γραμματεύς Δημήτριος Βύας».* Προφανώς αναφέρεται στους Νικόλαο Ζαχαρίτζα, Ιωάννη Π. Βλάχο, Χατζή Σπύρο Γκικάκη, Ιωάννη Πάλλη, Ιωάννη Πανταζή και Σπυρίδων Πατούσα. Από αυτούς μόνο ο Σπυρίδων Πατούσας εξακολουθούσε να είναι δημογέροντας σε νέα θητεία το 1825. Βλέπε και ό.π., φάκελος 69, *«Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 13 Δεκεμβρίου 1825. Ναύπλιον. Οι επιστάται της επαρχίας Αθηνών Δημήτριος Σαλωνιτίδης και διά τον Σταύρον Πατούσαν ο ίδιος Δ. Σαλωνιτίδης».* Οι πρώην Δημογέροντες είχαν λάβει μετρητά από τον λογαριασμό των βοσκημάτων των προβάτων παράνομα τα 1.227 γρόσια, εξαιρέθηκαν από τους λογαριασμούς της διμηνίας Μαρτίου-Απριλίου 1825 της Επαρχίας Αθηνών, όμως, έπρεπε άμεσα να επιστρέψουν το παραπάνω ποσό στο Εθνικό Ταμείο.

[1450] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 74, *«Προς το σεβαστόν Βουλευτικόν Σώμα, Άργος τη 12η Φεβρουαρίου 1826. Οι πατριώται Πανάγος Χρυσανθάκης, Σπυρίδων Χαραλάμπους και Δημήτριος Αδαμόπουλος».*

[1451] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 74, *«Προς το έξοχον υπουργείον της Οικονομίας. Οι ενοικιασταί του Τελωνείου Ναυπλίου, 17 Φεβρουαρίου 1826».*

[1452] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 73, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη α΄ Φεβρουαρίου 1826. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

γροσίων που κατέβαλλαν οι δημοπράτες του εθνικού ελαιώνα των Σαλώνων.[1453] Ο ελαιώνας και εδώ αποτελεί μία από τις λίγες εγγενείς πηγές πλούτου για την Διοίκηση, που μπορεί να της αποφέρει ρευστό χρήμα για να επιτύχει την αναγκαία στρατολογία.

Επιπλέον και λόγω των πολεμικών επιχειρήσεων νησιά όπως η Σαλαμίνα και η Αίγινα αποκτούν ιδιαίτερη σημασία, καθώς σε αυτά συναθροιζόταν πλήθος προσφύγων από την «Ανατολική Χέρσο Ελλάδα», καθώς και στρατιωτικές δυνάμεις. Στις 12 Φεβρουαρίου του 1826 η «Σεβαστή Διοίκησις» δίνει διαταγή να δοθούν στον Πολιτάρχη Αίγινας κύριο Κώνσταν Κόγιαν γρόσια 4.297 για την εξόφληση στρατιωτικών μισθών και υπηρεσιών του τού περασμένου έτους (1825).[1454] Την ίδια περίοδο χίλιοι στρατιώτες υπό την οδηγία του στρατηγού Καραϊσκάκη χρηματοδοτήθηκαν με 27.319 γρόσια και 30 παράδες για αγορά τροφής από τους κατοίκους της Αρκαδίας και ο Γκούρας με 546 γρόσια και 15 παράδες για εκατό στρατιώτες. Και οι δύο ανήκαν πια στα «διοικητικά στρατεύματα».[1455] Ανάλογη διαταγή θα δοθεί από το Εκτελεστικό Σώμα προς το Υπουργείο του Πολέμου για την άμεση καταβολή στο στρατηγό Μήτρο Τριανταφύλλου 18.452 γροσίων και 14/40 παράδων για εξόφληση μισθών και υπηρεσιών των στρατιωτών του το χρονικό διάστημα από 1η Ιουνίου μέχρι τέλη Σεπτεμβρίου κατά την εκστρατεία στην Ανατολική Ελλάδα το 1825.[1456]

Ο Γκούρας θα γινόταν αποδέκτης ενός μεγάλου χρηματικού ποσού ύψους 261.415 γροσίων για εξόφληση μισθών και σιτηρεσίων κατά την εκστρατεία του στην Ανατολική Ελλάδα.[1457] Ακόμη 117.895 γρόσια θα δοθούν από τη Διοίκηση στη φρουρά της Ακρόπολης για εξόφληση μισθών και σιτηρεσίων.[1458] Επιπλέον 26.267,30 γρόσια θα λάβει ο Γκούρας για δαπάνες που ο ίδιος έκανε στο φρούριο Αθηνών.[1459] Συνολικά, 405.577,30 γρόσια θα δοθούν στον Ιωάννη Γκούρα από την κεντρική διοίκηση, ποσό σχεδόν διπλάσιο από το ποσό που κατέβαλλαν στο Εθνικό

[1453] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 77, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον του Πολέμου προς το της Οικονομίας. […] τη 12 Μαρτίου 1826, εν Ναυπλίω. Η Επιτροπή των Πολεμικών Α. Μεταξάς, Αδάμ Δούκας».* Βλέπε και τον επισυναπτόμενο κατάλογο με τα ονόματα των δεκαπέντε οπλαρχηγών στο φ.77, ό.π., *«[…] τη 22 Φεβρουαρίου 1826, Σάλωνα. Ο πατριώτης Γεωργάκης Δ. Δράκος».*

[1454] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 74, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Εθνικόν Ταμείον. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος, τη 12 Φεβρουαρίου 1826, εν Ναυπλίω».* Βλέπε και ό.π., φ.73, «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 2 Φεβρουαρίου 1826. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[1455] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 74, *«τη 6η Φεβρουαρίου 1826, ο πατριώτης Ιωάννης Κωλέττης».*

[1456] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 74, *«Το Εκτελεστικό Σώμα προς το υπουργείον της Οικονομίας, Εν Ναυπλίω τη 15 Φεβρουαρίου 1826. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[1457] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 77, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 13 Μαρτίου 1826. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης».* Για τους ίδιους ακριβώς λόγους ο στρατηγός Στάθης Κατζικογιάννης θα λάβει το ποσό των 27.436, 10 γροσίων. Η διαφορά μεγέθους σε σχέση με το στρατηγό Γκούρα είναι παραπάνω από εμφανής στο ό.π., φ. 78, «*«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 18 Μαρτίου 1826. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης».*

[1458] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 78, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 16 Μαρτίου 1826. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης».*

[1459] Φάκελος 78, ό.π., 16 Μαρτίου 1826 (διαφορετικό έγγραφο).

Ταμείο οι ενοικιαστές των προσόδων της Αθήνας (220.500 γρόσια). Την ίδια στιγμή ο Γκούρας, παρά το γεγονός ότι και ο ίδιος υπήρξε ενοικιαστής των προσόδων - κατείχε το ένα τρίτο του μουκατά Αθηνών- δε φαίνεται να ενοχλείται από τη Διοίκηση για την καταβολή πληρωμών προς τρίτους, όπως γινόταν με τους υπόλοιπους ενοικιαστές των εθνικών προσόδων.[1460] Αυτό προκάλεσε τη διαμαρτυρία των ενοικιαστών των προσόδων που προχώρησαν σε στάση πληρωμών προς τρίτους. Επιπλέον, η Διοίκηση αντιμετώπιζε ως «παρανομία» με ό,τι αυτό συνεπαγόταν τη μη έγκαιρη καταβολή της β΄ δόσης των ενοικίων, όπως για παράδειγμα, κάνει στην περίπτωση της αλυκής των Θηβών το 1826.[1461] Πέρα από τα ποσά που ο Γκούρας εισέπρατε από τον «μουκατά», υπήρχε πρόσθετη χρηματική ροή, μεγαλύτερη ή μικρότερη, προς το στρατηγό ανά τακτά χρονικά διαστήματα με διάφορες αιτιολογίες κάθε φορά.[1462]

Η σύσταση της «επιτροπής της Ανατολικής Ελλάδος» αποσκοπούσε σε μια πιο συντονισμένη διαχείριση των προσεξόδων από ολόκληρη την επικράτεια της Ανατολικής Ελλάδος, κυρίως για την κάλυψη των αναγκών του τακτικού στρατού και των τεσσάρων στρατοπέδων της Ανατολικής Ελλάδος (στρατόπεδο Σαλώνων, Δομβραίνης, Αθηνών και Δερβενίων).[1463] Η επιτροπή είχε εξασφαλίσει μια σταθερή χρηματοδότηση από την Επαρχία Αθηνών, συμπεριλαμβανομένων και των νησιών της Σαλαμίνας, της Αίγινας και του Πόρου.[1464] Μια μηνιαία καταγραφή του Φεβρουαρίου του 1826 εκτιμά την εισροή στο Εθνικό Ταμείο 91.900 γροσίων, τα οποία προέρχονταν ακριβώς από τις παραπάνω περιοχές και κυρίως από την Επαρχία Αθηνών.[1465]

[1460] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 10, *«Προς τους Εξοχοτάτους ταμείας. […] τη 29 Αυγούστου 1825. Οι ενοικιασταί των εφετεινών εθνικών προσόδων Αθηνών».*

[1461] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 17, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εθνικόν Ταμείον προς τον ενοικιαστήν της αλικής Θηβών κ. Ιωάννη Μποσάκη. […] Ναύπλιον, την 24 Φεβρουαρίου 1826. Η Επιτροπή Γ. Μ. Αντωνόπουλος, Γ. Π. Σπηλιόπουλος, Φίλιππος Κάππαρης».*

[1462] Ενδεικτικά βλέπε, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 78, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Ναύπλιον, τη 25 Μαρτίου 1826. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης».* Διαταγή να δοθούν στον Γκούρα 4.000 γρόσια για τους 60 στρατιώτες που φύλασσαν «τον αποθανόντα Οδυσσέα Ανδρούτζου» και φάκελος 80, ό.π., «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Ναύπλιον, τη 30 Μαρτίου 1826. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης».* Ο Γκούρας λαμβάνει 43.724 γρόσια για τις ανάγκες του φρουρίου Αθηνών. Βλέπε και Κ. Σ. Κώνστα, «Αθηναϊκά του ξεσηκωμού», *Τα Αθηναϊκά*, τεύχος 40, Σεπτέμβριος 1968, σ. 5-12.

[1463] Υπήρχαν και μικρότερα στρατόπεδα όπως του Αέρος και του Καστρίου. Το πρώτο ήταν στο Μεγάλο Δερβένι και το άλλο κοντά στο χωριό Χρυσό των Σαλώνων, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 118, *«Εκλαμπρότατε. […] εκ του στρατοπέδου Καστρίου, τη 10 Σεπτεμβρίου 1825. Οι ευπειθείς πατριώται και δούλοι σας Νικόλαος Κριεζιότης, Δημήτριος Λέκας».*

[1464] Νησιά, όπως ο Πόρος, που γειτνιάζουν με την Πελοπόννησο, είχαν περιουσίες («υποστατικά») και στις απέναντι ακτές, τα εισοδήματα των οποίων λογαριάζονταν στα «εθνικά εισοδήματα». Βλέπε σχετικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 13, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 13 Φεβρουαρίου, εν Κανιδίω, εις έλλειψιν υπουργού, ο Γεν. Γραμματεύς Σπυριδων Παπαλεξόπουλος».

[1465] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 78, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Η Επιτροπή της Ανατολικής Ελλάδος προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 16 Μαρτίου 1826. Αθήναι. Η Επιτροπή Ιωάννης Κοντουμάς, Αθανάσιος Λιδωρίκης».* Επισυνάπτεται ο «Λογαριασμός υποθετικός του μηνός τούτου μέχρι των 10 Απριλίου […] τη 17 Μαρτίου 1826. Αθήναι. *Η Επιτροπή Ιωάννης Κοντουμάς, Αθανάσιος Λιδωρίκης».* 67.900 γρόσια θα καταβάλλονταν στο Εθνικό Ταμείο από την ενοικίαση των προσόδων, 12.000 γρόσια από το ενοικίασμα των ελαιοδέντρων, 10.000 γρόσια από το ενοικίασμα των περιβολιών (από το σύνολο των 60.101,15 γροσίων του έτους 1826) και 2.000 από τους μύλους και το ενοικίασμα των εργαστηρίων (από το

Προβλήματα θα προέκυπταν και με τους ενοικιαστές των προσόδων, οι οποίοι δεν καταβάλλουν τα ποσά που η Διοίκηση διατάσσει. Μάλιστα η καταβολή της β΄ δόσης του ποσού της ενοικίασης, περίπου 140.000 γρόσια, θα καθυστερήσει εκβιαστικά από τη μεριά τους· «δεν επλήρωσαν ουδ' οβολόν», αναφέρει από τη Νάξο η Επιτροπή του Εθνικού Ταμείου, η οποία ζητεί την παρέμβαση του Υπουργού της Οικονομίας.[1466] Η Διοίκηση απάντησε με την κατάρτιση καταλόγου με όλες τις διαταγές που έχουν εκδοθεί για χρήματα που έπρεπε να έχουν καταβάλλει οι ενοικιαστές των εθνικών προσόδων Αθηνών.[1467] Ο Γενοβέλης με προσωπικές επιστολές προς τον Υπουργό της Οικονομίας τόνιζε την απαράδεκτη συμπεριφορά τους προς το Εθνικό Ταμείο, την ίδια στιγμή που φαινόταν πως όλοι περίμεναν να εισπράξουν κάτι από τα δέκατα ή τη δόση του ενοικίου: «[…] το Επαρχείον αγνοούν […]», ανέφερε ο Έπαρχος.[1468]

Οπωσδήποτε η καταβολή αρχές Ιανουαρίου της β΄ δόσης του ποσού του ενοικίου από τους ενοικιαστές των προσόδων, που έφτανε τα 63.336,27 γρόσια από το σύνολο των 220.500 γροσίων, πρέπει να ικανοποίησε τον έπαρχο.[1469] Η πρώτη δόση των 32.535:34 γροσίων είχε ήδη καταβληθεί από τους ενοικιαστές Δημήτριο Θεοδωράκη και Νικόλαο Μπατζακτζή.[1470] Στα τέλη του Φεβρουαρίου 1825

σύνολο των 60.644 γροσίων του 1826). Τέλος, 47.200 γρόσια καταγράφονταν ως έσοδα του Τελωνείου Αθηνών.

[1466] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 11*, «Προς το της Οικονομίας. […] Νάξος, τη 10 Σεπτεμβρίου 1825. Η Επιτροπή. Γ. Μ. Αντωνόπουλος, Αναγνώστης Μοναρχίδης, Γ. Σπηλιόπουλος».*

[1467] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 12*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Εθνικόν Ταμείον. […] Τη 2 Οκτωβρίου 1825. Εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1468] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 73, *«Ευγενέστατον κύριον Νικόλαον Πονηρόπουλον, τη 3 Φεβρουαρίου 1826, Αθήναι. […] δούλος πρόθυμος Ιωάννης Γενοβέλης».* Υπήρχαν διαφωνίες που προέκυπταν, όπως για παράδειγμα για τα «νόμιστρα», αλλά και για τις πληρωμές προς τρίτους όποτε το ζητούσε η Διοίκηση. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης αναφέρει με έγγραφα προς τη Διοίκηση τα συμβάντα και ζητά τη μεσολάβησή της. Βλέπε σχετικά Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 74, *«Προς τον ευγενέστατον κύριον Ν. Πονηρόπουλον, τη 14η Φεβρουαρίου 1826, εν Αθήναις, Ι. Γενοβέλης».* Υπήρχε διαμάχη σχετικά με την καταμέτρηση ή όχι στις εθνικές προσόδους των «νομίστρων των γιδοπροβάτων». Το ζητούμενο ήταν αν οι ενοικιαστές των προσόδων θα λάμβαναν τα τελευταία ως μέρος των εθνικών προσόδων. Σε προηγούμενη περίπτωση - αυτής των Δερβενοχωρίων- η Διοίκηση είχε αποφανθεί για τη μη καταβολή των νομίστρων στους ενοικιαστές των εθνικών προσόδων. Βλέπε σχετικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 74, *«Οι ενοικιασταί των προσόδων, το Επαρχείον Αθηνών τη 10η Μαΐου 1825 εν Αθήναις».* Στην περίπτωση των βοσκών χωριών της Μονεμβασίας η Διοίκηση απαγόρευσε στους ενοικιαστές των προσόδων να λαμβάνουν το νόμιστρο και τους διέταξε να περιοριστούν στο «νόμιμον τοπιάτικον»· «[…] διότι άλλως θέλουν δυσαρεστήσει την Διοίκησιν, ήτις προς τιμωρίαν των θέλει μεταχειριστεί τα αναγκαία μέτρα […], στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φ.78, «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον των Εσωτερικών προς το Επαρχείον και τους επιστατοδημογέροντας Μονεμβασίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 16 Μαρτίου 1826. Εν ελλείψει Υπουργού. Ο Γεν. Γραμματεύς Γεώργιος Γλαράκης»* και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 74, *«Οι ενοικιασταί των προσόδων, το Επαρχείον Αθηνών τη 10η Μαΐου 1825 εν Αθήναις».* Στην περίπτωση των βοσκών χωριών της Μονεμβασίας η Διοίκηση απαγόρευσε στους ενοικιαστές των προσόδων να λαμβάνουν το νόμιστρο και τους διέταξε να περιοριστούν στο «νόμιμον τοπιάτικον»· «[…] διότι άλλως θέλουν δυσαρεστήσει την Διοίκησιν, ήτις προς τιμωρίαν των θέλει μεταχειριστεί τα αναγκαία μέτρα […], στο φ.78, ό.π., «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον των Εσωτερικών προς το Επαρχείον και τους επιστατοδημογέροντας Μονεμβασίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 16 Μαρτίου 1826. Εν ελλείψει Υπουργού. Ο Γεν. Γραμματεύς Γεώργιος Γλαράκης».*

[1469] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 71, *«Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 10 Ιανουαρίου 1826, Ναύπλιον. Ο πατριώτης Δαμιανός Κωνσταντίνου Χατζή Δαμιανού».*

[1470] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 6, *«Προς τους ενοικιαστάς των εφετεινών εθνικών προσόδων της Επαρχίας Αθηνών. […] Ναύπλιον, τη 14 Απριλίου 1825. Η Επιτροπή Γ. Μ. Αντωνόπουλος, Αναγνώστης Μοναρχίδης, Γ. Σπηλιόπουλος»*

προέκυψε διαφωνία του επάρχου με τα μέλη της εκποιητικής επιτροπής για το ποιος έχει το δικαίωμα της προκήρυξης δημοπρασίας εθνικών οικιών, εργαστηρίων και μύλων. Αναρτήθηκαν δύο κατάλογοι από τα δύο διαφιλονικούμενα μέρη με τον έπαρχο να εμποδίζει με στρατιώτη του τον κήρυκα της επιτροπής και τον κατάλογό της να κατεβαίνει νύχτα.[1471] Ήδη από την εκποίηση οικιών είχαν εξαιρεθεί οικίες που γειτνίαζαν με αρχαιότητες («θέλουν μείνει ανεκποίητα»).[1472]

Στα τέλη του 1825 η Διοίκηση είχε εξαγγείλει και την δημοπράτηση του δεκάτου των εθνικών ελαιώνων. Ως εκπρόσωποι του επαρχείου και της Διοίκησης στη δημοπράτηση του δεκάτου των εθνικών ελιών εμφανίζονται το 1826 οι Ιωάννης Μαμούρης και Λάζαρος Μακεστής (ίσως, Μάστης, Μέξης).[1473] Διαπιστώνουμε την εμπλοκή για μία ακόμη φορά του Ιωάννη Μαμούρη στην ενοικίαση των προσόδων αυτή τη φορά ως εκπροσώπου του επαρχείου.

Οι εθνικοί ελαιώνες παρέμειναν στα χέρια των προηγούμενων ενοικιαστών.[1474] Οι ενοικιαστές των δημοσίων προσόδων του 1825 Νικόλαος Μπατζαξής και Δημήτριος Θεοδωράκης διαμαρτυρήθηκαν στη Διοίκηση για την αλλαγή της συμφωνίας με όσους καλλιεργούσαν εθνικά δέντρα. Στη νεά συμφωνία δεν περιελήφθησαν οι εθνικές ελιές. Η συμφωνία μέχρι τότε προέβλεπε πρώτα να βγαίνει το δέκατο των ενοικιαστών των προσόδων και μετά να μοιράζουν το υπόλοιπο «με το έθνος», δηλαδή δύο δέκατα να παίρνει το Εθνικό Ταμείο και ένα δέκατο ο καλλιεργητής, εάν όντως καλλιέργησε τα εθνικά δέντρα. Με τη νέα συμφωνία οι ενοικιαστές στερούνταν το δέκατο και επιπλέον κινδύνευαν να χάσουν και το δέκατο των ιδιόκτητων δέντρων, αφού οι καλλιεργητές δήλωναν τις ιδιόκτητες ελιές ως εθνικές.[1475] Οι εθνικές ελιές μπορεί να είχαν βαρύτερη φορολογία, αλλά στη χρονική συγκυρία οι ενοικιαστές των εθνικών προσόδων δεν είχαν δικαίωμα σύναξης επί των εθνικών ελιών. Η Διοίκηση απάντησε στους ενοικιαστές πως το δέκατο των εθνικών ελιών πρέπει να δημοπρατείται «καθότι και συνήθεια παλαιά», αφού δεν περιλαμβάνεται στις εθνικές προσόδους, όπως το δέκατο των ιδιόκτητων ελαιών.[1476]

[1471] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 75, *«Προς τον φιλογενέστατον κύριον Νικόλαον Πονηρόπουλον. […] Αθήναι, τη 23 Φεβρουαρίου 1826. Οι πατριώται Νικόλαος Γερακάρης, Δ. Δενδρινός»*.

[1472] ΓΑΚ, Μινιστέριον της Οικονομίας, φ. 73, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα. […] Εν Ναυπλίω, τη 22 Φεβρουαρίου 1826. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης»*.

[1473] Δυσανάγνωστο το όνομα στην πηγή. Η επαναστατική Διοίκηση από το μακρινό Ναύπλιο προσπαθούσε να ελέγχει τη νομιμότητα των διαδικασιών και να επικυρώνει κάθε λογαριασμό που της αποστέλλονταν προς επιβεβαίωση κάθε οικονομικής δραστηριότητας. Έτσι το Φεβρουάριο του 1826 διατάσσει την αποζημίωση όσων παρέδωσαν γεννήματα στην Αθήνα και την Ύδρα. Τα γεννήματα αφορούσαν ποσότητες καλαμποκιού και σιταριού. 4.547 «κοιλά» σιτάρι παραδόθησαν στην Αθήνα προς 11 ½ γρόσια το κοιλόν συνολικά στην τιμή των 52.290,20 γροσίων, τα μισά σε μετρητά. Η πληρωμή έγινε προς τον Υδραίο Αναγνώστη Γκίκα Μιαούλη. Τα 5.000 «κοιλά» καλαμπόκι που έφτασαν στην Ύδρα θα προωθούνταν στο Μεσολόγγι. Βλέπε σχετικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 74, *«Λογαριασμός των όσων ως κάτωθι γεννημάτων παρέδωσα εις Αθήναις και Ύδραν και διά τα οποία απεφασίσθη να αποζημιωθώ αμέσως κατά την αριθ. 16572 διαταγήν της Διοικήσεως, Εν Ναυπλίω, τη 12η Φεβρουαρίου 1826»*.

[1474] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 138, Προς το Υπουργείο της Οικονομίας, Ναύπλιο, 18 Νοεμβρίου 1825. Αρχικά έγινε προσπάθεια να πωληθούν οι πρόσοδοι των εθνικών ελαιώνων στην έδρα της Διοίκησης, όμως, αυτό δεν έγινε εφικτό. Η Διοίκηση δίνει εντολή να γίνει η εκποίηση επιτοπίως στις επαρχίες «δι' απεσταλμένων τιμίων επιστατών», στο ό.π., φ. 138, Το Βουλευτικό Σώμα προς το Εκτελεστικό Σώμα, Ναύπλιο, 18 Νοεμβρίου 1825.

[1475] *Αθηναϊκόν Αρχείον*, 1971, ό.π., σ. 358-359, Οι ενοικιαστές των δημοσίων προσόδων των Αθηνών προς το Υπουργείο της Οικονομίας, 3 Οκτωβρίου 1825.

[1476] *Αθηναϊκόν Αρχείον*, 1971, ό.π., σ. 359-360, Το Υπουργείο της Οικονομίας προς το Εκτελεστικό Σώμα, Ναύπλιο, 6 Οκτωβρίου 1825.

Σύμφωνα με τα παραπάνω ήταν οι ενοικιαστές των εθνικών ελιών του 1825 αυτοί που θα εισέπρατταν τα εθνικά δικαιώματα και όχι οι ενοικιαστές των προσόδων.[1477] Μετά τη σύναξη του ελαιοκάρπου ο ενοικιαστής Δημήτριος Αδαμαντιάδης[1478] απέδωσε το εθνικό δικαίωμα στη Διοίκηση από τις εθνικές ελιές που είχε ενοικιάσει. Στους καλλιεργητές των ελιών απέδωσε «ό,τι ήτον δίκαιον» σύμφωνα με την απόφαση της Διοίκησης. Οι ενοικιαστές των εθνικών προσόδων της Επαρχίας Αθηνών ζήτησαν από τον Αδαμαντιάδη το δέκατο απ' όσο έμεινε στα χέρια του ως δικό τους. Αυτό καταγγέλθηκε στη Διοίκηση ως αίτημα παράνομο και άδικο από τον αδελφό του Δημητρίου.[1479] Οι ενοικιαστές αυτοί μάλιστα, σύμφωνα με την καταγγελία, ζητούσαν δέκατα και από τους καλλιεργητές των εθνικών ελιών. Ο Κομνηνός Αδαμαντιάδης ζήτησε από τη Διοίκηση την προστασία των καλλιεργητών των εθνικών συμφερόντων «διότι άλλως καλλιέργεια αντί να προοδεύη, δεν είναι αμφιβολίαν ότι θέλει οπισθοδρομήσει». Η Διοίκηση θα διατάξει τελικά το δέκατο των εθνικών ελιών να εκτίθεται σε χωριστή δημοπρασία και όχι να εντάσσεται στο σύνολο της ενοικίασης των προσόδων. Για το σκοπό αυτό η Διοίκηση διόρισε τους Ν. Σπηλιωτάκη και Χατζή Στρατή, που θα επέβλεπαν τις διαδικασίες.[1480] Για τη δρομολόγηση της εκποίησης των εθνικών φθαρτών κτημάτων η Διοίκηση απέστειλε στις αρχές του 1826 στην Αθήνα τους Δ. Δενδρινό και Νικόλαος Γερακάρη ως μελών της εκποιητικής επιτροπής.[1481]

Κατά το έτος 1826 δεν συντελέστηκε κάποια εκ νέου ενοικίαση των προσόδων της Επαρχίας Αθηνών. Ο πόλεμος θα ενσκήψει σύντομα και στην Επαρχία Αθηνών με την πολιορκία της πόλης και εν συνεχεία της Ακρόπολης. Όπως ήδη έχουμε αναφέρει οι κάτοικοι της πόλης, τουλάχιστον οι «ευκατάσταστοι», προεστοί και νοικοκυραίοι, θα την εγκαταλείψουν κατά κύματα και θα προσφύγουν στα όμορα

[1477] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 74, *«Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας, εν Ναυπλίω, τη 18 Φεβρουαρίου 1826, Κομνηνός Αδαμαντιάδης».*

[1478] Αναφέρεται ως Δημήτριος Χατζή Διαμαντής στον κατάλογο των ενοικιαστών των εθνικών ελιών.

[1479] Η σύγχυση στην ερμηνεία του νόμου οδήγησε τους ενοικιαστές των προσόδων της Επαρχίας Αθηνών να απαιτούν το δέκατο από τον ενοικιαστή των εθνικών ελιών της ίδιας επαρχίας που εκπλήρωνε τη μοναδική υποχρέωσή του για απόδοση του εθνικού δικαιώματος στη Διοίκηση.

[1480] *Αθηναϊκόν Αρχείον*, 1971, ό.π., σ. 358-359.

[1481] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 149, Η εκποιητική επιτροπή προς τη Διοίκηση, Ναύπλιο, 31 Δεκεμβρίου 1825. Η «επί της εκποιήσεως των εθνικών κτημάτων επιτροπή» κατέγραφε τα εθνικά κτήματα που μπορούσαν να είναι και «οσπήτια» με κάθε λεπτομέρεια. Κατόπιν ακολουθούσε η «Γενική Δημοπρασία» και ο αγοραστής κατέβαλε το ποσό και λάμβανε τους τίτλους ιδιοκτησίας. Οι επιτροπές συχνά αντιμετώπιζαν τις τοπικές αντιδράσεις. Στα Σάλωνα, για παράδειγμα, ο Γραμματέας του στρατηγού Γεώργιου Δυοβουνιώτη απέστειλε έγγραφο ζητώντας εκ μέρους του στρατηγού τη μεσολάβηση της Διοίκησης για να επιτρέψουν οι δημογέροντες της Επαρχίας Ταλαντίου την πώληση του εθνικού άλατος για την εξοικονόμηση της τροφοδοσίας του στρατηγού.[1481] Προφανώς οι δημογέροντες διαφωνούσαν με μια τέτοια προοπτική οπότε χρειαζόταν η μεσολάβηση της Διοίκησης. Η τελευταία προσπαθούσε μέσα από τις κατά τόπους εκποιητικές επιτροπές να ελέγξει τους πόρους των επαρχιών γνωρίζοντας τις τοπικές αντιστάσεις απέναντι σε μια τέτοια συγκεντρωτική πολιτική. Αλλού οι «τοπικές πρωτοβουλίες» παρουσιάζονταν στη Διοίκηση ως μια αναγκαιότητα προκειμένου να δημιουργηθούν οι συνθήκες για τη σύναξη των γεννημάτων. Στην Επαρχία Σαλώνων οι προεστοί συγκρότησαν «σύστημα» αποτελούμενο από τρεις κριτές, δύο επιστάτες και έναν Γραμματέα, ώστε να λειτουργήσει οικονομικά η επαρχία που μόλις είχε απελευθερωθεί από τους «αραπάδες» στα τέλη του 1825.[1481] Η Διοίκηση αποδέχτηκε τις πρωτοβουλίες αυτές, προφανώς διατηρώντας τον έπαρχο στην περιοχή, με στόχο την απόδοση των εθνικών δικαιωμάτων στο Εθνικό Ταμείο. Βλέπε σχετικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 74, *«Προς το σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα, τη 20 Φεβρουαρίου 1826, Ναύπλιον, ο γραμματικός του στρ. Δυοβουνιώτη Διονύσιος Δημητριάδης» και* Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 145, Οι προύχοντες, οι Κριτές λαι οι επιστάτες Σαλώνων προς τη Διοίκηση, Σάλωνα, 17 Δεκεμβρίου 1825.

νησιά Σαλαμίνα και Αίγινα κυρίως, αλλά και στον Πόρο. Μπροστά στις έκτακτες συνθήκες ο πολιτικός ρόλος του επάρχου Γενοβέλη θα ατονίσει και τον έλεγχο της κοινότητας θα τον έχουν οι στρατιωτικοί μαζί με την Δημογεροντία. Όπως ήταν επόμενο οι παραγωγικές λειτουργίες της Επαρχίας Αθηνών θα ανασταλλούν με την παρουσία του εχθρού. Τη θέση τους θα πάρει η οικονομία του πολέμου με κύριο στόχο τη διάσωση αρχικά της πόλης και εν συνεχεία της Ακρόπολης των Αθηνών. Η οικονομία αυτή δικαιολογούσε για παράδειγμα τις επιτάξεις, τους εράνους και τις αναγκαστικές εισφορές για την αντιμετώπιση των άμεσων αναγκών του στρατεύματος.[1482] Υπάρχει σοβαρή μαρτυρία πως ο Γκούρας με την έναρξη της πολιορκίας φορολόγησε όλους τους πολίτες.[1483] Θυμίζουμε πως το 1825 ο ίδιος στρατηγός κατείχε το 1/3 του «μουκατά», των φορολογικών, δηλαδή, εσόδων της επαρχίας. Άρα ο στρατηγός Γκούρας είχε εισοδήματα από προσόδους τη στιγμή που η Διοίκηση είχε ρητά απαγορεύσει την εξαίρεση των στρατηγών από τις διαδικασίες δημοπράτησης. Μπορεί ο Γκούρας να μη μετείχε στη δημοπρασία του Φεβρουαρίου 1825, όμως, η κατοχή του μουκατά παρέκαμπτε τις διαταγές της Διοίκησης. Γινόταν, όμως, ανεκτή, όπως και η πώληση του εθνικού λαδιού στον ίδιο το 1825. Επιπλέον γίνονταν έρανοι για την ενίσχυση της φρουράς ακόμη και σε μη Αθηναίους πολίτες που βρίσκονταν στην πόλη λόγω του πολέμου.[1484]

Εκδηλώθηκαν και ευρύτερες πρωτοβουλίες για την υπεράσπιση της «Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος» από «πολίτες» που προέρχονταν από την Αθήνα, τη Θήβα, τη Λιβαδειά, τα Σάλωνα, τα Δερβενοχώρια και τη Σαλαμίνα. Η εκστρατεία θα ήταν σύμφωνη με τη διαταγή της Διοίκησης για γενική εκστρατεία. Οι συνολικά δεκαεννιά πολίτες συνήλθαν κατόπιν αιτήματος του Γκούρα και επειδή οι ίδιοι δεν μπορούσαν να απομακρυνθούν από τις οικογένειές τους αποφάσισαν ο Ιωάννης Γκούρας να εκστρατεύσει με 2.250 μισθωτούς στρατιώτες με μισθό 20 γρόσια το μήνα.[1485] Υπόσχονταν κάθε επαρχία να συνεισφέρει ένα χρηματικό ποσό για την πληρωμή των στρατιωτών αυτών, συνολικά 96.000 γρόσια για δύο μήνες. Από την Αθήνα υπογράφουν οι Νικόλαος Ζαχαρίτζας, Ν. Καρόρης, Γ. Ψύλλας και Παναγής Πούλος. Ζαχαρίτζας και Καρόρης υπήρξαν δημογέροντες Αθηνών, προεστοί και ιδιοκτήτες.[1486] Ο Παναγής Πούλος ήταν προεστός και αγοραστής μέσα στην Επανάσταση, ενώ ο Γεώργιος Ψύλλας καταγράφηκε στους νοικοκυραίους αγοραστές.

[1482] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 194*, «Αποδεικτικόν. […] την 7 Αυγούστου 1826. Ακρόπολις. Οι δημογέροντες Νικόλαος Ζαχαρίτζας, Στάμος Σεραφείμης, Ν. Καρόρης, Σταύρος Βλαχόπουλος, (υπογράφει ως φρούραρχος) Ιωάννης Γκούρας».* Αναφέρεται πως ελήφθησαν 39 πρόβατα από τον Αθανάση Βιλτανιώτη «τα οποία θέλει τω πληρωθούν μετά την πολιορκίαν από πρώτον εθνικόν εισόδημα». Επίσης, ό.π., φ. 194, 7 Αυγούστου 1826 (διαφορετικό έγγραφο) Ελήφθησαν από τους Σπύρο Κουτζού και Κώνστα Χασιώτη δύο δαμάλια από τον πρώτο και ένα από τον δεύτερο για τις ανάγκες του στρατεύματος.

[1483] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 196, *«Προς την σεβαστήν αντικυβερνητικήν επιτροπήν της Ελλάδος. […] τη 4 Μαΐου 1827, εν Πόρω. Οι πατριώται Αθηναίοι καπιταναίοι των Αθηναίων στρατιωτών Ν. Ζαχαρίτζας, Ν. Μπενιζέλος, Μήτρος Καψοράχης, Αναγνώστη Γιάννης Τάβαρης, Αναγνώστης Σωτήρχος,».* Ο Νικόλαος Ζαχαρίτζας υπογράφει ως δημογέροντας. Ζητούν να ληφθεί μέριμνα για τους στρατιώτες της Ακρόπολης και τις οικογένειές τους που ως πρόσφυγες πια βρίσκονταν μακρυά από την Αθήνα, διασκορπισμένοι στα νησιά του Αργοσαρωνικού.

[1484] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 196, *«Προς τη σεβαστήν Κυβέρνησιν. […] τη 30 Μαΐου 1827, εν Πόρω. Οι ευπειθείς πολίται οι παρεπίδημοι Ακροποταμίται».* Αναφέρεται πως οι πάροικοι Ασπροποταμίτες στην Αθήνα έδωσαν με έρανο 3.000 γρόσια στο στρατηγό Γκούρα και 1.000 γρόσια στο σώμα του Κριεζώτη. Ο έρανος έγινε τον Ιούνιο του 1826.

[1485] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 194*, «[…] εγένετο το παρόν εν Σαλαμίνι και υπογράφεται παρ' ημών τη 4 Ιουνίου 1826».*

[1486] Ο Νικόλαος Ζαχαρίτζας θα ξαναβρεθεί ως δημογέροντας μέσα στην πολιορκημένη Ακρόπολη το 1827.

Στη συνάντηση αυτή που έλαβε χώρα στη Σαλαμίνα υπήρξε μια εκπροσώπηση μελών του κοινοτικού συμβουλίου και της δημογεροντίας Αθηνών. Οι στρατιωτικοί με τη συναίνεση της Κοινότητας Αθηνών και τη σύμφωνη γνώμη της Διοίκησης θα αναλάμβαναν την υπεράσπιση της πόλης στα μέσα του 1826.

Κεφάλαιο Δεύτερο. Από το τοπικό στο εθνικό ταμείο: Οικονομικές σχέσεις και συναλλαγές στην Επαρχία Αθηνών μέσα στην Επανάσταση (1824-1826)

Ι.α. Λογαριασμοί της Επαρχίας Αθηνών την περίοδο 1824-1825

Ι.α.1. Έσοδα

Ο Έπαρχος Αθηνών Μιχαήλ Σούτσος, αποφασισμένος να εφαρμόσει τους Νόμους, προχώρησε στην τακτοποίηση των οικονομικών λογαριασμών του Επαρχείου Αθηνών έστω και αναδρομικά. Οι λογαριασμοί αυτοί ήταν ταυτόσιμοι με τους λογαριασμούς που απέδιδε στο Εθνικό Ταμείο ως έσοδα και έξοδα της Επαρχίας Αθηνών. Λογιαριασμοί εθνικών προσόδων είχαν δοθεί ήδη από τον Οκτώβριο του 1824, που αφορούσαν τα βεβαιωμένα έξοδα των στρατιωτικών. Αυτά εμφανίζονταν ταυτόχρονα ως έσοδα από τις συνάξεις των εθνικών δεκάτων και δεν είχαν προέλθει από την ενοικίαση των προσόδων με δημοπρασία. Οι λογαριασμοί της Επαρχίας Αθηνών του 1825 συντάκτηκαν από τους Επιστάτες των «Προσεξόδων» Σταύρο Πατούσα και Δημήτριο Σαλωνιτίδη και επικυρώθηκαν από το επαρχείο. Αφορούσαν τα έσοδα της επαρχίας για ένα χρόνο, από την α΄ Μαρτίου 1824 έως τα τέλη Φεβρουαρίου 1825. Εντύπωση προκαλεί στην Διοίκηση ο ισχυρισμός των επιστατών πως έχουν χαθεί τα πρωτότυπα έγραφα των λογαριασμών («παρέπεσεν») και αποστέλλονται μόνο αντίγραφα θεωρημένα βέβαια από τον Έπαρχο Αθηνών, «όστις φέρει πρόσωπον Διοικήσεως».[1487]

Στο «Γενικό λογαριασμό των Προσόδων και Εξόδων της Επαρχίας των Αθηνών από α' Μαρτίου των 1824 μέχρι α' Μαρτίου των 1825», όπως προκύπτει από τον πίνακα 41 του παραρτήματος, παρατηρείται η προσπάθεια ισοσκελισμού των εσόδων και των εξόδων.[1488] Στο ταμείο εισήλθαν το ετήσιο αυτό διάστημα 227.250,02 γρόσια, ενώ το ίδιο ακριβώς ποσό παρουσιάστηκε ως συνολικό ποσό εξόδων των επιμέρους τετραμηνιών του Επαρχείου Αθηνών και του Εθνικού Ταμείου.[1489] Όσα ποσά δόθηκαν κατά τη διάρκεια του έτους προήλθαν κυρίως από τα ενοίκια των εθνικών φθαρτών και αφθάρτων, τους δασμούς και τα «τελώνια», την απόδοση των δεκάτων και τις συνεισφορές και τα δάνεια του στρατηγού Γκούρα ύψους πεντακοσίων γροσίων. Στο συγκεντρωτικό λογαριασμό δε φαίνεται να

[1487] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 7, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβ. Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 30 Απριλλίου 1825. Ναύπλιον. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1488] «Ο λογαριασμός προσώπου τινός είνε [sic] ο πίναξ των πράξεων τας οποίας εκάμαμεν μετ' αυτού, συμπεριλαμβάνων δύο μέρη: *την χρέωσιν* ή *δούναι*. Παν ό,τι έλαβε παρ' ημών, και παν ό,τι οφείλεται εις ημάς. *Την πίστωσιν* ή *λαβείν*. Ό,τι ελάβομεν παρ' αυτού και ό,τι οφείλομεν αυτώ. *Το υπόλοιπον*. Είνε η διαφορά μεταξύ χρεώσεως και πιστώσεως», Κωνσταντίνου Καλαϊτζάκη, *Γενικαί γνώσεις περί εμπορίου*, Αθήνα 1894, σ. 6-7. Η εικόνα των λογαριασμών της Επαρχίας Αθηνών ανταποκρίνεται στην παραπάνω λογική.

[1489] Ο λογαριασμός περιλαμβάνει και τον μήνα Μάρτιο του 1825.

καταχωρούνται τα έσοδα από την εκποίηση των εθνικών φθαρτών (εθνικών σπιτιών) και από την ενοικίαση του εθνικού ελαιώνα Αθηνών, δύο από τους κυριότερους τομείς επενδύσεων στην Αττική μέσα στην Επανάσταση, ιδίως την περίοδο 1825-1826.. Εάν δούμε τους αναλυτικούς λογαριασμούς για τα έξοδα των μηνών Ιανουαρίου και Φεβρουαρίου 1825, αυτοί δε συμπίπτουν με το σύνολο των εξόδων του Γενικού λογαριασμού της 27ης Απριλίου 1825. Οι διαφορές ωστόσο είναι μικρές, και σε καμία περίπτωση δεν αλλάζουν τη γενική εικόνα των εξόδων και, ενδεχομένως, να προκύπτουν από την προσθήκη έκτακτων εξόδων που υπολογίζονται στον τελικό λογαριασμό της 27ης Απριλίου 1825, με αναθεωρημένα προς τα πάνω τα ποσά των εξόδων των επιμέρους μηνών.[1490]

Συμπληρωματικά, διαθέτουμε στοιχεία για τα έσοδα και έξοδα μερικών μηνών για την περίοδο μετά την α΄ Μαρτίου του έτους 1825, τα οποία δεν περιλαμβάνονται στον ετήσιο γενικό λογαριαμό των προσεξόδων. Στους πρόσθετους μήνες στις στήλες των εσόδων εμφανίζονται έσοδα από βοσκιάτικα 6.960,25 γρόσια για το δίμηνο Μαρτίου-Απριλίου 1825.[1491] Στον υποθετικό λογαριασμό της 9ης Μαρτίου 1825 εκφράζονται οι ευσεβείς πόθοι για έσοδα 240.000 γροσίων από τις προσόδους και 30.000 γροσίων από τα τελωνεία της Επαρχίας Αθηνών. Ένα σύνολο 270.000 γροσίων προκύπτει ως έσοδο για τα τελωνεία το διάστημα 1825-1826.[1492] Διαπιστώνουμε πως τα ποσά που προέκυψαν το προηγούμενο έτος (1825) δεν απέχουν πολύ από τα ποσά που υποθετικά δηλώνονται πως θα προκύψουν το επόμενο έτος (1826). Η απόκλιση των προσδοκιών και εκτιμήσεων από τα βεβαιωμένα έσοδα του προηγούμενου έτους ήταν μικρή. Τέλη του 1825 φαίνεται πως μπήκαν σε δημοπρασία πέρα από τα εθνικά περιβόλια και οι εθνικοί μύλοι, μαζί με τα εθνικά εργαστήρια. Η απόδοση του ενοικίου στα εθνικά εργαστήρια και τους μύλους αυξήθηκε από τα 52.524 γρόσια το 1825 στα 60.644 γρόσια το 1826.[1493] Τα ποσά από τα ενοίκια για το έτος 1826 δεν πρέπει να καταβλήθηκαν στο σύνολό τους από τους αγοραστές λόγω της έναρξης της πολιορκίας της πόλης από τους Οθωμανούς.

Πριν προχωρήσουμε στην καταγραφή των εξόδων έχει σημασία να δούμε ποια έσοδα δηλώνονται ανά μήνα στο Εθνικό Ταμείο από την Επαρχία Αθηνών. Το ύψος των εσόδων θεωρητικά σε ένα ισοσκελισμένο προϋπολογισμό θα καθόριζε και το ύψος των εξόδων σε μία σχέση «λαβείν-δούναι», όπως αποτυπώνεται στους επιμέρους μηνιαίους λογαριαμούς τους οποίους υπογράφουν οι δημογέροντες Αθηνών Μιχαήλ Τυρναβίτης, Ιωάννης Πάλλης, Ιωάννης Πανταζής και Αναγνώστης Χρυσούλης. Η τελική επικύρωσή τους γινόταν από τον έπαρχο Μιχαήλ Σούτσο και τους επιστάτες των Προσεξόδων Σταύρο Πατούσα και Δημήτριο Σαλωνιτίδη. Προφανώς υπήρχε μια εισροή χρημάτων από τις ιδιωτικές περιουσίες (δέκατα

[1490] Τον Ιανουάριο του 1825 δίνονται ως έξοδα τα 13.214 γρόσια και το Φεβρουάριο τα 11.460,20 γρόσια, στο Γενικό Λογαριασμό, όμως, αναγράφεται το ποσό των 28.344,36 γροσίων, αυξημένος κατά περίπου 3.670 γρόσια.

[1491] Γ.Α.Κ., Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α', Φ. 192, *«Λογαριασμός των προσόδων και εξόδων της επαρχίας των Αθηνών από τη α' Μαρτίου των 1825 μέχρι τέλη Απριλίου μήνας δύο (1825). […] Αθήναι τη 25 Μαΐου 1825. Οι Επιστάται Σταύρος Πατούσας, Δημήτριος Σαλωνιτίδης. Ο ανωτέρω λογαριασμός θεωρηθείς και παρά του Επαρχείου επικυρούται Εν απουσία του Επάρχου. Ο Γεν. Γραμματεύς Δ. Βύας».*

[1492] *Α.Ε.Π.,* Τόμος 7ος, 1973, ό.π., Γ΄ Βουλευτική Περίοδος (1824-1826): Πρακτικά του Βουλευτικού Σώματος, σ. 158-162, *«Τη 9η Μαρτίου [1825] Εν τη σημερινή συνελεύσει του Βουλευτικού, προεδρεύοντος του κυρίου Πανούτζου Νοταρά, ανεγνώσθησαν τα προχθεσινά πρακτικά. Μετά ταύτα ανεγνώσθη προβούλευμα του Εκτελεστικού υπ' αρ. 4410 αποκριτικόν ότι το Εκτελεστικόν εξέδωκε διαταγήν διά να αναβληθή η δημοπρασία κατά την γνώμην του Βουλευτικού, προβάλλει δε να σταλή όσον τάχος το περί εκτιμήσεως σχέδιον διά ν' αρχίση η δημοπρασία. Ανεγνώσθη αναφορά της διορισθείσης επιτροπής, εις την οποίαν η εφεξής εκτίμησις των επαρχιακών προσόδων εγκλείεται».*

[1493] Αθηναϊκόν Αρχείον, 1971, ό.π., σ. 366-368.

ιδιόκτητων γαιών) και μία από τις δημόσιες περιουσίες, τα εθνικά κτήματα, δηλαδή, που ποικιλοτρόπως απέδιδαν εισοδήματα στο Εθνικό Ταμείο. Τα εθνικά κτήματα θεωρητικά θα έπρεπε να εμβάζουν τα περισσότερα χρήματα στο Εθνικό Ταμείο είτε με την ενοικίαση των εθνικών προσόδων και του εθνικού ελαιώνα, είτε με τις αγορές των εθνικών φθαρτών, τις υπενοικιάσεις των εθνικών προσόδων και την απόδοση των δεκάτων.

Για το έτος 1824, όπως έχουμε αναφέρει και παραπάνω, μετά από συμφωνία ο Ιωάννης Μαμούρης αγόρασε το εθνικό λάδι χιλίων ξεστίων για 3.500 γρόσια τα οποία και απέδωσε στο «Ταμείον της Επαρχίας». Ήδη είχαν εκδηλωθεί διαμαρτυρίες από το μισθοδότη του στρατοπέδου Αθηνών Κωνσταντίνο Σπανόπουλο εναντίον του Μαμούρη και του Γκούρα για τη μη ενοικίαση του εθνικού ελαιώνα, με αποτέλεσμα να μη μπορούν να εξοικονομηθούν τα σιτηρέσια και οι τροφές των στρατιωτών του στρατοπέδου των Αθηνών. Ο Γκούρας στις 18 Μαρτίου 1824 αγοράζει εκατόν πενήντα ξεστία λάδι και στις 2 Απριλίου 1824 3.000 ξεστία, συνολικά 3.150 ξεστία για 11.700 γρόσια.[1494] Ενδεχομένως, η κίνηση αυτή του Μαμούρη και του Γκούρα για την αγορά του εθνικού λαδιού να προσέβλεπε στην κάμψη των αντιδράσεων της Διοίκησης και του επάρχου για τη μη πώληση του εθνικού ελαιώνα. Ό,τι δίνει προφανώς το λαμβάνει ο στρατηγός ως έξοδο από το ταμείο, οπότε στην πραγματικότητα δεν επιβαρύνεται οικονομικά. Μέχρι και την άφιξη του επάρχου Ιωάννη Σούτσου η Κοινότητα Αθηνών απέδιδε τα έσοδα στο τοπικό ταμείο και όχι στην κεντρική διοίκηση με τους στρατιωτικούς να βγαίνουν κερδισμένοι από την πρακτική αυτή.

Από έναν λογαριασμό για το εθνικό λάδι και δέκατο της Επαρχίας Αθηνών του έτους 1824, που, όμως, συντάσσεται τον Ιούλιο του 1825, παρατηρούμε πως το σύνολο των 8.781 ξεστίων που συγκεντρώθηκαν δόθηκε για την άμεση κάλυψη αναγκών της Επαρχίας Αθηνών χωρίς τη μεσολάβηση της Διοίκησης.[1495] Στον λογαριασμό αυτό αποφεύγεται να χρησιμοποιηθεί το όνομα του φρουράρχου Γκούρα και του Ιωάννη Μαμούρη: «όσον επαραδώθη εις τους Καστρινούς οπού το είχαν προηγορασμένον, ξυστία 7.000». Ο Επιστάτης του λαδιού Στέφανος Κρήτης έλαβε εκατόν εβδομήντα οχτώ ξεστία και το Επαρχείο Αθηνών διακόσια εβδομήντα έξι ξεστία για ταΐνια. Ο λογαριασμός χρησιμοποιήθηκε αργότερα, τον Σεπτέμβριο του 1825, από τον Δημήτριο Σαλωνιτίδη, ο οποίος ανέφερε τότε στη Διοίκηση στο Ναύπλιο πως το μεγαλύτερο μέρος του λαδιού δόθηκε για σιτηρέσια και μισθούς των στρατιωτών του φρουρίου και πως οι ανάγκες αυτές ήταν ανάγκες της πατρίδας. Ζητούσε τέλος από τη Διοίκηση να μεριμνήσει για τις ανάγκες του φρουρίου Αθηνών «διά να μην μείνει η επαρχία αύτη παραπονεμένη εν ω υπέφερε και υποφέρη […]».[1496]

Η κατάσταση αλλάζει αρχές του 1825 με την απόδοση των εσόδων στο Εθνικό Ταμείο, με ενσωμάτωση, δηλαδή, των λογαριασμών του τοπικού ταμείου Αθηνων στο Εθνικό Ταμείο. Αν και αποδίδονται επιμέρους μηνιαίοι λογαριασμοί μέσα στο 1824 από τον στρατηγό και φρούραρχο Γκούρα, αυτοί συντάχθηκαν

1494 *Αθηναϊκόν Αρχείον*, 1971, ό.π., σ. 254.

1495 Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 14, *«Το εθνικόν λάδι και δέκατον της επαρχίας των Αθηνών του έτους 1824. […] Αθήναι 17 Ιουλίου 1825: Οι δημογέροντες Αθηνών Συμεών Μαργαρίτης, Σ. Πατούσας, Μ. Βουζίκης κλπ. Ίσον απαράλλακτον τω προτοτύπω. Ο Γεν. Γραμμ. Της Οικονομίας Νικόλαος Οικονόμος».* Το επίθετο Μαργαρίτης στους δημογέροντες Αθηνών είναι λανθασμένη αντιγραφή του επιθέτου Μαρμαροτούρης. Πρόκειται για τον Συμεών Μαρμαροτούρη Ηγούμενο Σπυριδωνίτη.

1496 Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 14, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 9 Σεπτεμβρίου 1825. Ναύπλιον. Ο ελάχιστος π. (πατριώτης) Δημήτριος Σαλωνιτίδης».*

μάλλον μετά από απαίτηση της Διοίκησης στις αρχές του 1825, βασισμένοι σε προηγούμενους λογαριασμούς του τοπικού ταμείου. Τον πολιτικό έλεγχο του ταμείου είχαν εξαρχής ο Γκούρας και ο υποφρούραρχος Μαμούρης. Σταδιακά ο έπαρχος Σούτσος αποχτά τουλάχιστον την εποπτεία του ταμείου με διαταγή της επαναστατικής Διοίκησης. Περίπου το 1/3 των εσόδων του τοπικού ταμείου (31.159:36 γρόσια) για το διάστημα από 1η Μαρτίου 1824 έως 1η Ιουλίου 1824, το «απέδιδε» στο ταμείο ο ίδιος ο στρατηγός και φρούραρχος Γκούρας. Ακριβώς το ίδιο ποσό φαινόταν πως λάμβανε από το ταμείο το αντίστοιχο χρονικό διάστημα των τεσσάρων μηνών, κυρίως, για τους στρατιωτικούς μισθούς των 425 στρατιωτών. Από 1η Ιουνίου έως 20 Νοεμβρίου 1824, σχεδόν επτά μήνες, ο Γκούρας φαινόταν να συγκεντρώνει και να δίνει στο ταμείο το ποσό των 44.798:14 γροσίων, αναλογικά μικρότερο σε σχέση με το προηγούμενο τετράμηνο. Θυμίζουμε το ποσό των 47.586, 29 γροσίων που δηλώνει ο έπαρχος Σούτσος ως έσοδα των εθνικών δικαιωμάτων για την τριμηνία Ιουλίου-Σεπτεμβρίου 1824 τον Οκτώβριο του 1824. Το ποσό που έλαβε ο Γκούρας αυτή τη φορά δεν ήταν ισοσκελισμένο με τα έσοδα του ταμείου, αλλά μεγαλύτερο για 250 γρόσια περίπου (45.042:38). Η στρατιωτική δύναμη του Γκούρα είχε τότε αυξηθεί από τους 425 στους 485 στρατιώτες, οπότε και δικαιολογείται η αύξηση αυτή.

Πίνακας 72. Έσοδα του «Ταμείου της Επαρχίας των Αθηνών», 1824.

έσοδα (άνω των 3.000 γροσίων)	**γρόσια**	**χρονική περίοδος**
		1.3.1824-τέλη Ιουνίου 1824 (4 μήνες)[1497]
βοσκιάτικον	7.306	
αγοραστές ιλτιζαμίου Ελευσίνος	4.000	
λάδι 8.000 ξιστίων από την ερχόμενη σοδειά	28.000	
ενοίκια εθνικών εργαστηρίων	4.317:20	
ενοίκια εθνικών μύλων	8.969:17	
δεκάτη κριθαριού	3.784:20	
τελώνιον	20.100[1498]	
συνεισφορά πολιτών και χωρικών	12.848:12	
ενοίκια εθνικών περιβολίων	8.351:10	
		3 Σεπτεμβρίου 1824
όσα από τη σύναξη των περιβολίων από τον Διονύσιο		5.593:10

[1497] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννη, κατάλογος Α',* Φ. 192, *«Κατάστιχον χαρτών διαστ. 0,329 Χ 0,215 εκ φύλλων 26 ων λευκά τα 1,11β, 12α, 13β, 14α, 16β, 17-26α υπό τον τίτλον «Λογαριασμός των προσόδων τεσσάρων μηνών Μαρτίου-Ιουνίου» (σ. 31-32) και άλλα μέχρι 20 Σεπτεμβρίου 1824)».* Εμφανίζονται και έσοδα κάτω των 3.000 γροσίων από δασμούς, εθνικά νερά, λάδια και ελαιοκόκκια, αλυκές, μελισσάτικα,, δεκάτη μεταξιού και δεκάτη καπνών, δάνεια, εθνικά ζώα και το «μπάλτο του ταμπάκου».

[1498] Ακόμη και στο τελώνιο αυτός που φαινόταν στους λογαριασμούς να το εμβάζει στο τοπικό ταμείο ήταν ο φρούραρχος Γκούρας. Ο ίδιος ήταν που το λάμβανε ως έξοδο από το ταμείο την ίδια στιγμή, βλέπε, *Αθηναϊκόν Αρχείον*, 1971, ό.π., σ. 255-256.

Τριανταφύλλου και τον Γραμμ. Κωνσταντίνο Παπαγεωργίου.		

Πηγές πίνακα: Παράρτημα, πίνακας 41, Γ.Α.Κ., Συλλογή Βλαχογιάννη, Κατάλογος Α', Φ. 192.

Για τους υπόλοιπους μήνες καταγράφηκαν μόνο τα έξοδα του τοπικού ταμείου της Αθήνας. Τα έσοδα αποτυπώθηκαν συνολικά στον πίνακα 41 του παραρτήματος για το χρονικό διάστημα από 1η Μαρτίου 1824 έως 1η Μαρτίου 1825.[1499] Πολλά έσοδα του παραπάνω πίνακα 72 περνούν αυτούσια στον πίνακα 71 του παραρτήματος, στα γενικά ετήσια έσοδα. Σταθερά τα εθνικά περιβόλια αποδίδουν το μεγαλύτερο εισόδημα στο ταμείο (38.964,2 γρόσια). Ακολουθούν τα λάδια και τα ελαιοκόκκια (35.359 γρόσια), οι εθνικοί μύλοι (27.894,3 γρόσια), η δεκάτη των κριθαριών (22.540,2 γρόσια) , τα τελώνια (20.341 γρόσια), τα ενοίκια των εθνικών εργαστηρίων (16.821,2 γρόσια), οι συνεισφορές (13.911,32 γρόσια), η δεκάτη των εθνικών χωραφιών (9.903 γρόσια) και τα βοσκιάτικα των προβάτων (7.306). Μπορεί, όπως είπαμε, τα ποσά να μην αντιστοιχούν πλήρως στην πραγματικότητα, όμως, έχει αξία η ιεράρχηση των εσόδων στους λογαριασμούς της τετραμηνίας και του γενικού συνόλου. Δείχνει τη σπουδαιότητα των οικονομικών μηχανισμών άντλησης του πλεονάσματος, το οποίο κινούσε την οικονομία επενδυόμενο ξανά σ' αυτήν. Την ίδια στιγμή η αναδιανομή του πλεονάσματος σε στενή εξάρτηση από τις πολιτικές συμμαχίες στην Επαρχία Αθηνών δημιουργούσε ανισότητες και ανταγωνισμούς.

Ήδη έχουμε δει τη σημασία των εθνικών περιβολιών, του εθνικού ελαιώνα, του εθνικού λαδιού, των εθνικών χωραφιών, των εργαστηρίων, των μύλων και των τελωνείων. Ενοικιαστές των εθνικών προσόδων, υπενοικιαστές προσόδων, τελώνες, ενοικιαστές του εθνικού ελαιώνα Αθηνών, ενοικιαστές εθνικών περιβολιών, μύλων και εργαστηρίων, αποτελούσαν τους πυλώνες του μετασχηματισμού της τοπικής οικονομίας σε εθνική οικονομία. Ήταν αυτοί, νοικοκυραίοι και προεστοί, που αποδέχτηκαν το άνοιγμα του τοπικού χώρου, που στήριξαν την κεντρική διοίκηση και στηρίχτηκαν από αυτή. Η αθηναϊκή κοινωνία προετοιμάστηκε οικονομικά, πολιτικά και πνευματικά μέσα στην Επανάσταση για την αποδοχή των διοικητικών θεσμών. Αυτό αποτυπώθηκε και στις προσωπικές πορείες συγκεκριμένων ανθρώπων, όπως, για παράδειγμα, του Γκούρα και του Μαμούρη, παρά τα όσα τους καταλογίστηκαν.

Για τη χρονική περίοδο μετά τα τέλη του Ιουνίου 1824 δε διαθέτουμε αναλυτικές καταστάσεις εσόδων, παρά μόνο σύνολα εσόδων ανά δίμηνο. Αντίθετα, υπάρχουν αναλυτικοί κατάλογοι με τα έξοδα των καπεταναίων σε μισθούς και γεμεκλίκια, τα έξοδα των Επιστατών, του Πολιτάρχου, των κονακίων, του επάρχου, των δημογερόντων, των εκτιμητών, των επιστατών και κάθε άλλου είδους έξοδο που έγινε στην Επαρχία Αθηνών και χρηματοδοτήθηκε από το τοπικό ταμείο την περίοδο

[1499] Βλέπε και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα*, φάκελος 80, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβ. Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 6 Απριλλίου 1825. Ο Υπουργός του Πολέμου Αδάμ Δούκας».* Αναφέρεται πως τα έσοδα από τις προσόδους ήταν γρόσια 212,265:17. Ως έξοδα του Επαρχείου Αθηνών αναφέρονταν τα 227.487 γρόσια παραπάνω κατά 15.221:23 γρόσια σε σχέση με τα έσοδα. Το Υπουργείο αφαίρεσε προσθήκες επί των εξόδων και η τελική διαφορά ανήλθε στα 13.377:26 γρόσια. Στον Πίνακα 71 τα έσοδα παρουσιάζουν μια μικρή απόκλιση προς τα πάνω φτάνοντας τα 227.250:02 γρόσια. Το ίδιο ποσό αναφέρεται και στα έξοδα με τον λογαριασμό να είναι πλασματικά ισοσκελισμένος. Βλέπε και υποσημείωση 617. Πολιτικά αυτό που διαπιστώνει η Διοίκηση είναι πως γίνονται περιττά έξοδα για το Επαρχείο, τον Πολιτάρχη και την Αστυνομία. Το κύριο πρόβλημα είναι οι ογδόντα στρατιώτες του Πολιτάρχη που δε χρησιμεύουν στον πόλεμο αφού διατρίβουν μέσα στην πόλη.

1824-1825 (α΄ Μαρτίου). Για το μήνα Μάρτιο και Απρίλιο του 1825 έχουμε συμπληρωματικά στοιχεία που αφορούν τη σύναξη των εθνικών προσόδων Αθηνών. Οι επιστάτες εσύναξαν από τα ενοίκια των εθνικών εργαστηρίων 1.627 γρόσια για το μήνα Μάρτιο, από τα ενοίκια των εθνικών μύλων για τους μήνες Μάρτιο και Απρίλιο 5.265 γρόσια, από ενοίκια των εθνικών περιβολίων για τους μήνες Μάρτιο και Απρίλιο γρόσια 7.609,7, από τα εθνικά νερά της Κηφισιάς 525,26 γρόσια για το ίδιο δίμηνο και τέλος από τα εθνικά χωράφια που ενοικιάστηκαν γρόσια 9.388 γρόσια επίσης για το δίμηνο Μαρτίου-Απριλίου. Συνολικά συνάχθησαν 24.495:27 γρόσια το μήνα Μάρτιο και Απρίλιο 1825.[1500]

Αυτό που παρατηρούμε είναι πως τα περισσότερα χρήματα αποδίδονταν στο τοπικό ταμείο από τα εθνικά χωράφια. Αναλογικά με την έκτασή τους, όμως, μπορούμε να ισχυριστούμε πως τα εθνικά περιβόλια απέδιδαν πιο υψηλές προσόδους. Ίσως αυτός είναι και ο λόγος για το μεγαλύτερο αριθμό των ενοικιαστών εθνικών περιβολιών σε σχέση με τους ενοικιαστές και υπενοικιαστές των εθνικών προσόδων: ενενήντα τέσσερις ενοικιαστές εθνικών περιβολίων έναντι τριάντα δύο ενοικιαστών και υπενοικιαστών των εθνικών προσόδων. Υπολογίζουμε πως μια ετήσια σύναξη των εθνικών προσόδων προσέγγιζε το ποσό των 293.940 γροσίων με βάση τα εισοδήματα του διμήνου Μαρτίου-Απριλίου 1825. Το ποσό αυτό δεν απέχει από τα ήδη υπολογισμένα έσοδα της περιόδου από 1η Μαρτίου 1824 μέχρι την 1η Μαρτίου 1825 που ανήλθαν στο ποσό των 227.250,02 γροσίων. Κρατώντας ως ετήσιο ποσό εθνικών εισοδημάτων το μέσο όρο των δύο παραπάνω υπολογισμών έχουμε το ποσό των 260.595 γροσίων. Στο ποσό αυτό δεν υπολογίζονται τα ενοίκια των εθνικών ελιών και του εθνικού λαδιού. Άρα καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως η ενοικίαση των προσόδων της Επαρχίας Αθηνών αποτελούσε μια συμφέρουσα επένδυση: οι ενοικιαστές των εθνικών προσόδων Αθηνών κατέβαλαν στο Εθνικό Ταμείο το ποσό των 220.500 γροσίων σε δύο δόσεις.

Για το έτος 1825-1826 θα έχουμε την εισροή στο Εθνικό ταμείο 519.400 γροσίων στα οποία έχουν υπολογιστεί και 207.000 γρόσια από την ενοικίαση του εθνικού λαδιού Αθηνών στα τέλη του 1825. Το καθαρό ποσό που προκύπτει για το έτος 1825-1826 (1η Μαρτίου 1825-1 Μαρτίου 1826) ανέρχεται στα 312.400 γρόσια, οπότε αν αφαιρεθούν και τα «τελώνεια» φτάνουμε κοντά στο μέσο όρο που έχουμε υπολογίσει: 260.595 γρόσια για την ενοικίαση των εθνικών προσόδων της Επαρχίας Αθηνών.[1501]

Ι.**α.2. Έξοδα**

Μπορούμε έμμεσα να δούμε από τα έξοδα κάποιους σημαντικούς πόρους για το τοπικό ταμείο, καθώς επίσης και τις πηγές της συγκέντρωσης πλούτου. Σημαντικό ρόλο μέσα στην Επανάσταση διαδραμάτιζαν οι εθνικοί μύλοι. Τέτοιοι υπήρχαν διάσπαρτοι στην Αττικοί, στο Μενίδι και στο ίδιο το κάστρο. Αναφέρονται στις πηγές

[1500] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 87, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 9 Μαΐου 1825, Ναύπλιον. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος»* και ό.π., φ. 87, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] εν Ναυπλίω, τη 8 Μαΐου 1825. Οι Επιστάται της Επαρχίας Αθηνών Σταύρος Πατούσας, Δημήτριος Σαλωνιτίδης».*

[1501] Στα κατάστιχα της Διοίκησης αναφέρεται πως οι προϋπολογισμένες τιμές των προσόδων της Αθήνας το έτος 1825 ήταν 270.000 γρόσια, ενώ πωλήθηκαν τελικά για 243.600 γρόσια, στο Μποζίκης, 2014, ό.π., παράρτημα. Οι δικοί μας υπολογισμοί δεν απέχουν πολύ από το ποσό αυτό. Ενδεχομένως, η διαφορά να αποτελεί το φαινομενικό κέρδος των ενοικιαστών των προσόδων, δηλαδή τη διαφορά μεταξύ του ποσού δημοπράτησης και του ποσού της τελικής είσπραξης που δήλωναν.

ο «Μύλος του Πράξη», ο μύλος του Μαρμάρου, του Πηγαδιού, του Μπέη, του Κτυπητού, του Ουσκή Τζελεπή, του Σούτζινου, ο μύλος στο Μονομμάτι (Μονομάτι), του Τζιλώνη, στο Βασιλικό, ο Καινούριος Μύλος και ο Χαμόμυλος.[1502] Εργάτες μισθοδοτούνταν για να δουλέψουν σ' αυτούς: ο Σταμάτης, ο Πιέρρος, ο γέρο Ηλίας φύλακας σε μύλο στο Μενίδι, εργάζονταν στους εθνικούς μύλους. Σημαντικό μέρος των εξόδων αφορά την επιδιόρθωση των μύλων, οι οποίοι συχνά δυσλειτουργούσαν λόγω των φθορών. Αυτές αφορούσαν τη στεφάνη του μύλου το μαρμάρινο βαρέλι του μύλου και τις πέτρες στο ποτάμι που χαλούσαν με τον καιρό.[1503] Επιδιορθώσεις γίνονταν και στα πηγάδια και τους πύργους των μύλων.

Στα εθνικά περιβόλια απασχολούνταν ο Μήτρος Καζαντζής και ο Μήτρος Μαρίνης στο περιβόλι «Χασεκή». Αμοιβές δίνονταν στους διάφορους επιστάτες, όπως στον επιστάτη των χωριών Γιάννη Πρίφτη, στους επιστάτες των ταϊνίων Γιάννη Κατζιλέρη (Καντζιλιέρης), Ν. Μπάτη και Νικολή Κολοβό, στο επιστάτη των κονακίων και του ψωμιού Βασίλη Βενιζέλο (Μπενιζέλο),[1504] στους επιστάτες Αποστόλη Κουβελάνο, Γιαννάκη Καγγελάρη (γραμματικός λαδιού σε Κουκουβάουνες και Μενίδι) και Σπ. Τζαμπρέ (Τσαρέ), στον επιστάτη των νερών της πόλης Καραγιάννη και στον επιστάτη των ζώων Θωμά Καγγελέρη. Σημαντικό ρόλο για τη λειτουργία της οικονομίας έπαιζαν οι συνάκτες του «νομίστρου της χώρας» Νικόλαος Καλεφουρνάς (Καλλιφουρνάς) και Αναγνώστης Γιάννη Πρίφτης, οι συνάκτες του λαδιού, όπως ο Νικόλαος Μπούφης (Μπούκης), οι συνάκτες βαμβακίων, μελισσίων και αμπελιών, όπως ο Νικολής Τσαρές στο τμήμα των Μεσογείων, ο συνάκτης Γεώργιος Σαλωνιτίδης –ο αδερφός του Δημήτριος ήταν επιστάτης των προσεξόδων και ενοικιαστής του εθνικού ελαιώνα-, ο συνάκτης των γροσίων των εργαστηρίων που ήταν άνθρωπος του Στάθη Κατζικογιάννη, οι δεκατιστές Σπ. Παλαιολόγος, Αθανάσιος Π. Παλαιολόγος, Γ. Κατζελέρης (λαδιού) και Στάθης Σταμούλιας (Σταμούλας), οι φροντιστές, όπως ο Αγγελάκης Καντζελέρης (Καντζιλιέρης), που ήταν «φροντιστής της πολιτείας»,[1505] και οι αγωγιάτες. Οι τελευταίοι ήταν οι μεταφορείς κάθε είδους γεννήματος και πράγματος με σημαντικό ρόλο στη σύναξη και διανομή των εμπορευμάτων.

Οι νοτάριοι Παναγής Μισαραλιώτης και Ιωάννης Λαγάνης υπήρξαν και εκτιμητές του λαδιού που αμείβονταν από το τοπικό ταμείο.[1506] Ο Στέφανος Κρήτης ήταν εκτιμητής των εθνικών ελιών και επιστάτης του εθνικού ελαιώνα. Η αμοιβή του Κρήτη ήταν 978 γρόσια για όσο διάστημα διετέλεσε στην Αθήνα επιστάτης της σύναξης του εθνικού λαδιού.[1507] Γραμματικοί του λαδιού σε Κηφισιά, Μαρούσι και

[1502] *Αθηναϊκόν Αρχείον*, 1971, ό.π., σ. 187, *«Έξοδα εις τους μύλους και εργαστήρια».*

[1503] *Αθηναϊκόν Αρχείον*, 1971, ό.π., σ. 167. Ο Κ. Μελέτης αναφέρεται ως υπεύθυνος για την επιδιόρθωση της στεφάνης των μύλων.

[1504] Ανάμεσα στον Νικολή Κολοβό και τον Βασίλη Βενιζέλο (Μπενιζέλο) υπήρξε εναλλαγή καθηκόντων σε κάποια περίοδο.

[1505] Αλλού ως Επιστάτης αχύρων, ξύλων και κονακίων, στο Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α΄*, φάκελος 192, *«Κατάστιχον χαρτώον διαστ. 0,32Χ0,22 εκ φύλλων 15, ων λευκά τα υπ' αριθ. 1, 8-10α, 11β, 12α, 14α, 15β, περιέχον, α) Έξοδα γεγονότα κατά Νοέμβριον (1824) (σ. 1-4), β) Έξοδα γεγονότα κατά Δεκέμβριον (1824) (σ. 5-8), γ) Έξοδα γεγονότα κατά Ιανουάριον (1825) (σ. 9-13), δ) Έξοδα κατά Φεβρουάριον (1825) (σ. 14-18)».* Το Δεκέβριο του 1824 ο Αγγελάκης Καντζιλιέρης (Καντζελέρης) υπήρξε δεκατιστής στο Μενίδι.

[1506] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α΄*, φάκελος 192, *«Κατάστιχον χαρτώον διαστ. 0,31Χ0,21 εκ φύλλων 10 ων τα υπ' αριθ. 1, 8β, 9, 10, περιλαμβάνον, α) Έξοδα γεγονότα Ιούλιον και Αύγουστον (1824) (σ. 1-20), β) Όσα εδόθησαν εις διαφόρους και εις μισθούς και εις έξοδα λιανικά γεγονότα κατά Σεπτέμβριον (1824) (σ. 21-30)».*

[1507] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 96, *«Προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 5 Ιουνίου 1825, Ναύπλιον. Ο Αντιπρόεδρος».*

Χαλάνδρι ήταν ο Άγγελος Γέροντας και από το Νοέμβριο του 1824 ο Βασίλης Μπενιζέλος. Το λάδι απασχολούσε και τους «μετρητές λαδιού» (Τρουβέλης και Κουρής). Ο Στάμος Τζάκωνας υπήρξε εκτιμητής αμπελιών. Εκποιητής των κτιρίων ήταν ο Κ. Νικολάου. Στα κατάστιχα των μηνιαίων λογαριασμών καταγράφονταν τα έξοδα λαδιού, εργαστηρίων (εργαστήριο Παλαινού του Παναγή Σκουζέ (προεστός), έξοδα για το σκινάτικο του Δημητράκη Λαμπίρη (νοικοκυραίος), για το εργαστήρι Θανάση Μελέ (νοικοκοιραίος), των μύλων του Σταύρου Κρητικού (προεστού), καθώς και οι αγορές από ταμπάκηδες για προβειές σαμαριών και τα έξοδα για τους φύλακες των καλλιεργειών. Οι Χατζή Σπύρος Γκικάκης, Γεώργιος Καζαντζής και Αναγνώστης Στουραΐτης (νοικοκυραίος) προμήθευαν τον Ιούλιο του 1824 κάρβουνα γύφτικα για τα πέταλα της «καβαλαρίας».[1508] Δύο προεστοί και ένας νοικοκυραίος απασχολούνταν και με την εμπορία καρβούνων μέσα στην Επανάσταση. Ο Μήτρος Ρούσης (χασάπης) και ο Αγγελής Γκολέμης υπήρξαν έμποροι-προμηθευτές κρέατος το 1824.

Συνολικά τριάντα επτά πρόσωπα εμφανίζονται στους λογαριασμούς της Επαρχίας Αθηνών την περίοδο 1824-1825 να κατέχουν θέσεις στον καταμερισμό εργασιών για τη λειτουργία της τοπικής οικονομίας. Αυτό που διαπιστώνουμε στον πίνακα 73 είναι πως δεκαοχτώ προεστοί είχαν εμπλακεί ενεργά σε οικονομικές λειτουργίες καίριες για άντληση και διανομή του οικονομικού πλεονάσματος στην Επαρχία Αθηνών. Αντίστοιχα οι νοικοκυραίοι που αμείβονταν από το τοπικό ταμείο ήταν δεκαεννιά, είχαν δηλαδή, πετύχει ισότιμη με τους προεστούς συμμετοχή σε θέσεις πολιτικά προσδιορισμένες. Πώς αλλιώς θα μπορούσες να γίνεις συνάκτης, επιστάτης ή δεκατιστής αν δεν είχες και την πολιτική στήριξη για να επιτελέσεις το έργο αυτό μέσα στην Επανάσταση. Πώς μπορούσες να μετέχεις στις διαδομές της κυκλοφορίας του χρήματος αν δεν ήσουν και ο ίδιος μέρος του πολιτικού συστήματος που εγκαθιδρύεται μέσα στην Επανάσταση;

Ιδιαίτερη σημασία διαδραματίζουν τα συγγενικά δίχτυα, στα οποία υπάρχουν πρόσωπα που εμφανίζουν διαφορετικές δράσεις, οικονομικές και πολιτικές, τελικά παραπληρωματικές στις μεταξύ τους σχέσεις. Με άλλα λόγια μπορούσε κάποιος να έχει πολιτική θέση και ένας συγγενής του να εμφανίζεται ως επενδυτής στην αγορά ιδιόκτητων γαιών, να έχει θέση στον οικονομικό μηχανισμό άντλησης του πλεονάσματος, να είναι ενοικιαστής εθνικών φθαρτών ή/και αγοραστής.

Για παράδειγμα, ο Αγγελής Γκολέμης, νοικοκυραίος, έμπορος και ενοικιαστής του εθνικού ελαιώνα Αθηνών υποθέτουμε πως «είχε ανάγκη» τον Νικόλαο Γκολέμη, που εμφανίζεται να κατέχει πολιτική θέση μέσα στην Επανάσταση. Είδαμε επίσης την περίπτωση του Γεωργίου Σαλωνιτίδη, του οποίου ο αδερφός ήταν επιστάτης των προσεξόδων της Επαρχίας Αθηνών και ενοικιαστής του ελαιώνα της. Αρκετοί είχαν και πολιτική θέση και ανέπτυσσαν οι ίδιοι οικονομικές δραστηριότητες εκμεταλλευόμενοι τη θέση τους. Για παράδειγμα, ο Νικόλαος Καλλιφουρνάς υπήρξε συνάκτης του νομίστρου της χώρας, ενοικιαστής του εθνικού ελαιώνα και κατείχε πολιτική θέση. Οι Παναγής Μισαραλιώτης και Ιωάννης Λαγάνης υπήρξαν και ενοικιαστές του εθνικού ελαιώνα και είχαν πολιτική θέση. Το ίδιο ισχύει και για τον προεστό πολιτικό Χατζή Σπύρο Γκικάκη, ενοικιαστή επίσης του εθνικού ελαιώνα και προμηθευτή καρβούνων. Και οι τρεις εμπλέκονταν σε οικονομικές διαδικασίες όπως ήταν η εκτίμηση του εθνικού λαδιού, οι οποίες αφορούσαν άμεσα τα δικά τους συμφέροντα ως ενοικιαστών του ελαιώνα. Ο Παναγής Σκουζές, με πολιτική θέση και αγοραστής, είχε τη δυνατότητα να βάζει κάποια έξοδα του εργαστηρίου του στο

[1508] *Αθηναϊκόν Αρχείον*, 1971, ό.π., σ. 226.

λογαριασμό της επαρχίας. Ο Στάμος Τσάκωνας, νοικοκυραίος με πολιτική θέση, αγοραστής μέσα στην Επανάσταση, υπήρξε εκτιμητής των αμπελιών για λογαριασμό της Κοινότητας Αθηνών και ενοικιαστής του εθνικού ελαιώνα. Το εξαφανισμένο από παντού επίθετο προεστικής οικογένειας «Νικολάου» εμφανίζεται μετά το 1819 ξανά στο πρόσωπο του Κωνσταντίνου Νικολάου ως εκποιητή των κτιρίων, θέση ιδιαίτερα σημαντική αν αναλογιστούμε πως μεγάλο μέρος των εσόδων του ταμείου, αργότερα του Εθνικού Ταμείου, προερχόταν από τις εκποιήσεις των φθαρτών.[1509]

Πίνακας 73. Σύνθεση και κατανομή των προσώπων που αμείβονται από το «Ταμείον της Επαρχίας» την περίοδο 1824 (α΄ Μαρτίου)-1825 (α΄ Μαρτίου).

	αριθμός προσώπων	**ποσοστό (επί του συνολικού αριθμού)**	**αγοραστές**	**ποσοστό** (ανά κατηγορία προεστών και νοικοκυραίων)
προεστοί	18	48,6%	7	38,8%
νοικοκυραίοι	19	51,4%	4	21%
σύνολο	37		11	

Πηγές πίνακα: Παράρτημα, πίνακας 42, Γ.Α.Κ., συλλογή Βλαχογιάννη, Κατάλογος Α', Φ. 192, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Από τους δεκαοχτώ προεστούς του πίνακα 73 οι επτά ήταν και αγοραστές μέσα στην Επανάσταση. Τέσσερεις προεστοί ενοικιάζουν και μέρος του εθνικού ελαιώνα Αθηνών. Οι νοικοκυραίοι που αμείβονταν από το ταμείο ήταν δεκαεννιά, από τους οποίους οι τέσσερις προχωρούν σε αγορές μέσα στην Επανάσταση, ενώ τρεις νοικοκυραίοι εμφανίζονται να ενοικιάζουν μέρος του εθνικού ελαιώνα Αθηνών. Αξίζει να αναφέρουμε πως τρεις νοικοκυραίοι είχαν οι ίδιοι πολιτική θέση στην Κοινότητα Αθηνών. Έντεκα πρόσωπα ή το 29.7% του συνολικού αριθμού των προσώπων που αμείβονταν από το ταμείο της Επαρχίας Αθηνών το 1824-1825 υπήρξαν αγοραστές. Επτά πρόσωπα ή το 18,9% του συνολικού πάλι αριθμού ενοικιάζουν μέρος του εθνικού ελαιώνα Αθηνών.

Όλα τα πρόσωπα του Πίνακα 73 εμπλέκονταν σε οικονομικές διαδικασίες που δείχνουν την ίδια στιγμή και τις πηγές από τις οποίες το ταμείο προσποριζόνταν τα έσοδά του. Οι οικονομικές αυτές διαδικασίες δεν αλλάζουν σε όλη τη διάρκεια της Επανάστασης και αφορούν τη σύναξη των δεκάτων από τις καλλιέργειες, την καταμέτρηση του ελαιώνα και του λαδιού, τα εργαστήρια και τις εκποιήσεις εθνικών φθαρτών, τις εισπράξεις από τα εθνικά περιβόλια, τα τελωνεία και από εκποιήσεις γεννημάτων που έμπαιναν στην εμπορική κυκλοφορία για λογαριαμό του ταμείου. Όπως αναφέραμε ο ισοσκελισμός εσόδων-εξόδων δείχνει πως οι λογαριασμοί της περιόδου 1824-1825 έγιναν εκ των υστέρων μετά από απαίτηση της Διοίκησης στην πορεία της μετάβασης από τα τοπικό ταμείο στο Εθνικό Ταμείο. Η αυξανόμενη εμπλοκή νοικοκυραίων, νέων δηλαδή, ονομάτων που προεπαναστατικά ήταν ανύπαρκτα, δείχνει τον μετασχηματισμό της κοινωνίας προς μία εγχρήματη

[1509] Το ίδιο συμβαίνει και με το προεστικό επίθετο «Κρητικός».

οικονομία ίσων ευκαιριών για αυτούς που κατείχαν πλούτο. Το 1825 προεστοί και νοικοκυραίοι των Αθηνών δηλώνουν πίστη στη Διοίκηση και αγωνίζονται ακόμη και οι ίδιοι για την τελική νίκη εναντίον των Οθωμανών. Και οι στρατιωτικοί εντάσσονται στα «διοικητικά στρατεύματα» και αντλούν πόρους από το τοπικό ταμείο και αργότερα από το Εθνικό Ταμείο.

Η εξέταση των εξόδων του τοπικού ταμείου Αθηνών αποκαλύπτει τις πολιτικές συμμαχίες στην Κοινότητα Αθηνών, χωρίς τις οποίες δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί η αναγκαία χρηματοδότηση. Οι ενδοκοινοτικές πολιτικές ισορροπίες στα τέλη του 1824 κλίνουν σαφώς υπέρ του φρουράρχου Ιωάννη Γκούρα. Ο μήνας με τα περισσότερα έξοδα το χρονικό διάστημα 1824-1825 υπήρξε ο Σεπτέμβριος του 1824. Θυμίζουμε πως 3 Σεπτεμβρίου 1824 έγινε η σύναξη των «γεννημάτων» των εθνικών περιβολιών που έφτασε ως έσοδο στο ταμείο τα 5.593:10 γρόσια.[1510] Πώς τώρα αυτό το ποσό άμεσα πιστώθηκε στον στρατηγό Γκούρα για λογαριασμούς του είναι μια διαδρομή του χρήματος που μας είναι γνωστή. Ποτέ τα χρήματα αυτά δεν εισήλθαν στο ταμείο.

Το Σεπτέμβριο του 1824 ο Στάθης Κατζικογιάννης και ο Γκούρας λαμβάνουν τα περισσότερα χρήματα.[1511] Ακολουθεί ο πολιτάρχης Σταύρος για μισθούς των στρατιωτών του. Τον Μάρτιο του 1824 τα κυριότερα έξοδα του ταμείου της επαρχείας αφορούσαν τα «γεμεκλίκια» στρατιωτών των καπεταναίων[1512] και του κάστρου, τα «ταΐνια κονακίων», τα «αγώγια», καθώς και έκτακτα έξοδα για τρέχουσες ανάγκες, όπως για διάφορες πληρωμές και φροντίδες, καθώς και έξοδα για την επισκευή των μύλων. Αναφέρουμε ενδεικτικά μερικά: ένα παιδί αφέθηκε πεθαμένο έξω από την Καγγελαρία και η κοινότητα το θάβει με έξοδά της. Έξοδα δίνονται και για τη βάγια που τρέφει ορφανό παιδί, για λαβωμένους και χήρες. Ο Πάνος Πρεβεζιάνος αμείβεται με είκοσι δύο γρόσια για εχθρική σημαία που έφερε από το Μαραθώνα τον Ιούλιο του 1824. Την ίδια περίοδο πέντε μόλις γρόσια δόθηκαν «εις τους Γύφτους οπού έγδαραν τα τζεφάλια των Τούρκων». Τους επόμενους μήνες έξοδα σημαντικά καταγράφονταν και για τους μισθούς του επάρχου, των δημογερόντων, των νοταρίων, του Πολιτάρχου, του αστυνόμου -υπήρξε ο Στάμος Σεραφείμ τον Ιούνιο του 1824- και για όσους εμπλέκονταν στις παραπληρωματικές οικονομικές διαδικασίες που αναφέραμε παραπάνω τους συνάκτες, δεκατιστές, εκτιμητές, και μετρητές. Από το τοπικό ταμείο πληρώνονταν και το συνάφι των χτιστών.

Κανένας από αυτούς που κτίζουν δεν ανήκει στον προεστούς. Αντίθετα κάποια επίθετα τα έχουμε ήδη συναντήσει στους νοικοκυραίους. Το συνάφι των κτιστών φαίνεται να τροφοδοτείται και από τα κατώτερα στρώματα, που, όμως, ανήκουν σε συντεχνίες χειροτεχνών-τεχνιτών, που και προεπαναστατικά είχαν πολιτική και οικονομική δύναμη. Τουλάχιστον οι πρωτομάστορες εντάσσονται στους νοικοκυραίους, καθώς διέθεταν κοινωνικό κύρος και κάποια οικονομική επιφάνεια. Αλλά και οι μάστορες φαίνεται πως έχουν συγγενικές σχέσεις με νοικοκυραίους.

[1510] Ο Σεπτέμβρης θεωρείται ο πιο αποδοτικός σε έσοδα μήνας, αφού είναι ο μήνας με τα περισσότερα γεννήματα και αποδόσεις που έχουν ξεκινήσει από το θερισμό του καλοκαιριού.

[1511] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννη, κατάλογος Α'*, φάκελος 192, «Κατάστιχον χαρτών διαστ. 0,31Χ0,21 εκ φύλλων 10 ων τα υπ' αριθ. 1, 8β, 9, 10, περιλαμβάνον, α) Έξοδα γεγονότα Ιούλιον και Αύγουστον (1824) (σ. 1-20), β) Όσα εδόθησαν εις διαφόρους και εις μισθούς και εις έξοδα λιανικά γεγονότα κατά Σεπτέμβριον (1824) (σ. 21-30)»

[1512] Αναφέρονται οι καπεταναίοι Γκούρας, Σ. Κατζικογιάννης, Ν. Παπάζογλου, Γεωργάκης Λέκκας, χιλίαρχος Δημήτριος Λέκκας, αντιστράτηγος Ρούκης και Βαγγέλης.

Έχοντας έμμισθη σχέση με το τοπικό ταμείο Αθηνών μπορούν να θεωρηθούν νοικοκυραίοι. Κάποιοι μάλιστα από αυτούς παρείχαν εξειδικευμένη εργασία.

Ο Πίνακας 45 του παραρτήματος παρουσιάζει μια ομάδα δεκατριών μαστόρων (ο ένας ήταν θανών), ανάμεσά τους και δύο πρωτομάστορες, ο ένας μάλιστα με πολιτική θέση στο κοινοτικό συμβούλιο. Από τους δεκατρείς κτίστες κανείς δεν εμφανίζεται να αγοράζει μέσα στην Επανάσταση, ούτε να επενδύει στην υπενοικίαση των προσόδων, στην ενοικίαση του εθνικού ελαιώνα και των εθνικών περιβολίων. Από τα δύο πρόσωπα που υπογράφουν αντί των δύο πρωτομαστόρων που δεν ήξεραν γραφή, ο ένας καταγράφεται στους νοικοκυραίους και ο άλλος στους προεστούς. Οι κτίστες αυτοί αμείβονταν από τον φρούραρχο με έξοδα που πιστώνονταν στο λογαριαμό της Επαρχίας Αθηνών. Ο πρωτομάστορας Νικόλαος Βαθής απασχολούνταν έμμισθα στην Κοινότητα Αθηνών και το 1824, λαμβάνοντας 40 γρόσια μηνιαίως.[1513] Μαστόροι απασχολούνταν σε εργασίες του κάστρου (μερεμέτι τειχίων, επισκευή ντάμπιας του κάστρου, κατασκευή αχυρώνα Σερπετζέ), έφτιαχναν φούρνους, όπως στο εργαστήρι του Ζεγκίν Χασάνη και στο φούρνο Γκανά, επισκεύαζαν εθνικά «οσπήτια και αχούρια» στα κονάκια του κάστρου και της πόλης μαζί με άλλα μαστορικά, έφτιαχναν οχυρωματικά έργα, γκρέμιζαν σπίτια, απασχολούνταν στα νερά και στους μύλους. Το 1824 καταγράφονται και τα ονόματα των μαστόρων Πιέρου Αραμπαγκή (Αραμπατζή) (νοικοκυραίος) και Σταμάτη Πάλλη (προεστός), που ήταν στη δούλεψη του Γκούρα με μισθό τριάντα πέντε γρόσια το μήνα. Μισθός μεγαλύτερος από αυτόν του στρατιώτη. Ο Κ. Μελέτης, νοικοκυραίος, μάλλον χαρκιάς, αναφέρεται το 1824 ως υπεύθυνος για την επιδιόρθωση των στεφανιών των μύλων που ήταν από σίδερο.

Αυτό που παρατηρούμε λογαριασμό εξόδων του Μαΐου-Ιουνίου (έως και 10 Ιουλίου) του 1825, όπως παρουσιάζονται στον πίνακα 43 του παραρτήματος, είναι πως δεν εμφανίζονται στρατιωτικά έξοδα, για μισθούς, γεμεκλίκια και ταΐνια κονακίων. Έχει συντελεστεί η μετάβαση από το τοπικό στο Εθνικό Ταμείο και ο λογαριασμός αυτός απλώς αποτύπωνε τρέχοντα έξοδα της επαρχίας, τα οποία θα υποβάλλονταν στο Εθνικό Ταμείο.

ΙΙ. Οικονομικές σχέσεις και συναλλαγές την περίοδο του Εθνικού Ταμείου (1825-1826)

Για την περίοδο 1824-1825 διαπιστώσαμε μέσα από τους λογαριασμούς της Επαρχίας Αθηνών την ύπαρξη βασικών οικονομικών λειτουργιών μέσα από τις οποίες συγκεντωνόταν ο πλούτος και στηριζόταν η οικονομική και πολιτική δύναμη των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων. Οι ίδιες οικονομικές λειτουργιες συνεχίζουν να υφίστανται και την περίοδο 1825-1826 με μία βασική διαφορά: την περίοδο 1824-1825 τα έσοδα εισέρχονταν στο ταμείο της επαρχίας, ένα τοπικό ταμείο επηρρεπές στους τοπικούς πολιτικούς και οικονομικούς ανταγωνισμούς, ενώ την αμέσως επόμενη περίοδο έχει ήδη συντελεστεί η μετάβαση από τον τοπικό έλεγχο των προσεξόδων στον εθνικό, κεντρικό και υπερτοπικό έλεγχο των «προσεξόδων» μέσω του Εθνικού Ταμείου. Αυτή η διαπίστωση συμφωνεί και με την εξέλιξη των πολιτικών και οικονομικών συμπεριφορών προεστών, νοικοκυραίων και καπεταναίων

[1513] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α΄*, φάκελος 192, «*Κατάστιχον χαρτώον διαστ. 0,329 Χ 0,215 εκ φύλλων 26 ων λευκά τα 1,11β, 12α, 13β, 14α, 16β, 17-26α υπό τον τίτλον "Έξοδα γεγονότα κατά Μάρτιον (1824)"(σ. 1-6), Απρίλιον (σ. 6-12), Μάιον (σ. 13-20), Ιούνιον (σ. 20-30)*». Ο πρωτομάστορας εκπροσωπούσε και πολιτικά το συνάφι του και πολλές φορές διοριζόταν από την ίδια την κοινότητα, στο Ευθυμίου, 2003, ό.π., σ. 330-333.

το διάστημα της μετάβασης επί επαρχείας Μιχαήλ Σούτσου. Υπάρχει μια αναδιαμόρφωση ρόλων και στρατηγικών με την εμφανή πια παρουσία και ισχύ της επαναστατικής Διοίκησης στην Επαρχία Αθηνών. Νέες οικονομικές δυνάμεις που χαρακτηρίζονται ως νοικοκυραίοι εμφανίστηκαν ως υπενοικιαστές των προσόδων, ενώ ευρύτερη σε σχέση με την προεπαναστατική περίοδο ήταν η συμμετοχή τους στην αναδιανομή του πλούτου, όπως φαίνεται στην ενοικίαση του εθνικού ελαιώνα, των εθνικών περιβολιών και στην αγορά εθνικών φθαρτών. Θα λέγαμε πως αυξάνεται ο αριθμός εκείνων που μετέχουν στις οικονομικές διαδικασίες, με αποτέλεσμα τη διανομή του πλούτου σε περισσότερους την περίοδο 1825-1826. Αυτό επιβεβαιώνει και η αύξηση των αγοραπωλησιών ιδιόκτητων περιουσιών το έτος 1825: εκατόν εξήντα μία αγοραπωλησίες το 1825 έναντι ενενήντα επτά το 1826.

Η περίοδος 1825-1826 ήταν η σημαντικότερη όσον αφορά τα βεβαιωμένα έσοδα του Εθνικού Ταμείου από την Επαρχία της Αθήνας. Αν και το επόμενο έτος 1826 έγιναν κάποιες δημοπρασίες, αμφίβολο είναι αν δόθηκε το συνολικό ποσό των ενοικίων στο Εθνικό Ταμείο εξαιτίας των πολεμικών επιχειρήσεων. Ένα ποσό των χρημάτων αυτών κατευθύνονταν άμεσα στην ικανοποίηση αναγκών της ίδια της επαρχίας, κυρίως σε τρόφιμα, σιτηρά, αλεύρι, καλαμπόκι και άλλα γεννήματα.

Την τροφοδοσία της Επαρχίας Αθηνών αναλάμβαναν προμηθευτές-έμποροι ή απλά διαμεσολαβητές, συνολικά είκοσι τρία πρόσωπα, τα οποία αμείβονταν από τις εθνικές προσόδους Αθηνών και τα έσοδα του Τελωνείου Αθηνών. Με δεδομένο πως η εγχώρια παραγωγή δεν επαρκούσε για την εσωτερική αγορά, οι «εξοκοινοτικές» τροφοδοσίες υπήρξαν ζωτικής σημασίας και για τη συντήρηση του πληθυσμού και την επιμελητεία των ενόπλων. Τα πρόσωπα αυτά είχαν de facto έναν σημαντικό κύκλο εργασιών αρκετά προσοδοφόρο, ιδιαίτερα τον καιρό λίγο πριν την πολιορκία της Αθήνας το 1826-1827 και κατά τη διάρκειά της. Οι έμποροι-προμηθευτές είχαν ένα διαμεσολαβητικό ρόλο ανάμεσα στον παραγωγό-καλλιεργητή της ενδοχώρας και στην αγορά, πράγμα που προϋποθέτει πως ένα μέρος της παραγωγής πωλούνταν από τον καλλιεργητή και το προϊον έμπαινε σε ένα εκχρηματισμένο κύκλο με τελική κατάληξη την αγορά και την κατανάλωση. Ο αγρότης-καλλιεργητής αναγκαζόταν να μπει σε ένα μηχανισμό εκμετάλλευσης προφανώς όχι για να βγάλει κέρδος, αλλά για να πληρώσει κάποιους φόρους σε χρήμα.[1514] Το κέρδος από τη διαφορά στην τιμή αγοράς και στην τιμή πώλησης ανήκε στους εμπόρους-προμηθευτές. Όπως έχει περιγράψει ο Νίκος Σβορώνος για τα κέρδη των εμπόρων-μεσιτών στη Θεσσαλονίκη του 18ου αιώνα, οι έμποροι-μεσίτες μέσα στην Επανάσταση πρέπει να διατηρούσαν ένα σημαντικό ποσοστό κέρδους από τις προμήθειες που λάμβαναν για την απευθείας μεσολάβησή τους στον παραγωγό.[1515] Το ίδιο θα ισχύσει αργότερα και για τους σιτιστές του τακτικού στρατού στην Αθήνα. Οι τρεις βοσκοί-κτηνοτρόφοι που αμείβονταν από το Εθνικό Ταμείο φαίνεται να έχουν άμεση πρόσβαση στην αγορά και άρα μπορούσαν να επιτύχουν σαφώς καλύτερες τιμές.

Από τα είκοσι τρία πρόσωπα των εμπόρων-προμηθευτών τα δεκατρία καταγράφηκαν ως νοικοκυραίοι, από τους οποίους μόνο δύο, οι Φυλαχτός Γαρδέλης και Νικολής Στέφης (Στρέφης), είναι και αγοραστές.[1516] Ο Γαρδέλης είναι και κάτοχος πολιτικής θέσης μέσα στην Επανάσταση. Από τους πέντε προεστούς, που εμφανίζονται στον επικερδή τομέα του εμπορίου, δύο αγοράζουν ιδιόκτητες περιουσίες και δύο έχουν πολιτική θέση. Στους προμηθευτές εμφανίζονται και πέντε

[1514] Ασδραχάς, 1978, ό.π., σ. 52.
[1515] Σβορώνος, 1996, ό.π., 127.
[1516] Ανάμεσα στους νοικοκυραίους καταγράφονται και οι τρεις βοσκοί-κτηνοτρόφοι που λάμβαναν κάποιο μηνιαίο μισθό από το Εθνικό Ταμείο ως προμηθευτές της κοινότητας.

μη Αθηναίοι, που εντέλλονταν από την Διοίκηση για τον εφοδιασμό της φρουράς και του τακτικού στρατού. Οι προμηθευτές της Επαρχίας Αθηνών είχαν διαφορετικό καθεστώς χρηματοδότησης από περιοχές που δεν είχαν σοβαρά έσοδα, αλλά δέχονταν τη συνάθροιση και την παρουσία πολλών στρατιωτών, όπως ήταν τα Δερβενοχώρια. Εκεί η Διοίκηση είχε διορίσει ως Γενικό Φροντιστή τον Ιωάννη Χατζή Μελέτη, ο οποίος εκτελούσε άμεσα τις εντολές της «Διοικητικής Επιτροπής της Ελλάδος» στην περιοχή των Δερβενίων.[1517] Εκεί συναθροίζονταν τα σουλιώτικα στρατεύματα με τον Κώνστα Μπότζαρη και ο στρατηγός Δημήτριος Μακρής. Φαίνεται, όμως, πως και ο «Γενικός Αρχηγός της Ανατολικής Ελλάδος» μπορούσε να ζητά από τον Χατζή Μελέτη την τροφοδοσία δικών του στρατευμάτων στην περιοχή αυτή.[1518]

Αυτοί οι έμποροι-προμηθευτές, αλλά και οι υπόλοιποι έμποροι και ιδιώτες θα έπρεπε να καταβάλλουν στο Τελωνείο Αθηνών τους αντίστοιχους φόρους για ό,τι διακινούσαν προς την Επαρχία Αθηνών, αλλά και έξω από τα όριά της. Η αυξητική τάση των εσόδων του Τελωνείου Αθηνών μέχρι και το μήνα Αύγουστο του 1825 μαρτυρεί αυτόν τον διευρυμένο εμπορικό κύκλο για τον οποίο κάναμε λόγο προηγουμένως. Βέβαια, λείπουν, οι μήνες Σεπτέβριος και Οκτώβριος, όταν αποδίδονται στο εμπόριο γεννήματα, διαθέτουμε, όμως, τα στοιχεία για το μήνα Αύγουστο, τα οποία είναι ενδεικτικά των εσόδων του τελωνείου σε περίοδο αιχμής. Από τις 14 Απριλίου μέχρι και τα τέλη Αυγούστου 1825 τα έσοδα («η σύναξις») του Τελωνείου Αθηνών ήταν τα εξής:[1519]

από 14 Απριλίου έως τα τέλη του ιδίου	1.427:27 γρόσια
από α΄ Μαΐου έως τα τέλη του ιδίου	3.229:25 γρόσια
από α΄ Ιουνίου έως τα τέλη του ιδίου	2.680 γρόσια
από α΄ Ιουλίου έως τα τέλη του ιδίου	2.122:23 γρόσια
από α΄ Αυγούστου	4.981:28 γρόσια

[1517] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 193, *«Η Διοικητική Επιτροπή της Ελλάδος προς τον Φροντιστήν των Δερβενοχωρίων κ. Χ. Μελέτην. […] Εν Ναυπλίω τη 13 Μαΐου 1826. Ο Πρόεδρος Ανδρέας Ζαήμης».* Αρχηγός των όπλων των Δερβενοχωρίων διορίστηκε ο Κριεζής.

[1518] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 193, *«Προς τον φροντιστήν των εν Δερβενίοις στρατευμάτων κύριον Ιωάννην Χατζή Μελέτην. […] Εν Μεγάροις τη 9η Μαΐου 1826. Ο πατριώτης Διονύσιος Ευμορφόπουλος».*

[1519] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 13, *«Σύναξις του Τελωνίου Αθηνών από 14 Απριλλίου μέχρι τέλος Αυγούστου. […] Τη 24 Σεπτεμβρίου 1825. Εν Αθήναις. Οι ενοικιασταί του Τελωνίου Αθηνών Μανόλης Γαρουφαλιάς και Συντροφία. Ο Γεν. Γραμματεύς Αθηνών Δημήτριος Βύας».*

έως τα τέλη του ιδίου	
σύνολο:	14.511:23 γρόσια

Για τεσσεράμισι μήνες τα έσοδα ανήλθαν στα 14.511 γρόσια. Το ποσό είναι σημαντικό αν κρίνουμε από μια αχρονολόγητη πηγή, μάλλον των αρχών του 1826, που αναφέρει ως ετήσιο ποσό ενοικίασης του Τελωνείου Αθηνών τα 23.100 γρόσια.[1520] Ένα κέρδος θεωρητικά έμενε στον ενοικιαστή του τελωνείου. Σχεδόν το σύνολο του ποσού των εσόδων του τελωνείου φαινομενικά καταβαλλόταν στο Εθνικό Ταμείο, όμως, στην πράξη διαμοιραζόταν σε άμεσες πληρωμές, για τις οποίες η επαναστατική Διοίκηση ήταν ενήμερη. Άλλωστε ήταν εκείνη που εξέδιδε τις διαταγές για τις πληρωμές αυτές. Αναφέρονται στις πηγές ως αποδέχτες των χρημάτων δύο πρόσωπα,ανάμεσα στις άλλες πληρωμές: ο Νικόλαος Μπούφης, φροντιστής του στρατοπέδου Αθηνών, λαμβάνει από το «τελωνειακό δικαίωμα» για όσο τυρί και λάδι πουλήθηκε στον στρατηγό Γκούρα στις 11 Μαΐου 1825, 862:17 γρόσια και για άλλα έξοδα (ή μισθούς) 3.278:5 γρόσια. Ο Γ. Χατζή Σύμου λαμβάνει για υπηρεσίες προς τη Διοίκηση γρόσια 3.092:20. Τον Νικόλαο Μπούφη τον συναντήσαμε και την προηγούμενη περίοδο 1824-1825 να αμείβεται από το ταμείο της Επαρχίας Αθηνών. Δεν θα είναι οι μόνοι που παίρνουν χρήματα από τις εθνικές προσόδους και τον Τελώνη Αθηνών.[1521]

Έχουν εντοπιστεί τριάντα πρόσωπα που αμείβονταν άμεσα από τις «εθνικές προσόδους Αθηνών», την εκποίηση των εθνικών κτημάτων και τον Τελώνη Αθηνών (ή τους Τελώνες), τα οποία λάμβαναν ποσά μεγαλύτερα από όσους περιστασιακά πρόσφεραν εμπορικές, κυρίως, υπηρεσίες προς τη Διοίκηση και την Επαρχία Αθηνών.[1522] Οι άμεσες πληρωμές γίνονταν φαινομενικά μόνο μέσω του Εθνικού Ταμείου, οπωσδήποτε με εντολή του Εθνικού Ταμείου. Ο προεστός Αλύπιος Καλογεράς με πολιτική θέση εμφανίζεται στον πίνακα 44 του παραρτήματος δύο φορές, ως προμηθευτής-έμπορος και ως πρόσωπο που αμείφθηκε από τις εθνικές προσόδους Αθηνών. Είναι πιθανόν και οι υπόλοιποι προμηθευτές-έμποροι να αμείβονταν από τις εθνικές προσόδους απλά αυτό να μη κατονομάζεται στις πηγές. Στα τριάντα πρόσωπα που αμείβονταν άμεσα από τις εθνικές προσόδους, την εκποίηση των εθνικών φθαρτών και τον Τελώνη Αθηνών με εντολή του Εθνικού Ταμείου καταγράφηκαν δεκατέσσερις νοικοκυραίοι, πέντε προεστοί και έντεκα πρόσωπα που είχαν καταγωγή από άλλο μέρος. Από τους δεκατέσσερις νοικοκυραίους εμφανίζεται ένας ως αγοραστής, ενώ τρεις κατέχουν πολιτική θέση. Από τους πέντε προεστούς εμφανίζεται ένας αγοραστής, ενώ και οι πέντε κατέχουν πολιτική θέση. Από τους έντεκα μη Αθηναίους κανείς δεν αγοράζει μέσα στην Επανάσταση, ενώ από αυτούς μόνο ο πρώην έπαρχος Ιωάννης Γενοβέλης κατείχε στο παρελθόν πολιτική θέση στην Επαρχία Αθηνών.

Αυτό που παρατηρούμε σε σχέση με το διάστημα 1824-1825 είναι μια μείωση του αριθμού των προσώπων που αμείβονταν άμεσα από το Εθνικό Ταμείο με πόρους της Επαρχίας Αθηνών. Από τα τριάντα επτά της περιόδου 1824-1825 φτάνουμε στα τριάντα της περιόδου 1825-1826. Αν, όμως, προστεθούν σ' αυτούς και

[1520] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 13, *«Σύντομος έκθεσις του λογαριασμού του κυρίου Ιωάννου Μποσάκη, ενοικιαστού των περσυνών εθνικών προσόδων των ακολούθων: της επαρχίας και τελωνείου Δερβενοχωρίων γρ. 70.000, του Τελωνείου Αθηνών 23.100, της αλικής Θηβών 12.000 […]».*

[1521] Ενικός αριθμός στις πηγές αν και οι ενοικιαστές του Τελωνείου Αθηνών ήταν δύο το 1825.

[1522] Βλέπε σχετικά τον πίνακα 44 του παραρτήματος.

τα είκοσι τρία πρόσωπα που αμείβονταν περιστασιακά για υπηρεσίες που προσέφεραν ο αριθμός όσων λάμβαναν χρήματα από πόρους της Επαρχίας Αθηνών αυξάνεται σημαντικά σε σχέση με το προηγούμενο διάστημα, φτάνοντας στα πενήντα τρία πρόσωπα το διάστημα 1825-1826 σύμφωνα με τον πίνακα 74. Από αυτά τα είκοσι οχτώ καταγράφηκαν ως νοικοκυραίοι, τα δεκαπέντε ως μη Αθηναίοι και μόλις δέκα ως προεστοί.[1523]

Μια άλλη σημαντική παρατήρηση είναι πως την περίοδο 1825-1826 έχουμε την ίδια περίπου συμμετοχή των νοικοκυραίων στις οικονομικές διεργασίες της Επαρχίας Αθηνών σε σχέση με την περίοδο 1824-1825. Οι νοικοκυραίοι σταθερά πλαισιώνουν τις οικονομικές λειτουργίες της Επαρχίας Αθηνών, όπως το εμπόριο, τη βιοτεχνία, τις πρόσοδους των γαιών και την ενοικίαση των εθνικών φθαρτών. Την περίοδο 1824-1825, αλλά και την επόμενη περίοδο οι νοικοκυραίοι που εμπλέκονται σε οικονομικές διαδικασίες άμεσα εξαρτώμενες από εγχώριους πόρους δεν φαίνεται να αγοράζουν μέσα στην Επανάσταση με ελάχιστες εξαιρέσεις, ενώ, δεν κατέχουν πολιτικές θέσεις, πάλι με κάποιες λιγοστές εξαιρέσεις. Φαίνεται, όμως, μια σύνδεση με την πολιτική εξουσία μέσω συγγενικών δικτύων.

Το προεστικό στοιχείο παρουσιάζει εμφανή μείωση στην εμπλοκή του στις παραπληρωματικές οικονομικές διαδικασίες την περίοδο 1825-1826. Από τους δεκαοχτώ προεστούς της περιόδου 1824-1825 φτάνουμε στους πέντε της επόμενης χρονιάς. Το προεστικό στοιχείο εξοβελίζεται από τους χρηματικούς πόρους του Εθνικού Ταμείου για την Επαρχία Αθηνων, ενώ έχει περιορισμένη συμμετοχή στην ενοικιάση των εθνικών προσόδων και των εθνικών περιβολιών της Επαρχίας Αθηνών. Φαίνεται, όμως, να διατηρεί κάποια ισχή παρουσία στην ενοικίαση του εθνικού ελαιώνα Αθηνών και στην αγορά φθαρτών κτημάτων, οπωσδήποτε βρίσκεται σε μία κάμψη καθώς οδεύουμε προς την έναρξη της πολιορκία των Αθηνών το 1826. Οι πέντε προεστοί που επιβιώνουν την περίοδο 1825-1826 ως προμηθευτές της Επαρχίας Αθηνών και εξασφαλίζουν πόρους από το Εθνικό Ταμείο δεν είναι τυχαίο πως κατέχουν όλοι τους πολιτικές θέσεις.[1524] Άρα η πολιτική άνοδος των νοικοκυραίων το 1825 ευνόησε σημαντικά την οικονομική δυναμική των νοικοκυραίων.

[1523] Στους προμηθευτές της Επαρχίας Αθηνών έχουμε εντάξει όσους αμείβονταν από τις εθνικές προσόδους Αθηνών και το λογαριασμό της Επαρχίας Αθηνών με εντολή του Εθνικού Ταμείου. Για παράδειγμα, δεν έχουμε εντάξει στον πίνακα 44 του παραρτήματος τον Γεώργιο Καρατζά Υδραίο, αγοραστή μέσα στην Επανάσταση, ο οποίος πώλησε σιτάρι στους Δερβενοχωρίτες για τα εκεί στρατεύματα του Ιωάννη Γκούρα και άλλων στρατηγών τον Ιανουάριο του 1826. Η Διοίκηση θα εξασφάλιζε την πληρωμή του χωρίς να αναφέρεται στις πηγές η προέλευση των χρημάτων. Βλέπε σχετικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 16, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβ. Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω τη 3 Ιανουαρίου 1826. Η Επιτροπή των Πολεμικών Διονύσιος Μούρτζινος, Αδάμ Δούκας».* Σε μια άλλη περίπτωση ο Γεώργιος Καρατζάς προμηθεύει τους Δερβενοχωρίτες με τροφές για τα εκεί ευρισκόμενα στρατεύματα των στρατηγών Ιωάννη Γκούρα, Βάσσου Μαυροβουνιώτη, Νικόλαου Γριζιώτη, Στάθη Κατζικογιάννη και Θεόδωρου Γρίβα. Ο Καρατζάς παρέδωσε ποσότητα σιταριού 5.185 οκάδων προς 20 παράδες την οκά, με τη συμφωνία να εισπράξει το ποσό 2592:20 γροσίων από τη Διοίκηση. Η Διοίκηση με τη σειρά της ενημέρωνε πως οι όποιες διαταγές αγοραστών θα πληρώνονταν είτε από τις εθνικές προσόδους είτε από τις εθνικές εκποιήσεις, στο ό.π., φάκελος 16*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Εθνικόν Ταμείον. […] Εν Ναυπλίω τη 4 Ιανουαρίου 1826. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1524] Οι προεστοί συνολικά που αμείβονταν από το Εθικό Ταμείο με εντολή της Διοίκησης ανέρχονταν στους δέκα, ενώ οι αντίστοιχοι νοικοκυραίοι έφταναν τους είκοσι οχτώ.

Μία τελευταία διαπίστωση αφορά την ολοένα και αυξανόμενη παρουσία μη Αθηναίων στις οικονομικές διαδικασίες που αμείβονταν από τοπικούς πόρους, αλλά και ευρύτερα σε διαδικασίες όπως η ενοικίαση των εθνικών προσόδων της Επαρχίας Αθηνών. Το 1825-1826 καταγράφονται στον πίνακα 74 δεκαπέντε μη Αθηναίοι[1525] που αμείβονταν άμεσα από τις εθνικές προσόδους της Επαρχίας, ενώ την περίοδο 1824-1825 δεν συναντάμε κανένα πρόσωπο που να μην έχει καταγωγή από την Αθήνα. Από τους δεκαπέντε μη Αθηναίους κανείς δεν εμφανίζεται ως αγοραστής μέσα στην Επανάσταση, ενώ μόνο ένας κατείχε στο παρελθόν πολιτική θέση. Οι μη Αθηναίοι στην Κοινότητα Αθηνών είχαν εμφανιστεί ως ενοικιαστές των προσόδων και ως αγοραστές των εθνικών φθαρτών κτημάτων. Μετά το 1830 οι μη Αθηναίοι δεν θα λείψουν από τις αγοραπωλησίες που κάνει η μικτή οθωμανική επιτροπή.

Πίνακας 74. Πρόσωπα που αμείβονται από τις εθνικές προσόδους Αθηνών και το λογαριασμό της Επαρχίας Αθηνών με εντολή του Εθνικού Ταμείου.

	αριθμός προσώπων	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού)	**αγοραστές ιδιόκτητων περιουσιών**	**ποσοστό** (ανά κατηγορία προεστών και νοικοκυραίων)
προεστοί	10	18,9%	3	30%
νοικοκυραίοι	28	52,8%	3	10,7%
μη Αθηναίοι	15	28,3%	-	-
σύνολο	53		6	

Πηγές πίνακα: Παράρτημα, πίνακας 44, Γ.Α.Κ., Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας, φάκελος 56, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Η επαναστατική Διοίκηση μετά το 1825 πέτυχε αυτό που δεν είχε καταφέρει την περίοδο 1823-24. Αλλά και πιο πριν, ήδη από το 1822, ήταν ο Άρειος Πάγος αυτός που δεν μπόρεσε ούτε να νοικιάσει τις εθνικές προσόδους, ούτε να συλλέξει τα εθνικά και ιδιόκτητα γεννήματα. Φαίνεται πως οι στρατιωτκοί μπορούσαν να κρατούν δεσμευμένες τις εθνικές προσόδους, καθώς και να παρακρατούν τα γεννήματα που λάμβαναν ως φόρο για τις εθνικές και ιδιόκτητες περιουσίες. Αυτή η κατάσταση αλλάζει στα τέλη του 1824 με τον έπαρχο Μιχαήλ Σούτσο να καθορίζει τις διαδικασίες των δημοπρατήσεων για την Επαρχία Αθηνών, σύμφωνα με τις διαταγές της Διοίκησης. Η τελευταία από τη μεριά της χρηματοδοτούσε την επαρχία μέσω του Εθνικού Ταμείου στο οποίο εισέρεαν τα χρήματα των δημοπρατήσεων, αλλά και την τροφοδοτούσε άμεσα από έκτακτες εισφορές σε γεννήματα που διατάσσονταν να κάνουν οι ενοικιαστές των προσόδων.

Στην Επαρχία Αθηνών οι ενοικιαστές των προσόδων αρνήθηκαν στα μέσα Οκτώβρη 1825 να δώσουν «γεννήματα σιταριού» στο επαρχείο για τις ανάγκες του

[1525] Το 28,8% επί του συνόλου των αμειβομένων από το Εθνικό Ταμείο.

τακτικού ιππικού.[1526] Ενώ τους ζητήθηκε να δώσουν 10.000 κοίλα σιταριού εκείνοι δεν έδωσαν «ούτε κόκκον». Η Διοίκηση ζήτησε τότε από τον φροντιστή Μαργαρίτη Χατζή Κούταβο να βρει άλλες πηγές αγοράς σιταριού και καλαμποκιού, κάτι που ήταν δύσκολο και περισσότερο δαπανηρό για το Εθνικό Ταμείο.[1527] Για το λόγο αυτό ζητήθηκε μικρότερη ποσότητα, 2.500 κοίλα συνολικά, και τα 2/3 της ποσότητας θα αποτελούνταν από καλαμπόκι, που ήταν φθηνότερο.

Δεν διαθέτουμε στοιχεία για την ποσότητα των γεννημάτων που σε άλλες περιπτώσεις οι ενοικιαστές των προσόδων Αθηνών απέδωσαν στη Διοίκηση. Οπωσδήποτε αντιμετώπιζαν προβλήματα και οι ίδιοι οι ενοικιαστές είτε λόγω προβλημάτων στη σύναξη των γεννημάτων είτε λόγω «τοπικών συνηθειών» που τους ζημίωναν οικονομικά.[1528] Η Διοίκηση, αδυνατώντας να ελέγξει τις διαδικασίες, ζητά από τους ενοικιαστές «να ανακαλύψουν» τις καταχρήσεις των «κυρίων» των ελαιώνων και να τους αναφέρουν σε αυτή.[1529] Ωστόσο παρά τις επιμέρους αντιδράσεις η Διοίκηση φαίνεται να έχει επιβάλλει την κυριαρχία της στην Επαρχία Αθηνών την περίοδο 1825-1826.

Ακριβώς επειδή ο έλεγχος των εκποιήσεων και των προσόδων έχει περάσει από την κοινότητα στη Διοίκηση, μόνο η τελευταία μπορεί να συντάσσει λογαριασμούς εξόδων και όχι το Επαρχείο Αθηνών, το οποίο απλώς παρουσιάζει κάποιες ανάγκες και κάποια μικρά έξοδα. Οι στρατιωτικοί αποστέλλουν οι ίδιοι τους λογαριασμούς τους στην Διοίκηση και όχι προς το επαρχείο, μέσω του μισθοδότη του στρατοπέδου Αθηνών.[1530]

Ο Γκούρας θα αποστείλλει το δικό του λογαριαμό εξόδων για το φρούριο των Αθηνών και για την εκστρατεία του τον Αύγουστο του 1825, ζητώντας να του καταβληθεί το ποσό των 15.486,17 γροσίων για το διάστημα Μαρτίου-Ιουλίου 1825.[1531] Στο ποσό αυτό ο Γκούρας φρόντισε να συμπεριλάβει και 3.567,35 γρόσια για σιτηρέσια της οικογένειάς του «κατά διαταγήν της Διοικήσεως διδόμενα, περί των

[1526] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 130, Προς το Υπουργείο της Οικονομίας, Ναύπλιο, 16 Οκτωβρίου 1825. Σε επαρχίες της Πελοποννήσου οι ενοικιαστές των προσόδων αρνήθηκαν να καταβάλουν τη δεύτερη δόση του ενοικίου, αφού δεν είχαν γεννήματα να συλλέξουν λόγω της επιδρομής των Αιγυπτιών. Βλέπε ενδεικτικά για την Επαρχία Καλαβρύτων, Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 131, Το Βουλευτικό Σώμα προς το Εκτελεστικό Σώμα, Ναύπλιο, 17 Οκτωβρίου 1825.

[1527] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 134, Το Υπουργείο του Πολέμου προς το Εκτελεστικό Σώμα, Ναύπλιο, 27 Οκτωβρίου 1825.

[1528] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 131, Προς το Βουλευτικό, Ναύπλιο, 17 Οκτωβρίου 1825. Αναφέρεται πως οι ενοικιαστές των προσόδων υπέστησαν ζημία στη αποδεκάτωση των ιδιόκτητων ελαιών λόγω «της επικρατούσης συνήθειας εις τον αποδεκατισμόν των εθνικών ελαιών». Όπως έχουμε δει παραπάνω οι ιδιοκτήτες αναμείγνυαν τις εθνικές με τις ιδιόκτητες ελιές, ώστε να αποφεύγουν τη δεκάτωση στις ιδιόκτητες ελιές.

[1529] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 131, Το Βουλευτικό Σώμα προς το Εκτελεστικό, Ναύπλιο, 19 Οκτωβρίου 1825.

[1530] Βλέπε για παράδειγμα, την περίπτωση του αντιστράτηγου Δημήτριου Λέκκα στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 2, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 26 Φεβρουαρίου 1825. Εν απουσία των Υπουργών ο Γενικός Γραμματεύς Δημήτριος Τομαράς»* και στο ίδιο, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 26 Φεβρουαρίου 1825. Ο Πατριώτης Ιωάννης Κωλέτης»,* όπου ζητείται η πληρωμή των λογαριασμών του στρατηγού Νικόλαου Κριεζώτη από 5 Δεκεμβρίου έως τη 1 Μαρτίου 1825 για 376 στρατιώτες του.

[1531] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 10, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 2 Αυγούστου 1825. Ο Υπουργός του Πολέμου Αδάμ Δούκας».*

οποίων το Υπουργείον (του Πολέμου) δεν έχει ιδέαν».[1532] Οι στρατιωτικοί που πρόσκεινταν στη Διοίκηση μπορούσαν να εξασφαλίζουν και χρηματοδοτήσεις για προσωπικά έξοδα που κατέγραφαν στα «έξοδα κονακίων». Όπως θα δούμε παρακάτω τα έξοδα «Κονακίων» ήταν οι βασικοί λογαριασμοί από τους οποίους είχε αποκλειστεί ο αρχιστράτηγος Ανδρούτσος τον Μάιο του 1824. Από αυτούς τους λογαριασμούς εξασφάλιζε τη μισθοδοσία των στρατιωτών του, ενώ για την τροφοδοσία του η Επαρχεία Λιβαδειάς του έδινε τα αναγκαία γεννήματα.

ΙΙΙ. Ο έρανος του 1826[1533]

Η επαναστατική Διοίκηση το 1826 απευθυνόταν στους «ευκατάσταστους των επαρχιών»[1534] για την είσπραξη χρημάτων πέρα από αυτά που προβλέπονταν από τις ενοικιάσεις και τις πωλήσεις των εθνικών κτημάτων. Επικαλείται τη φιλοπατρία απέναντι στην παντελή «αχρηματία» για αυτές τις έκτακτες εισφορές στην «Ανατολική Χέρσο Ελλάδα» πέρα από τη φορολογία.

Το ποσό του εράνου για την Επαρχία της Αθήνας υπολογιζόταν στα 40.100 γρόσια. Αντίστοιχα η Επαρχία Σαλώνων θα κετέβαλλε 20.500 γρόσια, η Επαρχία Λιβαδειάς 15.000 και η Επαρχία των Θηβών 7.300 γρόσια. Στα έσοδα της Διοίκησης προστέθηκαν 8.977 γρόσια από τον έρανο των Σαλωνιτών της Σαλαμίνας. Ο έρανος ήταν μια μορφή «δανείου» προς το Εθνικό Ταμείο, χωρίς αυτό να σημαίνει και την επιστροφή των ποσών αυτών από τη Διοίκηση. Το σημαντικό της υπόθεσης δεν είναι τόσο τα ποσά, που ήταν μικρά, όσο η καταγραφή των ονομάτων εκείνων που τα δίνουν και που ανήκουν στους ευπορότερους πολίτες της κάθε επαρχίας. Είναι πιθανόν για την Αθήνα την απόφαση για την κατανομή των ποσών του εράνου να την έλαβε η Δημογεροντία.

[1532] Το «Υπουργείο του Πολέμου» «δίνει πίστην» (δηλαδή, αναγνωρίζει το χρέος) στους λογαριασμούς που αφορούν την επιδιόρθωση των κανονιών του φρουρίου Αθηνών (ξύλα για τα κρεβάτια των κανονιών, στρώσιμο των ξύλων με ρίψη βομβών και σφήρες). Παρατηρεί, όμως, πως σε έναν λογαριασμό του «Έφορα» του φρουρίου περιλαμβάνονται εξακόσια εξήντα πέντε γρόσια «διά έξοδα του Κονακίου του ιδίου στρατηγού» για διάστημα πέντε μηνών. Το Υπουργείο του Πολέμου ζητά σχετικές διαταγές για το ποσό αυτό από το Εκτελεστικό Σώμα. Βλέπε σχετικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 10, *«Όσα έξοδα έγιναν εις το φρούριον (Αθηνών) έως Ιουλίου […] τη 17 Αυγούστου 1825. Αντώνιος Γεωργαντάς, Γραμματεύς του Στρατηγού Ιωάννου Γκούρα»* και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 10, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 2 Αυγούστου 1825. Ο Υπουργός του Πολέμου Αδάμ Δούκας».*

[1533] Βλέπε και τον πίνακα 46 του παραρτήματος.

[1534] Βλέπε για παράδειγμα, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 76, *«Προς τους ευκαταστάτους της Επαρχίας (δεν αναγράφεται η επαρχία) […] τη α΄Μαρτίου 1826, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικον. Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Η Διοίκηση ζητά να συνταχθούν και κατάλογοι «ευκατάστατων» από το Επαρχείο, τους επιστάτες τους δημογέροντες και προκρίτους κάθε επαρχίας.

Πίνακας 75. Σύνθεση και κατανομή του εράνου του 1826 στην Επαρχία Αθηνών.[1535]

	αριθμός προσώπων	**ποσοστό**	**αγοραστές ιδιόκτητων περιουσιών**	**ποσοστό** (επί του συνολικού αριθμού που μετέχουν στον έρανο)
προεστοί	22	68,8%	13	40,6%
νοικοκυραίοι	10	31,3%	2	6,3%
σύνολο	32		15	

Πηγές πίνακα: Παράρτημα, πίνακας 46, Γ.Α.Κ., Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας, φάκελος φ. 84, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Συνολικά, όπως φαίνεται στον πίνακα 75 τριάντα δύο πρόσωπα συνεισφέρουν χρήματα στον έρανο από των ευπορότερους κατοίκους της Επαρχίας Αθηνών.[1536] Η πλειοψηφία των προσώπων που μετέχουν στον έρανο του 1826 είναι προεστοί και μάλιστα πάνω από τους μισούς είναι και αγοραστές μέσα στην Επανάσταση. Δεκατρείς προεστοί ή το 40,6% επί του συνολικού αριθμού των προσώπων που μετέχουν στον έρανο θα είναι και αγοραστές ιδιωτικών περιουσιών. Αυτό δείχνει πως οι προεστοί δεν έχουν απωλέσει την οικονομική τους δύναμη, κάτι που επιβεβαιώνεται και από τις αγορές εθνικών κτημάτων, τις ενοικιάσεις του ελαιώνα Αθηνών και των εθνικών περιβολιών, παρά το γεγονός πως έχουν εκχωρήσει πολιτικές εξουσίες σε νοικοκυραίους και σε καπεταναίους. Δέκα νοικοκυραίοι συμμετέχουν στον έρανο του 1826 από τους οποίους μόνο οι δύο αγοράζουν μέσα στην Επανάσταση. Τα παραπάνω μπορούν να διαβαστούν και διαφορετικά, ως μια αναγκαστική εισφορά προς το Εθνικό Ταμείο, που βαρύνει περισσότερο τους προεστούς παρά τους νοικουραίους. Οι Χατζή Παναγής Ζαχαρίτζας, Χατζή Σπύρος Γκικάκης, Παναγής Σκουζές, Νικολής Χαϊμανδάς και Σπύρος Πατούσας δίνουν τα μεγαλύτερα ποσά στον έρανο του 1826. Όλοι τους ήταν προεστοί.

Συμπεράσματα

Στο Μέρος Γ΄ παρακολουθήσαμε τις οικονομικές διαδικασίες της Κοινότητας Αθηνών και τη διαπλοκή μεταξύ τοπικών και υπερτοπικών εξουσιών στην Επαρχία Αθηνών με στόχο των έλεγχο των οικονομικών μηχανισμών. Πρόσωπα που είδαμε στο Μέρος Β΄ ως αγοραστές ιδιόκτητων περιουσιών κάνουν την εμφάνισή τους και στο Μέρος Γ΄, το οποίο αναφέρεται στους μηχανισμούς πρόσκτησης του υλικού πλούτου, ο οποίος μετά επενδυόταν και στην αγορά κυρίως γαιών. Οι οικονομικοί μηχανισμοί αφορούν την ενοικίαση των προσόδων, του εθνικού ελαιώνα,

[1535] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος φ. 84, *«Διανομή του εράνου εν τη Επαρχία των Αθηνών. Κατάλογος της Επαρχίας Αθηνών, τη 21η Ιουνίου 1826, Σαλαμίνι. Ο Προσωρινός Γραμματεύς της Επιτροπής»*.

[1536] Δεν υπολογίζουμε στον πίνακα 75 τα πέντε μοναστήρια που δίνουν τα μεγαλύτερα ποσά (Μονή Πεντέλης, Πετράκη, Καισαριανής, Αγίου Σπυρίδωνος, Βρανά) και δύο ακόμη που δίνουν λιγότερα (αυτά της Χασιάς και Αγίας Τριάδος).

των εθνικών περιβολιών, αλλά και την εκποίηση των εθνικών φθαρτών που είδαμε στο Μέρος Β΄. Δημοπρασίες σύμφωνες με τους «νόμους του έθνους» διεξήχθησαν στην Αθήνα για πρώτη φορά στις αρχές του 1825. Στις δημοπρασίες συμμετέχουν τόσο ντόπιοι αγοραστές, όσο και αγοραστές από άλλα μέρη, που βρήκαν στην Αθήνα ένα προσοδοφόρο τόπο επένδυσης. Διαπιστώσαμε την αυξανόμενη συμμετοχή των νοικοκυραίων στις διαδικασίες υπενοικίασης των προσόδων, της ενοικίασης του εθνικού ελαιώνα και των εθνικών περιβολιών. Επιπλέον οι νοικοκυραίοι συνδέονται με οικονομικές διαδικασίες που περνούν μέσα από τις λειτουργίες της κοινότητας και του Εθνικού Ταμείου. Εκμεταλλεύονται δηλαδή τον υποτυπώδη κρατικό μηχανισμό και αντλούν κέρδος από τις συναλλαγές με αυτόν. Έχουν ήδη, όπως είδαμε στο Μέρος Α,΄εδραιώσει μια πολιτική παρουσία σε τοπικό επίπεδο, ώστε να μπορούν να έχουν με το μέρος τους την κοινοτική εξουσία. Από την άλλη και οι προεστοί προσπαθούν να εκμεταλλευτούν τους τοπικούς πόρους, διατηρώντας εξίσου μια δυναμική πολιτική παρουσία.

Στην Αθήνα του 1823 και του 1824 οι στρατιωτικοί («οι καστρινοί») ήλεγχαν τις προσόδους για δικό τους όφελος. Επικεφαλής των στρατιωτικών ήταν ο Ιωάννης Γκούρας και ο Ιωάννης Μαμούρης. Σε αυτούς κατέληγαν οι πρόσοδοι της Επαρχίας Αθηνών και τα εισοδήματα του εθνικού ελαιώνα, τουλάχιστον μέχρι τα μέσα του 1824. Η κατάσταση σταδιακά θα μεταβληθεί μέσα από το μετασχηματισμό των κοινοτικών εξουσιών και την εδραίωση του θεσμικού πλαισίου της Διοίκησης. Η Διοίκηση του Γεωργίου Κουντουριώτη απέφευγε τη δημιουργία ακραίων καταστάσεων και επέμβαινε επιλεκτικά στις τοπικές διαμάχες στην «Ανατολική Χέρσο Ελλάδα». Άλλωστε από τις αρχές του 1824 οι δημογέροντες των Αθηνών αντιμετωπίζουν το θεσμικό πλαίσιο της Διοίκησης ως ένα ιδιαίτερα ευνοϊκό πεδίο για την προάσπιση των συμφερόντων τους έναντι των οπλαρχηγών και του Οδυσσέα Ανδρούτσου. Το ίδιο ισχύει και για τους νοικοκυραίους που αποκτούν πρόσβαση στις ενοικιάσεις του εθνικού ελαιώνα και των εθνικών περιβολιών, καθώς και στην αγορά εθνικών φθαρτών. Δεν θα μπορούσαν παρά να ταχθούν στο πλευρό των Νόμων της Διοίκησης, οι οποίοι άλλωστε τους προστάτευαν από την ασυδοσία των στρατιωτικών.

Στη μετάβαση από το τοπικό ταμείο Αθηνών στο Εθνικό Ταμείο αποτυπώθηκε συμβολικά, αλλά και ουσιαστικά το πέρασμα από τις τοπικές εξουσίες στην κεντρική εξουσία της Διοίκησης. Πολιτικά το πέρασμα αυτό δεν επιτεύχθηκε με την εγκατάσταση στην Αθήνα επάρχου το 1823, αλλά μόνο μετά τη συνέλευση των Σαλώνων το 1824 που θα δούμε παρακάτω. Τότε μόνο η επαναστατική Διοίκηση μπόρεσε να ελέγξει τις κεντρόφυγες δυνάμεις, κυρίως τους καπεταναίους. Και πάλι δεν έλειψαν οι καταχρήσεις, που αυτή τη φορά είχαν να αντιμετωπίσουν τους «Νόμους» και τα διοικητικά στρατεύματα. Στην εφαρμογή των Νόμων συναινούν ήδη από το 1824 και τα ανώτερα στρώματα της Αθήνας, τα οποία δεν έχουν λόγο να αντιταχθούν πολιτικά στη Διοίκηση. Αυτό θα το έκανε ο αρχιστράτηγος Οδυσσέας Ανδρούτσος. Θα διεκδικούσε πόρους που δεν μπορούσε να λάβει σε μια επαρχία υπό την προστασία των νόμων.

Οι νοικοκυραίοι εμφανίζονται σε οικονομικές δραστηριότητες που προεπαναστατικά ήταν στον έλεγχο των προεστών και των αρχόντων. Επενδύουν στην ενοικίαση του εθνικού ελαιώνα και των εθνικών περιβολιών, ενώ συνδέουν τις εμπορικές δραστηριότητές τους με πτυχές της τοπικής διοίκησης, όπως, ήταν η τροφοδοσία των στρατευμάτων. Με έμμεσο τρόπο θα μπορούσαμε να δούμε μια κοινότητα συμφερόντων που στηρίζεται και στην πολιτική παρουσία τους στην Κοινότητα Αθηνών. Οι οικονομικά δραστήριοι νοικοκυραίοι θα εκπροσωπηθούν και

σε πολιτικό επίπεδο και θα επηρεάσουν τις πολιτικές εξελίξεις. Τόσο αυτοί όσο και οι προεστοί θα στραφούν προς τη Διοίκηση, η οποία με την αξιοποίηση και των δανείων, είχε κατορθώσει να επιβληθεί πολιτικά στην «Ανατολική Χέρσο Ελλάδα». Υπό το πρίσμα αυτής της πολιτικής συμμαχίας και συναίνεσης, οποιαδήποτε ενέργεια που ερμηνευόταν ως «αντιδιοικητική» δεν θα μπορούσε παρά να προσκρούσει στην αντίδραση των νοικοκυραίων και των προεστών της Κοινότητας Αθηνών. Η οικονομική μετατόπιση των νοικοκυραίων προς τους μηχανισμούς οικονομικής διαχείρισης της Διοίκησης θα σημάνει και την τελική απομάκρυνσή τους από το πολιτικό πλαίσιο της συνέλευσης του 1822. Από κοινού τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα της Αθήνας θα εκμεταλλευτούν τους οικονομικούς μηχανισμούς που εγκαθιδρύει η Επανάσταση αποδεχόμενοι σταδιακά τους θεσμούς της επαναστατικής Διοίκησης σε τοπικό επίπεδο.

Αναγνωρίζουμε, λοιπόν, την παρουσία νέων προσώπων στους οικονομικούς μηχανισμούς που συνδέονταν με την ενοικίαση των προσόδων και τα εμπορικά δίκτυα που υποστήριζαν τη λειτουργία της κοινότητας την περίοδο της Επανάστασης. Υποθέτουμε πως οι «νοικοκυραίοι» αυτοί αναζήτησαν την πολιτική στήριξη των «νοικοκυραίων» με πολιτική θέση. Δεν έλειπαν οι περιπτώσεις που οι τελευταίοι ταυτίζονταν με τους πρώτους. Ήταν, δηλαδή, η πολιτική θέση που ενίσχυε την παρουσία τους σε οικονομικούς μηχανισμούς στο πλαίσιο της κοινότητας. Ο έλεγχος των οικονομικών μηχανισμών άντλησης του πλεονάσματος δημιουργούσε περισσότερο κοινά συμφέροντα παρά αντιπαλότητα ανάμεσα στους προεστούς και τους νοικοκυραίους. Η διάκριση που κάνουμε δε σημαίνει κατ' ανάγκη και τον κοινωνικό και πολιτικό διαχωρισμό. Η χρήση των κοινωνικών κατηγοριών έγινε για να δείξει τις νέες πολιτικές και οικονομικές δυνάμεις που εμφανίζονται μέσα στη Επανάσταση, οι οποίες συμπλέουν με τις παλαιές πολιτικές και οικονομικές δυνάμεις των προεστών. Σε κάποιο, όμως, βαθμό οι προεστοί βρέθηκαν να χάνουν προεπαναστατικές εξουσίες από την άνοδο των νοικοκυραίων παρά την μεταξύ τους πολιτική σύμπλευση.

Η πολιτική συμμαχία προεστών και νοικοκυραίων θα υπερασπιστεί τα συμφέροντά της απέναντι στην απειλή του Οδυσσέα Ανδρούτσου. Μία ενδεχόμενη επάνοδος στο καθεστώς του Σεπτεμβρίου του 1822 δεν ήταν στην προοπτική του κοινοτικού συμβουλίου της Αθήνας, ούτε προφανώς και της επαναστατικής Διοίκησης. Την ίδια περίοδο ο Γκούρας ελέγχει όλους τους καπεταναίους, έχοντας σβήσει κάθε τοπική ανυπακοή. Οι στρατιωτικοί θα συναινέσουν στην εφαρμογή του θεσμικού πλαισίου της Διοίκησης με το οποίο θα συνδέσουν τα συμφέροντά τους. Το 1825 γίνεται για πρώτη φορά δημοπράτηση των εθνικών προσόδων της Επαρχίας Αθηνών, καθώς και του εθνικού ελαιώνα της. Επίσης η δημοπράτηση του εθνικού λαδιού θα βρει ως αγοραστή τον φρούραρχο Γκούρα. Τα έσοδα διαμέσου του Εθνικού Ταμείου επιστρέφουν στην επαρχία για να ενισχύσουν τον Γκούρα και τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα. Τα τελευταία είχαν συνδέσει τις οικονομικές δραστηριότητές τους και με χρηματοδοτήσεις από το Εθνικό Ταμείο. Δεν θα ήταν ανεχτό λοιπόν να επαναστρέψουν σε ένα καθεστώς όπου αυτές οι χρηματοδοτήσεις δεν θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν.

Σταδιακά οι νοικοκυραίοι θα αυξήσουν την παρουσία τους στο κοινοτικό συμβούλιο και στις κοινοτικές συνελεύσεις, ενώ για πρώτη φορά θα έχουν και εκπροσώπους στη Δημογεροντία. Επιπλέον, επεκτείνουν τον οικονομικό τους ρόλο και σε μηχανισμούς άντλησης του πλεονάσματος όπως ήταν η ενοικίαση και υπενοικίαση των εθνικών προσόδων της Επαρχίας Αθηνών. Οι ενοικιαστές και υπενοικιαστές των εθνικών προσόδων της Επαρχίας Αθηνών και των όμορων

περιοχών ήταν τριάντα δύο πρόσωπα, από τα οποία τέσσερα δεν ήταν Αθηναίοι. Τα δεκαεννέα ή το 59,4% από αυτά καταγράφηκαν ως νοικοκυραίοι, ενώ τα οχτώ ή το 21,9% ως προεστοί. Συμμετοχή των νοικοκυραίων θα υπάρξει και στην ενοικίαση του εθνικού ελαιώνα της Επαρχίας Αθηνών. Το 1825 εμφανίζονται ως ενοικιαστές του ελαιώνα της Επαρχίας Αθηνών διακόσιοι εξήντα οχτώ (ή το 79,1% του συνόλου) νοικοκυραίοι και μόλις εβδομήντα ένας προεστοί (συνολικά 340 πρόσωπα). Νοικοκυραίοι υπήρξαν και οι περισσότεροι ενοικιαστές των εθνικών περιβολιών: Από τα συνολικά ενενήντα τέσσερα άτομα που ενοικιάζουν εθνικά περιβόλια το 1825 τα εξήντα οχτώ ή το 72,3% καταγράφηκαν ως νοικοκυραίοι, ενώ οι υπόλοιποι είκοσι έξι ή το 27,7% επί του συνόλου των ενοικιαστών ως προεστοί.

Τέλος, οι νοικοκυραίοι θα συμμετέχουν στους οικονομικούς μηχανισμούς της Επανάστασης είτε ως προμηθευτές-έμποροι, είτε ως μέλη οι ίδιοι των μηχανισμών αυτών, που ελέγχονταν από την επαναστατική Διοίκηση σε τοπικό και εθνικό επίπεδο. Το διάστημα 1825-1826 από τα πενήντα τρία πρόσωπα που αμείβονταν από πόρους της Επαρχίας Αθηνών τα είκοσι οχτώ καταγράφηκαν ως νοικοκυραίοι, τα δεκαπέντε ως μη Αθηναίοι και μόλις δέκα ως προεστοί.

Από τον έλεγχο της Κοινότητας Αθηνών από τους στρατιωτικούς σταδιακά θα περάσουμε στον έλεγχο της κοινότητας από τη Διοίκηση με τη συναίνεση των στρατιωτικών, των προεστών και των νοικοκυραίων. Τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα της Κοινότητας Αθηνών θα συνδέσουν τα συμφέροντά τους μετά το 1824 με τους διοικητικούς θεσμούς της Διοίκησης, από την οποία και μόνο μπορούσαν να αντλήσουν οικονομικά οφέλη. Αυτό όμως που τότε θα φαντάζει ως η οικονομική επιβίωσή τους θα σηματοδοτήσει αργότερα, το 1833, και το πολιτικό τέλος της Κοινότητας Αθηνών.

Μέρος Δ΄. Οι συνελεύσεις και οι πολιτικές συνέπειές τους

Κεφάλαιο Πρώτο. Από τη συνέλευση της Αθήνας (1822) στη συνέλευση των Σαλώνων (1824) και των στρατηγών (1824)

Ι. Ο πολιτικός ρόλος των στρατιωτικών μετά το 1822

Μέσα στην Επανάσταση συντελέστηκε η αμφισβήτηση της εξουσίας εκείνων που προεπαναστατικά είχαν τον πολιτικό και οικονομικό έλεγχο της Κοινότητας Αθηνών. Ως παραδοσιακές ηγετικές ομάδες της «Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος» θεωρούμε τους προεστούς και τους καπεταναίους, πρώην αρματολούς της περιοχής. Στην Αθήνα, όμως, όχι μόνο δεν υπήρχε αρματολική οργάνωση -με εξαίρεση τα Δερβένια με τους Δερβεντζήδες-, αλλά συνέβαινε προεστοί να είναι την ίδια στιγμή και καπεταναίοι. Τέτοιες, όπως είδαμε, υπήρξαν οι περιπτώσεις του Συμεών Ζαχαρίτζα και του Δανίλη. Υπήρχαν, όμως, κυρίως, στην περιφέρεια της Αθήνας και καπεταναίοι που αμφισβήτησαν την προεστική δύναμη, αναζητώντας μία διαφορετική πολιτική προοπτική ως προς τη διοίκηση των επαναστατημένων περιοχών της ανατολικής Ρούμελης. Η πολιτική πρόταση του Οδυσσέα Ανδρούτσου στηρίχτηκε σε αυτές τις περιφερειακές δυνάμεις περισσότερο παρά στις κοινωνικές δυνάμεις στην πόλη των Αθηνών. Παρά τις αντιρρήσεις η πρότασή του θα υιοθετηθεί τόσο από τους προεστούς όσο και από τους νοικοκυραίους, αν κρίνουμε από τη σύνθεση της Δημογεροντίας που εκλέχτηκε τον Σεπτέμβριο του 1822.

Στο Μέρος Α΄ περιγράψαμε την άνοδο του Οδυσσέα Ανδρούτσου στην εξουσία χωρίς την εφορία, καθώς και το «κίνημα του 1822», που δημιούργησε τις

προϋποθέσεις για την ανάδειξή του σε αρχιστράτηγο της «Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος». Στις παρακάτω γραμμές οι πολιτικοί της Αθήνας και η πολιτική τους συνδέεται με την πολιτική πορεία του αρχιστράτηγου. Μέσα από μία αμφίδρομη σχέση η διαδρομή του Ανδρούτσου μέσα στην Επανάσταση θα επηρεαστεί από τις πολιτικές εξελίξεις στην Κοινότητα Αθηνών. Η πολιτική μεταστροφή των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων της Αθήνας θα τον οδηγήσει σε ακραίες συμπεριφορές που δεν μπορούσαν να γίνουν ανεκτές από την επαναστατική Διοίκηση.

Η ανερχόμενη οικονομικά και κοινωνικά κατηγορία των νοικοκυραίων δεν θα μπορούσε να αποδεχτεί εύκολα μια εφορία αποτελούμενη από προεστούς, ούτε, όμως, και να υιοθετήσει την πρόταση του Ανδρούτσου και των καπεταναίων χωρίς να θέσει και τους δικούς της όρους. Ήδη η ομάδα των νοικοκυραίων είχε κάνει αισθητή την παρουσία της για πρώτη φορά στα κοινοτικά συμβούλια, αν και κατά τα δύο πρώτα έτη του Αγώνα διέθετε ακόμη ισχνή παρουσία. Τέσσερεις νοικοκυραίοι στο κοινοτικό συμβούλιο της 15 Δεκεμβρίου 1821 σε σύνολο είκοσι εννέα μελών, τρεις νοικοκυραίοι στο συμβούλιο της 26ης Ιανουαρίου 1822 σε σύνολο σαράντα τριών μελών και είκοσι τέσσερις νοικοκυραίοι σε σύνολο εξήντα τεσσάρων μελών στην κοινοτική συνέλευση που έλαβε χώρα στην Κούλουρη. Η περιορισμένη πολιτική παρουσία τους δεν αναιρεί το γεγονός πως οι νοικοκυραίοι ήταν η ανερχόμενη οικονομική δύναμη στην Επαρχία Αθηνών, κάτι που θα αποτυπωθεί στις αγοραπωλησίες ιδιώτικης περιουσιών μέσα στην Επανάσταση.

Στην Αθήνα οι παραδοσιακές ομάδες αρχικά θα οπισθοδρομήσουν, αν όχι ηττηθούν, πολιτικά, με την έλευση του Οδυσσέα Ανδρούτσου, οπότε και θα αναπροσαρμόσουν τη στρατηγική τους ερχόμενοι σε σύγκλιση με την ανερχόμενη ομάδα των νοικοκυραίων. Οι προεστοί μπροστά σε μια κοινή προοπτική θα αποδεχθούν την πολιτική και κοινωνική άνοδο των νοικοκυραίων και οι μεταξύ τους διαχωρισμοί παύουν σταδιακά να υφίστανται μέσα στην Επανάσταση.

Με τη σύσταση της Δημογεροντίας του 1822 ο Ανδρούτσος, όπως είδαμε στο Μέρος Α΄, είχε πετύχει να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις των προεστών, που εκφράστηκαν στη διάρκεια των διαπραγματεύσεων, και πολύ περισσότερο είχε κατορθώσει να παραπλανήσει τα μέλη της Διοίκησης, που δεν έπαυαν να έχουν υποψίες για το πρόσωπό του. Σε μικρότερο βαθμό ικανοποίησε τους νοικοκυραίους, που, όμως, είχαν λόγους να είναι ευχαριστημένοι με την παρουσία του αρχιστράτηγου.[1537] Ο ίδιος ο Πρόεδρος του Εκτελεστικού ανέφερε σε εγκύκλιό του προς τον αντιπρόεδρο Κανακάρη ότι «δεν έπαυσαν οι κατά της Διοικήσεως οργανισμοί», υποδεικνύοντας τον Ανδρούτσο ως υποκινητή των οργανισμών κατά της Διοικήσης.[1538] Η πολιτική κάλυψη του Ανδρούτσου πίσω από την ομαλή λειτουργία της Δημογεροντίας των Αθηνών είχε σαν στόχο την αποτροπή μιας επέμβασης της Διοίκησης για την ανακατάληψη του φρουρίου. Την ίδια περίοδο

[1537] Οι νοικοκυραίοι μπορεί να μη λειτουργούσαν ως ένα ενιαίο πολιτικό σύνολο, όμως, στο κίνημα του 1822 ήταν νοικοκυραίοι εκείνοι που τάχθησαν στο πλευρό των στρατιωτικών που κατείχαν την Ακρόπολη και προεστοί όσοι υποστήριξαν τα διοικητικά στρατεύματα.

[1538] *Γ.Α.Κ., Αρχείον Οδυσσέα Ανδρούτσου*, Μαυροκορδάτος προς Αθ. Κανακάρην, 16 Σεπτεμβρίου 1822, εκ του στρατοπέδου Δυτικής Ελλάδος: «[…] σας εφανέρωσα πόθεν πηγάζουν αι υποψίαι μου. Χθες δια της επιστροφής του γραμματοκομιστού του Καπιτάν Μάρκου Μπότζαρη έλαβον και άλλας αποδείξεις της υποψίας μου, μάλιστα από μίαν εγκύκλιον διαλαμβάνουσαν επί προσχήματι παρατηρήσεων όσα τείνοντα προς κατάργησιν της καθεστώσης Διοικήσεως. Αυτή στέλλεται από τον Οδυσσέα προς τον Καπιτάν Μάρκον. Συμπεραίνω λοιπόν ότι εστάλη και εις άλλους». Φόβοι για τη σύμπραξη του Ανδρούτσου με τους Σουλιώτες κατά της Διοίκησης υπήρχαν ήδη από τον Ιούνιο του 1822, Βλ. *Γ.Α.Κ., Αρχείον Οδυσσέα Ανδρούτσου*, επιστολή Γεώργιου Αινιάν προς Ιω. Κωλέττη, 14 Ιουνίου 1822.

συντελείται και η επαναδραστηριοποίηση των οικονομικών λειτουργιών της Κοινότητας των Αθηνών. Σε αυτές θα πρωτοστατήσουν οι στρατιωτικοί.

Μία από τις πρώτες ενέργειες των δημογερόντων και του Ανδρούτσου αφορούσε το διορισμό προσώπων με αποστολή «να περιέλθωσι τα χωρία σας (Χαλάντρι, Μαρούσι, Κηφισιά, κάμπος Μαραθώνα) δεκατίζοντες τα αραπόσταρα και καλαμπόκια και λοιπά, εις τους οποίους θέλετε παραδίδει τα δέκατα των άνωθεν ειδών ευπειθώς και άνευ τινός αντιστάσεως. […] Έχουσι πληρεξουσιότητα να εξετάσωσι και κάθε άλλο είδος εθνικόν».[1539] Η Διοίκηση αγνοούσε το γεγονός πως η σύναξη των δεκάτων και των γεννημάτων που εκρεμμούσε από τις αρχές Ιουνίου του 1822 δεν θα γινόταν προς όφελος του Εθνικού Ταμείου. Σκοπός του Ανδρούτσου και των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων της Αθήνας υπήρξε η διατήρηση του ελέγχου των οικονομικών μηχανισμών άντλησης και διανομής του πλεονάσματος της κοινότητας και για το σκοπό αυτό δημιουργήθηκε ταμείο της κοινότητας με πρώτο διαχειριστή τον Χρήστο Τουφεκτζή.[1540]

Ό,τι ακολούθησε εμφανιζόταν να έχει την έγκριση του συνόλου των παραδοσιακών ηγετικών ομάδων της Ανατολικής Ρούμελης, οπλαρχηγών και προεστών, αν και ο μόνος υποκινητής των πολιτικών ενεργειών εξακολουθούσε να είναι ο Ανδρούτσος, ο οποίος στηρίχτηκε πολιτικά και στους νοικοκυραίους της Αθήνας. Η Διοίκηση μπροστά στην πολιτική ενότητα της «Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος» αποδείχθηκε ότι είχε μικρά περιθώρια αντίστασης, γι' αυτό και τα μέλη της προτίμησαν την διαπραγμάτευση και τελικά τον συμβιβασμό με το μικρότερο πολιτικό κόστος. Στις 18 Σεπτεμβρίου 1822 ο Ανδρούτσος συγκάλεσε στην Αθήνα συνέλευση των δημογερόντων της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος για να επικυρώσει με συνοπτικές διαδικασίες αυτό που είχε ήδη αποφασιστεί και επιβληθεί από την de facto διαμόρφωση των νέων συσχετισμών δυνάμεων στην περιοχή. Η de jure κατάργηση του τοπικού οργανισμού του Αρείου Πάγου αποτυπωνόταν στο ψήφισμα της συνέλευσης των Αθηνών,[1541] που προσυπογραφόταν και από αρεοπαγίτες, όπως, ο Ιωάννης Φίλωνος και ο Πανούσης Σαπουντζής.

Γινόταν, όμως, αντιληπτό απ' όλα τα μέλη της συνέλευσης, πολλά από τα οποία διατηρούσαν και την ιδιότητα του βουλευτή, ότι μία τέτοια απόφαση εγκυμονούσε σοβαρούς κινδύνους στην περίπτωση που δεν γινόταν αποδεκτή από την «Προσωρινή Διοίκηση». Έστω και εκ των υστέρων έπρεπε να στοιχειοθετηθούν οι κατηγορίες εναντίον του Αρείου Πάγου ώστε να αποσπάσουν την αναγκαία πολιτική συναίνεσή της επαναστατικής Διοίκησης. Μήπως και η ίδια η σύγκλιση της συνέλευσης απέβλεπε στην προετοιμασία του εδάφους για την προσέγγιση της Διοίκησης, ήταν, δηλαδή, ακόμη μία προσπάθεια του Ανδρούτσου για τη νομιμοποίηση της πολιτικοστρατιωτικής εξουσίας του. Στην επιστολή των μελών της συνέλευσης των Αθηνών προς τη Διοίκηση επιρρίπτονταν ευθύνες στον Άρειο Πάγο με ιδιαίτερα διπλωματική διατύπωση:

[1539] *Αθηναϊκόν Αρχείον*, 1971, ό.π., σ. 48-49. «Οι Έφοροι Αθηνών προς τους κατοίκους των χωρίων Χαλαντρίου, Μαρουσίου, Κηφισιάς και του κάμπου του Μαραθώνος […] Εν Αθήναις, Σεπτεμβρίου 9 1822».

[1540] Κάρπος Παπαδόπουλος, *Ανασκευή των εις την ιστορίαν των Αθηνών αναφερομένων περί του Στρατηγού Οδυσσέως Ανδρούτζου, του ελληνικού τακτικού και του συνταγματάρχου Καρόλου Φαββιέρου*, 1837, σ. 8-9. Η σύσταση ταμείου της κοινότητας που λειτουργεί σ' ολόκληρη τη διάρκεια της Επανάστασης συνάγεται και από έγγραφα των Γενικών Αρχείων του Κράτους (Αρχείο Ο. Ανδρούτσου) των μετά το 1822 ετών.

[1541] *Γ.Α.Κ., Πρωτόκολλον Αρείου Πάγου*, 13 Οκτωβρίου 1822. Αναφορά των αρεοπαγιτών προς την Υπέρτατη Διοίκηση.

«Επειδή οι τε πρόκριτοι, οι αρχηγοί των όπλων και οι οικοκυραίοι εκάστης ελευθέρας επαρχίας της Ανατολικής Ελλάδος διακεκριμένως τε και περιστατωμένως έγνωμεν οίον μέγιστον κίνδυνον πανοικί τρέχομεν εκ του διότι απάτη και δολιότητι εισεχώρησαν μέλη τινά εις το του Αρείου Πάγου τοπικόν ημών σύστημα και άνευ τινός νομίμου εκλογής των επαρχιών των, τινά δε εξ αυτών, μάλιστα εξ επαρχιών αίτινες υπό το βάρβαρον εισέτι διάγουσιν εκείνον ζυγόν, πάντη ελλιπή αληθούς ζήλον πατριωτικού και άνευ τινός μικρού δικαιώματος ωνομάσθησαν Αρειοπαγίται, άνδρες δηλαδή αισχροκερδείς, πλεονέκται, φατριασταί, σκανδαλοποιοί, επίορκοι, δόλιοι, ώστε ανελθόντες εις βαθμόν αξιώματος και των λοιπών συναδέλφων των την ειλικρίνειαν καταχρησάμενοι και την απλότητα αυτών εξαπατήσαντες, εις την αυτή δυσφορίαν εισέβαλον και, τέλος, την κοινήν της πατρίδος ευδαιμονίαν εις τα ίδια συμφέροντα και πάθη καταθυσιάζοντες, πολλά κακά εις την δυστυχή ημών πατρίδα επεσώρευσαν και εν τω επικειμένω τούτω μεγίστω κινδύνω ένθεν κακείθεν διεσκορπίσθησαν, τα κοινά εισοδήματα συνεφαρπάσαντες, καίτοι δις προσκληθέντες απέφυγον την απότισιν του λογαριασμου της ληψοδοσίας. Ταύτας γουν τας αυτών εκ των προτέρων πράξεις κατιδόντες και φοβούμενοι μη η πλείων διαμονή και διάρκεια του Αρείου Πάγου τον παντελή όλεθρον της φιλτάτης ημών πατρίδος κατεπισύρη, οικειοθελώς άπαντες και κοινή ομοφώνω γνώμη εκρίναμεν επάναγκες την κατάργησιν αυτού και αντ' αυτού οι εφ' εκάστης ελευθέρας επαρχίας εκλεχθέντες παραστάται να διατάττωσι και να εξοικονομωσι μετά των εφ' εκάστης επαρχίας εφοριών τα τε πολιτικά και τα των στρατευμάτων εφόδια μέχρι της Γενικής Συνελεύσεως. Προς δ' ουν είδησιν των αδελφών των ελευθέρων επαρχιών της Ανατολικής Ελλάδος εγένετο το παρόν ημών ενυπόγραφον, τη 19 Σεπτεμβρίου 1822».[1542]

Η «Προσωρινή Διοίκηση» δεν προχώρησε στη λήψη κανενός κατασταλτικού μέτρου που να αναιρεί τις αποφάσεις της συνέλευσης των Αθηνών και να επιβάλλει τη συμμόρφωση της δημογεροντίας στις αποφάσεις της Α΄ Εθνοσυνέλευσης. Ανεπίσημα ωστόσο διατυπώθηκαν κατηγορίες εναντίον του Ανδρούτσου από διάφορα ηγετικά μέλη της επαναστατικής Διοίκησης και από τον ίδιο τον Πρόεδρο του Εκτελεστικού Μαυροκορδάτο. Ακόμη κι όταν στις 24 Σεπτεμβρίου 1822 ανακηρύσσεται πραξικοπηματικά ο Ανδρούτσος αρχιστράτηγος της «Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος» από τη συνέλευση των Αθηνών καμία άμεση αντίδραση της Διοίκησης δεν εκδηλώνεται εναντίον της συνέλευσης και του οπλαρχηγού. Μπορούμε να διατυπώσουμε ορισμένες υποθέσεις σχετικά με τα κίνητρα από τα οποία απορρέει η διαμόρφωση της παραπάνω πολιτικής τοποθέτησης της Διοίκησης. Ενώ ήταν φανερή η κατάφωρη παραβίαση των αρχών της Διοίκησης και του νομοθετικού πλαισίου της Α΄ Εθνοσυνέλευσης, η αποτελεσματικότητα μιας επέμβασης της Διοίκησης στην Ανατολική Ρούμελη μπορούσε να αμφισβητηθεί.

Μέσα στο κλίμα των εμφύλιων αντιπαραθέσεων που είχαν προηγηθεί προκρινόταν η ανάγκη εξασφάλισης της πολιτικής σταθερότητας στην περιοχή από την ανυπαρξία διοίκησης και επιμελητείας. Η Διοίκηση προτίμησε την αποδοχή των

[1542] *Α.Ε.Π.*, τ. Θ΄, 1976, ό.π., σ. 20-21. Το κείμενο υπογράφουν: «Οι εξ Αθηνών, Ο Αθηνών Διονύσιος, Χατζή-Παναγής Ζαχαρίτζας, Θωμάς Λογοθέτης, Παναγής Σκουζής, Ιωάννης Παπαβλάχου, Άγγελος Γέροντας, Διονύσιος Πετράκη, Χατζή-Σπύρος Γκικάκη, Συμεών Σπύρου, Χαρίτος Χτενάς, Αγγελάκης Καντζιλιέρης, Δημήτριος Μπιρσής. Οι εκ Λιβαδείας, Νικόλαος Νάκου, Ιωάννης Λογοθέτης, Ιωάννης Φίλωνος, Λάμπρος Νάκου Γιαννούλης Νικολάου Νάκου, Γιάννακης Σαχυνίτογλος. Οι εκ Θηβών και Ταλαντίου, Νικολάκης Αντωνάδου, Πανούσης Σαπουντζης, Σωτήρος Ντούρος, Βασίλειος Τριχάς, Μήτρος Αγγέλου. Οι εξ Ευρίπου, Παπά-Δημήτριος από Οραίους, Καραστάθης Δημητρίου, Δημήτριος Σταματάκη, Γεωργάκης Σταθού, Σταμάτης Σταυράκη».

αποφάσεων της συνέλευσης των Αθηνών και την προσφυγή στην πολιτική πρακτική της διαπραγμάτευσης, ελπίζοντας πως θα πετύχαινε σταδιακά τη μείωση της αντίστασης των τοπικών ηγεσιών στον έλεγχο της κεντρικής εξουσίας. Στο σκοπό αυτό συνέδραμαν οι αποφάσεις της Β΄ Εθνοσυνέλευσης, που είχαν ως πλαίσιο αναφοράς μία ισχυρή κεντρική διοίκηση, το Σύνταγμα και τους Νόμους.

Η Διοίκηση του Μαυροκορδάτου, μετά από ένα χρονικό διάστημα σχεδόν πέντε μηνών και ενώ βρισκόταν σε εξέλιξη η διαδικασία εκλογής των παραστατών της κάθε επαρχίας για τη Β΄ Εθνοσυνέλευση του Άστρους, τοποθετήθηκε για πρώτη φορά επίσημα απέναντι σε όσα είχαν συμβεί στην Κοινότητα των Αθηνών το Σεπτέμβριο του 1822. Με αφορμή τις κατηγορίες που διατυπώθηκαν εναντίον του Ιωάννη Λογοθέτη για διάπραξη «πολιτικού εγκλήματος», η Διοίκηση έσπευσε να χαρακτηρίσει ως «παράνομη» την καθαίρεση του Αρείου Πάγου από την εξίσου «παράνομη» συνέλευση των Αθηνών και να καταγγείλει προς το Βουλευτικό σώμα την παραβίαση του § ρα΄ του Οργανικού νόμου της Επιδαύρου.[1543] Η πολιτική αναδίπλωση της Διοίκησης θα πρέπει να αποδοθεί στους συσχετισμούς των δυνάμεων στην επικείμενη Εθνοσυνέλευση, παρά στην προσπάθεια ανατροπής των αποφάσεων της συνέλευσης των Αθηνών. Η καταγγελία του Λογοθέτη το Φεβρουάριο του 1823 για τη συμμετοχή του στη συνέλευση των Αθηνών, ενδεχομένως και άλλων προσώπων,[1544] αποτελούσε, ουσιαστικά, τη διατύπωση από τη Διοίκηση Μαυροκορδάτου των πολιτικών εκείνων που έπρεπε να κατοχυρωθούν στην Εθνοσυνέλευση. Αυτές αφορούσαν τη συγκρότηση κεντρικής εθνικής Διοίκησης «επί της βάσεως του Δικαίου και των ορθών Νόμων εστηριγμένη».[1545] Επρόκειτο, δηλαδή, για μία έμμεση προειδοποίηση προς τους προεστούς του

[1543] *Α.Ε.Π.*, τ. Α΄, 1971, ό.π., σ. 309, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος προς τον Εκλαμπρότατον Πρόεδρον του Βουλευτικού. Επειδή εν των μελών του Εκτελεστικού σώματος, ο κ. Ιωάννης Λογοθέτης Λειβαδίτης, προσκληθείς εις μίαν μερικήν συνέλευσιν, συγκροτηθείσαν Αθήνησι παρά γνώμην της Διοικήσεως κατ' αρχάς του παρελθόντος Οκτωβρίου, μετέβη εκείσε και συνεφώνησε και συνυπέγραψεν οικειοθελώς την παράνομον καθαίρεσιν του Αρείου Πάγου, μερικής υπαλλήλου διοικήσεως της Ανατολικής Στερεάς Ελλάδας, διοικήσεως, η οποία υπόκειται εντελώς εις την Εθνικήν ταύτην, κατά τον § ρά του Οργανικού νόμου της Επιδαύρου, και υπέγραψεν ακόμην αναφοράν, από ι΄ του Οκτωβρίου προς την Διοίκησιν εμπαικτικώς, αναφέρουσαν την καθαίρεσιν, καθώς βλέπετε εις το περικλειόμενον ίσον αυτής˙ Επειδή ο ερημένος κ. Ιωάννης Λογοθέτης όχι μόνο εις την φρικτήν ταύτην παρανομίαν συνετέλεσεν, αλλά και πολλάκις έκτοτε προσκληθείς ευσχήμως ενταύθα από την Διοίκησιν, δεν ήλθε˙ και επειδή ήδη μετέβη ο ειρημένος εις Ναύπλιον, όπου μεταβαίνει η Διοίκησις, και γράψας περιμένει αυτήν δια να προσενωθή ως μέλος. Η Εκτελεστική δύναμις κατά νουν φέρουσαν ότι, αν δεχθή αυτόν ως ένα των μελών του Εκτελεστικού σώματος, υπόκεινται φυσικώς εις κατηγορίαν, προλαμβάνουσα˙ Κατηγορεί μεν ενώπιον σας τον διαληφθέντα κ. Ιωάννην Λογοθέτην Λειβαδίτην ως υπεύθυνον πολιτικού εγκλήματος, και ελλείψεως και απειθείας, δια να εξετασθώσι και αποφασισθώσι ταύτα πάντα κατά τον § νβ΄ του Οργανικού νόμου της Επιδαύρου. Διαπυνθάνεται δε την γνώμην του Σώματος τούτου αν ανήκη να δεχθή εντοσούτω τον κατηγορούμενον ως μέλος του Εκτελεστικού , Εν Ερμιόνη, τη γ΄ Φεβρουαρίου αωκγ΄ και γ΄ της Ανεξαρτησίας, Εν απουσία του Προέδρου, Ο αντιπρόεδρος Ιω. Ορλάνδος».*

[1544] Ορισμένα από τα μέλη της συνέλευσης των Αθηνών (Σεπτέμβριος 1822) που είχαν και την ιδιότητα του βουλευτή, ήταν, δηλαδή, μέλη του Βουλευτικού σώματος και της «Προσωρινής Διοίκησης», έσπευσαν αμέσως μετά τη συνέλευση, όταν πια είχαν αποδεσμευτεί και από την επιρροή του Ανδρούτσου, να διασκεδάσουν τις κατηγορίες ότι ενεργούσαν εναντίον της Διοίκησης και να εκφράσουν το σεβασμό τους στους «Νόμους του Έθνους». Στις 26 Οκτωβρίου 1822 ο Νικόλαος Νάκος διαβεβαίωσε την Διοίκηση ότι «η ενταυθα και εν Αθήναις άχρι του δε διατριβή μου και ήτον και είναι εις εκδούλευσιν του Γένους και της Διοικήσεως», *Α.Ε.Π.*, τ. Α΄, 1971, ό.π., σ. 231-232, *«Νικόλαος Νάκος προς την Προσωρινήν Διοίκησιν, 26 Οκτωβρίου 1822».* Στην ίδια επιστολή ο Νάκος ενημέρωνε τη Διοίκηση ότι στις 23 Οκτωβρίου 1822 ο Ανδρούτσος εκστράτευσε από την Αθήνα εναντίον των Οθωμανών στη Λιβαδειά και στα Σάλωνα.

[1545] Βλέπε τις αποφάσεις της Α΄ Εθνοσυνέλευσης της Επιδαύρου, στο Διαμαντούρος, 2002, ό.π., σ. 160-163.

Βουλευτικού, που ήδη από το 1822, επιζητούσαν την αναθεώρηση του Πολιτεύματος της Επιδαύρου, ότι το νέο πλαίσιο διοίκησης που θα προέκυπτε από την Β΄ Εθνοσυνέλευση έπρεπε να στηρίζεται σ' ένα φιλελεύθερο συνταγματικό πλαίσιο, ώστε να αποθαρρύνεται η εκδήλωση κινήσεων που θα αμφισβητούν την εξουσία της κεντρικής Διοίκησης και των Νόμων. Από την άλλη δεν αποκλείεται η πολιτική τοποθέτηση του Εκτελεστικού να είχε ως αποδέκτη και τον Ανδρούτσο, σε μία προσπάθεια να αποτρέψουν ενδεχόμενες ενέργειες του οπλαρχηγού εναντίον της Εθνοσυνέλευσης. Επιπλέον, αποτελούσε ένα σαφές μήνυμα προς την Εθνοσυνέλευση ότι το αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων της «Προσωρινής Διοίκησης» και των τοπικών Εφοριών της «Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος» θα έπρεπε να συμμορφώνεται με το νομοθετικό πλαίσιο της Α΄ Εθνοσυνέλευσης. Η Διοίκηση επιθυμούσε να τερματιστεί το πολιτικό status quo που καθορίστηκε από τις αποφάσεις της «παράνομης» και «αντισυνταγματικής» συνέλευσης των Αθηνών.

Αν και η ύπαρξη ταμείου της κοινότητας μετατόπιζε τις οικονομικές συναλλαγές σε ένα επίπεδο, όπου σε κεντρικό ρυθμιστή των οικονομικών σχέσεων μεταξύ των μελών της κοινότητας αναγόταν μία αφηρημένη έννοια (το ταμείο), την περίοδο μεταξύ του Σεπτεμβρίου 1822 και του Ιουνίου 1823 εξακολουθούσαν να υφίστανται οι απευθείας συναλλαγές χωρίς τη διατήρηση λογαριασμών «προσεξόδων» στο ταμείο. Στο επίπεδο της καθημερινής πρακτικής το ταμείο της Κοινότητας Αθηνών εμφανιζόταν σε μόνιμη βάση χρεωμένο στους λογαριασμούς των κοινοτικών και στρατιωτικών εξόδων («να λάβη»), ώστε να πρέπει αυτομάτως να καταβάλει τον ίδιο αριθμό χρημάτων που παρουσίαζε ως έσοδα.[1546] Κατά συνέπεια τα έσοδα που εμφανίζονταν στο ταμείο («να δώση») ουδέποτε συσσωρεύονταν σ' αυτό, αφού όσα χρήματα έπρεπε να κατατεθούν στους λογαριασμούς του ταμείου από τους οφειλέτες, έπρεπε να τους επιστραφούν την ίδια στιγμή από τις εμφανιζόμενες πηγές εσόδων του ταμείου.[1547]

Ο Ανδρούτσος στη συγκυρία αυτή αποσπούσε τις σε χρήμα οφειλές προς το ταμείο απευθείας από τους οφειλέτες ενοικιαστές των προσόδων και κατόπιν κατένειμε τις απολαβές ανάλογα με τις ανάγκες της εφορίας, των διαφόρων οπλαρχηγών, των στρατευμάτων και της φρουράς της Ακρόπολης. Στις πρόσθετες επιβαρύνσεις περιλαμβάνονταν και το ποσό των 13.000 γροσίων που δόθηκε στον Ανδρούτσο από τους δημογέροντες τον Οκτώβριο του 1822 για την κάλυψη των αναγκών της φρουράς της Ακρόπολης.[1548] Ο φρούραρχος Γκούρας από τις 22

[1546] Οι σημαντικότερες πηγές εσόδων του ταμείου όπως εμφανίζονταν στο «Λογαριασμό των προσοδεξόδων της Επαρχίας των Αθηνών από τη α΄ Μαρτίου των 1824 μέχρι τη α΄ Μαρτίου των 1825» αφορούσαν χρηματικές εισροές από, «όσα από λάδια και ελαιοκόκκια της απερασμένης (1824) και τρεχούσης χρονιάς (1825) [εν. χρήματα ενοικίων που καταβλήθηκαν από τους αγοραστές], 35.359 γρόσια , όσα από των εθνικών μύλων ομοίως έως τέλη Απριλίου (μήνες) 14, 27.894:28, όσα εκ των εθν. περιβολίων από τη α΄ Μαρτίου των 1824 μέχρι τέλους Απριλίου των 1825 μήνες 14, 38.964: 20, όσα από τα κριθάρια δέκατον και εθνικόν, 22.540: 20, όσα από τελώνιον, 20.341, όσα εκ των εθν. εργαστηρίων από τη α΄ του Μαρτίου των 1824 μέχρι τέλη Μαρτίου των 1825, μήνες 13, 16.821:20, όσα από ενοίκια των εθν. χωραφίων, 9.903, όσα από βοσκιάτικα προβάτων 7.306 γρόσια […]», *Αθηναϊκόν Αρχείον*, 1971, ό.π., σ. 256-258. Οι πηγές των εσόδων της κοινότητας παρέμειναν σταθερές σ' όλη τη διάρκεια της Επανάστασης, οπότε μπορούμε να θεωρήσουμε τον παραπάνω λογαριασμό των ετών 1824 και 1825 ως αντιπροσωπευτικό δείγμα των σημαντικότερων εσόδων και κατά το έτος 1823.

[1547] Στην κατηγορία των οφειλετών προς το ταμείο της κοινότητας προς τους οποίους το ταμείο παρουσιαζόταν στους λογαριασμούς να χρεωστεί ακριβώς το ποσό που θεωρητικά λάμβανε απ' αυτούς, υπήρχε, δηλαδή, εξίσωση των χρηματικών ποσών στις στήλες «να λάβη», και να «δώση», δεν περιλαμβάνονται, προφανώς, οι ενοικιαστές των προσόδων, στους οποίους αποκλειστικά μετακυλούσε το βάρος των εξόδων. Ως οφειλέτες εννοούνται οι οπλαρχηγοί και οι διοικητικοί υπάλληλοι.

[1548] Παπαδόπουλος, 1837, ό.π., σ. 9.

Οκτωβρίου 1822,[1549] καθώς και οι στρατιώτες της φρουράς, που υπολογίζονταν περίπου στους εννιακόσιους απλούς στρατιώτες,[1550] διασφάλιζαν για λογαριασμό του αρχιστράτηγου αφενός την κατοχή της Ακρόπολης από τους οπλαρχηγούς, αφετέρου τη διατήρηση του πολιτικού status quo στην Κοινότητα των Αθηνών. Ήταν επόμενο της σπουδαιότητάς της η φρουρά της Ακρόπολης να απορροφά το μεγαλύτερο μέρος των εσόδων της κοινότητας, ιδιαίτερα σε μία κρίσιμη περίοδο, όπως εκείνης που προηγήθηκε της Β΄ Εθνοσυνέλευσης.

Ενώ θα περίμενε κανείς να τεθούν σε εφαρμογή οι αποφάσεις της Β΄ Εθνοσυνέλευσης του Άστρους και στην «Ανατολική Χέρσο Ελλάδα», και πως θα ήταν προς το συμφέρον των προεστών που ήλεγχαν το νέο Εκτελεστικό σώμα να επιτύχουν την άμεση αναίρεση των αποφάσεων της συνέλευσης των Αθηνών, δεν επιχειρήθηκε μέσα στο 1823 καμία αποφασιστική επέμβαση της Διοίκησης του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη να ανακτήσει τον πολιτικό έλεγχο της Ανατολικής Ρούμελης. Παρά την αδιαμφισβήτητη υπεροχή της Διοίκησης απέναντι στον αρχιστράτηγο, ύστερα και από την αποτυχία της «ανταρσίας» των οπλαρχηγών στη Σελίμνα, ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης όχι μόνο δεν επεδίωξε την αντιπαράθεση με τον Ανδρούτσο, αλλά σε μία αντίθετη πορεία, ουσιαστικά, συναίνεσε στην αποδοχή του οικονομικοπολιτικού status quo στην Ανατολική Ρούμελη.

Μπροστά στον κίνδυνο που εγκυμονούσε μια νέα αντιπαράθεση με την «Προσωρινή Διοίκηση», ο Ανδρούτσος αποφάσισε να προσφέρει τις στρατιωτικές υπηρεσίες του στον Μαυρομιχάλη και τη Διοίκηση με το βαθμό του στρατηγού. Φάνηκε, μάλιστα, πως η αποδοχή της σύμπραξης με τα διοικητικά στρατεύματα στη συγκυρία αυτή αποτέλεσε για τον Ανδρούτσο το πιο αποτελεσματικό μέσο στην προσπάθειά του να επιτύχει τόσο τη διατήρηση του ελέγχου των στρατευμάτων της «Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος» όσο και την αποτροπή μιας ενδεχόμενης αμφισβήτησης των εξουσιών του από τις τοπικές κοινότητές της. Από την άλλη, ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης υπολόγιζε στη στρατιωτική δεινότητα του Ανδρούτσου και αναγνώριζε τη σημασία των στρατευμάτων του στην αντιμετώπιση του εχθρού σε μία κρίσιμη καμπή της Επανάστασης. [1551]

[1549] Το έγγραφο διορισμού του Γκούρα στη φρουραρχία της Ακρόπολης με το βαθμό του χιλίαρχου στο, *Α.Ε.Π.,* τ. Α΄, 1971, ό.π., σ. 541: «Κοινή ψήφω και γνώμη του καπητάν Οδυσσέως, των Εφόρων και όλων των επαρχιωτών, εκλέγεται και ονομάζεται φρούραρχος της ακροπόλεως Αθηνών ο γενναιότατος χιλίαρχος καπητάν Ιωάννης Γκούρας […]».

[1550] Η εκτίμηση του αριθμού των στρατιωτών της φρουράς βασίστηκε στην υπόθεση ότι ο αριθμός των στρατιωτών που μπορούσε να υποδεχθεί το φρούριο κατά τη διάρκεια της Επαναστάσεως ήταν σταθερός. Σύμφωνα, λοιπόν, με την *«Γενική καταγραφή. Λογαριασμός μισθών των υπό την οδηγίαν του στρατηγού Ιωάννου Γκούρα στρατιωτών, 1825 Μαρτίου α΄, 17 Αυγούστου 1825»*, αναφέρονταν 878 απλοί στρατιώτες στη φρουρά της Ακρόπολης, που έπαιρναν για γεμεκλίκια (= δαπάνες διατροφής) 11 γρόσια και 10 παράδες (11:10) το μήνα. *Γ.Α.Κ., συλλογή Βλαχογιάννη*, 17 Αυγούστου 1825.

[1551] Μέσα στον Ιούλιο του 1823, αλλά και κατά τον προηγούμενο μήνα, η Ανατολική Ρούμελη δεχόταν το βάρος των περιοδικών επιθέσεων και επιδρομών εχθρικού στρατεύματος 15.000 ανδρών του Ιουσούφ πασά. *Α.Κ.Υ.*, τ. Θ΄, ό.π., σ. 271-273, «Οδυσσεύς Αντρίτζου προς προκρίτους Ύδρας, 13 Ιουλίου 1823». Στην επιστολή του Ανδρούτσου αναφέρονταν σφοδρές μάχες στη Λιβαδειά και στην πεδιάδα της Χαιρώνειας στις όχθες του ποταμού Κηφισού: «Τις άρα ευαίσθητος και καλοκάγαθος ψυχή δεν ήθελε δικαίως και απαθώς διασαλτίσει εις τας ακοάς εκείνων, οίτινες αναιρούν τα δίκαια της Ανατολικής Ελλάδος, τα όσα κατά καιρόν ανδραγαθήματά της;». Το ρητορικό ερώτημα του Ανδρούτσου προς τους προκρίτους της Ύδρας, είχε ως αποδέκτες τους Πελοποννήσιους, που δε συνέδραμαν στις προσπάθειες των Ρουμελιωτών να αναχαιτίσουν τον εχθρό: «Όσον τα κατ' εμέ (συνεχίζει ο Ανδρούτσος), εβράχνιασεν ο λάρυγξ μου, εκολλήθη και η γλώσσα μου τω λαρρύγγι μου, κατά τον ψαλμωδόν Δαβίδ, βοώντας δια συνεχών γραμμάτων (εννοείται προς τους Πελοποννησίους, προφανώς, το Εκτελεστικό του Μαυρομιχάλη) αδιακόπως την κατεπείγουσαν ανάγκην του έθνους». Βλ. και *Α.Κ.Υ.*, τ. Θ΄, 1926, ό.π., σ. 247, επιστολή Ηλία Κόκαλη «εκ Σαλώνων, 26 Ιουνίου 1823», και

Από τη στιγμή που οι προεστοί της Πελοποννήσου αποδέχτηκαν την εφαρμογή του νέου «Οργανισμού των Επαρχιών»,[1552] που προέβλεπε το διορισμό επάρχων στην ηπειρωτική χώρα,[1553] η τοποθέτηση επάρχου και στην Επαρχία Αθηνών ήταν αναπόφευκτη. Ο Έπαρχος διοριζόταν απευθείας από τον Υπουργό των Εσωτερικών και εκπροσωπούσε την «Προσωρινή Διοίκηση της Ελλάδος» στην επαρχία, επωμιζόταν, δηλαδή, την ευθύνη της εφαρμογής των νόμων και των διαταγών της κεντρικής εξουσίας στην περιοχή του. Μία τέτοια προοπτική στο αμέσως μετά τη Β΄ Εθνοσυνέλευση χρονικό διάστημα αποτελούσε, οπωσδήποτε, μία εξέλιξη που ο Οδυσσέας Ανδρούτσος απευχόταν να συμβεί. Η εφαρμογή του νέου Οργανισμού συνεπαγόταν την αύξηση της επιρροής της κεντρικής εξουσίας και στην Ανατολική Χέρσο Ελλάδα, αφού προβλεπόταν η υπαγωγή των κοινοτικών εξουσιών στον άμεσο έλεγχο και την εποπτεία του επάρχου.[1554] Η προβλεπόμενη άφιξη του Έπαρχου Αθηνών Δρόσου Μανσόλα μέσα στον Ιούνιο του 1823 στην Κοινότητα Αθηνών αποτελούσε μία εν δυνάμει απειλή του υπάρχοντος status quo μόνο στην περίπτωση που διαμορφώνονταν οι προϋποθέσεις για την αμφισβήτηση των πολιτικοοικονομικών ισορροπιών στην Κοινότητα Αθηνών.

Μέσα στον Μάιο του 1823 ο Ανδρούτσος και οι δημογέροντες Αθηνών[1555] είχαν προλάβει να επιδείξουν τις πολιτικές τους προθέσεις προς την Προσωρινή Διοίκηση του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη και τον μελλοντικό Έπαρχο Αθηνών. Παρά το γεγονός ότι ο Ανδρούτσος και οι Έφοροι δεν μπορούσαν να αμφισβητήσουν συνολικά το νόμο περί των επαρχιών και να εμποδίσουν την έλευση του διορισμένου από τη Διοίκηση επάρχου στην Αθήνα -κάτι τέτοιο θα συνεπαγόταν την άμεση αμφισβήτηση του θεσμικού πλαισίου της Εθνοσυνέλευσης-, φρόντισαν από νωρίς να καταστήσουν σαφή τα όρια των τοπικών εξουσιών τους. Η παρουσία του επάρχου θα γινόταν ανεκτή εφόσον δεν ήγειρε αξιώσεις για την ανατροπή των ισορροπιών στην κοινότητα, δηλαδή, δεν αμφισβητούσε την εξουσία του Ανδρούτσου και τα συμφέροντα των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων.

Στις αρχές Μαΐου 1823 οι Έφοροι των Αθηνών και ο Ανδρούτσος απαίτησαν από τους δημογέροντες της Επαρχίας Μεγάρων και τους προεστούς των Δερβενοχωρίων την άμεση συγκέντρωση των δεκάτων και των «εθνικών δοσιμάτων» με σκοπό την απόδοσή τους στο ταμείο της Κοινότητας Αθηνών.[1556] Με την

επιστολή Ανδρούτσου προς Γκούρα, 7 Ιουλίου 1823 από Ιερουσαλήμ, *Α.Κ.Υ.*, τ. Θ΄, ό.π., σ. 308-309, Επιστολή Ανδρούτσου «προς Γερό – Νικήταν Σταματελόπουλον εις Μέγαρον, 20 Ιουλίου 1823 […] Γράψε προς του Πελοποννήσιους , τι διάβολο κάμνουν».

[1552] Οι προεστοί της Πελοποννήσου συναίνεσαν στην εφαρμογή του «Οργανισμού των Επαρχιών», αφού, όμως, πρώτα είχαν εξασφαλίσει τη δυνατότητα να ελέγξουν την εκλογή των Επάρχων τους. Διαμαντούρος, 2002, ό.π., σ. 210-220.

[1553] Ο «Οργανισμός των Επαρχιών» που συντάκτηκε και ψηφίστηκε από την Α΄ Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου εφαρμόστηκε μόνο για τη διοικητική οργάνωση των νησιών του Αιγαίου και όχι στην ηπειρωτική χώρα, όπου είχαν διαμορφωθεί οι τοπικοί οργανισμοί και η πελοποννησιακή γερουσία. *Α.Ε.Π.*, τ. Α΄, 1971, ό.π., σ. 220-221.

[1554] Ο Έπαρχος «παριστάνων την Διοίκησιν […] έχει εκτελεστικήν δύναμιν ανάλογον με την έκτασιν της επαρχίας […] εκτελεί τας αποφάσεις των κριτηρίων […] εκτελεί τας περί στρατολογίας προς αυτόν διαταγάς της Διοικήσεως», στο Διαμαντούρος, 2002, ό.π., σ. 216. Αρχικά προβλεπόταν ο διορισμός επάρχων μόνο στην Αθήνα και τη Θήβα. *Α.Ε.Π.*, τ. Ι΄, 1977, ό.π., σ. 47, «Περί διορισμού Επάρχων», Για την Αθήνα το Βουλευτικό προτίμησε το Δρόσο Μανσόλα αντί του συνυποψήφιου Λάμπρου Γεωργαντά, ο οποίος τελικά διορίστηκε έπαρχος στη Θήβα, αντί του προτεινόμενου από το Εκτελεστικό Βασίλειου Τριχά. Η εκλογή έγινε στις αρχές Μαΐου 1823.

[1555] Σε κάποιες πηγές οι δημογέροντες Αθηνών εξακολουθούν να αποκαλούνται «Έφοροι».

[1556] «Αντίδρασις κατοίκων χωρίων περιοχής Μεγάρων δια την διοικητικήν των διαίρεση» : «[…] Το παράπονό μας είναι το χωρίον Κούνδουρον δεν έχει κοινώς αλλού την σπορά ειμή εις αυτά τα ολίγα ζευγάρια της ελευθερίας, οπού άλλα είναι μούλκια τους ίδια των Κατουργιωτών (sic), ολίγα δε του

απαίτηση, όμως, των δημογερόντων και του Ανδρούτσου παραβιαζόταν κάθε διοικητική οριοθέτηση σύμφωνα με το «νόμο περί Επαρχιών». Ενώ, λοιπόν, οι αποφάσεις της συνέλευσης των Αθηνών έδιναν στον Ανδρούτσο και στην Δημογεροντία-Εφορία των Αθηνών το δικαίωμα να διαχειρίζονται τα δέκατα των περιοχών των Μεγάρων και των Δερβενοχωρίων,[1557] οι αποφάσεις της Εθνοσυνέλευσης έρχονταν να αμφισβητήσουν το δικαίωμα αυτό, αφού προβλεπόταν οι παραπάνω περιοχές να αποτελέσουν χωριστή επαρχία.

Οι κάτοικοι και οι προεστοί των Μεγάρων και των Δερβενοχωρίων διαμαρτυρήθηκαν στη Διοίκηση για την αυθαίρετη συναγωγή των δεκάτων και των δοσιμάτων, απαιτώντας «να γράψη αμέσως η Υπερτάτη Διοίκησις του κυρίου Οδυσσέως και εφόρων να την αφήσουν (εννοεί τη σύναξη του δέκατου «των Κουντούρων, την βιλλιώτικην και μεγαρίτικην»)». Σε περίπτωση που η Διοίκηση αρνιόταν να απευθυνθεί προς τον Οδυσσέα και τους Εφόρους Αθηνών, οι κάτοικοι και οι προεστοί των Δερβενοχωρίων πρότειναν την αγορά των δεκάτων από την ίδια σε ικανοποιητική τιμή για τις ανάγκες των στρατευμάτων της Επαρχίας των Μεγάρων.[1558] Με άλλη πρότασή τους ζητούσαν τη δημοπράτηση των δεκάτων. Το γεγονός ότι στο επόμενο διάστημα οι Δερβενοχωρίτες επανήλθαν με νέα επιστολή τους προς την Διοίκηση στο πρόβλημα της σύναξης των εθνικών δικαιωμάτων από τον Ανδρούτσο και τους Εφόρους μαρτυρεί πως οι αποφάσεις της συνέλευσης των Αθηνών παρέμεναν σε πλήρη ισχύ, τη στιγμή που η Διοίκηση είχε πλήρη γνώση του προβλήματος.[1559] Η άμεση αντιπαράθεση με τον Ανδρούτσο δεν ήταν στις προθέσεις του Προέδρου του Εκτελεστικού. Ο Μαυρομιχάλης έκρινε πως το να προβεί η Διοίκηση και συγκεκριμένα το Εκτελεστικό σώμα που έπαιρνε τις τελικές αποφάσεις, σε πράξεις που μπορούσαν να πλήξουν τα συμφέροντα των ηγετικών ομάδων της Ανατολικής Ρούμελης, αποτελούσε μία μη ενδεδειγμένη πολιτική στη συγκυρία αυτή. Η Διοίκηση δεν επανήλθε στο πρόβλημα. [1560] Υποθέτουμε πως οι δυνάμεις του Οδυσσέα Ανδρούτσου προχώρησαν ανενόχλητοι στη σύναξη των εθνικών δικαιωμάτων στην περιοχή των Δερβενοχωρίων και των Μεγάρων.

Στην Αθήνα ο διορισμός του Μανσόλα ουσιαστικά δεν απείλησε τις εξουσίες των στρατιωτικών. Η φρουρά της Ακρόπολης παρέμενε υπό την εξουσία του στρατηγού Ανδρούτσου. Οι στρατιωτικοί εξακολουθούσαν να έχουν τον έλεγχο των

Κιαμήλμπεη (εν. εθνικά κτήματα). Εις αυτά έσπειραν άλλος δύο κιλά κι άλλος πέντε˙ έγινε μία ένωσεις˙ αυτή οπού δεν είχαν έσπειραν από αυτούς όπου είχαν και επορεύθησαν˙ όλα τα δέκατα μας τα ζητούν οι αθηναίοι κύριοι, Οδυσσεύς και οι πολιτικοί έφοροι, λέγοντας να τα σηκώσωμεν δεμάτια να τα υπάγωμεν εις Ελευσίναν. Όσα όμως είχαν αυτοί οπού είχαν εδικά τους τους τα επήγαν εις Ελευσίναν, φοβούμενοι να κάμουν αλλεώς, οι δε λοιποί όπου δεν είχαν τα έφεραν εις τα καλύβια τους», *Α.Ε.Π.*, τ. ΙΓ΄, 1981, ό.π., σ. 219-220, Επιστολή κατοίκων προς τον επίσκοπο Ταλαντίου (;) ή Αθηνών (;) της 7ης Μαΐου 1823.

[1557] Αναφέρονται στην πηγή ως Δερβενοχώρια τα εξής χωριά: Βίλια, Κούντουρα, Σουσάκι, Μάζι, Μπίσα, Νταραμάρι, Περαχώρα, Κινέτα.

[1558] Στην παραπάνω επιστολή των κατοίκων των Κουντούρων, Βιλλίων και Μεγάρων αναφερόταν ότι «ίσως και κάμνει να την αγοράσωμεν (εν. τη σύναξη) σιτάρι, κριθάρι με μία γλυκήν τιμή, ότι είναι ανάγκη […]. Ημείς δεν ακουόμεθα, ότι ο αρχιστράτηγος (εν. ο Ανδρούτσος) έχει πίκαν (έχθρα) εις ημάς και είμεθα κατατρεγμένοι», *Α.Ε.Π.*, τ. ΙΓ΄, 1981, ό.π., σ. 220. Την επιστολή υπογράφουν από Κούντουρα οι Αναγνώστης Στέφανος, Ιωάννης Μιχάλη, Αθανάσης Τέτε, Φίλος Οικονόμου, Αναστάσης Χατζή, Γιάννης Οικονόμου, Κώστας Μερτίκας, Δημήτρης και επίλοιποι, από Βίλλια οι Νικόλαος Σωτήρου, Γεωργάκης Οικονόμου και επίλοιποι, από Μέγαρα ο Ιωάννης Χατζημελέτης.

[1559] *Α.Ε.Π.*, τ. ΙΓ΄, 1981, ό.π., σ. 19, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον των Εσωτερικών προς το Εκτελεστικό Σώμα […] Τριπολιτζά της 21 Μαΐου 1823».

[1560] Στις 4 Σεπτεμβρίου 1823 οι Δερβενοχωρίτες θα ζητήσουν για μία ακόμη φορά από τη Διοίκηση να αναγνωριστούν «ιδιαιτέρα επαρχία», *Α.Ε.Π.*, τ. ΙΑ΄, 1978, σ. 192.

οικονομικοπολιτικών λειτουργιών της επαρχίας και να κρατούν τον έπαρχο Μανσόλα στο περιθώριο σημαντικών διαδικασιών, όπως η ενοικίαση προσόδων και η διαχείριση του τοπικού ταμείου. Στο τέλη Ιουλίου 1823 ο Ανδρούτσος εξορμούσε στην περιοχή της Βελίτζας για τη συγκέντρωση των δεκάτων.[1561]

Το διάστημα της απουσίας του Ανδρούτσου το Δεκέμβριο του 1822 επέστρεψε στην Αθήνα ο καπεταναίος Νικολής Σαρής, που κατόρθωσε να δραπετεύσει από την Λάρισα, όπου ήταν αιχμάλωτος του Χουρσίτ πασά.[1562] Η παρουσία του Σαρή στην Αθήνα από τις 22 Δεκεμβρίου 1822 αποτελούσε μία διαρκή απειλή για τα συμφέροντα του φρουράρχου Γκούρα. Ο Γκούρας, και ενώ ο Ανδρούτσος απουσίαζε στα πεδία των μαχών και στο Άστρος για την Εθνοσυνέλευση, επιδόθηκε χωρίς την έγκριση του στρατηγού στην οικονομική αφαίμαξη των χωριών της υπαίθρου της Αττικής, όπως της Χασιάς και του Μενιδίου.[1563] Οι λεηλασίες, οι πράξεις βίας και τρομοκρατίας και η ιδιοποίηση της αγροτικής παραγωγής από τα στρατεύματα του Γκούρα προκάλεσαν την αντίδραση των τοπικών οπλαρχηγών της Αθήνας, ανάμεσα στους οποίους ήταν ο Σαρής και ο Λέκας οι οποίοι προσπάθησαν να αντισταθούν στις αυθαιρεσίες του Γκούρα. Στις 23 Ιουνίου 1823 ο Νικολής Σαρής δολοφονήθηκε από στρατιώτες του Γκούρα στην Αθήνα. Στο ίδιο διάστημα ο Δημήτριος Λέκας (Λέκκας) εγκαταλείπει την Αθήνα και αναζητά καταφύγιο στην Πελοπόννησο. Η έμμεση αμφισβήτηση της συνέλευσης των Αθηνών από την μεριά του Γκούρα δε συνεπαγόταν και την υιοθέτηση των πολιτικών της Διοίκησης. Από την άλλη ο Ανδρούτσος έχασε τα ερείσματά του στους τοπικούς οπλαρχηγούς των Αθηνών, σε μία επαρχία από την οποία εξασφάλιζε τους μισθούς των στρατιωτών του.[1564] Ωστόσο δεν είχε λόγους για μια άμεση αντιπαράθεση με το φρούραρχο Αθηνών όσο αυτή η χρηματοδότηση ήταν διαθέσιμη για τους στρατιώτες του.

Παρά τα όσα συνέβησαν η Διοίκηση του Μαυρομιχάλη εξακολουθούσε να στηρίζει τον Ανδρούτσο. Βρισκόμασταν ήδη μέσα στη δίνη μιας πολιτικής κρίσης στους κόλπους της Διοίκησης και ο Ανδρούτσος αποτελούσε για τον Μαυρομιχάλη πολύτιμο «κομμάτι» στη σκακιέρα των κινήσεων εναντίον των Υδραίων προκρίτων και του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου.[1565] Οι Υδραίοι πρόκριτοι και ο

[1561] *Α.Ε.Π.*, τ. ΙΑ΄, 1974, ό.π., σ. 91, *«Ανδρούτσος προς Γερο -Νικήτα (Σταματελόπουλο), Βελίτζα τη 29 Ιουλίου 1823»*: «Εγώ ήλθον εδώ με μια δεκαριά συντρόφους και εστάλθηκα δια να συνάξω τίποτες γέννημα από τες δεκατιές εις κανέναν μέρος».

[1562] Τον Οκτώβριο του 1822 ο Σαρής αιχμαλωτίστηκε από τις δυνάμεις του Μεχμέτ Ρουσούτ Πασά κατά τη μάχη της Αμπλιανής. Παπαδόπουλος, 1837, ό.π., σ. 16. Ο Ανδρούτσος τον θεωρούσε νεκρό, αγνοώντας την αιχμαλωσία του.

[1563] «Επειδή οι κάτοικοι του χωρίου Χασιάς αντέτεινον εις τας τυραννικάς θελήσεις του Γκούρα και δεν ήθελον να δουλωθώσιν […] ο δυνάστης Γκούρας πέμπει τον εξάδελφόν του Μαμούρην και τον Στάθην Κατσικογιάννην με αρκετόν σώμα οπλοφόρων, οίτινες επιπίπτουσιν εις το χωρίον και διαρπάζοντες τας οικίας εξ' ολοκλήρου, απογυμνώσαντες άνδρας τε και γυναίκας πάσης ηλικίας», Σουρμελής, 1853, ό.π., σ. 53. Χασιώτες θα σκοτώσουν το Μελέτη Βασιλείου που σύναζε τα δέκατα για λογαριασμό του Γκούρα.

[1564] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 138, Το Υπουργείο του Πολέμου προς το Εκτελεστικό Σώμα, Ναύπλιο, 20 Νοεμβρίου 1825. Η Διοίκηση μετά το θάνατο του Ανδρούτσου πρότεινε το συμψηφισμό των χρημάτων που οι Δημογέροντες Αθηνών χρωστούσαν στον Οδυσσέα με τα χρήματα που εκείνος χρωστούσε σε απλήρωτους στρατιώτες του. Αναφέρεται το όνομα του στρατηγού Λάτζου και των στρατιωτών του, που τότε τελούσαν, το 1823, υπό τις διαταγές του Ανδρούτσου.

[1565] Όταν ο Μαυροκορδάτος θέλησε στις αρχές Οκτωβρίου 1823 να επισκεφθεί την Αθήνα από την Ύδρα όπου βρισκόταν μετά την παραίτησή του από τη θέση του Προέδρου του Βουλευτικού, ο Ανδρούτσος άφησε να διαφανεί μέσω τρίτων ότι η παρουσία του ήταν ανεπιθύμητη στην πόλη των Αθηνών. Με την κίνηση αυτή ο οπλαρχηγός ήθελε να μην προκαλέσει τα μέλη του Εκτελεστικού, που

Μαυροκορδάτος εξίσου επιδίωκαν τη συμμαχία με τον Ανδρούτσο. Ο συνασπισμός αυτός ήταν που εισηγήθηκε το διορισμό του Ανδρούτσου στην αρχηγία των αρμάτων της Ευρίπου στις 24 Σεπτεμβρίου 1823. Επιμελώς και ασκώντας κάθε διπλωματία ο Ανδρούτσος απέφευγε να πάρει θέση μπροστά στη διαμάχη του Βουλευτικού και Εκτελεστικού σώματος. Με την ίδια ευκολία που υποσχόταν στον Αναστάσιο Λόντο την παράδοση της Αθήνας στον έλεγχο της Διοίκησης,[1566] έναν μήνα μετά ο Ανδρούτσος με τη σύμπραξη της Εφορίας αρνήθηκε να δώσει στη Διοίκηση όσα χρήματα είχαν συγκεντρωθεί από την καταβολή των ενοικίων των «ιλτιζαμίων», των εσόδων του τελωνείου και τη σύναξη των εθνικών εισοδημάτων στην Επαρχία Αθηνών. Στην απαίτηση της κεντρικής εξουσίας να καταβληθούν τα αναγκαία χρηματικά ποσά για τον απόπλου του στόλου που βρισκόταν αγκυροβολημένος στη Σαλαμίνα «μήτε ο Οδυσσεύς μήτε οι Αθηναίοι επλήρωσαν τα υποσχεθέντα, επί προφάσει ότι ο Πρόεδρος του Εκτελεστικού πρώτος δεν επλήρωσεν».[1567]

Γινόταν φανερό πως η προσέγγιση του Ανδρούτσου και Διοίκησης δε συνεπαγόταν και την αυτονόητη υπαγωγή των οικονομικών πόρων της Επαρχίας Αθηνών στον έλεγχο της Διοίκησης, σε μία περίοδο που το Εκτελεστικό αδυνατούσε να ξεπεράσει την οικονομική κρίση.[1568] Η επιρροή της Διοίκησης του Μαυρομιχάλη και του Δρόσου Μανσόλα στην Επαρχία της Αθήνας σταματούσε εκεί που άρχιζαν τα συμφέροντα του Ανδρούτσου και των στρατιωτικών. Για ένα διάστημα ο Ανδρούτσος συμβαδίζει ακόμη με τον Γκούρα. Οι αποφάσεις της συνέλευσης των Αθηνών που κατοχύρωναν την κοινοτική ενότητα και αυτονομία για μία ακόμη φορά είχαν επικρατήσει. Το Εκτελεστικό αδυνατούσε κάτω από το βάρος των εξελίξεων που αφορούσαν τις διαμάχες στο εσωτερικό της «Προσωρινής Διοίκησης» να επέμβει στην Επαρχία Αθηνών. Η εξουσία του Μαυρομιχάλη είχε ήδη αρχίσει να κλονίζεται και οι εξελίξεις έφερναν στο πολιτικό προσκήνιο το συνασπισμό των Υδραίων προκρίτων και του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου.[1569]

δεν θα έβλεπαν προφανώς με καλό μάτι την παρουσία του Μαυροκορδάτου στην Αθήνα. Ο Μαυροκορδάτος απέστειλε στον Ανδρούτσο επιστολή για να επιβεβαιώσει τις προθέσεις του σχετικά με το αν τον δέχεται ή όχι στην Αθήνα. Ο Ανδρούτσος του απαντά με διπλωματικό τρόπο στις 16 Οκτωβρίου 1823: «Παράξενον με εφάνη να εγκρίνω την εις Αθήνας μετάβασιν σας, ενώ αι Αθήναι <είναι> Ελλάς και ο κύριος Μαυροκορδάτος Έλληνας […] Αυτά είναι τίποτε, ότι είναι σοκάκι-λακιρδιά (=λόγοι τρίτων) […] Μη αμφιβάλετε λοιπόν αν θέλω να απεράσετε εις Αθήνας˙ το επιθυμώ και παρακαλώ να το βάλετε εις πράξιν», *Αρχείον Μαυροκορδάτου*, τ.χ. ΙΙΙ, 1968, ό.π., επιστολή 850, σ. 553, 16 Οκτωβρίου 1823. Ο Μαυροκορδάτος δεν επισκέφθηκε τελικά την Αθήνα, γιατί τον πρόλαβαν οι εξελίξεις, ο εμφύλιος, δηλαδή, πόλεμος.

[1566] *Γ.Α.Κ., αρχείον Ανδρούτσου*, ό.π., επιστολή Αναστάσιου Λόντου προς τον Μαυροκορδάτο, 13 Σεπτεμβρίου 1823.

[1567] *Α.Ε.Π.*, τ. Β΄, 1972, ό.π., σ. 581-582, *«Το Βουλευτικόν σώμα προς το σεβαστόν Εκτελεστικόν σώμα. […] τη 2 Οκτωβρίου 1823 εν Σαλαμίνι».*

[1568] Για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης το Εκτελεστικό, χωρίς να ζητήσει τη σύμφωνη γνώμη του Βουλευτικού, αποφάσισε την πώληση τμήματος των φθαρτών εθνικών κτημάτων. Από τους πρώτους που ζητούν την «άδεια» της Διοίκησης για την «πώληση των εθνικών οσπιτίων» ήταν οι δημογέροντες Αθηνών στις 4 Οκτωβρίου 1823. Αιτιολογούν την ανάγκη τους λέγοντας ότι «αφ' ενός μεν τας επικειμένας χρηματικάς χρείας και μηνιαία της φρουράς της Ακροπόλεως εις εφόδια και ζοωτροφίας και εις άλλας δαπάνας εκστρατειών, χρείας καλούσης, αφ' ετέρου δε τας ανά χείρας προσόδους, αι οποίαι είναι τόσον ολίγαι […] συσκεφθέντες δε περί χρηματικού πορισμού εύρομεν ένα και μόνο, την απεμπόλησιν των εθνικών ενταύθα ευρικομένων οσπιτίων». *Α.Ε.Π.*, τ. ΙΑ΄, 1978, ό.π., σ. 101, 4 Οκτωβρίου 1823.

[1569] Στην Πελοπόννησο σημειώνονται συμπλοκές οπαδών του Πλαπούτα και του Κολοκοτρώνη με ανθρώπους των Δεληγανναίων, κατά τη διάρκεια μιας δημοπρασίας προσόδων στη Δημητσάνα. Το Βουλευτικό καθαιρεί τον Ανδρέα Μεταξά, που στάλθηκε στην περιοχή ως μεσολαβητής από το Εκτελεστικό, και τον αντικαταστεί με τον Κωλέττη, στις 25 Νοεμβρίου 1823. Οι Υδραίοι μετά την εισβολή του Κολοκοτρώνη, Νικηταρά και Τσώκρη στο χώρο συνεδριάσεων της αντιπροσωπείας, (26

Τον Ιανουάριο του 1824 είχε διοριστεί νέο Εκτελεστικό σώμα με πρόεδρο τον Υδραίο πρόκριτο Γεώργιο Κουντουριώτη. Η νέα Εκτελεστική εξουσία, που σηματοδοτούσε τη ριζική αλλαγή των ισορροπιών μέσα στους κόλπους της Προσωρινής Διοίκησης, έμελλε να διαχειριστεί και το πρόβλημα της εφαρμογής των αποφάσεων της Β΄ Εθνοσυνέλευσης στην Επαρχία των Αθηνών και στην ευρύτερη περιοχή της «Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος». Αν η Διοίκηση Μαυρομιχάλη, με το χαλαρό πλαίσιο εποπτείας της στις τοπικές κοινότητες, ενθάρρυνε την ιδιοποίηση των τοπικών πόρων και τις καταχρήσεις από τις ηγετικές ομάδες της καθεμιάς κοινότητας,[1570] η νέα Διοίκηση Κουντουριώτη ήταν αποφασισμένη εξ' αρχής να μην ανεχθεί καμία αμφισβήτηση της κεντρικής εξουσίας και να απαλλαγεί απ' όσους ενεργούσαν ενάντια στους «νόμους του Έθνους».

Ο Ανδρούτσος μπορούσε να εκλάβει μία τέτοια πολιτική διακήρυξη μόνο ως μία άμεση απειλή για τα συμφέροντά του στην Ανατολική Ρούμελη. Διαβλέποντας τις προθέσεις των Κουντουριώτη-Μαυροκορδάτου για περιστολή των τοπικών εξουσιών, ήδη από τον Δεκέμβριο του 1823, δεν ήταν λίγοι οι οπλαρχηγοί της Ανατολικής Ελλάδας που επιθυμούσαν την εμπλοκή τους στον εμφύλιο πόλεμο στο πλευρό των στρατευμάτων του Μαυρομιχάλη.[1571] Παρόμοιους φόβους για τις προθέσεις του νέου Εκτελεστικού εξέφρασε και ο Ανδρούτσος. Προτίμησε, όμως, να ξεκινήσει διαπραγματεύσεις μαζί του από τον Ιανουάριο κιόλας του 1824. Ο Μαυροκορδάτος, από το Μεσολόγγι όπου βρισκόταν, αναλαμβάνει να βολιδοσκοπήσει τους οπλαρχηγούς της «Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος» και τον Οδυσσέα Ανδρούτσο σχετικά με τις προθέσεις του. Διαφαινόταν πως σε καμία περίπτωση δε θα συμβιβαζόταν με τις αποφάσεις της συνέλευσης των Αθηνών (1822), αλλά θα απαιτούσε με την πάροδο του χρόνου την πλήρη υπαγωγή των οπλαρχηγών της Ανατολικής Ρούμελης στην εξουσία και τον έλεγχο της Διοίκησης, χωρίς κανένα περιθώριο αντίστασης ή συνδιαλλαγής.

Οι εντολές της Διοίκησης Κουντουριώτη προς τον Μαυροκορδάτο δεν άφηναν κανένα περιθώριο διαπραγμάτευσης που να μη βασιζόταν στην προηγούμενη αποδοχή από τους στρατιωτικούς της ακύρωσης του οικονομικοπολιτικού καθεστώτος της συνέλευσης του 1822. Αυτόν τον όρο της διαπραγμάτευσης ως μιας απαράβατης προϋπόθεσης για το συμβιβασμό, ο Ανδρούτσος τον αγνοούσε. Η ισορροπία στην οποία στήριξε τις ελπίδες του ο οπλαρχηγός αποδείχτηκε εύθραυστη μπροστά στην αποφασιστικότητα της Διοίκησης Κουντουριώτη.

Νοεμβρίου 1823), αρχίζουν την ολομέτωπη επίθεση εναντίον του Εκτελεστικού με βαριές κατηγορίες για καταχρήσεις, αμέλειες και συμπεριφορές εναντίον «της ανεξαρτησίας και της ευδαιμονίας του Ελληνικού Έθνους». Οι Μαυρομιχάλης, Χαραλάμπης και Μεταξάς παραπέμφθηκαν σε επιτροπή και κρίθηκαν ένοχοι, γεγονός που συνεπαγόταν την έκπτωσή τους από τις θέσεις που κατείχαν στο Εκτελεστικό.

[1570] *Α.Κ.Υ.*, τ. Θ΄, 1926, ό.π., σ. 485-487. Το Βουλευτικό Σώμα προς το Εκτελεστικό, 7 Οκτωβρίου 1823. Κατηγορίες που διατυπώνονται προς το Εκτελεστικό του Μαυρομιχάλη για την παράνομη διαταγή περί εκποιήσεως εθνικών κτημάτων και για τις καταχρήσεις που συμβαίνουν σε τοπικό επίπεδο, χωρίς το Εκτελεστικό να κινητοποιείται.

[1571] Ο Πανουριάς (ο γέρο Πανουριάς), για παράδειγμα, καταφερόταν εναντίον του «κακοφρονών Μαυροκορδάτου», επειδή φοβόταν ότι ετοιμάζει να φέρει στρατεύματα διοικούμενα από «ένα αγνώριστον υποκείμενον» στην Ανατολική Ρούμελη. Παίρνει το μέρος του Μαυρομιχάλη «ίνα μη μολύνη περισσότερον την γην μας (εννοείται ο Μαυροκορδάτος)». *Αρχείον Μαυροκορδάτου*, τχ. ΙΙΙ, 1968, ό.π., επιστολή 965, σ. 689-690, Πανουριάς προς στρατηγούς Γ. Τζόγκα, Δ. Μακρή και κύριο Αναγν. Καραγιάννη, 16 Δεκεμβρίου 1823. Βλ. και επιστολή 1142, σ. 93-94, Αναστάσιος Λόντος προς Μαυροκορδάτο, 23 Ιανουαρίου 1824. Ο Λόντος ζητά από τον Μαυροκορδάτο να διωχθεί ο «αχρείος Πανουργιάς, όστις τρώγει τα εθνικά εισοδήματα» από την Επαρχία Σαλώνων. Η αναφορά γίνεται για το γέρο- Πανουριά, στρατηγό.

Ο Ανδρούτσος μέσα στο 1824 θα υποστεί τις συνέπειες της ανατροπής των ισορροπιών στο εσωτερικό της Κοινότητας των Αθηνών και ευρύτερα στην Ανατολική Ρούμελη. Στην υπόθεση που κάνουμε αυτό που καθορίζει τελικά τις πολιτικές τύχες του οπλαρχηγού μέσα στο έτος 1824 είναι η σύγκρουση που συντελείται μέσα στα όρια των τοπικών κοινοτήτων (τον καταλυτικό ρόλο διαδραματίζει η Κοινότητα Αθηνών) και με όρους που παραπέμπουν στο προεπαναστατικό πλαίσιο λειτουργίας των κοινοτικών εξουσιών.

Ο Μαυροκορδάτος συγκάλεσε την 1η Ιανουαρίου του 1824 συνέλευση «των προκρίτων και αρχηγών των αρμάτων» στο Μεσολόγγι. Στη συνέλευση είχαν κληθεί να συμμετάσχουν και οι δημογέροντες και οπλαρχηγοί της Ανατολικής Ρούμελης. Την τελευταία, όμως, στιγμή, οι οπλαρχηγοί που στήριζαν τον Ανδρούτσο αντιπρότειναν η συνέλευση να γίνει στα Σάλωνα, επειδή το Μεσολόγγι «είναι άκρη».[1572] Ο Ανδρούτσος αντιμετώπιζε με επιφύλαξη τη συγκρότηση συνέλευσης στην οποία τον έλεγχο, ουσιαστικά, θα είχε ο Μαυροκορδάτος και δρομολογούσε μαζί με τους οπλαρχηγούς τη συγκρότηση χωριστής συνέλευσης των οπλαρχηγών της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος, που θα έπαιρνε τις καθοριστικές αποφάσεις.[1573] Ο Μαυροκορδάτος τελικά επέμεινε στην άποψή του και η συνέλευση έγινε στο Μεσολόγγι, χωρίς, όμως, την παρουσία εκπροσώπων της Ανατολικής Ρούμελης, γεγονός που αντιμετωπίστηκε από τη Διοίκηση ως εκδήλωση «αντιδιοικητικής» συμπεριφοράς.[1574]

Οι οπλαρχηγοί και οι δημογέροντες της Ανατολικής Ρούμελης απαιτούσαν το σχηματισμό σε σύντομο χρονικό διάστημα συνέλευσης της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος στα Σάλωνα. Η μη αποδοχή από τον Μαυροκορδάτο των προτάσεων του Ανδρούτσου περί συγκρότησης ενιαίας συνέλευσης ολόκληρης της Στερεάς Ελλάδας, προκάλεσε έντονες δυσαρέσκειες στους οπλαρχηγούς, που αντιμετώπιζαν με αβεβαιότητα και καχυποψία το ρόλο του Μαυροκορδάτου και τις «παραινέσεις» της Διοίκησης Κουντουριώτη. Στις εν εξελίξει διαπραγματεύσεις των οπλαρχηγών προς κάθε κατεύθυνση πρόβαλε το δίλημμα αν ήταν προς το συμφέρον τους να συνταχθούν με τη Διοίκηση Κουντουριώτη ή αν τους παρείχε καλύτερες πολιτικές εγγυήσεις να υποστηρίξουν τα μέλη του παλαιού Εκτελεστικού (δηλαδή, τους Πελοποννήσιους προκρίτους και τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη) που από την

[1572] *Αρχείον Αλεξάνδρου Μαυροκορδάτου*, τ.χ. IV (1824), 1974, ό.π., αρ. 1088, σ. 37-38, *«Προς τη σεβαστή Διοίκησις οι συγκεντρωθέντες στο Μεσολόγγι, 1 Ιανουαρίου 1824»,* 1089, σ. 38-39, Πανουργιάς προς Μαυροκορδάτο, 1 Ιανουαρίου 1824. Ο στρατηγός Πανουργιάς αναφέρει στο Μαυροκορδάτο ότι ο Ανδρούτσος, ο Γκούρας, ο Γ. Δυοβουνιώτης και ο ίδιος δεν μπορούν να παραστούν στη συνέλευση του Μεσολογγίου εξαιτίας της πολεμικής κατάστασης στην Ανατολική Στερεά.

[1573] *Αρχείον Αλεξάνδρου Μαυροκορδάτου*, τ.χ. IV, 1974, ό.π., αρ. 1090, σ. 39, Ανδρούτσος προς Μαυροκορδάτο, 1 Ιανουαρίου 1824. Ο Ανδρούτσος επιμένει στην απόφαση των οπλαρχηγών της Ανατολικής Ρούμελης η συνέλευση να συγκληθεί στα Σάλωνα.

[1574] Στη συνέλευση του Μεσολογγίου εξετάστηκαν οι ανάγκες των επαρχιών της Δυτικής Ρούμελης, όμως, το πραγματικό κίνητρο του Μαυροκορδάτου για τη σύγκλισή της ήταν να εκμαιεύσει από τους δημογέροντες και τους οπλαρχηγούς που θα παρευρίσκονταν σ' αυτήν αφενός την αναγνώριση της Διοίκησης Κουντουριώτη, αφετέρου την πειθαρχία και υποταγή τους στις αποφάσεις της Β΄ Εθνοσυνέλευσης του Άστρους. Οι δημογέροντες και οι οπλαρχηγοί της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος αποδέχτηκαν την πολιτική του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου, ζητώντας παράλληλα την «πατρικήν πρόνοιαν της Σεβαστής Διοικήσεως». Στις 2 Ιανουαρίου 1824 ο Μαυροκορδάτος ανέφερε προς το Βουλευτικό σώμα: «εγώ δε χρεωστώ να βεβαιώσω προς το Σεβαστόν Σώμα την τελείαν εις τους νόμους και εις τας θελήματα της Διοικήσεως αφοσίωσιν των συγκροτούντων την συνέλευσιν». Βλέπε σχετικά, *Αρχείον Μαυροκορδάτου*, τ.χ. IV, 1974, ό.π., αρ. 1095 σ. 42, Μαυροκορδάτος προς το Βουλευτικό σώμα, 2 Ιανουαρίου 1824.

Τριπολιτζά αντιπολιτεύονταν τον Κουντουριώτη. Ο Ανδρούτσος κατηγορούσε το Μαυροκορδάτο ότι δεν τήρησε τις υποσχέσεις του, που αφορούσαν αφενός την πολιτική ένωση της Στερεάς,[1575] αφετέρου την υπόσχεση που έδωσαν μαζί με τον Κωλέττη να «κινηθούν όλοι μαζί στην Εύβοια». Αναφερόμενος με έμμεσο τρόπο και στο πρόσωπο του Κωλέττη, ο Ανδρούτσος έγραφε στον Μαυροκορδάτο: «[…] βλέποντας οπού από αυτουνούς οπού έχομεν την ελπίδα, οπού να εβγάλουν από ημάς την ιδέαν του τιτλομανισμού βλέπομεν αυτοί να λυσσάνε ως σκύλοι μανισμένοι δια βαθμούς και αξιώματα. Εμείς τώρα τι να προσμείνωμεν να ιδούμεν, οπού εκείνοι οπού θα μας οδηγήσουν εις το καλόν, μας φέρνουν σε τέτοιον δρόμο;».[1576]

Παρά τις αντίθετες φωνές πολλών οπλαρχηγών της Ανατολικής Ρούμελης ο Ανδρούτσος σκόπευε να προσκαλέσει στη συνέλευση που θα γινόταν στα Σάλωνα και τους δημογέροντες και οπλαρχηγούς της Δυτικής Ρούμελης, απαιτώντας και την πολιτική παρουσία του Μαυροκορδάτου. Πώς αλλιώς θα μπορούσε να πετύχει τη διαπραγμάτευση που ζητούσε, αν ο σημαντικότερος εκπρόσωπος της Διοίκησης Κουντουριώτη δεν παρεβρισκόταν την κρίσιμη στιγμή στα Σάλωνα;

Αν και ο ίδιος ο Ανδρούτσος είχε προσκαλέσει στα τέλη Φεβρουαρίου 1824 τον Μαυροκορδάτο να μεταβεί στα Σάλωνα, εκείνος που επέμενε ιδιαίτερα στην πρόσκλησή του ήταν ο Θεόδωρος Νέγρης. Στις 27 Φεβρουαρίου 1824 και ενώ η προετοιμασία της συνέλευσης ήταν σε εξέλιξη ο Νέγρης με επιστολή του συστήνει στον Μαυροκορδάτο «η νεοσύστατος Διοίκησις της Δυτικής Στερεάς και το Πολεμικόν Συμβούλιον να έλθωσιν, επειδή μάλιστα τα μέλη αυτών είναι εκ των σημαντικότερων της Ακαρνανίας».[1577] Αρχικά ο Μαυροκορδάτος τηρούσε στάση αναμονής, αποφεύγοντας να εκφράσει τις πολιτικές του προθέσεις σε μία περίοδο όπου οι πολιτικές συμμαχίες στο αντίπαλο στρατόπεδο των εκπροσώπων της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος δεν είχαν ακόμη παγιωθεί. Ο ίδιος ανέφερε στις 8 Φεβρουαρίου 1824 στο Νέγρη ότι «επεθύμουν να παρευρεθώ (στα Σάλωνα ή αλλού), μάλιστα δε επιθυμίαν είχαν και εγώ ν' ανταμωθώ μετά της ευγενείας σου και μετά του στρατηγού Οδυσσέως». Ως προς την παρουσία των δημογερόντων και οπλαρχηγών της Δυτικής Ρούμελης στη συνέλευση των Σαλώνων υπήρξε σαφής, χωρίς υπεκφυγές: «τώρα πάλιν όχι οι έξω (εννοείται από το Μεσολόγγι), αλλά και οι εδώ ευρισκόμενοι δυσκολότερα πείθονται να υπάγουν εις Σάλωνα παρά η ευγενεία σου ή εγώ εις την Αμερικήν».[1578]

Το πολιτικό σχέδιο του Ανδρούτσου ήταν να αποδεχτεί το καθεστώτος Κουντουριώτη μόνο στην περίπτωση που η κεντρική εξουσία δεσμευόταν να σεβαστεί το σύστημα διοίκησης που στηριζόταν σε μεγάλο βαθμό στις αποφάσεις της συνέλευσης των Αθηνών (1822). Ακόμη, όμως, και στην πιο ευνοϊκή εξέλιξη των διαπραγματεύσεων η Διοίκηση θα έθετε ως προαπαιτούμενο οποιουδήποτε συμβιβασμού την κατάργηση των αποφάσεων της συνέλευσης των Αθηνών. Άλλωστε, όπως θα δούμε, οι προσπάθειές της για την ανατροπή των πολιτικών

[1575] *Αρχείον Μαυροκορδάτου*, τ.χ. IV, 1974, ό.π., αρ. 1183, σ. 137, Ανδρούτσος προς Μαυροκορδάτο, 5 Φεβρουαρίου 1824, Αθήνας: «δεν ημπορέσετε να το κατορθώσητε και εκάματε αυτού την συνέλευσιν και ετελειώσατε με καλήν έκβασιν, είναι όλο το ίδιον και δεν πειράζει». Είναι προφανής ο σκοπός του Ανδρούτσου να παραπλανήσει τον Μαυροκορδάτο ότι αποδέχεται «την καλήν έκβασιν» της συνέλευσης του Μεσολογγίου.

[1576] *Αρχείον Μαυροκορδάτου*, τ.χ. IV, 1974, ό.π., αρ. 1244, σ. 204-206, «Οδυσσεύς Ανδρούτσος προς Αλ. Μαυροκορδάτο. […] εξ Αθηνών, τη 24 Φεβρουαρίου 1824».

[1577] *Α.Μ.*, τ.χ. IV, 1974, ό.π., αρ. 1251, σ. 211-212, Θ. Νέγρης προς Αλ. Μαυροκορδάτο, 27 Φεβρουαρίου 1824, και *Α.Μ.*, τ.χ. IV, 1974, ό.π., αρ. 1201, σ. 158-159, Θ. Νέγρης προς Μαυροκορδάτο, 11 Φεβρουαρίου 1824.

[1578] *Α.Μ.*, τ.χ. IV, 1974, ό.π., αρ.1189, σ. 141-144, Μαυροκορδάτος προς Νέγρη, 8 Φεβρουαρίου 1824.

ισορροπιών στην Ανατολική Ρούμελη είχαν ξεκινήσει από την αρχή της πολιτικής της ύπαρξης, ώστε να μην αφήνεται η παραμικρή ελπίδα για κάποιο συμβιβασμό στη βάση του πολιτικού σχεδίου του Οδυσσέα Ανδρούτσου.

Στο χρονικό διάστημα πριν την έναρξη των διαδικασιών της συνέλευσης των Σαλώνων, ο Ανδρούτσος προωθούσε το σχηματισμό συμμαχιών με τον Δημήτριο Υψηλάντη και τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, ώστε με μία από κοινού στρατιωτική επέμβασή τους στην έδρα της Διοίκησης στο Κρανίδι να ακυρώσουν τις πολιτικές εξουσίες του Κουντουριώτη και του Μαυροκορδάτου, αποκαθιστώντας στην εξουσία το παλαιό Εκτελεστικό του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη. Στη συγκυρία, όμως, αυτή τα δεδομένα επιτυχίας ενός τέτοιου εγχειρήματος ήταν αρνητικά, καθώς ο Υψηλάντης και ο Κολοκοτρώνης βρίσκονταν παροπλισμένοι στην Πελοπόννησο, δέσμιοι των αποφάσεων της Διοίκησης Κουντουριώτη. Ο Κολοκοτρώνης, μάλιστα, φαινόταν διατεθειμένος μέσα στον Απρίλιο του 1824 να παραδώσει την πόλη του Ναυπλίου στον Κουντουριώτη.[1579] Ένας ακόμη ισχυρός αποτρεπτικός παράγοντας ενός τέτοιου σχεδίου υπήρξε η απαίτηση των Άγγλων κεφαλαιούχων να διαπραγματευτούν την άφιξη των δανείων μόνο με τη νόμιμη Διοίκηση του Κουντουριώτη, η οποία είχε δεσμευτεί να ικανοποιήσει τους όρους των δανείων, όπως προβλεπόταν από τα ψηφίσματα του Βουλευτικού ήδη από τα τέλη του 1823. Ο Άγγλος συνταγματάρχης Stanhope, πολιτικός σύμμαχος και πρόσωπο εμπιστοσύνης για τον Ανδρούτσο, του είχε επιστήσει την προσοχή ως προς το ζήτημα των δανείων και τον είχε συμβουλεύσει να αποδεχθεί στις διαπραγματεύσεις με τη Διοίκηση να τεθεί και το ζήτημα της διαχείρισης των χρημάτων που θα κατέφθαναν από την Αγγλία.

Η έλευση των χρημάτων του δανείου θα αποτελούσε πολιτικό όπλο στα χέρια της Διοίκησης Κουντουριώτη και θα απειλούσε το πολιτικό καθεστώς της συνέλευσης των Αθηνών του 1822. Ο Ανδρούτσος θέτει στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων την συμμετοχή του στο διαχειριστικό έλεγχο του δανείου,[1580] ενώ

[1579] Ο Δημήτριος Πλαπούτας, ανηψιός του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, είχε αρνηθεί ως γενικός φρούραρχος του Ναυπλίου την είσοδο μελών της Διοίκησης στην πόλη στις αρχές του 1823. Η νέα διοίκηση Κουντουριώτη είχε απαντήσει στις αρχές του 1824 από το νέο φρούραρχο Πάνο Κολοκοτρώνη να παραδώσει το Ναύπλιο στην Προσωρινή Διοίκηση, σύμφωνα με τους νόμους. Ο Θ. Κολοκοτρώνης κάτω από πιέσεις και ηττημένος στρατιωτικά αποφασίζει: «Παραδίδω το Ναύπλιον, πλην δεν τον παραδίδω εις άλλους, το παραδίδω εις τους Πελοποννήσιους, οίτινες και το εκυρίευσαν». Στις 24 Μαΐου 1824 τα στρατεύματα της Διοίκησης κατέλαβαν το Μπούρτζι και στις 7 Ιουνίου 1824 το Παλαμίδι και τον Ακροκόρινθο. Τον Ιούλιο του 1824 το Εκτελεστικό και Βουλευτικό σώμα εγκαθίσταται στην πόλη. Βακαλόπουλος, τ. ΣΤ΄, ό.π., σ. 469-474.

[1580] Αυτό που τελικά ενδιέφερε τον Ανδρούτσο δεν ήταν η ιδιοποίηση του περιεχομένου των δανείων, αλλά η αποτροπή της χρήσης των κεφαλαίων των δανείων από τη Διοίκηση στην επιστράτευση δυνάμεων που θα στρέφονταν εναντίον του . Μάλιστα ο Ανδρούτσος είχε προσπαθήσει να ματαιώσει την άφιξη της πρώτης δόσης του δανείου στα χέρια της Διοίκησης, χωρίς, όμως, αποτέλεσμα. Ο Ορλανδός και ο Λουριώτης, οι απεσταλμένοι της Διοίκησης στο Λονδίνο, ανέφεραν στον Κουντουριώτη ότι ο Stanhope με τις ενέργειές του εμποδίζει την καταβολή της πρώτης δόσης του δανείου.Βλέπε για παράδειγμα, *Αρχείο Κουντουριώτου*, τ. Γ΄, ό.π., σ. 36-37, *«Ιω. Ορλανδός προς Λαζάρω και Γεωργίω Κουντουριώτη εις Ύδραν, 11 Ιουλίου 1824»*: «[…] ο δεν θάνατος του Βύρωνος και ο ερχομός εδώ (εν. στο Λονδίνο) του Στανώπ (Stanhope), ο οποίος διεκήρυξεν ότι τα πράγματα της Ελλάδας είναι εις κακήν κατάστασιν, ότι δεν υπάρχει Διοίκησις, ότι το δάνειον έγινε χωρίς της γνώμης των καπιταναίων της ξηράς, και τόσα άλλα απερίγραπτα, έρριψαν το κοινόν εδώ εις απελπισίαν, μη θέλοντες να ακούσουν ούτε της Ελλάδος το όνομα˙ ούτος συνεδέθη με τον Νέγρην και τον Οδυσσέα, οι οποίοι του ασήκωσαν τον νουν, και άλλους δεν επαινεί ειμί αυτούς, τον Τουμπάζην , τον Ζαΐμην κτλ., μ' έναν λόγον εις κακήν κατάστασιν ευρίσκεται η υπόληψις των πραγμάτων της Ελλάδος την σήμερον εδώ και δεν ηξεύρω τι έχει να γένη και το δάνειον».

ο Μαυροκορδάτος εκφράζει την πρόθεσή του να συναντήσει τον Οδυσσέα Ανδρούτσο στο χωριό Χρυσό ή ακόμη και στην πόλη των Σαλώνων.[1581]

Στις 3 Απριλίου 1824 ο Μαυροκορδάτος κατέφθασε στο Χρυσό προετοιμασμένος να διεξάγει τις διαπραγματεύσεις με τον Ανδρούτσο για λογαριασμό του Γεωργίου Κουντουριώτη, ο οποίος ήταν ενήμερος για τις καταστάσεις στην «Ανατολική Χέρσο Ελλάδα». Οι οδηγίες που είχε λάβει ο Μαυροκορδάτος από τον Κουντουριώτη για τη διαπραγματευτική τακτική καθόρισαν τις μετέπειτα πολιτικές κινήσεις του: «Η εις τον Χρυσόν άφιξις σου προς αντάμωσιν του Οδυσσέως είναι καλή, ίσως εμπορέσεις να τον οδηγήσης εις την ευθείαν οδόν· προς τούτον δέον να παραστήσης, ότι το δάνειον έρχεται και μέσον τούτου θέλει έμβη εις νέον στάδιον και θέλει δοξασθή πλειότερον παρ' ότι εδοξάσθη εις τους τρεις τούτους χρόνους· […] την συνέλευσιν την οποία καταγίνεται να συγκροτήση εις τα Σάλωνα ο κ. Νέγρης, προσπάθησον να την εμποδίσης· και εις ταύτην δεν συμφέρει να παρευρεθής η εκλαμπρότης σου, διότι αυτός συγκροτεί συνέλευσιν άνευ της αδείας της Διοικήσεως και πιθανόν αυτή να είναι ενάντια της Διοικήσεως».[1582]

Η αποδοχή των διαπραγματεύσεων από τους στρατιωτικούς όχι μόνο δεν τερμάτισε, αλλά αντίθετα μεγέθυνε τις κατηγορίες που διατυπώνονταν εναντίον του Μαυροκορδάτου. Ο Παναγιώτης Σοφιανόπουλος, γραμματικός του Γκούρα, ήταν ιδιαίτερα αποκαλυπτικός προς τον Υψηλάντη σχετικά με τις αντιδράσεις στην Ανατολική Ρούμελη εναντίον του Μαυροκορδάτου: «[…] σκοπός δε των ενταύθα ήτον και είναι να γυμνωθή ο Μαυροκορδάτος, απ' όσα μέσα τον συστήνουν, πράγμα το οποίον αυτούθεν δεν ηθελήσατε να το σκεφθήτε».[1583]

Οπωσδήποτε, λοιπόν, το κλίμα δεν υπήρξε ευνοϊκό για τον Μαυροκορδάτο λίγο πριν την επικείμενη συνάντησή του με τον Ανδρούτσο και ενώ αναμενόταν να οριστεί η ημέρα της σύγκλισης της συνέλευσης στα Σάλωνα.[1584] Δημιουργήθηκε μάλιστα προς στιγμήν η εντύπωση πως ο Μαυροκορδάτος σκόπευε να συμμετάσχει στις διαδικασίες της συνέλευσης, παρά τις αντίθετες εντολές του Κουντουριώτη να μην παραβρεθεί σε συνέλευση που γινόταν χωρίς την έγκριση της Διοίκησης. Γρήγορα, όμως, ο Μαυροκορδάτος φροντίζει να αποκαταστήσει την αλήθεια, υπογραμμίζοντας με έμφαση ότι δεν βρίσκεται στα Σάλωνα, όπως «κακώς εννόησαν».[1585]

Την ίδια στιγμή οι φωνές μέσα από τους κόλπους του διοικητικού στρατοπέδου εναντίον του Ανδρούτσου πλήθαιναν.[1586] Ολοένα και περισσότεροι απαιτούσαν την

[1581] *Αρχείον Μαυροκορδάτου,* τ.χ IV, 1974, ό.π., 1278, σ. 236-237, Μαυροκορδάτος προς Οδυσσέα Ανδρούτσο, 7 Μαρτίου 1824.

[1582] *Αρχείον Μαυροκορδάτου*, τ.χ. IV, 1974, ό.π., 1346, σ. 305-306, «Γ. Κουντουριώτης προς Μαυροκορδάτον, 3 Απριλίου 1824».

[1583] *Α.Μ*, τ.χ. IV, 1974, ό.π., αρ. 1245, σ. 206-207, «Παν. Σοφιανόπουλος προς Δημ. Υψηλάντην, εξ Αθηνών, 25 Φεβρουαρίου 1824».

[1584] *Α.Μ*., τ.χ. IV, 1974, ό.π., αρ. 1271, σ .232-233, «Ι. Κωλέττης προς Μαυροκορδάτον, 5 Μαρτίου 1824». Ο Κωλέττης φαίνεται πως γνώριζε τις κατηγορίες για τον Μαυροκορδάτο και μπορούμε να θεωρήσουμε με βεβαιότητα ως πηγή της πληροφόρησής του τον ίδιο τον Υψηλάντη, που πειθαρχούσε εν λευκώ στις εντολές της Διοίκησης: «Το προς τον Υψηλάντην του Σοφιανόπουλου γράμμα θέλει σε βεβαιώσει, δια όσα λέγω, επειδή αυτό είναι το πρωτότυπον των εναντίον της Διοικήσεως συκοφαντιών». Του επισημαίνει να κρίνει «αν πρέπει να παραστείς στη συνέλευση των Σαλώνων».

[1585] *Α.Μ*., τ.χ. IV, 1974, ό.π., αρ. 1362, σ. 318-320, «Μαυροκορδάτος προς την Διοίκησιν, 7 Απριλίου 1824».

[1586] *Α.Μ*., τ.χ. IV, 1974, ό.π., αρ. 1339, σ. 298, «Αναστάσιος Λόντος (αδελφός του Ανδρέα Λόντου) προς Μαυροκορδάτον, 2 Απριλίου 1824». Ο Αναστάσιος Λόντος συμβούλευε τον Μαυροκορδάτο να απομακρυνθεί από την περιοχή των Σαλώνων γιατί κινδύνευε η ζωή του από τον Ανδρούτσο.

πολιτική καταδίκη του οπλαρχηγού, όμως, ο Κουντουριώτης επέμενε ότι ήταν αναγκαία η συνάντηση του Μαυροκορδάτου μαζί του για να αρχίσουν διαπραγματεύσεις εκτός του χώρου της συνέλευσης. Εκτιμώντας σωστά την κατάσταση ο Κουντουριώτης είχε πεισθεί πως μία αδιάλλακτη στάση απέναντι στον Ανδρούτσο θα μπορούσε να προκαλέσει και την απομάκρυνση των άλλων οπλαρχηγών της «Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος» από την Διοίκηση του Κρανιδίου.

Από τη μεριά του ο Ανδρούτσος επιθυμούσε όχι μόνο τη συνάντησή του με τον Μαυροκορδάτο, αλλά και την παρουσία του τελευταίου στη συνέλευση των Σαλώνων. Απέναντι στις κατηγορίες που τον ενοχοποιούσαν και που πολύ περισσότερο πρόβαλαν προσκόμματα στο να γίνει εφικτή η συμμετοχή του Μαυροκορδάτου στη συνέλευση, ο Ανδρούτσος απαντούσε με ιδιαίτερα σκληρή γλώσσα και οργή. Στην πιο μακροσκελή επιστολή του μέσα στην Επανάσταση, που απευθυνόταν στο βασικό κατήγορό του Αναστάσιο Λόντο, ο οπλαρχηγός αφενός αντικρούει τις κατηγορίες περί προδοσίας, καταχρήσεων και «αντιδιοικητικής» συμπεριφοράς και αφετέρου με έναν έντονο και απρόσμενο συναισθηματισμό σπεύδει με έμμεσο τρόπο να υποδεχτεί τις διαπραγματευτικές προτάσεις της Διοίκησης Κουντουριώτη, αν όχι να αναγνωρίσει τη νομιμότητά της για το καλό της «πατρίδος».[1587]

Αν τοποθετήσουμε τη σημαντική αυτή επιστολή μέσα στη χρονική συγκυρία στην οποία συντάσσεται (14 Φεβρουαρίου 1824), θα διαπιστώσουμε πίσω από τις γραμμές της ότι ο Ανδρούτσος απευθύνεται, ουσιαστικά, στην ίδια τη Διοίκηση. Προσφεύγοντας στο συναίσθημα, στις θυσίες του πατέρα του και στις κακουχίες και τους διωγμούς που υπέστη ο ίδιος,[1588] αλλά και στην «μπέσα-με- μπέσα», ζητά από τον Κουντουριώτη, χωρίς να τον κατονομάζει, να ξεπεράσει τις φωνές που απαιτούσαν την καταδίκη του και να τον αντιμετωπίσει καλόπιστα και με διάθεση συνδιαλλαγής. Ο τρόπος γραφής της επιστολής παρουσιάζει έναν οπλαρχηγό πρόθυμο να συμπαραταχθεί στο πλευρό του Κουντουριώτη και εναντίον των προκρίτων της Πελοποννήσου.[1589]

Μέσα στον Απρίλιο του 1824 όσα προεξαγγέλονταν, έστω και με έμμεσο τρόπο στην επιστολή του Ανδρούτσου προς τον Αναστάσιο Λόντο, επιβεβαιώθηκαν κατά την διάρκεια της συνέλευσης των Σαλώνων. Αν και οι προοπτικές να παραστεί στη

Παράλληλα εκτόξευε βαριές κατηγορίες κατά του Ανδρούτσου προς όλες τις κατευθύνσεις χωρίς κανένα ενδοιασμό.

[1587] *Α.Κ.Υ.*, τ. Ζ΄, 1926, ό.π., σ. 121, «Οδυσσεύς Ανδρίτσου προς κύριο Αναστάσιο Λόντο, εξ Αθηνών τη 14 Φεβρουαρίου 1824». Η επιστολή αναφέρεται και στο Άννινος, 1996, ό.π., σ. 13-16.

[1588] *Α.Κ.Υ.,* τ. Ζ΄, 1926, ό.π., «[…] Μολονότι εκέρδιζα εν καιρώ Τουρκίας, ο διάβολός μου μου αφήρησεν αυτήν την κλίσιν, αφού εσηκώσαμεν τάρματα. Και τι να πολυλογώ; Τόσον με εφώτισεν ο διάβολος μου, ώστε να γεμίσω ψείραις, να λιμάξω ψωμί, να κοίτωμαι εις τα νερά, εις τα χιόνια και εις την λάσπην, να δοκιμάζω κάθε στρατιωτικήν αχαριστίαν, να πίνω φάρμακα από εχθρούς και φίλους, να κυνηγώμαι ως κατάδικος από αυτούς τους συγγενείς, και τους φίλους της δικαιοσύνης, να επιθυμώ συνελεύσεις εθνικάς, να αγαπώ δικαίους διοικητάς, να είμαι λάτρις των εναρέτων και φίλος των σοφών, να διψώ την αυτονομίαν και ανεξαρτησίαν της Ελλάδος, επιθυμώντας μόνο και μόνον Έλληνες να διοικούν και να βασιλεύουν εις τους Έλληνας […]».

[1589] *Α.Κ.Υ.,* τ. Ζ΄, 1926, ό.π., «[…] Εις ολίγα λόγια ερευνώντας και εγώ από το μέρος μου τίνες αι πράξεις του πατρός σου και αι ανδραγαθίαι του αδελφού σου (εν. τον Ανδρέα Λόντο), το φέρσιμον των προυχόντων συγγενών σου, ενθυμούμενος την διάλυσιν της Εθνικής Συνελεύσεως εξ αιτίας σου (αναφέρεται στον α΄ εμφύλιο πόλεμο), την προσκόλλησίν σου εις ξένην Αυλήν και όχι εις την απελευθέρωσιν της Ελλάδος, συμπεραίνω δάσκαλε (ειρωνική προσφώνηση. Ο Α. Λόντος ήταν 22 περίπου ετών), μπέσα -με -μπέσα, ότι εσύ έχεις μέσα σου τον δαίμονα του Σωκράτους (ειρωνική διατύπωση) […]. Κύτταξε καλά, διότι ή κοντεύει να χαθή η Πατρίς, ή θα πέσει εις κανένα χειρότερον ζυγόν από εκείνον οπού βαστούσαν οι πατέρες μας. Κύτταξε καλά μην τύχη και …» (ο Ανδρούτσος δεν συμπληρώνει τη φράση του).

συνέλευση ο Μαυροκορδάτος είχαν εξαντληθεί, ωστόσο η Διοίκηση διατηρούσε επαφή τόσο με τον Ανδρούτσο όσο και με το Θεόδωρο Νέγρη. Λίγες μόνο ημέρες πριν την καθορισμένη ημερομηνία έναρξης της συνέλευσης ο Νέγρης εξέφρασε την απογοήτευσή του για την άρνηση του Μαυροκορδάτου να προσέλθει στα Σάλωνα.[1590]

ΙΙ. Η συνέλευση των Σαλώνων το 1824

Στις αρχές του 1824 οι αποφάσεις της συνέλευσης των Αθηνών (1822) παρέμεναν ενεργές παρά τις κλιμακούμενες πιέσεις της Διοίκησης Κουντουριώτη προς τις Εφορίες της Ανατολικής Ρούμελης. Αν και τα στρατεύματα του Ανδρούτσου συνέδραμαν τη Διοίκηση Κουντουριώτη στο Άργος τον Απρίλιο του 1824, η αμφισβήτηση των εξουσιών του αρχιστράτηγου είχε ήδη ξεκινήσει.

Η συνέλευση των Σαλώνων ουσιαστικά τερμάτιζε ένα ιδιότυπο πολιτικό καθεστώς που είχε εγκαθιδρυθεί με τη συνέλευση των Αθηνών το 1822 στην Επαρχία Αθηνών. Θυμίζουμε πως το Σεπτέμβριο του 1822 με τη συνέλευση των Αθηνών καταργήθηκε de facto ο Άρειος Πάγος, ανακηρύχθηκε αρχιστράτηγος της «Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος» ο Οδυσσέας Ανδρούτσος και τέλος τα εισοδήματα των εθνικών προσόδων περνούσαν στο τοπικό ταμείο της Κοινότητας Αθηνών, ουσιαστικά στη διαχείριση των στρατιωτικών.

Μετά τον Ιανουάριο του 1824 και την αρνητική απάντηση της Δημογεροντίας στο αίτημα της Διοίκησης για την ενοικίαση του εθνικού ελαιώνα, η τελευταία σκλήρυνε τη στάση της απέναντι στους στρατιωτικούς και τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα της Αθήνας υπό την εξουσία του Οδυσσέα Ανδρούτσου. Η μεταβολή της πολιτικής της κεντρικής εξουσίας ως προς το οικονομικοπολιτικό καθεστώς της «Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος» ήταν αναμενόμενη και χαρακτηριζόταν από τον αυξανόμενο έλεγχο των επαρχιών. Ιδιαίτερα για την Κοινότητα Αθηνών, ο Κουντουριώτης, σε μία προσπάθεια να επιβληθεί πάνω στους στρατιωτικούς έκρινε αναγκαία την αντικατάσταση του επάρχου Μανσόλα, αρχικά από τον Λάμπρο Νάκο (Μάρτιος 1824) και μετέπειτα από τον Μιχαήλ Σούτσο, ο οποίος καταφθάνει στην Αθήνα στα τέλη του Ιουνίου 1824.[1591]

Μέσα στο Φεβρουάριο του 1824 προωθήθηκαν στην περιοχή των Αθηνών τα στρατεύματα του στρατηγού της Διοίκησης Στάθη Κατζικογιάννη με σαφείς εντολές να επιδιώξουν την εξασφάλιση χρηματικών διαθέσιμων από το ταμείο της Κοινότητας Αθηνών για τη συντήρηση και τη μισθοδοσία τους.[1592] Οι δημογέροντες Αθηνών αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν μπροστά στις κλιμακούμενες πιέσεις της κεντρικής εξουσίας και να εγκαταλείψουν την αδιάλλακτη στάση τους. Ήδη είχαν ξεκινήσει οι διαπραγματεύσεις των στρατιωτικών με τη Διοίκηση με την αρχική

[1590] *Α.Μ*., τ.χ. IV, 1974, ό.π., αρ. 1351, «Νέγρης προς Μαυροκορδάτον 4 Απριλίου 1824», Βλ. και επιστολή των Ανδρούτσου, Πανουριά, Δυοβουνιώτη, Γκούρα και των Λεβαδιτών (Ιω. Φίλωνος, Λάμπρος Νάκος, Λουκάς Αλέξανδρος, Αθανάσιος Οικονόμου) προς τον Μαυροκορδάτο, *Α.Μ*., τ.χ. IV, 1974, ό.π., 1363, σ. 321, εν Σαλώνοις 8 Απριλίου 1824.

[1591] Ο Δρόσος Μανσόλας πήρε μετάθεση για το Επαρχείο της Τήνου.

[1592] Βλέπε και αργότερα, *Αθηναϊκόν Αρχείον*, 1971, ό.π., σ. 74, «*Το Εκτελεστικόν σώμα προς τον γενναιόταταον στρατηγόν κύριον Στάθην Κατζικογιάννην […] Επειδή η Ανατολική Ελλάς φοβερίζεται από πολεμικά κινήματα […] διατάττεσαι να απέλθης εκείσε και να στρατολογήσης επί του παρόντος διακόσιους στρατιώτας επιλέκτους και αξίους δια πόλεμον και να μείνης εις την επαρχίαν των Αθηνών έως δευτέρας διαταγής της Διοικήσεως. Διωρίσθησαν οι εις την επαρχίαν ταύτην υπάλληλοι Υπουργοί της Διοικήσεως να σου δώσωσι τα καθημερινά σιτηρέσια και γεμεκλίκια έως ότου φθάση εκεί ο της Διοικήσεως φροντιστής, Εκ Μυλών (Ναυπλίου) τη 25 Μαΐου 1824».*

συναίνεση των πρώτων στην καταρχήν έκθεση της ενοικίασης των προσόδων σε δημοπρασία.

Η συνέλευση των Σαλώνων άρχισε χωρίς το Μαυροκορδάτο στις 8 Απριλίου 1824 και θα διαρκούσε έως και τις 28 Απριλίου του ίδιου μήνα. Στα τεκμήρια αναφέρεται ως «συνέλευσις» και ως «σύναξις» των Σαλώνων.[1593] Η μεγάλη διάρκειά της ανταποκρινόταν αφενός στην κρισιμότητα των αποφάσεων που επρόκειτο να ληφθούν, αφετέρου στην προσμονή της τελικής κατάληξης των επικείμενων διμερών διαπραγματεύσεων ανάμεσα στον Μαυροκορδάτο και τον Οδυσσέα Ανδρούτσο.

Στην εναρκτήρια ομιλία του ο Θεόδωρος Νέγρης απευθυνόμενος προς τους πληρεξουσίους των «ανατολικών επαρχιών» υποστήριζε την αναγκαιότητα της ύπαρξης «κεντρικής του Έθνους Διοίκησης».[1594] Ανταποκρινόμενος στις απαιτήσεις του Κουντουριώτη ο Νέγρης σπεύδει από την αρχή της συνέλευσης να εκφράσει εκ μέρους και των μελών της το σεβασμό του στο θεσμικό πλαίσιο της Β΄ Εθνοσυνέλευσης. Μία τέτοια δήλωση πέρα από γεγονός ότι θα διασκόρπιζε αρκετές ανησυχίες της Διοίκησης, θα έδινε ώθηση και στις διαπραγματεύσεις των οπλαρχηγών της Ανατολικής Ρούμελης με τη Διοίκηση Κουντουριώτη. Το πνεύμα των λόγων του Νέγρη αντανακλούσε τη διαπραγματευτική τακτική του Ανδρούτσου, όπως είχε εκφραστεί και στην επιστολή του προς τον Αναστάσιο Λόντο. Το ποια, όμως, κατεύθυνση θα έπαιρνε το τελικό κείμενο του ψηφίσματος των μελών της συνέλευσης των Σαλώνων αποτελούσε εξάρτηση της πορείας των διαπραγματεύσεων. Μπορεί να είχε αποφευχθεί προς το παρόν μία παρεκτροπή από τις αποφάσεις της Β΄ Εθνοσυνέλευσης (1823), όμως, το ερώτημα σχετικά με το ποια Διοίκηση θα αναγνώριζαν τα μέλη της συνέλευσης, εκείνης του Κουντουριώτη ή της έκπτωτης Διοίκησης του Μαυρομιχάλη, παρέμενε ανοικτό.

Στις 9 Απριλίου 1824 ο Νέγρης έγραφε στον Μαυροκορδάτο σε μία προσπάθεια να τον μεταπείσει για να έρθει στα Σάλωνα: «σε λυπούμαι, αδελφέ, και ας ηξεύρης πόσα και πόσα δοκιμάζομεν και ο Οδυσσεύς και εγώ δια να υπερασπισθώμεν εναντίον όχι δύο και πέντε και δέκα κατηγόρων σου, αλλά λαών ολοκλήρων μα την αλήθειαν».[1595] Την απάντηση θα την λάβει πολύ αργότερα, στις 17 Απριλίου 1824, με την οποία εξανεμίστηκαν οι ελπίδες κάποιου συμβιβασμού από την πλευρά του Μαυροκορδάτου: «Απορώ αδελφέ, διατί να με νομίσης ή ανόητον ή αδιάφορον προς τα ελληνικά πράγματα; Διατί να πλάττης χιμαίρες, όταν τα πράγματα (διάβασε, οι σκοποί της συνέλευσης) είναι πασίδηλα; […] δεν βλέπω εις τι ωφελεί η σύναξις των πολιτικών».[1596]

Ενώ έχουμε διανύσει αρκετές ημέρες μετά την έναρξη της συνέλευσης, η Διοίκηση δια στόματος του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου φαινόταν αποφασισμένη μέχρι και την τελευταία στιγμή να μην επιδοκιμάσει τα πεπραγμένα μιας συνέλευσης που ενθάρρυνε ενέργειες ενάντια στα συμφέροντά της στην «Ανατολική Χέρσο Ελλάδα». Η Διοίκηση δεν θα μπορούσε στη συγκυρία του Απριλίου του 1824 να αναγνωρίσει τη σύσταση συνέλευσης στη βάση μιας σύνθεσης που συμπεριλάμβανε τη συμμετοχή και «πολιτικών εκπροσώπων» των κοινοτήτων της Ανατολικής Ρούμελης, αποτελούσε, δηλαδή, εκ των προτέρων μία συνέλευση που παραβίαζε τα οριζόμενα της Β΄ Εθνοσυνέλευσης. Ακόμη και στην περίπτωση που οι αποφάσεις της

[1593] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 124, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβ. Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 28 Σεπτεμβρίου 1825. Η επιτροπή των Πολεμικών Α. Μεταξάς, Αδάμ Δούκας».*

[1594] *Α.Μ.*, τ.χ. IV, 1974, αρ. 1367, σ. 323-324, . Νέγρης προς Μαυροκορδάτο, 9 Απριλίου 1824.

[1595] ό.π.

[1596] *Α.Μ.*, τ.χ. IV, 1974, αρ. 1380, ό.π., 336-337, Μαυροκορδάτος προς Νέγρη, 17 Απριλίου 1824.

συνέλευσης των Σαλώνων δεν έρχονταν σε σύγκρουση με την πολιτική της Διοίκησης Κουντουριώτη, η τυχόν αναγνώριση της νομιμότητάς της ισοδυναμούσε με την de facto αποδοχή του διοικητικού πλαισίου της συνέλευσης των Αθηνών (1822). Η απευκταία αυτή πολιτική πράξη υπαγόρευε στην Διοίκηση Κουντουριώτη την καταδίκη πολιτικών κινήσεων που εξ ορισμού βρίσκονταν στον αντίποδα της γενικότερης πολιτικής της.

Αντίθετα η Διοίκηση Κουντουριώτη φαινόταν διατεθειμένη να αναγνωρίσει μια συνέλευση οπλαρχηγών προκειμένου να επιτύχει τους διαπραγματευτικούς της στόχους. Εφόσον οι οπλαρχηγοί αποδέχονταν το διαχωρισμό των πολιτικών και στρατιωτικών εξουσιών και εγκατέλειπαν κάθε αξίωσή τους να επηρεάζουν τις οικονομικοπολιτικές λειτουργίες των κοινοτήτων της Ανατολικής Ρούμελης θα μπορούσαν να τύχουν της ευνοϊκής αντιμετώπισής τους από την πολιτική της κεντρικής εξουσίας. Από τη μεριά της η Διοίκηση προσδοκούσε πως με την υπόσχεση της χορηγίας μεγάλων ποσών από τα κεφάλαια του δανείου και με την πολιτική των στρατιωτικών προβιβασμών που ήδη εφαρμοζόταν και στην «Ανατολική Χέρσο Ελλάδα», θα κατόρθωνε κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων να πείσει τους οπλαρχηγούς της Ανατολικής Ρούμελης να αποδεχθούν το θεσμικό πλαίσιο της Β΄ Εθνοσυνέλευσης, πράγμα που θα σήμαινε τη συναίνεσή τους στην ακύρωση των αποφάσεων της συνέλευσης των Αθηνών.

Στην πορεία των διαπραγματεύσεων με τον Οδυσσέα Ανδρούτσο η Διοίκηση έκρινε πως έπρεπε να εκμεταλλευτεί τη διαπραγματευτική αξία του δανείου, ώστε να προκαταλάβει την απόρριψη των διαπραγματευτικών της όρων από τον οπλαρχηγό και να επιτύχει κάποιο συμβιβασμό μαζί του πριν το τέλος της συνέλευσης των Σαλώνων. Ο Μαυροκορδάτος ακολουθώντας τις πολιτικές οδηγίες του Γεώργιου Κουντουριώτη ενημέρωνε στις 17 Απριλίου 1824 με λιτή διατύπωση τον οπλαρχηγό για την άφιξη μέρους των δανείων. Ο στόχος του Μαυροκορδάτου ήταν προφανής· «Θέλω εν ενί λόγω να ήμεθα σύμφωνοι κατά πάντα, και να συνεργήσωμεν εις το να στερεωθή η Διοίκησις, επειδή χωρίς Διοίκησιν αφήνω πως δεν ημπορούμεν να κάνωμεν ποτέ προκοπήν και η σύναξίς σας αν διαλυθή πριν φθάσω εγώ, πάλιν επιθυμώ να ανταμωθώμεν οι δυο μας και αν κάμη χρειά, έρχομαι και έως εις τας Αθήνας».[1597]

Μετά τη σαφή διατύπωση των διαπραγματευτικών προθέσεων της Διοίκησης Κουντουριώτη τα περιθώρια διπλωματικών ελιγμών είχαν απελπιστικά στενέψει για τον Οδυσσέα Ανδρούτσο. Όχι μόνο η συνέλευση που κρίθηκε «παράνομη» δεν ανάγκασε τη Διοίκηση να προβεί σε υποχωρήσεις απέναντι στους οπλαρχηγούς της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος, αλλά μεταβλήθηκε η ίδια σε εργαλείο πίεσης προς τους οπλαρχηγούς, ακυρώνοντας κάθε έννοια διαπραγμάτευσης. Το ένα μετά το άλλο τα μέλη της συνέλευσης σπεύδουν να εκφράσουν την αναγνώριση της Διοίκησης Κουντουριώτη σε μία προσπάθεια να προλάβουν τυχόν δυσάρεστες συνέπειες. Στις 19 Απριλίου 1824 έφθανε στην Ύδρα η είδηση ότι «ταύτη τη στιγμή ήλθε ταχυδρόμος εις την Διοίκησιν με γράμματα, ότι ο Οδυσσεύς, Νέγρης και ο εκεί λαός όλος είναι σύμφωνοι με τον σκοπόν της Διοικήσεως και ότι ενασχολούνται να αποστείλωσι τους παραστάτας των (εννοείται στην έδρα της Διοίκησης)».[1598] Ο Μαυροκορδάτος στις 28 Απριλίου 1824 ενημέρωνε σχετικά με τη στάση του Ανδρούτσου το Εκτελεστικό σώμα: «Ο στρατηγός Οδυσσεύς, εάν ενωθή ειλικρινώς

[1597] *Α.Μ.*, τ.χ. IV, 1974, ό.π., αρ. 1379, σ. 335-336, Μαυροκορδάτος προς Ανδρούτσο, 17 Απριλίου 1824.
[1598] *Α.Κ.Υ.*, τ. Ι΄, 1926, ό.π., σ. 128, Νικόλαος Οικονόμος προς τους προκρίτους της νήσου Ύδρας, 19 Απριλίου 1824.

με την Διοίκησιν, είναι χρήσιμος και κάμνει τιμήν προς τον εαυτόν του· εάν δε και δια δεύτερον τέλος ενωθή, ουχ ήττον χρησιμεύει εις τας παρούσας περιστάσεις η ένωσίς του».[1599] Με δεδομένη τη θετική εξέλιξη της πορείας των διαπραγματεύσεων για τη Διοίκηση αποφασίστηκε από τον Μαυροκορδάτο η αποστολή στα Σάλωνα τριών απεσταλμένων του για να συνομιλήσουν με «μερικούς πατριώτες περί των κοινών συμφερόντων της πατρίδος, να παρακινήσουν δια την εκλογήν αξίων και καλών παραστάσεων, να μη λάβουν όμως ποτέ μέρος εις πρακτικά μερικής συνελεύσεως, ούτε να γνωρίσουν τοιαύτην συνέλευσιν. Ήμουν βέβαιος (αναφέρει ο Μαυροκορδάτος) ότι δεν παρεκτράπησαν των χρεών τους και , αν είναι αληθή τα όσα διεφημίσθησαν εδώ, ότι ο Οδυσσεύς ωμίλησε πολλά υπέρ Διοικ <ήσεως>».[1600]

Ήταν φανερό πια πως όσες πληροφορίες καταφθάνουν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο στην έδρα της Διοίκησης και στον ίδιο τον Μαυροκορδάτο συγκλίνουν στο ίδιο ακριβώς πράγμα· την απόφαση των μελών της συνέλευσης των Σαλώνων να αναγνωρίσουν ως νόμιμη διοίκηση του Έθνους εκείνη του Υδραίου Κουντουριώτη. Η υποχώρηση των οπλαρχηγών μπροστά στις απειλές και την πίεση της Διοίκησης αποτυπωνόταν και στο ψήφισμα της 24ης Απριλίου 1824, που έμελλε να αποτελέσει και το τελικό κείμενο των αποφάσεων της συνέλευσης των Σαλώνων. Το ψήφισμα δεν εξέφραζε απλά την υποστήριξη της «Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος» προς τη Διοίκηση Κουντουριώτη, αλλά προχωρούσε ακόμη παραπέρα σε πολιτικές υποχωρήσεις που ισοδυναμούσαν με την ακύρωση των αποφάσεων της συνέλευσης των Αθηνών (1822).

Η συναίνεση του αρχιστράτηγου στην υιοθέτηση ενός τέτοιου ψηφίσματος από τη συνέλευση υπήρξε το αποτέλεσμα πιέσεων και πολιτικών αδιεξόδων, όμως, δεν έπαυε να είναι και μία ύστατη προσπάθεια να υπερασπιστεί ο οπλαρχηγός τα συμφέροντά του στην «Ανατολική Χέρσο Ελλάδα» εντός του συνταγματικού πλαισίου της Β΄ Εθνοσυνέλευσης (1823). Με την παρουσία τους στη συνέλευση οι πολιτικοί εκπρόσωποι (δημογέροντες) των κοινοτήτων της Ανατολικής Ρούμελης εκφράζουν την στήριξή τους στους θεσμούς της Διοίκησης. Μάλιστα η συνέλευση των Σαλώνων σηματοδοτεί και την ανατροπή των πολιτικών ισσοροπιών στο εσωτερικό των κοινοτήτων. Σύμφωνα με το ψήφισμα οι στρατιωτικοί εκχωρούν τις όποιες πολιτικές εξουσίες τους στους εκλεγμένους από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα δημογέροντες των επαρχιών και περιορίζονται στο στρατιωτικό ρόλο τους.

Παραθέτουμε ολόκληρο το κείμενο του ψηφίσματος της συνέλευσης των Σαλώνων (1824), το οποίο υπογράφει πρώτος ο Οδυσσέας Ανδρούτσος: «Εσυμφώνησαν όλοι της Συνελεύσεως πολιτικοί και στρατιωτικοί τα ακόλουθα: Α΄. Οι εις τα πολιτικά διωρισμένοι κατά τους νόμους του έθνους να κάμουν το χρέος των συνάζοντες τα εισοδήματα κάθε επαρχίας βάλλοντές τα εις την κάσσαν του έθνους και εξοδεύοντες εις τα ανάγκας της πατρίδος κατά τας διαταγάς της Διοικήσεως. Β΄. Οι εις τα στρατιωτικά διωρισμένοι να μην ανακατώνωνται ούτε εις τα εισοδήματα ούτε εις τα έξοδα της επαρχίας να υπακούουν εις τας διαταγάς της Διοικήσεως και να μην περιφέρωνται εις κανένα μέρος χωρίς την άδειαν εγγράφως του στρατηγού των. Γ΄. Εις κρίσιν να μην ανακατώνεται κανένας ούτε πολιτικός ούτε στρατιωτικός, αλλά να διορισθούν κριτήρια εις κάθε επαρχίαν κατά τους εθνικούς νόμους και εκεί να

[1599] *Α.Μ.*, τ.χ. IV, 1974 ό.π., αρ. 1400, σ. 355, Μαυροκορδάτος προς το Εκτελεστικό σώμα, 28 Απριλίου 1824.

[1600] *ό.π.,* Μαυροκορδάτος προς το Εκτελεστικό σώμα. Βλ. και *Α.Μ.*, τ.χ. IV, 1974, ό.π., αρ. 1398, σ. 352-354, Ανδρέας Ζαΐμης προς Μαυροκορδάτο, 26 Απριλίου 1824: «Η συνέλευσις των Σαλώνων εξέτασεν ποίαν πρέπει να νομίση ως Διοίκησιν, την εν Άργει νόμιμον ή την εν Τριπολιτζά πριν διατρίβουσαν ταραχώδη φατρίαν· με πολλάς σκέψεις απεφάσισεν να γνωρίση την εν Άργει».

γίνωνται όλες οι κρίσεις. Δ΄. Οι παραστάταις της Στερεάς Ελλάδας να είναι όλοι σύμφωνοι, ένα σκοπό έχοντες, να στερεωθώσιν οι νόμοι χωρίς ποτέ κανένας να τολμήση να λάβη μέρος εις καμμίαν φατρίαν εναντίον της Διοικήσεως. Και αν κανένας από αυτούς τολμήση να κάμη το εναντίον και εξωσθή από το Βουλευτικόν σώμα, υποχρεώνεται η Στερεά Ελλάς να μην λάβη το μέρος του και να τον διαφεντεύση, αλλά να φροντίση εις το να λάβη την παιδείαν του. Ε΄. Όποιος από τους διωρισμένους εις τα πολιτικά και εις τα στρατιωτικά εν κάμει το χρέος του υποχρεώνεται όποιος γνωρίση το σφάλμα, να ιδεάση την Διοίκησιν δια να παιδευθή κατά τους νόμους. ΣΤ΄. Αν κανένας από τους διωρισμένους εις τα στρατιωτικά κάμη κακόν εις την πατρίδα και η Διοίκησις ζητήση κατά χρέος να παιδευθή ο τοιούτος, να μην ειμπορή κανένας να τον διαφθεντεύση και οι ειδικοί του να του είναι ενάντιοι εξ αποφάσεως. Ζ΄. Κανένας στρατιωτικός να μην ειμπορή να βάλη τα λεγόμενα καπάκια με λόγον οικονομίας και να μην αφήνουν τους Έλληνες να ανακατώνωνται με τους Τούρκους ούτε να μεταχειρίζωνται προφάσεις εις υπεράσπισιν τόπου εχθρικού δια τα ίδια συμφέροντα […]». [1601]

Με τα άρθρα Α΄ και Β΄ του ψηφίσματος των Σαλώνων πέρα από την ακύρωση των αποφάσεων της συνέλευσης των Αθηνών αποφασιζόταν η απέκδυση των οπλαρχηγών από κάθε εξουσία πάνω στα εισοδήματα και τη διαχείριση του ταμείου των κοινοτήτων. Η απομάκρυνση των οπλαρχηγών από τη διαχείριση των οικονομικοπολιτικών λειτουργιών των κοινοτήτων φανέρωνε ότι είχε ήδη επιτευχθεί η ανατροπή των συσχετισμών δυνάμεων στο εσωτερικό των κοινοτήτων της «Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος». Οι στρατιωτικοί όχι μόνο αναγνώριζαν ως αποκλειστικούς διαχειριστές των οικονομικοπολιτικών λειτουργιών της κοινότητας τους δημογέροντες και τον έπαρχο, αλλά αποδέχονταν την εξάρτησή τους από οικονομικούς πόρους που δεν μπορούσαν να ελέγξουν. Η ανάληψη του ελέγχου των κοινοτικών ταμείων από τις τοπικές εφορίες και τη Διοίκηση απέκλειε τους οπλαρχηγούς από την άμεση πρόσβασή τους σε οικονομικούς πόρους, χωρίς την προηγούμενη έγκριση της Διοίκησης.

Η αποδοχή του θεσμικού πλαισίου της Διοίκησης στην Ανατολική Ελλάδα από τις ηγετικές ομάδες των κοινοτήτων δεν συνεπαγόταν τις ίδιες συνέπειες για όλους. Υπήρξε μία διαδικασία συνεχών διαπραγματεύσεων που διαμόρφωνε τα όρια των τοπικών εξουσιών και των εξουσιών της Διοίκησης μέσα από αμφίδρομες διαδρομές, όπου η απόλυτη και ισοπεδωτική επικράτηση του συγκεντρωτισμού των εξουσιών δεν αντιστοιχούσε στην καθημερινή πολιτική πρακτική. Οι τοπικές εξουσίες εξακολουθούν να υφίστανται και μετά τη συνέλευση των Σαλώνων και να προκαλούν συγκρούσεις μέσα στα όρια των κοινοτήτων. Η Διοίκηση Κουντουριώτη από τη μεριά της αποφεύγει τη δημιουργία ακραίων καταστάσεων και επεμβαίνει επιλεκτικά στις εσωτερικές διαμάχες των κοινοτήτων. Από τις αρχές του 1824 οι δημογέροντες των Αθηνών, ως εκπρόσωποι των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων

[1601] Δημήτρης Λουκόπουλος, *Ο Ρουμελιώτης καπετάνιος του 1821 Ανδρίτσος Σαφάκας και το αρχείο του,* Ιστορική και Λαογραφική βιβλιοθήκη, Εν Αθήναις 1931, αριθ. 27, Σάλωνα 24 Απριλίου 1824. Αυτοί που υπογράφουν το ψήφισμα ήταν οι: «Οδυσσεύς Ανδρίτζου, Δήμος Σκαλτζάς, Πανουργιάς, Γεωργάκης Δυοβουνιώτης, Αλέξης Μυλωνάς του Μήτσου Κοντογιάννη, ο εκ Σαλώνων Παπαϊωάννης Οικονόμου, ο εκ Μαλανδρίνου Αναγνώστης Κατζικόπουλος, ο εκ Γαλαξείδι Γεώργιος Πλουκούρης, ο εκ Λιδωρικίου Αναγνώστης, ο εκ Μουδουνίτσης Αναγνώστης Γκολφόπουλος, οι εκ Λεβαδείας Ιωάννης Φίλωνος, Λάμπρος Νάκος, Λουκάς Αλεξανδρή, οι εξ Αθηνών Νικόλαος Ζαχαρίτζα, Ιωάννης Παπαβλάχου, οι εκ Θηβών Φράγγος Βριζάκης, Παπασωτήρης, Έξαρχος Κοτζούρας, ο εκ Ζητουνίου Διονύσιος Δημητριάδης». Το ψήφισμα παρατίθεται και στο Τάκης Σταματελλόπουλος, *Ο Εσωτερικός Αγώνας,* τ. Β΄, 1972, σ. 175-177.

της Αθήνας, αντιμετωπίζουν το θεσμικό πλαίσιο της Διοίκησης ως ένα ιδιαίτερα ευνοϊκό πεδίο για την προάσπιση των συμφερόντων τους έναντι των οπλαρχηγών.

Από την άλλη η Διοίκηση δεν θα ήθελε να συμβεί στην Αθήνα αυτό που συνέβαινε σε μέρη της Πελοποννήσου, με αυθαιρεσίες στρατευμάτων σε βάρος των καλλιεργητών, με «ανυποφόρους καταχρήσεις», και «θλιβερά μνημεία ακρατίας και πλεονεξίας».[1602] Μήπως η επαναστατική Διοίκηση έβλεπε τελικά στο πρόσωπο του φρουράρχου Γκούρα τον εγγυητή της ευταξίας στην Κοινότητα Αθηνών; Και αργότερα, αρχές του 1825, όταν θα είναι μια πραγματικότητα η απειλή μιας εχθρικής επίθεσης από την Εύβοια στην Επαρχία Αθηνών, ο Γκούρας δεν θα τεθεί επικεφαλής της υπεράσπισης της επαρχίας; Ο φόβος να χαθεί μια επαρχία ή να διαταραχθεί η «ομαλή» λειτουργία των οικονομικών της δομών υπήρξε μεγαλύτερος από τις όποιες απειλητικές κινήσεις του «εθνοκατάρατου προδότη» Οδυσσέα Ανδρούτσου. Και ήταν ένα φόβος πραγματικός αν λάβουμε υπόψη πως ο εχθρός προερχόμενος από το νησί της Ευρίπου έφτασε με την εμπροσθοφυλακή του μέχρι τα Λιόσα.[1603] Στην πόλη τότε τα «εργαστήρια εσφάλησαν».[1604] Σημειώνουμε πως ο Κιουταχής έκανε προετοιμασίες για την κατάληψη της Αθήνας ήδη από τον Ιανουάριο του 1825.[1605] Τέλη Φεβρουαρίου 1825 η Αθήνα ήταν μία «φοβισμένην πόλιν».[1606]

Κεφάλαιο Δεύτερο. Οι πολιτικές εξελίξεις στην Επαρχία Αθηνών

Ι. Η Κοινότητα της Αθήνας απέναντι στον Οδυσσέα Ανδρούτσο

Ι.α. Η απώλεια των εξουσιών του αρχιστράτηγου στην «Ανατολική Χέρσο Ελλάδα»

Ο πολιτικός ρόλος του Οδυσσέα Ανδρούτσου αναδύθηκε μέσα σε ένα πλαίσιο πολιτικών διαμαχών. Αρχικά υπήρξε η σύγκρουσή του με τον Άρειο Πάγο, κατόπιν με τους δημογέροντες των Αθηνών και άλλων περιοχών και τέλος με τον Ιωάννη Γκούρα και την ίδια την «Προσωρινή Διοίκηση της Ελλάδος». Η αντιπαράθεση του Ανδρούτσου και επαναστατικής Διοίκησης αφορούσε και την αναδιανομή της

[1602] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 50, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς την Σεβαστήν Διοίκησιν η Τριμελής Επιτροπή. […] Εν Τριπολιτζά, 2 Ιανν. 1825. Η Τριμελής Επιτροπή Κων. Ζαφυράκης, Γ. Μαυρομάτης, Κ. Σκούρας».*

[1603] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 67, *«αδελφέ μου κ. Στάθη. […] τη 3 Μαρτίου 1825. Ο Φρούραρχος Αθηνών, ο αδελφός σου Ιωάννης Γκούρας. Τον κύριον Έπαρχον ασπάζομαι».* Επιστολή του Γκούρα προς τον στρατηγό Στάθη Κατζικογιάννη να κινηθεί από τα Δερβενοχώρια προς την Επαρχία Αθηνών. Βλέπε και ό.π., φ. 67, *«Προς την Υπερτάτην Σεβαστήν Διοίκησιν. […] τη 3 Μαρτίου 1825, εν Μεγάροις. Ο Έπαρχος των Δερβενοχωρίων ευπειθέστατος πατριώτης Νικόλαος Νάκης».*

[1604] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 67, «*Προς το Έξοχον Υπουργείον του Πολέμου. […] τη 27 Φεβρουαρίου 1825, εν Μεγάροις. Ο ευπειθής πατριώτης Στάθις Κατζικογιάννης».*

[1605] Ilicak, volume 1, 2021., ό.π., σ. 760-761, 848-849 και 924-926.

[1606] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 67, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 3 Μαρτίου 1825. Ο Υπουργός του Πολέμου Αδάμ Δούκας».* Η Διοίκηση ενημερώνεται για την κατάσταση στην Αθήνα από τον στρατηγό Στάθη Κατσικογιάννη. Ο φόβος «του καταράτου αντιπατριώτην Οδυσσέως» έχει επηρεάσει τους κατοίκους των Αθηνών. Ο στρατηγός ενημέρωσε τον έπαρχο και τους δημογέροντες ότι έχει λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα για την προστασία της πόλης και αμέσως έδωσε διαταγή να προωθηθούν στρατιώτες από τα χωριά προς το Κακοσάλεσι (Αυλώνας).

πολιτικής εξουσίας στην πόλη της Αθήνας.[1607] Η πολιτική καταδίκη του Ανδρούτσου από την Κοινότητα Αθηνών ήρθε τόσο από τη μεριά των προεστών όσο και από τη μεριά των νοικοκυραίων.[1608] Η πόλη ήταν έτοιμη να δεχτεί τους διοικητικούς θεσμούς και ένα δίκτυο ανθρώπων είχε ήδη το 1825 αυτόν τον υλικό και ιδεολογικό προσανατολισμό: «Η Αττική είναι αναμφιβόλως το πρώτον αντικείμενον της λύσας του (εννοείται του Ανδρούτσου) επειδή αυτή πρώτη απετείναξε τον τυραννικόν ζυγόν του, και του έκοψε τας δυνάμεις του».[1609] Οι πολιτικές εξελίξεις στην Επαρχία Αθηνών ήταν αυτές που διαμορφώνουν τις σχέσεις του αρχιστρατήγου με την Διοίκηση. Ισχύει όμως και η αντίστροφη πορεία. Ό,τι συνέβαινε ανάμεσα στον Ανδρούτσο και τη Διοίκηση επηρέαζε τις πολιτικές ισορροπίες στην Κοινότητα Αθηνών.

Η αρχική πρόθεση του Ανδρούτσου να μπει νικητής στην Αθήνα αποτελούσε περισσότερο μια λεκτική απειλή παρά μια εφικτή πραγματικότητα, αφού κύριος στόχος του παρέμενε να «σύρει» τη Διοίκηση σε διαπραγμάτευση με ευνοϊκούς γι' αυτόν όρους. Από την άλλη η συμμαχία του με τον εχθρό έδινε την εντύπωση μιας πραγματικής απειλής για την Επανάσταση στην «Ανατολική Χέρσο Ελλάδα». Ο ίδιος πίστευε στην πολιτική δυνατότητα μιας διαπραγμάτευσης, όμως, με τις πράξεις του και τη συμμαχία με τον εχθρό (καπάκια) φαίνεται πως υπονόμευσε μια τέτοια προοπτική. Στρατιωτικοί και πολίτες της Ανατολικής Ρούμελης φαίνεται να τον υποστηρίζουν πολιτικά. Στις 9 Δεκεμβρίου 1824 οι κάτοικοι τις Λιβαδειάς απαίτησαν από τη Διοίκηση να μείνει ο Ανδρούτσος «ως και πρότερον ο αρχηγός της αυτής επαρχίας και επειδή είναι συμπατριώτης των και έμειναν ευχαριστημένοι απ' αυτόν».[1610] Στις 8 Μαΐου 1825, λίγο διάστημα μετά την παράδοσή του, φτάνει η αναφορά στο Βουλευτικό Σώμα «ότι οι οπλαρχηγοί της Χέρσου Ελλάδος δεν θέλουν παραδώσει στους νόμους τον Οδυσσέα Ανδρούτζον», σε μια περίοδο που η Διοίκηση εμφανιζόταν αμείλικτη απέναντι σε όσους «κατέτρεξαν και θέλουν κατατρέξει την Διοίκησιν και τους νόμους κινούμενοι εξ ιδιοτελών και προσωπικών παθών».[1611]

Η πολιτική κατάσταση για τον αρχιστράτηγο υπήρξε διαφορετική στην Αθήνα. Στις 24 Ιανουαρίου 1825 οι κάτοικοι της Αθήνας συνέταξαν αναφορά προς τη Διοίκηση με την οποία πληροφορούν ότι ο Ανδρούτσος «ενεργεί κρυφίως προδοσίας» και ζητούν να ληφθούν μέτρα εναντίον του.[1612] Η Διοίκηση γνώριζε τις επαφές του με τους Τούρκους της Εύβοιας («εν Ευβοία Τούρκους») και ενημέρωσε σχετικά τα

[1607] Το ζήτημα του πολιτικού ρόλου ενός πρώην αρματολού στην «Ανατολική Χέρσο Ελλάδα» πραγματεύεται η διπλωματική μεταπτυχιακή μου εργασία με τίτλο, *«Η Επανάσταση στην Ανατολική Χέρσο Ελλάδα: ο πολιτικός ρόλος του Οδυσσέα Ανδρούτσου (1821-1825*), Ρέθυμνο, 2003, σ. 147, που ενεκρίθη από το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης.

[1608] Ενδεικτικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 54, *«Σεβαστή Διοίκησις! […] Εν Αθήναι, τη 20 Ιανουαρίου 1825, Υποσημειούμεθα με το ανήκον σέβας. Ν. ο Λογοθέτου, Αναστάσις Αναγν. Λοιδωρίκις, Νικόλαος Ζαχαρίτζας, Ιωάννης Π. Βλάχος, Χατζή Σπ. Γκικάκης, Ιω. Πάλης, Μιχαήλ Τυρναβίτης, Γεώργιος Ψύλλας, Κ. Βιτάλης, Προκόπιος Μπενιζέλος, Παλαιολόγος Μπενιζέλος, Α. Πετράκης, Στάμος Σεραφίμης, Ν. Καρόρης, Χατζή Μπενάρδος, Σπ. Κυριακός».* Οι Στάμος Σεραφείμ, Γεώργιος Ψύλλας, Κάισαρ Βιτάλης, Α. Πετράκης ανήκουν στους νοικοκυραίους.

[1609] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 54, ό.π.. Για τη Διοίκηση η προδοσία συντελέστηκε πρωτίστως εναντίον της «Ανατολικής Ελλάδας» για την οποία και έλαβε όλα τα μέτρα ασφαλείας, στο ό.π., φ. 54, *«Προς το Σεβ. Βουλ. […] Ναύπλιον, τη 26 Ιανουαρίου 1825».* Βλέπε και *Εφημερίς Αθηνών*, αριθμός 37, 21 Ιανουαρίου 1825.

[1610] *Α.Ε.Π.*, τ. Ζ΄ (7ος), 1973, ό.π., σ. 113.

[1611] *Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας*, τόμος Ε΄, σ. 240-241.

[1612] *Α.Ε.Π.*, τόμος Η΄(8ος), 1974, ό.π., σ. 113, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν. […] Τη 24η Ιανουαρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Πρόεδρος Πανούτζος Νοταράς».*

στρατεύματά της και του επάρχους.[1613] Την ίδια περίοδο γράφει η Εφημερίδα Αθηνών πως όλοι στην Αθήνα αρματώθηκαν και περιφέρονταν τη νύχτα στο τείχος. Το ίδιο έπραξαν και οι χωρικοί.[1614] Στις απαιτήσεις και στο τελεσίγραφο του Ανδρούτσου προς τους δημογέροντες Αθηνών για την επιστροφή των 14.000 γροσίων που τους είχε δανείσει το 1822 και του προσωπικού του ιατρού, οι δημογέροντες απαντούν πως το φρούριο και ο ιατρός «ανήκουν» στη Διοίκηση και πως πρέπει να απευθυνθεί σε εκείνη. Ζητούν τέλος από τον Ανδρούτσο να μη καταστρέψει τους ελαιώνες και τα σπαρτά.[1615] Ο Γκούρας διαβεβαίωνε τους Αθηναίους πως θα οδηγούσε τον Ανδρούτσο ενώπιον των νόμων.[1616]

Ο Γκούρας κατά το διάστημα της καταδρομής του Ανδρούτσου και μετά την παράδοσή του τελευταίου δε χάνει τη στήριξη της Κοινότητας Αθηνών.[1617] Στις 26 Μαΐου 1825 οι δημογέροντες της ανέφεραν σε επιστολή τους προς την «Προσωρινή Επιτροπή της Ανατολικής Ελλάδας» ότι «η έξοχος επιτροπή ηξεύρουσα τον κίνδυνον τούτον (δηλαδή τη συγκέντρωση εχθρικών στρατευμάτων στην περιοχή του Ωρωπού), πληροφορηθείσα δε και την επιθυμίαν του λαού ας διατάξη να προφθάση εδώ ο στρατηγός Γκούρας να εμψυχώση τον λαόν, να δώση κάθε ελπίδα σωτηρίας».[1618]

Παρά την προσπάθεια του Ανδρούτσου στο χρονικό διάστημα πριν την συνέλευση των Σαλώνων να κρατήσει στον έλεγχό του τις πολιτικές λειτουργίες της Κοινότητας των Αθηνών,[1619] οι καταστάσεις έδειχναν να ξεπερνούν τις δυνατότητες επιβολής του στο εσωτερικό της κοινότητας. Ακόμη και η απειλή του Ανδρούτσου ότι θα έστρεφε τους ενόπλους χωρικούς εναντίον των δημογερόντων των Αθηνών έπεσε στο κενό γιατί οι χωρικοί των Αθηνών και άλλων περιοχών, όπως τα Δερβενοχώρια,[1620] δεν φαίνονταν διατεθειμένοι να ακολουθήσουν τον Ανδρούτσο σε ενέργειες που θα έθεταν σε κίνδυνο την ασφάλειά τους.

Σταδιακά ο Οδυσσέας θα απωλέσει και αυτή τη στήριξη των κατοίκων και των στρατιωτικών της Ανατολικής Ρούμελης. Ακόμη και στη Λιβαδειά οι «κάτοικοι» πιέζονταν από τη Διοίκηση να αποδεχτούν ως οπλαρχηγό τους την επιλογή της για

[1613] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 57*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν. […] τη 6 Φεβρουαρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Πρόεδρος Πανούτζος Νοταράς».*

[1614] *Εφημερίς Αθηνών*, αριθμός 41, 14 Φεβρουαρίου 1825.

[1615] *Εφημερίς Αθηνών*, αριθμός 42, 18 Φεβρουαρίου 1825.

[1616] *Εφημερίς Αθηνών*, αριθμός 44, 24 Φεβρουαρίου 1825.

[1617] Βλέπε και την εξομολόγηση του Γκούρα προς τον λαό της Αθήνας, όπου απαντά στις κατηγορίες για καταχρήσεις λέγοντας πως είναι ένας απλός πολίτης, στο *Εφημερίς Αθηνών*, αριθμός 47-48, 11 Μαρτίου 1825.

[1618] Γ.Α.Κ., *συλλογή Βλαχογιάννη, κατάλογος ΣΤ΄΄*, επιστολή της 26ης Μαΐου 1825.

[1619] Αναφέρουμε, για παράδειγμα, την ιδιαίτερη επιμονή του οπλαρχηγού να παραστεί στην εκλογή της νέας Δημογεροντίας της Αθήνας το Μάρτιο του 1824: *«Χθές (6 Μαρτίου 1824) εγένετο ενταύθα γενική συνέλευσις προς εκλογής τριών αρχόντων. Υποδειχθέντων των προσώπων, εγένετο συζήτησις περί της ατομικής των αξίας, μεθ' ο εξελέγησαν ομοθύμως. Τη αυτή ημέρα συνεκροτήθη και άλλη συνέλευσις προς εκλογής τριών δικαστών. Ο Οδυσσεύς μετά πολλών άλλων εκάθητο αντικρύ γηραιού δένδρου, περί το οποίον ήδρευον οι Δημογέροντες […]»*, καταγραφή Stanhope σε επιστολές του, στο Άννινος, 1996, ό.π., σ. 39. Ο Ανδρούτσος στόχευε με τον έλεγχο της εκλογής κάποιων μελών της Δημογεροντίας Αθηνών (π.χ. του Μ. Τυρναβίτη, του Ανάργυρου Πετράκη και του Ιωάννη Πάλλη) να επιτύχει τη ματαίωση της προσέγγισης της Δημογεροντίας με τη Διοίκηση και τον νέο Έπαρχο Αθηνών Λάμπρο Νάκο.

[1620] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 3, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Εθνικόν Ταμείον. […] τη 4 Μαρτίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Ζητείται να δοθούν 150 γρόσια σε ανθρώπους από τα Δερβενοχώρια «αναγγείλαντας τους αντιπατριωτικούς του Οδυσσέως σκοπούς και κινήματα».

την περιοχή, το στρατηγό Κίτζο Τζαβέλα.[1621] Το βακουφικό παρελθόν της Λιβαδειάς, που είχε δώσει ιδιαίτερη δύναμη στους χριστιανούς κοτζαμπάσηδες σε βάρος των χωρικών,[1622] εξηγεί τη δυσπιστία των κατοίκων απέναντι και στους τοπικούς δημογέροντες και τη Διοίκηση. Ερμηνεύει την προθυμία τους να ακολουθήσουν τον Ανδρούτσο. Επιπλέον ο διορισμός ως επάρχου στις Επαρχίες Θηβών, Ταλαντίου και Λειβαδίας του Παναγιώτη Λιδωρίκη (γιος του Αναγνωστη Λιδωρίκη, αδερφός του Αναστάσιου) θεωρούνταν πως θα λειτουργούσε υπέρ της Διοίκησης.[1623] Χωρίς την υποστήριξη των τοπικών οπλαρχηγών των Αθηνών η προοπτική της ένοπλης επιβολής του Ανδρούτσου για μία ακόμη φορά στην Αθήνα φαινόταν καταδικασμένη να συνθλιβεί από τη συμμαχία του Γκούρα με τις ανώτερες κοινωνικές ομάδες της Αθήνας. Ο Ιωάννης Γκούρας με τη συνδρομή της Διοίκησης και της Κοινότητας Αθηνών έταζε μισθούς σε όσους στρατιώτες εγκατέλειπαν τον Ανδρούτσο. Την κανονική καταβολή του μισθού του υποσχόταν και στον Αντώνιο Γεωργαντά «εάν αποσπασθή του Οδυσσέως».[1624]

Οι προτροπές του Ανδρούτσου προς τους σημαντικούς οπλαρχηγούς Νάκο Πανουργιά,[1625] Δήμο Σκαλτσά και Γεώργιο Δυοβουνιώτη να παραμείνουν προσηλωμένοι στις αποφάσεις της συνέλευσης των Αθηνών και να αρνηθούν τις διαπραγματευτικές προτάσεις της Διοίκησης, εύρισκαν ολοένα και μικρότερη ανταπόκριση.[1626] Αντίθετα ο στρατηγός Δημήτριος Πανουργιάς (γέρο Πανουργιάς), πατέρας του Νάκου, θα μείνει προσηλωμένος στον Ανδρούτσο.[1627] Ο Δημήτριος Πανουριάς μάλιστα θα κατηγορηθεί για σφετερισμό των εθνικών εισοδημάτων των Σαλώνων από τον ίδιο τον έπαρχο Βαλτινό και τους δημογέροντες και επιστάτες των

[1621] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 53*, «Προς τους κατοίκους της Επαρχίας Λιβαδείας. […] τη 17 Ιανουαρίου 1825, Ναύπλιον».* Μετά τη δολοφονία του Ανδρούτσου η Διοίκηση θα διορίσει στην Επαρχία Λιβαδειάς και Αστυνόμο, τον Αποστόλη Μακρηλία Λεβαδίτη, στο ό.π., φ. 118, *«Το Εκτελεστικόν Σώμα διατάττει. […] εν Ναυπλίω, τη 7 Σεπτεμβρίου 1825. Ο Πρόεδρος».*

[1622] Ασδραχάς, 1988, (ά έκδοση 1982), ό.π., σ. 184-188.

[1623] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 62, *«Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. […] Εν Ναυπλίω, τη 23 Φεβρουαρίου 1825. Ο Πρόεδρος»* και ό.π., φ. 63, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν. […] τη 24 Φεβρουαρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Πρόεδρος Πανούτζος Νοταράς».* Ο Παναγιώτης Λιδωρίκης τελικά θα διοριστεί Έπαρχος μόσνο στην Επαρχία Λειβαδίας με τη δυνατότητα, όμως, να εκτελεί χρέη Επάρχου και στις άλλες δύο Επαρχίες Θηβών και Ταλαντίου. Για την Επαρχία Λιδωρικίου (Λοιδωρικίου στις πηγές) και Μαλανδρίνου θα προταθεί αργότερα ως Έπαρχος ο Χατζή Νικόλαος Τζόρτζης, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 67, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον των Εσωτερικών προς το Εκτελεστικόν Σώμα. […] Εν Ναυπλίω, τη 3 Μαρτίου 1825. Ο Υπουργός των Εσωτερικών Γρηγόριος Δικαίος».*

[1624] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 11, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβ. Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον του Πολέμου. χ.χ»* και στο ίδιο *«Το Υπουργείον της Οικονομίας. Προς το Εθνικόν Ταμείον. […] Τη 14 Σεπτεμβρίου 1825. Ναύπλιον. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1625] Οι λογαριασμοί του στρατηγού Νάκου Πανουριά προς την Διοίκηση είναι από τους πιο συχνούς μέσα στις πηγές αναφορικά με την Ανατολική Χέρσο Ελλάδα, ενδεικτικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 17, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Εθνικόν Ταμείον. […] τη 20 Φεβρουαρίου 1826, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1626] Ακαδημία Αθηνών, *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη*, τόμος Β΄, επιτομές εγγράφων, Ιούλιος 1824 - Φεβρουάριος 1825, Αθήνα 2002, 393, σ. 123, *«Δήμος Σκαλτζάς (Σάλωνα) προς Διοίκηση, 1824 Δεκεμβρίου 1».*

[1627] Για τις απειλές του Νάκου Πανουριά προς τον ίδιο τον πατέρα του βλέπε, *Αθηναϊκόν Αρχείον*, τόμος Α΄, 1901, ό.π., σ. 412-413. Ο γέρο Πανουριάς είχε συναντηθεί με τον Οδυσσέα και είχε ταχθεί με το μέρος του, ό.π., σ. 411, *«Παιδιά μου Γκούρα και Νάκο, σας έυχομαι πατρικώς. […] Τη 8 Φεβρουαρίου 1825, Σάλωνα. Ο πατήρ σας Πανοργιάς».*

Σαλώνων, κάτι που δείχνει τις πραγματικές προθέσεις του και την κατ' επίφαση υπακοή του στους «Νόμους του Έθνους».[1628] Αργότερα, όμως, θα έρθει σε συμφωνία με τον Κουντουριώτη και τη Διοίκηση, υπό τις απειλές του υιού του Νάκου Πανουριά. Άλλωστε η Επαρχία Σαλώνων εξαρχής είχε ταχθεί ενάντια στα σχέδια του Ανδρούτσου.[1629] Η Διοίκηση απειλούσε με φυλάκιση όσους έρχονταν σε επαφή με τον «αντιπατριώτη» Οδυσσέα. Ακόμη και όσοι ήταν ύποπτοι για «αλληλογραφίαν και φιλίαν μετά των Τούρκων» και τον Οδυσσέα έπαιρναν το δρόμο της φυλακής.[1630]

Το Φεβρουάριο του 1825 τα διοικητικά στρατεύματα ενισχύθηκαν με την παρουσία των Στάθη Κατζικογιάννη και Νικολάου Κριεζώτη (Γριζιώτης), οι οποίοι ήρθαν εσπευσμένα από την Πελοπόννησο στα Δερβενοχώρια και ενώθηκαν με τις δυνάμεις του «ευπειθή» τελικά αντιστράτηγου Αθανάσιου Σκουρτανιώτη.[1631] Από τα Δερβενοχώρια τα στρατεύματα αυτά θα προωθηθούν στον Κάλαμο Αττικής, στα όρια της Επαρχίας Αθηνών.[1632] Ο «επίβουλος και μισάνθρωπος»[1633] Ανδρούτσος έπρεπε να αντιμετωπιστεί πριν εισέλθει στην Επαρχία Αθηνών. Επίσης, στην Ανατολική Ελλάδα ήρθαν μαζί από την Πελοπόννησο με τις δυνάμεις τους ο Νάκος Πανουριάς

[1628] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 8, *«Σεβαστή Διοίκησις. […] τη 17 Απριλλίου 1825. Εκ του στρατοπέδου Νεοκάστρου. Γ. Βαλτινός».* Τον Αύγουστο του 1824 ο Πανουργιάς (ο γέρο Πανουριάς) θα εκδιώξει με τα όπλα τον Έπαρχο Βαλτινό. Βλέπε και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 50, *«Υπερτάτη Διοίκησις. […] Εν Σαλώνοις, τη 5 Ιανουαρίου 1825. Οι ταπεινοί πατριώται, επιστάται και δημογέροντες».*

[1629] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 66, «Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα! […] *Εν Σαλώνοις, τη α΄ Μαρτίου 1825. Οι πρόκριτοι Σαλώνων. Ηλίας Κόκαλις, Φωκάς Κυριακόπουλος, Αναγνώστης Ευσταθίου Μάρκου, Χρίστος Χατζή Ευσταθίου Γκάγτζας, Ρίγας Παπά Κοντόργας, Αναγνώστης Ψυχογιός».*

[1630] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 72, «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. […] Το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 14 Μαρτίου 1825. Ο Υπουργός του Πολέμου Αδάμ Δούκας».* Ο παπά Αθανάσιος Σκουρτανιώτης και ο Γεώργιος Σκουρτανιώτης, αδερφός του Αντιστράτηγου, που είχαν σταλθεί από τον αντιστράτηγο Αθανάσιο Σκουρτανιώτη στο Ναύπλιο για να λάβουν τους μισθούς των στρατιωτών του φυλακίστηκαν ως ύποπτοι για συνεννοήσεις με τους εχθρούς και τον Ανδρούτσο. Η Διοίκηση, όμως, ενημερώνεται πως ο αντιστράτηγος Σκουρτανιώτης Αθανάσιος μένει πιστός σε αυτή και αγωνίζεται στο πλευρό του Γκούρα εναντίον του Ανδρούτσου. Η απόφαση που τελικά λαμβάνεται είναι να αφεθούν ελεύθεροι οι παραπάνω, στο ό.π., φ. 72, *«διά του της Αστυνομίας. Υπουργείον Πολέμου υπ' αριθ. 2842».* Βλέπε και την απολογία τους στο ίδιο, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον του Πολέμου. […] τη 12 Μαρτίου 1825, Ναύπλιον. Οι επειθείς πατριώται Γεώργιος Σκουρτανιώτης, Παπά Θανάσης».* Απολογούνται λέγοντας πως άφησαν να περάσει ο Γραμματέας του Οδυσσέα στο δρόμο κοντά στην Εύριπο χωρίς να ξέρουν τους «κακούς σκοπούς» του Ανδρούτσου. Άλλωστε οι ίδιοι δε θα μπορούσαν να μετέχουν σε «άνομον κίνημα» έχοντας τις οικογένειές τους στην Κούλουρη. Βλέπε και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 75, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον της Θρησκείας. […] τη 21 Μαρτίου 1825, εν Ναυπλίω. Εις απουσίας του Υπουργού ο Γεν. Γραμματεύς Αγαθόνικος Μιλτιάδης».* Ο Αθανάσιος Ιερεύς Σκουρτανιώτης δηλώνει την αθωότητά του. Επισυνάπτεται μάλιστα και η *«Εξέτασις του παππά Αθανάση […] τη 5 Μαρτίου 1825. Ίσον απαράλλακτον τω πρωτοτύπω, τη 21 Μαρτίου 1825, Ναύπλιον. Ο Γραμματεύς της Αστυνομίας Κ. Κριτοβουλίδης».* Τον ρωτούν πληροφορίες για το πού βρίσκεται ο Οδυσσέας, πόσα στρατεύματα έχει μαζί του και αν ο καπετάνιος Σκουρτανιώτης είναι πιστός στη Διοίκηση. Ο παππά Αθανάσιος απαντά πως ο Ανδρούτσος έχει διακόσιους «ξένους» (εννοεί Τούρκους) μαζί του, ότι βρίσκεται στη Δομπραίνα και πως ο καπετάνιος είναι στην Αθήνα πιστός στη Διοίκηση.

[1631] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 60, Προς τον Γενναιότατο αρχηγό κ. Αθανάσιον Σκουρτανιώτη, Ναύπλιο, 15 Φεβρουαρίου 1825 και ό.π., φ. 60, Προς τον Έπαρχο Δερβενοχωρίων, Ναύπλιο,15 Φεβρουαρίου 1825.

[1632] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 60, Προς τους κατοίκους Καλάμου, Ναύπλιο, 16 Φεβρουαρίου 1825.

[1633] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 60, Προς τους κατοίκους των χωριών της Επαρχίας Δερβενοχωρίων, Ναύπλιο, 16 Φεβρουαρίου 1825.

και ο στρατηγός Γεωργάκης Δυοβουνιώτης.[1634] Ο αντιστράτηγος Δημήτριος Λέκκας πήρε εντολή να τεθεί υπό τις διαταγές του στρατηγού Ν. Κριεζώτη.[1635] Ο Γκούρας θα τεθεί επικεφαλής του συντονισμού των δυνάμεων.[1636]

Οι όροι που επέτρεπαν στον Ανδρούτσο το συγκεντρωτισμό των στρατιωτικών εξουσιών της Ανατολικής Ρούμελης είχαν εκλείψει από την ώρα που το ψήφισμα των Σαλώνων ακύρωσε τις αποφάσεις της συνέλευσης των Αθηνών (1822). Η αποδοχή από τον οπλαρχηγό των αποφάσεων της συνέλευσης των Σαλώνων -του ψηφίσματος της 24ης Απριλίου 1824- αποτελούσε μία προσπάθειααπό τη μεριά του οπλαρχηγού να διατηρήσει τις στρατιωτικές του εξουσίες. Πίστευε πως θα μπορούσε να αποφύγει τις συνέπειες της αμφισβήτησης των εξουσιαστικών του συμφερόντων και να διατηρήσει τον ηγετικό του ρόλο στη στρατιωτική ιεραρχία. Ο Μαυροκορδάτος και ο Κουντουριώτης στη συγκυρία αυτή παρουσιάζονταν ως τα μόνα πολιτικά πρόσωπα στα οποία μπορούσε να στηριχτεί ο οπλαρχηγός για να αποφύγει τις συνέπειες της ανατροπής των ισορροπιών στο εσωτερικό των κοινοτήτων. Επιπλέον, τα πρόσωπα αυτά θα διαχειρίζονταν τα χρήματα του δανείου, τα οποία προβλεπόταν να αποτελέσουν τους μοναδικούς οικονομικούς πόρους του οπλαρχηγού, αφού οι διαχειριστικές εξουσίες των δημογερόντων πάνω στα ταμεία των κοινοτήτων απέκλειαν τον Ανδρούτσο από οποιαδήποτε πρόσβασησε χρηματοδοτικές πηγές. Γινόταν, λοιπόν, φανερό το Μάιο του 1824 πως ο Ανδρούτσος μπορούσε να προσβλέπει για τη διασφάλιση του κύρους του ως αρχηγού των αρμάτων της Ανατολικής Ρούμελης στα χρήματα του δανείου και στην πολιτική στήριξη του Μαυροκορδάτου και του προέδρου του Εκτελεστικού Γεωργίου Κουντουριώτη.

Στις 26 Απριλίου 1824, ο Ανδρούτσος ζητούσε από τον Μαυροκορδάτο να του γράφει συνεχώς[1637] και, παράλληλα, προετοίμαζε την κάθοδό του στην έδρα της Διοίκησης για να συναντηθεί με τον ίδιο τον Κουντουριώτη.[1638] Ο Μαυροκορδάτος από τη μεριά του χωρίς να αποκρύπτει τις επιφυλάξεις του προς τον Κουντουριώτη[1639] έκρινε πως η Διοίκηση μπορούσε να επωφεληθεί από την παρουσία του Ανδρούτσου στην Πελοπόννησο. Ο Κουντουριώτης θα στηριζόταν σ' αυτόν για να λάβει τις τελικές αποφάσεις. Σε μία από τις επιστολές που ο Μαυροκορδάτος απευθύνει στον Ανδρέα Ζαΐμη (ο τελευταίος δεν είχε ακόμη εναντιωθεί απροκάλυπτα εναντίον του Κουντουριώτη), αναφερόταν η άποψη του Μαυροκορδάτου ότι ο Οδυσσέας ήταν χρήσιμος για τη Διοίκηση και αποκαλύπτονταν οι πολιτικές του προθέσεις, που δεν αντιστρατεύονταν κατ' ανάγκη τα συμφέροντα της κεντρικής εξουσίας στη συγκυρία αυτή: «Ο Οδυσσεύς έμεινε πάντοτε εις την απόφασίν του να περάση εις την Διοίκησιν και ο σκοπός του βέβαια

[1634] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 64, Ο Πρόεδρος του Εκτελεστικού προς το Υπουργείο του Πολέμου, Ναύπλιο, 26 Φεβρουαρίου 1825.

[1635] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 66, Ο Πρόεδρος του Εκτελεστικού προς το Υπουργείο του Πολέμου, Ναύπλιο, α΄ Μαρτίου 1825.

[1636] Ο Γκούρας θα κρίνει εξίσου σημαντική με την παρουσία στα πεδία των μαχών την παραλαβή από τα Μέγαρα και την αποταμίευση δέκα χιλιάδων κοιλών σιταριού για τα στρατεύματα του στρατοπέδου της «Ανατολικής Στερεάς Ελλάδος», στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 73, *«Προς το έξοχον Υπουργείον του Πολέμου. […] τη 13 Μαρτίου 1825, Κούντουρα. Ο στρατηγός Ιωάννης Γκούρας».*

[1637] *Α.Μ.,* τ.χ. IV, 1974, ό.π., 1400, σ. 355, *«Οδυσσεύς Ανδρούτσος προς Μαυροκορδάτο, 26 Απριλίου 1824».*

[1638] *«Αναγνώστης Σπηλιωτάκης προς Π. Γιατράκον, 8 Μαΐου 1824»,* στο Κ. Σπηλιωτάκης, *Ο Αναγνώστης Σπηλιωτάκης εις το πολιτικόν προσκήνιον (1823-1826)*, Αθήνα 1980, σ. 268-269.

[1639] *Α.Μ.*, τ.χ. IV, 1974, ό.π., 1449, σ. 416-417, *«Μαυροκορδάτος προς Κουντουριώτη, 17 Μαΐου 1824 Μισολόγγιον».*

ήτον ή εκ μέρους όλου του στρατιωτικού της Στερεάς να παρρησιασθή (το οποίον ούτοι δεν εδέχθησαν) (εννοείται οι παραστάτες της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος) ή ως παραστάτης της μιας επαρχίας να εκλεχθή εις το Νομοτελεστικόν (σημείωση: της Επαρχίας Ταλαντίου), ίσως όχι δια να διαμείνη εις το κέντρον της Διοικήσεως, αλλά δια να διορισθή στρατιωτικός αρχηγός εις την Στερεάν και να εξέλθη».[1640]

Δεν ήταν η ακύρωση των αποφάσεων της συνέλευσης των Αθηνών (1822) ο καθοριστικός εκείνος παράγοντας που οδήγησε στην αμφισβήτηση του ηγετικού ρόλου του οπλαρχηγού στη διεύθυνση των στρατιωτικών πραγμάτων, όσο η απώλεια ελέγχου των πηγών αναπαραγωγής του ηγετικού του κύρους, για την οποία ευθυνόταν η ταύτιση των συμφερόντων της Δημογεροντίας Αθηνών, του Γκούρα και των στρατιωτικών της Αθήνας με την επαναστατική Διοίκηση στη συγκυρία του Μαΐου του 1824.[1641] Η κατάρτιση για πρώτη φορά την πρώτη Σεπτέμβρη 1824, λογαριασμών εσόδων-εξόδων του ταμείου της Επαρχίας των Αθηνών, καθώς και λογαριασμών των προσόδων της, αποτελούσε ένδειξη της αμετάκλητης αποδοχής του θεσμικού πλαισίου της Διοίκησης από τις ηγετικές ομάδες των Αθηνών.

Η απώλεια των πολιτικοστρατιωτικών ερεισμάτων που διέθετε ο Ανδρούτσος στην Αθήνα καθόρισε και την πορεία των διαπραγματεύσεων στην έδρα της Διοίκησης Κουντουριώτη. Στις συναντήσεις που είχε με τον πρόεδρο του Εκτελεστικού στο Ναύπλιο, ο οπλαρχηγός αγνοούσε την εξασθένιση της διαπραγματευτικής του θέσης, ακριβώς, γιατί δεν είχε πληροφορηθεί τις διαγραφόμενες από τα τέλη του Μαΐου 1824 πολιτικές εξελίξεις στην Κοινότητα Αθηνών, που πήραν τη μορφή χιονοστιβάδας μέσα στον Ιούνιο. Αντίθετα ο Κουντουριώτης φαινόταν να γνωρίζει πως ο Οδυσσέας «απεβλήθη και από τας Αθήνας», ώστε να διαμορφώσει κατάλληλα τις πολιτικές θέσεις της Διοίκησης απέναντι στον οπλαρχηγό.

Τα αποτελέσματα των συναντήσεων του Ανδρούτσου με τον Γεώργιο Κουντουριώτη αποτυπώθηκαν σε επιστολή του τελευταίου προς τον αδελφό του Λάζαρο Κουντουριώτη στις 19 Μαΐου 1824: «Ούτος (εννοείται ο Ανδρούτσος) είναι πολλά βεβαρημένος κατά των Πελοποννησίων και κατεβόησε κατ' αυτών μεγάλως, επειδή ούτοι (εννοείται οι Πελοποννήσιοι στρατηγοί που βρίσκονταν στην Ανατολική Ρούμελη) ήρχισαν να του αφαιρούν τους στρατιώτας του, υποσχόμενοι εις αυτούς μισθόν ανώτερον και σιτηρέσια καθημερινά˙ τούτο τον ετάραξε μεγάλως. […] Ο Οδυσσεύς, καθώς παρετήρησα εις δύο εντεύξεις, τας οποίας έκαμα μετ' αυτού, έχει μεγάλην κλίσιν εις την οικογένειάν μας, και επομένως επιθυμεί μεγάλως την στερέωσιν της Διοικήσεως˙ αλλ' αγνοώ αν το εσωτερικόν συμφωνή με το εξωτερικόν […]».[1642]

Μπαίνοντας στο τελευταίο εξάμηνο του 1824 η πολιτική εκτίμηση του αρχιστράτηγου πως ο Κουντουριώτης θα συνέδραμε την προσπάθειά του να

[1640] *Α.Μ.*, τ.χ. IV, 1974, ό.π., 1458, σ. 425-427, Μαυροκορδάτος προς τον Α. Ζαΐμη, 21 Μαΐου 1824.

[1641] Μέσα στο πλαίσιο της παραπάνω πολιτικής στόχευσης των στρατιωτικών, το κοινοτικό συμβούλιο απέστειλε στις 18 Μαΐου 1824 επιστολή προς τη Διοίκηση, με την οποία υποστήριζε πως «η Επαρχία των Αθηνών καταβεβαρημένη εις άκρον δια τα περασμένα και τρέχοντα ανυπόφερτα έξοδα, όχι μόνον του στρατιωτικού της επαρχίας, αλλά και των έξωθεν στρατευμάτων (εννοεί τα Πελοποννησιακά στρατιωτικά σώματα του στρατοπέδου Αττικής) και μην έχουσα πλέον δύναμιν να υποφέρη το μεγάλο τούτο βάρος βιάζεται και δευτέραν φοράν ν' αναφέρη εις την Σεβαστήν Εθνικήν Διοίκησιν την ελεεινήν κατάστασιν, και την εσχάτην απορίαν εις την οποία εκατάντησεν […]» στο *Αθηναϊκόν Αρχείον*, 1971, ό.π., σ. 72-73*, «Οι προεστοί Αθηνών προς την Υπέρτατη Διοίκησις. […] Εν Αθήναις την 18ην Μαΐου 1824».*

[1642] *Αρχείο Κουντουριώτου*, τ. Β΄, 1921, ό.π., σ. 237-238, Επιστολή Γεωργίου προς Λάζαρο Κουντουριώτη, 19 Μαΐου 1824.

κατισχύσει έναντι των δημογερόντων Αθηνών και να ανακτήσει το χαμένο κύρος του στην Επαρχία Αθηνών δεν επιβεβαιώθηκε από τις εξελίξεις. Δεν είχε υπολογίσει στους πολιτικούς σχεδιασμούς του την στρατιωτική υποστήριξη που θα παρείχε στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα της Αθήνας ο φρούραρχος Γκούρας.[1643]

Αναχωρώντας από την Πελοπόννησο για την Ανατολική Ελλάδα ο Ανδρούτσος είχε διασφαλίσει, τουλάχιστον, την αναπαραγωγή των όρων του εξουσιαστικού του κύρους πάνω στους ενόπλους χωρικούς του. Χωρίς να εγκαταλείπει τον πολιτικό του στόχο να εξαναγκάσει τους Δημογέροντες των Αθηνών να συναινέσουν στην αναγνώρισή του ως στρατιωτικού ηγέτη της επαρχίας και να του επιτρέψουν την πρόσβαση σε οικονομικούς πόρους του κοινοτικού ταμείου, ο οπλαρχηγός συμβιβάστηκε με το διορισμό του από τη Διοίκηση στην αρχηγία του ενός εκ των τεσσάρων διοικητικών στρατοπέδων στην Ανατολική Ρούμελη, αυτού του Ζεμενού.[1644] Η Διοίκηση θα αναλάμβανε τη μισθοδοσία και την επιμελητεία του στρατοπέδου προκειμένου να πιέσει τον Ανδρούτσο να συμμορφωθεί στις διαταγές της.

Ο Γκούρας διαβλέποντας την πρόθεση του Ανδρούτσου να χρησιμοποιήσει τη φρουρά της Ακρόπολης για τον εκφοβισμό των δημογερόντων, φρόντισε να καταστήσει σαφές το καθεστώς της διοίκησης του φρουρίου. Στη συνάντησή του με τον πρόεδρο του Εκτελεστικού διαβεβαίωσε πως «το φρούριο των Αθηνών δίδει εις την Διοίκησιν».[1645] Από τη στιγμή που ο Ανδρούτσος αντιμετωπιζόταν από το φρούραρχο ως πιθανός διεκδικητής των ίδιων πηγών άντλησης του στρατιωτικού κύρους, ήταν επόμενο να προσφύγει ο Γκούρας στον Κουντουριώτη[1646] απαιτώντας την εξάλειψη της απειλής. Από τη μεριά της η Διοίκηση Κουντουριώτη έβλεπε στο πρόσωπο του Γκούρα τον εγγυητή των συμφερόντων της στην «Ανατολική Χέρσο Ελλάδα» και έναν ισχυρό παράγοντα που θα μπορούσε να συσπειρώσει τους

[1643] Ο Γκούρας κατά τη διάρκεια των πολεμικών επιχειρήσεων του Ιουνίου και Ιουλίου 1824 αλληλογραφούσε συνεχώς με τη Δημογεροντία Αθηνών, επιβεβαιώνοντας κάθε φορά ότι ενεργεί σύμφωνα με τις διαταγές της Δημογεροντίας και της κεντρικής Διοίκησης. Οι δημογέροντες από τη μεριά τους μεριμνούσαν για την ενίσχυση των στρατευμάτων του Γκούρα με τρόφιμα και μισθούς. Βλ. για παράδειγμα, *Α.Κ.Υ.,* τ. Ι΄, 1928, σ. 241-242. Ο Γκούρας με 1.500 άντρες είχε στρατοπεδεύσει στα Λιόσια, παρακολουθώντας από κοντά τις κινήσεις των οθωμανικών δυνάμεων του Ομέρ πασά της Ευρίπου στην περιοχή της βορειοδυτικής Αττικής, *Α.Κ.,* τ. Β΄, 2002, ό.π., 26, σ. 7, Διονύσιος Ευμορφόπουλος εκ Καβασάλων προς Ιω. Κωλέττη, 14 Ιουλίου 1824. Ο Ευμορφόπουλος αφού πρώτα αναφέρεται στη μάχη του Μαραθώνα στις 6 Ιουλίου 1824 μεταξύ του Γκούρα και των οθωμανικών δυνάμεων, στη συνέχεια ζητά από τον Κωλέττη να του εξοικονομηθούν μέρος των χρημάτων που οφείλει ο ίδιος σε δανειστές του και στους στρατιώτες του. Υποδεικνύει προς τη Διοίκηση τα έσοδα των Δερβενοχωρίων ως χρηματοδοτικής πηγής. Για τη μάχη στο Μαραθώνα και τη νίκη των διοικητικών στρατευμάτων και του Γκούρα. Βλέπε, την αναφορά Γκούρα προς τη Διοίκηση στο, *Αρχείο Κουντουριώτου*, τ. ΣΤ΄, 1966, ό.π., σ. 16-17, *«Άγιον Λουκά, 7 Ιουλίου 1824»,* και *Α.Κ.Υ.*, τ. Ι΄, 1928, ό.π., σ. 276, «Γκούρας προς προκρίτους Ύδρας, 6 Ιουλίου 1824».

[1644] *Α.Ε.Π.*, τ. ΙΑ΄, 1978, ό.π., σ. 213-217. Σχέδιον του Εκτελεστικού περί επιχειρήσεων εις Πελοπόννησον και Στερεάν Ελλάδα, [τέλη Μαΐου - αρχές Ιουνίου 1824*]: «[…] Εις το στρατόπεδον Μακρυκάμπι : Δημ. Μακρής 500 (εν. στρατιώτες), Χρίστος Μακρής 300, Δήμος Σκατζάς 650, Μήτζος Κοντογιάννης 550, Γεωρ. Βαλτηνός 150, Καραϊσκάκης 300 [σύνολο 2.450 στρατιωτών]. Εις το στρ. Σαλώνων: Κώνστας Μπότζαρης 1.000, Σαλωνίται 1.000, Γεωργάκης Δυοβουνιώτης 500 [σύνολο 2.500 στρατιωτών]. Εις το στρ. Ζεμενού: Οδυσσεύς 1.000. Εις το στρ. Αττικής: Ιωάννης Γκούρας 650, Κατζικογιάννης 350 [σύνολο 1.000 στρατιωτών]».* Στο στρατόπεδο της Αττικής δε λογαριάζονταν η φρουρά της Ακρόπολης Αθηνών, η οποία είχε ξεχωριστή επιμελητεία.

[1645] *Α.Μ.*, τ.χ. IV, 1974, ό.π., σ. 522 και αριθμό 1547, σ. 530, Γεώργιος Αινιάν προς τον Μαυροκορδάτο, 17 Ιουνίου 1824.

[1646] Ο Γκούρας προσφεύγει ακόμη και στον Μαυροκορδάτο, στην προσπάθειά του να διασφαλίσει τα συμφέροντά του στην Επαρχία των Αθηνών. Επιστολή Γκούρα προς τον Μαυροκορδάτο, 12 Αυγούστου 1824, *Α.Μ.*, τ.χ. IV, 1974, ό.π., αρ. 1760, σ. 748.

Ρουμελιώτες οπλαρχηγούς εναντίον των Πελοποννήσιων «αντιδιοικητών», ενώ αντιμετώπιζε με δυσπιστία την ισχυροποίηση των εξουσιών του Οδυσσέα στην περιοχή. Στις 24 Ιουνίου 1824 η Διοίκηση αναγνωρίζει τον Γκούρα φρούραρχο των Αθηνών, κάτι που δεν είχε γίνει το 1822, και στις 27 Ιουνίου 1824 του αναθέτει την αρχηγία των στρατευμάτων της Ανατολικής Ρούμελης με εντολή στρατολόγησης χιλίων ανδρών. Του αποδίδει μάλιστα τον τίτλο του «Γενικού Αρχηγού» της Ανατολικής Ρούμελης.[1647] Εφεξής, κάθε αναφορά των δημογερόντων Αθηνών προς τη Διοίκηση σχετικά με τις πολεμικές επιχειρήσεις στην Επαρχία Αθηνών θα αναφέρεται στις επιχειρήσεις του στρατηγού Γκούρα.[1648] Αυτές θα χρηματοδοτούνταν από τις «εκποιήσεις Αθηνών» και τις εθνικές προσόδους της επαρχίας.[1649]

Μπορούμε να θεωρήσουμε το μήνα Μάιο του 1824 ως τη χρονική συγκυρία κατά την οποία παγιώθηκε ο έλεγχος της Δημογεροντίας και του Γκούρα πάνω στα χρηματικά διαθέσιμα του κοινοτικού ταμείου. Τον ίδιο μήνα ο Ανδρούτσος θα στερηθεί τις χρηματοδοτικές του πηγές στην Επαρχία Αθηνών. Ενώ, λοιπόν, κατά τη διάρκεια των μηνών Μαρτίου-Απριλίου 1824 ο Ανδρούτσος εμφανιζόταν στον ισολογισμό των εξόδων του τοπικού ταμείου Αθηνών, από το Μάιο και μετά δεν εμφανιζόταν να γίνεται καμία οικονομική συναλλαγή με αυτό. Αντίθετα, το σύνολο σχεδόν των χρηματικών εισροών στο ταμείο εμφανιζόταν να κατευθύνεται στη χρηματοδότηση του Γκούρα για την πληρωμή των «γεμεκλικίων» και των «ταϊνίων» (τροφίμων) των στρατευμάτων του μετά το Μάιο του 1824.[1650] Χρηματικές απολαβές από το ταμείο των Αθηνών απολάμβαναν, επίσης, ο έπαρχος, ο Πολιτάρχης Παγώνας Μπελούμπασης, καθώς και οι αρχηγοί των διοικητικών στρατευμάτων της επαρχίας Στάθης Κατζικογιάννης, καπετάν Βαγγέλης και χιλίαρχος Ρούκης.

Η ανατροπή των συσχετισμών δυνάμεων στο εσωτερικό της Κοινότητας Αθηνών προβάλλει και στο διαχειριστικό καθεστώς του ταμείου της κοινότητας. Συνεπώς, η μεταβολή του τρόπου διαχείρισης των χρηματικών πόρων του ταμείου απαιτούσε από τον Οδυσσέα Ανδρούτσο να επιχειρήσει την ανατροπή των συσχετισμών των δυνάμεων μέσα στην Επαρχία Αθηνών. Εάν ανακτούσε το κύρος του στην επαρχία αυτή και ανακαταλάμβανε το φρούριο Αθηνών, τότε θα μπορούσε με ευνοϊκότερους όρους να πετύχει την κατίσχυσή του στην «Ανατολική Χέρσο Ελλάδα», ως ο αδιαμφισβήτητος στρατιωτικός ηγέτης της.[1651]

[1647] Μετά την παράδοση του Ανδρούτσου, ο Γκούρας θα λάβει τον τίτλο του «Γενικού Επιθεωρητή» των στρατευμάτων της Ανατολικής Ελλάδος.

[1648] Ενδεικτικά βλ. *Α.Ε.Π.,* τόμος 2ος, 1972, ό.π., σ. 327.

[1649] Το Φεβρουάριο του 1825, η Διοίκηση θα εγκρίνει να δοθούν στον Γκούρα 40.000 γρόσια (40.009: 8/40 το ακριβές ποσό) για τους στρατιώτες του τόσο του φρουρίου, όσο και τους εκτός αυτού, στο Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 63, Το Εκτελεστικό Σώμα προς το Υπουργείο της Οικονομίας, Ναύπλιο, 24 Φεβρουαρίου 1825. Το ποσό αυτό θα δινόταν από τις «εκποιήσεις Αθηνών» και τις εθνικές προσόδους, χωρίς να γνωρίζουμε τι τελικά έλαβε στα χέρια του ο στρατηγός. Μία μέρα πάντως μετά την έγκριση έλαβε 8.280 γρόσια από το λογαριασμό των εκποιήσεων Αθηνών, στο ό.π., φ. 63, Το Εκτελεστικό Σώμα προς το Υπουργείο της Οικονομίας, Ναύπλιο, 25 Φεβρουαρίου 1825

[1650] Γ.Α.Κ*., Κατάλογος Α΄, φ. 192 και Αθηναϊκόν Αρχείον*, 1971, ό.π., σ. 119-149: *«Κατάστιχο εξόδων Μαρτίου – Ιουνίου 1824, Αθήναι τη α΄ Σεπτεμβρίου 1824. Οι δημογέροντες Αθηνών, Μιχαήλ Τυρναβίτης, Ιω. Πάλλης, Αναγνώστης Χρυσούλης, Γιάννης Πανταζής»*.

[1651] Τέτοια προοπτική στη συγκυρία του Ιουλίου 1824 δε διαφαινόταν, εξαιτίας της ισχυροποίησης του Ιωάννη Γκούρα. Η εκτίμηση του Γεωργίου Κουντουριώτη προς τον Γκούρα επιβεβαιώθηκε και στους επόμενους μήνες, ιδιαίτερα κατά την περίοδο του δευτέρου εμφυλίου (Νοέμβριος 1824 - Φεβρουάριος 1825). Βλέπε, για παράδειγμα, την επιστολή του Γεωργίου Κουντουριώτη προς τον Γκούρα στις 13 Νοεμβρίου 1824: «Δέξαι περί τούτον (εννοεί την είσοδο του Γκούρα στην Πελοπόννησο), Γενναιότατε, την ειλικρινή έκφρασιν ευχαριστήσεως μου, βεβαιώσου δε ότι και εγώ και τα λοιπά μέλη

Για την αντιμετώπιση της κατάστασης η Διοίκηση απέστειλε στην περιοχή το Γεωργάκη Βαλτινό με σκοπό να εξαναγκάσει τους υπόλοιπους οπλαρχηγούς του στρατοπέδου της Άμπλιανης, να κινηθούν εναντίον του Ανδρούτσου και του Καραϊσκάκη, σύμφωνα με το άρθρο Ζ΄ του ψηφίσματος της συνέλευσης των Σαλώνων (Απρίλιος 1824), που προέβλεπε «κανένας στρατιωτικός να μην ειμπορή να βάλη τα λεγόμενα καπάκια». Ήταν φανερό πως ο Ανδρούτσος έθετε υπό αμφισβήτηση το θεσμικό πλαίσιο της κεντρικής εξουσίας.[1652]

Στις 27 Αυγούστου 1824, κατά τη διάρκεια συνέλευσης των «αρχηγών των αρμάτων» του διοικητικού στρατοπέδου της Άμπλιανης, ο Ανδρούτσος δεν επέδειξε καμία διάθεση παρεκτροπής από τις αποφάσεις της συνέλευσης του Απριλίου του 1824. Οι οπλαρχηγοί της Ανατολικής Ρούμελης, αυτή τη φορά με τη συμμετοχή και των οπλαρχηγών της Δυτικής Στερεάς, επαναδιατύπωσαν από κοινού τη συμμόρφωσή τους στις αποφάσεις της Β΄ Εθνοσυνέλευσης και το σεβασμό τους προς τη Διοίκηση του Κουντουριώτη.[1653] Δύο ημέρες μετά τη συνέλευση της Άμπλιανης, ο Ανδρούτσος στρεφόταν έμπρακτα ενάντια στους όρους του ψηφίσματός της, ερχόμενος σε συνεννοήσεις με το οθωμανικό στρατόπεδο της Γραβιάς.[1654] Πώς, λοιπόν, ερμηνευόταν η απρόβλεπτη μεταστροφή της συμπεριφοράς και της πολιτικής στάσης του Ανδρούτσου απέναντι στις αποφάσεις μιας νόμιμης συνέλευσης των οπλαρχηγών της Στερεάς, τις οποίες είχε αποδεχθεί και υποστηρίξει;

Στις 29 Αυγούστου 1824 ο Ανδρούτσος είχε αποστείλει αναφορά προς τη Διοίκηση Κουντουριώτη με την οποία απαιτούσε την καταβολή χρηματικών ποσών από τα κεφάλαια του δανείου για την πληρωμή των στρατιωτικών μισθών της περυσινής εκστρατείας της Ευρίπου στα τέλη του 1823, καθώς και τη μισθοδοσία των στρατιωτών του στο στρατόπεδο του Ζεμενού. Η αντίδραση της Διοίκησης στην αναφορά του Ανδρούτσου υπήρξε άμεση: «περί τούτων η Διοίκησις προλαβόντως έκαμε την ανήκουσαν απάντησιν, με απορίαν της δε παρατηρεί και τα περί των τωρινών στρατιωτών σου μισθών αναφερόμενα, καθότι ενώ εντεύθεν ανεχώρησες χωρίς να λάβης διαταγήν της Διοικήσεως ως έπρεπεν, έπειτα παρρησιάζεις ότι έχεις στρατιώτας και επί τούτου ζητείς μισθούς, γεμεκλίκια και ζωοτροφίας. Οι αρχηγοί και καπεταναίοι όσοι οδηγούσιν στρατιωτικά σώματα, δεν έχουν δίκαιον να ζητούσι μισθούς, οπόταν δεν έχουσι την τακτικήν περί στρατολογίας διαταγήν της Διοικήσεως».[1655] Στις 24 Σεπτεμβρίου 1824 ο Αινιάν ενημέρωσε τον Κουντουριώτη πως ο Ανδρούτσος «αφ' ού έλαβε την διαταγήν της Διοικήσεως περί των μισθών,

---

της Διοικήσεως και όλη μάλιστα η οικογένειά μας σε αγαπώμεν και σε τιμώμεν ως γνήσιον τέκνον της Ελλάδος, ως άνδρα από τον οποίον η Πατρίς και οι Νόμοι ελπίζουσι γενναίαν επιμονήν και σταθερότητα εις υπεράσπισίν των», στο Γ.Α.Κ*., συλλογή Βλαχογιάννη, κατάλογος ΣΤ΄,* ό.π., 13 Νοεμβρίου 1824.

[1652] Τάκης Σταματόπουλος, *Ο Εσωτερικός αγώνας πριν και κατά την επανάσταση του 1821*, τόμος Β΄, 1972, σ. 175-177. Βλέπε και Κοταρίδης, 1993, ό.π., σ. 171-178.

[1653] *Α.Μ*., τ.χ. IV, 1974, ό.π., 1823, σ. 820-821, ψήφισμα συνέλευσης Άμπλιανης, 27 Αυγούστου 1824. Υπέγραφαν οι «Γιάννης Δυοβουνιώτης, Οδυσσεύς Ανδρίτζου, Τούσα Ζέρβας, Καραϊσκάκης, Γιώτη Νταγκλής, Κασμάς, Χρήστος Μακρής, Κίτζιος Τζαβέλας, Δήμος Σκαλτζάς, Νάκος Πανουργιά, Γεωργάκης Δράκος και Γεωργάκης Βαλτινός»: *«Όλοι να είμαστε πρόθυμοι στις διαταγές της Σεβαστής Διοίκησης».*

[1654] *Α.Μ*., τ.χ. IV, 1974, ό.π., σ. 825, Μ. Κοντογιάννης προς Μαυροκορδάτο, 29 Αυγούστου 1824: Ο Κοντογιάννης πληροφορούσε τον Μαυροκορδάτο ότι ο Οδυσσεύς έταζε «χοντρούς μισθούς» *«δια να ανακατώση το στρατόπεδο της Άμπλιανης»*. Ο Μαυροκορδάτος ειδοποιεί εσπευσμένα το Εκτελεστικό Σώμα, *Α.Μ*., τ.χ. IV, 1974, ό.π., 1863, 3 Σεπτεμβρίου 1824. Την ίδια περίοδο ο Καραϊσκάκης κινούσε με ενόπλους άντρες για τα Άγραφα, για να χτυπήσει τις δυνάμεις του Ράγκου.

[1655] *Α.Μ*., τ.χ. IV, 1974, ό.π. 1889, σ. 890-891,» *Το Εκτελεστικόν Σώμα (Γ. Κουντουριώτης, Κωλέττης, Πανούτζος Νοταράς) προς τον στρατηγόν Οδυσσέα Ανδρούτσο, 10 Σεπτεμβρίου 1824».*

εδαιμονίσθη».[1656] Ο Μαυροκορδάτος υποστήριξε πλήρως τις πολιτικές θέσεις του Κουντουριώτη· «το γράμμα της Διοικήσεως προς τον γνωστόν ερημίτην είναι τω όντι με χαρακτήρα διοικητικόν γραμμένον και πολλά αρμόδιον εις το άτακτον φέρσιμον και πλεονεκτικόν ήθος του ιδίου. Δεν αμφιβάλω ποσώς ότι παροξυνθείς δια τούτο, θέλει προσπαθήσει να κάμη ότι κακόν του έλθη από χέρι καθώς και αναφανδόν ήρχισεν ήδη να ανταποκρίνεται με τους Τούρκους […].[1657]

Στις αρχές Οκτωβρίου 1824 ο Ανδρούτσος φαινόταν να χάνει και τα τελευταία πολιτικά του στηρίγματα, τον Κουντουριώτη και τον Μαυροκορδάτο. Η αποκοπή του από τους οικονομικούς πόρους της Διοίκησης και της Κοινότητας Αθηνών θα σήμαινε και την απώλεια κάθε στρατιωτικής εξουσίας.[1658] Η επίγνωση του Ανδρούτσου ότι χωρίς τη συνδρομή του Κουντουριώτη καταδικαζόταν στην πολιτικοστρατιωτική αφάνεια τον οδήγησε στο να αποσύρει κάθε διαπραγματευτικό του όρο, όταν, ακριβώς, διαπίστωσε πως τα περιθώρια αντίδρασης είχαν μειωθεί δραματικά. Στα τέλη Οκτωβρίου ο οπλαρχηγός ζητά από τη Διοίκηση «δια να τον διορίση πώς να ακολουθήση», χωρίς κανένα αποτέλεσμα.[1659] Στις 9 Δεκεμβρίου 1824 παίρνει ο ίδιος την πρωτοβουλία να συνδράμει τα διοικητικά στρατεύματα, χτυπώντας τα οθωμανικά στρατεύματα που βρίσκονταν στο Ταλάντι.[1660] Στη συγκυρία του Δεκεμβρίου του 1824 ο αριθμός των στρατιωτών του είχε μειωθεί σημαντικά. Διέθετε μόλις εκατό άντρες.

Ο Κουντουριώτης δε θεωρούσε σκόπιμο να ικανοποιήσει τα αιτήματα του οπλαρχηγού, όταν ήδη είχε διασφαλίσει τη στήριξη της Διοίκησής του από τους Ρουμελιώτες οπλαρχηγούς.[1661] Ακόμη περισσότερο, ο Κουντουριώτης δεσμευόταν από τους διαπραγματευτικούς όρους του Γκούρα και δεν ήθελε την κρίσιμη αυτή περίοδο να προκαλέσει τη δυσαρέσκειά του, τη στιγμή που ο φρούραρχος Αθηνών υπερασπιζόταν τα συμφέροντα της Διοίκησης στην Πελοπόννησο. Έτσι ο Ανδρούτσος ακόμη και όταν θα προσφερθεί να βοηθήσει τη Διοίκηση συναντά την καχυποψία της και την αδιάλλακτη πολιτική της θέση. Η Διοίκηση έχει μέσα στο 1824 επιλέξει τους «πατριώτες» συμμάχους της και τους χρηματοδοτεί.

Ι.β. Η καταδρομή του αρχιστράτηγου

Μέσα στον Ιανουάριο του 1825 διαφαινόταν πως η Διοίκηση δε θα συνέβαλε στην υπεράσπιση των συμφερόντων του Ανδρούτσου στην Ανατολική Ρούμελη. Από τη μεριά του ο αρχιστράτηγος λαμβάνει τις τελικές του αποφάσεις με σκοπό να εξαναγκάσει τη Διοίκηση να διαπραγματευτεί: «Τη 24 Ιανουαρίου 1825 […] ανεγνώσθη αναφορά των Προκρίτων των Αθηνών, διά της οποίας ειδοποιούσιν ότι ο

[1656] *Αρχείο Κουντουριώτου*, τ. Γ΄, 1966, ό.π., σ. 242-243, «Γ. Αινιάν προς Γ. Κουντουριώτη, εκ Σαλώνων 24 Σεπτεμβρίου 1824».

[1657] *Α.Μ.*, τ. IV, 1965, ό.π., 2014, σ. 1015, Μαυροκορδάτος προς κύριον […] (δυσανάγνωστο όνομα), 19 Οκτωβρίου 1824. Η Διοίκηση επέπληξε τον φροντιστή των στρατοπέδων της Ανατολικής Στερεάς Ιωάννη Μελά για την παράδοση των 25.000 γροσίων στον Ανδρούτσο. Καταλόγισε σε βάρος του τον αριθμό πεντακοσίων μισθών, τα χρήματα των οποίων όφειλε να καταβάλει ο ίδιος στη Διοίκηση. *Α.Κ.,* τ. Β΄, 2002, ό.π., σ. 48.

[1658] *Α.Κ.,* τ. Β΄, 2002, ό.π., σ. 41, Γ. Αινιάν προς τον Ι. Κωλέττη. Ο Αινιάν αναφέρει ότι αποστέλλονται στρατιώτες του Ανδρούτσου στη Διοίκηση, οι οποίοι θα δώσουν πληροφορίες ανιδιοτελώς για τη διαγωγή του.

[1659] *Εφημερίς Αθηνών*, 1824, αριθ. 16, 25 Οκτωβρίου 1824.

[1660] *Εφημερίς Αθηνών*, 1824, αριθ. 31, 17 Δεκεμβρίου 1824.

[1661] Στα μέσα Νοεμβρίου 1824 ο Γκούρας βρισκόταν ήδη στην Πελοπόννησο, έτοιμος να αναλάβει επιθετικές ενέργειες εναντίον των Πελοποννήσιων προκρίτων και οπλαρχηγών. *Α.Κ.Υ.,* τ. Ε΄, 1926, ό.π., σ. 111-112, *«Το Εκτελεστικόν Σώμα προς στρατηγό Βάσσο, 13 Νοεμβρίου 1824».*

στρατηγός Οδυσσεύς επροσκύνησεν εις τους Τούρκους και ότι στρατολογεί από τας Επαρχίας Θηβών, Λεβαδείας και Ευβοίας προσφέρων και αδρούς στρατιωτικούς μισθούς […].[1662]. Ο Ανδρούτσος ήταν πια ο «ομογενής εχθρός» και ο «αντιπατριώτης». Πίσω από την πολιτική τοποθέτηση της Διοίκησης Κουντουριώτη ανιχνεύονταν οι επιρροές των δημογερόντων Αθηνών, του Γκούρα και προσωπικά του ισχυρού άνδρα της Ευρίπου και της Διοίκησης Ιωάννη Κωλέττη. Ο τελευταίος δεν μπορούσε να διανοηθεί την επανάκαμψη του Ανδρούτσου στο πολιτικό προσκήνιο της Ανατολικής Ρούμελης και για το σκοπό αυτό είχε εξαντλήσει κάθε επιρροή που διέθετε πάνω στον Πρόεδρο του Εκτελεστικού Κουντουριώτη. Απογοητευμένος ο Ανδρούτσος σε μία κίνηση απόγνωσης αποφασίζει να προσεγγίσει τον Ομέρ Πασά της Ευρίπου, με απώτερο στόχο την εξασφάλιση οικονομικών πόρων για τη συγκρότηση στρατεύματος.[1663]

Η επαφή του με τις οθωμανικές χρηματοδοτικές πηγές θα του έδινε τη δυνατότητα να αυξήσει το στρατιωτικό του κύρος, ώστε κατόπιν να υλοποιήσει το σχέδιό του εναντίον της Επαρχίας Αθηνών. Οι ενέργειες του Ανδρούτσου παραβίαζαν το θεσμικό πλαίσιο της Διοίκησης και ανήκαν στα όρια της παραδοσιακής κοινωνίας· στην περίπτωση, μάλιστα, της προσέγγισής του με τους Οθωμανούς η συμπεριφορά του συνιστούσε επιστροφή στις κανονικότητες της κατάκτησης.[1664] Υπήρχε, όμως, μια σημαντική διαφορά. Ο Ανδρούτσος αποδεχόταν το σύστημα της κατάκτησης ως μία λύση προσωρινή, που θα του επέτρεπε τη μετέπειτα μεγιστοποίηση της επιρροής του στην Ανατολική Ρούμελη, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι αντιλαμβανόταν το οθωμανικό πλαίσιο διοίκησης ως το καταλληλότερο πεδίο για τη νομιμοποίηση των εξουσιαστικών του συμφερόντων. Μόλις εξασφάλιζε τους αναγκαίους πόρους θα αποδεσμευόταν από κάθε οθωμανική επιρροή.

Στα τέλη Ιανουαρίου 1825 ο Ανδρούτσος ήταν σε θέση να στρατολογεί ενόπλους χωρικούς από την περιοχή της Λιβαδειάς «προς 30 γρόσια τον άνθρωπον».[1665] Από τους εκατό άνδρες που διέθετε στις αρχές Δεκεμβρίου 1824, έφτασε στις αρχές Φεβρουαρίου του 1825 να έχει συνολικά δύναμη οχτακοσίων ανδρών. Η Λιβαδειά εξακολουθούσε να υποστηρίζει τον οπλαρχηγό.[1666] Ο Έπαρχος Αθηνών Μιχαήλ Σούτσος στην αναφορά του προς το Εκτελεστικό επέμεινε ιδιαίτερα

[1662] *Α.Ε.Π.*, τ. Ζ΄ (7ος), 1973, ό.π., σ. 105. Οι κάτοικοι των Σαλώνων εξαρχής συντάχτηκαν με τη Διοίκηση, οπότε για τον Ανδρούτσο η Επαρχία Σαλώνων ήταν εχθρικός τόπος. Βλέπε σχετικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 61*, «Προς το Υπουργείον των Εσωτερικών. […] Εν Ναυπλίω, τη 20 Φεβρουαρίου 1825. Ο Πρόεδρος».*

[1663] *Αρχείο Κουντουριώτη*, τ. Δ΄, ό.π., σ. 5-6. Ο Χιλίαρχος Ι. Κατζούρης προς Γ. Κουντουριώτη «εις Ύδραν», 3 Ιανουαρίου 1825, *«Ταύτην την στιγμήν εβεβαιώθην καλύτερα ότι ο Οδυσσεύς έστειλε προς τον Ομέρ πασά της Ευρίπου ένα άτι και ζητεί χιλίους τούρκους, και με επτακοσίους εδικούς του να πάρη τας Αθήνας, και έπειτα να τω δοθή αρματωλίκι το Γριποννήσι. Ο Ομέρ πασάς εις τούτο έκλισε»,* και ό.π., σ. 60-61, Ιωάννης Φίλωνος προς τον Γ. Κουντουριώτη, 22 Ιανουαρίου 1825: Ο στόχος του Οδυσσέα «είναι να κτυπήσει» την Αθήνα. Βλέπε επίσης, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 60, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς τον Γενναιότατον Καπετάν Αποστολάραν και προς τον Καπετάν Αναστάσιον ντο όμοιον. […] Εν Ναυπλίω, τη 15 Φεβρουαρίου 1825. Ο Πρόεδρος».*

[1664] Νίκος Γ. Κοταρίδης, *Παραδοσιακή Επανάσταση και Εικοσιένα*, 1993, σ. 171-178.

[1665] Γ.Α.Κ., *συλλογή Βλαχογιάννη, κατάλογος ΣΤ΄, Αρχείον Ανδρούτσου*, 20 Ιανουαρίου 1825, επιστολή προκρίτων Αθηνών προς Γκούρα.

[1666] Βλέπε και *Α.Ε.Π.*, τ. Η΄(7ος), 1973, σ. 65: «*Τη 9 Δεκεμβρίου 1824. Εν τη σημερινή συνελεύσει του Βουλευτικού, προεδρεύοντος του κυρίου Πανούτζου Νοταρά, ανεγνώσθησαν τα χθεσινά πρακτικά. Ανεγνώσθη αναφορά των κατοίκων της Επαρχίας Λεβαδείας, δια της οποίας παρακαλούσι την Διοίκησιν να μη διορισθή αρχηγός της επαρχίας των ο Κίτσος Τζαβέλας, αλλά να μείνη ως και πρότερον ο στρατηγός Οδυσσεύς αρχηγός της αυτής επαρχίας και επειδή είναι και συμπατριώτης των και έμειναν ευχαριστημένοι απ'αυτόν. Έμεινεν εις σκέψιν».*

στη δυνατότητα του Οδυσσέα να στρατολογεί προπληρώνοντας τους μισθούς.[1667] Ο νέος Έπαρχος Σαλώνων Γιάννης Μαρούκας (Μαρούκης) εξέφρασε προς τη Διοίκηση την απειλή που συνιστά ο Ανδρούτσος για την σύναξη των προσόδων της Επαρχίας Σαλώνων και για το ίδιο το Εθνικό Ταμείο. Ο «κακόβουλος» και «τουρκόφιλος» Οδυσσέας, ενημέρωνε ο έπαρχος, έφθασε όχι μακριά από τα σύνορα με πεντακόσιους ιππείς και άλλο τόσο πεζικό.[1668] Η Διοίκηση απάντησε στις κινήσεις του Οδυσσέα με αποκλεισμό των τροφοδοτικών του ροών από το νησί της Ευρίπου. Έδωσε εντολή στον Δελή Σταμάτη Αστέριο Κούμο να μεταβεί με τη γολέττα του στον κόλπο Ζητουνίου και Ταλαντίου, ακριβώς, για να εμποδίσει «τας τροφάς και κινήματα του Οδυσσέως».[1669]

Επιπλέον ο Έπαρχος Αθηνών έλαβε εγγυήσεις πως τα διοικητικά στρατεύματά ήταν έτοιμα να αποκρούσουν κάθε εχθρικό κίνημα.[1670] Ο έπαρχος Σούτσος ζήτησε από τη Διοίκηση πενήντα επιπλέον στρατιώτες για τη δύναμη του Πολιτάρχη Αθηνών Σταύρο Σαχίνη, καθώς η υπάρχουσα δύναμη των πενήντα στρατιωτών δεν επαρκούσε για να φυλαχθούν οι «πόρτες της πόλης». Οι Οθωμανοί απειλούσαν τις υφιστάμενες παραγωγικές δομές της Επαρχίας Αθηνών. Η εμπροσθοφυλακή τους έφτασε στα Λιόσια, ενώ ο ίδιος ο Γκούρας συνάντησε ιππείς και πεζούς του Ανδρούτσου έξι ώρες μακρυά από την Αθήνα, στο χωριό Καπανδρίτι.[1671] Τα ενοίκια των εθνικών περιβολίων, των μύλων και των εργαστηρίων φυλάχτηκαν στο επαρχείο, ενώ τα εθνικά δέκατα, τα τελώνια και το εθνικό λάδι μπήκαν για ασφάλεια στην Ακρόπολη.[1672]

[1667] Γ.Α.Κ., *συλλογή Βλαχογιάννη, Αρχείον Ανδρούτσου, «20 Ιανουαρίου 1825, Μιχαήλ Σούτζος προς Εκτελεστικό σώμα»*, βλ. και *Αρχείο Κουντουριώτη*, τ. Δ΄, ό.π., σ. 59-61. Επίσης για τις πληροφορίες που καταφθάνουν στην έδρα της Διοίκησης από την Αθήνα, βλέπε Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 64, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα προς το σεβαστόν Εκτελεστικόν. […] τη 26 Φεβρουαρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Πρόεδρος Πανούτζος Νοταράς»* και ό.π., φ. 64, *«Σεβαστή Διοίκησις! […] εν Αθήναις, τη 23 Φεβρουαρίου 1825. Ευπειθέστατοι».*

[1668] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 38, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Επαρχείον Σαλώνων προς το υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Σαλώνοις, τη 15 Μαρτίου 1825. Ο Έπαρχος Σαλώνων Γιάννης Μαμούκας».*

[1669] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 6, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβ. Εκτελεστικόν σώμα. Το Υπουργείον των Ναυτικών. […] Εν Ναυπλίω, τη 6 Απριλλίου 1825. Ιωάννης Ν. Λαζάρου, Χατζή Ανδρέας Αργύρης».* Ο μηνιαίος μισθός για την γολέττα και τους 30 ναύτες της ήταν 3.500 γρόσια συνολικά. Άμεσα η Διοίκηση θα πληρώσει 7.000 γρόσια για την κίνηση της γολέττας, ό.π., φ. 6, «*«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Εθνικόν Ταμείον. […] τη 13 Απριλλίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1670] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 61, *«Προς τον Έπαρχον Αθηνών. […] Ναύπλιον, τη 18 Φεβρουαρίου 1825».*

[1671] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 67*, «Σεβαστή Διοίκησις. […] τη 3 Μαρτίου 1825. Ώρα 4η της ημέρας. Γ. Γκούρας»*

[1672] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 68*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα! Το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 7 Μαρτίου 1825, εν Αθήναις. Ο Έπαρχος Αθηνών Μιχαήλ Σούτζος».* Η Διοίκηση δεν θα αυξήσει τον αριθμό των στρατιωτών του Πολιτάρχη Σταύρου Σαχίνη, θα μεριμνήσει, όμως, να πληθωθεί τα αναγκαία για μισθούς και ταΐνια των στρατιωτών του, στο ό.π., φ. 69, *«Προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 9 Μαρτίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Πρόεδρος».* Την ίδια χρονική περίοδο ο Γκούρας ενημέρωσε τη Διοίκηση με τον οικονόμο του φρουρίου Χρήστο Τουφεκτζή για τις ανάγκες του φρουρίου σε τρόφιμα και πολεμοφόδια και για τη δημιουργία ενός Γουλά «τζεπχανέ» (αποθήκης μπαρουτιού) «πρώτον διά να ασφαλισθή όλον το φρούριον, και δεύτερον διά να ελευθερωθή ο ωραιότατος και ατίμητος Ναός του Ερεχθέος, το μόνον σώον μνημείον των ωραίων τειχών των προπατόρων μας […]».Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 70, *«Σεβαστή Διοίκησις! […] Εν Αθήναις, τη 10 Μαρτίου 1825. Ευπειθέστατος Ι. Γκούρας».* Βλέπε και ό.π., φ. 70, *«Σημείωσις διά των αναγκαιοτέρων διά το φρούριον. […] εν Αθήναις, τη 11 Μαρτίου 1825. Ι Γκούρας».* Αυτό που ζήτησε ο Γκούρας ήταν να γίνει ο «Γουλάς Τζεπχανές» για

Αφού συγκέντρωσε, παρά τις δυσκολίες και τον ναυτικό αποκλεισμό, ικανό αριθμό στρατευμάτων, ο Ανδρούτσος με επιθετικές ενέργειες άρχισε να προσβάλλει την περιφέρεια της Επαρχίας Αθηνών. Τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα της πόλης απαιτούσαν από τη Διοίκηση να επέμβει κινητοποιώντας τη φορά αυτή τα διοικητικά στρατεύματα. Ο Ανδρούτσος επέμενε με διάφορες ενέργειές του ότι ο πολιτικός του στόχος δεν ήταν η αμφισβήτηση των διοικητικών εξουσιών, παρά μόνο η ανάκτηση του κύρους του στην Επαρχία των Αθηνών. Παρά τους ισχυρισμούς του η Διοίκηση είχε πάρει τις αποφάσεις της.

Το Φεβρουάριο του 1825 πραγματοποιήθηκε γενική επιστράτευση όχι μόνο των σημαντικών οπλαρχηγών, αλλά και άλλων μικρότερης ισχύος, στο πλευρό του Ιωάννη Γκούρα και των υπολοίπων στρατηγών της «Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος».[1673] Η επιστράτευση των οπλαρχηγών (στρατιωτικών) συνοδευόταν και από την αντίστοιχη οικονομική μέριμνα της Διοίκησης για μισθούς, ταΐνια και πολεμοφόδια.[1674]

Ο Κόμνας Τράκας, για παράδειγμα, εκστρατεύει στο πλευρό του στρατηγού Στάθη Κατσικογιάννη. Με εκατό στρατιώτες βρέθηκε στις 5 Μαρτίου 1825 στη Σκάλα των Σαλώνων. Από εκεί θα μεταβεί στη «Ράχωβα» (Αράχωβα) και στο Δίστομο με τις φήμες να μιλούν για την παρουσία 3.000 Τούρκων στα Σάλωνα. Ακολούθως ο Τράκας θα πάει στη Δαυλεία «πιάνοντας τον τόπον» με τον Οδυσσέα να βρίσκεται αρχικά στη Δομπραίνα και μετά στην Πέτρα Λιβαδειάς για στρατολογία αντρών.[1675] Στη Δομπραίνα (Δόμπραινα) κατέφτασαν οι δυνάμεις του Στάθη

να ασφαλιστεί το μπαρούτι, που φυλασσόταν ως τότε στο ναό του Ερεχθείου, πράγμα επικίνδυνο. Τα έξοδα για την αποθήκη ενημέρωνε τη Διοίκηση πως δεν θα ήταν πολλά. Βλέπε σχετικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 70, *«Σεβαστή Διοίκησις! […] Εν Αθήναις, τη 10 Μαρτίου 1825. Ευπειθέστατος Ι. Γκούρας».* Βλέπε και ό.π., φ. 70, *«Σημείωσις διά των αναγκαιοτέρων διά το φρούριον. […] εν Αθήναις, τη 11 Μαρτίου 1825. Ι Γκούρας».*

[1673] Αναφέρουμε τον καπετάνιο Ευάγγελο Φιλιππίδη, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 64*, «Το Υπουργείον του Πολέμου. […] τη 27 Φεβρουαρίου 1825. Ναύπλιον. Ο Πρόεδρος».* Τον Αθανάσιο Αγοραστό, στο ό.π., φ. 64, *«Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον του Πολέμου. Εν Ναυπλίω, τη 27 Φεβρουαρίου 1825. Ο Πρόεδρος»,* τον Κώστα Βασιλείου με 76 στρατιώτες υπό τις οδηγίες του στην υπηρεσία του σώματος του Γκούρα, στο ό.π., φ. 67, *«Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν. […] 3 Μαρτίου 1825. Εν Ναυπλίω. Ο Πατριώτης Κώνστας Βασιλείου»,* τον χιλίαρχο Σωτήρη Μήτζου Στράτη με εκατόν τριάντα στρατιώτες στο πλευρό του στρατηγού Μήτσου Κοντογιάννη, στο ό.π., φ. 71, *«Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 12 Μαρτίου 1825. Ο Πρόεδρος»,* ο χιλίαρχος Αθανάσιος Βαρελάς με εξήντα στρατιώτες στο πλευρό του στρατηγού Νάκου Πανουριά*,* ό.π., φ. 71, *«Προς το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 13 Μαρτίου 1825. Ο Πρόεδρος».* Τέλος, αναφέρουμε τον Ιωάννη Χάλκη με εκατό άντρες, στο ό.π., φ. 67*, «Προς το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 4 Μαρτίου 1825. Ο Πρόεδρος».* Επιπλέον εντολή στρατολόγησης πήραν οι καπετάν Αθανασούλης, Βασίλειος Γούδας και Γιαννάκης Σουλτάνος, στο ό.π., φ. 77, *«Προς το Υπουργείον των Πολεμικών. […] Εν Ναυπλίω, τη 25 Μαρτίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος».* Προσθέτουμε και τον Κόμνα Τράκα με εκατό άντρες για τον οποίο κάνουμε ξεχωριστή αναφορά στο κείμενο.

[1674] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 68, *«Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 5 Μαρτίου 1825. Ο Πρόεδρος».* Διαταγή προς τον Επιστάτη των Πολεμοφοδίων να παραδώσει 6.000 δεκάρια φυσέκια στον Παραστάτη των Δερβενοχωρίων, τα οποία αυτός θα αποστείλει στον Έπαρχο Δερβενοχωρίων. Ο Έπαρχος με τη σειρά του *«να εισακουσθή με τον στρατηγόν Γκούραν διά να μεταχειρισθή αυτά εις τας ανάγκας της πατρίδος».*

[1675] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 72, *«Την ημετέραν σεβαστήν διοίκησιν δουλικώς προσκηνώ. […] 1825: 10 Μαρτίου: Δαύλειαν χωρίον Λεβαδείας. Ο δούλος σας προσκυνητής Κόμνας Τράκας».* Στο ίδιο και αναφορά της 16ης Μαρτίου 1825 του Κόμνα Τράκα από Δαύλεια. Στα Σάλωνα καταφτάνει ο στρατηγός Στάθης Κατσικογιάννης και ο Ιωάννης Γκούρας στην Παλιοπαναγιά. Ουσιαστικά κυκλώνουν τον Ανδρούτσο και τον αποτρέπουν από την ένωσή του με τους Οθωμανούς της Ευρίπου που είχαν περάσει στην Ανατολική Ελλάδα. Την ίδια στιγμή δυνάμεις του Ανδρούτσου αλλάζουν στρατόπεδο και πηγαίνουν με τα διοικητικά στρατεύματα. Ο καπεταναίος Γεώργιος

Κατζικογιάννη, οι οποίες θα καταφέρουν να αποσπάσουν με το μέρος τους δυνάμεις που ακολουθούσαν ως τότε τον «ανάξιον του ελληνικού ονόματος Οδυσσέα».[1676]

Την ίδια περίοδο η Διοίκηση ικανοποιούσε τους προβιβασμούς σε στρατιωτικούς βαθμούς αντρών που επιχειρούσαν εναντίον του Ανδρούτσου.[1677] Επιπλέον ανταποκρινόταν στις ανάγκες για επιμελητεία του στρατιωτικού σώματος του Γκούρα και των στρατοπέδων της Ανατολικής Ελλάδος.[1678] Η τελική επέμβαση των στρατευμάτων της Διοίκησης[1679] ακύρωσε τη δυνατότητα της πραγμάτωσης του πολιτικού σχεδίου του οπλαρχηγού[1680] και οδήγησε στη «στρατιωτική ήττα». Στο έσχατο σημείο της καταδρομής του ο Ανδρούτσος επέλεξε την παράδοσή του στον Ιωάννη Γκούρα στις 7 Απριλίου 1825:[1681] «Ο Οδυσσεύς, μ' όλες τάς τιμάς οπού

Μαργατήνης, για παράδειγμα, με το που αλλάζει στρατόπεδο και συμπαρατάσσεται με τα διοικητικά στρατεύματα, παίρνει και εντολή στρατολογίας από τη μεριά της Διοίκησης για σαράντα στρατιώτες στο πλευρό του Στάθη Κατζικογιάννη, στο ό.π., φ. 76, *«Προς το Υπουργείον του Πολέμου. […] Ναύλιον, τη 23 Μαρτίου 1825. Ο αντιπρόεδρος».* Για τον Κόμνα Τράκα (1786-1840) από την Αγόριανη Παρνασσίδας και υπερασπιστή στο Χάνι της Γραβιάς στο πλευρό του Ανδρούτσου στις 8 Μαΐου 1821 βλέπε, Τάκης Λάππας, «Η Χειρόγραφη Ιστορία της Οικογένενειας Τράκα», *ΔΙΕΕΕ,* τόμος 23ος, Αθήνα 1980, σ. 5-87.

[1676] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 73, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 19 Μαρτίου 1825. Ο Υπουργός του Πολέμου Αδάμ Δούκας».*

[1677] Ενδεικτικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 76, *«Προς το Σ. Βουλευτικόν. […] Ναύπλιον, τη 23 Μαρτίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος».* Οι προβιβασμοί έγιναν με την έγκριση των στρατιωτικών καταλόγων που απέστειλαν οι στρατηγοί Μήτσος Κοντογιάννης, Δήμος Σκαλτζάς, Στάθης Κατσικογιάννης και άλλοι. Αλλά και μετά την καταδρομή του Οδυσσέα η Διοίκηση θα ανταμείψει όσους στάθηκαν στο πλευρό της. Ο καπεταναίος Αναγνώστης Λέκας (Λέκκας), για παράδειγμα, θα διοριστεί στις 17 Απριλίου 1825 Πολιτάρχης της Επαρχίας Κρανιδίου, στο ό.π., φ. 82, *«Το Εκτελεστικόν Σώμα δυνάμει του άρθρου Ν΄ του Νόμου της Επιδαύρου διατάττει […] εν Ναυπλίω, τη 17 Απριλλίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος».*

[1678] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 79, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν. […] Τη α΄ Απριλίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Πρόεδρος Πανούτζος Νοταράς»* και ό.π., φ. 79, *«Προς το Υπουργείον των Εσωτερικών. […] Εν Ναυπλίω, τη 3 Απριλλίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος».*

[1679] Γ.Α.Κ*., συλλογή Βλαχογιάννη, αρχείον Ανδρούτσου, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος, το Εκτελεστικό Σώμα, Ναύπλιον 20 Φεβρουαρίου 1825 […]* Επειδή ο αντιπατριώτης Οδυσσεύς συνεννοούμενος μετά των εχθρών της Πατρίδος κινείται και αυτός ήδη, με σκοπόν να παραδώση εις τους εχθρούς τας ελευθέρας Επαρχίας της Ανατολικής Ελλάδος και επειδή είναι ανάγκη να ληφθώσι εγκαίρως τα αναγκαία δια την ασφάλειαν αυτών των μερών μέτρα, Δυνάμει του παρ. ν΄ και να΄ του Νόμου της Επιδαύρου διατάττει

α΄ Ο στρατηγός Ιωάννης Γκούρας διορίζεται να μεταβή εις ανατολικήν Ελλάδα με όλους τους υπό την άμεσον οδηγίαν του στρατιώτας.

β΄ Οι στρατηγοί Στάθης Κατζικογιάννης και Νικόλαος Γριζιώτης και λοιποί αρχηγοί των εκεί προσδιορισθέντων σωμάτων θέλει υπόκεινται υπό τας άμεσους οδηγίας του ειρημένου Στρατηγού.

γ΄ Το υπουργείον του πολέμου να ενεργήση δια την διαταγήν ταύτην».

[1680] Το Μάρτιο του 1825 βρίσκονταν σε εξέλιξη οι διαπραγματεύσεις του Ανδρούτσου με τον Ομέρ Πασά της Καρύστου για την εκχώρηση αμνηστείας στον πρώτο, βλ. σχετικά Ilicak, volume 1, 2021, ό.π., σ. 797-799. Ο Ανδρούτσος μόλις λάμβανε την αμνηστεία θα συνέδραμε τις οθωμανικές δυνάμεις εναντίον της Αθήνας από τη Θήβα όπου βρισκόταν. Ήδη ήλεγχε τις πόλεις Λιβαδειά, Θήβα και Αταλάντη. Από την πλευρά τους οι Οθωμανοί εξέφραζαν αμφιβολίες ως προς την αποδοχή της αίτησης για αμνηστεία, θεωρώντας απαράδεχτο για το κράτος να αναγνωρίσει εξουσίες στον Ανδρούτσο και να τον θέσει επικεφαλής στρατευμάτων. Ο στόχος των Οθωμανών ήταν αφού ελευθερώσουν πρώτα την Άμφισα να προχωρήσουν εναντίον της Θήβας και της Αθήνας, στο Ilicak, volume 1, 2021, ό.π., σ. 813-814. Σε αναφορά της 22 Απριλίου 1825 προς τον Κιουταχή φαίνεται πως είχε επέλθει συμφωνία για αμνηστεία του Ανδρούτσου, στο Ilicak, volume 1, 2021, ό.π., σ. 820. Ήδη, όμως, ο Ανδρούτσος είχε παραδοθεί στον Γκούρα.

[1681] *Αρχείο Κοινότητας Ύδρας (εφεξής Α.Κ.Υ.), 1778-1832*, τόμος ΙΑ΄, *«Λουκάς προς Αθανάσιον Σκουρτανιώτην, 8 Απριλίου 1825»,* Κασομούλης, τόμος δεύτερος, Αθήνα, 1998, σ. 50 και Απόστολος

απολάμβανεν από τους πασιάδες της Ανατ. Ελλάδος, γροικηθείς με τον Γούραν έφυγεν την ημέραν το μεσημέρι από τον στρατόν των εχθρών με τρόπον, ως άλλος <αρχαίος> Οδυσσεύς».[1682] Εκείνη την ημέρα και πριν τη σύγκρουση των Οθωμανών με τις δυνάμεις του Νικόλαου Κριεζώτη και του Γκούρα, ο Οδυσσέας επέλεξε να παραδοθεί.

Ο κίνδυνος για επίθεση των οθωμανικών δυνάμεων εναντίον της Επαρχίας Αθηνών δεν είχε παρέλθει. Ο εχθρός έφτασε στα Σάλωνα όπου επιτέθηκε στην πόλη.[1683] Εύστοχα ο Κασομούλης διαπιστώνει πως «όλη η Στερεά Ελλάς ευρισκόταν κλονισμένη· από τας Αθήνας έως εις το Ασπροπόταμον και έως εις την Λαγκάδαν και Βόνιτζαν -και έως Μισολόγγι, παντού ο λαός εις κίνησιν».[1684] Στις 8 Μαΐου του 1825 ο Έπαρχος Δερβενοχωρίων Νικόλαος Νάκης κήρυξε γενική επιστράτευση των κατοίκων της επαρχίας για την αντιμετώπιση μιας αιφνίδιας επίθεσης από τους Οθωμανούς της Ευρίπου.[1685] Ο Γεώργιος Κουντουριώτης θα ζητήσει από τον Γκούρα να αποστείλλει στην Ύδρα πεντακόσιους στρατιώτες «εις ασφάλειαν και αντίκρουσιν των ενδεχόμενων κινημάτων του εχθρού».[1686] Ο εχθρός στην περίπτωση της Ύδρας ήταν οι Αιγύπτιοι του Ιμπραήμ. Μία διπλή κύκλωση από τους εχθρούς ήταν ο φόβος της Διοίκησης και στο πλαίσιο αυτό ο Οδυσσέας Ανδρούτσος και τα «δόλια μηχανήματα αυτού» αποτελούσαν το μικρότερο ίσως πρόβλημα για αυτήν.[1687] Ο Ανδρούτσος σύμφωνα με τον Πρόεδρο του Εκτελεστικού Γ. Κουντουριώτη

Βακαλόπουλος, «Παράδοση του Ανδρούτσου στον Γκούρα. Φυλάκισή του στην Ακρόπολη» *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. ΙΒ΄, 1975, σ. 375 κ.ε., του ιδίου, «Σκοτεινές σελίδες της επαναστάσεως του 1821. Ανταρσία, σύλληψη και θανάτωση του Οδυσσέα Ανδρούτσου (3 Ιουνίου 1825) και απόπειρα δολοφονίας του γαμπρού του Ed. Trelawny (αρχές Ιουνίου 1825)», *Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής Α. Π. Θ., [Ανάτυπο*], Θεσσαλονίκη, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 1985.

[1682] Κασομούλης, τόμος δεύτερος, Αθήνα, 1998, σ. 50.

[1683] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 88, *«Προς τον Γενναιότατον στρατηγόν κύριον Ιωάννην Γκούραν. […] Ναύπλιον: 1825: Μαΐου: 13: Ο Αντιπρόεδρος»* και ό.π., φ. 88, *«Προς τον Γενναιότατον Στρατηγόν κ. Ιωάννην Γκούραν και τους υπό την οδηγίαν του γενναίους οπλαρχηγούς. […] Ναύπλιον: 1825: Μαΐου: 13: Ο Αντιπρόεδρος»* (διαφορετικό έγγραφο)

[1684] Κασομούλης, τόμος δεύτερος, 1998, ό.π., σ. 63-64.

[1685] Ζητούσε μάλιστα την επιστράτευση των Θηβαίων και των άλλων παροίκων να έρθουν από τη Σαλαμίνα στα Δερβενοχώρια με τα άρματά τους, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 87, *«Προς τη Σ. Διοίκησιν το Επαρχείον των Δερβενοχωρίων. […] τη 8 Μαΐου 1825, εν Μεγάροις. Ο Έπαρχος Δερβενοχωρίων Νικόλαος Νάκης».* Την ίδια στιγμή ο Πολιτάρχης Δερβενοχωρίων Ιωάννης Στρίγγος είχε να αντιμετωπίσει και τις λεηλασίες των στρατευμάτων του στρατηγού Βάσσου Μαυροβουνιώτη, ό.π., φ. 112.

[1686] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 85, *«Προς το Υπουργείον του Πολέμου. […] Ναύπλιον, 1825 Μαΐου: 1».* Το Βουλευτικό βέβαια θα ζητήσει «να εξέλθουν» από το νησί της Ύδρας οι οπλαρχηγοί που ήταν εκεί για να στρατολογήσουν όπου παρουσιάζεται κίνδυνος, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 86*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν. […] τη 5 Μαΐου 1825: εν Ναυπλίω. Ο Πρόεδρος Πανούτζος Νοταράς».*

[1687] Αναλυτική περιγραφή των συμπλοκών με τους Τούρκους της Ναυπάκτου που επιτέθηκαν στο στρατόπεδο των Σαλώνων. Οι Τούρκοι μπήκαν μέσα στα ταμπούρια και πιάστηκαν χέρια με χέρια με τους άντρες του Γκούρα, του στρατηγού Σκαλτσά και Νάκου. Εκείνοι «βάσταξαν, στάθηκαν» και τους απώθησαν τελικά. Όμως, ο εχθρός μπήκε στα Σάλωνα, ενώ οι Τούρκοι της Ευρίπου στρατοπέδευσαν στη Θήβα, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 87, *«Σεβαστή Διοίκησις. […] τη 9 Μαΐου 1825: από Όσιον Λουκάν. Γ. Γκούρας»* και φ. 87, ό.π., *«Σεβαστή Διοίκησις. […] Εν Αθήναις, τη 10 Μαΐου 1825. Οι Δημογέροντες Αθηνών Συμεών Μαρμαροτούρης, Σπυρίδων Πατούσας, Στάμος Σεραφείμης, Μ. Βουζίκης».* Οι Δημογέροντες φοβούνται το κάψιμο των χωριών της Αττικής και την πολιορκία της πόλης. Αναφέρουν πως δεν μπόρεσαν να συνάξουν γεννήματα οπότε στερούνται τροφών και ζητούν τη διοικητική μέριμνα.

εξαπάτησε «των στρατιωτών την απλότητα» και ήδη τελή «υπό αυστηράν φύλαξιν».[1688]

Η οικονομία της Αττικής δε θα μπορούσε παρά να επηρρεαστεί από την παρατεταμένη κατάσταση συναγερμού, όπως συνέβη και με τις υπόλοιπες επαρχίες της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος. Οι Οθωμανοί μάλιστα έκαναν αιφνιδιαστικές επιθέσεις στην περιοχή του Μαραθώνα αρπάζοντας ζώα.[1689] Οι εχθρικές αποβάσεις στην Αττική (Γραμματικό, Κάλαμος, Μαραθώνας, Βαρνάβας) υπήρξαν σύνηθες φαινόμενο σύμφωνα με το Επαρχείο Αθηνών.[1690] Δεν ήταν, όμως, μόνο οι επιδρομές του εχθρού. Ο φόβος, αλλά και η συνδρομή των κατοίκων στις στρατιωτικές επιχειρήσεις έκαναν αδύνατη τη σύναξη των δεκάτων. Ακόμη και η διέλευση φίλιων στρατευμάτων μπορούσε να βλάψει την οικονομική παραγωγή μιας περιοχής.[1691] Τα δέκατα κατακρατούνταν και ολόκληρη η παραγωγή δεσμευόταν στις αποθήκες ή/και στο χωράφι. Επιπλέον η αναστολή των οικονομιών δραστηριοτήτων επηρέαζε άμεσα την τροφοδοσία των στρατευμάτων στην Αθήνα, η οποία στηριζόταν την περίοδο αυτή σε προμήθειες που έρχονταν στην Αττική από άλλα μέρη με μέριμνα της Διοίκησης.[1692]

Μπροστά στον κίνδυνο να αδειάσει η πόλη της Αθήνας από «φαμήλιαις», η παρουσία του στρατηγού Ευμορφόπουλου κρινόταν αναγκαία και από τους ίδιους τους κατοίκους της.[1693] Πόλη και φρούριο[1694] εφοδιάζονταν με τα αναγκαία ενόψει

[1688] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 87, *«Προς την Επιτροπήν διευθύνουσαν προσωρινώς τα της Ανατολικής Ελλάδος. […] Εν Ναυπλίω, τη 10 Μαΐου 1825. Ο Πρόεδρος».*

[1689] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 103*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς τους ευγενεστάτους προκρίτους της νήσου Ύδρας το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 23 Ιουλίου 1825, εν Αθήναις. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης».* Αναφέρεται η αρπαγή 600 προβάτων και 800 γιδοπροβάτων στις 19 Ιουλίου 1825 από το Μαραθώνα.

[1690] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 111*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 17 Αυγούστου 1825, εν Αθήναις. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης».* Οι αιφνιδιαστικές καταδρομικού τύπου επιθέσεις των Οθωμανών της Ευρίπου στην Αττική συνεχίστηκαν μέχρι τον Οκτώβριο του 1825 και στόχευαν στη λεηλασία και τον εκφοβισμό των χριστιανών κατοίκων, στο ό.π., φ. 129, Το Υπουργείο των Εσωτερικών προς το Εκτελεστικό Σώμα, Ναύπλιο, 13 Οκτωβρίου 1825 και στο ίδιο, Το Επαρχείο Αθηνών προς το Υπουργείο των Εσωτερικών, Αθήνα, 8 Οκτωβρίου 1825.

[1691] Βλέπε την αναφορά των δημογερόντων των χωριών του Λιδωρικίου, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 108, *«Προς τους δημογέροντας των χωρίων της Επαρχίας Λιδωρικίου. […] Εν Ναυπλίω, τη 8 Αυγούστου 1825. Ο Πρόεδρος».*

[1692] Ένα περιστατικό έρχεται να επιβεβαιώσει την κατάσταση αναρχίας στο στράτευμα, ακριβώς λόγω της έλλειψης επιμελητείας, που ακόμη κι αν υπήρχε αυτή κατευθυνόταν στις ανάγκες της φρουράς της Ακρόπολης: Ο φροντιστής του στρατοπέδου Αθηνών Μαργαρίτης Κούταβος, ενώ είχε προσέλθει στην Αθήνα στις 31 Ιουλίου 1825 για να «οικονομίσει το ψωμί των στρατιωτών», δύο στρατιώτες από τη φρουρά του Πολιτάρχου Αθηνών τον έσυραν «αναιτίως και παραλόγως» στην αγορά με την απειλή μαχαιριών και τον έδειραν με ξύλα («μετά μαχαίρων και ξύλων»). Η Διοίκηση θα ζητήσει από τον Πολιτάρχη την παραδειγματική τιμωρία των δύο στρατιωτών του, με την απειλή πως αν αδιαφορήσει θα παυτεί της πολιταρχίας. Πολιτάρχης Αθηνών από τις 6 Ιουνίου 1825 ήταν ο Γεώργιος Λιδωρίκης, προσωπική επιλογή του Γκούρα. Ουσιαστικά με την τιμωρία των στρατιωτών έμενε στο απυρόβλητο ο ίδιος ο Πολιτάρχης. Βλέπε σχετικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 109, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον του Πολέμου. […] τη 10 Αυγούστου 1825, εν Ναυπλίω. Η Επιτροπή των Πολεμικών Α. Μεταξάς, Αδάμ Δούκας».*

[1693] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 88, *«Προς την Σεβαστήν Διοίκησις το Επαρχείον Δερβενοχωρίων. […] Εν Μεγάροις, τη 13 Μαΐου 1825. Ο Έπαρχος Δερβενοχωρίων Νικόλαος Νάκης».*

[1694] Η επίσημη ονομασία του φρουρίου για τη Διοίκηση ήταν «φρούριο Ακροπόλεως», στο Γ.Α.Κ., *Μινιστέριο της Οικονομίας*, φ. 47, Το Εκτελεστικό Σώμα προς το Υπουργείο της Οικονομίας, Ναύπλιο, α΄ Ιουνίου 1825. Άλλες φορές ονομαζόταν «φρούριο Αθηνών», ακόμη και «φρούριο Ακροπόλεως

μιας ενδεχόμενης πολιορκίας από τον εχθρό.[1695] Νέα στρατόπεδα δημιουργήθηκαν τότε, όπως ήταν το στρατόπεδο του Αέρος στο Μεγάλο Δερβένι, με επικεφαλής τον Νικόλαος Γκριζιώτη, τον Στάθη Κατζικογιάννη και τον Βάσο Μαυροβουνιώτη.[1696] Ο Γκούρας από την άλλη αντιμετώπισε με επιτυχία τις σποραδικές επιθέσεις των Οθωμανών αποστέλλοντας τους αιχμαλώτους στην Αθήνα. Παράλληλα στάλθησαν άνθρωποι «προς κατασκόπευσιν των εχθρών». Το Επαρχείο Αθηνών με αγωνία προσπαθούσε να συλλέξει πληροφορίες για τις κινήσεις του εχθρού, γνωρίζοντας πως «το βαρόμετρον το οποίον κυβερνά και διευθύνει τας πολεμικάς εργασίας και κινήματα του εχθρού κρέμανται από την έκβασιν του Μεσολογγίου».[1697] Στο Καλάμι της Λιβαδειάς έφτασαν νέες οθωμανικές δυνάμεις, που, όμως, δεν θα κινηθούν προς την Αθήνα.[1698] Οι νίκες του Γκούρα, αλλά και τα προβλήματα τροφοδοσίας του εχθρικού στρατοπέδου του Ζητουνίου, καθώς και η κατεύθυνση των δυνάμεων του Κιουταχή στο Μεσολόγγι, θα απομακρύνουν την απειλή της πολιορκίας της πόλης των Αθηνών το θέρος 1825.[1699] Αυτή τελικά θα έρθει ένα χρόνο αργότερα, το θέρος του 1826…

Ι.γ. Ο πολιτικός ρόλος των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων της Αθήνας το 1825

Το 1825 ο Ιωάννης Γκούρας εκπροσωπούσε μια κοινοτική συνέλευση, η οποία θα χαρακτηριζόταν από την αυξημένη σε σχέση με προηγούμενα έτη συμμετοχή των νοικοκυραίων. Στη σημαντική εκλογή Δημογεροντίας στις 25 Μαρτίου 1825, όπως είδαμε, από τα εκατόν τριάντα ένα μέλη το 44.3%, σχεδόν οι μισοί, καταγράφηκαν ως νοικοκυραίοι.[1700] Ένα μήνα αργότερα μετά την εκλογή της Δημογεροντίας, στις 23 Απριλίου 1825, η κοινοτική συνέλευση θα συγκληθεί ξανά

Αθηνών», το οποίο ενώνει τις προηγούμενες ονομασίες σε μία, στο Γ.Α.Κ., *Μινιστέριο της Οικονομίας*, φ. 58, Το Εκτελεστικό Σώμα προς το Υπουργείο της Οικονομίας, Ναύπλιο, 11 Σεπτεμβρίου 1825.

[1695] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 89, *«Προς το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 15 Μαΐου 1825. Ο Αντιπρόεδρος».* Οι Τούρκοι της Ευρίπου με ολιγάριθμες εμπροσθοφυλακές θα φτάσουν μέχρι τα σύνορα της Αττικής και στο Μενίδι, στο ό.π., φ. 89, *«Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. […] τη 16 Μαΐου 1825, εν Μεγάροις. Ο ευπειθής πατριώτης Στάθις Κατζικογιάννης»,* ό.π., φ. 89, *«Σεβαστή Διοίκησις. […] Εν Μεγάροις, τη 15 Μαΐου 1825. Ο ευπειθής πατριώτης Ανατάσιος Αναγνώστη Λοιδωρίκης»* και ό.π., φ. 89, *«Προς τη Σεβαστήν Διοίκησιν το Επαρχείον Μεγάρων. […] Εν Μεγάροις, τη 15 Μαΐου 1825. Ο Έπαρχος Μεγάρων Νικόλαος Νάκης».* Οι Τούρκοι της Ευρίπου που έφτασαν στα σύνορα της Αττικής απωθήθηκαν από τις δυνάμεις κυρίως του Στάθη Κατσικογιάννη και του Βάσσου Μαυροβουνιώτη, στο ό.π., φ. 90, *«Προς τον Γενναιότατον στρατηγόν Στάθην Κατσικογιάννην. […] Ναύπλιον, τη 17 Μαΐου 1825»* και ό.π., φ. 91, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς την Επιτροπήν την διευθύνουσαν προσωρινώς τα της Ανατολικής Ελλάδος. […] Ναύπλιον, τη 22 Μαΐου 1825. Ο Αντιπρόεδρος».*

[1696] Τον Αύγουστο του 1825 θα περάσει από το στρατόπεδο του Αέρος και ο στρατηγός Διονύσιος Ευμορφόπουλος. Ο Κατζικογιάννης και ο Μαυροβουνιώτης θα προκαλέσουν σοβαρά προβλήματα στους κατοίκους της Αττικής με τη δράση των σωμάτων τους.

[1697] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 103*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 25 Ιουλίου 1825, εν Αθήναις. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης».*

[1698] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 101, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς την Σεβαστήν Διοίκησιν η Προσωρινώς Διευθύνουσατα κατά την Ανατολικήν Ελλάδα Επιτροπή. […] τη 19 Ιουλίου 1825, εν Μεγάροις. Η επιτροπή Νικολάκης Β. Γκήκας, Αλέξιος Λουκόπουλος».*

[1699] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 103, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. […] Εν Σκοπέλω, τη 24 Ιουλίου 1825. Ο Έπαρχος Σκοπέλου Μαργκέτος Δημάδης».*

[1700] Γ.Α.Κ., *Κατάλογος Α', φ. 192, «Αθήναι. Ίσον της των Δημογερόντων εκλογής. Σημειωμένη τη 25 Μαρτίου 1825».*

για να συντάξει αναφορά προς τη Διοίκηση για ένα οικονομικό ζήτημα που προέκυψε στην Επαρχία Αθηνών, με τη απαίτηση των ενοικιαστών των δεκάτων να δεκατίζουν γεννήματα που δεν δεκατίζονταν ως τότε.[1701] Σε σύνολο εκατόν δέκα επτά μελών της συνέλευσης τα σαράντα οχτώ ή το 41% καταγράφηκαν ως προεστοί, ενώ τα εξήντα εννέα ή το 59%ως νοικοκυραίοι. Το 1/4 των μελών και στις δύο κοινοτικές συνελεύσεις ήταν και αγοραστές.

Άρα ο Γκούρας φαίνεται να είναι ο πολιτικός εκπρόσωπος μιας συμμαχίας των παραδοσιακών πολιτικών δυνάμεων που χαρακτηρίζονται ως προεστοί με τις νέες πολιτικές δυνάμεις που αναδεικνύει η Επανάσταση, οι οποίες εντάσσονται στην κατηγορία των νοικοκυραίων. Ειδικά το έτος 1825 η αυξημένη παρουσία των νοικοκυραίων στις οικονομικές διαδικασίες της Κοινότητας Αθηνών μαρτυρούσε και την οικονομική τους άνοδο. Αυτοί που τότε αποχτούν πολιτική δύναμη δε θα μπορούσε παρά να δυστροπούν απέναντι στους «νεωτερισμούς» της Διοίκησης στο πεδίο της οικονομίας. Η απειλή που προέκυπτε γι' αυτές τις κοινωνικές δυνάμεις από ένα εξωθεσμικό πλαίσιο διοίκησης ήταν πολύ μεγαλύτερη από την απειλή που αφορούσε σε επιμέρους οικονομικά ζητήματα. Στο σημείο αυτό επιτεύχθηκε η σύγκλιση με τους προεστούς.

Αυτές τις κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις με την πολιτική και στρατιωτική κάλυψη της επαναστατικής Διοίκησης βρήκε απέναντι του ο αρχιστράτηγος της «Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος» Οδυσσέας Ανδρούτσος. Παρά τις προσπάθειές του για σύγκλιση με τη Διοίκηση, υπήρξε η αλλαγή των συσχετισμών των πολιτικών και οικονομικών δυνάμεων στην Επαρχία της Αθήνας εκείνη που απέτρεψε μια τέτοια προοπτική. Ένα πλαίσιο οικονομικών συμφερόντων που επέλεξε να σταθεί στη μεριά των «Νόμων του Έθνους» και να απέχει από πρακτικές που παρέπεμπαν σε ένα προεπαναστατικό πλαίσιο διοίκησης.

Διαπιστώνεται πως μέχρι τα μέσα του 1824 η Κοινότητα Αθηνών θα έχει τον πρώτο λόγο όχι μόνο στα πολιτικά ζητήματα, αλλά και στις οικονομικές λειτουργίες που συνδέονταν με τις παραγωγικές πτυχές της Επαρχίας της Αθήνας. Ο Γκούρας και ο Μαμούρης ελέγχουν το φρούριο και τον εθνικό ελαιώνα, κρατούν το εθνικό λάδι, οι δημογέροντες επιστατούν το τελωνείο, τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα ελέγχουν τα εθνικά σπίτια και εργαστήρια. Η πρακτική αυτή φαίνεται πως συνέβαινε και στις υπόλοιπες επαρχίες της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδας, οι οποίες άλλωστε ήταν υπό τον έλεγχο του αρχιστράτηγου Ανδρούτσου. Στόχος των κοινοτήτων ήταν η εκμετάλλευση των πηγών πλουτισμού από τις άρχουσες τάξεις που έλεγχαν πολιτικά την κάθε κοινότητα, χωρίς την άμεση εμπλοκή της Διοίκησης.[1702] Σταδιακά αυτή η επιρροή της κοινότητας στην τοπική οικονομία θα μεταβληθεί και ο έλεγχος θα περάσει μέσω του επαρχείου στην κεντρικήεξουσία. Η διαδικασία αυτή δε σήμαινε τον αποκλεισμό των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων από την πρόσβαση στις πηγές πλουτισμού. Δημιουργούσε, όμως, νέες κοινωνικές και πολιτικές σχέσεις με τον ίδιο στόχο. Για κάποιους μάλιστα Αθηναίους δόθηκε η δυνατότητα να επεκταθούν

[1701] Γ.Α.Κ., *Κατάλογος Α', φ. 192, «Προς το Σεβαστόν Βουλευτικόν Σώμα […] Εν Αθήναις, τη 23 Απριλίου 1825, (νώτον): Αναφορά προς την Διοίκησιν των επαρχιωτών Αθηνών, 30 Απριλίου ενεργήθη […] και πέμπεται προς το Υπουργείον της Οικονομίας διά να ενεργήση κατά τους προεκδοθέντας Νόμους. Ο Αος Γραμματεύς του Βουλευτικού Ιω. Σκανδαλίδης».*

[1702] Ενδεικτικά, βλέπε το παράδειγμα της Θήβας στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 41, *«Σεβαστή Διοίκησις. […] τη 28 Φεβρουαρίου 1825. Εν Σαλαμίνι. Οι κάτοικοι των Θηβών».* Έπονται 29 υπογραφές. Οι υπογράφοντες αναφέρονται στην ενοικίαση των δικαιωμάτων της αλυκής της Θήβας το 1824 κάτω από την πίεση των στρατιωτικών αναγκών του στρατηγού Ευμορφόπουλου. Το 1825 η αλυκή Θηβών θα τεθεί κανονικά σε δημοπρασία υπό την εποπτεία της Διοίκησης.

οικονομικά και σε όμορες επαρχίες, όπως στην Επαρχία Σαλώνων, για παράδειγμα. Η μετάβαση στο νέο πλαίσιο οικονομικής και πολιτικής διαχείρισης της Κοινότητας Αθηνών το 1825 βρήκε έτοιμους τους εκεί πολιτικούς εκπροσώπους των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων. Τους βρήκε έτοιμους πολιτικά, οικονομικά και πολιτιστικά, προσανατολισμένους στην προοπτική ενός κράτους με ενιαίες διοικητικές δομές. Από την άλλη τίποτα δεν έγινε αυτόματα, αλλά υπήρξε το αποτέλεσμα πολιτικών επιλογών που ωρίμασαν μέσα στην Κοινότητα των Αθηνών και που εγκόλπωσαν και τις νέες πολιτικές δυνάμεις των νοικοκυραίων στην παραπάνω προοπτική. Από κοινού προεστοί και νοικοκυραίοι των Αθηνών επιδίωξαν να γίνουν «μέλη της ολοκληρίας του Έθνους» αποδεχόμενοι το θεσμικό πλαίσιο της κεντρικής Διοίκησης.[1703] Εκπρόσωποι των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων θα καταδικάσουν πολιτικά τον Ανδρούτσο με επιστολή τους προς τη Διοίκηση στις 20 Ιανουαρίου 1825.[1704]

Σημαντικό ρόλο στην έγκαιρη προώθηση του στρατηγού Γκούρα στην «Ανατολική Χέρσο Ελλάδα» διαδραμάτισε η έκτακτη σύγκλιση του κοινοτικού συμβουλίου που αποτύπωσε στην απόφασή του τη δραματική κατάσταση της Επαρχίας Αθηνών εξαιτίας της απειλής του Ανδρούτσου και των εχθρών. Το συμβούλιο ζήτησε από τη Διοίκηση «[…] την πατρικήν πρόνοιαν […] να σώση και να ελευθερώση μία φοράν διά πάντα την ανατολικήν Ελλάδα από τας καθημερινάς αιμοβόρους σφαγάς των αθλίων κατοίκων της».[1705]

Το κοινοτικό συμβούλιο της 23ης Φεβρουαρίου 1825 διεξήχθη με την παρουσία ενός μόνο από τους εκλεγμένους δημογέροντες. Είναι φανερό πως πρόκειται για ένα συμβούλιο υπό ειδικές συνθήκες, μπροστά στην απειλή των εχθρικών στρατευμάτων. Σύμφωνα με τον πίνακα 76 από τους είκοσι ένας που ήταν από την πόλη των Αθηνών οι δεκαοχτώ καταγράφηκαν ως προεστοί, ενώ τρεις ως νοικοκυραίους. Παρόντα στο συμβούλιο υπήρξαν τα τέσσερα από τα επτά μέλη της Δημογεροντίας της περιόδου 1822-1825.[1706] Συνολικά από τα τριάντα μέλη τα είκοσι ή το 66,6% καταγράφηκαν στους προεστούς, ενώ τα υπόλοιπα δέκα ή το 33,3 % στους νοικοκυραίους.[1707] Από τα είκοσι ένα μέλη του συμβουλίου με καταγωγή την πόλη τα έντεκα ή το 52,4% ήταν και αγοραστές μέσα στην Επανάσταση. Εννέα από τους αγοραστές καταγράφηκαν ως προεστοί, ενώ οι δύο ως νοικοκυραίοι. Από τους δεκαοχτώ προεστούς οι μισοί ήταν αγοραστές. Από τους εκπροσώπους των χωριών μόνο ο Αναγνώστης Σίνης, νοικοκυραίος, ήταν αγοραστής. Η σύνθεση των μελών της συνέλευσης της 23 Φεβρουαρίου 1825 δείχνει πως η πλειοψηφία των μελών με καταγωγή την Αθήνα ήταν και ιδιοκτήτες, ενώ πάνω από τα μισά μέλη με καταγωγή την πόλη (το 52%) προχωρούν και σε αγορές, κυρίως γης, μέσα στην Επανάσταση.

[1703] Η φράση στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 41*, «Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. […] Ναύπλιον, 18 Μαρτίου 1825. Ο υποτελής δούλος Δημήτριος Λεοναρδόπουλος».*

[1704] Βλέπε παραπάνω στο κείμενο. Την επιστολή υπέγραψαν δεκαέξι μέλη από τα οποία τα δώδεκα καταγράφηκαν ως προεστοί και τα τέσσερα ως νοικοκυραίοι.

[1705] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 64, *«Σεβαστή Διοίκησις! […] εν Αθήναις, τη 23 Φεβρουαρίου 1825. Ευπειθέστατοι».* Ακολουθούν 21 υπογραφές από Αθηναίους και 9 υπογραφές από τους απεσταλμένους των χωρίων. Η απόφασή του επικυρώθηκε με τη σφραγίδα της Κοινότητας Αθηνών την οποία είχε η Δημογεροντία της, όχι, όμως, και με αυτής του Επαρχείου των Αθηνών.

[1706] Από τους εννέα που προσήλθαν στην Αθήνα από τα χωριά («απεσταλμένοι») δύο μόνο καταγράφονται ως προεστοί, υπάρχει δηλαδή το επίθετό τους στους προεστούς των χωριών της προεπαναστατικής περιόδου.

[1707] Και στην επιστολή της 20ης Ιανουαρίου 1825 η αναλογία ήταν περίπου η ίδια: 75% προεστοί (12 υπογράφοντες) και 25% (4 υπογράφοντες) νοικοκυραίοι.

Συνολικά, από τα τριάντα μέλη του συμβουλίου τα δώδεκα ή το 40% επί του συνολικού αριθμού των μελών θα είναι αγοραστές ιδιόκτητων περιουσιών μέσα στην Επανάσταση. Η απειλή του εχθρού στα όρια της Επαρχίας Αθηνών συνιστούσε σαφώς και απειλή προς την ιδιοκτησία.

Πίνακας 76. Σύνθεση και κατανομή των μελών του συμβουλίου της Κοινότητας Αθηνών της 23ης Φεβρουαρίου 1825. (30 υπογραφές)

	αριθμός μελών	**ποσοστό (επί του συνολικού αριθμού των μελών)**	**μέλη του συμβουλίου που είναι αγοραστές ιδιόκτητων περιουσιών**	**ποσοστό (επί του συνολικού αριθμού των μελών)**
προεστοί	20	66,6%	9	30%
νοικοκυραίοι	10	33,3%	3	10%
σύνολο	30		12	

Πηγές πίνακα: Παράρτημα, πίνακας 47, Γ.Α.Κ., Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα, φάκελος 64, Αρχείο νοταρίων Αθηνών 1821-1833, Α.Μ.Ο.Ε., 1830-1832.

Το συμβούλιο της 23ης Φεβρουαρίου, όπως και η επιστολή της 20ης Ιανουαρίου, αποτύπωνε την αντίδραση των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων της Επαρχίας Αθηνών μπροστά στην απειλή του Οδυσσέα Ανδρούτσου και των Οθωμανών. Παρά τις αντιδράσεις των ανώτερων κοινωνικών ομάδων της Αθήνας η Διοίκηση μπορούσε να φανεί ανεκτικότερη, τη στιγμή που δε φαινόταν να αγνοεί την πολιτική στόχευση του οπλαρχηγού για διαπραγμάτευση. Ο Ανδρούτσος έγραψε «εις τους Κουντουριώτες να μη φοβηθούν, μηδέ να ταραχθούν καθόλου εξ αιτίας του, επειδή λέγει, αυτός δεν έχει να κάμη με κανέναν άλλον, παρά με τους Αθηναίους μόνο, επειδή του βαστούν το δίκαιόν του».[1708] Από την αλληλογραφία του οπλαρχηγού με τους προκρίτους των Δερβενοχωρίων επιβεβαιωνόταν ότι δεν είχε σκοπό να στραφεί εναντίον τους και ότι ο στόχος ήταν αποκλειστικά οι δημογέροντες Αθηνών.[1709] Το ερώτημα, όμως, που προκύπτει από την πολιτική θέση της Διοίκησης ήταν γιατί όταν ο Ανδρούτσος στις 13 Φεβρουαρίου 1825 θέλησε να διαπραγματευτεί με τους δημογέροντες Αθηνών, απαιτώντας απ' αυτούς την καταβολή 14.000 γροσίων και την αποστολή του ιατρού του,[1710] που βρισκόταν στο φρούριο Αθηνών, η Διοίκηση δεν επιδίωξε εκείνη την κρίσιμη στιγμή να παρέμβει προς την κατεύθυνση του συμβιβασμού. Αντίθετα ενίσχυσε οικονομικά τους οπλαρχηγούς της Ανατολικής Ελλάδας, με τους οποίους ο Ανδρούτσος επίσης είχε χάσει κάθε διασύνδεση.[1711] Αναφέρουμε τους Νάκο Πανουριά, Γεωργάκη Δυοβουνιώτη,

[1708] *Εφημερίς Αθηνών*, αριθμός φύλλου 44, 25 Φεβρουαρίου 1825.
[1709] Γ.Α.Κ., *συλλογή Βλαχογιάννη, αρχείον Ανδρούτσου*, επιστολή από «Κακόσι» (Αυλώνας) του Αντώνιου Γεωργαντά προς τους προκρίτους των Δερβενοχωρίων, 25 Φεβρουαρίου 1825, επιστολή Ανδρούτσου προς τους προκρίτους Δερβενοχωρίων *«εις Μέγαρα, 25 Φεβρουαρίου 1825»,* επιστολή Επάρχου Δερβενοχωρίων Νικολάου Νάκου από Μέγαρα *«προς την υπερτάτην Διοίκησιν, 27 Φεβρουαρίου 1825».*
[1710] *Εφημερίς Αθηνών*, αριθ. 42, 18 Φεβρουαρίου 1825.
[1711] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 7, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελάδος. Προς το Σεβ. Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον του Πολέμου. […] Τη 20 Απριλλίου 1825, εν Ναυπλίω. Εν απουσία του Υπουργού. Ο Γεν. Γραμματεύς του Πολέμου Δημήτριος Σαχίνης».* Αναφέρεται στην

Κολέτζο Σουλιώτη, Γιάννη Κομπιταδίτη, Σταμούλια Χοντρό, Δημήτριο Κότζο, Γεώργιο Λέκα, Δημήτριο Τριανταφύλλου, Αθανάσιο Σκουρτανιώτη, Στάθη Κατζικογιάννη, Νικόλαο Γριζιώτη, Κώστα Βασιλείου και Μήτρο Λέκα. Στις 9 Μαΐου 1825 ο Γκούρας από «Γενικός Αρχηγός» θα διοριστεί «Γενικός Επιθεωρητής των κατά την Ανατολικήν Ελλάδα στρατευμάτων»,[1712] ανανεώνοντας την de facto αρχιστρατηγία του.

Από τα γεγονότα που ακολούθησαν την παράδοση του Ανδρούτσου[1713] στο στρατηγό Γκούρα[1714] μέχρι και τη δολοφονία του Ανδρούτσου, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι ο πολιτικοστρατιωτικός παροπλισμός του οπλαρχηγού προκύπτει ως αίτημα των ηγετικών ομάδων της Κοινότητας των Αθηνών. Η Διοίκηση είχε φροντίσει είτε δίνοντας αμνηστία είτε μοιράζοντας στρατιωτικούς βαθμούς να εξαλείψει κάθε είδους αντίδραση ανάμεσα στους στρατιωτικούς στη σχεδιαζόμενη φυλάκιση του Ανδρούτσου. Αν και ήταν στις αρχικές προθέσεις του Γκούρα να παραδώσει τον Ανδρούτσο στη Διοίκηση για λογοδοσία, οι τοπικές άρχουσες τάξεις και ο Γκούρας είχαν διαφορετική γνώμη το Μάιο του 1825.

Ενώ η Διοίκηση έδωσε στις 18 Μαΐου γενική αμνηστία για πολιτικά εγκλήματα, εξαιρούσε όσους διέπραξαν το «έγκλημα της φανεράς προδοσίας και επομένως υποκειμένους εις δεσμούς ή οφείλοντας λόγους των πράξεών τους».[1715] Ο Ανδρούτσος είχε κατηγορηθεί για προδοσία σύμφωνα με τους «Νόμους του Έθνους». Μέσα σε αυτό το κλίμα της γενικής αμνηστίας επίσημες καταγγελίες που έλεγαν πως ο Καραϊσκάκης «εφρονούσεν υπέρ του Οδυσσέως» περνούν απαρατήρητες.[1716]

επιστολή: «Σεβ. Διοίκησις, αυτή η εποχή είναι η κρισιμοτέρα, διότι ο κίνδυνος όχι μόνον είναι μέγας αλλά και επικεφαλής, και η παραμικρά βραδύτης δύναται να επιφέρη τα δεινότατα επακόλουθα». Το Υπουργείο του Πολέμου ζητά να δοθούν σε μετρητά «τουλάχιστον 100.000 γρόσια» με προφορική εντολή. Το Εκτελεστικό εγκρίνει τελικά 40.000 γρόσια την ίδια ημέρα, στο ό.π., φ.7, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Εθνικόν Ταμείον. […] Τη 20 Απριλλίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1712] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 86, *«Το Εκτελεστικόν Σώμα. […] εν Ναυπλίω, τη 6 Μαΐου 1825. Ο Αντιπρόεδρος».*

[1713] Ο Ανδρούτσος όχι μόνο ήταν υπό κράτηση, φυλακισμένος, αλλά δεχόταν και πιέσεις μέσα στη φυλακή να αποδώσει οφειλόμενα χρήματα σε διαφόρους, όπως στον στρατηγό Θ. Γκάτζον. Πού θα τα έβρισκε άραγε τα χρήματα; Θυμίζουμε πως η Διοίκηση έκανε φύλλο και φτερό τη σπηλιά του στον Παρνασσό (Κωρύκειον Άνδρο στα 1400 μ.), την οποία και παρέδωσε ο Τρελώνης με τα πράγματα του Ανδρούτσου στα διοικητικά στρατεύματα. Βλέπε, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 89, *«Προς το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 15 Μαΐου 1825. Ο Αντιπρόεδρος».*

[1714] Βλέπε και την προσωπική διήγηση των γεγονότων από τον ίδιο τον Γκούρα, ο οποίος εκθέτει στη Διοίκηση την πορεία των στρατευμάτων του από την Πελοπόννησο στα Μέγαρα και από εκεί στις Πλατανές (Κόκλα) Αττικής. Εκεί θα μάθει πως ο Οδυσσέας ενώθηκε με 400 Τούρκους στην Πέτρα Λιβαδειάς και θα σπεύσει να τον αντιμετωπίσει, στο Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 150, Γκούρας προς τη Διοίκηση, χ.χ.

[1715] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 90, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα διακηρύττει. […] Εν Ναυπλίω, τη 18 Μαΐου 1825. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης , Αναγνώστης Σπηλιοτάκης».*

[1716] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 94, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς την Σεβαστήν Διοίκησιν η προσωρινώς Διευθύνουσαν τα κατά την Ανατολικήν Ελλάδα επιτροπή. […] τη 30 Μαΐου 1825, Λουτράκι. Η Επιτροπή Νικολάκης Β. Γκίκα (δυσανάγνωστο), Αλέξιος Λουκόπουλος, Χαράλαμπος Παπά Πολίτης».* Η επιτροπή εκφέρει την άποψη πως όσο είναι μαζί ο Καραϊσκάκης και ο Γκούρας στο ίδιο στρατόπεδο (στρατόπεδο της Δεσφίνας) δεν πρόκειται να γίνει κανένα κίνημα εναντίον των εχθρών και ζητά να διατάξει η Διοίκηση την επιστροφή του Γκούρα στην Αθήνα ως ωφελιμότερη από την ακινησία των στρατοπέδων. Βλέπε και ό.π., φ. 94, *«Ευγενεστάτη Επιτροπή. […] τη 25 Μαΐου 1825, ράχοβα. Ο Πατριώτης Ιωάννης Γκούρας»*

Τα ξημερώματα της 5ης Ιουνίου 1825 βρέθηκε το πτώμα του Ανδρούτσου «συνθλασμένον κατά τον δεξιόν μηρόν και κατά το δεξιόν ημικράνιον, κατακείμενον κάτωθεν του Πύργου (γουλά) της Ακροπόλεως».[1717] Με τη δολοφονία του Οδυσσέα Ανδρούτσου τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα της Αθήνας είχαν ξεπεράσει τα όρια της πολιτικής νομιμότητας του θεσμικού πλαισίου της Διοίκησης. Η υπεράσπιση των τοπικών τους συμφερόντων έγινε εφικτή με τη φυσική εξόντωση του οπλαρχηγού, χωρίς να αντιμετωπίσουν και οι ίδιοι την αντίδραση της κεντρικής εξουσίας. Στις 22 Ιουνίου 1825 ο Μαυροκορδάτος έγραφε για το θάνατο του Οδυσσέα: «Ο Οδυσσεύς έπαθεν άξια των όσων και προλαβόντως και εσχάτων έπραξε, και βέβαια είναι της θείας δίκης αποτέλεσμα». [1718]

ΙΙ. Πολιτικές διεργασίες και συσχετισμοί δυνάμεων στην Κοινότητα Αθηνών κατά τη διάρκεια της πολιορκίας της Ακρόπολης το 1826 (3 Αυγούστου 1826 - 25 Μαΐου 1827): Από τη συνέλευση του Κοινού στη συνέλευση των στρατηγών

ΙΙ.α. Η δημιουργία τακτικού συντάγματος στην Αθήνα

Ολόκληρο το θέρος του 1825 η Αττική δοκιμάστηκε από τις αιφνιδιαστικές καταδρομικές επιθέσεις των Οθωμανών της Ευρίπου. Οι επιδρομές αυτές σήμαιναν και την αιχμαλωσία κατοίκων, οι οποίοι αναγκάζονταν μετέπειτα να «τουρκίσουν», ώστε να γλιτώσουν τη ζωή τους.[1719] Αρκετές «φαμίλιες» αγωνιστών είχαν αιχμαλωτιστεί στην Εύριπο. Από τη μεριά της Διοίκησης υπήρξε προσπάθεια για την ανταλλαγή τους με Οθωμανούς αιχμαλώτους των Σαλώνων. Ο ίδιος ο Γκούρας βρισκόταν στο στρατόπεδο των Σαλώνων και φρόντιζε να ενημερώνει τη Διοίκηση για τις επιχειρήσεις εναντίον του εχθρού, αλλά και τις ελλείψεις σε πολεμοφόδια και ζωοτροφία.[1720] Για την αντιμετώπιση της εχθρικής απειλής η Διοίκηση πίεζε τον Γκούρα για τη δημιουργία τακτικού συντάγματος στην Αθήνα.

[1717] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 96, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το έξοχον Υπουργείον των Εσωτερικών. Το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 5 Ιουνίου 1825, εν Αθήναις. Εν απουσία του Επάρχου ο Γεν. Γραμματεύς Δημήτριος Βύας».* Ο Βύας προσκλήθηκε στην Ακρόπολη από τον Αντιφρούραρχο Ιωάννη Μαμούρη για να δει το πτώμα. Δίπλα σε αυτό ένα παλιό κομμένο σχοινί και ένα άλλο περασμένο στο ζωνάρι του Οδυσσέα ματωμένο. Στον Πύργο των 18 οργειών κρεμμόταν από τις επάλξεις του το υπόλοιπο σχοινί κομμένο στα 6/18. Κατέφθασε και ιατροδικαστής. Με εντολή του Επάρχου Μιχαήλ Σούτζου δόθηκε η άδεια για ταφή με ιερείς. Βλέπε και Βλαχογιάννης, Ιω., *Ιστορικά Ζητήματα. Οδυσσεύς Ανδρούτσος*, Αθήνα, Εστία, 1895. Έγινε και μία «κατασκευασμένη» ιατροδικαστική έκθεση από τον Ιταλό ιατρό Καίσαρα Βιτάλη, που απλώς πιστοποίησε τις παρατηρήσεις του Δημήτριου Βύα και την έκθεση του Γενικού Αστυνόμου Αθηνών Π. Μοναστηριώτη.

[1718] Γ.Α.Κ., *συλλογή Βλαχογιάννη, κατάλογος ΣΤ΄,* ό.π., αρ. 8991, Επιστολή Μαυροκορδάτου προς Γκούρα, 22 Ιουνίου 1825.

[1719] Χαρακτηριστική ήταν η περίπτωση του Σπύρου Κοτζιά Αθηναίου, ο οποίος διέφυγε τον Οκτώβριο του 1825 από το καθεστώς της αιχμαλωσίας από την περίοδο που ο Ομέρ Βρυώνης επέδραμε στην Αθήνα και έκαυσε την Λιβαδιά το 1821. Ο Κοτζιάς αιχμαλωτίστηκε τότε μαζί με άλλους επτά Αθηναίους και αναγκάστηκε μετά από βασανιστήρια να «τουρκίσει» παίρνοντας το όνομα Απτουλάς. Ο Κοτζιάς στην απολογία του προς τη Διοίκηση αναφέρει πως είχε συντροφικά πρόβατα με τον παραστάτη των Αθηναίο Χατζή Παναγή Ζαχαρίτζα. Ο τελευταίος επιβεβαίωσε στη Διοίκηση τα λεγόμενα του Κοτζιά, ο οποίος αφέθηκε ελεύθερος από την Αστυνομία Ναυπλίου. Βλέπε σχετικά, Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 132, Τρίτη εξέταση και «εξομολόγηση» του Σπύρου Κοτζιά Αθηναίου, Ναύπλιο, 19 Οκτωβρίου 1825 και Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 132, Τρίτη εξέταση και «εξομολόγηση» του Σπύρου Κοτζιά Αθηναίου, Ναύπλιο, 19 Οκτωβρίου 1825.

[1720] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 137, Γκούρας προς το Εκτελεστικό Σώμα, Δομπρένα, 10 Νοεμβρίου 1825.

Τον Αύγουστο του 1825 ο Γκούρας αποδέχτηκε τη δημιουργία τακτικού συντάγματος στην πόλη των Αθηνών. Αυτό που ζήτησε ο στρατηγός ήταν η χρηματοδότηση του συντάγματος να γίνεται από τη Διοίκηση. Επίσης απαιτούσε την αποστολή έμπειρων «διδασκάλων» για την εκπαίδευση των νεοσυλλέκτων και τη σταδιακή ενσωμάτωση σε άλλα συντάγματα των ατάκτων στρατιωτών. Η Αθήνα, υποστήριζε ο Μακρυγιάννης, είχε καλό κλίμα και αρκετά καταλύματα για το τακτικό.[1721]Λίγο αργότερα το Επαρχείο Αθηνών ανέφερε στη Διοίκηση πως έφτασε στην Αθήνα ο επιστάτης του τακτικού σώματος Κυριάκος Τζένιος, στον οποίο παραχωρήθηκε και κατάλυμμα και ταΐνι 10.000 κοίλων σιταριού για τις ανάγκες του τακτικού σώματος από τους ενοικιαστές των προσόδων Αθηνών.[1722] Ο Λάζαρος Βόγλης έγινε ο προμηθευτής του τακτικού σε κριθάρι και βρύζα.[1723] Μαζί με τους σιτιστές Δημήτριο Μισαραλιώτη και Δημήτριο Τυρναβίτη θα δημιουργηθεί ένα κερδοφόρο δίκτυο υποστήριξης του τακτικού στρατεύματος. Ο Γκούρας ως «Γενικός Επιθεωρητής» των στρατευμάτων της Ανατολικής Ελλάδος ήταν την ίδια στιγμή και φρούραρχος Αθηνών και αρχηγός του διοικητικού στρατοπέδου των Σαλώνων.[1724] Η αποδοχή του τακτικού στρατού από μέρους του σήμαινε και την χωρίς προσκόμματα χρηματοδότησή του από το Εθνικό Ταμείο. Άλλωστε κανένα δίκτυο τροφοδοσίας δεν θα μπορούσε να υπάρξει χωρίς τη σύμφωνη γνώμη του φρουράρχου Γκούρα.

Οι δημογέροντες των Αθηνών και ο στρατηγός Γκούρας συμφώνησαν «ότι το μόνον σωτήριον της δυστυχούς πατρίδος το Τακτικόν είναι».[1725] Βέβαια ο Γκούρας υπολόγιζε πως το τακτικό σώμα θα στελεχωνόταν και από την στρατολογία που ήδη γινόταν στην πόλη της Αθήνας και πως ο ίδιος θα αναλάμβανε επικεφαλής σωμάτων τακτικού. Για το λόγο αυτό γράφει στη Διοίκηση πως για την πρόοδο του «Τακτικού» «γυμναζόμεθα και εγώ ο ίδιος καθημερινώς, διά να εμψυχώσω με τούτον τον τρόπον όσους δυνηθώ, και διά να εμπορέσω εν καιρώ να οδηγήσω τάγματα τακτικά προς ανόρθωσιν και δόξαν της Ελλάδος». Παράλληλα διατηρούσε τα δικά του στρατεύματα και τη φρουρά της Ακρόπολης, και φρόντιζε για τη στρατολογία της Ανατολικής Ελλάδος. Το ίδιο κάνουν με διαταγές του ο Γεώργιος Δυοβουνιώτης στην Επαρχία Ζητουνίου, Πατρατζικίου, Τουρκοχωρίου και Μπουδουνίτσας, ο Νάκος Πανουριάς, ο έπαρχος και οι επιστατοδημογέροντες των Σαλώνων, ο στρατηγός Δήμος Σκαλτάς[1726] και ο Κωνσταντίνος Μασκλαβάνης στη Θήβα.[1727] Η Διοίκηση με επιστολές της προς τους επάρχους της Ανατολικής Ελλάδος, αλλά και

[1721] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 115, *«Σεβαστή Διοίκησις. […] τη 31 Αυγούστου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Πατριώτης Μακρυγιάννης».*

[1722] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 129, Το Υπουργείο του Πολέμου προς το Εκτελεστικό Σώμα, Ναύπλιο, 11 Οκτωβρίου 1825. Βλέπε και Νίκος Θεοτοκάς, *Ο βίος του στρατηγού Μακρυγιάννη. Απομνημόνευμα και Ιστορία*, βιβλιόραμα, Αθήνα 2012, σ. 225.

[1723] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 132, Προς το Υπουργείο της Οικονομίας, Ναύπλιο, 22 Οκτωβρίου 1825.

[1724] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 120*, «Προς την Σεβαστήν Διοίκησιν. […] τη 16 Σεπτεμβρίου 1826, εκ του στρατοπέδου Σαλώνων. Οι πατριώται».* Ακολουθούν 55 υπογραφές των επικεφαλής του στρατοπέδου. Πρώτοι υπογράφουν οι Ιωάννης Γκούρας, Γεώργιος Δυοβουνιώτης, Νάκος Πανουριά, ο επίτροπος του Κατζικογιάννη Κόλιας, Δημήτριος Λέκκας, Κόμνας Τράκας και παρακάτω υπογράφει ο Διονύσιος Ευμορφόπουλος.

[1725] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 143, Ο Ταλαντίου Νεόφυτος προς το Εκτελεστικό Σώμα, Αθήνα, 4 Δεκεμβρίου 1825.

[1726] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 144, Ιωάννης Γκούρας προς το Εκτελεστικό Σώμα, Αθήνα, 8 Δεκεμβρίου 1825.

[1727] Ο Κωνσταντίνος Μασκλαβάνης διορίστηκε αρχηγός των όπλων στη Θήβα, στο Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 144, Το Βουλευτικό Σώμα προς το Εκτελεστικό Σώμα, Ναύπλιο, 8 Δεκεμβρίου 1825.

τον Ιωάννη Γκούρα πίεζε για την ολοκλήρωση της «απογραφικής στρατολογίας».[1728] Οι επαρχίες «οφείλουσι να προσφέρωσιν ανάλογον αριθμόν στρατιωτών διά το Τακτικόν».[1729]

Τον Οκτώβριο του 1825 το τακτικό σώμα με επιστάτη τον Κυριάκο Τζένιο θα αφιχθεί στην πόλη.[1730] Στις 5 Οκτωβρίου 1825 έρχεται στην Αθήνα ο Φαβιέρος. Παρά την αποδοχή του τακτικού στρατού από τον Γκούρα δεν θα λείψουν οι συγκρούσεις μεταξύ ατάκτων και τακτικών.[1731]Μάλιστα σημαντικοί Αθηναίοι αποχτούν θέσεις (σιτιστές-λοχίες) στις τάξεις του τακτικού στρατού από τον οποίο επωφελούνται οικονομικά.

ΙΙ.β. Κινήματα και καταχρήσεις των «στρατιωτικών» στην «Ανατολική Χέρσο Ελλάδα»

Οι οπλαρχηγοί αυτοί και ο Γκούρας παράλληλα με τις στρατιωτικές επιχειρήσεις επιδίωκαν να ενημερώνονται για τις ευρύτερες πολιτικές εξελίξεις και διαμαρτύρονταν έντονα σε περίπτωση που αυτό δεν συνέβαινε. Ο Γκούρας στο άκουσμα πως «η σεβαστή διοίκησις προσεκάλεσεν βασιλέα διά να μας υπερασπισθεί και συνάζονται όλαις οι επαρχίαις και υπογράφονταις περί αυτής της υποθέσεως». Διαμαρτυρόταν όχι για την έλευση του βασιλιά, αλλά για την έλλειψη πληροφόρησης: «Όμως δεν τα πιστεύω ότι αν ήτον ένα τοιούτον πράγμα βέβαιον η σεβαστή διοίκησις ως μητέρα όλων των Ελλήνων ήθελεν μας ιδεάσιν και ημάς […].[1732] Οι στρατιώτες ζήτησαν από τον στρατηγό τους Νάκο Πανουριά και από τους πληρεξουσίους οπλαρχηγούς των επαρχιών να «συνθέσουν νόμους ελευθέρους» και να αναγνωρίσουν «συνταγματικόν Μονάρχην από τας Λαμπροτέρας της Ευρώπης οικογενείας» για να διοικήσει την Ελλάδα και να την οδηγήσει στην Ανεξαρτησία της.[1733] Η Διοίκηση βέβαια διαμόρφωνε τη δική της πολιτική, ελέγχοντας πλήρως τους στρατιωτικούς της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος. Ο απεσταλμένος της Διοίκησης στην Ανατολική Ρούμελη Παναγιώτης Λιδωρίκης διαβεβαίωνε πως «ο ερχομός μου όμως εστάθη ωφέλιμος, επειδή ου μόνον οι οπλαρχηγοί, και οι υπό την οδηγίαν των εκαθησύχασαν, αλλά και οι κακώς διαφημούντες αυτά εσιώπησαν».[1734]

Μέχρι την εμφάνιση του εχθρού στο λεκανοπέδιο οι Αθηναίοι συμμετέχουν στις πολιτικές ζυμώσεις στο εσωτερικό της κοινότητας: «Το απόγευμα ήλθεν ο Δενδρινός και ο Γερακάρης· εδιαφιλονείκησαν μετά του κυρίου Χρηστίδη, έχοντας βάσιν ο Γερακάρης το δημοκρατικόν και ο Χρηστίδης το μοναρχικόν σύστημα».[1735] Οι πολιτικές συζητήσεις και συναντήσεις κυριαρχούσαν στην Αθήνα ενόψει και της Εθνοσυνέλευσης που επέκειντο (Πρόκειται για τη Γ' Εθνοσυνέλευση που ξεκίνησε

[1728] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 146, Το Εκτελεστικό Σώμα προς τον Ιωάννη Γκούρα, Ναύπλιο, 18 Δεκεμβρίου 1825.

[1729] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 146, Το Εκτελεστικό Σώμα προς τον Δήμο Σκαλτζά, 18 Δεκεμβρίου 1825.

[1730] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 129, Το Υπουργείο του Πολέμου προς το Εκτελεστικό Σώμα, Ναύπλιο, 11 Οκτωβρίου 1825.

[1731] Γέροντας, 1984, ό.π., σ. 351-358.

[1732] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 104, *«Σεβαστή μοι διοίκησις! […] τη 27 Ιουλίου 1825, μοναστήρι Προφήτου Ηλιού. Ο πατριώτης Ι. Γκούρας».*

[1733] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 132, Προς το στρατηγό Νάκο Πανουργιά, Χρυσό, 25 Αυγούστου 1825.

[1734] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 111, *«Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα! […] τη 14 Αυγούστου 1825, εκ Διστόμου. Ο ευπειθής πατριώτης Παναγιώτης Ν. Λοιδωρίκης».*

[1735] Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 16 (Παναγιώτης Μοναστηριώτης).

στην Επίδαυρο στις 6 Απριλίου του 1826 με την παρουσία του ίδιου του Γκούρα στη Νέα Επίδαυρο). «Με έκραξεν ο Γκούρας εις του δεσπότη και επήγα. Εκεί εύρον όλους τους πληρεξουσίους και προύχοντας των Αθηνών […]».

Τα παραπάνω γράφτηκαν από τον Παναγιώτη Μοναστηριώτη, Γενικό Αστυνόμο των Αθηνών από το 1825. Ο ίδιος, μη όντας Αθηναίος, εκφραζόταν με μεγαλύτερη ευκολία από τους γηγενείς όταν επρόκειτο να κατονομάσει τις συνωμοτικές κινήσεις που λαμβάνουν χώρα στην Αθήνα. Έτσι κατηγορεί τους Γ. Ψύλλα, Στάμο Σεραφείμ και τον Μακρυγιάννη για τη δημιουργία «μυστικής εταιρείας» με σκοπό να θανατώσουν τους άρχοντες και τους μεγάλους καπεταναίους.[1736] Η ρευστότητα των συνθηκών αποτυπωνόταν και στην ευμετάβολη πολιτική θέση του Γκούρα, ο οποίος αποκαλούσε «μασκαράν» τον Κουντουριώτη, εκφράζοντας παράλληλα και την αντιπάθειά του προς τον Μαυροκορδάτο. Ο Γκούρας θα ταχθεί πολιτικά υπέρ της Μοναρχίας: «όποιος φρονεί δημοκρατικά και δεν θέλει βασιλέα εις την Ελλάδα, να ηξεύρη καλά ότι εν τη Ανατολική Ελλάδα δεν ζη πλέον και ας πάρη τα μέτρα του ο καθ' εις, και θέλουν να χαλάσουν τον κόσμον […]».[1737]

Η κατάσταση στην Ανατολική Χέρσο Ελλάδα τον Αύγουστο και Σεπτέμβριο του 1825 απαιτούσε δραστικότερες ενέργειες από τη μεριά της Διοίκησης. Το Υπουργείο της Αστυνομίας ενημέρωνε το Εκτελεστικό Σώμα πως εκεί -στην Ανατολική Ρούμελη και την Αθήνα- «θέλει ταραχθεί η εσωτερική ησυχία […] θέλουν συνεβεί ολέθρια αποτελέσματα, και ίσως να βλαφθεί το έθνος και εξωτερικώς».[1738] Δεν ήταν μόνο οι καταχρήσεις και οι λεηλασίες των οπλαρχηγών. Οι «στρατιωτικοί» ζητούσαν τον προσεταιρισμό της Γαλλίας και όχι της Αγγλίας. Η Διοίκηση εξέδωσε «εντόνους διαταγάς» προς τον στρατηγό Γκούρα να ελέγξει τους οπλαρχηγούς των Σαλώνων και να αντιμετωπίσει τις καταχρήσεις των στρατιωτών του Στάθη Κατσικογιάννη στην Αθήνα. Ο Παναγιώτης Σοφιανόπουλος και ο Ιωάννης Σούτσος, που κατονομάζονταν ανάμεσα στους υποκινητές των ταραξιών, έφτασαν στα Μέγαρα με σκοπό να συγκαλέσουν συνέλευση των στρατιωτικών για να επικυρώσει το «συνταγματικόν χάρτην». Στο «κίνημα» κατά της Διοίκησης μετέχουν ο Νικολαΐδης και ο [Δημήτριος] Αινιάν, οι οποίοι προσεγγίζουν Γάλλους, χωρίς την έγκριση της Διοίκησης.[1739] Από τη μεριά τους οι στρατιωτικοί απαντούν πως το στρατόπεδο των Σαλώνων είναι τρεις μέρες «νηστικόν» και πως η Διοίκηση δε φροντίζει για την τροφοδοσία του.[1740]

Η Αθήνα βρισκόταν στο επίκεντρο ενός κινήματος στρατιωτικών αμέσως μετά τη δολοφονία του Οδυσσέα Ανδρούτσου. Τα «κινήματα» αφορούσαν ολόκληρη την «Ανατολική Χέρσο Ελλάδα». Ο Γκούρας δεχόταν πιέσεις από όλες τις μεριές, και

[1736] Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 20 (Παναγιώτης Μοναστηριώτης).

[1737] Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 22 (Παναγιώτης Μοναστηριώτης). Ο Μοναστηριώτης, μαζί με τον Κωνσταντινουπολίτη Χρηστίδη ανήκαν στο «γαλλικό κόμμα» και είχαν σταλθεί στη Αθήνα για να ασκήσουν πιέσεις για την εκλογή του Υψηλάντη και του Κωλέττη στην προεδρία του Εκτελεστικού.

[1738] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 118, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. το Υπουργείον της Αστυνομίας. […] εν Ναυπλίω, τη 9 Σεπτεμβρίου 1825. Ο Υπουργός της Αστυνομίας Δ. Δεσύλλας».*

[1739] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 118, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Έξοχον Υπουργείον της Αστυνομίας η Γενική Αστυνομία των Αθηνών. […] τη α΄ Σεπτεμβρίου 1825. Ο Γενικός Αστυνόμος Αθηνών Ανδρέας Ξάνθης».*

[1740] Ενδεικτικά, Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 132, Οι πατριώτες προς τη Διοίκηση, στρατόπεδο Σαλώνων, 20 Οκτωβρίου 1825.

από τους στρατιωτικούς και από τη Διοίκηση.[1741] Ο ίδιος εμφανιζόταν να έχει θορυβηθεί από τη στάση των στρατιωτικών. Όλοι τελικά θα υπακούσουν στην κεντρική εξουσία και στη θέληση των Νόμων. Οπλαρχηγοί, όπως ο στρατηγός Γεώργιος Δυοβουνιώτης, θα ανταμειφθούν με την εκχώρηση της «αρχηγίας των αρμάτων» σε επαρχίες, εν προκειμένω στην Επαρχία Ταλαντίου.[1742] Άλλοι θα διατηρήσουν τη δυσπιστία τους και μια κριτική στάση απέναντι στη Διοίκηση. Ο Καπετάν Στάθης Κατσικογιάννης θα τεθεί το 1827 επικεφαλής στασιαστών στρατιωτικών μέσα στην πολιορκούμενη από τους εχθρούς Ακρόπολη Αθηνών, απαιτώντας την άμεση λύση της πολιορκίας από τη Διοίκηση. Η περίοδος «ομαλότητας» των οικονομικών λειτουργιών της Αθήνας είχε προ πολλού παρέλθει.

ΙΙ.γ. Στρατιωτικές προετοιμασίες στην Κοινότητα Αθηνών

Από τον Οκτώβριο του 1825 ο Ιωάννης Γκούρας ως φρούραρχος Αθηνών είχε θέσει σε ετοιμότητα τους κατοίκους της πόλης των Αθηνών για μία επικείμενη πολιορκία από τις οθωμανικές δυνάμεις της Ευρίπου.[1743] Υπήρχε και το προηγούμενο της περιόδου του Μαΐου και Ιουνίου 1825, οπότε και υπήρξε σοβαρή απειλή για την πόλη από τους Οθωμανούς της Ευρίπου, που όμως, απομακρύθηκε. Και τότε είχε γίνει εφοδιασμός σε τρόφιμα και πολεμοφόδια της πόλης και του φρουρίου για να αντέξουν σε μια πιθανή πολιορκία.[1744] Δέκα χιλιάδες οκάδες αλεύρι (σιτάρι και κριθάρι) ήρθαν στην Αθήνα από το Καλαμάκι (σημερινός Άλιμος) όπου κατέφτασε η γολέττα του πλοιάρχου Δημητρίου Κουτζογιάννη.[1745] Δέκα χιλιάδες φυσέκια,

---

[1741] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 118, *«Προς τον Γενναιότατον στρατηγόν κ. Ιωάννην Γκούραν. […] 9 Σεπτεμβρίου 1825. Εν Ναυπλίω».* Η Διοίκηση ζητά από τον Γκούρα να συλλάβει τους πρωταίτιους του κινήματος.

[1742] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 127*, «Προς το Υπουργείον του Πολέμου. […] Ναύπλιον τη 7 Οκτωβρίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος».*

[1743] Ενδεικτικά, βλέπε την άφιξη πολεμοφοδίων στην Αθήνα τον Αύγουστο του 1825 στο, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 53, *«Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω τη 8 Αυγούστου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».* Τέλη Αυγούστου 1825 400 κοιλά σίτου και άλλα 400 κοιλά αραπόσιτου έφτασαν διά θαλάσσης στο φρούριο των Αθηνών με διαταγή της Διοίκησης, στο ό.π., φ. 56, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον των Ναυτικών προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω τη 27 Αυγούστου 1825. Δ. Α. Βουλγάρη, Ιωάννης Α. Λαζάρου, Ανδρέας Αργυρός».*

[1744] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 89, *«Προς το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 15 Μαΐου 1825. Ο Αντιπρόεδρος»* και ό.π., φ. 90, *«Προς το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 17 Μαΐου 1825. Ο Αντιπρόεδρος».* Επιπλέον στο Φρούριο Αθηνών είχαν σταλθεί και δέκα «γυμνασμένοι» πυροβολιστές υπό τις διαταγές του Γεράσιμου Φωκά, στο ό.π., φ. 91*, «Προς το Υπουργείον του Πολέμου. […] Ναύπλιον, τη 21 Μαΐου 1825. Ο Αντιπρόεδρος».* Το σώμα του Φωκά θα είναι στην πολιορκία του 1826-1827. Βλέπε και Μέρος Δ΄, ΙΙ. «Εγώ πειθόμενος εις την φωνήν των νόμων, η οποία είναι φωνή της πατρίδος και του Θεού […]»[1744]: Το πολιτικό πλαίσιο της σύγκρουσης του Ιωάννη Γκούρα και της κεντρικής Διοίκησης με τον Οδυσσέα Ανδρούτσο.

[1745] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 93, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς την Σεβαστήν Διοίκησιν η προσωρινώς Διευθύνουσα τα κατά της Ανατολικής Ελλάδος Επιτροπή. […] τη 27 Μαΐου 1825. Λουτράκι. Η Επιτροπή Νικολάκης Βρίκης, Άγγελος Λουκόπουλος, Χαράλαμπος Παπά Πολίτης»* και ό.π., φ. 93, *«Ευγενεστάτη επιτροπή. […] Εν Σαλαμίνι, τη 24 Μαΐου 1825. Ο διάπυρος ευχέτης σας Καρύστου Νεόφυτος».* Ο Βάσος Μαυροβουνιώτης είχε μόλις καταφθάσει στην Αθήνα και ενημέρωσε πως δεν υπάρχουν τροφές. Ο Νεόφυτος ζητά οι τροφές που θα σταλθούν να μην είναι μόνο κριθάρι γιατί αυτό μόνο του δεν τρώγεται.

πεντακόσιες οκάδες μπάλλες κανονιών, φθάρια και ξύλα θα εισέλθουν στο φρούριο.[1746]

Η διαχείριση του φρουρίου γινόταν από τον αντιφρούραρχο Ιωάννη Μαμούρη, ο οποίος κατηγορήθηκε από τον φροντιστή Αθηνών πως άδειαζε τις αποθήκες του φρουρίου.[1747] Ο Μαμούρης προφανώς αρνούμενος τις κατηγορίες θα ζητήσει από τη Διοίκηση πολεμοφόδια, πυρίτιδα, μπάλες, φυσέκια, «πυροβολιστάς καλούς» και «λοιπά αναγκαία προς οχύρωσιν του φρουρίου».[1748] Η Διοίκηση από τη μεριά της έστελνε διαμέσου της τριμελούς επιτροπής της Ανατολικής Ελλάδος μόνο τα αναγκαία χρήματα για τα «γεμεκλίκια» των στρατιωτών.[1749] Στην περίπτωση του Μαμούρη η Διοίκηση φαίνεται πως υπαναχώρησε μπροστά στον γενικό κίνδυνο, που δεν επέτρεπε την πολιτική ρήξη με τον φρούραρχο και αντιφρούραρχο της Ακρόπολης.[1750] Έτσι η Διοίκηση ενημερώσε το Επαρχείο Αθηνών πως έστειλε αρκετά πολεμοφόδια για το φρούριο και πως οι κάτοικοι Αθηνών «δεν θέλειν έχει πλέον παράπονα διά τας στρατιωτικάς καταχρήσεις».[1751]

Ο Γκούρας είχε τη γενικότερη εποπτεία του φρουρίου και της πόλης.[1752] Στα περίχωρα της Αττικής η παρουσία των στρατιωτών του Νικολάου Κριεζιώτη, που επέστρεψαν από τη Σαλαμίνα, διασφάλιζε την προστασία των αγροτών. Λίγο αργότερα ο Κριεζώτης θα βρεθεί μέσα στην πόλη.[1753] Σε κάθε μαχαλά ο φρούραρχος είχε τοποθετήσει επικεφαλής δικούς του ανθρώπους, ήδη από το προηγούμενο έτος,

---

[1746] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 95, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 1 Ιουνίου 1825. Ο Υπουργός του Πολέμου Αδάμ Δούκας».*

[1747] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 99, *«Προς την Επιτροπήν την διευθύνουσαν προσωρινώς τα της Ανατολικής Ελλάδος. […] Εν Ναυπλίω, τη 11 Ιουλίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος»* και ό.π., φ. 99*, «Προς το Υπουργείον του Πολέμου. […] τη 11 Ιουλίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος».*

[1748] Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 100, *««Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 14 Ιουλίου 1825. Η Επιτροπή των Πολεμικών Α. Μεταξάς, Αδάμ Δούκας».*

[1749] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 100, *«Προς τον Γενναιότατον στρατηγόν Βάσσον Μαυροβουνιώτην. […] Εν Ναυπλίω, τη 16 Ιουλίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος».*

[1750] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 104, *«Το Υπουργείον των Πολεμικών. […] τη 29 Ιουλίου 1825. Ο Πρόεδρος».*

[1751] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 110, *«Προς το [Επαρχείον] (εκ παραδρομής αναγράφεται «Υπουργείον») Αθηνών. […] Εν Ναυπλίω, τη 12 Αυγούστου 1825. Ο Πρόεδρος».* Οι «στρατιωτικές αταξίες», όμως, δεν έλλειψαν από την Επαρχία Αθηνών, ακόμη και ενέργειες των ατάκτων στρατιωτών εναντίον των στρατιωτών του τακτικού σώματος που ενέδρευε στην Αθήνα. Η Διοίκηση αισθανόταν ιδιαίτερα αμήχανη απέναντι σε τέτοιες εκδηλώσεις και καλούσε το Επαρχείο Αθηνών να «διατηρή και να αυξάνη τη μάλιστα τη μεταξύ τακτικών και ατάκτων στρατιωτών αρμονίαν», διατηρώντας επικοινωνία και με τον στρατηγό Γκούρα και με τον συνταγματάρχη Φαβιέρο. Όμως, από τη σχετική αλληλογραφία προκύπτει πως και οι στρατιώτες του τακτικού προέβαιναν σε «αταξίες». Βλέπε σχετικά, Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 139, Το Εκτελεστικό Σώμα προς το Επαρχείο Αθηνών, Ναύπλιο, 23 Νοεμβρίου 1825 και *Α.Ε.Π.,* τόμος 3ος, 1971, ό.π., σ. 256-257.

[1752] Στα τέλη του 1825 ο Γκούρας επέστρεψε στην Αθήνα και τη θέση των στρατευμάτων του στην Επαρχία Λιβαδειάς πήραν εκείνα του στρατηγού Μήτρου Τριανταφυλλίνα. Ο τελευταίος δεν θα έχει το πρέπον «φέρσιμο» απέναντι στους στρατιώτες του Γκούρα, στο Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 143, Το Εκτελεστικό Σώμα προς τον στρατηγό Γκούρα, Ναύπλιο, 5 Δεκεμβρίου 1825.

[1753] Το Επαρχείο Αθηνών ζητούσε τη μέριμνά τους, όπως και τη μέριμνα του ιππικού, από τη Διοίκηση, στο Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 148, Το Επαρχείο Αθηνών προς τη Διοίκηση, Αθήνα, 26 Δεκεμβρίου 1825. Στις 15 Απριλίου 1826 και μπροστά στον «επικείμενο κίνδυνο» ο στρατηγός Νικόλαος Κριεζώτης πήρε διαταγές να «περάσει εις Αθήνας υπό την οδηγίαν του Στρατηγού Ιωάννου Γκούρα». Ο Γκούρας θα προμήθευε τα αναγκαία στο σώμα του κατά τις οδηγίες της Διοίκησης. Η διαταγή κλείνει με την υπενθύμιση-προτροπή: «μη λήψεις να αναδειχθείς καλός Έλλην και ανδρείος πολεμικός», στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 192, *«Προς τον Γενναιότατον στρατηγόν κύριον Νικόλαος Γκριζώτην […] τη 15 Απριλλίου 1826, εν Νέα Επιδαύρω».*

όπως, για παράδειγμα, τον Αλύπιο Καλογερά στους μαχαλάδες Κοντίτου, Κατηφόρου και Ραγκαβά, με κύρια αποστολή την καταγραφή των ανδρών και τη στρατολόγησή τους ακόμη και με τη βία.[1754] Η επίκληση των έκτακτων συνθηκών από τον ίδιο φαίνεται πως δικαιολογούσε τις όποιες καταχρήσεις. Αν και έργο ενός φρουράρχου ήταν η τήρηση της «ησυχίας»,[1755] ο φρούραρχος Αθηνών συχνά ξεπερνούσε ατιμωρητί τα όρια των Νόμων. Παράλληλα, ο φρούραρχος είχε φροντίσει για την επιδιόρθωση των κανονιών του φρουρίου, τη συντήρηση του μύλου, των στερνών και του φούρνου του.[1756]

Συχνά οι οθωμανικές δυνάμεις επέδραμαν αιφνιδιαστικά στην περιφέρεια της Αττικής στο Μαραθώνα, τον Κάλαμο και το Καπανδρίτι δημιουργώντας προβλήματα στη σύναξη των δεκάτων. Οπωσδήποτε η πολιορκία του Μεσολογγίου κράτησε μακρυά από την Αττική τις οθωμανικές δυνάμεις.[1757] Είναι η ίδια κρίσιμη περίοδος κατά την οποία εμφανίζεται να συνδράμει ενεργά τη Διοίκηση ο Γεώργιος Καραϊσκάκης.[1758] Σ' αυτόν θα δοθεί και η αρχηγία των στρατευμάτων της Ανατολικής Ρούμελης, τη στιγμή που ο Γκούρας βρισκόταν μέσα στην Ακρόπολη αποκλεισμένος και δεν μπορούσε να ηγηθεί.[1759]

Δυνάμεις του τακτικού είχαν αρχίσει να εμβαίνουν στο φρούριο Αθηνών την ίδια περίοδο.[1760] Ο Φαβιέρος βρέθηκε στην Αθήνα το Νοέμβριο του 1825.[1761]

[1754] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 8, *«Αλύπιε Καλογερά […] τη 22 Ιουνίου 1824. Εν Αθήναις. Ιωάννης Γκούρας».*

[1755] Χαρακτηριστικά βλέπε, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 192, *«Προς τον Φρούραρχον Ναυπλίου κύριον Νάσον Φωτομαράν […] Εν Ναυπλίω, τη 14 Απριλλίου 1826».*

[1756] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 10, *«Όσα έξοδα έγιναν εις το φρούριον (Αθηνών) έως Ιουλίου […] τη 17 Αυγούστου 1825. Αντώνιος Γεωργαντάς, Γραμματεύς του Στρατηγού Ιωάννου Γκούρα».*

[1757] Τότε ζητήθηκε από τη Διοίκηση η συνδρομή δυνάμεων που έδρευαν στην Αθήνα στην πολιορκία του Μεσολογγίου, στο Γ.Α.Κ., *συλλογή Βλαχογιάννη Α΄,* φ. 192, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον του Πολέμου. […] Τη 29 Δεκεμβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Η Επιτροπή των Πολεμικών Α. Μεταξάς, Αδάμ Δούκας».* Ο στρατηγός Βάσος Μαυροβουνιώτης αν και είχε διαταχτεί από τη Διοίκηση να πάει στο Μεσολόγγι δεν πήγε. Δύο καπεταναίοι του οι Γεώργιος Αναγνώστου Στυλιδιώτης (Στηλιδιώτης) και Γεώργιος Κωνσταντίνου Στυλιδιώτης ζητούν από τη Διοίκηση με επιστολή τους σταλμένη από την Αθήνα να μεταβούν στο πολιορκημένο Μεσσολόγγι υπό τις οδηγίες άλλου οπλαρχηγού. Η Διοίκηση συναινεί. Ο Γεώργιος Στηλιδιώτης τον Αύγουστο του 1825 τροφοδοτούσε το φρούριο Αθηνών με τροφές, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 56, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 28 Αυγούστου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[1758] Γ.Α.Κ., *συλλογή Βλαχογιάννη Α΄,* φ. 192, *«Σεβαστή Διοίκησις. […] 30 Δεκεμβρίου 1825. Εν τω στρατοπέδω Βερβετζίνας. Ο ευπειθής και πρόθυμος πατριώτης Καραϊσκάκης».* [Εκτενής αναφορά προς τη Διοίκηση του Καραϊσκάκη για τις πολεμικές επιχειρήσεις γύρω από το Μεσολόγγι.]

[1759] Ν. Κασομούλης, *Ενθυμήματα στρατιωτικά της Επαναστάσεως των Ελλήνων 1821-1823*, τόμος δεύτερος, 1998, σ. 348-349, 375. Βλέπε και Χ. Λούκος., «Ξαναδιαβάζοντας τον Κασομούλη. Σκέψεις για μια άλλη χρησιμοποίηση της μαρτυρίας του», στο *Πρακτικά συνεδρίου, 1821 και Απομνημονεύματα. Ιστορική χρήση και ιστοριογραφική γνώση*, Μάιος 2020, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων. Αναλυτικά για τη μεταστροφή του Καραϊσκάκη σε υπηρέτη των διαταγών της Διοίκησης βλ. Διονύσης, *Η μεταστροφή του Καραϊσκάκη. Από τον κλεφταρματολό στον επαναστάτη,* εκδόσεις ΕΑΠ, 2021, σ. 157-199.

[1760] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 61, *«Προς το Εθνικόν Ταμείον. […] τη 8 Οκτωβρίου 1825. Ναύπλιον. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».* 80 στρατιώτες του τακτικού θα ενίσχυαν την Αθήνα μεταφερόμενοι με γολέτα.

[1761] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 67, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον του Πολέμου προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 28 Νοεμβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Η επιτροπή των πολεμικών Α. Μεταξάς, Διονύσιος Μούρτζινος, Αδάμ Δούκας».* Βλ. και *Απομνημονεύματα Μακρυγιάννη,* ό.π., σ. 265-270.

Ανάμεσα στον Καραϊσκάκη και τον Φαβιέρο εκδηλώθηκαν διαφωνίες που αντανακλούσαν περισσότερο τις διαφορετικές αντιλήψεις ως προς τη στρατηγική του πολέμου, παρά την προσωπική αντιπάθεια. Ο πρώτος παρουσιαζόταν ως εκπρόσωπος των ατάκτων στρατιωτών και ο δεύτερος ως επικεφαλής του τακτικού πολέμου.[1762] Στις αρχές του 1826 τακτικά στρατεύματα θα βρεθούν στην Αθήνα. Μάλιστα δύο προεστοί οι Δημήτριος Καλλιφρονάς και ο Δημήτριος Μισαραλιώτης εμφανίζονταν ως «σιτισταί» των στρατευμάτων.[1763] Δύο νοικοκυραίοι οι Λεονάρδος Σαλωνιτίδης και Θεόφιλος Φιλιππίδης υπήρξαν και αυτοί σιτιστές του τακτικού. Στους αθηναίους «δεκανείς» του τακτικού εμφανιζόταν ο Ιωάννης Ζαχαρίτσας, ο Αργύρης Μοραΐτης (Μωραΐτης), ο Σταύρος Πούλος, ο Παναγιώτης Μαρίνος και ο Ελευθέρης Κρητικός. Στους σιτιστές του ιππικού εμφανιζόταν ο προεστός Λοχίας Δημήτριος Τουρναβίτης (Τυρναβίτης).

Διαφωνίες προέκυπταν ακόμη και για επιχειρησιακά θέματα πέρα από τα αμιγώς πολιτικά. Υπήρχε μια δυσάρεστη κατάσταση με τους στρατιώτες να μη θέλουν σε πολλές περιπτώσεις να κινηθούν χωρίς λουφέδες, θέτοντας σε κίνδυνο τις αμυντικές δομές της Αθήνας. Έπρεπε, λοιπόν, να δωθούν κίνητρα στους ενόπλους να μείνουν στις θέσεις τους ή να ληφθούν αυστηρά μέτρα για περιπτώσεις απειθαρχίας.[1764] Η Κοινότητα Αθηνών επιλέγει τη δεύτερη λύση και αντιδρά δυναμικά στις πολεμικές αναγκαιότητες με ένα ψήφισμα των δημογερόντων και του Γκούρα: «Όσοι αδιαφορήσουν και δεν έλθουν εις υπεράσπισιν της πατρίδος θέλουν είναι άτιμοι και τα κτήματά των θέλουν χρησιμεύσει εις αμοιβήν των όσων ξένων στρατιωτών θέλουν υπερασπισθή τας Αθήνας».[1765] Όπως είδαμε ο κεντρικός πυρήνας των υπερασπιστών της Αθήνας δεν ήταν γηγενείς κάτοικοι της περιοχής. Οπωσδήποτε η προσδοκία για οικονομική αποκατάσταση ήταν ένα ισχυρό κίνητρο για να βρεθούν στις επάλξεις της Ακρόπολης.[1766] Ο αρχηγός των πυροβολιστών Γεράσιμος Φωκάς επίσης δεν ήταν Αθηναίος.[1767]

Οι περιφερειακές δυνάμεις στο λεκανοπέδιο στην πλειοψηφία τους ανήκαν σε Αθηναίους καπεταναίους (στρατιωτικούς). Αυτό θα άλλαζε με την εμφάνιση στην Αττική των διοικητικών στρατευμάτων. Για την τελευταία αποφάσισε θετικά και ο «λαός των Αθηνών» στις 14 Ιουλίου 1826: «Μετά το μεσημέριον ο λαός των Αθηναίων συνεκρότησεν εις την οικίαν του ηγουμένου Βρανά Γαβριήλ συνέλευσιν, όπου προσκαλέσας και τους δημογέροντας από την Ακρόπολιν, εζήτησε και υπεχρέωσε τους δημογέροντας να προσκαλέσωσι τον Κριεζώτην[1768] εις βοήθειαν, να έλθη μέσα εις την πόλιν, υποσχώμενοι να του πληρώσωσι μετά την αναχώρησιν του

[1762] Αινιάν, 1956, ό.π., σ. 68-69.

[1763] *Α.Ε.Π.,* τόμος 3ος, 1971, ό.π., σ. 232.

[1764] Για τον τρόπο αντιμετώπισης της απειθαρχίας και της έλλειψης τάξης των στρατιωτών κατά την αμερικανική Επανάσταση βλ., Κοκκινάκης, 2012, ό.π., σ. 216-222.

[1765] Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 74-75 (Νικόλαος Αντ. Καρώρης).

[1766] «Η φρουρά του (του Γκούρα) ήτον από ξένους, και όχι από πολίτας των Αθηνών, εύρεν εις αυτούς (στους ξένους) όλην την απιστίαν, απείθειαν, και αχαριστίας, ώστε πριν να αποκλεισθούν, άρχισαν να ταράττουν τα πράγματα και να μελετούν την εγκατάλειψιν του φρουρίου» στο Σουρμελής, 1834, ό.π., σ. 138.

[1767] Γ.Α.Κ., *συλλογή Βλαχογιάννη, κατάλογος Α', φάκελος 192, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον του Πολέμου. […] Τη 20 Μαίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός του Πολέμου Αδάμ Δούκας».*

[1768] Βλ. *Νικόλ. Κριεζιώτης : Διατριβή αναγνωσθείσα εν τω Φιλολ. Συλλόγω Βύρωνι εν δυσί συνεδριάσεσι τω 1873 , Υπό Αθανασίου Χρυσολόγη*, Εκ του τυπογραφείου των αδελφών Βαρβαρήγου, Εν Αθήναις 1877. Στη σ. 105 ο Κριεζώτης και ο Βάσος Μαυροβουνιώτης σε επιστολή τους της 13ης Απριλίου 1831 από τη Σαλαμίνα προς τον Κυβερνήτη της Ελλάδος Αυγουστίνο Καποδίστρια κάνουν λόγο για δολοφονία του φρουράρχου Γκούρα.

εχθρού τους ανήκοντας μισθούς».[1769] Σε άλλη περίπτωση είναι οι δημογέροντες που επιβάλλουν την πρότασή τους, όταν ζήτησαν από τους πολίτες να τειχιστεί η πόλη από το μέρος του Λυκόδημου έως την Ακρόπολη: «Ο λαός ήκουσε το πράγμα με δυσαρέσκειάν του, επιθυμών την φύλαξιν όλης της πόλεως».[1770] Φαίνεται πως στα αμιγώς στρατιωτικά ζητήματα υπερίσχυε η παρουσία του Γκούρα και των δημογερόντων που ήταν σε στενή επαφή μαζί του. Για παράδειγμα η κατασκευή κανονιοστασίων γινόταν και μόνο με την εντολή του Γκούρα. Η «κοινή συνέλευσις των Αθηναίων μετά των Δημογερόντων και του Στρατηγού Γκούρα» στις 23 Ιουλίου 1826 αφορούσε περισσότερο ζητήματα στρατηγικής, όπως τη πρόσκληση στην Αθήνα των «έξω» στρατηγών.[1771]

ΙΙ.δ. Η πολιορκία της Αθήνας

Η περίοδος από τα μέσα του 1826 (Ιούνιος-Ιούλος) έως και τις αρχές του 1830 ήταν μια περίοδος στην οποία οι κανονικότητες υποχωρούν λόγω των πολεμικών συνθηκών. Διακρίνονται δύο περίοδοι εξίσου καταστροφικές για τις οικονομικές λειτουργίες της Επαρχίας Αθηνών. Η πρώτη περίοδος αφορά την πολιορκία της Αθήνας και της Ακρόπολης. Η περίοδος αυτή τελειώνει στις 24-25 Μαΐου 1827 με την παράδοση της Ακρόπολης στους Οθωμανούς του Μεχμέτ Ρεσίτ-πασά (Κιουταχής).[1772] Η δεύτερη περίοδος είναι η περίοδος της προσφυγιάς των κατοίκων στα όμορα νησιά, κυρίως τη Σαλαμίνα, την Αίγινα και τον Πόρο, και διαρκεί μέχρι τη σταδιακή επιστροφή τους μετά την υπογραφή του Πρωτοκόλλου της Ανεξαρτησίας στις 3/15 Φεβρουαρίου 1830. Τόσο η πολιορκία όσο και η προσφυγιά στέκονται καταστροφικές για τις οικονομικές δομές της Αττικής. Αυτό αποτυπώνεται και στις αγοραπωλησίες και σε κάθε άλλη οικονομική δραστηριότητα στην Αττική. Από τη μια παρουσιάζεται μια ύπαιθρος προσκυνημένη, με τα χωριά και τους χωρικούς να υπηρετούν τους Οθωμανούς[1773] και από την άλλη μια πόλη με περιορισμένες αστικές δραστηριότητες.

Στα τέλη Αυγούστου 1826 ο στρατηγός Γεώργιος Καραϊσκάκης μετά και τη μάχη του Χαϊδαρίου (6-8 Αυγούστου 1826) και την εκεί ήττα των επαναστατών θα βρισκόταν στην Ελευσίνα.[1774] Το στρατόπεδο είχε σύμφωνα με τον Κασομούλη 6.516

[1769] Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 80 (Νικόλαος Αντ. Καρώρης).

[1770] Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 85 (Νικόλαος Αντ. Καρώρης).

[1771] Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 86 (Νικόλαος Αντ. Καρώρης). Ο τοπικός καπεταναίος Μελέτης Βασιλείου, που θα μπορούσε να συνδράμει στρατιωτικά τον Γκούρα, είχε δολοφονηθεί το Μάιο του 1827 στη Χασιά από ενόπλους συντοπίτες του που είχαν προσκυνήσει τον Ομέρ πασά. Ο ταξίαρχος Βασιλείου φαίνεται να συμπλέει με τον Γκούρα και τις πολιτικές αποφάσεις του μετά το 1822. Αυτή η στάση πρέπει να βρήκε ενάντιους τους Χασιώτες, οι οποίοι δεν συμφωνούσαν με την πολιτική του Γκούρα.

[1772] Για την πολιορκία της Αθήνας το 1826 βλέπε, Mark Mazower, *Η Ελληνική Επανάσταση*, 2021, σ. 348-376.

[1773] Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών Π. Μοναστηριώτου - Δ. Χρηστίδου - Π. Πούλου - Ν. Καρώρη, στο *Απομνημονεύματα Αγωνιστών του ΄21*, τόμος 13, επιμελητής της εκδόσεως Εμμ. Γ. Πρωτοψάλτης, Αθήνα 1957, σ. 216 (Νικόλαος Αντ. Καρώρης). Επίσης, Σουρμελής, εν Αιγίνη, 1834, ό.π., σ. 141: *«[…] ο εχθρός έρχεται εις την Αττικήν τον Ιούνιον μήνα 1826 τα δύο χωρία της Αττικής Χασιά και Μενίδι, τον υποδέχονται και τον προσκυνούν· οι φρονιμότεροι όμως και προκριτώτεροι τούτων των χωρίων ήσαν ενωμένοι με τους φιλελεύθερους».*

[1774] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 194, *«Γενναιότατε αδελφέ! […] τη 20 Αυγούστου 1826. Ελευσίνα. Ο αδελφός σου Γεώργιος Καραϊσκάκης».* Επιστολή προς το Σπύρο Ρούκη. Επίσης βλέπε, Κασομούλης, τόμος δεύτερος, 1998, ό.π., σ. 356-358.

άντρες.[1775] Ο Γεώργιος Καραϊσκάκης είχε ξεκινήσει στις 19 Ιουλίου 1826 από το Ναύπλιο με κατεύθυνση τη Σαλαμίνα. Από εκεί πέρασε «ων άπειρος των τόπων» στον Πειραιά για ανίχνευση του πεδίου. Τελικά ο Πειραιάς κρίθηκε επισφαλής θέση και το γενικό στρατόπεδο στήθηκε, όπως, αναφέραμε στην Ελευσίνα. Από στρατηγικής άποψης η μεγάλη περίμετρος της πόλης των Αθηνών με διάτρητο το περιβάλλον τείχος δε θα μπορούσε με τις μικρές κατά τόπους δυνάμεις να κρατηθεί απέναντι στις επιθέσεις του Κιουταχή. Οι δυνάμεις των πολιορκημένων ήταν λιγοστές: Ο Γεώργιος Δυοβουνιώτης και ο Αθανάσιος Κουτζονίκας βρίσκονταν τον Ιανουάριο του 1827 στο στρατόπεδο της Βελίτζας.[1776] Από την άλλη δεν ήρθαν σε υπεράσπιση της Αθήνας οι Ολύμπιοι οπλαρχηγοί παρά τις διαταγές της Διοίκησης.[1777]

Ο εχθρός με ισχυρή παρουσία και δύναμη πυρός στην περιφέρεια, στα «Περιβόλια», Κυψέλη, Πατήσια (Μεγάλη Βρύση), Σεπόλια, Χατζή Αλή και Βουνού, Αμπελόκηποι και Ασώματοι, είχε καταφέρει να αποκαταστήσει τις γραμμές ανεφοδιασμού («φορτώματα») και να κανονιοβολεί τη πόλη. Το κεντρικό στρατόπεδο των Οθωμανών ήταν στα Πατήσια. Ήταν φανερό πως οι επαναστάτες δεν μπορούσαν να «βαστάξουν» την πόλη, οπότε και κατέφυγαν στο φρούριο.[1778] Αυτό που ο Ιωάννης Γκούρας είχε πει εξαρχής, να κρατήσουν οι Επαναστάτες μόνο το φρούριο, γινόταν τώρα μονόδρομος για τους Αθηναίους. Στις 3 Αυγούστου 1826 ο Γκούρας μαζί με το Νικολή Δανίλη και καμιά δεκαριά Αθηναίους πήγαν στο «Σταροπάζαρον» και «εδιόρισε και έβαλαν φωτιά εις κάμποσα οσπήτια, διά να μη τα πιάση ο εχθρός από τον ναόν των Ανέμων και επάνω».[1779]

Ο πόλεμος στα τέλη του 1826 πήρε τη μορφή χαρακωμάτων και στις δύο πλευρές.[1780] Το ιππικό των Οθωμανών είχε αχρηστευθεί, αφού δεν μπορούσε να πλησιάσει τις θέσεις των Επαναστατών, ενώ και η χρήση υπονόμων («μίνα») δεν άλλαζε την κατάσταση των πολιορκημένων Χριστιανών. Υπήρχε διαρκής εναλλαγή στρατοπέδων από τη μεριά των Οθωμανών, ενώ οι επαναστάτες απαντούσαν με τη δημιουργία νέων «ταμπουριών». Στις 9 Αυγούστου 1826 ο εχθρός κατόρθωσε να ελέγξει την κατάσταση στο Χαϊδάρι («Χαϊντάρι») απωθώντας τους επαναστάτες.[1781] «Οι Τούρκοι θριαμβεύοντες την ημέραν ήρχοντο εις τα στρατόπεδά των απ'ολίγοι ολίγοι και εις την πόλιν και εις τα κανονοστάσσια».[1782]

[1775] Κασομούλης, τόμος δεύτερος, 1998, ό.π., σ. 666. Στον αριθμό αυτό αθροιζόταν και το τακτικό του Φαβιέρου.

[1776] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 196, *«[…] 13 Ιανουαρίου 1827, εν τω στρ: Βελήτζης. Οι πατριώται Γ. Δυωβουνιώτης, Αθ. Κουτζονίκας».* Γενικός αρχηγός μετά το θάνατο του Γκούρα ήταν ο Γεώργιος Καραϊσκάκης».

[1777] Συντάξεως, «Εν αθηναϊκόν έγγραφον του αγώνος του 1821», *Τα Αθηναϊκά*, τεύχος 34, Σεπτέμβριος 1966, σ. 52-53. Οι Ολύμπιοι έφτασαν με απόβαση μέχρι το Ταλάντι με σκοπό να καταλάβουν τις αποθήκες απ' όπου γινόταν ο ανεφοδιασμός των οθωμανικών στρατοπέδων της Ανατολικής Ρούμελης. Ο Μουσταφάμπεης αναχώρησε στις αρχές Νοεμβρίου εσπευσμένα από τη Δομπραίνα για το Ταλάντι. Οι Ολύμπιοι δεν είχαν καμία ελπίδα και τράπηκαν σε φυγή. Ο Καραϊσκάκης ζήτησε με επιμονή να επανέλθουν οι Ολύμπιοι στο Ταλάντι κάτι που δεν έγινε, στο Αινιάν, 1956, ό.π., 86-88, 97. Δεν ξέρουμε αν η σύγκρουση που είχαν με τον Οδυσσέα Ανδρούτσο για την αρχηγία της Ευρίπου έπαιξε κάποιο ρόλο στην απόφασή τους αυτή.

[1778] Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 48 (Παναγής Πούλος).

[1779] Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 98 (Νικόλαος Αντ. Καρώρης).

[1780] Αναλυτικά για την πολιορκία της Αθήνας και της Ακρόπολης στο Γιώργος Μαργαρίτης, *Η υπεράσπιση της ελεύθερης Ελλάδας. Οι κρίσιμες αναμετρήσεις που οδήγησαν στη θεμελίωση της Ελληνικής Ανεξαρτησίας,* εκδόσεις Διόπτρα, Αθήνα 2021, σ. 303-373.

[1781] Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 104-105 (Νικόλαος Αντ. Καρώρης). Για την πολιορκία της Ακρόπολης βλέπε και Θεοτοκάς, 2012, ό.π., σ. 229-249.

[1782] Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 105 (Νικόλαος Αντ. Καρώρης).

Οι Οθωμανοί έστησαν κανονοστάσια στις θέσεις του Μουσείου (Σέγγιος), της Πνυκός, του ναού Θησέως, στο λόφο της Αγίας Μαρίνας, στην Αρβανίτικη Πόρτα, στις Κολώνες, ακόμη και στον Υμηττό. Οι οθωμανικές πηγές αναφέρουν το βαρύ βομβαρδισμό της Ακρόπολης τον Αύγουστο του 1826. Το οθωμανικό ιππικό κινούνταν έξω από τον Ελαιώνα, από το Δαφνί προς τη Χασιά και το Χαϊδάρι, ενώ γινόταν προσπάθεια να επιδιορθωθούν τα τείχη της πόλης και να μπουν σ' αυτά οθωμανικές φρουρές.[1783] Μάχες, όπως αυτής στους Τρεις Πύργους και του Χαϊδαρίου, συνάπτονταν μακρύτερα από την Ακρόπολη.[1784] Στα πεδινά μέρη ο εχθρός ακολουθούσε την τακτική όχι της κατά μέτωπο επίθεσης, αλλά της σταδιακής προώθησης με τη χρήση χαρακωμάτων και απώθησης των επαναστατών, οι οποίοι εγκατέλειπαν τις θέσεις τους ακόμη και για λόγους επιμελητείας.[1785] Έτσι οι Οθωμανοί αύξαναν τον αριθμό τους μέσα στην πόλη, ενώ ταυτόχρονα διασφάλιζαν την περίμετρό τους. Αντίθετα οι επαναστάτες σταδιακά περιορίζονταν μέσα στο φρούριο της Ακρόπολης στη θέση του στενά πολιορκημένου. Τάφροι και χαρακώματα, καθώς και το πετρώδες ανάγλυφο κρατούσαν μακριά από το φρούριο τους Οθωμανούς. Φυσικά και τα βόλια των πολιορκημένων. Ο άμαχος πληθυσμός μόλις δινόταν ευκαιρία εγκατέλειπε το φρούριο. Μαζί και κάποιοι απλήρωτοι στρατιώτες ως λιποτάκτες.[1786] Στα μέσα Αυγούστου του 1826 οι Οθωμανοί πλησίασαν στους ναούς της Αγίας Παρασκευής και του Αγίου Γεωργίου Αλεξανδρινού και ανάγκασαν τους επαναστάτες να τραβηχτούν στην εκκλησία Σπηλαιώτισσα και στα χαντάκια έξω από το Σερπετζέ. Με «μίνα» στο ναό του Αγίου Γεωργίου απώθησαν προσωρινά την οθωμανική επίθεση.[1787]

Τη νύχτα της 30ης Νοεμβρίου 1826 ο Φαβιέρ (Favier· ως «Φαβιγέ» τον αναφέρει ο Κασομούλης) με δυσκολία και απώλειες εισήλθε μέσα στο φρούριο με εξακόσιους περίπου φιλέλληνες στρατιώτες τακτικούς.[1788] Άμεσα έγινε σύσκεψη με τους οπλαρχηγούς και ο Φαβιέρ επέμεινε στην άμεση αναχώρησή του για την οργάνωση αποστολής τακτικού στρατού στην Αθήνα.[1789] Είχε περάσει ένας μήνας και ο Φαβιέρ αδυνατούσε να αναχωρήσει από την Ακρόπολη, ενώς η θέση των πολιορκημένων συνεχώς επιδεινονόταν.[1790] Όντας εγκλωβισμένος, με αδρανοποιημένο και άχρηστο το τακτικό του σώμα, περνούσε την ώρα του γεμίζοντας με μπαρούτι κολώνες της Ακρόπολης για να τις ρίξει στον εχθρό: «Εγώ

[1783] Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 137 (Νικόλαος Αντ. Καρώρης).

[1784] Σουρμελής, 1834, ό.π., σ. 148.

[1785] Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 105 (Νικόλαος Αντ. Καρώρης).

[1786] Για τις λιποταξίες βλέπε χαρακτηριστικά, Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 135-136. (Νικόλαος Αντ. Καρώρης).

[1787] Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 111 (Νικόλαος Αντ. Καρώρης). Επικεφαλής των υπονομοποιών ήταν ο Μαστρο-Κώστας Νταλερόπουλος Λαγουμτζής (σ. 125). Για τη δράση του και τη σημαντική συμβολή του βλέπε Γ.Α.Κ., *Μινιστέριο του Πολέμου*, φ. 197, *«Προς τη σεβαστήν Αντικυβερνητικήν Επιτροπήν της Ελλάδος. […] τη 4 Ιουνίου 1827, εν Πόρω. Νικόλαος Κριεζώτης, Στάθης Κατζικογιάννης, Δ. Ευμορφόπουλος, Γεράσιμος Φωκάς, Μακριγιάννις, Ιωάννης Μαμούρης, Σ. Βλαχόπουλος»*. Οι υπογράφοντες ζητούν να τιμηθεί ο χιλίαρχος Κώνστας από την Επιτροπή με ευχαριστήρια προς αυτόν επιστολή, ειδικά τώρα που βρίσκεται κλινήρης στη Σαλαμίνα. Η Επιτροπή αναποκρίνεται θετικά στο αίτημά τους, ό.π., φ. 197, *«[…] εγκρίνεται […] τη 7 Ιουνίου 1827, εν Πόρω. Η αντικυβερνητική Επιτροπή»*.

[1788] Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 177-179 (Νικόλαος Αντ. Καρώρης): Μαζί του έφερε 3.000 οκάδες μπαρούτι και 5.000 τουφεκόπετρες (σ. 179).

[1789] Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 180-181 (Νικόλαος Αντ. Καρώρης). Στις 9 Δεκεμβρίου 1826 έγινε νέα σύσκεψη με τη συμμετοχή και των Δημογερόντων για να ζητηθεί να έρθουν δυνάμεις τακτικές στον Πειραιά (σ. 187).

[1790] *Α.Ε.Π.,* τόμος 3ος, 1971, ό.π., σ. 296-304.

δεν ήλθον να γένω φρουρά της Ακροπόλεως […]»[1791], διεμηνούσε στους στρατηγούς, που με προφάσεις δεν του επέτρεπαν να εξέλθει. Ο φόβος της γενικής λιποταξίας ήταν υπαρκτός και γι' αυτό έπρεπε να γίνουν προσεκτικές κινήσεις ώστε να μη δημιουργηθεί πρόβλημα από την αναχώρηση του τακτικού.[1792]

Ο Καραϊσκάκης προσπαθούσε όλο αυτό το διάστημα, μετά την επάνοδό του από την εκστρατεία στην Ανατολική Ρούμελη, να παρατηρήσει το χώρο και να στήσει με στρατηγικό τρόπο το στράτευμα. Η αλλαγή της αρχιστρατηγίας, η οποία δόθηκε στο στρατηγό Church, του δημιούργησε ιδιαίτερη δυσφορία.[1793] Μάλιστα θα γίνει και αλλαγή των φροντιστών κάτι που όξυνε ακόμη περισσότερο την αντιπαράθεση. Μάχες θα γίνουν στο χώρο μεταξύ του Πειραιά και του ελαιώνα, στο Κερατσίνι και τη Μονή του Αγίου Σπυρίδωνα, η οποία και θα ισοπεδωθεί από τους Επαναστάτες και τα ναυτικά κανόνια του Κόχραν.[1794] Οι ισορροπίες των δυνάμεων δεν επέτρεπαν στους επαναστάτες να εισέλθουν στο φρούριο των Αθηνών, ούτε να ανοίξουν οδό διαφυγής στους πολιορκημένους. Το ζήτημα πια δεν ήταν να κρατηθεί η Ακρόπολη, αλλά να διασωθούν οι έγκλειστοι σ' αυτήν. Ο ίδιος ο Καραϊσκάκης από την Ελευσίνα έγραφε για το «βέβαιον κλονισμόν του πολιορκημένου φρουρίου» και για τις τραγικές ελλείψεις του στρατοπέδου της Ελευσίνας σε τρόφιμα, γεγονός που συνέβαλε στις λιποταξίες στρατιωτών.[1795]

Στην τελευταία του επιστολή πριν το θάνατό του ο Γεώργιος Καραϊσκάκης κάνει λόγο για «φρικτά πράγματα» που γίνονταν μέσα στο φρούριο, τα οποία και πληροφορήθηκε ο στρατηγός από πεζούς που εξήλθαν του φρουρίου.[1796] Ανέφεραν για ένα πλήθος ασθενών και πληγωμένων μέσα στο φρούριο. Εκεί βρίσκονταν οι

[1791] Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 201 (Νικόλαος Αντ. Καρώρης).

[1792] Στις 2 Απριλίου 1827 εκλέχτηκε η τριμελής Αντικυβερνητική Επιτροπή, η οποία αποτελούνταν από τους Γιαννούλη Νάκο, Γεώργιο Μαυρομιχάλη και Ιωάννη Μ. Μιλαήτη. Στην πρώτη της προκήρυξη η Αθήνα ήταν το κέντρο αναφοράς: «Έλληνες. Το τελευταίον προπύργιον της πατρίδος, η Ιερά Ακρόπολις των Αθηνών κινδυνεύει και επικαλείται τους ανδρείους σας βραχίονας. Ο αιμοβόρος εχθρός λυσά και ενεδρεύει, διά να την αφανήσει. […] Τρέξατε εις βοήθειαν του πολυτίμου αυτού φρουρίου […]», στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο της Αντικυβερνητικής Επιτροπής*, φάκελος 1, *«Πολιτεία της Ελλάδος. Η Αντικυβερνητική Επιτροπή της Ελλάδος διακηρρύτει […] Εν Τροιζήνι, τη 3 Απριλλίου 1826. Η Επιτροπή».*

[1793] Αινιάν, 1956, ό.π., σ. 125.

[1794] Αινιάν, 1956, ό.π., 110-131.

[1795] *Α.Ε.Π.,* τόμος 3ος, 1971, ό.π., σ. 352, *«Προς τους προκρίτους και πληρεξουσίους εις Ερμιόνην […] τη 25 Φεβρουαρίου 1827, εκ του στρατοπέδου Ελευσίνος. Ο Γενικός Αρχηγός της Χέρσου Ελλάδος Καραϊσκάκης*». Η Διοίκηση θα ζητήσει στις 27 Φεβρουαρίου 1827 από τον δόκτορα Γός την αποστολή 40 ή 50 χιλιάδες οκάδες αλεύρι προς το στρατόπεδο της Ελευσίνος από τα «στελλόμενα και προσδοκώμενα εξ Ευρώπης βοηθήματα, οπού έρχονται προς τον κύριον Βαλλήν», στο *Α.Ε.Π.,* τόμος 3ος, 1971, ό.π., σ. 352-353. Μάλιστα σε συνεδρίαση του Βουλευτικού με ημερομηνία 2 Μαρτίου 1827, θα συγκεντρωθούν «αυθορμήτως» για την ενίσχυση των στρατοπέδων της Αττικής (Ελευσίνα-Κερατζίνι) 24.500 γρόσια. Ο Γεώργιος Κουντουριώτης «ατομικώς» θα δώσει 12.000 γρόσια, στο *Α.Ε.Π.,* τόμος 3ος, 1971, ό.π., σ. 361. Δέκα χιλιάδες γιδοπρόβατα θα ζητήσει ο Καραϊσκάκης από τους προκρίτους της Πελοποννήσου για τα στρατόπεδα της Αττικής, στο *Α.Ε.Π.,* τόμος 3ος, 1971, ό.π., σ. 374. Για τη βοήθεια προς τον Καραϊσκάκη βλέπε και *Α.Ε.Π.,* τόμος 3ος, 1971, ό.π., σ. 401-403, 417-418. Συνολικά θα αποστέλλονταν 50.000 γρόσια στον Καραϊσκάκη. Ο ίδιος ο Καραϊσκάκης ζητούσε από την Εθνοσυνέλευση προς εξοικονόμηση του στρατοπέδου του αλεύρι, κριθάρι, κάσσες με φυσέκια, μπάλλες κανονιών και μπαρούτι. Στα πρακτικά της Γ΄ Εθνοσυνέλευσης είναι συχνές οι αναφορές στην πολιορκία της Ακρόπολης και στις στερήσεις των πολιορκημένων. Καταγράφονται επίσης όλες οι βοήθειες που αποστέλλονταν υπερ της Αθήνας και των στρατοπέδων της, όπως για παράδειγμα, η συνδρομή των δημογερόντων της Σύρας σε χρήμα για την υποστήριξη του στρατοπέδου της Αθήνας, στο *Α.Ε.Π.,* τόμος 3ος, 1971, ό.π., σ. 634, 637-639.

[1796] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 196, *«Προς τη Γ΄Εθνοσυνέλευσιν. […] τη 8 ώρα της νυκτός. 1827: 5 Απριλ., Κερατζίνι. Ο συμπολίτης Καραϊσκάκης».*

Νικόλαος Κριεζώτης, Στάθης Κατζικογιάννης, Ιωάννης Μαμούρης, Μήτρος Λέκκας, Συμεών Ζαχαρίτζας, Νικόλαος Ζαχαρίτζας, Νικόλαος (Νικολάκης) Μπενιζέλος και ο Σταύρος Βλάχος (Βλαχόπουλος).[1797] Στις 9 Απριλίου 1827 από τα τηλεσκόπια του φρουρίου είδαν «να φέρουν πληγωμένους και ξεχωριστά ένα σημαντικόν, τον οποίον εβάσταζον επάνω εις κράββατον έως είκοσιν άνθρωποι».[1798] Ο θάνατος του Καραϊσκάκη προκάλεσε ένα δυσαναπλήρωτο κενό εξουσίας στο πεδίο της μάχης. Όταν αυτή θα δινόταν οι δυνάμεις των επαναστατών θα υποστούν συντριπτική ήττα, κάνοντας την παράδοση του φρουρίου μονόδρομο για την ελληνική διοίκηση.[1799]

Μετά από δύο αποτυχημένες απόπειρες να διασπάσουν την πολιορκία και ενώ τα πράγματα στο εσωτερικό του φρουρίου έβαιναν προς το χειρότερο -από το άψητο ψωμί στην παντελή έλλειψή του- οι πολιορκημένοι περέδωσαν την Ακρόπολη στις 25 Μαΐου 1827.[1800] Την ίδια μέρα είχε ζητήσει ο αντιναύαρχος Δε Ριγνύ να παρευρίσκονται ελληνικά πλοιάρια στο ακρωτήριο Κόλια για να παραλάβουν τα στρατεύματα με προορισμό τον Πόρο.[1801] Στις οθωμανικές πηγές αναφέρεται η 6η Ιουνίου 1827 ως ημερομηνία της παράδοσης.

Η πολιορκία της Ακρόπολης, σύμφωνα με το οθωμανικό Αρχείο της Κωνσταντινούπολης, διήρκεσε πέρα από τις προβλέψεις των Οθωμανών, κυρίως λόγω της αποφασιστικότητας των πολιορκημένων. Οι τελευταίοι κράτησαν μέχρις εσχάτων περιμένοντας τη πολυπόθητη συνδρομή, είτε διπλωματική από τις Μεγάλες Δυνάμεις είτε στρατιωτική. Η πολιορκία είχε ήδη συμβολοποιηθεί ως επίθεση στις αξίες της Δύσης και ως άμεση απειλή για τις αρχαιότητες, γεγονός που απασχόλησε διπλωματικά τις Μεγάλες Δυνάμεις, κυρίως την Αγγλία. Ο Σουλτάνος κράτησε μια άκαμπτη και σκληρή στάση, μη ενδίδοντας σε καμία προσφορά διαπραγμάτευσης.[1802]

ΙΙ.ε. Η συνέλευση των στρατηγών και των στρατιωτών

Η στενή πολιορκία είχε σαν αποτέλεσμα την αναστολή λειτουργίας όλων των διοικητικών δομών της Κοινότητας Αθηνών. Το φρούριο άλλωστε ανήκε στην ίδια τη Διοίκηση, η οποία θα αναλάμβανε την υπεράσπισή του. Η κοινότητική συνέλευση και το κοινοτικό συμβούλιο είχαν παύσει να υφίσταται, οι πολιτικές δομές είχαν de facto αδρανοποιηθεί, οπότε προτεραιότητα δινόταν στο στράτευμα και στις πολεμικές επιχειρήσεις, δηλαδή, στην άμυνα του φρουρίου και στα προβλήματά της: «[…] διό και έγινε συνέλευσις από όλους τους εγκριτοτέρους οπλαρχηγούς. Εδιορίσθησαν Αστυνόμοι, Πολιτάρχαι, Κριταί, Επιστάται των τροφών, διά να βαλθούν τα πράγματα

[1797] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 196, *«Γενεότατε αρχηγέ και ληπή αδελφοί οπλαρχηγοί και απίλοιποι στρατιώται. […]».* Επιστολή προς τον Καραϊσκάκη χωρίς ημερομηνία.

[1798] Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 262 (Νικόλαος Αντ. Καρώρης).

[1799] Αινιάν, 1956, ό.π., σ. 136-147. Για τη μάχη στον Ανάλατο στις 24 Απριλίου 1827 με αφορμή έναν οθωμανικό στρατιωτικό χάρτη (σχέδιο) βλέπε, Panagiotis C. Poulos, Elias Kolovos, "Athens besieged: Greek and Ottoman perceptions of shifting space during the Greek Revolution of 1821", *Journal of Greek Media & Culture*, Volume 7, Number 2, 2021, pp. 228-231.

[1800] Για τη συνθήκη παράδοσης βλ. *Α.Ε.Π.,* τόμος 3ος, 1971, ό.π., σ. 528-530.

[1801] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 196, *«Μετάφρασις του γαλλικού. Προς τους κυρίους, τον στρατηγόν και τους αρχηγούς Έλληνας οδηγούντας τα ελληνικά στρατεύματα εις Αίγιναν. Κύριοι! […] Ο αντιναύαρχος Β. δε Ρίγνυ. Εξ Αιγίνης, τη 25 Μαΐου 1827».*

[1802] H. Sucru Ilicak, "Revolutionary Athens through Ottoman Eyes (1821-1828): New Evidene from the Ottoman State Archives", στον συλλογικό τόμο *Ottoman Athens: Topography, Archaeology, History*, Edited by Maria Georgopoulou and Konstantinos Thanasakis, The Gennadious Library, Aikaterini Laskaridis Foundation, Athens 2019, σ. 243-259.

εις κάποιαν ευταξίαν.»[1803] Οι δομές μπορεί να υπήρχαν, όμως, τα πρόσωπα που τοποθετήθηκαν σ' αυτές ήταν νέα: Αστυνόμος ο Σταμούλης Χοντρός, Πολιτάρχης ο Μακρυγιάννης.[1804] Αναφέρεται ως επιστάτης ο Ανδρέας Ξάνθης που όμως χάνει τη ζωή του από τραύμα στις 16 Αυγούστου 1826.[1805] Ο συντονισμός γινόταν από τον αρχηγό του φρουρίου Γκούρα, στον οποίο de facto είχε εκχωρηθεί όχι χωρίς αντιδράσεις το σύνολο των κοινοτικών εξουσιών, τις οποίες μάλιστα ο ίδιος καταργούσε στην πράξη.[1806] Επιστάτης είχε οριστεί και ο Σταύρος Πατούσας. Ως οπλαρχηγοί αναφέρονταν οι Συμεών Ζαχαρίτσας, Ν. Δανίλης, Νερούτζος Βενιζέλος, Μήτρος Καψοράχης, Αναγνώστης Δάβαρης και ο υπονομοποιός Κώνστας Χορμοβίτης.[1807] Η Δημογεροντία παρέμενε ενεργή και συνεπικουρούσε τον Γκούρα, που την έλεγχε πολιτικά.[1808] Τις αποφάσεις των στρατιωτικών ακόμη και μετά τον θάνατο του Γκούρα τις νομιμοποιούσε και ένας δημογέροντας με την υπογραφή του.[1809] Περισσότερο τους χρησιμοποιούσαν οι στρατηγοί και καπεταναίοι για να περάσουν τις δικές τους αποφάσεις σε στράτευμα και πολίτες, παρά οι δημογέροντες συμμετείχαν στη λήψη των αποφάσεων.

Ο θάνατος του Γκούρα τη νύχτα της 30ης Σεπτεμβρίου προς την 1η Οκτωβρίου 1826 σίγουρα επηρέασε την εξέλιξη των μαχών, αλλά και την πολιτική διαχείριση του φρουρίου.[1810] «Κατά τας 30 Σεπτ. συνέπεσεν να φονευθή ο Γούρας εις το Φρούριον, πριν ιδή την ζητηθείσαν βοήθειαν. Τούτο έβαλεν προσωρινώς εις μεγάλην συλλογήν και την φρουράν και τον Καραϊσκάκην, και την Διοίκησιν ακόμη περί της διοικήσεως του Φρουρίου, μ' όλον οπού οι φρουρούντες υπαρχηγοί τούτου ήσαν άνδρες της πολεμικής πείρας».[1811] Άμεσα μετά τον ενταφιασμό του «έγινε κοινή

[1803] Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 109 (Νικόλαος Αντ. Καρώρης).

[1804] Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 110 (Νικόλαος Αντ. Καρώρης). Μετά την έξοδο του Μακρυγιάννη από το φρούριο στις 17 Νοεμβρίου 1826, πολιτάρχης του φρουρίου διορίστηκε «κοινή γνώμη» ο καπετάνιος Γεράσιμος Φωκάς Κεφαλληναίος (σ. 166).

[1805] Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 116-117 (Νικόλαος Αντ. Καρώρης).

[1806] Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 152 (Νικόλαος Αντ. Καρώρης): Ο Γκούρας *«είχε συνάξη περί τας 3000<0;> γρόσια από τους επαρχιώτας τους ευκατασταστάτους διά της βίας και άνευ διαταγής της Διοικήσεως».*

[1807] Σουρμελής, 1834, ό.π., σ. 142.

[1808]Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 118 (Νικόλαος Αντ. Καρώρης): Υπόσχεση Δημογερόντων για 50 γρόσια το μήνα αμοιβή στους στρατιώτες. Πρόταση πολιτών Αθηναίων να καταβληθεί το ποσό από το «ήμισυ ιδιόκτητον εισόδημα του λαδιού». Ο Σουρμελής αναφέρει σωστά τα ονόματα των Δημογερόντων του 1826: Ν. Ζαχαρίτσας, Ν. Καρώρης, Σταύρος Βλαχόπουλος και Στάμος Σεραφείμ, Σουρμελής, 1834, ό.π., σ. 142.

[1809] Βλέπε ενδεικτικά, Κασομούλης, τόμος δεύτερος, 1998, ό.π., σ. 415-417, *«Γενναιότατοι Αδερφοί, […] Ακρόπολις Αθηνών, 13 Φεβρ. 1827. Οι πατριώται και αδελφοί σας Νικόλαος Κριζιώτης, Στ. Κατζικογιάννης, Π΄΄ Κώστας (Τζαμάλας), Διον. Ευμορφόπουλος, Ν. Ζαχαρίτζας, Ν. Καρώρης, Στ. Βλαχόπουλος».*

[1810] Ο αρχηγός και φρούραρχος Αθηνών συνήθιζε τη νύχτα να κινείται έξω από τα τείχη του Σερπεντζέ «προσέχων δι' όλης νυχτός τα κινήματα και των ημετέρων, και εκείνα των εχθρών· εσυνείθιζε δε και να τουφεκίζη τη νύχτα εναντίον των πλησίον εχθρικών χαρακωμάτων· ενώ δε κατά το μεσαίτατον της νυχτός ένδοθεν του χαρακώματος έσυρε το πυροβόλον του τουφεκίου, όπερ έξωθεν ανήφθη, χωρίς όμως να διαδοθή το πυρ και εις τα εντός, και ενώ έμενεν εις την θέσιν του ασάλευτος διά να μεταδώση το πυρ, άλλος τις εκ των εναντίον χαρακωμάτων, τουφεκίζει ως εις σκοπόν εναντίον του επιφανέντος πυρός, και κατά δυστυχίαν το βόλιον διαπερνά τον κρόταφον του Γκούρα χωρίς να τω δώση καιρόν ούτε καν να αναπνεύση», στο Σουρμελής, 1834, ό.π., σ. 164. [1853, ό.π., σ. 167], Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 142 (Νικόλαος Αντ. Καρώρης). Επίσης, Σουρμελής, 1834, ό.π., σ. 164 και Αινιάν, 1956, ό.π., σ. 73-74. Ο θάνατος του Γκούρα έγειρε ερωτηματικά για την προέλευση της βολής μέχρι αυτά να απαντηθούν πλήρως.

[1811] Κασομούλης, τόμος δεύτερος, 1998, ό.π., σ. 374.

συνέλευσις» και διορίστηκε επιτροπή από τους στρατηγούς Στάθη Κατζικογιάννη,[1812] Διονύσιου Ευμορφόπουλο,[1813] Ιωάννη Μακρυγιάννη και τον χιλίαρχο Συμεών Ζαχαρίτζα για τη διοίκηση του φρουρίου.[1814] Με την είσοδο στο κάστρο του Κριεζώτη και του Μαμούρη ο τελευταίος «γύρευε να φρουραρχέψη».[1815]

Η «συνέλευση των στρατηγών», με ολοένα και πιο πυκνές συναντήσεις, ανέλαβε τη διαχείριση των πολεμικών επιχειρήσεων, συνεπικουρούμενη και από τη Δημογεροντία.[1816] Επιπλέον γίνονταν και συνελεύσεις των στρατιωτικών ανοιχτές στον καθένα στρατιώτη. Στις 15 Νοεμβρίου 1826, για παράδειγμα, ζητήθηκε από μία τέτοια συνέλευση να σταλθούν αντιπρόσωποι πολιτικοί και στρατιωτικοί προς τη Διοίκηση για να ζητήσουν την άμεση αποστολή διοικητικών στρατευμάτων στην Αθήνα.[1817] Στις 22 Νοεμβρίου 1826 έγινε «συνέλευσις κοινή εις το ανατολικόν πλάτωμα του φρουρίου» και για πρώτη φορά τέθηκε το ζήτημα της επίταξης των

[1812] Ο στρατηγός Στάθης Κατζικογιάννης είχε στα τέλη του 1824 είκοσι πέντε (25) αξιωματικούς υπό τις οδηγίες του, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο, φάκελος 2, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα, Το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 16 Φεβρουαρίου 1825. Οι Υπουργοί του Πολέμου Αναγνώστης Παπαγεωργίου, Αλέξανδρος Βλαχόπουλος».* Τις πληρωμές για τα γεμεκλίκια των αξιωματικών του Κατζικογιάννη έκανε ο μισθοδότης του στρατοπέδου των Αθηνών Κωνσταντίνος Σπανόπουλος. Φροντιστής του στρατοπέδου Αθηνών ήταν ο Ιωάννης Σβορώνος. Στο στρατόπεδο των Αθηνών βρέθηκε και ο αντιστράτηγος Δημήτριος Ηλιού Δικαίου με 230 στρατιώτες και αξιωματικούς από τις 24 Ιουλίου έως τις 30 Νοεμβρίου 1824. Ο Ηλιού έλαβε για μισθούς και σιτηρέσια των στρατιωτών το ποσό των 20.505,4 γροσίων (οι αξιωματικοί με διαταγή της Διοίκησης αμείβονταν με χωριστούς λογαριασμούς), στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο, φάκελος 2, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα, Το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 18 Φεβρουαρίου 1825. Οι Υπουργοί του Πολέμου Αναγνώστης Παπαγεωργίου, Αλέξανδρος Βλαχόπουλος».* Ο Ηλιού αναφέρει πως πολλοί καπεταναίοι έβαλαν χρήματα δικά τους για την πληρωμή των στρατιωτών τους, παίρνοντας εγγυήσεις από το φροντιστή του στρατοπέδου Αθηνών.

[1813] Ο στρατηγός Διονύσιος Ευμορφόπολους είχε διοριστεί στις 14 Απριλίου 1826 αρχηγός των όπλων των Δερβενοχωρίων και είχε υπό την οδηγία του εκατό (100) στρατιώτες ως «υπομίσθιους», στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 192, *«Προς την διευθύνουσαν τα της Ανατολικής Ελλάδος επιτροπήν. […] Εν Ναυπλίω, τη 15 Απριλλίου 1826».*

[1814] Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 143 (Νικόλαος Αντ. Καρώρης): Από τις πρώτες ενέργειες τις Επιτροπής ήταν και η καταμέτρηση των πολεμοφοδίων. Έτσι στις 2 Οκτωβρίου 1826 βρέθηκαν ποσότητες 6.000 οκάδων γιβερτζιλές και 3.000 οκάδες μπαρούτι (σ. 143). Στις 5 Οκτωβρίου ξεκίνησε η κατασκευή νέας μπαρούτης (σ. 146). Στον Πύργο (Κουλέ), σε δωμάτιο, υπήρχε «εργαστήριο τουφεκτζίδων» όπου και παρασκεύαζαν τα βόλια (σ. 140). Στις 11 Οκτωβρίου μπήκαν στην Ακρόπολη περίπου πεντακόσιοι στρατιώτες του στρατηγού Κριεζώτη, του Μαμούρη και του Μήτρου Λέκκα που «έφερον εις τους ώμους των και από μίαν οκάν βαρούτην εις σακκούλαις και ολίγαις τουφεκόπετραις. Μας έφερον και μερικά πανιά χρήσιμα διά τους πληγωμένους, ιατρικά και τενεκέν διά τας υπονόμους» (σ .149). Η μπαρούτη εξακολουθούσε να είναι σε έλλειψη και οι πολιορκημένοι το γνωστοποιούσαν με γράμματα «γραμμένα με στοιχεία αινιγματώδη» (αλλού: αλφάβητο ζίφρας, σ. 155) στους «έξω» (σ. 150). Το μπαρούτι φυλασσόταν στο «πυριτοδοχείον» του φρουρίου. Στις 13 Νοεμβρίου τα αποθέματα έφταναν τις 1000 οκάδες. Η ποσότητα ήταν μικρή αν κρίνουμε πως για μια υπόνομο χρειαζόταν 200 (σ. 207) με 1000 οκάδες μπαρούτης. Οι Οθωμανοί έφτιαξαν υπόνομο και με 2800 οκάδες μπαρούτης (σ. 175). Η αναπλήρωσή της εντός του φρουρίου γινόταν με εξαιρετικά αργούς ρυθμούς, μόλις 20 οκάδες ανά δύο ημέρες (σ. 162). Ο Σουρμελής αναφέρει πως ο Κριεζώτης διαδέχτηκε τον Γκούρα στην διοίκηση του φρουρίου, Σουρμελής, 1834, ό.π., σ. 175. Βλέπε και *Απομνημονεύματα Μακρυγιάννη*, ό.π., σ. 287-295.

[1815] *Απομνημονεύματα Μακρυγιάννη*, ό.π., σ. 291.

[1816] Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 155 (Νικόλαος Αντ. Καρώρης). Αλλού η συνέλευση των στρατηγών ονομάζεται «σύνοδος των Στρατηγών» (σ. 158-159). Σε συνθήκες πολιορκίας, όπως συνέβη και στην περίπτωση του Μεσολογγίου, ήταν σύνηθες την πρωτοβουλία στη διαχείριση των καταστάσεων να έχουν οι στρατιωτικοί έναντι των πολιτικών.

[1817] Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 163 (Νικόλαος Αντ. Καρώρης). Προτεινόταν ο ίδιος ο Ν. Καρώρης ως δημογέροντας.

τροφίμων και των ξύλων του φρουρίου.[1818]Ας μη ξεχνάμε πως ο χειμώνας πλησίαζε.[1819] Δεν έλειπαν, όμως, και οι προστριβές των δημογερόντων με τους οπλαρχηγούς, όπως αυτής του δημογέροντα Νικόλαου Ζαχαρίτσα με τον χιλίαρχο Ιωάννη Μαμούρη.[1820] Ο τελευταίος με την απειλή των στρατιωτών του έκανε τον Ζαχαρίτσα να υπαναχωρήσει στις κατηγορίες του πως το σώμα του Μαμούρη καρπωνόταν τα οφέλη της επαρχίας για πέντε έτη και πως ήθελαν να βγουν από την Ακρόπολη.[1821]

Μέσα στον Ιανουάριο του 1827 η ίδια η πολιορκία που στένευε θα υπαγόρευε και τις εξελίξεις.[1822] Ο εχθρός κανονιοβολούσε με πυκνότερα πυρά, ο Φαβιέρ αρρώστησε, η γυναίκα του Γκούρα και άλλοι δέκα καταπλακώθηκαν και θάφτηκαν ζωντανοί όταν χτυπήθηκε η οικία τους από βόμβα, οι στρατιώτες φώναζαν για έξοδο και οι φωνές για συνθήκη με τον εχθρό δυνάμωναν.[1823] Στις 17 Φεβρουαρίου 1827 έγινε «συνέλευσις δημοτική από πολλούς στρατιώτας εξ όλων των σωμάτων πλην του τακτικού. […] Κανένα εκ των αρχηγών δεν προσεκάλεσαν».[1824]

Η συνέλευση της 17ης Φεβρουαρίου 1827 ανέδειξε και «ελάσσονες» στρατιωτικούς, που, όμως, εξέφραζαν πολιτικά όλους τους δυσαρεστημένους στρατιώτες από τις στερήσεις της στενής πολιορκίας. Αυτοί δήλωναν εμφατικά πως μπορούσαν να αντέξουν μέχρι τις 5 Μαρτίου, δεκαέξι δηλαδή ημέρες ακόμη, ύστατο χρονικό όριο που αυτοί έδωσαν στην Διοίκηση για την παροχή βοήθειας στους πολιορκημένους. Η απελπισία τους και 1.200 ψυχές των αρρώστων και των λαβωμένων δεν άφηναν χρονικά περιθώρια, οπότε και ζητούσαν την άμεση συνδρομή της Διοίκησης μέχρι το χρονικό αυτό όριο. Το κείμενο που απευθυνόταν στη Διοίκηση και σε όλους τους στρατηγούς του έθνους υπέγραφαν οι εξής είκοσι τρεις «μικροί τε και μεγάλοι στρατιώται».[1825]

	όνομα	**επίθετο**
1.	Α. [Ανδρέας]	Ζαγκανάς
2.	Γ.	Παγάνος (Παγανός)
3.	Γ.	Φραγκόπουλος
4.	Μ.	Μαυροβουνιώτης
5.	Γ.	Μαυροβουνιώτης
6.	Στ.	Χοντρός
7.	Νικόλαος	Δανιήλ (Δανίλης)
8.	Θ.	Αργυροκαστρίτης
9.	Τρύφων	Μάνδαλος
10.	Μ.	Σιαΐνης (Σαΐνης)

[1818] Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 167 (Νικόλαος Αντ. Καρώρης).
[1819] «24 Νοεμβρίου [1826]. Ήτον ημέρα χειμώνος· διά τούτο και τα δύο μέρη ήσαν εις παύσιν του πυροβολισμού», στο Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 168 (Νικόλαος Αντ. Καρώρης).
[1820] Γνωστός και ως «ο Γιάννης του Γκούρα», (Δρέμισα Φωκίδος, 1797 - Αθήνα, 12 Απριλίου 1867).
[1821] Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 208 (Νικόλαος Αντ. Καρώρης).
[1822] Βλέπε για την τελευταία φάση της πολιορκίας μέχρι και τη μάχη στον Ανάλατο, Κασομούλης, τόμος δεύτερος, 1998, ό.π., σ. 419-459, 493-533.
[1823] Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 210-214, 222 (Νικόλαος Αντ. Καρώρης).
[1824] Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 231-232 (Νικόλαος Αντ. Καρώρης). Ο Σουρμελής δεν αναφέρεται στις εσωτερικές διαμάχες των Επαναστατών και παρουσιάζει τους Επαναστάτες να τηρούν ενιαία στάση απέναντι στα προβλήματα της πολιορκίας. Αυτό προφανώς δεν ισχύει στην περίπτωση των χωριών της υπαίθρου.
[1825] *Α.Ε.Π.,* τόμος 3ος, 1971, ό.π., σ. 339-341.

11.	Π.	Κοτζάνης
12.	Αθ.	Αλύπιος
13.	Αναγνώστης	Δαβαρής (Ντάβαρης)
14.	Αθ.	Γραβιάς
15.		Καρακατσάνης
16.		Μαργαρίτης
17.	Άγγελος	Σκαλτσάς
18.	Δ.	Λουλούδας
19.		Ζατσαρώνης
20.	Θεοδόσιος	Ευριπαίος
21.	Μ.	Καψορράχης
22.	Παναγιώτης	Στρέφης
23.	Μήτρος	Αγιοπετρίτης με τους συντρόφους του («μπουλουκτζήδες 63»)

Πηγή πίνακα: Α.Ε.Π., τόμος 3ος, 1971, σ. 339-341.

Ως αρχηγοί των «στασιαστών» παρουσιάστηκαν οι εξής έξι, καθώς και δύο γραμματοκομιστές που συνέδραμαν την προσπάθειά τους:

	όνομα	**επίθετο**
1.	Καπετάν Στάθης (στρατηγός)	Κατσικογιάννης
2.	Τρ. (Τρύφων)	Μάνταλος
3.	Γεώργιος	Υδραίος
4.	Ανδρέας	Ζαγκανάς
5.	Νίκος	Γαλαξειδιώτης
6.	Χατζή Θεόδωρος	κανονιέρης
γραμματοκομιστές		
7.	Θεοδωρής	Χασώτης Αθηναίος (Χασιώτης)
8.	Μαρίνος	Ευβοεύς

Οι Τρύφωνας Μάνταλος και Ανδρέας Ζαγκανάς[1826] ήταν οι μόνοι από όσους αναφέρονταν ως αρχηγοί των «στασιαστών» που υπογράφουν το κείμενο των στρατιωτών προς τη Διοίκηση. Πέντε από τους δώδεκα που υπογράφουν το κείμενο

[1826] Ο Ανδρέας Ζαγκανάς (πεθαίνει το 1856) από το Λιδωρίκι υπήρξε πρώην κλεφταρματολός και χιλίαρχος μέσα στην Επανάσταση της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος. Πριν από την έκρηξη της Επανάστασης υπηρέτησε ως κλεφταρματολός στο σώμα του Οδυσσέα Ανδρούτσου και ως αρματολός του Βενέτικου. Με την έναρξη του Αγώνα, πολέμησε στο πλευρό του Αθανάσιου Διάκου, στη Λιβαδειά και στην Αλαμάνα όπου τραυματίστηκε βαριά. Έλαβε μέρος στην πολιορκία της Ακρόπολης της Αθήνας (1826), όπου σκοτώθηκε ο αδελφός του και τραυματίστηκε ο ίδιος. Διακρίθηκε για τη γενναιότητά του. Μετά την απελευθέρωση εργάστηκε ως υπάλληλος σε οικονομικές υπηρεσίες του κράτους. Ενδεικτικά, βλ., *Α.Ε.Π.,* τόμος 4ος, 1973, ό.π., σ. 239 και Δημήτριος Λουκόπουλος, *Ο ρουμελιώτης καπετάνος του 1821 Ανδρίτσος Σαφάκας και το Αρχείο του,* έκδοση του «Συλλόγου προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων», σειρά ‘‘Ιστορική και Λαογραφική Βιβλιοθήκη’’, αρ. 11, 1931, σ. 51-52, έγγραφο με αρ. 4.

υπήρξαν γηγενείς Αθηναίοι. Από αυτούς τέσσερεις (Παναγιώτης Στρέφης, Καρακατσάνης, Αναγνώστης Δάβαρης, Μ. Σαΐνης) καταγράφονται ως νοικοκυραίοι, ενώ ένας, ο Νικόλαος Δανιήλ,ως προεστός. Ο στόχος τους ήταν να επιδώσουν τελεσίγραφο στη Διοίκηση για να λύσει την πολιορκία με τα στρατεύματά της. Σε διαφορετική περίπτωση η παράδοση με συνθήκες ή η έξοδος, με το αναμενόμενο κόστος σε ανθρώπινες ζωές, αποτελούσαν μονόδρομο. Επικεφαλής τους ήταν ο στρατηγός Κατζικογιάννης ο οποίος και τον Αύγουστο 1825 δε δίστασε να προκαλέσει τη Διοίκηση λεηλατώντας με τους στρατιώτες του τις ιδιοκτησίες Αθηναίων κατοίκων. Ο Κατζικογιάννης υπήρξε και διώκτης του Ανδρούτσου και σε αυτόν μάλλον αναφερόταν ο Καραϊσκάκης όταν μιλούσε για τον «αρχηγό» των πολιορκημένων. Το δέλεαρ να αμειφθούν όσοι μείνουν στη φρουρά της Ακρόπολης («όσοι αθλήσουν άχρι τέλους») με εθνικά ελαιόδεντρα στην Αττική δεν πρέπει να συγκινούσε τους πολιορκημένους τις κρίσιμες στιγμές της πολιορκίας.[1827]

ΙΙ.στ. Η περίοδος μετά την πτώση της Ακρόπολης

Μετά την πτώση της Ακρόπολης και τη μεταφορά των στρατευμάτων της στον Πόρο, στη Σαλαμίνα και αλλού,[1828] η Ακροκόρινθος αναδείχτηκε στο σημαντικότερο φρούριο για την «Αντικυβερνητική Επιτροπή».[1829] Το κλίμα για τους στρατιώτες της φρουράς Αθηνών δεν ήταν το καλύτερο στα νησιά αυτά. Στη Σαλαμίνα, μάλιστα, μέσα σε ένα κρεοπωλείο, θα δολοφονηθεί ένας στρατιώτης της φρουράς της Αθήνας από έναν στρατιώτη της φρουράς του Μεσολογγίου μετά από φιλονικία με εκατέρωθεν προσβολές για ένα κομμάτι κρέας: «Ήσουν και συ εις τας Αθήνας, κερατά, τον λέγει (ο Μεσολογγίτης), και ζητείς να πάρης και κρέας πρωτύτερα;»[1830] Η Διοίκηση ζήτησε από τους στρατιώτες της φρουράς των Αθηνών να παραδεχτούν

[1827] *Α.Ε.Π.,* τόμος 3ος, 1971, ό.π., σ. 450, 468 και 646. Την εισήγηση προς την Εθνοσυνέλευση για τις αμοιβές προς τη φρουρά, αλλά και για την αποκατάσταση των οικογενειών των νεκρών της πολιορκίας με εθνική γη και εθνικές ελιές, έκανε ο Αναστάσιος Αναγν. Λιδωρίκης. Μάλιστα η πρόταση του Λιδωρίκη θα διευρυνθεί στο ονομαζόμενο «Αθηναϊκόν ψήφισμα» της Γ΄ Εθνοσυνέλευσης της 5 Μαΐου 1827, το οποίο θα προβλέπει την δωρεάν παροχή εθνικής γης σε κάθε στρατιώτη και αξιωματικό που θα καταταχθεί «υπό την ελληνικήν σημαίαν από της σήμερον, διά να υπηρετήσουν την πατρίδα, φυλάσσοντες τους στρατιωτικούς νόμους μετ' ακριβείας», στο *Α.Ε.Π.,* τόμος 3ος, 1971, ό.π., σ. 613-614. Αντίστοιχο κίνητρο είχε δοθεί το 1822 στους πολιορκητές τότε έλληνες της Ακρόπολης από τους Αθηναίους της Σαλαμίνας, χωρίς ωστόσο να γίνει πράξη μετά την κατάκτηση της. Εκείνο που προκαλεί εντύπωση είναι πως σχεδόν όλοι οι οπλαρχηγοί που «κλείστηκαν» στην Ακρόπολη διεκδικούν τους μισθούς τους και αυτούς των στρατιωτών τους από τον «κληρονόμον του φρουράρχου μακαρίτου Γκούραν» αντιστράτηγο τότε Ιωάννη Μαμούρη, βλέπε ενδεικτικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 197, *«Σεβαστή Κυβέρνησις. […] τη 4 Ιουνίου 1827, εν Πόρρω. Ο πατριώτης Γεράσιμος Φωκάς»* και φ. 198, ό.π., *«Προς την Σεβαστήν Κυβέρνησιν. […] τη 19 Ιουνίου 1827, εν Ναυπλίω. Ο πατριώτης Γεράσιμος Φωκάς».*

[1828] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 198, *«Προς τη Σ. αντικυβερνητικήν Επιτροπήν. […] 1827 Ιουνίου 9, Φανερωμένη [Σαλαμίνα]. Ο πατριώτης Ν. Ζέρβας».* Ο Ζέρβας βρέθηκε από το «Φαλιρέα» στη Σαλαμίνα μαζί με τους στρατιώτες του, ακολουθώντας τον στρατηγό Γεώργιο Κίτζο, «μη θέλων να ευρίσκομαι οπού αι διαταγαί της Διοικήσεως και του αρχιστρατήγου δεν εκτελούντο […]».

[1829] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 197, *«Ελληνική Πολιτεία. Η επί των εσωτερικών και της αστυνομίας Γραμματεία της Επικρατείας προς τους Δημογέροντας της Επαρχίας Κορίνθου. […] τη α΄ Ιουνίου 1827, εν Πόρω. Ο επί των Εσωτερικών και της Αστυνομίας Γραμματεύς Αναστάσιος Λόντος»* και ό.π., φ. 197, *«Ελληνική Πολιτεία. Η επί των πολεμικών Γραμματεία της Επικρατείας προς τους εν τη Ακροκορίνθω ευρισκομένους Αξιωματικούς και στρατιώτας. […] τη α΄ Ιουνίου 1827, εν Πόρω. Ο επί των πολεμικών προσωρινός Γραμματεύς της Επικρατείας Γ. Γλαράκης».* Η Κόρινθος είχε περάσει στα χέρια των επαναστατών στις 26 Οκτωβρίου 1823.

[1830] Κασομούλης, τόμος δεύτερος, 1998, ό.π., σ. 574.

ως αρχηγό τον στρατηγό και νόμιμο φρούραρχο της Ακροκορίνθου Γεώργιο Κίτζιου (Κίτζου) υποσχόμενη να δώσει τη συνδρομή της.[1831]

Με την άφιξη του Καποδίστρια δημιουργήθηκαν οι χιλιαρχίες (Μάρτιος 1828) και τα άταχτα στρατεύματα της Στερεάς Ελλάδας συγκεντρώθηκαν στα Μέγαρα και την Ελευσίνα προκειμένου να υπαχθούν σ' αυτές. Ο Νικόλαος Γκριεζώτης και ο Βάσσος Μαυροβουνιώτης έπιασαν την Ελευσίνα με 1200 άντρες.[1832] Εκεί βρίσκονταν ήδη συγκεντρωμένοι εκατόν πενήντα άντρες του στρατηγού Στάθη Κατζικογιάννη, άλλοι τόσοι του Γεωργίου Σκουρτανιώτη, διακόσιοι Δερβενοχωρίτες και ο Γιάννης (Ιωάννης) Κλίμακας αρχηγός των Θηβαίων.[1833] Ο Γεώργιος Γιάννη Δυοβουνιώτης μη μπορώντας να προχωρήσει προς το Λιδωρίκι πήγε στο Λουτράκι. Ιωάννης Ρούκης και Νάκος Πανουριάς ενώθηκαν μαζί του.[1834] Με το Δυοβουνιώτη ήταν και ο Μήτρος Τριανταφύλλου. Ο Δημήτριος Υψηλάντης ως στρατάρχης συγκέντρωσε δύναμη πεντακοσίων δώδεκα ανδρών οι περισσότεροι στερεοελλαδίτες. Ο Βασίλειος Βούσγος διορίστηκε εκατόνταρχος.[1835] Στερεοελλαδίτες εντάχθηκαν στην Δ΄ Χιλιαρχία του χιλίαρχου Δυοβουνιώτη. Εκεί θα βρεθεί και ο Γιάννης του Γκούρα, ο Ιωάννης Μαμούρης ως πεντακοσίαρχος. Θέση χιλίαρχου θα καταλάβει μέχρι και ο Αντώνιος Γεωργαντάς Λιβαδείτης, γραμματικός του Ανδρούτσου, οπλαρχηγός στο Α΄ Σώμα Στερεάς.[1836] Είχε γνωριμίες με τον Κυβερνήτη αναφέρει ο Κασομούλης. Στην Ε΄ Χιλιαρχία με χιλίαρχο τον Ν. Κριεζώτη θα ενταχθούν στρατιώτες από την κεντρική και ανατολική Στερεά.[1837] Ο Διονύσιος Ευμορφόπουλος διορίστηκε Χιλίαρχος.[1838] Ο Μακρυγιάννης «Πολιταρχικός Αρχηγός» της Πελοποννήσου.[1839]

Ο Κασομούλης περιγράφει οπωσδήποτε μια δυσάρεστη κατάσταση. Όλοι ήθελαν αξιώματα, όμως, έβλεπαν τους ετερόχθονες να καταλαμβάνουν τις διοικητικές θέσεις στην Αίγινα. Επιπλέον μέρος του στρατεύματος λιμοκτονούσε, ενώ δεν έλειπαν οι δικαστικές διαμάχες για αποζημιώσεις που ζητούσαν από τους χιλίαρχους για καταχρήσεις που έκαναν οι στρατιώτες τους.[1840]

Στις 18 Ιουνίου 1828 εκδόθηκε από τον Υψηλάντη προκήρυξη για επικειμένη εκστρατεία στην Αττική και την Ανατολική Στερεά.[1841] «Έως 10 χιλ. τακτικόν Οθωμ. Στράτευμα ευρίσκετο εις Εύβοιαν, Αττικήν και Βοιωτίαν τότε και έως 2 ή 3 το πολύν ελαφρόν, Αλβανοί. Από το άνωθεν 4.500 ήσαν στρατοπεδευμένοι εις το Μενίδι με το ιππικόν έως και 1.000 <πεζοί> εις Αθήνας, οι δε λοιποί εις τα λοιπά μέρη και θέσεις».[1842] Το σχέδιο προέβλεπε δύο χιλιαρχίες να χτυπήσουν τους Μύλους (του Τουρ-Αλή) έξω από την Αθήνα και να στρατοπεδεύσουν στη Χασιά με σκοπό να

[1831] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 197, *«Προς την σεβαστήν Αντικυβερνητικήν Επιτροπήν της Ελλάδος. […] Αιγίνηθε, τη α΄ Ιουνίου 1827. Ο αρχιστράτηγος Church».*
[1832] Νικολάου Δ. Κασομούλη, *Ενθυμήματα Στρατιωτικά της Επαναστάσεως των Ελλήνων, 1821-1833,* τόμος Τρίτος, Αθήναι, 1942, σ. 39. Για το σχηματισμό των χιλιαρχιών και τις πολεμικές επιχειρήσεις στα χρόνια του Καποδίστρια βλέπε, Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, «Η στρατιωτική διοργάνωση: πολεμικές επιχειρήσεις στα χρόνια του Καποδίστρια», στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000,* τόμος 3ος, Η ελληνική Επανάσταση, 1821-1832, ελληνικά γράμματα, Αθήνα 2003, σ. 217-234.
[1833] Κασομούλης, τόμος Τρίτος, 1942, ό.π., σ. 40.
[1834] Κασομούλης, τόμος Τρίτος, 1942, ό.π., σ. 40-41.
[1835] Κασομούλης, τόμος Τρίτος, 1942, ό.π., σ. 45-46.
[1836] Κασομούλης, τόμος Τρίτος, 1942, ό.π., σ. 48-49.
[1837] Κασομούλης, τόμος Τρίτος, 1942, ό.π., σ. 56.
[1838] Κασομούλης, τόμος Τρίτος, 1942, ό.π., σ. 65.
[1839] Κασομούλης, τόμος Τρίτος, 1942, ό.π., σ. 170.
[1840] Κασομούλης, τόμος Τρίτος, 1942, ό.π., σ. 69-70.
[1841] Κασομούλης, τόμος Τρίτος, 1942, ό.π., σ. 94.
[1842] Κασομούλης, τόμος Τρίτος, 1942, ό.π., σ. 96.

πολιορκήσουν το Μενίδι. Η καθυστέρηση της εκστρατείας προκαλούσε τη δυσαρέσκεια των στερεοελλαδιτών που ήταν στα νησιά, οι οποίοι κατηγορούσαν τον Κυβερνήτη πως δεν ήθελε την επέκταση των ορίων.[1843] Ήδη την περίοδο Οκτωβρίου-Νοεμβρίου 1828 ο Δημήτριος Υψηλάντης είχε κατορθώσει να απελευθερώσει το μεγαλύτερο μέρος της Ανατολικής Ρούμελης: 25 Οκτωβρίου 1828 ο Υψηλάντης φτάνει στη Δομπραίνα. Στις 2 Νοεμβρίου 1828 παραδίδονται οι Οθωμανοί στη Μονή Δομπού και στις 5 Νοεμβρίου 1828 πέφτει η Λιβαδειά.[1844] Στις 17 Νοεμβρίου 1828 πέφτουν τα Σάλωνα με συνθήκη.[1845] Τον Ιανουάριο του 1829 οι επαναστάτες προωθήθηκαν στα χωριά Βελίτσα και Σουβάλα, ενώ οι Οθωμανοί από το Ζητούνι πιέζαν τις δυνάμεις του Βάσσου Μαυροβουνιώτη στο φρούριο της Βουδουνίτσας (Μπουδουνίτσα).[1846]

Η Λιβαδειά θα ανακαταληφθεί από τους Οθωμανούς στα τέλη Ιανουαρίου 1829 χωρίς μάχη.[1847] Στις 23 Ιανουαρίου 1829 ο Καποδίστριας διορίσε τον αδερφό του Αυγουστίνο Καποδίστρια «Πληρεξούσιο Τοποτηρητή των επαρχιών της Στερεάς Ελλάδος».[1848] Στο επόμενο διάστημα οι επαναστατικές δυνάμεις θα διαμοιράζονταν σε όλη την Ανατολική Στερεά, από τον ελαιώνα των Σαλώνων και την Αράχωβα ως την Πέτρα και τη Βουδουνίτσα. Τον Απρίλιο του 1829 ο Υψηλάντης έλαβε διαταγή από τον Αυγουστίνο να κινηθεί προς τη Θήβα.[1849] Παρά τη νίκη οι επαναστάτες δε θα μπορέσουν να κρατήσουν την πόλη καθώς έφτασαν υπέρτερες οθωμανικές δυνάμεις από το Ζητούνι. Και ενώ τα μεγάλα αστικά κέντρα -Λιβαδειά και Θήβα- παρέμεναν στους Οθωμανούς, οι δυνάμεις του Υψηλάντη κατέλαβαν το Δίστομο και το Ζεμενό.

Στις 28 Αυγούστου 1829 το στραταρχείο μεταφέρεται από το Καστρί στη θέση της Πέτρας στη Μονή του Αγίου Νικολάου.[1850] Εκεί στις 12 Σεπτεμβρίου 1829 οι δυνάμεις του Υψηλάντη θα νικήσουν τον Ασλάν μπέη. Η συμβολή σε αυτή τη μάχη του Πεντακοσιάρχου Γεωργίου Σκουρτανιώτη και των ανδρών του, ήταν καθοριστική. Ο προμαχώνας του δέχτηκε την κύρια επίθεση του εχθρού όπως και αδιάκοπους κανονιοβολισμούς από τέσσερα κανόνια των Οθωμανών και άντεξε, με την βοήθεια αργότερα και άλλων οπλαρχηγών που έσπευσαν στο σημείο για να συνδράμουν τον Γεώργιο Σκουρτανιώτη.[1851] Με τη μάχη της Πέτρας οι Οθωμανοί αναγκάστηκαν με συνθήκες να αφήσουν το μεγαλύτερο μέρος της Ανατολικής Στερεάς. Από τη Λιβαδειά μέχρι και το γεφύρι της Αλαμάνας οι Οθωμανοί αποχωρούν. Το επαναστατικό αρχηγείο μεταφέρεται από την Πέτρα στη Λιβαδειά.[1852]

Στην Αθήνα μετά την κατάληψή της οι Οθωμανοί τοποθετούν Γκέγκηδες για τη φύλαξη των περασμάτων και της Ακρόπολης. Ο Κιουταχής άφησε μια δύναμη σχεδόν 2000 αντρών σε Αττική και Βοιωτία υπό την οδηγία του Ομέρ πασά Ευβοίας κα πέρασε στη Θεσσαλία.[1853] «Οι χωρικοί είναι απείραχτοι και υπάγουν ελευθέρως

[1843] Κασομούλης, τόμος Τρίτος, 1942, ό.π., σ. 110.
[1844] Κασομούλης, τόμος Τρίτος, 1942, ό.π., σ. 121, 123.
[1845] Κασομούλης, τόμος Τρίτος, 1942, ό.π., σ. 126.
[1846] Κασομούλης, τόμος Τρίτος, 1942, ό.π., σ. 132.
[1847] Κασομούλης, τόμος Τρίτος, 1942, ό.π., σ. 133-134. Ο Κασομούλης ασκεί έντονη κριτική στον Υψηλάντη για τη φυγή των δυνάμεων από τη Λιβαδειά.
[1848] Κασομούλης, τόμος Τρίτος, 1942, ό.π., σ. 142-143.
[1849] Κασομούλης, τόμος Τρίτος, 1942, ό.π., σ. 184. Για το στρατόπεδο των Θηβών και την πολιορκία της πόλης, βλέπε, σ. 199-215.
[1850] Κασομούλης, τόμος Τρίτος, 1942, ό.π., σ. 224.
[1851] Για τη μάχη της Πέτρας βλέπε, Κασομούλης, τόμος Τρίτος, 1942, ό.π., σ. 229-231.
[1852] Κασομούλης, τόμος Τρίτος, 1942, ό.π., σ. 238.
[1853] Κασομούλης, τόμος δεύτερος, 1998, ό.π., σ. 650.

εις την αγοράν».[1854] Αρχηγός των Δερβενοχωρίων ορίστηκε από τη Διοίκηση ο Γιάννης Βαϊρακτάρης.[1855] Βέβαια εκ νέου σκέψεις για απελευθέρωση της Αττικής ήταν αδύνατον να υποστηριχθούν άμεσα στην πράξη.[1856] Ο Βάσσος Μαυροβουνιώτης προωθήθηκε στη Χασιά, στη Μονή Αγίου Ιωάννη προς το Μενίδι, και αποκόπτοντας την Αθήνα από την οθωμανική Θήβα. Η νικηφόρα μάχη στον Άγιο Ιωάννη της Χασιάς στις 27-28 Μαΐου 1829 οδήγησε στην απελευθέρωση του Μενιδίου, όχι, όμως, και ολόκληρης της Αττικής.[1857]

Όταν ο εχθρός θα ενσκήψει στην Αθήνα υπάρχουν κατηγορίες, διατυπωμένες μεταγενέστερα, που απευθύνονταν στους κατοίκους των χωριών της Αττικής πως παραδόθηκαν στον εχθρό.[1858] Επίσης, γνωρίζουμε πως οι Οθωμανοί έδωσαν μετά την παράδοση της Αθήνας στα μέσα του 1827 αμνήστευση και επέτρεψαν την καλλιέργεια, την ιδιοκτησία και την επάνοδο των χωρικών στις αγορές. Η επάνοδος των κατοίκων αυτών σε μη «οθωμανικό καθεστώς» το 1830[1859] δεν φαίνεται να είχε κάποια δυσάρεστη συνέπεια για τους κατοίκους, πέρα από τις κατηγορίες των Αθηναίων πολιτών για υποταγή στον εχθρό. Θα είναι, όμως, οι ίδιοι χωρικοί που αντιστάθηκαν εναντίον των οθωμανικών δυνάμεων την περίοδο της κατοχής τους. Οι νικηφόρες μάχες που αναφέραμε παραπάνω έγιναν από κατοίκους των χωριών της Αττικής. Παρέμεινε μόνο η οθωμανική φρουρά που κρατούσε την Ακρόπολη των Αθηνών, όμως, οι διαταγές του Καποδίστρια ήταν να μη μετακινηθεί το στράτευμα προς την Αττική εν αναμονή των διπλωματικών εξελίξεων.

Συμπεράσματα

Οι στρατιωτικοί το 1827 δεν θα έχουν την ίδια πολιτική και κοινωνική θέση που κατείχαν την περίοδο 1822-1824. Η πρώτη περίοδος χαρακτηρίζονταν από την πολιτική ισχύ που απέκτησαν το 1822 και την εξαργύρωσαν με οικονομικές απολαβές που τους επέτρεπαν τη στρατολογία και την πρόσκτηση κοινωνικού κύρους. Κατά τη δεύτερη περίοδο βρέθηκαν ως οι τελευταίοι υπερασπιστές της Αθήνας, εγκλωβισμένοι και χωρίς καν τα αναγκαία για την επιβίωσή τους. Η παράδοση τους υπήρξε και η σωτηρία τους. Οι στρατιωτικοί του 1830 που θα επανακάμψουν στην περιοχή ήταν άμεσα εξαρτημένοι από τη Διοίκηση. Χωρίς την τροφοδοσία της δεν θα είχαν καμία δυνατότητα στρατολογίας. Οι τοπικοί πόροι της Επαρχίας Αθηνών δεν υπήρχαν, τουλάχιστον, στο μέγεθος που υπήρξαν την περίοδο 1822-1824.

Ένας συνασπισμός προεστών και νοικοκυραίων ευθυνόταν για τον αποκλεισμό του Ανδρούτσου από τις πολιτικές και οικονομικές λειτουργίες της Επαρχίας Αθηνών. Τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα της Αθήνας διαμόρφωσαν μια ενιαία στάση και πολιτική. Εκείνοι που μπορούσαν να επενδύουν σε αγορές ακινήτων, από κοινού με τους στρατιωτικούς της Αθήνας υπό τον Ιωάννη Γκούρα, απαίτησαν την

[1854] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 36, *«Εκ Μεθάνων τη 15 Ιουνίου 1827».*

[1855] Κασομούλης, τόμος δεύτερος, 1998, ό.π., σ. 652.

[1856] Γιώτα, 1990, ό.π., σ. 197-202.

[1857] Αναφέρεται στον Κασομούλη πως έγινε ενέδρα κατά των εχθρών στο Μενίδι με το στράτευμα του Βάσσου και πως οι χωρικοί πήραν λάφυρα από τους εχθρούς, στο Κασομούλης, τόμος Τρίτος, 1942, ό.π., σ. 53-54.

[1858] Σουρμελής, 1834, ό.π., σ. 141. Ο Σουρμελής αναφέρεται στα χωριά Χασιά και Μενίδι, σημειώνει πως «οι φρονιμώτεροι όμως και οι προκριτώτεροι τούτων των χωρίων ήσαν ενωμένοι με τους φιλελευθέρους».

[1859] Για την επάνοδο των Αθηναίων σε μια κατεστραμμένη Αθήνα και τις πρώτες προσπάθειες ανοικοδόμισής της βλ. Χατζημιχαήλ, 2011, τόμος πρώτος, ό.π., σ. 60-63.

εφαρμογή των νόμων της Διοίκησης και την καταδρομή του αρχιστράτηγου Ανδρούτσου. Με τη δολοφονία του θα κλείσει οριστικά μία περίοδος στην οποία εξακολουθούσαν να υφίστανται προεπαναστατικές δομές και συνήθειες στην Αθήνα και η πόλη θα υιοθετήσει οριστικά το δυτικού τύπου πλαίσιο διοίκησης. Οι στρατιωτικοί δεν είχαν την κυριότητα των οικονομικών πόρων αλλά αυτοί κατευθύνονταν σε όσους είχαν την οικονομική δύναμη να πλειοδοτήσουν σε δημοπρασίες και αγορές ακινήτων. Την ίδια στιγμή η τοπική κοινωνία θα δεχθεί και μη γηγενείς πληθυσμούς που βλέπουν σε αυτήν μια ευκαιρία πλουτισμού. Τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα της Αθήνας μετά το 1830 θα αποκτήσουν και εξωτερικούς ανταγωνιστές της οικονομικής και πολιτικής τους ισχύος.

Η Αθήνα το 1830 θα κερδηθεί διπλωματικά και όχι στρατιωτικά. Το πολιτικό πλαίσιο αναφοράς δεν θα είναι το ίδιο με εκείνο του 1826 για την Κοινότητα Αθηνών. Η άφιξη του Καποδίστρια διαμορφώνει νέες πολιτικές συνθήκες τόσο για τους στρατιωτικούς όσο και για τους πολιτικούς της Κοινότητας Αθηνών. Θα δημιουργηθεί το «Πανελλήνιο» και θα ενισχυθεί ο συγκεντρωτισμός που αφαιρούσε εξουσίες από τις τοπικές κοινότητες. Οι τελευταίες επί Καποδίστρια θα χάσουν κάθε έλεγχο στην εκλογή των Δημογεροντιών τους, αφού αυτές διορίζονταν από την Κυβέρνηση.[1860] Την αρχική συναίνεση στο κυβερνητικό έργο, που εμπεριείχε και την εκποίηση των οθωμανικών περιουσιών στην Αττική, θα τη διαδεχθεί η δυσαρέσκεια για το συγκεντρωτισμό και τον έλεγχο των εθνικών προσόδων. Προεστοί και νοικοκυραίοι από κοινού τον κατήγγειλαν για αυταρχισμό.

Στη συνέλευση της Κοινότητας Αθηνών της 8ης Ιουλίου 1831, που είχε σαφή αντιπολιτευτικά χαρακτηριστικά, αποτυπωνόταν η αντίδραση στον πολιτικό παραγκωνισμό των κοινοτικών λειτουργιών και η κριτική στο συγκεντρωτισμό του Κυβερνήτη. Ο Καποδίστριας δεν μπόρεσε να προσεταιριστεί εκείνους που θα μπορούσαν να δουν ευνοϊκά το κυβερνητικό του έργο: τους νοικοκυραίους. Ενώ αρχικά θα προσχωρήσουν στην παράταξή του, όπως, για παράδειγμα ο Στάμος Σεραφείμ, θα απομακρυνθούν από αυτόν όταν ο συγκεντρωτισμός του θα πλήξει τις κοινοτικές εξουσίες.[1861]

Οι πρόσφυγες Αθηναίοι άρχισαν σταδιακά να επανακάμπτουν στην Επαρχία Αθηνών μετά την υπογραφή του Πρωτοκόλλου της Ανεξαρτησίας στις 22 Ιανουαρίου/3 Φεβρουαρίου 1830, το οποίο προέβλεπε την «ολοσχερή παύσιν των εχθροπραξιών» και την παροχή αμνηστίας τόσο από την «Οθωμανική Πόρτα» όσο και από την Ελληνική Κυβέρνηση.[1862] Ωστόσο, ως το 1833 θεωρούνταν ως έδαφος «ξένο» και τα εισαγόμενα από αυτήν προϊόντα υπόκεινται σε τελωνειακά τέλη, όπως για παράδειγμα γινόταν με το αλάτι.[1863] Μάλιστα το 1829 στο σχέδιο της Γερουσίας προβλεπόταν ένα επαρχιακό δημογεροντικό συμβούλιο και ένα διοικητήριο για την Θήβα, την Μεγαρίδα και τα χωριά της Αττικής «προς το παρόν».[1864]

Στις συνθήκες αυτές τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα της Αθήνας θα προσπαθήσουν να επιβιώσουν επενδύοντας στην αγορά των οθωμανικών περιουσιών.

[1860] Λούκος, 2009, ό.π., σ. 66.

[1861] Λούκος, 2009, ό.π., σ. 68. Ο Στάμος Σεραφείμ θα διοριστεί το 1829 γραμματέας του έκτακτου επιτρόπου Κάτω Μεσσηνίας. Ο Στάμος Σεραφείμ δεν θα είναι ανάμεσα σε αυτούς που υπογράφουν το κείμενο διαμαρτυρίας της 8ης Ιουλίου 1831 (βλ. Πίνακας 15 παραρτήματος). Θα το υπογράψουν, όμως, η πλειοψηφία των νοικοκυραίων και των προεστών της Κοινότητας Αθηνών.

[1862] Αναλυτικά για το πρωτόκολλο της ανεξαρτησίας βλέπε *Α.Ε.Π.,* τόμος 25, 2012, ό.π., σ. 13-17.

[1863] *Α.Ε.Π.,* τόμος 22ος, 2008, σ. 68-70. Επίσης βλέπε *Α.Ε.Π.,* τόμος 25, 2012, ό.π., σ. 9. Ο φόρος του εισαγόμενου από την Αθήνα αλατιού ήταν δέκα λεπτά η οκά. Το αλάτι αυτό το κρατούσαν στο τελωνείο της αλικής του Αγκιστρίου «εις μεσέγγυον» μέχρι την πληρωμή του παραπάνω φόρου.

[1864] *Α.Ε.Π.,* τόμος 23ος, 2008, σ. 49-52.

Είχαν όμως και ανταγωνιστές. Στο αρχείο της μικτής οθωμανικής επιτροπής εμφανίζονται ως αγοραστές πρόσωπα που δεν ήταν γηγενείς Αθηναίοι: νεοφερμένοι Φαναριώτες, μορφωμένες ελίτ, ανώτερα και μεσαία κοινωνικά στρώματα, έμποροι και κτηματίες άλλων περιοχών.

Μέσα στην Επανάσταση αναδείχθηκε πολιτικά και οικονομικά μια νέα κατηγορία προσώπων τους οποίους χαρακτηρίσαμε ως νοικοκυραίους. Τα πρόσωπα αυτά επενδύουν σε παραγωγικές καλλιέργειες, σε εργαστήρια και στην ενοικίαση εθνικών ελαιοδέντρων και περιβολιών. Αναζητούν πολιτική έκφραση στο κοινό της πόλης και συνδέουν τις οικονομικές δραστηριότητές τους με τις θεσμικές λειτουργίες της Διοίκησης στην Επαρχία Αθηνών. Έτσι μετατρέπονται σε προμηθευτές του επαρχείου και των στρατιωτών που εδρεύουν στην Αθήνα. Τα χρηματικά διαθέσιμά τους επενδύθηκαν στην αγορά γαιών και εθνικών σπιτιών. Τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα της Αθήνας υιοθετούν τον εθνικό στόχο μέσα στην Επανάσταση, δηλαδή την προοπτική δημιουργίας ενός εθνικού κράτους. Ο στόχος αυτός εκφραζόταν με την αποδοχή από μέρους τους των θεσμών της Διοίκησης στην Επαρχία Αθηνών.[1865]

Στις χρονικές περιόδους που ταυτίσαμε με τις αντίστοιχες θητείες των επάρχων διακρίναμε το πέρασμα από την κυριαρχία των στρατιωτικών στην επιβολή των θεσμών της Διοίκησης στην Επαρχία Αθηνών. Οι πολιτικές συμπεριφορές αντίστοιχα των προεστών και των νοικοκυραίων ποίκιλλαν στα χρονικά αυτά διαστήματα. Στην αρχή της Επανάστασης οι προεστοί επιβιώνουν πολιτικά διαθέτοντας στρατιωτικές δυνάμεις που περιόρισαν την πολιτική ισχύ των ντόπιων καπεταναίων. Με την εμφάνιση του Οδυσσέα Ανδρούτσου η πολιτική δύναμη των προεστών υποχωρεί για να δώσει τον έλεγχο του πολιτικού χώρου στους στρατιωτικούς, αλλά και στους νοικοκυραίους που εμφανίζονται στο προσκήνιο και διεκδικούν πολιτική και οικονομική δύναμη. Ακόμη και αν δεν λειτουργούν συγκροτημένα και με ενιαίο τρόπο, τα νέα κοινωνικά στρώματα που αναδείχτηκαν στην Επανάσταση επηρεάζουν τους πολιτικούς και οικονομικούς συσχετισμούς στο εσωτερικό της κοινότητας. Μέσα στην Επανάσταση και στα στρατόπεδα της Διοίκησης θα συντελεστεί η μεταστροφή των παραδοσιακών οπλαρχηγών του ορεινού χώρου της Ρούμελης στη νέα κοινωνική ομάδα των «στρατιωτικών».[1866] Η παρουσία τους στην Αθήνα υπό την εξουσία του Γκούρα υπήρξε ο καταλύτης των πολιτικών εξελίξεων. Η μεταστροφή τους σε στρατιώτες της Διοίκησης συμπίπτει χρονικά με την δολοφονία του Οδυσσέα Ανδρούτσου το 1825.

Οι προεστοί της Αθήνας ανασυντάσσονται το 1822 και προσπαθούν να ανακτήσουν τη χαμένη πολιτική δύναμή τους. Αυτό το επιτυγχάνουν σταδιακά, αλλά οι νοικοκυραίοι στο διάστημα αυτό έχουν ήδη καταστεί ικανή πολιτική και οικονομική δύναμη. Η υιοθέτηση του εθνικού στόχου αποδυναμώνει σταδιακά τις τοπικές άρχουσες τάξεις και τις απεκδύει από προεπαναστατικές και επαναστατικές εξουσίες, όπως για παράδειγμα τον έλεγχο του τοπικού ταμείου. Χωρίς τον έλεγχο του τελευταίου η εξάρτηση από τη Διοίκηση ήταν μονόδρομος.[1867]

[1865] Δεν μπορούμε να υποστηρίξουμε πως αυτός ο εθνικός στόχος υπήρχε από την έναρξη της Επανάστασης, όπου όλοι εμπνέονταν από αντιοθωμανικά κίνητρα και στόχο είχαν την εκδίωξη των κατακτητών από τον τόπο τους. Η Φιλική Εταιρεία, όπως είδαμε, είχε μικρή επιρροή στην περιοχή της Αττικής και οι χωρικοί είχαν και αντιπροεστικούς στόχους στην έναρξη της Επανάστασης.

[1866] Για την έννοια της μεταστροφής βλ. Τζάκης, 2021, ό.π., σ. 201-232.

[1867] Η αποδοχή του θεσμικού πλαισίου της Διοίκησης και των φιλελεύθερων θεσμών εκφράζεται και στην «Εφημερίς των Αθηνών». Τη διεύθυνση της εφημερίδας είχε ο Γεώργιος Ψύλλας. Η εφημερίδα τυπωνόταν από τις 20 Αυγούστου 1824 έως τις 15 Απριλίου 1826. Βλέπε σχετικά Νίκος Ε. Σκιαδάς, «Το πρώτο τυπογραφείο της Αθήνας και ο Άγγλος Φιλέλλην Στάνχοπ», *Τα Αθηναϊκά*, τχ. 37, σ. 19-23.

Το έτος 1824 με 1825 συντελείται μια μεταστροφή των νοοτροπιών για τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα της Αθήνας. Η σταδιακή μετατροπή τους από κατοίκους ενός τόπου σε πολίτες ενός έθνους αποτυπώθηκε στη στάση που τα στρώματα αυτά κράτησαν απέναντι στον Οδυσσέα Ανδρούτσο. Ο τελευταίος επαναστρέφοντας σε παραδοσιακού τύπου πρακτικές με σκοπό την κυριαρχία στον τόπο βρέθηκε αντιμέτωπος με δυνάμεις που υπερίσχυαν του τόπου. Ήταν οι τοπικές άρχουσες τάξεις και τα διοικητικά στρατεύματα που κλήθηκαν να εφαρμόσουν τον «νόμο», απέναντι στις οποίες ο Ανδρούτσος δεν είχε καμία τύχη.

Μετά την απελευθέρωση η συνέλευση της Κοινότητας Αθηνών εξακολουθεί να υφίσταται και καλείται να εφαρμόσει τα βασιλικά διατάγματα που προβλέπουν τον ορισμό της Αθήνας ως πρωτεύουσας.[1868] Η πρώτη μετεπαναστατική κοινοτική συνέλευση ασχολήθηκε με τις ιδιοκτησιακές απαλλοτριώσεις με την αναγκαστική εκχώρηση ιδιοκτησιών και τα αντισταθμιστικά τους οφέλη.[1869] Τα εκατόν εξήντα ή το 71,4% από τα διακόσια είκοσι τέσσερα μέλη που μας είναι γνωστά καταγράφηκαν σε αυτούς που ονομάσαμε ως νοικοκυραίους μέσα στην Επανάσταση, ενώ τα εξήντα τέσσερα μέλη ή το 28,6% ως προεστούς. Περίπου το ¼ των μελών του συμβουλίου της 17ης Σεπτεμβρίου 1833 ήταν αγοραστές μέσα στην Επανάσταση.[1870] Η κοινότητα ήδη έχει απεκδυθεί από τις εξουσίες που είχε μέσα στην Επανάσταση, ενώ

[1868] Β.Δ. 6/18 Ιουλ. 1833, Φ.Ε.Κ. 26/1865 στο Ελ. Σκιαδάς, *Ιστορικό διάγραμμα των δήμων της Ελλάδος 1833-1912 σχηματισμός- σύσταση-εξέλιξη-πληθυσμός-εμβλήματα,* Αθήνα 1993, σ. 80, Χατζημιχαήλ, 2011, ό.π., σ. 45. «Η αναγκαστική απαλλοτρίωση τέθηκε ως όρος από τη βασιλεία προς την κοινότητα των Αθηναίων για τη μεταφορά της πρωτεύουσας στην Αθήνα. Οι προβλεπόμενοι χώροι από το σχέδιο Κλεάνθη και Schaubert για την οικοδόμηση των κτηρίων για δημόσια χρήση θα προέκυπταν από απαλλοτρίωση, με προσδιορισμένη αποζημίωση. Οι προβλεπόμενοι χώροι για δρόμους και πλατείες θα προέκυπταν επίσης από απαλλοτρίωση, με ρυθμιζόμενη κατά περίπτωση αποζημίωση. Τμήμα της παλαιάς πόλης χαρακτηρίστηκε από τους αρχιτέκτονες Κλεάνθη και Σάουμπερτ ως περιοχή αρχαιολογικών ανασκαφών, με απαλλοτρίωση των ιδιοκτησιών, επίσης με προσδιορισμένη αποζημίωση. Ωστόσο, αυτή η ρύθμιση ακυρώθηκε από το σχέδιο Klenze που ακολούθησε, λόγω της αδυναμίας καταβολής αποζημιώσεων. Ο μοναδικός τρόπος απόκτησης της απαραίτητης γης για την οικοδόμηση των κτηρίων για δημόσια χρήση και για τη δημιουργία των δρόμων και πλατειών της πόλης, όπως προβλεπόταν από τα σχέδια, ήταν η απαλλοτρίωση. Άλλωστε, ο μηχανισμός αυτός προδιαγράφηκε από την οθωνική βασιλεία ως προϋπόθεση για τη μεταφορά της «βασιλικής καθέδρας» στην Αθήνα. Και αυτή η λύση ήταν η μοναδική, αφού η νέα πρωτεύ-ουσα οικοδομήθηκε σχεδόν στο σύνολό της πάνω σε ιδιωτική γη. Στην επιφάνεια της γης που καταλάμβανε το σχέδιο δεν υπήρχε δημόσια γη», στο Δώρα Θ. Μονιούδη-Γαβαλά, *Η Ελληνική Πόλη από τον Ιππόδαμο στον Κλεάνθη. Πολεοδομική και αρχιτεκτονική επισκόπηση*, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα 2015, σ. 113 και σ. 106: «Η μεταφορά της πρωτεύουσας στην Αθήνα συναρτήθηκε από παραμέτρους: την παραχώρηση στο δημόσιο όσων ιδιοκτησιών προορίζονταν από το σχέδιο για οικοδόμηση δημοσίων κτηρίων, αντί τιμήματος είκοσι λεπτών τον πήχη. Την παραχώρηση όσων ιδιοκτησιών βρίσκονταν εκτός των ορίων της νέας πόλης, στα βόρεια και ανατολικά της Ακρόπολης, επίσης στο δημόσιο αντί μέσου τιμήματος εβδομήντα λεπτών τον πήχη για τη διενέργεια ανασκαφών. Στους ιδιοκτήτες απέμενε η υπάρχουσα μέσα στα οικόπεδα οικοδομική ύλη, με την προϋπόθεση της γρήγορης κατεδάφισης και αποκομιδής της. Την παραχώρηση όσων ιδιοκτησιών προορίζονταν από το σχέδιο για οδούς και πλατείες στο δήμο, με τίμημα που θα καθοριζόταν. Οι ιδιοκτήτες των οικοπέδων της περιοχής νέας πόλης ήταν υποχρεωμένοι να τα οικοδομήσουν μέσα σε χρονικό διάστημα έξι ετών από τον Ιανουάριο του 1834. Αν δεν το έπρατταν, ήταν υποχρεωμένοι να τα παραχωρήσουν αντί το πολύ ογδόντα λεπτών τον πήχη σε νέο ιδιοκτήτη που θα αναλάμβανε την υποχρέωση οικοδόμησης μέσα σε ένα έτος. Το διάταγμα έθεσε ασφυκτικές χρονικές προθεσμίες στην κοινότητα των Αθηναίων για διατύπωση των απόψεών της».

[1869] Βλέπε Πίνακας 53 παραρτήματος. Ονομαστική αναφορά των μελών του πρώτου μετεπαναστατικού κοινοτικού συμβουλίου-συνέλευσης που υπογράφουν την απόφαση της κοινότητας σχετικά με τις απαλλοτριώσεις των ιδιοκτησιών στις 17 Σεπτεμβρίου 1833. (230 υπογραφές)

[1870] Τα πενήντα τρία μέλη ή το 23,6% ήταν αγοραστές. Από αυτά οι είκοσι έξι χαρακτηρήστηκαν ως νοικοκυραίοι και οι είκοσι επτά ως προεστοί.

φρούραρχος της πόλης ορίστηκε ο Βαυαρός υπολοχαγός Χριστόφορος Νέζερ. Η Δημογεροντία Αθηνών δε θα επιτελεί παρά διαχειριστικό ρόλο[1871] σε μια Αθήνα που σταδιακά θα εξελισσόταν στην πρωτεύουσα του νεόδμητου ελληνικού βασιλείου.[1872]

Με τη μεταφορά της πρωτεύουσας συντελείται οριστικά και η αλλαγή στη σύσταση των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων, κάτι που, όπως έχουμε δει, έχει διαφανεί ήδη από τις πωλήσεις των οθωμανικών κτημάτων σε μη Αθηναίους νεοαφιχθέντες στην πόλη.[1873] Μέσα από το αρχείο Κοκίδη[1874] κυρίως, το οποίο αξιοποιεί η ιστορικός Υπακοή Χατζημιχαήλ, μπορούμε να παρακολουθήσουμε εκείνους τους γηγενείς Αθηναίους που εξακολουθούν να ανήκουν στα ανώτερα στρώματα της πρωτεύουσας, αλλά και να δούμε τις επαγγελματικές ασχολίες και όσων είχαμε χαρακτηρήσει ως νοικοκυραίους στην επαναστατική περίοδο. Για παράδειγμα, μέχρι το 1854 ανάμεσα στους μεγάλους αγοραστές ακινήτων συγκαταλέγονταν οι Δημήτριος Καλλιφρονάς, Π. Σούγκρας, Ανάργυρος Πετράκης, Λ. Τζίτζικας, Γ. Βλαχούτσης (Φαναριώτης που εγκαθίσταται στην Αθήνα μέσα στην Επανάσταση) , Κ. Πιττάκης, Δ. Κροντηράς, Μ. Χασιώτης (γεωργός), Θεοφάνης Κοπίδης (έμπορος), ο Β. Εργαστηριάρης (έμπορος) και ο Ν. Δημητρίου.[1875]Από τα έντεκα ονόματα οι έξι χαρακτηρίστηκαν ως προεστοί μέσα στην Επανάσταση, ενώ οι

[1871] Βλέπε για παράδειγμα, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Σχεδίων Πόλεων*, φάκελος 1, *«[…] εν Αθήναις τη 17 Σεπτεμβρίου 1833. Η κοινότης Αθηνών».* Τοποθέτηση του κοινοτικού συμβουλίου στα βασιλικά διατάγματα που όριζαν την Αθήνα «καθέδραν του Βασιλείου της Ελλάδος». Η κοινότητα παρεμβαίνει για την εκχώριση ιδιοκτησιών εντός της οροθετικής γραμμής του νέου σχεδίου πόλης και την μερική αποζημίωση των ιδιοκτητών στην περιοχή βορειοανατολικά της Ακρόπολης η οποία θα δινόταν για ανασκαφή: «Η κοινότης αναδέχεται να δώση εις τους παραχωρούντας τα ερείπια, τας οικίας, τα εργαστήρια και τους εργαστηριότοπους και λοιπά, άλλον τόπον εις την νέαν πόλιν κατά την θέσιν ή θέσεις του οποίου θέλει παραχωρήσει έκαστος πληρώνων και ούτος εις την κοινότηταν ανά είκοσι λεπτά τον τετραγωνικόν πύχην». Οι παραχωρούμενες γαίες στο βορειοανατολικό κατωφερές κομμάτι της Ακρόπολης θα δίδονταν για ανασκαφή. Επίσης, «Αναλαμβάνη η κοινότης εις βάρος της τα διά πλατείας και οδούς αναγκαιούντα πεδία εντός της οροθετικής γραμμής της πόλεως υποχρεουμένη να αποζημιώση τους ιδιοκτήτας των επί τα ούτω παραχωρουμένων να δίνη και να δώση ανάλογον γην εντός της νέας πόλεως εις τους ιδιοκτήτας εκείνων των οποίων τα ερείπια και πεδία ή φθείρονται ολοκλήρως ή γίνονται κοντόρινα άχρησταν εις οικοδομήν […] η κοινότης υπόσχεται να δώση ανάλογον γην εντός της νέας πόλεως εις τους πολίτας οίτινες παραχωρούν τας οικοδομημένας οικίας προς χρήσιν δημοσίων οδών και πλατειών αποζημιούμενοι παρά της Κυβερνήσεως διά τας οικοδομάς των ως η σημερινή προς την Α.Μ. αναφορά της κοινότητος διαλαμβάνει». Οι αποζημιώσεις εντός της οροθετικής γραμμής θα γίνονταν από το Εθνικό Ταμείο, όμως η κοινότητα προσφέρθηκε να εκχωρήσεις στους ιδιοκτήτες αντίστοιχη γη προς 20 λεπτά τον τετραγωνικό πύχη, ποσό που θα καταβαλλόταν στην κοινότητα και όχι στο Εθνικό Ταμείο. Τις εκτιμήσεις θα τις έκανε η ίδια για τις εκτάσεις που θα παραχωρούνταν για ανασκαφές. Ακολουθούν οι υπογραφές 222 μελών της κοινότητας Αθηνών. Η δημογεροντία Αθηνών θα εξυπηρετεί και γραφειοκρατικές ανάγκες, όπως ήταν η έκδοση διαφόρων πιστοποιητικών, βλ., ενδεικτικά Γ.Α.Κ., συλλογή Βλαχογιάννη, κατάλογος Α΄, φ. 194, πιστοποιητικό για τον Ιωσήφ, ηγούμενο της Καισαριανής με ημερομηνία 20 Μαΐου 1834. Υπογράφουν οι δημογέρονες Αθηνών Ιωάννης Βλάχος, Γεώργιος Μεταξάς, Μιχαήλ Βουζίκης. Για τη διοικητική οργάνωση την περίοδο της Αντιβασιλείας βλέπε Μάουερ, 1976, ό.π., σ. 470-476.

[1872] Όπως γράφει η Υπακοή Χατζημιχαήλ: «Σύμφωνα με τα έγγραφα, η ανάπτυξη του ιστού της νέας πόλης πάτησε πάνω στα ίχνη της παλιάς. Ο κύριος όγκος των οικιών και οικοπέδων, που μεταβιβάζεται, ενοικιάζεται, ή υποθηκεύεται, βρίσκεται μέσα στα όρια του ιστορικού οικισμού, πράγμα πολύ φυσικό, αφού οι εργασίες για τη χάραξη και την εφαρμογή του πολεοδομικού σχεδίου προχωρούσε πολύ αργά», Χατζημιχαήλ, 2011, τόμος πρώτος, ό.π., σ. 56. Για την επιλογή της Αθήνας ως πρωτεύουσας βλέπε και Μάουερ, 1976, ό.π., σ. 477-482.

[1873] Σύμφωνα με τον Εκλογικό κατάλογο της Αθήνας 1844-1847 και τους περιορισμούς που αυτός θέτει, συνολικά για την περίοδο 1830-1833 έχουμε την άφιξη στην πόλη 338 μεταναστών. (1830:86, 1831:32, 1832:80, 1833:140) . Αναλυτικά, βλ. Χατζημιχαήλ, 2011, τόμος πρώτος, ό.π., σ. 123.

[1874] Γ.Α.Κ., Κ 66, Αρχείο παλαιών συμβολαιογράφων: *Αρχείο Κ. Κοκίδη.*

[1875] Χατζημιχαήλ, 2011, τόμος δεύτερος, ό.π., σ. 195-204.

πέντε ως νοικοκυραίοι.[1876] Σε ένα σύνολο εβδομήντα τεσσάρων ονομάτων με τους μεγαλύτερους αγοραστές ακινήτων, μόλις οι έντεκα ή το 14,9% θα είναι γηγενείς Αθηναίοι.

Μετεπαναστατικά συναντάμε τους Αθηναίους, νοικοκυραίους και προεστούς της επαναστατικής περιόδου, καθώς και κατιόντες συγγενείς αυτών ως μισθωτές ακινήτων: τέτοιοι ήταν οι κτηματίες Λ. Πύρρος, Φ. Δεμερτζής και Ανάργυρος Πετράκης.[1877] Οι Γεώργιος και Παναγής Σκουζές, έμποροι, θα είναι ανάμεσα στους μεγαλύτερους δανειστές της περιόδου 1835-1843. Σε αυτούς συγκαταλέγονταν και οι Αλέξιος Πάλλης, ιατρός, Σ. Πατούσας, κτηματίας, Σ. Βερσής, έμπορος και κτηματίας, Σωτήριος Καρταλάς, έμπορος, Χ. Τουφεξής, έμπορος, Ανάργυρος Πετράκης, δήμαρχος-κτηματίας, Μήτρος Σαμαρτζής, κτηματίας, Ι. Κυριακού, ταμβακοπώλης, Γ. Κτενάς, βυρσοδέψης, Φ. Κτενάς, σκυτοτόμος, Δ. Χαϊμαντάς, κτηματίας, Ι. Κοπίδης, έμπορος, Δ. Σκουζές, κτηματίας, Σ. Καλαμπόκης κηπουρός, Αγγ. Δεμερτζής, σιδηρουργός, Ι. Κατσανδρής, τυπογράφος και Σπ. Κερατιώτης, βυσοδέρψης.[1878] Από τα επίθετα των Αθηναίων της επαναστατικής περιόδου αναφέρονταν ως δανειστές της περιόδου μέχρι και το 1854 και οι Σ. Τζίτζικας, κτηματίας, Π. Γεωργαντάς, υδραγωγός, Ανδρ. Σαράντης, έμπορος, Γ. Ψύλλας, πολιτικός, Β. Δημητρίου, κεντιστής, Δ. Μαρκόπουλος, έμπορος και Σ. Καζατζής, έμπορος-κτηματίας.

Στο αρχειακό υλικό του συμβολαιογράφου Αθηνών Κ. Κοκίδη έχουν εντοπιστεί ενενήντα ένα επίθετα γηγενών Αθηναίων και τα επιτηδεύματά τους. Από αυτούς οι τριάντα δύο ή το 35,1% ήταν κτηματίες, οι δεκαεννιά ή το 20,8% έμποροι, οι δεκατέσσερις ή το 15,3% γεωργοί και οι πέντε βυρσοδέψες. Από δύο καταγράφηκαν στις κατηγορίες των ιδιοκτητών, των οινοπωλών και των σκυτοτόμων. Πέρα από τους κτηματίες και τους εμπόρους, που φαίνεται να ανήκουν στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα της πρωτεύουσας, υπήρχαν και κατηγορίες κατώτερων στρωμάτων, όπως ήταν οι γεωργοί. Στον εκλογικό κατάλογο της Αθήνας του 1844-47 καταγράφηκαν τριακόσιοι πενήντα πέντε γεωργοί και επτακόσιοι ενενήντα τρεις κτηματίες[1879] που θεωρούνται ως γηγενείς Αθηναίοι.[1880]

Η Αθήνα το 1833 δεν θα διαφέρει οικιστικά σημαντικά από την Αθήνα της Επανάστασης. Ο ιστορικός οικισμός θα εξακολουθήσει να αποτελεί το κέντρο της πόλης και η αγορά της πόλης θα ταυτίζεται με την αγορά των οθωμανικών χρόνων. Εκείνο που σταδιακά αλλάζει και είχε διαφανεί ήδη από το 1830 ήταν η σύσταση των ανώτερων κοινωνικά στρωμάτων. Την ίδια στιγμή οι ανώτερες κοινωνικά τάξεις της επαναστατικής περιόδου παρακμάζουν και χάνουν την πρωτοκαθεδρία στην πόλη τους.

[1876] Νοικοκυραίοι είναι οι Π. Σούγκρας, Ανάργυρος Πετράκης, Β. Εργαστηριάρης, ο Γ. Βλαχούτσης και Μ. Χασιώτης.

[1877] Χατζημιχαήλ, 2011, τόμος πρώτος, ό.π., σ. 73.

[1878] Χατζημιχαήλ, 2011, τόμος δεύτερος, ό.π., σ. 113-120.

[1879] Για τον όρο κτηματίας βλ., Χατζημιχαήλ, 2011, τόμος πρώτος, ό.π., σ. 142-144.

[1880] Στους 793 γηγενείς Αθηναίους κτηματίες συγκαταλέγονται οι κάτοχοι ακίνητης περιουσίας. Το μέγεθος αυτής δεν θα μπορούσε παρά να ποικίλλει, ώστε μία κατηγοριοποίησή τους ανάλογα με το μέγεθος της ιδιοκτησίας τους να μην είναι εφικτή. Οπωσδήποτε η πλειοψηφία των γεωργών διατηρούσε ένα μικρό κλήρο ή/και απασχολούνταν ως κολήγοι στα κτήματα των ανώτερων κοινωνικών τάξεων. Δεν ήταν σε θέση να επενδύσουν στην αγορά γης σε αντίθεση με τους νοικοκυραίους που αγοράζουν μέσα στην Επανάσταση. Γίνονται, δηλαδή, κτηματίες, χωρίς ωστόσο να συγκεντρώνουν, όπως είδαμε, μεγάλες εκτάσεις γης. Μετεπαναστατικά ελάχιστοι από αυτούς θα είναι σε θέση να προχωρήσουν εκ νέου σε αγορές ακίνητης περιουσίας. Ωστόσο η εκπροσώπηση των γηγενών Αθηναίων στο δημαρχιακό αξίωμα δείχνει ότι επιβιώνουν πολιτικά οι ανώτερες κοινωνικές τάξεις της επαναστατικής περιόδου. Βλέπε σχετικά, Χατζημιχαήλ, 2011, τόμος πρώτος, ό.π., σ. 451.

Παρακολουθήσαμε στη μελέτη μας την πορεία μιας πόλης μέσα στην Επανάσταση και παρουσιάσαμε την προσαρμογή των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων της σε συνθήκες πολέμου. Αναδείξαμε την πολιτική και οικονομική άνοδο των «νοικοκυραίων», οι οποίοι πρωτοστατούν στις επενδύσεις γης πριν το 1827, στην ενοικίαση του εθνικού ελαιώνα και των εθνικών περιβολιών, ενώ συμμετέχουν και στην αγορά εθνικών φθαρτών. Η άνοδος τους δεν εκτοπίζει τους προηγούμενους κατόχους της κοινοτικής εξουσίας, προεστούς, οι οποίοι και αυτοί εξακολουθούν να επενδύουν στην αγορά γης και να μετέχουν στο αξίωμα της Δημογεροντίας. Από ένα σύνολο δεκαεννιά δημογερόντων μέσα στην Επανάσταση (προσμετράμε μία φορά το όνομα ενός δημογέροντα που μπορεί να κάνει και δύο θητείες) οι δεκατέσσερις θα είναι προεστοί και οι πέντε νοικοκυραίοι. Οι προεστοί ελέγχουν και τις θέσεις των επιστατών των «προσεξόδων» της Επαρχίας Αθηνών. Από τα συνολικά είκοσι τέσσερα πρόσωπα των επιστατών της επαρχίας τα πέντε ή το 20.8% θα ανήκουν στους νοικοκυραίους, ενώ τα υπόλοιπα δεκαεννιά ή το 79.2% στους προεστούς. Σταδιακά, όμως, οι νοικοκυραίοι θα είναι εκείνοι που θα ελέγξουν τους πόρους του Εθνικού Ταμείου που κατευθύνονταν στην Επαρχία Αθηνών.[1881] Βλέπουμε, λοιπόν, πως στην περίπτωση της Αθήνας οι προεπαναστατικές άρχουσες τάξεις επιβιώνουν πολιτικά, αλλά θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψιν και τους ανερχόμενους «νοικοκυραίους» στην πολιτική και οικονομική διαχείριση της κοινότητας.

Φαίνεται πως τα χρηματικά ποσά σε γρόσια που είχαν αποθησαυριστεί πριν την Επανάσταση επενδύθηκαν μέσα σε αυτήν τόσο σε αγορές ιδιόκτητων γαιών όσο και στην αγορά εθνικών φθαρτών. Η επένδυση σε εμπορευματικές καλλιέργειες, όπως ήταν το ριζάρι, τα ελαιόδεντρα και τα αμπέλια, καθώς και η ενοικίαση εργαστηρίων, δείχνει πως μέρος των επενδύσεων σχετίζονταν και με τον εμπορικό κύκλο εργασιών, αφού ολόκληρη η παραγωγή ή μέρος της διοχετευόταν στο εμπόριο από τους αγοραστές και τους ενοικιαστές.

Τέλος, αξιοποιήσαμε ως κριτήριο για την ένταξη στις ανώτερες τάξεις την επενδυτική δραστηριότητα της αγοράς γης, την ενοικίαση των προσόδων και την αγορά εθνικών φθαρτών.

Συνολικά εμφανίζονται στο πολιτικό προσκήνιο εκατό ενενήντα ένα πρόσωπα που τους αποδίδεται ο χαρακτηρισμός «προεστός». Από αυτούς προσχωρούν σε αγορές μέσα στην Επανάσταση οι εξήντα τέσσερις ή το 33.5%. Οι υπόλοιποι εκατόν είκοσι επτά ή το 66.5% δεν επενδύουν σε αγορές. Αντίστοιχα τριακόσιοι νοικοκυραίοι καταγράφονται να έχουν πολιτικό ρόλο. Οι νοικοκυραίοι, λοιπόν, με πολιτικό ρόλο είναι περισσότεροι από τους προεστούς. Η αλλαγή αυτή συντελείται μέσα στην Επανάσταση, όπου αποχτούν πολιτικό λόγο και ρόλο ευρύτερες μάζες, που αριθμητικά τουλάχιστον, ανατρέπουν τους προεπαναστατικούς συσχετισμούς των πολιτικών δυνάμεων στην Αθήνα. Εξήντα επτά νοικοκυραίοι ή το 22.3% θα προχωρήσουν σε καταγεγραμμένες αγορές μέσα στην Επανάσταση. Οι διακόσιοι τριάντα τρεις ή το 77.7% δεν θα προχωρήσουν σε αγορές.

Ο αριθμός των αγοραστών χωρίς πολιτική θέση ανερχόταν στους εξακόσιους δεκαεννιά. Σε αυτούς κάναμε τη διάκριση ανάμεσα σε όσους είχαν πάνω από μία αγορά και σε αυτούς που είχαν μία αγορά. Αναφορικά με τους πρώτους στους εκατόν σαράντα τρεις αγοραστές χωρίς πολιτική θέση και με πάνω από μία αγορά, χαρακτηρίζονται ως νοικοκυραίοι οι εκατόν είκοσι δύο ή το 85,3%, ενώ οι είκοσι

[1881] Οι προεστοί συνολικά που αμείβονταν από το Εθικό Ταμείο με εντολή της Διοίκησης ανέρχονταν στους δέκα, ενώ οι αντίστοιχοι νοικοκυραίοι έφταναν τους είκοσι οχτώ.

ένας ή το 14,7% ως προεστοί. Αναφορικά με τους δεύτερους συνολικά, σε τετρακόσιους εβδομήντα έξι αγοραστές με μία αγορά και χωρίς πολιτική θέση μέσα στην Επανάσταση εμφανίζονται τετρακόσιοι έξι ως νοικοκυραίοι (ή το 85% του συνόλου) και εβδομήντα ως προεστοί (ή το 15%). Περίπου ίδιος αριθμός νοικοκυραίων και προεστών με πολιτική θέση επενδύει στην αγορά γης. Στους αγοραστές, όμως, χωρίς πολιτική θέση οι νοικοκυραίοι υπερτερούν των προεστών και αυτό όχι μόνο λόγο της αριθμητικής υπεροχής των πρώτων.

Ως προς την εκποίηση των εθνικών φθαρτών διαπιστώσαμε πως το 37,8% των αγοραστών ήταν Αθηναίοι. Από αυτούς οι δεκατρείς καταγράφονται ως νοικοκυραίοι χωρίς πολιτική θέση που δεν αγοράζουν μέσα στην Επανάσταση, ενώ πέντε ως νοικοκυραίοι χωρίς πολιτική θέση που, όμως, ήταν αγοραστές. Συνολικά δεκαοχτώ νοικοκυραίοι επενδύουν στην αγορά εθνικών φθαρτών, το 64.2% των γηγενών επενδυτών. Οι νοικοκυραίοι επεκτείνουν τον οικονομικό τους ρόλο και σε μηχανισμούς άντλησης του πλεονάσματος όπως ήταν η ενοικίαση και υπενοικίαση των εθνικών προσόδων της Επαρχίας Αθηνών. Οι ενοικιαστές και υπενοικιαστές των εθνικών προσόδων της Επαρχίας Αθηνών και των όμορων περιοχών ήταν τριάντα δύο πρόσωπα, από τα οποία τέσσερα δεν ήταν Αθηναίοι. Τα δεκαεννέα ή το 59,4% από αυτά καταγράφηκαν ως νοικοκυραίοι, ενώ τα οχτώ ή το 21,9% ως προεστοί. Συμμετοχή των νοικοκυραίων θα υπάρξει και στην ενοικίαση του εθνικού ελαιώνα της Επαρχίας Αθηνών. Το 1825 εμφανίζονται ως ενοικιαστές του ελαιώνα της Επαρχίας Αθηνών διακόσιοι εξήντα οχτώ (ή το 79,1% του συνόλου) νοικοκυραίοι και μόλις εβδομήντα ένας προεστοί (συνολικά 340 πρόσωπα). Νοικοκυραίοι υπήρξαν και οι περισσότεροι ενοικιαστές των εθνικών περιβολιών: Από τα συνολικά ενενήντα τέσσερα άτομα που ενοικιάζουν εθνικά περιβόλια το 1825 τα εξήντα οχτώ ή το 72,3% καταγράφηκαν ως νοικοκυραίοι, ενώ οι υπόλοιποι είκοσι έξι ή το 27,7% επί του συνόλου των ενοικιαστών ως προεστοί.

Την περίοδο 1830-1832 θα δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για το σχηματισμό μεγάλων περιουσιών στην Αττική, καθώς οι μουσουλμάνοι αποχωρούν και πωλούν σε χαμηλές τιμές τις περιουσίες τους. Είδαμε στο αρχείο της μικτής οθωμανικής επιτροπής πως συνολικά εξήντα ένα πρόσωπα πραγματοποιούν πάνω από δύο αγορές. Από αυτούς λίγο πάνω από τους μισούς δεν θα είναι γηγενείς. Από τους είκοσι έξι γηγενείς αγοραστές οι δεκαπέντε καταγράφηκαν ως νοικοκυραίοι και οι έντεκα ως προεστοί. Τα ποσά που δαπανήθηκαν σε αγορές ιδιόκτητων περιουσιών την περίοδο 1830-1833 ανήλθαν στα 1.874.657 γρόσια. Τα μεγάλα τσιφλίκια της Αττικής που προεπαναστατικά ανήκαν σε μουσουλμάνους περνούν στην κυριότητα χριστιανών αγοραστών την περίοδο 1830-1832.

Η αθηναϊκή κοινωνία μέσα στην Επανάσταση, όπως και μετεπαναστατικά κατά την οθωνική περίοδο, περιλαμβάνει ουσιαστικά τα ανώτερα και τα κατώτερα στρώματα.[1882] Στην περίπτωση της Αθήνας, που ενδεχομένως, να αφορά και άλλες πόλεις του επαναστατημένου χώρου, οι στρατιωτικοί παίζουν πολιτικό και οικονομικό ρόλο και εντάσσονται στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα. Στη μελέτη μας διακρίναμε τις κοινωνικές κατηγορίες των προεστών και των νοικοκυραίων ώστε να αναδειχθούν οι πολιτικές και οικονομικές διαφοροποιήσεις ανάμεσα στην προεπαναστατική περίοδο και την περίοδο της Επανάστασης. Στόχος της μελέτης δεν ήταν η σαφής κατηγοριοποίηση όσο η ανάδειξη των πολιτικών και οικονομικών συμπεριφορών μέσα στην Επανάσταση των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων της

[1882] Οι οικονομικά αδύνατοι δεν ήταν σε θέση να πραγματοποιήσουν αγορές και πρόσφεραν χειρώνακτη εργασία ως καλλιεργητές-κολήγοι στα χωράφια των «κτηματιών» και των ενοικιαστών των προσόδων.

πόλης. Μιας πόλης που πέρα από μια κοινότητα αποτελούσε και μια κοινωνία με αντιθέσεις, κοινωνικούς ανταγωνισμούς και οικονομικές διαφοροποιήσεις. Η ελεύθερη πια Αθήνα σύντομα θα εξελισσόταν σε διοικητικό, πολιτιστικό και εμπορικό κέντρο του ελληνικού βασιλείου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πηγές της έρευνας.

Α΄. Αδημοσίευτο αρχειακό υλικό

Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελοι 2, 3 ,4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17.

Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 3, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127,128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144,145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152.

Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελοι 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84.

Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελοι 24, 26, 36, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198.

Γ.Α.Κ., *Αρχείο της Αντικυβερνητικής Επιτροπής (περιόδου Αγώνος),* φάκελος 1.

Γ.Α.Κ., *Αρχείο Σχεδίων Πόλεων*, φάκελος 1.

Γ.Α.Κ., Βλαχογιάννη, *κατάλογος Γ΄, Αθηνών και περιχώρων τουρκικά κτηματολόγια (1-13) τευτέρια (τεφτέρια)*, φάκελος 24.

Γ.Α.Κ., συλλογή Γιάννη Βλαχογιάννη, κατάλογος ΣΤ΄, *Αρχείον Οδυσσέως Ανδρούτσου (1822-1825).*

Γ.Α.Κ., συλλογή Γιάννη Βλαχογιάννη, κατάλογος ΣΤ΄, *Αρχείον Γεωργίου Καραϊσκάκη (1826-1827),* κυτία 6, 7 και 8, φάκελοι 34 συνολικά.

Γ.Α.Κ., συλλογή Γιάννη Βλαχογιάννη, *Πρωτόκολλον του Αρείου Πάγου (1821-1823).* [τρία κυτία]

Γ.Α.Κ., Συλλογή Γιάννη Βλαχογιάννη, *Κατάλογος Α΄, Αρχείον Αγώνος: φάκελος 3: Άρειος Πάγος, ιδιωτικαί συλλογαί: φάκελοι 191-193: «Αθηναϊκά», φάκελος 233-240: Αρχείο Κωλέττη, φάκελος 247: Αρχείο Νεοφύτου Μεταξά επισκόπου Ταλαντίου,*

Γ.Α.Κ., *Υπουργείον της Αστυνομίας*, φάκελος 16.

Αναλυτικά ο κατάλογος χειρογράφων των αρχειακών ενοτήτων «νοτάριοι Αθηνών» και Αρχείου της Μικτής Οθωμανικής Επιτροπής (Α.Μ.Ο.Ε) που απόκεινται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους, των οποίων αναλυτική επεξεργασία έχει γίνει σε ηλεκτρονική βάση δεδομένων του γράφοντα (βιβλιογραφική καταχώρηση με αύξουσα αρίθμηση 12-19): *Καρόρη Αντώνιου νοταριακός κώδικας (Χφ.11), Κώδικας νοταριακών πράξεων του νοταρίου Αθηνών Αντωνίου Καρόρη, 1788-1835.*

Λαγάνη Ιωάννη, Πούλου Γεώργιου, Λιανοσταφίδα Στ. & άλλων άδηλων νοταριακός κώδικας (Αθήνα) (Χφ.13), Κώδικας νοταριακών πράξεων των νοταρίων Αθηνών Ιωάννη Λαγάνη, Γεωργίου Πούλου, Στ. Λιανοσταφίδα και άλλων άδηλων νοταρίων, 1788-1835.

Λαγάνη Ιωάννη νοταριακός κώδικας (Αθήνα) (Χφ.17), Κώδικας νοταριακών πράξεων του νοταρίου Αθηνών Ιωάννη Λαγάνη, 1788-1835.

Λαγάνη Ιωάννη νοταριακός κώδικας (Αθήνα) (Χφ.16), Κώδικας νοταριακών πράξεων του νοταρίου Αθηνών Ιωάννη Λαγάνη, 1788-1835.

Λαγάνη Ιωάννη νοταριακός κώδικας (Αθήνα) (Χφ.15) Κώδικας νοταριακών πράξεων του νοταρίου Αθηνών Ιωάννη Λαγάνη, 1788-1835.

Λάμπρου Ανδρέα & Νέρη Νικολή νοταριακός κώδικας (Αθήνα) (Χφ.12), Κώδικας νοταριακών πράξεων των νοταρίων Αθηνών Λάμπρου Ανδρέα και Νέρη Νικολή, 1788-1835.

Πούλου Παναγή νοταριακός κώδικας (Αθήνα) (Χφ.1) Πούλου Παναγή νοταριακός κώδικας (Αθήνα), 1823-1834.(ο μοναδικός από τους κώδικες που έχει δημοσιευτεί)

Πούλου Γεωργίου νοταριακός κώδικας (Αθήνα) (Χφ.14), Κώδικας νοταριακών πράξεων του νοταρίου Αθηνών Γεωργίου Πούλου, 1788-1835.

Μικτής Επιτροπής επί των Οθωμανικών κτημάτων πρωτόκολλο εξερχομένων εγγράφων (Χφ.66), Τεύχος, που περιέχει πρωτόκολλο εξερχομένων της κατά την Εύβοιαν και Αττικήν επί των Οθωμανικών κτημάτων Μικτής Επιτροπής, 1832-1833.

Γ.Α.Κ., *Αρχείο Μικτής Επιτροπής Οθωμανικών Κτημάτων 1829-1872.*

«Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος» και άλλα νομοθετικά κείμενα (Χφ.24), Δέσμη χειρογράφων, περιέχουσα εννέα (9) χειρόγραφα και δύο (2) έντυπα: σχέδια ή πρωτότυπα πολιτευμάτων, οργανισμών, εγκυκλίων, σχεδίων νόμων των κατά την Επανάσταση Εθνικών Συνελεύσεων, 1822, 1823-1826.

Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος, έκδοσις πρώτη, εν Κορίνθω, Α! Ανεξαρτησίας, αωκβ΄.

Νόμος της Επιδαύρου ήτοι προσωρινόν πολίτευμα της Ελλάδος, εν Άστρει, τη ΙΓ Απριλλίου ΑΩΚΓ και Γ της ελληνικής Ανεξαρτησίας, εν Ύδρα, 22 Αυγούστου 1824 και 4 της Ανεξαρτησίας.

Β΄. Έγγραφα δημοσιευμένα

Αθηναϊκόν Αρχείον, Έκδοσις του δήμου Αθηναίων, Αθήνα, 1971.

Ακαδημία Αθηνών, *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη, τόμος Α΄, μέρος πρώτο και δεύτερο (Αύγουστος 1788 – Ιούνιος 1824)*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 1996.

Ακαδημία Αθηνών, *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη, τόμος Β΄, επιτομές εγγράφων, Ιούλιος 1824 - Φεβρουάριος 1825*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 2002.

Αργολικόν Ιστορικόν Αρχείον 1791-1878, Σύλλογος Αργείων «Ο Δαναός», Αθήνα 1994.

Αρχείο Αλή Πασά: συλλογής Ι. Χωτζή: Γενναδίου Βιβλιοθήκης της Αμερικάνικης Σχολής Αθηνών, Αθήνα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών ερευνών, Ίδρυμα Εθνικών Ερευνών, 2007.

Αρχεία Λαζάρου και Γεωργίου Κουντουριώτου 1821-1832, δημοσιευμένα από τον Α. Λιγνό , τ. 1-5 (1821-1825), Ιστορικόν Αρχείον Ύδρας, Αθήνα 1920-1922, Πειραιάς 1926-27.

Αρχεία Λάζαρου και Γεώργιου Κουντουριώτου, έκδ. Γενικών Αρχείων του Κράτους, επιμ. Κ. Α. Διαμάντη, τ. 2 (1921), τ. 4 (1929), τ. 6 (1966), τ. 7 (1967), τ. 8 (1967), τ. 9 (1967) και *Αρχεία Λαζάρου και Γεωργίου Κουντουριώτου 1793- 1837*, τ. 1-5, Βιβλιοθήκη Γενικών Αρχείων του Κράτους, Αθήνα 1966.

Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας 1821-1832, Αι Εθνικαί Συνελεύσεις, τ. Α΄: Α΄ εν Επιδαύρω, Β΄ εν Άστρει, Γ΄ εν Επιδαύρω, εν Ερμιόνη και Τροιζήνι κατ' επανάληψιν, έκδ. Βιβλιοθήκης της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα 1971.

Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας μέχρι της εγκαταστάσεως της Βασιλείας, τ. Α΄ (1970), τ. Γ΄ (1972) επανέκδοσις υπό της Βιβλιοθήκης της Βουλής, Αθήνα.

Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας 1821-1832, Λυτά Έγγραφα Α΄ και Β΄ Βουλευτικής Περιόδου, τ. Α΄ (1976), τ. Β΄ (1977), τ. Γ΄ (1978), τ. Δ΄(1979), τ. ΣΤ΄ *(1981),* έκδ. Βιβλιοθήκης της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα.

Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας 1821-1832, τ. Α΄- τ. ΙΔ΄, σε CD-ROM της Βουλής των Ελλήνων, 2002, Τόμοι 15ος-25ος (και τόμοι 1-14) στην ηλεκτρονική διεύθυνση: https://paligenesia.parliament.gr/

Δημήτρης Λουκόπουλος, *Ο Ρουμελιώτης καπετάνιος του 1821 Ανδρίτσος Σαφάκας και το αρχείο του,* Ιστορική και Λαογραφική βιβλιοθήκη, Εν Αθήναις 1931.
Αρχείον Ευβοϊκών Μελετών, τόμος Α΄, Εταιρεία Ευβοϊκών Σπουδών, Αθήνα 1935.
Αρχείον Κανέλου Δεληγιάννη, Τα έγγραφα 1779-1827, Αθήνα 1993.
Αρχείον της κοινότητος Ύδρας 1778 – 1832, δημοσιευόμενον υπό του Αντωνίου Λιγνού, προέδρου της κοινότητος Ύδρας, προέδρου της Επιτροπής του Ιστορικού Αρχείου Ύδρας, τόμοι Ε΄- Θ΄, εν Πειραιεί, 1926, τ. Ι΄, Πειραιάς 1928, τ. ΙΑ΄, Πειραιάς 1929, τ. ΙΒ΄, Πειραιάς 1930, τ. ΙΕ΄, Πειραιάς 1931, τ. Θ΄, Αθήνα 1999. Η συνολική βιβλιογραφική παραπομπή: *Αρχείον Ύδρας 1778-1832,* 16 τόμοι, εκδ. Α. Λιγνός, Πειραιάς 1921-1932, (Αθήνα 1978).
Αρχεία της νεωτέρας ελληνικής ιστορίας, Νικολάου Κ. Κασομούλη αγωνιστού του 1821, Μακεδόνος. *Ενθυμήματα στρατιωτικά της Επαναστάσεως των Ελλήνων 1821 - 1833*. Στο έργο αυτό προτάσσεται ιστορία του αρματολισμού καθώς και σημειώσεις του επιμελητή Γ. Βλαχογιάννη. Το έργο τυπώθηκε στο τυπογραφείο του Α. Ι. Βάρσου, Α΄ τόμος, 1940, Β΄ τόμος, 1941, Γ΄ τόμος 1942.
Αρχεία της Νεωτέρας Ελληνικής Ιστορίας, εκδίδονται επιμελεία Ιωάννου Βλαχογιάννη, Β΄ *Αρχείον του Στρατηγού Ιωάννου Μακρυγιάννη,* τόμος πρώτος, εν Αθήναις, εκ του τυπογραφείου Σ. Κ. Βλαστού, 1907.
Βλαχογιάννης, Γ., *Αθηναϊκόν Αρχείον*, Αρχεία της Νεωτέρας Ελληνικής Ιστορίας, Α', Δαπάνη του Δήμου Αθηναίων, Εν Αθήναις, Εκ του Τυπογραφείου Γ. Σ. Βλαστού, 1901.
Γενικά Αρχεία του Κράτους, *Τα ιστορικά έγγραφα του αγώνος του 1821 των γενικών αρχείων του Κράτους εις περιλήψεις και περικοπάς*, Αθήναι, χ. χ.
Λαΐου Γεώργιος, *Ανέκδοτες επιστολές και έγγραφα του 1821. Ιστορικά Δοκουμέντα από τα αυστριακά αρχεία*, Δίφρος 1958.
Λιγνός Α.(εκδ.), *Αρχεία Λαζάρου και Γεωργίου Κουντουριώτου (1821-1832)*, Αθήνα 1920.
Οδυσσέας Ανδρούτσος, «Ανέκδοτες επιστολές», *Πανδώρα,* τ. ΙΕ΄, φ.348 (15 Σεπτεμβρίου 1864), σ. 288-289.
Πετρόπουλος Γεώργιος Ανδρέα (επιμ.), *Ο κώδιξ του Νοταρίου Αθηνών Παναγή Πούλου 1822-1833,* Μνημεία του μεταβυζαντινού δικαίου 1, Αθήνα, 1957.
Πρωτοψάλτης Εμμανουήλ (έκδοσις)*, Μνημεία Ελληνικής Ιστορίας, Ιστορικόν Αρχείον Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου*, έκδοση Ακαδημίας Αθηνών τόμος Ε΄, τχ. Ι, Αθήνα 1963, τ.χ. ΙΙ, 1965, τ.χ. ΙΙΙ, 1968, τ.χ. IV, 1974, τ.χ. V, 1978, τ.χ. VI, 1986.

Πρωτοψάλτης, Εμ. (επιμ.), *Ιγνάτιος Μητροπολίτης Ουγγροβλαχίας (1766-1828)*, στη σειρά *Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας*, τόμος Δ΄, τ.χ. Ι., Εν Αθήναις 1959, τ.χ. ΙΙ., εν Αθήναις, Ακαδημία Αθηνών, 1961.

Correspondence between the Foreign Office and the British Embassy and Consulates in the Ottoman Empire 1820-1833, Foreign Office 78/97-221, 1820-1833, A Descriptive List, Academy of Athens, Monuments of Greek History-14, v.1, compiled by E. Prevelakis (†) and H. Gardikas-Katsiadakis, Αθήνα 2003.

Γ΄. Εφημερίδες.

Γενική Εφημερίς της Ελλάδος, 1825-1832 στην ηλεκτρονική διεύθυνση: https://library.parliament.gr/Ψηφιακή-Βιβλιοθήκη/1821

Εφημερίς Αθηνών, 1824-1826. Φωτομηχανική ανατύπωση, Βιβλιοπωλείο των βιβλιοφίλων, Αθήνα 1981 (Υπάρχει και σε μικροφίλμ: Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Κρήτης, Ρέθυμνο).

Μάγερ Ι., *Ελληνικά Χρονικά Μεσολογγίου, Εφημερίς εκδοθείσα κατά την πολιορκίαν του Μεσολογγίου 1824-1826*, Αθήνα 1958.

«Ο Απόλλων», Εφημερίς της Ύδρας πολιτική και φιλολογική, 1831, φωτοτυπική ανατύπωση Ηλ. Ρίζος, Αθήνα 1971.

«Οι Εφημερίδες της Ελληνικής Επανάστασης (1821-1832)» στο http://www.1821press.gr/

The United States Gazette., vol. XXIII.], Philadelphia, Tuesday morning, September 13, 1825, [NO. 2691], "Latest from France", p. 2-3. (προσωπική βιβλιοθήκη)

Δ΄. Πηγές και έργα σύγχρονα με τα γεγονότα ή λίγο μετά (απομνημονεύματα, αφηγήσεις κ.α.) Προηγούνται τα ξενόγλωσσα.

Abbet- Grasset, Thomas, «Αι Αθήναι τω 1834», π. *Αρμονία*, τχ. 1 (1901), σ. 12-20.

Anderson, Rufus, *Observations upon the Peloponnesus and Greek islands, made in 1829,* Boston- New York 1830.

Barthelemy, Jean Jacques, *Voyage du jeune Anacharsis en Grèce, vers le milieu du quatrième siècle avant l'ère vulgaire, -Atlas,* Paris, Abel Ledoux fils, 1832.

Beaujour Felix. de, “Inspection d’ Athenes, Description de l’ Attique, Observation sur la Moree, 24 Juillet 1817”, *Archives du Ministere des Affaires Etrangeres, Memoires et Documents, Turqie 38 (1817).* Το έγγραφο δημοσιεύει αμετάφραστο ο Δημήτριος Καρύδης στη διατριβή του ως πηγή: Καρύδης, Δ. Ν., *Πολεοδομικά των Αθηνών της Τουρκοκρατίας*, διδ. διατριβή, 1981.

[Bisani, Alessandro], *A picturesque tour through part of Europe, Asia, and Africa: containing many new remarks on the present state of society, remains of ancient edifices, & c...*, J. Davis, Λονδίνο 1793.

Clarke, Edward Daniel, *Travels in various countries of Europe Asia and Africa. Part the Second Greece Egypt and the Holy Land,* Λονδίνο, R. Watts for T. Cadell and W. Davies, MDCCCXIII [=1813].

Comstock, John, M.D., *History of the Greek Revolution; Compiled from official documents of the Greek Government; and other authentic sources. Accompanied by a map of Greece, and other engravings,* New-York: William W. Reed & co., 1828. (προσωπική βιβλιοθήκη)

Dodwell, Edward, (1767-1832), *Views in Greece from drawings by Edward Dodwell*. London: Rodwell and Martin, 1821. (έχει μεταφραστεί και στα ελληνικά, βλέπε παρακάτω)

Expedition scientifique de Moree, τ. ΙΙ, μέρος Α΄, 1833-1834.

Finlay, G., *History of the Greek Revolution,* vol. I-II, London, 1861. (μεταφρασμένο στα ελληνικά, βλέπε παρακάτω στη βιβλιογραφία)

Gordon, T., *History of the Greek Revolution,* Edinburg, 1832. (μεταφρασμένο στα ελληνικά, βλέπε παρακάτω στη βιβλιογραφία)

Hartley, J., *Researches in Greece and the Levant,* Hatchard and Son; and Seeley and Sons, London 1831.

Hobhouse, J. C., *A journey through Albania and other provinces of Turkey in Europe and Asia, to Constantinople, during the years 1809 and 1810,* Λονδίνο 1813, τ. Ι..

Hobhouse, John, Cam, Baron, 1786-1869, *Travels in Albania and other provinces of Turkey in 1809 & 1810 /By the right hon. lord Broughton,* G.C.B. A new edition. Revised and corrected, 1858, vol. 1, London : John Murray.

Leak, W. M., *Topography of Athens with some remarks on its antiquities,* John Murray London, MDCCCXXI (1821).

Leak, W. M., *The Topography of Athens and the Demi*, London 1841.

Maps of the Society for the Diffusion of Useful Knowledge, Vol. I, London, Chapman and Hall, 1844.

Maurer, G. L., *Das Griechische Volk*, Χαϊδελβέργη 1835 (και σε ελληνική μετάφραση: Μάουερ, Γκέοργκ, Λούντβιχ, *Ο Ελληνικός Λαός. Δημόσιο, ιδιωτικό και εκκλησιαστικό δίκαιο από την έναρξη του Αγώνα για την ανεξαρτησία ως την 31 Ιουλίου 1834*, μτφρ. Όλ. Ρομπάκη, Αθήνα, Τολίδης, 1976.

McNeal, R. A., (Edit.), *Nicolas Biddle in Greece, The Journals and the Letters of 1806*, Pennsylvania State University Press, 1993.

Millingen, Julius, *Memoirs of the Affairs in Greece;Containing an Account of the Military and Political Events, which occurred in 1823 and following years, With various Anecdotes relating to Lord Byron and An Account of his last Illness and Death, by Julius Millingen, Surgeon of the Byron Brigade at Mesolonghi, and to the Greek Army in Western Greece, Peloponnesus etc.,* Λονδίνο, John Rodwell, 1831.

Olivier, G., A., *Voyage dans l'Empire ottoman, l'Egypte et la Perse*, Παρίσι 1801.

Phillips, W. Alison, M. D., *The War of Greek Independence 1821 to 1831*, London, Smith, Elder, & Co., 15 Waterloo Place, 1897. (προσωπική βιβλιοθήκη)

Pouqueville, François-Charles-Hugues-Laurent, *Grèce*, Παρίσι, Firmin Didot, MDCCCXXXV (1835).

Ranke, Leopolde, *The history of Serbia, and the Serbian revolution, with a sketch of the insurrection in Bosnia,* translator: Alexander Ker, Alpha editions, 2019, αναπαραγωγή της α΄ έκδοσης έκδοσης του 1853.

Soutso, Al., *Histoire de la revolution grecque,* Librairie Didot, Paris, 1829.

Stanhope Leicester, *Greece in 1823 and 1824; being a Series of Letters and other Documents on the Greek Revolution written during a visit to that country,* Λονδίνο, Gilbert & Piper, 1824.

Stuart, James - Revett, Nicholas, *The antiquities of Athens*, volume III, London 1794, pl. I.

Swan, Ch., *Journal of a Voyage up the Mediterranean; principally among the Islands of the Archipelago and in Asia Minor: including many interesting Particulars relative to the Greek Revolution, especially a journey through Maïna to the camp of Ibrahim Pacha, together withobservation on the Antiquities, opinions, and usages of Greece, as they now exist. To which is added, an Essay on the Fanariotes, tranlated from the French of Mark Philip Zallony, a Greek. By the Rev.Charles Swan, late of Catharine*

Hall, Cambridge, Chaplain to H.M.S Cambrian; author of Sermonson several subjects, and translator of the gesta romanoeum. *In two volumes.* Λονδίνο, R. Gilbert, 1826, τ. Β΄.

The annual register, or a view of the history, politics and literature of the year 1827, London: printed for Baldwin and Cradock; C. and J. Rivington; 1828.

The Mirror of literature, amusement, and instruction. No CXXXIX.), Saturday, May 7, 1825., *"Athen",* Printed and Published by J. Limbird, p. 289-290. (προσωπική συλλογή)

Waddington, George, *A visit to Greece in 1823 and 1824,* Λονδίνο, William Clover, 1825.

Williams, Hugh William, *Select Views in Greece with Classical Illustrations*, vol. I, London, Longman, Rees, Orme, Brown, and Green / Edinburgh, Adam Black, M.DCCC.XXIX [=1829].

Αινιάνος, Δημητρίου, *Απομνημονεύματα*, Απομνημονεύματα αγωνιστών του 21, 7, επιμελητής της εκδόσεως Εμμανουήλ Γ. Πρωτοψάλτης, Αθήνα 1956.

Άννινος, Χ., *Η απολογία του Οδυσσέως Ανδρούτσου, η δολοφονία του*, τρίτη έκδοση, 1996, η α΄ έκδοση το 1925.

Απομνημονεύματα Μακρυγιάννη, εισαγωγή-επιμέλεια Έλλη Αλεξίου, πρόλογος-μελέτη Γιάννη Βλαχογιάννη, εκδόσεις Μέρμηγκα, χ.χ.

Αργυροπούλου, Π., *Δημοτική διοίκησις εν Ελλάδι*, τόμος 1 και 2. Αθήναι, 1859.

Αρχείο Αλή Πασά: συλλογής Ι. Χωτζή: Γενναδίου Βιβλιοθήκης της Αμερικάνικης Σχολής Αθηνών, Αθήνα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών ερευνών, Ίδρυμα Εθνικών Ερευνών, 2007, τ. Β΄.

Αρχείο Εμμανουήλ Ξάνθου, Έκδ. της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος, Αθήνα 2003.

Βακαλόπουλος, Α., *Επίλεκτες βασικές ιστορικές πηγές της Ελληνικής Επαναστάσεως*, Θεσσαλονίκη 1990, τ. Α΄-Β΄.

Γερμανού, Παλαιών Πατρών, *Απομνημονεύματα*, Έκδοσις της Δημόσιας Βιβλιοθήκης της Σχολής Δημητσάνης, Αθήνα 1975.

Γεωργαντάς, Α., «Το σπήλαιον του Οδυσσέως Ανδρούτσου», *Παρνασσός*, τ. 5 (1881), σ. 420-425.

Γούδας, Α., *Βίοι Παράλληλοι. Των επί της αναγεννήσεως της Ελλάδος διαπρεψάντων ανδρών*, τύποις Χ. Ν. Φιλαδελφέως, Αθήναι 1872, τ. Α΄.

Gordon, T., *Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως*, Βιβλίο Α΄, τόμος πρώτος, χ. χ.

Δασκαλάκης, Α., *Κείμενα- Πηγαί της Ιστορίας της Ελληνικής Επαναστάσεως,* τ. Α΄, Αθήνα 1966, τ. Β΄, 1968, τ. Γ΄, 1968.
Δασκαλάκης, Α., *Κείμενα- Πηγαί της ιστορίας της Ελληνικής Επαναστάσεως*, Τα περί Παιδείας, τ. Α΄- Γ΄, Αθήνα 1968.
Δημακόπουλος, Δ. Γ., «Το σχέδιον Συντάγματος της Ελλάδος της 6ης Ιουλίου 1823», *Μνημοσύνη*, τ. 14 (1998-2000), σ. 193-224.
Καμπούρογλου, Δ., *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηνών*, τόμος πρώτος 1889, τόμος δεύτερος 1890 και τόμος τρίτος, Εν Αθήναις, 1892.
Κασομούλης, Ν., *Ενθυμήματα στρατιωτικά της Επαναστάσεως των Ελλήνων 1821-1823,* τόμος πρώτος, 1997, τόμος δεύτερος, 1998. (Βλέπε και παραπάνω στα δημοσιευμένα έγγραφα της βιβλιογραφίας για την α΄ έκδοση των «ενθυμημάτων». Σημειώνουμε πως η αρίθμηση των σελίδων είναι ίδια και στη α΄ και στη β΄ έκδοση στους τόμους Α΄ και Β΄). Οι παραπομπές για τον τόμο Γ΄ γίνονται στο Νικολάου Δ. Κασομούλη, *Ενθυμήματα Στρατιωτικά της Επαναστάσεως των Ελλήνων, 1821-1833,* τόμος Τρίτος, Αθήναι, 1942.
Καλαϊτζάκη, Κωνσταντίνου, *Γενικαί γνώσεις περί εμπορίου*, Αθήνα 1894.
ΚΝΕ/ΕΙΕ, Πολιτικά φυλλάδια (1798-1831) του Α. Δ. Κοραή. Ανατυπώσεις 150ετηρίδας, Αθήνα 1983.
Κονόμος, Ν., Ανέκδοτα κείμενα της Ελληνικής επαναστάσεως (1822-1826), Αθήνα 1966.
Κοραής, Αδαμάντιος, *Αλληλογραφία,* Όμιλος Μελέτης του Ελληνικού Διαφωτισμού, Αθήνα 1983, τ. Ε΄, 1823-1826.
Κουτσονίκας, Λ., «Γενική Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως», *Απομνημονεύματα Αγωνιστών του ’21*, Αθήνα 1956, α΄ έκδοση 1863-1864.
Κωνσταντινίδου, Γ., *Ιστορία των Αθηνών: Από Χριστού γεννήσεως μέχρι του έτους 1821 /συγγραφείσα υπό Γεωργίου Κωνσταντινίδου μακεδόνος*, Αθήνησι: Εκ του Τυπογραφείου της Φιλοκαλίας, 1876.
Λάππας, Τ., «Η χειρόγραφη ιστορία της Οικογενείας Τράκα», *Δ.Ι.Ε.Ε.Ε.*, τ. 23, (1980), σ. 5-87.
Λουκόπουλος, Δ., «Ένα χαρτί παλιό που ήρθε να μας θυμίσει τον Θανάση Διάκο», *Ημερολόγιον Μεγάλης Ελλάδος,* 1932.
Μαζαράκης- Αινιάν, Ι. Κ., «Χειρόγραφα Γ. Δυοβουνιώτη», *Δ.Ι.Ε.Ε.Ε.*, τ. 27, (1984), σ. 25-42.

Μάμουκα, Ανδρέου Ζ., *«Τα κατά την αναγέννησιν της Ελλάδος» «Ήτοι, συλλογή των περί την αναγεννώμενην Ελλάδα συνταχθέντων πολιτευμάτων, νόμων και άλλων επισήμων πράξεων από του 1821 μέχρι του 1832»*, Τόμος Α', Πειραιάς, Τυπογραφία Ηλίου Χριστοφίδου, Η αγαθή τύχη, 1839.

Μακρυγιάννη Απομνημονεύματα, εισαγωγή-σχόλια Σπ. Ασδραχάς, Αθήνα 1957.

Μομφερράτος, Αντ. Γ., «Περί νοταρίων», *Παρνασσός*, 14 (1891), σ. 489-491.

Μοσχοβάκης, Ν., *Το εν Ελλάδι Δημόσιον Δίκαιον επί Τουρκοκρατίας*, Αθήνα 1882.

Ναθαναήλ, Ι., *Ευβοϊκά, ήτοι ιστορία περιέχουσα τεσσάρων ετών πολέμους της νήσου Ευβοίας από του 1821-1825*, Ερμούπολη, 1857, τυπ. Κ. Παντελή.

Ντεγιάννης, Γ. Ι., *Ο Νικόλαος Κριεζώτης, από τη συμβολή της Εύβοιας στην επανάσταση του 1821*, Αρχείον Ευβοϊκών Μελετών, τ. Α΄, Αθήνα 1967.

Ξάνθος, Εμμανουήλ, *Απομνημονεύματα περί της Φιλικής Εταιρείας*, Αθήνα 1845.

Οικονόμος, Ι., Λαρισαίος, *1823: Ιουλίου 25. Λάρισα*, Αντωνιάδης, 1964.

Οικονόμος, Κ., ο εξ Οικονόμων, *Αλληλογραφία*, τ. Β΄ (1818-1822), επιμέλεια Λάππας Κ.- Σταμούλη Ρ., Ακαδημία Αθηνών, Κέντρο Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού, Αθήνα 2002.

Οικονόμος Μ., *Ιστορικά της Ελληνικής Παλιγγενεσίας ή ο ιερός των Ελλήνων αγών*, φωτομηχανική επανέκδοσις (εκ της α΄ εκδόσεως 1873), Αθήνα 1976.

Παλαιολόγος, Γ., *Γεωργική και οικιακή οικονομία*, τόμος Α΄, Εν Ναυπλίω 1833, τόμος Β΄, Εν Αθήναις 1835: Εκ της Βασιλικής Τυπογραφίας Διευθυνομένης υπό Γεωργίου Αποστολίδου Κοσμητού: Εκ του περί τα Ιδιωτικά έργα τμήματος της Β. Τυπογραφίας.

Πανδώρα, σύγγραμμα περιοδικόν, τόμος 6ος, από Απριλίου 1855 μέχρις Απριλίου 1856, Αθήνησι: «Θάνατος Φαβιέρου», σ. 379-384.

Πανδώρα, σύγγραμμα περιοδικόν, τόμος 22ος, Εν Αθήναις 1872: «Η επί του Ιλισσού γέφυρα του παναθηναϊκού σταδίου», σ. 237-240.

Παπαδόπουλος Κ., *Ανασκευή των εις την ιστορίαν των Αθηνών αναφερομένων περί του Στρατηγού Οδυσσέως Ανδρούτζου, του ελληνικού τακτικού και του συνταγματάρχου Καρόλου Φαββιέρου*, 1837.

Παπαμιχαλόπουλος, Κ. Ν., *Οδυσσεύς Ανδρούτσος, Ιστορική Πραγματεία αναγνωσθείσα εν τω Φιλολογικώ Συλλόγω «Παρνασσώ» τη 25 Φεβρουαρίου 1873*, Εν Αθήναις, 1873.

Παρασκευόπουλος, Γ.Π., *Οι Δήμαρχοι των Αθηνών (1835-1907) : μετά προεισαγωγής περί δημογεροντίας,* Τυπ. Ρουφτάνη-Παππαγεωργίου, εν Αθήναις, 1907.

Περιήγησις του Νέου Αναχάρσιδος εις την Ελλάδα / Παρά του Αββά Βαρθολομαίου Μετενεχθείσα δ' εκ της Γαλλικής εις την καθ' ημάς διάλεκτον και τύποις εκδοθείσα με τους ανήκοντας αυτή πίνακας παρά του ρωσσικού επωνύμ. Συμβούλου Χρυσοβέργη Κουροπαλάτου του εξ Αγχιάλου, Εν Βιέννη της Αουστρίας: κατά την τυπογραφίαν του Κ: Ιωάννου Σνειρέρου, 1819, 8 τόμοι. (https://anemi.lib.uoc.gr/metadata/d/c/5/metadata-39-0000279.tkl)

Περίληψις συνοπτική περί διαφόρων υπηρεσιών του κυρίου Πάνου Μοναστηριώτου, Εν Αθήναις, εκ του τυπογραφείου Νικολάου Αγγελίδου, 1858.

Περραιβός, Χρ., *Απομνημονεύματα Πολεμικά,* τ. Α- Β΄, Αθήνα 1836.

Πετρώφ Ιωάννης, *1821- Άτλας του υπέρ ανεξαρτησίας ιερού των Ελλήνων αγώνος 1821-1828, Ο εκ Μόσχας Φιλέλλην συγγραφεύς Ιωάννης Πετρώφ*, Εν Λειψία εκ του Πολυχρωμοΐ [τυπογραφείου] Ιω. Δ. Νεράντζη, 1886. (Επί του πρωτοτύπου σωζομένου χαρτώου εξωφύλλου έτος έκδοσης: 1887).

Ρος, Λουδοβίκος, «Η Αθήνα το 1832 και το 1836», στο *Αναμνήσεις και ανταποκρίσεις από την Ελλάδα*, Αθήνα 1977.

Σατωβριάνδος, *Οδοιπορικό του 1806. Πελοπόννησος- Αττική- Σμύρνη- Κωνσταντινούπολη*, Αθήνα, 2019. Τίτλος πρωτοτύπου: Francois- Rene- de Chateaubriand, *L' Itineraire de Paris a Jerusalem et de Jerusalem a Paris*, 1826 [1811].

Σουρμελής, Δ., *Ιστορία των Αθηνών κατά τον υπέρ ελευθερίας αγώνα*, έκδοσις Δευτέρα, εν Αθήναις, 1853 (α΄ έκδοση εν Αιγίνη 1834). Χρησιμοποιούνται εδώ και οι δύο εκδόσεις.

Σουρμελής Δ., *Τους υπέρ πατρίδος αποθανόντας, εν τη πολιορκία των Αθηνών. Εντός της πόλεως και του φρουρίου, Έτει σωτηρίω 1826. Και τον επιτάφιον εις αυτούς λόγον. Ταις ενδόξοις και αειμνήστοις οικογενείαις των προμάχων της ελευθερίας Ελλήνων. Και φιλελλήνων των συνδραμόντων εις τούτο διά τας μεγάλας αυτών υπέρ της Ελλάδος Θυσίας μετά της προσηκούσης ευγνωμοσύνης. Ανατίθησιν ο Διονύσιος Σουρμελής*, εκ της Ανεξαρτήτου Τυπογραφίας Παντελή Κ. Παντελή, Εν Αιγίνη: 1828.

Τρελλώνη, Εδ. (Trelawny, E), *Αναμνήσεις της Ελληνικής Επαναστάσεως*, [1860/1961], Καραβίας, 1977.

Φιλήμων, Ι., *Δοκίμιον Ιστορικόν περί της Ελληνικής Επαναστάσεως*, εκδ. Βιβλιοπωλείον «Το Φιλολογικόν» Β. Γ. Βασιλείου, Αθήνα, χ. χ., τ. Α΄-Δ΄.

Φιλήμων, Ι., *Δοκίμιον Ιστορικόν περί της Ελληνικής Επαναστάσεως*, Αθήνα, τ. Α΄ 1859, τ. Β΄ 1859, τ. Γ΄., τ. Δ΄. 1861. (α΄ έκδοση)

Φιλήμων, Ι., *Δοκίμιον Ιστορικόν περί της Φιλικής Εταιρίας,* Νέα Ελληνική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1971 (α΄ έκδοση 1834).

Φίνλεϋ, Γεώργιος, Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως, τόμος Α΄ και Β΄, Αφοί Τολίδη, Μάρτιος 1971. Υπάρχει και σε έκδοση του Ιδρύματος της Βουλής των Ελλήνων, μετάφραση: Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Αθήνα 2008.

Φραντζής, Αμβρόσιος, *Ιστορία της αναγεννηθείσης Ελλάδος*, τόμοι I-IV, Αθήνα, 1839-1841.

Ψύλλας, Γ., *Απομνημονεύματα του βίου μου*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα, 1974.

2. Δευτερογενής βιβλιογραφία (προηγείται η ξενόγλωσση βιβλιογραφία και έπεται η ελληνόγλωσση)

Alexander, John, C., *Brigandage and Public Order in the Morea 1685-1806*, Αθήνα 1985.

Alexandr, R. S., *Bonapartism and revolutionary tradition in France: the federes of 1815*, Cambridge, 1991.

Antic, Cedomir, "The formative years of the Principality of Serbia (1804-56): ottoman influences", ed. A. Anastasopoulos-Elias Kolovos, *Ottoman rule and the Balkans, 1760-1850, Conflict, Transformation, Adaptation, Proceedings of an international conference held in Rethymno, Greece, 13-14 December 2003*, Ρέθυμνο 2007, σ. 243-248.

Barkey, Karen, *Bandits and Bureaucrats. The Ottoman Route to State Centralization*, Ithaca and London, Cornell University Press, 1997.

Bataković, D. T., *The Kosovo Chronicles*, Belgrade: Plato 1992.

Batakovic, Dusan, "A Balkan-style French revolution?: The 1804 Serbian Uprising in European perspective", *Balcanica* , January 2005 (36), σ. 113-128.

Boeschoten, Riki Van, *From armatolik to people's rule: investigation into the collective memory of rural Greece, 1750-1949*, Amsterdam, 1991.

Cassia, P. S. – Bada, C., *The Making of the modern Greek family: marriage and exchange in nineteenth Century Athens*, Cambridge 1992.

Cizakca, Murat, *Islamic Capitalism and Finance: Origins, Evolution and the Future*, Cheltenham, Edward Elgar, 2011.

Erdem, Hakan, “Perfidious Albanians” and “zealous gorvernors”: Ottomans, Albanians, and Turks in the Greek war of Independence”, ed. A. Anastasopoulos-Elias Kolovos, *Ottoman rule and the Balkans, 1760-1850, Conflict, Transformation, Adaptation, Proceedings of an international conference held in Rethymno, Greece, 13-14 December 2003*, Ρέθυμνο 2007, σ. 213-240.

Frangos, G., *The Philike Etaireia, 1814-1821: A social and historical analysis*, Columbia Univercity 1971.

Gallant, T. W., “Greek Bandits: Lone Wolves or a Family Affair?”, *Journal of Modern Greek Studies*, 6/2 (1988), 269-290.

Gara, Eleni, “In Search of Communities in Seventeenth Century Ottoman Sources: The Case of the Kara Ferye District”, *Turcica*, tome 30, 1988, pp. 135-162.

Gara, Eleni, “Patterns of collective action and political participation in the early modern Balkans”, *Political initiatives “from the bottom up” in the Ottoman Empire*, Halcyon Days in Crete VII. A Symposium Held in Rethymno 9-11 January 2009, Antonis Anastasopoulos (edit.), Crete Univercity Press, Rethymno 2012, pp. 399-433.

Halpern, Joel, *A Serbian village. Social and cultural change in a Yugoslav community*, New York 1967.

Hapson, Norman, *A social History of the French Revolution*, University of Toronto Press, 1986, first published 1963.

Inalcik Halil και Quataert Donald, (επιμ.), *An Economic and Social History of the Ottoman Empire, 1300-1914*, Cambridge, Cambridge University Press, 1994.

Ilicak, Sukru, H., *“Those infidel Greeks”. The Greek War of Independence through Ottoman Archival documents*, volume 1 & 2, Brill, 2021.

Jelavich, Charles- Jelavich, Barbara, The Establishment of the Balkan National States, 1804–1920, Seattle, Washington: University of Washington Press, 2000.

Kasdagli, Aglaia, *Land and Marriage settlements in the Aegean. A case study of Seventeeth- century Naxos*, Βενετία 1999.

Lefebvre, George, *The Coming of the French Revolution*, Princeton University Press, 1971.

Loukos, Christos, “Some suggestions for a bolder incorporation of studies of the Greek Revolution of 1821 into their ottoman context”, ed. A. Anastasopoulos-Elias Kolovos, *Ottoman rule and the Balkans, 1760-1850, Conflict, Transformation, Adaptation,*

Proceedings of an international conference held in Rethymno, Greece, 13-14 December 2003, Ρέθυμνο 2007, σ. 195-203.
Mackenzie, Molly, *Turkish Athens. The forgotten centuries 1456-1832*, Ithaca press, Ρέντινγκ 1992.
McGowan, B., *The Economic Life of Ottoman Empire*, Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
Mc Grew, W. W., *Land and Revolution in Modern Greece, 1800-1881. The Transition in the tenure and exploitation of Land from Ottoman Rule to Independence*, Kent, 1985.
McPhee, P., *A social history of France 1780-1880*, London 1992.
Ottoman Athens: Topography, Archaeology, History, Edited by Maria Georgopoulou and Konstantinoς Thanasakis, The Gennadious Library, Aikaterini Laskaridis Foundation, Athens 2019.
Pallis, G., "The Topography of the Athenian plain under Ottoman rule (1456-1821)", *La revue historique*, 4 (2007), σ. 33-55.
Paxton, R. V., «Nationalism and revolution: a re-examination of the origins of the first Serbian insurrection, 1804-1807», *East Europe Quarterly*, London 6/3 (1972), σ. 337-362.
Petmezas, Socrates, D., "Christian communities in 18th and 19th centuries Ottoman Greece: their fiscal functions", *Princeton Papers, Interdisciplinary Journal of Middle Eastern Studies* 12, M. Greene (dir.), *Parallels Meet : New Vistas of Religious Community and Empire in Ottoman Historiography*, Princeton 2005, σ. 71-127.
Poulos, Panagiotis C., Kolovos Elias, "Athens besieged: Greek and Ottoman perceptions of shifting space during the Greek Revolution of 1821", *Journal of Greek Media & Culture*, Volume 7, Number 2, 2021, pp. 219-238.
Rude, George, *The Crowd in the French Revolution*, Oxford, Oxford University Press, 1959.
Schmidt, J., "The Adventures of an ottoman horseman: the autobiography of Kabudli Vasfi Efendi, 1800-1825", *The joys of Philology: studies in Ottoman Literature, History and Orientalism (1500-1923), vol. I: Poetry, Historiography, Biography and Autobiography,* Analecta Isisiana LX, The Isis Press, Istabul 2020, p. 165-288.
Skiotis, D. N., "The Greek Revolution: Ali Pasha's last Gamble", στο συλλογικό τόμο, *Hellenism and the first Greek War of Liberation (1821-1830): Continuity and Change*, Institute for Balkan Studies, Thessaloniki, 1976.

Stathi, Katerina, “The Carta ingognita of Ottoman Athens” (Chapter 7), στο συλλογικό τόμο *Frontiers of the Ottoman Imagination. Studies in Honour of Rhoads Murphey*, Brill, online puplication date: 01 January 2014. (https://doi.org/10.1163/9789004283510_009)

Stathis, P., “From Klephts and Armatoloi to Revolutionaries”, ed. A. Anastasopoulos-Elias Kolovos, *Ottoman rule and the Balkans, 1760-1850, Conflict, Transformation, Adaptation, Proceedings of an international conference held in Rethymno, Greece, 13-14 December 2003*, Ρέθυμνο 2007, σ. 167-179.

Todorova, Maria, *Imagining the Balkans*, εκδ. Oxford University Press, New York, 1997.

Zakynthinos, D. A., *The Making of Modern Greece. From Byzantium to independence*, Oxford, Blackwell, 1976.

Zei, Eleftheria, *Visages et visions d’insularité: Paros dans l’Archipel grec, XVII-XVIIIe siècles*, Isis, Istanbul, 2017.

Woodhouse, C.M., *Capodistria. The Founder of Greek Indipendence,* Λονδίνο 1973.

Αβδάλη Αθανασία, «Ανέκδοτα έγγραφα του Αθηναίου Δημογέροντα Σπ. Πατούσα», *Τα Αθηναϊκά*, τεύχος 69, Απρίλιος 1978, σ. 49-62 και τεύχος 71, Δεκέμβριος 1978, σ. 33-43.

Αβδελά, Ε., «Η κοινωνική τάξη στη σύγχρονη ιστοριογραφία: από το οικονομικό δεδομένο στην πολιτισμική κατασκευή», *Τα Ιστορικά* 22 (Ιούνιος 1995), σ. 173-204.

Αγγελόπουλος, Θεόδωρος Γ., *Η επί του Αγώνος Β΄ βουλευτική περίοδος (26 Απριλίου 1823-10 Οκτωβρίου 1824),* εν Αθήναις, Εστία, 1927.

Αδαμοπούλου-Παύλου, Κωνσταντίνα, Πράσσα, Αννίτα, Ν., *Ανδρέας Μιαούλης [1769-1835]. Από την υπόδουλη ως την ελεύθερη Ελλάδα,* Αθήνα 2003, βιβλιοπωλείον της Εστίας.

Άμαντος, Κ., «Οι προνομιακοί ορισμοί του μουσουλμανισμού υπέρ των χριστιανών», *Ελληνικά*, 9 (1936), σ. 103-166.

Ανδριάκαινα, Ε., «Οι “απόντες” από τον πόλεμο “αρχιτέκτονες” του εθνικού κράτους», *Δοκιμές*, τχ. 7, (Άνοιξη 1998), σ. 101-123.

Αντωνάκης, Ζαχαρίας Δ., *Η Επανάσταση στην Ανατολική Χέρσο Ελλάδα. Ο πολιτικός ρόλος του Οδυσσέα Ανδρούτσου (1821-1825),* διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Ρέθυμνο 2003.

Αντωνάκης, Ζαχ. Δ., «Ο Οδυσσέας Ανδρούτσος στην Επανάσταση του 1821», *Ιστορικά*, εφ. Ελευθεροτυπία, τ.χ. 188, 5 Ιουνίου 2003, σ. 18-29.

Αρμακόλας, Ν. Γ., *Οικονομικά της Τήνου, 1715-1822*, Πειραιάς, 1926.

Ασδραχάς, Σ., *Ελληνική κοινωνία και οικονομία, ιη΄ και ιθ΄ αιώνες*, Ερμής, Αθήνα 1988 (α΄ έκδοση 1982).

Ασδραχάς, Σ., *Μηχανισμοί της αγροτικής οικονομίας στην Τουρκοκρατία (ΙΕ΄- ΙΣΤ΄ αιώνας),* Θεμέλιο 1978.

Ασδραχάς, Σπ., «Οι κοινότητες στην Τουρκοκρατία», *Τα Ιστορικά*, τόμος 3 (1986), σ. 45-62.

Ασδραχάς, Σπ., «Φορολογικές και περιοριστικές λειτουργίες των κοινοτήτων στην τουρκοκρατία», *Τα Ιστορικά*, τ.χ. 5 (Ιούνιος 1986), σ. 351-445.

Ασδραχάς, Σπ., κ.α., *Ελληνική οικονομική ιστορία, ΙΕ΄-ΙΘ΄ αιώνας*, τόμος 1, Αθήνα 2003, σ. 264-269.

Ασδραχάς, Σπ., «Οι συντεχνίες στην Τουρκοκρατία: οι οικονομικές λειτουργίες», στο *Ζητήματα Ιστορίας*, Θεμέλιο, Αθήνα 1983, σ. 97-115.

Ασδραχάς, Σπ., «Η κατανομή και η σύνθεση της βιοτεχνίας. Βιοτεχνία της υπαίθρου και βιοτεχνία των πόλεων», στο Ασδραχάς Σπ. (επιμ.), *Ελληνική Οικονομική Ιστορία ΙΕ΄-ΙΘ΄ αιώνας,* Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, Αθήνα 2003, σ. 357-422.

Ασδραχάς, Σπ., *Βίωση και καταγραφή του οικονομικού: η μαρτυρία της απομνημόνευσης: κύκλος σεμιναρίων*, Αθήνα: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 2007.

Ασδραχάς, Σ., *Πρωτόγονη επανάσταση. Αρματολοί και κλέφτες, 18ος – 19ος αι.*, Εκδόσεις ΕΑΠ, 2019.

Ασδραχάς, Σπ. Ι. (εισαγωγή- επιλογή κειμένων), *Η οικονομική δομή των βαλκανικών χωρών στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας, ιε΄- ιθ΄ αι.,* Μέλισσα 1979, συλλογικός τόμος.

Ασδραχάς, Σπ., «Η μικρή ιστορία του Χρήστου Μιλιόνη, 1753», *Βίωση και καταγραφή του οικονομικού. Η μαρτυρία της απομνημόνευσης*, Αθήνα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, 2007, σ. 75-104.

Ασδραχάς. Σπ., *Οικονομία και Νοοτροπίες*, Αθήνα 1998.

Ασδραχάς, Σπ. Ι., «Οι "πρωτόγονοι της εξέγερσης"», στο *Σχόλια*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 1993, 173-186.

Ασδραχάς, Σπ., «Η ελληνική ιστοριογραφία για το 1821. Οι όροι της επανάστασης και προβληματισμοί επ' αυτών», *Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών (ΙΙΕ) / Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών (ΕΙΕ),* 28-Mar-2006. http://hdl.handle.net/10442/16057

Ασδραχάς, Σ., «Παν. Σκουζές», *Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών (ΙΙΕ) / Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών (ΕΙΕ),* 22-Nov-1994. http://hdl.handle.net/10442/15850

Ασδραχάς, Σ., «Διονύσιου Σουρμελή, Η ιστορία των Αθηνών», *Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών (ΙΙΕ) / Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών (ΕΙΕ),* 13-Feb-2001. http://hdl.handle.net/10442/15938

Ασδραχάς, Σπ., «Ο κλέφτης Ανδρούτσος», *Ηπειρωτική Εστία*, τ. Ε΄ (Μάιος 1956), τχ. 49, σ. 442-445.

Baer, Gabriel, «Οι διοικητικές, οικονομικές και κοινωνικές λειτουργίες των τουρκικών συντεχνιών», στο Σπ. Ι. Ασδραχάς (επιμ.), *Η οικονομική δομή των βαλκανικών χωρών στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας, ιε΄- ιθ΄αι.,* Μέλισσα, Αθήνα, 1979, σ. 575-596.

Baer, Gabriel, «Μονοπώλιο και περιοριστικές πρακτικές των τουρκικών συντεχνιών», στο Σπ. Ι. Ασδραχάς (επιμ.), *Η οικονομική δομή των βαλκανικών χωρών στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας, ιε΄- ιθ΄αι.,* Μέλισσα, Αθήνα, 1979, σ. 599-612.

Βακαλόπουλος, Απόστολος, *Αιχμάλωτοι Ελλήνων κατά την Ελληνική Επανάσταση του 1821,* Θεσσαλονίκη, 1941.

Βακαλόπουλος, Απ., *Τα ελληνικά στρατεύματα του 1821, Οργάνωση, ηγεσία, τακτική, ήθη, ψυχολογία*, Θεσσαλονίκη 1948.

Βακαλόπουλος, Απ., «Σκοτεινές σελίδες της επαναστάσεως του 1821. Ανταρσία, σύλληψη και θανάτωση του Οδυσσέα Ανδρούτσου (3 Ιουνίου 1825) και απόπειρα δολοφονίας του γαμπρού του Ed. Trelawny (αρχές Ιουνίου 1825)», *Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής Α. Π. Θ., [Ανάτυπο*], Θεσσαλονίκη, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 1985.

Βακαλόπουλος, Α., «Παράδοση του Ανδρούτσου στον Γκούρα. Φυλάκισή του στην Ακρόπολη», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΒ΄, 1975, σ. 375 κ.ε..

Βακαλόπουλος, Α., «Η Επανάσταση κατά το 1826», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Νεώτερος Ελληνισμός από το 1833 ως το 1881*, τόμ. ΙΒ΄, Αθήνα 1975, σ. 408-436.

Βακαλόπουλος, Α. Ε., *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, Η εσωτερική κρίση (1822-1825*), τόμος ΣΤ΄, 1982.

Βακαλόπουλος, Α. Ε., *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, Η μεγάλη ελληνική Επανάσταση (1821-1829)*, τόμος Ζ΄, ΣΤ΄, Θεσσαλονίκη 1986.

Beaujour, F., *Πίνακας του εμπορίου της Ελλάδος στην τουρκοκρατία (1787-1797),* εκδ. Αφών Τολίδη, Αθήνα 1974.

Βισβίκης, Ιακ., *Η πολιτική δικαιοσύνη κατά την ελληνική Επανάσταση μέχρι του Καποδίστρια,* Αθήναι 1941.

Βισβίζης, Ιάκωβος, «Η κοινοτική διοίκησης των Ελλήνων κατά την τουρκοκρατίαν», *L'Hellénisme contemporain*, "Η πεντακοσιοστή επέτειος από της αλώσεως της Κων/πόλεως», 29 Μαϊου 1953, Αθήνα 1953, σ. 183-204.

Βλαχογιάννης, Ιω., *Ιστορικά Ζητήματα. Οδυσσεύς Ανδρούτσος*, Αθήνα, Εστία, 1895.

Βλαχόπουλος, Ανδρέας (επιμ.), *Αρχαία Αθήνα και Αττική. Ιστορική τοπογραφία του άστεως και της χώρας,* Εκδόσεις Μέλισσα, Αθήνα 2010 (συλλογικό έργο).

Βλαχόπουλος, Σπύρος (εισαγωγή), *Τα Συντάγματα της Επανάστασης (1822-1827),* Τα Νέα, Αθήνα 2021.

Γέροντας, Αλέξανδρος Ηρ., «Περί της Αθηναϊκής οικογένειας Πιττάκη», *Τα Αθηναϊκά,* τεύχος 4 (4 Ιουλίου 1956), σ. 7-14.

Γέροντας, Δημήτριος, Αλ., «Περί των Νοταρίων των Αθηνών», *Τα Αθηναϊκά*, τεύχος 16 (1960), σ. 27-32.

Γέροντας, Δ., Αλ., «Εκ του εθιμικού δικαίου των Αθηνών», *Τα Αθηναϊκά*, τεύχος 18, 1961, σ. 29-35.

Γέροντας, Δ., Αλ., «Τα πρώτα έτη της διοικήσεως του «Μαλικιανέ» των Αθηνών παρά του Χασεκή και η μάχη του Χαλανδρίου», *Τα Αθηναϊκά*, τεύχος 40 (Σεπτέμβριος 1968), σ. 39-48.

Γέροντας, Δ., Αλ., *Περί του εθιμικού δικαίου των Αθηνών της Τουρκοκρατίας και της Επαναστάσεως,* Αθήνα 1964.

Γέροντας Δ., Αλ., *Οι Αθηναίοι στην Επανάσταση του 1821*, τόμος Α΄, Αθήνα 1984.

Γιαννακοπούλου, Ελένη Κ., «Ανέκδοτος έκθεσις περί της Αττικής κατά το 1817», *Μνημοσύνη*, τ. 6ος (1976-1977), Αθήνα Δεκ. 1977, σ. 217-239.

Γιαννόπουλος, Ι. Γ., *Η διοικητική Οργάνωσις της Στερεάς Ελλάδος κατά την Τουρκοκρατίαν (1393-1821). Συμβολή εις την μελέτην της επαρχιακής διοικήσεως του κυρίαρχου Οθωμανικού κράτους*, Εν Αθήναις, 1971.

Γιαννόπουλος, Γιάννης, «Τα πολεμικά γεγονότα: Β. Η κρίσιμη τριετία, 1825-1827», στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τόμος 3ος, Η ελληνική Επανάσταση, 1821-1832, ελληνικά γράμματα, Αθήνα 2003, σ. 103-118.

Γιώτας, Δημήτριος Γ., *Οι Μενιδιάτες κατά τον 18ο αιώνα και την Επανάσταση του΄21,* Αθήνα, Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Αχαρνών, 1990.
Γιώτας, Δ., *Συμβολή στην ιστορική έρευνα της Αττικής, 1821-1833,* Μενίδι-Χασιά, Απρίλιος 2002.
Γκίνης, Δ., Σ., «Το εθιμικόν δίκαιον εν Αθήναις επί Τουρκοκρατίας και ο «κώντικας» του νοταρίου Πούλου» *ΕΕΒΣ* 20, 1950, σ. 258-264.
Cvetkova, B., «Η εξέλιξη του τουρκικού φεουδαλικού καθεστώτος από τα τέλη του ΙΣΤ΄ως τα μέσα του ΙΗ΄αιώνα» στο, *Η οικονομική δομή των βαλκανικών χωρών στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας (15ος - 17ος αιώνας)* (επιλογή κειμένων: Σ. Ασδραχάς), εκδοτικός οίκος Μέλισσα, Αθήνα 1979, 87-112.
Δεληγιάννης, Γ., «Η κοινωνική σύνθεση της πρώτης Εθνικής Συνέλευσης της Επιδαύρου», *Η Επανάσταση του ’21*, Επιστημονικό Συμπόσιο, Κέντρο Μαρξιστικών Ερευνών (ΚΜΕ), Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1981, σ. 232-254.
Δημακόπουλος, Γ. Δ., *Η Διοικητική Οργάνωσις κατά την Ελληνικήν επανάστασιν, 1821-1827, συμβολή εις την ιστορίαν της ελληνικής διοικήσεως*, εν Αθήναις 1966.
Δημητρίου, Α. Γ., *Οι Αθηναίοι στην Επανάσταση του 1821*, τόμος πρώτος, Αθήνα 1984.
Δημητρόπουλος, Δημήτρης, «Το οικιστικό πλέγμα της περιοχής της Λιβαδειάς (τέλη 18ου – αρχές 19ου αιώνα»), *Τα Ιστορικά*, τεύχος 42 (2005), σ. 75-112.
Δημητρόπουλος, Δ., *Θεόδωρος Κολοκοτρώνης*, Αθήνα, 2009.
Δημητρόπουλος, Δ., «Ο Γέρος του Μοριά»: Κτίζοντας μια πατρική φιγούρα του Έθνους» στο Κ. Δέδε- Δ. Δημητρόπουλος (επιμέλεια), «*Η ματιά των άλλων». Προσλήψεις προσώπων που σφράγισαν τρεις αιώνες (18ος-20ος)*, Αθήνα, 2012, σ. 69-90.
Δημητρόπουλος, Δ., «Δόμηση και κοινωνική παρέμβαση στα νησιά του Αιγαίου, 17ος-αρχές 19ου αι.», *Μνήμων* 23 (2001), σ. 37-65.
Δημητρόπουλος, Δ., «Το δικαίωμα προτίμησης στα νησιά του Αιγαίου: επιπτώσεις και προσαρμογές κατά τη διάρκεια της οθωμανικής περιόδου», *Τα Ιστορικά*, τόμος 17ος, τεύχος 33, Δεκέμβριος 2000, σ. 205-228.
Δημητρόπουλος, Δ., «Πειρατές στη στεριά; Πρόσφυγες, καταδρομείς και καθημερινότητα των παράκτιων οικισμών στα χρόνια του Αγώνα», στο *Όψεις της Επανάστασης του 1821*, Ε.Μ.Ν.Ε., περιοδικό Μνήμων, Αθήνα 2018, σ. 87-105.
Διαμάντης, Κ. Α., (εισαγωγή-επιμέλεια-ευρετήριον), Βιβλιοθήκη Γενικών Αρχείων του Κράτους, *Τα περιεχόμενα των Γενικών Αρχείων του κράτους*, τ. 12, Αθήνα 1973.

Διαμαντούρος, Ν., *Οι απαρχές της συγκρότησης σύγχρονου κράτους στην Ελλάδα 1821-1828*, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 2002.

Dodwell, Edward, *Όψεις και Τοπία της Ελλάδος. Views and Landscapes of Greece,* Επιμέλεια-μετάφραση κειμένων: Μαρίνος Καχρίλας-Αργυριάδης. Συντονισμός έκδοσης: Δήμητρα Κουκίου, Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος, Αθήνα 2019, εικόνες 73.

Douglas, D., *Ο Αγώνας των Ελλήνων για την ανεξαρτησία 1821-1833*, Αθήνα 1989.

Δρίκος, Θ., *Οι πωλήσεις Οθωμανικών Ιδιοκτησιών της Αττικής*, 1830-1831, Τροχαλία-Δήμος Γλυφάδας, 1994.

Εκδοτική Αθηνών, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΒ΄.

Ευθυμίου, Μαρία, «Οι συντεχνίες: η κρατική οργάνωση τεχνών και επαγγελμάτων», στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000,* «Τα Νέα», Αθήνα 2003, τ. Β΄, σ. 325-338.

Hering, Gunnar, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936*, τόμος Α΄, 2004.

Hering, G., «Σχετικά με το πρόβλημα των επαναστατικών εξεγέρσεων στις αρχές του 19ου αιώνα», *Τα Ιστορικά*, τχ. 24/25 (Ιούνιος, Δεκέμβριος 1996), σ. 105-120.

Hobsbawm E. J., *Για την Ιστορία*, (μετάφ. Π. Ματάλας), Αθήνα 1998.

Hobsbawm, E. J., *Η Εποχή των Επαναστάσεων,* Αθήνα 1992.

Hobsbawm, E. J., *Η Εποχή των Επαναστάσεων, 1789-1848*, (μτφρ. Μ. Οικονομοπούλου), Αθήνα, Μ.Ι.Ε.Τ., 1997.

Hroch, M., «Από το εθνικό κίνημα στην εθνική ολοκλήρωση», στο συλλογικό έργο, *Εθνικό κίνημα και Βαλκάνια*, 1996.

Ζακυθηνός, Δ. Α., «Ειδήσεις περί της εμπορικής κινήσεως των λιμένων της Αττικής κατά τα μέσα του ΙΖ΄ αιώνος», *Ελληνικά* 7 (1934), σ. 253-265.

Ζέη, Ελευθερία, *Χώρος και φωτογραφία. Το Ηράκλειο από την Οθωμανική Αυτοκρατορία στην Κρητική Πολιτεία. Συλλογή Μιχάλη Σάλλα*, Π.Ι.Ο.Π., 2005.

Ζέη, Ελ., *Ο Αγώνας στη θάλασσα*, Αθήνα 2010.

Ζέη, Ελ., «Το ακίνητο και ο χρέος στην Πάρο, 18ος-19ος αι., *Τα Ιστορικά*, τ. 13, τχ. 24-25, Ιούνιος-Δεκέμβριος 1996, σ. 67-84.

Ζέη, Ελ., «Ο γάμος, ο θάνατος και η ακίνητη περιουσία στην Πάρο τον 18ο αιώνα», *Τα Ιστορικά*, τόμος 11ος, τχ. 20, Ιούνιος 1994, σ. 53-70.

Ζέη, Ελ., «Πρώτες προσεγγίσεις στη διαμόρφωση τοπικών «ελίτ» στο Αιγαίο του 18ου αιώνα: οι «άρχοντες» του μακτού», *Τα Ιστορικά*, Δεκ. 2013, τόμος 30ος, τχ. 59, σ. 385-398.

Ζωγράφος, Δ., *Ιστορία της ελληνικής γεωργίας* (1821-1833), 3 τόμοι, Αθήνα 1921-1924.

Ζώρα, Γ. Θ., *Το Ημερολόγιον του εν Αθήναις Ολλανδού Πρόξενου και η Ελληνική Επανάστασις,* Αθήναι 1972.

Η Ελλάδα. Φωτογραφικό και λογοτεχνικό ταξίδι στον 19ο αιώνα. Φωτογραφίες της συλλογής Χάρη Γιακουμή, β΄ έκδοση, εκδόσεις Μπάστας-Πλέσσας, Αθήνα, Ιανουάριος 1998 (δίγλωσση έκδοση: ελληνικά-γαλλικά).

«Η Ρούμελη πριν από την Επανάσταση», *Ιστορικά (Ελευθεροτυπία)*, 22 Αυγούστου 2002 (συλλογικός τόμος).

Θεοδωρίδης, Γ. Κ., *Ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος και η δράση του. Από την Ανατολή στη Δύση και από τη Δύση στην επανάσταση (1791-1821)*, διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 1998.

Θεοτοκάς Νίκος - Κοταρίδης Νίκος, *Η οικονομία της βίας. Παραδοσιακές και νεωτερικές εξουσίες στην Ελλάδα του 19ου αιώνα*, Αθήνα, Βιβλιόραμα, 2005.

Θεοτοκάς, Ν., «Παράδοση και Νεωτερικότητα. Σχόλια για το ’21, *Τα Ιστορικά*, τχ. 17 (Δεκέμβριος 1992), σ. 345-370.

Θεοτοκάς, Νίκος, *Ο βίος του στρατηγού Μακρυγιάννη. Απομνημόνευμα και Ιστορία*, βιβλιόραμα, Αθήνα 2012.

Θωμόπουλος, Σ., *Βιβλιογραφία της Επαναστάσεως του ’21*, Σύλλογος προς διάδοσιν ωφέλιμων βιβλίων, Αθήνα 1987.

Ilıcak, Şükrü Hüseyin, «Η οθωμανική πολιτική φιλοσοφία και η αντίδραση στην ελληνική αταξία», στο *1821, Η γέννηση ενός έθνους – κράτους*, τ. Ε', Αθήνα 2010, σ. 62-159.

Ilıcak, Ş., H., “Revolutionary Athens through Ottoman eyes (1821–1828): new evidence from the Ottoman State Archives”, in M. Georgopoulou and K. Thanasakis (eds), *Ottoman Athens: Archaeology, Topography, History,* Athens 2019, 243-59.

Καββαδίας, Γ., *Επανάσταση και κοινωνική δυναμική του 1821*, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1996.

Καλαϊτζάκης, Θεοφ., *Η Ανατολική Στερεά Ελλάδα και η Βοιωτία στον ύστερο μεσαίωνα (c. 1400-1500). Η μετάβαση από την ύστερη Φραγκοκρατία στην πρώιμη Τουρκοκρατία,* Αθήνα 2002.

Καλαϊτζάκης, Κων., *Γενικαί γνώσεις περί εμπορίου*, Αθήνα 1894.
Καλλιέρης, Δημ., *Το χωριό μας*. Τόμος δεύτερος, Ασπρόπυργος 2010.
Καλλιβρετάκης, Λ., «Η Αθήνα τον 19ο αιώνα: Από επαρχιακή πόλη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, πρωτεύουσα του Ελληνικού Βασιλείου», στο *Αρχαιολογία της πόλης των Αθηνών: επιστημονικές-επιμορφωτικές διαλέξεις Ιανουάριος-Μάρτιος 1994*, Αθήνα 1996, σ. 173-196.
Καμπούρογλου, Δ., *Αι Αθήναι κατά τα έτη 1775-1795*, Εστία 1931.
Καμπούρογλου, Δ., Γρ., *Αι Παλαιαί Αθήναι*, Αθήνα 1922.
Καμπούρογλου, Δ., Γ., «Αι παλαιαί απαλλοτριώσεις χάριν ανασκαφής των αρχαίων Αθηνών», *Αρχαιολογικόν Δελτίον,* 12/1929, Παράρτημα, σ. 1-28.
Καρούζου, Εύη, *Εθνικές γαίες, εθνικά δάνεια και εθνική κυριαρχία: Βρετανική διπλωματία και γαιοκτησία στο ελληνικό κράτος, 1833-1843*, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον ερεύνης της ιστορίας του νεώτερου ελληνισμού, Αθήνα 2018.
Καρούζου, Ε., «Ζητήματα κατοχής εθνικών γαιών (1833-1871)», *Μνήμων*, τόμος 12 (1989), σ. 149-161.
Καρύδης, Δ. Ν., *Πολεοδομικά των Αθηνών της Τουρκοκρατίας*, διδ. διατριβή, 1981.
Καρύδης, Δ. Ν.,-Kiel, M., «Σαντζάκι του Ευρίπου 15ος-16ος αιώνας. (Συνθήκες και χαρακτηριστικά της αναπτυξιακής διαδικασίας των πόλεων και χωριών.)», *Τετράμηνα*, τόμος 28-29, 1985, σ. 1859-1903.
Καστελλάν, Ζωρζ, *Η Ιστορία των Βαλκανίων*, Γκοβόστη 1991.
Κατάρας, Θανάσης (επιμέλεια), *Λαογραφικά των Αχαρνών. Το Πανηγύρι της Ζωοδόχου Πηγής*, Αχαρνές 2018.
Κατσούλης, Γ. Δ., *Οικονομική Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως*, τόμος Α, *Από τη Φιλική Εταιρία μέχρι του Α΄ εξωτερικού Δανείου (1824)*, Δίφρος, Αθήνα 1974.
Κιουσοπούλου, Τ., «Η ταυτότητα των μελών της Β΄ Εθνοσυνέλευσης», *Η Επανάσταση του 1821. Μελέτες στη μνήμη της Δέσποινας Θεμελή-Κατηφόρη,* Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού, Αθήνα 1994, σ. 63-92.
Κιτρομηλίδης, Μ., Πασχάλης, *Η Γαλλική Επανάσταση και η Νοτιοανατολική Ευρώπη*, Αθήνα, Πορεία, 2000.
Κοκκινάκης, Ι., *Νόμισμα και Πολιτική στην Ελλάδα 1830-1910,* Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1999.
Κοκκινάκης, Ι., *Εξουσία και Ελευθερία. Η συγκρότηση των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, 1776-1789*, Π.Ε.Κ., 2012.

Κοκκινάκης, Ι., «"Ένας ανιδιοτελής και αμερόληπτος κριτής": γη, χρέη και ομοσπονδιακή δικαστική εξουσία», *Αξιολογικά*, τεύχος 21 (Μάιος 2009), σ. 9-39.

Κόκκινος, Δ. Α., *Η Ελληνική Επανάστασις*, τ. Γ΄, 1974.

Κολοβός, Η., *Η νησιωτική κοινωνία της Άνδρου στο οθωμανικό πλαίσιο. Πρώτη προσέγγιση με βάση τα οθωμανικά έγγραφα της Καϊρίου Βιβλιοθήκης (1579-1821),* Άνδρος 2006.

Κόμης, Κώστας «Μικρονησιωτικά: το παράδειγμα των Πεταλιών», *Δωδώνη*, Επιστημονική Επετηρίδα Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, τόμος 27 (1998), σ. 217-245.

Κομίνης, Μ., *Η Αθήνα κατά τα τελευταία χρόνια της Οθωμανικής Διοίκησης (18ος – 19ος αιώνας). Η πόλη και το διοικητικό καθεστώς*, μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, επιβλέπων καθηγητής: Αλεξανδρόπουλος Ιωάννης, Θεσσαλονίκη 2008.

Κοντογιώργης, Δ. Γ., *Κοινωνική δυναμική και πολιτική αυτοδιοίκηση. Οι ελληνικές κοινότητες της τουρκοκρατίας*, Νέα Σύνορα-Αντώνης Λιβάνης, Αθήνα 1982.

Κοταρίδης, Νίκος, Γ., *Παραδοσιακή Επανάσταση και Εικοσιένα,* 1993.

Κρασονικολάκης, Δημήτρης, «Αγοραπωλησίες κτημάτων στον Πειραιά μέσα από συμβόλαια των ετών 1824-1834», περιοδικό *Πειραϊκό Ορόσιμο*, τεύχος 10, Ιαν - Μάρ 2005, σ. 10-12.

Κρεμμυδάς, Βασίλης, *Εισαγωγή στην ιστορία της νεοελληνικής κοινωνίας (1700-1821),* Εξάντας, Αθήνα 1988.

Κρεμμυδάς, Β., « "Μάχου υπέρ πίστεως και πατρίδος". Μεθοδολογικές προτάσεις για τη μελέτη του Εικοσιένα», *Θεωρία και Κοινωνία*, αρ.5, 1991, σ.67-82.

Κρεμμυδάς, Β., «Η οικονομική κρίση στον ελλαδικό χώρο στις αρχές του 19ου αι. και οι επιπτώσεις της στο 1821», *Μνήμων*, τ.6 (1976-77), σ.16-33.

Κρεμμυδάς, Β., *Το καριοφίλι και το γρόσι. Στεριανές οικονομικές πραγματικότητες στη νότια Πελοπόννησο (1750-1850)*, Αθήνα 2004.

Κώνστας, Κ. Σ., «Ο Λιβέριος Λιβερόπουλος αρχηγός της επαναστατημένης Αθήνας», *Τα Αθηναϊκά*, τεύχος 36, Πάσχα 1967, σ. 9-16.

Κώνστας, Κ. Σ., «Αθηναϊκά του ξεσηκωμού», *Τα Αθηναϊκά,* τεύχος 34, Σεπτέμβριος 1966, σ. 1-7 και τεύχος 40, Σεπτέμβριος 1968, σ. 5-12.

Κώνστας, Κ. Σ., «Αθηναϊκά του ξεσηκωμού», *Τα Αθηναϊκά*, τεύχος 46, Σεπτέμβριος 1970, σ. 5-12 και τεύχος 48-49, Σεπτέμβριος 1971, σ. 15-17.

Λαγογιάννη- Γεωργακαράκου, Μ.- Θ. Κουτσουγιάννης (επιμέλεια), *«ένα όνειρο ανάμεσα σε υπέροχα ερείπια…». Περίπατος στην Αθήνα των περιηγητών 17ος-19ος αιώνας,* Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο 2015-2016.

Λάππας, Κ., «Πατριαρχική Σύνοδος "Περί καθαιρέσεως των φιλοσοφικών μαθημάτων" το Μάρτιο του 1821», *Μνήμων*, τ. 11 (1987), σ. 123-153.

Λάππας, Τ., «Η Χειρόγραφη Ιστορία της Οικογένειας Τράκα», *ΔΙΕΕΕ,* τόμος 23ος, Αθήνα 1980, σ. 5-87.

Λε Γκόφ, Ζ., *Ιστορία και Μνήμη*, μτφρ. Γ. Κουμπουρλής, Αθήνα 1998.

Lefebvre, G., *Η Γαλλική Επανάσταση*, μτφρ. Σπύρος Μαρκέτος, Αθήνα, Μ.Ι.Ε.Τ., 2003.

Λέκκας, Π., «Εθνικιστική ιδεολογία και εθνική ταυτότητα», *Τα Ιστορικά*, τχ. 11 (Δεκέμβριος 1989), σ. 313-337.

Λιβιεράτος, Ε., *Η ελληνική χαρτογραφία το β΄ μισό του 19ου αιώνα*, Δεκέμβριος 2011, ηλεκτρονική έκδοση στο http://cartography.web.auth.gr.

Λιάτα, Ευτυχία, *Η Σέριφος κατά την Τουρκοκρατία (17ος-19ος αι.),* Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα 1987.

Λιάτα, Ε., «Οι αναβαθμοί της Απομνημόνευσης και οι πολιτικές στρατηγικές μιας οικογένειας», π. *Ο Ερανιστής*, 20 (1995), σ. 163-23

Λιάτα, Ε., *Φλωρία δεκατέσσερα στένουν γρόσια σαράντα. Η κυκλοφορία των νομισμάτων στον βενετοκρατούμενο και τουρκοκρατούμενο ελληνικό χώρο, 15ος- 19ος αι.,* Αθήνα 1996.

Λιάτα, Ε., «Τεκμήρια για την αθηναϊκή κοινωνία στις αρχές του 18 αιώνα. Η αθηναϊκή αστική φορεσιά», *Μνήμων*, τόμος 11 (1987), σ. 32-53.

Λιάτα, Ε., «Οι κοινότητες. Ένας θεσμός με πολλές όψεις», στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000,* «Τα Νέα», Αθήνα 2003, τ. Β΄, σ. 309-326.

Λιάτα, Ε., «Πολιτικοί όροι και οικονομικές λειτουργίες στην προεπαναστατική Πελοπόννησο», στο *Θεωρητικές αναζητήσεις και εμπειρικές έρευνες,* Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Οικονομικής και Κοινωνικής Ιστορίας, Ρέθυμνο, 10-13.12.2008, επιμέλεια Σωκράτης Πετμεζάς, Τζελίνα Χαρλαύτη, Ανδρέας Λυμπεράτος, Κατερίνα Παπακωνσταντίνου, Εκδόσεις Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Κρήτης, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2012, σ. 291-302.

Λουκάτος, Σ., «Η Εύβοια και οι Ευβοείς στα χρόνια του 21», *Αρχείον Ευβοϊκών Μελετών*, τ. ΚΓ΄, Αθήνα 1980.

Λούκος, Χ. Κ., «Η ενοικίαση προσόδων κατά την καποδιστριακή περίοδο. Απόψεις για την πολιτική διάσταση του ζητήματος», *Μνήμων*, τόμος 8ος, Αθήνα 1980-1982, σ. 370-378.

Λούκος, Χ., «Αντιτιθέμενες απόψεις για το κυβερνητικό έργο του Ι. Καποδίστρια», *Η Αιγιναία*, 15 (Ιούλιος-Δεκέμβριος 2008, σ. 12-21.

Λούκος, Χ. Κ., *Η Αντιπολίτευση κατά του κυβερνήτη Ι. Καποδίστρια, 1828-1831*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1988.

Λούκος, Χ., «Η Αντιπολίτευση κατά του Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια: Επανεξέταση κάποιων προσεγγίσεων», στον συλλογικό τόμο, Γιώργος Πετρής (επιμ.), *Ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας. Κριτικές προσεγγίσεις και επιβεβαιώσεις,* Αθήνα, Καστανιώτης, 2015, σ. 54-67.

Λούκος, Χ. Κ., «Η ενσωμάτωση μιας παραδοσιακής αρχοντικής οικογένειας στο νέο ελληνικό κράτος: η περίπτωση των Μαυρομιχαλαίων», στο συλλογικό τόμο, *Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας (18ος-20ος αιώνας)*, Αθήνα-Κομοτηνή, 1991, σ. 131-144.

Λούκος, Χ., «Ξαναδιαβάζοντας τον Κασομούλη. Σκέψεις για μια άλλη χρησιμοποίηση της μαρτυρίας του», στο *Πρακτικά συνεδρίου, 1821 και Απομνημονεύματα. Ιστορική χρήση και ιστοριογραφική γνώση*, Μάιος 2020, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων.

Λούκος, Χ., *Ιωάννης Καποδίστριας*, στη σειρά Οι ιδρυτές της νεότερης Ελλάδας, εφ. Τα Νέα, Δεκέμβριος 2009.

Λούκος, Χ., «Ο κυβερνήτης Καποδίστριας: πολιτικό έργο, συναίνεση και αντιδράσεις», στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 1770-2000*, τόμος 3ος, Ο αγώνας της Ανεξαρτησίας και η ίδρυση του ελληνικού κράτους, Αθήνα 2003, σ. 185-216.

Λουκόπουλος, Δημήτρης, *Ποιμενικά της Ρούμελης*, Εν Αθήναις: Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφέλιμων Βιβλίων, 1930.

Λουκόπουλος, Δ., *Γεωργικά της Ρούμελης*, Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφέλιμων Βιβλίων, Ιστορική και Λαογραφική Βιβλιοθήκη, 14, Εν Αθήναις, Σιδέρης 1938.

Λουκόπουλος Δ., *Ο ρουμελιώτης καπετάνος του 1821 Ανδρίτσος Σαφάκας και το Αρχείο του,* έκδοση του «Συλλόγου προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων», σειρά ‘‘Ιστορική και Λαογραφική Βιβλιοθήκη’’, αρ. 11, 1931.

Ιω. Λυκούρης, *Η διοίκησις και δικαιοσύνη των τουρκοκρατουμένων νήσων*, Αθήνα 1954.

Μαζαράκης-Αινιάν, Ιωάννης, *Η Φιλική Εταιρεία*, Αθήνα, Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος, 2007.

Mazower, Mark, *Η Ελληνική Επανάσταση*, μετάφραση Κώστας Κουρεμένος, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2021.

Μαργαρίτης, Γιώργος, *Ενάντια σε φρούρια και τείχη. Μία μικρή εισαγωγή για την Ελληνική Επανάσταση,* εκδόσεις Διόπτρα, Αθήνα 2020.

Μαργαρίτης, Γιώργος, *Η υπεράσπιση της ελεύθερης Ελλάδας. Οι κρίσιμες αναμετρήσεις που οδήγησαν στη θεμελίωση της Ελληνικής Ανεξαρτησίας*, εκδόσεις Διόπτρα, Αθήνα 2021.

Μαργαρίτης, Γ., «1821: Αφανείς όψεις μιας Επανάστασης», *Ο Πολίτης*, τχ. 19 (Μάιος 1978), σ. 34-39.

Μαργαρίτης, Γ., «Η εξάλειψη της εθνικής έκλειψης», *Ο Πολίτης*, τχ. 50 (Μάρτιος 1988), σ.16-24.

Ματάλας, Παρασκευάς, *Σπάρτη: η ιστορία ενός τοπίου και το τοπίο της ιστορίας*, διδακτορική διατριβή, επιβλέπων καθηγητής Χρήστος Χατζηιωσήφ, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, τόμοι Α΄ και Β΄, Ρέθυμνο 2009.

Μάτσης, Ν., *Συμβολαί εις την μελέτην του εν Αθήναις κατά την περίοδον της Επαναστάσεως ισχύσαντος δικαίου,* Αθήνα 1959.

Μεγάλοι περιηγητές της Αθήνας, Μουσείο της Πόλεως των Αθηνών Βούρου-Ευταξία, 2004.

Μελετόπουλος, Ι., *Αθήναι 1650-1870*, έκδοση Τράπεζας Πίστεως, Αθήνα 1979.

Μέξας, Β. Γ., *Οι Φιλικοί: κατάλογος των μελών της Φιλικής Εταιρείας εκ του αρχείου Σέκερη*, Αθήναι 1937.

Μέρτζιου Κ. Δ., Αι Τουρκοκρατούμεναι Αθήναι εις τα αρχεία της Βενετίας, *Τα Αθηναϊκά*, τεύχος 8, Οκτώβριος 1957, σ. 47-58 και τεύχος 9, Φεβρουάριος 1958, σ. 38-48.

Μινώτου, Διονύσιος, «Τα όπλα του Αγώνα», *Επετηρίς ιδρύματος νεοελληνικών σπουδών*, τόμος πέμπτος, 1987-1988, σ. 459-475.

Μιχαηλάρης, Π., *Αφορισμός. Η προσαρμογή μιας ποινής στις αναγκαιότητες της τουρκοκρατίας*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών, Αθήνα 1997.

Μονιούδη-Γαβαλά, Δώρα Θ., *Η Ελληνική Πόλη από τον Ιππόδαμο στον Κλεάνθη. Πολεοδομική και αρχιτεκτονική επισκόπηση*, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα 2015, στην ηλεκτρονική διεύθυνση https://repository.kallipos.gr/pdfviewer/web/viewer.html?file=/bitstream/11419/2923/1/02_chapter_6.pdf

Μοσχοβάκης, Ν., Γ., *Το εν Ελλάδι δημόσιον δίκαιον επί τουρκοκρατίας*, Αθήνα 1882, [και σε φωτομηχανική ανατύπωση, Αθήνα (Καραβίας) 1973.]

Μοσχόπουλος, Διονύσης, «Απόπειρες διαμόρφωσης κράτους δικαίου κατά την Ελληνική Επανάσταση. Η νομική παράδοση της Δύσης και η κοινοτική παράδοση: τομές και συνέχειες», στο *Όψεις της Επανάστασης του 1821*, Πρακτικά συνεδρίου, Αθήνα, 12 και 13 Ιουνίου 2015, Ε.Μ.Ν.Ε, περιοδικό Μνήμων, Αθήνα 2018, σ. 187-218.

Μουτάφης, Τ., *Κουντουριώτες και εικοσιένα*, Ρέθυμνο 2000.

Μουτζούρης Ι., *Η αρμοστεία των νήσων του Αιγαίου Πελάγους στα χρόνια της ελληνικής Επαναστάσεως*, Σύλλογος προς διάδοσιν ωφέλιμων βιβλίων, Αθήναι 1984.

Μπαλτά, Ευαγγελία, «Η Καρυστία στα οθωμανικά αρχεία», *Αρχείο Ευβοϊκών Μελετών*, 34 (2001-2002), σ. 85-138.

Μπαλτά, Ευαγγελία, «Η Οθωμανική μαρτυρία για την επαναστατημένη Κάρυστο», *Α.Ε.Μ.*, ΛΕ' (2003-04) , σ. 189-200.

Μπαμίχα, Αναστασία, *Δημόσια και ιδιωτική γη στην Αττική την πρώτη δεκαετία μετά την Ανεξαρτησία: η περίπτωση του George Finlay*, πρωτεύουσα μεταπτυχιακή εργασία (επιβλέπουσα: Αγγ. Σφήκα-Θεοδοσίου), Θεσσαλονίκη 2008.

Μπενιζέλος, Ι., *Ιστορία των Αθηνών*, (επιμ.) Κόκκωνας Ι. – Μπώκος Γ., Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1986.

Μπίρης, Κ. Η., *Τοπωνυμικά των Αθηνών*, Αθήνα 1945.

Μπίρης, Κ. Η., *Αι τοπωνυμίαι της πόλεως και των περιχώρων των Αθηνών*, Γ' Έκδοση, Αθήνα 2006.

Μπίρης, Κ. Η., «Τοπωνύμια της Τουρκοκρατίας εις το λεκανοπέδιον των Αθηνών», *Τα Αθηναϊκά*, τεύχος 30, Πάσχα 1965, σ. 16-21.

Μποζίκης, Σίμος, *Ελληνική Επανάσταση και δημόσια οικονομία. Η συγκρότηση του ελληνικού εθνικού κράτους, 1821-1832,* Αθήνα, Ασίνη, 2020.

Μποζίκης, Σίμος, «Δημοπρασίες δημόσιων προσόδων στην Ελληνική Επανάσταση. Κόσμοι του Εικοσιένα στη διαδικασία ενός μηχανισμού», στο *Μνήμη Εύης Ολυμπίτου: τοπικές κοινωνίες στο θαλάσσιο και ορεινό χώρο στα νότια Βαλκάνια, 18ος-19ος αιώνας*, Κέρκυρα, 2014, σ. 321-345.

Ορλάνδος, Αν., *Μεσαιωνικά μνημεία της πεδιάδος των Αθηνών και των κλιτυών Υμηττού – Πεντελικού, Πάρνηθος και Αιγάλεω,* Τεύχος Γ'. 1933, Αθήναι: Τύποις «Εστία».

Παγώνης, Κωνσταντίνος Γ., *Το κτηριακό συγκρότημα της Μονής των Καπουκίνων στην Αθήνα και η περιοχή του*, διδακτορική διατριβή, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ). Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, 1993.

Πάλλης, Γιώργος, Κολοβός, Ηλίας, «Η περιοχή του Γεωπονικού Πανεπιστημίου από τους βυζαντινούς χρόνους ως το τέλος της οθωμανικής κυριαρχίας», στο: Δ. Γ. Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Θεά Δήμητρα: Ο Μύθος που έγινε Ιστορία. 1920-2020*. Επετειακή έκδοση για τα εκατό χρόνια του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 2021, σ. 57-79.

Παναγιωτόπουλος, Β., «Ζητήματα της Ηπειρωτικής Ιστορίας στα χρόνια του Αλή Πασά», από τον συλλογικό τόμο των πρακτικών του συνεδρίου ιστορίας με τίτλο *«Ήπειρος: κοινωνία – οικονομία 15ος – 20ος αι.»* (Γιάννενα 4-7 Σεπτεμβρίου 1985), Γιάννενα 1986.

Παναγιωτόπουλος, Βασίλειος, *Πληθυσμός και οικισμοί της Πελοποννήσου*, 13ος -18ος αιώνας, Ιστορικό Αρχείο της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα 1987.

Παναγιωτόπουλος, Βασ., «Οι τέκτονες και η Φιλική Εταιρεία. Εμμ. Ξάνθος και Παναγ. Καραγιάννης», *Ο Ερανιστής*, 9/10 (1964), σ. 138-157.

Παναγιωτόπουλος, Βασίλης, «Ο οικονομικός χώρος των Ελλήνων στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας», *Τετράδια Εργασίας αρ. 18, Ιστορικά Μελετήματα, ΕΙΕ*, Αθήνα 2003, σ. 27-47.

Πανταζόπουλος, Νικόλαος, *Ελλήνων συσσωματώσεις κατά την Τουρκοκρατίαν*, Αθήναι: χ.ο. 1958.

Παπαγεωργίου, Σ. Π., Μίνογλου Πεπελάση Ιωάννα, *Τιμές και Αγαθά στην Αθήνα (1834): κοινωνκή συμπεριφορά και οικονομικός ορθολογισμός της οικογένειας Βάσσου Μαυροβουνιώτη*, Αθήνα, ΜΙΕΤ, 1988.

Παπαγεωργίου, Στέφανος Π., «Η στρατιωτική διοργάνωση: πολεμικές επιχειρήσεις στα χρόνια του Καποδίστρια», στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τόμος 3ος, Η ελληνική Επανάσταση, 1821-1832, ελληνικά γράμματα, Αθήνα 2003, σ. 217-234.

Παπαγιώργης, Κ., *Κανέλλος Δεληγιάννης*, β΄ έκδοση, 2002.

Παπασταματίου Δημήτριος, *Οικονομικοκοινωνικοί μηχανισμοί και το προυχοντικό φαινόμενο στην οθωμανική Πελοπόννησο του 18ου αιώνα: η περίπτωση του Παναγιώτη Μπενάκη*, διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Τομέας Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας, Λαογραφίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Θεσσαλονίκη 2009.

Πατρώνης, Βασίλης, *Ελληνική Οικονομική Ιστορία. Οικονομία, Κοινωνία και Κράτος στην Ελλάδα (18ος-20ος αιώνας),* Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 2015.

Πετμεζάς, Σ., «Εκκλησιαστικοί θεσμοί και τοπικές εξουσίες στην πρώιμη Τουρκοκρατία: κοινωνική ιεράρχηση και αναπαραγωγή των ηγεμονικών στρωμάτων. Μια πρώτη απόπειρα διατύπωσης των υποθέσεων έρευνας», *Διάλεξη Νοεμβρίου 1993 στην Ε.Μ.Ν.Ε. του Μνήμονα*.

Πετμεζάς, Σ., «Διαχείριση των κοινοτικών οικονομιών και κοινωνική κυριαρχία. Η στρατηγική των προυχόντων: Ζαγορά 1784-1822», *Μνήμων*, 13, σ. 77-102.

Πετμεζάς, Σ., «Μερικές υποθέσεις σχετικά με την πρώιμη συγκρότηση και δραστικότητα του εθνικ(ιστικ)ού λόγου ως κυρίαρχης συμβολικής της ελλαδικής κοινωνίας (τέλη 18ου-αρχές 19ου αιώνα) και τη συνακόλουθη διαμόρφωση ενός αυτόνομου επιστημονικού («φιλοσοφικού») πεδίου», *αδημοσίευτο άρθρο*.

Petropulos, J. A., *Πολιτική και συγκρότηση Κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο (1833-1843)*, τ. Α΄, β΄ έκδοση, Μ.Ι.Ε.Τ., 1997.

Πιζάνιας, Πέτρος, «Επανάσταση και έθνος: μία ιστορική-κοινωνιολογική προσέγγιση του ΄21», στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τόμος 3ος, Η ελληνική Επανάσταση, 1821-1832, ελληνικά γράμματα, Αθήνα 2003, σ. 33-52.

Πολίτης, Α., *Ρομαντικά Χρόνια, Ιδεολογίες και Νοοτροπίες στην Ελλάδα του 1830-1880*, β΄ έκδοση, Θεωρία και μελέτες Ιστορίας 14, Ε.Μ.Ν.Ε.-Μνήμων 1998.

Πολίτης, Α., «Ληστεία, οικονομικά πλεονάσματα, κτηνοτροφία. Υποθέσεις για το πλέγμα που τις συνδέει, 18ος-19ος αιώνας», *Νέα Εστία*, τ. 173, τχ. 1857 (Μάρτιος 2013) [Αφιέρωμα: 1821 – Αρματολισμός], σ. 97-115.

Πολίτης, Α., «Η "μορφή" του καπετάν Μπασδέκη», *Μνήμων*, 11 (1987), σ. 1-31.

Ποταμιάνος, Νίκος, *Η παραδοσιακή μικροαστική τάξη της Αθήνας. Μαγαζάτορες και βιοτέχνες 1880-1925,* διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, επιβλέπων καθηγητής: Χρήστος Χατζηϊωσήφ, Ρέθυμνο 2011.

Πρίφτης, Κ. - Βεκρής Λ., «Μεσογείτες αγωνιστές του ΄21: Μία αρχειακή έρευνα», *Πρακτικά Β΄ επιστημονικής συνάντησης ΝΑ Αττικής*, Καλύβια 1986, σ. 643-663.

Πρωτοψάλτης, Εμμ., *Ο Γεώργιος Χριστιανός Gropius και η δράσις αυτού εν Ελλάδι*, Διδακτορική διατριβή, Αθήνα 1947.

Πύλια, Μάρθα, «Λειτουργίες και αυτονομία των κοινοτήτων της Πελοποννήσου κατά τη δεύτερη Τουρκοκρατία (1715-1821)», *Μνήμων,* τόμος 23, Αθήνα 2001, σ. 67-98.

Πύλια, Μάρθα, «Πολιτικοί όροι και οικονομικές λειτουργίες στην προεπαναστατική Πελοπόννησο» στο: Πετμεζάς, Σωκράτης, κά. *Θεωρητικές αναζητήσεις και εμπειρικές έρευνες. πρακτικά διεθνούς συνεδρίου οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας, Ρέθυμνο 10-13.12.2008*, Αθήνα Αλεξάνδρεια 2012, σ. 291-302.

Ροτζώκος, Νίκος, Β., *Πολιτικές και κοινωνικοπολισμικές συγκρούσεις στο εικοσιένα: οι προύχοντες της Πελοποννήσου*, διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Αθήνα 1996.

Ροτζώκος, Ν., *Επανάσταση και Εμφύλιος στο Εικοσιένα*, Αθήνα 1997.

Ροτζώκος, Ν., «Παραστάσεις του Ηγεμόνα - Κηδεμόνα: Το πολιτικό εγχείρημα του Υψηλάντη», *Δοκιμές*, 3 (1995), σ.79-105.

Ροτζώκος Ν., «Οι εμφύλιοι πόλεμοι. Το ζήτημα της εξουσίας στην Επανάσταση», *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 1770-2000*, τ. 3, επιμέλεια Β. Παναγιωτόπουλος, Αθήνα 2003, σ. 143-170.

Σαββίδης, Αλ., *Η Οθωμανική κατάκτηση της Θήβας και της Λιβαδειάς*, Αθήνα 1993.

Σαβοριανάκης, Παναγιώτης, «Οικογένεια και γαμήλιες πρακτικές στο Νοτιοανατολικό Αιγαίο», *Μνήμων*, τόμος 22ος, 2000, σ. 31-68.

Σάθας, Κ., *Τουρκοκρατούμενη Ελλάς, 1453-1821*, Αθήναι 1962.

Σακελλαρίου Μιχαήλ Β., *Η Πελοπόννησος κατά την δευτέραν Τουρκοκρατίαν (1715-1821)*, Αθήνα 1939, ανατύπωση 1978.

Σαράφης Βαγγέλης, «Φορολογία και Κράτος στα Χρόνια του Αγώνα. Ο Λόγος των Καταστίχων», στην ηλεκτρονικής διεύθυνση *http://www.finances1821.eu/taxation,* σ. 1-23.

Σβορώνος, Ν. Γ., *Το Εμπόριο της Θεσσαλονίκης τον 18ο αιώνα*, Αθήνα 1996.

Σβορώνος, Ν. Γ., *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας,* Αθήνα 1999, (ά έκδοση Θεμέλιο, 1981),

Σιάτρας, Δημήτριος Θ., *Οι αγοραπωλησίες ακινήτων στην Τουρκοκρατούμενη Ελλάδα,* Αθήνα, Γνώση, 1992.

Σιμόπουλου, Κ., *Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα*, τόμος Γ. 1, 1800-1810, Γ.2, 1810 1821, Αθήνα 1999.

Σκιαδάς, Ελ., *Ιστορικό διάγραμμα των δήμων της Ελλάδος 1833-1912 σχηματισμός-σύσταση-εξέλιξη-πληθυσμός-εμβλήματα,* Αθήνα 1993.

Σκουζές, Δημήτριος, *Η πρώτη συμβολή των Αθηναίων εις τον Αγώνα του 1821 και το πρώτον έτος της Επαναστάσεως*, εν Αθήναις, 1936.

Soboul, A., *Η Γαλλική Επανάσταση*, Αθήναι 1967, σειρά «Τι ξέρω;» εκδοτικός οίκος Ζαχαρόπουλου

Σπηλιωτάκης, Κ. Κ., *Ο Αναγνώστης Σπηλιωτακής εις το πολιτικόν προσκήνιον (1823-1826),* Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αθήνα 1980.

Σπηλιωτοπούλου, Μαρία, «Στη Σαντορίνη του 17ου και 18ου αιώνα: αγοραπωλησίες ακινήτων», *Τα Ιστορικά*, τόμος 9ος, τ.χ. 17, Δεκέμβριος 1992, σ. 243-274.

Σπηλιωτοπούλου Μαρία, *Η Σαντορίνη στην Τουρκοκρατία. Κοινωνικές και οικονομικές πρακτικές στο πλαίσιο της οικογένειας*, διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Ρέθυμνο 2005.

Σταματόπουλος, Τ., *Ο Εσωτερικός αγώνας πριν και κατά την επανάσταση του 1821,* τόμος Β' , 1972.

Στάθης, Παναγιώτης, *Από τους μετακινούμενους κτηνοτρόφους στους «κλεφταρματολούς». Όψεις της εξέλιξης και ιστοριογραφικές αναγνώσεις του θεσμού,* διπλωματική εργασία, επόπτης καθηγητής: Αντώνης Λιάκος, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 2000.

Στάθης, Π., «Ανανεώνοντας τη ματιά μας για το εικοσιένα. Με αφορμή τον Μακρυγιάννη του Νίκου Θεοτοκά», *Μνήμων*, τόμος 33, 2014, σ. 233-256.

Στάθης, Π., «'Κλεφταρματολοί' και ληστεία στην οθωμανική περίοδο: ιστοριογραφικά και μεθοδολογικά ζητήματα», στο Σκεύος Παπαϊωάννου (επιμ.), *Ζητήματα θεωρίας και μεθόδου των κοινωνικών επιστημών*, Αθήνα, Κριτική, 2007, σ. 426-472.

Στάθης, Π., «"Κλεφταρματολοί" και ληστεία στην οθωμανική περίοδο: ιστοριογραφικά και μεθοδολογικά ζητήματα», στο Σ. Παπαϊωάννου (επιμ.), *Ζητήματα θεωρίας και μεθόδου των κοινωνικών επιστημών*, Κριτική, Αθήνα 2007, σ. 442-476.

Στάθης, Π., «Ο Οδυσσέας Ανδρούτσος πριν από τον ξεσηκωμό», *Ιστορικά*, εφ. Ελευθεροτυπία, τ.χ. 188, 5 Ιουνίου 2003, σ. 6-16.

Στάθης, Π., *Νεότερη Ιστορία. Σημειώσεις*, τ. Α΄, Ηράκλειο, Οργανισμός Τουριστικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης-Σχολή Ξεναγών Κρήτης, 2005, σ. 53-69.

Στάθης, Π., «Αρματολισμός: χριστιανοί ένοπλοι στην υπηρεσία των Οθωμανών», στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000,* «Τα Νέα», Αθήνα 2003, τ. Β΄, σ. 339-360.

Συντάξεως, «Εν αθηναϊκόν έγγραφον του αγώνος του 1821», *Τα Αθηναϊκά*, τεύχος 34, Σεπτέμβριος 1966, σ. 52-53.

Σφοίνη, Αλεξάνδρα, «Jean-Clément Martin, Nouvelle histoire de la. Révolution française, Παρίσι, Perrin 2012», *Μνήμων*, τόμος 33, 2014, σ. 287-295.

Σφοίνη, Αλ., *«Επανάσταση»: χρήσεις και σημασίες της λέξης στα κείμενα του '21*, στο συλλογικό τόμο, Δ. Δημητρόπουλος, Χρ. Λούκος, Π. Μιχαηλάρης (επιμ.), Όψεις της Επανάστασης του 1821. Πρακτικά Συνεδρίου, Αθήνα: ΕΜΝΕ-Μνήμων 2018, σ. 307-340.

Σφυρόερας, Β., «Εσωτερικές ανωμαλίες στην Αθήνα. Ο Οδυσσέας Ανδρούτσος αρχιστράτηγος της Ανατολικής Ελλάδος», στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 1980, τ. ΙΒ΄, σ. 262-264.

Τζάκης, Διονύσης, *Αρματολισμός, συγγενικά δίκτυα και εθνικό κράτος. Οι ορεινές επαρχίες της Άρτας στο πρώτο ήμισυ του 19ου αιώνα*, ανέκδοτη διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο / Τμήμα Κοινωνιολογίας, Αθήνα 1997 [αναρτημένη στη βάση διδακτορικών του ΕΚΤ]

Τζάκης, Διονύσης, *Η μεταστροφή του Καραϊσκάκη. Από τον κλεφταρματολό στον επαναστάτη,* εκδόσεις ΕΑΠ, 2021.

Τζάκης, Διονύσιος, *Γεώργιος Καραϊσκάκης* από τη σειρά «Οι Ιδρυτές της Νεότερης Ελλάδας», έκδ. «Τα Νέα», *Ιστορική βιβλιοθήκη*, Αθήνα, 2009.

Τζάκης, Δ., «Τα πολεμικά γεγονότα: Α. Οι εξελίξεις στα μέτωπα του πολέμου (1822-1824)», στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τόμος 3ος, Η ελληνική Επανάσταση, 1821-1832, ελληνικά γράμματα, Αθήνα 2003, σ. 73-102.

Τζάκης, Δ., «Αρματολισμός και συγγένεια», *Δοκιμές*, τχ. 1(1994), σ. 33-54.

Τζάκης, Δ., «Πόλεμος και σχέσεις εξουσίας στην Επανάσταση του 1821», στο *Όψεις της Επανάστασης του 1821*, Πρακτικά συνεδρίου, Αθήνα 12 και 13 Ιουνίου 2015, Ε.Μ.Ν.Ε., περιοδικό Μνήμων, Αθήνα 2018, σ. 153-174.

Τοντόρωφ, Νικολάϊ, *Η βαλκανική διάσταση της Επανάστασης του 1821. (Η περίπτωση των Βουλγάρων). Ένας κατάλογος αγωνιστών στη Μολδοβλαχία. (Αρχεία Οδησσού),* Αθήνα 1982.

Τραυλός, Ι., *Πολεοδομική εξέλιξις των Αθηνών. Από των προϊστορικών χρόνων μέχρι των αρχών του 19ου αιώνος*, Αθήνα 1960 και Δεκέμβριος 2005.

Traveloques. Με το βλέμμα των περιηγητών. Τόποι- Μνημεία- Άνθρωποι, 15ος-20ος αιώνας, Ίδρυμα Αικατερίνης Λασκαρίδη, ηλεκτρονική διεύθυνση: http://el.travelogues.gr/.

Τσεβάς, Γ., *Ιστορία της Θήβας και της Βοιωτίας από τα αρχαιότατα χρόνια μέχρι σήμερα,* Θήβα, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Θηβαίων, 2006.

Τσοτσορός, Σ. Ν., *Οικονομικοί και Κοινωνικοί μηχανισμοί στον Ορεινό χώρο Γορτυνία (1715-1828)*, Ιστορικό Αρχείο Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδας, Αθήνα 1986.

Φακούρα, Αλίκη, «Ο παλιός κόσμος του Μοριά: Τοπικά εξουσιαστικά μορφώματα στη Β΄ οθωμανική κυριαρχία (1715-1821», *Δοκιμές*: έκδοση των μεταπτυχιακών φοιτητών Τμήματος Κοινωνιολογίας Παντείου Πανεπιστημίου, τεύχος 17-18, 2013, σ. 61-75

Φουρίκης, Π. Α., «Γάμος και γαμήλια σύμβολα παρά τοις αλβανοφώνοις της Σαλαμίνος», *Λαογραφία,* Δελτίον της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας, τόμος Θ΄, Εν Αθήναις, τυπογραφείον «Ελλάς», 1926, σ. 507-563.

Χαρακτικά της Εύβοιας, συλλογή Γιάννη Κ. Καράκωστα, Εμίρ Ζαδέ τζαμί- Χαλκίδα 2017.

Χάρτες και χαρτογράφοι του Αιγαίου Πελάγους, ιστορικά περιγράμματα και άρθρα: Βασίλης Σφυρόερας, Άννα Αβραμέα, Σπύρος Ασδραχάς, Ολκός, Αθήνα 1985.

Χατίτος, Γ. Θ., *Η Αράχωβα στον Αγώνα του 1821,* Αθήνα 1991.

Χατζηιωσήφ, Χρήστος, *Συνασός, Ιστορία ενός τόπου χωρίς ιστορία,* Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2005.

Χατζημιχαήλ, Υπακοή Ε., *Συμβαλλόμενοι εν Αθήναις…: οικονομικές και κοινωνικές όψεις της Αθήνας στο πρώιμο ελληνικό κράτος (1833-1843)*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, 2011 (επιβλέπων καθηγητής Χρήστος Λούκος).

Χατζησωτηρίου, Γεώργιος Δ., *Το 1821: Οι Μεσογείτες και ο Γιάννης Ντάβαρης*, Αθήνα, 1971.

Χατζίκος, Ευάγγ. Ν., «Η οικονομική ζωή των Ελλήνων κατά την Επανάστασιν μέχρι του Καποδιστρίου», ανάτυπο από *το Μελέται προς τιμήν Στρατή Γ. Ανδρεάδη*, τόμος Γ΄, Αθήνα 1974.

Χεκίμογλου, Ευάγγελος Α., *Υδάτινη Ιστοριογραφία. Χρονικό της διαχείρισης του νερού στην Αττική,* Αθήνα 2014, δίκτυο πολιτισμού Ε.Υ.Δ.Α.Π., Ελληνικές Εκδόσεις.

Χριστόπουλος, Παναγιώτης Φ., *Η ιστορία της επαναστάσεως των Ελλήνων: ένα έμμετρο χρονικό (1821-1827) του Αθηναίου νοταρίου Ιωάννη Λαγάνη*, Αθήνα 1989.

Χριστοφορίδου, Ελπίδα, Αλεξανδρή, Ελένη, Πρωτόπαπας, Σταύρος, Κοντογεώργης, Αριστείδης, «Το περίφημο ριζάρι (ερυθρόδανο το βαφικό) και η τεχνολογίας του», *Αρχαιολογία και Τέχνες*, τεύχος 99, Ιούνιος 2006, σ. 85-91.

Χρονόπουλος, Ι., Παπαγεωργίου-Βενετάς Αλ., Μποφίλιας Αλ. και Valentien Ch., «Το αγρόκτημα Χασεκή και τα παλαιά κτίσματά του στο χώρο του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών», *Αρχαιολογία,* 69 (1998), σ. 45-53.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ, ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ & ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

Διδακτορική διατριβή του

Ζαχαρία Δ. Αντωνάκη

Αθήνα 1821-1833. Μία κοινότητα μέσα στην Επανάσταση

Τόμος δεύτερος

Τριμελής επιτροπή: Ελευθερία Ζέη (επιβλέπουσα)

Ηλίας Κολοβός

Δημήτρης Δημητρόπουλος

Ρέθυμνο, 2022

Περιεχόμενα παραρτήματος

Πίνακας 1. Καταγραφή των ονομάτων των μελών της ανώτερης κοινωνικής τάξης της προεπαναστατικής περιόδου (προεστών) και των μελών της που εμφανίζονται ως αγοραστές την περίοδο 1821-1833. 5

Πίνακας 2α. Στρατιώτες του φρουρίου Αθηνών το 1826. 11

Πίνακας 2β. Στρατιώτες της πόλης των Αθηνών, 15 Μαΐου 1826. Με σταυρό (+) σημειώνονται οι σκοτωμένοι. 18

Πίνακας 3. 1826. Μέλη της «κοινότητας της Αθήνας» που εμφανίζονται ως αγοραστές (9 Απριλίου 1826). (74 υπογραφές) 27

Πίνακας 4. Ονοματεπώνυμα όσων υπογράφουν ως «πολίται της επαρχίας Αθηνών» και διάκρισή τους σε προεστούς και μη προεστούς
(30 Μαρτίου 1826). 29

Πίνακας 5. Ονοματεπώνυμα όσων προεστών υπογράφουν ως «πολίται της επαρχίας Αθηνών» (1826) και δεν εμφανίζονται στον μεταγενέστερο κατάλογο προεστών που υπογράφουν ως μέλη της «Κοινότητας Αθηνών» (πίνακας 3 παραρτήματος)». (23 ονόματα) 32

Πίνακας 6. Ονομαστική αναφορά όσων υπογράφουν ως «Η δωδεκάς και λοιποί πατριώται» στα τέλη του 1821 (15 Δεκεμβρίου 1821). 33

Πίνακας 7. Ονομαστική αναφορά όσων υπογράφουν ως «πατριώται Αθηναίοι» στα μέσα του 1822 (5 Ιουλίου 1822) στη Σαλαμίνα. (62 υπογραφές) 34

Πίνακας 8. Ονομαστική αναφορά όσων υπογράφουν ως «Πολίται Αθηναίοι» στις 23 Αυγούστου 1827 στην Αίγινα την επιστολή διαμαρτυρίας για τις καλύβες προς την Αντικυβερνητική επιτροπή. (32 υπογραφές) 37

Πίνακας 9. Ονομαστική αναφορά όσων υπογράφουν ως πατριώτες το έγγραφο διορισμού του Ιωάννη Γκούρα ως φρουράρχου Αθηνών στα τέλη του 1822 (22 Οκτωβρίου 1822), (45 υπογραφές). 38

Πίνακας 10. Ονομαστική αναφορά του «λαού των Αθηνών» στην εκλογή Δημογεροντίας στις 25 Μαρτίου 1825. (131 ονοματεπώνυμα) 41

Πίνακας 11α. Ονομαστική αναφορά των μελών του κοινοτικού συμβουλίου που υπογράφουν την αναφορά προς τη Διοίκηση στις 20 Μαΐου 1825. (46 συνολικά υπογραφές) 50

Πίνακας 11β. Ονομαστική αναφορά των μελών του κοινοτικού συμβουλίου που υπογράφουν την αναφορά προς τη Διοίκηση στις 26 Μαΐου 1825. (51 συνολικά υπογραφές) 52
Πίνακας 12. Ονομαστική αναφορά όσων υπογράφουν ως «λαός των Αθηνών» στις 21 Ιανουαρίου 1825. (92 υπογραφές) 54
Πίνακας 13. Ονομαστική αναφορά όσων υπογράφουν ως «επαρχιώτες Αθηνών» στις 23 Απριλίου 1825. 61
Πίνακας 14. Ονομαστική αναφορά «κατοίκων της πόλεως και των χωρίων των Αθηνών» που υπογράφουν το αίτημα του κοινοτικού συμβουλίου στις 28 Οκτωβρίου 1830 προς τον Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια. (98 υπογραφές) 67
Πίνακας 15. Αντιπολιτευόμενοι στον Ιωάννη Καποδίστρια από την Αθήνα και τα χωριά της: αναφορά πολιτών με ημερομηνία 8 Ιουλίου 1831 στην εφημερίδα «*Ο Απόλλων*» (φύλλο 42/173-170). (297 ονόματα) 72
Πίνακας 16. Ονομαστική αναφορά όσων υπογράφουν το πρακτικό εκλογής της 1ης Ιανουαρίου 1823 για τους παραστάτες της Εθνικής Βουλής στην Επίδαυρο. (32 υπογραφές) 81
Πίνακας 17. Ονομαστική αναφορά όσων υπογράφουν το πρακτικό για την αντικατάσταση των δύο μελών του Επαρχιακού Κριτηρίου των Αθηνών στις 2 Μαΐου 1824. 84
Πίνακας 18. Ονομαστική αναφορά όσων υπογράφουν το πρακτικό εκλογής πληρεξουσίων της επαρχίας Αθηνών στις 17 Ιανουαρίου 1826. 88
Πίνακας 19. Ονομαστική αναφορά Νοικοκυραίων αγοραστών και Καπεταναίων της περιόδου 1821-1833 *που είχαν πολιτικό ρόλο* μέσα στην Επανάσταση. 92
Πίνακας 20. Οι κατά τον Παναγή Σκουζέ 36 (35) ενορίες-μαχαλάδες της Αθήνας 108
Πίνακας 21. Τοποθεσίες αγορών των νοικοκυραίων με πολιτική θέση στην Επανάσταση. 110
Πίνακας 22. Ονομαστική αναφορά προεστών αγοραστών της περιόδου 1821-1833 *που είχαν πολιτικό ρόλο* μέσα στην Επανάσταση. 112
Πίνακας 23. Τοποθεσίες αγορών των προεστών με πολιτικό ρόλο στην Επανάσταση. 127
Πίνακας 24. Ονομαστική αναφορά αγοραστών *με πάνω από μία αγορά ανά νοταριακό αρχείο* της περιόδου 1821-1833 *που δεν είχαν πολιτικό ρόλο* μέσα στην Επανάσταση (143 ονόματα). 134

Πίνακας 25. Τοποθεσίες αγορών των αγοραστών χωρίς πολιτικό ρόλο στην Επανάσταση και με πάνω από μια αγορά (1>) ανά νοταριακό αρχείο. 183

Πίνακας 26. Π. Πούλος: αγοραστές χωρίς πολιτική θέση και με μία αγορά ανά νοταριακό αρχείο. 187

Πίνακας 27. Αγοραστές Ι. ΛΑΓΑΝΗΣ χωρίς πολιτική θέση και με μία αγορά ανά νοταριακό αρχείο. 192

Πίνακας 28. Α.Μ.Ο.Ε.: αγοραστές χωρίς πολιτική θέση και με μία πράξη αγοράς ανά νοταριακό αρχείο. 194

Πίνακας 29. Ανίχνευση της κοινωνικής προέλευσης των 143 αγοραστών χωρίς πολιτική θέση και με πάνω από μία αγορά (>1). 201

Πίνακας 30. Πρόσωπα που «υπογράφουν» την εκλογή της Δημογεροντίας το Μάρτιο του 1815. (30 υπογραφές) 216

Πίνακας 31. 1824 Νοεμβρίου 20, κατάλογος των εν Νοεμβρίου γραμμένων στρατιωτών του αντιστράτηγου Γεωργάκη Λέκα 217

Πίνακας 32. Στρατιώτες («συντρόφους») υπό την οδηγία του Μήτρου Λίτζα (Λίτσα) στη φρουρά της Αθήνας (1η Ιουλίου 1826). (51 ονόματα) 218

Πίνακας 33. Καταγραφή των στρατιωτών των υπό την οδηγίαν των χιλιάρχων Γ. και Δ. Λέκιδων, οπού ευρίσκονται με το στρατόπεδον του στρατηγού Διονυσίου Ευμορφόπουλου, Αθήναις τη ά Σεπτεμβρίου 1824. 221

Πίνακας 34. Κοινωνικά χαρακτηριστικά πωλητών της αρχειακής ενότητας Π.ΠΟΥΛΟΣ. 225

Πίνακας 35. Κοινωνικά χαρακτηριστικά πωλητών της αρχειακής ενότητας Ι.ΛΑΓΑΝΗΣ. 238

Πίνακας 36. Αναφορά των πωλητών και του αριθμού νοταριακών πράξεών τους της αρχειακής ενότητας Α.Μ.Ο.Ε. 244

Πίνακας 37. Αγοραστές εθνικών φθαρτών κτημάτων στην Αθήνα την περίοδο 1823-1826. (73 ονόματα) 251

Πίνακας 38. Ενοικιαστές εθνικού ελαιώνα Αθηνών, 1825. 258

Πίνακας 39. Ενοικιαστές και υπενοικιαστές των εθνικών προσόδων και τελωνείων της Επαρχίας Αθηνών και περιοχών της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος, 1824-1826. (32 ονόματα) 286

Πίνακας 40. Ενοικιαστές εθνικών περιβολιών (94 ονόματα) 292

Πίνακας 41. Λογαριασμός Γενικός των Προσόδων και Εξόδων της Επαρχίας των Αθηνών από α' Μαρτίου των 1824 μέχρι α' Μαρτίου των 1825. 298

Πίνακας 42. Πρόσωπα που αμείβονται από το «Ταμείον της Επαρχίας» την περίοδο 1824 (α΄ Μαρτίου)-1825 (α΄ Μαρτίου). 300

Πίνακας 43. Έξοδα της Επαρχίας Αθηνών, 1824-1825. 303

Πίνακας 44. Πρόσωπα που αμείβονται από τις εθνικές προσόδους Αθηνών και το λογαριασμό της Επαρχίας Αθηνών με εντολή του Εθνικού Ταμείου. 305

Πίνακας 45. Συνάφι κτιστών, 1825. 314

Πίνακας 46. Κατανομή του εράνου του 1826 στην Επαρχία Αθηνών. 315

Πίνακας 47. Μέλη της συνέλευσης Αθηνών της 23ης Φεβρουαρίου 1825. (30 υπογραφές) 317

Πίνακας 48. Καλλιεργητές εθνικών μποστανίων σπαρμένων με ριζάρι σύμφωνα με την καταγραφή της 9ης Οκτωβρίου 1822. 319

Πίνακας 49. Τοποθεσίες αγορών των νοταριακών πράξεων συνολικά που αφορούν την έγγειο ιδιοκτησία (ελαιόδεντρα, χωράφια, περιβόλια, αμπέλια, τσιφλίκια, νερό, αλώνια) με τις περισσότερες εμφανίσεις
σε νοταριακές πράξεις. 320

Πίνακας 50. Κυριότερες τοποθεσίες αγορών των νοταριακών πράξεων συνολικά που αφορούν τα αστικά ακίνητα (οσπήτια, οσπητότοπος/οικόπεδο, εργαστήρια, ερείπια) με τις περισσότερες εμφανίσεις σε νοταριακές πράξεις. 322

Πίνακας 51. Αγοραπωλησίες μύλων και νερού. 323

Πίνακας 52. Ονομαστική αναφορά των μελών του κοινοτικού συμβουλίου που υπογράφουν την αναφορά προς τη Διοίκηση στις 4 Ιανουαρίου 1825. (72 συνολικά υπογραφές) 326

Πίνακας 53. Ονομαστική αναφορά των μελών του πρώτου μετεπαναστατικού κοινοτικού συμβουλίου-συνέλευσης που υπογράφουν την απόφαση της κοινότητας σχετικά με τις απαλλοτριώσεις των ιδιοκτησιών στις 17 Σεπτεμβρίου 1833. (230 υπογραφές) 329

Πίνακας 54. Μετεπαναστατικά επιτηδεύματα γηγενών Αθηναίων μέχρι το 1854. 335

Παράρτημα εικόνων

Παράρτημα

Πίνακας 1. Καταγραφή των ονομάτων των μελών της ανώτερης κοινωνικής τάξης της προεπαναστατικής περιόδου (προεστών) και των μελών της που εμφανίζονται ως αγοραστές την περίοδο 1821-1833.

	τω 1819 Απριλίου 4	**«Πρακτικόν ειρηνεύσεως των κατοίκων Αττικής».**[1]		
	Οι Προεστώτες Αθηνών. (αναφέρεται στα τρία πρώτα ονόματα του εγγράφου)			**αγοραστές 1821-1833**
α/α	**Όνομα**	**Επώνυμο**	**Πατρώνυμο**	
1.	Νικόλαος	Λογοθέτης (δημογέροντας το 1815 και το 1819)		όχι
2.	Άγγελος (Αγγελάκης)	Καγγελέρης (Καγγελάριος, Καντζιλιέρης) (δημογέροντας το 1815 και το 1819)		όχι
3.	Παλαιολόγος	Μπενιζέλος (Βενιζέλος) (δημογέροντας το 1819)	(Αγγελάκης)	όχι
4.	Ηγούμενος Κύριλλος	(Πεντέλης)		όχι
5.	Ηγούμενος Συμεών	(Σπυριδωνίτης) [Μαρμαροτούρης]		όχι
6.	Σ. (Σπύρος)	Καπετανάκης		όχι
7.	Ν.	Τυρναβίτης		όχι
8.	Χ. Παναγής (Χατζή Παναγής)	Ζαχαρίτσας (Ζαχαρίτζας)		όχι
9.	Σπυρίδων	Παλαιολόγος	Ανδρέου	ναι
10.	Σταύρος	Πατούσας		όχι
11.	Χ. Φίλιππος (Χατζή Φιλιππής)	Γουναράκης		όχι
12.	Ιωάννης	Λαγάνης (Λαγάνας)		όχι
13.	Μιχαήλ	Μπάρμπανος		όχι
14.	Ιωάννης	Πανταζής		όχι
15.	Παναγής	Χαλκοκονδύλης		όχι
16.	Σπυρίδων	Παλαιολόγος		ναι
17.	Σπυρίδων	Πατούσας		ναι
18.	Στεφανής	Λιανοσταφίδας		όχι
19.	Χ. Νικολής (Χατζή Νικολής)	Μπούκρας		ναι
20.	Χ. Σπυρίδων (Χατζή Σπύρος)	Γκικάκης (Τζικάκης, Γγικάκης)		ναι
21.	Γεωργής (Γεώργιος)	Μπάρμπανος		όχι
22.	Λινάρδος	Καλογεράς		όχι

[1] Δημήτριος Γρ. Καμπούρογλου, *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηνών*, τόμος πρώτος, εν Αθήναις 1889, σ. 254-256.

		(Καλογερόπουλος, Καλόγερος)		
23.	Φυλακτός	Δεμεργής[2] (Δεμιρτζής και Δεμερτζής στη βάση των δεδομένων και στον Σουρμελή)		ναι (αγοραστής ήταν και ο υιός του Βασίλης)
24.	Χ. (Χατζή) Γεωργαντάς	Σκουζές		όχι (εμφανίζεται ο υιός του Δημήτριος)
25.	Παναγής	Σκουζές		ναι
26.	Σωτήριος	Θηβαίος		ναι
27.	Μήτρος	Θηβαίος		όχι (εμφανίζονται οι υιοί του Θεοδωρής, Γεώργιος, Ανδρέας)
28.	Σωτήριος	[…] (Μπενιζέλος, Βενιζέλος)		ναι
29.	Ιωάννης (Γιαννάκος)	Τρικαλιανός (Τρικαλινός, Τρικκαλιανός στον Σουρμελή)		όχι
30.	Αναγνώστης	Ξηροτάγαρος (Ξεροτάγαρος)		ναι
31.	Μήτρος	Καντίλης (Κοντίλης, Κονδύλης στον κατάλογο του Σουρμελή)		όχι
32.	Γιαννάκης	Θηβαίος		όχι
33.	Γεώργιος	Κρητικός (Κριτικός)		όχι
34.	Γεωργάκης	Χαϊμαντάς (Χαϊμανδάς στη βάση δεδομένων)		όχι (εμφανίζεται ο υιός του Σωτήριος)
35.	Αναγνώστης	[…] (Δανίλου ίσως)		(όχι)
36.	Στάμος (Στέφανος)	Λιανοσταφίδας		όχι
37.	Δημήτριος	Κοπίδης		ναι
38.	Δημήτριος (Μήτρος, Δημητράκης)	Μποζίκης (Μποζίτζης, Μπουζίκης, Βουζίκης στον Σουρμελή)	Παναγιώτης	ναι
39.	Χ. Δημήτριος (Χατζή Δημήτρης)	Καρόρης (Καρώρης)		όχι
40.	Παναγιώτης	Μπάτης (Μπάτζης, Μβάτης στον Σουρμελή)		όχι
41.	Σταύρος	Μπουζίτζης (Βουζίκης) (Μπουλίκης)		όχι (εμφανίζεται ο υιός του Νικολής)
42.	Σιδέρης	[…] (πρόκειται για τον Σιδέρη Αργύρη, όπως προκύπτει από το έγγραφο εκλογής Δημογεροντίας του 1815 και του 1820)		όχι

[2] Στη «Δωδεκάς των Αθηνών» το 1817 συμμετείχε ο Δημήτριος Ντεμερτζής (Δεμερτζής).

43.	Χ. Νικόλαος (Χατζή Νικολός)	Μπανάνας (Μπακνάνας)		όχι (εμφανίζεται ο υιός του Δημήτριος)
44.	Σιδέρης	Μπογιατζής (Βογιατζής)		όχι
45.	Παναγής	Μισαραλιώτης (Μισαραλιότης)		όχι
46.	Γιαννάκος	Καρόρης		ναι
47.	Παναγιωτάκης (Λανθασμένα καταγράφεται ως Σταματάκης)	Νικολάου (Νικόλαος)		όχι
48.	Νικολής	Κοπίδης		όχι
49.	Στάμος	Ανδριανός (Αντριανός, Αδριανός στον Σουρμελή)		όχι
50.	Δημητράκης (Μήτρος στη βάση δεδομένων)	Καζάκης (Καζαγκής, Κατσαντρής, Καζαντζής στον Σουρμελή) Αναφέρεται ένας Δημήτριος Καζαντζής που έπεσε το 1826 στην πολιορκία της Ακρόπολης.		ναι
51.	Δημητράκης (Δημήτριος)	Κυριακού (Κυριάκος, Κυριακός)		όχι
52.	Χρήστος	Μπόρσας (Μπάρσας, Βόρσας στον Σουρμελή)		ναι
53.	Δημητράκης (Δημήτριος)	Τυρόπουλος (Τυροπούλος στον Σουρμελή)		όχι
54.	Μήτρος	Κοροπιώτης (Κοροπιότης)		ναι
55.	Γιαννάκος (Γιάννης)	Καγτζηλέρης (Καντζιλιέρης, Καγγελέρης)		όχι
56.	Λάμπρος	Νέρης (Νέζης)		όχι
57.	Βασίλης	Σαράντης (Σαράντου)		όχι
58.	Παναγιώτης	Βλάχος (Βλαχόπουλος)		όχι (εμφανίζονται οι υιοί του Αναστάσιος και Σπύρος)
59.	Χ. Ιωάννης (Χατζή Ιωάννης)	Χαλκοκονδύλης		όχι
60.	Αγγελάκης	Μπενιζέλος (Βενιζέλος)		όχι (εμφανίζεται ο υιός του Σωτηράκης)
61.	Δημήτριος	Αθανασίου		όχι
62.	Νικόλαος	Πιτάρης (Πιτάκης, Πιττάκης)		όχι
63.	Αναστάσιος	Κοπίδης		όχι
64.	Μιχαήλ	Αστρακάρης		όχι
65.	Σπυρίδων	Μισαραλιώτης (Δημογέροντας ή επίτροπος το 1815)		όχι

66.	Αργυρός	Πούλος[3]		όχι
67.	Νικολής	Χαϊμαντάς (Χαϊμανδάς)		ναι
68.	Συμεός (Συμεών)	Γαλάκης		ναι
69.	Γιάννης	Χτενάς (Κτενάς)		ναι
70.	Σπύρος (Σπυρίδων)	Χ. Μπενάρδος (Χατζή Μπενάρδος)		ναι
71.	Σωτήριος	[…]		
72.	Αντώνιος	[…] (Καλοπαναγιώτου)		όχι
73.	Γρηγόριος	[…]		
74.	Αντώνιος	Δήμου (Δήμος, Δήμας, Δημητρίου)[4]		όχι
75.	Παναγής	Πούλος		ναι
76.	Σπύρος	Σκαπέσος		όχι
77.	Βασίλειος (επαναλαμβάνεται στον α/α 124)	Χ. Παναγιώτου (Χατζή Παναγιώτου και Χατζή Παναγιώτης)		όχι
78.	Λάμπρος	Βλάχος (Βλαχόπουλος)		ναι
79.	Μανώλης	Κοντογιάννης		όχι
80.	Παναγής	Πανταζής		ναι
81.	Σπύρος	Μπουγιουκλής (Βουγικλής-Βουγιουκλής)		όχι
82.	Αποστόλης	[…] (Ταμπάκης)		όχι
83.	Λουκάς	Νίκας		όχι
84.	Κωνσταντής	Πιττάκης (Πιτάκης, Πιτάρης)		ναι
85.	Χρήστος	Ταβάνης		ναι
86.	Νικόλαος	Κοκόσης (Κοκώσης)		ναι
87.	Δημητράκης (Δημήτριος)	Ξάνθης (Ξάνθος)		όχι
88.	Άγγελος	Γέροντας		ναι
89.	Σπύρος	Καλογεράς (Καλογερόπουλος)		ναι
90.	Χ. Ιωάννης (Χατζή Ιωάννης)	Χέλμης		όχι (εμφανίζεται ο υιός του Βασίλειος)
91.	Συμεών	Ζαχαρίτζας (Ζαχαρίτσας) (υπήρξε καπεταναίος-προεστός)		ναι
92.	Αναγνώστης (μήπως Κωνσταντής)	Μαζιώτης (Μαζιότης)		όχι
93.	Μήτρος	Ρωμανός		όχι
94.	Σπυρίδων	Ρύτος (Ρύστος)		όχι
95.	Νικολής	Πυρής (Πύρης)		όχι
96.	Νικόλαος	Καλιφουρνάς (Καλλιφουρνάς στον Σουρμελή, Καλλιφρονάς)		όχι (εμφανίζεται ο υιός του Δημήτριος Καλιφρονάς

[3] Στη «Δωδεκάς των Αθηνών» υπάρχει ο Μιχαήλ Πούλος.

[4] Ο Αντώνης Δήμου υπήρξε μάρτυρας σε 24 νοταριακές πράξεις.

				μετέπειτα Δημογέροντας)
97.	Αναστάσης (Αναστάσιος)	Κροντηράς		όχι (εμφανίζεται ο υιός του Παναγής)
98.	Νικολός	Χαρίτος		όχι
99.	Αλύπιος	Παντζίρης (Αλώπιος Σαντζήρης στη βάση δεδομένων)		ναι
100.	Νικολός (Νικόλαος)	Χρυσοχός[5] (Χρυσοχόος)		όχι
101.	Μήτρος	Πάλης (Πάλλης)		όχι
102.	Παναγής (Παναγιώτης)	Γελαδάκης	Θεοδωρής[6]	ναι
103.	Αντώνης	Καντήλης (Καντίλης, Κοντίλης, Κοντήλης ή Κονδύλης)		όχι
104.	Παναγής	Ρίντας (Ρέντας στη βάση δεδομένων, Ρέντης)		ναι
105.	Νικολής	Στίνης (αλλού ως Στίνος, Στύρης)		όχι
106.	Νικολής (Νικόλαος)	Καρμετζάνης (αλλού Καρκακιάνις-πίνακας 18- και Καραγιάννης-Καρακατζάνης στον κατάλογο Σουρμελή και στους ενοικιαστές του εθνικού ελαιώνα Αθηνών.)		ναι
107.	Σταύρος	Μπούκης (Μπούφης, Μπούτζης)		όχι
108.	Σπύρος (Σπυρίδων)	Παναγιωτάκης		όχι
109.	Γιάννης	Μπάμπαρης (Μπόμπαρης)		όχι
110.	Πέτρος	Δημητρίου (Δήμου)		όχι
111.	Αναγνώστης	Κανέλου (Κανέλος στον Σουρμελή)		όχι
112.	Σαράντης	Χαϊμαντάς (Χαϊμανδάς)		όχι
113.	Αναστάσης	Φωτόπουλος		όχι
114.	Χ. Λάμπρος Χατζή Λάμπρος	Κόσκρος (Κόσκορος στο Σουρμελή)		όχι
115.	Αναγνώστης	Λαγάνης		όχι
116.	Κόλιας	Γκίγκικας (Τζίτζικας, Τζίντζηκας στον Σουρμελή)		όχι
117.	Στάμος	Παληκάρης		όχι
118.	Στάμος	Ματούκας		ναι
119.	Μιχαήλ	Καβελάρης (Καββαλάρης και ως Καβαλάρης στο Σουρμελή.)		όχι
120.	Δημήτριος	Μπιρσής (Μπυρσής, Μπερσής, Βερσής)		ναι
121.	Σπυρίδων	Καλογεράς		ναι

[5] Ήταν με τον Ηγούμενο Διονύσιο Πετράκη στην Κωνσταντινούπολη το 1794, στην συνάντηση με τον Χατζή Αλή Χασεκή σχετικά με τα χρέη της Μονής, στο Μπενιζέλος, 1986, ό.π., σ. 362.

[6] Ο Θεοδωρής Γελαδάκης, πατέρας του Παναγή, ήταν παπουτσής στην Αθήνα, στον οποίο κοντά μαθήτευσε την τέχνη αυτή ο Παναγής Σουζές, Σκουζές, 1948, ό.π., σ. 95.

		(Καλογερόπουλος, Καλόγυρος και Καλόγερος)		
122.	Παναγής	Τσούνας (Τζούτζος και Τζούτζας)		όχι
123.	Μήτρος	Νιάνιας (Γιάγιας, Γιαγιάς)		όχι
124.	Βασίλειος	Παναγιώτου (αλλού ως Χατζή Παναγιώτου-Χατζή Παναγιώτη)		όχι
125.	Παναγιώτης	[…]		
126.	Σπυρίδων	Λανδέζος (όμοια στον κατάλογο του Σουρμελή)		όχι
Οι εκ χωρίων			χωριά	
127.	Χριστόδουλος	Μαρκούρης (αλλού Μερκούρης)	Μαρκόπουλο	όχι εμφανίζονται οι κάτοικοι Μαρκόπουλου
128.	Γιαννάκης	Ανδρέα (Ανδρέου)		ναι
129.	Νικολάου	Μαρκούρης (αλλού Μερκούρης, Μαρκουράκης)		όχι
130.	Σιδέρης	Πάρτζης		όχι
131.	Λάμπρος	Πιέτρης (Πέτρος στον Σουρμελή)	Κουβαρά (Κουβαράς)	όχι
132.	Αναγνώστης	Μπούκης		όχι
133.	Αναγνώστης	Κούβελας (αλλού Κουβέλης και Κούβελος στον Σουρμελή)[7]	Μενίδι	όχι
134.	Μιχάλης	Δήμας (Δήμος, Δήμου)		όχι
135.	Νικολός	Μουστακάτος (Μουστάκας στον Σουρμελή)		όχι
136.	Μήτρος	Βρετός (Βρεττός, Βρετάκης)		όχι
137.	Γιάννης	Σταύρου	Λιόπεσι	όχι
	[Αθήνα, 4 Απριλίου 1819]			

Πίνακας 2α. Στρατιώτες του φρουρίου Αθηνών το 1826.

Στρατιωτικός κατάλογος του φρουρίου Αθηνών, 1η Μαρτίου 1826			
Α/Α	Όνομα	Επώνυμο	αγοραστές 1821-1833
1.	Αυγέρης	Καστελιώτης	όχι
2.	Γεωργάκης	Καλαμπακόπουλος	όχι
3.	Σεραφείμ	Καλόγηρος	όχι
4.	Γεώργιος	Καλόγηρος	όχι
5.	Γιαννούλας	Τοπολιάτης	όχι
6.	Δημήτριος	Λετζινιώτης	όχι
7.	Γιάννης	Τοπολιάτης	όχι
8.	Νικολός	Πετρόπουλος	όχι

[7] Το επίθετο Κουβελάνος, όμως, το αποδίδουμε σε νοικοκυραίους.

9.	Στάθης	Πετρόπουλος	όχι
10.	Γεωργάκης	Πούλος	ναι
11.	Γεώργιος	Μαυροληθαρίτης	όχι
12.	Γεωργάκης	Μποτζοστάθης	όχι
13.	Κίτζος	Αργυροκαστρίτης	όχι
14.	Νάκος	Σάββα	όχι
15.	Ντέδος	Λέκος	όχι
16.	Κωνσταντίνος	Λεβαδίτης	όχι
17.	Γεώργης	Χιώτης	όχι
18.	Θωμάς	Αργυροκαστρίτης	όχι
19.	Γιαννάκος	Λαγουμιτζής[8]	όχι
20.		Κολοβός	ναι
21.	Αθανάσιος	Σμυρναίος	όχι
22.	Πάσος	Πρεβεζάνος	όχι
23.	Μήτρος	Κενούριος	όχι
24.	Τριαντάφυλλος	Κουτζογιάννης	όχι
25.	Χρήστος	Αγιαννιώτης	όχι
26.	Αναστάσιος	Κοκκιναίος	όχι
27.	Ζάχος	Αγραφιώτης	όχι
28.	Γιαλιάς	Τοπολιάτης	όχι
29.	Νικολάκης	Τοπολιάτης	όχι
30.	Χρήστος	Αντωνόπουλος	όχι
31.	Χρηστόφας		όχι
32.	Δαΐ- Μανόλης		όχι
33.	Κώνστας	Φλομερίτης	όχι
34.	Χρήστος	Μπαρκόσης	όχι
35.	Γιαννάκης	Κουμπαρά	όχι
36.	Γεροταμπούρης	Λεβαδίτης	όχι
37.	Μήτρος	Τεντούλας	όχι
38.	Γιάννης	Μαρομματιώτης (Μαυρομάτης στη βάση δεδομένων)	ναι
39.	Ηλίας	Αθηναίος	όχι
40.	Δημήτρης	Τσαρουχάς	όχι
41.	Δρίτζας	Κοκκιναίος	όχι
42.	Σκαμπαρδώνης		όχι
43.	Μήτρος	Θηβαίος	όχι (εμφανίζονται οι υιοί του Θεοδωρής, Γεώργιος, Ανδρέας)
44.	Γιάννος	Μητράσα	όχι
45.	Θεοδωρής	Ζωγράφος	όχι

[8] Επίθετο με κόκκινο χρώμα δείχνει πως υπήρχε αγοραστής με το ίδιο επίθετο στη βάση δεδομένων. Πολλά επίθετα είναι χαρακτηριστικά ξενικής καταγωγής, όπως τα Αγραφιώτης, Ευριπαίος, Σαλωνίτης, Λεβαδίτης, Λαρσινός κ.α.

46.	Μήτρος	Θύμνιος	όχι
47.		Καλόγηρος	όχι
48.	Σπύρος	Χελιώτης	όχι
49.	Αναστάσης	Πλιάτζικας	όχι
50.	Νικολής	Βαβουλιώτης	όχι
51.	Αθανάσιος	Χελιώτης Σπύρου	όχι
52.	Ζάχος	Αγραφιώτης	όχι
53.	Κώνστας	Ξηροβεδούρας	όχι
54.	Λουκάς	Αγραφιώτης	όχι
55.	Γιάννης	Μανούσης	όχι
56.	Κωνσταντής	Καραλής	όχι
57.		Αλεξανδρής	όχι
58.	Αθανάσιος	Μουταφτζής	όχι
59.	Ηλίας	Κατζαρός	όχι
60.	Λουκάς	Γκιόρδας	όχι
61.	Αποστόλης	Αναστασόπουλος	όχι
62.	Νικολός	Σαλταφέρης	όχι
63.		Κατζούδας	όχι
64.	Γιάννης	Μπάφας	όχι
65.	Λουκάς	Μποτίλιας	όχι
66.	Αναστάσης	Καλεσούλας	όχι
67.	Μήτρος	Ζητουνιάτης	όχι
68.	Θανάσης	Σήρμος	όχι
69.	Χατζή Θεοδωρής		όχι
70.	Γεραλήπασας		όχι
71.	Τζοβάνης	Αυβαλιώτης	όχι
72.	Μιχάλης	Κοκκιναίος	όχι
73.	Γιάννης	Κοκκιναίος	όχι
74.	Πέτρος	Νίτης	όχι
75.	Γέρο-Νικόλας		όχι
76.	Λάμπρος	Πολίτης	όχι
77.	Αντώνης	Κυπραίος	όχι
78.	Αντώνης	Σκλαβούνος	όχι
79.	Γερο-θανάσης	Βαργιανήτης	όχι
80.	Παναγιώτης	Μπούζγολης	όχι
81.	Κόλιας	Γεωργάκη	όχι
82.	Νικόλας	Τιλομένος	όχι
83.	Στάθης (δεν αναγράφεται	Παπα-Γεωργίου	ναι

	όνομα)		
84.	Νικολός	Κοντολιάτης	όχι
85.	Αναστάσης	Πάλης	όχι
86.	Τριάντης	Καστρίτης	όχι
87.	Γιάννης	Γόλφης	όχι
88.	Ηλίας	Σμυρναίος	όχι
89.	Θανάσης	Μπάσιας	όχι
90.	Σταμάτης	Γεροδήμου	όχι
91.	Αναστάσης	Νίκας	όχι
92.	Κωνσταντής	Βλάχος	όχι
93.	Αναγνώ<στης>	Βαγιώτης	όχι
94.	Γεωργάκης	Κακοπουλιώτης	όχι
95.	Γεωργάκης	Κατζαρός	όχι
96.	Αθανάσης	Αμπελακιώτης	όχι
97.	Μαργαρίτης		όχι
98.	Γιάννης	Αγραφιώτης	όχι
99.	Μιχάλης	Αθηναίος	όχι
100.	Ηλίας	Σπανόπουλος	όχι
101.	Αντώνης	Θηβαίος	όχι
102.	Παναγιώτης	Λουλούδας	όχι
103.	Γεροδημήτρης		όχι
104.	Θύμιος	Ζητουνιάτης	όχι
105.	Θεοδωρής	Αμπελακιώτης	όχι
106.	Τριαντάφυλλος	Θεσσαλονικής	όχι
107.	Αναστάσης	Χρυσαΐτης	όχι
108.	Γιάννης	Καρακότας	όχι
109.	Γεώργης	Τούρκος	όχι
110.	Γεώργης	Σαλωνίτης	όχι
111.	Μήτρος	Κελεπούρης	όχι
112.	Μήτρος	Σκρέτας	όχι
113.	Γκίκας	Κουμπάρος	όχι
114.	Δήμος	Καστελιώτης	όχι
115.	Παπα-Γεώργης	Κοκκιναίος	όχι
116.	Θανάσης	Καραγιάννης	όχι
117.	Θωμάς	Κοκκιναίος	όχι
118.	Γιάννης	Ντάμπαρης (Ντάβαρης)	όχι
119.	Γκόλφης	Καρδικιώτης	όχι
120.	Νικολός	Καρδικιώτης (αδελφός του)	όχι
121.	Κόμνας	Χρυσαΐτης	όχι
122.	Τριαντάφυλλος	Παπούλιας	όχι
123.	Χρηστόφορος	Κολωπίθας	όχι
124.	Ηλίας	Πολίτης (Πολίτζης;)	όχι
125.	Νικόλας	Σκίπου	όχι
126.	Γεωργάκης	Στόφορος	όχι
127.	Αναστάσης	Πουλόπουλος	όχι
128.	Μάρκος	Τόνκας	όχι
129.	Κωνσταντίνος	Σκλαβούνος	όχι
130.	Μηχάλης	Καφφετζής	όχι

131.	Μήτρος	Σαμπάνης	όχι
132.	Στάμος (Σταμάτης)	Θηβαίος	ναι
133.	δεν υπάρχει καταγραφή στον αύξοντα αυτό αριθμό της πηγής		
134.	Μήτρος	Σουλιώτης	όχι
135.	Παναγιώτης	Μηλιότης Ανδρίτζου	όχι
136.	Μήτρος	Λεβαδίτης	όχι
137.	Αγγελής	Γεώργου (Γεωργίου;)	όχι
138.	Μήτρος	Γεώργου	όχι
139.	Σταμάτης	Βλάχου	όχι
140.	Γιαννάκης	Λεβαδίτης	όχι
141	Αθανάσιος	Ευριπαίος	όχι
142.	Χρήστος	Βούλγαρης	όχι
143.	Μηχάλης (Μιχάλης)	Χασιώτης	ναι
144.	Δημήτρης	Κοσιβάς	όχι
145.	Γούλας	Κραβαρίτης	όχι
146.	Τριαντάφυλλος	Σγουρός	όχι
147.	Γιάννος	Μπάκας	όχι
148.	Γεώργης	Σκλήθρας	όχι
149.	Κώστας	Αγραφιώτης	όχι
150.	Σταμάτης	Καπαντριώτης	όχι
151.	Παναγιώτης	Παπουτζής	όχι
152.	Γιάννης	Αναστάση	όχι
153.	Γεώργης	Λαρσινός	όχι
154.	Δημήτριος	Καρπενισιότης	όχι
155.	Χρήστος	Ευριπαίος	όχι
156.	Γεροδήμος	Παυλάκη	όχι
157.	Ανδρίζος	Γεροδήμου	όχι
158.	Θανάσης	Φαρκός	όχι
159.	Μήτρος	Καλαντζής	όχι
160.	Κωνσταντίνος	Καλαντζής	όχι
161.	Δήμος	Αγραφιώτης	όχι
162.	Αναστάσης	Δραμισιώτης	όχι
163.	Αναγνώστης	Τραχωμένος	όχι
164.	Θανάσης	Μουσταφιώτης	όχι
165.	Κώνστας	Μουσταφιώτης (αδελφός του) όχι	
166.	Γιάννης	Τζουρκατιώτης	όχι
167.	Μάρκος	Μησηρλής (Μισιρλής)	όχι
168.	Δήμος	Παυλιανίτης	όχι
169.	Γεώργης	Κουτζός	όχι
170.	Θανάσης	Κουμπάρος	όχι
171.	Σταμάτης	Κοκκιναίος	όχι
172.	Γιάννης	Χαλδούπης	όχι
173.	Θανάσης	Ροπαΐτης	όχι
174.	Θανάσης	Θηβαίος	όχι

175.	Βασίλης	Τρουμπετιέρης	όχι
176.	Αγγελής		όχι
177.	Θανάσης	Τραχμαναίος	όχι
178.	Γιαννάκης	Τραχμαναίος	όχι
179.	Αυγερής	Γηδαράκος	όχι
180.	Τριαντάφυλλος	Κουκουβίστας	όχι
181.	Παγώνας	Χίος	όχι
182.	Μήτρος	Δρακοσπηλιώτης	όχι
183.	Θεοδωρής	Χασανδριανός	όχι
184.	Γιάννης	Μπουνιτζιώτης	όχι
185.	Θανάσης	Γραβιάς	όχι
186.	Παναγιώτης	Παυλιανίτης	όχι
187.	Αναστάσης	Περμέτης	όχι
188.	Βλάσης	Τοπολιάτης	όχι
189.	υιός του Βλάση		όχι
190.	Κωνσταντίνος	Βλάσης	όχι
191.	Σπύρος	Κουτζοδήμος	όχι
192.	Ηλίας	Κουμπάρος	όχι
193.	Γεώργης	Ψωμάς	όχι
194.	Μίλιος	Βούλγαρης	όχι
195.	Αποστόλης	Βούλγαρης	όχι
196.	Χασάν αγάς	(χειρούργος)	όχι
197.	Γεωργάκης	Λεβαδίτης	όχι
198.	Μεχμέτης		όχι
199.	Γιαννούτζος	Μακαρίτη	όχι
200.	Γεωργάκης	Σαλωνίτης	όχι
201.		Πλατής	όχι
202.	Παπα-Νικόδημος		όχι
203.		Πασχάλης	όχι
204.	Νικολός	Τοπολιάτης	όχι
204.	Κώνστας	Αντώνη	όχι
205.	Κωνσταντής	παπα-Γεωργόπουλος	όχι
206.	Μήτρος	παπα-Γεωργόπουλος(αδελφός του) όχι	
207.	Νικολός	παπα-Γεωργόπουλος (αδελφός των) όχι	
208.	Γιαννάκης	γαμβρός των	όχι
209.		Μπαλαούρας	όχι
210.	Δανιήλ	Κελάρης	όχι
211.	Στέφαν	Αχτζάς	όχι
212.	Θανάσης	Κάρμας	όχι
213.	Λινάρδος	Κελεπούρης	όχι

214.	Μήτρος	Πανουργιάς	όχι
215.	Κώνστας	Μίγκος	όχι
216.		Κοτοπούλης	όχι
217.	Αναστάσης	Σκριπαΐτης	όχι
218.	Χασάν	Μάμος	όχι
219.	Αθανάσης	Βιολτζής	όχι
220.	Χρήστος	Τουφεκτζής (Τουφεκξής)	ναι
221.	Δαμασκινός (ιερεύς της εκκλησίας)		όχι
222.	Νικόλαος	Κανούσης	όχι
223.	Κώνστας	Χατζη - Χρήστου	όχι
224.	Νικόλας	Κονιτζιώτης	όχι
225.	Νίκος	Γαλαξιδιώτης	όχι
226.	Ανδρέας	Ζαγκανάς	όχι
227.		Γκίκας	όχι
228.	Παναγιώτης	Κουκουβίστας	όχι
229.	Κώνστας	Έφορας	όχι
230.		Τασούλας	όχι
231.	Παναγιώτης	Βαργιανίτης	όχι
232.	Νίκος	Γερογιάννη	όχι
233.	Σπαθογιάννης		όχι
234.	Γερογιάννης		όχι
235.	Παναγιώτης	Βαργιανίτης	όχι
236.	Παναγιώτης	Χασιώτης	ναι
237.	Κωνσταντίνος	Τοπολιάτης	όχι
238.	Κωνσταντίνος	Βλαχοκοστίθης	όχι
239.	Αναστάσης	Καπαντριώτης	όχι
240.	Καραχρήστος		όχι
241.	Νικόλας	Κανούση	όχι
242.	Μιχάλης	Καρακούτας	όχι
243.	Γιάννης	Αγραφιώτης	όχι
244.	Κώνστας	Βαργιανίτης	όχι
245.	Γιάννης	Τοπολιάτης	όχι
246.	Στάθης	Σαλωνίτης (Σαλωνιτίδης)	όχι
247.	Γεώργης		όχι

Πίνακας 2β. Στρατιώτες της πόλης των Αθηνών, 15 Μαΐου 1826. Με σταυρό (+) σημειώνονται οι σκοτωμένοι.

α/α	**Όνομα**	**επώνυμο/ πατρώνυμο**	**Είναι προεστός.** **(υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833./ Ενοικιαστές Εθνικού Ελαιώνα Αθηνών.**
1.	Σιμεός (Συμεών)	Ζαχαρίτζας (+)	ναι	ναι (ενοικιαστής ελαιώνα)
2.	Νερούτζος	Μπενιζέλος/ Αγγελάκης (+)	ναι	όχι[9]
3.	Μήτρος (Δημήτριος)	Αιγίνης (Αιγηνίτης στον Σουρμελή)	όχι	όχι
4.	Αναγνώστης	Ρέντας (+)	ναι	όχι
5.	Μήτρος	Βάρδης	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα)
6.	Γιώργης	Βουτζαράς	όχι	ναι (ενοικιαστής ελαιώνα) (πολιτική θέση)
7.	Νικολής	Στέρφης/ Μήτρος (Στρέφης στο Σουρμελή)	όχι	ναι[10] (πολιτική θέση)
8.	Ανδρίκος	Χέλμης	ναι	ναι[11]
9.	Νικολής	Χατζή Φώτη (+)/ Μήτρος	όχι	όχι
10.	Διονύσης	Μποναπάρτης	όχι	ναι[12]

[9] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 38, Αίγινα, 6 Ιουλίου 1829:* «[…] ο Νικολάκης Αγγελάκη Μπενιζέλου επώλησε το χωράφι το μερίδιον του το πατρικό το έν τρίτον […]το αυτό χωράφι το επώλησε του αδελφού του […] το επερήλαβεν ο αγοραστής με τη συμφωνίαν τιαύτην ότι αν καμίαν φοράν ήθελε σηκωθεί η αδελφή τους και ζητήσει το μερίδιον της του μακαρίτου αδελφού της Νερούτζου υπόσχετε ο πωλητής να της δώνει το ανάλογον της εις άλλο μέρος […] πλησίον το εν μέρος παίδες Σπύρου Μισαραλιώτη, το άλλο παίδες [κενό] με παίδες Κολοβού, το άλλο εθνικό του Μελέκ Εφέντη εκ δε του ετέρου ο αγοραστής». Ο Νικολάκης Μπενιζέλος πωλεί στον αδερφό του Σωτηράκη χωράφι πατρικό μερίδιο στους Καρώνους για 100 γρόσια. Το χωράφι ανήκε στον θανόντα αδερφό του Νερούτζο Μπενιζέλο.

[10] Ο Νικολής Στρέφης του Μήτρου εμφανίζεται ως αγοραστής σε έξι (6) νοταριακές πράξεις.

[11] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 86, Αθήνα, 29 Σεπτεμβρίου 1824.* Ο Ανδρίκος Χέλμης αγοράζει από τον Παντελή Ξεροτάγαρο «οσπητότοπο» στην Ενορία Νικολάου Κτενά για 37,5 γρόσια: «[…] πλησίον Κωνσταντή Καστανά, Κωνσταντή Σκορδαρά, Βασίλη Χέλμη και του Αγοραστού».

	(Διονύσιος)			
11.	Νέστορας	Τζίτζικας (Γκίγκικας στον Πίνακα 1, Τζίντζηκας στον Σουρμελή)	ναι	όχι
12.	Νικόλαος	Γριπέος (Γριπιώτης στον Σουρμελή)	όχι	όχι
13.	Παναγιώτης	Καλεβράς[13]	όχι	όχι
14.	Γεωργαντάς	Τούσης (+) (Δούσης, Τζούσης στο Σουρμελή)	όχι	όχι (αγοράζει ο υιός του Μήτρος)
15.	Σωτήρης	Κοψομάνης	όχι	όχι
16.	Γεώργης	Δίπλαρης/Συμεών	όχι	όχι
17.	Νικολής	Λαπίρης (Λαμπήρης στον Σουρμελή)	όχι	όχι
18.	Αναστάσης	Καλαμπόκης (+)	όχι	όχι
19.	Γιάννης	Μάστης (+)	όχι	όχι
20.	Γεώργης	Κροντηράς	ναι	όχι
21.	Γεωργαντάς	Μεσογίτης (Μεσογείτης)	όχι	όχι
22.	Αντώνης	Μεσογίτης (Μεσογείτης)	όχι	όχι
23.	Γεώργης	Καραμαλής (Καραμαλλής στον Σουρμελή, Καραμανλής)	όχι	όχι
24.	Μήτρος	Καραμαλής (Καραμαλλής στον Σουρμελή, Καραμανλής)	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα)
25.	Μήτρος	Ματούλης	όχι	όχι[14]
26.	Σπύρος	Τζουκάτας	όχι	όχι
27.	Βασίλης	Τζουκάτας	όχι	όχι
28.	Κυριάκος	Σκιαδάς (+)	όχι	όχι
29.	Γεωργάκης	Βλάχος	ναι	όχι
30.	Μιχάλης	Πίστης (Μπίστης)	όχι	όχι[15]
31.	Θανάσης	Πρόπολης	όχι	όχι
32.	Παναγής	Μπάτζη (Μβάτης στον	ναι	όχι

[12] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 159, Αίγινα, 17 Ιουλίου 1828.* Ο Διονύσιος Μποναπάτης και ο Νικολής Στρέφης αγοράζουν από κοινού χωράφι 7 στρεμμάτων στο Περιστέρι για 75 γρόσια. Πωλητής ήταν ο Στάμος Μπούτρης. «[…] πλησίον στους παίδες Ληστή Κόλια και παίδες Μήτρου Λιούμη».

[13] Πρόκειται για τον Παναγιώτη Καλεβρά (1790-1870) Φιλικό και Ιερολοχίτη.

[14] Υπήρξε ενοικιαστής εθνικών περιβολίων στην Αθήνα.

[15] Υπήρξε ενοικιαστής εθνικών περιβολίων στην Αθήνα.

		Σουρμελή, Μπάτης στον Πίνακα 1)		
33.	Παναγής	Μπανάνας (+)	ναι	όχι
34.	Γιαννάκος	Μάγερας (Μάγειρας στο Σουρμελή)	όχι	όχι
35.	Γιώργης	Μάγερας (+) (Μάγειρας)	όχι	όχι
36.	Νικολής	Κουσουρής	όχι	όχι
37.	Δημήτρης	Χατζή Σπάρου (Σπύρου Γκικάκη)	ναι	όχι
38.	Γιαννάκος	Κοτζινάς (Κοφινάς στον Σουρμελή)	όχι	όχι
39.	Μήτρος (Δημήτρης)	Κανατάς	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα)
40.	Σπύρος	Λέκκας (Λέκας)	όχι	όχι
41.	Μιχάλης	Κουρί…βλας (δυσανάγνωστο)	όχι	όχι
42.	Νικολής	Ρέντζης/ Αναγνώστης (Ρέντης, Ρέντας στον Σουρμελή)	ναι	ναι[16]
43.	Αντώνης	Ρέντζης (Ρέντης, Ρέντας στον Σουρμελή)	ναι	όχι
44.	Σιδέρης	Θηβαίος/Αναστάσης	ναι	όχι
45.	Σιμεός (Συμεών)	Μπούκρας	ναι	ναι (ενοικιαστής ελαιώνα)
46.	Στάμος	Μπούκρας	ναι	όχι
47.	Σιδέρης	Στέρφας/Ν. (Στέφας)	όχι	όχι
48.	Σαράντης	Σκέλπας (Σκλέπας στον Σουρμελή)	όχι	όχι
49.	Σπύρος	Φτέμης	όχι	όχι
50.	Γιαννάκος	Εγκλέζος[17] (Ιγγλέζος)	όχι	όχι (ενοικιαστής

[16] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 29, Αίγινα, 10 Νοεμβρίου 1827.* «[…] ο Παναγής Αναγνώστη Ρέντα […] επώλησε το μερίδιον του από τα ελαιόδεντρα (5 ρίζες) τα πατρικά του […]» στον αδερφό του Νικολή Ρέντα στην περιοχή Φράγγενα (Φράγγαινα) για 40 γρόσια, «[…] πλησίον στου Νικολάκη Μαρμαροτούρη και του Κουτζουκούνα και των αδελφών του Γιανιού και Νικολή».

[17] Αναφέρονται οι Γιαννάκος και Γεωργαντάς Ιγγλέζου ως ενοικιαστές του ελαιώνα σύμφωνα με την ένδειξη «παίδες Ιγγλέζου» στον κατάλογο των ενοικιαστών του εθνικούν ελαιώνα Αθηνών.

				ελαιώνα)
51.	Γεωργαντάς	Εγκλέζος (Ιγγλέζος)	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα)
52.	Βασίλης	παπά Χαϊμανδά (+)	ναι	όχι
53.	Μήτρος	Κοροπιώτης (+)	ναι	ναι[18]
54.	Γιάννης	Γρίβας	όχι	όχι
55.	Μήτρος	Μποτζίσκος (Μοτζήσκος στο Σουρμελή)	όχι	όχι
56.	Γεωργάκης	Μποτζίσκος (Μοτζήσκος στον Σουρμελή)	όχι	όχι
57.	Αντώνης	Λιούμης (+)	όχι	όχι
58.	Βασίλης	Τζιτζιπάκος (+) (Τζιτζιμπάκος, Τζιτζιμβάκος στον Σουρμελή)	όχι	όχι
59.	Αναστάσης	Λιβαδίτης (Λειβαδίτης)	όχι	όχι
60.	Κώστας	Στουραΐτης	όχι	όχι
61.	Παναγής	Ρέτας/Αναγνώστης (Ρέντας στον Σουρμελή)	ναι	ναι[19]
62.	Γεωργάκης	Κοτζάς (Κοτζιάς, Κωντζάς στον Σουρμελή)	όχι	όχι
63.	παπά Νικόλας (παπά Νικολός) (+)	(Μεσόγεια)	όχι	όχι (πολιτική θέση)
64.	Σταμάτης	Κοτζάς/Αγγελής (Κοτζιάς, Κωντζάς στο Σουρμελή)	όχι	ναι[20] (ενοικιαστής ελαιώνα)
65.	Νικολής	Κόλφης (+) (Γόλφης στον Σουρμελή)	όχι	όχι
66.	Πέτρος	Πρίφτης (+)	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα)
67.	Παναγής	Καρύδης (+)	όχι	όχι
68.	Γιαννάκος	Τανούρδης	όχι	όχι

[18] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 209+1, Αθήνα, 16 Ιουνίου 1825.* Ο Μήτρος Κοροπιώτης αγοράζει από τον Νικολή Μουστάκα χωράφι 2 στρεμμάτων στο «Γλυκό Νερό» για 65 γρόσια, «[…]πλησίον Γεωργάκη Χασιώτη, Νικολή Γκολέμη, του Αχμετάκη και το μονοπάτι».

[19] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 284, Αθήνα, 15 Φεβρουαρίου 1826.* Ο Παναγής Ρέντας αγοράζει από τον αδερφό του Αγγελή μερίδιο αμπελιού στην περιοχή Λοχά (Λόχα) για 30 γρόσια, «[…] πλησίον Κωνσταντής Πονηρού, Ιωάννης Στάθης, Αναγνώστης Μωραΐτης και η οδός ομού με αχλαδές».

[20] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 290, Αθήνα, 3 Φεβρουαρίου 1831.* Ο Σταμάτιος Κοτζάς του Αγγελή αγοράζει από τον Οσμάν Τζολαμάνα αμπέλι και ελαιόδεντρα για 410 γρόσια.

		(Ντανούρδης)		
69.	Λινάρδος	Καρύδης	όχι	όχι
70.	Αναγνώστης	Πίνου (Πίνης)	όχι	όχι
71.	Διάκος	Κριτικός (Κρητικός)	ναι	όχι
72.	Στυλιανός	Κριτικός (Κρητικός)	ναι	όχι
73.	Αναγνώστης	Πέπας (Πρέπας στον Σουρμελή)	όχι	όχι
74.	Παναγής	Πέπας (Πρέπας στον Σουρμελή)	όχι	όχι
75.	Γρηγόρης	Φιτζάνης (+) (Φυτζόνης στον Σουρμελή)	όχι	όχι
76.	Βασίλης	Βαλάμης (+) (Βαλάσης)	όχι	όχι
77.	Μήτρος	Μπογιατζής	ναι	όχι
78.	Προκόπης	Σαμαρτζής (+)	όχι	όχι
79.	Νικολής	Χέλμης (+)	ναι	όχι
80.	Σπύρος	Χέλμης	ναι	όχι
81.	Νικολός	Βλάχος (+) (Βλαχόπουλος)	ναι	όχι
82.	Γιαννάκος (Ιωάννης)	Βλάχος	ναι	ναι[21]
83.	Λινάρδος	Βλάχος (+)	ναι	όχι
84.	Σωτήρης	Καρταλάς/Σπύρος (Καρτελάς)	όχι	ναι[22]
85.	Μήτρος	Καρταλάς (+) (Καρτελάς)	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα)
86.	Σιδέρης	Κοπίδης	ναι	όχι
87.	Παναγής	Μπελεγρής	όχι	όχι
88.	Αγγελής	Θιάσπυρας (Θιάσπρας στον Σουρμελή)	όχι	όχι
89.	Γεώργης	Θιάσπυρας (Θιάσπρας)	όχι	όχι
90.	Γεώργης	Ταβάνης	ναι	όχι
91.	Σωτήρης	Αργύρης	ναι	όχι
92.	Κώστας	Τεγκερλής (+) (Ντέγκλερης, Ντέγλερης, Δέγλερης, Τέγκλερης στον	όχι	όχι

[21] Αγοραστής με δύο αγορές στα νοταριακά αρχεία.

[22] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 412, Αθήνα, 5 Μαρτίου 1831.* Ο Σωτήρης Καρταλάς αγοράζει από τον Σείχ Χαλήλη ελαιόδεντρα για 350 γρόσια.

		Σουρμελή)		
93.	Νικολής	Σκιρνάς (Σχοινάς στον Σουρμελή)	όχι	όχι
94.	Παναγής	Στρέφης	όχι	όχι
95.	Μήτρος	Γενίτης	όχι	όχι
96.	Θεοδόσης	Μαλακατζής	όχι	όχι
97.	Πέπας	Καλαμπόκης	όχι	όχι
98.	Γεώργης	Ταραμένος	όχι	όχι
99.	Γιάννης	Καλαμπόκης (+)	όχι	όχι
100.	Γεώργης (παπά Γεωργάκης)	Νερούτζος (+)	όχι	ναι (ενοικιαστής ελαιώνα)
101.	Νικολής	παπά Χελιδόνης	όχι	όχι
102.	Γιαννάκος	Μουρτζούκος (Μοτζήσκος στον Σουρμελή)	όχι	όχι
103.	Γιάννης	Κατζαδρής (Κατζανδρής)	όχι	όχι
104.	Γεώργης	Θιάσπυρας (+) (Θιάσπρας)	όχι	όχι
105.	Γιαννάκος	Τζουάνης (Τζάνης)	όχι	όχι
106.	Μιμίκος	Βούργαρης/Αποστόλης	όχι	όχι[23]
107.	Πέτρος	Βουτζαράς	όχι	όχι
108.	Γεωργάκης	Αγγελής (+) (Άγγελος)	όχι	όχι
109.	[Σιδέρης]	Ντελιγιάννης (Δελιγιάννης)	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα)
110.	Σπύρος	Πανταζής	ναι	όχι
111.	Κώστας	Χασιώτης	όχι	ναι[24]
112.	Γιάννης	Χασιώτης	όχι	όχι
113.	Παναγής	Κουβαργιώτης (+) (Κουβαριώτης)	όχι	όχι
114.	Σταμάτης (Στάμος)	Κοτζάς (Κοτζιάς, Κωντζάς στο Σουρμελή)	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιωνα)
115.	Μήτρος	Τσαρές[25] (Τσαμπρές)	όχι	όχι
116.	Σωτήρης	Πασαλής	όχι	όχι

[23] Εμφανίζεται ως πωλητής, στο *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 64, Αίγινα, 14 Αυγούστου 1829. Ο Μιμίκος Βούργαρης πωλεί στον Γιαννιό Καζαντζή αμπέλι 1 στρέμματος στην Παλαιοπαναγιά για 140 γρόσια, «[…] πλησίον το εν μέρος του αδελφού του Ιωάννη Βούργαρη, το άλλο ο αγοραστής και του Δημητράκη Καλαμπόκη […]».*

[24] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 60, Αθήνα, 31 Μαρτίου 1824.* Τα αδέρφια Κωνσταντής και Μήτρος Χασιώτης αγοράζουν από την Σοφία Αρτέμη αμπέλι στον Βουρλοπόταμος για 15 γρόσια, «[…] πλησίον του αγοραστού, της πωλήτριας, Μήτρου Τρακάδα και Πανταζή».

[25] Ανήκει στους νοικοκυραίους της προεπαναστατικής περιόδου με πολιτικό ρόλο.

		(Πασσαλής στον Σουρμελή)		
117.	Ανδρέας	Χασιώτης	όχι	όχι
118.	Γιαννάκος	Αγγελής (Άγγελος)	όχι	όχι
119.	Αγγελής (Άγγελος)	Βέρτζος/Χατζής	όχι	όχι[26]
120.	Σαράντης	Λιβανάς	όχι	όχι
121.	Γεώργης	Σαμαρτζής	όχι	όχι
122.	Νικολής	Πειρασμός	όχι	όχι
123.	Θανάσης	Κούρτης	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα)
124.	Γεώργης	γιόστου (εννοεί γιος του, Κούρτης)	όχι	όχι
125.	Σπύρος	Κούρτης	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα)
126.	Σωτήρης	Ματαδάτζης (+) (Μανταδάκης στον Σουρμελή)	όχι	όχι
127.	Χρήστος	Μπερσής (Μπυρσής)	ναι	όχι
128.	Στάμος	Σαμαρτζής	όχι	όχι
129.	Σταύρος	Ντρέτζας (+) (Πρέντζας στον Σουρμελή)	ναι	όχι
130.	Γιαννάκος	Κανάρης/Κοσμάς (Καναριώτης)	όχι	ναι[27]
131.	Γεωργαντάς	Καραπέλας (+) (Καραμπέλας, Καραβέλας στον Σουρμελή)	όχι	όχι
132.	Σπύρος	Καζατζής (Καζαντζής στον Σουρμελή)	ναι	ναι[28]
133.	Γιάννης	Φίτιζας (+)	όχι	όχι

[26] Εμφανίζεται ως πωλητής, στο *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 397, Αθήνα, 22 Ιανουαρίου 1833.* Ο πατέρας Άγγελος Βέρτζος μαζί με τις δύο κόρες του Τζόγια Τζιώτη Βέρτζου και Μαρία Στουραΐτη Βέρτζου, πωλούν στον Νικόλαο Οικονομίδη χωράφι «πατρικό» 20 στρεμμάτων στον Δραγουμάνο για 1.316 γρόσια και 10 παράδες, «[…] πλησίον αυτού το έν μέρος ανατολικά λόφος της Τερβίσαγούς τα χωράφια, προς βορράν ο Γιάννης Γρίβας και Σπύρος Μπαλαμπανιότης, δυτικά ο λόφος η ράχη δηλαδή, νοτεινά του Σταμάτη Ψωμά και τα χωράφια του Μεσοίτη».

[27] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 188, Αθήνα, 3 Ιανουαρίου 1831.* Ο Γιαννάκος Κανάρης αγοράζει από τον Μεχμέτη Σπάρο 20 ελαιόδεντρα στην Αγία Άννα για 400 γρόσια, «[…] Φετιγιέ Τζαμί, Νικόλα Μωραΐτη, Μολά Νουρή, στράτα».

[28] Στη βάση δεδομένων υπάρχει ο Καζαντζής Σπύρος του Χατζή Βασίλη και ο Καζαντής Σπύρος του Παναγιώτη.

		(Φύτιζας στον Σουρμελή)		
134.	Μήτρος	Σουλιάρης (+) (Σαλλάρης)	όχι	όχι
135.	Νικολής	Καλατζής (+) (Καλαϊτζής, Καλαντζής στον Σουρμελή)	όχι	όχι
136.	Αποστόλης	Κουβελάνος (+)	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα) (πολιτική θέση)
137.	Παναγής	Γιαγλής	όχι	όχι
138.	Μήτρος	Ζαμανίκος (+)	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα)
139.	Θωμάς	Τζούσης	όχι	όχι
140.	Θανάσης	Πριμάτζης (Πρεβάζης στον Σουρμελή)	όχι	όχι
141.	Νικολής	Αυλωνίτης (+)	όχι	όχι
142.	Γιώργης	Βάθης (+) (Βαθύς, Βάθυς στον Σουρμελή)	όχι	όχι
143.	Μήτρος	Αλέξης (Αλεξίου, Αλεξάνδρου στους Άρχοντες)	ναι	όχι
144.	Αναγνώστης	Μάρκου (Μάρκος)	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα)
145.	Σταμάτης	Τυρόπουλος (+) (Τυροπούλος στον Σουρμελή)	ναι	όχι
146.	Γιώργης	Πεφάνης (+) (Στεφάνης)	όχι	όχι
147.	Γεωργαντάς	Ντέγλερης (+) (Δέγλερης, Ντέγκλερης)	όχι	όχι
148.	Παναγής	Ρούλιας (+)	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα)
149.	Γιώργης	Τζιώρζης/Φιλιππής (+) (Τσιώτης διαβάζει ο Σουρμελής)	όχι	όχι
150.	Λινάρδος (Λεονάρδος)	Ζανούρδης (Ντανούρδης)	όχι	όχι
151.	Αναστάσης	Καναργιώτης (+)	όχι	όχι

		(Καναριώτης)		(ενοικιαστής ελαιώνα)
152.	Σπύρος	Ποδαράς	όχι	όχι
153.	Γιάννης (Ιωάννης)	Πάλης (+) (Πάλλης στον Σουρμελή)	ναι	ναι[29]
154.	Γεωργάκης	Βιτζινιώτης (+) (Βιλδανιώτης) (δυσανάγνωστο)	όχι	όχι
155.	Πανούσιος (Πανούτζος)	Καλούδης (+)	όχι	όχι
156.	Αναστάσης	Κουλουργιώτης (+)/ Τζίκας (Κουλουριώτης)	όχι	ναι[30]
157.	Γεωργάκης	Γριπαίος (+) (Γριπιώτης, Ευριπαίος)	όχι	όχι
158.	Λουκάς	Αδάμου (Αδάμης στον Σουρμελή)	όχι	όχι
159.	Γεωργάκης	Καναργιώτης (Καναριώτης)	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα) (πολιτική θέση)
160.	Μήτρος	Μπελιατζής (+)	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα) (πολιτική θέση)
161.	Χατζή Θεοφάνης	Βλάχος (+) (Βλαχόπουλος)	ναι	ναι[31]
162.	Νικολής	Χαϊμαντάς (+) (Χαϊμαντάς)	ναι	ναι (ενοικιαστής ελαιώνα)
163.	Αργυρός	Βουτζαράς (+)	όχι	όχι
164.	Ανδρέας	Σκιαδάς (+)	όχι	όχι
165.	Νικολής	Δανίλης (οπλαρχηγός)[32]	όχι	όχι (ενοικιαστής

[29] Προεστός με τρεις πράξεις αγοράς μέσα στην Επανάσταση.

[30] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 146, Αθήνα, 14 Φεβρουαρίου 1825.* Ο Αναστάσης Κουλουριώτης αγοράζει από την Μαρία Βενέτα Καραντή αμπέλι δύο στρεμμάτων στο Κουλουριώτη για 50 γρόσια, «[…] πλησίον Χατζή Μήτρου Φραγκογιάννη, παίδων Γιαννάκου Μπέσου, [δυσανάγνωστο], Γεωργάκη Πίνη».

[31] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 88, Αθήνα, 4 Οκτωβρίου 1824.* Ο Βλάχος Χατζή Θεοφάνης αγοράζει από τον αδερφό του Ιωάννη Βλάχο «οσπητοκάθησις με Εργαστηριάκι […] περιέχουσαν δύω Οντάδες ημιτελείς, με το Χαγιάτι, υποκάτω κάμαραις τρεις, Πατητήρι, κελλάρι και όπισθεν τόπον διά φούρνον και Αναγκαίον, κατώγι εις την αυλήν και Εργαστηριάκι με την αυλήν, πηγάδι εις αυτήν[…]» στην Ενορία Νικολάου Κτενά για 3.000 γρόσια, «[…] πλησίον Σωτήρη Δράκαρου, παίδων Μανολάκη Σαρή, παίδων Μήτρου Μπουλίκη και Δημητράκη Καλαμπόκη».

[32] Τον έχουμε τοποθετήσει στους οπλαρχηγούς, αν και το επίθετο υπάρχει στους άρχοντες.

				ελαιώνα) (πολιτική θέση)
166.	Γιάννης	Κτενάς (Χτενάς)	ναι	ναι[33]

Πίνακας 3. 1826. Μέλη της «κοινότητας της Αθήνας» που εμφανίζονται ως αγοραστές (9 Απριλίου 1826). (74 υπογραφές)

Α/Α	**Όνομα**	**Επίθετο**	**πατρώνυμο**	**αγοραστές 1821-1833**
1.	Αναγνώστης	Πίτζιος (Πίντζιος)		όχι
2.	Μ. (Μήτρος)	Βουζίκης (Μπουζίκης)		ναι
3.	Χατζή Σπ.	Χαλκοκονδύλης		όχι
4.	Μελέτης	Βασίλης (Βασιλείου)		όχι
5.	Νερούτζος	Μπενιζέλος (Βενιζέλος)		όχι
6.	Σαράντης	Κατεδρής (Κατσανδρής)		ναι
7.	Αναγνώστης	Πρήτης		όχι
8.	Σωτήρης	Μπέρση (Μπερσής και Μπιρσής στον πίνακα 1 του παραρτήματος)		ναι
9.	Παναγής	Σκουζές		ναι
10.	Σωτήρης	Παπαγέρμος		όχι
11.	Ν. (Νικολάκης)	Ζαχαρίτζας (Ζαχαρίτσας)		ναι
12.	Μιχαήλ	Τυρναβίτης		όχι
13.	Χ. (πρόκειται για τον Σπυρίδων Χατζή Μπενάρδο που είναι αγοραστής)	Μπεναρδής (Μπενάρδος, Βενάρδος)		όχι
14.	Ανάργυρος	Πετράκης		ναι
15.	Παναγής	Πανταζής		ναι
16.	Προκόπιος	Μπενιζέλος		όχι
17.	Άγγελος	Γέροντας		ναι
18.	Παλαιολόγος	Μπενιζέλος		όχι
19.	Ιω. (Ιωάννης)	Πάλλης (Πάλης)		ναι
20.	Σ. (Σταύρος)	Βλαχόπουλος (Βλάχος)		ναι
21.	Σπυρίδων	Πατούσας		ναι
22.	Συμεών	Ζαχαρίτζας		ναι
23.	Γιαννάκος (-ης)	Στάθης		ναι
24.	Αναγνώστης	Ξεροτάγαρος		ναι

[33] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 187, Αθήνα, 13 Απριλίου 1825.* Αγοράζει από τον Νικολό Κακαντά «Αμπέλι πατρικό με ένα ελαιόδεντρο» στον Ρέντη για 13 γρόσια, «[…] πλησίον εκ των δύο μερών του ιδίου Γιάννη Κτενά και στράτας».

25.	Αναγνώστη	Λαγάνας		όχι
26.	Σπύρος	Μπόρσας		όχι
27.	Σπύρος	Κυριάκος		όχι
28.	Σιδέρης	Αργύρης		όχι
29.	Νικόλαος	Λιανοσταφίδας		ναι
30.	Αναγνώστης	Μασούρας (Μασούρης)		ναι
31.	Ιωάννης	Λεγάκης		όχι
32.	Νικόλαος	Κάλκος		όχι
33.	Παναγής	Μισαραλιώτης		όχι
34.	Χαρίτος	Χτενάς (Κτενάς)		όχι
35.	Δημήτρης	Φωτόπουλος		όχι
36.	Γ. (Γεώργιος)	Μεταξάς		ναι
37.	Θωμάς	Βρυζάκης (ή Βριζάκης)		ναι
38.	Αντώνιος	Παναγιωτάκης	Σπ.	ναι
39.	Κωνσταντίνος	Αισώπου		όχι
40.	Νικολής	Καρκατζάνης (Καραγιάννης ή Καρακατζάνης στον κατάλογο Σουρμελή, Καρμετζάνης στον πίνακα 1 του παρατήματος)		ναι
41.	Νικολός	Φούντης (Φούντας)		ναι
42.	Δημητράκης	Παναγιώτη	Χ.	όχι
43.	Γιώργος	Καρακατζάνης (Καραγιάννης ή Καρακατζάνης στον κατάλογο Σουρμελή, Καρμετζάνης στον πίνακα 1 του παραρτήματος)		όχι
44.	Αποστόλης	Κουβελάνος		όχι
45.	Νικόλαος	Καλλιφουρνάς (ο υιός του Δημήτριος αναφέρεται στους αγοραστές)		όχι
46.	Πανούσος (Πανούσιος)	Ανδρίκος (Ανδριανός)		όχι
47.	Θανάσης	Σίνας (Σίνης)		όχι
48.	Σιδέρις	Καλατζής (Καλαϊτζής)		όχι
49.	Σπ.	Παναγιωτάκης		όχι
50.	Ηγούμενος Πετράκη Διονύσιος			ναι
51.	Πέτρος	Ράπτης	Δημήτριος	ναι
52.	Φυλαχτός	Δεμερτζής (Δεμιρτζής)		ναι
53.	Αγγελάκης (Άγγελος)	Καντζελιέρης		όχι
54.	Δημήτριος (Δημητράκης)	Ξάνθης		όχι
55.	Γιανούλης	Βέργος		όχι
56.	Στάμος	Ανδρίννος (Ανδριανός στον πίνακα 1 του παραρτήματος)		όχι
57.	Γιώργης	Ρούφος		όχι
58.	Θωμάς	Καντζιλεριάδης		όχι
59.	Βασίλης	Χατζή Παναγιώτου		όχι

60.	Σωτήριος	Κυριάκος		όχι
61.	Σωτήρης (Σωτηράκης)	Μπενιζέλος		ναι
62.	Ιωάννης	Χρυσικόπουλος (Χριστόπουλος)		ναι
63.	Παναγής	Γελαδάκης		ναι
64.	Μήτρος	Κροντηράς (εμφανίζεται ως αγοραστής ο υιός του Σωτήριος)		όχι
65.	Αναστάσης	Δρακάκης		όχι
66.	Αντώνης	Ζούνης		όχι
67.	Καλοπαναγιώτης	(Αντώνης στη βάση δεδομένων)		ναι
68.	Χατζή Αγγελάκη	Δημητρίου (Δερζί-Δημήτρη)		ναι
69.	Νικολός	Καζάζης (Καζαντζής)		ναι
70.	Αντώνης	Δήμου		όχι
71.	Λουκάς	Μπάρμπανος		όχι
72.	Χατζή Παναγιώτης(-ου)			όχι
73.	Σπ.	Στέφας		όχι
74.	Βασίλης	Κόσκορος (Κόσκρος)		ναι

.\

Πίνακας 4. Ονοματεπώνυμα όσων υπογράφουν ως «πολίται της επαρχίας Αθηνών» και διάκρισή τους σε προεστούς και μη προεστούς (30 Μαρτίου 1826).

	Οι πολίται της επαρχίας των Αθηνών			
	Εν Αθήναις τη 30 Μαρτίου 1826			
				προεστός (υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματοςή/και στα επίθετα των Αρχόντων)
α/α	**Όνομα**	**Επώνυμο**	**Ιδιότητα**	
1.	Ταλαντίου Νεόφυτος		Τοποτηρητής Αθηνών	όχι
2.	Νεόφυτος		Ηγούμενος Πεντέλης (Το 1819 Ηγούμενος ήταν ο Κύριλλος.)	ναι
3.	Διονύσιος		Ηγούμενος Πετράκης	όχι
4.	Συμεών		Ηγ. Αγίου Σπυρίδωνος	ναι
5.	Οικονόμος	Βαρθολομαίος		όχι
6.	Ανάργυρος	Πετράκης		όχι
7.	Ιω.	Πάλλης		ναι
8.	Στάμος	Πατούσας		ναι

9.	Χατζη Π.	Γκικάκης		ναι
10.	Φυλαχτός	Δεμερτζής		ναι
11.	Θωμάς	Βρυζάκης		όχι
12.	Σταύρος	Πατούσας		ναι
13.	Δημήτριος	Σαλωνιτίδης		όχι
14.	Γεώργιος	Ψύλλας		όχι
15.	Χ. Στα.	Μπενάρδος		ναι
16.	Νικόλαος	Ζαχαρίτζας		ναι
17.	Σταύρος	Βλαχόπουλος (Βλάχος)		ναι
18.	Αναγνώστης	Πίντζιος		όχι
19.	Μελέτης	Βασίλης		όχι
20.	Σπυρίδων	Πατούσας		ναι
21.	Χατζή Αγγελάκης			ναι
22.	Γ.	Μεταξάς		όχι
23.	Σαράντης	Κατζανδρής		όχι
24.	Δημήτριος	Κοπίδης		ναι
25.	Συμεών	Ζαχαρίτζας		ναι
26.	Σπύρος	Κυριάκος		ναι
27.	Νερούτζος	Μπενιζέλος		ναι
28.	Αγγελάκης	Καντζελιέρης		ναι
29.	Χαρίτος	Χτενάς		ναι
30.	Νικόλαος	Λιανοσταφίδας		ναι
31.	Σωτήρης	Παπαμάρκος (εννοεί Παπαγέρμος)		όχι
32.	Χρίστος	Μπόρσας		ναι
33.	Αναγνώστης	Μαζιώτης		ναι
34.	Νικόλαος	Καλεός (εννοεί Κάλκος)		όχι
35.	Μιχαήλ	Μπέρμπενας (Μπάρμπανος)		ναι
36.	Ιω.	Λαγάνης		ναι
37.	Μήτρος	Παλιατζής		όχι
38.	Σπ.	Παναγιωτάκης		ναι
39.	Μανούσος	Ανδριάνος	υιός του Στάμου Ανδριανού	ναι
40.	Αναγνώστης	Ξεροτάγαρος		ναι
41.	Χατζή Α.	Χαλκοκονδύλης		ναι
42.	Σωτήρης	Μπερσή	(αλλού: Μπιρσής)	ναι
43.	Σωτήρης	Μπενιζέλος		ναι
44.	Σωτήρης	Κυριάκος	(αλλού: Κυριακού)	ναι
45.	Παναγής	Γελαδάκης		ναι
46.	Αθανάσιος	Βουγικλής	(αλλού: Μπουγιουκλής)	ναι
47.	Αντώνης	Δήμου		ναι
48.	Αγγελάκης	Κυφησιότης		όχι
49.	Νικολής	Μπάτης	Υιός του Παναγή	ναι

			Μπάτη που αναφέρεται το 1819 ως προεστός.	
50.	Αναστάσης	Κοπίδης		ναι
51.	Δαμιανός	Κανέλου	Υπάρχει ο Αναγνώστης Κανέλου στον κατάλογο του 1819.	ναι
52.	Ισίδωρος	Μπεκούσης		όχι
53.	Φώτης	Τρικαλιώτης		όχι
54.	Κωνσταντής	Μωραΐτης		όχι
55.	Μιχέλης	Πούλης	(εννοεί Πούλος)	ναι
56.	Στάμος	Ανδριανός		ναι
57.	Φυλαχτός	Γαρδέλης		όχι
58.	Χατζή Νικόλαος	Παΐδας (Σαΐτας)		όχι
59.	Χατζή Μήτρος	Φραγκογιάννης		όχι
60.	Γεωργαντάς	Κωκώνης	(αλλού: Κοκώσης)	ναι
61.	Νικόλαος	Κοπίδης		ναι
62.	Αναστάσης	Φωτόπουλος		ναι
63.	Δημήτριος	Μπιρσή	(αλλού: Μπερσής)	ναι
64.	Χρίστος	Ταβάνης		ναι
	Μενίδι[34]			
65.	Χατζή Αναγνώστης			όχι
66.	Παπά Δαμιανός			όχι
67.	Χατζή Γεωργάκης			όχι
68.	Νικολός	Ντούνης		όχι
69.	Αναγνώστης	Πίνης (Σίνης)		όχι
		σύνολο 69		
	Ο Έπαρχος Αθηνών			
	Ι. Γενοβέλης			
	Ο Γεν. Γραμματεύς			
	Δ. Βύας			

[34] Τους εκπροσώπους αυτούς τους θεωρούμε νοικοκυραίους και όχι προεστούς, σε αντίθεση με τον πίνακα 1 του παραρτήματος, όπου οι εκπρόσωποι των χωριών προεπαναστατικά δηλώνονται ως προεστοί. Κατά την περίοδο της Επανάστασης τα χωριά (οι εκ χωρίων) αντιπροσωπεύονταν από τους πιο ευκατάστατους, που σε κάποιες μόνο περιπτώσεις ονομάζονται «προεστοί». Για παράδειγμα, αναφέρουμε τους «προεστούς» της Χασιάς Γιωργάκη Καλέση, Μήτρο Δήμα Λιόση, Δημητράκο Σπυρίδος, Νικολό Καματερό και Σιδέρη Νίκα, στο Δημήτρη Γ. Γιώτα, *Οι Μενιδιάτες κατά τον 18ο αιώνα και την Επανάσταση του ΄21*, Αχαρνές, 1990, σ. 399, «Μαρτυρικό προκρίτων Χασιάς, 13 Μαρτίου 1826». Επειδή οι προεστοί αυτοί δεν έχουν τον πολιτικό ρόλο που διαδραματίζουν οι Αθηναίοι προεστοί δεν τους προσμετράμε σ' αυτούς, αλλά στους νοικοκυραίους μέσα στην Επανάσταση.

Πίνακας 5. Ονοματεπώνυμα όσων προεστών υπογράφουν ως «πολίται της επαρχίας Αθηνών» (1826) και δεν εμφανίζονται στον μεταγενέστερο κατάλογο προεστών που υπογράφουν ως μέλη της «Κοινότητας Αθηνών» (πίνακας 3 παραρτήματος)». (23 ονόματα)

α/α	**Προεστοί που υπογράφουν ως «πολίται» Αθηνών το 1826.**	**Είναι αγοραστές την περίοδο 1821-1832/33.**	**Προεστοί το έτος 1819. (Υπογράφουν το έγγραφο ειρηνεύσεως. Βλ. πίνακα 1 παραρτήματος)**
1.	Νεόφυτος Πεντέλης	όχι	ναι (ο Κύριλλος Πεντέλης)
2.	Συμεών Ηγ. Αγίου Σπυρίδωνος	όχι	ναι
3.	Στάμος Πατούσας	όχι	όχι
4.	Χατζή Π. Γκικάκης	όχι	όχι
5.	Σταύρος Πατούσας	όχι	ναι
6.	Δημήτριος Κοπίδης	ναι	ναι
7.	Αναγνώστης Μαζιώτης	όχι	ναι
8.	Χατζή Α. Χαλκοκονδύλης	όχι	όχι
9.	Αθανάσιος Βουγικλής (Μπουγιουκλής)	όχι	όχι
10.	Νικολής Μπάτης	όχι	όχι
11.	Μιχελής Πούλης (Πούλος) (Ο πατέρας του Παναγή Πούλου, νοταρίου Αθηνών.)	όχι	όχι
12.	Μανούσος Ανδριανός (Πανούσιος Ανδριανός)	όχι	όχι
13.	Μιχαήλ Μπέρμπενας (Μπάρμπανος)	όχι	όχι
14.	Αναστάσης Κοπίδης	όχι	όχι
15.	Δαμιανός Κανέλου	ναι	όχι
16.	Χρίστος Μπόρσας	ναι	όχι
17.	Ιω. Λαγάνης	όχι	ναι
18.	Νικόλαος Κοπίδης	όχι	ναι
19.	Αναστάσης Φωτόπουλος	όχι	ναι
20.	Γεωργαντάς Κωκώνης (Κωκώσης/Κοκόσης)	όχι	όχι
21.	Δημήτριος Μπιρσή(ς) (Μπερσής)	ναι	ναι
22.	Χρί(η)στος Ταβάνης	ναι	ναι
23.	Σταύρος Βλαχόπουλος (Βλάχος)	ναι	όχι

Πίνακας 6. Ονομαστική αναφορά όσων υπογράφουν ως «Η δωδεκάς και λοιποί πατριώται» στα τέλη του 1821 (15 Δεκεμβρίου 1821).

α/α	**Όνομα**	**Επίθετο/ιδιότητα**	**Είναι προεστός.** **(υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων.)**	**Αγοραστές 1821-1833.**
1.	Κύριλλος	Ηγούμενος Πενδέλης	ναι	όχι
2.	Διονύσιος	Ηγούμενος Πετράκη (Ασωμάτων στη βάση δεδομένων)	όχι	ναι
3.	Σιμεών	Ηγούμενος Σπυριδωνίτη	ναι	όχι
4.	Παΐσιος	Ηγούμενος Παρθενώνος	όχι	όχι
5.	**Θωμάς**	**Λογοθέτου (Λογοθέτης-Χωματιανός)**	ναι	όχι
6.	**Ανάργυρος**	**Πετράκης (ιατρός)**	όχι	ναι
7.	**Παλαιολόγος**	**Μπενιζέλος**	ναι	όχι
8.	**Άγγελος**	**Γέροντας**	ναι	ναι
9.	**Παναγής**	**Πανταζής**	ναι	ναι
10.	**Νικόλαος**	**Ζαχαρίτσας**	ναι	ναι
11.	**Ιωάννης Π.**	**Βλάχου**	ναι	ναι
12.	**Δημήτριος**	**Μπιρσή**	ναι	ναι
13.	**Ιωάννης**	**Πάλης**	ναι	ναι
14.	**Χ. Αγγελής**	**Δημητρίου**	ναι	όχι
15.	**Στέφανος**	**Χ. Φιλίππου**	όχι	όχι
16.	**Παναγής**	**Μισαραλιώτης**	ναι	όχι
17.	Μιχαήλ	Μπάμπανος	ναι	όχι

18.	Σταύρος	Πατούσας	ναι	όχι
19.	Σπ.	Μισαραλιώτης	ναι	όχι
20.	Αγγελάκης	Καντσιλιέρης	ναι	όχι
21.	Νικόλαος	Τουρναβίτης (Τυρναβίτης)	ναι	όχι
22.	Χ. Νικόλαος	Μπανάνας	ναι	όχι
23.	Παναγής	Σαράντης	ναι	όχι
24.	Δημήτριος	Τυροπούλος	ναι	όχι
25.	Χατζή Νικόλαος	Σταματάκη Νικολάου	ναι	όχι
26.	Λουκάς	Μπάρμπανος	ναι	όχι
27.	Χρήστος (Χρίστος)	Μπόρσας	ναι	ναι
28.	Στάμος	Ανδρειανός (Ανδριανός στον πίνακα 1 παραρτήματος)	ναι	όχι
29.	Παναγής	Σκουζές	ναι	ναι

Πίνακας 7. Ονομαστική αναφορά όσων υπογράφουν ως «πατριώται Αθηναίοι» στα μέσα του 1822 (5 Ιουλίου 1822) στη Σαλαμίνα.[35] (62 υπογραφές)

α/α	**Όνομα**	**Επίθετο/ιδιότητα**	**Είναι προεστός. (υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833.**
1.	Θωμάς	Λογοθέτου	ναι	όχι
2.	Άγγελος	Γέροντας	ναι	ναι
3.	Αγγελάκης (Άγγελος)	Καντζιλέρης (Καντζιλιέρης, Καγγελέρης)	ναι	όχι
4.	Νικόλαος	Καλιφουρνάς	ναι	όχι

[35] Γενικά Αρχεία του Κράτους (Γ.Α.Κ.), Ιστορικά Αρχεία Γιάννη Βλαχογιάννη, *Αθηναϊκά, Δημόσια Έγγραφα*, ό.π.. Βλ. και Αρχεία της Νεοτέρας Ελληνικής Ιστορίας, επιμέλεια Ιωάννου Βλαχογιάννη, *Α΄ Αθηναϊκόν Αρχείον*, τόμος Πρώτος, Εν Αθήναις 1901, σ. 537-538. Κατά τη μεταγραφή του πρωτότυπο εγγράφου στα *Αθηναϊκά* καταγράφονται 61 ονόματα με αρκετά λάθη στην ορθογραφία τους, ενώ στο *Αθηναϊκόν Αρχείον* καταγράφονται από το πρωτότυπο έγγραφο 63 ονόματα με ακρίβεια στη διατήρηση της γραφής της αρχικής πηγής.

5.	Ιωάννης	Πάλης (Πάλλης)	ναι	ναι
6.	Σπ.	Παναγιωτάκης	ναι	όχι
7.	Φυλακτός	Δεμερτζής	ναι	ναι
8.	Σωτήρης	Παπαμάρκος (μήπως Παπαγέρμος)	όχι	όχι
9.	Σπυρίδων	Ανδρέου Παλαιολόγου	ναι	ναι
10.	Σωτήρης	Μπερσή (Μπιρσή)	ναι	ναι
11.	Πέτρος	Κονδύλης (Κοντήλης στη βάση δεδομένων)	ναι	όχι
12.	Χρίστος (Χρήστος)	Μπόρσας	ναι	ναι
13.	Σπ.	Σκαπέσος	ναι	όχι
14.	Προκόπης	Μουστάκας	όχι	ναι
15.	Παΐσιος	Παρθένιος (Ηγούμενος Παρθενώνος)	όχι	όχι
16.	Σωτήρης	Κυριακού (Κυριάκος)	ναι	όχι
17.	Βασίλης	Χ΄΄ Παναγιώτου (Χατζή Παναγιώτου)	ναι	όχι
18.	Νικολής	Ρουσάκης	όχι	όχι
19.	Σωτίρης	Κράνιος	όχι	όχι
20.	Αναστάσιος	Μουστάκας	όχι	ναι
21.	Σπ.	Νιάνιος (Νιάνιας)	ναι	όχι
22.	Νικολής	Πυρής (πίνακας 1 παραρτήματος)	ναι	όχι
23.	Πανούσιος	Ανδριανός	ναι	όχι
24.	Γεωργάκης	Χαϊμαντάς	ναι	όχι
25.	Πανούσιος	Σαΐτας	όχι	όχι (ίσως οι υιοί του)
26.	Χ΄΄ παπά Παρθένιος	Πετράκη	όχι	ναι
27.	Αναστάσιος	Κροντιράς (Κροντηράς)	ναι	όχι
28.	Γιαννουλής	Τυρναβίτης	ναι	όχι
29.	Γιαννάκος	Σαντορινιός	όχι	όχι
30.	Νικολής	Πα΄΄ Γλέζος	όχι	όχι
31.	Σωτήρης	Δράκαρης	όχι	όχι
32.	Νικολής	Διπλάρης	όχι	ναι
33.	Νικολής	Καζαντζής (Καζάκης)	ναι	ναι
34.	Αργυρός	Πυρής	ναι	όχι
35.	Κωνσταντής	Ματούκας	ναι	όχι

36.	Ιω.	Λαγάνης	ναι	όχι
37.	Αναστάσιος	Κολοκέντης	όχι	όχι
38.	Σπ.	Ταραμένος	όχι	ναι
39.	Παναγιώτης	Ματούκας	ναι	όχι
40.	Μιχαήλ	Πατούσας	ναι	όχι
41.	Χ΄΄ Μήτρος	Φωτόπουλος	ναι	όχι
42.	Δημήτριος	Τυρόπουλος	ναι	όχι
43.	Στέφανος	Λιανοσταφίδας	ναι	ναι;
44.	Σταμάτης	Σαρρής	ναι	όχι
45.	Χ΄΄ Σπύρος	Χαλκοκονδύλης	ναι	όχι
46.	Παναγιώτης	Μπάτης	ναι	όχι
47.	Νικολός	Καζαντζής	ναι	ναι
48.	Μήτρος	Ζαχαρίας (Ζαχαριάς)	όχι	όχι
49.	Μήτρος	Χ΄΄ Κολιάτζιος (Χατζή Κολιάτσος)	όχι	όχι
50.	Μήτρος	Χαϊδεμένος	όχι	όχι
51.	Παναγής	Ανδρίκου	όχι	όχι
52.	Κωνσταντής	Τζίγρης (Τζίγκρης στη βάση δεδομένων και Τζίνης)	όχι	όχι (αγοραστές εμφανίζονται οι υιοί του Δημήτριος και Στυλιανός)
53.	Πα΄΄ Στέφανος (Παπά Στέφανος)		όχι	όχι
54.	Πα΄΄ Γιάννης (Παπά Γιάννης)	Κόλιας	όχι	όχι
55.	Νικόλαος	Καλογεράς (ως Καλογερόπουλος στη βάση δεδομένων)	ναι	ναι
56.	Σπ.	Βουγιουκλής (Μπουγιουκλής)	ναι	όχι
57.	Γεωργαντάς	Καράμπελας	όχι	όχι
58.	Σπύρος	Πηγαδίτης	όχι	όχι
59.	Δημήτριος	Μποζίκης (Μπουζίκης στη βάση δεδομένων)	ναι	όχι (εμφανίζεται ο υιός του Μιχαήλ ως αγοραστής)
60.	Χ΄΄ Λάμπρος	Κόσκορις (αλλού Κόσκρος)	ναι	όχι
61.	Χ΄΄ Αγγελής		όχι	όχι
62.	Αντώνιος	Δήμου	ναι	όχι

Πίνακας 8. Ονομαστική αναφορά όσων υπογράφουν ως «Πολίται Αθηναίοι» στις 23 Αυγούστου 1827 στην Αίγινα την επιστολή διαμαρτυρίας για τις καλύβες προς την Αντικυβερνητική επιτροπή. (32 υπογραφές)

α/α	**Όνομα**	**Επώνυμο/ιδιότητα**	**Είναι προεστός. (υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833.**
1.	Ταλαντίου Νεόφυτος	Τοποτηρητής Αθηνών	όχι	όχι
2.	Ανάργυρος	Πετράκης	όχι	όχι
3.	Νικόλαος	Κάλκος	όχι	όχι
4.	Νικόλαος	Δανιήλ (Δανίλης)	όχι	όχι
5.	Σωτήρης	Κυριακού (Κυριάκος, Κυριακός)	ναι	όχι
6.	Σπύρος	Καλογεράς	ναι	ναι
7.	Παναγής	Ζωγράφος	όχι	όχι
8.	Αναστάσιος	Σκουπιέρης (Σκουπέρης)	όχι	όχι
9.	Δημήτριος (Δημητράκης)	Χαϊμαντάς	ναι	ναι
10.	Σπ.	Βουγιουκλής	ναι	όχι
11.	Σπύρος	Παναγιωτάκης	ναι	όχι
12.	Γιάννης	Τζίκρης/Αντρίκος (Τζίγκρης, Τζίνης)	όχι	όχι
13.	Κωνσταντής	Λαγάνης	ναι	όχι
14.	Μήτρος	Αθηναίος	όχι	όχι
15.	Σαράντης	Μπανάνας	ναι	όχι
16.	Ιω.	Κατζιλέρης (Καντζελλιέρης, Καγγελέρης)	ναι	όχι
17.	Φίλιππος	Κατζανδρίδης (Κατζανδρής)	όχι	όχι
18.	Παλαιολόγος	Μπενιζέλος	ναι	όχι
19.	Άγγελος	Γέροντας	ναι	ναι
20.	Γεώργιος	Ψύλλας	όχι	ναι
21.	Στάμος	Σεραφείμης (Σεραφείμ)	όχι	όχι
22.	Σταύρος	Βλαχόπουλος (Βλαχος)	ναι	ναι
23.	Σαράντης	Κατζαδρής	όχι	ναι

24.	Παναγιώτης	Αγγελόπουλος	όχι	όχι
25.	Δεν αναγράφεται όνομα. [Σπυρίδων ή Ιωάννης]	Χατζή Μπενάρδος	ναι	ναι (αν είναι ο Σπυρίδων/ όχι αν είναι ο Ιωάννης
26.	Δημήτριος	Μπενιζέλος	ναι	όχι
27.	Παναγής	Μισαραλιώτης	ναι	όχι
28.	Γιάννης	Κατζαδρής	όχι	ναι
29.	Αναστάσης	Χεγγούνας (Το επίθετο δεν υπάρχει στον κατάλογο του Σουρμελή)	όχι	όχι
30.	Σταύρος	Μπούκρης (Μπούκρας)	ναι	όχι
31.	Χατζή Δημήτριος	Χαλκοκονδύλης	ναι	όχι
32	Νικολής	Κοπίδης	ναι	όχι

Πίνακας 9. Ονομαστική αναφορά όσων υπογράφουν ως πατριώτες το έγγραφο διορισμού του Ιωάννη Γκούρα ως φρουράρχου Αθηνών στα τέλη του 1822 (22 Οκτωβρίου 1822), (45 υπογραφές).

α/α	**Όνομα**	**Επίθετο/ιδιότητα**	**Είναι προεστός.** **(υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833.**
1.	Χ. (Χατζή Παναγής)	Ζαχαρίτσας (Ζαχαρίτζας)	ναι	όχι
2.	**Θ.**	**Λογοθέτης**	ναι	όχι
3.	**Παλαιολόγος**	**Μπενιζέλος**	ναι	όχι
4.	**Παναγής**	**Σκουζές**	ναι	ναι
5.	**Ιωάννης**	**Βλάχος**	ναι	ναι
6.	**Ιωάννης**	**Πάλης (Πάλλης)**	ναι	ναι
7.	Αναγνώστης	Μπήγιου	όχι	όχι
8.	Χ. Σπύρος	Μενιδίου	όχι	όχι

9.	Αναγνώστης	Τσουρκατιώτης	όχι	όχι (ως αγοραστής εμφανίζεται ο υιός του Μήτρος)
10.	Γιάννης	Πανταζής (Χασιώτης)	ναι	όχι
11.	Δημήτρης	Βουζίκης (Μπουζίκης)	ναι	ναι
12.	Σπυρίδων	Παλαιολόγος	ναι	ναι
13.	Νικόλαος	Καρκατσάνης	όχι	ναι
14.	Νικολής	Πιρής (Πυρής)	ναι	όχι
15.	Χρήστος	Ταβάνης	ναι	ναι
16.	Στάμος	Μπουλίτσης (Μπουλίκης)	ναι	όχι (εμφανίζεται ο υιός του Νικολής ως αγοραστής)
17.	Σπύρος	Παναγιωτάκης	ναι	όχι
18.	Χ. Αναγνώστης	Μενιδιάτης	όχι	όχι
19.	Σιμεών	Γαλάκης	ναι	ναι
20.	Σωτήρης	Μπιρσής (Μπερσής)	ναι	ναι
21.	**Δημητράκης**	**Τυρόπουλος**	ναι	όχι
22.	Δαμασκηνός	Πετράκης	όχι	όχι
23.	**Νικόλαος**	**Ζαχαρίτσας**	ναι	ναι
24.	**Άγγελος**	**Γέροντας**	ναι	ναι
25.	Παλαιολόγος	Πανταζής	ναι	όχι
26.	Παναγιώτης	Ματουκάς	ναι	όχι
27.	Δημητράκης	Ξάνθης	ναι	όχι
28.	Νικόλας	Δανιήλ (Δανίλης)	όχι	όχι
29.	**Σταύρος**	**Πατούσας**	ναι	όχι
30.	Σπύρος Χατζή	Μπενάρδος	ναι	ναι
31.	Χ. Σπ.	Χαλκοκονδύλης	ναι	όχι
32.	Νικολής	Κοπίδης	ναι	όχι

33.	Αναγνώστης	Ξηροτάγαρος (Ξεροτάγαρος)	ναι	ναι
34.	Χ. Μιχαήλ	Λιανοσταφίδας	ναι	ναι
35.	Σπυρίδων	Μπενιζέλος	ναι	όχι
36.	Χ. Σπύρος	Γκικάκης	ναι	ναι
37.	Χαρίτος	Χτενάς (Κτενάς)	ναι	όχι
38.	Χ. Νικόλαος	Σαΐτας	όχι	όχι (ως αγοραστές εμφανίζονται οι υιοί του Γιαννάκης και Χ.)
39.	Αντώνης	Καλοπαναγιώτης	όχι	ναι
40.	Σιδέρης	Αργύρης	ναι	όχι
41.	Παναγής	Γελαδάκης	ναι	ναι
42.	Μήτρος	Πάλης (Πάλλης)	ναι	όχι
43.	Συμεών Ηγούμενος	(Ηγούμενος Σπυριδωνίτη)	ναι	όχι
	Οδυσσεύς	Ανδρίτσου (Ανδρούτσος)	Αρχιστράτηγος Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος	
	Νικόλαος	Νάκου	αρεοπαγίτης (από τη Λιβαδειά)	

Πίνακας 10. Ονομαστική αναφορά του «λαού των Αθηνών» στην εκλογή Δημογεροντίας στις 25 Μαρτίου 1825. (131 ονοματεπώνυμα)[36]

α/α	**Όνομα/Πατρώνυμο**	**Επίθετο/ιδιότητα**	**Είναι προεστός. (υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833.**
1.	Νεόφυτος	Πενδελιώτης (Πεντέλης)	ναι (Ήταν προεστός ο Κύριλλος Πεντέλης)	όχι
2.	Διονύσιος	Πετράκης (Ηγούμενος Ασωμάτων)	όχι	ναι
3.	Ιωσήφ	Καισσαριανής	όχι	όχι
4.	Αναστάσης Αναγνώστου	Λοιδωρίκης[37] (Λιδωρίκης)	όχι Αθηνών (ο πατέρας του Αναγώστης (1767-1827) ήταν προεστός Λιδωρικίου.)	ναι
5.	Γαβριήλ	Ηγούμενος Βρανά **(πρώην Έφορος Αρείου Πάγου)**	ναι	όχι
6.	Παναγής	Πανταζής	ναι	ναι
7.	Μ.	Τυρναβίτης	ναι	όχι
8.	Ανάργυρος	Πετράκης	όχι	ναι
9.	Ιωάννης	Λογοθέτου	ναι	όχι
10.	Λεονάρδος (Λινάρδος στον	Καλογεράς	ναι	όχι

[36] Γ.Α.Κ., *συλλογή Βλαχογιάννη, κατάλογος Α', φάκελος 192, «Αθήναι. Ίσον της των Δημογερόντων εκλογής. Σημειωμένη τη 25 Μαρτίου 1825».*

[37] Ο Αναστάσης Αναγνώστου Λιδωρίκης ή Λοιδωρίκης ή Αναστάσιος Αναγνώστου Λιδωρίκι ή Λοιδορίκης ή Αναστάσιος Λοιδορικίου ήταν πολιτικός κατά τη διάρκεια της ελληνικής επανάστασης καθώς και στα αμέσως επόμενα χρόνια. Ήταν πληρεξούσιος Λοιδορικίου στην Α' Εθνοσυνέλευση Επιδαύρου το 1821-22, μέλος του Βουλευτικού, στη Γ' Εθνοσυνέλευση Ερμιόνης το 1827, στη Δ' Εθνοσυνέλευση Άργους το 1829, στη Δ' κατ' επανάληψη Εθνική των Ελλήνων συνέλευση το 1831-32 και στη Δ' κατά συνέχειαν Εθνική των Ελλήνων Συνέλευση το 1832, καθώς και στην Γ' Σεπτεμβρίου εν Αθήναις Εθνική των Ελλήνων Συνέλευση. Πέθανε εν ενεργεία γερουσιαστής στις 31 Δεκεμβρίου 1848. Βλ. *Μητρώο Βουλευτών 1822-1935*, ιστοσελίδα της Βουλής των Ελλήνων, ανάκτηση 16-3-2013. Η αδερφή του, η Ασήμω Γκούρα-Λιδωρίκη, κόρη του κοτζάμπαση του Λιδορικιού , Αναγνώστη Λιδωρίκη , και αδερφή του Παναγιώτη και Αναστάση Λιδωρίκη, παντρεύτηκε , στην Αθήνα στις 23 Φεβρουαρίου του 1823, το Γιάννη Γκούρα. «Αντρογυναίκα», γι' αυτό την έλεγαν και «Νταλιάνα», έδειξε μεγάλη τόλμη και αποφασιστικότητα στην πολιορκία της Ακρόπολης . Μετά το θάνατο του άντρα της, Γιάννη Γκούρα, τον Σεπτέμβριο του 1826, εικάζεται πως ανέλαβε τη διοίκηση του φρουρίου, μέχρι την άφιξη του Νικόλαου Κριεζώτη, χωρίς, όμως, να επιβεβαιώνεται αρχειακά κάτι τέτοιο. Τη 12η Ιανουαρίου του 1827, σκοτώθηκε στο Ερέχθειο, όταν καταπλακώθηκε απ' τη στέγη μετά από βομβαρδισμό του Κιουταχή.

	πίνακα 1 παραρτήματος.)			
11.	Ιωάννης	Κατζιλέρης (Κατζιλιέρης, Καγγελέρης στον πίνακα 1 παραρτήματος)	ναι	όχι
12.	Σαράντης	Μπανάνας	ναι	όχι
13.	Δημητράκις	Ξάνθης	ναι	όχι
14.	Γιανάκος (Γιαννάκος)	Καρόρης	ναι	ναι
15.	Χατζή Μήτρος	Φωτόπουλος	ναι	όχι
16.	Ν.	Σαλονίτης	όχι	όχι
17.	Δημήτριος	Μπηρσή (Μπιρσής-Μπερσής στη βάση δεδομένων)	ναι	ναι
18.	Δημήτριος	Πρέντζας	όχι	όχι
19.	Χατζή Νικόλαος		όχι	όχι
20.	Σιμεός (Συμεών στη βάση)	Γαλάκις (Γαλάκης)	ναι	ναι
21.	Παναγής	Παναγιοτάτζης (Παναγιωτάκης στη βάση)	ναι	ναι
22.	Αναγνώστης	Λαγάνας (Λαγάνης)	ναι	όχι
23.	Κόλιας	Γγιγγίμης (Γκίγκικας στον πίνακα 1 παραρτήματος)	ναι	όχι
24.	Σπύρος	Κυριάκος (Κυριακού στον πίνακα 1)	ναι	όχι
25.	Νικόλαος	Δανιήλ (Δανίλης)[38]	όχι	όχι
26.	Αγγελάκης (Άγγελος)	Καντζελιέρης (Καγγελέρης στον πίνακα 1 παραρτήματος)	ναι	όχι
27.	Σπ.	Λιανοσταφίδας	ναι	όχι
28.	Γ.	Λιούμης	όχι	όχι
29.	Παλαιολόγος Αγγελάκη	Μπενιζέλου	ναι	όχι
30.	Γιανάκις (Γιαννάκος-ης)	Στάθις (Στάθης στη βάση δεδομένων)	όχι	ναι
31.	Αναγνώστης	Αιγηνίτης (Αιγινήτης)	όχι	όχι

[38] Δανίλης Νικόλαος*:* Αθηναίος οπλαρχηγός του 1821. Πήρε μέρος στην πολιορκία της Ακρόπολης και στη μάχη του Φαλήρου όπου σκοτώθηκε. Το επίθετο Δανίλης απαντάται στους Άρχοντες.

32.	Δημήτριος	Κατζανδρής (Κατεδρής)	όχι	όχι
33.	Δημήτριος	Μαδάρος (Μαδαρός στη βάση δεδομένων)	όχι	όχι
34.	Νικολής	Ρούσος	όχι	όχι
35.	Παναγής	Μισαραλιότης (Μισαραλιώτης στον πίνακα 1 παραρτήματος)	ναι	όχι
36.	Ανδρέας	Βουζαράς (Βουτζαράς στη βάση δεδομένων)	όχι	όχι
37.	Σπυρίδος	Ζάπρης	όχι	όχι
38.	Φυλαχτός	Γαρδέλης	όχι	ναι
39.	Σπ. (Σπυρίδων)	Καζανκγίς (βλ. Καζάκης στον πίνακα 1 παραρτήματος, Καζαντζής στη βάση δεδομένων.)	ναι (στην περίπτωση που το Καζάκης ταυτίζεται με το Καζαντζής)	ναι
40.	Αναγνόστης (Αναγνώστης)	Αργύρις (Αργύρης)	ναι	όχι
41.	Μίτρος (Μήτρος)	Τζούτζα (Τσούνας μήπως. Υπάρχει Παναγής Τσούνας στον πίνακα 1 παραρτήματος. Τζότζας Μήτρος στη βάση δεδομένων. Τζούτζος στον κατάλογο του Σουρμελή.[39])	ναι	ναι
42.	Γεώργις (Γεώργης)	Πολίτης (Πολίτζης στη βάση δεδομένων. Πρόκειται, άραγε, για τον Υδραίο πυρπολητή;)	όχι	όχι
43.	Θεοφάνις (Θεοφάνης)	Πρέτζιας	όχι	όχι
44.	Ν.	Καρόρης	ναι	όχι
45.	Γεώργης	Ζώης	όχι	όχι
46.	Γεώργις (Γεώργης)	Σκαρβούλης	όχι	όχι
47.	Σπυρίδων	Κακούρης	ναι (Αναφέρεται το επίθετο στους	όχι

[39] Βλ. Σουρμελής, 1853, ό.π., σ. 309-312, «Αι οικογένειαι των Αθηνών αι επαναστατήσαι κατά των κρατούντων». (σ. 291-300 στην πρώτη έκδοση του 1834).

			Άρχοντες. Όπως και στην περίπτωση του Ζιγγαρά διατηρούμε επιφυλάξεις. Το Ζιγγαρά δεν τον βάλαμε στους προεστούς, αφού δε συναντούμε ξανά το επίθετο.)	
48.	Κυριάκος	Μπόρσιας (Μπόρσας στον πίνακα 1 παραρτήματος)	ναι	όχι
49.	Μήτρος	Ρουμελιότης (Ρουμελιώτης)	όχι	όχι
50.	Δ.	Παπαδόπουλος	όχι	όχι
51.	Σοτήρης (Σωτήρης)	(Κωνσταντή) Μπιρσή(-ς) (Μπερσής στη βάση δεδομένων)	ναι	ναι
52.	Πέτρος	Δημητρίου	ναι	όχι
53.	Σπ. (Σπύρος)	Παναγιωτάκης	ναι	όχι
54.	Ιω. (Ιωάννης)	Λαγάνης	ναι	όχι
55.	Χρίστος	Γινίτης (Γενίτης)	όχι	όχι
56.	Θανάσης	Καπαντριότης (Καπανδριώτης)	όχι	όχι
57.	Δημήτριος	Κοπίδης	ναι	ναι
58.	Μίτρος (Μήτρος)	Τζούτζας (επαναλαμβάνεται)	ναι	ναι
59.	Σοτίρης (Σωτήρης)	Δράκαρης	όχι	όχι
60.	Παναγής	Σκουζές	ναι	ναι
61.	Ισίδορος (Ισίδωρος)	Μπεκούσης (Σιδέρης Μπικούσης στη βάση δεδομένων)	όχι	ναι
62.	Μιχάλης (επαναλαμβάνεται στο 136.)	Σφατζάνος (Σφακιανός)	όχι	όχι
63.	Σιδέρις (επαναλαμβάνεται στο 135.)	Καλανπόκις (Καλαμπόκης)	όχι	όχι
64.	Γιόργις (Γιώργης)	Ζαχαρία (Ζαχαριάς στη βάση δεδομένων)	όχι	ναι
65.	Γιαννάκη			
66.	Σπύρος	Τζίτζιφος (Τζίντζιφος στο	όχι	όχι

		Σουρμελή)		
67.	Σπύρος	Κατζαγγής (Καζαντζής στη βάση δεδομένων, Καζάκης στον πίνακα 1 παραρτήματος, Καζαντζής, χαλεκεύς στο Σουρμελή)	ναι	ναι
68.	Αντόνις (Αντώνης)	Δίμου (Δήμου)	ναι	όχι
69.	Νικόλαος	Καλογεράς (Καλογερόπουλος στη βάση δεδομένων)	ναι	ναι
70.	Σταμάτης	Σαρής	όχι	όχι
71.	Νικόλαος	Καζάζις (Καζαντζής στη βάση δεδομένων, Καζάκης στον πίνακα 1 παραρτήματος, Καζαντζής, χαλεκεύς στο Σουρμελή)	ναι	ναι
72.	Μίτρος (Μήτρος)	Κοντίλης (Καντήλης στον πίνακα 1 παραρτήματος)	ναι	όχι
73.	Κοσταντή (Κωνσταντής)	Λάτζης (Επίθετο τέτοιο δεν υπάρχει στο Σουρμελή. Υπάρχει το επίθετο Λανδέζος και στον πίνακα 1 παραρτήματος. Επίσης το επίθετο Λάρδης στο Σουρμελή.)	όχι	όχι
74.	Αλίπιος (Αλύπιος)	Σαντζίρις (Παντζίρης στον πίνακα 1 παραρτήματος, Σαντζήρης Αλώπιος στη βάση δεδομένων)	ναι	ναι
75.	Σωτίρις (Σωτήρης)	Παπαμάρκος (Αλλού ως Παπαγέρμος. Παππαμάρκος στο	όχι	όχι

		Σουρμελή)		
76.	Δ. (Δημήτριος)	Καλλιφρονάς (Καλιφουρνάς στον πίνακα 1 παραρτήματος, Καλλιφουρνάς στο Σουρμελή)	ναι (Πρόκειται για τον υιό του προεστού Νικόλαου Καλιφουρνά του πίνακα 1 παραρτήματος)	ναι
77.	Φιλαχτός (Φυλακτός)	Δεμεργγίς (Δεμεργής στον πίνακα 1 παραρτήματος, Δεμιρτζής στη βάση δεδομένων, Δεμερτζής στο Σουρμελή)	ναι	ναι
78.	Σιμεόν (Συμεών)	Ζαχαρίτζας	ναι	ναι
79.	Διμιτράκης (Δημητράκης)	Τιρόπουλος (Τυρόπουλος)	ναι	όχι
80.	Κωνσταντίνος	Ανδριανός (Αδριανός στο Σουρμελή)	ναι	όχι
81.	Νικόλαος	Οικονόμου (Οικονομίδης στη βάση δεδομένων) (Αναφέρεται ένας Ν. Οικονόμου ως οικονομικός υποστηρικτής-ευεργέτης της Επανάστασης-με τα αδέρφια του- με καταγωγή από το χωριό Γκούρα του Φενεού Κορινθίας ("Φονιά Κορίνθου")	όχι	ναι
82.	Γεράσιμος	Πετράκης	όχι	όχι
83.	Παλαιολόγος	Μπενιζέλος	ναι	όχι
84.	Προκόπιος	Μπενιζέλος	ναι	όχι
85.	Άγγελος	Γέρωντας (Γέροντας)	ναι	ναι
86.	Χ.	Μπενάρδος (εννοεί τον Σπύρο Χατζή Μπενάρδο του πίνακα 1 παραρτήματος)	ναι	ναι
87.	Δ-ος (Δημήτριος)	Μισαραλιώτης	ναι	όχι
88.	Σπ.	Βουγικλής (Σπύρος	ναι	όχι

		Μπουγιουκλής στον πίνακα 1 παραρτήματος, Βουγικλής στο Σουρμελή)		
89.	Σπ. (Σπύρος)	Σκαπέσος	ναι	όχι
90.	Παρασκευάς			
91.	Ιωάννης	Καλλιφουρνάς (Καλιφουρνάς στον πίνακα 1 παραρτήματος, Καλλιφουρνάς στο Σουρμελή)	ναι	όχι
92.	Σπίρος (Σπυρίδων)	Καλογεράς (Καλογερόπουλος στη βάση δεδομένων)	ναι	ναι
93.	Παναγής	Σαράντης	ναι	όχι
94.	Γεόργις (Γεώργης)	Κτενάς (Χτενάς στον πίνακα 1 παραρτήματος)	ναι	όχι
95.	Γιόργης (Γιώργης)	Μαντάς (Μανταδάκης-Μαντάδης στο Σουρμελή. Μανδράς στη βάση δεδομένων. Υπάρχει ένας Παναγής Μανταδάκης στους νοικοκυραίους της προεπαναστατικής περιόδου.)	όχι	όχι
96.	Αναγνόστης Αναγνώστης)	Καπαρέλις (Καπαρέλης)	όχι	όχι
97.	Λουκάς	Μπάρμπανος	ναι	όχι
98.	Χαζίς Νικόλας (Χατζή Νικόλας)	Σαΐτας (αλλού ως Παΐδας)	όχι	όχι (ως αγοραστές εμφανίζονται οι υιοί του Γιαννάκης και Χ.)
99.	Χαζίς Μίτρος (Χατζή Μήτρος)	Φραγογάνις (Φραγκογιάννης)	όχι	όχι
100.	Στάμος	Ανδριανός	ναι	όχι
101.	Κοσταντίς (Κωνσταντής)	Μπόλπατζας (Πόλπατζης στη βάση δεδομένων)	όχι	ναι
102.	Σπύρος	Πελεγρής	όχι	ναι

		(Μπελεγρής Σπύρος του Κωνσταντή στη βάση δεδομένων)		
103.	Δημητράκης (Δημήτριος)	Κυριακού (Κυριάκος)	ναι	όχι
104.	Γιοργατάς (Γεωργαντάς)	Κοκόσις (Κοκόσης στον πίνακα 1 παραρτήματος, Κοκώσης στη βάση δεδομένων)	ναι	όχι
105.	Αναστάσις (Αναστάσης)	Σκουπέρις (Σκουπέρης στον κατάλογο Σουρμελή και στη βάση δεδομένων)	όχι	όχι
106.	Μίτρος (Μήτρος)	Μπελιατζής (Μπελτέτζης στη βάση δεδομένων)	όχι	όχι
107.	Γιωργάκις (Γεωργάκης)	Μοραήτις (Μωραΐτης στη βάση δεδομένων)	όχι	ναι
108.	Νικόλαος	Λιανοσταφίδας	ναι	ναι
109.	Γιανούλης	Τυρναβίτις (Τυρναβίτης στον πίνακα 1 παραρτήματος)	ναι	όχι
110.	Παναγίς (Παναγής)	Γελαδάκις (Γελαδάκης στον πίνακα 1 παραρτήματος)	ναι	ναι
111.	Νικόλαος	Κόρτης (Κούρτης στον κατάλογο Σουρμελή, Σκούρτης στη βάση δεδομένων)	όχι	ναι
112.	Αναστάσις (Αναστάσης)	Γριπιότης (Γριπιώτης στον κατάλογο Σουρμελή, Εγριπιώτης στη βάση δεδομένων και Ευριπαίος).	όχι	όχι
113.	Νηκολής (Νικολής)	Γγκολέμης (Ως Γκολέμης στους νοικοκυραίους της προεπαναστατικής περιόδου)	όχι	ναι
114.	Ιω. (Ιωάννης)	Μπούκρας	ναι	όχι
115.	Μίτρος (Μήτρος)	Ντέγλερις	όχι	όχι

		(Ντέγλερης στη βάση δεδομένων)		(Εμφανίζεται ως αγοραστής ο υιός του Μιχαήλ Ντέγλερης.)
116.	Φιλαχτός (Φυλακτός)	Ντεμερτζής (Δεμερτζής στον κατάλογο Σουρμελή, Δεμεργής στον πίνακα 1 παραρτήματος και Δεμιρτζής και Ντεμερτζής στη βάση δεδομένων)	ναι	ναι
117.	Αναγνώστης	Μπέσας	όχι	όχι
118.	Νηκολής (Νικολής)	Κοπίδης	ναι	όχι
119.	Νικολής	Σμηρλής (Σμυρλής στον κατάλογο Σουρμελή)	όχι	όχι
120.	Χατζή Σπύρος	Χαλκοκονδίλης (Χαλκοκονδύλης στον πίνακα 1 παραρτήματος)	ναι	όχι
121.	Νικόλαος	Μοραΐτης (Μωραΐτης, επίθετο στους νοικοκυραίους της προεπαναστατικής περιόδου)	όχι	όχι
122.	Μίτρος (Μήτρος)	Πάλλης (Πάλης στη βάση δεδομένων)	ναι	όχι
123.	Χρίστος (Χρήστος)	Ταβάνης	ναι	ναι
124.	Χαρίτος	Μοραήτις (Μωραΐτης στους νοικοκυραίους της προεπαναστατικής περιόδου)	όχι	ναι
125.	Κοστί (Κωστής)	Μπερτεμπέλη (Μπαρτέμπελης Κωνστής στη βάση δεδομένων)	όχι	ναι
126.	Κόστα (Κώστας)	Κουπουτζουμάδις (Κουντουμάδης στον κατάλογο Σουρμελή, Κουπουτζιμάδης-Κουτουτζιμάνης Κώνστας στη βάση	όχι	ναι

		δεδομένων)		
127.	Λάμπρο (Λάμπρος)	Βάχο (Βλάχος στον πίνακα 1 παραρτήματος)	ναι	ναι
128.	Θομά (Θωμάς)	Παπακίζας	όχι	όχι
129.	Στάβρος (Σταύρος)	Πιρίς (Πυρής στον πίνακα 1 παραρτήματος και στον κατάλογο του Σουρμελή.)	ναι	όχι
130.	Γιανάκις (Γιαννάκης)	Ταπηόκος	όχι	όχι
131.	Γιωργατάς (Γεωργαντάς)	Κτενάς (Χτενάς στον Πίνακα 1 του παραρτήματος)	ναι	όχι
132.	Νικολής	Ρούσους (Ρούσσος στο Σουρμελή)	όχι	όχι
133.	Γιωργατζίς (Γεωργαντάς)	Κοπήδις (Κοπίδης στον πίνακα 1 παραρτήματος)	ναι	όχι
134.	Μίτρος (Μήτρος)	Ζαχαργιάς (Ζαχαρίας στον κατάλογο Σουρμελή, Ζαχαριάς στη βάση δεδομένων)	όχι	όχι
135.	Σιδέρις (Σιδέρης)	Καλαμπότζις (Καλαμπόκης στον κατάλογο Σουρμελή)	όχι	όχι
136.	Μιχάλις (Μιχάλης)	Σφατσάνος	όχι	όχι

Πίνακας 11α. Ονομαστική αναφορά των μελών της κοινοτικής συνέλευσης που υπογράφουν την αναφορά προς τη Διοίκηση στις 20 Μαΐου 1825. (46 συνολικά υπογραφές)

α/α	**Όνομα**	**επώνυμο**	**Πατρώνυμο/ ιδιότητα**	**Είναι προεστός. (υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματοστου 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833.**
1.	Νεόφυτος Πενδέλης			ναι	όχι
2.	Ιωσήφ Καισαριανής			όχι	όχι

3.	Σπυρίδων	Χατζή Μπενάρδος		ναι	ναι
4.	Σπυρίδων	Βουγιουκλής		ναι	όχι
5.	Νικόλαος	Ζαχαρίτζας	Συμεών	ναι	ναι
6.	Ιωάννης	Πάλλης (Πάλης)		ναι	ναι
7.	Ηγούμενος Βρανά Γαβριήλ			ναι	όχι
8.	Συμεών	Γαλάκις (Γαλάκης)		ναι	όχι
9.	Χατζή Νικόλαος	Μπούκρας		ναι	ναι
10.	Ιωάννης	Κατζιλέρης (Κατζιλιέρης)		ναι	όχι
11.	Νικόλαος	Λιανοσταφίδας		ναι	όχι
12.	Πανούσιος	Ανδριανός (Αντριανός)		ναι	όχι
13.	Αναγνώστης	Ξηροτάγαρος (Ξεροτάγαρος)		ναι	ναι
14.	Ανάργυρος	Πετράκης		όχι	όχι
15.	Μήτρος	Πάλλης (Πάλης)		ναι	όχι
16.	Σπυρίδων	Σκαπέσος		ναι	όχι
17.	Κωστής	Βρυζάκης		όχι	ναι
18.	Αντώνης	Δήμου (Δήμος, Δήμας)		ναι	όχι
19.	Σπυρίδων	Παλαιολόγος	Ανδρέου	ναι	ναι
20.	Δημήτριος	Σαλωνιτίδης	Επιστάτης των Εξόδων της Επαρχίας Αθηνών το 1825.	όχι	όχι
21.	Γιαννούλης	Τυρναβίτης		ναι	όχι
22.	Ελευθέριος	Σκουζές		ναι	όχι
23.	Σπύρος (Σπυρίδων)	Καλόγερος (Καλογεράς, Καλογερόπουλος)		ναι	ναι
24.	Ισίδωρος (Σιδέρης)	Μπεκούσης (Μπικούσης)		όχι	ναι
25.	Διονύσιος	Πετράκης	Ηγούμενος Ασωμάτων	όχι	ναι
26.	Χατζή Σπύρος	Γκικάκης (Τζικάκης)		ναι	ναι
27.	Νικολής	Καρακατζάνης		ναι	ναι
28.	Παναγής	Πανταζής		ναι	ναι
29.	Γεώργιος	Ψύλλας		όχι	ναι
30.	Παναγίς (Παναγής)	Σαράντης		ναι	όχι
31.	Συμεών	Ζαχαρίτζας		ναι	ναι
32.	Χατζή Δημήτριος	Φωτόπουλος		ναι	όχι

33.	Νικόλαος	Καλλιφουρνάς (Καλιφουρνάς)		ναι	όχι
34.	Παναγής	Μισαραλιώτης		ναι	όχι
35.	Γεράσιμος	Πετράκης		όχι	όχι
36.	Βασιλείου	Μελέτης	Επίτροπος Καταδέματος	όχι	όχι
37.	Παναγής	Πούλος		ναι	ναι
38.	Αναγνώστης	Σίνης (αλλού ως Πίνης)	Επίτροπος των Μεσογείων (από Κεραταία)	όχι	ναι
39.	Δημητράκης (Δημήτριος)	Τυρόπουλος		ναι	όχι
40.	Χαρίτος	Χτενάς (Κτενάς)		ναι	όχι
41.	Χατζή Αγγελής			όχι	όχι
42.	Νικόλαος	Καζαντζής		ναι	ναι
43.	Νικολής	Μπάτης		ναι	όχι
44.	Στάμος	Σεραφείμ	Δημογέροντας	όχι	όχι
45.	Σπυρίδων	Πατούσας	Δημογέροντας	ναι	ναι
46.	Μιχαήλ	Βουζίκης (Μπουζίκης)	Δημογέροντας	ναι	ναι

Πίνακας 11β. Ονομαστική αναφορά των μελών της κοινοτικής συνέλευσης που υπογράφουν την αναφορά προς τη Διοίκηση στις 26 Μαΐου 1825. (51 συνολικά υπογραφές)

α/α	**Όνομα**	**επώνυμο**	**Πατρώνυμο/ ιδιότητα**	**Είναι προεστός. (υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833.**
1.	Λινάρδος (αλλού Λεονάρδος)	Καλογεράς (Καλογερόπουλος)		ναι	όχι
2.	Οικονόμος	Βαρθολομαίος		όχι	ναι
3.	Σπυρίδων	Χατζή Μπενάρδος		ναι	ναι
4.	Σπυρίδων	Βουγιουκλής		ναι	όχι
5.	Νικόλαος	Ζαχαρίτζας	Συμεών	ναι	ναι
6.	Ιωάννης	Πάλλης (Πάλης)		ναι	ναι
7.	Σταύρος	Κώστας (Υπάρχει το επίθετο Κωνστής στον		όχι	όχι

		κατάλογο του Σουρμελή.)			
8.	Μιχάλης	Κραμαλής (Υπάρχει το επίθετο Καραμαλλής στον κατάλογο του Σουρμελή.)		όχι	όχι
9.	Χατζή Νικόλαος	Μπούκρας		ναι	ναι
10.	Σταμάτης	Σαρρής		όχι	όχι
11.	Μιχαήλ	Μπάρμπανος		ναι	όχι
12.	Πανούσιος	Ανδριανός (Αντριανός)		ναι	όχι
13.	Αναγνώστης	Ξηροτάγαρος (Ξεροτάγαρος)		ναι	ναι
14.	Ανάργυρος	Πετράκης		όχι	όχι
15.	Μήτρος	Πάλλης		ναι	όχι
16.	Σπυρίδων	Σκαπέσος		ναι	όχι
17.	Αγγελάκης	Κηφισιώτης	Θα διαδεχτεί το Μελέτη Βασιλείου ως Επίτροπος Καταδέματος.	όχι	όχι
18.	Αντώνης	Δήμου (Δήμος, Δήμας)		ναι	όχι
19.	Σπυρίδων	Κυριακός		ναι	όχι
20.	Δημήτριος	Σαλωνιτίδης	Επιστάτης των Εξόδων της Επαρχίας Αθηνών το 1825.	όχι	όχι
21.	Γιαννούλης	Τυρναβίτης		ναι	όχι
22.	Σπύρος	Καλογεράς (ή Καλογερόπουλος)		ναι	ναι
23.	Ιω.	Καλλιφουρνάς		ναι	όχι
24.	Δημήτριος	Μπενιζέλος (Βενιζέλος)		ναι	όχι
25.	Διονύσιος	Πετράκης	Ηγούμενος Ασωμάτων	όχι	ναι
26.	Χατζή Σπύρος	Γκικάκης (Τζικάκης)		ναι	ναι
27.	Δημήτριος	Κωστίδας (μάλλον Κωνσταντίνου στη βάση δεομένων)		όχι	ναι
28.	Παναγής	Πανταζής		ναι	ναι
29.	Χατζή Σπύρος	Χαλκοκονδύλης		ναι	όχι
30.	Αναστάσιος	Κοπίδης		ναι	όχι
31.	Φυλακτός	Γαρδέλης		όχι	ναι

32.	Χατζή Δημήτριος	Φωτόπουλος		ναι	όχι
33.	Νικόλαος	Καλογεράς (Καλογερόπουλος)		ναι	ναι
34.	Παναγής	Μισαραλιώτης		ναι	όχι
35.	Σωτήρης	Κυριακός		ναι	όχι
36.	Γεράσιμος	Πετράκης		όχι	όχι
37.	Στάμος	Ανδριανός		ναι	όχι
38.	Θωμάς	Βρυζάκης	Δημήτριος	όχι	ναι
39.	Νικόλαος	Δανίλης	οπλαρχηγός	όχι	όχι
40.	Αποστόλης	Κουβελάνος		όχι	όχι
41.	Βασίλειος	Χατζή Παναγιώτου		ναι	όχι
42.	Σιδέρης	Αργύρης		ναι	όχι
43.	Καραγιάννης	Αρτηνός (ως Αντινός στον κατάλογο του Σουρμελή)		όχι	όχι
44.	Χατζή Λάμπρος	Κόσκορος (Κόσκρος)		ναι	όχι
45.	Συμεών	Μαρμαροτούρης	Ηγούμενος Σπυριδωνίτη/ Δημογέροντας	ναι	ναι
46.	Στάμος	Σεραφείμ	Δημογέροντας	όχι	όχι
47.	Σπυρίδων	Πατούσας	Δημογέροντας	ναι	ναι
48.	Μιχαήλ	Βουζίκης (Μπουζίκης)	Δημογέροντας	ναι	ναι
49.	Μελέτης	Βασιλείου	Επίτροπος Καταδέματος	όχι	όχι
50.	Αναγνώστης	Σίνης (αλλού ως Πίνης)	Επίτροπος των Μεσογείων (από Κεραταία)	όχι	ναι
51.	Γιάννης	Ντάβαρης	Επίτροπος των Μεσογείων	όχι	όχι

Πίνακας 12. Ονομαστική αναφορά όσων υπογράφουν ως «λαός των Αθηνών» στις 21 Ιανουαρίου 1825. (92 υπογραφές)

α/α	**Όνομα**	**επώνυμο**	**Πατρώνυμο/ Καταγωγή/ ιδιότητα**	**Είναι προεστός. (υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833.**
1.	Ταλαντίου	Νεόφυτος (Νικόλαος ή	Τοποτηρητής Αθηνών	όχι	όχι

		Νεόφυτος Μεταξάς)			
2.	**Οικονόμος**	**Βαρθολομαίος**		όχι	ναι
3.	Διονύσιος	Πετράκης		όχι	ναι
4.	Ιωσήφ	Καισαριανής	Επικυρώθηκε η Ηγουμενία του στη Μονή το 1825.[40]	όχι	όχι
5.	Παλαιολόγος	Μπενιζέλος (Βενιζέλος)	Αγγελάκης	ναι	όχι
6.	Χ.	Μπενάρδος (Χατζή Σπύρος Μενάρδος)		ναι	ναι
7.	Χ΄΄	Νικόλαος		όχι	όχι
8.	Πέτρος	Δημητρίου		ναι	όχι
9.	Ιω. (Γιαννάκος)	Καρόρης		ναι	ναι
10.	Ν. (Νικόλαος)	Λογοθέτης	Δημογέροντας το 1819. Στην εκλογή Δημογεροντίας του 1825 εμφανίζεται ο Ιωάννης Λογοθέτου.	ναι	όχι
11.	Νικόλαος	Ζαχαρίτζας	Στην εκλογή Δημογεροντίας του 1825 εμφανίζεται ο Συμεών Ζαχαρίτζας.	ναι	ναι
12.	Ιωάννης	Βλάχος	Π. Στην εκλογή Δημογεροντίας του 1825 εμφανίζεται ο Λάμπρος Βλάχος.	ναι	ναι
13.	Σπύρος	Μπόρσας	Στην εκλογή Δημογεροντίας του 1825 εμφανίζεται ο Κυριάκος Μπόρσας.	ναι	όχι
14.	Νικολός	Στάθης	Στην εκλογή Δημογεροντίας του 1825 εμφανίζεται ο	όχι	όχι

[40] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 60, *«Προς το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 15 Φεβρουαρίου 1825, Ναύπλιον».*

			Γιαννάκης Στάθης.		
15.	Γιωργάκης	Στουραΐτης	(Ίσως να εννοεί τον Γιωργάκη Μωραΐτη που εμφανίζεται στην εκλογή Δημογεροντίας του 1825.)	όχι	όχι
16.	Χρίστος	Μπόρσας		ναι	ναι
17.	Νικολής	Χαϊμαντάς		ναι	ναι
18.	Γεώργιος	Λιούμης		όχι	όχι
19.	Ευθύμιος	Κτενάς (Χτενάς)	Στην εκλογή Δημογεροντίας του 1825 εμφανίζονται οι Γεώργης και Γεωργαντάς Χτενάς. Ενδεχομένως να πρόκειται για για διπλή εγγραφή.	ναι	όχι
20.	Δημητράκης	Χατζή Παναγιώτης	Στην εκλογή Δημογεροντίας του 1825 εμφανίζονται οι Σπύρος Παναγιωτάκης και Παναγής Παναγιωτάκης.)	ναι	όχι
21.	Αναγνώστης	Μπέσας		όχι	όχι
22.	Χρίστος	Γρίκης	Νικόλαος	όχι	όχι
23.	Παναγιώτης	Βλάχος	Στην εκλογή Δημογεροντίας του 1825 εμφανίζεται ο Λάμπρος Βλάχος.	ναι	όχι
24.	Αναγνώστης	Χρυσούλης	Φαίνεται ως δημογέροντας το 1824.	όχι	ναι
25.	Χατζή Σπύρος	Γκικάκης		ναι	ναι
26.	Ιωάννης	Πάλλης (Πάλης)	Στην εκλογή Δημογεροντίας του 1825 εμφανίζεται ο Μήτρος Πάλλης.	ναι	ναι
27.	Χαρίτος	Χτενάς (Κτενάς)	Στην εκλογή Δημογεροντίας του 1825 εμφανίζονται οι	ναι	όχι

			Γεώργης και Γεωργαντάς Χτενάς. Ενδεχομένως να πρόκειται για για διπλή εγγραφή.		
28.	Στέφανος	Φιλιππίδης (αλλού ως Στέφανος Χατζή Φιλίππου)		όχι	όχι
29.	Ν.	Καρόρης	Στην εκλογή Δημογεροντίας του 1825 εμφανίζεται ο Γιαννάκος Καρόρης.	ναι	όχι
30.	Διονύσιος	Βιτάλης	Καίσαρ (Ο Καίσαρ Βιτάλης υπήρξε Πρόξενος στην Αθήνα του βασιλείου της Νεάπολης.)	όχι	όχι
31.	Προκόπιος (Προκόπης)	Μπενιζέλος[41]		ναι	όχι
32.	Διονύσιος	Σουρμελής		όχι	όχι
33.	Παναγιώτης	Τζάκωνας		όχι	όχι
34.	Χ΄΄	Σπύρος	Υπάρχει στη βάση δεδομένων ως αγοραστής ο Χατζή Σπύρος Γιαννάκης (-κος), νοικοκυραίος αγοραστής. Υποθετικά τον ταυτίζουμε με αυτόν, αφού οι Χατζή Σπύρος Γκικάκης και Χατζή Σπύρος Μπενάρδος, ως οι μοναδικοί άλλοι «Χατζή Σπύροι» της βάσης δεδομένων	όχι	ναι

[41] Το Μάρτιο του 1827 ο Προκόπης Μπενιζέλος θα βρεθεί στη Σαλαμίνα μαζί με πλήθος συμπατριωτών του, που ήδη είχαν εγκαταλείψει την Αθήνα. Εκεί θα διοριστεί μέλος της «Φροντιστικής Εφορίας της Χέρσου Ελλάδος» ως εκπρόσωπος της Επαρχίας Αθηνών, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 198, *«Η Φροντιστική Εφορία της χέρσου Ελλάδος προς τους ευγενεστάτους προκρίτους και δημογέροντας της νήσου Πόρου. […] τη 27 Μαρτίου 1827 Σαλαμήνα».*

			υπάρχουν στον παρόντα πίνακα.)		
35.	Γιωργάκης	Βλάχος	Στην εκλογή Δημογεροντίας του 1825 εμφανίζεται ο Λάμπρος Βλάχος.	ναι	όχι
36.	Παπά	Δαμιανός	(από το Μενίδι)	όχι	όχι
37.	Παπά	Γεώργιος	Υπάρχει ένας Νικολός Παπάς από τα Μεσόγεια (Σταμάτα) και ένας Σπύρος Παπά από τα Σπάτα.	όχι	όχι
38.	Παπαχατζή	Διονύσιος		όχι	όχι
39.	Ανδρέας	Ξάνθης	Στην εκλογή Δημογεροντίας του 1825 εμφανίζεται ο Δημητράκης Ξάνθης.	ναι	όχι
40.	Χρίστος (Χρήστος)	Ταβάνης		ναι	ναι
41.	Γεώργιος	Ψύλλας		όχι	ναι
42.	Γεωργαντάς	Κολοβός		όχι	όχι
43.	Νικολός	Καζαντζής (και ως Καζάζης.)	Στην εκλογή Δημογεροντίας του 1825 εμφανίζεται ο Σπυρίδων Καζαντζής.	ναι	ναι
44.	Θανάσης	Σίνας (Σίνης)		όχι	όχι
45.	Θωμάς	Βρυζάτζης (Βρυζάκης)	Δημήτριος	όχι	ναι
46.	Σταύρος	Πουζάκης (αλλού Μπουζίκης ή Βουζίκης. Μπουζίτζης στη βάση δεδομένων)		ναι	ναι
47.	Χατζή Σπύρος	Χαλκοκονδύλης		ναι	όχι
48.	Σταύρος	Βλαχόπουλος (Βλάχος)	Στην εκλογή Δημογεροντίας του 1825 εμφανίζεται ο Λάμπρος Βλάχος.	ναι	ναι
49.	Μήτρος	Μαντζιάκος (Μαντζάκος στον		όχι	όχι

		κατάλογο του Σουρμελή.)			
50.	Φυλακτός	Γαρδέλης		όχι	ναι
51.	Γιωργάκης	Χαϊμαντάς (Χαϊμανδάς)		ναι	όχι
52.	Σταύρος	Κώστα (Κωνστής στον κατάλογο του Σουρμελή)		όχι	όχι
53.	Δημητράκης	Ξάνθης		ναι	όχι
54.	Γιώργος	Κτενάς (Χτενάς στον Πίνακα 1 παραρτήματος)		ναι	όχι
55.	Δημήτρης (Δημητράκης)	Κυριάκος (Κυριακού στον Πίνακα 1 παραρτήματος)		ναι	όχι
56.	Αντώνης	Πουρνάζος (Μπουρνάζος)		όχι	όχι
57.	Νικόλαος	Καλλιφουρνάς (Καλιφουρνάς στον πίνακα 1 του παραρτήματος)		ναι	όχι
58.	Νικολής	Τζώτης (Τζιώτης)		όχι	όχι
59.	Χάκης (;) Μήπως Χατζή Νικόλαος Μπούκρας. (υπάρχει και ένας Μεχμέτ Σπ. Σούγγρας στη βάση δεδομένων)	Σούκρας (Μπούκρας ή Σούγγρας-ης στη βάση δεδομένων)		ναι	ναι
60.	Γιαννίκος	Μπουτέλας		όχι	όχι
61.	Αναστάσης	Σκουπέρης		όχι	όχι
62.	Νικολής	Κρήτης (μήπως Πρήτης)		όχι	όχι
63.	Γιωργάτση (αλλού ως Γεωργαντάς)	Κοκώσης (Κοκόσης στον πίνακα 1 του παραρτήματος)		ναι	όχι
64.	Ιωάννης	Τζίνου (Τζίνης στη βάση δεδομένων)	Αντρίκου	όχι	όχι
65.	Στάμος	Ανδριανός (Αδριανός)		ναι	όχι
66.	Σταύρος	Πούλος		ναι	όχι
67.	Σωτήρης	Μπερσή (ς) (Μπερσής, Μπιρσής)	Κωνσταντής	ναι	ναι

68.	Παναγής	Γελαδάκης		ναι	ναι
69.	Μήτρος	Σουρμελής	(βλέπε, νοικοκυραίοι της προεπαναστατικής περιόδου)	όχι	όχι
70.	Δαμιανός	Κανέλλου (Κανέλου στον Πίνακα 1 παραρτήματος)		ναι	ναι
71.	Φώτης	Τρικαλιώτης		όχι	όχι
72.	Παναγής	Πανταζής		ναι	ναι
73.	Σπύρος	Βουγικλής (στον πίνακα 1 του παραρτήματος ως Μπουγιουκλής)		ναι	όχι
74.	Αναγνώστης	Ξεροτάγαρος (Ξηροτάγαρος στον πίνακα 1 του παραρτήματος)		ναι	ναι
75.	Νικολής	Καρακατζάνης (Καραγιάννης ή Καρακατζάνης στον κατάλογο Σουρμελή, Καρμετζάνης στον πίνακα 1 του παραρτήματος)		ναι	ναι
76.	Σπ.	Παναγιωτάκης		ναι	όχι
77.	Σιδέρης	Καλαγτζής (Καλαντζής στον κατάλογο του Σουρμελή)		όχι	όχι
78.	Σαράντης	Μπανάνας		ναι	όχι
79.	Δημήτριος (Μήτρος)	Βουζίκης (Μποζίκης στον πίνακα 1 του παραρτήματος, Μπουζίκης)		ναι	ναι
80.	Σαράντης	Κατζαδρής (Κατζανδρής)		όχι	ναι
81.	Σπύρος	Πελεγρή (Μπελεγρής Σπύρος του Κωνσταντή στη βάση δεδομένων)		όχι	ναι
82.	Αντώνης	Καλοπαναγιώτης		όχι	ναι
83.	Χατζή Αγγελάκης	Δημητρίου		ναι	ναι
84.	Αντώνης	Δήμου		ναι	όχι

85.	Αργυρός	Πούλος		ναι	όχι
86.	Λουκάς	Μπάρμπανος		ναι	όχι
87.	Χατζή Λάμπρος	Κόσκορος (Κόσκρος)		ναι	όχι
88.	Αλύπιος (Αλώπιος)	Σαντζίρης (Σαντζήρης)		ναι	ναι
89.	Νικόλαος	Στάθης	(ανήκει στους νοικοκυραίους της προεπαναστατικής περιόδου)	όχι	όχι
90.	Σπύρος	Καλογεράς (Καλογερόπουλος)		ναι	ναι
91.	Χατζή Μήτρος	Φωτόπουλος		ναι	όχι
92.	Χατζής (εννοεί τον Αναγνώστη)	Κανέλλου (Κανέλου στον πίνακα 1 του παραρτήματος)		ναι	όχι

Πίνακας 13. Ονομαστική αναφορά όσων υπογράφουν ως «επαρχιώτες Αθηνών» στις 23 Απριλίου 1825. (118 υπογραφές συνολικά. Διατηρείται η γραφή των υπογραφών.)

α/α	**Όνομα**	**επώνυμο**	**Πατρώνυμο/ καταγωγή**	**Είναι προεστός. (υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833.**
1.	Ηγούμενος Πενδέλης	Νεόφυτος		ναι	όχι
2.	Γιωργαντάς (Γεωργαντάς)	Βουτζαράς (αλλού ως Βουζαράς)		όχι	ναι
3.	Αντώνης	Καλοπαναγιώτης		όχι	ναι
4.	Μιχαήλ	Μπάρμπανος		ναι	όχι
5.	Δημητράκης	Ξάνθης		ναι	όχι
6.	Αναστάσης (Αναστάσιος)	Μουστάκας		όχι	ναι
7.	Χατζή Μήτρος	Φωτόπουλος		ναι	όχι
8.	Μήτρος (Μήτρος)	Καψοράχις (Καπσουράκης στη βάση δεδομένων, Καψοράχης στον κατάλογο Σουρμελή)		όχι	ναι
9.	Παναγής	Μισαραλιώτης		ναι	όχι

10.	Θωμάς	Βρυζάτζης (Βρυζάκης)	Δημήτριος	όχι	ναι
11.	Σωτήρης	Μπενιζέλος		ναι	ναι
12.	Παναγής	Σαράντης		ναι	όχι
13.	Μήτρος	Κροκίδας (Κροκιδάς στον κατάλογο του Σουρμελή)		όχι	όχι
14.	Χατζή (Ιωάννης)	Χέλμης		ναι	όχι
15.	Μήτρος	Κορωπιώτης (Κοροπιώτης στον πίνακα 1 του παραρτήματος)		ναι	ναι
16.	Χρίστος (Χρήστος στον πίνακα 1 του παραρτήματος)	Μπόρσας		ναι	ναι
17.	Γιάννης	Ζιαρής Το επίθετο δεν υπάρχει στον κατάλογο του Σουρμελή.		όχι	όχι
18.	Νικολής (Νικόλαος)	Κήρτης (Κούρτης στον κατάλογο του Σουρμελή, Σκούρτης στη βάση δεδομένων)		όχι	ναι
19.	Γεωργάκη (Γεωργάκης)	Τζίγκρης (Τζίνης στη βάση δεδομένων)		όχι	ναι
20.	Αγγελάκης	Καντζελλιέρης (Καγγελέρης στον πίνακα 1)		ναι	όχι
21.	Χατζή Σπύρος	Χαλκοκονδύλης		ναι	όχι
22.	Γεώργης	Σύρμος (Το επίθετο υπάρχει στον κατάλογο του Σουρμελή.)		όχι	όχι
23.	Κωνσταντής	Κανέλου		ναι	όχι
24.	Συμεός (Συμεών)	Γαλάτζης (Γαλάκης)		ναι	ναι
25.	Προκόπης	Μουστάκας		όχι	ναι
26.	Γιάνις (Γιάννης)	Τζότις (Τζιώτης)		όχι	όχι
27.	Μήτρος	Πάλλης		ναι	όχι
28.	Αναστάσιος	Βλάχου	Παναγιώτης	ναι	ναι

		(Βλάχος, Βλαχόπουλος)			
29.	Χάγις μήτρος (Χατζή Μήτρος)	Φραγογιάνυ (Φραγκογιάννης)		όχι	όχι
30.	Νικολής	Μαδαρός		όχι	ναι
31.	Συμεών	Τρίμης		όχι	όχι
32.	Θανάσις (Θανάσης)	Κατζούρης (Καντζούρης στον κατάλογο του Σουρμελή)		όχι	όχι
33.	Γιαννακός	Ντουάνης		όχι	όχι
34.	Ιωσήφ	Καισαριανής		όχι	όχι
35.	Γαβριήλ	Ηγούμενος Βρανά (Μαραθώνας) (πρώην Έφορος Αρείου Πάγου)		ναι	όχι
36.	Αντώνης	Δήμου		ναι	όχι
37.	Παλαιολόγος	Μπενιζέλος		ναι	όχι
38.	Δημητράκης (Δημήτριος)	Μαδαρός		όχι	όχι
39.	Μήτρος	Λιούλης		όχι	όχι
40.	Ιωάννης	Πάλλης (Πάλης)		ναι	ναι
41.	Ιωάννης (Γιαννάκος)	Καρόρης		ναι	ναι
42.	Αντώνης	Μπουρνάζος (αλλού ως Πουρνάζος)		όχι	όχι
43.	Χαρίτος	Χτενάς (Κτενάς)		ναι	όχι
44.	Αντόνις (Αντώνης)	Λούκης (Λούης στον κατάλογο του Σουρμελή)		όχι	όχι
45.	Βασίλης	Χ΄΄ Παναγιώτου (Χατζή Παναγιώτου)		ναι	όχι
46.	Αλύπιος	Σαντζύρης (Αλώπιος Σαντζήρης στη βάση δεδομένων)		ναι	ναι
47.	Γιάννης (Χατζή Γιαννάκης)	Μοραΐτης (Μωραΐτης)		όχι	ναι
48.	Χρίστος (Χρήστος)	Ταβάνης		ναι	ναι
49.	Παναγής	Γελαδάκης		ναι	ναι

50.	Γιαννάκος	Κουλουγρώτης (Κουλουριώτης στον κατάλογο του Σουρμελή, Κουλουριώτης ή Στέφας στη βάση δεδομένων)	Κόλιας	όχι	ναι
51.	Γεώργης (Γεώργιος)	Ζαχαριάς (Ζαχαρίας στον κατάλογο του Σουρμελή, ως Ζαχαριάς στη βάση των δεδομένων)	Θεοδωρής	όχι	ναι
52.	Ιω.	Μπούκρας (Βούκρας στο Σουρμελή)		ναι	όχι
53.	Νικολής	Μπόρσας		ναι	όχι
54.	Σπύρος	Κερατιώτης		όχι	όχι
55.	Γιώργης	……..νις (δυσανάγνωστο)			
56.	Νικολός	Τουφεχτζής (Τουφεκτζής στη βάση δεδομένων)		όχι	όχι
57.	Μήτρος	Λάσκας (Λιάσκας στον κατάλογο Σουρμελή)		όχι	όχι
58.	Ιω.	Κατζιλλέρης (Καγγελέρης στον πίνακα 1 του παραρτήματος)		ναι	όχι
59.	Σπύρος	Παναγιωτάκης		ναι	όχι
60.	Κοστής (Κωστής)	Περτεβόλης (αλλού ως Μπερτεμπέλης, ως Μπαρτέμπελης στη βάση των δεδομένων)		όχι	ναι
61.	Σπύρος	Σκαπέσος		ναι	όχι
62.	Νικόλαος	Δανιήλ (Δανίλης)		όχι	όχι
63.	Σαράντης	Δέγλερης (Ντέγλερις, ως Ντέγλερης στη βάση δεδομένων)		όχι	όχι
64.	Σπύρος	Μπόρσας		ναι	όχι

65.	Χάγις νικόλας (Χατζή Νικόλας)	Σαήτας (Σαΐτας ή Παΐδας)		όχι	όχι
66.	Σπύρος	Πηγαδίτης		όχι	όχι
67.	Γεώργης (Γεώργιος)	Πούλος	Μιχαήλ (αδερφός του Παναγή Πούλου του Μιχαήλ)	ναι	ναι
68.	Νικολίς (Νικολής)	Μουστάκα (Μουστάκας)		όχι	όχι
69.	Γιωργάτσι (Γεωργαντάς)	Κοκόσης (Κοκώσης στη βάση δεδομένων)		ναι	όχι
70.	Βασίλι (Βασίλης)	Μεγαρίτις (Μεγαρίτης)		όχι	ναι
71.	Μήτρος	Σουρμελής		όχι	όχι
72.	Μήτρος	Κουρτέσης (ως Κουτέλης στη βάση δεδομένων. Το επίθετο δεν υπάρχει στον κατάλογο του Σουρμελή)		όχι	ναι
73.	Γιοργατάς (Γεωργαντάς)	Χιλιμίσις (Χιλιμίσης)		όχι	όχι
74.	Αντρέας	Μωραΐτης		όχι	όχι
75.	Μήτρος	Σταμέλος (Στάμου στη βάση των δεδομένων)		όχι	ναι
76.	Μήτρος (Μήτρος)	Σαμαργγής (Σαμαρτζής στη βάση δεδομένων)	Γεωργάκης	όχι	ναι
77.	Διονύσιος	Σαρδελάς		όχι	όχι
78.	Σιδέρης	Μενιδιάτης		όχι	όχι
79.	Αποστόλης	Κουβελάνος		όχι	όχι
80.	Παναγής	Πανταζής		ναι	ναι
81.	Σπύρος	Κυριάκος (Κυριακού)		ναι	όχι
82.	Γιαννακός	Στάθης		όχι	ναι
83.	Κυργιάκη (Κυριάκος)	Μπόρσις (Μπόρσας)		ναι	όχι
84.	Νικολής (Νικολός)	Στάθης		όχι	όχι
85.	Νικόλαος	Καλλιφουρνάς		ναι	όχι
86.	Σπύρος	Τζίτζιφος		όχι	όχι
87.	Χατζή Λάμπρος	Κόσκιρος (Κόσκορος)		ναι	όχι
88.	Σπ.	Χ. Μπενάρδος		ναι	ναι

		(Χατζή Μπενάρδος)			
89.	Δημήτριος	Μπερσής (Μπιρσής στον Πίνακα 1 παραρτήματος)		ναι	ναι
90.	Μήτρος	Δοντάς		όχι	όχι
91.	Βασίλης	Βλάχου (Βλάχος)	Κυριάκος	ναι	όχι
92.	Δημήτριος	Κοπίδης		ναι	ναι
93.	Νικολίς (Νικολής)	Κολιάμις (Κολιάμης, Κολιάτζος στον κατάλογο Σουρμελή)		όχι	όχι
94.	Γιαννακός	Πόκος (Ταπηόκος)		όχι	όχι
95.	Νικολής	Τζιώτης (Τζώτης)		όχι	όχι
96.	Σαραντής	Κατσαδρής (πιθανόν)		όχι	ναι
97.	Χρίστος	Τρίμης		όχι	όχι
98.	Θανάσης	Ταχλαράκη (Τακλαράς στον κατάλογο Σουρμελή)		όχι	όχι
99.	Λουκάς	Μοραΐτης (Μωραΐτης)		όχι	όχι
100.	Αργυρός	Μπαραχτάρης (Μπαϊρακτάρης)		όχι	όχι
101.	Σιδέρης	Προγόνης		όχι	όχι
102.	Σπύρος	Τούσης (Τζούσης στον κατάλογο του Σουρμελή)		όχι	όχι
103.	Κωνσταντής	Κύγρο		όχι	όχι
104.	Φυλαχτός	Προγόνης		όχι	όχι
105.	Μήτρος	Μάρκας (Μάρκος στον κατάλογο του Σουρμελή)		όχι	όχι
106.	Σταύρος	Καλεατάμις (Καλλιαδάμης στον κατάλογο του Σουρμελή)		όχι	όχι
107.	Χακησπύρος (Χατζή Σπύρος)	Κιτζιογράνις (Κιτζογιάννης)		όχι	όχι
108.	Φυλαχτός	Δεμεργγής		ναι	ναι

		(Δεμερτζής)			
109.	Γιαννάκος	Ζαφείρης		όχι	όχι
110.	Θανάσης	Καπαντριώτης (Καπανδριώτης)		όχι	όχι
111.	Γιαννάκος	Φρίγης (Φυρήγος στον κατάλογο του Σουρμελή)		όχι	όχι
112.	Λουκάς	Μπάρμπανος		ναι	όχι
113.	Διονύσιος	Πετράκης	Ηγούμενος Ασωμάτων	όχι	ναι
114.	Ανάργυρος	Πετράκης		όχι	όχι
115.	Συμεών	Μαρμαροτούρης	Δημογέρων/ Ηγούμενος Σπυριδωνίτη	ναι	ναι
116.	Σπυρίδων	Πατούσας	Δημογέρων	ναι	ναι
117.	Στάμος	Σεραφείμης (Σεραφείμ)	Δημογέρων	όχι	όχι
118.	Μιχαήλ	Βουζίκης (Μπουζίκης)	Δημογέρων	ναι	ναι

Πίνακας 14. Ονομαστική αναφορά «κατοίκων της πόλεως και των χωρίων των Αθηνών» που υπογράφουν το αίτημα της κοινοτικής συνέλευσης στις 28 Οκτωβρίου 1830 προς τον Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια. (98 υπογραφές)

α/α	**Όνομα**	**επώνυμο**	**Πατρώνυμο/ καταγωγή**	**Είναι προεστός. (υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833.**
Οι κάτοικοι της πόλεως: (49)					
1.	Νεόφυτος	Ηγούμενος Πεντέλης		ναι	όχι
2.	Διονύσιος	Ηγούμενος Πετράκης (Ασωμάτων)		όχι	ναι
3.	Συμεών	(Μαρμαροτούρης) Ηγούμενος του εν Πειραιά Αγίου Σπυρίδωνος	[Σταύρος]	ναι	ναι
4.	Ιωσήφ	Ηγούμενος Καισαριανής		όχι	όχι
5.	Ιωάννης	Βλάχος	Π.	ναι	ναι
6.	Γαβριήλ	Ηγούμενος Βρανά (πρώην Έφορος Αρείου Πάγου)		ναι	όχι
7.	Ανάργυρος	Πετράκης		όχι	όχι

8.	Νικόλαος	Ζαχαρίτζας		ναι	ναι
9.	Άγγελος	Γέροντας		ναι	ναι
10.	Χατζή Σπύρος	Τζικάκης (Γκικάκης)		ναι	ναι
11.	Παναγής	Σκουζές		ναι	ναι
12.	Δημήτριος	Καλλιφρονάς (Καλιφουρνάς στη βάση δεδομένων, Καλλιφουρνάς στον κατάλογο του Σουρμελή)	Νικόλαος	ναι	ναι
13.	Χατζή Νικόλαος	Σταματάκη (Σταματόπουλος στη βάση δεδομένων)		όχι	ναι
14.	Δημήτριος	Κοπίδης		ναι	ναι
15.	Σωτήριος	Καρόρης		ναι	όχι
16.	Δημήτριος (Δημητράκης)	Κυριακού (Κυριάκος)		ναι	όχι
17.	Σπύρος	Βουγικλής (Βουγιουκλής)		ναι	όχι
18.	Συμεών	Γαλάκης		ναι	ναι
19.	Ανδρέας	Κοπίδης		ναι	ναι
20.	Σταύρος	Μεταξάς	Γεώργιος (υιός του Δημογέροντα Γ. Μεταξά)	όχι	όχι
21.	Νικολής	Στρέφης	Μήτρος	όχι	ναι
22.	Σπύρος	Κατζάγγη (Καζαντζής)	Χατζή Βασίλης	ναι	ναι
23.	Στάμος	Ανδριανός		ναι	όχι
24.	Παναγής	Γαλανός		όχι	όχι
25.	Δημήτριος	Μιχαήλου (Μιχελής στον κατάλογο του Σουρμελή)		όχι	όχι
26.	Σπύρος	Κοπίδης		ναι	όχι
27.	Σπυρίδων	Δημητρίου		ναι	ναι
28.	Νικόλαος (Νικολός)	Μπουλάκας (Μπουλούκας και Μπουλίκης στη βάση δεδομένων)		όχι	ναι
29.	Νικόλαος	Καρακατζάνης ή Καρμετζάνης/ Γεωργαντάς (αλλού ως		ναι	ναι

		Καρκακιάνις και Καραγιάννης-Καρακατζάνης στον κατάλογο Σουρμελή)			
30.	Χρίστος	Τάβανος (Ταβάνης)		ναι	ναι
31.	Χατζή Δημήτριος (Μήτρος)	Φωτόπουλος		ναι	όχι
32.	Βασίλης	Χατζή Παναγιώτου		ναι	όχι
33.	Αγγελής	Κροντηράς		ναι	όχι
34.	Κωνσταντής	Πινιάτας (Πιττάκης)		ναι	ναι
35.	Κωνσταντής	Πονηρόπουλος (Πονηρός)		όχι	όχι
36.	Αντώνης	Δήμου		ναι	όχι
37.	Αναγνώστης	Μαρουλάκος		όχι	όχι
38.	Κωνσταντίνος	Ανδριανός (Ανδρέα στη βάση των δεδομένων. Αδριανός στον κατάλογο του Σουρμελή)	Ανδρέας	ναι	ναι
39.	Πανούσης	Καλόγηρος (Καλόγερος στον κατάλογο του Σουρμελή)		όχι	όχι
40.	Γεωργάκης	Άγγελος (Αγγελής στον κατάλογο του Σουρμελή)	Υπάρχει το επίθετο Διαγγελής στους άρχοντες.	όχι	όχι
41.	Παναγής	Καλαμπόκης		όχι	όχι
42.	Αντώνης	Τουρλέϊς (;)	δυσανάγνωστο		
43.	Χ. Πάκος (Χατζή Μπάκος-νος)			όχι	όχι
44.	Αποστόλης	Λέκκας (Μαρουσιώτης)		όχι	ναι
45.	Αγγελάκης	Κηβισιώτης (Κηφισιώτης)		όχι	όχι
46.	Στάμος	Τζάκωνας	Αγγελής	όχι	ναι
47.	Νικόλαος	Νερούτζος		όχι	όχι
48.	Βασίλης	Βλάχος		ναι	όχι
49.	Αναγνώστης	Παπαϊωάννου		όχι	όχι
Οι κάτοικοι των χωρίων: (49)					
50.	Σταμάτης	Δημητρίου	Φήβιου	ναι	ναι

	(Στάμος)				
51.	Γιωργάκης	Λιόσης	Δήμας	όχι	ναι
52.	Γιάννης (Ιωάννης)	Πανταζής		ναι	όχι
53.	Δήμας	Λιόσης		όχι	όχι
54.	Παπά Δ. (Δημήτριος)	Ιερεύς (Μάλλον Ντάβαρης από Λιόπεσι)		όχι	όχι
55.	Παπά Παγκράτιος			όχι	όχι
56.	Παλαιολόγος	Βενιζέλος (Μπενιζέλος)		ναι	όχι
57.	Αντώνης	Κόλιας		όχι	όχι
58.	Κόλιας	Τζελέπης		όχι	όχι
59.	Δημήτριος	Χατζή Πέτρου		όχι	όχι
60.	Παναγής	Μισαραλιώτης		ναι	όχι
61.	Κωνσταντίνος	Ζαχαρίου (Ζαχαριάς στη βάση δεδομένων)		όχι	ναι
62.	Σαράντης	Κατζαδρής		όχι	ναι
63.	Ευθύμιος	Δούκας		όχι	ναι
64.	Κυριάκος	Μπόρσης (Μπόρσας)		ναι	όχι
65.	Θωμάς	Βρυζάκης (Βρυζάτζης)	Δημήτριος	όχι	ναι
66.	Φιλιππής (Φίλιππος)	Καζανδρίδης (Κατζανδρίδης)		όχι	όχι
67.	Σαράντης	Μπανάνας		ναι	όχι
68.	Νικολής	Κούγγουλης		όχι	όχι
69.	Νικολός (Νικόλαος)	Βάθης (Βάθυς στον κατάλογο του Σουρμελή, αλλού ως Βαθύς)	Παναγιώτης	όχι	ναι
70.	Μήτρος	Καψορράχης (Καψοράχης)		όχι	ναι
71.	Χρίστος	Γρανής (αλλού ως Γρίκης)	Νικόλαος	όχι	όχι
72.	Μήτρος	Βάθης (Βαθύς, Βάθυς)		όχι	όχι
73.	Γεωργάκης	Κοπίδης		ναι	όχι
74.	Κωσταντής (Κωνσταντής)	Κροκίδας (Κροκιδάς στον κατάλογο του Σουρμελή)		όχι	όχι
75.	Αναγνώστης	Σίνης (αλλού Πίνης)	Υπάρχει και ο Νικόλαος Στίνης	όχι	ναι

			στους προεστους του 1819, χωρίς να τους συσχετίζουμε εδώ.		
76.	Σπύρος	Πασταλιάς (Πασπαλιάς, Πασπαλιάρης στη βάση δεδομένων και στον κατάλογο του Σουρμελή)	Αγοραστής είναι ο υιός του Γεώργης.	όχι	όχι
77.	Πέτρος	Τζεβές (Τσαρές)		όχι	όχι
78.	Σωτήρης	Μερκούρης (ως Μαρκούρης στον πίνακα 1 του παραρτήματος)		όχι	όχι
79.	Νικολός	Ζούνης		όχι	όχι
80.	Χατζή Παπά Αναστάση			όχι	όχι
81.	Αναγνώστης	Καλογριάνος (Καλογριάνης)		όχι	όχι
82.	Αναγνώστης	Τρουβέλης (Κουβέλης, Κούβελας στον πίνακα 1 του παραρτήματος)	Εμφανίζεται στον πίνακα 1 του παραρτήματος ως εκπρόσωπος του Μενιδίου, αλλά τον προσμετράμε στους νοικοκυραίους.	όχι	όχι
83.	Χριστόδουλος	Μερκούρης (ως Μαρκούρης στον πίνακα 1 του παραρτήματος)		όχι	όχι
84.	Γιαννάκης (Γιάννης)	Νίκας	Ο Λουκάς Νίκας ήταν στους προεστούς του 1819.	ναι	ναι
85.	Μιχάλης	Λάμπρου (Λάμπρος)	Υπάρχει το επίθετο Λάμπρος στα επίθετα των αρχοντικών οικογενειών.	ναι	όχι
86.	Μήτρος	Παπά (Γιάννη)		όχι	όχι

87.	Γεωργάκης	Δημάσκος	Παναγιώτης	όχι	ναι
88.	Αναγνώστης	Ελευθερίου		όχι	όχι
89.	Αργυρός	Βλάχος (Βλαχόπουλος)		ναι	όχι
90.	Σταμάτης	Λιψιάς (Λίτζας)	(Σπάτα)	όχι	όχι
91.	Κωσταντής (Κωνσταντής)	Βρετός	Εμφανίζεται στον πίνακα 1 του παραρτήματος ως εκπρόσωπος του Μενιδίου, αλλά τον προσμετράμε στους νοικοκυραίους.	όχι	όχι
92.	Μήτρος	Πρίφτης (Πρήτης)	Κόλιας (Τζούρκα)	όχι	όχι
93.	Δημήτρης (Μήτρος)	Σαΐνης (Σιαίνης στη βάση δεδομένων)	(ψυχογιός)	όχι	ναι
94.	Γεώργης	Θειάσπρας (Θιάσπρας)		όχι	όχι
95.	Αναγνώστης	Πίντζος (Πίντζιος)		όχι	όχι
96.	Παπά Διονύσιος	(αλλού ως Παπά Χατζή Διονύσιος)		όχι	όχι
97.	Παπά Δημήτρης			όχι	όχι
98.	Παπά Γεώργης	(υπάρχει ένας Βασίλης Παπά Γεωργάκης στη βάση δεδομένων)		όχι	ναι

Πίνακας 15. Αντιπολιτευόμενοι στον Ιωάννη Καποδίστρια από την Αθήνα και τα χωριά της: αναφορά πολιτών με ημερομηνία 8 Ιουλίου 1831 στην εφημερίδα «*Ο Απόλλων*» (φύλλο 42/173-170). (297 ονόματα)

α/α	**Όνομα**	**επώνυμο**	**Πατρώνυμο/ καταγωγή**	**Είναι προεστός. (υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833.**
1.	Ανάργυρος	Πετράκης		όχι	ναι
2.	Άγγελος	Γέροντας	[Σωτηριανός]	ναι	ναι
3.	Μιχαήλ	Βουζίκης		ναι	ναι

		(Μπουζίκης)			
4.	Κυριάκος	Πιττάκης	Σ. [Σωτήριος]	ναι	ναι
5.	Παναγής	Πούλος	[Μιχαήλ]	ναι	ναι
6.	Δημήτριος	Καλλιφρονάς (Καλιφουρνάς)	[Νικόλαος]	ναι	ναι
7.	Σταύρος	Βλαχόπουλος (Βλάχος)		ναι	ναι
8.	Παναγής	Πανταζής		ναι	ναι
9.	Φυλακτός	Δεμερτζής (Ντεμερτζής)		ναι	ναι
10.	Αναστάσιος	Βλάχος	[Παναγιώτης]	ναι	ναι
11.	Αντώνιος	Παναγιωτάκης		ναι	ναι
12.	Χρήστος	Τουφεχτζής (Τουφεκτζής)		όχι	ναι
13.	Ιωάννης	Λαγάνης		ναι	όχι
14.	Κωνσταντίνος	Βριβάζης (Βρυζάκης)		όχι	όχι
15.	Παναγής	Σκουζές	[Δημήτριος]	ναι	ναι
16.	Σπυρίδων	Δημητρίου		ναι	ναι
17.	Γεώργιος	Χτενάς (Κτενάς)		ναι	όχι
18.	Θωμάς	Βρετάκης (Βρετός)		ναι	όχι
19.	Σωτήριος	Βερσής (Μπυρσής)	[Κωνσταντής]	ναι	ναι
20.	Δημήτριος	Κοπίδης		ναι	ναι
21.	Χατζή Σπύρος	Γικάκης (Γκικάκης)		ναι	ναι
22.	Σαράντης	Κατζαντρής (Καζαντρής)		όχι	ναι
23.	Παύλος (Παυλής)	Αλέξης		ναι	ναι
24.	Νικόλαος (Νικολάκης)	Ζαχαρίτζας (Ζαχαρίτσας)	[Σπύρος]	ναι	ναι
25.	Σπυρίδων	Πατούσας		ναι	ναι
26.	Σπυρίδων	Βουγιουκλής (Μπουγιουκλής)		ναι	όχι
27.	Σταύρος	Μαρμαροτούρης		ναι	όχι
28.	Δημήτριος	Μισαραλιότης (Μισαραλιώτης)	[Σπυρίδων]	ναι	όχι
29.	Αναγνώστης	Ραυτόπουλος		όχι	όχι
30.	Νικόλαος	Κολοβός		όχι	ναι
31.	Δημήτριος	Τουτουντζής		όχι	όχι
32.	Βασίλειος	Χατζή Παναγιώτου		ναι	όχι
33.	Δημήτριος	Χατζή Παναγιώτου		ναι	όχι
34.	Ιωάννης	Μόσχος		όχι	όχι
35.	Παναγής	Μισαραλιώτης		ναι	όχι
36.	Κωνσταντίνος	Παπαντωνίου	Υδραίος	όχι	όχι
37.	Παναγιώτης	Παντελής	Υδραίος	όχι	όχι
38.	Ιωάννης	Συροκιάδης (Σοροκιάδης)	Ν. (Υδραίος)	όχι	όχι

39.	Θεοδ.	Γκιώνης	Σπ. (Πελοποννήσιος)	όχι	όχι
40.	Παναγιώτης	Αλεξάνδρου	Υδραίος	ναι	όχι
41.	Ιω.	Κοτζονάκης	Υδραίος	όχι	όχι
42.	Δημήτριος	Μιχαήλος		όχι	όχι
43.	Δημήτριος (Μήτρος)	Μαρίνης		όχι	ναι
44.		Κωνσταντιλάκης (Κωνσταντουλάκης)		όχι	όχι
45.	Γιαννάκος	Οζούνης		όχι	όχι
46.	Νικόλαος	Βλαχάκης		όχι	όχι
47.	Σπυρίδων	Τζουκαντάς		όχι	όχι
48.	Σπυρίδων	Παναγιωτάκης		ναι	όχι
49.	Συμεών	Γαλάκης	[Ζινάρδος]	ναι	ναι
50.	Ανδρέας	Κοπίδης		ναι	ναι
51.	Αναγνώστης	Κακούρης		όχι	όχι
52.	Μιχαήλ	Τρίμης	Σιμεού (Συμεών)	όχι	όχι
53.	Γεώργιος	Στίνος (Στίνης)		ναι	όχι
54.	Λουκάς	Πύρρος	[Παναγιώτης]	όχι	ναι
55.	Φίλιππος	Κατζανδρίδης (Κατζανδρής)		ναι	όχι
56.	Μικέλης	Τζιόρτζης		όχι	όχι
57.	Δημήτριος	Κυριακός		ναι	όχι
58.	Παναγιώτης (Παναγής)	Λογοθέτης	[Νικόλαος]	ναι	ναι
59.	Σπύρος	Τζίτζιφος		όχι	όχι
60.	Δημήτριος	Ευσταθίου		όχι	όχι
61.	Νικόλαος	Σκιαρδάκος		όχι	όχι
62.	Γ.	Ματρόζος		όχι	όχι
63.	Γιάννης	Μεταξάς		όχι	όχι
64.	Αναγνώστης	Μαζιότης (Μαζιώτης)		ναι	όχι
65.	Σ. [Σταμάτης]	Κλεάνθης		όχι	όχι
66.	Ν. [Νικήτας]	Νικητόπουλος	Πελοποννήσιος	όχι	όχι
67.	Στάμος	Ματούκας		ναι	ναι
68.	Αναγνώστης	Αντωνίου	Αιγεινίτης (Αιγινήτης)	όχι	όχι
69.	Παναγής	Γαλανός		όχι	όχι
70.	Νικόλαος (Νικολής)	Καζαντζής	[Γεωργάκης]	ναι	ναι
71.	Δημήτριος	Μπάμπαρης		ναι	όχι
72.	Χ. Δημήτριος	Φωτόπουλος		ναι	όχι
73.	Σιδέρης	Καλαντζής		όχι	όχι
74.	Νικόλαος	Βέρτης		όχι	όχι
75.	Στάμος	Τζίτζικας (Γκίγκικας)		ναι	όχι
76.	Μήτρος	Βάθυς (Βάθης)		όχι	όχι

77.	Δημήτριος	Χαϊμαντάς (Χαϊμανδάς)	[Νικολής]	ναι	ναι
78.	Ανδρέας	Κίρκης		όχι	όχι
79.	Σπυρίδων	Παπά Νέξη		όχι	όχι
80.	Λεώνιος	Ευσταθίου		όχι	όχι
81.	Ιωάννης	Ζαχαρίτζας (Ζαχαρίτσας)		ναι	όχι
82.	Γ.[Γεώργιος]	Λεβέντης	[Θεόδωρος]	όχι	ναι
83.	Δημήτριος (Δημητράκης)	Τηρόπουλος (Τυρόπουλος)		ναι	όχι
84.	Αναγνώστης	Μασούρης	[Σωτήρχος]	όχι	ναι
85.	Βασίλειος	Πέτρου (Πέτρος)		ναι	όχι
86.	Κ.	Κουγιουμτζής		όχι	όχι
87.	Πανούσιος	Σαΐτης (Σαϊτας)		όχι	όχι
88.	Γεώργιος	Σπυρίδου		όχι	όχι
89.	Κωνσταντίνος	Μπαχάρνικος		όχι	όχι
90.	Εμμανουήλ	Περιστήδης		όχι	όχι
91.	Γεώργιος	Καραμάνος	Μ.[Μήτρος]	όχι	ναι
92.	Άγγελος	Κροντηράς		ναι	όχι
93.	Παν.	Σαράντου (Σαράντης)	Β.	ναι	όχι
94.	Γ.	Σκαρβούλης		όχι	όχι
95.	Σταύρος	Βουζίκης (Μπουζίκης)		ναι	όχι
96.	Νικόλαος	Βουλίτζης (Μπουλίτσης)		ναι	ναι
97.	Νικόλαος	Καρκατζάνης (Καρακατζάνης)	[Γεωργαντάς]	όχι	ναι
98.	Σπυρίδων	Χτενάς (Κτενάς)		ναι	ναι
99.	Αναγνώστης	Νδελιγιάννης (Ντελιγιάννης, Δελιγιάννης)		όχι	όχι
100.	Αναγνώστης	Πέρος		όχι	όχι
101.	Σαράντης	Μπανάνας	[Αργυρός]	ναι	όχι
102.	Αναγνώστης	Στεφόπουλος (Στέφας)		όχι	όχι
103.	Παλαιολόγος	Βενιζέλος (Μπενιζέλος)	[Αλέξανδρος]	ναι	όχι
104.	Αγγελής	Ταβάνης		ναι	όχι
105.	Σιδέρης	Μανόλης		όχι	όχι
106.	Ανδρέας	Ταβάνης		ναι	όχι
107.	Απόστολος	Χαϊδεμένος		όχι	όχι
108.	Νικόλαος	Σαΐνης		όχι	όχι
109.	Αντώνιος	Ταβάνης		ναι	όχι
110.	Γιακ.	Πίγος		όχι	όχι
111.	Θωμάς	Ζαμαρίτης		όχι	όχι
112.	Σπύρος	Κερατιώτης		όχι	όχι

113.	Παν.	Μαρμαροτόρης (Μαρμαροτούρης)		ναι	όχι
114.	Σπ.	Ζρόπας (Ζράπας)		όχι	όχι
115.	Ζορζής (Τζόρτζης)	Καστάνιας	[Σταμάτης] [Χίος]	όχι	ναι
116.	Γεώργιος	Πρωτομάστορης		όχι	όχι
117.	Σωτ.	Καλλιφρονάς (Καλλιφουρνάς)		ναι	όχι
118.	Δημήτριος	Μπότζαλης (Βότζαλης)		όχι	όχι
119.	Νικόλαος	Λιούμης		όχι	όχι
120.	Νικόλαος	Τζάκαλος (Τσάκαλος)		όχι	όχι
121.	Σωτήριος	Μαμούνης		όχι	όχι
122.	Χ. Νικόλαος	Κάβουρας		όχι	όχι
123.	Φίλιππος	Βλαστός		όχι	όχι
124.	Δημήτριος	Ξάνθης	[Ιωάννης]	ναι	όχι
125.	Σιδέρης	Στουραΐτης	[Στέφανος]	όχι	ναι
126.	Γεώργιος	Καραμαλής (Καραμανλής, Καραμαλλής στον Σουρμελή)		όχι	όχι
127.	Ιωάννης	γαμβρός του Διονυσίου Κορκάρη		όχι	όχι
128.	Σπυρίδων	Μπόρσας		ναι	όχι
129.	Αναστάσιος	Σαμπάνης		όχι	όχι
130.	Ιωάννης	Καραγιάννης		όχι	όχι
131.	Σπυρίδων	Κοπίδης		ναι	όχι
132.	Χαράλαμπος	Σκιαρδάκος		όχι	όχι
133.	Παναγιώτης	Γλύς	Σπύρου	όχι	όχι
134.	Ιερομόναχος Αγαθάγγελος			όχι	όχι
135.	Ιωάννης (Γιανιός)	Καζαντζής (Καζάκης)	[Παναγιώτης]	ναι	ναι
136.	Δημήτριος	Καπαρέλης		όχι	όχι
137.	Φυλακτός	Γαρδέλης	[Γεωργαντάς]	όχι	ναι
138.	Νικόλαος (Νικολής)	Στρέφης	[Μήτρος]	όχι	ναι
139.	Αναγνώστης	Λαγάνας		ναι	όχι
140.	Νικόλαος	Λαμπίρης		όχι	όχι
141.	Στάμος	Τζάκονας (Τσάκωνας)		όχι	όχι
142.	Ανδρίκος	Καπανδριότης		όχι	όχι
143.	Σιδέρης	Καλαμπότζης (Καλαμπόκης)		όχι	όχι
144.	Κωνσταντίνος	Ασκάθαρος		όχι	όχι
145.	Παναγιώτης (Παναγής)	Γελαδάκης	[Θεόδωρος]	ναι	ναι

146.	Λουκάς	Νάστου (Νάστης)		όχι	όχι
147.	Αντώνιος	Βλάχος	Χρήστος	ναι	όχι
148.	Χρήστος	Θηβαίος	Σπύρος	ναι	όχι
149.	Γεώργιος (Γεωργάκης)	Κακούρης		όχι	ναι
150.	Ιωάννης	Βλάχος	Παναγιώτης	ναι	ναι
151.	Σπύρος	Μπανάνας	[Χατζή Νικολός]	ναι	όχι
152.	Ιωάννης	Γρίβας		όχι	όχι
153.	Στάμος	Κουρίκαβλας		όχι	όχι
154.	Νικόλαος	Τζιότης (Τζιώτης)	Παναγιώτης	όχι	όχι
155.	Γεώργιος	Κουσερής (Κουσουρής)		όχι	όχι
156.	Διονύσιος	Τεμερτζής (Δεμιρτζής, Δεμερτζής)		ναι	όχι
157.	Θωρής	Ματαθέος (Ματθέος)		όχι	όχι
158.	Νικόλαος	Γκολέμης		όχι	ναι
159.	Σταύρος	Παπά Δημητρίου		ναι	όχι
160.	Γεώργιος	Μπόμπαρης (Μπάμπαρης)	[Ανδρέας]	ναι	όχι
161.	Κυριάκος	Τσίγκρης		όχι	όχι
162.	Σπ.	Ρούσσος		όχι	όχι
163.	Συμεών	Μπούκρας		ναι	όχι
164.	Χατζή Στάμος	Ντεμερτζής (Δεμερτζής)		ναι	όχι
165.	Μήτρος	Μαδαρός		όχι	όχι
166.	Σπ.	Ξεροτάγαρος		ναι	όχι
167.	Μήτρος	Κροτζίδας (Κροκίδας)		όχι	όχι
168.	Νικ.	Φλόρος (Φλώρος)		όχι	όχι
169.	Σταμάτης	Βρετός (Βρεττός)		ναι	όχι
170.	Παν.	Κανατάς		όχι	όχι
171.	Μήτρος (Δημήτριος)	Κοπίδης		ναι	ναι
172.	Νικόλαος (Νικολής)	Καπετανάκης	[Σπύρος]	ναι	ναι
173.	Παν.	Βαρυμένος (Βαρεμένος)		όχι	όχι
174.	Κωστής	Δημητρίου	[Χατζή Δημήτριος]	ναι	ναι
175.	Γεώργιος	Μαντράς		όχι	όχι
176.	Δημ.	Πετάκης (Πετράκης)		όχι	όχι
177.	Παν.	Καρίδης (Καρύδης)		όχι	όχι

178.	Σωτ.	Λάρδης		όχι	όχι
179.	Μήτρος	Μπαραχτάρης (Μπαϊρακτάρης)		όχι	όχι
180.	Μήτρος	Τζούτζας		ναι	όχι
181.	Κωνστής	Πονηρόπουλος		όχι	όχι
182.	Κυρ.	Μπόρσας		ναι	όχι
183.	Μήτρος	Λιούλης		όχι	όχι
184.	Σπύρος	Καζαντζής	[Χατζή Βασίλης]	ναι	ναι
185.	Χρήστος	Γρίκης		όχι	όχι
186.	Σωτήριος	Τρικαλιότης (Τρικαλιώτης)		όχι	ναι
187.	Μήτρος	Ελιμάζης (Ελπάζης στον Σουρμελή)		όχι	όχι
188.	Νικ.	Γεωργαντής (Γεωργαντάς)		όχι	όχι
189.	Ιω.	Μπάρδης (Βάρδης)		όχι	όχι
190.	Χρήστος	Ελιμάζης (Ελπάζης)		όχι	όχι
191.	Παν.	Καμπάς		όχι	όχι
192.	Ιωάννης (Γιαννούλης)	Ζαχαρίας (Ζαχαριάς)		όχι	ναι
193.	Δημήτριος	Σαΐνης	[Μιχάλης]	όχι	ναι
194.	Βασίλειος	Χέλμης	[Χατζή Ιωάννης]	ναι	ναι
195.	Χατζή Μιχαήλ	Πατίχας		όχι	όχι
196.	Νικόλαος (Νικολής)	Σούγκρας	[Βασίλης]	όχι	όχι
197.	Ανδρέας	Καψίλης (Καψάλης)		όχι	όχι
198.	Δημήτριος	Ιερεύς		όχι	όχι
199.	Θεοφάνης	Πρέντζας	[Παναγιώτης]	όχι	όχι
200.	Σπ.	Αττέσης		όχι	όχι
201.	Αντ.	Μαρίνης		όχι	όχι
202.	Παν.	Μεταξάς		όχι	όχι
203.	Νικόλαος (Νικολής)	Βάθης (Βάθυς)	[Παναγιώτης]	όχι	ναι
204.	Αθανάσιος	Μελάς (Μελές στον Σουρμελή)		όχι	όχι
205.	Αθανάσιος	Καβαθάς		όχι	όχι
206.	Βασ.	Μελές (Μελάς)		όχι	όχι
207.	Παντ.	Γαλανός	Φιλάρετος	όχι	όχι
208.	Σπύρος	Καζαντζής	Χατζή Βασίλης Καζαντζής	ναι	ναι
209.	Γεώργιος (Γεωργάκης)	Μαρίνης	[Κωνσταντής]	όχι	όχι
210.	Σπ.	Κοκοντίνης		όχι	όχι

		(Κοκοδίνης)			
211.	Αντώνιος	Ταβάνης		ναι	όχι
212.	Απόστολος	Λέκας (Λέκκας)	Μαρουσιώτης	όχι	ναι
213.	Χρήστος	Ταβάνης		ναι	ναι
214.	Νικόλαος	Δημητριάδης	[Χίος]	όχι	ναι
215.	Γεώρ.	Κράνιος (Κρανιός)		όχι	όχι
216.	Σιδέρης	Κουκάκης		όχι	όχι
217.	Μήτρος	Βλαχάκης		όχι	όχι
218.	Σιδέρης	Προγόνης		όχι	όχι
219.	Σωτήριος	Πούλος		ναι	όχι
220.	Ιωάννης	Σούτσος (Σούτζος)		όχι	ναι
221.	Σωτήριος	Κουνενές		όχι	ναι
222.	Στάμος	Κουτζιουρής (Κουσουρής)		όχι	όχι
223.	Μικέλης	Τριαντάφυλλος		όχι	όχι
224.	Παν.	Μπελεγρής (Βελεγρής)		όχι	όχι
225.	Ιω.	Ματράκας		όχι	όχι
226.	Γεώργιος	Κάλκος		όχι	όχι
227.	Χρήστος	Κούτζης		όχι	όχι
228.	Φίλιππος (Φιλιππής)	Χτενά (Κτενά)	Μ.	ναι	όχι
229.	Αναστάσιος (Αναστάσης)	Δρακάκης		όχι	όχι
230.	Μήτρος	Καραουλάνης (Καραολάνης)		όχι	όχι
231.	Ιω.	Πογάκης	Κυριακός	όχι	όχι
232.	Νικόλαος	Πούλος	Λάμπρος	ναι	ναι
233.	Συμεών	Μαρμαροτούρης	Ηγούμενος Χασιάς [Σταύρος]	ναι	ναι
234.	Μιχ.	Γκιούλης		όχι	όχι
235.	Σταμ. Ιερεύς			όχι	όχι
236.	Δήμας	Κουντουργιώτης (Κουντουριώτης)		όχι	όχι
237.	Γεώργιος	Μπερσής (Μπυρσής, Βερσής)		όχι	όχι
238.	Αναγνώστης	Σκιαδάς		όχι	όχι
239.	Γιώργης	Θιάσπρας (Θιάσπυρας)	[Νικολής]	όχι	όχι
240.	Αντώνιος	Δήμου (Δήμος)		ναι	όχι
241.	Αναστάσιος	Λαλαούνης		όχι	όχι
242.	Δημήτριος	Ντέγλερης (Δέγλερης)	[Νικόλαος]	όχι	όχι
243.	Αναγνώστης	Μπέσας		όχι	όχι

244.	Β.	Κροντηράς		ναι	όχι
245.	Αντώνιος	Μπογιατζής (Βογιατζής)		ναι	όχι
246.	Σπ.	Κάλκος		όχι	όχι
247.	Σωτήριος	Κυριακός	[Αγάπιος]	ναι	όχι
248.	Παναγής	Σκαπέσος		ναι	όχι
249.	Σπ.	Κυριακός		ναι	όχι
250.	Κυρ.	Καρακατζάνης		ναι	όχι
251.	Ιωάννης (Γιαννάκος)	Μπούας		όχι	όχι
252.	Νικόλαος	Ιωαννίδης		όχι	ναι
253.	Παναγιώτης	Κάλκος		όχι	όχι
254.	Χατζή Δημήτριος			όχι	όχι
Οι Κάτοικοι του Καταδέματος και Μεσογείων.					
255.	Παπά Γεώργιος			όχι	όχι
256.	Ιωάννης	Σουρμπάτης		όχι	όχι
257.	Αργύρης	Βλάχος		ναι	όχι
258.	Γ.	Άγγελος		όχι	όχι
259.	Απ.	Τρικαλίδης		όχι	όχι
260.	Παν.	Καλόγερος (Καλογεράς)		ναι	όχι
261.	Βασίλειος	Θεοδόσης		όχι	όχι
262.	Σωτήριος	Ρουμπέσης		όχι	όχι
263.	Αναγνώστης	Άγγελος		όχι	όχι
264.	Σπύρος	Χτενάς (Κτενάς)	Μιχαήλ	ναι	όχι
265.	Παναγής	Ρέντας	[Αναγνώστης]	ναι	ναι
266.	Μ.	Λίτζας (Λίτσας)		όχι	όχι
267.	Α.	Πίντζος		όχι	όχι
268.	Χρηστ.	Μερκούρης (Μαρκούρης)		ναι	όχι
269.	Μάρκος	Σίδερης		όχι	όχι
270.	Μ.	Δράκος		όχι	όχι
271.	Σ.	Μερκούρης (Μαρκούρης)		ναι	όχι
272.	Σ.	Μπασταλίας		όχι	όχι
273.	Δ.	Κόλιας		όχι	όχι
274.	Σ.	Αγγελής		όχι	όχι
275.	Κ.	Αναγνώστης		όχι	όχι
276.	Κ.	Λάμπρου (Λάμπρος)		όχι	όχι
277.	Γ.	Πετρολάκης (Πετρουλάκης)		όχι	όχι
278.	Αναγνώστης	Σίνης		όχι	ναι
279.	Ντούνης	Σταμάτης		όχι	όχι
280.	Μ.	Πέτρος		ναι	όχι
281.	Θ.	Κόλιας		όχι	όχι

282.	Α.	Γκίνης		όχι	όχι
283.	Σ.	Λέκας (Λέκκας)		όχι	όχι
284.	Παπά Θανάσης			όχι	όχι
285.	Α.	Πρίφτης		όχι	όχι
286.	Ν.	Βλάχος		ναι	όχι
287.	Γ.	Βάθης (Βάθυς)		όχι	όχι
288.	Α.	Παπά Θανάση		όχι	όχι
289.	Δ.	Κορυβέσης (Κοροβέσης)		όχι	όχι
290.	Σ.	Ντάσης		όχι	όχι
291.	Ι.	Παπά Δημήτρη		ναι	όχι
292.	Δ.	Μάξης (Μέξης στον Σουρμελή)		όχι	όχι
293.	Κ.	Κυριάκος		ναι	όχι
294.	Α.	Κυριάκος		ναι	όχι
295.	Α.	Μάξης (Μέξης)		όχι	όχι
296.	Α.	Παπά Ιωάννου		όχι	όχι
297.	Παναγής	Δημητρίου		ναι	ναι

Πίνακας 16. Ονομαστική αναφορά όσων υπογράφουν το πρακτικό εκλογής της 1ης Ιανουαρίου 1823 για τους παραστάτες της Εθνικής Βουλής στην Επίδαυρο. (32 υπογραφές)

α/α	**Όνομα**	**Επώνυμο**	**Πατρώνυμο/ καταγωγή**	**Είναι προεστός.** **(υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833.**
1.	Γαβριήλ	Ηγούμενος Βρανά	πρώην Έφορος του Αρείου Πάγου.	ναι	όχι
2.	Προκόπιος	Μπενιζέλος (Βενιζέλος)		ναι	όχι
3.	Χ΄΄ Γιοργατάς (Χατζή Γεωργαντάς)	Σκουζές		ναι	όχι εμφανίζεται ο υιός του Δημήτριος
4.	Παλαιολόγος	Μπενιζέλος		ναι	όχι
5.	Ανγγελάκης (Αγγελάκης-Άγγελος)	Καντζελιέρης (Καγγελέρης στον πίνακα 1)		ναι	όχι
6.	Γιανάκος	Καρόρη		ναι	ναι

	(Γιαννάκος)				
7.	Δημήτριος	Βουζήκης (Βουζίκης-Μπο(υ)ζίκης στον πίνακα 1)		ναι	ναι
8.	Ιωάννης	Βλάχος (Βλαχόπουλος)	Π.	ναι	ναι
9.	Ιωάννης	Πάλης (και Πάλλης στη βάση δεδομένων)		ναι	ναι
10.	Αναγνώστης	Γιωργίου (Γεωργίου)	Επίτροπος Μεσογείων	όχι	όχι
11.	Αγγελάκης	Κιβησιότης (Κυφησιώτης)	Καταδέματος (Χαλάνδρι, Μαρούσι, Μενίδι)	όχι	όχι
12.	Θανάσης	Βαθύς (Βάθης, Βαθής στη βάση δεδομένων)	Χασιά	όχι	όχι
13.	Λάμπρος	Ηλιακόπουλος[42]		όχι	όχι
14.	Άνθιμος	Σιναΐτης[43]		όχι	όχι
15.	Νηκολίς (Νικόλαος)	Σαρίς (Σαρής) (1794-1823)	Αναφέρεται ως καπετάνιος το 1822. (στο κίνημα του 1822.)	όχι	όχι
16.	Συμεών	Ζαχαρήτζας (Ζαχαρίτζας)		ναι	ναι
17.	Αναγνόστης	Καλογρηάνης	Καταδέματος (χωριά δυτικής Αττικής)	όχι	όχι
18.	Μίτρος (Μήτρος)	Λέκας (Λέκκας)	Υιός του καπετάνιου Γεωργάκη Λέκα	όχι	ναι

[42] Ηλιακόπουλος, Λάμπρος (Αθήνα ; – Αθήνα 1826). Αγωνιστής του 1821. Επικεφαλής πολλών συμπατριωτών του, πήρε μέρος στην πολιορκία της Ακρόπολης και στη μάχη του Χαλανδρίου. Κατά την εισβολή του Δράμαλη αναδείχτηκε σε χιλίαρχο και ανέλαβε τη φρούρηση της Ακρόπολης. Στη διάρκεια της δεύτερης πολιορκίας δαπάνησε 13.000 γρόσια από την περιουσία του. Σκοτώθηκε το 1826, πολεμώντας στην Ακρόπολη εναντίον του στρατού του Κιουταχή.

[43] *Γενική Εφημερίς της Ελλάδος*, 3 Σεπτεμβρίου 1827: «Εκ των κατά την μάχην της 24 Απριλίου έμπροσθεν των Αθηνών ηρωϊκώς πεσόντων αξιωματικών είναι και οι εξής, των οποίων σπεύδωμεν να κοινοποιήσωμεν τα ονόματα, δια να μην αδικήσωμεν και των ανδρείων εκείνων τη μνήμην. Εκ των Σουλιωτών, εκτός των Στρατηγών Λάμπρου Βέϊκου, Αθανασίου Τούσα, Γεωργίου Τζαβέλα και Φώτου Φωτομάρα […] και του Γ. Δράκου, του πεσόντος εις αιχμαλωσίαν και γενομένου αυτόχειρος, εφονεύθησαν ανδρείως πολεμούντες και οι εξής: Κώστας Διαμάντης, Νούτζος μετά εξ συγγενών του, Τσάτσης καιο υιός του, Φώτος Μπέϊκος και ο υιός του, Νικολής Νιανούρης, Πάσχος Κοσμάς και Κίτζος, Χρήστος Μπέκας και όσοι μετ' αυτού Χιμαραίοι, Γιάννης Μισάτας και τα παιδιά του και Χρήστος Τσέτης. Εκ δε των αξιωματικών του τακτικού στρατεύματος, εκτός του αρχηγού του εις τον Πειραιά Χ. Ιγγλέση, εφονεύθησαν και οι εξής: Ν. Αγουναρίδης λοχαγός, Ν. Ποταμιάνος, υπολογχαγός Ζήνων Ισαυρίδης, από Μελιών Μετσόβου, υπολογχαγός Άνθιμος Σιναΐτης, υπολοχαγός, Ωζουρδονής Γερμανός, λοχαγός και Ιππόλυτος Λεφέβρης Γάλλος».

			που μετείχε στο κίνημα του 1822.		
19.	Αλύπηος (Αλύπιος)	Καλογεράς[44] (Καλογερόπουλος στη βάση δεδομένων)		ναι	όχι
20.	Παναγίς (Παναγής)	Χτενάς (Κτενάς)	Καπετάνιος το 1822 με τα διοικητικά στρατεύματα.	ναι	όχι
21.	Αποστόλης	Καρθέος	Το επίθετο δεν αναφέρεται στον κατάλογο Σουρμελή.	όχι	όχι
22.	Σπύρος	Κυριακού (αλλού Κυριάκος)		ναι	όχι
23.	Δ.(ημήτριος)	Ζωγράφος	Το επίθετο αναφέρεται στον κατάλογο Σουρμελή.	όχι	όχι
24.	Νι.(κόλαος)	Κολοβός	(Σπύρος στη βάση δεδομένων)	όχι	ναι
25.	Κύριλλος	Ηγούμενος Πενδέλης (Πεντέλης)	Μετά από αυτόν έπεται ο Νεόφυτος ως Ηγούμενος.	ναι	όχι
26.	Διονύσιος	Πετράκης Ηγούμενος Ασωμάτων		όχι	ναι
27.	Παΐσιος	Ηγούμενος Παρθενώνος		όχι	όχι
28.	Στάμος	Σεραφείμ		όχι	όχι
29.	Κυριακός	Πιττάκης		ναι	ναι
30.	Στέφανος	Φιλίππου (και ως Χατζή Φιλίππου)		όχι	όχι
31.	Χ΄ Αγγελής			όχι	όχι
32.	Χ΄ Νικόλαος	Σαΐτας (αλλού ως Παΐδας)		όχι	όχι (ως αγοραστές εμφανίζονται οι υιοί του Γιαννάκης και Χ.)

[44] Ο Αλύπιος Καλογεράς, προεστός με πολιτική θέση, είχε και τον βαθμό του χιλίαρχου και ήταν υπό τις οδηγίες του φρουράρχου Γκούρα, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 8, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβ. Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 2 Μαΐου 1825. Ο Υπουργός του Πολέμου Αδάμ Δούκας».*

Πίνακας 17. Ονομαστική αναφορά όσων υπογράφουν το πρακτικό για την αντικατάσταση των δύο μελών του Επαρχιακού Κριτηρίου των Αθηνών στις 2 Μαΐου 1824. (69 υπογραφές. Διατηρείται η ορθογραφία των υπογραφών και η όποια διόρθωση γίνεται μέσα σε παρένθεση.)

α/α	**Όνομα**	**επώνυμο**	**Πατρώνυμο/ καταγωγή**	**Είναι προεστός. (υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833.**
1.	Νεόφυτος	Πενδελιώτης (Πεντέλης)		ναι	όχι
2.	Διονύσιος	Πετράκης (Ηγούμενος Ασωμάτων)		όχι	ναι
3.	Ιωσήφ	Καισαριανής		όχι	όχι
4.	Γαβριήλ	Ηγούμενος Βρανά (πρώην Έφορος Αρείου Πάγου)		ναι	όχι
5.	Σταύρος	Πατούσας		ναι	όχι
6.	Δημήτριος	Σαλωνιτίδης		όχι	όχι
7.	Νικόλαος	Καρόρης		ναι	όχι
8.	Μιχαήλ	Τυρναβίτης		ναι	όχι
9.	Ανάργυρος	Πετράκης		όχι	όχι
10.	Σπυρίδων	Βενιζέλος (Μπενιζέλος)		ναι	όχι
11.	Σταύρος	Βλάχου (Βλαχόπουλος)	Π.	ναι	ναι
12.	Ιωάννης	Πάλλης (και Πάλης)		ναι	ναι
13.	Αναγνόστις (Αναγνώστης)	Χρισούλις (Χρυσούλης στη βάση δεδομένων)		όχι	ναι
14.	Ιωάνι (Ιωάννης)	Πανταζί (Πανταζής)		ναι	όχι
15.	Χ΄ Σπύρος (Χατζή Σπύρος)	Γγικάκις (Γκικάκης)		ναι	ναι
16.	Παναγής	Πανταζής		ναι	ναι
17.	Χ΄ Μήτρος (Χατζή Μήτρος)	Φωτόπουλος		ναι	όχι
18.	Χ΄ πάκος	Το επώνυμο Πάνος		όχι	όχι

	(ίσως Χατζή Πάνος)	υπάρχει στον κατάλογο του Σουρμελή			
19.	Παναγίς (Παναγής)	Παναγιοτάτζις (Παναγιωτάκης στη βάση δεδομένων)		ναι	ναι
20.	Χρίστος (Χρήστος)	Ταβάνις (Ταβάνης)		ναι	ναι
21.	Διμητηράτζις (Δημητράκης)	Τηρόπουλος (Τυρόπουλος)		ναι	όχι
22.	Νικολίς (Νικολής)	Καρκακιάνις (Καραγιάννης ή Καρακατζάνης στον κατάλογο Σουρμελή, Καρμετζάνης στον πίνακα 1 του παραρτήματος)		ναι	ναι (υπάρχει ο αγοραστής Νικόλαος Καρακατζάνης στη βάση δεδομένων)
23.	Πανούσιος	Ανδριανός (Αδριανός στο Σουρμελή)		ναι	όχι
24.	Γηάνις (Γιάννης)	Χτενάς (αλλού και Κτενάς)		ναι	ναι
25.	Αντόνις (Αντώνιος)	Δήμου (Δήμος, Δήμας)		ναι	όχι
26.	Αντόνης (Αντώνης)	Καλοπαναγιότης (Καλοπαναγιώτης)		όχι	ναι
27.	Γεοργάκης (Γεωργάκης)	Χαϊμαντάς		ναι	όχι (εμφανίζεται ο υιός του Σωτήριος)
28.	Χ΄ Γηανάκης (Χατζή Γιαννάκης)	Μωραΐτης	(Χρήστος στη βάση δεδομένων)	όχι	ναι
29.	Ισίδορος (Ισίδωρος)	Μπεκούσις (Σιδέρης Μπικούσης στη βάση δεδομένων)		όχι	ναι
30.	Ιωάννης	Ειρηναίος		όχι	όχι
31.	Αναστάσις (Αναστάσιος)	Κοπήδις (Κοπίδης)		ναι	όχι
32.	Σωτήριος	Παπαμάρκος (Αλλού ως Παπαγέρμος. Παππαμάρκος στο Σουρμελή)		όχι	όχι
33.	Σπυρύδον (Σπυρίδων)	Ρίστος (Ρύτος στον πίνακα		ναι	όχι

		1 του παραρτήματος, Ρύστος στον κατάλογο Σουρμελή.)			
34.	Σπίρος (Σπυρίδων)	Καλογεράς (Καλογερόπουλος στη βάση δεδομένων)		ναι	ναι
35.	Νικολίς (Νικόλαος)	Δανιήλ (Δανίλης)		όχι	όχι
36.	Νικολής	Μπάτης	(Υιός του προεστού το 1819 Παναγιώτη Μπάτη.)	ναι	όχι
37.	Αναγνώστης	Δανίλου (Δανίλης) (Το επίθετο απαντάται στους Άρχοντες.)	Τον τοποθετούμε στους προεστούς σε αντίθεση με τον καπετάνιο Νικολή Δανίλη.	ναι	όχι
38.	Αναγνώστης	Μαρουλάκος (Μαρουλάκης στον κατάλογο Σουρμελή.)		όχι	όχι
39.	Κωστής	Βρυζάτζης (Βρυζάκης στον κατάλογο Σουρμελή)		όχι	ναι
40.	Αναγνώστης	Μαζηότης (Μαζιώτης)		ναι	όχι
41.	Δημητράκης	Χαϊμαντάς (αλλού και Χαϊμανδάς)		ναι	ναι
42.	Μίτρος (Μήτρος)	Θεβός (Θηβαίος στον πίνακα 1 του παραρτήματοςκαι στον κατάλογο Σουρμελή.)		ναι	όχι (εμφανίζονται οι υιοί του Θεοδωρής, Γεώργιος, Ανδρέας)
43.	Μήτρος	Σουρμελής		όχι	όχι
44.	Ιω. (Ιωάννης)	Κατζιλέρις (Καγγελέρης στον πίνακα 1 του παραρτήματος)		ναι	όχι
45.	Χ΄ Μιχαίλ (Χατζή Μιχαήλ)	Ληανοσταφίδας (Λιανοσταφίδας)		ναι	ναι
46.	Μιχαήλ	Μπάρμπανος		ναι	όχι

47.	Σπ.	Φωκάς		όχι	όχι
48.	Χ΄ Νικόλαος (Χατζή Νικόλαος)	Μπούκρας		ναι	ναι
49.	Σπύρος	Κυριακού (Κυριάκος)		ναι	όχι
50.	Αγγελάκης	Καντζελιέρης (Καγγελέρης)		ναι	όχι
51.	Σωτήρις (Σωτήρης)	Κυριακού (Κυριάκος)		ναι	όχι
52.	Βασίλις (Βασίλης)	Χ΄ Παναγιώτου (Χατζή Παναγιώτου)		ναι	όχι
53.	Χ΄ Σπύρος (Χατζή Σπύρος)	Χαλκοκονδίλης (Χαλκοκονδύλης)		ναι	όχι
54.	Σιμεόν (Συμεών)	Ζαχαρίτζας		ναι	ναι
55.	Σοτύρις (Σωτήρης)	Μπερσί (Μπερσής στη βάση δεδομένων)	[Κωνσταντής]	ναι	ναι
56.	Σιδέρις (Σιδέρης)	Αργίρις (Αργύρης)	(Βλέπε και πίνακα 1 του παρατήματος. Προεστός το 1819.)	ναι	όχι
57.	Ανδρέας	Κοπίδης		ναι	ναι
58.	Νικολίς (Νικολής)	Κοκόσις (Κοκόσης στον πίνακα 1 του παραρτήματος, Κοκκώσης στο Σουρμελή, Κοκώσης στη βάση δεδομένων)		ναι	ναι
59.	Σοτήρη (Σωτήρης)	Κορταλάς (Καρταλάς στον Σουρμελή)	(Σπύρος)	όχι	ναι
60.	Νικολίς (Νικολής)	Λιανοσταφίδας	(Μιχαήλ)	ναι	ναι
61.	Δημήτριος	Κοπίδης		ναι	ναι
62.	Αναστάσις (Αναστάσης)	Φοτόπουλος (Φωτόπουλος)		ναι	όχι
63.	Γιοργατάς (Γεωργαντάς)	Κοκόσις (Κοκόσης στον πίνακα 1 του παραρτήματος, Κοκκώσης στο Σουρμελή,		ναι	όχι

		Κοκώσης στη βάση δεδομένων)			
64.	Γιανούλις (Γιαννούλης)	Τηρναβίτης (Τυρναβίτης)		ναι	όχι
65.	Αποστόλης	Σκουζές		ναι	όχι
66.	Γηόργις (Γεώργης)	Μησιριλιότου (Μισαραλιώτης στον πίνακα 1 του παραρτήματος)	Νηκολού (Νικολού)	ναι	όχι
67.	Νικολί (Νικολής)	Πονιρός (Πονηρός)	(Κωνσταντής)	όχι	ναι
68.	Θεοδόσις (Θεοδόσης)	Λελούδις (Λελούδης)		όχι	όχι
69.	Διμιτράκις (Δημητράκης)	Θηβέγος (Θηβαίος)	(Πατέρας του αγοραστή Νικολού Θηβαίου.)	ναι	όχι

Πίνακας 18. Ονομαστική αναφορά όσων υπογράφουν το πρακτικό εκλογής πληρεξουσίων της Επαρχίας Αθηνών στις 17 Ιανουαρίου 1826.[45] (55 υπογραφές)

α/α	**Όνομα**	**επώνυμο**	**καταγωγή**	**Είναι προεστός. (υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833.**
1.	Νεόφυτος, Ηγούμενος Πεντέλης			ναι	όχι
2.	Διονύσιος	Πετράκης		όχι	ναι
3.	Ιωσήφ	Καισαριανής		όχι	όχι
4.	Γαβριήλ, Ηγούμενος Βρανά			ναι	όχι
5.	Ιω.	Χ. Μπενάρδος		ναι	όχι
6.	Στέφανος	Φιλιππίδης		όχι	όχι
7.	Χ. (Χατζή)	Μπάκος		όχι	όχι
8.	Αναγνώστης	Μασσούρης		όχι	ναι
9.	Σταύρος	Κιουτζούρης (Καντζούρης στον κατάλογο Σουρμελή, Κατζούρη στη βάση δεδομένων.)		όχι	όχι
10.	Χατζή Αναγνώστης		Μενίδι	όχι	όχι

[45] *Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας (Α.Ε.Π.)*, τόμος 20ος, 2001, ό.π., σ. 80-82.

11.	Παπά Δαμιανός		(από το Μενίδι)	όχι	όχι
12.	Μιχάλη	Δημάσκος		όχι	όχι (υπάρχει στη βάση δεδομένων κάποιος Δημάσκος Γιωργάκης του Παναγιώτη)
13	Χατζή Σπύρος	Δεν αναφέρεται το επώνυμο.			
14.	Αναγνώστης	Παπαγιάννης	Κουκουβάουνες	όχι	όχι (υπάρχει στη βάση δεδομένων κάποια Παπαγιάννη Σοφία)
15.	Διονύσιος	Κ. Βιτάλης	(Ο Καίσαρ Βιτάλης υπήρξε πρόξενος στην Αθήνα του βασιλείου της Νεάπολης.)	όχι	όχι (υπάρχει στη βάση δεδομένων κάποια Βιτάλη Αικατερίνη)
16.	Παλαιολόγος	Μπενιζέλος		ναι	όχι
17.	Αγγελής	Γέροντας		ναι	ναι
18.	Παναγής	Πούλος		ναι	ναι
19.	Συμεών	Ζαχαρίτζας		ναι	ναι
20.	Α.(Ανάργυρος)	Πετράκης		όχι	ναι
21.	Παναγής	Γαλανός		όχι	όχι
22.	Παναγής	Μισαραλιώτης		ναι	όχι
23.	Σπύρος	Κυριάκος (Κυριακού στον πίνακα 1 του παραρτήματος)		ναι	όχι
24.	Χ. Σπύρος	Γκικάκης		ναι	ναι
25.	Δημήτριος	Μπιρσή(-ς) (Μπερσής ή Μπυρσής στη βάση δεδομένων)	[του Κωνσταντή]	ναι	ναι
26.	Πέτρος	Δ. Ράπτης		όχι	ναι
27.	Νικολής	Μπάτης		ναι	όχι
28.	Δημήτριος	Κοπίδης		ναι	ναι
29.	Δημητράκης	Μπερσής		ναι	ναι
30.	Σίμος	Γαλάνης (Συμεών Γαλάκης στη βάση δεδομένων.)		ναι	ναι
31.	Αγγελάκης	Καντζελιέρης		ναι	όχι

	(Άγγελος)	(Καγγελέρης στον πίνακα 1 του παραρτήματος)			
32.	Νικόλαος	Λιανοσταφίδας		ναι	ναι
	<u>Χασιά</u>				
33.	Μελέτης	Βασίλης		όχι	όχι
34.	Γεωργάκης	Δήμα Λιόσης		όχι	ναι
35.	Γιάννης (Ιωάννης)	Πανταζή		ναι	όχι
36.	Δημητράκης	Σπυρίδων (Σπύρου στη βάση δεδομένων)		όχι	όχι
	<u>Τζούρκα</u>	(σύγχρονες Αφίδνες ή Κιούρκα)			
37.	Αναγνώστης	Γιάννης (Ίσως: Αναγνώστης Γιαννάκος Μπέσα στη βάση δεδομένων)		όχι	ναι
38.	Παναγιώτης	Πρήφτης (Πρίφτης-Πριφτιανός-ιερατικός στον κατάλογο Σουρμελή)		όχι	όχι
39.	Παπα-Νικόλας	Μασούρης		όχι	όχι
	<u>Σταμάτα</u>				
39.	Παπανικόλλας			όχι	όχι
	<u>Κυφησιά</u>	(Κηφισιά)			
40.	Αγγελάκης	Κυφησιότις (Κυφησιώτης)		όχι	όχι
	<u>Μαρούσι</u>				
41.	Αποστόλης	Λέκας	(Μαρουσιώτης στη βάση δεδομένων)	όχι	ναι
	<u>Χαλάτρι</u>				
42.	Στάμος	Βασίλα (Βασίλη στη βάση δεδομένων)		όχι	όχι
43.	Αποστόλης	Κουβελάνος (Το επίθετο Κούβελα υπάρχει στους προεστούς Μενιδίου του πίνακα 1 του παραρτήματος)		όχι	όχι

	Καλέτζη	(σύγχρονα: Βόθωνας Μαραθώνα)			
44.	Άγγελος	Κατζιάς		όχι	όχι
45.	Θωμάς	Πριύτη (αλλού Πρήτης και Πρίφτης)	Υπάρχει ένας Αναγνώστης Πρήτης (Πρίφτης).	όχι	όχι
	Λιόπεσι	(σύγχρονα Παιανία)			
46.	Παπα Δημήτρης	Τάβαρης (αλλού Ντάβαρης. Υπάρχει και ο οπλαρχηγός Γιάννης Ντάβαρης.)		όχι	όχι
	Κρουσαλά	Περιοχή του Μενιδίου.			
47.	Νικολός	Τούνης	(Ντούνης)	όχι	όχι
48.	Γιωργάκης	Χατζής	(Χατζηγεωργάκης)	όχι	όχι
	Σπάτα				
49.	Σπύρος	Παπάς		όχι	όχι
50.	Σταμάτης	Λίτζας (Λίτζης στη βάση δεδομένων)		όχι	όχι
	Μαρκόπουλο				
51.	Νικολάκης	Μερκούρης	Στον πίνακα 1 του παραρτήματος ως Νικολάου Μαρκούρης. Τον εκλαμβάνουμε ως προεστό.	ναι	όχι (ως αγοραστές εμφανίζονται οι κάτοικοι Μαρκόπουλου.)
52.	Ντίνος	Σταμάτη		όχι	όχι
	Κεραταία				
53.	Ιωάννης	Ρόμας		όχι	όχι
54.	Αναγνώστης	Θανάσης		όχι	όχι
55.	Αναγνώστης	Σίνης (αλλού Πίνης)		όχι	ναι
	Οι Δημογέροντες Αθηνών				
1.	Σπυρίδων (σωστό: Συμεών)	Μαρμαροτούρης	Την περίοδο αυτή 1825-1826 δημογέροντας ήταν ο Συμεών ηγούμενος Σπυριδωνίτη (Πειραιά). Ο Συμεών στο επίθετο ήταν Μαρμαροτούρης.	ναι	ναι

			Υποθέτουμε πως πρόκειται για τον ίδιο δημογέροντα με λανθασμένη γραφή στην εδώ περίπτωση.		
2.	Σπυρίδων	Πατούσας		ναι	ναι
3.	Στάμος	Σεραφείμης (Σεραφείμ)		όχι	όχι
4.	Μ. (Μιχαήλ)	Βουζίκης		ναι	ναι
	Ο Έπαρχος Αθηνών		Διορισμένοι από την κεντρική Διοίκηση.		
	Ιωάννης	Γενοβέλης	Προεστός από την Πρέβεζα.		όχι
	Ο Γενικός Γραμματεύς				
	Δημήτριος	(Βύας)			όχι

Πίνακας 19. Ονομαστική αναφορά Νοικοκυραίων αγοραστών και Καπεταναίων της περιόδου 1821-1833 *που είχαν πολιτικό ρόλο* μέσα στην Επανάσταση.

α/α	**Όνομα**	**Επώνυμο/ πατρώνυμο**	**Αριθμός αγορών**	**Είδος αγορών/τοποθεσία**	**Αξία** **σε γρόσια/ παράδες**	**ημερομηνία**
	Νοικοκυραίοι της προεπαναστατικής περιόδου (1818-1820) που αγοράζουν μέσα στην Επανάσταση.					
1.	Διονύσιος	Πετράκης (Ηγούμενος Ασωμάτων)	2	1.οσπητοκάθησιν, περιβολάκι, Αμπέλι με 12 Δενδρολιόφυτα/Ενορία Καπνικαραίας-Δραγομάνος[46]	1000	4/5/1824
		«παρέλαβε [...] εις ιδιοκτησίαν του Μοναστηρίου».		2. ελαιόδεντρα πατρογονικά (21) με το ξεήλιό τους/Γυψέλη[47]	260	5/1/1825
2.	Νικολής	Γκολέμης	1	Σπήτι (οσπήτιον) από κληρονομιά/ενορία	200	22/9/1824

[46] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 70, Αθήνα, 4 Μαΐου 1824*. Οι σχετικές παραπομπές δε θα γίνονται στο *Ο κώδιξ του νοταρίου Αθηνών Παναγή Πούλου 1822-1833*, εκδιδόμενος υπό Γεωργίου Πετροπούλου, Αθήναι 1957, αλλά στο ίδιο το χειρόγραφο**, κ**άτι που αφορά και τα νοταριακά αρχεία που δεν έχουν εκδοθεί, όπως του Ιωάννη Λαγάνη, καθώς και το Αρχείο της Μικτής Οθωμανικής Επιτροπής. Η παραπομπή στο αρχειακό υλικό της βάσης δεδομένων θα γίνεται στο φάκελο χειρογράφων των Γενικών Αρχείων του Κράτους (*εφεξής Γ.Α.Κ.*), στο όνομα του νοταρίου Αθηνών, στον αριθμό της πράξης του ίδιου του νοταρίου και στην ημερομηνία της εγγραφής της νοταριακής πράξης. Όταν ο νοτάριος δεν έχει αύξοντα αριθμό στη νοταριακή πράξη, ο αριθμός πράξης είναι δικός μου, ακολουθώντας την αύξουσα σειρά των πράξεων του νοταρίου. Στον αριθμό πράξης μπορεί να αντιστοιχούν παραπάνω από μία εγγραφές, οπότε και αυτό δηλώνεται όταν συμβαίνει. Στη βάση δεδομένων τηρείται στις περισσότερες περιπτώσεις η αύξουσα αρίθμηση του ίδιου του νοταρίου. Σε διαφορετική περίπτωση δηλώνεται και η αρίθμηση της βάσης και του νοταρίου σε σημείωση, όταν, δηλαδή, δεν ταυτίζονται. Όλα τα δεδομένα προέρχονται από τη βάση δεδομένων σε FileMaker Pro 5.5 του γράφοντα. Η ορθογραφία των εγγράφων διατηρείται.

[47] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 113, Αθήνα, 5 Ιανουαρίου 1825.*

				Δημητρίου Νέον[48]		
3.	Χαρίτος	Μωραΐτης	1	δύο Αμπέλια/Χαλάνδρι και Καλομοίρα Δραμισιώτη[49]	238 (220+ 18)	15/2/1824
Νοικοκυραίοι μέλη της κοινότητας της Αθήνας που εμφανίζονται ως αγοραστές (9 Απριλίου 1826).						
4.	Αντώνης	Καλοπαναγιώτης	1	Εργαστήρι/Απάνω Συντριβάνι[50]	700	28/10/1825
5.	Σαράντης	Κατεδρής (Κατσανδρής-Κατζαντρής στη βάση δεδομένων)	3	1.ελαιόδεντρα (23) από προίκα/Ταύρος[51]	168	22/2/1824
				2.αμπέλι (προικιό)/δυσανάγνωστη[52]	80	16/4/1828
				3.χωράφι πατρικό με ρυζάρι 1 στρέμμα/ Μπαταλίδα[53]	134	30/4/1828
6.	Ανάργυρος	Πετράκης	2	1.χωράφι με νερό[54]	1050	23/10/1830
				2. οσπητότοπος[55]	3800	20/11/1830
7.	Ιωάννης	Χρυσικόπουλος (Χριστόπουλος στη βάση δεδομένων)	6	1.ελαιόδεντρα 3 με τη γη τους/ Αγία Άννα[56]	100	5/4/1832
				2. περιβόλι[57]	285	7/2/1831
				3. οσπητότοπος[58]	2000	18/2/1831
				4. οσπητότοπος[59]	400	18/2/1831
				5. χωράφι[60]	250	25/2/1831
				6. ελαιόδενδρα/ Ποδάρης[61]	960	19/12/1832
8.	Αναγνώστης	Μασούρας (Μασούρης) Σωτήρχου	10	1. χωράφι προικιό στρέμματα 2 με ελαιόδεντρο 1/ Κυψέλη[62]	95	5/3/1828
				2. χωράφι 2 στρέμματα/ Ρέντης[63]	38	5/3/1828
				3. χωράφι προικειό στρέμμα 1, ελαιόδεντρα 2/	60	6/3/1828

[48] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 82, Αθήνα, 22 Σεπτεμβρίου 1824.*
[49] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 35, Αθήνα, 15 Φεβρουαρίου 1824.*
[50] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 258, Αθήνα, 28 Οκτωβρίου 1825.*
[51] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 38, Αθήνα, 22 Φεβρουαρίου 1824.*
[52] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 10, Αίγινα,16 Απριλίου 1828.*
[53] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 18, Αίγινα, 30 Απριλίου 1828.*
[54] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 18, Αθήνα, 23 Οκτωβρίου 1830.*
[55] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 81, Αθήνα, 20 Νοεμβρίου 1830.*
[56] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 359, Αθήνα, 5 Απριλίου 1832.*
[57] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 299,Αθήνα, 7 Φεβρουαρίου 1831.*
[58] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 347, Αθήνα, 18 Φεβρουαρίου 1831.*
[59] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 348, Αθήνα, 18 Φεβρουαρίου 1831.*
[60] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 374, Αθήνα, 25 Φεβρουαρίου 1831.*
[61] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 700, Αθήνα, 19 Δεκεμβρίου 1832.*
[62] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 325, Αίγινα, 5 Μαρτίου 1828.*
[63] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 326, Αίγινα, 5 Μαρτίου 1828.*

				Βασιλιές[64]		
				4. χωράφι προικειό στρέμμα 1 και δέντρο 1/ Βασιλιές[65]	42	6/3/1828
				5. χωράφι πατρικό στρέμμα 1/Μποστάνια[66]	70	6/3/1828
		2."Ισον. έτερο γράμμα σημειωμένο από 29 Φεβρουαρίου 1828 [...] το οποίο επούλησαν [...] το ήμισυ στρέμμα του Αναγνώστη Μασούρη και το ενάμισυ εις τον Δημήτριον Σκουζέ".		6. χωράφι (πατρικό) στρέμματα 6/Κυψέλη[67]	100	29/8/1829
				7. ελαιόδεντρα 8 (αγορά), χωράφι ρίζες 8, στρέμμα 1,5/ Αμπελουργείο[68]	145	4/1/1830
				8. ελαιόδεντρα 15 (προίκα) ρίζες 15/Βουνό[69]	195	5/1/1830
				9. οσπήτιο/Δικαία[70]	300	3/11/1824
				10. ελαιόδεντρα 14 ρίζες και 11, σύνολο 25 ρίζες/ Αγία Άννα, Άγιος Νικόλαος Φράγκαινας[71]	370	15/4/1825
9.	Γεώργιος	Μεταξάς	3	1.σπήτι πατρικό (μέρος σπητιού)/ ενορία Ρόμπης[72]	5 γρ., 29 δύστηλα (δίστηλα)[73]	28/2/1832
				2. αυλή εμβαδό βήματα τετραγωνικά 250/ ενορία Ρόμπης[74]	550	21/3/1832
				3. περιβόλι/Σεπόλια[75]	1750	10/8/1832
10.	Θωμάς	Βρυζάκης (ή Βριζάκης)/ Δημητρίου	8	1.χωράφι δύο κομμάτια, στρέμματα 9 και 1/Θησείο, Σπηλιά του Γκόλη[76]	-	12/2/1833
				2. οσπητότοπος[77]	700	10/2/1831
				3. ελαιόδενδρα[78]	-	14/2/1831
				4. ελαιόδενδρα[79]	1377	1/12/1830

[64] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 327, Αίγινα, 6 Μαρτίου 1828.*
[65] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 328,Αίγινα, 6 Μαρτίου 1828.*
[66] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 329,Αίγινα, 6 Μαρτίου 1828.*
[67] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 69,Αίγινα, 29 Αυγούστου 1829.*
[68] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 150, Αίγινα,4 Ιανουαρίου 1830.*
[69] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 151, Αίγινα, 5 Ιανουαρίου 1830.*
[70] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 97,Αθήνα, 3 Νοεμβρίου 1824.*
[71] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 188, Αθήνα, 15 Απριλίου 1825.*
[72] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 346, Αθήνα, 28 Φεβρουαρίου 1832.*
[73] Εννοεί ισπανικά δίστηλα τάλιρα («κολονάτα»). Για το τάλιρο ως «διεθνές» νόμισμα και τα είδη του βλ. Λιάτα, 1996, ό.π., σ. 151-161.
[74] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 353, Αθήνα, 21 Μαρτίου 1832.*
[75] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 643, Αθήνα, 10 Αυγούστου 1832.*
[76] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 403, Αθήνα, 12 Φεβρουαρίου 1833.* «[…] το μεν […] το ποτέ του Βαλλή, Σπάρου και Γκόλη […] ανήκουσιν ομοίως και εις τους κυρίους Θωμάν Βρυζάκην και Μιχαήλ Τζόρτζην κατά τριτημόριον παρά των οποίων έλαβεν ήδη εν τω καιρώ της αγοράς του το ανάλογον της τιμής […]. Εις το μέρος των εννέα στρεμμάτων συμπεριλαμβάνεται και έν στρέμμα του Βαλλή, αγορασμένον εις το όνομα Θ. Βρυζάκη καθώς διαλαμβάνει το Χοτζέτι".
[77] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 311, Αθήνα, 10 Φεβρουαρίου 1831.*
[78] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 334, Αθήνα, 14 Φεβρουαρίου 1831.*

				5. χωράφια, ελαιόδενδρα[80]	840	4/12/1830
				6. ελαιόδενδρα[81]	646	23/12/1830
				7. περιβόλι[82]	2500	16/1/1831
				8. χωράφι στρέμματα 8 και μισό/Αγία Μαρίνα[83]	-	13/2/1833
11.	Πέτρος	Ράπτης/ Δημητρίου	4	1.οσπητοκάθησις/ Καλογριώνης (αγορά μαζί με το Ράπτη Χατζή Αγγελάκη Δημητρίου)[84]	800	24/8/1825
				2.εργαστήρι σιμισίτικο/Βρύση Κατή (αγορά μαζί με το Ράπτη Χατζή Αγγελάκη Δημητρίου)[85]	2800 γρόσια= (1120 φοίνι-κες.)	28/4/1831
				3. ελαιόδεντρα (12 ρίζες)/ Ελαιώνας Αθηνών (αγορά μαζί με το Ράπτη Χατζή Αγγελάκη Δημητρίου)[86]	360	11/1/1832
				4. ελαιόδεντρα (κτήματα) (224), περιβόλι/ σε δέκα μέρη, Περιβόλι Χασσεκή, Άγιος Σάββας, Κουμάρι Άγιος Στέφανος, Γεφύρι Πετράκη, Περιστέρι, Σεπόλια, Κασσιμάκι, Πατήσια, Βουθούλοι, Ταύρος.[87]	4893 +2700 =7593	10/2/1832

[79] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 99, Αθήνα, 1 Δεκεμβρίου 1830.*
[80] *Γ.Α.Κ. Φ123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 111, Αθήνα, 4 Δεκεμβρίου 1830.*
[81] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 153, Αθήνα, 23 Δεκεμβρίου 1830.*
[82] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 225, Αθήνα, 16 Ιανουαρίου 1831.*
[83]*Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 404, Αθήνα, 13 Φεβρουαρίου 1833*: «[…] διακηρύττω ότι εις το χωράφι του Γκυζοτάρη κατά την Αγίαν Μαρίναν το οποίον ηγόρασα εις όνομά μου διά στρέμματα οκτώμισυ συμμετέχει εις το ήμισυ αγνώριστον ο κύρ Μιχάλης Ζώρζης».
[84] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 230, Αθήνα, 24 Αυγούστου 1825.*
[85] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 330, Αθήνα, 28 Απριλίου 1831.*
[86] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 341, Αθήνα, 11 Ιανουαρίου 1832.*
[87]*Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 344, Αθήνα, 10 Φεβρουαρίου 1832*: «τα οποία ηγόρασα εις όνομά μου κατά το παρελθόν έτος 1831 και των οποίων τα έγγραφα (χοτζέτια) εδόθησαν εις όνομά μου παρά του Πληρεξουσίου της Οθωμανικής Πόρτας […]». [Κασσιμάκη, πλησίον Σπ. Πατούσα, Μουσταφά Μειντάμπαση, Σπ. Λάρδη. Πατήσια δρόμος Αγίου Ελευθερίου πλησίον Πανταζή Λουκατζίκου, παίδων Ζωγράφου […] Πέτρου Ράπτη, Παναγή Μπέσα. Περιστέρι πλησίον Γιάννη Καλιάκου, Σταύρου Βουζίκη […] αγορασμένα παρά του Μεχμέτη Σαλίχη υιού του αποθανόντος Αχμέτη Τζαούση Παπιομύτη. Βουθούλους, πλησίον Αλή Κουτσουκούνα, Χουσείν Κουτσουκούνα και Φυλακτού Δεμιρτζή αγορασμένα παρά του Χ" Μουσταφά υιού Αβδουλάχη. Περιβόλι πλησίον Αχμέτη Σπάρου, Κωνσταντή Μπελιγρή αγορασμένο παρά του Αβδή Αβδουλακαδίρη Μπεκιράκη. Ταύρος […] πλησίον Πλ. Σωτήρχου, Πιττάκη, Ζαχαρίτζα, Σιδέρη Κισσάρη. Γεφύρι Πετράκη […] πλησίον Ομίρ Φωκάς, Εκκλησίας Σωτήρος. Άγιος Στέφανος […] πλησίον Δερβίς Ιβδραχίμη, Σπύρου Μπούκρα. Κουμάρι […] πλησίον παίδων Γεωργίου Μπαρμπάνου, Μοναστήρι Πετράκη. Άγιος Σάββας πλησίον Περιβόλι Χασσική, Σπύρου Βουγικλή, Αναγνώστη Ορφανού Παγίδη, Παναγή Γελαδάκη, αγορασμένα παρά του Μεχμέτη Χότζα επιτρόπου της γυναικός του Ραββιάς, θυγατρός και μόνης κληρονόμου του αποθανόντος Μουσταφά Οσμάνη Μπαλή]. «διά τους οποίους ενήργησα επιτροπικώς την αγοράν, εις

12.	Νικολός	Φούντης (Φούντας)	1	αμπέλι (πατρικό), ελαιόδεντρα 17, σίκινα, μουργιές στρέμματα 5/ Βουνό[88]	600	26/1/1829
13.	Γιαννάκος (-ης)	Στάθης	4	1. Χωράφι (Κτήμα) Μητρικόν, ελαιόδεντρα (2), στρέμμα έν/ Κουλουριώτης[89]	32,5	1/3/1824
				2. οσπητοκάθησις πατρική/ ενορία Αγίου Θωμά[90]	350	19/9/1825
				3. περιβόλι, ελαιόδενδρο[91]	3100	9/2/1831
				4. περιβόλι/ Σεπόλια[92]	1600	27/9/1832
Νοικοκυραίοι αγοραστές που υπογράφουν ως «πολίται της επαρχίας Αθηνών» στις 30 Μαρτίου 1826.						
14.	Οικονόμος	Βαρθολομαίος	1	περιβόλι, ελαιόδενδρο[93]	3100	9/2/1831
15.	Γεώργιος	Ψύλλας[94]	3	1. περιβόλι[95]	5325	17/1/1831
				2. ελαιόδενδρα[96]	200	5/3/1831
				3. οσπητότοπος[97]	550	22/6/1831
16.	Σιδέρης (Ισίδωρος)	Μπικούσης (Μπε(ι)κούσης)	1	εργαστήρια (2)/ Αγορά[98]	1850 +2650 =4500	17/5/1832
17.	Κωνσταντίνος	Μωραΐτης/	1	ελαιόδενδρα[99]	590	12/1/1831

τους οποίους παρέδωσα όσα έγγραφα Πωλητήρια έχω ανά χείρας μου και θέλω τους παραδώσει και τα επίλοιπα ευρισκόμενα παρά τη Ελλ. Κυβερνήσει».

[88] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 48, Αίγινα, 26 Ιανουαρίου 1829.*

[89] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 42, Αθήνα, 1 Μαρτίου 1824.*

[90] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 241, Αθήνα, 19 Σεπτεμβρίου 1825.*

[91] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 302, Αθήνα, 9 Φεβρουαρίου 1831.* Αγορασμένο από κοινού με τον Βαρθολομαίο Οικονόμου.

[92] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 663, Αθήνα, 27 Σεπτεμβρίου 1832.*

[93] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 302, Αθήνα, 9 Φεβρουαρίου 1831.* Αγορασμένο από κοινού με τον Γιαννάκο Στάθη.

[94] Στα Απομνημονεύματά του ο Ψύλλας αναφέρει πως αγόρασε τέσσερα «συνεχόμενα προς άλληλα οικόπεδα οθωμανικά», ενώ ήταν το 1830 κύριος πατρικού οικοπέδου στη θέση Αγίας Θέκλας (κοντά στην μετέπειτα οδό Ερμού). Δίπλα του είχε άλλους ιδιοκτήτες: Ζαχαρίτζας, Χριστ. Πατούσας, Χαϊμανδάς. Θα μπει μάλιστα και σε δικαστική διαμάχη με τον Χριστόδουλο Ραυτόπουλο, ο οποίος παρουσιάστηκε ως ιδιοκτήτης ενός οικοπέδου που είχε αγοράσει ο Ψύλλας με την αιτιολογία πως ήταν «πλάγιος συγγενής» ως επίτροπος των πρώην οθωμανίδων (νυν χριστιανών) κληρονόμων του Δερβισαλπάνη και άρα μπορούσε να κτίσει σε αυτό οικία. Ψύλλας, 1974, ό.π., σ. 246-252 κ.ε.

[95] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 233, Αθήνα, 17 Ιανουαρίου 1831.*

[96] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 416, Αθήνα, 5 Μαρτίου 1831.*

[97] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 605, Αθήνα, 22 Ιουνίου 1831.*

[98] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 374, Αθήνα, 17 Μαΐου 1832*: «[…] το μεν αγορασμένον παρά του Μουλά Δεληαχμέτη κατά το κάτω Τζαμί […] το δε παρά του Αλλή Εφέντη Μουφτή κατά το Μετζίτι Τζαμί […] και τα δύο εις όνομά μου κατά τα χοτζέτια της αγοράς επικυρωμένα και παρά της Ελληνικής Κυβερνήσεως το έν υπ'αριθ. 53 και το άλλο υπ'αριθ. 114. Ανήκουν εξ ημισείας εις εμέ και εις τον γαμβρόν μου Σιδέρην Μπικούσην παρά του οποίου έλαβον το ανάλογον της τιμής». Σημείωση: Ο αριθμός της πράξης είναι δικός μου και προκύπτει ακολουθώντας την αύξουσα σειρά των πράξεων του κώδικα ΓΑΚ 1. Στην ενότητα «Αντίγραφα Πωλητηρίων» η αρίθμηση του Π. Πούλου εκκινά από την αρχή. Για την παρούσα νοταριακή πράξη (Π. ΠΟΥΛΟΣ 374) δίνεται Αριθ. 43. (η αρίθμηση είναι του ιδίου του Νοταρίου Π. Πούλου).

[99] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 206, Αθήνα, 12 Ιανουαρίου 1831.*

		Ανδριαννός				
18.	Φυλακτός	Γαρδέλης/ Γεωργαντάς	1	χωράφι[100]	120	4/3/1831
Νοικοκυραίοι που υπογράφουν ως «πατριώται Αθηναίοι» στα μέσα του 1822 (5 Ιουλίου 1822).						
19.	Προκόπης	Μουστάκας	1	οσπητοκάθησις πατρογονική, ελαιόδεντρα (19)/ ενορία Βλασαρού, Ταύρος[101]	300+ 200= 500	13/2/1825
20.	Αναστάσιος	Μουστάκας	1	χωράφι στρέμματα 13/ Μποστάνια[102]	200	28/9/1829
21.	Χατζή παπά Παρθένιος	Πετράκη	1	χωράφι/ Αμπελόκηποι[103]	20	30/11/1825
22.	Νικολής	Διπλάρης/ Σίμου	1	οσπήτιο[104]	6200	3/11/1830
23.	Σπυρίδων	Ταραμένος	2	1. χωράφι στρέμμα έν/ Λαρδοξύστης[105]	72	13/10/1824
				2. Χωράφι πατρογονικό στέμματα έξ και σπορίαις τρεις/ Διαουρούτι[106]	36, 30[107]	16/2/1825
Νοικοκυραίοι αγοραστές που υπογράφουν το πρακτικό εκλογής της 1ης Ιανουαρίου 1823 για τους παραστάτες της Εθνικής Βουλής στην Επίδαυρο.						
24.	Νικόλαος	Κολοβός/ Σπύρος	7	1. χωράφι[108]	510	24/12/1830
				2. χωράφι[109]	500	23/2/1831
				3. ελαιόδενδρα[110]	825	26/2/1831
				4. ελαιόδενδρα[111]	160	2/3/1831
				5. ελαιόδενδρα[112]	200	28/3/1831
				6. ελαιοτριβείο[113]	4500	1/4/1831
				7. ελαιοτριβότοπος[114]	700	29/4/1831

[100] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 409, Αθήνα, 4 Μαρτίου 1831.*

[101] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 141, Αθήνα, 13 Φεβρουαρίου 1825*: «[…] ο Προκόπιος Μουστάκας μου επαρρησίασε γράμμα εκποιήσεως σημειωμένον τη 1823 Ιαν. 23 […] περιέχουσαν Ανωγωμάγειρον με Οτζάκι, Γιούκον Σκάλαν Πέτρινην υποκάτωθεν της σκάλας φούρνον, υποκάτωθεν του Ανωγωμάγειρου Μαγαζάκι και αχούρι, εις την Αυλήν πηγάδι, γούρναν πέτρινη, αναγκαίον, μερικά λιθάρια και εμβασίαν». Η αποπληρωμή της αγοράς έγινε άμεσα, « ευχαριστήθη, απεπληρώθη και απεξενώθη απ' αυτά τελείως».

[102] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 82, Αίγινα, 28 Σεπτεμβρίου 1829*: «[...] και καταχωρήτε η πράξις αυτή εις τα πρακτικά της νοταρίας [...]».

[103] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 266, Αθήνα, 30 Νοεμβρίου 1825*.

[104] *Γ.Α.Κ. Φ123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 36, Αθήνα, 3 Νοεμβρίου 1830.* Η αγορά έγινε από κοινού με τον Τζίτζικα Λουκά.

[105] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 89, Αθήνα, 13 Οκτωβρίου 1824*.

[106] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 148, Αθήνα, 16 Φεβρουαρίου 1825.* Η αποπληρωμή της αγοράς (πεντέμισυ γρόσια το στρέμμα) έγινε άμεσα, " ευχαριστήθη, απεπληρώθη και απεξενώθη απ' αυτό τελείως".

[107] Σημειώνουμε πως 1 γρόσι αντιστοιχεί σε 40 παράδες. Χρησιμοποιήσαμε τα ποσά των παράδων χωρίς μετατροπή στο δεκαδικό σύστημα, ως έχουν, αφού δεν επηρεάζονται τα γενικότερα σύνολα και τάσεις που μας ενδιαφέρουν.

[108] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 155, Αθήνα, 24 Δεκεμβρίου 1830.*

[109] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 370, Αθήνα, 23 Φεβρουαρίου 1831.*

[110] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 382, Αθήνα, 26 Φεβρουαρίου 1831.*

[111] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 396, Αθήνα, 2 Μαρτίου 1831.*

[112] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 481, Αθήνα, 28 Μαρτίου 1831.*

[113] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 495, Αθήνα, 1 Απριλίου 1831.*

Νοικοκυραίοι αγοραστές στην εκλογή Δημογεροντίας στις 25 Μαρτίου 1825.						
25.	Αναστάσης	Λοιδωρίκης/ Αναγνώστης (και Λιδωρίκης στη βάση δεδομένων)	1	οσπητότοπος[115]	1800	20/3/1831
26.	Γεωργάκης	Μωραΐτης (Υποθέτουμε του Δημητρίου με αγορά πιο κοντινή χρονικά στην εκλογή της Δημογεροντίας του 1825. Υπάρχουν και οι Γ. Μωραΐτης του Απόστολου με τέσσερεις αγορές στο Α.Μ.Ο.Ε. και ο Γ. Μωραΐτης του Αντωνίου με μία αγορά στο Α.Μ.Ο.Ε.)	1	οσπητοκάθησις/ Ενορία Αγίας Ειρήνης[116]	460	20/8/1825
27.	Νικόλαος	Σκούρτης	1	οσπητότοπος[117]	1800	19/11/1830
28.	Κωνστής	Μπαρτέμπελης/ Μήτρου	1	ελαιόδεντρα χάριν πατρικήν 40 ρίζες συνολικά (20 και 20)/ Κηφυσσιά (Κεφαλάρι)[118]	550	16/1/1825
29.	Κώνστας	Κουτουτζιμάνης/ Σπύρου	1	αμπέλι (προικιό) στρέμματα 2 και μισό/ Μπαρώνια[119]	165	8/12/1827
30.	Γιώργης	Ζαχαριάς/ Θεοδωρή	1	χωράφι με μία Γκουρίτζα στρέμματα δύο, δέντρο 1/ Καμίνια[120]	82	22/4/1825
31.	Νικόλαος	Οικονόμου (Οικονομίδης)	4	1. χωράφι πατρικό στρέμματα 20, σπορία 1/ Δραγομάνος[121]	1316, 10	22/1/1833

[114] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 566, Αθήνα, 29 Απριλίου 1831.*

[115] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 450, Αθήνα, 20 Μαρτίου 1831.*

[116] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 226, Αθήνα, 20 Αυγούστου 1825*: «περιέχουσαν Ανώγι με δεύτερον χωρισμένον υποκάτω, κατώγι με καμάραν, πατητήρι με πουρλάκι, λάκκον, χαμομάγερον με οτζάκιν του, πηγάδι, γούρναν και λάκκον».

[117] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 76, Αθήνα, 19 Νοεμβρίου 1830.*

[118] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 125, Αθήνα, 16 Ιανουαρίου 1825.* Αγορά από κοινού με τον αδερφό του Μπαρτέμπελη Νικολή.

[119] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 17, Αίγινα, 8 Δεκεμβρίου 1827.*: «η Άννα η θυγατήρ του ποτέ Μήτρου Βλάχου γυνή δε του ποτέ Θεοδωρή Θαλλασσινού επούλησε [...]».

[120] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 197, Αθήνα, 22 Απριλίου 1825.* Αγορά από κοινού με τον αδερφό του Ζαχαριά Γρηγόρη του Θοδωρή.

[121] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 397, Αθήνα, 22 Ιανουαρίου 1833*: «[…] διά γρόσια το κάθε έν στρέμμα 65». Ο αριθμός της πράξης είναι δικός μου και προκύπτει ακολουθώντας την αύξουσα σειρά

				2. ελαιόδενδρα[122]	800	16/12/1832
				3. ελαιόδενδρα[123]	500	16/12/1832
				4. ελαιόδενδρα[124]	2800	16/12/1832
32.	Κωνσταντής	Μπόλπατζας (Πόλπατζης στη βάση δεδομένων)	1	οσπητότοπος πατρικός/ Ενορία Ρόμπη[125]	22	5/3/1824
33.	Σπύρος	Πελεγρής (Μπελεγρής)/ Κωνσταντής	1	χωράφι στρέμμα ένα/ Ρουπάκη[126]	25	1/9/1825
Νοικοκυραίοι αγοραστές που υπογράφουν το πρακτικό για την αντικατάσταση των δύο μελών του Επαρχιακού Κριτηρίου των Αθηνών στις 2 Μαΐου 1824.						
34.	Αναγνώστης	Χρισούλις (Χρυσούλης στη βάση δεδομένων)	1	αμπέλι με αχλαδιές πατρικό στρέμματα εξήμισυ / Κηφισιά (Λυκόβρυση)[127]	500	8/3/1826
35.	Χ΄ Γηανάκης (Χατζή Γιαννάκης, Ιωάννης στη βάση δεδομένων)	Μωραΐτης/ Χρήστου	1	οσπητότοπος/ Τζαχιγιέ Τζαμί[128]	2000	2/1/1831
36.	Κωστής (Κωνσταντής)	Βρυζάτζης (Βρυζάκης στον κατάλογο Σουρμελή)	1	οσπητότοπος[129]	400	7/3/1831
37.	Σωτήρης	Καρταλάς/ Σπύρου	2	1. ελαιόδενδρα[130]	570	8/12/1830
				2. ελαιόδενδρα[131]	350	5/3/1831
38.	Νικολής	Πονηρός/ Κωνσταντής	1	ελαιόδενδρα[132]	540	24/1/1831
Νοικοκυραίοι αγοραστές που υπογράφουν το πρακτικό εκλογής πληρεξουσίων της επαρχίας Αθηνών στις 17 Ιανουαρίου 1826.						
39.	Γεωργάκης	Λιόσης/ Δήμας	1	τσιφλίκι Δερβισαγά, ζευγάρια πέντε, αλώνια	16300	3/12/1830

των πράξεων του κώδικα Γ.Α.Κ. 1. Στην ενότητα «Αντίγραφα Πωλητηρίων» η αρίθμηση του Π. Πούλου εκκινά από την αρχή. Για την παρούσα νοταριακή πράξη (Π. ΠΟΥΛΟΣ 397) δίνεται Αριθ. 66. (η αρίθμηση είναι του ιδίου του Νοταρίου Π. Πούλου).

[122] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 696, Αθήνα, 16 Δεκεμβρίου 1832.*

[123] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 697, Αθήνα, 16 Δεκεμβρίου 1832.*

[124] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 698, Αθήνα, 16 Δεκεμβρίου 1832.*

[125] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 47, Αθήνα, 5 Μαρτίου 1824*: «χάλασμα με δύω τοίχους μόνον ημισιακούς». Η αποπληρωμή της αγοράς έγινε άμεσα, «ευχαριστήθη, απεπληρώθη και απεξενώθη απ' αυτό τελείως».

[126] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 236, Αθήνα, 1 Σεπτεμβρίου 1825.*

[127] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 293, Αθήνα, 8 Μαρτίου 1826*: «πλησίον Πέτρου Στέφα εξ των δύο μερών, Αντώνη Σαββατιανού, Ν. Τζικάκη, εκ των δύο μερών, Θανάση Μελέ και στράτα της Λυκόβρυσης».

[128] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 185, Αθήνα, 2 Ιανουαρίου 1831.*

[129] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 427, Αθήνα, 7 Μαρτίου 1831.*

[130] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 118, Αθήνα, 8 Δεκεμβρίου 1830.* Στην αγορά δεν αναφέρεται το όνομα, άρα θα μπορούσε αγοραστής να είναι και ο αδελφός του Σωτήρη ο Κωνσταντίνος Καρταλάς του Σπύρου.

[131] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 412, Αθήνα, 5 Μαρτίου 1831.*

[132] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 265, Αθήνα, 24 Ιανουαρίου 1831.*

				πέντε, μύλος χαλασμένος χωρίς νερό, ελαιόδενδρα[133]		
40.	Αναγνώστης	Γιάννης (Γιαννάκος)/ Μπέσας	1	Περιβόλι Παλαιολιότριβης με ελαιόδεντρα (13) στρέμμα έν, σπορίαν μίαν/ Πατήσια[134]	330	7/3/1824
41.	Αποστόλης	Λέκας[135] (Μαρουσιώτης)	1	νερό[136]	280	8/4/1831
42.	Αναγνώστης	Σίνης (αλλού ως Πίνης)	1	ερείπιο του Χατζή Χαιρουλάγα/ Ενορία Αγγέλου[137]	625	29/3/1826
Νοικοκυραίος αγοραστής που υπογράφει ως Δημογέροντας Αθηνών το συμφωνητικό πώλησης εθνικού λαδιού στις 26 Απριλίου 1824.						
43.	Διονύσιος	Τριαντάφυλλος	2	1. Χωράφι πατρικόν, στρέμματα τριάμισυ/ Δραγουμάνος[138]	140	24/1/1825
				2. σπήτι/ Ενορία Καπνικαραία[139]	2240	19/4/1825
Νοικοκυραίος αγοραστής που υπογράφει την αναφορά προς τη Διοίκηση στις 26 Μαΐου 1825.						
44.	Δημήτριος	Κωστίδας (Κωνσταντίνου στη βάση δεδομένων)	1	οσπητότοπος[140]	1900	27/12/1830
Νοικοκυραίος αγοραστής που υπογράφει ως «λαός των Αθηνών» στις 21 Ιανουαρίου 1825.						
45.	Χατζή Σπύρος	Γιαννάκης	1	1. Χωράφι Πατρικό στρέμματα τρία, σποριάς	91	22/2/1824

[133] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 106, Αθήνα, 3 Δεκεμβρίου 1830.* Η αγορά του τσιφλικιού έγινε από τέσσερεις συνολικά αγοραστές, ενώ οι πωλητές ήταν τρεις. Οι άλλοι αγοραστές ήταν οι Νερούτζος Παπα Γεώργης του Ιωάννη, Λιόσης Σταματάκης του Γεωργάκη (ο υιός του) και ο Τζοκλίδης Νικόλαος του Αθανασίου.

[134] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 49, Αθήνα, 7 Μαρτίου 1824*: «επώλησεν επί Δημοπρασίας [...] με ελαιόδενδρα δεκατρία και τρία κομμένα, με χαμόσπητον, Πηγάδι και γην σπάρσιμον [...] νερόν του περίπου κάθε οκτώ ημέραν Πέμπτην ώραν μίαν». Η αποπληρωμή της αγοράς έγινε άμεσα, «ευχαριστήθη, απεπληρώθη και απεξενώθη απ' αυτό τελείως».

[135] Ο Αποστόλης Λέκας Μαρουσιώτης πρέπει να είχε χάσει τρία αδέρφια στον Πόλεμο. Ο Γεωργάκης Λέκκας πέφτει νεκρός στις 11 Αυγούστου 1826 κατά τη διάρκεια της πολιορκίας της Ακρόπολης Αθηνών. Πιο πριν άλλα δύο αδέρφιά του είχαν σκοτωθεί. Βλ. Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών, 1957, ό.π., σ. 107-108.

[136] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 538, Αθήνα, 8 Απριλίου 1831.*

[137] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 297, Αθήνα, 29 Μαρτίου 1826*: «αγοράν του κατά το υπ' αριθ. 30ον επίσημον Ιδιοκτησίας της Διοικήσεως […] περιέχον ανώγιον έν, εμβαδόν μήκος 25, πλάτος 16 καθώς διαλαμβάνει το επίσημον έγγραφον , το οποίον παρέδωκεν εις τον αγοραστήν».

[138] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 131, Αθήνα, 24 Ιανουαρίου 1825*: «πλησίον Γιάννη Γρίβα, Αγγελή Βέρτζου και στράτας Χεατάς».

[139] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 194, Αθήνα, 19 Απριλίου 1825*: «το Σπήτι ονομαζόμενον του Χαζού εις Ενορίαν Καπνικαραίαν αγοράν του από την Σεβαστήν Διοίκησιν κατά την Διαταγήν του Υπουργείου της Οικονομίας υπ' αριθ. 172 την οποίαν παρέδωκεν εις τον Αγοραστήν […] πλησίον του Δημοσίου Σχολείου του Ντέκα, Σκαρβούλη και του Ελαιοτριβείου και εκ των δύο μερών Σωκάκι , μήκος και πλάτος ως διαλαμβάνει η Διαταγή της Αγοράς του».

[140] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 164, Αθήνα, 27 Δεκεμβρίου 1830.*

				δυοήμισυ, βήματα τριανταέξ/ Λόχη[141]		
Νοικοκυραίοι αγοραστές που υπογράφουν ως «επαρχιώτες Αθηνών» στις 23 Απριλίου 1825.						
46.	Γεωργαντάς	Βουτζαράς	1	1. ελαιόδεντρα (8), Λευκάδες (4), ελαιόφυτα (2) με το ξεήλιον, 8 ελαιόδεντρα, 14 δέντρα συνολικά/ Φλέγα[142]	135	23/12/1824
47.	Μήτρος	Καψοράχης (Καπσουράκης στη βάση των δεδομένων)	1	1. χωράφια[143]	430	20/2/1831
48.	Γεωργάκης	Τζίγκρης (Τζίνης στη βάση δεδομένων)	1	1. μισό ζευγάρι, ένα ζευγαρόσπητο, ένα αλώνι/ Κουκουβάουνες[144]	500 (500/4= 125 γρόσια) εκτίμηση	24/10/1832
49.	Νικολής	Μαδαρός	7	1. ελαιόδενδρα[145]	425	17/8/1831
				2. ελαιόδεντρα (προίκα), ρίζες 13/ Δάροι[146]	125	24/12/1829
				3. ελαιόδεντρα (προίκα), ρίζες 10/ Βασιλική[147]	100	22/3/1828
				4. ελαιόδεντρα (προίκα), ρίζες 20/ Βουθούλοι[148]	160	12/11/1827
				5. ελαιόδεντρα ρίζες 10/ Κασιμάκης[149]	90	13/12/1827
				6. χωράφι, ελαιόφυτο 1, στρέμματα 3,5/ Καμαράκι[150]	70	22/3/1828
				7. ελαιόδεντρα (πατρικά),	125	10/1/1828

[141] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 37, Αθήνα, 22 Φεβρουαρίου 1824*: «πλησίον Παππά Δημητρίου, Νέζη, παίδων Μιχάλη Πούλου, Μουλαμπεκύρη και Φυλακτού Βώγηδα και Γιάννη Χασώτου».

[142] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 110, Αθήνα, 23 Δεκεμβρίου 1824*: «[…] επούλησεν […] Αγοράν του υπ' αριθ. 109 […] πλησίον Γεωργάκη Κατζουρή, Σπ. Παναγιώτη Καζαντζή, Βουνόν, Όργειονα και Σπ. Σιδέρη Κουλουριώτη».

[143] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 363, Αθήνα, 20 Φεβρουαρίου 1831.*

[144] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 668, Αθήνα, 24 Οκτωβρίου 1832.* Αγορά από κοινού με τους Κόλια Αθανάσιο, Αγγέλου Μάρκο και Αγγέλου Σωτήρχο.

[145] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 630, Αθήνα,17 Αυγούστου 1831.*

[146] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 127, Αίγινα, 24 Δεκεμβρίου 1829*: «[…] η Αγγελική γυνή του Γιάννη Κάσταγλη επώλησε […] πλησίον το εν μέρος εθνικά του Μιγιάρη, το άλλο Λευτέρης Σκουζές και Γιαννάκος Σκουζές».

[147] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 128, Αίγινα, 22 Μαρτίου 1828.*: «[…] πλησίον Αναστάσης Κόρδατζης, Αντώνης Κλέις και Σταύρος Τζουτζούρης».

[148]*Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 129, Αίγινα, 12 Νοεμβρίου 1827*:«[…] η Κούζια η γυνή του Νικόλα Κρητικού επώλησε […] πλησίον εις τον Νικολή Μαδαρόν». Ο αγοραστής δεν αναφέρεται. Συνάγουμε και από τις επόμενες τρεις κατά σειρά πράξεις που έπονται ότι ο αγοραστής είναι ο Νικόλαος Μαδαρός.

[149] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 130, Αίγινα, 13 Δεκεμβρίου 1827*: «[…] ο Μήτρος Μωραΐτης και η αδελφή του η Καλομοίρα επώλησαν το μερίδιον τους από την κληρονομίαν του Διάκου Κολιάτζου […] πλησίον του Μοναστηρίου Δάφνης».

[150] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 131, Αίγινα, 22 Μαρτίου 1828*: «[…] πλησίον του Καλίνικου Πετράκη και Κώστα Κουπουτζιμάδη και Αντώνη Μαρίνη».

				ρίζες 12/ Κουμάρι[151]		
50.	Βασίλειος	Μεγαρίτης	2	1. Χωράφι προικείον με χαντάκι, σπορίαις τρεις/ Αράπικα[152]	30	21/9/1824
				2. οσπητοκάθησις/ ενορία Ελεούσας[153]	1010	6/2/1825
51.	Μήτρος	Κουρτέσης (Κουτέλης στη βάση δεδομένων)	1	χωράφι με δύο ελαιόδεντρα και ένα μισοάγριο, στρέμμα μισό, δέντρα 3/ Χαμοστέρνες[154]	30	20/4/1825
52.	Γιαννάκος	Κουλουριώτης ή Στέφας/ Κόλιας	1	χωράφι στρέμματα δύο/ Δραγομάνο[155]	90 (45 το στρέμ.)	27/9/1825
53.	Μήτρος	Στάμου	2	1. χωράφι[156]	300	4/3/1831
				2. χωράφι μικρό[157]	420	4/3/1831
54.	Μήτρος	Σαμαρτζής/ Γεωργάκης	2	1. χωράφι πατρικό, στρέμμα έν/ Μποστάνια[158]	100	24/2/1825
				2. χωράφι (πατρικό), ελαιόδεντρα 2, όσο εστί/ Μπαράζιμα[159]	180	11/12/1829
Νοικοκυραίος αγοραστής που υπογράφει ως «πολίτης Αθηναίος» στην Αίγινα στις 23 Αυγούστου 1827.						
55.	Ιωάννης	Κατζανδρής (Κατζαδρής στη βάση των δεδομένων)	1	ελαιόδεντρα (8) από προίκα, ελαιόφυτο (1), αγριελιά (4), 13 δέντρα σύνολο/ Σιγέρα[160]	85	25/2/1824
Νοικοκυραίοι αγοραστές που υπογράφουν ως «κάτοικοι της πόλεως και των χωρίων των Αθηνών» στις 28 Οκτωβρίου 1830.						

[151] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 132, Αίγινα, 10 Ιανουαρίου 1828*: «[…] πλησίον της Χανούμης και του Υγριπόλη και Σωτήρη Μπακνανά».

[152] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 80, Αθήνα, 21 Σεπτεμβρίου 1824*: «πλησίον Χ. Μηλιάρ, Ασάκη Αράπη, Γιαλάτζή Εμύρη».

[153] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 139, Αθήνα, 6 Φεβρουαρίου 1825*: «την οσπητοκάθησιν την οποίαν έχει χάριν της Μακαρίτισσας Συζύγου του […] περιέχουσαν Ανώγι και Σοφάν δικόν του, με Χαγιάτι, Ταράσσαν και σκάλλαν πέτρινην, υποκάτω αυτού κελάρι με χαμομάγειρον και άλλο υποκάτωθεν Φούρνον, Αναγκαίον, πατητήρι, πηγάδι και γούρναν πέτρινην με αυλή έμπροσθεν και όπισθεν […] επί δημοπρασίας […]πλησίον Λιοτριβείου, Παναγιώτου Βλάχου, Δ. Κ. Βιτάλε, Ν. Χαιμαντά, Γιαννάκη Ζωγράφου, και ρούγας».

[154] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 196, Αθήνα, 20 Απριλίου 1825*: «πλησίον του Αγοραστού […] Χανούμης, Μελέκ Εφέντη και στράτας».

[155] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 243, Αθήνα, 27 Σεπτεμβρίου 1825*: «[…] κληρονομιά από την Μάννα τους […] πλησίον των πουλητών, Αγγελή Βέρτου, Γιάννη Γρίβα».

[156] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 404, Αθήνα, 4 Μαρτίου 1831.*

[157] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 405, Αθήνα, 4 Μαρτίου 1831.*

[158] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 157, Αθήνα, 24 Φεβρουαρίου 1825*: «[…] ότι επούλησεν εις τον Αδελφόν της Μήτρον Σαμαρτζήν και ανίψια της παιδιά Σπ. Σαμαρτζή […] στρέμμα έν το έν τρίτον οπού ανήκει εις αυτήν αγνώριστον […] πλησίον Μελέκ Εφέντη, Μήτρου Σουρμελή, Ουζή Αλλή και των Αγοραστών».

[159] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 113, Αίγινα, 11 Δεκεμβρίου 1829*: «πλησίον το εν μέρος εθνικό του Κοσκοπάνη, το άλλο ο Καλιάκος, το άλλο Γιάννη Πάνου, εκ δε του ετέρου η οδός».

[160] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 39, Αθήνα, 25 Φεβρουαρίου 1824*: «πλησίον παίδων Μ. Πούλου, Γιαννάκου Τουτούνη, Πέτρου Κιουσταλομύτρου και ης οδού».

56.	Νικολής	Στρέφης/ Μήτρος	6	1. αμπελότοπος, χωράφι[161]	250	24/11/1830
				2. ελαιόδενδρα[162]	830	4/3/1831
				3. χωράφι (πατρικό) στρέμματα 7/ Περιστέρι[163]	75	17/6/1828
				4. χωράφι (μερίδιο) στρέμμα 1, σπορίες 2, βήματα 266/ Μπενού το έμπολη[164]	65	23/1/1830
				5. χωράφια στρέμματα 8/ Πύργος Γαρδέλια[165]	80	3/12/1828
				6. χωράφι στρέμματα 3,5/ Νικλιώτης[166]	87	9/12/1829
57.	Νικολός	Μπουλάκας (Μπουλούκας και Μπουλίκης στη βάση των δεδομένων)/ Σταύρος	3	1. κτήματα, χωράφι, ελαιόδεντρα, σπορίαις δυόμισυ, 10 δέντρα/ Καρώνοι (χωράφι), Περιστέρι (ελαιόδεντρα)[167]	350	19/3/1825
				2. ελαιόδεντρα (21) πατρικά ρίζες 21/ Καμίνια[168]	500	24/10/1827
				3. χωράφι πατρικό με δύο λεύκες, στρέμμα ενάμισυ/ Βρωμοφρεάκη[169]	95	16/3/1825
58.	Στάμος	Τζάκωνας	3	1. αμπελότοπος[170]	100	10/2/1831

[161] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 85, Αθήνα, 24 Νοεμβρίου 1830.*

[162] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 407, Αθήνα, 4 Μαρτίου 1831.*

[163] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 159, Αίγινα, 17 Ιουνίου 1828*: «πλησίον στους παίδες Ληστή Κόλια και παίδες Μήτρου Λιούμη». Αγορά από κοινού με τον Διονύσιο Μποναπάρτη.

[164] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 160, Αίγινα, 23 Ιανουαρίου 1830*: «πλησίον του Νικολή Μπενού τα άλλα δύο μέρη Νικολής Μπάτης και Νικολής Μπούκρας εκ δε του ετέρου παίδες Μαστροστάθη».

[165] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 161, Αίγινα, 3 Δεκεμβρίου 1828*: «[…] η Κούζια θυγατήρ του ποτέ Κωνσταντή Ντέγλερη και γυνή του Παντελή Τζιώτη επώλησε […] πλησίον στου Μπαλή και Σιαπαντζίκου και Χατζή Σκουζέ και Θανάση Χασιώτη».

[166] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 162, Αίγινα, 9 Δεκεμβρίου 1829*: «[…] η Σεργαινή θυγατήρ του ποτέ Ελευθέρη Τρίμη με γνώμην του ανδρός της επώλησε […]».

[167] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 173, Αθήνα, 19 Μαρτίου 1825*: «[…] η οποία ωμολόγησεν ευχαρίστως, ότι επειδή μετά την Διανομήν της Μερίδος του κληρονομηθέντος υιού της Στάμου με τον υιόν της Νικολή έμεινε να μετρήση εις τον Νικολή γρόσια πενήντα και μισό ως φαίνεται εις τας διανομάς, και επειδή παρέλαβεν ακόμη και μίαν ομολογίαν χρέος του Μακαρίτου Στάμου του κληρονομηθέντος διά τετρακόσια γρόσια χρεωστούμενα εις τον Νικολή περισσεύσαντα και αυτά από την εκτίμησιν των δύω Σπητιών εις το Μερίδιον του Μακαρίτου Στάμου κατά την ομολογίαν της Μοιρασιάς του Σπητιού σημειωμένον εις τα 1823 Ιανουαρίου 31. διά τα ειρημένα γρόσια χρέος της προς τον Νικολή και διά άλλα περί τα διακόσια γρόσια οπού εξώδευσεν ο Νικολής εις τον θάνατον του Στάμου […] χωράφι εις Καρώνους […] και ελαιόδενδρα εις Περιστέρι […] πλησίον του υιού της Νικολή και Παππά Σκουζέ.».

[168] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 304, Αίγινα, 24 Οκτωβρίου 1827*: «[…] Ο Νικολής Μπουλίκης μου επαρρησίασεν γράμμα εκποιήσεως γενόμενον από τη Ιανουαρίου 28 1823 εν Αθήναις […] επούλησεν εις τον υιόν της […] πλησίον τα δύο μέρη παίδες Πανταζή». Ο Γεώργιος Πούλος αναφέρεται ως γραφεύς της πράξης.

[169] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 172, Αθήνα, 16 Μαρτίου 1825*: «[…] και Παππά Σταμάτης Αργυρού Ταμπάκη επίτροπος του δευτέρου αδελφού Λινάρδου ανηλίκου […] ευχαριστήθησαν, απεπληρώθησαν και απεξενώθησαν απ' αυτό τελείως». Η αγορά έγινε από κοινού με τον **Γιάννη Γερμανό**.

		Αγγελής		2. ελαιόδεντρα (πατρικά), χωράφι, ρίζες 55/ Όπλα[171]	880	22/10/1829
				3. ελαιόδεντρα, περιβόλι, χωράφι, ρίζες 40/ Αγία Άννα[172]	660	23/10/1829
59.	Κωνσταντίνος	Ζαχαρίου (Ζαχαριάς στη βάση των δεδομένων)	1	περιβόλι[173]	5500	7/11/1832
60.	Ευθύμιος	Δούκας	1	ελαιόδενδρα[174]	3200	21/3/1831
61.	Νικόλαος	Βάθης/ Παναγιώτης	2	1. αμπελότοπος[175]	180	27/2/1831
				2. ελαιόδενδρα[176]	700	27/2/1831
62.	Γεωργάκης	Δημάσκος/ Παναγιώτης	1	ελαιόδενδρα[177]	2130	23/3/1831
63.	Μήτρος	Σαΐνης/ Μιχάλης (Σαχίνης στη βάση δεδομένων)	1	Ελαιόδενδρα ρίζες 16/ Ελαιώνας (Σεπόλια)[178]	400	8/1/1831
64.	Παπά Γεώργης		1	Σπίτι/ Ενορία Αγίων Θεοδώρων[179]	250	13/3/1825
65.	Χρήστος	Τουφεκτζής/ Μήτρος (και ως Τουφεχτζής στη βάση των δεδομένων)	12	1. οικότοπος (οσπητότοπος)[180]	1200	8/12/1830
				2. χωράφι[181]	220	24/12/1830
				3. ελαιόδενδρα ρίζες 99 συνολικά/ Βασιλικός Μύλος, χωριό Λεβή[182]	2277	3/1/1831
				4. εργαστηρότοπος[183]	190	16/1/1831

[170] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 314, Αθήνα, 10 Φεβρουαρίου 1831.*

[171] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 86, Αίγινα, 22 Οκτωβρίου 1829*: «[…] πλησίον το εν μέρος του Στεφανή Χατζή Φιλιππή και παίδες Ιω. Φυντικλής και εθνικά και το μονοπάτι».

[172] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 87, Αίγινα, 23 Οκτωβρίου 1829*: «[…] ο Σπύρος Μπανάνας επώλησε τα ελαιόδεντρα του υιού του Αργυρού τα πατρικά του […] επώλησε ο πατήρ του εις τον υιό του με έγγραφον το μερίδιον του το περιβόλι του και το χωράφι […] πλησίον των αυτών ελαιοδέντρων Παντελής Φύσας, το άλλο χήρα Θωμά Ντανούρδη εκ δε του ετέρου η έμπολη της Γερατζίνας».

[173] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 677, Αθήνα, 7 Νοεμβρίου 1832.*

[174] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 452, Αθήνα, 21 Μαρτίου 1831.*

[175] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 385, Αθήνα, 27 Φεβρουαρίου 1831.*

[176] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 386, Αθήνα, 27 Φεβρουαρίου 1831.*

[177] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 457, Αθήνα, 23 Μαρτίου 1831.*

[178] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 194, Αθήνα, 8 Ιανουαρίου 1831*: «πλησίον περιβόλι Μολά Οσμάνη, ελαιόδεντρα Μελέκ Εφένδη, ελαιόδεντρα Πετράκη, Κόκκινος Γιαννιτζαράκης, οδός».

[179] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 170, Αθήνα, 13 Μαρτίου 1825*: «εις τον Παππά Γεώργιον από Μενίδι το μερίδιόν του από το Σπήτι όπου εκληρονόμησεν από την αδελφήν του Κασσού […] περιέχον δύο χαμόσπητα αυλήν με Μωριαίς και το μισό πηγάδι με γούρναν πέτρινην εδικήν του οπού θα πέση το Μισάρι […] πλησίον το άλλο Μερίδιον, των παίδων Αλέξη Σαββατιανού, Μετόχι Δαφνίου και Σιδέρη Μπαρουχτζή».

[180] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 123, Αθήνα, 8 Δεκεμβρίου 1830.*

[181] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 161, Αθήνα, 24 Δεκεμβρίου 1830.*

[182] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 189, Αθήνα, 3 Ιανουαρίου 1831*: «[…] ελαιότοπον με 40 ελαιόδεντρα εις τον Βασιλικόν Μύλον, ελαιότοπο με 20 δέντρα εις το χωρίον του Λεβή, ελαιότοπον με 25 ελαιόδεντρα, ελαιότοπο με 14 ελαιόδεντρα εις το ίδιο μέρος […] πλησίον Χρήστος Μπόρσας, Ζαχαρίτζας, Σπύρος Μπότζης, Σπύρος Πατούσας».

				5. Ταμπάκικο εργαστήριο[184]	650	17/1/1831
				6. ταμπάκικο εργαστήριο[185]	350	23/1/1831
				7. αμπελότοπος[186]	225	23/1/1831
				8. οσπητότοπος[187]	800	19/2/1831
				9. οσπητότοπος[188]	800	20/2/1831
				10. αμπέλια δύο[189]	2500	29/5/1831
				11. περιβόλι[190]	3450	-/6/1831
				12. χωράφι πατρικό στέμματα 3 (μέρος του)/ Πειραιάς (Περαίας)[191]	50	5/4/1832
Καπεταναίοι (1822) που αγοράζουν.						
1.	Χατζή Αναγνώστης	Μενιδιάτης ή Τζουρκατιώτης/ Χατζή Σπύρος	1	χωράφια, αλώνι[192]	1600	30/4/1831
2.	Δήμος (Μήτρος στη βάση δεδομένων)	Χασιώτης/ Νικολή	3	1. Αμπέλι μητρικό/ Βουρλοπόταμος[193]	15	31/3/1824
				2. οσπητότοπος πατρικός/ Ενορία Προδρόμου[194]	6	10/6/1824
				3. ελαιότοπος με 1 ελαιόδενδρο[195]	100	8/12/1830
3.	Συμεών	Ζαχαρίτζας (καπεταναίος-προεστός)	1	οσπητοκάθησις/ Ενορία Ασωμάτων (Ασκαλέα)[196] (Στα σκαλιά)	600	19/11/1825
Οπλαρχηγοί που μετέχουν στο «κίνημα» του 1822 και αγοράζουν μέσα στην Επανάσταση. (Νοικοκυραίοι που εκλέγουν τους παραστάτες την 1η Ιανουαρίου 1823)						
4.	Μήτρος (Δημήτριος	Λέκκας/ Γεωργίου	4	1. εργαστήρι/ Ενορία Καρύκη[197]	180	19/4/1825

[183] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 226, Αθήνα, 16 Ιανουαρίου 1831.*
[184] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 228, Αθήνα, 17 Ιανουαρίου 1831.*
[185] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 256, Αθήνα, 23 Ιανουαρίου 1831.*
[186] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 259, Αθήνα, 23 Ιανουαρίου 1831.*
[187] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 359, Αθήνα, 19 Φεβρουαρίου 1831.*
[188] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 362, Αθήνα, 20 Φεβρουαρίου 1831.*
[189] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 586, Αθήνα, 29 Μαΐου 1831.*
[190] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 590 Αθήνα, Ιούνιος 1831. Χωρίς ημερομηνία καταχώρησης της πράξης. (πιθανόν, 13/6/1831).*
[191] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 357, Αθήνα,5 Απριλίου 1832*: «[…] πλησίον Παναγή Παππά Καμπά, Τατάρ Αχμέτη, Μουλαμπεκύρη και ανατολικά του ιδίου».
[192] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 575, Αθήνα, 30 Απριλίου 1831.*
[193] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 60, Αθήνα, 31 Μαρτίου 1824.* Η αγορά έγινε από κοινού με τον αδελφό του Χασιώτη Κωνσταντίνο.
[194] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 75, Αθήνα, 10 Ιουνίου 1824*: «πλησίον του Αγοραστού, της Εκκλησίας και Γιάννη Χασιώτου.»
[195] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 119, Αθήνα, 8 Δεκεμβρίου 1830.*
[196] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 264, Αθήνα, 19 Νοεμβρίου 1825*: «κληρονομίαν τους αγνώριστον (ιδέ Διανομάς αριθ. 7ον) […] περιέχουσαν ονδά ένα με οτζάκι […] και μία Περκαλλιάν». Η αποπληρωμή της αγοράς έγινε άμεσα, " ευχαριστήθησαν, απεπληρώθησαν και απεξενώθησαν απ' αυτήν τελείως».

	στη βάση δεδομένων)	(αν/στράτηγος)		2. οσπητοκάθησις/ Ενορία Καρύκη[198]	570	19/4/1825
				3. σπήτι/ ενορία Καρύκη[199]	800	9/7/1825
				4. ελαιόδενδρα[200]	290	16/12/1830
Οπλαρχηγός (νοικοκυραίος) αγοραστής που υπογράφει ως «λαός των Αθηνών» στις 21 Ιανουαρίου 1825.						
5.	Ιωάννης	Μακρής (Μακρυγιάννης στη βάση δεδομένων, στρατηγός)	11	1. σπήτι/ ενορία Κατηφόρι Αγίου Δημητρίου[201]	1060	11/5/1826
				2. χωράφι σπορές 2, βήματα 130/ Μποστάνια[202]	62	1/3/1828
				3. γρασιδότοπος στρέμ. όσο είναι κατά τα παλιά σύνορα/ Βρύση Αλή Μπαμπά[203]	400	1/3/1828
				4. ελαιόδεντρα (30) πατρικά 30 ρίζες και 3 συκιές/ μεταξύ Τριμόρφη και Καρυδέας[204]	420	1/3/1828

[197] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 192, Αθήνα, 19 Απριλίου 1825*: «αγοράν του υπ'αριθ. 190». Η αποπληρωμή της αγοράς έγινε άμεσα, «ευχαριστήθη, απεπληρώθη και απεξενώθη απ' αυτό τελείως» […] «πλησίον του Γιάννη Γερμανού, Γιάννη Τζούση και το Σωκάκι».

[198] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 193, Αθήνα, 19 Απριλίου 1825*: «περιέχουσαν Ανώγι με Χαγιάτι, Σκάλλα πέτρινην, υποκάτωθεν Κατώγι, Χαμόσπητον, Αχούρι, εις την ρούγαν και εις την Εκκλησίαν Καρύκι [...]». Ο Χρίστος Γκούτσης και Σοφία γυνή Παππά Γιάννη μου επαρρησίασαν Απόφασιν της Επιτροπής Κριτηρίου οπού έλεγεν " το σπήτι του Μιχάλη Κατζούρη εις Καρύην οπού ηγόρασεν ο Γιάννης Γερμανού, κατά τον περί προτιμήσεως Νόμον να δοθή εις τον Χρήστον Γκούτζην και Σοφίαν Παππά Γιάννη τους συμπληαστάδες, ο δε αγοραστής να λάβη την τιμήν και το διάφορον και να δώση το Πωλητήριον εις αυτούς». Κατ' αυτήν την απόφασιν έλαβεν ο Γιάννης Γερμανού τα γρόσια και τα έξοδα όλα γρόσια 570 και έδωσεν εις τους ειρημένους πλησίον το Πωλητήριον». [εγγραφή Π. ΠΟΥΛΟΣ193+].

[199] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 212, Αθήνα, 9 Ιουλίου 1825*: «περιέχον ένα καταγωγάκι, μαγειρείον χάμο με ολίγον τόπον, δύο πηγάδια, πατητήρι, σκάλλα πέτρινη με όλην την αυλήν. […] επούλησε […] επί συμφωνία να κάθεται μέσα αυτός και η γυναίκα του ενόσω ζουν εις το μέσα μαγειρείον».

[200] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 144, Αθήνα, 16 Δεκεμβρίου 1830.*

[201] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 299, Αθήνα, 11 Μαΐου 1826*: «περιέχον ανώγεον με δύο καμάραις, η μία εμβαδόν μήκος 8, πλάτος 3, με σκάλαν πέτρινην, με κατώγιον, με μαγειρείον και αναγκαίον, με αυλήν εμβαδόν μήκος 9, πλάτος 9, με μία γούρναν πέτρινην και δύο πορτοκαλιαίς το οποίον αγόρασεν από τη Διοίκησιν κατά το αποδεικτικόν υπ' άριθ. 93 […] έλαβε τα χρήματα διά του αυταδέλφου του διά του οποίου έστειλεν εδώ και το αποδεικτικόν της εκποιήσεως κατά το Αποδεικτικόν της Περιλαβής μαρτυρημένον παρά του κυρίου Παλαιολόγου Μπενιζέλου και Στάμου Σεραφείμ […] πλησίον κατ' ανατολάς και μεσημβρίαν δρόμου κατ΄ άρκτον και δυσμάς Χατζή Καρά, ονομαζόμενον του Δερβίς Βείζαγα ήδη ερείπιον […] Ίσον Αριθ. 299 Αποδεικτικόν Εκποιήσεως σημειωμένον 22α Απριλλίου 1826 εν Αιγίνη».

[202] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 315, Αίγινα, 1 Μαρτίου 1828*: «Ο Στρατηγός Μακρυγιάννης μου επαρρησίασεν γράμμα εκποιήσεως γινόμενον από 1828 Ιανουαρίου 28 […]».

[203] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 316, Αίγινα, 1 Μαρτίου 1828*: «Ο ίδιος ο Μακρυγιάννης μου επαρρησίασεν γράμμα εκποιήσεως γενόμενο από 1828 Φεβρουαρίου 10 […] αγορά του από Ισίδωρο Ρούφα […] πλησίον παίδες Σταμάτη Πανταζή, Προκόπιος Μπενιζέλος, εθνικόν Αλή Μπέη και δρόμος».

[204] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 317, Αίγινα, 1 Μαρτίου 1828*: «[…] γενόμενο γράμμα από 20 Φεβρουαρίου 1828 […] πλησίον παίδες Αντωνίου Καρώρη, εθνικά του Κουτζουκούνα, παίδες Αναστάση Κροντηρά».

				5. γρασιδότοπος πατρικός στρέμματα 2/ πόρτα Αγίου Αποστόλου[205]	160	1/3/1828
				6. χωράφι στρέμματα 3/ Μποστάνια[206]	255	1/3/1828
				7. χωράφι πατρικό στρέμματα 5/ Περαίας (Πειραιάς)[207] (3 στρ. ο Μακρυγιάννης, 2 στρ. ο Μήτρος Βουζίκης)	130	1/3/1828
				8. αμπέλι στρέμματα 2 με 20 ροδιές και με σίτζινα/ Βασιλική[208]	245	1/3/1828
				9. οσπητότοπος πατρικός στρέμμα μισό/ ενορία Σωτήρα Δικαία[209]	65	1/3/1828
				10. χωράφι με ελαιόδεντρα (2) στρέμματα 5/ Βασιλική[210]	80	12/4/1828
				11. χωράφι στρέμματα 3/ Ρέντης, Στράτα Δράκου[211]	330	20/4/1828

[205] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 318, Αίγινα, 1 Μαρτίου 1828*: «επιτροπικός του, Γεώργις Πούλος […] πλησίον του Γάσπαρη Γινέ, Μιχαήλ Καπετανάκη, Σταμάτη Τζιφέρης και ο δρόμος».

[206] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 319, Αίγινα, 1 Μαρτίου 1828*: «[…] από 4 Ιανουαρίου 1828 γράμμα εκποιήσεως […] πλησίον Αναστάσις Βλάχος, παίδες Σπ. Κατζάνη, Χ. Μπακάνας, παίδες Κροντηρά και Σπορτύρις».

[207] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 320, Αίγινα, 1 Μαρτίου 1828*: «[…] μου επαρρησίασαν γράμμα εκποιήσεως γενόμενον από 25 Ιανουαρίου 1828 [...] εις τον Στρατηγόν Μακρυγιάννη στρέμματα τρία και εις τον κύριον Μη. Βουζίκη στρέμματα δύο […] πλησίον Μήτρος Ντανούρδης, εθνικό του Μπαλή, της Μονής του Αγίου Σπυρίδωνος». Αγορά από κοινού με το Μήτρο Βουζίκη.

[208] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 321, Αίγινα, 1 Μαρτίου 1828*: «[…] έτερο γράμμα εκποιήσεως γενόμενο από 22 Ιανουαρίου 1828 […] πλησίον Τατάρ Αγμέτη, παίδες Ιω. Ξάνθη, παίδες Τζάκωνα».

[209] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 322, Αίγινα, 1 Μαρτίου 1828*: «[…] έτερο γράμμα γενόμενο από 15 Φεβρουαρίου 1828 εν Αιγίνη […] πλησίον Σπ. Ντιαλίπη, Κόλια Μωραΐτη».

[210] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 323, Αίγινα, 12 Απριλίου 1828*: «[…] κληρονομίαν από την αδελφήν της Καρού […] πλησίον παίδες Μήτρου Πούλου, εθνικό Τομιτζή και η οδός».

[211] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 324, Αίγινα, 20 Απριλίου 1828*: «[…] πλησίον Σωτήρης Παπά Μάρκος, παίδες Χασιοτάπια, παίδες Σπύρου Θηβαίου και ο Όργιωνας».

Πίνακας 20. Οι κατά τον Παναγή Σκουζέ 36 (35) ενορίες-μαχαλάδες της Αθήνας.[212]

Αναφέρει 36, καταγράφει, όμως, 35. Μήπως αριθμεί και τον Άγιο Ανδρέα; Στο τρίτο χρονικό αριθμεί 36 ενορίες. Κάποιες εμφανίζουν νέα ονόματα ή πρόκειται για νέα καταγραφή (Σκουζές, 1948, ό.π., σ. 133-134): Άγιος Παντελεήμων, Προφήτης Ηλίας, Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος, Ασώματος του Παπουτζιά, Μεγάλο Μοναστήρι.
Υπαπαντή
Βλασαρού (Παναγία Βλασσαρούς)
Ασώματος στα Σκαλιά
Μεγάλο Μοναστήρι
Άγιοι Απόστολοι
Άγιος Θωμάς
Άγιος Φίλιππος
Χριστοκοπίδι
Άγιος Αθανάσιος
Άγιος Νικόλαος του Χτενά
Η Αγία
Μεγάλη Παναγία
Άγιοι Ανάργυροι
Πρόδρομος
Άγιος Δημήτριος ο Νέος
Χρυσοσπηλαιώτισα

[212] Σκουζές, 1948, ό.π., σ. 38-39.

Καπνικαρέα
Ρόμπη (Ρούμπη) (Παναγία Ρούμπα)
Άγιοι Θεόδωροι
Άγιος Γεώργιος Καρύτζης (Καρύκης)
Καλογρηώνη ή Άγιος Νικόλαος
Γοργοπηκό (Παναγία Γοργοεπήκοος)
Αγγέλου
Ροδατζιό (Ροδακιό)
Κοτάτζη Σωτήρας (εκκλησία Σωτήρα του Κοττάκη)
Δικαίας (Σωτήρας Δικαίας)
Καντήλη
Ραγκαβά (Άγιος Νικόλαος Ραγκαβά)
Χειλά (Άγιοι Ασώματοι του Χειλά)
Αγία Ειρήνη
Καθολικό (το)
Πελεχαρίκι (Αγία Πελεκαρίχι)
Άγιος Ιωάννης Μαγκούτη
Άγιος Δημήτριος Κατηφόρος
Αγία Ελεούσα

Πίνακας 21. Τοποθεσίες αγορών των νοικοκυραίων με πολιτική θέση στην Επανάσταση.

α/α	**τοποθεσία**	**Είδος επένδυσης/ αριθμός νοταριακών πράξεων που εμφανίζεται στη συγκεκριμένη τοποθεσία. (διατηρείται η ορθογραφία της πηγής)**
1.	Ενορία Καπνικαραίας-Δραγομάνος	αμπέλια (1), περιβόλι (1), οσπητοκάθηση (2), χωράφι (3)
2.	Κυψέλη (Γυψέλη)	ελαιόδεντρα (1), χωράφια (2)
3.	Ενορία Δημητρίου Νέου	σπήτι (1)
4.	Χαλάνδρι (Χαλάντρι)	αμπέλι (1)
5.	Καλομοίρα Δραμισιώτη	αμπέλι (1)
6.	Απάνω Συντριβάνι	εργαστήρι (1)
7.	Ταύρος	ελαιόδεντρα (3)
8.	Μπαταλίδα	χωράφι (1)
9.	Αγία Άννα	ελαιόδεντρα (3)
10.	Ποδάρης	ελαιόδεντρα (1)
11.	Ρέντης	χωράφι (1)
12.	Ρέντης (Στράτα Δράκου)	χωράφι (1)
13.	Βασιλιές (μήπως άλλη ονομασία της Βασιλικής)	χωράφι (1)
14.	Μποστάνια	χωράφι (5)
15.	Αμπελουργείο	ελαιόδενδρα (1), χωράφι (1)
16.	Βουνό	ελαιόδεντρα (1), χωράφι (1), αμπέλι (1)
17.	Ενορία Σωτήρα Δικαίας	οσπήτιο (1), οσπητότοπος (1)
18.	Άγιος Νικόλαος Φράγκαινας	ελαιόδεντρα (2)
19.	Ενορία Ρόμπης	σπήτι (1), οσπητότοπος (1)
20.	Σεπόλια	περιβόλι (3), ελαιόδεντρα (2)
21.	Θησείο	χωράφι (1)
22.	Σπηλιά του Γκόλη	χωράφι (1)
23.	Αγία Μαρίνα	χωράφι (1)
24.	Καλογριώνης	οσπητοκάθηση (1)
25.	Βρύση Κατή (Καδή)	εργαστήριο (1)
26.	Ελαιώνας Αθηνών (Σεπόλια)	ελαιόδεντρα (2)
27.	Περιβόλι Χασσεκή	ελαιόδεντρα (1)
28.	Άγιος Σάββας	ελαιόδεντρα (1), χωράφι (1)
29.	Κουμάρι	ελαιόδεντρα (1)
30.	Άγιος Στέφανος	ελαιόδεντρα (1)
31.	Γεφύρι Πετράκη	ελαιόδεντρα (1)
32.	Περιστέρι	ελαιόδεντρα (1)
33.	Κασσιμάκη	ελαιόδεντρα (2)
34.	Πατήσια	ελαιόδεντρα (1), τσιφλίκι Δερβισαγά (1)
35.	Βουθούλοι	ελαιόδεντρα (1)
36.	Λαρδοξύστης	χωράφι (1)
37.	Κουλουριώτης	χωράφι (1), ελαιόδεντρα (1)

38.	Ενορία Άγιος Θωμάς	οσπητοκάθηση (1)
39.	Αγορά	εργαστήρια (2)
40.	Ενορία Βλασσαρού	οσπητοκάθηση (1)
41.	Αμπελόκηποι	χωράφι (1)
42.	Διαουρούτι	χωράφι (1)
43.	Ενορία Αγίας Ειρήνης	οσπητοκάθηση (1)
44.	Κηφισιά/Κεφαλάρι	ελαιόδεντρα (1)
45.	Κηφησιά/Λυκόβρυση	αμπέλι (1)
46.	Μπαρώνια (Βαρώνια)	αμπέλι (1)
47.	Καμίνια	χωράφι (1), ελαιόδεντρα (1)
48.	Ρουπάκη	χωράφι (1)
49.	Τζαχιγιέ Τζαμί	οσπητότοπος (1)
50.	Ενορία Αγγέλου	ερείπιο Χαρουλάγα (1)
51.	Λόχα (Λόχη)	χωράφι (1)
52.	Φλέγα	ελαιόδεντρα (1)
53.	Κουκουβάουνες	ζευγάρι/ζευγαρόσπιτο (1)
54.	Δάροι	ελαιόδεντρα(1)
55.	Βασιλική	ελαιόδεντρα (1), αμπέλι (1), χωράφι (1)
56.	Καμαράκι	χωράφι (1)
57.	Κουμάρι	ελαιόδεντρα (1)
58.	Πόρτα Αγίου Αποστόλου	γρασιδότοπος (1)
59.	Αράπικα	χωράφι (1)
60.	Ενορία Ελεούσης	οσπητοκάθηση (1)
61.	Χαμοστέρνες	χωράφι (1)
62.	Μπαράζιμα	χωράφι (1)
63.	Σιγέρα	ελαιόδεντρα (1)
64.	Περιστέρι	χωράφι (2)
65.	Μπενού το εμπόλη	χωράφι (1)
66.	Πύργος Γαρδέλια	χωράφια (1)
67.	Νικλιώτης	χωράφι (1)
68.	Καρώνοι	χωράφι (1)
69.	Βρωμοφρεάκη	χωράφι (1)
70.	Όπλα	ελαιόδεντρα (1)
71.	Ενορία Αγίων Θεοδώρων	σπήτι (1)
72.	Βασιλικός Μύλος (χωριό Λεβή)	ελαιόδεντρα (1)
73.	Πειραιάς	χωράφι (2)
74.	Βουρλότοπος	αμπέλι (1)
75.	Ενορία Προδρόμου	οσπητότοπος (1)
76.	Ενορία Ασωμάτων στα Σκαλιά	οσπητοκάθηση (1)
77.	Ενορία Καρύκη	εργαστήρι (1), οσπητοκάθηση (2)
78.	Ενορία Αγίου Δημητρίου Κατηφόρη	σπήτι (1)
79.	Βρύση Αλή Μπαμπά	γρασιδότοπος (1)
80.	Τριμόρφη/Καρυδέας (ανάμεσα)	ελαιόδεντρα (1)

Πίνακας 22. Ονομαστική αναφορά προεστών αγοραστών της περιόδου 1821-1833 *που είχαν πολιτικό ρόλο* μέσα στην Επανάσταση.

α/α	Όνομα	Επώνυμο/ πατρώνυμο	Αριθμός αγορών	Είδος αγορών/τοποθεσία	Αξία σε γρόσια/ παράδες	ημερομηνία
Καταγραφή των ονομάτων των μελών της ανώτερης κοινωνικής τάξης της προεπαναστατικής περιόδου (προεστών) που εμφανίζονται ως αγοραστές την περίοδο 1821-1833.						
1.	Σπυρίδων	Παλαιολόγος/ Ανδρέου (Τσιγκαράς)	1	οσπητότοπος[213]	600	15/7/1831
2.	Σπυρίδων	Πατούσας	3	1. χωράφι (αγορά) στρέμματα 15/ Άγιος Δημήτριος Τζιρήτης[214]	480 (480 / 3= 160)	-/11/1829
				2. χωράφι (πατρικό) στρέμματα 4, σπορία 1/ Σοφρωνός[215]	150	30/11/1829
				3. χωράφι στρέμματα 4/ Σταυρωμένος (Μύλος Βασιλικού)[216]	40	1/12/1829
3.	Χατζή Νικολής	Μπούκρας	1	χωράφι στρέμμα 1/ Αλήτζα τη Βρύση[217]	40	3/9/1829
4.	Χατζή Σπυρίδων	Γκικάκης/ Νικολάου	43	1. Χωράφι με ελαιόδεντρο, στρέμμα προικήσιον ένα/ Μοσχάτο[218]	27	4/12/1823

[213] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 617, Αθήνα, 15 Ιουλίου 1831.*

[214] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 108, Αίγινα, Νοέμβριος 1829 [δεν αναγράφεται η ημερομηνία. Υποθέτουμε πως η πράξη συντάχτηκε στα τέλη Νοεμβρίου 1829].*: «[…] ο Γιώργος Μπιρής επώλησε το χωράφι […] περιέχον το εν τρίτον ο Σπύρος Πατούσας και το εν τρίτον ο Χρίστος Ταβάνης και το εν τρίτον ο Δημήτριος Χαϊμαντάς διά γρόσια μετρημένα το κάθε τρίτον 160 συνολικά γρόσια 480 […] με όλον οπού ευρίσκεται την σήμερον υπό την εξουσίαν των Τουρκών οπού ό μη γένοιτο εάν δε μπάμε εις τας Αθήνας να χάνουν οι αγοραστές τα γρόσια τους […]».

[215] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 109, Αίγινα, 30 Νοεμβρίου 1829.*: «[…] ο Ανδρέας Καψάλης κύριος και αφιλονίκητος ιδιοκτήτωρ εις το χωράφιον την αγοράν του πατρός του οπού είχε από αγοράν του Τζαφούρη […] με όλον οπού ευρίσκεται την σήμερον υπό την εξουσίαν των Τουρκών οπού ό μη γένοιτο εάν δε μπάμε εις τας Αθήνας να χάνει ο αγοραστής τα γρόσια του […]».

[216] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 110, Αίγινα, 1 Δεκεμβρίου 1829.*: «Οι παίδες του ποτέ Σπύρου Σκουπέρη ο Γιάννης και η αδελφή του η Καλομοίρα επώλησαν από το μερτικόν τους χωράφιον το μερίδιόν τους […] και αν ήθελε εεξεναντίας σηκωθεί ο αδελφός τους ο Θανάσης και γυρέψει το μερίδιον του να είναι εις χρέος οι πωληταί να τον δώνουν από κάτω εις την φυτία αμπέλι εις αναπλήρωσιν των άκρων του, εκτός αν ήθελε εύγει περισσότερον εις την καταμέτρησιν να το πληρώνει ο αγοραστής κατά την τιμήν των άλλων ή δε παραπάνω να το αποσώνουν οι πωληταί […] με όλον οπού ευρίσκεται την σήμερον υπό την εξουσίαν των Τουρκών οπού ό μη γένοιτο εάν δε μπάμε εις τας Αθήνας να χάνει ο αγοραστής τα γρόσια του […]».

[217] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 74, Αίγινα, 3 Σεπτεμβρίου 1829.*

[218]*Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 1, Αθήνα, 4 Δεκεμβρίου 1823*: Ο Δημήτριος Βυζάς πούλησε στον Χατζή Σπύρο Γκικάκη το Πατρικό του Χωράφι στο Μοσκάτο Στρέμμα Προικήσιον ένα, το οποίο περιέχει ένα ελαιόδεντρο για εικοσιεπτά (27) γρόσια. Οριοθέτηση: πλησίον Φυλακτού Γαρδέλλη, Σιδέρη Σιαδά, Γιάννη Μπάρδη και Ρούλια. Οι Μάρτυρες: Μιχαήλ Μπαρμπάνος, Παναγής Μισαραλιώτης, Δημήτριος Πολιτζής, Σπυρίδων Μισαρλιώτης και Ιωάννης Λαγάνης.

				2. Χωράφι δύο σποριών και 378 βημάτων/ Βάρη[219]	30	19/12/1823
				3. Χωράφι στρέμμα έν και σπορίαν μίαν/ Καρώνους[220]	215	23/12/1823
				4. γρασιδότοπος στρέμμα ενάμισυ/ Καρώνους[221]	300	26/9/1823
				5. χωράφι-ήμισυ αλώνι όσον εστίν/ Αγία Τριάδα[222]	30	25/9/1823
				6. αμπέλι πατρικό στρέμματα δύο και σπορίαν μίαν/ Αγία Άννα[223]	140	11/1/1824
				7. ελαιόδεντρα (9), λευκάδα (2) 11 δέντρα/ Αγία Άννη Γούρνα[224]	118	6/2/1824
				8. Χωράφι πατρικόν δύο κομμάτια στέμματα ενάμισυ/ Λειβάδι[225]	20	7/3/1824
				9. χωράφι χέρσο πατρικό με μίαν αχλαδέαν στρέμμα έν/ Βαρυλούστρα[226]	25	17/3/1824

[219]*Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 6, Αθήνα, 19 Δεκεμβρίου 1823*: Η Σοφία γυναίκα του Δημήτριου Βυζά πώλησε Χωράφι δύο σποριών και 378 βημάτων από προίκα, με δική της βούληση και άδεια του ανδρός της με με εκποίηση τελεία, ασφαλή και αμετάτρεπτη στον Χατζή Σπύρο Γκικάκη για γρόσια τριάντα (30). Οριοθέτηση: Βάρη, πλησίον Μ. Μπαρμπάνου, Π. Βλάχου, Διονύση Καραθανάση και της Πωλήτριας. Οι Μάρτυρες: Δημήτριος Βυζάς συναινεί, Σ. Μπούκρας, Σπύρος Κτενάς, Προκόπιος Μουστάκης, Ιωάννης Λαγάνης.

[220] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 9, Αθήνα, 23 Δεκεμβρίου 1823*: Ο Γεώργιος Πούλος είχε αγορασμένο το χωράφι από τον Μεϊμάν Γκανάν. Το παρέδωσε εις εκποίηση τελεία, ασφαλή και αμετάτρεπτη.

[221] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 12, Αθήνα, 26 Σεπτεμβρίου 1823*: Η αποπληρωμή έγινε άμεσα, «ευχαριστήθη και απεξενώθη από το ειρημένον κτήμα τελείως, το παρέλαβε δε ο ειρημένος κύρ Χατζη Σπύρος Γκικάκης εις ιδιοκτησίαν του δικαίαν και αναπόσπαστον κύριος να το κάμη και να το διοικήση εις το εξής καθώς θέλει, και βούλεται». [Η παρούσα επικυρώθηκε και καταχωρήθηκε στις 28 Δεκεμβρίου 1823].

[222] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 13, Αθήνα, 25 Σεπτεμβρίου 1823*: «το παρέδωσε εις εκποίησιν τελείαν». [Η παρούσα επικυρώθηκε και καταχωρήθηκε την 28 Δεκεμβρίου 1823].

[223] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 21, Αθήνα, 11 Ιανουαρίου 1824*: «πλησίον εκ των δύο μερών Μελέκ εφέντη, Μιχάλη Λιούλη, Λάμπρου Ηλιακοπούλου».

[224] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 29, Αθήνα, 6 Φεβρουαρίου 1824*: «οπού έχει προίκα της». Η αποπληρωμή της αγοράς έγινε άμεσα, «ευχαριστήθη και απεξενώθη απ' αυτά τελείως», «[…] πλησίον Βαλύτε, της πωλήτριας και Μ. Καπετανάκη».

[225] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 50, Αθήνα, 7 Μαρτίου 1824.*

[226]*Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 63, Αθήνα, 17 Μαρτίου 1824*: «πλησίον Π. Βλάχου, Α. Καρώρη, Αναστ. Λούνη και Σωτ. Παππαμάρκου».

				10. περιβόλι μητρικόν με ελαιόδεντρα (6)/ Σεπόλια (Ποταμαίας)[227]	400	7/6/1824
				11. Χωράφι από προίκα στρέμματα προικήσια τρία/ Βρωμοφρεάκη[228]	110	30/9/1824
				12. ελαιόδεντρα προικείον της με το χωράφι , 12 δέντρα, χωράφι όσον εστί/ Αστρυφός[229]	200	18/11/1824
				13. αμπέλια από κληρονομιά με ελαιόδεντρα (3) σπορίαις πεντέμισυ, 3 δέντρα/ Πλατάνια[230]	235	19/11/1824
				14. χωράφι στρέμματα δυώμισυ με τα χαντάκια/ Μποστάνια[231]	637	22/12/1824
				15. αμπελότοπος, ελαιόδεντρα (2) στρέμματα δύο, δύο δέντρα/ Λόχα[232]	80	28/2/1825
				16. αμπέλι με μία γκορίτζα[233] στρέμμα ενάμισυ μεγάλο Βαρυλούστρα[234]	84 φέρον 126	6/3/1825
				17. χωράφι στρέμμα μισό/ Δράκου Στράτα[235]	15	10/6/1825
				18. χωράφι με μία λεύκα στρέμματα δύο/ Απάνω Μοσχάτο[236]	130	11/6/1825

[227] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 74, Αθήνα, 7 Ιουνίου 1824*: «πλησίον εκ των δύο μερών του Αγοραστού, Κιατέπη, Μουσά αγά και των πωλητών».
[228] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 87, Αθήνα, 30 Σεπτεμβρίου 1824*.
[229] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 102, Αθήνα, 18 Νοεμβρίου 1824*.
[230] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 103, Αθήνα, 19 Νοεμβρίου 1824*: «πλησίον Χρίστου Μπάρσου, Αναγνώστη Ρέντη, Γεωργάκη Λιούτη και Γεωργάκη Κοπίδη».
[231] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 107, Αθήνα, 22 Δεκεμβρίου 1824*: «[…] σπαρμένον ριζάρι χρόνων τεσσάρων με Κυδωνιαίς και Συκιαίς». «πλησίον Νικολή Κολοκτήτη, Βασίλη Κοντομανόλη, Γελεή Αλλή, Αγμέτ Τζαούση και Μονοπάτι».
[232] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 107, Αθήνα, 22 Δεκεμβρίου 1824*: «κληρονομίαν από την Μητέρα του Φωτεινήν Γιάννη Φωσσιάνου […] με ένα παράπηγμα, μία Λευκάδα, και μίαν συκιάν». «πλησίον του ιδίου Χατζή Σπύρου Γκικάκη, Θανάση Καπαντριώτη, Πέτρου Βαρνακιώτης, Ωριγόνε και Χέλμη».
[233] Το όνομα «Γορίτσα/Γκορίτσα» προέρχεται από τη σλαβική λέξη Gora, που σημαίνει «βουνό» και την κατάληξη «-ιτσα» (–ica). Επομένως, η «Γορίτσα» είναι το μικρό βουνό ή μέρος πετρώδες. Μπορεί, όμως, να σημαίνει και πηγή από το βλαχικό/αρμανικό όρο gurã = «στόμα, στόμιο, πηγή/εκβολή».
[234] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 167, Αθήνα, 6 Μαρτίου 1825*: «πλησίον του ιδίου Χατζή Σπύρου Γκικάκη, Κωνσταντή Καρτελά, Παναγιώτη Παναγιωτάκη, Ν. Καλλιφουρνά και του πωλητού».
[235] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 207, Αθήνα, 10 Ιουνίου 1825*: «πλησίον του Αγοραστού, Αργυρού Πυρή, παίδων Κοττάκη».

				19. χωράφι παλιάμπελο σπαρμένο με ριζάρι και κυδωνιαίς στρέμμα ένα/ Μποστάνια[237]	60	17/6/1825
				20.ελαιόδεντρα μητρικά (8) ρίζες 7 και μία τσακισμένη/ Βουνό[238]	104	20/9/1825
				21. λιοτρίβι, λιοτριβείο μισό[239]	150	29/9/1825
				22. χωράφι μητρικό με ένα ελαιόφυτο στρέμματα δύο, σπορία μία/ Λόχα[240]	80 κατά χάριν	20/10/1825
				23. χωράφι/ Μποστάνια[241]	43	9/11/1825
				24. χωράφι στρέμματα δυόμισυ/ Άγιος Δημήτριος Τζιρίτη[242]	60	19/12/1825
				25. χωράφι στρέμματα τρία/ Βουνό[243]	50	22/12/1825
				26. αμπέλι πατρικό στρέμμα ένα, σπορίες τρεις/ Βαρυλούστρα[244]	140	4/1/1826
				27. χωράφι (πακιήλπεκο) πατρικό/ Μοσχάτο[245]	130	14/1/1826
				28. ελαιόδεντρα (4) μητρικά και τη γη τους, 4 ρίζες και τη γη περί αυτών/ Βουνό[246]	52	16/3/1826

[236] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 208, Αθήνα, 11 Ιουνίου 1825*: «πλησίον Παναγ. Παπού και μονοπάτι».

[237]*Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 209 (+2), Αθήνα, 17 Ιουνίου 1825*: «Ίσον η Φλωρού γυνή Αντώνη Δημητρά από Εύριπον». «Σημείωσις. τη 15 Ιουλίου 1825 εκίνησεν αγωγήν διά του Επαρχείου ο Κύριος Μ. Βουζίκης εις τον τόπον των παίδων Ν. Τυρναβίτη ζητώντας να προτιμηθή εις το άνωθεν χωράφι ως πλησίον». «πλησίον παίδων Ν. Τυρναβίτη, Μουσταφά Παλαιικού, Ιμπραήμ Ουτάμπαση και δρόμον.

[238] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 242, Αθήνα, 20 Σεπτεμβρίου 1825*: «η Κυρία Κυριακή ανύπανδρη θυγτήρ ποτέ Σπ. Θηβαίου και Σαμαλτάνας Λάμπρου Μανδρά». «[…] και μιά συκιά πράμμα ένα εις το οποίον είναι και έν ελαιόδενδρον των παιδιών της αδελφής των Βαρβάρας».

[239]*Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 245, Αθήνα, 29 Σεπτεμβρίου 1825*: «το ήμισυ από το λαιοτριβείον ονομαζόμενον του Σωτηράκη ανεγνώριστον μητρικόν τους […] το οποίον ως ευρίσκεται χάλασμα σήμερον δημοσίως επούλησαν […] πλησίον λιοτριβείου Ταβάνη, και χάλασμα του Μακρή».

[240] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 256, Αθήνα, 20 Οκτωβρίου 1825.*

[241] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 245, Αθήνα, 29 Σεπτεμβρίου 1825*: «από το χωράφι οπού ηγόρασεν εις Μποστάνια από τον ίδιον επί λόγω προτιμήσεως (βλέπε αριθ. 209)».

[242] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 268, Αθήνα, 19 Δεκεμβρίου 1825.*

[243]*Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 269, Αθήνα, 22 Δεκεμβρίου 1825*: «το οποίον έχει κληρονομίαν [εν. ο πωλητής Κυριάκος Ντελετάρης] από τα παιδιά του Αικατερίνην και Παντελή με την αποθανούσαν γυναίκα του Μαρία».

[244] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 272, Αθήνα, 4 Ιανουαρίου 1826*.

[245] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 275, Αθήνα, 14 Ιανουαρίου 1826*.

[246] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 294, Αθήνα, 16 Μαρτίου 1826*: «επιτροπευομένη παρά της θείας της Αναστασίας χήρας Βασίλη Γιαννακόπουλου Λειβαδίτη [...]».

				29. ελαιόδεντρα (16) πατρικό μερίδιο με χωράφι ξεήλιο, 16 ρίζες/ Αγά Βρύση[247]	300	15/5/1826
				30. χωράφι στρέμματα 3/ Πειραιάς[248]	300	17/4/1832
				31. αμπελότοπος ένας[249]	300	10/11/1830
				32. χωράφι[250]	210	3/12/1830
				33. ελαιόδενδρα[251]	550	23/12/1830
				34. τσιφλίκι Σιράκο, έξι ζευγάρια με 6 γεωργόσπιτα, 6 αλώνια[252]	15250	30/12/1830
				35. οσπητότοπος[253]	1600	31/3/1831
				36. εργαστηρότοπος σαπουντζίδικο[254]	400	1/4/1831
				37. αμπελότοπος[255]	400	1/4/1831
				38. περιβόλι[256]	1700	2/4/1831
				39. χωράφι με ελαιόδενδρα[257]	200	6/4/1831
				40. αμπελότοπος[258]	200	6/4/1831
				41. χωράφι[259]	75	9/4/1831
				42. χωράφι (αγορά) στρέμματα 2/ Βάρη[260]	46,26	10/4/1828
				43. ελαιόδεντρα 5 (προίκα) ρίζες 5/ Αγία Άννα[261]	55	1/12/1829
5.	Φυλακτός	Δεμεργής/ Χρήστου (Δεμιρτζής,	2	1. ελαιόδεντρα 10 (πατρικά) ρίζες 10/ Ανάκασα[262]	105	20/12/1829

[247] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 300, Αθήνα, 15 Μαΐου 1826*: «πλησίον παίδων Χ. Σκουζέ, Γενή Αλλή, Στράτας και ρεύμα».

[248]*Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 362, Αθήνα, 17 Απριλίου 1832*: «ότι έχωντας με τον Χατζή Σπ. Γκικάκην χωράφι εις Πειραιά αγνώριστον [ο πωλητής Μυρτίκαλης Μήτρου Γεωργάκης], το οποίον ο Χ" Σπ. Γκικάκης ηγόρασε προλαβόντως από τας αδελφάς του τας τρεις, εσυμφώνησε με τον Χατζή Σπ. Γκικάκην έχοντα τα τρία μερίδια των αδελφάδων του στρέμματα οκτώμισυ και του επούλησε το μερίδιόν του [...]πλησίον του αιγιαλού, βορεινά Πετιχμετζή, νοτεινά του Μοναστηρίου Αγίου Σπυρίδωνος και ανατολικά μονοπάτι». Ο αριθμός της πράξης είναι δικός μου και προκύπτει ακολουθώντας την αύξουσα σειρά των πράξεων του κώδικα ΓΑΚ 1. Στην ενότητα "Αντίγραφα Πωλητηρίων" η αρίθμηση του Π. Πούλου εκκινά από την αρχή. Για την παρούσα νοταριακή πράξη (Π.ΠΟΥΛΟΣ 362) δίνεται Αριθ. 31. (η αρίθμηση είναι του ιδίου του Νοταρίου Π. Πούλου).

[249] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 52, Αθήνα, 10 Νοεμβρίου 1830.*

[250] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 104, Αθήνα, 3 Δεκεμβρίου 1830.*

[251] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 151, Αθήνα, 23 Δεκεμβρίου 1830.*

[252] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 175, Αθήνα, 30 Δεκεμβρίου 1830.*

[253] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 491, Αθήνα, 31 Μαρτίου 1831.*

[254] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 497, Αθήνα, 1 Απριλίου 1831.*

[255] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 502, Αθήνα, 1 Απριλίου 1831.*

[256] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 504, Αθήνα, 2 Απριλίου 1831.*

[257] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 519, Αθήνα, 6 Απριλίου 1831.*

[258] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 524, Αθήνα, 6 Απριλίου 1831.*

[259] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 540, Αθήνα, 9 Απριλίου 1831.*

[260] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 6, Αίγινα, 10 Απριλίου 1828.*

[261]*Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 111, Αίγινα, 1 Δεκεμβρίου 1829.*

		Δεμερτζής ή Ντεμερτζής στη βάση δεδομένων)		2. ελαιόδενδρα[263]	540	29/5/1831
6.	Παναγής	Σκουζές/ Δημητρίος	18	1. ελαιόδεντρα Μητρικά (15) ,13 δέντρα και 2 ελαιόφυτα περυσινά/ Πατήσια[264]	115	7/1/1824
				2. ελαιόδεντρα Πατρικά 30 δέντρα/ Μαρούσι[265]	225	8/1/1824
				3. ελαιόδεντρα Μητρικά, 11 δέντρα/ Άγιος Στέφανος στη Στράτα της Κούλουρης[266]	130	8/1/1824
				4. ελαιόδεντρα, 16 δέντρα Βορεινά/ Αμπελουργείο[267]	100	12/1/1824
				5. ελαιόδεντρα Μητρικά, 27 δέντρα/ Πλαταία[268]	178	31/1/1824
				6. ελαιόδεντρα προικείον 38 δέντρα/ Πατήσια (Αναβρύτης)[269]	315	10/3/1824
				7. Χωράφι κληρονομημένον, ελαιόδεντρα (5) δύο κομμάτια/ Αγά την Βρύση[270]	150	24/3/1824

[262] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 78, Αίγινα, 20 Δεκεμβρίου 1829*: «πλησίον στου Συμεών Γαλάκη και παίδων Πανταζή».

[263] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 585, Αθήνα, 29 Μαΐου 1831.*

[264]*Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 17, Αθήνα, 7 Ιανουαρίου 1824*: «πλησίον Βουγιαλή, Δημητρίου Νέζη ιερέως, Ιντίζη Φεζουλά». Τα ελαιόδεντρα ήταν μητρικό μερίδιο της πωλήτριας Αναστασίας Βλάχου του Μπακαρώζας.

[265]*Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 18, Αθήνα, 8 Ιανουαρίου 1824*: «πλησίον Ευγενίου Λογοθέτου, Μ. Μπαρμπάνου, Γιάννη Λάσκα, και της οδού Μαρουσίου». Τα ελαιόδεντρα τα είχε ο πωλητής κύριος Μπάρμπανος Λουκάς από μοιρασιά Πατρική του εις Μαρούσι Λογοθέτου. Η αποπληρωμή έγινε άμεσα, «ευχαριστήθη και απεξενώθη από αυτά τελείως».

[266] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 19, Αθήνα, 8 Ιανουαρίου 1824*: «πλησίον Δ. Βουζίκη, παίδων Παναγιώτου Καζαντζή».

[267] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 22, Αθήνα, 12 Ιανουαρίου 1824*: «πλησίον Νικολή Κουρή, Σαυριδωνίτου, παίδων Συμεού Μαυρομμάτη και της πωλήτριας». Η πωλήτρια Τζοπανάκη Δρακούλα του Πρωτοσύγγελου «επούλησεν επί δημοπρασίας».

[268] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 24, Αθήνα, 31 Ιανουαρίου 1824*: «τα δύω τρίτα αγνώριστα ποιούντα ελαιόδενδρα δεκαοκτώ, ομοίως και του άλλου τρίτου μέρους κληρονομηθέντος παρά τε των ειρημένων δύω αδελφών, [Καλαϊτζής Σπύρος και Γιαννάκης] και της αποθανούσης αυταδέλφης των Σοφίας από τον αποθανόντα αδελφόν των Γεώργιον τα δύο τρίτα ποιούντα εξ αγνώριστα […] Πλησίον αυτού Δημητράκην Καζαντζής, Στάθης Ράπτης, Γουναράκης και Χαλίλης».

[269] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 51, Αθήνα, 10 Μαρτίου 1824*: «πλησίον χήρας Γιάννη Καραμπούλου, της Εκκλησιάς Ρόμπης, και Μονοπατίου». «Προικείον» της πωλήτριας Ελένης Ψαρά του Λεβή.

[270]*Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 57, Αθήνα, 24 Μαρτίου 1824*: «το μέν πλησίον περιβολίου Τεκκέ, Μητροπόλεως, Χ. Λιανοσταφίδα και Στράτας, το δέ πλησίον του αυτού περιβολίου, Γιάννη Σκουπέρη, και Παναγ. Τζιτζιμπάκου, εκτός τριών στρεμμάτων προς την Στράτην της αδελφής αυτών Σαμελταίας».

				8. ελαιόδεντρα από προίκα, 25 δέντρα/ Δύο Μάρμαρα[271]	210	10/9/1824
				9. ελαιόδεντρα από προίκα, 18 δέντρα/ Αμπελουργείον[272]	100	13/10/1824
				10. οσπητάκι/ Αγία Ειρήνη[273]	50	13/10/1824
				11. ελαιόδεντρα (26) πατρικά/ Κουτσιβέλη[274]	400 γρόσια «ελληνική τιμή»	15/12/1831
				12. ελαιόδεντρα (5) με ξεήλιο/ Αμπελουργείο[275]	100	12/3/1832
				13. χωράφι στρέμματα 6/ Αρβανίτικη Πόρτα (Κολωνάκι)[276]	710	22/11/1832
				14. χωράφι στρέμματα 6/ Κολωνάκι (Αρβανίτικη Πόρτα)[277]	710/ 355	26/1/1833
				15. σιδηρουργείο[278]	1800	7/2/1831
				16. χωράφι[279]	186	7/4/1831
				17. ελαιόδενδρα[280]	1580	21/6/1831
				18. χωράφια πατρικά στρέμματα 2[281]	65	7/4/1828
7.	Σωτήριος	Θηβαίος/ Μήτρος	1	οικόπεδο κληρονομιά/ ενορία Ρόμπης[282]	700	5/5/1832

[271] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 77, Αθήνα, 10 Σεπτεμβρίου 1824*: «πλησίον θυγατρός Μπατίστα Μηνά, Άμπολης».

[272] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 90, Αθήνα, 13 Οκτωβρίου 1824*: «προικείον» της Δρακούλας χήρας Αναγνώστη Τζοπανάκη. «πλησίον του αγοραστού, παίδων Συμεών Μαυρομμάτη, και Μπουλαμπεκύρη».

[273] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 91, Αθήνα, 13 Οκτωβρίου 1824*: «περιέχον χαμόσπητον έν, αυλήν, και πηγάδι […] πλησίον Δημητράκη Δεμερτζή, Κατίπη Εθνικών και Τυφλοσώκακον».

[274] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 339, Αθήνα, 15 Δεκεμβρίου 1831*: «τα ήμιση ήτοι να μοιράσουν με τον αδελφόν του Μήτρον Χ" Ν. Μπανάνο, ό,στις παρών μένει ευχαριστημένος. Το ήμισυ των ειρημένων ελαιοδένδρων κατ' εκτίμησιν επώλησε [...] πλησίον Χατζή Μήτρου Φραγκόγιαννη, Μήτρου Μαντσάκου».

[275] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 350, Αθήνα, 12 Μαρτίου 1832*: «πλησίον του ιδίου Παναγή Σκουζέ, Νικολή Βώγκολη».

[276]*Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 389, Αθήνα, 22 Νοεμβρίου 1832*: «[…] αγορασμένον παρά του Ουσεΐνη Σκωλαρικά […] πλησίον εκ των δύο μερών δρόμου, εκ του άλλου Ρήγα Αλλή και παίδων Α. Βενιζέλου».

[277]*Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 396, Αθήνα, 26 Ιανουαρίου 1833*: «[…] ως το πωλητήριον των 23 Νοεμβρίου 1832 έτους υπ' αριθ. 58 είναι συμμέτοχος ο Σωτήριος Βυρσής εις το ήμισυ περί του οποίου έλαβε το ήμισυ της τιμής γρόσια 355».

[278] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 298, Αθήνα, 7 Φεβρουαρίου 1831.*

[279] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 529, Αθήνα, 7 Απριλίου 1831.*

[280] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 604, Αθήνα, 21 Ιουνίου 1831.*

[281] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 4, Αίγινα, 7 Απριλίου 1828*: «πλησίον του Σωτήρη Μπανάνα και παίδες Πορταλά και Αντώνη Μπανάνα και οι πωλητές εις τον αυτόν τόπον στρέμμα ένα πλησίον παίδες Τζιλέ Μπέρλη και μπαίδες Γεωργάκη Τσάκωνα και παίδες Ηλία Κοντομήτρου».

8.	Αναγνώστης	Ξηροτάγαρος (Ξεροτάγαρος)	2	1. ελαιόδεντρα προίκα της, 6 δέντρα/ Στράτα[283]	40	13/2/1825
				2. ελαιόδεντρα 26 ρίζες/ Απάνω Ανάκασα[284]	260	16/2/1826
9.	Δημήτριος	Κοπίδης	1	ελαιόδεντρα 2 δέντρα από προίκα[285]	22	26/10/1824
10.	Δημήτριος (Μήτρος, Δημητράκης)	Μποζίκης/ Παναγιώτης (Μπουζίκης και Βουζίκης, αλλού στη βάση δεδομένων ως Μπουζίτζης)	2	1. χωράφι πατρικό στρέμματα 5/ Περαίας (Πειραιάς)[286]	130	1/3/1828
				2. χωράφια (προίκα) στρέμματα 2/ Βάρη[287]	50	5/12/1828
11.	Γιαννάκος (Ιωάννης)	Καρόρης	1	ελαιόδενδρα[288]	1200	30/1/1831
12.	Δημητράκης (Μήτρος στη βάση δεδομένων)	Καζάκης (Καζαντζής)	1	ελαιόδεντρα από προίκα 14 δέντρα με ξεήλιό τους χωράφι/ Βουνό[289]	155	16/2/1825
13.	Χρήστος (Χρίστος)	Μπόρσας	1	αμπελότοπος στρέμματα δύο/ Χαλάνδρι (Τζανεριά)[290]	100	4/10/1825
14.	Μήτρος	Κοροπιώτης (αλλού ως	1	χωράφι στρέμματα δύο περίπου/ Γλυκό Νερό[291]	65	16/6/1825

[282] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 371, Αθήνα, 5 Μαΐου 1832*: «[…] ότι χρεωστών [ο πατέρας Μήτρος Θηβαίος] εις τους υιούς του [Σωτήριο Θηβαίο και Γεώργιο Θηβαίο] […] γρόσια 700 με τα οποία απεπλήρωσε την προίκα της θυγατρός του Αικατερίνης πωλεί εις αυτούς […] τα οποία έλαβε ήδη διά να προικίση την θυγατέραν του […]».

[283] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 143, Αθήνα, 13 Φεβρουαρίου 1825*: «πλησίον Καπιτζερής, Παναγή Ρέντα, Μαρμαροτούρη».

[284] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 287, Αθήνα, 16 Φεβρουαρίου 1826*: «πλησίον παίδων Α. Καρώρη, Γιαννάκη Μπέμπου, Κυριάκου Μπόρσα, και παίδων Π. Βλάχου».

[285] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 93+, Αθήνα, 26 Οκτωβρίου 1824*: «περιέχον χαμόσπητον έν, αυλήν, και πηγάδι […] πλησίον της πωλήτριας, Γιάννη Μπελεγρή, Θοδωρή Σαμαρτζή και του αγοραστού».

[286] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 320, Αίγινα, 1 Μαρτίου 1828*: «μου επαρρησίασαν γράμμα εκποιήσεως γενόμενον από 25 Ιανουαρίου 1828 […] εις τον Στρατηγόν Μακρυγιάννη στρέμματα τρία και εις τον κύριον Μη. Βουζίκη στρέμματα δύο […] πλησίον Μήτρος Ντανούρδης, εθνικό του Μπαλή, της Μονής του Αγίου Σπυρίδωνος».

[287] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 166, Αίγινα, 5 Δεκεμβρίου 1828*: «[…] η Κλινώ θυγατήρ του ποτέ Παναγιώτη Ντέγλερη επώλησε το χωράφι το προικιόν της οπού έχει εν τη τοποθεσία της Βάρης λιόντα στρέμμα ένα και μισό […] έτι εις τον αυτόν τόπον επώλησε στρέμμα μισό […] οπού γίνονται στρέμματα 2 εις θέσεις δύο […] πλησίον εις αυτό Αναγνώστης Πέρος, Μήτρος Ψοφίμης, Γιάννης Κατζαντρής και παίδες Καραθανάση έτι […] στρέμμα μισό πλησίον στον Αναγνώστη Μπούτζαλη, Σιδέρης Λιούμης και παίδες Καλοπαναγιώτη».

[288] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 286, Αθήνα, 30 Ιανουαρίου 1831.*

[289] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 149, Αθήνα, 16 Φεβρουαρίου 1825*: «πλησίον Χ. Κολιάτζου, Σπ. Φωκά, Ξεροτάγαρου, και Αναστάση Κολοκείτου».

[290] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 249, Αθήνα, 4 Οκτωβρίου 1825*: [Τζηριγώτη Παπαγιάννη Ειρήνη η πωλήτρια] «και ψυχοπαίδα Λογοθέτη […] με κορομηλιαίς και σύκινον […] πλησίον παίδων Α. Λογοθέτου».

[291] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 209+1, Αθήνα, 16 Ιουνίου 1825*: «Ισον. Μου επαρρησίασεν ίσον εκποιήσεως ο Μήτρος Κοροπιώτης σημειωμένον τη 20η Μαίου 1825 εν Αθήναις […] πλησίον Γεωργάκη Χασιώτη, Νικολή Γκολέμη, του Αχμετάκη και το μονοπάτι».

		Κορωπιώτης)				
15.	Νικολής	Χαϊμαντάς (Χαϊμανδάς)	1	Χωράφι από προίκα στρέμματα τέσσερα και μισό/ Λειβάδι Γωνία[292]	45	23/12/1823
16.	Συμεός (Συμεών)	Γαλάκης/ Ζινάρδος	1	ελαιόδενδρα, χωράφι[293]	400	14/2/1831
17.	Γιάννης	Χτενάς (Κτενάς)	1	Αμπέλι πατρικό με ένα ελαιόδεντρο σπορία μισή/ Ρέντης[294]	13	13/4/1825
18.	Σπύρος	Χ. Μπενάρδος (Χατζή Μπενάρδος ή Βενάρδος)	4	1. αμπέλι στρέμματα προικήσια δύο/ Αγία Άννα[295]	50	10/12/1823
				2. ελαιόδεντρα 10 δέντρα/ Λαρδοξύστης[296]	90	9/2/1824
				3. οσπήτιο το ήμισυ/ Γύφτικα (Ενορία Δικαίας)[297]	150	20/4/1824
				4. αμπέλι στρέμμα ενάμισυ και βήματα ενενήντα/ Αγά Βρύση[298]	350	12/4/1825
19.	Παναγής	Πούλος/ Μιχαήλ	2	1. ελαιόδεντρα ρίζες 10/ Αγία Τριάδα Τρίμη[299]	100	16/9/1829
				2. ελαιόδενδρα[300]	550	7/2/1831
20.	Λάμπρος	Βλάχος	1	σπήτι (οσπήτιον) από κληρονομιά/ Ενορία Αγίου Δημητρίου Νέον[301]	105	22/9/1824

[292] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 10, Αθήνα, 23 Δεκεμβρίου 1823*: «πλησίον του κυρ Ν. Χαιμανδά, Βασίλη Μουρίκη, Μήτρου Τζιτζιμπάκου».

[293] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 328, Αθήνα, 14 Φεβρουαρίου 1831.*

[294] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 187, Αθήνα, 13 Απριλίου 1825*: «πλησίον εκ των δύο μερών του ιδίου Γιάννη Κτενά και στράτας».

[295] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 5, Αθήνα, 10 Δεκεμβρίου 1823*: Η Αννέτα, σύζυγος του Παναγή Μωραίτη, θυγατέρα του Γιαννάκη Σαμαρτζή πώλησε με εκποίηση τελεία αμπελότοπο από προίκα στρέμματα προικήσια δύο με ένα σύκινο στον Σπύρο Χατζή Βενάρδο για γρόσια πενήντα (50). Οριοθέτηση: Αγία Άννα, πλησίον Παναγιώτη Βαρυμπόπη, εκ των δύο μερών η οδός και Σπύρου Χατζή Βενάρδου. Οι Μάρτυρες: Σαράντης Μπανάνης, Παναγής Μισαραλιώτης, Παναγής Σαράντης Μωραίτης, και Ιωάννης Λαγάνης.

[296] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 28, Αθήνα, 9 Φεβρουαρίου 1824*: «πλησίον Σπ. Μπονάρου, Μιχαήλ Λιανοσταφίδου, Γιαννάκη Στίνη».

[297] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 66, Αθήνα, 20 Απριλίου 1824*: «περιέχον Πυργάκι κρημνισμένον, χαμόσπητον, αυλήν, και πηγάδι καθώς διαλαμβάνει το γράμμα της αγοράς των, το οποίον ηγόρασαν αγνώριστον μετά του κύρ Σ. Μπενάρδου-τούτου λοιπόν το ήμισυ οπού του ανήκει[...] ενεχόμενον εις το άλλο ήμισυ […] πλησίον Εθνικόν Χατζή Καρά, και ρούγας».

[298] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 184, Αθήνα, 12 Απριλίου 1824*: «με ακρόδρυον, καλύβαις με εμβασίαν". Η αποπληρωμή της αγοράς έγινε άμεσα, " ευχαριστήθη, απεπληρώθη και απεξενώθη απ' αυτό τελείως […] πλησίον του πωλητού, Σουλεϊμάν, Λιάζη, ρεύμα, Μήτρου Τζίτζικα».

[299] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 76, Αίγινα, 16 Σεπτεμβρίου 1829*: «πλησίον παίδες Λαλά και παίδες Κωνσταντή Κροτζιδά και του πνευματικού Αντριώτη και η έμπολη»

[300] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 294, Αθήνα, 7 Φεβρουαρίου 1831.*

[301] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 81, Αθήνα, 22 Σεπτεμβρίου 1824*: «οι κληρονόμοι της αποθανούσης Ώρσας γυναικός Σταύρου Σκιαδά[...]". "το πλησιάζον εις αυτόν μέρος ήτοι πλάτος από ταις δύο άκραις πόδας Δεκαπέντε, το μεσυνόν πόδα έξ, μάκρος δε πόδας πενήνταέναν με Πατητήρι, φούρνον, Χρείαν

21.	Παναγής	Πανταζής	1	σπητόπουλο κληρονομημένο πατρικό/ Ενορία Κατηφόρη[302]	100	19/11/1824
22.	Κωνσταντής	Πιττάκης (Πιτάρης, στο Α.Μ.Ο.Ε. ως Πιθάρης)	3	1. οσπήτιο ερίπειο προικώο/ Ενορία Ασωμάτων Χειλά[303]	80 δύστηλα (δίστηλα)	25/2/1832
				2. ελαιόδενδρα[304]	600	3/9/1832
				3. ελαιόδενδρα[305]	722	16/8/1832
23.	Χρήστος (Χρίστος)	Ταβάνης	2	1. ελαιόδεντρα πατρικά 16 δέντρα/ Μαρούσι (Χανούμης το Αμπέλι)[306]	140	14/3/1824
				2. χωράφι (αγορά) στρέμματα 15/ Άγιος Δημήτριος Τζιρήτης[307]	480 (480 / 3= 160 γρ.)	11/1829
24.	Νικόλαος Νικολής	Κοκόσης (Κοκώσσης στο Σουρμελή, ως Κοκόνης στο Α.Μ.Ο.Ε.)	7	1. χωράφι (προίκα), σίκινο 1, τζιτζιφιές 2 σπορίες 3/ Μοσχάτο[308]	50	29/5/1828
				2. ελαιόδεντρα 10 ρίζες (προίκα)/ Μοσχάτο[309]	70	5/4/1828
				3. ελαιόδεντρα (προίκα), αμπέλι στρέμμα 1, σπορία 1/ Μοσχάτο[310]	160	14/5/1828

και μέρος Χαμόσπητου […] πλησίον των πωλητών, Χατζή Μήτρου Φραγκόγιαννη, του Αγοραστού, Γιαννάκου Σπουργίτη και Ανδρίτζαινας Καριώταινας».

[302] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 104, Αθήνα, 19 Νοεμβρίου 1824*: «επαρρησιάσθη η Χρυσή χήρα Στάθη παππά Στάθη, θυγατήρ δε Γιαννάκη Καμπανά με τον υιόν αυτής Αντώνην […] περιέχον χαμόσπητον έν μονόρρυκτον, και άλλο με τον Σοφάν του και αυλήν […] πλησίον Κωνσταντολάκου, ρούγας και του Αγοραστού».

[303] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 345, Αθήνα, 25 Φεβρουαρίου 1832*: «[…] πωλεί εις τον Πρόγονόν της Κωνσταντίνον Ν. Πουλημένου Πιτάρη […] περιοριζόμενον από το Μεγάλο σπήτι της κατά δυσμάς, από το περιβόλι κατά μεσημβρίαν, από το σπήτι του ποτέ Ιωάννου Πάλλη κατ' ανατολάς». Ο αριθμός της πράξης είναι δικός μου και προκύπτει ακολουθώντας την αύξουσα σειρά των πράξεων του κώδικα *ΓΑΚ 1*. Στην ενότητα "Αντίγραφα Πωλητηρίων" η αρίθμηση του Π. Πούλου εκκινά από την αρχή. Για την παρούσα νοταριακή πράξη (Π.ΠΟΥΛΟΣ 345) δίνεται Αριθ. 17. (η αρίθμηση είναι του ιδίου του Νοταρίου Π. Πούλου).

[304] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 649, Αθήνα, 3 Σεπτεμβρίου 1832.*

[305] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 646, Αθήνα, 16 Αυγούστου 1832.*

[306] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 55, Αθήνα, 14 Μαρτίου 1824*: «πλησίον του ιδίου, Συμεών Ζαχαρίτζα, Γιαννάκη Παππά Χαϊμανδά, και χήρας Λάμπρου Ατζαμή».

[307] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 108, Αίγινα, Νοέμβριος 1829*: «[…] ο Γιώργος Μπιρής επώλησε το χωράφι […] περιέχον το εν τρίτον ο Σπύρος Πατούσας και το εν τρίτον ο Χρίστος Ταβάνης και το εν τρίτον ο Δημήτριος Χαϊμαντάς διά γρόσια μετρημένα το κάθε τρίτον 160 συνολικά γρόσια 480 […] με όλον οπού ευρίσκεται την σήμερον υπό την εξουσίαν των Τουρκών οπού ό μη γένοιτο εάν δε μπάμε εις τας Αθήνας να χάνουν οι αγοραστές τα γρόσια τους […] πλησίον το εν μέρος παίδες Παναγιώτη Βλάχου και τα δύο μέρη η οδός». Στην πράξη δεν αναγράφεται ακριβής ημερομηνία.

[308] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 142, Αίγινα, 29 Μαΐου 1828*: «[…] η Ζωγραφιά θυγατήρ Κόλια Κολομέντα με γνώμην του ανδρός της επώλησε […] πλησίον του Χατζή Σταματάκη και παίδες Γιαργουχτζή και η οδός και ο αγοραστής».

[309] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 143, Αίγινα, 5 Απριλίου 1828*: «[…] η Μαρία θυγατήρ του ποτέ Νικολού Τζίνου και γυνή του ποτέ Νικολού Σκορδαρά επώλησε […] πλησίον στους παίδες Σκαπέσου και παίδες Γεωργαντά Κοκώση και Παναγιώτη Ταμπάκη και η οδός».

[310] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 144, Αίγινα, 14 Μαΐου 1828*: «[…] η Ελευθερία γυνή Παναγή Καραογλάνη επώλησε […] πλησίον παίδες Πτωχής το άλλο Γιάννης Χασιώτης, παπά Καπούλης και ο Όργιονας».

				4. ελαιόδεντρα (προίκα) ρίζες 15[311]	115	23/1/1829
				5. χωράφι, ελαιόδεντρα 14, ελαιόφυτο 1, σίκινα 7, στρέμμα 1, σπορία 1, ρίζες 15/ Βασιλική[312]	100	30/3/1829
				6. χωράφι (πατρικό) στρέμμα 1/ Ρέντης (μεγάλο)[313]	25	1/1/1830
				7. χωράφι[314]	175	14/2/1831
25.	Άγγελος	Γέροντας/ Σωτηριανός	2	1. περιβόλι, ελαιόδενδρα[315]	984	28/4/1831
				2. ελαιόδενδρα[316]	500	28/4/1831
26.	Σπύρος (Σπυρίδων)	Καλογεράς (ως Καλογερόπουλος)	2	1. οσπητότοπος[317]	500	31/10/1830
				2. οσπήτιο[318]	1500	31/10/1830
27.	Συμεών	Ζαχαρίτζας		Τον έχουμε προσμετρήσει στους καπεταναίους του 1822.		
28.	Αλύπιος	Παντζίρης (Αλώπιος Σαντζήρης στη βάση δεδομένων)	2	1. αμπέλι[319]	650	22/12/1830
				2. ελαιόδεντρα[320]	500	7/2/1831
29.	Παναγής	Γελαδάκης/ Θεοδωρής	4	1. ελαιόδενδρα[321]	1375	11/2/1831
				2. ελαιόδενδρα[322]	1296	13/2/1831
				3. περιβόλι, ελαιόδενδρα[323]	3680	2/3/1831
				4. οσπητότοπος[324]	660/2 =330	24/3/1831
30.	Παναγής	Ρίντας (Ρέντας) / Αναγνώστης	1	αμπέλι πατρικό, το ένα τέταρτο μερίδιο/ Λόχα[325]	30	15/2/1826

[311] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 145, Αίγινα, 23 Ιανουαρίου 1829*: «πλησίον της χήρας Ντανούρδαινας».

[312]*Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 146, Αίγινα, 30 Μαρτίου 1829*: «[…] με το να έχει ο Νικολής Λαμπίρης το ορφανό παιδί του ποτέ Σωτήρη Κοκώση […] αποφασίζουν οι άνωθεν τρεις μπαρπάδες να πωλήσουν του ορφανού διά δημοπρασίας διά να ημπορέσουν να εξοικονομήσουν το ορφανό […] πλησίον του Βασίλη Μουρίτζη».

[313] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 147, Αίγινα, 1 Ιανουαρίου 1830.*

[314] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 331, Αθήνα, 14 Φεβρουαρίου 1831.*

[315] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 560, Αθήνα, 28 Απριλίου 1831.*

[316] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 561, Αθήνα, 28 Απριλίου 1831.*

[317] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 27, Αθήνα, 31 Οκτωβρίου 1830.*

[318] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 28, Αθήνα, 31 Οκτωβρίου 1830.*

[319] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 150, Αθήνα, 22 Δεκεμβρίου 1830.*

[320] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 296, Αθήνα, 7 Φεβρουαρίου 1831.*

[321] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 318, Αθήνα, 11 Φεβρουαρίου 1831.*

[322] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 324, Αθήνα, 13 Φεβρουαρίου 1831.*

[323] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 393, Αθήνα, 2 Μαρτίου 1831.*

[324] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 465, Αθήνα, 24 Μαρτίου 1831.* Η αγορά έγινε από κοινού με τον Πόρσα (Μπόρσα) Μήτρο του Ανδρίκου.

[325] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 284, Αθήνα, 15 Φεβρουαρίου 1826*: «πλησίον Κωνσταντής Πονηρού, Ιωάννης Στάθης, Αναγνώστης Μωραΐτης και η οδός ομού με αχλαδές». Η αγορά έγινε από τον αδερφό του τον Αγγελή Ρέντα του Αναγνώστη, πωλητή.

31.	Νικολής	Καρμετζάνης/ Γεωργαντάς (αλλού Καρκακιάνις- πίνακας 18- και Καραγιάννης- Καρακατζάνης στον κατάλογο Σουρμελή)	9	1. ελαιόδεντρα (4), Λευκάδες (4), 8 δέντρα σύνολο/ Πλαταία[326]	105	6/2/1824
				2. ελαιόδεντρα Μητρικά (19 δέντρα)/ εις του Σωτηράκη Κασιμάκη[327]	286	11/2/1824
				3. αμπέλι στρέμμα έν, σπορίαν μιάν/ Βαρηλιούτος (Βαρυλούστρα)[328]	108	23/12/1824
				4. Περιβόλι, ελαιόδεντρα (2) στρέμματα δύο/ Σεπόλια[329]	740	10/3/1824
				5. Χωράφι στρέμματα δυόμισυ/ Λαρδοξύστης[330]	71	5/5/1824
				6. ελαιόδεντρα από προίκα (11 δέντρα)/ Άγιος Σάββας[331]	227	26/1/1825
				7. ελαιόδεντρα 7 ρίζες/ Άγιος Νικόλαος Φράγκαινας[332]	95	11/4/1825
				8. εργαστήριο ένα[333]	900	2/12/1830
				9. ένα χάνι με δύο οικίσκους[334]	2500	27/10/1832
32.	Στάμος	Ματούκας	1	ελαιόδεντρα (προίκα) ρίζες 18/ Ταύρος[335]	297 (16,5 επί 18 ρίζες)	20/6/1829

[326] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 30, Αθήνα, 6 Φεβρουαρίου 1824*: «πλησίον Χρίστου Μπάρσα, Χανούμης και Σύρμος, γυναικός του πωλητού».

[327] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 31, Αθήνα, 11 Φεβρουαρίου 1824*: «πλησίον Γιάννη Κτενά, Σωτήρη Παπά Μάρκου, θυγατρός Κατζαρή, και γυναικός Παντιέρου και Αμπέτη».

[328] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 108, Αθήνα, 23 Δεκεμβρίου 1824*: «Ξανθή χήρα Σπ. Κτενά, θυγατήρ δε Τριαντάφυλλου Κορτόπουλου από Δομοκόν [...] επί δημοπρασίας επούλησε […] πλησίον Δημητράκη Θιάσπρη, Μήτρου Σύρμου, Στάμου Θιάσπρα και Οργειόνου».

[329] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 52, Αθήνα, 10 Μαρτίου 1824*: «με πύργον, ελαιόδενδρα δύω, Ακρόδρυο τριγύρω και κλήματα και έξωθεν Μουριαίς τέσσαρης […] πλησίον Ζεγκίν Αλπάνη, Δαλελούμη, Ποδάρου και ο Δρόμος αντικρύ Χ. Λιανοσταφίδα».

[330] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 71, Αθήνα, 5 Μαΐου 1824*: «πλησίον Μουσταφά Μπαλή, Γιουσούφη Μιμόσιαγα, Σπ. Μπούρκα, Γιαννάκου Αλευρούκου και Νικολή Κολατζέντη και Αναγ. Σχινά».

[331] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 132, Αθήνα, 26 Ιανουαρίου 1825*: «πλησίον της Πωλήτριας, Γεωργαντά Κτενά, Νικολή Μπουλίκη, Γκανά και Μονοπάτι».

[332] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 183, Αθήνα, 11 Απριλίου 1825*: «η Ώρσα χήρα Γεωργαντά Νεραγκά». «κληρονομίαν από την αποθανούσαν θυγατέρα της Αννέταν […] πλησίον Γιαννάκου Μπούα, Αναστάση Φωτόπουλου, Φ. Τζότη».

[333] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 103, Αθήνα, 2 Δεκεμβρίου 1830:* «προσωπικώς και επιτροπικώς».

[334] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 670, Αθήνα, 27 Οκτωβρίου 1832:* «προσωπικώς και επιτροπικώς».

[335] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 35, Αίγινα, 20 Ιουνίου 1829*: «[…] η Άρτεμη η γυνή του ποτέ Σπύρου Πρέντζα θυγατήρ δε του ποτέ Γεωργαντά Ρύστου επώλησε [...] διά γρόσια το ένα 16 και μισό οπού συμποσούντα όλα γρόσια 297 […] πλησίον το εν μέρος παίδες Λουκά Άπορου το άλλο του Σπυριδωνίτη, το άλλο η οδός του Σιγέρα και το άλλο η οδός του Λοχά με την έμπολην του Ταύρου».

33.	Δημήτριος	Μπιρσής/ Κωνσταντής (Μπερσής και Μπυρσής στη βάση δεδομένων) του Κωνσταντή	2	1. οσπήτιο πατρικόν όλον/ Κοτάκι [336]	75	18/4/1824
				2. ελαιόδεντρα πατρογονικά με χωράφι, 9 δέντρα και χωράφι όσον εστί/ Ανάκασα[337]	175 (175/2= 87,5)	3/11/1824
34.	Γιαννάκης	Ανδρέα (Ανδρέου)/ Αποστόλης	1	χωράφια στρέμματα 120 συνολικά/ Αμπελόκηποι[338]	1200	17/4/1828
Προεστοί αγοραστές που υπογράφουν ως «πολίται» της επαρχίας Αθηνών (30 Μαρτίου 1826).						
35.	Δαμιανός	Κανέλου (Κανέλλου)	1	εργαστήριο ένα[339]	2650	13/11/1830
Προεστοί μέλη της κοινότητας της Αθήνας που εμφανίζονται ως αγοραστές (9 Απριλίου 1826).						
36.	Σωτήρης	Μπιρσής/ Κωνσταντής (Μπερσής)[340]	1	ελαιόδεντρα πατρογονικά με χωράφι, 9 δέντρα και χωράφι όσον εστί/ Ανάκασα[341]	175 (175/2= 87,5)	3/11/1824
37.	Νικολάκης (Νικόλαος)	Ζαχαρίτζας/ Σπύρος	2	1. ελαιόδενδρα[342]	3875	28/4/1831
				2. ελαιόδενδρα[343]	1500	29/4/1831
38.	Νικόλαος	Λιανοσταφίδας/ Μιχαήλ	6	1. χωράφι (πατρικό), ελαιόδεντρα 3, στρέμματα 2/ Κουλουργιώτης[344]	120	9/11/1829

[336] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 65, Αθήνα, 18 Απριλίου 1824: «προς το Βόρειον Μέρος πλησίον του αγοραστού κατά πλάτος πόδας ένδεκα και κατά μάκρος τριάκοντα τέσσαρας, […] πλησίον του ιδίου και των πωλητριών».* Πωλήτριες ήταν η Αγαθή Μπενιζέλλου και η Ευφημία Λιμπέριου.

[337] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 96, Αθήνα, 3 Νοεμβρίου 1824: «πλησίον Βορεινά Τούρκικα».* Η αγορά έγινε από κοινού με τον αδερφό του Σωτήρη Μπερσή του Κωνσταντή.

[338]*Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 312, Αίγινα, 17 Απριλίου 1828*: *«υποσχόμενος ο Σταμάτης Τζοέρης και Ισίδωρος Στέφας όταν πάμε εις τας Αθήνας να παρασταθούν και να τα παραδώσουν εις τον αγοραστή όλα».*

[339] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 60, Αθήνα, 13 Νοεμβρίου 1830.*

[340] Το Σεπτέμβριο του 1823 ο Σωτήρης Μπερσής εμφανίζεται να μη διαθέτει τα 150 γρόσια που χρωστούσε σε κάποιο Αρχιδιάκονο. Αφού ο τελευταίος προσέφυγε στον Έπαρχο (μάλλον τον Λάμπρο Νάκο), στρατιώτες κατέλαβαν το σπίτι του προεστού Μπερσή. Ο Μπερσής στέλνει αναφορά στο Βουλευτικό καταγγέλλοντας πως ο Έπαρχος του είπε πως «αν εις 24 ωρών διάστημα δεν πληρώση τα γρόσια 150 προς τον Αρχιδιάκονον, θέλει του πωλήσει τα ρούχα του διά να δώση προς αυτόν τα γρόσια». Το Βουλευτικό αποφασίζει να διαταχθεί ο Έπαρχος να πάρει τους στρατιώτες και να μείνει ανενόχλητος ο Μπερσής μέχρι να παρουσιάσει απόδειξη πληρωμής και να παρουσιαστούν και οι δύο τους, προεστός και Αρχιδιάκονος, στο Βουλευτικό. *Α.Ε.Π.* , τόμος δεύτερος, 1972, ό.π., σ. 152, Συνεδρίαση του Βουλευτικού Σώματος *«Τη 12 Σεπτεμβρίου [1823]».*

[341] Βλέπε παραπάνω για τον άλλο αγοραστή: αριθμός 33. Δημήτριος Μπιρσής (Μπερσής), τη δεύτερη αγορά.

[342] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 562, Αθήνα, 28 Απριλίου 1831.*

[343] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 571, Αθήνα, 29 Απριλίου 1831.*

[344] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 102, Αίγινα, 9 Νοεμβρίου 1829*: *«[…] η Άννα η γυνή του ποτέ Θεοδωρή Θαλασσινού και θυγατήρ του ποτέ Μήτρου Βλάχου επώλησε [...] με όλον οπού ευρίσκονται την σήμερον υπό την εξουσίαν των Τουρκών οπού ό μη γένοιτο εάν δε μπάμε εις τας Αθήνας να χάνει ο αγοραστής τα γρόσια του […] πλησίον το εν μέρος παίδες Φιλιππή Μαντρά, το άλλο Σπύρου Ματούκα το άλλο του αγοραστού εκ δε του ετέρου της πωλήτριας [Βλάχου Άννας]».*

				2. ελαιόδεντρα[345]	672	23/10/1830
				3. χωράφι με ελαιόδεντρα[346]	2900 (2900/2= 1450)	3/11/1830
				4. χωράφι και νερό[347]	420 (420/2= 210)	17/11/1830
				5. ελαιόδενδρα[348]	1014	5/12/1830
				6. εργαστήριο σαπουτζίδικο[349]	1250	11/3/1831
39.	Νικόλαος (Νικολής-Νικολός)	Καζάζης / Γεωργάκης ή Παναγιώτης (Καζάκης ή Καζαντζής) Υπάρχουν δύο πρόσωπα με διαφορετικό πατρώνυμο. Στους πίνακες καταγράφονται και οι δύο.	1+1	1. ελαιόδεντρα (8), Λευκάδες (4), ελαιόφυτα (2) με το ξεήλιον, 8 ελαιόδεντρα, 14 δέντρα συνολικά/ Φλέγα[350]	130	23/12/1824
				2. περιβόλι πατρικό, αμπέλι στρέμματα δύο/ Κυψέλη (Γυψέλη)[351]	500	11/8/1825
40.	Σωτήρης (Σωτηράκη)	Μπενιζέλος/ Αγγελάκης	4	1. χωράφι (πατρικό μερίδιο) σπορίες 3, βήματα 133/ Καρώνους[352]	100	6/7/1829
				2. χωράφι (αγορά) στρέμματα 3, σπορία 1 / Άγιος Δημήτριος Τζιρήτης[353]	90	27/9/1827

[345] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 21, Αθήνα, 23 Οκτωβρίου 1830: «[…]επιτροπικώς από μέρους της Σακορές και Ζαχιδές θυγατέρων του αποθανόντος Απτουλλατίφη προς τον […]».*

[346] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 34, Αθήνα, 3 Νοεμβρίου 1830.* Αγορά από κοινού με τον Σπύρο Καραγιάννη.

[347] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 73, Αθήνα, 17 Νοεμβρίου 1830.* Αγορά από κοινού με τον Λιανοσταφίδα Μιχαήλ του Νικολάου.

[348] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 114, Αθήνα, 5 Δεκεμβρίου 1830.*

[349] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 440, Αθήνα, 13 Μαρτίου 1830.*

[350] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 109, Αθήνα, 23 Δεκεμβρίου 1824*: *«Καργειά χήρα Γεωργάκη Καζαντζή […] επούλησεν εις τον υιόν της Νικολή […] πλησίον Γεωργάκη Κατζούρη, Σπ. Παναγιώτη Καρκατζή (Καζαντζή), Βουνόν και Όργειωνας και Σπ. Σιδέρη Κουλουριώτη».*

[351] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 224, Αθήνα, 11 Αυγούστου 1825*: *«αμπέλι περιέχον με την εσοδιάν του, λευκάδες έξ και ένα ελαιόφυτον με τον καρπόν του, με ακρόδρυα και ένα χαμόσπητον […] Εκ των δύο μερών στράτας, σωκάκι και παίδων Σωτήρη Κροντηρά».*

[352] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 38, Αίγινα, 6 Ιουλίου 1829*: *«[…] ο Νικολάκης Αγγελάκη Μπενιζέλου επώλησε το χωράφι το μερίδιον του το πατρικό το έν τρίτον […] το αυτό χωράφι το επώλησε του αδελφού του […] το επερήλαβεν ο αγοραστής με τη συμφωνίαν ταύτην ότι αν καμίαν φοράν ήθελε σηκωθεί η αδελφή τους και ζητήσει το μερίδιον της του μακαρίτου αδελφού της Νερούτζου υπόσχετε ο πωλητής να της δώνει το ανάλογον της εις άλλο μέρος […] πλησίον το εν μέρος παίδες Σπύρου Μισαραλιώτη, το άλλο παίδες [κενό] με παίδες Κολοβού, το άλλο εθνικό του Μελέκ Εφέντη εκ δε του ετέρου ο αγοραστής».*

[353] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 39, Αίγινα, 27 Σεπτεμβρίου 1827*: *«[…] ο Παναγής του ποτέ Ιωάννου Ζωγράφου με τον αδελφόν του τον Σπύρο και η μήτηρ αυτών Ευφημία θυγατήρ του ποτέ Νικολάου Μισαραλιώτη οι τρεις συμφώνως και ομογνώμος και ομολόγησαν ότι επώλησαν το χωράφι*

				3. χωράφι (πατρικό μερίδιο) στρέμματα 3, σπορία 1, βήματα 133/ Άγιος Αθανάσιος (Κουρκούρη)[354]	150	2/5/1829
				4. χωράφι (πατρικό) στρέμματα 8/ Μεγάλο Λιθάρι[355]	160	11/6/1828
41.	Βασίλης	Κόσκορος (Κοσκρός)	1	οσπιτοκάθιση (πατρική, μερίδιο), (σπίτι, οσπήτιο), μισή οσπιτοκάθηση/ Ενορία Παναγίας Ρόμπης[356]	110	12/4/1826
42.	Χατζή Αγγελάκης	Δημητρίου (ως Δερζί Δημήτρη στη βάση δεδομένων)	1	εργαστήριο ένα[357]	2400 (2400/2= 1200)	15/11/1830
43.	Ιωάννης	Πάλλης (Πάλης)	3	1. οσπητοκάθησις πατρικήν/ Ενορία Χειλά[358]	290	23/1/1824
				2. ελαιόδεντρα από προίκα της πωλήτριας, 14 δέντρα/ Βουθούλους[359]	50	15/2/1825
				3. ελαιόδεντρα πατρικά, 41 ρίζες/ Αμπελόκηποι[360]	535	7/3/1826

οπού είχε αγορά ο πατήρ τους […] πλησίον του αυτού χωραφιού το εν μέρος Χατζή Γεωργαντά Σκουζέ, το άλλο παίδες Κωνσταντή Ντέγλερη, το άλλο Καλόγηρος του Μενταλιώτη εκ δε του ετέρου η οδός».

354 *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 40, Αίγινα, 2 Μαΐου 1829*: *«[…] το εν τρίτον το μερίδιόν του […] υποσχώμενος ο άνωθεν πωλητής ότι αν ήθελε ζητήσει η αδελφή του το μερίδιόν της οπού αυτής παρθενεύει από τον αδελφόν της υπόσχετε να της δώσει το ανάλογον της εις άλλο μέρος […] πλησίον το εν μέρος παίδες Σπύρου Ζαχαρίτζα, το άλλο ο αγοραστής, το άλλο τα αλώνια».*

355 *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 41, Αίγινα, 11 Ιουνίου 1829*: *«[…] υποσχόμενοι οι άνωθεν πωλητές [Νικολάκης και Παλαιολόγος Μπενιζέλος] ότι αν ήθελε σηκωθεί η αδελφή τους και ζητήσει μερίδιον από του αποθανόντος αδελφού της υπόσχωνται να την αναπαύουν με άλλο πράγμα από του αποθανόντος αδελφού τους […] πλησίον το εν μέρος κατά βοράν παίδες Σπύρου Μερκουράκη κατά ανατολάς εθνικό Αχμέτ Μπαλί και κατά δυσμάς παίδες Αλεξάνδρου».*

356 *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 168, Αθήνα, 12 Απριλίου 1826*: *«[…] ο Γεωργαντάς Κόσκορος επώλησε την μισή οσπιτοκάθησιν την πατρικήν του οπού έχει μερίδιον […] του αδελφού του Βασίλη [...] πλησίον αυτής κατά ανατολάς της αυτής ο Σπύρος Μπάτης, το άλλο ο Νικολός Τζίνος και τα δύο μέρη το σοκάκι […]».*

357 *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 67, Αθήνα, 15 Νοεμβρίου 1830.* Αγορά από κοινού με τον αδερφό του Αναγνώστη Δερζί- Δημήτρη.

358 *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 23, Αθήνα, 23 Ιανουαρίου 1824*: *«Οσπητοκάθησιν περιέχουσαν σώα φούρνον, Μίαν κουζίναν, το πηγάδι απάνω εις το Μισάρι του Αντώνη Πασχάλη, την εμβασίαν προς τη ρούγα την επάνω […] πλησίον Αντωνάκη Πασχάλη, Παναγιώτου Βουτζηρά, των δύο ρουγών».*

359 *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 147, Αθήνα, 15 Φεβρουαρίου 1825*: *«πλησίον της πωλήτριας (Παππά Παναγιώτου Επιστήμη του Λαρδή), παίδων Γιάννη Λάρδη, Εθνικών Βεζύρη και οδού».*

360 *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 291, Αθήνα, 7 Μαρτίου 1826*: *«[…] πλησίον του πωλητού περιβόλι, παίδων Κ. Δρακάκη, Γεώργη Ρούφου και οδός».*

44.	Αντώνιος	Παναγιωτάκης/ Σπυρίδων	1	χωράφι πατρικό στρέμματα 3/ Μπυρσά, Στρατιώτης[361]	100 (100/3 =33.3)	10/4/1828
45.	Σταύρος	Βλάχος/ Παναγιώτης (Βλαχόπουλος)	3	1. ελαιόδεντρα προίκα με ξεήλιο, 6 δέντρα με ένα καμμένο/ Άγιος Ελευθέριος[362]	150	5/12/1831
				2. χωράφι μέρος χωραφιού, στρέμματα 14/ Παράλιος[363]	1260 γρόσια (σε ελληνικό νόμισμα)	1/12/1831
				3. ελαιόδενδρα[364]	1320	3/9/1832
Προεστοί αγοραστές που υπογράφουν ως «Η δωδεκάς και λοιποί πατριώται» στα τέλη του 1821 (15 Δεκεμβρίου 1821).						
46.	Ιωάννης	Βλάχος/ Παναγιώτης (Παπαβλάχου στο Α.Ε.Π.)	2	1. ελαιόδενδρα[365]	780	2/12/1830
				2. 1 ζευγάρι, ζεγαρόσπιτο, αλώνι, καμμένος ελαιότοπος και νομή εις Πάλα, 2 ζευγάρια, ζευγαρόσπιτα, αλώνια, ελαιόδενδρα, νομή εις την Σπάτα[366]	11000	18/2/1831
Προεστοί αγοραστές που υπογράφουν ως «πατριώται Αθηναίοι» στα μέσα του 1822 (5 Ιουλίου 1822).						
47.	Στέφανος	Λιανοσταφίδας/ [Μιχαήλ]	1	ελαιόδενδρα[367]	1014	5/12/1830
48.	Νικόλαος (Νικολέτος)	Καλογεράς (Καλογερόπουλος)	2	1. οσπητότοπος[368]	750	4/3/1831
				2. οσπητότοπος[369]	2000	1/4/1831
Προεστοί αγοραστές που υπογράφουν ως πατριώτες το έγγραφο διορισμού του Γκούρα στα τέλη						

[361] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 4, Αίγινα, 10 Απριλίου 1828*: *«[…] και έλαβε (ο πωλητής Βυζάς Δημητράκης) τα άσπρα μετρητά, σώα και ανελιπή διά χειρός εμού του νοταρίου Ιω. Λαγάνη, έμπροσθεν των κάτωθεν αξιοπίστων μαρτύρων και αποζενώθει από αυτό τελείως […] πλησίον Ματθαίου Στεφανάκη Θηβαίου, παίδες Μπελεκέ, εις του Αγίου Σπυρίδωνος και ο πωλητής»*. Η αγορά έγινε από κοινού με τους Παναγιωτάκη Παναγή και Αναγνώστη Μήτρου Λιούμη.

[362] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 338, Αθήνα, 5 Δεκεμβρίου 1831*: *«[…] πλησίον παίδων Γιαννάκου Ζωγράφου και Αργύρη Τουλήκα».*

[363] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 340, Αθήνα, 1 Δεκεμβρίου 1831*: *«[…] επώλησα (ο Σπύρος Λιανοσταφίδας) το ανήκον εις εμέ μέρος του χωραφίου το οποίο ηγόρασα συντροφικώς με τον Κύριον Μ. Βουζίκην από παίδας Κιαμίλ Μπέι […] πλησίον εις το Τσαιπαχτζέ, γειτονευόμενον από το έν μέρος από τον ποταμόν, από το άλλο από το δρόμο, από το τρίτον του Κυρίου Βουζίκη και το Περιβόλι της Χανούμης».*

[364] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 651, Αθήνα, 3 Σεπτεμβρίου 1832.*

[365] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 102, Αθήνα, 2 Δεκεμβρίου 1830.*

[366] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 345, Αθήνα, 18 Φεβρουαρίου 1831.*

[367] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 114, Αθήνα, 5 Δεκεμβρίου 1830.*

[368] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 400, Αθήνα, 4 Μαρτίου 1831.*

[369] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 496, Αθήνα, 1 Απριλίου 1831.*

του 1822 (22 Οκτωβρίου 1822).						
49.	Χατζή Μιχαήλ	Λιανοσταφίδας / Νικόλαος	2	1. χωράφι και νερό[370]	420 (420/2= 210)	17/11/1830
				2. καφενείο (εργαστήριο)/ Μαχαλάς Φετχιγιέ Τζαμί[371]	800 (800/2 = 400)	9/1/1831
Προεστοί αγοραστές με θητεία Δημογέροντα Αθηνών, 1819-1833.						
50.	Μιχαήλ	Βουζίκης/ Δημήτριος (Μπουζίκης στον πίνακα 1. Και οι δύο γραφές των επιθέτων απαντώνται στη βάση δεδομένων.)	5	1. ελαιόδενδρα[372]	1800	10/11/1830
				2. καφενείο (εργαστήριο)/ Μαχαλάς Φετχιγιέ Τζαμί[373]	800 (800/2 = 400)	9/1/1831
				3. ελαιόδενδρα[374]	360	20/2/1831
				4. ελαιόδενδρα[375]	896	31/3/1831
				5. ελαιόδενδρα[376]	520	3/9/1832
Προεστοί αγοραστές που υπογράφουν την αναφορά του «λαού των Αθηνών» στην εκλογή Δημογεροντίας στις 25 Μαρτίου 1825.						
51.	Παναγής	Παναγιοτάτζης (Παναγιωτάκης στη βάση)	1	χωράφι πατρικό στρέμματα 3/ Μπυρσά, Στρατιώτης[377]	100 (100/3 =33.3)	10/4/1828
52.	Σπυρίδων	Καζανκγίς/ Παναγιώτη (βλ. Καζάκης στον πίνακα 1 παραρτήματος,	3	1. χωράφι (προίκα) στρέμματα 1[378]	90 (90/2= 45)	8/8/1829
				2. χωράφι (αγορά) στρέμμα 1, σπορία 1/	70	14/8/1829

[370] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 73, Αθήνα, 17 Νοεμβρίου 1830.* Η αγορά έγινε από κοινού με τον Νικόλαο Λιανοσταφίδα, πατέρα του.

[371] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 199, Αθήνα, 9 Ιανουαρίου 1831.* Η αγορά έγινε από κοινού με τον Μιχαήλ Μπουζίκη (βλέπε αρ. 50 του πίνακα)

[372] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 51 , Αθήνα, 10 Νοεμβρίου 1830.* Η αγορά έγινε από κοινού με τον Χατζή Μιχαήλ Λιανοσταφίδα του Νικολάου.

[373] Βλέπε αριθμός. 49 του πίνακα.

[374] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 361, Αθήνα, 20 Φεβρουαρίου 1831.*

[375] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 493, Αθήνα, 31 Μαρτίου 1831.*

[376] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 652, Αθήνα, 3 Σεπτεμβρίου 1832.*

[377] Βλέπε και αριθμό 44 του πίνακα. Η αγορά έγινε από κοινού με τους Αντώνη Παναγιωτάκη και Αναγνώστη Μήτρου Λιούμη.

[378] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 61, Αίγινα, 8 Αυγούστου 1829*: *«[…] η Σοφία η θυγατήρ του Μήτρου Μαντζάκου γυνή δε του Γιώργη Σπύρου Θηβαίου επώλησε […] πλησίον το εν μέρος παίδες Ζαχαρίτζα, τα άλλα δύο μέρη οι αγορασταί εκ δε του ετέρου εθνικό»*. Η αγορά έγινε από κοινού με τον Βοκίλη Νικολή.

		Καζαντζής στη βάση δεδομένων, Καζαντζής χαλκεύς στο Σουρμελή). Υπάρχει και ένας Σπύρος Καζαντζής του Χατζή Βασίλη με μία αγορά.		Λαρδοξύστης[379]		
				3. χωράφι (κληρονομιά) στρέμμα 1, σπορίες 3/ Βασιλική[380]	76	28/10/1829
53.	Μήτρος	Τζούτζα / Σπύρος (Τσούνας μήπως. Υπάρχει Παναγής Τσούνας στον πίνακα 1. Τζότζας Μήτρος στη βάση δεδομένων. Τζούτζος στον κατάλογο του Σουρμελή).	1	ελαιόδενδρα[381]	600	13/12/1830
54.	Δημήτριος	Καλλιφρονάς/ Νικόλαος (Καλιφουρνάς στον πίνακα 1, Καλλιφουρνάς στο Σουρμελή).	1	ζευγάρι με 2 ζευγαρόσπιτα, 2 αλώνια[382]	2500	29/3/1831
Προεστοί αγοραστές που υπογράφουν το πρακτικό εκλογής της 1ης Ιανουαρίου 1823 για τους παραστάτες της Εθνικής Βουλής στην Επίδαυρο.						
55.	Κυριάκος	Πιττάκης/ Σωτήριος	16	1. χωράφι κληρονομιά στρέμματα 4, σπορία 1/ Άγιος Δημήτριος Τζιρίτης[383]	765 (180 γρόσια το στρέμμα)	4/4/1832
				2. αλώνι[384]	375	10/12/1830
				3. οσπητότοπος[385]	520	20/1/1831

[379] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 65, Αίγινα, 14 Αυγούστου 1829: «[…] πλησίον το εν μέρος Στάμος Αντριανός, το άλλο Γιώργης Μπάπαρης, το άλλο Σπύρος Μπελεγρής».*

[380] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 96, Αίγινα, 28 Οκτωβρίου 1829: «[…] ο αγοραστής αγοράζει επί τη αδηλία της ελευθερώσεως της γης εκείνης δια τούτο εάν δεν ελευθερωθώσιν αι Αθήναι να μην υποχρεούται ο πωλητής να επιστρέψει εις την αγοράστριαν ούτε οβολόν […] πλησίον το εν μέρος Γιωργάκης Αδάμης τα άλλα δύο μέρη εθνικά εκ δε του ετέρου η οδός».*

[381] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 136, Αθήνα, 13 Δεκεμβρίου 1830.*

[382] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 485, Αθήνα, 29 Μαρτίου 1831.*

[383] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 356, Αθήνα, 4 Απριλίου 1832:«Εμποδίσθη η άνωθεν πώλησις διά την ηλικίαν των κληρονόμων Π. Πούλος».* (προστέθηκε αργότερα με εντονότερη μελάνη) «πλησίον Ν. Παππαγιάννη, του ιδίου κυρίου Κ. Πιττάκη, ποτέ Π. Ρεβελάκη, και δρόμος Βάθειας.».

[384] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 129, Αθήνα, 10 Δεκεμβρίου 1830.*

[385] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 246, Αθήνα, 20 Ιανουαρίου 1831.*

				4. χωράφι[386]	500	28/1/1831
				5. οσπητότοπος[387]	155	3/2/1831
				6. ελαιότοπος με ένα ελαιόδενδρο[388]	40	13/2/1831
				7. ελαιόδενδρα[389]	90	5/3/1831
				8. χωράφι[390]	460	20/3/1831
				9. οσπητότοπος[391]	175	23/3/1831
				10. ελαιοχώραφο[392]	1000	24/3/1831
				11. χωράφια[393]	430	24/3/1831
				12. ελαιόδενδρα[394]	160	30/3/1831
				13. χωράφι[395]	912	7/9/1832
				14. χωράφι[396]	270	8/9/1832
				15. ελαιόδενδρα[397]	500	17/1/1831
				16. ελαιόδενδρα[398]	376	8/12/1830
Προεστοί αγοραστές που υπογράφουν το πρακτικό για την αντικατάσταση των δύο μελών του Επαρχιακού Κριτηρίου των Αθηνών στις 2 Μαΐου 1824.						
56.	Δημητράκης	Χαϊμαντάς (Χαϊμανδάς)	1	χωράφι (αγορά) στρέμματα 15/ Άγιος Δημήτριος Τζιρήτης[399]	480 (480 / 3= 160)	11/1829
57.	Ανδρέας	Κοπίδης	1	ελαιόδενδρα[400]	270	30/4/1831
Προεστός αγοραστής που υπογράφει ως «λαός των Αθηνών» στις 21 Ιανουαρίου 1825 την καταγγελία κατά των Ψαριανών.						
58.	Σταύρος	Μπουζίκης (Βουζίκης και Μποτζίκης στη βάση δεδομένων)	2	1. χωράφι (προίκα) στρέμματα 12/ Κιάφ Αράπη[401]	114	1/9/1829
				2. ελαιόδεντρα (προίκα) ρίζες 10/ Πηγάγι του Μύλου[402]	110	4/9/1829

386 *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 276, Αθήνα, 28 Ιανουαρίου 1831.*
387 *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 292, Αθήνα, 3 Φεβρουαρίου 1831.*
388 *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 325, Αθήνα, 13 Φεβρουαρίου 1831.*
389 *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 414, Αθήνα, 5 Μαρτίου 1831.*
390 *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 447, Αθήνα, 20 Μαρτίου 1831.*
391 *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 461, Αθήνα, 23 Μαρτίου 1831.*
392 *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 466, Αθήνα, 24 Μαρτίου 1831.*
393 *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 468, Αθήνα, 24 Μαρτίου 1831.*
394 *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 486, Αθήνα, 30 Μαρτίου 1831.*
395 *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 655, Αθήνα, 7 Σεπτεμβρίου 1832.*
396 *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 656, Αθήνα, 8 Σεπτεμβρίου 1832.*
397 *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 230, Αθήνα, 17 Ιανουαρίου 1831.*
398 *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 122, Αθήνα, 8 Δεκεμβρίου 1830.*
399 *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 108, Αίγινα, Νοέμβριος 1829.* Βλ. αριθμός 23 του πίνακα. Αγορά από κοινού με τους Σπύρο Πατούσα και Χρίστο Ταβάνη.
400 *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 573, Αθήνα, 30 Απριλίου 1831.*
401 *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 70, Αίγινα, 1 Σεπτεμβρίου 1829*: *«[…] η Κατερίνα η γυνή του ποτέ Γεωργάκη Πίνη […] με όλον οπού ευρίσκονται την σήμερον υπό την εξουσίαν των Τουρκών οπού ό μη γένοιτο εάν δε μπάμε εις τας Αθήνας να χάνει ο αγοραστής τα γρόσια του […] πλησίον το εν μέρος Γιάννη Μεντάδης, το άλλο το ρέμα, το άλλο εθνικό, εκ δε του ετέρου το πεζούλι».*
402 *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 71, Αίγινα, 4 Σεπτεμβρίου 1829: «[…] η Αγάπη γυνή του ποτέ Σάββα Κροντηρά επώλησε […] με όλον οπού ευρίσκονται την σήμερον υπό την εξουσίαν των Τουρκών οπού εάν δεν ελευθερωθώσιν αι Αθήναι να μην υποχρεούται η πωλήτρια να επιστρέψει εις τον*

Προεστοί αγοραστές που υπογράφουν ως «επαρχιώτες Αθηνών» στις 23 Απριλίου 1825.						
59.	Αναστάσιος	Βλάχος/ Παναγιώτης	3	1. οσπητότοπος μισός/ Ενορία Αγίας Ειρήνης[403]	197 φοίνικες και ένα τέταρτο	29/2/1832
				2. περιβόλι, νερά δύο[404]	1300	2/12/1830
				3. περιβόλι[405]	4400	19/1/1831
60.	Γεωργάκης	Πούλος/ Μιχαήλ	1	εργαστήριο[406]	300	14/2/1831
Προεστοί αγοραστές που υπογράφουν ως «κάτοικοι της πόλεως και των χωρίων των Αθηνών» στις 28 Οκτωβρίου 1830.						
61.	Χατζή Νικόλαος	Σταματάκης (Σταματόπουλος)	1	μάνδρα/ Γύφτικη Πόρτα[407]	1700	28/10/1829
62.	Σπυρίδων	Δημητρίου	1	ελαιότοπος με 20 ελαιόδεντρα/ Πατήσια[408]	350	[1830] χωρίς ημερομηνία
63.	Κωνσταντίνος	Ανδριανός (Ανδρέα στη βάση των δεδομένων)	1	ελαιόδενδρα[409]	930	13/1/1830
64.	Σταμάτης (Στάμος)	Δημητρίου	1	χωράφι[410]	650	12/11/1830
65.	Γιάννης	Νίκας (από το Μπογιάτι)	1	Αμπέλι από κληρονομίαν στρέμμα προικήσιον έν/ Κυβυστής[411]	40	12/3/1824
Σύνολο 64. (χωρίς τον Συμεών Ζαχαρίτζα που τον προσμετρήσαμε στους καπεταναίους)						

αγοραστήν ούτε οβολόν και εάν ελευθερωθώσιν να μην έχει η πωλήτρια κανένα δικαίωμα ούτε κληρονόμοι συγγενείς πλησιόχωροι ή άλλος να παρενοχληθεί ή να κρισολογήσει τον αγοραστήν […] πλησίον το εν μέρος Χατζή Χάλκης και Σταύρος Μπουζίτζης, το άλλο παίδες Δημητράκη Κάλκου, το άλλο το μυλάβλακο εκ δε του ετέρου το ρέμα».

[403] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 348, Αθήνα, 29 Φεβρουαρίου 1832*: *«[…] με την πέτρα του του ποτέ Στάμου Αδριανού […] ερίπειον ως ευρίσκεται, αγορασμένον παρά του Λουκά Στάμου Αδριανού […] πλησίον Γιάννη Σκυλλή, Σωτήρη Λέκκα».*

[404] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 101, Αθήνα, 2 Δεκεμβρίου 1830.*

[405] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 237, Αθήνα, 19 Ιανουαρίου 1831.*

[406] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 336, Αθήνα, 14 Φεβρουαρίου 1831.*

[407] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 93, Αίγινα, 28 Οκτωβρίου 1829.*

[408] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 4, Αθήνα, 1830.*

[409] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 208, Αθήνα, 13 Ιανουαρίου 1830.*

[410] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 57, Αθήνα, 12 Νοεμβρίου 1830.*

[411] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 53, Αθήνα, 12 Μαρτίου 1824*: *«[…] εις τον Γιάννην Νίκαν από το Μπουγιάτι το Αμπέλι οπού έχει κληρονομίαν από την πρώτη του Γυναίκα θυγατέρα Δημητράκη Θηβαίου […] πλησίον Παππά Νικόλα, Δημητράκη Θηβαίου του αγοραστού και Κώστα Σίδερη».*

Πίνακας 23. Τοποθεσίες αγορών των προεστών με πολιτικό ρόλο στην Επανάσταση.

α/α	**τοποθεσία αγοράς**	**Είδος επένδυσης/ αριθμός νοταριακών πράξεων που εμφανίζεται στη συγκεκριμένη τοποθεσία.**
1.	Άγιος Δημήτριος Τζιρήτης	χωράφι (6)
2.	Σοφρώνος	χωράφι (1)
3.	Σταυρωμένος (Μύλος Βασιλικού)	χωράφι (1)
4.	Αλήτζα τη Βρύση	χωράφι (1)
5.	Μοσχάτο	χωράφι (2), ελαιόδεντρα (2)
6.	Απάνω Μοσχάτο	χωράφι (1)
7.	Βάρη	χωράφι (3)
8.	Καρώνοι (Καρώνους)	χωράφι (2), γρασιδότοπος (1)
9.	Αγία Τριάδα	χωράφι (1), αλώνι (1)
10.	Αγία Άννα	αμπέλι (2) , ελαιόδεντρα (1)
11.	Αγία Άννη Γούρνα	ελαιόδεντρα (1)
12.	Λειβάδι	χωράφι (1)
13.	Βαρυλούστρα	χωράφι (1), αμπέλι (3)
14.	Σεπόλια	περιβόλι (1), ελαιόδεντρα (1)
15.	Σεπόλια (Ποταμαίας)	περιβόλι (1)
16.	Βρωμοφρεάκη	χωράφι (1)
17.	Αστρυφός	ελαιόδεντρα (1)
18.	Πλατάνια	αμπέλια (1)
19.	Μποστάνια	χωράφι (3)
20.	Λόχα	αμπελότοπος (1), χωράφι (1), αμπέλι (1)
21.	Στράτα Δράκου	χωράφι (1)
22.	Βουνό	ελαιόδεντρα (3) , χωράφι (1)
23.	Αγά Βρύση	ελαιόδεντρα (2), αμπέλι (1)
24.	Πειραιάς (Περαίας)	χωράφι (2)
25.	τσιφλίκι Σιράκο	τσιφλίκι (1)
26.	Ανάκασα	ελαιόδεντρα (3), χωράφι (1)
27.	Επάνω Ανάκασα	ελαιόδεντρα (1)
28.	Πατήσια	ελαιόδεντρα (1), ελαιότοπος (1)
29.	Πατήσια (Αναβρύτης)	ελαιόδεντρα (1)
30.	Μαρούσι	ελαιόδεντρα (1)
31.	Άγιος Στέφανος (Στράτα της Κούλουρης)	ελαιόδεντρα (1)
32.	Αμπελουργείο	ελαιόδεντρα (3)
33.	Πλαταία	ελαιόδεντρα (2)
34.	Δύο Μάρμαρα	ελαιόδεντρα (1)
35.	Ενορία Αγίας Ειρήνης	οσπήτιο (1), οσπητότοπος (1)
36.	Κουτσιβέλη	ελαιόδεντρα (1)
37.	Αρβανίτικη Πόρτα (Κολωνάκι)	χωράφι (1)

38.	Ενορία Παναγίας Ρόμπης	οικόπεδο (1), οσπητοκάθηση (1)
39.	Στράτα	ελαιόδεντρα (1)
40.	Χαλάνδρι (Χαλάντρι) (Τζανεριά)	αμπελότοπος (1)
41.	Γλυκό Νερό	χωράφι (1)
42.	Λειβάδι (Γωνία)	χωράφι (1)
43.	Ρέντης	αμπέλι (1), χωράφι (1)
44.	Λαρδοξύστης	ελαιόδεντρα (2), χωράφι (1)
45.	Ενορία Δικαίας (Γύφτικα)	οσπήτιο (1)
46.	Αγία Τριάδα Τρίμη	ελαιόδεντρα (1)
47.	Ενορία Αγίου Δημητρίου Νέον	οσπήτιο (1)
48.	Ενορία Κατηφόρη	οσπήτιο (1)
49.	Ενορία Ασωμάτων Χειλά	οσπήτιο ερείπιο (1), οσπιτοκάθηση (1)
50.	Μαρούσι (Χανούμης το Αμπέλι)	ελαιόδεντρα (1)
51.	Βασιλική	ελαιόδεντρα (2)
52.	Σωτηράκη Κασιμάκη (Κασσιμάκη)	ελαιόδεντρα (1)
53.	Άγιος Σάββας	ελαιόδεντρα (1)
54.	Άγιος Νικόλαος Φράγκαινας	ελαιόδεντρα (1)
55.	Ταύρος	ελαιόδεντρα (1)
56.	Κοτάκη	οσπήτιο (1)
57.	Αμπελόκηποι	χωράφια (1), ελαιόδεντρα (1)
58.	Κουλουριώτης	χωράφι (1)
59.	Φλέγα	ελαιόδεντρα (1)
60.	Κυψέλη (Γυψέλη)	περιβόλι (1), αμπέλι (1)
61.	Άγιος Αθανάσιος (Κουρκούρη)	χωράφι (1)
62.	Μεγάλο Λιθάρι	χωράφι (1)
63.	Βουθούλοι	ελαιόδεντρα (1)
64.	Μπυρσά (Στρατιώτης)	χωράφι (2)
65.	Άγιος Ελευθέριος	ελαιόδεντρα (1)
66.	Παράλιος	χωράφι (1)
67.	Πάλα	ζευγάρι/ ζευγαρόσπιτο (1), αλώνι (1)
68.	Σπάτα	ζευγάρια/ ζευγαρόσπιτα (1), αλώνια (1), ελαιόδεντρα (1)
69.	Μαχαλάς Φετχιγιέ Τζαμί	εργαστήρι (1)
70.	Κιάφ Αράπη	χωράφι (1)
71.	Πηγάδι του Μύλου	ελαιόδεντρα (1)
72.	Γύφτικη Πόρτα	μάντρα (1)
73.	Κυβυστής	αμπέλι (1)

Πίνακας 24. Ονομαστική αναφορά αγοραστών *με πάνω από μία αγορά ανά νοταριακό αρχείο* της περιόδου 1821-1833 *που δεν είχαν πολιτικό ρόλο* μέσα στην Επανάσταση (143 ονόματα).

α/α	Όνομα	Επώνυμο/ πατρώνυμο	Αριθμός αγορών	Είδος αγορών/τοποθεσία	Αξία σε γρόσια/ παράδες	ημερομηνία
1.	Αναγνώστης	Σχοινάς/ Παναγιώτης[412] (Σχινάς στη βάση των δεδομένων)	7	1. Αμπελότοπος από Προίκα στρέμμα ενάμισυ σχεδόν/ Ρέντης[413]	30	4/3/1824
				2. Αμπελότοπος Σπορίαις πέντε/ Ρέντης[414]	18,30	13/1/1825
				3. Αμπελότοπος από προίκα στρέμμα ενάμισυ περίπου/ Ρέντης[415]	30	26/1/1825
				4. Χωράφι στρέμματα πέντε και βήματα εκατό/ Χαμοστέρνα[416]	91,10	13/2/1825
				5. οσπητοκάθησις/ Ενορία Ελεούσης[417]	1110	24/2/1825
				6. αμπέλι πατρικό με ελαιόδεντρα, στρέμμα ένα, δέντρα 6/ Λόχα[418]	130	18/6/1825
				7. ελαιόδεντρα δέντρα 17/ Γερατζήνα[419]	323	17/7/1825

[412] Πρόκειται για τον αρχηγό της συντεχνίας των Παντοπωλών που θα βρει τραγικό θάνατο από τον Οθωμανό κτηματία Σιλικτάρη το 1830. Βλέπε παραπάνω και στο Ψύλλας, 1974, ό.π., σ. 197-199.

[413] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 46, Αθήνα, 4 Μαρτίου 1824*: «πλησίον Αναγνώστου Σχινά, Μπερού, Αναγνώστη Αργύρη, Λουκά Μπαρμπάνου».

[414] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 118, Αθήνα, 13 Ιανουαρίου 1825*: «πλησίον Σωτήρη Μπακνανά, χήρας Χ. Θωμά Ντανούρδη, παίδων Γεωργαντά Δέντα και Δανιλάκη».

[415] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 133, Αθήνα, 26 Ιανουαρίου 1825*: «πλησίον του Αγοραστού, Αναγνώστη Αργύρη, Παναγή Πανταζή, και της οδού».

[416] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 145, Αθήνα, 13 Φεβρουαρίου 1825*: «[…] Σιδερή χήρα Γεωργαντά Ντανιούρδη […] χωράφι ανήκον εις την θυγατέρα της […] πλησίον Γεωργάκη Γκάτζη, Χανούμη, Μήτρου Αδάμη». **Η τιμή στρέμματος ήταν 18 γρόσια.**

[417] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 158, Αθήνα, 24 Φεβρουαρίου 1825*: «[…] περιέχουσαν Ανώγι με Σοφάν και Γιούκον με Χαγιάτι, Ταράσσαν και σκάλλαν πέτρινην υποκάτω αυτού Κελλάρι με χαμομάγειρον, δεύτερον Ανώγι εις ρούγαν, Μαγειρείον κρημνισμένον, ταράσσαν και σκάλλαν πέτρινην υποκάτωθεν αυτού φούρνον, Αναγκαίον, πατητήρι, πηγάδι και γούρναν πέτρινην με αυλήν όπισθεν διά της Εμβασίας, την οποίαν έχει αγοράν υπ'αριθ. 139ον των Εκποιήσεων […] πλησίον **Λιοτριβείου Εθνικού**, Ν. Χαϊμανδά, Π. Βλάχου, Δ. Κ. Βιτάλε, Γιαννάκη Ζωγράφου και το Πλάτομον.

[418] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 210, Αθήνα, 18 Ιουνίου 1825*: «πλησίον Αργυρού Ασρή».

[419] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 215, Αθήνα, 17 Ιουλίου 1825*: «[…] επούλησεν εις τον αδελφόν τη **(η Γκαστρωμένου Σχινά Ελένη)** […] πλησίον της Νομής, Αναγνώστη Κανέλου, Χ. Καρώρη, Δ. Κοπίδη και Γεώργη Μπυρσή».

2.	Αντώνιος	Αντωνόπουλος /Μιχαήλ	6	1. οικόπεδο ιδιόκτητο στρέμμα 1/ Μπουμπονίστρα και Αγίου Γεωργίου Καρύκι[420]	520	20/10/1832
				2. οικόπεδο, Περιβόλι ιδιόκτητο τετραγωνικάς Πήχεις 684/ Ναός Αιώλου[421]	160 δύστηλα (δίστηλα) τάλιρα	20/10/1832
				3. χωράφι ιδιόκτητο στρέμματα 3/Πειραιάς (Αγία Τριάδα)[422]	1850	20/10/1832
				4. ελαιοτριβότοποι (2)/ Ενορία Αγίου Δημητρίου Νέου, Ενορία Χριστοκοπίδη[423]	2950 (147 και μισό εικοσάρια τουρκικά χρυσά)	22/10/1832
				5. οικόπεδο ιδιόκτητο, τετραγωνικές πήχεις	8000 (400 εικοσάρια χρυσά τουρκικά)	31/10/1832

[420] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 377, Αθήνα, 20 Οκτωβρίου 1832*: «[…] ισόμετρον ως σήμερον εμετρήθη από τον **νοτάριον Γιαννάκον Λαγάνην** […] η κατά την **Εύβοιαν και Αττικήν Ελληνική Επιτροπή** επικυροί το γνήσιον της υπογραφής του πωλητού Δημητρίου Πάλλη και των όπισθεν υπογεγραμμένων επτά μαρτύρων […]πλησίον της Στακτοθήκης, και συνορεύον Ανατολικά λαο μεσημβρινά με του Ουσείν Ρήγα τον τόπον, δυτικά με του Πετράκη, και βορεινά με του Χατζή Παρθενίου». [Αντίγραφο. Η πράξη έγινε στις 27 Σεπτεμβρίου 1832 και καταχωρήθηκε στις 20 Οκτωβρίου 1832]

[421] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 378, Αθήνα, 20 Οκτωβρίου 1832*: «[…] αγορασθέν παρ' εμού από τον Ιλιάζην υιόν του ποτέ Μουσταφά Μιμίσιαγα (ομού με το συνεχές, το οποίον επώλησα προλαβόντως εις τον Γιακιμάκην Ρορολογάν εκ Τήνου). […] και έδωκα εις τας χείρας του παρόν πωλητήριον έγγραφον […] και συν αυτώ το από 12 ραπί ουλαχήρ 1246 μηνολογημένον πρωτότυπον τουρκικόν χοτζέτι της προς εμέ πωλήσεως του ειρημένου Ηλιάζη υιού του ποτέ Μουσταφά Μιμίσιαγα, επικυρωμένον τη 3 Ιανουαρίου 1831 υπό του **Πληρεξουσίου της Ελληνικής Κυβερνήσεως επί της Εκποιήσεως των κατά την Αττικήν Οθωμανικών Ιδιοκτησιών.** […] συνορεύον βορεινά και ανατολικά με δημόσιον δρόμον, δυτικά με οικόπεδον το πωληθέν ως είρηται παρ' εμού εις τον κύρ Γιακομάκη Ρολογάν εκ Τήνου και μεσημβρινά με το ερίπειον του Μειμέτη Μιγιάρη».

[422] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 379, Αθήνα, 20 Οκτωβρίου 1832*: «[…] ως εμετρήθη σήμερον από τον καταμετρητήν **Παλαιολόγον Βενιζέλλον** […] έχον νερόν δύο ώρας καθ' εβδομάδα ημέρα Κυριακή εις τας εννέα ώρας αφού λάβη ο κύριος Μίστος, αγορασμένον το αυτό νερόν η μία ώρα από το Θωμά Δανίλη και η άλλη από τον Χατσή Ποστική […] το άνω χωράφι ηγοράσθη παρά του Κουρδαλή εν Αθήναις τη 19 Οκτωβρίου 1832 […] κατεχωρίσθη την 20 Οκτωβρίου 1832. […]συνορεύον προς ανατολάς πήχεις 114 με της Βαλδιζέ χωράφι, προς μεσημβρίαν πήχεις 36 με δρόμον δημόσιον, προς δυσμάς πηχ. 103 με Σπύρον Καζαντζήν, προς βορειάν πηχ. 68 με παίδες Σουλειμάναγα».

[423] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 380, Αθήνα, 20 Οκτωβρίου 1832*: «[…] αγορασμένους παρά των Οθωμανών, Ουσείν Ρήγα και Μουσταφά Μπαμπαλή, επιτρόπων του Ασάναγα Μουλαμπεκύρη και Σουλειμάν αγά ανεψιού Μιλέκ Εφέντη […]τον μεν ανατολικά πήχεις 25 3/4 πλησίον δημοσίου δρόμου, μεσημβρινά πηχ. 9 πλησίων Στέριου Λαρισσαίου, δυτικά πηχ. 25 1/2 πλησίον Γεωργάκη Πάλλη και ορφανού Σωτήρη Κοκώση και βορεινά πηχ. 8 1/2 πλησίον δημοσίου δρόμου, το δε κατά την ενορία Χριστοκοπίδη πλάτος ανατολικά πήχ. 7 πλησίων παίδων Ν. Τοτώμη, δυτικά πήχ. 7 πλησίον δημ. δρόμου, νοτεινά πήχ. 22 1/2 πλησίον τυφλοσωκάκι συντροφικόν με τον Τοτώμην και Δανίλην και βορεινά πήχ. 24 πλησίον παίδων Σπ. Κοπίδη».

				1100/ Ναός Αιώλου[424]		
				6. περιβόλι με ελαιόδενδρα, ελαιόδενδρα, νερό, έτερον περιβόλι και ελαιόδενδρα[425]	24500 (15368 + 9132)	14/3/1831
3.	Ιωάννης	Γερμανός	5	1. ριζαρότοπος προικείον στρέμμα προικήσιον έν/Ισκιος[426]	40	12/3/1824
				2. Αμπέλι μητρικόν παλιό με αχλαδέας (2) στρέμμα έν/ Ίσκιος[427]	25	24/4/1824
				3. χωράφι πατρικό με δύο λεύκες στρέμμα ενάμισυ/ Βρωμοφρεάκη[428]	95 (95/2= 47,5)	16/3/1825
				4. οσπητοκάθησις και εργαστηράκι/ Ενορία Καρώνη[429]	560	6/4/1825
				5. σπήτι/ Κοτάκη[430]	762,20	20/7/1825
4.	Λάμπρος	Γκούτζης/ Αργύρης (Γάντζης και ως Κούτζης στο Α.Μ.Ο.Ε.)	7	1. οσπήτιο/ Ενορία Αγίων Αποστόλων[431]	30	10/12/1823
				2. ελαιόδεντρα πατρογονικά και χωράφι 4 δέντρα,	75	9/1/1825

[424] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 384, Αθήνα, 31 Οκτωβρίου 1832*: «[…] αγορασθέν παρ' εμού από τον Ονούχ Εφένδη υιόν Μελέκ Εφένδη […] και συνορεύον προς μεν ανατολάς και άρκτον με δρόμον δημόσιον, προς δε δυσμάς με τον Μειμέτ Γιουσουφρεΐζη και προς μεσημβρίαν με τον Μολά Ασάνη Ιμάμογλου».

[425] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 445, Αθήνα, 14 Μαρτίου 1831*.

[426] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 54, Αθήνα, 12 Μαρτίου 1824*: «πλησίον Γεωργάκη Μπράβου και Κούζιας αδελφής του, αδελφομοιράδια, Γιαννάκου Ζαφύρη και λειβάδι».

[427] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 68, Αθήνα, 24 Απριλίου 1824*: «πλησίον Σταύρου Κουτζούρα, παππά Γιάννη, Θανάση Σκαβέντζου, Σιδέρη Σεριονά, Ώρσα Γεωργάκη Γκίνη».

[428] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 172, Αθήνα, 16 Μαρτίου 1825*. Αγορά από κοινού με τον **Μπουλούκα Νικολό**.

[429] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 179, Αθήνα, 6 Απριλίου 1825*: «[…] και η γυνή του Κλίνω […] περιέχουσαν Ανώγι με Χαγιάτι, Σκάλλα πέτρινην με αυλήν […] της οποίας το μεν ήμισυ έχει πατρικόν του ο Μιχάλης, το δε άλλο ήμισυ αγοράν της η Σύζυγός του από τον άνδρα της […]πλησίον Παππά Γιάννη, Γιάννη Γκ. Τζιούση, χήρας Αντώνη Κουμούση και της Εκκλησίας».

[430] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 217, Αθήνα, 20 Ιουλίου 1825*: «περιέχον Ανώγι κατά την ρούγαν, ταράσσαν, σκάλαν πέτρινην, και υποκάτω λάκκον, λαδιόν, υποκάτωθεν κατώγι, χαμόσπητον, πηγάδι, γούρναν, αναγκαίον και μίαν βερικοκιάν, το οποίον παίρνει και νερόν της γούρνας κάθε Πέμπτην […] πλησίον Αγγέλου Γέροντα, Βασίλη Μπούσουλα, Στάμου Τσάκωνα και ρούγα».

[431] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 3, 10 Δεκεμβρίου 1823*: Ο Σπύρος Αλέξης πώλησε με εκποίηση τελεία, ασφαλή και αμετάτρεπτη μητρικό οσπήτιο, που βρίσκεται στην Ενορία Αγίων Αποστόλων δίπλα στα Σαμπαντζίκου, Σπύρου Μπακαλάκη, Φυλακτού Μπακαλάκη και της ρούγας, στον Λάμπρο Γκούτζη για τριάντα (30) γρόσια. Οι Μάρτυρες: Μιχαήλ Μπαρμπάνος, Σπυρίδων Μισαραλιώτης, Χατζή Μήτρος Φωτόπουλος, Παναγής Μισαραλιώτης και Ιωάννης Λαγάνης.

				χωράφι στρέμματα δύο/ Κουναία[432]		
				3. οσπήτιο/ Ενορία Βλασσαρού[433]	170	13/2/1825
				4. ελαιόδεντρα 6 δέντρα/ Παράλειο[434]	160	4/3/1825
				5. ελαιόδεντρα πατρικά/ Κασσιμάκη[435]	115	6/3/1825
				6. ελαιόδεντρα 9 ρίζες/ Καριδαία[436]	183	15/2/1826
				7. γρασιδότοπος στρέμματα 2/ Τριάδα του Γενί Μπαχτζέ[437]	350	3/1/1831
5.	Χατζή Αγγελάκης	Ράπτης/ Δημήτριος	4	1. οσπητοκάθησις/ Καλογριώνης[438]	800 (800/2= 400)	24/8/1825
				2. εργαστήρι σιμισίτικο/ Βρύση Κατή[439]	2800 =1120 φοίνικες[440] (/2= 1400 ή 560 φοίν.)	28/4/1831
				3. ελαιόδεντρα 12 ρίζες/Ελαιώνας Αθηνών[441]	360 (/2= 180)	11/1/1832

[432] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 115, Αθήνα, 9 Ιανουαρίου 1825*: «πλησίον Γιαννάκου Λυμπέρη, Αναγνώστη Σχινά, Αναγνώστη Ξεροτάγαρου και ρέματος»

[433] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 142, Αθήνα, 13 Φεβρουαρίου 1825*: «[…] ο Λάμπρος Γκούτζης μου επαρρησιάσε γράμμα εκποιήσεως σημειωμένον τω **1824 έτει και Δεκεμβρίου οκτώ** ότι […]πλησίον Χρίστου Κηφυσιώτη, του Αγοραστού, Σπύρου Βλάχου, και το σωκάκι»

[434] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 165, Αθήνα, 4 Μαρτίου 1825*: «[…] ότι επούλησεν εις τον Αυτάδελφόν της Λάμπρον Γκούτζην και **Συμβίαν του Μαρίαν Γιάννη Πέτρου** […] πλησίον του Λάμπρου Γκούτση, Μήτρου Μαδαρού, Μοναστηρίου, Πετράκη, Σπ. Ρουσσάκη, παίδων Π. Μπόνου». Αγορά από κοινού με την Μαρία Γκούτζη Πέτρου». **Τέτοιες αγοραπωλησίες ενδοοικογενειακές υποδηλώνουν την ύπαρξη κάποιου χρέους.**

[435] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 166, Αθήνα, 6 Μαρτίου 1825*: «[…] ότι επούλησεν εις τον Λάμπρον Γκούτζην και Συμβίαν του Μαρίαν Γιάννη Πέτρου […] πλησίον του ιδίου Πωλητού, Γιάννη Μπάρμπα, Σπ. Πατούσα και Εθνικών Ρήγα».

[436] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 285,Αθήνα, 15 Φεβρουαρίου 1826*: «[…] πλησίον Μήτρος Κοπίδης, παίδαις Σπ. Τζιόρτζη και η οδός».

[437] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 187, Αθήνα, 3 Ιανουαρίου 1831*.

[438] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 230, Αθήνα, 24 Αυγούστου 1825*: «[…] πλησίον παίδων Δ. Βρυζάκη, Ν. Μισερέτουλου (Μισερέτουλος στον κατάλογο του Σουρμελή) και ρούγας». **Αγορά από κοινού με τον αδερφό του Πέτρο Δ. Ράπτη. Ο Πέτρος Ράπτης υπάρχει στον πίνακα με τους νοικοκυραίους αγοραστές με πολιτική θέση.**

[439] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 330, Αθήνα, 28 Απριλίου 1831*: «[…] πλησίον Γ. Φώλαη, εργαστηρίου Αγίου Αθανασίου, των αγοραστών και της αγοράς». Ο αριθμός της πράξης είναι δικός μου και προκύπτει ακολουθώντας την αύξουσα σειρά των πράξεων του κώδικα ΓΑΚ 1. Στην ενότητα "Αντίγραφα Πωλητηρίων" η αρίθμηση του Π. Πούλου εκκινά από την αρχή. Για την παρούσα νοταριακή πράξη (Π.ΠΟΥΛΟΣ 330) δίνεται Αριθ. 1. (και αυτή η αρίθμηση προκύπτει λογικά από την αρίθμηση επόμενων πράξεων της ενότητας, π.χ. Αριθ. 5,6,7-61 κ.ο.κ.). **Αγορά από κοινού με τον αδερφό του Πέτρο Δ. Ράπτη.**

[440] **Άρα ένας φοίνικας ισούται με 2 γρόσια και μισό, δηλαδή 2,20 παράδες.**

				4. ελαιόδεντρα (κτήματα) (224), περιβόλι/ σε δέκα μέρη, Περιβόλι Χασσεκή, Άγιος Σάββας, Κουμάρι Άγιος Στέφανος, Γεφύρι Πετράκη, Περιστέρι, Σεπόλια, Κασσιμάκι, Πατήσια, Βουθούλοι, Ταύρος[442]	4893 +2700 =7593 (/2= 3796,5)	10/2/1832
6.	Κωνσταντίνος	Βλαχούτσης/ Χριστόδουλος	8	1. εργαστήριο ταβάκικο (ταμπάκικο-βυρσοδεψείο), μάνδρα[443]	2500	31/10/1832
				2.εργαστηρότοπος[444]	1050	11/3/1831
				3. χωράφι[445]	800	9/4/1831
				4. περιβόλι, νερό[446]	10750	10/4/1831
				5. τρία ζευγοστάσια/ πέριξ της πόλεως[447]	18000	31/10/1832
				6. οσπητότοπος πατρικός το επίλοιπο/ Ενορία Σωτήρα	300	1/4/1832

[441] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 341, Αίγινα, 11 Ιανουαρίου 1832*: «[…]πλησίον Εμβολής του Ποταμού, Δρόμου, Λιουτουφή, Μειντάμπαση». **Αγορά από κοινού με τον αδερφό του Πέτρο Δ. Ράπτη.**

[442] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 344, Αθήνα, 10 Φεβρουαρίου 1832*: «[…] «τα οποία ηγόρασα εις όνομά μου κατά το παρελθόν έτος 1831 και των οποίων τα έγγραφα (χοτζέτια) εδόθησαν εις όνομά μου παρά του Πληρεξουσίου της Οθωμανικής Πόρτας […] Κασσιμάκη, πλησίον Σπ. Πατούσα, Μουσταφά Μεϊντάμπαση, Σπ. Λάρδη. Πατήσια δρόμος Αγίου Ελευθερίου πλησίον Πανταζή Λουκατζίκου, παίδων Ζωγράφου […] Πέτρου Ράπτη, Παναγή Μπέσα. Περιστέρι πλησίον Γιάννη Καλιάκου, Σταύρου Βουζίκη […] αγορασμένα παρά του Μεχμέτη Σαλίχη υιού του αποθανόντος Αχμέτη Τζαούση Παπιομύτη. Βουθούλους, πλησίον Αλή Κουτσουκούνα, Χουσείν Κουτσουκούνα και Φυλακτού Δεμιρτζή αγορασμένα παρά του Χ" Μουσταφά υιού Αβδουλάχη. Περιβόλι πλησίον Αχμέτη Σπάρου, Κωνσταντή Μπελιγρή αγορασμένο παρά του Αβδή Αβδουλακαδίρη Μπεκιράκη. Ταύρος […] πλησίον Πλ. Σωτήρχου, Πιττάκη, Ζαχαρίτζα, Σιδέρη Κισσάρη. Γεφύρι Πετράκη […] πλησίον Ομίρ Φωκάς, Εκκλησίας Σωτήρος. Άγιος Στέφανος […] πλησίον Δερβίς Ιβδραχίμη, Σπύρου Μπούκρα. Κουμάρι […] πλησίον παίδων Γεωργίου Μπαρμπάνου, Μοναστήρι Πετράκη. Άγιος Σάββας πλησίον Περιβόλι Χασσική, Σπύρου Βουγικλή, Αναγνώστη Ορφανού Παγίδη, Παναγή Γελαδάκη, αγορασμένα παρά του Μεχμέτη Χότζα επιτρόπου της γυναικός του Ραββιάς, θυγατρός και μόνης κληρονόμου του αποθανόντος Μουσταφά Οσμάνη Μπαλή […] διά τους οποίους ενήργησα επιτροπικώς την αγοράν, εις τους οποίους παρέδωσα όσα έγγραφα Πωλητήρια έχω ανά χείρας μου και θέλω τους παραδώσει και τα επίλοιπα ευρισκόμενα παρά τη **Ελλ. Κυβερνήσει**». **Αγορά από κοινού με τον αδερφό του Πέτρο Δ. Ράπτη.**

[443] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 30, Αθήνα, 31 Οκτωβρίου 1832.*

[444] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 439, Αθήνα, 11 Μαρτίου 1831.*

[445] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 539, Αθήνα, 9 Απριλίου 1831.*

[446] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 546, Αθήνα, 10 Απριλίου 1831*: «περιβόλι με τα εν αυτώ».

[447] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 673, Αθήνα, 31 Οκτωβρίου 1832.*

				Δικαία (Γύφτικη Πόρτα)[448]		
				7. οσπήτιο το ένα τέταρτο, σήμερον ερίπειον/ Πειραιάς, (αντίκρυ Μοναστήρι Αγίου Σπυρίδωνος)[449]	7000	14/5/1832
				8. ελαιότοπος από προίκα 7 ελιές καμμένες/ Αγά Βρύση[450]	90	1/10/1832
7.	Σπύρος	Δοντάς/ Γεωργάκης	4	1. οσπητότοπος από προίκα/ Ενορία αγίου Νικολάου Κοντίτου[451]	30	3/7/1824
				2. χωράφι προίκα της στρέμμα μισό μεγάλο/ Μοσχάτο[452]	50	21/12/1824
				3. χωράφι πατρικό στρέμμα ένα/ Βρωμοφρεάκη[453]	100	12/10/1832
				4. χωράφι[454]	300	16/1/1831
8.	Γεώργιος	Καραμάνος/ Μήτρος	5	1. χωράφια στρέμματα 100/Αμπελόκηποι[455]	900	20/2/1828
				2. οσπητοκάθησις πατρική/ Ενορία	325	24/2/1828

[448] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 355, Αθήνα, 1 Απριλίου 1832*: «[…] παρρησιασθείς κατά το **Δημόσιον Μνημονείον** της Πόλεως ταύτης […] πλησίον Μήτρου Δούρου, δρόμου και εκ των δύο μερών του ιδίου Κ. Βλαχούτση».

[449] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 373, Αθήνα, 14 Μαΐου 1832*: «[…] ότι έχων εκ του οσπητίου του ποτέ Καιραή […] το έν τέταρτον αγνώριστον εκ του ημίσεως, το οποίον εγώ και ο κύριος Π. Σκουζές ηγοράσαμεν αγνώριστων προ χρόνων, πωλώ το τέταρτον τούτο της κατοχής μου». Πωλητής ήταν ο Χατζή Σπύρος Γκικάκης.

[450] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 375, Αθήνα, 1 Οκτωβρίου 1832*: «πλησίον του αγοραστού, Βουτσαρά και Σιδέρη Ξύδη».

[451] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 76, Αθήνα, 3 Ιουλίου 1824*: «πλησίον Σιδέρη Μενιδιάτη, Λιόνη Φράγκου, και το Σωκάκι».

[452] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 106, Αθήνα, 21 Δεκεμβρίου 1824*: «[…] (η πωλήτρια:) Σοφία (Κροκιδά) χήρα Χρίστου Φτύμη […] πλησίον Σιδέρη Κρίκη, παίδων Κυριακού, Μήτρου Σώρμου υιός Θανάσης και Μ. Τυρναβίτη».

[453] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 376, Αθήνα, 12 Οκτωβρίου 1832*: «[…] επίτροπος (η Κούζια Στίνη Πούλου) των ανηλίκων μου τέκνων μου Παύλου και Δόμνης έχουσα χρείαν διά την ζωοτροφίαν των τέκνων μου και ειδικήν μου πωλώ εν ονόματι των τέκνων μου ανηλίκων […] επώλησα […] εις τον Σπύρον Δόνταν εις όνομα της θυγατρός του Αγγελική […] πλησίον Νικολή Κούγκουλη, Σταμάτη Τρακάδα και Χατζή Κολιάτσου».

[454] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 223, Αθήνα, 16 Ιανουαρίου 1831.*

[455] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 305, Αίγινα, 20 Φεβρουαρίου 1828*: «Ο κύριος Γεώργιος Μη. Καραμάνος μου επαρρησίασεν γράμμα εκποιήσεως γενόμενο από τη 15 Φεβρουαρίου 1828 εν Αιγίνι ότι […] Τα οποία χωράφια άλλαξαν το πωλητήριον γράμμα και επέρασεν εις όνομα του κυρίου Μ. Παπάζογλου […] πλησιάζουσα κατά νοτεινά Χατζή Παρθένιου Πετράκη, κατά δ' Ανατολάς η οδός Μεσογείων, κατά βορράν εθνικό του Χιντήρη κατά δυσμάς η οδός της Κηβισιάς».

				Παναγίας Βλασσαρούς[456]		
				3. χωράφι στρέμματα 4/ Περαία (Πειραιάς)[457]	480 (480/2 =240)	10/3/1828
				4. οσπητότοπος[458]	180	15/1/1831
				5. περιβόλι/ Σεπόλια[459]	4500	3/10/1832
9.	Βαρθολομαίος	Μερτρούδ/ Ανδρέας	10	1. Εργαστήρι Παπουχτζίτικον Πατρικόν/ Ενορία Καθολικού[460]	700	27/2/1824
				2. μισό ζευγάρι πατρικό/ Ταραμάρι επαρχίας Θήβας[461]	250	27/3/1826
				3. χωράφι πατρικό με ελαιόδεντρα στρέμματα 4/ Άγιος Μελέτιος[462]	-	20/4/1828
				4. οσπητότοπος[463]	2000	20/1/1831
				5. οσπητότοπος[464]	1000	21/1/1831
				6. οσπητότοπος[465]	1100	28/1/1831
				7. οσπητότοπος[466]	1000	28/1/1831
				8. ελαιόδενδρα[467]	1650	30/4/1831

[456] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 308, Αίγινα, 24 Φεβρουαρίου 1828*: «[…] επαρρησίασεν γράμμα εκποιήσεως γενόμενον από 24 Ιανουαρίου 1828 εν Αιγίνη […] πλησίον προς δυσμάς Κονσόλου Ταλιών Μονού Φεβέλ, κατά βοράν εθνικό λιοτρίβι του Μάλαγμα».

[457] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 310, Αίγινα, 10 Μαρτίου1828*: «[…]πλησίον κατά βοράν της Ανέτας θυγατρός του πωλητού, προς δυσμάς στρατηγός Μακρυγιάννης και Μ. Βουζίκης κατά δε ανατολάς και νότου του Μοναστηρίου Αγίου Σπυρίδωνος». Αγορά από κοινού με τον Κένταυρο Παναγιώτη.

[458] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 217, Αθήνα, 15 Ιανουαρίου 1831.*

[459] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 664, Αθήνα, 3 Οκτωβρίου 1832.*

[460] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 41, Αθήνα, 27 Φεβρουαρίου 1824*: «[…] ότι επώλησεν (η Εργίνα Παλαιολόγου-Βενιζέλου Τρίμη) επί δημοπρασίας κατά την εικοστήν του παρελθόντος Ιανουαρίου ελευθέρα ούσα με γνώμην της μητρός αυτής Αννέτας […] πλησίον Μήτρου Πάλη, χήρας Β. Σαράντη, και της Αγοράς».

[461] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 295, Αθήνα, 27 Μαρτίου 1826*: «[…] μισό ζευγάρι πατρικόν αγορασμένον το 1803 από τον Παπαθανάση Δομέστιχο κατά το Γράμμα εις χωράφια ποτιστικά, αμπελότοπον, αλώνι, και χωράφια σπάρσιμα προσέτι και τόπον διά σπήτι από το άλλο ζευγάρι οπού έχει εκτός». Η αποπληρωμή της αγοράς έγινε άμεσα, «ευχαριστήθη, απεπληρώθη και απεξενώθη απ' αυτό τελείως […] Ερωτηθείσα η αυταδέλφη του Ελευθερία χήρα Παναγ. Στάμου ωμολόγησεν ότι δεν μετέχει από το άνωθεν μισό ζευγάρι και ότι είναι κύριος ο αδελφός της Νικόλαος (Νικολής Χατζή Λουκά Θηβαίος, πωλητής)».

[462] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 16, Αίγινα, 20 Απριλίου 1828*: «ο Ανδρέας Καψάλης ομού με την γυνήν του αδελφού του Παντελή Καψάλη και ομολόγησαν ότι επούλησαν […] πλησίον το εν μέρος του Ιωαννίκου Αντριώτη και τα δύο μέρη η οδός».

[463] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 245, Αθήνα, 20 Ιανουαρίου 1831.*

[464] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 247, Αθήνα, 21 Ιανουαρίου 1831.*

[465] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 272, Αθήνα, 28 Ιανουαρίου 1831.*

[466] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 273, Αθήνα, 28 Ιανουαρίου 1831.*

				9. περιβόλι/ Πατήσια[468]	2500 (/3= 833,3)	19/12/1823
				10. χωράφια και νερό[469]	2340	14/11/1830
10.	Μήτρος	Αδάμης/ Σπύρος	2	1. χωράφι πατρικό στρέμματα 12 περίπου/ Πινακωτά[470]	73	24/2/1825
				2. χωράφι στρέμματα δύο σπορία μισή/ Αγία Άννα[471]	200	19/10/1825
11.	Αναστάσιος	Βουτζαράς/ Στάμος	2	1. οσπήτιον πατρικόν/ Ενορία Αγίων Αναργύρων[472]	30	29/9/1824
				2. σπήτι το ένα έκτο/ Ενορία Αγίων Αναργύρων[473]	30	13/10/1825
12.	Σωτήρης	Βυρσής/ Κωνσταντίνος (Βυρσής στον κατάλογο του Σουρμελή)	2	1. κτήμα με ελαιόδεντρα 21 δέντρα/ Ελαιώνας Αθηνών (Βουθούλοι)[474]	1000 (γρόσια, νόμισμα Σύρας)	8/11/1831
				2. χωράφι στρέμματα 6/ Κολωνάκι	710 (/2=	26/1/1833

[467] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 572, Αθήνα, 30 Απριλίου 1831.* Βλέπε και Διονύσιος Ρουμπιέν, «Οι οικίες Μερτρούδ του Σταροπάζαρου και της οδού Αθηνάς», *περιοδικό Αρχαιολογία*, ηλεκτρονική έκδοση, https://www.archaiologia.gr/blog/2015/07/13/.

[468] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 8, Αθήνα, 19 Δεκεμβρίου 1823*. Το περιβόλι το είχε αγοράσει από τον Κύριο Ιωσήφ Μερτούδ στην τωρινή του κατάσταση, έχοντας 33 ελαιόδεντρα, σπάρσιμη γη, καλύβες, και νερό "ώρας δέκα", εμπεριέχοντας μαζί και ένα οσπήτιο. Το περιβόλι παραδόθηκε με εκποίηση τελεία, ασφαλή και αμετάτρεπτη προς τους ειρημένους αυταδέλφους. Τα χρήματα κατεβλήθησαν μετρητά. «πλησίον Αναστάσιου Γριπιώτη, Δ. Αβραμιώτου, Πανταζή και των Αγοραστών». Αγορά από κοινού των Μετρούδ Βαρθολομαίου, Μετρούδ Ιωσήφ και της αδερφής τους Αικατερίνης Βιτάλε (Βιτάλη).

[469]*Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 62,63, Αθήνα, 14 Νοεμβρίου 1830.*

[470]*Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 156, Αθήνα, 24 Φεβρουαρίου 1825*: «πλησίον Πανούσου και Νικολού Προβατάρη, Σπ. Σκουπέρη και το ρεύμα του Σιούλλαρη».

[471] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 255, Αθήνα, 19 Οκτωβρίου 1825*: «πλησίον Βασίλη Μουρίκη, Ν. Ρουπάκη, παίδων Ν. Παππαγκόνη». Πωλητής ήταν ο αδερφός του Αδάμης Χρήστος.

[472] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 85, Αθήνα, 29 Σεπτεμβρίου 1824*: «ήτοι το εν πέμπτον αγνώριστον». Η αποπληρωμή της αγοράς έγινε άμεσα, «ευχαριστήθη, απεπληρώθη και απεξενώθη απ' αυτό τελείως […] κατά λάθος εγράφη πέμπτον επειδή είναι πέντε αδέλφια και η Μάννα έξ». Πωλητής ήταν ο αδερφός του Βουτζαράς Στάμου Αντώνης. «πλησίον Ζαφύρη Γριπιού, Νικολού Μωραΐτη, Γιωργάκη Καπλάνη και σωκάκι».

[473]*Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 252+1, Αθήνα, 13 Οκτωβρίου 1825*: «το οποίο της έδωσαν μερίδιον τα παιδιά της». Πωλήτρια ήταν η μητέρα του χήρα Βουτζαρά Ώρσα Καζαντζή.

[474] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 336, Αθήνα, 8 Νοεμβρίου 1831*: «Διά του παρόντος Πωλητηρίου Γράμματος, το οποίον έχει την αυτήν ισχύν ως να εγίνετο εις Δημόσιον Μνήμονα […] καθώς το ηγόρασεν από τον Μεχμέτην υιόν του Τατάρ Αχμέτη […]συνορεύοντα από μεν το ανατολικόν μέρος με τα δένδρα του Ζιαφέρ Μπέι, από το δυτικόν με τον αγοραστήν Σωτήρην Βρυσήν, από το βόρειον με το Φυλακτόν Δεμερτσήν και από το νότειον με την εμβολήν του Ταύρου».

				(Αρβανίτικη Πόρτα)[475]	355)	
13.	Μαρία (συζυγική αγορά)	Γκούτζη/ Γιάννης Πέτρος	2	1. ελαιόδεντρα 6 δέντρα/ Παράλειο[476]	160 (/2=80)	4/3/1825
				2. ελαιόδεντρα πατρικά/ Κασσιμάκη[477]	115 (/2= 57,5)	6/3/1825
14.	Χρήστος	Γκούτζης	2	1. εργαστηράκι/ Καρώνοι[478]	180	16/4/1825
				2. σπήτι/ Καρύκη[479]	570	19/4/1825
15.	Γεώργιος	Ησαΐας/ Μανουήλ	2	1. ελαιοτριβότοπος/ Ενορία Βλασσαρού[480]	184 πεντάφραγκα και 10 γρόσια	5/4/1832
				2. οικόπεδο/ Σταροπάζαρο[481]	229 πεντάφραγκα και 7,30 γρόσια	20/4/1832
16.	Νικολός	Θηβαίος/ Δημητράκης	4	1. χωράφι πατρογονικό όσον εστί/ Τουρκοβούνια[482]	13	16/11/1824

[475] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 396, Αθήνα, 26 Ιανουαρίου 1833*: «ως το πωλητήριον των 23 Νοεμβρίου 1832 έτους υπ'αριθ. 58 είναι συμμέτοχος ο Σωτήριος Βυρσής εις το ήμισυ περί του οποίου έλαβε το ήμισυ της τιμής γρόσια 355». Αγορά από κοινού με τον Παναγή Σκουζέ.

[476] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 165, Αθήνα, 4 Μαρτίου 1825*: «ότι επούλησεν (η πωλήτρια Ελευθερία Γκούτζη Χαϊδεμένου) εις τον Αυτάδελφόν της Λάμπρον Γκούτζην και Συμβίαν του Μαρίαν Γιάννη Πέτρου […] πλησίον του Λάμπρου Γκούτση, Μήτρου Μαδαρού, Μοναστηρίου, Πετράκη, Σπ. Ρουσσάκη, παίδων Π. Μπόνου». Αγορά από κοινού με το σύζυγό της Λάμπρο Γκούτζη.

[477]*Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 166, Αθήνα, 6 Μαρτίου 1825*: «ότι επούλησεν (ο πωλητής Βαρθολομαίος Αγγελή Λαρδής) εις τον Λάμπρον Γκούτζην και Συμβίαν του Μαρίαν Γιάννη Πέτρου […] πλησίον του ιδίου Πωλητού, Γιάννη Μπάρμπα, Σπ. Πατούσα και Εθνικών Ρήγα». Αγορά από κοινού με το σύζυγό της Λάμπρο Γκούτζη.

[478] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 190, Αθήνα, 16 Απριλίου 1825*: «πλησίον του Γιάννη Γερμανού, Γιάννη Τζούση και το Σωκάκι».

[479] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 193+, Αθήνα, 19 Απριλίου 1825*: «ο Χρίστος Γκούτσης και Σοφία γυνή Παππά Γιάννη μου επαρρησίασαν Απόφασιν της Επιτροπής Κριτηρίου οπού έλεγεν "το σπήτι του Μιχάλη Κατζούρη εις Καρύην οπού ηγόρασεν ο Γιάννης Γερμανού, κατά τον περί προτιμήσεως Νόμον να δοθή εις τον Χρήστον Γκούτζην και Σοφίαν Παππά Γιάννη τους συμπληαστάδες, ο δε αγοραστής να λάβη την τιμήν και το διάφορον και να δώση το Πωλητήριον εις αυτούς […] Κατ' αυτήν την απόφασιν έλαβεν ο Γιάννης Γερμανού τα γρόσια και τα έξοδα όλα γρόσια 570 και έδωσεν εις τους ειρημένους πλησίον το Πωλητήριον». Αγορά από κοινού με την Παπά Γιάννη Σοφία.

[480] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 358, Αθήνα, 5 Απριλίου 1832*: «τον ειρημένον Ελαιοτριβότοπον με τα εν αυτώ και τα υπ'αυτού, αγορασμένον παρά του Μουσταφά Ζεγκίνη Οθωμανού κατά το υπ' αριθ. 82ον επικυρωμένον παρά της Ελληνικής Κυβερνήσεως Πωλητήριον του Πληρεξουσίου της Οθωμανικής Πόρτας […] πλησίον του Γαλλικού Προξενείου, Εριπείου Φιλιππή Τζώτη και δημοσίου δρόμου».

[481] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 364, Αθήνα, 20 Απριλίου 1832*: «υδραίος πληρεξούσιος επίτροπος της συζύγου του […] αγοράν της παρά του Αλλή Δίβαλλη […] εγχειρίσας εις αυτόν και το τουρκικόν έγγραφον εξαιρουμένου του εμπεριεχομένου (αντί περιβολίου ελαιοδέντρων 18) τα οποία μένουν εις την κυριότητα της κυρίας Μπίλιως Λαζάρου Ζάκα […] πλησίον Δερβίς Αλλή, Βεφίρ Τζοχαδάρη και εκ των δύο μερών δημοσίου δρόμου».

[482] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 99, Αθήνα, 16 Νοεμβρίου 1825*: «πλησίον Βορεινά Ρεύμα, Ανατολικά η Μάνδρα του Σοφτά, Νοτεινά Μονοπάτι, Δυτικά Μονοπάτι».

				2. χωράφι πατρικό στρέμματα έξι/ Αμπελόκηποι[483]	50	27/7/1825
				3. χωράφι/ Πλατύ Πηγάδι[484]	800	31/12/1830
				4. χωράφι (μερίδιο) όσο εστί/ Μποστάνια (Γλυκό Νερό)[485]	30 (/2=15)	12/9/1829
17.	Βογγιάρης (κόμης) (Βοτζάρης και Ιταλός στη βάση των δεδομένων)	Α. (Ιταλός)	12	1. χωράφι πατρικό στρέμματα 4/Πύλη Μεσογείων (Βουβουνίστρα)[486]	188 δύστηλα (δίστηλα)[487]	28/10/1832
				2. περιβόλι/Σεπόλια[488]	6500	3/12/1832
				3. χωράφια (γαίες), ελαιόδενδρα[489]	7375	5/12/1832
				4. χωράφια (γαίες), ελαιόδενδρα/ πέριξ της πόλεως[490]	30000	10/12/1832
				5. ελαιόδενδρα/ Κουκουβάουνες[491]	1728	13/12/1832
				6. περιβόλι/ Σεπόλια[492]	12400	14/12/1832
				7. περιβόλι/ Σεπόλια[493]	13050	14/12/1832
				8. 16 μερίδια αλευρόμυλου[494]	2600	20/12/1832

[483] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 219, Αθήνα, 27 Ιουλίου 1825*: «πλησίον Οικονόμου και στράτας».
[484] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 176, Αθήνα, 31 Δεκεμβρίου 1830*: «πλησίον Χατζή Γκικάκη, Μελέκ Εφένδης, Σαΐνης Μήτρου, όργωνας και του Βεζύρ Τζοχαδάρη».
[485] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 85, Αίγινα, 12 Σεπτεμβρίου 1829*: «οι αγοραστές αγοράζουν επί τη αδηλία της ελευθερώσεως της γης εκείνης δια τούτο εάν δεν ελευθερωθώσιν αι Αθήναι να μην υποχρεούται ο πωλητής να επιστρέψει εις τους αγοραστές ούτε οβολόν […] πλησίον το εν μέρος ο αγοραστής, το άλλο παίδες Παντελή Καψάλη». **Αγορά από κοινού με τον αδερφό του Σταμάτη Μ. Θηβαίο.**
[486] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 382, Αθήνα, 28 Οκτωβρίου 1832*: «ο πρώτος ενδυναμωμένος με επιτροπικόν πληρεξούσιον του μεγαλητέρου του αδελφού Παλαιολόγου διατρίβοντος εις Αίγιναν σημειωμένην την 24 του λήγοντος του αυτού έτους […] εγγυούνται δε οι πωληταί (πωλητές: Δημήτριος και Σπυρίδων Α. Βενιζέλος) με την υποθήκην του πατρικού των περιβολίου εις Σεπόλια Άστρυφον στρέμμ. 6 με νερόν ποταμού ώρας 3 κάθε δεκαπέντε, 1ην Πέμπτην, 1 ώραν και 2αν 2 ώραι και το μετρητήκι κάθε δεκαπέντε ν' αποκρίνωνται εις κάθε ζημίαν και ενόχλησιν την οποίαν ήθελε λάβη ο αγοραστής από μέρους των πρώτων πωλητών ή συγγενών των επάνω εις την κυριότητα και απόλαυσιν του αγορασθέντος κτήματος […] πλησίον βορεινά και νοτεινά δημοσίου δρόμου, δυτικά χωραφιού **της Καισαριανής** και ανατολικά χωραφίου του Μιχαήλ Λαρόζα».
[487] **Ένα ισπανικό δίστηλο αντιστοιχούσε σε 15 γρόσια. Ένας Φοίνικας αντιστοιχούσε σε 2,86 γρόσια. Τα στοιχεία προκύπτουν από τη βάση των δεδομένων.**
[488] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 686, Αθήνα, 3 Δεκεμβρίου 1832.*
[489] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 687, Αθήνα, 5 Δεκεμβρίου 1832.*
[490] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 690, Αθήνα, 10 Δεκεμβρίου 1832.*
[491] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 692, Αθήνα, 13 Δεκεμβρίου 1832.*
[492] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 694, Αθήνα, 14 Δεκεμβρίου 1832.*
[493] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 695, Αθήνα, 14 Δεκεμβρίου 1832.*
[494] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 701, Αθήνα, 20 Δεκεμβρίου 1832.*

				9. τρία ζευγάρια/ πέριξ της πόλεως[495]	24000	27/12/1832
				10. κτήμα (χωράφι) Μονομάτι, μύλοι[496]	58000	-/12/1832
				11. σπήτι ερείπιο/ Ενορία Κανδήλι [497]	1000	26/1/1833
				12. σπήτι πατρικό ερείπιο/ Ενορία Αγίου Δημητρίου Νέου[498]	1200 (ελληνική τιμή)	26/1/1833
18.	Φώτιος	Καλαϊτζής/ Μελέτης	2	1. οσπητοκάθησιν ημισεία/ Ενορία Καθολικού[499]	30	20/4/1824
				2. οσπητότοπος ήμισυ ερειπίου[500]		30/7/1831
19.	Παναγιώτης	Κένταυρος	2	1. χωράφια στέμματα 80/Πινακωτά Αθήνας[501]	480	23/2/1828
				2. χωράφι στρέμματα 4/ Περαία (Πειραιάς)[502]	480 (/2= 240)	10/3/1828
20.	Γιαννάκος	Κιννάτος/ Σπύρος	2	1. καΐκι (τρεχαντήρι) κοίλα 150, το ένα τέταρτο[503]	125	13/10/1825

[495] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 705, Αθήνα, 27 Δεκεμβρίου 1832*.

[496] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 706, Αθήνα, Δεκέμβριος 1832*. Χωρίς ημερομηνία καταχώρησης της πράξης. (πιθανή ημερομηνία η 27/12/1832)

[497] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 394, Αθήνα, 26 Ιανουαρίου 1833*: «την κληρονομιάν την νόμιμό των (των αδελφών πωλητών Χασιώτη Μαρίνη Παναγιώτη και Βασιληκής) οπού έχουν από την εξαδέλφην των Σιδερή. […] Σήμερον επαρρησιάσθησαν εις το Μνημονείον τούτο οι άνωθεν αυτάδελφοι Παναγιώτης και Βασιλική σύζυγος Σιδέρη Μπούλμπα και διεκήρυξαν δημοσίως την εκποίησιν του κληρονομικού εριπείου προς τον κύριον Κ. Βογγιάρην, τη 26ην Ιανουαρίου 1833 […] πλησίον το έν μέρος παίδες Γεωργάκη Τζίγκρη, το άλλο Παναγιώτης Αργύρης, το άλλο του Σκωτίδου γρασιδότοπος, εκ δε των ετέρων το σωκάκι».

[498] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 395, Αθήνα, 26 Ιανουαρίου 1833*: «πλησίον νοτεινά της Μονής του Αγίου Δημητρίου, ανατολικά Χλωρού και παίδων Μαστρολιάσκου».

[499] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 67, Αθήνα, 20 Απριλίου 1824*: «πλησίον του ιδίου αυταδέλφου, Ν. Πυρή, της Εκκλησίας και της ρούγας». Πωλητής ήταν ο αδερφός του Χρίστος Μελέτη Καλαϊτζής.

[500] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 331+1, Αθήνα, 30 Ιουλίου 1831*: «Επαρρησιάσθη η Σοφία θυγατήρ Μελέτη Καλαϊτζή και χήρα Αναστάση Λιναρδή (η πωλήτρια) έχουσα ομολογίαν γροσίων εξακοσίων του παρελθόντος έτους 1830 του αδελφού της Φώττου με υποθήκην όλου του οσπητότοπου, και ωμολόγησεν ευχαρίστως ότι ευχαριστείται μόνον να έχη το ήμισυ του εριπείου υποθήκην και ούτως αφίνει ελεύθερον το άλλο ήμισυ όπου επούλησεν εις τον άλλον αδελφόν Χρήστον κατά την 3 Ιουνίου 1831».

[501] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 307, Αίγινα, 23 Φεβρουαρίου 1828*: «ο κύριος Παναγιώτης Κένταυρος μου επαρρησίασεν γράμμα εκποιήσεως γενόμενο από τη 7 Φεβρουαρίου 1818 εν Αιγίνη ότι ο Νοτάριος Διπλάρης […] πλησίον Θ. Ντέρβου».

[502] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 310, Αίγινα, 10 Μαρτίου 1828*: «πλησίον κατά βοράν της Ανέτας θυγατρός του πωλητού, προς δυσμάς στρατηγός Μακρυγιάννης και Μ. Βουζίκης κατά δε ανατολάς και νότου του Μοναστηρίου Αγίου Σπυρίδωνος». Αγορά από κοινού με τον Γεώργιο Καραμάνο».

[503] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 252+, Αθήνα, 13 Οκτωβρίου 1825*: «ονομαζόμενον Τρεχαντήρι, επούλησεν (ο Τάγκος Στάμου Γιαννάκος) το έν τέταρτον εις τον Γιαννάκον Σπ. Κινάτον […] και έλαβε τα άσπρα και εις το εξής γνωρίζεται εις το έν τέταρτον οικοκύρης».

				2. οικία ερείπιο/ Ενορία Μέγα Μοναστήρι[504]	1500	30/12/1832
21.	Νικόλαος	Κουκάκης	2	1. Αμπέλι δύο Αμπέλια/Χαλάνδρι και Καλομοίρα Δραμισιώτη[505]	238 (220-18) (/3= 79.3)	15/2/1824
				2. Αμπέλι/ Χαλάνδρι[506]	158	13/3/1824
22.	Χρίστος	Κρίτζης/Ν.	2	1. σπήτι/ Σωκάκι[507]	170	22/9/1830
				2. αχούρι/ Σωκάκι[508]	120	21/8/1831
23.	Καλομοίρα	Μαρίνη/ Στίγκου	2	1. σπήτι/Ενορία Άγιος Αθανάσιος[509]	230 (/2=115)	28/9/1825
				2. σπήτι πατρικό το ήμισυ/ Ενορία Αναργύρων[510]	250 (/2=125)	19/1/1826
24.	Μήτρος	Μαρίνης	2	όμοια με παραπάνω	240	όμοια με παραπάνω
25.	Ελένη (χήρα)	Μασσούρη/ Αργύρης (όνομα	2	1. σπήτι πατρικό το ήμισυ μερίδιο/ Ροδακιό[511]	400	4/2/1826

[504] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 391, Αθήνα, 30 Δεκεμβρίου 1832*: «ότι έχοντες κληρονομίαν **(οι** πωλητές Κιννάτος Σπύρου Μιχάλης και Φίλιππος) πατρικήν το ερείπιον της οικίας […] με τον αδελφόν των Γιαννάκον, πωλούν προς τον αδελφόν Γιαννάκον την μερίδα των τα δύο τρίτα».

[505] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 35, Αθήνα, 15 Φεβρουαρίου 1824*: «ότι διά την εξόφλησιν του χρέους […] δι' ομολογιών Γρόσια διακόσια είκοσι (220), του αποθανόντος υιού της Μήτρου (Σιδέρη) επώλησε (πωλήτρια η Σταμάτα Σιδέρη) εις τους ειρημένους δανειστάς το αμπέλι […] πλησίον Παπά Χαιμανδά και Σπ. Λέκκα». Αγορά από κοινού με τους Μωραΐτη Χαρίτο και Γεωργάκη Μόσχο.

[506] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 56, Αθήνα, 13 Μαρτίου 1824*: «τα δύω τρίτα οπού ανήκουν εις αυτούς (Μωραΐτη Χαρίτο και Γεωργάκη Μόσχο) συνιστώντα με το άλλον τρίτον του ιδίου αγοραστού το όλον του Αμπελίου αγορασμένον υπ'αριθ. 35ον […] πλησίον Αλλή Τατάρ Αγμέτη».

[507] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 331+2, Αθήνα, 22 Σεπτεμβρίου 1830*: «31 Αυγούστου 1831. Το άνωθεν ερίπειον ως περιγράφεται, μετά τον λογαριασμό της μεταξύ εμού και του αδελφού μου Ανδρέα Συντροφίας επέρασεν εις την κυριότητα του αδελφού μου Ανδρέα με την οικοδομή και λοιπά του Ελαιοτριβείου. Χρίστος Κρίτσης βεβαιώνω τα άνωθεν, Χατζή Σπύρος Γκικάκης, Ν. Λιανοσταφίδας, Βασίλης Φυκακτού μαρτυρώ. Ο Νοτάριος Π. Πούλος […] πλησίον Μπαλακάκη, Αβδή Λειβαδιαλή και σωκάκι».

[508] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 331+3, Αθήνα, 21 Αυγούστου 1831* :«Το άνωθεν ερίπειον ως περιγράφεται μετά τον Λογαριασμόν της μεταξύ εμού και του αδελφού μου Ανδρέα Συντροφίας επέρασεν εις την κυριότητα του αδελφού μου Ανδρέα με την οικοδομή και λοιπά του Ελαιοτριβείου. Χρίστος Κρίτσης βεβαιώνω τα άνωθεν, Χατζή Σπύρος Γκικάκης, Ν. Λιανοσταφίδας, Βασίλης Φιλίππου. Μαρτυρώ […] πλησίον Αλέξαινας Μπαλακάκη και σωκάκι».

[509] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 244, Αθήνα, 28 Σεπτεμβρίου 1825*: «ήτοι ένα χαμόσπητον και αυλήν, οι τοίχοι κρεμνισμένοι […] πλησίον εις την ρούγαν, Πέτρου Χασιώτη και Γεωργίου Καναριώτη». Η αγορά έγινε από κοινού με τον Μαρίνη Μήτρο.

[510] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 276, Αθήνα, 19 Ιανουαρίου 1826*: «περιέχον χαμόσπητον πιο μετά του χαμόσπητου τρεις δια σκύλους τόπον και αυλήν χωριζόμενης επάνω εις το πηγάδι […] το ήμισυ βορεινά πλησίον Α. Αργύρη. πλησίον εκ των δύο μερών η πωλήτρια». Η αγορά έγινε από κοινού με τον Μαρίνη Μήτρο.

[511] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 279, Αθήνα, 4 Φεβρουαρίου 1826*: «επούλησεν εις την αυταδέλφην της (η Αργύρη Ελευθερία Μανόλη) […] το ήμισυ μερίδιόν της να μοιρασθή με τον αδελφόν της Αργύρην περιέχον αυλήν με τρεις λάκκους, φούρνον, αναγκαίον, εκτός ένα χαμόσπητον εις την Πόρταν κοντά, το οποίον το αφήσαν διά την μητέρα τους […] πλησίον Δήμα Κουντουριώτη, το σωκάκι και του Λουκατζίκου».

		συζύγου) (Μασούρη)		2. σπήτι πατρικό προίκα μερίδιο/ Ενορία Ροδακιό[512]	400 (=140 φοίνικες)	4/5/1831
26.	Σωτήρης	Μπακνανάς/ Νικολός	2	1. χωράφι σπαρμένο με ριζάρι στρέμμα ενάμισυ/ Μποστάνια (Αράπικα)[513]	174	22/1/1826
				2. χωράφι σπαρμένο με ριζάρι/ Σιμώνοι[514]	50	22/1/1826
27.	Χρήστος	Μπάμπαρης/ Ανδρέας	2	1. οσπητοκάθησις πατρική μερίδιο κατά τη διανομή αριθ. 15/Ενορία Δημητρίου Νέου[515]	1300	30/5/1826
				2. αμπέλι μητρικό προίκα στέμματα 2/ Μοσχάτο[516]	540	30/5/1826
28.	Νικολής	Μπουζίκης/ Στάμος	2	1. κτήματα, χωράφι, ελαιόδεντρα σπορίαις δυόμισυ, 10 δέντρα/ Καρώνοι, Περιστέρι[517]	350	19/3/1825
				2. ελαιόδεντρα πατρικά ρίζες 21/ Καμίνια[518]	500	24/10/1827

[512] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 331, Αθήνα, 4 Μαΐου 1831*: «πλησίον κατά Άρκτον Μήτρου Θηβαίου και Δήμα Κουνδουράκη, δυτικά Παναγιώτη Λουκατζίκου κατά νότου της πωλήτριας και το μερίδιον του αδελφού μου Αργύρη»

[513]*Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 277, Αθήνα, 22 Ιανουαρίου 1826*: «αγοράν του από τον θείον του Αντώνην Μπακνανάν σήμερον σπαρμένον ριζάρι […] πλησίον του αγοραστού, Μήτρου Σουρλατζή, Νοτεινά ο γιαλός και βορεινά χαντάκι».

[514] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 277+, Αθήνα, 22 Ιανουαρίου 1826*: «το οποίον έχουν τα δύο αδέλφια κληρονομίαν από εξαδέλφην τους Σοφίαν θυγατέρα Στιβαχτή […] πλησίον Μήτρου Θηβαίου, Σπ. Παλούκη, Σπ. Καλαμπόκη και χήρας Βασίλη Μουρίκη».

[515] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 302, Αθήνα, 30 Μαΐου 1826*: «περιέχουσαν ονδά με Χαγιάτι, υποκάτωθεν κελλάρι, κατώγι με πατητήρι, με αυλήν, πηγάδι και γούρναν […] πλησίον Σωτήρη Μπεζεκή, Μήτρου Κοντέλη». Αγορά από τον αδερφό του Μπάμπαρη Γεώργη του Ανδρέα.

[516] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 303, Πόρος, 30 Μαΐου 1826*: «μου επαρρησίασεν Γράμμα Εκποιήσεως γενομένον τη 22α Μαΐου 1826 εν Πόρω ότι […] θυγατήρ Μιχάλη Μωραΐτη και Αγαθής Κράνιου. […] Ο Επιστάτης της Καγγελαρίας Πόρου μάρτυς, Ο Κοινός Γραμματικός Χριστόδουλος Δουζίνας.

[517] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 173, Αθήνα, 19 Μαρτίου 1825*: «η οποία ωμολόγησεν (η μητέρα του Αγαθή Μπουζίκη) ευχαρίστως, ότι επειδή μετά την Διανομήν της Μερίδος του κληρονομηθέντος υιού της Στάμου με τον υιόν της Νικολή έμεινε να μετρήση εις τον Νικολή γρόσια πενήντα και μισό ως φαίνεται εις τας διανομάς, και επειδή παρέλαβεν ακόμη και μίαν ομολογίαν χρέος του Μακαρίτου Στάμου του κληρονομηθέντος διά τετρακόσια γρόσια χρεωστούμενα εις τον Νικολή περισσεύσαντα και αυτά από την εκτίμησιν των δύω Σπητιών εις το Μερίδιον του Μακαρίτου Στάμου κατά την ομολογίαν της Μοιρασιάς του Σπητιού σημειωμένον εις τα 1823 Ιανουαρίου 31. διά τα ειρημένα γρόσια χρέος της προς τον Νικολή και διά άλλα περί τα διακόσια γρόσια οπού εξώδευσεν ο Νικολής εις τον θάνατον του Στάμου […] χωράφι εις Καρώνους […] και ελαιόδενδρα εις Περιστέρι […] πλησίον του υιού της Νικολή και Παππά Σκουζέ».

[518] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 304, Αίγινα, 24 Οκτωβρίου 1827*: «Ο Νικολής Μπουλίκης μου επαρρησίασεν γράμμα εκποιήσεως γενόμενον από τη Ιανουαρίου 28 1823 εν Αθήναις […] επούλησεν (η Αγαθή Μπουζίκη) εις τον υιόν της […] πλησίον τα δύο μέρη παίδες Πανταζή».

29.	Α.	Οριγόν (Οριγώνης, Οριγκών)[519]	2	1. ελαιόδεντρα από προίκα 2 δέντρα/ Γυψέλη[520]	14	14/1/1825
				2. ελαιόδεντρα 14 δέντρα/ Κυψέλη[521]	105	30/3/1824
30.	Παναγής	Παλούκης/ Λάμπρος	2	1. Σπήτι πατρικό, το εν τρίτο/Ενορία Χριστοκοπίδη[522]	170	18/12/1824
				2. οσπήτιο πατρικό, ελαιόδεντρα το έν τρίτο, 9 δέντρα/ Ενορία Χριστοκοπίδη, Φράγκονα[523]	235 (170+65)	5/4/1825
31.	Σπύρος	Παλούκης /Λάμπρος	3	1. ελαιόδεντρα 10 δέντρα/ Βασιλική[524]	115	4/4/1825
				2. σπήτι πατρικό/ Ενορία Χριστοκοπίδη[525]	600	10/8/1825

[519] Πρόκειται για τον Πρόξενο της Ολλανδίας στο Ναύπλιο. Η σύζυγος του Οριγκών θα κληρονομήσει μαζί με τον αδερφό της Πέτρο Αγκώπη την οικία του αποθανόντος Αντώνιου Αγκώπη. Ο τελευταίος την είχε αγοράσει από τον Πέτρο Μερτρούδ, κάτι το οποίο πιστοποιείται από τουρκικά έγγραφα που είχε συντάξει ο Δερβίς Μεχμέτης, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 74, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον των Εσωτερικών προς το Εκτελεστικόν Σώμα. […] Εν Ναυπλίω, τη 20 Μαρτίου 1825. Ο Υπουργός των Εσωτερικών Γρηγόριος Δικαίος».* Η συγκεκριμένη οικία του Προξένου βρισκόταν στο Ναύπλιο, στο ό.π., φ. 81, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον των Εσωτερικών προς το Εκτελεστικόν Σώμα. […] Εν Ναυπλίω, τη 13 Απριλλίου 1825. Ο Υπουργός των Εσωτερικών Γρηγόριος Δικαίος».* Ο Γεώργιος Ψύλλας αναφέρεται σε μια άλλη οικία της οικογένειας Μερτρούδ στην προκυμαία Σουσκία στον Πειραιά, στο Ψύλλας, Γ., *Απομνημονεύματα του βίου μου*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα, 1974, σ. 63.

[520] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 122, Αθήνα, 14 Ιανουαρίου 1825*: «πλησιάζοντα εις άλλα δεκατέσσερα οπού επούλησεν εις τον ίδιον υπ' αριθ. 59ον μεταξύ της πωλήτριας και του αγοραστού και πλησίον του δρόμου Γαλάκη και Αντώνη Μπουζίκη».

[521] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 59, Αθήνα, 30 Μαρτίου 1824*: «πλησίον της πωλήτριας, του Αγοραστού, Αντώνη Μπουζίκη και της οδού»

[522] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 105, Αθήνα, 18 Δεκεμβρίου 1824*: «εις τον αυτάδελφον του […] το εν τρίτον από το απολειφθέν Πατρικόν Σπήτι […] οπού ανήκει εις τους τρεις αυταδέλφους ήτοι Αγγελή, Παναγή και Δημήτρη, δηλαδή κατώγι έν, Αχούρι, αυλήν, πηγάδι, μισόν, χωρίς εμβασίαν […] πλησίον του αυταδέλφου των Σπύρου, της Μητρός του, Δημητράκη Σπ. Θηβαίου, ρούγας, Νικολή Κορτέση και Δανίλη». Πωλητής εμφανίζεται ο αδελφός του Παλούκης Δημήτριος του Λάμπρου.

[523] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 178, Αθήνα, 5 Απριλίου 1825*: «ότι επούλησεν εις τον αυτάδελφόν του Παναγήν το έν τρίτον του Πατρικού των οσπητίου […] ομοίως και από εννέα ελαιόδενδρα εις Φράγκοναν αγοράν του ιδίου με τον Παναγή το ανήκον εις τον Αγγελή ήτοι το ήμισυ […] πλησίον του όλου Σπ. Παλούκης, και της Μητρός του, Δ. Σπ. Θηβαίου, Νικολού Κουρτέση και Δανίλη […] και από εννέα ελαιόδενδρα […] πλησίον Στάμου Λιανοσταφίδα, Γ. Κοκώση, η Άμπολη». Πωλητής ήταν ο αδερφός του Παλούκης Αγγελής του Λάμπρου.

[524] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 176, Αθήνα, 4 Απριλίου 1825*: «Επαρρησιάσθη ενταύθα ο Κοσμάς Γιάννη Αδριανού Κουλουριώτη, επίτροπος και του Αδελφού του Αδριανού ανήλικου […] κληρονομίαν από την Μητέραν των Καλομοίρα Χριστουδούλου Κατζαμπέρη […] πλησίον εκ των δύο μερών Νικολή Τζίτου, Γεωργαντά Μουρίκη και ελαιόδενδρα εθνικά».

[525] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 223, Αθήνα, 10 Οκτωβρίου 1825*: «όσον ανήκει εις τα τρία αδέλφια Παναγήν, Αγγελήν και Δημήτρην, ήτοι κατώγι ένα, αχούρι, αυλήν έως το μισό πατρικήν, τα δε άλλα δύο τρίτα αγορά του από τους αδελφούς του Αγγελήν και Δημήτρην […] πλησίον του αγοραστού, της μητρός των, Νικολού Κορτέση και Δημητράκη Σαχανά». Πωλητής ήταν ο αδερφός του Παλούκης Παναγής του Λάμπρου.

				3. χωράφι (μερίδιο) στρέμματα 7/ Άγιος Βασίλειος[526]	60	17/12/1829
32.	Ραλλού	Παντολέοντος	2	1. οσπητότοπος κληρονομιά ερείπιο/ Ενορία Κοτάκη[527]	1370 (ελληνικό νόμισμα)	19/4/1832
				2. σπήτι ερείπιο/Ενορία Κοτάκη[528]	520	5/5/1832
33.	Γκίκας	Πλάκιζας/Π.	2	1. οικόπεδο/ Μικρό Τζαμί[529]	350	24/4/1832
				2. εργαστηρότοποι 2/ Ενορία Αγίου Φιλίππου (Γύφτικα)[530]	2400	30/4/1832
34.	Αποστόλης	Ποριώτης/ Ανδρέας	2	1. ελαιόδεντρα 21 δέντρα/Ανάκασα[531]	230	6/3/1824
				2. ελαιόδεντρα με ξεήλιον δέντρα 6/ Ανάκασσα[532]	100	13/4/1825
35.	Θεοδωρής	Σαμαρτζής/ Γιάννης	2	1. ελαιόδενδρα 10 δέντρα/ Άγιος Ελευθέριος[533]	90	24/3/1824

[526] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 121, Αίγινα, 17 Δεκεμβρίου 1829*: «από όθεν ήθελε πέσει το λαχνόν του […] με όλον οπού ευρίσκεται την σήμερον υπό την εξουσίαν των Τουρκών οπού ό μη γένοιτο εάν δε μπάμε εις τας Αθήνας να χάνει ο αγοραστής τα γρόσια του […] πλησίον αυτού ο αδελφός του Μήτρος Θιάσπυρας».

[527] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 363, Αθήνα, 19 Απριλίου 1832*: «και η αυταδέλφη του Βενετζάνα (του πωλητή Μπουρνάζου Αντώνιου) […] κληρονομικόν του αυταδέλφου των Δημητρίου προαποθανόντος […] πλησίον Πέτρου Σταύρου, Κυριακού Σκορδαρά και εκ των άνω μερών το σωκάκι».

[528] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 370, Αθήνα, 5 Μαΐου 1832*: «αδελφός και ανεψιοί της αποθανούσης άπαιδος Φλωρούς χήρας Κυριακού Σκορδαρά, οι οποίοι έχοντες κληρονομίαν παρά της ειρημένης Φλωρούς […] επώλησαν προς την γείτονα κυρίαν Ραλλού Παντολέοντος (δίκαιο της προτιμήσεως) […] πλησίον Γιαννάκου Σπ. Κερατιώτου, κυρίας Ραλλούς Παντολέοντος εκ Κωνσταντινουπόλεως και εκ των δύο μερών δημοσίου δρόμου».

[529] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 365, Αθήνα, 24 Απριλίου 1832*: «επίτροπος με χοτζέτι της γυναικός μου (ο πωλητής Οθωμανός Αχμούσης Ψαθάς Σουλεϊμάνης) […] και έως ότου να εκδοθή το χοτζέτι παρά του Μουραχάση της Υψηλής Πόρτας, το οποίον υπόσχομαι εντός ολίγων ημερών να πάρω, αφίνω εγγυητήν τον κύριον Σωτήρην Ποκβύκον […] πλησίον εκ των δύο μερών προς Άρκτον και δύσιν Αβδούναικις Χότζα».

[530] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 367, Αθήνα, 30 Απριλίου 1832*: «ποτέ του Ταταραχμέτη […] με τα θεμέλια και την ευρισκόμενην ύλην με πηγάδι μέσα, ιδιοκτησίαν του ειρημένου Νικόλαου Καρκατζιάνη εξ ανταλλαγής παρά του Ιωάννου Νικολάου Ιωαννίτη […] πλησίον δυτικά Αγγελή Σαλίκαρον, νοτεινά παίδων Λάμπρου Κιμινιάτη και παίδων Μιχάλη Κτενά, Ανατολικά Θεοδωρή Κόσκορου και βορεινά δρόμου».

[531] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 48, Αθήνα, 6 Μαρτίου 1824*: «τα οποία έχει από Μοιρασίαν πατρικήν του με μία Γκουρίτζαν […], επαρέδωσεν εις έλλειψην των πλησιαζόντων εις τον […] πλησίον Αγγέλου Γέροντα, Σταματάκη Νικολάου, Π. Βλάχου, Κυριάκου Μπόρσου».

[532] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 186, Αθήνα, 13 Απριλίου 1825*: «πλησίον Σταματίου Νικολάου, Σουλεϊμάν Ιλιάζη και στράτας».

[533] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 58, Αθήνα, 24 Μαρτίου 1824*: «επώλησεν (η Αννέτα Μωραΐτη Σαμαρτζή) εις τον Θεοδωρήν Γιάννη Σαμαρτζή τον αδελφόν της […] πλησίον της πωλήτριας, Νικολή Τάλλαρου, Παππά Κολιάτζου, χήρα Πάλη Λάμπρου».

				2. ελαιόδεντρα 5 δέντρα/ Άγιος Ελευθέριος[534]	50	3/3/1825
36.	Γεωργάκης	Σκουπέρης/ Σπύρος	2	1. οσπητοκάθησις/ Ενορία Σπηλαιότισσας[535]	300	12/2/1824
				2. χωράφι με ελαιόφυτα (2) και αγριλαίο (1), στρέμμα ενάμισυ/ Βασιλική[536]	100	16/3/1825
37.	Μήτρος	Σύρμος (ή Σύρμας)	2	1. αμπέλι στρέμματα δύο και δύο Γκορίτζαις/ Δραγομάνος[537]	45	28/1/1825
				2. Αμπέλι σπορίαις τρεις/ Δραγομάνος[538]	65	3/5/1825
38.	Μήτρος	Τζαπάκος (ή Τζαπέκος)	2	1. Αμπέλι σπορίαις τρεις ήμισυ/Ισιος[539]	100	15/4/1825
				2. χωράφι μητρικό με αλώνι στρέμματα δύο/ Κτενά Αλώνια[540]	110	19/2/1826
39.	Γεώργιος	Τζικάκης/ Νικολός	2	1. ελαιόδεντρα, αμπέλι, 25 ρίζες,	-	2/1/1825

[534] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 164, Αθήνα, 3 Μαρτίου 1825*: «τι επούλησεν (η Αννέτα Μωραΐτη Σαμαρτζή) εις τον Θεοδωρή Γιάννη Σαμαρτζή αδελφόν της […] πλησίον του Αγοραστού, της Πωλήτριας, Παπά Κολιάτζου, Σπ. Κουλουριώτη, χήρας Λάμπρου Πάλη».

[535] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 32, Αθήνα, 12 Φεβρουαρίου 1824*: «επαρρησιάσθησαν ενταύθα η Καλομοίρα γυνή ποτέ Διονύση Τριάδου, και οι κληρονόμοι Ανθήκιας γυναικός ποτέ Ν. Τριάδου, θυγατρός δε Αντώνη Σκλιάπα, ήτοι οι παίδες Σπ. Αντώνη Σκλιάπα (άρσεν, και θήλυ επιτροπευόμενοι από την), Μαρία και Αναστασία, η μεν Αναστασία παρούσα γυνή Ν. Σταύρου Βλάχου, αντί δε της Μαρίας αποθανούσης οι παίδες αυτής άρσεν και θήλυ επιτροπευόμενοι από τον πατέρα των Σταμάτην Καζανδρήν, οι οποίοι εξ ιδίας των προαιρέσεως ωμολόγησαν εκ συμφώνου, ότι επώλησαν […] την μεν ημισείαν (οσπητοκάθησιν) προς Ανατολάς έχει η ειρημένη Καλομοίρα εκ κληρονομίας από τον υιόν της Νικολή Τριάδον, την δε λοιπήν οι άνω ειρημένοι κληρονόμοι της γυναικός του Ν. Τριάδου Ανθήκιας- περιέχουσαν ανώγι εν με Χαγιάτι και Σκάλαν πέρτινην, υποκάτω αυτού Κατώγι με εν πορτάκι προς την ρούγαν, χαμόσπητον εν με πατητήρι και αχουράκι κοντά εις τον Πύργον, φούρνον, πηγάδι γούρναν κτιστή και αυλήν […] πλησίον εκ των δύο μερών μεταξύ ρούγας, Θοδωρή Ντοπρωτή, Κωνσταντής Σαμαρτζής».

[536] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 171, Αθήνα, 16 Μαρτίου 1825*: «διά τιμής Γροσίων ογδοήκοντα πέντε, επρόσθεσεν ακόμη ο Αγοραστής Γρόσια δεκαπέντε και έγινε η τιμή του Γρόσια εκατό […] πλησίον Παππά Γκίζα, Αναστάση Κοπίδη, ελαιόδεντρα εθνικά, και η οδός και Γεωργάκη Αδάμη».

[537] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 134, Αθήνα, 28 Ιανουαρίου 1825*: «Παππά Γεώργιος Θηβαίος (ο πωλητής) από Μενίδι […] Μήτρον Σύρμα από Χασιάν […] πλησίον του Αγοραστού, Καλής χήρας Γεώργου Καπετάνου, Αναγνώστη Τρουβέλα, Μήτρου Λιάκου».

[538] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 203, Αθήνα, 3 Μαΐου 1825*: «ο Κωνσταντής Μπούτζης από Μενίδι (ο πωλητής) […] εις τον Μήτρον Σύρμον από Χασιάν […] το ήμισυ αγοράς του από Παναγή Προβατάρη […] πλησίον του αγοραστού, γύροθεν και του Πωλητού».

[539] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 189, Αθήνα, 15 Απριλίου 1825*: «πλησίον Παναγιώτη Τζιτζιμπάκου, Χατζή Μήτρου Φώτη, Σταύρου Τζουτζούρη».

[540] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 288, Αθήνα, 19 Φεβρουαρίου 1826*: «πλησίον Γιάννης Κτενάς, της Μονής του Αγίου Τάφου τα άλλα δύο μέρη, η οδός».

		(Γκικάκης)		στρέμματα δυόμισυ/ Κηφισιά (Βαρλές), Λυκόβρυση[541]		
				2. ελαιόδεντρα, αμπέλι, χωράφι, γιδοπρόβατα, καματερά (βόδια για όργωμα), τεντζερέδες (χάλκινη κατσαρόλα), οσπητοκάθησις[542]	1285	2/1/1825
40.	Μιχάλης	Τζόρτζης/ Φιλιππής	2	1. οσπήτιο ερείπιο/ Πύργος του Αιόλου[543]	700 (466,27)	16/4/1832
				2. χωράφι δύο κομμάτια, στρέμματα 9 και 1/Θησείο, Σπηλιά του Γκόλη[544]	-	12/2/1833
41.	Νέστορας	Τουφεκτζής/ Θανάσης (και Τουφεχτζής)	2	1. ελαιόδεντρα 13 δέντρα/Σιγέρα[545]	160	2/3/1825
				2. οσπητοκάθησις/ Ενορία Αγίας Ειρήνης[546]	390	25/8/1825

[541] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 294+, Αθήνα, 2 Ιανουαρίου 1825*: «πλησίον Σπ. Κιντζός, Γιάννη Ντώτη, Μήτρου Λέτζου». Αγορά από κοινού με τη Μαργαρίτα Νικολού Τζικάκη, αδερφή του.

[542] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 298, Αθήνα, 2 Ιανουαρίου 1825*: «επούλησεν (ο Νικολός Τζικάκης-Γκικάκης) εις τον υιόν του Γεώργην ελαιόδεντρα εις Κηβυσσιάν εις Βαρειαίς ρίζες 25, πλησίον Σπ. Κοτζού, Γιάννη Ντέντε, Μήτρου Λίτζα και της θυγατρός του Μαργαρίτας διά γρόσια 290. Αμπέλι εις Λυκόβρυση στρ. δυόμισυ με ένα αγρίλιον πλησίον Μήτρου Σουρούνη, Γιάννη Ντέντε, της θυγατρός του, και Πέτρου Στέφα διά γρόσια 100. και χωράφι εις το αυτό στρ. 35 με ελαιόφυτον έν πλησίον Θανάση Ρωπαΐτη, Σωτήρη Ρουμπέση, Γεώργη Ρωπαΐτη, Γεώργιου Μαργέτη διά γρ. 35, Αμπέλι εις την Στράταν του Μαραθώνος στρ. έν σπορίαν μίαν με ελαιόφυτα 11, πλησίον Π. Βλάχου, Δημητράκη Θηβαίου, διά γρ. 50, χωράφι εις το Καστρί στρ. 30 πλησίον Πετράκη, Σπ. Κουτζού διά γρ. 20, Αμπέλι εις Μαραθώνα στο Νεσώι ανεγνώριστον με τον Σπύρον Ζιγκαράν το μερίδιόν του στρ. 1γρ. 50, το μερίδιόν του από τα γιδοπρόβατα οπού έχει μαζί με τον θιόν του το μερίδιον κεφ. 60 διά γρ. 390, καματερά 2 διά γρ. 30, Τεντζερέδες 2, Σαχάνι 1, μαντροκάκαβον 1 διά γρ. 20. και την οσπητοκάθησιν την καϋμένην εις Κηβυσσιά διά γρ. 30».

[543] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 360, Αθήνα, 16 Απριλίου 1832*: «ο ερίπειον του Μεχμέτη Εμίνη αγοράν του παρά του Αβδουλάχη Λεβιζαδέ υιού του Μεχμέτη Εμίνη […] εις μεν τον πρώτον Μιχάλην Φ. Τζόρτην τα δύο τρίτα (466 γρ. και 27 παράδες), εις δε τον δεύτερον Μιχάλην Λαρόζαν διά το εν τρίτον (233 γρ. 13 παράδες) […] η εγγύησις της πωλήσεως δεν βαρύνη επί του Θωμά Βρυζάκη ειμή διά το έν τρίτον […] πλησίον των εριπείων Αλλή Οντάμπαση, Δερβίς Βείζη, Αβδουλατέφι, μέρος με το οθωμανικόν Σχολείον και με την δημόσιαν οδόν». Αγορά από κοινού με το Μιχάλη Λαρόζα.

[544] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 403, Αθήνα, 12 Φεβρουαρίου 1833*: «το μεν […] το ποτέ του Βαλλή, Σπάρου και Γκόλη […] ανήκουσιν ομοίως και εις τους κυρίους Θωμάν Βρυζάκην και Μιχαήλ Τζόρτζην κατά τριτημόριον παρά των οποίων έλαβεν ήδη εν τω καιρώ της αγοράς του το ανάλογον της τιμής […] Εις το μέρος των εννέα στρεμμάτων συμπεριλαμβάνεται και έν στρέμμα του Βαλλή, αγορασμένον εις το όνομα Θ. Βρυζάκη καθώς διαλαμβάνει το Χοτζέτι». Αγορά από κοινού με το Θωμά Βρυζάκη.

[545] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 163, Αθήνα, 2 Μαρτίου 1825*: «πλησίον Ανδρέα Κοπίδη, Κυριακού Μαρμαροκόπη, ρούφα και οδού».

[546]*Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 232, Αθήνα, 25 Αυγούστου 1825*: «οπού έχει αγοράν υπ' αριθ. 226 του Κώδικος […] ήτοι ανώγι με δεύτερον χωρισμένον, υποκάτω κατώγι με καμάραν, πατητήρι με

42.	Κωνσταντίνος	Αντωνίου/ Παπά Αντώνιος (και ως Υδραίος) (καπετάνιος)	7	1. χωράφια πατρικά δύο λαχίδια, στρέμματα 2, σπορές 2, στρέμμα 1, σπορές 3/Αγία Τριάδα[547]	850	6/4/1828
				2. χωράφι πατρικό στρέμματα 6/ Βουρλοπόταμος[548]	150	15/3/1828
				3. χωράφια πατρικά (δύο λεχούδια) στρέμματα 4, σπορίες μία (σύνολο)[549]	850	1/4/1828
				4. ταμπάκικο εργαστήριο[550]	300	15/1/1831
				5. χωράφι[551]	2700	20/1/1831
				6. γρασιδότοπος[552]	250	7/4/1831
				7. εργαστήριο[553]	2000	7/4/1831
43.	Σταύρος	Αραμπατζής	9	1. οσπητοκάθησις πατρική ήμισυ/ Ενορία Αγίου Δημητρίου Νέον[554]	130	14/1/1825
				2. ελαιόδεντρα/ Ανάκασα[555]	220	1/5/1826
				3. χωράφι προικιό με	180	26/4/1826

πουρλάκι, λάκκον, εις αυλήν πηγάδι, γούρναν, Αναγκαίον και φούρνον εκτός του χαμομάγερου ως η αγορά του […] πλησίον του πωλητού, Κωνσταντή Κορωνιού, Παναγ. Μπάτη, Χατζή Σκουζέ, και Βασίλη Παράσχου».

[547] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 314, Αίγινα, 6 Απριλίου 1828*: «Ο Στέφανος Φιλιππίδης του επαρουσίασεν γράμμα εκποιήσεως γενόμενον από 1828 Απριλίου 4 […] πλησίον του ζεγακιού Αδάνη, Χατζή Σπύρου Κουτζογιάννη, παίδες Ν. Παλαιολόγου και η οδός, πλησίον Μελέκ Εφέντη, Μουλά Νουρές και η άμπολη».

[548] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 311, Αίγινα, 15 Μαρτίου 1828*: «Στεφάνης Χατζή Φιλιππίδης μου επαρουσίασεν γράμμα γενόμενο από Μαρτίου 1828 εν Αιγίνη […] πλησίον Στεφανής Χατζή Φιλιππή, παίδες Σταματίου Πανταζή και παίδες Γιάννη Μάρκου».

[549] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 1, Αίγινα, 1 Απριλίου 1828*: «επώλησαν (οι πωλητές Μισαραλιώτης Δημήτριος και Παναγής του Σπυρίδωνα) […] την πατρικήν τους γην περιεχομένης εις δύο λεχούδια και ένα εις τριάδας […] το εν μέρος εθνικό του Ζεγκλή, το άλλο Χατζή Σπύρος Σούτζος εις άλλο παίδες Αγγελάκη Μπενιζέλου εις δε το έτερον η οδός. Ηδέ τα στρέμματα δύο σπορίες δύο. Το έτερον λεχούδι εις τον αυτόν τόπον στρέμμα ένα σπορίες τρεις, πλησίον το εν μέρος εθνικόν του Νούχη Μελέκ Εφδένδη άλλα δύο μέρη του Μουλά Νουρή εις δε το έτερον η έμπολη. Οπού συμποσούνται τα δύο χωράφια εις δύο λεχούδια στρέμματα τέσσερα σπορίες μία […]».

[550] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 218, Αθήνα, 15 Ιανουαρίου 1831.*

[551] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 243, Αθήνα, 20 Ιανουαρίου 1831.*

[552] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 525, Αθήνα, 7 Απριλίου 1831.*

[553] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 526, Αθήνα, 7 Απριλίου 1831.*

[554] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 121, Αθήνα, 14 Ιανουαρίου 1825*: «περιέχει μόνον έν Μαγειρείον και κάτωθεν Κελλάρι και μίαν Γούρναν […] πλησίον της Εκκλησίας, Κυριάκου Μπαλαμπανιώτου, Γιάννη Πάνου και Λιάτζικου και Παναγιώτη Λύκου».

[555] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 21, Αθήνα, 1 Μαΐου 1826*: «η κυρά Σταθούλα η γυνή του ποτέ Ιωάννη Παλαιού επώλησε τα ελαιόδεντρα την αγοράν της οπού έχει από την Καργιά Ιωάννη Καφετζή […] πλησίον τα δύο μέρη ο Χρήστος Μπόρσας, το άλλο ο Παναγής Γαλανός».

				ελαιόδεντρα 5 στρέμμα 1 και μισό/ Άγιος Τρύφωνας[556]		
				4. ελαιόδεντρα προικιό 10 ρίζες/ Μιλινάρι[557]	85	8/5/1828
				5. περιβόλι (αγορά) στρέμμα 1/ Σεπόλια[558]	420	8/5/1828
				6. ελαιόδεντρα πατρικά ρίζες 12/ Καλτά[559]	150	9/5/1828
				7. χωράφι (προικιό), αμπελιόδεντρο 1, σίκινο 1, αχλαδιά 1 στρέμματα 2/ Παλιοπαναγιά[560]	80	7/6/1828
				8. ελαιόδεντρα (κληρονομιά) ρίζες 12/ Νικλιότης[561]	156	8/7/1828
				9. ελαιόδεντρα (προικιό) ρίζες 5/ Νικλιότης[562]	65	8/7/1828
44.	Σταματάκης (Σταμάτης)	Ψωμάς (Ανδριώτης)/ Δημήτριος	7	1. χωράφι (πατρικό) στρέμματα 12/ Δραγουμάνος[563]	96	27/10/1829
				2. αμπελότοπος (πατρικός)	80 (/2=40)	4/1/1830

[556] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 22, Αθήνα, 26 Απριλίου 1826*: «η Καλομοίρα (πωλήτρια) η γυνή του ποτέ Αγγελή Μωραΐτη και θυγατήρ του ποτέ Αγγελή Μωραΐτη […] πλησίον το εν μέρος Γιαννάκος Μπούας και Χατζή Σπύρος Γκικάκης και παίδες Γιάννη Πάνου και εθνικό του Μεϊτάμπαση».

[557] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 23, Αίγινα, 8 Μαΐου 1828*: «η Σοφία η θυγατήρ του Μήτρου Κροντηρά γυνή δε του ποτέ Δημητράκη Βυζά (η πωλήτρια) […] πλησίον το εν μέρος του Νουρή το άλλο του Μουταβελή και Κωνσταντής Γουρνάς και η οδός».

[558] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 24, Αίγινα, 8 Μαΐου 1828*: «η Ελένη η θυγατήρ του ποτέ Παναγιώτη Σχινά γυνή δε του ποτέ Μήτρου Γκαστρωμένου (η πωλήτρια) […] πλησίον στου Χατζή Μπούκρα και εις τα δύο μέρη το σοκάκι».

[559] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 25, Αίγινα, 9 Μαΐου 1828*: «πλησίον το εν μέρος του Ιωανικίου Ανδριώτη, το άλλο παίδες Λάμπρου Λιακόπουλου, το άλλο του Ρούφα και η έμπολη».

[560] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 26, Αίγινα, 7 Ιουνίου 1828*: «η Φλωρού η γυνή του ποτέ Γεώργη Καραμανλή, θυγατήρ του ποτέ Αγγελή Μωραΐτη επώλησε […] πλησίον του Παναγή Παλούκη και Σαράντη Ντέγλερη και παίδες Αλοτρούκου και το άλλο εθνικό του Τότζικα».

[561] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 27, Αίγινα, 8 Ιουλίου 1828*: «η Αρετή η ψυχοκόρη του ποτέ Κωνσταντή Παναγιοτάκη και γυνή του Γεωργάκη Αδάμη […] επώλησε από τα ελαιόδεντρα οπού έχει κληρονομίαν από Παναγή Τρίμη […] πλησίον στου Νικολή Κοπίδη και Γιαννάκου Φυντικλή και Γεώργη Μεταξά εις δε του ετέρου η πωλήτρια».

[562] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 28, Αίγινα, 8 Ιουλίου 1828*: «η Φλοχερία η θυγαρήρ του ποτέ Ελευθερίου Τρίμη, γυνή δε του Σπύρου Καραμπουλή επώλησε […] πλησίον στου Γιαννάκου Φυντικλή και Γεώργη Μεταξά και Γιάννη Κοντού».

[563] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 92, Αίγινα, 27 Οκτωβρίου 1829*: «πλησίον στους παίδες Λουκατζίκου και παίδες Μήτρου Κακούρη και ο δρόμος της Χασιάς».

				στρέμματα 2/ Βάρη[564]		
				3. χωράφι (αγορά) στρέμματα 14/ Μεσογείτης (χωριό)[565]	140	28/1/1830
				4. χωράφι (πατρικό) στρέμματα 30/ Βάρη[566]	1590 (53x30) (/2=795)	18/11/1829
				5. χωράφια (πατρικά) στρέμματα 6,5/ Βάρη[567]	273 (/2= 136,6)	24/11/1829
				6. χωράφι (αγορά) στρέμματα 6/ Βάρη[568]	273 (/2= 136,6)	24/11/1829
				7. χωράφι (πατρικό) στρέμματα 3/ Βάρη[569]	135 (/2=67,5)	4/1/1830
45.	Διονύσιος	Καλαβρυτιανός/ Χρίστος	5	βλέπε παραπάνω, τον αριθμό 44. Σταμάτης Ψωμάς	1175,7	προστέθηκαν στο σύνολο
46	Γιάννης	Κοτζάς/ Αναστάσης (και Κοτζιάς)	5	1. χωράφια (πατρικά) στρέμματα 14/ Μπάσταρδος[570]	140	14/7/1829
				2. χωράφια (πατρικά)/ Ροδάκι	54	14/7/1829

[564]*Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 139, Αίγινα, 4 Ιανουαρίου 1830*: «Λάμπρος Δοντάς, υποβεβαιούται διά χειρός Αναγνώστη Σωτήρχου […] πλησίον το εν μέρος εθνικό, το άλλο ο Όργιονας, εκ δε του ετέρου οι αγορασταί». Αγορά από κοινού με τον Καλαβρυτιανό Διονύσιο του Χρίστου.

[565] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 157, Αίγινα, 28 Ιανουαρίου 1830*: «στρέμματα 14 πλησίον έως εις το πηγάδι […] πλησίον του Γεγέν Αλίαγα και Χανούμης».

[566] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 105, Αίγινα, 18 Νοεμβρίου 1829*: «οι παίδες του ποτέ Νικολή Χαϊμαντά ο Δημητράκης και η αδελφή του η Μπήτζα η γυνή του Χρίστου Ταβανάκη ομού με την μητέρα της επώλησαν […] εις τον κύριον Σταματάκη Ψωμά Ανδριώτη και εις τον κύριον Διονύσιο Χρίστου Καλαβρυτιανού Πελοποννησίου […] με όλον οπού ευρίσκεται την σήμερον υπό την εξουσίαν των Τουρκών οπού ό μη γένοιτο εάν δε μπάμε εις τας Αθήνας να χάνουν οι αγοραστές τα γρόσια τους […] διά γρόσια το κάθε στρέμμα 53 […] πλησίον αυτών το εν μέρος το παιδί του ποτέ Συμεού Ζαχαρίτζα, το άλλο ο Όργιονας, το άλλο το μονοπάτι εκ δε του ετέρου εθνικά του Γιουσούφαγα Μεμήσιαγα». Αγορά από κοινού με τον Καλαβρυτιανό Διονύσιο του Χρίστου.

[567] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 106, Αίγινα, 24 Νοεμβρίου 1829*: «πλησίον του Νικολή Πύρη και Νικολή Κοπίδη και Δημητράκη Χατζή Παναγιώτη». Αγορά από κοινού με τον Καλαβρυτιανό Διονύσιο του Χρίστου.

[568]*Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 107, Αίγινα, 24 Νοεμβρίου 1829*: « ο Δημητράκης Χατζή Παναγιώτη με την θυγατέρα του την Ελένην επώλησαν […] αν έβγουν παραπάνω να πληρώνουν οι αγοραστές ή δε παρακάτω να το αποσώνουν οι πωληταί […]πλησίον του Νικολή Πυρή και Νικολή Κοπίδη των αγοραστών». Αγορά από κοινού με τον Καλαβρυτιανό Διονύσιο του Χρίστου.

[569] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 140, Αίγινα, 4 Ιανουαρίου 1830*: «πλησίον το εν μέρος Νικολού Σαΐτα, και τα άλλα τρία μέρη οι αγορασταί». Αγορά από κοινού με τον Καλαβρυτιανό Διονύσιο του Χρίστου.

[570]*Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 50, Αίγινα, 14 Ιουλίου 1829*: «πλησίον το εν μέρος του Παναγή Κροκάτου, το άλλο παίδες Γεωργάκη Ρύγα, το άλλο Σπύρος Μπόρσας εκ δε του ετέρου ο Κυριάκος Μπόρσας».

				(Μαχαλάς-Ενορία Ροδακίου)[571]		
				3. χωράφια (πατρικά) στρέμματα 10/ Κανιάρο[572]	80	15/7/1829
				4. χωράφι (αγορά) στρέμματα 7/ Μπάσταρδος[573]	63	19/7/1829
				5. χωράφια (πατρικά) στρέμματα 35/ Μπάσταρδος[574]	328	19/7/1829
47.	Νικόλαος	Ορλώφ/ Δημήτριος	5	1. ελαιόδεντρα ρίζες 40/Αγία Άννα[575]	1020	25/10/1829
				2. ελαιόδεντρα 55 (αγορά), χωράφι ρίζες 55/ Όπλα[576]	1375	25/10/1829
				3. χωράφι (πατρικό) στρέμματα 11/ Κατζιποδού[577]	330	13/12/1829
				4. αμπέλι (ιδιόκτητο), ελαιόδεντρα 16, σίκινα 6, αχλαδιές 7, αμυγδαλιές 8, ροδακινιές 4, οσπίτιο (1/3), στρέμματα 4/ Τουραλής[578]	800	14/12/1829

[571] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 51, Αίγινα, 14 Ιουλίου 1829*: «πλησίον το εν μέρος του Νικολού Παπαγιάννη και παίδες Μπαλακάκη».

[572] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 52, Αίγινα, 15 Ιουλίου 1829*: «η Μαρία η θυγατήρ του ποτέ Γεωργάκη Ντανούρδη και με γνώμην της μητρός της επώλησε […] πλησίον το εν μέρος παίδες Σπ. Ντανούρδη, το άλλο του Κόλια Ντανούρδη, το άλλο εθνικά του Χατζή Ρύγα εκ δε του ετέρου ο Κόλιας Σιέγκος».

[573] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 53, Αίγινα, 19 Ιουλίου 1829*: «πλησίον το εν μέρος του Αγιοταφίτη, το άλλο Σταμάτης Τσιγκρής, το άλλο του Αγίου Ανδρέος και του Γεωργάκη Ρύγα».

[574] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 54 , Αίγινα, 19 Ιουλίου 1829*: «πλησίον του Σιδέρη Λιούμη, το άλλο εθνικό του Μουλά Μπεκύρη, το άλλο το ρέμα εκ δε του ετέρου η οδός».

[575] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 89, Αίγινα, 25 Οκτωβρίου 1829*: «πλησίον των αυτών ελαιοδέντρων Παντελής Φύσας, το άλλο χήρα Θωμά Ντανούρδη και εθνικά και η έμπολη της Γερατζίνας». [βλ. αρ. πράξης 87 όπου ο Στάμος Τζάκωνας αγοράζει τα ελαιόδεντρα αντί 660 γροσίων. Εμφανίζει κέρδος ύψους 360 γροσίων.]

[576] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 90, Αίγινα, 25 Οκτωβρίου 1829*: «πλησίον το εν μέρος του Στεφανή Χατζή Φιλιππή και παίδες Ιω. Φυντικλής και εθνικά του Κουτζουκούνα και το μονοπάτι». [βλ. αρ. πράξης 86 όπου ο Στάμος Τζάκωνας αγοράζει τα ελαιόδεντρα αντί 880 γροσίων. Εμφανίζει κέρδος 495 γροσίων.]

[577] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 116, Αίγινα, 13 Δεκεμβρίου 1829*: «με όλον οπού ευρίσκεται την σήμερον υπό την εξουσίαν των Τουρκών οπού ό μη γένοιτο εάν δε μπάμε εις τας Αθήνας να χάνει ο αγοραστής τα γρόσια του […] πλησίον του αδελφού του Γεωργάκη και του αδελφού του Γιάννη και εθνικό του Μαχμούτ Εμίζι και του Παναγιώτη Κατάρα».

[578] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 117, Αίγινα, 14 Δεκεμβρίου 1829*.

				5. χωράφι (αγορά) στρέμματα 10/ Κατζιποδού[579]	200 (10x20)	14/12/1829
48.	Θεοδωρής	Θηβαίος/ Μήτρος	4	1. χωράφι, ριζάρι στρέμμα 1/ Μποστάνια[580]	190	14/6/1829
				2. αμπέλι (κληρονομιά) στρέμμα 1/ Αμπελουργείο - Ρέντης[581]	35	29/12/1829
				3. ελαιόδεντρα (αγορά), χωράφι, ρίζες 17, όσο εστί/ Βασιλική[582]	210	2/1/1830
				4. ελαιόδεντρα (μητρικά) ρίζες 20/ Βουνό[583]	290	2/1/1830
49.	Γιανιός	Καζαντζής/ Παναγιώτης	4	1. αμπέλι (προίκα), ελαιόδεντρο 1, στρέμματα 2/ Παλαιοπαναγία[584]	240	2/10/1828
				2. ελαιόδεντρα (προίκα) ρίζες 19/ Άγιος Σάββας[585]	250	14/11/1828
				3. χωράφι (προίκα) στρέμματα 4/	160	5/4/1829

[579] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 118, Αίγινα, 14 Δεκεμβρίου 1829*: «διά γρόσια το στρέμμα είκοσι συμποσούμενα όλα διακόσια γρόσια […] πλησίον το εν μέρος Γιάννης Κούβελος, το άλλο Παναγιώτης Κατάρας, το άλλο Γιώργης Τοτόμης και Αναστάσης Πούλος».

[580] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 36, Αίγινα, 14 Ιουνίου 1829*: «η Επιστήμη η θυγατήρ του Σωτήρη Κυριακού Θηβαίου […] επώλησε το χωράφι όπου της εχάρισε ο παπούς της εν τη τοποθεσία εις τα Μποστάνια ομού με το ήμισυ ριζάρι οπού έχει μέσα και με όσα κρόδια ήθελαν ευρεθούν εις αυτό χωράφι […] πλησίον το εν μέρος Ανδρέας Κοπίδης, το άλλο παίδες Παναγιώτη Βλάχου, το άλλο παίδες Σουσουμάκη εκ δε του ετέρου το μονοπάτι».

[581] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 136, Αίγινα, 29 Δεκεμβρίου 1829*: «η Όρσα του Κανάκη και με την ανηψιά αυτής την γυνή του Γιάννη Μπάρδη και με την γυνή του Σταύρου Ντίλεση οι τρεις επώλησαν το αμπέλι την κληρονομίαν οπού έχουν από Κωνσταντή Κανάκη εν τη τοποθεσία ανάμεσα Αμπελουργείο και Ρέντη […] πλησίον στους παίδες Κουβαργιώτη και Κόλια Κούδη και Μαστρολάζαρου».

[582] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 137, Αίγινα, 2 Ιανουαρίου 1830*: «ο Αγγελής Χαϊδεμένος επώλησε τα ελαιόδεντρα την αγοράν οπού έχει από την γυνήν του Μαυροκωνσταντή […] πλησίον Αναστάσης Μωραΐτης, Βασίλης Μαρίτζης και Γεωργάκης Αδάμης».

[583] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 138, Αίγινα, 2 Ιανουαρίου 1830*: «πλησίον στους παίδες Βλάχου και παίδες Μουδιάστρα και παίδες Θεοδόση Λελούδη».

[584] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 42, Αίγινα, 2 Οκτωβρίου 1828*: «η Παγώνα θυγατήρ του ποτέ Στάμου Μενέγου γυνή δε του ποτέ Αναστάση Βουτζαρά επώλησε […] πλησίον το εν μέρος παίδες Αποστόλη Βούλγαρη, το άλλο Νικολής Γκολέμης, το άλλο Δημητράκης Καλαμπόκης εκ δε του ετέρου ο Όργιονας».

[585] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 43, Αίγινα, 14 Νοεμβρίου 1828*: «η Εργίνα η θυγατήρ του ποτέ Σωτήρχου Κάλκου γυνή δε του ποτέ Λεονάρδου Χαλκοκονδύλη επώλησε […] πλησίον το εν μέρος **εθνικά του Βαλεντρί** το άλλο του Σούτζου Σούνα το άλλο του Σταύρου Βουζιτζή εκ δε του ετέρου η οδός».

				Μπουμπουνίστρα[586]		
				4. αμπέλι (μερίδιο πατρικό) στρέμμα 1/ Παλαιοπαναγιά[587]	140	14/8/1829
50.	Μάρκος (Μάστρο-)	Γλυνής (Γλύνης)/ Ντινιακός	5	1. μαγαζί/Επάνω Συντριβάνι[588]	1500	18/11/1832
				2. χωράφι[589]	705	30/3/1831
				3. αμπέλι (προίκα) στρέμματα 2 μεγάλα/ Αμπελόκηποι (Κουμπούνια)[590]	120	10/7/1829
				4. χωράφι (αγορά), ελαιόδεντρα 2, αχλαδιά 1, σίκινα 2, στρέμμα 1, σπορία 1/ Μοσχάτο[591]	120	14/12/1829
				5. χωράφι (αγορά) στρέμματα 2/ Πεταλίδα[592]	120	20/12/1829
51.	Γεώργιος (Αυστριακός Πρόξενος)	Γρόπιος/ Χρήστος	5	1. οσπητότοπος[593]	2000	23/1/1831
				2. τρία ζευγάρια/ Ασώματος (Ενορία Ασωμάτων)[594]	1300	2/9/1832
				3. χωράφια (πατρικά) στρέμματα	480 (60x8)	24/9/1829

[586] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 44, Αίγινα, 5 Απριλίου 1829*: «η Ορσίτζα θυγατήρ του ποτέ Σπ. Τρίμη γυνή δε του Αναγνώστη Στεφόπουλου επώλησε […] πλησίον το εν μέρος παίδες Σιδέρη Καρτελά το άλλο παίδες Τσιγκρή».

[587] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 64, Αίγινα, 14 Αυγούστου 1829*: «πλησίον το εν μέρος του αδελφού του Ιωάννη Βούργαρη, το άλλο ο αγοραστής και του Δημητράκη Καλαμπόκη».

[588] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 388, Αθήνα, 18 Νοεμβρίου 1832*: «το Μαγαζί το οποίον ηγόρασεν από τους κληρονόμους του Ζουλφικάρη Σοφτά […] πλησίον Αλ. Σαντσίρη, Μιχαήλ Καραμανλή, και του ιδίου Σοφτά και η αγορά».

[589] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 487, Αθήνα, 30 Μαρτίου 1831.*

[590] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 56, Αίγινα, 10 Ιουλίου 1829*: «η Κλινώ θυγατήρ του ποτέ Σπύρου Βενέτα γυνή του Μιχάλη Μισιρλή επώλησε […] του κυρίου Μάρκου Γλύνη Ντινιακού […] το επαρήλαβεν ο αγοραστής με όλον οπού ευρίσκονται την σήμερον υπό την εξουσίαν των Τουρκών οπού ό μη γένοιτο εαν δε μπάμε εις τας Αθήνας να χάνει ο αγοραστής τα γρόσια του […] ακόμη φανερόνομεν ότι αν καμία φορά ήθελε σηκωθεί ο άνδρας της και ζητήσει το αμπέλι οπίσω υπόσχεται η μητέρα της να του αποκρίνετε του αγοραστού και να του δώνει από το εδικό της αμπέλι στρέμματα δύο εις τον αυτό τόπον […] πλησίον νοτινά του Δεσπότη, προς βοράν παίδες Σπ. Ζαχαρίτζα εκ δε ανατολάς παίδες Μερτζάνη».

[591] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 119, Αίγινα, 14 Δεκεμβρίου 1829*: «πλησίον το εν μέρος κατά πουνέντε και νότον παίδες Παναγή Μπιπάρη και παπά Μάρκος, κατά λεβάντε Γεωργάκης Βάθης εκ δε του ετέρου η οδός του Δράκου».

[592] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 125, Αίγινα, 20 Δεκεμβρίου 1829*: «πλησίον του Σκορδαρά και Αντώνη Μπακνανά και τα δύο μέρη η οδός».

[593] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 254, Αθήνα, 23 Ιανουαρίου 1831.*

[594] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 648, Αθήνα, 2 Σεπτεμβρίου 1832.*

				8/ Ντολάπι (Μάντρα Χαϊμαντά)[595]		
				4. περιβόλι (κληρονομιά) στρέμματα 7,5/ Μεγάλη Βρύση[596]	5000	25/1/1830
				5. περιβόλι (αγορά) στρέμματα 7/ Μεγάλη Βρύση[597]	5000	26/1/1830
52.	Γεώργιος	Κότωρας/ Γιάννης (και Κότωρος στο κατάλογο του Σουρμελή)	4	1. χωράφι με ελαιόδεντρο 1/ όσο εστί/ Πατήσια[598]	21	22/3/1828
				2. ελαιόδεντρα 10/ Αγία Άννα[599]	83	1/11/1827
				3. αμπέλι (αγορά) στρέμμα 1 και μισό/ Λόχα[600]	80	29/12/1827
				4. Σπήτι πατρικό από προίκα /Ενορία Νικολάου Κτενά[601]	380	5/3/1826
53.	Χρίστος	Λόζας (Ζακύνθιος)	3	1. χωράφι (αμπελότοπος, αγορά) στρέμματα 6/ Βάρη[602]	180	13/8/1829

[595] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 80, Αίγινα, 24 Σεπτεμβρίου 1829*: «τα επώλησε του κυρίου Γροπίου Κονσόλου του ιμπεράτορος Αουστρίας διά γρόσια το κάθε στρέμμα 60 […] πλησίον στου κυρίου Ιωάννη Κοροβύλα Σπετζιώτη το εν μέρος το Ντολάπι και το άλλο το λιβάδι».

[596] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 154, Αίγινα, 25 Ιανουαρίου 1830*: «οι δύο αδελφοί του μουσού Ρομπέρ ο Πιέρος και ο [κενό στο χειρόγραφο] […] επώλησαν το περιβόλι την κληρονομίαν οπού έχουν από την Μουσουτζιριάνα εις την Μεγάλη Βρύση στρέμματα επτάμισι με νερό ώρες 9 οκτάρικο».

[597] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 155, Αίγινα, 26 Ιανουαρίου 1830*: «στρέμματα επτά με νερό πέντε ώρες οκτάρικο […] πλησίον του μουσού Βαρθολομαίου Μετρούδ και Νικόλαος Ζαχαρίτζας και Ντετόρ Αβραμιώτη και του αγοραστού».

[598] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 13, Αίγινα, 22 Μαρτίου 1828*: «η Σιδερή η γυνή του Γιάννη Ρήγα […] επώλησε το χωράφι οπού έχει κληρονομίαν από τον αδελφόν της […] πλησίον το εν μέρος Αναγνώστης Ταλαργιότης, το άλλο Γιάννης Ψαράς εις δε του ετέρου η έμπολη».

[599] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 14, Αίγινα, 1 Νοεμβρίου 1827*: «η Φωτεινή του Γεωργάκη Σουπρή γυνή του ποτέ Σπύρου Κρανιδιότη ομού με την θυγατέραν της Γλυκερία και ομολώγησεν ότι επούλησε τα ελαιόδενδρα οπού είχε ο άνδρας της μερίδιον παρμένο από την πρώτη του γυναίκα και της τα είχε εις χάριν δωρεά του γαμπρού της […] πλησίον το εν μέρος του Παναγή Ρέντα».

[600]*Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 15, Αίγινα, 29 Δεκεμβρίου 1827*: «πλησίον το εν μέρος παίδες Γκίκα, το άλλο Λιμπέριος Τζιτζιμπάκος και το άλλο Κωνσταντής Λιάκης εκ δε του ετέρου η οδός».

[601] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 290, Αθήνα, 5 Μαρτίου 1826*: «περιέχον δύο ανώγια και χαγιάτι υποκάτωθεν, ομοίως κατώγιο, εις την αυλήν φούρνον και αναγκαίον […] πλησίον Β. Χέλμη, Γεωργάκη Τρούμα, Κωνσταντή Γουρνά και ρούγα». Αγορά από κοινού με τη Σκαρδιάκου Ζωή του Σωτήρη.

[602] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 67, Αίγινα, 13 Αυγούστου 1829*: «ο Σπύρος Γεωργαντά Θηβαίου επώλησε το χωράφι την αγοράν οπού έχει από τον Γιώργη Νικολού Θιάσπυρα […] τον επώλησε του μαστρο Χρίστου Λόζα Ζακυνθίου […] κατά το μέρος νοτινά πλησίον το εν μέρος ο δρόμος του Δράκου, το άλλο εθνικό, το άλλο Αργυρός Πυρής εκ δε του ετέρου ο πρώην πωλητής Γεώργης Νικολού Θιάσπυρα».

				2. χωράφι (αγορά) στρέμματα 23/ Περιστέρι[603]	345 (23x15)	6/11/1829
				3. οσπιτότοπος (πατρικός), οσπίτιο, σπίτι, όσος εστί/ Άγιοι Θεόδωροι (Κοπριά)[604]	150	8/12/1828
54.	Γιαννάκος	Τζερατιώτης/ Σπύρος (Κερατιώτης)	5	1. αμπέλι (πατρικό) στρέμματα 4/ Χαλάντρι (Αμυγδαλές)[605]	240	23/10/1827
				2. αμπέλι και χωράφι στρέμμα 1, στρέμματα 2 αντίστοιχα/ Χαλάντρι (Αμυγδαλές)[606]	100	29/10/1827
				3. αμπέλι στρέμμα 1/ Χαλάντρι (Αμυγδαλές)[607]	40	30/11/1827
				4. Αμπέλι Πατρικόν, Σύκινα (10), Αμυγδαλιαίς (6) στρέμμα σχεδόν ενάμισυ/ Άγιος Βασίλειος[608]	150 (/2=75)	2/3/1824
				5. εργαστήριο[609]	1600	20/3/1831
55.	Ελισάβετ	Δανίλη/ Γιαννάκος	2	1. ελαιόδεντρα (πατρικά) ρίζες 18/	288	14/7/1829

[603] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 68, Αίγινα, 6 Νοεμβρίου 1829*: «διά γρόσια το στρέμμα 15 […] πλησίον το εν μέρος του Αγγελή Κοτζά».

[604] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 77, Αίγινα, 8 Δεκεμβρίου 1828*: «η Σοφία η γυνή του ποτέ Γιάννη Χασιώτη επώλησε […] εις τον κύριον μαστροχρίστο Λόζα Ζακύνθιον […] πλησίον το εν μέρος ο γρασιδότοπος της Μητροπόλεως, το άλλο του Σιδέρη Ντιλπεράκη και τα άλλα δύο μέρη η οδός».

[605] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 31, Αίγινα, 23 Οκτωβρίου 1827*: «οι παίδες του ποτέ Παναγιώτη Μπούπουλη, η Μαρία γυνή του Αργυρού Γιώργου και η αδελφή της η Σιδερή γυνή του Κωνσταντή Ντούση και ομολώγησαν ότι αυτοθελεί των και απροαιρέτως και με γνώμην των ανδρών τους επώλησαν […] πλησίον στον Κωνσταντή Ντούση και Παναγής Μπαϊραχτάρης και Γιάννης Σιουρμπάτης εκ δε του ετέρου εθνικό».

[606] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 32, Αίγινα, 29 Οκτωβρίου 1827*: «επώλησε το αμπέλι όπου έχει εις το Χαλάντρι εις της Αμυγδαλαίς στρέμμα και χωράφι στρέμματα 2 […] έχων πάσαν εξουσίαν πληρεστάτης με όσες αχλαδιές και αμυγδαλιές έχει μέσα κύριος και αυτών ο αγοραστής […] πλησίον της Μονής του Αγίου Ιωάννη Κυνηγού και Αποστόλη Τρικαλιώτη και παίδες Κωνσταντή Ντούση».

[607] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 33, Αίγινα, 30 Νοεμβρίου 1827*: «ο Κωνσταντής Ντούσης επώλησε το αμπέλι οπού έχει εις το Χαλάντρι εις της αμυγδαλές του παπά Δημήτρη Τρικαλιώτη […] πλησίον στον Βασίλη Κανάτζη και Γιαννάκος Γανοτζής και Μήτρος Άγγελος εκ δε του ετέρου ο Κωνσταντής Κουντουργιώτης».

[608] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 44, Αθήνα, 2 Μαρτίου 1824*: «πλησίον Μήτρου Λιούμη, Αργυρού Πυρή».

[609] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 448, Αθήνα, 20 Μαρτίου 1831.*

				Άγιος Γεώργιος Νεραντζές[610]		
				2. ελαιόδεντρα (προίκα) ρίζες 13/ Άγιος Δημήτριος Παλιοχώρης[611]	170	7/8/1829
56.	Ελέγκω	Ιωαννίδη/ Νικόλαος (Κοκώνα το δικό της επίθετο)	3	1. περιβολάκι (με νερό), ελαιόδεντρα 3 στρέμμα 1, σπορίες 2/ Αμπελόκηποι[612]	325	30/8/1829
				2. χωράφια στρέμματα 2/ Δράκος (Μεγάλος Λιμένας)[613]	480	2/11/1829
				3. αμπέλι[614]	900	11/12/1830
57.	Θεοδωράκης (Θεόδωρος)	Καρανευτής/ Σωτήριος (και ως Καρά Νεφτής-Καρανευφτής στο Α.Μ.Ο.Ε.)	4	1. χωράφι (πατρικό) στρέμματα 3/ Καραβάς[615]	200	30/12/1829
				2. ελαιόδεντρα ρίζες 10/Μπυρσάς[616]	200	3/1/1830
				3. ελαιόδενδρα[617]	160	13/4/1831
				4. σταυλότοπος[618]	250	28/2/1831

[610] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 55, Αίγινα, 14 Ιουλίου 1829*: «και έγινε κυρία εξουσιάστρια εις αυτά με όλον οπού ευρίσκονται την σήμερον υπό την εξουσίαν των Τουρκών οπού ό μη γένοιτο εαν δε μπάμε εις τας Αθήνας να χάνει η αγοράστρια τα γρόσια της με την αυτήν συμφωνίαν τα επαρήλαβεν […] πλησίον παίδες Μιδαρού και εθνικά του Τότζικα και Σταμάτα του Νικολού Μισερέτουλου και η έμπολη και η οδός».

[611] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 63, Αίγινα, 7 Αυγούστου 1829*: «η Ευφημία η θυγατήρ του ποτέ Κωνσταντή Ματούκα επώλησε τα ελαιόδεντρα […] της κυρίας Ελισάβετ θυγατρός του ποτέ Γιαννάκου Δανίλη […] τα επαρήλαβεν η αγοράστρια με όλον οπού ευρίσκονται την σήμερον υπό την εξουσίαν των Τουρκών οπού ό μη γένοιτο εάν δε μπάμε εις τας Αθήνας να χάνει η αγοράστρια τα γρόσια της […] πλησίον το εν μέρος εθνικά του Μαφή, το άλλο παίδες Παναγιώτη Βλάχου, το άλλο του Μήτρου Γιαλίστρα, εκ δε του ετέρου η έμπολη».

[612] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 72, Αίγινα, 30 Αυγούστου 1829*: «ο παπά Γεώργιος Μαρκοπουλιώτης επώλησε […] ομού με το νερό του ώρα 1 και 15 εις τελείαν πώλησιν της κυρίας Ελέγκος Νικολάου Ιωαννίδη […] πλησίον το εν μέρος Ηγουμένου Πετράκη, το άλλο Μητροπόλεως και το άλλο εθνικό».

[613] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 122, Αίγινα, 2 Νοεμβρίου 1829*: «ο Νικόλαος Στύρης ιδιοκτήτωρ χωραφίων 3 στρεμμάτων κείμενα εις του Δράκου εις τον Μεγάλο Λιμένα απέχοντα του ακροθαλασσίου τούτου περί τα τεσσεράκοντα βήματα […] αφού πρώτον εγνωστοποίησαν εις τον αδελφόν του περί της πωλήσεως της ιδιοκτησίας του ταύτης την πώλησιν του αυτός όχι πως δεν ηθέλησε να το αγοράσει αλλά ηθέλησε και αυτός να πωλήσει και το εδικόν του κατά τούτοις της μαρτυρίας του υποφαινομένου Κύρικος Νικολάου Δημητρίου Πασχάλη όστις ήτο διορισμένος παρά του Παναγή Στύρη να πωλήσει το εδικόν του και δεν εδυνήθει να το πωλήσει μη ευρών αγοραστή, ο ρηθείς Νικόλαος Στύρης φανερώνει ότι ιδία θελήσει επώλησε εις την Κοκώνα Ελένκω Νικολάου Ιωαννίδη Νικήτα τα 2 τα των ειρημένων 3 στρεμμάτων […] πλησίον το εν μέρος Ηγουμένου Πετράκη, το άλλο Μητροπόλεως και το άλλο εθνικό».

[614] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 132, Αθήνα, 11 Δεκεμβρίου 1830.*

[615] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 135, Αίγινα, 30 Δεκεμβρίου 1829*: «πλησίον του Καραθανάση και Νικολός Κακαντάς και του Νταλαλούμη και του Σιργιάρη».

[616] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 148, Αίγινα, 3 Ιανουαρίου 1830*: «πλησίον στου Μπαλή και Μουλά Μπεκύρη».

[617] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 551, Αθήνα, 13 Απριλίου 1831.*

[618] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 391, Αθήνα, 28 Φεβρουαρίου 1831.*

58.	Ιωάννης (Σπετζιώτης)	Κοροβύλας/ Νικόλαος (και Κοροβίλας)	7	1. μάντρα με χωράφια (πατρικά) στρέμματα 80/Μαδάρα[619]	4000	10/7/1829
				2. ζωτογαρότοπος, χωράφι, οσπίτια, αλώνι, δέντρα στρέμματα 300, οπού σέρνει το αλέτρι/ Όμορφη Εκκλησιά[620]	2500	13/7/1829
				3. χωράφια[621]	2100	19/2/1831
				4. μπακάλικα εργαστήρια δύο (2)[622]	2600	19/2/1831
				5. εργαστήριο παπουτσίδικο[623]	1200	19/2/1831
				6. εργαστήριο μπακάλικο[624]	600	27/4/1831
				7. μύλος[625]	15500	27/4/1831
59.	Μιχαήλ (Μικελής-Μικές)	Λαρόζας/ Αγγελάκης (Τζιβαρτζής)	10	1. κτήματα, χωράφια (πατρικά) στρέμματα 10/ Περιστέρι, Καντίλι[626]	180 (18x10)	9/1/1830

[619] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 47, Αίγινα, 10 Ιουλίου 1829*: «οι παίδες του ποτέ Νικολή Χαϊμαντά, ο Δημήτριος και η αδελφή του Μπίτζα, ομού με τον άντρα της τον Χρίστο Ταβάνη και η γυνή του ποτέ Νικολή Χαϊμαντά η Όρσα με τον Χατζή Φώτη και Νικολή Στρέφη τους επιτρόπους του ορφανού παιδιού του ποτέ Σιμεού Ζαχαρίτζα και από την μητέρα του επίτροποι ο Δημητράκης Χαϊμαντάς και Χρίστος Ταβάνης όλοι ομού συμφώνως και ομογνώμως επώλησαν την μάντρα με τα χωράφια […] οπού είχε αγορά από Σαράντη Ντούση και Ταραμένο και από Δαμάλη και παίδες Προβατάρη και τα ήμιση του Βλασαρού […] υποσχόμενοι οι άνωθεν πωλητές οπού αν καμίαν φοράν ήθελε έλθει εις νόμον ηλικίαν το ορφανό παιδί και ζητήσει το μερίδιον του το μερικών υπόσχονται οι άνωθεν πωλητές και επίτροποι του να του αποκρίνωνται εις πάσαν του εζημίαν και ενόχλησιν […] πλησίον αυτών το εν μέρος ηγούμενος Σπυριδωνίτη, το άλλον το παραθαλάσσιον της Μασιάς, το άλλο εθνικά του Εμίναγα εκ δε του ετέρου η οδός».

[620] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 49, Αίγινα, 13 Ιουλίου 1829*: «επώλησε (ο Κοτζάς Γιάννης του Αναστάση) τον ζωτογαρότοπον τον πατρικόν του […] χωράφι στρέματα 300 οπού είναι το μερίδιόν του ομού με τα οσπίτια και αλώνι και όσα δέντρα ήθελεν ευρεθούν μέσα ήμερα και άγρια και με τους αγρινούς τόπους έως εις τας κορυφάς των βουνών καθώς τρέχουν τα βουνά και κάτω και με τις μελισόμαντρες […] πλησίον ο τόπος του Αγίου Ανδρέα, το άλλο του Ηρακλή, το άλλο του Αγίου Τάφου των Σκουπιργιάνων και του Σπύρου Κοτζά τα παιδιά και εις όλα τα λαχίδια ο αγοραστής».

[621] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 351, Αθήνα, 19 Φεβρουαρίου 1831.*

[622] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 352, Αθήνα, 19 Φεβρουαρίου 1831.*

[623] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 353, Αθήνα, 19 Φεβρουαρίου 1831.*

[624] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 557, Αθήνα, 27 Απριλίου 1831.*

[625] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 558, Αθήνα, 27 Απριλίου 1831.*

[626] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 152, Αίγινα, 9 Ιανουαρίου 1830*: «η Μαρία θυγατήρ του ποτέ Ιωάννη Καφετζή και γυνή του Νικολάου Ψιμούλη εκ Λιβαδειάς επώλησε με γνώμην του ανδρός τηςτα πατρικά της οπού έχει εις το Καντίλι ανάμεσα και Περιστέρι […] διά γρόσια το στρέμμα 18 συμποσούμενα όλα γρόσια 180 […] ελευθερονόντος του κτήματος από πάσα υποθήκην ή από άλλην οποιανδήποτε υποχρέωσιν […] με όλον οπού ευρίσκεται την σήμερον υπό την εξουσίαν των Τουρκών ο δέ αγοραστής αγοράζει επί τη αδηλία της ελευθερώσεως της γης εκείνης διά τούτο […] εάν μην και δεν ελευθερωθώσιν αι Αθήναι η πωλήτρια να μην υποχρεούται να επιστρέψει του αγοραστού ούτε οβολόν […] πλησίον το εν μέρος εθνικά του Βαλτά και το άλλο του Τζαφούρη».

				2. οσπήτιο ερίπειο/ Πύργος του Αιόλου[627]	700 (233,13)	16/4/1832
				3. ελαιόδεντρα (προίκα) ρίζες 10/ Μάρμαρο Μύλου, Εβραϊκό Μνήμα[628]	130	27/1/1830
				4. οσπητότοπος, οσπήτιο, σπήτι[629]	5000	23/10/1830
				5. ελαιόδενδρα[630]	1680	10/12/1830
				6. οσπητότοπος/ Μαχαλάς Χασάν Μπέη Τζαμί[631]	1500	5/1/1831
				7. χωράφι[632]	500	30/1/1831
				8. σταυλότοπος[633]	600	23/2/1831
				9. ελαιόδενδρα[634]	250	23/2/1831
				10. χωράφι[635]	500	25/2/1831
60.	Κατίνκω	Περβολήτη (επίθετο συζύγου) (Κοκώνα το επίθετό της)	2	1. ελαιόδεντρα (πατρικά) ρίζες 40/ Βουνό[636]	500	7/10/1829
				2. χωράφι, ελαιόδεντρα (προίκα)/ στρέμμα 1,	150	22/10/1829

[627] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 360, Αθήνα, 16 Απριλίου 1832*: «το ερίπειον του Μεχμέτη Εμίνη αγοράν του παρά του Αβδουλάχη Λεβιζαδέ υιού του Μεχμέτη Εμίνη […] εις μεν τον πρώτον Μιχάλην Φ. Τζόρτην τα δύο τρίτα (466 γρ. και 27 παράδες), εις δε τον δεύτερον Μιχάλην Λαρόζαν διά το εν τρίτον (233 γρ. και 13 παράδες) […] η εγγύησις της πωλήσεως δεν βαρύνη επί του Θωμά Βρυζάκη ειμή διά το έν τρίτον […] πλησίον των εριπείων Αλλή Οντάμπαση, Δερβίς Βείζη, Αβδουλατέφι, μέρος με το οθωμανικόν Σχολείον και με την δημόσιαν οδόν». Ο αριθμός της πράξης είναι δικός μου και προκύπτει ακολουθώντας την αύξουσα σειρά των πράξεων του κώδικα ΓΑΚ 1. Στην ενότητα "Αντίγραφα Πωλητηρίων" η αρίθμηση του Π. Πούλου εκκινά από την αρχή. Για την παρούσα νοταριακή πράξη (Π.ΠΟΥΛΟΣ 360) δίνεται Αριθ. 29. (η αρίθμηση είναι του ιδίου του Νοταρίου Π.Πούλου).

[628] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 153, Αίγινα, 27 Ιανουαρίου 1830*: «η θυγατήρ (Βυζά Σοφία) Μήτρου Κροντηρά και γυνή Δημητράκη Βυζά επώλησε με γνώμην του ανδρός της από τα ελαιόδεντρα το προικιόν της οπού έχει εις τον μύλο το μάρμαρο εις το εβραικό μνήμα αποπάνω […] πλησίον το εν μέρος του Σαντιχτζή, το άλλο του Μετζή εκ δε του ετέρου της πωλήτριας».

[629] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 20, Αθήνα, 23 Οκτωβρίου 1830.*

[630] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 127, Αθήνα, 10 Δεκεμβρίου 1830*.

[631] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 193, Αθήνα, 5 Ιανουαρίου 1831*: «Ο αλής ανεψιός εις αδελφό του Χασάν Σελίμ Παπά […] οσπ. Εμίζ Μαχμούτη, οσπ. Σταύρου Μωραΐτη, Αναγνώστης Ζώης, οδοί».

[632] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 285, Αθήνα, 30 Ιανουαρίου 1831*.

[633] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 367, Αθήνα, 23 Φεβρουαρίου 1831*.

[634] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 368, Αθήνα, 23 Φεβρουαρίου 1831*.

[635] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 375, Αθήνα, 25 Φεβρουαρίου 1831*.

[636] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 97, Αίγινα, 7 Οκτωβρίου 1829*: «οι δύο αδελφές θυγατέρες του ποτέ Σωτήρη παπά Μάρκου η Ανέτα και η Μαριγώ […] και με γνώμην της μητρός τους […] επώλησαν τα πατρικά τους ελαιόδεντρα […] και ή μεν ήθελεν εύγουν παραπάνω να τα πληρώνει ο αγοραστής ή δε και είναι παρακάτω να επιστραφούν οπίσω η πωλήτρια την ποσότητα των ελειπομένων δένδρων κατά την αγοράν των […] τα επώλησαν της κυρίας Κοκώνας Κατίνκως γυνής του Χατζή Γρηγόρη Περβολήτη […] με όλον οπού ευρίσκονται την σήμερον υπό την εξουσίαν των Τουρκών οπού ό μη γένοιτο εάν δε μπάμε εις τας Αθήνας να χάνει η αγοράστρια τα γρόσια της […] πλησίον αυτών το εν μέρος παίδες Δημητράκη Θηβαίου, παίδες Χατζή Κολιάτζου και τα άλλα δύο μέρη η οδός».

				σπορία 1, ρίζες 8/ Βουνό[637]		
61.	Κάργια	Πινιάτα (Αιγηνίτη το πατρόνυμό της)	2	1. ελαιόδεντρα (αγορά) ρίζες 20/ Ποδαρού[638]	190	28/10/1829
				2. χωράφι, ελαιόδεντρα 11, ροιδιά 5, σίκινα 1, στρέμμα 1, σπορία 1/ Λαρδοξύστης[639]	150	30/10/1829
62.	Αγγελής	Σαλίγκαρος	2	1. χωράφι στρέμμα 1,5/ Μποστάνια (Πύργος [Σπάρου])[640]	180	27/10/1829
				2. αμπέλι (αγορά) στρέμμα 1,5/Μοσχάτο[641]	255	4/11/1829
63.	Δημήτριος	Σκουζές/ Χατζή Γεωργαντάς	3	1. χωράφι στρέμματα 2/ Ρέντης[642]	38 (/2=25.33) (δική μας εκτίμηση με βάση τα στρέμματα που πήραν)	5/3/1828
				2. ελαιόδεντρα ρίζες 7/ Μύρηγκα του Φιδιού[643]	75	24/9/1829
				3. χωράφι (αγορά) στρέμμα 1,5/ Σπιτάκι	57	19/12/1829

[637] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 99, Αίγινα, 22 Οκτωβρίου 1829*: «η Πηγή θυγατήρ Δ. Θηβαίου και γυνή του Κώστα Τζούση επώλησε […] εις την κυρία Κοκώνα Κατίνκω γυνή του Χατζή Γρηγόρη Περβολήτη […] πλησίον το εν μέρος παίδες Τυρναβίτη και Μήτρος Γιαλίστρας και ο αγοραστής εκ δε του ετέρου η οδός».

[638] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 94, Αίγινα, 28 Οκτωβρίου 1829*: «εις της κυρίας Καργιάς θυγατρός του ποτέ Νικολού Αιγηνίτη και γυνής Κωνσταντή παπά Αργυρού Πινιάτα […] πλησίον της Χρυσοσπηλαιότισσας και Παυλή Αλέξη και εθνικά του Υγριπόλη».

[639] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 95, Αίγινα, 30 Οκτωβρίου 1829*: «εις της κυρίας Καργιάς θυγατρός του ποτέ Νικολού Αιγηνίτη και γυνής Κωνσταντή παπά Αργυρού Πινιάτα […] πλησίον τα δύο μέρη παίδες Αντώνη Χορευταρά και το άλλο του Κιρίκου Ντανούρδη εκ δε του ετέρου το μονοπάτι».

[640] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 100, Αίγινα, 27 Οκτωβρίου 1829*: «η Σιδερή θυγατήρ του ποτέ Θανάση Χασιώτη και γυνή Σπύρου Χλωρού επώλησε […] πλησίον το εν μέρος του Ντελαλούμη, το άλλο παίδες Νικολού Τζιώτη και ο Κολιαλής και η οδός».

[641] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 101, Αίγινα, 4 Νοεμβρίου 1829*: «πλησίον του πωλητού και εθνικό και η οδός».

[642] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 326, Αίγινα, 5 Μαρτίου 1828*: «Ισον. έτερο γράμμα σημειωμένο από 29 Φεβρουαρίου 1828 […] το οποίο επούλησαν […] το ήμισυ στρέμμα του Αναγνώστη Μασούρη και το ενάμισυ εις τον Δημήτριον Σκουζέ […] πλησίον Μήτρος Τζούτζας, Αναγνώστης Μασούρης και τα άλλα δύο Όργιωνας». Αγορά από κοινού με τον Αναγνώστη Μασούρη.

[643] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 79, Αίγινα, 24 Σεπτεμβρίου 1829*: «η μήτηρ του Δημήτρη Μπισπυρίκου επώλησε την αγοράν του υιού της Δημήτρη ως κληρονόμισσα οπού ήτον εις […] πλησίον εις τον Σπύρο Κοντό και τους παίδες Παναγιώτη Βλάχου και Δράκου στράτα και του αγοραστού».

				Πανάγου[644]		
64.	Ελίζα	κόρη Δούκισσας Πλακεντίας (κόρη της Δουκίσσης της Πλακεντίας Σοφί ντε Μαρμπουά – Λεμπρέν-Sophie de Marbois-Lebrun)	21	1. χωράφια δύο[645]	5425	5/12/1830
				2. ελαιόδενδρα και νερό[646]	10275	27/1/1831
				3. χωράφι, γρασιδότοπος[647]	1000	27/1/1831
				4. ελαιόδενδρα, νερό[648]	34686	31/1/1831
				5. ελαιόδενδρα[649]	6117	9/3/1831
				6. ελαιόδενδρα[650]	3730	9/3/1831
				7. ελαιόδενδρα, νερό[651]	14700	9/3/1831
				8. ελαιόδενδρα[652]	1800	10/3/1831
				9. ελαιόδενδρα, νερό[653]	17838	10/3/1831
				10. ελαιόδενδρα[654]	4041	3/4/1831
				11. ελαιόδενδρα[655]	1340	3/4/1831
				12. ελαιόδενδρα[656]	1498	3/4/1831
				13. ελαιόδενδρα[657]	7008	3/4/1831
				14. ελαιόδενδρα[658]	5907	4/4/1831
				15. ελαιόδενδρα[659]	971	4/4/1831
				16. ελαιόδενδρα[660]	4095	4/4/1831
				17. ελαιόδενδρα[661]	3937	4/4/1831
				18. ελαιόδενδρα[662]	8085	4/4/1831
				19. ελαιόδενδρα[663]	3040	6/4/1831
				20. χωράφι[664]	2325	6/4/1831
				21. ελαιόδενδρα[665]	3677	10/4/1831
65.	Σωτήριος	Ιωαννίτης/	2	1. οσπητότοπος[666]	325	7/11/1830

[644] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 124, Αίγινα, 19 Δεκεμβρίου 1829*: «πλησίον το εν μέρος Αναγνώστης Θιάσπυρας, το άλλο ο Σύρμος, το άλλο το μονοπάτι».
[645] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 113, Αθήνα, 5 Δεκεμβρίου 1830.*
[646] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 269, Αθήνα, 27 Ιανουαρίου 1831*: «προσωπικώς και επιτροπικώς».
[647] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 271, Αθήνα, 27 Ιανουαρίου 1831.*
[648] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 287, Αθήνα, 31 Ιανουαρίου 1831.*
[649] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 432, Αθήνα, 9 Μαρτίου 1831.*
[650] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 433, Αθήνα, 9 Μαρτίου 1831.*
[651] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 434, Αθήνα, 9 Μαρτίου 1831.*
[652] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 436, Αθήνα, 10 Μαρτίου 1831.*
[653] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 438, Αθήνα, 10 Μαρτίου 1831.*
[654] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 507, Αθήνα, 3 Απριλίου 1831.*
[655] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 508, Αθήνα, 3 Απριλίου 1831.*
[656] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 509, Αθήνα, 3 Απριλίου 1831.*
[657] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 510, Αθήνα, 3 Απριλίου 1831.*
[658]*Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 512, Αθήνα, 4 Απριλίου 1831.*
[659] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 513, Αθήνα, 4 Απριλίου 1831.*
[660] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 514, Αθήνα, 4 Απριλίου 1831.*
[661] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 515, Αθήνα, 4 Απριλίου 1831.*
[662] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 516, Αθήνα, 4 Απριλίου 1831.*
[663] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 517, Αθήνα, 6 Απριλίου 1831.*
[664] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 520, Αθήνα, 6 Απριλίου 1831.*
[665] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 544, Αθήνα, 10 Απριλίου 1831.*

		Κώστας		2. οσπητότοπος[667]	300	10/2/1831
66.	Ιωάννης (Γιάνκος)	Φενερλής/ Γεώργιος	20	1.οσπητότοπος, ελαιόδεντρα, περιβόλι[668]	15401	28/10/1830
				2. χωράφι[669]	700	7/11/1830
				3. οσπιτότοπους δύο[670]	3500	7/11/1830
				4. ελαιόδενδρα[671]	6000	11/11/1830
				5. ελαιόδενδρα, περιβόλια, αμπελότοπος, οσπητότοπος και ζευγάρι ένα.[672]	2500	18/11/1830
				6. ελαιόδενδρα, αμπέλια και νερό[673]	1530	20/11/1830
				7. ελαιόδενδρα, νερό[674]	1600	24/11/1830
				8. οσπητότοπος[675]	1250	5/12/1830
				9. οσπητότοπος[676]	600	8/12/1830
				10. ελαιόδενδρα[677]	1200	10/12/1830
				11. ελαιόδενδρα, περιβόλι, οσπητότοπος[678]	4761	11/12/1830
				12. ελαιόδενδρα[679]	440	13/12/1830
				13. ελαιόδενδρα[680]	4175	9/2/1831
				14. νερό[681]	165	14/2/1831
				15. ελαιόδενδρα, νερό[682]	3700	18/2/1831
				16. ελαιόδενδρα, αμπέλι, νερό, πύργος, περιβόλι, οσπητότοπος[683]	12116	26/3/1831

[666] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 45, Αθήνα, 7 Νοεμβρίου 1830.*
[667] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 308, Αθήνα, 10 Φεβρουαρίου 1831.*
[668] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 26, Αθήνα, 28 Οκτωβρίου 1830.*
[669] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 44, Αθήνα, 7 Νοεμβρίου 1830.*
[670] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 48, Αθήνα, 7 Νοεμβρίου 1830.*
[671] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 55, Αθήνα, 11 Νοεμβρίου 1830.*
[672] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 74, Αθήνα, 18 Νοεμβρίου 1830.*
[673] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 78, Αθήνα, 20 Νοεμβρίου 1830.*
[674] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 83, Αθήνα, 24 Νοεμβρίου 1830.*
[675] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 112, Αθήνα, 5 Δεκεμβρίου 1830.*
[676] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 120, Αθήνα, 8 Δεκεμβρίου 1830.*
[677] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 125, Αθήνα, 10 Δεκεμβρίου 1830.*
[678] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 131, Αθήνα, 11 Δεκεμβρίου 1830.*
[679] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 138, Αθήνα, 13 Δεκεμβρίου 1830.*
[680] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 306, Αθήνα, 9 Φεβρουαρίου 1831.*
[681] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 337, Αθήνα, 14 Φεβρουαρίου 1831.*
[682] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 346, Αθήνα, 18 Φεβρουαρίου 1831.*
[683] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 471, Αθήνα, 26 Μαρτίου 1831.*

				17. ελαιόδενδρα, αμπέλια[684]	1284	11/4/1831
				18. ελαιόδενδρα, κήπος, παλιάμπελο, περιβόλι, νερό, πύργος, αμπέλι[685]	11750	27/4/1831
				19. ελαιόδενδρα[686]	500	14/5/1831
				20. ελαιώνες 2 με 120 ελαιόδεντρα, περιβόλι με 28 ελαιόδεντρα και νερό, αμπελότοπος, οσπητότοπος, στρέμματα 14 συνολικά/ Κηφισιά, Τζινάρι[687]	8800 (/2= 4400)	[1830] (ενδεικτικά την τοποθετούμε Ιανουάριο για να προσμετρηθεί η εγγραφή της πράξης στο έτος)
67.	Ιάκωβος-Ρίζος	Ραγκαβής/ Γεώργιος	12	1. περιβόλι, χωράφι[688]	3350	4/11/1830
				2. περιβόλι[689]	9500	5/11/1830
				3. ελαιόδενδρα[690]	1533	14/11/1830
				4. πυργότοπος, περιβόλι, ελαιόδενδρα[691]	2192	20/11/1830
				5. ελαιόδενδρα ρίζες 66 συνολικά/ Άγιος Δημήτριος (Μαρούσι)[692]	968	5/1/1831
				6. περιβόλια[693]	1600	20/1/1831
				7. ελαιόδενδρα[694]	754	24/1/1831
				8. ελαιόδενδρα[695]	798	27/1/1831

[684] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 550, Αθήνα, 11 Απριλίου 1831.*

[685] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 559, Αθήνα, 27 Απριλίου 1831*

[686] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 583, Αθήνα, 14 Μαΐου 1831.*

[687] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 3, Αθήνα, [1830]*: «Οσμάνης του Φεϊζουλάχ σύζυγος της Σεινέπ Χανούμ θυγατέρας Αλιάζ Πέι Αχμέτ […] Στέφανος Γεωργίου επίτροπος της συζύγου του Μαρούσας και της θυγατέρας Ελένης […] ελαιώνας με 48 ελαιόδεντρα στην Κηφισιά, ελαιώνας με 72 ελαιόδεντρα στο Τζινάρι, περιβόλι 10 στρεμμάτων με 28 ελαιόδεντρα και γλυκύ νερό, αμπελότοπος 2 στρεμμάτων, οσπητότοπος 2 στρεμμάτων στην Κηφισιά, Οσπιτότοπος στο Χασεκή Τζαμί […]. Αγορά από κοινού με τον Στέφανο Γεωργίου (επίτροπος).

[688] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 37, Αθήνα, 4 Νοεμβρίου 1830.* Ο Ιάκωβος Ρίζος Ραγκαβής ήταν Κωνσταντινουπολίτης. Αναδείχτηκε στον μεγαλύτερο τοκογλύφο της περιόδου, ο οποίος δάνειζε χρήματα με την υποθήκευση των κτημάτων του δανειζόμενου σε αυτόν.

[689] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 38, Αθήνα, 5 Νοεμβρίου 1830.*

[690] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 61, Αθήνα, 14 Νοεμβρίου 1830.*

[691] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 79, Αθήνα, 20 Νοεμβρίου 1830.*

[692] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 192, Αθήνα, 5 Ιανουαρίου 1831*: «1 ελαιότοπο εις το Μαρούσι με 28 ελαιόδεντρα εις το μέρος του Αγίου Δημητρίου, 1 ελαιότοπο εις το δρόμο της Κηφισιάς με 38 ελαιόδεντρα […] ελαιόδεντρα του Σπύρου Κοπίδη, ελαιόδεντρα Γιαννάκη Μίτζιου, ελαιόδεντρα Σεΐχ Μουράτη, οδός Κηφισιάς, Σπύρος Σιγέρας».

[693] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 244, Αθήνα, 20 Ιανουαρίου 1831.*

[694] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 260, Αθήνα, 24 Ιανουαρίου 1831.*

				9. ελαιόδενδρα[696]	680	9/2/1831
				10. ελαιόδενδρα, νερό[697]	2700	9/2/1831
				11. χωράφι[698]	310	26/2/1831
				12. οσπητότοπος[699]	1700	27/2/1831
68.	Γεώργιος	Λεβέντης/ Θεόδωρος	9	1. οσπητότοπος/ Μαχαλάς Χασάν Μπέι Τζαμί[700]	6000	31/12/1830
				2. οσπητότοπος/ Μαχαλάς Γενί Τζαμί[701]	3000	2/1/1831
				3. περιβόλια δύο (2)[702]	5950	5/3/1831
				4. χωράφια[703]	685	7/3/1831
				5. περιβόλι[704]	8000	28/3/1831
				6. οσπητότοπος (σταύλος)[705]	380	1/4/1831
				7. οσπητότοπος[706]	400	6/4/1831
				8. τσιφλίκι Μαχόνια με τα ζευγαρόσπιτα, ελαιότοπους, νερό[707]	15000	12/7/1831
				9. ζευγοστάσια 5, ελαιόδενδρα, ζευγαροσπητότοποι, ζευγαρόσπητα, αλώνια/ Λιάδα, Δούγλα[708]	22000	2/8/1831
69.	Γεώργιος	Φίνλεϊ[709] (Φίνλεϋ)	9	1. εργαστηρότοπος[710]	3500 (/2= 1750)	22/6/1831
				2. οσπητότοπος[711]	6750	20/11/1830

[695] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 270, Αθήνα, 27 Ιανουαρίου 1831.*
[696] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 301, Αθήνα, 9 Φεβρουαρίου 1831.*
[697] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 307, Αθήνα, 9 Φεβρουαρίου 1831.*
[698] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 383 Αθήνα, 26 Φεβρουαρίου 1831.*
[699] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 384 Αθήνα, 27 Φεβρουαρίου 1831.*
[700] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 181 Αθήνα, 31 Δεκεμβρίου 1830*: «[πλησίον] οσπήτιο Χουσεΐν Ρήγα, εκκλησία, Βελής».
[701] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 186, Αθήνα, 2 Ιανουαρίου 1831*: «[πλησίον] ελαιοτριβότοπος του Αγίου Ανδρέου, οσπήτιο του Σωτήρη Κοτίνα, Δημητράκης Ζαχαρίτζας, οδοί».
[702] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 410, 411, Αθήνα, 5 Μαρτίου 1831*.
[703] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 431, Αθήνα, 7 Μαρτίου 1831.*
[704] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 483, Αθήνα, 28 Μαρτίου 1831.*
[705] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 501, Αθήνα, 1 Απριλίου 1831.*
[706] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 518, Αθήνα, 6 Απριλίου 1831.*
[707] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 616, Αθήνα, 12 Ιουλίου 1831.*
[708] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 626, Αθήνα, 2 Αυγούστου 1831.*
[709] Ο Τζορτζ Φίνλεϊ (*George Finlay*, 21 Δεκεμβρίου 1799 - 26 Ιανουαρίου 1875) ήταν Βρετανός ιστορικός, σκωτικής καταγωγής και φιλέλληνας.
[710] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 606, Αθήνα, 22 Ιουνίου 1831.* Αγορά από κοινού με τον Κωνσταντίνο Στρατουδάκη.
[711] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 82, Αθήνα, 20 Νοεμβρίου 1830.*

				3. οσπήτιο[712]	12400	26/11/1830
				4. οσπητότοπος[713]	6500	19/1/1831
				5. οσπητότοπος[714]	1600	26/1/1831
				6. οσπητότοπος[715]	1000	28/1/1831
				7. οσπήτιο[716]	7000	25/2/1831
				8. οσπητότοπος[717]	2200	4/3/1831
				9. τσιφλίκι Λιόσια[718]	6400	21/12/1832
70.	Κωνσταντίνος (1796-1856)	Ζωγράφος	7	1. περιβόλι[719]	4300	31/3/1831
				2. σταυλότοπος[720]	800	29/4/1831
				3. οσπητότοπους δύο[721]	3200	29/4/1831
				4. χωράφι[722]	280	30/4/1831
				5. οικόπεδο[723]	2750	13/6/1831
				6. οσπήτιο[724]	600	27/7/1831
				7. πύργος, σταυλότοπος, κήπος[725]	2150	2/8/1831
71.	Δημήτριος	Θεοδωράκης	7	1. ελαιόδενδρα[726]	3700	14/11/1830
				2. ελαιόδενδρα[727]	1377	17/11/1830
				3. ελαιόδενδρα[728]	6888	19/11/1830
				4. τσιφλίκι Καρέλα, ζευγάρια 4, χαλασμένος πύργος, ελαιόδενδρα, αλώνια 4, αμπέλι[729]	11500	19/11/1830
				5. ελαιόδενδρα, νερό[730]	3973	20/11/1830
				6. ελαιόδενδρα, νερό[731]	2340	8/12/1830

[712] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 92, Αθήνα, 26 Νοεμβρίου 1830.*
[713] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 241, Αθήνα, 19 Ιανουαρίου 1831.*
[714] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 266, Αθήνα, 26 Ιανουαρίου 1831.*
[715] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 275, Αθήνα, 28 Ιανουαρίου 1831.*
[716] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 373, Αθήνα, 25 Φεβρουαρίου 1831.*
[717] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 401, Αθήνα, 4 Μαρτίου 1831.*
[718]*Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 704, Αθήνα, 21 Δεκεμβρίου 1832.* Το 1832 ο Αναγνώστης Πρίφτης από χωρίον Τζούρκα ετών 38 μαρτυρεί ενώπιον της Μικτής Ελληνοοθωμανικής Επιτροπής στην Αθήνα, για το τσιφλίκι *«Λιόσα»* του Κιαμήλμπεη. (πηγή: *Γ.Α.Κ., μαρτυρίες της Μικτής Επιτροπής , Φ129*).
[719] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 492, Αθήνα, 31 Μαρτίου 1831.*
[720] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 567, Αθήνα, 29 Απριλίου 1831.*
[721]*Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 568, Αθήνα, 29 Απριλίου 1831.*
[722] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 574 Αθήνα, 30 Απριλίου 1831.*
[723] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 591, Αθήνα, 13 Ιουνίου 1831.*
[724] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 622, Αθήνα, 27 Ιουλίου 1831.*
[725] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 627, Αθήνα, 2 Αυγούστου 1831.*
[726] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 65, Αθήνα, 14 Νοεμβρίου 1830.*
[727] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 72, Αθήνα, 17 Νοεμβρίου 1830.*
[728] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 75, Αθήνα, 19 Νοεμβρίου 1830.*
[729] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 77, Αθήνα, 19 Νοεμβρίου 1830.*
[730] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 80, Αθήνα, 20 Νοεμβρίου 1830.*

				7. οσπητότοπος[732]	1000	22/10/1832
72.	Θεόδωρος	Μαρκάκης/ Ιωάννης	7	1. χωράφι στρέμματα 30/ Κανδύλη[733]	500	9/1/1831
				2. αλώνι (αλωνότοπος) με 1 αυλάκι, στρέμμα 1/ Πόρτα Βασιλοπούλας[734]	150	9/1/1831
				3. οσπητότοπος/ Γύφτικα[735]	450 (/2= 225)	12/1/1831
				4. χωράφι[736]	100	14/1/1831
				5. ελαιόδενδρα[737]	840	16/1/1831
				6. οσπητότοπος[738]	200	16/1/1831
				7. ελαιόδενδρα[739]	525	17/2/1831
73.	Ανδρέας	Μιαούλης (ή Βώκος (Ύδρα 20 Μαΐου 1769 – Αθήνα 11 Ιουνίου 1835)	7	1. χωράφι ένα[740]	1500	10/11/1830
				2. ελαιόδενδρα, χωράφια[741]	13250	12/2/1831
				3. χωράφι[742]	2550	26/3/1831
				4. περιβόλι[743]	2000	4/12/1830
				5. ελαιόδενδρα[744]	960	28/3/1831
				6. ζευγάρια δύο, τέσσερα ζευγαρόσπιτα, αλώνια 4/ Μαραθώνας[745]	9000	29/1/1831
				7. περιβόλι με νερό στρέμματα 24/ Κηφισιά[746]	10000	[1830] (ενδεικτικά την τοποθετούμε Ιανουάριο για να

[731] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 121, Αθήνα, 8 Δεκεμβρίου 1830.*
[732]*Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 667, Αθήνα, 22 Οκτωβρίου 1832.*
[733] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 200, Αθήνα, 9 Ιανουαρίου 1831*: «[πλησίον] χωράφια των Κουτσογιάννη, Σταύρου Βάλμα, Γιάννη Βενέτα, οδοί».
[734] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 201, Αθήνα, 9 Ιανουαρίου 1831*: «[πλησίον] αλώνι του Χαμζά Εφένδη, Τατάρ Αχμέτης, Ιλιάζ Μπέι, οδός».
[735] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 204, Αθήνα, 12 Ιανουαρίου 1831*: «[πλησίον] οσπ. Μανδραβύλη, Λόνδρου, οδοί». Αγορά από κοινού με τον Σαλίχη Ρεμεζάνη.
[736] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 213, Αθήνα, 14 Ιανουαρίου 1831.*
[737] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 224, Αθήνα, 16 Ιανουαρίου 1831.*
[738] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 227, Αθήνα, 16 Ιανουαρίου 1831.*
[739]*Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 340, Αθήνα, 17 Φεβρουαρίου 1831.*
[740]*Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 50, Αθήνα, 10 Νοεμβρίου 1830.*
[741] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 319, Αθήνα, 12 Φεβρουαρίου 1831.*
[742] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 470, Αθήνα, 26 Μαρτίου 1831.*
[743] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 110, Αθήνα, 4 Δεκεμβρίου 1830.*
[744] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 480, Αθήνα, 28 Μαρτίου 1831.*
[745] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 277, Αθήνα, 29 Ιανουαρίου 1831.*
[746]*Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 11, Αθήνα, [1830]*: «[πλησίον] περιβόλι Οσμάν Μπουλούκπαση, δέντρα του Βαλντέ, χωράφι Μεχμέτ Πετουλλάφτη, νερό Βολτάνη».

						προσμετρηθεί η εγγραφή της πράξης στο έτος)
74.	Νικόλαος (Νικολάκης)	Γκίκας/ Θεόδωρος (Υδραίος)	6	1. οσπητότοπος[747]	1600	3/2/1831
				2. περιβόλια δύο με νερό[748]	18500	3/7/1831
				3. περιβόλι, νερό[749]	7200	3/7/1831
				4. αλευρόμυλος[750]	10000	10/10/1832
				5. ελαιοτριβότοπος[751]	2300	22/10/1832
				6. οικόπεδα[752]	3400	4/11/1832
75.	Νικόλαος	Δημητριάδης (Χίος)	6	1. ελαιόδενδρα, αμπέλι[753]	2095	15/1/1831
				2. περιβόλια με ελαιόδενδρα	2000	9/3/1831
				3. οσπητότοπος, περιβόλι με ελαιόδενδρα, αμπέλι[754]	2500	10/3/1831
				4. ελαιόδενδρα[755]	700	2/5/1831
				5. χωράφια[756]	1700	27/6/1831
				6. ζευγοστάσια δύο/ πλησίον πόλης Αθηνών[757]	9750 (/2= 4875)	16/7/1832
76.	Μάλκολμ Sir Pulteney Malcolm (20 Φεβρουαρίου 1768 – 20 Ιουλίου 1838)[758]	Πάλτνι (ως Πούτλεϊ στη βάση δεδομένων) (Άγγλος Ναύαρχος)	6	1. περιβόλι[759]	2000	29/12/1830
				2. περιβόλι[760]	1300	29/12/1830
				3. περιβόλι[761]	5000	29/12/1830
				4. περιβόλι[762]	1450	29/12/1830
				5. περιβόλι[763]	3000	2/4/1831
				6. ελαιόδενδρα[764]	1760	4/5/1831

[747] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 291, Αθήνα, 3 Φεβρουαρίου 1831.*
[748] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 612, Αθήνα, 3 Ιουλίου 1831.*
[749] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 613, Αθήνα, 3 Ιουλίου 1831.*
[750] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 665, Αθήνα, 10 Οκτωβρίου 1832.*
[751] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 666, Αθήνα, 22 Οκτωβρίου 1832.*
[752] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 676, Αθήνα, 4 Νοεμβρίου 1832.*
[753] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 219, Αθήνα, 15 Ιανουαρίου 1831.*
[754]*Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 437, Αθήνα, 10 Μαρτίου 1831.*
[755] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 578, Αθήνα, 2 Μαΐου 1831.*
[756] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 611, Αθήνα, 27 Ιουνίου 1831.*
[757]*Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 647, Αθήνα, 16 Ιουλίου 1832.*
[758] Ο Μάλκολμ, όπως φαίνεται και από τις στοχευμένες αγορές, επιδίωξε να επενδύσει αγοράζοντας γη. Το χειμώνα του 1830-1831 έχει ήδη οικοδομήσει μια περίοπτη οικία- έπαυλη στα Πατήσια ξοδεύοντας το υπέρογκο ποσό των 3000 χρυσών λιρών. Ο Γερμανός αρχαιολόγος Λουδοβίκος Ρος (Ludwig Ross, 1806 - 1859), τον Αύγουστο του 1832 αναφέρει βέβαια πως ο Μάλκολμ έχτισε την έπαυλη από καθαρό φιλελληνισμό. (Λουδοβίκος Ρος *Αναμνήσεις και Ανακοινώσεις από την Ελλάδα (1832 - 1833*, Εκδόσεις Τολίδη, Αθήνα, 1976). Η έπαυλη του Μάλκολμ σώζεται μέχρι σήμερα και στεγάζει ένα τμήμα του Ασύλου Ανιάτων (ιδρ. 1893). Έχει χτιστεί στη θέση ακριβώς όπου ο

77.	Γαϊτάνος (Γκαετάνο)	Μοράλια (Γενοβέζος)	5	1. ελαιόδενδρα[765]	880	28/2/1831
				2. οσπητότοπος[766]	1200	6/3/1831
				3. περιβόλι[767]	3200	7/3/1831
				4. περιβόλι, ελαιόδενδρα[768]	9454	30/3/1831
				5. μέρος του Καρρά, 1 1/2 ζευγάρι, 2 ζευγαρόσπιτα, 7 καλύβια, 1/4 Πύργου, 1 αλώνι, 1 μελισσόμανδρα, 3 ελαιόδενδρα, χωράφια[769]	7000	11/2/1831
78.	Γρηγόριος	Παλαιολόγος	5	1. χωράφια, ελαιόδενδρα/ πλησίον πόλης[770]	2000	28/7/1832
				2. περιβόλι/ Αμπελόκηποι [771]	1125	13/8/1832
				3. περιβόλι/ Αμπελόκηποι [772]	1250	13/9/1832
				4. οσπητότοπος[773]	500	26/11/1832
				5. χωράφι/ Αμπελόκηποι[774]	200	1/12/1832
79.	Λουκάς	Πύρρος/ Παναγιώτης (Σαλωνίτης)	5	1. οσπήτιο με περιβόλι και σταυλότοπος[775]	15000	24/2/1831
				2. χαμόμυλος, νερόμυλος/ Κουκουβάουνες[776]	13700	20/3/1831
				3. εργαστήριο[777]	4000	23/3/1831
				4. οσπητότοπος[778]	1500	27/3/1831

Κιουταχής, κατά την πολιορκία της Ακρόπολης, είχε στήσει τη σκηνή του. Την έπαυλη την αγόρασε αργότερα ο Σπυρίδων Τρικούπης για κατοικία του. Ένα διάστημα στέγασε και τη γαλλική πρεσβεία.

[759] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 166, Αθήνα, 29 Δεκεμβρίου 1830.*
[760] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 169, Αθήνα, 29 Δεκεμβρίου 1830.*
[761]*Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 170, Αθήνα, 29 Δεκεμβρίου 1830.*
[762] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 171, Αθήνα, 29 Δεκεμβρίου 1830.*
[763] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 505, Αθήνα, 2 Απριλίου 1831.*
[764] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 580, Αθήνα, 4 Μαΐου 1831.*
[765] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 390, Αθήνα, 28 Φεβρουαρίου 1831.*
[766] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 421, Αθήνα, 6 Μαρτίου 1831.*
[767] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 426, Αθήνα, 7 Μαρτίου 1831.*
[768] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 489, Αθήνα, 30 Μαρτίου 1831.*
[769] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 317, Αθήνα, 11 Φεβρουαρίου 1831.*
[770] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 642, Αθήνα, 28 Ιουλίου 1831.*
[771] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 645, Αθήνα, 13 Αυγούστου 1832.*
[772] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 657, Αθήνα, 13 Σεπτεμβρίου 1832.*
[773] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 679, Αθήνα, 26 Νοεμβρίου 1832.*
[774] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 682, Αθήνα, 1 Δεκεμβρίου 1832.*
[775] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 372, Αθήνα, 24 Φεβρουαρίου 1831.*
[776] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 451, Αθήνα, 20 Μαρτίου 1831.*
[777] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 462, Αθήνα, 23 Μαρτίου 1831.*

				5. περιβόλι με 72 ώρες νερό, ελαιόδενδρα[779]	13500	18/6/1831
80.	Αυγερινός	Γεωργίου (Κρητικός)	4	1. εργαστηρότοπος[780]	800	8/4/1831
				2. εργαστηρότοπος[781]	600	8/4/1831
				3. περιβόλι[782]	2975	8/4/1831
				4. γρασιδότοπος[783]	344	3/6/1831
81.	Παναγιώτης	Δημητρακό-πουλος/ Δημήτριος	4	1. ελαιόδενδρα[784]	1568	24/1/1831
				2. περιβόλι[785]	6500	7/3/1831
				3. ελαιόδενδρα[786]	300	7/3/1831
				4. περιβόλι[787]	1800	28/4/1831
82.	Γεώργιος	Χρήστου-Ιωαννίτης (Χρήστου ως επώνυμο)	8	1. ελαιόδεντρα με νερό[788]	2025	23/10/1830
				2. ελαιόδεντρα[789]	3600	24/10/1830
				3. οσπητότοπος[790]	2100	15/12/1830
				4. οσπητότοπος/ Σοκάκι Τσεσμέ[791]	450	[1830] (ενδεικτικά την τοποθετούμε Ιανουάριο για να προσμετρηθεί η εγγραφή της πράξης στο έτος)
				5. περιβόλι με ελαιόδενδρα, συκαμιναίες με νερό, χωράφι με ελαιόδενδρα[792]	7673	10/12/1830
				6. οσπητότοπος[793]	450	30/1/1831

[778] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 478, Αθήνα, 27 Μαρτίου 1831.*
[779] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 602, Αθήνα, 18 Ιουνίου 1831.*
[780] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 530, Αθήνα, 8 Απριλίου 1831.*
[781] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 531, Αθήνα, 8 Απριλίου 1831.*
[782] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 532, Αθήνα, 8 Απριλίου 1831.*
[783] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 589, Αθήνα, 3 Ιουνίου 1831.*
[784] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 262, Αθήνα, 24 Ιανουαρίου 1831.*
[785] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 424, Αθήνα, 7 Μαρτίου 1831.*
[786] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 428, Αθήνα, 7 Μαρτίου 1831.*
[787] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 564, Αθήνα, 28 Απριλίου 1831.*
[788] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 19, Αθήνα, 23 Οκτωβρίου 1830.*
[789] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 23, Αθήνα, 24 Οκτωβρίου 1830.*
[790] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 141, Αθήνα, 15 Δεκεμβρίου 1830.*
[791] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 2, Αθήνα, [1830]*: «[πλησίον] Μουσταφά Πετουλλάφτη, Μερεμετλής Τζαχία Μουσταφάς, οδοί».
[792] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 128, Αθήνα, 10 Δεκεμβρίου 1830.*
[793] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 284, Αθήνα, 30 Ιανουαρίου 1831.*

				7. οσπητότοπος[794]	900	8/4/1831
				8. ελαιότοπος, ελαιόδεντρα[795]	1224	[1830] (ενδεικτικά την τοποθετούμε Ιανουάριο για να προσμετρηθεί η εγγραφή της πράξης στο έτος)
83.	Αναστάσιος	Μισσιρλής/ Δημήτριος (Ιωαννίτης) (και ως Μισιρλής στη βάση δεδομένων)	4	1. εργαστηρότοπος[796]	110	5/3/1831
				2. οσπητότοπος[797]	800	20/3/1831
				3. χωράφι, χαμόμυλος[798]	2600	7/11/1832
				4. εργαστηρότοπος[799]	110	15/12/1830
84.	Γεώργιος	Μωραΐτης/ Απόστολος	4	1. οσπήτιο[800]	8500	6/11/1830
				2. σταυλότοπος[801]	500	17/1/1831
				3. τσιφλίκι Γιάντζα με 10 ζευγάρια, ζευγαρόσπιτα, αμπέλια, ελαιόδενδρα, αλώνια[802]	22500	24/5/1831
				4. οσπητότοπος ένας[803]	1000	10/11/1830
85.	Ιωάννης	Παπαρρηγό-πουλος	4	1. οσπητότοπος[804]	800	22/1/1831
				2. περιβόλι[805]	7300	30/1/1831
				3. χωράφι/ Πειραιάς[806]	3150	13/2/1831
				4. οσπήτιο/ Χασάν Μπέι Τζαμί[807]	3000	[1830] (ενδεικτικά

[794] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 533, Αθήνα, 8 Απριλίου 1831.*
[795] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 10, Αθήνα, [1830]*: «[πλησίον] περιβόλι Μεμίση Αγά, περιβόλι Νικολάου Ζαϊμπέτη, εμπολή ναού, περιβόλι Αναγνώστη Πέρου».
[796] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 413, Αθήνα, 5 Μαρτίου 1831.*
[797] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 449, Αθήνα, 20 Μαρτίου 1831.*
[798] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 678, Αθήνα, 7 Νοεμβρίου 1832.*
[799] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 139, Αθήνα, 15 Δεκεμβρίου 1830.*
[800] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 40, Αθήνα, 6 Νοεμβρίου 1830.*
[801] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 229, Αθήνα, 17 Ιανουαρίου 1831.*
[802] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 584, Αθήνα, 24 Μαΐου 1831.*
[803] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 53, Αθήνα, 10 Νοεμβρίου 1830.*
[804] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 252, Αθήνα, 22 Ιανουαρίου 1831.*
[805] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 281, Αθήνα, 30 Ιανουαρίου 1831.*
[806] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 327, Αθήνα, 13 Φεβρουαρίου 1831.*
[807] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 7, Αθήνα, [1830]*: «[πλησίον] Μεχμέτης Γιαγιάς, Ιμπραίμ Γιουσούφ Ρεΐζης, Ομέρ Σπάρου».

						την τοποθετούμε Ιανουάριο για να προσμετρηθεί η εγγραφή της πράξης στο έτος)
86.	Σταυρής	Σάββας	4	1. οσπητότοπος[808]	4000	24/11/1830
				2. χωράφι, γρασιδότοπος[809]	2000 (/2= 1000)	24/11/1830
				3. ζευγάρι, αχυρότοπος, αλώνια, περιβόλι με νερό[810]	460	28/11/1830
				4. χωράφια, περιβόλι, αλώνια, οσπητότοπος[811]	4600	28/11/1830
87.	Αικατερίνη (Κατίγκω)	Αλεξίου	3	1. αμπελότοπος, στρέμματα 5/ Βολτάνι Κηφισιάς[812]	400	29/12/1830
				2. οσπητότοπος με κήπο και ελαιόδενδρα και νερό, ρίζες 29/ Κηφισιά[813]	1000	29/12/1830
				3. νερό/ Κηφισιά[814]	206	29/12/1830
88.	Γεώργιος	Αντωνόπουλος/ Μιχαήλ	3	1. οσπητότοπος[815]	800	16/12/1830
				2. οσπητότοπος[816]	1100	13/2/1831
				3. ελαιόδενδρα[817]	7588	14/3/1831
89.	Ιωσήφ	Βελισσάριος (Βελισάριος)	3	1. ελαιόδενδρα[818]	1742 (/2= 871)	24/12/1830
				2. χωράφια με ελαιόδενδρα[819]	620	24/12/1830

[808] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 87, Αθήνα, 24 Νοεμβρίου 1830.*

[809] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 88, Αθήνα, 24 Νοεμβρίου 1830.* Αγορά από κοινού με τον Λεόντιο Μιχάλη του Αναγνώστη.

[810] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 93, Αθήνα, 28 Νοεμβρίου 1830.*

[811] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 94, Αθήνα, 28 Νοεμβρίου 1830.*

[812] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 172, Αθήνα, 29 Δεκεμβρίου 1830*: [πλησίον] Σαλή Βεΐζη, Γυανάς».

[813] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 173, Αθήνα, 29 Δεκεμβρίου 1830*: «προσωπικώς και επιτροπικώς (του Στέφανου Γεωργίου) […] [πλησίον] οσπήτιο του Δερβισάκη, Γιάννης Σαλιάς, Κυριάκος Κοτζομπάκης, Οσμάν Μπουλούκπαση».

[814] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 174, Αθήνα, 29 Δεκεμβρίου 1830*: [νερό κάθε 15 την Πέμπτη].

[815] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 145, Αθήνα, 16 Δεκεμβρίου 1830.*

[816] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 320, Αθήνα, 13 Φεβρουαρίου 1831.*

[817] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 446, Αθήνα, 14 Μαρτίου 1831.*

[818] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 156, Αθήνα, 24 Δεκεμβρίου 1830.* Αγορά από κοινού με τον Σταύρο Αντωνίου.

				3. ελαιόδενδρα[820]	242 (/2= 121)	21/1/1831
90.	Δημήτριος	Μιαούλης/ Θεοφάνης (Βώκος, Βόκος)	3	1. οσπητότοπος[821]	1725	24/11/1830
				2. χωράφι[822]	262	16/12/1830
				3. χωράφι γρασιδότοπο[823]	100	6/3/1831
91.	Πιέρος (Πιέρρος)	Κάπαρης (Κάππαρης)	3	1. χωράφια[824]	1100	28/11/1830
				2. χωράφια[825]	650	28/11/1830
				3. χωράφι και νερό[826]	900	17/11/1830
92.	Σπύρος	Καραγιάννης	3	1. χωράφι με ελαιόδεντρα[827]	2900 (/2= 1450)	3/11/1830
				2. ελαιόδενδρα[828]	675 (/2= 337,5)	13/11/1830
				3. χωράφι[829]	450	19/2/1831
93.	Κωνσταντίνος	Καρταλάς/ Σπύρος	3	1. ελαιόδενδρα[830]	570	8/12/1830
				2. ελαιόδενδρα[831]	410 (/2= 205)	17/2/1831
				3. χωράφι[832]	450 (/2= 225)	26/2/1831
94.	Αλέξανδρος	Κοντόσταυλος (Χίος)	4	1. ελαιόδενδρα, περιβόλι, νερό[833]	6400	-/6/1831
				2. οικόπεδο/πόλη[834]	2000	24/9/1832
				3. οικόπεδο[835]	1200	24/9/1832

[819] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 157, Αθήνα, 24 Δεκεμβρίου 1830.*
[820] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 251, Αθήνα, 21 Ιανουαρίου 1831.* Αγορά από κοινού με τον Σταύρο Ιωάννη.
[821] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 84, Αθήνα, 24 Νοεμβρίου 1830.*
[822] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 143, Αθήνα, 16 Δεκεμβρίου 1830.*
[823] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 420, Αθήνα, 6 Μαρτίου 1831.*
[824] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 96, Αθήνα, 28 Νοεμβρίου 1830.*
[825] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 95, Αθήνα, 28 Νοεμβρίου 1830.*
[826] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 71, Αθήνα, 17 Νοεμβρίου 1830.*
[827] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 34, Αθήνα, 3 Νοεμβρίου 1830.* Αγορά από κοινού με τον Σταύρο Λιανοσταφίδα.
[828] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 59, Αθήνα, 13 Νοεμβρίου 1830.* Αγορά από κοινού με τον Μήτρο Λαζάκη του Παναγή.
[829] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 355, Αθήνα, 19 Φεβρουαρίου 1831.*
[830] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 118, Αθήνα, 8 Δεκεμβρίου 1830.*
[831] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 341, Αθήνα, 17 Φεβρουαρίου 1831.* Αγορά από κοινού με τον Μήτρο Μανδράση (Μανδράς) του Ελευθερίου.
[832] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 341, Αθήνα, 17 Φεβρουαρίου 1831.* Αγορά από κοινού με τον Μήτρο Μανδράση (Μανδράς) του Ελευθερίου.
[833] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 601, Αθήνα, Ιούνιος 1831.* Χωρίς ημερομηνία καταχώρησης της πράξης. (πιθανόν, 18/6/1831).
[834] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 659, Αθήνα, 24 Σεπτεμβρίου 1832.*
[835] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 660, Αθήνα, 24 Σεπτεμβρίου 1832.*

				4. γρασιδότοπος[836]	416	3/12/1832
95.	Γεώργιος	Μαυρογένης	3	1. περιβόλι[837]	9300	11/3/1831
				2. ελαιόδενδρα[838]	2990	11/4/1831
				3. ελαιόδενδρα[839]	2278	11/4/1831
96.	Ιωάννης	Μιαούλης (Βώκος-Βόκος) (Υδραίος)	3	1. χωράφι, περιβόλι, νερό[840]	2000	4/12/1830
				2. αμπέλι, χωράφι[841]	2000	19/1/1831
				3. αμπέλι[842]	1000	23/3/1831
97.	Νικόλαος	Νίκας/ Ιωάννης	3	1. χωράφι στρέμματα 10, σπορία 1,5/ Τάμπια[843]	882	[1830] (ενδεικτικά την τοποθετούμε Ιανουάριο για να προσμετρηθεί η εγγραφή της πράξης στο έτος)
				2. οσπητότοπος ένας[844]	1600	10/11/1830
				3. χωράφι[845]	278	16/12/1830
98.	Αντώνιος	Παξιμάδης/ Μιχαήλ	3	1. οσπήτιο με περιβόλι και νερό/ Μαρούσι[846]	2500	10/4/1831
				2. ελαιόδενδρα[847]	3080	13/5/1831
				3. ελαιόδενδρα[848]	3052	13/5/1831
99.	Νικόλαος (Νικολής)	Πούλος/ Λάμπρος	3	1. οσπητότοπος, σταύλος, περιβολάκι[849]	1100	14/2/1831
				2. ελαιόδενδρα[850]	540	30/1/1831
				3. παλιάμπελο[851]	140	23/2/1831
100.	Μιχαήλ	Σικελιανός	3	1. οσπητότοπος[852]	1900	15/1/1831
				2. οσπητότοπος[853]	4500	15/1/1831

[836] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 685, Αθήνα, 3 Δεκεμβρίου 1832.*
[837] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 441, Αθήνα, 11 Μαρτίου 1831.*
[838] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 547, Αθήνα, 11 Απριλίου 1831.*
[839] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 548, Αθήνα, 11 Απριλίου 1831.*
[840] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 108, Αθήνα, 4 Δεκεμβρίου 1830.*
[841] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 236, Αθήνα, 19 Ιανουαρίου 1831.*
[842] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 458, Αθήνα, 23 Μαρτίου 1831.*
[843] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 6, Αθήνα, [1830]*: «[πλησίον] Χασάνης του Τατάρ Αχμέτη, Χασάνης του Πετμεχτζή, οδοί».
[844] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 49, Αθήνα, 10 Νοεμβρίου 1830.*
[845] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 142, Αθήνα, 16 Δεκεμβρίου 1830.*
[846] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 543, Αθήνα, 10 Απριλίου 1831.*
[847] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 581, Αθήνα, 13 Μαΐου 1831.*
[848] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 582, Αθήνα, 13 Μαΐου 1831.*
[849] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 330, Αθήνα, 14 Φεβρουαρίου 1831.*
[850] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 280, Αθήνα, 30 Ιανουαρίου 1831.*
[851] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 369, Αθήνα, 23 Φεβρουαρίου 1831.*
[852] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 220, Αθήνα, 15 Ιανουαρίου 1831.*
[853] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 221, Αθήνα, 15 Ιανουαρίου 1831.*

				3. οσπητότοπος[854]	1340	28/3/1831
101.	Στυλιανός	Τζίγκρης/ Κωνσταντής (Τσίγκρης)	4	1. ελαιόδενδρα, περιβόλι, οσπητότοπος[855]	7240	16/6/1831
				2. οσπητότοπος, ελαιοχώραφο, χωράφι[856]	860	17/6/1831
				3. χωράφι[857]	335	17/6/1831
				4. ελαιόδενδρα, περιβόλι, χωράφια[858]	3250	2/6/1831
102.	Ιωάννης	Χατζή Δαμιανός/ Κωνσταντής (Υδραίος)	3	1. αμπέλι[859]	430	6/3/1831
				2. αμπέλι[860]	1200	7/3/1831
				3. αμπελότοπους[861]	750	7/3/1831
103.	Μικές	Αγγελάκης	2	1. χωράφι[862]	195	13/12/1830
				2. χωράφια δύο, στρέμματα 3. Πέντε συνολικά/ Πύλη Μανδροβύλη, Σπηλιά[863]	345	5/1/1831
104.	Σμαράγδα	Αλεξίου	2	1. νερό για 3 ώρες[864]	250	29/12/1830
				2. χωράφι[865]	870	29/12/1830
105.	Οριγών	Αντωνίου	2	1. ελαιόδενδρα, περιβόλια, οσπητότοπος, εργαστήριο, αμπελότοπος, χωράφια[866]	15700	31/10/1832
				2. χωράφι[867]	80	14/1/1831
106.	Ιωάννης	Απέργης/ Γεώργιος	2	1. οσπητότοπος[868]	750	19/1/1831
				2. οσπητότοπος[869]	820	22/1/1831
107.	Στέργιος	Αποστολάκης	2	1. οσπητότοπος[870]	3500	27/4/1831
				2. εργαστηρότοπος	1800	27/4/1831

[854] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 482, Αθήνα, 28 Μαρτίου 1831.*
[855] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 594, Αθήνα, 16 Ιουνίου 1831.*
[856] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 598, Αθήνα, 17 Ιουνίου 1831.*
[857] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 599, Αθήνα, 17 Ιουνίου 1831.*
[858] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 588, Αθήνα, 2 Ιουνίου 1831.*
[859] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 419, Αθήνα, 6 Μαρτίου 1831.*
[860] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 429, Αθήνα, 7 Μαρτίου 1831.*
[861] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 430, Αθήνα, 7 Μαρτίου 1831.*
[862] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 135, Αθήνα, 13 Δεκεμβρίου 1830.*
[863] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 191, Αθήνα, 5 Ιανουαρίου 1831*: «1 χωράφι έξω της πύλης του Μανδροβύλη έως 2,5 στρέμματα και 100 βήματα, ένα άλλο χωράφι εις την Σπηλιά έως 1 στρέμμα […]».
[864] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 167, Αθήνα, 29 Δεκεμβρίου 1830.*
[865] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 168, Αθήνα, 29 Δεκεμβρίου 1830.*
[866] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 31, Αθήνα, 31 Οκτωβρίου 1832.*
[867] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 212, Αθήνα, 14 Ιανουαρίου 1831.*
[868] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 239, Αθήνα, 19 Ιανουαρίου 1831.*
[869] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 253, Αθήνα, 22 Ιανουαρίου 1831.*
[870] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 555, Αθήνα, 27 Απριλίου 1831.*

				σαπουτζίδικο[871]		
108.	Σταματάκης	Βούρος/ Δεκόζης	3	1. χωράφι/ Άγιος Δημήτριος Τζιρίτης[872]	325 και ήμισυ δύστηλα (δίστηλα)	28/1/1833
				2. περιβόλι/ Σεπόλια[873]	11500	21/12/1832
				3. περιβόλι/ Σεπόλια[874]	600	21/12/1832
109.	Στέφος	Γεωργούλας/ Ιωάννης (Γιοβάνης) (Γιωργούλας)	2	1. οσπητότοπος[875]	6700	24/3/1831
				2. εργαστηρότοπος[876]	1207	6/4/1831
110.	Μήτρος	Δούσης/ Γεωργαντάς	3	1. ελαιόδενδρα[877]	650	10/2/1831
				2. χωράφι[878]	130	13/2/1831
				3. χωράφι[879]	710	27/7/1831
111.	Λάζαρος	Ζάκας/ Νικόλας	2	1. ελαιοτριβότοπος, οσπητότοπος[880]	4000	1/11/1830
				2. ελαιόδενδρα, συκιές, αμπέλι[881]	1500	13/1/1831
112.	Νικόλαος	Ιωάννου	2	1. κήπος με αμυγδαλιές και ελαιόδενδρα, αμπελότοπος[882]	2000	23/12/1830
				2. χωράφι[883]	120	19/1/1831
113.	Φίλιππος (Φιλιππής)	Κάππαρης/ Γεώργιος	3	1. οικόπεδο τα τέσσερα έκτα/ Πλάτωμα Π(ο)υργί[884]	1933,12	26/1/1833
				2. οσπητότοπος[885]	3350	4/12/1830
				3. οσπητότοπος/ Μαχαλάς Κιουτζούκ Τζαμί[886]	850	8/1/1831

[871] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 556, Αθήνα, 27 Απριλίου 1831.*
[872] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 398, Αθήνα, 28 Ιανουαρίου 1833*: «πλησίον Ανθήτσας Στεφανή Λαγάνα αδελφομοιράδια, Χανούμης ποτέ, Σταμάτη Τζούρη και μονοπάτι»
[873] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 702, Αθήνα, 21 Δεκεμβρίου 1832.*
[874] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 703, Αθήνα, 21 Δεκεμβρίου 1832.*
[875] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 463, Αθήνα, 24 Μαρτίου 1831.*
[876] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 521, Αθήνα, 6 Απριλίου 1831.*
[877] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 313, Αθήνα, 10 Φεβρουαρίου 1831.*
[878] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 326, Αθήνα, 13 Φεβρουαρίου 1831.*
[879] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 623, Αθήνα, 27 Ιουλίου 1831.*
[880] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 32, Αθήνα, 1 Νοεμβρίου 1830.*
[881] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 211, Αθήνα, 13 Ιανουαρίου 1831.*
[882] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 152, Αθήνα, 23 Δεκεμβρίου 1830.*
[883] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 240, Αθήνα, 19 Ιανουαρίου 1831.*
[884] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 393, Αθήνα, 26 Ιανουαρίου 1833*: «πλησίον του όλου οικόπεδον Παντελή Κιούση, Γιώργη Δρίτσα και το Πλάτωμα του Πουργί».
[885] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 109, Αθήνα, 4 Δεκεμβρίου 1830.*

114.	Ιωάννης	Καραφεραίος (Καραφεριώ-της)/ Θωμάς	2	1. εργαστήριο μπακάλικο[887]	1800	9/1/1831
				2. οσπητότοπος[888]	500	28/1/1831
115.	Ιωάννης (Ιωνάς	Κιγκ (Κινγγ)[889]	2	1. οσπητότοπος[890]	1950	1/11/1830
				2. χωράφι[891]	344	14/11/1830
116.	Ανδρέας	Κομπάτης (Κομπατής)	3	1. χωράφια καλλιέργειας με τα σπαρτά, οργώματα, αλώνια, ζευγαρόσπητα, άγρια γη, στρέμματα 765/ Εύμορφη Εκκλησία[892]	15500	13/2/1833
				2. οσπητότοπος[893]	5000	22/12/1830
				3. χωράφια, ελαιότοπος[894]	460	6/1831
117.	Αναστάσιος	Κοντοχρήστος/ Χρήστος	2	1. φουρνότοπος[895]	1340	6/11/1830
				2. χωράφια[896]	100	28/3/1831
118.	Αναγνώστης	Κοσμάς	2	1. παλιάμπελο ένα κομμάτι[897]	150	29/1/1831
				2. περιβόλι, παλιάμπελο[898]	650	29/1/1831
119.	Ιωάννης	Κοτουμάς	2	1. περιβόλι[899]	6500	7/2/1831
				2. ελαιόδενδρα[900]	9655	28/4/1831
120.	Κυριάκος	Κωνσταντή	2	1. εργαστηρότοποι δύο[901]	400	13/1/1831

[886] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 196, Αθήνα, 8 Ιανουαρίου 1831.*
[887] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 202, Αθήνα, 9 Ιανουαρίου 1831.*
[888] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 274, Αθήνα, 28 Ιανουαρίου 1831.*
[889] Ο Ιωνάς Κιγκ[2] (αγγλ.: *Jonas King*, 29 Ιουλίου 1792-22 Μαΐου 1869) υπήρξε Αμερικανός φιλέλληνας και ο πρώτος Ευαγγελικός ιεραπόστολος στην Ελλάδα. Το 1828 ήρθε στην επαναστατημένη Ελλάδα. Αρχικά έμεινε στον Πόρο, όπου το 1829 παντρεύτηκε την Ασπασία Μέγκου και το 1831 μετακόμισε στην Αθήνα, όπου διακόνησε για 35 χρόνια. Με την ενθάρρυνση του Ιωάννη Καποδίστρια, ο Κιγκ ίδρυσε το πρώτο Σχολείο θηλέων στην Τήνο (1829-30) και το πρώτο Γυμνάσιο στην Αθήνα (1833).
[890] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 33, Αθήνα, 1 Νοεμβρίου 1830.*
[891] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 64, Αθήνα, 14 Νοεμβρίου 1830.*
[892] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 405, Αθήνα, 13 Φεβρουαρίου 1833*: «[…] κατά την έννοιαν των πωλητηρίων υπό στοιχείον Α. Β. Γ. Δ.Ε.Ζ. Η. τα οποία ηγόρασεν (ο πωλητής Νικόλαος Ζαχαρίτζας) από τον Ν. Μπότασην αγοράσαντα από τον Καπετάν Γιάννη Κοροβίλλαν Σπετσιώτην […] και επειδή το γράμμα της αγοράς του ευρίσκεται εις Σπέτσαις υπόσχεται να παραδώση εις τον αγοραστήν το γράμμα της αγοράς μου εντός ενός μηνός».
[893] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 146, Αθήνα, 22 Δεκεμβρίου 1830.*
[894] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 593, Αθήνα, Ιούνιος 1831.* Χωρίς ημερομηνία καταχώρησης της πράξης. (πιθανώς, 16/6/1831).
[895] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 43, Αθήνα, 6 Νοεμβρίου 1830.*
[896] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 484, Αθήνα, 28 Μαρτίου 1831.*
[897] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 278, Αθήνα, 29 Ιανουαρίου 1831.*
[898] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 279, Αθήνα, 29 Ιανουαρίου 1831.*
[899] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 297, Αθήνα, 7 Φεβρουαρίου 1831.*
[900] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 565, Αθήνα, 28 Απριλίου 1831.*
[901] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 209, Αθήνα, 13 Ιανουαρίου 1831.*

				2. εργαστηρότοποι δύο[902]	500	3/6/1831
121.	Ιωάννης (Μακρογιάν-νης)	Κωνσταντής	2	1. εργαστηρότοπος κουρείο[903]	1463 (/2= 731,5)	27/12/1830
				2. οσπητότοπος[904]	2100	21/1/1831
122.	Μήτρος	Λάλας/ Γεωργάκης	2	1. Αμπελότοπος προικείος σπορίαις τρεις/ Ρέντης[905]	25	12/1/1825
				2. ελαιόδενδρα[906]	450	6/3/1831
				3. ελαιόδενδρα[907]	550	23/3/1831
123.	Ευδοκία	Λιανοσταφίδα /Γεώργιος (θυγατέρα του)	2	1. ζευγαρόσπιτα, δέντρα, αλώνια, χωράφια, περιβόλια/Χαλάνδρι [908]	11000	27/6/1831
				2. ελαιόδενδρα, χωράφια/ Χαλάνδρι[909]	8320	27/6/1831
124.	Μιχαήλ	Λιανοσταφίδας/ Νικόλαος	2	1. χωράφι και νερό[910]	420 (/2= 210)	17/11/1830
				2. καφενείο (εργαστήριο)/ Μαχαλάς Φετχιγιέ Τζαμί[911]	800 (/2= 400)	9/1/1831
125.	Κωνσταντίνος	Μάνος/ Αλέξανδρος	3	1. χωράφι στρέμμα ένα/ Γεράνι (έξω από το τείχος)[912]	450	25/3/1832
				2. ζευγάρια δύο με αλώνια τέσσερα, δύο	3750	28/12/1830

[902] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 614, Αθήνα, 3 Ιουνίου 1831.*

[903] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 162, Αθήνα, 27 Δεκεμβρίου 1830.* Αγορά από κοινού με τον Γεώργιο Πάπαρη.

[904] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 248, Αθήνα, 21 Ιανουαρίου 1831.*

[905] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 116, Αθήνα, 12 Ιανουαρίου 1825*: «πλησίον του Αγοραστού, της Μητροπόλεως, Στάμου Σεραφείμ και παίδων Καπουράλιου».

[906] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 422, Αθήνα, 6 Μαρτίου 1831.*

[907] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 459, Αθήνα, 23 Μαρτίου 1831.*

[908] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 639, Αθήνα, 27 Ιουνίου 1831*: «[…] επιτροπεύοντος του ανδρός της **Ι**. Βενθύλου […]».

[909] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 640, Αθήνα, 27 Ιουνίου 1831*: «[…] επιτροπεύοντος του ανδρός της Ι. Βενθύλου […]».

[910] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 73, Αθήνα, 17 Νοεμβρίου 1830.* Αγορά από κοινού με τον Νικόλαο Λιανοσταφίδα, πατέρα του.

[911] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 199, Αθήνα, 9 Ιανουαρίου 1831*: «[πλησίον] εργαστήριο Λεβή, Βεζύρ Τζοχαδάρης». Αγορά από κοινού με τον Μιχαήλ Μπουζίκη (Βουζίκη).

[912] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 354, Αθήνα, 25 Μαρτίου 1832*: «επίτροπος (ο πωλητής Σαράντης Μπανάνας του Αργυρού) της συζύγου μου Αικατερίνης Νεοφωτίστου καταγομένης από την οθωμανικήν οικογένειαν του Μαχμούτη Καρυστινού […] πλησίον του τείχους της Πόλεως, Φενερλή Πετιμιχτζή, δρόμου και Χανούμης χωράφι».

				ζευγαρόσπιτα, ένα σπήτι[913]		
				3. περιβόλι[914]	250	18/1/1831
126.	Μιχαήλ	Μεντζίκης/ Δημήτριος	2	1. ελαιότοπος, χωράφι, ελαιόδενδρα[915]	165	16/7/1831
				2. ελαιόδενδρα[916]	144	16/7/1831
127.	Λεόντιος	Μιχάλης/ Αναγνώστης	2	1. οσπητότοπος[917]	750	24/11/1830
				2. χωράφι, γρασιδότοπος[918]	2000 (/2= 1000)	24/11/1830
128.	Γεώργιος (Γεωργαντάς)	Νικολάς (Νικολού) (Τήνιος)	2	1. χωράφι[919]	220	19/1/1831
				2. οσπητότοπος[920]	425	18/2/1831
129.	Παναγιώτης	Νικολάου (Νικολά) (Υδραίος καπετάνιος)	2	1. οσπητότοπος[921]	2500	30/3/1831
				2. οσπητότοπος[922]	1500	10/4/1831
130.	Ιωάννης (Μακρογιάν-νης)	Νικολάου (Νικολά) (Υδραίος)	2	1. χωράφι[923]	1112	17/1/1831
				2. χωράφι[924]	900	6/7/1831
131.	Δομένικος	Οριγών	2	1. ελαιόδενδρα/ Κηφισιά[925]	400	31/10/1832
				2. περιβόλι με νερό στρέμματα 12/ Σεπόλια[926]	-	[1830] (ενδεικτικά την τοποθετούμε Ιανουάριο για να προσμετρηθεί η εγγραφή της πράξης στο έτος)
132.	Κωνσταντίνος	Παλάσκας/ Χρήστος	2	1. περιβόλι με ελαιόδενδρα, συκόδενδρα,	3000 (/2= 1500)	26/11/1830

[913] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 165, Αθήνα, 28 Δεκεμβρίου 1830.*
[914] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 235, Αθήνα, 18 Ιανουαρίου 1831.*
[915] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 618, Αθήνα, 16 Ιουλίου 1831.*
[916] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 619, Αθήνα, 16 Ιουλίου 1831.*
[917] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 86, Αθήνα, 24 Νοεμβρίου 1830.*
[918] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 88, Αθήνα, 24 Νοεμβρίου 1830.* Αγορά από κοινού με τον Σταυρή Σάββα.
[919] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 238, Αθήνα, 19 Ιανουαρίου 1831.*
[920] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 349, Αθήνα, 18 Φεβρουαρίου 1831.*
[921] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 488, Αθήνα, 30 Μαρτίου 1831.*
[922] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 541, Αθήνα, 10 Απριλίου 1831.*
[923] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 232, Αθήνα, 17 Ιανουαρίου 1831.*
[924] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 615, Αθήνα, 6 Ιουλίου 1831.*
[925] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 675, Αθήνα, 31 Οκτωβρίου 1832.*
[926] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 9, Αθήνα, [1830]*: «[πλησίον] Βαλουτέ τεκές, τεκές του κάστρου, Σαπατζίκου».

				μαγκανοπήγαδο, οσπητότοπος[927]		
				2. χωράφι[928]	250	3/3/1831
133.	Νικόλαος	Πετροκόκκινος/ Στρατής	2	1. οσπητότοπος[929]	1800	21/3/1831
				2. οσπητότοπος[930]	750	27/3/1831
134.	Γεωργαντάς	Πρέσης/ Σιδέρης	2	1. μπακάλικο εργαστήριο[931]	2100	24/12/1830
				2. χωράφια στρέμματα 7,5/ Αγία Τριάδα[932]	3886 (/4= 971,5)	[1830] (ενδεικτικά την τοποθετούμε Ιανουάριο για να προσμετρηθεί η εγγραφή της πράξης στο έτος)
135.	Ιωάννης	Σούτζος (Σούτσος)	2	1. τσιφλίκι Χασανλάρ[933]	10000	27/10/1830
				2. τσιφλίκια τρία Σούλι, Τζούρκα, Τατόι, 28 ζευγάρια και ελαιόδενδρα[934]	91000	12/2/1831
136.	Παναγιώτης (Παναγιωτά-κης)	Σπανόπουλος	3	1. χωράφι στρέμματα δυώμισυ/ Άγιος Δημήτριος Τζιρίτης (Πύλη Αγίων Αποστόλων)[935]	550	20/1/1832
				2. χωράφι[936]	550	13/4/1831
				3. χωράφι[937]	120	13/4/1831
137.	Γεώργιος	Στήνος	2	1. οσπητότοπος με σταυλότοπο[938]	2500	21/2/1831
				2. χωράφια, αλώνια, ζευγαρόσπιτα[939]	3450	28/3/1831

[927] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 89, Αθήνα, 26 Νοεμβρίου 1830.* Αγορά από κοινού με τον Κωστή Μήτρου.
[928] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 398, Αθήνα, 3 Μαρτίου 1831.*
[929] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 456, Αθήνα, 21 Μαρτίου 1831.*
[930] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 476, Αθήνα, 27 Μαρτίου 1831.*
[931] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 160, Αθήνα, 24 Δεκεμβρίου 1830.*
[932] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 1, Αθήνα, [1830]*: «[πλησίον] τα τρία μέρη χωράφια του Τυρόπουλου, του Γιουσούφ Ρεΐζη και του Πετουλάφτη». Αγορά από κοινού με τους Κωνσταντίνο Ανδρέου, Παναγή Πρέση και Σταύρο Αγγελή Χωραφά.
[933] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 25, Αθήνα, 27 Οκτωβρίου 1830.*
[934] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 300, Αθήνα, 12 Φεβρουαρίου 1831*: «επιτροπικώς από τον Ομέρ πασά Ευρίππου [ο πωλητής Ισούφ Μπέης Σιλλικτάρης Μουσά Αγά]».
[935] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 342, Αθήνα, 20 Ιανουαρίου 1832*: «πλησίον του δρόμου των Πατησίων, ρεύμα και μονοπάτι προς τα αλώνια του Σκλήπα».
[936] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 552, Αθήνα, 13 Απριλίου 1831.*
[937] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 554, Αθήνα, 13 Απριλίου 1831.*
[938] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 366, Αθήνα, 21 Φεβρουαρίου 1831.*
[939] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 479, Αθήνα, 28 Μαρτίου 1831.*

138.	Αντώνιος	Τζίνης/ Παναγιώτης	2	1. ελαιόδενδρα[940]	350	14/2/1831
				2. ελαιόδενδρα[941]	440	6/4/1831
139.	Βασίλειος	Φώτης	2	1. χωράφι[942]	344	18/6/1831
				2. οσπητότοπος[943]	950	30/7/1831
140.	Κατήγκο	Χατζή Λιανοσταφίδα (θυγατέρα)	2	1. ελαιόδενδρα/ Αστρυφός (Άγιος Τρύφωνας, σημ. Ακαδημία Πλάτωνος)[944]	1100	27/9/1832
				2. ελαιόδενδρα/ χωριό Λεβή (σημ. περιοχή Κολωνός)[945]	740	27/9/1832
141.	Βασίλειος	Χέλμης/ Γιάννης	2	1. δεν αναφέρεται είδος αγοράς[946]	620 (/2= 310)	23/3/1831
				2. περιβόλι[947]	3400	7/4/1831
142.	Ιωάννης	Χρήστου	2	1. χωράφια δύο[948]	1914	26/11/1830
				2. οσπητότοπος, εργαστήριο[949]	950	4/12/1830
143.	Σωτήριος	Χτενάς/Μιχαήλ	3	1. Χωράφι από προίκα με ελαιόδεντρα (3), αγριλαίας (2) και ελαιόφυτον έν, στρέμματα δύο/ Λαρδοξύστης[950]	125	3/5/1824
				2. ελαιόδενδρα[951]	1166	1/12/1830
				3. ελαιότοπος με ελαιόδενδρα[952]	900	1/4/1831

[940] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 333, Αθήνα, 14 Φεβρουαρίου 1831.*
[941] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 523, Αθήνα, 6 Απρίλιος 1831.*
[942] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 603, Αθήνα, 18 Ιουνίου 1831.*
[943] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 624, Αθήνα, 30 Ιουλίου 1831.*
[944] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 661, Αθήνα, 27 Σεπτεμβρίου 1832.*
[945] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 662, Αθήνα, 27 Σεπτεμβρίου 1832.*
[946] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 460, Αθήνα, 23 Μαρτίου 1831.* Αγορά από κοινού με το Σπύρο Σκορδοκόπανο του Νικολάου.
[947] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 528, Αθήνα, 7 Απριλίου 1831.*
[948] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 91, Αθήνα, 26 Νοεμβρίου 1830.*
[949] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 107, Αθήνα, 4 Δεκεμβρίου 1830.*
[950] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 69, Αθήνα, 3 Μαΐου 1824*: «πλησίον Σπ. Μπονήρη, Αργυρού Καζάκη, Κωνσταντή Τζουφή, Βασίλη Μπυρσή, Σπ. Βουγικλή και Παναγή Θιάσπρα».
[951] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 100, Αθήνα, 1 Δεκεμβρίου 1830.*
[952] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 498, Αθήνα, 1 Απριλίου 1831.*

Πίνακας 25. Τοποθεσίες αγορών των αγοραστών χωρίς πολιτικό ρόλο στην Επανάσταση και με πάνω από μια αγορά (1>) ανά νοταριακό αρχείο.

α/α	**τοποθεσία αγοράς**	**Είδος επένδυσης/αριθμός νοταριακών πράξεων που εμφανίζεται στη συγκεκριμένη τοποθεσία.**
1.	Ρέντης	αμπελότοπος (4), αμπέλι (1), χωράφι/κτήμα (1)
2.	Χαμοστέρνα	χωράφι/κτήμα (1)
3.	Ενορία Αγίας Ελεούσης	οσπητοκάθηση/οσπήτιο/σπήτι (1)
4.	Λόχα (Λόχη)	αμπέλι (2)
5.	Γερατζήνα	ελαιόδεντρα (1)
6.	Άγιος Γεώργιος Καρύκη	οικόπεδο/οσπητότοπος (1), οσπητοκάθηση/οσπήτιο/σπήτι (1)
7.	Ναός Αιώλου/Πύργος Αιόλου	οικόπεδο/οσπητότοπος (2), ερείπιο (2)
8.	Πειραιάς (Περαίας-Δράκος-Μεγάλος Λιμένας)/ (Αγία Τριάδα, Μοναστήρι Αγίου Σπυρίδωνος)	χωράφι/κτήμα (6), ερείπιο (1)
9.	Ενορία Αγίου Δημητρίου Νέον	ελαιοτριβότοπος (1), ερείπιο (1), οσπητοκάθηση/οσπήτιο/σπήτι (2)
10.	Ενορία Χριστοκοπίδη	ελαιοτριβότοπος (1), οσπητοκάθηση/οσπήτιο/σπήτι (3),
11.	Ίσιος (Ίσκιος)	χωράφι/κτήμα (1), αμπέλι (2)
12.	Βρωμοφρεάκη	χωράφι/κτήμα (2)
13.	Ενορία Καρώνοι	οσπητοκάθηση/οσπήτιο/σπήτι (1), εργαστήριο/εργαστηρότοπος (1), χωράφι/κτήμα (1), ελαιόδεντρα (1)
14.	Ενορία Σωτήρας Κωτάκη	οσπητοκάθηση/οσπήτιο/σπήτι (1), ερείπιο (1)
15.	Ενορία Αγίων Αποστόλων	οσπητοκάθηση/οσπήτιο/σπήτι (1)
16.	Κουναία	ελαιόδεντρα (1)
17.	Ενορία Παναγίας Βλασσαρούς	οσπήτοκάθηση/οσπήτιο/σπήτι (2), ελαιοτριβότοπος (1)
18.	Παράλειος	ελαιόδεντρα (2)
19.	Κασσιμάκη	ελαιόδεντρα (3)
20.	Καριδαία	ελαιόδεντρα (1)
21.	Τριάδα του Γενί Μπαχτζέ	γρασιδότοπος (1)
22.	Καλογριώνης	οσπητοκάθηση/οσπήτιο/σπήτι (1)
23.	Βρύση Κατή	εργαστήριο/εργαστηρότοπος (1)
24.	Ελαιώνας Αθηνών	ελαιόδεντρα (1)
25.	Περιβόλι Χασεκή	ελαιόδεντρα (1)
26.	Άγιος Σάββας	ελαιόδεντρα (2)

27.	Κουμάρι	ελαιόδεντρα (1)
28.	Άγιος Στέφανος	ελαιόδεντρα (1)
29.	Γεφύρι Πετράκη	ελαιόδεντρα (1)
30.	Περιστέρι	ελαιόδεντρα (2), χωράφι/κτήμα (3),
31.	Σεπόλια	ελαιόδεντρα (1), περιβόλι/κήπος (8), νερό (1)
32.	Πατήσια	ελαιόδεντρα (1), περιβόλι/κήπος (1), χωράφι/κτήμα (1)
33.	Βουθούλοι (Ελαιώνας Αθηνών)	ελαιόδεντρα (1), χωράφι/κτήμα (1)
34.	Ταύρος	ελαιόδεντρα (1)
35.	Ενορία Σωτήρα Δικαία (Γύφτικη Πόρτα)	οσπητότοπος/οικόπεδο (2)
36.	Αγά Βρύση	ελαιότοπος (1)
37.	Ενορία Αγίου Νικολάου Κοντίτου	οσπητότοπος/οικόπεδο (1)
38.	Μοσχάτο	χωράφι/κτήμα (2), αμπέλι (2)
39.	Αμπελόκηποι (Κουμπούνια)	χωράφι/κτήμα (4), περιβόλι/κήπος (2)
40.	Ενορία Καθολικού (πρόκειται για την Γοργοεπήκοο)	εργαστήριο/ εργαστηρότοπος (1), οσπητοκάθηση/οσπήτιο/σπήτι (1)
41.	Ταραμάρι Επαρχίας Θήβας	ζευγάρι (1)
42.	Άγιος Μελέτιος	χωράφι/κτήμα (1)
43.	Πινακωτά	χωράφι/κτήμα (2)
44.	Αγία Άννα	χωράφι/κτήμα (1), ελαιόδεντρα (1)
45.	Ενορία Αγίων Αναργύρων	οσπητοκάθηση/οσπήτιο/σπήτι (4)
46.	Κολωνάκι (Αρβανίτικη Πόρτα)	χωράφι/κτήμα (1)
47.	Σταροπάζαρο	οσπητότοπος/οικόπεδο (1)
48.	Τουρκοβούνια	χωράφι/κτήμα (1)
49.	Πλατύ Πηγάδι	χωράφι/κτήμα (1)
50.	Μποστάνια (Πύργος Σπάρου)	χωράφι/κτήμα (4)
51.	Πύλη Μεσογείων (Μπουμπουνίστρα)	χωράφι/κτήμα (2)
52.	Κουκουβάουνες	ελαιόδεντρα (1), μύλος (1)
53.	Μονομάτι	χωράφι/κτήμα (1)
54.	Ενορία Καντήλι	ερείπιο (1), χωράφι/κτήμα (1)
55.	Ενορία Μέγα Μοναστήρι	ερείπιο (1), χωράφι/κτήμα (1)
56.	Χαλάντρι (Καλομοίρα Δραμισιώτη, Αμυγδαλές)	αμπέλι (7), χωράφι/κτήμα (3), αλώνι (1), περιβόλι/κήπος (1), σταυλότοπος/ζευγαρόσπητο/ζευγαροστάσιο/ σταύλος (1), ελαιόδεντρα (1)
57.	Σωκάκι (Σοκάκι Τσεσμέ)	οσπητοκάθηση/οσπήτιο/σπήτι (1), ερείπιο (1), οσπητότοπος/οικόπεδο (1)
58.	Ενορία Άγιος Αθανάσιος	οσπητοκάθηση/οσπήτιο/σπήτι (2)
59.	Ενορία Ροδακίου (Ροδακιό)	οσπητοκάθηση/οσπήτιο/σπήτι (1), χωράφι/κτήμα (1)
60.	Σιμώνοι	χωράφι/κτήμα (1)

61.	Καμίνια	ελαιόδεντρα (1)
62.	Κυψέλη (Γυψέλη)	ελαιόδεντρα (2)
63.	Βασιλική	ελαιόδεντρα (3)
64.	Άγιος Βασίλειος	χωράφι/κτήμα (1)
65.	χωριό Λεβή (σημερινός Κολωνός)	ελαιόδεντρα (1)
66.	Ενορία Αγίου Φιλίππου	εργαστήριο/ εργαστηρότοπος (1),
67.	Ανάκασα	ελαιόδεντρα (3)
68.	Άγιος Ελευθέριος	ελαιόδεντρα (2)
69.	Ενορία Σπηλαιώτισσας	οσπητοκάθηση/οσπήτιο/σπήτι (1)
70.	Δραγουμάνος	αμπέλι (2), χωράφι/κτήμα (1)
71.	Κτενά Αλώνια	χωράφι/κτήμα (1)
72.	Κηφισιά (Βαρλές, Τζινάρι, Βολτάνι)	ελαιόδεντρα (3), περιβόλι/κήπος (2), αμπελότοπος (2), οσπητότοπος/οικόπεδο (2), νερό (3)
73.	Λυκόβρυση	αμπέλι (1)
74.	Θησείο	χωράφι/κτήμα (1)
75.	Σπηλιά του Γκόλη (Πύλη Μανδροβύλη)	χωράφι/κτήμα (2)
76.	Σιγέρα	ελαιόδεντρα (1)
77.	Ενορία Αγίας Ειρήνης	οσπητοκάθηση/οσπήτιο/σπήτι (1)
78.	Βουρλοπόταμος	χωράφι/κτήμα (1)
79.	Αστρυφός (Άγιος Τρύφωνας) (σημερινή Ακαδημία Πλάτωνος)	χωράφι/κτήμα (1), ελαιόδεντρα (1)
80.	Μιλινάρι	ελαιόδεντρα (1)
81.	Καλτά	ελαιόδεντρα (1)
82.	Παλιοπαναγιά	χωράφι/κτήμα (1), αμπέλι (2)
83.	Νικλιώτης	ελαιόδεντρα (2)
84.	Βάρη	αμπελότοπος (2), χωράφι/κτήμα (4)
85.	Μεσογείτης (χωριό)	χωράφι/κτήμα (1)
86.	Μπάσταρδος	χωράφι/κτήμα (3)
87.	Κανιάρο	χωράφι/κτήμα (1)
88.	Όπλα	ελαιόδεντρα (1)
89.	Κατζιποδού	χωράφι/κτήμα (2)
90.	Τουραλής	αμπέλι (1), ελαιόδεντρα (1)
91.	Βουνό	ελαιόδεντρα (3), χωράφι/κτήμα (1)
92.	Επάνω Συντριβάνι	εργαστήριο/ εργαστηρότοπος (1),
93.	Πεταλίδα	χωράφι/κτήμα (1)
94.	Ενορία Ασωμάτων στα Σκαλιά	ζευγάρια (1)
95.	Ντολάπι (Μάντρα Χαϊμαντά)	χωράφι/κτήμα (1)
96.	Μεγάλη Βρύση	περιβόλι/κήπος (2)
97.	Άγιοι Θεόδωροι (Κοπριά)	οσπητοκάθηση/οσπήτιο/σπήτι (1)
98.	Ενορία Νικολάου Κτενά	οσπητοκάθηση/οσπήτιο/σπήτι (1)
99.	Άγιος Γεώργιος Νεραντζές	ελαιόδεντρα (1)
100.	Άγιος Δημήτριος Παλιοχώρης	ελαιόδεντρα (1)

101.	Καραβάς	χωράφι/κτήμα (1)
102.	Μπυρσάς Στρατιώτη	ελαιόδεντρα (1)
103.	Μαδάρα	χωράφι/κτήμα (1)
104.	Όμορφη Εκκλησιά (Εύμορφη Εκκλησιά)	χωράφι/κτήμα (2), αλώνι (1), οσπητοκάθηση/οσπήτιο/σπήτι (1), σταυλότοπος/ζευγαρόσπητο/ζευγαροστάσιο/ σταύλος (1)
105.	Μάρμαρο Μύλου (Εβραϊκό Μνήμα)	ελαιόδεντρα (1)
106.	Μαχαλάς Χασάν Μπέη Τζαμί	οσπητότοπος/οικόπεδο (2), οσπητοκάθηση/οσπήτιο/σπήτι (1)
107.	Ποδαρού	ελαιόδεντρα (1)
108.	Λαρδοξύστης	χωράφι/κτήμα (2)
109.	Μύρμηγκας του Φιδιού	ελαιόδεντρα (1)
110.	Σπιτάκι Πανάγου	χωράφι/κτήμα (1)
111.	Μαρούσι (Άγιος Δημήτριος)	ελαιόδεντρα (1), οσπητοκάθηση/οσπήτιο/σπήτι (1)
112.	Μαχαλάς Γενί Τζαμί	οσπητότοπος/οικόπεδο (1)
113.	τσιφλίκι Μαχόνια	ελαιότοπος (1), σταυλότοπος/ζευγαρόσπητο/ζευγαροστάσιο/ σταύλος (1)
114.	Λιάδα	ελαιόδεντρα (1) σταυλότοπος/ζευγαρόσπητο/ζευγαροστάσιο/ σταύλος (1), αλώνι (1)
115.	Δούγλα	ελαιόδεντρα (1) σταυλότοπος/ζευγαρόσπητο/ζευγαροστάσιο/ σταύλος (1), αλώνι (1)
116.	τσιφλίκι Λιόσια	
117.	τσιφλίκι Καρέλα	ελαιόδεντρα (1), ζευγάρια (1), αλώνι (1), πύργος/πυργότοπος (1)
118.	Πόρτα Βασιλοπούλας	αλώνι (1)
119.	Μαραθώνας	ζευγάρια (1), σταυλότοπος/ζευγαρόσπητο/ζευγαροστάσιο/ σταύλος (1), αλώνι (1)
120.	τσιφλίκι του Καρρά	ζευγάρια (1), σταυλότοπος/ζευγαρόσπητο/ζευγαροστάσιο/ σταύλος (1), αλώνι (1), πύργος/πυργότοπος (1)
121.	τσιφλίκι Γιάντζα	ζευγάρια (1), σταυλότοπος/ζευγαρόσπητο/ζευγαροστάσιο/ σταύλος (1), ελαιόδεντρα (1), αλώνι (1)
122.	Τάμπια	χωράφι/κτήμα (1)
123.	Άγιος Δημήτριος Τζιρίτης	χωράφι/κτήμα (2)
124.	Μαχαλάς Κιουτζούκ Τζαμί (Μικρό Τζαμί)	οσπητότοπος/οικόπεδο (2)
125.	Πλάτωμα Πυργί	οσπητότοπος/οικόπεδο (1)
126.	Μαχαλάς Φετχιγιέ Τζαμί	εργαστήριο/ εργαστηρότοπος (1)
127.	Γεράνι (έξω από το τείχος)	χωράφι/κτήμα (1)
128.	τσιφλίκι Χασανλάρ	

129.	τσιφλίκι Σούλι	ελαιόδεντρα (1)
130.	τσιφλίκι Τζούρκα	ελαιόδεντρα (1)
131.	τσιφλίκι Τατόι	ελαιόδεντρα (1)

Πίνακας 26.

	Π. Πούλος: αγοραστές χωρίς πολιτική θέση και με μία αγορά ανά νοταριακό αρχείο			
Α/Α	**Επώνυμο**	**Όνομα**	**Πατρώνυμο**	**Είναι προεστός. (υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**
1.	Αδαμάκης	Γεωργάκης	Γιάννης	όχι
2.	Αλέξης	Παυλής		ναι
3.	Αλευρούκος	Γιάννης		όχι
4.	Αντωνιάς	Κωνσταντής		όχι
5.	Αρβανιτάκης	Μήτρος	Νικολός	όχι
6.	Αργείτης	Παναγής	Πέτρος	όχι
7.	Αργύρης	Παναγιώτης		ναι
8.	Βαρναβιώτης	Πέτρος		όχι
9.	Βελισσάριος	Αντώνιος (κύριος)		όχι
10.	Βιτάλε	Αικατερίνη (κυρία)		όχι
11.	Βλαχόπουλος (Βλάχος)	Χατζή Θεοφάνης		ναι
12.	Βλάχος	Σπύρος (κύριος)	Π.	ναι
13.	Βουτζαράς	Κωνσταντής	Σπ.	όχι
14.	Γεννάδιος	Γεώργιος (κύριος)		όχι
15.	Γεωργαντόπουλος	Λάμπρος (κύριος)		όχι
16.	Γεωργούκης	Μόσχος		όχι
17.	Γκαστρωμένος	Γιάννης		όχι
18.	Γκαστρωμένου	Ελένη	Σχινά	όχι
19.	Γκούτζης (Γκούκης στο Σουρμελή)	Μήτρος		όχι
20.	Γκράβιζα	Φευρωνία	Σουρμελή	όχι
21.	Γούναρης	Παντελής	Κωνσταντής	όχι
22.	Γροσιάρας (Γροσαράς στον Σουρμελή)	Αγγελής	Σπ.	όχι
23.	Γροσιάρας (Γροσαράς)	Γεώργης	Σπ.	όχι

24.	Δάβαρης (Ντάβαρης)	Γιάννης		όχι
25.	Δήμογλου	Σταμάτης		όχι
26.	Διπλάρης	Σπύρος		όχι
27.	Δογάτζης	Γεώργιος		όχι
28.	Δοκός	Χατζή Δημήτριος		όχι
29.	Δούσης	Γιαννάκης	Γεωργαντάς	όχι
30.	Δρακοσπηλιώτης	Κωνσταντής		όχι
31.	Δρίτσα	Φωτεινή (χήρα)		όχι
32.	Εργαστηριάρης	Βασίλης	Νικόλας	όχι
33.	Ζαχαριάς	Γρηγόρης	Θεοδωρής	όχι
34.	Ζαχαρίτζας	παίδας	Συμεών	ναι
35.	Ζαχάρος	Ώρσα		όχι
36.	Ζαχάρος	Προκόπης		όχι
37.	Ζαχάρος	Γεώργης		όχι
38.	Ζώρζης	Μιχάλης (κύριος)		όχι
39.	Θηβαίος	Κωνσταντής	Σπ.	ναι
40.	Θηβαίος	Γεώργιος	Μήτρος	ναι
41.	Θηβαίος	Σωτήριος	Μήτρος	ναι
42.	Θηβαίος	Σταμάτης	Μήτρος	ναι
43.	Θηβαίου	Σταματίνα	Τζιώτη	ναι
44.	Θιάσπυρας (Θιάσπρας)	Αναγνώστης		όχι
45.	Θόδωρη	Εργίνη	Κουκάκη	όχι
46.	Καζανδρής	Σταμάτης		όχι
47.	Καϊστής	Σπύρος	Μήτρος	όχι
48.	Καλαϊτζής (Καλαντζής στον Σουρμελή)	Χρήστος	Μελέτης	όχι
49.	Καλαφάτης	Ιωάννης (κύριος)	Φ.	όχι
50.	Καλιάκος	Σαράντης		όχι
51.	Καμπίσκος	Δημητράκης	Απόστολος	όχι
52.	Καμπίσκος	Γιαννάκος	Απόστολος	όχι
53.	Κανάκης	Αντώνης	Γεωργάκης	όχι
54.	Κανατά	Σοφία	Αραμπατζής	όχι
55.	Κανατάς	Γεώργης	Σπ.	όχι
56.	Κανέλης	Αναστάσης	Σπύρος	όχι
57.	Καραμανλής	Σπύρος (κύριος)		όχι
58.	Καροτώλας	Γιάννης (καπετάν)		όχι
59.	Καρύδης	Σπύρος (κύριος)		όχι
60.	Κατζούρη	Κλίνω	Αρτηνού	όχι
61.	Κερατιώτης	Σωτήρης	Σπ.	όχι
62.	Κιούσης	Σταύρος	Κώστα	όχι
63.	Κοκονδίνης	Λουκάς	Ν.	όχι
64.	Κόλιας	Πέτρος	Γεωργάκης	όχι

65.	Κοντόπουλος-Κεφαλληναίος	Παρασκευάς	Δημήτριος	όχι
66.	Κοροπιώτη	Ελευθερία	Ξεροτάγαρου	ναι
67.	Κορωναίος	Κωνσταντής		όχι
68.	Κουβαριώτη	Φλωρού (χήρα)		όχι
69.	Κουβαριώτης	Μήτρος	Γιάννης	όχι
70.	Κουλουριώτης	Αναστάσης	Τζίκα	όχι
71.	Κουλουριώτης-Κτενάς	Σπυρίδων		ναι
72.	Κουνενές	Σωτήρης		όχι
73.	Κουντουριάς	Ιωάννης (κύριος)		όχι
74.	Κουρσαλιώτης	Χατζή Στάμος	Μήτρος	όχι
75.	Κρητικός	Σταύρος	Γεώργιος	ναι
76.	Κροκάτος	Παναγής		όχι
77	Κροντηρά	Ζωή	Σαΐτας (επώνυμο συζύγου)	ναι
78.	Κτενάς (Χτενάς)	Σωτήρης	Μ.	ναι
79.	Κωνιτζιώτης	Νικόλας		όχι
80.	Λάσσος	Προκόπης		όχι
81.	Λιάγης	Ανδρίκος		όχι
82.	Λιάκος	Αναστάσιος		όχι
83.	Λιμπέριος (Λυμπέριος)	Χρίστος	Συμεών	όχι
84.	Λιόρης	Αναγνώστης	Σταμάτης	όχι
85.	Λιούμης	Σωτήρης	Κόλιας	όχι
86.	Λίτζης	Αναστάσης		όχι
87.	Λουκατζίκος	Γιαννάκος	Βασίλης	όχι
88.	Λυμπέριος (Λιμπέριος)	Σαράντης	Παναγής	όχι
89.	Λυμπέριος	Σωτήρης		όχι
90.	Μαρίνης	Πέτρος		όχι
91.	Μάρκου	Άννα	Κοτζά	όχι
92.	Μασσούρης	Πανούσος	Δημήτριος	όχι
93.	Μασσούρης	Σταμάτης	Δημήτριος	όχι
94.	Μαστρογιαννάκης	Γεωργάκης		όχι
95.	Μαστρογιαννάκης	Σαράντης		όχι
96.	Μαστρογιαννάκης	Παναγής		όχι
97.	Μαστρογιαννάκης	Σωτήρης		όχι
98.	Μαυράκης	Γιάννης	Μήτρος	όχι
99.	Μαυρομμάτης	Γιαννάκος	Συμεών	όχι
100.	Μεγαρίτης	Ανδρέας	Στάμος	όχι
101.	Μεγαρίτης	Παναγής	Στάμος	όχι
102.	Μερτρούδ	Ιωσήφ (κύριος)		όχι
103.	Μήτρος	Γεωργάκης	Χ.	όχι
104.	Μήτρου	Σοφία	Μόσχου	όχι
105.	Μικρός	Αναγνώστης	Νεκτάριος	όχι
106.	Μισοίτης (Μεσίτης)	Φυλακτός	Στάμος	όχι

107.	Μόσχος	Νικολός		όχι
108.	Μουρίκης	Γεώργη	Βασίλης	όχι
109.	Μουρίκης	Σπ.	Βασίλης	όχι
110.	Μούχος	Γιάννης		όχι
111.	Μπαλαμπανιώτης	Μήτρος	Κυριακός	όχι
112.	Μπανάνας	Μήτρος	Χ. Νικόλαος	ναι
113.	Μπάρσα (Μπόρσας)	Μήτρος	Νικολός	όχι
114.	Μπαρτέμπελης (Μπερτέμπελης)	Νικολής	Μήτρος	όχι
115.	Μπελτέτζη	Μαρία	Κατζίκη	όχι
116.	Μπελτέτζης	Γιάννης		όχι
117.	Μπέμπος	Παναγιώτης		όχι
118.	Μπιθμανδέλης	Αναγνώστης	Γεωργάκης	όχι
119.	Μπιλιγρή (Μπελεγρή)	Ταρσία	Κολιάτσου	όχι
120.	Μπισπυρίκος	Δημήτριος	Ιωάννης	όχι
121.	Μπογιατζής	Γιάννης	Κυριακός	ναι
122.	Μπόπουλος	Νικολής	Β.	όχι
123.	Μπότζης	Γεώργιος		όχι
124.	Μπουλούκας (Μπουλίτζης)	Νικολός		ναι
125.	Μπυρσή (Μπερσής)	Μπήτσα	Τζούμη	ναι
126.	Μυρτίκαλη	Σοφία	Ζιάπα	όχι
127.	Μωραΐτη	Μαρία	Θοδωρή	όχι
128.	Μωραΐτης	Χρίστος	Χαρίτος	όχι
129.	Μωραϊτίνης	Αριστείδης		όχι
130.	Ναστής (Νάστης) (Τζιημεϊντάνης)	Μιχάλης		όχι
131.	Νέζης (Νέρης)	Παπά Δημήτριος		ναι
132.	Ντάβαρης	Χρήστος	Κοσμάς	όχι
133.	Ντανούρδη (Δανούρδη)	Φωτεινή	Λιούμη	όχι
134.	Ντέγλερης (Δέγγλερης)	Μιχαήλ	Κόλιας	όχι
135.	Ντελετάρης (Δελετάρης στον Σουρμελή)	Βασίλης	Κτενάς	όχι
136.	Ντέντη	Σοφία	Μάρων	όχι
137.	Ντέντης	Αναστάσιος		όχι
138.	Ντόγαρης (Δόγαρις στον Σουρμελή)	Ιωάννης		όχι
139.	Ντούσης (Δούσης στον Σουρμελή))	Μήτρος	Γεωργαντάς	όχι
140.	Ντούσης (Δούσης)	Ανδρέας		όχι
141.	Χούντας	Αποστόλης		όχι
142.	Πάλλη (Πάλη)	Παγώνα	Ποριώτη	ναι
143.	Παλούκης	Βασίλης		όχι
144.	Παλούκης	Αγγελής	Λάμπρος	όχι
145.	Παλταδώρος	Θωμάς	Χρίστος	όχι
146.	Παξιμάδης	Μιλτιάδης (κύριος)	Α.	όχι
147.	Παπά Σταμάτης	Γιάννης		όχι

148.	Παπάζογλου	Μιχάλης (κύριος)		όχι
149.	Παπαλάμπρος	Μήτρος	Χατζή Λάμπρος	όχι
150.	Παπαναστάσης	Αναγνώστης	Γεωργάκη	όχι
151.	Παππά Γιάννη	Σοφία		όχι
152.	Πασπαλιάρης	Μήτρος		όχι
153.	Πασπαλιάρης	Γεώργης	Σπ.	όχι
154.	Πατρηνός (Πατρινός)	Νικόλας	Κωνσταντής	όχι
155.	Πετρακιώτης	Παππά Παΐσιος		όχι
156.	Πέτρου (Πέτρος στον Σουρμελή, Πιέτρος στον Πίνακα 1 από τον Κουβαρά)	Ηλίας	Σπύρος	ναι
157.	Πέτρου (Πιέτρος)	Στάμος	Σπύρος	ναι
158.	Πέτρου	Καλομοίρα	Λιούλη	ναι
159.	Πετρούτζος	Νικολός		όχι
160.	Πετρούτζος	Μήτρος	Ν.	όχι
161.	Πολυμερίνης	Γεώργιος	Αναστάσιος	όχι
162.	Ποστολάκας	Στέργιος (κύριος)	Χατζή Γεώργιος	όχι
163.	Ρέντα	Αννησία	Μπρίμπου	ναι
164.	Ρόδιος	Νικολής (μαστρο-)	Χατζή Ιωάννης	όχι
165.	Ρουμπέσης	Αναγνώστης		όχι
166.	Ρούσσος	Μήτρος		όχι
167.	Ρύμνα	Αργυρή	Τζουφή	όχι
168.	Σαββατιανός	Μήτρος	Αναγνώστης	όχι
169.	Σαΐτας	Γιαννάκης	Ν.	όχι
170.	Σαΐτας	Χ.	Ν.	όχι
171.	Σιαίνης (Σαΐνης στον Σουρμελή)	Μήτρος	(ψυχογιός)	όχι
172.	Σκαρβούλης	Αντώνιος	Ν.	όχι
173.	Σκαρδιάκος	Γεώργιος	Σωτήρης	όχι
174.	Σκαρδιάκου	Ζωή	Σωτήρης	όχι
175.	Σκορδαρά	Ελευθερία	Καρπολύρη	όχι
176.	Σούγγρας (Σούκρας)	Μεχμέτης	Σπ.	όχι
177.	Σουρμελή	Ελισσάβετ (κυρία)	Μήτρος	όχι
178..	Σουρμελή	Καλομοίρα (κυρία)	Μήτρος	όχι
179.	Σουρμπέτη	Χρυσή	Σιδέρης	όχι
180.	Σουφρής	Βασίλειος		όχι
181.	Σπαντίδου	Φυλακτή	Χελιώτη	όχι
182.	Ταβάνης	Γιάννης	Κωνσταντής	ναι
183.	Ταλαντιανός	Νικολός		όχι
184.	Ταμπίσκος	Γεώργης	Χατζή Βασίλης	όχι

185.	Ταμπίσκος	Θεοδωρής	Χατζή Βασίλης	όχι
186.	Ταμπίσκος	Χατζή Βασίλης		όχι
187.	Ταουσιάνης	Νεόφυτος		όχι
188.	Τζικάκη (Γκικάκη)	Μαργαρίτα	Νικολού	ναι
189.	Τζιτζιμπάκος	Μήτρος	Κωνσταντής	όχι
190.	Τζουρκατιώτης (ή Μενιδιάτης)	Μήτρος	Χατζή Αναγνώστης	όχι
191.	Τομπάζης	Γεώργιος (κύριος)	Γιακωμάκης	όχι
192.	Τουφεχτζή	Μαρία	Μπενάρδου	όχι
193.	Φέφας	Γιαννάκος	Κόλιας	όχι
194.	Χασιώτης	Κωνσταντής	Ν.	όχι
195.	Χασιώτης	Μιχάλης	Παναγιώτης	όχι
196.	Χέλμης	Ανδρίκος		ναι
197.	Χοϊμπόης (Χοϊμβός στον Σουρμελή)	Αντώνης		όχι
198.	Χόρβαλης	Γιαννάκος		όχι
199.	Χουντουμάδης (Κουντουμάδης στον Σουρμελή)	Γεωργάκης	Σαράντης	όχι
200.	Ψύλλα (Ψύλλα)	Αγαθή	Παντελής	όχι
	σύνολο αγοραστών: 200			

Πίνακας 27.

Αγοραστές Ι. ΛΑΓΑΝΗΣ χωρίς πολιτική θέση και με μία αγορά ανά νοταριακό αρχείο.				
Α/Α	**Επώνυμο**	**Όνομα**	**Πατρώνυμο**	**Είναι προεστός. (υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**
1.	Βοκίλης (Βουλίκης στον Σουρμελή, Μπουλίτζης)	Νικολής		ναι
2.	Γέροντας	Γεώργιος		ναι
3.	Γκολέμης	Αγγελής		όχι
4.	Ζαχαριάς (Ζαχαρίας)	Γιαννούλης		όχι
5.	Θηβαίος	Σπύρος	Γεωργαντάς	ναι
6.	Θηβαίος	Σταμάτης	Μήτρος	ναι
7.	Κακούρης	Γεωργάκης		ναι
8.	Καλατζής	Σπύρος		όχι

	(Καλαϊτζής)			
9.	Κανέλος	Σπύρος		ναι
10.	Καρταλάς	Γιανιός		όχι
11.		Κατίνκο (κυρία)		όχι
12.	Κολοκέντης	Αναστάσης		όχι
13.	Κοντήλης (Καντήλης, Καντίλης, Κοντίλης ή Κονδύλης)	Μιχάλης		ναι
14.	Κορομηλάς (κύριος)	Ανδρέας	Χρήστος	όχι
15.	Κουκάκης	Αντώνης		όχι
16.	Κουπουτζιμάδη (Κουτουτζιμάδη, Κουντουμάδης στον Σουρμελή)	Φλωρού	Σπύρος	όχι
17.	Κουπουτζιμάδη	Ελδιρού	Σπύρος	όχι
18.	Κουτζοδόντης	Νικόλαος	Δημήτριος	όχι
19.	Κροκιδάς	Γιάννης		όχι
20.	Λιούλης	Σωτήρης		όχι
21.	Λιούμης	Αναγνώστης	Μήτρος	όχι
22.	Μαυροκορδάτος (κύριος)			όχι
23.	Μπενιζέλος	Νικολάκης		ναι
24.	Μποναπάρτης	Διονύσιος		όχι
25.	Μπότασης - Γκίκας	Νικόλαος		όχι
26.	Μπότασης (κύριος)	Αναγνώστης		όχι
27.	Μπουζίτζης (Βουζίκης στον Σουρμελή)	Γεωργαντάς		ναι
28.	Μπουλούρας (Βουλούκας στον Σουρμελή)	Δήμος		όχι
29.	Μωραΐτης	Βασίλης		όχι
30.	Ντάρας (κύριος) (Δάρας)	Σταμάτης		όχι
31.	Ντεμερτζής (Δεμερτζής)	Βασίλης	Φυλακτός	ναι
32.	Ντεμερτζής (Δεμερτζής)	Φίλιππος		ναι
33	Ντρίτζας (κύριος) (Δρίτζας)	Γεώργης		όχι
34.	Πασπαλιάρης	Μήτρος		όχι
35.	Περβολήτης	Χατζή Γρηγόρης		όχι
36.	Περδικιότης	Βασίλης		όχι
37.	Πόγκας	Κωνσταντής		όχι
38.	Ρέμεου (Ρωμανού	Στάμου		ναι

	στον Σουρμελή)	(κυρία)		
39.	Ρέντας (Ρίντας)	Νικολής	Αναγνώστης	ναι
40.	Σαλωνιτίδη	Ελένη	Κωνσταντάκης	όχι
41.	Σκάντος	Γιώργης (Μαστρο-)		όχι
42.	Σπουργίτης	Μήτρος	Σπύρος	όχι
43.	Σταματάκης	Αθανάσιος		όχι
44.	Τρικαλιώτης	Σωτήρης		όχι
45.	Χελιώτης	Προκόπης	Λουκάς	όχι
	σύνολο: 45 αγοραστές			

Πίνακας 28.

	Α.Μ.Ο.Ε.: αγοραστές χωρίς πολιτική θέση και με μία πράξη αγοράς ανά νοταριακό αρχείο.			
Α/Α	**Επώνυμο**	**Όνομα**	**Πατρώνυμο**	**Είναι προεστός. (υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**
1.	Αγγελή	Καλομοίρα	Αγγελής (θυγατέρα)	όχι
2.	Αγγέλου (Αγγελής στον Σουρμελή). Το επίθετο Διαγγελής υπάρχει στους άρχοντες.	Μάρκος		όχι
3.	Αγγέλου (Αγγελής)	Σωτήρχος		όχι
4.	Άγγλος Ίδ(ιγκτον)			όχι
5.	Αθανάση (Αθανάσιος)	Γεώργιος		όχι
6.	Αθανασίου	Κωνσταντίνος		όχι
7.	Αλεξίου	Παυλής		ναι
8.	Αμυράς	Δημήτριος		όχι
9.	Ανδριανού (Αδριανός στον Σουρμελή)	Θωμάς		ναι
10.	Ανδρίτζος	Γεώργιος		όχι
11.	Αντωνιάδης	Κωνσταντίνος		όχι
12.	Αντωνίου	Σταύρος	Αντώνιος	όχι
13.	Αντωνίου	Ιωάννης		όχι

14.	Αστρίφης	Νικολής	Μήτρος	όχι
15.	Αυγερινού	Καλομοίρα	Αυγερινός (θυγατέρα)	όχι
16.	Βαρύνας (Βαρώνος στον Σουρμελή)	Κωνσταντίνος		όχι
17.	Βασίλη (Βασιλειάς στον Σουρμελή)	Κωνσταντίνος	Μιχάλης	όχι
18.	Βάσιου (Βάσσος στον Σουρμελή)	Αναστάσιος		όχι
19.	Βελισσάριος	Αντώνιος		όχι
20.	Βενθύλος	Ιωάννης		όχι
21.	Βλάχος	Σπύρος		ναι
22.	Βρέντζου	Μαρία	Γιάννης (θυγατέρα)	όχι
23.	Βρεττός (Βρετός)	Γεώργιος		ναι
24.	Γαπιάρης	Πέτρος		όχι
25.	Γελαδάκης	Μήτρος	Παναγής	ναι
26.	Γελαδάκης	Μήτρος	Γιαννάκος	ναι
27.	Γελεδέων (Γεδεών)	Λεναρλέ		όχι
28.	Γεράσινας	Μανολάκης		όχι
29.	Γεωργίου (Γεώργης στονν Σουρμελή)	Γιαννάκος		όχι
30.	Γεωργίου (Γεώργης)	Μιχαήλ		όχι
31.	Γεωργίου (Γεώργης)	Νικόλαος		όχι
32.	Γεωργίου (Γεώργης)	Στέφανος		όχι
33.	Γιαγιάς (Νιάνιας)	Αντώνιος	Λορέντζος	ναι
34.	Γιακούρης (Γιαλούρης στον Σουρμελή)	Αντώνιος	Σωτήρης	όχι
35.	Γιάννη	Νικολής	Γιάννης	όχι
36.	Γιάννη	Σταύρος		όχι
37.	Γιαννόπουλος	Γεώργιος	Δημήτριος	όχι
38.	Γιαραμάνος	Γεώργιος (κύριος)	Μιχαήλ	όχι
39.	Γελαδάκης (Γιελαδάκης)	Μήτρος	Γιαννάκος	ναι
40.	Γιοβάννης	Νικολής	Γιάννης	όχι
41.	Γκρήν	Ιωσήφ (κύριος)		όχι
42.	Γούνης	Δημήτριος	Γιοβάνης	όχι
43.	Δείστης	Πέτρος		όχι
44.	Δεμιρτζή (Δεμερτζή)	Γλυκαριά	Φυλακτός (θυγατέρα)	ναι

45.	Δέρβος	Σταύρος		όχι
46.	Δερζί-Δημήτρη	Αναγνώστης	Δερζί-Δημήτρη	όχι
47.	Δημητριάδου	Μαρία (κυρία)		όχι
48.	Δημητρίου (Δήμου)	Παναγής		ναι
49.	Δημιανός (Δαμιανός)	Τερζής	Κανέλος	όχι
50.	Δεμερτζής	Βασίλης	Φυλαχτός	ναι
51.	Δογαντζής	Γεώργιος		όχι
52.	Δούσης	Ανδρέας	Γιαννιός Καρταλάς	
53.	Εγριπιώτη	Φίλα	Γεωργάκης (θυγατέρα)	όχι
54.	Επιδάμνιος	Ιωσήφ		όχι
55.	Ζαφύρη (Ζαφείρη) (θυγατέρα)	Αικατερίνη (κυρία)		όχι
56.	Θεοφάνου	Γιάννης (καπετάνιος)		όχι
57.	Θερμιώτης	Ανδρέας	Μήτρος	όχι
58.	Θηβαίος	Νικόλαος	Θεοδωρής	ναι
59.	Θηβαίος	Λουκάς	Νίκος	ναι
60.	Ιγγλέζος (Γκλέζος στον Σουρμελή)	Νικόλαος	Γεώργιος	όχι
61.	Ίδιγκτον	Βάλτερ (Άγγλος)		όχι
62.	Ιωαννίδης	Νικόλαος (κύριος)		όχι
63.	Ιωαννίτης	Κυριάκος	Κωνσταντής	όχι
64.	Ιωαννίτης	Αθανάσιος	Δημήτριος	όχι
65.	Ιωαννίτης	Αναστάσιος	Δημήτριος	όχι
66.	Ιωάννου	Χατζή Δήμος		όχι
67.	Ιωάννου	Κωνσταντής		όχι
68.	Καβάκος	Κωνσταντίνος		όχι
69.	Καζαντζής	Πανούσος	Παναγιώτης	ναι
70.	Καζαντζής	Γεώργιος	Παναγιώτης	ναι
71.	Καζαντζής	Σπύρος	Χ" Βασίλης	ναι
72.	Κακούρης	Αντώνιος	Σωτήρης	όχι
73.	Καλοποδάς	Γεωργάκης	(Υδραίος)	όχι
74.	Καλούδης	Σαμουήλ (κύριος)	Μητροπολίτης Ελασσώνας	όχι
75.	Καμπατής		Ιωάννης	όχι
76.	Καμπουράκης	Μήτρος	Γεωργάκης	όχι
77.	Κανάρης	Γιαννάκος	Κοσμάς	όχι
78.	Καναριώτης	Νικόλαος	Αναστάσιος	όχι
79.	Καπανδάρος	Στρατής	Ιωάννης	όχι
80.	Καραμανόλη	Πήλιο	Αναγνώστης (θυγατέρα)	όχι
81.	Καρατζάς	Νικόλαος	Λαμπίνης	όχι
82.	Καρατζόλης	Γεώργιος		όχι
83.	Καρπενήσιος	Κώστας	Γιάννης	όχι

84.	Καστανιάς	Τζόρτζης	Σταμάτης (Χίον)	όχι
85.	κάτοικοι Μαρκόπουλου (13 συνολικά)			όχι
86.	Κοκίδης	Κοσμάς	Παναγιώτης	όχι
87.	Κοκίνης	Ιωάννης (Υδραίος καπετάνιος)		όχι
88.	Κοκόνης (Κοκώνας στον Σουρμελή)	Ιωάννης		όχι
89.	Κόλιας (Κολιάτζος στον Σουρμελή)	Αθανάσιος		όχι
90.	Κοπίδης	Κωνσταντής	Σπύρος	ναι
91.	Κοπίδης	Στάμος		ναι
92.	Κοτζάς (Κοτζιάς)	Σταμάτιος	Αγγελής	όχι
93.	Κούβελος	Γιάννης		ναι
94.	Κουγιουμτζής	Μιχάλης		όχι
95.	Κουδουμά	Ειρήνη	αδερφή Αρσενίδη	όχι
96.	Κουδουμάς	Αρσενίδης		όχι
97.	Κουκάκης	Αντώνιος		όχι
98.	Κουτζίκης	Γεώργιος	Γιάννη (Ιωαννίτης)	όχι
99.	Κουτζονάκης	Γιάννης (Υδραίος)		όχι
100.	Κροντηράς	Σωτήριος	Μήτρος	ναι
101.	Κροντηράς	Θεοδωρής	Παναγής	ναι
102.	Κροντηράς	Παναγής	Αναστάσιος	ναι
103.	Κυριακίδης	Δημήτριος		όχι
104.	Κωνσταντή (Κωνσταντίνου)	Ιππίτης	Κωνσταντής	όχι
105.	Κωνσταντίνου (Κωνσταντώ)	Δημήτριος	Κωνσταντής	όχι
106.	Λαδάκης	Μιχαήλ (κύριος)	Σιδερής	όχι
107.	Λαζάκης	Μήτρος	Παναγής	όχι
108.	Λαλάς	Αγγελής	Γεώργιος	όχι
109.	Λαρισσαίος	Αλέξιος	Στέργιος	όχι
110.	Λιόνη (χήρα Μήτρου)	Σαμαλτάνα	Παπα Κωνσταντής	όχι
111.	Λιόνης (Λεωνής στον Σουρμελή)	Δήμας	Μήτρος	όχι
112.	Λιόρη	Μαρία	Σταμάτης	όχι
113.	Λιόσης (Λειώσης στον Σουρμελή)	Σταματάκης	Γεωργάκης	όχι
114.	Λιόσης (Λείωσης) (Χορμοβίτης)	Λουκάς		όχι
115.	Μανδράς	Μήτρος		όχι
116.	Μανδράσης	Μήτρος	Ελευθέρης	όχι
117.	Μανόλη (Τζιότης)	Κυριάκος		όχι
118.	Μανέσης	Αντώνιος	Γιάννης	όχι

	(Μανούσης στον Σουρμελή)			
119.	Μαρστούρης	Παπά Συμεών	Σταύρος	όχι
120.	Μαρούλης	Νικολής	Βασίλης	όχι
121.	Μαυρογέννη	Ραλού		όχι
122.	Μαυρομάτης	Γεώργιος		όχι
123.	Μενάρδος	Νικολός	Λάμπρος	όχι
124.	Μενιδιάτης	Δημητράκης	Χατζή Πέτρος	όχι
125.	Μήτρου (Μήτζος στον Σουρμελή)	Κωστής		όχι
126.	Μήτρου (Μήτζος)	Χρήστος	Μήτρος	όχι
127.	Μήτρου (Μήτζου)	Καλομοίρα	Μήτρος (θυγατέρα)	όχι
128.	Μιγκίρογλου			όχι
129.	Μιχαήλ (Μιχάλη)	Κωνσταντίνος		όχι
130.	Μιχάλη (Μιχαήλ)	Γεώργιος	Μιχάλης	όχι
131.	Μιχάλη	Θεοχάρης		όχι
132.	Μιχάλης	Ελευθέριος		όχι
133.	Μουγκής	Ιωάννης	Δημήτριος	όχι
134.	Μπέλ	Βιλιάμ (Άγγλος)		όχι
135.	Μπέλιον	Κωνσταντίνος	(Αυστριακός Βαρώνος)	όχι
136.	Μπιλιγρής (Μπελεγρής, Βελεγρής στον Σουρμελή)	Γεώργιος		όχι
137.	Μωραΐτης	Αγγελής	Σωτήριος	όχι
138.	Νέκας	Λάζαρος (κύριος)	Μανόλης	όχι
139.	Νέμτζας	Μανούσος	Χριστόδουλος	όχι
140.	Νερούτζος	Δημήτριος (παπά-)	Γεώργιος	όχι
141.	Νερούτζος	Παπά Γεώργιος	Ιωάννης	όχι
142.	Νικολά	Μιχάλης	Νικολάς (Τήνιος)	όχι
143.	Νικόλα (Τήνιος)	Χρήστος		όχι
144.	Νικολάκης	Μήτρος		όχι
145.	Νικολάου	Χρήστος		ναι
146.	Νουμάνης	Μεχμέτ αγάς		όχι
147.	Ολύμπιος	Κλεάνθης	Ζήδος	όχι
148.	Ορφανού	Διονύσιος		όχι
149.	Παλαμήδης	Ρήγας (κύριος)		όχι
150.	Παναγιώτου (Παναγιώτης)	Αναγνώστης		ναι
151.	Παναγιώτου (Παναγιώτης)	Θεοδωρής		ναι
152.	Παξιμάδης	Μιχαήλ		όχι
153.	Παπα-Αγγέλου	Κώστας	Δημήτριος	όχι
154.	Πάπαρης	Γεώργιος	Πάπαρης	όχι

155.	Παυλή	Κατήγκο	Παυλής	όχι
156.	Πετράκης	Τεγκερογλού	Χότζα	όχι
157.	Πετρόζης (Πετρούτζος στον Σουρμελή)	Χότζας	Συμεών	όχι
158.	Πετροκόκκινος	Κωστής	Στρατής	όχι
159.	Πηλιό	Αναγνώστενα	Μανόλης	όχι
160.	Πιτζακτζής (Μπιτζακτζής)	Νικολός	Υδραίος καπετάνιος)	όχι
161.	Ποζίκης (Μπουζίκης, Μποζίκης, Βουζίκης στον Σουρμελή)	Μιχαήλ		ναι
162.	Πολίτζης (Μπουλίτζης, Βουλίκης στον Σουρμελή)	Νικολής	Σταύρος (ή Στάμος)	ναι
163.	Ποριώτης	Σάββας		όχι
164.	Πόρσας (Μπόρσας)	Μήτρος	Ανδρίκος	ναι
165.	Πουζίκης (Μπουζίκης, Βουζίκης)	Γεώργιος		ναι
166.	Πουζίκης (Μπουζίκης)	Μιχαήλ	Δημητράκης	ναι
167.	Πούσουλας (Μπούσουλας)	Βασίλειος	Μήτρος	όχι
168.	Πρέσης	Παναγής		όχι
169.	Πύρου (Πυρής στον Σουρμελή)	Ειρηνούλα	Λουκάς (θυγατέρα)	όχι
170.	Ραφιός (Τζιώτης)	Ανδρέας		όχι
171.	Ρεβελάκης	Δημήτριος	Ιωάννης	όχι
172.	Ρεΐζης	Μεχμέτ	Αχμέτ	όχι
173.	Ρεμεζάνης	Σαλίχης		όχι
174.	Ρεσίτης	Τζαφέρ	Ζαλφικάρης	όχι
175.	Ρούσας	Σταύρος		όχι
176.	Σαλήγιας	Παναγιώτης	Γιάννης Γουλούμης	όχι
177.	Σάπερ	Προυστάνος	Αλβάρος	όχι
178.	Σαράντης	Γιάννης		όχι
179.	Σκαναβή	Μαριώρα		όχι
180.	Σκορδοκόπανος	Σπύρος	Νικολάς	όχι
181.	Σκυλίτζης	Κωνσταντίνος	(κύριος)	όχι
182.	Σουρβάλης	Ιωάννης	(Ιωαννίτης)	όχι
183.	Σοφιανός	Ανδρέας (κύριος)	Αναστάσιος	όχι
184.	Σπανόπουλος	Κωνσταντίνος	Παναγιώτης	όχι
185.	Σπανός	Γεώργιος		όχι
186.	Σπανός	Κωνσταντής	Ανδριανός	όχι

187.	Σπύρου	Γιαννάκος		όχι
188.	Σπύρου	Μαρία	Σπύρος (θυγατέρα)	όχι
189.	Σταμάτης	Κλεάνθης		όχι
190.	Σταματίου	Σιδέρης		όχι
191.	Στάμος	Γεώργιος (Αθηναίος)		όχι
192.	Στάμου	Σωτήριος	Στάμος	όχι
193.	Στάμου	Μαρία	θυγατέρα Στάμου	όχι
194.	Στεφάνου	Φανιώ (κυρία)		όχι
195.	Στίρης (Στήρης στον Σουρμελή, Στύρης)	Σπύρος	Σιδέρης	όχι
196.	Στουραΐτης	Σιδερής	Στέφανος	όχι
197.	Στρατουδάκης	Κωνσταντίνος		όχι
198.	Στυρπάκας	Σπύρος	Μήτρος	όχι
199.	Συμεών	Μήτρος		όχι
200.	Σωτήρη	Αγγελής		όχι
201.	Τζαμαδός	Λάζαρος	Δημήτριος	όχι
202.	Τζελεπής (Τζελέπης)	Νικολός	Δήμας	όχι
203.	Τζερτζίκος	Αναγνώστης	Γεωργάκης	όχι
204.	Τζίγκρης	Δημήτριος (κύριος)	Κωνσταντής	όχι
205.	Τζιριγότης (Τζεριγότης)	Νικολάκης	Σπύρος	όχι
206.	Τζίτζικας (Τζίντζηκας στον Σουρμελή, Γκίγκικας)	Λουκάς		ναι
207.	Τζογιάννης	Δημήτριος	Αγγελής	όχι
208.	Τζοκλίδης	Νικόλαος	Αθανάσιος	όχι
209.	Τζότη (Τζιώτη)	Ζωή	Παναγιώτης	όχι
210.	Τζιώτης	Σωτήριος		όχι
211.	Τιγκίρογλου Ζαδές	Πετρόζης	Συμεών	όχι
212.	Τριανταφύλλου	Παναγιώτης		όχι
213.	Τριγλιανός (Τρικκαλιανός στον Σουρμελή)	Βασίλειος	Φώτης	ναι
214.	Τρικαλιώτης	Αποστόλης		όχι
215.	Τρικαλιώτης (Κιούσης)	Χρήστος	Γεώργιος	όχι
216.	Υδραίος	Γεώργιος	Αναγνώστης	όχι
217.	υιός του Μιχαήλ	Παναγής	Μιχάλης	όχι
218.	Φώτης	Κωνσταντής		όχι
219.	Χαϊμανδά (Χαϊμαντά στον Σουρμελή) (θυγατέρα)	Πηγή	Νικολής	ναι
220.	Χαϊμανδάς	Σωτήριος	Γεώργιος	ναι

	(Χαϊμαντάς)			
221.	Χάν	Μίστερ (κύριος)	(αμερικάνος)	όχι
222.	Χάρτμαν	Κάρολος (κύριος)		όχι
223.	Χασάνης (Θηβαίος)	Τοσούν	Χαλήλης	όχι
224.	Χασιώτης	Θεόδωρος		όχι
225.	Χασιώτης	Γεωργάκης	Παναγιώτης	όχι
226.	Χατζή Δημητρίου	Κωνσταντής	Χατζή Δημήτριος	ναι
227.	Χέριμαν	Κάρολος		όχι
228.	Χρυσοχόος (Χρυσοχός στον Σουρμελή)	Μιχαήλ	Γεώργιος	όχι
229.	Χωραφάς	Σταύρος	Αγγελής	όχι
230.		Σωτήρης	Παναγιώτης	όχι
231.		Θεμιστοκλέας		όχι
	σύνολο αγοραστών: 231			

Πίνακας 29. Ανίχνευση της κοινωνικής προέλευσης των 143 αγοραστών χωρίς πολιτική θέση και με πάνω από μία αγορά (>1).

α/α	**Όνομα**	**Επώνυμο/πατρώνυμο**	**Ανήκει στον κλάδο των προεστών. (σε όσους προεπαναστατικά είχαν θέσεις εξουσίας)**
1.	Αναγνώστης	Σχοινάς/Παναγιώτης (Σχινάς στη βάση των δεδομένων)	όχι
2.	Αντώνιος	Αντωνόπουλος /Μιχαήλ	όχι
3.	Ιωάννης	Γερμανός	όχι
4.	Λάμπρος	Γκούτζης/ Αργύρης (Γάντζης και ως Κούτζης στο Α.Μ.Ο.Ε.)	όχι
5.	Χατζή Αγγελάκης	Ράπτης/ Δημήτριος	όχι

6.	Κωνσταντίνος	Βλαχούτσης/ Χριστόδουλος (Επίθετο Φαναριωτών που εγκαθίστανται στην Αθήνα μέσα στην Επανάσταση)	όχι
7.	Σπύρος	Δοντάς/ Γεωργάκης	όχι Ο Μήτρος Δοντάς υπογράφει στις 23 Απριλίου 1825 αναφορά προς τη Διοίκηση για το ζήτημα της δεκάτης, χωρίς ο ίδιος να είναι αγοραστής.
8.	Γεώργιος	Καραμάνος/ Μήτρος	όχι
9.	Βαρθολομαίος	Μερτρούδ/ Ανδρέας	όχι
10.	Μήτρος	Αδάμης/ Σπύρος	όχι
11.	Αναστάσιος	Βουτζαράς/ Στάμος	όχι Ο Γεωργαντάς Βουτζαράς υπογράφει στις 23 Απριλίου 1825 αναφορά προς τη Διοίκηση για το ζήτημα της δεκάτης. Ο ίδιος να είναι αγοραστής. Ο Ανδρέας Βουτζαράς μετέχει στην εκλογή της Δημογεροντίας στις 25 Μαρτίου 1825.
12.	Σωτήρης	Βυρσής/ Κωνσταντίνος (Βυρσής, Μπιρσής και Μπερσής στον κατάλογο του Σουρμελή και στον πίνακα 1 του παραρτήματος)	ναι (Μπορεί και να ταυτίζεται με το Σωτήρη Μπερσή που έχει πολιτική θέση.)
13.	Μαρία (συζυγική αγορά)	Γκούτζη/ Γιάννης Πέτρος	όχι
14.	Χρήστος	Γκούτζης	όχι
15.	Γεώργιος	Ησαΐας/ Μανουήλ	όχι
16.	Νικολός	Θηβαίος/	ναι (Βλ. πίνακας 1.

		Δημητράκης	Παραρτήματος. Υπάρχουν αγοραστές με το επίθετο Θηβαίος.)
17.	Βογγιάρης (κόμης) (Βοτζάρης και Ιταλός στη βάση των δεδομένων)	Α. (Ιταλός)	όχι
18.	Φώτιος	Καλαϊτζής/ Μελέτης	όχι. (Υπάρχει ο Σιδέρης Καλαϊτζής με πολιτική θέση. Συμμετέχει στο κοινοτικό συμβούλιο της Αθήνας.)
19.	Παναγιώτης	Κένταυρος	όχι
20.	Γιαννάκος	Κιννάτος/ Σπύρος	όχι
21.	Νικόλαος	Κουκάκης	όχι
22.	Χρίστος	Κρίτζης/Ν.	όχι
23.	Καλομοίρα	Μαρίνη/ Στίγκου	όχι Έχει πολιτική θέση ο Αντώνιος Μαρίνης, μη αγοραστής. (νοικοκυραίοι της προεπαναστατικής περιόδου)
24.	Μήτρος	Μαρίνης	όχι Έχει πολιτική θέση ο Αντώνιος Μαρίνης, μη αγοραστής. (νοικοκυραίοι της προεπαναστατικής περιόδου)
25.	Ελένη (χήρα)	Μασσούρη/ Αργύρης (όνομα συζύγου) (Μασούρη)	όχι Έχει πολιτική θέση ο Αν. Μασούρης. Πολιτική θέση κατέχει και ο Παπά Νικόλας Μασούρης από

			τα Τζούρκα.
26.	Σωτήρης	Μπακνανάς/ Νικολός (Μπανάνας)	ναι Ο Σαράντης Μπανάνας είναι προεστός που δεν αγοράζει. Ο Χατζή Νικόλαος Μπανάνας είναι προεστός μη αγοραστής.
27.	Χρήστος	Μπάμπαρης/ Ανδρέας (Μπάρμανος)	ναι Ο Μιχαήλ Μπάρμπανος είναι προεστός μη αγοραστής. Ο Γεώργης Μπάρμπανος ήταν στο κοινοτικό συμβούλιο το 1819, αγοραστής.
28.	Νικολής	Μπουζίκης/ Στάμος (Βουζίκης-Μπουλίτζης)	ναι Είναι ο υιός του προεστού Στάμου Βουζίκη. (Βλ. πίνακας 1 παραρτήματος) Ο Σταύρος Μπουζίκης είναι προεστός-αγοραστής. Ο Μιχαήλ Βουζίκης ήταν Δημογέρων-μη αγοραστής.
29.	Κ.	Οριγόν (Οριγώνης)	όχι
30.	Παναγής	Παλούκης/ Λάμπρος	όχι
31.	Σπύρος	Παλούκης /Λάμπρος	όχι
32.	Ραλλού	Παντολέοντος	όχι
33.	Γκίκας	Πλάκιζας/Π.	όχι
34.	Αποστόλης	Ποριώτης/ Ανδρέας	όχι
35.	Θεοδωρής	Σαμαρτζής/	όχι Ο Μήτρος Σαμαρτζής

		Γιάννης	Γεωργάκη έχει πολιτική θέση και είναι αγοραστής.
36.	Γεωργάκης	Σκουπέρης/ Σπύρος	όχι Ο Αναστάσης Σκουπέρης έχει πολιτική θέση και δεν αγοράζει. (Πίνακας 16. Εκλογή δημογεροντίας στις 25 Μαρτίου 1825.)
37.	Μήτρος	Σύρμος (ή Σύρμας)	όχι Έχει πολιτική θέση ο Γεώργης Σύρμος, νοικοκυραίος-μη αγοραστής.
38.	Μήτρος	Τζαπάκος (ή Τζαπέκος)	όχι Ο Χατζηπάκος έχει πολιτική θέση. Επίσης ένας Πόκος. Δεν είναι αγοραστές.
39.	Γεώργιος	Τζικάκης/ Νικολός (Γκικάκης)	ναι Ενδεικτικά αναφέρουμε τον προεστό Χατζή Σπυρίδων Γκικάκη που αγοράζει μέσα στην Επανάσταση. (πίνακας 1 παραρτήματος.)
40.	Μιχάλης	Τζόρτζης/ Φιλιππής	όχι
41.	Νέστορας	Τουφεκτζής/ Θανάσης (και Τουφεχτζής)	όχι Ο Αποστόλης Τουφεκτζής ανήκει στους νοικοκοιραίους της προεπαναστατικής περιόδου και δεν αγοράζει.
42.	Κωνσταντίνος	Αντωνίου/ Παπά Αντώνιος (και ως Υδραίος) (καπετάνιος)	όχι
43.	Σταύρος	Αραμπατζής	όχι
44.	Σταματάκης (Σταμάτης)	Ψωμάς (Ανδριώτης)/ Δημήτριος	όχι
45.	Διονύσιος	Καλαβρυτιανός/Χρίστος	όχι

46	Γιάννης	Κοτζάς/ Αναστάσης (και Κοτζιάς)	όχι Υπάρχει ένας Άγγελος Κατζιάς από Καλέτζι με πολιτική θέση, μη αγοραστής.
47.	Νικόλαος	Ορλώφ/ Δημήτριος	όχι
48.	Θεοδωρής	Θηβαίος/ Μήτρος	ναι Είναι υιός του προεστού-μη αγοραστή Μήτρου Θηβαίου. Έχει άλλα δύο αδέρφια, τον Γεώργιο και τον Ανδρέα. (Βλ. πίνακας 1. παραρτήματος) Ο Σωτήριος Θηβαίος είναι προεστός αγοραστής.
49.	Γιανιός	Καζαντζής/ Παναγιώτης (ταυτίζεται με το επίθετο Καζάκης στον πίνακα 1)	ναι Υπάρχει ο Δημητράκης Καζάκης στον πίνακα 1 του παραρτήματος, αγοραστής, και ο Σπυρίδων Καζαντζής στην εκλογή της δημογεροντίας του 1825, αγοραστής.
50.	Μάρκος (Μάστρο-)	Γλυνής (Γλύνης)/ Ντινιακός	όχι
51.	Γεώργιος (Αυστριακός Πρόξενος)	Γρόπιος/ Χρήστος	όχι
52.	Γεώργιος	Κότωρας/ Γιάννης (Κότωρος στο κατάλογο του Σουρμελή)	όχι
53.	Χρίστος	Λόζας (Ζακύνθιος)	όχι

54.	Γιαννάκος	Τζερατιώτης/ Σπύρος (Κερατιώτης)	όχι Ο Σπύρος Κερατιώτης είναι νοικοκυραίος με πολιτική θέση, μη αγοραστής.
55.	Ελισάβετ	Δανίλη/ Γιαννάκος	ναι Το επίθετο Δανίλης απαντάται στους Άρχοντες. Ο Αναγνώστης Δανίλης ήταν προεστός μη αγοραστής. Ο οπλαρχηγός Νικόλαος Δανίλης είχε πολιτική θέση και δεν ήταν αγοραστής. Τον συγκεκριμένο τον τοποθετήσαμε στους νοικοκυραίους.
56.	Ελέγκω	Ιωαννίδη/ Νικόλαος (Κοκώνα το δικό της επίθετο)	όχι
57.	Θεοδωράκης (Θεόδωρος)	Καρανευτής/ Σωτήριος (και ως Καρά Νεφτής- Καρανευφτής στο Α.Μ.Ο.Ε.)	όχι
58.	Ιωάννης (Σπετζιώτης)	Κοροβύλας/ Νικόλαος (και Κοροβίλας)	όχι
59.	Μιχαήλ (Μικελής-Μικές)	Λαρόζας/ Αγγελάκης (Τζιβαρτζής)	όχι
60.	Κατίνκω	Περβολήτη (επίθετο συζύγου)	όχι

		(Κοκώνα το επίθετό της)	
61.	Κάργια	Πινιάτα (Αιγηνίτη το πατρόνυμό της)	όχι Ο Αναγνώστης Αιγηνίτης κατέχει πολιτική θέση, χωρίς να αγοράζει.
62.	Αγγελής	Σαλίγκαρος (Αναφέρεται στον κατάλογο του Σουρμελή)	όχι
63.	Δημήτριος	Σκουζές/ Χατζή Γεωργαντάς	ναι Υιός του προεστού-μη αγοραστή Χατζή Γεωργαντά Σκουζέ. (βλ. πίνακας 1. παραρτήματος) Ο Παναγής Σκουζές είναι προεστός-αγοραστής.
64.	Ελίζα	κόρη Δούκισσας Πλακεντίας (κόρη της Δουκίσσης της Πλακεντίας Σοφί ντε Μαρμπουά – Λεμπρέν-Sophie de Marbois-Lebrun)	όχι
65.	Σωτήριος	Ιωαννίτης/ Κώστας	όχι
66.	Ιωάννης (Γιάνκος)	Φενερλής/ Γεώργιος	όχι
67.	Ιάκωβος-Ρίζος	Ραγκαβής/ Γεώργιος[953]	όχι
68.	Γεώργιος	Λεβέντης/ Θεόδωρος	όχι
69.	Γεώργιος	Φίνλεϊ[954]	όχι

[953] Γεννήθηκε το 1779 στην Κωνσταντινούπολη με καταγωγή από ιστορική οικογένεια. Υπήρξε λόγιος. Πεθαίνει στην Αθήνα το 1855.

[954] Ο Τζορτζ Φίνλεϊ (*George Finlay*, 21 Δεκεμβρίου 1799 - 26 Ιανουαρίου 1875) ήταν Βρετανός ιστορικός, σκωτικής καταγωγής και φιλέλληνας.

		(Φίνλεϋ)	
70.	Κωνσταντίνος (1796-1856)	Ζωγράφος	όχι Ο Παναγιώτης Ζωγράφος έχει πολιτική θέση και είναι αγοραστής. Ο Δημήτριος Ζωγράφος έχει πολιτική θέση χωρίς να είναι αγοραστής.
71.	Δημήτριος	Θεοδωράκης	όχι
72.	Θεόδωρος	Μαρκάκης/ Ιωάννης	όχι
73.	Ανδρέας	Μιαούλης (ή Βώκος (Ύδρα 20 Μαΐου 1769 – Αθήνα 11 Ιουνίου 1835)	όχι
74.	Νικόλαος (Νικολάκης)	Γκίκας/ Θεόδωρος (Υδραίος)	όχι
75.	Νικόλαος	Δημητριάδης (Χίος)	όχι
76.	Μάλκολμ Sir Pulteney Malcolm (20 Φεβρουαρίου 1768 – 20 Ιουλίου 1838)[955]	Πάλτνι (ως Πούτλεϊ στη βάση δεδομένων) (Άγγλος Ναύαρχος)	όχι

[955] Ο Μάλκολμ, όπως φαίνεται και από τις στοχευμένες αγορές, επιδίωξε να επενδύσει αγοράζοντας γη. Το χειμώνα του 1830-1831 έχει ήδη οικοδομήσει μια περίοπτη οικία- έπαυλη στα Πατήσια ξοδεύοντας το υπέρογκο ποσό των 3000 χρυσών λιρών. Ο Γερμανός αρχαιολόγος Λουδοβίκος Ρος (Ludwig Ross, 1806 - 1859), τον Αύγουστο του 1832 αναφέρει βέβαια πως ο Μάλκολμ έχτισε την έπαυλη από καθαρό φιλελληνισμό. (Λουδοβίκος Ρος *Αναμνήσεις και Ανακοινώσεις από την Ελλάδα (1832 - 1833*, Εκδόσεις Τολίδη, Αθήνα, 1976). Η έπαυλη του Μάλκολμ σώζεται μέχρι σήμερα και στεγάζει ένα τμήμα του Ασύλου Ανιάτων (ιδρ. 1893). Έχει χτιστεί στη θέση ακριβώς όπου ο Κιουταχής, κατά την πολιορκία της Ακρόπολης, είχε στήσει τη σκηνή του. Την έπαυλη την αγόρασε αργότερα ο Σπυρίδων Τρικούπης για κατοικία του. Ένα διάστημα στέγασε και τη γαλλική πρεσβεία.

77.	Γαϊτάνος (Γκαετάνο)	Μοράλια (Γενοβέζος)	όχι
78.	Γρηγόριος	Παλαιολόγος	ναι Ο Σπυρίδων Παλαιολόγος υπήρξε προεστός-αγοραστής. (πίνακας 1. παραρτήματος) Το επίθετο απαντάται στις αρχοντικές οικογένειες των Αθηνών.
79.	Λουκάς	Πύρρος/ Παναγιώτης (Σαλωνίτης)	όχι
80.	Αυγερινός	Γεωργίου (Κρητικός)	όχι
81.	Παναγιώτης	Δημητρακόπουλος/ Δημήτριος	όχι
82.	Γεώργιος	Χρήστου- Ιωαννίτης (Χρήστου ως επώνυμο)	όχι
83.	Αναστάσιος	Μισσιρλής/ Δημήτριος (Ιωαννίτης) (και ως Μισιρλής στη βάση δεδομένων)	όχι Υπάρχει το επίθετο Σμυρλής στους νοικοκυραίους με πολιτική θέση.
84.	Γεώργιος	Μωραΐτης/ Απόστολος	όχι Ο Γεωργάκης Μωραΐτης έχει πολιτική θέση και είναι αγοραστής. Ο Χατζή Γιαννάκης Μωραΐτηςτου Χρήστου έχει πολιτική θέση και είναι αγοραστής. Ο Αντρέας και ο Λουκάς Μωραΐτης έχουν πολιτική θέση και δεν αγοράζουν. Ο Χαρίτος Μωραΐτης έχει πολιτική θέση και είναι

			αγοραστής. Αναφέρεται στους νοικοκυραίους της προεπαναστατικής περιόδου.
85.	Ιωάννης	Παπαρρηγόπουλος[956]	όχι
86.	Σταυρής	Σάββας	όχι
87.	Αικατερίνη (Κατίγκω)	Αλεξίου (Αλέξης αναφέρεται στον κατάλογο Σουρμελή)	όχι Υπάρχει βέβαια το επίθετο Αλεξάνδρου στους άρχοντες.
88.	Γεώργιος	Αντωνόπουλος/ Μιχαήλ	όχι
89.	Ιωσήφ	Βελισσάριος (Βελισάριος)	όχι
90.	Δημήτριος	Μιαούλης/ Θεοφάνης (Βώκος, Βόκος)	όχι
91.	Πιέρος (Πιέρρος)	Κάπαρης (Κάππαρης)	όχι Ο Α. Καπαρέλης έχει πολιτική θέση.
92.	Σπύρος	Καραγιάννης	όχι
93.	Κωνσταντίνος	Καρταλάς/ Σπύρος (Καρτελάς)	όχι Ο Νικολός Καρταλάς έχει πολιτική θέση και δεν είναι αγοραστής. Ανήκει στους νοικοκυραίους της προεπαναστατικής περιόδου. Ο Σωτήρης Σπ. Καρταλάς έχει πολιτική θέση και είναι αγοραστής.
94.	Αλέξανδρος	Κοντόσταυλος[957] (Χίος)	όχι
95.	Γεώργιος	Μαυρογένης	όχι

[956] Ο Ιωάννης Παπαρρηγόπουλος (1780 - 1874) ήταν Έλληνας διπλωμάτης της Ρωσίας, νομικός, ιατρός, Φιλικός και αγωνιστής του 1821 και αργότερα σύμβουλος της Επικρατείας στην Ελλάδα.

[957] Ο Αλέξανδρος Κοντόσταυλος (Χίος 1789-Αθήνα 1865) διορίστηκε το 1828 από τον Καποδίστρια μέλος της οικονομικής επιτροπής και στάλθηκε στη Μάλτα, απ' όπου και αγόρασε από τους Ιππότες της Μάλτας τα μηχανήματα του πρώτου νομισματοκοπείου, με τα οποία κόπηκαν στην Αίγινα τα πρώτα ελληνικά νομίσματα του Φοίνικα.

96.	Ιωάννης	Μιαούλης (Βώκος-Βόκος) (Υδραίος)	όχι
97.	Νικόλαος	Νίκας/ Ιωάννης	ναι Ο Λουκάς Νίκας είναι προεστός-μη αγοραστής. (πίνακας 1. παραρτήματος) Ο Ιωάννης Νίκας έχει πολιτική θέση και είναι αγοραστής.
98.	Αντώνιος	Παξιμάδης/ Μιχαήλ	όχι
99.	Νικόλαος (Νικολής)	Πούλος/ Λάμπρος	ναι Ο Αργυρός Πούλος είναι προεστός-μη αγοραστής. Ο Παναγής Πούλος είναι προεστός-αγοραστής. (πίνακας 1. παραρτήματος) Ο Μιχελής Πούλος έχει πολιτική θέση και δεν είναι αγοραστής.
100.	Μιχαήλ	Σικελιανός	όχι
101.	Στυλιανός	Τζίγκρης/ Κωνσταντής (Τσίγκρης)	όχι Ο Γεωργάκης Τζίγκρης έχει πολιτική θέση και είναι αγοραστής. Ο Κωνσταντής Τζίγκρης έχει πολιτική θέση. Μάλλον πρόκειται για τον πατέρα του.
102.	Ιωάννης	Χατζή Δαμιανός/ Κωνσταντής (Υδραίος)	όχι
103.	Μικές	Αγγελάκης	ναι Ο Χατζή Αγγελάκης είναι προεστός-μη αγοραστής.
104.	Σμαράγδα	Αλεξίου	όχι Υπάρχει βέβαια το επίθετο Αλεξάνδρου στους άρχοντες.
105.	Οριγών	Αντωνίου	όχι
106.	Ιωάννης	Απέργης/	όχι

		Γεώργιος	
107.	Στέργιος	Αποστολάκης	όχι
108.	Σταματάκης	Βούρος/ Δεκόζης	όχι
109.	Στέφος	Γεωργούλας/ Ιωάννης (Γιοβάνης) (Γιωργούλας)	όχι
110.	Μήτρος	Δούσης/ Γεωργαντάς	όχι
111.	Λάζαρος	Ζάκας/ Νικόλας	όχι
112.	Νικόλαος	Ιωάννου	όχι
113.	Φίλιππος (Φιλιππής)	Κάππαρης/ Γεώργιος	όχι Ο Α. Καπαρέλης έχει πολιτική θέση.
114.	Ιωάννης	Καραφεραίος (Καραφεριώτης)/ Θωμάς	όχι
115.	Ιωάννης (Ιωνάς	Κιγκ (Κινγγ)[958]	όχι
116.	Ανδρέας	Κομπάτης (Κομπατής) (Το επίθετο δεν καταγράφεται στο Σουρμελή.)	όχι Υπάρχει στους νοικοκοιραίους της προεπαναστατικής περιόδου ο Θεοδωρής Σουρμπάτης, μη αγοραστής.
117.	Αναστάσιος	Κοντοχρήστος/	όχι

[958] Ο Ιωνάς Κιγκ (αγγλ.: *Jonas King*, 29 Ιουλίου 1792-22 Μαΐου 1869) υπήρξε Αμερικανός φιλέλληνας και ο πρώτος Ευαγγελικός ιεραπόστολος στην Ελλάδα. Το 1828 ήρθε στην επαναστατημένη Ελλάδα. Αρχικά έμεινε στον Πόρο, όπου το 1829 παντρεύτηκε την Ασπασία Μέγκου και το 1831 μετακόμισε στην Αθήνα, όπου διακόνησε για 35 χρόνια. Με την ενθάρρυνση του Ιωάννη Καποδίστρια, ο Κιγκ ίδρυσε το πρώτο Σχολείο θηλέων στην Τήνο (1829-30) και το πρώτο Γυμνάσιο στην Αθήνα (1833).

		Χρήστος	
118.	Αναγνώστης	Κοσμάς	όχι
119.	Ιωάννης	Κοτουμάς	όχι
120.	Κυριάκος	Κωνσταντής	όχι
121.	Ιωάννης (Μακρογιάννης)	Κωνσταντής	όχι
122.	Μήτρος	Λάλας/Γεωργάκης	όχι
123.	Ευδοκία	Λιανοσταφίδα /Γεώργιος (θυγατέρα του)	ναι Ο Στεφανής και ο Στάμος Λιανοσταφίδας είναι προεστοί, ο πρώτος αγοραστής ο δεύτερος μη αγοραστής.
124.	Μιχαήλ	Λιανοσταφίδας/Νικόλαος	ναι Ο Στεφανής και ο Στάμος Λιανοσταφίδας είναι προεστοί, ο πρώτος αγοραστής ο δεύτερος μη αγοραστής.
125.	Κωνσταντίνος	Μάνος/ Αλέξανδρος	όχι
126.	Μιχαήλ	Μεντζίκης/ Δημήτριος	όχι
127.	Λεόντιος	Μιχάλης/ Αναγνώστης	όχι
128.	Γεώργιος (Γεωργαντάς)	Νικολάς (Νικολού) (Τήνιος)	όχι Ο Χατζή Νικόλαος έχει πολιτική θέση χωρίς να αγοράζει.
129.	Παναγιώτης	Νικολάου (Νικολά) (Υδραίος καπετάνιος)	όχι

130.	Ιωάννης (Μακρογιάννης)	Νικολάου (Νικολά) (Υδραίος)	όχι
131.	Δομένικος	Οριγών	όχι
132.	Κωνσταντίνος	Παλάσκας/ Χρήστος	όχι
133.	Νικόλαος	Πετροκόκκινος/Στρατής	όχι
134.	Γεωργαντάς	Πρέσης/ Σιδέρης	όχι
135.	Ιωάννης	Σούτζος[959] (Σούτσος)	όχι
136.	Παναγιώτης (Παναγιωτάκης)	Σπανόπουλος	όχι
137.	Γεώργιος	Στήνος (Στίνης στον κατάλογο Σουρμελή.)	ναι Ο Νικολής Στίνης είναι προεστός-μη αγοραστής. (πίνακας 1. παραρτήματος)
138.	Αντώνιος	Τζίνης/ Παναγιώτης (Το επίθετο δεν καταγράφεται από το Σουρμελή.)	όχι Υπάρχει ο Ανδρέας Τζάνης στους νοικουραίους της προεπαναστατικής περιόδου, μη αγοραστής.
139.	Βασίλειος	Φώτης (Το επίθετο Φώτης καταγράφεται ως διακριτό από το επίθετο Φωτόπουλος στο Σουρμελή.)	όχι Ο Χατζή Μήτρος Φώτης έχει πολιτική θέση και δεν αγοράζει.

[959] Γεννήθηκε το 1804 στο Αρναούτκιοϊ στην ευρωπαϊκή του Βοσπόρου όχθη. Η καταγωγή του ήταν από επιφανή Βυζαντινή οικογένεια. Ο πατέρας του διορίστηκε δυο φορές ηγεμόνας της Βλαχίας και ακόμη μία φορά ηγεμόνας της Μολδοβλαχίας. Ο Σούτσος ήλθε στην Ελλάδα το 1829 και παρέμεινε μια τριετία για να σπουδάσει νομικά και πολιτικές επιστήμες. Επέστρεψε στην Ελλάδα το 1835 και διορίστηκε πάρεδρος του Συμβουλίου Επικρατείας, και το 1837 έκτακτος καθηγητής της πολιτικής οικονομίας στο Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, από τους πρώτους καθηγητές του. Εκλέχτηκε Πρύτανις το 1847, και από το 1859 ήταν επίτιμος καθηγητής. Πεθαίνει το 1890. (Πηγή: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών)

140.	Κατήγκο	Χατζή Λιανοσταφίδα (θυγατέρα)	ναι Ο Στεφανής και ο Στάμος Λιανοσταφίδας είναι προεστοί, ο πρώτος αγοραστής ο δεύτερος μη αγοραστής.
141.	Βασίλειος	Χέλμης/ Γιάννης	ναι Είναι ο υιός του προεστού-μη αγοραστή Χατζή Ιωάννη Χέλμη. (πίνακας 1. παραρτήματος)
142.	Ιωάννης	Χρήστου	όχι
143.	Σωτήριος	Χτενάς/Μιχαήλ (Κτενάς)	ναι Ο Ιωάννης Χτενάς είναι προεστός-αγοραστής. (πίνακας 1. παραρτήματος)

Πίνακας 30. Πρόσωπα που «υπογράφουν» την εκλογή της Δημογεροντίας το Μάρτιο του 1815. (30 υπογραφές)

α/α	**ονοματεπώνυμο**	**Είναι προεστός. (υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833.**
1.	Πεντέλης Κύριλλος	ναι	όχι
2.	ο ηγούμενος της μονής Πετράκη Διονύσιος	όχι	ναι
3.	ο ηγούμενος της Σπυρίδωνος (ο Συμεών)	ναι	όχι
4.	ο ηγούμενος της Χασιάς (Κλειστών) Κύριλλος	όχι	όχι
5.	Αντώνιος Καρόρης (Καρώρης)	ναι	όχι
6.	Σπύρος Ζιγγαράς (το επίθετο υπάρχει στους Άρχοντες. Ίσως πρόκειται για νοικοκυραίο-επίτροπο)	όχι	όχι
7.	Σπύρος Ζιγγαράς (άλλος)	όχι	όχι
8.	Παλαιολόγος Αλεξάνδρου [Μπενιζέλος]	ναι	όχι
9.	Μιχαλάκης Μπάρμπανος (Μιχαήλ)	ναι	όχι
10.	Νικολάκης Καλεφουρνάς (Νικόλαος Καλλιφουρνάς)	ναι	όχι
11.	Παναγής Καλεφουρνάς (Καλλιφουρνάς)	ναι	όχι

	(δεν εμφανίζεται στον Πίνακα 1)		
12.	Αγγελάκης Παλαιολόγος (δεν εμφανίζεται στον Πίνακα 1)	ναι	όχι
13.	Σπύρος Κυριακού (Κυριακός) (δεν εμφανίζεται στον Πίνακα 1)	ναι	όχι
14.	Χατζή Φιλιππής [Γουναράκης]	ναι	όχι
15.	Δημητράκης Κοπίδης (Δημήτριος)	ναι	ναι
16.	Στάμος Αδριανού	ναι	όχι
17.	Στεφανής Λιανοσταφίδας	ναι	όχι
18.	Στάμος Λιανοσταφίδας	ναι	όχι
19.	Δημητράκης Ξάνθης	ναι	όχι
20.	Δημητράκης Κυριακού (Κυριακός)	ναι	όχι
21.	Χατζή Δημήτρης [Καρόρης]	ναι	όχι
22.	Βασίλειος Χατζή Παναγιώτου	ναι	όχι
23.	Χαντζή Παπαστάμος (Χατζή) (Παππαστάμος στο Σουρμελή)	όχι	όχι
24.	Σιδέρης Αργύρης	ναι	όχι
25.	Παναγιώτης […] (όμοια στον πίνακα 1 παραρτήματος)	ναι	-
26.	Γιαννάκος Καρόρης	ναι	ναι
27.	Μιχαλάκης Αστρακάρης (Μιχαήλ)	ναι	όχι
28.	Παυλάκης Ρούτος (στο κατάλογο Σουρμελή υπάρχουν τα επίθετα Ρούτος και Ρύστος)	όχι	όχι
29.	Σπύρος Παλαιολόγος (Σπυρίδων)	ναι	ναι
30.	Νικολής Στάθης (υπογράφει την εκλογή δημογεροντίας στις 26 Φεβρουαρίου 1819)	όχι	όχι
	Κοτζαμπάσιδες (Κοτασμπάσηδες-Δημογέροντες 1815) (οι δύο ως επίτροποι)		
1.	Σπύρος Καπετανάκης	ναι	όχι
2.	Νικολάος Λογοθέτης	ναι	όχι
3.	Αγγελάκης Κατζιλέρης (Άγγελος Καντζιλιέρης-Καγγελέρης)	ναι	όχι
4.	Σπύρος Μισαραλιώτης	ναι	όχι

Πίνακας 31.

1824 Νοεμβρίου 20, κατάλογος των εν Νοεμβρίου γραμμένων στρατιωτών του αντιστράτηγου Γεωργάκη Λέκα οπού επιθεωρημένου τελευταίως.					
αριθ.	**ονόματα**	**πατρονιμηκά και επίθετα**	**πατρίς**	**αξιώματα**	
1.	Κόλιος	Μπόρας	Μούλτζρης	εκατόνταρχος	

2.	Γιαννάκης	Παπα-Διαμαντόπουλου	Μουλτζότης		
3.	Γεωργάκης	Μπόλπατζης	Αθηναίος		
4.	Γιάννης	Δημούλας	Ελευθεροχορίτης		
5.	Γιαννάκης	Στιχιό	Θηβαίος		
6.	Χριστόδουλος	Γεροντότης			
7.	Πέτρος	Λάζαρος	Αθηναίος		
8.	Γιάννης	Στάβρου	Αθηναίος		
9.	Κωνσταντής	Θανάση Πλάνας	Καλύμνιος		
10.	Αναστάσης	Κότα	Μενιδιάτης		
11.	Σπύρος	Καπετάνου	Μενιδιάτης		
12.	Στάθης	Λάμος	Αθηναίος		
	οι άνωθεν ητούν συν εμού εξαρχής οπού εκστράτευσε το στρατόπεδον από Αθήνας, διά όσους ήφερεν ο αντιστράτηγος Μήτρος Λέκκας με διαταγήν της σεβαστής Διοικήσεως (υποφελίαν)				
13.	Αναγνώστης	Λεφθέραλης	Μενιδιάτης	Υποχιλίαρχος	
14.	Δημητράκης	Χατζη Πέτρος	Μενιδιάτης		
15.	Γιαννάκης	Κούτουνας	Μενιδιάτης	Υποχιλίαρχος	
16.	Γιαννάκης	Τζήκας	Μενιδιάτης		
17.	Σιδέρης	Ντούρος	Μενιδιάτης		
18.	Νικολός	Ντέτες	Μενιδιάτης		
19.	Μιχάλης	Παπα […]	Μενιδιάτης		
20.	Αργύρος	Τζανάκης	Μενιδιάτης		
21.	Αναγνώστης	Χατζή Σπύρου	Μενιδιάτης		
22.	Γεωργάκης	Μπούμπετζης	Αθηναίος		
23.	Κυριάκος	Βέρδης	Αθηναίος		
24.	Θανάσης	[Κόλια Παπα-Δημήτρη]	Καπαντρινιότης		
25.	Αγγελής		Πρατζότης		
	τους άνωθεν στρατιώτες έχει ο αντιστράτηγος Γεωργάκης Λέκκας υπό την οδηγίαν του. Τέλος ο αντιστράτηγος και ο γραμματέας του οπού τον έχει αφήσει […] Τη 18 Ιανουαρίου 1825, Αθήνας: εις απουσίαν του επιθεωρητού Αθανάσιος Μπόρας.				

Πίνακας 32. Στρατιώτες («συντρόφους») υπό την οδηγία του Μήτρου Λίτζα (Λίτσα) στη φρουρά της Αθήνας (1η Ιουλίου 1826). (51 ονόματα) Με το σύμβολο του σταυρού (+) αναφέρονται οι νεκροί που δηλώνει ο Λίτζας. (διατηρείται η ορθογραφία των ονομάτων)

α/α	**Όνομα**	**επώνυμο/ πατρώνυμο**	**Είναι προεστός.** **(υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833. (ενοικιαστής ελαιώνα Αθηνών/ πολιτική θέση)**
1.	Μήτρος	Λήτζας	όχι	όχι

		(Λίτζας, Λίτσας)	(καπεταναίος, μετέχει στο «κίνημα» του 1822)	(ενοικιαστής ελαιώνα)
2.	Γεωργάκης	Λέκας (Λέκκας) (+)	όχι (καπεταναίος, μετέχει στο «κίνημα» του 1822)	όχι
3.	Γιώργης	Λέκας (Λέκκας) (+)	όχι	όχι
4.	Ανδριανός	Ντούσης (+)	όχι	ναι (και ενοικιαστής ελαιώνα)
5.	Αναστάσης	Χασιότης (Χασιώτης) (+)	όχι	όχι
6.	Αναγνώστης	Μάρκος (+)	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα)
7.	Σπύρος	Πετρούτζος (+) (υιός του Νικολή)	όχι	όχι
8.	Νικολής (Νικόλαος)	Πετρούτζος (+)	όχι	ναι (και ενοικιαστής ελαιώνα)
9.	Μήτρος	Μασούρης	όχι	όχι
10.	Γεωργάκης	Λούης	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα)
11.	Σπύρος	Κοτζάς (+)	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα)
12.	Χρήστος	Κοτζάς	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα)
13.	Κολιός (Νικολός)	Κοτζάς (+)	όχι	όχι
14.	Πέτρος	Καρβελάς	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα)
15.	Μήτρος	Κερατιότης (Κερατιώτης)	όχι	όχι
16.	Σπύρος	Κερατιότης (Κερατιώτης)	όχι	όχι (πολιτική θέση)
17.	Φηληπής (Φιλιππής)	Καρτζιέλης	όχι	όχι
18.	Χρήστος	Μάρκου/Κόλιας	όχι	όχι
19.	Γηοργάκης	Νερούτζος	όχι	ναι

	(Γιωργάκης) [παπά]			(και ενοικιαστής ελαιώνα)
20.	Χρήστος	Μάρκου/ Γιωργάκης	όχι	όχι
21.	Κώστα (Κώστας)	Ντούσις (+) (Ντούσης, Δούσης)	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα)
22.	Γιανάκος (Γιαννάκος)	Μπάρδης (Βάρδης στο Σουρμελή)	όχι	όχι
23.	Παναγιότης (Παναγιώτης)	Αραχωβήτης (Αραχωβίτης)	όχι	όχι
24.	Κόστα (Κώστας)	Σχηματαριότης (Σχηματαριώτης)[960]	όχι	όχι
25.	Αναστάσης	Σχηματαριότης (Σχηματαριώτης)	όχι	όχι
26.	Αναγνώστης	Ρουμπέσης (+)	όχι	ναι (και ενοικιαστής ελαιώνα)
27.	Σοτήρης (Σωτήρης)	Ρουμπέσης (τα παιδιά του είναι πωλητές)	όχι	όχι
28.	Παναγιώτης	Τσαρούχας (+)	όχι	όχι
29.	Παναγής	Βέκας (Βέκκας στο Σουρμελή, Μπέκας)	όχι	όχι
30.	Πέτρος	Λέκας (Λέκκας) (+)	όχι	όχι
31.	Σιδέρης	Κοτζάς (Κοτζιάς) (Κωντζάς στο Σουρμελή)	όχι	όχι
32.	Κόλιας	Μάρκος	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα)
33.	Γιωργάκης	Μπέκας (Βέκκας στο Σουρμελή)	όχι	όχι
34.	Σπύρος	Μπέκας (+) (Βέκκας στο Σουρμελή)	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα)
35.	Θανάσης	Βηλτανιότης (+) (Βιλτανιώτης, Βιλδανιώτης)	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα)
36.	Γιώργης	Βηλτανιότης (+) (Βιλτανιώτης, Βιλδανιώτης)	όχι	όχι

[960] Αναφέρεται ως θανών ο Κώστας Χασιώτης, οποίος δεν υπάρχει στον κατάλογο του Λίτζα. Μπορεί να αναφέρεται στο Σχηματαριότη και εκ παραδρομής αναφέρει το επίθετο Χασιώτης.

37.	Δημητράκης	Βηλτανιότης (+) (Βιλτανιώτης, Βιλδανιώτης)	όχι	όχι
38.	Νηκολής (Νικολής)	Μανάρας	όχι	όχι
39.	Γιωργάκης	Κεφαλάς	όχι	όχι
40.	Σπύρος	Κουτζός	όχι	όχι
41.	Κωνσταντής	Κάρλος (+)	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα)
42.	Κωνσταντής	Μόσχας (+) (Μόσχος)	όχι	όχι
43.	Λουκάς	Δραμισιότης (+) (Δραμισιώτης)	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα)
44.	Κωνσταντής	Νησιότης (Νησιώτης)	όχι	όχι
45.	Κολιός (Νικολός)	Θηβιότης/ Δημητράκης (Θηβιώτης, Θηβαίος)	ναι	ναι
46.	Δήμος (Μήτρος)	Μπούτζης (+) (Γκούτζης)	όχι	ναι
47.	Μήτρος	Καρβελάς (+) (Καραβελάς στο Σουρμελή)	όχι	όχι
48.	Γιανάκος (Γιαννάκος)	Γκόλεζος	όχι	όχι
49.	Γεωργάκης	Γκόλεζος	όχι	όχι
50.	Βασίλης	παπά Γεωργάκης (+)	όχι	ναι (πολιτική θέση)
51.	Κίτζος (Χρήστος)	Θηβέος/Γεώργιος[961] (Θηβαίος)	ναι	όχι

Πίνακας 33.

Καταγραφή των στρατιωτών των υπό την οδηγίαν των χιλιάρχων Γ. και Δ. Λέκιδων, οπού ευρίσκονται με το στρατόπεδον του στρατηγού Διονυσίου Ευμορφόπουλου, Αθήναις τη ά Σεπτεμβρίου 1824.

α/α	**ονόματα**	**πατρωνυμικά και επίθετα**	**πατρίς**	**ηλικ.**	**αξιώματα**
1.	Δημήτριος	Νικολάου Λέκκα	Αθηναίος	28	χιλίαρχος

[961] Ο Κίτζος Γεωργίου Θηβαίος εντάσσεται στους προεστούς, στην πραγματικότητα, όμως, ήταν καπεταναίος, αντίστοιχη περίπτωση με αυτή του Συμεών Ζαχαρίτζα. Διετέλεσε μάλιστα στην υπηρεσία του Γεράσιμου Φωκά από την 1η Νοεμβρίου 1825 έως τα τέλη του Απριλίου του 1826. Μετά μπήκε στην υπηρεσία του Λίτσα, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 193, *«[…] τη 3η Μαΐου 1826, εν Αθήναις. Γεράσιμος Φωκάς, Κεφαληναίος».*

2.	Δημήτριος	Αργυριάδης	Σμυρναίος	32	γραμματεύς
3.	Μήτρος	Παναγιώτη Σακελάρη	Αθηναίος	28	
4.	Κωνσταντής	Παναγιώτη Αγαπίου		27	Μπαϊρακτάρης
5.	Αναγνώστης	Γεωργάκη Λεμπότη	μουσταφαδιότη	27	
6.	Κολιός	Παναγιώτη Σακελάρη	Αθηναίος	22	
7.	Θανάσης	Παναγώτη Μορίτη		30	τζαούσης
8.	Αγγελής	Μήτρο Νίκος	Θηβαίος	31	
9.	Ιωάννης	Αντώνη Πανταζή	Παιδιότης	30	
10.	Θανάσης	Ιωάννη Κριμπήθη	Θηβαίος	36	
11.	Μήτρος	Τζάλιτζη Σκουρδομένου		35	
12.	Στάμος	Παναγιώτη Καλόγερος		39	
13.	Πανούσης	Νικολό Κολιάτη	Λημνιότη	29	
14.	Βασίλης			25	
15.	Αναστάσης	Αβραάμ	Καλαμιότη	26	
16.	Μήτρος	Παναγιώτη Ξεροτάγαρος	Αθηναίος	24	
17.	Θανάσης	Γιάννη Κατζήλα	Μουσταφαδιότη	27	
18.	Νικόλαος	Κωνσταντή Δράκου	Στουραΐτη	23	
19.	Ιωάννης	Γεωργάκη Στάμου	Χασιότη	25	
20.	Παναγιότης	Γεώργη Σταμούλη	Βαβουλιότης	32	
21.	Σταύρος	Κυριάκου Μεθενίτη	Αθηναίος	27	
22.	Δημήτρης	Μελέτη Σκαδά	Μουσταφαδιότη	33	
23.	Κόλιας	Ιωάννη Κατζίλα		31	
24.	Σωτήρης	Γεώργη Λεμπότη		30	
25.	Γεωργάκης	Δίμου	Μαρκοπουλιότη	31	
26.	Δίμος	Θανάση Μπαλότα		29	
27.	Σωτήρης	Γγίκα Ζωγράφος	Χαλιότη	23	
28.	Γεωργάκης			26	
29.	Κωνσταντής			20	
30.	Αντόνης	Νικόλα Μίτζου		23	
31.	Πέτρος	Αναστάση Σικούλη	Καπανδρίτη	20	
32.	Κολιός	Γεωργάκη Σπανού	Λουκίσα	27	
33.	Θανάσης	Κωνσταντή Μπουλουχόρη	Χαλιότη	31	
34.	Μήτρος	Γεωργάκη Δίμου		31	
35.	Δημήτρης	Αποστόλη Κιπλάνη	Λουκίσα	25	
36.	Γεωργάκης	Δίμου Νικολού	Χαλιότη	31	
37.	Δημήτρης	Αργίρη	Ταλαντινός	20	
38.	Πέτρος	Μιχάλη Μαρδεκάκη	Σκαμιότης	25	
39.	Γεοργάκης			22	
40.	Νικολός	Γεώργη Γκηρνταλούμη	Καπανδρίτη	22	
41.	Γεώργης	Δημήτρη Χασότη		21	
42.	Νικολός	Παναγιότη Αγγέλου	Σκούρτα	26	
43.	Σπύρος	Παναγιότη Τρεκούση	Χαλιότη	28	
44.	Καρά Νικολός	Μήτρου	Σάργιανη	35	
45.	Δήμος	Κότζου Κακαρότζου	Κόκινου	21	
46.	Μήτρος	Γιάννη Βέργου	Μηζηκιότη	28	
47.	Σωτήρης	Ιωάννης Παπα-Νικόλα	Κρουσταλάδη	22	
48.	Στηλιανός	Κωστή Τζίγκρι	Αθηναίος	26	

49.	Γιάννης	Στάμου Κροτζίδα		28	
50.	Κολιός			21	
51.	Πανούσης	Κωστή Ταχταρά		22	
52.	Θανάσης	Ιωάννη Μανταγάτη		25	
53.	Θανάσης	Ιωάννου Μπουλούκη		23	
54.	Μήτρος	Κωνστή Περδικάρη		30	
55.	Μήτρος	Γεώργου Μαγάτη	Αμπελακιότη	22	
56.	Κωνστή	Μήτρου Κουβελού	Αθηναίος	24	
57.	Στάμος	Μήτρου Στουραΐτη		24	
58.	Ιωάννης	Γεωργάκη Γκόλφη		25	
59.	Μήτρος	Λουκά Δραμισότη		24	
60.	Ντέντες	Ιωάννου Μπιθηγκούνα	Ντριτζηνιότη	30	
61.	Αθανάσης			28	
62.	Ιωάννης	Μήτρο Νιόμος	Μπρατζότης	25	
63.	Μήτρος			20	
64.	Αναγνώστης	Παπα-Δημήτρη	Μπρατζότης	22	
65.	Ιωάννης	παπα-Δημήτρη Καραγιάννη	Μαυρομματιότης	25	
66.	Γεώργης	Αναστάση Κτζίνα	Μουσταφαδιότη	22	
67.	Λουκάς	Θανάση Κουπουλιότη	Καγιεσότης	23	
68.	Ιωάννης	Μήτρου Σακάτη		28	
69.	Κωνσταντής	Σωτήρχου Κυριάκου	Δίλεση	22	
70.	Χρήστος	Παύλου Γεώργου		29	
71.	Θεωδορής	Σταμάτη Μπήθα	Οροπού	2	
72.	Ιωάννης	Γεώργου Πλιάκου	Θηβαίος	28	
73.	Αποστόλης	Γγίκα Μπήκας	Σχιματαρέος	33	
74.	Αναγνώστης	Νικολάου Τζουκλούδης	Χασιότης	27	
75.	Κωνσταντής	Δημήτρη Ντάβρη	Χασιότης	22	
76.	Ιωάννης	Πέτρου Τριανταφίλλη	Αθηναίος	22	
77.	Νικολός	Θανάση Μπαλόκα	Μαρκόπουλος	24	
78.	Μήτρος	Γεώργη Μπήλμπα	Αθηναίος	24	
79.	Σπύρος	Μήτρου Κωνσταντή		27	
80.	Ιωάννης	Μαρίνου Πέπας	Λιατανιότης	26	
81.	Σταμάτης	Βασίλη Στουραΐτης	Αθηναίος	24	
82.	Χρήστος	Ντρίτζα Βλάχου	Μπρατζότης	27	
83.	Θανάσης			25	
84.	Πανούσης	Κωνσταντή Σιδέρη	Θραλιότης	32	
85.	Χρήστος	Κίτζου Τζημάκου	Βαθή	24	
86.	Σπύρος	Δίμου Κουβαριότη	Αθηναίος	26	
87.	Γεώργης	Πάννου Χασιότης		27	
88.	Γεώργης	Νικολού Κατζάκος	Μοραΐτης	20	
89.	Χατζή Γεωργάκης	Μιχάλη	Κουρσαλιότης	50	
90.	Δήμος	Ντίντη Μπαλής	Καλαμιότης	48	
91.	Πέτρος	Στέφος	Αθηναίος	28	
92.	Χρήστος	Σαρής		20	
93.	Προκόπης	Γεωργάκη Αντώνη	Χασιότης	22	
94.	Γεώργης	Νικολού Μισερέτολου	Αθηναίος	24	
95.	Μήτρος	Σταμάτη Καπανδριότη		23	

96.	Αθανάσης	Λιμπέρη Μιχάλη	Θηβαίος	29	
97.	Γεωργάκης	Δίμου Κουβαριότης	Αθηναίος	21	
98.	Πέτρος	Ντέντε Κατζοράχη	Λιατανιότης	25	
99.	Σπύρος	Τούρκος	Κορίνθιος	20	
100.	Χατζη Στάμος	Στάθη	Αθηναίος	28	
101.	Γεώργης	Σκορδοκόπανος	Θηβαίος	35	
102.	Δήμος	Ιωάννου	Ιωανίτης	25	
103.	Γεώργης	Κατημιρτζής		30	
104.	Σπύρος	Τζινγρής	Αθηναίος	35	
105.	Σπύρος	Κουτζούκος	Κιουκιότης	22	
5+	5 ψυχογιοί				
	4 ζώα				
	ήτοι εκατόν πέντε, ψυχογιοί πέντε, ζώα τέσσερα.				
	Ο κατά τας Αθήνας των Στρατευμάτων ο επιθεωρητής, Νικόλαος Μπούφης.				
1.	*Γεώργιος*	*Νικολάου Λέκκα*	Αθηναίος	41	χιλίαρχος
2.	Ιωάννης	Γεωργάκη Ντουργκάνη	Αθηναίος	30	
3.	Αντρίκος	Αντόνη Αλή	Κουντουριότης	28	
4.	Πανάγος			24	
5.	Ιωάννης	Γεωργάκη Παπα-Δήμου	Χασιότης	27	
6.	*Γεωργάκης*	*Δημήτρη Γκουμπήτζη*	Αθηναίος	28	
7.	Σιδέρης	Γιάννη Ρόζη		24	
8.	Μήτρος	Μηχάλη Μπισαράη		27	
9.	Σπύρος	Κόλια Ντέλπα		29	
10.	Ιωάννης	Στάθη Μεγαρίτη		26	
11.	*Θανάσης*	*Μήτρου Κατζανδρή*		22	
12.	Μήτρος	Γιαννάκη Μπισαράκη		20	
13.	*Ιωάννης*	*Θανάση Στηχιό*	Θηβαίος	32	
14.	*Γεωργάκης*	*Αναστάση Μπόλμπατζη*		27	
15.	*Κυριάκος*	*Γεωργάκη Βέρδη*	Αθηναίος	22	
16.	Δημήτρης	Νικόλα Γκιόλδη	Ευριπαίος	24	
17.	Νικολός	Λάμπρου Μπόρου	Θηβαίος	33	
18.	*Γιάννης*	*Δημήτρη Παπα-Διαμάντη*		25	
19.	*Θανάσης*	*Κόλια Παπα-Δημήτρη*		22	
20.	Αναστάσης	Γιαννάκη Κατζικαντέμη		28	
21.	Γεώργος	Δημήτρη Κατσικά		33	
22.	Δημήτρης	Αναστάση Τσαρούχα		26	
23.	Μήτρος	Γεωργάκη Ντεντέλη		25	
24.	Αποστόλης	Παναγιότη Κουτζούρη		30	
25.	Κωνσταντής	Ιωάννου Γιαννάκου		38	
26.	Κωνσταντής	Στάμου Χατιά		37	
27.	Κωνσταντής	Μήτρου Γκολφίνη		26	
28.	Ιωάννης	Παναγιότη Κάτζος		24	
29.	Μήτρος	Σωτήρχου Λιβανά		21	
30.	Ιωάννης	Δίπλα Σιτζή	Ζιτουνιάτης	25	
31.	Κόνστας	Παναγόπουλου	Μοσκοχορίτης	30	

2+	2 ψυχογιοί				
	2 άλογα				
	ήτοι στρατιώται τριάντα ένας, ψυχογιοί δύο, ζώα δύο.				
	Ο κατά τας Αθήνας των Στρατευμάτων ο επιθεωρητής, Νικόλαος Μπούφης.				

Πίνακας 34. Κοινωνικά χαρακτηριστικά πωλητών της αρχειακής ενότητας Π.ΠΟΥΛΟΣ.

Α/Α	**Επώνυμο**	**Όνομα**	**Πατρώνυμο/ καταγωγή**	**Είναι προεστός. (υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833.**
1.	Αβδής	Ουστά	Αχμέτσπαϊ	Οθωμανός	όχι
2.	Αδάμης	Χρήστος	Σπύρος	όχι	όχι
3.	Αδριανός (Ανδριανός)	Μήτρος		ναι	όχι
4.	Αϊβαλιώτη	Ελευθερία	Μπανάνα	όχι	όχι
5.	Αλέξης	Σπύρος		ναι	όχι
6.	Αλέξης	Νικόλαος		ναι	όχι
7.	Αλέξης	Φωτεινή	Σταμάτης	ναι	όχι
8.	Αλεπού	χήρα	Σακελλάρη	όχι	όχι
9.	Αλλής (Αλής)	Ισμαήλ	Γεγέν	Οθωμανός	όχι
10.	Αμπελακιώτη	Επιστήμη	Σουρμελή	όχι	όχι
11.	Αραμπατζή	Ευφροσύνη	Ντράσσου	όχι	όχι
12.	Αραμπατζής	Γεώργης		όχι	όχι
13.	Αραμπατζής	Σταύρος		όχι	ναι
14.	Αραμπατζής	Γεώργης	Δρακούλας	όχι	όχι
15.	Αργείτης	Παναγής	Πέτρος	όχι	ναι
16.	Αργύρη	Ελευθερία	Μανόλης	ναι	όχι
17.	Αργύρη	Ελευθερία	Πουκούρη (Μπουκούρη)	ναι	όχι
18.	Αργύρης	Σιδέρις	(ως επίτροπος)	ναι	όχι
19.	Αργύρης	Αντώνης	(ως επίτροπος)	ναι	όχι
20.	Αρκούδας	Γιάννης	Στάμος	όχι	όχι
21.	Αρτέμη	Σοφία	Κροκείδα (Κροκίδα)	όχι	όχι
22.	Βάθη (Βάθυ)	χήρα Μήτρου		όχι	όχι
23.	Βαλάμη	Ελευθερία		όχι	όχι
24.	Βαλάμη	Ευδοκία	Κουρτέση	όχι	όχι
25.	Βελιώτης	Σωτήρης		όχι	όχι

26.	Βενέτα	Μαρία	Καραντή	όχι	όχι
27.	Βενιζέλλος (Μπενιζέλος)	Δημήτριος	Αλέξανδρος	ναι	όχι
28.	Βενιζέλλος (Μπενιζέλος)	Σπυρίδων	Αλέξανδρος	ναι	όχι
29.	Βέρτζος	Άγγελος	Χατζής	όχι	όχι
30.	Βιλιώτης	Σωτήρης	Λάμπρος	όχι	όχι
31.	Βλαχόπουλος (Βλάχος)	Σταύρος	Παναγιώτης	ναι	ναι
32.	Βλάχος	Ιωάννης (κύριος)	Παναγιώτης	ναι	ναι
33.	Βλάχος	Κωνσταντής	Σπύρος	ναι	όχι
34.	Βλάχος	Αναστάσιος	Παναγιώτης	ναι	ναι
35.	Βλάχου	Αναστασία	Μπακαρώζας	ναι	όχι
36.	Βλάχου	Αγγελική	Σπύρος	ναι	όχι
37.	Βλάχου	Φλωρού	Σπύρος	ναι	όχι
38.	Βλάχου	Ζωή	Σπύρος	ναι	όχι
39.	Βολιώτη	Ταρσία (κυρία)	Δέκα	όχι	όχι
40.	Βόλτη	Ώρσα	Παναγιώτη	όχι	όχι
41.	Βουτζαρά	Ώρσα (χήρα)	Καζαντζή	όχι	όχι
42.	Βουτζαράς	Αντώνης	Στάμος	όχι	όχι
43.	Βρυζάκης	Θωμάς	Δημήτριος	όχι	ναι
44.	Βυζά	Σοφία		όχι	όχι
45.	Βυζάς	Δημήτριος		όχι	όχι
46.	Γανωτζή	Ώρσα	Σαββατιανού	όχι	όχι
47.	Γαρδέλης	Φυλακτός	Γεωργαντάς	όχι	ναι
48.	Γελαδάκης	Παναγής (επίτροπος)	Θεόδωρος	ναι	ναι
49.	Γέροντας	Άγγελος (κύριος)	Σωτηριανός	ναι	ναι
50.	Γιάκομος	Σπύρος	Στυλιανός	όχι	όχι
51.	Γκαστρωμένος	Μήτρος		όχι	όχι
52.	Γκαστρωμένος	Στάμος	Γιάννης	όχι	όχι
53.	Γκαστρωμένου	Ελένη	Σχινά	όχι	ναι
54.	Γκέλια	Απόστολος	Γεωργάκης	όχι	όχι
55.	Γκικάκης	Χατζή Σπύρος	Νικόλαος	ναι	ναι
56.	Γκολέμης	Νικολής		όχι	ναι
57.	Γκουμουλέζης	Γιάννης		όχι	όχι
58.	Γκούτζης (Γκούκης στον Σουρμελή)	Χρίστος	Μήτρος	όχι	ναι
59.	Γκούτζης (Γκούκης)	Λάμπρος	Αργυρός	όχι	ναι
60.	Γκούτζης (Γκούκης)	Μήτρος	Αργυρός	όχι	ναι
61.	Γκυζοτάρης			όχι	όχι
62.	Γούναρης	Φιλιππής	Κρητικός	όχι	όχι
63.	Γουρουνάς	Μήτρος	Γεώργιος	όχι	όχι
64.	Γριπιώτη	Ελένη	Τάγκου	όχι	όχι
65.	Γριπιώτης	Κωνσταντής		όχι	όχι
66.	Δαβιδάς	Μιχαήλ	Νικολός	όχι	όχι
67.	Δήμας	Χρήστος	Γιάννης Κόλιας	όχι	όχι

68.	Δημητρά (Δημητρίου)	Φλωρού	Ντανούρδη	ναι	όχι
69.	Δημητριάδης	Νικόλαος (κύριος)	(Χίος)	όχι	ναι
70.	Δήμου	Ελευθερία	Μουστάκα	ναι	όχι
71.	Διπλάρης	Νικολής	Φυλακτός	όχι	όχι
72.	Διπλάρης	Γεώργιος	Συμεών	όχι	όχι
73.	Δομοκιότη	Ζωή	Πιπέρη	όχι	όχι
74.	Δοντάς	Σπύρος	Γεωργάκης	όχι	ναι
75.	Δρακάκης	Αναστάσης		όχι	όχι
76.	Έγκελης (Έγγελις στον Σουρμελή)	Μήτρος		όχι	όχι
77.	Ζαγουρραίου	Μαρία	Κωνσταντής	όχι	όχι
78.	Ζάκας	Λάζαρος (επίτροπος)	Νικόλαος	όχι	ναι
79.	Ζαχαριάς	Γεωργαντάς	Χρυσοχού	όχι	όχι
80.	Ζαχαρίτζας	Περικλής (ανήλικος)	Συμεών	ναι	ναι
81.	Ζαχαρίτσας (Ζαχαρίτζας)	Νικολάκης	Σπύρος	ναι	ναι
82.	Ζιάκας	Λάζαρος	Ν.	όχι	όχι
83.	Ζιαμανίκου (Ζαμανήκου στο Σουρμελή)	Ώρσα	Μπεκάση	όχι	όχι
84.	Ζιάπα (Ζηάπα στο Σουρμελή)	Σαμαλτάνα	Κοκονδίνη	όχι	όχι
85.	Θεοδώση	Σιδερή (χήρα)	Πάνου	όχι	όχι
86.	Θεοχάρης	Κωνσταντίνος	Αντώνης	όχι	όχι
87.	Θηβαίος	Κυριακός		ναι	όχι
88.	Θηβαίος	Παπαγιώργος		ναι	όχι
89.	Θηβαίος	Παναγιώτης	Σεΐζης	ναι	όχι
90.	Θηβαίος	Νικολής	Χατζή Λουκάς	ναι	όχι
91.	Θηβαίος	Μήτρος	Αναστάσης	ναι	όχι
92.	Θηβαίου	Ελευθερία	Μπανάνου	ναι	όχι
93.	Θηβαίου	Κυριακή (κυρία)	Σπ.	ναι	όχι
94.	Θιάσπυρας (Θιάσπρας στον Σουρμελή)	Σωτήρης	Παναγής	όχι	όχι
95.	Θιάσπυρας (Θιάσπρας)	Σπύρος	Παναγής	όχι	όχι
96.	Θόδωρη (Θεοδωρή)	Εργίνα (Εργίνη)	Κουκάκη	όχι	ναι
97.	Θόδωρης (Θεοδωρής)	Ανδρέας		όχι	όχι
98.	Ιωαννίδης	Νικόλαος (κύριος)		όχι	ναι
99.	Ιωαννίτης	Αθανάσιος	Δημήτριος	όχι	ναι
100.	Καβαλάρης (Καβελάρης)	Μιχάλης (Μιχαήλ)		ναι	όχι
101.	Καζανδρής (Κατζανδρής στο	Σταμάτης		όχι	ναι

	Σουρμελή)				
102.	Καζαντζή	Καργειά (Κάργια)	Τζότη (Τζιώτη)	ναι	όχι
103.	Καζαντζής	Νικολής	Γεωργάκης	ναι	όχι
104.	Καζαντζής	Νικολής	Παναγιώτης	ναι	ναι
105.	Κακαβάκη	Καργιά	Σκουζέ	όχι	όχι
106.	Κακαντάς	Νικολός		όχι	όχι
107.	Καλαϊτζής (Καλατζής στη βάση δεδομένων)	Σπύρος		όχι	ναι
108.	Καλαϊτζής	Γιαννάκης		όχι	όχι
109.	Καλαϊτζής	Χρίστος	Μελέτης	όχι	όχι
110.	Καλαϊτζής	Φώτιος	Μελέτης	όχι	ναι
111.	Καλλιφουρνάς (Καλλιφρονάς)	Δημήτριος		ναι	ναι
112.	Καλογεράς (Καλογερόπουλος, Καλόγερος)	Νικόλαος (Νικολέτος)		ναι	ναι
113.	Καλόγερος (Καλογεράς, Καλογερόπουλος)	Γρηγόρης		ναι	όχι
114.	Καμπάνη	Εργίνα	Μωραΐτη	όχι	όχι
115.	Καμπίσκος	Νικόλαος	Απόστολος	όχι	όχι
116.	Κανάκη	Φυλακτή		όχι	όχι
117.	Κανατά	Σοφία	Αραμπατζή	όχι	ναι
118.	Κάνος	Βασίλης	Σιδέρης	όχι	όχι
119.	Καντίλη (Καντήλη, Κοντίλη, Κονδύλη)	Ελευθερία	Σπανιόλλη	ναι	όχι
120.	Καντιλιώτη (Καντίλη)	Κασσού (χήρα)	Μακρή	ναι	όχι
121.	Καπαντριταίος (Καπανδρίτης)	Παπά Ιωάννης		όχι	όχι
122.	Καπουράλιος (Καπουράλλος στον Σουρμελή)	Αναστάσης	Θωμάς	όχι	όχι
123.	Καπουράλιος (Καπουράλλος)	Μήτρος	Θωμάς	όχι	όχι
124.	Κάππαρης	Φίλιππος	Γεώργιος	όχι	ναι
125.	Καραθανάσης	Διονύσιος		όχι	όχι
126.	Καρακωτή	Μαρία	Σπ.	όχι	όχι
127.	Καρακωτή	Ώρσα	Σπ.	όχι	όχι
128.	Καραμανλή (Καραμαλλή)	Κατίνκο (Κατίνκω)	Λουκάς	όχι	όχι
129.	Καραμανλής (Καραμαλλής)	Μιχάλης	Λουκάς	όχι	όχι
130.	Καραμπάση	Μαρία		όχι	όχι
131.	Καράμπελα	Αγαθή (χήρα)		όχι	όχι

132.	Καράμπελας	Γεώργης	Παναγιώτης	όχι	όχι
133.	Καράμπελας	Σωτήρης	Παναγιώτης	όχι	όχι
134.	Καρκατζιάνης (Καρακατζάνης)	Νικόλαος (κύριος)		ναι	ναι
135.	Καρόρη	Ώρσα	Δανίλη	ναι	όχι
136.	Καστής	Σπύρος	Μήτρος	όχι	όχι
137.	Καστής	Κωστής	Μήτρος	όχι	όχι
138.	Κατζανδρή (Καζανδρή)	Μπήτζα (Μπίτζα)		όχι	όχι
139.	Κατζανδρής (Καζανδρής)	Μήτρος		όχι	όχι
140.	Κατζανδρής (Καζανδρής)	Θανάσης		όχι	όχι
141.	Κατζανδρής (Καζανδρής)	Σταμάτης	Χριστόδουλος	όχι	ναι
142.	Κατζούρη (Καντζούρη στον Σουρμελή)	Κλίνω (Κλινώ)	Αρτηνού (Αρτινού)	όχι	ναι
143.	Κατζούρης (Καντζούρης)	Μιχάλης	Γεωργάκης	όχι	όχι
144.	Κατσαρή	Σοφία	Καμινιάτη	όχι	όχι
145.	Κεραμιδιώτη	Σταματική	Λύκου	όχι	όχι
146.	Κερατιώτης	Σπύρος		όχι	όχι
147.	Κινάτος (Κιννάτος)	Γιαννάκος	Σπύρος	όχι	ναι
148.	Κιννάτος (Κινάτος)	Μιχάλης	Σπύρος	όχι	όχι
149.	Κιννάτος (Κινάτος)	Φίλιππος	Σπύρος	όχι	όχι
150.	Κιούση	Κούζια (κυρία)	Δέγλερη	όχι	όχι
151.	Κοκονδύνη (Κοκκοδίνη στον Σουρμελή)	Ζωή	Μπράβου	όχι	όχι
152.	Κοκουδίνης (Κοκκοδίνης)	Σπύρος	Ν.	όχι	όχι
153.	Κοκουδίνης (Κοκκοδίνης)	Μήτρος	Ν.	όχι	όχι
154.	Κοκουδίνης (Κοκκοδίνης)	Λουκάς	Ν.	όχι	όχι
155.	Κοπίδη	Ελισσάβετ	Κτενά	ναι	όχι
156.	Κοπίδη	Βαρβάρα	Μανδρά	ναι	όχι
157.	Κοπίδης	Δημήτριος		ναι	ναι
158.	Κόστα (Κωνστής στον Σουρμελή)	Σταύρος	Κιούση	όχι	όχι
159.	Κοτζά (Κωντζά στον Σουρμελή, Κοτζιά)	Μπίτζα	Στουραΐτη	όχι	όχι

160.	Κουκουμπράνη	Κασσού	Μήτρος	όχι	όχι
161.	Κουλουριώτη	Μαρία	Παβλούκου	όχι	όχι
162.	Κουλουριώτης	Κοσμάς	Γιάννης	όχι	όχι
163.	Κουντουμάδις (Κουντουμάδης)	Ιερόθεος		όχι	όχι
164.	Κουρσαλιώτης	Μήτρος		όχι	όχι
165.	Κουρτέση	Ευδοκία	Γεώργης	όχι	όχι
166.	Κρίτσης	Ανδρέας	Ν.	όχι	όχι
167.	Κροκίδας	Κωνσταντής	Αναστάσης	όχι	όχι
168.	Κροντηρά	Όρσα	Νεραγκά	ναι	όχι
169.	Κροντηράς	Αναστάσης		ναι	όχι
170.	Κτενά (Χτενά)	Ξανθή	Κορτόπουλου	ναι	όχι
171.	Κτενάς (Χτενάς)	Σπύρος	Μ.	ναι	ναι
172.	Κτενάς (Χτενάς)	Φιλιππής	Μ.	ναι	όχι
173.	Κτενάς (Χτενάς)	Γιώργης	Μ.	ναι	όχι
174.	Κυριακός	Σωτήρης	Αγάπιος	ναι	όχι
175.	Κωνιτζιάτης	Θωμάς	Φ.	όχι	όχι
176.	Κώστα	Σήρμω (χήρα)	Μπάρδη	όχι	όχι
177.	Λαλαούνης	Σπύρος	Σιδέρης	όχι	όχι
178.	Λάρδης	Βαρθολομαίος	Αγγελής	όχι	όχι
179.	Λαρόζας	Μικέλης (Μιχάλης)	Αγγελάκης	όχι	ναι
180.	Λάσου	Μαρία	Ντανούρδη	όχι	όχι
181.	Λειβαδίτη	Μαρία	Κοκίνη	όχι	όχι
182.	Ληφής (Ληστής στον Σουρμελή)	Κόλιας		όχι	όχι
183.	Λιανοσταφίδας	Γεώργιος (κύριος)		ναι	όχι
184.	Λιανοσταφίδας	Σπύρος		ναι	όχι
185.	Λιβερόπουλος	Λιβέριος		όχι	όχι
186.	Λιμπέριος	Παναγιώτης		όχι	όχι
187.	Λιμπέριου	Ευφημία		όχι	όχι
188.	Λιναρδή	Σοφία (χήρα)	Καλαϊτζή	όχι	όχι
189.	Λιούλης	Σπύρος	Κωνσταντής	όχι	όχι
190.	Λιούμη	Πολυτίμη	Καμινιάτη	όχι	όχι
191.	Λιούμης	Σωτήριος	Κόλιας	όχι	ναι
192.	Λιώρης (Λειώσης στον Σουρμελή, Λιόσης στην βάση δεδομένων)	Στάμος (Σταματάκης)	Γεωργάκης	όχι	ναι
193.	Λογοθέτης	Παναγής	Ν.	ναι	όχι
194.	Λογοθέτου	Μαρία (χήρα)		ναι	όχι
195.	Λοιδωρίκης (Λιδωρίκης)	Αναστάσιος (κύριος)	Αναγνώστης	όχι	ναι
196.	Λουκά	Μαρία	Χ.	όχι	όχι
197.	Λουκά	Ελευθερία	Χ.	όχι	όχι
198.	Λουκάς	Νικολής	Χ.	όχι	όχι
199.	Λουκατζήκος	Σιδέρης	Β.	όχι	όχι

200.	Λουκατζίκος (Λουκατζήκος)	Γιαννάκος	Βασίλης	όχι	όχι
201.	Λουκατζίκου	Μπήτζω	Βασίλης	όχι	όχι
202.	Λύκος	Νικολής	Νικολός	όχι	όχι
203.	Μάδαρος (Μαδαρός)	Δημήτριος		όχι	όχι
204.	Μάνος	Μελέτης		όχι	όχι
205.	Μάνος	Κωνσταντίνος (κύριος)	Αλέξανδρος	όχι	ναι
206.	Μαρίνη	Φωτεινή	Βατόμη	όχι	όχι
207.	Μαρίνη	Αγαθή (χήρα)	Παπά Κανατά	όχι	όχι
208.	Μαρίνη	Καλομοίρα	Καμπέρη	όχι	ναι
209.	Μαρίνης	Πέτρος	Γεωργάκης	όχι	ναι
210.	Μαρίνης	Γεωργάκης	Κωνσταντής	όχι	όχι
211.	Μάρκου	Καλομοίρα (χήρα)	Βυζά	όχι	όχι
212.	Μαρμαροκόπου	Νεστορία	Λαγάνου	όχι	όχι
213.	Μαρούλης	Νικολής	Βασίλης	όχι	ναι
214.	Μαστρογιαννάκη	Δόμνα	Κανάκη	όχι	όχι
215.	Μεγαρίτης	Βασίλης		όχι	ναι
216.	Μεγαρίτης	Ανδρέας	Στάμος	όχι	ναι
217.	Μεγαρίτης	Παναγής	Στάμος	όχι	ναι
218.	Μεθενίτη	Αγαθή	Κράνιου	όχι	όχι
219.	Μεθενίτης	Γιάννης		όχι	όχι
220.	Μελέ	Καλομοίρα (χήρα)	Μπανάνα	όχι	όχι
221.	Μελέτης	Φώτιος	Καλαϊτζής	όχι	όχι
222.	Μενιδιάτη	Καλομοίρα	Κουντούρη	όχι	όχι
223.	Μισαραλιώτης	Δημήτριος	Σπύρος	ναι	όχι
224.	Μισαραλιώτης	Παναγής	Σπύρος	ναι	όχι
225.	Μισερέτουλος	Μιχαήλ	Νικολός	όχι	όχι
226.	Μιχάλης	Χατζή Γιώργης		όχι	όχι
227.	Μονομπρίκος (Μονοβρέκας στον Σουρμελή)	Σιδέρης	Νικολός	όχι	όχι
228.	Μονομπρίκος (Μονοβρέκας)	Παναγής	Νικολός	όχι	όχι
229.	Μονομπρίκος (Μονοβρέκας)	Μήτρος	Νικολός	όχι	όχι
230.	Μόσχος	Γεωργάκης		όχι	όχι
231.	Μόσχος	Νικολής (Νικολός)		όχι	ναι
232.	Μουστάκας	Αναστάσης		όχι	ναι
233.	Μουστάκας	Νικολής		όχι	όχι
234.	Μουστάκας	Προκόπης		όχι	ναι
235.	Μουστάκας	Νικολός		όχι	ναι
236.	Μπακαράζα	Γαρυφαλιά	Σκλιάπα	όχι	όχι
237.	Μπακνανάς (Μπανάνας)	Αντώνης	Νικολός	ναι	όχι
238.	Μπαλαμπανιώτης	Μήτρος	Κυριακός	όχι	ναι
239.	Μπάμπαρης	Γιώργης	Ανδρέας	ναι	όχι
240.	Μπανάνας	Μήτρος	Χατζή Νικολός	ναι	ναι

	(Μπακνάνας)				
241.	Μπανάνας	Σπύρος	Χατζή Νικολός	ναι	όχι
242.	Μπανάνας	Σαράντης	Αργυρός	ναι	όχι
243.	Μπανάνης (Μπανάνας)	Χατζή Νικολός		ναι	όχι
244.	Μπαρκατζούλιας	Αντώνης	Κωνσταντής	όχι	όχι
245.	Μπάρμπανος	Λουκάς (κύρ)		ναι	όχι
246.	Μπαρμπάνου	Ζωή	Ρούφα	ναι	όχι
247.	Μπαρμπάνου	Ελισσάβετ	Χρυσοχού	ναι	όχι
248.	Μπάρσας (Μπόρσα)	Σωτήρης	Νικολός	ναι	όχι
249.	Μπάρσας (Μπόρσας)	Σπύρος	Νικολός	ναι	όχι
250.	Μπεκούσης (Μπικούσης)	Παπά Δημήτριος		όχι	όχι
251.	Μπελεγρή	Καργιά	Σαμαρτζή	όχι	όχι
252.	Μπελεγρή	Μαρία	Καζαντζή	όχι	όχι
253.	Μπενιζέλλου (Βενιζέλλου)	Αγαθή	Μιλώτη	ναι	όχι
254.	Μπενιζέλος (Βενιζέλος)	Παλαιολόγος (κύριος)	Αλέξανδρος	ναι	όχι
255.	Μπενιζέλος (Βενιζέλος)	Δημήτριος	Αλέξανδρος	ναι	όχι
256.	Μπενιζέλος (Βενιζέλος)	Σπυρίδων	Αλέξανδρος	ναι	όχι
257.	Μπενιζέλος (Βενιζέλος)	Προκόπιος		ναι	όχι
258.	Μπιθμανδύλη	Μινοδώρα	Κοντού	όχι	όχι
259.	Μπογιατζή (Βογιατζή)	Ευδοκία	Μπαρού	ναι	όχι
260.	Μπόρσα (Μπάρσα)	Καλομοίρα	Σαββατιανού	ναι	όχι
261.	Μπούας	Γιαννάκος		όχι	όχι
262.	Μπούζης	Μήτρος		όχι	όχι
263.	Μπουλίκη (Βουλίκη)	Αγαθή		ναι	όχι
264.	Μπουλίκη (Βουλίκη)	Αγαθή	Τρίμη	ναι	όχι
265.	Μπουρνάζος	Αντώνης		όχι	όχι
266.	Μπούσουλας (Βούσουλας στον Σουρμελή)	Λουκάς		όχι	όχι
267.	Μπούτζη (Μπούκη)	Μπήτζω	Τζίνη	ναι	όχι
268.	Μπούτζης (Μπούκης)	Κωνσταντής		ναι	όχι
269.	Μπούτζης (Μπούκης)	Αναγνώστης		ναι	όχι
270.	Μπούτρου	Κούζια (χήρα)		όχι	όχι
271.	Μπρίμπου	Ελευθερία	Μαντζάκου	όχι	όχι

	(Πρίμπου)				
272.	Μπυρσή (Μπερσή)	Σιδέρη (χήρα)	Χρυσοχού	ναι	όχι
273.	Μυρτίκαλης (Μυρτίκαλις στον Σουρμελή)	Γεωργάκης	Μήτρος	όχι	όχι
274.	Μυτιληναίου	Εργίνα	Χορευταρά	όχι	όχι
275.	Μωραΐτη	Αννέτα	Σαμαρτζή	όχι	
276.	Μωραΐτη	Επιστήμη	Τσάκωνα, Μιχάλης (σύζυγος)	όχι	όχι
277.	Μωραΐτης	Γιώργης	Δημήτριος	όχι	ναι
278.	Μωραΐτης	Χαρίτος		όχι	ναι
279.	Νάνου	Καλομοίρα	Ριόη (ψυχοπαίδι)	όχι	όχι
280.	Νεραγκά	Ώρσα (χήρα)	Κροντηρά	όχι	όχι
281.	Νεραγκάς	Γεωργαντάς		όχι	όχι
282.	Νίκα	Καλή	Τόντα	ναι	όχι
283.	Νικολιτζήνου	Ζωή	Μπράβου	όχι	όχι
284.	Νιώτη	Δήμητρα		όχι	όχι
285.	Ντανιούρδη (Ντανούρδη, Δανούρδη)	Σιδερή	Ντελετάρη (Δελετάρη)	όχι	όχι
286.	Ντανιούρδη (Ντανούρδη)	Μαρία	Γεωργαντά	όχι	όχι
287.	Ντανούρδης (Δανούρδης στον Σουρμελή)	Σπύρος	Κωνσταντή	όχι	όχι
288.	Ντανούρδης (Δανούρδης)	Μήτρος	Κυρίκος	όχι	όχι
289.	Ντέγλερης (Δέγλερης)	Μήτρος	Νικόλας (Κόλιας)	όχι	όχι
290.	Ντέγλερης (Δέγλερης)	Μιχάλης	Νικόλας (Κόλιας)	όχι	ναι
291.	Ντελετάρης (Δελετάρης)	Κόλιας		όχι	όχι
292.	Ντελετάρης (Δελετάρης)	Κυριάκος		όχι	όχι
293.	Ξάνθης	Ανδρίκος (κύριος)	Ιωάννης	ναι	όχι
294.	Ξάνθης	Δημήτριος (κύριος)	Ιωάννης	ναι	όχι
295.	Ξεροτάγαρης (Ξεροτάγαρος) (Μπέσος)	Παντελής	Γιαννάκης	ναι	όχι
296.	Ορά	Φλωρού (χήρα)	Ρούτου	όχι	όχι
297.	Παλαιολόγου-Βενιζέλλου (Μπενιζέλλου)	Εργίνα (κυρία)	Τρώμη	ναι	όχι
298.	Πάλλης (Πάλης)	Δημήτριος	Σπύρος	ναι	όχι
299.	Παλούκης	Δημήτριος	Λάμπρος	όχι	όχι
300.	Παλούκης	Αγγελής	Λάμπρος	όχι	ναι
301.	Παλούκης	Παναγίς (Παναγής)	Λάμπρος	όχι	ναι

302.	Παλούκης ή Γιάκουμος	Σπύρος		όχι	ναι
303.	Παναγιωτάκη	Αγαθή	Χαϊμαντά	ναι	όχι
304.	Παπαγιώργης	Γιαννάκος		όχι	όχι
305.	Παπαδέλης	Δημήτριος		όχι	όχι
306.	Παπάζογλου	Μιχαήλ (κύριος)		όχι	ναι
307.	Παπανικόλα	Σιδερή	Χουντουμάδη	όχι	όχι
308.	Παπού (Παππούς στον Σουρμελή)	Μαρία	Νικολός	όχι	όχι
309.	Παππά Γιάννη	Σοφία		όχι	ναι
310.	Παππα Παναγιώτου	Επιστήμη	Λάρδη	ναι	όχι
311.	Παππαμάρκος	Σωτήριος (κύριος)		όχι	όχι
312.	Παππαστάθης	Αντώνιος	Στάθης	όχι	όχι
313.	Πασπαλιάρης	Γιώργης	Σπ.	όχι	ναι
314.	Πασχάλη	Φωτεινή	Σταμάτης	όχι	όχι
315.	Πασχάλης	Αντώνης	Σταμάτης	όχι	όχι
316.	Πατρηνός (Πατρινός)	Νικόλαος	Κωνσταντής	όχι	ναι
317.	Περαϊκός	Σωτήρης	Μήτρος	όχι	όχι
318.	Περαϊκού	Ευθυμία	Μήτρος	όχι	όχι
319.	Περνικού	Κούζια	Αντώνης	όχι	όχι
320.	Πέρος (Περούς στον Σουρμελή)	Αναγνώστης		όχι	όχι
321.	Πετράκης	Διονύσιος (κύριος)	Ηγούμενος Ασωμάτων	όχι	ναι
322.	Πετράκης	Χατζή Παρθένιος	Παπασταμάτης	όχι	ναι
323.	Πηγαδίτη	Ώρσα	Κινάτου	όχι	όχι
324.	Πιέρου	Πουλχερία	Κρητικού	όχι	όχι
325.	Πίνας (Πίνης)	Γεώργης	Νικολός	όχι	όχι
326.	Πιτάκη (Πιττάκη στον Σουρμελή)	Ώρσα	Κροντηρά	ναι	όχι
327.	Πιτάρη (Πιττάξη ή Πιτούρη στον Σουρμελή)	Δόμνα (χήρα)	Καρώρη	ναι	όχι
328.	Πολίτη	Τερρέζα	Ντέκα	όχι	όχι
329.	Πόλπατζης	Κωνσταντής		όχι	ναι
330.	Πολυχού	Σιδερή	Μπούτζη	όχι	όχι
331.	Πόνης (Πίνης)	Γιάννης		όχι	όχι
332.	Πούλος	Γεώργιος	Μιχάλης	ναι	ναι
333.	Πρεβεζιάνου (Περβάζης στον Σουρμελή-Περβαζιάνου)	Μαρία	Κουποτζιμάδη	όχι	όχι
334.	Πρέντζας	Θεοφάνης	Παναγιώτης	όχι	όχι
335.	Πρέντζας	Γεώργιος	Παναγιώτης	όχι	όχι
336.	Πρέντζας	Δημήτριος	Ιωάννης	όχι	όχι
337.	Προβατά	Καλή	Βασίλα	όχι	όχι
338.	Ράπτης	Πέτρος (κύριος)	Δημήτριος	όχι	ναι
339.	Ράπτης	Χατζή Αγγελάκης	Δημήτριος	όχι	ναι

340.	Ράφτη (Ράπτη)	Σοφία (χήρα)	Αυγερινού	όχι	όχι
341.	Ρέντα (Ρέντη)	Αννησία	Μπρίμπου	ναι	ναι
342.	Ρέντα (Ρέντη)	Σοφία (χήρα)	Ζώρζη	ναι	όχι
343.	Ρέντα (Ρέντη)	Ώρσα	Κοκονδίνη	ναι	όχι
344.	Ρέντας (Ρέντης)	Αγγελής	Αναγνώστης	ναι	όχι
345.	Ρήγας	Γιάννης		όχι	όχι
346.	Ρουμπέσης	Κυριάκος		όχι	όχι
347.	Ρούφα	Ολυμπιάδα (κυρία)	Αντωνιάδου	όχι	όχι
348.	Ρύμνα	Αργυρή	Σιδέρη	όχι	όχι
349.	Ρύμνα	Αργυρώ	Τζουφή	όχι	ναι
350.	Ρύστος	Σπ.		ναι	όχι
351.	Ρύστου	Ελισσάβετ	Πρέντζα	ναι	όχι
352.	Ρώμιας	Μήτρος	Σιδέρη	όχι	όχι
353.	Σαμαρτζή	Ώρσα	Σκουζέ	όχι	όχι
354.	Σαρδελάς	Κωνσταντής	Δημητράκης	όχι	όχι
355.	Σεΐζη Λεβαδίτη (Ρεΐζη Λειβαδίτη)	Αικατερίνη	Μπισπυρίκου	όχι	όχι
356.	Σιδέρη	Σταμάτα		όχι	όχι
357.	Σιδέρης	Κόλιας	Μάρκος	όχι	όχι
358.	Σκαρδάκης (Σκαρδιάκος στον Σουρμελή)	Παναγής		όχι	όχι
359.	Σκλιάπας	Σπύρος	Αντώνη	όχι	όχι
360.	Σκορδαρά	Ελευθερία	Καρπολύρη	όχι	ναι
361.	Σκορδαράς	Θεοδωρής		όχι	όχι
362.	Σκορδαράς	Μήτρος		όχι	όχι
363.	Σκορδαράς	Θεοδωρής		όχι	όχι
364.	Σκορδαράς	Σπύρος	Θεοδωρής	όχι	ναι
365.	Σκουζές	Αποστόλης	Παναγιώτης	ναι	όχι
366.	Σκουζές	Ελευθέριος		ναι	όχι
367.	Σκουζές	Παναγής	Δημήτριος	ναι	ναι
368.	Σκουπέρη	Κλήνω (Κλινώ)	χήρα Σπύρου	όχι	όχι
369.	Σκουπέρης	Γεωργάκης	Σπύρου	όχι	ναι
370.	Σκουπέρης	Σωτήρης	Σπύρος	όχι	όχι
371.	Σκουπέρης	Μήτρος	Σπύρος	όχι	όχι
372.	Σκουπέρης	Σωτήρης	Σπ.	όχι	όχι
373.	Σκουρτανιώτη	Βασιλική	Γιάννης	όχι	όχι
374.	Σκουρτανιώτη	Ώρσα	Γιάννης	όχι	όχι
375.	Σκουρτανιώτη	Παγώνα	Γιάννης	όχι	όχι
376.	Σούγκρας	Νικολής	Βασίλης	όχι	όχι
377.	Σούγκρας	Λινάρδος	Βασίλης	όχι	όχι
378.	Σούκαρης (Σούγκρας)	Νικολής	Αγγελής	όχι	όχι
379.	Σοφικιώτη	Χρυσή	Γριπιώτη	όχι	όχι
380.	Σπαντίδου (Σπαντίδος στον Σουρμελή)	Κρεούζα	Ρήγα	όχι	όχι
381.	Σταματελάκη	Κλίνω	Κολιάτσου	όχι	όχι

382.	Σταμποτζή	Κούζια	Πρέντζα	όχι	όχι
383.	Σταυριανός	Πανούσος	Θανάσης	όχι	όχι
384.	Στέρκας	Ισίδωρος		όχι	όχι
385.	Στέφας	Σιδέρης	Ν.	όχι	όχι
386.	Στήρη (Στύρη)	Φωτεινή	Βασίλης	ναι	όχι
387.	Στίνη	Κούζια	Πούλου	ναι	όχι
388.	Στίνης	Νικολής		ναι	όχι
389.	Στοραΐτη (Στουραΐτη)	Μαρία	Βέρτζιου	όχι	όχι
390.	Στουραΐτη (Στουραΐτη)	Σιδερή		όχι	όχι
391.	Στροπέλιας	Σπύρος		όχι	όχι
392.	Συριάρη	Χρυσαφώ	Τζουκαντά	όχι	όχι
393.	Σχινάς	Αναγνώστης		όχι	ναι
394.	Ταβάνη	Μπήτσα	Χαϊμανδά	ναι	όχι
395.	Τάγκος	Γιαννάκος	Στάμος	όχι	όχι
396.	Ταμπάκης	Παππά Σταμάτης	Αργυρός	ναι	όχι
397.	Τασσίκας	Κ.		όχι	όχι
398.	Τζάκωνας	Στάμος		όχι	ναι
399.	Τζαμπρέ (Τσαρέ)	Αννέτα	Τουτουτζή	όχι	όχι
400.	Τζηριγώτη (Τζεριγώτη)	Ειρήνη	Παπαγιάννη	όχι	όχι
401.	Τζιημεϊντάνη	Αγαθή		όχι	όχι
402.	Τζιημεϊντάνης	Αναγνώστης		όχι	όχι
403.	Τζικάκης (Γκικάκης)	Νικολός		ναι	όχι
404.	Τζιότη (Τζιώτη)	Τζόγια	Βέρτζου	όχι	όχι
405.	Τζιουρκατιώτης (Κιουρκατιώτης)	Μήτρος	Χατζή Αναγνώστης	όχι	όχι
406.	Τζιτζιμπάκος	Γιάννης		όχι	όχι
407.	Τζιτζιμπάκος	Νικολής	Κωνσταντής	όχι	όχι
408.	Τζοέρης	Σταμάτης		όχι	όχι
409.	Τζόκλη (Τζώκλης στον Σουρμελή)	Γιασεμίνα	Λάρδη	όχι	όχι
410.	Τζομπανάκη	Δρακούλα	Πρωτοσύγγελου	όχι	όχι
411.	Τζουφής	Κωνσταντής		όχι	όχι
412.	Τζουφής	Σπύρος	Μήτρος	όχι	όχι
413.	Τούντας	Μήτρος	Κωνσταντής	όχι	όχι
414.	Τουφεχτής (Τουφεκτζής στη βάση δεδομένων και στον Σουρμελή, Τουφεχτζής)	Χρίστος		όχι	ναι
415.	Τριάδου	Καλομοίρα		όχι	όχι
416.	Τριανταφύλλου	Διονύσιος		όχι	ναι
417.	Τρικκαλιανός (Τρικαλινός)	Γιαννάκος	Ιωάννης	ναι	όχι
418.	Τρουβίλα	Βενετζάνα (χήρα)	Μπουρνάζου	όχι	όχι
419.	Τρούγκας	Θανάσης		όχι	όχι

420.	Τσαμπρές (Τσαρές)	Γιάννης	Π.	όχι	όχι
421.	Τσαμπρές (Τσαρές)	Αντώνης	Π.	όχι	όχι
422.	Τυροπούλης (Τυρόπουλος, Τυροπούλος στον Σουρμελή)	Δημήτριος (Δημητράκης)		ναι	όχι
423.	Φίλη	Καλομοίρα	Κοπίδη	όχι	όχι
424.	Φιντικλή (Φυντικλής)	Χαρίτω	Γιαννάκου	όχι	όχι
425.	Φιντικλής (Φυντικλής)	Δημήτριος (Μήτρος)	Γιαννάκος (Ιωάννης)	όχι	όχι
426.	Φιντικλής (Φυντικλής)	Σπύρος	Γιαννάκος (Ιωάννης)	όχι	όχι
427.	Φιντικλής (Φυντικλής)	Γιώργης	Γιαννάκος (Ιωάννης)	όχι	όχι
428.	Φιτζιάνης (Φυτζόνης στον Σουρμελή)	Γρηγόρης		όχι	όχι
429.	Φραγκάκος	Αναστάσης	Λάμπρου	όχι	όχι
430.	Φράγκος	Ιωάννης		όχι	όχι
431.	Φρούσος	Μήτρος	Θανάσης	όχι	όχι
432.	Φρούσος	Γεώργης	Θανάσης	όχι	όχι
433.	Φρούσου	Δόμνα	Θανάσης	όχι	όχι
434.	Φτύμη	Σοφία	Κροκιδά	όχι	όχι
435.	Φυρίγου (Φυρήγου)	Άννα	Λυμπέριου	όχι	όχι
436.	Φύσας	Μήτρος	Σιδέρης	όχι	όχι
437.	Φυτά	Χρυσαυγή (κυρία)	Κοτζά	όχι	όχι
438.	Φώτη	Ευγενία	Σπύρος	όχι	όχι
439.	Φωτόπουλος	Δημήτριος		όχι	όχι
440.	Χαϊδεμένου	Ελευθερία		όχι	όχι
441.	Χαϊδεμένου	Ελευθερία	Γκούτζη	όχι	όχι
442.	Χαϊμανδάς (Χαϊμαντάς)	Δημήτριος	Νικόλαος	ναι	όχι
443.	Χαϊμαντάς (Χαϊμανδάς)	Νικόλαος		ναι	ναι
444.	Χασιώτη	Βασιλική	Μαρίνη	όχι	όχι
445.	Χασιώτης	Παναγιώτης	Μαρίνης	όχι	ναι
446.	Χατζή Σαράντης (Σαράντος)	Γιαννάκος		ναι	όχι
447.	Χέλμης	Βασίλειος	Γιάννης	ναι	ναι
448.	Χορευταρά	Σιδερή	[ως επίτροπος των παιδιών της]	όχι	όχι
449.	Χορευταράς	Αντώνης		όχι	όχι
450.	Χούντα	Σταμάτα (χήρα)	Χοϊμπόη	όχι	όχι
451.	Χουντουμάδη (Κουντουμάδη στον Σουρμελή)	Ελευθερία (χήρα)	Παπού	όχι	όχι
452.	Χρυσοχός	Γεωργαντάς	Ζαχαρίας	ναι	όχι

	(Χρυσοχόος				
453.	Χρυσοχός (Χρυσοχόος)	Σταματάκης	Ν.	ναι	όχι
454.	Ψαθάς	Αχμούσης	Σουλεϊμάνης	όχι	όχι
455.	Ψαρά	Ελένη	Λεβή	όχι	όχι

Πίνακας 35. Κοινωνικά χαρακτηριστικά πωλητών της αρχειακής ενότητας Ι.ΛΑΓΑΝΗΣ.

α/α	**Επώνυμο**	**Όνομα**	**Πατρώνυμο/ καταγωγή**	**Είναι προεστός. (υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833.**
1.	[δυσανάγνωστο το επώνυμο]	Χρυσάντζα	Χρίστος	όχι	όχι
2.	Αβδής	Γεώργης		όχι	όχι
3.	Αδάμη	Αρετή	Κωνσταντής	όχι	όχι
4.	Αδάμης	Χρήστος		όχι	όχι
5.	Αλεκάς	Χριστόφορος	Χατζη Μάρκος	όχι	όχι
6.	Αργυρού (Το επώνυμο Αργύρης είναι διαφορετικό από το Αργυρός στο Σουρμελή και κατατάσσεται εδώ στις προεστικές οικογένειες)	Μαρία	Παναγιώτης	όχι	όχι
7.	Βαρυμπόπης (Βαρυβόμβης στον Σουρμελή, Βαρυμπόπης)	Σπ.		όχι	όχι
8.	Βλάχου	Άννα	Θεοδωρής	ναι	όχι
9.	Βούργαρης (Βούλγαρης)	Μιμίκος	Αποστόλης	όχι	όχι
10.	Βουτζερά (Βουτζαρά)	Παγώνα	Στάμος	όχι	όχι
11.	Βρετός (Βρεττός)	Σταμάτης		ναι	όχι
12.	Βυζά	Σοφία	Μήτρος	όχι	όχι
13.	Βυζάς	Δημητράκης (Δημήτριος)		όχι	όχι
14.	Γαρδέλης	Φυλαχτός		όχι	ναι
15.	Γιανίτζος	Νικολός		όχι	όχι
16.	Γκαστρωμένου	Ελένη	Παναγιώτης	όχι	ναι

17.	Γκολέμης	Νικολής (Νίκος)		όχι	ναι
18.	Γριπιδιώτης (Γριπιώτης στον Σουρμελή)	Κωνσταντής		όχι	όχι
19.	Γριπιώτη	Ελένη	Στάμος	όχι	όχι
20.	Γριπιώτης	Αναστάσης		όχι	όχι
21.	Δοντάς	Λάμπρος	Ιωάννης	όχι	όχι
22.	Δοντάς	Γιάννης		όχι	όχι
23.	Ζάνθη (Ξάνθη)	Ζωή	Γεώργιος	ναι	όχι
24.	Ζωγράφος	Παναγής	Ιωάννης	όχι	όχι
25.	Ζωγράφος	Σπύρος	Ιωάννης	όχι	όχι
26.	Ζωγράφου	Ευφημία	Νικόλαος	όχι	όχι
27.	Θαλασσινού	Άννα	Μήτρος	όχι	όχι
28.	Θηβαίος	Μήτρος	Αναστάσης	ναι	όχι
29.	Θηβαίος	Σπύρος	Γεωργαντάς	ναι	ναι
30.	Θηβαίος	Σιδέρης	Αναστάσης	ναι	όχι
31.	Θηβαίου	Επιστήμη	Σωτήρης	ναι	όχι
32.	Θηβαίου	Σοφία	Μήτρος	ναι	όχι
33.	Θιάσπυρας (Θιάσπρας)	Γιώργης	Νικολός	όχι	όχι
34.	Θιάσπυρας (Θιάσπρας)	Αγγελής		όχι	όχι
35.	Κανάκη	Όρσα		όχι	όχι
36.	Καναργιώτης (Καναριώτης στον Σουρμελή)	Γεωργάκης		όχι	όχι
37.	Καναργιώτης (Καναριώτης)	Άνθιμος		όχι	όχι
38.	Κανατά	Μπίτζα	Δημήτριος	όχι	όχι
39.	Καραμανλή (Καραμαλλή)	Φλωρού	Αγγελής	όχι	όχι
40.	Καραμπουλή	Πουλχερία	Ελευθέριος	όχι	όχι
41.	Καραογλάνη	Ελευθερία		όχι	όχι
42.	Κάσταγλη	Αγγελική		όχι	όχι
43.	Κατζαντρής (Κατζανδρής)	Σταμάτης	[Μενιδιάτης]	όχι	όχι
44.	Κατζίκα	Λουκή	Αργύρης	όχι	όχι
45.	Κατζίκας	Σαράντης	Αργύρης	όχι	όχι
46.	Κάτζικας (Κάτζικας και Κατζίκας αναφέρονται ως ξεχωριστά επώνυμα στον Σουρμελή)	Παναγής	Αργύρης	όχι	όχι
47.	Κατριμπούζη	Σοφία		όχι	όχι

48.	Καψάλη (Καψίλη στον Σουρμελή)	γυναίκα Παντελή		όχι	όχι
49.	Καψάλης (Καψίλης)	Ανδρέας		όχι	όχι
50.	Κολομέντα (Κωλοκέντα στον Σουρμελή)	Ζωγραφιά	Κόλιας	όχι	όχι
51.	Κοντήλης (Κονδύλης στον Σουρμελή)	Μιχάλης		ναι	ναι
52.	Κοντός	Γιάννης		όχι	όχι
53.	Κοπίδης	Νικολής		ναι	όχι
54.	Κορωνιός (ιεροδιάκονος)	Ιερόθεος		όχι	όχι
55.	Κόσκορος	Γεωργαντάς		ναι	όχι
56.	Κοτζάς	Γιάννης	Αναστάσης	όχι	ναι
57.	Κούβελος	Γεωργάκης		ναι	όχι
58.	Κούβελος	Κωνσταντής		ναι	όχι
59.	Κρανιδιότη (Κρανιδιώτη)	Φωτεινή	Γιωργάκης	όχι	όχι
60.	Κρανιδιότη (Κρανιδιώτη) (θυγατέρα)	Γλυκερία	Σπύρος	όχι	όχι
61.	Κρητικού (Κριτικού)	Κούζια		ναι	όχι
62.	Κρίτζη	Παπαδιά	Μήτρος	όχι	όχι
63.	Κροντηρά	Αγάπη		ναι	όχι
64.	Κροντηράς	Παναγής	Αναστάσιος	ναι	ναι
65.	Κροτζιδάς (Κροκιδάς στον Σουρμελή)	Νικολής		όχι	όχι
66.	Λαλαούνη	Κλινώ	Παναγιώτης	όχι	όχι
67.	Λαμπίρης	Νικολής		όχι	όχι
68.	Λαρισινού	Δεσπινού		όχι	όχι
69.	Λέκα (Λέκκα)	Κάργια		όχι	όχι
70.	Λιβαδίτη (Λειβαδίτη)	Ελένω	Σείνη	όχι	όχι
71.	Μανζάκης (Μαντζάκος στον Σουρμελή)	Σπύρος		όχι	όχι
72.	Μαρκοπουλιώτης	Γεώργιος		όχι	όχι
73.	Μαρκουράκης (Μαρκούρης)	Ιωάννης	Σπύρος	ναι	όχι
74.	Μαρκουράκης (Μαρκούρης)	Μήτρος	Σπύρος	ναι	όχι
75.	Ματούκα	Ευφημία	Κωνσταντής	ναι	όχι
76.	Μεντάδη	Καλομοίρα	Μήτρος	όχι	όχι

77.	Μισαραλιώτης	Δημήτριος	Σπυρίδων	ναι	όχι
78.	Μισαραλιώτης	Παναγής	Σπυρίδων	ναι	όχι
79.	Μισιρλή	Κλινώ	Σπύρος	όχι	όχι
80.	Μόραλη	Σταμάτα	Μεντάδου	όχι	όχι
81.	Μουρίτζης (Μουρίκης στον Σουρμελή)	Σπύρος	Βασίλης	όχι	ναι
82.	Μουρίτζης (Μουρίκης)	Γεωργαντάς (Γεώργης)	Βασίλης	όχι	ναι
83.	Μουστάκας (Μουστακάτος)	Αναστάσης		ναι	ναι
84.	Μουσταπίδα	Μπίτζα		όχι	όχι
85.	Μπακνάνας (Μπανάνας)	Αντώνης		ναι	όχι
86.	Μπανάνας (Μπακνάνας)	Σπύρος	Χατζή Νικόλαος	ναι	όχι
87.	Μπαραχτάρης (Μπαϊρακτάρης)	Σπύρος		όχι	όχι
88.	Μπάρδη (Βάρδη)	γυνή Γιάννη Μπάρδη		όχι	όχι
89.	Μπαρμπάνου (Βάρβανος στον Σουρμελή)	Μαριγώ	Ιωάννης	ναι	όχι
90.	Μπαρπάνου παίδες		Γεώργιος	ναι	όχι
91.	Μπάτης	Νικολής		ναι	όχι
92.	Μπελεγρή (Βελεγρή)	Σιδερή		όχι	όχι
93.	Μπενιζέλος (Βενιζέλος)	Παλαιολόγος	Αλέξανδρος	ναι	όχι
94.	Μπενιζέλος (Βενιζέλος)	Δημήτριος	Αλέξανδρος	ναι	όχι
95.	Μπενιζέλος (Βενιζέλος)	Σπυρίδων	Αλέξανδρος	ναι	όχι
96.	Μπενιζέλος (Βενιζέλος)	Νικολάκης	Αγγελάκης	ναι	ναι
97.	Μπενιζέλος (Βενιζέλος)	Παλαιολόγος	Αγγελάκης	ναι	όχι
98.	Μπενιζέλος (Βενιζέλος)	Σωτήρης (Σωτηράκης)	Αγγελάκης	ναι	ναι
99.	Μπενούς (Βενούς στον Σουρμελή)	Νικολός		όχι	όχι
100.	Μπιρής	Γιώργος		όχι	όχι
101.	Μπισπυρίκου	μήτηρ Δημήτρη		όχι	όχι
102.	Μπουζίτζης (Μπουζίκης, Βουζίκης στον Σουρμελή)	Δημητράκης (Μήτρος)	Παναγιώτης	ναι	ναι

103.	Μπούσουλας (Βούσουλας)	Νικολής		όχι	όχι
104.	Μπούτρης	Στάμος		όχι	όχι
105.	Μωραΐτη	Καλομοίρα	Αγγελής	όχι	όχι
106.	Μωραΐτης	Σωτήρης	Θωμάς	όχι	όχι
107.	Μωραΐτης	Θανάσης		όχι	όχι
108.	Μωραΐτης	Μήτρος		όχι	όχι
109.	Ντανούρδη (Δανούρδη)	Μαρία	Γεωργάκης	όχι	όχι
110.	Ντανούρδης (Δανούρδη)	Παναγής	Σπύρος	όχι	όχι
111.	Ντέγλερης (Δέγλερης)	Κόλιας	Παναγιώτης	όχι	όχι
112.	Ντέγλερης (Δέγλερης)	Σπύρος		όχι	όχι
113.	Ντεμερτζής (Δεμερτζής)	Φυλαχτός		ναι	ναι
114.	Ντίλεση (Δίλεση)	γυνή Σταύρου Ντίλεση (Δίλεση)		όχι	όχι
115.	Ντούνανα	(χήρα)		όχι	όχι
116.	Ντούση (Δούση)	Σιδερή	Παναγιώτης	όχι	όχι
117.	Ντούσης (Δούσης)	Γιωργάκης		όχι	όχι
118.	Ντούσης (Δούσης)	Κωνσταντής		όχι	όχι
119.	Ξάνθος (Ξάνθης)	Δημητράκης		ναι	όχι
120.	Παλαιού	Σταθούλα		όχι	όχι
121.	παπά Μάρκου	Ανέτα	Σωτήρης	όχι	όχι
122.	παπά Μάρκου	Μαριγώ	Σωτήρης	όχι	όχι
123.	Παπαγιάννης	Σπύρος	Νικολός	όχι	όχι
124.	Παπαμάρκου	θυγατέρα	Σωτήρης	όχι	όχι
125.	Πετράκης	Χατζή Παρθένιος	Παπασταμάτης	όχι	ναι
126.	Πίνη	Κατερίνα		όχι	όχι
127.	Πίστη	Κλινώ	Μήτρος	όχι	όχι
128.	Πρέντζα	Άρτεμη	Γεωργαντάς	όχι	όχι
129.	Ρέντας (Ρίντας, Ρέντης)	Παναγής	Αναγνώστης	ναι	ναι
130.	Ρήγα	Σιδερή (Σιδέρη)		όχι	όχι
131.	Ρήγας	Γιάννης		όχι	όχι
132.	Ρομπέρ	Πιέρος		όχι	όχι
133.	Ρουμπέση παίδες		Σωτήρης	όχι	όχι
134.	Ρουμπέσης	Αναστάσης		όχι	όχι
135.	Ρύγας (Ρήγας)	Γιάννης		όχι	όχι
136.	Σαλονικιού	Καργιά	Παναγιώτης	όχι	όχι
137.	Σαρδελά	Μαρία	Δημητράκης	όχι	όχι
138.	Σαρδελάς	Κωστής	Δημητράκης	όχι	όχι
139.	Σαρδελάς	Γιάννης	Δημητράκης	όχι	όχι
140.	Σαρδελάς	κενό	Δημητράκης	όχι	όχι

141.	Σεληνάς (Σαλιμένης στον Σουρμελή)	Μήτρος	Μελέτης	όχι	όχι
142.	Σιουρμπάτης (Σουρμπάτης)	Γιάννης		όχι	όχι
143.	Σιργιάρη (Συριάρη στον Σουρμελή)	γυνή Σιδέρη Σιργιάρη		όχι	όχι
144.	Σίρμου (Σύρμου στον Σουρμελή)	Όρσα	Σταμάτης	όχι	όχι
145.	Σκορδαρά	Μαρία	Νικολός	όχι	όχι
146.	Σκουπέρη	Καλομοίρα	Σπύρος	όχι	όχι
147.	Σκουπέρης	Γιάννης	Σπύρος	όχι	όχι
148.	Σπαντίδου	Σοφία		όχι	όχι
149.	Στάμος	Τζάκωνας	Αγγελής	ναι	ναι
150.	Στεφοπούλου	Ορσίτζα	Σπύρος	όχι	όχι
151.	Στρέφης	Χατζή Φώτης		όχι	όχι
152.	Στρέφης	Νικολής	Μήτρος	όχι	ναι
153.	Στύρης (Στίνης, Στίνος)	Νικόλαος		ναι	όχι
154.	Σύρμου	γυνή Θανάση Σύρμου		όχι	όχι
155.	Ταβανάκη (Ταβάνη)	Μπήτζα	Νικολής	ναι	όχι
156.	Ταβάνης	Χρίστος		ναι	ναι
157.	Τζάκωνας	Στάμος	Αγγελής	ναι	ναι
158.	Τζιμπούρης	Γιάννης		όχι	όχι
159.	Τζιώτη	Κούζια	Κωνσταντής	όχι	όχι
160.	Τζούση	Πηγή	Δημήτριος	όχι	όχι
161.	Τρίμη	Σεργιανή	Ελευθέρης	όχι	όχι
162.	Τυρόπουλος	Δημητράκης		ναι	όχι
163.	Φυλαχτού	(μαμή ορφανού)		όχι	όχι
164.	Φυντικλή	Χαριτώ	Ιωάννης	όχι	όχι
165.	Φυντικλής	Μήτρος	Ιωάννης	όχι	όχι
166.	Φυντικλής	Σπύρος	Ιωάννης	όχι	όχι
167.	Φυντικλής	Γιώργης	Ιωάννης	όχι	όχι
168.	Φύτιζας	Μήτρος		όχι	όχι
169.	Χαϊδεμένος	Αγγελής		όχι	όχι
170.	Χαϊμαντά (Χαϊμανδά)	Μπίτζα	Νικολής	ναι	όχι
171.	Χαϊμαντά (Χαϊμανδά)	Όρσα		ναι	όχι
172.	Χαϊμαντά (Χαϊμανδά)	γυναίκα Νικολή		ναι	όχι
173.	Χαϊμαντάς (Χαϊμανδάς)	Δημήτριος	Νικολής	ναι	ναι

174.	Χαλκοκονδύλη	Εργίνα	Σωτήρχος	ναι	όχι
175.	Χασιώτη	Σιδερή	Δήμας	όχι	όχι
176.	Χασιώτη	Σοφία		όχι	όχι
177.	Χατζή Παναγιώτη	Ελένη	Δημητράκης (θυγατέρα του)	ναι	όχι
178.	Χατζή Παναγιώτης	Δημητράκης		ναι	όχι
179.	Χλωρού	Σιδερή	Θανάσης	όχι	όχι
180.	Ψιμούλη	Μαρία	Ιωάννης	όχι	όχι

Πίνακας 36. Αναφορά των πωλητών και του αριθμού νοταριακών πράξεών τους της αρχειακής ενότητας Α.Μ.Ο.Ε.

Α/Α	**Επώνυμο**	**Όνομα**	**Πατρώνυμο**	**Αριθμός πράξεων**
1.	Αβδής	Χατζή Μεχμέτ		2
2.	Αβδής	Μουσταφάς		1
3.	Αγάς	Χουσεΐν		1
4.	Αγάς	Σουλειμάν		1
5.	Αγάς	Οσμάν		1
6.	Αγάς	Χασάν	Μουσταφάς Μεϊδάν-πασάς	1
7.	Αγάς	Αχμέτ	Χασάνης	1
8.	Αγάς	Ισμαήλ	Αλής	3
9.	Αγάς	Χατζή Σαλίχ		1
10.	Αγάς	Χατζή Μουσταφάς		2
11.	Αγάς	Χατζή Αλής	Χουσεΐνης	2
12.	Αγάς	Χατζή Ισμαήλ		1
13.	Αγάς	Μεχμέτ	Ιλγιάζ Μπέης	3
14.	Αγάς	Χασάν	Χαλήλ Πασάς	1
15.	Αγάς	Τουραλής		1
16.	Αγάς	Α. (κύριος, Χίος)		1
17.	Αγάτζας	Χουσεΐν	Μεχμέτ αλησάχης	1
18.	Αλβανός	Καμπέρης	Αχμέτ Σάχης	1
19.	Αλή	Σαδεδίκης		1
20.	Αλή	Οσμάνης		2
21.	Αλή πασάς	Μουσταφάς		1
22.	Αλή-αγάς	Καμπέρ		1
23.	Αλής	Μεχμέτ	Αχμέτης	1
24.	Αλησάχης	Χουσεΐνης	Μεχμέτ	1
25.	Αμπιδίνης (Τιετμτιχτζής)	Ζαδές Ζεϊνούλ	Αλής	3
26.	Απιδίκης	Ζεϊνούλ	Μουλάς Χασάνης	9
27.	Απιδίκης	Σεΐδ Ζεϊνούλ	Σεΐδ αλή (Πετκμεσλής)	4
28.	Απτί αγάς (Πετράκης)	Σεΐδ		2

29.	Απτουλκαδίρη	Σεΐδ απτής	Απτουλκαδίρης	1
30.	Απτουλκαδίρη	Ουστά Απιδής		2
31.	Απτουλλάχ	Αράπ Οσμάνης		1
32.	Απτουλλάχη	Χατζή Μουσταφάς	Απτουλλάχης	4
33.	Απτουλλάχης	Λεβί Ζαδέ		1
34.	Απτουραχμάνης	Χαμαμτζής Σεΐδ		2
35.	Αχμέτ αέρας	Ιβραχίμης	Ιβραχίμης	1
36.	Αχμέτ Εμίζη	Μεχμέτης		1
37.	Αχμέτης	Οσμάνης		1
38.	Αχμέτης	Αλής (ανηψιός)	Δελή (θείος)	3
39.	Βαβάς	Μουσταφάς	Αλής	1
40.	Βαΐζης	Χουσεΐνης	Μεχμέτ	17
41.	Βαΐζης	Δερβίς Αλή		1
42.	Βείζης	Σαδίκ αγάς Αχμέτης	Δερβίς	4
43.	Βελδάν	Μουσταφάς αγάς		1
44.	Βελή	Χατζή αλής		4
45.	Βελιγινδίνη	Χ" Αλής		3
46.	Βελιγουδίου	Χατζή αλής		2
47.	Βιλβάν	Μουσταφάς	Αχμέτ	15
48.	Γεγέν	Ισμαήλ	Αλής	8
49.	Γεγέν	Σαδεδίκης	Αλής	8
50.	Γεμεντζής	Απτδής	Απτολκαδίρης (Πεκιράκης)	1
51.	Γιαλατζή Εμίρ	Σεΐχ Μουσταφάς		1
52.	Γιαχγιάς	Μεχμέτης αλής	Αχμέτης	6
53.	Γιαχγιάς	Ουστά Μαχμούτ		1
54.	Γιαχγιάς	Μπερπέρ Μαχμούτ		1
55.	Γιεγέν	Χατζή Μεχμέτ αγάς	Αλής	1
56.	Γιούρταλης	Μεχμέτης	Αχμέτ Δερβίς	1
57.	Γιουσούφης (Θηβαίος)	Δερβίς	Χατζή Μουσταφάς	7
58.	Δεδές	Ισμαήλ	Δερβίς Ισμαήλ	3
59.	Δελή Αχμέτης	Αλής	Ιβραχίμ	14
60.	Δερβίς	Γιουσούφ αγάς		1
61.	Δερβίς σάχη	Μεχμέτης	Δερβίς σάχης Απτουλλάχ	5
62.	Διζδάρ Ζαδές	Μουσταφάς		13
63.	Εμίνης	Τούρ αλή αγάς	Μεχμέτ	2
64.	Επουπεκίρης	Ιβραχίμης	Χασάν Μουλάς	1
65.	Εριούπης	Σεΐχ Χασίμης	Σεΐδ Σεΐχ	1
66.	Εφένδης	Δερβίς-Ισμαήλ		1

67.	Εφένδης	Χουσεΐν	Σουλεϊμάν	9
68.	Εφένδης	Σέχ-Χαλήλ	Σαλίχης	15
69.	Εφένδης	Σιέχ-Νούχ	Μελέκ Ζαδιέ	14
70.	Εφένδης	Μεχμέτ	Χατζή Αχμέτ αγά (Τατάρ αχμέτης)	27
71.	Εφένδης	Σεΐδ Σεΐχ Χασάν		2
72.	Εφένδης	Απτί	Χατζή Ομέρ αγά Θηβαίος	3
73.	Εφένδης	Ζαχίρ	Σείχ Χασάν Εφένδης	1
74.	Εφένδης	Ιλγιάζης	Μουσταφάς Μεμή αγάς	2
75.	Εφένδης	Αλής	Αχμέτης Γραμματικού του Τερσακά	1
76.	Εφένδης	Διβάν	Ομέρ πασάς	1
77.	Εφένδης	Σαλαδίν	Γεγεναλής	1
78.	Ζαούσης	Μεχμέτης	Ιβραχίμ	1
79.	Ζεγκίν Ζαδές	Χασάν	Μουσταφάς	12
80.	Ζεϊνούλ	Απιδίνης	Μουλάς Χασάνης	1
81.	Ζέισουλ	Απτούλ		1
82.	Ζεκεργιές	Σεΐδ	Ρουστέμι	3
83.	Ζεκιριά	Αγάς		1
84.	Ζεντζής (αράπης)	Απδουλλάχ Σγούρης	Ιβραχίμ	1
85.	Ζτάθας	Αχμέτης	Μουχζούρ Ιβραχίμης	1
86.	Θεντός	Χ" αλής αγάς	υιός Χασιπές	1
87.	Ιβραχίμη	Οσμάν αγάς		2
88.	Ιβραχίμη Μουλατζίκου	Αλής	Ιβραχίμης Μουλατζίκος του Δελή Αχμέτη	1
89.	Ιβραχίμης	Μεχμέτης	Ιβραχίμης	1
90.	Ιβραχίμπεης			1
91.	Ιδρίος	Οσμάνης		1
92.	Ιλγιάζ Μπέη	Μεχμέτης		5
93.	Ιλμιρλίς	Αχμέτης	Χασάνης	1
94.	Ισμαίλης	Αχμέτ Αγάς	Δελής	4
95.	Ισμιρλής	Χατζή Μουσταφάς	Χατζή Μεχμέτης	1
96.	Ισμιρλής	Χουσεΐν	Αλής Μπορνόβαλης	8
97.	Ισμιρλής	Αχμέτης	Χασάνης	3
98.	Ισχάκης	Μεχμέτ	Μουλάς	1
99.	Καδίρ	Σεΐδ Απτίς	Απτούλ	2
100.	Καμπέρ	Αλής	Αχμέτης	3
101.	Κανά	Μαχμούτης		8
102.	Καφεζής	Μουσταφάς αγάς	Χασάν πασάς	1
103.	Κιαμήλ Μπέης	υιοί του		3
104.	Κιαμπέρ	Αλής	Αχμέτης	1
105.	Κιουλθούμης	Σεΐχ Χασάνης	υιός Ούμης	2
106.	Κιφισέ Ιμάμης	Μουλάς Μεχμέτ	Μουσταφάς Εφένδης	2

107.	Κονταλή	Χουσείνης	Κονταλής	3
108.	Κουρδάλη	Μεχμέτης	Αχμέτης Χουσεΐνης	5
109.	Κουτζκούνα	Αϊσέ	Χουσεΐν	1
110.	Κουτζκούνας	Ισμαΐλης	Χουσεΐν	12
111.	Κουτζού	Δερβίσ Μεχμέτης	Δερβίσ αλή Μπαλής	1
112.	Λεβή Ζαδέ	Απτουλλάχης	Μεχμέτ Εμίν αγάς	9
113.	Μαχρής	Σεΐχ Χασάνης	Αχμέτ	4
114.	Μαχρής	Χουσεΐνης	Αχμέτ (αποθανών)	4
115.	Μβαβάς	Μουσταφάς	Αλής	4
116.	Μειδάνμπασης	Μουλάς Χασάνης	Μουσταφάς	2
117.	Μειμέτ αγάς	Χατζής	Αλής	1
118.	Μελέκ Ζαδέ	Σεΐχ-Νούχ Εφένδης		6
119.	Μεμίδης	Μεχμέτης	Γιουσούφ	1
120.	Μεμίσαγα	Μουτβρής Ιβραχίμης		6
121.	Μεμίσαγας	Μεχμέτης	Γιουσούφ	7
122.	Μεμίσαγας	Ιλιάζ Εφένδης	Μουσταφάς	4
123.	Μενεμενλής	Μουσταφάς Δαής	Ομέρ	5
124.	Μερκά	Παφιζέ	Αλής	1
125.	Μερκά αλή	Μεχμέτης	Μερκάς αλής	4
126.	Μεχμέτ Αλή	Ρετζέπης	Μεχμέτ Αλής	1
127.	Μεχμέτ Εμίνη	Τουραλής αγάς	Μεχμέτ Εμίνης	2
128.	Μεχμέτ Εμίνη (Εμίν αγά)	Αλής αγάς	Μεχμέτ Εμίνης (Εμίν αγάς)	2
129.	Μεχμέτη	Μουσταφάς	Μεχμέτης Ιβραχίμης	1
130.	Μεχμέτης	Χουσείν		1
131.	Μεχμέτης	Μαχμούτης	Κανάς	1
132.	Μεχμέτης	Χατζής	Αλής	1
133.	Μουκτούρ Ψαθάς	Αχμέτης	Ιβραχίμης	1
134.	Μουλάς	Οσμάνης	Αλής	1
135.	Μουλατζή Ιβραχίμη	Αλής	Μουσταφάς Δελής Αχμέτης	3
136.	Μουλετζίκ Ιβραχίμης	Αλής	Δελής Αχμέτης	1
137.	Μουσταφά	Μεχμέτ αγάς	Μουσταφάς	3
138.	Μουσταφά	Ισμαήλης	Μουσταφάς	1
139.	Μουσταφάς Αγάς	Διλδάρ Ζαδέ		1
140.	Μπαλής	Μεχμέτ	αδερφός Οσμάνη	4
141.	Μπαλής	Οσμάνης	αδερφός Μεχμέτ	1
142.	Μπαμπάς	Μουσταφάς Αλή αγάς	Χουσείν Σελίμ	12
143.	Μπέης	Ισμαήλης	Μουσταφάς	1
144.	Μπέης	Απτούλ		1
145.	Μπέης	Ιβραχίμ	Αχμέτ πασά (εγγονός)	1
146.	Μπέης	Μεχμέτ	Ιλιάζ	1

147.	Μπέης	Χαλήλ	Κιαμήλ	11
148.	Μπεκίρ ογλού	Ιβραχίμης	Χασάν Μουλάς	8
149.	Μπέλιας	Μουσταφάς	Χασάν	4
150.	Μπερμπέρ	Μεχμέτ Σείδης	Ιβραχίμης	3
151.	Μπερμπέρ	Ουστά Μαχμούτης	Γιαγχιάς	12
152.	Μπερπέρ	Σείδ-απτή αγάς	Αχμέτ Σπαχής	5
153.	Μπερπέρ	Χουσείνης		1
154.	Μπεχράμης	Αλής	Σαλίχ αγά Σαρί Αχμέτης	3
155.	Μπόβης (Τζολαμάνας)	Οσμάν Αλής		1
156.	Μπουλούκμπασης	Αλής	Απτουλφετάχ του Χουσεΐνη	1
157.	Μωραΐτης	Μεχμέτης αγάς		7
158.	Μωραΐτης	Οσμάνης	Αλής	2
159.	Μώραλης	Μεχμέτ αγάς		1
160.	Νουμάνης	Χ" Μεϊμέτ αγάς	αδερφός Τατάρ Αχμέτη	11
161.	Νουρής	Δερβίς-Σουλειμάνης	Απτής Μουλάς του Κιουτζούκ Χατζή αχμέτη	2
162.	Οδάπασας	Αχμέτ αγάς	Αλής	8
163.	Ομέρη	Απιδής	Ομέρης του Μεχμέτ Εμίνη	1
164.	Πακής	Απδούλ		1
165.	Παλής	Μεχμέτ		2
166.	Παλής	Οσμάνης	αδερφός Μεχμέτ	2
167.	Παπά αλή	Μουσταφάς	Παπά αλής	2
168.	Παπάς	Αλής (ανηψιός)	Χασάν Σελίμ	2
169.	Παπουτζής	Σεγίδ απτής αγάς		4
170.	Πέλα	Μεχμέτης	Δερβίς	2
171.	Πέλια	Μουσταφάς	Χασάν	3
172.	Περπέρ	Σεΐδ Απτί αγάς	Αχμέτ Σπαχής	1
173.	Πετουλάφτης	Αχμέτης	Μουσταφάς	2
174.	Πεχλούλης	Αρναούτ	Αχμέτ Μουράτης	1
175.	Ποδαράς	Μεχμέτ	Αχμέτης Χουσείνης	2
176.	Ποστεκής	Απδούλ Εφένδης	Χατζής Ομέρης	1
177.	Ραδοσλής	Μουσταφάς αγάς		1
178.	Ράπτης	Τοπάλ Οσμάν Μπαλής		1
179.	Ρεζίτης	Τζαφέρ	Ζουλφικάρης Μεχμέτ Σοφτάς	1
180.	Ρείζης	Μεχμέτ	Αχμέτ Γιουσούφ	6
181.	Ρεμεζάνης	Χ" Σαλίχης		3
182.	Ρεσίτης	Τζαφέρ	Ζουλφικάρης	7
183.	Ρετζέπης	Μεχμέτ αλής		6

184.	Ρήγας	Αλής	Χατζή Χασάν αγάς	18
185.	Ρήγας	Χουσεΐν	Χατζή Χασάν αγάς	23
186.	Ρήγας	Αλής	Μουσταφάς	3
187.	Ροδιζλής	Μουσταφάς	Μαχμούτης (Καφχατζής) του Χασάν Πασά	1
188.	Σαδεδίνης			1
189.	Σαδίκης	Αχμέτ	Δερβίς αλής Βεΐζ αγάς	5
190.	Σαΐδης Διβάς-Εφένδης	Μεχμέτ	Μεχμέτης	2
191.	Σαλίχης	Σεΐχ-Χαλίλ Εφένδης	Μεχμέτ	1
192.	Σαλίχης	Ρετζέπης	Δερβισάγας	1
193.	Σαρής Αχμέτης	Αχμέτ αγάς	Δελής Ισμαήλ	1
194.	Σάχης	Χουσεΐν αλής		3
195.	Σεΐδ Σέχ	Χασάνης	Μαχφή	3
196.	Σείδ-Σείχ	Μουσταφάς	Αλής	1
197.	Σεΐχ	Μεχμέτης	Χ" Αχμέτ Τατάρ αχμέτη	1
198.	Σελίμ Παπάς	Αλής	Χουσεΐν	1
199.	Σελίμης	Σεΐδ αλής	Χουσεΐν	1
200.	Σελίχ	αγάς		1
201.	Σελίχης	Μεχμέτ	Αχμέτ Τζαούση Ισμαήλ	3
202.	Σέχ αχμέτη	Καμπέρης	Σέχ αχμέτης αλβανός	1
203.	Σιλλικτάρης	Ισούφ Μπέης	Μουσάς αγάς	1
204.	Σμυρναίος	Αχμέτ αγάς	Χουσείγης	9
205.	Σμυρναίος	Χουσεΐνης αγάς	Αλής	2
206.	Σουλειμάν	Χουσείν Εφένδης	Σουλεϊμάν	3
207.	Σουλειμάνη	Αχμέτης		1
208.	Σπάρος	Σεΐδ Μεχμέτ αγάς		24
209.	Σπάρος	Χουσεΐν	Αλής	6
210.	Σπαχής	Δερβίς αλής	Χιδήρ	3
211.	Σπαχής	Μεχμέτης	Χασάν (αδελφός)	1
212.	Ταδτζής	Χατζή Μεχμέτ		1
213.	Τάικαρ (Χαίτας)	Μουσταφάς	Ομέρης	2
214.	Ταλαντίου	Μουσταφάς	Μεχμέτ	1
215.	Ταχίρης	Μεχμέτ	Σεΐχ Χασάν Εφένδης	2
216.	Τερζής	Τοπούλ Οσμάνης	Αλής Μπαλής	1
217.	Τζάκος	Οσμάνης	Αχμέτ	8
218.	Τζαούσης	Αχμέτ	Ιβραχίμ Αλαβαντζίαν	2
219.	Τζαούσης	Σαλίχης	Αχμέτ (Παπιομάτης)	4
220.	Τζεμαλής	Σεΐδ αλής		1
221.	Τζολαμάνας	Οσμάν	Αλής	15
222.	Τζολαμάνας	Αχμέτης	Μουσταφάς	8
223.	Τοπτζής	Χατζή Μεχμέτ αγάς		4
224.	Τοσού αγάς	Χασάν	Χαλήλης	3

225.	Τοσούν	Μεχμέτης (Θηβαίος)	Χατζή Μουσταφάς	1
226.	Τούρ	Αλή αγάς		9
227.	Τουραλής	Μεχμέτ Εμίνης		1
228.	Τσαούσης	Αχμέτ	Ιβραχίμ Αλαβαντζίκου	2
229.	Τσαούσης	Σαλίχης	Αχμέτ	1
230.	Τσαούσης	Ισμαήλης	Μουσταφάς	1
231.	Φαΐζης	Μεχμέτ Ταχίρης	Σεΐχ Χασάν Φαΐζης του Χουσεΐν	1
232.	Φεϊζουλάχη	Δερβίς Ισμαήλ		6
233.	Φωτιάς	Χουσεΐν	Αχμέτης	2
234.	Χ" Ρήγας	Αλής		1
235.	Χ" Σαλίχης			1
236.	Χαλβατζής	Μουσταφάς αγάς		1
237.	Χαλζίν	Σελίχ αγάς		1
238.	Χαλήλης	Σεΐχ	Σαλίχης	10
239.	Χαλίλης	Τοσούν αγάς	Καρέ	1
240.	Χαμαμτζής	Σείδ Απτούλ Ρεχμάνης		1
241.	Χασάν Πεκίρ	Ιβραχίμης		1
242.	Χασάνης	Αχμέτ Αγάς		1
243.	Χασάνης	Μεϊδάν Μπάση ογλού		1
244.	Χασάνης	Σεΐδ Σεΐχ		2
245.	Χατζή Μουσταφά	Ισμαήλης	Χατζή Μουσταφάς	2
246.	Χατζή Σαλίχ	Αγάς		1
247.	Χατζή Χασάν	Χουσεΐν	Χατζή Χασάν	1
248.	Χατζηαχμέτης	Μεχμέτ Εφένδης		1
249.	Χεσιέλ	Απτουλχαλίφης	Μεχμέτ	1
250.	Χιδήρης	Ισμαήλ αγάς		1
251.	Χιδίρ Σπαχή	Δερβίσ-αλή	Χιδίρ Σπαχής (αποθανόντος)	1
252.	Χόντζας	Μεχμέτ	Αχμέτ	11
253.	Χουσείν	Ισμαήλης	Μουσταφάς Μπέης	1
254.	Χουσεΐνη	Χασάνης		1
255.	Χουσεΐνης	Μεχμέτ αγάς	Δερβισάγας	1
256.	Χουσεΐνης	Χατζή αλής		1
257.		Οσμάνης	Ιμπραΐμ	1

Πίνακας 37. Αγοραστές εθνικών φθαρτών κτημάτων στην Αθήνα την περίοδο 1824-1826. (73 ονόματα)

α/α	Όνομα	Επώνυμο/πατρώνυμο	συνολικό ποσό σε γρόσια αγορών εθνικών ακινήτων, 1823-1826.	κοινωνικά χαρακτηριστικά-καταγωγή/ εμφάνιση στα νοταριακά αρχεία της Αθήνας ως αγοραστής
1.	Λαμπίκης	Καρατζάς	19.835	Υδραίος. Αγοραστής θα είναι ο υιός του Νικόλαος.[962]
2.	Γιαννούλης (αλλού ως Ιωαννούλης)	Νάκος[963]	4.360	Από Λιβαδειά. Ηταν και ενοικιαστής δεκάτων.
3.	Κυριάκος	Τασσίκας	17.370	Με καταγωγή από την Ανατολική Χέρσο Ελλάδα, νοικοκυραίος/ιδιοκτήτης[964]
4.	Λάμπρος	Ηλιακόπουλος[965]	12.510	Αθηναίος οπλαρχηγός-νοικοκυραίος με πολιτικό ρόλο/ιδιοκτήτης[966]

[962] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 596, Αθήνα, 16 Ιουνίου 1831:* Ο Νικόλαος Λ. Καρατζάς αγοράζει οσπητότοπο για 1.800 γρόσια από τον Μουσταφά Αλή Μπαμπά.

[963] Ο Ιωαννούλης Νάκου από τη Λιβαδειά υπήρξε παραστάτης της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος στην Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου και υπογράφει το «Προσωρινό Πολίτευμα της Ελλάδος υπό το όνομα Νόμος της Επιδαύρου» τον Απρίλιο του 1823 στο Άστρος. Οι υπόλοιποι εκπρόσωποι της Ανατολικής Ελλάδος ήταν οι Ταλαντίου Νεόφυτος, Ιωάννης Λογοθέτης (Ιωάννης Στάμου, πρόκριτος Λιβαδειάς), Ιωάννης Φίλωνος (πρόκριτος Λιβαδειάς), Λάμπρος Νάκου (πρόκριτος Λιβαδειάς, μετέπειτα Μινίστρος της Αστυνομίας), Δημήτριος Σαρατζόγλους, Χατζή Ζαχαρίτζας, Νικόλαος Βρυζάκης, Ευστάθιος Σπυρίδωνος, Βασίλειος Τριχάς, Αργύρης Πανταζής, Παπαγγελής Κριεζώτης, Γεώργιος Ψύλλας, Π. Πούλος, Δαμασκηνός Πετράκης, Γεώργιος Αινιάν (Πατρατζίκι, έφορος του στρατοπέδου της Στερεάς Ελλάδος 1824-1825), Θανασούλας Αναγνώστου, Γεώργιος Παπαηλιόπουλος, Ρήγας Παπακοντορήγα, Χαράλαμπος Παππά Γ. Πολίτης, Δημάκης Ιερομνήμων (παραστάτης της Επαρχίας Πατρατζικίου), Παναγιώτης Κονδύλης, Αναγνώστης Κολφόπουλος, Γιάννης Παπαχρίστου, Λάμπρος Αλεξάνδρου, Κωνσταντίνος Ζώτος, Αναγνώστης Παπαλεξίου, Αναγνώστης Ζορογιαννόπουλος, Πάνου Σιγουλόπουλος, Γρηγόριος Κωνσταντάς, Μαργαρίτης Δημάδης (από Μαγνησία), Νικολής Ιωάννου, Αναγνώστης Δημητρίου, Γαβριήλ Αμανίτης και Ιωάννης Σκανδαλίδης στο Ανδρέα Ζ. Μάμουκα, *Τα κατά την αναγέννησιν της Ελλάδος υπό διαφόρων Εθνικών Συνελεύσεων συνταχθέντα πολιτεύματα*, Εν Πειραιεί, 1839, σ. 58-59. Ως προς την Αθήνα εκπρόσωποι το 1823 ήταν τρεις προεστοί και τρεις νοικοκυραίοι. Οι Βρυζάκης, Ψύλλας και Πετράκης χαρακτηρίζονται ως νοικοκυραίοι, που συμμετέχουν στην πολιτική εκπροσώπηση της Κοινότητας Αθηνών μέσα στην Επανάσταση για πρώτη φορά.

[964] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 205+, Αθήνα, 8 Μαΐου 1825:* «[…] ο Πέτρος Τασσίκας πληρεξούσιος του αδελφού του Κ. Τασσίκα [...] το δε ψωμάτικον αγορασμένον παρά της Σεβαστής Διοικήσεως εις τα οποία έδωσεν μέρος ο αδελφός του εις τον Λάμπρον Γεωργαντόπουλον εις γρόσια 1.702- ωμολόγησεν ότι το μέρος του Βακάλικου Εργαστηρίου οπού ενέχετο ο κύριος Λάμπρος Γεωργαντόπουλος ήτοι γρόσια 851 του το απεπλήρωσεν εις το ψωμάτικον, ώστε αποξενωθείς τελείως από το Βακάλικον ενέχεται εις Ιδιοκτησίαν του από το ψωμάτικον εις γρόσια 1.702». Πωλεί εργαστήριο Μπακάλικο και Ψωμάτικο.

[965] Σκοτώθηκε το 1826 στην πολιορκία της Ακρόπολης από τις δυνάμεις του Δράμαλη.

5.	Ιωάννης	Μακρυγιάννης	7.890	οπλαρχηγός/νοικοκυραίος με πολιτική θέση[967]/αγοραστής
6.	Αλέξιος	Λουκόπουλος[968]	5.850	Δεν ήταν Αθηναίος.
7.	Κωνσταντί-νος	Σπανόπουλος	9.290	αγοραστής[969] (Δεν ήταν Αθηναίος. Ήταν ο μισθοδότης Αθηνών.)
8.	Αντώνης	Καπετάν Μάρκου[970] (βλέπε και αριθμό 52)	8.260	Αθηναίος νοικοκυραίος/μη αγοραστής. Το επίθετο Μάρκος αναφέρεται στον κατάλογο Σουρμελή (1834).
9.	Αναγνώστης	Μοναρχίδης[971]	4.130	Δεν ήταν Αθηναίος.
10.	Γιάννης (Γιαννάκος)	Γιαλίστρας/ Δημητρίου	725	Το επίθετο Γιαλίστρας εμφανίζεται στους ιδιοκτήτες Αθηναίους. Το επίθετο είναι τοπωνυμικό και αναφέρεται στον κατάλογο Σουρμελή (1834). νοικοκυραίος/μη αγοραστής
11.	(Αντώνιος/ Λάμπρος)	Γεωργαντάς[972]	2.620	νοικοκυραίος/οπλαρχηγός/μη αγοραστής
12.	Λάμπρος	Νάκος	10.285	Από τη Λιβαδειά.
13.	Χατζή (Παναγής)	Ζαχαρίτζας Π.	7.760	προεστός/ ιδιοκτήτης κτημάτων[973]

[966] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 21, Αθήνα, 11 Ιανουαρίου 1824.* Ο Σπύρος Γκικάκης αγοράζει αμπέλι στην Αγία Άννα «πλησίον εκ των δύο Μερών Μελεκεφέντη Μιχάλη Λιούλη, Λάμπρου Ηλιακοπούλου».

[967] Βλέπε, Μέρος Β΄, Πίνακας 25. Αναφέρεται «Οπλαρχηγός (νοικοκυραίος) αγοραστής που υπογράφει ως «λαός των Αθηνών» στις 21 Ιανουαρίου 1825».

[968] Η καταγωγή του ήταν από τα Φιλιατρά με πολιτικό ρόλο μέσα στην Επανάσταση. Διετέλεσε Γενικός Διευθυντής των Γενικών Ταχυδρομείων το διάστημα 1828-1829. Στη συνέχεια έγινε έφορος στο Εθνικό Νομισματοκοπείο στην Αίγινα, αντικαθιστώντας τον Αλέξανδρο Κοντόσταβλο στις 7 Μαΐου 1830. Παρέμεινε στο Νομισματοκοπείο μέχρι τις 6 Μαΐου 1832 οπότε παρέδωσε τη διοίκηση στον Νικόλαο Λεβίδη.

[969] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 12, Αθήνα, 1830.* Αγοράζει στο Μαρούσι από τον Χουσεΐνη Αλή περιβόλι 5 στρεμμάτων με νερό από την πηγή του Μαρουσίου, περιβόλι 7 στρεμμάτων με 32 ελαιόδεντρα και επιπλέον 33 ελαιόδεντρα. Ο ίδιος δεν ήταν Αθηναίος.

[970] Αναφέρεται ο Μήτρος Μάρκος, νοικοκυραίος με πολιτική θέση, μη αγοραστής.

[971] Ο Αναγνώστης Μοναρχίδης (Ψαρά 1777- [ζούσε το 1865/6]) υπηρέτησε την Επανάσταση πολιτικά και βγήκε πρώτος πληρεξούσιος των Ψαριανών στην Εθνική συνέλευση της Επιδαύρου. Εκλέχτηκε βουλευτής της πρώτης περιόδου, και ξανά πληρεξούσιος στην Εθνική συνέλευση του Άστρους και της Επιδαύρου. Τα βιογραφικά στοιχεία προέρχονται από τη βάση δεδομένων *«Πανδέκτης»* του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, επιστημονικός υπεύθυνος: Τριαντάφυλλος Σκλαβενίτης.

[972] Ο Αντώνιος Γεωργαντάς (Λιβαδειά 1799- Αθήνα 15/27 Ιανουαρίου 1884) Με την έκρηξη της Επανάστασης μπήκε στον αγώνα και υπηρέτησε ως υπασπιστής του Οδυσσέα Ανδρούτσου και γραμματέας του Καραϊσκάκη, Ε.Ι.Ε., *Πανδέκτης*, ό.π..

[973] Ο Χατζή *Παναγής* Ζαχαρίτσας προικοδοτεί την Τατιάνα, κόρη του θανόντος αδερφού του Σπυρίδωνα Ζαχαρίτζα, στο γάμο της με τον Βαρθολομαίο Μερτρούδ στις 4 Νοεμβρίου 1823, στο Δημητρίου Καμπούρογλου, *Ιστορία των Αθηνών*, εκδιδόται υπό Αλεξάνδρου Παπαγεωργίου, Εν Αθήναις 1889, τόμος πρώτος, σ. 168.

14.	Λιβέριος	Λιβερόπουλος[974]	10.450	ιδιοκτήτης[975]/νοικοκυραίος/μη αγοραστής
15.	Δημήτριος	Βύας (και Βίας)[976]	2.275	μη Αθηναίος/ γραμματέας κοινότητας Αθηνών
16.	Ιωάννης	Γκούρας	36.420	οπλαρχηγός/ιδιοκτήτης[977]
17.	Κυριάκος	Αντωναρόπουλος	3.530	οπλαρχηγός από την Κυπαρρισία
18.	Παναγής	Σκουζές	7.550	προεστός/αγοραστής
19.	Κ. Ι.	Ιωαννίτης	7.500	νοικοκυραίος χωρίς πολιτική θέση/ μη αγοραστής
20.	Νικόλαος	Βρυζάκης	6.850	νοικοκυραίος/ιδιοκτήτης (Αγοραστές νοικοκυραίοι με πολιτικό ρόλο ήταν τα παιδιά του Κωνσταντής και Θωμάς Δ. Βρυζάκης.[978])
21.	Δ.	Δρόσος	2.050	δεν ήταν Αθηναίος.
22.	Νικόλαος	Ιωαννίδης	2.520	νοικοκυραίος χωρίς πολιτική θέση/αγοραστής[979]
23.	Γεώργιος	Σκουτανιώτης (Σκουρτανιώτης)[980]	2.025	οπλαρχηγός της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος/μη αγοραστής

[974] Λιβερόπουλος Λιβέριος. Καταγόταν από τη Ναυπακτία. Σπούδασε στην Κωνσταντινούπολη και εργάστηκε ως δάσκαλος στη Μολδαβία, όπου και μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία. Υπηρέτησε ως αξιωματικός στον Ιερό Λόχο και συμμετείχε στις επιχειρήσεις του Δραγατσανίου. Μετά την αποτυχία του Αγώνα στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες, ήρθε στην Ελλάδα με εντολή του Αλέξανδρου Υψηλάντη ορίστηκε γενικός αρχηγός των στρατευμάτων των πολιορκητών της Αθήνας. Την περίοδο του Αγώνα διετέλεσε επίσης διοικητικός υπάλληλος και πληρεξούσιος. Μετά την Επανάσταση διορίστηκε και Έπαρχος Αίγινας.

[975] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 299, Αθήνα, 15 Μαΐου 1826.* Ο Λιβέριος Λιβερόπουλος πωλεί οικία στην Ενορία Αγίου Δημητρίου Κατηφόρη στον Ιωάννη Μακρυγιάννη για 1060 γρόσια. Το σπίτι «περιέχον ανώγεον με δύο καμάραις, η μία εμβαδόν μήκος 8, πλάτος 3, με σκάλαν πέτρινην, με κατώγιον, με μαγειρείον και αναγκαίον, με αυλήν εμβαδόν μήκος 9, πλάτος 9, με μία γούρναν πέτρινην και δύο πορτοκαλιαίς το οποίον αγόρασεν από τη Διοίκησιν κατά το αποδεικτικόν υπ΄άριθ. 93[...] έλαβε τα χρήματα διά του αυταδέλφου του (Μήτρου Λιβερόπουλου. Ο Λιβέριος βρισκόταν στην Αίγινα.) διά του οποίου έστειλεν εδώ και το αποδεικτικόν της εκποιήσεως κατά το Αποδεικτικόν της Περιλαβής μαρτυρημένον παρά του κυρίου Παλαιολόγου Μπενιζέλου και Στάμου Σεραφείμ».

[976] Ο Δημήτριος Βύας είχε διατελέσει και Γενικός Γραμματέας στο Ξηρόμερο Βόνιτσας πριν διοριστεί στην Επαρχία Αθηνών ως Γενικός Γραμματέας, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 37, «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω τη 9 Μαρτίου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[977] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 347, Αθήνα, 29 Φεβρουαρίου 1832:* «[...] αγοράν μου (του Αναστασίου Π. Βλάχου) παρά του Δημητρίου Σκουζέ, αγοράσαντος παρά του Αναγνώστη Τζόχα επιτρόπου του κυρίου Ιωάννου Ρούκη […] περιέχον οικήματα δύο με αυλήν […] κείμενον μεταξύ των σπητιών του κυρίου Ιωάννου Βλάχου και Ιωάννη του Γκούρα».

[978] Επίσης, ο Σταμούλης Ν. Βρυζάκης (Βριζάκης) (νοικοκυραίος-μη αγοραστής, προκειται πιθανόν για υιό του Νικολάου Βρυζάκη) διετέλεσε το 1824-1824 Γενικός Γραμματέας της Επαρχίας Θηβών, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 55, «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. ΤοΕκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 20 Αυγούστου 1825, Ναύπλιον. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[979] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 134, Αθήνα, 13 Δεκεμβρίου 1830.* Ο Ιωαννίδης αγοράζει οσπητότοπο και ελαιόδενδρα από τον Χατζή Αλή Χουσεΐνη Αγά έναντι 2.400 γροσίων. Αυτή ήταν και η μοναδική αγορά που πραγματοποιεί. (βλέπε και το Παράρτημα. Πίνακας 5.)

[980] Ο Λουκάς και ο Γεώργιος Σκουρτανιώτης ήταν αδέρφια του οπλαρχηγού Αθανάσιου Σκουρτανιώτη (1793- Οκτώβριος 1825) από το χωριό Σκούρτα των Δερβενοχωρίων της Επαρχίας Θηβών. Μετά το θάνατο του Αθανασίου σε μάχη με τους Οθωμανούς, το ένοπλο σώμα του αναλαμβάνει ο Γεώργιος, που ορίζεται πεντακοσίαρχος από τη Διοίκηση.

24.	Λουκάς	Σκουτανιώτης (Σκουρτανιώτης)	2.025	οπλαρχηγός της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος/μη αγοραστής
25.	Φίλιππος	Κάππαρης	6.010	νοικοκυραίος χωρίς πολιτική θέση/αγοραστής[981]
26.	Γιαννάκης	Χατζή Πέτρου (Πέτρος στο Σουρμελή.)	10.250	νοικοκυραίος μη αγοραστής. Αγοραστής θα είναι ο αδερφός του Δημήτριος (Μενιδιάτης).
27.	Ανδρέας	Κάππαρης	10.450	νοικοκυραίος χωρίς πολιτική θέση/ μη αγοραστής
28.	Αναγνώστης	Πολυζωΐδης	4.145	Δεν ήταν Αθηναίος.
29.	Γρηγόριος	Πέρβαλης	3.225	Δεν ήταν Αθηναίος.
30.	Κωνσταντί-νος	Ζαχαρίτζας	5.150	προεστός/αγοραστής[982]
31.	Δημήτριος	Τζιριγώτης	2.630	Δεν ήταν Αθηναίος. Υπάρχει ο αγοραστής Τσιριγώτης Νικολάκης του Σπύρου.
32.		Κανδόκης	2.630	Δεν ήταν Αθηναίος.
33.	Θεόκλητος	Φαρμακίδης	10.620	λόγιος κληρικός μη Αθηναίος
34.	Ιωάννης	Θεοτόκης (Βαπτιστής)	2.000	άρχοντας/ μη Αθηναίος
35.	Βασίλειος	Μπούχλιας (Μούχλιας) (Μυτιληναίος)	3.695	Καταγωγή από τη Λέσβο.
36.	Γκίκας	Μπότασης	4.100	Από τις Σπέτσες. Υπήρξε Αντιπρόεδρος Εκτελεστικού το 1825. Αγοραστής θα είναι ο υιός του Νικόλαος Γκίκα Μπότασης.[983]
37.	Αγγελάκης	Καντζιλιέρης	1.865	προεστός/μη αγοραστής

[981] Βλέπε, Πίνακας 66. Ανίχνευση της κοινωνικής προέλευσης των 143 αγοραστών χωρίς πολιτική θέση και με πάνω από μία αγορά (>1). Ο Φίλιππος Κάππαρης θα διοριστεί το 1825 Έπαρχος Πραστού, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 96, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον των Εσωτερικών προς το Εκτελεστικόν Σώμα. […] Εν Ναυπλίω, τη 6 Ιουνίου 1825. Εν απουσία του Υπουργού των Εσωτερικών ο Γεν. Γραμματεύς Γεώργιος Γλαράκης».*

[982] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 43, Αθήνα, 1 Μαρτίου 1824.* Τα παιδιά του Χατζή Σπύρου Ζαχαρίτζα αγοράζουν από τους Δημήτριο και Ανδρίκο Ξάνθη του Ιωάννη 81 ελαιόδεντρα πατρικά και νερό στους Ποδάρους για 700 γρόσια. «[…] πλησίον Αγίου Ανδρέου, Αγίου Φιλίππου, Μουλαμπεκύρη και Μονοπατίου και Τζαφουραίων, Ν. Καζατζή, Αποστόλη Κουβολαίου και ο Περιανός». Βλέπε και *Παράρτημα*, Πίνακας 1.

[983] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 34, Αίγινα, 18 Ιουνίου 1829*: Ο Νικόλαος Γκίκα Μπότασης, πλοιοκτήτης, αγοράζει δύο χωράφια συνολικά 300 στρεμμάτων στο Δραγουμάνο (Κακουργιάνους) για 3.000 γρόσια. «[…] οι κύριοι Γεωργάκης Καναργιώτης ομού και ο αυτάδελφος του ιεροδιάκονος Άνθιμος Αθηναίοι γνωστοί και εις εμέ τον νοτάριον και μάρτυραις ενεργώνταις εκ μέρους τους καθώς και ως επίτροποι των υιών του μακαρίτη αυταδέλφου τους Αναστασίου συναινέσει και της μητρός αυτών […] επώλησαν προς τον κύριον Νικόλαον Γκίκα Μπόταση την εις τας Αθήνας ιδιόκτητον τους γην και πατρικήν τους δύο χωράφια ομού με όλα τα επιγινόμενα και περιεχόμενα αυτής […] συνορεύοντα προς νότον το ρέμα με τους λοτοιδαις και τον Νικόλαο Ζαχαρίτζα, προς βόρειον και ανατολάς με τους Αναγνώστη Κακούρη και με τους αδελφούς του και προς δύσιν το βουνόν μέχρι της κορυφής συνορεύων με το στεφάνι όλην ομού εις μίαν μόνην θέσιν, στρέμματα 300 τετραγωνικά γην δύο χωράφια προς γρόσια 10 το καθέκαστον στρέμμα και αναβαινούσα όλη αποσώθει εις γρόσια 3.000». Βλέπε και *Παράρτημα.* Πίνακας 3.

38.	Σταμάτης	Λεβίδης[984]	4.415	Δεν ήταν Αθηναίος.
39.	Σπυρίδων	Σκούφος/ Διομήδης[985]	1.060	Δεν ήταν Αθηναίος.
40.	Δημήτριος	Σκούφος[986]	1.060	Δεν ήταν Αθηναίος.
41.	Ιωάννης	Κουντουμάς[987] (Κουντουριάς στη βάση δεδομένων)	7.660	νοικοκυραίος χωρίς πολιτική θέση/αγοραστής.[988] Υπάρχει το επίθετο Κουδουμάς στους αγοραστές της βάσης δεδομένων[989], και Κουντουμάδης στον κατάλογο Σουρμελή.
42.	Ιωάννης	Πάγκαλος	2.550	Δεν ήταν Αθηναίος.
43.	Κατίνκω	Λεβίδη	420	Δεν ήταν Αθηναία.
44.	Γεώργιος	Πραΐδης[990]	9.845	Δεν ήταν Αθηναίος.
45.	Νικόλαος	Λουριώτης[991]	7.850	Δεν ήταν Αθηναίος.
46.	Σπυρίδων	Τρικούπης[992]	11.610	Δεν ήταν Αθηναίος.
47.	Ευφροσύνη	Μαυροκορδάτου[993]	12.500	Δεν ήταν Αθηναία. Υπάρχει ένας Μαυροκορδάτος που αγοράζει στην Αθήνα της Επανάστασης.[994]

[984] Ο Σταμάτιος Λεβίδης γεννήθηκε στα Ταταύλα της Κωνσταντινούπολης το 1790. Το 1822 καταφθάνει στην επαναστατημένη Ελλάδα και μεταβαίνει στο Μεσσολόγγι. Το 1827 αναλαμβάνει Φροντιστής στο στρατόπεδο του Γ. Καραϊσκάκη στο Φάληρο. Πήρε μέρος στις μάχες του Φαλήρου. Πεθαίνει το 1867.

[985] Ο Σπυρίδων Σκούφος έρχεται στο Ναύπλιο το 1824. Βλέπε, Νίκος Ανδριώτης, «Ένα υπόμνημα του 1829 περί στατιστικής. Καταβολές και επιδράσεις.», *Μνήμων*, τόμος 18 (1996), σ. 181-190, όπου και οι βιογραφικές αναφορές για το Σπυρίδωνα Σκούφο. Υπήρξε αδερφός του λόγιου Νικόλαου Σκούφου.

[986] Αδερφός του Σπυρίδωνα και του Νικολάου Σκούφου.

[987] Αναφέρουμε πως κάποιος Γεώργιος Κουντουμάς εμφανίζεται να συμμετέχει στην εκποίηση Άργους ως μέλος της δημοπρατικής επιτροπής το 1825, χωρίς να γνωρίζουμε αν έχουν συγγενική σχέση με τον Ιωάννη Κουντουμά, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 95, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβ. Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 3 Ιουνίου 1825, Ναύπλιον. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[988] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 383, Αθήνα, 30 Οκτωβρίου 1832:* «[…] έχοντες (οι πωλητές Λογοθέτη Μαρία και ο Λογοθέτης Ν. Παναγής) […] αγνώριστα εκ σαράντα ρίζες ελιαίς, τα οποίας επώλησαν εις τον καιρόν της μεταναστεύσεως εις Άιγιναν τρεις ρίζες ακόμη σώας και 17 ριζών τόπον καυμένον, τας επώλησαν […] τα τρία ελαιόδεντρα και τον τόπον […]. Ο Κουτουμάς (Κουντουριάς) αγοράζει 3 ελλιές και τον τόπο τους στο Μαρούσι (Άγιος Γεώργιος) για 120 γρόσια. Βλέπε και Παράρτημα, Πίνακας 1.

[989] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 689, Αθήνα, 8 Δεκεμβρίου 1832.* Ο Κουδουμάς Αρσενίδης και η αδερφή του Κουδουμά Ειρήνη αγοράζουν ελαιόδεντρα για 920 γρόσια από τον Δελή Μουλά Αλή Αχμέτη του Ιβραχίμη.

[990] Γεώργιος Πραΐδης (2 Οκτωβρίου 1791 - 26 Αυγούστου 1873): Υπήρξε Φιλικός και ανήκε στον κύκλο του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου. Πήρε μέρος στην Συνέλευση του Άστρους και διεύθυνε το γραφείο του Εκτελεστικού της πρώτης κυβερνήσεως της Επανάστασης.

[991] Νικόλαος Λουριώτης (Ιωάννινα 1783 - Καλάμες 1833). Αγωνιστής του 1821 και πολιτικός. Ανήκε στον κύκλο του Αλέξανδρου Μαυτροκορδάτου.

[992] Σπυρίδων Τρικούπης (Μεσολόγγι, 20 Απριλίου 1788 - Αθήνα, 12/24 Φεβρουαρίου 1873). Υπήρξε λόγιος, πολιτικός και ιστοριογράφος της ελληνικής Επανάστασης του 1821, μετά την οποία και διετέλεσε πρόεδρος του υπουργικού συμβουλίου.

[993] Ευφροσύνη Μαυροκορδάτου: Υπήρξε σύζυγος του Πρώσου στρατιωτικού και φιλέλληνα Φρειδερίκου Φον Ράινεκ (*Baron Friedrich Eduard von Rheineck,* 1796-1854) και κόρη του Νικολάου Μαυροκορδάτου (Μέγας Μπάνος της Βλαχίας, σύζυγος της Σμαράγδας Καρατζά και γιος του Διερμηνέα της Υψηλής Πύλης Αλεξάνδρου Μαυροκορδάτου).

[994] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 123, Αίγινα, 2 Νοεμβρίου 1829*: «[…] ο Νικόλαος Στύρης επώλησε το χωράφι το πατρικόν του επί δημοπρασίας […] με όλον οπού ευρίσκεται την σήμερον υπό την εξουσίαν των Τουρκών οπού ό μη γένοιτο εάν δε μπάμε εις τας Αθήνας να χάνει ο αγοραστής τα

48.	Μιχαήλ	Σεβαστός	5.100	Δεν ήταν Αθηναίος.
49.	Παύλος	Παρασκευάς[995]	2.200	Δεν ήταν Αθηναίος.
50.	Γεώργιος	Κουντουριώτης[996]	1.025	Δεν ήταν Αθηναίος.
51.	Αντώνιος	Μάρκου[997] (Μάρκος) (πρόκειται για το ίδιο πρόσωπο με τον Αντώνιο του Καπετάν Μάρκου)	8.750 (συνολικά επενδύει 17.010 γρόσια)	Νοικοκυραίος/μη αγοραστής. Το επίθετο αναφέρεται στον κατάλογο Σουρμελή. Ο Σωτήριος Παπά Μάρκος και ο Μήτρος Μάρκος ανήκουν στους νοικοκυραίους χωρίς πολιτική θέση. Στη βάση δεδομένων οι παίδες Γιάννη Μάρκου είναι ιδιοκτήτες.[998]
52.	Δημήτριος	Νικολαΐδης[999]	3.610	Δεν ήταν Αθηναίος.
53.	Βάιος	Γεωργίου[1000]	4.675	Δεν ήταν Αθηναίος.
54.	Δημήτριος	Κριεζής/Ιωάννης	3.150	Ήταν από την Ύδρα.
55.	Ανδρέας	Αργύρης	7.010	προεστός μη αγοραστής
56.	Γεώργιος Χ.	Θεοφίλου	1.500	Δεν ήταν Αθηναίος.
57.	Πιπίνης	Κούρτης	1.500	νοικοκυραίος χωρίς πολιτική θέση/ιδιοκτήτης[1001]
58.	Φωκάς	Φραγκούλης[1002]	4.255	Δεν ήταν Αθηναίος.
59.	Αναγνώστης	Χινόπουλος	4.255	Δεν ήταν Αθηναίος.
60.	Κων/νος	Χαλκιόπουλος (Χαλικιόπουλος)	2.710	Δεν ήταν Αθηναίος.

γρόσια του […] πλησίον το μέρος η Κοκώνα Ελένκω Νικολάου Ιωαννίδη Νικήτα, το άλλο του Μελέκ Εφέντη και το άλλο κατά ανατολάς του Σιαπαντζίκου και το άλλο του Παναγή Στύρη». Η αγορά έγινε για χωράφι ενός στρέμματος στον Μπυρσά (Μεγάλος Λιμένας) και στοίχισε στον Μαυροκορδάτο 240 γρόσια. Δεν αναγράφεται το όνομα του Μαυροκορδάτου. Ενδεχομένως να είναι ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος, πατέρας της Ευφροσύνης Μαυροκορδάτου που επενδύει σημαντικά ποσά στην αγορά εθνικών σπιτιών στην Αθήνα της Επανάστασης.

[995] Ο Παύλος Παρασκευάς αγόρασε το εθνικό σπίτι του Μεμήσαγα Γιουσούφ στην Ενορία Ναός του Αιόλου «[…] συνορεύον δε κατ' ανατολάς με τον Μυγιάρη, κατά Μεσημβρίαν δρόμος, κατά Δυσμάς το ερείπιον του Ιμπραΐμη Μεμήσαγα και κατ' άρκτον το Σχολείον της Αλληλοδιδακτικής […]», στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 77, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας! […] Εν Ναυπλίω, τη εβδόμη Μαρτίου 1826. Η Επιτροπή Σ. Τρικούπης, Κ. Ζώτος, Α. Ζαφειρόπουλος».*

[996] Γεννήθηκε στην Ύδρα το 1782 από τον Ανδρέα-Αναγνώστη Κουντουριώτη και τη Μαρία Κοκκίνη· ήταν αδελφός του Λάζαρου Κουντουριώτη. Το 1824 εκλέχτηκε πρόεδρος του Νομοτελεστικού στο Μεσολόγγι. Διετέλεσε Πρόεδρος του Εκτελεστικού Σώματος την περίοδο από τις 6 Ιανουαρίου 1824 έως τις 12 Απριλίου 1826. Απεβίωσε στην Αθήνα το 1858.

[997] Όπως και οι αγοραστές Μοναρχίδης και Τασσίκας αντιμετώπισαν πρόβλημα με την εκκένωση των εθνικών σπιτιών από τον καπετάνιο Μήτρο Λέκκα που τα είχε καταλάβει –βλέπε Μέρος Β΄- έτσι και ο Αντώνης Ν. Μάρκου δεν προρούσε να λάβει την κυριότητα του αγορασμένου από τον ίδιο εθνικού μαγαζιού από τον προηγούμενο κάτοχό του Αναγνώστη Τάγαρη, ο οποίος το παρακρατούσε, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 48, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] εν Ναυπλίω τη 24 Ιουνίου 1825. Ο Πατριώτης Αντώνης Ν. Μάρκου».*

[998] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 311, Αίγινα, 15 Μαρτίου 1828.*

[999] Αναφέρεται ένας ιατρός Δημήτριος Νικολαΐδης στον κύκλο του Ρήγα.

[1000] Διετέλεσε υπογραμματέας του Βουλευτικού Σώματος την περίοδο 1823-1824 και 2ος Γραμματέας του ίδιου Σώματος έως το 1826.

[1001] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 296, Αθήνα, 29 Μαρτίου 1826.* Ο Αναστάσιος και η Σοφία Ντέντη αγοράζουν 1,5 στρέμμα χωράφι με ελαιόδεντρα στην Κηφισιά έναντι 30 γροσίων, «πλησίον παίδων Ν. Τυρναβίτη, Κούρτη και Παναγ. Μαθαδάκη». Πωλήτριες ήταν οι αδερφές Βασιλική, Ώρσα και Παγώνα Γιάννη Σκουρτανιώτη. Το επίθετο Κούρτης αναφέρεται στον κατάλογο Σουρμελή (1834).

[1002] Πληρεξούσιος «Θετταλίας» στη Δ' Εθνοσυνέλευση που έγινε στο Άργος από τις 11 Ιουλίου έως τις 6 Αυγούστου 1829. Είχε υπάρξει και πληρεξούσιος στη Γ΄ Εθνοσυνέλευση στην Ερμιόνη.

61.	Ν. Κ.	Γκίκας	1.100	Δεν ήταν Αθηναίος. Το επίθετο Γκίκας αναφέρεται στον κατάλογο Σουρμελή.[1003]
62.	Κ.	Τομαρόπουλος	6.400	Δεν ήταν Αθηναίος.
63.	Κ.	Φαρμάκης	3.825	Δεν ήταν Αθηναίος.
64.	Κ.	Θεοχαρόπουλος	1.600	Δεν ήταν Αθηναίος.
65.	Μ.	Κουτρής/ Μυτιληναίος	4.625	Δεν ήταν Αθηναίος.
66.	Κων/νος	Μασκλαβάνης[1004]	14.400	Δεν ήταν Αθηναίος.
67.	Ανδρέας	Γιαννίτζης[1005]	10.000	Δεν ήταν Αθηναίος.
68.	Γεώργιος	Καραγιαννόπουλος	2.275	Δεν ήταν Αθηναίος.
69.	Γ.	Νικητιάδης	2.275	Δεν ήταν Αθηναίος.
70.	Ν.	Σουΐδης	3.610	Δεν ήταν Αθηναίος.
71.	Γεράσιμος	Κώπας	10.600	Δεν ήταν Αθηναίος. Ήταν πληρεξούσιος της Επαρχίας Θηβών.
72.	Ιωάννης	Κατοπόδης	1.550	Δεν ήταν Αθηναίος.
73.	Γεράσιμος	Φωκάς	1.375	νοικοκυραίος/μη αγοραστής
74.	Αναστάσιος	Αναγνώστου Λοιδωρίκης (Λιδωρίκης)	8.200	νοικοκυραίος/αγοραστής[1006]

[1003] Ο Νικόλαος Γκίκας του Θεοδώρου υπήρξε αγοραστής την περίοδο 1831-1832.

[1004] Για τον συγκεκριμένο μόνο αγοραστή βλέπε, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 66, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 16 Οκτωβρίου 1825. Ναύπλιον. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Ο Μασκλαβάνης αγοράζει με δημοπρασία για 2.250 γρόσια εθνικό σπίτι, μισοερείπιο, «ονομαζόμενον του Μάλαμα, κείμενον κοντά εις του Βλασαρού, αντίκρυ εις το κονσολάτικον Γαλλίας, κατ' άρκτον, κατ' ανατολάς του Κοΐζ Κοπάνη, κατά Δυσμάς του Σπύρου Κακούρη, κατά μεσημβρίαν του Σπύρου Μπαλακάκη […]». Επίσης για τη δεύτερη αγορά του Κ. Μασκλαβάνη βλέπε, ό.π., φ. 66, «*Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 18 Οκτωβρίου 1825. Ναύπλιον. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Αυτή τη φορά αγοράζει για 12.150 γρόσια «[…] το εθνικόν οσπήτιον και μεχτέπι (πετρόκτιστο κτήριο), ονομαζόμενον του Γέρο Μουφτί, με δύο κήπους κείμενον κοντά εις την Κωλώναν κατ' άρκτον, κατά δύσιν, και κατά μεσημβρίαν εις δρόμους, κατά δε ανατολάς γειτνιάζον με του Μουσταφάμπεϊ […]».

[1005] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 77, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 7 Μαρτίου 1826. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».* Πρόκειται για το επίσημο έγγραφο ιδιοκτησίας του κτήματος στην Αθήνα, που δίνεται από τη Διοίκηση στον Ανδρέα Γιαννίτζη.

[1006] Στις 20 Μαρτίου 1831 αγοράζει «οσπητότοπο» για 1.800 γρόσια από τον Αχμέτ Σαδίκη Βεΐζη, *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 450, Αθήνα, 20 Μαρτίου 1831.*

Πίνακας 38. Ενοικιαστές Εθνικού Ελαιώνα Αθηνών, 1825.[1007]

α/α	**Όνομα**	**επώνυμο/ πατρώνυμο**	**αριθμός δέντρων**	**Είναι προεστός. (υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833. (αρχείο/βάση δεδομένων νοταρίων Αθηνών)**
	ενοικιαστές εθνικού ελαιώνα Επαρχίας Αθηνών				
«τα εν τη περιοχή της χώρας»					
1.	ηγούμενος	Πετράκη (ο Διονύσιος)	443	όχι	ναι
2.	Χατζή Χριστοφής	Αλατάς	109	όχι	όχι
3.	Παναγής	Μισαραλιώτης/ Σπυρίδων (νοτάριος Επαρχείου Αθηνών)	599	ναι	όχι (ιδιοκτήτης-μάρτυρας)[1008]
4.	Ανδρέας	Καψάλης	43	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πωλητής)[1009]
5.	Αγγελής	Λούτρας/ Κώστας (ως Λούντρας	22	όχι	όχι

[1007] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 67, *«1825, Νοεμβρίου 18. Κατάστιχον του εισοδήματος του εθνικού ελαιώνος οπού από δημοπρασίαν εδώθη εις τους κάτωθεν διά να δώσωσι το ανάλογον του Έθνους εις λάδι παστρικόν [δυσανάγνωστη λέξη] από το λιοτρίβι χωρίς αυτών έξοδον. […] Εν Αθήναις, τη 26 Νοεμβρίου 1825. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης. Οι Επιστάται του εθνικού ελαιώνος Νικολάκης Σπηλιοτάκης, Ευστράτιος Χριστοφής. Οι Επιστάται Αθηνών Σταύρος Πατούσας, Δημήτριος Σαλωνιτίδης».*

[1008] Ενδεικτικά, *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 1, Αθήνα, 4 Δεκεμβρίου 1823.* Ο Παναγής Μισαραλιώτης υπήρξε μάρτυρας σε σαράντα έξι (46) ακόμη νοταριακές πράξεις. Επίσης εμφανίζεται ο ίδιος ως πωλητής μαζί με τον αδερφό του Δημήτριο πατρικού χωραφιού 4 στρεμμάτων για 850 γρόσια στον Κωνσταντίνο παπά Αντωνίου Υδραίο, στο *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 1, Αίγινα, 1 Απριλίου 1828.*

[1009] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 16, Αίγινα, 20 Απριλίου 1828*: «ο Ανδρέας Καψάλης ομού με την γυνήν του αδελφού του Παντελή Καψάλη και ομολόγησαν ότι επούλησαν […]» χωράφι πατρικό με ελαιόδεντρα, 4 στρεάμματα στον Άγιο Μελέτιο. Επίσης, ό.π., *αρ. πράξης 85, Αίγινα, 12 Σεπτεμβρίου 1829*, πώλησε χωράφι στα Μποστάνια και ό.π., *αρ. πράξης 109, Αίγινα, 30 Νοεμβρίου 1829, πώλησε* χωράφι, 4 στρέμματα στο Σοφρωνό.

		στον κατάλογο του Σουρμελή.)			
6.	Παναγής	Ρούλιας	110	όχι	όχι[1010]
7.	Σπύρος	Ντέρβος (Ζέρβος)	22	όχι	όχι[1011]
8.	Θεοδωρής	Τσοτσορός (Τσοτσωρός στο Σουρμελή.)	9	όχι	όχι
9.	Μήτρος	Καραμανλής	22	όχι	όχι
10.	Χρήστος	Ταβάνης	47	ναι	ναι
11.	Μήτρος	Μπουζίκης (Βουζίκης)	43	ναι	ναι
12.	Σπύρος	Κούρτης (και ως Σκούρτης στη βάση δεδομένων)	19	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1012]
13.	Γεώργιος	Πηγαδίτης[1013]	206	όχι	όχι
14.	Σπύρος	Μπουλούκας[1014] (Μπουλάκας)	10	όχι	όχι
15.	Προκόπης	Λάσος (Λάσσος στον κατάλογο Σουρμελή.)	657	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-μάρτυρας)[1015]
16.	Χατζή Σπύρος	Γκικάκης	661	ναι	ναι
17.	Παναγής	Γαλανός	4	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον και μάρτυρας)[1016]
18.	Στάμος	Τζάκωνας[1017]	97	όχι	ναι

[1010] Ο υιός του Νικόλαος Παναγή Ρούλιας είναι μάρτυρας στην αγοραπωλησία χωραφιού 12 στρεμμάτων στα Πινακωτά μεταξύ του πωλητή Ανδρέα Θοδωρή και του αγοραστή Μήτρου Αδάμη, στο *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 156, Αθήνα, 24 Φεβρουαρίου 1825:* Οι μάρτυρες: Νικόλαος Μιχαήλ Πούλου, Σωτήρις Αργύρις, Νικόλαος Παναγή Ρούλιας.

[1011] Εμφανίζεται στο αρχείο νοταρίων ο Θ. Ντέρβος ως ιδιοκτήτης («πλησίον») στα Πινακωτά (η συνοικία της Νεάπολης σήμερα), στο *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 307, Αίγινα, 23 Φεβρουαρίου 1828.*

[1012] Χωρίς αναγραφή του ονόματος το επίθετο Κούρτης αναφέρεται στο *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 296, Αθήνα, 29 Μαρτίου 1826,* «πλησίον παίδων Ν. Τυρναβίτη, Κούρτη και Παναγ. Μαθαδάκη». Η νοταριακή πράξη αφορά αγορά χωραφιού 1,5 στρέμματος στην Κηφισιά από τους Ντέντη Αναστάσιο και Σοφία.

[1013] Ο Σπύρος Πηγαδίτης ήταν νοικοκυραίος με πολιτική θέση.

[1014] Ο Νικολός Μπουλούκας είναι αγοραστής νοικοκυραίος και συμμετέχει στο κοινοτικό συμβούλιο της 28ης Οκτωβρίου 1830.

[1015] Ο Προκόπης Λάσος υπήρξε μάρτυρας στην αγοραπωλησία αμπελιού στην Αγία Άννα ανάμεσα στην Λάσου Μαρία Ντανούρδη (πωλήτρια) και στον αγοραστή Σπύρο Γκικάκη, στο *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 21, Αθήνα, 11 Ιανουαρίου 1824.* Ενδεχομένως, να πρόκειται για τον πατέρα της, αφού το αμπέλι ήταν πατρικό.

[1016] Ο Παναγής Γαλανός υπήρξε νοικοκυραίος με πολιτική θέση. Επίσης αναφέρεται ως «πλησίον» σε μία νοταριακή πράξη, στο *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 21, Αθήνα, 1 Μαΐου 1826,* «η κυρά Σταθούλα η γυνή του ποτέ Ιωάννη Παλαιού επώλησε τα ελαιόδεντρα (στην Ανάκασα) την αγοράν της οπού έχει από την Καργιά Ιωάννη Καφετζή […] πλησίον τα δύο μέρη ο Χρήστος Μπόρσας, το άλλο ο Παναγής Γαλανός» στο Σταύρο Αραμπατζή για 220 γρόσια. Επίσης ο Παναγής Γαλανός αναφέρεται και ως μάρτυρας σε άλλη νοταριακή πράξη, στο *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 163, Αίγινα, 26 Οκτωβρίου 1829.*

[1017] Ο Στάμος Τζάκωνας του Αγγελή ήταν νοικοκυραίος αγοραστής με πολιτική θέση, ενώ είναι μάρτυρας σε αρκετές νοταριακές πράξεις. Θυμίζουμε και τον Παναγιώτη Τζάκωνα, νοικοκυραίο με

19.	Κωνσταντής	Κουρσαλιώτης (Κορωπιώτης)[1018]	55	όχι	όχι
20.	Μήτρος	Περδικάρης	123	όχι	όχι
21.	Σιδέρης	Χασιώτης[1019]	298	όχι	όχι
22.	Μήτρος	Μπελιατζής (και ως Μπελτετζής)	290	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-μάρτυρας)[1020]
23.	Γιάννης	Τζότης (Τζιώτης)[1021]	9	όχι	όχι
24.	Παπαδημήτρης	Νερούτζος	180	όχι	ναι[1022]
25.	Μήτρος	Σελίμης/Σαρίμ	24	όχι	όχι
26.	(περιοχή ή επίθετο;)	Γέμονας	16	όχι	όχι
27.	Συμεών	Λυμπέριος (Λιμπέριος στη βάση δεδομένων)	164	όχι	όχι (αγοράζει ο υιός του)[1023]
28.	Αναγνώστης	Ξεροτάγαρος	49	ναι	ναι
29.	Παναγής	Παγκιάς	14	όχι	όχι
30.	Αντώνης	Μεσσίτης	16	όχι	όχι
31.	Μιχαήλ	Βουζίκης[1024]	3	ναι	ναι
32.	Μήτρος	Βάρδης	120	όχι	όχι
33.	Γιάννης	Μωραΐτης	64	όχι	ναι[1025]
34.	Θεοδωρής	Ντουλάνος;[1026] (δυσανάγνωστο)	3	όχι	όχι
35.	Λουκάς	Μπάρμπανος	3	ναι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1027] (και

πολιτική θέση την προεπαναστατική περίοδο, που τουλάχιστον συμμετέχει στην εκλογή της Δημογεροντίας στις 26 Φεβρουαρίου 1819.

[1018] Αντίθετα ο Μήτρος Κορωπιώτης ανήκε στους προεστούς της προεπαναστατικής περιόδου και υπήρξε αγοραστής.

[1019] Υπάρχει ένας νοικοκυραίος με πολιτική θέση με το όνομα Σιδέρης Μενιδιάτης. Δεν ξέρουμε αν ταυτίζονται αυτά τα πρόσωπα.

[1020] Ο Μήτρος Μπελιατζής ή Μπελτετζής υπήρξε νοικοκυραίος με πολιτική θέση και μάρτυρας σε μία νοταριακή πράξη, στο *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 241, Αθήνα, 19 Σεπτεμβρίου 1825.*

[1021] Ήταν νοκοκυραίος με πολιτική θέση μέσα στην Επανάσταση.

[1022] Ήταν νοικοκυραίος χωρίς πολιτική θέση και με μία αγορά μέσα στην Επανάσταση. Στις 13.11.1830 αγοράζει χωράφι και ελαιόδεντρα από τον Αχμέτ Αγά Ισμαΐλη για 750 γρόσια, στο *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 58, Αθήνα, 13 Νοεμβρίου 1830.*

[1023] Αγοραστής θα είναι ο υιός του Χρίστος Λυμπέριος, στο *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 283, Αθήνα, 14 Φεβρουαρίου 1826.* Αγοράζει 7 ελαιόδεντρα στα Πατήσια για 50 γρόσια από την Καλομοίρα Νάνου.

[1024] Δημογέροντας την περίοδο 1825-1826 και 1831-1832.

[1025] Αναφέρεται ως Χατζή Γιαννάκης Μωραΐτης και ήταν νοικοκυραίος με πολιτική θέση και αγοραστής.

[1026] Καταγράφεται ένας Γιαννάκος Ντουάνης νοικοκυραίος με πολιτική θέση.

[1027] Βλέπε *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 7, Αθήνα, 19 Δεκεμβρίου 1823.* Ήταν «πλησίον» στην τοποθεσία Βρωμοφρεάκη.

					ιδιοκτήτης-πωλητής)[1028]
36.	Παλαιολόγος	Αγγελάκη (Μπενιζέλου)[1029]	580	ναι	όχι (ιδιοκτήτης-πωλητής)[1030]
37.	Μήτρος (Κόλιας στη βάση δεδομένων)	Ζαμανίκος (Ζαμανήκος)	96	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1031]
38.	Δημήτριος	Σαλωνιτίδης[1032] (Σαλωνίτης στον κατάλογο Σουρμελή. Επιστάτης Αθηνών.)	121	όχι	όχι
39.	Φυλαχτός	Ντεμερτζής (Δεμερτζής)	543	ναι	ναι
40.	Βασίλης	Κοντομανόλης	11	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1033]
41.	Χαρίτος	Χτενάς (Κτενάς)	68	ναι	όχι (ιδιοκτήτης-μάρτυρας)[1034]
42.	Κωνσταντής	Καρταλάς/Σπύρος	356	όχι	ναι[1035]
43.	Γεωργάκης (Γεώργης)	Αντάρας	50	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-μάρτυρας)[1036]

[1028] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 18, Αθήνα, 8 Ιανουαρίου 1824.* Ο Λουκάς Μπάρμπανος πωλεί 30 «πατρικά» ελαιόδεντρα στο Μαρούσι για 225 γρόσια στον Παναγή Σκουζέ. Σημειώνουμε πως και οι δύο συμβαλλόμενοι αν και προεστοί διατηρούν την προσφώνηση «κύριος», η οποία αποδίδεται στους νοικοκυραίους. Όμως την προσφώνηση αυτή την χρησιμοποιούν και προεστοί μέσα στην Επανάσταση, όπως στην περίπτωση αυτή. Στα νοταριακά έγγραφα της Επανάστασης δεν ήταν σύνηθες να υπάρχει προσφώνηση πριν το όνομα, οπότε και γι' αυτό το λόγο, σε αντίθεση με τον Cassia, δεν το θεωρούμε ασφαλές κριτήριο κοινωνικής κατάταξης. Επίσης ως πωλητής εμφανίζεται στο *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 247, Αθήνα, 30 Σεπτεμβρίου 1825.* Πωλεί χωράφι 3 στρεμμάτων και με 6 ελαιόδεντρα στον Άστρυφο στην Θηβαίου Σταματίνα Τζιώτη για 400 γρόσια.

[1030] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 41, Αθήνα, 11 Ιουνίου 1828. Τα αδέρφια Νικολάκης και Παλαιολόγος Αγγελή Μπενιζέλου πωλούν πατρικό χωράφι στο Μεγάλο Λιθάρι 8 στρεμμάτων στον τρίτο αδερφό Σωτηράκη Μπενιζέλο για 160 γρόσια,* «[…] υποσχόμενοι οι άνωθεν πωλητές ότι αν ήθελε σηκωθεί η αδελφή τους και ζητήσει μερίδιον από του αποθανόντος αδελφού της υπόσχωνται να την αναπαύουν με άλλο πράγμα από του αποθανόντος αδελφού τους […]».

[1031] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 150, Αθήνα, 16 Φεβρουαρίου 1825:* «πλησίον Κούζη Βαρβάρας, Νάστου, Κόλια Ζαμανίκου και παίδων Π. Σκουζέ» στην περιοχή της Ενορίας της Αγίας Ειρήνης. Η αγοραπωλησία αφορά σπίτι.

[1032] Βλέπε **Μέρος Β΄, Επιστάτες Προσόδων και Εξόδων (προσοδεξόδων) της επαρχίας Αθηνών που υπογράφουν τους λογαριασμούς «προσεξόδων» του Επαρχείου Αθηνών.**

[1033] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 107, Αθήνα, 22 Δεκεμβρίου 1824,* «πλησίον Νικολή Κολοκτήτη, Βασίλη Κοντομανόλη, Γελεή Αλλή, Αγμέτ Τζαούση και Μονοπάτι» στην περιοχή Μποστάνια. Η αγοραπωλησία αφορά χωράφι 2,5 στρεμμάτων με τα χαντάκια.

[1034] Ο Χαρίτος Χτενάς (Κτενάς) υπήρξε μάρτυρας σε επτά (7) αγορασπωλησίες.

[1035] Αγοραστής νοικοκυραίος χωρίς πολιτική θέση με τρεις αγορές μέσα στην Επανάσταση. Ο αδερφός του Σωτήρης Καρταλάς του Σπύρου είχε πολιτική θέση και ήταν επίσης αγοραστής. Για τον Κωνσταντή Σπύρου Καρταλά βλέπε, *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 118, Αθήνα, 8 Δεκεμβρίου 1830, Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 341, Αθήνα, 17 Φεβρουαρίου 1831 και Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 380, Αθήνα, 26 Φεβρουαρίου 1831.*

44.	Συμεών	Ζαχαρίτζας[1037]	359	ναι	ναι
45.	Σαράντης	Μπανάνας/ Αργυρός	340	ναι	όχι (ιδιοκτήτης-πωλητής)[1038]
46.	Αναγνώστης	Μπούτζαλης (Βοτσαλούς ίσως στο Σουρμελή.)	168	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1039]
47.	Νικολής	Πηγαδίτης	58	όχι	όχι
48.	Αποστόλης	Κουβελάνος	188	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-μάρτυρας)[1040]
49.	Σπύρος	Στύρης (Στήρης στον κατάλογο Σουρμελή. Υπάρχει ο προεστός Νικολής Στύνης στον Πίνακα 1.)	270	ναι	όχι
50.	Γεωργάκης	Καναριώτης	59	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1041]
51.	Γεωργαντάς	Μουρίντζης (Μουρίκης στον κατάλογο του Σουρμελή.)	272	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1042]
52.	Νικόλαος	Καλλιφουρνάς	277	ναι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1043]
53.	[Σιδέρης;]	Δελήγιαννης (Δελιγιάννης στο Σουρμελή.)	39	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1044]

[1036] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 191, Αθήνα, 5 Ιανουαρίου 1831.*

[1037] Ο Συμεών Ζαχαρίτζας έχει προσμετρηθεί στους καπεταναίους του 1822, υπήρξε, όμως, προεστός αγοραστής.

[1038] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 354, Αθήνα, 25 Μαρτίου 1832*: «[…] επίτροπος της συζύγου μου Αικατερίνης Νεοφωτίστου καταγομένης από την οθωμανικήν οικογένειαν του Μαχμούτη Καρυστινού […]». Ο Σαράντης Μπανάνας πωλεί επιτροπικώς στον Κ. Μάνο χωράφι 1 στρέμμα στο Γεράνι έξω από το τείχος για 450 γρόσια. Τα όρια του χωραφιού ήταν «πλησίον του τείχους της Πόλεως, Φενερλή Πετιμιχτζή, δρόμου και Χανούμης χωράφι»

[1039] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 207+, Αθήνα, 11 Ιουνίου 1825.* Η αγοραπωλησία αφορά οικία στην Ενορία Προδρόμου «πλησίον Γ. Φλαμπούρη, Αναγνώστη Μπούτζαλη, Κ. Ασκάθαρου, χήρας Αναγ. Μπέμπου, Μήτρου Ντάγλαρη και Μ. Βαρυμπόμπη».

[1040] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 238, Αθήνα, 4 Σεπτεμβρίου 1825.* Ο Αποστόλης Κουβελάνος ανήκει στους νοικοκυραίους με πολιτική θέση που δεν αγοράζουν μέσα στην Επανάσταση.

[1041] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 244, Αθήνα, 28 Σεπτεμβρίου 1825:* «[…] πλησίον εις την ρούγαν, Πέτρου Χασιώτη και Γεωργίου Καναριώτη […]». Η αγοραπωλησία αφορά σπίτι στην Ενορία Άγιος Αθανάσιος έναντι 230 γροσίων. Ο Γεωργάκης Καναριώτης ανήκει στους νοικοκυραίους με πολιτική θέση που δεν αγοράζει μέσα στην Επανάσταση.

[1042] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 176, Αθήνα, 4 Απριλίου 1825:* «[…] πλησίον εκ των δύο μερών Νικολή Τζίτου, Γεωργαντά Μουρίκη και ελαιόδενδρα εθνικά […]». Η αγοραπωλησία αφορά 10 ελαιόδεντρα στην τοποθεσία Βασιλική έναντι 115 γροσίων.

[1043] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 167, Αθήνα, 6 Μαρτίου 1825:* «[…] πλησίον του ιδίου Χατζή Σπύρου Γκικάκη, Κωνσταντή Καρτελά, Παναγιώτη Παναγιωτάκη, Ν. Καλλιφουρνά και του πωλητού […]». Η αγοραπωλησία αφορά αμπέλι 1,5 στρεμμάτων στη Βαρυλούστρα έναντι 126 γροσίων.

[1044] Χωρίς όνομα στην πηγή. Εμφανίζεται στη βάση δεδομένων ο Σιδέρης Δελήγιαννης που είναι ιδιοκτήτης, στο *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 205, Αθήνα, 8 Μαΐου 1825*: «πλησίον Χατζή

54.	Σπύρος	Σκορδαράς/ Θεοδωρής	12	όχι	ναι[1045]
55.	Σταμάτης	Τζοέρης (Τζωέρης στο Σουρμελή.)	54	όχι	όχι
56.	Γεωργάκης	Χοντομάδης	36	όχι	όχι
57.	Αποστόλης	Τζιτζιμπάκος[1046] (Τζιτζιμβάκος στο Σουρμελή.)	8	όχι	όχι
58.	Μήτρος (Δημήτριος)	Άγγελος (Αγγελής στο Σουρμελή.)	106	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1047]
59.	Σωτήρης	Λαλαούνης	241	όχι	όχι
60.	Μήτρος	Μπαλαμπανιότης (Μπαλαμπανιώτης)/ Κυριάκος	92	όχι	ναι[1048]
61.	Σιδέρης	Κούβελος (Κούβελας)	396	ναι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1049]
62.	Νικόλαος	Βάθυς (Βάθης)/ Παναγιώτης[1050] (Υπάρχει και ο Νικολός Βάθυς, μη αγοραστής, πρωτομάστορας, με πολιτική θέση)	200	όχι	ναι
63.	Σπύρος	Ρουσάκης	234	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-μάρτυρας)[1051]

Λάμπρου Κόσσυρου, Νικολή Ρουπάκη, και Γιάννη Κτενά, Σιδέρη Δελήγιαννη». Η αγοραπωλησία αφορά εργαστήριο ταμπάκικο στα Γύφτικα έναντι 240 γροσίων.

[1045] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 180, Αθήνα, 6 Απριλίου 1825:* «[…] επούλησεν εις τον μικρόν του υιόν Σπύρον […] περιέχει τρία χαγιάτια σκεπασμένα, πηγάδι και μίαν Μουριάν». Ο Θεοδωρής Σκορδαράς πούλησε τον υιό του Σπύρο «εργαστήρι Μπαρουχτζήτικο» στην Ενορία Κοττάκη για 150 γρόσια.

[1046] Υπάρχει ένας Χατζή Μπάκος, νοικοκυραίος με πολιτική θέση.

[1047] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 33, Αίγινα, 30 Νοεμβρίου 1827:* «[…] πλησίον στον Βασίλη Κανάτζη και Γιαννάκος Γανοτζής και Μήτρος Άγγελος εκ δε του ετέρου ο Κωνσταντής Κουντουργιώτης […]. Η αγοραπωλησία αφορά αμπέλι 1 στρέμματος στο Χαλάντρι (τοποθεσία Αμυγδαλές) έναντι 40 γροσίων.

[1048] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 237, Αθήνα, 3 Σεπτεμβρίου 1825.* Αγοράζει «επί δημοπρασίας [...] με νερόν κάθε μήνα μίαν νύκτα Παρασκευή βράδυ» από τη Μαρία Πρεβεζιάνου Κουποτζιμάδη ελαιόδεντρα 15 ρίζες στου Γαλάκη για 111 γρόσια. «πλησίον Σιδέρη Αργύρη». Τα πουλά στις 19 Σεπτεμβρίου 1825 για 130 γρόσια στον Παρασκευά Κοντόπουλο- Κεφαληναίο, στο *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 241, Αθήνα, 19 Σεπτεμβρίου 1825.* Υπήρξε και ιδιοκτήτης στην ενορία Αγίου Δημητρίου Νέου.

[1049] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 197, Αθήνα, 22 Απριλίου 1825:* «πλησίον των Αγοραστών, Σιδέρη Κούβελου, Γεωργάκη Αδάμη και στράτας Κούλουρης». Η αγοραπωλησία αφορά χωράφι δύο στρεμμάτων στα Καμίνια για 82 γρόσια.

[1050] Νοικοκυραίος με πολιτική θέση και αγοραστής με δύο αγορές μεσα στην Επανάσταση.

64.	Σταμάτης	Γιαλίστρας	21	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-μάρτυρας)[1052]
65.	Σπύρος	Καραγιάννης	55	όχι	ναι[1053]
66.		οι Χασιώται	330	όχι	όχι (ιδιοκτήτες)
67.	Νικολής	Χαϊμαντάς πίνακας 1 παραρτήματος)	64	ναι	ναι
68.	Θωμάς	Βρυζάκης/ Δημήτριος	133	όχι	ναι[1054]
69.	Γιάννης	Γκαστρωμένος	432	όχι	ναι[1055]
70.	Σπύρος	Χτενάς (Κτενάς) (διδάσκαλος)/ Μήτρος	198	ναι	όχι (ιδιοκτήτης-πωλητής)[1056]
71.		Χατζή Φώτης/ Μήτρου	393	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1057]
72.	Μήτρος	Σαμαρτζής	186	όχι	ναι[1058]
73.	Νικολός	Παπαγιάννης	173	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1059]
74.	Νικολής	Δανίλης (Δανιήλ)[1060]	193	όχι	όχι[1061]
75.	Νικολής	Τζότης (Τζιώτης)[1062]	335	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1063]

[1051] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 175, Αθήνα, 23 Μαρτίου 1825.*

[1052] Ο Σταμάτης Γιαλίστρας υπήρξε μάρτυρας σε τρεις νοταριακές πράξεις που συντάχθηκαν στην Αίγινα. Ενδεικτικά βλέπε, *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 129, Αίγινα, 12 Νοεμβρίου 1827.*

[1053] Νοικοκυραίος αγοραστής με τρεις πράξεις αγοράς. Ενδεικτικά βλέπε, *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 59, Αθήνα, 13 Νοεμβρίου 1830.*

[1054] Ο Θωμάς Βρυζάκης υπήρξε νοικοκυραίος αγοραστής με πολιτική θέση. Πραγματοποιεί τρεις αγορές μέσα στην Επανάσταση, ενώ εμφανίζεται ως πωλητής σε μία νοταριακή πράξη.

[1055] Νοικοκυραίος με μία πράξη αγοράς μέσα στην Επανάσταση: *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 301, Αθήνα, 16 Απριλίου 1826.* Ο Γιάννης Γκαστρωμένως αγοράζει από την Περνικού Κούζια «οσπητότοπο» για 40 γρόσια «πλησίον Μήτρος Φίσας, Χα. Ανζιών, ο αγοραστής και το σπιτάκι του».

[1056] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 64, Αθήνα, 18 Απριλίου 1824.*

[1057] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 189, Αθήνα, 15 Απριλίου 1825:* «[…] πλησίον Παναγιώτη Τζιτζιμπάκου, Χατζή Μήτρου Φώτη, Σταύρου Τζουτζούρη […]». Η αγοραπωλησία αφορά αμπέλι στον Ίσκιο. Ο Χατζή Μήτρου Φώτης ανήκει στους νοικοκυραίους της προεπαναστατικής περιόδου με πολιτική θέση.

[1058] Νοικοκυραίος με πολιτική θέση και αγοραστής με δύο αγορές μέσα στην Επανάσταση.

[1059] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 51, Αίγινα, 14 Ιουλίου 1829:* «[…] πλησίον το εν μέρος του Νικολού Παπαγιάννη και παίδες Μπαλακάκη […]». Η αγοραπωλησία αφορά χωράφια 6 στρεμμάτων στο Ροδάκι (Ροδακιό) έναντι 54 γροσίων. Πωλητής ήταν ο υιός του Σπύρος Παπαγιάννης και αγοραστής ο Γιάννης Κοτζάς του Αναστάση.

[1060] Τον έχουμε τοποθετήσει στους οπλαρχηγούς, αν και το επίθετο υπάρχει στους άρχοντες.

[1061] Γίνεται αναφορά στη βάση δεδομένων του επιθέτου «Δανίλης» στους «πλησίον» χωρίς να αναφέρεται το όνομα.

[1062] Νοικοκυραίος με πολιτική θέση.

[1063] Τα παιδιά του υπήρξαν ιδιοκτήτες πατρικής περιουσίας, οπότε θεωρούμε και το Νικολή Τζιώτη ως ιδιοκτήτη, στο *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 100, Αίγινα, 27 Οκτωβρίου 1829: «πλησίον το εν*

76.	Σταύρος	Πατούσας (Επιστάτης Αθηνών/ δημογέροντας)	35	ναι	όχι (ιδιοκτήτης-μάρτυρας)[1064]
77.	Λαμαρτίνος	Καρτζιβάνης-Λειβαδιώτης	55	όχι	όχι
78.	Δημήτριος (Δημητράκης)	Ξάνθης	1.139	ναι	όχι (ιδιοκτήτης-πωλητής)[1065]
79.	Χρίστος	Τρίμης	355	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-μάρτυρας)[1066]
80.	Γιαννάκος	Μπερσής (Μπυρσής-Μπιρσής)	79	ναι	όχι
81.	Γεώργιος	Χτενάς (Κτενάς)	51	ναι	όχι (ιδιοκτήτης-μάρτυρας)[1067]
82.	Αναστάσιος	Βλάχος/ Παναγιώτης	165	ναι	ναι
83.	Μήτρος	Σαβατιανός/ Αναγνώστης (Σαββατιανός στο Σουρμελή.)	55	όχι	ναι[1068]
84.	Βασίλης	Μεγαρίτης	200	όχι	ναι[1069]
85.	Μήτρος	Σταμέλος	28	όχι	όχι
86.	Μήτρος	Ντέγλερης/ Νικόλαος (Δέγλερης)	112	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πωλητής)[1070]
87.	Γεώργιος	Πούλος/	127	ναι	ναι

μέρος του Ντελαλούμη, το άλλο παίδες Νικολού Τζιώτη και ο Κολιαλής και η οδός». Η αγοραπωλησία αφορά σε χωράφι 1,5 στρέμματα στα Μποστάνια (Πύργος [Σπάρου]).

[1064] Ο Σταύρος Πατούσας θα εκλεγεί δημογέροντας στην Εκλογή της 25ης Ιανουαρίου 1833**.** Θα είναι μάρτυρας σε δύο νοταριακές πράξεις. Ενδεικτικά, *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 70, Αθήνα, 4 Μαΐου 1824.*

[1065] Ο Δημήτριος Ξάνθης καταγράφεται ως πωλητής σε δύο νοταριακές πράξεις. Ενδεικτικά, *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 317, Αίγινα, 1 Μαρτίου 1828.* Ο Δημήτριος Ξάνθης πωλεί στο Μακρυγιάννη ελαιόδεντρα 30 για 420 γρόσια. Τα ελαιόδεντρα βρίσκονταν μεταξύ Τριμόρφη και Καρυδέας «πλησίον παίδες Αντωνίου Καρώρη, εθνικά του Κουτζουκούνα, παίδες Αναστάση Κροντηρά».

[1066] Ο Χρίστος Τρίμης ήταν νοικοκυραίος με πολιτική θέση και ιδιοκτήτης ως μάρτυρας σε μία νοταριακή πράξη στο *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 126, Αίγινα, 6 Μαΐου 1828.*

[1067] Ο Γεώργης Κτενάς υπήρξε μάρτυρας σε δύο νοταριακές πράξεις. Ενδεικτικά, *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 114, Αίγινα, 13 Δεκεμβρίου 1829.*

[1068] Νοικοκυραίος με πολιτική θέση και αγοραστής με μία πράξη αγοράς μέσα στην Επανάσταση. Για την πράξη αγορά βλέπε *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 252, Αθήνα, 12 Οκτωβρίου 1825.* Ο Μήτρος Σαββατιανός αγοράζει σπίτι στην Ενορία των Αγίων Θεοδώρων για 200 γρόσια από τις πωλήτριες αδερφές του Ώρσα Σαββατιανού Γανωτζή και Καλομοίρα Σαββατιανού Μπόρσα: «[…] επόλησαν εις τον αδελφόν τους […] το μερίδιόν τους από το ήμισυ σπήτι […] κληρονομίαν από την θείαν τους Κασσού Λυμπέριανην, ήτοι τα δύο τέταρτα […] πλησίον Σιδέρη Ταλιχαγιάννη, του αγοραστού, Μετόχι Δαφνίου».

[1069] Νοικοκυραίος με πολιτική θέση και με δύο πράξεις αγοράς μέσα στην Επανάσταση.

[1070] Ιδιοκτήτης νοικοκυραίος με πολιτική θέση. Εμφανίζεται ως πωλητής σε δύο νοταριακές πράξεις: *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 309, Αίγινα, Φεβρουάριος 1828* και *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 124, Αίγινα, 19 Δεκεμβρίου 1829.*

		Μιχαήλ			
88.	Χρίστος	Μπανάνας	92	ναι	όχι
89.	Σιδέρης	Χλορός (Χλωρός)	52	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-μάρτυρας)[1071]
90.	(Χρίστος)	Μπανάνας	66	ναι	όχι
91.	Σπύρος	Μπελεγρής/ Κωνσταντής (Βελεγρής στο Σουρμελή.)	230	όχι	ναι[1072]
92.	Σαράντης	Ντέγλερης (Δέγλερης)	39	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1073]
93.	Γεωργαντάς	Μπόρσας (Βόρσας στο Σουρμελή)	40	ναι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1074]
94.	Γεωργάκης	Μπράβος	132	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1075]
95.	Βασίλης	Ντελετάρης (Δελετάρης στο Σουρμελή.)	73	όχι	ναι[1076]
96.	Γεώργιος	Κουρτέσης ή Κουρτάκης	33	όχι	όχι
97.	Σπύρος	Χατζή Μπενάρδος	3	ναι	ναι (Πίνακας 1)
98.	Θανάσης	Νταγλαράς (Ντέγλερης, Δέγλερης)	20	όχι	όχι

[1071] Νοικοκυραίος ιδιοκτήτης που εμφανίζεται ως μάρτυρας σε μία νοταριακή πράξη, στο *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 189, Αθήνα, 3 Ιανουαρίου 1831.*

[1072] Νοικοκυραίος χωρίς πολιτική θέση και με μία πράξη αγοράς, στο *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 236, Αθήνα, 1 Σεπτεμβρίου 1825.* Ο Σπύρος Μπελεγρής αγοράζει χωράφι ενός στρέμματος στην περιοχή Ρουπάκη για 25 γρόσια από τη Δήμητρα Νιώτη.

[1073] Νοικοκυραίος με πολιτική θέση και ιδιοκτήτης, στο *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 26, Αίγινα, 7 Ιουνίου 1828:* «[…] πλησίον του Παναγή Παλούκη και Σαράντη Ντέγλερη και παίδες Αλοτρούκου και το άλλο εθνικό του Τότζικα […]. Η αγοραπωλησία αφορά χωράφι 2 στρεμμάτων στην Παλιοπαναγιά έναντι 80 γροσίων.

[1074] Ο Γεωργαντάς Μπόρσας ήταν προεστός-ιδιοκτήτης, στο *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 177, Αθήνα, 31 Δεκεμβρίου 1830*: « [πλησίον] Σαρής Αλμπάνης, Γ. Μπόρσας, οδοί […]». Η αγοραπωλησία αφορούσε εργαστήριο μπακάλικο στον «Γύφτικο Μαχαλά» έναντι 280 γροσίων από τον Δημήτριο Πιτσάκη του Κωνσταντή.

[1075] Ο Γεωργάκης Μπράβος ήταν νοικοκυραίος-ιδιοκτήτης, στο *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 54, Αθήνα, 12 Μαρτίου 1824:* «[…] πλησίον Γεωργάκη Μπράβου και Κούζιας αδελφής του, αδελφομοιράδια, Γιαννάκου Ζαφύρη και λειβάδι […]. Η αγοραπωλησία αφορά ριζαρότοπο στον Ίσκιο ενός στρέμματος.

[1076] Νοικοκυραίος χωρίς πολιτική θέση που προσχωρά σε μία πράξη αγοράς μέσα στην Επανάσταση. Μαζί με τον Κτενά Σπ. Κουλουριώτη αγοράζουν 17 ελαιόδεντρα στον Καλτά έναντι 400 γροσίων, στο *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 168, Αθήνα, 8 Μαρτίου 1825:»[…] οι νόμιμοι κληρονόμοι των Κωνσταντή Τζούφη Ευδοκία χήρα Ελευθέρη Βαλέμη και θυγατήρ ποτέ Γιώργη Κουρτέση θεία προς μητρός, και Σπ. Μήτρου Τζούφη και Αργυρώ αυταδέλφη του χήρα Σιδέρη Ρύμνα Θείοι προς πατρός […] κληρονομίαν από τον ανεψιόν των Κωνσταντή […] τα οποία σήμερον επί Δημοπρασίας επούλησαν […] πλησίον Λεόνη Φράγκου, Βεζύρ Τζοχανδάρη, Πανούσου Σαίτα και Συμεών Τρύμη […]».*

99.	Μήτρος	Γκικάκης	26	ναι	όχι
100.	Μήτρος	Μαντζάκος (Μαντζιάκος)	34	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πωλητής)[1077]
101.	Νικολής	Καρακατζάνης (Καρμετζάνης στον Πίνακα 1)	11	ναι	ναι
102.	Χρήστος	Θηβαίος/ Σπυρίδων	20	ναι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1078]
103.	Σπύρος	Λιανοσταφίδας	128	ναι	όχι (ιδιοκτήτης-πωλητής)[1079]
104.	Χρήστος	Μωραΐτης/ Γεωργάκης	170	όχι	όχι
105.	Γιαννάκος	Μπούκρας (Βούκρας στο Σουρμελή.)	719	ναι	όχι
106.	Γιαννάκης-ος (Ιωάννης)	Μπούας	4	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πωλητής)[1080]
107.	Βασίλης	Σταμέλος	88	όχι	όχι
108.	Χρήστος	Ευρυπαίος (Γριπιώτης)	16	όχι	όχι
109.	Γεωργαντάς	Καραμπελάς (Καράμπελας) (Καραβέλας στο Σουρμελή.)	60	όχι	όχι
110.	Δημήτριος	Χατζή Διαμαντής	1.706/2=853	όχι	όχι
111.	Ν.	Μαντζάκος (Μαντζιάκος)	1.706/2=853	όχι	όχι
112.	Σπύρος	Βαριμπόπης (Βαριπόπης και Βαρυμβόβης στο	100	όχι	όχι

[1077] Πωλητής δεν ήταν ο ίδιος, αλλά η νοταριακή πράξη φανερώνει πως διέθετε ιδιοκτησίες γης. Η θυγατέρα του «η Σοφία η θυγατήρ του Μήτρου Μαντζάκου γυνή δε του Γιώργη Σπύρου Θηβαίου επώλησε […]» στους Σπύρο Καζαντζή και Νικολή Βοκίλη χωράφι από προίκα 1 στρέμματος στο Βουνό για 90 γρόσια «[…] πλησίον το εν μέρος παίδες Ζαχαρίτζα, τα άλλα δύο μέρη οι αγορασταί εκ δε του ετέρου εθνικό […]», στο *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 61, Αίγινα, 8 Αυγούστου 1829.*

[1078] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 37, Αίγινα, 16 Δεκεμβρίου 1828:* «[…] πλησίον το εν μέρος Πανούσος Κουλουργιώτης, το άλλο ρούλια, Γιάννης Μεντάδης, το άλλο παίδες [δυσανάγνωστο], εις δε του ετέρου Χρήστος Θηβαίος […]». Η αγοραπωλησία αφορά χωράφι 3 στρεμμάτων στη Βασιλική για 60 γρόσια».

[1079] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 340, Αθήνα, 1 Δεκεμβρίου 1831.* Ο Σπύρος Λιανοσταφίδας πωλεί στο Σταύρο Βλάχο (Βλαχόπουλο) χωράφι 14 στρεμμάτων στον Παράλιο για 1.260 γρόσια (σε ελληνικό νόμισμα), «[…] πλησίον εις το Τσαϊπαχτζέ, γειτονευόμενον από το έν μέρος από τον ποταμόν, από το άλλο από το δρόμο, από το τρίτον του Κυρίου Βουζίκη και το Περιβόλι της Χανούμης […].

[1080] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 305, Αίγινα, 20 Φεβρουαρίου 1828.* Ο Γιαννάκος Μπούας πώλησε στο Γεώργιο Καραμάνο του Μήτρου χωράφια 100 στρεμμάτων στους Αμπελόκηπους για 900 γρόσια «[…] πλησιάζουσα κατά νοτεινά Χατζή Παρθένιου Πετράκη, κατά δ' Ανατολάς η οδός Μεσογείων, κατά βορράν εθνικό του Χιντήρη κατά δυσμάς η οδός της Κηβισιάς […]».

		Σουρμελή.)			
113.	Γεώργης	Κουρούπης	224	όχι	όχι
114.	Νικολής	Γκολέμης	116	όχι	ναι[1081]
115.	[Γιαννάκος]	Ζαφύρης (Ζαφείρης)	65	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1082]
116.	Μήτρος	Καψοράχης	16	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-μάρτυρας)[1083]
117.	Σαράντης	Καλιάνος	9	όχι	όχι
118.	Σπύρος	Βουτζαράς	78	όχι	όχι
119.	Γιαννάκος	Βουργάτης (ή Βουργέτης)	38	όχι	όχι
120.	Φυλαχτός	Μπαλακάκης (Βαλακάκης στον κατάλογο του Σουρμελή.)	189	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1084]
121.	Νικολής-ος	Καρταλάς[1085] (Καρτελάς στη βάση δεδομένων)	30	όχι	όχι
122.	Αναστάσιος	Καναριότης[1086] (Καναριώτης)	241	όχι	όχι
123.	Κότζος	Ευριπαίος (Γριπιώτης)	41	όχι	όχι
124.	Σπύρος	Κωστής	94	όχι	όχι
125.	Γιάννης	Κουβαριότης (Κουβαριώτης)	17	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1087]
126.	Ανδρέας	Μωραΐτης	22	όχι	όχι
127.	Γεωργαντάς	Βουτζαράς	28	όχι	ναι[1088]
128.	Σταύρος	Βαλμάς	14	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1089]

[1081] Ο Νικολής Γκολέμης ήταν νοικοκυραίος αγοραστής με πολιτική θέση.

[1082] Ο Γιαννάκος Ζαφύρης υπήρξε νοικοκυραίος με πολιτική θέση και ιδιοκτήτης, στο *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 54, Αθήνα, 12 Μαρτίου 1824:* «[…] πλησίον Γεωργάκη Μπράβου και Κούζιας αδελφής του, αδελφομοιράδια, Γιαννάκου Ζαφύρη και λειβάδι […]. Η αγοραπωλησία αφορούσε την πώληση ριζαρότοπου ενός στρέμματος στην τοποθεσία Ίσκιος για 40 γρόσια.

[1083] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 21, Αθήνα, 1 Μαΐου 1826.*

[1084] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 332, Αθήνα, 25 Αυγούστου 1831: «[…] πλησίον Φυλακτού Μπαλακάκη […]*. Η αγοραπωλησία αφορά ελαιοτριβείο στην Ενορία των Αγίων Αποστόλων (Σοκάκι).

[1085] Ο Νικολός Καρταλάς υπήρξε νοικοκυραίος με πολιτική θέση.

[1086] Αγοραστής θα είναι ο υιός του Νικόλαος Καναριώτης, στο *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 389, Αθήνα, 28 Φεβρουαρίου 1831*. Αγοράζει από τον Ισμαήλη Χουσεΐν Κουτζκούνα χωράφι για 683 γρόσια.

[1087] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 162, Αθήνα, 1 Μαρτίου 1825:* «[…] πλησίον παίδων Στάμου Λιανοσταφίδα, Σκαβάντζου, Γιάννη Κουβαριώτη και Μονοπάτι […]. Η αγοραπωλησία αφορά παλιάμπελο με ελαιόδεντρα στο Ρέντη. Αγοραστής θα είναι ο υιός του Μήτρος Γιάννη Κουβαριώτης, στο *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 239, Αθήνα, 13 Σεπτεμβρίου 1825.* Αγοράζει οικία στον Κουβαρά έναντι 240 γροσίων από τον Χρήστο Δήμα.

[1088] Νοικοκυραίος αγοραστής με πολιτική θέση μέσα στην Επανάσταση.

129.	Αναστάσης	Μαρούμπας (Μαρούγκας στο Σουρμελή.)	10	όχι	όχι
130.	Δημήτριος	Σαχανάς	32	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1090]
131.	Κωνσταντίνος	Σπανόπουλος/ Παναγιώτης	808	όχι	ναι[1091]
132.	Μήτρος	Τζούτζος (Τζούνας στον Πίνακα 1 και Τζούτζας στη βάση δεδομένων.)	137	ναι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1092]
133.	χήρα Γεωργαντά	Λιούμη[1093] (και Λιούλη στη βάση δεδομένων)	28	όχι	όχι
134.	Συμεών	Μπούκρας	173	ναι	όχι
135.	Χρήστος	Γενίτης	388	όχι	όχι
136.	Αναστάσης	Σαράντογλου (Σαράντης)	222	ναι	όχι
137.	χήρα (Ελευθερία ίσως)	Κοντίλη[1094] (Κονδύλη στο Σουρμελή.)	29	ναι	όχι (ιδιοκτήτης-πωλήτρια)
138.	Γιανιός	Ρέντας[1095] (ως Ρίντας στον πίνακα 1 του παραρτήματος)	179	ναι	όχι
139.	Μήτρος	Δεληγιάννης[1096]	183	όχι	όχι

[1089] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 200, Αθήνα, 9 Ιανουαρίου 1831*: «[πλησίον] χωράφια των Κουτσογιάννη, Σταύρου Βάλμα, Γιάννη Βενέτα, οδοί […]. Η αγοραπωλησία αφορά χωράφι 30 στρεμμάτων στην Ενορία Κανδύλη για 500 γρόσια.

[1090] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 223, Αθήνα, 10 Αυγούστου 1825:* «[…] πλησίον του αγοραστού, της μητρός των, Νικολού Κορτέση και Δημητράκη Σαχανά […]. Η αγοραπωλησία αφορά σπίτι στην ενορία Χριστοκοπίδη για 600 γρόσια.

[1091] Ο Κωνσταντίνος Σπανόπουλος πραγματοποιεί μία αγορά μέσα στην Επανάσταση, στο *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 12, Αθήνα, 1830.* Συνολικά αγοράζει περιβόλια με ελαιόδεντρα 12 στρεμμάτων στο Μαρούσι από τον Αλή Χουσεΐνη «[πλησίον] Κοτζιάς Πάνου, Νικολής Χαϊμαντάς […]».

[1092] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 326 Αίγινα, 5 Μαρτίου 1828:* «[…] πλησίον Μήτρος Τζούτζας, Αναγνώστης Μασούρης και τα άλλα δύο Όργιωνας […]. Η αγοραπωλησία αφορά χωράφι δύο στρεμμάτων στον Ρέντη.

[1093] Ο Γεωργαντάς Λιούμης ήταν νοικοκυραίος με πολιτική θέση.

[1094] Στον Πίνακα 1 υπάρχουν οι Αντώνης και Μήτρος Καντίλης (Κοντίλης ή Κονδύλης στο Σουρμελή) (ο Μήτρος Κονδύλης υπήρξε μάρτυρας σε δύο νοταριακές πράξεις), οι οποίοι είναι προεστοί που δεν αγοράζουν μέσα στην Επανάσταση. Στη βάση των δεδομένων υπάρχει και ο Μιχάλης Κοντίλης που είναι ιδιοκτήτης-μάρτυρας σε δύο νοταριακές πράξεις. Βλέπε, *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 19, Αίγινα, 2 Μαΐου 1828* και *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 20, Αίγινα, 2 Μαΐου 1828.* Υπάρχει και η Ελευθερία Καντίλη που πωλεί το πατρικό της σπίτι από προίκα στην Ενορία Νικολάου Κτενά, «[…] περιέχον δύο ανώγια και χαγιάτι υποκάτωθεν, ομοίως κατώγιο, εις την αυλήν φούρνον και αναγκαίον», στον Κότωρο Γιώργο και την Σκιαρδάκου Ζωή για 380 γρόσια. Ενδεχομένως, η χήρα Κονδύλη να είναι η Ελευθερία, στο *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 290, Αθήνα, 5 Μαρτίου 1826: «[…]πλησίον Β. Χέλμη, Γεωργάκη Τρούμα, Κωνσταντή Γουρνά και ρούγα […]».*

[1095] Ο Παναγής Ρέντας (Ρίντας) υπήρξε προεστός, μάρτυρας σε αρκετές νοταριακές πράξεις και αγοραστής.

		(Δελιγιάννης στο Σουρμελή.)			
140.	Γιάννης (Ιωάννης)	Καραγιάννης (Ως Καρμετζάνης στον πίνακα 1 παραρτήματος (αλλού Καρκακιάνις- πίνακας 18- και Καρακατζάνης στον κατάλογο Σουρμελή.)	76	ναι	όχι (ιδιοκτήτης-μάρτυρας[1097])
141.	Παναγής	Μαρκάτος[1098]	63	όχι	όχι
142.	Παναγιώτης	Ρήγας-Μοσκονησιώτης[1099]	44	όχι	όχι
143.	Κωνσταντής	Φώτης (Φώτη)	121	όχι	ναι[1100]
144.	Λάμπρος	Βλάχος	7	ναι	ναι[1101]
145.	Διονύσιος	Χτενάς (Κτενάς)	58	ναι	όχι
146.	Μήτρος	Αδάμης/ Σπύρος	341	όχι	ναι[1102]
147.		Χατζή Γεώργης	619	όχι	όχι
148.	Αγγελής	Καλιμάνης	68	όχι	όχι
149.	*Φυλαχτός*	*Μπαλακάκης (Βαλακάκης) (βλ. και α/α 120)*	41/2=20.5	όχι	όχι
150.	Γιάννης	Ντεμερτζής (Δεμερτζής-Δεμιρτζής)	41/2=20.5	ναι	όχι
151.	Γεώργιος	Αδαμάκης/ Γιάννης	187	όχι	ναι[1103]
152.	Σπύρος	Σκαπέσος	22	ναι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1104]

[1096] Υπάρχει μόνο ένας Σιδέρης Δεληγιάννης στη βάση δεδομένων, ιδιοκτήτης-πλησίον, στο *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 205, Αθήνα, 8 Μαΐου 1825.*

[1097] Ο Ιωάννης Καραγιάννης υπήρξε μάρτυρας σε έντεκα (11) νοταριακές πράξεις. Ενδεικτικά, *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 180, Αθήνα, 31 Δεκεμβρίου 1830.*

[1098] Υπάρχει ένας Μήτρος Μάρκας με πολιτική θέση, νοικοκυραίος μη αγοραστής.

[1099] Στην Αθήνα το επώνυμο Ρήγας ήταν κοινό ανάμεσα σε μουσουλμάνους (Ρήγας Αλής, Ρήγας Χουσεΐν, Ρήγας Χασάνης).

[1100] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 105, Αθήνα, 3 Νοεμβρίου 1830.* Αγοράζει από τον Σπάρο Αλή Χουσεΐνη χωράφι για 160 γρόσια.

[1101] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 81, Αθήνα, 22 Σεπτεμβρίου 1824.* Αγοράζει σπίτι στην Ενορία Άγιος Δημήτριος Νέον για 105 γρόσια από τους Κατζανδρή Μήτρο, Θανάση, Μπίτζη και Σταμάτη: «πλησίον των πωλητών, Χατζή Μήτρου Φραγκόγιαννη, του Αγοραστού, Γιαννάκου Σπουργίτη και Ανδρίτζαινας Καριώταινας». Οι πωλητές υπήρξαν «[…] οι κληρονόμοι της αποθανούσης Ώρσας γυναικός Σταύρου Σκιαδά […] το πλησιάζον εις αυτόν μέρος ήτοι πλάτος από ταις δύο άκραις πόδας Δεκαπέντε, το μεσυνόν πόδα έξ, μάκρος δε πόδας πενήνταέναν με Πατητήρι, φούρνον, Χρείαν και μέρος Χαμόσπητου».

[1102] Νοικοκυραίος αγοραστής χωρίς πολιτική θέση με δύο πράξεις αγοράς. Ενδεικτικά βλέπε στο *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 156, Αθήνα, 24 Φεβρουαρίου 1825.* Αγοράζει από τον Ανδρέα Θόδωρη χωράφι 12 στρεμμάτων στα Πινακωτά έναντι 73 γροσίων: «πλησίον Πανούσου και Νικολού Προβατάρη, Σπ. Σκουπέρη και το ρεύμα του Σιούλλαρη».

[1103] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 206, Αθήνα, 1 Ιουνίου 1825.* Ο Γεωργάκης Αδαμάκης του Γιάννη αγοράζει σπίτι στην Ενορία Βλασταρού, «[…] περιέχον ανωμάγερον με σκάλλαν πέτρινην υποκάτω αυτής, φούρνον, υποκάτω εις το ανωμάγερον, δύο κατώγια, πηγάδι, γούρναν, αναγκαίον με την αυλήν του […]», έναντι 350 γροσίων από τον Προκόπη Μουστάκα: «[…] πλησίον χήρας Παναγή Μπάμπαρη, χήρας Σπ. Γκαστρωμένου, Γεωργαντά Κοκώση και σωκάκι […]»..

153.	Θανάσης	Παντασότης (δυσανάγνωστο)	25	όχι	όχι
154.	χήρα Γιάννη	Κουλουριώτη	75	όχι	ναι[1105]
155.	Λάμπρος	Γκούτζης (Γκούκης στον Σουρμελή. Γάντζης και ως Κούτζης στο Α.Μ.Ο.Ε.)	73	όχι	ναι[1106]
156.	Λευθέρης (Λευτέρης)	Ρέντας	147	ναι	όχι
157.	Αργυρός	Κατζίκας (Στον κατάλογο του Σουρμελή υπάρχει και Κάτζικας και Κατζίκας ως διαφορετικά επώνυμα.)	13	όχι	όχι
158.	Γεωργαντάς	Χέλμης	81	ναι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1107]
159.	Σπύρος	Δοντάς/ Γεωργάκης	221	όχι	ναι[1108]
160.	Μήτρος	Τζιμπούρης	18	όχι	όχι
161.	Στεφανής (Στέφανος)	Φιλιπίδης (Φιλιππίδης και Φιλίππου) (Φιλιππής στο Σουρμελή.)	59	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1109]
162.	Μήτρος	Μπαϊρακτάρης	58	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-μάρτυρας)[1110]
163.	Πέτρος	Χασιότης (Χασιώτης)	108	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1111]
164.	Αθανάσιος	Μελές	65	όχι	όχι

[1104] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 89, Αθήνα, 13 Οκτωβρίου 1824.* Η αγοραπωλησία αφορά χωράφι ενός στρέμματος στο Λαρδοξύστη (Σήμερα η Αγία Άννης και η γύρω περιοχή, στα όρια του Αιγάλεω). Βλέπε και Πίνακας 1.

[1105] Ο Γιαννάκης Κουλουριώτης ή Στέφας του Κόλια αγόρασε χωράφι δύο στρεμμάτων στο Δραγουμάνο για 90 γρόσια από τα αδέρφια Καπουράλιου, Αναστάση και Μήτρο, στο *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 243, Αθήνα, 27 Σεπτεμβρίου 1825*: «πλησίον των πουλητών, Αγγελή Βέρτου, Γιάννη Γρίβα». Σκοτώνεται το 1827.

[1106] Νοικοκυραίος αγοραστής με επτά πράξεις αγοράς και χωρίς πολιτική θέση. Ενδεικτικά βλέπε, *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 3, Αθήνα, 10 Δεκεμβρίου 1823.*

[1107] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 351, Αθήνα, 13 Μαρτίου 1832.* Η αγοραπωλησία αφορά ελαιόδεντρα στον Άστρυφο (από το Άγιος Τρύφων, εκκλησία της περιοχής).

[1108] Αγοραστής νοικοκυραίος με τέσσερεις πράξεις αγοράς.

[1109] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 90, Αίγινα, 25 Οκτωβρίου 1829.* Η αγοραπωλησία αφορά ελαιόδεντρα στην περιοχή Όπλα. Ο Στέφανος Χατζή Φιλιππίδης υπήρξε νοικοκυραίος με πολιτική θέση και μάρτυρας σε τουλάχιστον δέκα νοταριακές πράξεις. Ενδεικτικά, *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 107, Αθήνα, 22 Δεκεμβρίου 1824.* Ο Χατζή Σπύρος Γκικάκης αγοράζει από τον Χατζή Νικολό Μπανάνη (Μπανάνα) χωράφι 2,5 στρεμμάτων έναντι 637 γροσίων στα Μποστάνια: «[…] πλησίον Νικολή Κολοκτήτη, Βασίλη Κοντομανόλη, Γελεή Αλλή, Αγμέτ Τζαούση και Μονοπάτι […]». Οι μάρτυρες: «Ιωάννης Κατζηλέρις, Στέφανος Φιλιπίδης, Συμεός Γαλάκις, Στάμος Τζάκωνας».

[1110] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 84, Αθήνα, 28 Σεπτεμβρίου 1824.*

[1111] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 244, Αθήνα, 28 Σεπτεμβρίου 1825.* Η αγοραπωλησία αφορά σπίτι στην Ενορία Άγιος Αθανάσιος για 230 γρόσια.

165.	Αντώνης	Βουτζαράς/Στάμος	55	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πωλητής)[1112]
166.	Γεώργης	«της Πολίτισας» (Πολίτης)[1113]	50	όχι	όχι
167.	Αντώνης	Βλάχος	66	ναι	όχι
168.	Παναγιώτης	Βαριμπόπης (Βαρυμβόβης στο Σουρμελή, Βαρυμπόμπης στη βάση των δεδομένων.)	75	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-μάρτυρας)[1114]
169.	Γιαννάκος (Ιωάννης)	Λαγάνης	45	ναι	όχι (ιδιοκτήτης-μάρτυρας)[1115]
170.	Χατζή Νικόλας (Χατζή Νικολής)	Μπούκρας	159	ναι	ναι[1116]
171.	Γιάννης	Ρούσος (Ρούσσος στο Σουρμελή.)	229	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1117]
172.	Σπύρος	Ιατρός	160	όχι	όχι
173.	Μήτρος	Μανούσος (Μανούσης στο Σουρμελή.)	85	όχι	όχι
174.	Γιαννάκος (Ιωάννης)	Καρόρης (Καρώρης)	127	ναι	ναι[1118]
175.	Μήτρος	Πασπαλιάρης (Πασπαλιάς)	16	όχι	ναι[1119]
176.	Αγγελής	Γκολέμης	109	όχι	ναι[1120]

[1112] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 85, Αθήνα, 29 Σεπτεμβρίου 1824.* Ο Αντώνης Βουτζαράς πωλεί στον αδερφό του Αναστάσιο Βουτζαρά του Στάμου σπίτι «πατρικόν» στην Ενορία Αγίων Αναργύρων έναντι 30 γροσίων: «[…] πλησίον Ζαφύρη Γριπιού, Νικολού Μωραΐτη, Γιωργάκη Καπλάνη και σωκάκι […]».

[1113] Νοικοκυραίος με πολιτική θέση που δεν αγοράζει μέσα στην Επανάσταση.

[1114] Ο Παναγιώτης Βαρυμπόμπης υπήρξε μάρτυρας σε δύο νοταριακές πράξεις. Ενδεικτικά, *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 328, Αίγινα, 6 Μαρτίου 1828.*

[1115] Ο νοτάριος Ιωάννης Λαγάνης υπήρξε μάρτυρας σε τουλάχιστον 51 νοταριακές πράξεις αγοραπωλησιών την περίοδο της Επανάστασης.

[1116] Βλέπε Πίνακα 1.

[1117] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 259, Αθήνα, 29 Οκτωβρίου 1825.* Η αγοραπωλησία αφορά αμπέλι 1,5 στρέμματος στη Φλέγα για 150 γρόσια.

[1118] Προεστός χωρίς πολιτική θέση και με μία πράξη αγοράς. *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 286, Αθήνα, 30 Ιανουαρίου 1831.* Ο Ιωάννης Καρόρης αγοράζει από τον Κουτζκούνα Ισμαΐλ του Χουσεΐν ελαιόδενδρα για 1.200 γρόσια.

[1119] Ο Μήτρος Πασπαλιάρης είναι νοικοκυραίος που προχωρά σε δύο αγορές (σε Π.ΠΟΥΛΟΣ και Α.Μ.Ο.Ε.) μέσα στην Επανάσταση. Βλέπε: *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 136, Αθήνα, 3 Φεβρουαρίου 1825.* Ο Μ. Πασπαλιάρης με τον Χρίστο Μωραΐτη αγοράζουν από κοινού από την Ελευθερία Σκορδαρά του Καρπολύρη αμπέλι 2 στρεμμάτων στην τοποθεσία Πηλός για 128 γρόσια: «[…] πλησίον Αντώνη Λιάτζικου, Ελένης θυγατρός Σπ. Γρυπιώτη, και χωράφι τούρκικον […]». Επίσης, *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 9, Αίγινα, 14 Απριλίου 1828.* Ο Μήτρος Πασπαλιάρης αγοράζει από τον Ιερόθεο Κορωνιό αμπέλι με 8 ελαιόφυτα «στρέμμα 1 σπορία 1 πλέον» στο Δραγουμάνο για 140 γρόσια: «[…] πλησίον [δυσανάγνωστο] παπά Στέφανος και παίδες Στάμου Ντελετάρη […].

177.	Κυριάκος	Μωραΐτης	44	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-μάρτυρας)[1121]
178.	Ανδρέας	Λούντρας/ Κώστας	41	όχι	όχι
179.	Δημήτριος (Δημητράκης στον Πίνακα 1 του παραρτήματος)	Κυριακός	21	ναι	όχι
180.	Γιαννάκος (Γιαννάκης)	Δούσης (Ντούσης)	138	όχι	ναι[1122]
181.	Χατζημήτρος	Φραγκογιάννης	86	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1123]
182.	Σιδέρης	Λουκατζίκος	101	όχι	όχι
183.	Δημήτριος (Δημητράκης)	Χατζή Παναγιώτης (Χατζή Παναγιώτου)[1124]	97	ναι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1125]
184.	Παναγής	Παλούκης/Λάμπρος	33	όχι	ναι
185.	Σπύρος	Παναγιωτάκης[1126]	63	ναι	όχι (ιδιοκτήτης-μάρτυρας)[1127]
186.	Παναγιώτης	Ματούκας	63	ναι	όχι (ιδιοκτήτης-μάρτυρας)[1128]
187.	Σωτήρης	Στρέφης	9	όχι	όχι
188.	παίδες Σπύρου	Ντουρέκα	26	όχι	όχι
189.	Η.	Χαρεμοντζίχη	10	όχι	όχι

[1120] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 156, Αίγινα, 28 Ιανουαρίου 1830.* Ο Αγγελής Γκολέμης αγοράζει από τους αδερφούς Μουρίτζη Γεωργαντά και Σπύρο του Βασιλείου χωράφι 150 στρεμμάτων σε πέντε θέσεις στο Δραγουμάνο (Κακουργιάνοι) για 2.250 γρόσια: «[…] οι πλησιασταί εις αυτόν παίδες Ζαχαρίτζα, ο Γιάννης Μαρκουράκης, και οι Κακουργιάνοι […]».

[1121] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 21, Αθήνα, 1 Μαΐου 1826.*

[1122] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 2, Αθήνα, 10 Δεκεμβρίου 1823.* Ο Γιαννάκης Δούσης αγοράζει από τον Παναγιώτη Λιμπέριο 23 ελαιόδεντρα στην τοποθεσία Γιαχουτή για 350 γρόσια: «[…] πλησίον Γιαννάκου, Φυρίγου και Μήτρου Κονδύλη […].

[1123] Νοικοκυραίος με πολιτική θέση (βλέπε Πίνακας 1) και ιδιοκτήτης. Ενδεικτικά, *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 81, Αθήνα, 22 Σεπτεμβρίου 1824.* Η αγοραπωλησία αφορά σπίτι στην Ενορία Αγίου Δημητρίου Νέον για 105 γρόσια.

[1124] Υπάρχει ο προεστός Βασίλειος Χατζή Παναγιώτου, ιδιοκτήτης, στον Πίνακα 1.

[1125] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 106, Αίγινα, 24 Νοεμβρίου 1829.* Η αγοραπωλησία αφορά χωράφι 6,5 στρεμμάτων στη Βάρη για 273 γρόσια. Ο Δημήτριος Χατζή Παναγιώτης υπήρξε και πωλητής. Μαζί με την κόρη του Ελένη Χατζη Παναγιώτου πωλούν χωράφι 6 στρεμμάτων στη Βάρη στους Σταματάκη Ψωμά και Διόνυσο Καλαβρυτιανό του Χρίστου στην τιμή των 273 γροσίων: «[…] πλησίον του Νικολή Πυρή και Νικολή Κοπίδη των αγοραστών […]», στο *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 107, Αίγινα, 24 Νοεμβρίου 1829.*

[1126] Βλέπε Πίνακας 1.

[1127] Ο προεστός Σπύρος Παναγιωτάκης υπήρξε μάρτυρας σε τουλάχιστον οχτώ νοταριακές πράξεις. Ενδεικτικά, *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 12, Αθήνα, 26 Σεπτεμβρίου 1823.*

[1128] Ο προεστός Παναγιώτης Ματούκας υπήρξε μάρτυρας σε τουλάχιστον δύο νοταριακές πράξεις. Ενδεικτικά, *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 29, Αθήνα, 6 Φεβρουαρίου 1824.*

190.	Ανδρέας (Αντρίκος)	Ντούσης/Γιαννιός (Δούσης στο Σουρμελή.)	57	όχι	ναι[1129]
191.	Αναγνώστης	Μπέσας[1130]	26	όχι	όχι
192.	Χατζή Νικόλαος	Σαΐτας	17	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1131]
193.	Αναγνώστης	Σχοινάς/Παναγιώτης (Σχινάς)	51	όχι	ναι
194.	Σπύρος	Θιάσπρας (Θιάσπυρας)	7	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πωλητής)[1132]
195.	Νικόλαος (Νικολάκης)	Ζαχαρίτζας/ Σπύρος	29	ναι	ναι[1133]
196.	Μιχάλης (Μιχαήλ)	Ντεγλερής/Κόλιας (Ντέγλερης/ Δέγλερης)	26	όχι	ναι[1134]
197.	Γεωργάκης	Κουκουβανιότης (Κουκουβανιώτης)	30	όχι	όχι
198.	Γεωργάκης	Λιόσης/Δήμας (Λειώσης στο Σουρμελή.)	19	όχι	ναι[1135]
199.	Αναστάσης	Λαλαούνης	34	όχι	όχι
200.	Σπύρος	Παλαιολόγος	37	ναι	ναι
201.	Μήτρος (Δημήτριος)	Τζαμπρές (Τσαρές)	48	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1136]

[1129] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 379, Αθήνα, 26 Φεβρουαρίου 1831.* Ο Ανδρέας Δούσης αγοράζει από τον Αλή Ιβραχίμη Μουλατζίκο χωράφι για 437 γρόσια. Αυτή θα είναι και η μοναδική αγορά του νοικοκυραίου χωρίς πολιτική θέση Ανδρέα Δούση.

[1130] Νοικοκυραίος με πολιτική θέση που δεν αγοράζει μέσα στην Επανάσταση.

[1131] Ο Χατζή Νικόλαος Σαΐτας υπήρξε μάρτυρας σε τρεις νοταριακές πράξεις, ενώ εμφανίζεται ως «πλησίον» σε μία: *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 140, Αίγινα, 4 Ιανουαρίου 1830.* Η αγοραπωλησία αφορά χωράφι 3 στρεμμάτων στη Βάρη.

[1132] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 343, Αθήνα, 10 Φεβρουαρίου 1832.* Ο Σωτήρης και ο Σπύρος Θιάσπυρας πωλούν στον Χατζή Βασίλη Ταμπίσκο αχούρι στην Ενορία Ροδακιό έναντι 135 γροσίων: «[…] πλησίον Μπακαλούς και σωκάκι […]». Ο Σπύρος Θιάσπρας ανήκει στους νοικοκυραίους με πολιτική θέση την προεπαναστατική περίοδο.

[1133] Ο Νικολάκης Ζαχαρίτζας του Σπύρου πραγματοποιεί δύο αγορές μέσα στην Επανάσταση: *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 571, Αθήνα, 29 Απριλίου 1831.* Αγοράζει από τον Τουραλή Αγά του Εμίνη ελαιόδεντρα αξίας 1.500 γροσίων. Επίσης αγοράζει ελαιόδεντρα αξίας 3.875 από τον Απιδίκη Ζεϊνούλ του Χασάν Μουλά, στο *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 562, Αθήνα, 28 Απριλίου 1831.*

[1134] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 207+, Αθήνα, 11 Ιουνίου 1825.* Αγοράζει σπίτι «περιέχον τρία χαμόσπητα, πηγάδι, γούρναν και αναγκαίον» από το Νικολή Μόσχο στην Ενορία Προδρόμου για 665 γρόσια: «[…] πλησίον Γ. Φλαμπούρη, Αναγνώστη Μπούτζαλη, Κ. Ασκάθαρου, χήρας Αναγ. Μπέμπου, Μήτρου Ντέγλερη και Μ. Βαρυμπόμπη […]». Ο Μιχαήλ Ντέγλερης έχει και πολιτική θέση.

[1135] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 106, Αθήνα, 3 Δεκεμβρίου 1830.* Ο Γεωργάκης Λιόσης αγοράζει μαζί με τους Παπά Γεώργη Νερούτζο, Σταματάκη Λιόση του Γεωργάκη, Νικόλαο Τζοκλίδη του Αθανασίου το τσιφλίκι Δερβίσαγα, ζευγάρια πέντε, αλώνια πέντε, μύλο χαλασμένο χωρίς νερό και ελαιόδενδρα για 16.300 γρόσια. Πωλητές υπήρξαν οι Εφένδης Σεΐχ Νουχ, Εφένδης Μεχμέτ και ο Εφένδης Ιλγιάζ.

[1136] Νοικοκυραίος με πολιτική θέση. Ανήκει στους νοικοκυραίους της προεπαναστατικής περιόδου. *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 200, Αθήνα, 27 Απριλίου 1825.* Η αγοραπωλησία αφορά σπίτι στην

202.	Νικολής	Ποριότης (Ποριώτης)	44	όχι	όχι
203.	*εις ταις κολόναις καρά*	(τοποθεσία)	20		
204.	*εις Τραχωνίταις*	(τοποθεσία)	18		
205.	*εις ταις κολόναις χασάνη*	(τοποθεσία)	4		
206.	Γιαννάκος	Τουτούνης	40	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1137]
207.	Αναστάσης	Τσίγκρης	22	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1138]
208.	Μήτρος	Καρταλάς	72	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1139]
«εις το τμήμα του Καταδέματος» «χωρίον Κουκουβάουνες»					
209.	Παπά Μιχάλης		159	όχι	όχι
210.	Γιάννης	Καββαλάρης (Καβελάρης στον Πίνακα 1, Καβαλάρης στο Σουρμελή.)	202	ναι	όχι
211.	Γεωργάκης (Γεώργιος)	Μαργέτης	244	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1140]
212.		ο Μπάλτας	268	όχι	όχι
213.	Σπύρος	Ντούντες	7	ναι	όχι

Ενορία Άγιος Αθανάσιος, «[…] πλησίον Αναστάση Κοντού, παίδων Τζαμπρέ και εκ των δύο μερών σωκάκι […].

[1137] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 39, Αθήνα, 25 Φεβρουαρίου 1824.* Η αγοραπωλησία αφορά κυρίως ελαιόδεντρα στην τοποθεσία Σιγέρα.

[1138] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 44, Αίγινα, 5 Απριλίου 1829.* Η αγοραπωλησία αφορά χωράφι 4 στρεμμάτων στην Μπουμπουνίστρα: «[…] πλησίον το εν μέρος παίδες Σιδέρη Καρτελά (Καρταλά) το άλλο παίδες Τσιγκρή […].

[1139] Ό.π., *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 44, Αίγινα, 5 Απριλίου 1829.*

[1140] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 298, Αθήνα, 2 Ιανουαρίου 1825.* Ο Τζικάκης (Γκικάκης) Νικολός «[…] πούλησεν εις τον υιόν του Γεώργην (Τζικάκη-Γκικάκης) ελαιόδεντρα εις Κηβυσσιάν εις Βαρειαίς ρίζες 25, πλησίον Σπ. Κοτζού, Γιάννη Ντέντε, Μήτρου Λίτζα και της θυγατρός του Μαργαρίτας διά γρόσια 290. Αμπέλι εις Λυκόβρυση στρ. δυόμισυ με ένα αγρίλιον πλησίον Μήτρου Σουρούνη, Γιάννη Ντέντε, της θυγατρός του, και Πέτρου Στέφα διά γρόσια 100 και χωράφι εις το αυτό στρ. 35 με ελαιόφυτον έν πλησίον Θανάση Ρωπαίτη, Σωτήρη Ρουμπέση, Γεώργη Ρωπαίτη, Γεώργιου Μαργέτη διά γρ. 35, Αμπέλι εις την Στράταν του Μαραθώνος στρ. έν σπορίαν μίαν με ελαιόφυτα 11, πλησίον Π. Βλάχου, Δημητράκη Θηβαίου, διά γρ. 50, χωράφι εις το Καστρί στρ. 30 πλησίον Πετράκη, Σπ. Κουτζού διά γρ. 20, Αμπέλι εις Μαραθώνα στο Νεσώι ανεγνώριστον με τον Σπύρον Ζιγκαράν το μερίδιόν του στρ. 1γρ. 50, το μερίδιόν του από τα γιδοπρόβατα οπού έχει μαζί με τον θιόν του το μερίδιον κεφ. 60 διά γρ. 390, καματερά 2 διά γρ. 30, Τεντζερέδες 2, , Σαχάνι 1, μαντροκάκαβον 1 διά γρ. 20. και την οσπητοκάθησιν την καυμένην εις Κηβυσσιά διά γρ. 30 […]». Συνολικά η αγορά στοίχισε 1.285 γρόσια.

		Ντζούτος (δυσανάγνωστο όνομα στην πηγη) (Τζούτζος στο Σουρμελή, Τζούνας στον Πίνακα 1.)			
214.	Δημητράκης	Κανατάς	50	όχι	όχι
215.	Κωνσταντής	Τζάκονας/ Στάμος (Τζάκωνας στο Σουρμελή.)	54	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1141]
216.	Χρηστόδουλος (Χριστόδουλος)	Κοντός	99	όχι	όχι
217.	Μήτρος	Κόπανος	87	όχι	όχι
218.	χήρα (πρόκειται μάλλον για τη Σιδερή Ρουμπέση ή για τη Σοφία Χασιώτη)	Χασιότη (Χασιώτη)	3	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πωλήτρια)[1142]
219.	χήρα	Ντεβίχη	53	όχι	όχι
220.	Μήτρος	Μαργέτης	98	όχι	όχι
221.	Αντώνης	Ντούντες ή Ντζούτος (δυσανάγνωστο) (Τζούτζος στο Σουρμελή, Τσούνας στον πίνακα 1 του παραρτήματος)	99	ναι	όχι
222.	Γιανάκης (Γιαννάκης-Γιαννάκος)	Δήμας (Δήμος, Δήμου στον Πίνακα 1 του παραρτήματος)	35	ναι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1143]
223.	Αντώνης	Λιόρης	56	όχι	όχι
224.	Χρήστος	Παπαμιχάλη (Βλέπε και αρ. 209)	24	όχι	όχι

[1141] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 321, Αίγινα, 1 Μαρτίου 1828.* Η αγοραπωλησία αφορά αμπέλι «στρέμματα 2 με 20 ροδιές και με σίτζινα» στη Βασιλική: «[…] πλησίον Τατάρ Αγμέτη, παίδες Ιω. Ξάνθη, παίδες Τζάκωνα […]». Αγοραστής ήταν ο Μακρυγιάννης που κατέβαλε γρόσια 245 στον Κωνσταντή Γριπιώτη.

[1142] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 19, Αίγινα, 2 Μαΐου 1828:* «[…] η Σιδερή η θυγατήρ του ποτέ Δήμα Ρουμπέση γυνή του ποτέ Κώστα Χασιώτη επώλησε […]» στη Φλωρού Κουπουτζιμάδη του Σπύρου χωράφι 6 στρεμμάτων στην οδό Κατζιποδούς για 37,5 γρόσια (37 και 20 παράδες) «[…] πλησίον στου Χατζημπάκου και εθνικό και παίδες Δήμα Ρουμπέση και η οδός […]. Στο νοταριακό αρχείο υπάρχει και άλλη μία χήρα, η Σοφία Χασιώτη, στο *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 77, Αίγινα, 8 Δεκεμβρίου:* «[…] η Σοφία η γυνή του ποτέ Γιάννη Χασιώτη επώλησε […] εις τον κύριον μαστροχρίστο Λόζα Ζακύνθιον […]» «οσπητότοπο» στην Ενορία Άγιοι Θεόδωροι (Κοπριά) για 150 γρόσια «[…] πλησίον το εν μέρος ο γρασιδότοπος της Μητροπόλεως, το άλλο του Σιδέρη Ντιλπεράκη και τα άλλα δύο μέρη η οδός […]. Και αυτή είναι ιδιοκτήτης-πωλήτρια.

[1143] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 100, Αθήνα, 17 Νοεμβρίου 1824.* Η αγοραπωλησία αφορά αμπέλι ενός στρέμματος στις Κουκουβάουνες (σημερινή Μεταμόρφωση).

225.	Φυλαχτός	Στάθης	21	όχι	όχι
226.	Κωνσταντής	Μαργέτης	19	όχι	όχι
227.	Αναγνώστης	Παπαγιάννη	149	όχι	όχι
228.	δεν αναγράφεται το όνομα.	Τριανταφύλης (Τριανταφύλλης στον κατάλογο Σουρμελή.)	26	όχι	όχι
229.	Σπύρος	Μπέκας	38	όχι	όχι
230.	Γιανάκος (Γιαννάκος) (εμφανίζεται ξανά το όνομα σε διαφορετική ενοικίαση)	Δήμας (Δήμος, Δήμου)	83	ναι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον) (βλέπε και αρ. 222)
231.	Αναστάσης (βλέπε και αρ. 228)	Τριανταφύλης (Τριανταφύλλης στον κατάλογο Σουρμελή.)	32	όχι	όχι
«αρακλί» (Αράκλι-Ηράκλειο)					
232.	Ανδρέας	Κανατάς	210	όχι	όχι
«Λυκόβρυση»					
233.	Ανδρέας	Κανατάς («ο ίδιος»)	53	όχι	όχι
«Κηφυσά» (Κηφυσιά-Κηφισιά)					
234.	Γιάννης	Κλουκούνας	50	όχι	όχι
235.	Θανάσης	Κούρτης	41	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1144]
236.	Γεωργάκης	Μανάρας	151	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-μάρτυρας)[1145]
237.	Γιάννης	Μπελντέκης (Μπελτετζής και Μπελτέτζης)	115	όχι	ναι[1146]
238.	Γεωργάκης	Βάσιας (Βάσσος στο Σουρμελή και στη βάση δεδομένων.)	455	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-μάρτυρας)[1147]

[1144] Εμφανίζεται ένας Κούρτης ως «πλησίον» χωρίς να αναγράφεται το όνομά του, στο *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 296, Αθήνα, 29 Μαρτίου 1826.* Η αγοραπωλησία αφορά χωράφι 1,5 στρέμματος στη Κηφισιά.

[1145] Ο Γεωργάκης Μανάρας εμφανίζεται ως μάρτυρας σε τέσσερεις νοταριακές πράξεις του Α.Μ.Ο.Ε.. Ενδεικτικά βλέπε *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 172, Αθήνα, 29 Δεκεμβρίου 1830.*

[1146] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 229, Αθήνα, 24 Αυγούστου 1825: «[…] η Καλή γυνή Γιαννάκη Νίκα από Μενίδι […] (πωλεί στους Μαρία Μπελτέτζη) θυγατέρα Σιδέρη Κατζίκη από Σταμάταις, (και στο) Γιάννην Μπελτέτζη από Κηβυσσιάν […]»* ελαιόδεντρα στην τοποθεσία «Παράπηγα του Βαλετή (Κηφισιά)» για 160 γρόσια, «[…] πλησίον Βαλετή, Χ. Τζιτζιμπάκου, Κιώμου, Βάσιου Μήτρου Μουστακάτου και Προκόπιου Βενιζέλλου […]».

[1147] Ο Γεωργάκης Βάσσος είναι μάρτυρας σε τρεις νοταριακές πράξεις του Α.Μ.Ο.Ε.. Ενδεικτικά βλέπε, Α.Μ.Ο.Ε.. Ενδεικτικά, βλέπε *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 174, Αθήνα, 29 Δεκεμβρίου 1830.*

239.	Θανάσης	Βιλντανιότης (Βιλδανιώτης στο Σουρμελή.)	290	όχι	όχι
240.	Νικολός (Νικολής)	Μπούλος (Πούλος)/ Λάμπρος ή Μιχαήλ	246	ναι	ναι[1148]
241.	Σωτήρης	Σαβατιανός (Σαββατιανός στο Σουρμελή.)	355	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1149]
242.	Κωστής	Κατζίκας	296	όχι	όχι
243.	Κόλιας (Νικόλαος)	Κούρτης (Σκούρτης)	226	όχι	ναι[1150]
244.	χήρα	Σαβατιάνου (Σαββατιανού)	50	όχι	όχι
245.	Γεωργάκης	Τσαρουχάς	200	όχι	όχι
246.	Σωτήρης	Μαρκούλης (Μαρούλης στο Σουρμελή.)	260	όχι	όχι
247.	Σταύρος	Ρούφας (Ρούφος)	121	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1151]
248.	χήρα Στάμου	Μπαλαμπανιότη (Μπαλαμπανιώτη)	4	όχι	όχι
249.	Αναστάσης	Λαγός	98	όχι	όχι
250.	Αναγνώστης	Μαζότης (Μαζιώτης στο Σουρμελή και στον πίνακα 1 του παραρτήματος)	375	ναι	όχι (ιδιοκτήτης-μάρτυρας)[1152]
251.	Κυριάκος	Τζιτζιμπάκος (Τζιτζιμβάκος στον κατάλογο του Σουρμελή.)	96	όχι	όχι
252.	χήρα	Τζικόνενα (Τζίγκας στο Σουρμελή.)	115	όχι	όχι

[1148] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 280, Αθήνα, 30 Ιανουαρίου 1831.* Ο Νικολής Πούλος του Λάμπρου αγοράζει από τον Σεΐδ Αλή Χουσεΐν Σελίμη ελαιόδεντρα αξίας 540 γροσίων. Υπάρχει στη βάση δεδομένων και ο Νικολής Πούλος του Μιχαήλ που εμφανίζεται μόνο ως « ιδιοκτήτης-πλησίον» στο *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 372, Αθήνα, 5 Μαΐου 1832.* Η αγοραπωλησία αφορά ελαιόδεντρα στην Αγία Άννα. Στον πίνακα αναφερόμαστε στον Νικολή Πούλο του Λάμπρου, που είναι ο αγοραστής.

[1149] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 170, Αθήνα, 13 Μαρτίου 1825.* Η αγοραπωλησία αφορά σπίτι στην Ενορία των Αγίων Θεοδώρων, «[…] πλησίον το άλλο Μερίδιον, των παίδων Αλέξη Σαββατιανού, Μετόχι Δαφνίου και Σιδέρη Μπαρουχτζή […]».

[1150] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 76, Αθήνα, 19 Νοεμβρίου 1830.* Ο Νικόλαος Κούρτης (Σκούρτης) αγοράζει από τον Χατζή Μεχμέτ αγά Τοπτζή «οσπητότοπο» για 1.800 γρόσια.

[1151] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 25, Αίγινα, 9 Μαΐου 1828.* Η αγοραπωλησία αφορά έλαιόδεντρα στην τοποθεσία Καλτά, «[…] πλησίον το εν μέρος του Ιωανικίου Ανδριώτη, το άλλο παίδες Λάμπρου Λιακόπουλου, το άλλο του Ρούφα και η έμπολη […]».

[1152] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 109, Αθήνα, 23 Δεκεμβρίου 1824.*

253.	Σπύρος	Χοντομάδης (Κουντουμάσης στο Σουρμελή.)	130	όχι	όχι
254.	Κώστας	Τσαρουχά (Γαμβρός)	44	όχι	όχι
255.	χήρα	Μανάρενα (Μανάρας)	50	όχι	όχι
256.	Γεώργης	Κανατάς/ Σπυρίδων	99	όχι	ναι[1153]
257.	παπά Αγγελής		68	όχι	όχι
258.	Χωρίς όνομα στην πηγή. Ίσως πρόκειται για τον Μικέ Αγγελάκη.	Αγγελάκης (Αγγελής στον κατάλογο του Σουρμελή)	148	όχι	ναι[1154]
259.	Μαρία	παπά Μαλδού	30	όχι	όχι
260.	Σπύρος	Ευθύμης (Ευθύμιος στο Σουρμελή.)	30	όχι	όχι
261.	Σπύρος	Γλιάτας	33	όχι	όχι
262.	Λάμπρος	παπά Μαλδού	163	όχι	όχι
263.	Μήτρος	Κυριαζής	177	όχι	όχι
264.	Αναγνώστης	Χοντομάδης (Κουντουμάσης στο Σουρμελή.)	150	όχι	όχι
265.	Αναστάσης	Ντούντες ή Ντζούτος (δυσανάγνωστο) (Τζούτζος στο Σουρμελή, Τσούνας στον πίνακα 1 του παραρτήματος)	600	ναι	όχι
266.	Γιανάκος (Γιαννάκος)	παπά Μαλδού	364	ναι	όχι
267.	Σπύρος	Κονζιάς (Κοτζιάς)	56	όχι	όχι
268.	Κόλιας	Μάρκος (Μάρκας)	300	όχι	όχι
269.	(Γιάννης)	Κοκκινογιάννης (Κόκκινος στο Σουρμελή.)	31	όχι	όχι
270.	Νικολής	Χαϊμαντάς (βλ. α/α 67)	600	ναι	ναι
271.	Κωνσταντής	Γραμματικός	210	όχι	όχι
272.	Νικολής	Νερούτζος	350	όχι	όχι
«Μαρούσι»					
273.	Κόλιας	Δοντάς	277	όχι	όχι

[1153] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 128, Αθήνα, 20 Ιανουαρίου 1825.* Ο Γεώργης Κανατάς του Σπυρίδωνα και η μητέρα του Σοφία Αραμπατζή, σύζυγος Σπ. Κανατά, αγοράζουν από κοινού από τον Σταύρο Αραμπατζή, αδερφό της Σοφίας, σπίτι- «οσπητοκάθησιν» στην Ενορία Αγίου Δημητρίου Νέον για 260 γρόσια, «[…] πλησίον της Εκκλησίας, Κυριάκου Μπαλαμπανιώτη, Γιάννη Πάνου, Λιάτζικου και Παναγιώτη Λύκου […]».

[1154] Ο νοικοκυραίος Μικές Αγγελάκης προχωρά σε δύο αγορές μέσα στην Επανάσταση.

274.	Νικόλαος (Νικολός)	Πετρούτζος	85	όχι	ναι[1155]
275.	Αναγνώστης	Γκικάκης	114	ναι	όχι
276.	Αργύρης	Κόσκορος (Κότωρος στο Σουρμελή, Κόσκρος στον πίνακα 1 του παραρτήματος)	146	ναι	όχι
277.	Νικόλαος	Νερούτζος (βλ. α/α 272)	42	όχι	όχι
278.	Φιλιπής (Φιλιππής)	Καρταλάς (Καρτελάς στη βάση δεδομένων)	55	όχι	όχι
279.	Στάμος	Κονζιάς (Κοτζιάς) /Αγγελής	80	όχι	ναι
280.	Κόλιας (στον αρ. 196 είναι ο υιός του Μιχαήλ)	Ντέγλερης/ Παναγιώτης (Δέγλερης)	112	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πωλητής)[1156]
281.	Σπύρος	Λούης	184	όχι	όχι
282.	Λουκάς	Δραμισιότης (Δραμισιώτης στο Σουρμελή.)	65	όχι	όχι
283.	Παναγιώτης	Μωραΐτης/ Σαράντης	5	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-μάρτυρας)[1157]
284.	Μήτρος	Λίτζας	48	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1158]
285.	Πέτρος	Καρβελάς (Καραβέλας στο Σουρμελή.)	48	όχι	όχι
286.	Αργυρός	Κυκλίδης	81	όχι	όχι
287.	Βασίλης	Βλάχος (Βλαχόπουλος)	170	ναι	όχι (ιδιοκτήτης-

[1155] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 251, Αθήνα, 7 Οκτωβρίου 1825.* Ο Νικολός Πετρούτζος αγοράζει από την Ειρήνη Τσιριγώτη του Παπά Γιάννη, «ψυχοπαίδα Λογοθέτη», 20 ελαιόδεντρα στο Μαρούσι για 200 γρόσια, «[…] πλησίον παίδων Σπύρου Μισαραλιώτη, Σπ. Τρικαλλιανού, Εθνικόν […]».

[1156] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 132, Αίγινα, 10 Ιανουαρίου 1828.* Ο Νικόλας (Κόλιας) Ντέγλερης του Παναγιώτη πωλεί στον Νικολή Μαδαρό 12 ελαιόδεντρα στο Κουμάρι για 125 γρόσια, «[…] πλησίον της Χανούμης και του Υγριπόλη και Σωτήρη Μπακνανά (Μπανάνα) […]».

[1157] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 5, Αθήνα, 10 Δεκεμβρίου 1823.* Πωλήτρια θα είναι η σύζυγός του Αννέτα Σαμαρτζή Μωραΐτη στην ίδια νοταριακή πράξη. Η Αννέτα, σύζυγος του Παναγή Μωραίτη, θυγατέρα του Γιαννάκη Σαμαρτζή πώλησε με εκποίηση τελεία αμπελότοπο από προίκα στρέμματα προικήσια δύο με ένα σύκινο στον Σπύρο Χατζή Βενάρδο για γρόσια πενήντα (50). Οριοθέτηση: Αγία Άννα, «[…] πλησίον Παναγιώτη Βαρυμπόπη, εκ των δύο μερών η οδός και Σπύρου Χατζή Βενάρδου […]». Οι Μάρτυρες: Σαράντης Μπανάνης, Παναγής Μισαραλιώτης, Παναγής Σαράντη Μωραΐτης, και Ιωάννης Λαγάνης.

[1158] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 298, Αθήνα, 2 Ιανουαρίου 1825.* Η αγοραπωλησία αφορά ανάμεσα σε άλλα στην αγορά 25 ελαιοδέντρων στην Κηφισιά «[…] πλησίον Σπ. Κοτζού, Γιάννη Ντέντε, Μήτρου Λίτζα και της θυγατρός του Μαργαρίτας διά γρόσια 290 […]».

					μάρτυρας)[1159]
288.	Γιάννης	Καρβελάς (Καραβέλας στο Σουρμελή.)	337	όχι	όχι
289.	Γιάννης	Κοροπιώτης (Κορωπιώτης)	114	ναι	όχι
290.	Κωνσταντής	Περδικάρης	383	όχι	όχι
291.	Αναγνώστης	Μάρκος (Μάρκας)	44	όχι	όχι
292.	Κολιός	Κονζιάς (Κοτζιάς)	46	όχι	όχι
293.	Λευθέρης	Κυκλίδης	14	όχι	όχι
294.	Κόλιας (Νικολός)	Τουφεκτζής[1160]	259	όχι	όχι
295.	χήρα (μάλλον πρόκειται για τη Σιδερή)	Πάνενα (Πάνος στο Σουρμελή.)	100	όχι	όχι (ιδιοκτήτρια-πωλήτρια)[1161]
296.	παίδες	Ιγγλέζου (Εγγλέζου)	86	όχι	όχι
297.	Φώτης	Ιγγλέζος	226	όχι	όχι
298.	Μήτρενα	Καρβελά (Καραβέλας στο Σουρμελή.)	24	όχι	όχι
299.	Σπύρος	Μάρκος (Μάρκας)	74	όχι	όχι
300.	Κωνσταντής	Κάρλος	120	όχι	όχι
301.	Κωνσταντής	Μασούρης	75	όχι	όχι
302.	Αποστόλης	Λούης	100	όχι	όχι
303.	Κόλιας	Κονζιάς (βλ. α/α 292)	80	όχι	όχι
304.	Γεωργάκης	Λίτζας	81	όχι	όχι
305.	χήρα (Υπάρχει μια Ελευθερία Καντίλη στη βάση δεδομένων.)	Κοντίλη (Κονδύλη στο Σουρμελή, Καντίλη-Καντήλη στον πίνακα 1 του παραρτήματος)	127	ναι	όχι (ιδιοκτήτης-πωλήτρια)[1162]
306.	Χρήστος	Κονζιάς (Κοτζιάς)	179	όχι	όχι
307.	παπά Δημήτριος	Νέζης ή Νερούτζος	98	όχι	ναι[1163]

[1159] Ο Βασίλης Βλάχος υπήρξε μάρτυρας σε δύο νοταριακές πράξεις. Ενδεικτικά, βλέπε, *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 192, Αθήνα, 5 Ιανουαρίου 1831.*

[1160] Νοικοκυραίος με πολιτική θέση μέσα στην Επανάσταση.

[1161] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 323, Αίγινα, 12 Απριλίου 1828.* Η χήρα Σιδερή Πάνου του Θεοδώση πωλεί στο Μακρυγιάννη χωράφι 5 στρεμμάτων με 2 ελαιόδεντρα στη Βασιλική για 80 γρόσια, «[…] πλησίον παίδες Μήτρου Πούλου, εθνικό Τομιτζή και η οδός […]».

[1162] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 290, Αθήνα, 5 Μαρτίου 1826.* Η Ελευθερία Καντίλη του Στανιόλλη πωλεί στον Γιώργη Κότωρο του Γιάννη και στη Ζωή Σκιαρδάκου του Σωτήρη σπίτι στην Ενορία Νικολάου Κτενά για 380 γρόσια, «[…] πλησίον Β. Χέλμη, Γεωργάκη Τρούμα, Κωνσταντή Γουρνά και ρούγα [...]».

		στη βάση των δεδομένων, διαφορετικά επίθετα]			
308.	Πέτρονα	Λιάκενα (Λάσκος στο Σουρμελή,Λιάκος στη βάση δεδομένων.)	62	όχι	όχι
309.	Γεωργάκης	Μάρκος/ Σιδέρης	57	όχι	όχι
310.	Αναστάσης	Λίτζας	54	όχι	όχι
311.	Αντρίκος (Ανδρέας)	Ντούσης/Γιαννιός (Δούσης στο κατάλογο Σουρμελή.)	115	όχι	ναι[1164]
312.	Δήμος (Μήτρος)	Χασιότης/Ν. (Χασιώτης στο Σουρμελή.)	20	όχι	ναι[1165]
313.	Γιάνης (Γιάννης)	Χασιότης (Χασιώτης)	74	όχι	όχι
314.	Γεωργάκης	Λούης	40	όχι	όχι
315.	παπά Γεωργάκης	[Νερούτζος]	174	όχι	ναι[1166]
316.	Οικονόμος	Άνδριος	174	όχι	όχι
317.	[χωρίς όνομα]	Προβατάρης	40	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1167]
«Χαλάνδρη»					
318.	Πανούσος	Καλόγυρος (Καλόγερος στο Σουρμελή, Καλογεράς στον πίνακα 1 του παραρτήματος,	42	ναι	όχι

[1163] Στη βάση δεδομένων υπάρχουν δύο αγοραστές με το όνομα παπά Δημήτριος, οι Παπά Δημήτριος Νέζης και Παπά Δημήτριος Νερούτζος. Βλέπε για τον πρώτο *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 199, Αθήνα, 24 Απριλίου 1825*. Για τον παπά Δημήτριο Νερούτζο βλέπε, *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 58, Αθήνα, 13 Νοεμβρίου 1830*. Υπάρχει και ένας νοικοκυραίος με πολιτική θέση ο Μήτρος Παπά.

[1164] Ο Ανδρέας (Ανδρίκος) Ντούσης πραγματοποιεί δύο αγορές μέσα στην Επανάσταση, στο *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 231, Αθήνα, 24 Αυγούστου 1825*. Ο Αντρέας Ντούσης αγοράζει από τον Νικόλαος Χαϊμαντά σπίτι στην Ενορία Χριστοκοπίδη «περιέχον ανωμάγερον, χαγιάτι, σκάλλαν πέτρινην , υποκάτωθεν πατητήρι, αχούρι, φούρνον, αναγκαίον, πηγάδι, γούρναν» για 1.000 γρόσια, «[…] πλησίον παίδων Καρτολή, παίδων Ντελήγιαννη και Αγίου Νικολάου Μαγκαναριά […]». Αγοράζει τέλος από τον Αλή Ιβραχίμη Μουλατζίκου χωράφι για 437 γρόσια, στο *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 379, Αθήνα, 26 Φεβρουαρίου 1831*.

[1165] Ο Δήμος (Μήτρος) Χασιώτης πραγματοποιεί τρεις αγορές μέσα στην Επανάσταση. Ενδεικτικά, βλεπε, *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 60, Αθήνα, 31 Μαρτίου 1824.*

[1166] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 106, Αθήνα, 3 Δεκεμβρίου 1830.* Ο Παπα Γεωργάκης Νερούτζος του Ιωάννη εμφανίζεται ως ένας από τους αγοραστές του τσιφλικιού του Δερβίσαγα.

[1167] Στη βάση δεδομένων υπάρχουν ως «ιδιοκτήτες-πλησίον» ο Παναγής Προβατάρης, ο Νικολός Προβατάρης και ο Σταμάτης Προβατάρης.

		Καλογερόπουλος.)			
319.	Γιάννης (Γιαννάκης)	Ντούσης (Δούσης στο κατάλογο Σουρμελή.)	33	όχι	ναι[1168]
320.	Αναγνώστης	Άγγελος (Αγγελής στο Σουρμελή, Αγγέλου και Αγγελάκης στη βάση δεδομένων.)	6	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1169]
321.	χήρα	Στέρπενα (Στέρβος στο Σουρμελή.)	64	όχι	όχι
322.	Θεοδωρής	Πλιάκος	18	όχι	όχι
323.	Κωνσταντής	Ντούσης (Δούσης στο κατάλογο Σουρμελή.)	100	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πωλητής)[1170]
324.	Νικολός	Παπά Γιώργη (Υπάρχει ο Παπά Γεωργάκης Νερούτζος)[1171]	21	όχι	όχι
325.	Μήτρος	Μασίρης (Μασούρας στο Σουρμελή, Μασούρης.)	33	όχι	όχι
326.	Σταμάτης	Μπαϊρακτάρης	51	όχι	όχι
327.	Αποστόλης	Παπάς	78	όχι	όχι
328.	Γεωργάκης	Βασίλας (Βασιλειάς στο Σουρμελή.)	45	όχι	όχι
329.	Γιάννης	Σουρμπάτης	60	όχι	όχι
330.	Γιάννης	Κάρας	33	όχι	όχι
331.	παπά Γεωργάκης	(βλ. α/α 315)	30	όχι	ναι
332.	Νικολός	Σουρμπάτης	42	όχι	όχι
333.	Γιάννης	Λάσκας	48	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1172]

[1168] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 2, Αθήνα, 10 Δεκεμβρίου 1823.* Ο Γιαννάκος Δούσης αγοράζει από τον Παναγιώτη Λιμπέριο 23 ελαιόδεντρα στην περιοχή Γιαχουτή για 350 γρόσια. Οριοθέτηση: «πλησίον Γιαννάκου, Φυρίγου και Μήτρου Κονδύλη». Οι Μάρτυρες: «Χατζή Νικόλαος Σταματάκης, Χατζή Σπύρος Χαλκοκονδύλης, Φυλακτός Δεμερτζής, Θεοφάνης Πρέντζας, Ιωάννης Λαγάνης, Σωτήρης Καρτελάς και Μήτρος Σαΐνης».

[1169] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 4, Αθήνα, [1830].* Η αγοραπωλησία αφορά ελαιόδεντρα (ελαιότοπο με 20 ελαιόδεντρα) στα Πατήσια.

[1170] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 33, Αίγινα, 30 Νοεμβρίου 1827.* Ο Κωνσταντής Ντούσης πωλεί στον Γιαννάκο Τζερατιώτη αμπέλι ενός στρέμματος στο Χαλάντρι (τοποθεσία Αμυγδαλές) για 40 γρόσια, «[…] πλησίον στον Βασίλη Κανάτζη και Γιαννάκος Γανοτζής και Μήτρος Άγγελος εκ δε του ετέρου ο Κωνσταντής Κουντουργιώτης […]».

[1171] Ο Νικόλαος Νερούτζος ήταν νοικοκυραίος με πολιτική θέση.

[1172] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 18, Αθήνα, 8 Ιανουαρίου 1824.* Η αγοραπωλησία αφορά ελαιόδεντρα στο Μαρούσι.

334.	[Χωρίς όνομα στην πηγή. Μάλλον πρόκειται για τον Δήμα Κουντουριώτη ή τον Κωνσταντή.]	Κουντουριότης (Κουντουριώτης στο Σουρμελή.)	39	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1173]
335.	Κωνσταντής	Άγγελος (Αγγελής στο Σουρμελή.)	12	όχι	όχι
336.	Στάμος	Βασίλας (Βασιλειάς στο Σουρμελή.)	140	όχι	όχι
337.	Αναγνώστης	Ρουμπέσης	131	όχι	ναι[1174]
338.	Κυριάκος	Ρουμπέσης	51	όχι	όχι
339.	Κωνσταντής	Τρικαλιότης (Τρικαλιώτης) (Το επίθετο Τρικαλιανός ανήκει σε προεστό)	84	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-μάρτυρας)[1175]
340.	παπά Δημήτρης	(Βλ. α/α 307) [Νέζης ή Νερούτζος στη βάση των δεδομένων, διαφορετικά επίθετα]	154	όχι	ναι
341.	Μήτρος	Άγγελος (Αγγελής στο Σουρμελή.)	141	όχι	όχι
342.	Γιάννης	Καλόγυρος (Καλόγερος στο Σουρμελή, Καλογεράς στον πίνακα 1 του παραρτήματος, Καλογερόπουλος.)	60	ναι	όχι
343.	Αργυρός	Βλάχος	24	ναι	όχι
«Μεσόγια»					
«Χαρβάτη και Ντράφη»					
344.	Σταμάτης	Λίτζας	345	όχι	όχι
«Κάνζα»					
345.	Νικολός	Πρίφτης	130	όχι	όχι

[1173] Ο Δήμας Κουντουριώτης αναφέρεται ως «πλησίον» σε δύο νοταριακές πράξεις. Ενδεικτικά, βλεπε, *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 274, Αθήνα, 10 Ιανουαρίου 1826.* Η αγοραπωλησία αφορά «οσπητότοπο» στην Ενορία Ροδακιό. Σε μία νοταριακή πράξη εμφανίζεται ως ιδιοκτήτης-πλησίον και ο Κωνσταντής Κουντουργιώτης, στο *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 33, Αίγινα, 30 Νοεμβρίου 1827.*

[1174] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 262, Αθήνα, 10 Νοεμβρίου 1825.* Ο Αναγνώστης Ρουμπέσης αγοράζει από την χήρα Φλωρού Ορά (Όρσα) του Ρούτου χωράφι ενός στρέμματος στην Πόρτα Βασιλοπούλας για 100 γρόσια, «[…] πλησίον το τοίχος, έξωθεν […] και στράτας […]».

[1175] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 33, Αίγινα, 30 Νοεμβρίου 1827.*

		(Πριφτιανός/ ιερατικός στο Κατάλογο Σουρμελή)			
	«Πικέρμη»				
346.	ηγούμενος («του βαλιδέ το μερίδιον»)	Πετράκη (Διονύσιος) (βλ. α/α 1)	1250	όχι	ναι
347.	ηγούμενος («του σαλί σαμπάη»)	Πετράκη (ό.π.) (Διονύσιος)	209	όχι	ναι
	«Μπάλα» (σημερινή Ροδόπολη Αττικής)				
348.	Θανάσης	Ντίνος	49	όχι	όχι
349.	οι Σπατανιότες		9		
350.	οι κολύγοι		24		
	«Ντάγλα»				
351.	Γεωργάκης	Δράκος	140	όχι	όχι
	«Όλυμπος» (βουνό στην Ανάβυσσο)				
352.	οι καρατιόται (Κερατιώτες)	του Βρίτζαγα	332		
353.	οι καρατιόται (Κερατιώτες)	του Μεσοίτη	40		
	«Κουβαρά»				
354.	Κόλιας (Νικόλαος) (βλ. και α/α 345)	Πρίφτης (Πριφτιανός/ ιερατικός στο Κατάλογο Σουρμελή)	50	όχι	όχι
	«Λιόπεσι» (σημερινή Παιανία)				
355.	Μήτρος	Ανδρέας	37	όχι	όχι
	«Καρέλα»				
356.	Γεωργάκης	Κανάκης	80	όχι	όχι
	Δήμας	Κανάκης		όχι	όχι
	«Κόκλα» (η Κόκλα, σημερινός οικισμός στην Παιανία)				
357.	Πέτρος	Μαργαρίτης	69	όχι	όχι
	Νικολός	Πρίφτης (βλ. και α/α 345)		όχι	όχι
	«Βαριμπόπη και Λιόσα»				
358.	Μιχάλης	Λάμπρου	90	ναι	όχι
	Μήτρος	Κατάρας		όχι	όχι
	«εις Διόνυσον»				

359.	Παναγιώτης	Βλάχος (Βλαχόπουλος) (βλ. πίνακας 1 παραρτήματος)	103	ναι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1176]
«Κόκλα» (Εμφανίζεται και παραπάνω. Πρόκειται για προσθήκη)					
360.	Νικολός	Πρίφτης (ο Νικολός εμφανίζεται και αλλού: α/α 345, 354 και 357)	238	όχι	όχι
	Πέτρος	Πρίφτης		όχι	όχι

Πίνακας 39. Ενοικιαστές και υπενοικιαστές των εθνικών προσόδων και τελωνείων της Επαρχίας Αθηνών και περιοχών της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος, 1824-1826. (32 ονόματα)[1177]

α/α	**Όνομα**	**επώνυμο**	**Πατρώνυμο/ καταγωγή**	**Είναι προεστός. (υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833.**
	ενοικιαστές των εθνικών προσόδων Αθηνών και όμορων περιοχών.				
1.	Γιαννάκης (Ιωάννης)	Μαμούρης[1178] (Μεμούρης)		όχι	όχι
2.	Ιωάννης	Γκούρας[1179]		όχι	όχι

[1176] Ενδεικτικά, βλέπε, *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 48, Αθήνα, 6 Μαρτίου 1824.* Η αγοραπωλησία αφορά ελαιόδεντρα στην Ανάκασα.

[1177] Οι περιοχές της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος δηλώνονται και αναφέρονται μόνο στην περίπτωση που οι ενοικιαστές των προσόδων είναι Αθηναίοι. Για παράδειγμα ο ενοικιαστής των εθνικών προσόδων και των χειμαδιών της Επαρχίας Μαλανδρίνου για το 1825-1826 Αναγνώστης Κατοκαμπής δεν αναφέρεται στον παραπάνω πίνακα 39 ως μη όντας Αθηναίος, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φ. 5, *«Προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, 20 Μαρτίου 1825. Η Επιτροπή Γ. Μ. Αντωνόπουλος, Αναγνώστης Μοναρχίδης, Γ. Σπηλιώπουλος».* Δεν αναγράφεται ούτε ο Αναγνώστης Λευθέρης ενοικιαστής των εθνικών προσόδων της νήσου Αγκίστρι για το 1825-1826, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φ. 5, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Εθνικόν Ταμείον […] τη 21 Μαρτίου. Εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1178] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α΄*, φάκελος 192, *«Τη σήμερον χίλιαν οκτακόσιαν είκοσι τέσσεραν Απριλίου είκοσι έξιν (26 Απριλίου 1824), η Τοπικήν Διοίκησις των Αθηνών, το Επαρχείον, οι Δημογέροντες, επιστάται και λοιποί πατριώται και τοποτηρηταί του λαού […] εσυμφώνησαν με τον κυρ Γιάννην Μεμούρην και του επώλησαν από το ερχόμενον εθνικόν λάδι ξεστία τοπικά χίλια 1.000 […]».*

[1179] Ο Ιωάννης Γκούρας και μετά τη δημοπρασία του έτους 1825 εμφανίζεται ως κάτοχος του ενός τρίτου του μουκατά της Αθήνας. Δεν γνωρίζουμε ακριβώς υπό ποιο νομικό καθεστώς διατηρούσε αυτό το προνόμιο, αφού δεν εμφανίζεται το 1825 στους ενοικιαστές και υπενοικιαστές των προσόδων. Μάλλον διατηρεί το καθεστώς της ενοικίασης από το προηγούμενο έτος 1824. Τα υπόλοιπα δύο τρίτα

					(ιδιοκτήτης-πλησίον)[1180]
3.	Νικόλαος	Ζαχαρίτζας[1181]		ναι	ναι
4.	Σπυρίδων	Πατούσας		ναι	ναι
5.	Μιχαήλ	Βουζίκης (Μπουζίκης)		ναι	ναι
6.	Σιδέρης	Τζίτζικας (Γκίγκικας στον Πίνακα 1)		ναι	όχι
7.	Αναστάσιος	Λιδωρίκης (Λοιδωρίκης)	Αναγνώστης	όχι	ναι[1182]
8.	Χατζή Σπύρος	Γκικάκης		ναι	ναι
9.	Γιαννάκος	Γιαλίστρας[1183]		όχι	όχι
10.	Ανδρέας	Κάππαρης[1184]	Αθηναίος που αγοράζει προσόδους στην Αίγινα.	όχι	όχι
11.	Δημήτριος	Θεοδωράκης[1185]		όχι	ναι[1186]

τα είχαν οι ενοικιαστές των προσόδων Δημήτριος Θεοδωράκης και ο Νικόλαος Μπατζακτζής, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 10, *«Προς τους Εξοχοτάτους ταμείας. […] τη 29 Αυγούστου 1825. Οι ενοικιασταί των εφετεινών εθνικών προσόδων Αθηνών».* Ο Γκούρας, επίσης, υπήρξε και ενοικιαστής των προσόδων των Δερβενοχωρίων το έτος 1826. Μετά το θάνατό του διαχειριστής των υποθέσεών του υπήρξε ο Αντώνιος Γεωργαντάς. Αυτός επιβεβαιώνει και την αγορά των προσόδων των Δερβενοχωρίων από τον Σίδερη Γεωργίου και τον Αθανάσιο Παντακιάς , στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 194, *«[…] τη 9 Δεκεμβρίου 1826, εν Αιγίνη, ο διορισμένος παρά του μακαρίτου Ιωάννη Γκούρα επιστάτης της είσπραξης των εθνικών προσόδων Δερβενοχωρίων του 1826, Αντώνιος Γεωργαντάς».*

[1180] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 347, Αθήνα, 29 Φεβρουαρίου 1832.* Η αγοραπωλησία αφορά σπίτι «[…] κείμενον μεταξύ των σπητιών του κυρίου Ιωάννου Βλάχου και Ιωάννη του Γκούρα».

[1181] Ο Νικολάκης Ζαχαρίτζας αναφέρεται ως ενοικιαστής των αλυκών μαζί με τον Μανόλη Γαρουφαλιά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 71, *«Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 28 Απριλίου 1825, εν Αθήναις. Οι ενοικιασταί των εφετεινών εθνικών προσόδων των Αθηνών. Διά Δημήτριον Θεοδωράκην επιτροπικώς Ιωάννης Μακρυμούρης».*

[1182] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 450, Αθήνα, 20 Μαρτίου 1831.* Ο Αναστάσιος Αναγνώστη Λιδωρίκης αγοράζει από τον Αχμέτ Σαδίκη Βεΐζη του Δερβίς αλής «οσπητότοπο» για 1800 γρόσια. Ο Αναστάσης Λιδωρίκης θα είναι μάρτυρας και σε μία νοταριακή πράξη το 1825, στο *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 194, Αθήνα, 19 Απριλίου 1825.*

[1183] Το επίθετο Γιαλίστρας απαντάται στη βάση δεδομένων (Μήτρος Γιαλίστρας, Σταμάτης Γιαλίστρας) και αναφέρεται στον κατάλογο του Σουρμελή.

[1184] Ο Ανδρέας Κάππαρης ήταν αγοραστής των προσόδων της νήσου Αίγινας το 1825, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 38, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Εθνικόν Ταμείον. […] τη 14 Μαρτίου 1825, εν Ναυπλίω. Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Ο Κάππαρης αγόρασε τις προσόδους 15.000 γρόσια για ένα έτος, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 38, *«Περίοδος Γ΄. Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 11 Μαρτίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Ο Ανδρέας Κάππαρης θα αντιμετωπίσει πρόβλημα με την άρνηση των κατοίκων της Αίγινας να καταβάλλουν το δέκατο, επιμένοντας να πληρώσουν μόνο «κατά παλαιάν συνήθειαν μικρόν τι δόσιμα», στο ό.π., φ.42, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 17 Απριλίου 1825. Ο Πατριώτης Ανδρέας Κάππαρης»* και ό.π., φ.45, *«Προς το Σεβαστόν Βουλευτικόν Σώμα. […] Εν Ναυπλίω, τη 19 Μαΐου 1825. Ο πατριώτης Ανδρέας Κάππαρης».* Η αναφορά γίνεται σε κατοίκους της Αίγινας που καλλιεργούν ριζάρι.

[1185] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 42, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Ένδοξον Υπουργείον της Οικονομίας το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 14 Απριλίου 1825, εν Αθήναις. Ο Έπαρχος Αθηνών Μιχαήλ Σούτζος».* Το Επαρχείο παραχωρεί την «τελείαν κυριότητα» των προσόδων της Επαρχίας Αθηνών στους Θεοδωράκη και Μπατζακτζή. Ο Θεοδωράκης

	(Δήμος)	(καταγράφεται και ως Θεοχαράκης εκ παραδρομής)			
12.	Νικόλαος	Μπατζακτζής (Μπατζαξής)		μη Αθηναίος	όχι
13.	Λάζαρος	Μακεστής (αναφέρεται το επίθετο Μάστης στο Σουρμελή, ίσως Μέξης)		όχι	όχι
14.	Ιωάννης	Μακρυμούρης (Μακρυμούρου) (επιτροπικώς του Δήμου Θεοδωράκη)	αναφέρεται και «συντροφία». Μάλλον πρόκειται για τους Λάμπρο Νάκου και Λάζαρο Μικρού.	μη Αθηναίος	όχι
15.	Ιωάννης	Μπουσάκης[1187]	Αγοραστής	μη Αθηναίος	όχι

(Θεοχαράκης λανθασμένα) ενοικιάζει το 1825 συνολικά φόρους ύψους 220.500 γροσίων στην Αθήνα. Το ίδιο ποσό αφορά και τον έτερο ενοικιαστή Νικόλαο Μπατζακτζή. Προφανώς το μοιράστηκαν πληρώνοντας 110.250 γρόσια έκαστος, στο Σίμος Μποζίκης, «Δυναμικές και αδράνειες στη φορολογία και στο φορολογικό μηχανισμό κατά την Επανάσταση του 1821» *Μνήμων, 31 (2012)*, 31-70, πίνακες παρατήματος. Οι επιστάτες των προσεξόδων βεβαιώνουν εισοδήματα των μηνών Μαρτίου- Απριλίου του έτους 1825 που ξοδεύτηκαν άμεσα σε ανάγκες της επαρχίας ύψους 24.495,27 γροσίων, τα οποία εισπράχθησαν από τους ενοικιαστές των προσόδων Αθηνών. Αναφέρονται στο λογαριασμό έσοδα από χωράφια, εργαστήρια, μύλους, περιβόλια και τα νερά Κηφισιάς, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 44, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας! […] Εν Ναυπλίω τη 8 Μαΐου 1825. Οι Επιστάται της Επαρχίας Αθηνών Σταύρος Πατούσας, Δημήτριος Σαλωνιτίδης».*

[1186] Ο Δημήτριος Θεοδωράκης, μη Αθηναίος, προχωρά σε επτά αγορές στην Αθήνα όλες το χρονικό διαστημα 1830-1832.

[1187] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 39*, «Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 18 Μαρτίου 1825. Ο αγοραστής των Αθηνών Τελωνίου Ιωάννης Μπουσάκης».* Αναφέρεται πως ο Μανόλης Γαρουφαλιάς ήταν ο κάτοχος των 2/5 του Τελωνείου, άρα τα 3/5 ανήκαν στον Ιωάννη Μπουσάκη. Ο Ιωάννης Μπουσάκης (Μπουζάκης) υπήρξε και αγοραστής των εθνικών προσόδων και του Τελωνείου των Δερβενοχωρίων και της αλυκής των Θηβών, στο ό.π., φ. 39, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Υπουργείον της Οικονομίας το Εθνικόν Ταμείον. […] Εν Ναυπλίω τη 18 Μαρτίου 1825. Η Επιτροπή Γ. Μ. Αντωνόπουλος, Αναγνώστης Μοναρχίδης, Γ. Σπηλιόπουλος».* Για την αλυκή των Θηβών κατέβαλε 12.000 γρόσια από τα οποία πλήρωσε σε μετρητά τα 6.000 για διάστημα ενοικίασης ενός έτους. Σε άλλο έγγραφο αναφέρονται ως ενοικιαστές του εθνικού τελωνείου Αθηνών ο «Ιωάννης Μπουσάκης και Συντροφία», στο ό.π., φ. 41, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 2 Απριλλίου 1825, εν Αθήναις. Οι ευπειθείς πατριώται και ενοικιασταί του εθνικού τελωνίου Αθηνών Ιωάννης Μπουσάκης και Συντροφία».* Ο Ιωάννης Μπουσάκης φαίνεται να δίνει το έτος 1825 23.100 γρόσια για την αγορά φόρων, στο Μποζίκης, 2012, ό.π.. Οι ενοικιαστές αυτοί θα ζητήσουν το λογαριασμό από το τελωνείο, όμως, εκείνοι που είχαν την ευθύνη της λειτουργίας του από τη μεριά της κοινότητας Αθηνών θα επικαλεστούν αδυναμία προς το Επαρχείο για την απόδοση λογαριασμού λόγω του ότι το τελωνείο ήταν σφραγισμένο αρκετό χρόνο το 1824 λόγω της εισβολής των εχθρών στην Αττική, στο ό.π., φ. 41*, «Προς το Έξοχον Επαρχείον Αθηνών. […] τη 26 Μαρτίου 1825. Σπυρίδων Πατούσας, Νικόλαος Ζαχαρίτζας, Μιχαήλ Βουζίκης».* Και οι τρεις διετέλεσαν δημογέροντες, με τον Νικόλαο Ζαχαρίτζα την περίοδο 1822-1825, το Σπυρίδων Πατούσα την ίδια περίοδο και την επόμενη περίοδο 1825-1826 και το Μιχαήλ Βουζίκη την περίοδο 1825-1826. Αυτό που προκύπτει είναι πως αυτοί οι τρεις ήταν οι διαχειριστές του τελωνείου το 1824 και γι' αυτό επικαλούνται συμφωνία με τη Διοίκηση που είχε συναφθεί τότε, ότι, δηλαδή, σε περίπτωση εισβολής των εχθρών οι μέρες αργίας του τελωνείου θα αναπληρώνονταν. Αρνούνται, λοιπόν, να παραδώσουν το τελωνείο στους νέους αγοραστές αν δεν αποζημιωθούν για ζημίες που

		(Μπουζάκης, αλλού και ως Μπουσιάκης, Νουσάκης)	Τελωνείου Αθηνών. Ενοικιαστής προσόδων και Τελωνείου Επαρχίας Δερβενοχωρίων.[1188] Ενοικιαστής της αλυκής Θηβών.[1189]		

υπέστησαν ως Τελώνες από το κλείσιμο του τελωνείου λόγω επιδρομής του εχθρού και ζητούν τη συνδρομή της Διοίκησης στο δίκαιό τους αίτημα να παραμείνει το τελωνείο στην κυριότητά τους για όσες μέρες ήταν κλειστό, συνολικά 53 ημέρες. Από τη μεριά τους οι νέοι ενοικιαστές δεν δέχονται να τους αποζημιώσουν για αυτές τις 53 ημέρες, παρά μόνο τον επιστάτη του Τελωνείου Πελοπίδα, επιδιώκοντας την άμεση κυριότητα του τελωνείου, στο ό.π., φ. 41, *«Προς το Έξοχον Επαρχείον Αθηνών. […] τη 27 Μαρτίου 1825, Αθήναι, Οι ευπειθείς πατριώται και τελώναι Αθηνών Ιωάννης Μπουσάκης και Συντροφία».* Το Επαρχείο ενημερώνει τη Διοίκηση για την «απείθειαν» των παλαιών ενοικιαστών στις διαταγές της Διοίκησης, στο ό.π., φ. 42, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Επαρχείον Αθηνών προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 11 Απριλίου 1825. Αθήναι. Ο Έπαρχος Αθηνών Μιχαήλ Σούτζος».* Οι νέοι ενοικιαστές αναφέρουν πως θα περιμένουν 53 ημέρες, διάστημα που το τελωνείο θα είναι στα χέρια των παλαιών ενοικιαστών, και μετά θα αναλάβουν την ενοικίασή του. Ζητούν από τη Διοίκηση αποζημίωση για το παραπάνω διάστημα, ό.π., φ. 42, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 13 Απριλίου 1825. Αθήναι. Οι ενοικιασταί του Τελωνίου των Αθηνών Μανόλης Γαρεφαλιάς και Συντροφία».* Από τη μεριά της η Διοίκηση έχοντας εξαντλήσει κάθε πίεση προς τους παλαιούς ενοικιαστές, δεν φαίνεται να μπορεί να κάνει κάτι άλλο πέρα από αυτό που έκανε και στην περίπτωση της ενοικίασης των προσόδων των εργαστηρίων Μονεμβασίας, όπου είχε ανακύψει αντίστοιχο πρόβλημα: *«Διό κατά συνέπειαν αυτής διατάζεσθε (ενν. τους εφετεινούς ενοικιαστές) και από το Υπουργείον τούτον να ακολουθήσετε ως άνω, δηλ. να έχετε υπομονήν έως της προθεσμίας αφ' ης τα έχουσιν εννοικιασμένα από πέρυσι, και τότε να λάβετε την κυριότητα αυτών»*, στο ό.π., φ.43, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τους ενοικιαστάς των εφετεινών εθνικών προσόδων της Επαρχίας Μονεμβασίας. […] τη 20 Απριλλίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας».* Οι νέοι ενοικιαστές κάνουν λόγω για απώλεια 1.500 γροσίων για αυτές τις 53 ημέρες, τα οποία και ζητούν από τη Διοίκηση, βλέπε και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 45*, «Σεβαστή Διοίκησις! […] εν Ναυπλίω τη 12 Μαΐου 1825. Ο απεσταλμένος των Αθηνών Ν. Καρόρης».* Η Διοίκηση αποδέχεται να τους αποζημιώσει αναγνωρίζοντας το δίκαιο αίτημά τους, στο ό.π., φ. 46, *«Προσωρινή Διοίκησις της Οικονομίας. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 28 Μαΐου 1825, Ναύπλιον. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης».* Πολύ αργότερα, τον Οκτώβριο του 1825, το Εκτελεστικό Σώμα θα διατάξει το Υπουργείο της Οικονομίας για την καταβολή στους ενοικιαστές του τελωνείου Αθηνών 4.587 γρόσια «δι' αποζημίωσιν των όσων ημερών εσύναξαν το ενοικιαστικόν των δικαίωμα οι προκάτοχοί των», στο ό.π., φ. 63, «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 21 Οκτωβρίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης».* Το Υπουργείο της Οικονομίας, αρμοδίως, δίνει εντολή στο Εθνικό Ταμείο για την καταβολή της αποζημίωσης, στο ό.π., φ. 63, *«Προς το Εθνικόν Ταμείον. […] τη 22 Οκτωβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Για την ενοικίαση των προσόδων της Επαρχίας Δερβενοχωρίων, βλέπε και *Μινιστέριον της Οικονομίας*, ό.π., φ. 53, *«Υπερτάτη Διοίκησις! […] τη 4 Αυγούστου 1825, εν Μεγάροις. Ο ευπειθής πατριώτης ενοικιαστής Δερβενοχωρίων Ιωάννης Μπουσάκης».* Ένα χρόνο μετά ο Ιωάννης Μπουσάκης θα κληθεί ως ένοχος ενώπιον του Νόμου για τη μη συμμόρφωσή του στις υποδείξεις της Διοίκησης να επιστρέψει στους Δερβενοχωρίτες το κεφαλιάτικο, στο φάκελος 80, ό.π., *«Προς τον κύριον Ιωάννην Μπουσάκην. […] τη 31 Μαρτίου 1826, Ναύπλιον. Εν απουσία του Υπουργού ο Γεν. Γραμ. Νικόλαος Οικονόμος».*

[1188] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 9, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας. Προς το Εθνικόν Ταμείον. […] Τη 19 Ιουλίου 1825. Ναύπλιον. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Ο Ιωάννης Μπουσιάκης (Μπουζάκης) υπήρξε ενοικιαστής της Επαρχίας Δερβενοχωρίων τα έτη 1824 και 1825. Βλέπε και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 14, *«Προς τους κυρίους προκρίτους των χωρίων Πέρα Χώρας, Πήσιας και Βίλιας […] εν Μεγάροις τη 15 Ιουννίου 1824, ο εννοικιαστής των εθνικών προσόδων Δερβενοχωρίων Ιωάννης Μπουσιάκης».*

16.	Κωνσταντίνος	Μασκλαβάνης	Ενοικιαστής των προσόδων και του Τελωνείου Δερβενοχωρίων το 1825.[1190]	μη Αθηναίος	όχι
17.	Εμμανουήλ (Μανώλης)	Γαρουφαλιάς (και συντροφία) (Γαρεφαλιάς και Γαρεφάλης στο Σουρμελή)[1191]	Αναφέρεται ως «Τελώνης Αθηνών». Ενοικιαστής εθνικών αλυκών Αθηνών.[1192]	όχι	όχι
18.	Χατζή Χριστόφας	Μάρκου[1193] (Μάρκος-Μάρκας)	Ενοικιαστής της αλυκής Αναβύσου, 1824 και της αλυκής Σουνίου το 1826.	όχι	όχι
19.	Σίδερης	Γεωργίου (Γεώργης στο Σουρμελή)	ενοικιαστής προσόδων Δερβενοχωρίων το 1826.	όχι	όχι
20.	Αθανάσιος	Παντακιάς	ενοικιαστής προσόδων Δερβενοχωρίων το 1826.	όχι	όχι
21.	Κωνσταντίνος	Σπανόπουλος/ Παναγιώτης[1194] (Σπανός στο Σουρμελή)	ενοικιαστής των προσόδων στα Σπάτα[1195] και Χαρβάτα	όχι	ναι[1196]

[1189] Βλέπε και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 4, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Εθνικόν Ταμείον. […] τη 18 Μαρτίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Ο Μπουσάκης καταβάλλει στο Εθνικό Ταμείο το ποσό της προπληρωμής που ήταν 52.550 γρόσια σε μετρητά.

[1190] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 3, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εθνικόν Ταμείον. […] Εν Ναυπλίω, τη 11 Μαρτίου 1825. Η Τριμελής Επιτροπή Γ. Μ. Αντωνόπουλος, Γ. Σπηλιόπουλος».* [δεν υπογράφει τρίτος]. Ο Μασκλαβάνης αγοράζει τις προσόδους και το Τελωνείο των Δερβενοχωρίων για 70.000 γρόσια «επί πληρεστάτης δημοπρασίας». 6.210 γρόσια δίνει ως προκαταβολή.

[1191] ό.π. και *Μινιστέριο της Οικονομίας*, φ. 40, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 26 Μαρτίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Ο Μανόλης Γαρουφαλιάς αγόρασε τις αλυκές Αθηνών για 1.450 γρόσια.

[1192] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 5, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικοκνομίας προς το Εθνικόν Ταμείον. […] 26 Μαρτίου 1825, Ναύπλιον. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Ο Μανώλης Γαρουφαλιάς αγόρασε για 2.900 γρόσια συνολικά τις εθνικές αλυκές.

[1193] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 71, «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Βουλευτικόν Σώμα προς το Σεβαστό Εκτελεστικόν. […] Εν Ναυπλίω, τη 21 Δεκεμβρίου 1825. Ο Πρόεδρος Πανούτζος Νοταράς».*

[1194] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 197, *«Προς την σεβαστήν Αντικυβερνητικήν Επιτροπήν. […] Εν Πόρω, τη 5 Ιουνίου 1827. Διά τον πατέρα μου ο ευπειθής πολίτης Παναγιώτης Σπανόπουλος».*

[1195] Ο Κωνσταντίνος Σπανόπουλος ζήτησε για το «εθνικό δικαίωμά» του 87 κουβέλια σίτου από τη συνολική ποσότητα που σύναξε στα Σπάτα ο Αρχιστράτηγος Ιωάννης Μαμούρης, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο*

22.	Ηλίας	Κοκκάλης (Κόκκαλης)[1197]	Ενοικιαστής εθνικών προσόδων και Τελωνείου Σαλώνων. (1825)	όχι	όχι
23	Δούκας	Κυριάκου (Κυριάκος, Κυριακού)	Ενοικιαστής εθνικών προσόδων και Τελωνείου Σαλώνων. (1825)	ναι	όχι
24.	Αναγνώστης	Μαρκόπουλος	Ενοικιαστής εθνικών προσόδων και Τελωνείου Σαλώνων. (1825)	όχι	όχι
	υπενοικιαστές εθνικών προσόδων Αθηνών[1198]				
25.	Γερογιάννης			όχι	όχι
26.	χωρίς όνομα στην πηγή [παπά Γεωργάκης ή παπά Δημήτριος]	Νερούτζος		όχι	ναι
27.	Δημήτριος	Βύας		όχι	όχι
28.	Χαρίτος	Χτενάς (Κτενάς)		ναι	όχι (ιδιοκτήτης και ενοικιαστής ελαιώνα Αθηνών)

Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου, φάκελος 198, *«Ελληνική Πολιτεία. Η επί των Πολεμικών Γραμματεία της Επικρατείας προς τον Αντιστράτηγον Ιωάννην Μαμούρην. […] Εν Πόρω, τη 8 Ιουνίου 1827. Ο Προσωρινός Γραμματεύς επί των Πολεμικών της Επικρατείας [Γ. Γλαράκης]».*

[1196] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 12, Αθήνα, [1830].* Ο Κωνσταντίνος Σπανόπουλος του Παναγιώτη αγοράζει από τον Αλή Χουσεΐνη περιβόλια 12 στρεμμάτων στο Μαρούσι χωρίς να αναφέρεται η τιμή της αγοράς στην πηγή. Αναλυτικά αγοράζει: «περιβόλι 5 στρεμμάτων με ύδωρ από την πηγή Μαρουσίου, περιβόλι 7 στρεμμάτων με 32 ελαιόδεντρα, 33 ελαιόδεντρα» [πλησίον] «[…] Κοτζιάς Πάνου, Νικολής Χαϊμαντάς […]».

[1197] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 4, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Υπουργείον της Οικονομίας το Εθνικόν Ταμείον. […] Εν Ναυπλίω, τη 19 Μαρτίου 1825. Η Επιτροπή Γ. Μ. Αντωνόπουλος, Γ. Σπηλιόπουλος».*

[1198] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α΄*, φάκελος 192, *«Προς το Έξοχον Επαρχείον Αθηνών. […] Τη 22 Αυγούστου 1825. Εν Αθήναις. Οι ενοικιασταί των εφετεινών Εθνικών Προσόδων Αθηνών Ιωάννης Μακρυμούρης και Συντροφία».* Για την περίπτωση υπενοικίασης της αλυκής των Θηβών βλέπε, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 53, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 4 Αυγούστου 1825, εν Ναυπλίω. Ο ευπειθής πατριώτης Παπά Θωμάς από χωρίον Κακόδι Λιβαδείας».* Ο Παπά Θωμάς εκθέτει τις απειλές και τη βία που δέχτηκε από το στρατηγό Στάθη Κατζικογιάννη για να του παραχωρήσει το 1/6 της αλυκής. Ο Παπά Θωμάς παίρνει την αλυκή από τον αρχικό ενοικιαστή Ιωάννη Μπουσάκη. Στη διαμάχη του με το στρατηγό Στάθη Κατζικογιάννη η Διοίκηση θα παρέμβει υπέρ του Θωμά Ιερέως, καταδικάζοντας τις πρακτικές βίας του Κατζικογιάννη, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 54, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 12 Αυγούστου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

29.	Παναγής	Καπνός		όχι	όχι
30.	Κωνσταντίνος	γραμματικός (ο Σπανόπουλος ίσως που είδαμε παραπάνω)		όχι	ναι
31.	[Πέτρος] χωρίς όνομα στην πηγή	Κόλιας (Κολιάτζος στο Σουρμελή)		όχι	ναι[1199]
32.	Νικόλαος	Καλλιφουρνάς[1200] (Καλλιφρονάς)	(βλέπε πίνακα 1 του παραρτήματος)	ναι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1201]

Πίνακας 40. Ενοικιαστές εθνικών περιβολιών (94 ονόματα).[1202]

α/α	**Όνομα**	**επώνυμο/πατρώνυμο -καταγωγή**	**Είναι προεστός. (υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833. (ενοικιαστές εθνικού ελαιώνα/ πολιτική θέση)**
1.	Νικολής (Νικολός)	Τζότης (Τζιώτης και Τζώτης)	όχι	όχι (με πολιτική θέση)
2.	Μήτρος	Σαμαρτζής	όχι	ναι (και ενοικιαστής ελαιώνα)
3.	Γιάννης	Γαστρωμένος	όχι	ναι

[1199] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 181, Αθήνα, 8 Απριλίου 1825.* Ο Πέτρος Κόλιας του Γεωργάκη αγοράζει από την Χρυσή Σοφικιώτη του Γριπιώτη «[…] όσα είναι εις εννέα μέρη […] και όσα άλλα χωράφια ιδιόκτητά της ομοίως και οκτώ ελαιόδενδρα εις Άγιον Γεώργιον εις το χωράφι Γκίνη Πιέτρη με όσον Αγριλαίας είναι. Σπήτι εις το χωρίον με δύο Μάτια, το ένα σκεπασμένον με μίαν Μουριάν, τον Γρασιδότοπον και το αλώνι όσον ορίζει […] για 300 γρόσια, «[…] πλησίον Κόλια Δήμου και όσα άλλα χωράφια ιδιόκτητά της […] Σπήτι εις το χωρίον […] πλησίον Αναστάση Κόλια Δήμου, Κόλια Πρύφτη και Σπύρος Πιέτρη και δρόμου […]».

[1200] Ο Νικόλαος Καλλιφουρνάς υπήρξε ενοικιαστής του Μύλου του Τελώνη για ένα χρόνο και είχε την υποχρέωση να καταβάλει το ενοίκιο κάθε δύο μήνες, όπως και οι υπόλοιποι μυλωνάδες, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 66, *«Προς τους κυρίους ενοικιαστάς των εθνικών προσόδων της επαρχίας Αθηνών. […] τη 21 Οκτωβρίου 1825. Αθήναι. Οι Επιστάται Αθηνών Σταύρος Πατούσας, Δημήτριος Σαλωνιτίδης».* Οι εθνικοί Μύλοι ονομάζονταν και «αυθεντικοί Μύλοι». Για το καθεστώς και τους όρους ενοικίασής τους βλέπε ένα παράδειγμα στο, ό.π., φ. 66, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 20 Νοεμβρίου 1825. Η Επιτροπή των Πολεμικών Α. Μεταξάς, Διονύσιος Μούρτινος, Αδάμ Δούκας».*

[1201] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 167, Αθήνα, 6 Μαρτίου 1825.*

[1202] *«Καταγραφή πρώτη και δευτέρα φορά αι εζημίαις οπού έγιναν από τους στρατιώτας εις τα εθνικά περβόλια από Ιουνίου 15 έως Αυγούστου 7 [1825] […] Ιω Λαγάνης Νοτάριος»*, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 55, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 18 Αυγούστου 1825, εν Αθήναις. Ο Έπαρχος Αθηνών Ι. Γενοβέλης».* Βλέπε και παραπάνω τη διαμάχη των ενοικιαστών των προσόδων Αθηνών με τους κατοίκους Αττικής για τη μη καταβολή της δεκάτης σε διάφορα προϊόντα.

	(Ιωάννης)			(και ενοικιαστής ελαιώνα)
4.	Αντρέας	Μωραΐτης	όχι	όχι (υπήρξε ενοικιαστής του ελαιώνα με πολιτική θέση)
5.	Λουκάς	Μωραΐτης	όχι	όχι (με πολιτική θέση)
6.	Λευτέρης	Μπελεγρής (Βελεγρής στον κατάλογο του Σουρμελή.)	όχι	όχι
7.	Γιαννάκος	Πίνης	όχι	όχι
8.	Βασίλης	Σταμουλάκης (Σταμέλος στον κατάλογο Σουρμελή.)	όχι	όχι (υπήρξε ενοικιαστής του ελαιώνα)
9.	Γιαννάκος	Θηβαίος (Πίνακας 1 παραρτήματος)	ναι	όχι (με πολιτική θέση)
10.	Γεωργαντάς	Βουτζαράς	όχι	ναι (και ενοικιαστής του ελαιώνα με πολιτική θέση)
11.	Αναστάσης	Κότωρος (Κόσκωρος, Κόσκρος, Κόσκορος)	ναι	όχι
12.	Γιάννης	Κουλούρης (Κουλουριώτης στο Σουρμελή)	όχι	ναι[1203]
13.	Μήτρος	Τριάδας	όχι	όχι
14.	Γεωργαντάς	Καράμπελας (Καραμπελάς) (Καράβελας στον κατάλογο Σουρμελή.)	όχι	όχι (υπήρξε ενοικιαστής του ελαιώνα Αθηνών με πολιτική

[1203] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 243, Αθήνα, 27 Σεπτεμβρίου 1825.* Ο Γιάννης Κουλουριώτης ή Στέφας του Κόλια αγοράζει από τα αδέλφια Αναστάση και Μήτρο Καπουράλιο του Θωμά χωράφι 2 στρεμμάτων στο Δραγουμάνο για 90 γρόσια, «[…] πλησίον των πουλητών, Αγγελή Βέρτου, Γιάννη Γρίβα […]».

				θέση)
15.	Μήτρος	Ματούλης (Μαρούλης στο Σουρμελή.)	όχι	όχι
16.	Σπύρος	Βουτζαράς	όχι	όχι
17.	Παναγής	Μπελεγρής	όχι	όχι
18.	Γιώργης	Γαργιώτης	όχι	όχι
19.	Παναγιώτης	Λούτζης	όχι	όχι
20.	Αντρέας	Βουτζαράς	όχι	όχι
21.	Σπύρος	Μπελεγρής	όχι	ναι (ενοικιαστής ελαιώνα)
22.	Κωνσταντής	Μπελεγρής	όχι	όχι
23.	Κωνσταντής	Χασιώτης/Ν.	όχι	ναι
24.	Σταύρος	Κουτζούρης (Καντζούρης στον κατάλογο Σουρμελή, Κατζούρη στη βάση δεδομένων.)	όχι	όχι (με πολιτική θέση)
25.	Γεωργαντάς	Χέλμης	ναι	όχι (ενοικιαστής εθνικού ελαιώνα)
26.	Σαράντος	Ντέγλερης (Δέγλερης)	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα με πολιτική θέση)
27.	Σιδέρης	Κούβελος (Κούβελας)	ναι	όχι (ενοικιαστής εθνικού ελαιώνα)
28.	Μήτρος	Σαμαρτζής	όχι	ναι (με πολιτική θέση)
29.	Χρίστος	Μόσχος	όχι	όχι
30.	Κωνσταντής	Ντέγλερης (Δέγλερης)	όχι	όχι
31.	Μιχάλης (Μιχαήλ)	Βουζίτζης (Βουζίκης, Μπουζίκης)	ναι	ναι (ενοικιαστής του ελαιώνα με πολιτική θέση)
32.	Βασίλης	Χέλμης/Χατζή Ιωάννης	ναι	ναι
33.	Θανάσης	Λαμπρένας (Λάμπρος)	ναι	όχι
34.	Γεωργαντάς	Μπόρσας	ναι	όχι (ενοικιαστής

				ελαιώνα)
35.	Αντώνης	Γαργιώτης	όχι	όχι
36.	Σπύρος	Μπανάνας/ Χατζή Νικολός	ναι	όχι
37.	Συμεών	Μπούκρας	ναι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα)
38.	Νικολής	Μαρίνης	όχι	όχι
39.	Μιχάλης	Μπίστης	όχι	όχι
40.	Χατζή [Σπύρος]	Μπενάρδος	ναι	ναι (με πολιτική θέση)
41.	Ιωάννης	Βλάχος/Π.	ναι	ναι[1204]
42.	Θανάσης	Ντέγλερης (Δέγλερης, Νταγλαράς)	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα)
43.	Μήτρος	Μπανάνας/ Χατζή Νικολός	ναι	ναι[1205]
44.	Γιαννάκος	Σκαρβούλης	όχι	όχι (με πολιτική θέση)
45.	Χατζή [Νικόλαος]	Μπανάνας	ναι	όχι (με πολιτική θέση)
46.	Γιάννης	Ντέγλερης (Δέγλερης)	όχι	όχι
47.	Αντώνης	Βουτζαράς	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα)
48.	Ιωάννης [εμφανίζεται ξανά στο α/α 41]	Βλάχος	ναι	ναι
49.	Γιάννης	Κουβαριώτης	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα) (αγοραστής θα είναι ο υιός του Μήτρος)
50.	Παναγής	Σκουζές	ναι	ναι (με πολιτική θέση)
51.	Σαράντης	Σελιάκος	όχι	όχι

[1204] Ο Ιωάννης Βλάχος πραγματοποιεί δύο αγορές στο Α.Μ.Ο.Ε. (Α.Μ.Ο.Ε. 102 και Α.Μ.Ο.Ε. 345)

[1205] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 135, Αθήνα, 30 Ιανουαρίου 1825.* Ο Μήτρος Μπανάνας του Χατζή Νικολού αγοράζει από την αδερφή του Ελευθερία Αϊβαλιώτη Μπανάνα 2,5 ελαιόδεντρα «από τα πέντε ελαιόδεντρα κληρονομίαν Μητρικήν του εις το αμπέλι του αγοραστού» στην Κουναία για 27 γρόσια.

52.		Μαστροκώστας	όχι	όχι
53.	Μήτρος	Καψοράχης	όχι	ναι (με πολιτική θέση)
54.	Παναγής	Καλαμπόκης	όχι	όχι (με πολιτική θέση)
55.	Αποστόλης	Βενέτας	όχι	όχι
56.	Στεφανής	Καλαμπόκης	όχι	όχι (με πολιτική θέση)
57.	Βασίλης	Βασιλάκης (Βασιλειάς στο Σουρμελή, Βασιλείου, Βασίλα)[1206]	όχι	όχι
58.	Γιάννης	Βέρτζος (Βέργος)	όχι	όχι (με πολιτική θέση)
59.	Κωστής	Γαργιώτης	όχι	όχι
60.	Αγγελής	Βέρτζος (Βέργος)	όχι	όχι
61.	Αντώνης	Λιούμης	όχι	όχι
62.	Γιάννης	Μόσχας (Μόσχος)	όχι	όχι
63.	Πέτρος	Μαρίνης/ Γεωργάκης	όχι	ναι[1207]
64.	[Νικολής] (χωρίς όνομα στην πηγή)	Καρκατσάνης (Καρακατσάνης)	ναι	ναι (ενοικιαστής ελαιώνα με πολιτική θέση)
65.	Βασίλης	Ντελετάρης (Δελετάρης στο Σουρμελή)	όχι	ναι[1208]
66.	Πέτρος	Δοντάς	όχι	όχι
67.	Γιωργάκης	Χουντουμάδης (Χοντομάδης)	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα)
68.	Δημητράκης	Σαλονίτης	όχι	όχι

[1206] Υπάρχει ο Στάμος Βασίλα από το Χαλάντρι με πολιτική θέση.

[1207] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 92, Αθήνα, 19 Οκτωβρίου 1824.* Ο Πέτρος Μαρίνης αγοράζει από τους αδερφούς Σιδέρη, Παναγή και Μήτρο Μονομπρίκο του Νικολού «οσπητότοπο» στην Ενορία Ρόμπης για 50 γρόσια, «[…] πλησίον Πέτρου Μαρίνη, Ανδρίκου Νικολοτζήνου, Σπ. Μπάτη και ρούγας […]».

[1208] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 168, Αθήνα, 8 Μαρτίου 1825.* Ο Βασίλης Ντελετάρης και ο Σπυρίδων Κτενάς Κουλουριώτης αγοράζουν από τους νόμιμους κληρονόμους «[…] των Κωνσταντή Τζούφη, Ευδοκία χήρα Ελευθέρη Βαλέμη και θυγατήρ ποτέ Γιώργη Κουρτέση θεία προς μητρός, και Σπ. Μήτρου Τζούφη και Αργυρώ αυταδέλφη του χήρα Σιδέρη Ρύμνα Θείοι προς πατρός […] κληρονομίαν από τον ανεψιόν των Κωνσταντή […]», 17 ελαιόδεντρα στην περιοχή Καλτά (Καλτσά) για 400 γρόσια, «[…] πλησίον Λεόνη Φράγκου, Βεζύρ Τζοχανδάρη, Πανούσου Σαίτα και Συμεών Τρύμη […]».

		(Σαλωνιτίδης)		
69.	Σωτήρης	Μπόρσας	ναι	όχι
70.	Χατζή [Ιωάννης]	Χέλμης	ναι	όχι (με πολιτική θέση)
71.	Γεωργάκης (Γεώργης)	Αντάρας	όχι	όχι (ενοικιαστής του ελαιώνα)
72.	Γιάννης	Αντριανός (Ανδριανός, Αδριανός)	ναι	όχι
73.	Μήτρος	Κουρτέσης (ως Κουτέλης στη βάση δεδομένων	όχι	ναι (με πολιτική θέση)
74.	Συμεών	Ζαχαρίτζας (Ζαχαρίτσας)	ναι	ναι (ενοικιαστής του ελαιώνα με πολιτική θέση)
75.	Γιάννης (Χατζή Γιαννάκης)	Μωραΐτης	όχι	ναι (ενοικιαστής ελαιώνα με πολιτική θέση)
76.	Θεοδωρής	Κάλκος	όχι	όχι
77.	Σιδέρης	Μπογιατζής	ναι	όχι (με πολιτική θέση)
78.	Βασίλης	Κοντομανόλης	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα)
79.	Χαρίτος	Χτενάς (Κτενάς)	ναι	όχι (ενοικιαστής του ελαιώνα με πολιτική θέση)
80.	Παναγής	Μισαραλιώτης	ναι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα με πολιτική θέση)
81.	Σπύρος	Σαρής	όχι	όχι
82.	Αγγελής	Ταραμένος	όχι	όχι
83.	Αντρέας	Καψίλης (Καψάλης)	όχι	όχι
84.	Μήτρος	Καραμανλής	όχι	όχι (ενοικιαστής του

				ελαιώνα)
85.	Γιωργάκης	Χασιώτης/ Παναγιώτης	όχι	ναι[1209]
86.	Παναγής	Ρούλιας	όχι	όχι (ενοικιαστής του ελαιώνα)
87.	Σπύρος	Νέρβος (Ντέρβος)	όχι	όχι (ενοικιαστής του ελαιώνα)
88.	Χρίστος (Χρήστος)	Ταβάνης	ναι	ναι (ενοικιαστής του ελαιώνα με πολιτική θέση)
89.	Γιαννάκος (Ιωάννης)	Τρικαλινός (Τρικαλιανός)	ναι	όχι (με πολιτική θέση)
90.	Μιχάλης	Μπελεγρής	όχι	όχι
91.	Παναγής	Γαλανός	όχι	όχι (ενοικιαστής του ελαιώνα με πολιτική θέση)
92.	Σαράντης	Μπανάνας	ναι	όχι (ενοικιαστής του ελαιώνα με πολιτική θέση)
93.	Θωμάς	Σπίρτζης	όχι	όχι
94.	Μήτρος	Σαλίμης (Σελίμης) (Σαλιμένης στον κατάλογο του Σουρμελή.)	όχι	όχι (ενοικιαστής του ελαιώνα)
95.	Γιαννάκος	Ελτουράκος (δυσανάγνωστο)	όχι	όχι

Πίνακας 41.

Λογαριασμός Γενικός των Προσόδων και Εξόδων της Επαρχίας των Αθηνών από α' Μαρτίου των 1824 μέχρι α' Μαρτίου των 1825.[1210]				
Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α'*, Φ. 192.				

[1209] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 338, Αθήνα, 17 Φεβρουαρίου 1831.* Ο Γιωργάκης Χασιώτης του Παναγιώτη αγοράζει από τον Αχμέτη Στάθα του Μουχζούρ χωράφια αξίας 300 γροσίων.

[1210] Ο ίδιος λογαριασμός με ελάχιστες διαφορές κατατείθεται και στο Μινιστέριο του Πολέμου, στο Αθηναϊκόν Αρχείον, 1971, ό.π., σ. 256-258. Παρατηρείται διαφορά στο τελικό άθροισμα που ανήλθε στα 227.478 γρόσια.

Να δώση:	[εννοείται να κατατεθούν στο Ταμείο ως έσοδα]						
					γρόσια	συνολικό ποσό	
Όσα από ενοίκια των εθνικών εργαστηρίων ως εις Φύλ. 126					16.821,20		
Όσα ομοίως από τους εθνικούς μύλους ως εις το βιβλίον προσόδων φύλ. 126					27.894,30		
Όσα από τα λάδια και ελαιοκόκκια ομοίως					35.359		
Όσα παρά του Γενικού Επιστάτου των Δασμών					322,23		
						80.397,33	
Όσα από τα νερά χώρας και Κηφισάς, ως εις φύλ.127					2.084,14		
Όσα από τα τοπιάτικα ομοίως					1.789,10		
Όσα από τα εθνικά περιβόλια ως εις φύλ. 130					38.964,20		
Όσα από 4 εθνικά φοράδια					300		
						123.535,37	
Όσα από το ιλτιζάμι της Ελευσίνος					4.000		
Όσα από τες αλυκές					1.825		
Όσα από μελισσιάτικα					624		
Όσα από μεταξάτικα					400		
						130.384,37	
Όσα από συνεισφοράς					13.911,32		
Όσα από τα εθνικά χωράφια					9.903		
Όσα από βοσκιάτικα προβάτων					7.306		
Όσα από κριθάρια					22.540,20		
						184.046,09	
Όσα από τα εθνικά σταφύλια					1.707,32		
Όσα από το τελώνιον					20.341		
Όσα από τα ριζάρια εθνικά και δέκατα					1.142,25		
Όσα από οψιμιές Καταδέματος					144		
						207.381,26	
Όσα από δέκατον του καπνού					1.144		
Όσα από αμπελιάτικα					416,36		
Όσα από βαμπατζάτικα					1.098,05		
Όσα από δέκατον των ελαιών					343		
						210.383,27	
Όσα από 6 εθνικά βόιδα					480		
Όσα από 3 καρυδιές					36		
Όσα από βελανίδια					392		
Όσα από ενοίκια των εθνικών οσπιτίων					428,20		
Όσα από πασαπόρτια					46		
						211.766,07	
Όσα από τον Σ. Γκούρα δάνεια					500		
						212.266,07	
Όσα μένει να λάβωμεν τα οποία χρεωστούνται εις διαφόρους					14.983,35		
Διακόσιες είκοσι επτά χιλιάδες και διακόσια πενήντα						227.250,02	
Οι επιστάται των Προσόδων							
Σταύρος Πατούσας							
Δ. Σαλωνιτίδης							

Να λάβη:	[εννοείται να δοθούν από το Ταμείο, έξοδα]							
Όσα η τετραμηνία του Μαρτίου, Απριλίου, Μαΐου και Ιουνίου(1824), ως εις φύλ. 15						106.256,11[1211]		
Όσα κατά Ιούλιον και Αύγουστον (1824), ως εις φύλ. 27						24.902,31[1212]		
Όσα κατά Σεπτέμβριον και Οκτώβριον (1824), ως εις φύλ. 34						46.208,05[1213]		
Όσα κατά Νοέμβριον και Δεκέμβριον (1824), ως εις φύλ. 44						21.537,39[1214]		
Όσα κατά Ιανουάριον και Φεβρουάριον (1825), ως εις φύλ. 48						28.344,36		
Διακόσιαι είκοσι επτά χιλιάδες και διακόσια πενήντα							227.250,02	
Το παρόν ίσον των παρά του Επαρχείου επικυρωθέντων και ενταύθα παραπεσόντων και χαθέντων λογαριασμών, θεωρηθέν επικυρούται.								
Ο Έπαρχος Αθηνών, Μιχαήλ Σούτζος.								
Τη 27ην Απριλίου 1825, Ναύπλιον.								

Πίνακας 42. Πρόσωπα που αμείβονται από το «Ταμείον της Επαρχίας» την περίοδο 1824 (α΄ Μαρτίου)-1825 (α΄ Μαρτίου).

α/α	**Όνομα**	**επώνυμο/ πατρώνυμο**	**Είναι προεστός.** **(υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833. (ενοικιαστές του εθνικού ελαιώνα Αθηνών, δηλώνεται σε παρένθεση)**
1.	Μήτρος (Δημητράκης)	Καζαντζής (πίνακας 1 παραρτήματος)	ναι	ναι
2.	Μήτρος	Μαρίνης[1215]	όχι	ναι
3.	Γιάννης	Πρίφτης[1216]	όχι	όχι

[1211] Οι αναλυτικοί λογαριασμοί των εξόδων ταυτίζονται μέχρι και τον τελευταίο παρά με το γενικό σύνολο.

[1212] Ό.π..

[1213] Ό.π..

[1214] Στους αναλυτικούς λογαριασμούς των εξόδων για το μήνα Νοέμβριο του 1824 καταγράφονται συνολικά 18.147:27 γρόσια, ενώ για το μήνα Δεκέμβριο του 1824 8.566:39 γρόσια. Σύνολο για το δίμηνο αυτό καταγράφονται έξοδα περίπου 26.714 γροσίων. Άρα υπάρχει μία απόκλιση περίπου 5.000 γροσίων από των τελικό λογαριαμό που ήταν 21.537,39 γρόσια. Αυτό οφείλεται σε προηγούμενα έξοδα που μετακυλίονται στον επόμενο μήνα, αλλά όχι και στον τελικό λογαριασμό που παίρνει η Διοίκηση στα χέρια της.

[1215] Ο Αντώνιος Μαρίνης υπήρξε νοικοκυραίος της προεπαναστατικής περιόδου με πολιτική θέση.

		(Πρήτης)		
4.	Γιάννης (Γιαννάκος)	Κατζιλέρης (Καντζιλιέρης, Καγγελάρης) (πίνακας 1 παραρτήματος)	ναι	όχι
5.	Νικολής	Μπάτης	ναι	όχι[1217]
6.	Νικολής	Κολοβός/Σπύρος	όχι	ναι
7.	Βασίλης	Βενιζέλος (Μπενιζέλος)	ναι	όχι
8.	Αποστόλης	Κουβελάνος	όχι	όχι (ενοικιαστής ελαιώνα με πολιτική θέση)
9.	Αγγελής	Γκολέμης[1218]	όχι	ναι[1219]
10.	Σπύρος	Τζαμπρές[1220] (Τσαρές)	όχι	όχι
11.	Θωμάς	Καγγελέρης (Καντζιλιέρης)	ναι	όχι
12.	Νικόλαος	Καλεφουρνάς (Καλιφουρνάς)	ναι	όχι (ενοικιαστής του εθνικού ελαιώνα με πολιτική θέση)
13.	Αναγνώστης	Πρίφτης/Γιάννης	όχι	όχι (είχε πολιτική θέση)
14.	Νικόλαος	Μπούφης (Μπούκης στον πίνακα 1 του παραρτήματος)[1221]	ναι	όχι
15.	Νικολής	Τσαρές (Τσαμπρές)	όχι	όχι
16.	Γεώργιος	Σαλωνιτίδης	όχι	όχι

[1216] Οι Νικολός και Πέτρος Πρίφτης ήταν ενοικιαστές του εθνικού ελαιώνα. Οι Αναγώστης Πρίφτης και Παναγιώτης Πρίφτης είχαν πολιτική θέση.

[1217] Αναφέρεται ως πωλητής στη βάση δεδομένων, στο *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 83, Αίγινα, 29 Σεπτεμβρίου 1829.* Πωλεί σπίτι στην Ενορία Παναγιάς Αγγέλου για 1.600 γρόσια, «[…] πλησίον στου Μήτρου Τζίτζικα […]». Δεν αναφέρεται ο αγοραστής.

[1218] Ο Νικόλαος Γκολέμης νοικοκυραίος αγοραστής είχε πολιτική θέση και ήταν ενοικιαστής του εθνικού ελαιώνα Αθηνών.

[1219] Ο Αγγελής Γκολέμης πραγματοποεί το 1830 μία μεγάλη σε αξία αγορά, τη μοναδική αγορά του μέσα στην Επανάσταση, στο *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 156, Αίγινα, 28 Ιανουαρίου 1830.* Αγοράζει από τα αδέρφια Γεωργαντά και Σπύρο Μουρίτζη του Βασιλείου χωράφια 150 στρεμμάτων σε πέντε θέσεις στον Δραγουμάνο (Κακουργιάνοι) για 2.250 γρόσια, «[…] πλησιασταί εις αυτόν παίδες Ζαχαρίτζα, ο Γιάννης Μαρκουράκης, και οι Κακουργιάνοι […]».

[1220] Ο Μήτρος Τσαμπρές είχε πολιτική θέση και ήταν ενοικιαστής του εθνικού ελαιώνα Αθηνών.

[1221] Ο Σταύρος Μπούκης (Μπούφης) είχε προεπαναστατικά πολιτική θέση. Ο Νικόλαος Μπούφης είχε διοριστεί από το Υπουργείο του Πολέμου την 1η Αυγούστου 1824 επιθεωρητής και φροντιστής του Φρουράρχου Γκούρα, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 4, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σ. Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον του Πολέμου. […] τη 19 Μαρτίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός των Πολεμικών Αδάμ Δούκας».*

17.	Στάθης (άνθρωπός του)	Κατζικογιάννης (καπεταναίος)[1222]	όχι	όχι
18.	Σπυρίδων	Παλαιολόγος	ναι	ναι (ενοικιαστής του εθνικού ελαιώνα)
19.	Αθανάσιος	Παλαιολόγος/Π.	ναι	όχι
20.	Στάθης	Σταμούλιας (Σταμούλας, Σταμέλος στο Σουρμελή)[1223]	όχι	όχι
21.	Αγγελάκης	Καντζελέρης (Καντζιλιέρης)	ναι	όχι
22.	Παναγής	Μισαραλιώτης	ναι	όχι (ενοικιαστής του εθνικού ελαιώνα)
23.	Ιωάννης	Λαγάνης	ναι	όχι (ενοικιαστής του εθνικού ελαιώνα)
24.	Στέφανος	Κρήτης	όχι	όχι
25.	Άγγελος	Γέροντας	ναι	ναι
26.	Στάμος	Τζάκωνας	όχι	ναι (ενοικιαστής του εθνικού ελαιώνα με πολιτική θέση)
27.	Κων/νος	Νικολάου[1224]	ναι	όχι
28.	Παναγής	Σκουζές	ναι	ναι
29.	Δημητράκης	Λαμπίρης	όχι	όχι
30.	Θανάσης (Αθανάσιος)	Μελές	όχι	όχι (ενοικιαστής του εθνικού ελαιώνα)
31.	Σταύρος	Κρητικός[1225]/	ναι	ναι[1226]

[1222] Ο Στάθης Κατζικογιάννης, στρατηγός, θα συνεχίσει να αμείβεται από τις εθνικές προσόδους Αθηνών για λογαριασμούς των στρατιωτών του και από το Εθνικό Ταμείο, πάλι με έσοδα από τις προσόδους Αθηνών, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 3*, «Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Εθνικόν Ταμείον. […] 17 Μαρτίου 1825, Ναύπλιον. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Αναφέρεται ένας Αλεξανδρής ως Γραμματέας του στρατηγού. Θα μπορούσε να είναι ο «άνθρωπος» της πηγής μας.

[1223] Οι Βασίλης και Μήτρος Σταμέλος υπήρξαν ενοικιαστές του εθνικού ελαιώνα.

[1224] Στον πίνακα 1 του παραρτήματος συναντάμε τον προεστό με πολιτική θέση Σταματάκη Νικολάου.

[1225] Ο Γεώργιος Κρητικός υπήρξε προεστός με πολιτική θέση προεπαναστατικά (1819).

[1226] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 14, Αθήνα, 3 Ιανουαρίου 1824.* Ο Σταύρος Κρητικός αγοράζει σπίτι από τον Μαστρο-Φιλιππή Γούναρη-Κρητικό στην Ενορία Καπνικαρέα για 400 γρόσια, «[…] πλησίον Θεοδωρή Αλατζατζή, παίδων Θ. Μυλωνά, Μετοχίου Δαφνίου και Π. Κρητικού και της ρούγης […]». Αναφέρεται πως ο Μαστρο-Φιλιππής «[…] επούλησεν εις τον Σταύρον εγγονόν του την ημισείαν οσπητοκάθησιν περιέχουσαν χαμόσπητον εν με το οτζάκι του, έξωθεν αυτού βορεινά τόπος εις αχούρι σκεπασμένον με στύλους τρεις, και η εμβασία του από το παράθυρον του Χαμόσπητου

		Γεώργιος		
32.	Χατζή Σπύρος	Γκικάκης	ναι	ναι (ενοικιαστής του εθνικού ελαιώνα)
33.	Γεώργιος	Καζαντζής[1227]/ Παναγιώτης	ναι	ναι[1228]
34.	Αναγνώστης	Στουραΐτης	όχι	όχι
35.	Μήτρος	Ρούσης (Ρούσος, Ρουσάκης)[1229]	όχι	όχι
36.		Κουρής	όχι	όχι
37.		Τρουβέλης[1230]	όχι	όχι

Πίνακας 43. Έξοδα της Επαρχίας Αθηνών, 1824-1825.

Έξοδα γεγονότα κατά Μάρτιον[1231] [1824]						
γεμεκλίκια					γρόσια	συνολικό ποσό
13.844	Του Σ. Γκούρα					
351	Του Σ. Οδυσσέως					
745	Του Σ. Στάθη Κατζικογιάννη					
						5.154,32
Ταΐνια κονακίων						
Του Κ. Επάρχου					284,13	
Εις το κονάκι του Σ. Οδυσσέως					364,06	
Του Σ. Γκούρα					692,16	
140 οκ. λάδι των στρατιωτών του κάστρου προς 35 οκ. κάθε εβδομάδα					210	
Του Κ. Σοφιανόπουλου					98,04	
Του Πολιτάρχου Παγώνα					171,36	
Των επιστατών					46,20	
						5.154,32+[1.867,75]=7.022,07
						7.022,07
5.567 οκ. σιτάρι ηγορασμένον εις Πειραιά διά του Γιαν. Καντζιλέρη παρ 11 1/2					1.609,20	

χωρίς Μεσάρι έχει να γίνει από το μέρος της εξώπορτας μίαν σπιθαμήν από το Βλεφάρι το Βορεινόν οπού έχει το Σημάδι να πηγαίνη ίσια να κολλά εις το θεμέλιον του κρημνισμένου του υιού του Παναγή, ή και αντικρύ εις την Αγγωνήν του αυτού οσπητίου […]». Η πώληση είχε γίνει ήδη στις 12 Μαρτίου 1823 και καταχωρήθηκε αργότερα από τον Π. Πούλο.

[1227] Ο Δημητράκης Καζάκης (Καζαντζής) υπήρξε προεστός με πολιτική θέση προεπαναστατικά (1819).

[1228] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 115, Αθήνα, 5 Δεκεμβρίου 1830.* Ο Γεώργιος Καζαντζής μαζί με τον αδερφό του Πανούσο αγοράζουν χωράφια με ελαιόδενδρα από τους Καφεζή Μουσταφά Αγά και Χουσεΐνη Μεχμέτ Αγά για 300 γρόσια.

[1229] Υπάρχει ο Νικόλαος Ρούσος νοικοκυραίος με πολιτική θέση.

[1230] Αν πρόκειται για λανθασμένη εγγραφή του επίθετου Κουβέλης τότε έχουμε να κάνουμε με προεστικό επίθετο από το Μενίδι.

[1231] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννη, κατάλογος Α'*, φάκελος 192, *«Έξοδα γεγονότα κατά Μάρτιον [1824]».*

Εις πεζούς και αγώγια	181,20	
Έξοδα διάφορα	250,21	
εις πανί χερήσιον διά την πανδιέραν κάστρου και βαπτικά	30,06	
εις τον φούρναρην κάστρου μίαν οκά λάδι	1,20	
έξοδα εις την θανήν του ριμμένου παιδίου εις Καντζελαρίαν	2,14	
εις Σταύρον Τζούσην και Γεώργ. Πούλον οπού είχαν πάγει εις την καταγραφήν των προβάτων	30	
Εις χρέος πρωτυτερινόν	4.404,04	
		14.618,2
εις τον Σ. Γκούραν διά λογαριασμόν των όσων έχει να λαμβάνη	1.200	
συνολικό ποσό εξόδων Μαρτίου 1824		15.818,18
συνολικό ποσό εξόδων Απριλίου 1824 «εις τον Σ. Γκούραν διά λογαριασμόν της απερασμένης τριμηνίας (Ιανουάριος, Φεβρουάριος, Μάρτιος 1824)»		40.854,20 -25849,15 =29.564,12
συνολικό ποσό εξόδων Μαΐου 1824		14.499,17
συνολικό ποσό εξόδων Ιουνίου 1824 «εις τον Σ. Γκούραν ακόντο του λογαριασμού του ως εις φύλ. 28 [πρόκειται για υπόλοιπο λογαριασμού]»		34.929,24 - 23687,28 ~ 11.241
σύνολο εξόδων της διμηνίας Ιουλίου-Αυγούστου 1824		27.245,27
σύνολο εξόδων Σεπτεμβρίου 1824		25.415,18
σύνολο εξόδων Οκτωβρίου 1824		14.421,04
σύνολο εξόδων Νοεμβρίου 1824		18.147,27
σύνολο εξόδων Δεκεμβρίου 1824		8.566,39
σύνολο εξόδων Ιανουαρίου 1825[1232]		13.214
σύνολο εξόδων Φεβρουαρίου 1825		11.460,2
σύνολο εξόδων Μαρτίου-Απριλίου 1825[1233]		16.390,33
σύνολο εξόδων Μαΐου-Ιουνίου (μέχρι 10 Ιουλίου) 1825[1234]		16.557,02
Έξοδα της Επαρχίας Αθηνών γεγονότα από της α' Μαΐου 1825 μέχρι τη 10 Ιουλίου του ιδίου έτους.		
Διά 1000 ξιστία λάδι οπού επληρώθησαν εις τους κυρίους αγοραστάς του περσινού εισοδήματος οπού δεν εβγήκεν		7.000
Εις δύο ρίζιμα χαρτί και εν κουτί μπολίνια		41
Ιουνίου 4-Μιας σκλαβωμένης γυναικός οπού εβγήκεν από Εύριπον ένα ζευγάρι παπούτζα		3

[1232] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννη Κατάλογος Α',* φάκελος 192, *«Κατάστιχον χαρτώον διαστ. 0,32Χ0,22 εκ φύλλων 15, ων λευκά τα υπ' αριθ. 1, 8-10α, 11β, 12α, 14α, 15β, περιέχον, α) Έξοδα γεγονότα κατά Νοέμβριον (1824) (σ. 1-4), β) Έξοδα γεγονότα κατά Δεκέμβριον (1824) (σ. 5-8), γ) Έξοδα γεγονότα κατά Ιανουάριον (1825) (σ. 9-13), δ) Έξοδα κατά Φεβρουάριον (1825) (σ.14-18)».*

[1233] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννη Κατάλογος Α',* φάκελος 192, *«Λογαριασμός των προσόδων και εξόδων της επατχίας των Αθηνών από τη α' Μαρτίου των 1825 μέχρι τέλη Απριλίου μήνας δύο.(1825) […] Αθήναι τη 25 Μαΐου 1825. Οι Επιστάται Σταύρος Πατούσας, Δημήτριος Σαλωνιτίδης. Ο ανωτέρω λογαριασμός θεωρηθείς και παρά του Επαρχείου επικυρούται».*

[1234] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννη Κατάλογος Α',* φάκελος 192, *«Έξοδα της Επαρχίας Αθηνών γεγονότα από της α' Μαΐου 1825 μέχρι τη 10 Ιουλίου του ιδίου έτους. […] Τη 10η Ιουλίου 1825, Αθήνα. Οι Επιστάται Σταύρος Πατούσας, Δημήτριος Σαλωνιτίδης. Ο ανωτέρω λογαριασμός θεωρηθείς και παρά του Επαρχείου επικυρούται».*

Εις τον Γεώργιον Πούλον και Γιανν. Στάθην οπού επερίλαβαν τα κριθάρια επάνω και αραποσίτι και έστελναν και άλεθαν ημ. 60	180
Διά 484 μπάλλες μαρμαρένιες των κανονίων εις τα μπούρτζια μαστορικά οπού τες έφτειασαν προς 7 παράδες η μία	84,38
Εις αγώγια οπού εστάλθη κριθάρι και αραποσίτι εις τον μύλον πριν έλθη ο φροντιστής	172,35
Εις αγώγια Κολομπίθιζας οπού εκουβαλούσαν ζαϊρέδες εις το ορδί αγώγια 380 προς γρ. 6	2.280
Εις αγώγια οπού ήφεραν το κριθάρι αραποσίτι γαλέτα και αλεύρια από τον Πειραιά εξόν όσων επληρώθησαν με κριθάρι φορτώματα 1520 προς γρ. 1,20	1.900
Εις αγώγια οπού κουβαλούν νερό εις το Κάστρο έως σήμερον	800
Δέκα έξι χιλιάδες πεντακόσιαι πενήντα επτά παράδες δύο	16.557,02

Πίνακας 44. Πρόσωπα που αμείβονται από τις εθνικές προσόδους Αθηνών και το λογαριασμό της Επαρχίας Αθηνών με εντολή του Εθνικού Ταμείου.

Προμηθευτές[1235]-έμποροι ταϊνίων (τροφίμων) Επαρχείου Αθηνών-Πολιτάρχου Αθηνών, τακτικού συντάγματος Αθηνών, φρουρίου Αθηνών 1825-1826.[1236] (23 πρόσωπα) Πρόσωπα που αμείβονται από τις εθνικές προσόδους Αθηνών. (30 πρόσωπα)

α/α	**Όνομα**	**επώνυμο/ πατρώνυμο**	**Είναι προεστός. (υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833.**
1.	Λουκάς	Θηβαίος/Νίκος	ναι	ναι[1237]
2.	Σιδέρης	Ιγκλέσης (Ιγκλέζης)	όχι	όχι
3.	Σωτήριος	Θηβαίος	ναι	ναι (με πολιτική θέση, πίνακας 1 παραρτήματος)

[1235] Ο όρος «προμηθευτής» χρησιμοποιείται στα επίσημα έγγραφα. Ενδεικτικά, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 56*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω τη 26 Αυγούστου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[1236] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 44*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον του Πολέμου προς το της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω τη 2 Μαΐου 1825. Ο Υπουργός του Πολέμου Αδάμ Δούκας».* Δίνεται η εντολή στο Υπουργείο της Οικονομίας για αποπληρωμή των προμηθευτών ταϊνίων σε στρατιώτες του Πολιτάρχου Αθηνών. Το Επαρχείο Αθηνών δηλώνει αδυναμία να ανταποκριθεί στις πληρωμές, στο ό.π., φ.44, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Έξοχον Υπουργείον του Πολέμου. Ο Έπαρχος Αθηνών. […] Εν Ναυπλίω τη α΄ Μαΐου 1825. Ο Έπαρχος Αθηνών Μιχαήλ Σούτζος»: «[…] το Επαρχείον περιέπεσεν εις χρέος ικανόν […] και επειδή αυτών (εννοεί των χρημάτων) στέρησιν του ταμείου δεν ηδυνήθη να λάβει […]».* Πέρα από αυτούς υπήρχε και ο διορισμένος από τη Διοίκηση φροντιστής των Αθηνών Μαργαρίτης Κούταβος, ο οποίος λάμβανε δέκατα από τους ίδιους τους ενοικιαστές των προσόδων Αθηνών για τις ανάγκες της επιμελητείας του ιππικού και του στρατού, στο ό.π., φ. 65, *«Προς το Επαρχείον Αθηνών. […] την 3 Νοεμβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1237] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 365, Αθήνα, 20 Φεβρουαρίου 1831.* Ο Λουκάς Θηβαίος του Νίκου (Νικολάου) αγοράζει από τους επιτρόπους Μεχμέτ Χότζα και Σεΐδ Απτή αγά Παπουτζή εργαστήριο για 500 γρόσια.

4.	Παναγιώτης	Μπαλαμπάνος	όχι	όχι
5.	Δημήτριος	Παπά Αγγελή (Παπαγγελής)	όχι	όχι (ο πατέρας του ήταν ενοικαστής του ελαιώνα)
6.	Δημήτριος	Δήμου (Δήμος, Δήμας)[1238]	ναι	όχι
7.	Φυλαχτός	Γαρδέλης[1239]	όχι	ναι (με πολιτική θέση)
8.	Αλύπιος	Καλογεράς[1240]	ναι	όχι (με πολιτική θέση)
9.	Λάζαρος	Βόγκλης (Βόγλης)[1241]	όχι	όχι
10.	Αντώνιος	Γενίτης/Ιωάννης[1242]	όχι	όχι

[1238] Τα ονόματα των Λουκά και Σωτήριου Θηβαίου, Σιδέρη Ιγγλέζη, Παναγιώτη Μπαλαμπάνου, Δημήτριου Παπαγγελή και Δημήτριου Δήμου αναφέρονται ως πρόσωπα στα οποία χρωστά ο Έπαρχος Σούτζος συνολικό ποσό 1.407,36 γρόσια για υπηρεσίες-προμήθειες που αυτά πρόσφεραν προς το Επαρχείο Αθηνών, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 8, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας. Προς το Εθνικόν Ταμείον. […] Τη 2 Μαΐου 1825. Εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1239] Το Επαρχείο Αθηνών του χρωστά γρόσια 246,55, όπως ενημερώνει το Υπουργείο του Πολέμου, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 44*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον του Πολέμου προς το της Οικονομίας […] τη 13 Μαΐου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός του Πολέμου Αδάμ Δούκας».*

[1240] Ο Αλύπιος Καλογεράς αναφέρεται ως προμηθευτής σιτηρεσίων από τους Επιστάτες των προσεξόδων Αθηνών, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 44*, «[…] τη 2 Μαΐου 1825, Ναύπλιον. Οι επιστάται Σταύρος Πατούσας, Δημήτριος Σαλωνιτίδης».* Στα τέλη Αυγούστου 1825 ο Αλύπιος Καλογεράς διαμαρτύρεται ότι οι ενοικιαστές των προσόδων της Αττικής δεν του εξαργυρώνουν χρεωστική, παρά τις εντολές της Διοίκησης, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 55*, «Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. [...] τη 22 Αυγούστου, εν Ναυπλίω. Ο πατριώτης Αλύπιος Καλογεράς Αθηναίος».* Σε περίπτωση που δεν ικανοποιηθεί ζητά να διοριστεί επιστάτης του ελαιώνος Αθηνών, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 55, *«Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. [...] τη 22 Αυγούστου 1825, εν Ναυπλίω. Ο πατριώτης Αλύπιος Καλογεράς Αθηνέος».* Ο Αλύπιος Καλογεράς ανήκει στις περιπτώσεις των προεστών που ζητούν από τη Διοίκηση το δικαίωμα της στρατολογίας το 1825, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 104, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον του Πολέμου. […] τη 27 Ιουλίου 1825, εν Ναυπλίω. Η επιτροπή των Πολεμικών. Α. Μεταξάς, Αδάμ Δούκας».*

[1241] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 63, «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. [...] Εν Ναυπλίω: τη 22 Οκτωβρίου 1825. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης»* και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 12, «*Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Εθνικόν Ταμείον. […] Τη 27 Οκτωβρίου 1825. Ναύπλιον. Ο Υπουργός Ν. Πονηρόπουλος».* Δίνεται διαταγή να πληρωθεί ο Λάζαρος Βόγκλης (και Βόγλης) το ποσό των 11.900 γροσίων για κριθάρι και βρίζα (βρύζα: η σίκαλη) που πώλησε στο τακτικό σύνταγμα του Φαβιέρου στην Αθήνα για την τροφοδοσία ανθρώπων και αλόγων. Είχε προηγηθεί επιστολή προς τη Διοίκηση του Έπαρχου Αθηνών Ιωάννη Γενοβέλη, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 12, *«Τη 8 Οκτωβρίου 1825. Εν Αθήναις. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης».* Βλέπε και την επιστολή του Φαβιέρου προς τον Έπαρχο που αποστέλλεται την ίδια ημέρα με το σχετικό αίτημα, στο φ. 12, ό.π., *«Ευγενέστατε κύριε Έπαρχε. […] Τη 8 Οκτωβρίου 1825. Ο Συνταγματάρχης Φαβιέρος».* Ο Βόγκλης υπήρξε ο προμηθευτής σε γεννήματα του τακτικού στρατού στην Αθήνα και το 1826, βλέπε Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φ. 152, Το Εκτελεστικό Σώμα προς το Υπουργείο του Πολέμου, Ναύπλιο, 13 Ιανουαρίου 1826.

11.	Δήμας	Κάβουρας (και Καβουράς)[1243]/ Φραντζέσκος	όχι	όχι
12.	Γεώργης	Μπούκλας[1244]	μη Αθηναίος	όχι
13.	Καννέλος	Μπενιζέλος[1245]	ναι	όχι
14.	Νικόλαος	Ρεβίθης[1246]	μη Αθηναίος	όχι
15.	Γεώργιος	Δαλή Αργύρης (Ολύμπιος)[1247] (Το επίθετο Αργύρης ανήκει και σε προεστούς Αθηναίους.)	μη Αθηναίος	όχι
16.	Εμμανουήλ	Ξένος[1248]	μη Αθηναίος (Πάτμιος)	όχι
17.	Γιάννης	Γκούμας[1249]/ Σταμάτης	μη Αθηναίος	όχι
18.	Αθανάσης	Βιλτανιώτης[1250]	όχι	όχι

[1242] Ο Γκούρας αγοράζει σιτάρι αξίας 760 γροσίων από τον Αντώνιο Γενίτη, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 71, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. [...] τη 3 Ιανουαρίου 1826, εν Ναυπλίω. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».*

[1243] Προμηθεύει σιτάρι τον τακτικό στρατό στην Αθήνα μέσω του Έπαρχου Γενοβέλη, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 71, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 8 Ιανουαρίου 1826, Αθήναι. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης».* Ο Γενοβέλης αγοράζει διά του Δημήτριου Σαλωνιτίδη 1.007 και 1/3 οκάδες σιτάρι για 23 παράδες την οκά.

[1244] Προμηθεύει σιτάρι τον τακτικό στρατό στην Αθήνα μέσω του Έπαρχου Γενοβέλη, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 71, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 8 Ιανουαρίου 1826, Αθήναι. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης».* Ο Γενοβέλης αγοράζει διά του Δημήτριου Σαλωνιτίδη 751 και 1/8 οκάδες σιτάρι για 23 παράδες την οκά. Την ποσότητα παραδίδει ο Καννέλος Μπενιζέλος.

[1245] Ό.π.. Βλέπε και ό.π., φάκελος 83, *«Προς το Εθνικόν Ταμείον. […] Εν Ναυπλίω, τη 17 Απριλλίου 1826. Εν απουσία του Υπουργού ο Γεν. Γραμ. Νικόλαος Οικονόμος».* Παράδοση ποσότητας σίτου στις εθνικές αποθήκες.

[1246] Προμηθευτής σιταριού για το τακτικό σύνταγμα Αθηνών το 1826, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 72, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 21 Ιανουαρίου 1826, Αθήναι. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης».* Προμηθεύει 10.627 οκάδες σιτάρι προς 26 παράδες την οκά.

[1247] Προμηθευτής σιταριού για το τακτικό σύνταγμα και το τακτικό ιππικό Αθηνών το 1826, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 80, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 4 Μαρτίου 1826, Αθήναι. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης».* Προμηθεύει 1.607 οκάδες σιτάρι προς 26 παράδες την οκά. Συνολικά λαμβάνει το ποσό των 1.044 γροσίων. Βλέπε πρόσθετα φάκελος 82, ό.π., «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. [...] Εν Ναυπλίω, τη 9 Απριλλίου 1826. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης»* και ό.π., φ. 82, *«Προς την Επιτροπήν της Ανατολικής Ελλάδος. […] τη 13 Απριλλίου 1826, Ναύπλιον. Εν απουσία του Υπουργού ο Γεν. Γραμματεύς Νικόλαος Οικονόμος».*

[1248] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 80, *«Προς το έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 31 Μαρτίου 1826. Ο πατριώτης Ε. Ξένος».* Αναφέρει πως παρέδωσε γεννήματα (καλαμπόκι) αξίας 100.787, 20 γροσίων σε Αθήνα και Ύδρα.

[1249] Προμηθεύει με αλεύρι το στρατηγό Γκούρα για τις ανάγκες του φρουρίου Αθηνών, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 82, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. [...] τη 7 Απριλλίου 1826, εν Ναυπλίω. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης».*

		(Βιλδανιώτης στο Σουρμελή)	(βοσκός)	
19.	Σπύρος	Κουτζού	όχι (βοσκός)	όχι
20.	Κώνστας	Χασιώτης	όχι (βοσκός)	όχι[1251]
21.	Βασίλης	Παπαγιανόπουλος[1252] (Παπαγιάννης στο Σουρμελή)	όχι (προμηθευτής τακτικού Φαβιέρου 1826-1827)	όχι
22.	Αναγνώστης	Τάγαρης[1253] (μαγαζάτορας)	όχι	όχι
23.	Νικολής (Νικόλαος)	Στρέφης (Στέφας, Στέφης στη βάση δεδομένων)[1254]	όχι	ναι
Πρόσωπα που αμείβονται άμεσα από τις προσόδους Αθηνών, την εκποίηση των εθνικών κτημάτων και τον Τελώνη (-ες) Αθηνών (ενοικιαστές των προσόδων του Τελωνείου).[1255]				

[1250] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 194*, «Αποδεικτικόν. […] την 7 Αυγούστου 1826. Ακρόπολις. Οι δημογέροντες Νικόλαος Ζαχαρίτζας, Στάμος Σεραφείμ, Ν. Καρόρης, Σταύρος Βλαχόπουλος, (υπογράφει ως φρούραρχος) Ιωάννης Γκούρας».*

[1251] Υπάρχει ο Κωνσταντής Χασιώτης του Νικολάου που αγοράζει μέσα στην Επανάσταση, στο *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 60, Αθήνα, 31 Μαρτίου 1824.* Θεωρούμε πως δεν ταυτίζονται με τον Κωνστή Χασιώτη, βοσκό.

[1252] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 196, *«Προς την σεβαστήν Κυβέρνησιν. […] τη 30 Μαΐου 1827, εν Πόρω. Ο ευπειθής πολίτης Βασίλης Παπαγιανόπουλος».* Προμηθεύει κάπες και σιτάρι τον Φαβιέρο στην Αθήνα.

[1253] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 48, *«Προς το Εθνικόν Ταμείον. […], τη 25 Αυγούστου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Ζητείται η καταβολή από τον Τελώνη Αθηνών στον Γεώργιο Αινιάν του ποσού των 3.710,5 γροσίων, ως ποσού οφειλόμενου από τη Διοίκηση. Για το ίδιο θέμα βλέπε και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 10, *«Προς τον ενοικιαστή του τελωνίου Αθηνών. […] Ναύπλιον, τη 25 Αυγούστου 1825. Η Επιτροπή Γ. Μ. Αντωνόπουλος, Αναγνώστης Μοναρχίδης, Γ. Σπηλιόπουλος».*

[1254] Ο Νικολής Στρέφης Αθηναίος προμηθεύει τον Φροντιστή Αθηνών Ιωάννη Σβορώνο με σιτάρι με χρήματα που του προκαταβάλουν «Αθηναίοι», Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 7, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Εθνικόν Ταμείον. […] Τη 30 Απριλλίου 1825. Ναύπλιον. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Στα έξοδα του προμηθευτή Νικόλαου Στρέφη υπολογίζονταν και τα υψηλά αλεστικά έξοδα και αγώγια, συνήθως έξοδα αλόγων, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 10*, «Εν Ναυπλίω, τη 2 Απριλίου 1825. Ο Παραστάτης Αθηνών Χατζή Ζαχαρίτζας»*: 2.000 κοίλα σιτάρι προς 16 παράδες η οκά, σύνολο 800 γρόσια, 678 γρόσια από αλεστικά και 470 των αλόγων για αγώγια, σύνολο 1.948 γρόσια. Βλέπε και ό.π., φ. 10, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβ. Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 8 Απριλίου 1825. Ο Υπουργός του Πολέμου Αδάμ Δούκας».*

[1255] Υπήρχαν και έμμεσες προφανώς πληρωμές που δίνονταν από το Εθνικό Ταμείο μέσω συγκεκριμένων προσόδων της Επαρχίας Αθηνών. Για παράδειγμα, αναφέρεται πως ο ενιαύσιος μισθός των δημογερόντων καλυπτόταν σε ένα μέρος του σε μετρητά από το λογαριασμό των βοσκημάτων των προβάτων, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 58, *«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 15 Σεπτεμβρίου 1825. Ναύπλιον. Οι επιστάται των Αθηνών Δημήτριος Σαλωνιτίδης και Σταύρος Πατούσας».* Η κεντρική Διοίκηση στα τέλη του 1825 κάνει αναφορά σε «τελώνας Αθηνών», αναφερόμενη προφανώς στον Εμμανουήλ Γαρουφαλιά και τον Ιωάννη Μπουζάκη, τους από κοινού ενοικιαστές του Τελωνείου Αθηνών. Ο Γαρουφαλιάς είχε τα 2/5 και ο Μπουζάκης τα 3/5 των εσόδων του Τελωνείου. Αντίστοιχα θα επωμίζονταν τα οικονομικά βάρη της ενοικίασης απέναντι στο Εθνικό Ταμείο και τη Διοίκηση. Ζητείται μάλιστα από αυτούς να καταβάλλουν 4.587 γρόσια στους πρώην τελώνες Αθηνών για το χρονικό διάστημα από 1η Μαρτίου έως 14 Απριλίου 1825. Τα χρήματα αυτά θα υπολογίζονταν ως μέρος της β΄ δόσης του ενοικίου των νέων Τελώνων. Προφανώς πρόκειται για τη διαμάχη γύρω από το Τελωνείο Αθηνών. Ως παλιοί τελώνες αναφέρονται αυτοί της περιόδου πριν τη δημοπρασία του Φεβρουαρίου 1825, οι οποίοι και

1.	Γεώργιος	Χατζή Σίμου[1256] (Χατζή Σύμος)	όχι	όχι (με πολιτική θέση)
2.	Γεώργιος	Δασκαλόπουλος[1257]	μη Αθηναίος	όχι
3.	Αθανάσιος	Οικονόμου[1258]	όχι	όχι
4.	Γεώργιος	Αινιάν[1259] (1788 - 9 Ιανουαρίου 1848)	μη Αθηναίος (Πατρατζίκι), πρώην αρεοπαγίτης.	όχι
5.	Σταματέλλος (Σταματέλος)	Βρυζάκης[1260]/ Νικολάκης (Βριζάκης)	όχι	όχι
6.	Νικόλαος	Βρυζάκης[1261]	όχι	όχι
7.	Δημήτριος	Βιτάλης (1824)[1262]	όχι	όχι

δεν ήθελαν να εγκαταλείψουν το τελωνείο, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 13, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Εθνικόν Ταμείον. […] τη 28 Οκτωβρίου 1825. Ναύπλιο. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1256] Ζητά την εξαργύρωση συναλλαγματικής από τον ενοικιαστή του τελωνείου Αθηνών Ιωάννη Μπουσάκη για υπηρεσίες προς τη Διοίκηση, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 54, «*«Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας. […] εν Ναυπλίω τη 13 Αυγούστου 1825. Ο Πατριώτης Γεώργιος Σίμου»* και ό.π., *Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 10, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας. Προς το Εθνικόν Ταμείον. […] τη 24 Αυγούστου 1825: Ναύπλιον. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος»*: Το ύψος της συναλλαγματικής ήταν 2.172, 20 γρόσια.

[1257] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 54, «*«Προς το Εθνικόν Ταμείον. […] Ναύπλιον, τη 13 Αυγούστου 1825. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1258] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 55, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. [...] τη 24 Αυγούστου 1825, Ναύπλιον. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».* Το Εκτελεστικό Σώμα ζητά να καταβληθούν στον Οικονόμου 2.000 γρόσια από τις προσόδους της Αθήνας.

[1259] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 6, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Εθνικόν Ταμείον. […] τη 25 Αυγούστου 1825: Ναύπλιον. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος» και* Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 55, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. Εν Ναυπλίω, τη 25 Αυγούστου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».* Ο Γεώργιος Αινιάν θα έπαιρνε ως εξόφληση το ποσό των 3.710 γροσίων από τον Τελώνη Αθηνών, χωρίς τόκους και διαφορά νομισμάτων, για υπηρεσίες που προσέφερε ως μέλος του Αρείου Πάγου. Η εντολή της Διοίκησης ήταν να γίνει η εξόφληση των αρεοπαγιτών, όπως για παράδειγμα του Δρόσου Μανσόλα, από τις εθνικές προσόδους, βλέπε Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 6, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβ. Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 4 Απριλλίου 1825: Εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1260] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 56, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 28 Αυγούστου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».* Ζητείται από τη Διοίκηση να πληρωθεί 1.312 γρόσια ο Σταματέλος Βρυζάκης από τον Τελώνη Αθηνών. Ο Σταματέλος ήταν υιός του Νικολάκη Βρυζάκη. Επίσης, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 11, *«Προς τους ενοικιαστάς των προσόδων Αθηνών. […] Ναύπλιον, τη 6 Σεπτεμβρίου 1825. Η Επιτροπή. Γ. Μ. Αντωνόπουλος, Αναγνώστης Μοναρχίδης».* Ζητείται να του καταβάλλουν 3.712 γρόσια από τα οφειλόμενα στο Εθνικό Ταμείο χρήματα των προσόδων Αθηνών. Βλέπε και ό.π., Γ.Α.Κ., *Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 115, *«Προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 28 Αυγούστου 1825. Ο Πρόεδρος».*

[1261] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 56, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 28 Αυγούστου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».* Ζητείται από τη Διοίκηση να πληρωθεί ο Νικόλαος Βρυζάκης γρόσια 2.400 από τον Τελώνη Αθηνών.

8.	Σταύρος	Γρίβας[1263]	όχι	όχι
9.	Δημήτριος	Βύας[1264] (Γενικός Γραμματέας Επαρχείου Αθηνών)	μη Αθηναίος	όχι
10.	Αντώνιος	Γεωργαντάς	όχι (γραμματικός Γκούρα)	όχι
11.	Ιωάννης	Γκούρας[1265]	όχι	όχι

[1262] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 58, *«Το εθνικόν λάδι εις δέκατον της Επαρχίας Αθηνών του έτους 1824. […] Αθήναι, 17 Ιουλίου 1825. Οι Δημογέροντες Αθηνών Συμεών Μαρμαροτούρης, Σπυρίδων Πατούσας, Στάμος Σεραφειμίδης, Μιχαήλ Βουζίκης»*

[1263] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 61, *«Σημείωσις των όσων επήρεν η Επιτροπή του Ταμείου προς τους ενοικιαστάς των προσόδων της επαρχίας Αθηνών εις λογαριασμόν της δευτέρας δόσεως […] τη 3 Οκτωβρίου 1825. Ο Γενικός Γραμματεύς Ιωάννης Βιζούλας».* Ο Βιζούλας ήταν Γραμματέας της Επιτροπής του Εθνικού Ταμείου που αποτελούνταν από τους Μ. Αντωνόπουλο, Αναγνώστη Μοναρχίδη και Γ. Σπηλιόπουλο. Ο Γρίβας, ο Καλογεράς, ο Βύας αμείφθηκαν από τη β΄ δόση ως επιστάτες προσεξόδων της Αθήνας.

[1264] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 71, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το ΕθνικόνΤαμείον προς τους ενοικιαστάς των δημοσίων προσόδων της επαρχίας Αθηνών. […] Ναύπλιον, τη 12 Αυγούστου 1825. Η Επιτροπή Γ. Μ. Αντωνόπουλος, Αναγνώστης Μοναρχίδης, Γ. Παπά Ηλιόπουλος».* Διαταγή για καταβολή 810 γροσίων στον Δημήτριο Βύα από τη β΄ δόση του ενοικίου των εθνικών προσόδων Αθηνών. Βλέπε και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 3, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Εθνικόν Ταμείον. […] 11 Μαρτίου 1825, Ναύλιον. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Δίνεται εντολή να πληρωθεί από τις εθνικές προσόδους Αθηνών ο Δημήτριος Βύας 465 γρόσια για μία περίοδο 3,5 μηνών το 1824 που χρημάτισε Γραμματέας Ξηρόμερου.

[1265] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 59, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας.[…] εν Ναυπλίω τη 21 Σεπτεμβρίου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».* Σε άλλο έγγραφο ο Γκούρας πιστώνεται με 15.486 γρόσια για έξοδα του φρουρίου Αθηνών, της εκστρατείας του στα Σάλωνα και της οικογένειάς του για σιτηρέσιά της, στο ό.π., φ. 60, «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 22 Σεπτεμβρίου 1825. Ο Πρόεδρος Γεώργιος Κουντουριώτης».* Ήδη, όπως έχουμε αναφέρει, ο Ιωάννης Γκούρας έχει πιστωθεί το εθνικό λάδι Αθηνών για τη χρηματοδότησή του με απόφαση της Διοίκησης. Μάλιστα οι απεσταλμένοι της Διοίκησης στην Αθήνα ως εκτιμητές του εθνικού ελαιώνα Νικολής Σπηλιοτάκης (Σπηλιωτάκης) και Ευστράτιος Χριστοφής διατάσσονται με το τέλος της δημοπρασίας *«να ειδοποιήσετε ευθύς το Υπουργείον χωρίς αργοπορίαν διά να γένη σκέψις και απόφασις περί της πωλήσεως του ελαίου· καθότι όσα εκ του εισοδήματος τούτου προσπορισθή χρήματα θέλη δοθώσιν εις λογαριασμόν των όσων ο Στρατηγός Ιωάν. Γκούρας και ο γραμματικός αυτού Αντώνιος Γεωργαντάς έχουν να λαμβάνουν διά διαταγών»*, στο ό.π., φ. 60, *«Προς το Επαρχείον και επιστάτας της επαρχίας Αθηνών και προς τους κυρίους Νικολή Σπηλιοτάκην και Ευ. Χριστοφήν. […] τη 23 Σεπτεμβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός (της Οικονομίας) Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Όμως, ακολουθείται η νόμιμη διαδικασία, δηλαδή, η εκτέλεση της πληρωμής από το Εθνικό Ταμείο, στο ό.π., φ. 60, *«Προς το Εθνικό Ταμείον. […] τη 23 Σεπτεμβρίου 1825, Ναύπλιον. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Βλέπε και ό.π., φ. 82, *«Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 13 Απριλλίου 1826. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης».* Δίνεται έγκριση για να λάβει ο Γκούρας 40.000 γρόσια από τις προσόδους των Αθηνών «διά του Εθνικού Ταμείου» για μισθούς της φρουράς Αθηνών. Ο Γκούρας ως φρούραρχος αγοράζει στις 11 Μαρτίου 1825 από τους Κωνσταντίνο Παππά Γεωργίου και Γεώργιο Ιω. Φροσύνη σίτο και κριθάρι συνολικής αξίας 4.100 *γροσίων* για τους στρατιώτες της Ακρόπολης. Ως προμηθευτή στην περίπτωση αυτή θεωρούμε τον στρατηγό (έμμεσος προμηθευτής), ο οποίος και θα πληρωθεί από τη Διοίκηση για τις σχετικές δαπάνες, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φ. 5, *«Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 21 Μαρτίου 1825. Ο Υπουργός του Πολέμου Αδάμ Δούκας»* και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 76, *«Προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 23 Μαρτίου 1825. Ναύπλιον. Ο Αντιπρέδρος».* Επίσης, ο Νικόλαος Λουμάκης Ψαρριανός εφοδιάζει την Ακρόπολη στα τέλη Ιουλίου - αρχές Αυγούστου 1825 με 2.226 οκάδες μπάλλες (κανονιών-«σφαιρών») συνολικής αξίας 502,26 γροσίων, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 10, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβ. Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 5 Αυγούστου 1825*.

12.	Σπύρος (Σπυρίδων)	Καλογεράς[1266] (Καλογερόπουλος)	ναι (πρώην Έπαρχος Θηβών)	ναι (πολιτική θέση)
13.	Μιχαήλ	Τουρναβίτης[1267] (Τυρναβίτης)	ναι	όχι (με πολιτική θέση)
14.	Ανάργυρος	Πετράκης	όχι	όχι (με πολιτική θέση)
15.	Δημήτριος	Χρηστίδης[1268] (1799 - 8 Ιανουαρίου 1877)	μη Αθηναίος	όχι
16.	Αναστάσιος	Λοιδωρίκης/ Αναγνώστης[1269]	όχι (επιστάτης εθνικού πανδοχείου)	ναι
17.	Δημήτριος	Σκούρας[1270]	όχι (οπλαρχηγός)	όχι
18.	Γεράσιμος	Φωκάς[1271]	μη Αθηναίος (Επτανήσιος)	όχι

Η Επιτροπή των Πολεμικών Α. Μεταξάς, Αδάμ Δούκας». Ο Λουμάκης είναι μεν προμηθευτής, όμως, θεωρούμε τον Φρούραρχο Γκούρα και στην περίπτωση αυτή ως τον κύριο προμηθευτή του φρουρίου της Ακρόπολης διαμέσου της κεντρικής Διοίκησης. Η πληρωμή του Λουμάκη γίνεται από το Εθνικό Ταμείο, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 10, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Εθνικόν Ταμείον. […] τη 10 Αυγούστου 1825 εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1266] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 62, *«Προς το Εθνικόν Ταμείον. […] Ναύπλιον, τη 10 Οκτωβρίου 1825. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Ζητείται η καταβολή 2.805 γροσίων από τους ενοικιαστές των προσόδων Αθηνών στον πρώην Έπαρχο Θηβών Σπυρίδωνα Καλογερά. Βλέπε και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 12, *«Το Εθνικόν Ταμείον. Προς τους ενοικιαστάς των προσόδων της Επαρχίας Αθηνών. […] Εν Ναυπλίω, τη 11 Οκτωβρίου 1825. Η Επιτροπή. Γ. Μ. Αντωνόπουλος, Αναγνώστης Μοναρχίδης, Γ. Σπηλιόπουλος».*

[1267] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 64, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Υπουργείον της Οικονομίας το Εθνικόν Ταμείον. […] τη 27 Οκτωβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Η Επιτροπή Γ. Μ. Αντωνόπουλος, Αναγνώστης Μοναρχίδης, Γ. Σπηλιόπουλος».* Δίνεται η εντολή να πληρωθεί η επιτροπή του Κριτηρίου Αθηνών γρόσια 3.840 από χρήματα που «περιστατικώς» βρέθηκαν στα χέρια των Δημογερόντων και ανήκουν στους ενοικιαστές των προσόδων Αθηνών. Βλέπε και ό.π., φ. 64, *«Προς το Εθνικόν Ταμείον. […] Εν Αθήναις τη 26 Οκτωβρίου 1825. Η Επιτροπή του Κριτηρίου Αθηνών Ν. Τυρναβίτης, Ανάργυρος Πετράκης».*

[1268] Δίνεται διαταγή να πληρωθούν από τις εθνικές προσόδους Αθηνών 1.000 γρόσια στο Χρηστίδη, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 64, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας προς τον Έπαρχον και επιστάτας των προσοδεξόδων της επαρχίας Αθηνών. […] Εν Ναυπλίω, τη 31 Οκτωβρίου (1824)* (λανθασμένη ημερομηνία στο έγγραφο: 1825*). Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1269] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 48, *«Προς το Εθνικόν Ταμείον. […], τη 31 Οκτωβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Διατάσσει να δοθούν γρόσια 3.380 στον επιστάτη του εθνικού πανδοχείου «του Μουφτή».

[1270] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 65, *«Προς το Σεβαστό Εκτελ. Σώμα. […] τη 7 Νοεμβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Ζητείται να καταβληθούν στον οπλαρχηγό 1.300 γρόσια για σιτηρέσια από τους ενοικιαστές των προσόδων Αθηνών. Βλέπε και ό.π., φ. 66, «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 15 Νοεμβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης».*

[1271] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 66, «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 15 Νοεμβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης».* Δίνεται εντολή να πληρωθούν 2.051 γρόσια στο στρατηγό Γεράσιμο Φωκά από τη β' δόση των ενοικιαστών των προσόδων Αθηνών. Το δεύτερο έτος

			(στρατηγός) (Το επίθετο Φωκάς αναφέρεται στο Σουρμελή.)	
19.	Γεώργιος	Λιδωρίκης (Λοιδωρίκης)[1272]	όχι (Πολιτάρχης Αθηνών)	όχι
20.	Ιωάννης	Γενοβέλης[1273]	μη Αθηναίος (Έπαρχος Αθηνών) (Προεστός από την Πρέβεζα)	όχι (πολιτική θέση)
21.	Σταύρος	Πατούσας[1274]	ναι (επιστάτης των εθνικών προσόδων)	όχι (με πολιτική θέση)
22.	Δημήτριος	Σαλωνιτίδης[1275]	όχι	όχι

της Επανάστασης (1822) συμμετείχαν Κεφαλονίτες υπό το Γεράσιμο Φωκά στην πολιορκία της Ακρόπολης Αθηνών. Μετά την πτώση της Ακρόπολης ο Γεράσιμος Φωκάς ζητά από την Αντικυβερνητική Επιτροπή να πληρωθεί τους μισθούς του τους μήνες που ήταν έγκλειστος στην Ακρόπολη, αλλά και τους μισθούς των στρατιωτών του, επικαλούμενος την υπόσχεση τιμής που του είχε δώσει ο Γκούρας, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο του Πολέμου,* φάκελος 197, *«Προς τη σεβαστήν Αντικυβερνητικήν Επιτροπήν. […] τη 2 Ιουνίου 1827, εν Πόρρω. Ο πατριώτης Γεράσιμος Φωκάς».* Η Αντικυβερνητική Επιτροπή ενέκρινε το αίτημά του, ζητώντας από τον Κ. Μαμούρη να πληρώσει τους ζητούμενους μισθούς, στο ό.π., φ. 197, *«[…] τη 4 Ιουνίου 1827, εν Πόρω. Η Αντικυβερνητική Επιτροπή Γεώργιος Μαυρομιχάλης, Ιωαννούλης Νάκος».*

[1272] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 67, *«Προσωρινή Διοίκηση της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 29 Οκτωβρίου 1825. Η Επιτροπή των Πολεμικών Α. Μεταξάς, Α. Δούκας»,* ό.π., φ. 67, *«Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. […] τη 26 Νοεμβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος»* και ό.π., φ. 67, «*Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εκτελεστικόν Σώμα προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] τη 15 Νοεμβρίου 1825, εν Ναυπλίω. Ο Αντιπρόεδρος Γκίκας Μπότασης».*

[1273] Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης ζητά από τη Διοίκηση μέρος των ξεστίων του εθνικού ελαίου Αθηνών (από τα 18.421 ξεστία ζητά 600 ξεστία) για την πληρωμή των υπαλλήλων του Επαρχείου, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 67, *«Προσωρινή Διοίκηση της Ελλάδος. Προς το Έξοχον Υπουργείον της Οικονομίας το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 27 Νοεμβρίου 1825, εν Αθήναις. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης»* και ό.π., φ. 67, *«Προς τους δημοπράτας των δημοσίων προσόδων του ελαιώνος Αθηνών. […] τη 28 Νοεμβρίου 1825. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Ο Υπουργός δίνει απευθείας διαταγή στους δημοπράτες του ελαιώνα Αθηνών για την πληρωμή του Πολιτάρχη Αθηνών Γεωργίου Λιδωρίκη. Ο Γενοβέλης θα παραθέσει αργότερα σε επιστολή του προς το Εκτελεστικό Σώμα τα έξοδα του Επαρχείου για αγορές σιταριού, κριθαριού και ταϊνίων για το τακτικό και τη φρουρά της Ακρόπολης, στο ό.π., φ. 71, «*Προσωρινή Διοίκηση της Ελλάδος. Προς το σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Επαρχείον Αθηνών. […] τη 9 Ιανουαρίου 1826, εν Αθήναις. Ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης».* Στην επιστολή επισυνάπτεται λογαριασμός για αγορές σε «διάφορες εποχές». Οι συνολικές αγορές των διαφόρων ειδών έφτασαν τις 29.527 οκάδες. 3.600 οκάδες κριθαριού, 2.417 σιτάρι που πήρε ο Κατζικογιάννης, 8.010 οκάδες σιτάρι από το λιμάνι του Πειραιά, 6.500 οκάδες σιτάρι από Υδραίους και Ψαριανούς στον Πειραιά, 9.000 οκάδες κριθάρι που «έρριξε» στα εργαστήρια (εννοεί μάλλον τους φούρνους) της πόλης. Τον παραπάνω λογαριασμό ακολουθεί «ο λογαριασμός του Επάρχου, τη 20 Δεκεμβρίου 1825, εν Αθήναις, Ο Έπαρχος Ιωάννης Γενοβέλης. Ιωάννης Μακρυμούρης και συντροφία». Εκεί αποτυπώνονται έξοδα του Επάρχου ύψους 13.000,10 γροσίων. Το ποσό αφορά το διάστημα ενός μηνός περίπου, από 20 Νοεμβρίου έως 20 Δεκεμβρίου 1825. Τα 421 ξυστία εθνικού λαδιού που ζητά ο Γενοβέλης δε επαρκούν ούτε για την κάλυψη του 1/4 των παραπάνω εξόδων.

[1274] Οι επιστάτες των προσεξόδων Αθηνών ζητήθηκε να πληρωθούν από τη β΄ δόση των προσόδων της Επαρχίας Αθηνών, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 71*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εθνικόν Ταμείον. […] Ναύπλιον, τη 6 Μαΐου 1825. Η Επιτροπή Γ. Μ. Αντωνόπουλος, Αναγνώστης Μοναρχίδης, Γ. Παπά Ηλιόπουλος».* Βλέπε και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 85, *«Το Εκτελεστικόν Σώμα. […] Εν Ναυπλίω, τη 2 Μαΐου 1825. Ο Αντιπρόεδρος».*

			(επιστάτης των εθνικών προσόδων)	(με πολιτική θέση)
23.	Μαργαρίτης	Κούταβος[1276]	μη Αθηναίος	όχι
24.	Αλύπιος (επαναλαμβάνεται στον πίνακα.)	Καλογεράς[1277]	ναι	όχι (πολιτική θέση)
25.	Ευστάθιος	Σπυρίδων/ Γεώργιος[1278]	όχι	όχι
26.	Στάθης	Κατζικογιάννης[1279] (από Κακοσάλεσι)	όχι	όχι
27.	Νικόλαος	Μπούφης (Μπούκης) (Γενικός Επιθεωρητής Ανατολικής Ελλάδος και φροντιστής του στρατοπέδου Αθηνών, 1824-1825)[1280]	ναι	όχι

[1275] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 71, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εθνικόν Ταμείον προς τους ενοικιαστάς των εθνικών προσόδων Αθηνών. […] Ναύπλιον, τη 12 Αυγούστου 1825. Η Επιτροπή Γ. Μ. Αντωνόπουλος, Αναγνώστης Μοναρχίδης, Γ. Παπά Ηλιόπουλος».* Δίνεται εντολή στους ενοικιαστές των προσόδων να καταβάλλουν 2.400 γρόσια χρεωστούμενα της α΄ δόσης στους επιστάτες της Επαρχίας Αθηνών. Επιστάτες των προσοδεξόδων ήταν ο Σταύρος Πατούσας και ο Δημήτριος Σαλωνιτίδης. Βλέπε και Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 8, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβ. Εκτελεστικόν Σώμα. Το Υπουργείον της Οικονομίας. […]* Τη α΄ Μαΐου 1825, εν Ναυπλίω. *Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1276] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 71*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Η προσωρινώς διευθύνουσαν τα κατά την Ανατολικήν Ελλάδα επιτροπή προς τους ενοικιαστάς των εθνικών προσόδων της Επαρχίας Αθηνών. […] τη 4 Ιουλίου 1825, εν Μεγάροις. Η Επιτροπή Νικολάκης Κ. Γκίκα, Αλέξιος Λουκόπουλος, Χαράλαμπος Παπά Πολίτης».*

[1277] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 71*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εθνικόν Ταμείον προς τους ενοικιαστάς των δημοσίων προσόδωνΑθηνών. […] Ναύπλιον, τη 13 Αυγούστου 1825. Η Επιτροπή Γ. Μ. Αντωνόπουλος, Αναγνώστης Μοναρχίδης, Γ. Παπά Ηλιόπουλος».* Διαταγή για καταβολή 400 γροσίων από τη β΄ δόση του ενοικίου των εθνικών προσόδων Αθηνών. Ο Αλύπιος Καλογεράς εμφανίζεται ως προμηθευτής και ως χιλίαρχος. Βλέπε, Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 8, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας. Προς το Εθνικόν Ταμείον. […] Τη 9 Μαΐου 1825. Εν Ναυπλίω. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».*

[1278] Δόθηκε ανεκτέλεστη ως το 1826 εντολή για πληρωμή 3.000 γροσίων ως εξαμηνιαίου βουλευτικού μισθού του από την εκποίηση των εθνικών κτημάτων Αθηνών, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 75*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας. […] εν Ναυπλίω τη 28 Οκτωβρίου 1824. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος».* Ο Σπυρίδωνος διαμαρτύρεται στη Διοίκηση για τη μη πληρωμή του, στο ό.π., φ. 75, *«Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα. […] τη 23 Φεβρουαρίου 1826, εν Ναυπλίω. Ο ευπειθής πατριώτης Ευστράτιος Σπυρίδωνος».*

[1279] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 3, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα το Υπουργείον του Πολέμου. […] Εν Ναυπλίω, τη 11 Μαρτίου 1825. Ο Υπουργός του Πολέμου Αδάμ Δούκας».* Ο Στάθης Κατσικογιάννης έλαβε 10.403:32 γρόσια από τις εθνικές προσόδους Αθηνών μέσω του Εθνικού Ταμείου και ό.π., φάκελος 14, «Προς τους ενοικιαστάς των εθν. Προσόδων Αθηνών. […] Ναύπλιον, τη 12 Νοεμβρίου 1825. Η Επιτροπή Γ. Μ. Αντωνόπουλος, Αναγνώστις Μοναρχίδης, Γ. Σπηλιόπουλος». Δίνεται διαταγή να καταβληθούν στον στρατηγό 15.000 γρόσια από τη β΄ δόση των εθνικών προσόδων Αθηνών.

[1280] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 4, *«Το Υπουργείον της Οικονομίας προς το Εθνικόν Ταμείον. […] 23 Μαρτίου 1825. Ναύπλιον. Ο Υπουργός Νικόλαος Πονηρόπουλος»* και ό.π.,

28.	Αθανάσιος	Μαρκέλλος[1281]	μη Αθηναίος (Αίγινα)	όχι
29.	Διονύσιος	Αθανασόπουλος[1282]	μη Αθηναίος	όχι
30.	Γεώργιος	Κίτζος[1283]	μη Αθηναίος/ στρατηγός	όχι

Πίνακας 45.
Συνάφι κτιστών, 1825[1284]

α/α	**Όνομα**	**επώνυμο**	**Είναι προεστός.** **(υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833.**
1.	Αντρίκος	Πινής (Πίνης, Σίνης)[1285]	όχι	όχι
2.	Γιωργάκης	Κουρελιάς (Κουρελιάς και στο Σουρμελή)	όχι	όχι
3.	[χωρίς όνομα στην πηγή]	Κωνσταντουλάκης (Κωνστατιλάκης στο Σουρμελή)	όχι	όχι

φάκελος 11, *«Προς τον ενοικιαστήν του τελωνείου Αθηνών. […] Ναύπλιο, τη α΄ Σεπτεμβρίου 1825. Η Επιτροπή, Γ. Μ. Αντωνόπουλος, Αναγνώστης Μοναρχίδης, Γ. Σπηλιόπουλος».*

[1281] Ο Αθανάσιος Μαρκέλλος με καταγωγή από την Αίγινα υπήρξε φροντιστής του στρατοπέδου των Δερβενίων μέχρι τον Απρίλιο του 1825 και διέμενε στα Μέγαρα. Η Διοίκηση ζήτησε από τους ενοικιαστές των προσόδων της Επαρχίας Αθηνών την καταβολή 4.000 γροσίων στον πρώην φροντιστή, προφανώς για χρωστούμενους μισθού και για πράγματα που ο ίδιος είχε προμηθεύσει το στρατόπεδο. Οι ενοικιαστές αρνήθηκαν την καταβολή και η Διοίκηση αναζήτησε την εξεύρεση των χρημάτων αυτών από τον Τελώνη Αθηνών, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 7, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον της Οικονομίας. Προς το Εθνικόν Ταμείον. […] Τη 20 Αυγούστου 1825. Ναύπλιον. Ο Υπουργός της Οικονομίας Νικόλαος Πονηρόπουλος»* και ό.π., φάκελος 10*, «Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εθνικόν Ταμείον προς τον ενοικιαστήν του Τελωνίου Αθηνών. […] Ναύπλιον, τη 22 Αυγούστου 1825. Η Επιτροπή, Γ. Μ. Αντωνόπουλος, Αναγνώστης Μοναρχίδης, Γ. Σπηλιόπουλος».* Από φροντιστής του στρατοπέδου των Δερβενίων ο Αθανάσιος Μαρκέλλος διορίζεται Γενικός Γραμματέας της Επαρχίας Δερβενοχωρίων την περίοδο που Έπαρχος Δερβενοχωρίων ήταν ο Νικόλαος Νάκης και Πολιτάρχης ο Ιωάννης Στρίγγος, στο Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 10, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Υπουργείον των Εσωτερικών. Προς το Σ. Εκτελεστικόν Σώμα. […] Τη α΄Αυγούστου 1825. Εν ελλείψει Υπουργού. Ο Γεν. Γραμματεύς Γεώργιος Γλαράκης».*Ο αδερφός του Αντώνιος Μαρκέλλος ήταν Γενικός Γραμματέας της Επαρχίας Δερβενοχορίων το 1825.

[1282] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εθνικό Ταμείο,* φάκελος 11, *«Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος. Το Εθνικόν Ταμείον. Προς τους ενοικιαστάς των προσόδων Αθηνών. […] Ναύπλιον, τη 4 Σεπτεμβρίου 1825. Η Επιτροπή. Γ. Μ. Αντωνόπουλος, Αναγνώστης Μοναρχίδης, Γ. Σπηλιόπουλος».* Σημειώνουμε πως οι ενοικιαστές των προσόδων Αθηνών είχαν ήδη εκφράσει τη διαμαρτυρία τους για τις πληρωμές που ζητούσε η Διοίκηση τον Αύγουστο του 1825.

[1283] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Εκτελεστικόν Σώμα,* φάκελος 68, *«Προς το Υπουργείον της Οικονομίας. […] Εν Ναυπλίω, τη 6 Μαρτίου 1825 . Ο Πρόεδρος».* Δίνεται διαταγή να λάβει ο στρατηγός Κίτζος 14.097 γρόσια από τις «εκποιήσεις Αθηνών».

[1284] Γ.Α.Κ., *Βλαχογιάννης, Κατάλογος Α΄*, φάκελος 192, *«Εν Αθήναις τη 16 Ιανουαρίου 1825».* Την αναφορά θεωρούν οι Δημογέροντες Αθηνών στις 24 Μαρτίου 1825. Πρόκειται για αναφορά των μαστόρων της τάπιας του φρουρίου για το ατύχημα από πτώση πέτρας του μάστορα Νικόλαου Αυλωνίτη, ο οποίος άφησε πίσω τη γυναίκα του και πέντε παιδιά. Η αναφορά μάλλον απευθύνεται στον Έπαρχο Αθηνών και μεταβιβάζεται από τους ίδιους τους Δημογέροντες για τη φροντίδα της οικογένειας του θανόντα Αυλωνίτη. Οι κτίστες χρησιμοποιούν τον όρο «συνάφι».

[1285] Υπάρχει ο Αναγνώστης Πίνης, αγοραστής με πολιτική θέση.

4.	Νικολός (Νικόλαος)	Βαθύς (Βάθυς, Βάθης, Βαθής)[1286]	όχι (πρωτομάστορας Αθηνών)	όχι (με πολιτική θέση)
5.	Σιδέρης	Κούκος	όχι	όχι
6.	Νικολής	Κροκίδας[1287]	όχι	όχι
7.	Αργυρός	Κούτουλας	όχι	όχι
8.	Γιωργάκης	Μαρίνης[1288]	όχι	όχι
9.	Αναγνώστης	Σκαρβούλης[1289]	όχι	όχι
10.	Μίμης	Σταμάτης[1290]	όχι	όχι
11.	Νικολής	Αυλωνίτης (θανών)	όχι	όχι (ιδιοκτήτης-πλησίον)[1291]
12.	Νικόλαος	Κούκος	όχι	όχι
13.	Μιχαήλ	Μάνας	όχι (πρωτομάστορας της Ευρίπου)	όχι
	Δημήτρης (Μήτρος)	Σίμου (Σύρμος στο Σουρμελή και στη βάση δεδομένων)	όχι (υπογράφει για τον πρωτομάστορα της Ευρίπου.)	ναι[1292]
	Αθανάσιος	Σταματάκης	ναι (υπογράφει για τον πρωτομάστορα Αθηνών.)	ναι[1293]

Πίνακας 46. Κατανομή του εράνου του 1826 στην Επαρχία Αθηνών.[1294]

α/α	**Όνομα**	**Επώνυμο/ιδιότητα**	**ποσό εράνου**	**Είναι προεστός. (υπάρχει το**	**Αγοραστές 1821-1833.**

[1286] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος 81, *«Προς το έξοχον Επαρχείον Αθηνών. […] τη 19 Οκτωβρίου, Αθήναι. Ο πατριώτης διά τον πρωτομάστορα Νικόλαον Βάθη, μη ηξέροντας να γράψη ως λέγει παρεκάλεσε εμέ, Αθανάσιος Σταματάκης».* Επισκεύασαν το τζαμί της Κολώνας ξοδεύοντας 3.030 γρόσια. Στις επισκευές συμμετείχε και ο πρωτομάστορας της Ευρίπου Μιχαήλ Μάνας και ο Νικόλαος Κούκος. Οι Δημήτριος Σίμου και Αθανάσιος Σταματάκης υπογράφουν για τους δύο πρωτομάστορες.

[1287] Έχουμε δει τους Κωνσταντή και Μήτρο Κροκίδα να έχουν πολιτική θέση χωρίς να αγοράζουν.

[1288] Έχουμε δει πως ο Πέτρος και ο Νικολής Μαρίνης ήταν ενοικιαστές των εθνικών περιβολίων. Ο Πέτρος Μαρίνης υπήρξε και αγοραστής μέσα στην Επανάσταση.

[1289] Ο Γεώργιος Σκαρβούλης είχε πολιτική θέση.

[1290] Ο Ντίνος Σταμάτης από το Μαρκόπουλο είχε πολιτική θέση.

[1291] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 212, Αθήνα, 9 Ιουλίου 1825.* Η αγοραπωλησία αφορά σπίτι στην Ενορία Καρύκη, «[…] πλησίον παίδων Ν. Αυλωνίτη, παίδων Μαρίνη, Μήτρου Γκόλφη, Σπ. Ζώης και ρούγας […]».

[1292] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 203, Αθήνα, 3 Μαΐου 1825.* Ο Μήτρος Σύρμος αγοράζει από τον Κωνσταντή Μπούτζη αμπέλι στον Δραγουμάνο για 65 γρόσια, «[…] πλησίον του αγοραστού, γύροθεν και του Πωλητού […]». [«[…] ο Κωνσταντής Μπούτζης από Μενίδι […] εις τον Μήτρον Σύρμον από Χασιάν […] το ήμισυ αγοράς του από Παναγή Προβατάρη»].

[1293] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 60, Αίγινα, 3 Αυγούστου 1829.* Ο Αθανάσιος Σταματάκης αγοράζει από τον Φυλαχτό Γαρδέλη αμπέλι 4 στρεμμάτων στον Ίσκιο για 150 γρόσια, «[…] πλησίον στον Κόλια Φουρτούνα […]».

[1294] Γ.Α.Κ., *Αρχείο Αγώνος, Μινιστέριο της Οικονομίας*, φάκελος φ. 84, *«Διανομή του εράνου εν τη Επαρχία των Αθηνών. Κατάλογος της Επαρχίας Αθηνών, τη 21η Ιουνίου 1826, Σαλαμίνι. Ο Προσωρινός Γραμματεύς της Επιτροπής».*

			σε γρόσια	**ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	
1.	το μοναστήριον Πεντέλης	(ηγούμενος Νεόφυτος)	5.000	ναι	όχι
2.	το του Πετράκη	(Ηγούμενος Διονύσιος)	4.000	όχι	ναι
3.	το της Καισαριανής	(Ηγούμενος Ιωσήφ)	2.000	όχι	όχι
4.	το του Αγίου Σπυρίδωνος	(Ηγούμενος Συμεών Μαρμαροτούρης)	1.000	ναι	όχι
5.	το της Αγίας Τριάδος (Κουρσαλάς-Κορωπί)		500	όχι	όχι
6.	το του Βρανά (Μαραθώνας)	(Ηγούμενος Γαβριήλ)	1.000	ναι	όχι
7.	Χασιάς	(Μονή Κλειστών) (Ηγούμενος Κύριλλος το 1815)	500	όχι	όχι
8.	(Χατζή Παναγής)	Χατζή Ζαχαρίτζας	3.000	ναι	όχι
9.	(παιδιά του Παναγή Βλάχου)	τα Βλαχόπουλα	2.000		
	Αναστάσιος	Βλάχος	(1.000)	ναι	ναι
	Σπύρος	Βλάχος	(1.000)	ναι	ναι
10.	(Χατζή Σπύρος)	Χατζή Γκίκας (Γκικάκης)	2.000	ναι	ναι
11.	Παναγής	Σκουντζές (Σκουζές)	2.000	ναι	ναι
12.	Γιάννης	Χτενάς (Κτενάς)	1.000	ναι	ναι
13.	Χαρίτος	Χτενάς (Κτενάς)	1.000	ναι	όχι
14.	Νικολής	Χαϊμαντάς	2.000	ναι	ναι
15.	Σπύρος (Σπυρίδων)	Πατούσας	2.000	ναι	ναι
16.	Φυλακτός	Δεμερτζής (Δεμεργής, Δεμιρτζής)	750	ναι	ναι
17.	Νικολής	Καρακατζιάνης (Καραγιάννης ή Καρακατζάνης στον κατάλογο	750	ναι	ναι

		Σουρμελή, Καρμετζάνης στον πίνακα 1 του παραρτήματος)			
18.	Χρήστος	Ταβάνης	500	ναι	ναι
19.	Δημητράκης (Δημήτριος, Μήτρος)	Βουζίκης (Μουζίκης, Μποζίκης)	750	ναι	ναι
20.	Δημήτριος (Δημητράκης)	Τυροπούλος (Τυρόπουλος)	500	ναι	όχι
21.	Χατζή Νικολής (Χατζή Νικόλαος)	Σαΐτας	500	όχι	όχι
22.	Παλαιολόγος	(Μπενιζέλος)	250	ναι	όχι
23.	αδερφός του (Σωτήρης)	(Μπενιζέλος)	250	ναι	ναι
24.	Κωνσταντής	Μπερτζής (Μπερσής, Μπιρσής) (πατέρας του Σωτήρη Μπερσή)	750	ναι	όχι
25.	Χατζή Παρθένιος	[Πετράκης]	750	όχι	ναι[1295]
26.	Χατζή Σπύρος	Μενιδιάτης (πατέρας του Αναγνώστη Μενιδιάτη)	750	όχι	όχι
27.	Γιάννης	Ντάβαρης (Επίτροπος των Μεσογείων)	500	όχι	όχι
28.	Κωνσταντής	Μάρκου (Μάρκος) από Σπάτα	500	όχι	όχι
29.	Αναγνώστης	Σίνης από Κεραταία (Επίτροπος των Μεσογείων)	500	όχι	ναι
30.	Αναγνώστης	Πίντζιος από Μαρκόπουλο	500	όχι	όχι
31.	Νικόλαος	Καράλης (Καράλλος στο Σουρμελή)	500	όχι	όχι
32.	Χατζή Τζερεμές		300	όχι	όχι
33.	Προκόπης (Προκόπιος)	Μπετζέλος (Μπενιζέλος)	300	ναι	όχι

[1295] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης266+, Αθήνα, 30 Νοεμβρίου 1825.* Ο Χατζή Παρθένιος Πετράκης αγοράζει από την Σιδέρη χήρα Μπυρσή Χρυσοχού χωράφι στους Αμπελόκηπους για 20 γρόσια, «[…] πλησίον ελαιόδενδρα της πωλήτριας και του Μοναστηρίου Πετράκη […]».

34.	Δημήτριος (Δημητράκης)	Ξάνθης	300	ναι	όχι
35.	Ιωάννης	Πάλλης (Πάλης)	300	ναι	ναι
36.	Παναγής	Γαλανός	300	όχι	όχι
37.	(Χατζή Νικόλαος)	Χατζή Μπανάνας	300	ναι	όχι
38.	(Χατζή Ιωάννης)	Χατζή Χέλμης	300	ναι	όχι
		σύνολο:	40.100		

Πίνακας 47. Μέλη της συνέλευσης Αθηνών της 23ης Φεβρουαρίου 1825. (30 υπογραφές)

α/α	**Όνομα**	**επώνυμο**	**Πατρώνυμο/ καταγωγή**	**Είναι προεστός. (υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833.**
1.	Νικόλαος	Ζαχαρίτζας (Ζαχαρίτσας)	Συμεών (δημογέροντας)	ναι	ναι
2.	Ιωάννης	Βλάχος	Π. (δημογέροντας)	ναι	ναι
3.	Χατζή Σπύρος	Γικάκης (Γκικάκης)	(δημογέροντας)	ναι	ναι
4.	Ιωάννης	Πάλης (Πάλλης)	(δημογέροντας)	ναι	ναι
5.	Παλαιολόγος	Μπενιζέλος (Βενιζέλος)		ναι	όχι
6.	Αγγελάκης	Καντζιλιέρης (Καγγελέρης)		ναι	όχι
7.	Παναγής	Πανταζής		ναι	ναι
8.	Θωμάς	Βρυζάτζης (Βρυζάκης)	Δημήτριος	όχι	ναι
9.	Νικόλαος	Λιανοσταφίδας	Μιχαήλ	ναι	ναι
10.	Χατζή Νικόλαος	Μπούκρας		ναι	ναι
11.	Χρίστος (Χρήστος)	Ταβάνης		ναι	ναι
12.	Σαράντης	Κατζαδρής (Κατσανδρής)		όχι	ναι
13.	Σπύρος	Παναγιοτάκης		ναι	όχι

		(Παναγιωτάκης)			
14.	Σπυρίδων	Μπενιζέλος (Βενιζέλος)		ναι	όχι
15.	Χατζή Λάμπρος	Κόσκρος (Κόσκορος)		ναι	όχι
16.	Σπύρος (Σπυρίδων)	Κυριακός		ναι	όχι
17.	Βασίλειος	Μπενιζέλος		ναι	όχι
18.	Στάμος	Σεραφείμης (Σεραφείμ)		όχι	όχι
19.	Νικόλαος	Καρακατζάνης		ναι	ναι
20.	Σταύρος	Πατούσας		ναι	όχι
21.	Παρασκευάς	Πάλης (Πάλλης)		ναι	όχι
«οι απεσταλμένοι των χωρίων»					
22.	Μιχάλης	Σιδέρις (Σιδέρης)		όχι	όχι
23.	Χριστόδουλος	Μαρκούρης (Μερκούρης)	[από Μαρκόπουλο]	ναι	όχι
24.	Παπά Σιδέρης			όχι	όχι
25.	Κωνσταντής	Μάρκος (Μάρκας)		όχι	όχι
26.	Παπά Ευστάθιος			όχι	όχι
27.	Αναγνώστης	Σίνης	Μεσόγεια (Κεραταία)	όχι	ναι
28.	Κόλιας	Δήμου		ναι	όχι
29.	Χατζή Αναστάσις			όχι	όχι
30.	Θεοχάρις (Θεοχάρης)	Σιδέρις (Σιδέρης)		όχι	όχι

Πίνακας 48. Καλλιεργητές εθνικών μποστανίων σπαρμένων με ριζάρι σύμφωνα με την καταγραφή της 9ης Οκτωβρίου 1822.

α/α	**όνομα**	**επώνυμο**	**Είναι προεστός. (υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**αγοραστές 1821-1833**
1.	Γιάννης	Κουκουμάντζης	όχι	όχι
2.	Στάμος	Τζάκονας του Αγγελή (Τζάκωνας)	όχι	ναι
3.	Διονύσιος	Σαρδελάς	όχι	όχι
4.	Σωτήρης	Θωμάς	όχι	όχι

5.	Πανούση	Τοτόμη	όχι	όχι
6.	χήρα Φώτη	Ιγγλέζου	όχι	όχι
7.	Σιδέρη	Διάλεση	όχι	όχι
8.	Σπύρος	Μπισπυρίκος[1296]	όχι	όχι
9.	Βασίλης	Μουρίτζης[1297]	όχι	όχι

Πίνακας 49. Τοποθεσίες αγορών των νοταριακών πράξεων συνολικά που αφορούν την έγγειο ιδιοκτησία (ελαιόδεντρα, χωράφια, περιβόλια, αμπέλια, τσιφλίκια, νερό, αλώνια) με τις περισσότερες εμφανίσεις σε νοταριακές πράξεις.

α/α	**τοποθεσία αγοράς**	**αριθμός νοταριακών πράξεων (ανά είδος αγοραπωλησιών) που αφορούν στη συγκεκριμένη τοποθεσία.[1298]**
1.	Ρέντης	18
2.	Λόχα [1299]	8
3.	Πειραιάς[1300]	15
4.	Ίσιος (Ισκιος)	6
5.	Βρωμοφρεάκη (περιοχή κοντά στο Μοσχάτο)	11
6.	Περιστέρι	10
7.	Σεπόλια- Ελαιώνας Αθηνών[1301]	20
8.	Πατήσια	16
9.	Μοσχάτο	11
10.	Αμπελόκηποι	19
11.	Αγία Άννα[1302]	12
12.	Μποστάνια[1303]	19

[1296] Τα παιδιά του Σπύρου Μπισπυρίκου αναφέρονται το 1827 ως «πλησίον» σε αγοραπωλησία αμπελιού στα «Μπαρώνια», στο *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 17, Αίγινα, 8 Δεκεμβρίου 1827.*

[1297] Ο Βασίλης Μουρίτζης αναφέρεται σε αγοραπωλησία του 1829 ως «πλησίον» σε χωράφι με ελαιόδεντρα στη «Βασιλική», στο *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 146, Αίγινα, 30 Μαρτίου 1829.* Ο υιός του Σπύρος Μουρίτζης καταγράφεται στους πωλητές μέσα στην Επανάσταση.

[1298] Μία τοποθεσία ανάλογα με το είδος της αγοραπωλησίας (π.χ. χωράφι, αμπέλι, ελαιόδεντρα, μύλοι) μπορεί να προσμετράται παραπάνω από μία φορά στην τοποθεσία μιας νοταριακής πράξης που υπάρχει στη βάση δεδομένων. Το ίδιος ισχύει και για τον πίνακα 50 του παραρτήματος.

[1299] Περιοχή δυτικά της Ιεράς Οδού (Π. Ράλλη και Πειραιώς), η οποία αρδευόταν από τον Κηφισό.

[1300] Τα τοπωνύμια που αναφέρονται στον Πειραιά και στην ευρύτερη περιοχή του είναι: Περαίας, Βάρη, Βάρη-Λούστρα, Βρωμοπήγαδο, Δράκος, Μοναστήρι του Αγίου Σπυρίδωνος, δρόμος ή οδός ή στράτα του Δράκου, δρόμος του Περαιώς, Καμίνια, Καραβάς, Καστέλλα, Μοσχάτον, Ρέντης, Κοκκινάδα, απλή αναφορά στο Δημήτρης Κρασονικολάκης, «Αγοραπωλησίες κτημάτων στον Πειραιά μέσα από συμβόλαια των ετών 1824-1834», περιοδικό *Πειραϊκό Ορόσιμο*, τεύχος 10, Ιαν - Μάρ 2005, σ. 10-12.

[1301] Τα Σεπόλια ήταν χωριό μέσα στον ελαιώνα Αθηνών δίπλα στον Κηφισό ποταμό. Στην περιοχή υπήρχαν και περιβόλια. Κοντά στα Σεπόλια υπήρχε και η αγροικία Λεβί (Λεβή).

[1302] Κοντά στην περιοχή «Ασπροχώματα», νότια της σημερινής οδού Πέτρου Ράλλη μέχρι τη Νίκαια. Ο ναός χτίστηκε το 16ο με 17 ο αιώνα και αναφέρεται συνήθως ως «Αγία Άννα στα Περιβόλια».

13.	Κουκουβάουνες[1304]	4
14.	Χαλάντρι, Χαλάνδρι (Τζανεριά)	17
15.	Βασιλική (Βασιλιές)[1305]	12
16.	Άγιος Βασίλειος	3
17.	Ανάκασα, Επάνω Ανάκασα[1306]	14
18.	Δραγουμάνος (χωριό Κακουργιάνοι, Ενορία Καπνικαραίας)[1307]	15
19.	Κηφισιά	21
20.	Αστρυφός (Άστρυφος) [1308]	8
21.	Παλιοπαναγιά	4
22.	Βάρη	13
23.	Μπάσταρδος	4
24.	Κατζιποδού (οδός)[1309]	4
25.	Βουνό[1310]	15
26.	Λαρδοξύστης (Λαδοξύστης)[1311]	8
27.	Μαρούσι (Χανούμης το Αμπέλι)	14
28.	Μαραθώνας (Πύργος)	7
29.	Περόνια (περιοχή στον Ελαιώνα)	6
30.	Πλατειά Στράτα (σημερινή οδός Βουλιαγμένης)	4
31.	Ταύρος	4
32.	Κασσιμάκη Σωτηράκη [1312]	3
33.	Αμπελουργείο (περιοχή όμορη του Ρέντη)	5
34.	Πλαταία	2
35.	Αγά Βρύση (στην οδό για Πατήσια)[1313] Περιβόλι Χασσεκή (Χασεκή)	4

[1303] Περιοχή μεταξύ Νέας Σμύρνης και Παλαιού Φαλήρου. Μποστάνια Αράπικα: Οι Τζιτζιφιές.
[1304] Η σημερινή Μεταμόρφωση.
[1305] Παλιά τοπωνυμία που προέκυψε από την αρχαία οδό που ένωνε την Αθήνα με τον Πειραιά, στο Χατζημιχαήλ, 2011, τ. 1, ό.π., σ. 101.
[1306] Βρισκόταν στην περιοχή των σημερινών Αγίων Αναργύρων και αποτελούσαν ελαιώνα.
[1307] Δραγουμάνος: το χωριό μετονομάστηκε αργότερα Κάτω Λιόσια, στη συνέχεια Νέα Λιόσια και τελικά Ίλιον. Κακουργιάνοι: Περιοχή από τα Νέα Λιόσια μέχρι το Καματερό στους πρόποδες του Αιγάλεω.
[1308] Περιοχή κοντά στον Κεραμεικό.
[1309] Κατσιπόδι: Ο μετέπειτα οικισμός Κατσιπόδι (η Δάφνι) ενώθηκε το 1925 διοικητικά με το Μπραχάμι.
[1310] Το τοπωνύμιο Βουνό ή Κοντίτο του Βουνού ταυτίζεται με την εκβολή του υδραγωγείου του Βουνού. Άρχιζε από τη γέφυρα της οδού Αναπαύσεως και ακολουθούσε την κοίτη του Ιλισού, Χατζημιχαήλ, 2011, τ. 1, ό.π., σ. 100.
[1311] Η σημερινή οδός Αγίας Άννης και η γύρω περιοχή, στα όρια του Αιγάλεω
[1312] Περιοχή που γειτνιάζει με τον Ελαιώνα (μεταξύ Ιεράς οδού και Αθηνών).
[1313] Η σημερινή πλατεία Αγ. Παντελεήμονα. Εκεί όπου διασταυρώνονται σήμερα οι οδοί Αχαρνών και Πιπίνου, βρισκόταν μία από τις πιο περίτεχνες βρύσες. Ήταν μια πέτρινη θολωτή κρήνη, φτιαγμένη από πελεκητές πέτρες και είχε δύο κρουνούς. Εκεί, βρισκόταν το κτήμα του Αλί Αγά.

36.	Άγιος Δημήτριος Τζιρήτης[1314]	6
37.	Καρώνοι (Καρώνους, Ενορία Καρώνοι)	4
38.	Μπυρσά (Στρατιώτης)	2
39.	Βαρυλούστρα (Βάρηλούστρα)[1315]	4
40.	Κυψέλη (Γυψέλη)	5
41.	Καμίνια (Πειραιάς)	2
42.	Κουλουριώτης	3
42.	Άγιος Σάββας (περιοχή στον Ελαιώνα)[1316]	3

Πίνακας 50. Κυριότερες τοποθεσίες αγορών των νοταριακών πράξεων συνολικά που αφορούν τα αστικά ακίνητα (οσπήτια, οσπητότοπος/οικόπεδο, εργαστήρια, ερείπια) με τις περισσότερες εμφανίσεις σε νοταριακές πράξεις.

α/α	**τοποθεσία αγοράς**	**Είδος επένδυσης/αριθμός νοταριακών πράξεων που εμφανίζεται στη συγκεκριμένη τοποθεσία.**
1.	Ενορία Άγιος Γεώργιος Καρύκη[1317]	7
2.	Πειραιάς	2
3.	Ενορία Αγίου Δημητρίου Νέον	9
4.	Ενορία Χριστοκοπίδη	5
5.	Ενορία Καρώνοι	3
6.	Ενορία Σωτήρας Κωτάκη (Σώτειρα του Κωτάκη)	4
7.	Ενορία Αγίων Αποστόλων (Σωκάκι)	4
8.	Ενορία Παναγίας Βλασσαρούς	9
9.	Ενορία Καλογριώνης (εκκλησία Άγιος Νικόλαος ο Κλαογριώνης)	4
10.	Ενορία Σωτήρα Δικαίας (Γύφτικη Πόρτα, Γύφτικα)	11
11.	Ενορία Αγίου Νικολάου Κοντίτου	2
12.	Ενορία Καθολικού (Γοργοεπήκοος)	5
13.	Ενορία Καντήλι (Κανδήλι)	2
14.	Ενορία Άγιος Αθανάσιος	3

[1314] Ο Άγιος Δημήτριος ο Τζιρίτης βρισκόταν στην ανατολική γωνία των οδών Ευπόλιδος και Απελλού (κοντά στην πλατεία Δημαρχείου).
[1315] Βάρη-Λούστρα: τοπωνύμιο στην περιοχή του Πειραιά.
[1316] Περιοχή γύρω από την εκκλησία του Αγίου Σάββα μετά τον Κηφισό στο δρόμο προς την Ελευσίνα. Ο μετέπειτα οικισμός Άγιος Σάββας του δήμου Αθηναίων μετονομάστηκε το 1932 «Νέαι Κυδωνίαι».
[1317] Για μια γεωγραφική αποτύπωση των ενοριών της Αθήνας βλέπε, Χατζημιχαήλ, 2011, τ. 1, ό.π., σ. 52-60.

15.	Ενορία Ροδακίου (Ροδακιό)	5
16.	Ενορία Αγίου Φιλίππου	4
17.	Ενορία Σπηλαιώτισσας	6
18.	Κηφισιά	2
19.	Ενορία Αγίας Ειρήνης	5
20.	Ενορία Αγίων Θεοδώρων (Κοπριά)	4
21.	Ενορία Αγίου Νικολάου Κτενά	8
22.	Μαχαλάς Χασάν Μπέη Τζαμί	6
23.	Μαραθώνας (Πύργος)	2
24.	Ενορία Παναγίας Ρόμπης	12
25.	Μαχαλάς Κιουτζούκ Τζαμί (Μικρό Τζαμί)	3
26.	Πλάτωμα Πυργί (Πουργί)	3
27.	Καλαμιώτης (Καλαμιώτου)	3
28.	Κουβαράς	2
29.	Ενορία Αγγέλου	5
30.	Ενορία Καπνικαραίας (Μαχαλάς Καπνικαρέας, Καινούρια Βρύση, Δραγουμάνος)	5
31.	Ναός Αιώλου/Πύργος Αιόλου	4
32.	Ενορία Αγίων Αναργύρων	4
33.	Σωκάκι (Σοκάκι Τσεσμέ)	3
34.	Αγορά (του ιστορικού οικισμού)	2
35.	Ενορία Αγίου Δημητρίου Κατηφόρη	2

Πίνακας 51. Αγοραπωλησίες μύλων και νερού.

α/α	**περιγραφή νοταριακής πράξης**	**τοποθεσία**
1.	περιβόλι με νερό «ώραις δέκα»[1318]	Πατήσια
2.	ελαιόδεντρα και «νερόν κάθε Μήνα ημέραν Δευτέραν ώρας έξ»[1319]	Ποδαρού (Ποδάροι)
3.	περιβόλι με «ελαιόδενδρα δεκατρία και τρία κομμένα, με χαμόσπητον, πηγάδι και γην σπάρσιμον [...] νερόν του περίπου κάθε οκτώ ημέραν Πέμπτην ώραν μίαν»[1320]	Πατήσια
4.	σπίτι «περιέχον το Κατώγι όλον με Σοφάν και Πατητήρι, Γούρναν κτιστήν, κληματαριάν και νερόν τρεχούμενον και αυλήν εις την εμβασίαν του»[1321]	Καλαμιώτης
5.	σπίτι «υποκάτωθεν κατώγι, χαμόσπητον, πηγάδι, γούρναν, αναγκαίον και μίαν	Ενορία Κοττάκη

[1318] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 8, Αθήνα, 19 Δεκεμβρίου 1823.*
[1319] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 43, Αθήνα, 1 Μαρτίου 1824.*
[1320] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 49, Αθήνα, 7 Μαρτίου 1824.*
[1321] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 61, Αθήνα, 1 Απριλίου 1824.*

	βερικοκιάν, το οποίον παίρνει και νερόν της γούρνας κάθε Πέμπτην»[1322]	
6.	ελαιόδεντρα δεκαπέντε «με νερόν κάθε μήνα μίαν νύκτα Παρασκευή βράδυ».[1323]	Ενορία Γαλάκη
7.	περιβόλι «περιτειχισμένον με τα ακρόδρυά του, ερίπειον πύργον με μίαν και ημισείαν ώραν νερόν κάθε οκτώ ημέρα Κυριακή το Μεσημέρι και το Μετρητήκι του κάθε μήναν μία φοράν όσον βγή»[1324]	Σεπόλια[1325]
8.	χωράφι «έχον νερόν δύο ώρας καθ' εβδομάδα ημέρα Κυριακή εις τας εννέα ώρας αφού λάβη ο κύριος Μίστος, αγορασμένον το αυτό νερόν η μία ώρα από το Θωμά Δανίλη και η άλλη από τον Χατσή [...] το άνω χωράφι ηγοράσθη παρά του Κουρδαλή εν Αθήναις τη 19 Οκτωβρίου 1832»[1326]	Πειραιάς (Αγία Τριάδα)
9.	χωράφια και νερό[1327]	δεν αναφέρεται ο τόπος
10.	χωράφι και νερό[1328]	δεν αναφέρεται ο τόπος
11.	χωράφι και νερό[1329]	δεν αναφέρεται ο τόπος
12.	ελαιόδενδρα, αμπέλια και νερό[1330]	δεν αναφέρεται ο τόπος
13.	ελαιόδεντρα και νερό[1331]	δεν αναφέρεται ο τόπος
14.	ζευγάρι, αχυρότοπος, αλώνια, περιβόλι με νερό[1332]	δεν αναφέρεται ο τόπος
15.	χωράφι, περιβόλι, νερό[1333]	δεν αναφέρεται ο τόπος
16.	ελαιόδενδρα, νερό[1334]	δεν αναφέρεται ο τόπος
17.	περιβόλι με ελαιόδενδρα και συκιές με νερό, χωράφι με ελαιόδενδρα[1335]	δεν αναφέρεται ο τόπος
18.	περιβόλι με νερό[1336]	δεν αναφέρεται ο τόπος
19.	νερό για 3 ώρες[1337]	δεν αναφέρεται ο τόπος
20.	οσπητότοπος με κήπο και ελαιόδενδρα και νερό[1338]	Κηφισιά

[1322] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 217, Αθήνα, 20 Ιουλίου 1825.*
[1323] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 237, Αθήνα, 3 Σεπτεμβρίου 1825.*
[1324] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 334, Αθήνα, 28 Οκτωβρίου 1831.*
[1325] Από την εγγύηση μιας αγοραπωλησίας μαθαίνουμε για ένα περιβόλι εννέα στρεμμάτων στα Σεπόλια -Άστρυφο το οποίο αρδευόταν «με νερόν ποταμού ώρας 3 κάθε δεκαπέντε, 1ην Πέμπτην, 1 ώραν και 2αν 2 ώραι και το μετρητήκι κάθε δεκαπέντε», στο *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 382, Αθήνα, 28 Οκτωβρίου 1832*.
[1326] *Γ.Α.Κ. 1, Π. Πούλος, αρ. πράξης 379, Αθήνα, 20 Οκτωβρίου 1832.*
[1327] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 62/63, Αθήνα, 14 Νοεμβρίου 1830.*
[1328]*Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 71, Αθήνα, 17 Νοεμβρίου 1830.*
[1329] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 73, Αθήνα, 17 Νοεμβρίου 1830.*
[1330] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 78, Αθήνα, 20 Νοεμβρίου 1830.*
[1331] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 83, Αθήνα, 24 Νοεμβρίου 1830.*
[1332] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 93, Αθήνα, 28 Νοεμβρίου 1830.*
[1333] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 108, Αθήνα, 4 Δεκεμβρίου 1830.*
[1334]*Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 121, Αθήνα, 8 Δεκεμβρίου 1830.*
[1335] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 128, Αθήνα, 10 Δεκεμβρίου 1830.*
[1336]*Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 130, Αθήνα, 10 Δεκεμβρίου 1830.*
[1337] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 167, Αθήνα, 29 Δεκεμβρίου 1830.*
[1338] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 173, Αθήνα, 29 Δεκεμβρίου 1830.*

21.	νερό «κάθε 15 την Πέμπτην»[1339]	Κηφισιά
22.	περιβόλι με ελαιόδενδρα 40 και νερό[1340]	δεν αναφέρεται ο τόπος
23.	ελαιόδενδρα και νερό[1341]	δεν αναφέρεται ο τόπος
24.	ελαιόδενδρα και νερό[1342]	δεν αναφέρεται ο τόπος
25.	ελαιόδενδρα και νερό[1343]	δεν αναφέρεται ο τόπος
26.	νερό[1344]	δεν αναφέρεται ο τόπος
27.	ελαιόδενδρα και νερό[1345]	δεν αναφέρεται ο τόπος
28.	ελαιόδενδρα και νερό[1346]	δεν αναφέρεται ο τόπος
29.	ελαιόδενδρα και νερό[1347]	δεν αναφέρεται ο τόπος
30.	«νερόμυλος Σκουτούπη, καλούμενον Κιαφκέλη»[1348]	δεν αναφέρεται ο τόπος
31.	«περιβόλι με ελαιόδενδρα, ελαιόδενδρα, νερό, έτερον περιβόλι και ελαιόδενδρα»[1349]	δεν αναφέρεται ο τόπος
32.	νερόμυλος[1350]	Κουκουβάουνες
33.	ελαιόδενδρα, αμπέλι, νερό, πύργος, περιβόλι, οσπητότοπος[1351]	δεν αναφέρεται ο τόπος
34.	νερό[1352]	δεν αναφέρεται ο τόπος
35.	«οσπήτιο με περιβόλι και νερό»[1353]	Μαρούσι
36.	ελαιοτριβείο με χωράφι, ελαιόδενδρα, νερό[1354]	δεν αναφέρεται ο τόπος
37.	περιβόλι με νερό[1355]	δεν αναφέρεται ο τόπος
38.	ελαιόδενδρα, κήπος, παλιάμπελο, περιβόλι, νερό, πύργος, αμπέλι[1356]	δεν αναφέρεται ο τόπος
39.	ελαιόδενδρα, περιβόλι, νερό[1357]	δεν αναφέρεται ο τόπος
40.	περιβόλι με 72 ώρες νερό, ελαιόδενδρα[1358]	δεν αναφέρεται ο τόπος
41.	περιβόλι με νερό[1359]	δεν αναφέρεται ο τόπος
42.	περιβόλι με νερό[1360]	δεν αναφέρεται ο τόπος
43.	δύο περιβόλια με νερό[1361]	δεν αναφέρεται ο τόπος
44.	περιβόλι με νερό[1362]	δεν αναφέρεται ο τόπος

[1339] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 174, Αθήνα, 29 Δεκεμβρίου 1830.*
[1340] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 190, Αθήνα, 5 Ιανουαρίου 1831.*
[1341] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 269, Αθήνα, 27 Ιανουαρίου 1831.*
[1342] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 287, Αθήνα, 31 Ιανουαρίου 1831.*
[1343] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 307, Αθήνα, 9 Φεβρουαρίου 1831.*
[1344] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 337, Αθήνα, 14 Φεβρουαρίου 1831.*
[1345] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 346, Αθήνα, 18 Φεβρουαρίου 1831.*
[1346] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 434, Αθήνα, 9 Μαρτίου 1831.*
[1347] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 438, Αθήνα, 10 Μαρτίου 1831.*
[1348] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 444, Αθήνα, 13 Μαρτίου 1831.*
[1349] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 445, Αθήνα, 13 Μαρτίου 1831.*
[1350] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 451, Αθήνα, 20 Μαρτίου 1831.*
[1351] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 471, Αθήνα, 26 Μαρτίου 1831.*
[1352] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 538, Αθήνα, 8 Απριλίου 1831.*
[1353] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 543, Αθήνα, 10 Απριλίου 1831.*
[1354] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 545, Αθήνα, 10 Απριλίου 1831.*
[1355] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 546, Αθήνα, 10 Απριλίου 1831.*
[1356] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 559, Αθήνα, 27 Απριλίου 1831.*
[1357] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 601, Αθήνα, Ιούνιος 1831.*
[1358] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 602, Αθήνα, 18 Ιουνίου 1831.*
[1359] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 609, Αθήνα, 27 Ιουνίου 1831.*
[1360] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 610, Αθήνα, 27 Ιουνίου 1831.*
[1361] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 612, Αθήνα, 3 Ιουλίου 1831.*
[1362] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 613, Αθήνα, 3 Ιουλίου 1831.*

45.	τσιφλίκι Μαχόνια με τα ζευγαρόσπιτα, ελαιότοπους, νερό[1363]	δεν αναφέρεται ο τόπος
46.	περιβόλι με νερό[1364]	Σεπόλια
47.	«περιβολάκι» (με νερό), ελαιόδεντρα τρία (3)[1365]	Αμπελόκηποι
48.	περιβόλι «στρέμματα επτάμισι με νερό ώρες 9 οκτάρικο»[1366]	Μεγάλη Βρύση
49.	περιβόλι «στρέμματα επτά με νερό πέντε ώρες οκτάρικο»[1367]	Μεγάλη Βρύση
50.	περιβόλι 10 στρεμμάτων με 28 ελαιόδεντρα και γλυκύ νερό, αμπελότοπος 2 στρεμμάτων, οσπητότοπος 2 στρεμμάτων[1368]	Κηφισιά
51.	περιβόλι με νερό[1369]	Σεπόλια
52.	περιβόλι με νερό[1370]	Κηφισιά
53.	περιβόλι με νερό, περιβόλι με 32 ελαιόδεντρα, 33 ελαιόδεντρα[1371]	Κηφισιά
54.	κτήμα (χωράφι) Μονομάτι, μύλοι[1372]	Μονομάτι[1373]
55.	μύλος[1374]	δεν αναφέρεται ο τόπος
56.	χωράφι, χαμόμυλος[1375]	δεν αναφέρεται ο τόπος
57.	16 μερίδια αλευρόμυλου[1376]	δεν αναφέρεται ο τόπος

Πίνακας 52. Ονομαστική αναφορά των μελών της κοινοτικής συνέλευσης που υπογράφουν την αναφορά προς τη Διοίκηση στις 4 Ιανουαρίου 1825. (72 συνολικά υπογραφές)

α/α	**Όνομα**	**επώνυμο**	**Πατρώνυμο/ ιδιότητα**	**Είναι προεστός. (υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833.**
1.	Νεόφυτος	Πενδελιώτης		ναι	όχι
2.	Ιωσήφ			όχι	όχι

[1363] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 616, Αθήνα, 12 Ιουλίου 1831.*
[1364] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 631, Αθήνα, 24 Αυγούστου 1831.*
[1365]*Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 72, Αίγινα, 30 Αυγούστου 1829.*
[1366] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 154, Αίγινα, 25 Ιανουαρίου 1830.*
[1367] *Γ.Α.Κ. 15, Ιω. Λαγάνης, αρ. πράξης 155, Αίγινα, 26 Ιανουαρίου 1830.*
[1368] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 3, Αθήνα, 1830.* Η συγκεκριμένη νοταριακή πράξη περιλαμβάνει και άλλες αγορές σε διαφορετικά μέρη.
[1369] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 9, Αθήνα, 1830.*
[1370] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 11, Αθήνα, 1830.*
[1371] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 12, Αθήνα, 1830.*
[1372] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 706, Αθήνα, Δεκέμβριος 1832.*
[1373] Σημερινή Δεκέλεια.
[1374] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 558, Αθήνα, 27 Απριλίου 1831.*
[1375] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 678, Αθήνα, 7 Νοεμβρίου 1832.*
[1376] *Γ.Α.Κ. Φ.123, Α.Μ.Ο.Ε., αρ. πράξης 701, Αθήνα, 20 Δεκεμβρίου 1832.*

	Καισαριανής				
3.	Διονύσιος	Πετράκης		όχι	ναι
4.	Παλαιολόγος	Μπενιζέλος/ Αλέξανδρος		ναι	όχι
5.	Χατζή Νικόλαος	Μπούκρας		ναι	ναι
6.	Νικόλαος	Δανίλης (οπλαρχηγός)		όχι	όχι
7.	Ηγούμενος Βρανά Γαβριήλ			ναι	όχι
8.	Δημήτριος (Δημητράκης)	Ξάνθης		ναι	όχι
9.	Πέτρος	Δημητρίου		ναι	όχι
10.	Δημητράκης	Σαράντης (δυσανάγνωστο)		ναι	όχι
11.	Παναγής	Γελαδάκης		ναι	ναι
12.	Σωτήρης	Μπενιζέλος		ναι	ναι
13.	Παναγιώτης	Τζάκωνας		όχι	όχι
14.	Ανάργυρος	Πετράκης		όχι	όχι
15.	Παναγής	Σκουζές		ναι	ναι
16.	Αγγελάκης	Καντζελιέρης (Καντζιλιέρης)		ναι	όχι
17.	Χατζή [Σπύρος]	Μπενάρδος		ναι	ναι
18.	Αντώνης	Δήμου (Δήμος, Δήμας)		ναι	όχι
19.	Νικολής	Καρκαζάνης (Καρακατζάνης)		ναι	ναι
20.	Χρήστος	Ταβάνης		ναι	ναι
21.	Νικόλαος	Λιανοσταφίδας		ναι	όχι
22.	Νικολής	Καζαντρής (Καζαντζής)		ναι	ναι
23.	Παλαιολόγος	του Αγγελάκη [Μπενιζέλου]		ναι	όχι
24.	Σωτήρης	Δράκαρος (Δράκαρης)		όχι	όχι
25.	Χατζή [Νικόλαος]	Μπανάνας		ναι	όχι
26.	Γιωργάκης	Γιοκάρις		όχι	όχι
27.	Σταμάτης	Τζίγκρης		όχι	όχι
28.	Διονύσιος	Σκουπέρης		όχι	όχι
29.	Χατζή Λάμπρος	Κόσκρος (Κόσκορος)		ναι	όχι
30.	Μιχαήλ	Τυρναβίτης		ναι	όχι
31.	Γεώργιος	Ψύλλας		όχι	ναι
32.	Ιωάννης	Κατζιλιέρης		ναι	όχι
33.	Δημητράκης	Κυριακού (Κυριακός)		ναι	όχι

34.	Μήτρος	Πάλλης/Σπύρος		ναι	όχι
35.	Δημήτριος	Μισαραλιώτης		ναι	όχι
36.	Στάμος	Αυλωνίτης		όχι	όχι
37.	Γιωργάκης	Σαλιάρης		όχι	όχι
38.	Νικολής	Κάλαρης (δυσανάγνωστο)		όχι	όχι
39.	Νικολής	Κοπίδης		ναι	όχι
40.	Ιωάννης	Τζωέρης		όχι	όχι
41.	Παναγής	Κρητικός		ναι	όχι
42.	Στρατής	Προσαγγέλου		όχι	όχι
43.	Αναγνώστης	Λαγάνας (Λαγάνας στο Σουρμελή)		ναι	όχι
44.	Νικολής	Μπάτης		ναι	όχι
45.	Μήτρος	Μπελιάτζη		όχι	όχι
46.	Δημητράκης	Κατζανδρής		όχι	όχι
47.	Γιαννάκος	Μπούκρας		ναι	όχι
48.	Νικολής	Τσιόρος-Τρίορος (δυσανάγνωστο)		όχι	όχι
49.	Φιλιππής	Κτενάς (Χτενάς)		ναι	όχι
50.	Μήτρος	Κουγιουμτζής		όχι	όχι
51.	Παναγής	Κάλκος		όχι	όχι
52.	Σωτήρης	Κράνιος		όχι	όχι
53.	Δημήτριος	Βουζίκης		ναι	ναι
54.	Αναστάσης	Φωτόπουλος		όχι	ναι
55.	Γιώργης	Πολίτης		όχι	όχι
56.	Χατζή Παρθένιος	Πετράκης		όχι	ναι
57.	Στάμος	Σεραφειμίδης (Σεραφείμ)		όχι	όχι
58.	Χαρίτος	Χτενάς		ναι	όχι
59.	Μιχαήλ	Μπάρμπανος		ναι	όχι
60.	Πανούσιος	Ανδριανός		ναι	όχι
61.	Γιαννούλης	Τυρναβίτης		ναι	όχι
62.	Νικόλαος	Καζαντζή/ Γεωργάκης		ναι	ναι
63.	Χατζή [Νικόλαος]	Σαΐτας		όχι	όχι
64.	Νικολής	Χαϊμαντάς (Χαϊμανδάς)		ναι	ναι
65.	Σπύρος	Κυριάκος (Κυριακού)		ναι	όχι
66.	Χατζή Αναγνώστης			όχι	όχι
67.	Χατζή Νικολάκης			όχι	όχι
68.	Στάμος	Ματούκας		ναι	ναι
69.	Σταμάτης	Καζανδρής (Κατσανδρής)		ναι	ναι

70.	Νερούτζος	Μπενιζέλος		ναι	όχι
71.	Σπύρος	Κατζαντρής		όχι	όχι
72.	Νικολής	Κοκόσης (Κοκώσης)		ναι	ναι

Πίνακας 53. Ονομαστική αναφορά των μελών της πρώτης μετεπαναστατικής συνέλευσης που υπογράφουν την απόφαση της κοινότητας σχετικά με τις απαλλοτριώσεις των ιδιοκτησιών στις 17 Σεπτεμβρίου 1833. (230 υπογραφές)

α/α	**Όνομα**	**επώνυμο**	**Πατρώνυμο/ καταγωγή**	**Είναι προεστός. (υπάρχει το ονοματεπώνυμο ή το επώνυμο στον πίνακα 1 του παραρτήματος του 1819 ή/και στα επίθετα των Αρχόντων)**	**Αγοραστές 1821-1833.**
1.	Παλαιολόγος	Βενιζέλος (Μπενιζέλος)		ναι	όχι
2.	Κωνσταντίνος	Βλαχούτζης (Βλάχος)		ναι	ναι
3.	Σπυρίδων	Πατούσας		ναι	ναι
4.	Δημήτριος	Καλλιφρονάς (Καλλιφουρνάς στον Σουρμελή)		ναι	ναι
5.	Κωνσταντίνος	Κοπίδης		ναι	ναι
6.	Δημήτριος	Κοπίδης		ναι	ναι
7.	Σπύρος	Βουγιουκλής (Μπιουγιουκλής)		ναι	όχι
8.	*Ιωάννης*	*Χριστόπουλος*		όχι	ναι
9.	*Θεόδωρος*	*Μαρκάκης*	[Ιωάννης]	όχι	ναι
10.	*Δημήτριος*	*Ρούνος-Χελιώτης*		όχι	όχι
11.	*Κ.*	*Παπα-Αντωνίου*	[Υδραίος]	όχι	ναι
12.	Μ.	Καλλιφρονάς (Καλιφουρνάς)		ναι	όχι
13.	Ιωάννης	Λαγάνης		ναι	όχι
14.	*Α.*	*Μπότζαρης*		όχι	όχι
15.	*Κ.*	*Φιλλαλήθης*		όχι	όχι
16.	Χατζή Δημήτριος	Φωτόπουλος		ναι	όχι
17.	Δημήτρης	Τουτουτζής		όχι	όχι
18.	Χρήστος	[δεν αναγράφεται]			
19.	Γεώργιος	Τουφεκξής		όχι	όχι
20.	*Γεώργιος*	*Μεταξάς*		όχι	ναι
21.	Θ.	Καντζιλιέρης	Α.	ναι	όχι
22.	Φίλωνος	Κατσανδρής (Καζανδρής)		ναι	όχι
23.	Νικόλαος	Ζαχαρίτζας	[Σπύρος]	ναι	ναι

24.	Σπυρίδων	Βενιζέλος (Μπενιζέλος)	[Αλέξανδρος]	ναι	όχι
25.	Θεόδωρος	Πετράκης		όχι	όχι
26.	*Ιωάννης*	*Κλάδος*		όχι	όχι
27.	*Ιωάννης*	*Σούτζος*		όχι	ναι
28.	Βαρθολομαίος	Μερτρούδ		όχι	ναι
29.	Ιωάννης	Βλάχος	[Παναγιώτης]	ναι	ναι
30.	*Τριαντάφυλλος*	*Τοσύρας*		όχι	όχι
31.	Σπύρος	Κυριάκος (Κυριακού)		ναι	όχι
32.	Σπύρος	Καζατζής (Καζαντζής)	[Χατζή Βασίλης]	ναι	ναι
33.	Σπύρος	Ρουσάκης		όχι	όχι
34.	Κωνσταντίνος	Σπιτάρης		όχι	όχι
35.	Ιωάννης	Σαντορινιός		όχι	όχι
36.	Γεώργιος	Σπυριδίου		όχι	όχι
37.	Θεοδόσιος	Μπαλα…			
38.	Γιαννάκος	Βλάχος		ναι	ναι
39.	Γιαννάκος	Τέρτζηντρας		όχι	όχι
40.	Στάμος	Κοπήδης (Κοπίδης)		ναι	ναι
41.	[Βασίλης]	Σαράντης		ναι	όχι
42.	Αντώνης	Παναγιωτάκης		ναι	ναι
43.	Αναστάσιος	Χρυσικός	Γεωργίου	όχι	όχι
44.	*Νικόλαος*	*Κύπριος*		όχι	όχι
45.	Σωτήριος	Καρώρης (Καρόρης)		ναι	όχι
46.	*[Ιωάννης]*	*Βενθύλος*		όχι	ναι
47.	Κυριάκος	Πιττάκης (Πιτάρης)	Σ.	ναι	ναι
48.	Σταύρος	Βλαχόπουλος (Βλάχος)		ναι	ναι
49.	Αναστάσιος	Βλάχος	[Παναγιώτης]	ναι	ναι
50.	Κυριάκος	Σεργίτης	Αντώνιος	όχι	όχι
51.	Βασίλειος	Μπενιζέλος (Βενιζέλος)		ναι	όχι
52.	Ιωάννης	Απέρης (Απέργης)	[Γεώργιος]	όχι	ναι
53.		Μαυραγιάννης (Μαυρογιάννης)		όχι	όχι
54.	Μιχαήλ	Βουζίκης (Μπουζίκης)		ναι	ναι
55.	Δημήτριος	Φωτίλας	Ν.	όχι	όχι
56.	[Χατζή Δημήτριος]	Καρώρης		ναι	όχι
57.	Νικόλαος	Ιωαννίδης		όχι	ναι
58.	Αναγνώστης	Ξεροτάγαρος (Ξηροτάγαρος)		ναι	ναι
59.	Σπύρος	Χτενάς (Κτενάς)	Μ.	ναι	όχι

60.	Παναγής	Σπύρου Πανά… (Πάνος στον Δουρμελή)		όχι	όχι
61.	Πανούσιος	Ανδρίκος		όχι	όχι
62.	Αναστάσιος	Φωτόπουλος		ναι	όχι
63.	Βασίλειος	Χατζή Παναγιώτου		ναι	όχι
64.	Ιωάννης	Φίλη	Χ.	όχι	όχι
65.	Βασίλειος	Τριανταφύλλου		όχι	όχι
66.	Παναγής	Κόμνας		όχι	όχι
67.	Γιαννούλης	Ζαχαρίας (Ζαχαριάς)		όχι	ναι
68.	Γιαννούλης	Ψωμάς		όχι	όχι
69.	Βασίλειος	Αριστεύς		όχι	όχι
70.	Σπύρος	Δοντάς		όχι	ναι
71.	Γεωργάκης	Λιώσης (Λιόσης)	[Δήμας]	όχι	ναι
72.	*Ν.*	*Νικητόπουλος*		όχι	όχι
73.	Σιδέρης	Ρόζης (Ρώζης στο Σουρμελή)		όχι	όχι
74.	Γιάννης	Ξεροτάγαρος (Ξηροτάγαρος)		ναι	όχι
75.	Αγγελής	Μαρίνης		όχι	όχι
76.	Αναστάσιος	Χορμόβας		όχι	όχι
77.	Σωτήρης	Βενιζέλος (Μπενιζέλος)	[Αγγελάκης]	ναι	ναι
78.	Ιωάννης	Νικολάου (γαμπρός)		ναι	ναι
79.	Γεώργιος	Πολίτης		όχι	όχι
80.	Αντώνιος	Μαρίνης		όχι	όχι
81.	*Δημήτριος*	*Τριανταφύλλης*		όχι	όχι
82.	*Ιωάννης*	*Σκυλιούζος*		όχι	όχι
83.	Ιωάννης	Κυριάκος (Κυριακού)		ναι	όχι
84.	Νικολός	Ζώης		όχι	όχι
85.	Θεοδόσιος	Βασιλείου (Βασιλειάς στον Σουρμελή)		όχι	όχι
86.	*Κωνσταντίνος*	*Γώγος*		όχι	όχι
87.	Νικολής	Μπύρσης (Μπυρσής-Μπερσής)		ναι	όχι
88.	Δημήτριος	Στάικος		όχι	όχι
89.	Νικόλαος	Βενιζέλος (Μπενιζέλος)	[Αγγελάκης]	ναι	ναι
90.	Νικολής	Τζιώτης		όχι	όχι
91.	Σαράντης	Λιβανάς		όχι	όχι
92.	Αργυρός	Χλορός (Χλωρός)		όχι	όχι

93.	Βασίλης	Χέλμης	[Γιάννης]	ναι	ναι
94.	Πέτρος	Ακάκος		όχι	όχι
95.	Πέτρος	Κοκκίδης (Κοκίδης)		όχι	όχι
96.	Νικολός	Μωραΐτης		όχι	όχι
97.	Σπύρος	Μαντζάκος		όχι	όχι
98.	Μιχάλης	Μπελεγρής (Βελεγρής στον Σουρμελή)		όχι	όχι
99.	Γιαννάκος (Γιαννάκης)	Θηβαίος		ναι	όχι
100.	Μήτρος	Μαντζάκος		όχι	όχι
101.	Γεώργιος	Μήτρου (Δημητρίου)		ναι	όχι
102.	Μήτρος	Κροτζίδας (Κροκίδας στον Σουρμελή)		όχι	όχι
103.	Θ.	Ντέγλερης (Δέγλερης)		όχι	όχι
104.	Δημήτριος	Μάρκος		όχι	όχι
105.	Γεώργιος	Λιβανάς		όχι	όχι
106.	Παναγής	Μπελεγρής (Βελεγρής)		όχι	όχι
107.	Ανδρέας	Κοπίδης		ναι	ναι
108.	Αναγώστης	[δεν αναγράφεται]			
109.	Αλύπιος	Σαντζήρης (Παντζίτης)		ναι	ναι
110.	Λάμπρος	Καραζίτανος		όχι	όχι
111.	Σπύρος	Βλάχος	[Παναγιώτης]	ναι	ναι
112.	Στέργιος	Θρόμ		όχι	όχι
113.	Λουκάς	Νάστος		όχι	όχι
114.	Κωνσταντίνος	Ιωάννης		όχι	όχι
115.	Κωνσταντής	Πάλμυτζα		όχι	όχι
116.	Γιαννάκος	Τούμης (Τομής στον Σουρμελή)		όχι	όχι
117.	Σωτήρης	Στρέφης		όχι	όχι
118.	Σωτήρης	Γαλανός		όχι	όχι
119.	Γεώργιος	Φόρμανος		όχι	όχι
120.	Κυριάκος	Καρκατσάνης (Καρακατσάνης)		ναι	όχι
121.	Λάμπρος	Ξεροτάγαρος (Ξηροτάγαρος)		ναι	όχι
122.	Νικόλαος	Στάικος		όχι	όχι
123.	Μήτρος	Μάνδρας (Μανδράς στον Σουρμελή, Μανδράσης στη βάση δεδομένων)	[Ελευθέρης]	όχι	ναι

124.	Νικολός	Κόλεμας (Γκολέμης στη βάση δεδομένων)		όχι	ναι
125.	Αποστόλης	Βρετός		ναι	όχι
126.	Αντώνης	Μπελεγρής (Βελεγρής)		όχι	όχι
127.	Νικολής	Παλούκης		όχι	όχι
128.	Γιανιός	Κρατύλος		όχι	όχι
129.	Ιωάννης	Ζαχαρίτζας (Ζαχαρίτσας)		ναι	όχι
130.	Αναστάσης	Μπήστρος		όχι	όχι
131.	Στάμος	Σαμαρτζής		όχι	όχι
132.	Αναγνώστης	Μαντζάνος (Μαντζάκος)		όχι	όχι
133.	Ιωάννης	Στουραΐτης		όχι	όχι
134.	Δημήτριος	Μπούτζαλης		όχι	όχι
135.	Νικόλαος	Δημητριάδης		όχι	ναι
136.	Αναγνώστης	Στέργιος		όχι	όχι
137.	Κωνσταντής	Πούλος		ναι	όχι
138.	Νικόλαος	Λιανοσταφίδας	[Μιχαήλ]	ναι	ναι
139.	Παναγής	Ζωγράφος	[Ιωάννης]	όχι	όχι
140.	Θεόδωρος	Κουτζούκος		όχι	όχι
141.	Σωτήριος	Σκυκβύκης		όχι	όχι
142.	Γεώργιος	Ζωγράφος		όχι	όχι
143.	Μιχελής	Πολίτης		όχι	όχι
144.	Νικόλαος	Οικονομίδης	Δ.	όχι	ναι
145.	Βασίλειος	Βασιλόπουλος		όχι	όχι
146.	Αντώνιος	Γεωργιάδης		όχι	όχι
147.	Γεώργιος	Τουφεκξής		όχι	όχι
148.	Γεώργιος	Γεννάδιος		όχι	ναι
149.	Προκόπης	Βενιζέλος (Μπενιζέλος)		ναι	όχι
150.	Σπύρος	Πέπας (Πέλπας στον Σουρμελή)		όχι	όχι
151.	Παναγής	Καλαμπόκης		όχι	όχι
152.	Αγγελής	Λάλας (Λαλάς στον Σουρμελή)		όχι	όχι
153.	Ιωσήφ	Ευθύμιος		όχι	όχι
154.	Χρήστος	Νικολαΐδης		όχι	όχι
155.	Αντώνιος	Μαυρομμάτης		όχι	όχι
156.	Γιάννης	Δημητρίου		ναι	όχι
157.	Γιάννης	Άκακος		όχι	όχι
158.	Μήτρος	Λούλας		όχι	όχι
159.	Νικολός	Μπάτης		όχι	όχι
160.	Σπύρος	Μπανάνας		ναι	όχι
161.	Αντώνης	Δήμου		ναι	όχι
162.	Κωνσταντίνος	Σαραντόπουλος		ναι	όχι

		(Σαράντης)			
163.	Μιχαήλ	Λαδάκης	[Σιδέρης]	όχι	ναι
164.	Δημήτριος	Μισαραλιώτης		ναι	όχι
165.	Στέφανος	Φιλιππίδης		όχι	όχι
166.	Νικόλαος	Στρέφης	[Μήτρος]	όχι	ναι
167.	Δημητράκης	Στάθης		όχι	όχι
168.	Κωνσταντής	Κανέλου		ναι	όχι
169.	Θωμάς	Γεωργίου		όχι	όχι
170.	Μιχαήλ	Γεωργίου		όχι	ναι
171.	Δημήτριος	Κωνσταντίνου	[Κωνσταντίνος]	όχι	ναι
172.	Αλέξης	Στέρης (Στήρης στον Σουρμελή)		όχι	όχι
173.	Αγγελής	Μαστοράκης		όχι	όχι
174.	Α…				
175.	Θ.	Κουτσόπουλος		όχι	όχι
176.	Χρήστος	Τρίμης		όχι	όχι
177.	Γεώργιος	Κρίνος		όχι	όχι
178.	Δημήτριος	Αγγελίδης		όχι	όχι
179.	Γεώργιος	Καζανζής (Καζαντζής στον Σουρμελή)	[Παναγιώτης]	ναι	ναι
180.	Ισίδωρος	Μπυκούσης (Μπεκούσης)		όχι	όχι
181.	Κωστής	Ζαχαριάς		όχι	ναι
182.	Γεώργιος	Κωνσταντινίδης		όχι	όχι
183.	Γεώργιος	Σκέρσης		όχι	όχι
184.	Σωτήρης	Λούλης		όχι	όχι
185.	Δημήτριος	Σαχανάς		όχι	όχι
186.	Γιαννάκος	Κινάτος	[Σπύρος]	όχι	ναι
187.	Αναγνώστης	Ραυτόπουλος (Ραφτόπουλος)	Δ.	όχι	όχι
188.	Μιχάλης	Λιόσης		όχι	όχι
189.	Αναγνώστης	Πέρος		όχι	όχι
190.	Σταύρος	Κούτουφας		όχι	όχι
191.	Παναγιώτης	Νοτάρος (εννοεί Πούλος)	[Μιχαήλ]	ναι	ναι
192.	Μήτρος	Δοντάς		όχι	όχι
193.	Αναγνώστης	Πέτρου		ναι	όχι
194.	Κωστής	Σταυρίκος		όχι	όχι
195.	Σπύρος	Κουβέλος (Κούβελος στον Σουρμελή)		ναι	όχι
196.	Μήτρος	Μάρκος		όχι	όχι
197.	Στυλιανός	Τοτζύρης (Τοσύρης)		όχι	όχι
198.	Αναστάσιος	Σούτζος (Σούτσος)		όχι	όχι
199.	Αναστάσιος	Με…			
200.	Γιαννάκος	Λαμπήρης		όχι	όχι

201.	Σωτήριος	Γαλανός		όχι	όχι
202.	Αθανάσιος	Στράγκας		όχι	όχι
203.	Βασίλειος	[δεν αναγράφεται]			
204.	Παναγής	Πανταζής		όχι	ναι
205.	Δημήτριος	Καλαμπόκης		όχι	όχι
206.	Θανάσης	Αβαγκάνελος		όχι	όχι
207.	Γεώργιος	Σπαντίδος		όχι	όχι
208.	Κωνσταντίνος	Νίκας	Θ.	όχι	όχι
209.	Βασίλειος	Εργαστηριάρης	Νικόλας	όχι	ναι
210.	Ιωάννης	Σκροκιάδας	Ν.	όχι	όχι
211.	Θωμάς	Καβάκος	Κωνσταντίνος	όχι	όχι
212.	Ιωσήφ	Βελισσάριος (Βελισάριος)		όχι	όχι
213.	Γεώργιος	Μάρκος		όχι	όχι
214.	Παναγής	Κοκοπρίδης		όχι	όχι
215.	Παναγιώτης	Μαρσαλής		όχι	όχι
216.	Γιάννης	Κοπάσης		όχι	όχι
217.	Αντώνιος	Κανακίδης		όχι	όχι
218.	Χαρίτος	Μωραΐτης		όχι	όχι
219.	Δαμιανός	Κανέλος		ναι	όχι
220.	Σταυράκης	Στέρβος	Χ.	όχι	όχι
221.	Χρήστος	Τυράσκης		όχι	όχι
222.	Σωτήρης	Μπίσκος		όχι	όχι
223.	Χρήστος	Τάβαρης (Ντάβαρης)	[Κοσμάς]	όχι	ναι
224.	Γεωργάκης	Κούβελος		ναι	όχι
225.	Σπύρος	Τοτόμης		όχι	όχι
226.	Θανάσης	Ξεροτάγαρος (Ξηροτάγαρος)		ναι	όχι
227.	Μήτρος	Κατζούρης (Καντζούρης στον Σουρμελή)		όχι	όχι
228.	Θανάσης	Μωραΐτης		όχι	όχι
229.	Γεωργάκης	Τσιμπίδης (Τζίμπης στον Σουρμελή)		όχι	όχι
230.	Στάμος	Τσιμπίδης (Τζίμπης)		όχι	όχι

Πίνακας 54. Μετεπαναστατικά επιτηδεύματα γηγενών Αθηναίων μέχρι το 1854[1377]

	όνομα	**επίθετο**	**επιτήδευμα**
1.	Γ.	Στάθης	κτηματίας- έμπορος
2.	Φυλαχτός	Γαρδέλης	ιδιοκτήτης
3.	Αν.	Νίκας	γεωργός

[1377] Χατζημιχαήλ, 2011, τόμος δεύτερος, ό.π., σ. 113-148, 171-180, 206.

4.	Σπ.	Δαμιανός	έμπορος
5.	Κ.	Κυριακός	έμπορος
6.	Ι.	Χαλκοκονδύλης	έμπορος
7.	Φ.	Κατσανδρής	έμπορος
8.	Θ.	Θαμβίσκος	βυρσοδέψης
9.	Ν.	Ζαχαρίτσας	κτηματίας
10.	Σπ.	Βελεγρής	κτηματίας
11.	Β.	Βερνάρδος	κτηματίας
12.	Ν.	Δεμερτζής	κτηματίας
13.	Σπ.	Βενιζέλος	κτηματίας
14.	Δ.	Βενιζέλος	κτηματίας
15.	Π.	Σούγκρας	κτηματίας
16.	Σ.	Κατσανδρής	κτηματίας
17.	Δ.	Μισαραλιώτης	κτηματίας
18.	Ι.	Πύρρος	κτηματίας
19.	Π.	Πανταζής	κτηματίας
20.	Γ.	Λιούμης	κτηματίας
21.	Σπ.	Παλαιολόγος	κτηματίας
22.	Δ.	Γελαδάκης	οινοπώλης
23.	Ι.	Μπούκρας	έμπορος
24.	Ν.	Σούγκρας	έμπορος
25.	Αν.	Ταβάνης	έμπορος
26.	Αντ.	Ταβάνης	έμπορος
27.	Θ.	Γιαλείστρας	βυρσοράπτης
28.	Π.	Βαρυμπόμπης	γεωργός
29.	Άγγ.	Δέγλερης	γεωργός
30.	Γ.	Θηβαίος	γεωργός
31.	Μ.	Φυλαχτός	βυρσοδέψης
32.	Ν.	Σούγκρας	βυρσοδέψης
33.	Κ.	Πατούσας	καφεπώλης
34.	Μ.	Γελαδάκης	σκυτοτόμος
35.	Λουκάς	Πύρρος	κτηματίας
36.	Φυλαχτός	Δεμερτζής	κτηματίας
37.	Ανάργυρος	Πετράκης	κτηματίας
38.	Γεώργιος	Σκουζές	έμπορος
39.	Παναγής	Σκουζές	έμπορος
40.	Αλέξιος	Πάλλης	ιατρός
41.	Σ.	Πατούσας	κτηματίας
42.	Σ.	Βερσής	κτηματίας-έμορος
43.	Σωτήριος	Καρταλάς	έμπορος
44.	Χ.	Τουφεξής	έμπορος
45.	Μ.	Σαμαρτζής	κτηματίας
46.	Ι.	Κυριακού	ταμβακοπώλης
47.	Γ.	Κτενάς	βυρσοδέψης
48.	Φ.	Κτενάς	σκυτοτόμος
49.	Δ.	Χαϊμαντάς	κτηματίας
50.	Ι.	Κοπίδης	έμπορος
51.	Δ.	Σκουζές	κτηματίας

52.	Σ.	Καλαμπόκης	κηπουρός
53.	Άγγ.	Δεμερτζής	σιδηρουργός
54.	Ι.	Κατσανδρής	τυπογράφος
55.	Σπ.	Κερατιώτης	βυρσοδέψης
56.	Σ.	Τζίτζικας	κτηματίας
57.	Π.	Γεωργαντάς	υδραγωγός
58.	Ανδρ.	Σαράντης	έμπορος
59.	Γ.	Ψύλλας	πολιτικός
60.	Β.	Δημητρίου	κεντιστής
61.	Δ.	Μαρκόπουλος	έμπορος
62.	Σ.	Καζατζής	κτηματίας-έμπορος
63.	Φίλιππος	Λιούμης	χρυσοχόος
64.	Σ.	Ξηροτάγαρος	γεωργός
65.	Α.	Κουβαριώτης	γεωργός
66.	Α.	Βάθης	οινοπώλης
67.	Ι.	Κυριακός	αστυνομικός υπάλληλος
68.	Α.	Κροντηράς	ιδιοκτήτης
69.	Γ.	Κατσανδρής	γεωργός
70.	Μ.	Κατσανδρής	γεωργός
71.	Α.	Κουβαριώτης	γεωργός
72.	Δ.	Μπενάρδος	γεωργός
73.	Ι.	Θιάσπρας	αμαξάς
74.	Ι.	Μωραΐτης	ιδιοκτήτης
75.	Μ.	Τζίγκρης	γεωργός
76.	Χ.	Σαΐτας	έμπορος
77.	Α.	Καλογεράς	κτηματίας
78.	Α.	Κοπίδης	κτηματίας
79.	Γ.	Βεκούσης	κτηματίας
80.	Μ.	Βουτσαράς	κτηματίας
81.	Θ.	Χασιώτης	γεωργός
82.	Στ.	Τζιώτης	φανοποιός
83.	Νικόλαος	Χέλμης	γεωργός
84.	Πανούσιος	Ανδριανός	έμπορος
85.	Ιωάννης	Χαϊμαντάς	βιβλιοδέτης
86.	Γεώργιος	Βλάχος	ασβεστοποιός
87.	Γεώργιος	Κάλκος	κτηματίας
88.	Μιχαήλ	Μπάρμπανος	κτηματίας
89.	Χρήστος	Λιούμης	γεωργός
90.	Μιχαήλ	Τυρναβίτης	κτηματίας
91.	Άγγελος	Γέροντας	κτηματίας

Παράρτημα εικόνων

Εικόνα 1. «Athens from the Ilissus», γκραβούρα του J. J. White, περίπου 1800. (προσωπική ιδιωτική συλλογή)

Εικόνα 2. "Lord Byron Franciscan convent house", ζωγράφος: C. Stanfield σκίτσο: W. Page χαράκτης: E. Finden, 1833. (προσωπική ιδιωτική συλλογή)

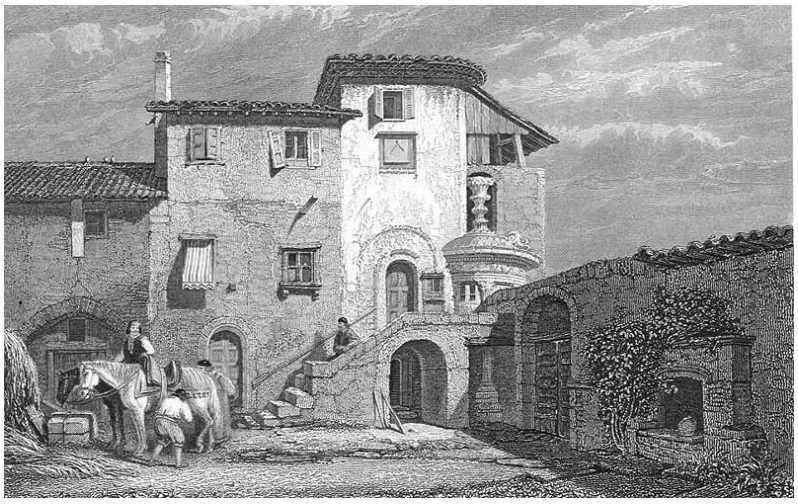

Εικόνα 3. "Jupiter Olympus temple-Acropolis", ζωγράφος: C. Stanfield, σκίτσο W. Page, χαράκτης: E. Finden, 1833. (α.) Επανατυπώθηκε το 1840 με χαράκτη τον R. Grunewald. (β.) Λεπτομέρεια της γκραβούρας όπου αποτυπώνεται μέρος της πόλης. (γ.) (προσωπική ιδιωτική συλλογή)

α.

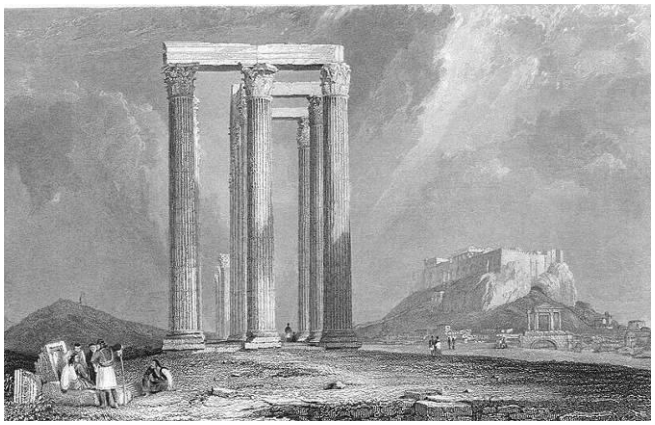

β.

γ. λεπτομέρεια εικόνας.

Εικόνα 4. "Theater of Atticus Herodes", ζωγράφος: H. W. Williams, χαράκτης: F. R. Hay, 1825. (προσωπική ιδιωτική συλλογή) επανατυπώθηκε το 1829.

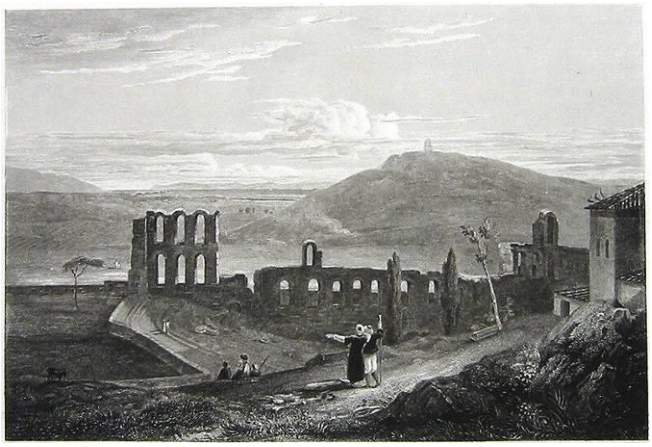

Εικόνα 5. "View of Bridge over Ilyssus Channel", στο "Antiquities of Athens" James Stuart-Nicholas Revett, printed by John Nichols, London, 1794. First Edition, vol. 3, Chapter 7, Plate 1. (λεπτομέρεια της γκραβούρας) (προσωπική ιδιωτική συλλογή)

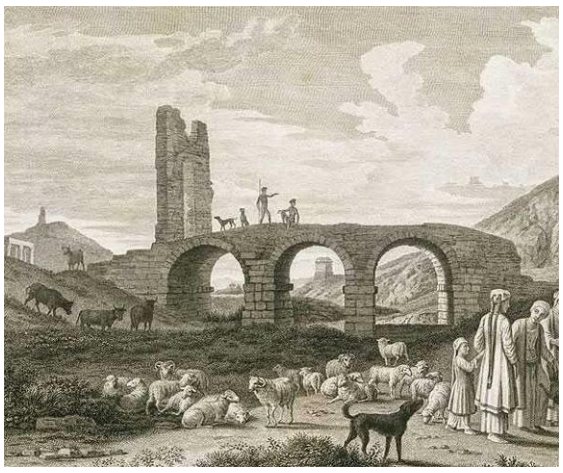

Εικόνα 6. "View of Hadrian aquaduct", στο "Antiquities of Athens" James Stuart-Nicholas Revett, printed by John Nichols, London, 1794, πρώτη έκδοση, vol. 3, Chapter 4, Plate 1. (προσωπική ιδιωτική συλλογή)

Εικόνα 7. "Entrance to the bazaar in Athens", ζωγράφος: Lecomte λιθογραφία: Godefroy Englemann (1788-1839), 1820. (προσωπική ιδιωτική συλλογή)

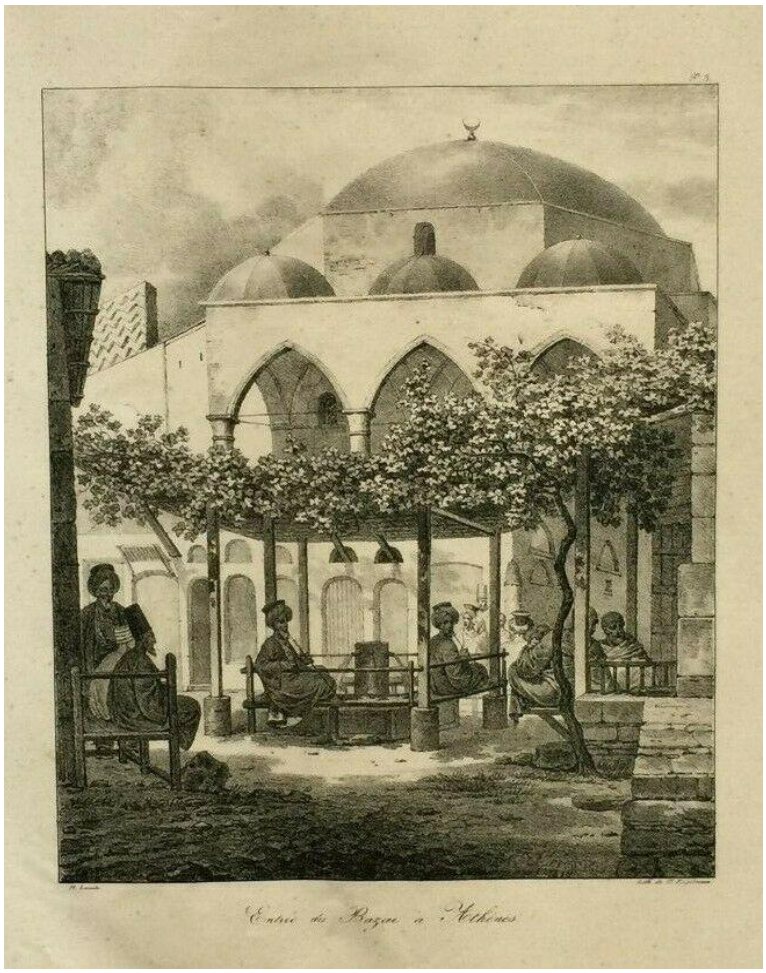

Εικόνα 8. "The Areopagus and Temple of Theseus in Athens", ζωγράφος: C. Stanfield - χαράκτης: E. Finden 1834. Επανατυπώθηκε το 1836 με τίτλο "The Areopagus or Mars Hill". (προσωπική ιδιωτική συλλογή)

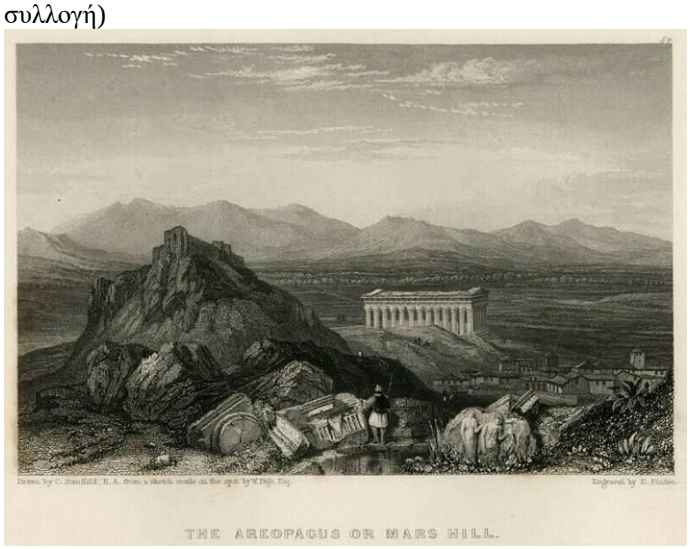

Εικόνα 9. α. "Athenes, Tour des vents", 1835.[1378] (προσωπική ιδιωτική συλλογή) και β. "View of the Temple of the Winds at Athens", 1793.[1379]

β.

[1378] Το Υδραυλικό Ωρολόγιο του Ανδρονίκου Κυρρήστου (Αέρηδες) στην Αθήνα. Χρονολογία έκδοσης 1835, στο François-Charles-Hugues-Laurent Pouqueville, *Grèce*, Παρίσι, Firmin Didot, MDCCCXXXV. Η γκραβούρα έχει αναπαραχθεί και επιχρωματισμένη.

[1379] Η κραβούρα υπάρχει στο έργο του Bisani, 1793, ό.π.. «Το υδραυλικό ωρολόγιο του Ανδρονίκου Κυρρήστου με την Ακρόπολη στο βάθος. Η μορφή με τα μακριά μαλλιά που στέκεται μπροστά στην πόρτα του μνημείου με γυρισμένη την πλάτη είναι ο Σεΐχ Μουσταφά, επικεφαλής των στροβιλιζόμενων δερβίσηδων που χρησιμοποιούσαν το μνημείο ως τεκέ. Απεικονίζεται επίσης κυρία της υψηλής κοινωνίας που κάνει περίπατο μαζί με τις κόρες και την υπηρέτριά της», στο http://el.travelogues.gr/item.php?view=60899.

Εικόνα 10. Το παζάρι της Αθήνας (1821).[1380]

Εικόνα 11. α) E. Dodwell. Η Ακρόπολις κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, λιθογραφία, 1821.

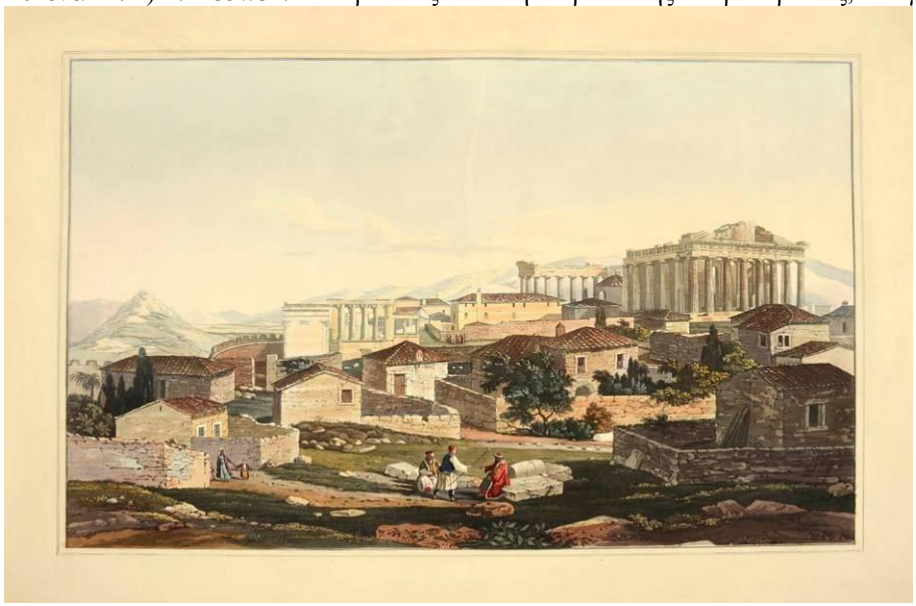

[1380] Dodwell, 1821., ό.π..

β) “Part of the Temple of Minerva, in the Acropolis of Athens.” (1829)[1381]

Εικόνα 12. E. Dodwell, Όψη της πόλης των Αθηνών από την οδό του Αγχεσμού, περίπου το 1805. Φαίνεται το τείχος του 1788.

[1381] Hugh William Williams, *Select Views in Greece with Classical Illustrations*, vol. I, London, Longman, Rees, Orme, Brown, and Green / Edinburgh, Adam Black, M.DCCC.XXIX [=1829].

Εικόνα 13. Άποψη της πύλης του Αδριανού και του Ολυμπιείου.[1382]

Εικόνα 14. α) Χάρτης της προεπαναστατικής Αθήνας σχεδιασμένος από τον Coubault, περί το 1800.[1383] β) Λεπτομέρεια εικόνας.

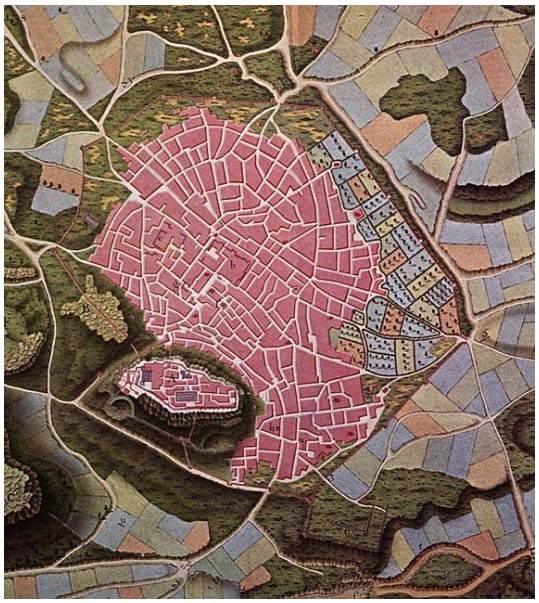

[1382] James Stuart-Nicholas Revett, *The antiquities of Athens*, volume III, London 1794, pl. I.

[1383] Λεωνίδας Καλλιβρετάκης, «Η Αθήνα τον 19ο αιώνα: Από επαρχιακή πόλη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, πρωτεύουσα του Ελληνικού Βασιλείου», στο *Αρχαιολογία της πόλης των Αθηνών: επιστημονικές-επιμορφωτικές διαλέξεις Ιανουάριος-Μάρτιος 1994*, Αθήνα 1996, σ. 173-196.

β) Λεπτομέρεια της εικόνας.

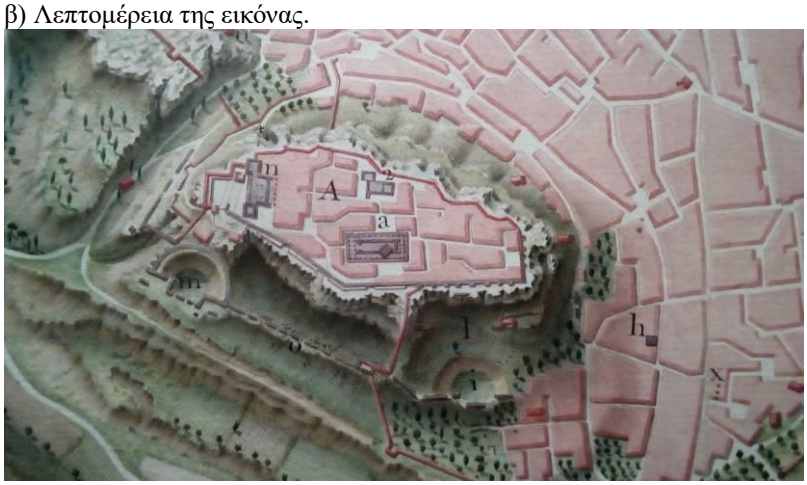

Εικόνα 15. α) Σχέδιο Fauvel, 1801. (προσωπική ιδιωτική συλλογή)

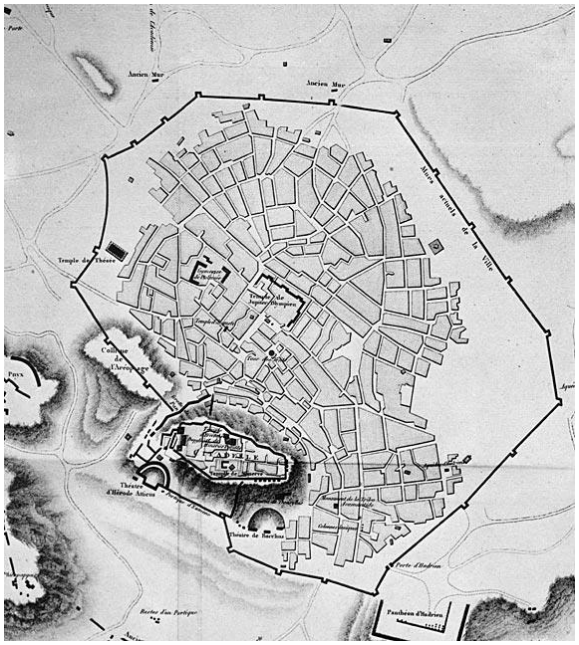

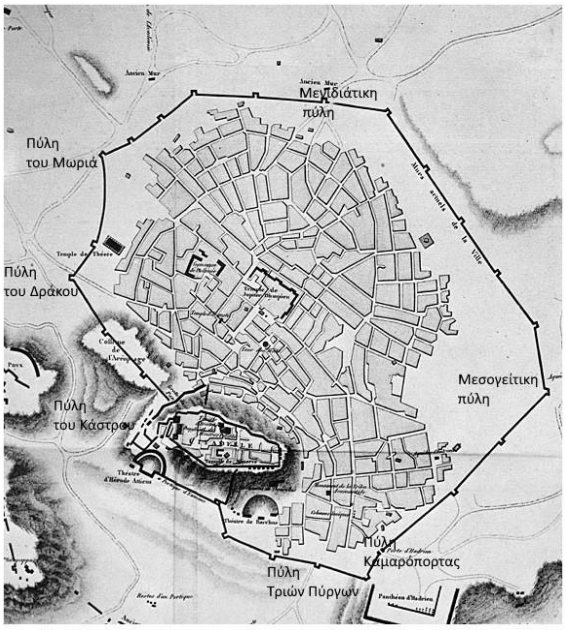

Χάρτης της Αθήνας σχεδιασμένος από τον Γάλλο πρόξενο Louis François Sébastien Fauvel, στον οποίο αποτυπώνεται με σαφήνεια το περίγραμμα του τείχους Χασεκή του 1778 (Πηγή: G. A. Olivier, Voyage dans l'Empire ottoman, l'Egypte et la Perse, Παρίσι 1801).

β) "Plan de Athenes par J. J. Bessan, 1826".[1384]

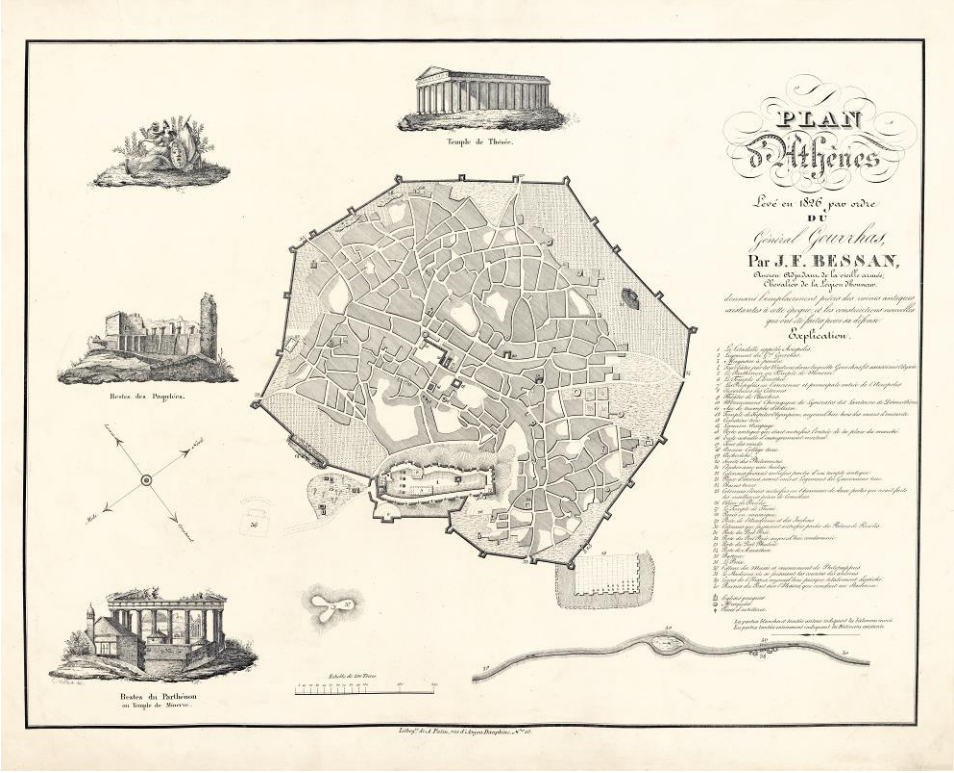

[1384] F. Bessan, *Plan D' Athenes, reglé par général Gourras*, 1826, *Lithographie A. Patin, rue d' Anjou-Dauphine no 10.* (Μουσείο της Πόλεως των Αθηνών)

Εικόνα 16. Ο Ναός του Ολυμπίου Διός χωρίς να διακρίνεται η Πύλη του Αδριανού, 1813[1385]

Εικόνα 17. Προπύλαια, 1760.

[1385] Edward Daniel Clarke, *Travels in various countries of Europe Asia and Africa. Part the Second Greece Egypt and the Holy Land*, Λονδίνο, R. Watts for T. Cadell and W. Davies, MDCCCXIII [=1813].

Εικόνα 18. «Μάχη πρώτη των Αθηνών»**.**[1386]

Εικόνα 19. α) «Πολιορκία των Αθηνών κατά το 1827». β.1) "The Acropolis at Athens", 1840 (προσωπική συλλογή) και β.2) λεπτομέρεια της γκραβούρας.[1387]

α)

[1386] Για τις εικόνες 18 και 19 βλέπε, Παναγιώτης Ζωγράφος, «Μάχη Πρώτη των Αθηνών» και «Πολιορκία των Αθηνών κατά το 1827» από τα Απομνημονεύματα του στρατηγού Μακρυγιάννη. Υδατογραφίες, 1836-1839. Γεννάδειος Βιβλιοθήκη, Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα.

[1387] Γκραβούρα του 1835 ζωγραφισμένη από τον H. Bibby και χαράκτη τον A. H. Payne. Αργότερα το σχέδιο θα ενσωματωθεί στο Thomas Wright - John Rapkin, *Universal Pronouncing Dictionary, and General Expositor of the English Language: Being a Complete Literary, Classical Scientific, Biographical, Geographical, and Technological Standard*, London Printing and Publishing Company Limited, London, 1850.

β.1)

β.2) Λεπτομέρεια γκραβούρας

Εικόνα 20. Χάρτης της αρχαίας Αθήνας και του Πειραιά, 1832, Barthelemy, Jean Jacques.[1388] (προσωπική συλλογή)

α)

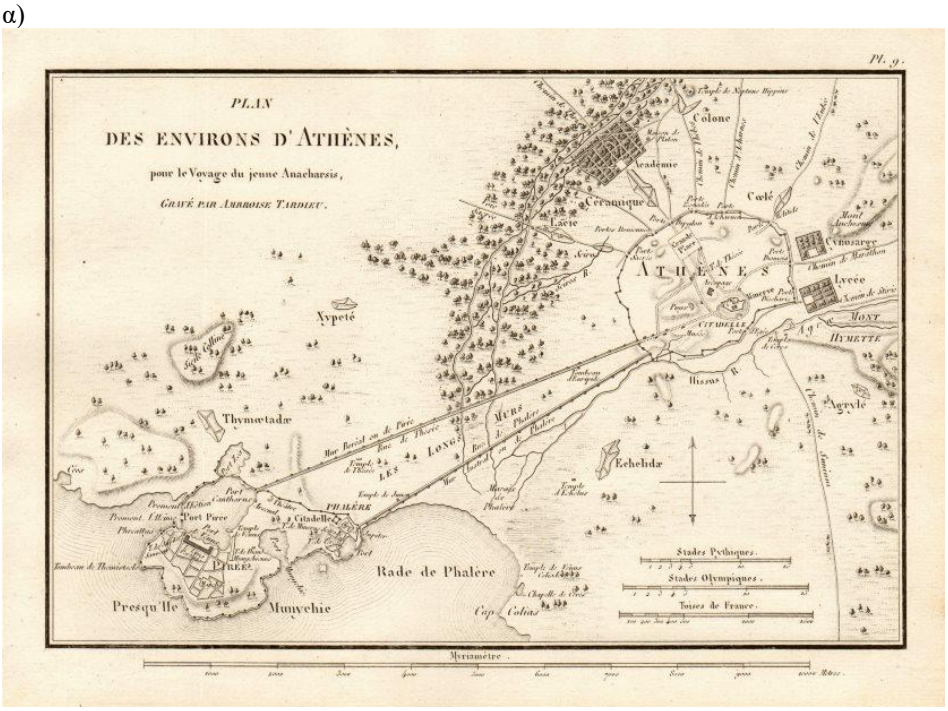

β) λεπτομέρεια

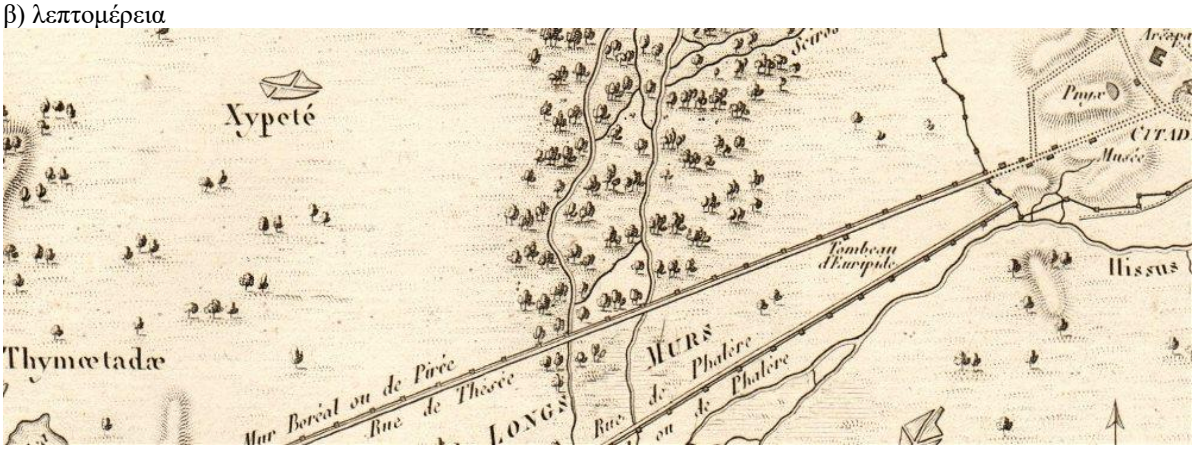

[1388] Στο *Voyage du Jeune Anacharsis en Grece, par J.J. Barthelemy*, a Paris Chez Abel L: edoux fils, Libraire, Quai des Augustins, No.37, 1832, έργο μεταφρασμένο και στα ελληνικά σε 8 τόμους το 1819 (βλέπε σχετικά τη βιβλιογραφία). Η συγκεκριμένη γκραβούρα είναι έργο του χαράκτη Ambroise Tardieu.

Εικόνα 21. Γενική άποψη της Αθήνας, όπου σημειώνονται τα κυριότερα μνημεία και αξιοθέατα, με τη Σαλαμίνα, την Αίγινα και τις ακτές της Πελοποννήσου στο βάθος, 1808, J. Stuart και N. Revett.

Εικόνα 22. α. 1822, View of Athens. (προσωπική ιδιωτική συλλογή)[1389]

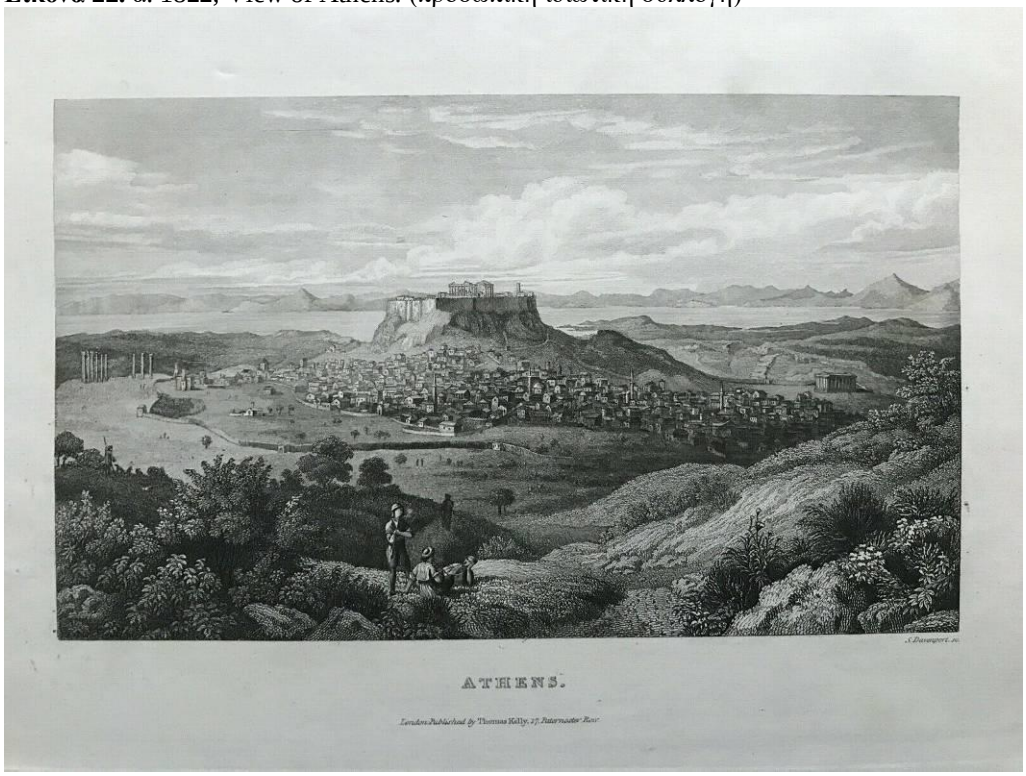

β. λεπτομέρεια γκραβούρας

[1389] Ίσως η σημαντικότερη γκραβούρα για την Αθήνα της Επανάστασης. Προέρχεται από ζωγραφικό πίνακα του 1822 με ζωγράφο τον Franz Heger (1792-1836). Απεικονίζει την πόλη της Αθήνας από βορειοανατολικά. Η γκραβούρα είναι του 1830 με χαράκτη τον άγγλο Samuel Davenport (1783-1867) και εκδότη τον Thomas Kelly 17 Paternoster Row στο Λονδίνο. Εκδόθηκε και μετέπειτα στο έργο "A Complete and Universal Dictionary of the English Language; Comprehending the Explanation, Pronunciation, Origin and Synonymes of Each Word; an Epitome of History, Biography, and the Useful Sciences, 1840" του James Barclay.

Εικόνα 23. (α) 1833, "The Temple of Theseus", W. Page (ζωγράφος, 1784-1892) - Thomas Higham (χαράκτης, 1796-1844). (προσωπική συλλογή) (β) Επιχρωματισμένη με το χέρι τυπώθηκε το 1834 με τίτλο "Der Theseus-Tempel zu Athen" στο *Meyer's Universum,* Bibliographic Institute Hildburghausen, 1834.

α)

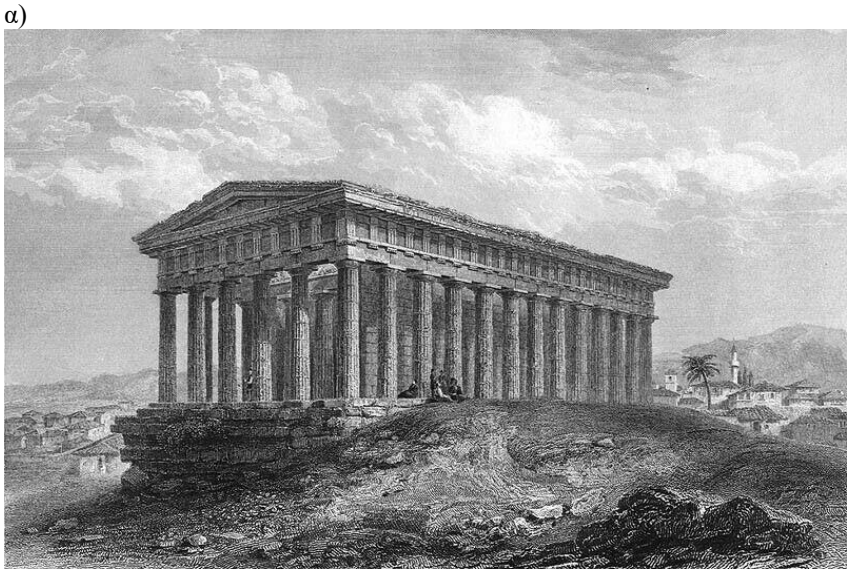

β)

Εικόνα 24. Γκραβούρα του 1834 με τίτλο “Modern Athens”. (προσωπική ιδιωτική συλλογή)

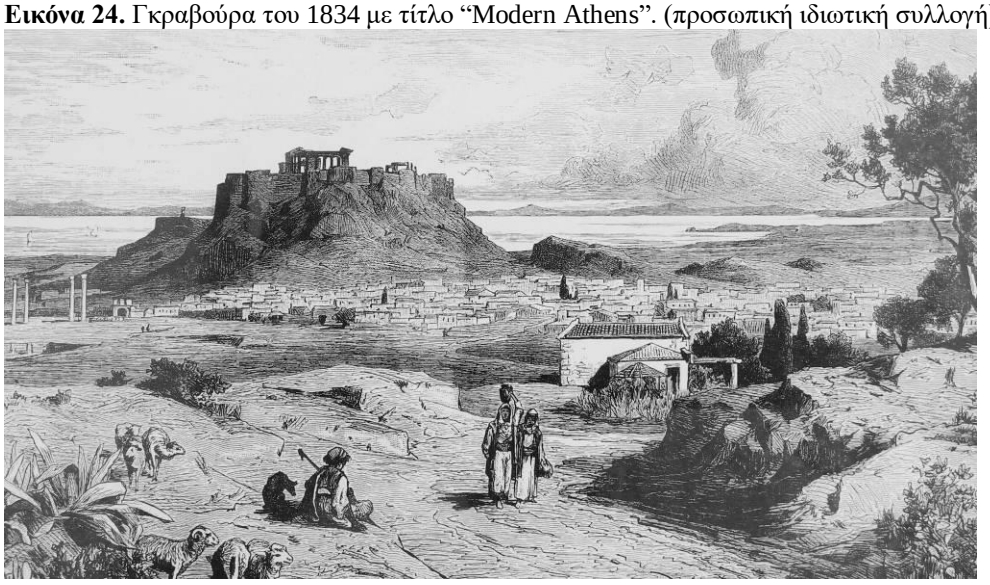

Εικόνα 25. Αθήνα 1823.

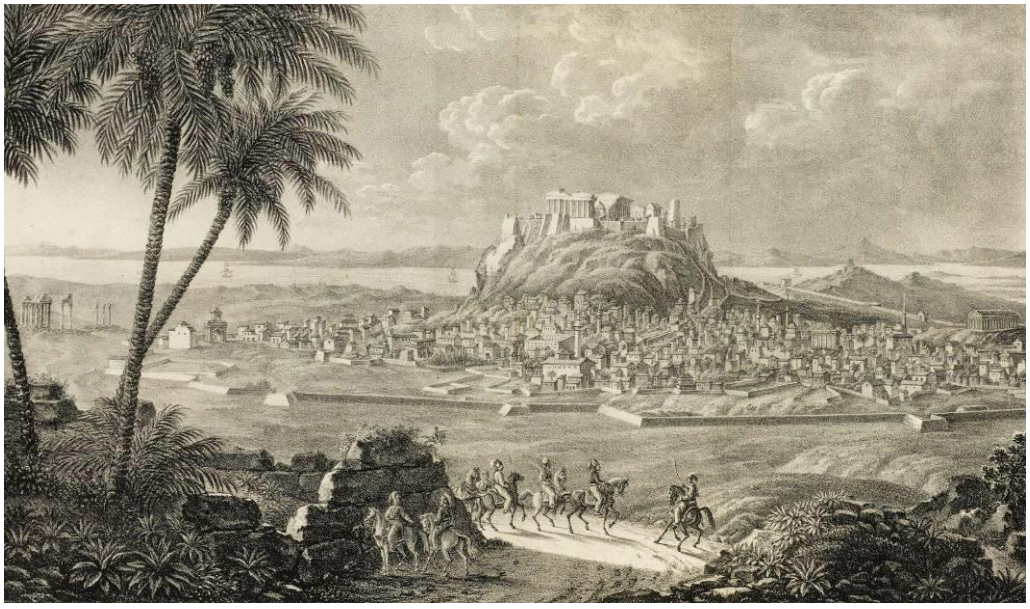

Εικόνα 26. «Η Αθήνα από βορειοανατολικά», 1820 (α και β).[1390]

α.

β. λεπτομέρεια εικόνας

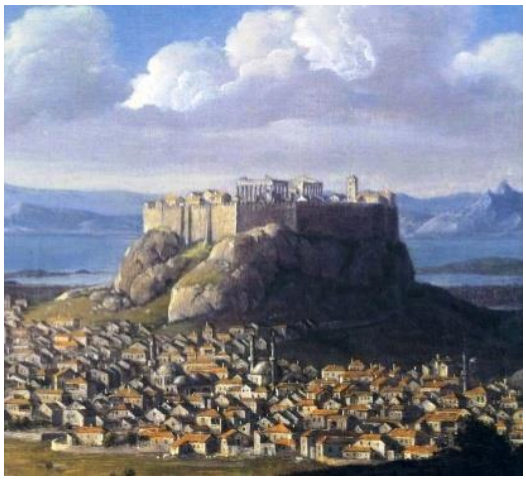

[1390] Carl Ferdinand von Kügelgen (1772–1832), "Athens and the Acropolis from the north-east", πίνακας ζωγραφικής, λάδι σε καμβά, 1820. 47.3 × 68.5cm. Inv. Nr. 87.0044, Βόννη, Rheinisches Landesmuseum.

Εικόνα 27. Χάρτης του 1758, λεπτομέρεια.

Εικόνα 28. "Acropolis of Athens", 1829. (προσωπική ιδιωτική συλλογή)[1391]

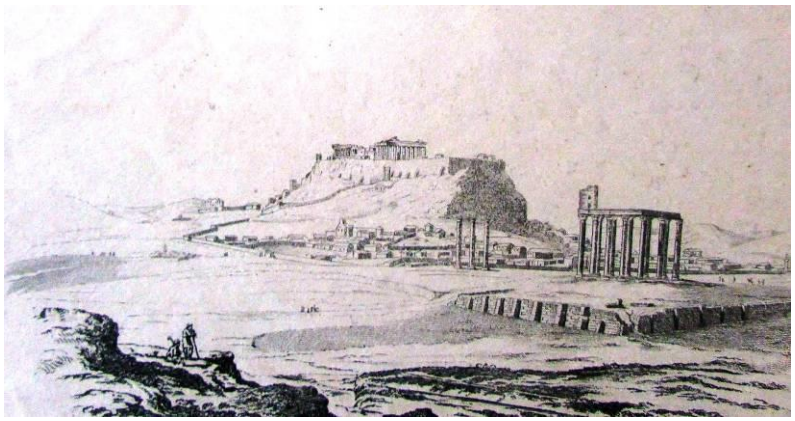

[1391] Πρόκειται για βινιέτα σε χάρτη του 1829 με χαράκτες τους J & C Walker. Εκδόθηκε στο έργο *Maps of the Society for the Diffusion of Useful Knowledge*, Vol I, London, Chapman and Hall, 1844 με τίτλο "Turkey III. Containing the Southern Part of Greece and Candia".